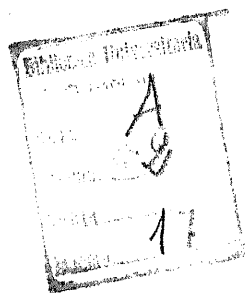

3-a-1-6

1054 del (letras de la comp. de Jesus del patron. B.R.

ALPHONSI TOSTATI

HISPANI.

EPISCOPI AVLENSIS, PHILOSOPHI, THEOLOGI,

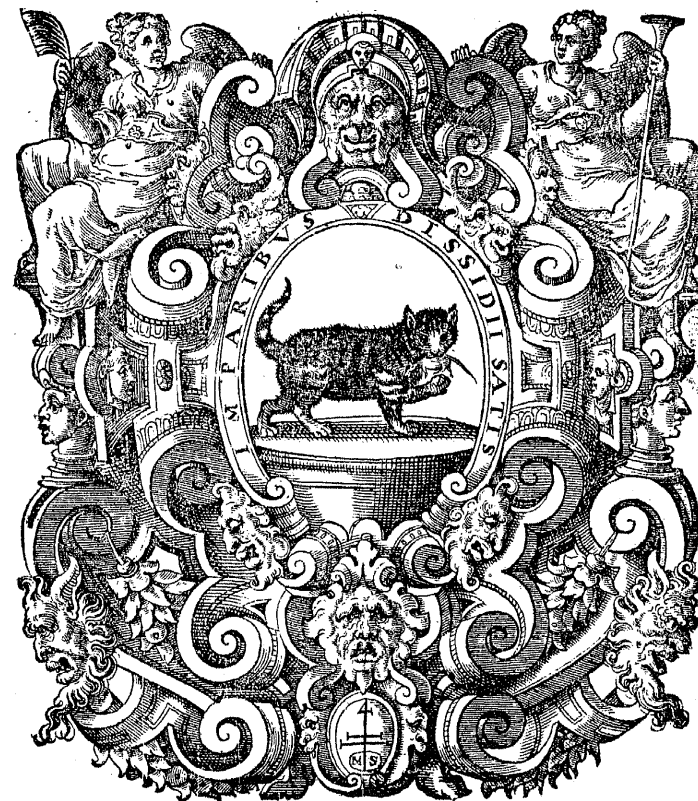
Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon
linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

Commentaria in Secundam Partem Paralipomenon:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

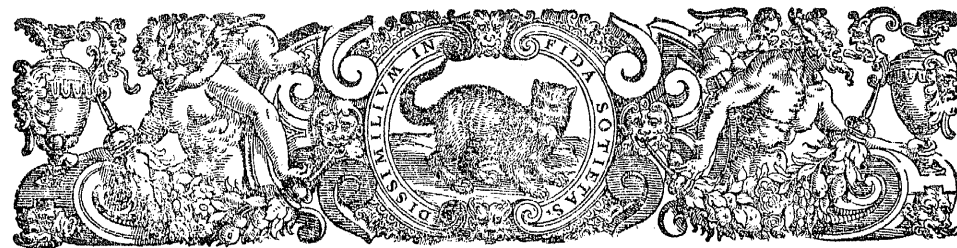
PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum
Hispaniarum, & Indiarum Regem.

VENETIIS. M D XCVI.

Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

2 400 40: Jalta MADE IN SPAIN

ALPHONSI TOSTATI

Episcopi Abulensis

COMMENTARIORVM IN LIBRVM SECVNDVM PARALIPOMENON.

P R A E F A T I O.

PLVRIMAS continentem ambiguitates, & amplissimas diuagationes, sylvamq; Hebraicorum nominum Primum Librum Paralipomenon magnis cum laboribus hucusque, Deo donante, exponendo transegimus. Quare veluti graui scenore liberati, consequens est, vt ad secundum eiusdem Paralipomenon Librum manum mittamus, pro cuius proœmiali prælibatione aliqua dubia expedienda sunt.

De ordine Librorum Paralipomenon. Quest. Prima.

QVÆRITVR primò de ordine istorum Librorum duorum, an sit inter eos ordo cõtinuum, vel sit aliqua anticipatio, vel recapitulatio. Et an ista, quæ habentur hic, fuerint facta immediatè post præcedentia. Dicendum, q; hic est ordo continuus, quia præcedenti Libro actum est de solis gestis Dauid, & in eius morte liber consummatus est. In isto autem agitur de regno Salomonis, & aliorum, qui regnauerunt post ipsum: ideo ordo continuus est. Ad secundum dicendum, quòd ista, quæ habentur hic fuerunt facta non immediatè post præcedentia, sed interiecto aliquanto tempore. Pro quo sciendum, quòd viuentis Dauid, vnctus est Salomon bis in regem. Primò quando ægotabat Dauid, & Adonias se fecit vngi in regem, iussit eadem die Dauid, vt vngeretur Salomon 3. Reg. 1. & post aliquantum tempus facta ordinatione sacerdotum, & Leuitarum, fecit congregari principes regni, & filios suos quando obtulerunt munera pro ædificatione templi: & fecit Dauid vngi Salomonem secundò in regem, vt patet præcedenti lib. capit. vlti. Post hæc mortuus est Dauid, & cum pertransisset aliquantum tempus Adonias conabatur per cauillationem vsurpare regnum Salomonis, petendo Abisag in vxorem: & fecit illum Salomonem eadem die occidi 3. Reg. 2. Et post hoc iussit occidi Ioab, qui erat particeps eiusdem coniurationis: & cum fugisset ad templum Domini, & tenuisset altare, fecit eum ibi occidi Salomon eod. cap. Consecratus est autem postea in Pontificem Sadoc, & eiectus est Abiathar: occisus est Semei post tres annos a principio regni Salomonis, eod. cap. Et post hæc confirmatum est regnum Salomonis occisis omnibus hostibus suis, & impediens eum: accepitque vxorem filiam Pharaonis regis Aegypti 3. Reg. 3. Et post hæc ascendit in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini ad orandum, eod. cap. & de ista ascensione in Gabaon incipit historia huius secundi libri, vt patet in principio li-

Salomon
bis vnctus
in regem.

Alph. Tost. super Paralip.

A tera.

teræ. Et sic omnia ista, quæ narrata sunt, omittuntur hic inter finem præcedentis libri, & principium huius, & habentur 3. Reg. 1. & 2. Fuit igitur ad minus tempus trium annorum inter ea, quæ habentur in fine præcedentis libri, & principium huius: quia regnum Salomonis non fuit confirmatum, nec ascendit ipse in Gabaon vsquequo iam transferant de regno suo tres anni, vt probatū est 3. Reg. Et sic non fuerunt immediate ista post illa, quæ habentur in fine præcedentis libri.

Quantum tempus intercesserit inter ea, quæ facta sunt in prioribus libris, & quæ facta sunt in illo.

De diuisione istorum Librorum. Quest. II.

QUÆRITVR. vterius, quare liber iste diuisus est in duos libros: nam apud Hebræos vnicus liber est. Respondendū, quod Hebræi habent istum tanquā vnicum librū, qui vocatur apud eos Dibrehaïamim. i. verba dierum, vt ait Iero. in Prologo Galeato, & in pri. Prologo super istum librum, qui incipit: Si septuaginta & tñ nos diuisimus illum in duos libros, quia etiā apud Hebræos multi alij sunt libri in vno volumine, qui apud nos diuiduntur: sicut patet de libris Reg. Nam Hebræi habent illos in duobus voluminibus, s. librū Samuelis, & Malachim. j. Reg. Nos autem diuisimus illos in quatuor, vt patet per Ierony. in Prologo Galeato. Sic et Græci illos diuisos habent: & ipsos imitatur Ecclesia Latinorum in diuisione, & ordine. Causa aut diuisionis fuit magnitudo voluminis, s. si totus Liber Paralip. esset vnicus, esset magnus, quia et duo libri sunt satis magni, ideo diuiserunt illum in duas partes. Etiam ad hoc conferebat diuersitas materiæ. Nam oīa, quæ supra habentur pertinebant ad Dauid: quæ aut sequuntur pertinent ad alios: ideo conueniens fuit, vt diuideretur liber. Cū aut deberet diuidi liber, rationabilius fuit diuidi per locū istum, quā per aliū, sicut declarabitur seq. quæst. Apud Latinos aut causa p̄cipua diuisionis libri istius fuit imitatio Græcorum. Nā ipsi diuiserunt eum in duas partes, & Latini curauerunt sequi Græcos in diuisionibus librorum, & ordinatione eorū, quia in hoc fuerunt rōnabiliter se habentes. Causa aut motiua Græcorū ad diuidendū præcipuè v̄ fuisse magnitudo voluminis, quā nō cōsueuerunt tā magnos libros fieri.

Ratio diuisionis libri Paralip. apud Græcos.

Cur non fuerit diuisus Liber Paralipomenon in quatuor libros. Quest. III.

QUÆRITVR. vterius, cū iste liber Paralip. diuisus fuerit, quare non fuit diuisus in quatuor libros. Nam debuisset diuidi in quatuor, quia in libro Paralip. tractantur oīa illa, quæ habentur in libris Reg. & tñ illi diuisi fuerūt per quatuor libros, ideo etiam iste diuidi debuisset. Rōndendū, quod non debuit diuidi in quatuor partes p̄ multa. Primò, ex diuisionis Hebrææ dissimilitudine. Nam nos diuidimus Lib. Reg. in quatuor partes, qui apud Hebræos in duas diuisus est, quia quædam pars vocatur liber Samuelis, & alia Malachim. i. liber Reg. Iste tñ liber Paralip. siue Dibrehaïamim apud Hebræos vnicus est: ideo non debuit diuidi apud nos in tot partes, sicut liber Reg. Secunda causa est propter magnitudinē voluminis. Nam liber iste apud Græcos in duas partes diuisus est propter magnitudinē suam: Liber aut totus Regum est valde maior quā iste, ideo non debuit iste propter magnitudinē in tot partes sicut ille diuidi. Et patet hoc, quia multa continentur in libris Reg. quæ non sunt in Paralip. Nam liber primus Reg. est maior oīum quatuor. Et tñ nihil eorum, quæ continentur in illo tractatur in libro Paralip. Etiam, quia alia gesta, quæ continentur in secundo, tertio, & quarto libris Reg. plenius continentur ibi quā hic, cū iste liber solum sit introductus ad supplendum quædam, quæ non habebantur plenē in lib. Reg. Item in libris Reg. ponitur mixtim historia Reg. Iuda, & Israel. In hoc aut continetur sola historia Reg. Iuda: ideo necesse est, quod sit minor liber Paralip. Tertia causa fuit, & præcipua, quia dato quod liber iste deberet diuidi in quatuor partes paruulas, non esset locus, per quem conuenienter diuideretur: quod patet consideranti diuisionem quatuor librorū Reg. Nam primus liber Reg. conuenienter diuiditur ab aliis: quia ille continet tempus solius regni Saulis. Secundus autem diuiditur à tertio, & quarto: quia secundus continet historiam solius temporis Dauid, & sequentes continent historias Reg. sequentium. Tertius diuiditur à quarto, quia tertius continet statum regni Iuda, & Israel quandiu floruit. Quartus autem describit statum eorundem regnorum, quando vtrunque corrucere cœpit, vt declaratum est in prologo quarti Reg. Liber autem Paralip. non potuit sic

Rō diuisionis libri Paralip. Regum.

sic diuidi, quia non ponuntur hic gesta Saulis, quæ pertinent ad primum lib. Reg. Etiam non ponitur hic tanta enarratio calamitatum, & prosperitatum regnorum Iudæ, & Israel, vt distinguatur libri duo per calamitatem, & prosperitatem. Item dato quod vellemus distinguere lib. Paralip. in multas partes, primus liber nō debebat diuidi: quia totus ille est de gestis Dauid, vel de factis tempore eius præter quædam pambula posita in principio libri, quæ per se librū cōplere nequeunt. Et sic debebat esse vnicus liber, sicut liber secundus regū est vnicus, quia totus agit de gestis Dauid, & de factis tpe eius. Iste aut secundus diuidendus erat in multas partes, si fortè eū diuidere vellemus. Sed nō pot fieri, quia non sunt loca conuenientia, per quæ eū diuidere possimus saltē in tres partes: quia ea, quæ continentur ab isto loco vsq; ad finē libri continentur in tertio, & quarto Reg. Et sic ad plus diuidi debebat in duos libros iste. Sed non potest conuenienter, quia non continentur tot, & tanta in isto libro sicut in illis duobus. Etiam illud, in quo fit sectio libri tertij, & quarti Reg. s. in historia Ochoziæ, & præuaricatione regis Moab, non continetur in isto libro, quia in Paralip. non agitur de statu regni Iudæ, & Israel: sicut in libris Reg. sed solū de statu regni Iudæ. Non ergo debuit diuidi liber Paralip. in quatuor partes, sicut liber Reg. sed sufficit diuidi illum in duas. s. quæ prima pars contineret historiam Dauid, & eorum, quæ erant tempore suo. Secunda autem contineret particulas historiarū oīum regum Iudæ sequentium, & sic factum est hic. Vnde in fine præcedentis libri dictum est de morte Dauid: hic autem incipit de regno Salomonis, & continuantur historiæ aliorum regum Iudæ.

Quare non fuit positus iste liber vt historia. Quest. IIII.

QUÆRITVR. vterius, cū Liber Paralip. sit suppletius eorum, quæ omittuntur in aliis libris, & potissimè in libris Reg. vt innuit Ierony. in epistola ad Paulinum capi. 7. & in prologo Galeato, & in libris Reg. ponitur historia Regū Iudæ, & Israel, vnde debebat poni vt historia, vel suppletiones aliquæ circa historiam Regum Israel, cur non ponitur. Aliquis dicet, quod et ponuntur suppletiones circa historias regum Israel, quod patet, quia infra 18. ponitur historia de bello Achab contra Ramoth Galaad: & inf. 2. ponitur historia de nauibus Ochoziæ regis Israel fractis in Asiongaber: & inf. 12. ponitur historia de Iehu rege Israel occidēte Ochoziam regem Iudæ, & sic de multis alijs. Nam inf. 25. ponitur bellū Ioas regis Israel cum Amasia: & infra 28. de rege Israele contra Achaz regem Iudæ. Dicendum tñ, quod istæ non sunt suppletiones particularum omissarum in historiis regū Israel, quod patet. Primò quia istæ particule historiarū non ponuntur in quantum sunt partes historiarum regū Israel, sed in quantum pertinent ad reges Iudæ: nā aliquando erāt aliqua facta, vel bella, quæ tractabantur inter reges Iudæ, & Israel, & tunc illa pertinebant ad reges Iudæ: & recitantur hic tanquā pertinentia ad reges Iudæ. Et patet hoc, quod in oībus, quæ in isto libro enarrantur de pertinentibus ad reges Israel, reperietur et, quod pertinent ad reges Iudæ. Patet in primò de bello Achaz, quod habetur inf. 18. nam non ponitur, nisi quia in illo bello fuit cū Achab ipse Iosaphat rex Israel, quæ Deus miraculosè liberavit in bello. Item inf. 13. ponitur bellum Ieroboā regis primi Israel, eo quod illud gestum est cū Abia rege Iudæ, vt patet ibidē. Item inf. 20. ponitur de fractione nauium Ochoziæ in Asiongaber, quia cū eis quoque fractæ sunt naues Iosaphat regis Iudæ, eo quod voluit cōicare homini impio. Item inf. 22. ponitur de factis Iehu, quia ipse occidit Ochoziā regem Iudæ: quod patet, quia nihil ponitur ibi de gestis eius, nisi hoc, licet multa fuerint, vt patet 4. Reg. 9. & 10. Itē inf. 25. ponitur de bello Ioas regis Israel: quia illud gestum est cū Amasia rege Iudæ, vt patet ibidē. Itē inf. 28. ponitur de rege Israel, & de Israelitis pugnantibus, quia illi nocuerunt valde regno Iudæ tēpore Achaz regis Iudæ, vt patet ibidē. Non ergo ponuntur hic istæ particule historiarum tanquā pertinentes ad reges Israel: sed tanquā pertinentes ad reges Iudæ. Et signū est, quia aliās ponerentur aliquæ aliæ particule historiarum regum Israel, quæ nullo mō pertinerēt ad reges Iudæ. Et tñ nullæ tales ponuntur. Secundò patet, quia si ponerentur in hoc libro suppletiones historiarum regni Israel, sicut regni Iudæ, ponerētur multe, & in multis locis, cū multæ sint illæ historie: & tñ non ponuntur, nisi rarissimè: & in paucis locis, & parue: ergo non fuit intentio scriptoris libri huius facere suppletiones illas. Confirmatur hoc, quia in libris Reg. postquam diuisum est regnum in regnum Israel, & Iudæ, vt patet 3. Reg. 11. textitur historia vtriusque regni in ipso libro, & in toto Alph. Toft super Paralip. A 2 quarto

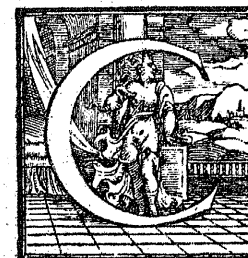
quarto Reg. & tanta diuagatio, & occupatio est circa historias regni Israel. Et interdum maior, ut patet discurrendo illos duos libros. In libro tamen isto respectiue nihil tangitur de suppletionem historiarum regu Israel, ideo non intendit auctor hoc facere. Aliquis dicet, qd facit in isto libro scriptor suppletionem historiarum regum Israel: & tñ pauca posuit de illis, eo qd pauca deficiebat de illis historiis, quæ supplenda essent. De historiis aut regum Iuda deerant multa, & facta est magna suppletio. Dicendū qd non stat, quia manifestum est, qd in historiis regu Israel multa defecerunt, quæ non habentur hic: quod patet 3. Reg. 14. & 15. & 16. vbi sæpe remittimur pro eis, quæ dimissa sunt ad librum Sermonum dierum regum Israel: & tñ nihil de illis dicitur hic, cū ibi agatur de Nadab filio Ieroboam: & de Baasa, & Ela, & Zambri, & Amri, de quibus nihil tangitur in libro isto: & generaliter consuetum est in 3. & 4. lib. Reg. ut cū finitur narratio de aliquo rege Iuda, remittitur pro residuis ad librum dierum regum Iuda: & finita narratione de aliquo rege Israel: remittitur ad librum sermonum dierum regum Israel: & tñ nō ponitur hic de quolibet rege Israel aliquid ad hoc, quod ponantur omnes suppletiones historiæ regu Israel: ergo non ponuntur omnes suppletiones historiarum regu Israel: & sic non intendit scriptor ponere illas. Dicendum igitur, quod in isto libro voluit ponere Esdras suppletiones historiarum regu Iuda, & nihil tangere de regibus Israel, nisi in quantum historiæ aliqua regum Israel pertinebant ad reges Iuda: sicut supra declaratum est. Et ratio huius est, quia iste liber non fuit introductus in sacra scriptura de intentione principali, sed solū ad bene esse. s. ad supplendum quædā omiſſa, sine quibus non satis intelligeretur sacra scriptura, sed maneret aliqua ambiguitas. Istas autem suppletiones non curauit facere Esdras, nisi in rebus dignioribus, & magis necessariis. Est autē historia regum Iuda dignior, & magis necessaria. Nam iste est liber sacre scripturæ, & ponit historias populi Dei. Regnum aut Iuda erat populus Dei, & quamquam aliqui declinarent ad idola, ma nſit tñ semper ibi cultus veri Dei. Regnum aut Israel omnino declinavit ad idolatriam, & translati sunt omnes in Assyrios: vnde nec fuerunt postea populus Dei, & sic Esdras non curauit supplere historias pertinentes ad reges Israel, quia illi iam non pertinebant ad populum Dei, ita ut de illis aliquid scriptura sacra dicere deberet. Sed dicitur, cur in lib. Reg. posita fuit historia regu Israel sicut regu Iuda: cū Esdras hic de illa nihil repetere velit: Rñdendum, qd hoc fuit propter duo. Primū fuit, quia tempore, quo scribebantur libri Reg. ut aliqui volunt, erant Israelitæ pertinentes aequaliter ad populū Dei, s. quædam pars decisa de populo Dei, quæ redire poterat ad cæremonias, & cōuersiones populi Dei, & tñ tempore Esdræ scribentis librum istum post captiuitatem Babylonis non erat Israel populus Dei, nec erat vlla spes de cōuersione, ergo non curauit Esdras scribere aliquid de Israelitis. Ista ratio videtur quibusdam conueniens. Et tñ non cōuenit, quia fuit scriptus liber Regu per Ieremiam, qui fuit tempore captiuitatis Babylonis, ut probatum est in prologo supra tertium Regu, & tñc non erant Israelitæ populus Dei, nec erat de illis vlla spes, quia iam erant translati in Assyrios, nunquā redituri, sicut prædixerat Osee propheta. Secunda est, & melior. s. qd conueniens fuit describi in libris Regu historiā regum Israel, & populi Dei, quia licet non fuerunt populus Dei tempore quo liber scribebatur: tñ aliquando fuerunt. antequam diuideretur regnum, cū esset vnus populus. Vnde conueniens erat qd describeretur historia regum Israel: quia fuerunt aliquando vnus populus Iuda & Israel. Ideo ut non putaretur semper vnus populus, debuit describi diuisio: & ne crederetur, quod postea redirent ad vnitatem, conueniens fuit, quod describeretur status, & processus regni Israel viquequo ducti sunt Israelitæ in Assyrios nunquam redituri. Et sic factum est, ut patet in 3. & 4. Reg. vsque ad 17. cap. 4. vbi agitur de translatione eorū: & illud sufficiens fuit ne ignoraretur status illius populi. Iste autem liber non fuit introductus ad sciendum aliquid de nouo, sed ad plenè sciendum, auferendo oem ambiguitatē per suppletionē defectuum. Et tñ non erat opus haberi tam exactissimam cognitionē de regno Israel: ideo non fuit conueniens hic iterari aliquid, & suppleri de statu illius regni. Status autem regni Iuda erat magis necessarius quàm istud regnum fuit, cū esset populus Dei: ideo circa statum eius debuit fieri suppletio omiſſarum historiarum: & sic factum est hic.

causa, & melior.

ALPHONSI
TOSTATI
Episcopi Abulensis
IN LIBRVM SECVNDVM
PARALIPOMENON COMMENTARIA.

CAPITVLVM PRIMVM.

CONFORTATVS est ergo Salomon filius David in regno suo, & Dominus erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum. Præcepitque Salomon, vniuerso Israeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum: & abiit cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis Domini, quod fecit Moyſes famulus Dei in solitudine. Arcam autem Dei adduxerat David de Cariathiarim in locum, quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beſeleel filius Uri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini, quod & requisit Salomon, & omnis Ecclesia. Ascenditque Salomon ad altare æneum coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hostias.

supra in prologo. Et agitur hic de gestis multorum regum, quorum primus est Salomon. Et secundum hoc liber iste prima sui diuisione diuiditur in duas partes, quia primò ponuntur Salomonis gesta. Secundo Roboam filij eius, & successoris facta infra decimo ca. Prima diuidit in duas, quia primò ponitur de operibus Salomonis erga Deum, secundò de operibus eius circa seipsum, infra 8. Nam regnum confirmatur, & beatitudo temporalis, si ea particula boni, quæ nobis comunicatur, Deo ascribamus, & secundum eam ipsum colere nitamur. Sic fuit de Salomone, quia in principio regni sui occupauit se circa opera cultus diuini fabricando templum: deinde ad ea, quæ ad honorem, & vtilitatem suam pertinebant conuersus est. Prima in duas, quia cū Salomon introuertat se de adificatione, & ad hoc sunt aliqua præsupposita necessaria. Primò ponitur id quod est præcedens apparitio. Secundo ipsa fabricatio, infra 3. vbi iam incipit edificare. Prima adhuc in duas, secundum, quod sunt duæ dispositiones necessariae, vna remota, & præueniens, & alia coniuncta, & consequens. Prima est prudentia in regente ad hoc, quod sciat disponere quid est, quod in opere fabricari debet. Et quid est necessarium ad fabricationē. Secundum est collectio ipsarum materialium, & artificum necessariorum ad opus. Primum ponitur hic, vbi agitur de sapientia data Salomoni in somniis, secundum quam ipse sciuit disponere omnia, quæ fieri debebant in templo. Secundum est in sequenti capitulo, vbi ponitur congregatio materialium, & artificum. Prima in duas: quia primò ponitur Salomoni facta reuelatio. Secundò reuelationis executio: ibi. *Congregauitque*. Nā promissit Deus Salomoni in somniis, quod quia sapientiam petierat, daret etiam illi diuitias, & potentiam: ideo ponitur hic de multitudine diuitiarum, quas congregauit. Prima adhuc in duas, quia primò ponitur apparitio ad reuelationem. Secundo ipsa reuelatio ibi. *Ecce autem in ipsa nocte*. Circa primum dicitur, *Confortatus est ergo Salomon filius David in regno suo*. Istud est continuatio ad finem præcedentis libri, quia ibi dictum est, quod viuente David Salomon constituitur est in regem. Hic autem dicitur, quod confortatus est in regem.

Quo regnum confirmetur.

Sapientia in somniis Salomoni data.

Confortatus. Hic incipit secundus liber Paralipomenon, in quo Esdras scriptor eius repetit, & supplet omiſſa in libro tertio, & quarto Regum, quantum ad illa, quæ pertinent ad reges Iuda, nullam faciendō mentionem de regibus Israel, sicut declaratum est Alph. Tost. super Paralip.

Quo tem-
pore reges
oēs in re-
gno suo
conforta-
ri dicantur

est ipse regno suo, scilicet subiecit illud sibi totum. Et omnes siciebant voluntatem eius. Istud autem commune est omnibus regibus, quia quando nouiter constituantur reges non sunt adhuc confortati in regno: quia non sunt adhuc oēs plenē eis subiecta, vel non disponuntur omnia per manum suam: & cum omnia redixerint ad manum suam, & omnes subditi eis obediunt, dicuntur confortati in regno: ita fuit de Salomone. Sed per quid fuit ista confortatio, dicitur infra in quadam quaestione. Et notatur in hoc tempore, in quo factum est quod habetur hic. Nam hic habetur de sapientia data Salomoni à Deo in somniis. Et ponitur tempus quando factum est, scilicet quando erat iam Salomon confortatus in regno. Quanto autem tempore durauerit antequam esset confirmatus in regno, & daretur sibi sapientia ista: declarabitur infra in secunda quaestione. *Et dominus erat cum eo.* Scilicet dirigendo omnia negocia eius prosperē: quia quidquid inciperet, prospere eueniebat. Etiam potest intelligi, quod dominus erat cum eo quantum ad gratiam gratum facientem. Nam in principio regni sui fuit valde bonus, & non declinavit à viis Dauid patris sui, tertio Regum tertio capitulo, & necessario esset tunc in gratia: in senectute autem deprauatum est cor eius per mulieres, 3. Re. 11. Et sic dicitur cū eo, quia in charitate erat. Quomodo autem apparebat Deum esse cum Salomone magis declarabitur infra in tertia quaestione. *Et magnificauit eum in excelsum.* Id est, dedit ei excellentiam magnam. Ista fuit in sapientia, diuitiis, & potentia, de qua declarabitur infra in quadam quaestione. *Præcepitque.* Præcedentia ponuntur per modum præambuli ad ea, quæ infra sequuntur de actibus Salomonis, quia illa significant statum Salomonis: & tempus quo facta sunt, quæ sequuntur. Et apponitur hic apparatus ad reuelationem faciendam Salomoni. Illa autem fuit in Gabao, quando in somniis data est ei sapientia. Et ad hoc præmittitur apparatus, scilicet, quomodo Salomon inierit in Gabao, & ad quid iuent, scilicet ad offerendum Domino sacrificium. Et cur iuerit, scilicet, quia erat ibi altare, quod fecit Moyses, in quo secundum legem offerri debebant sacrificia. Et dicitur. *Præcepitque Salomon uniuerso Israel.* Scilicet, præcepit omnibus, vt se pararent ad ascendendum cum eo in Gabao. An verò fuerit totus Israel, vel aliqua pars in Gabao cum Salomone infra dicitur in quadam quaestione. *Tribunis, & centurionibus.* Istud ponitur expositiuè, & non per modum copulationis: quia uniuersus Israel, & tribuni, & centuriones non differunt, cum tribuni, & centuriones sint quedam partes totius Israel. Sed ponitur totus Israel ad comprehendendum communitatem, deinde explicatur magis particulariter, qui erant isti, qui iuerunt in Gabao cum Salomone. Vocantur tribuni principes super mille viros: centuriones principes super centum. Qui autem erant isti infra declarabitur. *Et ducibus.* Isti erant principes militiæ: qui erant parati ad bellum, quando opus esset pugnare. Vel fortè isti erant duces, qui seruiebant Salomoni per duodecim menses, sicut infra declarabitur. *Omnis Israel.* Supra ponebatur uniuersus populus Israel. Hic ponitur omnis Israel. Et tamen est differentia, quia supra ponebatur pro toto Israel in generali includendo tam principes quam subditos, & ipsum vulgus. Et ob hoc postea ponuntur species principum, scilicet tribuni, & centuriones, & iudices, & principes familiarum. Hic autem ponitur rursus, & oēs omnis Israel. Et capitur specialiter pro vulgo, vt distinguatur à principibus, quia iam omnes principes positi erant. *Et principibus familiarum.* Quilibet enim familia habebat unum

Quest. 4.

Quest. 5.

principem in Israel. Et isti principes erant viri honorati, quia erant maximi in ipsis familiis. Unde non intelliguntur nomine vulgi. De iis autem infra magis declarabitur. *Et abiit cum uniuersa multitudo.* Scilicet, Salomon habuit in comitatu suo eundo in Gabao totam istam multitudinem. Et vocatur tota multitudo intelligendo tam principes quam vulgares, cum omnes supra positi fuerint. *In excelsum Gabao.* Id est in urbem Gabao, quæ vocatur excelsum, quia ibi erat altare Domini, & offerbantur sacrificia. Aliqui errant in hoc putantes, quod vocetur excelsum Gabao, quia erat ciuitas posita in loco excelso, scilicet in montibus. Sed falsum est, quia vocatur excelsum, quia erat ibi altare. Nam omnia loca, in quibus erant altaria vocantur excelsa. Sic patet de regibus Iuda, qui boni erant: nam dicitur de illis, quod erant boni, & tamen excelsa non abstulerunt, sed adhuc immolabat populus in excelsis: vt patet de rege Astartio Regum decimo quinto, & de Amasia quarto Regum decimo quarto, & de Ozia quarto Regum decimo quinto. Et de aliis dicitur, quod abstulerunt excelsa, sicut de Ezechia rege, & de Iosia quarto Regum decimo octauo, & vigesimo tertio, & infra trigesimo, & trigesimo quarto. Manifestum est tamen, quod ibi non possunt accipi excelsa pro locis excelsis, scilicet collibus, & montibus, quia illa excelsa non poterant auferri, nec auferenda erant: & tamen laudantur quidam reges, quia abstulerunt excelsa, & alij vituperantur, quia non ea abstulerunt. Ergo non sunt excelsa ipsi montes, sed altaria, in quibus adolebatur incensum, & fiebant sacrificia. Et hoc patet ex prædictis locis: quia cum dicitur de aliquo rege, quod excelsa non abstulit, sequitur: sed adhuc populus immolabat, & adolebat in excelsis. Et sic erat Gabao excelsum, quia ibi immolabatur, cum esset ibi altare Domini. Et patet hoc clarus tertio Regum tertio, vbi ponitur historia istius cap. & dicitur: Abiit quippe in Gabao, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum, scilicet illud erat excelsum maxime venerationis, quia erat ibi templum Domini. Erat autem Gabao quedam ciuitas in sorte Beniamin, vt patet Iosue 18. Et ibi erat piscina, & ager fortium, in quo viginti quatuor viri fortissimi mutuis vultibus conciderunt, secundo Regum secundo capitulo. *Vbi erat tabernaculum fœderis Dei.* Istud erat tabernaculum portatile, quod de vno loco ad alterum portabatur: & factum fuit istud in deserto, & durauit vsus eius vsque ad fabricationem tabernaculi, siue templi Salomonis. Considerandum autem circa hoc, quod tabernaculum accipitur hic largè pro tabernaculo, et atrio: quia tabernaculi, & atrii distincta sunt, vt colligitur Exo. 27. cū tabernaculum sit intra atrium. Est autè tabernaculum quedam domus portatilis quadrangula, scilicet triginta cubitorum longitudinè, & decem cubitorum latitudinè, & erat facta de tabulis in tribus lateribus, scilicet Meridiano Aquilonari, & Occidentali. Ante autem Orientale latus erat porta, & operiebatur quodam tentorio, quod trahebatur ante fores ad ingrediendum, & postea claudebatur extendendo illud tentorium. Et rectum illius tabernaculi habebat quatuor operimenta, scilicet de corticiis factis vario opere, et de sagis cilicinis, et de pellibus arietum rubricatis: et de pellibus hyacinthinis. Exod. vigesimo sexto. Intra istud tabernaculi erant vasa sacra, in quibus ministrabatur, scilicet candelabrum, et mensa propositionis, et altare thymiama-tum, et arca fœderis, et extra tabernaculum ad portam eius erat altare holocaustorum, in quo cremabantur carnes, vel adipēs sacrificiorum. Et ibi erat etiam labrum æneum. Istud autem tabernaculum

Excelsa q̄
sunt.

Descriptio
tabernaculi.

Vbi data
fuerit lex
Moysi, &
quo tpe.

portabatur de loco ad locum, quodcumque mouebantur filij Israel per desertum. Etiam postquam intrauerunt in terram Chanaan mouebatur de loco ad locum, quia nondum Deus determinauerat sibi locum, in quo firmiter maneret tabernaculum suum. Unde prius fuit in Silo, deinde in Nobe, postea in Gabao, deinde in Ierusalem: vt declaratum fuit primo Regum septimo. Et nunc erat in Gabao, quando coepit regnare Salomon, et sic iuit illud ad offerendum ibi sacrificia. Vocatur autem istud tabernaculum fœderis. Et vocatur arca fœderis, quia in illa custodiebantur tabule legis, scilicet decalogi, super cuius obseruatione fuerat factum fœdus inter Deum & populum, vt patet Exodi 19. & 24. *Quod fecerat Moyses.* Id est iusserat fieri: nam ipse non fabricauit, sed iussit artificibus, quod facerent. Quod patet, quia Deus elegit duos artifices, qui fecerunt omnia opera tabernaculi, scilicet Beselehel, & Ooliab. Exod. trigesimo primo, & trigesimo quinto, & trigesimo sexto. Poterat tamen adhuc ipse duci facere illud, quia dirigebat artifices in fabricando, quia ipse dicebat eis quid facere deberent, & ipse acceperat a Deo in monte exemplar iuxta quod facere debebat. Unde dixit ei Deus: inspicere, & fac iuxta exemplar, quod tibi in monte monstratum est, Exodi vigesimo quinto capitulo. *Famulus Dei.* Vocatur famulus Dei per excellentiam, quoniam ipse tempore suo fuerat magis acceptus Deo, quam omnes alij, vt patet Num. 12. scilicet: at non talis Moyses seruus meus, qui in tota domo mea fidelissimus est: facie ad faciem loquor ei, & non per ænigmata, & facies Deum videt: & sic vocat homo Dei sæpe in Sacra scriptura, vt patet Iosue primo, & Malach. quarto. *In solitudine.* Fabricatus est tabernaculum istud in deserto, quia Moyses non fuit nisi in deserto: nam Moyses exiit de Aegypto cum Hebræis, & antequam inde exiret, nihil factum est pertinens ad cultum Dei, cum nondum populus accepisset legem, nec esset factus specialiter populus Dei. De deserto autem non exiit Moyses, sed anno quadagesimo ab exitu de Aegypto mortuus est in solitudine, & non permixtum est sibi, quod introiret in terram Chanaan trans Iordanem, vt patet Deuter. tertio, & trigesimo primo, & trigesimo quarto, & Numer. 27. & sic quidquid fecit Moyses necesse est, quod in deserto fieret. Factum fuit autem istud in deserto Sinai: nam ibi factum est quidquid pertinebat ad cultum Dei. Factum est autem anno primo ab exitu de Aegypto. Quod patet, quia anno primo ab exitu de Aegypto mense tertio prima die mensis venerunt Israelitæ in desertum Sinai, Exod. decimo nono, & ibi post tres dies, vt colligitur ex litera, vel post sex, vt alij volunt, data fuit lex, vt patet ibidem. Et post paucum tēpus, confirmata lege, Moyses ascendit in montem cacumen ad Deum: & stetit ibi cum eo quadraginta diebus, & totidem noctibus: accepitque tabulas legis, & fregit illas. Exod. vigesimo quarto, & trigesimo secundo: & rursus ascendit ad Deum, & stetit cum eo aliis quadraginta diebus; & totidem noctibus, deditque ei alias tabulas ad instar primarum, Exod. 34. & Deuter. 9. & tunc etiam dixit ei de fabricatione tabernaculi, & aliorum vasorum suorum: sicut Exod. 2. cap. 17. vsque ad 33. & cum descendit Moyses secunda vice de monte incepit cum diligentia fabricare opus sanctuarij, Exod. 34. & 35. & fuit istud opus finitum ante finem eiusdem anni, vel saltem in fine eiusdem. Nam prima die anni secundi ab exitu de Aegypto erectum est tabernaculum, & posita fuerunt omnia vasa in locis suis, vt patet Exod. ultimo. Unde fabricatio eius in pauco tempore consummata est, scilicet,

non in septem mensibus, vel quasi, vt declaratum est Exod. 19. & 24. *Arca autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim.* Erat arca Dei in Cariathiarim, & Dauid adduxit eam inde in Ierusalem, sicut declarabitur infra in quadam quaestione. Vocatur arca Dei ad differentiam aliarum arcarum, quæ non erant sanctuarij. Vel vocatur arca Dei specialiter, quia specialiter pertinebat ad Deum: & hoc quia erat ibi sedes Dei quæ Deus fecerat cum Israelitis de obseruanda lege, vt supra dictum est. Etiam specialis, quia in illa arca erat Deus magis quàm in aliquo alio loco sanctuarij. Nam super arcæ opertorium, quod vocabatur propitiatorij, erat inter alas duorum Cherubim Deus sedens secundum opinionem Iudæorum. Et sic dicitur, sedere super Cherubim, 2. Reg. 5. & Psal. 79. & patet per hoc: quia ibi audiebatur vox loquentis, & respondentes ad oia inquisita: & ille respondens putabatur esse Deus, licet non erat. Quod patet Num. 7. q. cū Moyses dubitaret de aliquo, & vellet habere responsum introibat in sancta sanctorum, & audiebat vocem loquentis ad se de super propitiatorio inter alas Cherubim. Erat tamen Angelus ille, qui loquebatur: sicut ibi probatum est, quia Deus loqui non potest: & ob hoc putabatur arca esse diuina res, & erat in maiori veneratione quàm aliquid aliud de toto sanctuario. Et etiam erat in loco magis occulto, quia ipsa sola erat intra sancta sanctorum post velum. Reliqua autem vasa erant in parte exteriori, & exteriori tabernaculi, vt colligitur Exod. 26. & sic rectè vocatur arca Dei. Est autem Cariathiarim ciuitas quedam in sorte Iudæ: Iosue 15. ca. *In locum quem parauerat ei.* Dauid desiderans Dei cultum augere, voluit transferre arcam Dei, quæ erat in Cariathiarim ad aliud locum honorabiliorem: & parauit ei locum in Ierusalem. *Vbi fuerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem.* Habebat Dauid domus pulchras cedrinas in Ierusalem, vt patet præcedenti libro capitulo 17. Quandam autè illarum separauit, & ibi posuit tabernaculum de pellibus hyacinthinis, vbi poneret arca: & ibi mansit multo tempore, vt patet præcedenti libro capitulo 15. & 16. *Altare autem æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Uri filij Hur, ibi erat.* Scilicet, in Gabao, quod iuit Salomon nunc, erat altare æneum, quod fecerat Beseleel. Iste fuit præcipuus artifex in opere sanctuarij in deserto. Eum enim elegit dominus, & repleuit prudentia, & sapientia artis, sicut dicitur Exo. 31. & ei commissum est totum opus cum socio Ooliab. *Coram tabernaculo Domini.* Scilicet, altare istud erat coram tabernaculo: id est ante fores eius, quia non introducebatur in illud: cuius causa ponitur infra in quadam quaestione. Vocatur æneum, non quod totum esset de ære, quia parietes eius de lignis setim erant, Exod. 27. Sed erat opertum laminis æneis opere reticulato, vt patet ibidem. *Quod requisit Salomon, & omnis Ecclesia.* Scilicet, ad requirendum istud altare venerat Salomon, & tota Ecclesia, siue multitudo Iudæorum. Nam motuum Salomonis veniendi in Gabao fuit ad offerendum sacrificium in altari illo. *Ascenditque Salomon ad altare æneum:* scilicet, ascendit ad appropinquandum altari, vt offerret sacrificia. Non tamen faciebat ipse ceremonias sacrificiorum in altari: quia hoc ad solos sacerdotes pertinebat, sed offerebat illis animalia, quæ ipsi immolare deberent. *Coram tabernaculo fœderis Domini.* Scilicet, quod ante portam tabernaculi erat ad latus Aquilonare, vt colligitur Leu. primo cap. *Et obtulit in eo mille hostias.* Id est, obtulit mille animalia, vt ibi cremarentur carnes vel saltem adipēs eorum. De istis animalibus, quod genus sacrificij factum fuerit, scilicet, an holocaustū, vel hostia pacifica, vel pro peccato, declarabitur infra in quadam quaestione.

Deus loq̄
non pot.

Infra 4. 14

Quomodo confortatus sit Salomon in regno suo. Quæst. I.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo Salomon confortatus est in regno suo: vel quid est quod fecit per quod confortabatur in regno. Dicendum, quod pacificare regnum ad hoc, quod totum sit sub potestate regis, & nullus ei repugnet est confortari. Istud autem non conuenit regibus à principio, quia non habent omnia ad plenum sub manu sua, nisi procedente tempore. Cum autem omnia hæc reducta fuerunt ad manum Salomonis, dictus est ipse confortatus in regno. Pro quo sciendum, quod ante mortem Dauid cum iam esset fenex, erat quadam contentio inter filios quis regnaret. Adonias autem erat maior ceteris, & pulcher atq; valde dilectus à Dauid, & fecerat sibi currum, & equites, dicebatque, ego regnabo. Dauid autem licet videret insolentiam huius non corripuit eum, quia tenerè eum diligebat. Postquam autem Dauid erat in lecto, & videbatur morti propinquus: Adonias, nesciente Dauid, fecit se vngi in regem habes secum multos fautores, scilicet Ioab principem militiæ, & Abiathar sacerdotem summum. Cognito autem hoc Dauid, fecit eadem die vngi Salomonem in regem. tertio Regum primo. Et quia ista vnctio fuerat facta in discordia, ne post mortem Dauid oriretur controuersia inter filios suos: & Adonias prætenderet se habere ius ex vnctione sua concordauit Dauid omnes filios suos, vt obedirent Salomoni: & omnes principes regni sui induxit ad hoc. Quo facto fecit Salomonem vngi altera vice. Et factum est hoc viuente Dauid, vt patet præcedenti lib. cap. vltimo. Sed adhuc hoc factum non mansit plenè pacificum regnum in manu Salomonis. Nam Adonias cum Ioab, & Abiathar tractabat quomodo posset Salomonem expellere de regno, & ad hoc petiuit Abisag adolescentulam Dauid in vxorem: Tertio Regum 2. Et tunc Salomon fecit occidi Adoniam fratrem suum, tanquam insidiantem sibi. Ioab quoque principem militie fecit occidi, & Abiathar sacerdotem fautorem Adonias exilio tradidit, iubens, vt maneret semper in Anathoth: & nunquam rediret ad curiam regis, eodem capitu. Et tunc exclusis insidiatoribus suis, confortatū est regnum in manu eius, quia iam non manebat aliquis, qui ei repugnaret. Istud autem factum erat quando Salomon ascendit in Gabaon. Ideo dicitur, quod confortatum est regnum in manu Salomonis.

Quo tempore iuit Salomon in Gabaon. Quæst. II.

QVAERITVR vterius, quo tempore iuit Salomon in Gabaon, de quo hic dicitur, scilicet quo anno, vel tempore regni sui. Dicendum, quod factum est postquam confirmauit sibi regnum, occidendo aduersarios suos. Et fuit hoc antequam inciperet edificare templum. Patet hoc ex ordine literæ hic. Nam prius ponitur hic confortatio regni: deinde quomodo iueat in Gabaon: postea infra 3. incipitur edificatio templi. Et patet etiam magis ex ordine literæ tertii Regum: quia à principio vsque ad tertium capitulum ponitur confirmatio regni, delendo aduersarios: in capitulo tertio ponitur, quod iuerit Salomon in Gabaon. & in sexto ponitur de edificatione templi. Dicendum autem, quod fuit hoc in tertio anno regni Salomonis, vel in quarti anni principio. Quod patet, quia tertio Regum tertio ponitur, quod confirmato regno iuit Salomon in Gabaon, & confirmatio non fuit

vsque post tres annos finitos: ideo finito tertio anno fuit istud. Patet hoc, quia confirmatio regni Salomonis fuit postquam occidit omnes aduersarios sibi, & patri suo Dauid, scilicet Adoniam, Ioab, & Semei. Fuit tamen occisus Semei tribus annis post principium regni Salomonis. Nam Salomon in principio regni sui dixit Semei, quod non exiret de Ierusalem, & post tres annos fugerunt serui Semei in Geth, & iuit vt reduceret eos: & tunc Salomon occidit eum, quia fecit contra mandatum suum, tertio Regum secundo. Et sic ad minus tres anni erant elapsi, antequam confirmatū esset regnū Salomonis, & post confirmationē istam Salomon iuit in Gabaon, vt hic dicitur. Aliquis autem dicit, quod licet patet, quod fuerit istud post confirmationem regni, tamen non apparet, an paruo tempore, vel magno post confirmationem regni fuerit istud: & sic poterat esse, quod anno decimo, vel duodecimo regni Salomonis fuerit istud. Dicendum, quod non stat, sed illico post confirmationem regni fuerit. quod patet, quia fuit istud antequam inciperet edificatio templi, vt patet ex ordine literæ hic, & tertio Reg. à principio vsque ad sexto capi. Et tamen coepit edificatio templi in principio anni quarti regni Salomonis, vt patet tertio Regum sexto. Ergo in principio anni quarti ipsius fuit hoc. In isto autem libro omittuntur omnia, quæ habentur tertio Regum 1. & 2. eo quod ibi plenè posita sunt, & non oportebat illa repeti. & sic factum est de multis aliis, quæ non tanguntur in hoc libro, & ponuntur in 3. & 4. Regum.

Quomodo dominus erat cum Salomone. Quæst. III.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod Dominus erat cum Salomone, & per quid cognoscebatur, quod dominus erat cum eo. Dicendum, quod potest intelligi dupliciter. Vno modo, quod erat cum eo gratificando eum: sic dicitur esse Deus cum omnibus illis, qui sunt in charitate acceptando opera eorum. Alio modo est Deus cum aliquo dirigendo opera eius ad prosperum euentum. Primo modo potest dici, quod erat Dominus cum Salomone: scilicet per gratiam. Nam si quis est in charitate, Deus est in eo. Iuxta illud prima Ioan. 4. scilicet. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et non solum est Deus in eo, imò etiam est idem cum Deo, vt patet secunda ad Corint. sexto. Qui diligit Deum vnus spiritus est cum eo. Salomon autem erat isto tempore in charitate, ideo erat Deus cum eo. Patet hoc, quia Salomon a principio fuit à Deo dilectus vsque quo peruersum est cor suum per mulieres: nam, antequam nasceretur Deus dilexerat eum dicens: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, secundo Regum septimo, & precedenti lib. ca. decimo septimo. Et in natiuitate sua ostendit, quod diligebat eum: nam cum mater sua imposuisset ei nomen Salomon, misit Deus Nathan prophetam ad ponendum ei aliud nomen: vocauitque eum Iedai: id est amabilis domino, & subditur ibi causa. eo quod diligeret eum Deus, secundo Regum duodecimo. Deinde semper fuit vir laudabilis. Nam postquam factus est rex, vsque quo confirmatum est regnum in manu eius, non peccauerat: quia tertio Regum tertio dicitur: Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patri sui. Erat ergo in charitate cum Deum diligeret. Et si nunc Deus erat cum eo. Iste modus est verus, & satis conueniens, sed non est iste, quem

Nihil boni, neque ex temporali bus habere potest absque diuina dispositione.

quem intedit litera, quia hic agitur de confortatione regni, quæ erat bonum temporale, ideo quod Deus esset cum eo debet intelligi secundum relationem ad bona temporalia. Et dicendum quod Deus dicitur esse cum aliquo, quando facit eum prosperari in omnibus actibus suis: nam bona ista temporalia, & quæcunque prosperitas, licet absolute parua: si bona sunt, a Deo tamen sunt. Et quia non potest homo illa habere sine diuina dispositione: quando alicui ista abundanter eueniunt, dicitur ille Deum habere placatum, & Deus esse cū eo. Et potissimè homines dicunt Deū esse cum aliquo, quando prosperitas sua euenit sine labore: & in magna quantitate, quia tunc non possumus illud tribuere humanæ industrie vel labori, quia non perueniunt ad tantum: ideo oportet reduci in aliquam causam superiorē, scilicet in Deum. Et sic volunt quod Deus det illa bona specialiter quæ sic homini eueniunt. Et ista fuit intentio popularium ab antiquo, sic patet de Abimelech rege Gerar, & Philistinis: qui viderunt Isaac subito multiplicatum in diuitiis: & putauerunt Deum esse cum eo, dicentes: vidimus Deum esse tecum, ideo diximus sit pactum & iuramentum inter nos, ne noceras nobis, sicut nec nos quidem tuorum attingamus: Genesis 26. Patet etiam de Ioseph, in cuius manu negocia prosperabantur: & propter hoc Dominus suus putauit Deum esse cum eo. Genesis 39. scilicet: Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cunctis prosperè agens, habitabatque in domo Domini sui, qui optime nouerat Deum esse cum eo: & omnia, quæ gereret, ab eo dirigebat in manu illius. De Salomone autē sic fuit in exordio regni: nam incipiebat res magnas, & difficiles, & omnes ei prosperè eueniebant. Habebat namque Adoniam fratrem suum, & Ioab principem militie, & Abiathar sacerdotem insidiatores suos ad expellendum eum de regno, qui erant viri potentes: & tamen ipse eos occidit, & ceteros sibi pacificauit 3. Reg. 2. Et hæc faciliter fecit nihil mali passus, ideo Deus erat cum eo. Et istud est quod intedit litera. Etiam Salomon in breui tempore ad magnas diuitias, potestatem, sapientiam, & terrena bona ac temporalia peruenit, ad quæ alij sic peruenire non possent, ideo Deus erat cum eo.

Quid erat illud, in quo Deus magnificauit Salomonem. Quæst. IIII.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod Deus magnificauit Salomonem in excelsum; quid erat istud, in quo illum magnificauit. Aliqui respondent quod fuerunt diuitiæ. Nam Salomon peruenit ad tantas diuitias, vt nullus regum, qui fuerant ante eum tot diuitias habuisset, tertio Reg. 3. etiam magnificatus est in gloria throni sui, & edificiorum, & ministrorum: & totius apparatus domestici. Nullus enim regum talem apparatus habuit: vnde, regina Saba videns ordinem ministrorum Salomonis: & omnia, quæ erant in domo sua, admirata est, nec iam habebat spiritum: tertio Reg. 9. Et quia superauit etiam alios homines sapientia, quia nullus tā sapiens fuit ante eum, nec post eum 3. Reg. 3. et 4. Etiam magnificatus est in latitudine cordis: sicut dicitur 3. Reg. 4. Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris. In omnibus istis magnificatus est super alios homines. Sed obiicitur, quod non intelligatur de hoc, quia licet Salomon habuerit omnia bona, tamen non habuerat aliquod istorum in excellentia hoc tempore, antequam iret Salomon in Gabaon: & ta-

men sic Salomon non peruenerat ad magnas diuitias, quia istas obtinuit Salomon mittendo in Ophir, & in Tharsis, et ad alias insulas, vt patet 3. Reg. 10. et infra 9. Et istud non faciebat Salomon adhuc, quia nunc incipiebat regnare, cum nunc confortaretur regnum eius. Eodem modo apparet de gloria sua quia gloria euenit Salomoni ex duobus: scilicet ex sapientia, et ex diuitiis, vt colligitur tertio Regum decimo: nam maxima gloria sua erat in ordinatione rei familiaris, et istud ad prudentiam pertinet. Et tamen Salomō nondum habuerat diuitias in abundantia, vt supra dictum est. Etiam nondum habuerat sapientiam, vt mox dicitur: ideo non erat magnificatus in gloria. Etiam non erat magnificatus in sapientia, quia non collata fuerat sibi à Deo, quia collata est quando iuit in Gabaon, vt patet infra in litera, & tertio Regum tertio. Responderi potest dupliciter: vno modo, quod Salomon magnificatus fuerit in excelsum per omnia ista, quæ nominata sunt. Et cum obiicitur, quod nondum Salomon ista habnerat, concedendum est. Ponitur tamen hic per anticipationem, quia hic agitur de statu Salomonis, qui respicit totum tempus eius, & postea dicitur de gestis ipsius. Et sepe in scriptura fit talis anticipatio, & recapitulatio. Alio modo potest intelligi, quod Salomon magnificatus esset non per aliquod istorum, sed solum per confirmationem regni. Nam cum non esset regnum confirmatum, non erat Salomon magnæ gloriæ, nec potestatis. Cum autem fuit confirmatum, fuit ipse potens, & exaltatus nimis super omnes de regno suo. Primus tamen sensus conuenientior est.

Quomodo iuit Salomon cum vniuersa multitudine Israel in Gabaon. Quæst. V.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur, quod Salomon iuit cum vniuersa multitudine Israel in Gabaon. Nam non videtur verisimile, quod ad eundem in Gabaon haberet secum totam multitudinem Israel comitantem. Aliquis dicit, quod Salomon secum tulit multitudinem totam ad honorem festiuitatis, quam facere volebat: nam obtulit mille hostias, vt patet in litera. Et vt melius, & solentius fieret ista festiuitas, habuit secum totam multitudinem. Dicendum tamen, quod hoc non est intelligendum, quod omnino totam multitudinem Israel duxerit secum Salomon, ita quod nullus maneret in aliquo loco certo in Israel, sed irent omnes cum Salomone, quia tanta multitudo erat superuacua, nec posset commode illuc ire: quia necesse erat, quod aliquis tantæ multitudini ministraret, & alia erant negocia, vel opera, quo amitti non poterant, ita vt omnes irent cum Salomone. Sed dicendum, quod Salomon vocauit de toto Israel viros excellentiores, vt pote tribunos, centuriones, duces, & iudices, & de reliquo populo magnam multitudinem, & ferendo secum istos dicebatur ferre totam multitudinem, quia in scriptura iste terminus totus, vel omnis: non tenent vim suam, ita quod faciant distributionem pro omnibus partibus integralibus, vel subiectis, sed accipiuntur pro multis. Et interdum minor pars vocatur omnis, scilicet, minor pars populi totus populus. Istud autem prouenit ex modo loquendi popularium, qui non seruant istas distributiones, & sacra scriptura sequitur modum loquendi vulgariū. Causa autem, quare Salomon tantam multitudinem secum tulit, non videtur fuisse se ad honorem regalem, quia ipse tanta multitudo semper constipatus incederet, sed fuit ex causa specialitatis: scilicet voluit facere festiuitatem magnam in Gabaon.

Causa que re Salomō tulit secū tantā multitudinē in Gabaō. Et

Et quia festiuitas maxime solennizatur ex praesentia multitudinis. Nam ubi pauci sunt etiam si multa caeremoniae teneantur non est magna solennitas: voluit habere secum magnam multitudinem, & honorabilem, scilicet quae erat praecipua in Israel. Quod autem voluerit facere festiuitate, patet quia obtulit mille hostias, & tamen ista erat oblatio valde excellens, ideo non erat quotidiana, sed specialis pertinens ad magnam festiuitatem. Patet etiam: quia Salomon cum haberet locum offerendi Domino in Ierusalem coram arca, ubi Dauid pater suus faciebat sacrificia, noluit ibi offerre nunc, sed iuit in Gabaon ad offerendum. Item patet, quia istud semel tantum esse factum legitur. Et tamen si non esset opus magnae festiuitatis saepe fieret. Voluit ergo facere Solomon aliquam magnam solennitatem in Gabaon, & ad hoc secum tulit totam istam multitudinem. Sic enim fecit Dauid quando voluit facere solennitatem magnam in portatione arcae cum portauit eam de Cariathiarim in domum Obbedom, sive de domo Obbedom in domum suam. Nam congregauit tunc totum Israel, vt patet secundo Regum sexto, & precedenti libro cap. decimo tertio, & decimo quinto. Causa autem quare Salomon faceret istam solennitatem magnam, & offerret tam magnificas hostias videtur fuisse ad reddendum Deo gratias de collato beneficio. Nam in principio regni sui erat in quadam anxietate propter magnos insidiosos, quos habebat. Deus autem dederat iam omnes sub pedibus eius, & pacificauerat regnum sibi: ideo pro tanto beneficio volebat gratias agere, & obtulit mille hostias. Ita causa, licet non exprimitur in litera: colligitur tamen ex ordine eius, quia supra dicitur, quod confirmatum fuit regnum in manu Salomonis, & subditur quod iuerit in Gabaon illic: ideo videtur, quod propter illud factum fuerit: cum idem ordo ponatur hic et 3. Reg. cap.

De tribunis, & centurionibus, qui erant ann Salomone. Quae. VI.

QVAERITVR vterius, de istis tribunis, & centurionibus, qui iuerunt cum Salomone, qui erant. Aliqui volunt, quod erant isti de successoribus illorum tribunorum, & centurionum, qui constituti sunt in deserto propter consilium Iethro Exod. 8. Et postea purant, quod isti habuerunt successores alios, & durauit ille ordo vsque ad tempus Salomonis. Sed dicendum, quod hoc non stat. Primo quia ille ordo non potuit durare postquam Israelitae ceperunt habitare in terram Chanaan distincti per loca, sicut in deserto, quia in deserto erat totus populus vna multitudo, quae poterat conuenienter diuidi per tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos. Postquam autem fuerunt in terra Chanaan distincti per loca non poterat fieri ista diuisio, quia in aliquibus locis essent decani qui non haberent quinquagenarium, eo quod non erant quinque decani, & alibi essent centuriones non habentes tribunum, & sic de caeteris, ideo non mansit iste ordo. Secundo patet, quia hic ponuntur centuriones, & tribuni, deinde iudices: & tamen centuriones & tribuni, qui erant in deserto, & constituti fuerunt per Moysen erant iudices, vt patet Exod. 18. et Deut. 1. Et isti non erant iudices, cum ponantur iudices ab eis distincti, ergo non erant de illis tribunis, et centurionibus. Tertio patet, quia illi centuriones, et tribuni postea fuerant ad iudicandum, vt dictum est, et tamen non manserunt iudices in terra Chanaan in

F populo Israel, quales erant in deserto, sed stitatus fuit ordo eorum, vt ait Iosephus 4. Antiquita. ideo non manserunt aliqui successores illorum centurionum, & tribunorum post introitum in terram Chanaan. Dicendum ergo, quod isti centuriones & tribuni erant principes exercitus non quidem principes maximi, sed alij minores. Pro quo sciendum, quod ad hoc quod esset ordinatus exercitus Dauid, ipse diuiserit illum per partes ponendo quamlibet partem sub duce suo immediato, vt scirent omnes, cui deberent obedire, & non esset multitudo deordinata. Et sic diuidebat exercitum per decanos, tribunos, & centuriones: & quilibet istorum habebat eam de subiectis sibi, & illi solum principem suum respiciebant. Sic patet 2. Reg. 18: quando Dauid instruxit bellum contra filium suum Absalom. Nam diuisit populum per tribunos, centuriones: & deinde totam multitudinem sic diuisam dedit sub manu trium maximorum principum, vt patet ibidem. Hunc modum habebat Salomon filius eius: ideo habebat centuriones, tribunos, & quinquagenarios, qui erant principes pro tempore belli & tamen semper manebant in isto principatu, licet non esset bellum, & isti principes constituebantur etiam super aliqua officia regis: sicut Dauid habebat principes substantiae suae, scilicet oeconomicos precedenti Lib. capi. 27. Et illi erant tribuni, & centuriones: eo. Lib. cap. 18. Istos autem vocauit nunc Salomon ad eundem in Gabaon, quia erant viri honorabiles.

Qui erant isti duces. Quae. VII.

QVAERITVR vterius, de duobus, de quibus hic dicitur, qui erant. Aliquis dicit, quod isti erant centuriones, & tribuni, qui praerant partibus exercitus, vt declaratum est precedenti quaestione. Sed dicitur quod non stat, quia hic distinguuntur duces, et tribuni, & centuriones, quia primo ponuntur centuriones, & tribuni, et deinde duces. Aliquis dicit quod erant isti duces duodecim viri qui prouidebant domui Salomonis quantum ad omnia necessaria per duodecim menses anni, et quilibet prouidebat vno mense. Habebat autem quilibet istorum certam partem terrae sibi subiectam, de qua colligebat redditus Regis, & de illis prouidebat domui regis vno mense, de quibus patet tertio Regum quarto. Et iste modus satis conueniens est. Alio modo potest dici, quod isti duces erant duodecim principes turmarum. Pro quo sciendum, quod Dauid habebat duodecim principes turmarum suarum, per quos erat tota multitudo distincte subiecta, et sub quolibet eorum erant viginti quatuor millia virorum, & ministrabat quilibet istorum vno mense coram rege manendo semper in curia, vt patet precedenti libro vigesimo septimo capitulo. Ita credendum est de Salomone, cum gloria regni sui non esset minor quam gloria regni Dauid, imo maior, quod ipse haberet istos duodecim principes turmarum, & isti vocarentur duces. Alio modo potest intelligi, quod isti essent principes belli. Ita quod Salomon aliquos viros assignasset, vt essent principes bellorum, vt isti essent magnae potestatis. Sed aliquis obijciat, quod non stat, quia supra ponebantur tribuni, & centuriones: & isti erant principes exercitus, cum per eos distinctus esset exercitus, vt supra declaratum est. Dicendum, quod non stat, quia illi erant principes exercitus, sed non principes summi, vnde non proprie vocantur duces: sic patet 2. Regum 18. in bello, quod seruauit serui Dauid contra Absalon: nam Dauid dist

uissit totum populum per centuriones, & tribunos, et postea tradidit totum populum in manu trium ducum. Et sic centuriones, et tribuni non vocantur ibi duces. Ita poterant nunc esse duces belli, et non essent centuriones, nec tribuni, et ratio est, quia erant maiores quam centuriones, et tribuni, cum tribuni solum praesent mille viris, et tales duces praerant magnae multitudini.

De iudicibus, de quibus hic habetur. Quae. VIII.

QVAERITVR vterius, de iudicibus de quibus hic dicitur, qui erant. Respondendum quod iudices in Israel ceperunt hoc modo. Nam antequam Israelitae exirent de Aegypto non erat vnus populus, sed erant serui Aegyptiorum, & non habebant se iudices tanquam distinctus populus. Vel si aliquos iudices habebant, illi erant postea ab Aegyptiis. Cum autem exierunt Israelitae de Aegypto, venerunt in libertatem, & tunc ceperunt esse populus. Et quia Moyses fuit tunc ductor eorum, & princeps in exitu de Aegypto, ipse etiam solus erat iudex. Et quia populus erat valde multus erant causae multae, nec poterat eas diffinire Moyses: vnde sedebat Moyses ad iudicandum a mane vsque ad vespeream: & tamen non poterat ex plere diffinitionem causarum. Cum autem venit ei fover Iethro sacerdos Madian, viditque eum sic affligi, ait: stulto labore consumeris tu & populus, qui tecum est: supra vires tuas negocium est, solus non poteris illud sustinere: & tunc consuluit ei, quod acciperet alios coniudices, faciendo quod distingueret totum populum per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & illi iudicarent in rebus paruis, & Moyses in rebus magnis, & in illis, quae ad Deum pertinebant: & etiam quod deuoluerentur ad eum quaecunque causae per appellationem. Exod. 18. Fuit autem facta ista ordinatio iudicum anno primo ab exitu de Aegypto in principio anni, scilicet, quando venerunt Israelitae mense tertio in deserto Sinai, vt declaratum est eodem capitulo. Deinde mansit iste ordo iudicum. Sed adhuc non sufficit hoc Moysi, quia causae graues vtebantur eum: ita vt solus non posset illas sustinere. Et cum oraret Deum, quod occideret eum, vel solueret de hoc labore, dedit ei Deus septuaginta seniores consocios, qui haberent spiritum propheticum, & adiunaret Moysen in causis arduis, & factum est istud in sepulchris concupiscentiae: Numeri. 11. Et fuit anno secundo ab exitu de Aegypto. Nam vsque ad Cadesbarne peruenerunt Israelitae illo secundo anno, vt declaratum est Num. 13. & 33. & durauit iste ordo septuaginta seniorum cum quinquagenariis, decanis, centurionibus & tribunis vsque ad introitum terrae Chanaan: & cum moriebatur quispiam istorum, subrogabatur alius loco eius. Cum autem Israelitae ceperunt habitare distincte per loca terrae Chanaan, cessauit ordo centurionum, tribunorum, quinquagenariorum, & decanorum: vt probatum est supra in quadam quaestione, quia non poterat ibi competenter seruari iste ordo. Mansit autem ordo septuaginta seniorum, quos instituerat Moyses, & fuerunt tunc duo ordines iudicum. Quidam iudices fuerunt magni, ad quos causae vltimate deuoluebantur. Alij autem erant iudices minores distincti per singula loca. De iudicibus minoribus dicendum, quod in quolibet loco erant constituti aliqui iudices oriundi de ipso loco secundum exigentiam loci multi, vel pauci. Et quia isti erant laici, qui non erant multum dediti studio legis, & consequenter non erant nimis introducti circa leges forales, dabantur Leuitae in assessores, scilicet quilibet iu

Quo in ceperunt iudices in Israel.

Ordo septuaginta seniorum

Minores iudices.

A dici duo Leuitae, vt ait Iosephus quarto antiquitatum. Et hoc verisimile est, quia ad iudicium Leuitarum pendebat totus status populi, vt patet infra trigesimo quinto. scilicet Leuitis quoque ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur. Et infra decimonono Sacerdotibus, & Leuitis commissa est cura iudicandi a Rege Iosaphat. Isti iudices minores iudicabant in omnibus causis tam civilibus, quam criminalibus: & tamen per appellationem deuoluebantur causae ad alios iudices maiores. Isti namque iudices minores successerant loco decanorum, quinquagenariorum, centurionum, & tribunorum. Locum autem Moysi, & septuaginta seniorum successerunt alij iudices, qui vocabantur domus iudicij, vel consilij: & vocabantur seniores. Erant autem isti septuaginta iudices, qui creduntur esse de sacerdotibus, & Leuitis, vel, vt alij volunt, erant de laicis: & principes eorum erant summi sacerdos, sicut Moyses erat princeps septuaginta seniorum in deserto: & isti omnes conueniebant ad concilium celebrandum, & audiendum causas in quadam domo, quae erat in templo Salomonis: scilicet in atrio eius ad latus meridianum. Sic dicitur precedenti Lib. ca. 26. scilicet, quod domus seniorum, & concilij erat ad austrum: & erant Leuitae custodes eius. Omnes isti seniores erant iudices: sed non omnes sententiabant, sed solus sacerdos, vel ille, qui tenebat locum eius: & alij concordabant, vt colligitur Deuterono. 17. Et si quis non obediret illi sententiae, occidebatur: nec erat ultra appellandum. Iste ordo iudicum mansit sepe: vsquequo Ierusalem destructa est per Romanos post mortem Christi: nam Christus ab ipso ordine iudicum morti condemnatus est. Sic dicit Iosephus 18. Antiquitatum: & patet apud omnes Euangelistas, qui dicunt Christum praesentatum coram Caipha, & senioribus: & quomodo illi loquebantur contra Christum. Isti autem iudices de secundo ordine erant viri potentes & honorabiles in toto Israel, ideo istos saltem nunc conuocauerat Salomon ad eundem in Gabaon.

De principibus familiarum, de quibus hic habetur. Quae. IX.

QVAERITVR vterius, qui erant isti principes familiarum, de quibus hic dicitur. Et dicendum quod familia accipitur dupliciter, aliquando largae, & aliquando strictae. Large vocatur familia quaecunque cognatio, & sic tribus vocatur familia. Aliquando accipitur familia pro quadam cognatione, quae est sub tribu, & est minor aliquo qualiter quae tribus, & sic quilibet tribus diuiditur per certas familias, vt infra dicitur. Accipiendo primo modo dicendum, quod principes familiarum erant duodecim, & in quolibet erat vnus princeps. Isti principes erant in ordine natiuitatis, scilicet quod illi, qui descendebant directe a capite tribus per lineam primogenitorum essent principes, & iste semper erat vnus in quolibet tribu, quia impossibile erat multos simul primogenitos esse, & descendisse semper per lineam primogenitorum a capite eiusdem tribus, vel familiae: vt patet inuenti: cum non possint eiusdem hominis esse multi primogeniti. Isti autem principes tribuum erant viri honorabiles nimis, nam in toto populo non erant alij honorabiliores. Quod patet, nam in exitu de Aegypto quando dedicatum est tabernaculum isti principibus obtulerunt munera sua per duodecim dies, scilicet quilibet vno die, & de reliquo populo non fit mentio aliqua, quod obtulerit, vt patet Num. 7. cap. Accipiendo familiam stricte dicendum, quod multi erant principes familiarum, quia multae erant familiae. Nam

Oes seniores iudices iudicabant, sed non sententiabant.

Familia dupliciter accipitur.

Principes qui erant in ordine natiuitatis

Nam sub qualibet tribu erant duae, vel tres, aut plures tribus, & nomina istarum familiarum, & quot, & quae erant sub qualibet tribu habetur Numeri 26. Iste autem familiae nominabantur a filiis, vel nepotis illorum, a quibus nominabatur tribus. utpote a Iuda filio Iacob nominata fuit vna tribus, & sub ista tribu fuerunt, quinquae familiae. Nam habuit Iudas quinque filios, scilicet Her, Onan, Sella, Phares, & Zaram. Her, & Onan mortui sunt sine femine, Gen. trigesimo octavo. Manserunt tres, & ab eo nominate sunt tres familiae, scilicet Pharesitarum, Zareitarum, Sellaitarum. Habuit autem Iudas duos nepotes, scilicet Efron & Amul filios Phares: & ab illis nominatae sunt aliae duae familiae. scilicet Efronitarum: & Amulitarum. Et de his Numeri. 26. capi. Sic de qualibet alia tribu ponuntur ibi familiae eius: & de riuatur iste a capitibus immediatis sub capitibus tribuum. In qualibet autem istarum familiarum erat vnus princeps, & isti principes derivantur per lineas primogenitorum a capitibus familiarum, sicut supra diximus de principibus tribuum. Et nunc dicendum, quod principes familiarum possunt hic accipi utroque modo. Et tamen, quia principes tribuum erant honorabiliores, quam principes omnium familiarum, verisimilius erat, quod principes tribuum venissent cum Salomone in Gabaon a principibus familiarum. Ideo dicendum, quod vel accipiuntur principes familiarum pro solis principibus tribuum: vel pro principibus tribuum & familiarum simul extendendo nomen familiae ad omnem cognationem. Quod autem accipiatur pro solis principibus familiarum non est inconueniens, quia non omittentur principes tribuum.

Quare nunc Salomon iuit in Gabaon. Quae. X.

QVAERITVR vterius, quare Salomon iuit nunc in Gabaon ad offerendum ibi. Aliquis dicit, quod iam ad hoc supra responsum est, scilicet, quod iuit ad faciendum solennitatem pro beneficio suscepto de confirmatione regni in manu eius. Dicendum, quod hoc non sufficit, quia si vellet Salomon facere solennitatem, poterat facere istam in Ierusalem: imo excellentius, quia Ierusalem erat gloriosior urbs quam Gabaon. Etiam si vellet Deo gratias reddere pro suscepto beneficio, poterat etiam sacrificia facere in Ierusalem, quae faciebat in Gabaon. Dicendum, quod voluit ire Salomon in Gabaon, quia volebat offerre sacrificium: sicut litera innuit, quod Salomon, & totus populus requisierunt altare Domini, quod erat in Gabaon, & ascendit Salomon ad offerendum in eo. Cum autem dicitur, quod poterat offerre sacrificia in Ierusalem, sicut in Gabaon. Dicendum, quod non poterat ita licite offerre, sicut in Gabaon. Pro quo sciendum, quod Deus iusserat Le. 17. & Deute. 12. quod sacrificia non fierent in aliquo loco, nisi super altare holocaustorum ad officium tabernaculi: & si quis torvis immolare, esset reus ac si sanguinem effudisset: & cum nunc esset sanctuarium Domini in Gabaon, & ibi esset altare, non licebat in aliis locis offerre, & quando quis offerret in aliis locis, licet Deo immolaret, & ex deuotione ageret, peccaret tanquam transgressor legis. Ideo cum nunc Salomon vellet Deo pro beneficio suscepto gratiarum actiones reddere, voluit sacrificare in loco Deo accepto, & sic venit in Gabaon: & si aliquando Salomon in aliis locis offerrebat, licet bono animo faceret, reprehensibilis erat. Sic enim dicitur 3. Re. 3. quod dilexit Salomon dominum ambulans in praecipis Dauid patris sui, excepto, quod in excelsis immolabat, & adolebat incensum. Ista responsio est satis rationabilis: sed adhuc non stat, quia poterat licite offerre Salomon in Ierusalem coram arca. Nam manebat in Ierusalem in domo Dauid, ubi ipse posuerat eam: sicut in litera patet. Et ibi David immolabat holocausta, & totus Israel coram arca, ut patet praecedenti Lib. cap. 16. & ibi declaratum est: quod licitum erat coram arca immolari, non ergo venit ad immolandum in Gabaon, tanquam in quocunque alio loco immolare peccatum esset. Dicit potest dupliciter: uno modo, quod licet licitum esset coram arca immolare: tamen magis licitum erat, et meritum coram tabernaculo super altare holocaustorum, quia offerre super altare holocaustorum erat regulare, cum ex legis praecipio fieret: offerre autem coram arca existente extra sanctuarium erat extraordinarium. Melius ergo erat offerre super altare holocaustorum. Iudicium videtur innui. 3. Regum 2. cum dicitur de Salomone, quod ierit in Gabaon ad offerendum. Nam signatur, quod in illo bene egerit: & offerendo in aliis locis male faciebat, vel non tam bene, cum dicitur, quod dilexit Salomon dominum ambulans in praecipis Dauid patris sui, excepto quod in excelsis immolabat. Secundum potest dici, & forte melius, quod licet licet Salomoni liceret immolare in Ierusalem coram arca, tamen ex voto immolauit in tabernaculo Gabaon. Quia ad maiorem deuotionem interdum vouent homines ire ad aliqua loca non consueta: sic enim Absalom vouit offerre domino in Hebron, cum esset in Gethur. Et licet postea esset in Ierusalem, ubi licite offerre poterat, dixit Dauid patri suo, quod daret ei licentiam eundi in Hebron ad sacrificandum, quia vouerat hoc. 2. Regum 5. Ita ergo nunc de Salomone credi potest, quod ipse vouerit facere sacrificia in Gabaon, ideo illuc ierit.

rusalem coram arca. Nam manebat in Ierusalem in domo Dauid, ubi ipse posuerat eam: sicut in litera patet. Et ibi David immolabat holocausta, & totus Israel coram arca, ut patet praecedenti Lib. cap. 16. & ibi declaratum est: quod licitum erat coram arca immolari, non ergo venit ad immolandum in Gabaon, tanquam in quocunque alio loco immolare peccatum esset. Dicit potest dupliciter: uno modo, quod licet licitum esset coram arca immolare: tamen magis licitum erat, et meritum coram tabernaculo super altare holocaustorum, quia offerre super altare holocaustorum erat regulare, cum ex legis praecipio fieret: offerre autem coram arca existente extra sanctuarium erat extraordinarium. Melius ergo erat offerre super altare holocaustorum. Iudicium videtur innui. 3. Regum 2. cum dicitur de Salomone, quod ierit in Gabaon ad offerendum. Nam signatur, quod in illo bene egerit: & offerendo in aliis locis male faciebat, vel non tam bene, cum dicitur, quod dilexit Salomon dominum ambulans in praecipis Dauid patris sui, excepto quod in excelsis immolabat. Secundum potest dici, & forte melius, quod licet licet Salomoni liceret immolare in Ierusalem coram arca, tamen ex voto immolauit in tabernaculo Gabaon. Quia ad maiorem deuotionem interdum vouent homines ire ad aliqua loca non consueta: sic enim Absalom vouit offerre domino in Hebron, cum esset in Gethur. Et licet postea esset in Ierusalem, ubi licite offerre poterat, dixit Dauid patri suo, quod daret ei licentiam eundi in Hebron ad sacrificandum, quia vouerat hoc. 2. Regum 5. Ita ergo nunc de Salomone credi potest, quod ipse vouerit facere sacrificia in Gabaon, ideo illuc ierit.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet quod Dauid duxerat arcam etc. Quae. XI.

QVAERITVR vterius, quare dicitur hic, quod Dauid duxerat Arcam de Cariathiarim in Ierusalem in locum, quem preparauerat, quia istud non videtur ad propositum. Nam hic dicitur de Salomone eunte in Gabaon, & causa eundi fuit, quia erat ibi tabernaculum Domini. Extraneum autem erat ad hoc, quod Arca esset in Ierusalem: ideo non videtur quare ponatur hic. Respondendum, quod potest poni vno modo ad tollendum dubium. Nam diceret aliquis ad quid ibat Salomon ad offerendum in Gabaon, quia cum in Ierusalem esset arca Domini, coram illa poterat licite immolari, & non oportere ire in alium locum, ideo forte aliquis putaret, quod etiam arca Domini translata esset in Gabaon, sicut tabernaculum, & sic non esset iam licitum offerre in Ierusalem: cum ibi non esset tabernaculum nec arca. Dixit ergo scriptura, quod licet esset tabernaculum in Gabaon, erat arca in Ierusalem. Secundum potest dici, quod hoc dictum est ad tollendum aliud dubium, quod oriebatur ex praecipio legis: nam Deus iusserat arcam poni in tabernaculo in terra sancta sanctorum, & ibi manere, Exo. 26. Num. 7. & Leui. 16. & ad Hebraeos 9. vbi dicitur, quod diceretur esse arca putaretur esse tabernaculum: & vbi dicitur esse tabernaculum putaretur esse arca: & quia dicebatur quod erat tabernaculum in Gabaon, putaretur etiam, quod ibi erat arca, & iam non esset licitum offerre in Ierusalem. Vel cum diceretur, quod erat arca in Ierusalem, putaretur etiam ibi esse tabernaculum, & sic non haberet causam Salomon eundi in Gabaon: ideo habetur scriptura quod ista esset separata, scilicet tabernaculum in Gabaon, & arca in Ierusalem. Et propter hoc ponitur hic limitatio circa vtrumque. Nam dicitur quod erat arca in Ierusalem in loco, quem ei preparauerat Dauid, scilicet in tabernaculo, quod fixerat,

Ad maiorem deuotionem interdum vouent homines ire ad aliqua loca non consueta: sic enim Absalom vouit offerre domino in Hebron, cum esset in Gethur. Et licet postea esset in Ierusalem, ubi licite offerre poterat, dixit Dauid patri suo, quod daret ei licentiam eundi in Hebron ad sacrificandum, quia vouerat hoc. 2. Regum 5.

ut non putetur, quod illud tabernaculum, in quo erat, esset tabernaculum Domini, quod fecerat Moyses. Et cum dicitur, quod iuit Salomon in Gabaon ad tabernaculum Domini, dicitur in tabernaculum, quod fecerat Moyses famulus Dei in solitudine, ne putaretur, quod istud tabernaculum esset aliud factum voluntate humana in Gabaon ad colendum ibi, quia tunc Salomon non haberet causam eundi in Gabaon ad offerendum holocausta.

Quomodo Dauid portauerit arcam Dei de Cariathiarim in domum suam. Quae. XII.

QVAERITVR vterius, quomodo Dauid portauit arcam Dei de Cariathiarim in domum suam: & quo modo tabernaculum, & arca erant disiuncta. Respondendum, quod ad intelligentiam huius praesupponendum est, scilicet quod arca, & tabernaculum semper debebant esse simul. Nam Deus iusserat, quod arca esset intra sancta sanctorum, & ibi custodiretur in loco secretissimo: Exo. 16. & ibi mansit a principio constructionis suae. Nam cum Moyses construxit tabernaculum, prima die, qua exiit illud, scilicet prima die anni secundi ab exiitu de Aegypto posuit arcam post velum, quod erat locus sancti sanctorum: Exo. vlti. & ibi manebat semper nisi quando mouenda erat castra Israelitarum de loco ad locum, & tunc qualibet pars sanctuarii per se portabatur, & vasa etiam per se, & cum hoc fieri deberet introibat sacerdos magnus, & minores in sancta sanctorum, & velabant arcam, tradebantque eam velata Leuitis ad portandum, & cum portata esset ad locum in quo castra figenda essent, erigebatur sanctuarium, & ponebatur arca in sancta sanctorum: & tunc Sacerdotes velamina auferebant, & manebat nuda, & sedebat tunc gloria Domini super illam inter alas Cherubim ad loquendum, & respondendum de dubiis, quae inquireret Moyses, ut patet Num. 4. & 7. postea autem erat ibi, quousque iterum castra mouenda forent: & isto modo se habuit arca toto tempore quadraginta annorum, quibus Israelitae manserunt in deserto. Cum autem introierunt in terram Chanaan, mansit arca in Galgalis longo tempore, ut declaratum est Iosue. 10. Fuit autem ista prima mansio, quam habuerunt Israelitae post introitum in terram Chanaan, & transitum Iordanis, & ibi cessauit manna, quod Israelitae per quadraginta annos comederant, & ceperunt comedere de frugibus terrae. Ibi etiam celebrauerunt phasce, & circumcisi sunt omnes Hebraei, qui in deserto non fuerunt circumcisi: et posuerunt ibi duodecim lapides, quos tulerant de Iordane in memoriam aeternam; ut patet Iosue 4. & 5. Mansit autem ibi arca longo tempore, & raro ab illo loco mouebatur, quia castra manebant in Galgalis, licet Israelitae pugnatores irent ad pugnandum per diuersa loca terrae Chanaan. Cum autem Israelitae accepissent iam multa loca de terra Chanaan, in quibus habitarent, venerunt, ut figerent tabernaculum Domini in vrbe Silo. Iosue. 18. Et est illa apud Sichem in sorte tribus Ephraim, ut patet Iud. 21. Et mansit ibi tabernaculum cum arca, & omnibus vasibus suis usque ad tempus Heli summi sacerdotis. Nam tunc cum pugnarent Israelitae contra Philistinos, fecerunt, quod portaretur arca Dei ad castra, ut adiuuaret Israelitas: quam portauerunt duo viri pessimi filii Heli sacerdotis magni: & inito certamine terga vertit Israel, & caesus est a Philistinis, perieruntque triginta millia virorum die illa, & capta est arca Dei a Philistinis inter alia spolia belli. 1. Re. 4. Tunc mansit tabernaculum sine arca, nec vniquam postea reducta est ad illud, quia istud nunquam factum est, usquequo edificatum est templum Salomonis, & illuc portata est arca; tamen iam cessauerat vsus tabernaculi Moysi. Pro quo sciendum, quod isto

medio tempore arca, & tabernaculum Moysi mutata sunt per diuersa loca, licet vnum non esset cum altero, & fuit istud tempus annorum fere nonaginta duorum. Quod patet, quia quando arca capta est a Philistinis aucto illo mortuus est Heli sacerdos, & iudex correns de sella sua primo Regum 4. post eum fuit iudex Samuel cuius tempora computantur simul cum temporibus Saulis, quia coinciderunt cum eis in aliquo: & attribuitur omnia ista tempora Sauli, scilicet 40. anni, ut patet Actum 13. Post Saulem regnavit Dauid quadraginta annis, & post octoginta: post Dauid regnavit Salomon, qui edificare cepit templum anno quarto regni sui, & finiuit anno vndecimo. 3. Re. 6. & sic sunt simul anni nonaginta vnus, vel duo: tot enim fuerunt anni, quibus mansit arca extra sanctuarium: nam illico ut consummatum est templum Salomonis, introducta est illuc arca, ut patet 3. Regum 8. & infra 5. Nunc autem considerandum est, in quibus locis stetit isto medio tempore arca, & in quibus stetit tabernaculum Moysi. Et primo de arca. Dicendum quod arca cum capta est in bello a Philistinis, portata est in Azotum vrbe eorum, & postea est in templo Dagon 1. Regum 5. Et cum mansisset ibi nocte prima, inuentus est Dagon Deus Philisthinorum iacere ad pedes arcae. Sequenti autem die sacerdotes restituerunt Dagon in locum suum, & tamen ipsa nocte secunda repertus est Dagon fractis palmis, & pedibus truncus totus iacere in lumine portae. Tunc cognoscentes virtutes Dei Philisthini ipsi noluerunt, quod maneret arca Dei in templo Dagon in Azoto, & transfulerunt eam ad aliam vrbe: inflixerat autem plagam Deus Philistinis, scilicet quod prominebant extates eorum, sive intestina, quasi rupto ventre, & mures innumerabiles ebulliebant de terra, mordebantque Philistinos in extalibus, et moriebantur plurimi. Ista autem plaga sequebatur in quacunque vrbe Philisthinorum, in qua introducebatur arca, et cessabat in illa, de qua portabatur. Ideo cum portaretur in vrbe Acharon, clamauerunt Acharonites in caelum, dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei, ut interficiat nos, et populum nostrum. Et sic nulla ciuitas, vel locus Philisthinorum volebat recipere arcam in se timore mortis. Gethai autem qui inter ceteros Philistinos animosiores fuerunt ad tolerandam plagam: consilio inuito fecerunt sibi sedes pelliceas, scilicet femoralia, ut mures non possent eos mordere. Sed nec istud profuit, quia cum necesse esset emittere stercora mures corrodabant intestina, et quanto magis ipsi se muniebant, tanto acrior erat plaga, quia non naturaliter, sed a Deo infligebatur. De his omnibus, 1. Reg. 5. in his angustiis, et plaga durissima manserunt Philisthini septem mensibus. Et cum iam esset intolerabile malum: consilio habito deliberauerunt mittere Philisthini Arcam in terram Israel, et pro peccato suo obtulerunt ei quinque mures aureos, et quinque figuras annorum, scilicet, Posteriorum suorum, ut cessaret ab eis plaga. Et ad capiendam experientiam an ista plaga venisset a Deo Israel, vel naturaliter accidisset: dixerunt sacerdotes, et diuini Philisthinorum, quod acciperent duas vaccas foetas, et vitulos earum recludentes domum vniuerent eas ad plaustrum, superimponerentque Arcam Domini. Et si illae vaccae directae procederent in terram Israel nullo dirigente eas, scirent certissimè, quod Deus Israel percusserat eos: si autem non procederent directae, non remitterent Arcam: quia credere deberet quod ista plaga naturaliter euenisset. Quod factum est, et imposita arca super plaustrum, vaccae foetae ibant mugientes, et tamen nullo dirigente ibant per viam terrae Israel in vrbe Bethsames. Sathape autem Philisthinorum, ut viderent euentum rei, sequebantur plaustrum.

Vbi stetit arca ante templum Salomonis adducere-tur.

strum, quousque venirent vacca in agrum Bethsames ubi erant Bethsames metentes tritici, qui receperunt arcam cum gaudio magno: quod videntes Philistinorum, iam certi, quod Deus Israel percussisset eos, reuersi sunt in terram suam. Bethsames autem fecerunt festum magnum: recepta arca, quae septem mensibus perditam extiterat: & immolauerunt vaccas portantes plaustrum: & ipsum plaustrum succenderunt: sed cum incaute, & irreuerenter se habuissent circa arcam, quia viderunt eam nudam, vel aperuerunt illam, ut quidam volunt: mortui sunt quinquaginta millia de Bethsames: & septuaginta viri de plebe. De his oibus 1. Reg. 6. quod videntes Bethsames conquesti sunt, & noluerunt tenere apud se arcam Dei, dicentes: Quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius? & ad quem ascendet a nobis? Miseruntque nuncios ad viros urbis Cariathiarim, quae est in forte Iuda, dicentes, quod venient pro arca Dei, quam reducerunt Philistinorum: & illi venientes portauerunt eam in Cariathiarim, & intulerunt eam in domum Aminadab sacerdotis, qui habitabat in Gabaa, siue Colle urbis Cariathiarim: & sanctificauerunt filium eius Eleazarum ad custodiendum. De his patet 1. Reg. 7. Mansit autem arca in Cariathiarim longo tempore, scilicet plusquam quadraginta octo annis: vsquequo regnauit Dauid super totum Israel: nam cum esset Dauid Rex super totum Israel, conuocauit totum populum, ut ducerent arcam de domo Aminadab de Gabaa, siue Cariathiarim, ut patet 2. Reg. 6. & praecedenti libro cap. 13. Istud fuit tempus ad minus quadraginta octo annis, vel quasi. Quod patet, quia toto tempore Samuelis, & Saulis mansit arca in Cariathiarim detractis septem mensibus, quibus mansit in terra Philistinorum, ut supra declaratum est. Fuit tamen tempus Samuelis, & Saulis simul quadraginta annorum Act. 13. Deinde Dauid regnauit mortuo Saule super Iudam septem annis, & dimidio 2. Reg. 5. Postea factus est rex super totum Israel: & tamen non immediatè iuit pro arca domini, quia prius pugnavit, & cepit castrum montis Sion quod tenebatur a Iebuseis, & interiecto aliquo tempore iuit in Gabaa, siue Cariathiarim, ut patet 2. Reg. 5. & 6. Et sic transfret forte vnus annus postquam factus est rex, ideo saltem essent quadraginta octo anni, quibus mansit arca in Cariathiarim: deinde Dauid cogitauit eam inde transferre, quia quandiu ibi manebat, non erat in loco honorabili, nec fiebat coram ea aliqua ministratio: sed solum custodiebatur: ut patet ex declaratione secundo Reg. 6. & praecedenti lib. c. 13. & 15. Voluit autem eam transferre Dauid in domum suam in Ierusalem, ut ibi maneret honorabiliter, & conuocauit ad hoc totum Israel, & tollentes arcam de Cariathiarim de domo Aminadab imposuerunt eam plaustrum nouo, & cum portaretur in via, & boues calcitrassent, videbatur arca casura: Oza autem filius Aminadab, qui dirigebat plaustrum tetigit arcam ad tenendum eam, & percussus est a Deo, & mortuus est, et tunc impeditum est opus, quia contristatus Dauid de morte Oza noluit transferre arcam in domum suam, timens quod ibi sequeretur similis plaga posuissetque eam in domo Obededom Leuitae, vel sacerdotis, ut alij dicunt, & mansit ibi tribus mensibus: benedixit autem Deus domui Obededom propter arcam, & multiplicat⁹ est nimis, quod audiens Dauid voluit transferre arcam in domum suam, putans quod sic etiam benediceret Deus domui eius, & congregauit ad hoc totum Israel, & cum magna solennitate transfuit arcam de domo Obededom in castrum montis Sion in domum Sion. Erat autem domus Obededom in Ierusalem, & etiam domus Dauid, & cum portaretur arca per sex passus sistebat, & immolabantur septem tauri, & septem arietes: & sic

erat post alios sex passus quousque parueniretur ad domum Dauid, ut patet 3. Regum 6. & praecedenti lib. c. 15. Quamdiu autem mansit arca in domo Obededom nulla ministratio fiebat coram ea, sed solum custodiebatur. Cum autem posita est in domo Dauid, cantabant quotidie coram ea Leuitae, et sacerdotes offerebant sacrificia: manebantque coram illa sacerdotes, & Leuitae secundum ministeria, & ordines suos, ut patet praecedenti lib. ca. 16. Mansit autem arca in domo Dauid annis quasi quadraginta et quatuor. Quod patet, quia arca translata est illic circa principium regni Dauid super totum Israel. Regnauit autem Dauid super totum Israel annis triginta tribus, secundo Regum 5. et 3. Reg. 2. & praecedenti lib. cap. 1. Mansit etiam arca ibidem, vsquequo templum Salomonis consummatum est: et fuit anno vndecimo regni Salomonis, tertio Regum 7. Nam de domo Dauid translata est arca in templum Salomonis 3. Regum 6. & infra 5. Quod autem dum regnaret Salomō maneret adhuc arca in domo Dauid patet hic in litera, cum dicatur, quod erat tabernaculum domini in Gabaa, & arca erat in loco, quem parauerat ei Dauid. Fuerunt ergo quadraginta quatuor anni, vel quasi, quibus mansit arca domini in domo Dauid: deinde postquam in templum Salomonis portata est, mansit ibi vsque ad captiuitatem Babilonicam. Nam tunc accepit eam Hieremias de templo, & occultauit in sepulchro Moyfi 2. Machab. 2. Iste fuit status arcae toto tempore, quod de ipsa sciri potest ex sacra scriptura. Nunc reuertendum est ad dicendum de templo, siue tabernaculo Moyfi, in quibus locis fuerit, et quo tempore: iam enim declaratum est, quod tabernaculum fixum fuit in Silo à principio Iosue 18. Et mansit ibi vsque ad mortem Heli summi sacerdotis, quando capta est arca, ut patet 1. Regum 4. Postea autem non apparet tam manifestè sicut de arca, per quae loca mutatum fuerit. Ideo Nicolaus, & multi dicunt, quod tabernaculum mutatum est de Silo, et ductum in Masphath: et postea in Galgalam: deinde in Nobe, et sic per alia loca. Sed istae sunt opiniones erroneae, quarum motiua, et reprobationes lata posuimus primo Reg. 7. Ad veritatem ergo dicendum, quod postquam arca capta est à Philistinis, non mansit tabernaculum magno tempore in Silo. Causa autem mutationis de loco ipso, et quanto tempore post captiuitatem arcae deinde mutatum fuerit, non apparet. Quod autem mutatum fuerit patet, quia reperitur postea fuisse in Nobe, et in aliis locis. Et patet hoc Psalm. 77. scilicet. Et repulit tabernaculum Silo, et tentorium quod elegit inter homines. De Silo mutatum est in urbem Nobe. Est autem ciuitas Nobe in terra duarum tribuum, et dimidia ad Orientalem partem Iordanis, ubi habitauerat duo reges Amorrhæi. Vocabatur autem prius ista ciuitas Canath: Nu. 33. et fuit ibi tempore Saulis. Nam quando Dauid fugiebat à facie Saulis venit in urbem Nobe, ubi erat tabernaculum Domini, et accepit ibi gladium Goliath, et dedit ei Achimelech sacerdos magnus panes sanctificatos ad comedendum, qui erant coram domino 1. Reg. 21. et Matthæi 12. Mutatum fuit autem postea ibi tabernaculum quando Saul occidit sacerdotes Nobe, et omnes habitatores urbis vsque ad pecora, et ipsam urbem, primo Reg. 22. Non constat autem quanto tempore mansit tabernaculum ibi: nec etiam dicitur, ad quem locum inde translatum fuerit, sed quia reperimus, quod postea fuerit in Gabaa, ut patet hic. dicimus, quod de Nobe translatum fuerit in Gabaa. Est autem verisimile, quod Saul delens urbem Nobe transferret inde tabernaculum in Gabaaon pp duo. Primò quia reperitur, quod fuerit tabernaculum in Gabaaon postquam fuit in Nobe: cum nunc tempore Salomō-

Quot annis arca manserit in domo Dauid.

Quot annis regnauerit Dauid supra totum Israel.

De tabernaculo in quibus locis fuit: & quo tempore.

Consummato templo Salomonis cessauit tabernaculum Moyfi.

Ex Nobe tabernaculum in Gabaaon translatum est.

lomonis, ibi esset & etiam tempore Dauid, ut illico fuerit, & sic creditur, quod illico fuerit illic translatum. Secundo patet, quia Saul erat de tribu Benjamin 1. Re. 9. ideo credendum quod potius vellet transferre tabernaculum ad aliquem locum de tribu Benjamin, ut honoraret illam tribum, quam ad locum alterius tribus. Sic autem erat de Gabaa, quia erat ciuitas terrae Benjamin: ut patet Iosue. 18. ergo illic credendum est quod fecerit Saul transferri tabernaculum de urbe Nobe. Mansit autem tabernaculum in Gabaaon tempore Dauid, & tempore Salomonis. De tempore Dauid patet, quia cum cepisset Dauid regnare super totum Israel, & transfuisset arcam in domum suam, constituit quosdam sacerdotes, & Leuitas coram arca in Ierusalē, & alios sacerdotes, & Leuitas remisit in Gabaaon ad tabernaculum Domini, ut ibi ministraret: ut patet praecedenti lib. 16. cap. & sic in principio regni Dauid super totum Israel erat iam tabernaculum Domini in Gabaaon: Et quando Dauid numerauit populum & venit Angelus inferens plagam circa finem regni Dauid, erat tabernaculum Domini in Gabaaon, eodem Lib. cap. 21. Postea autem regnante Salomone antequam edificatum esset templum, etiam erat tabernaculum in Gabaaon: vnde iuit illic ad offerendum sacrificia, ut patet 3. Re. 3. & hic. Mansit autem tabernaculum in Gabaaon ad minus quinquaginta duobus annis, vel quasi. Quod patet, quia Saul iulit in urbe Nobe transfuit tabernaculum in Gabaaon. Istud autem fuit ad minus vno anno antequam moreretur Saul: quod patet considerando omnia gesta, quae habentur 1. Reg. a. capit. 22. vsque ad finem, quae satis requirunt vnum annum ad hoc quod fierent. De regno Dauid assumantur quadraginta anni, quibus regnauit super Iudam, & Israel 2. Reg. 5. & 3. Re. 2. etiam assumantur vndecim anni de regno Salomonis, quia 11. anno completum est templum. 3. Reg. 6. & tunc ea, quae erant in tabernaculo Moyfi & ipsū tabernaculum portata sunt in templum Salomonis, ut patet supra, & 3. Reg. 8. & isti sunt anni quinquaginta duo. Iste fuit status tabernaculi Moyfi toto tpe, quo durauit. Nam consummato templo Salomonis cassauit vsus tabernaculi Moyfi, cum tabernaculum Moyfi solū esset ad necessitatem pro tempore illo, quo volebat Deus sibi fieri tabernaculum stans. Quare autem Deus noluit, quod à principio fieret sibi tabernaculum stans, sed portatile: declaratum est praecedenti Lib. capitu. decimo tertio, & 15. & 16. Et quia nunc non erat edificatum templum Salomonis nec choatum erat, manebat vsus tabernaculi Moyfi, & in illo debebat fieri oēs ceremonie legis, & non coram arca: ut probatū est praecedenti Lib. cap. 16. in quadam quaestione. Et sic Salomon iuit nunc ad offerendum coram Domino in Gabaaon.

Quare hic mentio fit specialis de altari. Quæst. XIII.

Quare fit hic mentio specialis de altari, & quare erat illud coram tabernaculo, & non intra. Ad primum dicendum, quod fit de altari mentio specialis, licet multa alia vasa essent in tabernaculo, de quibus non fit mentio. Et causa est, quia Salomon ibat nunc ad offerendum Domino in Gabaaon, ut patet in litera: & tamen oblatio sacrificiorum non debebat fieri in aliquo vase sanctuarii, nisi in altari holocaustorum, ideo debuit fieri mentio specialis de ipso. Sed dicit aliquis, quod dicendo esse tabernaculum in Gabaaon intelligebatur, quod erat ibi altare. Dicendum quod non intelligitur necessario hoc, quia poterat separari tabernaculum ab altari, & e converso. Nam magis erat vas intraneum sanctuarii ipsa ar-

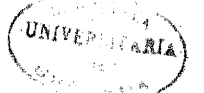
ca federis quam altare, quia arca federis erat intra sancta sanctorum in loco secretissimo, altare autem holocaustorum erat extra tabernaculum in atrio eius, ut patet hic, & magis Exo. 26. & 25. & tamen arca erat nunc separata à tabernaculo: quia tabernaculum erat in Gabaaon, & arca in Ierusalem: ut patet in litera. Ergo a fortiori poterat esse separatum altare à tabernaculo. Et sic dicendo esse tabernaculum foederis in Gabaaon, non intelligebatur ibi esse altare: vnde oportuit exprimi. Et non solum expressum est de altari, quod erat ibi, sed dixit altare aeneum quod fabricatus fuerat Beseleel. Istae determinationes erant necessariae vel saltem conuenientes. De prima patet, quia si non diceretur aeneum, esset dubiū de quo altari dicebatur. Pro quo sciendum quod erant duo altaria in sanctuario, vnum vocabatur altare holocaustorum, quia offeriebantur in eo sacrificia, & licet vocetur altare holocaustorum specialiter, omnia genera sacrificiorum offeriebantur ibi, scilicet holocausta, hostiae pacificae, & victimae pro peccato: quia tñ holocausta erant digniora inter omnia genera sacrificiorum, vocatur altare holocaustorum. Istud erat factū de lignis setim, & operatum laminis aeneis in modum rotis, de cuius quantitate, & figura patet Exo. 27. Aliud erat altare tymiamatum, scilicet in quo cremabatur incensum quotidie: & istud erat minoris quantitatis, quam altare holocaustorum: erat autem de lignis setim, & operatum laminis aureis. Exo. 30. cap. Et sic ista duo altaria cognoscebantur esse distincta per hoc, quod vnum vocabatur altare aeneum, & aliud altare aereum. Cum autem dicitur quod Beseleel fabricatus est istud altare: non ponitur ad differentiam altaris holocaustorum, & tymiamatum, quia vtrunque altare, imò totum opus sanctuarii fecit Beseleel. Exo. 31. ca. Sed ponitur istud ad differentiam aliorum altarium, quae Israelitae poterant fabricare. Nam poterant Israelitae fabricare aliquod altare aeneum ad cultum Dei, & ponerent illud in sanctuario: sic enim fecit Salomon. Nam constructo templo fecit etiam aliud altare aeneum magnum nimis, ut patet infra 4. & 3. Reg. 7. Etiam Achaz rex fecit aliud altare aeneum praeter altare Salomonis ad similitudinem altaris Damasci: & illud posuit in atrio templi 4. Reg. 16. & infra 28. & 29. Quamquam ergo diceretur de altari aeneo, non apparet an esset istud altare, quod Deus iusserat fieri: ideo dicitur quod fabricatus fuerat Beseleel. Nam altare quod fecit Beseleel fuit illud, quod iussit fieri Deus per Moysem: cum ipse fecerit totum opus sanctuarii, ut patet Exo. 31.

Quare altare aeneum erat coram tabernaculo Domini. Quæst. XIII.

Quare fit hic mentio specialis de altari, & quare erat illud coram tabernaculo, & non intra. Respondendum, quod ad euentiam huius considerandum est, quod erant in sanctuario multa vasa siue suppellectilia, & praecipua erant ista. scilicet arca federis, altare tymiamatum, candelabrum, mensa propositionis cum vasculis suis aureis, & argenteis, altare holocaustorum cum vasculis suis, labrum aeneum. De his patet Exo. 25. & 27. & 30. Name. tertio, & quarto. Quaedam autem istorum erant interius: & alia extra tabernaculum in atrio eius: nam intra tabernaculum erat arca, candelabrum, mensa propositionis, altare tymiamatum. Altare holocaustorum, & labrum aeneum erant foris. Ratio huius est, quia tabernaculum erat quaedam domus de tabulis in tribus lateribus operata quatuor operimentis: Exod. 16. & supra declaratum erat. Et erat ista domus, ut essent in ea vasa sacra ministratio: ideo oia illa, quae conuocem, vel honestè ibi

In sanctuario erant duo altaria.

Tabernaculum quod erat in Gabaaon.

ibi esse poterant, fuerunt ibi. Erat enim arca interior in loco occultissimo, scilicet in sancta sanctorum: quia arca reputabatur vas sanctissimum totius sanctuarii. Erant etiam alia vasa ibi, sed non intra sancta sanctorum sed in parte prima tabernaculi, quae vocatur sancti. Erat enim ibi altare thymiamatum, in quo thymiamata cremabatur: & honestum erat istud altare esse interius, quod erat aureum. Etiam quia non fiebat in eo aliqua ministratio, quae obesset pulchritudini sanctuarii. Erat etiam ibi candelabrum aureum, & istud non solum ibi honeste erat: imò ad necessitatem pertinebat, vresset aliquod lumen intra sanctuarium ad hoc ministrantes viderent. Erat etiam ibi mensa propositionis in qua erant panes duodecim, & vasa aurea & argentea: & ministratio, quae fiebat in hoc, non oberrat honestati, & pulchritudini sanctuarii. Erat autem labrum aeneum extra tabernaculum. Et ratio huius est propter duo. Primò propter ministerium, scilicet, quia lauabatur ibi sacerdotes manus, & pedes ad deponendum sordes, & non conveniebat hoc honestati sanctuarii, ut intus fieret. Secundum erat propter necessitatem, quia lauare debebant sacerdotes antequam ministrarent, & tangerent aliquas res sacras, ut patet Exo. 30. Si tamè esset labrum aeneum intra tabernaculum, prius tangeret sacerdotes res sacras, quam lauaretur, cum necesse esset introire in tabernaculum prius. Itè non conveniebat: quia ad locum sacratissimum non debebat aliquis intrare, nisi lotus. Si tamè esset labrum aeneum in tabernaculo, necesse erat, quod ad locum sacrum ingredere quis non lotus, quod non conveniebat. Item ad omnem ministracionem requirebat quod ministrans esset lotus, Exod. 30. & tamen ministraciones plurimae fiebant in atrio tabernaculi, scilicet omnia sacrificia, quae fiebant in altari holocaustorum, ideo oporteret, quod sacerdos, qui deberet ministrare in parte exteriori minus sacra, intraret prius in tabernaculum, quod erat pars magis sacra, quod nimis est preposterum. Positum est ergo labrum aeneum in atrio tabernaculi foris. Altare quoque holocaustorum exterius positum est in atrio propter duo, scilicet, quia ministerium non erat valde honestum, cum cremaretur in altari carnes, & adipes, & esset ibi ignis, & cinis, & ligna multa: talis autem ministratio non debet esse in loco mundissimo. Secundò propter impedimentum quod altare afferret tabernaculo. Nam non poterat esse interius, quin tabernaculum destrueret, vel de nigraret. Et ratio est, quia altitudo tabernaculi erant solum cubitorum decem. Exo. 26. & operetur tabernaculi erant pulchre cortinae, ut patet ibidem. Altare autem erat altitudinis cubitorum trium Exo. 27. & tu per illud erat magnus ignis, cum ibi cremarentur carnes, & adipes omnium sacrificiorum: Necesse erat ergo, quod flamma ad tantam magnitudinem carniū exurèdam elevaretur per septem, vel plus, & cremaret opera tabernaculi: & dato, quod non tantū elevaretur, saltem fumus crassius inde exalaret: quia erat fumus de carnibus, & adipibus crematis, & ille fumus inficeret omnia opera tabernaculi, & totam pulchritudinem auferret, quod non decebat: ideo nullo modo potuit, nec debuit esse altare holocaustorum intra tabernaculum, sed extra erat in atrio tabernaculi. Erat autem atrium quoddam spatium longitudine cubitorum centum in latere Meridiano, & Aquilonari, & latitudine quinquaginta in latere Occidentali, & Orientali, intra quod erat tabernaculū, quod erat minoris magnitudinis, & istud atrium non habebat tectum, sed solum parietes, scilicet columnas quinque cubitorum altitudine, & pendebant in circuitu illarum vela de bysso retorta: & in isto atrio erat altare holocaustorum, & labrum aeneum propter causas dictas:

Labrum aeneum erat extra tabernaculū: & ratio huius.

Altare holocaustorum exterius positum erat.

Atrium tabernaculi quod erat.

Erat tamen altare holocaustorum circa tabernaculum ad ostium eius ad partem Aquilonarem tabernaculi, Leui. 1. & per totum librum.

In quo genere sacrificij erant istae hostiae, quas hic Salomon obtulit. Quasi. XV.

QVAERITVR vterius, cum Salomon obtulerit mille hostias in altari in Gabaon, in quo genere sacrificij erant istae hostiae. Dicendum, quod tria erant genera sacrificiorum, scilicet holocaustum, hostia pacifica, hostia pro peccato: quarum differentie ex simbus, & caeremonijs patent Leui. 1. & 3. & 4. & 7. Nam holocaustum ad Dei laudem principaliter, vel solum est, & in eo totae carnes animalis, & adipes cremantur: Leui. 1. Hostia pacifica est ad gratiarum actiones pro suscepto beneficio: vel ad impetrandum aliquid. Nam vocatur hostia pacifica à pace, siue à pacificando, quia hominem Deo pacificat: vel dicitur, quia homo Deo pacificatus existit. Nam duplex est, scilicet votiva, & ad gratiarum actiones: votiva est, quae quasi pro voto, vel ex voto redditur ad aliquid obtinendum: non potest autem quis obtinere aliquid, nisi Deus illud concesserit, cum ipse sit dispensator omnium bonorum: Deus tamen nihil dabit homini, nisi ei placatus sit, cum nihil agat inuitus: ideo cum aliquid volumus impetrare, oportet quod prius Deum nobis pacificemus quae petamus, & ad pacificandum id, quod offerebatur, vocabatur hostia pacifica. Etiam si quis bona obtinuit, non potuit ea habere nisi Deo sibi placato: & pro ista placatione siue pacificatione, si Deo gratiarum actiones impendimus, sacrificia illa pacifica appellantur: quia pro pace, quam Deus cum nobis habuit, concedendo rem, quam volebamus, sunt. De ista distinctione patet Leui. 7. In hostia pacifica regulariter soli adipes cremantur: licet interdum cremetur cauda, & renes: Leui. 3. & 7. Hostia pro peccato est, quae fiebat specialiter ex mandato legis ad expiationem alicuius peccati, & erant multi modi eius Leui. 4. De caeremonijs autè eius, & causis, pro quibus offerebatur, patet Leui. 2. & 6. & Num. 5. Nunc dicendum, quod non appareret, quod genus sacrificiorum fecerit Salomon: cum solum dicatur, quod obtulit mille hostias: & hostia est nomen generale ad omnia sacrificia. Dicendum tamen videtur, quod non essent hostiae pro peccato, quia iste non dabatur apud Iudaeos, nisi pro peccato aliquo determinato secundum legem: & erant sacrificia necessitatis: ista autem fuerunt sacrificia spontanea, ideo non fuerunt pro peccato. Nam si essent sacrificia necessaria pro peccato, solum offerretur vnum hircum, quia cum princeps terrae delinquebat, offerrebat hircum. Leui. 4. Et dato quod Salomon propter magnam solennitatem vellet offerre aliqua sacrificia pro peccato inter alia, saltem tamen non essent multa: sicut patet de duodecim principibus tribuum, qui obtulerunt solennem oblationem in dedicatione templi, & de omni genere sacrificiorum obtulerunt: ut patet Numeri septimo. Et sic fuerunt ibi sacrificia pro peccato, & sic Salomon forte ad solennitatem istius tantae oblationis poterat offerre aliqua sacrificia pro peccato: & tamen non essent multa. Dicendum ergo videtur, quod aliqua sacrificia istorum essent holocausta, & alia pacifica. De primis patet, quia holocausta erant sacrificia principalia ad laudem, & honorè Dei: ut declaratum est supra, & quia ista solennitas Deo fiebat, credendum est, quod aliqua holocausta fuerunt oblata, & tamen credendum est, quod maxima pars holocaustorum istorum esset pacifica: quod patet. Primò, quia sic facilius erat offerri ista sacrificia quam alia. Nam si omnia haec essent holocausta, oporteret cremari

Triplex genus sacrificiorum.

Duplex hostia pacifica.

cremari carnes omnium animalium, & adipes simul, ut patet Leuitici primo. Cum autem hic mille hostiae oblatae fuerunt, difficile erat tot carnes, & adipes cremari in vno altari. De hostijs autem pacificis non erat difficultas ista, quia solum cremabantur adipes, nisi in quibusdam, in quibus etiam cauda, & renes cremantur: & sic facilius cremarentur mille hostiae pacificae, quam centum holocausta. Secundò patet, quia cum Salomon secum ferret tantam multitudinem, ut hic dicitur, & daturus esset cibos eis, provideret eo modo quo posset eis abundare, & istud fieret faciendo hostias pacificas, quia in eis non cremantur, nisi adipes, carnes autem, partim proveniunt offerrentibus, & partim sacerdotibus facientibus caeremonias sacrificiorum: & sic totus populus poterat cibari de carnibus istarum mille hostiarum. Si autem essent holocausta omnia, nihil inde proveniret sacerdotibus, nec offerentibus, sed omnia cremarentur: ideo verisimilius est, quod Salomon offerret nunc hostias pacificas, quam holocausta. Tertiò patet ex causa motiva Salomonis ad offerendum: nam sicut supra declaratum est in quadam quaestione: Salomon obtulit istas mille hostias in gratiarum actionem pro confortatione in regno. Hostiae tamen pro gratiarum actionibus pacificae sunt. Quia duplex est hostia pacifica, scilicet, votiva, & ad gratiarum actiones: Leuitici septimo: ideo credendum est, quod omnes istae hostiae, vel plurimae illarum erant pro gratiarum actionibus, & pacificae: aliqua autem essent holocausta, & forte aliqua essent pro peccato.

Quomodo potuerunt cremari, tot hostiae in vno altari. Quasi. XVI.

QVAERITVR vterius, quomodo istae hostiae tot potuerunt cremari in altari holocaustorum: Aliquis dicit, quod fuerunt hostiae istae crematae in multis altaribus: & sic potuerunt cito, & facilius cremari: sic enim factum est, quando Salomò dedicavit templum, quod fecerat: & obtulit hostias multas. Nam altare non poterat sufficere carnes, & adipes sacrificiorum: ideo Salomò sanctificavit medietatem ante altare, ut etiam ibi in pavimento cremarentur sacrificia, ut patet infra septimo, & 3. Regum octavo. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia Salomon venit nunc in Gabaon, ut offerret in altari holocaustorum: quomodo ergo offerret in alijs altaribus? Item quia dicitur hic, quod Salomò, & omnis populus requisivit altare holocaustorum. Si autem in alijs offerret altaribus, non requirerent istud altare specialiter. Item patet clarius, quia dicitur in litera, quod ascendit Salomon ad altare aeneum, & obtulit in eo mille hostias: ergo omnes istae mille hostiae oblatae fuerunt in altari holocaustorum, & mille in alijs altaribus. Aliter dicit aliquis, scilicet, quod in altari holocaustorum aeneo fuerunt omnes istae hostiae oblatae: & tamen potuerunt offerri facilius, quia multis diebus crematae sunt. Sed dicitur, quod non stat, quia videtur, quod vnica die facta fuerit ista oblatio, quia dicitur hic, quod obtulit mille hostias, & sequitur: ecce in prima nocte apparuit ei Dominus: ergo vnica dies fuit, in qua obtulit, & in nocte sequenti facta est ista oblatio. Dicendum videtur, quod Salomon non stetit multis diebus in Gabaon offerendo sacrificia: & tamen satis potest stare, quod aliquibus diebus ibi manserit, in quibus offerri potuerint tot hostiae, & cum dicitur, quod vnica die offerit, quia dicitur ecce in prima nocte. Dicendum, quod non fuit vnica oblatio, & tamen nox, de qua hic dicitur, refertur ad vnum diem, scilicet, ad illum, in quo consumata est oblatio, cum iam rediturus esset Salomon de Gabaon in Ierusalem.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

alem, scilicet, quod in diebus precedentibus Salomon obtulerat hostias, & in noctibus illorum dierum non apparuit Deus Salomoni. In nocte autem vltimi diei expletis sacrificijs omnibus, apparuit Deus Salomoni, & de hoc intelligitur: ecce in prima nocte. Aliter etiam dicit quis, quod facilius poterat tot hostiae paucò tempore offerri, & cremari, scilicet, quia sicut declaratum est precedenti quaestione: istae hostiae non erant holocausta, sed hostiae pacificae: & in hostijs pacificis soli adipes cremantur regulariter, & facile erat in magno igne cremari adipes mille animalium. Si autem deberent esse holocausta omnia ista, difficile erat cremari in breui: eo quod in holocausto carnes totae ipsius animalis cremantur.

Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, ut dem tibi. Dixitque Salomon Deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam, & constituisti me regem pro eo. Nunc ergo Domine Deus impleatur sermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo. Tu enim me fecisti regem super populum tuum multum, qui tam numerabilis est, quam pulvis terrae: da mihi sapientiam, & intelligentiam, ut ingrediar, & egrediar coram populo tuo. Quis enim potest huic populum tuum dignè, qui tam grandis est, iudicare? Dixit autem Deus ad Salomòne: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam, & gloriam, neque animas eorum, qui te oderant, sed nec dies vitae plurimos, petisti autem sapientiam, & scientiam, ut iudicare possis populum meum, super quem constitui te regem, sapientia, & scientia data sunt tibi. Diuitias aut, & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus, nec ante, nec post te fuerit similis tui. Venit ergo Salomò ab excelso Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo fœderis, & regnavit super Israel.

Ecce autem. Hic ponit Salomoni facta revelatio, per quam sibi data est sapientia. Et dicit. *Ecce aut ipsa nocte apparuit ei Deus.* scilicet, quod consumata sunt sacrificia, & rediturus erat Salomò in Ierusalem. Apparuit Deus Salomoni manenti adhuc in Gabaon. *Dices, postula quod vis, ut dem tibi.* Apparuit Salomoni in imaginaria visione, quod Deus erat sibi pater, & dicebat ei: postula quod vis, ut dem tibi: & tamen nullus ei apparebat. *Dixitque Salomò, tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam.* Salomò voluit repetere, sicut Deus ei dicebat, quod aliquid eligeret. Et ipse prius voluit gratiarum actiones reddere pro susceptis, ut propius Deus ei concederet nunc, quod peteret: misericordia magna fuit cum Dauid, quia Deus fecit eum regem, cum esset pastor: & de alijs beneficiis ab eo susceptis infra dicitur in quadam quaestione. *Et constituisti me regem pro eo.* Hoc dicebat Salomò, quia iam erat confirmatus in regno, & sciebat, quod Deus fecerat eum regnare. Nam antequam nasceret, pater dixerat de deo Deus, quod regnaret. *Nunc igitur Domine Deus impleatur sermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo.* scilicet, tu fecisti principium magni boni, quia constituisti me regem pro patre meo: ideo oro, quod compleras, quod promissisti.

Istud

Istud est, quod Deus faceret, quod postea David regnaret in eternum. Et multa alia promisit Deus David, quod oravit impleri Salomone. Sed dicitur quod est ad propositum istorum, quod sequitur, quia istud ponitur hic tanquam preambulum ad sequentia. Et tunc, quod omnes postea David tenebant regnum, non erat ad propositum petitionis Salomonis de sapientia. Ideo dicendum, quod intelligitur aliud. Deus dixit David de Salomone, quod ipse acciperet eum in filium, et Salomon tenebat eum in patrem 2. Regum 7. et precedenti lib. 17. et 22. et 28. Hoc autem innuebat, quod Deus tantum diligeret Salomonem, quod prosperaret eum in omnibus negociis, et quod consentiret omnibus petitionibus eius. Sed nunc petebat Salomon sapientiam ad gubernandum regnum. Ideo Deus descendere debet ei in hoc, iuxta id quod promiserat David. Tu enim me fecisti regem super populum tuum multum. Preambulum est ad petendum, scilicet, quod cum Salomon esset rex magni populi, nihil erat sibi magis necessarium, quam habere sapientiam ad gubernandum illum: ideo petebat eam. Vocavit autem populum Hebreorum populum Dei specialiter, quia licet omnes gentes sint ipsius Dei, tamen specialiter Israelitae pertinent ad Deum: ipse enim tenebat eos tunc populum peculiarem, ut patet Exo. 19. et Deu. 7. Si audieris vocem meam, et custodieris pactum meum, eritis mihi in peculiis de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, et vos eritis mihi regnum sacerdotale, et gens sancta. Quia tam innumerabilis est, quam pulvis terrae. Id est, sicut nemo poterat dinumerare pulverem terrae; ita nemo posset populum Israel numerare. Et istud erat, quod Deus promiserat Abraham, scilicet, quod si quis posset numerare pulverem terrae, et semen illius numerare posset. Quare autem comparatur semen Israel pulveri, et stellis: declarabitur infra in quadam questione. Da mihi sapientiam, et intelligentiam. Accipiuntur hic isti termini improprie. Nam id quod Salomon egerat, et quod petebat, erat prudentia, quia ad dirigendum omnes actiones vitae est prudentia, ut patet 6. Ethic. cap. de prudentia. Alij autem habitus intellectus non erant necessarii Salomoni ad hoc, nec ipse peteret illos. Pro quo sciendum, quod sicut declarat Aristoteles 6. Ethic. circa primum. Habitus intellectus in generali sunt quinque, scilicet, scientia, sapientia, intellectus, prudentia, ars. Alij etiam duo habitus sunt, scilicet, fides, et opinio: tamen de ijs non curavit Aristoteles. De opinione patet, quod non est habitus perfectus, cum ipsa sit cum formidine. Quilibet autem istorum habituum est cum certitudine, et non differunt scientia et opinio nisi secundum quod perfectum, et imperfectum, et sic per scientiam, et sapientiam intelligitur opinio, quae est quidam habitus deficiens circa praedicta. De fide dicendum, quod minus pertinet ad intellectum, quam opinio. Nam si fides certa sit: tamen certitudo sua non est per viam intellectus, sed voluntatis, quia voluntas iubet intellectum, quod assentiat propositionibus, quae ponuntur in sacra scriptura, licet illarum probationes nullas videat. Opinio autem quasdam rationes habet ex intellectu solo, licet illae non sint tam firmae, sicut rationes scientificae. De ijs ergo habitibus non curavit tractare Aristoteles 6. Ethic. ubi solum voluit agere de habitibus perfectis. Isti autem habitus differunt inter se, quia quidam in intellectu speculativo, scilicet, sapientia, scientia, intellectus. Et alij duo non, scilicet, prudentia, et ars. Primi tres distinguuntur, quia duo illorum sunt habitus conclusionum, scilicet, sapientia, et scientia, et unus est habitus principiorum, scilicet, intellectus. Nam principia speculabilium, scilicet, propositiones per se notas cognoscimus, et habemus habitum, secundum quem illas mente retinemus, et eximus in

considerationem illarum facilius cum volumus. Et vocatur iste habitus principiorum intellectus, quia circa principia non est discussus. Sed simul comprehenduntur, quasi naturaliter, sicut intellectus dicit potentiam naturalem, et non discursum aliquem eius: Scientia est habitus conclusionum, sicut sapientia. Differunt tamen, quia sapientia est de rebus altissimis. Scientia autem de inferioribus: vel sapientia est de quacunque re, est tamen per altissimas causas, per quas res cognosci potest. Scientia autem est per causas inferiores, ut declaratur 6. Ethic. Isti tres sunt habitus speculativi, quia solum sunt ad considerandum. Alij duo sunt habitus non speculativi, scilicet, prudentia, et ars, et est prudentia habitus practicus, quia de agibilibus est. Unde vocatur habitus cum recta ratione adiutus. Ars vero est habitus factivus, et uterque habitus est in parte non speculativa. Nunc autem Salomon non egebat scientia, sapientia, nec intellectu, quia isti sunt habitus speculativi. Ipse autem volebat versari circa agibilia, scilicet, regendo populum. Ideo habitus practici soli erant necessarii sibi. Prudentia vero, et ars sunt practici, saltem large. Et non erat ars sibi necessaria, eo quod ars factiva est, et pertinet ad solertes artifices. Salomon autem non erat futurus artifex, sed erat sibi necessaria prudentia, quia ipsa sola erat ad directionem agibilium. Ideo per sapientiam, et intelligentiam debet hic intelligi sola prudentia. Sicut interdum pro sola arte ponitur scientia, et sapientia, et intelligentia, ut patet Exo. 31. scilicet, implevi Beeseleel spiritu Dei scientia, et sapientia, et intelligentia in omni tempore: et tamen nihil habuit Beeseleel, nisi habitum artis, quia ea, quae facturus erat in templo ad artem pertinebant: vel cum dicitur hic, quod petiuit Salomon sapientiam, vocatur sapientia ipsa prudentia altissima. Nam sicut sapientia differt a scientia, quia sapientia est per altissimas causas, et scientia non. Ita circa prudentiam reperitur sapientia, quia prudentia est habitus directivus circa agibilia, cum recta ratione, et est circa agibilia, non simpliciter. Si per causam altissimam inuestiget, dicitur habere sapientiam circa prudentiam. Nec est iste modus inconueniens loquendi: Nam sicut circa artem sapientia inuenitur: ita circa prudentiam. De arte manifestum est 6. Ethic. cap. de sapientia, ubi sapientia vocatur virtus artis, et Prudens vocatur sapientius, et Policlemus dicitur sapientem statuisse. Magis differt sapientia ab arte, quam a prudentia: et tamen reperitur circa illa, in quibus est ars. Ergo etiam reperitur sapientia circa prudentiam, scilicet, quod virtus prudentiae sit sapientia, id est, excellentissimum in prudentia sit sapientia. Intelligentia autem potest accipi pro acumine intellectus, scilicet, quod promptus sit intellectus ad acutem iudicandum de quolibet sibi occurrente. Ut ingrediar coram populo tuo, et egrediar. Id est, ut dirigam populum in omnibus agendis. Est modus loquendi ingredi, et egredi ad signandum. Omnia agenda. Sic dicitur Numeri vigesimo septimo, et Iosue septimo, quod ad mandatum eius ingredierentur, et egredierentur omnes filij Israel, id est, facerent omnia, quae ipse iuberet. Sic etiam primo Regum octavo de David, quod filij Israel diligebant valde David, quia ipse egrediebatur, et ingrediebatur coram eis, scilicet, dirigebat eos in omnibus. Quis enim potest hunc populum tuum, qui tam grandis est, dignum iudicare? Quasi dicat: nullus quam tuum cumque sit prudens poterit hunc populum tuum Israel dignum regere, cum sit tam magnus. Hebraei dicunt ex hoc, quod si quis iudicaret inter Gentiles iniuste non peccabat mortaliter: et tamen si inter Iudaeos iniuste iudicaret, peccabat. Istud autem valde ridiculum est: quia apud

Sapientia, et scientia quo differunt.

Nomine scientiae, et sapientiae intelligitur ars.

Habitus intellectus sunt septem.

quamcunque gentem contingit iuste, et iniuste agere. Sic dicitur Act. 10. Non est acceptor personarum Deus, sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi. Item, si iniuste iudicare inter Gentiles non esset peccatum, nullum peccatum esset inter Gentiles: quod patet, quia omnia genera malorum potest facere iudex in officio suo, et tamen Gentiles accusantur in scriptura de multis peccatis, ut Ge. 25. et Leui. 18. et Den. 18. ergo peccatum erat iniuste iudicare. Confirmatur hoc, quia iudex est talis operationis, quod est reducens distortum ad rectitudinem, ut patet 5. Ethic. et tamen error in regula maior est, quam in regulato, cum regula errante, errabunt omnia regulata. Ideo cum peccata aliqua essent inter Gentiles, necesse erat, quod illa maiora essent in iudicibus. Nec est motum aliquod ad hoc ex ista litera, quia non signatur quidquam de Gentilibus. Sed solum signatur, quod erat difficile, quod quis digne iudicaret populum Israel, eo quod erat magnus, et requirebatur multa prudentia. Ideo Salomon petiuit sapientiam, et intelligentiam ad regendum illi. Dixit autem Deus ad Salomonem. Petiuit supra Salomon, et nunc respondet Deus. Non tamen est intelligendum, quod Deus verè responderit Salomoni, sed fuit visio imaginaria, de qua infra dicitur. Quia hoc magis placuit cordi tuo. Scilicet, quia magis placuit tibi petere sapientiam, quam aliquod aliud. Et non postulasti diuitias, et substantiam. Istud est quod maxime inter homines reputatur, scilicet, diuitum esse: eo quod pecunia obediunt omnia, ut patet Eccles. 10. Ideo ponitur ante omnia. Nam secundum opinionem communem hominum istud est, quod maxime videbatur petiturus Salomon. Et vocatur hic diuitia ipsa pecunia, et alia bona mobilia: Substantia vocatur ipsa bona immobilia, et vtrumque videbatur petendum. Et gloria. Est gloria ad famam pertinens, scilicet nominis celebritas consurgens ex magno apparatu rerum, vel aliquorum bonorum, vel vocatur gloria ipsa magnus vestitus. Sicut Salomon dicebatur gloriosus, quia erat pulchre vestitus, ut colligitur Matth. 6. scilicet: Considerate lilia agri, quia Salomon in omni gloria sua non est ita indutus, sicut vnum ex illis: et sic gloriam in apparatu posuit. Nec animas eorum, qui te oderant. Istud etiam erat valde desiderabile secundum opinionem humanam, scilicet, quod traderetur in manus hominis hostis eius, et inter antiquos ponebat istud tanquam beneficio, et reputabatur maximum bonum. Unde quando cognati Rebecca imprecabatur ei bona recedenti, dixerunt: Soror nostra es, crescas in milibus, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum: Gen. 34. et non solum vulgares ponebant istud in benedictionem, sed etiam Deus. Nam quando benedixit Abraham propter obedientiam magnam dixit ei, multiplicabo semen tuum, sicut arenam, quae est in littore maris, et possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum: Gen. 22. cap. et sic erat istud valde appetibile. Sed nec dies vite plurimos petisti. Id est, etiam non petiisti longam vitam. Istud enim desiderabile valde est, quia esse est tota perfectio tanquam subiectum illius, et vita est esse, quia viuere viuentibus est esse: ideo omnes vitam longam desiderant, nisi aliqui per accidens propter tedia occurrentia in senectute, et alia incommoda non desiderent longam vitam. Petisti autem sapientiam, et scientiam. Accipitur large sapientia, et scientia pro prudentia, ut supra dictum est, quod patet: quia petiuit sapientiam, et scientiam ad iudicandum populum, et tamen sapientia, et scientia non sunt ad iudicandum in causis, sed solum ad speculandum. Ut iudicare possis populum meum. Scilicet, dirigere iubendo quid agere debeat, et recte in dubijs, et controuersijs eorum diffiniendo. Super omnes con-

Sapientia, et scientia quandoque prudentia.

Opinio ridicula Hebraeorum.

stitui te regem. Scilicet, ego specialiter te constitui, licet secundum viam humanam alijs deberetur regni, quia erant maiores. Sapientia, et scientia data sunt tibi. Quasi dicat, quia recte petisti non curans de eis, quae alios homines allicere solent, sed de eo quod honestum erat, dabitur tibi quod petisti, et omnia alia bona: et dicitur sapientia, et scientia data sunt tibi, id est, nunc data sunt. Nam in illa nocte Deus dedit Salomoni sapientiam. Et non accipitur hic sapientia, et scientia, sicut supra accipiebatur pro prudentia. Hic autem accipitur proprie. Nam licet Salomon petiuerit solam prudentiam, quae necessaria erat ad regimen populi, Deus dedit sibi cognitionem speculabilium omnium, in quibus est sapientia, et scientia. Nam disseruit de cetro usque ad isopum, qui egreditur de pariete, et de omnibus volucris, et piscibus, ut patet 3. Reg. 4. Et ista sunt speculabilia. Data est sibi etiam prudentia circa iudicia, et causas forenses, quae manifestata est in ambigua questione duarum mulierum meretricum, ut patet 3. Reg. 3. et fuit ille casus paucis temporibus postquam ei sapientia data est, ut colligitur ibidem. Diuitias autem, et substantiam, et gloriam dabo tibi. Illud quod erat magis necessarium, datum est immediate. Alia autem postea data sunt: licet de hoc adhuc infra dicitur. Dedit autem postea Deus Salomoni diuitias, quia habuit aurum, et argentum multum, et alia iocunda preciosa: habuit etiam substantiam, id est, res immobiles magni valoris, scilicet, aedificia preciosa, et alias possessiones. Gloriam etiam postea habuit. Nam nullus regum talem apparatus habuit in throno, in vtilibus domus vniuersis, et in ceteris pertinentibus ad cultum regium. Ita ut nullus in regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui. Tanta erat Salomonis excellentia, quod nullus regum, nec aliorum hominum erat aequalis ei. Sed hoc refertur ad solam sapientiam. Nam in gloria, et diuitijs secus est. Quia alij fuerunt gloriosiores, et alij ditiores: de quo infra dicitur. Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Ierusalem. Ista reuelatio facta Salomoni in somnijs, facta est in Gabaon, et inde illa habita rediit in Ierusalem, quia iam erat expleta sacrificia. Coram tabernaculo foederis. Id est, et stetit in Ierusalem coram tabernaculo. Ista litera dupliciter intelligitur secundum quosdam. Nam quidam volunt intelligere de tabernaculo quod erat in Ierusalem, scilicet, venit Salomon de Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo, id est, stetit in Ierusalem coram tabernaculo. Nam tabernaculum erat in Ierusalem, quod fecerat David ubi nunc erat arca, ut patet in litera, et coram illo poterat stare Salomon. Sed obijciatur, quod non stetit, quia dicitur coram tabernaculo foederis. Et tamen tabernaculum, quod erat in Ierusalem non erat tabernaculum foederis, quia illud factum est per Moysen: istud autem factum est a David. Respondetur, quod tabernaculum foederis vocabatur, quia intra illud erat foedus, et quia foedus erat in arca, et arca erat nunc in Ierusalem in tabernaculo, quod parauerat ei David, diceretur illud tabernaculum foederis. Dicendum, quod hoc non obstat adhuc non stat, quia licet in tabernaculo quod fecerat David, esset nunc arca, non vocabatur tabernaculum foederis, sed tabernaculum quod fecerat Moyses vocabatur tabernaculum foederis, licet ibi non esset arca, ut patet infra in litera. Quia in Gabaon erat tabernaculum foederis, quod fecerat Moyses in deserto. Ideo dicendum, quod istud tabernaculum, de quo hic dicitur erat tabernaculum, quod erat in Gabaon. Et cum dicitur, venit Salomon ab excelso Gabaon in Ierusalem coram tabernaculo foederis, venit in Ierusalem de Gabaon, ubi steterat coram tabernaculo foederis. Et regnavit super Israel. Etiam ante hoc regnabat super Israel.

sed ponitur hoc ad signandum, quod post hoc non fuit facta mutatio in regno, sed regnavit sicut prius: vel dicitur hoc ad signandum mutationem quamdam, quia Salomon erat iam quasi alius rex, quia ante hoc erat iuuenis tam etate, quam sensu. Nunc autem erat nimis mutatus circa prudentiam, ideo videbatur alter rex, & iam regnabat alio modo, quam prius.

De veritate quorundam verborum hic dictorum, scilicet, tu me fecisti regem, &c. Quest. XVII.

QVAERITVR circa predicta, cum dixit Salomon: tu me fecisti regem super Israel; quomodo erat hoc verum: & dato quod esset verum, quomodo sciebat illud Salomon. Dicendum, quod Salomon factus fuerat rex a Deo multipliciter. Primo generaliter, quia Salomon erat constitutus in magna potestate: & tamen potestas a Deo est. Ideo Deus constituit eum in regem. Patet hoc ad Rom. 13. Omnis potestas a Deo est. Secundo patet magis specialiter in regnatio principatu. Nam Deus dat regnum quibuscunque regibus, sicut dicitur prover. 8. Per me reges regnant. Et non solum boni reges a Deo accipiunt regnum, sed etiam mali non regnant, nisi Deo agente: sed illud non propter merita regis, sed propter demerita subditorum. Sicut enim dicitur Job 34. Qui facit regnare hypocritam propter peccata populi. Tertio patet hoc ex communi regula, scilicet, omne bonum descendens est a patre luminum: Iacob 1. Et tamen regnum bonum quoddam est, ideo cuiusque committitur, a Deo committitur. Quarto patet specialiter quantum ad Salomonem, quia Deus fecit, quod haberet regnum istud, quod aliis non erat habiturus. Et patet primo ex electione, quia antequam nasceretur elegit eum dicens, quod confirmaret regnum eius, ut esset ei in filium, & ipse esset ei in patrem 2. Reg. 7. & precedenti lib. cap. 17. Item, quia pronominauit eum, dicens, quod vocaretur Salomon preced. lib. 22. cap. Item, quia dixit, quod daret pacem in diebus eius, eo. cap. Item (& quod plus est,) quia erant alij maiores Salomone filij David, scilicet, Adonias, & alij, & cum ipse esset minimus Deus fecit, quod regnaret. Cognovit autem Salomon, quod Deus constituerat eum in regem ex multis. Primo, quia ipse pronominauerat eum in regem antequam nasceretur 2. Reg. 7. & precedenti lib. cap. 7. & 21. & 28. Secundo, quia, quando natus est, fecit ei nomen imponi Iddai. id est, dilectus a domino 2. Re. 13. Tertio, quia pater suus, & Nathan propheta testari sunt, quia Deus elegerat eum: & ideo licet David haberet alios filios maiores, iussit, quod iste regnaret, allegans, quod ista esset voluntas Dei, ut patet preced. lib. 22. & 28. & 29. c. Quarto cognoscebat hoc ex prosperatione negociorum suorum. Nam postquam factus est rex, habebat magnos infidiatores ad tollendum ei regnum. f. Adoniam, & Ioab principem militia, & Abiathar summum sacerdotem, & facilliter occidit illos, & exilio tradidit Abiathar, & in ceteris prosperatus est, quamquam essent negocia ardua facilliter illa expediens, ut patet 3. Reg. 2. Vnde dicitur hic, quod Deus erat cum eo, scilicet, adiuvando eum in omnibus. Ideo satis cognoscebat Salomon, quod Deus constituerat eum in regem.

Quare Deus in nocte apparuit Salomoni. Questio XVIII.

QVAERITVR ulterius, quare dicitur hic, quod in nocte apparuit Dominus Salomoni, & non fuit hoc factum per diem. Respondendum, quod Deus voluit Salomoni dare sapientiam, & prudentiam ad regendum regnum. Et ista sapientia poterat dari quo-

unque tempore, siue per diem, siue per noctem, siue dormiret Salomon, siue vigilaret, quia in hoc intellectus erat tanquam patiens respectu Dei causantis, vel imprimentis in eo cognitionem, & ad /ceptionem istam non requirebatur aliqua dispositio ex parte intellectus, & organorum. Nam si intellectus noster deberet aliquid operari, cum operatio sua sit, praesupposito actu organorum, non posset operari, nisi existente operatione organica. Ideo non posset operari omni tempore, sed solum tempore determinato: sic est de consideratione, quae est operatio, quae non fit in quocunue tempore: ut potest, non in somnijs. Sic etiam esset de immutatione intellectus passivae. Nam non posset immutari per species rerum sensibilium, nisi esset dispositio ex parte organorum. Istud autem est verum in naturali immutatione, quia agentia naturalia non agunt, nisi praesupposita dispositione patientis 3. de Anima. f. Actus actiuorum sunt in patiente dispositio: respectu tamen actionis Dei qualibet res est in potentia obedienti: & ad hoc non requiritur aliqua dispositio media. Sicut Deus potest facere de corpore hominis aurum non inducendo dispositiones medias, quia est corpus humanum ad hoc in potentia obedienti. Natura autem non potest hoc facere propter limitationem virtutis. Non ergo erat necesse, quod per noctem fieret ista sapientiae apprehensio, cum posset fieri per diem. Voluit tamen Deus facere per noctem, quia magis expediebat. Causa est, quia Deus volebat imprimere

Cur Deus dedit Salomoni sapientiam nocte, non die

Salomoni sapientiam, & quod ipse cognosceret sibi a Deo impressam, quia aliis non tantum moueretur ad laudandum Deum, per suscepto beneficio. Si autem per diem fieret, non cognosceret Salomon istud, vel non conuenienter cognosceret: ideo per noctem fieri debuit. Patet hoc, quia si per diem fieret, aut appareret Salomoni aliquid extra, siue in voce, aut effigie, vel non: si nil appareret, esset inconueniens, quia non sentiret Salomon datam sibi fuisse sapientiam a Deo specialiter, cum impressio sapientiae in mente non esset aliquid sensibile. Et dato, quod ex effectu magne sapientiae sibi impressae subito sciret Salomon sibi istud a Deo factum: tamen non moueretur tantum in Deum, sicut concipiendo verba ista, quae dicuntur fuisse in reuelatione per noctem. Si autem aliquod signum sensibile esset, per quod Salomon cognosceret sapientiam sibi traditam: dum tamen non esset in somnijs: non esset ille modus conueniens, ut declarabitur, ergo non debuit fieri nisi per noctem in somnijs. Pro quo sciendum, quod sex modis poterat Salomon scire se accepisse sapientiam a Deo. Primus est per apparitionem aliquam sibi factam: ita quod aliquis angelus in assumpta effigie appareret, & loqueretur ei, & diceret ei: Deus dedit tibi sapientiam: vel ostenderet ei in aliquo signo, ut potest presentaret ei aliquem librum, & diceret ei comede illum: & comesto eo videretur sibi, quod esset sapiens: & videbatur iste modus satis conueniens, quia cum in libro contineantur ea de quibus est scientia, per comestionem libri conuenienter significabat, quod dabatur alicui cognitio multorum, quae in libro continebantur. Sic enim fuit de Beato Iohanne Euangelista, cui cum Deus vellet reuelare futura, & ostendere, quod dabat ei cognitionem illorum: iussit, quod acciperet librum de manu angeli stantis super mare, & ille ait: Accipe librum, & deuora, & faciet amaricare ventrem tuum: sed in ore tuo dulcis erit sicut mel, & accepi librum de manu angeli, & deuoraui, & ecce in ore meo dulcis tanquam mel, & cum deuorasssem, amancatus est venter meus. Et quod liber iste daretur ad significandum, quod dabatur ei cognitio futurorum, patet ex sequentibus, quia dicto de libri deuoratione, sequitur: Et ait mihi: oportet te iterum prophetare populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis.

Quo Beatus Iohannes a Deo habuit cognitionem futurorum.

Cur Deus dedit Salomoni sapientiam nocte, non die

Sic

Sic etiam cum Deus signare vellet, quod dabat Ezechiel cognitionem propheticae eorum, quae dicturus erat contra Israelitas, apparuit ei manus volumine implicitum, & ait: fili hominis comede quodcunque tibi do. Venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine hoc: & comedi illud: & factum est tanquam mel dulce, Ezech. 2. & 3. Secundus modus erat, quod appareret aliqua vox Salomoni loquens ad eum, & nihil videret: & illa vox diceret: ecce Deus repleuit te sapientia. Effet autem ista vox angeli, sicut saepe angeli loquebantur, & nihil videbatur: sic fuit in rubo Exo. 3. & in datione legis Exo. 20. & Deu. 4. & 5. Tertius modus erat, quod Deus indicaret hoc Salomoni per aliquem Prophetam, scilicet, quod Nathan, vel Gad, vel alij Prophetae, qui erant tempore Salomonis, ut patet 3. Reg. 1. & infra 9. venirent ad Salomonem ex parte Dei, & dicerent. Ecce repleuit te sapientia, & per dicta illorum certificaretur Salomon de opere Dei. Quartus modus erat per solam immutationem intellectus, scilicet, quod Deus tangeret spiritaliter, & insensibiliter intellectum Salomonis, & imprimeret ei habitus scientificos, quos vellet. Sic etiam tangebatur Deus interdum corda prophetarum per vigiliam, & non facta aliqua immutatione exteriori intelligebant. Sic factum est de Eliseo, super quem facta est manus Domini cum caueret psaltes. Nam non potuit ibi esse alius modus reuelationis propheticae, ut declaratum est 3. Reg. 8. Et adhuc specialius, & insensibilis poterat exprimi Salomoni sapientia per istum modum, quam Prophetis aliquid reuelari: & ratio est, quia id quod imprimebatur Salomoni erat habitus, & habitus non habet actum, nisi cum habens illum voluerit exire in actu. Et sic impresso habitu scientifico Salomonis, cum non intelligeret actualiter tunc per illum habitum non sentiret in se aliqua immutationem, & nesciret an aliquid ei imprimebatur, vel saltem nesciret quomodo imprimebatur. In prophetis autem cum fiebat reuelatio secundum solam immutationem intellectus, non imprimebatur aliquis habitus, sed actus transiens, ut probatum est Num. 11. & 4. Reg. 3. & actus intellectus sentitur: ideo prophetae sentirent impressionem illam cognitionis, quae actualiter intelliguntur per id, quod sibi imprimitur. Et tunc quando imprimitur: Salomon non actualiter intelligeret tunc, quando imprimeretur ei sapientia, quia non erat actus, sed habitus: ideo minus sentiretur. Quintus modus erat si ad imprimendum istos habitus cognitiuos Salomon raperetur in ecstasim. Sic enim fit in prophetis interdum, & in illis, qui debent ardua cognoscere. Nam rapiuntur, ut non videantur esse in corpore: & ista est ecstasis. Sic patet de Beato Paulo 2. Corin. 12. Vnde dicit se raptum usque ad tertium caelum, & nescit, an in corpore, vel extra corpus. Sextus modus poterat esse per somnium in visione imaginaria, sicut factum est. Nam tali modo solent etiam prophetae immutari, ut patet Num. 12. f. si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Dicendum nunc, quod licet videantur possibiles omnes isti modi, non erat aliquis ita conueniens, sicut primus, & sextus: & tamen sextus est adhuc conuenientior, quam primus. Patet de secundo modo: nam primus modus est conuenientior illo: eo quod secundus est in sola voce: primus autem est in voce, & apparitione angeli, & ostensione signi exterioris. f. datione libri ad deuorandum. De sexto, quod sit conuenientior, patet, quia in illo possunt dici omnia verba, quae ponuntur hic, in quibus ostendebatur Salomoni affectio, & Dei benignitas erga ipsum, quae non poterant ostendi. Si solum vox, quae audiret Salomon diceret ei, ecce Deus repleuit te sapientia. De tertio pa-

tet, quod sit primus conuenientior. Nam propheta hoc modo indicaret istud Salomoni. Et primo modo indicabat illud angelus, & tamen verba angelorum habebantur in maiori auctoritate, & reuerentia, quam verba prophetarum. Etiam, quia prophetia solum denuntiaret ex parte Dei illud: f. repleuit te sapientia. Angelus autem illud denuntiaret, & posset ostendere librum, & dare eum Salomoni ad deuorandum, in quo nimis ostendebatur, quod ei daretur sapientia. Quod autem sextus sit conuenientior: etiam patet, quia in illo videbatur Deus loqui, ut patet hic in litera. Et tamen in tertio modo loquebatur propheta. Item, quia in sexto modo dicta fuerunt plura, quam poterant dici per prophetam, & responderi per Salomonem, de quo adhuc magis declarabitur. De quarto modo manifestum est, quod erat minus conuenientior, quam primus, & sextus: eo quod in illo nihil erat sensibile, per quod ostenderetur collatio sapientiae. Vnde non erat aliquis modus minus conueniens. Nam in omnibus alijs erat collatio sapientiae, & aliquod signum exterius per quod cognosceret, & in hoc modo solum erat collatio sapientiae, sed non erat aliquod signum per quod sentiretur. De quinto modo dicendum, quod non conuenit in praesenti, quia ecstasis fit propter necessitatem, scilicet, quando intellectus noster debet aliquid intelligere, ad quod non sufficit intelligere, nisi anima se totam conuerterit in illud intelligibile, & quia quadiu anima manet occupata officijs corporis, non dum se totam conuertit ad actum intelligendi, oportet circa talem intellectiorem animam extrahi ab officijs corporalibus, & tunc patitur ecstasim homo, quia videtur corpus mortuum vegetatione vitali carens. Sic fuit in Beato Paulo, quia eleuatus est ad videndam diuinam essentiam, cum dicit se vidisse arcana verba, quae non licet homini loqui. Et quia non poterat illa intelligere, nisi anima totaliter occupata circa illa, & deserente vegetationem corporis deseruit ad tempus. Et sic apparuit corpus Beati Pauli tanquam mortuum: vnde & ipse nesciebat an mortuus esset tunc, vel viuens cum spiritu in actu suo solutus esset ab officijs suis. Iste modus non fuit hic conueniens propter duo. Primo, quia istud est, quodcunque debet eleuari intellectus ad intelligendum aliquid nimis altum, quod non potest intelligere, nisi patiatur: & tamen in impressione scientiae facta Salomoni non fuit aliquis actus intelligendi, sed solum impressio habituum: ideo non requirebatur aliqua ecstasis, potissimum quia erat hic intellectus Salomonis solum passiuus respectu istius impressionis, & ad passionem, quae causatur ex parte Dei non oportet praexistere aliquam dispositionem in materia, vel in quocunque patiente. Ecstasis tamen dispositio quaedam est ad hoc, quod anima intelligat quod aliter intelligere non poterat, ideo non requirebatur hic. Secundum est, quia dato, quod hic non imprimeretur aliquis habitus, sed actus intelligendi, sicut imprimebatur prophetis, non oportebat, quod esset Salomon in ecstasi, quia ecstasis non est pro quocunque actu intelligendi, sed solum pro actu intelligendi circa rem excellentissimam, sicut circa diuinam essentiam clare cognoscendam, ut fuit in Beato Paulo: et patet de alijs prophetis, qui non rapiuntur in ecstasim, eo quod non eleuabant ad cognoscendam diuinam essentiam. Sed minora quaedam. Ita ergo de Salomone. Nam cognitio sibi impressa fuit de rebus naturalibus, et moralibus mathematicis, et ciuilibus, ut declaratum est 3. Re. 3. Omnia ista cognoscuntur naturaliter, ideo non oportebat esse ecstasim ad hoc: et sic non conueniebat iste modus. Manent autem primus, & sextus modus, quorum vterque satis conueniens videbatur: et tamen magis conueniens fuit sextus: quod patet, quia si primus

Quo eleuatus fuit Beatus Paulus ad videndam diuinam essentiam.

Alph. T. off. super lib. Paralip.

B 3 modus

modus esset, ille, qui loqueretur, esset angelus, & cognosceretur iste angelus: & in modo sexto putabatur esse Deus. Nam sic dicitur litera, quod Deus apparuit Salomoni per noctem, & locutus est: in maiori autem reuerentia, & certitudine tenentur verba Dei quam angeli, ideo conuenientior modus erat sextus. Sed dicitur, quod etiam poterat dicere ille, qui appareret, quod erat Deus: licet esset angelus, sicut sepe in scriptura dicitur, quod loquens est Deus: & tamen Deus loqui non potest. Et tunc haberentur in tanta ueneratione, & certitudine uerba huius apparentis, sicut uerba Dei loquentis per noctem. Dicendum, quod non stat, quia ista erat regula inter Hebraeos, quod quilibet aliquis loquebatur, & apparebat: non uocabatur Deus, sed Angelus. Si autem loqueretur, & non appareret, uocaretur Deus. Fundamentum huius, quia Deus, nec poterat apparere, nec loqui: ut probatum est Exo. 25. & in alijs locis: & tamen angeli apparebant, & loquebantur, & interdum loquebantur, & non apparebant. Et tamen quando apparebant, & loquebantur uocabantur angeli, & quando loquebantur, & non uidebantur uocabantur Deus: patet hoc de angelo apparente Agar. Nam apparuit ostendendo posteriora sua, & locutus est, & uocatur angelus: Gen. 16. Et etiam uocatur tres angeli, qui uenerunt ad Abraham: uocantur angeli, quia apparuerunt, & locuti sunt, Genes. 18. Idem de duobus angelis euntibus Sodomam ad domum Loth: Gen. 19. Idem de angelo apparente in loco flentium: Iudi. 2. De angelo apparente Geodeoni: Iudi. 6. Et de angelo apparente patri, & matri Samsonis: Iudi. 16. Cum autem loquebatur, & non apparebat, uocabatur Deus, ut patet de apparente in rubo, qui uocauit se Deum: Exo. 3. & de angelo dante legem in deserto Sinai, qui dixit: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & uterque istorum uocauit se Deum: Exo. 3. & 20. & ambo erant angeli. De loquente in rubo patet Actu. 3. ubi Beatus Stephanus dicit, quod angelus locutus est Moyfi in rubo. De dante legem patet ad Gala. 3. scilicet: Lex data est in manu mediatoris ordinata per angelos: & neuter istorum duorum uidebatur. Nam in rubo nihil uidebatur, nisi ignis: & tamen audita est uox loquentis, & in datione legis non apparuit aliquis, ut patet Deutero. 4. Ratio differentiae est, quia lex uidebatur, quod appareret, quod Deus habebat aliquam figuram, quia si putaretur, quod haberet aliquam figuram, fieret similis, & homines idolatrent, & quia quando apparebant angeli in assumpta effigie uidebatur hominibus aliqua corporalis effigies, quae poterat figurari, si illi uocarentur Deus, fieret figura illorum. Cum autem solum audiebatur uox non uisa aliqua figura, non erat periculum aliquod, quia non poterat figura aliqua fieri: ideo illi angeli uocabantur Deus. Istud motiuum patet ex eo quod habetur Deuter. 4. de datione legis, cum dicitur: Custodite sollicite animas uestras, nullam figuram uidistis in die, qua locutus est dominus in Horebe de medio ignis, ne forte decepti faceretis uobis figuram masculi, aut foemine, uolucrum, &c. Sic ergo nunc si primus modus esset, ille qui appareret non posset uocare se Deum, sed Angelum. Et in sexto modo ille qui loquebatur dicebatur Deus: ideo conuenientior erat sextus modus. Item patet, quia si esset primus modus, non diceret Salomon uerba ista, quae dicitur hic dixisse, nec etiam Deus responderet ei. Sed solum ostenderetur Salomoni, quod dabatur ei sapientia. Istud autem non erat conueniens, quia per ista uerba Salomonis, & Dei respondens est nobis magna doctrina moralis circa ea, quae desiderare debemus, & quid Deus uult, quod desideremus. Et quomodo pro recto desiderio non solum conce-

dat, quod desideratur, sed etiam alia, quae non desiderantur, ista autem doctrina non debuit omitti: ideo non debuit esse alius modus, nisi sextus. Sed dicitur aliquis, quod poterant omnia ista uerba dici in secundo modo, scilicet, quod aliqua uox audiretur ex parte Dei, quae diceret ista Salomoni. Respondendum, quod non fuit conueniens. Primum, quia forte Deus noluit talem uocem ostendere Salomoni, ut potest, si non iudicauit eum dignum esse audire talem uocem. Vel melius dicendum est, quod si illa uox audiretur, forte Salomon non petiuit ista, quae petiuit hic. Nam secundum ueritatem Salomon nihil petiuit, cum esset in somniis, nec Deus ei quidquam dixit. Sed omnia haec fuerunt in uisione imaginaria, ut declarabitur infra in quadam quaestione. Si autem esset in uigilia forte angelo dicente ad Salomonem, quod peteret aliquid aliud, non interciderent talia uerba, ideo fuit conueniens, quod per noctem fieret ista reuelatio. Alia causa est, quia eruditio quam Deus facit in homine, conuenientius fit per noctem, eo quod tunc homo cessat ab omnibus exterioribus: & tunc solet Deus mouere hominem ad intelligendum. Sic dicitur Iob 33. Scilicet per somnium in uisione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo. Tunc aperit Deus aures uirorum, & erudit eos in uisione disciplina, ut auertat hominem ab ijs, quae fecit, & liberet eum de superbia. Sed nunc Salomon instruendus erat dando sibi sapientiam, ideo conuenientius fuit per noctem fieri istam apparitionem.

Si Deus, uel Angelus locutus est Salomoni. *Quaestio XIX.*

Quaeritur ulterius, quis fuit iste, qui locutus est nunc Salomoni, scilicet, Deus, uel angelus. Respondendum, quod scriptura dicit Deum fuisse, & tamen angeli uocantur saepe Deus, ut patet de angelo apparente in rubo ardente, qui uocauit se Deum: Exo. 3. & tamen erat angelus Actu. 7. & de datore legis. Nam uocauit se Deum: Exo. 20. & erat angelus, ad Gala. 3. Ideo licet dicatur, quod erat Deus, poterat esse, quod esset angelus. Unde non est manifestum an angelus, uel Deus esset. Aliquis dicit, quod omnino erat angelus. Nam Deus, nec uidere, nec audire, nec loqui potest: iste tamen locutus est ad Salomonem, ideo non erat Deus, sed angelus. Dicendum, quod non stat, quia si fuisset uera locutio, staret argumentum istud: & tamen non erat locutio aliqua, sed imaginarie conceptum est, ut declarabitur sequenti quaestione; ideo cum non esset ibi locutio, poterat competere tam angelo, quam Deo. Dicendum, quod ista fuit immutatio phantastica qualis fit in somniis, & ista potest fieri per Deum, & Angelum. De Deo manifestum est, quod Deus potest facere quidquid nos possumus cogitare, & etiam plus, nisi illud imperfectionem aliquam includat, sicut moueri, & quia in locutione motus est, et successio quadam in Deo non est. Formare tamen in phantasia alicuius imaginem non inducit motum aliquem necessarium, ideo poterat fieri a Deo, uel ab Angelo: de Angelo, quod posset facere manifestum est, quod materia corporalis subiecta est angelis, ut possint illam transmutare, sicut apparet in multis exemplis, et declaratum est Exo. 7. Ideo uarias dispositiones in organis capitis nostri inducere possunt, magis tamen credendum est, quod Deus fecerit, quia quando scriptura saluari potest conuenienter in suis terminis, saluanda est potius, quam trahatur ad sensum alienum: et tamen hic dicitur, quod Deus locutus est Salomoni, per quod significat immutatio facta in phantasia sua, ideo dicendum est, quod Deus hoc fecerit.

Angeli se per uocauit Deus.

Deus facere potest quidquid a nobis imaginari potest.

Item, quia hic agitur de sapientia collata Salomoni, qui in intellectu est: non potest tamen aliquis angelus imprimere habitus scientificos intellectui nostro, ideo oportet, quod Deus illud egerit licet, immutationem phantasiae posset angelus facere secundum quam uideretur Deus apparere. Ideo dicendum necessarium, quod Deus fuit ille, qui ibi operatus est: & sic conuenienter dicitur, quod Deus apparuerit Salomoni, & non angelus.

Si Salomon petiuit aliquid a Deo. *Quaestio XX.*

Quaeritur ulterius, an Deus locutus est Salomoni per noctem, & an Salomon petiuit aliquid. Dicitur aliquis, quod sic: quia hic, & 3. Reg. 3. dicitur, quod Deus apparuit Salomoni per noctem, & dixit ei: postula quod uis. Dicendum, quod Salomon non petiuit sapientiam a Deo, nec aliquid aliud: quia dormiebat, ut patet 3. Reg. ubi ponitur totum hoc. Et postea dicitur: Euigilauit Salomon, & intellexit, quod esset somnium: & tamen per somnium non loquitur, ergo non petebat ipse sapientiam. Sed obijciatur, quod in somniis poterat loqui, sicut aliqui loquuntur ea, quae cogitauerunt per diem. Sed non stat, quia dato, quod Salomon posset loqui in somnio: tamen saltem non posset respondere, quia somnians loquitur interdum ex forti impressione, quae habet: & tamen non intelligit, quod loquitur, nec putat se loqui. Ad respondendum autem necessaria est intellectio eorum, quae alius proponit, quia non potest fieri in uigilantibus: ideo Salomon non poterat loqui, sicut hic dicitur, nec aliquid locutus est. Cum autem dicitur, an Deus locutus est Salomoni. Respondendum, quod Deus non locutus est, quia nec loqui poterat, sicut supra dictum est. Nec etiam angelus locutus est. Nam licet angelus loqui posset, non est dicendum, quod locutus fuerit Salomoni: quia locutio non debet dirigi nisi ad intelligentem, & tamen Salomon dormiens non poterat intelligere, nec audire uocem angeli, nisi euigilaret, ergo non locutus est ei angelus. Sed dicendum, quod omnia ista fuerunt per quandam uisionem imaginariam. Deus enim formauit in phantasia Salomonis dormientis figuras omnium istarum rerum, quas uisus est sibi uidere, & audire, & uidebat sibi, quod Deus apparebat ei in figura alicuius uiri ualde reuerendi. Nam aliam sine figura non poterat Deus uideri uisione imaginaria, & uidebatur sibi, quod Deus loquebatur ad eum, dicens: Postula quod uis: & tunc Salomoni uidebatur, quod dicebat, quod erat puer, & habebat magnum regnum ad gubernandum, quod daret ei Deus sapientiam, id est prudentiam, qua posset illud gubernare. Et tunc uidebatur ei, quod respondebat sibi ille uir habens locum Dei: quia non petiuit diuitias, nec animas inimicorum tuorum, nec dies uitae plurimos, sed sapientiam, data est tibi sapientia, ita ut nullus ante te, nec post te similis tui fuerit. Sed obijciatur, quod non fuerit istud in uisione imaginaria. Sed Salomon uere petierit sapientiam. Primum, quia ut innuitur ex litera hic, & 3. Reg. 3. petiuit Salomon placuit Deo ualde, quia petiuit sapientiam: si tamen nihil petiuisset, non placeret Deo, quod nihil erat: ergo aliquid petiuit. Item, quia dixit litera, quod Deus dixit: quia non petiuit diuitias, nec gloriam, nec animas eorum, qui te oderunt, nec dies uitae plurimos, sed sapientiam: si tamen non petiuisset aliquid non magis petiuisset sapientiam, quam dies plurimos uitae, uel aliquid aliud. Et cum dicitur postulasse hoc, & non illud, ergo petitio ista fuit realis. Tertio patet, quia Deus dixit, quod illa etiam, quae non petiuerat dederat ei, scilicet gloriam, & diuitias, ergo aliquid petiuerat, & aliquid non petiuerat. Dicendum, sicut prius: quia Salomon nihil petiuit cum esset in somniis, sed uidebatur sibi petere. Ad primum, cum dicitur, quod petitio Salomonis Deo placuit. Dicendum, quod non placuit, cum nulla esset, sed dicitur placuisse, quia uidebatur Salomoni, quod ille uir, qui ei apparebat imaginarie gaudebat de petitione sua, sicut uidebatur ei, quod petebat, & tamen nihil petebat. Ad secundum dicendum, quod Salomon non petiuit diuitias, nec gloriam, nec animas inimicorum tuorum, nec sapientiam, cum nihil petiuerit: sed uidebatur sibi, quod petiuerat solum sapientiam: & tunc respondebat sibi ille, qui affabatur ei loco Dei, sicut ei uidebatur, quod non petiuerat diuitias, nec gloriam, sed sapientiam, & tamen secundum ueritatem nullus ei apparebat, nec loquebatur. Ad tertium dicendum, quod Deus non dixit Salomoni, quod daret sibi ea, quae non petiuerat, sed uidebatur ei, quod Deus sibi dicebat dabo tibi sapientiam, quam postulasti: & etiam, quae non postulasti. Totum autem erat somnium, & ipse Salomon cognouit postea, quod non petiuerat quidquam, nec Deus sibi apparuerat, nec locutus fuerat, cum dicitur 3. Reg. 3. quod euigilauit Salomon, & intellexit, quod esset somnium.

Si Salomon fuit locupletior, & gloriofior alijs regibus seculi. *Quaestio XXI.*

Quaeritur ulterius, cum dicitur hic, quod Deus dedit Salomoni diuitias, & gloriam, quas non postulauit, ita ut nullus in regibus ante eum, nec post eum similis ei fuerit: an uerum fuerit, quod Salomon fuerit locupletior, & gloriofior omnibus regibus seculi. Aliquis dicit, quod non intelligitur istud de diuitijs, & gloria, sed solum de sapientia, quia nullus de regibus ante eum, nec post eum similis ei esset, & tamen in diuitijs, & gloria multi fuerunt eo maiores. Sed dicitur, quod de diuitijs, & gloria dicitur hic, & non de sapientia, ideo in illis excessit Salomon omnes reges. Dicendum, quod diuitiae Salomonis fuerunt ualde magna, ut patet tertio Reg. 10. & infra 9. Et non erat tempore suo aliquis rex ei aequalis in diuitijs: sic etiam de gloria: & tamen non fuit maior, quam omnes reges ante eum, & post eum, quod patet, quia Alexander subiecit sibi totum orbem ferè. Manifestum est autem, quod maior erat gloria illius, quam Salomonis, quia Salomon non possedit nisi terram Chanaan: etiam Alexander locupletior esset: quia cum esset dominus uniuersi orbis, plures diuitias haberet, cum omnia haberet. Etiam patet de Iulio Caesare, & Octauiano, & Pompeio, qui quasi erant domini totius orbis. Potissime de Octauiano, qui posuit edictum, ut scriberetur uniuersus orbis: & quilibet, qui numerabatur profitebatur se subiectum Romanis, & soluebat tributum certum: Luc. 2. Non ergo potuit Salomon equiparari istis. Ideo dicendum, quod ditior fuit Salomon, & locupletior, quam omnes reges, qui fuerant ante eum in quibuscunque regnis essent: sed non fuit ditior, & gloriofior omnibus, qui post eum fuerunt: causa fuit, quia ante Salomonem seculum adhuc rude fuerat. Et reges magni non fuerant, qui congregauissent diuitias multas, nec haberent magnam gloriam ex diuitijs, uel potentia, uel ex rebus gestis: ideo Salomon potuit faciliter superare eos. Et tamen reges fuerunt post eum, qui superauerunt illius seculi conditionem, & fuerunt ditiores, & gloriofiores, quam Salomon. De sapientia autem indifferenter dicendum, quod nullus de regibus ante eum, nec post eum fuit ei aequalis: & in hoc fuit speciale in eo. Istud patet 3. Reg. 3. cum dicitur: Dedi tibi cor sapiens intantum: ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit: sed & haec, quae non postulasti, dedi tibi: diuitias, & gloriam, ut nemo similis tui fuerit in regibus cunctis retro diebus. Ideo solum excessit reges praeteritos in gloria, & diuitijs.

B 4 Futuros

Ratio qua innitebantur maiores in cognoscendo an Deus loqueretur, aut angelus.

Responsio ad obiectionem.

Alph. Tost. super lib. Paralip.

Futuros autem non excessit. Ista est veritas, qua communiter tenetur, & quam consuetudinis asserere. Et tamen adhuc litera ista videtur manifestè dicere, quòd Salomon excesserit in diuitijs, & gloria omnes reges, qui ante eum, & post eum futuri erant. Si autem dicamus, quòd referatur ad sapientiam solam, videbitur esse extorsio sensus: quia non dicitur hic de sapientia, sed de diuitijs, & gloria. De sapientia autem supra ponebatur. Item, quia si istud intelligeretur de sapientia, sequeretur, quòd quòd ad diuitias, & gloriam non compararetur hic alicui, cum nò referretur hic ista comparatio, nisi quantum ad sapientiam: & sic frustra exprimeretur de diuitijs, & gloria. Ideo dicendum, quòd comparatur regibus, qui præcesserunt, & futuris quantum ad diuitias, & gloriam. Dicitur vno modo: quia licet 3. Reg. 3. cap. solum dicitur in diuitijs, & gloria excelluisse reges, qui fuerant ante ipsum: tamen in veritate excelluit etiam futuros, sicut hic innuit Eidas: sed non intelligitur de omnibus regibus quarumcunque gentium: sed solum de regibus Israelitarum, quorum rex erat Salomon: & tunc verum est: nam manifestum est, quòd Salomon locupletior fuit, quàm omnes reges Iuda, & Israel, qui post eum fuerunt: non enim fuerunt reges valde diuites, nec gloriosi, vt patet ex toto processu tertij, & quarti libri regum: & sic non stabit obiectio de Alexandro, & Romanis: quia licet illi fuerint ditiores, & gloriosiores Salomone, non erant Iudæi, sed Gentilium reges, de quibus litera non intelligitur. Aliter potest intelligi, quia Salomon fuerit gloriosior, & ditior omnibus regibus terræ quarumcunque gentium, & tamen tunc est equiuocatio in gloria, & diuitijs. Et primo de diuitijs: nam diuitiæ possunt accipi vno modo pro re, quæ possidetur, siue mobili, siue immobili, & sic non fuit Salomon ditior omnibus regibus: quia Alexander, qui fuit princeps totius orbis plures possessiones immobilis habebat, quàm Salomon. Si autem accipiuntur diuitiæ pro sola moneta, & auro, atque argento, & alijs mobilibus preciosis, potest dici, quòd congregauerit Salomon plures diuitias, quàm oēs reges. Nam licet alij essent domini magnorum regnorum: tamen non acquisierant tot pecunias, sicut Salomon: & hoc satis verisimile est, quia licet magna regna haberent, & magnos redditus consequerentur, expendebant illos propter multitudinem famulorum, & sic nullus simul tot pecunias, & res preciosas habuerit sicut Salomon. De gloria dicendum, quòd potest vno modo accipi pro nominis coelebritate, id est fama: & istud est quod proprie significat nomine, & sic nò fuit maior gloria Salomonis, quàm omnium regum, quia maior fuit gloria, id est fama Alexandri, nam per totum orbem cognitus est, cum totius orbis dominus esset: Etiam necesse est, quòd Octavianus esset famosior, & gloriosior Salomone, quia dominus fuit totius orbis, & sic omnes homines eum per famam cognouerunt, cum ipse fecerit totum orbem numerari, & singulos homines in ciuitatibus suis profiteri se subditos Romanis, & soluere tributum quoddam in signum professionis, & recognitionis domini. Salomon autem non habuit tempore suo aliquid, per quod maxime cognosceretur, quàm per sapientiam, ideo non potuit fama sua tantum dilatari. Alio modo accipitur gloria pro magnitudine status insurgente ex magnitudine diuitiarum, vel potentia: & sic dicendum, quod adhuc Salomon non excedebat alios reges futuros in gloria, quia cum alij fuerint maiores in potestate, quàm Salomon, sicut Alexander, & Octavianus, illi etiam essent gloriosiores. Aliter potest accipi gloria pro apparatu ornatus vestium, & mensarum, & omnium rerum domesticarum. Et fortè in hoc excessit Salo-

mon omnes reges, qui eum secuti sunt. Nam nimis gloriosus fuit in vestibus, & throno: quia 3. Re. 30. & infra 9. dicitur, quod non fuit talis thronus in omnibus regnis terræ: etiam in apparatu vasorum mensæ, & apparatus ministrorum fuit magna gloria, ita vt exproceret regina Sabba, nec iam haberet sensum, infra 9. & tertio Reg. 10. Et istud est satis verisimile, quia quando Christus voluit ostendere, quod ornatus herbarum erat maior quàm ille, quem homines in vestibus suis artificialiter inducunt: dixit de lilijs agri, quod licet non laborent, Salomon in omni gloria sua, non erat indutus sicut vnum de illis. Si tamen non esset Salomon gloriosior omnibus regibus, non esset argumentum ibi conueniens, quia licet nò esset Salomon indutus pulchrius, quàm vnum de lilijs, tamen vnus de alijs hominibus, qui fuerunt gloriosiores, fortè esset vestitus pulchrius quàm vnum de lilijs. Et sic innuit, quod gloriosior fuerit Salomon omnibus regibus sæculi. Nisi fortè dicere velis, quod Christus, quia erat Iudæus, voluit ponere exemplum de regibus Iudæis: quorum status erat solum cognitus Iudæis, & non status aliorum regum terræ. Vtraque ergo istarum solutionum stare potest, sed securior est prima expositio, scilicet quòd fuerit Salomon gloriosior omnibus regibus præteritis, & futuris: tamen solum intelligitur de Iudæis. Multa alia dubia occurrunt circa sapientiam traditam Salomoni, & circa modum tradendi, scilicet quantum ad quid fuerit sapientia Salomonis maior quàm aliorum hominum. Item cum Deus voluerit dare sapientiam Salomoni petenti, ad quid voluit immittere istud somnium, in quo videbatur Salomoni, quod petebat sapientiam, & quòd Deus ei respondebat. An Salomon fuerit sapientior domina nostra Virgine: an fuerit sapientior quàm Adam: an sapientior Apostolis: an sapientior Moyse, & alijs Prophetis. An sit sapientior Angelis, & demonibus: an sapientior Philosophis: quæ est sapientia quam Salomon accepit à Deo. An spiritum Propheticum: an omnes artes liberales: an omnes scientias naturales: an Ceconomiam, Ethicam, Politicam, & iura humana. An Theologiam, an Poeticam, an Necromantiam, & alias artes prohibitas: & sic de omnibus alijs. Item cum Salomon solum petiisset sapientiam ad gubernandum regnum, quæ erat prudentia: ad quid Deus ei dedit scientias speculatiuas, scilicet naturales, & alias. An sapientia data Salomoni à Deo posset obliuioni tradi, & multa alia in ijs dubijs pulchra, & naturaliter dicta, quæ declaramus 3. Regum 3. & 4. Et ibi requirantur circa materiam istam.

Congregauitque sibi currus, & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & fecit eos esse in vrbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem. Præbuitque rex argentum, & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & de Coa à negociatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de vniuersis regnis Cethæorum, & a regibus syriæ emptio celebrabatur.

Congregauit.

Congregauit. Hic ponitur vltimum huius cap. reuelationis executio. Reuelauerat Deus Salomoni per somnium, quòd dederat ei sapientiam, & quòd daturus esset gloriam, & diuitias multas. Hic autem ponitur executio illius, scilicet de magnitudine Salomonis in gloria, & diuitijs. Et dicitur. *Congregauit Salomon sibi currus, & equites, & facti sunt sibi mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum.* Ista pertinent ad apparatus regium, & iste est apparatus, necessitatis, scilicet apparatus bellica ad inuadendum, & defendendum, sine qua apparatione nullus Rex potes est. Et maxima necessitas erat in curribus, & equis, hominibus armatis. Et dicitur, quia habuit Salomon mille, & quadringentos currus, & mille equites. Currus isti non sunt onerarij, sed bellici, qui vocantur currus falcati, vel curru ferrei, quorum quilibet habebat quatuor equos: vt colligitur infra in litera, & infra 9. & 3. Regum 10. Erant autem isti currus in rotis habentes enses curuatos in modum falcis ad rapiendum quidquid obuium esset. Ideo vocabantur falcati, scilicet falcibus: & super quemlibet erat vnus homo armatus habens tela, lanceas, & alia genera armorum missilium ad mittendum contra hostes, & alius homo erat in temone dirigendo equos flectendo hinc, & inde: & ille non pugnabat, sed erat auriga: & quando mouebatur isti currus omnes hostes obuij fugiebant timentes enses falcatos, qui impetu curruum lacerarent quidquid obuium haberent. Iste modus curruum ad pugnandum valde in pretio fuit apud antiquos: sed nunc in dissuetudinem abiit, eo quòd non conueniunt isti currus nisi locis valde planis. Habuit tamen Salomon tot currus: sed alibi dicitur, quòd plures habuit, sicut infra declarabitur in quadam questione. Erant autem mille, & quadringenti currus: equi quinque millia, & sexcenti dando cuiuslibet curru equos quatuor, & præter currus istos erant equites duodecim millia, vt patet in litera. Et isti non pugnabant in curribus, sed insidentes equis sicut nunc. *Et fecit eos esse in vrbibus quadrigarum.* Salomon habebat multos currus, & equos: & isti non erant sibi semper necessarii, sed solum pro tempore belli, ideo vt non faceret superfluos, & inordinatos sumptus, nò habebat omnes secum in curia in Ierusalem: sed diuiserat eos in partes, & posuerat in diuersis vrbibus regni sui, vt ibi alerentur commendans eos ministris suis, & paucos illorum tenebat secum semper in curia ad ostentandum gloriam suam, & statum regium. Et istæ vrbes in quibus erant currus, & equi: vocantur vrbes quadrigarum, id est in quibus erant equi, qui portabant quadrigas: vel equi qui faciebant quadrigas, quia quatuor equi faciebant vnâ quadrigam: vt patet infra in litera: & curam istorum equorum habebant duodecim præpositi Salomonis: vt patet 3. Regum 4. capitulo. *Et cum rege in Ierusalem.* Scilicet, aliqui de istis curribus & equis, & equitibus erant in Ierusalem cum Salomone. Non enim mutabat Salomon loca ad manendum, sicut erat David pater suus: eo quod ibi erat sedes regni. Et ibi tenebat semper quosdam de curribus, & equitibus. *Præbuitque rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides.* Hic agitur de diuitijs Salomonis, quia præcedentia pertinebant ad apparatus regis. Habere autem argentum, & aurum multum, sicut lapides, pertinet ad multitudinem diuitiarum, & non est intelligendum, quòd tanta esset multitudo argenti, & auri sicut lapidum, quia omnes reges terræ congregati non haberent tantas diuitias. Sed est figura locutio, quæ vocatur cyperbaton, & est transcendens veri ex modo loquendi cum intentione signandi aliquid verum magnæ excellentiæ: sic dicitur. *Astra ferit clangor.* Et illud.

Aurum.

Famincus perstringit sydera clamor. Alexandreidis lib. 3. Et quia Salomon habebat multum aurum, & argentum quasi sine comparatione ad alios reges, qui præcesserant, & secuti sunt, habuit locum ista locutio. *Et cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna.* Ista multitudinem cedrorum adduxit in Ierusalem in diebus suis, sicut erat multitudo sycomorum, & sic non videbantur iam cedri preciosiores sycomoris. Et tamen sycomori sunt arbores, quæ maxime abundant in terra Chanaan, quia in campestribus nullo colente nascetur multitudo maxima sycomorum: Vocantur sycomori ficus fatuæ, quas nos vulgariter vocamus caprificos, & ista arbor non producit fructus viles, quia ficus sui non sunt ad esum, sed in quibusdam terris proficiunt ad impregnationem, & meliorationem aliarum arborum bonarum. Erant autem isti sycomori per totam terram Israel in campestribus: & sic cum Christus prædicaret in campo, quidam paruos nomine Zachæus, non potens Christum videre propter staturæ paruitatem, ascendit in sycomorum, & inde audiebat verbum domini, & cum illo pransus est Christus die illa dicens: Zachæe festinans descende in domum tuam, quia tecum oportet me hodie manere: & conuertit illum ad bonum, cum esset publicanus: Lucæ 19. capit. Etiam intelligenda est ista locutio sicut prior per cyperbaton, quia nullo modo poterat Salomon tot cedros portare in Ierusalem: sicut erant sycomori in campestribus, sed erant multæ cedri. Nam in comparatione ad cedros, quas dederunt reges priores in Ierusalem, & quas postea dederunt, tanta erat multitudo cedrorum, sicut sycomorum, sicut alij reges paucas, aut nullas cedros in Ierusalem tulerunt. *Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & Coa.* Dicitur fuit supra de multitudine equorum, quos habebat Salomon, scilicet mille, & quadringentos currus habuit, & duodecim millia equitum. Et dubitaret aliquis quomodo Salomon poterat tot equos habere in terra Chanaan: ideo ponitur modus, quo Salomon habebat istos equos: de alijs regionibus, scilicet de Aegypto, & de Coa. Aegyptus est magna regio, & est duplex Aegyptus, scilicet superior, & inferior. Et est terra copiosa in terra nascentibus, licet raro ibi pluat: Nilus tamen fluius, qui est vnus de fluijs Paradisi terrestris, irrigat totam Aegyptum, tum quia terra valde plana est, tum quia bis in anno inundat nimis Nilus, & per alueos diuisus decurrit per totam terram Aegypti totamque fecundat, vt ait latè Solinus in Polihor. cap. de Aegypto, & declaratum est de hoc satis latè Exod. 24. In terra ista multi equi nascebantur, & mercatores afferrebant inde equos Salomoni. Etiam adducebant de insula Coa. Est enim Coa vna de Cycladibus insulis, quæ posita sunt in mari Meditæraeo. Et specialiter in insula illa abundat in equis, de quo magis dictum est 3. Regum 10. Isti autem equi adducebantur de Coa, quia Salomon mittens ad diuersas insulas terræ, scilicet in Tharsis, in Ophir, & in alias, afferebat inde ea, quæ præciosa erant in regionibus illis. Et sic poterant adducere equos de Coa: vel fiebat hoc per mercatores, scilicet mercatores terræ Israel, vel aliarum regionum, qui scientes, quòd Salomon valde diligebat equos cupiens congregare illorum nimiam multitudinem, adducebant ei multos de Aegypto, & Coa, & alijs insulis. In Hebræo habetur Michue, vbi nos dicimus de Coa, & est Michue, duæ dictiones facientes vnâ per compositionem, & in simplicitate sonat quædam vocalis, quæ non sonat in compositione, scilicet mi, & Cheue, & mi est præpositio, & significat de Cheue accipitur pro Choa, quia eadem sunt litera: licet videatur quædam differentia inter Cheue, & Coa, sicut scribitur hic: & 3. Regum 10. quia ibi ponitur Coa, cū Aleph.

Alaph. Hic ponitur Cheue cum Het. Et sic Hebraei dicunt, quod est nomen appellatiuum significans congregationem, & intelligunt Michue, idest de congregatione. Sed istud non stat, quia dato, quod hic sit mutata litera: & 3. Regum 10. constat, quod eadem dictio esse debet. Nam hic, & ibi eadem historia ponitur, & eadem verba. Adducebantur equi de Aegypto, & Coa: ideo mutatio ista litera vnus facilis fuit fieri, & forte factum est ex errore, vel forte mutata eadem litera signat id quod prius. Nec obstat, quod Cheue in Hebræo sit nomen commune, & signet congregationem, quia aliquando eadem dictio accipitur pro nomine proprio communi. Item non est conueniens sensus, quod Salomoni adducebantur equi de Aegypto, & de congregatione: quia nihil istud signat, quod inter se conueniat: sed cum Aegyptus sit proprium regionis. Hebraei tamen, quia sunt nimis ignari circa historias, & loca orbis, errant plerumque circa talia. *A negotiatoribus regis, qui ibant, & emebant.* Scilicet, Salomon habebat negotiatores ministros suos, quos mittebat ad diuersas regiones, ut emerent ea, quæ preciosa in regionibus illis inuenirent. *Quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum, & quinquaginta.* Ponitur pretium quo constabant equi, quos Salomon emebat, & aliqui errant circa hoc putantes, quod quadriga sit plaustrum, & pro quolibet plaustro darentur sexcentis sicli, & pro quolibet equo centum, & quinquaginta. Sed falsum est, quia quadriga accipitur hic pro quatuor equis simul, & vocatur quadriga, quia quatuor vnuebantur ad trahendum plaustrum. Pro quo sciendum, quod plaustrum, vel currus est nomen signans ipsum vehiculum. Imponuntur autem alia nomina ad signandum numerum equorum trahentium vehiculum. Et sic vocabatur biga plaustrum, quod à duobus equis trahitur, & dicitur de bis, & ago agis: quia à duobus agit, idest mouetur. *Triga* vocatur currus, quæ trahitur à tribus equis. *Quadriga* currus tractus à quatuor equis: ista differentia nominum seruatur apud scriptores, & auctores doctissimos: vnde Gentiles dederunt soli quadrigam, quæ est quatuor equorum, s. Eoum: Aethoum: Pyroum: Philogæum: ut ait Hebrardus: licet Ouidius 2. Meta. alia nomina istis equis imponat, & dantur equi quatuor propter quatuor conditiones solis, vel quatuor partes diei, quæ sunt motu solis. Luna datur biga, s. duo equi propter duas qualitates Luna, s. humidum, & frigidum, & sic dicit Seneca Tragedia quarta, cuius titulus est Hyppolitus, merro tertio, quod incipit.

Diu non miti generata ponto. Et ait.
Dixit nocturnas agitare bigas.

Scilicet, didicit mouere bigas nocturnas, idest mouere currum Luna, qui vocatur biga. Et hoc, quia fingitur, quod Luna amans Endimionem pastorem solitos cursus agere desistit, vel obliuata est, & tunc Sol suppleuit defectus eius, dirigendo bigas nocturnas, quæ pertinebant ad Lunam. Ita ergo vocatur hic quadriga quatuor equi, & ipsi quatuor equi simul constabant sexcentis sicli. Et patet hoc, quia dicitur, quod quadriga constabat sexcentis sicli, & equus centum & quinquaginta: qui est quarta pars pretij, & sic quatuor equi simul constabant sexcentis sicli, & vocantur quadriga. Quod autem non possit accipi quadriga pro plaustro, patet primo: quia non est verisimile, quod plaustrum valeret tantum, sicut quatuor equi: & tamen dicitur, quod quadriga constabat sexcentis sicli, & equus centum & quinquaginta sicli, & tamen vnus equus nisi sit valde malus constat plusquam currus. Si autem velis dicere, quod isti currus erant valde preciosi, & poterat fieri currus, qui valeret plusquam quatuor equi. Dicendum, quod verum est, quod posset fieri, licet hoc non constet, nec sit satis verisimile, quod tales

currus essent, quos habebat Salomon: & tamen istud non est vltio modo credendum: nam si diceretur de aliquo curru, quem Salomon voluisset facere speciale pro se, quod esset tanti valoris. Quod tamen omnes currus, qui adducebantur de Aegypto, & Coa essent huius valoris, non est concedendum, nec verisimile. Secundo patet hoc, & firmitus, quia non est verisimile, quod Salomon emeret plaustra in Aegypto, & in insula Coa, & faceret illa portari in terra Chanaa. Nam in terra Salomonis poterat fieri quotcumque plaustra ille vellet, cum ibi essent ligna preciosissima, scilicet, de Libano, & artifices multi, tam inter Hebræos, quæ Tyros, eo quod illi fabricauerant templum Salomonis: quomodo ergo vellet Salomō emere plaustra extra terram suam, & adducere illa per mare faciendo tam magnas expensas? Non est enim verisimile. Ideo dicendum, quod vocatur quadriga coniunctio quatuor equorum, & illi constabant sexcentis sicli. *Similiter de vniuersis regnis Cethæorum.* Idest sub tali precio emebant mercatores alii negotiatores Salomonis equos de omnibus regnis Cethæorum. Cethæi, & Hethæi idem sunt: & aliquando vocantur Hethæi, & aliquando Cethæi: sic dicitur Ezech. 16. Mater tua Cethæa. Aliqui putant, quod Cethæi vocentur habitantes in insula Cethim, de qua dicitur: Transite ad insulas Cethim: & in Cedar mittite: Iere. 2. cap. Et tamen non stat, quia in Hebræo tale nomen ponitur pro Hethæis, sicut pro Cethæis, sed litera nostra facit differentiam.

Item patet, quia Cethæi sint Hethæi: quia Ezech. 16. dicitur: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæi autem sunt Chananæi, scilicet vnus de septem populis Chananæorum. Ideo etiam Cethæi erunt Chananæi: & coincideret cum Hethæis. Item patet, quia non conuenit, quod intelligatur de insula Cethim, quod illa longe est à Ierusalem: ideo Ieremias tanquam mittens ad gentes longinquas dixit: Transite ad insulas Cethim, & in Cedar quoque mittite. Et tamen Cethæi, de quibus hic dicitur erant propinqui terræ Salomonis. Quod patet, quia prius posuit litera terras longinquas, de quibus adducebantur equi Salomoni, scilicet, de Coa, & de Aegypto. Deinde voluit ponere terras propinquas, & dixit de terra Syria, & Cethæorum. Et tamen terra Syria est coniuncta terræ Israel in latere suo aquilonari. Nam inter terram Syria, & Israel nullum regnum medium est: sed vrbes terræ Syria, scilicet Emath, & alia ponuntur in latere aquilonari terræ Israel tanquam limes, ut patet Num. 34. cap. Ideo terra etiam Cethæorum erit propinqua terræ Israel, & consequenter erit terra Hethæorum, quæ erat Chananæorum, qui intra Israel habitabant, de quibus infra declarabitur in quadam quaestione. *Et à regibus Syria emptio celebrabatur.* Idest etiam secundum hanc formam celebrabatur emptio à regibus Syria, idest de regibus, scilicet, quod negotiatores Salomonis emebant equos à regibus Syria secundum hanc formam, scilicet quadrigam sexcentis sicli, & quemlibet equum centum, & quinquaginta sicli: in Hebræo dicitur. *Expectationem accipiebant pro precio.* Vbi nos dicimus, qui ibant, & emebant precio: sed ista non esset sententia, sed quæ ponit litera nostra. Procedit autem hoc ex barbarie, & æquiuocatione Hebraici sermonis. Et hoc solum quantum ad nomen expectationis: quia alia duo bene consonant literæ nostræ.

De misericordia, quam Deus fecerat David.
Quæstio XXII.

QVAERITVR circa id, quod supra dicebatur, scilicet, quod fecerat Deus magnam misericordiam

cordiam David, quæ fuit ista magna misericordia. Dicendum, quod in multis apparuit misericordia Dei magna erga David. Primo, & principalius, quod cum David non esset de genere regis, & essent multi de genere illo, ad quos pertinebat regnum Israel. Et quia David erat pastor ouium, fecit Deus illum regem mitens Samuel Prophetam ad vngendum eum primo Reg. 16. Secundum fuit, quia cum Deus vellet priuare semen Saulis iure regni, potius conueniebat alijs filijs Isai quam David, eo quod David erat minimus omnium. Et regnum ad primogenitum pertinebat, & sic Samuel putauit, quod maior inter filios Isai erat vngendus in regem, & Deus dixit ei, non respicias vultum eius, nec altitudinem stature eius, quia ego abieci eum: primo Regum 16. & elegit postea minimum fratrum, s. ipsum David, qui custodiebat greges, eo. ca. Tertium erat, quia David antequam acciperetur in regem fecit multa bella, & in omnibus prosperatus est, occidebatque multos de Philistinis, & de alijs gentibus: primo Regum 18. & 19. & 23. 27. Quartum fuit, quia David fuit in magnis periculis cum Saule. Nam bis conatus est eum confingere lancea cum pariete, & castro vulnere David fugiebat illæsus: primo Regum 18. & 19. Etiam Saul semel per noctem facit circumdari domum eius ab apparitoribus, vt eum ducerent ad occidendum: primo Regum 19. Deus tamen eripuit eum per manum Michol uxoris suæ. Item etiam cum fugisset ad Samuelem in Aioth Ramatha, misit ter nuncios Saul ad ligandum David, & omnes coacti sunt Prophetare, & postremò cum iuisset illuc ipse Saul coactus est Prophetare nudus tota nocte & die coram Samuele. David autem fugiens saluatus est, eo. capi. Item etiam in deserto Saul cum tribus millibus virorum cingebat David, & viros suos in modum coronæ in deserto Ciph, & iam desperabat David posse euadere, misitque Deus nuntium ad Saulem dicentem, Philistinii infuderunt se super terram. Et tunc coactus est Saul dimittere obsidionem, vt obuius iret Philistinis, & sic liberatus est David apud petram, quam postea vocauerunt petram diuidentem: primo Regum 23. Quinto, quia non solum Deus liberauit semper David de manu Saulis, sed etiam interdum tradebat Saulem in manus David, vt non occideret eum; licet posset, sed miseretur, & sic appareret iustitia, & innocentia eius, & iniquitas Saulis, in tantum quod ipse Saul videns hoc, clamaret David esse iustum, & se esse impium: primo Regum 24. Et fuit hoc bis. Primo cum David lateret in montibus Engadi, & Saul inquireret eum, accidit quod intraret Saul ad purgandum aluum in quadam speluncam; in qua latebant David, & viri sui, & suaserunt viri eius sibi, quod occideret Saulem. Accessit autem silenter David ad Saulem, & amputauit oram clamidis eius, & tunc potuisset eum occidere, sed noluit: & ostendit ei foris postea oram clamidis, quam abscederat innuens, quod potuisset occidere illum, sed noluit: & tunc cum lachrimis clamauit Saul esse David iustiore se: primo Regum 24. Iterum inquirebat eum in deserto Ciph, & cum per noctem dormiret Saul, & omnes, qui erant in castris eius, descendit David ad castra Saulis, & accepit lanceam, quæ erat ad caput Saulis, & scyphum aquæ, noluitque eum occidere cum posset. Et postea longè stans, clamauit ostendens, quod potuisset occidere Saulem, & noluit: primo Regum 26. Sextum fuit, quia cum fugisset David à facie Saulis in terram Philistinorum, dedit Deus gratiam coram Achis rege Geth, licet esset hostis eius, & donauit ei vnam ciuitatem in terra sua, s. Siceleg: considerabatque omnia de illo, & adiuuabat ipsum: vt patet primo Regum 27. & 29. Septimum beneficium fuit, quia mortuo Saule Deus fecit, quod David haberet possessi-

onem regni super Iudam, & cum esset bellum continuum inter domum David, & domum Saulis, prosperabatur semper domus David, vt patet 2. Regum 2. & 3. Octauum fuit, quod mortuo Isboeth filio Saulis, fecit Deus, quod totus Israel conueniret vno animo ad accipiendum David in regem 2. Regum 5. & præcedenti lib. cap. 11. Nonum fuit, quia David egit postea multa bella, s. cum Philistinis, Moabitibus, Amonitis, Idumæis, Syris, & alijs gentibus, & omnes superabat, & redigebat sibi in tributarios 2. Regum 5. & 8. & 10. & 12. & præcedenti lib. cap. 14. & 17. & 18. & 19. & 20. Decimum beneficium fuit, non solum post eum in æternum 2. Regum 7. et præcedenti lib. 17. Et istud fuit valde magnum beneficium, quia propter David multis promittebatur regnum. Vndecimum beneficium fuit, quod Deus liberauit David de manu Absalonis filij sui, & subditorum suorum coniuuantium contra eum, & cum ipse paucos haberet secum, conuertit in fugam omnes adiutores Absalonis, & ipse Absalon occisus est 2. Reg. 14. Ista omnia, & multa alia particularia beneficia fecerat Deus David antequam regnaret Salomon, ex quibus apparebat, quod Deus fecisset magnam misericordiam David. Duodecimum fuit, quod fecit Deus post mortem David. Nam prauaricati sunt filij eius, s. Salomon, Roboan, & ferè oēs sequentes, merebanturque priuari regno, & tamen propter David non fuerunt priuari, vt non extingueretur lucerna David, vt patet 3. Regum 11. & 15. & infra. Et in alijs locis: magnam ergo misericordiam fecit Deus cum David.

Si Deus prius dedit Salomoni sapientiam, quam diuitias hominum, &c. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vltorius, cum Deus vellet dare Salomoni sapientiam, quam videbatur petiuisset, & diuitias, & gloriam quas non petiuerat, an prius dedit sapientiam dicens: Sapientia, & scientia tibi data sunt, & non dedit illico honorem, gloriam, & diuitias: sed reseruauit, vt postea daret: vt patet in litera. Dicendum, quod hic sunt duo dubia: primum est cur illico sapientia data est Salomoni. Secundò cur non fuerunt datæ diuitiæ Salomoni illico, sed multo post. Dicendum ad primum, quod sapientia data est illico propter multa. Primò, quia sapientia erat necessaria Salomoni illico. Nam ipse erat iam rex magni populi, et non erat sufficiens ad gubernandum illum, ex seipso, nisi Deus ei sapientiam daret, ideo Deus volens ei providere in necessarijs, dedit illico sapientiam. Etiam factum est hoc propter templi ædificationem: nam non poterat Salomon ædificare templum domino apparando tanta necessaria, nisi esset vir prudens, et quia Deus volebat, et disposuerat, quod Salomon ædificaret sibi templum: secundò Regum septimo, et præcedenti libr. 17. et 22. et 28. et 29. capitulo, voluit ei dare sapientiam ad omnia necessaria in templo simul cum gubernatione regni. Secundum erat, quia Salomon videbatur petiuisset sapientiam, et non aliquid aliorum: ideo iustus erat sibi dari prius sapientiam quam aliquid aliorum. Tertium erat propter modum dandi, quia sapientia non poterat dari Salomoni à Deo, nisi per infusionem, et quod infunditur simul datur, ideo non requirebat tempus successione ad hoc, quod Salomon illam à Deo acciperet. Secus autem erat de honore, gloria, et diuitijs, et substantia, quia per alium modum dari poterat: ideo non fuerunt simul data.

SECVNDVM dubium erat, cur non fuerint simul data alia bona, scilicet honor, gloria, & diuitiæ. Et dicendum, quod propter multa sicut supra tangebatur. Primum fuit, quia ista non fuerunt tam necessaria Salomoni, sicut sapientia; quia sapientia erat necessaria ad ædificationem templi parando necessaria, & iubendo quid deberet fieri. Erat etiam magis necessaria pro gubernatione regni. Diuitiæ autem, gloria, honor, & substantia non erant tam necessaria ad hoc, quod Salomon solum habes honorem, gloriam, & diuitias, sicut nunc habebat, poterat ædificare templum domino, & gubernare regnum. Secundum erat, quia Salomon videbatur petiisse sapientiam, & non honorem, diuitias, & gloriam: ideo prius sibi responderi debebat in eo, quod petiuerat quam in eo, quod non petiuerat. Tertium erat propter modum dandi, quia non poterant ista simul dari, sicut sapientia, quæ per infusionem erat, & simul dabatur honor, gloria, & diuitiæ, non erant per infusionem, ideo non conueniebat illas simul dari: sed successiue: pater hoc primo de honore. Nam honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, ut colligitur primo Ethico. Ideo non poterat dari Salomoni à Deo subito: cum non sit honor aliquid absolutum, sed est honor magis in honorante quam in honorato: primo Ethico. Non poterat ergo Deus dare Salomoni honorem, nisi mouendo corda aliorum ad honorandum eum, & etiam requirebatur, quod aliquid appareret esse in Salomone, quod esset meritorium honoris, & istud fieri debebat successiue, scilicet quod Deus daret Salomoni sapientiam, propter quam maximè honorandus erat. Daret etiam sibi alia bona, quibus mouerentur corda subditorum ad honorandum eum: & sic honor non poterat à Deo sibi infundi illa nocte sicut sapientia sibi infusa est, & colligitur hoc, quia cum Deus dedisset Salomoni sapientiam, apparuerunt coram eo duæ mulieres litigantes super re nimis difficili, & ambigua, & Salomon cognouit veritatem. ambiguarum rei modo subtili: ideo populus cognoscens sapientiam regis timuit eum valde, & honorauit 3. Regum tertio. Sic etiam patet quantum ad omnes gentes, quia cum cognitum est Salomonem esse sapientissimum, venit ad eum regina Sabba de finibus terræ audire sapientiam eius ferens multa munera 3. Regum 10. & Matth. 12. & infra 9. Et de omnibus regnis, & terris veniebant multi ad audiendam sapientiam eius, & dabant ei munera, & honorabant eum 3. Regum 4. Iste autem honor non potuit sibi subito dari à Deo, sed oportebat, quod successiue ei daretur per modum assignatum supra. De gloria dicendum est eodem modo, quia si gloria vocetur celebritas nominis: non poterat ei dari illa nocte, sed oportebat, quod Deus daret ei aliquid per quod fama eius dilataretur per multas gentes, scilicet daret ei victorias magnificas de hostibus, per quas omnes gentes eum agnoscerent: sicut fuit de Dauid, cui Deus contulit magnificas victorias; & sic nomen eius, & terror fuit super omnes gentes, ut patet præcedenti libro cap. 14. Itam Salomone fuit sapientia, licet non fuerint victoriarum magnificæ, cum bella nulla gesserit, & cognouerunt omnes gentes famam eius, & de finibus terræ ad audiendam eius sapientiam veniebant 3. Regum 4. & 10. & infra 9. cap. De diuitijs dicendum, quod potuit Deus ei dare diuitias subito, scilicet ponendo illa nocte in domo eius infinitum argentum, & aurum, & gemas, multaque alia preciosa: & tamen non fuit modus iste conueniens ad honorem Salomonis, nec Dei dantis ei pecuniam: quia si subito ei daretur, putaretur, quod magicè, & à dæ-

Fmonibus accepisset hæc: & tunc potius haberetur suspectus de societate demonum quam gloriam acquireret de Dei beneficio, potissime; quia Salomon per prudentiam sibi datam, & prosperitatem euentus in omnibus, quæ ageret, poterat in breui multiplicari suæ diuitiæ, sicut factum est: ut patet tertio Regum 10. & infra 9. Et sic putabatur, quod à Deo ista essent, cum inspicerent prosperari omnia negotia in manu eius, & sic sapientia debuit dari Salomoni illico. Alia autem debuerunt dari successiue.

De discordia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & infra positus circa multitudinem equorum.
Quest. XXV.

QVAERITVR vterius, cum dicitur, quod Salomon habuerit equos multos, scilicet mille, & quadringentos currus, & duodecim millia equitum, quomodo potest stare: quia infra 9. dicitur, quod habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & duodecim millia equitum: & 3. Regum 4. simile ponitur. Respondendum, quod circa currum, & equitum Salomonis numerum est dissonantia. Pro quo sciendum, quod ista materia ponitur in quatuor locis, scilicet hic: & infra 9. & 3. Regum 4. & 10. Et duo loci istorum concordant inter se, & alia duo inter se, & discordant duo à duobus. Nam hic, & 3. Regum 10. ponitur eadem summa, scilicet mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & infra 9. & 3. Regum 4. ponitur alia summa, scilicet quadraginta millia equorum currilium, & duodecim millia equitum. Non est ergo dubium aliquod circa equites: quia in omnibus quatuor locis ponuntur duodecim millia: sed est dubium circa numerum currum. Aliqui respondēt, quod non est aliqua diuersitas in hoc, licet videatur diuersitas: quia ponitur ista materia in multis locis, & in quibusdam ponitur summa maior, & in quibusdam minor. Et istud non videtur inconueniens: quia sæpe fit hoc in scriptura. Dicendum, quod hoc non stat, quia si forte poneretur ista summa in duobus locis solum, & vnus variaret ab alio, posset credi, quod in vno loco poneretur tota summa, et in alio non, & tamen ponitur in quatuor locis, & duo loca inter se conueniunt, & discordant ab alijs duobus locis, et sic non fierent tot repetitiones sub eodem tenore, nisi esset aliquod misterium. Secundò patet, quia vbi, quod ista summa, quæ ponitur hic, et 3. Regum 10. mille, et quadringenti equi sunt maxima summa, et numerus præcisus. Nam hic ad signandum gloriam Salomonis dicitur, quod congregauit Salomon mille, et quadringentos currus. Ergo non erant plures, quia aliàs diceretur, quod erant plures. Alij dicunt, quod verum est, quod Salomon habuit quadraginta millia præsepia equorum currilium, sicut dicitur 3. Regum 4. Et tamen non habuit quadraginta millia equorum, sed solum quinque millia, et sexcentos, qui complebant currus mille, et quadringentos. Sed dicendum, quod istud non stat propter duo: primò quia ponitur 3. Regum 4. ad signandum gloriam Salomonis, quod erant quadraginta millia præsepia equorum currilium. Si tamen haberet Salomon præsepia, et non equos, nulla esset laus gloriæ eius, ergo habebat quadraginta millia equorum, sicut habebat quadraginta millia præsepia equorum. Secundò patet, quod non potest stare hoc: nam infra 9. determinatur istud dubium, cum dicitur, quod habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis. Ergo non solum erant præsepia quadraginta millia, sed etiam equi, qui erant in præsepibus erant quadraginta millia. Nicolaus autem dicit, quod verum est, quod habuit Salomon quadraginta millia equorum. Et tamen non erant omnes isti equi Salomonis: sed quin-

quinque millia, & sexcenti erant Salomonis, & isti cõ- plebant currus mille, & quadringentos. Alij autem equi, scilicet triginta quatuor millia, & quadraginta equi equi erant subditorum suorum, & sic Salomon solum habebat mille & quadringentos currus: licet haberet quadraginta millia equorum. Dicendum, quod non stat, primò, quia istud ponitur ad signandum magis diuitias Salomonis. Et tamen, quod subditi Salomonis habeant istos equos non erat in diuitijs Salomonis. Ideo non est sic intelligendum. Secundò patet, quia dicitur, quod Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium: & infra 9. dicitur, quod habebat quadraginta millia equorum in stabulis suis: ergo erant omnes isti equi Salomonis. Dicendum ergo erat, quod Salomon habuit quadraginta millia equorum: cum non possimus negare, & isti erant sui. Sed dicunt aliqui, quod non erant omnes isti pro curribus, sed solum quinque millia, & sexcenti, qui complebant currus mille, & quadringentos. Alij autem erant ad equitandum, sed non ad currus. Dicendum tamen, quod istud non stat, quia tunc omnes reliqui, scilicet triginta quatuor millia equorum, & sexcenti essent ad equitandum, & diceretur Salomoni habere quinque millia, & sexcentos equos curiales, & triginta & quatuor millia, & quadringentos equites, & tamen dicitur, quod habuit Salomon mille, & quadringentos currus: & solum duodecim millia equitum, ut patet hic, & 3. Regum 10. Ergo non erant tot equi ad equitandum sine curribus. Item patet clarius: quia 3. Regum 4. dicitur, quod habuit Salomon quadraginta millia equorum currilium: ergo non solum equi curiales complebant mille & quadringentos currus, sed complebant decem millia currum, dando cuiilibet currui quatuor equos. Dicendum ergo, quod Salomon habebat equos curiales, id est confuetos ducere currum, vel qui erant ad portandum currum quadraginta millia. Et tamen solum habebat currus mille, & quadringentos. Et causa huius erat, quia licet possent isti equi currules complere decem millia currum: tamen volebat habere Salomon nisi mille, & quadringentos currus. Primò, quia (ut aliqui dicunt) erat difficile habere currus: eo quod currus adducebantur de Aegypto, & Coa, & facilius poterat Salomon habere equos quam currus: ista licet allegatur à quibusdam tanquam causa, non est causa, eo quod falsum præsupponitur, scilicet quod emerentur currus de Aegypto, & Coa: nam non emebantur currus: sed quadringenti, ut patet hic: & 3. Regum 10. & quadringenti signat quatuor equos, & non plaustrum, ut supra declaratum est. Secundò, quia dato, quod Salomon posset habere plaustra plura quam equos, noluit: quia non expediebat. Nam satis erat ad pugnandum habere tot currus, & non augere multitudinem infinitam. Tertio, quia volebat hoc Salomon ad auferendum laborem equorum. Nam si essent decem millia currum, sicut erant quadraginta millia equorum, non essent aliqui ad mutandum eos per currus. Nunc autem cum essent solum mille, & quadringenti currus, quibus sufficiebant quinque millia, & sexcenti equi, omnes alij, scilicet triginta quatuor millia, & quadringenti quiescebant, & erant ad mutandum eos per currus faciendo, ut quiescerent, qui laborauerunt. Aliter potest dici, quod Salomon habebat quadraginta millia equorum, & currus decem millia iuxta numerum equorum dando currui quatuor equos. Et tamen inter istos erant quinque millia, & sexcenti equi electi, qui faciebant currus mille, & quadringentos electos. Alij autem equi non erant electi: sed communes. Ideo, & currus erant communes: vel mediocres: & sic 3. Regum 4. & infra 9. ponuntur omnes equi, siue electi, siue non. Hic autem, & 3. Regum 10. ponuntur solum currus, & equi electi: ideo ponuntur pauciores. Simi-

lis modus loquendi est Exod. 14. cum dicitur de Pharaone persequente Israelitas fugientes de Aegypto: scilicet, quod accepit secum sexcentos currus electos, & quidquid in Aegypto currum fuit, & vterque istorum modorum respondendi est satis conueniens. Alij dicunt aliter, scilicet, quod Salomon habuit quadraginta millia equorum currilium, scilicet ad trahendum currus, & habuit decem millia currum. Et tamen, quando scriptum fuit hoc nondum habebat tot currus quot habebat equos, sed postea forte completuit numerum. Dicendum, quod hoc non stat, quia quando scriptus fuit iste liber, mortuus erat Salomon, & multo tempore ante mortuus fuerat plusquam quadringentis annis, cum scripserit Esdras istum librum post captiuitatem Babylonis, cum de reditu de captiuitate Babylonis fiat mentio in isto libro, infra vltimo cap. Ideo tenenda est aliqua duarum præcedentium solutionum.

Quomodo Salomon habuit tot currus, & equos: & si in hoc peccauit. Quest. XXVI.

QVAERITVR vterius, quomodo Salomon habuit tot currus, & equos, & equites: an peccauit in hoc. Et videtur, quod sic, quia istud videbatur esse contra legem: Deuteronomio decimo septimo, cum dicitur de rege, quod non multiplicabit sibi currus, & equites, & tamen habebat Salomon valde magnam multitudinem, scilicet quadraginta millia equorum, & currilium, & duodecim millia equitum 3. Regum quarto, & infra nono: quam multitudinem non habuerunt alij reges, ergo peccauit. Secundò patet, quia Israelitæ quando in bello accipiebant currus, & equites iubebantur subneruare equos, et cremare currus: Iosue 11. Et hoc, ut non haberent currus, ergo à fortiori prohiberentur acquirere: quia grauius est, quod quis compellatur perdere, quod acquirit, quam quod prohibeatur non acquirere. Et tamen Salomon acquirere hic, cum emeret currus, & equos ad multitudinem: ergo non licebat ei. Dicit aliqui, quod peccauit Salomon, nec oportet, quod eum defendamus cum non sit de patribus approbatus, quos à peccato immunes credimus: potissime quia constat, quod Salomon peccauit grauissimè, & propter eius peccata regnum suum diuisum est, & non peruenit integrum ad filium suum, ut patet secundo Regum vndecimo. Sed dicendum, quod Salomon non peccauit in hoc: & oportet enim excusari, quia Salomon in principio regni sui fuit bonus, & non peccabat, nisi in vno, in quo vel peccabat, vel saltem non erat perfecte virtutis, ut patet tertio Regum tertio. Dilexit Salomon dominum ambulans in præceptis Dauid patris sui, excepto, quod in excelsis immobilabat: ergo vsque ad illud tempus non peccabat in aliquo alio. Mansit autem Salomon in hoc statu vsque ad consumationem templi, quod fuit anno vndecimo regni sui, tertio Regum sexto. Nam cum completo templo orauit ad dominum pro multis. Respondit, Deus, quod si ambularet in vijs eius, sicut ambulabat Dauid pater eius, & sicut ambulauerat ipsemet vsque ad diem illum: faceret quæ petiuerat. Et sic videtur, quod vsque ad diem illum non peccauerat, tertio Regum octauo, & infra sexto, & non fuit aliquid reprehensibile inuentum in Salomone vsque ad senectutem suam, cum mulieres peruerterunt eum, & cor eius, tertio Regum vndecimo. Et tamen peruersio illa non fuit ad habendum multitudinem equorum, sed ad accipiendum mulieres alienæ gentis contra legem; & ad colendum Deos earum: & constructum

dum eis templa, vt patet ibidem. Et tamen ante illud multiplicauerat sibi Salomon currus, & equites, vt colligitur ex ordine tertij libri Regum vsque ad vndecimum capitu. & ex ordine huius libri vsque ad nonu capitulu: ideo dicendum videtur, quod Salomon non peccauit in multitudine equorum, & curruum quam congregauit. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod non prohibebantur reges absolute multiplicare sibi currus, & equos absolute, vt in omni casu: sed solum prohibebatur hoc facere, si faceret ad ad opprimendum subditos magna potentia: sic patet Deuter. decimo nono, scilicet. Non multiplicabit sibi currus, & equites: nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus. Salomon tamen in principio regni sui, cum esset innocens a crimine non multiplicabat currus, & equos ad opprimendum populum: sed solum ad ostendendam magnificentiam regiam, licet postea opprimeret populum imponendo tributa graua: vnde mortuo Salomone cum regnatura esset Roboam filius eius, petiuit populus ab eo dicens: Imminue de onere grauissimo, quod posuit pater tuus super nos, & seruiemus tibi, 3. Regum 12. & infra 10. Ergo Salomon imposuerat magnum iugum: quia alias non vocauissent illud iugum grauissimum. Ad secundum cum dicitur, quod Israelitae uidebantur cremare currus quos caperent in bellis, & subuernare equos. Dicendum, quod non fuit preceptum datum Israelitis, quod quocumque caperent currus in bello subuernarent equos, & cremarent currus: sed fuit datum mandatum specialiter Iosue: nam in alijs bellis licebat totam praedam exercitui diuidere, & sic diuidenda erat. Deuter. vigesimo, & Iosue 8. Sed cum Iosue pugnatura fuit contra reges multos Chanaanorum, apud aquas Meron, iussit ei Deus specialiter, quod currus hostium cremaret, & equos subuernaret: Iosue vndecimo. Alijs autem Israelitis non fuit datum istud preceptum. Nam quando Dauid pugnauit contra Soba regem, scilicet, Adazer cepit multos currus eius, & omnes cremauit: & subuernauit equos referuando sibi currus centum, 2. Regum 8. et precedenti libro capitu. 18. Et tamen si preceptum esset vniuersale de cremando currus, & subuernando equos, non referuasset Dauid sibi vnum de equis, cum esset legis obseruantissimus. Ergo non erat generale preceptum. Item si hoc iuberetur Israelitis ad hanc intentionem, vt Israelitae non haberent currus, & equites, non prohibuisset Deus regibus Israelitarum solum multiplicationem equorum, & curruum, sed etiam vniuersaliter prohibuisset habere currus, & equos. Solum tamen prohibita est multiplicatio curruum, & equorum: Deuter. decimo septimo. Ergo licitum erat eis habere currus, & equites. Item dicendum erat, quod respectu Iosue non extendebatur ad semper, sed solum pro illa vice. Nam ante illud in alijs bellis iusserat Deus, quod tota praeda diuideretur exercitui: Iosue 8. Ideo si in illis bellis contigisset capi currus, & equos, diuisa fuisset praeda exercitui tam curruum, quam equorum.

De causa, propter quam Salomon voluit habere tantam multitudinem equorum, & curruum.
Quest. XXXVII.

QVAERITVR vltorius, ad quid Salomon voluit habere currus, & equos in maiori multitudine quam alij reges ante eum habuerant, & post eum habuerunt: cum iste esset apparatus bellicus, & Salomon nulla bella gesserat. Dicit aliquis, quod Salomon nulla bella habuit. Et tamen nesciebat se habere

F bella: ideo iustum erat, quod haberet apparatus bellicum ad resistendum hostibus, & in inuadendum eos, si opus esset. Quod autem non fuerint bella tempore suo, per accidens fuit. Sed dicendum, quod non stat, quia certum erat, quod in diebus Salomonis non erant futura bella, quia ante natiuitatem eius Deus praedixerat, quod non essent bella in diebus eius, vt posset edificare templum domino, vt patet precedenti libro cap. 21. scilicet: Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus: faciam enim eum quiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum. Et ob hanc causam pacificus vocabatur: & pacem, & ocium dabo in Israel cunctis diebus eius. Item patet hoc, quia Salomon putabat, quod etiam in diebus suis non surgerent bella. Nam Dauid non permisit fuerat edificare templum Domino propter bella, quae fuerant tempore suo. Et edificatio templi requirebat magnam quietem a bellis. Ipse tamen dixit, quod volebat edificare templum Domino, dicens, quod nullus erat, qui posset insurgere, & impedire opus. Ergo credebat, quod in diebus eius non erant futura bella. Patet hoc, 3. Regum 5. scilicet. Tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quod non potuerat edificare templum Domino propter bella imminencia per circuitum, donec daret eos Dominus sub vestigio pedis eius. Nunc autem quietem dedit Dominus meus mihi per circuitum, & non est fatas, nec occursum malus, quam obrem cogito edificare domum nomini Domini. Ergo putabat Salomon, quod non erant futura bella tempore suo. Dicit potest, quod licet Deus dixit, quod daret pacem, & ocium in diebus eius: sed intelligitur, quod in diebus eius non essent tot bella: sicut in diebus aliorum regum, & sic adhuc propter bella si aliqua insurgerent, etiam si rara essent, conueniens erat, quod Salomon haberet currus, & equos, & apparatus bellicum. Secundo potest dici, quod fuit hoc ad terrorem hostium, quia forte Deus praedixerat, quod in diebus Salomonis esset pax, eo quod hostes timentes magnam potentiam Salomonis non auderent insurgere contra ipsum. Nam viderent tantum apparatus bellicum Salomonis in curribus, & equis, & equitibus quantum nullus regum contemporaneorum habebat: ideo omnes timerent insurgere contra eum putantes, quod si Dauid pater suus cum valde minori apparatu subiecisset sibi omnes gentes, quae erant in circuitu, facilius hoc faceret Salomon, qui multo maiorem habebat apparatus. Si autem Salomon sciret, quod non essent tempore eius bella, nullum apparatus bellicum haberet, scientes hoc vicinae gentes facilius contra eum insurgere auderent tanquam contra inermem. Non ergo debuit esse sine apparatu. Tertio potest dici, quod factum est ad ostentationem honoris regalis: nam in magnitudine apparatus exterioris ostenditur regalis Maestas, & quia Deus volebat, quod Salomon esset gloriosior omnibus regibus, qui eum praecesserant, & futuri erant: conueniebat, quod Salomon tam in equis, & curribus, quam in omnibus alijs extrinsecis haberet magnum apparatus, & potissimum debuit hoc esse in equis, & curribus, quia nihil est, quod magis regi conueniat quam potentia. Et tamen in multitudine curruum, & equorum ostenditur potentia potius quam in alijs rebus, ideo conueniens fuit, quod Salomon haberet multos currus, & equites. Quarto poterat hoc esse ad honorem populi Dei, & ipsius Dei: nam Israelitae erant populus Dei specialiter, vt patet Exod. 19. & Deuter. 7. Et sic honor istius populi erat specialiter honor Dei, & quia honor regis est honor populi, cum Salomon honoraret statum regalem per magnitudinem exterioris apparatus: honorabat statum populi Dei, & consequenter honorabat Deum, cuius erat populus, quia caeterae gentes videntes, quod Israelitae

Vulget cum expeditur pecunia.

tantum prosperabantur, quod suus rex esset in tanta excellentia, crederent, quod hoc proueniebat a Deo ipsorum: & laudarent illum: sic patet Psal. 243. vbi enarratis prosperitatibus Israelitarum sequitur: Beatum dixerunt, & benedictus dominus Deus eius: scilicet, quia talia eis contulit. Quinto poterat esse hoc ad expendendum conuenienter pecunias. Erat enim Salomon diues nimis in argento, & auro: vt patet hic, & infra 9. & 3. Reg. 10. Ista autem non proficerent ad gloriam suam, nisi expenderebantur: quia pecuniae nunquam fulgent, nisi cum expenduntur: ideo Salomon expendere debebat in aliquibus pertinentibus ad virtutem, & honorem. Pertinebat autem ad virtutem edificatio templi, in qua Salomon faciebat magnas expensas. Ad honorem autem pertinebat apparatus domesticus in ministris, cibis, potibus, ientaculis, vestibus, & reliquis necessarijs, vel opportunis: & in habitu exteriori: sed inter haec fulgere faciebat hominem potentem multitudine militum, equitum, & curruum, & cuiuscunque generis armaturae. Fuit ergo conueniens, quod Salomon haberet currus multos, & equites. Confirmatur hoc, quia sic Salomon fecit sibi decenas hastas de auro, & trecenta scuta de auro, & ducentas peltas similes, infra 9. & 3. Regum 10. Et tamen ista non proficiebant ad bellum, nec ad aliquid aliud, nisi ad solam ostentationem gloriae. Vnde Salomon quando exibat de palatio suo, faciebat portare coram se illa scura aurea, quae percussa sole fulgebant, & omnia, quae in circuitu erant, aurea reddere videbantur, tertio Regum 14.

Si Salomon peccaret in habendo tantam multitudinem auri.
Quest. XXXVIII.

QVAERITVR vltorius, an Salomon peccabat habendo tantam multitudinem auri, & argenti, sicut hic dicitur. Aliquis dicit quod sic, quia Deuter. 17. dicitur, quod rex non multiplicabit sibi immensa auri pondera: sed Salomon habebat immensa auri pondera ex modo loquendi, cum dicitur hic, quod praebuit Salomon in Ierusalem aurum, & argentum, quasi lapides. Nam non poterat esse in maiori abundantia. Ergo peccabat. Dicendum, quod non est concedendum, quod Salomon peccaret in hoc: nam sicut probatum est supra penultima quaestione. Non est dicendum, quod Salomon peccauerit antequam cor eius fuerit peruersum per mulieres. Et tamen quando habuit aurum, & argentum multum, de quo hic dicitur, nondum peruersum fuerat cor eius, quia illud factum est in senectute, vt patet 3. Regum 11. Ergo habendo istud aurum, & argentum non peccauit. Item patet hoc, quia Salomon habebat diuitias istas ad bonum finem, scilicet ad edificacionem templi domino, & palatum sibi, vnde non solum expendebat ea, quae habebat, sed etiam recipiebat commodatum ab alijs, sicut fuit de centum, & viginti talentis, quae recepit ab Hiram rege Tyri, 3. Regum 9. Ad rationem in contrarium dicendum, quod Deus non vetuit regibus Israel habere immensa pondera auri, & argenti tanquam per se malum esset, sed quia ex hoc malum sequebatur: nam pecuniae in se malae non sunt, licet potius earum usus est necessarius, & sine illis ciuitas non conseruatur: multum tamen earum mala est per accidens, & ista accidentia multa esse possunt: nam interdum malum est alicui habere pecunias multas, quia propter eas non est securus, qui alias securus esset, sicut dicitur Iuuenalis.

Diuitiae multae quae mala.

Cantabat vacuus coram latrone viator: Et Boetius: Tu, qui gladium cunctaque pertimes-

scis, si callem vitae huius vacuus viator intrasses, nudus coram latrone cantares. Ita de Confolat. prosa 2. sic Aristo. 2. Politic. dicit, quod ciuitatem non decet omnino pauperem esse, ne impotens sit praegestitate resistere inuadentibus, nec debet valde diues esse, ne diuitiarum magnitudine multos contra se moueat ad pugandum: sed debet medium tenere ciuitas: ita vt nec paupertate indefensa maneat, nec diuitiarum excellentia contra se hostes concitet. Alio modo per accidens diuitiae male sunt in magna quantitate: in quantum necesse est, quod illi, qui eas abundanter habere volunt, incidant multa mala, scilicet aggrediendo modos illicitos turpis lucri: sic ait Apostolus prima ad Timo. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in temptationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nocua, quae mergunt homines in interitum, & perditionem. Ista erat causa quare inter Hebraeos Deus vetuerat regibus habere diuitias multas, scilicet, quia si scirent sibi licitum esse multa auri pondera habere, desiderio obrinendi illa spoliarent, & opprimerent subditos imponendo onera graua. Cum autem scirent sibi illicitum esse habere multa pondera auri, & argenti, non grauerant nimis subditos: quia ad sustentationem suam sine illorum magno graamine habere poterant de redditibus suis, vel de moderatis tributis. In Salomone autem cessabat ista causa, quia a principio regni sui fuit valde bonus, & pecuniam congregabat non ad hoc, quod ditaretur, sed vt inde haberet ad edificandum templum Domini. In senectute autem sua, cum deprauatum est cor eius, circa Deum recedendo a cultu eius, ita etiam deprauatum est circa subditos imponendo eis graua onera tributorum, vt colligitur tertio Regum 12. cum dixerunt Israelitae ad Roboam filium Salomonis, quando eum constituerunt in regem, scilicet: Imminue paulisper de iugo grauissimo, quod imposuit nobis pater tuus, & seruiemus tibi. Sic etiam infra 10. Et sic iugum graue posuerat Salomon, & in hoc peccabat: & sic non est dubium, quin in senectute in congregatione auri, & argenti peccaret: quia iam non recta intentione nec debito modo faciebat: & tamen a principio cum Salomon congregauit diuitias magnas de quibus hic dicitur, non peccauit.

De Cethais de quibus hic agitur.
Quest. XXXIX.

QVAERITVR vltorius, de istis Cethais de quibus dicitur hic, quod emebant ab eis negociatores Salomonis equos, qui erant. Aliqui dicunt, quod erant gentes habitantes in insulis Cethim, & tamen dicebatur, quod falsum est, sicut declaratum fuit supra in litera: sed erant gentes de populis Chanaanorum. Nam septem erant populi Chanaanorum, scilicet Chanaanai, Iebusaei, Heuaei, Hethaei: Pherezei, Gergesaei, Amorrhaei, vt patet Deuter. 7. & Iosue 3. vnum istorum populorum erat Hethaeus. Accipiuntur autem Hethaei dupliciter, vno modo pro populo illo speciali, qui erat vnus de septem populis Chanaanorum. Alio modo pro omnibus populis Chanaanorum: sicut interdum fit de Amorrhaeis: hic autem vocantur Hethaei omnes populi Chanaanorum, & ab ijs Salomon poterat emere equos, ab istis gentibus, quia iam istae gentes erant deletae, cum Dauid deleuisset omnes Chanaanos, & sic subdidisset totam terram suo imperio. Dicendum, quod a tpe Iosue inceperunt deleri populi septem Chanaanorum, sed non fuerunt prorsus deleti: quia fuit magna eorum pars residua, de qua Iosue 13. & manserunt propter multas causas, vt patet Iudi. 3. & isti

isti paulisper muniti sunt de terra Israel, et diuersis temporibus multos occiderunt, & ceperunt loca ipsorum, scilicet, postquam distributa est terra Chanaan per sortes quolibet tribus deleuit aliquos Chanaanos de sorte sua, & accepit loca illorum, Iudi. 1. & 15. & 16. & 17. Postea etiam tempore iudicum capta sunt aliqua loca ipsorum Chanaanorum; & nouissimè temporibus regum, maxime Dauid multa loca Chanaanorum, scilicet Philistinorum, qui erant Chanaanæi capta sunt, ut patet 2. Reg. 8. & præcedenti lib. 18. nondum tamen erant capta omnia loca, nec delecti ipsi Chanaanæi, nec etiam conuersi ad Iudaismum cum hoc non permitteret lex, sed iubebat, quod non sineretur viuere, sed occiderentur in ore gladij: Deut. 20. & tamen tempore Salomonis erant aliqui de istis: Nam Pharao rex Aegypti, cuius filiam Salomon acceperat in uxorem ascendit de Aegypto in terram Israel, & pugnavit contra urbem Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, quæ tenebatur adhuc per Chanaanos, & incendit illam, occiditque habitatores eius, & dedit urbem in dotem filiae suæ 3. Reg. 9. & infra 8. Ideo sic dicitur de multis alijs Chanaanæis, qui adhuc manebant in terra Israel in regionibus, quas tenuerant ab initio. Istos autem non deleuit Salomon, nec Dauid pater eius, quia terra quam tenebant magna erat, & non possent illam replere Israelitæ: & tamen non permittit manere istos liberos in terra, sed subiecit eos tributo, & erant adhuc residui aliqui de omnibus septem populis Chanaanorum, scilicet, de Chanaanæis, Pherezæis, &c. ut patet 3. Reg. 9. & infra 8. f. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, Amorrhæis, Pherezæis, Heuæis, & Iebusæis, qui non erant de filijs Israel, & posteris eorum, quos non interfecerunt, subiugavit Salomon in tributarios usque in diem hæc. Manebant autem isti populi pacifici sub dominio regis Salomonis cum soluerent ei tributa, & ab istis emebant negotiatores Salomonis equos.

De causis quare fuerunt hic quaedam verba dicta, scilicet, de multitudine currum, & equorum, &c.
Quæstio XXX.

QVAERITVR ulterius, cum hic ageretur de sapientia data Salomoni, & de ædificatione templi, ad quid fuit interpositum de multitudine currum, & equorum, & quod præbuit aurum, & argentum quasi cedros, & lapides quasi sycomores, quæ nascuntur in campis tribus. Nam non videtur ista pertinere ad materiam, de qua hic agitur. Dicendum, quod propter duo factum est, primo propter præcedentia, ut conueniret illis: nam supra dicebatur, quod Deus apparuerat Salomoni per noctem, & reuelauerat ei, quod dederat sibi sapientiam, & quod postea daret gloriam, honorem, & diuitias, ita ut nullus regum ei similis foret. Conueniens ergo fuit illico agi de diuitijs eius, & gloria, ut sciretur quomodo Deus compleuisset id, quod dixerat: & sic interponit hic de multitudine currum, & equorum Salomonis, quod per hoc innuitur potestas eius magna, & gloria: nam potestas magna erat, quod tot bellatores equites, & tot currus haberet, quot nunquam haberat aliquis de præcedentibus regibus: etiam ad gloriam magnam pertinebat, quia iste apparatus copiosus equorum, & currum Salomonem gloriosum reddebat. Etiam ad diuitias eius ostentandas pertinebat, quia nullus poterat tot equos, & currus habere, nisi valde diues esset, etiam de diuitijs eius specialiter agitur in quantum dicitur, quod præbuit argentum, & aurum quasi lapides in Ierusalem: nullæ tamen poterant esse maiores diuitiæ, quam istæ, ideo conuenienter istud hic interpositum est: Secundum fuit propter

sequentia. Nam infra agitur de ædificatione, quæ non poterat fieri sine expensis immensis, & specialiter erat necessarium multum aurum, & argentum pro vasis sacræ ministracionis, ut colligitur præced. lib. 28. cap. ideo necesse erat, quod ad hanc ædificationem Salomon haberet aurum, & argentum multum, & ad significandum multitudinem istam dicitur, quod fuit argentum, & aurum multum, sicut lapides. Item ad ædificationem istam erant necessaria ligna multa, & præcipue cedrina, quia cum ista essent præciosiora alijs lignis de istis potius ædificatum est templum Domini: unde quando Salomon misit in Libanum pro lignis ad ædificationem templi, solum misit pro lignis cedrinis, & abiegnis 3. Reg. 5. & seq. c. Et ad hoc conueniens fuit, quod diceretur hic de multitudine istorum lignorum, quam dedit Salomon in Ierusalem, scilicet, quod dedit cedros, quasi sycomores. Considerandum, quod ista multitudo cedrorum, quam Salomon in Ierusalem præbuit fuit præcipue ad ædificationem templi Domini: & tamen non solum fuit ad ædificationem istam, sed etiam ad alia ædificia, quia Salomon ædificauit tria palatia magna, scilicet, domum saltus Libani, quæ erat armamentarium regis, quæ facta est opere pulcherrimo, ut patet 3. Reg. 7. & domum filie Pharaonis, ut patet ibidem, & domum sibi. Pro his autem eguit multis lignis cedrinis, ideo necesse fuit, quod ipse præberet in Ierusalem copiam cedrorum, sicut sycomororum.

Quomodo erat verum, quod multitudo diuitiarum erat, sicut multitudo lapidum.
Quæst. XXXI.

QVAERITVR ulterius, cum dicitur hic de multitudine diuitiarum Salomonis, scilicet, de equis, & curribus, & de argento, & auro multo, sicut lapides, quod fuit istud. Aliquis dicit, quod fuit talis ordo temporis, sicut habet in litera, scilicet, quod prius data fuerit Salomoni sapientia, & deinde habuerit diuitias istas magnas, & postea ædificaret templum: & hoc propter duo: primo, quia nunquam est recedendum ab ordine literæ, nisi quod ostenderit, quod non fuerit talis ordo, qualis in litera signat: & in nunc non constat, quod non fuerit iste ordo: cum ergo litera talè ordinem innuat, standum videtur illi. Secundo patet, quod ad ædificationem templi requirebantur pecunie multe, sicut declaratum est præced. quæst. & ideo postea fuit hic de multitudine diuitiarum Salomonis: quia non poterat templum ædificare, nisi multas haberet diuitias: ergo videtur, quod totam illam multitudinem diuitiarum, de qua dicitur hic, habuerit Salomon ante ædificationem templi, & consequenter fuerit talis ordo temporis, qualis signatur in litera. Respondendum, quod Salomon non potuit habere istam multitudinem diuitiarum in ordine, quod ponit hic, scilicet, ut prius haberet sapientiam, & deinde diuitias, & postea inciperet ædificare templum: quod patet, quia sapientia data fuit Salomoni in fine anni tertij regni sui, vel in principio quarti, ut patet supra in quadam quæst. etiam declaratum est 3. Reg. 3. in quadam quæst. Incipit autem ædificare templum illico. Nam in principio quarti anni, scilicet, mense secundo cepit ædificare illud, ut patet 3. Reg. 6. Ideo inter sapientiam collationem, & fundationem templi modicum, vel quasi nullum tempus intercidit: & sic non potest stare ordo literæ. Aliquis dicit, quod dato, quod non haberet Salomon diuitias istas ante ædificationem templi: & post collationem sapientie: habebat tamen illas ante sapientiam collatam, & sic haberet Salomon diuitias multas ad ædificationem templi. Dicendum, quod non statim propter multa: quia si haberet tantam diuitiarum copiam, aut illas habuisset hæreditarie à patre suo Dauid, aut acquisiuisset postquam factus est rex. Non

Non primo modo, quia Dauid non reliquit Salomoni thesauros tam copiosos, ita ut præberet in Ierusalem aurum, & argentum quasi lapides. Nam ipse Dauid non fuit tam diues, ut posset præbere argentum, & aurum quasi lapides. Item quia Dauid non dedit Salomoni aurum, & argentum nisi in certo pondere ad vasa aurea, & argentea, præced. lib. 28. & pecunias in auro, & argento, quæ sufficere possent ad reliquas expensas 2. lib. cap. 22. & 29. Tanta autem diuitiarum quantitas Salomoni hic habuisse dicitur, excedunt numerum, ideo non habuit illas Salomon à Dauid, præsertim cum Dauid vocaretur se pauperem, dicens. Ego autem in paupertate mea parauim pensas in ædem Dei mei, præcedenti lib. 22. cap. Et tamen habens aurum, & argentum sicut lapides in multitudine non poterat se pauperem appellare. Si autem dicitur secundo modo, scilicet, quod Salomon habuit istas magnas diuitias postquam factus est rex, non stat. Primo: quia ipse paruo tempore adhuc regnauerat quando cepit ædificare templum, scilicet, annis tribus, & ferè duobus mensibus. 3. Regum 6. sed in tam breui tempore non poterat Salomon congregare tantas diuitias. Secundo patet, quia isto tempore Salomon non poterat vacare lucris magnis, eo quod nondum confirmatum erat regnum in manu Salomonis, sed habebat infidiatos adhuc, qui conabantur eum de regno expellere, scilicet, Adoniã fratrem suum, & Ioab principem militia: & Abiathar summum sacerdotem: & toto tempore laborauerat confirmando regnum, & occidendo istos, scilicet, duos, & tradendo exilio Abiathar summum sacerdotem 3. Regum 2. & in fine trium annorum cum confirmatum esset iam regnum in manu Salomonis, dedit ei Deus sapientiam, ut colligitur hic: & 3. Regum 3. & ex declaratis utrobique, ideo in tempore isto non poterat ditari Salomon, sed potius expendere ea, quæ habebat, quia negotia talia hoc expertunt. Tertio patet ex dispositione Salomonis, quia Salomon erat adhuc iuuenis valde. Nam vocauit se puerum nescientem exitum suum, & introitum 3. Regum 3. etiam nondum Deus ei sapientiam dederat, ideo non poterat habere modos exquisitos ad hoc, quod in tam breui tempore tantum ditaretur. Quarto patet, quia Salomon ditatus est ex auro, quod apportabatur ei de Ophir, & de Tharsis, & alijs insulis, & alijs negotiationibus; ut patet 3. Regum 9. & 10. & infra 9. Et tamen istæ negotiationes fuerunt post ædificationem templi: ut declarabitur infra, ideo non habuit diuitias istas Salomon usque post consummatum templum. Quinto patet, & efficacius, quia manifestum est, quod ista fuit maxima abundantia diuitiarum Salomonis, scilicet, quod præberet aurum, & argentum quasi lapides. Non enim poterant esse maiores diuitiæ: nec Salomoni alibi legitur maiores habuisse. Et tamen manifestum est, quod Salomon non habuit maximum cumulum diuitiarum suarum in principio regni sui, sed continuè crescebat, cum negotiaretur cum multis gentibus mittendo ad insulas distantes. Ergo non peruenit Salomon ad istam magnitudinem diuitiarum in principio regni sui, sed multo post: forte post medietatem temporis regni sui, & istud esset post ædificationem templi. Nam templum consummatum est anno undecimo regni Salomonis 3. Regum 6. & regnauit Salomoni annis quadraginta 3. Regum 11. Sexto patet, quia si Salomon habuisset totas istas diuitias ante templi ædificationem ipse haberet sufficienter pecuniam ad expensas ædificationis, & tamen non habebat. Sed Hiram rex Tyri ei dabat argentum, & aurum, & omnia alia, quibus indigebat. Deditque ei talenta centum & viginti de auro 3. Regum 9. Ergo nondum habebat Salomon istas diuitias. Dicendum est quod Salomoni

non habuit diuitias, quæ habentur hic, ante ædificationem templi, & consequenter ordo literæ non est tenendus, sed cum scriptura vellet agere de Salomonis diuitijs, posuit hic maximas diuitias eius, quas vnquam habuerit: & istæ fuerunt, quod haberet aurum, & argentum quasi lapides, quia non poterat esse maior copia diuitiarum, & quod cedros præbuerit quasi sycomores. Sed dicendum quod diuitias istas habuit Salomon ante mortem suam aliquanto tempore: forè post medium temporis regni sui, & patet hoc, quia Salomon acquirebat diuitias ex multis. Primo de redditibus sui regni, & istud erat determinatum, ut patet 3. Regum 10. scilicet, Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorum sexaginta sex talentorum, excepto eo quod afferebant viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersisque scuta vendentes, & omnes reges Arabia, diuersisque scuta vendentes, & omnes reges Arabia, diuersisque terra. Manifestum est tamen, quod in paucis temporibus non possent isti redditus facere magni cumulum auri, & argenti sicut in multis annis. Secundo erant redditus siue lucra Salomonis ex muneribus, qui apportabantur ab iis, qui veniebant ad audiendam sapientiam eius 3. Regum 10. scilicet, Magnificatus est Salomon super omnes reges terræ diuitijs, & sapientia: & vniuersa terra desiderabat videre vultum Salomonis, ut audiret sapientiam eius, & singuli deferrebant ei munera vasa argentea & aurea, vestes & arma bellica, aromata, & equos, & mulos per annos singulos. Sapientia tamen non fuit data ante templi ædificationem, nisi pauco tempore id est duobus, vel tribus mensibus, sicut declaratum est supra in quadam quæstione, & 3. Regum 3. Ideo ante ædificationem templi nihil poterat habere de ijs muneribus. Tertio erant lucra Salomonis ex negotiationibus: nam multas negotiationes exercebat siue in terra propinqua terra suæ siue in insulis distantibus. Nam mittebat in Ophir, & ferebat inde aurum, & erant in Tharsis, & inde aurum, & argentum ferebat, & multa alia. Maxime autem diuitias Salomonis in auro, & argento fuerunt in negotiationibus, quas habebat mittendo in Ophir, & Tharsis: quod patet 3. Reg. 10. & infra 9. scilicet, Non repuntabatur argentum alicuius præcij in diebus Salomonis, quia classis regis cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde argentum, & aurum, & dentes elephantorum, & simias, & pauones, & tamen non fiebat redditus euntium in Tharsis, nisi semel in tribus annis, ut patet ex dictis. Ergo non poterat esse diues Salomon in argento, & auro in principio regni sui. Sed postquam multis annis regnasset, forè plusquam viginti. De equorum etiam multitudine dicendum esset, quod non habuit Salomon totam istam multitudinem in principio regni sui, sed cum regnasset multo tempore, quia equos habebat Salomon per negotiationem, & munera. De muneribus patet, quia 3. Reg. x. & infra. a. cap. dicitur quod omnis terra desiderabat videre vultum Salomonis, ut audiret sapientiam eius, & singuli deferrebant ei munera, vasa aurea, & argentea, vestes, & arma bellica, aromata, equos; & mulos per annos singulos. Isti equi dabantur Salomoni ab audientibus sapientiam eius: et tamen Salomon non habuit sapientiam ante ædificationem templi, nisi per duos menses, aut parum plus, ergo non poterat habere istam multitudinem equorum nisi post ædificationem templi. Etiam patet de negotiatione, quia Salomoni emebat equos de Aegypto, et Coa et Syria, et regnis Hethæorum, et tamen non negotiaretur Salomoni ad emendam tantam multitudinem, nisi quod esset valde diues: ergo non emert eos in principio regni sui, quia tunc non erat diues: ut supra declaratum est. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod non

Dei. dub.
Vnde Salomon tã magnam auri & argenti vim habuerit.

est recedendum ab ordine literę, nisi cum apparet causa ad hoc. Hic tamen apparet causa, quia non poterat Salomon istas diuitias habere in principio regni sui antequam haberet sapientiam, & antequam inciperet edificare templum. Et hoc etiam colligitur ex litera, nam istud quod dicitur hic, quod Salomon prębuit aurum, & argentum in Ierusalem quasi lapides, ponitur etiam infra 9. & 3. Regum 10. post edificationem templi: impossibile est tamen utrobique seruari ordinem temporis secundum literam, quia hic ponitur ante edificationem templi: & ibi post edificationem: ideo statuitur illi cui ratio magis confentit. Et tamen probatum est multis rationibus, quod Salomon non poterat habere diuitias istas antequam haberet sapientiam, nec antequam fundaret templum: ideo tenebitur, quod multo tempore post edificationem templi peruenit ad istam multitudinem curruum & equorum, & ad istam magnitudinem diuitiarum. De multitudine autem cedrorum dicendum, quod prębuit illam Salomon quādo edificauit templum Domini, & tria palatia sibi, de quibus supra dictum est. Et dicitur sequenti cap. in principio. Nam pro templo Domini fuerunt nimis necessaria ligna cedrina, & postea pro edificatione atriorum Salomonis. Unde prius Salomon prębuit cedros in Ierusalem quasi sycomoros, quā pręberet aurum, & argentum quasi lapides, & haberet istam summam equorum, & curruum: ut patet ex dictis, cum illa fuerint multo tempore post edificationem templi. Ad secundum dicendum, quod verum est quod ad edificationem templi requirebantur multę pecunię: & ligna cedrina, & tamen nondum Salomon peruenerat ad tantam multitudinem auri & argenti, & cedrorum, ut patet ex dictis. Habebat tamē Salomon expensas pro edificatione templi, quia Dauid reliquerat omnes impensas, quas putabat necessarias, ut patet pręcedenti lib. 22. cap. scilicet: Ego in paupertate mea paraui impensas in aedem Dei mei. Etiam dimisit aurum, & argentum determinatum pro singulis uasis aureis, & argenteis secundum pondera, & magnitudinem singulorum. e. lib. cap. 28. Et sic dato quod Salomon non haberet tunc istas diuitias, poterat edificare templum Domino de expensis, quas reliquerat Dauid. Et si aliquid deficiebat, dabat illud Hiram rex Tyri Salomoni: unde centum, & viginti talenta auri ei dedit 3. Regū 9. & infra 3. Etiam dicendum, quod ligna cedrina, licet fuerint in Ierusalem in magna copia ad edificandam templum Domino: tamen nondum peruenerant ad tantam copiam, ut reputarentur sicut sycomoribus, quousque Salomon edificauit tria palatia sibi. Tunc enim completa fuit ista abundantia cedrorum. Alia ratio poterat haberi in contrarium ex dictis pręcedenti quęstione, scilicet quod positum fuit hic de diuitiis Salomonis post reuelationem, quam suscepit a Deo, eo quod in illa reuelatione dictum fuit ei, quod sapientia data erat sibi, & quod diuitię darentur sibi quantas nullus regum antecum habuerat, nec post eum habiturus foret. Et ut comprobaretur visio, dictum est hic immediatē de diuitiis eius. Dicendum, quod iste ordo non est naturalis, scilicet secundum continuationem historię, sed artificialis, ita quod rationi valde conuenit, scilicet quod Deus promiserat Salomoni rātas diuitias, quantas nullus regum habuerat, nec habiturus esset, ideo licet immediatē non haberet illas, conueniens erat immediatē poni, quod illas habuerit: ut videret quomodo ista promissio completa erat. Et sic factum est: & ob hoc bis ponitur in hoc libro, & 3. Regum, de istis diuitiis Salomonis, scilicet hic & infra 9. & 3. Regum 4. & 10. Ponuntur enim hic, & 3. Regum 4. post ipsam edificationem sapientię immediatē: ut videret quod pro-

missio Dei non fuit irrita. Et quia promissio fuit de diuitiis, & gloria, & honore, ponitur hic, & 3. Regū 4. de multitudine equorum, & curruum Salomonis, & de magnitudine diuitiarū in auro & argento: quę tamen non fuerunt ista acquisita mox post sapientię collationem, sed multo tempore post edificationem templi. Ponuntur iterum scilicet infra 9. & 3. Regū 10. post edificationem ipsam templi, ut sciatur quod ille fuerit ordo temporis in acquirendo.

CAPITVLVM II.

DECREUIT autem Salomon edificare domum nomini Domini, & palatium sibi. Et numerauit septuaginta millia virorum portantium humeris: & octoginta millia, qui cederent lapides in montibus, prępositosque eorum tria millia, sexcentos. Misit quoque ad Hiram regem Tyri dicens: Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina, ut edificaret sibi domum, in qua & habitauit: sic fac mecum, ut edificent domū nomini Domini Dei mei, ut consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam: & ad holocaustomata mane, & vespere, sabbathis quoque, & Neomeniis, & solennitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quę mandata sunt Israeli. Domus enim quam edificare cupio, magna est. Magnus est enim Deus noster super omnes Deos. Quis ergo poterit pręualere, ut edificent ei dignam domum? Si cælum, & cęli cęlorū capere eum nequeunt, quantus ego sum, ut possim edificare ei domum? Sed ad hoc tantum, ut adoleatur incensum coram illo.

Decreuit. Dicto in pręcedentibus de pręambulis quibusdam remotis ad templi edificationem, hic agitur de edificatione. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur ad edificationem apparatus. Secundò ipsa edificatio sequenti cap. Tertio edificati templi dedicatio infra quinto. Prima diuiditur in duas: quia primò ponitur circa istam apparationē conueniens ordinatio. Secundò ponitur ordinationis executio, ibi. *Numerauit igitur Salomon.* Prima in duas, quia primò ponitur Salomonis supplicatio. Secundò regis Hiram condescensio sibi. *Dixit autem Hiram.*

An hic sit ordo continuus ad pręcedentia, & cat. Quęst. Prima.

QVAERITVR circa primum, an ea, quę habentur hic sint continuata ad pręcedentia, & an fuerint immediatē post illa, vel interiecto aliquanto tpe. Ad primum dicendum, quod hic est ordo continuus respectu eorum, quę habentur pręcedenti capi. Licet non est respectu omnium, quę habentur ibi. Pro quo sciendum, quod pręcedenti cap. continentur duo. Primum est de reuelatione facta Salomoni, & sapientia ei collata. Secundum est de diuitiis eius, & gloria in equis, curribus, auro, & argento. Quātum ad primum dicendum est, quod continuus ordo est inter ista & pręcedentia. Nam edificatio templi, de qua hic incipitur, fuit post sapientiam collatam Salomoni, ut declaratum est pręcedenti cap. in quadam quęstione: & 3. Regum tertio. Quātum ad secundum dicendum, quod non est continuus ordo, quia Salomon prius edificauit templum quā habere diuitias istas magnas, de quibus pręcedenti cap. ut declaratum est ibidem in vltima quęstione. Ad secundum dicendum, quod quantum ad aliquid sit ordo continuus, & quātum ad aliquid non: quærendum est an fuerint ista post pręcedentia immediatē, vel interiectis aliquanto tempore quantum ad illa, in quibus est ordo continuus, scilicet quantum ad primum. Et dicendum, quod ista fuerunt immediatē post illa, vel forte fuerunt simul. Nā sicut probatum est pręcedenti capitulo, sapientia data fuit Salomoni in fine anni tertij regni sui, vel in principio quarti. Et tamen edificatio templi cepit in principio anni quarti regni Salomonis, ut patet tertio Regum sexto, scilicet mense secundo anni eiusdem, ideo inter edificationem templi & dationem sapientię paucum tempus intercedit: vel fortē fuerunt quasi simul. Et quia hic agitur de apparatu ad edificationem, scilicet de lignis cedrinis, quę Salomon fecit adduci de libano ad edificandum templum, necesse est, quod istud fuerit quasi eo tempore, quo sapientia data est, quia prius esset apparatus ad edificationem quā ipsa edificatio. Circa primum dicitur. *Decreuit Salomon edificare domum nomini Domini.* Id est iudicauit, & determinauit in corde suo, quod edificaret templū Domino. Obligatus erat Salomon ad edificandū domū Domino: quia Deus iusserat secundo Regum septimo, & pręced. lib. cap. vigesimo septimo, & vigesimo secundo, & vigesimo octauo, & ipse Salomon istud onus super se suscepit, cum sæpe Dauid hortatus esset eū ad hoc, ut patet pręcedenti lib. 22. & 28. capitulo. & sic circa hoc non erat deliberandum Salomoni an edificaret, vel non edificaret: quia de necessariis non est cōsilium, nec deliberatio, sed de contingentibus per nos agilibus, ut patet tertio Ethicorum capitulo de Consilio, & electione: sed decreuit Salomon circa tempus edificandi, quia iudicauit, quod tali tempore habebat oportunitatem ad edificandum, & erat conueniens, quod edificaret, & tali tempore non. In Hebręo dicitur. *Dixit Salomon edificare domum Domini.* Et idem est: quia dicere in corde nihil est, nisi determinare, & istud conuenienter signatur per istud verbum decreuit, & dicitur, Nomini Domini, quasi dicat, ista domus non edificabatur Deo, quasi Deus in ea habitaturus esset, sed edificabatur nomini Domini, id est ad hoc, quod inuocaretur in ea nomen domini. Nam cum cælum, & cęli cęlorum Deum capere non sufficerent, non poterit eum capere aliqua domus lutea manu hominum facta, sed fiebat domus nomini Domini, ut inuocaretur nomen Domini in illa, & conuenienter populus ad inuocandum Deum, & orationem in ipsa. Ita verba dixit Salomon in oratione.

A sua dedicato templo, tertio Regum octauo, & infra sexto. *Et palatium sibi.* Id est, etiam decreuit edificare palatium sibi. Non solum fecit vnum palatium, sed tria, ut infra declarabitur in quadam quęstione. Istud fuit per voluntatem, quia non obligabatur Salomon sibi edificare palatium. Et dicitur hic, quod decreuit sibi edificare palatium ad sciendum intentionem sequentium. Nam infra dicitur, quod Salomon petiuit ab Hiram rege Thyri ligna cedrina, & declaratur hic ad quid petebat illa, scilicet ad edificandum templum Domino, & domum sibi. *Et numerauit septuaginta millia virorum portantium humeris.* Id est, ad faciendum opus istud necesse erat, quod aliqui viri portarent onera. Et ad hoc elegit Salomon septuaginta millia virorum. Isti viri non erant de Israelitis, sed de profelytis: ut declarabitur infra in quadam quęstione. Isti autem portabant lapides, quos alij cedebant, vel aliquid aliud opportunum: ut declarabitur infra. *Et octoginta millia, qui cederent lapides in montibus.* Erant necessarij lapides ad edificandum templum Domini: quia parietes de lapidibus fiebant, ideo oportebat, quod essent multi lapidum cęsores: & isti erant in montibus, quia ibi erant lapidicinę. Sciendum autem, quod hic aliquantulum peruertitur ordo, quia de istis portantibus onera, & lapidum cęsores in fine cap. infra agitur: & istud pertinet ad executionem operis. Hic autem in principio agitur de apparatu ad hoc, scilicet de pręcibus Salomonis ad Hiram super lignis cedrinis. *Prępositosque eorum tria millia, & sexcentos.* Id est super lapidum cęsores, & portitores erant prępositi, qui iuberent artificibus, & operariis quid deberent agere, & quando. Et super istos centum, & quinquaginta millia cęsores, & portitores lapidum fuerunt prępositi tria millia, & sexcenti. *Misit quoque ad Hiram regem Tyri dicens.* Non solum egebat Salomon lapidibus pro edificatione templi, & domibus suis, sed etiam lignis cedrinis, & abiegnis. Lapidem autem habebat in regno suo. Ideo pro illorum cęsura, & portatione nullum extraneum requisit. Ligna autem non habebat Salomon in regno suo, vel non conuenienter poterat ibi scindi, ideo misit ad Hiram regem Tyri, cuius terra erat mons Libanus secundum magnam partem, & viri de regno eius erant edocti circa lignorum cęsionem, ut ille mitteret ei ligna. Iste Hiram erat amicus Salomonis, cū prius fuisset amicus Dauid patris sui, ideo misit ad eum confidens de eius amicitia. Tyrus ciuitas famosissima est in littore maris Mediterranei, quę quondam fuit domina mercatorum. Et tantum diuitiis affluebat, ut rex eius Deum se appellaret, dicens: quod in cathedra Dei sedit in corde maris: Ezechiel, vigesimo sexto. Gloriā autem ciuitatis huius, & frequentiam populorum, & nationum venientium ad ciuitatem istam, latē ponit Ezechiel contra eam loquēs, ut patet Ezechiel vigesimo septimo, de ciuitate ista magis declaratum est Iosue decimo nono. Est autem ciuitas ista de terra Chanaan: ut declaratum est tertio Regum quinto, in quadam quęstione. Vocabatur Hiram rex Tyri: non quod solum dominaretur in ciuitate ista, sed quia ista ciuitas erat caput regni: quod patet, quia Hiram erat etiam rex Sidonis, quę est alia ciuitas famosa circa mare. Unde dixit Salomon ad Hiram, quod in toto populo Israel nemo erat, qui ligna sciret scindere sicut Sidonij. Et concluditur ibi, quod Sidonij ex mandato Hiram ligna sciderunt. Et sic erant de regno Hiram, tertio Regum quinto. Erat tamen Tyrus ciuitas celebrior quā Sidon, quę postea per Alexandrum magnum destructa est: & facta est siccatio saganarum, sicut dixerat Ezechiel. Rusus autē populata est, & mansit populata eius viginti post

Origenes in Tyro sepultus.

post Christum. Nam Origenes doctor eximius, qui inter Christianos tempore suo floruit, est ibi sepultus. An verò ciuitas illa hucusque permaneat, certam fidem non habemus. *Sicut egisti cum Dauid patre meo.* Scilicet sicut te habuisti amicabiliter ad Dauid patrem meum, ita te habeas amicabiliter mecum. *Et misisti ei ligna cedrina, vt edificaret sibi domum.* Hiram sciens Dauid regnare super totum Israel, misit ad eum multa ligna cedrina, & artifices, vt edificarent domum in qua Dauid habitaret: vt patet 2. Reg. 5. & precedenti libro 14. cap. *In qua & habitauit.* Scilicet, fabricata est Dauid domus de lignis cedrinis, & habitauit in ea. Nam ipse Dauid dixit: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus est. precedenti libro 17. *Et sic fac mecum.* Scilicet quòd mittas mihi ligna cedrina Non volebat nec petebat Salomon, quòd omnino faceret Hiram cum eo sicut egerat cum Dauid. Nam non poterat sic agere: Hiram namque cum Dauid magis gratiose se habuit quam cum Salomone: nam cum sciret, Hiram quòd regnabat Dauid super totum Israel, nesciente Dauid, vt ipse captaret amicitiam eius, misit ligna cedrina ei quotquot putabat sufficere ad fabricandum domum, & artifices etiam de terra sua, vt nihil Dauid laborare deberet, nihil exponere fabricando domum: vt patet 2. Reg. 5. & precedenti lib. 14. ca. Et tamen iam in Salomone nò poterat hoc esse, cum ipse Salomon prius petuisset quam Hiram incitaretur ad dandum sibi hæc. Et dato quòd posset hoc fieri, Salomon illud non peteret, quia nollet ipse quòd Hiram suis expensis mitteret ligna sibi, & artifices sicut miserat Dauid, sed solum petebat, vt Hiram dignaretur iubere seruis suis, quòd cæderent ligna quibus Salomon egeret simul cum seruis Salomonis. Et ipse Salomon satisfeceret pro labore, & sumptibus: sicut patet infra in litera. In Hebræo dicitur. *Septuaginta millia virorum oneris.* Vbi nos dicimus septuaginta millia virorum portantium humeris. Et idem est. Litera tamen nostra magis clara est quam Hebræa, cum illa sequatur proprietatem idiomatis quam barbarici: Nostra autem sequatur congruitatem sententiæ in sermone Latino. Item in Hebræo dicitur. *Ostoginta millia virorum cadentem in monte.* Vbi litera nostra dicit octoginta millia virorum, qui cæderent lapides in montibus. Et eadem sententiæ est. Litera tamen nostra exponit sensum barbaricum Hebraici idiomatis, in quo nò seruantur numeri, nec personæ inter suppositum, & appositum, nec genera & numeri: & aliæ conuenientiæ adiectiuorum, & substantiuorum; anteceditium, & relatiuorum. Ideo cum deberet dici octoginta millia virorum cadentium, vel qui cæderent: dicitur cadentem, vel cadentis in singulari, quæ est magna barbaries locutionis. Et istud consuetum est in Hebræo: nam sic dicitur Isa. 19. vbi litera nostra dicit: Tradam Aegyptum in manus dominorum crudelium. Dicitur in Hebræo, In manus dominorum crudelis, scilicet adonim caseth: nam adonim est pluralis numeri, & significat dominos. Et caseth est singularis numeri, & significat durum, vel crudelem: quia si esset pluralis numeri deberet dici adonim cassim. Sic etiam est in relatiuis: nam interdum antecedens est pluralis numeri, & relatiuū est singulare: vt Iosue 2. dicitur de Raab, quòd accepit duos exploratores Hebræorum, & abscondit eos: & deberet dici, abscondit eos: sicut dicit litera nostra. In multis alijs locis sunt similes locutiones, quia Hebraicum idioma est quasi barbaricum. Et ita hic deberet poni casores lapidum pluraliter, & ponitur singulariter, & non ponitur in Hebræo an isti cæderent lapides, vel quid cæderent: posuit tamen litera, quòd erant lapides, quia constat, quòd isti non erant lignorum casores, cū de his infra dicatur: Et ligna non

F cæderentur in terra Israel, sed in Libano in regno regis Hiram. Etiam colligitur infra in litera, vbi dicitur de istis, quòd cædebant lapides. & 3. Regum 5. idem ponitur. Etiam sciendum, quòd Hiram non scribitur sic hic apud Hebræos, sicut in alijs locis, quia hic non dicitur Hiram, sed Huram: quia scribitur cum Vau, & in alijs locis scribitur cum Iod: & tamen istud non differt, quia constat quòd idem vir est: de quo hic agit, & in alijs locis. *Vt edificem domum nomini Dei mei.* Scilicet, da mihi ligna cedrina de terra tua, ad edificandū ex illis domum nomini Domini: id est in qua inuocetur & colatur. In Hebræo dicitur (Ecce ego edificans domum nomini Dei) Idem est. Sed debet poni litera per modum constructionis, sicut dicitur in litera nostra scilicet: Vt edificem, & litera nostra emendat modum incomptum loquendi, qui est in Hebræo. *Et consecrem eā ad adolendum incensum coram illo.* Scilicet, ista domus consecrabitur, id est dedicabitur ad istos vsus, qui sequuntur, & non ad aliquas ministraciones humanas. Adolere incensum potest intelligi dupliciter. Vno modo pro crematione thymiamatis, quod quotidie cremabatur bis, scilicet mane, & vespere, vt patet Exo. 30. Alio modo potest intelligi pro crematione sacrificiorum in altari holocaustorum. Et licet primus modus magis videatur consonare voci: tamen coincident tūc duo, scilicet adolere incensum, & fumigare aromata. Ideo videtur dicendum, quòd primum tenendum est, scilicet pro crematione sacrificiorum in altari. Et vocabatur quodlibet sacrificium incensum: quia incendebantur carnes eius, vel adipis in altari. Et maxime conuenit hoc holocaustis, quæ tota incendebantur: sicut signat nomen suum. Incensum erat coram Domino, quando in altari holocaustorum quod erat extra templum in atrio eius cremabatur carnes sacrificiorum. *Et ad fumiganda aromata.* Id est ad emittendum fumum de aromatibus, ista sunt thymiamata. Pro quo sciendum, quòd Deus iusserit fieri quandam compositionem arte pigmentaria de rebus aridis, & erant species multæ. Primæ erant aromata, & deinde multæ alia: & accipiebantur in certo pondere, & proportione, & terebantur simul in mortario: ita vt comminuerentur vsque ad puluerem minutissimum: & ista compositio vocabatur thymiamata: Exo. 30. vbi dicitur modus conficiendi. Et de isto thymiamate ponebatur quotidie in altari thymiamatum, & cremabatur ibi bis. Et quia ibi mittebatur fumus gratissimus, dicitur quòd fumigabantur aromata, id est thymiamata: non sola aromata non fumigabantur cum essent quedam pars in compositione thymiamatis: Exo. 30. De modo faciendi istas cæremônias infra dicitur in quadam quæstione. *Et ad propositionem panum sempiternam.* Etiam istud templum erit ad hoc, quòd proponantur ibi panes in æternum, scilicet in mensa propositionis. Pro quo sciendum, quòd erat in templo quedam mensa aurea, quæ vocabatur mensa propositionis, eo quòd ibi ponebantur panes: & erant in ea semper duodecim panes coram Domino. De modo autem, & cæremônia istorum panum, & causa declarabitur infra in quadam quæstione. *Et holocaustomata mane, & vespere.* Id est etiam domus ista Dei esset ad offerendum in ea quotidie holocaustomata, id est holocausta mane, & vespere. Erat in templo sacrificium iuge, id est quotidianum, quod offerebatur bis in die, & erant duo holocausta, scilicet vnus agnus anniculus in aurora, & alius vespere. Et quia nullo die omittenda erant sacrificia ista quæcunq; causa virgeret, vocabantur iuge sacrificium. *Sabbathis quoq; & Neomenijs, & solennitatibus.* Id est non solum ad offerenda sacrificium iuge, quod erat mane, & vespere, & offerebatur omnibus diebus, sed etiam ad offerenda quedam sacrificia specialia,

lia, quæ offerrebantur præter istud sacrificium iuge. Et offerebantur hæc in sabbathis, et neomenijs, et alijs solennitatibus. Pro quo sciendum, quòd apud Iudæos erant duplices dies, sicut apud nos, scilicet solennes, & profesti. Dies profesti erant, in quibus non vacabatur a laboribus: nec etiam fiebant aliquæ cæremônias speciales circa cultum Dei. Et in quolibet istorum dierum solum offerebatur ordinariè sacrificium iuge. Et istud intelligitur cum dicitur supra ad holocaustomata mane, & vespere. In diebus solennibus offerebatur sacrificium iuge, & insuper alia sacrificia specialia ad solennitatem dierum illorum. Solennitates autem istæ erant duplices: quedam erant, quæ semel tantum in anno accidebant. Alia erant, quæ replicabantur: illa, quæ replicabantur erant duplices: quia quedam replicabantur quolibet hebdomada. Et istæ erant sabbatha. Alia replicabantur quolibet mense, & istæ erant Neomeniæ, & istæ non vocantur hic solennitates, quia replicantur, sed exprimuntur nominibus suis. Alia erant, quæ non replicabantur. Et istæ erant quinque, scilicet festum Phasæ, Pentecostes, & Clangoris, Propositionis, & Tabernaculorum, siue Scenophegiæ: in qualibet istarum offerebantur specialia sacrificia. De istis festiuitatibus, & causis earum, & cæremonijs declarabitur infra in quadam quæstione. *In sempiternum.* Scilicet, cæremoniæ istæ nominatæ sient in æternum in domo, quam edificare intendo. Istud dicebat Salomon, quia non erat iam mutandum tabernaculum domini, & Arca de loco ad locum: sed in Ierusalem manere debebat in æternum, de quo infra dicitur in quadam quæstione. *Qua mandata sunt Israel.* Scilicet omnes istæ cæremoniæ supra enarratæ mandata fuerunt Israelitis à Deo, vt semper illas frequentarēt, & quotidie facerent, vt patet in locis allegatis de qualibet illarum: de thymiamate cremando, Exo. 30. de panibus propositionis de sabbatho in sabbathum: Leuit. 24. De holocaustis quotidianis mane, & vespere: Num. 28. De cæremonijs sabbathorum, Neomeniarum, & solennitatum, Num. 28. & 29. *Domus autem, quam edificare cupio magna est.* Id est magna debet esse. Nam non erat magna, cum nondum esset. Sed magna esse debebat, & magna esse proponebatur. Istud dixit Salomon ad declarandum Hiram quantum peteret. Nam si solum diceret, quòd volebat edificare domum Domini, putaret Hiram, quòd forte esset parua, & pauca materia sufficeret: vt ergo intelligeret, quod multa ligna, & lapides requirebantur, dixit, quòd domus ista valde magna esse debebat. *Magnus enim Deus noster super omnes Deos.* Reddit causam quare domus ista magna esse debebat, scilicet quia edificabat Deo, qui erat magnus super omnes Deos. Ideo domus sua debebat esse maior, quam domus aliorum Deorum. Sic dixit Salomon precedenti libro capitu. vigesimo nono, cum daret causam quare tantæ impensæ dabatur in domum Domini, ait: opus enim grande est, nec enim homini paratur habitatio, sed Deo. In Hebræo dicitur. *Ad ordinationem quotidianam.* Vbi nos dicimus ad propositionem panum sempiternam. Et vocatur illa propositio panum, quia proponuntur scilicet coram Deo in mensa. Et vocatur ordinatio: quia panes illi ordinabantur super mensam, eo quòd seni contra senes ponebantur: Leuit. 24. capitu. Dixit autem litera nostra sempiternam vbi Hebraica dixit quotidianam, & est melior sensus. Nam manifestum est, quòd panes in mensa propositionis non ponebantur, nec ordinabantur quotidie, sed ponebantur duodecim panes quolibet sabbatho: & manebant ibi vsque ad aliud sabbathum, quo mutabantur, vt ponerentur alij recetes: vt patet Leuiti. vigesimo quarto. Et cum dicitur sempiternam, signatur quòd ista propositio panum

debebat durare vsque in æternū, licet non fieret quotidie. Cum tamen vocatur in Hebræo quotidiana, debet referri ad permanfionem panum in mensa, scilicet quod quotidie manebat ibi, quia omni tempore erant ibi: non tamen quotidie mutabantur. Item in Hebræo dicitur. *Istud super Israel.* Vbi dicit litera nostra, quæ mandata fuerunt Israel. Et idem est, quia quod mandabatur Israelitis erat super eos, scilicet obligando eos ad agendū. Et dicitur domus, quam edificare cupio. Et in hoc litera nostra exposuit Hebraicam, quia nō edificabat adhuc Salomon domum domini, quando istud loquebatur, sed intendebat edificare habita materia lignorum, & lapidum. *Quis ergo poterit præualere, vt edificet ei dignam domum?* Id est, quis poterit edificare ei domum conuenientem secundum excellentiam suam? quasi dicat, nullus hominum quia honor Dei est infinitus, & nullus hominum meretur, vel potest aliquid ad infinitum honorem pertinens facere. *Si cœlum, & cœli cœlorum cum capere non queunt, quantus ego sum, vt possim ei edificare domum?* Quasi dicat, cœlum non potest continere Deum, capiendo eum: à fortiori ego, qui sum hominatio, non potero ei domum edificare. De modo quo cœlum non potest capere Deum infra declarabitur: cum Deus videatur esse in quibuslibet rebus. *Sed ad hoc tantum adoleatur incensum coram eo.* Quasi dicat, nō est intelligendum quòd ego velim facere domum, in qua Deus capiatur: quia istud impossibile est, cum cœlum eum non capiat: sed solum facio domum, vt adoleatur ei incensum in ea. *Quomodo autem hic dicat litera, quòd ad hoc solum, vt adoleatur incensum domus ista facta est, cum supra ponantur multæ cæremoniæ, ad quas fieri debebat, infra declarabitur in quadam quæstione.*

De palatio quòd Salomon decreuit edificare. Quæstio I I.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo dicitur hic, quòd decreuit Salomon edificare domum Domino, & palatium sibi, & quod aut quale palatium erat istud, quòd edificare intendebat. Dicendum, quòd circa ædificationem domus Dei, quòd Salomon non decreuit edificare tanquam super hoc delibasset, quia Salomon erat obligatus ex præcepto Dei, & Dauid patris sui edificare templum Domino, 2. Reg. septimo. & precedenti lib. decimo septimo. & 22. & 28. Sed deliberatio fuit de modo ædificandi, & de tempore, & de materia quærenda, & decreuit Salomon petere materiam ab Hiram. Circa palatium quod Salomon decreuit sibi edificare, dicendum, quòd non fuit vnicum palatium, sed tria: vocatur tamen palatium sibi, in quantum erat distinctum à domo, quæ edificatur Deo. Ideo siue esset vna domus, siue multæ diceretur palatium sibi. Erant autem tres domus, scilicet palatium quod fecit Salomon, vt ipse moraretur in eo cum vxoribus suis, & palatium, quod fecit filia Pharaonis, & domus saltus Libani. Quia essent istæ tres colligitur. 3. Reg. 7. & ibi declaratum est. Causa quare fecit Salomon domum filia Pharaonis fuit, quia Salomon habebat vxores multas: nam erant ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubinae trecentæ. tertio Regum septimo. Et inter illas erat dignior filia Pharaonis, quia illam primo accepit: & fortè quia erat maioris dignitatis propter patrem suum, qui erat potentissimus rex, ideo honorabatur eam Salomon inter ceteras, quasi esset vnica vxor. Sicut colligitur Cantic. sexto. Sexaginta sunt reginæ,

& octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus: unica est columba mea, perfecta mea: unica est mater sua, electa genetrici sue. Et ibi quantum ad litteram agitur de filia Pharaonis, quae excedebat reliquas uxores. Salomon ergo voluit honorare eam in hoc, quod ei solum fecit domum, ubi maneret cum familia sua. Ipse autem Salomon cum aliis uxoribus, & concubinis manebat in alia domo, & ista est domus secunda, de qua dicitur tertio Regum tertio, quod edificavit Salomon sibi domum. Tertia domus erat, quae vocabatur saltus Libani, in qua erat armamentarium regis. Istius autem domus pulchritudo super alias domos, & fabricatura huius ponitur tertio Regum septimo. Aliarum autem non ponitur figura. De gloria autem domus huius, & partibus eius, & officijs, vel visibus, ad quos erat, declaratum est ibidem. Iste domus fuerunt magnae, & magnorum sumptuum in edificando, moratusque est Salomon edificando eas maiori tempore, quam edificando templum. Nam templum edificavit in septem annis, tertio Regum sexto. Domum autem suam, scilicet omnes tres domos edificavit annis tresdecim, ut patet eodem lib. 7. Et pro istis domibus accepit Salomon ligna cedrina, & abiegna ab Hiram, quae simul caesa sunt cum lignis pro domo domini. Et ob hoc dicitur hic, quod decrevit Salomon edificare domum domini, & palatium sibi, quasi dicat, materia, quae infra petitur ab Hiram, erat tam pro domo Dei, quam pro palatio regis.

Si Salomon peccaverit edificando sibi palatium. Quae. III.

QVAERITVR ulterius, ad quid Salomon voluit edificare sibi palatium, cum iam haberet palatium, & an peccaverit in hoc. Aliquis dicit, quod sic, quod expendere pecuniam in aliquid superuacuum peccatum est. Et tamen superuacuum erat Salomoni edificare palatium sibi, quia habebat iam palatium, & satis speciosum. Nam David habebat domum cedrinam pulchram, quam fecerant ei artifices Hiram, secundo Regum quinto. Et praecedenti libro cap. decimo quarto. Et ipse David laudabat eam tanquam esset maior, quam ipse mereretur. Cum dixit: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus est: praecedenti lib. decimo septimo capitulo. Sufficiebat ergo Salomoni habitare in domo illa, & non edificaret alia palatia. Aliquis dicit, quod Salomon licite edificavit palatium sibi, quia fecit hoc ad honorem Dei, scilicet ne vxor sua maneret in domo David, eo quod sanctificata fuerat, quia ibi steterat arca, ut patet infra 8. Et sic fecit ei domum. Dicendum, quod licite poterat morari filia Pharaonis, & quaecumque aliae mulieres in domo David, licet steterat ibi arca, ut declaratum est tertio Regum nono, in quadam quaestione, & etiam dicitur infra 8. & sic non oportebat aliam domum edificari: & dato quod licuisset aliam domum edificari pro filia Pharaonis ad maiorem honestatem, ad quid tres domus edificatae sunt? ut declaratum est praecedenti quaestione. Dicendum est, quod Salomon edificando istas tres domos, non peccavit, etiam si plures edificasset: nam edificare secundum se non est malum, nisi ad malum finem fiat, vel de rebus male acquisitis. Nec etiam erat prohibitum edificare domos multas, & pulchras. Unde non solum Salomoni erat licitum, sed etiam quibuscumque alijs regibus edificare multas domos. Nam quaedam erant prohibita regibus inter Israelitas, scilicet multiplicare equos, & currus, & augere pondera in menta auri, & argenti, Deuter. 17. Inter haec autem aedificia pulchra

Determi.

non erant interdicta regibus, ideo licebat eam edificare: potissime autem licitum erat hoc Salomoni: quia Deus promiserat ei dare gloriam, & diuitias super omnes reges, qui ante eum fuerant, & qui post eum futuri erant. Et tamen gloria apparet in magnitudine, & pulchritudine aedificiorum, & caeteris apparatibus exterioribus: ergo licitum erat Salomoni facere palatia quocumque vellet, & quantaecumque magnitudinis, & pulchritudinis. Item patet, quia ad magnificum pertinet expendere abundantissime in iis, quae sunt semel per vitam, vel raro. Et in iis, quae semel facta semper manent: sicut in contractu matrimonij, in domus constructione, in sepulchro faciundo, & similibus: ut patet quarto Ethic. cap. de magnificentia. Sed Salomon erat magnificus, & Deus volebat, quod esset magnificus, quia ipse dederat ei hunc habitum, vel inclinationem: ut patet tertio Regum quarto Dedit Salomoni sapientiam, & latitudinem cordis, sicut arenam, quae est in litore maris, scilicet magnam latitudinem cordis. Et tamen latitudo cordis est magnificentia, secundum quam non dubitat quis magna expendere in eis, quae oportet. Ergo licitum erat Salomoni facere pulchra, & magna aedificia. Item patet: quia ad magnificum pertinet habere res aliquas magni valoris, & expensarum, & paucorum reddituum, quae solum proficiant ad ostendendum magnitudinem illam, ut patet quarto Ethic. scilicet de magnanimitate. Et tamen Salomon erat magnanimus: ideo ad eum pertinebat habere talia: & huiusmodi sunt palatia ad habitandum pulchra, quia nullorum reddituum sunt, cum non sunt locanda, ideo ad Salomonem pertinebat edificare palatia. Ad rationem in contrarium dicendum, quod non peccavit Salomon edificando palatia, quia Salomon non legitur peccasse usquequo mulieres peruerterunt cor eius ad idolatriam 3. Reg. 2. Et tamen ante hoc ipse habebat palatia tria facta, de quibus 3. Reg. 7. Ergo non peccaverat construendo illa. Et cum dicitur, quod expendere pecuniam superuacuum peccatum est. Et tamen Salomon faciebat huiusmodi, ergo & cetera. Dicendum quod verum est, quod expendere superuacuum pecuniam in quolibet homine est peccatum, & tamen qui expendit illam ad aliquod opus vitis quaecumque illud sit, non expendit superuacuum: De Salomone sic dicendum, quod licet haberet domum, in qua habitaret, & construeret alia palatia, non faciebat superuacuum: quia opus magnificentiae, & magnanimitatis erat, quae sunt virtutes excellentes 4. Ethic. Etiam faciebat ad gloriam regni sui, et Deus volebat, quod ipse esset gloriosior alijs regibus, ergo etiam vellet, quod faceret plura, et maiora aedificia quam alii reges.

Quare Salomon numeravit operarios cum David constitueret eos. Quae. IIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicitur hic, quod Salomon numeravit operarios, scilicet septuaginta millia portantium onera, & octoginta millia, qui cederent lapides. Nam David collegerat iam omnes operarios, qui necessarii erant ad opus istud: ideo non oportebat quod Salomon alios numeraret operarios: patet quod David constituerit operarios, quia praecedenti cap. 22. dicitur quod praecipit David, quod congregarentur omnes profelyti de terra Israel, et constituerit ex eis latomos ad cedendos lapides in montibus, et poliendos, ut edificaretur domus Domini. Aliquis dicit, quod David artifices numeravit ad cedendos lapides, et tamen non ad portanda onera humeris suis: Nam praecedenti capitulo vigesimo secundo solum dicitur de latomis, et illi sunt lapidum cesores. Dicendum quod hoc non stat, quia licet ibi dicatur solum de cesoribus, intelligendum etiam

Instit.

etiam est de portantibus onera, quia integrum opus constituit David, ita ut non deesset Salomon aliquid nisi velle, & ponere animum, & si mihi ad opus: quod patet eodem capitulo. Nam cum enarrasset David omnia necessaria in opere iam esse ab eo parata, ait: Surge ergo, & fac, & erit Dominus tecum. Si tamen deessent portitores onerum non esset opus completum. Ideo dicendum, quod David etiam constituit portitores onerum. Dicendum, quod verum est, quod David vivens instituit cesores lapidum, & portitores, quos haberet Salomon ad opera, & illos eosdem Salomon postea accepit ad opus hoc, ut patet infra in littera, scilicet cum iis artificibus, quos mecum habeo in Iudaea, quos praeparavit pater meus David: ergo artifices istos lapidum, quos nunc Salomon, habebat instituerat David. Salomon tamen fecit novam numerationem istorum artificum propter multa. Primo, quia David numeraverat istos artifices vivens, & non inceperat tunc facere opera, ita ut continuaretur usque ad tempus, quo nunc Salomon coepit edificare templum, sed manserunt quiescentes toto tempore intermedio. Nunc autem cum opus inchoandum esset tempore Salomonis, noviter operarios istos numeravit Salomon, & destinavit eos ad opera sua. Secundum fuit, quia David numeravit profelytos, qui erant tempore suo, & eos astrinxit vel assignavit huic operi cedendorum poliendorum, portandorumque lapidum. Et tamen post illam numerationem usque ad tempus, quo Salomon inchoavit opus istud creverunt profelyti, quia multo plures conuersi sunt ad Iudaismum. Etiam aliqui de iis, qui iam conuersi erant non erant tempore David apti ad labores istos propter parvitatem, & tenebritudinem aetatis. Et postea tempore Salomonis quoniam inchoatum est opus, erant apti: & sic debuerunt a Salomone iterum numerari: & inuenirentur multo plures. Considerandum autem, quod in ijs operariis, qui lapides cedebant, & portabant humeris, nullus erat de progenie Israelitarum, sed omnes erant de conuersis ad Iudaismum, & de filiis eorum, & vocantur isti profelyti, id est advena, quia de alieno cultu veniebant ad cultum veri Dei. Et de terra gentilium veniebant ad habitandum inter Iudaeos. Et patet hoc, quia tam in numeratione, quam fecit David, quam in ea quam fecit Salomon, dicitur quod erant profelyti omnes: de numeratione David patet praecedenti lib. 22. capitulo. Praecipit David, ut congregarentur omnes profelyti de terra Israel: & constituerit ex eis latomos ad cedendum lapides. De numeratione, quam fecit Salomon, patet infra in littera, numeravit Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Israel. Quare autem soli profelyti ad hoc opus assumpti sunt: & quam habitudinem tenebant inter Israelitas declarabitur infra in quadam quaestione.

De ista additione, quae hic ponitur in quibusdam verbis, scilicet. In qua, & habitavit. Quae. V.

QVAERITVR ulterius, cum Salomon loquatur ad Hiram regem Thyri, suadens ei, quod det sibi ligna cedrina, sicut dedit David patri eius ad edificandum domum: quare dicitur: in qua & habitavit? quia ista additio videtur superuacua. Nam nihil addit ad intentum Salomonis, quod David habitasset in domo aliqua alias illa, quam aedificaverunt ei artifices Hiram de cedris. Dicendum, quod non ponitur sine mysterio illa particula, & proficit ad duo, quae Salomon petebat hic ab Hiram. Primum erat, quod daret sibi ligna cedrina, & alia pro domo Dei edificanda. Secundum erat, quod daret sibi etiam pro palatio quod sibi volebat edificare. quantum ad primum proficiebat, Alph. Toit. super Paralip. Pars 2.

scilicet, quod si domus de cedris constructa fuit David, & habitavit in ea, dignius erat, quod construeretur Deo domus de cedris. Istam eandem rationem fecit David contra se, putans se male agere, si non construeret templum Domino, cum ait ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus est, praecedenti lib. 17. ca. quasi dicat, iniustum est, quod ego habitem in domo cedrina, & arca Dei non habeat domum cedrinam, vel preciosiorem si fieri potest, sed quod habitet sub tertio de pellibus. Istum etiam modum arguendi Deus habet contra Iudaeos: nam volebat quod talia darentur ei qualia magnis dominis: nam ipse est maior omnibus dominis, scilicet rex regum, et dominus dominantium, qui solus habitat lucem inaccessibilem. Prima ad Thimoth. sexto. Ideo vult, quod si aliqua sunt, quae oblata magnis principibus non placet eis, non offerantur duci suo: ut patet Malach. primo, ubi conseritur Deus de sacerdotibus, qui contemnebant sacrificia, dicens: Vos o sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dicitis, in quo despicimus nomen tuum? Offeritis super altare meum panem pollutum, & dicitis: in quo polluimus te? in eo quod dicitis, mensa Domini despecta est. Nonne si offeritis claudum ad immolandum, malum est, offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut susceperit faciem tuam: quasi dicat, sicut quando offeritis munera ista despecta ducibus, & magnis dominis non acceptant illa, ita nec ego acceptabo. Et sic vult Deus, quod talia sibi offerantur, qualia principibus magnis offeruntur. Et tamen principes, & reges volunt habitare in domibus cedrinis: ergo Deo fabricanda erat domus cedrina. Secundum proficiebat hoc ad materiam, quam petebat Salomon, ut edificaret inde palatium sibi. Quia pater eius habitauerat in domo cedrina, quia non indignior patre suo, sed potius magnificandus erat in gloria diuitijs, & honore super eum, & super omnes reges, sicut Deus de eo praedixerat praecedenti capitulo. & tertio Regum tertio. Recte ergo dictum est, quod David habitaverit in domo cedrina.

De quibusdam caeremonijs hic positjs, quae debebant fieri in domo, quam intendebat edificare Salomon. Quae. VI.

QVAERITVR ulterius, cum dicitur hic de caeremonijs, quae deberent fieri in domo, quam intendebat Salomon edificare, scilicet quod adoleretur incensum, & suffumigarentur aromata, & proponerentur panes: & offerentur holocausta mane & vespere, quoniam fieri debebant caeremoniae istae. Respondendum, quod prima caeremonia erat suffumigare aromata, vel adolere incensum. Pro quo sciendum, quod Deus iusserat fieri duo altaria in sanctuario suo. Unum erat aureum, aliud aeneum. De aeneo postea dicitur. De altari aeneo dicendum, quod erat factum quadratum de tabula lignorum setim intus vacuum, ut esset portatile habens duos cubitos altitudinis & unum cubitum latitudinis, & alterum longitudinis. Et erat totum operum laminis aureis, ideo vocabatur altare aureum. Istud erat positum intra tabernaculum Moysi in prima tabernaculi parte ante velum sancti sanctiorum, & quotidie in eo cremabatur thymiana bis mane & vespere, Exod. trigesimo. Modus autem erat, quod sacerdos induebatur vestibus sacris, & capiebat unum vas de illis, quae vocantur ignium receptacula: Exo. 27. vel alio nomine vocantur thuribula, eo quod postea ponebatur in eis thus, & implebat illud vas prunis, quas sumebat de altari holocaustorum. Nam in altari holocaustorum erat ignis perpetuus, qui nunquam extinguebatur, cum sacerdotes supponeret ei semper

Modus cremandi thymiana.

C 4 ligna

ligna Leu. 6. Illud altare erat extra tabernaculum in atrio eius, & sumptis inde prunis sacerdos in thuribulo cneo introibat in tabernaculum, & ponebat thymiamam super prunas, & vas sic plenum prunis & thiamare ponebat super altare thymiamatum, & cremabatur ibi thymiama: emittebatque odorem suauissimum. Ignis autem ad cremandum istud thymiama semper assu- mebatur de altari holocaustorum. Et si quis assumeret de alio igne ad ponendum in thuribus, peccabat, & moriebatur. Sic enim mortui sunt duo filij Aaron prima die, quia ministraverunt. Nam acceperunt ignem alienum in thuribus, & egressus ignis de altari holocaustorum cremavit illos: non ledendo vestes, nec corpora, sed ipsos occidendo. Leuit. 10. Cum autem poneretur ista thuribula plena prunis, & thymiamate super altare aureum, sacerdos qui ponebat, manebat intra tabernaculum coram altari donec totum thymiamam cremaretur: & tunc tollebat thuribulum de altari, & exibat de tabernaculo ad atrium, ubi erat populus. & alij ministrantes, & ponebat thuribulum in loco suo cum aliis vasibus altaris holocaustorum. Iste modus obseruabatur etiam in vespere, cum quotidie fieret bis, & quando sacerdos maneret interius dum cremabatur thymiama, populus erat foris expectans eum quousque exiret. Sic patet de Zacharia patre Beati Iohannis Baptistae: nam forte exiit, vt offerret incensum, & introiit in templum Salomonis, & mansit ibi, dum cremaretur incensum, apparuitque ibi Angelus, qui denunciavit sibi, quod gigneret filium, & quia dubitavit factus est mutus Luc. primo. Et dicitur ibi, quod erat populus foris expectans eum, scilicet ipse erat in templo, & populus totus erat foris in atrio templi, & expectabant quousque ille exiret completo iam ministerio. Iste idem modus obseruabatur in ista ceremonia in templo Salomonis, quod in tabernaculo Moyse. Nam etiam in templo Salomonis altare holocaustorum, de quo sumebantur prunae pro thuribulo, erat extra tabernaculum in atrio eius, altare autem thymiamatum erat in templo ante sancta sanctorum. Quod patet, quia Zacharias, quando obtulit incensum dicitur, quod intrauit ad offerendum, & populus expectabat eum foris. Vocabatur istud altare aureum, quia auro operatum erat. Vocabatur altare thymiamatum, quia in eo quotidie bis thymiama cremabatur. Istud thymiamam erat compositum de multis speciebus aridis sumptis in pondere debito, & proportione: & omnia contrundebantur in mortario, quousque redigerentur in puluerem minutissimum. Exo. 30. Causa autem, quare offerrebat thymiamam, dicitur sequenti quaestione. Ista ministratio erat quotidiana, & non augebatur, nec diminuebatur sicut sacrificia. Nam quotidie offerrebat duo holocausta, scilicet mane, & vespere, quae vocantur iuge sacrificium, & in festiuitatibus offerrebat pluria, Num. 28. & 29. in thymiamate tamen quod cremabatur, idem ritus erat, quia quotidie cremabatur solum bis, nec addebatur, nec minuebatur: Exod. trigesimo.

Quare quotidie cremabatur incensum bis, Quest. VII.

QV A E R I T V R vterius de causa, quare quotidie cremabatur incensum bis, scilicet thymiamam. Dicunt quidam, quod hoc erat ad extinguendum fetorem, qui insurgebat ex crematione sacrificiorum. Nam in atrio tabernaculi quotidie fiebant sacrificia, & in altari holocaustorum cremabantur illorum adipis, vel carnes. Ex carnis autem combustis, vel adipibus grauis odor exhalat: & ad extinguendum illum fetorem cremabantur thymiamata, quae etant

strauissimi odoris, sed istud non fiat. Primo quia (vt plerique asserunt) ex carnis et adipibus crematis in altari non insurgebat aliquis fetor Deo faciente hoc miraculose, & sic dicitur de multis aliis miraculis, quae asserunt fieri circa sacrificia. Secundo patet, quia dato quod insurgeret fetor ex crematione ista, non poterat auferri iste fetor per ista thymiamata, quae cremabantur, quia tantus erat fetor, quod oportebat immensam thymiamata cremari ad hoc, quod mitigaretur, vel non sentiretur: & debebat esse tam excessiuus odor aromatum ad tollendum omnem fetorem combustionis, quod forte corrumpere sentiam. Tertio patet, quia si thymiamata ista cremarentur ad tollendum fetorem ex crematione carnis, & adipum confurgerent: necesse erat, quod cremarentur toties thymiamata, quoties fiebant sacrificia. Et tamen licet regulariter quolibet die fieret duo holocausta, scilicet mane, & vespere Nu. 28. tamen in festiuitatibus fiebant multa, & per accidens ex deuotione populi fiebant multa, ita vt interdum contingeret fieri mille sacrificia vna die, sicut dicitur praecedenti ca. quod Salomon obtulit mille hostias in Gaboon. Oportebat ergo saepe tunc thymiamam in die cremari. Et tamen solum bis quotidie cremabatur thymiamam: Exod. 30. Ergo non cremabatur ad tollendum istum fetorem. Quarto patet, quia aliqui dies erant, in quibus solum offerrebat duo aequalia solum mane, & vespere, & aliqui in quibus multa simul, ita vt altare non posset simul sustinere, & carnes, & adipis hostiarum 3. Re. 8. & infra 7. sicut fuit in dedicatione templi. Ideo cum tunc necesse esset grauiissimum exhalari vaporem, oportebat plura de thymiamate apponi, quam alijs diebus. Et tamen non iubebatur vno die plus poni, quam alio: ergo non fiebat ad tollendum fetorem combustionis. Quinto patet, quia si fieret ad tollendum istum fetorem, cremaretur thymiamam in loco exteriori, scilicet in atrio tabernaculi, ubi erat altare holocaustorum, in quo cremabantur sacrificia. Et tamen cremabatur in tabernaculo, ubi nullus hominum erat, nisi sacerdos, qui introibat ad cremandum illud. Ergo non fiebat ad tollendum fetorem, quia ibi nulli asserrebat fetorem. Dicendum ergo, quod ista crematio thymiamatis fiebat ad solum honorem Dei. Nam Deus volebat, quod assererentur, vel apponerentur sibi ea, quae apponebantur principibus, & magnis dominis: Vt patet Malach. primo, scilicet, si offeratis claudum, & languidum, nonne malum est? offerri illud duci tuo, & si placuerit ei: & acceperit faciem tuam, quasi dicat id, quod non accipit dux humanus non vult accipere Deus. Et quia odoramenta apponere pertinet ad delicias domino, & magnum honorem, ideo Deus volebat, quod etiam sibi apponerentur, & etiam si non odoraret illa. Sic enim erat de sacrificiis, nam nihil Deo deferrebat, quod offerretur ei animal claudum, vel sanum. Et tamen irascebatur, quando offerrebat eum aequalia clauda, & languida, quasi per hoc contemneretur. Quod autem fieret ad honorem, patet quia Deus voluit, quod thymiamam fieret sibi ex multis speciebus in commixtione certa, iubens ne quis hominum auderet tali compositione vt odorando illam, vel facere ad dandam eam alieno: sub pena mortis: Exo. 30. cap. Item fiebat hoc, vt non videretur Deus Israel minoris auctoritatis, quam dii gentium. Nam illi non erant dii: et tamen omnibus illis offerebatur thus ad odorandum, vel in honorem, ergo Deo Israel dandum erat thus, & thymiamam compositum. Alia causa erat, quia licet Deus Israel non odoraret, cum non esset animal, tamen scriptura fingit eum tanquam odorantem. Sicut patet Gen. 8. quando Noe exiens de arca obtulit sacrificium de omnibus animantibus, dicitur, quod odoratus

tus est dominus odorem suauitatis. Sic etiam sepe dicitur in Leuitico, quod adeps sacrificiorum dabat domino odorem suauissimum: ideo conueniens erat apponi ei res boni odoris: cum putetur, vel fingatur odorare. Causa tamen potissima fuit propter honorem.

De ceremonijs panum propositionis, Quest. VII.

QV A E R I T V R vterius, circa ceremoniam propositionis panum, de qua hic dicitur. Respondendum quod in tabernaculo Moyse erat vna mensa aurea, scilicet de lignis scilicet operata laminis aureis, cuius fabricatura ponitur Exo. 25. Ista erat in tabernaculo in prima parte eius, quae vocatur Sanctum, vel Sanctuarium: & erat ad latus aquilonare illius, Exo. 26. Super illam autem proponebantur duodecim panes, quorum quilibet continebat duas decimas de farina. Erant isti panes in duobus versibus sine lineis, scilicet sex panes in vna linea, & totidem in alia, Le. 24. Isti panes conficiebantur a sacerdotibus, & non licebat alicui mulieri formare aliquem panem istorum, nec etiam laicis, sed laici dabant farinam Leuitis, & quidam Leuita custodiebant illam in Thefanis scuarum: & cum opus esset quod formarentur panes, sacerdos petebat farinam a Leuita, & formabat inde panes duodecim, vt colligitur prece. lib. 9. & 23. c. Isti panes fiebant quolibet sabbatho, & coquebantur tunc, & recentes ponebantur super mensam vsque ad aliud sabbathum. Et tunc fiebat alij duo decim panes, & recentes ponebantur super mensam ablatis prioribus duodecim, Leu. 24. & iste ritus duraturus erat in sempiternum per singula sabbathorum: cum ablatis essent comedebant illos sacerdotes, nec licebat alijs, siue laicis, siue Leuitis comedere de eis. Reg. 21. cap. & Mat. 12. Si quis tunc esset in necessitate famis, licebat ei comedere de illis, & si esset laicus, dum tamen esset mundus a contactu mulierum: hoc patet de Achimelech sacerdote, qui licet vidisset Dauid constitutum in necessitate famis, noluit dare ei de panibus propositionis quousque, scilicet, an pueri essent mundi, & maxime a mulieribus, & respondit Dauid: Et quid est si de mulieribus agitur continuus ab heri. & nudius tertius, & vasa puerorum sancta sunt: & tunc dedit eis Achimelech panes, primo Regu. 21. proueniebant autem isti panes sacerdotibus ministrantibus in mercede ministerii: sicut de sacrificijs proueniebat eis certa pars. Nam de holocausto proueniebat sacerdotibus offerentibus pellem, Leu. 6. de hostia pacifica proueniebat pectusculum, & armus dexter, Leu. 7. de sacrificio pro peccato, & pro delicto proueniebant alia iura de quibus tangitur Leu. 5. & 6. cap. & tamen voluit Deus aliquid speciale esse in panibus propositionis: nam licet carnes sacrificiorum prouenirent sacerdotibus, licebat filiis, & filiabus, & vxoribus comedere de illis, Leu. 10. De panibus autem propositionis soli sacerdotes comedebant, primo Regu. 2. & Matthei. 12.

Quare vocabantur panes propositionis, Quest. IX.

QV A E R I T V R vterius, quare vocabantur isti panes propositionis. Respondendum quod in Hebraeo vocantur panes facierum: & dicit Rabbi Salomon, quod vocantur sic, quia ex vtraque parte habebant faciem, scilicet, non erant sicut panes cocti in clibano, quia illi ex vna parte habent faciem, scilicet ex illa, qua non sedent in terra. Ex alia autem non habent faciem, sed denigrantur, & contrahunt crustam. De his autem dicit Rabbi Salomon, quod coquebantur

in vasis ferreis, sicut coquuntur hostiae: & ex nulla parte denigrabantur, sed vtrinque facies erat. Istud tamen non fiat, quia panes propositionis erant magni, cum quilibet contineret duas decimas, & tamen decima est satis magna mensura, scilicet, quantum potest in die vnus homo comedere, quod patet in mensuratione manna: nam Deus iubeat, quod in deserto quilibet daretur pro tota die vnus gomor de manna. Exo. 16. & ibi dicitur, quod Gomor est decima pars Ephraim. Et sic quilibet panis istorum continebat duas decimas, siue duo gomora, Leu. 24. & erat sufficiens ad cibum duobus hominibus pro vno die toto: non ergo poterat talis panis coqui intra vasa de ferro, vel de aere, quia propter suam grossitatem non posset digeri, & coqui medulla illius, sed sola extremitates. Et si deberet medulla coqui, necesse erat, quod extremitates comburerentur. Non poterant ergo isti panes coqui, nisi in clibano. Vocantur autem panes propositionis, vel facierum, quia coram facie Domini ponebantur. Erat enim mensa propositionis intra tabernaculum ante velum Sancti Sanctorum, et in Sancta Sanctorum iudicabatur esse Deus, quia ibi respondebat, & audiebat vox super arcam in propiciatorio, inter alas cherubim: Nu. 7. Et cum panes isti essent ante sancta sanctorum dicebantur esse ante Deum, quia quidquid erat ante sancta sanctorum dicebatur esse ante faciem Domini. Et deberent vocari panes faciei: vocantur tamen pluraliter panes facierum, quia in Hebraeo mutantur numeri, & personae, genera, & omnia accidentia partium orationis propter barbariam idiomatis. Litera autem nostra conuenientius ad sensum istum vocauit istos panes propositionis, ubi litera Hebraica dicit panes facierum, scilicet quia proponebantur, id est in mensa ponebantur coram Domino.

Quare isti panes ponebantur in sanctuario & ceteris, Quest. X.

QV A E R I T V R vterius de causa, quare isti panes ponebantur in sanctuario super mensam, & quare erant duodecim, & quare mutabantur de sabbatho in sabbathum: et sic de alijs ceremonijs. Respondendum quod ponebantur isti panes coram domino propter multa: primo ad honorem. Nam panis est de rebus maxime necessarijs, ideo est magna reputationis. Ponebatur ergo coram domino, vt intelligatur quod est honoratum ponendo coram ipso id, quod in omnibus preciosissimum habemus: sic enim erat de thymiamate, quod cremabatur: nam Deus non odorabat illud, cum non esset animal: et tamen cremabatur quotidie coram eo ad honorem ipsius: sic etiam de animalibus quae quotidie imolabantur: nam non proficiebat hoc Deo, et tamen iubeat illud fieri, quia erat honor suus. Secunda causa erat ad reddendum gratiarum actiones, scilicet, Deus dedit panem nobis, et quidquid etiam quo nutrimur, et conseruamur, et pro hoc tenemur ei ad magnas gratiarum actiones. Et sic sicut de fructibus terre, quos nobis Deus concedit decimas, et primitias tribuimus in recognitionem beneficij: ita conueniens erat quod aliqui panes manerent coram Domino, qui testarentur recognitionem beneficij suscepti, scilicet quod nos de manu eius illos susceperamus. Et isto modo per ea, quae a Deo recipimus dando ei aliquid de illis, gratias agimus de toto quod ipse nobis dedit: sic patet praecedenti lib. cap. 29. cum Dauid offerret Deo munera, ait: Quis ego sum? et quis populus meus, vt possumus haec vniuersa promittere? tua sunt omnia Domine, et quae de manu tua accepimus reddimus tibi. Tertia causa est ad petendum conseruationem fructuum terrae, scilicet quod cum panes coram Do-

Determinatio.

Quo thymiamata coquebantur.

tus

mino

mino pominus erramus tacite quod panem, qui est principium vite nostrae nobis tribuat, et eum, quem semel terrae concesserit ab importunitatibus conseruet: quia nihil nasci prodest nisi ad horrea reductur, et recon- datur. Et ista oratio pro pane dando, atque seruando est valde conueniens, quia inter caetera, quae Christus nos in oratione petere docuit ait: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Recte ergo conuenit quod panes ponerentur coram Domino. Alia cerimo- nia erat, quod ponerentur isti panes duodecim seper. Ratio enim erat huius ad signandum illos, pro quibus offerbantur: nam Hebraei offerbant eos, & totus Israel per duodecim tribus diuidebatur: ideo ad signan- dum eos debebant duodecim panes offerri, & sic dicitur Leui. 24. quod isti panes manerent coram Domi- no in memoriam semper pro duodecim filiis, vel tri- bus Israel. Sciendum autem quod isti panes erant ae- quales, quia quilibet continebat duas decimas. Leui. 24. & hoc quia offerbantur Domino pro duodecim tri- bus Israel. Et si aliquis esset maior alio, putaretur quod aliqua tribus apud Deum erat maior quam alia. Etiam daretur occasio emulationis, & hoc Deus au- ferre voluit, ideo fecit quod essent aequales panes, sic etiam fuit de oblatione principum duodecim tribuum in dedicatione templi. Nam per duodecim dies obru- lerunt oblationes, & quantum vnus obtulit tantum ali- us, scilicet tot animalia & talia, & ad idem genus sacri- ficii etiam talia vasa aurea, & argentea, & aequalis po- deris: vt patet Num. 7. & hoc vt tolleretur omnis emu- latio, & contentio de praelatione in alterutrum. Et non solum seruabatur hoc inter tribus, sed etiam inter per- sonas. Nam Deus iussit quod quando quis esset vigin- ti annorum, & transiret ad numerum, quod solueret dimidium sicli. Et diues non adderet ad dimidium sic- li, & pauper non diminueret. Et hoc erat, quia istud praerium dabatur pro animabus numeratorum: & si daretur praerium inaequale, putarent quidam se ma- gis pertinere ad Deum quam alii: & hoc Deus noluit Exo. 30. cap. Alia ceremonia erat, quod isti panes po- nerentur in mensa propositionis, quae erat ad latus Aquilonare tabernaculi Exo. 26. Causa huius est, quia per tabernaculum signabatur totus orbis, vt declaratum est ibidem. & Exo. 28. Et quia pars meridiana orbis non est habitata, sed perpetuis caloribus tenetur, & aque maris illam operiunt, non sunt ibi fruges. Et quia pa- nes propositionis sunt in representationem, terrae na- scentium, & praecipue segetum, de quibus viuimus, & iste sunt ad partem aquilonarem orbis, in quo nos habitamus, ideo debuit mensa propositionis poni in la- tere aquilonari tabernaculi. Ex eadem ratione cande- labrum positum est in parte meridiana, de quo agitur inf. in quadam questione. Alia ceremonia erat, quod panes isti ponebantur seni contra senos in duobus ordinibus. Et huius non est alia causa nisi pulchritudo, & conserua- tio panum: Poterant namque isti panes esse superpositi, & occuparetur modicum spacium mensae: & tamen non conueniebat ad conseruationem ipsorum, quia sic fa- cilis mucosi efficerentur. Erat ergo quilibet panis perse, & quia erant duodecim panes magni si ponerentur sigillatim, & tamen omnes in vno ordine, oporteret mentem esse longam nimis, debuerunt poni in duobus ordinibus, seu contra senos, scilicet sex in vna linea, & sex in alia. Etiam erat hoc propter pulchritudinem, & de quibusdam istorum causa dari non potest. Sic enim in rationali erant duodecim lapides preciosi, in quibus erant sculpta nomina duodecim filiorum Isra- el, & erant illi lapides in quatuor ordinibus. Exod. 28. Alia ceremonia erat, quod isti panes manerent per septem dies coram Domino, & in sabbatho sequenti mutabantur, & ponerentur alii recentes. Causa huius

erat, quia Deus volebat, quod semper manerent coram eo duodecim panes, & tamen non poterant semper manere iidem panes, quia corrumpere vellent, ideo mutandi erant, & ponendi alii recentes: vt sic per mutationem semper manerent alii panes coram Domino. Causa autem quare mutabantur post septem dies, scilicet de sabbatho in sabbathum, fuit vt panes quando tollerentur de mensa essent adhuc apti ad cibum: si tamen manerent multis diebus induraren- tur valde: nec proficerent ad cibum. Post septem autem dies satis essent conuenientes ad cibos. Si tamen quaeratur, cur potius post septem dies quam post quinque: dicendum quod quaedam sunt quorum sola voluntas causa est, et potissima est istud in ratione terminorum: sicut fit in iuribus, scilicet datur decem dies ad appellandum, non potest dari causa quare potius dentur decem quam vndecim, vel nouem. Sed est voluntas causa. Potest autem dici, quod dati fuerunt septem dies hic ad mutandum panes, vt fierent mutationes istae de sabbatho in sabbathum. Nam cum ista positio panum in mensa coram Domino esset qui- dam cultus eius, et non debebat fieri quotidie, potius fieri debebat in die solenni quam aliis diebus. Si autem fieret post quatuor, vel quinque dies pauciores septem, vel plures non fieret de sabbatho in sabbathum. Fuit ergo conuenientius sic, quam aliter fieri. Nam sic etiam fiebat in sacrificiis, scilicet quod licet quotidie sacrificia offerrentur, tamen in sabbathis plura offerreban- tur quam in diebus profestis. Alia ceremonia erat, quod isti panes a sacerdotibus formarentur, & non tange- rent illos mulieres, nec laici. Causa est sanctitas pa- num. Nam Deus voluit, quod isti panes essent magne sanctitatis, & quanto aliquid sanctius erat, tanto ad pau- cioribus tangi, & videri debebant: sic patet de arca, quae erat sanctior inter omnia vasa sanctuarij: ideo non debebat videri nuda, nec etiam a Leuitis: & si quis videret eam nudam moriebatur, Num. 4. Et sic mortui sunt Bethsamite videntes eam 1. Re. 6. ita cum panes propositionis essent sanctissimi, non debebant forma- ri a mulieribus, vel a laicis, sed sacerdotes ipsi accipien- tes farinam ab Israelitis videntes illos formare. Leui. 24. Alia ceremonia est, quod farina istam darent fili- bus Israel, scilicet laici. Causa huius est, vt videretur pro quo offerbantur isti panes. Nam isti panes erant coram Domino, et si fierent de farina sacerdotum, viderentur solum poni pro animabus eorum, et tamen Deus volebat, quod essent in memoria duodecim tri- buum Israel, Leui. 24. ergo debebant esse de farina lai- corum. Alia ceremonia erat quod acciperent panes istos sacerdotes, qui tollebant illos de mensa, et illi comederent eos. Causa est vt darentur in mercedem mi- nistrationis: quia sacerdotes, et Leuitae erant ministri Dei, et Deus providere debebat eis de redditibus suis: vnde dixit eis, quod non acciperent possessionem cum laicis, quia ipse erat pars, et haereditas eorum: Nu. 18. et Deu. 18. et ponit hoc in litera Iosue 13. scilicet quod Deus erat pars eorum, id est sacrificia, et oblationes, et alia iura sanctuarij erant pars eorum. Iura autem sacerdotum, et Leuitarum ponuntur Nu. 18. et inter illa erat istud, quod pertinerent panes propositionis ad illos. Alia ceremonia erat, quod de istis panibus non comederent alij, nisi sacerdotes, vt patet primo Reg. 21. et Matth. 12. Causa huius erat magna sanctitas istorum panum. Nam Deus voluit, quod reputaretur isti panes ualde sacri: et ad hoc fecit, quod solis sacerdotibus liceret de eis come- dere, et non laicis, nec filiabus, vt vxoribus sacerdotum, nec et Leuitis. Pro quo sciendum, quod inter Hebraeos ci- bi qui erant permixti laicis ad esum erant quintuplices. Quidam erant quos licebat comedere cuiuscunque siue mundus, siue immundus esset, et isti erant cibi com- munes

Cibi ad vnum lai- corum per- missi apud Hebraeos.

munes, qui non erant aliquo modo consecrati. Secun- di erant cibi, quos non licebat comedere, nisi mun- dis: & tamen licebat cuiuscunque mundo comedere de illis, siue essent masculi, siue foeminae laici, leuitae, vel sacerdotes: & iste erant carnes hostiarum pacificarum quantum ad partem, quae proueniebat offerentibus. Nam offerenti proueniebant totae carnes animalis pa- cificae praeter peccatum, & armum dextrum, qui ce- debant sacerdoti, Leui. 7. & ad comedendum de carni- bus istis poterat offerens inuitare quoscunque vellet, dum tamen essent mundi. Sic enim Deus commen- dauerat, quod offerentes vocarent secum ad comedendum viduas, & pupillos, & quoscunque pauperes, & Leuitas, Deute. 12. & tamen necesse erat, quod omnes isti essent mundi cum deberent tangere carnes sacras: etiam quia intrabant in locum sacrum, scilicet in atrium tabernaculi, vel templi ad comedendum: cum dicitur De. 12. & 16. quod epularentur coram Domino, scilicet in sanctuario. Tertij cibi erant, quos licebat com- edere solis mundis: & tamen non oibus, sed solum sacerdotibus, & filiis & filiabus ipsorum dum manerent in fa- milia sua: isti erant cibi carnum prouenientium sacer- dotibus de hostiis pacificis. Nam comedebant tam ip- si quam familia eorum: Leui. 10. & tamen alienis qua- tuncunque essent mundi non licebat eis dare quidquam de istis cibis, imò si sacerdos haberet filiam, & mane- ret in domo patris sui, comedebat de cibo isto. Si autem illa daretur in vxorem alicui, qui non esset sacerdos, non licebat comedere de istis cibis viuenti viro: mortuo autem illo si rediret ad domum patris sui, non habens filios ex illo viro, poterat comedere de cibis sacerdoti- bus, sicut cum esset puella. Leui. 22. Quartj erant ci- bi, quos solis sacerdotibus, & filiis eorum mundis lice- bat comedere, & tamen poterant comedere illos vbi- cunque vellet, & isti erant panes propositionis. Nam dicitur Matt. 2. quod solis sacerdotibus licebat com- edere illos: ideo excludebantur omnes, qui non erant sacerdotes, scilicet filiae, & vxores sacerdotum: Filij autem sacerdotum quantumcunque essent paruuli poterant comedere de istis panibus, dum tamen essent mundi, eo quod illi erant sacerdotes. Nam non vocabantur tunc sacerdotes, sicut nunc, per hoc quod ordinem accipiunt, vel ministrant, sed ex eo, quod aliquis erat filius sacerdotis erat sacerdos, quia sacerdotium proueniebat inter Hebraeos per progeniem, & si pater erat sacerdos, filius necesse erat sacerdos: nec poterat euadere onus ministrandi, dato quod vellet renuncia- re iuri reddituum sacerdotum: & sic paruulis, & mag- nis competebar comedere posse de cibis istis, licet acquirere nemo poterat, nisi qui ministrabat actua- liter, vel aliquando coeperat ministrare. Quinti erant cibi quos solis sacerdotibus licebat comedere: tamen non in oī loco, sed solum in loco sacro: istae erant carnes, quae proueniebant de sacrificio pro peccato. Nam soli masculi de stirpe sacerdotum in loco mundo comedebant illas: Le. 6. & 10. Et ista hostia reputabatur magis sacra quam omnes alij cibi. Nam etiam in coquendo obseruabat magna munditia ceremonialis, quae non obseruaba- tur in aliis carnis sacrificiis, scilicet, quod si vestis aspergeretur de sanguine huius hostiae, lauaretur in lo- co sacro: & si coqueretur in vase fictili, frangendum illud erat, ne applicaretur vnquam alijs vlibus: & si co- queretur in vase aeneo, siue quocunque metallino, de- fricari debebat valde. Leuit. 6. Tota autem sanctitas ma- ior vel minor, quae erat in cibis istis, pendebat ex volun- tate legislatoris. Nam absolute non videtur esse causa saltem in omnibus istis, quare quidam cibi essent alijs sanctiores. De panibus ergo propositionis dicendum, quod non licebat comedere de illis, nisi solis sacerdotibus per magna sanctitatem suam, quae Deo voluit illis attribueri.

A De dispositione lucernarum in candelabro, vel sanctuario. Quast. X.

QVAERITVR vterius, de quadam alia cere- monia sanctuarij, quae omisa fuit hic. Pro quo sciendum, quod Salomon dicens, quod volebat edificare domum Domino, expressit quid fieri deberet in illa, & posuit tres ceremonias, scilicet adolere thymiamam, ponere panes propositionis in mensa, & offerre sacrificia: est tamen alia ministratio sanctuarij praeter istas, scilicet disponere lucernas in candelabro. Ad cuius euiden- tiam considerandum, quod ministratio sanctuarij fiebat in vasis eius. Erant autem vasa sanctuarij praecipua sex, scilicet arca foederis, altare thymiamatum, candelabrum, mensa propositionis, altare holocau- storum, labrum, & cetera. In duobus istorum nulla fie- bat ministratio, ideo manebant quatuor vasa in quibus fiebant ministratio: patet hoc, quia in arca foederis non fiebat ministratio: sed ipsa poneba- tur intra sancta sanctorum, & semel in anno introibat solus summus sacerdos ferens secum sanguinem pro pec- cato, & vas thymiamatis, vt vapor grossus inde exhals non sineret eum videre quidquam de ijs, quae erant in tra sancta sanctorum, scilicet de gloria Domini appare- te inter alas Cherubim super propitiatorium, Leui. 16. & ad Hebr. 9. & aspergebat sacerdos septies de san- guine contra arcam. Ista autem non erat ministratio in arca. Etiam in labro quae non fiebat aliqua ministratio, quia solum lauabant ibi sacerdotes pedes, & ma- nus, cum ministraturi essent, Exo. 30. & ista non erat ministratio, sed dispositio ministri ad quamlibet mi- nistrationem, quia nihil poterat facere in sanctuario sa- cerdos quin prius lauaretur. Exo. 30. Manent autem quatuor vasa sanctuarij in quibus fiebant quatuor mi- nistrationes: scilicet, in altari thymiamatum mini- strabatur alijs cremabatur quotidie thymiamam, de quo supra declaratum est in duabus quaestionibus. In isto altari nulla alia ceremonia fiebat: nam nunquam offerrebat ibi aliquod sacrificium, nec cremabatur adipes, aut sanguis effundebatur super illud: quia oia haec fiebant super altare holocaustorum: sed solum semel in anno in die propitiacionis sacerdos magnus tin- gebat cornua eius sanguine quando exibat de sancta- sanctorum: Exo. 30. In mensa propositionis fiebat se- cunda ministratio, scilicet ponebantur panes, & ma- nebant ibi: vt declaratum est supra in tribus questio- nibus. Tertia ministratio erat in altari holocaustorum, scilicet quod offerrebantur omnia genera sacrificiorum ibi, de quibus infra declarabitur in quadam quaestione. Quarta ministratio erat in candelabro, de qua dicitur hic: & non erant plura vasa, in quibus fierent. Circa istam ministracionem, quae erat in candelabro. Consi- derandum quod in tabernaculo Moysi factum est vni- cum candelabrum de auro purissimo opere productilli, siue maleatorio, cuius fabricatura satis est difficilis, vt patet Exo. 25. Habebat autem in summitate septem calamos, in quibus erant septem vasa, quae vocantur lucernae, si- ue lampades, quia in eis ponebatur oleum: & per no- ctem ardebant, & etiam per diem, vt putatur, quia de hoc dicitur infra. 13. in quadam quaestione, & sacer- dos intrabat quotidie bis ad disponendum lucernas ca- delabri, scilicet ad ponendum oleum, scilicet quan- tum opus erat, & tollendum lychnum combustum. Erant autem ibi vasa subministratoria candelabri, scilicet emunctoria, siue forcipes, & vasa plena aqua: in quibus extinguebantur partes lychni, quae emunctae erant. Etiam infusoria olei, quibus fundebatur olei in lampades. Omnia haec vasa de auro: Exo. 24. Pone- batur autem oleum purissimum in lucernis istis: Exo. 27. In templo autem Salomonis fuerunt multa cande- labra

labra aurea, scilicet decem, et vasa eorū aurea multa. Et erant quinque candelabra ad latus meridianum tēpli, & quinque ad latus aquilonare. Erant etiam cum eis alia candelabra argentea, quorum non ponitur numerus, vt patet 3. Regum 7. & precedenti lib. 24. Bis autem quotidie sacerdos disponebat lucernas candelabri, scilicet in mane, & vespere, quando intrabat ad cremandum thymiam: Exo. 30. In templo Salomonis idem modus ministrandi seruabatur. Solū autē differēbat, quod erant ibi multa candelabra. In tabernaculo autem Moyfi vnicum erat candelabrum. Istud candelabrum in tabernaculo ponebatur in prima parte sanctuarii, scilicet non intra sancta sanctorū, & erat ad latus meridianum eius: Exo. 26. Causa autem quare non fit mentio hic de ministracione ista in candelabro, forte est, quia Salomon non curauit exponere omnia singulatim: quia satis erat quod explicaret quasdam cæremonias ad quas necesse esset edificare sanctuarium. Interdum tamen in similibus narrationibus omnes exprimuntur: sicut fuit de rege Abia loquente contra Ieroboā rege, & Israelitas, qui diuiferant regnum, & colebant idola, & inter viros Iuda colebatur verus Deus. & enarrauit ibi omnes cæremonias, inter quas posuit quod sacerdotes quotidie accendebant lucernam candelabri, vt patet infra 13. Alia causa potest eē, scilicet quod forte Salomoni nō videbatur ista differre à crematione thymiamatis in altari. Nam cum bis in die sacerdos cremare deberet thymiam in altari, eodem tēpore bis locare debebat lucernas in candelabro: Exo. 30. Alia autem ministraciones non coincidebant in tempore, sicut istę duę: ita vt fierent simul & idem, & quælibet aliarum per se expressa est. Istam autem subicit Salomon.

De causis cæremoniarum, quæ fiebant in ministracione candelabri. Quest. XI.

QVAERITVR de causis cæremoniarum, quæ fiebant in ministracione candelabri. Prima erat, quod in tabernaculo Moyfi erat candelabrum. Ratio autem huius est multiplex. Prima ad necessitatem sanctuarii. Nam cum sanctuarium, scilicet tabernaculum esset domus ex tabulis, & operimentis cōstans: & non haberet fenestram in aliqua parte sua, necesse erat, quod haberet candelabrum aliquod, quia aliās nullum esset lumen intra sanctuarium, et cum sacerdos intraret ad ministrandum in vespere, scilicet, vt poneret thymiam in altari holocaustorum, nihil videret: ideo aliquis modus candelabri erat necessarius. Secunda ratio est ad honorem: nam lumen valde honorat, & ob hoc etiam per diem lumen adhibemus in ministeriis diuinis. Patet hoc in celebratione Missarū, nam nunquam Missa sine lumine celebranda est, etiā si meridie celebretur, & in loco patentissimo: ideo sacerdos sine lumine celebrans grauius punitur: vt patet extra de celebratio. missa. cap. vltimo. Ita ergo ad honorem in veteri testamento debebat lumen adhiberi in tabernaculo, etiam si non esset necessarium. Tertia ratio erat, quia p tabernaculum signabatur totus orbis, vt declaratum fuit Exo. 26. & 28. & in vniuerso pars præcipua, & pulchrior sunt luminaria, scilicet sol, & luna, & ceteræ stellæ: ideo in sanctuario debebat esse lumen aliquod ad signandum luminaria vniuersi. Alia cæremonia erat, quod candelabrum in templo Moyfi esset vnicum. Causa huius fuit necessitas. Nam si candelabrum necessarium erat, saltem vnum erat necessarium. Et illud sufficiebat, ideo non fuerunt plura: patet hoc, quia totum sanctuarium diuidebatur. Prima diuisio erat in duas partes principales, Vna erat tabernaculum, Et alia atrium. Taber-

Diuisio sanctuarii in duas partes.

F naculū erat domus quadrangula longitudine cubitorū xxx, & latitudine cubitorū x. & altitudine cubitorū x. vt patet Exo. 26. Habebat autem tabulas in tribus lateribus, scilicet meridiano, aquilonari occidentali. In tercio autē nullus habebat tabulas, sed operiebatur quatuor operimentis, quorum quodlibet totū tabernaculum operiebat. Primum erat de cortinis factis opere pulchro. Secundum de sagis cilicinis. Tertium de pellibus arietum rubricatis. Quartum de pellibus iacynthinis, & in latere oriēali non erant tabulę, sed quoddam tentorium quod trahebatur ante fores, ita vt posset patere ingressus, vel claudis. De ijs omnibus Exo. 26. Alia pars erat atrium, & erat quoddam spaciū in circuitu tabernaculi, cuius longitudo erat cubitorū centum, scilicet ab oriente in occidentem. Et latitudo erat quinquaginta cubitorum, scilicet à meridie in septentrionem. Et in medio istius spatii erat tabernaculum. Erant autem quatuor latera atrij columnis de lignis Setim altitudine cubitorum quinque: & in illis pendebant vela de bysso retorta. Tertium autem nullū habebat atrij: de ijs patet Exo. 27. Pars ergo vna sanctuarii, scilicet atrium non egebat candelabro, quia erat prensa soli, cum non haberet tectum: etiam si poneretur ibi candelabrum, non posset lumen conseruari, quia pars illa omni vērō peruia erat. Alia pars sanctuarii, scilicet tabernaculum diuidebatur in duas partes quoddam velo intermedio, & diuidente: nam vt dictum fuit supra, tabernaculum erat longitudine cubitorum triginta & latitudine decem. Diuidatur ergo secundum longitudinem, & versus partem orientalem maneat viginti cubiti, & ad occidentem decē cubiti: & in medio vbi fit omissio ponatur quoddam velum pendens de quatuor columnis, quæ vna pars ab alia appareat diuisa. Tunc illa pars, quæ est decem cubitorum ad occidentem vocatur Sancta sanctorum. Pars autem viginti cubitorum ad orientem vocatur sanctuarium sanctorum, vel sanctum, vt patet Exo. 26. In illa parte, quæ vocatur Sancta sanctorum, solum erat arca: in alia parte, erāt altare thymiamatis, & mensa propositiois, & candelabrum: & sic in Sancta sanctorum non erat necessarium candelabrum alij quod propter duo. Primum quia non fiebat ibi aliqua ministratio: nam nunquam intrabat illuc quisquam nisi semel in anno summus sacerdos in die ppitiacionis: Leui. 16. & ad Hebr. 9. & ad hoc non erat necessarium lumen. Secunda causa, præcipua erat, quia dato quod esset ministrandum in sancta sanctorum, non poneretur ibi lumen. Sed potius Deus volebat, quod locus ille esset obscurus: vnde quando semel in anno in die expiationis intrabat illuc summus sacerdos ad aspergendum sanguinem, ferre debebat secum vas plenum prunis, & aromate: vt fumus crassus surgens de aromate combusto obnubilaret oculos eius, ne posset videre aliqd de eo quod erat in ppiciatorio inter alas Cherubim: Leuitici decimo sexto: & ad Hebr. 9. Erat autem in propiciatorio gloria Domini, scilicet quidam angelus in corpore assumpto ad respondendum eis, quæ quærebantur. Et ob hoc cherubim extendebant alas suas super propiciatorium ita, ut inter illas latere posset corpus assumptum ab angelo, & non videretur quis erat ille, qui respondebat, sed reputaretur quod Deus respondebat sine corpore existens, vt non fingeretur ei aliqua similitudo, quæ adoreretur. Non ergo debebat esse candelabrum, nec lumen aliquod intra Sancta sanctorum. Et sic solum requirebatur lumē in prima parte tabernaculi, in qua sufficiebat vnum candelabrum, ideo sufficiebat in toto tabernaculo candelabrum vnum. Templum autē Salomonis diuidebatur eodem modo in duas partes principales, scilicet in atrium, & templum, & atrium

Diuisio partis in duas.

non

non habebat tectum, sed parietes in gyro. Templum autem erat clausum parietibus, & tecto. Et in atrio nullum candelabrum erat: & nō erat opus quod esset, cum pateret atrium luminaribus cæli. In Sancta sanctorum intra templum etiam non requirebatur candelabrum aliquod nec ibi erat propter causam supra assignatam, scilicet ne videretur gloria Domini super propiciatorium. In prima parte templi erat candelabrum: & erant multa, scilicet decem candelabra aurea 3. Regum 7. Et multa candelabra argentea, quorum numerus ponitur precedenti lib. 28. Ratio autem quare ibi erant plura candelabra quàm in tabernaculo Moyfi, fuit vna propter magnitudinē templi: quia templum erat maius quàm tabernaculum. Nam prima pars templi, in qua erat candelabrum, erat longitudine quadraginta cubitorum, latitudine viginti, altitudine triginta, vt colligitur 3. Regum 6. Prima pars tñ tabernaculi, in qua erat candelabrum erat longitudine cubitorum viginti, & latitudine decem, & altitudine decem, vt declaratum fuit supra: plura ergo candelabra requirebantur in templo Salomonis. Secundum erat propter honorem, nam maioris honoris, & excellentię fuit templum Salomonis, quàm tabernaculum Moyfi, eo quod istud fuit factū à diuissimis, & ad manendum semper. Illud autem factum est a Iudeis pauperibus quod posset portari per viam, quousque Deus daret eis requiem. Alia cæremonia erat in candelabro, quod erat in tabernaculo Moyfi, quod erat ad partem meridianam templi: Exo. 26. Causa huius est, quia vt dictum fuit supra, per tabernaculum illud signabatur vniuersitas rerū, & in vniuerso sunt luminaria, quæ sunt pars pulchrior totius operis, ideo in tabernaculo debuit esse aliquid, quod signaret illa: & istud fuit candelabrum: & quia inter omnia luminaria mundi septem sunt præcipua, scilicet planetæ: quia illi declinant ad Septentrionem, & austrum, & per hoc immutant diuersimodè aerem in diuersis regionibus, & sic sunt causa generationis, & corruptionis in omnibus terris: Sic ait Aristo. primo de Generatione, & corruptione, scilicet per accessum & recessum solis in circulo obliquo, causantur generationes, & corruptiones in terra. Alię autem stelle sunt fixę: & non declinant ad septentrionem, & meridiem, ideo non possunt tantū efficere ad immutationem generabilium, & corruptibilium: Vnde vti animantium ex planetis naturaliter pendet. Et propter hoc dies septē ipsi septē planetis ascribimus, ex eorū nominibus illos appellantes. Et sic decens fuit, quod in candelabro essent septē calami, in quibus essent septem lucernæ, ad signandum septem planetas. Et erat ordo inter istos calamos, quia, vnus calamus erat stipes ipsius candelabri, & iste erat grossus, & super eum erat magna lampas. Ad latera istius stipitis erant sex calami, scilicet tres ex vna parte, & totidem ex alia, & isti erant minores, & lampades eorum minores: sic est inter planetas: nam in medio eorū est maximus planeta, scilicet maximi corporis, & maximi luminis, scilicet sol. Nam infra solē sunt tres planetę, scilicet Luna, Mercurius, Venus. Et supra Solem totidem, scilicet Mars, Iuppiter, Saturnus: & nullus æquatur soli in magnitudine corporis, nec in puritate luminis. De candelabris autem tēpli Salomonis cuius figurę fuerint non scribitur, sed satis credendum est quod fuerint figurę eiusdem cuius erat candelabrum tabernaculi Moyfi: quia aliās exprimeretur figura eorum. Ista est causa quare in tabernaculo Moyfi erat candelabrum habens septem calamos. Alia autem cæremonia, de qua quærebatur, scilicet quare erat ex parte meridianam: causam istam habet, scilicet quod respectu habitantium in terra luminaria mundi meridianam sunt. Pro quo sciendum,

quod primū cælum quod vocatur primum mobile, figitur super axem suum, qui transit per medium eius a polo in polum, scilicet a polo arctico in antarcticum, & super istum axem figitur totus orbis, & mouetur super polos istos. Istud autem cælum diuiditur per quendam circulum maximum signatum in eo, qui vocatur æquinoctialis siue æquator diei, & ille circulus distat æqualiter ab vtroque polorum, scilicet ab vtroque nonaginta gradibus, quę est vna quarta circuli. Iste autem circulus æquinoctialis est medius in orbe æqualiter distans a meridie, & septentrione, & illa, quæ sunt ad vnā partem eius dicuntur etiam ad Meridiem, quæ autem ad alteram partem dicuntur ad Septentrionem. Omnes autem planetę discurrunt sic, quod aliquando tendunt ad partem meridianam æquinoctialis declinādo ab ea p viginti quatuor gradus, vel plus: & interdū ad partem Septentrionis quousque iterum declinēt per viginti quatuor gradus ab æquinoctiali, vel quasi. Et sic planetę non magis declinant ad meridiem quàm ad septentrionem, & tamen respectu habitantium in terra dicuntur planetę semper meridiani. Nam habitatio nostra in terra est nimis septentrionalis, ita quod planetæ nunquam peruenire possunt ad Zenit capitum nostrorum: ideo siue sint ipsi meridiani, siue septentrionales, respectu nostri semper erunt meridiani. Rectè ergo in tabernaculo ponebatur candelabrum in parte meridianam eius. In templo Salomonis erant multa candelabra. Nā saltem candelabra aurea erant decem, tertio Regum septimo, candelabra argentaria erant quædam, sed illorum non determinatur numerus precedent. lib. vigesimo octauo capitu. & istorum decem candelabrorum aureorum quinque ponebātur ad latus Aquilonis, & totidem ad latus meridianum: & intermedia erat via ad Sancta sanctorum. Hic autem potest considerari alia causa, scilicet necessitas luminis. Et quia tam necessarium erat lumen in vno latere, sicut in alio, tot candelabra ponuntur in vno latere sicut in altero. Altera causa poterat esse ex comparatione ad orbem signatum per templum & tabernaculum, scilicet quod quinque candelabra essent ad meridiem, & quinque ad septentrionem, quia planetę tantum declinant in motu suo versus meridiem, sicut versus septentrionem, vt declaratū est. Et inter ista candelabra est via media, quia inter declinationē planetarū ad Meridiem, & Septentrionem est æquinoctialis circulus diuidens Septentrionem, & Meridiem. Alia cæremonia erat in candelabro tabernaculi Moyfi, scilicet quod licet esset tabernaculum pars meridianam, in qua erat candelabrum, tamen inclinati erant lychini lucernarum versus Septentrionem ad lucendum: vt patet Exo. 26. Causa huius est vna ad necessitatem luminis, scilicet quia lumen erat necessarium versus latus oppositum, in quo non erat candelabrum. Nam candelabrum erat in latere meridianam, & si inclinaretur lumen eius versus meridiem non proficeret, quia inter candelabrum, & latus meridianum tabernaculi nihil erat pertinens ad aliquam ministracionem, & versus aquilonem erat mensa propositiois eum panibus, & vasis. Erat etiam altare thymiamatum. Et in ijs ministrandū erat: ideo lumē debebat inclinari contra aquilonem. Alia causa esse potest ex habitudine ad vniuersum. Nam licet planetę respectu nostri semper sint meridiani, vt dictum est: tamen radios suos versus nos dirigūt ad illuminandum, & immutandum aerem, & licet etiam directè mittant radios ad terram sibi perpendiculariter suppositam, & ad meridianam sibi: nos tamen non conspicimus nisi radios ad nos emissos, & quantum ad hoc videtur totum lumen planetarum declinare a meridie in Septentrionem. Quod autem ista

quæ

que erant in sanctuario, & in vestibis sacerdotis debebant habere causas per habitudinem: & ea, quae sunt in orbe, patet per id quod dicitur Sapient. 10. scilicet, quod in veste Aaron totus orbis erat, & magnalia patrum.

Quare mane, & vespere offerebantur sacrificia holocaustorum. Quasi. XII.

QVAERITVR vterius, circa tertiam ceremoniam, quae hic ponitur, scilicet quod offerentur sacrificia holocaustorum mane, & vespere. Ad cuius evidentiam considerandum, quod omnia sacrificia cuiuscunque generis, fiebant in altari aeneo: nam ut dictum fuit supra in quadam quaestione, Duo erant altaria in sanctuario, scilicet aureum, & aeneum: de altari aureo dictum est, quae ministraciones in illo fierent: nam cremabatur ibi thymiana: de altari aeneo nunc dicendum, quod istud erat altare factum de lignis setim quadratum, scilicet quinque cubitorum longitudine, & totidem latitudine. Altitudine autem trium cubitorum, & erat inane, & concavum, ut posset faciliter portari, & sic portabatur: patet de hoc Exod. vigesimo septimo. Erant autem latera huius altaris operata laminis aeneis: partim propter pulchritudinem, & partim propter necessitatem, scilicet ne cremarentur tabulae, nam istud altare semper erat plenum igne: Leuit. sexto. Erant autem laminae istius altaris aeneae reticulatae ad pulchritudinem, de quarum craticula satis variè affertur, & declaratum est Exod. vigesimo septimo. Quando enim movebantur castra de loco ad locum, portabatur istud altare in vestibus humeris Leuitarum: Num. quarto. Cum autem locanda essent, ponebatur istud altare in sanctuario, & replebatur terra usque ad summam quasi, & ponebantur ibi ligna, & desuper adipēs, & carnes sacrificiorum, & sic erat altare illud: & cum mouenda essent castra, euacuabatur terra, & porrabatur altare, & hoc modo altare erat de terra, sicut Deus iusserat Exod. vigesimo, scilicet, altare de terra facietis mihi. Istud altare erat in atrio tabernaculi, & non introducebatur in sanctuarium. Causa huius erat immunditia quaedam ministracionis, scilicet quia apud altare illud occidebantur animalia, & decorabantur, & fundebatur sanguis eorum ad basim altaris: Leuit. primo, & tertio, & quarto. Et tamen immundum erat tale fieri in tabernaculo, quod erat magnae pulchritudinis. In atrio autem, quod erat pars discooperata sanctuarii, & non tam sacra, nec tam praeciosa poterat conuenienter fieri. Secundum erat, quia non poterat manere altare aeneum in tabernaculo, nam cremaret illud: quod patet, quia in altari holocaustorum aeneo erat semper magnus ignis ad cremandum multas carnes, & adipēs sacrificiorum, qui superponebantur. Tabernaculum autem erat paruae altitudinis, scilicet decem cubitorum solum, quanta erat altitudo tabularum eius: Exod. vigesimo sexto. Et sic flamma surgens de altari holocaustorum cremaret opera tabernaculi, quae erant cortinae, & saga cilicina, & pelles arietum, & iacynthinae: Exod. vigesimo sexto. Item dato quod non eleuaretur semper tantum flamma, ut cremare posset opera, saltem fumus grossus inde confurgens inficeret totam pulchritudinem tabernaculi: quia erat fumus iste crassissimus, & valde contagiosus, cum esset de adipibus, & carnibus combustis. Nullo modo ergo intra tabernaculum esse debuit, sed in atrio eius foris circa ostium tabernaculi ad latus Aquilonare eius: Leuit. primo. Erat autem ignis perpetuus in isto altari. Nam sacerdos teneba-

tur semper nutrire illum, subiiciendo ligna per singulos dies: Leuit. sexto, & ibi fiebant omnia sacrificia, siue necessaria, siue spontanea. In templo Salomonis idem modus erat: nam erat altare holocaustorum aeneum, in quo fiebant sacrificia. Erat tamen differentia, quia altare, quod erat in sanctuario Moysi erat de lignis setim, & opertum laminis aeneis. Exo. vigesimo septimo. Altare autem quod erat in templo Salomonis erat totum aeneum, tertio Regum septimo, & infra quarto. Ratio differentiae est, quia altare Moysi erat portatile, scilicet mouendum erat de loco ad locum, & si esset totum aeneum non esset portatile in tanta magnitudine, factum fuit ergo de lignis setim, & opertum fuit laminis aeneis, & sic portatile erat. Altare autem templi Salomonis, non erat mouendum de loco ad locum, ideo licet esset magnum, & totum aeneum nihil impediēbat. Secundum erat quia altare Moysi erat longitudine quinque cubitorum, & totidem latitudine, & trium altitudine. Altare autem Salomonis fuit longitudine viginti cubitorum, in latitudine totidem, & altitudine decem infra quarto. Ratio differentiae fuit sicut supra. Nam altare Moysi dato quod esset de tabulis setim, si esset cubitorum viginti in longitudine, & totidem in latitudine, non esset portatile humeris hominum: imò nec in plaustro, nisi quodcumque portandum foret soluerentur compages eius, quod erat inconueniens: ideo debuit esse minoris quantitatis, scilicet quinque cubitorum longitudine, & totidem latitudine: Exod. vigesimo septimo. Istud tamen altare Salomonis fuit etiā in atrio templi, & non in tabernaculo. Ratio eadem fuit, scilicet propter immunditiam ministracionis, & propter flammam, & fumum, ne inficeret totam pulchritudinem templi, de quo magis dicitur infra quarto. Sacrificia autem, & omnes caeremoniae ita fiebant in altari Salomonis sicut in altari Moysi.

De caeremonijs, quae fiebant in altari aeneo. Quasi. XIII.

QVAERITVR vterius, circa caeremonias, quae fiebant in altari isto aeneo. Dicendum, quod cremabantur ibi ea, quae offerebantur, vel partes eorum. Oblaciones autem erant duplices, scilicet quaedam de animalibus: & alia de farina commixta aliis rebus. Nam Deus volebat dare pauperibus, & diuitibus facultatem offerendi, & quia pauperes non poterant offerre animalia propter magnitudinem valoris: dabant res parui valoris, de quibus possent offerre, scilicet quae possent fieri oblatio de farina. Et erant quatuor modi oblationis de farina vel pane. Primus erat, quod offerretur farina, & conspergeretur oleo: & tamen non coqueretur, & sic conspersa offerebatur sacerdoti, qui tollebat pugillum de ea, & totum thus quod cum ea offerebatur, & ponebat in altari ad cremandum. Reliquum autem cedebat in ius sacerdotum, ad hoc, quod ipsi comederent illud. Secundus modus erat, quod offerentur panes cocti de simila, & tunc erant panes azimi. Nam nunquam fermentum offerendum erat Deo. Et cum istis panibus offerebantur simul lagana oleo, liba: & panes azimi, qui offerebantur debebant conspergi etiam oleo, scilicet quod farina, ex qua formabantur, commisceretur oleo. Tertius modus erat, quod offerretur sacrificium coctum in sartagine, & ibi frigebatur, et tunc simila ponebatur in sartagine, et frigebatur in oleo, et postea diuidebatur minutatim, et rur-

Duplices erant oblationes.

Quatuor modi oblationis.

Modus caeremoniae holocaustorum.

his fundebatur super eam oleum, et sic offerebatur. Quartus modus erat, quod offerretur sacrificium factum in craticula. Et tunc simila coquebatur, vel assabatur in craticula, quae conspersa erat oleo, & triebatur sacerdoti. In omnibus istis quatuor modis oblationis accipiebat sacerdos id, quod offerebatur, & vnum pugillum de illo, siue modicum ponebat in altari, ut cremaretur. Reliquum autem cedebat in ius sacerdotum. De istis oblationibus Leuit. secundo. Quod autem cedebat sacerdotibus, & aequaliter, patet Leuit. sexto. Erat autem generale in istis oblationibus, & quibuscunque aliis, quod nunquam in eis poneretur fermentum, nec mel: quia Deus ista abhorrebat: & erat generale, quod in quacunque oblatione poni deberet sal: Leuit. secundo. Alia erant sacrificia in carnibus. & ista erant triplicia, scilicet holocausta, hostiae pacificae, & victimae pro peccato: holocausta dicuntur, quia tota cremabantur. Caeremonia autem erat haec, quia quando quis vellet animal offerre in holocaustum, introducebat illud in atrium tabernaculi iuxta altare ad ostium tabernaculi, & ibi illud praesentabat sacerdotibus, & vnus eorum imponebat manus capiti animalis, si esset quadrupes, & accipiebat illud de manu offerentis: & tunc sacerdos iugulabat animal illud. Nam non licebat hoc laicis, nec etiam Leuitis, sed solum sacerdotibus: & si quis usurpare vellet aliquam de istis caeremoniis sacrificiorum, quae infra ponentur, occidendus erat. Numeri tertio, & decimo octauo. Sanguis autem animalis suscipiebatur in quibusdam vasibus aeneis, quae vocabantur crateres, ne flueret in terram, quando iugulabatur, & illum sanguinem offerebant sacerdotes alii astantes sacerdoti, qui iugulauerat animal: & ille fundebat sanguinem per circuitum altaris ad basim eius: & tunc ipsemet sacerdos, adiuuantibus eum aliis sacerdotibus, decorabat animal, & aperiebat, & euacuabat simum de intestinis, lauabatque ipsa intestina, & diuidebat totum animal in frusta, nihilque de illo auferrebat, nisi cornua, vngues, & pelles, & simus: quia tota carnes cum adipibus & intestinis omnibus lotis, & capite ac pedibus cremari debebat in altari superponendo prius ligna: & sic erat istud sacrificium holocaustum, id est totum incensum: Leuit. primo. Sola autem pelles animalis proueniebat sacerdoti offerenti, siue facienti caeremonias istas: ut patet Leuit. sexto. Offerebantur autem in sacrificio holocaustorum interdum volucres, & interdum quadrupedia, & aequaliter variabantur caeremoniae in illis: sicut patet Leuit. primo. Ista erat caeremonia holocausti. Considerandum autem vnum generale circa omnia sacrificia, scilicet quod solum fiebant sacrificia de quinque speciebus animalium, scilicet de tribus quadrupedibus, & de duabus volucribus. Quadrupedes erant boues, oves, caprae. Volucres erant columbae, & turtures, ut colligitur ex toto processu Leuitici. Et non reperietur in toto veteri testamento post datam legem Moysi, quod alia animalia offerrentur. Et ad signandum hoc Deus iussit Abrahae, quando pepigit cum eo fedus de dando sibi terram Chanaan, offerre omnia ista genera animalium: Gen. decimo quinto. Innuens; quod posteritas sua, quae possideret terram Chanaan, super qua nunc fiebat fedus, vitare deberet in sacrificiis, quae fierent solum de istis animalibus. Ante legem tamen datam fiebat oblatio de multis aliis speciebus animalium. Nam de omnibus animalibus quae munda erant, & ad esum licita, fiebat sacrificium: sic patet de Noe exeunte de arca post diluuium: nam obtulit sacrificium Deo de omnibus animalibus mundis: Gen. octauo. Et vocabantur animalia munda-

omnia illa, de quibus homines comedeabant, ut colligitur Gen. 7. & 8. Aliud erat sacrificium pacificum: & vocabantur pacifica a pace vel a pacificando: & ista sunt duplicia, scilicet quadam sunt votiuia, alia ad gratiarum actiones. Votiuia vocabantur illa, quae ad obtinendum aliquid dantur. Ad gratiarum actiones dicuntur illa, quae dantur pro suscepto beneficio: ista distinctio ponitur Leuit. septimo. Et causa nominis est: quia cum Deus sit causa prima omnium agens per intellectum, & voluntatem, & disponit omnia, nihil bonum possumus adipisci, nisi illo decernente. Nihil etiam penale nobis euenit, nisi Deo inferente. Amos tertio, scilicet. Non est malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Et sic nullus poterit bonum aliquid obtinere, nisi Deo volente. Ideo quando aliquid bonum obtinemus, videtur nobis Deus pacificatus, quia illud nobis conferre voluit. Et ob hoc cum volumus aliquid obtinere, desideramus nobis Deum placatum esse, ut concedat quod petimus: & sic sacrificium pacificum votiuum offerimus. Si autem aliquid iam obrinimus, fuit nobis Deus placatus, quia alias non potuissimus obtinere: & pro illa placatione pacificum sacrificium offerimus, & vocatur ad gratiarum actiones, quia gratias facimus pro suscepto beneficio. Istud sacrificium potest fieri de omnibus generibus quadrupedum, de quibus fit holocaustum, scilicet de bobus, ouibus, & capris. De volatilibus autem non fit hostia pacifica, sed solum holocaustum: Leuit. primo. Et hostia pro peccato: Leuit. 4. & 12. Non autem fit hostia pacifica. Et causa huius est, quia hostia pacifica erat diuidenda in multas partes, quarum quaedam proueniebant Deo, quaedam offerenti, quaedam sacerdoti: ut colligitur Leuit. 3. & 7. Aues tamen non diuidebantur, & sic iussit Deus Abrahae quando obtulit sacrificium, cum fieret fedus, quod diuideret quadrupedes, & non volucres: Gen. 15. Caeremonia hostiae pacificae quantum ad multa consonat cum holocausto, & in aliis differt. Nam volens offerre hostiam pacificam, ducebat animal ad atrium tabernaculi coram altari ad ostium tabernaculi, & offerebat illud sacerdotibus: ipse autem sacerdos ponebat manum super caput animalis, accipiebatque illud de manu offerentis, & ipse iugulabat animal apud altare, suscipiebaturque sanguis in crateris, & fundebat sacerdos in circuitu altaris ad basim, & de coriabat animal, accipiebatque adipem totum, qui erat in interioribus animalis, & super renunculos, cremabatque illum in altari, carnes autem manebant: Leuit. tertio. Et ipse carnes diuidebantur, quia sacerdos, qui faciebat caeremonias istas sacrificij, accipiebat pectusculum, et armum dextrum. Reliquae autem carnes offerenti proueniebant Leuit. septimo. Iste erat ritus hostiae pacificae. Considerandum vnum generale, quod fiebat in omnibus holocaustis, & hostiis pacificis. Nam cum carnibus animalium offerebantur libamenta: cum carnibus autem sacrificij pro peccato non offerebantur: ut patet Num. decimo quinto. Erant autem libamenta quidam apparatus siue accessoria ad carnes sacrificiorum: & erant quinque, scilicet simila, vinum, oleum, sal, & thus: Num. decimo quinto, et Leuit. secundo. Erat autem differentia inter ista, quia simila, vinum, et oleum ponebantur secundum certam mensuram, et considerabatur mensura secundum magnitudinem animalis, quod offerebatur, scilicet plus cum boue, quam cum ariete, et plus cum illo, quam cum agno anniculo, ut patet Num. decimo quinto. Sal vero non ponebatur secundum certam mensuram, sed quantum putaret offerens sufficere ad condendum cibum. Thus etiam non ponebatur in certa mensura,

Vnde dicitur sacrificium pacificum, & quod sunt duopicia.

Ceremonia hostiae pacificae.

ra, sed quantum plus vellet offerens dare, quia totum thus cremabatur in altari, siue paucum, siue multum esset: quod non fiebat de aliis libamentis, quia quadam pars eorum dabatur sacerdotibus: Leuit. secundo, et sexto. In hostiis autem pacificis præter libamenta communia, quæ ponuntur Nume. decimo quinto, ponebantur multa genera panum, scilicet azymorum, & aliorum non azymorum: & laganorum oleo litorum, & fruxa similia: de quibus patet Leuit. septimo. Et ob hoc communiter, quando in aliquo loco iubetur sacrificia fieri: vel refertur, quod facta fuerunt, dicitur cum libamentis suis, & non determinatur, quæ sunt illa libamenta: eo quod præsupponitur, quæ sunt libamenta conuenientia cuiuslibet sacrificio cognita essent: cum lex posuerit regulam de hoc Nume. decimo quinto. Aliud est sacrificium pro peccato, & istud est vltimum genus sacrificiorum. Et istud habet plures varietates in caeremoniis quam holocaustum, & hostia pacifica. Circa quod considerandum breuiter, quod sacrificiū pro peccato non offerebatur pro quolibet peccato, sed solum pro quibusdam determinatis. Nam non est intelligendum, quod quandoquæ quis peccaret, & vellet offerre sacrificiū pro remissione peccati, quod offerendo sacrificia remitteretur peccatum, quia in peccato consideratur culpa, & pena. De culpa dicendum, quod non remittebatur per sacrificium, nec per aliqua opera caeremonialia veteris testamenti, nec etiam noui, sed solum per contritionem, sicut dixit Ezechiel, quod quacunq; hora peccator ingemiseret, Deus non recordaretur peccati eius. Si autem consideretur quantum ad penam, Dicendum, quod adhuc sacrificia veteris testamenti non habebant efficaciam aliquam ad remissionem, sed solum fiebat remissio ex deuotione offerentis sacrificia: & ista est communis differentia, quæ ponitur inter caeremonias veteris, & sacramenta noui testamenti. Nam sacramenta noui testamenti seipis sunt promeritoria ad remissionem penæ in illis, qui non ponant obicem. Sacramenta autem, vel caeremoniæ veteres non proficiebant ad remissionem penæ, nisi quis deuotè ageret. Et iam ex deuotione meritum erat, & non ex sacrificiis: quæ tamen fiebant deuotè aliquid de remissione penæ promettebantur, sicut colligitur primo Regum tertio: cum dixit Deus contra Heli summum sacerdotem, & filios eius: Iccirco iuravi Heli, & domui eius, quod non expiatur iniquitas domus eius victimis, & muneribus: sicut in eternum. Cum ergo Deus dixerit de ista iniquitate, quod non poterat expiari victimis, & muneribus, videtur, quod aliqua erat iniquitas, quæ posset expiari muneribus, & victimis, alioquin superuacuum esset talia dici. Sed sacrificia pro peccato erant instituta secundum legem pro certis peccatis, & non proficiebant directè ad tollendum aliquid de poena, vel culpa: sed solum ad obediendum legi, & exequendum eam. Nam si non offerretur sacrificium pro illo peccato, Deus infligeret poenam peccanti. Et tamen si offerretur sacrificium non merebatur inde aliquid offerens. Et sic verè lex vetus erat onus, quia magis erat onerosa, & obligatiua quam utilis. Sic dixit Beatus Petrus Actu. decimo quinto, loquens de caeremoniis veteris testamenti, scilicet: Hoc est onus, quod nec nos, nec patres nostri ferre potuimus. Utilitas autem huius legis erat per quandam subiectionem domare colla indomitum virorum: ut assuescerent ad legem perfectæ libertatis, quando postea daretur. Stante hoc, considerandum vltius, quod istud sacrificium erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato, & aliud pro delicto, & ista differunt, quia delictum, & peccatum differunt. Vocatur peccatum in commi-

sione alicuius mali. Vocatur delictum in omissione alicuius boni necessarii: ut pote si lex iubebat, quod quod tali tempore aliquid offerret, & illud non offerret, erat delictum: quia ommissio erat. Et sic de similibus. Si lex autem iuberet, quod non comederet carnes suillas, & comederet eas quis erat, peccatum: quia erat ibi commissio. Pro vtroque istorum erat offerendum sacrificium. Sciendum tamen quod non pro omnibus omissionibus: nec pro omnibus commissionibus erat offerendum sacrificium, sed præcipue pro caeremonialibus. Et in iis, quæ erant per ignorantiam, pro quod intelligendum, quod quadam erant peccata, vel delicta contra præcepta caeremonialia, & alia erant contra iudicialia, & alia contra moralia, ista peccata distinguuntur inter se sicut distinguuntur præcepta moralia, caeremonialia, & iudicialia. Si autem quis peccaret, vel ommitteret contra caeremonialia, aut faceret scienter per superbiam contemnendo legem, vel non aspiciendo, vel non intelligendo. Si sciendo & per superbiam, non erat offerendum aliquid sacrificium pro tali peccato: sic dicitur Nume. decimo quinto, postquam ponuntur sacrificia pro peccatis per ignorantiam, quod anima quæ per superbiam peccauerit, peribit de populo suo, quasi dicat non fiet pro illa aliquid sacrificium sed peribit de populo. Nam si publicè in contemptum legis aliquid faciebat, lapidanda erat. Si autem occultè, Deus eam deleteret de populo infligendo ei penas nisi reipisceret. Et tamen siue publicè, siue occultè peccatum committeret, non erat pro eo sacrificium faciendum, sed sola contritio liberaret peccantem à culpa, & forte à pena. Si autem committebatur peccatum per ignorantiam, si non aduertendo ad id, quod fiebat, vel si nesciebatur, quod esset peccatum, siue esset peccatum in committendo, siue delictum omittendo: offerebatur sacrificium siue pro delicto, siue pro peccato. Si autem essent peccata contra præcepta iudicialia, scilicet per quæ diriguntur in communicando proximis a principio, aut peccatum committebatur voluntariè, aut non, si voluntariè quis læderet proximum, non tenebatur tunc offerre aliquid sacrificium, sed iudicialiter puniendus erat peccans. Si tamen peccatum a principio commissum erat inuoluntariè, postea veniebat alicui satisfaciendum, & dolebat de illo: tunc erat sacrificium offerendum, & alia satisfactiones faciendæ: ut infra declarabitur. Et patet hoc in casibus, qui habentur Leuit. quinto, & Nume. quinto. Si autem essent præcepta moralia, scilicet præcepta decalogi, & similia, aut pertinent ad Deum, aut ad proximum. Si ad proximum, dicendum est sicut in præceptis iudicialibus, quia vtraque dirigunt hominem ad proximum. Si autem sunt pertinentia ad Deum, sicut præcepta primæ tabulæ. Dicendum, quod siue quis per superbiam scienter, siue per ignorantiam committeret contra illa, non erat offerendum sacrificium ad expiationem, sed sola cordis contritio tollebat peccatum. Et patet hoc in cultu idolorum, si quis coluisset idola, vel blasphemasset nomen Domini: nam si publicè aliquid istorum ageret, lapidandus erat. De idolatria patet, Deu. 17. De blasfemia patet Leuit. 24. Si autem occultè ageret, Deus puniret delinquentem vel tolleretur peccatum per contritionem, sed non erat offerendum sacrificium aliquid: quia lex in tali casu non disposuerat aliqua sacrificia fieri. Considerandum autem, quod cum circa aliquas caeremonias per ignorantiam aliqui peccassent, consideranda erat differentia personarum, & secundum hoc erat varius modus sacrificiorum. Nam aut peccabat summus sacerdos, aut totus populus, aut princeps terræ, aut aliqua alia persona priuata. Si peccasset summus sacerdos per ignorantiam, offerre debebat vitulum, & ipse portabat illum

illum in atrium tabernaculi coram altari holocaustorum, & ipsemet sacerdos ibi iugulabat eum, & accipiebat de sanguine eius in vase aliquo, & introibat in tabernaculum, aspergebatque septies de sanguine illo contra velum Sancti Sanctorum, non introeundo in Sancta Sanctorum. Tingeat etiam cornua altaris thymiamatum sanguine illo. Reliquum autem sanguinem, qui residuus erat, fundebat ad basim altaris holocaustorum: aperiebat quoque vitulum, & adipem, & pinguedinem totam operientem renes, & vitalia educens ponebat in altari ad cremandum. Carnes autem animalis cum pelle, cornibus, & fimo cremabantur extra locum sanctuarii in loco immundo, vbi cineres effundebantur: Leuit. quarto. Si autem peccaret totus populus per ignorantiam alicuius caeremoniæ, & postea cognosceret peccatum suum, ut pote quod violauerat aliquam obseruationem caeremonialem, offerre debebat vitulum, & ducebatur ad hostium tabernaculi. Tunc seniores populi ponebant manus super caput eius, & accipiebat illum sacerdos magnus de manu eorum, & occidebat apud altare holocaustorum inferens de sanguine eius in tabernaculum aspergebat septies contra velum, & tingeat cornua altaris thymiamatum, & deinde fiebat totum quod in oblatione pro peccato summi sacerdotis. Si autem peccaret per ignorantiam princeps terræ, cognosceretque postea peccatum suum, offerebat hircum coram altari holocaustorum, qui sacerdos quemcunque suscipiens occidebat, & tingeat de sanguine eius quatuor cornua altaris holocaustorum, & reliquum fundebat ad basim: adipem autem, & totam pinguedinem operientem vitalia tollebat sacerdos cremabatque in altari. Ipse autem carnes omnes prononebant sacerdoti: Leuit. 6. Si autem peccaret per ignorantiam in caeremonialibus aliqua alia persona priuata, offerebat capram, & fiebat in illa omnes caeremoniæ, quæ fiebant in hircu, quem offerebat princeps pro peccato. De ijs omnibus Leuit. quarto. Ista omnia erant circa peccata, quæ accidunt in caeremonialibus. Circa peccata, quæ fiunt in proximum lædendo illum, tenebantur sæpe ad faciendum sacrificia peccantes. Et tamen sciendum, quod si quis sponte peccaret contra proximum, tunc non poterat expiari peccatum eius victimis, sed postea cum doleret de peccato, & vellet satisfacere, recipiebatur sacrificium. Considerandum tamen, quod aut quis peccabat contra proximum manifestè: ita ut testibus vinci posset, & tunc puniebat iudicialiter, si læsus volebat accusare, & condemnare: fiebat enim per leges formales, quæ habentur Exod. vigesimo primo, & vigesimo secundo, & vigesimo tertio. Et in alijs locis, & tunc nullum sacrificium recipiebatur. Si autem peccatum absconditum esset, vel non posset illud læsus probare, tunc habebat locum sacrificium, scilicet, quod quando doleret quis, quod offendisset proximum, debebat ei, vel hæredibus suis soluere totum in quo læserat, & insuper quintam partem, & offerebat domino arietem. Etiam si quis inuenit rem proximi, & non restituit, & post aliquantum tempus dolens de peccato suo volebat satisfacere, tenebatur dare, quod inuenit, & insuper quintam partem, & offerebat domino arietem pro peccato. Et si non esset aliqui, qui reciperent illam satisfactionem, applicabatur sanctuario, & pertinebat sacerdotibus: Numeri quinto. Multi de ijs casibus ponuntur Leuit. quinto, & Numeri quinto. Si autem pro delicto offerebatur sacrificiū, eadem lex erat, quæ de hostia pro peccato, scilicet, quod vtraque pertinebat ad sacerdotem, qui eam offerebat, Leuit. sexto. Solum differebat in vno, scilicet, quod hostia pro peccato, quando non cremabatur extra castra, tota pertinebat ad sacerdotem, qui eam offerebat, Leuit. sexto. Solum differebat in vno, scilicet, quod hostia pro peccato, quando non cremabatur extra castra, tota pertinebat ad sacerdotem, qui eam offerebat, Leuit. sexto.

nebat ad sacerdotes præter adipem. Hostia autem pro delicto tota pertinebat ad sacerdotem præter adipem, & caudam: Leuit. 6. Omnia autem ista genera sacrificiorum pertinebant ad altare holocaustorum. Aliud erat sacrificium, quod non erat in aliquo istorum trium generum, & non immolabatur in sanctuario, nec aliquo modo pertinebat ad altare holocaustorum, scilicet, quod vitula ruffa cremaretur ad faciendum inde cineres pro aqua lustrationis. Nam cremabatur extra castra in loco immundo, & non adducebatur in sanctuarium ad occidendum, nec ad effundendum, aut aspergendum sanguinem eius: sed solum sacerdos, qui vitulam iugulabat in campo manens ibi aspergebat de sanguine eius contra locum, in quo erat porta tabernaculi. Caeremoniæ autem cremationis vitulæ ruffæ, & aquarum lustrationis habentur Numeri decimo nono capitulo. Ista sunt, quæ pertinent ad ritum sacrificiorum, de quibus habetur Leuit. cap. 1. vsque ad nonum, & in alijs locis.

De caeremoniis, quæ fiebant in altari. Quæstio XIII.

QVAERITVR vltius, cum sciatur de generibus sacrificiorum, quæ offerebantur in altari holocaustorum, quæ erant caeremoniæ, quæ fiebant ibi, vel pro qua re offerebantur sacrificia, vel quando. Respondendum est, quod sacrificiorum quædam erant necessaria, quædam purè spontanea. Vocantur purè spontanea, quæ nullo vinculo obligationis offerre quis tenebatur, scilicet, nec lege iubente, nec intercedente voto. Et ista erant sacrificia, quæ fiebant ex sola deuotione ad Dei laudem, vel ad obtinendum aliquid, quod petimus, vel ad reddendum gratias pro rezeptis bonis. Et ista poterant esse holocausta, vel pacificæ hostiæ, vel pro peccato. Raro tamen offerebantur hostiæ pro peccato, nisi ex necessitate legis, cum quis obligabatur pro aliquo peccato, vel delicto speciali: poterat tamen interdum offerri ad solennitatem oblationis, scilicet, ut offerens de omni genere sacrificiorum daret. Sicut fuit de principibus duodecim tribuum, qui in dedicatione tabernaculi Moyfi obtulerunt Moyfi solenniter vasa aurea, & argentea, & animalia, & quilibet illorum obtulit aliqua animalia pro peccato, ut patet ex Numeri septimo. Et tamen non erat illa oblatio pro aliquo peccato speciali, quia si iniquitauerit omnes leges de oblatione pro peccato, Leuit. quarto, & quinto, & sexto, & Numeri quinto, & in alijs locis, non reperietur aliqua, quæ iubeat talia, & tot animalia immolari, quæ, & quot ipsi tunc obtulerunt. Sed obtulerunt sacrificia pro peccato ad solennitatem oblationis, siue esset aliquid generis sacrificij, de quo aliquid non obtulissent. Ista autem sacrificia quæcunque essent, cum spontanea essent, non habebant aliquid determinatum. Sed poterat quilibet offerre quocunque die vellet. Obligabantur tamen omnes, qui offerre vellet, offerre animalia sacerdotibus ad ostium tabernaculi. Nam si quis in alio loco offerret sacrificium aliquid, erat reus, sicut si humanum sanguinem effudisset: Leuit. decimo septimo, & Deutero. duodecimo. De istis autem sacrificijs multa fiebant quotidie ex deuotione populi. Et potissimè in solennitatibus quando multi ad templum confluabant. Sciendum tamen, quod in omnibus sacrificijs considerabatur de animalibus, quod essent munda, scilicet secundum speciem, quæ in sacrificijs offerenda erant. Quibus, capris, columbis, & turturibus, ut supra

Peccata in proximum quæ expiabantur.

declaratum est. Etiam quod animalia essent munda, si non habentia morbum aliquem, vel sedicitatem: etiam quod essent immaculata, id est integra non diminuta in aliquo membro, vel malo se habentia. Nam si aliquod animal esset claudum, vel cæcum, vel haberet caudam amputatam, vel aures, vel haberet testiculos abscessos, aut fractos, vel quamlibet aliam mutilationem haberet, non licebat illud offerre domino: maximè in sacrificijs necessarijs. De ijs patet Leuit. 22. Et si aliquando offerretur, Deus irascebatur super hoc tanquam contemneretur, vt patet Malach. primo, scilicet. Si offeratis cæcum, aut languidum, nonne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si acceptabit faciem tuam. Quasi dicat, non placebit, nec acceptabit faciem tuam: nec ego faciam. De istis autem sacrificijs spontaneis sacerdotes recipiebant iura sua, nec erat differentia quantum ad hoc, an essent sacrificia spontanea, vel necessaria: quia æqualiter sacerdotibus iura proueniebant de vniuersis, sed solum respiciebatur, an essent holocausta, vel pacifica, vel pro peccato. Nam si aliquod esset sacrificium holocausti, siue esset necessarium, siue spontaneum, non proueniebat sacerdotibus nisi pellis Leuit. 6. Et sic erat de hostijs pacificis, & pro peccato. Si autem erant sacrificia necessaria, erant duplicia, scilicet, quædam ordinaria, & alia accidentalia: ordinaria erant illa, quæ determinatis temporibus, scilicet certis mensibus, vel diebus offerenda erant: accidentalia erant, quæ licet essent necessaria, non determinabant sibi certum diem. Ita autem accidentalia adhuc erant duplicia, quia quædam erant omnino necessaria, ita quod nullo modo dependebant a voluntate, sicut sacrificia, quæ fiebant pro purificationibus, & similia. Alia erant, quæ dependebant aliquo modo ex voluntate, sicut sacrificia per votum emissa. Nam ista a principio fuerunt spontanea, facta autem promissione fuerunt necessaria. Et de istis votiujs dicendum, quod siue holocausta, siue pacifica, siue pro peccato essent, offerenda erant tempore suo, si votum limitauit tempus. Si autem non limitauit, offerenda erant quàm citius occurreret alicui opportunitas: quia qui tardabat reddere, peccabat, vt patet Deutero. 23. Si autem essent necessaria non pendencia ex voluntate, erant multiplicia: nam quædam erant, quæ imponebantur a lege in poenam pro peccatis, siue contra proximum, siue contra Deum. Et erant varia sacrificia secundum varietatem personarum peccantium, & peccatorum, vt declaratum est præcedenti quæstione, & habetur Leuit. quarto, & quinto, & Numeri quinto. Alia erant sacrificia ad inuestigandum peccatum, sicut erat illa oblatio, quæ vocatur oblatio inuestigans zelotypiam. Numeri quinto. Alia erant sacrificia non pro peccato, sed ad purificationem aliquarum immunditiarum legalium. Et sic si quis tangeret immunditiam hominis, scilicet sterces, aut aliquam immunditiam, offerebat sacrificium: vt patet Leuit. quinto, licet de hoc opinio est: vt tibi declaratum est. Etiam quando mulier pareret masculum, vel foeminam: expletis quadraginta diebus pro masculo, & octoginta pro foemina, offerebat mulier sacrificium, scilicet agnum anniculum, vel par turturum. Leuit. 12. Etiam si quis incidere in lepram, & postea purificaretur, offerre debebat sacrificium: Leuit. 14. Etiam si quis pateretur fluxum seminis, & post tempus cessaret, vel mulier pateretur fluxum sanguinis extra tempora menstruum, & cessaret, offerre debebat: Leuit. 15. Item pro consecratione summi sacerdotis, & sacerdotum minorum offerebantur sacrificia: Exod. 29. & Leuit. 8. Et in consecratione Leuitarum etiam offerebantur sacrificia: Numeri 8. In multis alijs offerebantur sacrificia ne-

cessaria, & tamen erant accidentalia, quia non determinabant prius. Si autem essent sacrificia ordinaria. Dicendum, quod quædam erant ordinaria alijs quotidiana, & alia non. Quotidiana autem erant duo, scilicet duo holocausta, quæ offerebantur quotidie: vnu in mane, & aliud in vespere. Illud autem vocabatur sacrificium iuge, quia iugiter fiebat. Cæremonia autem istorum sacrificiorum erat, quod sacerdotes debebant habere de redditibus sanctuarij pro quolibet duos agnos anniculos, id est, quod essent minores vno anno, & poterant esse octo diebus, & supra Leuit. vigesimo secundo, & vnum istorum offerebant in holocaustum in ortu solis, & alterum in occasu. Modus autem pro holocausto matutino erat, quod consummatio sacrificio vespertino, quod durauerat tota nocte vsque ad auroram, sacerdos tollebat de altari omnia ligna, & ignem, & cinerem. Et cum abstulisset ignem, & cinerem mundabat totum altare, vt nihil inde de cinere maneret. Ista autem ligna, & carbones ignitos reducebat ad altare: cineres autem portabat extra sanctuarium in lebetem extra castra ad locum mundum, & ibi cremabat illos, quousque reducerentur in fauillam. Et cum tollebat sacerdos ligna, & cineres de altari, erat indutus veste sacerdotali: cum autem efferebat eos de sanctuario exuebat vestes sacerdotales, vt non iret extra sanctuarium in veste sacerdotali, & cum rediret sacerdos, ponebat ligna de nouo super altare, ita vt perpetuaretur ibi ignis, & immolabatur tunc vnum agnum anniculum in holocaustum, & istud vocabatur holocaustum matutinum, quia in aurora offerebatur. Ante enim illud nullum offerebatur, sed post illud omnia, quæcunque offerenda erant illa die, siue essent sacrificia necessaria, siue spontanea, & durabat oblatio sacrificiorum vsque ad Meridiem. De ijs Leuit. sexto. Holocaustum autem vespertinum immolabatur ad occasum solis, & cremabatur tota nocte, scilicet durabat in cremari vsque ad auroram. Nam licet esset agnus anniculum, qui cito cremari posset, diuidebat eum sacerdos in frusta, & ponebat frustatum super prunas, & sic paulisper cremabatur per totam noctem vsque ad auroram. Et tunc iterum sacerdos mundabat altare cinere, sicut supra dictum est, & inchoabat holocaustum matutinum. De ijs Leuit. sexto. Scilicet, Hæc est lex holocaustis cremabitur in altari tota nocte vsque mane. Alia erant sacrificia non quotidiana, & tamen ordinaria, & ista erant duplicia, quia quædam replicabantur sæpe in anno, & alia semel tantum fiebant. Illa, quæ replicabantur erant duplicia, scilicet quædam qualibet hebdomada, & quædam quolibet mense. Prima erant sacrificia Sabbathorum. Pro quo sciendum, quod tam in Sabbathis duplicabantur sacrificia, quàm in diebus profestis. Nam quotidie offerebantur duo agni anniculi pro holocausto matutino, & vespertino. In Sabbathis autem offerebantur quatuor agni anniculi, scilicet duo pro holocausto iugi. Et duo pro solennitate Sabbathi: Numeri decimo octauo. Alia replicabantur semel in mense, scilicet prima die mensis, & ista erant sacrificia Kalendarum, vel Neomeniarum: Numeri vigesimo octauo. Et tunc offerebant sacrificium iuge, quod nunquam omittebatur. Et si attenderet, quod illa die esset Sabbathum, offerebantur sacrificia Sabbathi, quæ erant duplicata, & postea pro Kalendis offerebantur vniuersi duo, aries vnus, & agni anniculi septem cum libamentis suis. Alia erant sacrificia, quæ non replicabantur in anno, & erant sacrificia quinque festiuitatum, Phæse, Pentecostes, dies Clangoris, dies Propiciationis, festiui Tabernaculorum. Festum Phæse erat die quatuordecimo mensis primi ad vespere, & fiebat multæ cæremoniæ, quædam

quædam illarum pertinebant ad sacerdotes, & quædam ad totum populum. Immolatio enim Phæse pertinebat ad totum populum: nam in qualibet domo, vbi essent personæ sufficientes ad comedendum agnum anniculum, debebat immolari ad vespere, & illa nocte comedi cum lactucis agrestibus, & alijs multis cæremonijs, quæ habentur Exod. 12. & Numeri 9. Sciendum tamen, quod Phæse non poterat ab Israelitis celebrari nisi in loco sanctuarij, & ob hoc obligabantur omnes cæremoniæ ad sanctuarium illa die, & ibi ad vespere immolabatur agnus: Deuter. 16. Et hoc erat, quia iste agnus paschalis erat sacrificium domini: Numeri 9. Et vocatur victima solennitatis: Exod. 34. Sacrificia tamen non erant offerenda, nisi in sanctuario: Leuit. 17. & Deutero. 12. In sanctuario autem immolabantur omnes agni anniculi, quos occidebant Israelitæ venientes ad solennitatem, & adipēs eorum cremabantur in altari, vt colligitur Exod. trigesimo quarto, carnes autem comedebantur a toto populo. Alia cæremonia, quæ fiebat a toto populo in eadem festiuitate, scilicet, quod per septem dies sequentes comedebant azymos panes, & non licebat alicui tenere in domo panes fermentatos: Exod. duodecimo. Cæremonia alia fiebat a sacerdotibus in festiuitate ista. Et iste erant duplices, quædam erant in immolatione sacrificiorum, & alia in oblatione primitiarum. De primitijs dicendum, quod secunda die azymorum quæ erat decimasexta mensis primi, metebatur vnus manipulus de spicis hordeacis adhuc virentibus, & offerebatur coram domino: Leuit. 23. ante illum diem non licebat alicui mittere falcem in segetem: nec facere panes ex illa, nec pultes, nec polenta. Ex illa autem die licebat metere volentibus metere, eodem capitulo. Iste manipulus torrebat: quia spicæ erant adhuc virentes, & cremabantur squamæ granorum, manebantque munda ipsa grana, & illa sic indurata igne conterebantur in modum farris, & fiebat inde quædam farina grossa, super quam fundebatur oleum, & ponebatur thus, & pugillum vnum illius ponebat sacerdos in altari ad cremandum, & totum thus, reliquum perueniebat sacerdoti: Leuit. secundo. Alia erant cæremonia sacrificiorum in Phæse. Pro quo sciendum, quod in quolibet die Phæse, & septem sequentium azymorum offerebatur domino sacrificium iuge, & mane, & vespere, & in super die illa, quæ eueniebat Sabbathum offerebantur sacrificia Sabbathi, & pro solennitate Phæse offerebantur duo vituli, & vnus aries, & septem agni anniculi: Numeri vigesimo octauo. Secundum erat festum Pentecostes, quod etiam vocatur Hebdomadarum, sicut infra declarabitur in quadam quæstione, & in isto fiebant duplices cæremoniæ, quarta primitiarum, & alia sacrificiorum. Primitiæ erant in festo isto, quod de qualibet domo Israelitarum offerrentur duo panes triticeï domino, continentēs duas decimas, eo quod iam caperat messis triticea, & poterant haberi noui panes de tritico: Leuit. vigesimo tertio. Cæremoniæ sacrificiorum illa die erant, quod offerretur sacrificium iuge primò, quod nunquam omittebatur, deinde si accideret in Sabbatho, quod etiam duplicaretur iuge sacrificium propter Sabbathum, & postea offerebantur sacrificia competentia illi diei, scilicet duo vituli, & vnus aries, & septem agni anniculi: omnes in holocaustum cum libamentis suis, & in super vnus hircus pro peccato, & iste hircus etiam offerebatur in Kalendis, & in Phæse: licet de hoc supra non dixerimus. Tertium erat festum Clangoris, quod fiebat prima die mensis septimi, & in illo sola sacrificia fiebant, scilicet, primò sacrificium iuge, deinde si accideret in Sabbatho duplicabantur sacrificia propter Sabbathum, &

Sacrificia Phæse.

Sacrificia Pentecostes.

Sacrificia festi Clangoris.

postea omnia sacrificia competentia diei Kalendarum, offerebantur etiam die isto, cum semper iste dies esset in Kalendis Septembris: & nouissimè offerebantur sacrificia competentia huic diei, scilicet vnus vitulus, & vnus aries, septemque agni anniculi in holocaustum, & hircus pro peccato cum libamentis suis: Numeri vigesimo nono. Pro alijs festiuitatibus præcedentibus habetur Numeri 28. Quartum festum erat dies Propiciationis, vel Expiationis: causa nominum infra declarabitur in alia quæstione. Ejin hac die fiebant duplices cæremoniæ, scilicet, quædam a toto populo, & quædam a sacerdotibus. A toto populo fiebat ieiunium generale, scilicet, quod illo die affligebant animas suas, nihil comedendo tota die, incipiendo ab occasu solis nona die vsque ad solis occasum decimæ diei, & discalciati die illo incedebant, & nulla delectatione fruebantur, & si quis illa die non se affligeret, peribat de populo Israel: Leuit. 16. & 23. Cæremoniæ pertinentes ad sacerdotes illa die erant duplices, quædam pertinentes ad Expiationis ritum. Et alia pertinentes ad solennitatem diei. Prima istarum erant, quod sacerdos magnus ista die sub necessitate facturus erat cæremonijs Expiationis, & istud erat specialius quàm in toto anno. Nam nulla die anni obligabatur summus sacerdos facere cæremonijs nisi ista die: Leuit. 16. & ad Hebræos 9. Ritus autem erat iste, quod summus sacerdos indueretur illa die solum vestibus sacerdotis minoris, scilicet feminalibus lineis, & tunica lineæ, & cidarim imponeret capiti, & offerret vnum arietem domino in holocaustum: deinde vnum vitulum pro se, & tota domo sua offerret pro peccato specialiter, & in isto vitulo fiebant cæremoniæ, quæ postea fuerunt præcedenti quæstione, & habetur Leuit. 4. scilicet, quod aspergeretur de sanguine eius septies contra Sancta Sanctorum, & tingeretur cornua altaris thymiamatum, & reliquus sanguis funderetur ad basim altaris. Nunc autem non introibat sacerdos magnus in tabernaculum illico, vt occidisset vitulum, sed occidens eum sanguinem illius, & educens pinguedinem vitalium, & adipēs ad cremandum in altari, carnes cum pelle, cornibus, & simo cremari faciebat extra castra: deinde tota multitudo Israelitarum, quæ præsens erat offerebat duos hircos, scilicet aliquis de senioribus loco totius multitudinis offerebat illos, & ponebantur duæ fortes super illos, scilicet vna pro domino, & alia pro capro emissario, & cui eueniret fors Domini offerebatur, & ostendebatur pro peccato. Cui autem eueniebat fors capri emissarij, id est, vt esset emissarius, mittebatur in desertum. Prius tamen sacerdos magnus confitebatur super caput eius omnia peccata populi, & tunc erat homo paratus, qui portaret caprum illum in desertum, & videbatur ille caper portare, super se omnia peccata populi, quæ sacerdos magnus fuerat ei confessus, & dimittebat homo hircum illum in deserto inter feras, qui nunquam redibat, sed lacerabatur a feris, & sic putabant Israelitæ: delera esse peccata sua. Vocatur autem iste caper emissarius, quia mittebatur in desertum: quo emissio per hominem ad hoc paratum, faciebat quod supra enarrauimus, scilicet occidebat vitulum pro peccato suo, & domus suæ, & hircum pro peccato totius populi, & de sanguine illorum inferebatur in tabernaculum, introibatque ista die solum in Sancta Sanctorum, & quando intrabat ferebat in vna manu crateram plenam sanguine hirci, & vituli, quos immolabat, & in alia ferebat vnum thuribulum plenum prunis, & thymiamate multo, vt vapor crassus inde exhalans operiret totam domum Sancti Sanctorum, & non posset videre sacerdos magnus gloriam Dei latentem super propitiatorium.

inter alas Cherubim, ubi audiebatur vox loquentis, & aspergebat tunc sacerdos de sanguine illo septies contra propitiatorium, & orabat ibi, quarebatque aliquid a Deo super statu, vel peccatis populi, & respondebatur ei, & ob hoc iubebat Deus, quod quando introiret summus sacerdos in Sancta Sanctorum, nullus hominum esset in tabernaculo exteriori, ne audiret Deum loquentem cum sacerdote magno intra Sancta Sanctorum. Expletis his egrediebatur sacerdos de Sancta Sanctorum ad partem exterioriorem tabernaculi, ubi erat altare thymiamatum, & tingebat cornua illius sanguine hirci, & vituli, quem ferebat in cratera, & sic egrediebatur de tabernaculo ad atrium, ubi erat altare holocaustorum, & tunc tollebat de vitulo, quem pro peccato suo, & domus suae immolauerat adipem, & totam pinguedinem vitalium ad cremandum in altari. De hircio autem quem immolauerat pro peccato populi idem faciebat, & vitulum faciebat cremari extra castra in loco immundo: ipsum autem hircum accipiebat in ius suum, ut ipse, & filij sui comederent carnes eius. Leuit. 10. Et hoc factio sacerdos exuebat se vestibus lineis, quas acceperat, & lauabat totam carnem suam. Et rursum accipiebat vestes suas, & vestes pontificales. Nam prius solum habuerat vestes sacerdotis minoris, & hoc modo consumabantur caeremoniae Expiationis. Sequebantur tunc caeremoniae secundae pertinentes ad solennitatem diei, & primo offerebatur agnus anniculus pro iugi sacrificio, qui an forte oblatuisset antequam inciperent omnes caeremoniae supra posita non apparet. Deinde si accideret festum illud Sabbatho, offerebantur sacrificia duplicata pro Sabbatho, & postea sacrificia diei illius, quae erant vnus vitulus, arietes septem, agni anniculi in holocaustum, & hircus pro peccato, cum libamentis suis: Num. 29. Quintum & vltimum festum erat Tabernaculorum, siue Scenophegiae: & istud durabat pro octo dies, scilicet septem pertinebant ad solennitatem, & octauus erat catus, & colectarum, Leuit. 23. & Deut. 16. Sacrificia autem fiebant hac die, primo sacrificium iuge, deinde sacrificium sabbathi in quacunque die istarum esset sabbathum: deinde sacrificium pertinens ad istum diem, scilicet tredecim vituli, duo arietes, quatuordecim agni anniculi in holocaustum cum libamentis suis, & hircus pro peccato. Istud erat prima die tabernaculorum, quae erat dies quartadecima: die sequenti, & omnibus alijs vsque ad septimam huius solennitatis offerebantur sacrificia ista, & totis diebus duo arietes, & quatuordecim agni anniculi offerebantur, & in hoc erat aequale sacrificium septem dierum: sed diminuebatur quotidie vnus vitulus, scilicet prima die tredecim vituli, secundo duodecim, & sic consequenter quousque die septima offerrentur iam septem vituli: Num. 29. Circa omnes caeremonias sacrificiorum, & solennitatum plurima dubia possunt occurrere, quae pro maiori parte declarata sunt in locis, ubi tractantur istae materiae, scilicet in locis, quae allegantur: quia alias oporteret repeti totum Leuiticum.

Sacrificia facti Tabernaculorum seu Scenophegiae.

De causis festiuitatum, quae supra ponuntur.

Quaestio XV.

QVAERIT VR vltius, circa istas festiuitates supra positas de causis earum, & licet plenius in locis proprijs dictum est, saltem sententialiter aliquid hic tangetur. Et, vt declaratum est praecedenti quaestione, quaedam festiuitates erant, quae replicabantur, & aliae non: quae replicabantur erant duplices, scilicet, quaedam qualibet hebdomada, sicut Sabbatha, alia quolibet mense semel, scilicet Kalendae, alia non replicaban-

Ftur, scilicet quinque, Phase, Pentecostes, Clangor, Expiatio, Tabernacula. Considerandum est autem vnum commune circa omnia haec, scilicet de obseruatione istorum festorum. Et dicendum, quod omnia haec erant festa vacatiua, ita quod in eis operari non licebat praeterquam de Kalendis, de quibus est aliquod dubium, an erat dies vacatiuus, an non: de quo tamen declarauimus Numeri vigesimo quarto, & primo Regum vigesimo, & quarto Regum octauo. De omnibus alijs dicitur, quod non licebat in eis facere aliquod opus seruile: Leuit. vigesimo tertio, & Nume. 28. & 29. Erat tamen differentia: quia sabbathum erat maioris obseruationis quam omnia haec festa. Nam de die Sabbathi dicitur, quod nullum omnino opus in eo fieret, etiam quod non accenderetur lumen in domibus Hebraeorum: Exod. trigesimo primo, & trigesimo quinto. De alijs autem festiuitatibus dicitur, quod non fieret in eis aliquod opus seruile: Leuit. vigesimo tertio, & Nume. 28. & 29. Differentia autem inter opus seruile prohibitum, & omne opus prohibitum est, quod cum prohibeatur omne opus absolute, non licebat succendere lumen ad parandum cibos, nec parare cibos aliquos, sed ex praecedenti die paratos comedere, vel cibos sine paratione manducare. Et cum prohibebatur opus omne seruile, omnia opera erant prohibita praeter ciborum apparationem, & omnia, quae sunt accessoria ad hoc: vt patet Exod. duodecimo. Nam ibi agitur de Phase, de quo dicitur Leuit. vigesimo tertio, & Num. vigesimo octauo, quod nullum opus seruile fieret in eo: & Exod. 12. dicitur, quod nullum opus fieret in eo exceptis ijs, quae ad cibum pertinent. Ergo de generalitate omnis operis solum excipiebatur paratio ciborum ad hoc, quod omne opus, & opus seruile coinciderent. Item patet, quia de Sabbatho dicitur Exod. 35. quod non licebat succendi ignem in tabernaculis Hebraeorum, & negabatur tunc omne opus. Ergo prohibendo omne opus prohibebatur paratio ciborum, & successio ignis: prohibendo opus seruile prohibebatur omnia opera praeter ciborum parationem, & accessoria ad hoc. Et sic in omnibus istis festiuitatibus licebat parare cibos. In Sabbatho autem non. Quae autem vocentur opera seruilia, & an opera generatiue potentiae, & aliarum naturalium, & sensitiuarum sint seruilia, & quomodo in sola potentia, & organo motiuo reperiantur opus seruile, & cur, & omnia ferè, quae pertinent ad caeremonias obseruationis istorum tam in nouo, quam in veteri testamento, cum plurimis dubijs declarata sunt latissime Exod. 12. & ibi vide. Circa causas obseruationis, vel institutionis istarum festiuitatum, nunc considerandum est, & dicendum est, quod quaedam festa habuerunt causam institutionis, quae solum semel fuit, & ista festa non reputantur nisi semel in anno fiant. Alia habuerunt causam quae iteratur, ideo ipsa festa iterantur. Primum autem festum est Sabbathum, & causa huius fuit, vt recordaretur homo creationis omnium rerum, & gratias Deo redderet de esse nobis communicato per creationem, quia istud est maximum bonum. Nam Deus creauit, & ornauit omnia sex diebus, & die septimo requieuit: ideo nos requiescere debebamus illo die ad memoriam quietis diei, quia cognita quiete cognoscebamus operationem praecedentem, cuius finis erat quies, & ista causa ponitur Gene. primo. Et etiam cum praecipuum de Sabbatho datum est Exod. vigesimo, & trigesimo primo, & Deuter. quinto: ponitur ista causa. Et valde rationale fuit, quia festa celebrantur ad memoriam aliquorum beneficiorum susceptorum. Primum tamen, & maximum beneficium fuit creationis: quia per illud communicatum est nobis esse,

Cur Sabbathum non semel celebratur.

Neomenia iterpretatur nouus defectus Lunae.

De festiuitate Phase.

esse, quod est totius boni fundamentum. Et sic etiam Sabbathum inter omnia festa primum positum est. Sed obijcietur, quia Sabbathum non debebat replicari, sed semel in anno replicari alias celebrari. Causa sua fuit semel, scilicet creatio rerum, ideo festum semel in anno fieri deberet. Dicendum, quod causa remota, vel partialis celebrationis Sabbathi fuit semel tantum, & tamen causa immediata, vel totalis replicatur. Quod patet, quia non solum fuit causa ipsa creatio, sed quies diei septimi a creatione, & quia dies septimus replicatur qualibet hebdomada, debuit qualibet hebdomada celebrari istud festum. Alia etiam est causa: quia Deus voluit, quod homines attendentes circa cultum eius, & redderent ei gratias pro susceptis beneficijs. Istud autem esse non poterat si omnes dies essent concessi ad laborem, quia homo laboriosus operibus intricatus, circa Deum & gratiarum actiones considerare non valet: debuit ergo dari dies vacatiuus in qua homines cessantes ab omnibus occupationibus soli Deo libere intendere possent. Et ista dies debuit esse frequenter. Nam non conueniebat semel tantum in anno fieri, quia in tanto tempore homo obliuisceretur beneficiorum Dei, & sic fuit conueniens, quod fieret qualibet hebdomada. Ratio tamen quare potius fuit die septimo quam alijs, fuit, quia die septima requieuit Deus ab omni opere creationis: ideo hac die aptius, & rationabilius fieri debuit. Circa festum Kalendarum considerandum, quod vocatur Kalendarum, vel Neomenia, & nomen Kalendarum tractum est a modo loquendi Gentilium, qui principia mensium Kalendas vocant, & sic nos hodie tenemus in vsu. Hebraei autem non ponunt principia mensium determinata, ita vt vbi vno anno incipit mensis primus, vel secundus, ibi sequenti anno incipiat, sicut nos ponimus: nam tunc possent coincidere principia mensium Hebraeorum cum mensium nostrorum Kalendis, & vocaremus conuenienter principia mensium suorum Kalendas: non est sic, quia ipsi habent menses lunares, & illi variantur. Nam si contingat, quod mensis primus Hebraeorum inciperet nunc prima die Martii, sequenti anno inciperet decima septima die, vel decima octaua Februarij: eo quod numeri lunares sunt minores solaribus vndecim diebus. Non ergo proprie vocamus Kalendas festiuitates, quae sunt in exordijs mensium Hebraeorum, sed ex quadam appropriatione ad exordia mensium Latinorum. Vocantur alio modo Neomenia, & istud est nomen conueniens. Neomenia interpretatur nouus defectus Lunae, a neos, quod est nouum, & mene, quod est defectus: quasi nouus defectus, scilicet luminis Lunae. Na tunc est noua lunitas, quando Luna deficit lumine introeundo sub radios eius, & sic vocatur interdum in scriptura: vt patet Psal. 80. Buccinate in Neomenia tuba in insigni die solennitatis vestrae. Etiam Isai. primo dicitur: Neomeniam, & Sabbathum, & alias festiuitates non feram: iniqui sunt catus vestri. Quare autem in nouilunio fit festum, cum per hoc videantur homines inclinari ad honorandum Lunam, & si deberet fieri festum pro Luna, cur non potius pro Sole, cum sit excellentior, & maiora bona per eum recipiamus, & si pro Luna debebat fieri festum, cur potius in nouilunio quam alio tempore: quia potius videtur debere fieri in plenilunio, quia tunc ipsa pulchrior est: declaratum est late praecedenti lib. c. 23. quaestione vltima. Circa festum Phase dicendum, quod erant duae festiuitates simul, scilicet, Phase, & Azimorū, sicut dicitur Leuit. 23. Mense primo quartadecima die mensis ad vesperum Phase Domini est, & die quintadecima solennitas est azymorum: habebant autem istae duae festiuitates duas causas distinctas. Nam Phase fiebat ad memoriam liberationis Israelitarum de Aegypto, cum

enim Deus voluit educere de Aegypto Israelitas die quartadecima mensis primi, iussit, quod in qualibet domo immolaretur vnus agnus, & de sanguine illius poneretur in portis, & superliminaribus, & quando veniret illa nocte angelus percutiens ad occidendum primogenita Aegyptiorum, & discurreret per noctem per singulas domos, videretque sanguinem in portis, transiret domos illas, & iret ad alias, quae non essent sanguine tinctae: ibique occideret primogenita. Et quia videns angelus sanguinem in portis non occidebat, primogenita illius domus, & transibat ad aliam, vocabatur festum istud Phase, id est transitus: non quidem, quod Israelitae transierunt de Aegypto in terram Chanaan, sicut quidam rudes opinantur, sed quia angelus percutiens transibat dimittens domos, quae erant sanguine signatae: etiam Phase, siue picea in Hebraeo aliquo modo signatur claudum, quia picea est nomen claudum signans, & sic faciebat angelus percutiens: quia sicut claudus vno pede firmiter tempore nititur, & altero non, sed super baculum: ita angelus vnam domum percutebat, & aliam in medio dimittebat. De causa tamen istius festiuitatis in alio sensu declarabitur sequenti quaestione. Alia erat festiuitas Azymorum, quae incipiebat die quintadecima mensis primi, & durabat septem diebus continuis: Exod. 12. & Leuit. 23. & Deut. 16. in his diebus comedebant Israelitae panes azymos, & non debebat aliquid fermentatum apparere in domibus eorum, & vocabatur iste panis afflictionis: Deut. 16. Septem diebus comedetis panem afflictionis, & hoc quia erat iste panis insipidus, & grauis stomacho, nec sanitati corporis conueniens. Causa huius fuit memoria exitus de Aegypto cum magna celeritate. Nam Israelitae exituri erant de Aegypto quintadecima die mensis primi, & cum media nocte diei praecedentis percussisset angelus omne primogenitum in terra Aegypti, ita quod non esset domus in tota Aegypto, in qua non iaceret aliquis mortuus: Exo. 12. surrexit Pharo media nocte, & compulsi festinatio Israelitas recedere. Et cum illi paraissent massam ad formandos panes, & coquendos, vt haberent cibos in via, non potuit massa fermentari prementibus Aegyptijs, & festinato exire compellentibus, ideo massam azimam tulerunt ligantes eam in palijs, & postea in via coquebant de illa panes super ignem, & sic comedebant azymos. Ad memoriam ergo huius liberationis, & exitus de Aegypto, qui fuit in velocitate magna, & prope re, quolibet anno septem diebus azyma comedebant: vt patet Deuter. 16. scilicet. Septem diebus comedetis abique fermento afflictionis panem: quoniam in pauiore egressus es de Aegypto, vt memineris diei egressionis tuae de Aegypto omnibus diebus vitae tuae. Circa festum Pentecostes dicendum, quod fiebat quinquaginta diebus post festum Phase: & vocatur festum Pentecostes, vel hebdomadarum: Leuit. 23. & Numeri 28. Et dicitur Pentecostes a quinquaginta diebus, a penta, quod est quinque, & coste, quod est decem: quasi quinque decies. Sic enim vocamus Pentecostem nostram solennitatem Spiritus Sancti missionem: quia est dies quinquagesimus post Pascha Resurrectionis Domini. Et vocatur festum Hebdomadarum, scilicet, septem Hebdomadarum: eo quod computabantur septem Hebdomadae ab illa die, qua manipulus spicarum virentium offerrebat: quia illa dies erat tertia azymorum, & in fine illarum Hebdomadarum erat Pentecostes: & ad idem redit, quia septem Hebdomadae faciunt dies quadraginta, & nouem, & dies sequens erat quinquagesimus, vel Pentecostes. Ista solennitas durabat vnica die, & offerrebantur in ea primitiae panum triticeorum: Leuitic. vigesimo tertio, & ob hoc etiam vocabatur festum

De festiuitate azymorum.

De festiuitate Pentecoste.

festi istud festum primitiarum Nu. vigesimo quarto. Causa autem huius solennitatis putatur à quibusdam fuisse datio legis, s. quia quinquaginta diebus post exitum de Aegypto data est lex, & tamen in hoc est contentio, quia ut declaratum est Exo. 19. potius videtur, quod fuerit data die quadagesimo septimo ab exitu de Aegypto. Tenendo autem, quòd die quinquagesimo data est lex, dicitur quod ad honorem legis dationis ista solennitas fuerit introducta. Si autem dicatur, quod fuit data lex die quadagesimo septimo, dicitur, quod fuit ista solennitas introducta ad honorem primitiarum, s. ut illa die Israelitae darent primitias de messe triticea. Nam de qualibet domo dabantur duo panes triticei, quorum quilibet continebat unam decimam similae, id est unum gomor, quòd erat decima pars Eph. Exo. 16. & ista videtur vera causa institutionis festivitatis huius propter duo, vel tria. Primò, quia si propter dationem legis ista solennitas fieret, cum datio legis fuerit aliquid famosum, fieret mentio, quod propter illam fiebat: & tamen in nullo loco hoc tangitur, quamquam in multis de ista festiuitate agatur, ergo non instituta fuit propter hoc. Secundum est, quia oportet, quod die quinquagesimo ab exitu de Aegypto fuisset legis datio, & tamen potius videtur, quod fuerit die quadagesimo septimo, vel quasi, ut probatum est Exo. 19. Tertiò, quia festiuitas ista accipit nomen à primitiis, & non accipit nomen à datione legis. Nam Num. 28. vocatur ista festiuitas primitiarum, vel primitiuorum: & in nullo loco vocatur festiuitas dationis legis: ergo propter primitiarum solutionem instituta est, & non propter datam legem. Quartò patet, quia in omnibus festiuitatibus quantum ad nomina sua, vel ad caeremonias aliquas signatur causa institutionis illarum, sicut patet de Phafe: quia ex nomine signat, quod fuit propter liberationem ab angelo percutiente in Aegypto, cum Phafe sit transitus. Etiam ex caeremoniis suis: nam immolatur agnus sicut immolatus fuit in Aegypto nocte illa, qua angelus percutiens transiens per domos Israelitarum, & videns eas sanguine tinctas, neminem ibi percutiebat: sic etiam in festo Tabernaculorum. Nam apparatus frondium, & mansiunculae factae in loco patenti ostendunt, quod fuerit pro habitatione Israelitarum in umbraculis in deserto, & sic de alijs. Et tamen in festo Pentecostes nomè ipsium non signat dationem legis, cum vocetur festum Pentecostes, vel Hebdomadarum. Sed potius vocabulum suum signat, quod instituta est, pro solutione primitiarum, cum vocetur festum primitiuorum. Num. 28. Dicendum ergo videtur, quod instituta est ad solutionem primitiarum, quia tunc incipiebat messis triticea, & quia de tritico est praecipua sustentatio humana, iustum erat solennes primitias dari de illo. Et sic dabantur de qualibet domo duo panes duarum decimarum. De hordeo autem paruae primitiae dabantur, scilicet, unus manipulus spicarum virentium de toto Israel: Leuit. 23. c. Circa festum Clangoris dicendum, quod illud erat die prima mensis septimi, s. Septembris, cum incipiant Hebraei menses in Lunatione Martij, & coincidebat festum Clangoris cum Kalendis, cum prima dies cuiuslibet mensis esset dies Kalendarum, vel Neomeniae. Causa autem huius festiuitatis magis oculata est, quam aliarum, eo quod sacra scriptura nihil tangit de hoc. Quidam autem dicunt, & communiter est positio Hebraeorum, quod ista festiuitas instituta fuit ad memoriam liberationis Isaac. Nam quando Deus dixit Abraham, quod immolaret filium suum Isaac, & extendisset manum ad immolandum, prohibitus est dicente angelo: Ne extendas manum tuam super puerum, & ostensus est tunc aries inter vepres, & illum immolauit Abraham: Gen. 22. c. Dicunt autem, quod ad memoriam liberationis huius, & arietis, qui immolatus est pro Isaac

fiat festum istud Clangoris. Et ob hoc clangebatur buccina arietina. Dicendum, quod ista positio est nimis remota à probabilitate. Primò, quia non videtur, quod liberatione Isaac aliquid offerretur, eo quod liberatio illa non fuit beneficium datum toti populo Hebraeorum, sicut erant beneficia signata per alias festiuitates, s. per Phafe: Tabernacula, & Expiationem, si fuit beneficium personale, & fuit antequam inciperent Israelitae esse populus. Secundò patet, quia si ista festiuitas fuisset propter liberationem Isaac instituta signaret in nomine, vel in aliquibus caeremoniis istud. Et tamen non signat. Nam nomen suum signat buccinationem, s. clangor. Et Hebraei vocant illam festiuitatem Corim. Nos autem honestius vocamus eam festiuitatem Clangoris, vel buccinae. In caeremoniis etià nihil signatur de hoc: quia die illa fiebat buccinatio in sanctuario. Et sic fit nunc in synagogis Iudaeorum vbicumque manent. Etiam fiunt sacrificia sicut in alijs solennitatibus, ista autem non indicant liberationem Isaac. Dicendum ergo videtur, quod fuit ista festiuitas propter liberationem à seruitute, quae inter Israelitas fiebat. Nam de septem in septem annos celebrabatur annus remissionis, & quilibet Hebraeus, qui erat seruus alterius, exibat liber anno illo: nisi forte propter uxorem, & filios vellet manere in seruitute, quia tunc manebat vsque ad Iobelei. Exo. 21. & Deut. 15. etiam septimo anno fiebat remissio omnium debitorum. Si quis enim mutuaasset alteri pecuniam, vel ea, quae sub mutuo cadunt, & non posset soluere, maneretque obligatus vsque ad septimum annum liberabatur à debito anno septimo: Deut. 15. Etiam fiebat liberatio in Iobeleo, qui erat annus quinquagesimus. Nam tunc omnes res venditae redibant ad primos possessores, & si quis erat seruus redibat in libertatem: Leuit. 25. & in anno Iobelei ad praedicandum libertatem clangebatur buccina in omnibus finibus Israel: & ad ostendendum illam libertatem, & congratulationem de ea, fiebat festum Clangoris, & hoc patet ex duobus. Primò, quia in anno remissionis, s. Iobelei clangebatur buccina in vniuersa terra: Leuit. 25: sicut clangebatur in festiuitate Clangoris. Secundò, quia quando erat annus remissionis, & debebat buccinari ad praedicandum libertatem: incipiebat buccinatio in die Clangoris, ut colligitur Leuit. 25. Sed dicitur, quod istud festum Clangoris solum deberet fieri anno quinquagesimo, quando erat Iobeleus, & praedicabatur libertas, & non quolibet anno, & tamen fiebat quolibet anno, ideo videtur, quod non fiebat propter hoc. Dicendum, quod propter illam libertatem, licet non fieret quolibet anno, tamen ad solennitatem illius libertatis, quae fieri debebat anno quinquagesimo, quolibet anno fiebat festum Clangoris, & clangebatur buccina eo tempore, quo anno Iobelei debebat incipi clangi buccina ad praedicandum libertatem. Circa festum Expiationis manet dubium de causa institutionis, & dicendum, quod istud festum erat die decima mensis septimi, s. Septembris: & durabat vnica die, & illa die omnes Israelitae affligebant se ieiunando, & abstinendo ab omni delectabili: Leuit. 16. & 23. Causa autem huius festiuitatis patet ex nomine: nam vocatur dies expiationis, vel propitiationis. Et vocatur expiatio, quia expiabantur, id est mundabantur omnia peccata Israelitarum: nam sicut habetur Leuit. 16. & declaratum est precedenti quaestione, die illa offerrebantur inter alia duo hirci à toto populo, & vnus hircus occidebatur pro peccato, alius vero efficiebatur emissarius: nam summus sacerdos confitebatur peccata totius populi super caput hirci, & mittebat illum in desertum pro hominem paratum ad hoc, & dicebatur hircus portare omnia peccata populi in solitudinem: eodem capit. ad remissionem autem, vel emundationem fiebat festum Expiationis.

De festo expiationis

De festo Clangoris

Vocatur etiam festum propitiationis à propitiando, id est miserendo: quia Deus miserabatur peccatis totius populi remittendo illa, & ponendo super hircum. Festum ergo istud erat valde necessarium, quia nihil est magis necessarium homini quam remissio peccatorum, sine qua non potest habere vitam aeternam, & ista remissio non fiebat in alia festiuitate, nisi in ista, ideo erat valde necessaria. De remissione autem peccatorum Israelitarum, an verè die illa fieret, & an proficeret ad aliquod confessio illa peccatorum, quae fiebat super hircum, & cur fiebat si non proderat, & plurima alia dubia circa hoc, declaratum est latissime Leuit. 16. Dicunt autem communiter Hebraei, quod illa die sedet Deus ad iudicandum, & distribuit cuiusque homini, quid toto illo anno habiturus sit mali, vel boni: & propter hoc illa die se affligunt, ut Deus misereatur eorum, & bonam distributionem eis faciat. Vnde in tantam infamiam Iudaei quidam prorumpunt: quia cum habeant aliquos filios, vel amicos charos, illa die fundunt super capita eorum sanguinem alicuius animalis, quasi ad obuiandum amarae sorti, quae Deus illo anno illis distribuit, scilicet, quòd in illo anno aliquis sanguis super eos venturus sit intelligatur de sanguine illius animalis, quem fundunt super capita charorum. Sed istud omni infamia demeritum est. Nunquid enim si Deus aliquid de nobis disponit, propter auguria nostra, & superstitiosas obseruationes mutabitur penitus absurdum est. De hoc tamen latius declaratum est Leuit. 16. Dicendum autem, quod die illa non fiebat aliqua remissio peccatorum potius quam alijs diebus, sed omni tempore fit remissio cum peccator ad dominum conuerterit, iuxta illud Ezech. 18. Quaecumque hora auerterit se impius ab iniustitia sua, iniquitatum eius non memor ero. Etiam confessio facta hircis non proficiebat. Sed Deus instituit festiuitatem propitiationis, quia vilis erat. Nam Deus dicebat, quod omnes illa die affligerentur, & per afflictionem, quae erat potissima in dolore cordis, remitterentur verè peccata: non quidem virtute caeremoniarum, quae fiebant in festiuitate illa, sed virtute contritionis. Et si id, quod Deus mandabat fieri, erat afflictio exterior, tamen per illam afflictionem affuefiebant ad afflictionem interiorum, in qua erat remissio peccatorum. Et quia in toto anno non erat aliquod festum cuius caeremoniae inclinerent ad contritionem, & remissionem peccatorum sicut festum istud, vocatur festum expiationis, vel propitiationis. Causa autem confessionis factae super caput hirci non erat utilitas aliqua, quae sequeretur ex illa confessione, sed solum figura quaedam confessionis, quae fieri debet in veteri testamento nouo: nam illa confessio talis erat, de qua manifestum erat, quod secundum se proficere non poterat: nam fiebat super caput hirci, quod videtur superstitiosum: cum nec hircus virtutem absoluedi habeat, nec intelligat, quod dicitur, nec dicens peccata coram illo erubescat. Item quia si confessio proficere deberet, debebant dici omnia peccata, tamen nunc non dicebantur omnia peccata populi, quia tunc sacerdos moraretur dicendo illa plus quam quatuor, vel quinque diebus, & tamen breuissimè expediebantur omnes caeremoniae diei illius, quae multae erant, Leuit. 16. ideo pauca peccata confitebatur sacerdos. Item ad hoc necesse erat, quod prius omnes de populo confiterentur sacerdoti omnia peccata sua, quam ipse confiteretur illa super caput hirci, & tamen non fiebat in veteri testamento talis confessio: ideo non erat ista confessio super hircum ad aliquid proficiens, sed solum erat quaedam assuetudo ad confessionem, quae fieret in nouo testamento, & significatio illius. Circa festum tabernaculorum, quod vltimum erat considerandum

De festo tabernaculorum

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

est, quod vocatur festum tabernaculorum, & Scenophegiae. Dicitur festum tabernaculorum, quia faciebant illa die Israelitae quosdam mansiunculas extra rectum de ramis arborum, & manebant ibi: etiam accipiebant quosdam ramos arborum, & colligantes illos saltabant cum eis ad indicandam magnam letitiam, ut patet Leuit. 23. Vocatur Scenophegia à cenon, quod est umbra, & Phagin, quod est comedere, quasi in umbraculis comedere, scilicet, quia faciebant Israelitae umbracula de ramis arborum, & in illis comedeabant diebus istius festiuitatis. Causa istius festiuitatis est, ut recordarentur Israelitae, quod educti sunt à Deo de Aegypto, & ducti sunt per desertum quadraginta annis, & ibi manebant in umbraculis de ramis arborum, & per hoc recordarentur omnium beneficiorum, quae receperant à Deo in deserto per quadraginta annos, quae multa fuerunt: ut patet discurrendo per libros Exo. & Numerorum. De causis autem istarum festiuitatum, & caeremoniis earum agitur Leuit. 16. & 23. & Num. 28. & 29. Et ibi latius de qualibet earum dictum est: sed pro nunc sufficiant.

Si illa causa, quae superius assignata fuit de festo Phafe fuerit sola causa. Quasi. XVI.

QVAERITVR vterius, cum supra diceretur de festo Phafe, & causa eius: an illa sola, quae assignata est fuerit causa eius. Dicendum, quòd aliud est loqui de illo, quod factum est in Aegypto, & aliud quod factum est postea in terra Chanaan in celebratione Phafe. De illo, quod factum est in Aegypto, dicunt Hebraei, causam fuisse sicut lirera videtur innuere Exo. 12. scilicet, quod Deus voluit, quod angelus percuteret omnia primogenita Aegyptiorum, discurrendo per omnes domos ipsorum, & quia aliqua domus Hebraeorum erant inter domos Aegyptiorum, ne in illis quoque angelus percuteret primogenita, ponit debuit signum in portis, ut viso illo, angelus recederet. Et ad hoc facit, quod in qualibet domo occideretur agnus auniculus, & de sanguine eius linirentur portae, & supliminaria, & illud signum effugeret angelum percutientem. Dicendum est, quod Deus voluit, quod Iudaei putarent, quòd ista esset causa istius praeepti, & tamen non erat: quod patet primò: quia angelus non poterat videre illud signum, ideo quod poneretur signum in portis non proficiebat. Patet, nam videre non potest nisi habens potentiam visuam, quia aliàs includeret contradictionem, & tamen habere potentiam visuam pertinet ad animal: Deus autem, & angelus non sunt animalia, cum sint puri spiritus. Etiam potentia visuam non potest esse nisi in organo, & tamen in angelo non est organum, cum sit incorporeus: ergo non habet visuam potentiam, nec videt: sic probatum est late Exo. 7. Secundò patet, quia dato, quod angelus posset videre, non requirebatur ad hoc aliquod signum, quia angelus sine aliquo signo sciebat, quae erat domus Aegyptij, & quae erat domus Hebraei, cum angeli boni, & mali sciant omnia haec, quae inter nos fiunt. Tertiò patet, quia difficilius erat aliud, quod fecit iste angelus percutiens: nam non solum percussit sunt masculi primogeniti Aegyptiorum, sed etiam omnia primogenita pecorum, & iumentorum: Exo. 11. & 12. & Numeri tertio: & tamen pecora, & iumenta erant in agris, & non erat ibi aliquod signum positum: ad sciendum, quae essent pecora Israelitarum, & quae Aegyptiorum, & angelus percutiens percussit pecora Aegyptiorum, & non Iudaeorum: ergo poterat sic cognoscere domos Aegyptiorum, & Hebraeorum, licet non essent aliqua signa posita.

D 4 Quarto

Quartò patet, quia adhuc fuit aliud difficilius, quia inter pecora difficilimum est sciri, quæ sunt primogenita. Si enim in aliquo grege sunt mille arietes, & omnes habet ultra ætatem anni, nullus hominum potest cognoscere, qui sunt primogeniti, & qui secundogeniti: etiam si viderit illos nasci, nisi infigneret eos, & tamen angelus percutiens sciuit, quæ erant pecora primogenita, vt occideret omnia primogenita Aegyptiorum, ergo poterat a fortiori scire, quæ erant domus Israelitarum, & Aegyptiorum, quia istud erat cognoscibilis, & sic non indigebat signo distinctiuo. Quintò patet, quia dato, quod signum esset necessarium ad hoc, quod angelus percutiens cognosceret domos Israelitarum, adhuc non oportebat, quod occideretur aliquod animal, sed satis erat, quod fieret aliqua figura in qualibet porta, vel poneretur aliquid in porta, per quod cognoscerentur distinctè domus Hebræorum, & Aegyptiorum, & tamen iussit immolari agnum, ergo erat ad aliud. Sextò patet, quia dato quod necessarium esset occidi aliquod animal, non oportebat, quod occideretur agnus, sed satis erat occidi gallinam, vel pullum, & esset minor sumptus cuilibet domui Hebræorum, & de sanguine gallinæ, vel pulli ponerent superliminarium, & & portæ liniri, vt angelus cognosceret: multæ aliæ rationes huiusmodi poterant induci. Dicendum ergo, quod Deus iussit, quod occideretur iste agnus propter duo. Primò, quia Israelitæ erant rudes, & putabant, quod angeli Dei videbant, & per sensibilia dirigebantur sicut homines: & sic per signa posita in portis poterant cognoscere. Secundum & principale fuit, quia Deus volebat signare, quod nos liberandi eramus ab angelo percudente per sanguinem Christi, scilicet, quod sicut nulla domus evaderebat mortem, nisi quæ esset sanguine linita: ita nullus homo saluari potest, nisi qui participat merita sanguinis Christi effusi: & ad hoc decuit immolari agnum, quia sicut Christus pro nobis occisus est, ita figurandum erat hoc in aliquo animali cuius sanguis funderetur, & ponendo aliquod signum in portis Israelitarum non conveniebat hoc ad signandum mortem Christi, per quam redimendi eramus. Etiam dato, quod occideretur aliquod animal debebat illud esse masculinum, vt signaretur Christus occidendus: etiam decebat magis, vt esset agnus quàm aliud animal propter maiorem convenientiam suam: sic dixit Isaias ca. 53. Tanquam agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum. Et loquitur ibi clarissimè de morte Messie. Ideo Deus volebat signare mortem Messie per immolationem agni, & quod sicut liberabantur Israelitæ habentes sanguinem agni in portis, ita nos liberaremur participantes fructum sanguinis Christi occisi, & sic sensus literalis est illius scripturæ mors Christi, sicut immolatio agni Paschalis, cum Deus iubens hoc intenderet illud. Et ob hoc Evangelista Ioannes exposuit in sensu literalis de Christo, quod habetur Exod. 12. Os non comminuetis ex eo: quod ibi dicitur de militibus Pilati, quod fregerunt crura latronum: ad Iesum autem cum venissent, videntes eum mortuum, non fregerunt crura eius, & sequitur, vt impleteretur scriptura, quæ dicit: Os non comminuetis ex eo: & tamen si non intelligeretur illud de Christo in sensu literalis, non diceretur impleri scriptura per hoc. Et sic dicendum, quod omnes cæremoniæ agni paschalis signabant conditiones mortis Christi, vel immolationis eius secundæ, quæ est, quando cuncte eum sacramentaliter sumimus, sicut dixit Apostolus prima Corin. 11. scilicet, quotienscumque feceritis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Applicatio autem istarum cæremoniarum facta est satis explicitè Exod. 12. Si autem loquamur de celebratione Phase, quam faciebant Iudæi quolibet anno, postquam erant in ter-

ra Chanaan, dicendum, quod fuit datum istud præceptum propter duo. Primò ad memoriam beneficii temporalis, scilicet, quod Israelitæ liberati sunt in Aegypto ab angelo occidente primogenitos Aegyptiorum ponendo sanguinem agni in portis. Ideo conveniens fuit ad æternam memoriam huius rei, quod quolibet anno illo tempore, quo Israelitæ exierant de Aegypto, immolaretur agnus ille memorialis. Secundum fuit ad signandum agnum paschalem, qui sanguine suo à morte æterna nos redemit, & erat conveniens representationem, quia eo tempore, quo agnus iste immolabatur: ipse Christus immolatus est: immolabatur namque agnus paschalis die quartadecima mensis primi ad vesperam. Et Christus immolatus est die quintadecima mensis eiusdem. Nam die præcedenti ad vesperam ipse comedit agnum paschalem cum discipulis suis, & erat tunc Phase, & dies quartadecima. Et sequenti die occisus est. Et erat tunc dies veneris, & erat dies tertia mensis Aprilis, & erat Christus tunc annorum triginta duorum completorum, & de anno trigesimo tertio suo fluxerunt menses tres, & decem dies: & erat tunc hora nonæ in vrbe Ierusalem. Et Luna quinta-decima. In vrbe Toletæ erat tuæ meridies, & in vrbe ista Salamantina nondum erat meridies, sed deficiebat quasi septima pars horæ, quando benedictissimus Deus noster Dominus Iesus emisit spiritum. Hæc omnia astrologicis demonstrationibus patefient Ioan. 13. si Deus nobis illuc aliquando pervenire donauerit: eritque pulcherrima materia, & agetur ibi, an Christus prævenit manducare pascha ante diem statutum à lege, sicut dicunt Græci, ita vt in fermentato confecerit. Si autem loquamur de festo azymorum, dicendum quod non habet aliam causam literalem nisi illam, quam præcedenti quæstione assignavimus, scilicet, vt recordarentur Israelitæ omnibus diebus vitæ suæ, quod in pavore exierunt de Aegypto Deuter. 16. Aliqui autem volunt hoc exponere de immunditia mentis, ita vt non sit in ea fermentum nequitiae: sicut dicit Apostolus prima Corin. 5. scilicet. Expurgate vetus fermentum, sicut estis nova conspersio. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, nec in fermento malitiæ, & nequitiae, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Dicendum tamen, quod iste sensus moralis est: Nec potest sic vocari ille, qui habetur Ioa. 10. scilicet, Os non comminuetis ex eo: quia illud inducitur ad probandum, quod crura Christi non erant frangenda, & tamen nihil probaretur, nisi intelligeretur ad literam de Christo, & sic de agno paschali fuit speciale ad signandum mortem Christi.

De quibusdam verbis hic dictis a Salomone circa domum Dei, comparando eam ad magnitudinem Dei.
Quest. XVII.

QVAERITVR ulterius, quomodo dicit hic Salomon, quod domus quam cupiebat ædificare magna erat, quia Deus erat magnus: nam videtur, quod etiam si Deus esset magnus, non deberet ex hoc ei ædificari domus magna. Nam si ædificaretur domus, in qua Deus habitaret, iustum erat, vt pro Deo, qui magnus erat magna domus ædificaretur: & tamen non fiebat, vt Deus in ea habitaret, sed solum, vt invocaretur in ea nomen eius, & fierent cæremoniæ ipsius: vt patet in litera. Respondendum, quod verum est, quod Salomon non ædificabat domum, in qua Deus moraretur, ita vt ibi caperetur, quia in nulla domo, siue magna, siue parva Deus poterat morari, sed fecit domum, vt invocaretur in ea nomen Domini. Sed dicendum, quod sicut ad habitationem Dei, si Deus in aliqua do-

mo

mo habitare posset requirebantur magna ædificia, & pulchra secundum Dei dignitatem: ita ad hoc, quod aliqua domus esset, in qua specialiter invocaretur nomen eius debebat illa esse magnæ pulchritudinis, & sumptuosum. Sic patet de comparatione regis & imaginis ad imagines aliorum hominum. Nam licet imago non sit res, cuius est imago: nam imago regis in honestiori, & excellentiori habitu pingi debet quàm alterius hominis: ita licet Deus non habitet vere in aliqua domo, si invocabatur ibi specialiter nomen eius tanquam ibi habitaret propter illam specialem habitudinem, quam ad Deum habet, de hoc esse maioris valde honoris quàm domus hominum. Item Deus vult honorari sicut honorantur principes, & magni viri. Sicut patet Malach. primo, scilicet, si offeritis claudum, & cæcum, nonne malum est? offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut si acceperit faciem tuam. Quasi dicat, dux tuus non vult acceptare talia, nec ego acceptare volo. Et tamen omnia ædificia, & quæcunq; alia sunt pro regibus, licet ipsi non vtantur eis, ex eo, quod vocantur regalia, debent esse excellentiora alijs. Ita ergo domus, quæ ædificabatur Deo specialiter: licet non habitaret in ea, quia in nulla habitare poterat, debebat esse pulchrior, & sumptuosior alijs domibus. Item patet hoc, licet non habitaret in ea, nec Deo proficeret: ex eo quod Deo ædificabatur, debebat esse honorabilior domibus aliorum hominum, ac si Deus verè habitaret in ea. Sic patet de sacrificio, quod ei offerrebat. Nam si quis offerret ei animal claudum, vel languidum Deus conquerebatur, vt patet Malachi. primo. scilicet si offeretis claudum, aut languidum nonne malum est? quasi dicat malum, & subdidit, offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut acceperit faciem tuam, quasi dicat non accipiet, & sic Deus volebat accipere in oblatione, quod principes non acceptarent in cibum. Et tamen manifestum est, quod Deus non comedebat de carnibus sacrificiorum. Sicut dicitur Psal. 29. Scilicet: non manducabo carnes taurorum, nec sanguinem hircorum potabo. Ita ergo, licet Deus non habiturus esset in domo, tam pulchram domum volebat, sicut si princeps maximus in ea habiturus esset, imò pulchriorè, scilicet, sicut si ipse Deus verè habiturus esset in domo illa. Item adhuc aliquo modo Deus habitabat in tali domo. Nam Deus habitabat dupliciter in loco, scilicet, vel generali modo, vel speciali. Si generali, vbique est, si autem speciali, erat in domo quam ei ædificabat Salomon, & fuerat prius in tabernaculo, quod ædificauerat ei Moyses, & hæc specialitas erat quantum ad duo, scilicet quantum ad ea, quæ homines Deo offerebant, & quantum ad ea, quæ ibi Deus hominibus ostendebat. Quantum ad primum patet, quod in loco illo homines Deo offerebant sacrificia, & non licebat in alio loco immolare sub pena mortis, Leuit. 17. & Deuter. 12. etiam in loco illo offerebatur quotidie incensum Domino, & cantabantur ibi laudes eius, & fiebant omnes cæremoniæ cultus diuini, quæ non fiebant in aliquo alio loco. Quantum ad secundum de illis, quæ Deus ostendebat hominibus in illo loco: dicendum est, quod ibi ostendebat præsentiam suam esse specialiter quasi manendo corporaliter. Nam in terra Sancta Sanctorum erat arca fœderis Domini, & in opertorio illius, quod vocatur propitiatorium, erant duo Cherubim extendentes alas suas contra se inuicem, & in medio manebat locus obscurus, in quo audiebatur vox respondens ad omnia dubia. Vnde quando Moyses dubitabat de aliquo, & volebat scire responsum, introibat in Sancta Sanctorum, & audiebat vocemloquentis ad se de propitiatorio, vnde loquebatur ei: vt patet Num. 7. cap. Putabatur autem à Iudæis, quod esset Deus ille, qui loquebatur inter alas

A Cherubim: ideo dicebatur, quod Deus sedebat super Cherubim: vt patet 2. Regum 5. & Psal. 79. Scilicet, super duos Cherubim aureos, qui erant in arca, & non super Cherubim, id est, super ordinem angelorum, qui vocantur Cherubim. Nam ille non est sensus literalis: non poterat autem esse specialiter representatio, ideo rectè dicebatur, quod Deus habitabat in domo illa eo modo, quo Deus poterat alicubi habitare, & sic debebat domus, quæ ædificabatur Deo esse valde pulchra, & sumptuosa, quia Deus cui ædificabatur erat magnus, & virtutis infinitæ.

Quid intendebat Salomon per illa verba, quod vellet ædificare domum domino: nunquid Deus poterat capi in celo, vel in terra.
Quest. XVIIII.

QVAERITVR ulterius, circa hoc quod dixit hic Salomon, scilicet, quod non erat putandum, quod ipse vellet ædificare domum Domino, quia ille non poterat capi in celo & in terra, quid intendebat. Dicendum, quod Salomon excusabat se, quia aliquis poterat increpare, vel redarguere eum, cum diceret se vellet ædificare domum Domino: quia per hoc innuebat, quod Deus habitaret in aliqua domo, & caperetur ibi, & tamen Deus non capitur in aliquo loco, ideo non potest habitare alicubi, & sic dixit Salomon, quod celum, & coeli coelorum non capiebant Deum: ideo nec ipse faciebat domum, in qua caperetur Deus, & dixit quod celum, & celi coelorum non possunt capere Deum, in illo celo non capitur, & dixit de celo, quia celum est maximum corpus naturæ: cum contineat intra se regionem elementalem. Et si in celo Deus non capitur, a fortiori non capiatur in terra, nec in alia parte vniuersi. Dixit autem celum, & celi coelorum ad signandum multos celos, & dicuntur celi coelorum, id est, celi continentes intra se alios celos per modum possessionis cuiusdam: & vocatur celum primum celum maximè coniunctum nobis, quod est celum Lunæ: apud quod est sphaera ignis. Et istud est minimum, quia continetur ab alijs sicut circulus intra circulum, & istud coelum non potest capere Deum. Et postea dicitur, nec coeli coelorum, quasi dicat, non solum non potest celum Lunæ capere Deum, sed etiam nec celi coelorum, scilicet, alij celi maiores, qui intra se continent alios celos. Et ex hoc signatur magnitudo eorum. Sunt autem coeli decem, scilicet, celum Lunæ, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, qui sunt celi septem planetarum: & deinde firmamentum siue octava sphaera, in qua sunt stellæ fixæ, & Zodiacus declinans, & mutabilis, & deinde nona sphaera, siue primum mobile, supra quod non est motus nec tempus. Deinde celum empyreum, quod est decimum, & non mouetur, solumque proficit ad requiem beatorum spirituum, & ibi beata Trinitas se ostendit clarè purgatissimis mentibus. Alij ponunt vndecimum celum, quia in ter celum nonum siue primum mobile, & celum empyreum ponunt celum crystallinum. Et verum est, quod celum crystallinum est: tamen illud est octava sphaera, quam vocamus firmamentum, & densitas illius orbis maior quàm aliorum orbium reddit colorem azurinum terminando visum, quod non faciunt alij orbis planetici propter minorem corporum densitatem.

De densitate celi, & cur omnes non fuerunt sic.
Quest. XIX.

QVAERITVR tunc, quare factum est aliquod celum tantæ densitatis, vt videri posset, & quare

postuode
 Celi.

noa

non fuerunt sic omnes celi, & quare potius datum est hoc celo octauo, vel nono quam alicui alteri. Ad primum dicendum, quod dicitur, quod aliquod celum esset, quod esset tantę densitatis, ita ut visum determinare posset. Nam si nullum esset magnę densitatis, nullum terminaret visum. Et sic cum respiceremus versus celum, nihil videremus, deficeretque visus noster nullum habens obiectum, quo immutaretur, & esset hoc nimis diu inueniens pulchritudinem, vniuersi: etiam non cognosceretur esse celum aliquod, cum non videretur: nec posset probari ratione necessaria, & stellę viderentur tanquam aues volantes: essetque aliquid deordinatum: nunc autem cum sit vnum celum ita densum, quod visum determinat: apparet quod omnes stellę in eo sint: nam licet aliquę stellę sint multum inferiores celo octauo, quod est densum, quia tamen non percipimus in medio aliquod corpus, quod videatur, necesse est, quod appareant stellę esse coniunctę illi celo, sicut quando sunt duo colles inter se multum distantes, vel duę turre, & nos non videmus aliquid intermedium, apparent nobis illi duo colles, vel turre coniunctę: licet multum distent: ut patet ad sensum. Et ratio est, quia sensus iudicat aliqua duo esse coniuncta nisi habeat aliquid, per quod iudicet illa distare. Illud autem est spatium, scilicet corpus, in quo est magnitudo. Quando ergo inter duo corpora visus non apprehendit aliquod corpus medium, necesse est, quod iudicet illa esse coniuncta. Ita ergo, licet Luna multum distet ab octauo celo videtur in eo fixa, quia non compræhenditur aliquod corpus esse medium. Aliud inconueniens erat, si non poneretur aliquod celum tantę densitatis, scilicet, quod non fulgeret Sol tantum, eo quod lux sua est ex magna parte per reflexionem radiorum: sicut videmus, quod aliqui radij reflectantur in corpore valde terreo, & lucido, sicut radij multum maiores: & nunc cum Sol sit in vna parte celi, radij sui diriguntur ad omnes alias partes eiusdem, & propter densitatem corporis celi, quod est tersum & densum, aliquantulum reflectantur radij, & ad quamcunque partem homo respiciat, videt orbem illuminatum magna luce. Si autem non esset densitas aliqua, transirent radij, nec reflecterentur, & non esset tanta lux. Differentia autem, quę esset inter visionem, quę nunc fit, & quę tunc fieret, non potest comprehendere sensu, eo quod nunquam vidimus celum sine illa reflexione. Capitur tamen ratione, quia si videamus aquam, cum reflectitur Sol in ea, est lux eius magna: si autem videatur, quando non reflectitur, lux eius est valde minor: ita fieret in visione nostra quotidiana. Item aliud inconueniens, si quod quilibet nox esset obscurior quàm nunc est. Quod patet, quia existente Sole sub hemisphærio nostro per noctem radij eius tangunt hemisphærium nostrum, & cum sint partes densę potentes reflectere lumen susceptum, sit aliqualis illuminatio, quę non fieret, si non essent partes densę potentes reflectere lumen. Aliud inconueniens esset, quia quantūcunque distarent inter se stellę, non sentiremus distantiam illarum versus Occidentem, Orientem, & Septemtrionem, & Meridiem, sed putarem omnes stellę simul esse, quod patet: nam licet stellę fixę altiores sint planetis, & vnus planeta altior alio, quod demonstratiue ratione probamus, ad oculum tamen non sentimus vnā stellam altiore a terra esse, quàm aliam, sed omnes iudicamus in eodem celo esse, & æqualiter distare a nobis: & hoc quia non percipimus sensu aliquod corpus medium esse vsque ad illud celum, quod densum est, & visum terminat, licet multa corpora sint. Ita posito, quod vna stella esset in Oriente, & alia versus Occidentem: non sentiretur distantia illarum, quia non perciperetur corpus medium esse inter illas,

per quod iudicarentur distare, cum nullum corpus densum inter illas appareret. Item non cognosceremus, an motus astrorum esset circularis, vel alterius figurę. Nam nunc scimus, & sensu percipimus, quod circularis sit, quia videmus celum circulare per quod stellę mouentur, & ex hoc scimus stellę circulariter ferri. Si autem non videamus spatium, per quod mouentur stellę cuius figurę sit, nescimus de motu qualis sit. Multa alia inconuenientia sequerentur, & ferè totus orbis esset deordinatus si non fuisset aliquis circularis, vel orbis densus, & terminans visum, qui clauderet in se corpora alia. Ad secundum cum queritur quare non fuerunt omnes celi sic densi, ut terminarent visum. Dicendum, quod istud fuisset maius inconueniens. Nam data densitate tanta in quolibet corpore, non possent stellę superiores emittere lumen suum ad terram, quia densitas corporum mediorem obstaret. Sunt namque diuersi celi, & stellę cuiusdam celi sunt altiores stellis aliorum celorum, & coeli intermedij auferrent, & interceptarent radios stellarum summorum. Cum enim sint octo celi habentes stellę, scilicet, septem planetę, & octaua sphaera stellarum fixarum: si quodlibet celum istorum esset ita densum, & aliquo modo colore infectum, ut terminaret visum sub ratione alicuius coloris, stella Mercurij, quę esset in secundo celo non posset videri propter densitatem celi Lunę: & sic de stella Veneris, Martis, Iouis, & Saturni. Et quanto aliqua stellę magis distarent a terra, tanto impossibilius esset illas videre, eo quod plura corpora densa interponerentur in medio, & sic stellę fixę, quę sunt in octauo celo nullo modo a nobis viderentur. Et si aliquis dicat, quod dato, quod essent ista corpora media densa penetraret lux stellarum, sicut patet de aqua, & vitro. Dicendum, quod non stat propter multa. Primum, quia ad hoc, quod aliquod corpus terminet visum, & non sit transparentes requiratur, quod sit densum, & sit aliquo colore, vel quasi colore infectum. Cum autem alterum istorum deficit, non est res terminata, nec perspicua. Aqua autem densa est, licet non valde: & tamen si sit pura, magis recedit a colore, quàm habeat determinatum colorem: ideo non bene terminat visum: vitrum autem si sit clarum, non est bene terminatum: si autem sit viride, rubeum, vel alterius coloris, terminatum corpus est. De stellis autem dicendum, quod magnitudo densitatis, & congregatio luminis dat quendam modum coloris, ita ut determinata sint, & videri possint. Corpora autem celorum non sunt tam densa, & teste Arist. primo, de Celo, & mundo. Stella est pars densior sui orbis. Etiam est in stella multum lumen aggregatum, quod vicem coloris alterius reddit, scilicet albi, vel fului: celi autem partes non sunt tam lucidę, ut magnitudo lucis colorem afficiat, vel quasi coloris vicem ostendat: ideo licet essent corpora celestia densa, non terminarent bene visum. Celum autem, quod videtur a nobis tantę densitatis est, & magnitudinis luminis, quod verum colorem habere videtur, quando orbis est serenus, scilicet colorem azurinum satis intensum. Si autem aqua, vel vitrum colorem tam intensum declinantem ad aliquam speciem coloris haberent: essent corpora bene terminata, & per illa non fieret transparentia: & tamen per celos omnes sit transparentia luminis stellarum, ideo non deberunt omnes celi esse tantę densitatis, sicut vnum est. Secundum est, quia si omnes celi essent densi sicut vnum: non transparenterent sicut vitrum & aqua, propter suam grossitatem: nam licet vitrum sit transparentes, quia non est densum, non erit hoc in quolibet vitro quantūcunque quantitatis, ut si obijciatur soli aliquod vitrum cuius grossities sit viginti, vel triginta palmorum, non bene viderentur radij stellarum per illud vitrum. Apparet etiam

Stellarum natura.

etiam hoc de aqua: nam aqua transparentes est, & videtur res sub aqua, si pauca aqua est. Et tamen si sit altum pelagus, non videtur quod infra est: & locus obscurus redditur. Corpora tamen celorum sunt incomparabilis grossities, ideo si essent ita densa, & quodam colore infecta, ut visum terminare possent, cum deberet transire radius solis per quatuor corpora istorum perueniens ad nos, non videretur, vel ita valde remissè videretur, quod falsum est. Tertium est, quia dato, quod sit aliquod vitrum parum grossities, & etiã aqua, vel quodcunque aliud densum, poterit quidem videri sol, vel aliqua stella non obstantibus vitro: & tamẽ vitrum nullam reflexionem facere potest, sed solum est lux intentionalis vitra vitrum, & non realis. Idem in aqua fit, & tamen non obstantibus omnibus corporibus celorum intermediorum facit sol reflexiones super terram, & aquam, & peruenit ad nos non solum lux intentionalis, sed etiam realis: ideo corpora celorum intermedia non sunt ita densa, ut celum primum quod videtur, nec sicut aqua, & vitrum, nec tantum declinant ad lucem, vel colorem, sicut aqua, & vitrum. Quartum inconueniens esset, quia datis corporibus celorum intermedijs densis, & perspicuis, licet aliqua lux stellarum ad nos peruenire posset pauca quidem, & intentionalis: non posset tamen sol calefacere ista inferiora, quia calefactio, & immutatio fit per radium verum, & lucem primam, quę reflecti potest. Lux autem intentionalis solum immutat oculum, sed non alterat realiter aliquod corpus ad calorem, vel aliam qualitatem: non debuerunt esse omnia corpora celorum densa, & visibilia, sicut corpus vnus celi visibilis. Ad tertium cum querebatur quare porius celum octauum, vel nonum ponitur visibile, quàm aliquod aliud. Dicendum, quod causa est, quia non debet poni aliquod celum tam densum, ut videatur si supra illud aliqua stellę sint. Quia tunc interceptur nobis lumen illarum stellarum, ut non videamus eas, ut patet ex rationibus inductis. Stellę tamen sunt in quolibet celo vsque ad octauum inclusiuẽ. Ideo nullum infra octauum debet poni visibile, sed ponetur ipsum octauum visibile, vel nonum. Nam si ponatur octauum visibile, nihil impedit: eo quod supra ipsum non sunt nisi duo coeli, scilicet nonum quod est primum mobile, & celum empyreum. Nullum autem istorum habet stellę aliquas, ideo licet interceptur nobis visus illorum non est inconueniens. Secus si aliquas stellę haberent. Primum autem mobile non ponitur ad aliud, nisi ut moueat omnes inferiores celos motu radiorum. Hoc tamen efficere potest etiã si non videatur. Ideo non fuit opus illud poni visibile. De celo empyreo a fortiori patet, quia illud nihil influit super nos, cum nec stellę habeat, nec moueat: ideo, quod non videatur non est inconueniens. Si tamen dicatur octauum celum esse densum, & quasi colore azurino propter magnitudinem lucis infectum, oportet, quod ponantur stellę fixę in superficie concava eius: alioquin ille non viderentur ex causis supra signatis. Si autem ponatur nonum celum esse densum, & visibile: tunc non est inconueniens aliquod, nec requiritur, quod stellę stent in superficie concava celi, sed etiam si sint in medio grossities celi, vel circa superficiem connexam poterant videri, ideo licet communiter dicam octauum celum esse visibile, vel crystallinum: rationabilius dici debet, quod nonum celum sit crystallinum, quasi habens aquas gelidas, & visibiles: & istud etiã magis consonat cuidam positioni communi theologię, scilicet, quod octauum celum sit firmamentum: & tamen Genesis primo dicitur, quod firmamentum diuidit aquas ab aquis: ergo aquę crystallinę, quę sunt substantia coeli, sunt vitra octauum

coelum. Et sic primum mobile, siue nonum celum erit crystallinum. Siquis tamen velit contrarium dicere, non insisto.

De quibusdam verbis hic dictis a Salomone, scilicet, quod celum, & celi celorum capere non poterant Deum. Quæst. XI.

QVAERITVR vltimus, quo modo dixit Salomon, quod celum, & celi celorum non poterant capere Deum: nam videtur, quod non solum in celo, & terra capiatur: sed etiam in minoribus rebus, cum Deus in qualibet re verè sit: & non potest esse in aliqua nisi capiatur in ea. Nam si Deus est in re, & tamen non capitur in ea, vel ibi totus est, vel secundum partem est. Si totus est, capitur. Si autem secundum partem, ergo Deus diuisibilis est diuisione quantitatiua, quod absurdum est. Si ergo Deus in aliqua re est, totus est, & capitur. Et si Deus in qualibet re non capitur, in nulla re est. Respondendum, quod non capi, & continere sunt termini notantes proprietates rerum locatarum secundum proprias leges loci. Et sic Deus in nullo capitur, nec continetur, quia localis non est: nam nihil locatur, nisi corpus: Deus autem incorporeus est: & non solum Deus non capitur, nec continetur in aliqua re, sed etiam, nec angeli, nec animę, quia spiritus sunt, & communis conceptio est apud sapientes, spiritualia in loco non esse, ut ait Boetius in libro de Hebdomadibus. Alio modo potest accipi contineri, & capi non modo locali. Nam dato, quod aliqua res non locetur in alia, dicemus eam esse in illa, sicut anima in corpore est, & tamẽ non locatur in corpore. Etiam angeli in vniuerso sunt, cum non concedatur quod sint extra vniuersum: & tamen non locantur, & demones specialiter in inferno sunt, quia ibi cruciantur, & tamen non locantur. Sic etiam Deus in rebus est, quia Deus in celo est, & in terra: & vbique, cum esse dicimus, & nullibi est locus eius. Manet ergo nunc dubium, cum Deus sit in rebus, & tamen sit indiuisibilis magnitudine, quia spiritus est, quomodo non capitur in qualibet re. Circa hoc sunt duo dicta. Primum, quod Deus est tam paruus, ut ita dicam, quod nulla res est, in qua non sit. Secundum, quod ita magnus est, quod a nulla re contineatur. De primo patet, quia in quantitate continua nihil est minus, quàm punctus, cum sit indiuisibilis omni diuisibilitate, ideo punctus in qualibet quantitate capitur: & ita est de quolibet spirituali: nam spiritualia sunt indiuisibilia secundum quantitatem, ideo nihil tam paruum est in quo spirituale quodlibet: imò omnia spiritualia contingunt non possunt, vel ibi esse, & quia Deus est purissimus spiritus, poterit manere in quacunque re quantūcunque parua, & omnia spiritualia simul in quacunque quantitate esse poterunt, cum non occupent decem millia spirituum plusquam vnus spiritus: alioquin duo indiuisibilia essent maiora, quàm vnum indiuisibile, & sic ex indiuisibilibus fieret compositum diuisibile, quod improbat 6. Ethic. Si autem non sunt, vel non possunt esse omnia spiritualia in re vna: istud est propter diuersitatem, vel incomparabilitatem operationum: sed non propter occupationem maiorem multorum, quàm vnus: in qualibet ergo re Deus est, & non est secundum partem, ut quidam imperiti putauerunt, sed totus in qualibet re, quia cum Deus simplex, & indiuisibilis sit, vbicumque fuerit totus erit, quia non habet partem, & partem in quas hic sit & ibi, & non totus vbique. Et sic est regula de indiuisibilibus, & simplicibus, quod indiuisibile, & simplex vbicumque est, totum est, vel ibi nullo modo est. Sed tunc insurgit dubium circa hoc, cum vnum indiuisibile non sit maius alio, quomodo

vnum

num poterit esse in alio, quia id quod in altero est habet aliquo modo rationem minoris in quantum continetur: & si hoc datur, dicitur, quod Deus, quia simplex est, in qualibet re diuisibili quantumcunque sit partia, erit: & tamen non erit in rebus indiuisibilibus, eo quod nullum indiuisibile minus alio. Et sic dicitur, quod Deus non est in puncto, nec in anima, nec in angelo: quod est inconueniens, & contra ea, quae confitemur. Si autem dicat aliquis, quod Deus est in istis omnibus tam diuisibilibus, quam indiuisibilibus: eo quod in rebus diuisibilibus est, cum ille habeat rationem maioritatis in quantitate. In rebus indiuisibilibus erit, eo quod dato, quod esset Deus in rebus, sicut locatum, in loco, adhuc posset esse in re indiuisibili, quia locus, & locatus aequantur, scilicet habent superficies aequales, ideo cum vnum indiuisibile non sit minus alio, poterit vnum esse in alio. Dicendum, quod hoc modo non stat: nam tunc sequeretur, quod non solum Deus erat in anima, & angelo, & puncto: sed etiam punctus erat in deo, & anima, etiam in deo, quia quilibet istorum est indiuisibile: sicut ergo vnum indiuisibile est in altero, ita & alterum in altero, quia non habent rationem excessus abinuicem: & tamen falsum est, quia non confitemur angelum esse in deo, sicut concedimus Deum esse in angelo, vel in anima. Ideo ratio ista non stat. Nam non dicimus, quod esse angeli, vel animae sit intra essentiam Dei: & tamen essentia Dei est intra essentiam animae, & angeli, & cuiuscunque rei. Respondendum, quod licet punctus, anima, angelus, & Deus sint indiuisibilia, non sunt indiuisibilia eodem modo: nam punctus accedit in quantitate, quam angelus, anima, & Deus. Punctus quippe ideo indiuisibilis est, quia partes nullas habet, & tamen punctus in linea habet positionem: ideo astringit se punctus ad quantitatem in quantum illam sequitur, & sine illa positionem non habet, nec villo modo est, sed in illa positionem habet. Angelus anima Deus indiuisibilia sunt, & simpliciora, & tamen est inter illa ordo maioris, & minoris simplicitatis. Nam sicut in corporibus se habet quantitas, ita in spiritibus simplicitas. In corporibus autem licet omnia sint quantita, quaedam tamen sunt maiora alijs, & minora continentur, & locantur a maioribus, & non e conuerso: ita in spiritibus: omnes enim sunt simplices, & tamen est quidam simplicior est in alijs, ideo quidam in alijs esse poterunt, scilicet simplices in minus simplicibus. Nam quanto aliquid magis distat a ratione maxime simplicitatis, tanto magis appropinquat ad rationem magnitudinis in quantitate: sed magnum in quantitate continet paruum, ergo minus simplex intra se tenebit magis simplex, sed Deus simplicissimus est, & alij autem spiritus non sunt pure simplices, ideo Deus poterit esse in quolibet spiritu, & nullus spiritus erit in deo, scilicet, quod essentia diuina sit intra terminos essentiae animae, vel angeli, & tamen non sit essentia angeli intra essentiam Dei. Ista est causa quare illabatur Deus animae nostrae, & etiam angelis, scilicet, quia simplicior est: ideo erit essentia intra essentiam, sicut corpus paruum intra maius. Demones autem non illabuntur animae, quia non excedunt eam tali simplicitate, ut intra eam esse possint. Vel forte angelus, & demon non sunt simplices anima quantum ad essentiam, nec differunt simplicitate: sed, quia anima est pars speciei, ideo forma vniuersalis. Angelus autem,

& demon non sunt tanquam partes speciei, sed tanquam continentis totam speciei essentiam, & sic non sunt, sicut formae vniuersales: sed sicut supposita subsistentia inuatur perfecta. Non ergo illabatur angelus, vel demon animae: sed solus Deus illabatur omnibus, qui simplicior omnibus illis est. Secundum dictum erat, quod Deus est ita magnus, quod a nulla re contineri, vel comprehendi potest, vel nulla res est ita magna, quod Deum continere possit: patet istud: quia dicimus Deum esse in caelo, & in terra, & in qualibet re. Si tamen aliquas res contineret, vel comprehenderet Deum: ita esset in illa re, quod non esset in alia: ergo a nulla continetur, & comprehenditur. Patet hoc tam in corporibus, quam in spiritibus. Nam in corporibus, quia ipsa locantur: ita corpus in vno loco est, quod non est in alio, scilicet, quia totum corpus continetur a loco suo, & comprehendit in spiritibus: Patet, quia sic anima est in corpore, quod non est extra corpus, vel alibi: etiam quando est soluta corpore sic anima est in inferno, quod non est alibi. Er sic etiam de angelis: ita angelus est hic, quod non est alibi. Si ergo de Deo dicimus quod ita est hic, quod etiam est alibi, & in quocunque ente, non continebitur Deus, nec comprehendetur ab aliquo. Sic enim dicitur, Iere. 23. Si occultari poterit vir, & ego non videbo eum, nunquid non celum, & terram ego impleo, dicit dominus: quasi dicat, quia vbiq; sum vbiq; cum homo se absconderit, ibi videbo eum. Sed manet dubium, quomodo potest Deus, cum sit indiuisibilis, esse in vno loco, ita quod sit in alio: & quomodo angelus, & anima non sunt simul in multis cum sint spiritus simplices, & indiuisibiles. Respondendum, quod si Deus proprie esset in loco, non posset esse in multis locis simul: & tamen non est in loco, ut declaratum est supra, quia non est quantus. Est tamen aliquid, per quod res sit in vno, siue loco, siue non: licet non sit quantitas, scilicet, si secundum naturam suam determinat sibi aliquid: ita est de puncto: nam punctus in nullo loco est, quia partem non habet, nec aliqua superficie claudit: & tamen ita est in vna parte lineae, quod in nulla alia parte vniuersi est, nec etiam in alia parte lineae. Ita dicendum, quod spiritualia licet indiuisibilia sint, aliquo modo possunt limitari ad esse in vna re, ita quod non extra illam. Sic est de anima, quod ipsa occupatiue in nulla parte corporis est, & tamen in corpore est, & non extra corpus, scilicet, per operationem, nam per operationem formalem, quae est dare esse humanum, in qualibet parte corporis est, siue in ipso corpore, tanquam in quodam toto, quia toti corpori dat esse humanum, & non est extra corpus, cum nulli rei extra corpus dat tale esse. Etiam quantum ad operationes secundas, ut videre, audire, vegetare, nutriendo, augmētando, & sic de alijs in toto corpore est, quia quaelibet pars corporis recipit aliquam virtutem ab anima, & non est anima extra corpus, quia non facit istud anima in aliqua re extra corpus. Quantum ad operationem intelligendi, & volendi: anima non magis operatur in corpore, quam extra corpus, quia non operatur aliquid quod est in corpore, vel extra: sed per seipsam, & per speciem, quae in ipsa est. Et ex hoc commentator habuit occasionem ponendi vnicum intellectum agētem in omnibus hominibus: & vniui homini per phantasmata, quod tamen a plurimis improbatum est. De Deo autem dicendum, quod essentia sua est simplex, & non limitatur ad aliquid: ideo si in aliquo est, in omnibus est. Sed adhuc manet dubium, nam de anima clarum est cum est in corpore, quod ibi solum sit per operationes illas naturales, quas ibi exercet, & alibi non exercet. Ponatur tamen anima soluto corpore: tunc non informat aliquid, nec habet operationem

Quo Deo possit esse simul in pluribus locis non autem anima, & angelus cum sint spiritus simplices.

De loco animarum.

Cur Auerro pauerit vnitatem intellectus.

Quo Deo sit vbiq;

Cur Deus possit esse in anima, & alijs spiritibus.

Demones cur in anima esse non possint.

nes aliquas naturales, per quas limitetur ad esse in vna re magis, quam in alia, & quod sit in aliqua re: ita quod non sit extra illam: nam animae solutae a corpore non manent nisi intelligere, & velle. Et cum isti actus non sint organo affixi, non limitat sibi anima certum locum quantum ad istos, vel certam rem in qua sit. Nam et dum anima in corpore est, non est in corpore magis, quam extra corpus quantum ad actum intelligendi, & volendi. Ideo a fortiori cum fuerit corpore soluta, non limitabit aliquid in quo sit, vel maneat quantum ad velle, & intelligere: & sic de angelo, & demone. Dicendum, quod animae solutae corpore, & demones, & angeli determinant sibi loca per operationes, vel passiones: Nam animae, quae in poenis inferni, vel purgatorij sunt, limitat sibi locum in quo sunt per penas, quas patiuntur: nam patiuntur ab illo igne determinato, qui est in inferno, ideo necesse est, quod ibi animae sint vbi ignis est. De demonibus idem cum patiantur ab igne inferni, & alijs generibus cruciatuum. Sed de animabus non existentibus in inferno, & de angelis secus videtur. Ideo dicendum, quod aliqui angeli habent operationes, sicut mouere corpora caelestia, & illi per motum, quem faciunt determinant sibi loca, quia ibi sunt vbi motum faciunt. Etiam interdum operantur hic aliqua, & ibi sunt, vbi eorum operatio est, quia vniuntur rei per virtutem suam, quam applicant, & si virtus sua extendit se ad magnam quantitatem, dicitur illi angeli esse in magno loco, & si parue quantitati applicant virtutem, in paruo loco sunt. Sicut de animabus, quae interdum operantur aliquid, sed mouendo licet sint solutae corpore. Ponatur tamen, quod anima non operetur quidquam, nec angelus, sicut illi, qui solum fruuntur aeterna felicitate, in quo loco erunt illi, vel an determinabunt sibi locum secundum hoc. Dicendum, quod ad hoc non determinat sibi locum, nam felicitas vitae aeternae in intelligendo, & volendo est. Et quantum ad istos actus non est limitatio loci: nam non est limitatio ex parte actus, scilicet intellectiois, & volitionis, quia non sunt actus organici, qui determinent sibi certam materiam, nec etiam ex parte obiecti beatifici: nam Deus est obiectum beatificum, per cuius apprehensionem intelligendo, & volendo est vita aeterna. Deus autem non determinat sibi locum, nec partem aliquam vniuersi: ideo ex parte eius non determinabit anima sibi aliquem locum ad gloriantum. Sed dicitur adhuc, auferatur omnis actus, & passio ab anima, & angelis, an erunt alibi. Dicendum, quod est dubium, & non videtur causa quare in aliquo loco, vel in aliqua re sint. Sed dicendum, quod non sunt in aliquo loco, nec etiam sunt in vniuerso, nisi forte conuertas in affirmationem, scilicet, non sunt in vniuerso, id est, sunt extra vniuersum: nam istud falsum est, quia si alibi essent potius essent in vniuerso, quam exterius. De Deo autem dicendum, quod in omnibus rebus est, quia natura Dei est illimitata, & non est aliquid, per quod limitetur Deus ad essendum magis in vno loco, quam in alio: & quod illimitatus est ad esse in aliquo, in omnibus est, vel in nullo. De angelis autem, & anima dictum est, & limitatur. Et ratio est, quia spiritus est in loco per operationem & applicationem virtutis ad locum, & quia virtus cuiuscunque spiritus est limitata praeter virtutem Dei, non potest applicari toti vniuersitati rerum ad operandum illa, & quod sic sit in omnibus, ideo applicabitur certi parti rerum, & in illa operabitur, & sic erit in illa, quod non erit alibi: & istud est secundum quod diffiniunt sibi loca spiritus. Potentia autem Dei est infinita, ideo extenditur ad vniuersitatem rerum, quia adhuc maior est potentia sua, quam sit vniuersitas rerum, quae limitata est. Ideo Deus vbiq; erit, quia ad

omnia extenditur virtus sua. Et est Deus realiter in omnibus, quia omnia conseruat. Nam sicut cum angelus applicat virtutem suam alicui loco, & ob hoc dicitur ibi esse, & ibi verè est: ita cum Deus omnibus rebus virtutem suam applicet conseruando illas, in omnibus rebus erit. Et ista etiam est causa, quare non solum dicimus, quod Deus est in omnibus rebus, sed etiam, quod est extra omnes res. Nam si Deus applicaret virtutem suam omnibus rebus, & per istam applicationem exhauriretur virtus Dei, scilicet, quod non posset applicare pluribus rebus, si plures essent: esset Deus in toto vniuerso, & non extra: & tamen cum Deus applicerit virtutem suam omnibus rebus vniuersi, adhuc posset illam applicare infinito pluribus rebus: si infinito plures essent, cum virtus infinita non exhauriatur applicando eam rebus finitis: ideo adhuc manet Deo virtus, quam posset applicare alijs rebus, & quantum ad hanc non capitur in vniuerso, sed est extra omnia. Sed dicitur, ponatur Deus seclusa omni operatione eius, an erit in omnibus rebus, vel si erit in aliqua. Dicendum, quod impossibile est, quod Deus non sit in rebus existentibus rebus, nam Deus est in re, quam conseruat, quia illa est operatio eius, & tamen, quando res sunt Deus illas conseruat, quia illa est operatio eius, ideo Deus semper est in rebus. Sed dicitur, cesset Deus ab isto actu, quia ipse potest cessare a quocunque actu circa creaturas, cum non necessitate, nec creatura produxerit creaturas, sed voluntate: tunc quaeretur, an sit in rebus. Nam tunc non habet per quid sit in rebus. Dicendum, quod iste casus est impossibilis: nam impossibile est, quod maneat creaturae Deo cessante a conseruatione earum, quia creaturae ex seipsis sunt non ens, & a Deo accipiunt, quod sint ens. Si ergo Deus cessat ab eo quod facit, redibit res in seipsam. Et quia creaturae ex seipsis sunt non ens, cessante conseruatione redibunt in non ens, ideo abstracto isto actu a Deo, non erunt creaturae: & sic Deus non erit in creaturis, sed in seipso. Cum tamen illi fuerint, necesse est, quod Deus in illis sit, quia non possunt esse, nisi a Deo conseruentur, & quando conseruatae fuerint Deus in eis erit. Sed ponatur pro possibili, quod est impossibile, scilicet, quod res sint Deo non conseruante illas: tunc videretur dicendum, quod Deus non esset in vniuerso, nec in aliqua creatura, sed esset in seipso. Haec de localitate spirituum dicta sunt, & forte magis dicitur de eis Iere. 23.

De quibusdam verbis hic dictis a Salomone, scilicet, quod domus, quam aedificabat, erat vt tantum adoleretur incensum in ea. Quae. XX.

Quaeritur vterius, quomodo dixit Salomon, quod domus ista, quam aedificabat, non erat ad hoc, quod Deus habitasset, sed vt tantum adoleretur incensum in ea coram Domino: nam ipse dixerat supra contrarium, scilicet, aedificabat domum ad fumiganda aromata, & ad propositionem panum, & ad holocausta mane & vespere. Aliquis dicit, quod ponitur hic tantum, & debet subintelligi principaliter, scilicet, domus quam edifico ad multa est, & tamen principaliter solum est ad fumiganda aromata. Dicendum, quod non stat, quia istud verum esset, si forte principalis caeremonia, quae erat in sanctuario esset adolere thymiamam: & tamen falsum est, quia offerre sacrificia erat maior caeremonia, & magis frequentata: nam bis tantum quotidie cremabatur thymiamam coram Domino. Et tamen sacrificia multa fiebant quotidie, quaedam necessaria, & quaedam

ipon-

spontanea, vt declaratum est supra in quibusdam questionibus. Dicendum, quod ponitur hic tantum valde improprie, & debent subintelligi omnia, quae ponuntur supra, scilicet, propositio panum, incensio lucernarum, oblatio holocaustorum, & crematio thymiamatis: nam ista sola erant ministeria sanctorum, & istis explicitis, poterat poni tantum, scilicet, quod ad hoc tantum erat domus, quam ipse edificabat, vt ista fierent, & tamen, quia omnia haec supra fuerant posita, replicando hic vnum illorum videbantur omnia subintelligi.

Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, aere, & ferro, purpura, coccino, & hyacintho: & qui sciat sculperé caelaturas cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudea, & in Ierusalem, quos praeparauit Dauid pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: scio enim, quod serui tui nouerint cedere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis, vt parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio edificare, magna est nimis, & inelyta. Praeterea operarijs, qui caesuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, olei quoque sata viginti millia.

Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, & aere, & ferro. Petiuerat Salomon supra ab Hiram, quod daret ei ligna cedrina, nunc vero petebat artifices, specialiter petebat vnum, qui esset magister omnium, qui sciret operari in auro, & argento, scilicet, facere omnia opera, quae sunt de auro, & argento, & aere, & ferro: Omnes enim ista materiae necessariae erant in domo Domini: quia aurum erat ad vasa ministerij, & ad deaurandum tectum, & parietes, & extra, vt patet 3. Reg. 6. Etiam argentum erat pro vasis argenteis, multa namque vasa de argento facta sunt, praecedenti lib. 28. cap. Etiam erat argentum ad deaurandum parietes templi eod. lib. 29. cap. scilicet, accipiendo laminas argenti, & deaurando illas effigendoque tabulis parietum templi, vt ibi declaratum est. Aes necessarium erat ad altare aeneum faciendum, infra 4. Etiam ad mare aeneum, & lebetes, & lateres, & sedes eorum: & ad omnia alia vasa altaris holocaustorum, quae de aere erant 3. Reg. 7. & infra 4. Ferrum necessarium erat pro aedificatione ad coniungendum ligna, & multos alios vsus templi. Purpura coccino, & hyacintho. Istud erat ad faciendum vestes sacerdotales. Volebat enim Salomon facere vestes sacerdoti magno, & minoribus sacerdotibus, atque Leuitis. Multas enim vestes fecit Salomon pro istis, quarum summam ponit Iosephus 8. Antiqui, & aliquae istarum erant de purpura, coccino, & bysso, & hyacintho. Est purpureus color rubeus declinans aliquater ad nigrum, sicut quaedam color rubeus est super aliam tinctoriam. Coccinū est color rubeus intensissimus. Et ex hoc solet vocari spissime in Exodo coccus bis tinctus: Exo. 25. & 35.

Ex quo erant vestes sacerdotales.

& vocatur coccus a verme, de cuius sanguine color intensissimè rubeus tingitur. Color hyacinthinus est color caelestis, & quaedam herba, quae hyacinthus dicitur, & de illius nomine color iste appellatur: ex hoc etiam appellantur pelles hyacinthinae, quae sunt paratae artificialiter, & tinctae colore hyacinthino, & vocamus vulgariter pelles illas guadamēti: sic dicitur Ezech. 24. Calciaui te hyacintho, id est de corio illarū pellium hyacinthinarū, & est color azurinus, siue caelestis. De hoc infra dicitur in quadam quaestione. Qui sciat sculperé caelaturas. Sculperé, & caelare idem sunt, quia vtrumque est cauare, & cauando figuras conuenientes reddere, & erat necessaria sculptura in templo, quia tabulae sculpendae erant, quae in parietibus ponendae erant, vt super eas figerentur laminae argenteae, & aureae. Caelare autem aliquando accipitur pro pingere: sic accipitur 2. Metamor. f.

Materiam superabat opus, nam Mulciber illic Aequora caelarat medias cingentia terras.

Id est, depinxerat, vt aliqui intelligunt. Sed melius est, quod intelligantur sculperé, quia Mulciber non pingebat, sed sculpebat, quia ad Mulciberum pertinebat opus fabrile. Cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudea, & in Ierusalem. Quasi dicat, multos artifices ego mecum habeo in Iudea. In regno meo, quod vocatur Iudea a Iudaeis, vel in Iudea. In sorte tribus Iuda, quae proprie vocatur Iudea. Etiam habebat secum in Ierusalem, quia de istis artificibus, quidam habitabant dispersi per Iudaeam, & alij in Ierusalem, vbi rex morabatur. Quos praeparauit Dauid pater meus. Scilicet, ante mortem suam Dauid parauit omnia necessaria pro templo Domini aedificando tam lapides, & ligna, quam aurum, & argentum, & ceteras impensas: & et artifices congregauit, vt Salomon nihil laborare deberet, sed solum, quod iuberet aedificari, praecedenti lib. 22. cap. Et ligna cedrina mitte mihi. Supra petiuerat ligna cedrina, & hic iterum petit, ista erant in Libano in terra regis Hiram, & erant ligna preciosissima. Et arceuthina, & pinea. Quae autem ligna sint ista, & quomodo recepta fuerint in opere templi, cum sola ligna cedrina, & abiega dicantur fuisse in templo 3. Reg. 5. declarabitur infra in quadam quaestione. De Libano. Quia omnia ista ligna erant in Libano, & iste mons erat in terra regis Hiram, licet partim esset in terra regis Salomonis. Scio, quod serui tui sciunt ligna cedere de Libano. Non erat ista causa quare volebat Salomon, quod serui sui essent cum seruis Hiram cedendo ligna: nam dato, quod serui Hiram scirent ligna cedere, si et scirent serui Salomonis ligna cedere, non erat opus, quod serui Salomonis cederent cum seruis Hiram, sed quia serui Salomonis nesciebant ligna cedere, & serui Hiram sciebant, opus erat, quod serui Salomonis essent cum illis, vt erudirentur ab eis. Sic patet 3. Reg. 5. Tu scis, quod non est in populo meo, qui nouerit ligna sciendere, sicut Sidonij. Erant autem Sidonij subditi Hiram regis, quia Sidon erat in regno eius, ideo Hiram faceret, quod Sidonij cederent ligna in Libano pro Salomone, & Iudaei essent cum eis in monte, & erudirentur ab eis. Et erunt serui mei cum seruis tuis. Scilicet, obediens praecipitis illorum, quia Israelitae erant ignari huius artis, & facerent quod alij praecipere. Vt parentur mihi ligna plurima. Scilicet, non sint soli serui tui, nec soli serui mei, quia soli serui mei nescirent ligna cedere, soli serui tui non sufficerent ad cedendum tot ligna, quot ego volo, quia plurima ligna necessaria sunt: ideo omnes simul erunt. Domus enim, quam cupio edificare, magna est. Id est, magna esse debet: nam nondum erat, ideo nec magna, nec parua erat: sed solū erat in conceptu, & ibi magna erat. Ista

Color hyacinthinus.

Corus tritici.

Quid sit aurum.

Ista est causa, quare debebant parari ligna plurima, scilicet, quia domus quae edificabatur magna factura erat, & indigebat multa materia. Et nimis inclita. Id est, debet esse famosa, scilicet, quae tanta sit excellentia sua, quae in omnibus regnis terrarum nominetur. Sic enim dixit Dauid praecedenti lib. cap. 22. quod parabat materiam multam, eo quod debebat esse domus, quae aedificanda erat talis, quod in omnibus regnis nominaretur. Praeterea operarijs, qui caesuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria. Ponit Salomon partem mercedis pro labore, quem suscepturi erant Sidonij. Nam Salomon hortabatur Hiram, quod daret ei ligna de Libano, & quod serui sui cederent illa, & ne ipse putaret, quod Salomon volebat ista sine pretio sibi fieri, dixit, quod daret seruis Hiram cibos, & nominat hic quid daturus esset eis. Tritici coros viginti millia, & hordei totidem. Corus nomen mensurae est, & accipitur interdum pro mensura tam rerum liquidarum, quam aridarum: & ponitur hic hordeum, quia non solum dabat Salomon pabula seruis Hiram, sed etiam iumentis eorum, quibus hordeum necessarium erat, & subtricitur 3. Reg. 5. de hordeo, quia non erat cibus hominum, vel forte, quia scriptura aliquid omittit in vna parte, quod supplet in alia. Olei vero sata viginti millia. Satum nomen mensurae est rerum liquidarum, sicut hic accipitur. Interdum tamen satum est mensura rerum aridarum, sicut patet Gen. 18. scilicet: Dixit Abraham ad Sarā: Accelsa, tria sata farinae commisce: sic mutantur nomina mensurarum, quia interdum mensurae liquidarum accipiuntur pro mensuris aridarum. Hic ponitur in Hebreo de vino, scilicet viginti millia bathos vini, & omisit illud translator noster, vel forte ipse translulit, & postea imperitia librorum deletum est, & patet hoc, quia postea fit mentio de vino: nam dixit Hiram triticum, & hordeum, oleum, & vinum, quae pollicitus est mitte seruis tuis, non tamen diceret ibi de vino inter cetera, quae Salomon pollicitus fuisse illa, nisi verè pollicitus fuisset.

Cur Salomon ab Hiram petiuit virum eruditum. Quaesitio XXI.

Quaeritur circa ea, quae habentur hic, quare Salomon petiuit ab Hiram virum eruditum, qui sciret facere ea, quae nominantur in litera: nam videntur, quod non erat opus, eo quod Dauid ante mortem suam parauerat omnes artifices necessarios ad istud opus, vt patet praecedenti lib. 22. scilicet, Habes tecum plurimos artifices lato mos, & cementarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentissimos in auro, & argento, aere, & ferro, cuius non est numerus. Responderi potest quod licet haberet Salomon multos artifices, voluit plures, quia opus erat magnum, & erant necessarii multi artifices adhuc multo plures, quam cogitauerat Dauid. Aliter potest dici, & melius, quod non misit Salomon pro pluribus artificibus, quasi deessent artifices in terra Israel ad istud opus, quia tunc non solum misisset Salomon pro vno artifice, sed pro multis, & tamen misit pro vno, dicens: Mitte mihi virum eruditum, qui nouerit operari &c. & postea laudatur iste vir missus, quod erat prudentissimus artifex infra in litera: & sic licet Dauid parasset multos viros artifices eruditos ad opus istud: tamen diebus Salomonis erat ille Tyrius inter ceteros eruditissimus in regno Hiram: & misit pro illo Salomon. Vel forte Dauid parauerat illum, vt inter ceteros esset artifex operum templi. Mansit tamen in regno Hiram, quousque fuit tempus inchoandi aedificationem templi: & tunc Salomon misit pro eo in regnum Tyri. Sed melius dicitur, quod Dauid non cogitauerat de illo, vel saltem non

disposuerat, quod ille veniret ad aedificandum templum, cum dicat hic Salomon, quod mittat eum Hiram, vt sit cum artificibus, quos parauerat Dauid in Iudea, & Ierusalem: sed Salomon cognouit eum valde eruditum circa artem istam, orauit quod veniret de Tyro ad aedificationem hanc.

De quibusdam verbis hic dictis a Salomone, quod mitteret Hira virum eruditum, & qui sciret, &c. Quaesitio XXI.

Quaeritur vterius cum dicitur hic, quod mitteret Hiram virum eruditum, qui sciret operari in auro, argento, aere, & ferro, purpura, coccino, hyacintho: ad quid dicebat hoc. Respondendum quod necessitas auri, & argenti, aëris, & ferri erat in templo, vt supra declaratum est. De purpura, cocco, & hyacintho dicendum, quod etiam erant necessariae: & primo ad faciendum velum quod pendebat ante sancta sanctorum: nam licet sancta sanctorum haberet parietem claudentem, & portam: vt patet 3. Reg. 6. tamen ante parietem illum ponebatur quoddam velum, vt quidam putant; & dato, quod non poneretur ante sancta sanctorum, saltem erat in templo, & pro textura istius erat necessarius artifex, qui sciret in his operari: nam velum illud factum est de purpura, & cocco, hyacintho, & bysso, & intermixti erant cherubim illi operari: vt patet sequenti cap. Etiam erat hoc necessarium pro vestibus sacerdotum. Nam Salomon fecit vestes pro sacerdote magno, & minoribus, & Leuitis, quarum summam ponit Iosephus 8. Antiqui. Et haec erant de ijs coloribus habentes partes. Pro quo sciendum, quod vestes Leuitarum non erant determinate in lege: nam Deus dedit formam vestium pro sacerdote magno, & minoribus Exo. 24. De Leuitis nihil dictum est. Habebat tamen Leuitae vestes, quibus utebantur in ministerio Dei: licet illae non essent benedictae, sicut vestes sacerdotales. Erant autem quaedam vestes lineae, quae vocabantur ephod. Sic patet de Samuele, qui erat Leuita, vt patet praecedenti lib. c. 6. Et ipse ministrabat coram Domino indutus ephod lineo. 1. Reg. 2. & 3. & ita alij Leuitae ministrabant. De istis ephod dicit Iosephus 8. Antiqui. quod fecit Salomon octoginta millia stolarum pro Leuitis. In istis non erat opus purpurae, coccini, hyacinthi: sed de bysso fiebant, quia erant lineae: De vestibus autem sacerdotum minorum. Dicendum, quod erant quatuor, scilicet foeminalia, & tunica, cingulum, & cidaris: foeminalia erant de pertinentibus ad sanctuarium. Exo. 24. & ista linea erat: Tunica erat longatogens totum corpus, erat tamen stricta, & ista erat linea cingulum erat de ligno ad stringendum tunicam lineam, ne laxa flueret. Cidaris erat quaedam cucufa ad modum mitrae rotundae, & erat linea. Omnia vestimenta sacerdotum minorum erant lineae. Exo. 28. & pro ijs non erat necessaria ista peritia texendi purpuram, coccinum, & hyacinthum. De vestibus autem vel ornamentis sacerdotis magni, dicendum quod erant quinque, vel sex, secundum Iosephum scilicet, cingulum, tunica tota hyacinthina, ephod, rationale, thiara, lamina aurea. Exo. 28. Cingulum erat aliud a cingulo sacerdotum minorum. Erat enim amplum latitudine digitorum quatuor textum de auro, & purpura, & cocco bis tincto, & hyacintho, & bysso retorta. Tunica autem erat tota hyacinthina habens tintinnabula, & malogrammata in ora: & ista tota erat de hyacintho: ephod, & rationale erant de auro, purpura, & hyacintho, cocco; bis tincto, & bysso retorta pulchra varietate composita. Thiara erat hyacinthina. Lamina autem de auro purissimo erat. De his vestibus latius quantum ad eorum fabricaturam Exo. 28. Quantum ad istas erat necessaria

Quid sit ephod.

Quid sit cidaris.

ria textura in purpura, & cocco, & hyacintho. Fecit autem Salomon mille tunicas hyacinthinas, & mille thiaras, & mille Ephod, & mille rationalia pro summo sacerdote, scilicet, quod mille apparatus integros summi sacerdotis fecit præter laminam auream. Nullam quippe fecit, quia lamina aurea quam fecerat, Moyses in deserto, supererat tempore illo, & poterat semper manere, & cum vnicus esset summus sacerdos, sufficiebat lamina illa. Et dicit etiam, quod vsq; ad tempus suum superfuit: vt patet octauo Antiquit. Vestes autem istæ erant necessariae, quia cum essent de filis vetustate consumebantur, & oportebat nouas fieri. Etiam erat hoc ad honorem, quia cum esset templum magnificum, debebant ornamenta eius esse preciosa, & magni apparatus. Si tamen esset vnicus apparatus vestium summi sacerdotis, & quandoquæq; vestiretur necesse esset illo vestiri, non esset aliquis honor, potissimè, quia summus sacerdos differens in indui debebat in magnis festiuitatibus, quàm in diebus profectis, ad quod multi apparatus necessarii erant.

De petitione Salomonis ab Hiram circa ligna cedrina, &c. Quest. XXIII.

QVAERITVR vterius, quomodo Salomon petiuit hic ab Hiram ligna cedrina ad ædificationem templi: nam Dauid fecerat totum apparatus lignorum necessarium ad istud opus, vt patet præcedenti lib. 22. capit. scilicet. Ligna quoque cedrina non poterant extimari, quæ Sidonij, & Tyrij deportauerant ad Dauid. Item dicitur iterum, ligna quoque, & lapides preparaui ad vniuersa impendia. Aliqui dicunt, quod verum est, quod Dauid parauerat omnia ligna necessaria pro ædificatione templi. Nunc autem Salomon petiuit ligna ab Hiram, quia non solum volebat ædificare templum Domino, sed etiam palatium sibi: sicut dicitur supra in litera. Decreuit Salomon ædificare domum Domino, & palatium sibi, scilicet tria palatia, & pro ædificatione illorum multis lignis egebat, & illa petiuit nunc ab Hiram. Dicendum, quod non stat: quia Salomon petiuit ligna cedrina pro domo Domini: & licet vellet etiam pro palatio suo, tamen nunc pro templo domini principaliter volebat, vt ait supra in litera, scilicet: Vt parentur mihi ligna plurima: Domus enim quam ædificare cupio, magna est, & inelyta nimis: & loquitur de templo domini: dicens, quod multa ligna erant necessaria, quia erat domus magna, & non potest intelligi de domo, siue palatio Salomonis: quia supra in litera dictum fuerat, domus quam ædificare cupio magna est: Magnus est enim Deus noster. Dicendum est ergo, quod Salomon volebat nunc multitudinem lignorum tam pro templo Domini, quàm pro palatio suo: præcipuè tamen volebat pro domo Domini, & erant necessaria ista ligna. Et tunc dicit aliquis: quomodo Salomon parabat multa ligna, quia Dauid parauerat omnia necessaria. Dicit aliquis, quod Dauid putauit ædificare templum minoris quantitatis, quàm Salomon postea ædificauit, & secundum illam exigentiam parauit omnia ligna necessaria: quia tamen Salomon voluit illud facere maioris quantitatis, parauit plura ligna. Dicendum quod non stat, quia Salomon non fecit maius, nec minus quàm a Dauid accepit: quia ab eo accepit mensuram omnium partium templi, & vasorum suorum, & quarumcunque rerum vsque ad pondera, & figuras: vt patet præcedenti lib. 28. cap. scilicet. Dedit Dauid Salomoni descriptionem porticus, & templi cæliariorum, & cænaculi, & cubiculorum in abditi, & domus propitiations, & omnium, quæ co-

gitauerat attritorum, & exedrarum, &c. Et postea sequitur. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem opera exemplaris: non ergo mutare Salomon debuit aliquid de eo, quod acceperat à patre suo descriptum: potissimè cum ista descriptio venisset a Deo: ideo non quaereret plura ligna, quàm Dauid, quasi vellet facere templum maius quàm Dauid. Sed dicendum, quod Dauid collegit tot ligna, quot putauit sufficere ad ædificationem templi Domini, & tamen Salomon putauit ista non sufficere: quia circa talia, quæ sunt magna ædificia: nemo potest dicere præcisè quanta materia necessaria sit: potissimè quia Salomon volebat etiam congregare ligna pro ædificatione palatiorum suorum, & accipere illa, quæ superessent de ædificatione templi: & sic simul petiuit ligna pro vtroque, & petiuit plura pro templo quàm necessaria essent: quia licet superessent, impenderentur in alteram ædificationem.

Dixit autem Hiram rex Tyri per literas, quas miserat Salomoni: Quia dilexit Dominus populum suum, iccirco te regnare fecit super eum. Et addidit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cælum, & terram, qui dedit Dauid regi filium sapientem, & eruditum, & sensatum, atque prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium sibi. Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum Hiram, patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro, & argento, aere, & ferro, & marmore, & lignis: in purpura quoque, & hyacintho, & bysso, & coccino, qui sciat cælare omnem sculpturam, & adinuenire prudenter quodcunque in opere necessarium est, cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui. Triticum ergo, & hordeum, & oleum, & vinum, quæ pollicitus es, domine mi, mitte seruis tuis: nos autem cædemus ligna de Libano, quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Iope: tuum autem erit transferrè ea in Ierusalem.

Dixit autem Hiram. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, Hiram condescensio ad supplicationem Salomonis petentis ligna, & artifices. Et primo ponitur, quædam prælocutio Dei laudatiua. Secundò conclusio reuerfua, ibi. Misi ergo tibi. Circa primum dicitur. Dixit autem Hiram rex Tyri per literas, quas miserat Salomoni. Scilicet rescripsit Salomoni respondendo ad petita, & dixit hoc. Quia dilexit Dominus populum suum, iccirco te regnare fecit. Scilicet, quia Deus Israel diligebat Israelitas, dedit eis talem regem: in hoc laudatur Deus tanquam benè disponens regnum, scilicet, quia dedit regem prudentem populo, quem diligebat,

laudatur etiam Salomon, quod sit rex prudens: nam cum Deus placatus Israelitis, & tanquam in magnum donum dedit eis Salomonem in regem, videtur, quod Salomon erat rex laudabilis. Et addidit dicens, benedictus Dominus Deus Israel. Iterum laudat Hiram Deum Israel de bona dispositione regni Israel. Qui fecit cælum, & terram. In hoc patet Hiram, quod erat fidelis cum diceret, quod Deus Israel fecerat cælum, & terram, quod credere non potest, nisi qui est vere catholicus, cum istud sit ultra naturalem cognitionem. Qui dedit Dauid regi filium sapientem atque eruditum, & sensatum atque prudentem. Laudat Hiram felicitatem Dauid. Siquid Dauid fuit foelix, qui talem filium habuit, & Deus fuit benedictus, qui tantam foelicitatem ei concedere voluit. Cognitionem enim Hirã ex verbis Salomonis, quod erat vir sensatus, & laudauit eum nimis per plura nomina: licet omnia redeunt in idem. Sicut signandum eum sapientem esse. Sapiens tamen signat cognoscens res altissimas, vt colligitur. 6. Ethic. cap. De sapientia. Et sic de Salomone, qui habuit altissimam cognitionem inter omnes hoïes circa omnes scientias, & speculationes, vt patet 3. Reg. 5. & declaratum fuit ibi in quadã quaestione. Eruditus est nomen generale, & signat quamcunque instructionem, quã quis habeat: siue circa speculabilia, siue circa practica, vel factibilia, quam ab alio didicerit. Istud autem non competeat Salomoni, quia habuerat sapientiam à Deo, & non docente homine. Et tamen adhuc potest aliquo modo applicari ei, quia Salomon antequam à Deo acciperet sapientiam erat vir prudens. Nam Dauid ante mortem suam dixit illi: vir sapiens es, & scies quid facies ei, tertio Reg. 2. Etiam licet infidiatores in regno haberet mortuo Dauid antequam sibi daretur sapientia, prudenter se habuit erga illos, vt patet quando occidit Adoniam fratrem suum, quia petebat Abisaf in vxorem, 3. Reg. quarto, & tunc fortè per eruditionem aliorum ipse instruebatur, & sic vocaretur eruditus. Vocatur sensatus, id est magni iudicij naturalis, & maturi: nam antequam Deus daret sapientiam Salomoni, ipse erat acut ingenij, & sensatus naturaliter: & sic ipse dixit de se: Puer eram vtilis, & ingeniosus, & sortitus sum animam bonam: Sapientia oct. capitu. Vocatur prudens, quia in gerendis negotiis prudenter se habebat. Differt enim prudentia nimis à sapientia, quia sapientia circa speculabilia est. Prudentia autem ad agibilia, vt patet sexto Ethic. cap. De sapientia, & capi. De Prudentia. & contingit multos esse sapientes, vel saltem habere magnam cognitionem circa speculabilia, & tamen non esse prudentes, sicut Arist. 6. Ethic. quod facile est iuuenes effici mathematicos, & tamen non contingit eos esse prudentes. Salomon autem omnia hæc habebat, quia Deus non solum sapientiam, sed et prudentiam donauerat. Imò potius donauit prudentiam, quã sapientiam, quia istud magis consonabat petitioni Salomonis: nam licet ipse petiuit habilitatem ad digne gubernandum regnum, ista tamen habilitatio non est in sapientia, sed in prudentia. Qui ædificaret domum Domino. Quasi dicat nullus de præcedentibus regibus Israel, nec iudicibus ædificauit templum Domino. Iste autem nititur illud ædificare magnifice: ideo prudens est. Et palatium sibi. Etiam alij reges non ædificauerant palatia, sed manserant vt cunq; habitantes. Salomon autem voluit super illos magnificari ædificando palatia pulchra, & magnorum sumptuum. In Hebræo dicitur. Domum pro regno suo. Et idem est, quia palatium quod ædificabat sibi Salomon, erat domus pro omnibus regibus, qui descenderent de stirpe eius. Misi ergo tibi. Hic ponitur secundum huius partis. f. conclusio responsiua, in qua respondet petitioni Salomonis mittendo ei artificem, quem petierat, & ligna. Et dicitur.

Disti Dauid de Salomone.

Conclusio responsiua.

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum. Iste erat artifex, quem petiuit Salomon: quia erat excellens super omnes artifices Salomonis, & ei attribuuntur omnia opera templi, tertio Reg. 7. sicut Beſeleel & Ooliab attribuuntur oia opera tabernaculi Moyſi, Exod. trigesimo primo, & trigesimo sexto. Et sunt ista nomina impropria, quia non erat iste vir prudens, sed eruditus in omni arte fabricandi, & texendi: & ad hoc non extenditur prudentia, sed solum ad dirigendum agibilia, & negotia humana, de quibus non erat ad propositum. Sciens vocatur, qui scientiam habet: et est scientia habitus speculatiuus, secundum quem cognoscimus conclusiones demonstratiuas, vt patet sexto Ethic. ad nihil horum pertinet, et tamen de isto viro nihil commendatur hic, nisi quod esset peritus in arte fabricandi, quia nihil aliud faceret ad propositum. In scriptura tamen non seruat proprietates circa terminos istos, sed sequitur modum loquendi vulgariter, qui terminos confundit abusione quadam. Hiram patrem meum. Non erat pater regis, quia si esset pater eius non mitteretur ad fabricandum. Etiam ille regnaret, nam viuente patre non regnat filius, sed pater: sed vocauit eum patrem ex alia causa, de qua dicitur infra in quadam quaestione. Filium mulieris de filiabus Dan. Erat Dan vnus de filiis Iacob, à quo vna tribus nominata est, et de illa erat ista mulier, cuius filius erat iste artifex. Cuius pater fuit Tyrius. Licet esset iste vir Tyrius, accepit vxorem de filiabus Israel, & habitauit in vrbe Tyri, ibique filius eius Hiram manebat sub potestate regis Tyri, qui eiusdem nominis erat cum illo. De hoc etiam, cuius filius fuerit, infra dicitur in quadam quaestione. Qui nouerit operari in auro, & argento, aere, & ferro. Exprimuntur illa, in quibus erat eruditus iste Hiram: & sunt illa, quæ petierat Salomon: & quia tot artes nouerat, & in eis erat excellens, vocatur scientissimus supra in litera. In Hebræo vocatur sciens. Nam cum dicitur de aliquo, quod est sciens, non signatur magna excellentia eius. Si autem dicitur sciens in intellectu, vel sciens intellectum, signatur excellentia magna. Et marmore, & lignis. Ista duo etiam erant necessaria pro templo, quia parietes eius de lapidibus construendi erant, & tectum de lignis. Salomon tamen non petiuit, quod esset eruditus in marmore, sed quia Hirã rex Tyri vidit, quod istud erat necessarium, dixit quod etiam erat peritus in marmore, & lignis. Fortè autem Salomon non petiuit, quod esset peritus in istis: sed solum in illis, quæ ipse supra expressit, eo quod ipse habebat artifices alios, qui erant valde periti in marmore, & lignis, sed in auro, & argento, & ferro, purpura, & coccino, hyacintho non habebat peritissimos, ideo petiuit peritissimum circa hæc. Vel potest dici, quod Salomon petiuit etiam quod esset sapiens in marmore, & lignis: tamen litera non expressit illud supra in petitione Salomonis, & expressit nunc in responsione regis Tyri. In purpura quoque, & hyacintho, & bysso, & coccino. Omnia hæc petiuerat Salomon, & declaratum est quid ista essent, & ad quid essent ista necessaria in templo Domini. Et qui sciat cælare omnem sculpturam. Id est sciet sculperè, quidquid sculpendum sit. Nam sculpturæ factæ sunt per cautionem, vel quodcunque opus cauatum quod non est solum pictum. Et adinuenire prudenter quidquid in opere necessarium est. Istud est magnum in artificibus, et in quocunque habere habitum alicuius discipline, scilicet quod artifices non solum ea, quæ eis iubentur secundum formam datam efficere queant, sed et quod de corde suo inquirent aliqua subtilia, quæ ab aliis non exco gitata sunt. Sic etiam in habentibus speculatiuos habitus, quod non solum intelligant, quæ ab aliis tradita sũt, sed etiam ipsi inuenire de nouo alia, quæ aliis tradant.

E lu

In isto autem opere templi erat istud necessarium, quia cum esset opus magnum, necesse erat aliqua excogitari ad illud explendum, quae non fuissent excogitata à iubente fieri opus, & istud faceret Hirā. *Cum artificibus tuis, & cum artificibus Domini mei David patris tui.* Scilicet, iste erit cum artificibus tuis, & artificibus David patris tui, ut omnes simul faciant opus. David enim ante mortem suam elegerat artifices ad opus templi, ut non laboraret Salomon illos inquirendo. præcedenti libro 22. cap. & alios nouiter Salomon congregauerat, & cū omnibus illis debebat iste Hirā operari. Vocauit rex Tyri David dominum suum ad honorandum Salomonem filium eius. Etiam, quia David fuerat amicus regis Tyri, & habebat eum iste rex tanq̄ dominum, quia erat potentior. Et cum posset ei nocere expellendo illum de terra, & occupando regionē eius noluit. Et sic rex Tyri mittebat ad David omnia, vel tanquam domino, vel tanquam amico. Nam misit ad eum artifices, & ligna cedrina ad edificandum palatium ipsi David. 3. Reg. 3. & præcedenti lib. 14. cap. *Triticum ergo, & hordeum.* Postquam rex Tyri obtulit se ad faciendum, quæ petebat Salomon: petiuit ab eo illa, quæ pollicitus fuerat dare ad sustentationem feruorum Hiram, dum fieret opus, scilicet, triticū, & alia. Et ponitur hic triticum. Supra autem ponebatur cibarius tritici, id est triticum quod erat cibarium, vel cibaria: triticum, id est cibum factum de tritico, scilicet, farinam, quia forte dabat ei farinam iam molitam: nā in Hebræo dicitur, ibi. *Frumenta contrita.* Scilicet, farinā, quod illud signat: & sic farre contuso, vel cōtrito iam farina erat, & litera nostra vocauit cibaria tritici, & posuit litera Hebraica triticum in plurali, licet sit contra modum loquendi cum non detur in Latino plurale talibus nominibus. *Oleum, & vinum, quæ pollicitus es.* Omnia ista promiserat Salomon se daturum cōsorbibus lignorum supra in litera, & 3. Reg. 5. Erant namque Tyrii, & Sidonij non nimis abundantes in istis, quia terra illa est in monte Libano, & magis vacat alijs ministerijs, quā agriculturæ. In terra autem Salomonis erant magni agricolæ, & poterat Salomon providere Tyrijs, & Sidonijs, quamdiu vacarent operi sanctuarij. *Nos autem cedemus ligna de Libano, quotquot necessaria habueris.* Loquebatur Hiram in persona sua, tanquam ipse cœsurus esset ligna cum seruis suis. Sed certum est, quod non cœsurus erat cum esset rex, sed transferrebat hoc in personam suam: eo quod ipse habebat personam petentis remunerationem pro labore: & dixit quotquot necessaria habueris, quia dixerat Salomon, ut parentur mihi ligna plurima, nē putarer, quod rex Tyri volebat ei solū dare ligna certa, & forte illa non sufficerent ad ædificationem templi: ut ergo Salomon nō sollicitaretur circa hoc, dixit ei rex Tyri, quod daret sibi ligna quotquot vellet. *Et applicabimus ea rariibus per nauem in Iopem.* Non solū obtulit se rex Tyri facturum, quod petebat Salomon, scilicet, quod scinderent serui Hiram ligna in Libano p̄ Salomone, sed etiam, quod ea transferret per mare v̄ que Iopem. Pro quo sciendum, quod mons Libanus est in terra Tyri, & inde cetera ligna ponebantur in mari, & ducebantur in Iopem, de quo infra declarabit. *Tuum erit transferre ea in Ierusalem.* Id est, postquam serui mei in posuerint ligna in portu in Iopem, dimittent ea ibi, & ad te pertinebit illa transferre in Ierusalem.

Nomini circa dicta

De quibusdam verbis dictis ab Hiram, scilicet, quod Deus Israel creauerat Cælum, & Terram. Questio XXXII.

QVAERITVR circa prædicta, cum Hirā esset Gentilis, quomodo dixit, quod Deus Israel creauit

Fuerat Cœlum & Terram: quia istud credere nō pertinebat ad Gentiles, qui solū credebant ea, quæ naturaliter scire poterāt. Aliquis forte dicit, quod Hiram, & serui sui erant Hebræi. I. conuersi ad Iudaismum, & sic credebant omnia, quæ credebant Hebræi. Sed dicendum, quod non stat, quia serui regis Hiram erant Chanaanij, cum tota illa terra esset Chanaanorum, & non solū tēpore Salomonis erat Tyrii, & Sidonij Chanaanij, sed etiam tempore Christi: nam Christ⁹ semel prædicabat in finibus Tyri, & Sydonis, & mulier Chanaanica de finibus illis egressa clamauit. Domine miserere mei: nam filia mea malè à dēmonio vexat: Mat. 15. & Mar. 7. ergo Tyrii, & Sidonij Chanaanij erant. Aliter dicit aliquis, quod sicut Gentiles poterant habere rectam fidem de Deo, ita forte rex Tyri habuit: manens enim in sua Gentilitate cognouit hoc: pater hoc ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, possunt homines cognoscere Deum, & sequitur: ita ut in excusabiles sint. Sic etiam pater de Atheniensibus, quod Gentiles erant, & Deum cognouerunt, & posterius aram Deo ignoto, concordauitque cum eis Paulus, quod ille erat Deus, quem ipse prædicabat: & sic Deus, qui ex lege cognoscitur, & tollitur, poterat naturaliter cognosci. Dicendum, quod non poterat rex Tyri cognoscere manens in Gentilitate ea, quæ professus est. Nam duo confessus est, quorū neutrum naturaliter cognosci poterat. Primum est, quod Deus creauerat cælum, & terram. Secundum, quod Deus, qui hoc fecerat, erat Deus Hebræorum. De primo patet, quia omnes, qui Philosophati sūt considerauerūt circa hoc, & nullus potuit inuenire creatum esse seculum: sed posuerunt æternitatem mundi, motus, motoris, materiæ, & generationis, ut colligitur 8. Physicorum. Et non solū non potuerunt inuenire creationem, sed etiam dixerunt, quod erat contra considerationem Philosophicam, ut ait Aristo. 1. Physic. cap. Scilicet: Sicut Phys. præterit omnes Philosophates ex nihilo aliquid fieri. Nulla namq; ratio est, quæ naturaliter inducat ad hoc, cum omnes operationes naturæ fiant supposita materia, quæ est subiectum alterationis. Non habebit naturalis vnde arguat materiam factam esse, quasi hoc voluerit dicere, vel præsupponere iam non arguer naturaliter, cum non præsupposita materia nō sit aliqua operatio naturalis, ideo pertinebit istud ad credere, sed non ad intelligere via naturali: quicumq; ergo conatur naturaliter probare creationem insipientes sunt: & sic rex Tyri, qui non fuit maior omnibus Philosophantibus, nō potuit cognoscere naturaliter seculum creatum. Secundum erat, dato, quod seculum creatum esset, quod illud creasset Deus Hebræorum: nam etiam istud erat nimis obscurum, quia apud Gentiles multi putabantur dii, & quilibet gens putabat illum esse Deum, quem ipsa colebat: ideo dato, quod via naturali cognosceretur vnicus esse Deus, & multitudinem, quæ colebatur, frustra, & falsam esse: non sciretur de illo vnico Deo, quæ gens coleret illum, vel forte an coleretur ab aliqua gente. Nā impossibile erat, quod nulla eum gens coleret: determinare se ergo ad Deum Israel, quod ille esset verus Deus, qui creasset cælū, & terram super cognitionē Gentiliū erat. Cum autē obiicitur, quod Gentiles naturaliter Deum cognoscere potuerunt, dicente Apostolo. Dicendum est, quod poterant cognoscere eum: sed non erat istud, quod de eo cognoscebant. Illud autē quod de Deo cognoscere poterant erat istud. Primum, quod idola non essent dii, & pater, quod Deus est, quo nihil melius excogitari pōt. Idoli autē aliquid inanimatum est, & imperfectum, ideo nō est Deus. Item Deus non est ab homine, sed potius hō à Deo, cum Deus ponatur rector vniuersi, & in idoli ab hōie est, quia fabricatū ab hōie est, ideo non est Deus.

Tyrii, & Sidonij erāt Chanaanij

Creatio naturali- ter cognosci nequit.

Cogno-

Cognoscitur etiam naturaliter, quod Deus vnus sit: nam multæ deitates non poterant esse simul, quia tunc aliqua earum non esset summum bonum, vel nulla earū esset summum bonum, & tamen non est Deus, quod non est summum bonum, ideo non sunt plures dii. Cognoscitur etiam naturaliter, quod Deus est moderator vniuersi: quia omnia necesse est reduci ad vnā causam primam, quia aliā vniuersum non esset vnū, sed multa, cum reduceretur ad diuersa principia, & tñ vnū est; ideo vnus rector est. Istud probat Arist. 12. Metaphi. in fine. Cognoscitur etiam naturaliter, quod Deus renumerator est, & punitor, gubernando vniuersum, quia aliās tollerat prouideria, quam necesse est ponere in rebus, de qua nunc non est disputandum: quādam etiam alia proprietates similes possunt cognosci de Deo: vt potē, quod est æternus: quod tamen creauerit mundum non potest cognosci naturaliter. Ratio differentia est, quia ad probandum Deū esse vnū, & æternū, & similia, habetur via ex naturali processu, sicut demonstrat Arist. 8. Physicorum. Acternitatem motus, & motoris, & vnitatem rectoris vniuersi. 8. Physico. & tamen ad inducendum creationem non est aliqua via in rebus naturalibus, cum creatio non præsupponat materiam: & tamen omnes operationes naturales materiam præsupponūt: & hoc consonat dicto Apost. ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt à creatura mundi intellecta conspiciuntur. i. proprietates Dei inuisibilis cognoscuntur ab homine per ea, quæ facta sunt: ergo solū intelligitur de ipsis diuinis proprietatibus, & non de aliquo quod est ad extra. Creatio autem ad extra est, ideo non dicit illam esse cognitā per ea, quæ facta sunt. Item patet ex adiuncto, quia ibi dicitur, sempiterna quoque eius virtus, & deitas: & iste sunt Dei proprietates, vel attributa: ideo per inuisibilia Dei solū intelliguntur alia similia attributa. Item patet efficacius, quia dicitur, quod omnia ista, quæ de Deo cognoscuntur: sciuntur per ea, quæ facta sunt. i. per creaturas. Cum ergo medium sciendi sit ipsa res facta: non poterit esse tanquam conclusio, quia tunc non esset aliquid, per quod ipsa sciretur, vel sciret per seipsam, quod est impossibile. Ideo dato, quod possibile esset naturaliter cognosci creationem rerum, tamen auctoritas Apostoli nullo modo poterat illud signare. Ad secundum cum dicitur de Atheniensibus, quod cognouerūt naturaliter Deum, & concordauerunt cum Paulo, & quod ita poterat cognoscere illum rex Tyri. Dicendum, quod non stat: quia Athenienses cognouerunt Deū naturaliter, & tamen non cognouerunt, quod creauerat seculum, sed potius negabant hoc, & irridebant Paulū, quia prædicabat creationem, & mortuorum suscitationem: Act. 17. Et tñ, qui concedit creationem concedet resurrectionem, quia vtrumque procedit à potentia infinita, & nō negatur propter aliud creatio, nisi quia non poterat fieri, nisi à potentia infinita, quæ non conceditur à Phylol. Cognouerunt tamen Athenienses hoc, quod erat quidā Deus præter illos, qui colebantur, qui erat purus spiritus, & cœlicola, & eum rectorem vniuersi putabant, & primam causam omnium atque in virtute excellentissimum: & tamen non cognoscebant eum plenē. Vnde eum Deū ignotū vocabant, & sic titulus arę eius erat: DEO IGNOTO. Si autem cognouissent Athenienses plenē Deum illum tanq̄ creatorē oīum, nullū aliū Deum coluissent, quia scirent alios nō esse Deos, & tñ colebant istum cum alijs Act. 17. ideo non cognoscebant eum Deum creatorem, sed sub quibusdam alijs perfectionibus minoribus. Et sic nec poterat rex Tyri cognoscere naturaliter Deum esse creatorem cæli, & terræ. Dicendū autem, quod hoc poterat dupliciter dici. Vno modo, quod rex Tyri diceret hoc fictē ad concili-

Aliandum sibi Israelitas: nam Hebræi asserbant Deum vnū esse creatorem cæli, & terræ: et hoc sciebant nationes, quæ cōmunicabant eis, et quia Tyrii erant cōiuncti terræ Israel, sciebāt hoc, & alias ceteris nationibus Hebræorum, & quia volebat rex Tyri placatum habere Salomonem forte, ut eum placaret, asserbat Deum esse Israel creatorem, quia in hoc nimis gaudebant Israelitæ cum quis faueret intentioni eorum circa legē. Quod autē rex Tyri vellet hoc facere, patet: quia erat regnum eius in terra Chanaan, ut infra declarabitur: & tota illa terra debita erat Hebræis, & pugnantibus contra gentes habitantes in ea ad expellendas eas rude: & occupandum terram, vel ad subiiciendas eas in tributum, & quia Hiram non erat rex potens, nec posset resistere Hebræis pugnantibus, volebat placare eos, ut nō delerent terram eius, aut subiicerent eam: & seruos suos tributo, & sic quidquid scirent placere Iudæis facerent. Patet hoc tempore David, nam cum sciuit Hiram David factum regem super totum Israel, misit ei artifices, & ligna cedrina, ut edificarent ei domū 3. Reg. 5. & præced. lib. 14. cap. Etiam vocauit nunc David dominum suum, & laudauit valde Salomonem, ideo satis verisimile erat, quod diceret hoc fictē, ut placeret Salomoni. Alio modo potest dici, quod hoc didicerat rex Tyri ab Hebræis, nam comunicabant, & videns aliqua mirabilia, quæ fecerat Deus Hebræorum, credidit vera esse omnia, quæ illi asserabant de eo. I. quod creauerat cælum, & terram, & quod fecerat alia mirabilia: sic Gentiles crediderūt Deum Israel esse verum Deum, ut patet de Iethro socero Moyfi, qui videns, quod Deus liberauerat Israelitas de Aegypto per multa mirabilia, laudauit eum asserēs esse Deum super omnes Deos. I. Benedictus Deus, qui eruit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis, nunc cognoui, quia magnus domin⁹ super omnes Deos. Sic etiam fuit de Raab Iericontina, quæ videns, quod Deus diuiserat mare rubrum introeuntibus Israelitis, & ad vltimum siccauit fluuenta Iordanis ad transitum ipsorum: dixit, quod ipse erat Deus in cælo, & in terra, & quod nō erat alius Deus præter ipsum. Ios. 2. cap. Multi etiam alij Gentiles audiebant famam Dei Israel, & videbant aliqua de mirabilibus eius, credebantque in eum, et veniebāt ad adorandum eum in templum suum in Ierusalem, ut patet 3. Re. 8. et infra 7. A fortiori poterat esse de rege Tyri, qui habitabat in terra Chanaā, et poterat cognoscere omnes ceteras ceremonias, et fidem Hebræorum, et audito, vel potius viso aliquo miraculo magno facto per Deum Israel, crederet vera esse omnia, quæ asserabant Israelitæ de illo. Nam non poterat alio modo scire, quod Deus Israel creauerat cælum, et terram: dato. n. quod crederet rex Tyri Deum Israel esse Deum verū, adhuc nesciret, an creauerat cælum, et terram, quia non sequebatur: ille est verus Deus, ergo creauit cælum, et terram. Nam omnes Philosophi, qui altē Philosophati sūt, cognouerunt vnū Deum: et tamen non cognouerunt creationem, sed potius negāt eam, et sic esse poterat de Deo Israel. Modus ergo fuit, quod per aliqua miracula credidit rex Tyri Deum Israel esse verum, et solum Deum, et ex hoc inductus est ad credendum oīa, quæ Israelitæ de Deo asserabant, et quia illi dicebant, quod Deus eorum creauerat cælum, et terram, etiam illud credidit rex Tyri.

Si Salomon in habendo amicitiam cum rege Tyri peccauit. Questio XXXIII.

QVAERITVR vterius, an Salomon peccauit habendo amicitiam cum rege Tyri, & dando ei cibaria, sicut habetur hic. Respondendum, quod quantum ad ea, quæ faciebat Salomon cum Hiram

E 2 rege

rege Tyri, non erat difficultas magna. Nam Salomon emebat ab eo ligna cedrina, & conducebat operarios, & ista non poterat habere aliunde, ideo non peccabat. Patet hoc, quia Salomon obligabatur edificare templum Domino tam ex mandato eius, quam ex mandato Dauid, ut patet 2. Reg. 7. & precedenti lib. 17. & 22. & 28. cap. & ad hoc egebat materia, scilicet lignis cedrinis, quia alia ligna non erant ad hoc apta, & tamen non poterat ista habere Salomon saltem optima, nisi de terra Hiram, eo quod mos Libanus est in terra Tyri, & Sidonis pro magna parte: potissimum ubi magna cedri sunt. Etiam operarios ad cedendum cedros non poterat habere Salomon de terra sua, quia non erat in toto Israel vir, qui sciret ligna cedere, ut patet 3. Reg. 5. scilicet: Tu scis, quod non sit in populo meo vir, qui sciret ligna cedere, sicut Sidonij. Oportebat ergo, quod Salomon conueniret cum rege Tyri, & feruis eius super lignis cedendis, & ad hoc danda erant eis merces sua, & quia egebant cibis, dedit eis triticum, vinum, & oleum atque ordeum. Ideo in hoc non videbatur aliquo modo peccare Salomon: etiam si rex Tyri esset Chananaeus, vel, de quacunque progenie. Si autem dicatur, quod Salomon peccabat nunc in hac communicatione: peccauerat tamen, quia dimiserat eum, & Tyrios, atque Sidonios in terra illa, cum essent Chananei. Deus autem iusserat, quod non permitterentur Chananei sub aliqua conditione viuere: sed occiderentur in ore gladij: Deut. 20. Dicendum, quod adhuc non probatur Tyrios, & Sidonios esse Chananaeos: & tamen dato, quod essent Chananei, non erat speciale in eis, quod permitterentur viuere, quia non solum istos, sed etiam multos alios Chananaeos, Iebusaeos, Amorhaeos, & de alijs populis Chananaeorum permisit Salomon viuere, quia omnes Chananei, qui non occisi fuerant tempore praedecessorum suorum, facti sunt tributarij tempore Salomonis, & manserunt in terra, infra 8. & tamen an in illo peccauerit, ibi declarabitur in quadam quaestione. Sed dubium maius est de Dauid, qui accipiebat ipsum regem Tyri in amicum, ut patet 3. Reg. 5. & recipiebat ab eo beneficia. Dicit aliquis, quod non peccabat Dauid in hoc, quia iste Hiram erat Hebraeus, scilicet, conuersus ad Iudaismum, ideo non erat illicitum communicare ei: & patet hoc, quia ipse confessus est ea, quae ad solos Hebraeos confiteri pertinebat, scilicet, quod Deus Hebraeorum creauerat caelum, & terram: & istud non cognoscebatur vltatenus via naturali, sed ex sola fide, quam tenebant Hebraei: ideo conuersus ad Iudaismum erat. Dicendum, quod non est verisimile, quod Hiram rex Tyri conuersus esset ad Iudaismum: nam si conuersus esset rex etiam conuertisset terram suam ad Deum Israel, & tamen non conuersa est, quia adhuc tempore Christi erant Gentiles habitantes in terra illa, ideo cum egressa esset mulier de finibus illis, & petijisset a Christo, quod sanaret filiam eius, dixit: non sum missus, nisi ad oues, quae perierunt domus Israel. Mar. 15. Si tamen essent viri de terra illa conuersi, non faceret Christus differentiam inter Tyrios & Sidonios ad Israelitas. Secundo patet, quia reges Tyri post hoc colebant idola, ideo non erat nunc conuersus rex populo. Patet, nam Achab rex Israel fuit multo tempore post Salomonem, ut patet ex processu tertij regum, & tamen ille accepit in uxorem Iezabel filiam regis Sidoniorum: & illa introduxit cultum Baal in terra Israel, sicut colebant eum Sidonij, ut colligitur 3. Re. 16. ideo non erat conuersus adhuc rex Tyriorum ad Iudaismum. Sed dicit aliquis, quod Hiram rex Tyri, & populus eius tempore suo colebant Deum Israel, & conuersus erat ad Iudaismum, & tamen post eum aliquanto tempore forre Tyri, & Sidonij eum rege suo reuersi sunt ad antiquam idolatriam.

F Dicendum, quod non stat, quia etiam tempore Salomonis colebant Sidonij, & Tyri idola. Na 3. Reg. 11. dicitur de Salomone, quod edificauit templum Astarthan deo Sidoniorum. Item patet 4. Reg. 23. ergo semper erant idolatre. Idem patet, quia non solum tempore isto regum Iuda, & Israel esset Tyri idolatre, sed etiam post reditum de Babylone erant idolatre, ut patet 2. Macha. 4. ubi dicit, quod summus sacerdos misit quandam partem pecuniae ad offerendum in sacrificijs Herculis in vrbe Tyri: ergo colebant Tyri adhuc Herculem, & alia idola. Item patet ex verbis Hiram regis Tyri, qui voluit facere differentiam inter Iudaeos, & Tyrios dicens: quod Hiram artifex erat filius mulieris viduae de tribu Dan, vel Nephthali, & ex patre Tyrio. Si autem Tyrii essent conuersi ad Iudaismum non diceretur de eis aliquid tanquam de distinctis a Iudaeis: ergo non erant conuersi ad Iudaismum, & non erat licitum Dauid ex hac parte contrahere amicitias cum Hiram rege Tyri tanquam esset Iudaeus, vel conuersus ad Iudaismum. Aliquis dicit, quod verum est, quod Hiram, & omnes Tyrii erant Gentiles, & tamen adhuc licebat eis amitari ipsi Dauid: eo quod communicatio, & amicitia non erat vetita cum omnibus Gentilibus, sed solum cum Chananaeorum septem populis. Tyrii tamen non erant de stirpe Chananaeorum: ideo licebat cum eis communicare. Sed dicitur, quod hoc non stat, quia Tyrii habitabant in terra Chanaan, cum Tyrus, & Sidon essent praecipuae vrbes in regno. **H** Hiram regis Tyri: & tamen iste erant in terra Chananaeorum, & fuerunt in diuisione sortium tribuum Israel: nam in sorte Aser ponuntur Sidon, & Tyrus: Iosue 19. Sed contra, habitantes in terra Chanaan dato quod non essent Chananei, habebant Israelitica iustam causam pugnandi ad accipiendum terram de manu ipsorum, ergo non debebant cum eis contrahere amicitias. Aliquis dicit, quod licet Sidon, et Tyrus essent in terminis terrae Chanaan, siue in terminis distributionis sortium: non essent partes sortium Israelitarum, sed ponuntur tanquam termini extrinseci. Dicendum, quod non stat, quia Tyrus, et Sidon sunt in litore maris ad partem occidentalem terrae Chanaan, et tamen omnia loca maritima ibi sunt de terra Chanaan: & quod terminus plagae occidentalis ponitur mare occidentale, scilicet, plaga occidentalis a mari magno incipit, & ipso sine claudetur Num. 24. & tamen Tyrus, & Sidon sunt in terra iuxta mare, ideo sunt de terra Chanaan. Item patet, quod non solum Tyri, & Sidonij habitant in terra Chanaan, sed etiam sunt Chananei: nam Math. 15. dicitur, quod Christus predicabat in partibus Tyri, & Sidonis, & mulier Chananaea de finibus illis egressa clamauit, domine miserere mei. Ergo habitatores terrae illius Chananei erant. Sed aliquis forte dicit, quod illa mulier erat Chananaea habitabatque in finibus Tyri, et Sidonis, tamen Tyri, & Sidonij non erant Chananaei, sicut multi extranei veniunt ad habitandum ad loca, & nationes extra suam originem. Sed dicendum, quod non stat, quia non erat mulier illa aduena: ita quod non esset Chananaea, & aliunde venisset, & nunc habitaret in terra Tyri, & Sidonis: sed erat de genere Tyriorum, & Sidoniorum: nam Mar. 7. dicitur de ista muliere, quod erat Sirophe nistra genere, & sunt Phenices, seu Sirophe nistra Tyri, & Sidonii: & tamen illa erat Chananaea, sicut dicitur Mar. 15. ergo Tyri, et Sidonii sunt Chananei quantum ad originem. Dicendum tamen est, quod forre Hiram non erat de genere Chananaeorum, quia illi, qui condiderunt Tyrum, et Sidonem fuerunt Aegyptij, Phenix, et Agenor, (ut quidam volunt,) qui praefecti de Thebis Aegyptiorum istas vrbes condiderunt, et vocata est puincia ista Phenicia, vel Phenix a Phenice conditore vrbiu. **C**redendum

A Credendum est autem, quod reges istarum vrbiu fuerint postea semper de progenie istorum conditorum propter dignitatem ipsorum, & sic Hiram, qui nunc erat rex Tyri esset de genere Aegyptiorum, & non Chananaeorum: unde licite communicaret Dauid cum eo: & tunc dato, quod habitatores eius regni essent Chananaei, permitteret illos Dauid viuere propter Hiram regem, vel forre dato, quod si Hiram esset Chananaeus genere, licebat Dauid contrahere cum eo amicitias, ut si forte ad tempus non poterat preualere contra eum, si veller ipsum habere in hostem. Vel forte, quia Hiram fecerat aliqua bona opera propter Dauid: ex quo nimis obligauerat eum sibi: & tunc non solum erat licitum Dauid, quod non deleter Tyrios, & Sidonios, sed etiam, quod beneficeret eis in recompensatione suscepti beneficij, sicut fuit de Raab Ierichontina, quae Chananaea erat: & tamen propter beneficium, quod praestitit exploratoribus Iudaeorum, ipsa cum tota progenie sua liberata est, & habuit locum inter Israelitas Ios. 2. & 6. & sic liceret Dauid amicitias contrahere cum Hiram, & et Salomoni: potissimum cum de hoc non redarguat in sacra scriptura, nec ponatur inter peccata sua 3. Re. 15.

De quibusdam verbis hic dictis ab Hiram, scilicet, misi tibi virum prudentissimum, & cetera. Questio XXXIII.

C **Q**VAERITVR vltorius, cum dicat hic Hiram rex Tyri, misi tibi virum prudentissimum Hiram patrem meum, quomodo possit hoc stare, quia non erat iste pater regis Tyri. Aliquis dicit, quod verum erat pater eius, cum litera asserat eum esse patrem illius, & non est obuiandum littere sacrae scripturae. Dicendum tamen, quod non stat, quod iste Hiram esset pater regis Tyri. Primo, quia non est verisimile, quod pater regis esset artifex lignorum, & metallorum, & mitteretur ad fabricandum in templo. Secundo patet, quia si iste esset pater Hiram regis Tyri ipse esset rex, & non alius Hiram, quia viuente patre non regnat filius. Tertio patet, quia si iste Hiram esset pater regis Tyri non diceret Hiram rex Tyri, misi tibi Hiram virum prudentissimum, quia mittere pertinet ad iubentem, & filius non iubet patri, sed e conuerso: ideo non erat iste Hiram pater regis. Quarto patet, quia dixit rex Tyri, misi tibi Hiram virum prudentissimum filium mulieris de filiabus Dan: cuius pater Tyrius fuit. Et ponitur hoc ad notificandum progeniem istius Hiram artificis: & tamen si iste esset pater regis Tyri, non oporteret quod notificaretur vltorius eius progenies. Alij respondunt, quod ista difficultas prouenit ex litera nostra, sed non ex litera Hebraica, quia in litera nostra dicitur Hiram patrem meum: in Hebraeo tamen non magis dicitur patrem meum, quam patrem mei, quia non sunt dictiones casuales in Hebraeo, sed quaedam habitudines, quae interdum notificat casus, & sic potest intelligi, quod ponat hic patris mei in genitiuo, & tunc esset sensus, misi tibi Hiram virum prudentissimum patris mei. I. virum prudentissimum, qui erat seruus patris mei, vel qui erat sapiens ex tempore patris mei, & istud tenent multi de Hebraeis, & Latinis. Sed istud non est tenendum secundum Latinos. Primo, quia licet aliquialiter posset hoc colorari secundum literam Hebraicam: tamen secundum Latinam non potest colorari, cum dicitur, misi tibi Hiram patrem meum. Secundo patet, quia et secundum Hebraeos sic intelligitur, & legitur coniter, quia habitudo litterae in Hebraeo hic magis signat accusatiuum, quam genitiuum, ideo non potest sic intelligi. Dicendum ergo, quod Hiram rex Tyri vocauit istum Hiram patrem suum propter aetate, vel sapientiam: nam qui sapientia praesunt aliorum sunt domini, & rectores: & non immerito patres vocari possunt, & quia iste Hiram erat sapientissimus inter omnes artifices, poterat recte vocari pater regis.

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

QVAERITVR vltorius, quomodo dicitur, quod Hiram fuit filius de filiabus Dan: cuius pater Tyrius fuit: nam 3. Reg. 7. dicitur, quod fuit Hiram filius mulieris viduae de tribu Nephthali patre Tyrio: nam iste dux tribus erant distinctae, cum Dan, & Nephthali essent duo filij Iacob ex Bala ancilla Rachelis, Gen. 30. cap. Dicendum, quod ista mulier vidua cuius erat filius Hiram: poterat esse dupliciter de aliqua tribu. Primo modo quantum ad progeniem. Secundo quantum ad virum: nam quilibet est de tribu illa, de qua progenitores sui sunt, sed in mulieribus est speciale: potissimum in veteri testamento, quia erant etiam de tribu virorum suorum: nam quilibet transibat in familiam viri sui, & filij de ea nati non dicebantur de progenie aorum eius, sed de progenie mariti. Et sic dicit aliquis, quod ista mulier erat de vna progenie, vel tribu ex parte viri, & de alia progenie aorum suorum. Sed dicendum, quod hoc non stat propter duo. Primo, quia non potest ista mulier nominari de aliqua tribu ex parte viri, eo quod vir suus non erat de aliqua istarum duarum tribuum, scilicet: Dan, vel Nephthali: quia erat Tyrius, ut patet hic, & 3. Reg. 7. & tamen Tyri non erant de progenie Hebraeorum. Secundo patet: quia dato, quod maritus istius mulieris posset nominare mulierem de tribu sua, ita quod esset de Israelitis: non poterat tamen in presenti eam nominare, eo quod erat vidua, ut patet 3. Reg. 7. & quando mulier coniugata est transit in familiam viri sui, quia alligata est legi eius, cum autem moritur vir, desinit mulier esse de familia sua, cum absolute a lege eius, sed ista erat mulier vidua, ideo non poterat nominari de aliqua tribu istarum a viro suo. Dicendum ergo est, quod ista mulier vocatur de tribu Dan, & de tribu Nephthali, & de vtraque nominatur ex parte progenitorum: nam potest quilibet nominari de progenie patris sui, vel matris suae, & quia pater viri potest esse de altera tribu, quam mater eius: poterit quis de duabus tribubus nominari, & sic ista mulier mater Hiram erat forte de tribu Dan ex parte patris, & de tribu Nephthali ex parte matris, vel e conuerso. De vna tamen tribu istarum dicebatur esse proprius ista mulier, quam de altera. I. de illa, qua erat pater suus. Sed non apparet de qua tribu erat ex parte patris, vel de qua ex parte matris. Aliquis obijciat, quod non potest stare, quia praesupponitur, quod esset pater de vna tribu, & mater de alia: & tamen secundum legem non poterat esse, quia Num. 36. iubetur, quod omnes viri acciperent uxores de tribubus suis, & oēs genuerunt viros de tribubus suis, & sic pater, & mater istius mulieris de eadem tribu essent. Dicendum, quod licet regula generalis esset, quod essent ambo de eadem tribu, interdum erant de diuersis tribubus, ut patet in Dauid, qui accepit Michol in uxorem, & erat Dauid de tribu Iuda, & Michol de tribu Benjamin, cum esset filia Saulis, qui erat de tribu Benjamin 1. Reg. 9. Et sic de multis alijs, de quibus declaratum est Num. 36. & Iudi. 21. & ita factum est hic, quod essent pater, & mater de duabus tribubus.

Numerauit igitur Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Israel post dinumerationem, quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti sunt centum quinquaginta millia, & sexcenti. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onerarent, & octoginta millia, qui lapides de montibus cederent, tria autem millia, & sexcentos praepositos operum populi.

E 3 Nume.

Numeravit ergo Salomon. Hic ponitur secundū principale huius cap. Apparitionis executio. Et dicitur. *Numeravit Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Israel.* Scilicet, numeravit omnes aduenas, vt omnes seruirent in operibus templi cedendo lapides, & portando, & vocantur profelyti aduenas. f. qui de Gentilitate conuersi erāt ad Iudaismum. *Post dinumerationem, quam numeravit Dauid pater eius.* Dauid enim volens relinquere omnia necessaria ad adificationem templi, reliquit etiam artifices, & cęfores lapidum, atque portatores, & ad hoc numeravit omnes profelytos, quot quot erant tempore suo, præcedenti lib. 22. cap. *Et inueniuntur centum quinquaginta millia sexcenti.* Istud intelligitur de viris robustis ad istud opus, nam non computarētur hic paruuli, nec senes, qui ad hoc inepti erāt, sed robusti, sicut erat de Leuitis, qui computabantur à triginta annis vsque ad quinquaginta. Nam citra tricesimum annum nullus Leuitarū cogebatur ad onera subeūda: Num. 4. Et cum peruenisset quis ad quinquagesimum annū, liberabatur ab oneribus, & solum erat custos vasorum, quę portabant alij Leuitę. Num. 8. ita etiam fieret de istis profelytis, quia aliqui propter paruitatem ætatis non computarentur, & alij propter senectutem etiam ab isto numero excluderentur. *Fecitq; eis ex septuaginta millia, qui humeris onera portarent.* Non erant isti ad portandum lapides, ita vt quidam cęderent lapides in montibus, & alij portarent eos in templi locum, quia cum essent lapides magni non sufficerent humeris portare: sed potius in curribus, vel alijs artificijs portabāt ista onera lapidum magnorum, ita tamen portabant onera humeris. f. aliqua alia onera minora lignorum, vel aliarum rerum. Et forte interdum portabant lapides super humeros. Sed non est intelligendum, qđ portarēt eos sic vsque in Ierusalem ad locum templi adificandi. *Et octoginta millia, qui lapides in montibus cęderent.* Erant multi lapides necessarij in opere templi, quia præcipua materia templi erat de duobus. f. de lapidibus, & lignis: & ob hoc in montibus, vbi erant lapidicę, erant isti operarij, & cędebāt lapides, & dolabant eos: portabanturq; in Ierusalē. Sciendum autem, quod lapides parabantur in montibus. Nam non solum cędebantur, sed etiam quadrabantur, & poliebantur, & portabātur sic in locum sanctuarij: eratq; istud minoris oneris: & sic stat, quod dicitur, quod cum edificaretur domus Domini terra, & omne ferramentum non sunt audita in domo Domini, scilicet, quia antequam lapides, & ligna portarētur in locum adificationis parabantur. *Tria millia autem, & sexcentos prepositos operum.* Isti prepositi operū dirigebant cęteros quid agere deberent, & imperabāt ne cęteri inordinatē mouerentur, & pigritarent in opere faciēdo.

De numeratione operariorum. Quęst. XXVI.

QVAERITVR circa istam numerationē operariorum, de qua hic dicitur, an sit eadem cum illa, de qua habetur supra in litera, & de qua habetur 3. Reg. 5. Dicendum, quod eadem sit cum illa, de qua supra in litera. Nam ibi dicitur, quod numerati fuerunt omnes profelyti, & hic etiam. Item ponitur eadem summa, quia illic ponitur centū, & quinquaginta millia cęforum, & portatorum, & hic totidem. Etiam idem est ad quod destinantur. Ad quod etiam dicendum, quod ista enumeratio est eadem cum illa, quę habet 3. Reg. 5. nam ibi ponitur ista historia, quę hic de Salomone & Hiram, cum in libro isto repetantur ea, quę in libris regum ponuntur, & ex aliqua parte suppleantur. Etiam, quia eadem summa ponitur ibi, quę hic. Sed dicitur, quod non sunt eadem istę tres

numeraciones, quia illa, quę habetur in litera, videtur esse eadem cum illa, quam fecit Dauid. Nam dicitur postea, quod Hiram mitteret Salomoni vnum artificē eruditum, quem haberet cum illis artificib⁹, quos habebat secum, quos Dauid pater suus parauerat, in quo innuitur, quod non habebat plures, quā eos, quos parauerat Dauid, & tamen de ista numeracione, quę ponitur hic vltimo dicitur, quod fecit eam Salomon post illam numeracionem, quam fecit Dauid, ergo ista non erat eadem cum illa, quę habetur supra in litera. Dicendum, quod iste tres numeraciones erant eadem numeratio, vt supra dictum est: cum omnes tres dicantur factę per Salomonem: & tamen Salomon semel tantum numeravit profelytos. f. quādo misit eos ad opera faciēda: ideo omnia erant eadem numeratio: sed ponuntur sepe per anticipationem, & recapitulationem. Cum autem obijciatur, quod ista numeratio, quę habetur hic fuerit post numeracionem factam à Dauid, & illa, quę habetur supra in litera fuerit eadem cum illa, quam fecit Dauid. Dicendum, quod verum est: quod ista fuit post numeracionem, quam fecit Dauid, & etiam omnes istę tres, scilicet, duę, quę habentur hic, & vna. 3. Reg. 5. fuerunt post numeracionem factam à Dauid, eo quod iste tres dato, quod essent distinctę, factę fuerunt tamen à Salomone, vt patet hic: & 3. Reg. 5. & illa facta est à Dauid, ideo necesse est istas fuisse post illam. Dicitur tamen hic, quod fuit ista numeratio post illam, quę facta est per Dauid, vt non putetur, quod Salomō numeravit solum illos, quos numeravit Dauid. Etiam, vt non putetur, quod ista coincidit cum illa numeracione, quę fecit Dauid, de qua præc. lib. 22. cap. Cum autem dicitur, quod illa, quę habetur supra in litera sit eadem cum illa, quę fecit Dauid: eo quod Salomō non dicit se habere alios artifices, nisi quos parauerat Dauid. Dicendū, quod nō stat, quia dato, quod in numeracione facta per Dauid, & Salomonem essent iidem numerati, distinguēbantur adhuc istę numeraciones, cum vna facta esset p Salomonem, & alia per Dauid. Dicendum, quod nō est verum, quod fuerint iidem in numeracione facta p Salomonem, vt declarabitur seq. quęst. Et cum dixit Salomon, qđ habebat artifices, quos parauerat Dauid, & non facit mentionem de aliquibus alijs. Dicendū, quod satis poterat stare, qđ Salomon non haberet nūc plures artifices, quā prius Dauid habuit, & tamē haberet plures cęfores lapidum, & portatores onerum, quia isti non computantur inter artifices, sed solum p-felyti erant determinati ad istud opus, vt colligitur hic, & etiam præc. lib. 22. cap. Et poterat nunc Salomon habere plures, quā habuerat Dauid pater su⁹. Et sic dicendum, quod iste tres numeraciones sunt eadem, & facta est à Salomone post mortem Dauid, quando incipiebat adificare templum.

Quare Salomon rursus numeravit cęfores lapidum, quos nominauerat pater suus. Quęst. XXVII.

QVAERITVR vltorius, cum iam Dauid numerasset lapidum cęfores, & portatores onerū, & assignauit illos ad opera sua quando Salomon edificaret templum, ad quid Salomon rursus eos numeravit. Respondendum, quod propter multa. Primò, quia incipiebat nunc opus, nam quando Dauid numeravit profelytos nondum incipiebat opus, sed manserunt in quiete sua vsquequo Salomon incepit edificare, & quia tunc incipiebat opus, debebant tunc numerari, vt sciret Salomon quot erant isti profelyti, & qua liter eos in operibus suis distribueret, nam licet essent septuaginta millia ad portandum onera, & octoginta millia ad cędendum lapides: tamen forte non omnes cędebant

cędebant in eodem loco, nec de eodem genere lapidum: sic etiam de portatoribus onerum, quia onera erant multiplicia, & quidam ascenderent quibusdā oneribus, & alij alijs: & ad hoc necesse erat sciri numerum omnium, vt sciretur qui, & quot cuilibet generi oneris applicandi erant. Secundum erat, quia isti profelyti ponebantur sub manu prepositorum, cum dicitur hic, quod erant tria millia, & sexcenti prepositi, & sub quolibet illorum certi debebant esse profelyti, vt quilibet sciret quot subditos haberet, & quibus deberet imperare: & ad hoc necesse erat numerari omnes illos. Sic etiam fit in bellis, quando debet diuidi totus exercitus per duces, prius numeratur, vt sub quolibet duce certi milites constituantur: sic fecit Dauid in bello contra Absalonem 2. Reg. 18. cap. Tertium erat, quia forte Dauid non numeravit profelytos istos, sed solum congregauit. Nam præcedenti lib. 22. cap. dicitur, quod congregauit omnes profelytos, & constituit ex eis latomos, & portatores onerum: & non dicitur quot erant. Hic autem dicitur, quod Salomō numeravit illos. Et satis verisimile est, quod Dauid non numeraret illos, quia non erat tunc opus illos numerari. Nam Dauid non erat inchoaturus edificationem templi, cum Deus vetuisset: sed Salomon inciperet, & ob hoc solum parabat Dauid necessaria. Et quia inter cętera necessaria erant etiam portatores onerum, & lapidum cęfores, assignauit profelytos ad istud opus, & quia non erant aliqui operarij tempore Dauid, non erant constituendi sub prepositis tunc, nec erat necesse, quod numerarentur: & hoc potissimè: quia totam vnam gentem, vel statum applicabat huic operi, scilicet, omnes profelytos: ideo satis erat, quod ascenderet omnes illos huic operi, etiā si non numeraret illos: & sic innuitur præc. lib. 22. cap. Quartum erat, quia sicut fuit intentio Dauid ascribere huic operi omnes profelytos, præcedenti lib. 22. cap. ita etiam voluit Salomon. Et quia numeratio facta per Dauid fuit aliquot annis ante numeracionem factam per Salomonem, essent plures profelyti tempore numeracionis secundę, quā primę: quia tempore primę numeracionis sub Dauid multi de profelytis essent infra ætatem conuenientem labori: tempore autem numeracionis secundę illi iidem essent maturę ætatis ad opus, & numerarentur: ideo debuit fieri numeratio secunda post Salomonem post dinumeracionem, siue congregacionem, quam fecit Dauid, & ista vltima est causa potissima.

De istis prepositis. Quęst. XXVIII.

QVAERITVR vltorius, de istis prepositis, quare soli profelyti ad istud opus segregati sunt. Aliqui respondent, quod hoc fuit factum in ministerium ad signandum, quod Gentiles Ecclesiam constructuri erant potius, quā Iudei: sic dicit Glo. ordinaria super tertium Regum, & super librum istum. Sed istud nō stat, quia ista est ratio allegorica, & nō literalis. Etiam, quia manifestum est, quod Salomon non sciebat an Ecclesia fabricanda esset à Gentilibus, vel Iudeis, cum non haberet spiritum propheticum. Aliud ergo fuit quod ipsum mouit. Item patet, quia cum non solum Ecclesia signetur per templum Salomonis: sed etiam per tabernaculum Moyfi, debuerat etiam illud edificari à Gentilibus: & tamen non factum est, quia artifices fuerunt Beselehel de tribu Iuda, & Ooliab de tribu Dan, & cum eis alij viri eruditi: Exo. 31. Et isti erāt Iudæi, cum tunc essent Iudæi impermixti Gentilibus, quia erant in deserto. Et si dicas, quod Aegyptij etiā erant cum eis, qui ascenderant, vt patet Exo. 12. & Num. 11. Et isti poterant etiam adiungere ad cōstructionem.

Alph. Tost. super Paralip. Pars 2.

A Dicendum, quod verum est, quod erant ibi Aegyptij iam conuersi ad Iudaismum, & tamen non sit ibi aliqua mentio de eis, quod adificauerint, vel construxerint aliquid, sicut dicitur hic de profelytis: & tamen si esset ista intentio scripture, vt signaretur, qđ de Gentilibus venturi erant qui Ecclesiam adificarent: etiam fuisset facta expressa mentio de Aegyptijs conuersis, quod illi et adiuuassent ad cōstructionē tabernaculi Moyfi. Aliquis dicit, qđ causa fuit, ppter honorē. Vt Israelitę non implicarentur laboribus istis: sed cōueniētiā Iudaismū, qui erant minoris autoritatis, facerēt hoc. Dicendum, qđ non stat, nam et Israelitę laborabant in operibus templi: quod patet, qđ iudicio operariorum euntium in Libanū ad cędendū ligna erat de Israelitis: vt patet 3. Reg. 5. de quo declarabitur magis seq. quęst. vtiq; ergo laborabant. Dicendum tñ est, qđ factū fuit hoc propter honorē Israelitarū. Nam Israelitę ex genere reputabantur maioris dignitatis, quā conuersi de Gentibus intantum, qđ conuersi de quibusdā gentib⁹, nō licebat accipere vxores de Israelitis: nec habere aliquam dignitatem, vel p̄geminentiā in populo: quod est nō intrare in Ecclesiam Domini: vt patet Deut. 23. Et ob hoc voluerat Dauid, & et Salomon imponere laborem totum istius edificationis profelytis: quia tñ non poterunt, eo qđ erant pauci ad istud opus: impositus fuit partē eius Israelitis, & aliqui de eis cędebant ligna in Libano. f. triginta millia de eis, & profelyti faciebāt alia opera. f. cędebant lapides, & portabant onera, vt patet 3. Reg. 5. Et patet hoc in duobus, quia licet non possent profelyti oēs labores subire: tñ fuerunt magis subiecti laboribus. Primò, quia omnes profelyti fuerunt subiecti laboribus cedendi lapides, & portandi onera: & tñ non fuerunt oēs Israelitę subiecti laboribus, sed solum triginta millia de eis. 3. Reg. 5. Qui in Libano p̄ mensē vnum laborabant, & quiescebant duobus mensibus. Secundum erat, quia profelyti mancipari fuerunt grauioribus laboribus, quā Israelitę, scilicet: portandi onera, & cedendi lapides, & Israelitę solum cędebant ligna in Libano, quod erat leuius.

Si inter istos profelytos computabantur triginta millia operariorum. Quęst. XXXIX.

QVAERITVR vltorius, an inter istos profelytos computabantur triginta millia operariorum, de quibus dicit 3. Reg. 5. f. Aliquis dicit, qđ sic, quia omnes profelyti assignati fuerunt operibus, & Israelitę erant milites, sed non vacabāt laboribus: sic patet 3. Reg. 9. f. Porro de filijs Israel non constituit seruire quemquā: sed erant principes exercitus. i. nō constituit Salomō, quod aliqui de illis seruiret in operibus manualibus: sed soli Gentiles, & conuersi de Gentilitate seruiebāt. Dicendum autem, qđ Israelitę laborauerant in cōstructione templi, sicut profelyti. Nam Salomon congregauit omnes profelytos, qui erant centū, & quinquaginta millia: & octoginta millia illorum cędebant lapides in montibus ad parietes, & pauimentum templi, & septuaginta millia eorum portabāt onera humeris. Omnia alia ministeria edificationis fieri debebant per Israelitas, vel Gentiles. Sed manifestū est, qđ præter ista erant alia. f. cędere ligna, & portare: et parare illa, & p̄stea construere templū. Ad cętionē aut lignorū elegit Salomon 30. millia de Israelitis: quorū 10. millia semper cędebant ligna in Libano, & 20. millia quiescebāt: & quilibet decem millia cędebant vno mēse ligna, & expleto illō redibant in domos suas, vt quiescerent: & succedebant alia decem millia alio mēse, & alia decem millia tertio mēse, & quarto mēse redibāt prima decē millia: & sic quilibet decē millia vno mēse laborabant, & duobus mēsis quiescebant, 3. Reg. 5.

E 4 Ista

Ista autem triginta millia virorum non erant de profelytis, sed de progenie Israelitarum: quod pater primo, quia Salomon numeravit omnes profelytos, qui erant centum quinquaginta millia, & octoginta millia de illis cedebant lapides in montibus, & septuaginta millia portabant onera. Et tunc erant triginta millia ad cedendum ligna in Libano 3. Reg. 5. Nam dixit Salomon, quod ferui sui essent cum feruis Hiram in Libano ad cedendum ligna, ergo non erant isti triginta millia de profelytis. Secundo patet, quia hic in litera dicitur de omnibus istis, quod erant profelyti, & 3. Reg. 5. dicitur de illis triginta millibus, quod erant de omni Israel electi. Ergo erant de omnibus tribubus Israel, & consequenter erant isti preter profelytos. Tertio patet, quia isti assignantur diuersi modi se habendi in officijs suis. Nam de profelytis dicitur, quod portabant quidam illorum onera, & alij cedebant lapides, & non dicitur, quod quiescerent aliquo tempore. De triginta millibus autem, qui operabantur in Libano, dicitur, quod quiescerent decem millia illorum vno mense operabantur, & duobus mensibus quiescebant. 3. Reg. 5. Ideo non erant illi de profelytis. Sic etiam multi alij fuerunt artifices in auro, argento, ferro, ere, & alijs metallis, cocco, purpura, bysso, & hyacintho, quos artifices congregauerat Dauid, & Salomon postea, vt patet precedenti lib. 22. cap. & supra in litera. Et isti non poterant esse de profelytis, cum profelyti omnes diuisi essent per onerum portatores, & cesores lapidum, vt patet in litera. Ideo oportebat, quod essent de Hebreis.

De prepositis operum. Quæst. XXX.

QVAERITVR vterius, de prepositis operum, an de profelytis essent, vel de Israelitis, & ad quod erant. Respondendum, quod erant de profelytis, quod dicitur supra in litera, quod erant centum quinquaginta millia profelyti. Et tamen sola centum quinquaginta millia cedebant lapides, & portabant onera, vt patet in litera: ergo ceteri erant prepositi operum. Considerandum autem, quod non poterant omnes esse isti prepositi operum de profelytis. Nam omnes laborabat preter sexcentos portando onera, & cedendo lapides: & tamen prepositi erant tria millia, & sexcenti, vt patet in litera. Ideo dicendum necessarium, quod aliqui de istis prepositis saltem erant de populo Israel: vnde dicunt quidam, quod profelyti assumpti sunt ad faciendum opus, & nullus eorum presidebat operibus, quia non dabatur eis tanta dignitas: sed hoc commissum fuerat Israelitis: & isti sexcenti, qui erant ultra centum, & quinquaginta millia non erant prepositi, sed fuerat portatores onerum, vel cesores lapidum, & non fit mentio de eis in summa. Sed dicitur, quod erant octoginta millia cesores lapidum, & septuaginta millia portantes onera, quia de paruo numero non fit mentio in tanta summa. Alij autem dicunt, quod erant tria millia istorum prepositorum de Israelitis, & sexcenti de profelytis: quodlibet istorum satis potest stare. Dicendum autem, quod prima positio est vera. scilicet isti prepositi omnes tria millia, & sexcenti essent de profelytis. Isti autem, qui putant fuisse quosdam de Israelitis errant, quia non aduerterunt ad litteram, que ponit centum quinquaginta tria millia, & sexcentos. Et cum octoginta millia cedebant lapides, & septuaginta millia portabant onera: Necessarium erat ergo superabundare tria millia, & sexcentos profelytos, & isti erant prepositi operum. Ad secundum dicendum, quod isti prepositi erant ad instigandum operarios, vt perficerent opus. Nam vbi nullus instat perit opus, & infideliter operarij agunt. Etiam erant isti operariorum prepositi ad ordinandam quid singuli deberent agere. Oportebat enim, quod aliqui iuberet eis,

quid facerent, cum non deberet quilibet facere, quod vellet. Et ad hoc erant constituti certi prepositi, qui hoc dicerent, & isti dirigebant operarios in omnibus.

CAPITVLVM III.

T cepit Salomon edificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco, quem paraauerat Dauid in area Ornam Iebusei. Cepit autem edificare mense secundo, anno quarto regni sui. Et hec sunt fundamenta, que fecit Salomon, vt edificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, latitudinis cubitos viginti. Porticum vero ante frontem, que tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum viginti. Porro altitudo centum viginti cubitorum erat. Et deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo. Domum quoque maiorem texit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum. Sculptisque in ea palmas, & quasi catenulas se inuicem complectentes. Strauit quoque pauimentum templi preciosissimo marmore decore multo. Porro aurum erat probatissimum, de cuius laminis texit domum, & trabes eius, & postes, & parietes, & ostia: & celauit Cherubim in parietibus. Fecit quoque domum Sancti Sanctorum, longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti, & latitudinem similiter viginti cubitorum. Et laminis aureis texit eam quasi talentis sexcentis: sed & clauos fecit aureos, ita vt singuli clauis siclos quinquagenos appenderent. Cenacula quoque texit auro. Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos opere statuario.

Et cepit. Hic ponitur de templi edificatione, cum in precedentibus dictum sit de necessariorum preparatione. Et diuiditur in duo. Quia primo ponitur edificatio. Secundo edificationi templi dedicatio, infra 5. Prima in duas. Primo ponitur edificatio templi, & Cherubim interiorum. Secundo ponitur fabricatio vasorum seq. cap. Prima in tres. Primo ponitur domus exterioris, & interioris edificatio. Secundo Cherubim ligneorum fabricatio, ibi. Fecit etiam in domo. Tertio columnarum apparatus, ibi. Ante fores etiam.

An hæc templi edificatio continuetur ad precedentia, & immediatè fuerit. Quæst. I.

QVAERITVR Circaprimum, an ea, que habentur hic sint continuata ad precedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic est ordo continuus. Nam supra positum est de apparatione materiae necessariae ad edificationem templi, & talis ordo ponitur 3. Regum 5. & 6. Nam ibi, & cap. 6. ponitur de edificatione templi, & cap. 5. ponitur apparatus, de quo habetur precedenti cap. Ad secundum dicendum, quod ista fuerunt facta immediatè post precedentia, imò simili. Nam verum est, quod aliquanto tempore prius cepit operatio necessariorum quam inciperet edificatio templi, de qua hic dicitur, cum prius deberet magna pars materiae esse parata quam inciperet edificatio, quia alius perturbaretur ordo, & impedirentur edificantes ex defectu materiae. Et tamen postea cum adhuc continuaretur cæsis lapidum in montibus, & lignorum in Libano, fiebat opus templi. Et continuatum est hoc quousque videretur, quod iam non erat necessaria materia pro edificatione. Circa primum dicitur. *Et cepit edificare Salomon templum, alias domum Domini in Ierusalem.* Scilicet, parata magna parte materiae cepit edificare in Ierusalem, scilicet intra urbem. Nam in monte Sion fuit templum edificatum, vt patet in litera. *In monte Moria.* Id est, in monte visionis, quia sic interpretatur in Hebræo. Quis fit iste mons, infra dicitur in quadam quæstione. *Qui demonstratus fuerat Dauid patri eius.* Scilicet, Deus ostenderat istum locum Dauid, vt ibi edificaretur templum. Et ponitur hoc ad ostendendam dignitatem loci illius, scilicet, quia non voluntate humana locus ille fuerat electus ad faciendum ibi ceremonias diuinas, sed Deo iubente factum est. In quo apparet, quod Deo locus iste acceptus erat. *In loco, quem paraauerat Dauid.* Scilicet, Dauid paraauerat, id est disposuerat locum illum ad hoc, quod fieret in eo templum. Et ista dispositio poterat esse dupliciter, vno modo inbendo Salomoni, quod ibi edificaretur templum. Alio modo aperiendo loca, in quibus deberent poni fundamenta domus. Primum tamen est verius, eo quod aperire loca profunditer erat prohibitus edificare templum Domino: precedenti lib. 22. & 28. *In area Ornam Iebusei.* Id est, ista area erat in Ierusalem in monte Sion, qui vocatur mons Moria, in parte suprema eius, & ibi templum edificatum est. Vocabatur area Ornam: quia ibi triturrabat Ornam Iebuseus segetes suas, quando angelus domini percussit Ierusalem peste. Et ibi etiam erat domus eius, secundo Regum 24. & precedenti lib. 21. cap. *Cepit autem edificare mense secundo anno quarto regni sui.* Tres anni, & duo menses incompleti fluxerunt de regno Salomonis, quando cepit edificare templum. Et iste mensis secundus non erat secundus respectu anni, sed respectu anni regni Salomonis. Et sic non apparet, quod tempus anni erat siue quis mensis, quando fundatum est templum: non edificauit autem Salomon templum ante tempus istud, quia non occurrerat sibi, vt declarabitur infra in quadam quæstione. *Et hæc sunt fundamenta, que iecit Salomon, vt edificaret domum Domini.* Scilicet ista, que sequuntur sunt fundamenta, scilicet quantum erat in longitudine, & latitudine. Nam quanti erant parietes isti, tantum erat fundamentum. *Longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta.* Scilicet, longitudo domus erat sexaginta cubitorum. Istud intelligitur non comprehendendo ibi atria templi, quia illa non erant pars aliqua templi,

sed spatia quadam magna in circuitu templi. Latitudo erat viginti cubitorum: altitudo erat centum, & viginti: vt patet in litera. Dubitatur quare vocatur ista mensura prima. Et dicit Nicolaus, quod intelligitur de illa mensura quam Deus dedit Dauid omnia ista scripta, que fieri debebant in templo: vt patet precedenti lib. 28. cap. scilicet. Omnia hæc venerunt ad me scripta manu Dei, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Postea Dauid dedit istam descriptionem Salomoni, vt per eam regeret se in omnibus, que ageret edificando templum, eodem capitulo, scilicet. Dedit Dauid descriptionem porticus, & templi, & celariorum, &c. Et in illa prima descriptione, quam dedit Deus Dauid erat longitudo cubitorum sexaginta. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia tunc non diceretur in mensura prima, sed in descriptione prima. Quia illa descriptio non erat mensura, sed descriptio data Dauid ad faciendum opus: & tamen dicitur in mensura prima. Item si hoc intelligeretur, non diceretur potius in mensura prima quam secunda, quia sicut in descriptione prima data Dauid a Deo fuit longitudo cubitorum sexaginta: ita etiam in secunda descriptione, quam dedit Dauid Salomoni: cum ipse dicat, quod omnia ista, que dedit Salomoni, venerunt ad eum scripta opere Dei, precedenti lib. 28. cap. Et tamen dicitur specialiter in mensura prima. Item dato, quod illa vocaretur mensura prima, non pertinebat ad propositum, quod diceretur, quod erat longitudo cubitorum sexaginta in mensura prima, nec secunda: cum nihil per hoc determinetur de his, que pertinent ad edificationem templi. Sed dicendum, quod vocatur mensura prima ipsa longitudo templi, nam habebat templum tres mensuras, scilicet: Longitudinem, latitudinem, & profunditatem, sine altitudinem. Et longitudo fuit in templo prima mensura: quia primo constructi fuerunt parietes duo, scilicet Aquilonaris, & Australis, qui erant parietes longitudinis, deinde Orientalis, & Occidentalis, qui erant parietes latitudinis. Et ista erat mensura secunda. Quod autem erigerentur in sublime vsque ad totam altitudinem suam erat tertia mensura, que vocatur altitudo. Si autem primo facti fuissent parietes latitudinis, scilicet Orientalis, & Occidentalis, vocaretur latitudo mensura prima. *Latitudine vero cubitos viginti.* Scilicet, tota latitudo templi erat viginti cubitorum. Et ista erat ab Aquilone in meridiem, quasi ita erat longitudo parietis Orientalis, & Occidentalis. *Porticum vero ante frontem.* Scilicet, etiam fecit Salomon porticum ante frontem templi: vocatur frons pars Orientalis templi, quia illa est anterior, sicut in animalibus est pars anterior eius. Et erat ista porticus spatium quoddam ante portam templi, super quod pendebat testum quoddam ad magnitudinem porticus. Et non erat clausum muris per circuitum illud spatium. *Quæ tendebatur in longum.* Id est, quæ extendebatur, scilicet, Porticus extendebatur in longum viginti cubitis. *Iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum viginti latitudo domus.* Scilicet templi, erat cubitorum viginti, vt patet supra in litera. Et quanta erat latitudo templi tanta erat longitudo porticus. Ratio huius est, quia porticus templi erat ad portam templi in parte Orientali, & extendebatur ab Aquilone in Austrum, & ista erat latitudo templi, scilicet cubitorum viginti, erat tanta longitudo porticus. Latitudo autem erat ab Oriente in Occidentem cubitorum decem, vt patet 3. Regum 6. Ad quid esset ista porticus, & cur potius in fronte templi, quam in alia parte: infra declarabitur in quadam quæstione. *Porro altitudo centum, & viginti cubitorum erat.* Et sic patet, quod ista domus erat potius facta in modum turris, quam domus: cum altitudo esset dupla ad

ad longitudinem, & sexcupla ad latitudinem: vt patet in litera. Quomodo autem erat altitudo cubitorum centum & viginti, cum dicitur 3. Regum 6. quod erat triginta cubitorum, declarabitur infra in quadam questione. *Et deauruit eam intrinsecus auro mundissimo.* Scilicet, totam domum templi, erat enim templum diuisum in duas domos, scilicet. Domum exteriorem, & interiorem. Et vtraque erat deaurata interius super parietes: vt toti parietes viderentur aurei. Exterius autem non apparebat aliquod aurum: sed lapides albi marmorei, de quibus constructum erat templum. Vocatur aurum mundissimum, quia non erat mixtum argento, vel alteri metallo, vt redderetur impurum; *Domum quoque maiorem.* Erat templum diuisum in duas domos secundum longitudinem: quarum prima erat maior, scilicet exterior, & interior erat minor. Pro quo sciendum, quod totum templum secundum longitudinem erat cubitorum sexaginta, & diuidebatur in duas partes pariete intermedio, & diuidente, & relinquebatur ad vnam partem quadraginta cubiti, & ad aliam viginti. Nam ad partem orientalem erat domus maior cubitorum quadraginta longitudine, & viginti latitudine. Et domus interior occidentalis erat cubitorum viginti longitudine, & tantumdem latitudine. Et ista vocatur Sanctum Sanctorum. *Textit tabulis ligneis abiegnis.* Scilicet, parietes domus per circuitum operuit tabulis, & etiam pauimentum, vt in illis affigerentur laminæ aureæ, vt sic tota domus videretur aurea. Sunt abiegnia ligna de abietibus, quæ sunt ligna pretiosa in terra Chanaan, & Syria. Et tamen pretiosiores erant cedri. Vnde has solas species lignorum fecit portari Salomon de Libano, scilicet cedros, & abietes: cedris tamen magis vsus est quam abietibus: eo quod abietes pulchre erant, & tamen non ita fortes sicut cedri. Ideo de cedris factæ sunt trabes templi, & quidquid pondus sustinere debebat. De abietibus autem factæ sunt tabulæ ad operiendum parietes: eo quod ibi non exigebat fortitudo aliqua ligni: sed sola pulchritudo, & imputeibilitas. *Et laminas auri obrizi affixit per totum.* Id est, per totum spatium operum tabulis abiegnis affixit Salomon laminas auri obrizi, & hoc, vt non appareret aliquod lignum in tota domo: sed quidquid in ea esset aurum videretur. Extenuabat autem massam auri in laminas, & illæ affigebantur clauis super tabulas abiegnas. Vnde non erat color auri, vel folium auri, sicut pictores apponunt, quia illud facile perire poterat: potissimum in pauimento, quod pedibus sacerdotum concalandum erat: sed erant laminæ aureæ aliquantulum grossæ affixæ. Vocatur istud aurum obrizum, id est obradians: quia quando purum est, valde radiat. Sed obijcietur, quia 3. Regum 6. dicitur, quod templum, quod erat ante oraculum, scilicet domus maior operiebatur tota cedro, & desuper laminis aureis: ita quod nihil erat in domo illa, quod non auro tegetetur. Responderi potest vno modo, quod ista domus tota erat operata tabulis tam in parietibus quam in pauimento: sed pauimentum operiebatur tabulis abiegnis. **P**arietes autem cedrinis tabulis. Et hoc colligitur eodẽ capitulo dicitur. Igitur edificauit Salomon domum, scilicet domum maiorem, vt colligitur in litera, & consumauit eam. Et edificauit parietes domus intrinsecus tabulis cedrinis a pauimento domus vsque ad summam partem parietum, & textit pauimentum domus tabulis abiegnis. Postea autem, cum fiat iterum mentio ibi de domo ista maiori, dicitur, cedro omnis domus vestiebatur intrinsecus, quod intelligendum est quantum ad parietes, qui erat operati tabulis cedrinis. Hic autem, cum dicitur, quod illas affixæ erant operata tabulis abiegnis, debet intelligi de pauimento domus, & sic tollitur contrarietas apparens. Aliqui sol-

uunt aliter dicentes, quod cedri, & abietes accipiuntur pro eodem in Hebræo, & ideo aliquando dicuntur tabulæ cedrinæ, & aliquando abiegnæ. Et sic etiam litera Latina sequuta est modum literæ Hebræicæ vocans interdum cedrinas interdum abiegnas tabulas, sed istud non conuenit, quia tunc non fieret aliquando differentia inter abiegnas, & cedrinas tabulas: & tamen 3. Regum 6. dicitur, quod parietes domus templi operiebantur tabulis cedrinis, & pauimentum operiebatur abiegnis, ideo tenendus est modus præcedens. *Et sculpsit in ea palmas.* In ista domo maiori fecit Salomon sculpi palmas. Et istæ erant in tabulis parietum. Nam parietes, vt dicitur 3. Regum 6. erant operati tabulis cedrinis, & in illis tabulis erant opere sanctuario sculptæ palme. Dicitur autem 3. Regum 6. de ista domo maiori, quod vestiebatur cedro habens tornaturas suas, & iuncturas fabrefactas, & celaturas eminentes. Istæ celaturæ non declarantur ibi, quæ erant: sed postea dicitur, quod erant palme, & Cherubim: hic autem solum dicitur de palmis: qualis autem esset figura Cherubim infra dicitur. *Et quasi catenulas se inuicem complectentes.* Etiam in tabulis cedrinis erant sculptæ catenule, quæ complectebantur se inuicem: sicut fit in catenis ad tenendum homines. Nam sunt circuli multi ferrei, & quilibet tenet alium, quia intra illum est. Et per hoc fit longa catena. Ita erat in tabulis, quia in quolibet erant aliqui circuli se complectentes. Et videbantur circuli vnus tabulæ continere circulos alterius tabulæ per continuationem quædam, & sic fiebat quædam longa catena. In Hebræo non ponitur se inuicem complectentes, nec etiam erant nimis necessarium: sed litera nostra posuit illud ad declarationem aliqualem, eo quod dicendo catenulas dicebatur, quod se inuicem complectentes: cum catenæ non fiant, nisi per hoc, quod vnus circulus alterum tenet. *Stravit quoque pauimentum templi pretiosissimo marmore.* Id est fecit pauimentum de marmore, sed sternere est proprium vocabulum quantum ad ea, quæ locantur in plano sicut est pauimentum. Et vocatur hic templum tota domus tam exterior quam interior. Nam totum pauimentum operum erat marmore. Sciendum tamen, quod licet istud marmor esset pretiosissimum decore multum, non apparebat, quia superficies pauimenti marmorei tabulis abiegnis operata fuit. Et super tabulas erant laminæ aureæ, vt videretur totum de auro: sic dicitur 3. Regum 6. quod nullus lapis videri poterat. Considerandum etiam, quod cum dicitur, quod celaturæ palmarum, & Cherubim erant in parietibus, istæ non erant nisi in tabulis, vt infra declarabitur. *Decore multo.* Scilicet, marmor pauimenti erat pretiosissimum multo decore. Nam sunt multe species marmorum colore, & puritate distantium. In ceteris autem marmoribus marmor parium magis laudatur, & vocatur parium ab insula Paros, de qua sumitur, & in qua abundantissimè gignitur. In Hebræo dicitur. *Operuit domum pretiosissimo marmore.* Vbi litera nostra dicit stravit pauimentum templi pretiosissimo marmore, & in hoc litera nostra proprius loquitur iuxta Latinam proprietatem: quia operire pertinet ad partem superiorem domus, scilicet ad tectum, sterni autem pertinet ad pauimentum. Et si diceretur, quod domus erat operata marmore intelligeretur, quod habebat fornitem de marmore: & tamen falsum est: quia tectum domus non erat de fornice, sed de trabibus: vt patet hic, & magis 3. Regum 6. Ideo dici debuit, statuit pauimentum domus. Porro aurum erat probatissimum, de cuius laminis textit domum. Dixit supra Esdras, quod operati erant parietes tabulis, & super illas affixæ erant laminæ aureæ. De illo auro dicitur hic quale erat, scilicet, quod erat aurum probatissimum: id est purissimum non habens

bens mixtionem, vel impuritatem alterius metalli. Et dicitur, quod textit domum, id est totam domum, scilicet templum interius, & exterius, siue Sancta Sanctorum, & domum exteriorem, & tegebatur tota auro tam in tecto quam parietibus, & pauimento. Et tamen, cum dixisset scriptura, quod tota tegebatur, explicuit postea aliquas partes, & ostia. Non tamen est intelligendum, quod alie partes præter istas non essent operatæ auro: nam totum operiebatur cum nihil esset in tota domo, quod non auro tegetetur: vt patet 3. Regum 6. *Et trabes eius.* Istæ sunt trabes templi, quæ per ueniebatur a pariete aquilonari in meridianum, & super eas ponebantur tabulæ tecti. Istæ trabes erant grossissimæ de cedro, & multæ ad sustinendum magnum pondus, & erant operatæ laminis aureis. Erant autem istæ trabes tam in domo exteriori quam in Sancta Sanctorum, & vtrouque erant auro operatæ. *Et postes.* Isti erant cedrini ad sustentandum trabes, vel fortè erant isti postes portarum, quicumque autem essent auro erant operati. *Et parietes.* Intelligitur de parietibus totius templi tam interioris domus, scilicet Sancti Sanctorum quam exterioris, scilicet maioris. Nam toti parietes auro operiebantur, vt nihil esset in eis, quod non auro videretur: vt patet 3. Regum 6. *Et ostia.* Erant ostia in domo exteriori, & interiori. Nam domus exterior habebat vnam portam in parte Orientali, & duæ ianue eius auro operatæ erant. Erat alia porta in Sancta Sanctorum a parte Orientali, & etiam ianua illius operiebatur auro. *Et celauit Cherubim in parietibus.* Id est fecit in parietibus templi figuras Cherubim opere celatoris siue sculptoris. Etiam factæ erant palme: vt patet supra in litera. *Fecit quoque domum Sancti Sanctorum.* Hic ponitur de constructione secundæ domus, scilicet interioris, quæ vocatur Sanctum Sanctorum, in qua erat arca. *Longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti.* Scilicet, fecit longitudinem domus Sancti Sanctorum viginti cubitorum quanta erat latitudo totius templi. Pro quo sciendum, quod Sanctum Sanctorum erat domus quadrata equalis ex omni parte, scilicet longitudo sua cubitorum viginti, & latitudo totidem, vt colligitur ex litera. Et quia latitudo totius templi erat cubitorum viginti, tanta erat longitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo totius templi. Nam longitudo templi erat cubitorum sexaginta, latitudo viginti, altitudo centum viginti, vt patet supra in litera. Et sic tanta erat longitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo templi, & tanta latitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo templi, & tanta latitudo: quia id quod erat latitudo templi, scilicet a pariete Aquilonari in meridianum erat latitudo Sancti Sanctorum. *Et latitudinem similiter cubitorum viginti.* Istud necessè erat, quia latitudo templi erat viginti cubitorum, & Sanctum Sanctorum erat quædam domus intra templum distincta a domo exteriori, pariete intermedio, & ista distinctio erat secundum longitudinem, & non secundum latitudinem, ideo licet non maneret domui Sancti Sanctorum tota longitudo templi: manebat ei tota latitudo, & consequenter esset viginti cubitorum latitudine. *Et laminis aureis textit eam.* Scilicet, totam domum Sancti Sanctorum tam in tecto, quam parietibus, & pauimento. *Quasi talentis sexcentis.* Scilicet, sexcenta talenta extenuata sunt in laminas ad tegendum totam domum Sancti Sanctorum. Erant autem istæ laminæ quadratæ ad regulam factæ: vt patet 3. Regum 6. Et hoc, vt coaptarentur inter se, ne maneret aliqua pars non operata auro, vel quod non extenderetur alicubi vna lamina super aliam, ita vt videretur aliquod deforme, & inæquale. *Sed, & clauos fecit aureos.* Scilicet, ad figendum laminas super tabulas necessarii fuerunt clauis. Et isti etiam erant aurei:

A vt totum opus de auro videretur. Ita, vt singuli quinquagenos siclos appenderent. Scilicet, erant isti clauis facti in tali pondere, quod quilibet eorum appendebat quinquagenos siclos. Est siclus moneta argentea, & intermedium aurea, vt patet 2. Regum 24. Et præcedenti lib. 21. cap. Et est certi ponderis: scilicet, quia viginti obolos continet: vt patet Leuit. 27. & Numeri 3. & 18. Et erant isti sicli minoris valoris, quam florenus de Aragonia. Nam vnus aries mediocris valebat siclos duos: Leuit. 5. Erant autem isti clauis magni, & grossi cum quilibet appenderet quinquagenos siclos, velut si esset vnus clauis ponderis triginta, vel quadraginta florenorum de Aragonia. *Canacula quoque textit auro.* In hoc est dubium quid velit intelligi scriptura per canacula, & aliqui intelligunt capita clauorum: nam in Hebræo dicitur. *Capita textit auro.* Vbi nos dicimus canacula textit auro, & rectè posset hoc intelligi de capitibus clauorum, scilicet, quod illa opera erant auro, vt totum appareret aurum si fortè clauis non essent de auro, & tamen dicitur, quod erant aurei, ideo non oportebat capita eorum auro operiri. Ideo Hieronymus transiit canacula, vbi litera Hebræica dicit capita. Et vocantur canacula duæ domus superiores templi. Pro quo sciendum, quod altitudo templi erat centum & viginti cubitorum: vt patet supra in litera. Et erat diuisa per tres partes. Nam a pauimento vsque ad triginta cubitos altitudinis erat altitudo domus inferioris, quæ erat duplex, scilicet domus exterior, & Sanctum Sanctorum, & in illa altitudine erat primum tectum: deinde reliqua altitudo cubitorum nonaginta diuisa est per duas partes æquales, & in medio positum fuit tectum. Et deinde vsque ad summam partem parietum erat alia domus, & tertium tectum, & sic fuerunt tres domus secundum altitudinem. Sicut etiam fit in domibus vulgaribus, in quibus interdum altitudo domus diuiditur in quatuor, vel in quinque, aut plures domos. Et domus prima istarum, quæ erat apud pauimentum vocabatur templum, in qua erant omnia, de quibus fit mentio tam hic quam in libris Regum. De omnibus autem superioribus non fit mentio aliqua, eo quod non fiebat in eis aliqua ministratio sacra. Et istæ domus vocantur hic canacula: sic etiam vocantur præcedenti libro cap. 28. scilicet canacula, vel celaria, quod idem est, & de istis dicitur hic, quod erant operata auro: quia fortè affixit tabulas in parietibus, & in illis laminas aureas, & sic ambe illæ domus superiores essent celatæ auro ad magnam pulchritudinem. In Hebræo dicitur (peruain) vbi litera nostra dicit probatissimum, s. aurum probatissimum, & Hebræi intelligunt, quod peruain est nomen alicuius regionis, de qua erat istud aurum, & fortè est verum, quod aurum illius regionis purissimum erat: sicut dicitur Gen. 2. de auro regionis Heulath, quod aurum terre illius optimum est. In Hebræo dicitur. *Parietes, & operaturas.* Vbi litera nostra dicit trabes, & postes, & vocantur postes parietes: quia apud parietes sunt, & tenduntur in altum sicut parietes: operaturæ vocantur trabes, & hoc satis conuenit, quia trabes operiunt domum, cum sint in tecto.

Templum Salomonis ad quid fuerit constructum.

Quæstio I I.

QVAERITVR. Circa prædicta, & primo circa ædificationem templi Salomonis ad quid constructum est: quia non videbatur necessarium, cum esset tabernaculum Moyse, in quo possent fieri omnia, quæ fiebant in templo Salomonis. Dicendum, quod Deus habebat Israelitas in populum peculiarem: Exo. 19. & Deut. 7. & dederat eis leges qualiter eum cole-

rent, & qualiter inter se communicarent, quod non fecerat alijs gentibus: vt patet Pſal. 147. ſcilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et quia cæremoniæ cultus diuini in aliquo loco determinato fieri debebant, & habere aliqua vaſa determinata, quibus explerentur: voluit Deus facere quandam domum, in qua fierent, & etiam fabricarentur certa vaſa, quibus miniſtraretur in domo illa, & quia illico poſt dationem legis ceperunt Iſraelitæ eſſe populus Dei: vt patet Exod. 19. Debuerunt mox habere Iſraelitæ aliquid, in quo poſſent frequentare cæremonias cultus diuini. Et quia in deſerto non poterat fieri domus ſtabilis ad colendum Deum, eo q̄ non erant manſuri ibi ſemper Iſraelitæ: ſed tranſituri in terram Chanaan: debuit fieri aliqua domus portatilis, quæ locatis caſtris poſſet extendi ad celebrandum cæremonias diuini cultus: ſicut tentorium. Et depoſitis, vel moris caſtris poſſet deponi, & portari in via: & ſic factum eſt tabernaculum per Moylem, quod partim de tabulis, & partim de pellibus, & alijs operimentis erat: vt patet Exo. 21. & 24. Et iſtud portabatur per deſertum de loco in locum. Et cùm caſtra figenda eſſent, erigebatur tabernaculum. Cùm verò eſſent munda deponenda, & portabatur a Leuitis: Num. 3. & 4. & 9. & ſic factum eſt per quadraginta annos in deſerto. Et poſtea cùm introierunt Iſraelitæ in terram Chanaã, manſit aliquando tempore in Galgalis, vt colligit Iof. 9. & 10. Deinde acquiſta magna parte terræ Chanaan viuente Iofue locatum eſt in vrbe Silo: Iofue 18. & poſtea mutatum eſt per aliqua loca quouſq; factum eſt templum Salomonis, vt declaratum eſt præcedenti c. in quadam quæſtione. In iſto tabernaculo fiebant omnes cæremoniæ cultus diuini vſquequo factum eſt templum Salomonis. Et tamen non decuit, q̄ iſtud ſemper maneret, ſed q̄ fieret aliquod templum, quale fecit Salomon, vt ibi honorabiliter Deo miniſtraretur. Cauſa autem fuit, quia locus in quo Deus miniſtraretur eſſe debebat pretioſius valde, ſ. plus quàm hominum habitationes, & tamen tabernaculum Moyſi nõ erat locus valde honorabilis, ideo debuit fieri aliud templum in quo miniſtraretur Deo. Patet iſtud: quia Dauid quando offerebat munera ad ædificandum domũ Domino, offendens, q̄ domus deberet eſſe valde pretioſa, & magni honoris ait: Opus enim grande eſt, nec enim homini paratur habitatio, ſed Deo. Sic etiam Salomon dixit ad Hiram præcedenti c. ſ. domus, quam ædificare cupio magna eſt: magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes Deos. Quod autem tabernaculum factum per Moylem non eſſet locus conueniens honori magno Dei patet, quia erat parua domus, & erat facta de tabulis, & operimentis pellium. Et iſta cauſa mouit Dauid ad volendum ædificare Domino templum: vt patet præcedenti libro c. 17. ſ. Ecce ego habito in domo cedrina, arca autem Dei ſub pellibus eſt: quaſi dicat inhonẽſtum eſt, quia in maiori honore deberet eſſe arca Dei quàm aliquis homo: ideo deberet habere habitationem pulchriorem, & Deus a principio iuſſiſſet fieri templum pulchrum: ſicut fuit templũ Salomonis, niſi aſſiſſet neceſſitas mouendi de loco ad locum: potuit tunc, & debuit fieri templum, in quo coleretur Deus.

Quum templum iſtud fieri debuiffet, cur non factum fuit ante Salomonis tempus.

Quæſtio III.

QVAERITVR vterius, dato q̄ aliquando templum iſtud fieri debuiffet, quare non factum eſt vſq; ad tempus Salomonis. **R**espondent quidam, ſ.

F Rabbi Moyleſ de Aegypto, & etiam Sanctus Tho. in prima ſecundæ, ſ. q̄ non factum eſt templum a principio introitus Iſraelitarum in terram Chanaan propter timorem hoſtium, quia a principio hoſtes Iudæorum erant potentes. Et ſi Iudæi in aliquo loco ædificaffent templum, hoſtes videntes, q̄ tota ſpes Iudæorum erat in Deo ſuo, qui colebatur præcipue in templo illo, conueniffent ad deſtruendum templum illud: cùm autem tabernaculum erat portatile, mouebatur de loco ad locum, & ſi in vno loco non erat ſecurum, eſſet in alio. Secunda cauſa, & potior eſt: quia templum, quod Deo fabricandum erat, debebat eſſe magnarum diuitiarũ, & pulchritudinis: vt videretur conuenire honori Dei, & quia a principio Iudæi erant pauperes, nec poterant conſtruere ædificium tantorum ſumptuum: non debuit fieri a principio: nec etiam tempore iudicũ, quia omnes iudices Iſrael erant pauperes: eo q̄ potestas iudicum parua erat: cùm non poſſent imponere tributa, vt declaratum eſt in prologo ſuper librum Iudicum, in quadam quæſtione, & etiam primo Regum 8. Primus etiam rex Iſrael, ſcilicet Saul, non potuit hoc facere, quia pauper fuit, & ruſſicano labori vacabat, primo Regum 11. Deinde Dauid fuit rex diues, quia fecit multa bella contra gentes, in quibus acquiſiuit multũ aurum, & argentum, & alia pretioſa, quæ omnia conſecrauit pro ædificatione templi 2. Regum 8. & præcedenti lib. 18. & poſtea cùm a Deo vetitus eſſet ædificare templum, præcedenti lib. 21. & 28. omnia, quæ congregauerat de bellis, & multa alia de redditibus regni ſui, parauit in expenſas ædificationis ipſi Salomoni, eodem lib. 22. & 28. & 29. cap. Salomon autem, qui ædificauit templum, fuit valde diues: quia Deus fecit eũ diuitem ſuper omnes reges. 3. Regum 3. & præcedenti c. ideo ipſe conuenienter potuit ædificare templum, & non prædeceſſores ſui. Tertia cauſa, & adhuc potiſſima fuit importunitas bellorum. Nam ædificatio templi exigebat magnum tempus. Salomon quippe licet cum magna ſollicitudine ædificaffet, non potuit conſumare, niſi in ſeptem annis. 3. Regum 6. a fortiori ſi fuiſſent bella. Nam ſecundum templum, quod ædificatum eſt poſt reditum de Babilone, non fuit tantæ gloriæ ſicut templum Salomonis: ita vt illi, qui viderunt templum Salomonis, & poſtea viderũt illud reedificatum, plorabant voce magna, vt patet Eſdræ. c. 3. Et tamen illud templum reedificatum eſt annis quadraginta ſex: vt patet Ioan. 2. Et hoc, quia aliqua impedimenta bellorum fuerunt illo tempore per Samaritanos. Nam media pars Iudæorum faciebat opus, & media pars tenebat arma: vt patet Nehemiæ 4. A fortiori ergo ſi templum Salomonis factum fuiſſet tempore bellorum, non potuiſſet conſumari fortè in centum annis. Et patet hoc, quia ad opus templi requirebantur multi operarij. Nam cetores lapidum, & portatores onerum præter omnes alios artiſices erant centum & quinquaginta millia, præcedenti cap. & 3. Regum 5. non ergo ſufficerent Hebræi dirigere ad bellum multitudinem, & tantam multitudinem ad opera templi. Potiſſimè, quia operarij templi erant inermes, cùm ſolis laboribus vacarent. Et ſi hoſtes irruerent ſuper Iſraelitas, neceſſe erat, quòd ab iſtis operib; ceſſarent, vel q̄ ab eis trucidarentur, cùm eſſent inermes, vel haberent magnam multitudinem armatorũ defendentium operarios: ſicut factum eſt in reedificatione templi, ſ. quia media pars Iudæorum tenebat lanceas, & alia arma, & alia dimidietas faciebat opus: Nehemiæ 4. cap. Item ad ædificationem iſtam erat neceſſaria multitudo expenſarum. Ad bellum autem multæ expenſe requirebantur, & ſi omnia ſimul tractari deberent, non ſufficeret aliqua diuitiarum copia: ideo fuit neceſſaria omnimoda tranquillitas tempore ædificationis

cationis templi. Et quia iſta pax non potuit haberi illico, vt Iſraelitæ introierunt in terram Chanaan, cùm ipſi eſſent pauiores quàm Chanaanæi, non debuit ædificari templum a principio introitus Iſraelitarum in terram Chanaan. Ex eadem cauſa non debuit ædificari templum toto tempore iudicum, quia tunc erant bella: cùm non ſolum pugnarent Iſraelitæ contra hoſtes, ſed etiam ipſi hoſtes premerent Iſraelitas: vt patet ex toto proceſſu libri Iudicum, ideo non debuit tempore iudicum ædificari templum. Eodem modo nõ debuit ædificari tempore Saulis primi regis Iſrael, quia licet ipſe ceperit liberare Iſrael de manu Philithinorum, & aliarum gentium: tamen tota vita ſua fuit bellis implicatus, & in eis deſunctus eſt a Philithinis occiſus. primo Regum vltimo. Gerebat autem bella contra Idumæos, Moabitas, Ammonitas, Siros, & Sidonios, Philithinos, & Amalecitas. primo Regum 4. Ideo non poterat vacare ædificationi templi. Tempore autem Dauid erant Iſraelitæ aliquoties pacati, & tamen adhuc multa bella fecit: nam pugnavit cõtra Philithinos, Moabitas, Ammonitas Idumæos, & Siros, & contra domum Saulis 2. Regum 8. Et præcedenti lib. 18. c. & ab iſtis bellis non ceſſauit vſq; ad ſenectutem: ideo cùm putaret ſe quietum, & vellet ædificare templum domino 2. Regum 7. Deus dixit ei, q̄ erat vir bellator, aſſuetus bellis, & adhuc pluribus aſſueturus erat, & ob hoc non poſſet ædificare templum Domino: præcedenti lib. 22. cap. & 28. cap. Salomon autem filius Dauid conuenienter potuit ædificare templum Domino: quia in diebus eius fuit magna pax. Nullum enim bellum tempore ſuo geſtum legitur. Quòd autem iſta fuerit cauſa, quare Salomon ædificare debuit domum Domini, & non aliquis alius, patet præcedenti lib. 22. cap. ſ. non potuiſſet ædificare templum nomini meo tanto effuſo ſanguine coram me. Filius autem, qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus. Nam requieſcere eum faciam ab omnibus inimicis ſuis per circuitum, & ob hanc cauſam pacificus vocabitur, & pacẽ, & otium dabo in Iſrael cunctis diebus eius. Ipſe enim ædificabit domum nomini meo. Sic etiam dicitur Eccl. 4. 7. ſcilicet. Salomon imperabit in diebus pacis, & ſubiicit ſibi dominus hoſtes, vt ædificaret domum nomini ſuo: poſt Salomonem autem fieri nõ debuit, quia nunquam fuit aliquis rex ita pacificus, ſed potius tempore Roboam filij eius diuiliũ eſt regnum in duo, & fuerunt poſtea multa bella inter vtroſque reges: vt patet ex proceſſu tertij, & quarti Regum. Et ſic non debuit templum ædificari ante tempus Salomonis, nec debuit expectari poſt eum, quòd alius ædificaret illud.

Cum ædificari debuit templum per Salomonem, cur ædificatum non fuit in principio domini ſui.

Quæſtio IIII.

QVAERITVR vterius, cùm templum ædificari deberet per Salomonem, cur non ædificatum eſt in principio regni ſui: ſed in principio anni quarti. Aliquis dicit, q̄ hoc factum eſt: quia Salomon non habuit omnem apparatus, qui requirebatur ad iſtud opus in principio regni ſui. Requirebatur autem magnus apparatus ſecundum magnitudinem operis. Expectauit autem vſque ad quartum annum, quia vſque ad illud tempus non erat factus apparatus. Dicendum, q̄ hoc non ſtat, quia Dauid reliquerat omnes impenſas neceſſarias pro ſanctuario ædificando tam in lignis, lapidibus, quàm in auro, argento, & alijs neceſſarijs: præcedenti lib. 22. cap. Et dato, q̄ aliquid de eſſet: tamen potior pars expenſarum iam eſſet facta, & poſſet

A illico Salomon inchoare opus mortuo Dauid, ſi aliud non obſtaret. Dicendum ergo, q̄ impedimentum aliud fuit. Nam Salomon obligabatur ædificare templum tam præcepto Dei, quàm Dauid patris ſui 3. Regum 7. Et præcedenti lib. 17. & 22. & 28. Et quia Dauid parauerat ei materiam ad hoc, tenebatur in principio regni ſui incipere, niſi aliquid impediret. Fuit autem impeditus, quia habebat Salomon inſidiatores in regno, ſcilicet Adoniaũ fratrem ſuum, qui conabatur ei regnum auferre, & Ioab principem militiæ, & Abiathar ſummum ſacerdotem 3. Regum primo, & ſecundo. Et quouſque occidit Adoniam, & Ioab, & exilio tradidit Abiathar alioſque ſequaces ipſorum perdidit, nõ fuit confirmatum regnum in manu eius. Et poſt hoc dicitur, q̄ confirmatum eſt regnum in manu Salomonis: patet hoc ex proceſſu tertij Regum. Nam primo, & ſecundo eodem capit. ponitur de iſtis inſidiatoribus Salomonis, & occiſione eorum, & 3. c. ſubiungitur: Confirmatumque eſt regnum in manu Salomonis. Et ante hoc non poterat Salomon ædificare templum, quia erat in bellis, ſcilicet habebat bella in teſtina, cùm nondum haberet pacem cum ſubditis ſuis, ideo non debuit ædificare templum, quouſque confirmatum eſſet regnum in manu eius. Non fuit tamen confirmatum quouſque tranſierunt de regno Salomonis plus quàm tres anni, vt declaratum eſt ſupra primo capitu. in quadam quæſtione, ideo vſque ad quartum annum regni ſui, non potuit ædificationem inchoare: nec obligabatur ad hoc cùm nondum occuſſiſſet ſibi oportunitas. Confirmato autem regno, cùm iam nihil obſtaret, ſi illico non inciperet ædificare erat negligens, & tunc peccaret.

Cum Salomonis templum ſuccederet in locum tabernaculi Moyſi, cur non ſeruauit in omnibus eius formam.

Quæſtio V.

QVAERITVR vterius circa habitudinem templi Salomonis, quare non ſeruata fuit in omnibus forma tabernaculi Moyſi. Nam templum Salomonis ſuccedebat loco tabernaculi Moyſi, ideo videtur, q̄ debebat ei ſimile eſſe in omnibus, & tamen non fuit, quia non erat eiufdem menſuræ in magnitudine. Etiam non fuerunt talia vaſa omnino. Reſpondendum, q̄ templum Salomonis aliquo modo ſucceſſit tabernaculo Moyſi, & aliquo modo non. Nam dicitur ei ſucceſſiſſe in quantum miniſtrationes ille, quæ fuerunt in tabernaculo Moyſi, factæ fuerunt poſtea in templo Salomonis. Et iſta erat ſucceſſio temporis. Tamen non erat omnimoda, & propria ſucceſſio: eo q̄ tabernaculum Moyſi, & templum Salomonis, non erant in eodem genere artiſcanti ex conditione ſinis, ſed vnum erat tanquam perfectum, & aliud tanquam imperfectum. Et ſicut naturaliter imperfectum ordinatur ad perfectum: ita neceſſe erat, q̄ tabernaculum Moyſi ordinaretur ad templum Salomonis. Et ſicut natura incipit ab imperfecto tendendo ad perfectum, ita in arte fuit, ſ. q̄ prius eſſet tabernaculum Moyſi, quòd erat imperfectum, & poſtea fieret tabernaculũ ſiue templum Salomonis. Et quia perfectum, & imperfectum, licet non differant omnino in ſpecie: tamẽ aliquid eſt in re perfecta, quòd non eſt in imperfecta, oportet, q̄ tabernaculum Moyſi in aliquo conueniret cùm templo Salomonis: non tamen oportet, q̄ conuenirent in omnibus. Et ſic fuit: nam templum Salomonis erat ſtabile, tabernaculum Moyſi erat mobile, & iſtud proueniebat ex imperfectione, ſ. quia tabernaculum Moyſi moueri debebat de loco ad locum propter mutationem Hebræorum, & propter perſecutio-

nes hostiles: templum Salomonis non debebat esse mobile, cum iam nulla necessitas esset ad mouendum. Et sic cum Dauid loqueretur de ædificatione futura templi in Ierusalem. Dixit Dauid requiem dedit Deus populo suo, & habitationem in Ierusalem usque in æternum. Item differebant, quia templum Salomonis fuit maius mensura quam tabernaculum Moyfi & patet hoc, quia longitudo tabernaculi Moyfi, fuit triginta cubitorum, & latitudo decem, & altitudo totidem: vt patet Exo. 26. Et tamen longitudo templi Salomonis fuit cubitorum sexaginta, latitudo cubitorum viginti, altitudo centum & viginti, vt patet supra in littera. Causa fuit, quia templum Salomonis debebat esse honorabilius tabernaculo Moyfi, & ob hoc debebat esse tantæ magnitudinis, quanta sufficeret ad faciendum illud honorabile, cum nihil impediret: quia illud esset valde magnū. De tabernaculo Moyfi secus fuit, quia illud erat portatile cum moueri deberet per viam. Et quia si esset valde magnum, sicut templum Salomonis, non esset portatile, factum est minoris quantitatatis, vt portari posset. Templum autem Salomonis non erat portandum, ideo poterat fabricari in quantacunque magnitudine. Item erat differentia in vasis in magnitudine eorum, & in materia: nam altare holocaustorum in tabernaculo Moyfi erat cubitorum quinque in longitudine, & totidem in latitudine, in altitudine autem cubitorum trium: Exo. 27. Altare autem holocaustorum templi Salomonis erat cubitorum viginti in longitudine, & totidem in latitudine, & decem cubitorum in altitudine: sequenti cap. Causa erat, quia altare tabernaculi Moyfi erat portatile, & si esset tantæ magnitudinis efficeretur importabile: altare templi Salomonis non erat portandum de loco ad locum: ideo poterat construi in tanta magnitudine, quæ sufficeret ad capiendum hostias: ideo tantum factum est. Etiam altare Moyfi erat de lignis setim opertum laminis æneis. Altare autem templi Salomonis erat totum æneum: Exo. 27. & sequenti c. Et hoc fuit, quia altare tabernaculi Moyfi erat portandum de loco ad locum, & si esset totum æneum, esset tãti ponderis, quod importabile efficeretur. Altare templi Salomonis non erat mouendum de loco ad locum, ideo siue esset æneum, siue de quacunque alia materia graui nihil obstat. Item erat differentia in numero vasorum, quia multo plura vasa erant in templo Salomonis, quam in tabernaculo Moyfi: nam in tabernaculo Moyfi erat vnicum candelabrum: Exo. 26. In templo Salomonis erant decem candelabra aurea: 3. Regum 7. Et multa alia argentea, præcedenti lib. 28. cap. Item in tabernaculo Moyfi erat vnica mensa propositionis aurea: in templo autem Salomonis erant multæ mensæ argenteæ, & aureæ: de tabernaculo Moyfi: Exo. 25. & 26. De templo Salomonis: præcedenti lib. 28. cap. & 3. Reg. 7. Item erat quædam differentia in habitudine vasorum: nam in tabernaculo Moyfi candelabrum erat ad partem meridianam tabernaculi: Exo. 26. In templo Salomonis quinque candelabra erant ad latus aquilonare, & totidem ad meridianum. 3. Regum 7. Causa autem istorum erat paupertas, & honor: c. Hebræi erant pauperes in exitu de Aegypto, quando fabricatum est tabernaculum Moyfi, ideo non poterant impendere multum aurum, & argentum ad faciendum inde multitudinem vasorum. Cum autem fabricatum est templum Salomonis, erant diuites valde, quia ipse Salomon erat ditissimus, & poterat impendere multum aurum, & argentum ad diuersa vasa. Alia causa fuit honor: nam tabernaculum Moyfi, non erat aliquid perfectum, in quo Deo dari deberet tantus honor, quantum rationabili Deo erat ab hominibus: sed erat aliquid ordinatum ad templum Salomonis, in quo suppleretur quidquid

imperfectiois fuerat in tabernaculo Moyfi. Ideo plura vasa, & maiora atque pulchriora esse debuerunt in templo Salomonis, quam in tabernaculo Moyfi. Et sic in quibusdam alijs differebant: in plurimis tamen conueniebant: quantum ad illa autem in quibus conueniebant, non oportet inquiri causam, sed solum ad illa, in quibus disconueniebant.

Quare templum fuit potius fabricatum in Ierusalem, quam in alia ciuitate Israel.

Quæstio VI.

QVAERITVR vterius, quare templum Salomonis potius fabricatum est in Ierusalem, quam in alia vrbe terræ Israel. Dicendum, quod hoc fuit ex mandato Dei. Nam Deus reuelauit Dauid, quod templum ædificandum sibi esset in Ierusalem in monte Moria, siue monte Sion. Et ostendit ei locum, vt patet in littera. Scilicet, cepit ædificare Salomon domum Domini in monte Moria in loco, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius in area Ornam Iebusæi. Et tamen non licebat transgredi voluntatem Dei: ideo debuit ædificari in Ierusalem. Sed dicitur quare potius Deus iussit ædificari templum in Ierusalem, quam in alio loco? Respondet Rabbi Abra. Abben Ezra, super Exo. 27. quod factum est hoc, quia locus illæ erat, magis dispositus ad recipiendum virtutem cœli, quam alia loca terræ Israel. Sed iste errat nimis tam in fide, quam in natura: nam templum constructum est, vt inuocaretur in eo nomen Domini, & exaudiret ibi Deus orationes supplicantium: vt patet 3. Regum 8. & infra 6. Et tamen ista non indigent aliqua virtute cœli deriuata: cum virtus cœli, quæ naturaliter deriuatur in ista inferiora sit in fluxu corporalis, & talis in fluxu determinat locum, quia dependet a re materiali, & sit potius in vno loco, quam in alio, eo quod non respiciunt corpora cœlestia eodem aspectu omnes partes terræ, & sic necesse est meliorem cœli influentiam esse super quasdam regiones, quam super alias, & tamen ad opus sanctuarij, & finem eius non erat necessaria aliqua talis deriuatio virtutis cœlestis: cum solum Deus deberet accipere cultum, qui impendebatur ei in tali loco, & exaudire orationes, quæ in ipso loco fundebantur, & tamē istud est opus pure voluntatis: voluntas non solum Dei, sed etiam nostra non mouetur motu naturali ex operatione alicuius corporis cœlestis, sed omnino est absoluta, quia est immaterialis: a fortiori ergo voluntas Dei non dependebit ab aliqua operatione cœlesti, ideo non magis arctabitur per virtutem cœlestem ad volendum remittere peccata, vel exaudire orationes in vno loco, quam in alio. Item magnus error est, quod quis dicat materialia posse agere super immaterialia, & tamē corpora cœlestia materialia sunt, & modo materiali, & diuisibili influunt: ideo influxus suus non se extendit ad intellectum, & voluntatem, quæ sunt potentie immaterialis, & tamē stante positione Rabbi Abra. Abben Ezra, diceremus, quod virtus cœli, quæ influebat super urbem Ierusalem erat talis, quæ determinabat voluntatem Dei ad volendum exaudire preces ibi fusas, & super alias vrbes non erat talis influentia cœli, quæ sic determinaret voluntatem Dei, ad exaudiendum preces ibi fusas, & acceptandum cultum ibi impensum. Istud autem magnum inconueniens est: quia non solum ponitur materialia habere actionem super immaterialia, sed etiam, quod corpora cœlestia possunt super Deum. Ideo dicendum, quod causa quare in Ierusalem ædificatum fuit templum, fuit voluntas Dei: scilicet elegit vnum locum, & non alium. Sic enim ipse dixit, vt patet infra 6. scilicet, a die, qua eduxi populum

Rab. Ab. Abben. Ezra refellitur.

meum de Aegypto, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Ratio autem quare Deus illam urbem potius, quam aliam elegit, fortè fuit, quia erat ciuitas regalis, & conueniebat magis honori Dei: nam cum rex semper maneret in vrbe illa, necesse erat, quod locus ille esset honorabilior, & magis frequentatus a turbis, quam quilibet alia ciuitas, & sic occasione curie regalis frequentaretur magis cultus diuinus, quam alias.

Quis fuit iste mons Moria, in quo templum fuit constructum.

Quæstio VII.

QVAERITVR vterius, quis fuit iste mons Moria, in quo fabricatum est templum. Aliquis dicit, quod est nomen proprium montis, sicut dicitur mos Galaad, mons Saron, & Sanir, & Selmō, & erat aliquis mons in Ierusalem, qui sic vocaretur. Dicendum, quod non stat, quia Moria apud Hebræos est nomen appellatiuum signans visionem, & vocatur mons visionis. Pro quo sciendum, quod templum fuit ædificatum in Ierusalem in monte quodam, qui vocatur communiter mons Sion. Erat enim illa pars altior vrbis, & ibi erat castrum, quod cepit Dauid de manu Iebusæorum. 2. Regum 5. & præcedenti cap. 11. & in ipso castro fabricate sunt domus cedrinæ ipsi Dauid, & postea templum constructum est ibi. Vocatus fuit etiam mons ille Moria, id est visionis a quodam euentu, scilicet, quia Deus vidit ibi deuotionem Abrahamæ volentis immolare filium suum Isaac ad præceptum eius, & prouidit ei dando arietem, quem immolaret, & liberando a morte Isaac. Sic patet Gen. 22. scilicet. Lenauit Abraham oculos, & vidit arietem herentem inter vepres cornibus, & assumens obrulit illum in holocaustum pro filio, appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vsq; hodie dicitur, in monte Dominus videbit. Mansit ergo nomen montis illius mons visionis, vel mons Moria in Hebræo, quod idem est. Iste mons erat in Ierusalem: nam eo tempore, quo Abraham obtulit arietem pro filio suo, non erat locus ille populatus, vel aliqua pars eius, & ibi Deus iussit, quod offerretur ei Isaac, & nunc ibi templum constructum est, & vocatur nunc hic mons Moria ad significandum qualiter Deus acceptabat locum illum. Nam non solum nunc, quando iussit templum ibi ædificari, acceptauit locum: sed etiam prius acceptauerat.

Quare in area Ornam Iebusæi fuit constructum templum.

Quæstio VIII.

QVAERITVR vterius, quare in area Ornam Iebusæi fuit constructum templum. Respondendum est, quod area Ornam Iebusæi erat in monte Moria, in quo Deus iusserat ædificari templum, & contigit ibi ædificari. Nam Iebusæi habitabant in Ierusalem in castro montis Sion, & Dauid cepit castrum illud exclusis Iebusæis in principio regni sui. 2. Regum 5. & præcedenti lib. cap. 11. Mansit autem quidam de eis nomine Ornam, qui erat amicus Dauid, & ille semper habitauit in castro illo, in quo prius morabatur, & ibi habebat aream, & area illa erat in vertice montis, in qua postea templum ædificatum est: & hoc fuit, quia Dauid emit illam aream dando sexcentos siclos pro illa. 2. Regum 24. & præcedenti lib. 21. cap. Causa, quare emptæ est, fuit, quia quando Deus iussit postea templum super totum Israel propter peccatum Dauid, angelus Domini euaginato gladio apparuit in area

Ornam Iebusæi, & absconderunt se Ornam, & filij eius domi, eodem cap. & tunc cum vidisset Dauid angelum tremuit, & ait. Ego sum, qui peccaui, ego, qui impiè gessi: isti quod oues sunt, quod fecerunt? Conuertatur, obsecro, manus tua super me, & super domum patris mei. Et tunc Deus misertus super magnitudine mali ait: Sufficit, contine iam manum tuam: & venit Propheta Gad ad Dauid, dicens, quod offerret sacrificia Domino in area Ornam Iebusæi, & cessaret plaga. Dauid autem emit aream, & boues, & tribulas, & plaustrum, & triticum ad faciendum altare in area, & offerendum ibi sacrificia, & cum fecisset, cessauit plaga: 2. Regum 24. & præced. li. 21. c. Propter hoc autem miraculum, quia exaudiuit Deus Dauid in area Ornam, apparuit, quod locus ille erat Deo acceptus, & ibi templum ædificandum. Aliud etiam fuit miraculum, quia cum Dauid posuisset carnes sacrificiorum super altare, descendit ignis de cœlo, & consumpsit sacrificium, præcedenti lib. 21. cap. Istud autem erat signum magnæ acceptationis diuine, cum veniat ignis de cœlo, qui a solo Deo venire putatur, & per hoc in multis alijs probatur deitas, vel acceptatio deitatis: sic patet quando Helias Propheta Dei disputabat cum Prophetis Baal de vera deitate, & positum fuit istud signum ad cognoscendum verum Deum, scilicet, quod ille Deus, qui exaudiret cultores suos mittendo ignem de cœlo super sacrificia eorum, haberetur vt verus Deus. Et in hoc apparuit Deum Israel esse verum Deum. 3. Regum 18. Sic etiam Elias ostendit se esse virum Dei in igne de cœlo misso. Nam cum venissent ad eum primus quinquagenarius regis Ochozie, & dixisset, homo Dei descende de monte, dixit Elias, si homo Dei sum, descende ignis de cœlo, & consumat te, & quinquaginta tuos. Sic etiam fuit de secundo quingenario. 4. Regum primo. Sic etiam cognitum est, quod sacrificium Aaron acceptum fuit Deo prima die post consecrationem suam, quando cepit ministrare. Nam descendit ignis de cœlo, & consumpsit hostias: Leuit. 9. Quod videntes Israelitæ laudauerunt dominum ruentes in facies suas. Ideo propter istud etiam miraculum apparuit diuina acceptatio super illam aream, & ædificatum fuit ibi templum.

Quomodo fuit demonstratus Dauid locus templi ædificandi in area Ornam.

Quæstio VIII.

QVAERITVR vterius, quomodo ostensus fuit Dauid locus templi ædificandi in area Ornam. Nam dicitur hic, quod Salomon ædificauit templum in loco, qui monstratus fuerat Dauid. Respondere potest, quod hoc potuit fieri multipliciter. Vno modo per Prophetam, qui reuelaret hoc ipsi Dauid ex parte Dei. Et hoc erat satis verisimile. Nam Deus iussit Prophetam Gad dicere Dauid, quod offerret sacrificium in area Ornam ad hoc, quod cessaret plaga, secundo Regum 24. & præcedenti lib. cap. 21. Et tunc satis est verisimile, quod fortè dixerit Gad ipsi Dauid, quod templum ædificandum esset per ipsum Salomonem in loco illo. Secundo modo poterat hoc fieri, quod Deus mitteret angelum suum ad reuelandum hoc Dauid. Tertio modo, quod veniret a Deo in scriptis de cœlo, quis locus accipiendus esset ad ædificandum in eo templum. Et istud etiam est valde verisimile. Nam sic fuit de omnibus pertinentibus ad ædificationem, scilicet, quæ esset figura templi, & magnitudo, & materia, & quæ, & quot, & qualia vasa. Et sic de omnibus alijs necessarijs in templo: ita vt nihil factum fuerit in templo, de quo Deus prius non reuelauerat Dauid, & hoc in scriptis: vt patet præcedenti lib. 28. cap. scilicet, postquam ponuntur

nuntur omnia, quæ in templo fieri debebant sequitur: Omnia, inquit, hæc venerunt ad me manu Dei scripta, ut intelligerem vniuersa opera exemplaris. Ita igitur veniret in scriptis in quo loco ædificandum esset templum: Quarto modo, quod Deus non reuelaret hoc Dauid verbo, vel scripto, sed aliquo signo ostensiuo voluntatis diuinæ. Et istud poterat esse, quia Deus iusserat, quod offerretur ibi sacrificium in area Ornam Iebusæi, & cessaret plaga. Et cum oblatum esset cessauit plaga. 2. Regum 24. & præcedenti lib. c. 21. Et in hoc manifestè ostensum est, quod Deus acceptabat locum illum ad faciendum sibi sacrificia ibi. Et quia templum erat locus, in quo deberent sacrificia, & aliæ ceremoniæ cultus diuini fieri videbatur, quod in area illa Deus vellet illud ædificari. Quinto modo poterat hoc manifestari Dauid per aliud signum, scilicet Deus misit ignem de celo super sacrificia Dauid, quæ fecerat in illa area Ornam, in quo erat manifestissimum signum diuinæ acceptationis, cum istud non fieret, nisi Deo volente approbare illa, quæ faciebat in loco illo. Non poterat autem aliquis locus magis approbari, quam quod Deus mitteret ignem de celo super sacrificia, quæ ibi fierent, ideo per hoc apparebat, quod Deus vellet illum locum ad offerendum ibi sacrificia sibi. Et iste modus vltimus magis conuenit literæ, præcedenti lib. capi. 21. Nam dicitur, quod Dauid obtulit sacrificia in area Ornam Iebusæi, & exaudiuit eum de celo in igne de celo, & videns, quod Deus exaudisset eum in area Ornam, immolauit ibi victimas de cætero. Et dicitur, quod dixit Dauid: hæc est domus Dei, & altare in holocaustum in Israel, eodem lib. 22. cap. scilicet. Illico, ut vidit venisse ignem de celo, putans quod Deus elegerat sibi locum illum, ut semper offerretur ibi sacrificium ibi dixit: Hæc est domus Dei, id est in isto loco ædificanda est domus, & hic erit altare in holocaustum Israel, id est in quo totus Israel offerat holocaustum. Istud autem erat fabricando ibi templum Salomonis, ideo per istum modum verisimile est, quod Deus ostenderit Dauid templum ædificandum esse in area Ornam quam per alium modum.

Quare figuræ templi fuit sexaginta cubitorum in longitudine: latitudo viginti, & altitudo centum, & viginti.

Quæstio IX.

QVAERITVR vterius, quare fuit talis figura templi Salomonis, scilicet, quod longitudo esset cubitorum sexaginta, & latitudo viginti, altitudo autem centum & viginti, ut patet in litera. Respondendum, quod ista figura conueniebat templo, scilicet, quod longitudo esset tripla ad latitudinem, ut templum magis formam turris, quam domus haberet. Et causa est, quia templum debuit esse fortalicium, ut esset domus defensible valde propter hostes. Et tamen, quia ibi erat thesauri multi, & non essent ibi securi, nisi esset domus fortis, sicut castrum: & sic vocabatur templum turris nebulosa, vel turris gregis, ut sepe loquitur propheta, & potissimè Michæas. Et vocatur turris nebulosa propter altitudinem, quia attingebat nebulas, & nubes. Vel nebulosa propter nebulam surgentem de sacrificijs, quia ex crematione adipum, & carniū multarū in sacrificijs surgebat fumus grossus tanquam nebula operiens templum factum in modum turris. Vocatur turris gregis, quia multi greges occidebantur ibi. Nam quotidie multa animalia occidebantur in templo in sacrificio. Fuit autem tanta altitudo, quia diuidenda erat domus secundum altitudinem in tres domos, scilicet, inferiorem, quæ vocabatur templum, & duas superiores, quæ vocabantur cœnacula, vel cellariæ.

F & non fiebant ibi aliquæ ministraciones sacræ: sed custodiebantur thesauri aliqui templi, vel reponebantur arma ad defensionem domus, vel erant, ut ex eis possent pugnare sacerdotes tanquam de turri contra quoscunque inuadentes templum: & ad istam distinctionem trium domorum requirebatur magna altitudo; quæ fuit centum & viginti cubitorum. Erat etiam longitudo maior latitudine: causa fuit, quia templum secundum longitudinem diuidendum erat in duas partes, scilicet, in anteriorem, & posteriorem; anterior autem erat cubitorum quadraginta longitudine: posterior, vel interior erat cubitorum viginti: & vocabatur Sancta Sanctorum. Secundum latitudinem nulla distinctio facienda erat: ideo minor requirebatur magnitudo in latitudine, quam in longitudine. Sic etiam fuit aliqualiter in templo Moysi: nam tabernaculum illud erat longitudine cubitorum triginta, & latitudine decem, & altitudine decem. Exo. 26. Et latitudo, & longitudo se habent ibi in tali proportione, sicut in templo Salomonis, scilicet, longitudo tripla ad latitudinem. Causa est, quia etiam tabernaculum Moysi secundum longitudinem diuidebatur in duas partes, scilicet, in partem anteriorem, quæ vocabatur Sanctum, in qua erat mensa propositionis, candelabrum, altare thymiamatum: & in partem posteriorem, quæ erat Sanctum Sanctorum, ubi erat arca. Et pars anterior erat cubitorum viginti, pars posterior cubitorum decem: Exo. 26. Latitudo autem tabernaculi non diuidebatur ibi in aliquas partes, ideo debuit esse minor. Altitudo autem erat dissimilis altitudini templi Salomonis, quia ista erat sexcupla ad altitudinem, & ista erat latitudinis æqualis. Causa fuit, quia templum Salomonis debuit esse fortalicium, ideo requirebatur, quod esset altum, ad modum turris: & poterat hoc fieri, cum templum non esset aliquid portatile, sed ædificium magnum factum de lapidibus. Tabernaculum autem Moysi erat ædificium portatile factum de tabulis, & pellibus, & cortinis, quod non poterat esse fortalicium: ideo frustra erat illud fieri valde altum. Item, quia si fieret valde altum esset magnum ædificium, & importabile, & tamen tabernaculum Moysi ædificium portatile esse debebat, ut moueretur motis castris.

Quæritur circa totam figuram, & habitudinem templi, & eorum, quæ intus erant.

Quæstio X.

QVAERITVR vterius, circa totam figuram templi, & habitudinem eorum, quæ intus erant, ut sciatur qualiter disposita erant illa, quæ in templo erant. Dicendum, quod templum Salomonis diuidebatur in duas partes principales, scilicet, in partem anteriorem, quæ vocabatur atrium, & in partem posteriorem, quæ proprie vocabatur templum. De parte exteriori non facit mentionem determinatam scriptura, sicut de parte interiori, quæ vocatur templum. Et dicitur primo de parte interiori. Erat enim quedam domus facta ad modum turris aliqualiter, cuius longitudo erat ab Oriente in Occidentem cubitorum sexaginta: latitudo autem ab Austro in Aquilonem cubitorum viginti: altitudo autem erat cubitorum centum & viginti: ut patet supra in litera. Diuidebatur autem ista domus secundum altitudinem in tres partes, & secundum longitudinem in duas, & secundum latitudinem non diuidebatur: habebat autem vnicam portam, scilicet, in latere orientali. Diuisio autem secundum altitudinem erat sic, quod incipiendo a pavimento vsque ad triginta cubitos altitudinis erat vna domus, & ibi ponebatur primum tectum, & ista domus inferior vocabatur

Domus inferioris diuisio.

templum, & de ista fit mentio in scriptura. Super istam erat secunda domus altitudinem habens cubitorum quadraginta quinque, & perueniebat vsque ad cubitos septuaginta quinque; altitudinis, & ibi erat secundum tectum: Tertia domus erat quadraginta quinque cubitorum altitudinis perueniens vsque ad cubitos centum & viginti, quæ erat summas templi, & ibi erat tertium tectum. Istæ duæ domus secundæ non vocantur templum, nec partes templi in scriptura, nec fit communiter mentio de eis, eo quod non fiebat in eis aliqua administratio sacræ: sed omnes ministraciones istæ fiebant in domo inferiori, quæ vocabatur templum. Erant tamen istæ duæ domus superiores deauratæ interiorius sicut templum, licet non in tanto decore, & pretiositate, & vocabantur cœnacula, de quibus in litera dicitur, quod cœnacula texit auro, & in Hebræo vocantur capita: quæ erant partes superiores templi, sicut caput est pars superior corporis, & istæ partes erant non ad ministracionem aliquam sacræ, sed ad custodiam thesaurorum vel ad defensionem templi: vnde dicitur in præcedenti quæstio. Considerandum autem, quod quilibet istarum trium domorum continebat totam longitudinem, & latitudinem templi, scilicet, quælibet erat cubitorum sexaginta longitudine, & viginti latitudine: cum solum diuideretur hic altitudo templi, & non alia dimensio. Domus tamen inferior prope pavementum, quæ erat cubitorum triginta in altitudine: vocabatur templum, in qua fiebant omnes ministraciones sacræ, & ista diuidebatur in duas partes secundum longitudinem. Prima pars incipiebat ab Oriente versus Occidentem: eratque cubitorum quadraginta longitudine, & viginti latitudine, & vocabatur Sanctum. Secunda pars erat interior versus Occidentem vsque ad parietem Occidentalem templi, eratque cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine: vocabatur Sanctum sanctorum. In prima parte templi erant valæ, in quibus ministrabant quotidie sacerdotes, altare thymiamatis, in quo quotidie cremabatur thymiama, mane, & vespere: Exo. 30. & candelabra decem aurea, quinque versus Aquilonem, & totidem versus Meridiem, & multa alia argentea. 3. Reg. 7. & præced. lib. c. 28. Et erant ibi multe mensæ, quedam aureæ, & quedam argenteæ: præcedenti lib. c. 28. Vna autem istarum vocabatur mensa propositionis, in qua ponebantur duodecim panes propositionis, qui manebant coram domino per singulas hebdomadas, & mutabantur per singula Sabbatha, Leuit. 24. de omnibus his ministracionibus declaratum est præced. c. in quibusdam quæstionibus. In istam primam partem tabernaculi quotidie intrabant sacerdotes ad ministrandum. ad Hebr. 9. scilicet, saltem vnus ad cremandum bis quotidie thymiama, & disponendum lucernas candelabrorum, eo tempore: Exo. 30. Secunda domus, scilicet, interior, id est Sancta Sanctorum sequebatur post istam ad Occidentem, habebatque vnicam portam, & intrabatur ad eam per vnicam domum, scilicet, per partem Orientalem suam. Erat autem domus ista omnino quadrata, scilicet, viginti cubitorum longitudine, totidem latitudine, & totidem altitudine. In ea autem erat arca fœderis, quam fecerat Moyses posita in medio eius, & pro arca fuerat facta specialiter ista domus Sancti sanctorum, quia illa debebat esse in loco secretiori quam alia vasa sanctuarij. Erant etiam ibi duo magni Cherubim de lignis oliuarum, & erant operati laminis aureis: erantque alæ eorum expansæ, sicut cum aues extendunt alas ad volandum. Erat autem longitudo alæ cuiuslibet Cherubim cubitorum quinque, & sic alæ ipsorum duorum Cherubim extendebant per cubitos viginti, quæ erat tota latitudo domus Sancti sanctorum, erantque dorsa Cherubim ad parietem Occidentalem domus, & facies eorum contra portam Sancti sanctorum ad Orientem, & perueniebant

Alph. Tost. super Paralip. Pars 2.

ab alæ eorum ab angulo in angulum, scilicet, a Meridie in Septentrionem. Nunc de materia domus dicendum est, scilicet, erant parietes domus de lapidibus politis, quos Biblii parauerant. 3. Reg. 5. & erant multi lapides marmorei ad magnam pulchritudinem. Pavimentum autem domus erat de pulchro marmore decore multo, ut patet supra in litera. Et tamen non apparebat lapis aliquis in parietibus, vel pavimento, quia tabulis operati erant: nam omnes parietes erant operati tabulis cedrinis. Pavimentum autem operatum erat tabulis abiegnis, & tectum etiam operatum erat tabulis: nam tectum erat de trabibus cedrinis. Et ibi quoque tabule cedrinæ erant, quæ operiebant illud, & omnes istæ tabulæ tam tecti, parietum, & pavimenti laminis aureis operati erant, ut non videretur in tota domo interior nisi aurum: vnde videbatur tota domus interior quasi quedam massa auri. Erant etiam figuræ sculptæ prominentes in parietibus, scilicet, palmæ, & Cherubim ad pulchritudinem domus. Et istud commune erat domui interiori, scilicet, Sancto sanctorum, & domui exteriori, quæ vocabatur Sanctum, vel templum: habebat autem Sancta sanctorum portam quandam pulchram opere factam, & domus exterior aliam portam in porta Orientali eius, de quarum pulchritudine, & fabricatura patet. 3. Reg. 6. ista est dispositio domus interioris. Exterioris autem apparebant parietes templi de lapide albo, & pulchris marmoribus: ita ut delectaret opus oculos aspicientium: vnde cum Christus esset in monte oliueti cum discipulis suis, & viderent inde templum: dixerunt quidam ad Christum, & etiã quæ egressi erant de templo: Magister aspice quales lapides, & quales structure, & respondit Iesus: Videtis has magnas ædificationes? non relinquetur lapis super lapidem: qui non destruat: Mar. 13. c. Considerandum autem, quod a parte exteriori templi in parietibus erant tria tabulata: de quibus fit mentio. 3. Reg. 6. & erant facta hoc modo, scilicet, quod templum secundum altitudinem diuidebatur in tres domos, ut declaratum est supra. Et altitudo primæ erat a pavimento vsque ad cubitos triginta, & ibi erat tectum. Illud autem erat de trabibus cedrinis grossissimis, & longis. Veniebant autem a pariete Aquilonari ad Meridiem, & non solum extendebantur per viginti cubitos, quæ erat latitudo templi, sed etiam transibant per grossitiem vtriusque parietis, & quælibet trabes adhuc extendebat ex vtraque parte templi foris aliquantulum, sicut solet fieri in domibus nostris. Nam trabes progrediuntur extra parietes domorum aliquanto spatio, & super illa capita trabium positæ tabulis fortibus cedrinis facta sunt quedam de ambulatoria: & ne ambulantes per illa ruerent exterius facta sunt quedam tabulata erecta in modum parietum, & fuit primum istorum eleuatum a pavimento templi altitudine cubitorum triginta in tecto primæ domus, & istud deambulatorium continuabatur in circuitu totius templi præterquam in latere Orientali, eo quod ibi erat porticus pulchra, & ut non tolleretur pulchritudo porticus, non fuit deambulatorium continuatum in illo latere, sed solum in latere Meridiano, Occidentali, & Aquilonari. Secundum deambulatorium, vel tabulatum factum est super capita trabium secundæ domus, cuius altitudo erat a pavimento templi cubitorum 75. Tertium tabulatum erat sicut prima duo factum super capita trabium tertie domus, cuius altitudo erat a pavimento templi cubitorum centum et viginti, et ista tabulata, vel deambulatoria erant tanquam propugnacula templi, quia ex locis illis poterat pugnari contra hostes foris existentes, ne auderent accedere ad templum. In parte superiore templi erant menia pulchra, et aliæ figuræ sicut esse solent in capitibus domorum magnarum. Ista est dispositio in breui templo Salomonis quantum ad partem illam, quæ vocabatur templum proprie, et erat interior.

F. Ad.

Ad istam partem nullus accedebat nisi sacerdos : nam etiam Leuitis non licebat illuc intrare. Erant namque duæ domus templi, vt dictum est supra, & in primâ earum, quæ erat maior non licebat alicui intrare nisi sacerdotibus, qui quotidie introibant illuc ad ministrandum in altari thymiamatum, & candelabris: vt sup. declaratum est. In domum autem interiorẽ, quæ vocabatur Sancta sanctorum, non licebat cuiquam intrare, nisi summo sacerdoti, & huic semel in anno in die propitiacionis ad aspergendum sanguinem corâ propitiatorio: ad Hebr. 9. & Leuit. 16. Exterior autem pars sanctuarii, quæ non propriè vocabatur templum, vocatur atrium, & illud erat quoddam spatium magnum per totum circuitum templi clausum muro vndique. Et istud atrium non habebat tectum, sed solum parietes in circuitu templi, & ad istud atrium veniebât laici viri, & femine ad orandum, & ibi fiebant sacrificia. Et cû essent in atrio isto, dicebatur interdum esse in templo Salomonis, licet non propriè, & sic Christus dicit, ingressus in templum Salomonis, idest in atrium Matth. 21. & sæpe alibi. Nam ad partem interiorẽ, quæ vocabatur propriè templum, & erat operata tecto non licebat Christo introire, nec permitteretur si voluisset: quia ipse non erat de genere sacerdotali: sed de tribu Iuda, in qua Moyses nihil de sacerdotio locutus est ad Hebr. 7. Istud atrium cum esset per circuitum totius templi habebat quatuor portas ad quatuor ventos, scilicet Orientem, Occidentem, Meridiem, & Austrum, præcedenti lib. c. 9. & supra 26. Et ad istas portas semper erant ianitores de Leuitis, qui custodiebant illas, ne intraret aliquis in mundus, vel cui non liceret intrare. eo. c. De habitu autem ipsorum Leuitarum ianitorum dictum est, eo. c. Intra atrium istud erat domus quædam parua in circuitu templi coniuncte parietibus eius per totum circuitum suum, scilicet per tria latera, Meridianum, Occidentale, & Aquilonare. In latere autem Orientali non erant aliqua domuncula, eo quod ibi erat porta templi, & porticus. Ista domus vocabatur exedra, vt patet præcedenti lib. c. 9. & 18. & in alijs locis, & ista erant ad custodiam thesaurorum templi. Nam Leuitæ custodiebant in eis thesauros templi, potissimè vestes sacerdotum, & vasa necessaria ad ministrationem quotidianam: vt colligitur præced. lib. c. 9. & 26. Erant etiam exedra ista, vt manerent in eis sacerdotes, & Leuitæ, qui erant diuisi in partes, & sortes ad ministrandum domino, ordinate: præcedenti lib. 24. & 25. & 26. c. Et semper ministrabat vna pars sacerdotum, & cum ea alia fors Leuitarum de quolibet officio. Durabat autem ministratio cuiuslibet sortis sacerdotum, & Leuitarum vna hebdomada. Nam incipiebant ministrare Sabbatho, & sequenti Sabbatho complebant. Ideo quidam sacerdotes, & Leuitæ dicebantur intrare Sabbatho: vel venire ad Sabbathum. Alij autem exire Sabbatho. 4. Reg. 11. & infra 23. vt magis declaratum est: præcedenti lib. 28. c. Isti autem sacerdotes, & Leuitæ quandiu ministrabant hebdomada sua, non reuertebant in domos suas, ne haberent occasionem tangendi carnaliter vxores suas, ideo nunquam recedebant de sanctuario nocte, & die. Et ob hoc erant illi exedre, vt dormirent, & manerent in eis sacerdotes, & Leuitæ tempore ministrationis. Et istud patet præced. lib. c. 9. & 23. cum dicitur, quod sacerdotes, & Leuitæ manebant iugiter in sanctuario: vt die & nocte suo ministerio deirent. Erat etiam inter istas exedras quædam domus magna, quæ vocabatur domus consilij ad partem Meridianam templi: præcedenti lib. c. 26. Et ad illam conueniebant summi sacerdotes, cum septuaginta senioribus, qui erant iudices supremi Israel. Et ipsi iudices vocabantur domus iudicij, vel consilij, & ab istis Christus morte damnatus est: vt ait Iosephus 18. Antiq. De quo satis declaratum est: præcedenti lib. c. 26. in quadam questione.

Templum ne miri fieri erat intrare nisi sacerdotibus.

Christo si licuit vnq introire in templum.

Fraturum est præcedenti lib. c. 26. in quadam questione. Ista omnia erant ad latus Meridianum Occidentale, & Aquilonare templi. Ad latus autem Orientale non erant exedre: sed erant porticus templi, & atria multa, de quibus dicendum est. De porticu dicendum, quod erat quoddam spatium apud portam templi in longitudine cubitorum viginti: iuxta latitudinem templi, scilicet a Meridie in Aquilonem, & latitudine cubitorum decem ab Occidente in Oriente, & pendebat tectum quoddam de pariete templi operiens istud spatium, & erat illud tectum longitudine cubitorum viginti, & latitudine decem, vt dictum est. Et vocabatur istud spatium porticus a porta templi, apud quam erat. Et erat istud propter pulchritudinem, & necessitatem: vt infra declarabitur in quadam questione. In isto porticu apud portam templi erant duæ columnæ eñe rotundæ, & grosse vacuæ interius, facte opere reticulato, & habebant ordines malogranatorum, & retiaculorum opere vario, & erant posite ad pulchritudinem: quarum vna Iochin, & altera Booz dicebatur: vt patet 3. Reg. 7. & sequenti c. per istam porticum templi licebat laicis deambulare: dumtamen non introissent portam templi. Et sic Christus legitur ambulasse interdum in illa. Sic enim fuit quando facta sunt Encenia, & ambulabat Iesus in porticu templi Salomonis, & circumdederunt eum Iudei, dicebantque: Quousque tollis animas nostras? si tu es Christus, dic nobis palam. & ibi voluerunt eum lapidare, & tenere: sed ipse exiit de manibus eorum. Ioan. 10. c. Erat etiam in ipsa parte Orientali atrij apud porticum atrium sacerdotum, & magis versus Orientem erat atrium laicorum. Erat aut atrium sacerdotum quoddam spatium quadratum in quo erant sacerdotes ad ministrandum in sacrificijs, & habebat murum paruulum per quadrum parue altitudinis: ita vt solum distingueretur locus ille a loco laicorum, & tamen non erat tante altitudinis, vt laicis foris existentibus auferret visionem sacerdotum ministrantium. Erat autem murus illius atrij factus de pulchro marmore de tribus ordinibus lapidum, & vno ordine lignorum cedri. 3. Reg. 6. c. In isto atrio erant sacerdotes ministrantes in sacrificijs. Nam altare holocaustorum, in quo offerebantur omnia sacrificia non erat intra templum ppignem, & sumum: sed in atrio sacerdotum, & sic poterant laici videre, quomodo offerebantur sacrificia, & cum aliquis laicus vellet offerre aliquid animal, vel aliam rem pro sacrificio ad ducebatur illa vsque ad atrium sacerdotum, & ibi sacerdotes accipiebant de manu eius, & ille non introibat in atrium sacerdotum: erat etiã in isto atrio mare eñeum, in quo lauebantur sacerdotes antequam ministrarent: de cuius figura patet seq. c. & 3. Reg. 7. Erant etiam ibi luteræ super bases suas, & in illis continebatur aqua ad lauandum carnes sacrificiorum: de quorum figura patet 3. Reg. 7. In isto atrio putant etiam quidam fuisse Leuitas: nam quando offerebantur sacrificia mane, & vespere, Leuitæ caneabant laudes Dei, & psallebant in vasis musicis: præcedenti lib. cap. 23. Et tamen siue essent in atrio sacerdotum, siue apud illud, non determinauit scriptura sacra: quia non curauit tam expresse ponere omnes ceremonias. Erat etiam atrium laicorum ad Orientem atrij sacerdotum magis remotum à porta templi. Et istud diuidebatur in tria atria. Quoddam erat virorum mundanorum, aliud mulierum mundanarum, aliud virorum, & mulierum immundorum, & Gentilium: de quibus latius declaratum est. 3. Reg. 6. Et in istis atrijs Israelitæ orabant, & audiebant predicationem legis, & videbant ministrationes sacerdotum, & Leuitarum, & non licebat quibusdam introire in atrium aliorum, scilicet mulieribus non licebat intrare in atrium virorum, & Gentilibus non licebat introire in atrium Israelitarum.

It quis introduceret Gentilem in illud atrium mori debebat. Sic patet de beato Paulo, qui erat laicus inter ludcos, scilicet de tribu Benjamin. ad Gala. 1. & 2. & introiit in atrium laicorum, & tñ, quia putabatur quosdam Gentiles introduxisse illuc, accensabatur ad mortem. Act. 21. Etiam Deo redarguebat valde Israelitas, qui desiderio pecuniarum introducebant Gentiles in partem illa sanctuarij, ad quod ingressus non licebat: Ezechie 44. f. Sufficiebat vobis scelera domus Israel, eo quod inducitis filios alienos incircuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, & polluât domum meam. Ista de figura templi Salomonis breuiter dicta sunt.

Quare dicitur hic, quod altitudo templi erat cubitorum centum viginti: cum dicitur, quod erat cubitorum triginta.

Quæst. XII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod altitudo templi erat cubitorum centum & viginti: cum 3. Reg. 6. dicitur, quod erat cubitorum triginta. Alij respondent, quod istud procedit ex equiuocatione. Nam templum habebat parietes, & tectum non habebat: & cum dicitur 3. Reg. 6. de altitudine intelligitur de altitudine parietis templi: hic autem dicitur de altitudine parietum atrij: vel forte de conuerso, quod altitudo parietum templi esset centum & viginti cubitorum, & altitudo parietum atrij esset cubitorum triginta. Et primò consonat aliquantulum intentioni, & litteræ Iosephi 8. Antiq. Nam dicebat parietes atrij subtilissimum esse. Dicendum tñ, quod hoc nõ stat, quia necesse est, quod intelligatur vtrumque de altitudine tēpli, & non de atrio. Nam dicitur hic, quod erat longitudo cubitorum sexaginta, & latitudo viginti, & idem dicitur 3. Reg. 6. Et solum differt in altitudine, ideo necesse est, quod intelligatur vtrubiq; de eo. scilicet de templo, vel vtrubiq; de atrio, & non potest intelligi vnũ. Istorũ de atrio, & aliud de templo, quia cum templum esset intra atrium esset maioris longitudo, & latitudo istius tēpli, & tñ in vtroq; ponitur eadẽ longitudo, & latitudo, ideo vtrumque intelligitur de tēplo. Si autem dicitur, quod vtrumque intelligitur de atrio, non tolleretur inconueniens predictum, & sequeretur aliud, scilicet quod non poneretur mensura tēpli in scriptura, quod est absurdum. Itē necesse est, quod ista sit mensura tēpli, & non atrij: quia hic, & 3. Reg. 6. ponitur longitudo cubitorum sexaginta, & postea diuiditur templum in duas domos, scilicet maiorẽ cuius longitudo esset cubitorum quadraginta, & minorẽ, sine Sancta sanctorum, cuius longitudo cubitorum viginti erat, vt patet ibidem, & hic, & sic erant sexaginta cubitorum longitudo ambatũ domorum, & ista erant duæ partes tēpli, cum essent in tēplo, & non in atrio: ideo ista mensura erant tēpli, & non atrij. Dicendũ ergo, quod hic, & 3. Reg. 6. ponitur solum mensura tēpli. Dimensiones autem atrij, non ponunt in aliquo loco scripturæ. Diuersitas autem stat in hoc, quia secundum veritatem altitudo templi Salomonis erat cubitorum centum & viginti, vt esset domus altior quod longior, & latior ad modum turris, & tñ secundum altitudinẽ erat tēplũ diuisum in tres domos. Primæ domus altitudo erat a pavimento vsque ad triginta cubitos, & ibi erat tectum de tribus cedris. Secundæ domus altitudo a pavimento vsque ad septuaginta cubitos erat. Tertiæ domus erat altitudo a pavimento vsque ad centum & viginti cubitos. Prima domus erat, in qua ministrabatur Deo, & erat diuisa in duas domos, scilicet in Sancta sanctorum, & in domum exteriorẽ, & ob hoc ista sola proprius vocabatur templum, & istius altitudo solum ponitur. 3. Reg. 7. Et dicitur, quod erat cubitorum viginti: quia illa domus incipiebat a pavimento, & eleuabatur vsque ad cubitos triginta: hic autem posuit scriptura altitudinem totius templi: eo quod in libro isto suppleuntur ea, quæ minus habentur in libris Regum.

A Porticus, quæ ante templum erat, qualis, & ad quid erat. *Quæst. XII.*

QVAERITVR vterius de porticu, quæ erat ante templum, quale erat, & ad quid erat. Respondendum, quod templum erat quadrangulum, & in tribus lateribus suis, scilicet Meridiano, Occidentali, & Aquilonari erat valatum domibus hærentibus parietibus templi, quæ vocabantur exedra. In latere autem Orientali non erant aliqua domus, eo quod ibi erat porta vnica templi. Erat ante portam ipsam in parte sua Orientali relinquebatur spatium, quoddam liberum, quod nec domibus occupabatur, nec atrio sacerdotum, vel atrijs laicorum. Et istud spatium porticus appellatur, quia ante portam erat, & istud spatium erat secundum longitudinem ab Aquilone in Meridie cubitorum viginti secundum latitudinẽ templi. Et super istud spatium pendebat tectum de summitate parietis templi, eratque longitudo tecti cubitorum viginti, & latitudo decem. Et ista erat magnitudo templi, & porticus. In ista porticu erant duæ columnæ pulchrae, scilicet Booz, & Iochin, de quarum pulchritudine patet 3. Reg. 7. & infra in littera. Et per ista porticum poterant deambulare tam laici, quam sacerdotes ante portam templi colloquẽdo de rebus vtilibus, in qua porticu sæpe Christus cum Pharisæis locutus est, & cum ibi lapidare voluerunt, Ioan. 10. Causa autem quare ista porticus facta est, fuit duplex. Prima propter necessitatem: nam porta templi erat in parte Orientali eius. 3. Reg. 6. Et si pars illa occupata esset domibus exedræ, vel atrijs: sicut alia tria latera templi, nullibi esset porta, ideo necesse fuit, quod aliqua pars ante templum esset libera, in qua esset porta, & illa pars vocabatur porticus. Vocabatur autem porticus pars ista, propter tectum pendens super eam: nam si esset ante portam spatium liberum, & tamen non pendere tectum super illud, non vocabatur porticus: ideo magnitudo tecti vocabatur magnitudo porticus. Causa quare tectum illud erat, fuit ad duo. Primò ad defendendum pulchritudinem portæ ab imbris. Nam erat porta templi aperta laminis aureis: vt patet 3. Reg. 6. Et si imbris maderent ianua, periret aliquando pulchritudinis: ideo conueniens fuit tectum fieri. Secundum fuit propter deambulantes per illam porticum. Nam confluebant Iudæi ad colloquendum in porticu, & si non esset operata tecto, propter importunitatem temporis, non possent ibi diu manere, ideo conueniens fuit tectum poni. Secunda causa porticus fuit pulchritudo templi: nam templum ex omni parte occupatum esset domibus, vel atrijs, dato quod posset introiri in illud per angustum locum non esset pulcher ingressus, nec reputaretur conuenienter tanta pulchritudo porte templi vndique clausa impedimentis. Fuit etiam valde conueniens porticus illa, vt Hebræi, qui interdum non possent esse in atrijs templi propter importunitatem temporis confluerent ad porticum. Erant namque atria omnia discooperta solum habentia in circuitu murum, & cum plueret, difficile erat, quod quis maneret in atrijs, & confluebant tunc ad porticum. Et sic conueniebat hoc potissimè tempore hyemis, cum accidunt ista importunitates temporis. Sic colligitur Ioan. 10. cum dicitur: Facta sunt Encenia in Ierusalem, & hyems erat, & ambulabat Iesus in templo Salomonis in porticu: scilicet, quia hyems erat, & ob hoc ex importunitate temporis non poterant Iudæi esse in atrijs templi, & confluerunt omnes tam Christus, quam alij ad porticum. Et si isto modo non exponas litteram illam, non proderit ad quid particula illa, & hyems erat, & tamen ponitur ibi, vt reddatur causa alicuius rei, vel dicti.

Domus inferior in duas diuisa, in interiorē, scilicet, & exteriorē, cur vna ipsarum erat maior altera. Quęst. XII.

QVAERITVR ulterius de templo Salomonis, scilicet de domo inferiori, quę erat apud pauimentū, cur erat diuisa in duas domos. In exteriorē, scilicet & interiorē, & cur vna erat maior alia. Pro quo sciendū, qd longitudo templi erat sexaginta cubitorum, & diuisa est ista longitudo in duas partes. Prima pars fuit cubitorum quadraginta a parte oriētali, & alia pars, vel domus erat viginti cubitorum longitudine a parte occidentali, & prima domus vocabatur Sanctum: secunda vocabatur Sanctum sanctorum. Causa autē quare facta fuit diuisio, erat p̄ arcam federis, quia arca erat in sanctuario, & alia vasa sacra in quibus ministrare debebant sacerdotes, sicut mensa propositionis, altare thymiamatū, & candelabra. Et si templum nō esset diuisum in duas partes, vel domos, esset arca cum alijs vasis, & quandoq; introiret sacerdos aliquis ad ministrandū in sanctuario, videret arcam: sed istud non p̄ueniebat, ideo debuit fieri alia domus, in qua esset arca. Patet hoc, quia super arcam in propitiatorio eius erat gloria Domini. Nam quidā angelus in corpore assumpto latebat in propitiatorio inter alas Cherubim, & loquebatur rēdēns ad ea, quę inquirebantur. Hoc autē non licebat videre alicui homini. Nā quicumq; videret moreretur. Vnde nec summo sacerdoti videre licebat. Et ob hoc, qm̄ introire debebat semel in anno in Sancta sanctorum in die propitiationis, debebat ferre secum prunas in vase, & thymiana superpositū, vt vapor grossius inde surgens obnubilaret oculos eius, & nō posset videre gloriam Domini in propitiatorio. Leuit. 16. & ob hoc dicitur ibi, qd nō introiret omni tpe summus sacerdos in Sancta sanctorum: quia gloria Domini apparebat super propitiatorium, & moreretur: a fortiiori si sacerdotes minores viderent gloriam Domini super arcam, morerētur. Introiebāt tñ quotidie sacerdotes minores in sanctuarium ad ministrandum, ideo viderent arcam, & p̄sequenter esset periculum. Debuit igitur esse arca in alia domo seueriori, in qua nō videretur, ne periculum esset videntibus. Sic erant duę domus, vna interior in qua erat arca, & alia exterior in qua erant alia vasa sacra ministratio. Istud idem fuit in tabernaculo Moysi, scilicet quia diuisum fuit in duas partes, id est in Sancta sanctorum, & in partem exteriorē, quę vocatur Sanctum. Exo. 26. Quod autem ista distinctio fieret p̄ arcam patet, quia in domo interiori nō erat aliquid nisi arca. Nam in tabernaculo Moysi, non ponebatur in Sancta sanctorum, nisi arca: vt colligitur Exo. 26. In templo Salomonis in Sancto sanctorum, non erat nisi arca, & duo Cherubim de lignis oliuarum infra in litera. Et tñ si propter aliquid aliud facta fuisset distinctio ista domorum, poneretur aliquid aliud in Sancto sanctorum. Ex hoc et sequitur, qd Sancta sanctorum debebat esse domus interior occidentalis: nam fiebat Sancta sanctorum, vt non videretur arca a quibuslibet sacerdotibus, & quolibet tempore. Si tñ domus exterior fuisset Sanctum sanctorum, oporteret, qd quicumque introiret sacerdotes ad ministrandum in domum exteriorē, nō viderent arcam, & sic p̄uenienter dispositum erat. Causa autem, quare fuit domus exterior maior quā interior, fuit p̄ duo. Primō p̄ ministratiōem maiorem: nam in domo exteriori erat altare thymiamatis, & candelabra multa, & mēse multa, & in omnibus his ministrabatur: ideo necessaria erat magna domus, & tñ in Sancto sanctorum nō erat nisi arca, & duo Cherubim de lignis oliuarum: vt patet infra in litera. Et nō fiebat ibi aliqua ministratio, ideo non erat opus, vt Sancta sanctorum esset magna domus. Secundum erat ad pul-

chritudinē: quia Deus volebat, vt appareret magis pulchritudo templi. Erat. n. interior totum opertum auro, & habens palmas atque Cherubim, & quia domus Sancti sanctorum, non videbatur ab aliquo, & domus exterior videbatur, debuit domus exterior esse magna, vt magna pulchritudo appareret, quia magnitudo attestabatur maioritati pulchritudinis extēsiuę, & maioritati valoris.

Palma, & Cherubim in parietibus sculpti in quo erant sculpti.

Quęst. XIII.

QVAERITVR ulterius de palmis, & Cherubim sculptis in parietibus, in quo erant sculpti. Ratio dubij erat, quia in pariete erant tria. Primō erant lapides: nam toti parietes de lapidibus albis, & marmoribus quadratis erant polito ad regulam, & super illos erant tabulę cedrinę: ita vt nullus parietis lapis, vel pauimenti videretur, & super tabulas erant laminę aureę affixę clauis, & sic poterant esse istę figurę Cherubim, & palmarum sculptę in lapidibus, vel in tabulis, vel in laminis aureis. Si enim essent in lapidibus, oportebat, vt essent in tabulis, & laminis aureis. Si autem essent in tabulis, essent etiam in laminis aureis. Si autem essent primō in tabulis, essent solum in eis. Dicendum, qd non erant figurę in lapidibus, quia esset labor inutilis, scilicet qd deberent figurari iterum in tabulis, & tabulę deberent taliter excauari, qd coaptarentur sculpturis lapidum, essetque labor inutilis: ideo videtur dicendum, qd istę sculpturę factę sunt in tabulis cedrinis, & laminę aureę taliter eis coaptabantur, qd exprimebant imaginē sculpture existentis in tabulis. Vel potest dici, qd ista sculptura solum facta est in laminis aureis existentibus lapidibus planis, & tabulis planis, & sculpebantur, vt redderent tales figurę, de quibus inde affigebantur tabulis per clauos.

Qualis erat figura Cherubim sculpti. Quęst. XIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicitur hic, qd erāt Cherubim sculpti in parietibus, & palma, qualis erat figura Cherubim. Aliqui dicunt, qd erant figurę quarundam auium, quę nunquam vixē fuerant hominibus. Et motuum istorum erat, vt non inclinarentur iudæi ad adorandum rem illam cuius illę erant figurę. Et tamen istud non multum facit, quia dato, qd nunq̄ tales aues vixē fuissent in orbe, adorarentur simulacrarum, & istud sufficiebat ad idolatrandum. Quōd tñ haberent figuram auium multi consonant, eo qd habent alas: vt patet de illis duobus Cherubim aureis, qui erant super arcam extendentes alas super propitiatorium: Exo. 25. Etiam de duobus Cherubim de lignis oliuarum, quos fecit Salomon, & posuit in Sancta sanctorum: vt patet infra in litera. Nā extendebat alas suas ab angulo domus in angulum. Dicendum tñ, qd non habebant isti Cherubim figuram auium, sed hominū, licet haberent alas: erat. n. talis figura eorum, qualis angelorum, quos nos pingimus, habentium quidem vultus humanos, & corpora, & alas volucerū ad signandū celeritatem motus sui veniendo ad nos de cęlis, licet s̄m veritatem non moueantur. Et patet hoc, quia isti Cherubim erant super pedes suos, & erant erecti habentes dorsa contra parietem Occidentalem domus, & vultus contra portam Orientalem: vt patet infra in litera. Ista tñ est habitudo corporis virilis, & non volucris, iō Cherubim erant, sicut viri. Secundō patet hoc ex similitudine Cherubim: nā Seraphim quilibet habebat alas sex, & cantabant dicentes sanctus, sanctus: Isa. 6.

Isa. 6. Et tñ cantare pertinet ad illos, qui in forma virorum sunt, & non ad eos, qui in forma volucrum: eo qd non posset in illis formari vox articulata, quę pertinet ad cantum. Sicut ergo Seraphim erant alati, & in forma virili: ita Cherubim, licet essent alati, essent in forma virorū. Tertiō patet, quia Ezech. 1. o. dicit, qd vnus Cherubim accepit in manu sua prunas, & dedit eas viro, qui indut⁹ erat lineis. Accipere tñ prunas in manu, & dare eas non p̄uenit, nisi homini, vel habenti figurā hominis, ideo Cherubim erant ad formam hominis. Considerandum tñ pro veritate huius, qd Cherubim in sacra scriptura interdum accipitur generaliter, & interdum specialiter. Generaliter vocatur Cherubim similitudo cuiuscunq; animalis: dum tñ habeat alas, siue naturaliter, siue fingantur. Et sic boues vocantur Cherubim, & Aquilę, & alia animalia. Sic patet Ezech. 1. vbi ponitur visio quatuor animalium alatorū, & vnū illorum erat vitulus, aliud erat Leo, tertium erat Aquila, quartū erat Homo. Et ista quatuor animalia rursus vocat Ezechiel Cherubim: Ezech. 10. Quōd autē sint ista quatuor animalia patet, quia tales circūstantiā ponuntur ibi, sicut in visione illorum quatuor animalium, vt patet comparando ea, quę habentur Ezech. 1. cum eis, quę habentur c. 10. Secundō patet, quia dicitur ibi, istud est animal, quod videram iuxta fluuium Chobar, id est ista sunt animalia, quia de multis loquitur, & tñ animalia, quę vidit iuxta fluuium Chobar sunt quatuor nominata: vt patet Ezech. 1. Tertiō patet efficaciter: quia Ezech. 10. dicit, qd vidit Ezechiel quatuor Cherubim, & ponuntur similitudines eorum, & dicit, qd facies vnus eorū erat facies hominis, & facies alterius facies Leonis, & facies alterius facies Aquilę, & facies alterius facies Cherub. Ecce qualiter ista erant animalia diuersarum specierum, & tñ vocantur Cherubim cum essent alata. Accipiēdo autem proprie, & strictē Cherubim, vocatur Cherub bos habens alas fide: sic patet Ezech. 10. Cum. n. dixisset se vidisse quatuor Cherubim, & vellet ponere similitudinem eorum, ait facies vna facies Cherub, & facies secunda facies hominis, & in tertio facies Leonis, & in quarto facies Aquilę, & posuit ibi tria animalia de illis, quę viderat iuxta fluuium Chobar, scilicet hominem, Leonem, & Aquilam. Deficiebat ergo quartum, scilicet vitulus, & de illo dixit, qd facies eius erat facies Cherubim, ergo bos vocat specialiter Cherub. Considerandum tñ, qd nec bos, nec aliud animal vocatur Cherubim, nisi s̄m, qd habet alas naturales, vel appositas. Quōd patet, quia omnia ista, quę vocantur hic Cherubim habent alas, vt patet hic, & Ezech. 1. & 10. Item non vocantur ista animalia Cherubim etiam si sint alata, nisi s̄m, qd Deo assunt, vel sunt in picturis eius: quod patet, quia in scriptura nunquam ponitur nomen Cherubim vsquequo dicitur de duobus Cherubim, qui erant super arcam federis, & isti dicebantur esse assistentes Deo, quia inter alas illorum censebatur esse Deus, cum audiretur vox respondentis ad quęsita de medio duorum Cherubim: Num. 7. Etiam dicebatur Deus sedere super istos Cherubim, vt patet 2. Reg. 6. f. Quōd in arca inuocatum est nomen Dei sedentis super Cherubim. Etiam illi, qui vocantur Cherubim Ezech. 10. vocantur sic, quia erant in conspectu Dei, vt patet ibidem. Isti autem, qui erant de lignis oliuarū, etiam erant coram Deo, quia in Sancta sanctorum erant coram arca. Etiam Cherubim, qui ponebantur sculpti in parietibus sanctuarij erant sculpti coram domino, & vocabantur Cherubim. Ista tñ animalia translata ad alios vsus, vel ad aliam materiam loquendi, nō vocantur Cherubim: quia Cherub nomen est pertinēs ad diuina. Considerandum ulterius, qd licet multis modis possit accipi Cherub, siue largē, siue strictē, non accipitur Cherub prout erat in arca, & in Sancto Sanctuarij. Tok. super lib. Paralip. Pars 2.

storum, nisi pro figura hominis, & patet hoc quāntum ad Cherubim, qui erant super arcam: nam illi erant creati super arcam, & extendebant alas contra se inuicem. Si tamen esset similitudo bouis, vel Leonis, aut Aquilę, vel aliarum rerum non posset conuenienter alas contra se extendere, vt patet in tñ habitudinē istorum animalium. Item patet hoc de Cherubim duobus de lignis oliuarum: quia dicitur de eis, qd erant erecti super pedes suos, & vultus erant contra portam, & dorsa contra parietem Sancti Sanctorum, & extendebantur alę eorum, ita vt ala vnus tangeret alam alterius, & pertingerent ab angulo in angulum, vt patet infra in litera. Manifestum est autem, qd non poterat talis habitudo esse alicuius animalis illati, nisi hominis, qui sic rectus pedibus stare possit.

Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos opere statuario, & textit eos auro. Alę Cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus, & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub. Similiter Cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebatur parietem, & ala eius altera quinque cubitorum, alam Cherub alterius coptingebat. Igitur alę vtriusque Cherubim expansę erant, & extendebantur per cubitos viginti: ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versę ad exteriorē domum. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & bysso, & intexuit ei Cherubim.

Fecit etiam. Hic ponitur s̄m huius c. f. Cherubim duorum fabricatio, quos fecit Salomon de lignis oliuarū, & posuit in Sancta sanctorum. Et dicitur. Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos. Scilicet, p̄ter Cherubim sculptos, qui erant in parietibus tēpli, fecit alios duos Cherubim, qui essent in domo Sancti Sanctorum, & isti non erant Cherubim, qui erant super arcam, vt infra declarabitur in quadam quęstione. Opere statuario. Id est, fecit eos esse statuas. Istud dicitur ad differentiam aliorum Cherubim, qui erant in parietibus, quia illi erant opere sculptorio, & non statuario. Pro quo sciendum, qd quilibet pars multipliciter potest fingi. Vno modo arte pictoria, & tunc est sola superficies, puta nō ostendens corpus. Alio modo potest fieri opere sculptorio, quando est aliqua materia continua, & grossa, & plana, & informis, & in aliqua parte superficies eius cauando fiat aliqua figura, quę non sit per se, sed habeat ipsi toti materie. Vocatur opus sculptorium, & sic erant facti Cherubim in parietibus templi, s̄m in tabulis cedrinis, vel in laminis aureis. Tertium opus est productile, qm̄ est aliqua materia dura obediens malleo, & malleo extenditur, & extendēdo aliquam partem eius malleo redditur aliqua determinata figura, manēte reliqua materia in altera figura, vel rude, vocatur opus productile, id est factum per extensionem malleatoriam: sic enim fuit candelabrum tabernaculi Moysi factum opere productili, id est extēnsibili: nam de quodam talento auri rudi malleando facta est figura candelabri: Exo. 25. Item Cherubim, qui erant super arcam

facti sunt opere productili, eo. c. f. de propitiatorio arce percutiendo malleo extremitates eius, & extenuando eas facti sunt Cherubim. Quartum opus est statuarii, & hoc quando de aliquo ligno dolando fit aliqua effigies per se stans non alligata alicui parti alterius materiae, & vocatur statua a stando: quia stat per se talis effigies. Isti autem Cherubim, qui erant in Sancta Sanctorum erant facti opere statuario, quia erant de lignis oliuarum, & erant per se stantes non tanquam partes alterius materiae, & per hoc differunt isti Cherubim à Cherubim, de quibus supra dicebatur: quia illi erant facti opere sculptorio, & differunt ab illis Cherubim, qui erant super arcam: quia illi erant facti opere productili: ista sunt operam in lignis, & metallis. In pannis autem cum aliqua effigies redditur potest dupliciter fieri. Vno modo opere pictoris, s. cum solum in superficie panni linitur color, & est effigies ex vna parte panni & non ex alia: aliud est opus plumarium, s. qñ fit effigies in panno texendo, vel suendo, & tunc non supponitur color, sed ex colore filorum texendo, vel suendo redditur illa effigies, & vocatur opus plumarium: quia pluma acus est, & tale opus, vt communiter suedo fit. *Et texit eos auro.* Non dicitur de qua materia erant, & ponitur hoc. 3. Reg. 6. f. q. erant de lignis oliuarum, & operum fuerunt laminis aureis, id est in toto sanctuario interius nihil apparere debebat nisi aurum. *Ala Cherubim viginti cubitis extendebantur.* Id est, ala amborum Cherubim simul: coniungendo. n. extremitatem ala vnus ala alterius perueniebant ala eorum ad viginti cubitos: talis. n. erat habitudo eorum in Sancta sanctorum, & declaratur ex littera sequenti. *Scilicet, ita vt ala vna haberet cubitos quinque.* Id est, ala qualibet habebat quinque cubitos, & sic quatuor ala duorum Cherubim apposite per continuationem occupant viginti cubitos. Et est intelligendum, q. nulla ala haberet cubitos quinque: quia alias occuparet Cherubim plusquam viginti cubitos, & non caperentur intra sancta sanctorum. Quod patet, quia quatuor ala implent sic viginti cubitos, & tamen corpora Cherubim occuparent aliquid: ideo cum extremitas ala vnus Cherub applicaretur extremitati ala alterius, occuparent duo Cherubim plusquam viginti cubitos, & tamen latitudo Sancti sanctorum erat viginti cubitorum. Et etiam dicitur, q. solum occupabant ala Cherubim cubitos viginti, ideo computabatur ala qualibet cum quadam parte corporis, & consequenter non erat aliqua ala Cherubim cubitorum quinque. *Et tangeret parietem domus.* Ponitur hic habitudo istorum duorum Cherubim intra sancta sanctorum, s. quilibet habebat alas extensas in latum, & habebat vultum ad partem Orientalem, & dorsum ad Occidentem, & tunc necesse erat, q. ala vna extenderetur ad Meridiem, & alia ad Aquilonem, & vna ala vnus Cherubim tangeret parietem Aquilonarem, s. ala sinistra, & dextra ala eius extenderetur versus Austrum, & pertingeret vsque ad decem cubitos: & ibi erat medietas domus Sancti sanctorum. Et ala sinistra secundi Cherubim tangeret extremitatem ala dextrae primi Cherubim, & ala dextra eius tangeret parietem Australem domus, & sic completerentur viginti cubiti. Et erant isti duo Cherubim apud parietem Occidentalem Sancti sanctorum, qui erat paries maximus Occidentalis totius templi. *Et alia quinque cubitos habens.* Scilicet, ala dextra primi Cherubim, quae extendebatur versus Austrum, & dicitur quinque cubitos habens computando quadam partem corporis, eo q. nulla alia per se erat cubitorum quinque. *Alam tangeret alterius Cherubim.* Scilicet, alam sinistram Cherubim secundi, qui tangebatur parietem Australem templi. *Similiter Cherubim alterius ala.* Iste erat secundus Cherubim, qui erat versus Aquilonem. *Quinque cubitos habebat.* Scilicet,

quolibet alarum eius, quia aequales erant ala computando alam prout includit quadam partem corporis, sicut supra dictum est. *Et tangebatur parietem.* Scilicet, Aquilonarem sancti sanctorum: quia ala alterius Cherubim, tangebatur parietem Australem. *Et ala eius altera.* Scilicet, ala dextra, nam ala sinistra istius Cherubim tangebatur parietem Septentrionalem, & ala dextra tangebatur alam alterius Cherubim. *Quinque cubitorum.* Quia quolibet ala totidem cubitorum erat computando quadam partem corporis cum illa, vt supra dictum est. *Alam Cherubim contingebat.* Scilicet, alam sinistram Cherubim, qui erat ad Meridiem. *Igitur ala vtriusque Cherubim expansae erant.* Scilicet, non habebant Cherubim alas collectas, vel eleuatas in sublime, sed extensas in directum quantum poterant extendi. *Et extendebantur per viginti cubitos.* Scilicet, quatuor ala duorum Cherubim erant expansae viginti cubitis, quia ala quolibet cubitos quinque continebat, vt patet supra. *Ipsi etiam stabant erectis pedibus.* Scilicet, Cherubim non sedebant, nec iacebant in pavimento: sed stabant erecti super pedes suos. Historia scholastica dicit, q. isti Cherubim habebant habitudinem volentis ambulare, s. q. vnus pedem habebat fixum in pavimento, & alium curuatum quasi eleuatum ad ambulandum: sed hoc non stat, quia non est conueniens habitudo ad ambulandum, q. Cherubim habent alas extensas quantum poterant: sed colligerent eas in se. Item non stat, quia ad ambulandum non poterat quilibet Cherub habere nisi vnus pedem erectum, siue curuatum, & tamen intelligitur de vtroque pede: ideo non accipitur pedibus erectis, id est eleuatis, sed erectis, id est rectis, scilicet, q. pedes eorum erant recti, & non curuati: sicut fit in sedentibus, vel iacentibus. Et sic dicitur in Hebraeo, quod Cherubim erant super pedes suos, vbi nos dicimus, quod pedes eorum erant erecti: sed esse super pedes est stare, quia qui iacet, non est super pedes: nec etiam qui sedet, sed qui stat. Sed iste modus, vel habitudo conueniebat Cherubim: quia illa quatuor animalia, quae vidit Ezechiel, sic habebat pedes rectos, scilicet stando, vt patet Ezechiel primo, scilicet: Pedes eorum pedes recti: & ista quatuor animalia vocantur Cherubim, vt patet Ezech. 10. *Et facies eorum versae erant ad exteriorem domum.* Scilicet, vultus Cherubim erant contra domum exteriorem, quae erat Orientalis, & maior. Et patet hoc, quia ala Cherubim erant extensa in sancto sanctorum, & perueniebant ab angulo domus in angulum, vt patet in littera: ideo necesse erat, q. vultus eorum essent contra Occidentem, vel Orientem: cum ala essent contra Meridiem, & Aquilonem. Non tamen essent conuenienter vultus Cherubim contra Occidentem, quia tunc essent conuersi ad parietem, & dorsus eorum essent versus arcam, quod erat inconueniens: ideo oportebat, q. vultus istorum Cherubim essent contra Orientem, scilicet respiciendo arcam, & tunc etiam respicerent domum exteriorem: nam totum templum diuisum erat in duas domos, scilicet interiorem, & exteriorem. Domus exterior erat maior, & Orientalis: vbi erant vasa ministerij sacerdotalis quotidiani. Domus interior erat domus sancti sanctorum, vbi erat arca, & cum haberent isti Cherubim vultus contra Orientem necesse erat, q. respicerent domum exteriorem, quae erat versus Orientem. In Hebraeo dicitur facies eorum versus erant ad domum, & non dicitur ad exteriorem. Intelligitur tamen necessario de domo exteriori: quia templum erat diuisum in solas duas domos, & erant Cherubim in vna earum, s. in interiori: contra q. non poterant habere vultum versus cum essent in ea, ideo haberent vultum contra aliam, in qua non erant, & ista erat domus exterior. Vnde littera nostra non solum transtulit litteram He-

Expositio in hystoriam seho lalticam.

Expositio vera.

Hebraicam, sed etiam suppleuit defectum eius. In quibusdam omnino colligitur necessario sensus ex illis, quae sunt in littera. *Fecit quoque velum.* Istud erat velum in sanctuario, quod vocatur velum templi: sed in qua parte erat infra declarabitur in quadam quaestione. Ex hyacintho, & purpura, & cocco, & bysso. Hyacinthus est flos quidam, & est etiam nomen viri, siue pueri, qui ludendo cum Apolline versus est in florem nominis sui, vt ait Ouidius 10. Metaph. & ex colore illius floris vocantur aliae pelles hyacinthinae: quia tali colore tinctae sunt: sicut dicitur de pellibus, quibus tegebatur tabernaculum Moyse: Exo. 26. Et aliquando corium sic tinctum vocatur hyacinthus: vt patet Ezech. 24. f. Calciaui te hyacintho, & indui te bicoloribus, s. feci tibi calceos de pelle, quae vocatur hyacinthus propter hanc tincturam. Aliquando panni, vel quacunque alia vocantur hyacinthi, & sic patet hic, quia fila de lino tincta hoc colore vocantur hyacinthus: & ista contexebantur alijs filis alio colore tinctis, & sic dicitur velum fieri de hyacintho, & alijs. Purpura a colore dicitur, nam color quidam est rubeus declinans aliquantulum ad nigredinem, qui vocatur purpureus, & omnia tali colore tincta purpurea vocantur, & interdum fila, vel panni talis coloris purpura dicuntur, & sic accipitur hic: nam pro filis purpureis necesse est accipi. Coccus vocatur pannus, vel filum tinctum colore rubeo intensissimo, vt putant quidam vermem esse cuius sanguine tinguntur panni, & ille vocatur coccus: quod satis signatur in Hebraeo: vbi ponitur tolalad, quod est nomen vermis: sic etiam patet in littera nostra Isa. primo, scilicet. Si fuerint peccata vestra, vt coccini quasi nix de albabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus velut lana alba erunt, & ponitur ibi coccinum, & vermiculus pro eodem replicando eandem sententiam per alia verba: Quod saepe fit in Prophetis, & maxime in Isa. Et sic verum est, q. de sanguine illius vermiculi tingatur pannus, & non solum de illo sanguine, sed etiam de quodam, qui colligitur de arboribus, & vocatur grana, & tinctura inde facta sunt purissima, & valde intensa, & ab ista intensione ruboris vocantur coccinea: sic patet in auctoritate Isa. allegata, f. Si fuerint peccata vestra rubra quasi vermiculus, quasi dicat, maximum rubor est vermiculi. Sic etiam de cocco dicitur: Si fuerint peccata vestra quasi coccinum, quasi nix dealbabuntur: necesse est ergo, q. signetur magna intensio coloris: cum etiam in niue sit magna albedo intensa. Bysus est genus lina candidissimi, & fila illius lini erant mixta alijs filis ad contendum velum, de istis filis texebantur vela, & vestes sanctuarij: vt patet Exo. 26. *Et intexuit ei Cherubim.* Scilicet, in velo illo texit Cherubim. De figura Cherubim dictum est supra in quadam quaestione, s. q. est figura animalis aliquid habentis alas, siue hominis, siue bonis, siue Leonis, vel Aquilae: vt patet Ezech. 10. & vocantur Cherubim in quantum sunt in consortio Dei, s. in sanctuario, vbi Deus specialiter censetur stare.

Qui erant isti duo Cherubim. Quae. XIIII.

Quaeritur vterius, de istis Cherubim duobus de quibus hic dicitur, qui erant. Aliquis dicunt, q. erant Cherubim existentes super arcam fedoris, qui extendentes alas velabant arcam: vt patet Exo. 25. & 37. & colligitur hoc, quia etiam isti Cherubim, de quibus dicitur hic erant in sancto sanctorum. Sed dicendum, q. non stat. Primo, quia illi Cherubim, qui erant super arcam erant de auro, vt patet Exo. 25. & 37. Isti autem de quibus hic dicitur erant de lignis oliuarum: vt patet in littera. Secundo patet: quia illi Cherubim.

Alia bim, qui erant super arcam erant facti opere productili, siue malleatorio: Exo. 25. & 37. Isti autem erant facti opere statuario, vt patet in littera, & tamen opus statuarii, & productile, siue malleatorium differunt, vt de claratum fuit supra in littera. Tertio patet, quia isti Cherubim erant multo maiores quam illi, qui erant super arcam. Nam longitudo alarum istorum erat parua: quia duae ala illorum simul non erant maiores duobus cubitis, & dimidio, quod patet, quia duo Cherubim erant in duabus extremitatibus propitiatorii, quod est opertorium arcae. Et extendebat vnus alas suas contra alas alterius ad operiendum propitiatorium, ita q. extremitas ala vnus tangebatur summam ala alterius, & tamen tota longitudo propitiatorii erat cubitorum duorum, & semis: quia tanta erat longitudo arcae, cuius erat opertorium ipsum propitiatorium: Exo. 25. & 37. Ideo ala Cherubim paruae erant, quia qualibet teneret ad plus vnum cubitum, & quartam partem cubiti. Ala tamen Cherubim istorum, de quibus dicitur erant valde magne, s. quinque cubitorum, & extendebantur omnes quatuor ala istorum cubitis viginti: vt patet in littera. Quarto patet: quia isti Cherubim, de quibus hic dicitur habebat aliam positionem quam illi, qui erant super arcam: quia ambo isti habebant vultus versus contra orientem ad domum exteriorem, vt patet in littera. Et tamen illi, qui erant super arcam habebant vultus super versus contra se inuicem, s. vnus habebat vultum contra Orientem, & alius contra Occidentem. Et respiciebat vnus alium, eo q. vnus erat in vna extremitate oraculi, siue propitiatorii, & alter in altera, vt patet Exo. 25. & 37. Arca autem erat posita s. longitudinem ab Oriente in Occidentem: cum vestes eius tangerent portam, vel apparent iuxta illam: 3. Reg. 8. & infra 5. Et tñ porta Sancti sanctorum erat in latere suo orientali, cum intraretur per domum exteriorem ad sancta sanctorum, & tñ porta domus exterioris, & tota ipsa domus exterior erat Orientalis ad sancta sanctorum, vt colligitur. 3. Reg. 6. & supra in littera. Isti tñ Cherubim, de quibus hic dicitur, non se extendebant, alijs respiciebant, sed ambo respiciebant Orientem, id non erant iidem cum illis. Quinto patet: quia extensio alarum istorum Cherubim, & illorum non erant eadem, nec similis: quia Cherubim, qui erant super arcam extendebant alas dirigendo eas contra anteriorem partem quasi volendo eas coniungere. Et ideo ala vnus erant contra Orientem, & ala alterius contra Occidentem. Et sic duae ala vnus tangebant duas alas alterius, & claudebatur quoddam spatium medium inter alas Cherubim ex vtraque parte, & tñ ala istorum Cherubim, de quibus hic dicitur extendebantur contra Aquilonem, & Austrum: nam vultus amborum erant contra Orientem, & ala extensa in latum, s. vnus extendebatur alas, & tangebatur ala dextra parietem Australem, & alius tangebatur ala sinistra parietem Aquilonarem, & sic veniebant ab angulo in angulum ala istorum, vt patet hic in littera. Sexto differant isti Cherubim inter se, quia illi Cherubim, de quibus hic dicitur, erant super pavementum sancti sanctorum iuxta parietem Occidentalem domus, & illi Cherubim, de quibus Exo. 25. & 37. erant super arcam positi productiles de extremitatibus propitiatorii: vt patet ibidem: ideo non erant iidem. Septimo patet, quia illi Cherubim, de quibus Exo. 25. & 37. fuerunt facti qñ facta fuit arca in deserto iubente Moyse, cum essent partes arcae, & isti fuerunt facti iubente Salomone postea in templo, vt patet hic. Multae alię differentie sunt inter istos Cherubim, & illos: ideo non sunt iidem: sed fuerunt isti quidam Cherubim nouiter facti per Salomonem de lignis oliuarum, & positi in sancta sanctorum, vt patet in littera.

Ad quid fuerunt facti isti Cherubim per Salomonem. *Quest. XIII.*

QVAERITVR ulterius, ad quid fuerunt facti isti Cherubim de lignis oliuatum per Salomonem. Aliquis dicit, qd causa fuit, quia templum Salomonis factum est ad imitationem tabernaculi Moyfi, & quia illud tabernaculum habebat forte tales duos Cherubim: conueniens fuit, qd in templo Salomonis essent isti duo Cherubim. Dicendum, qd non stat, quia in templo Salomonis erant isti Cherubim, sed in tabernaculo Moyfi nunquam fuerunt: quia in Sancta Sanctorum solum legitur fuisse arcam, quae habebat super se duos Cherubim: sed praeter istos non leguntur alij, vt patet Exo. 26. Sed dicendum, qd isti Cherubim erant in Sancta Sanctorum ad signandum dignitatem Dei: nam Deus in caelis comitatus est beatis Spiritibus, qui sunt in nouem ordinibus angelorum, quoru praecipui sunt in duobus supremis ordinibus, scilicet Seraphim, & Cherubim. Et ob hoc non potest aliquid dignius, & conuenientius pingi, vel fabricari ad confortium Dei in templo quam Cherubim, & Seraphim. Et propter hoc in visione imaginaria Isaiae, cum vidit dominum in templo, & in circuitu eius vidit Seraphim, qui sex alis velabantur: Isa. 6. De Cherubim patet in visione imaginaria Ezech. nam vidit quatuor Cherubim: Ezech. 10. cap. & quia in templo Deus erat specialiter, conuenientius figura Cherubim fiebant sculptae, vel statuae quam aliquae alie, & sic in multis locis erant. Nam primò facti sunt duo Cherubim super arcam federis de auro productiles, qui extendebant alas, & in medio alarum manebat locus clausus, in quo Deus esse putabatur: nam ibi audiebatur vox respondentis ad omnia quaesita, & putabatur esse vox Dei: erat tamen vox angeli: vt patet Numeri 7. Et super illos Cherubim Deus dicebatur aliquando esse: vt patet 2. Reg. 6. & Psal. 79. scilicet. Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim. Erant etiam Cherubim in parietibus templi sculpti: vt patet supra in litera. Erant etiam in vasis sanctuarij sculpti Cherubim, scilicet in sedibus iuterum. 3. Regum 7. Erant etiam in velo templi: vt patet supra in litera, & ferè in omnibus operibus templi. Ita ergo fuit conueniens, qd praeter Cherubim, qui erant super arcam: essent etiam alij Cherubim in Sancta Sanctorum, & potius ibi esse debebant, quam in alijs partibus templi, eo quod magis representabatur ibi Deus, quam in alia parte propter arcam federis, & propter vocem respondentis, quae audiebatur super arcam. Cum tamen essent duo Cherubim, & non plures facti per Salomonem, & cur de lignis oliuatum potius quam de alia materia, non potest reddi causa, quia ista totaliter pendet à voluntate iubentis.

Velum ad quid erat, & in qua parte templi. *Quest. XV.*

QVAERITVR ulterius de velo, de quo hic dicitur, ad quid erat, vel in qua parte templi erat. Respondet Nicolaus, & ferè omnes nostri doctores, qd erat pendens ante Sancta Sanctorum, ne videretur arca, & dicunt, qd istud est de quo dicitur Matth. 27. qd in passione Domini scissum est à summo vsque deorsum. Hoc autem non constat. Est autem motuum eorum, licet non exprimitur: quia templum Salomonis erat ad exemplum tabernaculi Moyfi, sed in tabernaculo Moyfi velum quoddam pendeat ante arcam, & illud distinguebatur Sancta Sanctorum a reliqua parte sanctuarij: Exod. 26. ita putauerunt, quod esset in templo Salomonis. Alia causa erat, qd id quod maximè occultandum erat in templo erat in Sancta Sanctorum, scilicet arca federis, ideo velum poni debebat

2. Ratio.

1. Ratio.

F in parte illa ad maximè occultandum. Respondendum tamen, qd velum istud non erat positum ante Sancta Sanctorum ad portam eius ex parte exteriori, nec ex interiori. Pro quo sciendum, quod domus Sancti Sanctorum erat cubitorium viginti longitudine, & totidem latitudine, & distinguebatur à domo exteriori quodam pariete interiacente, & in illo erat porta quaedam: vt patet 3. Regum 6. Nunc autem si esset velum istud ante Sancta Sanctorum poterat esse ex parte exteriori ante portam Sancti Sanctorum, ita vt videri non posset porta existentibus in templo, scilicet in domo exteriori. Vel poterat esse in parte interiori, vt videretur porta existentibus in templo, & tamen non posset videri, quod erat intra Sancta Sanctorum, licet aperiretur porta eius. Neutro tamen istorum modorum esse poterat velum ante Sancta Sanctorum: quia 3. Regum 8. & infra 5. dicitur, quod si quis esset circa portam Sancti Sanctorum, videre poterat vestes arcae, quae erat in Sancta Sanctorum, scilicet capita eorum, & si esset longe à porta non poterat illos videre. Si tamen esset velum positum ante sancta sanctorum, siue ex parte exteriori, siue interiori nullus posset videre vestes arcae, quae erat intra Sancta sanctorum, siue esset iuxta portam, siue longe ab ea, ergo non erat ibi velum pendens. Dicendum ergo, qd velum istud erat ad portam exteriorem templi pendens ex parte interiori templi. Pro quo sciendum, qd templum erat longum sexaginta cubitis, & latum viginti, & secundum longitudinem diuidebatur in duas partes. Prima erat exterior maior, in qua erant omnia vasa sacra ministracionis, & vocatur templum, vel oraculum. Et alia domus erat minor, quae vocabatur sanctum sanctorum: vbi erat arca federis. Domus exterior habebat vnicam portam in latere orientali, & velum pendeat ad portam illam ex parte interiori: nam portae templi erant magnae secundum latitudinem parietis templi, & portae aperiebantur secundum partem exteriorem, & apertis illis manebat velum pendens ex parte interiori secundum rotam portae magnitudinè: ita vt non posset videri id, quod erat in templo etiam si aperiretur porta. Quod autem velum poneretur ad istam portam interiorem templi ratio est, quia velum poni debebat ad aliquam portam, eo qd non erat necesse aliquid velari in templo, nisi quod videri poterat, vel per quod poterat videri, & non poterat videri aliquid nisi per portam: ideo ad portam aliquam ponendum erat. Erant tamen solum duae portae in templo, scilicet vna in domo exteriori templi in parte orientali, & alia in sancta sanctorum, vt colligitur 3. Regum 6. In aliqua ergo istarum portarum ponendum erat velum: non tamen ponebatur in porta sancti sanctorum, vt quidam putauerunt, vt probatum est supra: ideo ponebatur in porta exteriori domus. Et patet hoc, na ad portam sancti sanctorum non erat necessarium, quia domus illa claudebatur parietibus ex omni parte, & habebat etiam portam: ita vt non posset aliquid videri intra sancta sanctorum, ideo non erat necessarium velum. Aliquis dicit, qd erat necessarium velum ad operiendum portam, quando quis intraret in sancta sanctorum, vt apertis portis non videretur aliquid eoru, quae intus erant, pendente velo. Sed istud non stat, quia in sancta sanctorum non introibat aliquis, nisi summus sacerdos semel in anno in die propitiacionis: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Et quando introibat summus sacerdos, non poterat quis videre aliquid eorum, quae erant in sancta sanctorum, etiam si non penderet velum ante portam, & maneret porta patens: quia quando introibat illuc summus sacerdos, nullus hominū esse debebat in exteriori tabernaculo, siue sacerdos, siue Leuita: Leuit. 16. Et sic nihil videretur eoru, quae erant in sancta sanctorum: potest

potissimè, quia vt supra probatum est fin veritatē nō erat ibi velum, cum vestes arcae existentis in Sancta Sanctorum apparerent existentibus foris: licet esset clausa porta Sancti Sanctorum. Erat autem necessarium velum istud nimis, qd penderet ad portam exteriorē templi, quia illa porta erat magna, & quando aperiebatur apparerent omnia vasa sacra, quae erant in prima domo sanctuarij, nisi pēderet aliquod velum: nam porta ista exterior debebat sepe aperiri, cum quotidie bis deberet ingredi aliquis sacerdos ad cremādum thymiam coram Domino, & ad locandum lucernas in candelabro mane, & vespere: Exo. 30. cap. Porta autem exterior erat magna valde secundum latitudinē parietis orientalis, scilicet cubitorum viginti, & oportebat, qd aperta esset sepe. Et cum aperiretur, necesse erat posse videri omnia, quae erant intra templum: potissimè, quia laici, & quicumque Israelitae erant quasi semper ad portam templi in porticu eius, & ibi loquebantur de rebus pertinentibus ad legem. Vnde Christus licet esset laicus, in porticu illi templi Salomonis sepe erat cum Phariseis disputando, & ibi dixerunt ei: Quousq; animas nostras tollis: si tu es Christus, dic nobis palā, & voluerunt eum lapidare, exiitque de manibus eorum. Ioā. 10. cap. Et isti viderent ea, quae erant in templo quodocumque aperiretur templum. Et patet, quia quando sacerdos introibat bis in die ad cremandum thymiam, & locandum lucernas, erat populus expectans ad portam exteriorē in porticu, vt colligitur Luc. 1. cum dicitur de Zacharia patre Beati Ioānis Baptista, quod forte exijt, vt intraret ad cremandum incensum, & ingressus est templum; Populus autem erat foris eum expectans: & sic tunc poterant videre, quae erant in sanctuario in prima domo, nisi penderet velum ad portam, quod auferret visum, dato qd porta pateret. Si autem non penderet istud velum, & contingeret laicos, & Leuitas videre vasa sanctuarij, esset inconueniens magnum, scilicet, quia morerentur; eo quod viderent vasa sacra nuda. Et qui sic illa videbant, moriebantur, nisi sacerdotes. Num. 4. Et ob hoc dixit Deus sacerdotibus, quod canerent ne morerentur Leuitae de stirpe Caath, qui portabāt vasa sacra humeris suis: & ad hoc iussit, quod quando mouenda essent castra, & tabernaculum, non introirent Leuitae ad accipiendum vasa, quae portarent: sed sacerdotes ingrederentur, & velarent ea, & velata traderent ea Leuitis, quia si viderent ea nuda morerentur: eod. capit. Ideo si porta esset patens templi, & non penderet velum ante illam, viderent laici ea, quae erant in sanctuario, & morerentur: ideo manifestum est, quod poneretur ad hoc aliquod remedium, scilicet, quod penderet aliquod velum ad portam templi ex parte interiori: nam porta habebat valuas, quae volebantur ad partem exteriorē templi, & illis patentibus manebat velum pendens in loco portarum à summo vsque deorsum. Et cum aperirentur portae, etiam si omnes laici ibi essent, non poterant aliquid videre de his, quae erant in sanctuario, & istud velum scissum est in passione Christi: de quo magis dicitur sequenti quaestione. Et sic in sola ista porta exteriori erat velum, quia ibi solum erat necessarium, & in porta Sancti Sanctorum nō. Ad primam rationem, qua probabatur, quod pēdebat ante Sancta Sanctorum, dicendum, quod verum est, quod in tabernaculo Moyfi pendeat velum quoddam ante arcam: & tamen non erat sic in templo Salomonis. Ratio diuersitatis est, quia tabernaculum Moyfi erat portatile: & non habebat parietes aliquos, sed solum quādam tabulas in gyro, & operimenta, & velatam de pannu, quā de pellibus, & ipsum tabernaculum quod in duas partes diuidebatur, scilicet in Sanctum, & in Sancta Sanctorum nō diuidebatur, nisi velo

Solutio primae rationis.

A intermedio: nam erant quatuor columnae de lignis Setim ante Sancta Sanctorum, & de illis pendeat vnum velum pulchrum ante arcam, & per istud solum diuidebatur domus, vel pars exterior ab interiori, vt patet Exo. 26. In templo autem Salomonis erant parietes, & distinguebatur domus Sancti Sanctorum ab exteriori domo pariete intermedio, i quo erat porta, ideo non erat hic necessarium velum, sicut in tabernaculo Moyfi ante Sancta Sanctorum. Item si propter hoc, quod in tabernaculo Moyfi erat velum pendens ante Sancta Sanctorum deberemus dicere, quod istud velum, de quo hic dicitur pendeat ante Sancta Sanctorum: eodem modo dicere deberemus, quod istud velum pendeat ad portam exteriorē templi, quia et in tabernaculo Moyfi erat quoddam velum pendens ante portam tabernaculi, quod intermedium vocatur tentorium, Num. 4. & magis necessarium erat ibi, quam ante Sancta Sanctorum ex causis supra positis. Ad secundum dicendum, quod verū est, quod id quod maximè in templo occultandū erat, erat Sancta Sanctorum: & tñ non sequitur, qd ibi deberet pendere velum, quia dato quod non penderet velum ante Sancta Sanctorum, erat maximè occultata arca, q̄ erat in Sancta Sanctorum: nam erat paries distinguens Sancta Sanctorum à domo exteriori, ita vt clausa porta Sancti Sanctorum etiam stantibus omnibus sacerdotibus in domo exteriori nihil videri posset de his, quae erant in Sancta Sanctorum, nisi capita vectium arcae. 3. Reg. 8. & infra 5. Quod de industria factum creditur, quia aliās poterāt obturari omnes tales rimulae. Et tamē si non penderet istud velum ad portā exteriorē templi, viderent laici vasa sacra, quae erant in prima parte templi, ideo ibi ponendum erat velum, & non ante Sancta Sanctorum.

Ad secundam rationem.

Quare in passione Domini velum scissum est: & ad quid factum est. *Questio XVI.*

QVAERITVR ulterius, de isto velo cum dicitur Matth. 27. qd velum templi scissum est, quō scissum est: & ad quid factum est. Dicendum, quod moriente Domino totus mundus ei condoluit, quia iustum erat, vt conditori patienti tota machina condita compateretur, vel saltē ostenderet scelus nequissimorum hominum in suum auctorem. Et ad hoc sol contra naturam orbis eclipsum in plehilunio passus est: torum celum caligine obductum est per tres horas in tegras. f. à sexta vsque ad nonam, & cepit ista eclipsis in vrbe hac Salamantina ab hora tertia vsque ad meridiem. Petre quoque scisse sunt, & monumenta aperta sunt, & tunc velum templi scissum est. De isto velo dicendum, qd vnicum erat, & pendeat ad portam exteriorē templi Salomonis, vt p̄ced. quest. dictū est: & patet, quia Mat. 27. d̄r. Velum tēpli scissum est, & nō dictum fuit quod erat istud velum, sed dictum est velum templi tanq̄ vnicum esset, & determinatū. Causa autem quare scissum est, vt fuisse triplex. Prima, vt signaretur, qd p̄ mortē Christi reuelata erant oīa secretā causa. celestia: nam ea, q̄ erant in templo occultabatur laicis, & Leuitis ante tempus illud. Christus aut̄ moriens reuelauit oīa: quia ex morte sua accepit lex noua vigorem, & exordium, in qua declarata fuerunt oīa occulta veteris testamenti: nam in veteri testamento erant in figura: In nouo aut̄ fuit nuda veritas. Sic patet ad Hebr. 10. f. vmbra futurorum bonorum lex continet. f. lex Moyfi continebat vmbra futurorum bonoru. f. declarandorum in nouo testamento. Secunda causa fuit ad ostentandum, qd per mortem Christi fuit patefacta ianua celi. Nam ante mortem Christi erat ianua vitae aeternae clausa, nec poterat quis introire illuc. Per mortem autē Christi aperta fuit, & potuerunt illuc intrare quicum-

Prima causa.

Secunda causa.

quicunque dispositi erant, & introierunt omnes Sancti patres, qui erant in sinu Abrahe. Debuit ergo dari aliquod signum in morte Christi ad ostendendum, quod per mortem illam pateret vita aeterna. Nullum autem convenientius fuit, quam quod scinderetur velum templi, & viderentur vasa sacra, quae erant in eo ab omnibus: quod patet, quia per templum conuenientius quam per aliquid aliud significabatur Caelum Beatorum, eo quod in templo specialius erat Deus, quam in alijs locis, sicut declaratum est praeced. cap. Et sic in caelo Beatorum specialius est, quam in alijs locis, eo quod ibi se ostendit eis, & non alibi. Ideo conuenienter signatur locus ille per templum. Item, quia in templo erant Cherubim multi sculpti in parietibus, & in vasis eius: & in alijs rebus, ut patet supra in litera: & tamen in sola vita aeterna sunt Cherubim, & Seraphim, & alij ordines angelorum: ideo per templum signatur vita aeterna. Erat templum istud velatum, ne viderentur, quae intus erant: sicut vita aeterna clausa erat, ne cui liceret illuc introire: & velum scissum est, ut sic possent videri, quae erant in templo, quia caelum apertum est, ut iam possent illuc introire, qui dispositi essent ad hoc. Tertia causa fuit ad signandum, quod lex verus cessabat, & incipiebat nouum testamentum: nam in morte Christi cepit habere vigorem obligandi nouum testamentum, & cepit deficere vetus, de quo magis declaratum est in libro de quinque figuratis paradosis ad illustrem reginam Castellae: & ad signandum hoc conueniebat scissio veli templi a summo usque deorsum: nam quoniam diu vetus testamentum manebat, debebat pendere istud velum ad portam exteriori templi, ut non viderentur vasa sacra ab aliquibus, nisi a sacerdotibus, quia morerentur. Num. 4. Nunc autem Deus scindebat velum illud, & faciebat, quod ea, quae erant intra templum paterent omnibus, ideo innuebatur, quod iam nolebat manere priorem legem, quae cauebatur, quod vasa sacra abscondita manerent. Sciendum etiam, quod velum templi non solum scissum est, sed etiam scissum fuit a summo usque deorsum, ut patet Matth. 27. Quia si fuisset scissum, & tamen non a summo usque deorsum, maneret adhuc velum pendens propter continuitatem illam, & sic per rapturam illam possent videri ab extra aliqua de illis, quae erant in sanctuario, & tamen non omnia: quia ea, quae essent versus latera domus, scilicet aquilonare, & australe non viderentur pendens adhuc partibus veli propter continuitatem, sed ea, quae essent in medio templi viderentur. Christus tamen voluit, quod omnia, quae erant in templo viderentur, ut perfecte signaretur reuelatio secretorum legis, & perfecta apertio vitae aeternae, & totalis cessatio veteris testamenti: ideo debuit a summo usque deorsum scindi, ut non maneret aliqua continuitas partium veli, sed vtraque pars caderet in terra versus duos parietes domus, scilicet aquilonarem, & australem: & sic manerent omnia reuelata.

Cur potius non aperte fuerunt portae templi, vel fracte valua, quam velum templi, ut omnia paterent.

Questio XVII.

Quaeritur ulterius, cum Deus ad signandum ista, quae dicta sunt praecedenti quaestione, voluerit quod scinderetur velum templi, cur potius non fecit, quod aperirentur portae templi, vel frangerentur valuae, & sic omnia paterent. Dicendum hoc fieri non debuit, neque potuit propter duo. Primum, quia ista scissio veli facta est inter horam sextam, & nonam quando Christus patiebatur, ut patet Matth. 27. & tunc ministrabatur in templo Salomonis, quia usque horam prandij semper erat hora sacrificiorum, & tunc erat

apertum templum Salomonis, quia forte sacerdos introierat ad cremandum thymiamam, & disponendum lucernas in candelabris: & sic non poterant tunc miraculose aperiri portae templi cum apertae iam essent ad ministrandum. Quod autem frangerentur non conueniebat ad aliquid, ideo non fuerunt ipse apertae, nec fracte, sed velum, quod pendebat scissum est. Secundum fuit, quia dato, quod portae essent clausae: apertio illarum, vel fractio principaliter nihil proderat. Nam dato, quod ille aperirentur, manebat post eas velum pendens, quod interciperet visum omnibus foris existentibus: ideo principaliter debuit velum scindi ad hoc, quod viderentur, quae erant intra templum in prima parte eius, & ideo dato, quod essent clausae portae templi, & miraculose aperirentur, principaliter fieret mentio de scissione veli, & sic facta est.

Quare scissio veli potius fuit in die passionis Christi, quam alijs diebus.

Questio XVIII.

Quaeritur ulterius, quare facta est ista scissio veli potius die passionis Christi inter horam sextam, & nonam, quam alijs diebus, vel temporibus. Respondendum, quod quocumque tempore Deus scinderet illud velum conuenienter possent signari, quod cessare debebat lex vetus, non potuit tamen conuenientius fieri, quam in die passionis Christi. Ratio prima est, quia plurima eorum, quae tunc miraculose facta sunt, fuerunt ad ostendendum, quod tota orbis machina conditori suo compatiatur. Et quia passio sua fuit die vna, & non alijs: debuit potius scissio ista veli fieri die illa. Secunda causa fuit, quia per istud velum signata fuit apertio vitae aeternae, & apertio secretorum veteris testamenti, & cessatio legis veteris. Ita autem tria facta in passione Domini, & non ante, nec postea, ideo illa die velum scindi debuit. Tertia causa fuit: quia illa die conueniebat valde scindi velum templi. Nam istud velum scindebatur ad hoc, ut apparerent, quae erant intra templum, & viderentur ab omnibus. Sed istud non potuit ita fieri conuenienter die aliqua, sicut die passionis Christi, ergo illa die scindi debuit. Patet hoc, quia illa die conuenierant plures de Israelitis, qui possent videre ea, quae erant in templo scisso velo, quam alijs diebus, ergo illa die fieri debuit. Probatur hoc, quia Christus mortuus est die prima azyorum: nam Christus comedit agnum paschalem cum discipulis suis, & sequenti die mortuus est in cruce. Et agnus paschalis comedeatur die quartadecima mensis primi ad vesperum, quando erat Phase, & sequenti die erat primus dies azyorum. Exo. 12. & Leui. 23. Ideo primus dies azyorum erat quando mortuus est. Ista autem dies erat valde solennis. Nam septem erant dies azyorum, & dies primus, & septimus erant venerabiliores: Exo. 12. Leui. 23. Num. 28. Sic in isto die essent omnes Israelitae in Ierusalem. Nam ter in anno inbebat Deus omnes masculos Israel apparere in sanctuario Domini. Exo. 23. & 34. & Deut. 16. In festo azyorum, & Pentecoste, & Tabernaculorum. Et sic in isto die primo azyorum essent omnes Hebraei in Ierusalem, & possent videre scissionem veli, & ea, quae erant in templo. Ista autem fuit causa quare Iudaei semel deliberabant non occidere Christum in diebus azyorum, scilicet, quia totus populus erat in Ierusalem, & fieret tumultus super mortem Christi, ut patet Matth. 26. Non in die festo, ne forte fieret tumultus in populo. Et tamen postea dispositione Dei mutatum est consilium Iudeorum, & mortuus, & occisus est Christus in die festo in Ierusalem, ut totus Israel presens esset morti eius, ut sic videret per oibis mortuus, vel ut peccatum Israelitarum grauius videret, quasi toto populo consentiente factum esset.

Causa

Cur veli templi inter sextam & nonam horam diei scissum fuerit.

Causa autem quare inter sextam, & nonam horam ruptum fuit velum templi fuit duplex. Prima, quia illa hora Christus pendebat in cruce, & tunc alia miraculosa facta sunt. Inter motus, petrarum scissio, & monumentorum apertio, & eclipsis solaris. Ideo istud erit, quod a causa supernaturali fiebat, eadem hora fieri debuit. Nam tunc Christus erat in grauissimo dolore vulnerum, & fuit sic quousque hora nona expirauit. Secunda causa fuit, quia illa hora maxime poterant videri ea, quae erant in templo. Nam hoc tempore cum esset prima dies azyorum, & propter magnitudinem festi conuenissent Israelitae omnes ad templum, erant ibi intenti sacrificijs, & alijs ceremonijs legis, & scisso tunc velo omnes viderent ea, quae erant in templo. Si autem fierent haec per noctem, vel alio tempore, non viderent opus, qui in templo erant, & non consequeretur Deus plene finem, quem intendebat.

Quomodo facta est scissio veli sine aliqua causa.

Questio XIX.

Quaeritur ulterius, quomodo facta fuit scissio veli templi sine aliqua causa. Aliquis dicit, quod fortassis facta est per terremoto: nam eo tempore petrae scisse sunt, monumenta aperta sunt, & factus est terremoto ad scissionem petrarum; ut colligitur Matth. 27. Et Paulus Oros. 7. de Ormesta Mundi dicit, quod quaedam partes urbiū corruerunt, & cum velum istud penderet ex duobus parietibus ad aperiendum totam aperturam portae templi facto terremoto mouerentur parietes de quibus pendebat velum, & per tractum, & elongationem maiorem ipsorum, quam prius ruumperetur velum. Dicendum, quod hoc non stat, quia terremoto non sufficit ad talem ruptionem, nisi forte fuisset tantus, quod parietes templi, de quibus pendebat velum corruerent, & tamen nunc non corruerunt parietes templi, nam nulla alia mutatio facta est in templo, nisi quod velum scissum est, nec alia legitur fuisse: ideo non potuit ex hoc scindi. Potissime, quia dato, quod terremoto iste fuisset magnus, non poterat scindi velum a summo usque deorsum, sed solum fieret aliquanta ruptura a parte superiori. Et tamen scissum est velum a summo usque deorsum: ergo fuit ex alia causa. Dicendum ergo, quod poterat hoc fieri tripliciter: vno modo a Deo subtrahendo virtutem suam. Nam omnia, quae sunt, mouentur per hoc, quod eis esse communicatur a Deo, & conseruatur. Et cum quilibet res creata ex se sit non ens, necesse est, quod cum Deus subtraxerit conseruationem, quam facit, res illae pereant. Et sic Deus poterat desinere conseruare esse illarum partium, quae erant in medio veli a summo usque deorsum: & tunc consequenter duae partes veli, quae coniungebantur mediantibus illis desinerent esse copulatae: & sic videretur velum scissum a summo usque deorsum, & tamen non erat ista vera scissio. Secundo modo poterat hoc effici a Deo non subtrahendo aliquid, sed apponendo. scilicet in instanti ruperetur pannus ille a summo usque deorsum: & sic est in creatione rerum, quia creatio fit per appositionem virtutis: & tunc est in instanti. Sciendum tamen isto modo, quod scissio veli non inciperet a parte superiori, ut perueniret ad inferiorem, quia sic non fieret in instanti, sed successiue: & tamen Deus non potest operari in successione, cum esse suum sit simultotum, & in instanti. Ideo non ruptum fuit vnum solum, priusquam alterum: sed omnia, quae erant supra, & infra eque primo rupta sunt. Et ista non vocatur proprie scissio, quia scissio est ab vna parte in alteram continuata ruptio per successione. Hic autem non fuit sic successio, ideo non esset scissio. Tertio modo poterat hoc fieri per angelos. scilicet aliquis

Determinatio.

angelus rumperet illud velum a summo usque deorsum: & hoc siue haberet gladium in manu, siue non, sicut dixit Daniel cuilibet duorum seniorum, qui false contra Susannam sententiauerant, & testificati fuerant. Ecce angelus Domini accepta sententia ab eo scinderet medium. Et alteri dixit: manet, n. angelus Domini gladium habens, ut fecet te medium, & interficiat vos: Dan. 13. Multa similia faciunt angeli: nam vnus angelus occidit centum octoginta millia virorum vna nocte, in castris Assyriorum. 4. Reg. 19. & Isa. 38. Iste modus vltimus verisimilior est, quia ille proprie vocat scissio. Alij autem duo non, cum in instanti fiat per motum, alij duo non.

An scisso velo templi, cum omnia, quae in illo erant, apparuerint, Israelitae videntes ea morerentur.

Questio XX.

Quaeritur ulterius, cum velum templi scissum est, & apparuerunt omnia, quae erant in templo, an Israelitae videntes illa morerentur. Nam videntes vasa sacra moriebantur, si essent nuda, sicut patet de Bethsamitis, qui viderunt arcam Domini, & mortui sunt quinquaginta millia, & septuaginta 1. Re. 6. Dicendum, quod nemo mortuus est: licet multi viderunt vasa sacra rupto velo. Multi namque erant in templo eo tempore, quo scissum est velum, & illi viderunt vasa sacra, & tamen non legitur, quod aliquis mortuus fuerit. Legeretur tamen si quis tunc mortuus fuisset, sicut scribitur, quod velum scissum est: ideo non fuit quisquam mortuus. Causa autem ista quodammodo est, quoniam non viderentur ea, quae erant in templo, si non viderent arcam nudam. Nam arca erat vas sacratissimum super alia, quae erant in templo. Et sic erat in loco magis occulto, scilicet in Sancto Sanctorum. Reliqua autem vasa sacra, & suppellectilia templi erant in domo exteriori templi. Et sic licet viderent illa nunc Israelitae scisso velo non morerentur: nam non viderunt arcam, sed alia vasa, quia arca erat in Sancta Sanctorum. Et licet velum scinderetur non viderentur ea, quae erant in Sancta Sanctorum, sed solum in domo exteriori: quia paries alius erat, qui distinguebat domum Sancti Sanctorum a domo exteriori. Et cum obijcitur de Bethsamitis dicunt, quod illud fuit, quia Bethsamitae viderunt arcam. 1. Reg. 6. Et non dicitur ibi de alijs vasis sacris. Dicendum, quod hoc non stat, quia non solum moriebantur videntes arcam nudam, sed etiam videntes quaecumque vasa sacra: ideo iussit Deus sacerdotibus, quod non permitterent Leuitis Caathitis tangere vasa sacra nuda ad portandum illa, nec etiam accederent ad videandum illa, quia morerentur: sed ipsi sacerdotes velarent ea prius, & daretur Leuitis velata ad portandum: Num. 4. a fortiori ergo si viderent vasa sacra morerentur. Respondendum, quod licet viderint nunc Israelitae vasa sacra, nemo illorum mortuus est, quia non moriebantur quicquam viderent ea nuda, sed solum quando volebant ea videre propter curiositatem videndi aliquid pulchrum. Si tamen quis in instanti videret aliquod vas sacrum nudum non moriebatur, cum non esset ibi curiositas: quia alias sequeretur magna inconuenientia. scilicet si quis sacerdos vellet alicui laico nocere, ostenderet ei subito aliquod de vasis sacris, & moreretur illico. Et tunc essent vasa sacra deteriora, quam illud Meduseum caput, quod a Peretis vulgatum est aspicietes solitum in lapides vertere. Et patet hoc ex eis, quae dicuntur Num. 4. cap. 1. Alij nulla curiositate videant, quae sunt in sanctuario priusquam inuoluantur alioquin morientur. Nunc autem Israelitae non viderunt aliqua curiositate ea, quae erant in sanctuario, sed a casu scissum est velum templi, & viderunt vasa, quae intus erant: quia non erat in potentate eorum non videre, quae coram oculis ipsorum erant

saltem

saltem primo intuitu, sicut dicit Augustinus, non est in potestate nostra quibus visis tangamur. Item patet, quia Deus scidit nunc velum templi, vt Israelite viderent ea, quae intus erant: quomodo ergo occideret eos pro hac visione: non enim erat rationale: ideo nemo nunc perijt, quia in hoc casu lex non obligabat eos, cum Deus vellet, quod viderent ista vasa sacra.

An scisso velo Israelite tenebantur aliud facere, ne vasa viderentur, vel licebat iam eis vasa videre.

Questio. XXI.

QVAERITVR vterius, de isto velo tēpli nunc scisso, an Israelitae obligabantur aliud facere ad hoc, quod vasa templi occulta essent, vel licebat eis iam videre vasa templi. Primò, quod cum Deus scidisset velum, innuebat, q̄ Israelitae viderent iam, quae prius erant occulta, ideo non obligabantur ipsi occultare illa, quae Deus reuelabat. Secundò patet, quia in passione Christi cessauit lex vetus, ideo iam non oportebat obseruari aliqua caeremonialia, & tamē quod vasa sanctuarij occultarentur pendente velo ante illa erat caeremoniale, ideo iam non cadebat sub obligatione. Dicendum, quod hic sunt duo. Primò an licebat Israelitis scisso velo aliud facere, vt manerent occulta vasa templi. Secundum erat, an obligabantur ad faciendum, dato quod esset licitum. Ad primum dicendū, quod non est dubium, quod liceret Israelitis facere aliud velum: nā licet Deus scidisset illud, licebat aliud facere. Sic enim patet de destructione templi per Chaldeos: quia Deus voluit, quod desolaretur domus illa, & praedixit destructionem illam per Ieremiam, & alios Prophetas. Et, quod plus est, adiuit Chaldeos ad destructionem. Nam ipse vocauit Nabuchodonosor, & Chaldeos de terra sua ad istam destructionem, vt patet Itā. 5. & 7. & dedit fortitudinem illis ad puniendum Israelitas: Habacuc 1. Et tamen licuit Israelitis postea edificare templum destructum, quod reedificatum est sub Zorobabel. Et illi, qui aedificabant, merebantur, vt colligitur ex 1. lib. Esdrę: & Aggei 1. & 2. Item patet hoc, quia reficere velum scissum erat opus legis, cum secundum legem debent vasa sanctuarij esse occulta. Facere autem opera legis semper fuit licitum, vsquequo vetita fuerunt: sed nodum erant vetita: ergo licitum erat. Item patet, quia istud erat caeremoniale, quod vasa occultarentur, & preceptum erat in lege Num. 4. Si autem ista caeremonia erat illicita, omnes erant illicitae, cum equale esset de omnibus: & tamen manifestum est, quod non erant omnes caeremonie illicitae, nec Iudaei hoc credebant: quia alioquin cessarent ab omnibus operibus legis, & non cessauerunt, sed manserunt semper in his etiam post mortem Christi quousque destructa est Ierusalem, & tota gens Iudaeorum per Romanos. Et non solum Iudaei frequentabant caeremonias legis, sed etiam Apostoli, & omnes conuersi ad Christum. Vnde ipsi ibant ad orandum in templum, vt patet de Petro & Ioanne, qui ibant hora nona ad orandum in templum, quando sanauerunt claudum ab vtero. Act. 3. Ideo non credebant Iudaei illicitam sibi hanc caeremoniam, nec aliquam aliam de legalibus, cum nondum appareret aliquid, per quod deberent cessare a lege. De secundo dicendum, quod Israelitae obligabantur facere aliud velum ad occultandum vasa sacra scisso illo. Nam licet Deus illud scidisset, non obstabat: quia sic etiam Deus fecerat, quod destrueretur templum Salomonis per Chaldeos: & tamen obligabantur Israelitae illud facere denuo. Quod autem Deus illud voluisset destrui, & cooperatus fuisset ad hoc, probatum est su-

pra: quod autem obligarentur Israelitae illud reficere, patet, quia Deus infligebat eis poenas cum pigritarent edificare: nam cum redierunt de Babylone Israelitae aliquot annis pigri fuerunt circa reedificationem templi, & Deus tunc puniuit eos in defectu terre nascentium: vt patet Aggei 1. & 2. f. Populus iste dicit nondum venit tempus domus Domini edificandae. Nunquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus laquearum? & domus ista deserta. Et nunc haec dicit Dominus: ponite corda vestra super vias vestras: seminastis multum, & intulistis parum: comedistis, & non estis saturati: bibistis, & non estis inebriati: operuistis vos, & non estis calefacti: & qui mercedes congregauit, misit eas in sacculum pertusum: respexistis ad plus, & ecce factum est minus, & intulistis in domum, & exsufflaui illud. Quam ob causam dicit Dominus exercituum, quod domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam: propter hoc prohibiti sunt coeli, ne darent rorem, & terra ne daret germen suum: & vocaui siccitatem super terram, & super montes, super triticum, & super vinum, super oleum, & quaecumque profert humus, & super homines, & super iumenta, & super omnem laborem manuum. Cum ergo isti punirentur, quia pigritabantur edificare templum destructum, tenebantur illud reedificare, & cito reedificare: & tamen illud fuerat destructum Deo cooperante. Ideo dato, vt apparet, quod Deus scidisset nunc velum templi, tenebantur aliud facere, vt manerent vasa templi occulta. Item patet, quia aut Hebraei credebant totam legem cessasse, aut non: si tota cessauerat, & hoc credebant, peccabant faciendo aliquas caeremonias legis: & tamen non credebant Iudaei se peccare faciendo caeteras caeremonias legis: quia adhuc seruabant legem vsquequo Romani destruxerunt Ierusalem, & templum, & expulerunt inde omnes Iudaeos. Et non solum ipsi, sed etiam conuersi ad Christum, & Apostoli dubitabant, an seruandae essent caeremoniae legis. Et fuit contentio, & disputatio super hoc in quodam concilio Apostolorum. Act. 15. Et non solum hoc, sed etiam aliqui Apostoli obseruabant caeremonias legales: nam Paulus post hoc circumcidit Timotheum. Act. 16. qui etiam purificatus est in templo iuxta ritum Iudaeorum. Act. 21. Ergo non credebant iam cessasse omnes caeremonias legis, ita quod non esset licitum illas obseruare. Si autem credebant, Iudaei manere adhuc legem, & obligare, tenebantur ad faciendum aliud velum, quia ista erat caeremonia legis, scilicet, quod vasa sacra occulta manerent. Nu. 4. Et omnes caeremoniae seruandae erant, quamdiu lex seruanda erat. Et ita dicendum est, quod Iudaei fecerint aliud velum, quia credebant adhuc legem obligare, cum non viderent aliquid, per quod appareret legem debere cessare. Ideo tenebantur ad faciendum aliud velum: & illud fecerunt cum post hoc obseruauerint omnes caeremonias legales per quadraginta duos annos, qui fluxerunt a morte Christi vsque ad destructionem Ierusalem per Romanos, & inter alias caeremonias erat ista vna. Ad primum in contrarium dicendum, quod verum est, quod Deus scindendo velum templi, voluit, quod Israelitae viderent ea, quae erant in templo ad declarandum, & signandum ea, quae dicta sunt supra in quadam quaestione. Et tamen non constabat ipsis ad quid Deus voluisset scindere velum: & dato q̄ scirent, q̄ Deus scidisset velum propter peccata sua, non apparebat manifeste, q̄ vetabat obseruare istam caeremoniam de occultatione vasorum: & tamē Deus expressē p̄ legislatorē iusserat illa seruari. Nu. 4. Ideo ad hoc, q̄ cessarent Israelitae ab illa, oportebat, q̄ expressē per aliquem prophetam, vel per Deum audirent, q̄ iam non erant obseruandae caeremoniae legis. Istud

Solutio rationum ad primum.

Istud autem signum non expressē denotabat istud, ergo non cessaturi erant ab obseruatione istius caeremonie propter istud. Ad secundum cum dicitur, quod in passione Christi cessauit lex vetus, concedendum est: & consequenter non obligabantur iam caeremonialia, nec etiam ista occultatio vasorum velo pendente, cum esset vna de caeremoniis: & tamen Iudaeis non constabat adhuc, nec habebat aliquam rationabilem probationem, quod cessassent omnes caeremoniae legis, cum etiam ipsum Christum eas obseruasse tora vita vidissent. Ideo contra concientiam agerent, si cessassent ab obseruatione alicuius illarum, & consequenter tantum obligabantur ipsi tunc, sicut ante Christi natiuitatem, quousq; eis constitit praedicatione, & miraculis Apostolorum non esse legem obseruandam: & sic obligabantur facere illud velum, & fecerunt illud.

Ante fores etiam templi duas columnas, quae triginta & quinque cubitos habebat altitudinis. Porro capita earum quinque cubitorum: necnon & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum. Malo granata etiam centum, quae catenulis interposuit. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi vnam a dextris, alteram a sinistris. Eamque a dextris erat vocauit Ioachin, & quae ad leuam vocauit Booz.

Ante fores. Hic ponitur tertium huius cap. scilicet columnarum fabricatio. Erant enim duae columnae pulchrae ante templum ad portam, & de fabricatione earum dicitur hic, scilicet. Ante fores etiam templi duas columnas. Id est ante portam exteriorem templi: nam intra templum erat vna domus parua, quae vocabatur Sanctum Sanctorum: & habebat portas. De istis tamen portis non intelligitur hic, quia ille non vocabatur portae templi, sed portae Sancti Sanctorum: Portae autem templi erant portae exteriores, scilicet, vna porta habens duas valuas: & ante istas portas erant columnae istae, scilicet, in porticu templi. Quae triginta, & quinque cubitos habebat altitudinis: de latitudine, vel ambitu non dicitur hic. Erat tamen linea circularis ambiens grossitiam columnae cubitorum duodecim. 3. Reg. 7. Proprie autem latitudo columnae erat linea recta transversalis transiens ab extremo in extremum, quae erat cubitorum trium, & dimidij, vel quasi, secundum regulam diametri, & circuli, scilicet, omnia dimette triplicata cum septima parte sui circulum complet: sed 3. Reg. 7. dicitur, quod altitudo columnae erat decem, & octo cubitorum, & ponitur hic triginta quinque, quae dissonantia tollitur infra in quadam quaestione. Porro capita columnarum, quinque cubitorum: Super quamlibet columnam erat positum capitellum, quod non continuabatur cum ipsa columna, sed erat superpositum: & in illo erant pulchrae varietates, & quodlibet istorum capitellorum erat cubitorum quinque altitudinis. Et tamen an ista altitudo computetur cum altitudine columnarum, scilicet, quod intelligatur in totum triginta & quinque cubitis, quae erat altitudo columnarum: declarabitur infra in quadam quaestione. Necnon & quasi catenulas in oraculo. Id est, fecit figuram catenularum in columnis sub capitibus columnarum. Et erant istae catenulae quasi catenulae, quae erant in oraculo, scilicet Sancta Sanctorum: quomodo tamen catenulae essent in oraculo, declarabitur

infra in quadam quaestione. Et dicitur quasi catenulas, quia non erant vere catenulae, sed apparebant suffiles, vel scilicet quasi catenulae: & non erant catenulae cum non essent aliquid separatum a columnis, sed pars columnae cuiuslibet. Et super posuit eas capitibus columnarum. Scilicet, istae catenulae non erant in capitellis columnarum, quae erant distincta a columnis, sed in ipsis columnis in summitate ipsarum circa locum, in quo capitellum columnae coaptabatur ipsi columnae, ita vt catenulae coniungerentur capitibus columnarum: ita sepe fit in columnis, quas faciunt artifices nostri, scilicet, quod aliqua capitella pulchra superponantur columnis: & in coniunctione capitelli cum columna sint aliqua figurae sculptae: vt non appareat coniunctio capitelli cum columna sint aliqua figurae stultae: sed videatur vnum continuum. Malo granata etiam centum, quae catenulis interposuit. Id est, erant etiam centum malo granata aenea interposita catenulis ad decorem. Plura autem erant malo granata, vt patet 3. Reg. 7. de quibus infra declarabitur in quadam quaestione. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi. Id est, in porticu: quia sicut supra dicitur, erant columnae istae ante fores templi, & ante fores erat porticus. De isto vestibulo dicitur, quod inter vestibulum & altare plorabant sacerdotes, scilicet, inter altare holocaustorum, quod erat extra templum in atrio eius: & vestibulum, scilicet, porticum templi, erat quidam locus medius in atrio sacerdotum, in quo sacerdotes orabant, & flebant, dicentes: Domine parce populo tuo. Et vocatur vestibulum ex vsu latinorum porticus cuiuscunque domus, scilicet, pars ante portam domus, quae aperta est recto, sicut erat in templo: vbi erat rectum pendens ante fores templi, vt patet supra in litera. Vnam a dextris, & aliam a sinistris. Scilicet, porticus habebat in longitudine cubitos viginti, & ab Australi versus Aquilonem, & decem cubitos latitudinis ab oriente in occidentem, vt patet supra in litera: & melius 3. Regum 6. Accipiebatur autem dextrum, & sinistrum a Meridie in Aquilonem: Et vna istarum columnarum erat in extremitate porticus, ad latus australe, & alia in latere aquilonari. Et eam, quae a dextris erat vocauit Ioachin, & quae ad leuam Booz. Iste columnae etiam famosae: ideo imposuit eis nomina Salomon, scilicet, quod vna vocaretur Ioachin, id est thalamus, & alia Booz, id est, robur: vt ait Iosephus 8. Antiquitatum. Et tamen tertio Regum 7. vbi ponantur interpretationes eorum nominum secundum Ieronymum dicitur, quod Ioachin interpretatur firmitas, & Booz interpretatur in robore: sed in hoc non multum est curandum: licet satis coaptari possit interpretatio Ieronymi veritati: quia vtraque columna erat fortis, cum latitudo cuiuslibet esset plusquam trium cubitorum, & dimidij, & linea ambiens circulariter grossitiam esset cubitorum duodecim. 3. Regum 12.

Ad quid erant factae columnae in vestibulo, & quomodo ponebantur ibi. Questio XXXII.

QVAERITVR Circa id, quod in litera dicitur, quod columnae istae erant positae in vestibulo ante fores, ad quid erant factae istae columnae, & quomodo ponebantur ibi. Aliquis dicit, quod istae columnae fuerunt ad sustentandum aliquod magnum pondus in sanctuario. Dicendum, quod non stat: quia istae columnae non erant intra templum, ita vt posset aliquid supponi eis ad sustinendum illud, sed erant in porticu templi, cum dicatur hic, quod erant in vestibulo templi, & tamen extra templum non erat aliquid quod teneretur super columnas, quia atrium habebat parietes in circuitu: rectum tamen nullum habebat.

Solum

Solum autem est dnbium, si erant istae columnae posita ad sustentandum porticum templi. Nam erat porticus templi rectum pendens ante fores templi longitudine cubitorum viginti ad partem aquilonarem, & australem: & latitudine cubitorum decem ab occidente in orientem. Et istud rectum poterat teneri super istas duas columnas: ideo quidam tenent, quod erant columnae ad tenendum rectum porticus. Et huic consonat, quia dicitur in litera, scilicet, quod istae columnae erant in vestibulo templi, & ante fores: & super partem illam pendebat rectum. Etiam consonat huic, quia dicitur, quod una columna erat ad dextram, & alia erat ad sinistram, scilicet, in duabus extremitatibus porticus, ut sic melius sustentarent onus tecti. Aliqui dicunt in contrarium, quod non fuerit istae columnae posita ad sustentandum tectum porticus, nec aliquod pondus, sed ad pulchritudinem. Et ad istud facit, quod non legitur aliquid superpositum istis columnis. Et tamen si aliquid superpositum fuisset, quod sustentarent, legeretur de illo, sicut legitur tam diligenter scripta fabricatio ipsarum columnarum. Dicendum est, quod istae columnae non ponebantur ad sustentandum aliquod pondus, sed ad solam pulchritudinem: nam cum porticus templi esset, in qua Israelitae deambulabant ante portas templi colloquentes de his, quae pertinebant ad legem: debebat esse ibi aliqua pulchritudo, quam mirarentur Israelitae. Et sic portae templi factae fuerunt valde pulchrae, scilicet operatae laminis aureis. Erant etiam istae duae columnae, quarum magna erat pulchritudo, sicut hic dicitur sequenti cap. & magis 3. Regum 7. & Iere. 52. Prima ratio ad hoc est, quae supra allegata est, scilicet, quia nihil legitur in templo ad quod proficerent istae columnae. Et tamen si ad aliquod pondus sustentandum fuissent factae, diceretur, quod esset illud. Secundum colligitur hoc ex magna pulchritudine columnarum, quae tam diligenter scribitur in quo apparet, quod finis earum solum erat iste, scilicet, ut pulchritudinem ostenderent. Tertio patet, quia si istae columnae essent ad sustentandum tectum porticus, necesse erat, quod esset altitudo columnarum tanta, sicut ipsius porticus ad pavemento. Et tamen altitudo porticus erat cubitorum centum, ut patet supra in litera. Altitudo autem columnarum erat solum trigintaquinque cubitorum: ut patet hic in litera: ergo non pertinebant usque ad tectum ad sustentandum illud. Quarto patet, quia si istae columnae essent ad sustentandum pondus, extremitates earum superiores essent planae: sicut patet de capitibus omnium columnarum ad hoc, quod bene coaptetur pondus columnae: & tamen istae columnae habebant extremitates acutas, quia terminabantur in flore lilij, ut patet 3. Regum 7. Et tamen super florem lilij acutum non bene sedet aliquod pondus, sed ad solam pulchritudinem. Quinto patet, quia secundum quod communiter tenentur, istae columnae non erant solidae, sed vacuae: quia alias tantum pondus non posset moveri de vno loco ad alterum. Et tamen ad sustentandum pondus non convenit columna vacua, sed solida: ideo non erant istae columnae ad sustentandum tectum, sed ad solam pulchritudinem ostendendam. Ad primum in contrarium dicendum, quod non est probatio sufficiens: nam verum est, quod ad hoc, quod istae columnae sustentarent tectum porticus, debebant esse in loco, in quo erant, scilicet, in vestibulo: & tamen non sequitur, quod cum ibi essent, ponerentur ad sustentationem, sed magis ad pulchritudinem propter causas in contrarium dictas. Ad secundum eodem modo dicendum, quod ad sustentandum tectum porticus una columna esse debebat in vno latere porticus ad par-

Determinatio.

tem dextram, & alia ad partem sinistram in alio latere, & tamen non sequitur, quod erant ad sustentandum tectum, sed potius erant in tali situ ad maiorem pulchritudinem ostendendam.

Quae fuerit magnitudo istarum columnarum, cum diversimodè de ipsarum magnitudine legatur.
Quaestio XXXIII.

QVAERITVR ulterius de magnitudine istarum columnarum: nam ponuntur contraria hic, & sequenti cap. & 3. Reg. 7. quia hic dicitur, quod altitudo columnae erat triginta cubitorum: & hic dicitur, quod capita columnarum erant quinque cubitorum altitudinis, & 3. Reg. 7. dicitur, quod erant capitella quatuor cubitorum. Aliquis dicit, quod ista non sunt contraria, quia alicubi ponitur maior numerus, quam alicubi: & tamen minor non negat maiorem. Sed tenendum est tantum fuisse numerum, quantum ponitur ubi maior est. Dicendum, quod hoc non stat, quia si nulla alia causa esset ponendi alicubi magis alicubi minus, esset quaedam insipientia numeros tam varios designare: quia sicut dicitur 3. Reg. 7. quod erat columna decem & octo cubitorum postea dicit, quod erat trium cubitorum, vel nullius: & tunc nulla esset ratio, nec sensus in scriptura, nec esset opus intelligibile. Ideo dicendum est, quod isti numeri sunt praecisi, scilicet, quod columna esset praecise cubitorum trigintaquinque, sicut hic dicitur. Et etiam esset praecise decem & octo cubitorum, sicut designatur tertio Reg. 18. Causa tamen, quare numeri variantur, & quomodo possint stare, quaerenda est. Et dicendum, quod columna quaelibet istarum duarum componebatur ex quatuor partibus, scilicet, base, & stipite, capite, & capitello: & ista coniuncta efficiebant columnam: & istorum simul sumptorum altitudo erat cubitorum trigintaquinque: & sic accipitur hic altitudo columnae. Partes columnae habebant diversas magnitudines. Nam stipes columnae, qui proprie vocatur colinna, habebat decem & octo cubitos altitudinis: & sic accipitur altitudo columnae 3. Reg. 7. Capitellum vero erat quinque cubitorum, ut patet hic, & 3. Reg. 7. Basis autem erat altitudinis octo cubitorum, de qua non legitur hic, nec in libris regum, nec alicubi quantum fuerit altitudinis: necesse est tamen dici eam fuisse altitudinis cubitorum octo ad complendum trigintaquinque cubitos, quos dicitur hic habuisse columna in altitudine cum altitudine aliarum partium: de qua expressè ponitur in litera: Sed obijciatur, quia hic dicitur, quod caput columnae erat cubitorum quatuor. Dicendum, quod quaelibet columna super stipitem suum habebat duo capita superposita vnum super alterum, & vnum erat grossius altero. Illud vero quod erat in parte inferiori positum immediatum super columnam erat grossius altero, quod super illud erat. Et illud quod erat infra vocabatur caput, quia erat grossius, & erat minoris altitudinis, scilicet, cubitorum quatuor. Quod vero erat superius erat minoris grossitiei: & maioris altitudinis, scilicet, quinque cubitorum: & vocabatur capitellum, quia erat minoris grossitiei. Ista differentia servatur aequaliter. 3. Reg. 7. Sed hic non servatur, quia aliquando vocatur idem caput, & capitellum, ut patet in litera. Secundum veritatem debet vocari capitellum, & non caput: sed in nomine non multum differt, cum veritas cognoscat. Sed aliquis dicit, quod distinguere capita, & capitella in qualibet columna ad complendum trigintaquinque cubitos altitudinis in columna quaelibet super decem & octo, quos dicitur habere. 3. Reg. 7. est fictitium, & videtur magis a nobis fictum propter necessitatem respondendi,

Columna ex quatuor constat.

dendi, quam propter veritatem. Dicendum, quod non stat, sed secundum veritatem oportet poni in qualibet columna caput, & capitellum. Primum patet ex eo quod habetur 3. Reg. 7. ubi dicitur, quod caput colinae erat cubitorum quatuor, & capitellum erat cubitorum quinque. Si tamen idem esset caput, & capitellum, non poneretur mensura diversa altitudinis ipsorum. Secundum patet, quia sequenti cap. fit mentio iterum de columnis: & dicitur, quod posuit super columnas Epistilia, & capita. Ergo duo erant, quae superponebantur cuilibet columnae. Vocantur Epistilia ipsa capita, quae ponebantur immediate super columnam ab epi quod est supra, & stolon, quod est longum, quasi super longitudinem columnae positum. Capita vocantur ipsa, quae sunt capitella in summitate totius columnae, ideo oportet omnia haec distinguere in columna ex necessitate literae. De base autem dicit aliquis, quod est fictio, quia non reperitur scriptum de illa alicubi. Dicendum, quod non est fictio, quia manifestum est, quod quaelibet columna debet habere basim, cum fundamētum columnae semper latius esse debeat, quam stipes columnae, ut bene coaptetur pavimento: & ut non immergatur columna terrae propter suam acutiem, & illud latum super quod fundatur vocatur basis columnae. De illa manifestum est, quod aliquantè esset altitudinis: & quia nulla exprimitur, fuit conveniens, imò necessarium dici, quod esset cubitorum octo: ut conveniret litera ista literae, quae habetur 3. Reg. 7. quia hic ponitur altitudo columnae trigintaquinque cubitorum, & ibi decem & octo: & non potest aliter concordari, nisi ponatur basis octo cubitorum: ut patet ex dictis supra.

Epistilia quid.

Quae fuerit magnitudo, figura, & situs columnarum.
Quaestio XXXIII.

QVAERITVR ulterius, circa magnitudinem, & figuram, & situm istarum columnarum. Et dicit Nicolaus, & historia scholastica, & multi alij, quod in latere atrij sacerdotum erant multae columnae parvae ad pulchritudinem: & inter illas erant istae duae magnae: & ob hoc de illis fit mentio in speciali. Erant namque atrium sacerdotum ante templum ad partem orientalem: & inter ipsum atrium, & parietem orientalem templi erat spatium medium, quod vocabatur porticus, vel vestibulum. Et sic cum istae duae columnae essent in latere atrij sacerdotum, dicebantur esse in vestibulo templi. Et acceperunt nomina specialia istae duae columnae propter suam famosam pulchritudinem. Stipes autem columnae cuiuslibet erat aequalis in latitudine, & ambitu in omnibus partibus, sicut est in laneta, & non terminabatur in acuto, ita quod in medio esset grossior. Erat autem ambitus cuiuslibet columnae duodecim cubitorum. 3. Reg. 7. & linea latitudinis secundum regulam diametri, & circuli erat quasi cubitorum quatuor non completorum. Et isti stipites columnarum, secundum quod volunt doctores nostri, non erant plani, sed baliculati in superficie habentes in circuitu canales cauationis quatuor digitorum, sicut fit in hastilibus tornorum, & lignorum quibus deprimitur, & elevatur lapis premens vas in torcularibus. Dicunt etiam, quod non erat quilibet stipes solidus per totum: quia tunc esset tanti ponderis, ut portari non posset. Sed erat stipes concavus interior, & grossities laborum columnae erat parum plus, quam quatuor digitorum, & tota alia densitas interior erat vacua. Istud est rationabiliter dictum: quia istae columnae non erant factae ad sustentandum aliquod pondus, sed ad pulchritudinem solam: ut declaratum est supra penultima quaestione: & tamen ad ostendendum,

adum pulchritudinem tantum proficiebat, quod esset columna vacua, sicut solida: ideo esset vacua, ut inutiliter non expenderetur tanta moles aenea. Secundo & efficacius, quia si essent columnae istae solidae non possent moveri de loco ad locum. Nam cum quis consideraverit columnam decem & octo cubitorum longitudine, & in ambitu duodecim cubitorum, reperiet quod talis columna si fuerit solida de aere, quod nulla virtute hominum portari poterit de loco ad locum per magnam distantiam, & tamen columnae istae portatae fuerit de quodam campo apud Iericho in Ierusalem. Nam istas columnas, & omnia vasa aenea fudit Hiram apud Iericho in terra argilosa apud Sarthan, ut patet 3. Reg. 3. & sequenti cap. Et tamen Iericho distat a Ierusalem quasi per novem leucas, ut patet in libro de Situ Terrae Sanctae. Ideo si columnae istae fuissent solidae poenitus non potuissent portari de loco ad locum, ut locarentur in Ierusalem ante fores templi: & tamen portatae sunt, ideo erant inanes interiores. Quaelibet istarum columnarum locabatur super vnam basim, cuius latitudo erat maior, quam columnae, sicut fit in omnibus basibus columnarum lapidearum, vel metallinarum: cuius ambitus, vel latitudo quantum contineret, nec scriptum est, nec constare potest. Altitudo autem erat cubitorum octo, & licet non scripta sit, tamen necesse est, quod tanta fuerit, ut probatum est precedenti quaestione. Super stipitem columnae ponebatur caput eius quod erat altitudinis cubitorum quatuor 3. Reg. 7. & ista capita columnarum in parte illa, qua coniungebantur columnis erant eiusdem magnitudinis cum eis: sed superius dilatabantur ad modum floris lilij, qui in parte inferiori acutus est, & supra dilatatur. Et super istam dilatationem, in qua terminabatur caput columnae ponebatur capitellum, & inferior pars capitelli aprabatur capiti, ita ut essent eiusdem grossitiei, & viderentur esse idem caput columnae continuatum. Et post istam continuationem capitis, & capitelli aliquantulum supra in ipso capitello erat quaedam dilatatio per modum circuli cuiusdam, & super illum circulum erant malogranata centum posita per gyrum per dictum circulum, & alia cetum infra dictum circulum posita eodem ordine, & ista erant dependentia, ita ut mouerentur, facta quidem de aere. Super istum circulum, & ducenta malogranata iam dicta erat quaedam elevatio ipsius capitelli, siue extensio strictior ascendens quasi usque ad medium altitudinis capitelli, & diuidebatur in septem portiones aequales per septem lineas circulares subtiles in circuitu columnae, siue capitelli: & erat quaelibet illarum perforata in circuitu subtili multis foraminibus secundum varias figuras, sicut solet fieri in ostijs lanternarum graearum, ut lumen appareat. Et quia tam stipites columnarum, quam capita, & capitella erant interiora vacua: lumen transiens per foramina illa circumquaque ostendebat pulchritudinem illius operis. Super istas portiones prope medium capitelli erat alia dilatatio circularis omnino similis praedictae, & ibi erant centum malogranata sub circulo pendentia, & centum pendentia super circulum, & desuper erant aliae septem portiones perforatae, sicut praedictae omnino, sed erant strictiores, quia capitellum semper stringebatur continuo ascendendo, & terminabatur in cono stricto: & in summitate erat quidam flos aeneus, quasi lilij ad pulchritudinem, cuius figura tam secundum Latinos, quam Hebraeos alia posita est 3. Reg. 7. in comenonitis: istae portiones supra posita vocantur retia: eodem capitulo, eo quod opus illud erat varijs foraminibus figuratum ad modum reris. Etiam vocabantur versus, quia erant continuae, & rectae illae portiones, sicut lineae versus. Et sic vocantur septena versus.

retia-

retiacula, tertio Regum septimo. Et sic erant quatuordecim retiacula, siue quatuordecim versus retiaculorum: & erant quadringenta malogranata apud duos circulos capitelli, supra, & subius pendentia.

Quis fuerit numerus malogranatorum, quae erant in capitellis columnarum. Quasi. XXVI.

QVAERITVR vterius, circa numerum malogranatorum, quae erant in istis capitellis columnarum, quia variè ponitur numerus iste. Nam hic dicitur, quod erant malogranata centum, & sequenti capitulo, dicitur, quod erant quadraginta: & hic ponuntur plura tertio Regum septimo, scilicet, ducenta, & etiam sequenti capitulo, dicitur, quod erant septem retiacula. Ad primum dicendum, quod hic, & sequenti capitulo, & tertio Regum septimo, concordat litera: licet videatur dissonare hoc modo. Nam sequenti capitulo, litera nostra erat corrupta, quia ubi ponuntur quadraginta malogranata deberent poni quadringenta: & iste non fuit error Ieronimi: quia ipse transiit quadringenta, sicut in Hebraeo habetur, ut patet in uenti literam Hebraicam: sed errore librariorum factum est propter similitudinem nominis: & concordat litera, quae habetur tertio Regum septimo, ubi ponuntur ducenti ordines malogranatorum, & ducenti ordines continent ad minus quadringenta malogranata: quia in quolibet ordine sunt duo malogranata. Hic autem in litera dicitur, quod erant malogranata centum mixta catenulis, quia ut declaratum est precedenti quaestione duo circuli erant in capitulo quolibet, & in quolibet circulo erant ducenta malogranata, scilicet, centum sub circulo pendentia, & centum supra circumulum. Hic autem ponitur de centum malogranatis, qui erant in vna linea sub circulo, vel supra circumulum, & intelliguntur alia trecenta malogranata, quae erant in alijs tribus lineis eodem modo. Totum autem hoc colligitur tertio Regum septimo, ubi expleto opere columnarum recapitulatur quasi, quae dicta sunt. Et dicitur: perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarum duos, & retiacula duo, ut operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum: & malogranata quadringenta in duobus retiaculis. Funiculi capitellorum vocantur arculi duo apud quos pendebant malogranata quadringenta, sub quolibet circulo centum, & totidem super illum: & alia ducenta apud alium circumulum. Et sic dicit, quod erant quadringenta malogranata in duobus retiaculis, id est, in quolibet capitulo erant quadringenta malogranata in duobus retiaculis, id est, sub duobus retiaculis. Vocatur hic vnum retiaculum vna congregatio septem retiaculorum: & in quolibet capitulo erant duo circuli, & in quolibet circulo ducenta malogranata: & super circumulum quemlibet septem retiacula. Ad aliud cum dicitur, quod sequenti capitulo, ponuntur duo retiacula, & tertio Regum septimo, septem retiacula. Dicendum, quod retiaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro versus continente figuram retis, vel foraminis. Alio modo pro ordine, vel congregatione retiaculorum. Accipiendo primo modo dicendum, quod erant quatuordecim retiacula, quia erant quatuordecim portiones perforatae ad modum retis: & quilibet vocabatur versus, vel retiaculum. Et ista quatuordecim retiacula, vel versus erant in duabus congregationibus: nam in vna erant septem versus, & in alia totidem: & hoc patet tertio Regum septimo, scilicet, septena versus retiacula: & tamen septena ordinem signat, & non potest conuenire, nisi quatuordecim retiaculis ad minus, quia alias diceretur septem versus retiacula, & non septena. Accipiendo secundo modo erant duo retiacula, quae erant duae congregationes retiaculorum: & in quolibet erant septem versus, & hoc accipitur sequenti capitulo: istud etiam accipitur tertio Regum septimo: nam prius ponuntur septena versus retiacula, & postea cum recapitulatur, quae dicta fuerant subditur: perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum super capita columnarum duos, & retiacula duo: ecce qualiter vocantur ibi duo retiacula solum, sicut sequenti, id est, duo ordines retiaculorum. Circa istas columnas, & capitella eorum manent adhuc duo, vel tria dubia, quae declarabuntur sequenti capitulo, cum agitur de capitellis, & epistilibus.

Quomodo potest stare, quod fecit quasi catenulas in oraculo, & supposuit eas columnarum capitibus, cum columnae in oraculo non essent. Quasi. XXVII.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod fecit quasi catenulas in oraculo, & supposuit eas capitibus columnarum, quomodo potest stare, quia manifestum est, quod istae columnae quorum capitibus suppositae erant catenulae non erant in oraculo, id est, in Sancto Sanctorum, sed extra templum in porticu. Aliquis dicit, quod forte erant aliquae columnae in Sancta Sanctorum, quorum capitibus suppositae erant istae catenulae. Dicendum, quod non ita: quia in Sancta Sanctorum nullae columnae erant: quia ibi nihil erat, nisi arca foederis, & duo Cherubim de lignis oliuarum, ut colligitur supra littera, & tertio Regum sexto, & septimo. De columnis autem nihil dicitur, nec erant vtilis ad aliquid. Item patet efficacius, quia dato, quod columnae aliquae essent in Sancta Sanctorum, tamen saltem non poterant esse istae, de quibus hic dicitur. Nam istae erant in porticu sanctuarii cum dicitur ante fores templi duas columnas, & cetera. Et istae sunt quorum capitibus suppositae erant catenulae: ut patet hic. Ergo non poterant esse in Sancta Sanctorum. Aliqui de nostris respondent communitate, quod istae columnae catenularum non erant in Sancta Sanctorum: sed in porticu templi ante fores, & tamen ibi existentes dicebantur esse in oraculo. Nam oraculum proprie signat propiciatorium, quod est cooperatorium arcae. Et vocatur sic, quia inde Deus respondebat in voce, et responsa vocaliter data vocantur oracula, quasi ore prolata: Et inde ampliat istud nomen, et vocatur interdum oraculum ipsa domus Sancti Sanctorum: ut patet 3. Reg. 6. ubi vocantur ostia oraculi ipsa ostia Sancti Sanctorum. Et inde dicunt, quod extenditur ad signandum domum exteriori templi, in qua erant vasa sacra ad ministrandum, et intrabant in illa quotidie sacerdotes. Et inde dicunt magis extendi nomen ad signandum porticum templi, quod erat ante templum. Et sic columnae existentes in porticu templi dicebantur esse in oraculo. Sed dicendum, quod iste modus loquendi non uenit, quia oraculum reperitur pro ipso propiciatorio, vel pro domo Sancti Sanctorum. Et tamen pro domo exteriori, et pro porticu non legitur poni: potissimum, quia pro istum modum ampliandi extendere oraculum ad signandum est illa, quae est extra sanctuarium in locis pphanis: quia illa sunt coniuncta sanctuario, sicut domus exteriori templi vocaretur oraculum propter Sancta Sanctorum: et porticus templi pro templum, cui coniungitur. Dicendum igitur, quod difficultas ista procedit, quia illa determinatio, scilicet in oraculo non refertur ad columnas, sed ad catenulas. Et est sensus, quod istae catenulae, quae suppositae fuerunt capitibus columnarum, erant quasi catenulae, quae erant in oraculo etiam in Sancta Sanctorum.

Determinatio.

Retiaculi dupliciter

Nam domus sancti sanctorum erat de lapidibus, sicut domus exterior, & super lapides erant tabulae cedring, & abiagna: & ille erant operatae laminis aureis, & in tabulis, & laminis erat figura palmarum, & cherubim: supra in litera, & 3. Reg. 6. Etiam essent ibi aliae figurae, & inter illas erant figurae catenularum, & ad modum illarum figurarum alias catenularum, erant etiam catenulae sub capitibus columnarum: differabant tamen in materia, quia quidquid erat in columnis, erat de aere: cum ipse essent aeneae. Quae autem erant in sancta sanctorum in superficie parietum pauimentum, & tecti erant de auro purissimo, ut patet 3. Reg. 6.

CAPITVLVM III.

FECIT quoque altare aeneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.

An ea quae habentur hic continetur ad praecedentia.

Fecit quoque. In praecedentibus dictum est de aedificatione templi. Hic agitur de vasis sacri ministerij: & diuiditur in duo, quia primo ponitur omnium vasorum fabricatio. Secundo quadam dictorum recollectio, ibi. Fecitque Salomon omnia vasa. Prima in duas, quia primo agitur de vasis atrij. Secundo de quibusdam vasis templi, nam quaedam erant vasa atrij, scilicet in parte exteriori, ut altare holocaustorum, luterus, & sedes luterum: & quaedam vasa templi, ut candelabra mensa, Hidriae, & alia pro vasis ministerijs. Secunda, ibi. Fecit autem & candelabra. De vasis atrij primo determinatur. Erant autem ista tria vel quatuor, scilicet altare holocaustorum: mare aeneum cum bobus, luterus cum sedibus suis: de mari patet ibi: Mare etiam in fusile. De luteribus patet ibi. Fecit quoque conchas. Circa primum quaeritur, an ea quae habentur hic habeant ordinem continuatum ad praecedentia. Et an facta fuerint quae habentur hic pauco tempore post praecedentia vel multo. Ad primum dicendum, quod hic est ordo continuus secundum tempus, vel secundum rationem. Et dicitur hoc, quia templi aedificatio habetur praecedente cap. Fuit autem eodem tempore aedificatio templi, & vasorum, & non constat, an aedificatio fuerit totum templum postquam inciperet fabricatio vasorum, vel fuerit simul vtraque. Et potius credendum est, quod fuerit simul vtraque saltem quantum ad aliquod tempus: & tamen licet fuerit secundum tempus simul, secundum rationem erat prior aedificatio templi quam vasorum constructio, cum vasa deberent esse in templo aedificato. Et licet tempus fuerit idem, quia tamen res erant distinctae, & non poterat dici simul vtraque: dici debuit prius de templi aedificatione per se, deinde de vasis. Ad secundum dicendum, quod inter praecedentia, & haec non fuit aliquod tempus medium, nam aedificatio templo non cessauit est aliquanto tempore ab opere, & postea construerentur vasa, sed potius simul facta sunt ambo. Et tamen enarratur prius de fabricacione templi quam vasorum propter causam dictam. Circa primum dicitur. Fecit quoque altare aeneum. Istud erat altare holocaustorum quod fuit aeneum, scilicet totum de aere. Nam altare thymiamatum altare aureum vocabatur: quia erat operatum laminis aureis super ligna setim. Exo. 30. Et variavit nunc Salomon a priori altari holocaustorum, quia illud erat de lignis setim operis laminis aeneis. Exo. 27. Istud autem fuit totum aeneum, cuius causa ponitur infra in quadam quaestione. Alphi. Tost. super Paralip. Pars 2.

Viginti cubitorum longitudine. Quadratum erat altare quantum ad superficiem superiorem planam, & magne quantitate maioris quidem, quam fuerit altare in tabernaculo Moyfi, de quo dicitur infra in quadam quaestione. Et decem cubitorum altitudinis. Scilicet a pauimento usque ad superficiem suam superiorem planam, in qua ponentur carnes sacrificiorum, erant decem cubiti. Et differat altare Moyfi ab isto, quia illud erat in longitudine cubitorum quinque, & totidem latitudine, & altitudine cubitorum trium. Exo. 27. Istud autem quantum ad dimensionem excedit illud.

Altare holocaustorum ad quid erat.

Quaestio I.

QVAERITVR Primo circa istud altare, ad quid erat. Respondendum, quod in templo domini erant duo altaria ad sacras ministraciones. Altare aureum, & altare aeneum. Et ista duo fuerunt in tabernaculo Moyfi. Exo. 27. & 30. Ista et duo fuerunt in templo Salomonis, cum quibus ministraciones, quae fiebant in tabernaculo Moyfi, fierent in templo Salomonis, & adhuc plenius, & honorabilius quam in tabernaculo Moyfi. Erant tamen ista duo altaria ad duas principales ministraciones sanctuarij, scilicet ad sacrificia, & ad cremanda thymiamata: ideo ambo essent in templo Salomonis. Istud autem altare, de quo hic, successit loco illius, de quo habetur Exo. 27. De altari autem thymiamatum nihil dicitur hic. Et tamen etiam fuit in templo Salomonis, cum ibi ministraretur quotidie in illo cremando thymiama. Maxime quia licet non dicatur de illo tam expresse, sicut de isto altari aeneo, tamen aliquid dicitur, ut patet infra in litera, scilicet fecit Salomon omnia vasa domus domini, altare aureum, & mensas. De isto altari aeneo dicendum, quod erat ad sacrificia facienda in eo: nam ministratio sacra maxime frequentata in sanctuario erat offerre sacrificia, cum sacrificia necessaria offerrentur saltem quotidie bis, scilicet mane, & vespere, et sacrificia spontanea interdum offerrebantur per totum diem, eo quod erant tria genera sacrificiorum, scilicet holocausta: hostiae pacificae, & victimae pro peccato, de quibus late declaratum est supra 2. in quibusdam quaestionibus, offerrebantur omnia in illo. Nec licebat cuiquam de Israelitis offerre sacrificia alibi, nisi super altare illud: ut patet Leu. 17. alioquin reus erat tanquam si sanguinem effudisset: vocabatur tamen istud altare holocaustorum per excellentiam: quia holocausta erant excellentiora inter omnia sacrificia: & ista erant, quae maxime frequentabantur. De cremationibus autem omnium sacrificiorum tam necessariorum quam spontaneorum quomodo fiebant declaratum est supra 2. cap. in quibusdam quaestionibus, & licet istud altare esset ad offerendum ibi omnia sacrificia: interdum tanta erat multitudo sacrificiorum, quod non poterant omnia capi in isto altari, et offerrebantur in pauimento atrij, sicut quando factum est quando dedicatum est templum, ut patet infra 17.

In qua parte sanctuarij ponebatur istud altare.

Quaestio II.

QVAERITVR Vterius circa locum istius altaris sanctuarij, scilicet in qua parte sanctuarij ponebatur, & consequenter de omnibus alijs vasis sanctuarij. Dicendum, quod templum Salomonis factum fuit ad hoc, quod essent ibi vasa sacra ministracionis: & sic etiam factum est tabernaculum Moyfi: & ob hoc omnia vasa sacra ibi esse debebant, nisi aliquod esset tale cuius ministratio obesset honestati, vel puritati sanctuarij, quia tamen vasa, quae futura erant in templo non erant eiusdem honoris, sicut Salomon in sanctuario duas domos, scilicet domum exteriori, & domum Sancti sanctorum. Sed in sancta sanctorum nullus vas

vas erat nisi arca foederis: quia istud erat vas sacratissimum & maximæ reuerentiæ, eo quod super propitia torium, id est coopertorium arcæ audiebantur diuina responsa. Nume. 7. Ibi autem erat loquens in forma corporis assumpti, & non erant digni mortales videre illam gloriam, vel secretum: ideo non debuit arca esse in parte illa templi, ad quam intrarent quotidie sacerdotes ad ministrandum, sed in loco magis occulto. Et ad hoc tam in tabernaculo Moysi quam in templo Salomonis fuit separata domus sancti sanctorum a domo exteriori. Et in isto solum erat arca. Omnia autem alia vasa erant exterius, & omnia hæc debebant esse in prima parte, vel domo templi nisi aliquid obstar et honestati templi. Fuerunt autem ista vasa principalia quinque cum aliis vasculis suis, scilicet altare thymiamatis, candelabra, mensa propositionis, altare holocaustorum, & mare æneum, & quod liber istorum habebat multa alia vascula ministrantia sibi, & ibi erant vascula ubi erat vas principale cui subministrabant. Primum istorum erat altare thymiamatum, & erat in templo: quod patet, quia quando Zacharias sacerdos pater Ioannis Baptistæ cum debuit offerre incensum ingressus est templum: & rotus populus erat foris eum expectans, Luc. primo ca. Erant autem vascula huius altaris, scilicet thymiamataria, id est vasa in quibus cõseruabatur thymiana, vel in quibus cremabatur, & alia minuta vasa: & hæc erant intra templum apud altare thymiamatum. Secundum vas principale erat candelabrum. Et etiam erat intra templum, & erat multa candelabra quàm decem: vt patet infra in litera: & 3. Reg. 7. & præcedenti lib. 2. 8. cap. & habebat candelabrum multa vasa. Hydrias, in quibus seruabatur oleum ad cremandum in candelabris, & forfices ad tollendum lychnum, quæ vocantur interdum emunctoria: & vasa, in quibus extinguere, quæ emuncta erant: Oia hæc de auro erant et in sanctuario erant iuxta ipsa candelabra, & sacerdos introibat quotidie bis mane & vespere ad locandū lucernas in candelabris quæ intrabat ad cremandum thymiana in altari. Exo. 30. cap. Tertium erat mensa propositionis, in qua erant panes propositionis: & ista erat intra templum, vt patet infra in litera: & non solum ista, sed etiam multæ aliæ mensæ, super quas reponerentur, & vasa ad ministrandum in eis. Quartum vas erat altare holocaustorum siue æneum: & istud erat extra templū in atrio eius, in illo atrio quod vocabatur atrium sacerdotum. Causa huius fuit prima propter immunditiam sanguinis: nam quando cunquē offerrebantur sacrificia fundebatur sanguis animalium ad basim altaris, vel super parietes eius, & sic pavimentum in circuitu reddebatur immundum. In templo tamen pavimentum erat opertum laminis aureis, & parietes, & tectum, ita vt nihil videretur, nisi aurum 3. Reg. 6. Ideo in fieretur tota illa pulchritudo tanta sanguinis effusione. Secunda immunditia erat ex fumo exhalante, quia in altari holocaustorum cremabatur carnes, & adipēs, & ex tali combustione exhalat grossissimus fumus, qui inficeret parietes domus, & tectum, oiaque fusca redderet per quotidianam exhalationē, & sic pulchritudo tēpli esset inutilis, quæ tāta erat, & tota domus operta esset auro. Tertium propter periculum, quia interdum fiebat tantus ignis in altari, quod flamma eius ascenderet vsque ad tectum domus, & cremari posset. Pater hoc, quia magnitudo altaris erat viginti cubitorum in longum, & totidem in latum: & interdum tota illa magnitudo replebatur igne, & carnibus. Imò interdum non capiebatur ignis in altari, & hostiæ, & oportebat cremari carnes in pavimento, sicut factum est infra 7. Post ergo tantus ignis flammam emittere vsque ad templi tectum, quia altitudo tēpli erat cubitorum tri-

ginta 3. Reg. 6. de quibus subtrahantur decem cubiti, quia erat altare cubitorum decem altitudine supra in litera: manebant decem cubiti, & per illos poterat eleuari flamma, & sic cremaret templum: & liquefaceret laminas auri, quæ erant in tecto, & parietibus. Quartum erat & potissimum, quia dato quod Salomon voluisset ponere altare holocaustorum in tēplo non caperetur: nam longitudo altaris viginti cubitorū erat, & latitudo totidem, vt patet in litera. Latitudo tēpli etiam erat solum viginti cubitorum, ideo non caperetur altare in templo, sed necesse erat poni foris in atrio eius, sic dicitur supra primo, quod altare æneum erat ante tabernaculum domini, i. extra ante portam eius, & non interius. Habebat autem istud altare multa vasa in quibus subministrabatur ei: & quedam erant aurea, & quedam argentea, scilicet acetabula, cyathi, phialæ: & multa alia ad fundenda libamina. Exo. 25. Et ista non erant apud altare ipsum in atrio, sed custodiebantur intra templum super mensas aureas, de quibus infra in litera, & 3. Reg. 7. vel potius custodiebantur extra tēplum in exedris à Leuitis, qui erant thesaurarij. Nam quidā de Leuitis thesaurarij erant, vt colligitur præcedenti lib. 2. 6. ca. Alia erant vasa ænea, quibus subministrabantur in eo ad ignem, & cineres, & carnes. I. lebetes, fuscina, tridentes, ignium receptacula, forcipes & similia. Nam lebetes erant ad fuscipiendos cineres: fuscina ad mouendum carnes sacrificiorum in olla. Forcipes ad mouendum prunas in altari. Ignium receptacula ad ponendum in eis prunas, vt portarentur intra tabernacula ad ponendum, & cremandum super eas thymiana in altari thymiamatum: de his Exo. 27. omnia hæc vasa ænea erant 4. cap. et pendebant de cornibus altaris, vel custodiebantur apud illud. Et ista vasa nunquam introferebantur in templum, nec ponebantur in thesauro templi propter immunditiam eorum, cum ministraretur ad res immundas cum eis. I. ad cinerem, prunas, et carnes coctas. Quintum vas precipuum erat mare æneum, et luteræ, quia in vtrique continebatur aqua. De luteribus tamen dicendum est, quod erant potius vasa subseruientia altari holocaustorum, eo quod carnes sacrificiorum lauabantur in illis: vt patet infra in litera. Et etiam isti luteræ debebant esse extra templum in atrio iuxta altare, cum carnes offerendæ lauantur ibi, etiam quia immunda ministratio erat lotio istarum carniū propter sordes carniū, et non debebant tales ministraciones fieri in templo ubi erat plenissima munditia. De mari æneo dicendum quod soli sacerdotes lauabantur in eo cū ministraturi essent, sicut lauabantur in labro æneo, quod fecerat Moyses quādiu durauit tabernaculum Moysi. Exo. 30. Et quia ministratio istius vasis erat generalis. I. quod quando cunquē ministrarent sacerdotes lauandi erant, nõ debuit esse vas istud intra templum: quia tunc cogeretur sacerdos quilibet intrare templum, antequam lauaretur, et sic esset immundus quando intraret, quod nõ decebat: patet ergo, quæ vasa posita erant intra templum, et quæ non, et propter quam causam.

Quare istud altare factum est æneum cū prius esset de lignis setim. Quest. III.

Quare istud altare factum est æneum cū prius esset de lignis setim, Exo. 27. Dicendum, quod altare, quod fecerat Moyses etiam vocabatur æneum: vt patet supra primo. Et tamen erat differentia inter istud, et illud quia altare quod fabricauit Moyses fuit de lignis setim. I. quatuor latera eius, & desuper erat opertum laminis aureis modū retis, vel craticulæ. Exo. vigesimo septimo. Istud

Istud autem altare erat totum æneum. Nam in fabricatione huius non dicitur, nisi quod fecit altare æneum. Ratio differentie est: quia altare æneum rectius erat quā quod de lignis setim, & tñ propter necessitatē factum est tēpore Moysi de lignis setim. Nunc autem cessante necessitate illa tēpore Salomonis factum est altare de ære. Quod autē rectius esset de ære totum fieri quā de lignis, patet ex duobus. Primò propter honorē. Nā honorabilius erat altare fieri de ære Corintho lucenti sicut aurum, quā quod fieret de lignis, quæ est materia rudior, & minoris pretij. Secundò ex utilitate: nā magis, & securius conseruari poterat altare factum de ære quā de lignis. In altari namque, isto erat semper ignis: & interdum erat ignis valde magnus, ita vt vix excusari posset interdum, quin cremaretur lignum. Cū autem esset totum de ære, nõ erat aliquod periculum combustionis. Quod autem propter necessitatē factum fuerit tēpore Moysi altare istud de lignis patet, quia si fieret totū de ære, fieret importabile propter gravitatē, cū esset totū quod cubitorum longitudine, & totidem latitudine, & altitudine trium cubitorum. Exo. 27. Et potissimè, quia portandum erat humeris hominū. Nā iusserat Deus, vt Chaathiz, qui portabat vasa sacra, portarent ea humeris, & non daretur eis plaustra, sicut Gersonitis, & Meraritis, Nume. 7. & ob hoc factum est altare totum de quatuor tabulis setim: & in superficie tabularum erant affixæ laminæ æneæ. Et adhuc, vt nõ essent tanti ponderis illæ laminæ perforatæ fuerunt in modū retis, iō dicebatur esse craticula super altare. I. super tabulas altaris. Nunc autem cessauit necessitas tēpore Salomonis, quia iam non erat portandum sanctuarium de loco ad locum, sicut dixerat David præced. lib. 23. cap. ideo poterat fieri altare totū de ære vel de quacūq; alia materia quantūcūque pōderosa: quia istud nihil obstarat ad aliquod fieri deberet altari.

Quæ fuerit figura istius altaris. Quest. III.

Quæ fuerit figura istius altaris. Dicendum, quod superficies sua superior, in qua erant sacrificiorum carnes, & ignis, erat quadrata longitudine cubitorum viginti, & latitudine totidē. Altitudo autem erat cubitorum decem, & in hoc deficiebat illud corpus à plena quadratura, vt vocaretur corpus regulare excedrōn, sicut est taxillus. Figura autem altaris prioris quod fecerat Moyses non erat talis, nec proportionalis. Nā longitudo illius erat quinque cubitorum, & latitudo totidem, altitudo autē erat trium cubitorum Exo. 27. cap. deficiebat etiam figura illius a figura istius, quia illud erat factum de quatuor tabulis setim in quatuor lateribus in gyro: supra autē & infra non erat aliqua tabula: Causa huius erat triplex, prima quia si poneretur aliqua tabula supra et si operiretur laminis aureis cremaretur, cū semper esset magnus ignis in altari, & calefacta, & ignita lamina ænea calefieret, & cremaretur tabula. Secunda fuit, quia istud altare erat vacuum interius: & cū locandum esset alicubi, implebatur terra vsque ad summum, & in superficie terræ ponebantur prunæ, & carnes, & nõ pertingebant ad parietes altaris, & sic nõ cremabantur. Et cū mouendum esset altare, euacuabatur terra illa, & portabatur ipsum altare. Si autem esset altare supra, & infra tabulis opertum sicut in lateribus, nõ posset repleri terra & euacuari: ideo debuit supra, & infra non habere tabulas, sed solum in lateribus. Tertia causa fuit propter grauitatem tollendam, quia si esset opertum tabulis supra & infra, esset grauius ad portandum, præsertim cū portandum esset humeris hominum: ideo cū sufficerent quatuor tabulæ laterales, nõ

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

debut ponere aliqua superius, nec inferius. De altari quod factum est nunc pro templo Salomonis, secus fuit, quia habuit quinque superficies, scilicet quatuor laterales, & vnā superiorem. Quatuor laterales erant de ære de laminis grossis, sicut erat altare tabernaculi Moysi de tabulis ligneis. Habebat etiam partem superiorem planam æneam, in qua ponebantur carnes sacrificiorum, & ignis, & interius erat concuum istud altare, quia nõ expediebat tantam molem solidam facere de ære, quia expenderetur magna copia æris iduti liter: sed in concauitate interiori erant lapides, quasi esset interius aliud altare factum quadratum ad formam altaris ænei, & incrustabatur vnū in altero sicut gladius in vagina. Erant tamen lapides isti impoliti: quia Deus iusserat, quod si fieret altare de lapidibus, non tangerentur ferro, quia alioquin contaminarentur, Exo. 20. Causa autem quare facta est superior ænea, & non mansitibi superficies de terra fuit propter causas contrarias tribus superioribus, quæ concurrerunt in altari Moysi. Prima, quia non cremaretur ibi aliqua tabula, etiam si operiretur pars superior ære, cū non esset ibi aliqua tabula, sicut ponebatur erat in altari Moysi: sed de ære puro facta est superficies superior sicut quatuor latera in gyro. Secunda fuit, quia altare istud nõ erat mouendum de loco ad locum, imò nec implendum terra, nec euacuandum, sed semper mansurum erat in eadē habitudine: ideo licet haberet partem superiorem opertam tabula ænea, non obstarat si cut in altari Moysi, quod sepe implendum, & sepe euacuandum erat. Tertia causa, quia istud altare nõ erat portandum in via, ideo quantūcūque grauitatis esset, non obstarat, nec quid omittendū erat in eo fieri propter grauitatem. In altari autem Moysi multa omitti debuerunt propter grauitatem, ideo istud operiri debuit lamina ænea pura.

Quomodo licuit istud fieri de ære, & altare Moysi fieri de lignis setim, & operiri de laminis æneis, & aliud laminis aureis. Quest. V.

Quomodo licuit istud fieri de ære, & altare Moysi fieri de lignis setim, & operiri de laminis æneis, & aliud laminis aureis. Dicendum, quod licuit fieri istud altare de ære, & altare Moysi de lignis setim, & operiri laminis æneis, & aliud altare thymiamatum fieri de lignis setim, & operiri laminis aureis, Exo. trigesimo. Nam Deus iusserat, quod si aliquod altare fieri deberet, fieret de terra: vel si de lapidibus fieret, illi essent impoliti, quia si eleuaret gladius super lapides, pollueret altare. Exo. 20. Dicendum quod de altari thymiamatum aliter respondendum est quā de altari holocaustorum. Nam lex illa intelligitur de altari holocaustorum, in quo aliqua sacrificia offerrebat, vt colligitur ibidem: altare autem thymiamatum non erat pro sacrificiis, ideo poterat fieri de quacunque materia non obstante lege illa. De altari holocaustorum respondent quidam, quod verum est, quod nõ poterat fieri nisi de terra, vel lapidibus impolitis, & sic dicunt fuisse altare, quod fecit Moyses, & altare, quod factum est nunc in templo Salomonis. Nam altare Moysi erat inane, & concuum. Exo. 27. & intra tabulas laterum replebatur terra, quando locandum erat, & manebat semper sic, quouique mouerentur castra, & tunc euacuabatur, & portabatur: vt declaratum est præcedēti quæstione: & sic altare illud erat de terra. De altari isto Salomonis dicunt, quod erat de lapidibus impolitis: quia licet esset opertura eius de ære supra, & ad latera: tamen infra æs erant lapides, quali esset aliud altare de lapidibus: & sic diceretur, quod illi lapides erant impoliti: erant tñ calce leuigati, vt superficies exterior plana esset. Sic factum fuit de altari, quod iussit Deus fieri in monte Ebal, quando confirmata est lex descriptus

G 2 ptus

ptus est ibi Deuteronomius, scilicet quod fieret de lapidibus, quos ferrum non tetigerat, & quod calce leuigarentur Dent. 27. & sic videbitur impletum præceptum illud, quod fieret altare de terra vel de lapidibus impolitis. Aliter responderi potest, & melius, quod non oportet dicere, quod poneretur aliqua terra vel lapides in altaribus istis ad complendum præceptum illud, quia illud intelligitur quando cunque fieret altare aliquod in loco licito sine aliquo speciali mandato Dei: vel dato quod mandaret illud fieri, quod non specificaret materiã, quia tunc debebat fieri de terra, vel lapidibus. Itã tamen altaria, de quibus hic dicitur, Deus iussit specialiter fieri de ista materia. De altari Moyfi patet Exod. 27. De altari isto patet, quia Deus dedit. David figuram, & descriptionem omnium, quæ in templo fabricari debebant, & ipse dedit illam Salomoni filio suo, & illam ipse tenuit, ut patet præcedenti libr. 28. capit. Et sic regula generalis data de fabricando altare de terra, vel lapidibus impolitis non obstat, quia post dationem illius Deus specialiter iussit, quod fieret altare illud Moyfi de lignis serim, & istud de ere. Et cum ipse Deus utraque legem dederit, scilicet illam generalem, & istas speciales, voluit utraque manere in suo vigore, & intelligi in suis casibus.

Quare istud altare fuit maior eo, quod fecit Moyfes in deserto.
Quæst. XI.

QVAERITVR ulterius, de magnitudine istius altaris quare fuit maius quam altare factum per Moysem in deserto. Pro quo sciendum, quod fuit illud altare in altitudine cubitorum trium: in longitudine cubitorum quinque, & totidem in latitudine. Exo. 27. & altare istud fuit altitudine cubitorum decem, longitudine cubitorum viginti, latitudine totidem. Et sic superficies quadrata, in qua ponebantur sacrificia, erat in altari Salomonis maior quam in altari Moyfi decem & sex vicibus. Nam cum latitudo, & longitudo altaris Moyfi esset cubitorum quinque, area plana siue superficies superior erat cubitorum viginquingue quadratorum. Nam ista est regula geometrica ad inueniendum aream, si quod ducatur vnum latus in alterum. minimum in maximum: & reperietur area quadrata, sed latera erant æqualia, scilicet quinque, & quinque: & ducendo vnum in alterum efficiuntur viginti & quinque. Area autem altaris Salomonis erat quadratorum cubitorum, quia longitudo erat cubitorum viginti & latitudo totidem, & ducendo viginti in viginti efficiuntur quadringenti cubiti. Causa autem quare erat maior area altaris istius quam altare tabernaculi Moyfi, erat: quia altare debebat effici magni ad hoc quod caperentur in eo multa sacrificia. Si tamen solum esset tantæ magnitudinis sicut altare Moyfi, caperentur pauca sacrificia: ideo debebat fieri maius. Altare enim Moyfi non debuit fieri maioris magnitudinis: quia licet conueniens esset fieri altare maioris magnitudinis, non debebat, quia altare debebat portari de loco ad locum, cum ibi in æternum mansurum foret: ideo licet fieret magnum, nihil obstat. Et tamen adhuc non erat magnum valde altare Salomonis: quia interdum tot sacrificia fiebant, quod non sufficiebat ad capiendum illa ipsum altare. Sicut factum est quando Salomon dedicauit templum. Nam occidit hostias multas, scilicet viginquingue millia bouum, & centum viginti millia ouium, siue arietum, & non capiebantur hostiæ in altari: ideo cremauit Salomon sacrificia super pavimentum, & alia super altare: ut patet 3. Reg. 8.

Regula Geometri

F & infra 7. cap. Aliud etiam altare maius postea factum est in templo Domini. Nam rex Achaz ad similitudinem altaris Damasci fecit fabricari aliud altare in templo Domini, & illud erat maius: unde dicebat ipse Achaz, quod super altare maius offerretur sacrificium regis, scilicet super altare illud nouum 4. Reg. 16. Erat tamen illud sacrilegum: quia contra legem factum: & tamen saltem ostendebatur ex hoc, quod altare istud quod fecit nunc Salomon, non erat valde magnum: cum factum fuerit postea aliud maius illo ad offerendum sacrificia.

Quomodo altare erat decem cubitorum altitudine cum nullus homo poterat ad eam altitudinem attingere.
Quæst. VII.

QVAERITVR ulterius de isto altari, quomodo erat decem cubitorum altitudine. Nam nullus homo poterat ad tantam altitudinem pertingere de pavimento, ut ministraret in illo. Dicit aliquis, quod ad istud altare ascendebatur per gradus sicut fit in altaribus nostris, & sic computando a pavimento usque ad summam erant decem cubiti, & tamen computando a gradu ultimo, per quem ascendebatur usque ad summam altaris non erant decem cubiti, sed forte solum duo, vel tres. Sed obiicitur, quod non potest stare: quia Exo. 20. dicitur: Non ascendes per gradus ad altare meum, ne forte reueletur turpitudine tua. Dicendum quod verum est, quod non ascendebatur ad altare Dei per gradus: ascendebatur tamen per quandam ascensum terræ continuu, sicut cum ascendimus in colles. Et sic a plano usque ad summam altaris erant decem gradus: & tamen ascendendo per illum continuu ascensum perueniebatur in tantum ut locus, in quo erant pedes sacerdotis ministrantis, distaret a summitate altaris per duos vel tres cubitos solum: & sic poterat ministrari.

Mare etiam æneum fusile decem cubitis à labio usque ad labium rotundum per circuitum. Quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius. Similitudo quoque bouum erat subter illud: & decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus labium maris circuibant. Boves autem erant fusiles, & ipsum mare super duodecim boues impositum erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonem, & alij tres ad Occidentem: porro tres alij Meridiem, & tres, qui reliqui erant, Orientem, habentes mare superpositum. Posteriora autem bouum erant intrinsecus sub mari. Porro vastitas eius habebat mensuram palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilij: capiebatque tria millia metretas. Fecit quoque conchas decem, & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, ut lauarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblati erant. Porro in mari sacerdotes lauabantur.

Mare

Mare etiam. Hic ponitur de secundo vase, quod erat extra templum in atrio templi. scilicet de mari æneo. Et dicitur, *mare etiam fusile.* Scilicet mare æneum, in quo lababantur sacerdotes, erat fusile, & erat istud quoddam vas magnum, quod vocatur secundum Iosè. 8. Antiquarius ingens. Erat. n. ibi aqua multa: & vocabatur mare ab ista congregatione aquarum, quia congregationes aquarum secundum sacram scripturam appellatur maria. Gen. 1. cap. Vocatur fusile, quia erat factum opere effusorio, & non malleatorio, nec productili. facta est quædam figura capax, & vacua, ut funderetur in ea esliquescens, sicut fit in campana. Et hoc modo factum est mare æneum, ideo vocatur mare fusile. *Decem cubitis à labio usque in labium.* Scilicet, erat longum decem cubitis à labio usque in labium. Istud mare erat formatum in modum emisphærij, & longitudo à labio in labium erat diameter spheræ, & sic totus ambitus circularis ipsius maris ænei per labiū erat cubitorum quasi triginta duorum secundum regulam diametri, & circuli. Omnis diametrus triplicatus cum septima parte sui circumum complet: septima pars de decem est quasi vnus, & dimidius: ideo quasi triginta, & vnus cubitus, & dimidius complet totum illum circumum, cuius diameter continet decem cubitos sicut erat in mari æneo, licet dicitur infra, quod funiculus triginta cubitorum ambiebat illum, de quo infra declarabitur. *Quinque cubitos habebat altitudinis.* Scilicet a fundo eius usque ad summam planam erant quinque cubiti: ita quod si impleteretur aqua altitudo aque esset cubitorum quinque. Et patet hoc, quod altitudo ista erat semidiameter spheræ vel circuli. Nam diameter spheræ. scilicet à labio in labium erat cubitorum decem, ideo oportebat, quod à profundo usque in superficiem huius emisphærij essent cubiti quinque, quia erat semidiameter ideo contineret quinque cubitos, quæ erat medietas diametri. *Et funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius.* Scilicet, per superficiem labij maris ænei extenderetur quidam funiculus circulariter contineret triginta cubitos. Plures autem cubitos continere debebat: ut infra declarabitur. *Similitudo quoque bouum erat subter illud.* Scilicet, erant duodecim boues ænei sub mari. Et vocatur similitudo bouum, quia non erant boues veri, sed ænei similes bouibus veris in figura. Et isti boues erant subter mare, quia super dorsa eorum locabatur mare. *Et decem cubitis quædam intrinsecus cælaturæ.* Scilicet, in ipso mari æneo ex parte exteriori erant quædam cælaturæ, id est sculpturæ, scilicet quædam imagines factæ ad modum historiarum picturarum, & erant decem cubitis intrinsecus, scilicet erat infra labium versus partem inferiorem in loco, vbi linea circularis ambiens mare erat decem cubitorum: quia descendendo semper minorantur circuli ambientes propter angustias spheræ: sicut patet in spherâ materiali si quis aspiciat circumum æquinoctialem, & deinde tropicam Cancrj, & postea circumum, quia videbit quod continuè minorantur propter angustias spheræ. Ista litera ponitur magis clarè, 3. Reg. 7. scilicet sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis, id est infra labium maris descendendo ad partem inferiorem erat sculptura, vel cælatura in loco, in quo ambitus maris erat decem cubitorum propter angustiam spheræ. Et non est intelligendum quod decem cubitis immediate sub labio posset circuidari mare, quia ibi funiculus cubitorum triginta circuibat mare. Sed infra labium, scilicet descendendo infra labium tantum versus fundum, ut perueniatur ad locum strictum, in quo linea decem cubitorum possit ambire mare. *Quasi duobus versibus alium maris circuibant.* Scilicet ista sculptura, quæ erant in mari sub labio, erant quasi in duobus versibus, id est in duobus ordinibus. Erant enim duo circuli vnus maior, & alius minor.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

A nor versus fundum maris, & apud illos erat sculptura reper totum gyrum maris ænei. Et 3. Reg. 7. dicitur duo ordines sculpturarum historiarum erant in duobus ordinibus, i. in duobus versibus. sic hic dicitur: & erant histriatæ. i. historiæ, scilicet quod continebantur in eis imagines historiarum: Et erant istæ sculpturæ super duodecim boues, scilicet erant versus fundum maris, vbi coniungebatur mare duodecim bobus, super quos sedebat. In Hebræo est hic litera nimis distorta, scilicet. *Decem in cubito ambientes mare in circuitu duo ordines vacarum susarum in fusione sua.* Ista litera in cortice suo non videtur habere aliquem sensum, & tamen concordat literæ. scilicet decem in cubito ambientes mare, id est quod erant quædam sculpturæ in ipso mari versus fundum eius ambientes ipsum decem in cubito, id est vbi decem cubitis ambiebat mare. Nam istud erat versus fundum vbi solis decem cubitis ambiebat mare. Duo ordines vacarum susarum in fusione sua, id est duo ordines vacarum susarum in fusione sua, id est duo ordines sculpturarum erant super vacas siue boues, quia litera Hebræica dicit vacas, vbi nos dicimus boues. Et tamen bos nomen commune ad bouem masculinum, & feminam: & hoc dicit litera nostra, 3. Regum 7. scilicet quod istæ sculpturæ erant super boues: & dicitur quod vacæ erant fusæ in fusione sua. Ierant fusiles, & positæ in fusione sua. i. in fundamento maris, quia super illas mare fusile sustentabatur: & istud signat litera sequens, scilicet. *Boves autem fusiles erant.* Scilicet, duodecim boues, super quos erat mare, erant fusiles. *Et ipsum mare super duodecim boues positum erat.* Scilicet, mare locabatur super duodecim boues, id est super dorsa eorum, & hoc dicitur in Hebræo. *Vaccarum susarum in fusione sua, id est vacæ fusiles erant in fusione sua, id est in fundamento ipsius maris fusilis.* *Quorum tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad occidentem.* Porro tres alij ad Meridiem, & tres alij ad Orientem. Erat mare super duodecim boues locatum. Et ponitur hic de istis duodecim bobus ad quam partem respiciebant. Nam cum mare istud esset rotundum, & sustentaretur à bobus, necesse erat, quod boues respicerent ad omnem partem. Erant autem boues habentes facies, & capita extra mare, dorsa autem habebant sub mari sicut fit in sepulchris honorabilibus, quæ sunt super leones locata, & capita leonum sunt exteriora, dorsa sunt sub ipsis ciboris sepulchrorum. Et quia sunt quatuor partes mundi necesse erat, quod tres boues respicerent ad vnâ partem mundi, scilicet ad Orientem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiem, & tres ad Aquilonem: & sic erant boues in gyro: & æqualiter mare sedebat super eos. *Posteriora autem bouum erant intrinsecus sub mari.* Scilicet, dorsa, & caudæ ipsorum bouum erant sub mari, ut locaretur mare super ipsos: sola capita, & partes anteriores bouum erant extra mare ad pulchritudinem ostendendam. *Porro vastitas eius habebat mensuram palmi.* Dicitur fuerat supra quantum erat de labio usque ad labium maris in eo, quod vacuum erat. Hic ponitur de grossitie labij maris quanta erat. Et dicitur, quod erat vastitas eius, id est grossities vnus palmi: & hoc conueniens erat: quia mare æneum erat magne quantitatis, & debebat ad tantam quantitatem, quod esset aliquanta grossities labij: quia alias faciliter frangeretur, & ista quantitas erat conueniens, scilicet vnus palmi. In Hebræo dicitur mensuram pugilli, sed idem est. Nam pugillus dicit totam manum collectam, palmus dicit totam manum expensam, & sæpe sic accipitur in Hebræo. *Et labium illius erat quasi labium calicis.* Scilicet, labium maris non erat in parte superiori planum nec acutum, sed erat quasi labium calicis, id est sicut labium calicis est grossius quàm partes interiores, & non est acutum, sed curuatum: ita erat labium maris. *Vel repandi lilij.*

G 3 est

est vel erat ad modum lili repandi, id est curui. Nam mare habebat labium aliquantulum curuatum sicut lili quod habet florem repandum, i. curuum. Nam pandus curuus est, repandus est valde curuus. *Capiebat quoque mensura tria millia metretas aquae.* Sed obicitur, quia tertio Reg. 7. dicitur quod duo millia bathos continebat, & tria millia metretas: & sic ponuntur ibi duo millia bathi. Dicendum quod hoc infra declarabitur in quadam quaestione. *Fecitque conchas.* Hic ponitur tertium vas atrij, scilicet luteris. Nam erant decem luteris in atrio pleni aqua, in quibus lauabantur carnes sacrificiorum: vt patet in litera. Et dicitur. *Fecitque conchas decem.* Iste concha erat luteris, vt patet 3. Reg. 7. & vtrunque est nomen vasis: & vocantur conchas pp figuram, quia ad figuram talium vasorum erant factae istae conchae, vel luteris, de quorum figura declaratum est, 3. Reg. 7. in quadam quaestione. *Et posuit quinque ad dextris, & quinque ad sinistris.* Aliqui intelligunt, quod quinque de istis luteribus erant ad partem dextram maris aenei, & quinque ad partem sinistram. Nam erat mare aeneum vas maximum templi, & honorabilissimum, ideo in circuitu eius erant alia vasa, scilicet quinque luteris ad dextram eius, & quinque ad sinistram: Sed intelligendum est hoc de ipso atrio sacerdotum, scilicet ad latus meridiana atrij erant quinque luteris, & quinque ad latus aquilonare, quae erant dextra, & sinistra templi: vt patet 3. Reg. 7. & constituit decem bases luterum, quinque ad dextram partem templi, & quinque ad sinistram. Mare autem posuit ad dextram partem templi contra Orientem ad Meridiem. & sic non erat mare in medio istorum vasorum: sed erat cum quinque illorum in dextra parte templi. *Vt lauarentur in eis omnia, quae in holocaustis oblati erant.* Scilicet, in luteribus, qui erant tempore pleni aqua lauabantur oes carnes, quas sacerdotes oblati erant in sacrificiis holocaustorum. Et accipiuntur holocausta etiam pro aliis sacrificiis, vt quidam putant, sed de hoc infra in quadam quaestione declarabitur. *Porro in mari sacerdotes lauabantur.* Scilicet, soli sacerdotes lauabantur in mari. Nam carnes lauabantur in luteribus. Et non lauabantur Leuitae nec aliqui alij, sed soli sacerdotes: de quo infra declarabitur.

Mare aeneum cuius figura erat.
Questio VIII.

QVAERITVR circa mare aeneum, de quo supra dictum est, cuius figura erat. Respondendum, quod ad intelligentiam huius considerandum est quod dam corpus solidum, cuius sphaerica diameter sit quasi longitudinis decem cubitorum. Illud autem corpus diuidatur per medium per circulum quandam, velut si diuideretur gladio: & tunc manebit emisphaerium in vna parte, & emisphaerium in altera, scilicet quoddam vas rotundum, & quia diuisio erat per medium, vbi erat maximus circulus transiens super centrum sphaerae, velut si quis diuideret sphaeram in duas partes per aequinoctialem, vel per aliquam de curuis, necesse esset quod a labio in labium esset diameter maximus totius sphaerae decem cubitorum vel quasi: & sic dicitur hic, quod a labio in labium erat linea decem cubitorum: incipiendo autem a fundo vsque ad summitatem erat medietas circuli: ideo erat semidiameter ibi, & sic linea a fundo vsque ad summitatem cubitorum quinque erat, vt dicitur in litera. Erat autem talis figurae sicut ceterae sunt fontes Ecclesiarum, in quibus celebratur Baptismus, & vasa lapidea, in quibus teneret aqua benedicta. Vocatur istud vas mare aeneum fusile. Mare quidem, quia in eo multa aqua continebatur, & congregationes aquarum secundum Hebraeos vocantur maria, Gen. primo cap.

Vocatur aeneum, quia erat fabricatum de aere. Vocatur fusile, quia erat factum opere effusorio: & non malleatorio.

Queritur de isto mari aeneo in templo.
Questio IX.

QVAERITVR vltius circa istud mare aeneum in templo. Dicendum quod istud successit loco cuiusdam vasis, quod erat in tabernaculo Moysi, scilicet pro labro aeneo. Nam fecerat Moyses labrum aeneum de speculis mulierum, quae excubabant ad ostium tabernaculi: Exo. 38. & illud erat, vt lauarentur sacerdotes in ipso quando ministraturi essent. Exo. 30. In templo autem Salomonis non mansit illud labrum aeneum saltem quantum ad ministracionem, sed factum est istud mare aeneum loco eius, & hic lauabantur sacerdotes. Sed tunc quaeritur, an soli sacerdotes lauarentur in mari aeneo, & quomodo lauarentur. Dicendum quod de sacerdotibus non erat dubium quod lauari deberent in mari aeneo. Nam in litera dicitur quod in mari illo lauabantur sacerdotes, & in conchis, siue luteribus lauabantur carnes holocaustorum. Etiam dicendum quod lauabantur quasi ministraturi erant, vt patet Exo. 30. Cum autem queritur an alij praeter sacerdotes lauarentur ibi, dicendum quod dubium nullum esse potest, nisi de Leuitis. Nam de laicis non est dubium, sed certum est, quod non lauabantur ibi: erat namque istud mare de vasis sacris, ideo soli ministri rerum sacrarum ibi lauari debebant: & tamen laici non erant ministri aliquarum rerum sacrarum, ideo non lauabantur ibi. Item lauabatur quis in mari aeneo: vt non tangeret immundus rem sacraram, & tamen laici nunquam tangerere debebant aliquam de rebus sanctuarij: ideo non lauabantur ibi. Item mare aeneum erat in atrio sacerdotum, vt colligitur hic, & 3. Reg. 7. & tamen nullus laicorum introibat in atrium sacerdotum: sed exterius manebant orando, & audiendo doctrinam legis, & aspiciendo quomodo fierent ministraciones sacre in atrio sacerdotum, ideo non poterant lauari in mari aeneo. De leuitis autem est dubium an lauabantur in illo mari, vel non. Et aliquis dicit, quod non, quia cum ponatur hic officium maris aenei, dicitur quod erat, vt lauarentur in eo sacerdotes, & de Leuitis non tangitur. Item patet hoc, quia mare aeneum successit loco labri aenei, quod fecerat Moyses: & tamen de illo labro aeneo dicitur Exo. 30. quod lauarentur in illo sacerdotes, quasi ministraturi essent: & sic non lauabantur in eo Leuitae. Aliquis dicit, quod lauabantur etiam Leuitae in isto mari aeneo, cum ipsi etiam essent ministri Dei. Nec obstat, quod soli sacerdotes nominentur, quia interdum nomine sacerdotum intelliguntur Leuitae. Dicendum quod non est verum, & quod soli sacerdotes lauabantur in mari aeneo. Nam lauabantur ibi aliqui, vt mundus ministraret, & tangeret sacra, & tamen Leuitae non ministrabant in sanctuario tangerendo aliqua sacra: ideo non oportebat, quod lauarentur. Ministraciones. n. Leuitarum in templo erant, quod custodirent portas atrij templi, ne introiret aliquis immundus. Etiam custodiebant thesauros domus domini in exedris, & caneabant tempore sacrificiorum. Manifestum est, tamen quod nulla ministratio istarum requirebat munditiam in manibus. De ostiariis, & thesaurariis manifestum est, quia non tangebant res sacras. De cantoribus etiam patet, quia licet ministerium suum esset magis sacrum quam ministeria aliorum Leuitarum, tamen non contrebant manibus aliquid sacrum, sed solum caneabant cantica diuinae laudis: & ad hoc non requirebatur aliqua munditia in manibus, ideo Leuitae non lauabantur. Sacerdotes autem soli lauabantur in mari aeneo, quia ipsi soli tangebant res sacras in sacrificiis, & in aliis ministracionibus, ideo

An soli sacerdotes lauarentur in mari aeneo, & quomodo.

I hic officium maris aenei, dicitur quod erat, vt lauarentur in eo sacerdotes, & de Leuitis non tangitur. Item patet hoc, quia mare aeneum successit loco labri aenei, quod fecerat Moyses: & tamen de illo labro aeneo dicitur Exo. 30. quod lauarentur in illo sacerdotes, quasi ministraturi essent: & sic non lauabantur in eo Leuitae. Aliquis dicit, quod lauabantur etiam Leuitae in isto mari aeneo, cum ipsi etiam essent ministri Dei. Nec obstat, quod soli sacerdotes nominentur, quia interdum nomine sacerdotum intelliguntur Leuitae. Dicendum quod non est verum, & quod soli sacerdotes lauabantur in mari aeneo. Nam lauabantur ibi aliqui, vt mundus ministraret, & tangeret sacra, & tamen Leuitae non ministrabant in sanctuario tangerendo aliqua sacra: ideo non oportebat, quod lauarentur. Ministraciones. n. Leuitarum in templo erant, quod custodirent portas atrij templi, ne introiret aliquis immundus. Etiam custodiebant thesauros domus domini in exedris, & caneabant tempore sacrificiorum. Manifestum est, tamen quod nulla ministratio istarum requirebat munditiam in manibus. De ostiariis, & thesaurariis manifestum est, quia non tangebant res sacras. De cantoribus etiam patet, quia licet ministerium suum esset magis sacrum quam ministeria aliorum Leuitarum, tamen non contrebant manibus aliquid sacrum, sed solum caneabant cantica diuinae laudis: & ad hoc non requirebatur aliqua munditia in manibus, ideo Leuitae non lauabantur. Sacerdotes autem soli lauabantur in mari aeneo, quia ipsi soli tangebant res sacras in sacrificiis, & in aliis ministracionibus, ideo

de eis solum dicitur hic, quod lauabatur in mari aeneo. Etiam Exo. trigesimo, & trigesimo octauo, vbi dicitur de labro aeneo, quod fecerat Moyses, dicitur quod sacerdotes lauarentur in illo non tangerendo aliquid de Leuitis, innuens quod soli sacerdotes deberent in illo lauari. Cum autem queritur, quasi lauari debebant & quomodo, dicendum quod sacerdotes lauabantur ad ministracionem ne immundi tangerent sacra, ideo necesse erat, quod lauarentur quasi quocumque; tangerent sacra, & quocumque ministrarent. Ministraciones autem sacerdotum in sanctuario erant quasi quotidianae quatuor. Offerre sacrificia, cremare thymiamam in altari thymiamatum, & disporre lucernas in candelabro, & locare panes propositionis in mensa. In oibus istis requirebatur lotio manuum. Nam offerendo sacrificia tangebatur sacerdos carnes sacras, & adipem, & libamenta manibus, ideo lauandus erat, & istud fiebat quotidie, cum essent aliqua sacrificia quotidiana saltem matutinum, & vespertinum: Num. 28. praeter multa alia tam necessaria quam spontanea, quae quotidie fiebant. In cremando thymiamam requirebatur munditia, quia tangebatur sacerdos sacrum thymiamam. Erat. n. tam sacrum, vt nulli homini liceret facere aliam talem compositionem ad fruendum illius odore sub pena mortis, Exo. 30. sed soli Deo datum erat. Etiam tangebatur sacerdos thymiamataria, quae erant vasa thymiamatis, & erant sacra: etiam tangebatur altare thymiamatum. Oia autem haec erant munda, ideo lauari debebat sacerdos cum cremaret thymiamam. Alia ministratio erat in dispendio lucernas candelabri, scilicet quod quotidie mane, & vespere sacerdos introiret in templum, & poneret oleum in lampadibus candelabrorum, & auferret lichnum, & asportaret exterius, quae emuncta erant in vasis, & in his omnibus tangebatur sacerdos vasa sacra: ideo lauari debebat. Alia ministratio erat dispendio panes propositionis in mensa: & ista erat valde sacra ministratio, eo quod panes illi erant valde sacri, cum non liceret eos comedere, nisi sacerdotibus Matt. 12. & adhuc in necessitate positus laicis non dareretur eis nisi mundi essent a mulieribus: primo Regum 21. In omnibus istis ministracionibus lauandi erant sacerdotes: Hoc colligitur Exo. trigesimo, scilicet. Facies labrum aeneum, & missa aqua lauabunt in eo Aarō, & filij sui manus suas, & pedes quando ingressuri sunt testimonij tabernaculum: & quando accessuri sunt ad altare, vt offerant in eo thymiamam domino, ne forte moriantur. Per ista signantur oes ministraciones supraposita. Accedere ad altare & offerre sacrificia; intrare in tabernaculum testimonij signat tres ministraciones, scilicet cremare thymiamam, dispendio lucernas in candelabro, & dispendio panes propositionis in mensa. Nam omnes istae tres ministraciones fiebant in tabernaculo, quia vasa, in quibus fiebant, erant interius. Cum autem queritur quomodo lauabantur sacerdotes: dicendum quod quando cum quae sacerdos ministrare deberet, vbi erat labrum aeneum siue mare, & auferbat sibi vestes communes superiores, & induebatur vestibus sacris: sed antequam indueretur vestibus istis depositis vestibus suis, & calcibus lauabat manus, & pedes: & tunc induebatur vestibus sacris, si esset sacerdos minor induebatur primis feminalibus sacris magnis: deinde tunica linea, & accingebat se cingulo, & imponebat cydarim capiti. Iste enim erant vestes sacerdotum minorum: Exo. vigesimo octauo. Si autem erant sacerdos magnus induebatur praedictis vestibus, vel ornamentis, quae erant communia sacerdotibus minoribus, & pontifici, & insuper induebatur aliis, scilicet tunica tota iacynthina cum tintinabulis, & malogranatis pendentibus ad pedes, & postea rationali, & ephod, & cingulo, & thyaris, & lamina aurea in fronte, Exo. vigesimo octauo.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Et sacerdotes sic induiti nudis pedibus, & tamen lotis proce debant ministrandi. Et si sacerdotes non lauarentur antequam ministrarent, & induerentur vestibus sacris moriebantur. Iste modus quantum ad aliquid tenetur a sacerdotibus nostris quando celebrare habent missam. Nam exuuntur vestibus cum munibus superioribus, & lauant manus, & tunc induuntur sacris vestibus, & tamen non moriuntur sacerdotes nostri, licet non lauerint manus, quando ministrant sicut sacerdores veteris testamenti, quia in illis istae ceremoniae erant sub maiori necessitate quam in nobis. Sciendum autem, quod istud mare aeneum habebat in circuitu suo aliquam basim, vel vas aeneum, in quo cadebat aqua de mari, quia sacerdotes lauare debebant manus, & pedes antequam ministrarent, & tamen non poterat introire in mare ad hoc, quod lauarent pedes, quia ibi submergerentur cum esset altitudo maris quinque cubitorum, vt patet in litera. Erat autem in latere illius maris quidam canalis, per quem fluebat aqua in aliquo de vas positum in pavimento, & in illo sacerdotes lauabant pedes, & forte manus. Ipsum autem mare non erat ad hoc quod intra eum aliquis lauaretur: sed ad hoc quod contineret aquam, quae funderetur ad lauandum manus, & pedes sacerdotum. Patet hoc, quia sic erat de labro aeneo quod fecerat Moyses. Nam illud habebat basim, vt patet Exo. 30. cum dicitur, quod fecerat Moyses labrum aeneum cum basi sua, & illa basis nihil erat, nisi quoddam vas positum in pavimento, in quo fluerent aquae de labro aeneo, & lauarentur ibi pedes sacerdotum, & manus.

Ad quid factum est mare aeneum, cum esset aliud in quo lauarentur sacerdotes.
Questio X.

QVAERITVR vltius, ad quid factum est mare aeneum in templo Salomonis, cum iam esset in quo lauarentur sacerdotes. Nam Moyses fecerat labrum aeneum in quo lauarentur sacerdotes quando ministraturi essent. Exo. 30. & 38. & illo existente non erat opus, quod fieret mare aeneum. Dicendum quod factum est propter duo: primo propter necessitatem: nam labrum aeneum quod fecerat Moyses erat paruum, & interdum erat necessaria multa aqua, quae non poterat contineri in labro aeneo, ideo fuit necessarium mare aeneum. De labro aeneo, patet quod paruum esset, quia erat portatile, cum deberet moueri de loco ad locum, & tamen erat aeneum, ideo si aliquantulum esset magnum cum materia esset ponderosa, non esset portatile per viam: & sic quamquam aliqua vasa debuisse esse maioris magnitudinis, non facta sunt magna a Moyses ne impedimentum afferrent ad portandum. In templo autem Salomonis non erant iam vasa mouenda de loco ad locum: ideo fierent magna quantum necessarium esset: & quia necessaria erat multa aqua ad lauandum sacerdotes: cum interdum propter multitudinem sacrificiorum multa aqua erat necessaria ad lauandum manus et pedes multorum sacerdotum, in labro autem aeneo pauca aqua contineri poterat: ideo debuit fieri aliud vas capacius, et istud fuit mare aeneum. Secundum fuit ad decorem. Nam cum templum Salomonis deberet esse aliquid admirandum pulchritudine, et preciositate, debuit hoc apparere in singulis vasis eius: et quia vasa parua non possunt esse pulchra, debuerunt esse maiora vasa in templo Salomonis, quae in tabernaculo Moysi: nam plures partes pulchritudinis et plures ornatus, et figurae variae possunt fieri in vasis magnis quam in paruis, et sic factum est de multis aliis vasis templi Salomonis, quae vt communiter fuerunt maiora quam in templo, siue tabernaculo Moysi. Hoc etiam decebat ad honestatem templi.

G. 4. N. a.

Nam cum materia vasorum esset preciosa, & vasa essent magna, ostendebat magnitudinem diuitiarum, & status, & tamen templum Salomonis fuit valde maioris honoris, & status quam tabernaculum Moysi. Item conueniens erat hoc fieri, quia templum Salomonis fuit valde maius quantitate quam tabernaculum Moysi, vt declaratum est præcedenti capi. Si ergo non essent plura vasa in templo Salomonis quam in tabernaculo Moysi, vel non essent maiora, videretur domus vacua, quia non esset proportio domus ad vasa sua, iō sicut templū Salomonis fuit maius tabernaculo Moysi, ita debuērūt proportionaliter vasa templi Salomonis maiora esse vasis tabernaculi Moysi.

Quomodo funiculus ambiens vas aeneum erat solum triginta cubitorum, cum linea perueniens à labio in labium esset decem cubitorum. Quæst. XI.

QVAERITVR vterius circa istud mare aeneū, quomodo dicitur hic, quod funiculus cubitorum triginta ambebat illud. Nam videtur hoc impossibile, quia dicitur quod linea perueniens à labio in labium erat decem cubitorū, ideo necesse erat, quod linea circumdans mare esset plusquam triginta cubitorum: Patet hoc ex regula geometrica de circulo, & diametro, scilicet quod omnis diameter triplicatus cum septima parte sui circuli complet. Triplicetur ergo diameter decem cubitorum, et addatur septima pars eius, quæ est vnus, & quasi dimidius cubitus, & si circulo diameter est decem cubitorū, erit cubitorū triginta vni, & dimidij quasi. Aliquis dicit, quod hoc prouenit ex varietate accipionis diametri circuli. Nā mare aeneum habebat in labio suo grossitiem palmi: vt patet hic in litera, ideo poterat accipi diameter eius dupliciter. Vno modo à labio in labium computando solum capacitatem maris, & non mensurando grossitiē labii ex vtraque parte. Alio modo potest accipi diameter mensurando capacitatem maris, & grossitiem vtriusque labij. Si accipiatur primo modo diameter, quod esset decem cubitorum, necesse esset, quod linea ambiens mare per solum capacitatem suam exclusa grossitiē labij esset plusquam triginta cubitorum. Accipiendo secundo modo diametrum, computando totam capacitatem maris, & etiam grossitiem labiorū, si accipiatur linea ambiens labium maris cum capacitatem & grossitiē simul erit illa linea maior quam triginta cubitorum. Quomodoque ergo accipiatur diameter, & circulus, si vno, & eodem modo accipiatur diameter, & fuerit cubitorum decem, circulus erit plusquam cubitorum triginta. Sed poterit hoc stare, quod accipiatur diameter decem cubitorum computando totam capacitatem maris, & grossitiem labiorum, & tamen quod linea circulariter ambiens non capiat grossitiem labiorum, sed solum capacitatem maris. Et ratio diuersitatis est, quia circulus ambiens totam grossitiem maris erat maior quam circulus ambiens solum capacitatem. Et licet nullus diameter triplicatus solum reddat suum circulum perfectum, tamen aliquis diameter vnicus circuli erit, qui triplicatus solum reddet alterum circulum perfectum. Et sic diameter circuli maioris, scilicet totius maris cum grossitiē labiorum triplicatus solum reddet forte circulum minorem, qui erat continens capacitatem maris sine grossitiē. Istud aliquando videtur coloratum: & tamen non stat, quia diameter circuli maris continentis totum mare cum grossitiē labiorum reddet maiorem circulum, quam sit circulus minor continens solum capacitatem maris. Quod patet, quia grossities labij erat vnus palmi, vt patet hic in litera. Accipiendo

F ergo vtrunque labium, erat grossities duorum palmorum: & sic diameter circuli maioris excederet diametrum circuli minoris duobus palmis. Et tamen duo palmi reddunt vnum cubitum, vel parum plus. Si ergo diameter istius circuli maioris comprehendendo grossitiem continebat decem cubitos, diameter circuli minoris continebat nouem cubitos, vel aliquid minus: & triplicando prouenient viginti septem cubiti, & addendo septimam partem, quæ est vnus cubitus, & quasi quarta pars cubiti erit cubiti viginti & octo, & quarta pars cubiti, & aliquid plus: & sic non erit linea ambiens triginta cubitorum, vt dicitur in litera. Dicendum ergo videtur, quod diameter circuli à labio in labium erat decem cubitorum, & circulus esse debebat triginta vnus cubiti, & quasi dimidij, & tamē scriptura sacra non curauit de modico, sed posuit numerum perfectum, scilicet triginta. Aliter posset dici secundum quosdam, quod non erat circulus iste, sed aliqua figura irregularis, quæ alio modo communicat cum natura circuli, vel accedit ad illum: & tunc poterat esse, quod diameter solum triplicatus redderet ambitum illius figuræ. Dicendum, quod non stat, quia tunc dato quod in vna parte linea decem cubitorum perueniret à labio in labium, tamen non perueniret in omnibus partibus, sed alicubi esset minor linea: ideo dicendum est sicut supra. Aliud dubium est cum diameter istius maris esset cubitorum decem, an computabatur isti cubiti cum grossitiē labiorum, vel exclusa grossitiē illa solum accipiendo capacitatem maris. Dicendum quod hoc non apparet, & tamen videtur dicendum, quod computetur sola capacitas sine grossitiē labiorum. Et apparet primo sic, quia posuit hic litera istas mensuras tanquam distinctas. Nam prius posuit, quod linea perueniens à labio in labium, erat decem cubitorum, & linea ambiens erat triginta cubitorum, & postea dixit, quod grossitudo labii erat vnus palmi. Si tamen includeretur grossities labiorum in decem cubitis, non poneretur postea, quod grossities labii erat vnus palmi: voluit ergo innuere quod istæ duæ mensuræ erant distinctæ. Secundo patet, quia dicitur, quod altitudo maris, scilicet a fundo eius vsque ad superficiem erat quinque cubitorum. Et ista erat profunditas aqua, quæ poterat capi in mari, & tamen quinque cubiti erant semidiameter maris, cum mare esset tanquam emisphaerium, & in capacitatem medietatis essent quinque cubiti, ergo diameter capacitatis erat cubitorum decem. Tertio patet, quia dicitur in litera, quod linea decem cubitorum perueniebata labio in labium. Si tamen in istis decem cubitis includeretur grossities labiorum, linea decem cubitorum non solum perueniret à labio in labium, sed etiam vltra labium, & contineret vtrunque labium.

Quomodo grossities labij erat vnus palmi, cum dicitur quod erat grossities trium vnciarum. Quæst. XII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod grossities labii erat vnus palmi: quia tertio Regum septimo dicitur, quod erat grossities trium vnciarum. Dicendum, quod vncia aliquando est nomen ponderis, & aliquando nomen mensuræ ad longitudinem mensurandam. Accipiendo secundo modo vncia est tertia pars palmi, & sic tres vncie reddunt palmum: vnde sicut dicitur, quod erat grossities trium vnciarum, ita dicitur 3. Reg. 7. ita dicitur hic quod erat grossities vnus palmi, & idem est. Aliud dubium est, quomodo dicitur hic, quod capiebat ma-

re tria millia metretas. & 3. Regum 7. dicitur quod capiebat duo millia bathos, & tria millia metretas. Dicendum quod istud dubium procedit ex errore librariorum. Nam 3. Reg. 7. non deberet dici, capiebat duo millia bathos, & tria millia metretas: sed solum capiebat duo millia bathos. Et patet hoc ex litera Hebraica, & Bibliis correctis: nam in illis non habetur nisi duo millia bathos. Prouenit occasio errandi ex glossa interlineari, quia erat glossa interlinearis 3. Reg. 7. super illam partem duo millia bathos, scilicet tria millia metretas, & imperitia librariorum illa litera fuit textui commixta, sicut in multis aliis locis sacra scriptura fit. Ratio autem ponendi illam glossam interlinearem fuit, quia hic ponebatur tria millia metretas in eodem loco, vbi 3. Reg. 7. ponebatur duo millia bathos, ideo exponitur vnum per alterum: & dicendum est, quod eadem mensura est duo millia Bathorum, & tria millia metretarum. Pro quo sciendum quod istud nomen mensura est nomen generale ad omnes mensuras, ideo non dicit aliquam quantitatem determinatam. Metreta est nomen speciale mensuræ signans certam quantitatem: vt patet Io. 2. cum dicitur, quod erant sex hydræ lapideæ posite capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Ergo metreta specialem, & determinatam quantitatem signabat. Alioquin non diceretur de qualibet hydrarum, quod caperet metretas binas, vel ternas, quia aliqua mensura esset ita parua, quod de illis caperet mille: & alia ita magna quod non caperet vnā metretam. Et sic ponitur hic metreta tanquam mensura determinata, & bathus & metreta sic habent quod bathus continet metretam, & dimidiam: ideo cum mare contineret duo millia bathos 3. Reg. 7. continebat tria millia metretas, & sic ponitur. De batho autem, & metreta non constat nobis quantum capessent, quia Ecceh. 25. ponuntur mensuræ Hebraicæ: & dicitur, quod bathus, & Ephra sunt equalia; & quod bathus sit decima pars chori. Et tamen nescimus quid sit quantitas chori, nec ephi, vt per illa cognoscamus magnitudinem bathi. Dicendum tamen quod possumus nos cognoscere nunc magnitudinem bathi certissime per magnitudinem maris aenei, quia mare aeneum erat dimidia sphaera cuius diameter capacitatis erat decem cubitorum, & semidiameter, scilicet altitudo, vel profunditas capacitatis aquæ quinque cubitorum. Et linea ambiens siue perisphaeria erat triginta cubitorum, vt litera dicit, vel proprie cubitorum triginta vnus & dimidij. Eratque corpus istud regulare; ideo cum fecerimus tale corpus; & illud aqua impleuerimus capientur in ipso duo millia bathi. Sicut dicitur 3. Reg. 7. Diuidimus ergo illam aquam in duo millia partes equalia, & erit quælibet pars vnus bathus. Ex hoc patet quantitas ephi: quia ephi, & bathus erant equalia. Ecceh. 25. Ex hoc etiam patet magnitudo chori, quia chorus continebat decem bathos: & sic essent ducenti chori in illo mari aeneo. Patet etiam quanta esset mensura gomor, quæ dabatur quotidie cuiuslibet Iudeo in deserto de manna ad comedendum Exo. 16. Nam erat gomor decima pars ephi e. cap. & sic continerentur in illo mari aeneo viginti millia gomor de aqua, & sic cognoscemus per hunc modum omnes mensuras Hebraicas. Et si quis esset valde curiosus posset facere tale opus, sed hucusque à nemine inquisitum est, quia inutile est ad rem. Et propter hoc variè dicitur à multis de capacitatem istarum mensurarum, quia nullus per istum modum certificauit adhuc magnitudinem mensurarum.

Luteres, & conchæ ad quid erant in templo Salomonis, cum in tabernaculo Moysi non fuerint. Quæst. XII.

QVAERITVR vterius circa luteres, vel conchas, de quibus dicitur hic, quod erant decem in atrio templi. Et primo quaeritur ad quid erant isti luteres, vel conchæ in templo Salomonis, cum in tabernaculo Moysi non fuerint. Et patet istud, quia inquirendo totum Exodum, in quo agitur de tota fabricatione tabernaculi, & de omnibus vasis eius, non reperietur aliquod vas, in quo poneretur aqua, nisi labrum aeneum, de quo Exod. trigesimo, dicitur quod fecit Moyses labrum aeneum cum basi sua, vt in eo lauantur Aaron, & filij sui, quādo ministraturi essent. De luterebus autem fit mentio hic, & magis 3. Reg. 7. quod essent in templo Salomonis. Dicendum autem quod luter secundum significationem suam est ad continendum aquam, quod signat nomen, scilicet luter à luo, quod est lauare, vel purgare. In mari autem aeneo etiam erat aqua: & tamen erat differentia, quia aqua maris vni erat vt lauantur ibi sacerdotes, quādo ministraturi essent: aqua luterum erat ad lauandum carnes animalium immolatorum, vt patet hic in litera: Sed obicitur, quod non lauantur carnes animalium immolatorum in luteribus, sed lauantur in probatica piscina, quæ erat ante templum Domini in Ierusalem, de qua habetur Iohā. quinto. Et vocatur probatica piscina apud Græcos. Apud Hebræos vocatur Bethsaida, & vtrunque signat, quod animalia ibi lauantur. Nam probatica dicitur à probatō, quod est ouis, scilicet quia lauantur ibi oues, & alia animalia. Bethsaida autem in Hebræo interpretatur domus ouis, quia beth signat domū, & Zon, signat ouem, scilicet oues ibi inergebantur, & lauantur. Et ista forte erat causa, quare Deus mittebat quotidie angelum suum ad piscinam illam, vt moueret aquam: & qui prior descendisset in aquam post motum eius, sanabatur à quacunque ægitudine. Io. 5. vt intelligerent Hebræi esse accepta sacrificia sua: quia aqua illa erat in qua lauabatur carnes sacrificiorum suorum. Respondendum, quod quādo offerri debebat animal aliquod in sacrificium, maxime si esset holocaustum, modus erat iste, scilicet quod offerens duceret animal viuens vsque ad portam atrij sacerdotum, & sacerdotes exhiberent ad portam atrij, & accipiebant animal de manu offerentis, ne ipse introiret in atrium, & introducebant illud in atrium. Et iugulabat animal vnus de sacerdotibus, & reliqui accipiebant sanguinem in crateris: fundebantque per gyrum altaris ad basim eius per quatuor cornua altaris secundum diuersos ritus sacrificiorum: vt patet Leui. primo, 3. & 4. & 5. & 6. Et iste qui iugulabat animal erat sacerdos: & ipse decorabat illud. Nam nulli laico licebat hoc facere, imò nec Leuitæ. Sed si aliquando esset valde magna necessitas, vt pote quod essent pauci sacerdotes, & multa sacrificia necessariò offerenda, Leuita ex quadam dispensatione poterant adiuuare sacerdotes: non quidem ad iugulandum animalia, sed ad decorandum solū, & non ad faciendum aliquas alias ceremonias sacrificiorum. Sic fuit tempore Ezechie regis quādo valde pauci sacerdotes erant de sacerdotibus Domini, & non poterant complere ceremonias, ideo adiuuerunt eos Leuita: vt patet 2. Paralipo. 20. l. sacerdotes verò pauci erant, nec poterat sufficere, vt pelles holocaustorum detraherent: vnde & Leuita fratres eorum adiuuerunt eos, donec impletur opus, & sanctificaretur antistes: regulariter ergo sacerdotes iugulabant animalia, & ipsi decorabant illa pro sacrificiis: & hoc intra atrium suum apud altare. Deinde ferebant animal integrum decoratum ad

Probatica piscina vnde Bethsaida.

Modus offerendi holocausti.

ad probaticam piscinam, quæ erat iuxta templum: & ibi aperiebant viscera animalis, & effodientes fimum lauabant intestina animalis, & caput, & pedes. Nam oia ista in sacrificio holocaustorum cremanda erant: vt patet Leui. primo. Deinde reducetes carnes lotas ad atrium sacerdotum concidebant illas in frustra, vt sic ponerent super altare, quia non erat ponendum animal integrum. Leui. primo. Et diuisis sic partibus, quia contingebat aliquid fordis mansisse in aliqua particula, lauabatur illa in luteribus, qui erant pleni aqua apud altare: imò omnes partes animalis, licet mundæ essent lauabantur, & immergebantur ibi, vt essent mundiores, & ponerentur super altare. Et ad istud proficiebant luteræ. Cum autem quaeritur, quare in sanctuario quod fecit Moyses in deserto non erant luteræ. Dicendum, quod Moyses fecit sanctuarium, vt esset portatile per desertum, & ob hoc obseruauit duo. Primum, quod non fecit multa vasa. Secundum, quod non fecit illa magnæ quantitatis, vt essent faciliter portabilia. De primo patet, quia in templo Salomonis erant multa genera vasorum in magno numero, quæ in sanctuario Moysi non erant multiplicata. Moyses namque fecit vnicum candelabrum. Exo. 25. & 23. & fecit vnicam mensam. Exo. 25. & 26. & Salomon fecit decem candelabra de auro 3. Reg. 7. & in fra in litera. Et præter ista fecit multa alia candelabra de argento, præcedenti lib. 28. cap. Fecit etiam mensas decem, infra in litera. Nam de auro, & argento multas fecit, præcedenti lib. 28. cap. Etiam fecit Moyses solum duo Cherubim in arca. Exo. 25. Fecit autem Salomon præter hæc alios duos Cherubim de lignis oliuarum 3. Reg. 6. & præcedenti cap. De secundo patet, quia eadem vasa, quæ fuerunt in templo Salomonis fuerunt & in tabernaculo Moysi, fuerunt autem maioris quantitatis in templo Salomonis quàm in tabernaculo Moysi. Et hoc patet in altari holocaustorum. Nam Moyses fecit altare altitudinis cubitorum trium, & longitudinis quinque cubitorum, & totidem latitudinis, sicut patet Exo. 27. Salomon fecit altare cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine. Alia in litera. Et generaliter erat de omnibus vasis, quod quæcumque vasa essent in templo Salomonis, maioris quantitatis erant quàm in tabernaculo Moysi. De luteribus autem sic fuit, quod in templo Salomonis fuerunt, & non in tabernaculo Moysi. Hoc autem fecit Moyses propter duo. Primum, quia si multiplicaret vasa, difficile esset illa portari: & tamen Leuitæ, qui portari erant illa per desertum, non sufficerent tanto labori. Secundum erat, quia luteræ non erant vasa magnæ necessitatis, quia sine illis poterant carnes sacrificiorum abluï in aliquo alio loco. In templo autem Salomonis non solum fuerunt vasa ad necessitatem, sed etiam ad pulchritudinem: & sic cum luteræ facerent ad magnam pulchritudinem, dato quod non esset magna necessitas ipsorum, positi fuerunt in templo Salomonis in atrio sacerdotum. De figura istorum luterum siue concharum quæri poterat hic: & tamen de hoc determinatum est 3. Reg. 7. in duabus quaestionibus.

Fecit autem, & candelabra aurea decem secundum speciem, quam iusserat ea fieri, & posuit ea in templo: quinque à dextris, & quinque à sinistris. Necnon & mensas decem, & posuit eas in templo: quinque à dextris, & quinque à sinistris: Phialas quoque aureas centum.

Fecit candelabra. Hic ponitur de illis, quæ erant in templo. Nam vasa, quæ supra posita sunt, erant extra templum in atrio eius. Et dicitur. *Fecit etiam candelabra aurea decem.* Ista erant, vt in eis lucernæ essent: vt illuminaretur totum templum. Et dicitur, quod erant decem candelabra aurea ad differentiam candelabrorum argenteorum. Nam multa quoque candelabra de argento facta sunt, vt patet præcedenti lib. 23. cap. sed ad candelabra aurea, & lucernas eorum aurum pro mensura vniuersi quæ candelabri distribuit. Si militer & in candelabris argenteis, & lucernis eorum pro diuersitate mensuræ pondus argenti tradidit. Numerus autem candelabrorum argenteorum non ponitur, sed solum aureorum: & sic etiam fit 3. Reg. 7. *Secundum speciem, quam iusserat ea fieri.* Scilicet secundum figuram, quam iusserat Salomon. Nam Salomon dedit Hiram artificii descriptionem omnium istorum, quæ fabricare debebat, & secundum illam figuram fecit illa Hiram. Vel potest intelligi de figura, quam dedit Deus. Nam in cap. isto de præcedenti dicitur de omnibus istis, quod fecerit ea Salomon, & sic iussio non refertur ad ipsum, sed magis ad Deum, vel ad Dauid. Nam Deus misit de celo quandam scripturam, in qua continebatur figura, & quantitas omnium, quæ in templo fabricanda erant: & Dauid ante mortem suam tradidit Salomoni illam descriptionem, vt secundum illam fierent omnia. Sic patet præcedenti lib. 28. cap. cum Dauid loquitur de figura eorum, quæ fabricanda erant in templo, & concludit. Omnia inquit hæc venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Et ante hoc dicitur, quod Dauid dedit Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & celariorum, & coenaculorum, & omnium aliorum, quæ erant in templo, & in atrio eius. Vel potest intelligi, quod facta sunt ista candelabra secundum figuram candelabri, quod fecerat Moyses in tabernaculo in deserto. De quo magis dicitur infra in quadam quaestione. *Et posuit ea in templo.* Scilicet Salomon posuit ista candelabra in templo, quia de eo litera loquitur. Et non est sensus, quod ipse posuerit illa sed quod iusserit poni. Nam Salomon non introiuit in templo, cum esset laicus. Sed sacerdotes introierunt. Nam cõpleto templo, & vasis eius tulerunt Leuitæ arcam fœderis, & omnia vasa sacra vsque ad portam templi: & inde accipientes ea sacerdotes introduxerunt in templum, & disposuerunt in locis suis, vt patet sequenti cap. Et vocatur hic templum domus prima templi, quæ erat exterior. Nam domus interior erat domus Sancti sanctorum: & in illa non fuerunt candelabra aliqua, nec vasa aliqua ministracionis, sed solum arca fœderis, & duo Cherubim de lignis oliuarum, vt colligitur 3. Reg. 6. & præcedenti cap. *Quinque à dextris, & quinque à sinistris.* Hic ponitur situs candelabrorum: nam vt pulchrè se haberent, & equaliter domus illuminaretur, erant quinque candelabra ad latus meridianum templi, & quinque ad aquilonarem. *Necnon & mensas decem.* Iste mensæ erant in templo in parte illa, in qua erant candelabra, & erant totidem, sicut candelabra, scilicet decem. Ad quid autem istæ mensæ erant, & curærant tot, declarabitur infra in quadam quaestione. *Posuit que eas in templo.* Scilicet in prima parte templi vbi erant candelabra, quia in sacra sanctorum nihil istorum erat, vt dictum est. *Quinque à dextris, & quinque à sinistris.* Scilicet, quinque ad latus meridianum, & quinque ad latus aquilonarem, sicut erat de candelabris aureis, vt supra patet. Aliqui libri habent. *Et panes super eas.* Scilicet posuit Salomõ panes super eas, scilicet, quia non erant ad aliud istæ mensæ, nisi ad ponendum panes super eas. De hoc tamè infra dicitur in quadam quaestione. *Phialas quoque aureas*

vas centum. Iste phialæ erant vasa vinaria pro sacrificiorum vsu, vt infra declarabitur in quadam quaestione.

Quot candelabra erant in templo Salomonis, & quare tot facta sunt: cum in tabernaculo Moysi vnicum esset. Questio. XI III.

QVAERITVR circa primum, quot candelabra erant in templo Salomonis, & quare facta sunt tot, cum esset vnicum in tabernaculo Moysi. Ad primum respondet Nicolaus, & quidam alii, quod erant vndecim candelabra, scilicet decem candelabra, quæ fecit Salomon, de quibus dicitur hic, & vnum candelabrum quod fecit Moyses, quod adhuc manebat in templo Salomonis, & erat inter candelabra alia. Sed dicendum, quod non fiat, quia plura candelabra erant: nam quædam erant candelabra aurea, scilicet de auro purissimo, & alia erant argentea. Candelabra aurea erant saltem decem, quæ fecit Salomon: vt patet hic, & 3. Regum 7. De candelabro Moysi erat dubium, an fuerit inter ista: & satis videtur quod manserit, quia aliqua, quæ erant in tabernaculo Moysi manserunt in templo Salomonis, & aliqua non, scilicet illa, quæ pertinebant ad constructionem tabernaculi non manserunt sicut tabulata, & cortinæ, & bases. Etiam illa, quibus successerunt alia vasa ad ministracionem similem. Sicut altare Moysi non mansit, quia successit ei altare magnum quod fabricauit Salomon infra in litera: & tamen non poterant esse duo altaria, sed in vnicò offerenda erant sacrificia, vt patet Leui. 17. & Iosue 22. cap. ideo illud altare Moysi cessauit quantum ad vsu. Sic etiam cessauit labrum æneum quod fecerat Moyses, vt lauarent sacerdotes in eo quando ministraturi essent, quia fecit Salomon mare æneum, quod ad hanc ministracionem sumptum est: supra in litera & 3. Reg. 7. De candelabro autem non est sic, quia non fuit assumptum nisi ad hoc quod cremaretur oleum in illo, & in candelabris, quæ postea Salomon fecit cremabatur eodem modo oleum: ideo non cessaret candelabrum Moysi propter candelabra, quæ postea faceret Salomon. Sed tunc debet dici vnum de duobus modis, scilicet quod istud candelabrum fuit vnum de illis decem candelabris, quæ dicitur fecisse Salomõ, vel adiunctum fuit illis vt essent vndecim, & fit solum mentio de decem candelabris: quia hic agitur de illis, quæ Salomon fecit in templo. Et quia solum fecit decem candelabra de auro, de illis solum dicitur: licet cum illis esset candelabrum vndecimum, quod fabricauerat Moyses. Ista erant candelabra aurea. Erant tamen alia candelabra argentea in templo, vt patet præcedenti lib. 28. cap. cum dicitur, quod dedit Dauid aurum pro candelabris aureis, & argentum pro argenteis. De candelabris tamen argenteis non dicitur quot erant, quia non fit mentio de eis, sicut de aureis propter dignitatem materie: & ob hoc multi putauerunt quod solum essent in templo ista decem, vel vndecim candelabra. De illis autem candelabris argenteis credendum est, quod fuerint in tali situ sicut aurea, scilicet totidem à dextris, quot à sinistris. Et forte credendum est, quod erant quædam candelabra aurea, & quædam argentea propter differentiam dierum, quia quædam erant dies solemnes, & alij profesti: & inter solemnes quidam erant alii solemniore: ideo totus apparatus sanctuarii, & ministrorum debebat esse differens secundum dies, & sic forte in diebus profestis ponebatur candelabra argentea, & in diebus festiuis candelabra aurea. Istud autem est aequaliter verisimile. Sed potius credendum est, quod omnia candelabra tam aurea quam argentea erant sepe posita coram domino in templo quædam à dextris,

& quædam à sinistris: & hoc quia dicitur hic in litera: quod erant decem candelabra aurea, & quinque erant ad dextram, & quinque ad sinistram: in quo innuitur quod posita fuerunt illa candelabra sic, vt semper sic manerent, quia altaria potius manerent sic candelabra argentea quàm aurea, cum illa essent in templo coram Domino diebus profestis, & candelabra aurea diebus solemnibus. Item patet hoc, quia ista mutatio candelabrorum esset si appareret populo, scilicet quod ponerent in loco manifesto vbi populus posset videre illa, & sic ex apparatu diuerso cognosceretur quis esset dies profestus, & quis solemnis: & tamen erant candelabra intra templum in loco, vbi non poterant videri à populo, cum soli sacerdotes intrarent in templum ad ministrandum, & populus foris expectaret. Sicut patet de Zacharia patre beati Ioannis baptiste, qui introiuit in templum ad ponendum incensum, & populus eum expectabat foris. Lu. primo ca. & ante fores templi pendebat velum: ita vt licet sacerdotes introirent in templum, & manerent populares ad portam templi, non videbant aliquid eorum, quæ erant in sanctuario, Non ergo ponerentur interius pulchriores apparatus pro vna die, quàm pro alia. Foris autem in atrio sacerdotum fierent pulchriores apparatus in diebus solemnibus quàm in profestis vbi populus ista posset videre, & sic fiebat. Nam sacerdotes induebantur vestibus sacris ad ministrandum, & in diebus solemnibus erant vestes solemniore. Et etiam cantus Lenitarum, & omnes ceremoniæ: vt declaratum est præcedenti lib. 23. cap. & aequaliter colligitur ibi in litera. Ideo magis videtur credendum quod omnia candelabra tam aurea quàm argentea erant semper & simul posita coram Domino in templo totidem à dextris, quot à sinistris: & tamen de argenteis non fit mentio propter causam dictam.

Quare erant tot candelabra in templo Salomonis, & cur vnicum in templo Moysi. Questio. XV.

QVAERITVR vterius, quare erant tot candelabra Salomonis, & cur vnicum erat in templo Moysi. Dicendum quod in tabernaculo Moysi non requirebantur multa candelabra, sufficiebat enim vnicum. Et causa est, quia in tabernaculo, siue sanctuario illo erant tres partes. scilicet sancta sanctorum, & pars, vel domus exterior, & atrium. In atrio non erat necessariu candelabrum aliquod, eo quod erat patens luminaribus celi. Nam atrium non habebat rectum, sed solum parietes in circuitu de velis byssinis altitudine cubitorum quinque: vt declaratum est supra 2. & Exo. 27. & luminaria celi sufficienter illuminabant atrium. Alia pars intima, scilicet Sanctum sanctorum non indigebat candelabro, eo quod pars illa debebat esse valde obscura, ne videretur secretum latens in propitiatorio vbi formabantur voces, quæ credebant esse diuina. Et ob hoc non solum non erat ibi aliquod candelabrum, sed etiam quoniam sacerdos magnus illic introire debet semel in anno, introducebat secum thuribulum plenum prunis superposito thymiamate, vt vapor grossus inde confurgens obscuraret visum eius, & non posset videre quid erat in propitiatorio inter alas Cherubim. Et si non ferret fecu istud thymiamata, moriebatur: vt patet Leui. 16. cap. Manebat autem sola domus anterior tabernaculi, in qua erat candelabrum necessarium, quia pars ista erat operata tecto, & non erat ibi aliquod secretum quod occultandum esset sacerdotibus. Et in hac domo sufficiebat vnum candelabrum, eo quod domus hæc parua erat. Nam solum erat longitudo eius cubitorum viginti, & latitudo decem: vt patet Exo. 26. Secundum

dò quia dato quòd non omnino sufficeret, non fierent multa candelabrum erat de auro purissimo & vnum talentum expensum erat in eo, & vaseius. Exo. 25. Et erat magna quantitas vnum talentum. Si autem multa candelabra fierent, oporteret expendi multum de auro, & fortè non erat tanta copia auri Israelitis exeuntibus de Aegypto. Sic enim fuit de tubis argenteis ad clangendum. Nam Deus iussit fieri duas solù Nu. 10. & hoc quia fortè nò erat copia argenti, & postea Israelita habentes argentum multum fecerunt plures tubas. Vnde in introitu in terram Chanaan quando lustrata est ciuitas Iericho, saltem erant septè buccinae, vt patet Iosue 6. cap. Tertio factum est propter difficultatem portationis. Nam erant portanda omnia vasa sanctuarij humeris Leuitarum per desertum, Num. quarto, & septimo, si multiplicarentur vasa sequeretur difficultas portandi, quia non possent tot portare, vel cum labore magno illa portaret. Ideo sufficit vnicum candelabrum in tabernaculo Moyfi. In templo autè Salomonis fuerunt multa candelabra, scilicet decem aurea, & multa argentea quorum non assignatur numerus: & hoc quia nihil istorum, què dicta sunt pro tabernaculo Moyfi impediabat in templo Salomonis. De primo patet, quia paucitas auri, & argenti non faceret, quòd essent pauca candelabra. Nam erat Salomon ditissimus in auro, & argento super alios reges: ita vt possit facere multa vasa de auro, & argento: potissime, quia Dauid reliquerat ei aurum, & argentum pro singulis vasis, scilicet aurum pro candelabris aureis, & argentum pro argenteis, & sic de omnibus alijs vasis, præcedenti lib. 28. cap. & habuerat Dauid istam multitudinem auri, & argenti in bellis, quæ fecerat contra multas gentes, & totum aurum, & argentum, quod inde acquisierat consecrauerat Domino pro ædificatione templi, & vasorum præcedenti lib. 28. cap. 2. Reg. 8. Secunda causa, quæ fuit supra prima non obstat hic, scilicet quia sufficiebat candelabrum vnicum pro tabernaculo Moyfi. Nam verum est, quòd templum Salomonis diuidebatur in tres partes sicut Sanctuarium Moyfi, scilicet in atrium exterius, & in domum primam templi, & in domum interiorum, quæ vocatur Sancta sanctorum. In atrio non erat candelabrum aliquod, quia illuminabatur lumine solis, cum non esset opertum tecto. In Sancta sanctorum etiam non erat candelabrum aliquod, vt celaretur secretum quod erat in propitiatorio, vt supra dictum est de tabernaculo Moyfi. Erat autè vñs candelabrorum in domo prima templi, & in hac erant multa candelabra, scilicet decem aurea, vel vndecim, & multa argentea. Et vnà causa fuit ad hoc maior necessitas, quàm in tabernaculo Moyfi: quia ista domus erat valde maior quàm tabernaculum Moyfi. Nam erat longitudo primæ domus tabernaculi Moyfi cubitorum viginti, & latitudo decem Exo. 26. longitudo aut primæ domus templi Salomonis erat cubitorum quadraginta, & latitudo viginti. 3. Reg. 6. & præcedenti cap. & sic area domus primi templi Salomonis est quadrupla ad aream primæ domus tabernaculi Moyfi: quod patet ducendo latera quadrata in se, scilicet latus longitudinis in latus latitudinis. Et quia longitudo domus primæ templi Salomonis erat cubitorum quadraginta, & latitudo viginti: multiplicando vnum per alterum resultant octingenti cubiti quadrati, qui complent aream domus illius. Longitudo domus primæ Salomonis erat viginti cubitorum & latitudo decem: & ducendo vnum in aliud resultant ducenti cubiti. Cum ergo area domus primæ templi Salomonis esset quadrupla ad aream domus primæ tabernaculi Moyfi requirebantur saltem candelabra in quadruplo numero ad tabernaculum.

F Moyfi: & sic essent candelabra quatuor. Alia causa fuit propter pulchritudinem, quia dato quod vnum candelabrum sufficeret ad illuminandum templum Salomonis propter pulchritudinem, & ad ostendendum magnificum ornatum templi. & honorem magnum Dei essent multa candelabra, & sic fuerunt decem aurea, & multa argentea. Tertia difficultas non obstat, quia tempore, quo durauit tabernaculum Moyfi erat portandum de loco ad locum: & si vasa eius multa essent, difficultas esset Leuitis portando illa: ideo debebant esse pauca. Postquam autem factum est templum Salomonis, non fuit portandum de loco ad locum, nec vasa mutanda: vt patet præcedenti lib. 23. cap. sed ibi manere, debebant vasa in æternum: ideo licet essent multa non præstarent aliquod impedimentum.

Quæ fuerit figura istorum candelabrorum. Quæstio. XVII.

QVAERITVR vltorius, de figura istorum candelabrorum, nam non ponitur hic, nec 3. Reg. 7. cuius figuræ essent. Quidam dicunt, quòd erant candelabra ista eiusdem figuræ cuius illud quod factum est in tabernaculo Moyfi, scilicet quia non fuit positum aliquid de figura, & quia templum Salomonis erat ad imaginem tabernaculi Moyfi: credendum esset, quod fuerunt candelabra ista ad imaginem candelabri templi Moyfi. Dicendum quòd ista ratio non concludit. Nam licet posset teneri quòd fuerit talis figura candelabrorum, tamen non sufficienter probatur ex hoc. Nam si propter hoc, quòd non describitur hic figura istorum candelabrorum deberet dici, quod fuit talis figura, sicut candelabri Moyfi: ita quia non scribitur hic pondus candelabrorum istorum deberet dici quòd quodlibet candelabrum continebat talentum auri purissimi, sicut fuit candelabrum Moyfi Exo. 25. cap. Et tamen hoc non stat, quia generaliter omnia templi Salomonis erant maioris quantitatis quam vasa tabernaculi Moyfi, sicut patet de altari holocaustorum, quod erat altitudinis cubitorum trium, & latitudinis cubitorum quinque, & totidem longitudinis in tabernaculo Moyfi Exo. decimo septimo. & in templo Salomonis erat altare cubitorum viginti latitudine, & totidem longitudine, & decem altitudine, supra in litera, & sic de multis alijs vasis. Et hoc erat, quia vasa templi Salomonis non erant portanda de loco ad locum, sicut vasa tabernaculi Moyfi. Non ergo tenet consequentia, scilicet figura candelabrorum non ponitur hic: ideo fuit talis figura sicut illius candelabri, quod fuit in tabernaculo Moyfi. Dicendum ergo videtur, quòd figura istorum candelabrorum non ponitur hic, nec fuit talis sicut candelabri Moyfi: sed quædam alia figura. Quia quando fabricandum fuit templum Salomonis, Deus misit de celo ipsi Dauid scripturam omnium, quæ fabricanda erant, scilicet cuius figuræ, & quantitatis essent, & de qua materia. Et Dauid dedit istam descriptionem Salomoni quantum ad omnia: præcedenti lib. 28. ca. Et secundum illam fecit Salomon omnia: ideo licet non dicatur cuius figuræ esset candelabrum, vel aliqd alterum, intelligendum est, quòd fuerit illius figuræ, quàm Deus designauit in descriptione illa, quàm misit ad Dauid de celo. Et hoc colligitur aliquantulum in litera, cum dicitur. Fecit etiam candelabra aurea decem secundum speciem, quàm iusserat ei fieri, scilicet Deus Dauid. Nam non refertur ad Moysem, quia Moyses non iussit fieri decem candelabra, sed vnicum. Aliter posset dici, quòd ista candelabra facta sunt ad instar candelabri quod Moyses fecit in deserto: quia aliàs

aliàs exprimeretur fortassis figura eius sicut exprimitur figura multorum aliorum, quæ non erant in tabernaculo Moyfi, & fuerunt in templo Salomonis sicut maris ænei, & luterum, & aliorum, quæ fuerunt in templo Salomonis, & tabernaculo Moyfi: & tamen non fuerunt eiusdem figuræ in vtroque, sicut fuit de altari holocaustorum: & tamen de figura holocaustorum nihil exprimitur: ideo satis verisimile est, quòd fuerint ad instar candelabri Moyfi, de quo Exo. 25. Et cum dicitur quòd facta fuerunt candelabra secundum speciem, quam fieri iussit illa Deus. Dicendum quod verum est, quòd Deus dedit certam formam ad faciendum ista candelabra: & tamen ista forma fuit illa, quam tenuerat candelabrum Moyfi: & ob hoc non fuit descripta hic, nec 3. Reg. 7. figura istorum candelabrorum, quasi iam cognita foret ex figura candelabri Moyfi, Exo. 25. Et ista positio tenetur communiter, & hanc nos sæpe asserimus. Possumus tamen vtrunque satis recte tenere. Quidquid tamen sit, etiam si dicamus, quòd fuerit figura istorum candelabrorum sicut candelabri Moyfi: dicendum est, quòd ista fuerint maioris quantitatis ponderis, quia vasa templi Salomonis vniuersaliter fuerunt plura, & maioris ponderis, eo quòd non debebant moueri de loco ad locum, & quia templum erat maius, & honorabilius, quàm tabernaculum Moyfi.

De situ istorum candelabrorum. Quæstio. XVII.

QVAERITVR vltorius, de situ istorum candelabrorum, quia dicitur hic, quòd erant decem candelabra aurea, quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. Nicolaus respondet, quòd erant omnia ista candelabra ad latus meridianum templi, & nullum erat ad latus aquilonare. Dicebantur tamen quinque ad dextris, & quinque ad sinistris, quia candelabrum, quod fecerat Moyses, erat inter ista decem, scilicet in medio, & ad dextram eius erant quinque candelabra, & ad sinistram totidem. Omnia tamen erant in latere meridiano. Motuum suum est ex situ, quem habuit candelabrum in tabernaculo Moyfi, scilicet in latere meridiano, Exo. 25. Dicendum tamen quòd hoc non stat, primo quia non est conueniens motuum ad ponendum situm in candelabris templi Salomonis argui ex situ candelabri tabernaculi Moyfi: Nam si non poneretur situs aliquis determinatus pro candelabris templi Salomonis, posset dici, quòd erat talis situs sicut candelabri in tabernaculo Moyfi. Et tamen ponitur hic, quòd erant quinque ad dextram & quinque ad sinistram: ideo non est standum situi candelabri tabernaculi Moyfi. Secundo non stat, quia in tabernaculo Moyfi erat vnicum candelabrum, ideo necesse erat, quod staret solū ad sinistram vel solū ad dextram. In templo autè Salomonis erant candelabra multa, id poterant stare quædam ipsorum ad dextram, & quædam ad sinistram. Tertio patet, quia non conuenienter dicitur quod staret quinque candelabra ad dextram candelabri Moyfi & quinque ad sinistram, quia hic absolute dicitur, quòd posita fuerunt ista candelabra in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. Ideo absolute intelligendum est, scilicet quòd quinque essent ad latus aquilonare templi, & quinque ad meridiem, quæ sunt dextra & sinistra templi. Nam cum non fiat hic aliqua mentio de candelabro Moyfi, quòd intelligeretur quòd quinque candelabra erant ad dextram illius, & quinque ad sinistram, nimis erat alienum à litera. Quarto patet, quia non ponitur conuenienter talis situs. Nam candelabra ponebantur ad illuminandum domum templi primam, & ad hoc vt æqualiter

illuminaretur, debebant candelabra æqualiter distare, vel quasi ab omnibus partibus domus. Hoc autè esset si tot candelabra essent ad sinistram partem domus sicut ad dextram. Si autem omnia essent ad partem meridianam, sicut in tabernaculo Moyfi, illuminaretur pars illa, & modicum illuminaretur pars aquilonaris. Ideo tenendum est sicut in litera dicitur, quod quinque candelabra istorum erant apud parietem aquilonarem domus, & quinque ad parietem meridianam, & in medio erat via, qua ibatur ad Sancta sanctorum. Dicendum etiam, quòd cum multa alia candelabra essent argentea, de quibus non fit hic mentio quòd illa tenebant eundem situm cum candelabris aureis, scilicet tot erant de illis ad partem meridianam cum candelabris quinque aureis, quot ad partem septentrionalem. Circa numerum lucernarum, quæ erant in istis candelabris, dicit Nicolaus, quòd erant lucernæ septuaginta, & septem, scilicet quia erant candelabra vndecim decem Salomonis, & vnum Moyfi, quodlibet habebat septem lucernas, sicut dicitur de candelabro Moyfi Exo. 25. Dicendum tamen quòd hoc non stat propter duo: Primo quia præsupponitur dubium, scilicet quòd candelabra ista essent eiusdem figuræ cum candelabro tabernaculi Moyfi, ita quòd haberent ista candelabra septem lucernas sicut illud. Sed istud est dubium, quia non constat an essent istius figuræ, vel alterius, vt dictum est præcedenti quæstione. Et si essent alterius figuræ, poterat quodlibet habere plures lucernas, vel pauciores. Secundo præsupponitur falsum, scilicet quòd essent solùm vndecim candelabra, & quodlibet haberet septem lucernas: & sic haberet vniuersa septuaginta & septem lucernas. Erant tamen multo plura, quia candelabra argentea subicitur hic. Aurea autem erant decem, vel vndecim sicut dicit Nicolaus. Et cum essent alia argentea, vt patet præcedenti lib. 28. cap. & non ponitur numerus illorum, credendum est, quòd illa essent multo plura quàm aurea propter materiae minoritatem: & sic cum eiusdem figuræ essent candelabra omnia, multo plures quàm septuaginta & septem lucernas continebant.

Quomodo erant tot mensæ in templo Salomonis, cum vnica esset in tabernaculo Moyfi. Quæstio. XVII.

QVAERITVR vltorius, circa mensas istas, de quibus dicitur, quòd erant tot mensæ in templo Salomonis, quàm in tabernaculo Moyfi vnica erat, Exo. 25. Respondendum, quòd in tabernaculo Moyfi non debuerunt esse multe mensæ. Primo quia cum esset mensa propositionis de auro purissimo, difficile erat Hebræis tantam copiam auri, & argenti habere, vt multe mensæ fieri possent inde, quia non habebant nisi quod in Aegypto rapuerant, vel commodatum susceperant. Secunda causa erat, quia ista mensa sufficiebat ad ministracionem, ad quam facta erat, vt in ea ponerentur panes coram Domino, qui vocantur panes propositionis: & ob hoc ipsa vocabatur mensa propositionis. Sed panes isti erant duodecim solū, & capiebantur in ea. Ideo non oportebat esse plures mensas. Tertia causa erat difficultas portandi. Nam omnia vasa, quæ erant in tabernaculo Moyfi, & ipsium etiam tabernaculum portabatur ad leuitis, Nu. 4. & si multiplicarentur vasa, portarentur cum difficultate, vel non possent portari: ideo debuerunt esse pauca: & sic fuit vnica mensa. De templo autè Salomonis fecus fuit. Nam ibi fuerunt decem mensæ vna aurea, & nouem argenteæ: vt colligitur hic, & præcedenti libro 28. & tertio Regum 7. Mensæ autem solùm erant decem, & vna erat aurea, vt patet 3. Reg. 7. & præcedenti lib. 28. cap. reliqua

reliquæ autem erant argenteæ eod. cap. & in vniuerso erant decem mensæ. Causa autem quare fuerunt plures mensæ in templo Salomonis quam in tabernaculo Moyfi est multiplex: prima quia templum Salomonis erat maius quam tabernaculum Moyfi. Si autem totidem vasa solum essent, videretur templum quasi vacuum: ideo debuerunt esse plura vasa. Secunda propter maiorem necessitatem ministrations, quia ad tenendum panes propositionis, ad quod facta fuerat mensa, quæ erat in tabernaculo Moyfi, sufficiebat illa, ideo non erat opus alias fieri. Tamen in templo Salomonis erant nunc aliæ ministrations, quæ fieri debebant in mensis, ideo præter mensam propositionis factæ sunt nouem aliæ mensæ argenteæ. Tertia fuit ad ornatum & propter maiorem honorem templi. Nam tabernaculum Moyfi fuit aliquid factum quasi in remediū eo tempore, quo non erat templum Salomonis: & cū ordinaretur ad illud, debebat esse perfectio maior tēpli quam tabernaculi. Ideo licet in tabernaculo Moyfi esset vnica mensa, decet plures esse in templo Salomonis: & sic fuerunt decem mensæ. Illa autem, quæ impediebant in tabernaculo Moyfi esse plures mensas, non impediunt in tabernaculo Salomonis. De primo patet, quia tempore Salomonis erat multum aurum, & argentum ad fabricandum vasa: potissime quia Dauid reliquerat pro singulis vasis aurum, & argentum in pondere certo, præcedenti lib. 28. cap. Secundum non obstat, quia licet in tabernaculo Moyfi sufficeret ad ministrations vtranque vna mensa: tamē ad ministrandum sufficenter & honorabiliter, sicut exigebatur in templo Salomonis, non sufficiebat vna mensa: ideo fuerunt plures: potissime quia in tabernaculo Moyfi erat mensa necessaria ad tenendum panes propositionis solum. In templo autem Salomonis erant mensæ necessariae ad multas alias ministrations, scilicet ad tenendum super se vasa aurea, & argentea necessaria ad ministrandum: de quo magis dicitur sequenti questione. Et ista non poterant conuenienter poni nisi in mensis, ideo fuerunt plures mensæ. Tertium non obstat difficultas portandi, quia quoad durauit tabernaculum Moyfi, portabantur vasa de loco ad locum, sed factō templo Salomonis, non erant portanda, sed in æternū in manerent ibi: ideo quotcumque vasa essent, & quantumcumque magna non obstat, quod in templo Salomonis essent: & sic erant ibi decem mensæ: aurea vna, & argenteæ nouem.

Quæ ministratio fiebat in istis decem mensis.
Questio. XIX.

QVAERITVR vterius, circa istas mensas decem, quæ ministratio fiebat in eis. Respondet Nicolaus, quod omnes istæ mensæ decem erant mensæ propositionis, scilicet ponebantur in eis panes propositionis. De istis panibus propositionis quales essent, & quæ ceremoniæ fierent circa illos, declaratum est late supra 2. capi. in quibusdam questionibus. Et dicit Nicolaus, quod cum in mensa propositionis tabernaculi Moyfi continerentur duodecim panes, quod in qualibet istarum erant duodecim panes. Et cū essent mensæ decem, erant in eis simul panes centū & viginti, & ponerentur totidē per singula sabbatha, & toridē auferrētur. Sed dicendū quod non stat, quia circa hoc est multiplex error. Primus quia Nicol. ponit esse istas mensas decem propositionis cum in qualibet earum ponerentur duodecim panes. Sed falsum est, quia mensa propositionis tam in tabernaculo Moyfi quam in templo Salomonis semper vnica fuit. Quod patet de tabernaculo Moyfi. Nam iussit Deus fieri mensam propositionis Exod. 25. & de vnica fitibi mentio, nec in aliquo libro totius sacræ

E scripturæ fit mentio, quod essent plures in ense propositionis in tabernaculo Moyfi. De templo Salomonis patet, quod esset vnica mensa propositionis. Pro quo sciendum, quod fecit Salomon decem mensas in templo, & vna erat aurea: nouem autem argenteæ, & mensa aurea erat mensa propositionis. Nouem autem aliæ erant ad alios vsus. Quod patet, quia hic dicitur, quod fecit decem mensas, quarum posuit quinque a dextris, & quinque a sinistris: & non distinguitur hic, an vna vel omnes essent mensæ propositionis: & tamen præcedenti lib. 28. cap. dicitur, quod Dauid dedit aurum ad mensam propositionis pro diuersitate mensuræ: similiter argentum in alias mensas argenteas. Ex quo apparet quod multæ mensæ erant, scilicet decem vt dicitur hic: & vna illarum vocata est absolute mensa propositionis quasi vnica vsus, & aliæ non vocatæ fuerunt sic, sed fuerunt ad alios vsus. Item patet hoc, quia 3. Reg. 7. dicitur, quod fecit Salomon altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis auream: ecce nominauit vnica mensam propositionis, & illam dixit esse auream quasi vnica esset. Hoc etiam aliquantulum colligitur hic, quia cū dicatur, quod posuit Salomon decem mensas in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram, non dixit, quod erant mensæ propositionis, sed absolute nominauit eas mensas. Secundus error Nicolai est, quia dixit quod cū in omnibus istis mensis ponerentur panes propositionis, quod erant panes centum & viginti simul coram domino semper. Sed hoc non stat, primò quia hoc erat contra legem, & nullo modo auderent Iudæi illud facere. Nam Deus iussit quod ponerentur duodecim panes coram eo, & mutaretur per singula sabbatha Leui. 24. Ideo sicut non auderent Iudæi proponere pauciores panes quam duodecim: ita nec auderent ponere plures, quia in cæremoniis erat certa regula data: & non licebat Iudæis transgredi illam multiplicando nec deficiendo: vt patet Deut. 12. scilicet: Quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino Deo tuo: nec addas quidquam, nec minuas. Nullatenus ergo auderent Iudæi ponere centum & viginti panes in mensa, nec plures quam duodecim. Secundò patet, quia istud est irrationabiliter dictum. Nam cæremoniæ fiebat cum aliquali significatione. Et ista cæremonia propositionis panum fiebat ad significandum quod memoria Israelitarū erat Domino. Nam sicut isti panes manebant temper coram Domino, ita Deus recordabatur semper Israelitarum ad benefaciendum eis: & quia tribus Israel quarum Deus recordari debebat, erant duodecim, iussit quod ponerentur duodecim panes coram eo: Leui. 24. Si autem nunc ponerentur centum & viginti panes, non maneret significatio, scilicet per coaptationem panum ad duodecim tribus Israel: & in cæremoniis potissimū erat significatio: ideo nequaquam auderent Israelitæ ponere centum & viginti panes in decem mensis coram Domino. Tertio patet, quia irrationale est asserere aliquid contra literam scripturæ addendo sine causa. Scriptura enim posuit vnica mensam propositionis Exod. 25. & duodecim panes propositionis Leui. 24. Quod autem asserantur esse decem mensæ propositionis, & centū & viginti panes in eis, non existente aliquo moruo vrgente, irrationabile est, & tamen non habet Nicolaus aliquid vnde colligat decem mensas propositionis, cū nihil tale dicat scriptura: nec habet vnde asserat centum & viginti panes super mensas propositionis: sed solum duodecim: ideo superuacuum est irrationabile hoc asserere. Quarto patet, quia potius scriptura videtur significare contrarium, scilicet quod esset vnica mensa propositionis, & hoc in duobus: primò quia cū essent decem mensæ in templo vnica

vnica erat aurea, & nouem argenteæ, vt patet hic, & magis præcedenti lib. 28. cap. & tamen si omnes decem essent mensæ propositionis, & poneretur simul in templo ad istam ministrations, non esset vnica aurea, sed multæ vel saltem omnes essent argenteæ. Sic patet de candelabris templi, quia decem candelabra aurea fecit Salomon: vt patet hic & 3. Reg. 7. & reliqua candelabra argentea, vt patet præcedenti lib. 28. cap. Secundò patet, quia cū scriptura plures mensas ponat in templo fuisse, vnica tamen nominat mensam propositionis. Nam 3. Reg. 7. dicitur, quod Salomon fecit mensam auream, in qua ponerentur panes propositionis. Si tamen essent multæ mensæ propositionis, non nominasset ibi vnica. Item patet efficacius præcedenti lib. 28. cap. scilicet dedit Dauid aurum in mensa propositionis, & argentum in alias mensas. Vna ergo erat mensa propositionis quæ aurea erat. Reliquæ autem erant alienæ, scilicet non erant mensæ propositionis, sed ad alios vsus. Dicendum ergo quod in templo Salomonis fuit sicut in tabernaculo Moyfi, scilicet quod vnica fuit mensa propositionis. Fecit tamen Salomon decem mensas vnā auream, & nouem argenteas. Aurea mensa erat mensa propositionis, & in ea erant panes duodecim, qui tollebantur per singula sabbatha, vt alij noui & recentes ponerentur. Aliæ nouem mensæ erant tanquam repositoria vasorum aureorum, & argenteorum. Nam erant multa vasa aurea, & argentea ad ministrandum coram Domino in illis, scilicet pro libamentis, sicut dicitur hic de centum phialis aureis. Erant etiā acceptabula, cyathi, mortariola, & thuribula, & alia multa, de quibus Exo. 25. Et dato quod non essent alia vasa, nisi ista centum phialæ, opus erat haberi mensas, in quibus ponerentur ad promptū ministrandum: sic enim fit quando ministratur dominis ad mensam. Nā in vna mensa comedit Dñs, & in alia sūt vasa argentea, & aurea, quibus ministratur: & quia vasa, quibus ministrabat Dño erant multa, id opus erat haberi multas mensas: & sic fuerunt nouem mensæ, in quibus reponerent vasa: & quia positio panum erat ministratio magis sacra quam tenere vasa, quibus ministrabatur Domino, fuit mensa propositionis aurea, quia ad excellentius ministeriū erat, & mensæ aliæ fuerunt argenteæ ad reponendum in eis vasa.

De ordine istarum mensarum, & situ.
Quest. XX.

QVAERITVR vterius, de ordine istarum mensarum, & situ, quia dicitur, quod posuit Salomon decem mensas in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. Nicol. dicit, quod fuerunt decem mensæ factæ a Salomone, & vna facta fuerat a Moysē, quæ adhuc manebat, & illa fuit posita in medio aliarum, scilicet quinque ad dextram eius, quinque ad sinistram. Et tamen omnes istæ vndecim mensæ erant ad latus aquilonare, sicut in tabernaculo Moyfi mensa propositionis erat ad latus aquilonare. Exo. 26. Sed dicendum, quod hoc non stat: primò quia Nicolaus non habet conueniens motuum ex situ mensæ in tabernaculo Moyfi ad ponendum situm eius in templo Salomonis. Nā in tabernaculo Moyfi erat vnica mensa, & non poterat esse nisi in vno latere tabernaculi, & sic cū fuerit in latere aquilonari non poterat esse in meridiano. In templo tamen Salomonis fuerunt decem mensæ, & poterant quedā esse ad latus meridianum, & quedā ad aquilonare. Secundò patet, quia si non poneretur in scriptura aliquis situs mensarum in templo Salomonis poterat argui quam rationabiliter, quod taliter situarentur mensæ in ipso, scilicet ad latus aquilonare,

sicut in tabernaculo Moyfi. Et tamen ponitur hic, quod erant quinque mensæ ad dextram, & quinque ad sinistram, vt dicitur hic, ideo non est dicendum quod erant omnes ad latus aquilonare. Tertio patet, quia iste sensus Nicolai videtur nimis distortus, & non conueniens literæ, quia dicitur hic, quod erant quinque mensæ a dextris, & quinque a sinistris absolute, & non dicitur a dextris cuius, vel sinistris erant, ideo intelligendum est, quod erant ad dextram, & sinistram domus, scilicet quod quedam mensæ erant ad dexteram partem templi, scilicet ad partem aquilonarem, & aliæ mensæ erant ad sinistram, scilicet ad latus meridianum. Quod autem intelligatur a dextris, & a sinistris mensæ quam fecerat Moyses nimis est extraneum: cū non fiat hic mentio aliqua de mensa, quam fecit Moyses. Item istud non est contra significationem, quare posita fuit mensa in tabernaculo Moyfi in latere meridio. Nam vt declaratum fuit Exo. 26. mensa fuit posita in latere aquilonari, quia per mensam designatur totus cibus, & humana sustentatio: & tñ terræ nascencia sunt ex parte aquilonari orbis. Nam aquilonare, et australe siue meridianū sūmunt per respectū ad æquinoctiale, quod est mediū mūdi, & vocatur cingulus motus primi mobilis, scilicet pars mundi declinans ab æquinoctiali versus polum arcticū vocatur aquilonaris: & pars declinans versus polum antarcticū vocatur australis, siue meridiana: & quia tota habitatio hominum est cura æquinoctialem versus polum arcticū cum, omnia terræ nascencia per cultum hominum sūt in plaga aquilonari. Vnde recte mensa propositionis, per quam significabatur vniuersitas terræ nascentium posita fuit in latere aquilonari: ita nūc fieret. Nam si istæ mensæ essent decem, cū vnica erat mensa propositionis, vt præcedenti questione declaratum est, illa poneretur cum aliis quatuor ad partem aquilonarē, & istud tenendū: nec potest litera conuenienter adaptari alteri sensui.

Quæ vasa erant pertinentia ad altare holocaustorum.
Questio. XXI.

QVAERITVR vterius, circa centum phialas de quibus dicitur hic, quod erant super mensas, quæ vasa erant ista pertinentia ad ministerium altaris holocaustorum, vt funderentur liba cum eis, scilicet vinum, & oleum super carnes sacrificiorum, & similia. Pro quo sciendum, quod altare holocaustorum habebat duplicia vasa: quedam erant ministrations nem mundam, & honorabilem, & alia ad ministrations nem commaculatiuam. Prima vasa erant aurea, & argentea, & erant reposita in mensis istis argenteis intra templum, & partim in exedris chesaurariorū custodiebantur a Leuitis. Alia vasa erant aenea, & erant in actio sacerdotum apud altare holocaustorum, vel pendebant de cornibus eius: prima vocantur phialæ, cyathi, thuribula, acceptabula, & mortariola. Et dicuntur esse vasa ad liba fundenda, Exo. 25. Vocantur liba vinum, & oleum: nam in sacrificiis ponebantur libamēta, quæ sunt quinque, scilicet sal, thus, vinum, oleum, & similia. Num. 25. & Leui. 2. Et aliqua vasa istorum erant ad ponendum in eis similia. Et vocantur acceptabula ab accipiendo, quia ampla erant, & lata, & in eis accipiebatur similia. In phialis, & cyathis ponebatur vinum, & oleum ad fundendum super carnes animalium immolatorum. In thuribus & mortariolis accipiebatur thus, quod cremabatur cum in carnibus sacrificiorum: & hæc omnia erant libamina: ideo dicitur quod erant ista vasa ad liba fundenda, id est, ad tenendum in eis libamina, & fundendum super carnes animalium immolatorum. Hic autem solum ponitur phialæ

Phialæ centum. Intelligendum tamen est etiam de aliis vasis, scilicet acceptabilibus, cyathis, mortariolis, & thuribulis: quia non fuerunt pauciora vasa in templo Salomonis quam in tabernaculo Moyfi. Potissimum quia 3. Reg. 7. ponitur, quod Salomon fecerit in templo phialas, mortariola, & thuribula de auro purissimo: & non solum phialas, sed etiam omnia alia vasa similia, quæ pertinebant ad ministracionem mundam altaris holocaustorum ponebatur super nouem mensas argenteas in templo. De vasibus æneis, quæ pertinebant ad ministracionem immundam altaris dicitur infra in quadam quæstione.

Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica, quæ textit ære. Porro mare posuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas; & compleuit omne opus regis in domo Dei: hoc est, columnas duas, & epistylia, & capita.

Fecit etiam. Hic ponitur fabricatio eorum, quæ erant extra templum, scilicet de atrio, & vasibus eius: & dicitur. *Fecit etiam atrium sacerdotum.* Istud erat, in quo sacerdotes faciebant sacrificia, & ministraciones laudis diuinæ, & Leuitæ apud eos canebant. Et vocatur atrium sacerdotum ad differentiam aliorum atriorum. Nam extra templum ad partem orientalem eius erant quatuor atria, scilicet atrium sacerdotum atrium virorum mundorum, atrium mulierum mundarum: atrium immundorum virorum & mulierum & gentilium: de quibus latè declaratum est 3. Reg. 7. in quadam quæstione. Istud atrium sacerdotum erat quadratum habens parietes in circuitu parum eleuatos à paucissimo, solum vt distinguerentur sacerdotes a laicis loco: & tamen non occultabantur ab eorum conspectibus vt viderent laici ministraciones quas faciebant sacerdotes. Et istud atrium erat excellentius aliis propter sacerdotes, qui ibi erant, & propter sacras ministraciones, quæ fiebant. Nam ibi erat altare holocaustorum, & mare æneum, & luteræ, & multa vasa sacra. *Et basilicam grandem.* Aliqui intelligunt quod erat ista basilica atrium sacerdotum, sed falsum est: vt dicitur infra in quadam quæstione. Est autem basilica proprie domus regis dicta à basileon quod est rex, & inde tractum est, quod quodlibet edificium magnum, & quasi regale vocetur basilica: & ita erat de atrio templi: iō vocatum est basilica. Est autem basilica hæc atrium exterius, vt infra declarabit. *Et ostia basilicæ, quæ textit ære.* i. fecit ostia in basilica, quæ textit ære. Ista fuerunt quatuor ostia in quatuor lateribus, vel partibus atrij, de quibus infra dicitur: & fuit istud es pulchrum ad ostendendam pulchritudinem domus. Erant autem portæ lignæ: & tamen erant operæ laminis æneis de greco corintho, quod est pulchrum æs velut aurum, de quo infra dicitur in quadam quæstione. Et differabant istæ portæ atrij à portis templi, quia portæ templi erant operæ laminis aureis, vt patet 3. Reg. 6. & præcedenti cap. Portæ autem atrij, de quibus hic dicitur, erant operæ laminis æneis. Porro mare posuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem. De fabricatione istius maris supra dictum fuerat: hic autem agitur de situatione eius. Erat autem mare in atrio sacerdotum. Istud mare est, quod vocat mare æneum, in quo lauabant sacerdotes, & positum erat super duodecim boues æneos: & erat in atrio

sacerdotum, & non intra templum: quia quicumque sacerdotes ministraturi essent in sanctuario, lauare debebant manus, & pedes in mari æneo, sicut lauabat in labro æneo Moyfi. Exo. 30. Nam istud mare successit illi labro æneo, & si esset in templo, oportebat quod sacerdotes ingrederentur immundi in templum, & lauarentur ibi, & aliquando deberent intrare in templum, vt lauarentur ibi ad ministrandum exterius in atrio, scilicet in altari holocaustorum, quod foris erat: ideo debuit esse foris in atrio sacerdotum istud mare: Et dicitur quod erat in latere dextro, scilicet ad Meridiem. Nam si quis exiret de templo procedendo contra Orientem, habebat latus dextrum ad meridiem, cum porta templi esset ad partem orientalem eius. Et dicitur contra Orientem, scilicet apud introitum atrij: & in parte illa erat meridianum latus. Ad euidenciam huius considerandum est, quod atrium sacerdotum erat quadratum, & erat anteportam templi ad orientalem partem eius, & erat magis propinquum Orienti quam templum. Vnde latus occidentale atrij & orientale templi erant propinqua, licet non coniungerentur: quia inter illa erat porticus templi, quæ vocabatur porticus Salomonis. Et latus meridianum atrij correspondebat lateri meridiano templi, & sic de aquilonari. Et paries orientalis atrij erat maxime distans à templo quam aliqua alia pars atrij. Ideo si aliquid erat contra partem orientalem atrij, erat nimis elongatum à templo, & in parte illa erat introitus ad atrium. In parte autem illa erat mare æneum: & sic magis elongatum erat mare æneum à templo quam alia vasa. Et tamen latus Orientale siue paries, apud quem erat istud mare extendebat se in latus, & copulabat duo latera, scilicet meridianum parietem & aquilonarem: vt sic clauderetur templi atrium: & in parte illa, qua paries Orientalis coniungebat se meridiano efficiens angulum, erat mare æneum. Et sic magis elongatum erat mare æneum: & sic erat mare æneum contra Orientem, & ad meridiem. *Fecit autem Hiram lebetes.* Hic agitur de quibusdam vasibus altaris holocaustorum quæ pertinebant ad ministracionem immundam, erant quæ extra templum in atrio sacerdotum. Vocantur lebetes caldarie æneæ, in quibus suscipiebantur cineres de altari holocaustorum, vt declarabitur magis infra in quadam quæstione. *Et creagras.* Vocantur creagræ quidam vincini ænei, scilicet coclearia ferrea, quæ vocantur fuscina, vel tridentes: & sunt ad mouendum carnes in olla, vel cacabo: & ad leuandum inde quod coquitur. Ad quid autem ista proficerent in sanctuario, infra dicitur in quadam quæstione. *Et phialas.* Sunt phialæ vasa vinaria, vel aquatica: & non sunt istæ phialæ, de quibus dicebatur supra, quod fecit Salomon phialas aureas centum, quia illæ erant aureæ, & istæ æneæ. Etiam quia illæ deponerentur intra templum super nouem mensas argenteas. Istæ autem phialæ æneæ erant ad fundendum liba, vt patet Exo. 25. & declaratum fuit supra in quadam quæstione. Iste autem phialæ non erant ad liba fundenda, sed ad ministracionem minus honorabilem, & minus sacram, cum essent æneæ; & poterant esse istæ phialæ ad reponendum aliquid de vino, vel oleo, quod non cedebat sacrificijs: vt infra declarabitur in quadam quæstione. *Et compleuit omne opus regis in domo Domini.* i. omne opus quod iusserat fieri rex: Nam istud opus non erat regis, sed pro ipso, quia nihil pro eo factum est de his, sed pro Deo. Erat tamen opus regis in quantum ipse iubebat illud fieri, & faciebat expensas. Et hoc declarat, cum dicitur in domo Domini, scilicet quod opus istud erat domus Domini, id est templi: Ista omnia fecit Hiram, quia ipse erat princeps omnium artificum: vt patet supra c. 2. *Hoc est columnas duas.* Hic explicat, quod supra dictum fuerat, quod compleuit omne opus regis in domo

mo Domini: & istud opus est, quod sequitur, scilicet columnæ duæ &c. Non est tamen intelligendum, quod hic omnia vasa exprimantur, quia multa subtrahuntur: ideo expressis quibusdam nominatim postea ponitur clausula generalis, scilicet, & omnia vasa fecit Salomoni. Istæ duæ columnæ erant, quæ posite fuerunt ante fores templi ad partem Orientalem in porticu eius, de quarum fabricatura patet 3. Reg. 7. *Et epistylia, & capita.* Epistylia columnarum ponebantur super columnas in summitate earum, ideo vocantur epistylia. Sub epistylis, quod est supra, & hastile, quia super hastilia columnarum erant posita. Capita autem erant alia partes super epistylia. Pro quo sciendum, quod in qualibet columna erant quatuor partes distinctæ. Prima erat hastile, quod proprie vocabatur columna: & istud erat longum, & rotundum, & grossities sua erat regularis, tanta erat grossities eius in vna parte sicut in alia, & erat longitudo eius decem & octo cubitorum: & vocatur ista pars hastile, quia in modum hastæ erat facta, scilicet maior erat longitudo quam grossities, & ipsa grossities rotunda erat. Secunda pars erat basis. Nam columnæ consueverunt locari super bases, quæ sunt ampliores quam hastilia columnarum, & hoc vt ipsa hastilia non submergantur in terra propter acutiem, quod non fiet, cum supponuntur hastilibus. Bases autem latæ sunt, & sunt corpora irregularia. Non æqualiter grossa in omnibus partibus, & vt communiter magis ampla quam alta. Iste bases erant altitudine cubitorum octo: vt infra probabitur: de latitudine earum non potest probari quanta esset. Tertia pars columnæ erat caput, vel epistyle: & erat quedam pars, quæ ponebatur immediate in summitate columnæ, cuius altitudo erat quatuor cubitorum, 3. Reg. 7. Quarta pars erat caput, siue capitellum, quod idem est. Et erat quedam alia pars posita super epistyle columnæ. Et istud caput in parte inferiori erat latum, & in superiori terminabatur in acutum: & erat altitudinis cubitorum quinque, vt patet 3. Reg. 7. Et am bæ istæ partes vocantur ibi capitella, siue capita, ideo dicitur, quod super vnum capitellum erat aliud capitellum. Hic autem melius nominatur, vt cognoscatur distinctio. Epistylia & capita, quia epistylia sunt, quæ ponuntur immediate super hastilia columnarum: capita autem, vel capitella, quæ ponuntur in summitate totius columnæ. Et hoc proprie dicitur, quia caput summitatis rei est: ita ista pars sola, quæ ponebatur in summitate columnæ caput, vel capitellum appellari debebat. Ex hoc autem apparet, quod licet omnes istæ quatuor partes prædictæ possint appellari partes columnæ, nulla vocatur proprie columna nisi prima, eo quod illa retinet figuram columnæ: & sic vocatur columna illud hastile solum, tertio Regum septimo, & tamen præcedenti capitulum, vocatur columna illud corpus coniunctum ex omnibus istis quatuor partibus. Et ex hoc tollitur difficultas, quæ oritur ex litera præcedenti capitulum, & tertio Regum septimo: nam tertio Regum septimo, dicitur, quod erat altitudo columnæ cubitorum decem & octo: & præced. cap. dicitur, quod erat altitudo triginta quinque cubitorum, concordatur sic, scilicet quia hastile columnæ vocatur columna, & illud erat altitudinis cubitorum decem & octo. Epistyle siue capitellum primum, quod ponebatur super columnam erat cubitorum quatuor. Capitellum secundum erat altitudinis cubitorum quinque 3. Reg. 7. & sic erat simul altitudo cubitorum viginti septem. Manet autem basis columnæ, cuius altitudo non fuit posita, ad complendum ergo cubitos triginta quinque, quæ ponuntur præced. cap. necesse est, quod basis esset altitudinis cubitorum octo, & sic tota columna erat triginta octo cubitorum. De base autem columnæ, vt communiter non fit mentio, quia manifestum est, quod si columna erat, haberet basis

sem. De epistyli & capitello non erat tamen manifestum, saltem de altero ipsorum, ideo expressum est de eis.

Et quasi quedam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia. Malo granata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita vt bini ordines malo granatorum singulis retiaculis iungerentur, quæ protegeret epistylia, & capita columnarum. Bases etiam fecit, & conchas quas superposuit basibus, mare vnum, boues quoque duodecim sub mari. Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vasa fecit Salomoni Hiram pater eius in domo Domini ex gre mundissimo. In regione Iordanis fudit ea rex in argillosa terra, inter Sochor, & Saredatha. Erat autem multitudo vasorum innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus græis.

Et quasi quedam retiacula, quæ capita tegerent super epistylia. Scilicet fecit Hiram retiacula quedam in capitibus columnarum, quæ erant super epistylia: scilicet in epistylibus non erant aliqua retiacula, sed in capitibus, quæ erant in summitatibus columnarum, erant ista retiacula, vt quidam volunt, sed falsum est, vt patet infra hic, tamen solum dicitur de retiaculis capitellorum, & non epistylum. De istis retiaculis, scilicet, quomodo essent septem versus retiacula, & qualiter sculpta patet tertio Regum septimo, & ibi declaratum est, & etiam præcedenti cap. Et vocantur retiacula, quia in modum retis facta erant, scilicet capitella columnarum perforata erant ad modum retis; vt introiret lumen solis per foramina ipsa, vt sic pulchritudo ostenderetur in opere. *Malogranata quoque quadringenta.* Scilicet, in qualibet columna erant malo granata quadringenta. Sed obijciatur, quia 3. Reg. 7. dicitur quod erant ducenti ordines malo granatorum in capitello secundo, & similiter in primo, ideo necesse erat quod in ambobus capitellis simul essent quadringenta malo granata. Etiam Iere. 52. vbi agitur de istis malo granatis columnarum, dicitur, quod erant malo granata nonaginta & sex dependentia. Dicendum quod istud inconueniens insurgit ex eo quod litera ista corrupta est: nam deberet dici malo granata quoque quadringenta, & dicitur quadringenta. Fuit autem error ex impenia scriptorum propter similitudinem nominis, quia non adnererunt an scriberent quadringenta, vel quadringenta. Patet autem iste error ex litera Hebraica hic: vbi ponuntur quadringenta malo granata. Et consonat hoc literæ, quæ habetur tertio Regum secundo, vbi ponuntur ducenti ordines malo granatorum. Nam ducenti ordines continent quadringenta malo granata, scilicet in quolibet ordine duo malo granata: quia ordo non constituitur ad minus nisi ex duobus. Quomodo autem fiet litera Ieremia quinqueagesimo secundo, vbi ponuntur solum malo granata nonaginta & sex, dependentia, declaratum est tertio Regum septimo, in quadam quæstione. *Et retiacula duo.* Retiaculum accipitur dupliciter. Vno modo pro vno versu, vel linea retiaculi. Alio modo pro vno ordine retiaculorum. Pro quo sciendum, quod in quolibet capitello

columnarum, scilicet in duobus capitellis ipsarum erant duo ordines, vel congregationes retiaculorum. Et ordo superior retiaculorum continebat septem versus, vel lineas retiaculorum in gyro capitelli: scilicet septem circulos retiaculorum. Et ordo inferior continebat totidem retiacula & circulos. Et pater hoc, q. 3. Reg. 7. dicitur, quod erant in capitulo vno septena versus retiacula. Et tamen non vocantur septena, nisi sint ad min⁹ quatuordecim dissoluta per duo septem. Et sic possunt vocari illa retiacula quatuordecim vel duo retiacula, id est duo ordines retiaculorum, & ita accipiuntur hic. Ita ut bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungerentur. Ad intelligentiam huius considerandum est, quod ut dictum fuit supra, super hastile columnæ ponebatur im. mediare epistyle, & super epistyle ponebatur capitellum. In loco autem ubi epistyle coniungebatur hastili, vel columnæ erat quidam circulus grossus in lapide factus per cauationem, sicut videmus fieri in multis columnis: & super illum circulum pendebant centum malogranata: & sub circulo pendebant totidem. Ervnum malogranatum superius respiciebat aliud malogranatum inferius sibi oppositum: & ambo constituiebant vnum ordinem. Et isto modo in circuitu illius circuli erant centum ordines malogranatorum constituti ex ducentis malogranatis, quorum centum erant superius & ceterum inferius. Rursus in loco ubi capitellum columnæ coniungebatur epistyle erat alius circulus grossus de ipso lapide: & super ipsum pendebant centum malogranata: & sub ipso totidem, & constituiebant alios centum ordines malogranatorum: & sic erant ducenti ordines malogranatorum in qualibet columna, in quibus erant quadringenta malogranata. Et isto modo accipiuntur ordines malogranatorum in libris Regum. Hic autem aliter accipiuntur, quia solum possunt assignari quatuor ordines malogranatorum. Erant autem duo retiacula solum in qualibet columna: id est solum quatuor ordines malogranatorum: & tunc accipitur ordo malogranatorum pro vno circulo malogranatorum. Nam in epistyle erat circulus de lapide, & super circulum erant centum malogranata in gyro: & illa vocatur vnus ordo malogranatorum, & sub circulo erant totidem malogranata, & faciebant alium ordinem. Apud circulum autem, qui erat in capitulo super epistyle: erant alij duo ordines malogranatorum: scilicet centum in quolibet ordine. De istis ordinibus malogranatorum dicitur quod coniungebantur duobus retiaculis: scilicet quod sub vno retiaculo, in quo erant septem versus retiaculorum erat duo ordines malogranatorum, & apud aliud retiaculum in quo erant septem alij versus, erant ordines duo malogranatorum. Erant autem ista retiacula sic disposita, quod in capitulo erat vnum retiaculum: scilicet vnus ordo retiaculorum, qui continet septem versus retiaculorum: & istud retiaculum erat in medio capitelli: & in extremitate inferiori eius erat circulus grossus de lapide, in quo pendebant ducenta malogranata: centum superius, & centum inferius: & sic erant isti duo ordines malogranatorum apud retiaculum vnum. s. sub ipso. In epistyle autem in medio eius erat aliud retiaculum continens septem versus retiaculorum, & sub ipso erat circulus de lapide in extremitate inferiori epistylis: & ibi erant duo ordines malogranatorum, sicut supra declaratum est. Et isti etiam duo ordines erant sub retiaculo, & sic bini ordines malogranatorum singulis retiaculis iungebantur. Qui protegerent epistylas & capita columnarum. Id est ista retiacula tegebant capita columnarum et epistylas. Accipitur protegere, id est tegere. Nam sicut hic dicitur, quod retiacula protegerent capita, et epistylas: ita dicitur supra quod

quedam retiacula erant, que capita tegerent super epistylas: Ex hoc patet contra illos, qui ponebant retiacula solum esse in capitellis columnarum, quia non solum debent poni in capitellis sed etiam in epistylis, cum dicitur quod retiacula tegebant capita, & epistylas: & hoc erat, quia erant retiacula in superficie epistylium, & capitum columnarum. Bases etiam fecit, & conchas, quas superposuit basibus. Aliqui erant circa hoc: putant enim quod isti sint bases columnarum superpositarum, Nam manifestum est, quod istæ columnæ bases haberent, quibus initerentur, & mouentur propter duos. Primo quia ante hoc dicebatur de columnis, & partibus earum, & pulchritudine, ideo cum subdatur hic de basibus, videtur intelligi conuenienter de basibus columnarum. Secundo quia de omnibus partibus columnarum dictum est supra: scilicet de hastili, & epistyle, & de capitulo: nec deficit aliquid nisi basis. Cum ergo dicatur hic de basibus, oportet intelligi de basibus columnarum. Dicendum tamen, quod non stat, quia dicitur hic quod fecit bases, & superposuit eis conchas. Si autem istæ bases essent columnarum, non supponerentur eis conchæ, sed columnæ: ideo dicendum quod istæ bases erant sedes quadratæ luterum pulchra varietate factæ. Nam in qualibet basi erant quatuor rotæ, & leones, & cherubim, & in medio basis foramen in quo locabatur concha, vel luter. Et patet quod intelligatur de hoc, quia supra in litera dicitur, quod fecit Hiram decem conchas, & posuit quinque a dextris, & quinque a sinistris, ut lauerent in eis sacerdotes omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant. Nunc autem dicitur de basibus illarum concharum: quia non fuerat supra facta mentio de eis, & non declaratur late fabricatura basium istarum: eo quod 3. Reg. 7. posita fuit ista fabricatio latissime: & non dicitur hic quot erant istæ bases: quia manifestum est, quod erant decem. Nam istæ bases erant pro conchis. Erant autem decem conchæ, ut patet supra in litera: ideo necesse erat esse bases decem. De istis conchis dicendum quod vocantur luteræ. 3. Reg. 7. & proprie vocantur sic a luo id est abluo, quia in eis abluiebantur carnes. Nam supra in litera dicitur, quod in eis lauabantur omnia, quæ sacerdotes in holocaustum oblaturi essent. Differentia autem istarum concharum, & maris enei erat: quia licet in vtrisque contineretur aqua: tamen in mari eneo solum lauabantur sacerdotes quando ministrare deberent. In luteribus autem siue conchis lauabantur omnes carnes sacrificiorum, de quo magis supra declaratum est. Erant autem luteræ istæ locati sic, scilicet quinque ad dextram, & quinque ad sinistram: & hoc respectu atrij sacerdotum. Nam atrium sacerdotum quadratum erat, ut supra dictum fuit, & in latere orientali erat introitus per medium parietis illius, & ad dextram partem illius introitus, scilicet versus parietem meridiana atrij erant quinque luteræ: & ad sinistram, scilicet ad latus aquilonare erant alij quinque luteræ. Mare autem eneum erat ad latus meridiana versus partem orientalem, scilicet apud angulum: vbi concurrunt latus orientale, & meridianum. Mare vnum bonumque duodecim sub mari. Istud erat mare eneum, in quo lauabantur sacerdotes, & erat vnicum: quia tantæ capacitatis erat, quia ibi capiebatur aqua ad hoc quod lauarentur omnes sacerdotes, & adhuc plures. Nam duo millia batos capiebat, ut patet 3. Reg. 6. & hic dicitur quod capiebat tria millia metretas. & dicitur mare vnum ad dextram præcedentium, s. concharum. Nam decem conchæ cum basibus suis factæ fuerant: ita putaretur, quod erant plura maria enea: id dicitur mare vnum, quasi dicat, licet esset plures conchæ, tamē mare vnicum erat; & erant duodecim boues enei sub mari. Nam

Nam fundus maris locabatur super dorsa bouum, & erant posteriora bouum iuncta sub mari. Facies autem eorum erant exterius, & erant quatuor boues contra Orientem, & quatuor contra Occidentem, & totidē ad Aquilonem, & totidē ad Austrum, ut patet supra in litera. Et lebetes. Sunt caldarie ad euacuandum cineres de altari holocaustorum, ut ponantur extra templum. Vel sunt ad coquendum carnes sacrificiorum, quæ perrirent ad sacerdotes, & populares offerentes: ut infra declarabitur in quadam questione. Et creagras, s. coclearia ferrea ad mouendum carnes in olla, & leuandū inde, quæ vocantur fuscina, vel tridentes. Et phialas. Sūt vasa enea ad continentium vinum, vel oleum residuum de sacrificiis: ut infra declarabitur. Et omnia vasa fecit Salomon Hiram. Scilicet omnia vasa aurea argentea, & enea. Ut n. nō cogeretur scriptura notare omnia in particulari, posuit clausulam generalē, dicens, quod fecit omnia vasa: & quamquā omnia ista vasa possint intelligi de aureis, argenteis, & eneis: tamē magis intelligi debet de eneis: quia sequitur in litera, quod in regione Iordanis fudit ea rex in terra argillosa: & in ista fusio non fiebat in vasis aureis, & argenteis, sed solum in eneis. Et magis patet hoc, quia dicitur in litera de are mundissimo. Pater eius. Vocatur Hiram pater Salomonis, non quod vere esset pater Salomonis, quia Salomon erat filius Dauid: sed quia Salomō vocabatur eum patrem propter auctoritatem, & peritiam artis, quia tam peritus erat circa omnia artificia, quod ab omnibus honorabatur, & rex vocabatur eum patrem. Sic etiam Hiram rex Tyri vocabatur istum Hiram artificem patrem: unde dixit, misit tibi Hiram patrem meum, supra cap. 2. In domo domini. Id est ad ministerium domus Domini: & non est sensus quod facta sūt ista vasa in domo Domini. Nam facta sunt in regione Iordanis. cum dicitur in litera, quod fudit ea rex in regione Iordanis in terra argillosa. Sed erant omnia ista vasa ad ministerium domus Domini: eo quod omnia vasa enea erant ad subferiendum altari holocaustorum. Ex are mundissimo. Hic determinatur de quibus vasis intelligatur istud. s. quod licet dicitur de omnibus vasis, nō intelligatur de omnibus, sed solum de eneis: quia ex are mundissimo facta sunt. Et vocatur are mundissimum, id est purissimum, quod non haberet feces aliorum metallorum impuriorem. Vel vocatur are mundissimum are corinthum, de quo infra dicitur in quadam questione. In regione Iordanis fudit ea rex. Scilicet, omnia ista vasa de are facta sunt opere fusorio in terra Iordanis, scilicet in campestribus circa Iordanem. Et hoc fuit, quia apud Iordanem terra argillosa, in qua funderentur vasa: & dicitur quod fudit ea rex, i. præcepit fundi. Nam ipse nihil faciebat, sed quod quis iubet fieri dicitur ipse facere. In argilofaterra. Argilla est terrena bene commiscibilis, de qua figuli fingunt vasa testea. Talis autem terra requirebatur ad faciendum formas fusorias: sicut videmus in fabricatione campanarum. Et quia multa vasa enea erant necessaria pro quorum formis fusoriis requirebatur multa argilla, fuit facilius, quod fieret ista fusio vasorum in terra argillosa, quam quod fieret in Ierusalem, & mitteret Salomon pro argilla ad regionem Iordanis, de qua formarentur figuræ fusoria. Inter Sochoth, & Saredatha. Duæ vrbes sunt istæ in campestribus Iordanis, & inter eas est terra argillosa, & sunt in regione Iordanis non multum distantes ab vrbe Iericho. Istæ vrbes vocantur 3. Regum 7. Sochoth, & Sarthan: nec est mirum, quia in nominibus Hebræis sepe mutantur aliquæ literæ, vel syllabæ, & interdum eadem res multa nomina habet: & sic vocatur Sarthan Saredatha. Iste locus Sarthan est iuxta Iordanem, & non longe a Iericho. Nam quando Israelite transierunt Iordanem pede sicco, virent ad vr-

bem Iericho, aqua, quæ steterant quasi murus, visæ sunt ab vrbe Sarthan vsque ad Iericho, ut patet Iosue 3. scilicet: Aquæ descendentes apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adon vsque ad locum Sarthan. Erant autem multitudo vasorum innumerabilis. Istud est reddituum cuius se præcedētis dicti, scilicet quare in terra argillosa apud Iordanem facta sunt vasa ista, scilicet quia erat multitudo vasorum innumerabilis. Nam si pauca vasa fuissent fabricanda, allata fuisset argilla de regione Iordanis in Ierusalem, ut ibi fierent vasa ista enea, sicut omnia alia pertinentia ad sanctuarium, quia tamen erant vasa innumerabilia, quæ deberent fieri opere effusorio, essetque difficillimum argillam pro omnibus illis afferri in Ierusalem, fuit conueniens vasa fieri in regione Iordanis in terra argillosa. Ista multiplicatio vasorum fuit tam in aureis, & argenteis, quam in eneis: & tamen nō fuerunt tanta aurea, & argentea propter paucitatem materie sicut enea. Etiam quia magis necessaria erant vasa enea quam aurea, & argentea, cum in lebetibus deberent coqui carnes sacrificiorum: & interdum erant multi offerentes, & requirebantur vasa multa: & sic de aliis eneis vasis. Ita ut ignoraretur pondus eius. Id est tantus erat numerus vasorum aneorum, quod nesciebatur pondus. Nam licet sciretur numerus vasorum, nesciebatur pondus eorum, quod propter multitudinem vasorum non curabatur de pondere cuiuslibet eorum, & sic ignorabatur pondus.

Vasa enea, & lebetes, & creagras, que vasa erant, & ad quam administrationem facta.

Quest. XXI.

QVAERITVR circa prædicta, primò de vasis eneis, de quibus supra dicitur, scilicet de lebetibus, & creagris, quæ vasa erant, & ad quam administrationem. Respondendum, quod sicut declaratum fuit supra in quadam questione, altare holocaustorum habebat duplicia vasa, quædam ad ministracionē mundam, quæ erant argentea, & aurea, & alia erant ad ministracionē immundam, quæ erant enea. De argenteis, & aureis dictum fuit supra. Nunc dicendum de eneis, quæ erant ad immundam ministracionem. Et dicendum quod habebat altare holocaustorum multa genera vasorum eneorum, s. lebetes, fuscina, forcipes, & ignium receptacula, ut patet Exod. 27. Hic autem ponuntur alia vasa enea, s. creagras, & phialæ. 3. Reg. 7. ponuntur lebetes, scutres, & amule, & aliqua vasa istorum, quæ inter se coincidunt: nam scutres, lebetes, & amule coincidunt cum illis, quæ habentur Exo. 27. ut declaratum est. 3. Reg. 7. Hic etiam ponuntur lebetes, quæ coincidunt cum illis, quæ habentur Exo. 27. creagras autem ponuntur hic, quæ sunt fuscina. Sed solæ phialæ, quæ ponuntur hic, superaddunt ad vasa, quæ habentur Exo. 27. Lebetes autem sunt vasa plana aequaliter ad suscipiendos cineres, & excludendos illos de altari extra sanctuarium: vel sunt lebetes olle, in quibus coquebantur carnes sacrificiorum. De primo patet Exo. 27. cum dicitur: Fecit lebetes ad suscipiendos cineres. Pro quo consideranda, quod in altari holocaustorum fiebant omnia sacrificia, & ibi cremabantur ligna assidue. Nam ignis erat in altari perpetuus per appositionem lignorum, quam faciebat sacerdos: ut patet Levitic. sexto, scilicet, ignis in altari semper ardebit, quem nutrit sacerdos, subiiciens ligna mane per singulos dies. Et cum cremarentur multa sacrificia, & multa ligna quotidie in isto altari, fiebat multus cinis, & vti nō effunderetur per pavementum, & inquinaret sanctuarium, quotidie effundendus erat extra repliatum.

Et ad hoc sacerdos, qui faciebat sacrificium matutinum surgens ad ortum solis antequam faceret aliquod sacrificium, vel ministracionem in sanctuario induebatur tunica linea, & foeminalibus lineis, quæ erant vestes sacerdotales, & colligebat cineres omnes de altari ponens in lebetes, & ponebat lebetem cum cineribus apud altare: & tunc exuebatur vestibus sacerdotilibus, & manens in vestimentis suis popularibus tollebat cineres in lebetes, & ferebat extra urbem ad locum mundum, ubique faciebat eos rursus cremari usque ad fauillam. Quo facto redibat ad sanctuarium, & faciebat sacrificium primum quod vocabatur matutinum: ut patet Leuit. 6. Ista cœremonia effusionis cinerum fiebat sic quolibet die. Et ad hoc erant necessarij lebetes, in quibus tollerentur cineres. Alio modo proficiebant lebetes ad aliam ministracionem, scilicet ut coquerentur in eis carnes sacrificiorum. Pro quo sciendum, quod sacrificia erant tria, scilicet holocausta, hostiæ pro peccato, & hostiæ pacificæ. De holocaustis nihil coquebatur; quia omnes carnes animalis cum animalibus suis, & capite, pedibus, atque intestinis lotis cremabantur in altari. Leuit. 1. cap. Solus fimus, & pellis, & cornua de animali tollebantur, ne cremarentur in sacrificio. Sacrificium pro peccato, & pro delicto pertinebat ad sacerdotes totaliter, ut comederent illud, & comedebant in loco sacro: ut colligitur Leuit. 6. & 10. De sacrificio pacifico fiebat partes, quia quædam pars cremabatur in altari, scilicet adipēs, & aliquid de carnibus. Leuit. 3. & aliquid dabatur sacerdoti facienti cœremonias sacrificij, scilicet petusculum, & armus dexter Leuit. 7. Reliquæ carnes animalis immolati pertinebant ad offerentem: ut colligitur eo. c. Cum autem carnes aliquæ de sacrificio pertinebant ad sacerdotes, vel ad offerentes, coquebantur in atrio templi, & comedebantur ibi, quia cum essent carnes sacræ, ibi debebant comedi. Et ad hoc erant facta vasa aliqua in sanctuario, scilicet lebetes, vel caldaria, aut ollæ æneæ, in quibus coquebantur istæ carnes. De hoc patet 1. Reg. 2. scilicet. Quicumque immolasset victimam, veniebat puer sacerdos, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel caldariam, aut ollam, aut in cacabum, & omne quod leuabat fuscinula tollebat sibi. Ecce qualiter carnes sacrificiorum coquebantur ab offerentibus in ipso sanctuario in ipsis vasīs: ideo licet ibi non dicitur an isti lebetes, caldaria, cacabi, & ollæ essent vasa sacra de vasīs sanctuarij, vel adducerentur ab offerentibus, in quibus coquerentur carnes sibi debitas, satis videtur, quod aliqua vasa istorum essent de vasīs sanctuarij, licet de hoc disputatum est Exodi 27. Dato tamen, quod non esset necesse, quod fierent vasa de expensis sanctuarij, in quibus coquerentur carnes debite sacerdotibus, & offerentibus; Salomon, ut prouideret omnibus, cum haberet copiam æris, faceret vasa ænea ad hoc potissimum, quia cum in sanctuario iuberetur fieri fuscinula, tridens, siue creagra: iuberetur etiam fieri olla, quia fuscinula non est nisi ad disponendum carnes in olla, vel lebete. Secundum vas erat fuscinula, quæ est clear ferreum. Et vocatur fuscinula, quia fusca est propter firmitatem, & brodium quo inquinatur: nam cum ad ignem, & fumum accedat, necesse est eam offuscari. Vocatur etiam creagra à creos, quod est caro, quia est ad mouendum carnes in olla, & tollendum eas inde. Vocatur etiam interdum tridens, quia tres dentes, vel vncinos habet ad tenendum, & arripiedū carnes existentes in olla, ut leuentur inde, & vocatur fuscinula Exo. 27. creagra hic, & tridens 1. Reg. 2. Officium huius erat, quod offerentes sacrificia quando coquerent carnes sibi debitas in sanctuario in caldarijs, vel ollis mouerent eas, & leuarent fuscinulis. Et idem faciebant sa-

cerdotes quando coquebant carnes sibi debitas, de sacrificio pro peccato, vel pro delicto. Et sic puer sacerdotis magni in sanctuario Domini quando erant in Silo tenens fuscinulam manu mittebat eam in caldaria, vel ollam, cacabum, aut lebetem: ubi coquebantur carnes sacrificiorum, & tollebat sibi quicquid inde leuaret fuscinula 1. Reg. 2. cap. Forcipes erant æneæ ad tenendum carbones, & ligna: nam sacerdotes debebant nutrire ignem in altari holocaustorum, ut esset perpetuus Leuit. 6. scilicet. Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna mane per singulos dies. Et quia durum erat, quod sacerdos carbones manu moueret: & etiam quia non posset conuenienter illum ignem disponere, facti sunt forcipes ad mouendum carbones, & ligna honestius, & facilius. Etiam interdum tollebantur carbones de altari holocaustorum ad cremandum thymiamam, & tunc forcipe opus erat. Quotidie namque bis, scilicet mane, & vespere cremabatur thymiama. Exo. 3. & tunc accipiebantur prunæ de altari holocaustorum, quibus supponebatur thymiama: ut cremaretur, & non licebat accipere prunas pro crematione thuris nisi de altari holocaustorum. Vnde Nadab, & Abiu duo filij Aaron, cum offerre deberent thymiamam ad cremandum super altare, non acceperunt de igne altaris holocaustorum, sed de igne alieno. Ideo ignis egressus à Domino combussit eos, Leuit. 10. Ad accipiendum ergo prunas quotidie bis de isto altari holocaustorum exigebantur forcipes, ut sacerdotes non applicaret manus igni, vnde generaliter quodcumque quis ignem de altari capere deberet, forcipe utebatur ad tenendum carbones. Sic patet in visione Isaia: quoniam venit ad eum vnus de Seraphim, & purgavit labia eius. Nam dicitur, quod volauit ad eum vnus de Seraphim, & tulit calculum forcipe de altari, & purgavit labia eius. Isa. 6. Quartum vas erat ignium receptaculum, & ista erant quædam vasa ænea concaua, & aliquantulum plana, in quibus ignis de altari holocaustorum sumptus portabatur ad altare thymiamatum. Et vocantur ista vasa thuribula alio nomine. Pro quo sciendum, quod sicut dictum est supra, quotidie cremabatur bis thymiama coram Domino in altari thymiamatum, & illud thymiamam ponebatur super prunas, ut arderet. Vas autem illud, in quo accipiebantur prunæ de altari holocaustorum, ut portarentur ad altare thymiamatum vocabatur receptaculum ignis, quia in eo recipiebatur ignis. Et quia seruebat altari holocaustorum, eo quod prunæ de illo accipiebantur computabatur inter vasa altaris holocaustorum. Vocatur etiam ista vasa thuribula, quia thus ponebatur in eis. Nam postquam introducerentur prunæ de altari holocaustorum ad altare thymiamatum ponebatur thymiamam super prunas, & manebat illud vas super altare thymiamatum, quousque totum thymiamam esset consumptum. Et quia thymiamam, & aliæ cōfectiones sicca odorifera vocantur generaliter thus, dicebatur istud vas thuribulum. Et sic intelligitur, quod Nadab, & Abiu filij Aaron arreptis thuribus posuerunt ignem alienum in eis, & cum irent ad offerendum coram Domino, ignis egressus à Domino de altari combussit eos, Leuit. 10. Quintum vas erat Phiala, & de phialis non fit mentio inter vasa altaris holocaustorum, nec reperitur facta mentio alicubi nisi hic: & videtur quod phiala erat vas vinarium, vel olearium, in quo reseruabatur pars debita sacerdotibus de vino, & de oleo. Nam cum sacrificijs holocaustorum, & pacificis offerebantur libamina, scilicet similia, vinum, oleum, sal, & thus. Et non cremabantur omnia ista, sed pars libaminum proueniebat sacerdoti, nisi de thure, quia totum illud cremabatur, Leuit. 2. c. Ideo pars vini debita sacerdotibus de libamine vini, & olei reseruabatur in aliquibus vasīs:

Thuribulum quid esset.

Phiala qualis erat.

Cœremonia sacrificiorum.

Fuscinula & creagra vide.

& ista vasa vocabantur phialæ. Ista sunt vasa altaris holocaustorum, & istæ sunt ministraciones eorum: aliqui ponuntur batilla inter vasa altaris holocaustorum, sed coincidunt cum forcipibus: quia batilla leuit ad mouendum carbones in igne. de hoc Num. 4.

Quæ erat ista grandis basilica, quam Salomon fecit. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vterius, quia dicitur hic in litera, quod fecit Salomon basilicam grandem, quæ erat ista basilica. Aliqui respondent, quod ista basilica erat atrium sacerdotum. Nam basilica proprie est domus regis dicta à basileon, quod est rex, & inde omnia ædificia magna, & pulchra, quæ sunt sicut ædificia regalia possunt vocari basilicæ. Sic autem erat de atrio sacerdotum, quia illud erat pulchrum, cum esset ædificatum ex tribus ordinibus lapidum politorum & vno ordine lignorum ceteri. 3. Reg. 7. Sed dicendum quod non stat propter tria. Primum quia ponuntur hic ista duo tanquam distincta. scilicet atrium sacerdotum, & basilica, cum dicatur: fecit atrium sacerdotum, & basilicam grandem. Secundum patet, quia dicitur, & ostia in basilica texti ære: & tamen in atrio sacerdotum non leguntur facta ostia, sed solum vnus aditus, per quem introirent sacerdotes: ostia autem de ære in domo exteriori erant. Tertio patet quia basilica dicitur domus, vel ædificium altum in modum domus: & tamen atrium sacerdotum non erat huiusmodi, quia habebat solum quatuor parietes paræ altitudinis: Ita ut sacerdotes interiori existentes possent videri à laicis extra manentibus, ideo non vocaretur basilica. Sed dicendum, quod ista basilica fuit quoddam spatium magnum clausum muro, intra quod erant omnia atria. Pro quo sciendum quod extra templum in circuitu manebant magna spatia, quæ vallauit Salomon quodam muro altissimo. Et intra illum murum continebantur omnia, quæ pertinebant ad sanctuarium. Nam in latere meridiano, & aquilonari, & occidentali templi per girum erant exedra thesaurorum, & custodum, & in quibus manebant ianitores, & omnes Leuitæ & sacerdotes tempore, quo ministrabant in templo: ut colligitur præcedenti lib. 9. c. & declaratum est. e. lib. 2. in quibusdam quæstionibus. Erant etiam ibi domus, in quibus congregabatur concilium seniorum. e. lib. 26. c. Ad latus autem orientis erant maiora spatia, & ibi erant quatuor atria ante portam templi: scilicet atrium sacerdotum, in quo erant sacerdotes ministrantes Domino in sacrificijs, quia ibi erat altare holocaustorum, & vasa eius. Et istud atrium erat magis coniunctum portæ templi quam alia tria, quia inter illud & portam templi nihil mediabat nisi porticus templi, qui erat in latitudine cubitorum decem. 3. Reg. 6. Erat aliud atrium virorum mundorum, & aliud mulierum mundorum. Et aliud virorum, & mulierum immundorum, & gentilium, qui etiam reputabantur immundi. Omnia ista atria erant intra murum illum magnum claudentem templum. Erat autem murus iste altissimus, & in eo erant quatuor portæ posite per quatuor cardines coeli. scilicet ad Orientem, Occidentem, Meridiem, & Aquilonem: & per illas quatuor portas erant ianitores dispositi: totum istud spatium clausum muro vocabatur basilica. Et licet esset atrium sacerdotum pars eius, tamen facta fuit specialis mentio de illo, eo quod erat pulchrius alijs partibus huius basilicæ. Etiam quia pars ista magis sacra erat, propter ministraciones sacræ, quæ in ea fiebant, & non in alijs partibus basilicæ illius: & tunc non obstant tres rationes factæ in contrarium, scilicet quod esset ista basilica atrium sacerdotum, quia satis stat. Sicut quod atrium sacerdotum, & basilica.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

filica illa distincta sint tanquam totum & pars. Et tamen si esset basilica illa atrium sacerdotum, nullo modo posset stare distinctio, cum dicatur: Quod fecit Salomon atrium sacerdotum, & basilicam grandem. Secundum etiam non obstat, quia in ista basilica assignata supra erant ostia: licet non essent in atrio sacerdotum. Et causa est, quia atrium sacerdotum erat intra basilicam istam. Circa muros eius, & portæ muri sufficienter clauderent pro omnibus, quæ erant interiori, & tamen in basilica ista necessaria erant portæ: & ostia: quia murus istius basilicæ clauderent totum sanctuarium, & quæ in circuitu illius erant. Et ultra illud non erat alius murus exterior, qui clauderet, ideo in muro illa ostia, & portæ requirebantur: & sic erant ibi Leuitæ custodientes ad quatuor portas. Et patet hoc magis, quia præcedenti libro. c. 26. ponuntur fortessanitorum, & ponitur qui custodiebant ad portam orientalem, & qui ad occidentalem, australem, & aquilonarem, et ad portam domus consilij, siue seniorum. Et non ponuntur alij ianitores: ideo videtur, quod non erant alia ostia in atrijs nisi in muro exteriori claudente omnia atria, et iste murus continebat basilicam magnam. Tertium sibi conuenit, scilicet quia erat magnum edificium. Nam erant parietes altissimi, ita ut aspicientes terrerentur, ut ait Iosephus. 8. Antiqui.

An ostia istius basilicæ essent recte auro, vel ære. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vterius circa ostia istius basilicæ, quia dicitur hic quod texti ostia istius basilicæ ære: & tamen Iosephus. 8. Antiqui. dicit ostia basilicæ fuisse aurea. Dicendum quod fuerunt ostia ista delignis, fuerunt tamen operata laminis æneis, cum dicatur hic quod fuerunt operata ære. Nec oportet comparare aliam scripturam cum sacra scriptura in auctoritate & veritate, sed quæcumque ab illa discordet falsa est: cum ipsa contineat veritatem infallibilem. Et sic scriptura Iosephi non est comparanda sacra scriptura: quicquid Iosephus dicere voluerit. Quia tamen Iosephus vir magnæ auctoritatis fuit, dicendum quod ipse dixit ostia ærea esse. & tamen scriptores propter similitudinem magnam nominis aurea transcripserant. Vel aliter dicendum, quod Iosephus scripsit ostia aurea esse huius basilicæ: quamquam ænea essent, & hoc propter fulgorem, quia illud ære erat valde fulgens, quia erat æs Corinthium. Pro quo sciendum quod æs Corinthium est quædam species æris præcioris inter omnia æra. Et vocatur æs Corinthium ab vrbe Corintho, quæ est in græcia. Nam cum hostes semel cremarent quoddam templum in vrbe illa, in quo plura simulacra aurea, argentea, & ænea erant, calore ignis metalla soluta in vnum locum templi confluerunt: ubi ex omnibus illis metallis liquefactis facta mixtione resultauit quidam modus metalli, quod æs Corinthium appellatum est, quia maior pars massæ de ære erat. Et quia de argento, & auro multum massa illa tenebat, fulgens, & præciosum valde illud æs fuit: & de tali fiebant statuæ præciose: & quia ostia basilicæ istius facta erant de tali ære, valde fulgebant ita ut aurea viderentur, & sic vocauit Iosephus istud æs aurum. De isto ære declarat Paulus Orosius libro de Ornesta mundi. De ista basilica grandi, de atrio sacerdotum loquitur Iosephus. 8. Antiqui. Et primo de atrio, dicens: Circundat autem templum per vniuersum ambitum, quod latine cancellus nuncupatur tribus cubitis eius erigens altitudinem, ut ab ingressu templi ceteros prohiberet, & solis sacerdotibus hoc licere significaret.

H 3 De

De basilica grandi im mediata subdit. Extrinsecus huius templi aulam edificauit aulam quadranguli schemate factam, etigēs maximas porticus, & latas, & portas excelſas, & amplas per quatuor mundi partes in eo constitutus: quarum singulæ ad vnumquemque vntum quatuor angulis attendebant, vbi aureas ianuas collocauit. In hoc ergo sacrario omnis populus, quibus purgatio, & obseruatio legitimorū inerat introibat. Siquidē mirabilis, & omnino præcipua fuit hæc factio: quia propter contemplationem visionis ipsius excedebat aula, quæ foris erat magnas effundens profunditates. Qui propter infinitam celsitudinem non poterat aliquis sine terrore conspiciere, & erigens fabricas in quadringentis cubitis earum altitudini equales eas vertici montis, in quo templum edificabatur effectit: & propterea aula, quæ exterius erat sub diu facta erat æqualis cum templo. Circumdedit autem porticibus hanc aulam duplicibus columnis eas ex lapide naturali portantibus.

Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum: & mensas, & super eas panes propositionis. Candelabra quoque cum lucernis suis, vt lucentes ante oraculum iuxta ritum, ex auro purissimo: & florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos: omnia de auro mundissimo facta sunt. Thymiamateria quoque & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro purissimo. Et ostia celauit templi interioris, idest in Sancta Sanctorum, & ostia templi forinsecus aurea. Sicque completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

Fecitq; Salomon. Hic ponitur vltimum huius cap. s. vatorum epilogatio. Et dicitur. *Fecitq; Salomon.* Idest, præcepit fieri: quia nihil ipse per se fecit, sed facere qd dicitur, quæ fieri iubet. *Omnia vasa domus Domini.* Istud intelligitur solum de vasis aureis, & argenteis, q̄ erant intra templum. De vasis autem æneis, quæ erant extra templum in atrio, nihil loquitur hic, quod patet p̄ totam literam, cum omnia ista, quæ exprimuntur sint argentea, vel aurea, & omnia sint locata intra tabernaculum, siue templum. Et causa huius est, quia de vasis æneis, q̄ erant in atrio sacerdotum supra positū fuit, quō fecit ea Hira. *Et altare aureum.* Duo altaria erant in sanctuario, scilicet, altare holocaustorum, & altare thymiamatum. Altare holocaustorum erat æneū, & erat extra templum in atrio eius: in quo sacrificia omnia offerebantur. Altare thymiamatum erat intra templum, in quo cremabatur quotidie bis thymiama, mane, & vespere: Exo. 30. & istud erat aureum. s. non factum totum de auro: sed quia tabulæ eius erant operæ petalis aureis: ita vt totū aureū videret. De altari holocaustorum, qd̄ erat æneum non replicatur hic, quia supra positū fuit, & cōputatur inter vasa, q̄ erant in atrio templi. *Et mensas.* Erant decem mensæ, sicut d̄ supra in litera, q̄ erant decem mensæ, quarum quinque erant posite ad sinistram templi, & istarum vnica erat aurea, & argenteæ nouem, vt colligitur præced. lib. 28. ca. & declaratum est supra in quadam quæst. Et mensa aurea erat mensa p̄positionis, in qua ponebatur panes. Alię nouę solū erant ad reponendū vasa argentea, & aurea pro ministerio tēpli Dñi. *Et super eas panes propositionis.*

Isti panes propositionis erant duodecim, qui ponebatur super mensam auream, & vocantur panes propositionis, quia proponebantur coram facie Domini, vt maneret ibi semper de sabbatho vsq; ad Sabbathum, vt ablatis illis alij recentes ponerentur. Leuit. 24. de quo declaratum est supra in quadam quæstione. Aliqui autem assument occasiōem errandi ex hoc loco, scilicet, quod omnes istę decem mensæ essent mensę propositionis, quia dicitur hic, quod fecit Salomon mensas, & posuit super eas panes. Et sic vult Nicolaus, q̄ in qualibet mensa erant panes duodecim: & erant simul panes centum & viginti, cum essent decę mensæ: sed istud non stat, quia vt probatum fuit supra in quadam quæstione, vnica fuit mensa propositionis. Et sic etiam dicendum, quod panes super vnica mensam erant. Dicitur tamen hic, quod erant panes super mensas, idest super vnica de mensis: quia sic ponitur sæpe pluraliter pro singulari in scriptura, & singulariter pro plurali. De singulari, quod ponatur pro plurali patet Psal. 77. scilicet. Misit in eos cynomiam. Et Exo. 8. dicitur, quod venit musca grauisissima. Manifestum est tamen, quod multa muscæ, siue cynomię fuerunt in terra Aegypti. De plurali, quod ponatur pro singulari, patet hic, quia ponuntur multa mensæ cum deberet poni vnica. Simile patet de latronibus, qui erant crucifixi cum Chulio: quorum vnus Christum subsanabat, & alius excusabat. Et tamen scriptura dicit, quod latrones subsanabant eum. Nam Matth. 27. dicitur. Idipsum & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Mar. 15. dicitur: Et q̄ cum eo crucifixi erant conuiciabantur ei: & tamen non conuiciabantur ambo, sed vnus eorum, vt patet Luc. 23. s. vnus aut ex latronibus, q̄ pendebat blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus saluū fac te ipsum, & nos. Respondens aut alter increpabat eum, dicens: Nec tu times Deum, q̄ in eadē condēnatione es, & nos quidē iuste: nam digna facti recepimus: hic verò nihil mali gessit. Item patet hoc, quia vnus de latronibus dixit Christo: Domine memēso mei, dñi veneris in regnū tuū: & sic ille nō conuiciabatur Christo. Et tñ dicit, q̄ conuiciabant ei q̄ cū eo crucifixi erant. Ita hic ponitur, q̄ erant panes sup mensas, & tñ vnica mensa erat, in qua erant panes, vt declaratū est supra. Dicendū tñ, q̄ non debemus tali mō expositionis vt, nisi cū necessitas cogit. s. q̄ aliunde patet veritas, sicut hic, quia supra probatum est, q̄ erat vnica mensa propositionis. In alijs aut nō est sic exponendū, quia aliās daretur locus ad corrumpendum sacram scripturam. *Candelabra quęlibet cum lucernis suis.* Ista erant candelabra aurea, & argentea, q̄ posita erant in tēplo in prima parte eius. Erant aut. x. candelabra aurea. v. ad dextrā, & v. ad sinistram, supra in litera, & præter ista erant alia candelabra argentea, vt patet præced. lib. 28. ca. & illorum non ponit numerus. Lucernę aut erant q̄dam vasa argentea, q̄ erant partes ipsorum candelaborū, & in illis ponebat oleum ad cremadū. *Vt lucentes ante oraculum.* I. candelabra lucebant ante oraculū. i. ante Sancta Sanctorum: nam erant posita candelabra in priori parte tēpli, q̄nq; in parte dextra, & quinque in parte sinistra. Et erant ante Sancta Sanctorū, q̄ erat domus interior, Et vocabat oraculū, q̄ in ea erat p̄pitiatorū, qd̄ vocat oraculū Leui. 16. s. Quia corā illo orabat, vel magis p̄prie, q̄ ore suo loquebat Deus, siue angelus sup illud. Et sic vocat vnię vocis oraculū reponitū, q̄ fit p̄ vocē. *Iuxta ritum.* i. s. m̄ consuetudinē, vel ceremoniam legis. Nam erat certa ceremonia de modo incendendi candelaborum lucernas. s. quia p̄ noctē candelaborum lucernę incendebantur, vt patet in ista 12. cū dixit rex Abias ad regem Ioram: est apud nos candelabrum aureum, & lucerna eius, vt accendatur temp ad vesp̄erā.

Ex

Ex auro purissimo. Scilicet, non erat aliud metallum admixtum candelabris istis, sed de auro purissimo erant. Sic etiam fuit de candelabro aureo, quod fecit Moyses in deserto. Nam de auro purissimo fuit continens talentum auri. Exo. 25. c. fuerunt tamen aliqua candelabra argentea in templo, de quibus non fit hic mentio, sed dicitur de illis precedenti lib. 28. c. *Et florentia quædam.* Idest etiam erant quidam flores in candelabris, qui erant facti de auro. Non ponitur hic figura candelaborum istorum. sed qualiscunq; essent ipsa contineret aliquos flores ad pulchritudinem candelaborum. Sic enim fuit in candelabro, quod fecit Moyses: nā erāt in eo spherule, & lilia per singulos calamos Exo. 25. & tales fortē nunc essent isti flores. *Et lucernas.* Ista est repetitio, quia iam fuerunt posite lucernę supra, quæ erant aureæ: & erant in quibus continebatur oleum vt arderet. *Et forcipes aureos.* Isti forcipes differunt ab illis, de quibus supra in quadam quæstione declarauimus. Et de quibus dicitur Exo. 27. Quia illi erant ænei, & pertinebant ad altare holocaustorum ad mouendum carbones in altari. Isti erant forcipes aurei ad tollendum lychnum combustum, & emungendum lucernas, ne inquinaretur oleum. *Omnia de auro mundissimo facta sunt.* Scilicet omnia ista, quæ nominata fuerunt hic ab illo loco, altare aureum & c. sunt de auro purissimo. Nam licet in domo Domini multa vasa essent de argento, tamen hic non fuerunt nominata aliqua. Et si obijcias, quod multa candelabra erant de argento, vt patet præcedēti li. 28. capit. Dicendum quod verum est, & tamen decem candelabra erant de auro, & pro illis saluabatur quod essent candelabra de auro purissimo, quia hic non intelligitur nisi de illis. Obijcitur etiam, & fortius de mensis, quia vnica erat mensa aurea, in qua ponerentur panes propositionis: reliquæ nouę erant argenteæ, vt colligitur precedenti lib. 28. & declaratum est supra in quadam quæstione: & tamen hic dicitur, mensas, quod necesse est de pluribus intelligi: ideo plures erant mensæ aureę in templo, vel saltem intelligitur etiā hic de mensis argenteis: dicitur tamen, quod istæ mēse erant de auro purissimo. Dicendum, quod vnica erat mensa propositionis, quæ de auro facta erat, & tamen ponuntur hic mensæ pluraliter pro vna: scilicet & mensas. i. vnā de mensis. Et patet hoc, quia dicitur ibi & super eas panes, & tamen manifestum est, quod panes propositionis nō ponebantur nisi super vnica mensam. Reliquæ autem erant ad locandum in illis vasa argentea, & aurea: & sic etiam accipitur sæpe in scriptura pluraliter pro singulari, vt supra declaratum est. *Thymiamateria quoque, & thuribula.* Ista etiam sunt vasa aurea ad vsum altaris thymiamatum. Et vocantur thymiamateria vasa aurea, in quibus thymiamata conseruabatur, vel cremabatur. Thuribula autem dicuntur vasa, in quibus thura, & alię species conseruantur ad faciendum compositionem thymiamatis, & hoc patet. Nam manifestum est, quod quando sacerdotes accipiebant prunas de altari holocaustorum ad cremandum in eis thymiamata, in vasis æneis accipiebant illas, & vocantur illa vasa ignium receptacula, vt declaratū est supra in quadam quæstione: & habetur Exo. 27. Erant autem illa vasa altaris holocaustorum, & omnia talia ænea erant. e. c. tamen postquam introducerent in vasis illis in templo poterat esse, quod ponebant eas in aliquo vase aureo, & ibi superponebant thymiamata, atque cremarent: & illa vasa vocarentur thymiamateria. Vel possunt vocari thymiamateria ad conseruandum thymiamata. Nam thymiamata erant confectum ex multis speciebus specierum aromaticarum Exo. 30. & seruabantur illi pulueres ad cremandum quotidie in altari bis de illis: & vasa in quibus seruabantur vocantur thymiamateria. *Thymiamateria quid.*

cabantur thymiamateria. Thuribula aurea possunt accipi dupliciter. Vno modo pro aliquibus vasis aureis, in quibus interdū solum thus cremabatur. Nam sicut erat statutum quotidie bis cremari thymiamata coram domino: ita cremaretur interdū solum thus, & vasa illa, in quibus cremaretur vocarentur thuribula. Vel vocantur thuribula vasa ad conseruandum thus: nam cum thymiamata conficeretur ex aromaticis, & thure, & multis alijs speciebus, seruabantur omnia ista materialia in domo Domini ad conficiendum de eis thymiamata cum opus esset: & vasa illa, in quibus thus seruaretur vocarentur thuribula. *Et phialas.* Erant vasa aurea ad ponendum in eis vinum, & oleum, quæ fundēda erant in sacrificijs holocaustorum, & pacificis. Ponebantur etiam libamina, quæ erant vinum, oleum, & similia: s. & thus Nu. 15. & Leui. 2. Et accipiebantur ista in quibusdam vasis ad fundendum super altare, vel super carnes sacrificiorum. Et vasa illa in quibus ponebatur vinū, & oleum, vocabantur phialas, & cyathi. Vasa in quibus ponebatur similia, vocabantur acetabula ab accipiendo dicta. Vasa in quibus ponebatur thus, vocabantur thuribula, vel mortariola: & ponuntur omnia ista Exo. 25. & dicitur de eis quod erant ad fundenda liba. i. libamina, vt supra declaratū est. *Et mortariola ex auro purissimo.* Ista erant vasa in quibus conterebantur species ad conficiendum thymiamata. Nam Exo. 30. ponitur, quod ad conficiendum thymiamata requirebatur aromata, & thus lucidissimum, & multæ alię species, & omnes simul conterebantur in mortario vsque ad pulueres minutissimos, & illa mixtio sic puluerizata vocabatur thymiamata. Et ad hoc requirebantur mortariola. Quod autem dicitur ex auro purissimo, ad omnia supradicta refertur. s. quod omnia ista vasa erant de auro purissimo, & sæpe hoc repetitur. *Et ostia celauit templi interioris.* i. in Sancto sanctorum. Non solum fecit de auro Salomon vasa, quæ nominata sunt supra, sed etiam operuit portas sancti sanctorum auro affigens laminas aureas. Pro quo sciendum, quod Sanctum sanctorum erat domus interior templi ad partem occidentalem suam, vbi erat arca, & cherubim facti de lignis oliuarum: & habebat ostiola parua. Illa aut operata fuerunt aureis laminis, & quia illæ laminę habebant fabricatas imagines, dicebantur celatæ: quia celatæ est sculperet: sic patet per Ouid. 2. metamor. idest.

Materiam superabat opus, quia Mulciber illic Aequora celarat medias cingentia terras. Idest.

Sculpsit æquora cingentia terras in medio. Et dicitur templi interioris. i. Sancti sanctorum. Nam templum Salomonis quantum ad illam partem, quæ erat operata tecto, & vocabatur proprie templum, & erant diuisum in duas partes. Prima pars, & maior vocabatur domus exterior siue templum exterius, habens cubitos quadraginta longitudinis, & latitudinis viginti, & erant in isto templo omnia vasa ministrations diuinæ aurea, & argentea, quæ ponuntur in litera. Secunda pars vocabatur domus interior, siue templum interius, et erat domus minor cubitos viginti longitudine continens, et totidem latitudine. Et ista domus vocabatur templum interius, quia erat intra templum primum, nec poterat intrari ad illud nisi per portam primi templi, et istud templum vocabatur Sancta sanctorum. *Et ostia templi forinsecus aurea.* Idem etiam Salomon fecit de auro ostia templi exterioris, quod erat prima domus templi: et ostia istius erant in pariete exteriori templi ad orientem, et ista populus videbat. Et ad ostendendam pulchritudinem nimiam deaurauit ostia templi affigens in illis laminas auri: et non dicitur hic quod factæ fuerint celaturæ in illis.

H 4 Creden-

Alph. Toit. super Paralip. Pars 2.

Credendum tamen est quod sic, ut aurum non videretur rude, sed pulchra varietas distingueretur in opere. Sic que completum est omne opus, quid fecit Salomon in domo domini. Id est faciendi omnia, que supra posita sunt, completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo domini, quia nulla alia facta sunt saltem principaliter nisi ea, quae habentur precedenti. c. & hic.

Cum dictum sit de vasis templi, quare non dicitur de vestibus sacerdotum & leuitarum.
Quaest. XXV.

QVAERITVR circa ista vasa templi de quibus hic dicitur & cum dicitur hic de vasis, an non dicitur etiam de vestibus sacerdotum, & leuitarum. Aliquis dicit, quod nunc fuit factum templum, & vasa eius, vestes tamen nullae factae sunt, ideo nihil de vestibus dicitur. Dicendum quod hoc non stat, quia multas vestes fecit nunc Salomon pro sacerdotibus, & leuitis, ut ait Iosephus. 8. Antiquit. & infra declarabitur. Responderi potest dupliciter. Vno modo quod licet factae fuerunt nunc vestes factae vasa: tamen de vestibus nihil dictum est, sicut de vasis: eo quod hic fit mentio de fabricatione illorum, que semel fabricata manebant in perpetuum: sic erat templum, de cuius fabricatione patet precedenti. c. Sic etiam erat vasa aurea, & argentea, & aenea, quae ad tempus durabant: ideo de illis facta est mentio. Vestes autem non durabant semper, sed paucis temporibus, & quotidie fiebant vestes novae: ruptis vel inueteratis prioribus: ideo non debuit nunc fieri mentio specialis de illis. Secundo & melius dici debet, quod non facta est hic mentio de vestibus, sed solum de templo & vasis, eo quod scriptura narrat hic illa, quae noua erant: quae autem vetera erant non oportebat describi. Templum autem Salomonis fuit quid nouum, quia nullum templum ante hoc factum fuerat inter Hebraeos, nec deus illud fieri iusserat, ut patet. 2. Reg. 7. & precedenti. li. 17. c. Etiam non fuit istud templum per omnia simile tabernaculo Moysi, sed in pluribus dissimile. De fabricatione ergo eius mentio fieri debuit. De vasis etiam idem dicendum. Nam vasa multa facta sunt nunc in templo Salomonis, qualia nunquam facta fuerunt in tabernaculo Moysi, & illa quae facta sunt sicut in tabernaculo Moysi erant alterius figurae, vel pro maiori parte erant maioris quantitatis, sicut patet de altari holocaustorum, & de mari aeneo. Ideo de fabricatione illorum dici debuit. Et hoc potissimum, quia deus dederat descriptionem omnium, quae in templo fieri debebant sine partium templi, siue vasorum, ut patet precedenti. lib. 28. c. De vestibus autem non fuit sic, quia semper vestes sacerdotum tam maiorem quam minorum factae fuerunt sicut Deus Moysi precepit a principio. Exo. 28. Ideo licet Salomon nunc plurimas vestes fecisset pro sacerdotibus, & leuitis: quia nihil inmutabat de ritu antiquo, non debuit, vel saltem non fuit necessarium scribi de illis vestibus: sed de vasis, in quibus facta est nunc aliqua novitas facta est mentio. Nam sic etiam fiebant vestes quotidie pro sacerdotibus, & leuitis quando opus erat. Vasa quoque pro templo saepe post adificationem templi tempore aliorum regum facta sunt, & tamen de illis non curat facere scriptura mentionem, licet innuat, quod multa vasa fiebant continue. Sic patet. 4. Reg. 12. cum agitur de pecunia, quae offerebatur pro sartaribus factis in Gazophylatium tempore regis Iosias. Nam dicitur, veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydris templi, & omne vas aureum, & argenteum. Apparet ergo quod vasa aurea, & argentea fiebant etiam tempore illius regis Iosias pro templo domini, licet non fierent de pecunia, quae colligebatur pro pretio animalium ad faciendum sartaribus: & sic fieret

vasa aurea, & argentea pro eodem templo tempore aliorum regum: & tamen de hoc non curat facere scriptura mentionem expressam.

An plura vasa fuerunt facta in templo quam hic habeantur.

Quaest. XXVI.

QVAERITVR ulterius, an plura vasa fuerunt facta in templo domini quam habeantur hic. Dicendum quod non habentur hic plene omnia vasa quae facta sunt in templo domini: nam. 3. Reg. 7. ponuntur alia vasa aurea, quae non ponuntur hic. scilicet hydrae. Credendum tamen est, quod species omnium vasorum templi, & auri ponantur hic: & 3. Reg. 7. praeter pauca, de quibus infra per Iosephum, eo quod ista fabricatio templi Salomonis in nullo alio loco inuenitur nisi hic & ibi: & tamen numerus vasorum in quacunque specie nec ponitur hic, & ibi. Ponit autem numerum istum Iosephus. 8. Antiquit. dicens: fecit omnia vasa quae erant super ollas, caldarias, & trullas, & arpagiones, & omnia operatus est ex aere: cuius pulchritudo, & splendor similis auro, obtulitque rex mensarum multitudinem: & vna quidem valde precipua aurea super quam ponebantur panes dei, & huic quoque proximas decem millia, alias mensas alio modo factas, super quas vase iacebant. i. paterae, & phialae. Aurea quidem decem millia, et argentea de pateris, et phialis quadraginta millia. fecitque candelabra decem millia secundum praecipuum Moysi: ex quibus vnum recodidit in templo, ut per diem luceret in templo secundum legem: et mensam vnam super quam positi erant panes ad aglonem respicientem e diversis positam contra candelabrum quod erat ad austrum: aureum autem altare inter haec medium erat: fecit rex vini infusoria octoginta millia, et phialas aureas decem millia, argenteas vero duplici numero. Pateras autem aureas ad offerendum in eis similes conspersam ad altare octoginta millia. Et phialas aureas et argenteas duplici numero. Grateras autem, in quibus similes cum oleo fermentabant aureas. quidem sexaginta millia: argenteas vero duplici numero. Mensuras autem similes eis, quae Moisaice vocabatur Assarones quidem aureas viginti millia, et argenteas dupliciter. Thuribula vero aurea, quibus offerunt incensum viginti millia. Similiter et alia thuribula, in quibus portabantur a maiori altari ignem usque ad minus altare, quod erat in templo quinquaginta millia. Haec de vestibus Iosephus ait: Sed obijciatur, quia dicitur quod erant decem millia candelabra secundum Iosephum: et tamen supra in litera ponuntur decem candelabra, quorum erant quinque a dextris, et quinque a sinistris. Idem patet. 3. Regum 7. Dicendum quod licet ponantur decem candelabra fuisse in templo, tamen plura erant: quia scriptura non ponit numerum taxatiue: ita quod essent decem et non plura: et sic Iosephus suppleuit, quod scriptura minus posuit. Et dicendum, quod adhuc ex scriptura patet quod essent plura, quam decem candelabra: quia supra in litera et 3. Regum. 7. ponitur, quod essent decem candelabra aurea, et tamen praecedenti. li. 28. c. dicitur, quod erant quadam candelabra aurea, et quadam argentea, ergo erant plura quam decem candelabra. Sed manet dubium, quod licet essent plura quam decem candelabra, tamen non poterant esse decem millia, quia non caperentur tot candelabra in templo: Nam candelabra ponebantur in parte anteriori templi: eo quod intra sancta sanctorum non erat aliquod candelabrum: et tamen in illa parte templi exterioris non caperentur tot candelabra, ita, quod quilibet illorum essent in pauimento locati: quia longitudo istius domus erat quadraginta cubitorum, et latitudo viginti.

Cap. 3.

Potissimum.

Potissimum, quia erant multa alia vasa in templo isto, scilicet mensae, & altare, & ipsa candelabra deberent a se inuicem distare, ut sacerdos posset inter illa discurre ad disponendum lucernas candelabrorum. Dicendum quod dat, quod essent decem millia candelabrorum, non erant omnia in templo, sed aliqua eorum erant in templo, & aliqua reseruabantur in domibus thesaurorum: & hoc verum est, quia in circuitu templi erant exedrae, in quibus erant Leuitae custodientes thesauros templi tam vasa quam vestes, ut colligitur praecedenti. lib. 9. & 26. ca. & ibi essent plurima de istis candelabris. Hoc etiam vult Iosephus ubi supra, dicens quod de istis decem millibus candelabris vnum recodidit Salomon in templo, ut per diem luceret: ibi in legem: & hoc aliquoties consonat verbis regis Abiae ad regem Ieroboam dicens: Est apud nos candelabrum, & lucerna eius, infra. 3. Dicendum tamen, quod candelabra multa erant plusquam decem, & tamen essent decem millia non apparet, nec aliunde constat nisi Iosepho crediderimus. De quibus erant quadam in exedris thesaurorum templi, & saltem decem oportet poni intra templum, quia supra in litera, & 3. Reg. dicitur, quod posuit Salomon decem candelabra in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram: ideo necesse est, quod saltem ista decem essent in templo. An vero omnia lucerent, vel vnicum, vel quomodo fieret, dicitur magis infra. 3. Obijciatur tamen adhuc de mensis: quia dicitur secundum Iosephum, quod erant decem millia mensarum, & praeter has vna praecipua, & tamen dicitur hic, quod erant decem mensae. Aliquis dicit, quod erant istae decem mensae, de quibus hic dicitur aurea. Omnes autem aliae, de quibus Iosephus, erant argenteae: sicut diximus de decem candelabris. Dicendum, quod non stat, quia de decem mensis, quae habentur hic erat vnica aurea, & nouem argenteae, ut colligitur praecedenti. lib. 28. c. & 3. Reg. 7. ipse etiam Iosephus dicit, quod erat vnica mensa aurea, super quam ponebantur panes Dei. Dicendum ergo, quod constat in scriptura sacra decem mensas fuisse in templo. Vnam quidem auream ad ponendum panes propositionis, & nouem argenteas ad ponendum in eis vasa aurea, & argentea. & istae decem in templo erant quinque a dextris, & quinque a sinistris, supra in litera. Si autem erant plures mensae, sicut Iosephus dicit, ille essent in exedris thesaurorum templi cum alijs vasis. Cum autem Iosephus dicit, quod vnica istarum mensarum aurea posita in templo Dei, non est intelligendum, quod vnica esset in templo, & omnes aliae in domibus thesaurorum, quia necesse est saltem decem mensas fuisse in templo. Sed dicit vnica fuisse praecipuam recoditam in templo, scilicet, quia vnica erat, quae tenebat panes propositionis. Aliae autem nouem, quae ibi erant solum erant ad reponendum in eis vasa aurea, & argentea. Obijciatur tamen adhuc de phialis, quia Iosephus dicit, quod erant phialae aureae decem millia, argenteae vero duplici numero, & tamen supra in litera dicitur, quod erant phialae centum. Responderi potest, quod nobis non constat nisi de centum phialis, quae ponuntur supra in litera, & tamen si volumus credere Iosepho, satis stabit. Nam dicimus, quod omnes istae phialae factae fuerunt a Salomone, & tamen centum solum erant intra templum super mensas, de quibus dicitur supra in litera. Reliquae autem erant in exedris thesaurorum: & ita erant de mensis, & ceteris vasis aureis, & argenteis, quae Iosephus posuit fuisse in valde magna multitudine, sicut supra diximus.

Quaeritur de sacerdotum ornamentis per Salomonem factis.
Quaest. XXVII.

QVAERITVR ulterius de ornamentis sacerdotum, quae fecit Salomon nunc in adificatione templi. Dicendum, quod in nullo libro sacrae scripturae habetur, quod Salomon fecerit nunc aliquas vestes sacerdotibus, vel Pontifici: Iosephus tamen. 8. Antiq. ponit hoc, ut infra dicitur. Pro quo sciendum, quod Deus iusserat fieri vestes quatuor sacerdotibus minoribus, per Moysen, & Pontifici istas quatuor, & sex alias. Prima vestis, vel indumentum erat foeminalia linea magna, quae pertingebat usque ad renes, & istud erat primum, nec licebat alicui sacerdoti ministrare sine foemoralibus, quia alioquin moreretur. Exo. 28. Secundum indumentum erat tunica linea stricta ad corpus pertingens usque ad pedes. Tertium erat cingulum byssinum, quo stringebatur magis illa tunica. Quartum erat cydaris, id est cucula, vel birerum rotundum, & acutum supra in vertice factum de bysso. De his Exo. 28. Omnia haec indumenta erant linea, siue byssina: ista sola erant ornamenta sacerdotum minorum. Maiores autem sacerdotes habebant haec quatuor ornamenta, & insuper alia. Quintum erat tunica tota hyacinthina, quae ad oram inferiorem iuxta pedes sacerdotis habebat tintinabula, & malogramata mixta, ut audiretur sonitus eius, quando introiret ad ministrandum in templo. Sextum ornamentum erat cingulum factus de multiplicitate florum, scilicet de purpureis, coccineis, & hyacinthinis, byssinis, & aureis quo stringebatur tunica hyacinthina, ne laxa fluere. Septimum erat Ephod, quod erat de auro, & purpura, hyacintho, coccoque bis tincto, & bysso retorta, & pendebat a capite usque ad zonam super dorsum, & super pectus, & stringebatur cum tunica hyacinthina. Octauum erat rationale factum de auro, & purpura, & hyacintho, coccoque bis tincto, & bysso retorta ad magnitudinem palmi quadratam existens, & ponebatur in quodam foramine, quod erat in Ephod super pectus. Ideo secundum quod apud Hebraeos vocatur pectorale, sic apud nos vocatur rationale, & istud erat in quo iudicabantur dubia Israelitarum. Vnde dixit Deus: Portabit Aaron iudicium filiorum Israel in pectore suo, id est portabit rationale in pectore, in quo erat iudicium filiorum Israel: Exod. 28. de figura omnium istorum indumentorum patet eodem capitulo. Nonum ornamentum erat thiara tota hyacinthina, quam portabat Pontifex in capite. Decimum erat latiniina aurea quam portabat Pontifex in fronte pertingentem ab aure usque ad aurem, ut operiret frontem totam eius: eratque scriptum in lamina Sanctum domini. De omnibus generibus istarum vestium fecit multas Salomon. Omnes autem istae faciebant vnam completam inuestituram. Solam autem coronam, siue laminam auream non fecit: quia tempore Salomonis manebat adhuc illa lamina, quam fecerat Moyses, & illa sufficiebat pro omnibus posteris: eo quod nunquam erant simul multi sacerdotes summi, sed vnicus. De qua Ioseph. 8. Antiq. ait. Stolas autem sacerdotales Pontificibus cum his, quae pendebant ad pedes, & super humerales atque rationales cum gemmis mille fecit. Corona vero, in qua Deum Moyses descriperat, vna fuit, & ad hunc diem usque permanfit. Sacerdotales autem stolas ex bysso contextas, & zonas purpureas singulis decem millia, & tubas secundum praecipuum Moysi, ducenta millia. Item stolas Leuitarum dicentium Hymnos ex bysso, ducenta millia, & instrumenta musica ad Hymnos dicendos adiuuenta, quae vocantur nabilia, & cithara ex electro constituitur.

quinquaginta millia. De vestibus tamen dicendum, quod quotidie secundum maiorem numerum sacerdotum, vel propter vetustatem priorum oportebat alias fieri, & scriptura non curat de hoc aliquid dicere, quia manifestum erat, quod aliquae vestes sacerdotales fieri debebant praeter primas, quas fecit Moyses in deserto. Eo, quod tunc erant solum quinque sacerdotes, scilicet Aaron, & quatuor filii eius, scilicet Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar. Exo. 29. Et Leuit. 8. & die nono consecrationis duo eorum, scilicet Nadab, & Abiu mortui sunt. Leuit. 10. & Num. 3. & praecedenti lib. 23. cap. Postea autem erant multi sacerdotes, & necessariae erant multae vestes. Item illae vestes primo factae non poterant perpetuo durare, quia vetustate arderentur, cum non conservarentur miraculose.

CAPITVLVM V:

INTVLIT igitur Salomon omnia, quae vouerat Dauid pater suus, argentum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Dei.

Intulit. Disto in praecedentibus de templi aedificatione. Hic agit de eius dedicatione. Et diuiditur in tres partes. Quia primum ponitur arca in templum introductio. Secundum Salomonis oratio, sequenti c. Tertio orationis exauditio, infra 7. cap. Prima in duas: quia primum ponitur arca, & vasorum in templum deductio. Secundum sacerdotum, & Leuitarum in cultu Dei ordinatio: ibi. *Egressus autem.* Prima in duas, quia primo ponitur sententia totius cap. sub Epilogo. Deinde ipsius fit ordinata enarratio, ibi. *Postquam congregauit.*

An ea, quae hic habentur, fuerint post praecedentia ordine continuato, vel mutato facta, & an facta fuerint immediate post illa, vel aliquanto tempore interiecto.
Quaest. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quae habentur hic, fuerint facta post praecedentia ordine continuato, vel sit mutatus ordo, & an ea, quae habentur hic fuerint primum: Dicendum, quod hic est ordo continuatus, nam praecedenti cap. actum est de vasorum templi fabricatione. Hic autem agit de eorum in templum introductione. Manifestum est autem, quod prior est fabricatio quam introductio. Ideo hic est ordo continuatus. Ad secundum dicendum, quod ista fuerunt facta immediate post praecedentia. Nam praecedenti cap. actum est de vasorum templi fabricatione. Post fabricationem autem nihil restat, nisi eorum introductio in templum, quia manifestum est, quod Salomon non teneret multo tempore vasa fabricata extra templum, quia intentio sua erat, ut ministraretur domino in templo, quod ipse fecerat, quia ad hunc finem Deus illud fieri iusserat. Quam cito ergo posset Salomon facere, quod ministraretur domino in templo illo faceret: sed consumatis vasis, & templo, poterat ministrari in ipso si introducerentur vasa in templum, & ponerentur in locis suis, ideo credendum est, quod illico post fabricationem vasorum & templi, Salomon faceret introduci vasa in templum, & sic nulla

Fmora intercederet inter haec, & praecedentia. Circa primum dicitur. *Intulit igitur Salomon.* Id est introduxit in templum omnia, quae nouerat Dauid pater suus. Vouerat Dauid aurum, & argentum pro templo domini, & quia tempore eius non erat factum templum, non potuit Dauid complere votum suum, sed Salomon compleuit illud. Quid autem sit istud, quod vouerit Dauid, infra declarabitur in quadam quaestione. *Argentum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Domini.* Tangitur hic, quid Dauid vouerit, vel quid Salomon pro eo compleuerit. Et dicitur, quod argentum, & aurum, & etiam vasa, & haec omnia posuit in thesauris domus Domini. Possunt vocari thesauri domus Domini loca, in quibus seruabantur diuitiae templi. Nam extra templum in circuitu eius ad latus Meridianum, Occidentale, & Aquilonare erant continctae templo mansiunculae, quae vocantur exedrae, & in his thesauri templi reponantur, & ibi manebant Leuitae thesaurarii custodientes thesauros templi tam in auro, & argento rudi, quam in vasis, & vestibus. Vel possunt vocari thesauri templi omnia loca, in quibus ponebantur aurum, & argentum, & aliae res pretiosae templi. Et quia in ipso templo fuerunt multa vasa aurea, & argentea, scilicet candelabra, mensae, phialae, & patere, & alia vasa ante Sancta sanctorum, vocaretur illa pars templi thesaurus domini.

Quomodo stat, quod Salomon intulit omnia vasa in thesauros domus Domini, cum arca, quae praecipuum vas sanctorum omnium esset, nondum fuisset in templo deducta.
Quaest. II.

QVAERITVR circa primum, quomodo ista litera potest stare, vel quid intendit: quia hic dicitur, quod Salomon intulit omnia vasa in thesauros domus Domini. Et tamen infra in litera dicitur, quod congregatus fuit totus populus ad portandum arcam in templum. Arca tamen erat praecipuum vas omnium sacrorum: ideo ipsa nondum deducta in templum non diceretur, quod intulisset Salomon omnia vasa in thesauros domus Domini. Aliquis poterit respondere, quod Salomon deduxit omnia vasa sanctuarii ad loca sua sine solennitate aliqua. Postea autem ad deducendum arcam, quia erat res sanctissima templi, congregatus est populus, & tunc videtur satis stare litera, scilicet, quod omnia vasa, aurum, & argentum in templum Domini deducta sint per Salomonem sine solennitate aliqua, & postea fit mentio de congregatione populi ad portandum arcam. Nec est inconuenienter dictum, quod vniuersa vasa sanctuarii deducta essent in templum, & arca non esset deducta, quia nomine vasorum non intelligitur proprie arca, eo quod vasa dicuntur illa, in quibus ministrabatur, sed solum erat in Sancta sanctorum, ideo ipsa non vocaretur vas. Sed adhuc dicendum, quod non stat: quia non solum congregatus fuit populus ad portandum arcam in templum, sed etiam ad portandum alia vasa. Nam infra in litera dicitur, quod postquam congregatus fuit populus ad istam portationem Leuitae portauerunt arcam de domo Dauid usque ad templum. Sacerdotes autem, & Leuitae portauerunt vasa sanctuarii, quae erant in tabernaculo, id est vasa illa, quae esse debebant in tabernaculo, id est in prima parte tabernaculi, siue templi Salomonis. Et ista erant candelabra mensae phialae, & alia vasa aurea, & argentea, quae ponebantur super mensas nouem argenteas in templo. Non ergo fuerunt deducta ista vasa ad thesauros templi, antequam deduceretur arca: & sic non stabit: quod aurum, & argentum, & vasa sunt deducta in thesauros templi antequam congregaretur populus

Ius ad portandum arcam in templum. Dicendum ergo, quod ista litera potest stare dupliciter. Vno modo, quod vasa, quae reponi debuerunt in thesauris templi, portata fuerint mox templo factum non conuocato populo ad hoc, nec facta aliqua solennitate. Deinde arca, & vasa, quae reponi debuerunt in thesauris Domini portata sunt a sacerdotibus, & Leuitis cum magna solennitate conuocato populo ad hoc. Pro quo sciendum, quod multa vasa aurea, & argentea fecit Salomon in fabricatione templi, quarum aliqua erant necessaria ad ministracionem quotidianam, & ut essent in templo. Alia autem non erant necessaria nisi raro. Prima erant in templo, sicut candelabra decem, & totidem mensae, & aliae phialae, & alia vasa aurea, & argentea, quae erant posita super nouem mensas argenteas in templo. Alia autem erant recondita in exedris Leuitarum extra templum, ubi custodiebantur a Leuitis thesaurariis templi, & tunc potest dici, quod illa vasa, quae non debuerunt poni in templo, sed recondi in thesauris, portata sunt sine solennitate, non vocato populo, & posita fuerunt in exedris Leuitarum: quae vocantur thesauri templi. Alia vasa, quae reponi debuerunt in templo non fuerunt deducta quousque congregatus est populus, & portata sunt tunc arca a Leuitis, & alia vasa a sacerdotibus, & Leuitis simul, & istud satis consonat litera. Secundum potest dici, quod non fuerunt portata aliqua vasa ad thesauros domus Domini antequam portaretur arca, & congregaretur populus, sed finita fabricatione vasorum vocatus est ad portationem arcae, & tunc portata fuerunt omnia vasa argentea, & aurea a sacerdotibus, & Leuitis, & posita fuerunt in locis suis, & etiam cum his vasa aenea. Posita fuerunt autem vasa quaedam tunc in templo, scilicet candelabra, mensae, & alia vasa minuta. Aurea, & argentea recondita fuerunt in thesauris, si in exedris Leuitarum. Vasa vero aenea, quae pertinebant ad ministerium altaris holocaustorum, reposita fuerunt in atrio sacerdotum, ubi fiebant omnes ministraciones in eis. Et licet vterque sensus possit stare, iste secundus tamen magis stat: sed ponitur istud hic per modum Epilogi, & postea late enarratur infra, sicut saepe in scriptura fieri consuevit.

Quid est istud quod vouit Dauid inferre in domum domini, & illud Salomon pro eo.
Quaestio III.

QVAERITVR vterius, quid est istud, quod vouit Dauid inferre in domum Domini, & intulit illud Salomon pro eo. Circa hoc consideranda sunt duo. Primum est, quomodo Salomon voluit inferre, quod Dauid vouerat in templum: secundum est, quod Dauid vouit pro templo Domini. De primo dicendum, quod Salomon obligabatur ad votum Dauid patris sui. Nam Dauid reliquit Salomonem haeredem regni sui, & rerum suarum, & fecerat votum, ideo tenebatur Salomon implere illud: alioquin priuaretur commodo hereditatis nisi quantum ad illam partem, quae proueniebat sibi iure naturae. Nam iuxta leges humanas si testator haeredi iussit in testamento aliquid facere, & requisitus a iudice infra annum non compleuerit, quod testator iussit, priuatur omni iure, & commodo haereditatis nisi quantum ad partem illam, quae debebatur ei iure naturae: & illud ius successione, quo iste priuatur, transit ad alios secundum ordinem maioris attinentiae ad testatorem, & transit cum onere suo, scilicet, qui succiperit id, quo alius priuatur, tenebitur ad id, quod testator fieri iussit, & praestabit cautionem de faciendo illud, & si ille non fecerit, veniet ad alium, &

A sic per ordinem. Salomon autem erat filius Dauid, & haeres, & tenebatur implere voluntatem patris sui: alioquin priuatus esset regno, & magna parte aliorum bonorum paternorum. Nam regnum non peruenit Salomoni iure naturae, cum potius prouenire deberet alijs fratribus: quia Salomon erat minimus fratrum, sed habuit regnum ex voluntate Dauid, quia sic erat voluntas Dei, praecedenti lib. 28. & 29. cap. Praeter haec autem, dato quod non fuisset Salomon obligatus complere voluntatem Dauid patris sui, compleret illam attenta sanctitate, & auctoritate Dauid, cui in omnibus deferendum erat. Attenta ergo beniuolentia praecipua erga eum, quia cum ipse minimus fratrum esset eum regem effecit. Attento etiam, quod votum istud erat ad Deum, ad cuius subministracionem promptos nos exhibere debemus. Etiam Salomon ipse a primordio aetatis bonae indolis fuit, & cuiuslibet bono deditus atque obediens: quousque eum feminae peruerterunt circa senium, ut colligitur 3. Regum 3. & 11. Faceret ergo hoc, quod Dauid vouerat. Sic etiam de alijs regibus bonis dicitur, quod intulerunt ea, quae patres eorum vouerunt in templum Domini: ut patet de Rege Asa. 3. Regum 15. & de quibusdam alijs in ipso libro, & 4. libro Regum. Circa secundum inducant quidam, quod Dauid vouerat aliqua specialiter dona pro templo Dei, & illa post mortem eius intulit Salomon. Dicendum tamen est, quod ista, quae Dauid, & Salomon intulit, non fuerunt nisi vasa, quae fabricata fuerunt pro templo Domini, & aliquod aurum, & argentum si quod superfluit fabricatis vasis. Et hoc patet, quia dicitur hic, quod Salomon intulit omnia, quae vouerat Dauid pater suus: argentum, & aurum vniuersa vasa in thesauris Domini. Etiam patet hoc, 3. Regum 7. ubi ponitur hoc, & dicitur: intulit, quae sanctificauerat Dauid pater suus: argentum, & aurum, & vasa repositit in thesauris domus Domini. Non ergo erant alia ista vasa nisi illa, quae facta fuerant, quando fabricatum est templum, in quibus ministraretur in templo. Sed dicitur, quomodo stat, quod Dauid vouerit argentum, & aurum, & vniuersa vasa, quae in templo posita sunt. Dicendum, quod hoc fuit: quia Dauid dedit Salomoni aurum, & argentum pro omnibus vasis sanctuarii. Modus autem fuit, quia Dauid quasi principio regni sui desiderauit aedificare domino templum, in quo coleretur, & ad hoc congregauit aurum multum, & argentum. Nam totum argentum, & aurum, & aes, quod acquisiuit in bellis habitis cum diuersis gentibus, consecrauit pro vasis, & expensis templi domini, ut patet 3. Regum 8. & praecedenti lib. 18. capit. f. Sed, & omnia vasa aenea, & aurea, & argentea consecrauit rex Dauid Domino cum argento, & auro, quod tolerat ex vniuersis Gentibus tam de Idumea, & Moab, & filiis Ammon & de Philisthijm, & Amalec. Dauid autem circa mortem suam accepit a Domino ceclitus descriptionem omnium, quae fieri debebant etiam in templo, & etiam vasorum, scilicet numerum eorum, & figuram, & pondus: ut patet praecedenti lib. 28. cap. scilicet. Omnia, inquit, venerunt scripta manu domini ad me, ut intelligerem vniuersa opera exemplaris. Et tunc Dauid sciens numerum vasorum aureorum, & argenteorum, quae fieri debebant pro templo domini, segregauit pro quolibet argentum, & aurum in mensura sibi debita: sic patet praecedenti lib. 28. cap. ubi dicitur, quod Salomoni dedit Dauid argentum pro vasis agentis, & aurum pro vasis aureis secundum mensuram, & pondus eorum. Et ponitur ibi de candelabris, & mensis, & alijs vasis, & sic pro omnibus dedit: ideo vniuersa vasa auri, & argenti, & eris, quae facta sunt pro templo, facta fuerunt de expensis Dauid. Nunc autem cum Salomon illa intulit.

Intulit in domum domini, dicitur intulisse, quæ vouerat Dauid pater eius. Causa est, quia licet Dauid dedisset realiter Salomoni aurum, & argentum pro omnibus vasis templi, precedenti lib. 29. cap. Tamen ista vasa donabat Dauid Deo pro templo suo, eo. lib. 29. cap. scilicet: Quæ tua sunt, & quæ de manu tua accepimus tibi dedimus. Et quia tempore Dauid non fuit templum, cui Dauid posset illa vasa donare, nec erant vasa adhuc facta, quæ donarentur. Sed postea per Salomonem tam templum quam vasa facta sunt: dicitur potius illa donatio Dauid votum, vel promissio realis donatio, & translatio rei donatæ: tunc autem verè completum est votum Dauid quando Salomon intulit omnia vasa in thesauros domus domini: vt ibi manerent in æternum dicata cultui diuino. Dicitur tamen hic, quod intulit Salomon aurum, & argentum, & vasa, quæ vouerat Dauid: In quo innuitur, quod non solum vasa vouit Dauid, sed etiam præter vasa aurum, & argentum dedit in massa. Hoc autem stat dupliciter. Primò, quia Dauid consecrauerat totum aurum, & argentum, quod acquiserat in bellis de diuersis gentibus pro templo domini, vt inde vasa fierent. 3. Regum 8. & precedenti lib. 18. cap. Fortè autem factis vniuersis vasis aureis, & argenteis pro templo domini. Superfuit aliquid de auro, & argento, quod non est expensum in vasa. Et quia Dauid consecrauerat totum illud aurum, & argentum domino, reliquum positum est in thesauro Domini, vt ibi proficeret ad expensas templi faciendo de illo vasa alia ad ministrandū cū opus esset, vel emendo aliqua pro templo necessaria. Alio modo poterat argentum, & aurum dari super vasa, scilicet quia aurum, & argentum, quod Dauid acquisitit de bellis expensum est faciendo de illo vasa pro templo domini, & tamen insuper Dauid dedit aurum, & argentum de eo, quod ipse habebat de peculio suo, & illud reponeret in thesauro domini in massa. Et patet hoc, quia præcedenti lib. 28. cap. fit mentio qualiter Dauid dedit aurum, & argentum pro omnibus vasis, & postea 29. cap. dicitur: Ego autem rotis viribus meis præparavi impensas domus Dei mei, aurum ad vasa aurea; argentum ad vasa argentea, & super hæc obruli in domum Dei mei de peculio meo aurum, & argentum exceptis his, quæ præparavi in eadem sanctam tria millia talenta auri de auro de Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi. Aurum ergo, & argentum, quod acquisitum fuerat de bellis Dauid, fuit sufficiens pro omnibus vasis. Et tria millia talenta auri, & septem millia argenti fuerunt ad laminas argenteas, & aureas pro templi parietibus, & quod superfuit tam de auro, & argento isto quam de auro, & argento acquisito de bellis repositum est in thesauro domini. Aliqui autem volunt, quod ista vasa aurea, & argentea, quæ vouerat Dauid fuerunt præter illa, quæ fabricauit Salomon pro templo domini. Sed non est conuenienter dictum, quia omnia vasa aurea, & argentea, & aenea, quæ Salomō fecit in templo domini fuerunt à Dauid data, quia ipse dedit aurum, & argentum, & as pro istis, vt patet præcedenti lib. 22. & 28. & 29. cap. Ideo dato, quod adhuc alia vasa præter ista dedisset, tamen ista adhuc diceretur vouisse. Et sic cum Salomon intulit in templum vasa ista aurum, & argentum, dicitur intulisse, quæ Dauid vouit, cum ipse omnia hæc dederit.

Post quæ congregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filiis Israel, in Ierusalem: vt adducerent arcam fœderis Do-

mini de Ciuitate Dauid, quæ est in Sion. Venerunt itaque ad regem omnes viri Israel in die solenni mensis septimi.

Post quæ congregauit. Hic ponitur secundum, scilicet historiæ epiloga enarratio, quia supra sub epilogo posita fuerant, quæ infra continentur explicitè, & dicitur. *Post quæ congregauit.* Scilicet, factis præcedentibus congregauit Salomon maiores natu Israel, & alios, de quibus dicitur infra in litera ad portationem arcæ. Ista litera potest dupliciter intelligi, secundum quod præcedens litera dupliciter intelligebatur, vt declaratum est supra penultima quæstione. Vno modo intelligi poterat, quod Salomon non conuocato populo, nec cum aliqua solemnitate portauit in thesauros domus domini, scilicet ad exedras Leuitarum thesaurarium omnia illa vasa, quæ non erant ponenda in templo. Postea autem congregauit populum, & portauit arcam in templum, & cum ea omnia vasa sanctuarij, quæ ponenda erant in templo. Et intelligendo hoc modo, ista litera refertur ad immediatam, scilicet postquam congregauit Salomon maiores natu, scilicet. Postquam intulit Salomon in thesauros domus domini omnia, quæ pater suus vouerat, congregauit maiores natu ad introducendum arcam in templum. Secundo modo potest intelligi, quod non fuerit aliqua vasa prius deducta in thesauros domus domini quam arca, sed omnia simul portata fuerint, quod tamen ponatur litera superior per modum epilogi in breui dicendo id totum, quod infra continetur extensè, & tamen refertur hoc ad finem præcedentis cap. scilicet. Postquam congregauit Salomon, &c. idest postquam completa est fabricatio omnium vasorum templi, de quibus dicitur in fine præcedentis cap. congregauit Salomō maiores natu Israel ad portandum arcam, & omnia vasa in templum.

Cum duobus modis possit litera exponi, quis est congruentior.

Quæst. IIII.

QVAERITVR circa hoc, cum istis duobus modis possit litera exponi, quis sit tenendus. Dicendum, quod tenendus est secundus, scilicet, quod Salomon non portauerit in templum aliqua vasa ad ponendum in thesauro eius antequam portaretur arca, sed omnia simul portata sunt. Et patet hoc. Primò, quia litera intendit hic dicere, quod Salomon intulit in templum domini omnia, quæ vouerat Dauid pater eius, & tamen Dauid vouerat omnia vasa quæcunq; in templo facta sunt, etiam argenteum, & aurum, quod superfuit, & postea referuntur in thesauro domini. Et tamen manifestum est, quod cum portata esset arca, portata fuerunt multa vasa aurea, & argentea cū illa: vt patet infra in litera, ergo non fuit aliqua portatio vasorum per se facta antequam deduceretur arca in templum, sed omnia simul deducta sunt, & hoc signatur supra, cum dicitur: Intulit, quæ vouerat Dauid pater eius, ergo illa portatio non distinguitur ab illa, quæ infra habetur. Sed ponitur supra per modum epilogi, & infra ponitur magis explicitè. Secundo patet, quia in ista portatione vasorum, quæ facta est cum arca, videtur quod portata fuerint omnia vasa in sanctuarium, quia infra dicitur, quod Leuitæ portauerunt arcam in sanctuarium, & sequitur: Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Et sic dicitur absolute de vasis sanctuarij, quod portauerunt ea sacerdotes cum Leuitis, ideo intel-

intelligendum est, de omnibus vasis sanctuarij, & sic non distinguetur ista portatio vasorum à præcedente. Tertiò confirmatur hoc ex litera, quæ habetur. 3. Reg. 7. nam dicitur: Et intulit, quæ sanctificauerat Dauid pater eius aurum, & argentum, & vasa, repositaque in thesauro domus Domini, & dicitur absolute quod intulit quæ sanctificauerat. Constat tamen, quod Dauid consecrauit omnia vasa, & aurum, & argentum templi, ideo in illa illatione non sunt illata vasa, quæ posita sunt in thesauro, sed etiam omnia vasa quæcunq; fuerunt facta per Salomonem, & sic erit vnica portatio vasorum omnium, & arca. Item patet hoc magis, quia 3. Reg. 8. dicitur, quod sacerdotes, & Leuitæ ferebant omnia vasa sanctuarij. Sed constat quod omnia vasa quæcunq; Salomon fecit nunc erant vasa sanctuarij, ideo omnia portata fuerunt cum arca, & non erant duæ portationes. Ponitur tamen istud primùm per modum epilogi, & postea idem latius enarratur. & scpe hoc fit in sacra scriptura. *Congregauit maiores natu ex Israel.* Vocatur maiores natu seniores quia maiori tempore vixerunt, siue maius tempus transtulit à natiuitate eorum quam aliorum. Quidam dicunt maiores natu generosiores: quia de maioribus parentibus vel maiori genere nati sunt. Sed non est verum, quia in Hebreo ponuntur seniores, vbi nos maiores natu dicimus. Vocati fuerunt autem seniores, quia isti solent esse maioris auctoritatis, & honorabiliores. Et non est sensus quod omnes senes de toto israel vocati fuerint ad istam portationem arcæ: sed illi, qui erant maioris auctoritatis inter ceteros propter prudentiam, & alias probitates. Et cunctos principes tribuum. Principes tribuum erant duodecim viri, sicut erant duodecim tribus: quia in qualibet tribu erat vnus princeps. Et capita familiarum. Idest principes familiarum. Isti erant distincta principibus tribuum. Nam in qualibet familia erat vnus princeps sicut in qualibet tribu erat vnus princeps, de quibus infra declarabitur in quadam quæstione. Isti vocantur duces familiarum. 3. Reg. 8. sed idem est. *De filiis Israel.* Refertur ad tribus & familias. scilicet congregauit Salomon omnes principes tribuum de filiis Israel, & omnes principes familiarum de filiis Israel. Scilicet de omnibus locis israel conuenerunt in Ierusalem: quia ibi erat arca, & templum, in quo ponenda erat, vt adducunt arcam fœderis domini. Idest, vt interessent solemnitati ductionis. Nam laici non debebant portare arcam, nec tangere eam, quia morerentur: sed soli Leuitæ portabant eam: vt patet in litera. Laici autem intendant solemnitati illi offerentes sacrificia, & canentes voce, & organis musicis, vt patet in litera. *De ciuitate Dauid quæ est Sion.* Idest de castro montis Syon de domo Dauid. Ad euidentiam huius considerandum est, quod templum Salomonis factum est intra Ierusalem, & factum est in castro montis Sion: & ibi erat nunc arca, & sic tota portatio arcæ nunc fuit intra castrum montis Sion. Erat nanquam in Ierusalem castrum quoddam in monte, quod vocabatur Sion. Et quando Dauid pugnavit contra Iebuseos habitantes in castro isto, & obrinuit castrum, quod nullus de israelitis prius potuerat obtinere, ad gloriam victoriae illius vocauit castrum illud ciuitatem Dauid. 2. Reg. 5. Et præcedenti li. xi. c. In illo autem castro Dauid habitauit, & tenebat arcam in domo sua ibi, quando transtulit eam de domo Obedeom Gethi. 2. Reg. 6. & præcedenti lib. 15. & 16. manifestè ibi quouitque fabricato templo per Salomonem translata est in illud arca: vt patet infra in litera. Templum autem Salomonis factum est in ipso castro montis Sion in parte suprema eius, quæ vocatur alio nomine mons Moria, & erat ibi arca Ornâ Iebusei. supra e. 3. Ideo cum portata fuit

nunc arca paruo spacio portata est, quia parum distabat domus Dauid in qua erat arca a templo in quod translata est. *Venerunt ergo ad regem omnes viri Israel.* Scilicet multi de Israelitis de omnibus partibus israeliam non est verisimile, quod omnes Israelite venissent, nec etiam Salomon vocaret omnes. Sed de hoc infra dicitur in quadam quæstione. *In die solenni mensis septimi.* Idest venerunt tempore solennitatis magne quæ est mense septimo. Et vocatur mensis iste Bathani. 3. Regum 8. de quo magis in fra dicitur.

Quare ad arcam portandam vocati fuerunt maiores natu. Quæst. V.

QVAERITVR quare vocati fuerunt nunc maiores natu ad portationem arcæ. Respondendū quod in omnibus congregationibus, quæ fiebant Israelitarum maiores natu erant qui potissimè vocabantur: vt patet Iosue. 23. & 24. in exhortationibus, quas fecit Iosue ad populum, & vt communiter in alijs congregationibus Israelitarum, quas deus iubebat fieri, vel quas ipsi Israelite faciebant: vocabantur precipuè ipsi maiores natu. Et cā huius est, quia maiores natu habebant aliquid, propter quod potius debebant conuenire in oibus congregationibus quam ceteris, scilicet erant ceteris honorabiliores & erant prudentiores. Congregationes tñ Israelitarum aut fiebant ad solennizandū aliquid vel faciendum magnum honorem, sicut si fierent solennia festa: aut ad opera deliberatiua, quibus opus erat consilio solum, vel consilio, & viribus. Sed ad solennizandum aliquid festum seniores debebant maxime conuocari, eo quod ipsi magis solennizabant festa quam alij, cum essent personæ honorabiliores. Nam senibus quidam honor debetur propter etatem etiam si nihil aliud interueniret, dum tamen ipsi non demereantur propter aliqua vitia. Sic patet Leui. 19. scilicet: Corā capite cano surge, & honora personam senis: & Aristo. 9. distinguens honores, qui debentur dicit, quod alius honor debetur patri, alius seni, alius duci belli, & sic de alijs. Si autem senes propter vitia demereantur honorem sibi exhiberi, perdunt honorem, qui aliis est sibi debitus propter etatem. Et de his intelligitur Iosue. 65. scilicet, Maledictus puer centum annorum: & Sapi. 4. dicitur: Senectus veneranda non diuturna, nec anno: um numero cōputata. Cui sunt sensus hominum, & etas senectutis vita immaculata. Si autem congregatio fiat ad aliquid deliberatiuum, in quo solo consilio opus sit, soli senes requiruntur, quia opera consilij ad prudentiam pertinent. Prudentia autem in senibus est. Difficile enim est iuuenes esse matheumaticos, prudentes autem, & sapiētes eos esse non contingit, cum prudentia experientijs quærat. Experientia autem tempore indiget. Etiam Aristo. Ethic. primo dicit iuuenes non esse conuenientes auditores moralis philosophiæ: quia sequutores sunt parentum, & quia propter tempus paucum sunt in experti. Solum ergo senes, vel precipue ad talia necessarii sunt. Si autem sit opus quod simul viribus, & consilio egeat, sicut opera bellica, senes necessarii valde sunt, quia bellicia potius consilio quam viribus aguntur: nec est aliquid quod potius defectu consilij corrumpat, quā multitudo bellica consilio egeat. Nullum autem opus est in quo consilio opus non sit: istud autem seniorum est, ideo nulla est congregatio, in qua senioribus opus non sit. Nunc autem seniores conuocari debuerunt, quia ista congregatio fiebat ad solennizandum portationem arcæ: vt patet in litera. Nulli tamen erant, qui magis potest solennizare illam, & honorare quam senes, cum ipsi ceteris honorabiliores sint, vt supra dictum est.

Qui

Qui erant isti principes tribuum ad arcam portandam vocati. Quest. VI.

QVAERITVR ulterius, qui erant isti principes tribuum de quibus hic dicitur, quod conuocati fuerunt ad portationem arce. Dicendum qd principes tribuum erant duodecim viri in Israel, qui erant maiores in duodecim tribubus. Nam erant duodecim tribus siue duodecim progenies in toto Israel, qui descendebant a duodecim filiis Iacob, qui vocatus est Israel, & in illis duodecim tribubus continebatur tota progenies Israelitarum. In qualibet aut istarum tribuum erat semper vnus princeps. Et isti principes non accipiebantur per electionem, nec forte: sed per natiuitatem, scilicet quod ille, qui descēdebat a capite trib⁹ p lineam primogenitorū erat princeps tribus totius, & sic fiebat semper. Nam si ille, qui erat princeps alius tribus, vt Iudas, vel Zabulon haberet multos filios, primogenitus eorum erat princeps tribus. Deinde si quilibet illorum filiorum multos alios filios gigneret, nemo esset princeps tribus, nisi filius primogeniti, qui fuerat princeps, & si iste multos filios gigneret, nemo illorum erat princeps, nisi primogenitus: & sic deriuabatur tota progenies, q̄ non esset princeps tribus nisi primogenitus: & descendens per lineam primogenitorum: & de istis vnicus erat in tota vna tribu. Nam sicut erat impossibile eundem hominem multos filios primogenitos habere: ita erat impossibile in eadem tribu multos esse primogenitos descendentes semper per lineam primogenitorum: ideo vnicus erat semper princeps in qualibet tribu. Isti autem duodecim principes tribuum erāt viri valde honorati in populo, quia quilibet præerat duodecim parti populi, & isti erant generosiores ceteris: ideo in congregationibus isti erant de præcipuis. Et ob hoc quando describitur status populi tempore Dauid, & omnes principes ei⁹ ponuntur duodecim tribuum præcedenti li. 27. cap. Et forte illi duodecim principes, qui ponuntur ibi, erant qui conuenerunt nunc ad istam portationem arce, quia forte omnes illi vnebant tunc. Nam oēs illi erant principes viuentē Dauid, præcedenti lib. 27. cap. Apud antiquos autem in Israel tempore, quo nō eant reges, maximus honor dabatur istis principibus tribuum. Nam in progressu Israelitarum per desertum diuidebatur populus in duodecim partes, & cui libet illarū præerat vnus de istis principib⁹ tribuum. Et nā distinctus erat populus per quatuor vexilla ad procedendum, & caltrametandum: & illis quatuor vexillis præerant quatuor de principibus tribuum. Etiam in regimine populi istud erat. Nam licet Deus commisisset regimē populi Moyse, & postea dedisset ei septuaginta seniores in coadiutores, Nu. 11. tamen præcipui, qui veniebant ad disponendum de rebus populi erant principes tribuum. Ideo Moyse interdum faciebat consilium cū solis principibus tribuum, interdum autem conuocabat totum populum: & Deus dederat ei certum modum clangendi tubis argenteis, quando conuocandi essent soli principes tribuum, & alium modum, quando conuocandi erant omnes de populo. Nume. vndecimo. In honoribus autem, qui erant præter regimen populi, isti præferbantur omnibus. Vnde in dedicatione tabernaculi facta in deserto, cum esset magnum festum, & iucunditas inter Hebræos, & offerret munera singuli pro sanctuario, ponit scriptura solas oblationes principum tribuum, non curans de alijs, scilicet quomodo princeps tribus iuda obtulit prima die, & quid obtulerit. Et sic de omnibus principibus tribuum vsque ad vltimum, Nu. 7. Nunc autem tempore regum, &

F iudicū, qui fuerāt ante reges, ipsi reges, & iudices fuerant maiores quā principes tribuum, eo quod vn⁹ rex, vel vnus iudex præerat omnibus duodecim tribubus Israel, & principibus ipsarū tribuum: & tamen adhuc erant de præcipuis in toto populo: ideo ipsi debuerunt vocari ad hanc portationem arce præcipuē.

Qui erant principes siue duces familiarum. Quest. VII.

QVAERITVR ulterius de principibus siue ducebus familiarum, qui erant: nam etiam isti vocati fuerunt ad hanc portationem arce. Respondendum est, quod principes familiarum erant quidā principes minores principibus tribuum, & sub illis existentes, cum sint minores familia quā tribus. Et sicut in qualibet tribu erat vnus princeps, ita in qualibet familia vnus princeps. Ad huius euentiā considerandum est, quod tribus, familie, & domus sunt nomina congregationum, et tamen differunt inter se, quia quidam sunt maiores, & quidam minores, & quidam alias inter se, & quidam ab alijs continentur. Et adhuc intelligendum, quod tota congregatio Israelitarū prima diuisione sua diuiditur in duodecim partes, quæ vocantur duodecim tribus, eo qd descendit tota illa congregatio a duodecim filiis Iacob. Deinde quilibet istarum tribuum diuiditur inter alias minores congregationes, & quilibet illarū vocatur familia: & in qualibet familia erat vnus princeps. Deinde quilibet familia rursus diuiditur in alias minores congregationes, quæ vocantur domus, & in qualibet domo erat vnus princeps. Postea quilibet domus diuiditur in partes minores, siue œconomiarum: & ibi stat resolutio. Istum modum diuisionis progenierum posuit Deus: & habetur Iosue 7. quando factum est furtū de anathemate Iericho: & Deus voluit quod forte consultoria inueniretur quis furtū fecerat. Et ad hoc fecit, quod primò poneretur fors inter duodecim tribus diuiso toto Israel p duodecim tribus, & tunc caperetur vna tribus sorte, qua inuenta, erant absolute relique tribus: & illa diuidebatur per familias suas, inter quas posita sorte capiebatur vna, & relique absolutebantur. Quo facto illa familia diuidebat in domos: & capiebatur vna domus sorte, & illa rursus diuidebat per capita, siue per singulos viros, & cōprehēdebat sorte, qui reus erat: & sic fuit: quia posita sorte inter tribus inuenta est tribus Iudæ præuaricata: & illa diuisa per familias inuenta est familia Zararum: & rursus illa diuisa in domos inuenta est domus Rabi in crimine: qua diuisa sorte in viros repertus est Achor in furto. De tribubus autem, & familijs, que erant magnæ cognationes fit magna mentio in scriptura: de domibus autem parum curatur. Considerandum autem, quod familie erāt determinatę in Israel. Nam quilibet tribus habebat certas cognationes siue familias: tribus enim Iuda habebat familias quinque, scilicet, Pharesitarum, Zareitarum, Selaitarum, Amulitarum, Esromitarum, & sic de omnibus duodecim tribus ponitur Num. 26. in qualibet tribu quot essent familie, & qualiter nominarentur, sã quibus principibus: & ibi potest videri numerus omnium. Nā sunt familie omnes Israelitarū quinquaginta, & quinque, sin tribu Ruben quatuor, in tribu Simeon quinque, in tribu Gad septem, in tribu Iuda quinque, in tribu Issachar quatuor, in tribu Zabulon tres, in tribu Manasse octo: in tribu Ephraim quatuor, in tribu Benjamin quinque, in tribu Dan vnica, in tribu Aser quinque, in tribu Nephthali quatuor. In qualibet autem istarū familiarū erat vnus princeps, & erat iste princeps per natiuitatem, sicut princeps tribus, vt declaratum est.

est præcedenti quæstione, scilicet quod illi, qui descendebant a capitibus familiarum per lineam primogenitorum, & ipsi erant primogeniti, erant principes familiarum sub principibus tribuum. Nam sicut familie erant sub tribubus: ita & principes familiarū sub principibus tribuum, & quot familie erant in qualibet tribu tot principes familiarum habebat sub se princeps illius tribus. Isti etiam conuocari debuerunt ad istam portationem arce: quia erant viri valde honorabiles. Etiam vocabantur ad alias cōgregationes: nam quilibet istorū præerat magnæ parti populi, ideo necesse erat, quod multos honore præcederet, & sic fit sapientio in istis congregationib⁹ populi de principibus familiarum cum principibus tribuum.

Ad quid conuocari fecit Salomon omnes Israelitas ad arcam portandam: cum ibi nihil efficere debeant. Quest. VIII.

QVAERITVR ulterius, ad quid Salomon conuocari fecit omnes Israelitas pro ista congregatione, & portatione arce: quia ibi nihil in hoc efficere debebant. Aliquis forte dicit, quod conuocari fuerunt ad hoc, quod viri honoratissimi in populo portarent arcam, vel sequerentur eam coniuncti, sicut factum est, quando redacta fuit arca de terra Philistinorum, soli secuti sunt arcam, quæ plaustro imposita erat. primo Regū 6. & tamen satrapæ erant principes Philistinorum, quia tota terra Philistinorum diuisa erat in quinque partes per quinque ciuitates metropoles terræ illius, & cui libet præerat vnus vir, & illi vocabantur quinque reges Philistinorum, vel quinque satrapæ: vt patet Iosue 13. & primo Reg. 6. Sicut ergo illi honorando arcam soli exierunt de terra Philistinorum cum illa imposita super plaustrum, eo. cap. Ita nunc forte honoratissimi in toto populo portare deberent arcam, & ad hoc conuocati sunt. Dicendum, quod non stat, quia Israelitæ non debebant portare arcam, sed soli Sacerdotes, & Leuitæ. Nam Deus veterat quenquam accedere ad vasa sacra, & ad ministraciones sacras præter Sacerdotes, & Leuitas: & si quis accederet, moreretur. Num. 3. & 16. & 18. & sic nō licebat popularibus accedere ad portandam arcam, vel tangendum eam, quomodocunque. Cum aut obijciat de satrapæ Philistinorum: non tenet argumentum, quia isti satrapæ non portabant arcam, nec tangebant eam: sed portabant in plaustro nouo à bobus. primo Regum 6. Sed obijciatur magis, quia ipsi satrapæ, vel Philistini alij posuerūt arcam super plaustrum, & ipsi portabant eam per terram suam de vrbe in vrbe: & introducebant in templis Deorum, cum non essent ibi alij Sacerdotes nec Leuitæ: ita ergo liceret Israelitis laicis portare eam de loco in locum. Dicendum, quod non stat simile, quia lex ista de portatione arce, quod portaretur à Leuitis, & non tangeretur à laicis, fuit data Israelitis, & eos solos obligabat: Ideo licet alij non seruari istam cæremoniā: non peccabant, nec pœna digni erant. Et sic Philistini, quibus lex ista non erat data non obligantur, & quicunque illorum arcam tangerent, & portarent, nō peccabant: etiam si aperirent eam, quod nulli hominum inter Iudæos licebat, nec etiam summo sacerdoti. Item erat hoc, quia dato quod ista lex facta esset ad obligandum omnes gentes: tamen Philistini nō sciebant legem istam, quia nunquam eis fuerat publicata, & sic non obligabantur. Item dato, quod obligatio aliqua esset: necessitas tollebat obligationem. Nam inter Philistinos nulli sacerdotes Iudæorum: nec Leuitæ erant, & tamen arca mouenda erat de loco ad lo-

cum: vt reduceretur de terra sua in terram Israel: ideo licebat quibuscunque tangere eam, & portare. Inter Israelitas autem non erat sic, quia lex data fuerat eis, & obligabat eos: etiam ipsi non ignorabant legem: etiā erāt Sacerdotes, & Leuitæ inter ipsos, qui possent portare arcam non tangentibus eam laicis. Dicendum ergo quod Salomon non cōuocauit Israelitas ad hoc, quod proceres eorum portarent arcam in templum, sed ad honorandum solennitatem portationis. Nam Leuitæ, & Sacerdotes portaturi erāt eam: laici autem interesse debebant laudantes dominum, & offerentes sacrificia: sic patet in litera. Nam dicitur quod rex, & totus populus, qui congregatus fuerat, immolabant oues, & boues absque vllō numero. Sic etiam factum est in alijs portationibus arce, quas fecit Dauid. Nam primò portauit eam de Chariathairim in domū Obeditom, & tunc conuocatus fuit totus populus, & oēs psallebāt coram domino cum ipso Dauid in organo, & omnibus vasibus musicorum. 3. Reg. 6. & præcedenti lib. cap. 13. Secūda portatio fuit de domo Obeditom in domum Dauid, & tunc etiam congregauit Dauid totum populum, & totus populus erat cum Dauid canens, & saltans coram arca, & immolabant animalia. Nam cum transissent sex passus, qui portabant arcam, immolabatur aries, & vitulus. 2. Reg. 6. & præced. lib. cap. 15. Ita ergo nunc ad faciendam istam solennitatē debuit populus à Salomone congregari.

C An ad arcam portandam conuenerunt omnes Israelitæ, vel aliqui eorum. Quest. IX.

QVAERITVR ulterius, an in ista portatione conuenerunt omnes Israelitæ, vel solū aliqui eorum. Aliquis dicit, quod non conuenerunt omnes: quia nō videbatur aliqua necessitas quare omnes Israelitæ ascenderent, sed satis erat, quod ascenderet aliqui eorum, potissimè, qui erant inter eos honoratissimi. Sed obijciatur, quia hic dicitur, quod Salomon, & vniuersus cætus Israel, quod omnes, qui fuerant congregati &c. In quo innuitur, quod omnes de Israel fuerant congregati ad hanc solennitatē. Etiam patet hoc. 3. Reg. 8. cū dicitur: Conuenitque ad regē Salomonem vniuersus Israel. Dicit aliquis, quod licet dicatur de omnibus, quod non conuenerunt oēs: quia sæpe ponitur in scriptura omnis pro multis: vt patet Gen. 11. scilicet omnes prouinciæ veniebant in Aegyptum, vt emerent efcas: & tamen manifestum est, quod nō veniebant in Aegyptum omnes prouinciæ, quia non poterant de omnibus partibus orbis venire gentes ad emendum cibaria in Aegyptum. Sed accipitur omnes prouinciæ, i. multe: ita poterit esse hic. Itē non videtur esse veresimile, quod omnes Israelitæ venissent ad istam portationem arce: quia tunc manebant loca Israel sine custode, & possent hostes, qui in circuitu erant inuadere loca, & omnes possessiones Israelitarum, & pecora, & quecunque animalia, quod non est conuenienter dictum. Dicendum quod oēs Israelitæ conuenerunt ad hanc portationem arce, scilicet omnes masculi, qui erant ætatis perfectę, in quibus lex habebat locum ad obligandum eos: & patet hoc, quia litera dicit, quod conuenerunt omnes Israelitæ. Item patet hoc magis, quia quando conuenerunt nunc Israelitæ ad arcam portandam, erat festum mensis septimi, scilicet festum Tabernaculorum, siue Scenophægiæ: & in illo festo obligantur omnes Israelitæ masculi conuenire in locum sanctuarii. Exo. 23. & 34. & Deut. 16. Et dato quod non esset aliqua solennitas portationis arce solū propter istam festiuitatem conuenirent. A fortiori ergo cpm portatio arce, & festum Scenophægiæ eodem tempore concurrerent.

Et

Determinatio.

Ethoc patet in littera, quia dicitur quod erat festum siue solennitas mensis septimi, quando populus conuenit nunc ad regem. Etiam patet 3. Reg. 8. cap. Cuius autem obicitur, quod licet dicitur omnes conuenisse quod intelligatur de multis, & non de omnibus. Dicendum quod non stat, quia si solum fuisset nunc solennitas portationis arce, & non festum Scenophegie, forte non conuenissent omnes, sed multi: & tamen propter Scenophegiam obligabantur omnes masculi Israelitarum conuenire, cum lex dixisset quod tribus temporibus anni ascendere deberet omne masculinum Israel in sanctuarium Domini. Exo. 23. Et erat una de festiuitatibus istis dies Scenophegie. Cuius autem obicitur, quod non erat verisimile omnes Israelitas simul ascendere, eo quod relinquerentur loca deserta: & occuparentur ab hostibus. Dicendum quod non stat, quia licet loca desererentur ab eis, securi erant quod non inuaderentur ab hostibus, quia Deus prestiterat securitatem de hoc, scilicet quod nulli hostium in mentem veniret occupare loca licet ab Israelitis desererentur, vel timerent inuadere ea. Exo. 34. scilicet cum tulero gentes a facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terrae tuae, ascendente re, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Et sic nunc cum ascenderent ad festiuitatem Scenophegie, & ad portationem arce, non timerent quod hostes inuaderent terra eorum, & ascenderent confidenter omnes Israelita.

Ad quid Salomon conuocauit omnes populos ad arcam portandam, cum venturi erant ad festiuitatem. Quest. X.

QVAERITVR vterius, ad quid Salomon conuocauit nunc populares, vt venirent ad portationem arce: quia ipsi venturi erant ad festiuitatem istam, ad quam nunc conuenerunt, etiam si Salomon non conuocaret eos. Dicendum, quod Salomon conuocauit eos propter multa. Primo quia dato, quod venturi essent ad istam festiuitatem: tamen non venturi erant in Ierusalem ad locum, vbi arca portanda erat de domo Dauid ad templum Salomonis. Pro quo sciendum quod quolibet anno Israelite debebant iter venire ad templum Domini in tribus festiuitatibus, scilicet in solennitate tabernaculorum, & Phasae, & Pentecostes. Exod. 23. & 24. & Deuterono. 26. Et antequam templum Salomonis fabricaretur, fiebant omnes ceremonie legis in tabernaculo quod fecerat Moyses, vt probatum est precedenti lib. 16. in quadam quaestione. Et dato quod arca esset in Ierusalem in domo Dauid in quodam tabernaculo, non fiebant ibi ceremonie legales, que de necessitate fieri debebant, sed in sanctuario, vt ibidem probatum est. Et quia hoc tempore erat tabernaculum illud in Gabaon debebant ibi celebrari festiuitates iste. Nam tabernaculum fuit in Gabaon semper quandiu Dauid regnauit, quia Saul transulerat illud illuc, quando destruxit urbem Nobe, & occidit sacerdotes, vt patet 10. Reg. 22. & ibi declaratum est, & precedenti lib. 6. Et erat ibi in principio regni Salomonis. Nam Salomon iuit in Gabaon ad offerendum sacrificia in altari Domino: & erat ibi tunc altare, quod fecit Moyses, & tabernaculum eius: vt patet 3. Reg. 3. & supra primo. Etiam in principio regni Dauid super totum Israel, quando Dauid transiit arcam de domo Obededom in domum suam, erat tabernaculum Domini in Gabaon. Vnde Dauid diuisit sacerdotes, & Leuitas, & iussit, quod quidam eorum manerent in Ierusalem ministrantes coram arca, & alij omnes irent ad tabernaculum Domini in Gabaon: Vnde sacer-

dotem magnum Sadoc misit illuc: vt patet precedenti lib. 16. cap. Et sic ad festiuitatem istam Scenophegie conuenire debebat populus in Gabaon ad tabernaculum Moysi: & non in Ierusalem, & quia volebat Salomon, quod in illa festiuitate conuenirent ad portandam arcam in templum in Ierusalem, oportuit, quod vocaret eos. Secunda causa fuit, quia Salomon vocauit populum ad portandam arcam mox, vt consummatum fuit templum, & quia populus nesciebat quando consummabatur templum, & vasa, dato quod omnes intenderent illo tempore venire ad portationem illam, quia tamen nesciebant, quando esset tempus, Salomon debebat conuocare totum populum. Tertia causa fuit, quia Salomon fecit istam congregationem ante festum Scenophegie. Nam dato quod conuenire deberent Israelite iam in Ierusalem ad festiuitates, tamen non conueniret hoc tempore, nisi conuocarentur. Nam conuenerunt nunc ante festum Scenophegie: & tamen ante illum diem non tenebantur conuenire secundum legem. Et si obicitur, quia dicitur hic, quod venerunt in die solenni mensis septimi, & iste est dies Scenophegie. Dicendum quod non erat iste dies, sed aliud festum, vt declarabitur sequenti quaestione: & sic Salomon debuit conuocare istos Israelitas ad portationem arce, quia alias non conuenirent.

Qua erat ista festiuitas, quando conuocati sunt Israelite in mensis septimo ad portandam arcam. Quest. XI.

QVAERITVR vterius de festiuitate ista, quae erat, quando conuocati sunt Israelita: in mensis septimo ad portationem arce. Dicendum quod inter Hebracos erant festa septem, scilicet Sabbathum, Kalendae, Phasae, Pentecostes, dies Clangoris, dies Propitiationis, festum Tabernaculorum siue Scenophegie, & istorum festorum duo replicabantur saepe in anno & alia erant semel tantum in anno: Sabbathum namque, & Kalendae replicabantur, quia Sabbathum erat in qualibet hebdomada, & Kalendae erant semel quolibet mense prima die mensis: Nu. 28. & 29. Et ista duo vocabantur proprie festa. Alia quinque vocabantur solennitates, quae accidebant semel tantum in anno. Et prima erat Phasae, siue festum Azyorum: & erat die quartadecima mensis primi ad vesperum. Leu. 23. Festum Pentecostes erat deinde post septem hebdomadas. eo. ca. & vocabatur festum Hebdomadarum. Alia tria festa erant in mensis septimo, scilicet Septembri: nam prima die mensis erat dies Clangoris. Et decima die erat festum Expiationis. Die autem quintadecima usque ad vicesimam secundam erat festum Tabernaculorum, siue Scenophegie: Leu. 23. Cuius autem dicitur hic quod die solenni mensis septimi conuenerunt in Ierusalem, intelligunt plurimi de die Scenophegie: & hoc propter multa. Primo, quia dicitur, quod conuenerunt in die solenni mensis septimi, & cum in isto mense essent tres festiuitates, necessarium erat vt intelligeretur de solenni, quia cum per excellentiam dicitur, conuenit vnus: & tamen festum Scenophegie solennius erat alijs tribus: nam per septem dies celebrabatur: alia autem per vnicum: Leu. 23. Etiam quia in isto fiebant plures ceremonie iucunditatis quam in alijs. Secundo patet, quia in alijs duobus precedentibus festis non tenebantur Israelita: conuenire ad locum sanctuarii: sed tenebantur in festo Scenophegie: cum istud esset vnus de tribus festis, in quibus Israelite ascendebant in sanctuarium: Exo. 23. & 24. cap. & sic Israelita: facerent simul duo, scilicet portarent arcam honorabiliter in replum, & satisfaceret legi ascendentes in sanctuarium in isto festo,

festi, quod non facerent ascendentes in alijs festiuitatibus precedentibus. Tertio patet, quia in littera manifeste apparet, quod steterunt in Ierusalem in die Scenophegie, siue tabernaculorum. Nam dicitur infra, quod celebravit festiuitatem septem diebus, & die octauo fecit collectam, & recesserunt singuli die vigesimo tertio mensis septimi: sed ista omnia conueniunt festo tabernaculorum: quia illud festum durabat septem diebus octaua die fiebat cetas, & collecta, & recedebat populus sequenti die, quae erat dies vigesimus tertius mensis septimi: vt patet Leuit. 23. & Deut. 16. Dicendum tamen est, quod non fuit dies ista solennis, quia conuenerunt Israelita: ad Salomonem dies Scenophegie, sed prius per aliquot dies conuenerunt. Nam celebrauerunt Israelita: cum Salomone festiuitatem diebus quatuordecim: vt patet 3. Reg. 8. Fecit solennitatem multitudo magna cum Salomone septem diebus, alijs septem diebus, id est quatuordecim diebus, & die octauo dimisit populos: constat tamen quod populus recessit a Salomone de Ierusalem die vigesima tertia mensis septimi infra 7. Ergo necesse est, quod incepisset ista festiuitas die septimo, vel octauo mensis septimi. Et tamen festum Scenophegie incipit die quintadecima mensis septimi, Leuit. 23. ergo ante festum istud per dies septem ad minus conuenerat populus ad Salomonem. Potest ergo dici, quod conuenerunt Israelita: in Ierusalem ad Salomonem die primo mensis septimi, qui est dies clangoris: & etiam est dies Kalendae, & ille est dies solennis mensis septimi, & per sex dies quieuerunt, vel disposuerunt se ad faciendum solennitatem, & die septima mensis eiusdem caperunt solennizare portationem arce. Vel melius potest dici, quod iste dies solennis erat dies decimus mensis septimi, qui est dies Propitiationis, & incepit festiuitas ante ipsum diem tribus diebus, & dicunt venisse in die solenni: non quod die illo venerunt, sed quia ad celebrandum diem illum venerunt, & inceperunt festiuitatem die septimo, ne essent aliquot diebus ociofi. Et forte satis fuisset Israelitis, quod celebrarent septem diebus pro laetitia portationis arce, & tamen quia finitis illis septem diebus incepit festum tabernaculorum, in quo omnes Israelita: conuenire debebant ad sanctuarium, manserunt in Ierusalem in festo isto. Et quia illud durabat diebus septem, fecerunt alios septem dies festiuos, & die vigesimo tertio mensis septimi recesserunt de Ierusalem infra 8. c. 3. Reg. 8. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod quamuis in mensis septimo essent tres solennitates, poterat quilibet illarum vocari dies solennis, & licet dies tabernaculorum esset solennior, & absolute vocando solennitatem mensis septimi deberet potius intelligi festum tabernaculorum, quam alius, quia cum non constet ex littera, quod debet de alio intelligi, necesse est, quod de illo intelligatur. Ad secundum dicendum est, quod verum est, quod in alijs solennitatibus precedentibus non tenebantur Israelita: conuenire ad sanctuarium, sed in festo tabernaculorum: quia tamen ante festum illud consummatum est sanctuarium, & vasa eius, conuocauit Salomon prius Israelitas: & sic conuenerunt ad festum Expiationis, & ante illud diebus duobus, quod celebravit populus solennitatem tabernaculorum in Ierusalem nunc quando conuenerunt ad portandam arcam. Dicendum quod verum est, & tamen non fuit illud festum primum ad quod ipsi venerunt in Ierusalem, sed venerunt ad festum Expiationis per tres dies prius, & celebrauerunt solennitatem tribus diebus: quibus expletis, quia venit festum tabernaculorum, & durabat septem diebus alijs celebrauerunt Israelite etiam istos septem dies, & isti fuerunt septem dies secundi septem. 3. Regum 8.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Quare ad celebrandum istam portationem arce de domo Dauid, que prope templum erat, vocauit Salomon Israelitas. Quest. XII.

QVAERITVR vterius, ad quid vocauit Salomon Israelitas ad honorandum istam portationem arce, quae facta est de domo Dauid in templum nam domus, de qua portabatur arca erat iuxta templum, & non oportebat, quod pro tam parua translatione vocaretur totus populus ad solennizandum translationem. Nam si fuisset ista, sicut translatio, quam fecit Dauid, fuisset conueniens vocare totum populum ad honorandum eam. Ipse namque transiit arcam de Chariathiarim in Ierusalem in domum Obededom Ge-thai, & hic erat distantia magna, quia Chariathiarim erat ciuitas vna, & Ierusalem alia, & ad hoc, quod populus comitaretur arcam in via de vno loco ad alterum, erat conueniens illum vocari. 2. Reg. 6. & preced. lib. c. 13. Et tamen nunc portatio arce erat de domo Dauid ad templum, & erat domus apud templum: ideo non erat opus conuocari istam multitudinem ad portationem hanc. Aliquis dicit quod locus, in quo erat arca distabat a templo, & opus erat conuocari populum ad portationem istam. Dicendum, quod inter templum, & locum, in quo erat arca quando portanda fuit parua distantia erat ad quod praesupponendum, quod vtrumque erat intra urbem Ierusalem. Nam templum factum est in Ierusalem, quia Deus dixit, quod elegerat Ierusalem, vt esset nomen suum in ea, s. in templo. 3. Reg. 11. & seq. c. preced. lib. c. 28. Arca autem erat in domo Dauid intra Ierusalem: nam erat arca in castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid, vt patet in littera, & tamen illud castrum erat in Ierusalem, quia erat fortalitium urbis illius. Et non solum templum, & arca portanda erant intra Ierusalem, sed etiam ambo erant in castro montis Sion, & erat fortalitium. Quod patet, cum dicitur hic, quod arca portata est de ciuitate Dauid in templum, & tamen vocatur ciuitas Dauid castrum montis Sion. Nam capta vrbe Ierusalem ab Israelitis pauco tempore post mortem Iosue mansit multo tempore castrum eius in potestate Iebusaeorum, qui intus morabantur. Et cum Dauid factus est rex super totum Israel iuit in Ierusalem ad pugnandum contra Iebusaeos, vt caperet illud castrum, & cepit, & ad gloriae nominis sui ex hac victoria vocauit illud castrum ciuitatem Dauid. 3. Reg. 5. & preced. lib. c. 11. Templum etiam erat intra fortalitium illud, quia erat in parte altissima castri illius in area Ornam Iebusaei, vt patet supra 3. & tamen Iebusaei habitabant in castro montis Sion. Nam illud castrum cepit Dauid de manu eorum. 2. Reg. 5. & preced. lib. c. 11. Ergo in castro montis Sion habitabat Ornam Iebusaeus, qui permissione Dauid manserat cum possessione sua. Et tamen in area Ornam Iebusaei factum est templum supra 3. Ideo tam domus Dauid, de qua portabatur arca quam templum ad quod portabatur erant intra castrum montis Sion. Vnde parua distantia erat loci, per quam arca transferenda erat. Dicendum tamen, quod ad hanc paruum translationem Salomon conuocare debuit populum. Primo, quia Dauid iam conuocauerat populum ad aliam tam paruum translationem. Nam Dauid transiit arcam primo de Chariathiarim in domum Obededom, & secundo de domo Obededom in domum suam. 2. Reg. 6. & preced. lib. c. 13. & 15. Et fuit translatio prima magna de vna vrbe in alteram. Secunda fuit parua de domo Obededom in domum Dauid: quia domus Obededom, & domus Dauid erant in Ierusalem, vt probatum est. 2. Regum 6. & precedenti libro capit. 13. & 15. Et tamen in ista secunda translatione fecit Dauid maiorem festiuitatem quam in prima. Nam

Determinatio.

Determinatio.

Nam in secunda fuit maior letitia quam in prima, ut patet comparando, quæ habentur precedenti lib. c. 13. ad ea quæ habentur ibidem, c. 15. Etiam quia in prima translatione non fit mentio, quod David populo conuiuium fecerit, & tamē de secunda dicitur, quod David dederit cibos toti populo, præced. lib. c. 15. Etiam quia in prima non legitur, quod corā arca in redeundo de Chariathariim in domum Obededom fuerint immolata aliqua sacrificia coram arca. 2. Reg. 6. & præced. lib. 17. Et tamen transferendo eam de domo Obededom in domum David fuerint oblata multa sacrificia: quia cum illi qui portabant arcam transiissent singulos lex passus, immolabatur septem tauri, & septem arietes. Ita ergo licet ista portatio esset parua quam fecit nunc Salomon de domo David in templum, voluit conuocare totum populum, & decuit hoc fieri. Secundum fuit, quia potius Salomon nunc conuocare debuit populum ad portationem arcæ quam David conuocauerit. Nam nunc arca portabatur tanquam reponēda in loco, in quo in æternum manere debebat, & iste erat vltimus honor, quem populus ei præstiturus erat committēdo eam, ideo debebat esse magnas. In alijs autem portationibus non fiebat sic, quia non portabatur arca ad locum, in quo in æternum manere debebat, sed ut maneret aliquanto tempore in locis illis, quousque de illa aliter disponeretur: sicut quādo portata fuit in domum Obededom, posita fuit ibi; nō ut ibi semper maneret, sed ut esset ibi quousque videret David, quid de ea disponendum foret. Etiam quā translata fuit de domo Obededom in domum David, posita fuit ibi, ut maneret ibi solum quousque edificaretur templum domino, quia David intentionem habebat edificandi templi. 2. Reg. 7. & præced. lib. c. 17. Et licet prohiberetur edificare ipse, tñ filius suus non fuit prohibitus, & expectabat David, ut maneret arca in domo sua quousque; Salomon filius suus edificaret templum, & quia iam compleuerat illud Salomon, transfaturus erat arcam in illud, ut maneret ibi in sempiternum: ideo cum maiori honore nunc transferenda erat, & potius nunc populus conuocandus erat quam in prima vice, & secunda, cum transfultit eam David. Tertium est, quia quā alijs vicibus David conuocauit populum ad portandū arcā, solum veniebant ad portandū eam, & alias nō erāt venturi, & tñ nunc quā conuocauit Salomon populum, etiam venturi erant ex alia causa, scilicet quia erat festum tabernaculorum nunc, in quo omnes Israelitæ masculi conuenturi erant ad locum sanctuarij: Exod. 23. & 34. Et quia locus sanctuarij erat nunc in Ierusalem cum completum esset templum, conuenturi erant illuc et si nunc non portaretur arca in templum.

An conuocato populo per Salomonem ad portanda arcam ipse dederit cibos, sicut David toto populo congregato.
Quest. XIII.

QVAERITVR vterius, cum Salomon nunc populum conuocauerit ad portationem arcæ, an dederit cibos populo congregato in ista festiuitate, sicut dedit David iterum, cum conuocauit populum. Respondendum, quod licet non apparet ex litera, an Salomon dederit cibos, vel non populo: tamen credendum est, quod dedit. Primum, quia consuetudo erat, quod quā rex conuocaret populum ad aliquam festiuitatem, vel honorem, quod ministraret eis epulas. Patet hoc de David: nam quādo populus congregatus est ad dedicationē eius in regem super totum Israel, ipse præbuit populo escas, præced. lib. cap. 12. Item quando David conuocauit populum ad portandū arcam de domo Obededom in domum suam, dedit cibos toti populo tam feminis quam viris. 2. Reg. 6. & præced. lib. ca. 16.

Cum ergo conuocaret nunc Salomon populum ad portandū arcā, non minus faceret quam pater suus dando cibos. Secundum patet, quia Salomon fuit rex ditissimus super omnes reges. 3. Reg. 3. & supra primo, & fuit magnificus expendens liberalissimē diuitias, ut patet 3. Reg. 4. c. f. Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in litore maris, & ista latitudo cordis est quædam inclinatio, vel habitus ad expendendum magnificē, & non dolendum tenacitē de eo, quod expenditur: ideo magnificentius adhuc ministraret populo escas in conuocatione ista, quam fecerat David pater eius. Tertio patet, quia in festiuitate ista Salomon fecit sacrificia pacifica multa, quorū carnes pertinebant ad ipsum pro maiori parte, & poterat dare illas, quibus velle, dum tamen essent mundi. Nam occidit vigintiduo millia boum, & centum & vigintimillia arietum. 3. Reg. 8. & infra 7. & iste carnes sufficiebant populo conuocato ad comedendum propter suam multitudinem: nec est credendum, quod Salomon tot animalia occideret nisi intenderet inde conuiuare populum, quia alias perirent tantæ carnes: ideo credendum est, quod toto illo tempore, quo celebrauerunt festiuitatem portationis arcæ in Ierusalem dedit Salomon populo cibos.

Cumque venissent cuncti seniorum Israel, portauerunt Leuitæ arcam, & intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Rex autem Salomon, & vniuersus cætus Israel, & omnes, qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes, & boues absque vilo numero: tanta enim erat multitudo victimarum.

Cumque venissent cuncti seniorum Israel. Ad portationem arcæ non solum venerunt seniores Israel, sed etiam totus populus, scilicet principes tribuum, & familiarum, & alij: ut patet supra in litera. Hic tamen repetitur de solis senioribus, quia illi erant honorabiliores: vel quia de illis mentio facta fuit primò quàm de alijs. **Portauerunt Leuitæ arcam.** Scilicet portauerunt eam de domo David in templum Salomonis. Et dicitur de Leuitis, quod portauerunt arcam, quia officium suum erat portare vasa sanctuarij. Eratautem arca præcipua inter omnia vasa, vel suppellectilia sanctuarij, & illam portabant Chaathitæ: Num. 3. & 4. aliquando tamen sacerdotes portabant arcam: sicut fuit quando Iustitiam debuit ciuitas Iericho: sacerdotes enim portauerunt illam septem diebus quousque corruerunt muri vrbis Iericho, Iosue 6. Sed hoc non erat contra legem, quia sacerdotes erant maiores dignitate, & ministratio Leuitis, & poterant ministrare in omnibus, quæ pertinebant ad Leuitas, licet Leuitæ non poterant e conuerso ministrare in omnibus, quæ pertinebant ad sacerdotes, licet raro sacerdotes ministrabant in his, quæ pertinebant ad Leuitas. **Et intulerunt eam, & omnem apparatus tabernaculi.** Id est introduxerunt eam in templum, cum toto apparatu tabernaculi, id est sanctuarij, scilicet cum omnibus vasis, quæ pertinebant ad ministratioem sanctam. Et non est intelligendum, quod soli Leuitæ introduxerint in templum totum apparatus illius: quia sacerdotes simul, & Leuitæ portauerunt omnia vasa sanctuarij: ut patet in litera. **Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo.**
Vasa

Vasa sanctuarij vocantur omnia vasa pertinentia ad ministratioem sacram, & ista erant ante hoc in tabernaculo, id est in tabernaculo David, ubi ipse posuerat arcam, de quo infra dicitur magis in quadam questione. **Portauerunt sacerdotes cum Leuitis.** Quædam vasa portabant sacerdotes, & quædam Leuitæ. Non quidem, quod portare quædam vasa pertineret ad sacerdotes, & portare alia pertineret ad Leuitas: quia omnium portatio pertinebat ad Leuitas Chaathitas: Nu. 4. sed quia multa erant, quædam portabant sacerdotes, & quædam Leuitæ: vel fortè factum est propter maiorem honorem, ut portarentur vasa à sacerdotibus. **Rex autē Salomon, & vniuersus cætus Israel, & omnes qui fuerant congregati.** Scilicet, omnes isti coram arca faciebant sacrificia. Et dicitur vniuersus cætus, quia totus Israel fuerat conuocatus. Nam sicut probatum fuit supra in quadam questione, omnes masculi de Israel conuenerunt, qui obligabantur sūm etatem ad legem. Nam erat nunc festum tabernaculorum ad quod de necessitate legis omnes masculi conuenire debebant. Et dicitur, & omnes, qui fuerant congregati: ponitur ibi, &, expositiue pro id est: quia non potest stare copulatiue: nam tunc distingueretur totus cætus Israel ab alijs, qui congregati fuerat: & tamen illi, qui congregati fuerant erant cætus Israel. Et ista expositio patet 3. Reg. 8. ex verbis, quæ ponunt ibi. Nam ibi ponitur ista historia, & dicitur: Rex autē Salomon, & omnis multitudo Israel, qui conuenerat ad eum, &c. **Ante arcam immolabant arietes, & boues.** Ad honorem arcæ fiebat istud, scilicet dum portabatur arca coram ea immolarentur animalia multa boues, & arietes. **Absque vilo numero.** Modus exagerandi est ad significandam multitudinem: nam oues istæ, & boues innumerabiles erant, & tamen quælibet magna multitudo dicitur absque vilo numero, potissimè quando non agitur sūm aliquem ordinem tertium, & ita fiebat nunc, quia non immolabantur certa animalia, & à certis personis: sed quilibet quot volebat, offerebat, cum dicitur hic, quod rex, & vniuersus cætus offerebat animalia absque vilo numero, & cum inordinata esset ista immolatio, dicebatur innumerabilis multitudo offerri. **Tanta enim erat multitudo victimarum.** Redditur causa dicti præcedentis, scilicet quod offerebant boues, & oues absque vilo numero, & innuitur, quomodo erant absque numero, scilicet quia tanta erat multitudo victimarum, scilicet videbatur innumerabilis. **Victima vocatur quodlibet sacrificium cuiuscunque generis, sive holocaustum, sive hostia pacifica, sive hostia pro peccato.** Et vocatur victima, quia ferro cæditur, sicut dicit Hebrardus. **Victima quæ cecidit ferro victrice vocatur.** **Hostibus à dominijs hostia nomen habet.**

Conuocatis Israelitis ad arcam portandam, quid faciebant in ipsa portatione.
Quest. XIII.

QVAERITVR circa dicta, cum Israelitæ congregati fuissent ad solennizandum istam portationem arcæ, quid faciebant in portatione. Dicendum quod Israelitæ faciebant multa pertinentia ad solennitatē. Primum comitari, nam solennitas est in multitudine plebis, & quia cum ipsa arca, quæ portabatur, totus Israel in habitu iucunditatis veniebat, dicebatur solennizare portationem. Secundum erat, quia Israelitæ offerebant sacrificia coram arca: nam dicitur, quod rex, & omnis cætus Israel offerebant ante arcam boues, & oues absque vilo numero, & ista erat magna solennitas: quia offerre sacrificium erat cæremonia magni honoris. Nam nulla erat maioris honoris, cum sacrificiū Deo soli debeatur. Et ista sacrificia multa erant, ideo multum solennizabant in hoc portationem arcæ. tertio solennizabant in hoc portationem arcæ. tertio solennizabant in hoc portationem arcæ. tertio solennizabant in hoc portationem arcæ. tertio solennizabant in hoc portationem arcæ.
Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Anizabant portationem istam cantando, & psallendo coram arca. Nam licet non ponatur hic, credendum est, quod populus ad iucunditatem portationis psallebat, & canebat coram arca: sic enim factum est tempore David, quando portabatur arca. Nam prima vice quā David transfultit arcam de Chariathariim in Ierusalem in domum Obededom: David & totus Israel iudebāt coram domino in citharis, & psalterijs, & omnibus lignis fabrefactis. 2. Reg. 6. & præced. lib. c. 13. Et secunda vice quando portata est arca de domo Obededom in domum David, saltabat David coram arca indutus stola byssina: & etiam populus canebat, eo. lib. 15. c. Ita ergo intelligendum est ista omnia illa, quæ David cōstituerat facere in alijs translationibus. Potissimè, quia Salomon volebat videri minor in honorando Deum patre suo: sed maior, cum in omnibus esset magnificus, & deuotus circa Dei cultum, antequam in senectute mulieres deprauerent cor eius: quia tunc cepit esse malus. 3. Reg. 11. nec prius de eo aliquod malum legitur: sed Deus dicebat, quod si perseueraret sic cepit, beneficeret ei, & semini suo. 3. Reg. 6. & 9.

Quod erat istud tabernaculum, cum sacerdotes portauerunt vasa, quæ in eo erant. Quest. XV.

QVAERITVR vterius, cum dicitur: Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo portauerunt sacerdotes, quod erat istud tabernaculum. Potest dupliciter intelligi, vno modo de tabernaculo Moyfi: alio modo de tabernaculo David, in quo erat arca. Accipiendo primo modo est sensus, quod non solum sacerdotes, & Leuitæ portauerunt nunc arcam fæderis, sed etiam omnia vasa sacra, quæ fuerant in tabernaculo, quod fecit Moyse, & in quibus ministratum fuit toto tempore precedenti. Pro quo considerandum, quod Moyse fecit in deserto tabernaculum, in quo Deus coleretur, & vasa aurea, & argentea, & aenea pro eo fabricauit: Exo. 25. & 26. & vsque ad finem libri, & istud tabernaculum portabatur de loco ad locum, & ministrabatur Deo in illo quousque templum Salomonis constructum est. Et quando construebatur templum illud, & quando consumatum est, erat tabernaculum Moyfi cum vasis suis in Gabaon: ideo Salomon illuc semel ad offerendum victimas ascendit, quando obtulit in eo mille hostias, & petijt à Deo sapientiam. 3. Reg. 3. & sup. 1. Nunc autem consumato templo fecit Salomon portari tabernaculum cum omnibus vasis suis, quæ erant in Gabaon, & posita fuerunt in templo facto nouiter; & ista vasa portauerunt nunc sacerdotes, & Leuitæ. Secundo modo potest intelligi de tabernaculo David, quod erat in Ierusalem, in quo erat arca. Pro quo sciendum, quod quando David voluit transferre arcam de Chariathariim in Ierusalem, parauit ei locum in domum suam, scilicet tabernaculum quoddam in quo maneret, & posuit ibi tentorium quoddam de pellibus iacynthinis, sub quo esset arca: præced. lib. c. 16. Et ibi posita fuit arca, quando portata est de domo Obededom in domum David, & fecit ipse, quod manerent multri de sacerdotibus, & Leuitis in Ierusalem: ut quotidie in tabernaculo illo coram arca ministrarent, eo. c. Fuit autem ibi arca quousque Salomon transfultit eam inde in templum, & sic fortè omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecerat nunc Salomon ad ministrandū in templo, posita fuerunt in illo tabernaculo, in quo erat arca, quæ erat locus sacer, & inde portata fuerunt in templum à sacerdotibus, & Leuitis. Istud autem signat litera hic, cum dicitur: Porro vasa, quæ erant in tabernaculo portauerunt sacerdotes, scilicet quæ reposita fuerunt in tabernaculo David, ut inde portaretur simul cum arca. Vterque sensus
I 2 istorum

Determinatio.

istorum potest satis stare. Primus magis tñ ptonat literę, quę hñ. 3. Reg. 8. quia dñi ibi, & portauerunt arcam fęderis Domini, & tabernaculum fęderis, & oĩa vafa sanętuarij, quę erant in tabernaculo, & ferebant ea sacerdotes, & Leuitę: quia manifeste intelligitur de tabernaculo Moyfi. Primò, quia dñi, tabernaculum fęderis Domini, & tamen tabernaculum fęderis non vocabatur nisi illud, quod fecit Moyfes, in quo posuit arcam cõtinentem fędus. Secundo patet, quia dicitur, & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum fęderis, & tamen manifestum est, qđ tabernaculum, quod fecerat Dauid, in quo erat arca, antequam portaretur in templum, non fuit portatum in templum, quia illud fuit domus quędam, quę moueri nõ poterat, sed portari potuit tabernaculum Moyfi, quod erat de tabulis, & pellibus portatile de loco ad locum. Tertio patet, quia dñi qđ sacerdotes, & Leuitę portabant omnia vafa sanętuarij, quę erant in tabernaculo: & tamen non vocabatur vafa sanętuarij illa, quę fabricauerat Salomõ, cum nondum consecrata essent, nec vnquã ministratio esset in eis: sed vafa sanętuarij vocabantur proprie vafa, quę erant in tabernaculo Moyfi, in quibus solebat ministrari, & ministratum fuerat semper vsque ad tempus, quo consumatum est templum Salomonis. Quarto patet, quia istud ponitur ad tollendum dubiũ, & tamen si intelligatur de vasis, quę Salomon fabricauerat nouiter, & posuerat in tabernaculo Dauid, vti isti asserunt, non erat aliquod dubium, quin ista portata fuerint in templum Salomonis, quia ad hoc facta fuerant: sed de vasis, quę erant in tabernaculo Moyfi, erat dubium, an portata fuerint in templum Salomonis: quia illud templum erat vctus, & dubium erat cum nunc templum nouum inciperet, an omnia, quę fuerant in templo veteri cessare debebant: ideo dñi hic, qđ tabernaculũ Moyfi, & vafa sanętuarij, quę in eo erant portata fuerunt in templum. Quinto patet, quia manifestum est, qđ tabernaculum, de quo hic accipitur, erat tabernaculum Moyfi, cum vocetur tabernaculum fęderis, vti supra dictum est, & illud portatum est in templum. Manifestum est, ergo qđ vafa eius portarentur in templum: nam tabernaculũ Moyfi per se inutile erat, nec vilo modo expediebat portari illud in templũ Salomonis, nisi portarentur vafa illius, quia illa poterant esse vtilia ad ministrandum, & tabernaculum per se nõ poterat esse vtile, & tamen portatum fuit illud tabernaculum: ideo vafa ista, quę erant in tabernaculo, quę dicuntur portata illuc, erunt vafa tabernaculi Moyfi, & istud tenendum est.

Quid factum est de isto tabernaculo Moyfi, quod portatum est in templo Salomonis. Quest. XVI.

QVAERITVR vltcrius, de isto tabernaculo Moyfi, quod portatum est in templum Salomonis, & de vasis eius quid factum fuerit. Aliquis dicit, qđ istud tabernaculum, & vafa fuerunt ad aliquam ministracionem in templo Salomonis, ideo portata fuerunt illuc. Dicendum, qđ hoc non est simpliciter verum, nã de tabernaculo certum est, qđ nõ poterat proficere ad aliquam ministracionem sacram. Nam istud tabernaculum solum erat ad custodiendum in eo vafa sacra, & ad faciendum intra illud ministraciones sacras quãdiu non erat alia domus aprior ad hoc, & tñ facto templo Salomonis iam erat domus, quę haberet vicem tabernaculi: ideo non possent intra illud fieri aliquę ministraciones sacre sicut prius: nam tabernaculum Moyfi diuisum erat in duas partes: in prima erant candelabrũ, mensa, & altare thymiamatum, in quibus ministrabatur: in secunda, quę vocabatur Sancta Sanctorum erat arca posita: Sic erat templum Salomonis diuisum in

duas partes: in prima parte erant vafa omnia, vt candelabrum, & mensa, & altare thymiamatum, vt colligitur preced. c. & in secunda domo erat Sancta Sanctorum, in qua erat arca inter Cherubim, & sic ad nihil horũ poterat seruire tabernaculum Moyfi. Dicendum ergo est, qđ illud tabernaculum, s. tabula illius, & cortinę atq; cetera velamenta reternata fuerunt in thesauro templi in aliqua exedrarũ, vel in palatijs superioribus, quę erant supra rectum templi, & hoc in memoriam Dei, qui iusserat illud tabernaculũ fieri, & propter honorem Moyfi, qui fuerat minister in fabricando illud, & ppter auctoritatem totiº populi Hebraici, qui toto tempore preterito nullum aliud sanętuarium habuerat. Etiam quia fuerat consecratum tabernaculum cũ vnctum fuisset oleo vnctionis: Exo. 3. r. & 40, & Nu. 7. Etiam quia facta fuerant ministeria sacra ibi toto tpe preterito, & rē sacram non decebat ad vsus humanos iam transferri. Et sic mansit tabernaculum Moyfi in templo Salomonis semper reconditum in thesauris, nec vllus postea fuit vsus eius. De vasis autem dicendum, qđ erant duplicia vafa in tabernaculo Moyfi, s. quędam aurea, & argentea, & alia ænea. Erant. n. ænea altare holocaustorum, & labrum æneum, & vafa altaris, signũ receptacula, lebetes, fuscinulę, & forcipes, vt declaratum est preced. c. in quadam quest. Et de his dicendum, qđ postea non ministratum fuit in eis. Patet de altari holocaustorum. Nam Salomon fecit aliud altare æneum valde maius, s. viginti cubitorum longitudine, & latitudine, & totidem altitudinem, preced. c. & in illo postea oblata fuerunt sacrificia omnia, & cessauit vsus altaris, quod fecit Moyfes. Aliquis forte dicit, qđ licet Salomon fecit postea aliud altare, magnũ, qđ non cessauit vsus prioris, quia poterant in ambobus sacrificia fieri. Dicendum, qđ non stat, quia vnicum altare erat, in quo debet sacrificium fieri. Et si quis in alio immolaret: etiam si Deo vellet offerre sacrificiũ peccabat. Quod patet de duabus tribubus, & dimidia, quę construxerũ altare magnum apud Iordanem, & duę tribus, & dimidia putantes, qđ construxissent altare ad sacrificia, parauerunt se ad bellum contra illas quousque ille purgauerunt se de hoc apposito crimine, dicentes, qđ nõ fecissent ad offerendum sacrificia, sed ad faciendam vnionem populi. Et dixerunt, qđ nefas erat immolari in alio altari, nisi in illo, quod erat ad ostium tabernaculi: Ios. 22. c. ideo non immolata fuerunt aliqua sacrificia in altari Moyfi consumato templo Salomonis. De labro æneo idem patet, quia in labro æneo lauabantur sacerdotes, quando ministrare debebant in sanętuario: Exo. 30. & tñ in templo Salomonis factũ fuit mare æneum, in quo lauarentur sacerdotes, & factę fuerunt decem lutes, in quibus lauarentur carnes sacrificiorũ, preced. c. Ideo iam non fuit aliquis vsus labri ænei. Et sic dicendum de altari, & de labro æneo factis in tabernaculo Moyfi, qđ nõ fuerunt ad aliquam ministracionem in templo Salomonis, quia tñ erant vafa sacra facta mandato Dei sub Moyse, in quibus tanto tpe ministratũ fuerat, recondita fuerunt in thesauris domus Dñi, vt ibi semper manerent, nec transirent in vsus prophanos. De vasis æneis altaris, s. ignium receptaculis, forcibz, fuscinulis, & lebetibus est dubium, quia potest dici, qđ cum alijs vasis æneis altaris holocaustorũ, quę facta fuerunt per Salomonem ista quoq; manserunt ad ministrandum interdũ. Vel potest dici, qđ simul cũ altari cuius vafa fuerant, manserunt recondita in thesauris templi nullo vsui sacro, vel pphano accomodato. De vasis aureis, & argenteis. Dicendum, qđ erant duplicia, quędam erant lignę, sed operta laminis aureis sicut altare thymiamatum. Alia autem de auro purissimo, vel argento sicut phialę, cyathi, mortariola, acerbula, & similia vafa. De

De primis dicendum, quod non fuerunt ad aliquem vsum iam in templo, s. ipsum altare thymiamatum. Nam altare thymiamatum in templo vnicum erat, in quo in mane, & vespere quotidie cremabatur thymia ma, & tamen Salomon fecit vnũ altare thymiamatum in templo suo, vt patet 3. Reg. 6. vbi dicitur, qđ fecit altare de cedro, siue vestiuit illud cedro. Altare autem thymiamatum, quod fecit Moyfes erat de lignis fetim. Exo. 30. Ideo non erat idem altare. Secundo patet, quia altare quod fecit Moyfes erat opertum auro. Et tamen Dauid dedit Salomoni aurum ad operiendum altare thymiamatum, precedenti lib. c. 28. Ideo non erat illud altare, quod fecerat Moyfes. Tertio patet, quia altare illud, quod fecerat Moyfes erat paruę magnitudinis, & communiter omnia vafa, quę erant in tabernaculo Moyfi fuerunt minora vasis, quę erant in templo Salomonis, licet essent similia in figura: sicut patet de altari holocaustorũ in tabernaculo Moyfi, quod erat cubitorum quinque longitudine, & totidem latitudine, & tamen altare holocaustorum in templo Salomonis erat cubitorum viginti latitudine, & totidem longitudine: Exo. 27 & precedenti c. ideo dicendum, qđ altare thymiamatum, quod fuit in tabernaculo Moyfi, non mansit in templo Salomonis quãtum ad aliquem vsum, sed solum fuit reconditum in thesauris templi, quia fuerat vas consecratum ne applicaretur alicui vsui prophano. De alijs autem vasis aureis, & argenteis purę: sicut erant phialę, mortariola, cyathi, & acceptacula dici potest, qđ fuerunt oĩa seruata ad vsus pristinos: quia licet fuerint alia multa eiusdem figure maiora in quantitate facta per Salomonem: tñ ista manerent cum eis ad similes vsus, & sic maneret candelabrum, & alia vafa minora. Vnde voluit Nicolaus, qđ in templo Salomonis essent vndecim candelabra, s. decem, quę fecit Salomon, & vnũ quod Moyfes fecerat, qđ illud esset in medio decem, s. quinque ad dextram illius, & quinque ad sinistram: preced. c. De mensa propositionis, quam fecit Moytes manet dubium quid factum fuerit. Quidam dicunt, qđ illa fuit postea inter alias mensas, quę fuerunt in templo. Nam non fuit sic de mensa, sicut de altari thymiamatum. Nam altare thymiamatum vnicum fuit in toto templo, & tñ Salomon fecit vnũ, vt probatum est supra: & patet 3. Reg. 6. Ideo non poterat manere altare thymiamatum, quod fecit Moyfes ad aliquem vsum, & tñ de mensa propositionis est aliud, quod manerunt in templo: tñ decem mensę: quia dñi preced. ca. qđ fuerunt decem mensę in templo, quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. Et poterat vna de illis esse mensa, quam fecit Moytes. Vel sicut dicit Nicolaus, qđ fuerint mensę vndecim, s. vna quam fecit Moytes, quę erat in medio, & ad duo latera illius decem mensę. Dicendũ, qđ non potest mensa quam fecit Moytes esse vna de illis decem, vel vndecim mensis: quod patet, quia Salomon fecit decem mensas: vnã auream, & nouem argenteas, vt colligitur preced. c. & preced. lib. c. 28. Iuncto. 3. Reg. 7. Et istarum mensarum vnica erat ad panes propositionis, reliquę autem ad reponendum vasa, vt ait Iosęph. 8. Antiquę & declaratum est preced. c. in quadam quest. tunc ergo aut dicitur, qđ mensa, quę fecit Moytes erat tanqđ mensa propositionis, aut tanqđ repositorium vasorum. Non tanqđ mensa propositionis, quia mensa propositionis erat vnica, & aurea, vt colligitur preced. lib. c. 28. & 3. Reg. 7. & probatum est preced. c. in quadam quest. Et tñ illa mensa aurea propositionis facta est per Salomonem, quia preced. li. c. 28. dñi, qđ dedit Salomon aurum ad mensam auream propositionis, & dedit argentum ad mensas argenteas. Etiam dñi. 3. Reg. 7. qđ Salomon fecit omnia vafa aurea domus domini, & altare aureũ, & mensam, super qđ ponerentur panes

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A propositionis aurea. Non ergo fuit mensa Moyfi, mensa propositionis in templo Salomonis. Etia non potest dici, qđ esset vna de mensis, quę erant repositoria vasorum: quia mensa illa erant argenteę, cum vnica mensa de illis decem, quę esset aurea quę facta est mensa propositionis, & tñ mensa, qđ fecit Moyfes erat aurea: Exo. 25. c. Ideo non potest dici, qđ si solum erant vndecim mensę in templo, qđ aliqua de illis erat mensa, qđ fecerat Moyfes. Si autem dicamus, qđ erant plures, quã vndecim, poterat vna de illis esse mensa, qđ fecit Moyfes, quia tñ litera dicit preced. c. qđ in templo erant decem mensę quinque ad dextram, & quinque ad sinistram: potius credendum est, qđ non erant plures: & tunc dicit, qđ mensa, quę fecit Moyfes mansit in thesauris domus dñi recondita, & non pñuit postea ad aliquẽ vsum: sed mansit custodita: quia erat res sacra ne transiret ad vsus prophanos. Istud de vasis sanętuarij creditur esse factũ.

Quis erat iste apparatus tabernaculi, vel quod erat istud tabernaculum, quod Leuitę intulerunt.

Quest. XVII.

QVAERITVR vltcrius, quõ dñi hic, qđ Leuitę portauerunt arcam, & intulerunt eã, & omnem apparatus tabernaculi: quis apparatus tabernaculi erat iste, vel quod tabernaculũ erat. Dicendũ, qđ tabernaculũ potest accipi multipliciter. Primò modo pro tabernaculo Moyfi, quod proprie vocatur tabernaculũ, & intulerunt omnem apparatus eius in templum, s. oĩa vafa, quę erant in tabernaculo Moyfi transferunt in templum: sicut probatum est preced. quest. & tunc sententia ista erit repetita: quia dñi hic, qđ Leuitę intulerunt arcam, & omnem apparatus tabernaculi, & sequitur postea, porro vafa, quę erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Secundo modo potest accipi tabernaculum pro tabernaculo Dauid, in quo posuit arcam, qđ transferuit eam de domo Obededom in domum suam. Nam tunc parauit ei locũ in domo sua: in quo esset arca, & illud vocatum est tabernaculũ arca. 2. Reg. 6. & preced. lib. 16. & in illo posita fuerunt s. m. quosdam omnia vafa aurea, & argentea, quę fecit Salomon anteqđ portarentur in templum, & inde portata sunt cum arca, & illa vafa vocantur apparatus illius tabernaculi. Tertio modo potest accipi tabernaculũ, p. ipso templo Salomonis, & vocabitur apparatus tabernaculi omnia vafa, quę nunc Salomon fecerat, quia illa erant in templo ad ministerium eius, & pulchritudinem, & hoc satis potest stare, s. quia licet templũ Salomonis vocetur proprie templum, & nõ tabernaculum: tñ aliqñ vocatur tabernaculum. Et licet tabernaculum Moyfi proprie vocetur tabernaculum, & non templũ, tñ aliqñ vocatur templum: sic patet Exo. 30. de pecunia, quę dabatur a trãientibus ad numerũ p. precio animatum: nã dñi de illa, qđ susciperetur a sacerdotibus, & quilibet daret dimidium sicli iuxta mensurã tẽpli, & tñ tunc nõ erat templũ Salomonis, sed solum tabernaculũ Moyfi: nec pronosticabatur futurũ esse, ideo accipiebatur templum pro tabernaculo. Et dicebatur esse siclus iuxta mensuram templi, i. iuxta mensurã tabernaculi, sicut sãpe dñi in libris Moyfi. De tẽplo, qđ vocetur tabernaculum patet hic, quia iste apparatus erat tẽpli, & tñ vocabatur apparatus tabernaculi. Dicendum, qđ quilibet istorum modorũ potest stare: sed secundus modus minus qđ alij duo, eo qđ dato qđ vafa facta a Salomone ponerentur in tabernaculo factõ a Dauid, & inde portarentur cum arca, non vocarentur apparatus tabernaculi illius, quia nec erant ad pulchritudinem illius tabernaculi, nec ad aliquã ministracionem in eo faciendam, sed solum ad portandũ illa inde cum arca. Alij duo modi rationabiles sunt. Et tñ primus modus magis stat, qđ tertius, quia accipitur tabernaculum

I 3 naculum

naculū pprie p tabernaculo Moyſi, & eſt ſenſus, quia vaia, q̄ fuerūt ſemper in tabernaculo Moyſi, & erāt eis apparatus: quia in eis miniſtrabatur ibi portata fuerūt nunc cū arca, & intulerunt ea Leuitæ cū arca in tēplū.

An licitum erat, q̄ boves ſine numero immolarentur coram arca, & quomodo erat licitum. Quæſt. XV III.

QVAERITVR ulterius, cum dicatur hic, quod rex, & totus Iſrael coram arca immolabant boves, & arietes abſq; vilo numero, an licitum erat hoc, & quomodo erat licitum. Videbitur namque, quod non erat licitum, quia ſacrificia fieri debebant ſolum in altari holocauſtorum, & ad oſtium tabernaculi, & tamen nunc non offerebantur ſacrificia in altari holocauſtorum, cum illud eſſet in Gabaon: ſupra primo, & 3. Regum 3. nec erat ad oſtium tabernaculi cum eſſet in via, qua ibatur de domo Dauid in templum Salomonis. Qui tamen offerebat ſacrificium, & non apud oſtium tabernaculi in altari holocauſtorum, erat reus ſanguinis, ſicut ſi ſanguinem effuſiſſet, Leuit. 17. Item Ioſue 22. dixerunt duæ tribus, & dimidia excuſando peccatum, quod in eis apponebatur, quod nefas erat offerre ſacrificia in alio altari: niſi in illo, quod erat ad oſtium tabernaculi: nunc autem non erat ſic: ideo nefas erat. Dicendum, quod licitum fuit, quod nunc Salomon, & totus populus offerrent ſacrificia coram arca quando portabatur de domo Dauid in templum. Primò, quia Dauid fecerat ſimile bis: ipſe enim portauerat bis, ſcilicet primò de domo Aminadab, quæ erat in Charathiaram vſque in Ieruſalem in domum Obededom. Secundò de domo Obededom in domum ſuam: & in portatione offerebat ſacrificia coram illa. 2. Regum 6. & præcedenti lib. c. 13. & 15. Ille autem fuit vir ſanctus, cuius geſta fuerunt nobis imitabilia, ideo Salomon potuit licite ſicut ille offerre ſacrificia. Secundò, quia Salomon non fuit de hoc culpatus, ſed potius laudatus. Nam poſtea introducta arca cum iſta ſolemnitate in templum, orauit ad Dominum, & Deus exaudiuit orationem eius, ſequenti cap. & infra 7. & promiſit, quod ei, & poſteris ſuis bona faceret, ſi perſeueraret, ſicut nunc ceperat. Sic etiam patet. 3. Regum 8. & 9. Si tamen in hoc peccaſſet Salomon, non exaudiſſet Deus orationem eius: ſed potius increpuiſſet illum: ideo non peccaui in hoc, ſed potius merui volendo ſic Deum honorare. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod Deus ſtatueraſt ſolum offerri ſacrificia ad oſtium tabernaculi ſuper altare holocauſtorum, eo quod ibi erat locus ſacer, & arca erat interius, & non erat alibi locus ſacer, vbi offerri poſſet. Et tamen accidit, quod arca educta fuit de tabernaculo, quando pugnaverunt Iſraelitæ contra Philiſthinis, & capta eſt in bello à Philiſthinis: primo Regum quarto. Manſitque poſtea quaſi per octoginta annos, vel plures arca extra tabernaculum, & ſic erat iam per accidens alius locus ſacer quam prius, ſcilicet locus, vbi eſſet arca: ideo poſſent coram illa fieri ſacrificia: ſicut coram tabernaculo, quia ipſa arca erat res ſanctiſſima totius ſanctuarij. Ad ſecundum dicendum, quod duæ tribus, & dimidia putauerunt nefas eſſe, quod offerrent ſacrificia in alio loco quam in altari holocauſtorum, quod erat coram oſtium tabernaculi: eo quod non erat tempore ſuo alius locus ſacer, cum arca eſſet intra tabernaculum, & ſic ipſi non poterant licite in altari, quod fecerant apud tumulos Iordanis offerre ſacrificia. Nunc tamen erat alius locus ſacer, quam tabernaculum, ſcilicet locus in quo erat arca; quia ipſa erat vas ſanctiſſimum, ideo vbiunque illa maneret, licitum erat offerri ſacrificium.

F *Quomodo poterant offerri ſacrificia coram arca cum portaretur de domo Dauid in templum, & quod genus ſacrificij erat. Quæſt. XIX.*

QVAERITVR ulterius, quomodo poterant offerri ſacrificia iſta coram arca cum portaretur de domo Dauid in templum, & quod genus ſacrificij erat. Ad ſecundum dicendum, quod genera ſacrificiorum tria ſunt, ſcilicet holocauſtum, hoſtia pacifica, & hoſtia pro peccato, quæ differunt per cæremonias diuerſas, de quibus Leuit primo, & 3. & 4. & 5. & 6. capitulo. Nunc autem credendum eſt, quod hic non offerrentur aliqua ſacrificia pro peccato, quia illa erant ſacrificia neceſſitatis determinata à legibus in certis caſibus, & erant ſacrificia iuſtitie. Nunc autem erant omnia iſta ſacrificia ſpontanea, & erant ad faciendum ſolemnitatem magnam: ideo non eſſent ſacrificia pro peccato. Sed dicendum, quod eſſent ſacrificia pacifica, vel holocauſta, & ratio eſt de holocauſtis, quia in holocauſto totæ carnes animalis cremabantur, & non erat aliquod ſacrificium, quod ita directè eſſet ad cultum Dei, ſicut holocauſtum: quia alia erant ad alios fines: ſcilicet hoſtia pro peccato ad remiſſionem peccatorum largè ſumptorum, & hoſtia pacifica ad dandum actionem gratiarum, & ad placandum Deum iratum, vt concederet nobis, quæ petebamus. Et quia iſta ſolemnitas tota erat ad honorem Dei, credendum eſt, quod aliqua de iſtis ſacrificijs eſſent holocauſta. Alia autem eſſent ſacrificia pacifica, & de iſtis plurima eſſent, vel quaſi omnia, & hoc propter tria. Primò propter temporis breuitatem in portando arcam, ſcilicet ne morarentur longo tempore. Nam holocauſtum requirebat moram aliquantam ad hoc, quod fieret: eo quod debebat animal immolari, & decorari: inteflina pedes, & caput lauari, & tunc totas carnes ſuper altare cremari, & cum offerrentur animalia abſque numero, vt patet in litera, ſi in quolibet eorum fierent omnia hæc, nimis morandum eſſet in portatione arca: ſi autem fierent hoſtiæ pacificæ, parum tardaretur in eis, quia non oportebat decorari animal, nec lauari inteflina, caput, & pedes, & cremari totas carnes: quia nihil de caribus cremabatur: ſed ſolum iugulabatur animal, & tollebatur pingendo circa vitula exiſtens, & adipēs, qui operiunt renes: Leuit. 3. Et iſti adipēs cremabantur, & ſic citius fortè fierent triginta animalia in hoſtias pacificas quam vnum in holocauſtum. Patet ergo quomodo tot animalia offerrentur. Secunda cauſa erat, quia de holocauſtis non proueniebat aliqua pars ſacerdotibus, nec laicis offerentibus, ſed totæ carnes cremabantur: Leuit primo. Nunc tamen cum conueniſſent Iſraelitæ in Ieruſalem tam laici, quam ſacerdotes, & Leuitæ de toto regno, indigebant multis cibis, ideo credendum eſt, quod offerrent iſta animalia, vel plurima in hoſtias pacificas, & tunc totus populus poſſet comedere de caribus iſtis. Et faciebant in hoc duo bona. Primum, quod honorabant Deum faciendò tot ſacrificia: ſecundum, quia ipſi commedebant totas carnes ſacrificiorum, vel quaſi: nam de bobus immolatis in hoſtias pacificas nullæ carnes cremabantur, ſed ſoli adipēs: de arietibus autem cremabantur adipēs, & cauda cum renibus. Cætera autem offerentibus, & ſacerdotibus proueniebant: Leuit. 3. & ſic quaſi tantum paſcebantur ſacerdotes, & populus de caribus iſtorum animalium offerendo illa in ſacrificium pacificum: ſicut ſi non offerrent in ſacrificiū, ſed ſimpliciter pro ſe animalia illa offerrent. Tertia rō eſt, quia ſi iſta animalia offerrentur in holocauſtū, vel pro peccato, non erat veriſimile, quod tot animalia occiderentur:

nam ſi pro peccato eſſent, vel cremarentur totæ carnes eorum, ſicut in ſacrificijs, de quibus Leuit. 4. vel darentur totæ carnes ſacerdotibus: Leuit. 5. & 6. Nam de caribus pro peccato nihil percipiebant offerentes. Si dicas, quod cedebant totæ carnes ſacerdotibus, non eſt conueniens, quia non poterant ipſi tot animalia comedere, ſcilicet vigintiduo millia bouum, & centum, & viginti millia arietum, infra 7. & 3. Reg. 3. Potiſſimè quia eadem die, qua oblata ſunt in ſacrificium comedenda erant tota, cum non poſſent referuari carnes alicuius ſacrificij vſque in craſtinum, niſi hoſtiæ pacificæ: Leuit. 7. & 9. Si dicas, quod cremabantur carnes iſtorum totæ in ſacrificio pro peccato, non ſtat: quia non fiebat tale ſacrificium pro peccato de quocunq; genere animalis, ſed ſolum de bobus, & non fiebat pro quolibet peccato, ſed ſolum pro peccato populi totius, & pro peccato ſummi ſacerdotis: Leuit. 4. Hic tamen oblata ſunt Arietes, & Boves, ſi vigintiduo millia bouum, & centum, & vigintimillia arietum infra 7. & 3. Regum 8. Ideo non poterant omnia iſta animalia cremari pro peccato. Etiam quia non erant omnia iſta ſacrificia pro peccato ſacerdotis ſummi, & totius populi: imò nulla iſtorum ſacrificiorum erant pro hoc, quia dicitur hic in litera, quod rex, & illi, qui congregati erant, offerebant animalia abſque vilo numero. Ideo ſi omnia eſſent ſacrificia pro peccato regis, & pro peccato perſonarum priuatarum: ſic non cremarentur tota animalia. Item adhuc non offerantur iſta animalia pro peccato regis, & perſonarum priuatarum: quia pro peccato regis offerebatur hircus: pro peccato autem perſonarum priuatarum offerebatur capra: Leuit. 4. Si autem dicatur, quod offerebantur omnia iſta animalia in holocauſtum, vt omnia cremarentur: non erat hoc fatiſſimile, ſcilicet, quod tot animalia cremarentur, quia erat ſuperuacuum, ſi nulla alia vtilitas eſſet niſi honorare Deum in ſacrificijs: ſed quod Deus honoraretur, & populus paſceretur de caribus ſacrificiorum, & evitaretur ſumptus, qui fieri debebat in paſtu populi, erat rationabile. Si autem animalia offerri deberent ſolum ad cremandum in holocauſtum, fuiſſet minor ſumma animalium cremata. Fuit ergo quaſi tota iſta multitudo animalium oblata in hoſtias pacificas: nam aliqua pauca in holocauſtum offerrentur.

Quomodo ſacrificari poterant animalia coram arca, cum portaretur. Quæſt. XX.

QVAERITVR ulterius, quomodo poterant animalia ſacrificari coram arca cum portaretur. Nam non videretur modus quo fieret, ad faciendū enim ſacrificia, oportebat, quod arca maneret in aliquo loco fixa, & coram ea offerrentur ſacrificia, & cremarentur carnes animalium, vel ſaltem adipēs, & tamen arca portabatur, & ſic erat in motu: ideo non videtur quomodo poſſent coram arca offerri ſacrificia. Dicendum, quod oblata fuerunt multa ſacrificia cum portaretur, non tamen fuerunt oblata omnia animalia, quæ habentur infra 7. & 3. Regum 8. ſcilicet, vigintiduo millia bouum, & centum, & vigintimillia arietum. Nam iſta oblata ſunt quoad durauit tota iſta feſtiuitas portationis arca, quæ quatuordecim diebus celebrata eſt. 3. Regum 8. Coram arca autem quando portaretur pauciora iſtorum oblata ſunt, licet dicat hic litera, quod offerebantur animalia abſque vilo numero. Modus autem offerendi erat, quod arca mouebatur per aliquod paruum ſpacium, & poſtea ſiſtebatur: & tunc coram ea ſacerdotes & Leuitæ canebant, & populus quoque plaudebat in omnibus generibus vaſorum muſicorum, & interim offerebantur ſacrificia coram Alph. Toſt. ſuper lib. Paralip. Pars 2.

arca, ſcilicet factis magnis ignibus iugulabantur animalia, & cremabantur adipēs eorum, & interdum aliqua partes carniū. Et hoc cito fiebat propter magnitudinem ignis cito conſumentis, & propter paucitatem, vel paruitatem rerum cremandarum. Et quando cremabantur hæc, canebant Leuitæ, & ſacerdotes & populus in circuitu arca. Expletis autem ſacrificijs mouebatur ruruſ arca per aliud paruum ſpacium, & iterum ſiſtebatur, & denuo fiebant ſacrificia coram ea, & ſic ſæpe factum eſt quouiq; perducta eſt in templum. Simile factum eſt, quando Dauid tranſtulit arcam de domo Obededom in domum ſuam. Nam mouebatur arca per ſex paſſus, & ſiſtebatur, & tunc offerebantur coram ea ſeptem arietes, & ſeptem vituli, & ſic fiebat quotiens portantes arcam tranſiſſent per ſex paſſus. 2. Regum 6. & præcedenti libro cap. 15. Similiter ergo fieret hic, quod poſt determinatum ſpacium offerretur animalia aliqua, & iterum poſt aliud ſpacium offerrentur alia. Dum autem arca mouebatur, nullum animal offerebatur, ſed ſequabantur ſacerdotes, & Leuitæ, & populus canētes coram arca, & ſic portata eſt in locum ſuum.

Et intulerunt ſacerdotes arcam federis Domini in locum ſuum, id eſt ad oraculum templi in Sancta Sanctorum, ſubter alas Cherubim: ita vt Cherubim expanderent alas ſuas ſuper locum, in quo poſita erat arca, & ipſam arcam tegerent cum vectibus ſuis. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum: Si verò quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vſque in præſentem diem. Nihilque erat aliud in arca niſi duæ tabulæ, quas poſuerat Moyſes in Horeb, quando legem dedit Dominus filiis Iſrael egredientibus ex Aegypto.

Et intulerunt ſacerdotes arcam in locum ſuum. Scilicet, poſtquam arca deducta eſt in templum, ſacerdotes intulerunt eam, id eſt introduxerunt in locum ſuum, ſcilicet in Sancta Sanctorum. Et dicitur hoc, quia prius non portabant eam ſacerdotes, ſed Leuitæ portabant illam: vt patet in litera: Poſtquam autem deducta eſt in templum, Leuitæ dimiſerunt illam, & ſacerdotes illam introduxerunt in Sancta Sanctorum. Cauſa huius fuit, quia Leuitis non licebat intrare in Sancta Sanctorum: ſed ſolis ſacerdotibus, & non omnibus, nec omni tempore. Ipſi ergo eam nunc introduxerunt, de quo magis dicitur infra in quadam quaſtione. *Id eſt ad oraculum templi in Sancta Sanctorum.* Expoſitio præcedentis dicti eſt: nam locus arca erat Sancta Sanctorum, & illic nunc introducta eſt. Et vocatur locus iſte oraculum. Accipitur oraculum multipliciter: vno modo pro reſponſo vocaliter dato, & dicitur oraculum ab ore, & ſic dicitur, vniū vocis oraculo aliquid fuiſſe reſponſum. Secundo modo vocatur oraculum in ſacra ſcriptura pro ipſo propitiatorio arca, quod erat opertorium eius: & ſic dicitur Leuit. decimo ſexto, quod non introceſſet ſummus ſacerdos omni tempore in Sancta Sanctorum: I 4 quia

quia Deus apparebat in nube super oraculum, id est, super propitiatorium. Et vocatur isto modo oraculum à primo modo, scilicet, quia super illud operatorum arca audiebatur diuinum responsum vocaliter: vt patet Num. 7. f. q. cum Moyses vellet consulere dominum, in troibat tabernaculum federis coram arca, & audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio de medio Cherubim, vnde & loquebatur ei. Tertio modo accipitur oraculum pro tota domo Sancti Sanctorum. Et potest vocari oraculum à primo modo oraculi, scilicet, quia intra domum Sancti Sanctorum audiebantur oracula, id est diuina responsa in voce, vel à secundo modo oraculi, scilicet, quia intra domum illam erat oraculum, id est propitiatorium, quod erat oraculum. Vel potest tertio modo vocari oraculum ista domus ab orando, quia Israelitæ contra istam partem orabant. Nam nos oramus contra orientem, quia communiter capita Ecclesiarum nostrarum sunt versus Orientem. Iudæi autem contra Occidentem orabāt, & orant, quia arca super quam Deus esse putabatur, erat in parte occidentali tabernaculi, & postea in parte Occidentali templi: vt patet de tabernaculo Moysi: Exod. 26. de templo Salomonis. 3. Reg. 6. & supra 3. & precedenti cap. *Subtus Cherubim*. Scilicet, arca erat posita subtus Cherubim duobus: nō intelligitur istud de duobus Cherubim aureis, qui erant super arcam: quia isti erant productiles de ipsa arca, & semper erant super eam. Alioquin necesse erat tolli propitiatorium de arca, vt declaratum est Exod. 25. & 37. sed intelligitur de duobus Cherubim ligneis de lignis oliuarum, quæ fecit Salomon in Sancta Sanctorum. 3. Reg. 6. & sup. 3. quo modo autem possent isti habere arcam sub alis, declarabitur infra in quadam questione. *Ita, vt Cherubim expandent alas super locum in quo erat arca*. Erat arca in medio domus Sancti Sanctorum, & Cherubim extendebant super locum illum alas suas. *Et ipsam arcam tegerent cum vestibus suis*. Scilicet, extendendo alas super arcam extendebant etiam super vestes, & tegebant vestes, & arcam. Erant vestes arca, quædam ligna longa posita in duobus lateribus arce in fixa in circulis aureis procedentia ex parte anteriori, & posteriori arca, vt posset arca super humeros hominum portari in illis vestibus. Exo. 25. & 36. sed de modo tegendi infra dicitur. *Vestium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant capita, apparebant ante oraculum*. Scilicet, quia capita vestium erant longiora quàm arca aliquantulum apparebant ante Sancta Sanctorum. In ista litera est difficultas nec potest satis explicari: quia nemo nostrum scire potest quanta fuerit longitudo vestium: etiam nescimus quantum appropinquaret arca portæ Sancti Sanctorum in templo: nec qualiter se habebat porta illius atrij, vel domus ad domum exteriorem, vt possemus iudicare qualiter possent videri vestes, & non arca, & qualiter ex paucis spacio ante oraculum, & non procedendo ulterius. Potest autem intelligi vno modo sic, scilicet, q. domus Sancti Sanctorum habebat portam, vt patet 3. Reg. 6. & sup. 3. & precedenti c. & cum clauderetur ostium domus illius per aliquas rimulas ante ostium poterat videri extremitas vestium arca, & si quis aliquantulum se elongasset ab ostio domus illius, non poterat iam videre vestes. Et sic isti, qui erant apud portam Sancti Sanctorum nō poterant videre iam vestes aliquid de arca: quia erat semota ab ostio: quia tamen erant vestes longiores, & magis accedebant ad ostia poterant videri capita vestium, per rimulas illas non patebat quicquam visui. Alio modo potest intelligi hoc supponendo, q. porta Sancti Sanctorum esset patens, s. q. quando esset clausa porta illa, non posset videri arca, nec aliquid de vestibus, sed quādo esset aperta possent

videri capita vestium ab existentibus apud portam, & à procul existentibus non poterat aliquid videri de arca nec de vestibus. Iste modus exponendi videtur esse conuenientior. Primò, quia non est satis verisimile, q. in porta Sancti Sanctorum relinquerentur aliquæ rimulæ per quas possent videri, quæ intus erant: sed omnia fieret diligentissimè: ita vt nihil patere posset. Secundò patet, quia ista occultatio, vel reuelatio vestium debet attribui Cherubim tegentibus arcam, & vestes: quia aliàs litera non esset ad propositum precedentis. Nam supra dictum est immediatè, q. Cherubim operiebant arcam, & vestes. Et sequitur: vestium capita, quia parum longiores erant, &c. quasi dicat, Cherubim extēdebāt alas super arcam, & vestes, & tegebant vtrumque: quia tamen vestes arca erant paululum longiores quàm arca non poterant plenè operiri alis Cherubim, ideo apparebat summitates eorum. Et sic erit sensus, q. alæ Cherubim ita artificiosè tegebant arcam, & vestes, q. etiam si esset porta Sancti Sanctorum aperta, & esset quis extra domum ipsam ad ostium eius non poterat videre nisi capita vestium: quia alæ Cherubim non omnino tegebant eos, & tamen si quis modicum se elongasset ab ostio Sancti Sanctorum, non poterat videre capita vestium: quia alæ Cherubim tegebant eos, & tunc est litera ista satis consona precedenti. Et iste vñ verior sensus, licet præcedens teneatur à multis, & ille est, quem tenuimus. 3. Reg. 8. Aliter autem exponit Rabbi Salomon, s. q. arca erat intra Sancta Sanctorum apud portam, & pendebat ad portam Sancti Sanctorum ex parte interiori, quoddam velum, & cum capita vestium longa essent, impellebāt modicum ipsum velum, contra partem exteriorem domus, & videbantur duo signa rotunda in velo vbi tangebant illud capita vestium: erantque sicut vbera rotunda, & de hoc exponit Rabbi Sal. quod hñ. Canti. c. 1. 2. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commemorabitur, s. q. arca in qua Deus videbatur esse, qui erat dilectus Sinagogæ commemorabatur inter vbera sua, id est inter illa duo ligna rotunda, qui videbantur vbera: quia inter illa erat arca. Sed istud non stat, quia non facit ad propositum dictū illud Canti. Cantorum, cum nō sit conueniens metaphorā, nec valebit quis eam coaptare. Item non est verū, q. penderet velum aliquod, quod impelleretur à capitibus vestium: ita vt videretur vbera: quia domus Sancti Sanctorum portas habebat, & non velum pendens, quod patet: quia fecit Salomon ostiola in Sancta Sanctorum. 3. Reg. 6. c. & præced. c. Ideo tenendus est sensus præcedens. *Si verò quis paululum fuisset extrinsecus*. Id est si quis modicum elongaretur à porta Sancti Sanctorum. *Eos videre non poterat*. Scilicet, quia tunc alæ Cherubim videbantur tegere totos vestes. *Fuit itaq. arca ibi vsq. in presentem diem*. Scilicet, mansit arca inter duos Cherubim vsque ad illum diem, in quo loquitur hic Esdras. *Nihilq. erat aliud in arca, nisi duæ tabulæ*. Quia dictū est de arca, quomodo in Sancto Sanctorum posita, & circa hoc multa dicta sunt: quia aliquis putaret aliquid magnum esse in arca: ponitur hic quid erat in ea, s. q. nihil aliud erat in ea, nisi duæ tabulæ legis, in quibus scripta erant præcepta decem, quas posuerat Moyses in Chareb, s. posuerat Moyses istas duas tabulas in arca, quando erat in Chareb, siue in monte Horeb: qui aliàs vocatur mons Sinai. *Quando legem dedit dominus filiis Israel egredientibus de Aegypto*. Scilicet, istæ tabulæ fuerunt posite in arca, quando data est lex. Nam in monte Sinai data est lex: Exo. 19. & 20. & Deut. 5. & tunc posite sunt tabulæ in arca: q. data lege ascendit Moyses in monte ad Deum, & mansit cum eo quadraginta diebus, & totidem noctibus, & accepit tabulas secundas: Exo. 24. c. Accepit autem tabulas illas, & postea fregit

fregit illas in descensu montis, quia populus peccauerat Exo. 32. Rursum ascendit ad dominum, & stetit cum eo alij quadraginta diebus, & totidē noctibus, & accepit tabulas secundas, quas tulit secum descendens cornuta facie: Exo. 34. Istas tabulas posuit in arca, quia Deus hoc iussit: Exo. 25. Nam qñ fecit Moyses arcam, dixit Deus, q. poneret in ea testimonium, quod daret sibi, scilicet tabulas, quæ in testimonium datæ erant. Et dicitur egredientibus de Aegypto, scilicet, quod data est ista lex in exitu de Aegypto. Nam vix completi fuerant quinquaginta dies ab exitu de Aegypto, quando data est lex. Exierunt enim Israelitæ de Aegypto die quintadecima mensis proximi: Exod. 12. quia die quartadecima ad vespertum fecerunt Phasē in Aegypto, & die sequenti recesserunt inde. Exo. 4. c. & Nu. 33. & venerunt in montem Sinai prima die mensis tertij: Exo. 14. & sunt dies quadraginta quatuor. Nam manebant quindecim dies de mense primo. Mensis autem sequens erat dierum viginouem: quia cum Hebræi habeant menses lunares faciunt vnum mensem dierum triginta, & alium viginouem: & sic erant dies quadraginta quatuor ab exitu de Aegypto vsque ad diem, quo introierunt, & castrametati sunt in monte Sinai, non computando diem quintumdecimum mensis, quo de Aegypto exierunt Israelitæ: & cum illo sunt quadraginta quinque dies. Transierunt autem tres dies de mense tertio vsque quo data est lex, vt colligitur Exo. 19. & ibi declaratum est: & sic erunt quadraginta dies vsque ad dationem legis computatō ipsū, & diem exitus de Aegypto. Vel secundum alios, vt tenent Hebræi, data fuit lex die sexto mensis tertij, & tūc data fuit lex quinquagesimo die ab exitu de Aegypto excludendo diem exitus de Aegypto, vel diem dationis legis.

Quare Leuitæ non introduxerunt arcam in Sancta Sanctorum: vt dimitterent eam in loco suo, sicut eam per viam portauerant.
Questio XXI.

QVAERITVR Circa prædicta, quare Leuitæ non introduxerunt arcam in Sancta Sanctorum, vt dimitterent eam in loco suo, sicut ipsi portauerunt eam per viam, si sacerdotes eam introduxerunt illuc. Nam cum ducta est in templum, dimiserunt eam Leuitæ, & introduxerunt eam sacerdotes. Dicunt quidam, quod hoc fuit propter sanctitatem loci. Nam erat sanctum sanctorum locus sacer, & non licebat illuc cuiquam introire, nisi sacerdotibus. Dicendum, q. verum est, q. sanctum sanctorum erat locus sanctior totius sanctuarij: & tamen nō prohibebantur introire illuc Leuitæ propter sanctitatem loci: quia si arca nō esset in sanctuario poterant introire Leuitæ in sancta sanctorum, sicut erat quocumque mouebatur sanctuarium de loco suo motis castris. Nam sacerdotes ingredienti in sancta sanctorum velabant arcam operimentis suis, & deponebant velum, quod pendebat ante eam: & tunc introibant Leuitæ ad locum, vbi erat Sancta Sanctorum: & deponebant cortinas, & tabulas eius, & tollebant inde arcam. Potissimè autem erat hoc in præsentem: quia domus Sancti Sanctorum nondum erat sanctificata: quia nunquam introierat in eam arca: & sic erat, sicut quælibet alia pars templi, ita vt non prohiberentur Leuitæ intrare in illam propter hoc. Sed dicendum est, quod prohibiti fuerunt intrare in illam domum propter arcam. Nam arca dimittenda erat nunc in sancta sanctorum iudæa. Quando Leuitæ portabant eam per viam de domo Dauid in templum erat velata operimentis suis: vt Leuitæ non morerentur videntes eam nudam, & tan-

Determinatio.

gentes. Vnde iubebat Deus, quod quando portanda esset arca de loco ad locum, & alia vasa sanctuarij, & illam operirent: & etiam vasa, & traderent Leuitis portanda: quia aliàs morerentur: si viderent arcam, vel alia vasa nuda: Num. 4. & si nunc introducerent arcam in sancta sanctorum, debebant eam ibi nudam relinquere: & sic viderent eam nudam, quod esset illis mortis occasio: ideo sacerdotes debuerunt introducere arcam, vt eam nudarent, & relinquerent. Sic etiam de omnibus vasis aureis, & argenteis erat, quæ in templo erant. Nam velata erant quando portabantur in via: Num. 4. & nunc cum relinquenda essent in templo, nudarentur: & sic illa erant non deberent videre Leuitæ: ideo sacerdotes illa introducebant in templum, & ordinabant in locis suis, & sic factum est.

Quando licuit sacerdotibus introire in Sancta Sanctorum, & qui sacerdotes erant isti, qui introierunt ad ponendum ibi arcam.
Quest. XXII.

QVAERITVR Vterius, quomodo sacerdotibus licuit introire in Sancta Sanctorum: & qui sacerdotes erant isti, qui introierunt ad ponendum ibi arcam. Nam videtur, quod non poterant illuc intrare plures sacerdotes, sed vnicus, scilicet summus sacerdos. Sic dicitur ad Hebr. 9. quod in primam partem templi introibant quotidie sacerdotes, & tamen in sancta sanctorum introibat solus summus sacerdos. Idem patet Leuit. 16. non ergo intrarent alij cum eo, & non solum non licebat aliis sacerdotibus introire cum summo sacerdote in sancta sanctorum, sed etiā non licebat eis stare in prima parte templi, quando summus sacerdos ingrederetur in sancta sanctorum: Leuit. 16. scilicet, nullus hominum erit in tabernaculo, quando sacerdos introibit in sancta sanctorum. Dicunt quidam, quod non introiuit nunc in sancta sanctorum aliquis, nisi summus sacerdos: quia ipsi soli licebat illuc introire. Sed obijcietur: quia dicitur hic, quod sacerdotes intulerunt arcam in locum suum in sancta sanctorum. Dicitur, quod accipitur pluraliter pro singulari, sicut accipitur in alijs locis, scilicet: Math. 27. & Mar. 15. dicitur de duobus latronibus, qui crucifixi erant cum Christo, quod conuitiabantur ei: & tamen manifestum est, quod vnus tantum conuitiabatur ei: & alius conuitiante increpabat, & à Christo misericordiam implorabat: Luc. 23. cap. Sic etiam præcedenti capitulo dicitur, quod posuit panes super mensas. Manifestum est tamen, quod vnica erat mensa propositionis, sicut ibi probatum est in quadam questione. Dicendum est tamen, quod hoc non stat, quia certum est, quod vnicus sacerdos quantumcumq. esset robustus: non posset introducere arcam ad locum suum: quia arca erat magna, & non poterat portari, nisi à quatuor hominibus ad minus: vnde portabatur per vestes duos positos in lateribus. Secundo patet, quia dictum istorum procedit ex falsa estimatione, scilicet, quod non liceret vnquam sacerdotibus minoribus introire in Sancta Sanctorum. Nam licebat eis sepe, vt patet Numeri 4. Nam quocumque mouenda essent castra de loco ad locum, introibat summus sacerdos cum minoribus in sancta sanctorum, & velabant arcam, & sic tradebant eam portandā Leuitis: & quando figebantur castra, figebatur etiam tabernaculum, & introibant sacerdotes in sancta sanctorum, & tollebant velamenta arca: & suspendebāt ante eam velum: à fortiori ergo nunc liceret sacerdotibus minoribus illuc intrare, quia in casibus, qui habentur Num. 4. solum velabatur arca, vel auferrebantur

bantur velamenta, & non mouebatur de loco ad locum: & ad illud poterat sufficere solus sacerdos magnus, & tamen nunc introducenda erat arca in sancta sanctorum, ad quod non sufficiebat vnus homo: ideo introirent sacerdotes minores cum sacerdote magno. Sed tunc dicitur, quo modo ergo dicitur ad Hebræo. 9. quod solus summus sacerdos introibat in sancta sanctorum? Dicendum, quod illud intelligitur quando arca stabiliter manebat in loco sanctuarij: & non introducebatur, vel educabatur: quia tunc solus summus sacerdos introibat illuc, & non omni tempore, sed solum semel in anno in die propitiationis. Et illa die non sine sanguine, & thuribulo cum aromatibus: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Quando autem arca educenda erat de Sancto Sanctorum, vel illuc introducebatur, & ducenda eam: & quando introducenda erat introibant illuc isti sacerdotes ad intromittendum eam, & ad tollendum velamenta, vt maneret nuda, quia quando arca manebat in loco suo, nuda esse debebat. Si autem quæretur quare licebat soli summo sacerdoti introire in sancta sanctorum, quando arca manebat immobiliter in loco suo. Et cum educenda, vel introducenda erat, licebat omnibus sacerdotibus introire. Dicendum, quod causa est, quod quando arca immobiliter manebat, apparebat super eam gloria Domini super illam. Et quia Deus non iudicabat dignos omnes sacerdotes videndi illam maiestatem Domini, vel audiendi aliquid de illa, nolebat, quod introiret quis, nisi summus sacerdos. Pro quo sciendum, quod super arcam erat propitiatorium, siue opertorium arcæ, & in illo erant duo Cherubim aurei extendentes alas suas alter contra alterum: ita vt inter alas eorum maneret quoddam spaciolum occultum, in quo erat quoddam corpus aereum grossum formatum assumptum à quodam angelo ad formandum voces humanas. Et inde formabantur voces, in quibus dabatur responsum ad dubia quæcunque. Patet hoc Numeri septimo, quia quodocunque Moyses volebat consulere oraculum, introibat in sancta sanctorum: & audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, vnde loquebatur ei. Non poterat tamen formari vox sine corpore, ideo necesse erat, quod esset ibi aliquod corpus aereum, in quo formarentur illæ voces. Deus autem volebat quibusdam ostendere totam istam gloriam suam, & alijs non. Nam quod quis videret corpus illud, in quo formabantur voces, erat magna dignitas. Quod autem audiret voces eius, & non videret illud erat dignitas quædam licet non æqualis. Quod autem non concederetur audire voces, nec videre corpus erat nulla dignitas. Deus autem voluit concedere summo sacerdoti dignitatem vnam istam, scilicet, quod audiret voces, quæ formabantur in illo corpore, licet non videret illud. Et patet hoc, quia iussit Deus, quod quando introiret summus sacerdos in Sancta Sanctorum: ferret ante se thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt fumus grossus inde confurgens obfuscaret oculos eius, & impediret ne posset videre quod erat super propitiatorium: Leuit. 16. Quod autem ista esset causa, patet: quia eodem capitulo dixit Deus, quod Aaron summus sacerdos non intraret omni tempore in sanctuarium, quod est contra velum, nisi hoc prius faceret. Et ponuntur ibi ea, quæ facere deberet, & inter illa ponitur istud, scilicet assumptio thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & ponens manu compositum thymiamata incensum ultra velum intrabit sancta sanctorum, vt positus super ignem aromatibus nebula eorum, & vapor operiat oraculum quod est supra te-

stimonium, & non moriatur: quasi dicat: si illius incensi vapor grossus non operiret oraculum: ita vt non posset illud videre summus sacerdos moreretur. Ergo ex hoc, quod videbat illud quod erat super propitiatorium moriebatur: Deus ergo volebat, quod non videret istud. Item patet, quia dicitur ibi in principio capituli, quod non ingrediat summus sacerdos omni tempore in sanctuarium, quod est ultra velum, & subditur causa, vt non moriatur: quia in nube apparebo super oraculum. Et sic erat ibi corpus intra oraculum formatum de illa nube quod erat organum vocum formatarum. Vel forte illa nubes erat ad operiendum corpus illud formatum de aere, quia illud corpus habet lineamenta forte sicut homo, vel sicut aliquod animal: & vt non videretur erat nubes grossa in circuitu eius. Sacerdos ergo magnus introiens in sancta sanctorum in die propitiationis, audiebat voces, quæ formabantur super propitiatorium: & tamen non videbat corpus, in quo formabantur. Quod autem audiret summus sacerdos aliquid quando illuc introibat, patet: quia iubebat Deus, quod nullus hominum esset in tabernaculo, quando Pontifex ingrediebatur in Sancta Sanctorum: Leuit. 16. Hoc autem non erat, nisi vt nullus posset audire voces, quæ dicebantur ad sacerdotem de propitiatorio: poterat autem illas audire, qui esset in sanctuario, scilicet, in prima parte templi: & licebat alijs sacerdotibus introire in partem illam tabernaculi, vel templi introire, vt patet ad Hebræo. 9. ergo nunc solum excludebantur, ne audirent voces, quæ intus formabantur. Aliquibus autem concedebatur, quod viderent corpus illud in quo formabantur voces, & audirent voces: & fuit vnus homo, scilicet, Moyses. Nam ipse introibat in sancta sanctorum quodocunque volebat, summus sacerdos solum semel in anno. Etiam Moyses introiens in sancta sanctorum non ferebat secum thymiamata ardens, vt fumus inde procedens obfuscaret oculos eius: sed nullo facto apparatu, introibat quodocunque volebat, vt colligitur Numeri septimo, scilicet, Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum foederis: vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio: vnde loquebatur ei. Istam autem excellentiam Moysi super summum sacerdotem, & super omnes alios homines temporis sui ostendit Deus Numeri 12. quando Maria, & Aaron murmuraerunt contra Moysen, quasi arbitranter se ei æquales, cum ait. Siquis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: & palam non per ænigmata, & figuras Deum videt. Et sic alij non videbant Deum, sed audiebant: Moyses autem videbat Deum facie ad faciem, scilicet, quia videbat corpus illud in quo formabantur voces respondentis, & ille respondens tenebatur, quasi Deus esset. Sacerdotes autem minores neutram dignitatum istarum habebant, quia nec videbant corpus illud, cum non introirent in sancta sanctorum, quando erat ibi gloria Domini: nec etiam audiebant voces cum non introirent cum summo sacerdote, qui audiebat, & non videbat. Et ob hoc etiam iubebatur, quod quando sacerdos magnus introiret in Sancta Sanctorum, nullus hominum esset in tabernaculo, scilicet, nullus de sacerdotibus minoribus. Nam alijs non licebat illuc introire, & istis licebat. Sed nunc excludebantur, & non videbatur esse alia causa, nisi vt non audirent sacerdotes existentes in tabernaculo eam, quæ dicebantur ad sacerdotem magnum de propitiatorio.

Ecce

Ecce ergo quid erat gloria Domini, quæ erat super propitiatorium: & quando ista erat super illud, non licebat sacerdotibus minoribus introire illuc: quando verò non erat super arcam licebat introire. Sed quodocunque arca manebat stabiliter in aliquo loco, erat gloria Domini super illam: ideo non licebat introire minoribus sacerdotibus. Cum autem arca introducenda erat in templum, vel educenda de sancta sanctorum, non erat gloria Domini super illam: ideo tunc licebat sacerdotibus minoribus introire in sancta sanctorum. Nam quando introducebatur arca in sancta sanctorum, erat velata operimentis suis. Et non erat super illam nubes, nec corpus illud, in quo formabantur voces respondentis: & cum tollerentur operimenta, etiam non erat gloria Domini super illam: sed cum dimitteretur à sacerdotibus intra Sancta Sanctorum, sedebat super eam gloria Domini, & cum educenda erat arca de Sancto Sanctorum recefferat iam gloria Domini de super illam. Et sic licet poterant sacerdotes minores accedere ad eam. Licuit ergo nunc sacerdotibus minoribus introire cum sacerdote magno in sancta sanctorum ad ponendum ibi arcam, & tollendum velamenta eius: sed postea nunquam sacerdotes minores introierunt in Sancta Sanctorum: quia nunquam mutata fuit arca de templo Salomonis ad alium locum.

Quomodo fuit posita arca inter Cherubim, vt velarent eam, & qui erant isti Cherubim. *Questio XXIII.*

QVAERITVR Vterius circa Cherubim, vt velarent eam, & qui erant isti Cherubim. Quidam dicunt, quod isti erant duo Cherubim aurei positi super propitiatorium arcæ: Exod. 25. & 37. capitulo. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia dicitur hic, quod posuerunt nunc arcam subtus Cherubim, sed manifestum est, quod non poterat poni sub illis Cherubim, qui erant aurei in arca: quia illi Cherubim erant semper super arcam: imò erant partes propitiatorij, siue coopertorij arcæ, quia de eo erant productiles: Exod. 25. & 37. & arca semper habebat istos: ideo non poterat nunc poni sub illis: sacerdotes tamen dicuntur nunc posuisse arcam subtus Cherubim. Item non poterat dici arca nunc posita sub illis Cherubim, nec aliquando fuisse posita, quia cum illi Cherubim essent partes arcæ, & pars, non sit supra totum, nec infra totum, quia est in toto, non erit arca sub Cherubim. Secundò patet, quia dicitur, quod Cherubim expandebant alas super locum, in quo posita erat arca, & tamen non potest intelligi de Cherubim aureis, quia illi non expandebant alas super locum, in quo erat arca, cum ipsi essent in arca. Tertiò patet: quia dicitur, quod isti Cherubim extendentes alas velabant arcam & vestes eius in capita, quæ aliquantulum longa erant: & tamen non potest hoc intelligi de Cherubim, qui erant super arcam, quia illi non operiebant vestes arcæ, sed solum propitiatorium arcæ: nam extendebat vnus alas suas contra alterum, ita vt extremitas alæ vnus tangeret extremitatem alæ alterius: Exod. 25. & 37. & sic non operiebant, nisi arcam, vestes autem permanebant ex parte anteriori, & posteriori, & non poterant alæ Cherubim dirigi ad tegendum illos, quia tunc oportebat, quod extenderentur ultra propitiatorium. Sed dicendum est, quod isti Cherubim, sub quorum alijs posita fuit arca, fuerunt Cherubim li-

Det rmi- natio.

gnei de lignis oliuarum, & erant magni valde, scilicet ala cuiuslibet eorum extendebatur cubitis quinque à meridie in Septentrionem, & erant duo Cherubim, quos fecit Salomon, & posuit in Sancta Sanctorum. Et longitudo alarum cuiuslibet erat cubitorum decem computata grossitie corporis. Ita quod alæ amborum tenebant cubitos viginti quanta erat latitudo domus Sancti Sanctorum ab Aquilone in Meridiem. De istis Cherubim patet supra 3. & 3. Reg. 6. Isti Cherubim, quia erant magni, poterant sub se tenere arcam, & operire eam, atque vestes eius, & sic fuit.

Quomodo isti duo Cherubim de lignis oliuarum erant operientes totam arcam, & vestes eius cum non videatur modus ad operiendum. *Questio XXIII.*

QVAERITVR Vterius, quomodo isti duo Cherubim de lignis oliuarum erant operientes totam arcam, & vestes eius, quia non videtur modus, quo operirent eam. Quidam dicunt, quod isti duo Cherubim velabant arcam: ita quod haberent vultus contra se versus, & alas extensas ex opposito: ita vt alæ vnus tangerent alas alterius, & clauderent intra se arcam. Sic enim, quod vnus Cherub haberet vultum contra orientem, & dirigeret vtramque alam directè contra orientem. Alius autem Cherub esset ex parte orientis, & conuerteret vultum contra occidentem: & sic duæ alæ vnus tangerent duas alas alterius: & in medio clauderent arcam. Sed dicendum, quod hoc non stat. Primò, quia ambo isti Cherubim habebant vultus versus contra domum exteriorem, scilicet ad Orientem: & tamen secundum hoc vnus Cherub habebat vultum contra Orientem, & alius contra Occidentem: quod amborum vultus essent contra Orientem patet supra tertio. Secundò patet, quia alæ istorum erant dispositæ sic, quod ala vna vnus tangebatur vnâ alam alterius solum, supra tertio. Et tamen hoc modo duæ alæ se tangebant mutuo. Tertiò patet, quia erant isti Cherubim, ita positi, quod ala vna vnus tangebatur parietem Aquilonarem, & altera ala alterius tangebatur parietem Australem, supra tertio. Et tamen hoc modo nullius eorum ala tangebatur parietem aliquem, sed duæ alæ vnus tangebant duas alas alterius in medio domus: ideo non stat ista positio. Alij dicunt, quod isti Cherubim erant sic dispositi, quod vnus esset ex vna parte habens vultum contra Aquilonem, & extenderet alas suas vnâ contra Occidentem, & aliam ad Orientem. Alius esset ex alia parte arcæ habens vultum contra austrum cuius vna ala extenderetur contra Orientem, & alia contra Occidentem. Et inter istos esset arca, & sic operirent eam. Sed istud non stat: primò, quia duo Cherubim, quos fecit Salomon, tangebant se in ala vna, scilicet, quod ala vna vnus tangebatur alam vnâ alterius, supra tertio. Et tamen Cherubim positi isto modo non tangebant se in aliqua parte, sed quilibet eorum dirigebat vnâ alam contra Orientem, & vnâ contra occidentem. Secundò patet, quia vultus Cherubim erant ambo contra Orientem, scilicet ad domum exteriorem, & tamen vultus istorum erant oppositi vnus contra Meridiem, & alius contra Aquilonem. Tertiò patet, quia alæ illorum Cherubim tangebant parietes duos domus, scilicet ala vnus parietem Aquilonarem, & ala alterius parietem meridianam. Alæ autem Cherubim isto modo non poterant tangere parietem aliquem, quia à pariete

pariete in parietem erat distantia cubitorum viginti, & tamen longitudo duarum alarum cuiuslibet Cherub erat cubitorum decem: ideo nullum parietem attingerent. Et si aliquem tangerent, ille esset orientalis, vel Occidentalis: quia contra illos dirigebant alas suas: ideo non poterant esse sic dispositi. Alij dicunt, quod isti Cherubim erant sic dispositi, quod vnus erat ex parte Orientis conuerso vultu contra occidentem dirigens alas suas in latum, scilicet, vnam contra Aquilonem, & alteram contra Austrum. Et alius esset ex parte Occidentis dirigens faciem contra Orientem, alas autem extendens in latum, scilicet, vnam contra Meridiem, & aliam contra Aquilonem: & sic vnus velaret arcam ex parte Orientis, & alius ex parte Occidentis. Sed dicendum, quod hoc non stat. Primò, quia hoc modo ala vnus non tangeret alam aliquam alterius, cum non dirigeret vnus alam aliquam contra alteram: & tamen vnus Cherubim istorum tangebatur alam alterius, supra 3. & 3. Reg. 6. Secundò non stat: quia illi Cherubim habebant vultus conuersos contra domum exteriorem: supra tertio: & tamen sic vnus eorum haberet vultum conuersum ad orientem, siue ad exteriorem domum: & alius vultum conuersum haberet ad Occidentem. Tertio non stat, quia ala vnus istorum Cherubim tangebatur parietem Aquilonarem, & ala alterius parietem Australem: & tamen isti nullum parietem tangerent, quia erant positi in medio domus: & latitudo eius erat cubitorum viginti: & tamen altitudo magnitudo cuiuslibet Cherubim erat cubitorum decem tantum. Quarto patet, quia isto modo non satis videbatur quomodo esset arca sub alis Cherubim: ita vt operirent eam, & vestes. Nam sic viderentur eam tenere inter se, tamen non operirent eam: quia ala eorum non se tangerent. Quintò patet, quia litera innuit, sicut supra declaratum est, quod Cherubim alis suis velabant arcam & vestes præter capita vestium, quæ non poterant velare propter eorum longitudinem aliquantulum. Et tamen cum vnus Cherub esset ex parte orientali ante arcam, & alius ex parte occidentali post arcam potius velarent capita vestium, & non medium arcæ: cum magis appropinquarent Cherubim capitibus vestium, quam arcæ. Alij dicunt, quod hoc erat sic, scilicet, quod duo Cherubim erant super pedes suos habentes vultus contra Orientem, siue exteriorem domum extendentes alas contra se inuicem, scilicet, quod ala vnus dextra tangeret parietem meridianum domus in angulo: & ala sinistra alterius tangeret parietem Aquilonarem in angulo, & duæ alæ eorum se contingerent in medio domus, scilicet ala dextra vnus tangeret alam sinistram alterius, & dorsa eorum essent coniuncta parieti occidentali domus, ita vt paries teneret eos, nè caederent. Dicendum, quod non stat, quia non est modus quomodo sic possent isti duo Cherubim operire arcam: nam sic transirent alæ eorum super partem postremam vestium apud parietem occidentalem: tamen arcam ipsam non tangerent, & à fortiori, nec vestes ex parte orientali: cum arca esset extenta ab oriente in occidentem, & quædam pars vestium pertingebat propè portam Sancti Sanctorum, quæ erat ad Orientem, ideo dicitur in litera, quod si quis esset extra sancta sanctorum modicum distans poterat videre capita vestium. Si autem modicum ultra se elongasset, iam illos videre non poterat. Alij dicunt, quod Cherubim isti erant in sancta sanctorum in medio domus: & sic velabant arcam. Modus erat, quod Cherubim starent super terram ambo respicientes contra Orientem ad exteriorem partem domus: & non essent iuxta parietem Occidentalem, nec iuxta

Orientelem, sed æqualiter distarent ab illis, nec dirigerent alas contra illos, scilicet, quod à pariete orientali sancti sanctorum vsque ad occidentalem erat longitudo cubitorum viginti, vt patet 3. Reg. 6. & supra 3. & quilibet istorum Cherubim distaret decem cubitis ab Oriente, & totidem ab Occidente: & tamen accederet vnus magis ad parietem Aquilonarem, quàm ad Australem, & alius è conuerso, scilicet, quod locus vnus distaret quinque cubitis à pariete Aquilonari, & quindecim à pariete australi, & iste tangeret parietem Aquilonarem ala sinistra: eo quod longitudo alæ cuiuslibet erat cubitorum quinque, supra 3. Locus autem alterius Cherubim distaret quinque cubitis à pariete australi: & quindecim ab Aquilonari, & tangeret parietem Australem ala dextra: tunc necesse erat, quod duæ alæ istorum se contingerent in medio domus, scilicet, inter Austrum, & Aquilonem, quia latitudo domus erat cubitorum viginti, & tanta erat longitudo alarum, & contactus iste alarum esset super arcam: quia arca erat in medio domus inter Aquilonem & Austrum, directa parte anteriori eius contra Orientem, & posteriori contra Occidentem: & tunc bene datur, quod arca esset sub alis Cherubim, eo quod contactus alarum erat super eam, & tamen non operirent eam. Litera tamen dicit, quod operiebant Cherubim arcam, & vestes eius expandentes alas suas, nisi quod capita vestium, eo quod modicum longiora erant, non poterant bene velari. Ideo necesse est, quod aliter detur modus tegendi, licet aliqui istum teneant, qui proximior est veritati omnibus præcedentibus, & quem tenuimus tertio Reg. 6. & 8. & tamen non sufficit enim debeat tota arca. Sic etiam ponit Iosephus 8. Antiquit. scilicet, sacerdotes arcam collocauerunt inter duos Cherubim, qui eam suis alis complexi. Sic enim erat ab artifice facti, vt arcam velut quoddam tabernaculum, aut camerationem protegerent. Dicendum ergo, quod modus iste præcedens verus est, & tamen et addendum est aliquid. Nam necesse est, quod isti duo Cherubim extenderent alas suas à Meridie in Aquilonem, & ala vnus tangeret alam alterius, & haberent vultus conuersos ad orientem contra exteriorem domum, nec poterat totum hoc esse, nisi ponendo, vt supra positum est. Sed dicendum est, quod quilibet istorum Cherubim habebat alas multas ex omni parte. Nam sic habent omnes Cherubim: sic enim Ezechiel vidit animalia quatuor, Ezechiel primo, & illa erant Cherubim: Ezechiel decimo. Et quodlibet eorum habebat alas sex: Ezechiel primo, & decimo, & velabant anteriora, & posteriora, & volabant duobus si opus esset. Ita isti duo Cherubim habuerunt multas alas, & duæ, quæ erant ad latera extendebantur in latum, ita vt extremitas vnus tangeret alam alterius: & alia ala tangeret parietem Australem, vel Aquilonarem. Aliæ autem quatuor extendebantur ante, & retro, & flectebantur: ita vt efficerent quandam occultationem, siue camerationem inter se, sub qua quasi sub quodam tabernaculo, siue arcu esset arca recondita: vt dixit Iosephus: & iterum in eodem 8. Antiquitatum, ait: duæ alæ vnus Cherubim quinque erant cubitis extense: quapropter procul à semetipsis aberant, ita vt ala vna tangeret parietem Australem, alia verò posita ad Aquilonem: alia verò semetipsis contingentes arcam, quæ in medio posita erat, operiebant. Hos verò Cherubim quales fuerint, nullus dicere, aut conijcere potest. Isto modo facile erat intelligi quomodo Cherubim duodecim alis velarent arcam, & vestes eius operirent. Sic etiam extendere alarum duas contra parietes duos domus, scilicet, contra Aquilonem, & contra Austrum: & tangerent illos

De determinatio.

illos extendendo alas viginti cubitis iuxta latitudinem domus Sancti Sanctorum. Et sic intelligitur quod dicitur in litera, scilicet, quod capita vestium apparebant, quia erant vestes aliquantulum longiores, scilicet alæ duodecim duorum Cherubim extendebantur, complicabantur, & curuabantur super arcam, & vestes, & operiebant illos: quia tamen vestes erant longiores, quàm ista curuatura alarum Cherubim, apparebant capita vestium existentibus apud portam Sancti Sanctorum: & cum aliquantulum elongaretur, quis à porta, non apparebant capita vestium: quia eadem curuatura alarum Cherubim obumbrabat capita illa tunc, quia sic disposita erat.

Ad quid fuerunt isti Cherubim de lignis oliuarum in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moyfi.

Quæstio XXV.

QVAERITVR Vterius, ad quid fuerunt isti Cherubim facti, de lignis oliuarum in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moyfi alij. Ad primum dicit aliquis, quod istud erat ad representandam imaginem gloriæ. Nam in cælis Deus habet asantes sibi multos angelicos spiritus iuxta illud Danielis septimo, scilicet millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant illi. Istorum autem spirituum superiores sunt Seraphim, & Cherubim, ideo ad representandam imaginem illius gloriæ, debebat arca Domini, in qua Deus specialiter esse putabatur, circumdari à Cherubim. Sed dicitur, quod ad hoc factis erant, quod haberet arca duos Cherubim aureos productiles super se, qui fuerunt à principio, quando arca facta est per Moysen, & tamen nunc facti fuerunt Cherubim duo de lignis oliuarum, ideo ad alium finem erant. Dicendum, quod isti Cherubim facti fuerunt propter duos. Primum fuit ad representandam similitudinem gloriæ, in qua Deo vniuersi angelici spiritus tam Cherubim, quam Seraphim, & ad hoc factis proficiebant isti Cherubim cum velarent arcam. Secundum erat ad tegendum totam arcam, & propitiatorium ex omni parte: nè aliquid posset videri de arca tanquam nihil ibi esset: & istud erat conueniens ad apparitionem Dei in gloria sua: nam quando apparuit gloria Domini in templo, apparuit Dominus sedens in folio excelso, & in circuitu eius Seraphim, vt patet Isaie sexto. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & Seraphim erant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Ita erat hic de istis Cherubim, quod quilibet habebat alas sex, & duæ alæ cuiuslibet erant extentæ quasi ad volandū, & istæ erant, quæ pertingebant ab vtrumque parietem, scilicet Aquilonarem, & Meridianam. Aliæ quatuor alæ cuiuslibet eorum velabant superiora, & inferiora arcæ, & sic erat arca occultata quasi sub tabernaculo, vel fornice: & istud non poterant facere Cherubim duo, qui erant super arcam: quia solum tegebant superiora eius. Cum ergo dicitur ad quid erant isti Cherubim duo de oliuis, cum iam essent alij facti. Dicendum, quod ad aliud proficiebant illi, & ad aliud isti. Nam illi, qui erant super arcam, erant ad ostendendum quandam imaginem gloriæ, licet imperfectam, & ad tegendum propitiatorium: nam erant productiles de extremitatibus propitiatorij, & erant vultus eorum oppositi, extendebantque alas suas ex opposito super propitiatorium, scilicet, quod summitates alarum vnus tangebatur summitates alarum alterius, & clauderent inter se quoddam spaciolum quadrangulum super propitiatorium.

In illo autem concauo spacio erat corpus formatum de aere denso, in quo formabantur voces, quæ audiebantur: & illud corpus velabatur ab illis duobus Cherubim. Non tamen poterant illi Cherubim velare arcam, sed solum extendebant alas super propitiatorium. Fuerunt ergo necessarii alij Cherubim, vt velarent totam arcam: quia similitudo perfectæ gloriæ erat, quod tota arca velaretur. Sic enim fuit in visione Isaie. Nam Seraphim, qui apparuerant super solium velabant solium Dei: & ipsum Deum totum: cum dicitur, quod duabus alis velabant faciem eius, & duabus velabant pedes, & duabus velabant. Et quia arca representabat Deum in gloria existentem, debuit tota velari: & ad hoc præter Cherubim aureos erant necessarii alij Cherubim, qui velarent totam arcam: & isti fuerunt duo Cherubim lignei, qui alis suis totam arcam quasi tabernaculum quoddam tegebant. Alia etiam causa fuit ad perfecte occultandum corpus, quod latebat in propitiatorio, in quo formabantur voces. Nam licet positi essent duo Cherubim aurei super arcam, & clauderent inter se quoddam spaciolum occultum: tamen non perfecte occultabant, quia adhuc aliquid poterat apparere aliquo casu. Ideo ponebantur duo remedia ad hoc. Primum erat, quod quando sacerdos summus introiret in sancta sanctorum ferret coram se thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt vapor grossus inde conlurgens offuscaret oculos eius, nè videret aliquid de eo, quod erat in propitiatorio: Leuitici decimo sexto. Secundum remedium erat, quod Deus poneret nubem quandam grossam super propitiatorium, in qua inuolueretur corpus illud, in quo formabantur voces, & non videretur: vt patet eodem capitulo, scilicet, non intrat Aaron omni tempore in sanctuarium, quod est ultra velum, nè moriatur: quia in nube apparebo super osculum. Ad hoc ergo, quod non esset opus his remedijs, debuit perfecte occultari arca ponendo alios duos Cherubim ligneos, qui totam operirent eum propitiatorio, & cum alis aureis Cherubim. Alia ratio fuit ad perfectam expressionem gloriæ diuinæ. Nam quando Ezechiel vidit gloriam Domini, vidit quatuor animalia in circuitu throni: & quodlibet illorum habebat alas sex: Ezechiel primo. Ad perfectam ergo imitationem debuerunt hic esse quatuor Cherubim: nam illa quatuor animalia erant Cherubim: Ezechiel decimo. Sic etiam Beato Ioanni ostensa est semel gloria Domini, & in circuitu throni Dei vidit quatuor animalia, & vigintiquatuor seniores. Et illa quatuor animalia erant Cherubim, quia erant talia qualia illa, quæ vidit Ezechiel, vt patet Apoc. 4. Ideo hic debuerunt in circuitu arcæ esse quatuor Cherubim, scilicet, duo, qui erant super arcam, & duo ad latera, & velabant arcam.

Quare Cherubim lignei non fuerunt in Tabernaculo Moyfi.

Quæstio XXVI.

QVAERITVR Vterius, quare isti duo Cherubim lignei, qui fuerunt in templo Salomonis, non fuerunt in tabernaculo Moyfi, cum pertinerent ad ostendendam gloriam Domini: Respondendum, quod multa fuerunt in templo Salomonis, quorum similia non fuerunt in tabernaculo Moyfi, sicut patet de mari aneo, de luteribus, de columnis duabus, de vasorum multitudine: & eadem causa, quæ fuit de alijs, fuit de istis duobus Cherubim ligneis: & est duplex causa: prima fuit propter

propter difficultatem portationis; nam omnia, quae in tabernaculo Moyſi erant, portabantur de loco ad locum moto tabernaculo: & ſi eſſent multa, vel magnae quantitatis portari non poſſent: vel cum magna difficultate portarentur, poſſimè quia vaſa, & ſupelleſtilia ſanctuarij non portabantur in plauſtro, nec ſuper animalia: ſed humeris hominum portabantur: Numeri ſeptimo, quia omnia illa portabantur à Chaathis: Numeri ſeptimo, quibus non dabantur plauſtra ad portandum onera ſua, ſicut alijs Leuitis: Numeri ſeptimo. Et ob hoc non fuerunt luteris in tabernaculo quamquam fuerunt in templo, quia erant magnae quantitatis, & portari non poterant. Etiam non erat ibi mare aeneum: quia illud erat valde magnae quantitatis cum caperet duo millia batos, tertio Regum ſeptimo. Et nullo modo portari poſſet cum bobus ſuis. Etiam columnae duae, de quibus praecedenti capitulo, & tertio Regum ſeptimo portari non poſſent in plauſtris, nec in aliquo artificio de loco ad locum magna diſtancia propter difficultatem nimiam: de Cherubim iſtis ita dicendum eſt, quod quilibet illorum habebat alas ſex: & extendebantur duae illarum decem cubitis: & ſic totus ipſe Cherub magnae quantitatis eſſet: ita, vt humeris hominum portari non poſſet: & tamen ab hominibus portandi erant Cherubim, cum eſſent partes tabernaculi, ſcilicet tabulata, vel operimenta: ſed ſupelleſtilia, quae à Chaathis portabantur ſuper humeros. Secunda cauſa fuit, quia tabernaculum Moyſi non fuit domus, in qua Deus deberet habitare, vel coli in aeternum, ſed factum eſt ad tempus, ſcilicet quamdiu Iſraelitis eſſent in motu. Ceſſante autem motu, ceſſaret tabernaculum illud: vt efficeretur aliqua habitatio, in qua honorabiliter maneret arca Dei: & vaſa miniſtrationis eius. Et ob hoc, non oportuit, quod laboraretur ad hoc, quod omnia, quae pertinebant ad perfectionem cultus diuini, & eius pulchritudinem eſſent in tabernaculo Moyſi: quia tunc poneretur tabernaculum illud tanquam id, in quo debebat cultus Dei vltimate manere tanquam in ſua maiori perfectione. Et ſic ſolum poſita fuerunt in tabernaculo ea, quae erant ad neceſſitatem miniſtrationis. Quae vero ad ſolam pulchritudinem pertinebant: ſicut duae columnae aeneae: non poſita fuerunt ibi, vel illa, quae pertinebant ad maiorem perfectionem miniſtrationis, ſicut mare aeneum, & luteris: & duo Cherubim lignei: & multiplicitas candelaborum: ita, vt eſſent decem, & multiplicitas menſarum decem, praecedenti capitulo. Cum tamen in tabernaculo fuiſſet vnicum candelabrum, & vnica menſa, Exo. 25. & 26. Sic enim fuit de iſtis Cherubim, quia pertinebant ad perfectam reſentationem gloriae Diuinae, vel ad perfectè occultandum corpus latens de aere inter alas Cherubim aureorum. Ideo non fuerunt in tabernaculo Moyſi, ſed facti ſunt in templo Salomonis.

An fuerit ibi arca vsque nunc.

Quaest. XXVII.

QVAERITVR Vterius, quomodo dicitur hic, quod fuit ibi arca vsque in praesentem diem. Nam non videtur, quod fuerit ibi arca: quia tempore, quo scriptus est liber iste, scilicet, quod tunc adhuc manebat arca in templo Salomonis. Sed dicitur, quod hoc non fiat, quia iste liber scriptus est per Eſdras, ſicut tenent Hebraei, & Nicolaus, & ſerè omnes. Fuit tamen Eſdras reparator

F legis post reditum de Babylone: nam ipse rediit in Ierusalem de Babylone cum Iudaeis iam liberatis: vt patet ex primo libro suo toto. Et tamen tunc non manebat arca in templo: quia nullum templum erat, cum iam destructum eſſet, & arca inde translata: ideo non poterat hoc ſcribere Eſdras: ſed ſcripſit aliquis de prophetis, qui fuit ante captiuitatem Babylonicam, & templi deſolationem: & ille potuit dicere, quod arca manebat in templo vsque ad diem ipſum. Dicendum, quod hoc non fiat, quia neceſſe eſt, quod Eſdras ſcripſerit iſtum librum, vel ſaltem aliquis, qui fuerit post captiuitatem Babylonicam, & reditum de Babylone. Nam infra vltimo capitulo, dicitur: quomodo translati fuerunt Iudaei in Babylonem, & manſerunt ibi ſeptuaginta annis quousque terra celebraret ſabbata ſua: & tunc Deus ſuſcitauit ſpiritum regis Cyri, & iuſſit praedicari in toto regno ſuo, quod quicunque de Iſraelitis vellet redire in Ierusalem ad conſtruendum templum, & manendum ibi, quod accenderet. Fuit ergo ſcriptus liber iſte post reditum de Babylone per Eſdras. Item patet hoc, quia ſinis libri iſtius, & principium libri primi Eſdrae continent eadem verba, vt patet inuenienti: & ſic videtur, quod idem fuerit vtriusque ſcriptor: de quo magis declaratum eſt in quadam quaestione in prologo libri huius. Non potuit ergo manere arca in templo vsque ad diem, in quo liber iſte ſcriptus eſt, cum per Eſdras ſcriptus fuerit.

H Aliquis dicet, quod verum eſt, quod per Eſdras fuit liber iſte ſcriptus: & tamen manebat illo tempore arca in templo, ſcilicet, quia post reditum de Babylone fuit conſtructum rurſus templum, & poſita fuit arca in Sancto Sanctorum: & ſic tempore Eſdrae quando ſcribebatur iſte liber, manebat ibi arca. Dicendum, quod hoc non fiat, quia arca non fuit in ſecundo templo facta post reditum de Babylone. Nam ante captiuitatem Babylonicam aliquanto tempore praesciens Ieremias ſpiritu Dei templum deſolandum, & calamitatem aſſuturam genti. Accepit arcam de templo, & tabernaculum Moyſi, & cortinas: & tulit in ſepulchrum Moyſi in monte Phasga, & intra caueam eius ſepeliuit. Quidam autem ſecuti ſunt eum, vt notarent locum: & Deus excoecauit eos, vt non viderent. ſecundo Machabeorum ſecundo, & poſtea non manifeſtata eſt illa arca, nec dicitur manifeſtanda vsquequo Deus congreget omnes Iſraelitas, eodem capitulo. Ideo non fuit in ſecundo templo. Etiam patet hoc, quia poſtea in toto tempore, quo fuit post captiuitatem Babylonicam vsque ad Chriſti natiuitatem, & deſtructionem vrbs per Romanos non ſit mentio aliqua de arca, ſicut fiebat praecedenti tempore ante Babylonicam captiuitatem. Item patet, quia dato, quod post Babylonis captiuitatem arca eſſet in templo ſecundo facta tempore, quo Eſdras ſcribebat librum iſtum: tamen non conueniret literae huic, quae neceſſario debet intelligi de templo Salomonis. Nam dicitur hic, quomodo in templo Salomonis fuerunt duo Cherubim de lignis oliuarum, & quod ſub illis arca poſita eſt, & ſequitur, fuitque ibi vsque in praesentem diem. Ergo neceſſario intelligitur de illo templo Salomonis, & ſub illis duobus Cherubim extiſſe arcam vsque ad diem, de quo hic dicitur. Et tamen manifeſtum eſt, quod non potuit ſtare in illo templo, nec ſub illis duobus Cherubim vsque ad tempus, quo Eſdras ſcripſit librum iſtum, cum templum deſolatum fuerit, & non manſerit ibi nec lapis ſuper lapidem: & dato quod poſtea poneretur arca in templo ſecundo reaedificato, non erat verum, quod manſit, vel fuit ibi vsque ad diem, quo ſcriptus eſt liber:

liber: ſed ſolum diceretur: & eſt ibi in praesenti die: ideo non poteſt hoc ſtare. Sed dicendum eſt, quod verum eſt, quod Eſdras ſcripſit hunc librum post reditum de captiuitate Babylonis: quia non poſſumus hoc eniure, & cum dicitur, quod manſit ibi arca vsque in praesentem diem, dicendum quod non loquitur de tempore ſuo, quo ſcriptus eſt iſte liber, ſed de tempore, quo ſcripta eſt alia historia, quam ipſe ſequitur in ſcribendo librum iſtum. Pro quo conſiderandum, quod licet liber Regum, & iſte liber Paralipomenon, ſint ſcripti à Prophetis, non procedunt vt Prophetales velut ſcripti à Prophetis: qui à nullo auctoritate dictorum accipiunt, niſi à Deo inſpirante eis, ſed vt libri ſcripti à ſapientibus. Nam ſapientes dicta ſua ratione inuincibili, vel maiori auctoritate ſuſcitant: ita in libris iſtis, qui ſunt historia ſcriptores librorum vtuntur testimonijs aliorum: vnde in libris Regum ſaepe allegantur verba dierum regum Iſrael, id eſt quidam liber de hoc factus, & liber verborum dierum regu Iuda: vt patet tertio Regum decimoquarto, & decimoquinto, & in multis alijs locis, ita etiam in iſto libro ſaepe allegantur auctoritates aliorum, ſicut infra nono allegatur liber Nathan Prophetae: & liber Abdo videntis: & liber Ahia Silonitis, & infra decimoſecundo allegatur auctoritas libri Semeia Prophetae, & Abdo videntis: & ſic eſt in multis alijs locis libri. Pro quo ſciendum, quod Eſdras ſcripſit librum iſtum post captiuitatem Babylonicam, vt ſupra probatum eſt. Collegit tamen in eo omnia geſta populi Iſraelitici, quam principio: & poſſimè tempore regu Iuda, & Iſrael. Et quia temporibus illis fuerunt multae historiae ſcriptae de geſtis illorum temporum per viros probatiſſimos, tenet Eſdras hunc modum, quod allegat dicta illorum, & remittit ad libros ipſorum: & facit hoc in qualibet historia, ſcilicet, cum enarret historiae regis Dauid: in tota illa nihil allegabit: ſed in ſine illius remittit ad libros, de quibus tranſiit historia. Nam in toto praecedenti libro ſerè deſcripta eſt historia Dauid, & temporis ſui: in ſine libri, ſcilicet capitulo vltimo, remittitur ad librum Samuelis Prophetae, & ad librum Nathan Prophetae, & ad librum Gad videntis: deinde in principio libri huius ſecundi incipit historia de Salomone: & durat vsque ad finem noni capituli, & ibi remittitur ad libros, de quibus historia ſumpta eſt, ſcilicet ad librum Natha Prophetae, & ad librum Abdo, & ad librum Ahia Silonitis, deinde narratur historia Roboan filij Salomonis vsque ad decimum ſecundum cap. & ibi remittitur ad librum Semeia Prophetae, & Abdo videntis. Etiam in historia Abia regis remittitur ad librum Abdo infra decimoſextio. Et in historia Iofaphat, remittitur ad libros Iheu filij Anani, qui digeſſit in libris regum Iſrael infra decimoſecundo capitulo. Et ſic de alijs regibus vsque ad finem libri. In ſine autem vltimi libri, vbi agitur de deſtructione Ierulae, & de captiuitate Babylonis, & reditu, quae fuerunt vltima, cum nullae historiae de his eſſent, non allegat libros aliquorum, ſed auctoritate ſua locutus eſt, & tamen iſtud eſt contra conſuetudinem Eſdrae in libro iſto. Nam quandocumque finitur historia alicuius regis remittit ad libros aliquos, in quibus erat illa historia: & tamen in capitulo vltimo, cum compleatur totaliter historia licet ibi multa dicantur non remittit ad librum alicuius, ſed ipſe Eſdras auctoritate ſua loquitur, ſcilicet, quia nullius historiae reperit. In historijs autem, quas tranſcripſit ex libris aliorum, vsus eſt verbis illorum quaſi tempore illorum ſcriptus eſſet liber iſte: & quia tota iſta historia Salomonis, & aedificationis atque apparatus templi

A erat ſcripta in libris Nathan Prophetae, & Abdo videntis, & Ahia Silonitis: vt patet infra nono, & qui libet illorum cum ſcriberet de apparatu templi, & de poſitione arcae ſub alis Cherubim dixit, fuitque ibi arca vsque ad praesentem diem, & verum fuit, quia tempore, quo illi ſcribebant historiae ſuas post mortem Salomonis manebat adhuc arca in loco illo ſub alis Cherubim, ideo Eſdras ſcribens historiae iſtam vsus eſt verbis illorum, & dixit: fuitque ibi arca vsque in praesentem diem. Poterat autem alio modo ſolui hoc, dicendo quod liber iſte non fuit ſcriptus per Eſdras: ſed per aliquem, qui fuit ante captiuitatem Babylonicam: & tamen tunc dicendum eſſet, quod magnam partem libri huius ſcripſit Eſdras ponens ſaltem ea, quae acciderunt in deſtructione Ierulae, & praedicationem regis Cyri, ſcilicet, quod post ſeptuaginta annos captiuitatis praedicaui, quod qui vellet aſcendere in Ierusalem aſcenderet, vt habetur infra vltimo capitulo. Sed iſtud non eſt tam conuenienter dictum, ſicut primum, poſſimè cum communiter teneatur, quod Eſdras librum iſtum ſcripſerit. Aliter autem poſſet dici ſecundum Rabbi David Kimhi, ſcilicet, quod manſit arca ſemper in loco ſuo, & quod Eſdras ſcripſerit totum hoc, & quod verum ſit, quod vsque ad tempus ſuum manſerit arca in loco, in quo poſita erat: dicit enim, quod in Sancto Sanctorum erat quadam ſpecus ſubterranea, in qua poſita fuit arca: & nullus homo ſciebat deſcendere in eam, & ſic quando Chaldae deſtruxerunt templum incendio, & ferro neſcientes deſcendere in ſpecum illam, reliquerunt ibi arcam, & ſic manſit ibi vsque ad tempus Eſdrae. Iſtud autem aſſerit ipſe occasione huius dicti, ſcilicet. Fuitque ibi vsque in praesentem diem, quia non videt alium modum, per quem poſſit ſaluare literam iſtam niſi ſic. Et tamen hoc non fiat, quia arca non fuit poſita ſub terra, ſed ſuper terram in pauimento Sancti Sanctorum, & Cherubim lignei operiebant eam, vt colligitur hic in litera, & tertio Regum octauo. Item, quia ſi in ſpecu poneretur, non fuiſſent neceſſarij Cherubim ad tegendum eam alijs ſuis: & tamen poſiti fuerunt ad hoc, & tangebant eam ſub alis in modum tabernaculi, vel camerationis, vt colligitur in litera: & ponit illud Iofaphus octauo Antiquitatum. Item patet efficacius, quia dicitur hic in litera: & tertio Regum octauo, quod alij Cherubim velabant arcam, & veſtes eius praeter modicum: quia veſtes paulo longiores erant, & capita veſtium apparebant foris exiſtentibus apud oſtium Sancti Sanctorum. Ergo non erat arca in ſpecu occulta, quia tunc non videretur de ea quidquam: vel ſi aliquid videri poſſet viderent eam Chaldae quando deſtruxerunt illam, & caperent ipſam, quia erat aperta laminis aureis: & quia oportorium eius, & duo Cherubim productiles erant de auro puriſſimo. Item dato, quod eſſet in ſpecu occulta, & non viderent eam Chaldae: tamen exureretur quando totum templum fuit combuſtum, poſſimè quia magna pars eius erat de auro, & liqueſceret ad calorem ignis. Item dato, quod aliqua occasione poſſet euadere arca in loco illo, non videtur quomodo poſſet manere ibi per ſeptuaginta annos captiuitatis Babylonicae quousque rurſus templum aedificatum eſt, & tunc fundamenta etiam templi mota ſunt: quia non fuit factum opus ſuper propria fundamenta, ſed noua facta ſunt à cementarijs, vt patet primo Eſdrae 3. c. & ſic non maneret arca in loco ſuo: ideo nullo modo poteſt ſtare poſſitio iſta Rabbi David Kimhi: ſed tenendum eſt quod ſupra determinauimus.

QVAERITVR. Vterius, quomodo dicitur hic, quod in arca nihil erat, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat ibi Moyses in Horeb. Nam videtur, quod alia etiam erant, scilicet, vna aurea, & manna in vna, & virga Aaron, quæ fronderat. Ad Hebræos nono. Et de ijs aequaliter tangitur in libris veteris testamenti. Nam de vna aurea continente manna dicitur Exodi decimosexto, quod Deus dixit Moysi. Sume vas vnum: & mitte ibi manna quantum potest capere Gomor, & repone coram Domino ad referuandum in generationes vestras: posuitque illud Aaron in tabernaculo ad referuandum: & licet ibi non totaliter declaratur, Apostolus dixit, quod positum fuerat in arca. De virga Aaron, quæ frondit, patet Numeri decimosextimo, cum dixit Deus ad Moysen: Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt feruetur ibi in signum filiorum Israel rebellium; fecitque Moyses, sicut præceperat Dominus. Et non dicitur in quo loco erat coram Domino. Apostolus autem declarauit, quod erat in arca. Erat etiam ibi liber Deuteronomij: nam iusserat Moyses, quod ponerent Leuitæ Deuteronomium in latere arcæ: & ibi fuit positus, Deuteronomij trigessimoprimum. Dicendum est, quod omnia hæc posita fuerunt in arca, sicut testatur Apostolus, & tamen litera dicit, quod non erant, nisi tabulæ legis, scilicet, quia tabulæ posite fuerant in principali sinu arcæ. Cætera autem erant in latera arcæ. Sicut dicitur de Deuteronomio, quod erat in latere arcæ: Deuteronomij trigessimoprimum. Ideo solæ tabulæ dicuntur esse in arca: quia ipsæ erant solæ in sinu, quæ vocabatur arca. Locus autem, in quo cætera erant non vocabatur in scriptura arca, sed latus arcæ. Apostolus tamen voluit nominare arcam, quia erant interius in aliqua parte eius. Aliqui volunt dicere, quod erant solæ tabulæ intra arcam: & tamen dicuntur omnia hæc esse in arca, quia erant coniuncta arcæ, scilicet, in latere eius, sicut dixit Moyses de Deuteronomio, quod poneretur in latere arcæ. Apostolus autem accepit largè esse in arca, idest, intra Sancta Sanctorum coniuncta arcæ. Scriptura autem hic, & tertio Regum octauo, accepit esse in arca propriè pro esse intra eam, & sic dixit, quod solæ tabulæ erant in arca. De hoc tamen quid verum sit, magis declarabitur ad Hebræos nono.

Egressis autem sacerdotibus de sanctuario: (omnes enim sacerdotes, qui ibi poterant inueniri, sanctificati sunt, nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat) tam Leuitæ, quàm cantores, idest, & qui sub Asaph erant, & qui sub Heman, & qui sub Idithum, filij & fratres eorum vestiti byssinis, cimbali, & psalterijs, & citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagam altaris, & cum eis cantores centum viginti canentes tubis. Igitur cunctis pariter, & rubis, & voce, & cimbali, & organis, & diuersi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublimè tollentibus, longe

Fonitus audiebatur: ita vt cum Dominum laudare cœpissent, & dicere; Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius: impleretur domus Dei nube, nè possent sacerdotes stare, & ministrare propter caliginem. Compleuerat enim gloria Domini domum Dei.

Egressis autem. Hic ponitur secundum principale huius capituli, scilicet, sacerdotum, & Leuitarum ordinatio. Nam factò hoc inceperunt tam sacerdotes, quàm Leuitæ cantare in atrio templi, & ministrare in sacrificijs, & dicitur. *Egressis autem sacerdotibus de sanctuario.* Istud dicitur de sacerdotibus, qui posuerunt arcam in Sancto Sanctorum: nam Leuitæ portauerunt arcam vsque ad templum, & ibi reliquerunt eam, assumpseruntque sacerdotes, & introduxerunt eam in Sancta Sanctorum, & locauerunt eam sub alis Cherubim. Deinde clauso ostio Sancti Sanctorum exierunt, & etiam de prima parte templi exierunt locatis ibi vasis. Nam postquam arcam locauerunt, etiam disposuerunt candelabra, & mensas, & altare thymiamatum, & alia vasa sanctuarij in locis suis in prima parte templi, & de illa etiam exierunt claudentes ianuas, vel appendentes velum: & venerunt ad atrium sacerdotum, quod erat extra templum ad portam eius. *Omnes enim sacerdotes, qui inueniri potuerunt sanctificati sunt.* Scilicet, omnes sacerdotes, qui inueniri potuerunt in Ierusalem tempore huius festiuitatis sanctificati sunt: idest mundauerunt se, vt possent ministrare: quia ministrare, vel accedere ad rem sacram non conuenit, nisi mundis. Sic enim dicitur: sancti estote, quia ego sanctus sum, idest mundi estote. Non ergo licebat immundis immunditia legali accedere ad sanctuarium, quia morerentur: Leuitici decimoquinto. Et ista munditia fuit antequam portarent arcam, & introirent in sanctuarium: vt possent accedere ad res sacras, & ministrare. Sciendum autem, quod ista litera est suspensiva: quia ponitur hic iste ablatiuus absolutè, scilicet. *Egressis autem sacerdotibus, deuotans actum consequentia, vel concomitantia:* & tamen non ponitur illico iste actus: quia istud quod sequitur hic interpositio est, & refertur ad inferiora, scilicet, quod egressis sacerdotibus de sanctuario, inceperunt Leuitæ, & sacerdotes simul canere, & nubes gloria Domini apparuit, quia tamen deberet sequi quomodo omnes sacerdotes canebant, & quia non poterant canere, & ministrare, nisi qui erant sanctificati ad faciendum hoc, interponitur quomodo omnes sacerdotes erant sanctificati, idest mundificati ad ministrandum. De mundificatione autem ista qualiter fiebat, infra declarabitur in quadam quæstione. *Nec adhuc illo tempore.* Scilicet, quando portata fuit arca in templum. *Vices & ministeriorum ordo inter eos diuisus fuerat.* Quasi dicat: ministrauerunt, cum non essent distincte vices, & ordo ministeriorum. Nam si facta esset ista distinctio, non ministrarent nisi illi, quibus euenisset sorte ministrare: sed quia non erat facta diuisio ministrabant omnes, qui tunc inueniri potuerunt in Ierusalem. Pro quo sciendum, quod sacerdotes, & Leuitæ multi erant, nec conuenienter poterant ministrare omnes Leuitæ, nec omnes sacerdotes simul: diuisi fuerunt ergo sacerdotes in viginti quatuor partes, vt qualibet pars illarum ministraret vna hebdomada: & sequens pars alia hebdomada vsq; ad vicesimam quartam sortem; & tunc de nouo redibat prima ad ministrandum.

Sic

Sic est factum de Leuitis cantoribus, quod diuisi fuerunt per alias viginti quatuor sortes: & ministrabant eodem modo, vt patet præcedenti libro 24. & 25. capitulo. Hoc autem tempore nondum cæperant ministrare sortes istæ distinctæ. Ideo ministrauerunt omnes simul non obseruato aliquo ordine, de quo magis declarabitur infra in quibusdam quæstionibus. *Tam Leuitæ, quàm cantores.* Scilicet, cæperunt simul cantare. Iste modus loquendi videtur improprius. Nam cantores, & Leuitæ non possunt inter se distingui, eo quod omnes catores sunt Leuitæ, licet non omnes Leuitæ sint cantores: Erant namque distincti ipsi cantores, & Leuitæ in multa officia, scilicet, quidam erant cantores, quidam ianitores, alij thesaurarii, alij prepositi, & iudices, de quo præcedenti libro vigesimo tertio, & vigesimo quinto, et vigesimo sexto capitulo. Dicitur tamen tam Leuitæ quàm cantores, quia cantores vocabantur illi soli, qui habebant officium canendi dū fiebant sacrificia. Leuitæ vocabantur oēs alij, qui habebant, quæcunque alia officia in sanctuario: & tunc omnes cantabant, quia nondum cæperat distinctio ministeriorum, & sortium: ideo thesaurarii, ianitores, prepositi, iudices, & ceteri Leuitarum nunc simul canebant: & hoc inuenerunt litera supra. Nec adhuc illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat. Nam aliud vocatur ordo ministeriorum, & aliud vices ministeriorum. Vocatur vices ministeriorum respectu illorum, qui erant in eadem ministratio. Ordo vocatur respectu illorum, qui erant in diuersis ministratioibus: vt pote oīum sacerdotum erat eadem ministratio, quæ oībus competeat facere sacrificium, & cremare thymiamata, & ponere panes propositionis, & disponere lucernas in candelabro. Differebant tñ per vices, quia erant distincti in viginti quatuor partes, vel sortes, & vna fors ministrabat vna hebdomada, & alia fors alia hebdomada, & istud erat ministrare per vices. Nunc autem confusæ erant vices ministratioibus pertinere ad vnam de illis viginti quatuor sortibus ministrabant omnes simul. Ordo ministratioibus erat, quod quidam ministrarent in quibusdam officiis, & alij in alijs, sicut ministrabant sacerdotes, & in alio Leuitæ. Etiam inter Leuitas erant distincte ministratioibus, quia quidam erant cantores, alij thesaurarii, alij ianitores, alij iudices, & prepositi, & qui cantores erant inter se distinguebantur in viginti quatuor sortes, præcedenti capitulo 25. Sic etiam ianitores erant distincti sortibus suis inter se, & alij Leuitæ. Nunc autem confusa erant omnia, quia non solum, qui erant de sortibus eiusdem ministratioibus simul ministrabant cantando, sed etiam, qui erant in diuersis ministratioibus, sicut ianitores, & thesaurarii cantabant nunc licet nunquam hoc possent pertinere ad eorum ministratioem. Oēs aut ministratioibus ordines confusi sunt, nisi quod ministratio Leuitica non accessit ad sacerdotalem: quia hoc erat oīu vetitū de quo magis declarabitur in quadam quæstione. *Idest qui sub Asaph erant, & qui sub Heman, & qui sub Idithum.* Expositio est præcedentis dicti. id est, quod tam Leuitæ, quàm cantores cæperunt cantare. Declaratur hic, qui erant isti. id est, illi, qui erant sub Heman, & sub Hetan, & sub Idithum. Non refertur hoc simul ad Leuitas, & cantores, sed quod illi Leuitæ, & cantores, qui erant sub istis simul cantabant: & tunc inuenerunt, quod oēs cantores, & leuitæ simul erant sub Idithum, Heman, & Asaph: sed falsum est, quia soli cantores erant sub istis, cum essent isti tres principes cantorū, de quibus magis infra dicitur in quadam quæstione. Refertur ad cantores ergo, & est sensus. id est, quod Leuitæ, thesaurarii ianitores, & prepositi atque iudices cantabant, & etiam cantores. id est, qui erant sub Heman, Ethā, siue Asaph, & Idithum. Et hoc ponitur ad notandum, quod non erant nisi isti cantores, vel quod oēs cantores cantarent: cum dicatur, quod, qui erant sub istis cantabant: & tamen constat quod non erant aliqui alij cantores, nisi isti. *Filij, & fratres eorum.* Scilicet, filij Asaph, Heman, & Idithum, & fratres eorum, idest oēs de cognatione ipsorum, quia illi erant in eisdem officiis, in quibus principales. id est, Heman, Asaph, & Idithum. *Vestiti byssinis.* Idest vestibus de bysso, quæ sunt vestes lineæ, quales sunt vestes omnium ministrorum Ecclesiarum, et si non sint in aliquo ordine sacro: quia non debet quis ministrare sine veste alia siue superpellicio: de vestibus Leuitarum quales essent, & an essent sacre, inf. dicitur in quadam quæstione. *Cimbali, & Psalterijs, & citharis concrepabant.* Scilicet, Leuitæ cantores psallebant in istis instrumentis musicis, quia tamen non solum vult laudari corde, & ore, sed etiam in vasis musicis. sic horatur nos Dauid Psal. vi. Laudate dominum in sonitu tubæ, laudate eum in Psalterio, & cythara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in cordis, & organo, laudate eum in cimbali bene sonantibus. Et iterū Psal. 97. Psallite dño in cythara, in cythara & in voce psalmi, in tubis ductilibus, in voce tubæ cornæ. Vocantur cimballa quadam instrumenta aenea lata, quæ percussa inuicem vtraque manu tinnitum reddunt consonum voci, & pertinent ad concinendum melodiam. Psalterium in istis cognitum est, quod decem cordis constat. Id dicebat Dauid in Psalterio de cithardo psallam tibi. Psal. 143. Cythara in istis antiquum est, cuius iam rarus vsus est: & tamen solemus vocare cytharam generali noie multa instrumenta cordata, quæ tinnitum reddunt super corium, vel lignum fabrefactum. Isti dicebant concrepare. id est, canere, vel concrepare. id est, conloquere. *Stantes ad orientalem plagam altaris.* Scilicet, isti Leuitæ, qui canebant stabant ad orientalem partem altaris holocaustorum. Nam non potest hic intelligi de altari thymiamatum. Erant quippe duo altaria in templo. scilicet, altare holocaustorum, & thymiamatum. Altare thymiamatum erat in templo interius ad quod non accedebant Leuitæ, nec videbant illud, & de isto non loquitur hic litera. Altare holocaustorum erat extra templum in atrio sacerdotum: nam atrium sacerdotum erat quoddam spatium quadratum velatum quibusdam cancellis parua altitudinis solum distinguendum, ita tñ quod sacerdotes existentes extra cancellos possent videri ab existentibus extra: & in illo atrio fiebant sacrificia. In isto atrio erant nunc sacerdotes: & etiam Leuitæ canentes, vt quibusdam placet, & est rationabile: vt inf. dicitur: et erant ad orientem altaris, quia altare holocaustorum erat ad partem occidentalem illius atrij versus templi portam. Sacerdotes autem, et Leuitæ erant in illo atrio apud introitum eius magis distantes à porta templi. *Cumque eis sacerdotes centum & viginti canentes tubis.* Scilicet omnes isti, qui canebant Psalterijs cimbali, et cytharis erant Leuitæ: et tñ cum eis erant centum et viginti sacerdotes canentes tubis. Quæ autem tubæ essent istæ, & cur canerent sacerdotes tubis, et non Leuitæ declarabitur inf. in quadam quæstione. *Igitur cunctis.* Scilicet, sacerdotibus, et Leuitis supra nominatis. *Tubis, & voce, & cimbali, & organis & diuersi generis musicorum concinentibus.* Ponuntur instrumenta quibus isti concinebant, id est, quidam canebant tubis, et isti erant sacerdotes centum et viginti. Alij voce, quia inter canentes organis musicis, canebant etiam quidam voce, vt pulchra fieret armonia: et non est credendum quod simul canerent quidam voce, et alij musicis instrumentis: quia consideretur tonitus voce canentium, sed canebant semel quidam voce, et postea psallebant alij organis musicis, sicut fit nunc in Ecclesia: quia si organis psallit vnus versus, et chorus canit alium, et sic commutatur cæsus, vt pulcher fiat. Etiam non est credendum quod in omnibus organis musicis psalleretur simul, quia cum

tores cantarent: cum dicatur, quod, qui erant sub istis cantabant: & tamen constat quod non erant aliqui alij cantores, nisi isti. *Filij, & fratres eorum.* Scilicet, filij Asaph, Heman, & Idithum, & fratres eorum, idest oēs de cognatione ipsorum, quia illi erant in eisdem officiis, in quibus principales. id est, Heman, Asaph, & Idithum. *Vestiti byssinis.* Idest vestibus de bysso, quæ sunt vestes lineæ, quales sunt vestes omnium ministrorum Ecclesiarum, et si non sint in aliquo ordine sacro: quia non debet quis ministrare sine veste alia siue superpellicio: de vestibus Leuitarum quales essent, & an essent sacre, inf. dicitur in quadam quæstione. *Cimbali, & Psalterijs, & citharis concrepabant.* Scilicet, Leuitæ cantores psallebant in istis instrumentis musicis, quia tamen non solum vult laudari corde, & ore, sed etiam in vasis musicis. sic horatur nos Dauid Psal. vi. Laudate dominum in sonitu tubæ, laudate eum in Psalterio, & cythara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in cordis, & organo, laudate eum in cimbali bene sonantibus. Et iterū Psal. 97. Psallite dño in cythara, in cythara & in voce psalmi, in tubis ductilibus, in voce tubæ cornæ. Vocantur cimballa quadam instrumenta aenea lata, quæ percussa inuicem vtraque manu tinnitum reddunt consonum voci, & pertinent ad concinendum melodiam. Psalterium in istis cognitum est, quod decem cordis constat. Id dicebat Dauid in Psalterio de cithardo psallam tibi. Psal. 143. Cythara in istis antiquum est, cuius iam rarus vsus est: & tamen solemus vocare cytharam generali noie multa instrumenta cordata, quæ tinnitum reddunt super corium, vel lignum fabrefactum. Isti dicebant concrepare. id est, canere, vel concrepare. id est, conloquere. *Stantes ad orientalem plagam altaris.* Scilicet, isti Leuitæ, qui canebant stabant ad orientalem partem altaris holocaustorum. Nam non potest hic intelligi de altari thymiamatum. Erant quippe duo altaria in templo. scilicet, altare holocaustorum, & thymiamatum. Altare thymiamatum erat in templo interius ad quod non accedebant Leuitæ, nec videbant illud, & de isto non loquitur hic litera. Altare holocaustorum erat extra templum in atrio sacerdotum: nam atrium sacerdotum erat quoddam spatium quadratum velatum quibusdam cancellis parua altitudinis solum distinguendum, ita tñ quod sacerdotes existentes extra cancellos possent videri ab existentibus extra: & in illo atrio fiebant sacrificia. In isto atrio erant nunc sacerdotes: & etiam Leuitæ canentes, vt quibusdam placet, & est rationabile: vt inf. dicitur: et erant ad orientem altaris, quia altare holocaustorum erat ad partem occidentalem illius atrij versus templi portam. Sacerdotes autem, et Leuitæ erant in illo atrio apud introitum eius magis distantes à porta templi. *Cumque eis sacerdotes centum & viginti canentes tubis.* Scilicet omnes isti, qui canebant Psalterijs cimbali, et cytharis erant Leuitæ: et tñ cum eis erant centum et viginti sacerdotes canentes tubis. Quæ autem tubæ essent istæ, & cur canerent sacerdotes tubis, et non Leuitæ declarabitur inf. in quadam quæstione. *Igitur cunctis.* Scilicet, sacerdotibus, et Leuitis supra nominatis. *Tubis, & voce, & cimbali, & organis & diuersi generis musicorum concinentibus.* Ponuntur instrumenta quibus isti concinebant, id est, quidam canebant tubis, et isti erant sacerdotes centum et viginti. Alij voce, quia inter canentes organis musicis, canebant etiam quidam voce, vt pulchra fieret armonia: et non est credendum quod simul canerent quidam voce, et alij musicis instrumentis: quia consideretur tonitus voce canentium, sed canebant semel quidam voce, et postea psallebant alij organis musicis, sicut fit nunc in Ecclesia: quia si organis psallit vnus versus, et chorus canit alium, et sic commutatur cæsus, vt pulcher fiat. Etiam non est credendum quod in omnibus organis musicis psalleretur simul, quia cum

Alph. Post. super Paralip. Pars 2.

K

quidam

quidam haberent grauem, & magnum sonitum, confonantia aliorum minus sonantium confundere: sicut si centum & viginti sacerdotes tubis clangentes simul clangerent cum aliis organis, nullius vox audiri posset: nec esset cantus, sed confusus murmur, sicut sonitus tumultuantis populi. Organa sunt instrumenta musica generaliter loquendo, quia organum nihil significat nisi instrumentum in Graeco, licet quidam nostrum accipiant pro musicis vasis solū. Et patet hoc, quia instrumenta ferendi vocantur organa, et generaliter omnia instrumenta manualia dicuntur organa, & sic feruus vocatur organum astatum, ut patet 1. Paralip. Dicitur etiam diuersi generis musicorum, ad comprehendendum omnia alia vasa: quia omnia genera instrumentorum musicorum, quae haberi poterant, fuerunt ibi ad solennizandum festiuitatem istam, sicut quoniam Dauid transfudit arcam de Cariathiarim in domum Obededom, ipse & totus Israel psallebant in omnibus lignis fabrefactis. 2. Reg. 6. Et vocem in sublimi tollentibus. Id est sacerdotes, & Leuitae vocem in altum eleuabant, quia multi erant canentes. Longe sonitus audiebatur. Scilicet, longe à templo quia cum tot canentes essent, & tot musica organa, necesse erat audiri longe à templo. Ita ut cum dominum laudare cepissent. Primi cantus, quos nunc sacerdotes, & Leuitae faciebant erat ad laudandum deum pro omnibus susceptis beneficiis. Et dicere confitemini deo quoniam bonus. Id est laudate Deum, quia nimis est bonus. Quoniam in secula misericordia eius. Id est semper miseretur, nam non est manus sua abbreviata, ita ut aliquo tempore misereatur: & alio non misereatur: nec est licet nobis interdum irascatur, sicut pater pro filiis pestilentibus, non continebit in ira sua misericordias suas. Istud canticum sepe cantabant Leuitae ad laudem Dei. Confitemini deo, & ob hoc in libro psalmorum multi psalmi sunt, qui incipiunt: confitemini deo, quia omnes illi sunt de laudibus, & confessionibus Dei: & pertinebat nunc specialiter istud canticum ad introductionem arcae in templum. Nam propter letitiam introductionis cantabant, confitemini deo quoniam bonus. Sic est quoniam arca introducta fuit in domum Dauid de domo Obededom cantauerunt Leuitae, confitemini deo, ut patet preced. lib. 16. c. & ibi ponitur totus psalmus, etiam alii psalmi laudum diuinarum. Impletur domus Dei nube. Scilicet, cepit impleri nube cum cantarent sacerdotes totum templum, & atrium sacerdotum, omniaque atria exteriora. Nec possent sacerdotes stare, & ministrare propter caliginem. Tanta erat nubes ista, quae operuerat totum templum interius, & atria eius, ut sacerdotes, & Leuitae non possent stare in atrio ad ministrandum. Vocatur nubes ista caligo non quidem quod obscura esset, sed quia erat nubes densa, & densum caliginosum est cum in profundo nihil de re videatur, sed solum in superficie. Compleuerat enim gloria domum domini. Redditur causa praecedentis dicti. quoniam non poterant sacerdotes ministrare, nec stare in domo Domini: quia gloria domini. i. nubes gloriosa repleuerat domum domini. i. templum. Vocatur gloria domini nubes illa gloriosa: quia manifestabatur in ea maiestas quaedam Dei.

Gloria domini, quae vocetur.

Qualiter fuerunt sanctificati sacerdotes.

Quest. XXXIX.

QVAERITVR circa dicta, cum dicatur hic, quod omnes sacerdotes, qui inueniri potuerunt sanctificati sunt: quae fuit ista sanctificatio, & qualiter fiebat. Dicendum quod sanctificatio erat quaedam purificatio facta secundum caeremonias legis ab immunditiis, quae erant secundum legem. Pro quo sciendum, quod Deus voluit ponere sanctuarium suum in magna auctoritate, ut sic Israelitae illud valde honorarent, & magnipenderent omnia quae ad sanctua-

rium pertinerent. Ad hoc autem iussit, quod non liceret accedere ad sanctuarium aliquibus nisi mundis: ut sic illud valde mundum arbitraretur. Munditia autem est duplex, sicut est duplex pollutio, vel sordes: quaedam est naturalis sordes, vel contaminatio, sicut leprosum esse, & fluentem semine, & tangere stercore vel alia, in quibus homo pollutur. Alia est immunditia legalis, quae secundum rem non est immunditia, sed solum secundum opinionem legis, sicut si quis tetigerit mortuum, dato quod lauet se, quod maneat immundus per septem dies, & si quis comederit de carnibus quorundam animalium vitiorum, quod sit immundus, & si quis pollutus fuerit somno nocturno, licet lauerit totam carnem suam illico, quod maneat immundus usque ad sequentem solis occasum. Nulli est polluto aliqua istarum contaminationum sine naturali, siue legalium licebat accedere ad sanctuarium: quia alias moreretur. Leu. 15. Sciendum tamen, quod aliter fiebat purificatio in munditia naturali, & aliter in legali. Nam in legali immunditia erat positus certus terminus dierum, in quo purificaretur: & ultra illum terminum facta caeremonia imposita à lege non censebatur immundus. In naturali autem immunditia non erat certus terminus praefixus: eo quod immunditia ista pendebat à natura, & quia operatio naturae non potest detur ex lege, non poterat ei lex imponere certum terminum ad hoc, quod esset homo mundus: sed dicebat lex quod maneret homo tandiu priuatus coactione forarum, & ingressu sanctuarij quandiu maneret in eo immunditia naturalis, & cessante illa adhuc lex iudicabat eum immundum per aliquot dies quousque fieret aliquae caeremoniae purificationis super ipsum, & tunc licebat ipsi, qui fuerat pollutus, accedere ad sanctuarium, & patet de immunditiis naturalibus communibus. s. de viro leproso, de viro fluente semine ex agritudine, de muliere patiente fluxum sanguinis extra tempora menstruum. Nam lepra est morbus, & naturalis inquinatio, vel immunditia: ideo erat lex quod quandiu quis leprosus esset, nec accederet ad sanctuarium, nec introiret in castra ad coaedum cum aliis sanis: sed manebat in locis extra vrbes, & ibi adhuc signa quaedam habebat, quibus cognosceretur quod leprosus esset. quod habebat vestimenta rupta, siue disticta ex parte anteriori: & quod habebat os contextum panno, vel manu eo quod caput nudum haberet. Leu. 13. Si autem contingeret leprosum aliquem diuinitus, vel naturaliter curariante ope medicorum non audebat ingredi in castra, sed mittebat aliquem virum sanum ad sacerdotem, ut veniret, & contempleretur eum an sanus esset, & si eum reperiret immundum mandabat ei manere extra castra. Si autem mundatum, non introducebat eum in castra: sed faciebat super eum caeremonias quasdam per octo dies, & die octauo introducebat eum in sanctuarium: & sic immunditia, quae iste à principio patiebatur, erat immunditia naturalis. Illa vero, quam postea septem diebus patiebatur, erat solum secundum opinionem legis. De caeremoniis leprosum, & modo purificandi eos, patet Leu. 13. & 14. & Nu. 5. Sic etiam erat naturalis immunditia. Siquis vir semine fluere, & ista erat magna immunditia, ita ut patientes excluderentur de castris, sicut leprosi, ne contaminarent alios. Num. quinto, & quandiu quis hoc pateretur erat naturaliter immundus, nec recipiebatur in castris, & si duraret hoc tota vita, erat tota vita exclusus à communicatione hominum, & à factis: imò & in morte excluderetur à comunione regiorum, quia non sepeliebatur cum eis: sicut patet de rege Azaria, qui fuit valde bonus rex atque gloriosus: quia tamen lepra percussus est, fuit ab hominibus separatus, & gubernauit regnum filius eius loatham, ipse vero mansit in domo libera seorsum 4. Reg. 15. & infra 26. & cum mortuus est non fuit sepultus

K

An ordo, & vices ministeriorum essent distincti. Quest. XXX.

in sepulchris regalibus: sed in hortu sepulchro A rati regali, & quod leprosus extrisset patet infra 16. Si mile de fonte semine intelligendum est: licet de hoc non reperiatur tam expressum. Si autem contingerit mundari fluentem semine, adhuc manebat immundus per septem dies: & factis quibusdam caeremoniis die octauo introibat in sanctuarium, & faciebat oblationem Leu. 15. sic etiam erat de muliere, quae patiebatur fluxum sanguinis extra tempora menstruum: nam quamdiu pateretur illum immundum erat: nec licebat ei accedere ad sanctuarium. Etiam si hoc duraret magno tempore, vel tota vita, sicut pater de muliere, quae passa est menstrua annis duodecim, scilicet fluxum sanguinis non naturalem, & postea à Christo curata est. Luc. 8. capi. Cum autem contingerit talem mundari, non illico licebat ei accedere ad sanctuarium, sed manebat septem diebus & fiebant quaedam caeremoniae, & die octauo introibat in templum offerrebatque duos turtures aut duos pullos columbarum. Leu. 15. De immunditiis autem legalibus, dicendum quod erant multae, & erant ut coiter omnes per contactum, & sic vocabantur contaminationes. Quaedam autem istarum erant per gustum, ut si quis gustaret de cibis vetitis immundus erat: & ad hoc lex distinxerat, quae animalia, & aues & pisces non licebat edi. Leu. xi. & Deute. 14. & cum quis comedisset de aliquo istorum erat immundus, & debebat lauare semetipsum & vestimenta sua, & immundus erat usque ad vespertinum. Erat etiam immunditia, si quis tangeret reptilia, ut colubros, vel animalia morticina: nam si comederet de morticino cuiuscunque animalis erat immunditia, vel si tangeret morticina illorum animalium, quae non licebat comedere: quia in istis lauanda erat caro, & vestis. Leu. xi. & 17. Etiam erat immunditia cum quis polluebatur somno nocturno sine tactu femine: nam exire debebat castra, manebatque usque ad solis occasum sequentem, & lauabat carnem suam: sicque reuertebatur in castra. Deut. 23. capi. si quis vero carnaliter cognosceret feminam suam, vel alienam immundus erat: lauabatque carnem suam, & manebat sic usque ad solis occasum. Et idem erat de femina sua, quam cognosceret: & hoc si ambo nudi essent, cum se cognoscerent: si autem vestiti, lauabat uterque carnem, & vestes. Leu. 15. Erat etiam immunditia si mulier pateretur menstrua: nam septem diebus polluta erat, & die septimo mundabatur, & tamen tempore medio immundum erat quidquid tangeret. Si autem pateretur fluxum sanguinis extra tempora menstruum, erat naturalis immunditia, & passio indeterminata, ideo toto tempore, quo manebat illa passio erat immunda. Si autem cessaret, computabantur postea septem dies, quibus manebat immunda legaliter, & lauabatur atque offerebat per se duos turtures. Leu. 15. si quis et coiter cum muliere menstruata, septem diebus erat immundus, & die septimo lauabatur aqua, si non la carne, si nudus eam tetigisset. Si autem vestitus lauabat et vestimenta sua. Leu. 15. Erat etiam immunditia, si quis tangeret cadaver viri mortui, vel sepulchrum aut ossa in agro, vel intraret in domum, in qua erat mortuus, aut iret ad plangendum eum, & durabat ista immunditia septem diebus, & lustrabatur immundus bis, s. die tertio & septimo. Et adhuc erat facta quaedam aqua, quae vocabatur aqua lustrationis de cineribus vitulae ruffae. De hac purgatione & multis caeremoniis eius, Nu. 19. capi. Multi erant modi immunditiarum, & purificationum. Sacerdotes autem Leuitae cum deberent nunc ministrare, & introire in sanctuarium purificauerunt se ab omnibus generibus immunditiarum, quas praeraxissent secundum quod variè requirebantur purificationes, & sic ministraverunt.

Alph. Test. super Paralip. Pars 2.

QVAERITVR vltimo circa hoc, quod dicitur, quod ministeriorum ordo, & vices nondum distincti fuerant, quid hoc sit. Dicendum quod inter Israelitas erant Leuitae, & sacerdotes, qui ministrare debebant in officiis determinatis à lege Moysi: erat tamen confusio in ministracione, quia poterant ministrare interdum multi, et interdum pauci, & grauarent quidam, & alii releuarentur. Id tempore Dauid diuisi fuerunt sacerdotes per vices. Erant enim inter sacerdotes duae domus siue progenies, vna Eleazar, & alia Ithamar: progenies Eleazar erat maior, & ista diuisa fuit in decem & sex partes, domus Ithamar, quae minor erat, diuisa est in octo partes: & sic erant vigintiquatuor partes, vel congregationes sacerdotum equales inter se, posita fuerant sortes inter partes istas, si quis illarum prius ministrare deberet, & si secundum loco, & si tertio loco, & sic usque ad vigesimam quartam partem. Et sic mansit iste ordo inter eas: & ministrabat quaelibet istarum sortium, vel partium vna hebdomada, & sequenti hebdomada ministrabat secunda fors, & sic per ordinem: & cum ministrasset vigesima quarta, incipiebat rursum prima ministrare. De istis sortibus, & nominibus earum patet praeced. li. 24. capi. Differabant autem istae sortes sacerdotum solum in tempore, & ordine ministrandi: tamen ministracione ipsa non differabant, quia in eo, in quo ministrabat vna pars, ministrabat alia. Erant enim omnes ministraciones sacerdotum eis communes, nisi quod ad diem propitiacionis: quia illa dies summus sacerdos introibat in sancta sanctorum. Leu. 16. & illud non licebat facere alicui sacerdoti minori, nec etiam licebat sacerdoti magno facere illud, nisi illa die. 4. capi. Causa autem huius diuisionis sacerdotum in ministracione fuit multiplex. Prima multitudo ipsorum: nam erant multi sacerdotes, & non poterant omnes simul ministrare. Cum autem diuideretur in tot sortes, & quaelibet illarum suo tempore ministraret, possent conuenienter ministrare. Secunda causa fuit ad tollendam confusionem. Nam cum non erant sortes distinctae confundebatur ministracio: quidam veniebant ad ministrandum, & alii non: & cum ministrabant non erat ordo. Cum autem distinctae essent sortes, manifestum esset, qui deberent ministrare quaelibet hebdomada, & non esset confusio, nec grauarentur quidam, & releuarentur alij in veniendo. Tertia causa fuit, & potissima ad releuandum laborem sacerdotum. Nam si non fierent istae diuisiones, necesse erat, quod ministrarent semper omnes sacerdotes simul: & istud erat difficile, quia cogentur semper manere in loco sanctuarii, & nunquam possent redire in loca sua, vbi habebant possessiones suas: & sic frustra erat eis hinc ciuitates dispersas per terras Israel: cum in eis nunquam habitaturi essent. Cum autem diuiderentur per sortes, vna fors ministrabat vno tempore, & aliae omnes quiescebant in locis suis, & cum essent vigintiquatuor sortes ministrantes, quiescebat quaelibet fors hebdomadis viginti tribus, scilicet medio anno, & tunc manebat in terra sua, & disponebat ea, quae necessaria erant rei familiaris: unde releuabatur sic labor omnium. Quarta causa fuit, ut sacerdotes ministrantes haberent vnde sustentarentur: nam illi sacerdotes soli, qui ministrabant actualiter, habebant proventus quotidianos sanctuarij. Si autem omnes sacerdotes simul ministrarent, non sufficerent eis proventus illi. Cum autem ministrarent diuisi per vigintiquatuor partes, sufficerent cuilibet parti proventus illi. Aliae autem partes sacerdotum manentes in locis suae originis vltimo procurabant per negocia rei familiaris: & sic prouidebat omnibus: quia aliae conuenienter non fieret.

K 2 Debe-

Debuerunt ergo sacerdotes diuidi in istas vigintiquatuor sortes. Quare aut diuisi fuerunt potius in vigintiquatuor sortes quam in pauciores vel plures, & cur potius ministrabat quelibet fors vna hebdomada quam maiori tempore, vel minori, & alia multa dubia: circa hoc declarata sunt prece. lib. 24. cap.

Quomodo facta est diuisio Leuitarum. Quest. XXXI.

QVAERITVR ulterius circa Leuitas, cum dicitur hic, qd ministeriorum ordo, & vices nondum erant diuisi, sed tam sacerdotes quam Leuitae ministrabant, quomodo facta est diuisio Leuitarum. Respondendum, qd inter sacerdotes, & Leuitas erat differentia, quia omnes sacerdotes habebant eandem ministracionem. Leuitae tamen omnes non habebant eandem ministracionem. Nam ministratio sacerdotum erat in faciendo eorum sacrificiorum, & cremando quotidie bis thymiamam in altari thymiamatum, & disponendo lucernas in candelabro, & ponendo panes propositionis in mensa: & ista omnibus sacerdotibus erant communia. Ideo inter eos non erat distinctio officiorum, sed solum sortium, & temporum ministrandi. Inter Leuitas autem erat duplex distinctio, scilicet vna officiorum alia sortium: officiorum quidem, quia non ministrabant omnes Leuitae in eadem re, sed quidam erant thesaurarii, alii ianitores, alii iudices, & praepositi: alii cantores: deinde in quolibet officio istorum erant sortes multae posite ad ministrandum secundum diuersa tempora. Vnde cum inter Leuitas essent multae progenies fuerunt primo distincta officia per progenies, quibusdam progenies datus est vnus officium, & aliis alterum, & sic de omnibus: & in illa progenie, cui semel datum est vnus officium mansit semper: deinde diuidebatur illa progenies in multas partes, & diuersis temporibus ministrarent. Fuit autem primum, et potissimum officium Leuitarum ipsorum cantorum, & facti sunt cantores de omnibus tribus familiis Leuitarum, scilicet de Chaathitis, Gersonitis, Meraritis. Nam Heman, Asaph, Idithum, qui erant principes istorum cantorum, erant de istis tribus familiis: vt patet prece. lib. 6. cap. Fuerunt autem diuisi Leuitae cantores in partes vigintiquatuor, & fuerunt totidem sortes, & ministrarent canendo per vigintiquatuor vices, scilicet singula fors hebdomada sua. Numerus autem & ordo istarum sortium habetur prece. dentis lib. 25. cap. Ianitores autem templi, qui Leuitae erant, & fuerunt diuisi per sortes, scilicet quidam custodirent in porta orientali, & quidam in occidentali, alii in aquilonari, alii in meridiana, alii autem in exedris, praec. li. 26. vbi notatur progenies illae, quibus portae singulae sorte eueniebant: sed an postea singuli custodes portarum inter se sortes ponerent, scilicet qui custodiebant portam orientalem ponerent inter se sortes: vt quidam eorum custodirent vno tempore, & alii alio, sicut erat de cantoribus, non de terminat manifeste scriptura: & tamen dicendum est, qd et sortes posite erant inter illos, vt declaratum est prece. li. 26. ca. in quadam quaestione. De Leuitis thesaurariis, & per positis atque iudicibus an posuerint inter se sortes, vel quomodo posuerint non legitur: sed idem credendum est, qd de aliis factum est. Cum autem quare Leuitae distincti fuerunt per officia, & ministraciones, & non sacerdotes est, quia licet sacerdotes multa quotidie facerent: omnes tamen ministraciones eorum compatibles erant. Ministraciones autem Leuitarum multae erant, & incompatibiles. Ideo per multos diuisae sunt. Primum patet, nam sacerdotes multa faciebant quotidie, scilicet matutinum, & vesperinum. Etiam cremabant thymiamam mane, & vespere. Exod. 30. Etiam quotidie disponebant lucernas in candelabro. Exo. 37. & 30. Panes quoque propositionis conficiebant, & per singula sabbatha ponebant sa-

per mensam propositionis. 24. Ista autem poterant fieri per eundem: nam sacrificia fiebant diuersis temporibus diei, & dum implicabatur sacerdos in vno non implicabatur in altero. Ponere autem thymiamam in altari thymiamatum non erat tempore sacrificii: & simul cremabat sacerdos thymiamam: & disponebat lucernas in candelabro. Exo. 30. Ideo non se impediebant istae ministraciones, vnde poterant competere eidem. Secus autem de Leuitarum ministracionibus: nam erant multae, & incompatibiles, cum omnes fierent eodem tempore. Illi namque, qui cantores erant, assistebant semper sacerdotibus canendo quandiu illi ministrarent in sacrificiis. Ianitores vero omni tempore nocte, dieque custodiebant portas. Thesaurarii autem assidue erant in exedris suis custodientes thesauros sibi commissos, vt quodcumque, aliquid ab eis peteretur pro ministracione sacerdotum, vel Leuitarum illud illico exhiberent. Praepositi autem, & iudices habebant officium magis incompatibilem cum officiis aliorum Leuitarum, eo qd isti ministrabant extra templum, discurrentes per totam terram Israel, vt patet praec. lib. 26. cap. Non poterant ergo ista officia omnia concurrere in eundem, & sic necesse fuit distingui per multos Leuitas, cum quodlibet istorum officiorum requireret totum hominem, quia quotidiana, & continua erat eius ministratio. Causa autem quare postea distributis officiis Leuitarum per multos Leuitas fuit facta alia distributio eiusdem officii per vices Leuitarum, sicut in cantoribus, qd distribuerent per sortes vigintiquatuor, fuit eadem, quae in sacerdotibus: qd diuiderentur per vigintiquatuor sortes: licet omnes eandem ministracionem haberent: vt declaratum est praeced. quaestione. Cur tamen cantores Leuitae fuerint potius distincti per vigintiquatuor partes quam per plures, vel pauciores causa fuit vt correspondere Leuitae sacerdotibus, scilicet vna fors sacerdotum ministrabat qualibet hebdomada, vt ergo vna fors cantorum corresponderet vni sorti sacerdotum, & esset hoc iam cognitum, scilicet prima fors sacerdotum primae sorti Leuitarum, sed aliquid quando prima fors sacerdotum ministraret cum prima sorte Leuitarum, & interdum ministraret cum tertia. Cum autem essent numero aequales correspondere semper eadem sortes sibi inuicem.

Qui fuerunt illi tres viri nominati. Quest. XXXII.

QVAERITVR ulterius, cum dicitur hic de cantoribus, qui erant sub Heman, Asaph, & Idithum, qd omnes isti cantabant: qui erant isti tres viri, qui nominantur hic. Dicendum qd cantores habebant officium maius inter omnes Leuitas, & qd maiori sapientia egebant: ideo cum a principio cantores assumpti sunt, electi fuerunt sapientiores de omnibus familiis Leuitarum. Erant enim tres primae, & maxime familiae Leuitarum, quae sub se includebant multas alias subdiuisiones. scilicet Chaathitarum, Gersonitarum, Meraritarum nominatae a tribus filiis Levi. Num. 3. & 4. et praec. li. 23. c. Et de qualibet fuerunt assumpti cantores aliqui cum vno principe. Et erat princeps cantorum de familia Chaathitarum Heman: princeps cantorum Gersonitarum Asaph: princeps cantorum Meraritarum Ethan: praecedentis lib. 6. capitu. Et Ethan communiter creditur vocatus alio nomine Idithum. Isti tres ponuntur tanquam principes omnium cantorum, & omnes de cognatione ipsorum fuerunt cantores, et cognationes eorum diuisae fuerunt in partes vigintiquatuor per 24. sortes. Fuerunt autem quatuordecim istarum sortium de filiis Heman, et quatuor de filiis Asaph. Sex vero de filiis Idithum: praecedentis lib. 23. c. Et ibi ponuntur nomi-

nomina sortium, et ordo eorum. Isti autem tres viri fuerunt sapientes nimis in cantico, scilicet faciendo cantica diuersa, et introducendo diuersas melodias. Vnde vnus istorum comparatur Salomoni in sapientia. 3. Reg. 4. & vocantur omnes doctores cantici praecedentis lib. 25. cap. Reperiuntur autem multi Psalmi ab eis facti. Nam quidam vocantur Psalmi Asaph. Alij Heman, alij Idithum: vt patet inuestigando titulos eorum in Psalterio, & declaratum est hoc praecedentis lib. 16. cap. in quadam quaestione, in qua positi fuerunt Psalmi, qui facti sunt a singulis istorum. Omnes autem cantores, qui erant sub istis, fuerunt nunc praesentes in portatione arcae, vel plurimum eorum, & omnes simul cantauerunt non obseruato aliquo ordine.

An diuisa fuerint ministeria, & vices quando fuit portata arca. Quest. XXXIII.

QVAERITVR ulterius circa istud, qd dicitur hic, qd non erat diuisus ordo ministeriorum, & vices, quoniam portata fuit arca in templum, nam vt prius diuisi fuerint omnia haec: patet hoc, quia Dauid fecit hoc. Ipse enim in senectute sua coepit ordinare ministeria Leuitarum, & sacerdotum cum toto exercitu: vt patet praecedentis lib. 23. cap. & diuisit sortes sacerdotum: eo lib. 24. Sortes autem Leuitarum in cantoribus diuisit eo lib. 25. c. Sortes autem ianitorum thesauriorum, iudicum, & praepositorum distincti eo lib. 26. ca. Ideo ex eo rpe distincta erant omnia haec, & postea vixit Dauid aliquo tempore: deinde successit Salomon, qui anno 4. regni sui coepit construere templum domini: & coepit post septem annos. Anno vndecimo regni sui. 3. Reg. 6. cap. Et sic quasi duodecim anni fluxerunt a tempore, quo fuit diuisus totus ordo Leuitarum: & sacerdotum vsq; ad istam portacionem arcae. Non ergo vt stare litera ista, qd nondum diuisus fuerat ordo ministeriorum inter sacerdotes, & Leuitas. Dicendum qd Dauid diuiserat ordinem, & sortes sacerdotum, & Leuitarum: vt supra probatum est, tamen tempore suo non cepit executio: scilicet sacerdotum, & Leuitae ministrarent per vices suas, sed tenebant semper modum antiquum. Cepit autem ista ministeriorum distinctio postea tempore Salomonis, & sic quoniam portata fuit arca in templum, licet diuisus esset ordo sacerdotum, & vices eorum, & Leuitarum, nondum tamen ceperant exequi ordinationem illam: & sic cantauerunt, & ministraverunt omnes sacerdotes, & Leuitae simul, tanquam si nulla facta fuisset diuisio. Salomon autem post hoc fecit, qd sacerdotes, & Leuitae ministrarent per sortes suas, & vices locata arca in templo: vt patet in 8. f. & constituit iuxta fuit dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis, & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum vnusquisque diei, & ianitores in diuisionibus suis per portam, & portam, sicut praecerat Dauid homo Dei. Causa autem quare tempore Dauid non fuit tradita executioni ordinatio ista, nec tempore Salomonis vsq; ad portacionem arcae fuit: quia ista ordinatio erat facta solum pro vno loco. scilicet tota ministratio sanctuarij in vno loco fieri deberet: quod patet, quia vna hebdomada ministrabat solum vna fors cantorum, & vna fors sacerdotum, & sequenti hebdomada alia. Ideo necesse erat, qd in vnico loco ministraretur: alias ministrarent duae sortes sacerdotum qualibet hebdomada, vna in vno loco, & alia in alio, & sic erat de Leuitis: & tamen ministratio tempore Dauid fiebat in duobus locis, scilicet quia quidam sacerdotes, & Leuitae manebant in Ierusalem ministrantes quotidie coram arca. Et alij erant in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini ministrantes. praecedentis lib. 16. c. Ideo non poterat tempore Dauid traditi executioni ordinatio ista. Item non fuit tradita exe-

Alph. Tost. super Paralip. Pars 2.

cutioni tempore Salomonis vsq; post constructionem templi: quia illo tempore etiam mansit arca in domo Dauid in Ierusalem, & tabernaculum domini erat in Gabaon, manebantque quidam de sacerdotibus in Ierusalem, & alij in Gabaon, & sic non poterat tunc traditi executioni. Hoc patet, nam manifestum est, qd tempore Salomonis manebat arca in Ierusalem in domo Dauid: nam nunc quoniam portata fuit in templum, portata est de domo Dauid: vt patet supra in litera: & ibi posuit eam Dauid, quando portauit illam de domo Obededom. 2. Reg. 6. & praecedentis lib. 15. & 16. cap. De tabernaculo qd esset tunc in Gabaon, patet, quia Salomon postquam erat rex ascendit semel in Gabaon, quia erat ibi tabernaculum domini, & altare, & obtulit sacrificia multa, supra 1. & 3. Reg. 3. Item patet hoc, quia ista ordinatio sacerdotum, & Leuitarum, quoniam facta est non fuit facta ea intentione, vel illico executioni traderetur, sed vt traderetur executioni postquam templum per Salomonem esset consumatum: patet enim, quia Dauid constituit de Leuitis ianitores, distincti: eos per quatuor portas atrij: etiam constituit quosdam ianitores pro domo consilij, & alios pro exedris, & pro singulis locis, vt patet praecedentis lib. 16. cap. Manifestum est tamen, qd ista loca non erant quousq; templum Salomonis constructum esset: ideo vt facta est ista ordinatio ad hoc, qd seruaretur consummato templo, quoniam ministraret in eo, & non prius. Nunc autem in portacione arcae, licet in templo ministraret, & potuisset semel vices sacerdotum, & Leuitarum ministrari: tamen non factum est, quia nondum Salomon concordauerat inter Leuitas, & sacerdotes, qd deberent incipere ad ministrandum, sed postquam arca portata est in cepit seruari ordinatio illa iubente Salomone, vt patet infra 8.

An confusa fuit ministratio sacerdotum, & Leuitarum. Questio. XXXIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicitur hic, qd sacerdotes, & Leuitae ministraverunt simul, eo qd non distinctus fuerat adhuc ordo ministeriorum, & vices sacerdotum, & Leuitarum: in quo innuitur, qd confusa fuit ministratio, scilicet quibusdam ministrantibus in eo, in quo alij ministrabant, qualiter confusa fuit ista ministratio: & an Leuitae ministrarent in officio sacerdotum, & de conuerso. Dicendum est, qd in ministracione facta fuit nunc quaedam confusio: non tamen omnimoda, & fuit confusio quantum ad duo, scilicet quantum ad vices ministrantium, & quantum ad differentiam vel ordinem ministeriorum. Pro quo sciendum sicut supra declaratum est, qd sacerdotum multitudo diuisa fuit in vigintiquatuor partes, siue sortes, vt ille ministrarent per vigintiquatuor hebdomadas successiue, & iste vocabantur vigintiquatuor vices. Etiam inter Leuitas erant vices, quia cantores Leuitae, qui omnes habebant idem officium, diuisi fuerunt per vigintiquatuor partes siue sortes, vt cantarent per vigintiquatuor hebdomadas successiue. Nunc autem confusa fuerunt omnes istae vices: quia cum deberet ministratio ista vni parti sacerdotum omnes ministrarent: et cum deberent cantare soli Leuitae, qui essent de vna parte istarum, cantauerunt omnes simul: fuit alia confusio, scilicet ministeriorum, quia illi, qui habebant diuersa ministeria, ministrabant nunc in eodem ministerio, scilicet inter Leuitas erant diuersa ministeria, cum quidam essent cantores, alij ianitores, alij thesaurarii, alij iudices, et praepositi. lib. 23. et 25. et 26. Omnes ministraverunt nunc in cantando, quod erat officium cantorum solum. Et patet hoc, quia dicitur in litera qd Leuitae, et cantores, qui erant sub Heman, Asaph, et Idithum cantabant nunc voce, et organo. Alia erant ministeria, quae non confusa fuerunt, scilicet sacerdotes ministrabant nunc in officiis suis faciendo sa-

K. 3. officia.

erificia, & in illis non ministraverunt Leuita sacrificando, imò in canendo tubis, quod erat minimum de ministeriis sacerdotalibus, non fuit facta confusio, quia soli sacerdotes cecinerunt tubis, scilicet centum & viginti sacerdotes, ut patet in litera. Ministeria ergo Leuitica in se confusa fuerunt. Ministeria autem sacerdotalia non: & causa huius est, quia inter ministerium Leuiticum, & sacerdotale erat magnus gradus, & non licebat vllò modò Leuitis accedere ad ministerium sacerdotale, quia Deo vetuerat hoc Num. 3. & 18. scilicet. Quod si quis de Leuitis, vel quibuscunque non sacerdos vellet usurpare ministerium sacerdotale, moretur. Et hoc executioni tradebatur: nam Chore, & socij sui erant Leuita, & cum voluissent usurpare sacerdotium Aaron, igne consumpti sunt, & quidam à terra absorpti sunt. Num. 16. Unde et in necessitate non audebant Leuita immiscere se ministeriis sacerdotum. Sic patet quando rex Ezechias fecit festiuitatem magnam purificans templum, quod pater suus Achaz polluerat replens idolatria, & clauerat portas eius. Nam tunc propter praeterita idolatrie erant pauci sacerdotes Dei, & cum festiuitas esset magna, & sacrificia multa fierent pro deuotione populi, qui conuertebatur ad Deum, non sufficiebant sacerdotes ad faciendum ceremonias sacrificiorum, & tamen non ausi sunt Leuita facere sacrificia vel adiuuare sacerdotes in aliquibus sacrificijs, nisi quod pelles animalium aliquorum detrahebant, infra 29. scilicet. Sacerdotes autem pauci erant, nec poterant sufficere, ut pelles holocaustorum detraherent. Unde & Leuita fratres eorum adiuuauerunt eos donec impleretur opus, & sanctificaretur antistes. Nunc autem non erat necessitas, quia multi sacerdotes aderant: ideo Leuita non se intromitterent de officiis sacerdotum, & sic in istis non est facta confusio: sed fuit solus confusio in officiis Leuitarum, quia quidam Leuita ministrarent in officiis aliorum, & istud fuit tolerabile. Primum quia vnum officium Leuiticum non excedit aliud in dignitate notabiliter, ita quod videatur esse vnum magis sacrum quam alterum, sicut officium sacerdotale excedit Leuiticum: ideo potest vnus Leuita de alterius Leuita officio se intromittere sine culpa. Secundum erat, quia ista distinctio officiorum, quae nunc habebant Leuita, non erat introducta à Deo, sed per Dauid. Nam Deus aliter distinxerat officium Leuitarum in tres partes, sicut erant tres familiae dando cuilibet familiae conuenientia onera, Num. 3. & 4. Distingui autem per cantores, ianitores, thesaurarios, iudices, & praepositos, fuit alia distinctio inuenta à Dauid: ideo non erat tam illicitum mutare illa, sicut mutare ordinationem & distinctionem officiorum Leuiticorum à Deo tradita. Tertia ratio fuit: quia licet data fuisset ista distinctio officiorum Leuiticorum, non dum fuerat tradita executioni, sed tenebatur alia distinctio officiorum prius data, & debebat ista tradi executioni fabricato templo: ut supra declaratum est: ideo quousque illud fabricaretur, non erat iniustum manere primam ordinationem ministerionis Leuiticae.

Quae stolas erant Leuiticae, & an essent vestimenta Leuitis ad ministrandum. Quae. XXXV.

QVAERITVR Vterius cum dicatur hic, quod Hemanaph, & Idithum, & filij ac fratres eorum erant vestiti stolis byssinis, quae stolas erant istae Leuiticae, & an haberent Leuita secundum legem aliqua vestimenta, in quibus ministrarent. Respondendum quod Deus dederat vestes sacerdotibus tam sacerdoti magno, quam minoribus, scilicet sacerdoti magno vestes decem, sacerdotibus autem minoribus, vestes quatuor. Exo. 28.

F De Leuitis aut nulla fit mentio, quod habent vestes aliquas à deo sibi datas in toto veteri testamento, potissimum in lege Moysi. Postea autem reperitur quod Leuita induerentur aliquibus vestibus ad ministrandum. Nam de Samuele propheta, qui erat Leuita hetur primo Reg. 3. quod ministrabat accinctus ephod coram Heleli sacerdote. Etiam nunc quando Salomon fabricauit templum, & fecit vestes sacerdotales, fecit etiam vestes Leuiticas, scilicet stolas albas octoginta millia, ut ait Iosephus 8. Antiqui. & de istis erant stolas, quibus nunc indui erant Leuita isti cantantes. Sed adhuc est dubium de istis stolis: an essent vestes proprie Leuitarum, & sacrae: vel etiam essent vestes laicorum. Aliquis dicit, quod erant vestes communes Leuitis, & laicis. Nam Dauid etiam utebatur ista tunica byssina sicut Leuita: quia quando portata fuit arca de domo Obededom in domum Dauid, canebat Dauid coram arca atque saltabat totis viribus, indutus Ephod lineo, 2. Reg. 6. siue tunica byssina, quod idem est praecedenti lib. 5. Et tamen Dauid erat laicus, & non audebat usurpare sibi vestem illam si sacra esset: erat ergo vestis communis laicis, & Leuitis: dici potest vno modo quod erat ista vestis communis Leuitis, & laicis: quia tamen honestius erat Leuitas indutus vestibus lineis albis ministrare, quam vestitus aliis vestibus quibus coiter utebantur, vbi fuerat istis vestibus, Dauid autem vnus fuit ista veste cum esset communis: & tamen non legitur vnus illa nisi quando cultui diuino se applicuit, scilicet cantando, & saltando coram arca. Aliter potest dici quod licet Leuita vterentur stolis byssinis, & etiam laici, tamen non erant similes in figura: & in hoc apparebat distinctio vestis sacrae & non sacrae: & istud forte est rationabilius: nam aliquam differentiam facerent ministri sanctuarii inter vestes suas, & vestes laicorum ad ministrandum coram Domino. Si autem quaeratur, quare Deus non dedit in lege Moysi vestes aliquas Leuitis ad ministrandum, & tamen habuerunt illas postea tempore Salomonis. Dicendum quod ratio est, quia tempore Moysi Leuita non habebant aliquam ministracionem nisi in portando onera per viam & excubando in circuitu tabernaculi quamdiu manebat tabernaculum in eodem loco, ut patet Num. 3. & 4. Et tamen ad istas ministraciones non erat necessaria vestis aliqua distincta, quia ministerium portationis onerum per viam non erat ministerium alicuius auctoritatis, sed potius infimum cum esset laboriosum, sicut ministerium pecorum: etiam non fiebat illud ministerium in loco Sancto, quia portabantur ista onera per viam, & sic non erat conueniens vestis sacra & delicata ad tales ministraciones, cum essent difficiles, & laboriosae. Tempore autem Salomonis fuit conueniens Leuitas habere vestes sacras, in quibus ministraret: eo quod ministratio illorum difficilis, & laboriosa mutata erat, quia iam non erat futurum in officio eorum, quod portaret arcam Domini, & alia vasa de loco ad locum: sed quod ministrarent in templo, praecedenti lib. 23. cap. Ministraturi autem erant cantando in templo, & in aliis officiis & ibi rationabile erat, quod induerentur vestibus sacris. Primum propter ministracionem, quae erat sacra, & excellens non laboriosa, nec difficilis, sed honesta, & facilis. Claudes diuinas decantare. Secundum quia erat ministratio ista in loco sacro: nam cantores in atrio sacerdotum erant simul cum sacerdotibus canendo quoniam illi faciebant sacrificia. Et ob hoc non induebant omnes Leuita talibus vestibus, sed soli cantores. Quod patet primo ex litera ista, quia cum ponat Leuitas habuisse stolas byssinas: solus ponit de Leuitis cantoribus, de aliis nihil dicens. Tertio quia Iosephus 8. Antiqui. vbi posuit numerum vestium sacerdotum, & Leuiticarum, quas fecit Salomon quoniam construxit templum, dicit, quod fecit Salomon octoginta millia stolas byssinas ad cantandum hymnos. Ista

Ista autem sunt solus cantorum, quia isti soli dicebantur hymnos: & sic alij Leuita non induebantur aliquibus vestibus sacris. Et ratio est, quia ministeria aliorum Leuitarum non erant tam sacra sicut cantorum, scilicet quia qui dicit erant ianitores, alij thesaurarii existentes in exedris custodiendo vasa, & alias res sacras sanctuarij. Alij autem erant iudices, & propositi, qui negocia faciebant extra templum per varia loca terrae Israel praecedentes. lib. 26. cap. Isti non induebantur vestibus sacris ad ministraciones istas explendas, quia non accedebant tantum ad res sacras, sicut cantores, imò videbantur ministraciones suae quasi prophetae, & sic scriptura non ponit alios indutos stolis byssinis nisi cantores.

De loco Leuitarum in templo. Quae. XXXVI.

QVAERITVR vterius, quis erat locus, in quo Leuita canebant in templo. Pro quo praesupponendum, quod erant extra templum quatuor atria, in quibus erant omnes viri, & mulieres conuenientes ad orandum siue ad ministeria sacra, siue essent sacerdotes & Leuita, siue non: cum in templo non intraret quisquam nisi ille sacerdos, qui cremabat thymiamam in altari thymiamatum, & qui lucernas disponebat in candelabro. Vnum erat atrium sacerdotum, aliud virorum laicorum mundorum, vbi orabant, aliud mulierum mundarum, aliud virorum immundorum, & mulierum immundarum, & gentium: de quo declaratum est 3. Reg. 6. Non ponitur autem locus vbi staret Leuita: ideo est dubium an erant cum sacerdotibus in atrio eorum, vel vbi erant. De Leuitis autem non dubitatur generaliter: sed de solis cantoribus: nam ianitores erant apud lanuas atriorum, & exedarum obseruantes iuxta exigentiam officij sui. Thesaurarij autem erant in exedris custodiendo thesauros. Iudices autem, & praepositi erant per diuersa loca terrae Israel exercendo officium suum, praecedenti lib. 26. ca. Ideo manifesta erant loca istorum, & tamen non apparet locus, vbi essent cantores. Dicendum videretur, quod essent in atrio sacerdotum canentes simul cum sacerdotibus ministrantibus. Et hoc patet primo, quia non poterant isti Leuita esse inter sacerdotes, vel cum laicis cum non ponatur atrium Leuitarum, sed solum laicorum, & sacerdotum: & tamen Leuita cantores magis concordabant cum sacerdotibus quam cum laicis, cum et Leuita essent ministrantes dno: id credendum est, quod essent in atrio sacerdotum. Secundum patet, & efficacius, quia dicitur hic, quod Leuita erant canentes ad Orientalem partem altaris, ergo videtur quod erant in atrio sacerdotum, quia alia superflua hoc diceretur: nam vbi quocumque essent Leuita canendo manifestum est, quod essent ad partem Orientalem altaris: quia non poterant esse, nisi in aliquo atriorum, & tamen omnia atria erant orientalia respectu altaris holocaustorum, de quo hic dicitur: nam altare erat in atrio sacerdotum, & illud magis coniunctum templo quam alia atria, & sic alia erant orientalia, cum ipsum atrium sacerdotum esset et orientale respectu templi. sed portam eius, & in atrio sacerdotum nihil erat magis ad occidentem quam altare, & sic nimis appropinquabat templo: id in quocumque atrio essent Leuita, etiam si essent in ipso atrio sacerdotum, erant ad partem orientalem altaris. Effet ergo frustra dictum nisi poneretur ad signandum quod etiam Leuita erant in atrio sacerdotum, scilicet quod Leuita erant in atrio sacerdotum, & altare erat ibi: & tamen ad orientalem partem altaris in ipso atrio erant Leuita. Si autem de aliis intelligatur, manifestum erit, quod erant ad partem orientalem, & non erat in hoc vllò modo dubitandum: id intelligitur de atrio sacerdotum, in quo poterat esse dubium: quia licet altare in atrio sacerdotum sit nimis

Alph. I. Off. super Paralip. Pars 2.

A Occidentale, adhuc post illud magis ad Occidentem poterant esse Leuita, licet nihil aliud esset magis occidentale: ideo recte dictum est, quod erant Leuita ad orientem altaris ut intelligatur altare, & Leuita esse in atrio sacerdotum. Erant ergo Leuita in isto atrio cum sacerdotibus, & tamen non miscebantur ministracionibus eorum, quia sacerdotes ministrabant in sacrificijs, Leuita autem canebant quoniam fiebant sacrificia.

Quare sacerdotes canebant tubis, & non Leuita. Quae. XXXVII.

QVAERITVR Vterius, cum Leuita canerent hic in omni genere musicorum instrumentorum, quare dicitur de sacerdotibus, quod centum & viginti sacerdotes canebant tubis, quia potius debuissent canere Leuita, ut ad eos pertinere canere in omnibus musicis instrumentis. Dicendum, quod hoc fuit, quia Leuitis non licebat canere tubis. Erant namque quaedam tubae argenteae sacrae, quarum ministratio ad multa prodebat, & non licebat alicui clangere illis tubis nisi sacerdotibus. Iste erant tubae, quas fecit in deserto fieri Dominus per Moysen, Num. 10. & debebant Israelitae clangere in eis, quodcumque essent in bello, ut Deus exaudiret eos. Etiam quodcumque facerent festiuitates, & sacrificia, & epulas de carnibus sacrificiorum, & dies Calendarum, clangebant tubis super sacrificijs, ut Deus acceptaret illa, eo. c. Et dicitur ibi: Filij Aaron sacerdotum clangent tubis, legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Non ergo licebat Leuitis clangere tubis. Sic etiam seruatum est, quando Dauid reliquit in Ierusalem sacerdotes, & Leuitas ministrantes coram arca in tabernaculo, quod illic parauerat: nam in omnibus vasis musicis psallebant Alaph, & alij Leuita, qui erant sub eo. Solum autem datum est sacerdotibus quod tubis clangerent, praecedenti lib. 16. ca. Si autem obiciatur, quod interdum Leuita canebant tubis in ministerio domini, sicut fuit in portatione arcae de domo Obededom in domum Dauid, praecedenti lib. 5. Dicendum quod erant duplices tubae, quaedam erant tubae sacrae argenteae, quibus soli sacerdotes utebantur: aliae erant tubae non sacrae aenea, vel cornea, vel de aliis metallis: & iis poterant clangere Leuita, & quicumque populares: & quia istae tubae, quibus nunc clangebant centum & viginti sacerdotes erant sacrae, non licuit aliquibus nisi eis clangere tubis. Sed obicitur, quod istae tubae non erant sacrae: quia tubae sacrae quibus clangebant soli sacerdotes erant duae solum: ut patet Num. 10. Iste autem erant centum & viginti, quibus totidem sacerdotes clangebant, ideo non erant sacrae. Dicendum, quod erant istae tubae sacrae, & forte plures erant in templo Salomonis: & cum obicitur, quod erant solum duae tubae sacrae potest dupliciter responderi. Vno modo, quod Deus iusserat Moysi istas duas tubas facere ad necessitate, & tamen Salomon fabricans templum fecit multo plura vasa quae erant in tabernaculo Moysi. Sicut patet de candelabris: nam vnicum erat in templo Salomonis, & Salomon fecit decem. Etiam in tabernaculo Moysi erat vnica mensa, & in templo Salomonis fuerunt decem, ut patet praecedenti capitulo. Sic poterit esse de tubis sacris, quod licet tempore Moysi essent duae solum, essent tempore Salomonis plures quam centum, & viginti. Aliter potest dici, quod licet Deus iusserit fieri duas tubas, Moyses fecerit plures, quia Deus non iubebat duas fieri, ita quod prohiberet plures fieri, sed iussit duas, scilicet, quia illae saltem erant necessariae, & nolebat grauare Hebraeos plus ad dandum multum argentum pro tubis cogendo illos, illi tamen gratis voluerunt plures facere, & fecerunt illas tempore Moysi. Quod patet in introitu in terram Chanaan, quando

K 4 Iudaeis

Israelitis iustitiam septem diebus urbem Jerico: iussit Deus quod septem Sacerdotes acciperent septē buccinas, quarum erat visus in tubis, & clangerent precedenti arcam, Iosue 6. Et tamen manifestum est, quod ille erat tubę sacre: quia hic clangebatur ad bellum: & non poterat clangi ad bellum nisi tubis sacris, & per sacerdotes, Num. 10. Ideo ille septem erant tubę argenteę sacre: & sic licet Deus iusserit duas fieri tubas sacras, tamen multę factę sunt tempore Moyfi, à fortiori autem nunc poterant esse plures tubę sacre quibus clangerent isti centum & viginti sacerdotes.

An nubes venit naturaliter, & cur, & qualis.
Questio XXXVIII.

QVAERITVR Vterius de ista nube, quę dicitur hic operuisse domum Domini, qualis erat, & an venit supernaturaliter, vel naturaliter, & cur venit. Ad primum dicendum quod ista nubes non fuit naturaliter veniens. Primo quia ista nubes apparebat solum in sanctuario Domini, ita ut sacerdotes non possent ministrare pre nebula, & tamen si naturaliter euenisset, non solum esset nebula in sanctuario, sed magis per omnia loca in circuitu. Secundo patet, quia ista nubes non ostendit mutationem naturalem, ut tempus pluuiosum, vel similia, sed tempore sereno existente subito repleta est domus Domini nube. Tertio quia istud tempus in quo descendit nubes non erat aptum ad creationem talis nebule, & caliginis: quia ista competunt magis hyemi in terra illa, quę est valde calida respectu istius, cum illa sit partim in tertio, & partim in quarto climate: & ista nostra sit in quinto climate circa sextum, & non erat tunc hyems: sed mensis Septembris, in quo non consueuerunt esse tales nebule. Quarto patet, quia illa nebula non venit ita obscura sicut alię nebule, sed potius lucens. Vt ait Iosephus 8. Antiqua. Et repente quidem non metuenda nec qualis hyemali tempore imbre plena solet nubes assistere: sed diffusa, & temperata effulsit, & templum omne compleuit, & facies quidem sacerdotum obumbravit: ita ut se inuicem videre non possent & talem quidem nebulam supernaturaliter venientem decuit nunc esse ad id quod efficiebatur: nisi naturaliter eueniret, nihil probaret de eo quod opus erat.

Quare nunc venit nebula. *Quest. XXXIX.*

QVAERITVR Vterius circa nebula istam quomodo nunc venit, & quare. Dicendum quod fuit conueniens istam nebulam nunc venire ad confirmationem eorum, quę volebat Deus ostendere. Salomon namque fecerat nunc templum Ierusalem, ut ibi coleretur Deus in æternum, & propitiaretur Israelitis colentibus ibi eum, sicut Salomon orauit. Et patet c. seq. & quia Iudæi erant tardi ad credendum, cum essent duro corde, non crederent quod Deus acceptaret templum istud ad cultum, nisi ostenderet aliqua signa acceptationis: nam in omnibus signa petebant, ut patet prima Corin. primò, scilicet Iudæi signa petunt, Græci autem sapientiam querunt. Ad ostendendum ergo, quod Deus acceptabat templum istud, & ceremonias, quę in eo fierent, debebat ostendere aliquod signum, & istud fuit quod impleverat totum templum nube, & impleuit quidem illud in terius & exterius: & fuit hoc quod ceperunt sacerdotes ministrare, & Leuitę cantare, quia non erat conueniens, quod prius veniret. Causa. n. ut veniret tunc signabatur, quod Deus acceptabat illas ministraciones, quę ibi fiebant, & fuit in prima ministracione ibi facta: ut

per hoc putaretur, quod omnes ministraciones, quę sequerentur acceptarentur à Deo. Ita etiam fiebat in multis alijs rebus magnis pertinentibus ad cultum diuinum, de quibus dubitabant Israelitę an à Deo acceptarentur: nam sic fuit quando Moyfes fecit sanctuarium in deserto: quia mox ut erectum esset in deserto, nubes repleuit illud interius, ita ut non possent ibi manere sacerdotes, & mansit postea semper super tabernaculum, & pendens illa nubes glorię per diem qui dem in figura, & calore nubis: per noctem autem in calore, & fulgore ignis. Exo. 40. & Num. 9. Et illud fuit ad signandum, quod omnia, quę fierent in sanctuario acceptarentur à Deo. Sic etiam fuit quando nouiter fuerunt consecrati sacerdotes. Nam per septem dies durauit consecratio eorum, & tunc non ministrauerunt: die autem octauo ministrare ceperunt: & venit ignis de celo supra sacrificia eorum. Leui. 9. Sic etiam fuit post hoc in sacrificijs oblati in festiuitate ista infra 7. & in multis alijs: quia ergo nunquam magis fuerat factum aliquid nec futurum erat in veteri testamento, in quo magis Deus coleretur quam templum Salomonis, debuit potius ibi apparere aliquod signum diuinę acceptationis, scilicet ista nebula, quã in aliquo alio opere.

Quare potius Deus ostendit in nebula acceptationem.
Quest. XL.

QVAERITVR Vterius, cum Deus vellet ostendere signum aliquod acceptationis suę templo edificato, cur potius illud fuit in nebula, vel nube quã in aliquo alio. Dicendum quod licet in multis Deus poterat ostendere acceptationem suam: tamen in nullo fuit magis conueniens ostendi quam in nube. Ratio huius fuit ad signandum conditionem veteris testamenti, quo durauit templum istud: nam verus testamentum fuit totum sub figuris, & enigmatibus continens significationem eorum, quę facta erant in noua lege. Intra illud ad Hebr. x. Symbolum futurorum bonorum lex continet, id est bonorum futurorum in veteri testamento. Nubes autem, vel nebula aut caligo competit ad signandum hoc, quia obscura est. Etiam competit hoc ex conditione eorum, qui in veteri testamento erant. Nam habebant corda sua obnubilata cortice literę veteris: & vsque hodie manet in cordibus eorum obscuritas ista: ut patet secunda Cori. 3. Et sicut Moyfes ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filij Israel in faciem eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum vsque in hodiernum: id ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum: sed vsque in hodiernum diem cum legitur Moyfes, velamen est positum super cor eorum. Cum autem conuersi fuerint ad dominum, auferetur velamen. Et ob hoc communiter ille representationes diuinę, quę fiunt in veteri testamento fiebant in nebula, vel in nube, quia sic conueniebat illi statui. Sic patet de apparitione Domini, quando tabernaculum Moyfi fuit completum, quia gloria Domini in nube operuit totam domum Exo. 40. Sic etiam fuit in datione legis. Nam angeli loquentes apparuerunt in caligine, & fumo: ut patet Exo 19. & 20. & Deut. 5. Sic etiam fuit quando Moyfes ascendit ad dominum in montem, & cum eo Aaron, & seniores, nam apparuit gloria Domini in modum nubis & iridis: & quasi opus lapidis saphiri: in Exo. 24. Ita ergo nunc in nube magis quam in aliqua alia re apparere debuit. In nouo autem testamento fuit facta apperitio in linguis igneis ad signandum inflammationem charitatis in oribus mirabilibus. Istam differentiam noui, & veteris testamenti tangit Apolo.

sto. ad Hebr. 12. Sed obicietur, quod Deus in veteri testamento sepe in igne ostendebat gloriam suam sicut in nube: nam qualibet nocte apparebat super tabernaculum Moyfi in deserto columna ignis, Exo. 4. & Nu. 9. Itē in die qua sacerdotes nouiter consecrati ceperunt ministrare in deserto, descendit ignis super altare Leui. 9. Item in deserto bis legitur venisse ignis in quo manifestabat Deus, Nu. xl. & 16. Itē nunc quę facta sunt nouiter sacrificia in templo Salomonis descendit ignis de celo infra 7. Item quando Elias voluit probare veram deitatem Dei Israel disputans contra prophetas Baal, fecit descendere ignem de celo 3. Reg. 18. & iterum super duos quinquagenarios Ocho. 4. Reg. 10. Totiens ergo vel pluries apparuit Deus in igne in veteri testamento quam in nebula. Dicendum est quod nebula erat conueniens statui veteris testamenti. Ignis autem non. Ideo quęcumque Deus volebat solum ostendere presentiam suam, vel acceptationem suam, & nihil aliud facturus erat apparebat in nebula. Si autem aliquid facturus erat, quod igne perfici posset, & non nebula, apparebat in igne: & sic quando Deus volebat solum acceptationem suam ostendere, licet equaliter posset illam ostendere in nube vel igne: tamen non ostendebat in igne, sed in nebula: sicut nunc, quia ita poterat venire ignis super templum, sicut nebula, cum nihil futurum esset, nisi quod ostenderetur gloria Domini. Cum autem dicitur, quod qualibet nocte apparebat gloria Domini in igne super tabernaculum. Dicendum quod hoc fiebat ex necessitate: nam Deus volebat illuminare omnia castra Israelitarum per noctem: sed non poterant illuminari per nubem cum potius obscurarentur: ideo debuit apparere ignis. Ad secundum dicendum, quod non solum Deus voluit ostendere acceptationem suam in nouis sacerdotibus, sed etiam voluit specialiter hoc ostendere crematione celitus sacrificia eorum: sed sacrificia non poterat cremari per nubem missam: quia non putaretur vera combustio sed potius phantasia quedam, ideo debuit apparere ignis: & in illo Deus ostendit acceptationem suam, & cremavit sacrificia. Per nubem autem si missa fuisset, potuisset ostendi acceptatio diuina, sed non potuissent cremari sacrificia: ideo non missa est nebula. Ad tertium dicendum, quod illis duabus vicibus venit ignis ex necessitate: quia tunc Deus non volebat principaliter ostendere gloriam suam: sed potius punire delinquentes. Nam Num. 11. peccauerunt quidam murmurando propter laborem itineris, & desiderio carnis: & Deus succendit ignem qui consumpsit extrema castrorum. Et Num. 16. populus murmurauit contra Moysem, & Aaron: volebantque eos lapidare: & Deus suscitauit tunc incendium, perieruntque plurimi. Et iterum. e. cap. cum centum, & quinquaginta proceres vellent usurpare sacerdotium, insurgens ignis deuorauit eos. Hoc autem non poterat facere nubes, ideo non apparuit tunc. Ad quartum dicendum sicut ad secundum, quod fuit ex necessitate operis, scilicet quia Deus voluit cremare sacrificia sacerdotum. Ad quintum dicendum quod quando Elias voluit ostendere veram deitatem Dei Israel, descendit ignis, & non nebula: quia sic conuenienter fuerat inter eum, & prophetas Baal, quod ille, cui exaudiret cultores suos dando ignem de celo esset verus Deus: & cum non exaudiret Baal cultores suos, clamauit Elias, & venit ignis de celo. Etiam erat tunc necessarius ignis, quia agebatur de crematione sacrificiorum, quę non poterant cremari nisi igne. Ad sextum dicendum quod ibi erat necessarius ignis, quia volebat Elias, quod morerentur illi quinquagenarii, qui veniebant ad eum: & quia ad hoc non proficiebat nebula, inuocauit ignem, qui eos exu-

reret. In alijs autem casibus, in quibus solum agitur de ostendendo gloriam Domini: vel acceptationem eius: licet posset ostendi equaliter per ignem, & per nebulam, magis tamen ostenditur per nebula: & sic fuit hic, ubi solum intendebat Deus ostendere acceptationem suam, & ostendit eam in nube, & non in igne, vel alio signo.

Quomodo repleta fuit domus Dei gloria.
Questio. XLI.

QVAERITVR Vterius, quomodo repleta fuit domus Dei gloria. Dicendum quod nebula à Deo causata impleuit templum interius, scilicet domum sancti sanctorum: & templum exterius, ubi erant vasa: deinde atria exteriora, ubi erant Israelitę siue sacerdotes, siue laici. Et dicunt quidam, quod hoc fuit in testimonium, quod Deus veniebat ad habitandum in templo in Sancta sanctorum: nam apud Hebręos videbatur, quod Deus habitaret in sanctuario, scilicet, quod prius habitasset in tabernaculo Moyfi, nunc vero habitaret in templo Salomonis. In tabernaculo Moyfi credebatur habitare in sancta sanctorum super arcam, eo quod ibi audiebant vocem respondentis: nam cum Moyfes vellet querere de aliquo dubio, introibat in sancta sanctorum: & audiebat vocem respondentis sibi de medio duorum Cherubim super propitiatorium, Num. 7. & ille loquens putabatur Deus. Fuerat autem ista habitatio Dei ex tempore, quo completum est sanctuarium, & impleuit illud nubes. Exo. 40. Ita cum nunc consummatarum esset templum Salomonis, & Deus deberet iam habitare in eo, voluit ostendere signum aduentus sui in aliquo signo sensibili, scilicet in nebula ista: ideo vocatur nebula hæc gloria Domini, id est maiestas vel apparatus circumstantans eum aduenientem, & conueniebat hoc fieri per nubem, vel nebulam, quia Deus morabatur in propitiatorio super arcam in nebula quadam. Sic patet Leui. 16. scilicet: Non introeat Aaron omni tempore in sanctuarium, quod est ultra velum, quoniam in nube apparebo super oraculum, etiam sequenti capit. dixit Salomon: Dominus dixit ut habitaret in caligine, et misit nubem istam in templum, ut in ea habitaret: & videbatur proficere ista nubes, quia si ipsa vel aliud signum miraculosum non prederet non cognosceretur quod Deus veniebat in sanctuarium: sicut aduentus regis cognoscitur per magnam apparatus, qui eum precedit. Secundo proficiebat quasi ad tegendum deum, velut si Deus esset alicuius figurę, vel substantię admirabilis, quã nobis ostendere nollet. Ideo ut cum veniret non videremus eum, circumdabat se caligine siue nube obscura, ut sic non videretur. Et ista erat causa quare super arcam in propitiatorio apparebat nubes. Leuitici 16: scilicet ut non videret sacerdos intrans, quid erat ibi: & sic cum nunc Deus introiret ad habitandum in Sancta Sanctorum, repleuit domum nebula abscondens presentiam suam: & necesse est, quod tã domus interior exterior essent plenę nebula: nam Deus precipue veniebat in partem interiorem templi, scilicet Sancta sanctorum, ideo domus illa, & partes coniunctę magis plenę nebula esse deberent quam parte exteriores. Dicendum etiam est quod atria templi, quę erant exterius, plena erant nebula: quia dicitur hic quod sacerdotes, & Leuitę non poterant ministrare propter caliginem: & tamen sacerdotes, & Leuitę erant extra templum in atrio sacerdotum: cum dicatur supra quod erant ad orientalem plagam altaris. Ergo etiam atria illa repleuerat nebula.

An poterant sacerdotes propter nebulam ministrare.
Quaest. XLII.

QVAERITVR ulterius, quomodo dicitur hic quod non poterant sacerdotes propter nebulam ministrare. Respondent quidam, quod hoc fuit propter magnam tenebram, tanta enim fuit obscuritas in aere inducta adueniente Deo, quod sacerdotes non se poterant adiuuicem videre, nec videbant id, in quo ministrabant: ideo non potuerunt ministrare. Alij dicunt, quod hoc fuit propter candorem nebulae illius, scilicet, quod fulgor, & candor illius tantus erat, quod oculi sacerdotum tolerare non poterant illum, sicut est de fulgore solis: nam non possumus eum apertis oculis aliquando intueri. Sic etiam est de candore nivis: nam non possumus multitudinem nivis praesentem nobis fixo intuitu respicere, quia laeditur visus propter excessum luminis disproportionati sibi. Alij dicunt, quod hoc fuit propter solam reuerentiam divinae personae: nam potuissent sacerdotes ministrare, licet nebula repleuisset domum, & tamen quod illa erat gloria Domini, id est apparatus aduentus eius signans eum praesentem, propter reuerentiam praesentiae eius resistentes sacerdotum in suam cum paritate cesserunt ei non lentius stare in loco nebulae: quia signum paruae reuerentiae est, quod quis appropriet loco, in quo Dominus suus est, vel aliquis vir maxime venerationis. Primus modus satis consonat literae: quia dicitur hic nec poterant sacerdotes stare, nec ministrare propter caliginem. Caligo autem importat tenebram. Sic etiam dicitur sequenti capitulo: Dominus dixit, ut habitet in caligine. Item hoc cooperit intentioni Dei, scilicet quod ista nebula, vel nebula veniret ad impediendum visum, ut Deus, qui putabatur venire, corporaliter non posset videri opinione Hebraeorum propter caliginem magnam. Si tamen esset fulgor appareret Deus veniens in maiestate illa. Sic etiam apparuit in datione legis: nam caligo & fumus apparuerunt in monte Sinai. Exo. 19. & 20. & Deute 5. Secunda positio est Iosephi 8. Antiqui. Et est satis rationabilis. Nam magnus fulgor magis indicat praesentiam Dei quam magna tenebra, quia tenebra vel caligo non dicit aliquam magnam perfectionem, sicut dicit fulgor, vel candor. Ideo id quod perfectius est, verisimilius est fuisse signum aduenientis Dei, quam id quod est imperfectum: & dicit Iosephus quod nebula illa fulgens obumbravit facies sacerdotum, & Leuitarum. Sed obicitur: quia dicitur hic, quod non poterant sacerdotes ministrare nec stare propter caliginem. Dicendum quod istud quod apparuit non erat caligo, vel tenebra, sed fulgor magnus, & tamen per accidens faciebat opus caliginis: nam fulgor per se habebat manifestare cum sit lux, vel a luce causatus, & tamen per accidens habet occultare in quantum oculus non proportionatur tantae luci, nec potest sustinere illam, id non potest illam intueri. Sicut sol directe magis habet manifestare quam aliquid aliud lumine: quia nullum tantum est sicut lumen solis, & tamen per accidens habet obumbrare sicut tenebra, vel abscondere: quia praeter magnitudine lucis suae non possumus videre ea, quae sibi coniuncta sunt, vel ipsum: nam considerare non possumus corpus solis intentis oculis in illud: habet etiam obscurare sol alio modo, scilicet per comparisonem minoris luminis ad maius. Sicut apparet quotidie in caelo: nam astra, quae coniuncta sunt soli per tredecim gradus, non videntur, quia dicuntur esse sub radiis eius. Cum vero transierint gradum tertiumdecimum poterunt videri occidente sole: & dicuntur tunc habere ortum heliacum, quia effugiunt radios solis. Etiam in die super terram est emisphaerium plenum stellis: sicut per noctem

Et tamen nulla stella videtur, quod maius lumen occultat alia, cum illa potius manifestare deberet: ita poterat dici, quod ista nebula fuit tantum fulgoris, quod omnia alia praesentia offuscabat: & sic non possent sacerdotes videre altare, in quo ministrabant: & unus non poterat alium videre, ideo oportuit, quod cessarent a ministracione, et quod non possent esse praesentes in atrio templi, quia tantum fulgorem oculi eorum pati non poterant. Istud autem est satis verisimile, scilicet quod ad ostensionem gloriae Domini appareret magis nebula fulgens quam tenebrosa, quia sic fuit in transfiguratione Christi in monte Thabor: nam apparuit nebula lucida, quae obumbravit discipulos, & non potuerunt videre, sed coacti sunt inclinare se ad terram: & non viderunt cum Christus locutus est cum Elia, & Moyse. Sed cum illi recesserunt, leuauerunt discipuli capita sua, & viderunt solum Iesum, Mat. 17. ita poterat nunc nebula lucida obumbrare totum templum, & atria: & non possent praeter fulgorem ministrare sacerdotes. Tertia positio erat etiam aliquantulum rationabilis, scilicet propter reuerentiam sacerdotes recederent de loco, in quo erant ministrantes: licet ibi possent esse. Simile fuit de Moyse, quando apparuit gloria Domini in rubo, qui ardebat, & non cremabatur: nam cum vellet Moyse applicare se rubo, ut hanc mirabilem visionem aspiceret, dictum est ei de rubo: Ne appropries, inquit, huc: locus enim, in quo stas, terra sancta est. Exo. 3. & ibi Moyse non videbat Deum, sed gloriam Domini apparentem in igne, & prohibitus est accedere propter reuerentiam gloriae apparentis in rubo. Ita ergo sacerdotes isti, licet possent aliis stare in atrio, cederent propter reuerentiam gloriae Domini. Dicendum tamen quod ista positio tertia non stat, quia non cessauerunt sacerdotes a ministracione propter reuerentiam, sed quia non poterant esse praesentes, sicut dicitur in litera, & non poterant sacerdotes ministrare, nec stare propter caliginem. Si autem propter solam reuerentiam potestatis Dei fieret, licet non starent, possent tamen stare, & tamen non poterant stare, ergo impediatur caligo, vel fulgor. Prima autem & secunda positio satis stant, & tamen prima est verior, & quam intendit litera, quia ponitur caligo in litera bis, & non ponitur fulgor. Et licet fulgor possit per accidens efficere opus caliginis, nunquam trahendi sunt termini extra sua signa prima, cum in illis possit saluari veritas literae: quia alias daretur locus multis expositionibus valde distortis, & corruptioni sensus scripturarum. Cum autem confirmatur, quod fuerit fulgor, vel nebula lucida, quia ita fuit in Transfiguratione Domini. Dicendum quod non bene arguitur, quia transfiguratio fuit in nouo testamento, & ista apparitio nebulae in veteri, & fiebant apparitiones istae secundum conditionem testamentorum, & temporum: & quia tempus veteris testamenti fuit obscurum, scilicet aenigmatibus plenum in spe, & vmbra honorum reuelandorum tempore Christi: debuit quidquid ibi manifestabatur in nube, & caligine manifestari. Tempus noui testamenti fuit in quo tota veritas reuelata est, ideo omnia, quae in illo fiebant luci, & fulgore conueniebant: ideo licet maximum quod factum est in veteri testamento, & in quo debuisset Deus apparere in maiori gloria fuerit datio legis, tamen in illa non ostendit Deus praesentiam suam sub aliqua nube lucida, vel fulgore: sed in fumo, & caligine, & igne fumo so atque obscuro apparuit. Exo. 19. & 20. & Deuter. 5. Ita ergo nunc magis credendum est, quod in caligine facta nube, quam quod in fulgenti apparuerit potissime: quia in litera dicit, quod in caligine apparuerit Deus, vel quod caligo repleuit domum, & Deus habitabat in caligine. Cum autem dicitur de nube lucida, quae apparuit in transfiguratione, Dicendum est, quod sicut omnia,

omnia, quae in veteri testamento erant obscura, ita omnia, quae in nouo erant, manifesta erant, ideo in transfiguratione ista omnia per lucem facta sunt. Nam primo immutatio Christi fuit lucida, quia respexit facies eius sicut sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut nix. Mat. 17. Postea vero loquente Christo cum Elia, & Moyse nebula lucida obumbravit eos, & audita est vox patris in nube. Sic etiam in aduentu spiritus sancti, licet apparuerit ignis in linguis ex necessitate significationis, tamen ille ignis non fuit fumosus, & caliginosus, sicut ignis, qui apparuit in datione legis in monte Sinai: quia magis ibi apparebat caligo, & fumus quam ignis. Tangit autem differentiam istam vtriusque testamenti Apostolus ad Hebr. 12. Ratio autem, & principium huius differentiae fuit, quia in veteri testamento omnia erant velata cortinis, & operimentis in templo, ita ut nihil videretur. In principio autem noui testamenti illa velamenta rupta sunt: Nam in templo erant omnia sacra, & illa non poterant videri a populo, nec a Leuitis, aut sacerdotibus foris manentibus propter quoddam velum manens, & pendens ad portam templi. In passione autem Domini scissum est istud velum a summo usque deorsum. Mat. 27. Et sic apparuerunt tunc omnia, quae erant in sacratio, & penetrabilis templi, ut signaretur, quod tunc in Christi morte consummabatur vetus testamentum, quod velatum fuerat aenigmatibus, & incohabatur nouum, in quo omnia aenigmata aperienda erant. Et recte tunc factum est, quia mors Christi dedit exordium nouo testamento, & vigorem omnibus sacramentis eius, quia alias ea, quae erant in nouo testamento non accepissent firmitatem conferendi gratiam, & aperiendi vitam eternam, sicut faciunt. Apparet ergo, quod sacerdotes impediti fuerunt non ualiquantulum ministrare propter nebula caliginosam, quae apparuit, & repleuit templum. Non est tamen intelligendum, quod sacerdotes coacti fuerint exire de atrio, & cessare a ministracione: sed solum prebebat eis aliquod impedimentum: quia non videbant ita bene sicut prius: Et tamen compleuerunt ministracionem suam. Patet etiam, quia Salomon videns nebula istam dixit: Deus dixit, ut habitaret in caligine, sequenti capi. Et tamen non recessit ob hoc de templo, sed incepit loqui ad populum. Et deinde longam orationem fecit ad Deum: ut patet ibi dem. Dicitur tamen aliquis non posse facere quod non potest ita bene facere, sicut prius, vel sicut solebat. Et quia prius non impediabantur sacerdotes ministrare, nec stare in templo. Nunc autem propter caliginem non bene videbant, nec ministrabant sicut prius. Ideo dicebantur non posse ministrare, nec stare in atrio templi propter caliginem. Steterunt tamen ibi quousque compleuit Salomon orationem suam, & illi omnes ministraciones suas.

CAPITVLVM VI.

TUNC Salomon ait: Dominus pollicitus est, ut habitaret in caligine: ego autem aedificaui domum nomini eius, ut habitaret ibi in perpetuum. Et conuertit rex faciem suam, & benedixit vni-

Auerse multitudini Israel. Nam omnis turba stabat intenta, & ait: Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod locutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens: A die, qua eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, ut aedificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quemquam alium virum, ut esset dux in populo meo Israel: sed elegi Ierusalem, ut sit nomen meum in ea, & elegi Dauid, ut constituerem eum super populum meum Israel.

Tunc Salomon. Dicitur in precedentibus de arce in templum introductione, hic agitur de Salomonis oratione. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur Salomonis cum populo collatio, vel ratio. Secundo ponitur ipius Salomonis ad Deum porrecta oratio, ibi. *Stetit ergo coram altari.* Prima in duas, quia primo agitur de Ierusalem ad hoc, quod esset templum Domini in ea electione; secundo de Dauid ab aedificando templum prohibitione, ibi. *Cunquē fuisset voluntas Dauid.*

An ea, quae habentur hic sint continuata, & immediata.
Quaest. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quae habentur hic, sint continuata ad praecedentia, vel sit anticipatio aliqua, vel recapitulatio inter illa. Et datur quod sit ordo continuus, an fuerint ista facta post praecedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic est ordo continuus: nam praecedentia sunt de arce introductione in templum et de introductione, ne reliquorum vaporum. Hic autem agitur de oratione Salomonis in ipso templo visa gloria Domini: & necesse est, quod istud fuerit post illud, quia in producta fuit arca in templum, & posita in Sancto sanctorum: & tunc sacerdotes ceperunt ministrare in atrio in honore portationis arcae: & cum cepissent ministrare nebula a Deo missa operuit templum, ut patet praecedenti cap. Salomon autem videns gloriam Domini locutus est ad populum, & fudit orationem ad Deum, ideo necesse est, quod ista fuerint post illa. Ad secundum dicendum, quod non fuit aliquod tempus intermedium inter haec & praecedentia, sed continuata facta sunt, scilicet quia mox ut Salomon vidit sanctuarii plenum nebula caput loqui, quae habentur hic: patet hic in litera, cum dicitur: *Tunc Salomon ait, scilicet qui sequuntur.* Et tamen istud tunc refert praecedentia, scilicet quando venit nebula a Domino: ita ut sacerdotes non possent ministrare locutus est Salomon ista. Circa primum dicitur. *Tunc Salomon ait.* Scilicet. *Visa gloria Domini, quae ostendebatur per nebula, vel nebula.* Dominus pollicitus est ut habitaret in caligine. Istud verbum Salomonis est responsuum ad dubium, quod totus populus posset tunc formare, & verisimile est, quod formaret, quia cum apparet aliqua res magna, & insolita, turbantur homines, & dubitant. Et dixit Salomon Dominus pollicitus est & c. Id est non turbemini propter nebula istam apparentem, quia Deus mittit illam, quia proprie pollicitus est, id est promisit quod habitaret in caligine, ideo nunc mittit istam caliginem ad habitandum in ea. Et est ratio, scilicet

habilitate dictum, quia preſupponebatur, quod cum iſta domus facta eſſet ad colendum Deum in ea, q̄ Deus habitaret in ea, & quia nunc incipiebat coli in iſta, nunc debebat incipere habitare in ea, & quia in caligine promiſerat habitare, premiſit nunc iſtam caliginem, ut in ea habitaret. Sed de hoc magis dicitur infra in quaſtionibus. *Ego autem edificavi domum nomini eius, ut habitaret ibi in perpetuum.* Quasi dicat. Aduertus iſtius caliginis non eſt aliquid mali, ſed potius aliquid boni recordans intentioni meæ, quia ego edificavi domum, ut Deus habitaret in ea in perpetuum, & Deus promiſit, quod habitaret in caligine: ideo miſit nunc iſtam caliginem, ut incipiat morari in domo iſta, quam edificavi ei uſque in æternum. Non accipitur æternum proprie pro eo quod nunquam haberet finem, quia templum iſtud aliquando finem habuit, ſed quomodo accipiat declarabitur infra in quadam quaſtione. *Et conuerſit faciem ſuam.* Scilicet conuerſit illam ad populum. Nā Salomon erat nunc in atrio templi, in quo erant viri mundi, & tenebat vultum ſuum contra templum, & contra atrium ſacerdotū, ubi erat altare holocauſtorum, in quo nunc fiebant miniſteria, & ſic erat populus poſt eum. Cum verò loqui uoluit conuerſit vultum ſuum ad partem orientalem atrii ipſius verſus quam circumſiſta erat tota plebs. *Et benedixit vniuerſis multitudini Iſrael.* Scilicet omnibus Iſraelitis, qui nunc congregati erant. Nam oēs maſculi de Iſrael conuenerunt ad iſtam ſolennitatē, ut declaratum eſt precedenti cap. in quadam quaſtione. *Benedictio autem fuit, quæ ſequitur:* nam non dixit alia verba Salomon niſi quæ explicantur hic, & dicitur benedixiſſe multitudini, quia locutus eſt bona pro multitudine, & ait. *Benedictus Dominus Deus Iſrael.* Præcatio eſt, ſcilicet nomen ſuum ſemper benedictus, & laudetur ab omnibus, vel poteſt intelligi per modum affirmationis, ſcilicet Deus Iſrael eſt benedictus, quia bonus eſt, & nullum bonū ei deeſt: & accipitur tunc benedictus, id eſt felix. *Quidquid locutus eſt Dauid patri meo, opere compleuit.* Id eſt benedictus, & laudetur Deus, quia compleuit quod promiſit patri meo. Laus enim de bono opere danda eſt, & quia obſeruatio promiſſorum, quæ pertinet ad veritatem eſt magnæ virtutis opus, laudabilis eſt, qui talia agit: & quia Deus ſeruauerat ea, quæ promiſerat Dauid, laudabat eum nunc Salomon. Id autem quod Deus promiſit Dauid eſt id quod ſequitur. *ſ. A die, qua eduxi populum meum de Aegypto non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, ut edificaretur in ea domus nomini meo.* Scilicet licet multum tempus tranſierit ab exitu de Aegypto uſque hodie, in quo poteram eligere urbem aliquam de cunctis tribubus Iſrael, id eſt de aliqua de cunctis tribubus: ut in ea domus edificaretur nomini meo, tamen non elegi aliquam niſi Ieruſalem. Iſta non ſunt verba promiſſionis factæ ad Dauid, ſed eſt ſententia ſuſpenſiua, quæ continuatur. Et poſtea in fine ponitur promiſſio, ſcilicet quod Deus dixit ad Dauid: non edificabis tu mihi templum, ſed filius, qui naſcetur tibi, ſedebit ſuper ſolum tuum, et ipſe edificabit templum. Patet hoc infra in litera, & dicitur à die, qua eduxi populum meum de Aegypto, quia ante hoc non poterat eligi ciuitas aliqua, in qua edificaretur domus nomini Dñi, eo q̄ ante hoc Deus nō habebat populū. Nam Iſraelitæ non fuerunt populus Dei quouſque de Aegypto ducti ſunt per ipſum. Etiam non fuerunt illico populus eius, ſed in datione legis. Nam tunc quaſiuit Deus ab Iſraelitis, an vellent accipere legem ſuam, & ſi acciperent eam, quod ipſe acciperet eos in populum peculiarem de cunctis populis terræ. Exod. 19. Et quia ipſi acceperunt legē eius, tunc Deus accepit eos in populum ex die illa. Fuit autem iſtud dieb⁹

quasi quadraginta octo, vel quinquaginta poſt exitū de Aegypto, ut declaratum eſt precedenti cap. in quadam quaſtione: ex illo ergo tempore ſolum poterat Deus eligere ciuitatem aliquam, in qua coleretur ab Iſraelitis: quia ante hoc non erat opus, q̄ eligeret ciuitatem iſtam, in qua coleretur: cum nondum haberet populum, qui eū colere vellet. Verum eſt autem, quod in Deo nihil tale eſt. ſ. quod ipſe elegerit ciuitatem, in qua coleretur ante exitum de Aegypto, vel poſt: quia in actionibus Dei non conſideratur, nec reperitur differentia temporum, cū ſit tota duratio. Deſi in iſtanti æternitatis: ſed iſta introducuntur ex noſtro modo loquendi, quia non poſſumus loqui niſi ſic, quia locutio noſtra eſt per verba, & non eſt verbū aliquod ſine tempore, cum ſignificet rem ſuam per modum fluxus etiam fieri. Ideo quidquid ſi imponitur, ſignificabitur per modum temporis, vel ſub aliquo tempore. Et dicitur de cunctis tribubus Iſrael, q̄ Iſraelitæ diuiſi erant per duodecim tribus, quæ erant duodecim cōgregationes decedentes à duodecim capitibus progeniei. Erat autem ſic diuiſa in duodecim ſortes, & in qualibet ſorte erant multæ vrbes, iō in qualibet tribu poterat Deus eligere vnam urbem, in qua edificaretur domus nomini ſuo, ſed nondum elegerat uſque ad illam diem, qua locutus fuit iſta Deus cum Dauid, ut patet in litera. Fuit autem facta iſta locutio ad Dauid, quando ipſe in principio regni ſui ſuper totum Iſrael uoluit edificare domino templum, & Deus apparuit propheta Nathan, & impediuit illud 2. Reg. 7. & precedenti lib. 17. ca. *Sed elegi Ieruſalem, ut ſit nomen meum in ea.* Scilicet, elegit eā ad hoc, ut edificaretur ſibi ibi templum: & non adificatum fuit in aliqua de aliis vrbibus totius terræ Iſrael. Et dicitur, ut ſit nomen meum in ea, id eſt inuocetur ibi: quia ad hoc proficiebat templum, ut inuocaretur nomen Domini ibi in oratione: & non ad hoc, ut Deus habitaret ibi, quia non poterat Deus habitare in manuſacta domo, ut patet in litera: & 3. Reg. 8. *Nec elegi quemquam alium virum, ut eſſet dux in populo meo Iſrael.* Id eſt nullum elegi niſi Dauid. Nam iſtum elegi, & progeniem ſuam ad ſemper regnandum. *Sed elegi Ieruſalem, ut ſit nomen meum in ea.* Scilicet, de ciuitatibus nulla elegi niſi Ieruſalem, ut eſſet nomen meum in ea adificando templū ibi. *Et elegi Dauid, ut conſtituerem eum ſuper populum meum Iſrael.* Scilicet, elegi Dauid, & ſemen ſuum: ut eſſent reges ſuper totum Iſrael. Quomodo autem non fuerit electus alius vir niſi Dauid, nec alius locus niſi Ieruſalem, declarabitur infra in quibusdam quaſtionibus.

Quare locutus eſt Salomon hic.
Queſtio II.

QVAERITVR circa primum, quare Salomon locutus fuit nunc hic. Nam mox, ut viſa fuit nebula apparuitque in ſanctuario, locu⁹ eſt Salomon. Dicendum quod hoc fuit propter multa: primò ad tollendum dubium. Nam cum caſpiſſent ſacerdotes miniſtrare, apparuit nebula operiēs ſanctuarium. Erat autem iſtud inſolitum, ideo admirarentur omnes Iſraelitæ, & dubitarent ad quid erat, vel qd ſignabat. Item debuſt aliquis toti populo reſpondere quid hoc eſſet. Nullus tamen debuſt potius reſpondere quam Salomon. Primò, quia ipſe ſapientior erat omnibus hominibus non ſolum habitantibus in regno ſuo: ſed etiam in omnib⁹ regnis terræ, & iſtud cognitum erat iam. Nam de omnibus regnis terræ veniebant multi audire ſapientiam Salomonis. 3. Regum 4. & 10. & infra 9. Ad ſapientem autem pertinet diſſoluere dubia. Ipſe ideo potius debebat loqui quam alius. Secundò quia ipſe erat maxime auctoritatis, cum

cum eſſet rex, & ceteris paribus omnes ex ſententia eius pendere debebant. Terriò quia nullus in toto populo auderet loqui in præſentia eius eo non iubente propter magnam reuerentiam: ideo nec eſſe erat quod ipſe loqueretur ſoluendo dubium iſtud: vel quod iuberet alicui illud ſoluere. Aliàs autem nemo loqueretur. Secundum principale quare locutus fuit, erat gratiarum actio. Nam pro bonis ſuſceptis debetur gratiarū actio, poſſiſſime Deo, cui nihil aliud boni rependere poſſumus pro ſuſceptis, niſi laudes & gratiarum actiones, & quia ſuſceperat Salomon tanta bona, ſcilicet quod Deus compleuiſſet, quæ promiſerat Dauid patri ſuo, ſcilicet quod conſtitueret Salomonem in regem, & quod daret ei, quod ædificaret templum: Ideo hiſ completis Salomon in gratiarum actiones prorumpere debebat: nunquam tamen conuenientius tempore fuit ad hoc quam nūc, eo quod nunc aſtabat totus populus Iſrael deuotus & attentus: & tanto maior eſſet iſta Dei laus, quanto coram pluribus fieret. Etiam quia per hoc plures incitarentur ad Deum laudandum pro beneficiis, quæ ſuſceperat ipſe Salomon: ſicut viſa iſta ſolennitate tot⁹ populus ibat gaudens, & benedicens Deum ſuper bonis, quæ fecerat Dauid, & Salomoni filio eius, ſequenti. cap. & 3. Reg. 8. Etiam quilibet benediceret Deo pro beneficiis, quæ ipſi ſuſcepſiſſent ſicut Salomō Deum laudabat. Tertium principaliter erat ad orandum. Nam Salomon volebat orare ad dominum ſuper templo iſto multa, cum templum eſſet nouiter conſtructum, quod Deus faceret in eo aliqua, quæ per tineret ad laudem nominis eius. Ideo oportebat ad hoc quod loqueretur.

Quando dixit Deus quod habitaret in caligine.
Queſt. III.

QVAERITVR Vterius, cum dixerit hic Salomon, quod Deus dixit quod habitaret in caligine, quando dixit iſtud: quia non apparet. Reſpondendum quod iſta litera poteſt intelligi vno modo, ſcilicet quod Deus dixit quod habitaret in caligine, id eſt in loco obſcuro, id eſt abſcondito: & ad hoc volebat habitare in ſancto ſanctuarium: quia ibi erat locus abſconditus, ad quem nullus ingrediebatur: & quia nunc nouiter veniebat ad habitandum in ſancta ſanctuarium, nolebatque videri qualiter ingredieretur, operuit totum templum nebula, ut ſic abſconditè ingrederetur. Iſte modus loquendi conuenit modis loquendi groſſis ſi in quos Deus reputatur habere corp⁹, & iſti modi tenentur in veteri teſtamento: & ſæpe cum dicebatur apparere Deus, apparebat aliqua nebula groſſa, in qua videretur latere, ne populus crederet, quod videbat eum: Sic factum eſt in datione legis Exo. 19. & 20. & Deute. 15. Alio modo poteſt intelligi de caligine, id eſt nebula iſta obſcuro, quæ nunc apparuit, ſcilicet q̄ Deus habitaret in ea: & quod Deus promiſerat habitare in iſta: & tunc poteſt dici, quod Deus promiſerat, quod habitaret in caligine, id eſt quod dixerat Dauid, vel Salomoni, quod quando templū eſſet conſummatum & fieret ibi primæ miniſtrationes, Deus mitteret caliginem, in qua habitaret. Et nūc viſa iſta caligine recordatus Salomon verbi Domini ait: Deus pollicitus eſt, ut habitaret in caligine. Aliter poteſt dici, quod Salomon dixerit hoc propter verba Domini quæ ipſe dixit ad Moysen Lev. 16. ſcilicet quod Aarō ſummus ſacerdos non ingredieretur omni tempore in tabernaculum, quod erat vltra velū ne moreretur. Et ſequitur quia in nebula appareb⁹ ſuper oraculum, id eſt ſuper propitiatorium. Deus appareret in nebula: & in propitiatorio Deus dicebatur

A morari: quia ibi audiebatur vox eius reſpondentis: & ibi erat nebula caliginosa, ne videretur illud corpus, in quo formabantur voces: ideo dicendo illud Deus promiſerat quod habitaret in caligine: quia nebula, quæ erat in propitiatorio erat caliginosa, & quia Salomon nunc videbat nubem venientem ad operiendū templum, ſicut erat nebula, q̄ operiebat propitiatoriū, in qua Deus dicebat ſe habitaturū, putauit quod Deus incipiebat habitare iam in ſanctuario, quia premiſerat nubem.

An nebula manſerit ſemper.
Queſt. IIII.

QVAERITVR Vterius circa iſtam nubē, quæ repleuit nunc templum Domini, an manſerit ſemper ſic operiens, vel ſi receſſerit ad horam ſolum manens. Dicendum quod non apparet ex litera hic, nec 3. Reg. 8. ubi ponitur eadem hiſtoria, an iſta nebula manſerit replens templum pauco tempore vel magno. Sed videtur dicendum, quod non manſerit niſi nunc quandiu facta eſt iſta miniſtratio. Nam De⁹ premiſit iſtam nebulam in ſignum acceptationis ſue, ſcilicet quod acceptaret templum iſtud, & omnia miniſteria, quæ ſibi in eo fierent, & ad hoc ſufficiebat, quod in prima miniſtratione nebula repleret templū, quia per hoc oſtenderetur acceptatio quantum ad oēs alias miniſtrationes. Nam ſi in toto tempore ſequēti manſiſſet nebula, eſſet miraculum continuum: & fieret de hoc mentio in ſcriptura, quia non omitteretur res tam admiranda ſine ſtilo. Item quia Deus non facit miracula ſuſtra, ſed ad aliquem finem qui nimis expediēſeſt, & tñ q̄ ſemper maneret templum pleni caligine illa, non videbatur expediens ad aliquid, ideo non eſt credendum quod manſerit niſi tempore primæ miniſtrationis. Sed obiicietur de apparitione nebule in tabernaculo Moysi: quia quando conſummatum eſt tabernaculum, & erectum, repleuit illud nebula, in qua reſpreſentabatur maietas Dei, Exo. 40. & tamē poſtea manſit ibi ſemper. Nam ſemper per diem pendebat columna nubis ſuper tabernaculum fæderis, & viſum eſt hoc toto tempore quadraginta annorū, quibus Iſraelitæ in deſerto fuerunt: ut patet eo. ca. & Nu. 9. & 14. Ita ergo eſſet ſemper nebula in templo Salomonis, cum iſtud eſſet excellentius quam illud. Dicēdū quod in tabernaculo Moysi manebat, ſemper per diem columna nubis, & non manſit in tēplo Salomonis: & illud fuit, quia illa colūna non erat ſemper ibi ad oſtendendam diuinam acceptationem, ſed ad neceſſitatem directionis Iſraelitarum per viam. Pro quo ſciendum quod quando Iſraelitæ erant in deſerto per quadraginta annos, quibus ibi manſerunt, dirigebantur à Deo in motu, et in ſtatu. Nam Deo iubente mouebant caſtra, et eodem iubente ſigebant illa, et hoc quia ambulabant Iſraelitæ per deſertum, quod nullus eorū etiam ambulauerat. Etiam viæ non erant uſitate, quia ut dicitur Ierem. 2. Non ambulauerat homo vnquam per viam illam deſerti. Ideo egebant Deo direttore. Et quia interdum Iſraelitæ ambulaturi erant per diem, et interdum per noctem, dederat eis Deus duplex directionium. ſ. columnam nubis per diem, et columnam ignis per noctem. Iſta autem columna erat erecta ſuper tabernaculū fæderis, quod erat in medio caſtrorū Iſraelitarū: et quandiu illa manebat pēdens manebant Iſraelitæ in eodem loco. Cum autem illa moueretur, mouebant Iſraelitæ caſtra. Exod. 4. et Nu. 9. Sciendum vltimo quod quando tabernaculum Moysi completū fuit et erectum, deſcēdit ſuper illud nebula in modum columnæ pendens ſuper illud: et præter illam erat q̄dam nebula ſiue caligo, quæ circumſuſa eſt: et repleuit

torum

totum templum Moysi intus, et exterius, ita ut Moyses non possit introire in illud nebula replente omnia. Exo. 40. Ista nebula erat distincta à columna nubis: quia columna solū erat super tabernaculum pēdens, & nō erat intra illud. Nebula autem circumfundebatur, & replebat tabernaculum, non apparuit ad significandum diuinam acceptationem, sed ad signandum tēpus mouendi castra, & manendi. Nebula autē replens tabernaculum fuit signū acceptationis diuinæ, & ista nō manfit semper: sed in prima ministracione solū. Columna autē nubis, quæ non erat signum diuinæ acceptationis manfit semper pendēs sup tabernaculū. Pater hoc. Nā columna nubis nō pōt dici, q̄ fuerit sup tabernaculū ad signandā acceptationē diuinā semp maneret eadē columna nubis, & tñ mutabatur, quia per diem apparebat columna nubis. Per noctem verō apparebat columna ignis. Nu. 9. Ex quo apparet, quōd istud erat ad exhibendū actus aliorū officiorū. I. q̄ colūna dirigeret in via Israelitas, & daret signū manendi vel standi. Columna autē ignis illuminaret castra per noctem. Tertiō, & efficacius patet, quia Num. 9. vbi fit sermo de columna ignis & nubis, & ponitur officium eius, non dī aliud, nisi q̄ columna nubis dabat signum mouendi castra, vel locandi per diem. Columna autē ignis per noctem, & etiā illuminabat castra. Si tñ fuit introducta principaliter columna nubis ad signandā diuinā acceptationem, poneret hoc officium eius, & non ratiō fuit ibi: ergo nō erat ad signandū istam acceptationem. Quarto patet, & magis, quia si colūna nubis principē fuisse introducta primō cum templum cōsumatum est: sicut nebula, quæ nunc repleuit templum nō fuit ante templi cōsumationem vīa: & tñ columna nubis multo tempore apparuit ante cōsumationē, & erectionem tabernaculi: ideo non fuit introducta ad hoc principaliter. Patet hoc, quia columna nubis apparuit in exitu de Aegypto prima die exitus ad dirigēdum eos per quam viam irēt, & ipsa interposuit se iter Israelitas, & Aegyptios nocte illa, qua mare rubrū transtulerunt. Exo. 14. Et tñ inter illud tēpus, & erectionem sanctuarij Moysi intercederunt multi dies. I. quasi vn⁹ annus, quia exitus de Aegypto fuit die quintadecima mensis primi. Exo. 12. & Num. 33. Consumatum fuit tñ tabernaculum, & erectum prima die anni secundi ab exitu de Aegypto, Exo. 40. Et sic fuit vn⁹ ann⁹ inter medius dēpris quindēcim dieb⁹, & die illa qua erectū est tabernaculum sedit columna nubis super illud, iō nō fuit columna nubis ad hoc principaliter, vt ostenderet acceptationē diuinā super tabernaculum Moysi, sed fuit ad dirigēdum Israelitas in via: & ad dādum signum manendi, & mouendi castra. Fierunt tñ ibi duo, scilicet columna nubis pēdens super tabernaculum, & nebula implens tabernaculum intus, & foris. Columna nubis nō sedit super tabernaculum ad signandam aliquam acceptationē, sed ad dirigendum in via: & antequam esset cōsumatum tabernaculū, sedebat nubes illa super castra Israelitarum super tentoriū Moysi. Exo. 33. Et dabat signum mouendi, & standi. Cū autē consumatum est tabernaculum, pependit super illud: quia illud erat domus nobilior in totis castris: & erat in medio castrorū, vbi cōuenientius poterat videri ab oibus existentibus in castris, qm moueretur, vel qm staret. Et quia necessitas dirigēdorum castrorum fuit totis quadraginta annis, quibus māsērunt Israelitæ in deserto, mā fit temp colūna nubis sup tabernaculū Moysi p diē, & colūna ignis per noctē. Nebula autē, quæ perfudit, & repleuit totum tabernaculum cōsumatum non fuerat ante cōsumationem illam, sed subito vt erectum est tabernaculum, repleuit illud: & ista non apparuit postea. Ista autem fuit ad monstandam acceptationem diuinam solū: & sic solū manfit in prima ministratio

ne, & nunquam ante fuerat. Ita fuit de caligine ista, quæ repleuit templum nunc. I. quæ fuit ad ostendendam diuinam acceptationem. Ideo solū manfit ibi in prima ministracione, postea autem disparuit.

An Deus habitauerit in domo manufacta. Questio V.

QVAERITVR vterius, quō dixit hic Salomō, q̄ Deus promiserat habitare in caligine, quō ē dixit q̄ ipse edificauerat domum, vt De⁹ habitaret ibi in æternum, quia Deus nō pōt habitare in domo manufacta, cū maiestas sua nullo loco includatur, & erat infania, q̄ quis crederet Deum habitare in domo aliqua, quæ ei cōstrueretur: vt dixit Salomon infra in litera. & supra 2. & 3. Reg. 8. scilicet. Ergo ne credibile est, q̄ habitet Deus cū hominibus super terram si cælum, & cæli cælorum te nō capiunt, quāto magis domus ista, quam edificauit: sed ad hoc tantū facta est vt respicias orationem serui tui, & obsecrationes eius. Dicendū est, quod verum est, quod Deus non potest habitare in aliquo loco propter duo. Primō quia id quod habitat in loco, habebat habitudinem ad domum, in qua habitat, ita q̄ tegat illa, & ab illa circūscribitur. Deus autē indiuisibilis est quantitate, nec pōt circūscribi, nec aliquid occupare, ideo i nullo loco erit, nec habitabit. Sed quia quod habitat in aliqua domo clauditur in ea penitus. I. q̄ ita est intra illam, quod nō est exterius, & tñ Deus in nullo loco sic est, quin etiā exterius sit, iō in nullo loco habitat, & ista sām rōnem tangit scriptura dicens, q̄ cælum, & cæli cælorum Deum capere non possunt, quāto magis domus illa, quæ edificatur? Ideo in ea non habitat, & sic verum est, q̄ proprie accipiendo Deus in nullo loco habitat. Cū autem obicit q̄ Deus promisit habitare in caligine. Dicendum, q̄ non accipitur ibi habitare proprie, ita quod sic fit in caligine, quod non sit alibi, sed quod habitaret in caligine. I. quod ibi specialiter ostēderet signum sue præsentie. Pro quo cōsiderandum, q̄ cū Deus sū substantiā in nullo loco esse possit: quia est indiuisibilis, erit in loco sū operationem, sicut oēs substantiæ spirituales dicuntur esse in loco per virtutē, sed Deus in oī loco operatur, quia oīa cōseruat. Etiam est cā prima naturalis: cui subordinantur ceteræ causæ, & necesse est q̄ vbiq̄ q; aliqua actio sit, ibi Deus concurrat agendo. In omni ergo loco erit, quia nihil est i toto vniuerso, in quo non sit aliqua actio vel causalitas, quia tñ Deus specialius ostendit virtutem suam in vno loco, q̄ in alio, eo quod in vno loco operatur pure naturaliter, in quibusdam alijs interdum naturaliter, et interdum miraculose. dī esse vel habitare in locis illis, in quibus miraculose, & specialiter operatur, & sic promisit Deus quod habitat in caligine, q̄ ostēderet specialia signa maiestatis sue in caligine, in illa. I. caligine, quæ erat super p̄pitatorium in sancto sanctorum: & tñ in caligine ista quæ nunc apparuit ministrantibus sacerdotibus & Levitis. Nam ibi ostendit se specialiter venisse. Ad aliam cū dixit Salomon quod edificauerat domum, vt habitaret in ea Deus. Dicendum q̄ non fecit domum, vt Deus in ea habitaret proprie loquendo, cū in nullo contineatur: sed vt in ea habitaret per aliquē modum speciale. I. per inuocationem eius ibi. Nam licet in omnibus alijs locis esset, siebat, ista domus, vt omnes inuocare eum volentes ibi inuocarēt, & quod ipse potius exaudiret inuocantes eum ibi quā alibi, sic patet in litera, sed ad hoc tantū facta est vt tu respicias orationem serui tui, & deprecationes eius. Etiam ad hunc finem Deus dixit, quod domus ista edificaretur, scilicet nō elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt edificaretur in ea domus nomini meo, sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea, & non dixit ad habitandum, sed ad ponendum ibi nomen suum.

An habitauerit Deus ibi in æternum. Quest. VI.

QVAERITVR vterius, quō dixit Salomon, q̄ edificauerat domum Domino, vt habitaret ibi in perpetuum, & tñ nō habitauit in perpetuum: quia domus illa postea exusta fuit per Chaldeos, & nō fuit iam inuocatum ibi nomen Dñi in orōnibus, & carimonis legis obfutandis. Respondebit aliquis, q̄ Salomō faciebat domum, vt Deus in illa habitaret in æternū: & tñ non accidit sic, quia solū habitauit quodam tpe. Aliter potest dici, & melius q̄ Salomō fecit domum hanc vt Deus habitaret in ea in æternum: & tñ q̄ Deus promiserat habitare in ea in æternum: cū postea Iudej fecerunt aliquid, vt Deus non habitaret in ea. Nam p̄tā Israelitarum demeruerunt, q̄ Deus nō habitaret in æternum in domo illa, sed quod abijceret illam. Et patet hoc 3. Reg. 9. & infra sequenti cap. vbi Deus dixit, q̄ si Salomon ambularet in lege sua, & filij sui, sicut ambulauerat Dauid p̄ suos, firma ret Deus regnū eius, & domū, q̄ edificauerat. Et subdit. Si autē adoraueritis deos alienos, euellā vos de terra, q̄ dedi vobis: & domū hanc q̄ edificauit nōi meo p̄iciā à facie mea, & tradā eā in parabolā, & in exēplū cūctis populis: & erit domus ista in prouerbium vniuersis transuentibus. Et dicent stupentes, quare sic fecit Dominus terræ huic? & domui huic: rēdebunt, quia dereliquerunt Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Aegypti. Et quia si factum est, q̄ omnes Israelitæ dereliquerunt legem Dei: ita vt peccatum eorum esset iam insanabile, Deus tradidit eos in manus hostium, & domum illam incendio dedit per Chaldeos: alias autē mansisset nomen Domini in domo illa in æternum, dato q̄ Israelitæ non peccarent contra Deum. Nam necesse erat, q̄ Christus veniret, & daret nouū testamentum, & tñ non peccassent Hebræi, & tunc mutarentur cetera alia, nec fierent sacrificia, quæ post siebant, nec alia ceterimonialia, sed multa diuersa, sicut nunc sunt. Et sic non maneret templum illud, sicut prius manebat: sed esset multitudo Ecclesiarum, sicut nunc. Et non esset in æternum tēplum illud. Dicendum q̄ si Hebræi non peccauissent contra Deum, ita vt demeruerent templum suum perire, dato q̄ veniret nouum testamentum, nō mutaretur templum illud: sed mutaretur cetera ceremonie veteres in nouas, essetque multitudo Ecclesiarum sicut nunc: & illud templum esset caput Ecclesiarum, sicut Ecclesia Romana: & forte esset ibi sedes Apostolica, quæ Romæ, & etiam Deus specialiter acceptaret illam Ecclesiam inter oēs, ita vt orantes ibi ceteris paribus magis exaudirentur à Deo quā in alijs locis: & hoc aliquantulum adhuc tetigit Paulus cum Barnaba, cū loquerentur Iudæis dicentes: vobis quidem primū loqui oportebat de regno Dei, sed quia indignos vos fecistis verbo vitæ, & repulistis illud, ecce quertimur ad gentes: Act. 13. Si ergo primū oportebat eis loqui, aliqua dignitas considerabatur in eis: & sic ipsi videbantur futuri principes inter oēs Christianos: & cōsequēter tēplū, qd apud eos erat esset, caput Ecclesiarum, & non cessaret: quia tñ peccauerunt deletū est bis, scilicet per Romanos. Alio modo p̄t dici, quod verum fuit q̄ istud templum durauit in æternum, siue q̄ Deus habitauit in eo in æternum, quia habitauit in eo multis annis, scilicet plusquam trecentis: istud tempus vocatur in æternum, secundum consuetudinē veteris testamenti. Nam tempus quinquaginta annorum, & min⁹ faciebat æternitatem: quia ille q̄ manebat in fuitute vsq; ad iobeleū dicebatur fū⁹ in æternū Ex. 21. et Deu. 15. et tñ de iobeleo ad iobeleū erāt anni 50. solū tunc liberabantur a fuitute omnes, qui erant serui de Israelitis: a fortiori ergo dicitur durasse templum in æternum cū durasset plusquā trecentis annis.

An Deus elegerit sibi aliquam urbem. Quest. VII.

QVEARITVR vterius, quō dicitur hic, quod Deus nō elegit de oib⁹ tribubus Israel ciuitatem aliquam à die quo populus eductus fuit de Aegypto vsq; ad tempus, quo elegit Ierusalem. Nam videtur q̄ alias vrbes elegit ad habitandum, & patet primō de vrbe Sylo, in qua primo locatū est tabernaculum Domini. Nam cū Israelitæ ingressi sunt in terram Chanaan, aliquanto tpe arca Domini, & tabernaculū māsērunt i castris, et potissimē in castris Galgalæ, quousque Israelitæ occupauerunt multum de terra Chananaan, in qua possent morari, & tunc conuenerunt oēs in vrbe Silo, et ibi fixerunt tabernaculū Domini, & posuerunt arcam, & omnia vasa sanctuarii, mansitque tabernaculum fixum ibi multo tempore, scilicet vsq; ad tempora Samuelis, tpe Iosue, & oīum iudicum. Nam Samuel fuit vltimus iudicum, & sic fuit temp⁹ quo durauit ibi arca, & tabernaculum quasi trecentorum annorum, & videbatur ibi semper mansura nisi propter p̄tā sacerdotum ibi ministrantium: nam ob hoc Deus iratus tradidit arcam in manus Philistinorum, & translata est in terrā eorum: mansitque ibi septem mensibus, primo Re. 6. Et nunquam postea reducta est in Silo, & tabernaculum etiam inde trāstatū est, & Deus dī repulisse tabernaculum quod ibi habebat. Ideo videtur, quod prius elegerat, sed propter peccata repulit. Psal. 77. Audiuit Dominus, & non distulit, & ad nihilum redegit valde Israel: & reliquit tabernaculum Silo, tentorium, quod collocauerat inter homines. Item Deus elegerit post hoc urbem Nobe, in qua mansit tabernaculum suum aliquanto tempore Samuelis, & Saulis. Illico enim vt arca rediit de terra Philistinorum, translatum est tabernaculum de Silo in Nobe: quia non legitur mansisse in Silo postea. Et tamen legitur mansisse in Nobe, quia ibi erat tpe Saulis, primo Re. 21. & 22. Et illā urbem Deus v̄ elegisse. Et postea repulit. Nam Saul occidit omnes sacerdotes, qui erāt in vrbe, & omnia animalia vsq; ad pecora, deleuitque urbem, ita vt postea non habitaret, primo Re. 22. et tunc ablatum est inde sanctuarium translatumque est in Gabaon, & ibi erat tempore Dauid. p̄ce. lib. 16. cap. Etiam ibi fuit tempore Salomonis aliquāto tēpore. 3. Reg. 3. et supra 1. c. Et sic elegit Ce⁹ urbē illam. Postea tñ mutatum est inde tabernaculum in Ierusalem ad templū qd edificauerat Salomō: iō repulit de⁹ urbē Gabaon, q̄ elegerat. Respondendum sicut hic dī, quod Deus non elegerat aliquā urbem de toto Israel, vt esset ibi sanctuarium nisi Ierusalem, q̄ elegerat tempore Dauid. Et cū obicit de alijs vrbus, quod elegit eas, dicitur vno mō quod elegit eas ad manendum ad tempus: ad manendum tñ in æternum solā urbem Ierusalem elegit. Et satis colligitur hoc, quia in qualibet priorum pauco tpe mansit sanctuarium. In Ierusalem autem magno tēpore mansit. Etiam quia in alijs vrbus non cessauit esse sanctuarium propter aliqua bella hostilia: Ierusalem autem semper mansit vsq; quo bello hostili excisa est, et sanctuarium cōbustum. Patet hoc, quia qm mutatum est sanctuarium de Silo, nō fuit destructa ciuitas, nec factū est aliquod bellum contra eā: sed quia capta est arca in bello, translatum est inde tabernaculum in Nobe. Et iā qm translatum est sanctuarium de Nobe, non perit ciuitas hostiliter, sed Saul, qui erat rex Israel, eā deleuit, 1. Reg. 22. Qm autem mutatum est tabernaculum de Gabaon nullū bellum hostile, nec ciuile nec aliās fuit in vrbe, sed quia factum erat templum in Ierusalem, cessauit sanctuarium in Gabaon, & inde mutatum est. Etiam quia sanctuarium mutatum est semel de qualibet istarum vrbiū, et nunq̄ ad eas redijt: et tñ cū mutatum

rum fuit de Ierusalem, iterum rediit ad eam. De aliis patet, quia ad Silo nunquam rediit, nec in Nobe, nec in Gabaon: & tunc rediit in Ierusalem: quia fuit magno tempore sanctuarii in Ierusalem, quousque destructa est per Chaldaeos, & templum exustum. Et post septuaginta annos cum redierit Hebrei de captivitate Babylonica rursum sanctum est sanctuarium in eadem urbe, & loco, & mansit ibi quousque cessavit statum populi Iudaici quod destruxerat; est civitas, & templum per Romanos: ideo ista civitas electa est & non alia. Alio modo potest frideri, quod licet aliae civitates electae fuerint, ut maneret in eis tabernaculum Domini ad tempora: tamen nulla earum electa est ad aedificandum domum in qua maneret sanctuarium Domini. Nam in Silo non est aedificatum templum Domini, nec in Nobe, nec in Gabaon: sed solum fuit positum tabernaculum in qualibet urbe istarum, & manebat ibi ad tempora, & postea movebatur de uno loco in alterum. Secus autem fuit in Ierusalem, quia ibi aedificatum est templum Domini, & cessavit versus tabernaculi Salomonis, ut declaratum fuit supra. Et hoc dicitur in littera, quod a die, qua educti sunt Israelitae de Aegypto, non elegit Deus aliquam urbem de tribubus Israel, ut aedificaretur in ea domus nomini Domini, sed elegit Ierusalem ut esset nomen suum in ea.

An Deus elegerit solum David ut esset dux Israel. Quae VIII.

QVAERITUR ulterius, cum dicatur hic, quod est a die qua Deus eduxit Israelitas de Aegypto, non elegit quemquam virum, ut essent dux Israel nisi David. Quod possit hoc stare, quia multi alii fuerunt electi, ut essent duces vel principes populi, Nam Moyses fuit primus dux populi Israel, quia ipse gubernavit populum quadraginta annis in deserto. Iosue fuit et dux Israel post Moysen, & fuit a Deo electus. Num. 27. & Deu. 3. & 31. 32. & 34. Deinde fuerunt iudices multi Israel, qui fuerunt duces populi, & a Deo electi sunt. Nam dicitur saepe in lib. Iudicum, quod Deus suscitabat Israelitis salvatorem, id est iudicem: ut patet Iud. 3. & 4. Postea fuerunt reges, quorum primus fuit Saul & iste a Deo constitutus fuit: quia cum populus petiisset regem, Deus designavit Saul, iubens Samuel, quod ungeret eum: & post illud fuit David: qui est a Deo electus. Non solum ergo David fuit a Deo electus ut esset dux Israel, sed etiam multi alii ante ipsum. Dicendum quod solum David electus est in ducem a Deo, id est in regem super Israel, scilicet ut ipse, & posteri sui regnarent: & non fuit aliquis alius electus in regem ad semper regnandum: sed si aliquis assumebatur in principem, illud erat temporale, scilicet quanto tempore ille viveret, sed non per sua posteritatem. Sic enim dictum est de uribus, quod nulla electa est nisi Ierusalem, quia licet prius tabernaculum Domini esset in aliquibus aliis locis, non erat in aliquo eorum ad manendum semper, sed solum ad tempus: in Ierusalem autem fuit ad semper manendum: ita David fuit principatus ad semper manendum in posteritate sua. Cum autem obiicitur de Moysen: dicendum quod a Deo electus est ut esset legislator, & princeps super totum Israel, non per modum principantis, sed magis per modum iudicantis. Etiam dato quod Deus illum elegeret in principem, non erat ad semper manendum, quia non erat daturus Deus principatum illum filii eius, nec ipse relicurus erat eum posteris suis iure hereditario, sed cum viveret Moyses, oravit Dominum ut commendaret principatum illum alicui viro, qui posset illum sustinere. Num. 27. Et iussit Deus quod fieret Iosue princeps. e. c. Ideo non fuit Moyses electus in principem, De Iosue et dicendum, quod non fuit electus a Deo eo modo quo David, quia licet Deus nominatim iusserit illum constitui in principem totius Israel, tamen non fuit constitutus, ut maneret ipse, & posteri sui post illum in principatu, sed ut ipse solum regeret, & nullus ei de

posteris suis succederet. Sic enim factum est quod post mortem eius vacavit aliquantulum tempore principatus Israelitarum quousque iudices facti sunt, quod non erant de stirpe Iosue, ut colligitur Iud. primo & 2. 3. Deinde iudices profuerunt populo, & non succedebat filius patris, sed Deus suscitabat quem volebat mortuo, & terra aliquantulum tempore manebat sine iudice, et postea voluntate Dei vel electione populi alius instituebatur, nunquam tamen inter eos filius successit patri: imo cum semel Gedeon iudex Israel liberasset Israelitas de manu Madianitarum, dixerunt ei Israelitae: dominare tu nobis, et filius tuus, & filii filii tui: quia liberaisti nos de manu Madian: & dixit Gedeon, non dominabor ego vestri, nec dominabitur in vos filius meus: sed dominabitur Dominus Deus. Iud. 8. Ecce noluit iste accipere principatum, ut iure hereditario filii suis relinqueret. Si autem obiicitur quod filius istius Abimelech fuit iudex Israel. Iud. 9. Dicendum quod non fuit iudex electione populi, nec voluntate Dei, sed per tyrannidem & fraudem factus est iudex in urbe Sichem. e. ca. Alij autem nullum habuerunt iudicem de filiis suis in iudicatura successorem. Post iudices Saul factus est rex Israel, & hic mutata est species principatus, & tamen iste non constitutus est a Deo princeps super populum ad hoc quod permaneret: & sic fuit, quia dum regnaret reprobanus eum Deus, & semen suum, ne posteri sui regnarent post illum. Nam Samuel dixit ei quod peccavit referendo pecora Amalecitarum, scilicet Scidit Deus hodie regnum Israel a te, & tradidit illud proximo tuo meliori te. 1. Reg. 15. & 28. In David autem factum est aliter, quia datum est ei regnum, et promissum Deo, quod succederent ei posteri sui ut que in aeternum. Et patet differentia inter eum et Saul. Nam dixit ei Deus quod licet peccaret filij eius, non auferret misericordiam suam ab eis, sicut abstulerat a Saule, qui fuerat ante eum: ut patet 2. Regum 7. Et praeced. lib. 17. cap. solum. Ergo David videtur hodie constitutus fuerat a Deo in principem, vel ducem super Israel: quia nullus eo modo constitutus fuerat, quo David licet multi constituti fuissent.

Cumque fuisset voluntatis David patris mei, ut aedificaret domum nomini Domini Dei Israel, dixit Dominus ad eum. Quia haec fuit voluntas tua, ut aedificares domum nomini meo, bene quidem fecisti huiusmodi habere voluntatem: sed non tu aedificabis domum: veruntamen filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipse aedificabit domum nomini meo. Coplevit ergo dominus sermonem suum, quem locutus fuerat: & ego surrexi pro David patre meo, & sedi super thronum Israel sicut locutus est Dominus: & aedificavi domum nomini Domini Dei Israel: & posui in ea arcam, in qua est pactum Domini, quod pepigit cum filiis Israel.

Cumque fuisset. Hic ponitur finis huius partis. scilicet de David ab aedificando templum prohibitione: et dicitur. Cumque fuisset voluntas David patris mei, ut aedificaret domum nomini Domini Dei Israel. Ponit Salomon voluntatem David ad templum aedificandum, ut declarando quod prohibitus est, inducat quod Deus iussit ei aedificare illud. Fuit autem ista voluntas ad aedificandum templum domini a principio regni sui: et sic omnia, quae in bellis acquirerebat servabat ad aedificandum templum, et fabricandum vasa: ut patet 2. Re. 8. et praeced. lib. 18. et tamen non curavit hoc incipere exequi quousque fuit

fuit in aliqui pace, scilicet, postquam factus est rex super totum Israel: habuit aliqua bella cum Philistinis, quibus finitis cum puraret, quod habebat omnimodam pacem, dixit ad Nathan Prophetam, quod volebat aedificare templum domino, quia turpe erat, quod ipse habitaret in domo cedrina, & arca Dei esset sub pellibus, & tunc responsum est ei a Deo, quod non aedificaret ipse templum Domino, sed filius, qui ei nasciturus erat. 2. Reg. 7. Et praeced. lib. 17. cap. Dixit dominus ad eum. Scilicet. Respondit ei per Prophetam Nathan, quia non loquebatur Deus per se ipsi David, licet esset Propheta: quia non erat Propheta de illis, quibus Deus loquebatur: sed de Prophetis facientibus cantica, ut declaratum est praeced. lib. 17. cap. in quadam questione. Quia haec fuit voluntas tua, ut aedificares domum nomini meo. B. Reddit Deus gratias David, quia bonam voluntatem habuit approbando eam. Bene quidem fecisti habere huiusmodi voluntatem. Scilicet, non compleas quod intendebas, quia tamen habuisti bonam voluntatem, meruisti. Ecce qualiter Deus acceptat voluntatem hominis etiam sine opere: dum tamen non sit ex parte hominis habere opus. Nam operatio virtutis precipue consistit in opere interiori: operationes autem exteriores habent se per modum supplementi, vel additamenti, & addunt quandam perfectionem ad actum virtutis. Ideo dato, quod non sit aliquis actus exterior, existente actu voluntatis est virtutis operatio consummata: & si sit actus exterior non existente operatione interiori, non est actus virtutis, ut declarat Aristoteles. 10. Ethic. C. Sed non tu aedificabis domum. Scilicet, non aedificabis tu istud templum, quod aedificare cupis. Ista non erat reprobatio David propter aliqua mala, quae fecisset, quia indignus esset aedificare templum, & Salomon dignus esset aedificare, sed solum fuit quaedam denuntiatio, quod non aedificaret, scilicet, quod sic futurum erat, quod non aedificaret, & hoc, quia non vacaret ei aedificare, & vacaret filio suo. Aliqui autem putant, quod David fuerit prohibitus aedificare, quia fuderat multum sanguinem, ut videtur innui praeced. lib. 22. & 28. c. Sed falsum est, quia effusio sanguinis non erat aliqua irregularitas tempore veteris testamenti: de quo latissime declaratum est praeced. lib. 22. & 3. Reg. 5. cap. Verum filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis. Scilicet: Salomon, qui natus est de David: & iste nondum natus erat, quando ista dicta fuerunt David, & sic verum erat, si egredietur de lumbis tuis. Et patet hoc, quia David voluit aedificare templum, & habuit istam responsionem a Deo parvo tempore postquam coepit regnare super totum Israel, & postea magno tempore genitus fuit Salomon a David de Bethsabee. Nam David mox ut factus est rex super totum Israel, habuit duo bella cum Philistinis, & reduxit arcam Domini de Cariathiarim in Ierusalem. 2. Reg. 5. & 6. & praeced. lib. 13. & 14. & 15. cap. Et tunc cum putaret David, quod haberet pacem ab omnibus gentibus, quae erant per circuitum, voluit aedificare templum domino. 2. Reg. 7. & praeced. lib. 17. Post hoc transierunt multa tempora, & fecit David bella multa contra Philistinos, & Moabitas, & Ammonitas, & Idumaeos, & Syros cum Adazer regem Saba. 2. Reg. 8. & 10. & praeced. lib. 18. & 19. Postea durante bello David contra Ammonitas, cum esset Ioab princeps militiae in castris, & maneret David in Ierusalem, accidit, quod videret David Bethsabee lauantem se in solario domus suae, & tunc concupivit eam, & adulteratus est cum illa. 2. Reg. 11. & ex illa genitus est parvulus ex adulterio, qui mortuus est post octavo dies, & post illum natus est Salomon, eo. lib. 12. c. Et sic nondum erat natus Salomon, neque natus fuit usque post multa tempora, postquam Deus reuelavit David, quod non aedificaret ipse templum, sed filius,

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

qui nasceretur ei. Ipse aedificabit domum nomini meo. In hoc certificavit Deus ipsum David, quod Salomon filius eius aedificaret domum domini. Et quod nihil accideret quod impediret istam aedificationem. Coplevit ergo dominus sermonem suum. Hic ostendit Salomon, ad quem finem omnia ista dixerat, & condidit. scilicet, quod omnia superposita Deus promissit, & nunc completa erant tam de aedificatione templi, quam de regno Salomonis. Quem locutus fuerat. Scilicet, per Nathan Prophetam. 2. Reg. 7. & praeced. lib. 17. & 22. & 28. Et ego surrexi pro David patre meo. Scilicet, surrexi, ut regnarem pro eo. Et sedi super thronum Israel. Scilicet. Factus sum rex super totum regnum Israel. Iste. n. fuit ultimus rex super totum Israel. Nam tempore filij eius Roboam, cum constituedus erat in regem, diuisum est regnum, infra 10. & 3. Re. 12. Pro quo sciendum, quod tres soli fuerunt reges super totum Israel. scilicet. Saul primus, deinde David, postea Salomon, post Salomonem fuit Roboam: sed iste non fuit rex super totum Israel, sed solum super regnum Iuda, & omnes posteri sic fuerunt, quia quidam erant reges solum super Iudam, et Benjamin, et alij erant reges super decem reliquis tribus Israel. Sciendum tamen, quod Israel accipitur dupliciter. Vno modo pro congregatione omnium Iudaeorum de quacunque tribu essent: quia omnes erant filij Iacob, qui vocatur Israel. Gen. 32. et 35. Alio modo accipitur Israel pro quadam congregatione Iudaeorum de decem tribubus condistincta contra congregationem duarum tribuum: vnde et Benjamin primo modo accipitur hic. scilicet, quod erat Salomon rex Israel, siue sedebat super thronum Israel. Secundo modo dicitur, quod erant quidam reges Israel, et quidam reges Iuda. Sicut locutus est Dominus. Scilicet: Deus dixit, quod ego regnarem per patre meo, et quod aedificarem ei templum, et ita factum est. Et aedificavi domum nomini Dei Israel. Scilicet: Templum in quo semper habitat. Et posui in ea arcam. Scilicet: In templo domini posui arcam, scilicet, in Sancto Sanctorum: multa alia erant in templo domini vasa ministratonis, tamen facta est mentio de sola arca, quia ista erat principale vas totius templi, et propter ipsam factum est templum. Nam quando David motus fuit ad aedificandum templum domino, nihil aliud monuit eum, nisi arca, ut patet 2. Re. 7. et praeced. lib. 17. Ecce ego habito in domo cedrina, et arca domini sub pellibus est: quasi dicat. Inustum est, quod arca maneat sub pellibus, et ego habitem in domo cedrina. Alia autem vasa sanctuarij etiam manebant sub pellibus, etiam in tabernaculo Moysi, quod erat de pellibus, et tamen de illis non fecit mentionem David, quasi non esset valde indignum, quod manerent sub pellibus, et tamen non erat indignum, quod arca maneret sub pellibus. In qua est pactum Domini. Scilicet: Tabulae legis, propter hoc vocatur ista arca foederis, quia in ea erat inclusum fedus, quod Deus pepigerat cum Israelitis. Nam licet super obseruatione totius legis factum esset pactum Dei cum Hebraeis, ut patet Exo. 24. tamen manifestius est super decem preceptis, quod super alijs preceptis legis. Hoc autem fuit, quia Israelitae dixerunt: cuncta quae mandauerit dominus faciemus: Exo. 19. et tamen Deus locutus est in voce alta decem precepta Exo. 20. et Deut. Reliqua autem precepta data sunt in secreto ipsi Moysi statim cum domino in monte. Ideo magis videbatur pertinere ad pactum initum cum Deo ista decem precepta, quam alia precepta legis: et sic istud pactum, id est, tabulae continentis istud pactum erat in arca. Nam praeced. cap. dicitur, quod non erat aliquid in arca, nisi duae tabulae legis: sicut etiam 3. Re. 8. Et tamen alia ibi erant: licet alio modo. scilicet, vna aurea, & manna, & deutoronomium legis, & virga Aaron, quae fronderat, ut patet ad Hebr. 9. et de hoc declaratum est praecedenti cap. in quadam questione.

L Stetit

Stetit ergo coram altare Domini ex aduerso vniuersae multitudinis Israel, & extendit manus suas. Siquidem fecerat Salomon basim aeneam, & posuerat eam in medio basilicae habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres cubitos altitudinis. Stetitque super eam, & deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel, & palmis in caelum leuatis, ait: Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in caelo, & in terra: qui custodis pactum, & misericordiam cum seruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo. Qui praestitisti seruo tuo David patri meo quaecunque locutus fueras ei: & quae ore promiseras, opere complesti, sicut & praesens tempus probat. Nunc ergo Domine Deus Israel imple seruo tuo patri meo David quaecunque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. Et nunc domine Deus Israel firmetur sermo tuus, quem locutus es seruo tuo Dauid. Ergo ne credibile est, vt habitet Deus cum hominibus super terram? Si caelum, & caeli caelorum non te capiunt, quanto magis domus ista quam edificauisti? Sed ad hoc tantum facta est, vt respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius Domine Deus meus, & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te, vt aperias oculos tuos super domum istam diebus, ac noctibus super locum, in quo pollicitus es, vt inuocetur nomen tuum; & exaudires orationem, quam seruus tuus orat in eo, & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel. Quicumque orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, id est, de caelis, & propitiare.

Stetit ergo. Hic ponitur Salomonis oratio, & diuiditur in duo, quia primo ponitur oratio in generali, deinde petitiones quaedam in particulari, ibi. *Si peccauerit quisquam.* Circa primum dicitur. *Stetit ergo coram altare Domini.* Istud est altare holocaustorum, & aliud altare thymiamatum. Altare thymiamatum erat intra templum coram Sancto Sanctorum, in quo quotidie bis cremabatur thymiamum. Mane, & vespe. Exo. 30. & de isto non loquitur hic scriptura: quia istud non poterat videre Salomon, cum esset ipse extra templum in atrio, & altare esset intra templum, sed intelligitur de altare holocaustorum. Et istud erat extra te.

plum in atrio sacerdotum, vbi fiebat quotidie omnia sacrificia a lege statuta, & omnia spontanea, & istud poterat videre Salomon, & totus populus, eo quod erat intra atrium sacerdotum, quod distinguebatur ab atrio popularium solis paruis cancellis interpositis. Coram isto altari Salomon erat, & tota multitudo Israelitarum. Et dicitur, stetit, scilicet, non pedibus rectis, sed flexis genibus, vt infra litera significat. *Ex aduerso vniuersae multitudinis Israel.* Scilicet. Conuertit faciem suam contra multitudinem, quia dirigebat verba sua ad multitudinem: ideo conuertebat vultum ad illam. *Et extendit manus suas.* Scilicet, orando: iste est vnus de modis orandi, scilicet, quod extendamus manus nostras leuando eas contra caelum, quia istud est signum inuocationis Dei, & sic docet nos Apostolus orare: prima ad Timo. 2. Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. *Si quidem fecerat Salomon basim aeneam.* Istud introducit hic, quia dictum fuerat, quod Salomon orabat ad Dominum: hic ponitur modus, & habitudo eius in orando, scilicet, quod flexerat genua super basim aeneam: & dicitur, quod fecerat Salomon basim aeneam, quia istud sedile de aere erat factum in modum basis columnae: quia basis est templiorum, quam altior, & ita erat hic, quia latitudo eius erat cubitorum quinque, & altitudo trium. Etiam vocabatur basis, quia nullum aliud nomen ei magis conueniebat. Nam non poterat vocari sedes, quia non erat ad sedendum, cum esset tota plana, & non erat facta ad sedendum in ea, sed solum ad flexendum genua super illam: & fecerat eam Salomon ad honorem regalem ostendendum, scilicet, vt licet ipse oraret flexis genibus: tamen cuncto populo celsior esset, velut si esset in cathedra. Etiam hoc conueniebat ad proponendum coram toto populo. Nam oportebat, quod videretur, quia alias non audiretur conuenienter. *Et posuerat eam in medio basilicae.* In atrio virorum mundorum: Nicolaus dicit, quod ista basilica erat atrium sacerdotum, sed istud non stat. Primum, quia non est dicendum, quod Salomon intraret in atrium sacerdotum, quia ibi deberent stare soli sacerdotes, & Leuitae ad ministrandum Domino in sacrificiis, & ad canendum laudes eius. Salomon autem erat laicus, ideo non intraret ad locum sacerdotum, ne per hoc crederet sibi licere ministrare Deo, sicut ministrabant sacerdotes, quia ex hoc incidere in poenam: sicut fuit de rege Ozia, qui eleuatus in quandam praesumptionem voluit offerre Domino thus, quod solis sacerdotibus licebat, & cum prohiberetur a sacerdotibus non destitit, sed comminabatur eis, & percussus est illico lepra in fronte a Domino 4. Reg. 15. & infra 26. cap. Secundum, quia hic dicitur, quod posuit istam basim in medio basilicae, & tamen basilica, & atrium sacerdotum distincta erant, vt patet supra secundo, scilicet. Fecit etiam Salomon atrium sacerdotum, & basilicam grandem. Ecce posuit ista duo tanquam distincta. Tercio patet, quia dicitur, quod ostia basilicae texit aere, supra quarto. Et tamen non potest intelligi de atrio sacerdotum, quia illud atrium non habebat ostia. Nam atrium sacerdotum erat minus aliis atriis, & erat intra illa magis iuxta portam templi, ideo non habebat murum altum circumdantem, sed solum quandam caecellum paruum ad distinguendum: sed non occultabat sacerdotes, nec altare a conspectu eorum, qui foris erant: ideo pro tali atrio non erant necessaria ostia, eo quod erat paruus paties. Etiam, quia claudebatur illud atrium alio exteriori atrio habente murum altissimae magnitudinis: sed ostia aenea erant in atrio exteriori: quia custodiri ingressum illum exterioris forte satis erat, & ad illa ostia erant ianitores Leuitae custodientes. Ideo

Ideo dicitur, quod Salomon erat nuncius basilicae, scilicet in atrio virorum mandorasti, quod erat magnum apud atrium sacerdotum, sed distinguebatur ab illo. *Habente quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis.* Erat area sua quadrata, & continebat viginti cubitos quadratos quod patet iuxta regulam Geometricam ducendo costam quadrati in aliam costam. *Et tres cubitos altitudinis.* In hoc deficiebat a conditione corporis regularis, scilicet, quia non erat tantae altitudinis, sicut longitudinis, & latitudinis: & ista erat magnitudo altaris holocaustorum, quod fecerat Moyses, scilicet cubitorum quinque latitudine, & totidem longitudine, & trium cubitorum altitudine. Exo. 27. cap. *Stetit, super eam.* Scilicet, eleuato corpore. Et postea flexit genua, vt dicit litera. *Et deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel.* Flexit genua, quia oraturus erat, & in reuerentiam Dei genua fleximus cum oramus: potissime quando inuocamus nomen Christi, in nomine cuius omne genua flectitur Coelestium, Terrestrialium, & Infernorum: Ad Phil. 2. Et hoc Christo donatum est, quia fuit obediens patri usque ad mortem. Etiam quia non est aliud nomen sub caelo hominibus datum, in quo oporteat nos saluos fieri. Act. 4. Cur autem potius flectamus genua ad nomen Iesu, quam ad nomen Dei, cum videatur esse excellentius nomen Dei, forte dicitur super Epistolam ad Phil. cap. 2. *Et palmis in caelum leuatis.* Iste est modus vnus orandi, quem Apostolus tradidit Christianis ad Timo. 1. cap. 2. Volo viros orare in omni loco puras leuantes manus sine ira, & disceptatione. Et mansit iste modus orandi ex antiquis Iudaeis usque ad tempus Apostoli, & istum ipse approbavit, & tradidit gentibus. *Ait, domine Deus Israel.* Incipiunt hic petitiones, & ponitur hic quaedam generalis prima de regni stabilitate, deinde ponuntur aliae magis particulares, ibi. *Si peccauerit quisquam.* Et dicitur circa primum; Domine Deus Israel, scilicet, qui es Deus omnium gentium: & tamen est Deus specialiter Israel, & hoc in multis. Primum, quia ipse Israelitis legem dederat & caeremonias, quas non dederat alijs gentibus. Psal. 147. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Secundum, quia Israelitae colebant Deum specialius, quam aliae gentes. Nam Gentilium quidam errabant circa Deorum pluralitatem, & alij non: qui errabant nullo modo colebant Deum Israel saltem digne: & dico saltem digne, quia aliqua gentes colebant eum: quia tamen simul cum idolis eum colebant, non erat acceptus ei ille cultus, sicut pater de Samaritanis, qui Deum caelium colebant: & nihilominus Deos suos colebant. 4. Re. 17. Sic etiam fuit de Atheniensibus, qui singulis dijs aras posuerant, & offerebant eis cultum aliquem, & inter illos erat ara quaedam, cuius titulus erat, ara Deo ignoto: Act. 17. & illum Deum ignotum dixit Paulus esse Deum illum verum, quem ipse praedicabat: & sic colebant Athenienses eum, sed indignè, quia solus colendus erat, sicut solus Deus erat, & ita ipse coluit, & detestatur nimis alios, qui vocantur dii, vt patet Exo. 20. Non habebis Deos alienos coram me. Et dat causam, quia dicit: Ego sum dominus Deus tuus zelotes, scilicet. Sum valde zelans, ne alius mecum colatur, nec mecum ametur, sicut zelus est inter virum, & uxorem, amor priuatus nolens habere consortium in amato. Gentiles autem, qui non errauerunt colebant Deum verum solum, qui est Deus Israel: & tamen adhuc isti non colebant eum, sicut Israelitae: quia non habebant aliquam legem secundum quam ei offerrent certum cultum, sed offerebant, quod volebant, scilicet, in oratione, in humiliatione, & in cordis attentione, & paucis caeremonijs. Iudei autem colebant Deum

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

secundum caeremonias determinatas, quas eis dederat in lege. Ideo in hoc specialiter erat Deus eorum, & in hoc ipsi gloriabantur: quia nulla gens haberet talem legem, & caeremonias, vt patet Deut. 4. Quae est alia gens tam incluta, vt habeat caeremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? Tercio erat Deus specialiter, Deus Israelitarum, quia eis specialia beneficia praeserebat. Nam licet beneficeret alijs gentibus, cum Deus generaliter beneficiat omnibus ex sua magnificentissima misericordia. Itam iustus, quam peccatoribus, vt patet Mat. 5. Estote misericordes, sicut pater vester coelestis misericors est, qui facit solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & peccatores: tam specialiter beneficiebat Israelitis, & tenebat eos velut familiares suos: Exo. 14. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculiis de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. *Non est similis tui Deus in caelo, & in terra.* Potest intelligi dupliciter: vno modo, quod nullus est Deus, nisi tu, ideo nullus est similis tui: quia nullus est eiusdem naturae, cuius tu es. Alio modo, quod licet ponantur multi dii errore gentilium, nullus illorum erat talis, sicut Deus Israel, quia iste poterat beneficare, & maleficere. Illi autem non poterant: & tales compactiones sepe sunt in Sacra Scriptura, vt patet Psal. 95. f. oes dii gentium demonia: Dominus autem caelos fecit: & sic etiam ponitur Iere. 10. Sic dicetis eis, dii, qui caelos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quae sub caelo sunt: qui facit terram in fortitudine sua, praeparat orbem in sapientia sua; & prudentia sua extendit caelos. Et multis interpositis sequitur postea: *Qui enim formauit omnia, ipse est Deus Israel.* Et dicitur in caelo, & in terra, quia sequitur in hoc modum gentilium. Nam putabant gentes esse quosdam Deos coelestes. f. q. ad astra translati fuerant, sicut erant omnia astra, & specialiter septem planetae: & quaedam constellationes famosae, & corona Ariadae, Andromeda, Perseus, Athlantes, Hyades, & sic de alijs plurimis, de quibus latissime dictum est Deut. 17. cap. Alij erant dii in terra, qui nondum peruenerant ad tantam dignitatem, vt mererentur inter astra locari. f. Fauni, & Satyri, & Semidei, & Nymphae, atque Syluani: de quibus latissime loquitur Martianus Minneus, Foelix, Capella. lib. 2. de Nuptiis Mercurii & Physiologiae. De istis dijs introducit Ouidius primo Metamorphosis loquentem Iouem; scilicet, cum propter delictum Lycaonis Archadis, vellet Iuppiter omnipotens diluuiis terras perdere, compefcuit iram suam, ne effluso Cathachimo, cum terra perderet Deos minores quibus terras habitandas tradiderat: vnde ait.

*Nunt mibi quae totum Nereus circumsonat orbem.
Perdendum est mortale genus: per flumina iuro
Infera, sub terras Stygio labentia luto.
Cuncta prius tentanda; sed immedicabile vulnus.
Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.
Sunt mibi Semidei, sunt rustica numina Fauni
Et nymphae Satyriq; & monticulae Syluani,
Quos quoniam caeli nondum dignamur honore.
Quas dedimus certe terras habitare sinamus.*

De omnibus istis dicit hic Salomon, quod siue inter Deos, qui ponebantur a Gentilibus in Caelo, siue inter illos, qui ponebantur in terra, non erat aliquis similis Deo Israel, qui posset facere mirabilia. Ideo de eo dixit Psalmista: *Qui facis mirabilia magna solus.* Psal. 135. *Qui custodis pactum, & misericordiam cum seruis tuis.* Laudat hic Deus de fidelitate, & veritate, scilicet, qui custodit

L 2 verita-

veritatem verborum suorum : & hoc apparebat in patris, quæ faciebat, sic fuit in pacto quod fecit cum David de filio ei nascituro, quod regnaret pro eo, & quod ædificaret ei templum, & ista completa erant iam, sicut Salomon supra dixerat. Ponitur pactum, & misericordia, quia pactum est quantum ad ea, quæ promittuntur, vel conveniuntur. Misericordia est quantum ad illa, quæ nec promittuntur, nec in conventionem veniunt. Deus tñ observat illa, & ista est magna laus: quia non solum Deus observabat in favorem Israelitarum ea, quæ promittebat eis observare: sed etiam ex sola misericordia sapissimè beneficiebat Israelitis in eis, quæ non promiserat. *Qui ambulabat coram te in toto corde.* Itis enim Deus beneficit. Nam Deus ad peccatores non advertit, quia non diligunt eum, iuxta illud Io. 9. scilicet, Scimus, quia peccatores Deus non exaudit: si quis cultor est eius hunc exaudit. Sciendum, quod Deus observat pactum omnibus: & tamè specialiter diligentibus eam in toto corde, de quo dicitur magis infra in quadam questione. Et dicitur in toto corde, quia licet aliquis dirigat cor suum in Deum volendo eum colere, si non dirigat totaliter cor suum in eum, non exaudit Deus illum. Sicut erat de Samaritanis, qui cor suum dirigebant in Deum colendo illi: & tamen non totum cor, quia etiam idola colebant. 4. Reg. 17. Et hoc nõ est acceptum Deo, sicut testatus est Elias Propheta coram Israelitis, qui partim inclinabantur ad colendum Deum Israel, & partim ad Baal. Unde dixit: quousq; claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus sequimini eum: si autem Baal sequimini illum. 3. Reg. 18. Ad diligendum autem Deum in toto corde oportet auferri omnia offendicula, quæ impediunt dilectionem eius, & potissimè cultu aliorum Deorum, vt patet 1. Reg. 7. cum dixit Samuel ad totum Israel: si reuertimini ad Deum in toto corde vestro, auferte de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astaroth, & preparate corda vestra, & servite Deo soli. *Qui presitisti David patri meo seruo tuo quemque locutus fueras.* Laudat Deum de veritate promissorum, & specialiter circa ea, quæ promiserat David, quia ista tangebant Salomonem, cum in eo completa essent, & vocat David seruum Dei: quia in toto corde suo diligebat Deum, & scriptura attestatur ei, vocans eum virum Dei, vt patet infra 8. scilicet. Sicut præceperat David homo Dei: & dicit quæcūq; locutus fueras, scilicet, quia duo promiserat Deus ipsi David. q. filius suus regnaret post eum, & quod ædificaret templum, & ista completa erant. *Et que ore promiseras, opere complesti.* Potest intelligi, quod promisit ore Prophetæ. Nam Deus non fuit locutus ad David per se, sed per Nathan Prophetam, vt patet 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. Et Prophetæ vocantur os Dei, vel labia Dei. Vel potest intelligi de ipso Deo, quod ore promiserit, & est metaphorica: quia Deus non habet os, cum nõ habeat membra aliqua, sed est purus spiritus. Reg. 4. & tamen scriptura apponit Deo membra propter rudes, vt intelligant quomodo Deus potest habere operationes istas organicas, scilicet, audire, videre, odorare, quæ seruiunt intellectui. *Sed et presens tempus probat.* Scilicet, dies iste demonstrat, quod omnia compleuisti, quæ dixisti. Sed dicitur, quomodo poterat dici, q. Deus compleuerat omnia, quia non poterant omnia completa esse, quia Deus promiserat David, quod posteri sui regnarent in æternum, & veritas huius nõ poterat apparere adhuc, quia nullus de posteris David adhuc regnauerat, nisi Salomon, qui nunc ceperat regnare, & poterat esse, q. interrumpere regnum, & cessare in aliquo posterorum, sicut in Roboam filio Salomonis diuisum est regnum, & mansit cum eo minor pars regni. 3. Reg. 13. & infra 11. Dicendum, quod Salomon dicebat oia

completa, quia inceperat omnia compleri, & erant alii qua ex parte completa: alia verò credebantur certissimè complenda. Nam completum erat, quod Salomõ regnaret pro David, & quod ipse ædificasset templum. Et sicut ista euenerant, ita credebatur certissimè, quod continuaretur in posteris eius regnum. Aliter & melius potest intelligi, quod solum loquatur hic Salomõ de illis duabus rebus, quas promiserat Deus, scilicet, q. Salomon regnaret pro David, quod ædificaret templum, & ista duo completa erant. Et patet hoc, quia immediatè in litera ponitur oratio, vt cõpleantur ista, scilicet, q. contineretur regnum in posteritate David. *Nunc ergo domine Deus Israel imple seruo tuo David patri meo quemque locutus es.* Promiserat tria Deus ipsi David, scilicet, quod Salomon regnaret post eum, & q. ædificaret templum, & quod postea David haberet semper regnum. Duo autem cõpleuerat, & restabat tertium. Ideo hic orat pro illo, scilicet, quod non deficiat vir de stirpe Salomonis, qui sit rex super Israel. *Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel.* Id est, non deficient reges de stirpe tua, sed semper erunt aliqui, qui regnent de tua progenie. *Ita tamen si custodierint filij tui vias suas.* Id est, cum conditione hoc promittitur: si filij tui, scilicet, posteri omnes custodierint vias suas, id est, custodierint modos suos viuendi à malis ne implicentur malis, quia istud est custodire viam, vel dirigere eam. *Et ambulauerint in lege mea.* Non permittendo aliquid, nec corrumpendo. Nam maximum periculum erat idolatriæ, quia plurimi Israelitarum inclinabantur ad idolatriam, & Deus hoc zelabat nimis, & lex hoc valde cauebat. Cum autem quis perfectè abstineret ab idolatria, & ab omnibus appenditijs eius, etiam si in alijs erraret, Deus non exercebat magnã seueritatẽ, sed peccatũ Israelitarũ oĩum fuit idolatria. *Sicut tu ambulasti coram me.* Verba Dei sũt ad David, q. nunc recitat Salomõ. Nam David in toto corde suo Deum diligebat, & conabatur eum colere, ita vt seipsũ iustificaret aliàs vilificaret desiderans Deũ colere, sicut fuit qñ portauit arcã de domo Obbededõ in domum suã. Nam nudatus vestibus regijs, & indutũ stola byssina saltabat coram arca totis viribus. Ita vt Micol vxor sua filia Saulis videns eum despicere eũ, & diceret: *Quantum glorificatus fuit hodie rex Israel dis cooperies te ante oculos seruorum: & nudatus est quasi si nudetur vnũ de scurris.* Et David ait: viuit dñs, quod ludam ante dñm, qui elegit me potius, q. patrem tuum, & omnem domum eius, & p̄cepit mihi, vt esẽ dux super populum Israel: ludam, & vilior fiam plusq. factus sum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. 2. Re. 6. c. Et custodiuit se David in omnib⁹, nõ offenderet Deũ aliquando. Nam 3. Reg. 15. dicitur: *Fecit David rectũ in oculis Domini, nec declinauit à dextris, nec à sinistris ab omnibus, quæ p̄ceperat ei cunctis diebus vitæ suæ excepto sermone Vrië Hethi.* Tales volebat De⁹ esse posteros David, scilicet, vt Deum toto corde diligereut sic, & tunc confirmaret eis regnum. *Et nunc domine Deus Israel sermo tuus firmetur, quem locutus es seruo tuo David.* Scilicet, fac, quod maneat firmum, quod omnes posteri David succedãt in regno. Non est intelligendum, q. Salomon petiuerit hic confirmationẽ sermonis Domini cõditionaliter, sicut ipse loquebatur: quia de hoc nõ erat dubium, quia Deus dixerat, quod regnum cõseruaretur in stirpe David si filij David custodirent legẽ Dei, & tñ certum est, q. cum semel filij David possiderent regnum, q. si non peccarent nunq. eis auferret regnum. Nam interdum Deus malis non infert mala, quanto magis bonis, quia valde videbatur iniustum, q. filijs David possidentibus regnum, & nõquam peccantibus auferret eis regnum: sed petebat

Salomon, quod Deus faceret, quod filij David firmiter tenerent regnum: & hoc siue tollendo illam conditionem, quam apposerat, siue faciendo, quod certissimè filij David completerent illam, ita quod nõ maneret aliquis scrupulus, quo eiecerentur de regno. Et hoc peteret Salomon à Deo, quia sciebat, quod in potestate eius erat inclinare corda posterorum David ad seruandam legem Dei, vt sic implerent cõditionem. Sic patet 3. Re. 8. in fine orationis Salomonis cum ait: *Sit dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cũ patribus nostris, non derelinquens nos, nec proieciens, sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias, & iudicia quemque mandauit patribus nostris.* Ergo ne credibile est. Finita oratione pro regni stabilitate hic conuertitur Salomon ad orandum pro domo ædificatã nobilitate, scilicet, vt exaudiantur orationes in ea facte, & per hoc domus illa sit famosa. Et primò tollit quandam opinionem quorũdam. Nam aliqui putarent, quod Salomõ fecisset domum istam ad hoc, quod dominus in ea habitaret: dicit Salomon, quod id non fecit: quia stultum esset hoc, cum Deus non possit habitare super terram in aliqua domo manu facta, & dicit. *Ergo ne credibile est, vt habitet Deus cum hominibus super terram?* Quasi dicat: Non est credibile, quod Deus habitet super terram, quia non potest capi in tota terra. *Si cælum, & cæli calorum te non capiunt.* Quasi dicat: maioris capacitatis est cœlum, quã terra, sed cœlum non potest capere Deum, ergo nec terra capiet illum, & à fortiori, nec ista domus. Quomodo autem istud sit, declarat ibi infra in quadam questione. Dicitur cœlum, scilicet, primum cœlum, cœli cœlorum vocantur alij cœli superiores, & vocatur cœlum absolute, quod non continet aliud cœlum, vocant cœli cœlorum illi, qui continent in se alios. Ita est, quod sunt decem cœli, & primum quod est cœlum lunæ est minime capacitatis, & non continet aliquid aliud cœlum: sed sola elementa, & vocatur cœlum. Alij superiores sic se habent, quod quilibet superior cõtinet omnes inferiores, & cœlum supremum quod est empyreum est maxime capacitatis, & illud est cœlum beatorum: & non capit Deum cœlum lunæ quod vocatur cœlum absolute, nec etiam capiunt eum alij cœli superiores, qui vocantur cœli cœlorum. *Quanto magis domus ista quã adificauit?* Scilicet, iste minor est, quã cœli, & quã terra. Ideo non capiet Deum: ita quod in ea habitare possit. *Sed ad hoc tantum facta est, vt respicias orationem serui tui.* Modus loquendi improprie est, quia non fecit Salomõ domum istam ad hoc solum, quod exaudiretur oratio sua, sed magis ad hoc, quod exaudiretur orationes omnium posterorum orantium super his, quæ infra continentur, sed est sensus, quod domus ista fiebat ad hoc, quod Deus respiceret orationem Salomonis serui sui, scilicet, vt compleret omnia, quæ ipse nunc orabat. Ipse autẽ orabat, quod orationes omnes, quæ fierent in illo templo, exaudirentur: & verum est, quod ad nihil aliud erat factum. *Et obsecrationem eius.* Oratio, & obsecratio differunt, quia oratio est simplex petitio, obsecratio est, quando fit petitio per inuocacionem alicuius, qui ponitur tanquam medius in orando, scilicet, quod meritis illius debeat concedi quod petitur, sicut cum petimus per Passionem Christi aliquid nobis concedi, vel per merita Beatæ Virginis, vel per aliud simile: & ita nũc Salomon orabat Dominum per amorem, & promissa Dei ad David, quod compleret hoc, quod petebat, & erat obsecratio. *Domine Deus meus audias preces, quas fundit famulus tuus coram te.* Iste sunt preces, quæ infra habentur, scilicet, quod Deus exaudiat orantes in templo illo. *Vt aperias oculos tuos super domum tuam diebus,*

& nobilibus. Deus non habet oculos, nec aures, nec aliqua membra talia, qualia nos habemus, cum non sit animal, nec corporeus: sed ponuntur ista per metaphoram ad signandum, quod Deus haberet specialem curam de isto templo: quia sicut ille, qui diligenter aliquid vult custodire, apertos habet oculos semper super illud: ita cum Deus omni tempore deberet custodire templum istud, dicitur quod aperiret oculos, id est apertos haberet die ac nocte super templum istud. *Super locum, in quo pollicitus es, vt inuocaretur nomen tuum.* Scilicet, Deus promisit, vt inuocaretur nomen suum super urbem Ierusalem in templo: vt patet supra in litera, scilicet. *Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea.* *Et exaudires orationem, quam seruus tuus orat in eo.* Etiam hoc promissum: sed istud non apparet unde promissum fuerit: quia tamen Salomon dicit hic, quod Deus promissum illud, credendum est, quod Deus illi promissum. Sic enim est de multis alijs, quæ memorantur dicta, & non reperitur locus, in quo dicta fuerint. *Exaudi preces famuli tui, & populi tui Israel.* Potest dupliciter intelligi. Vno modo, q. accipiebatur de precibus, quas fundebat hic Salomon, scilicet, vt Deus exaudiret orationes, quas in illo loco facerent omnes, qui orarent, & tñ intelligitur, & populi tui Israel, scilicet, quod totus Israel, qui erat congregatus orabat hoc, vt orationes, quæ ibi funderentur exaudirentur. Secundo modo potest intelligi, quod Salomon intelligeret de precibus, quas ipse funderet postea. Nam cum domus ista facta esset ad orandum, intendebat ibi sæpe orare Salomon, & petebant nũc, quod orationes, quas ibi postea funderet, à Deo exaudirentur: etiam populus orabat, quod orationes eorum, quæ postea funderentur exaudirentur. *Quicumque orauerit in loco isto.* Hic ponitur clausula generalis. Nam supra petebat Salomon, quod exaudirentur orationes cuiusque: quia etiam alij præter Israelitas oraturi erant in loco illo, scilicet, Gentiles, qui venirent de multis regionibus audita fama Dei Israel, vt patet infra in litera. *Exaudi de habitaculo tuo, id est, de cælis.* Scilicet, quamquam non sis tu habitans in domo ista, sed in cœlis: tamen de cœlis rogo, vt audias orationes, quæ hic fiunt. Modus loquendi est humanus: quia Deus non audit in cœlo, nec in terra: cum non habeat organum auditus, nec potentiam audituam. Fingitur tamen Deus tanquam, qui dicitur homo reuerendus sedens in regali solio in cœlo, & inde audiens omnia, quæ à nobis dicuntur, & videns, quæ apud nos fiunt: quia aliàs non possent concipere homines rudes quomodo Deus curaret de operationibus nostris, & regeret eas. *Et propitiare.* Scilicet, miserere poenitentibus, & da illis spiritum tuũ, & concede, quæ petunt.

An solis ambulantis coram eo Deus seruet pactum, & misericordiam. Quest. IX.

QVAERITVR Circa prædicta, quomodo dixit Salomon, quod Deus seruat pactum, & misericordiam diligentibus eum, & ambulantis coram eo toto corde, quomodo sit hoc verum, & an solis ambulantis coram eo seruet pactum, vel omnibus hominibus etiam malis. Respondent quidam, quod etiam Deus seruat pactum suum omnibus, siue bonis, siue malis. Misericordiam tamen solis bonis, & ambulantis coram eo seruat. Causa huius est, quia pactum pertinet ad promissionem, & quando aliquid est promissum efficitur debitum, sed debitum cuilibet reddendum est, sicut inter nos fit. Nam dato, quod quis malus efficiatur, non tollitur, nec denegatur, quod ei debitum est.

Misericordia autem ex libertate est, quia miserentur quibus volumus: ideo Deus seruat pactum suum omnibus tam bonis, quam malis. Misericordiam solis bonis, & ambulatibus coram eo in toto corde seruabit: & tunc litera ista intelligitur quantum ad illam particulam. si misericordiam, quod seruat illam ambulatibus coram eo in toto corde: & istud patet in multis locis scripturæ. Sed obijcietur, quod non statim determinatio quantum ad aliquam de duabus particulis suis. quod Deus non solum seruet misericordiam bonis, sed etiam malis, ut patet Matth. 15. f. Estote misericordes, sicut & pater vester celestis misericors est. Qui facit solem suum oriri super bonos, & malos; & pluit super iustos, & peccatores. Item pater hoc Sap. 11. f. Miseris osum, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter penitentiam. Secunda particula. quod pactum obseruetur oibus videtur, quod non ster: quia Iere. dicitur subito loquar de gente, & regno, ut edificem, & plantem, si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, penitentiam agam ego super bono quod locutus sum, ut facerem ei. Item patet hoc 1. Reg. 2. cum dicitur ex verbo Domini ad Heli summum sacerdotem. C. Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret coram me: nunc autem absit a me dicit dominus: sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemunt me erunt ignobiles. Ad veritatem huius sciendam considerandum est, quod aut pactum initum inter Deum & aliquem est conditionale, aut non: si est conditionale, aut conditio completur, aut non: si completur conditio, Deus seruat pactum, siue ille, cui fit pactum sit bonus, siue non. Dum tamen conditio illa sit componibilis malitiæ, quia aliqua conditiones pacti diuini sunt incomponibiles malitiæ; & tunc non potest pactum conditionale seruari, quia non potest in eis conditio impleri. Si autem conditio non impleatur, Deus non custodit pactum: & tunc non dicitur violare pactum: quia obligatio nulla est ad seruandum, cum non eueniat conditio. Si autem pactum sit sine conditio expressa, vel subintellecta, necesse est, quod compleatur, siue ille, cui promittitur sit malus, siue bonus: & dico expressa, vel subintellecta, quia ut communiter quando Deus promittit bona alicui, vel comminatur mala, licet nulla conditio apponatur, intelligitur si permanserit in illo statu: vnde si alicui existenti in bono statu promittantur bona, euenient si manserit in bono. Et si alicui existenti in peccato comminatur Deus mala, euenient illa mala si manserit in peccato illo. Sic patet Iere. 18. f. Subito loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, ut eradicem, & destrua, & disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum aduersus eam, penitentiam & ego agam de malo, quod cogitavi, ut facerem ei: subito loquar de gente, & regno, ut edificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam; penitentiam ego agam super bono quod cogitavi, ut facerem ei. Et sic etiam intelliguntur omnia ferè promissa, & iminationes Dei. Nam Deo per Ioseph iminatus est Israelitis, quod mitteret brucium, & locustam, & eruginem, & consumerent oes fructus terre: Ioelis 1. & 2. & tamen cum Ioel pronuntiasset hoc, nesciuit an certissime eueniret, sed putauit, quod posset fieri in partem si Israelites reuerterentur a malis suis, & plangerent, & scinderent corda sua. f. scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, quertimini ad dominum: quia benignus, & misericors est, pateriens, & multa misericordie. Quis scit si peruertatur, & ignoscat dominus, & relinquat post se benedictionem: Sic et cum Ionas propheta predicasset Niniuinis urbem subuertendam post quadraginta dies, putauerunt, quod poterat illud impediri, si ipsi de malis suis dolerent; vnde dixerunt quis scit si

peruertatur, & ignoscat dominus, & reuertatur a furore ire sue: & non pibimus? Ita et cum Deus promittebat bona, licet sine conditione, promitteret, intelligebantur cum conditione. f. si maneret ille, cui promittebatur in statu illo, sicut dicitur 1. Reg. 2. de Heli: cui Deus promiserat, quod maneret sacerdotium in domo eius in sempiternum: & non mansit propter peccata filiorum eius, scilicet, Loquens locutus sum, ut domus patris tui ministraret in conspectu meo in eternum. Nunc autem absit a me dicit dominus, sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemunt me, erunt ignobiles. Et tamen si non intelligeretur cum conditione, non renocasset dominus pactum, licet peccarent filij Heli. De misericordia autem Dei dicendum, quod non potest dari tam certa regula, sicut de pacto: quia magis cadit sub libertate. Sed dicendum, quod quaedam misericordia est generalis, & quaedam specialis: generalis misericordia est illa, qua Deus benefacit do vni benefacit multis. Et non potest vnus bonum suscipere, quin multi bonum suscipiant, sicut in pluuia, & salubritate aeris, & abundantia terre nascentium, & similibus accidentibus cõibus: misericordia specialis est illa, qua beneficii pferuntur vni tm, sicut in exaltatione, & lucro circa rem familiarem. De prima dicendum, quod Deo seruat misericordiam tam bonis, q̄ malis, ut patet Mat. 5. f. Estote misericordes, sicut pater vester celestis misericors est, qui solem suum facit oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & peccatores. Sic etiam accipitur Sap. 11. f. Miseris omnium, quia omnia potes: diligis omnia, q̄ sunt, & nihil odisti eorum, que fecisti. Si autem loquamur de misericordia speciali dicendum, quod semper Deo illam seruat bonis. Nam semper eis benefacit et in temporalibus, nisi forte illa bona exteriora talia sint, que eos ad bene viuendum impedire possunt, quia tunc dare illa eis non esset benefacere, sed nocere. Malis autem interdum benefacit, & interdum nocet: benefacit quidem, ut forte sic experti diuinam benignitatem conuertantur, vel ut aliquorum bonorum, que fecerunt mercedem recipiant. Nocet autem in penam malorum, vel ut emendentur: & tamen regularius est, quod malis noceat, q̄ benefaciat, quia & si ad tempus prosperent, non manet illa prosperitas, sed incidit in graues calamitates. De litera autem ista dicendum, quod intelligatur de solis bonis, quod Deus custodiat eis pactum, & misericordiam: & verum est, quod eo modo, quo hic accipitur solis bonis Deus custodit pactum semper inuolabiliter sine dist. Nam siue pactum cum conditione expressa, vel subintellecta datur, vel cum nulla conditione, semper seruat. De pacto quod sine conditione datur, manifestum est, quia illud seruat tam bonis, q̄ malis. De pacto q̄ cum conditione expressa, vel subintellecta datur, dicendum, quod illud etiam semper seruat bonis, qui manent in statu illo, in quo eis bona promissa sunt. Malis autem non seruantur talia pacta, quia conditio non manet in eis. De misericordia etiam dicendum, quod semper seruat in bonis, quia Deus benefacit eis in omnibus, que petunt nisi sciat illa esse contraria eorum saluti. Quod autem intelligatur litera sic, apparet ex ea, quia dicitur, qui custodit pactum, & misericordiam cum seruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo, & sic pactum, & misericordia ad solos bonos referuntur hic. Patet etiam, quia eadem sententia ponitur Deut. 7. 1. Dominus Deus tuus fortis, & fidelis custodiens pactum, & misericordiam diligentibus se: & his, qui custodiunt mandata eius in mille generationes, & reddens odiõibus se statim, ita ut disperdat eos, & ultra non differat protinus eis restituens quod merentur. Non ergo intelligitur litera ista, nisi de bonis: licet verum sit, quod aliquo modo Deus seruet pactum, & misericordiam et malis.

De misericordia Dei

Quare

Quare orauit Salomon, ut impleteretur pactum Dei, Quæstio X.

QVAERITVR Vterius, quomodo orabat Salomon, ut completeretur pactum Dei, cum sciret, quod necesse erat illud impleri, nec poterat aliquo modo euitari. Nam Deus promiserat, quod regnum maneret in posteris David semper si custodirent legem Dei. Cum esset hic conditio expressa, necesse erat, quod si conditio maneret, quod impleteretur promissio: ideo non oportebat pro hoc orari. Dicendum, quod oratio Salomonis potest dupliciter quantum ad hoc intelligi. Vno modo, quod Salomon peteret conditionem auferri. Nam Deus promiserat conditionaliter, & forte nunc precibus Salomonis incitatus vellet tollere conditionem, & tunc certissimè impleteretur quod petebatur. Alio modo potest intelligi, quod Salomon peteret impleti manente. Non quidè, quod oraret, quod si posterius David custodirent conditionem, quod Deus cõseruaret eis pactum, quia istud certissimè erat. Sed quod oraret, quod Deo faceret, quod certissimè impleteretur pactum ac si non staret conditio, & hoc erat, quod taliter custodiret Israelitas, quod inclinaret eos ad custodiendam conditionem. Nam conditio erat, quod custodirent legem Dei. Homo autem non potest aliquid boni agere, nec etiam inclinari ad agendum illud, nisi Deus hominem moueat. Iuxta illud Io. 15. Sine me nihil potestis facere. f. nullum opus meritorium, & tamè bonum velle est meritorium: & in hoc est tota radix meriti. Ideo etiam non possumus bene velle, nisi Deus moueat nos ad vultum. Sic signauit Deus Deut. 5. cum Israelites dicit cuncta, q̄ mandauit dominus faciemus: & Deus dixit bene oia locuti sunt: quis dedit eos talem habere mentem, ut timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea: ut omni tpe bene sit eis, & filijs eorum. Ex quo innuit, quod illa voluntate tenendi semper dnm non habent Israelites: sed aliq̄s eis dare illa debebat. f. Deo. Et sic orauit Salomon. 3. Reg. 8. f. sit Deus noster nobiscum non derelinquens nos, sed inclinet corda nostra ad se, ut ambulemus in vniuersis vijs eius: & sic orabat Salomon custodiri pactum, quia sciebat, quod si Deus inclinaret voluntatem posterorum David ad custodiendam legem Dei, quod certissimè custodiretur pactum, & maneret regnum in posteris David in eternum.

Qualis fuerit promissio Dei facta David de regno filiorum. Quæstio XI.

QVAERITVR Vterius, quomodo Salomon dixit hic, quod Deus promiserat, quod filij David in eternum sederent super thronum Israel: si tamen custodirent legem eius. Nam Deus sine conditione promiserat regnum istud posteris David: imò etiam dixerat, quod dato, quod peccarent, non auferret eis regnum, ut patet 2. Reg. 7. & precedentibus lib. 17. f. Stabilia thronum regni eius: vlt; in sempiternum, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui si iniqu; aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui a facie mea. Ergo non erat auferendum regnum posteris David, licet peccarent: sic semper impleteretur pactum, & sine conditione. Dicendum, quod promissio Deus regnum Israel cum conditione posteris David, & quia non seruauerunt conditionem illam, Deus non seruauit pactum. Nam regnum non mansit apud eos, quia David, cui facta fuit ista promissio tenebat totum regnum Israel, & sic etiã tenuit Salomon: sed postea cum filius eius Roboam regnatus esset propter peccata eius, & Salomonis patris sui, diuisum est regnum, & mansit ei minima pars regni. f. Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A sexta pars eius quod tenuerat pater suus, & auus. 3. Reg. 12. Et sic Salomon orabat nunc, quod impleteretur pactum illud, sed non impletum est. Nam filius eius Roboam non sedit super thronum Israel, & verè interiecit ibi conditio, quæ non seruata est. Cum autem obijciat, quod Deus sine conditione promissit, & est, quod si peccarent posterius David non auferret eis regnum, dicendum, quod non promissit Deus non auferre regnum, et si peccarent; sed dixit, quod non auferret ab eis misericordiam suam. Et hoc verum est, quia licet regnum non permisit eis tenere, tamen misericordiam suam ab eis non abstulit: & sic stat vtraque litera. Nam verum est, quod Deus sub conditione promissit, quod posterius David in eternum sederent super thronum Israel: erat autem thronus Israel solum regni sup omnes duodecim tribus Israel, & hoc perdiderunt posterius David, quia solus Salomon filius eius tenuit hoc. Roboam autem nepos David non fuit rex super totum Israel, sed super duas tribus: & sic opus erat, quod Salomon oraret, ut completeretur hoc. Non abstulit Deus tamen misericordiam suam a posteris David: quia mansit eis regnum super tribum Iuda, & Beniamin, & hoc fuit quousque Israelitas transfati sunt de terra sua in Babylonem: imò vlt; ad Christi natiuitatem, iuxta illud: Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est: Gen. 49. Et patet, quod iste sit sensus, quia dicitur ibi: Misericordiam autem meam non auferam ab eo: sicut abstuli a Saul, quæ amoui a facie mea. Nata filijs Saulis totaliter abstulit regnum, quia nulla pars regni eis mansit. Ideo dicuntur a facie Domini amoti. Filij autem David non fuerunt ablati a facie Domini, quia semper eis mansit: licet non totum illud, quod eis Deus promiserat si custodirent legem eius. Aliter potest dici, quod promiserat Deus sub conditione regnum Israel posteris David, scilicet, si legem eius custodirent: & quia non custodierunt, non mansit eis regnum. Et quod dicitur, quod Deus dixerat, quod non auferret misericordiam a posteris David. Dicendum, quod non intelligitur hoc de omnibus posteris David, sed de solo Salomone: & verum est, quod huic non fuit ablatum regnum. Et patet hoc, quia dicitur: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, quod iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum. Ecce de vno loquitur, & ille erat Salomon, quia non intelligitur de aliquo alio, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et dicit, misericordiam autem meam non auferam ab eo. Et verum est, quod non ablata fuit misericordia Dei a Salomone: licet peccauerit grauissimè colensidola, & constitues templa idolis. 3. Reg. 11. & 4. Reg. 23. cap. Mansit tamè ei regnum integrum tota vita, sed Deus puniuit eum leuiter in virga virorum, id est, sicut vir solet filium suum punire castigando, & non mortificando, & hoc fuit, quia in senectute sua suscitauit ei Deus duos hostes; scilicet, vnum Idumæum, & vnum Syrum, qui terram eius inquietabāt: & tamen non abstulerunt Salomoni regnum, nec partem regni. 3. Reg. 11. De alijs autem nihil promittebatur, ideo alij posterius David perdiderunt regnum Israel, quia non custodierunt legem Domini. Primus tamen modus soluendi est aliquantulò conuenientior modo cõi nostro loquendi, & aliorum.

An Deus posset capi a domo Salomonis. Quæstio XII.

QVAERITVR Vterius, quomodo dixit hic Salomon, quod non faciebat domum, ut Deus habitaret in ea, quia non poterat tibi capi: & etiam celi celorum non poterant eum capere. Quomodo potest stare hoc, quia Deus capi potest in cæto, & etiam in domo illa, quam Salomon fecit. Nam in quacunque

L 4 re

re quantumcumq; parua Deus capi potest, eo quod Deus indiuisibilis est secundum quantitatem cum sit purus spiritus, & non potest aliquid minus eo esse in quantitate, ideo nihil erit quantum, in quo non capiatur. Dicendum, quod nihil est in vniuerso, in quo Deus non sit, & capiatur, & tamē nihil est, in quo Deus comprehendatur. Prima pars patet. Nam nullum corpus est, in quo Deus non capiatur, quia omne corpus est diuisibile: quodlibet autem diuisibile est maius quocunq; indiuisibili: ideo quodlibet indiuisibile capietur in corpore quocunq;. Deus autem indiuisibilis est, quia spiritus est: Io. 40. ideo in quocunq; corpore capietur: & sic caperetur in templo Salomonis. Item dicendum, quod Deus capietur in puncto. Est enim punctus non habens quantitatem, tamen positionem habens in linea, quæ est quantitas, ideo cum Deus non sit quantus, nec habens positionem in quantitate, simplicior est, & consequenter poterit esse in puncto: quia ista est regula, quod simplicior potest esse in eo quod minus simplex est. Potest etiam Deus esse in omnibus rebus simplicibus, non quantis, nec habentibus positionem in quantitate, sicut est anima, & angelus. Nam anima est minus simplex, quam Deus, cum anima licet non sit habens positionem in quantitate, est tamen vnibilis materiæ ad formandum eam. Deus autem non est vnibilis alicui materiæ, sicut forma: ideo simplicior est, & poterit esse intra animam. Et sic dicunt doctores nostri Deum illabi posse, vt ait Ambrosius libro primo de Spiritu Sancto. Et magister recitat illud libro primo Sent. dist. 14. Etiam Deus potest esse in angelo, quia est simplicior illo. Nam angelus licet non sit quantus, nec positionem habens in quantitate, nec materiæ vnibilis tanquam forma, est tamen compositus ex actu, & potentia, & esse, & essentia. Deus autem nullam positionem habet: quia est purus actus, & esse, & essentia in eo idem sunt: ideo in angelo capitur: & sic nihil est, in quo Deus non sit, aut capiatur: quia vltra ista nulla entia sunt: scilicet corpora, aut conditiones corporum, aut spiritus existentes in corporibus, vel ab eis abstractos. Secunda particula patet: scilicet nihil sit, in quo Deus comprehendatur: quia comprehendit ab aliqua re est, quod ita teneatur, vel sit intra illam rem, vt nullo modo secundum se totum, vel secundum partem sit in aliqua alia re: sicut homo in loco suo est, quia ita est in loco illo, quod extra illum non est secundum se totum, nec secundum aliquam partem suam. Deus autem isto modo non potest comprehendit in aliqua re, quia Deus in omnibus est: & tñ si ab aliqua earum cōprehenderetur, non esset in alijs: & non solum Deus non comprehenditur in aliqua re, sed etiam nec in omnibus quasi comprehenderetur ab omnibus simul: ita esset in illis, quod non posset esse in aliqua alia re si nouiter à Deo crearetur: & tñ manifestum est, qd Deus potest facere multa plura, quam fecit, & sunt nunc, & in qualibet illarum rerum erit Deus necessarius: quia alijs esset limitatus, & non conseruaret omnia. Ideo non cōprehenditur Deus ab aliqua re, nec ab omnibus simul sumptis, & istud signat litera ista dicens, qd cælum, & cæli cælorum Deū capere non possunt. Et ponitur capere pro comprehendere: quia benè Deus capitur in qualibet re, quia nihil aliud est capi, nisi totum esse in re. Nulla tamen est res, in qua Deus totus non sit. Ideo in qualibet re capitur. Et secundum hoc dicendum, qd domus Salomonis non fuit facta, vt Deus habitaret in ea, quia non poterat habitare ibi. Nam scriptura accipit habitare eo modo, quo nos accipimus. scilicet dicim⁹ aliquem habitare in domo si intra illam totus est, & nihil eius maneret foris. Deus tamē non poterat manere sic in templo Salomonis, nec in alio loco. Ideo in nullo loco habitat: istū sensum tenet

litera, dicens: quod si cælum, & cæli cælorum Deum capere nequeunt: quanto magis domus illa qd ædificauit Salomon. Alio modo dici potest, quod Deus non poterat habitare in templo Salomonis, eo qd habitare est manere in aliquo loco ad operiendum nuditatem, & verenda nostra, & ad defensionē ab importunitate temporum: ad istud .n. domus facta est, vt patet Eccl. 29. f. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & domus protegens turpitudinem. Deus autem, nec operiri potest aliq; nuditatem cum incorporeus sit, et indiuisibilis, nec etiā eget defensione ab importunitate temporum cum sit impassibilis, et incorporeus. ideo in nullo loco potest habitare. Ista ratio conueniens est: et tamen scriptura solum sequitur rationem præcedentem.

An Cælum sit habitaculum Dei. Quæst. XIII.

QVAERITVR. Vltimus, quomodo Salomon dicit hic, quod Deus exaudit de cælo. scilicet de habitaculo suo orationes omnium, qui orauerint in loco isto templi. Nam vocat cælum habitaculum Dei: & tamē supra dixit, qd cælum, nec cæli cælorum capere Deum possent. Ideo non videtur conuenienter dictum. Dicendum, qd habitare sumitur aliquando pro manere totaliter intra locum aliquē. Aliquando autē p esse in loco quocunq; in ipso loco sit: et si ibi non cōprehendat manens. Accipiendo primo mō dicendū, qd Deus non habitat in cælo, qd nec cælū, nec cæli cælorum eū capere sufficiunt, vt patet in lra. Itē patet, qd si Deus dicitur habitare in cælo: cū tamē ibi non cōprehendatur diceret ibi habitare, quia ibi est: & tamē et est in terra. Sic patet Mat. 17. f. Cælum sedes Dei est, & terra scabellum pedum eius, & tamē non dicitur habitare in terra: ergo nec in cælo hñtare dicitur. Et sic accepit supra scriptura, qd Deus non poterat hñtare in tēplo Salomonis, eo qd cælum, & cæli cælorum eum capere nō poterat. Accipiendo autē secundo mō habitare prout Deus est in aliquo loco. Dicendū, quod Deus in quolibet loco dicitur habitare, quia vbiq; est: sed quia non videbatur ueniens, quod diceremus Deū vbiq; habitare, dixit scriptura illic Deū hñtare, vbi erat specialiter. Et quia De⁹ specialius est in cælo, qd in alijs partibus vniuersi, dicitur habitare in cælo. Hoc autē, qd pars est nobilior vniuersi, & Deo attribuendū est, qd pfectius est. Secundō, quia cū cælum sit à nobis separatum, et Deus non videat à nobis, uenientius videtur, quod ipse habitet in cælo, vbi videri non possit propter separationē, quam quod dicamus eum habitare in terra inter nos, quia tñ magis mouerentur simplices ad dubitandum, quomodo Deus inter nos sit, et quomodo non videatur. Tertio, quia Deus est in cælo p speciale operationem, et nobiliorem, quam sit in alio loco. Nam Deus dat gloriā beatis spiritibus in cælo, et non in alio loco: et ibi se manifestat illis. Ista autem est perfectissima operatiō Dei, quæ nobis apparent, vel apparere possunt. Ideo dicitur Deus potius habitare in cælo, quam in alio loco, et sic accipitur hic: et ob hoc scriptura quando dicit Deum omnia replere, nobil⁹ quod ad Deum pertinet, ponit in cælo, scilicet, quod thronus Dei est in cælo, et in terra est scabellum pedum eius: Matth. 17.

Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista; tu audies de cælo, & facies iudicium seruorum tuorum, ita vt reddas iniquo viam suam in caput proprium, & vlciscaris iustū, retribuēs ei secundū iusticiā suā.

Si peccauerit. Hic ponuntur petitiones Salomonis in speciali, & ponuntur septem petitiones. Prima est circa hominum infidelitatem, si vnus alteri veritatem non custodit. Secunda est de hostili aduersitate, ibi. Si superatus fuerit. Tertia est de defectu pluuiarum, & temporum siccitate, ibi. Si clauso celo. Quarta est de bruceo, & locusta, & ærugine terræ nascencia vastante: ibi. Fames si oborta. Quinta de peregrinorum exauditione in templo facienda ex diuina pietate: ibi. Externum quoque. Sexta est de exauditione Iudæorum existentium in terra aliena in hostilitate, ibi. Si egressus fuerit. Septima de exauditione super cuiuslibet peccato, & iniquitate, ibi. Si autem peccauerit tibi. Circa primum dicitur. Si peccauerit quispiam. Causa est, qd quis mutauit alteri quidquam, vel commodauit, vel apud eum res suas deposuerit, & petente commodatore, siue depositore, vel mutatore, negat depositarius, vel commodatarius, vel qui mutuum accepit, & petit commodator, vel depositor super hoc deferri iuramentum commodatario, siue depositorio, tunc iurare debent in templo: & petit Salomon, qd Deus ostenderet ibi miraculum super iniquum, si commodatarius, vel depositarius iniustus est, negando commodatum, vel depositum: vel super commodatorem siue depositorem si iniustus est: vt pote si quis dicit se deposuisse aliquid penes alium, vel accomodasse, vel mutuasit, & non est verum. Dicit tamen hoc ad vexandum eum, & vt aliquid extorqueat ab ipso: si coegerit eum iurare in templo tuo super hoc, qd tu ostendas miraculum super illum, qui iniuste alterum compulit ad iurandum. Et dicitur. Si peccauerit quispiam in proximum suum. Scilicet si commodatarius, depositarius, vel qui mutuum accepit, peccauerit contra proximum suum: scilicet contra commodatorem, depositorem negando commodatum, vel depositum, aut mutū. Si forte depositor, siue mutuator, depositor peccauit contra proximum suum dicens, qd aliquid mutauit: vel commodauit, aut deposuit penes alterum. Cū tamen falsum sit, & vexat illum cogendo iurare illum, vel volendo iurare, qd deposuit aliquid penes illum, vel commodauit ei aliquid. Et iurare contra eum paratus venerit. Scilicet ille, qui fouet iniquam causam, venerit contra alium paratus iurare: scilicet qui debet mutuum, commodatum, vel depositum, & negat se aliquid accepisse, & venit paratus iurare, qd non accepit: & istud iuramentum est contra commodatorem, vel depositorem: scilicet est in præiudicium illius, vel venit paratus iurare depositor, siue commodator, qui nihil deposuit, nec commodauit, fingit tamen se commodasse aliquid, & in casu, in quo defertur ei iuramentum venit paratus iurare, qd commodauit aliquid, vel deposuit. Seque maledicto constrinxerit. Inuocauerit super se maledictionem dicens: oro Deum, qd si falsum dico, qd non finiam annum hunc, vel subito moriar, vel talis mihi plaga eueniat. Coram altari in domo ista. Non introibant litigantes ad altare, vt iurans tangeret illud manu, & sic iuraret sicut nunc tanguntur à iurantibus sacrosancta Dei Euangelia, vel sepulchra Sanctorum, vel altaria, aut aliqua reliquie Sanctorum: quia non licebat laicis introire ad altare in atrium sacerdotum, quia ibi soli sacerdotes erant: sed coram altari iurabatur, si in conspectu eius in atrio virorum in quo viri mundi conueniebant ad orationem, & orabant. Tu exaudies de cælo. Scilicet causam istorum litigantium reddendo eis, quod merentur. Et dicitur exaudies de cælo, quia De⁹ fingitur esse in cælo, & habitare ibi modo speciali, vt patet supra in litera. Et ex ipso loco audiebat causas, & orationes, que fiebant in templo. Et facies iudicium seruorum. Id est iudicabis sententiando inter illos seruos tuos. Et sententia est, qd pœnam in-

ferat iniquo, & foueat fouenti iustam litem, & vocantur isti duo serui Dei per subiectionē, & non per imitationem, quia necesse est, qd vnus istorum foueat litē iniquam, & iste non est seruus Dei per imitationem, sed per subiectionem: quia ambo isti litigantes erant Iudæi, & subiecti erant cæremonijs legis: Ita vt reddas iniquo viam suam: id est iuxta viam suam: siue sicut meretur in caput proprium: id est super ipsum, si non veniret pena isti delicti super filios, vel nepotes: sicut aliquando transferuntur peccata patrum in filios vt que in tertiam, & quartam generationem. Exo. 34. & Numeri 14. Nec etiam pœna ista veniret super bona possessa, sicut Deus sepe facit. Nam flagellat hominem in bonis exterioribus tenens ordinem puniendō, vt postea grauius puniat, cū personam tetigerit. Hic autem orat Salomon, qd reddatur peccatum in caput proprium, scilicet super ipsum peccantem, vt sic manifeste appareat, qd propter peccatum petiunt in templo commissi euenerit ista punitio. Et debebat esse ista punitio talis, qualem imprecabatur iurans, vt non dubitaretur propter quam causam eueniret hoc. Et vlciscaris iustum retribuens ei secundum iusticiam suam. Retributio erat, qd qui iustam causam foueret, nullum malum pateretur, sed potius videret mala, quæ pateretur ille, qui fouerat iniquam causam, & in hoc erat sibi vltio, scilicet qd videret hostem suum mala pari p malo, quod voluerat ei inferre, scilicet si depositarius, vel commodatarius negauit depositum, vel commodatum, & iurauit coram altari. In hoc enim vexabat depositorem, vel commodatorem auferendo ei rem suam per negationem: vel si depositor, & commodator vel mutuator falsus fingeret se aliquid mutuasit, deposuisse, vel accomodasse, & peteret, & deferretur ei iuramentum, & iuraret, fouebat iniquam causam, & Deus reddebat ei in caput suum vltionem faciens ipsi reo, qui iniuste vexabatur super debito falso. Vel si depositor falsus, aut commodator petebat, qd non commodaauerat, & coegeret reum innocentem iurare, puniendus erat petēs, quia iniuste astrinxerat proximum suum huic iuramento. Et erat tunc vindicta iuranti, cū videret à Deo percussum calumniatorem suum.

In quo casu fiebat iuramentum in templo. Quæst. XIII.

QVAERITVR in quo casu iuramentum fiebat in templo coram altari, cū esset periculosum propter mortem falsè iurantis, vel iurare compellentis. Dicendum, qd hoc fiebat ex communi consensu partium, scilicet cū commodator, & commodatarius non conuenirent super commodato, vel deposito, & depositarius super deposito, & in hoc conuenirent, qd vnus alteri deferret iuramentum, & iuraret coram altari domini, & tunc securus erat ille contra quem iurabatur, qd si iurans falsè iuraret, moreretur, aut eueniret illa maledictio, quam super se inuocaret. De iuramento autem factō iudicialiter dubitabit aliquis, an tale esset, vt fieret coram altari illo. Dicendum, qd non apparet, & forte quibusdam videbitur, quod iudicialiter non deferretur tale iuramentum, eo quod istud pertinebat ad purgationem vulgarem: sicut cū quis probat innocentiam suam in ferro candenti, aut aqua frigida, vel calida, & tales purgationes vetitæ sunt. Dicendum quod licet non constet, an iudicialiter deferretur tale iuramentum reo, vel actori: tamen satis credendum est, qd iudicialiter etiam deferretur. Nec obstat, quod hic esset purgatio vulgaris, quia multa talia in veteri testamento permittebantur: de quo dicitur infra in quadam quæst. Ideo satis videtur dicendum, quod iudicialiter

dicialiter tale iuramentum deferretur. Et ratio huius est, quia sic cōsuetum videmus in multis regionibus, quōd vbi est defectus legum habent locum purgationes vulgares, eo quōd nullum alium modum probationi habent, & tamen inter Iudæos etiam in foralibus erat paucitas legum. Ideo non erat inconueniens, q̄ deferretur tale iuramentum iudicialiter.

An iurans in templo puniretur iudicialiter.

Quest. XV.

QVAERITVR vterius, si quis iuraret in templo, & reperiretur per hoc quis fouebat causam iniquam: an puniendus esset postea iudicialiter, vtpotē, voluit depositarius retinere depositum, & coactus iure punitus est à Deo: & per hoc manifestum est peccatum suum, an vltra poenam, quam Deus ei intulit, cogetur soluere depositum, & sic de commodato, & mutuo. Respondendum, q̄ iuramentum aliquando deferretur reo, & aliquando auctori. Etiam aliquando peccabat iurans, & aliquando cogens eum iurare, si cogens iurare peccaret. Dicendum, quōd non puniebatur vltra poenam, quam Deus ei infligebat, si aliquis petebat depositum, vel mutuum aut commodatum, quod non dederat, vt extorqueret aliquid à proximo suo, & compulit illum iurare, cum negaret, an teneretur ad aliquid, & ille verū iurauit, peccauit tunc ille, qui eum sciēter compulit iurare iniuste: & à Deo puniretur. Et de isto dicendum, q̄ confitio per istam poenam Dei, q̄ fouebat iniquam causam non punietur amplius. Causa est, quia iste non peccauit auferendo aliquid proximo suo, vel deridendo illud: sed solum calumniando contra illum cogendo iurare. Cum ergo iam Deus reddiderit in caput eius poenam calumniatoris non tenebatur vltra alicui, vt vteriores penas susciperet. Si autem peccaret ille, qui iuraret, poterat dupliciter contingere. Vno modo, q̄ deferretur iuramentum auctori, vel quōd ipse illud subire eligeret, & sentiret reus: vel deferretur iuramentum reo, & iurabat. Si deferretur auctori, & ille iuraret se aliquid deposuisse penes reum, vel accommodauisse: cum tamen nihil deposuisset, vel accommodauisset, puniebatur iste iurans à Deo. Et dicendum, q̄ confitio per illam poenam de periurio eius, non erat vltra puniendus, etiam si non moreretur: quia iste non tenebatur reo ad aliquid: sed solum calumniando volebat eum obligare, & pro hoc puniendus erat, & quia Deus poenam ei inflixerat, non audiebatur teneri iam alicui propter quem puniretur. Si autem reus iuraret se nihil suscepisse depositum commodatum, nec mutuum, & falsum diceret: puniebatur à Deo, & tunc erat dubium, an in super cogendus esset ad soluendum debitum, commodatum, mutuum, vel depositum: vtpotē, si occideretur iste, an tenerentur successores sui de facultatibus eius soluere, quod iste mentiendo negauerat: vel ipse non moreretur, sed alijs puniretur à Deo: an postea teneretur soluere, quod negauerat. Et in hoc est ratio dubitandi magis quam in precedentibus, quia dato q̄ simile iurans puniretur hic à Deo, adhuc nihilominus manebat obligatus ad debitum, quod negauerat: & manebat proximus suus in damno, si non restitueretur ei depositum, vel commodatum, aut mutuum. Et aliqui putant, q̄ tenebatur in super restituere, quod conuincebatur debere per hanc poenam. Dicendum est, quōd non constat de hoc, an teneretur postea ad aliam poenam falsum iurans. Ratio prima est, quia per talem modum puniendi nō manifestabatur sufficenter debitum. Nam aliquis fortē peteret tanta, quæ deposuit, mutauit, vel accommodauit, & fortē non

erant tanta, vel tot, & reus dixit se nihil recepisse, & iurauit, puniretur à Deo, quia falsum iurauit. Et per hoc constat, quōd falsum iurauit, & tamen non constat, an petitio auctoris esset vera, quia fortē non tenebatur in tot, nec in dimidio, & auctor fortassis bona fide tantum petiuit, quia credidit tanta sibi debere. Si autem condemnaretur ex hoc in petitis, iniuste puniretur, quia non debebat tot, nec tanta: ideo non esset aliqua condemnatio vltra poenam, quam Deus infligebat. Secunda ratio est, quia istud iudicium erat distinctum à iudicio humano. Nam si contenderetur in iudicio humano, & probatur contra reum, infligeretur ei poena iuris humani, si quōd condemnaretur in eo, in quo puniretur. Et tamen cum quis duceretur ad iurandum coram altari Dei, causa deuoluebatur ad iudiciū Dei. Ideo super eadem causa non erat iam aliquid agendum humano iudicio, sed totum Deo relinquendum: quia alijs videretur esse confusio iudiciorum, & tamen cum Deus puniret falsē iurantem, explebat in eo totam poenam, quam volebat: ergo non erat ei imponēda alia poena ab homine, si quōd soluere mutuum, depositum, vel commodatum. Cum autem obijcitur, quōd licet Deus puniret falsē iurantem: tamen ad huc manebat damnum auctori factum, nisi restituere tur ei debitum. Dicendum, quōd ipse sibi imputare debebat hoc damnum, qui tali iudicio voluit experiri, per quod non poterat probari determinatē, quid sibi deberetur. Etiam non consueuisset reus condemnari in petitis, sed semper corporali poena. Et hoc videtur rationabilius quam q̄ finita ista poena Dei teneretur ad aliam poenam iudicalem.

Ad quid fuit introductum, vt fierent talia iuramenta.

Quest. XV.

QVAERITVR vterius, ad quid fuit introductum in veteri testamento, quōd fierent talia iuramenta coram altari, & Deus puniret in illis peccantes, quia sine ijs poterant plenē ventilari causæ per leges forales, quas Deus dederat, & per leges municipales, quas Iudæi introducerent, & per consuetudinem, quæ introduceretur inter eos, qui pro legibus habent deficientem iure scripto. Dicendum, quōd hic petuntur duo. Primum est quare iuramenta fiebant interdum inter litigantes. Secundum est, dato quōd fieri oporteret, cur fiebant in templo, & cum tali solennitate, & cur talis poena sequebatur falsē iuranti. Ad primum dicendum, quōd planum est iuramenta in Ecclesia esse tam in iudicijs quam extraiudicia inter contrahentes, vel de contractu iam inito contententes. Nam multi casus erant in iudicio, in quibus non poterat veritas sciri, nec erat copia aliqua probationum, & iuramento partis stabatur: sicut patet Exo. 22. de depositario, & depositore. Nam si quis deponeret pecuniam penes alium, & furto subtraheretur: ira tamē quōd non posset depositarius probare furtum, vel rapinam intercidisse, tenebatur iurare, quōd non extenderat manum suam ad rem illam, & tunc absoluebatur. Idem erat si alicui darentur in custodiam boues, vel asini, & similia. Nam eodem modo iurabatur. Multi quoque alij casus sunt, in quibus dubium contingit de iure, & etiam secundum iura humana deferretur iuramentum parti à parte, vel parti à iudice. Similiter quoque extra iudicium infra contrahentes, q̄ de contractu dubitatur, & de consensu communi aliter contrahentium iurabat: & sic dirimebatur contentio. Ad secundum dicendum, quōd fuit conueniens iuramenta fieri cum tali solennitate, vel quōd iurans falsum puniretur à Deo manifestē. Et istud conueniebat propter multa. Primum propter incredulitatem Iudæo-

Iudæorum. Nam erant valde duri ad credendum, & semper in omnibus signa petebant: vt patet prima ad Cor. primo, si Iudæi signa petunt, Græci autem sapientiam quaerunt. Et sic dicebat eis Christus: Generatio peruersa signum querit, & non dabitur ei signum nisi Ionæ Propheta. & quia quando probationes reducebantur ad sola iuramenta, non confidebat quis de constantia proximi sui, vt appareret manifesta veritas, conueniens erat, quōd Deus ostenderet punitionem suā super falsē iurantem. Sic enim erat in multis alijs, in quibus non credebant Iudæi sine manifesto signo. Nam si quis conciperet dubium, volebat de illo certificari auctoritate Dei. Idem erat in die propitiationis: quando vnus caper ferre debebat peccata totius populi super se: ita vt populus videretur liber ab illis, & quia si Deus non ostenderet, quem caprum volebat, non putaret Iudæi sibi esse ablata peccata: inebat Deus q̄ sortes ponerentur super duos hircos, & quōd vni exiret fors pro Domino, & alteri in caprum emisarium, & ille, cui eueniret fors, vt esset pro Domino, immolari. Cui autem eueniebat fors in caprum emissarium, mittebatur in desertum portans peccata omnium Israelitarum super caput suum: Leuit. 16. Et illæ sortes ponebantur, quia per istas sortes putabant se habere determinationem diuinam: quia Deus illas iubeat poni, quasi per illas voluntatem suam esset ostensurus: iuxta illud Prouerb. 16. f. Sortes in sinum mittuntur, sed à Domino temperantur. Secundum erat propter duritiam cordis Iudæorum. Nam si quis haberet causam cum alio, & non existente alia probatione reduceretur causa ad iuramentum, & ille iuraret falsum in præiudicium, si inde nulla puniatio sequeretur, doleret nimis ille in cuius damnum iuramentum falsē factum erat, & contenderet armis cum aduersario propter impatientiam cordis. Et ad tollendum scandala ista debuit permitti: vel potius assignari talis modus iurandi, in quo falsē iurans illico puniretur à Deo. Sic enim erat in libello repudij. Nam propter duritiam cordis Iudæorum permissus est: licet in se absolutē bonus non esset: Matth. 19. Sic etiam fuit de purgatione zelotypiæ: Num. 5. de qua infra dicitur. Tertia erat ad honorem Dei: nam Hebræi erant rudes, & non colebant Deum propter amorē bonitatis suæ, sed propter timorem. Vnde lex data est in timore, sicut dicit Apostolus ad Galat. 3. Lex pedagogis data est in timore. Et istud magis declarat ad Hebr. 12. vbi ponit differentiam legis nouæ, & veteris: sicut amoris, & timoris. Debuit ergo se Deus talem ostendere, vt eū Iudæi timerent. Istud autem erat si quando coram eo peccarent, puniret eos. Ideo dicebat, vt falsum iurantes in templo puniret: quia sic crederetur esse Deus verus, qui poterat punire delinquentes, & cognoscebat veritates occultas dans vnicique iuxta cor suum. Quartum erat ad honorem, & dignitatem magnam templi. Nam magna dignitas eius erat, si in eo delinquentes illico punirentur. Nam si in eo impunē quis peccare posset, non crederetur aliqua virtus diuina latere, vel esse in templo illo, & contemneretur, vel non multum appreciaretur. Cum autem peccantes punirentur, crederetur templum diuinæ virtutis esse: ideo hoc esset nimis honorabile. Istud autem Deus nimis curauit facere in omnibus vasis ministracionis suæ, vt crederetur virtus diuina in eis. Nam si quis videret arcam Domini nudam, vel vasa sacra, moriebatur illico, si non esset sacerdos: Num. 4. Etiam cum Bethsamita vidisset semel arcam Domini nudam, perierunt. Nam mortui sunt quinquaginta milia de eis: primo Regum 6. Et tunc habuerunt arcam, & Deum in magna veneratione, dicētes: quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti istius? Fecit etiā

tabernaculum, quod ante hoc fuerat valde terribile, & venerabile. Nam si quis immundus accederet, ad illud, moriebatur. Ideo Deus valde admonuit Israelitas, ne immundi existentes accederent ad sanctuarium: quia morerentur in sordibus suis: Leuit. 15. Et si quis accederet ad ministrandum in aliquo officio Leuitico, vel sacerdotali non pertinente ad eum, moriebatur. Laici si accederent ad officia Leuitarum moriebantur: Num. primo. Et laici, & Leuitæ si accederent ad officia sacerdotalia, moriebantur: Num. 3. & 18. Sic factum est, quando ducenti & quinquaginta viri proceres Synagogæ voluerunt vlturpare sacerdotium. Nam combusti sunt coram altari: Num. 16. Etiam Datan, & Abiron, & tota eorum familia, filij, & vxores, & pecora, vniuersaque substantia simul perierunt descendentes viui in infernum: quia terra aperuit os suum super eos, & deglutit ipsos, cum cōiurassent contra Moysen, & Aaron propter summū sacerdotium, eodem capit. Rex quoque Ozias cum voluisset offerre thymiam coram Domino, & non esset sacerdos, percussus est à Domino lepra in frōte. infra 26. & 4. Regum 15. Et non solum extranei accedentes ad ministraciones sibi non debitas moriebantur, sed etiam quando sacerdotes ministrarent in officijs suis, si essent immundi, vel errarent in aliquo, moriebantur: vt patet de Nadab & Abiu filijs Aaron, quos prima die ministracionis ignis egressus a domino combussit, quia errauerant ministrando cum apposuissent ignem alienum coram domino: Leuit. 10. Et sic sanctuarium domini, & omnes ministraciones eius in magna veneratione, & terrore extranei: sicut dixit Deus Israelitis Leuit. 26. Custodire Sabbatham meam, & pauete à sanctuario meo. Motium autem ad faciendum, quōd iurantes falsum in templo punirentur, fuit: quia cum esset contentio inter contrahentes super aliquo, & non posset alijs probari, deferretur sibi inuicem iuramenta, & qui deferret alteri cogeret eum iurare in templo, quasi quōd in reuerentiam templi, & Dei specialiter ibi existentis falsum non diceret. Et tunc si viderent Iudæi, quod aliqui falsum iurabant in templo, & tamen non puniebantur potius quam iurantes extra sanctuarium, putarent templum contemptibile, & nullius venerationis, sicut quemlibet alium locum prophanum. Deus autem volebat hoc tollere, ideo poenam ostendebat super quemlibet iurantem falsum in sanctuario. Istud etiam fuit motium Salomonis ad petendum hoc, quia sciebat, q̄ propter reuerentiam loci multi inducerent debitores suos ad iurandum ibi super debito: & si non infligeretur poena falsum iuranti, contemneretur locus, quem ipse fecerat magnis sumptibus, & laboribus, vt esset magnæ sanctificationis semper: ideo debuit puniri à Deo falsum iurans in templo.

An Iudæus inducens Hebræum ad iurandū in templo peccaret.

Quest. XVI.

QVAERITVR vterius, an Iudæus inducens, vel cogens Hebræum ad iurandum in templo, in quo poterat mori si falsum iuraret, peccaret. Aliquis dicit, quōd peccaret, quia inducebat alium ad occasionem periculi, ideo videbatur ac si ipse poneret eum in periculo, & sic peccaret. Item patet efficacius, quia non solum inferebat talis alteri occasionem periculi: imō etiam veram mortem ei inferebat, quia manifestum erat, quōd si quis ibi falsum iuraret, quōd Deus eum occideret, vel infligeret aliam poenam grauissimam, & tamen si quis sciebat aliquem obligatum sibi, & velle iurare in sanctuario, quōd nihil debebat,

bebat, sciebat, quod moriturus erat, & tamen volebat quod iuraret: ideo volebat, quod moreretur, & hoc peccatum erat. Respondendum, quod non erat peccatum, quod quis induceret alitrem, vel cogeret iurare in templo Salomonis in casu, in quo veritas aliter non poterat probari. Primum patet, quia Salomon petiit hoc à Deo ad honorem templi sui, & Deus concessit illud: ergo non erat illicitum illud experiri, quia non orauerat Salomon illud, nec concesserat Deus, nisi ad hoc, quod aliquando veniret in experientiam: ideo non peccaret, qui deduceret hoc in experientiam. Secundum patet, quod alia similia concedebantur in veteri testamento. Nam si quis conceperat spiritum zelotypiae contra uxorem suam, & tamen non potest probare ad hoc, quod ei infligatur pena adulterae, concedebat Deus experientiam in aquis amarissimis per maledictionem sacerdotalem, & si mulier peccauisset, in tumefcebat verus eius, & rumpebantur femora atque moriebatur. Si autem non peccasset, manebat immutis, & gignebat multos filios. Num. 5. Et tamen vir in hoc non peccabat, sed ipsa si peccabat, moriebatur. Si autem non peccauerat, manebat illa, & etiam vir suus, & suscipiebat de illo multam prolem. Ita qui compelleret alium iurare, licet ille moreretur, non peccaret. Sed dicit aliquis, quod ista est probatio insufficientis: quia licet Deus aliquid permittat, non propter hoc est licitum. Nam multa peccata nunc impunita deserit, & tamen non ob hoc peccatum erit aliquando licitum: etiam iura humana sic faciunt, quia permittit ius canonicum meretrices in ciuitate, & tamen meretrix peccat. Dicendum, quod non ita, quia ista differunt nimis, praecipuum, concessio, & permissio: nam praecipuum est, quod iubet, & istud obligat ad faciendum, vel ad cauendum: Concessio est cum aliquid non iubetur, & tamen conceditur nobis, quod liberè vtamur illo: non incidentes in culpam, nec in poenam, & istud est de rebus indifferentibus, vel de habentibus colorem alicuius mali, & tamen ex aliqua causa non sunt mala. Permissio est cum ius de re nihil loquitur vetando, nec iubendo: & licet fiat, & mala sit non puniet illam, sed sub silentio pertransibit, & hoc propter ineurabilitatem operis. In praecipui vsu est virtus, concessio non est virtus, nec vitium, in vsu permissio est semper peccatum: licet sit temporaliter impunitum. De praecipuo exempla sunt manifesta in tota scriptura: de concessione patet, vt quod Iudaeo viro accipienti captiuam mulierem in bello liceret accipere illam in vxore factis quibusdam caremoniis: Deut. 21. Et tamen istud non erat praecipuum, quia laudabilis erat nullam talem coniugem accipere, nec in concubinam: ne tamen acciperentur in concubinas, & esset deterius, Deus concessit eis, quod possent eas in coniuges accipere. Sed etiam erat de libello repudij: nam non erat sub praecipuo, sed sub concessione, & hoc vt Hebraei propter duritiam cordis non inclinarentur ad deteriora: Matth. 29. Sic etiam erat de viura, quam accipiebant Iudaei à conuersis ad Iudaismum: nam melius erat nullam accipere: & tamen propter duritiam cordis eorum concessum est, vt viuras à Gentilibus, & à conuersis de Gentilibus acciperent: Deut. 24. Non est tamen dicendum, quod in istis peccarent Iudaei, quia istud esset valde absurdum: nam tunc nulla differentia esset in concessis in lege, & non concessis: quia in vtriusque peccarent. Item sic non solum diceretur concessa, vel permissa in veteri testamento vsura contra alienigenas, sed etiam contra Hebraeos ex genere: sed in vtroque peccatum erat. Etiam non solum esset permissus libellus repudij, sed etiam adulterium, si in libello repudij peccatum erat dando illum, sicut fornicando, sive adulterando: & ista sunt absurda,

F Item tunc specialiter concessisset aliqua mala, s. libellum repudij, & vsuram: sed omnia mala dicerentur esse permissa, & omnia concederentur in lege: vel nullum concederetur, sed prohiberentur omnia, & tamen Deus concessit in lege ista, s. vsuram contra extraneos, & libellum repudij, ergo licet viderentur aliàs mala, tamen ex concessione legis ablata est culpa, quae aliàs poterat esse in eis, & in talibus propriè est concessio. Permissio est in illis, quae mala sunt, & nulla ratione excusantur, nec excusari possunt, & tamen Deus non puniet illa in lege, sicut est de meretricibus, & de multis alijs, quae mala sunt, & tamen lex non prohibet illa, nec puniet vtentes tali crimine. Ista distinctio procedit accipiendi propriè, & strictè permissioem. Accipitur tamen largè saepe concessio, & permissio pro eodem: sed non est rectè dictum, quia in concessione interuenit aliqua auctoritas, quae facit actum licitum, s. auctoritas concedentis. In permissione autem nullius auctoritas intercidit, sed solum negatur puniatio, vel prohibitio: quia nullus tale factum puniet, nec prohibet. Et tunc quando arguitur, quod licet Deus aliquid permittat non est licitum. Dicendum, quod verum est, quia permissa non efficiuntur licita: imò accipiendo propriè omnia permissa sunt illicita, & tamen concessa licita efficiuntur, licet aliàs fortè essent illicita. Sic autem dicitur hic, quod Deus non permisit istam iurationem in templo, nec libellum repudij, nec vsuram, nec experientiam circa zelotypiam: sed concessit, ideo sunt licita: sic etiam de iure humano dicendum est, quod multa conceduntur, quae aliàs essent illicita, & sunt licita. Alia autem nec conceduntur, nec negantur, sed subtrahuntur, & ista sunt permissa, sicut meretrices esse in ciuitate. Sed adhuc obijcietur, quod non erat licita ista iuratio, nec experientia zelotypiae, quia isti erant purgationis vulgaris modi, & tamè purgatio vulgaris prohibita est, sicut fit in ferro candenti, & in aqua calida, & nimis frigida: vt patet in Decretis 25. 5. cap. consuluit, & cap. menam, & cap. Monomachiam, & extra de purga. vulga. per totum. Dicendum, quod verum est, quod ista purgatio esset vulgaris, & in se aliquantulum erat illicita: Deus tamen concessit illam Israelitis ex causa, s. quia aliàs concepta suspitione contra vxores occiderent illas. Sic etiam Deus multa alia concessit ex causa in veteri testamento, s. vsuram contra Gentiles, & conuersos de Gentilitate, & libellum repudij, & similia, quae nobis Christus vetuit: sed inter Hebraeos propter infirmitatem populi illius adhuc rudis, & indocti, voluit Deus concedere, quod fierent haec. Item redundabat iste modus orandi in honorem Dei: quia Israelitae magis timebant Deum quam amabant, cum essent valde rudes, & carnales, & iuramenta fiunt in nomine Domini, cum quis iuraret vanum, vel falsè in nomine Domini coram altari suo, si non puniret Deus iurantem, putarent Hebraei rudes, quod ille Deus non sciebat iniuriam suam, vel si sciebat nesciebat illam vindicare, aut non poterat: vt ergo putarent eum scientem, & potentem decebat, quod Deus puniret falsè iurantes in templo suo. Item erat hoc ad honorem templi Dei: quia cum Israelitae viderent, quod in templo puniebantur falsè iurantes, & extra iurantes falsè non punirentur, crederent & manifestè viderent virtutem diuinam latere in loco, & venerarentur illum. Si autem iurantes ibi falsè non punirentur, non videretur excedere templum Domini ad alia loca in sanctitate, & sic contemneretur, sicut loca prophana. Item conueniebat hoc ad concordiam Hebraeorum inter se: nam erant Iudaei inter se valde increduli semper signa quaerentes, & non credebant proximis suis per simplicia iuramenta, quia suspicarentur illos falsà locutos. Dato autem tali

tali modo iurandi illico crederent: quia apparet veritas ex hoc. Nam si iurans falsum dixisset moriebatur, vel apparebat in eo aliqua pena manifesta. Si autem nulla pena apparet manifestum erat, quod verum loquebatur, & sic tollerentur multa litigia inter Hebraeos, quae aliàs efficerentur immortalia, & esset modus, vt inter se concordarentur. Ad primam rationem in contrarium in principio quaestionis, Dicendum, quod non erat Iudaeo illicitum alium Iudaeum cogere iurare in templo coram altari, & per hoc deducere ad occasionem periculi: Et hoc propter tria. Primum, quia licet per hoc deduceretur quis ad occasionem periculi: tamen intentio cogentis eum iurare non erat directè deducendi eum ad periculum: sed vt veritatem sciret, vel vt non pateretur damnum in commutato, mutuo, vel deposito. Si autem quis vellet quod alius iuraret solum, vt per hoc moreretur, non intendens inde consequi aliam vtilitatem peccabat, sicut desiderans occidere alium. Secundum erat, quia dato quod quis deduceret alium ad occasionem periculi non peccabat: quia ex culpa sua quis deducebatur, scilicet, quia nolebat verum fateri. Nam si verum iuraturus erat ille, qui compellebatur iurare, nihil periculi erat, & sic compellens eum iurare non inducebat ipsum ad aliquam occasionem. Si autem falsum iuraturus esset, incidebat in mortem, vel aliam poenam, & tamen hoc culpa sua fiebat, quia falsum iurare volendo, & non culpa inducentis eum, quia ille potius vellet, quod verum iuraret: vt sic ipse consequeretur, quod intendebat. Tertium erat, quia dato quod esset hic aliquid illicitum, aliquo modo tamen concessio Dei fecit licitum, quod aliàs esset illicitum. Ad secundam rationem dicendum, quod verum est, quod si quis sciret, quod alius volebat iurare falsum, & moreretur iurando, velle quod iuraret erat manifestè velle, quod iste moreretur, & tamen non est concedendum sic, quia cum manifestum esset, quod iurantes falsum coram altari, punirentur à Deo, nullus vellet sciret falsum iurare. Et dato, quod quis diceret se iuraturum, id quod falsum erat, tamen non erat certum, quod illud iuraret, sed magis verisimile est, quod mutaret propositum, & non iuraret, vel si iuraret, quod diceret verum: potissimum quia modus erat, quod iret quis ad iurandum coram altari de templo de dicenda veritate in causa, in qua interrogaretur, & postea poterat delibere quid responderet ad articulum, de quo quaereretur, & fortè tunc timore mortis responderet, quod verum erat, aut conueniret cum aduersario suo nihil respondendo sub praestito iuramento. Potest etiam dici, quod dato quod quis sciret certissimè, quod aduersarius suus falsum iuraturus esset, quod poterat eum compellere ad iurandum de desiderio consequendi ius suum, & in hoc non peccaret, quia lex istud permittebat, vel potius concedebat propter Iudaeorum imperfectionem.

An sit nobis licitum talia iuramenta facere.

Quest. XVII.

QVAERITVR vterius, an licitum sit nobis aliqua talia iuramenta petere, vel praestare, aut cogere aliquem ad praestandum qualia praestantur in templo Salomonis. Pro quo sciendum, quod sicut in templo Salomonis, si quis iuraret falsum coram altari, moriebatur vel infligebatur ei alia pena manifesta à Deo: ita sunt apud nos aliqua Ecclesiae, in quibus sunt corpora sanctorum, super quorum sepulchra si quis falsum iurauerit, manifestam punitionem sentit. Sic etiam sunt apud nos aliqui libri sacri Euan-

geliorum, super quos falsè iurans annum non excidit, vt communis opinio est. Aliquis dicit, quod illicitum sit compellere quemquam ad iurandum in talibus locis: eo quod illi, qui falsum iurant, moriuntur, & talis est purgatio vulgaris. In contrarium dicit pluri mi, quod licitum sit: quia Salomon obtinuit à Deo talem modum iurandi, vt patet hic in litera: & 3. Regum 8. Respondendum, quod quando quis purgat se de aliquo crimine, de quo est infamatus per iuramentum suum, licitum est, quod compellatur iurare super aliquod altare, vel super sepulchra Sanctorum, ad hoc quod maior reuerentia habeatur in iuramento: idem etiam quando iuramenta praestantur non ad purgationem, licitum est sic illa praestari ad satisfaciendum parti. Nam sicut iurantes compelluntur iurare super Sancta Dei Euangelia, vt propter reuerentiam eorum verum dicant, ita licet adhiberi omnes alias caeremonias, per quas tradantur cum maiori reuerentia iurare. Sic enim est, quod iurent in Ecclesia super altare, vel super sepulchra Sanctorum. Vnde Papa compulit quosdam iurare purgando se super sepulchrum beati Petri 2. quaest. 5. cap. menam. Quaedam Ecclesia alium compulit iurare super sepulchrum beati Apollinaris: vt patet ibidem, cap. quanto, & cap. quae de causa. Quod tamen aliquis iuret coram illo, vel super sepulchrum alicuius sancti, in quo creditur, quod falsum iurans morietur certissimè, vel à Deo manifestè punietur, illicitum est, quia pertinet ad purgationem vulgarem. Sed aliquis dicit, quod licitum sit praestari iuramenta super talia altaria, cum Papa compulserit quosdam iurare super corpus beati Petri, & super corpus beati Apollinaris. Dicendum, quod non est simile, quia ibi compulsi sunt ad iurandum super corpora illorum sanctorum ex reuerentia sola, & non credebantur morituri dato, quod falsum iurarent. Et hoc modo compelluntur homines iurare communiter super Euangelia ad reuerentiam ipsorum: & tamen non creditur, quod falsum iurantes puniantur certissimè cum contrarium expertum sit. Secus autem erit ibi, vbi creditur falsè iurantes certissimè puniendos à Deo, quia ibi est purgatio vulgaris. Sed aliquis dicit, quod non sit purgatio vulgaris, quia illa vocatur vulgaris, in qua non potest illam subiens euadere, nisi miraculum fiat, sicut apparet in ferro candenti, & aqua frigidissima, aut calidissima, quia tam nocentes quam innocentes leduntur ibi nisi miraculosè liberentur. Istud autem est propriè accipiendi purgationem vulgarem: quia largius sumendo, etiam monomachia, siue singulare certamen est purgatio, in qua nocens potest euadere sine miraculo. Hic autem non est sic, quia iurando non leduntur innocentes, sed solum periuri, ideo non erit vulgaris. Dicendum semper, quod purgatio ista vulgaris est, quia simile fiebat ad purgationem de adulterio in muliere suspecta, quae cum biberet aquas amarissimas, s. maledictas, si innocens erat, non nocebant ei aquae, & erant de se tales, quae ei nocere non poterant, nisi Deus ex miraculo faceret, quod nocerent. Si autem mulier rea esset, nocebant ei aquae rumpentes femur: Nam. 5. Ista tamen erat probatio vulgaris: vt patet 2. quaest. 5. cap. in libro Numerorum, & habetur ibi pro palea: nam in tota illa questione agitur de purgatione canonica, vel vulgari. Et ponitur iste, sed ad declarandum, quod esset illa purgatio vulgaris, quae fiebat per aquas amarissimas: & tamen omnino est si milis purgatio, quae fit super corpora sanctorum in casu dato, ergo est vulgaris. Pro quo sciendum, quod purgatio vulgaris habet tres gradus. Primus est quando sumitur talis modus probandi, in quo necesse est periclitari tam nocentem quam innocentem, nisi à Deo miraculosè liberentur, & ista est purgatio, quae fit

fit in ferro candenti, & aqua calidissima, & frigidissima, & ista est valde illicita inter alias: de hac 2. quæst. 5. cap. menam: & c. consiluit, & extra de purga. vulgari, cap. dilecti filij. Secundus gradus est, quando probatio est talis, per quam non potest cognosci quis reus, aut innocens sit. Et tamen est talis a qua potest tamen nocens, quam innocens, sine miraculo liberari: quia tamen non constat ex ea quis nocens, aut innocens sit, & insuper contingit interdum innocentes mori, & nocentes superare, reprobata est. Et sic est probatio per duellum, vel per similem modum pugnandi: sic patet 2. quæst. 5. cap. monomachiam, & extra de purga. vulg. cap. cum suscepi, & cap. significantibus, & ista licet sit mala, tamen non est tam mala sicut prima. Tertius gradus est in purgatione illa, per quam inuenitur delictum sufficienter, & tamen ad inueniendum illud tentatur Deus, vel saltem fit aliquid ad tentandum Deum, ut inueniatur delinquens, & sic est purgatio per aquas amarissimas: Num. 5. Nam ibi mulieres innocentes non poterant lædi. Etiam probatio erat manifeste probans, in qua nunquam erraretur, cum esset a Deo introducta. Aliquo modo tamen tentabatur Deus: quia volebant homines per huiusmodi purgationem cognoscere voluntatem Dei. Sic etiam in iuramentis in templo Salomonis, ut patet hic, quia sufficienter veritas manifestabatur per hoc iuramentum, cum esset iste modus introductus a Deo, & non poterat in eo periclitari, nisi nocens, & etiam erat ista probatio talis, quæ secundum se non poterat malum inferre, nisi Deus vellet supernaturaliter nocere. Sic etiam est in iurantibus super altaria, vel corpora sanctorum super quæ falsè iurantes creduntur a Deo certissime puniendi, quia in ijs attenditur quid Deus facere velit de illis. Ecclesia tamen vetuit omnem purgationem in qua tentatur Deus: ut patet extra de purg. vulg. cap. dilecti filij: ideo non sunt aliqua istarum toleranda, & non solum ista, sed etiam alia minores, in quibus Deus minus tentari videtur non permittitur, sicut antiquitus constitutum erat: quia si in monasterijs furta fierent, omnes fratres communicarent: & quando abbas daret eius Eucharistiam diceret, corpus Domini sit tibi ad probandum hodie, ut patet in Decretis 2. quæst. 5. cap. saepe contingit. sed ipsa purgatio, licet olim ab Ecclesia introducta esset, postea auctoritate Ecclesiæ reprobata est, ut dicit ibidem glossa. Et patet hoc, quia homini suspecto nunquam danda est Eucharistia, quanto magis non debet dari ad inuestigandam veritatem suspicionis: ut patet de consecra. distinct. 2. cap. tribus. Dicendum ergo, quod illicitum est, quod quis compellat alium ad iurandum super altaria, vel sepulchra sanctorum, vel libros sacros, vel quod quis subeat talem purgationem, licet sibi offeratur. Nam peccabit, qui sponte subierit talem purgationem sibi oblatam: non quidem quod illicitum sit reo, sic iurare: sed ut non consentiat malitiae petentis talem purgationem. Isti modi purgationis vulgaris, & alij qualescunque sint in tantum sunt reprobati, quod sententia lata prætextu talium probationum non tenet, sed restituitur læsus: extra de purg. vulg. cap. significantibus. Dicendum ergo generaliter, quod omnes illæ probationes, quæ vel incertæ sunt, vel periculosæ, vel expectant aliquid a Deo pertinent ad purgationem vulgarem: quia Deus tentatur in talibus. Et licet Deus dederit quibusdam sanctis suis ad singularem honorem, quod iurantes in Ecclesijs eorum, vel in altaribus, vel super sepulchra ipsorum falsè habeant aliquam punitionem: homines tamen non debent subire experimenta diuinæ virtutis. Cum autem objicitur, quod Salomon imperavit istud a Deo: ergo non est illicitum. Dicen-

dam, quod imperatum fuit ad dicitur cordis factorem, qui in omnibus volebant miracula, & tunc conueniens fuit, sicut multa alia fuerunt concessa. Nobis tamen nihil illicitum conceditur in nouo testamento, nec cõcedit Ecclesia in suis Decretis: ideo omnia talia aboleri debent.

Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuersi egerint penitentiam, & obsecrauerint nomen tuum, & fuerint deprecati te in loco isto, tu exaudies de cælo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reducere eos in terram, quam dedisti eis, & patribus eorum. Si clauso cælo pluuia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto, & conuersi nomini tuo, & conuersi a peccatis suis, cum eos afflixeris, exaudi de cælo Domine, & dimitte peccata seruis tuis, & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur, & da pluuiam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum. Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & brucus, & hostes vastitatis regionibus portas obsederint ciuitatis, & infirmitas præferit: si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatum, cognoscens plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies de cælo, & de sublimi scilicet habitaculo tuo, et propitiare, & redde unicuique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo. Tu enim solus nosti corda filiorum hominum, ut timeant te, & ambulent in vijs tuis cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, & adorauerit in loco isto: tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: ut sciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel: & cognoscant, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam ædificauit.

Si superatus. Hic ponitur secunda petitio pluralis, scilicet de hostilitate. Et dicitur: si superatus fuerit populus tuus Israel. Casus est, quod Israelita peccarent contra dominum, & Deus iratus traderet eos in manus hostium, s. quod mitteret hostes in terram Israel, & pugnarent contra Israelitas, & ipsi fugerent a facie eorum, caperentque hostes aliquam terram de manu Israelitarum, tunc si orarent in templo, quod Deus confortaret eos contra hostes, & faceret, quod recterarent terram quam perdiderant. Et dicitur si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis. Præsupponitur, quod isti inimici Israelitarum venirent in terram Israel ad pugnandum, & non valerent ibi Israelitæ resistere eis, sed fugerent. Peccabunt enim tibi. Istud est cõfirmatiuum, vel reddituum causæ superioris dicti: si diceret aliquis, quomodo hostes venient contra Israelitas, cum Deus illos specialiter custodiat. Respondetur, quod peccarent Israelitæ, & ex hoc euenirent eis mala, & dixit hic Salomon, peccabunt, non tanquam Propheta futura prædicens, sed considerans conditionem humanam, quia difficile est, quod sit, aliquis homo, qui non peccet, sicut dicitur infra: Nec enim est homo, qui non peccet. & si hoc in quolibet homine est, potissimè erit in vno populo. Nam difficilius est non peccare populum, quam non peccare vnum hominem, quia in populo multi sunt, & difficile est quemlibet tenere ne peccet. Et conuersi egerint penitentiam. Scilicet postquam ab hostibus fuerint separati, si cognouerint, quod Deus illos tradidit in manus hostium propter peccata sua, & doluerint de illis, & tunc conuersi fuerint ad dominum petentes misericordiam, & auxilium. Et obsecrauerint nomen tuum. Obsecrare est per inuocationem alicuius medi orare, sicut cum dicitur: oro per Passionem tuam domine Iesu, & per Resurrectionem tuam, & per Ascensionem tuam, miserere mihi peccatori: & ita Hebrei implorabant misericordiam diuinam per merita Abraham, Isaac, & Jacob, & per pacta, quæ cum eis iniuit, & istud erat obsecrare. Et fuerint deprecati in loco isto. Scilicet, quando fugati fuerint ab hostibus, venerint ad locum templi, & ibi orauerint ad te: sic faciebant quando pugnabant vndecim tribus Israel contra vnam, scilicet contra Benjamin: nam veniebant qualibet vice ad tabernaculum domini in Silo, & ibi orabant, & petebant an rursus in bellum ascendere deberent, & Deus respondebat eis quousque dixit, quod ascenderent, & traderet in manus eorum filios Benjamin: Iudic. 20. capitu. Tu exaudi de cælo. Fingitur Deus esse in cælo tanquam rex venerandus sedens in folio excellenti, & inde audiens, & videns gemitus nostros, illis pronidens, & dicitur hoc: quia cælum est pars excellentior orbis, & cum Deus in orbe sit dignius, & honestius collocari videbitur in cælo quam alibi: Etiam quia Deus specialiter in cælo est: nam ibi glorificat spiritus beatorum visione sua, & se eis manifestat. In alia autem parte orbis hoc non facit: proprius ergo ibi quam alibi est. Et propitiare peccato populi tui. Id est miserere populo tuo peccanti, & est Hypallage: nam peccato non debetur misericordia cum illud non sit, nec susceptiuum sit, nec egeat misericordia: sed homo peccans eget misericordia. Et dicitur propitiare peccato populi tui, id est miserere populo tuo, ne propter peccatum illud est deleas. Et reducere eos in terram, quam dedisti patribus eorum. Scilicet, aliqui eorum ducti erant captiui, qui capti erant in bello, & alij manentes orant in templo pro se, & pro ijs, qui capti sunt ab hostibus, & ducti in terram alienam, ut reducantur in terram suam. Aliter potest intelligi, quod Israelitæ superati erant ab hostibus, & non ducti fuerant captiui, sed perdiderant aliqua loca terræ suæ,

quæ iam occupauerant hostes, & confugerant ad alias vrbes, & ad locum templi, & ibi orant, quod reducantur in terram, quam Deus dedit patribus eorum, scilicet in loca, in quibus prius habitabant ex cælis inde hostibus. Si clauso cælo. Hic ponitur tertia petitio de defectu pluuiarum, & temporum siccitate. Casus est, quod Israelitæ peccarent contra dominum, sicut afflicti erant, & Deus iratus subtraheret pluuiam, & terra periret siccitate, & tunc venirent Israelitæ ad orandum in templo pro pluuiâ, quod Deus exaudiret eos dando pluuiam: Ponitur ista poena, & remedium orationis: quia terra Chanaan, in qua habitabant Iudæi erat terra sicca, & egens pluuiâ de cælo. Nam fuerant Israelitæ prius in terra Aegypti, in qua ad terræ nascentia non opus est pluuiâ, sed Nilus diffusus per planitiem terræ Aegypti terram inebriat, & fecundat, & germinare facit. Terra autem Chanaan non est sic plana, ut per illam possit derivari aqua fluminum ad fecundandam eam, ideo eget pluuiâ de cælo: Sic patet Deut. 11. Terra, ad quam egredieris possidendam, non est sicut terra Aegypti, de qua exiisti, in qua iacto semine in hortorum more aquæ ducuntur irriguæ: sed montuosa est, & campestris de cælo expectans pluuiam, quam Dominus Deus tuus semper immisit, & oculi illius in ea sunt a principio anni usque ad finem eius. Et dicitur. Si clauso cælo pluuiâ non fluxerit. Est metaphora tracta ex modo intelligendi vulgari: putant enim vulgares, quod aquæ pluuiæ sint intra cælum, & teneantur ibi dum clausum est, & cum aperitur fluunt, & sic putant, quod quando cuncte pluuit cælum aperitur. Istum modum loquendi vulgarem sequitur scriptura, ut patet Gene. septimo, cum ageretur de diluuiio, quod fuit ex abundantia pluuiarum, dicitur: rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli aperte sunt: quasi quod in cælo esset tora illa multitudo aquarum, quæ fluxit in diluuiio, quia tamen cataractæ cæli clausæ erant prius, non fluebat. Cum autem Deus aperuit cataractas cæli fluxit pluuiâ immensa. Sic accipitur Deutero. vigesimo octauo, scilicet, aperiat Dominus thesaurum suum optimum cælum, ut pluuiam tribuat terræ tuæ tempore suo. & ibi è conuerso ponitur, quod clauditur terræ cælum propter peccata, ut inde non fluant pluuiæ. Non est tamen sic secundum veritatem: quia in cælo nulla pluuiâ est: nam pluuiâ est ens methæoricum de natura elementalî, & tamen corpora celestia sunt de quinta essentia, quæ nullo modo est in ista essentia elementorum, quia aliâs fieret alteratio, generatio, & corruptio in corporibus celestibus, quod falsum est: Etiam videretur contra naturam, quod cum corpora celestia sint supra omnem leuitatem elementalem, quod aliqua natura elementalis grauis esset supra cælum, non posset cælum aperiri, & claudi, & aliquando fluere pluuiâ, & aliquando non: quia cælum non suscipit scissionem, nec corruptionem, nec aperiitionem, nec alias peregrinas impressiones. Nec obstat, quod dicantur aquæ esse super cælum, quia non sunt veræ aquæ super cælum, sed est substantia celestis, quæ est velut aqua gelida, & vocatur cælum cristallinum: de quo magis declarabitur Dani. 3. in cantico Angelorum: sed pluuiâ secundum veritatem in aere gignitur: quia est ens methæoricum causatum ex vaporibus eleuatis de terra calore solis, & cum in regione aeris condensantur, quia ipsi natura sua humidî sunt, efficiuntur pluuiâ, & pondere suo fluunt, & sic fiunt pluuiâ, quia tamen vulgares Hebrei putabant cælum esse totum, quod est super nos, vocabant etiam regio.

regionem aeris coelum, & sic dicitur Psal. octauo. Volucres coeli, & pisces maris: sic etiam Christus accepit Matth. decimotertio, scilicet. Aues coeli comederunt illud, id est aues acreis, quia aues non volant per celum, sed per aerem: & ideo patabant, quod in caelo pluuia esset, & quando aer erat siccus, & quasi durus, & indispotus ad generationem, & fluxum pluuiarum, dicebant celum esse clausum, & cum erat aer mollis, humidus, & dispositus ad generationem, & fluxum pluuiarum dicebatur aperiri coelum, & influere pluuia. Et quia quando aer est desiccatus, & quasi durus, nunquam pluit, dicit scriptura coelum esse durum, & ferreum, quando non pluit: vt patet Deuteronomio vigesimo octauo, scilicet: Sit coelum, quod supra te est aeneum, & terra quam calcas ferrea: det dominus imbrem terrae tuae puluerem, & de caelo descendat super te cinis donec conteraris: & sic dicit scriptura clausum esse coelum, quando est tempus magnae siccitatis, ita vt nulla pluuia fluat. *Propter peccato populi.* Considerandum circa istud, quod Salomon orat hic pro pluuia, pro bona habitudine terrae nascentium. Sunt autem terrae nascentia ex duobus, scilicet ex humore terram fecundante, & ingrassante, & ex calore digerente: pro calore autem nunquam oratur, quia cum calor cauletur principaliter ex motu solis super terram, & sol tenet motum suum vniuersimodum omni tempore, non deficit calor nisi per accidens: ideo licet calor digerens sit causa praecipua terrae nascentium, nunquam oratur pro illo. Aqua autem pluuialis interdum est multa, ita vt omnia alluione pereant. Interdum autem est nulla, ita vt omnia marcescant: ideo pro hac principaliter oratur. Ista autem solet tolli propter peccata populi. Nam licet naturaliter eueniat defectus pluuiarum: ista tamen dispositione diuina eueniunt propter peccata nostra: & ipsa corpora coelestia sunt instrumenta diuiniae iustitiae contra nos: iuxta illud Sapient. 5. Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Et impossibile est ordine naturali, vel per quemcunque alium ordinem aliqua mala, vel incommoda nobis euenire: quin illa propter peccata nostra eueniant, & a Deo iudicata sint: alioquin esset aliquid, quod non caderet sub prouidentia Dei: vt ait Boetius quarto de Consolatione, profa 6. Ideo Deus in poenam peccatorum tollit pluuias: Deuteronomio vndecimo, scilicet. Cauete, ne recedatis a domino, iratusque claudat celum, & pluuiae non descendant: & Deuteronomio vigesimo octauo: dicitur: Sit coelum, quod supra te est aeneum: & terra, quam calcas ferrea: det Deus imbrem terrae tuae puluerem, & de caelo descendat cinis, donec conteraris. Et non solum Deus propter peccata solet auferre pluuias, sed etiam omnino flumina auferit, & reddit terram saluginosam: ita vt non habitetur: Psal. 106. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, terram fructiferam in saluginem a malitia habitantium in ea. *Et deprecati fuerunt te in loco isto.* Scilicet orando, quod des eis pluuias: *Et confessi.* Confessio est laus diuina, vel est confessio peccatorum: & istud erat, quod quando Israelitae propter peccata sua priuarentur pluuia, dicerent, quod Deus fuerat iustus auferendo eis pluuiam, quia ipsi facerent multa enormia, pro quo hoc merebantur: & in hoc erat confessio, id est laus Dei, scilicet, quia laudabant Deum, dicentes, quod iuste puniisset eos. Etiam erat confessio, siue manifestatio peccati, quia dicebant se peccasse, & ideo euenisse sibi ista mala: istum modum orandi pro peccatis tenebant omnes sancti antiqui, vt patet Daniel septimo, cum orabat pro populo, dicens: Tibi domine iustitia, nobis autem consilio faciei: id est tu domine iuste fecisti punien-

do nos, & nobis est confusio faciei, id est verecundia: quia tot peccata egimus, per quae malum hoc promeruimus, quod et tribescimus illa confiteri. *Et conuersi a peccatis suis cum eos afflixeris.* Id est si conuersi fuerint a peccatis suis agentes poenitentiam de eis, cum afflixeris eos: quasi dicat, si in ista afflictione positi conuersi fuerint cessantes a peccatis suis, exaudi eos: nam si non cessarent a peccatis suis, etiam si essent constituti in magnis periculis, non erat rectum, quod Deus exaudiret eos, nec orabat Salomon, quod sic existentes exaudirentur. Et dixit hoc Salomon, quia iste erat modus Dei, scilicet, quod si Israelitae peccarent contra eum, affligebat eos: & si non conuerterentur inducebat aliam maiorem afflictionem, & sic per ordinem, & postea cum conuerterentur ad dominum, etiam si essent in vltima poenarum, Deus miserabatur eorum: vt colligitur Leuit. vigesimo sexto capitulo: vbi ponitur ordo puniendi, quem Deus haberet contra Iudaeos, quando peccarent, scilicet, quod si non conuerterentur semper punitiones eorum auget, & cum ponitur vltima poenarum, quae erat, quod ducerentur in terram hostilem subditur: peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet: quod si de iis aliqui remanserint, tabescunt in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, & propter peccata sua, & patrum suorum affligentur donec confiteantur iniquitates suas: & malorum suorum recordentur, quibus praeparati sunt in me, & tunc Deus reducebat Israelitas in terram suam expleta poena peccatorum suorum: sic patet Deuteronomio trigesimo, scilicet: Miserebitur tui, & rursum congregabit te de cunctis populis ad quos te prius disperisit: si ad cardines caeli fueris dissipatus, inde detrahet te dominus Deus tuus, & assumet, & introducet in terram quam possederunt patres tui. *Exaudi de caelo domine.* Quia Deus fingitur esse in caelo, vt habitans, petitur, quod inde exaudiat. *Et dimitte peccata senioris tui, & populo tuo Israel.* Scilicet, parce illis ne ultra illos punias propter peccata illa, propter quae pluuias abstuleras, sed incipe dare pluuias populo tuo. *Et doce eos viam bonam, per quam ingrediantur.* Scilicet, Israelitae inciderant in defectum pluuiarum, quia ambulabant in via mala recedentes a praecipis tuis, sed nunc da eis cor deuotum, vt conuertantur ad te, & sequantur praecipia tua. Et istud est docere eos viam bonam, scilicet, ne postquam conuersi fuerint ad dominum, & Deus dederit eis pluuias, redeant ad alias peiores iniquitates, propter quae Deus maiores penas inferat: nam incipientibus iniquitatibus Deus auferrebat pluuias: si autem peccata crescerent, reddet Deus terram inhabitabilem per siccitatem: vt patet Psal. 106. scilicet: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim: terram fructiferam in saluginem a malitia habitantium in ea. *Et da pluuiam terrae.* Scilicet, ne terra pereat propter iniquitates habitatorum, quam dedisti populo tuo ad possidendum. Scilicet, etiam si tu non dares pluuiam terrae propter merita habitatorum eius, saltem deberes dare pluuiam propter terram: quia tu dedisti terram istam habitandam patribus istorum: & ob hoc debes curare ne terra pereat. *Fames si orta.* Ista est quarta petitio de bruceo, arugine, & locusta terrae nascentia vastante, & est calus, quod si propter peccata Israelitarum Deus mitteret super eos brucum, locustam, aruginem, & insuper hostes, & sic vastaret terra, si quis de populo oraret in templo, quod auferret ista plaga, quod Deus illam auferret: & dicitur. *Fames si orta fuerit in terra.* Ponuntur hic diuersa mala, quae possent accidere Israelitis, & ponitur primo fames non determinando aliquem modum cause eius: sed intelligitur, quod ex quaque

causa eueniret Deus auferret illa. Erat n. fames a tur praecedentibus, quantum ad aliquid, quia sicut per cruginem, brucum, & locustam destruntur terrae nascentia, ita per hostium incursum: ipsi n. plus vastant quam omnia alia nocumenta: ideo dicitur hic, & hostes vastatis regionibus portas obsederunt. s. portas urbium. Quia iste erat processus hostium, vt primo destrueret terrae nascentia, ne obsessi pro sequenti anno ibi spem victualium haberent: deinde obsidebant vrbes, vt bello, & fame per diuturnam obsidionem ad deditonem obsessos cogere. Et ponitur istud inter alia mala, quia per orationem factam in templo liberabantur Israelitae ab omnibus malis, & plagis, vt patet ex litera sequenti, scilicet. *Omnisque plaga, & infirmitas praecesserit.* Ponitur hic clausula generalis, scilicet non solum liberaretur Israelitae a malis supra positus per orationem factam in templo. Et ponitur plaga, & infirmitas: quia plaga est malum ab extrinseco veniens: infirmitas est malum proueniens ab intrinseco: & vocantur plaga omnia mala a Deo exterius inflictata: vt pestis, & quaecunque alia: infirmitas vocatur malum naturaliter eueniens ab intrinseco, sicut quaecunque agnitudines. *Siquis de populo tuo Israel fuerit deprecatus.* Scilicet, quicumque deprecatus fuerit, exaudiatur pro seipso, si in recto corde deprecatur: & ponuntur alia mala. 3. Reg. 8. scilicet deuoratio, & increpatio. Vocatur deuoratio malum quod infligitur a bestiis, et quibuscunque in terra nascentibus quando illa deuorant, & deuastant. Increpatio pena est quaecunque: & est modus loquendi frequentatus in scriptura, vt pat. Psal. 105. f. & non permisi quemquam nocere eis: & increpuit pro eis reges, id est puniuit: sic et dicitur quod increpuit Deus mare rubrum, id est puniuit illud, vel percussit. Alio modo vocatur increpatio quaedam pena, quae est a Deo nobis inflicta, & est in sola aia nostra. s. qn duplicet nobis de operibus nostris: & hoc non est praecipue quasi illa male se habeant: sed quia Deus vult, qd angustiemur in nobis: & immittit nobis istam displicentiam: Sic patet Deu. 28. scilicet: Mittat dñs increpationem in oia opera tua, donec conterat te, & perdat velociter. *Cognoscens plagam, & infirmitatem suam.* Scilicet cognoscens, qd illa plaga vel infirmitas a Deo erat, vel cognoscens plagam illam et infirmitatem euenisse propter peccata sua: nam non potest accipi cognitio alter pro sola cognitione: quia tunc necesse esset, quod omnes de Israel cognoscerent plagas suas nisi essent amentes: sed dicitur hoc, quia licet aliqui scirent se plagatos, et infirmos, si non cognoscerent propter peccata sua euenisse haec, et a Deo fuisse inflicta, non exaudiret Deus illos, quia Deus non exaudit nisi ad se conuersos, sicut supra dicebatur: si deprecati fuerint in loco isto, et confessi nomini tuo, & conuersi a peccatis suis. *Expandit manus suas in domo hac.* Scilicet, expandit manus orando pro plaga, et infirmitate, vt sanetur, quia iste est modus orandi per eleuationem, vel expansionem manuum. *Tu exaudi de caelo.* Scilicet, quia Deus in caelo specialiter est, unde exaudire dicitur specialiter cum ibi specialiter sit. *De sublimi, scilicet habitaculo tuo.* Expositio est, scilicet, quod coelum est habitaculum Dei sublimis, quia supernos est, et licet ibi sublimis sit iustis nos exaudiet. *Et propitiare.* Id est miserere deprecanti. *Et redde vnicuique secundum vias suas.* Id est bonis bona, et malis mala. *Quas nostri cum habere in corde suo.* Scilicet, in corde est vera bonitas, et vera malitia. Ea autem, quae foris sunt, magis sunt signa bonitatis, et malitiae interioris, quam sint vera malitia, et bonitas: et quia Deus cognoscit cor, potest dare vnicuique iuxta cor suum, non considerando quod exterius appareret, quia possunt exteriora esse falsa signa: et non est intelligendum, quod Salomon ore, qd malis dentur

malis & bonis bona, quia hoc Deus etiā a nullo oratus faciet, sed intelligitur de illis, qui cognouerūt propter peccata sua iustificati fuisse eis mala a Deo: quia isti iam boni effecti sunt, quod Deus eis miseretur: mali vero sūt, qui a Deo puniti indurantur, & nolunt ad Deum conuerti, quia isti mala danda sunt: non enim est orandū pro talibus, qui nolunt conuerti quod Deo miserat eis: quia non sunt dispositi ad suscipiendum misericordiā. *Tu enim solus nosti corda hominum.* Est declaratiūm precedentis dicti. scilicet quod Deus redderet vnicuique iuxta opera sua, & iuxta cor suū. Aliquis autē quæreretur quomodo hoc fieri posset. Respondetur quod facilius, quia Deus scit solus corda hominum. *ut timeant te.* Iste fructus erat ex punitiōe Dei super malos, et ex premio iustorum, quia cū quilibet videret, quod Deus retribuebat ei sicut merita cordis sui, videret, quod Deus cognoscit cor eius: & sic timeret eū valde. scilicet quia non solū cognoscebat, quæ foris erant, & puniebat pro illis, sed etiā puniebat pro illis, quæ erant in corde illa puniens: & dicitur hic de corde, quia vera bonitas, & vera malitia premio, & pena digna sunt: ista autem in solo corde sunt: nā aliqui sunt verē mali, qui foris ostendūt se religiosos nimis, iuxta illud Salomonis: Est qui nequit se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Et illud Matt. 7. scilicet: Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autē sunt lupi rapaces. Ideo Christus omnia bona, & mala in corde esse dixit iniquus, quod id, quod per os intrat non coninquinat aīam: sed id quod exit per os: Matt. 15. Et ob hoc Deus, qui est iudex certus non iudicat per exteriora, sed solum per cor: ut patet 1. Re. 16. Nec enim iuxta intuitum hominis ego iudico: Homo enim videt ea, quæ extra apparent: Deus autē intuetur cor: ita etiā si homines possent cognoscere plene corda aliorum, nō iudicarent per exteriora, sed ex corde: quia tñ nō cognoscit corda, iudicat per exteriora, sicut sunt argumēta interiorum, iuxta illud primo Perihermenias. Sunt ea quæ sunt in voce, eorum, quæ sunt in anima passionū notæ. Et ob hoc inducunt hoīes testes in iudiciis suis, & alias probationes, quia non corda cognoscunt, quæ si cognoscerent, nec testibus, nec aliis probationibus vterentur: nam non est deueniēdum ad probationes peregrinas, & exordinarias, & debiles, quā posunt probationes necessariæ haberi: sicut non est standum præsumptioni probabilī, quā posunt testes de visu haberi. Defectus tñ cognitionis huius facit, quod nos vtemur multis generibus probationum. Et istud est quare Deus in iudicio suo non vtitur testibus. scilicet quia testes sunt minor probatio quām cognitio cordis. Nam testes possunt deierare vel errare in dictis, vel quomodo docunq̄ peruerti. Cognitio autem, quæ fit per cor, nō potest peruerti. Ideo illa sola Deus vtitur. 1. Reg. 16. Nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt, quæ extra apparent, Deus autem intuetur cor. *Cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terre, quam dedisti patribus nostris.* Dicitur hoc ad signandum esse tempus. scilicet quod omni tempore timerent Israelitæ dominum videntes, quod iudicabat ex corde potius quā ex opere exteriori. Et dicitur cunctis diebus &c. nō ad intelligendum, quod solum timerent Deum quā manerent in terra Chanaan, quam Deus dederat eis, quæ etiā si essent extra terram illā timerent dñm, & forte ibi timerent eum magis quā in terra sua: nam Israelitæ semper erant in terra sua, nisi cū peccarent quia nunc dñm venientes ad extremum malorum: quia nunc non sufficientibus penis, quas Deus infligebat eis in terra sua, tradebat eos in manus hostium, & ducebantur captiui extra terram suam. Leu. 26. Et cū nō quærentur manentes in terra sua, quærebantur manentes in terra aliena, & tunc Deus miseretur eorū,

& reducere eos in terram suam. eo. ca. & Den. 3. Ideo vbi cūque essent, timerent dominum videntes, quod iudicabat sicut in cor: sed dicitur hoc ad signandum omne tempus, quasi præsupponatur, quod mansuri erant Israelitæ in terra illa omni tempore, quo viuerent, & dī, quam dedisti patribus eorum: quia terra Chanaā, non data fuerat Iudæis, qui nunc erant in ea, sed patribus eorum. scilicet primis, qui sub Iosue ceperunt possidere terram illam. *Externum quoque.* Ista est petio quinta, quæ oratur pro aduenis, & Gentilibus. Casus est, quod templum Salomonis edificaretur famosus in toto orbe: & sic non solum Iudæi, sed etiam Gentiles venirent ad orandum in illo. Rogat autem Salomon, ut Deus et exaudiat eorum orationes, quas in hoc templo fuderint: ut sic magis nomen eius magnificetur. Et dicitur. *Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel.* Id est etiam exaudi extraneum orantem in templo isto. Vocatur extranei, qui non erant de genere Israelitarum: & erant non erant conuersi ad Iudaismum: nam conuersi de Gentilitate ad Iudaismum, computabantur de populo Israel, sicut quantum ad omnia legalia: quia iam illi tenebantur obseruare totam legem sicut Iudæi: ex genere, ex quo semel circumcisi erant: sicut nunc postquam aliquis Iudæus baptizatur, tantum obligatur ad totam legem noui testamenti, sicut Christianus natus de genere Christianorum: & patet etiam hoc, quia dicitur hic, si veniret de terra longinqua: & tñ conuersi ad Iudaismum non veniebant de terra longinqua ad orandum, quia postquam conuersi erant ad Iudaismum morabantur in terra Israel inter Iudæos. *Si veniret de terra longinqua.* Totam terram Gentiliū vocat terra longinqua respectu templi Salomonis, eo quod erat templū extra terram Gentiliū. Est tñ verum, quod maior deuotio videbatur illorum, qui veniebant de terra magis longinqua, & iustus erat illos quā ceteros exaudiri, quia sic commendauit Christus reginam Saba, quia venit a finibus terræ audire sapientiā Salomonis: Mat. 12. *Propter nomē tuum magnum.* Id est propter magnam famam tuam: nam erat fama in multis partibus orbis, quod Deus Israel erat potentior aliis diis, ideo multi de omnibus regionibus veniebant ad orandum in templo Dei. *Et propter manum tuam robustam, & brachium tuum extensum.* Repetitur eadem sententia ad magis declarandum, quia dicebatur propter nomen Dei magnum, id est propter famam eius, & erat ista fama de potentia Dei magna, & ista signatur per manum robustam, & brachium extensum. Deus autem nihil tale habet, cū non sit animal: sed ponitur ad intelligendum potētiā suam. Nam Deus tantæ potētiæ erat, quod quidquid volebat faciebat, iuxta illud Psal. 148. *Quonia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Ista potentia signatur per manū robustam, & brachium extensum, quia in nobis organum operatiuū est manus & brachium: manus quidem tanquam opus tangens, & dirigens: brachium autem tanquam manū mouens, quia per brachiū derivatur virtus i manū: & potissime cōuenit hoc operationi bellicæ: quæ fit per manū robustam, & brachium extensū. Deus autē fingitur tanquā vir puglator: ut patet Exo. 15. dñs quasi vir puglator: idē sepe de eo dī quod habet manū robustā & brachiū excelsum. *Et adorauerit in loco isto.* Scilicet, orando & adorando te tanquā Deum. *Tu exaudies de celo.* Scilicet, non solum exaudias orōnes Iudæorū, sed etiam istorū Gētiliū. Quō autem possent exaudiri orationes istorum, qui erant in peccato mortali, declarabit infra in quadam quōne. *Firmissimo habitaculo tuo.* Vocat celū habitaculum Dei, quia ibi specialiter hitat cū sit locus spiritū beatorū, & vocat firmissimū, quia nō potest dissolui, nec tpe petire, sicut humana domus: licet dissoluantur. Vel vocat firmissimū, i. fortissimū, scilicet quia nullus hostis

hostis illuc peruenire valet propter suam celsitudinē. *Et facies cunctas, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus.* Scilicet, omnia iusta, quæ petierit: nam non orabat Salomon, quod exaudirentur orationes iniuste Gētiliū, vel Iudæorū, quia sciebat, quod Deus nunquam exaudiret illas. Si n. Deus peccatores non exaudit: Ioan. 9. a fortiori orationes iniuste non exaudiret. Nā oratio peccatoris interdū est iusta, vel saltē potest esse iusta. *Oratio autē iniusta nunquā potest esse iusta, ergo minus exaudietur oratio iniusta quā homo iniustus orans:* & tñ iniustus orans non exauditur, ergo nec iniusta petitio: sed de hoc magis dicitur infra in quadam quæstione. *Et faciant omnes populi terrarum nomen tuum.* Scilicet, vtile erit, quod exaudias orationes et Gētiliū, quia per hoc cognoscerent omnes populi terrarum nomen Dei. Si n. Gentiles orantes in templo exaudirentur in suis orationibus, cū rediret in terram suam, denunciareretur illud aliis, & quilibet existens in aliqua angustia, vel desiderans aliquid cōsequi a Deo, recurreret ad templum dñi, sicut ad medicum ægrotus: & sic necesse erat, quod cognosceretur in toto orbe Deus Israel, & istud erat vtile, & valde pertinens ad honorem Dei, quia sic multi de Gentilitate cōuerterentur ad dñm. *Et timeant te sicut populus Israel.* Si enim Gentiles exaudirentur in templo, & viderent, quod Deus Israel implebat vota eorum, timerent eum scientes quod poterat benefacere, & nocere. Etiam timerent eum, ut sibi gratum haberent: nā eū viderent, quod placatus eis exaudiebat orationes eorū: scirent quod si iraceretur eis non exaudiret eos, ideo cauerent nimis ne offenderent Deum, ut non cessaret orationes eorum exaudiri, & istud erat timere Deum. *Et cognoscat quoniam nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam edificauit.* Id est si viderint Gentiles, quod orationes eorum exaudiantur, & cognoscerent, quod in domo ista inuocatum est nomen tuum, id est tu voluisti, quod specialiter inuocaretur nomen tuum in ista domo, ut sic exaudires orantes: nam poterant exaudiri sic orantes omnes in domo ista potius quā alibi nisi De⁹ magis domum istam acceptaret quā alias quasunque. *An orationes iniustorum exaudiantur.* *Quest. XV III.*

QV A E R I T V R. circa prædicta, cū supra dictū fuerit de orationibus iniustis, an exaudiantur, & responsum est quod non: an verum sit quod exaudiatur: quia videmus interdū quod exaudiuntur, quia Deus infert aliqua mala quibusdam hominibus, quæ alij orant. Respondedum quod oratio vocatur iniusta multipliciter. Vno modo ex parte orationis, quod ille, qui orat, iniustus est, & ob hoc videtur iniustum esse, quod cōcedatur ei quod petit cū non mereatur illud. Secundō modo est iniusta, quia in oratione aliqua res mala petitur: sicut si petam, quod aliquis moriatur, vel quod De⁹ infuset ei aliqua mala alia. Tertio modo est iniusta ex parte eius, pro quo petitur, quia licet bona sint, quæ petuntur, quia tñ illi, pro quibus petuntur nō merentur illa: horā, videtur iniusta petitio. Accipiendo primo modo iniustam orationem, dicendum quod aut talis petit aliquid per quod iustus efficiatur, aut nō: sed aliquid mali, vel indifferentis. Si primo modo, dicendum quod exaudiri sicut existens in peccato mortali, si petat a Deo quod ei donet charitatem, vel det modū exitū de peccato mortali, exaudit illum Deus, quia per hoc ad iustitiam peruenit: & nō solum in talibus Deus exaudit orantes, sed et dicendum est quod necesse est, quod Deus exaudiat orationes omnium sic peruenientium, in toto eonatu, & in verō corde petant, quia alias daretur quod aliquis homo velle exire de peccato mortali, & nō posset, quod est absurdum: ergo non solum Deus tales exaudit, sed etiā

necesse est, quod exaudiat. Si autē peccator petit aliquid quod nō est ad salutem aīe suæ, poterit esse malū, vel indifferens, vel bonum. De malo dicendum, quod non exauditur, quia malū petit. De indifferenti dicendum quod non exauditur, quia non meretur exaudiri. De bono est dicendum, quod licet sit ad honorem Dei, vel utilitatem alicuius, Deus non exaudit peccatorem, quia non meretur peccator exaudiri, nec Deus vult per tales tanquam per ministros honorari. Nā si Deus nō vult per iniustos viros enarrari miracula, & laudes suas, quia illi indigni sunt, iuxta illud Psal. 49. f. Peccatori dicitur Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? a fortiori non miracula, vel alia pertinentia ad laudē Dei fieri per manus impiorum, licet ex illis Deus laudaretur. De hoc intelligitur Io. 9. cū Christus sanasset cecū a natiuitate, dixerunt Pharisei, quod Christus erat homo peccator: respondit qui sanatus fuerat: Scimus quia Deus peccatores nō exaudit, sed quis cultor Dei est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. Et tñ sanare cæcū erat aliquid pertinens ad laudem Dei. Ideo et alia, quæ bona sunt, si petantur ab iniustus, non cōceduntur, ne per hoc habeant fomentum manendi in malitia sua, cū Deus illos exaudiat, & honoret. Si autē aliquid Deus iniustum circa talia exaudiat, rarum est, & hoc prouenit ex causa aliqua speciali. scilicet propter fidem assensiuā, vel quia ab oībus creditur esse bonus, & Deo acceptus, vel quia forte si interdū Deus non exaudiret tales, poterit sequi per accidens diminutio cultus diuini. Secundo modo oratio est iniusta, quia petitur in ea aliquid quod in se malū est. scilicet aliquid occidat, vel mala ei inferantur: & tunc dicendum quod De⁹ nūquam exaudit talem orationem, eo quod cū petatur quod malū est, si Deus assentiret petenti, velle malum, & tñ Deus nō vult mala, sed potius oderit mala volentes, iuxta illud Psal. 5. Quoniam Deus non volens iniquitatem tu es, odisti oēs, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendaciū. secundō quia petens iniustum peccator est. Nam qui mala petit sciens, aut ante hoc erat peccator, aut nō: si prius erat peccator, non exauditur, quia meretur nō exaudiri propter indignitatem suā: si autē prius nō erat peccator, per hoc, quod scilicet mala petit, peccator efficitur, & sic meretur non exaudiri. Sed obijcietur, quod orantes mala interdum exaudiantur. Nam in confirmatione legis in introitu in terram Chanaā sex tribus stererunt super moīerem Ebal, & sex super montē Garizim, & sex imprecebantur mala super fractores legis, & oīa illa mala enuebant non obseruantibus legem: Deut. 27. & 31. & Iosue 8. item Moyses quō dedit legē Israelitis, & exactus est mitas maledictiones super eos, si non custodirent legem: scilicet quod comederent carnes filiorū et filiarū suarū, præ angustia obsequiōnis hostilis, & alia multa mala: Deut. 28. & viderunt ista mala super Israelitas, quī non custodierunt legē. Nam etiā illud, quod erat pessimum: scilicet comedere carnes filiorum, & filiarum venit super Hebræos, quia cū Benadad rex Syriæ obsideret Samariā, duxit mulieres comederunt filium vnus prae fame. 4. Re. 6. Et valebat tunc caput a fini octoginta argenti: & quarta pars cabi stercoreis columbarum valebat quinque argenti. Item David imprecatum est mala mortibus Gelboe. scilicet quod nō plureret in eis: ut patet 2. Re. 1. scilicet: Montes Gelboe nec ros, nec pluuia veniat super vos: & sic factum fuit, quia vique hodie in vertice montis illius nō pluit, ut declaratum est, eo. ca. Item matres orant mala super filios, & veniunt: ut patet Eccl. 3. ca. scilicet: Benedictio patris firmat domos filiorū: maledictio matris eradicat fundamenta. Itē prælati Ecclesiæ orant mala super aliquos inobedientes eis, sicut est quando aliquos anathematizant,

& veniunt illa mala. Item Apostolus Paulus orauit super Corinthios virum, quod demon arripere eum & torqueat vsque ad interitum: & sic factum est: vt patet prima Cor. 5. cap. Item Petrus orauit super Ananiam, & Saphiram, & mortui sunt Act. 5. Et sic de multis alijs, qui mala orant & implentur. Respondendum, quod cum aliquis mala orat super alterum, aut ille, super quem orantur ista euenire, meretur illa mala, aut non: si non meretur illa mala, Deus nunquam exaudiet orantes mala, & ipsi orantes peccant: Et patet hoc, quia si Deus exaudiret talium orationes, puniret aliquos iniuste, quod non est concedendum de Deo, qui iustissimus est. Si autem ille, contra quem orantur ista mala, meretur ea, aut meretur ex parte orantis aut non; ex parte orantis poterat mereri mala, vt pote si ille, contra quem oratur, mala iniuste intulit alicui, & ille orat Deum, vt infligat ei mala: aut non meruit aliqua mala ei qui orat contra ipsum, & tamen in conspectu Dei meretur mala illa, que petuntur ex alijs causis. Si autem primo modo, dicendam, quod licet orantes talia non mereantur exaudiri, quia male faciunt petendo mala, cum potius deberent remittere iniurias, vel orare pro persecutibus eos: vt patet Matth. 5. cap. tamen ille, contra quem oratur, cum mala ista mereatur, Deus interdum exaudiri preces taliter orantium, non quidem per modum orationis, sed per modum querele. Et tunc non est inconueniens, quod exaudiatur a Deo orans mala, quia non exauditur tanquam orans sed tanquam querelem proponens. Et est magna differentia inter hanc, quia orans debet exaudiri propter dispositionem suam, scilicet quia meretur exaudiri. Proponens autem quera lam non acceptatur propter sui ipsius dispositionem, sed propter iustitiam eorum, quae petit, & quia iustu petit contra eum, contra quem alias iudicialiter agere potest, Deus frequenter exaudiri talium orationes. Et hoc potissimum cum orantes sunt tales, qui non possunt consequi vindictam, nec satisfactionem de nocentibus sibi, nisi petendo illam a Deo. Et ita est de viduis, & orphanis, atque pupillis, & pauperibus, quando opprimuntur a potentioribus, quia si clamet tunc ad Deum exaudiuntur: sicut patet Exo. 22. cap. scilicet. Vidua, & pupillo non nocebitis: si laeseritis eos, I. vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum: indignabiturque furor meus: percutiamque eos gladio, & erunt vxores vestrae viduae, & filii vestri pupilli: sic et si filius matrem molestat, & non potest mater sequi nisi contra eum, & imprecatur ex amaritudine cordis mala contra ipsum, Deus exaudit eam, & incurrit mala ei. Et sic intelligitur, quod maledictio matris eradicat fundamenta. Si autem ille, qui orat mala contra alterum, nullam causam orandi habeat, licet ille mala mereatur, Deus non exaudit orationem illius, sed ille orans peccat: verum et tamen quod interdum Deus infert mala, quae petuntur isti. Et tamen tunc dicendum, quod non infert illa tanquam exaudiens orationes istorum, quia isti peccant orando, nec merentur exaudiri, nec exaudit tanquam iustam querelam, cum isti de illis, contra quos orant, nullam querelam proponere possint, vt ponitur in casu: sed Deus infert illis mala, quae petuntur, quia ipse est iudex omnium, & pena infert malis: & dato quod non oraretur pro illis malis: alia euentura erat, sicut videmus quod multa mala eueniunt malis, quae nullis contra eos petitur. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod illi sex, qui imprecabantur mala super violatores legis, non erant tanquam orantes: sed tanquam diuinas maledictiones pronunciantes. Nam Deus volens inducere Israelitas ad custodiendam legem posuit benedictiones multas pro obseruatoribus: et posuit multas maledictiones pro violatoribus: & vt

totus populus illas audiret cum solennitate, & timeret, iussit Deus quod in introitu in terra Chanaan sex tribus starent in monte Garizin ad pronuntiandum benedictiones, et sex in monte Ebal ad pronuntiandum maledictiones, & sic obligabatur populus facere hoc, & fecit illud: Deut. 27. & Iosue 8. Et tunc verum est, quod maledictiones istae venerunt violatoribus legis, & tamen non venerunt tanquam Israelite orauissent hoc: quia Deus statuerat quod sic fieret, & iussit publicari per totum populum. Ad secundam rationem dicendum, quod Moyses posuit multas benedictiones super seruatores legis, & multas maledictiones super violatores: & tamen illas non posuit orando mala haec super Israelitas: sed Deus qui dedit legem ipsi Moysi, vt eam proferret Israelitis: dedit etiam ei maledictiones illas tanquam patrem voluminis legis: vt sic inducerentur per timorem Israelite ad custodiendam legem: & ille maledictiones eueniebant violatoribus legis: & tamen eueniebant vt posita a deo: & non vt posita a Moysi: quia ipse non orabat talia mala euenire. Ad tertiam rationem dicendum, quod Dauid orauit malum super rem inaeram, scilicet super montes Gelboe: & Deus exaudiuit eum, quia credendum est, quod Deus mouerit cor eius ad orandum illud: quia forte Deus intendebat illud facere: vt videretur quod fecisset propter memoriam malorum, quae patii fuerant Israelita in montibus illis, mouit ipsum Dauid ad orandum hoc, vt sic concederet Deus, & videretur quod propter illud non plueret super montes Gelboe. Ad quartam rationem dicendum, quod interdum Deus inducit superflua mala illa, quae orantur, quia est aliquid valde inhonestum, quod filius sit durus contra patrem, & matrem immemor tantorum beneficiorum, quae ab illis suscepta, et quod non esset nisi illi fuissent. Quod ergo pro tantis bonis iniusta retributionem faciat affligendo matrem suam abominabile est apud Deum: ideo si mater dolore cordis talia maledixerit filio, Deus interdum solet talia mala orata infligere: Et potius est hoc in maledictione patris, & matris quam aliorum: quia solius patris, & matris honor in lege positus fuit sub precepto in decalogo. Et in hoc solo promissa est vitae diurnitas, si honora patrem tuum & matrem tuam, & eris longeuus super terram: Exo. 20. & Deut. 5. ca. Ideo e conuerso iustum est, quod patris & matris de honoratione tollatur vita, vel abbreuietur: & sic recte dictum est Eccl. 3. f. maledictio matris eradicat fundamenta. Et fuit istud speciale, quia non solum apud Deum magna pena est non honoratibus patris, & matris, sed et in iudicio humano hoc fiebat: quia in veteri testamento si quis esset inobediens patri & matri, & accusarent eum de ista inobedientia, lapidabatur a toto populo: Deut. 21. cap. Dicendum tamen quod licet mater iuste irascatur filio proteruo, tamen peccat maledicendo ei, & orando contra ipsum mala, id est cauendum est matribus & patribus, ne maledicant filiis: quia maledictiones eorum saepe solet Deus exaudire. Ad quintam rationem de platis dicendum, quod orare mala non est in eis ex desiderio, sed ex officio: nam sicut officium eorum est benedicere bonis subditis inuocando Deum super illos: ita est officium eorum contra malos, cum alias fuerint incorrigibiles, maledicere eis & anathematizare. Nam non habet temporalem gladium, quo feriat: ideo vitium isto spirituali maledicendo, cum aliud non habet quod faciat. Et sic exaudiuntur orationes istae, quia non sunt vere, vt maledictiones imprecatae, sed magis est exercitium iurisdictionis. Ad sextum, quando dicitur de Apostolo Paulo, quod tradidit Corinthios demoni. Dicendum quod Apostolus erat iudex inter Corinthios, eo quod erat ei tradita cura praedicandi per omnes gentes, & vocatus se doctorem gentium. prima ad Thimo. ca. secundo. Et

Et ob hoc non solum competebat ei praedicare, & in struere, sed etiam exercere opera iurisdictionis puniendi delinquentes: & quia inter Corinthios erat quidam grauius peccans, & publicus, scilicet quod habebat nouerca suam in vxorem, & volebat defendere peccatum suum, Apostolus tanquam iudex ad terrorem aliorum condemnauit eum tradendo illum Satanae, vt eum vexaret & occideret. Et non fuit hoc orando aliqua mala contra eum, sed condemnando eum sententialiter, vt ex forma verborum suorum patet prima Cor. 6. scilicet. Ergo quidem absens corpore, praesens autem spiritu iudicavi prius eum, qui sic operatus est in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis cum spiritu meo tradere huiusmodi Satanae ad iterum carnis, vt saluus sit spiritus eius in die Domini nostri Iesu Christi. Et sic non orauit hic Apostolus mala alicui euenire, sed fecit auctoritate iudicialia id, quod poterat. Ad contrarium cum dicitur de beato Petro quod moreretur Ananias, & Saphira. Dicendum quod non orauit Petrus pro morte illorum, sed solum praenunciavit illam. Nam ipsi peccauerant, quia mentiti fuerant Spiritui sancto. Cum enim vendidissent agrum, & posuitur essent precium eius ad pedes Apostolorum, vt distribueretur per omnes Christianos tenentes tunc vitam communi, absconderunt partem eius, & mentiti sunt beato Petro: & Petrus dixit Ananias, quod mentius fuerant Spiritui sancto, & grauius increpuit eum: qui audiens verba Petri cecidit ad pedes eius, & illico mortuus est: Saphira autem vxor sua etiam mentita est, & huic praenunciavit Petrus, quod moreretur sicut vir suus, dicens. Ecce pedes eorum qui sepeliebant virum tuum ad ostium sunt, & efferent te, & confestim cecidit ad pedes eius, & expirauit: Act. 5. Non ergo orauit Petrus pro morte istorum, sed propheticè mortem Saphira praedixit, Tertius modus orandi iniustu est, quando oratur pro aliquo, quod iniustu est ex parte eius, pro quo petit, si quod illud, quod non sit malum, et oras sit dispositus, ita vt exaudiri mereatur, scilicet quod in charitate est, & tamen illud bonum, quod petit pro aliquo non meretur ille, pro quo petitur. Et tunc dicendum quod est dupliciter: quia aut agitur de malo vitando aut de bono acquirendo: si de malo vitando, solet Deus saepe tales orationes exaudire, & indignitas eius, pro quo oratur, suppletur per dignitatem eius, qui orat: sicut si quis mereatur mortem, vel alia mala, & sit positus in periculo, ita vt passurus sit necessario, nisi Deus succurrat, & oret aliquis vir sanctus, vt talis eripiarit de illo periculo: tamen Deus forte liberauit eum meritis viri sancti orantis, tales orationes solent saepissime exaudiri. Si autem agatur de acquirendo aliquo bonum dupliciter: quia aut est tale bonum quod licet quis non mereatur antequam habebat, tamen si habuerit iuste tenebit illud, nec requiritur alia in eo maior idoneitas: aut est tale bonum quod non poterit iuste tenere, nisi in eo adueniat potestas aliqua idoneitas. De primo, vt si quis oret Deum, quod alicui pauperi det diuitias ad hoc, vt honorabiliter viuere possit. Nam licet forte ille pauper non est virtuosus: tamen bona illa diuitiarum, si semel possiderit iuste, tenebit: quia ad possidendum diuitias non requiritur aliqua virtus specialis, cum non sit aliqua administratio vel officium eis coniunctum. Et dicendum, quod in talibus petere diuitias vsque ad sufficientiam sustentationis licitum est, quia petitur necessarium. Et hoc Deus interdum exaudiri, licet non tam proprie sicut liberationem a malo: quia magis necessaria, & honestior est liberatio a malo, quam petitio bonorum, petitio bonorum. Petere autem diuitias non solum ad sustentationem, sed etiam ad honorabilem vitam, non est necessarium. Et ista

non solum est iniusta petitio ex parte eius, pro quo petitur: vt praesupponitur, quod hoc non mereatur: sed etiam iniusta est ex parte petentis: quia talia absolute petenda non sunt, sed sub conditione, scilicet si ille, qui talia assequitur, colat Deum per haec, alijs non eueniant. Et quia diuitiae supereminenter sunt potius causa malorum quam bonorum, vt patet prima ad Timotheum sexto. Qui volunt diuites fieri incidunt in laqueos diaboli: potius cessandum est a talibus petitionibus. Et si quando talia petierimus, cum conditione petenda sunt. Hoc autem minus Deus exaudit quod precedentia, in quantum minus necessaria sunt, vel nullo modo necessaria. Exaudit tamen interdum: quia et nemine petente, Deus interdum quosdam diuites facit. Sine conditione autem petenda sunt illa bona, quae absolute bona sunt, & nullo modo possunt esse mala, sicut vita aeterna, & virtutes, & remissio peccatorum. Si autem sunt bona, quae non solum non meretur ille, pro quo petuntur, sed etiam requirunt in eo quandam idoneitatem, quam praesupponit non habere: & alijs non potest licite talia tenere, non sunt petenda talia bona: sicut si quis petat Episcopatum, vel aliquam dignitatem ecclesiasticam pro aliquo: nam nemo digne Episcopus esse poterit, nisi magna virtutum copia poleat, & peritia litterarum. Si autem tamen tenuerit Episcopatum, quasi violentus est. Si autem pro aliquo indigno petatur aliquid tale, non solum est iniusta petitio ex parte eius, pro quo petitur, sed etiam ex parte petentis, & peccabit talia petens si absolute petat: sed poterit peti cum duabus conditionibus. Prima vt Deus illum dignum efficiat, vt Episcopatum promeretur. Secunda, vt postquam illum assecutus fuerit, recte praesit: quia tamen in hoc sunt multae difficultates, non videtur quod quis debeat talia petere, quia ista cum venerint toleranda sunt vt onera, & non vt honores desideranda: ideo potius quis debet expectare Deum vt eum vocet ad dignitatem quam ipse Deum inuocare, vt ei conferat dignitatem: quia istud est quodammodo se ingerere aut ingerere velle: quod faciendum non est, iuxta illud ad Hebraeos 5. scilicet. Nemo sibi in differenter assumat honorem: sed qui vocatus est a Deo tanquam Aarō. Tales ergo petitiones raro exaudiuntur: sed forte interdum exaudiuntur. Nam aliquando Deus concedit quosdam Episcopos fieri, vel assequi alias Ecclesiasticas dignitates, qui ad illas indigni sunt, & suscepta administratione, quae sunt Episcoporum non exerceant: ita vt de istis potius dicatur quod facti sunt Episcopi contra Deum quam Deo iubente: sic dicitur Osee 8. f. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes fuerunt, & non cognoui: & tamen in hoc aliquo modo Deus operatur permittendo talia fieri in tantum, quod ipse dicatur illa facere: quia alijs non fierent iuxta illud Iob 34. f. Qui regnare facit hominem hypocrita propter peccata populi. Si ergo Deus ista concedit a nemine oratus, non est mirandum, si ea permittat frequenter petitis, licet qui petit iniuste agat.

Quomodo potest stare, quod aliqui Gentiles venient in templum ad orandum. Quest. XVIII.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic de Gentilibus venientibus ad orandum Deum in templo Salomonis, quomodo potest stare, quod aliqui Gentiles venient ad orandum in templo illo cum essent idolatrae. Respondendum, quod Gentiles errabant circa inuentionem veritatis. Omnes enim putabant Deum aliquem esse, & tamen errabant: quia putabant multos Deos esse, & nesciebant quis illorum esset verus Deus: & ob hoc quilibet gens colebat varios deos secundum quod diuersae prouinciae

cia diuersa opinabantur, & quia omnes homines concipiunt Deum esse id, quo nihil melius est, oportebat quod quando viderent, quod vnus qui putabatur Deus operabatur fortiora quam alius estimatus Deum, crederent istum magis accedere ad naturam vere deitatis. Et quia Deus Hebræorum cum esset verus Deus, faciebat mirabilia, quæ nullus de diis gentium faciebat, credebant eum esse potentiorum. Siue ergo crederent eum solū esse Deum, sicut aliqui vigentes nimis ratione, qui probabant naturaliter vnicum esse Deum, sicut Arist. 1. 2. Meta. siue saltem crederent eum potentiorum omnibus diis, accedebant ad eum, vt orarent. Et hoc satis apparet, quia Gentiles timebant valde Deum Israel: sicut erat de Philistinis, quando venit arca Dei in castra pugnantibus Philistinis contra Israelitas, doluerunt nimis Philistini timentes, & dixerunt: vobis, non enim fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius, vobis: quis non seruabit de manuum deorum sublimium istorum? Hi sunt dii, qui percusserunt Aegyptum omni plaga, primo Reg. 4. Et ob hoc ergo omnes gentiles audientes magnalia Dei Israel, timebant eum. Vnde Nabuchodonosor dedit legem, ne quis malediceret Deo Israel sub pena mortis Dan. 3. scilicet, quia vidit quomodo liberasset tres pueros de camino ignis: & cōbussit ministros ignis, quod nullus de diis gentium poterat facere. Aliqui quoque de regibus Gentilium honorabant Deum Israel, & templum eius, sicut fuit de rege Cyro, qui iussit vel permisit volentibus venire de captiuitate Babylonica venire, & edificare templum domino: & tradidit eis omnia vasa aurea, & argentea, quæ erant in Babylone, & ablata fuerant de templo Salomonis: primo Esdræ primo cap. Et ibi dixit, quod Deus dederat sibi omnia regna terre: ideo volebat mittere ad edificandum templum eius in Ierusalem: in quo innuebat, quod Deus Hebræorum erat ille verus Deus, qui dederat ei omnia regna terræ. Rex quoque Artaxerxes iussit dari in templo domini omnes impensas necessarias ad ceremonias sacrificiorum, vt patet primo Esdræ 7. Et cōmuniter omnes reges conuicini tenebant templum Iudæ in magno honore, & dabant ei de redditibus suis, vt patet secundo Macca. 3. scilicet: Fiebat vt ipsi reges, & principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent, ita vt Seleucus Asiæ rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministeria sacrificiorum pertinentes. Ob hoc autem multi de Gentilibus veniebant ad templum Domini, vt orarent tibi: vt patet de eunucho Candacis reginæ Aethyopum Act. 8. capi. Sic etiam dicitur Io. 12. quod erant multi Gentiles, qui ascenderant ad ad diem festum: & audita fama Iesu, desiderauerunt eum videre, & loqui illi, & rogauerunt Philippum, vt daret eis ad hoc opportunitatem. Ipse autem & Andreas fratres eius locuti sunt hoc Iesu. Ecce ergo, quod sicut veniebant Iudæi in templum ad diem festum: ita & multi de Gentilibus veniebant: Volebant etiam reges gentium, quod oraretur pro eis in templo Salomonis: sicut erat de rege Artaxerxe, qui iussit, vt oraretur pro eo, & filiis suis in templo, & quod darentur omnia necessaria in templo Domini, pro arca eius, ne Deus irasceret contra regnum eius, & filiorum suorum, primo Esdræ 7. capit. Salomon autem præuidit istam adorationem futuram in templo Domini à Gentilibus: non quidem vt propheta, sed vt rationabiliter iudicans, quod Gentiles audientes famam Dei Israel, venirent ad templum eius.

F Quomodo Salomon petiuit Gentiles exaudiri, & an peccauerit. *Quest. XIX.*

QVAERITVR vterius, quomodo Salomon petiuit, quod Gentiles orantes in templo exaudirentur, & an peccauit orando hoc. Aliquis dicit, quod peccabat Salomon petendo hoc, quia Deus volebat ceremonias istas templi solū pertinere ad Iudæos, & pro eis templum factum erat. Quod autem Gentiles exaudirentur in templo, & orarent ibi, erat communicare Gentiles Iudæis in hoc, quod volebat Deus proprium esse Iudæis: ergo peccabat Salomon talia petendo. Et patet hoc, quia ea, quæ erant in veteri testamento, erant propria Iudæis, & non communicabantur gentilibus: sicut ea, quæ in nouo testamento erant communicantur omnibus gentibus: vt patet de Christo, qui quando cepit prædicare manente adhuc statu veteris testamenti iussit discipulis suis, quod non prædicarent nisi Iudæis, sin viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ire ad oues, quæ perierunt domus Israel. Mat. 10. Et quando mulier Chananaea petiuit à Christo quod sanaret filiam eius, ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Mat. 15. Post resurrectionem suam incohante statu noui testamenti iussit Christus, quod prædicaretur Euangelium omni creature per totum orbem, & cum prius negaret prædicandum esse Samaritanis: Luc. 12. dixit postea illis prædicandum esse. Act. primo. Eritis mihi testes in Ierusalem, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ: sed templum Salomonis erat tempore veteris testamenti, ideo omnia, quæ ad illud pertinebant debebant esse propria Iudæis, & non communicantur Gentilibus. Et tamen velle, quod in templo illo orarent Gentiles, & exaudirentur à Deo, erat facere ceremonias veteris testamenti communes Iudæis, & Gentilibus: ergo peccabat orando istud Salomon. Respondendum, quod non peccauit Salomon petendo istud, sed potius meruit: primo patet, quia Salomon non legitur peccasse in tora iuuentute sua vsque ad senectutem, quado deprauatum fuit cor eius per mulieres. 3. Reg. 11. Et tamen istud fuit multo tempore ante illud: ergo non peccauit in hoc. Secundo patet, & efficacius, quia Deus exaudivit oēs petitiones istas Salomonis, vt patet seq. ca. & 3. Reg. 8. Si tamen peccasset in hoc petendo iniustum, Deus non exaudiret omnes petitiones eius, quia saltem istam respueret, ergo non peccauit. Tertio patet, quia Salomon voluit in hoc, quod erat rationale, nā licet Deus Israelitarum esset specialiter Deus ipsorum: Exo. 19. & tamē etiam erat Deus omnium gentium, & quia ad Deum pertinet disponere de negotiis oium hoium, & ad hoc pertinet orones iustas acceptare, & iniustas repudiare, recte petebat Salomon, quod Deus exaudiret orationes Gentilium sicut Israelitarum. Quarto patet, quia Salomon procurabat hic gloriam nois dñi: nam quod Gentiles venirent in templū dñi, & exaudirentur ibi orationes eorum, erat motiuum ad hoc quod ipsi laudarent nomen Dñi, & prædicarent illud per terras suas: & sic oēs Gentiles audientes hoc timerēt Deū Israel, & colerēt eū. Et quod ista esset intentio, patet in litera, cū dicit: Vniuersi populi terrarum nomen tuū timeant, sicut populus tuus Israel: & pbent, quod nomen tuū inuocati sit in per domum hanc. Quinto patet, quia cura erat Iudæis conuertere Gentiles ad Iudaismū sicut dixit Christus Mat. 23. de scribis, & Phariseis: Vobis scribæ, & Pharisei, qui circūitis mare, & aridam, vt faciatis vnum profelytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium Gehennæ duplo quā vos. Ecce ergo quantus labor erat Iudæorum vt conuerterent Gentiles: quod non facerēt si non reputaretur valde laudabile, & modus valde quærens

niens ad conuertendum Gentiles ad Iudaismum erat quod permitteretur orare in templo: & quod Deus exaudiret præces eorum: ergo conuenienter orabat Salomon, quod gentiles orantes in templo exaudirentur. Sexto patet, quia Salomon voluit in hoc id, quod Deus vult. Deus enim vult omnes homines saluos fieri, & neminem perire: vt patet prima ad Ti. ca. 2. Et hoc voluit Salomon, scilicet vt tam gentiles, quā Iudæi saluarentur. Salus autem non poterat esse gentilibus, nisi per abrenunciationem idolorum & cognitionem veri Dei. Ad istud autem erat modus conuenientissimus: & facilis, si gentiles orarent in templo Salomonis, & exaudirentur: quia per hoc inducerentur ad cognoscendum Deum Israel tanquam verum Deum, & relinquere idola, in quibus nulla virtus erat: ideo beneficiebat petendo hoc. Septimo patet, quia Deus non est acceptor personarum, sed in oī gentē, quæ facit iustitiam acceptus est illi. Act. 10. Non solū ergo à Deo exaudiendi erant Iudæi, si orarent in templo, sed etiam gentiles de quacunque regione. Non ergo peccauit Salomon istud petendo. Ad rationem in contrarium dicendum, quod ceremonie veteris testamenti non erant comunicandæ gentilibus quādiu manebant in gentilitate: sed solis Iudæis, & conuersis propriis erant: & sic concedenda est tota illa probatio: cū tñ dicitur, quod communicabatur gentilibus: ceremonie veteris testamenti: Dicendum quod falsum est, nā non admittebantur ad aliquas ceremonias legales, nisi prius circumciderentur, quia tunc poterant comedere Phasæ, & ceteras ceremonias exercere: Exo. 12. Vnde nec petiuit tenebantur isti gentiles venientes ad templum offerre sacrificia aliqua, id est dare animalia ad offerendum, quia si darent non acciperentur de manibus eorum. L. cui. 24. Etiam non permittebantur introire in locum atrii, in quem introibant laici Israelitæ, vel feminæ eorum: sed ad quandam aliam locū semotum accedebant: de quo magis declarabitur infra in questione, qua getur qualiter gentiles se habebant ad Iudæos veniendo ad orandum in templo.

Quomodo Deus volebat exaudire Gentiles orantes, cum eum non colerent sed idola.

Quest. XX.

QVAERITVR vterius, quomodo Deus volebat exaudire Gentiles orantes in templo suo, cū non colerent eum, sed idola. Aliquis dicit, quod non exaudiebantur, nec etiam constat ex litera ista, quod exaudirentur. Dicendum quod exaudiebantur, quia Salomon petiuit quod Gentiles orantes hic exaudirentur, vt patet in litera: & tamen Deus dixit quod exaudiret petitiones eius, sequenti cap. & 3. Reg. 8. Item patet, quia Gentiles frequentabant venire in templum Domini, & orare, vt declaratum est precedenti questione, & tamen si non exaudirentur petitiones eorum, nec sentirent aliquam utilitatem in aduentu isto, non venirent, potissimè de longissimis regionibus, & tamen veniebant: ergo dicendum quod exaudiebantur. Dicendum, quod exaudiebantur, quia apud Deum non erat distinctio Iudæi, & Gentilis, cum non sit Deus acceptor personarum: sed in omni genere, qui facit iustitiam acceptus est illi. Ideo quicunque faciens iustitiam exaudietur. Sed tunc obijcietur, quod nunc non exaudiuntur orationes Iudæorum, & Sacerdotum, & tamen tunc erant Gentiles sicut nunc Iudæi, & Saraceni: ergo non exaudiebantur. Item obiones peccatorum non exaudit Dominus, sed eorum qui colunt ipsum. Ioan. 9. Et tamen Gentiles peccato-

Alph. Tost. super Paralip. Pars 2.

res erant colentes idola, ergo non merebantur exaudiri. Respondendum quod nunc Iudæi, & Saraceni, & quicunque pagani orantes non exaudiuntur, quia necesse est illos esse in peccato mortali, cū lex Evangelica obliget oēm hominem ad obseruantiam suam. Mat. 28. & Mar. 16. Ite per vniuersum mundū, et prædicare Euangelium omni creature: qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur. Cū ergo sint in peccato mortali, non possunt exaudiri. De gentilibus autem non erat sic tempore Salomonis, quia non obligabantur Gentiles ad obseruantiam legis Moysi, sed soli Iudæi de genere, vel iam conuersi ad Iudaismum: ideo dato quod non seruarent legem Moysi, non erant in peccato mortali. Et patet hoc, quia quando Deus dedit legem Israelitis, accepit eos in populum peculiarem, & dixit quod essent sibi in peculium, & in populum sacerdotalem. Aliis autem Gentilibus non dabatur lex. Lex autem noua secus erat, quia ab omnibus hominibus sibi necessitate seruanda erat, Marci vltimo: Ideo non obseruantes erant in peccato mortali, & non exaudirentur à Deo, sicut nunc sunt Iudæi, & Saraceni, & quicunque pagani. In veteri testamento cū non obligarentur Gentiles seruare legem, poterant esse sine peccato mortali, & accepti Deo, dato quod non seruarent legem, & sic exaudirent orones eorum, sicut orones Iudæorum. Erat autem differentia, quia Iudæi specialiori modo erant Deo accepti: Gentiles autem generaliter: & beneficiebat Deus Israelitis specialiter, aliis gentibus beneficiebat communibus: vt patet Exo. 19. scilicet. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Exaudiebat ergo Deus Gentiles rectè, & deuotè orantes: quia tamē Israelitæ magis colebant Deum quā Gentiles, scilicet per plures ceremonias legis, conferebat Deus plura beneficia Iudæis quā Gentilibus. Cū autem obiicitur, quod Gentiles erant peccatores, & non exaudirentur, dicendum, quod istud fuit semper generale tam apud Iudæos quā apud nos, quod existens in peccato mortali non exaudiat: cū tamen dicitur, quod Gentiles erant tunc peccatores, dicendum quod non erant omnes Gentiles peccatores, vel non erant necessarii in peccato ex conditione status: Nam ex hoc, quod non obseruabant legem Moysi, non peccabant, vt probatum est: sed peccatum suum erat si colerent idola, vel facerent alia, quæ erant contra ius naturale, et sine aliqua lege data erant mala, vt patet ad Roma. 2. f. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: sed inter Gentiles multi erant, qui non colebant idola, licet non seruarent ceremonias legis Moysi, ideo poterant isti exaudiri. Qui autem colebant idola, non veniebant ad orandum in templo Salomonis, & si venirent, & oraret, non exaudiebantur, quia claudicabant in duas partes. Qui autem Deo adherere debet, oportet quod adherat toto corde, alioquin non liberabit eum a periculis: vt patet primo Regum 7. f. Si in toto corde vestro conuertimini ad dominum, abijcite de medio vestri Deos alienos, Baalim & Astaroth, & præparate corda vestra, & seruite Deo soli, & liberabit vos de hostibus. Et sic dicendum, quod quando gentiles aliqui veniebant in templum, & orantes assequabantur à Deo aliqua beneficia, non redibant denno ad idola: sicut patet de Naaman Syro, qui sanatus est de lepra sua à Deo per Eliseum, & orauit, vt cederet ei ferre onus duorum mulorum de terra regni Israel, vt poneret in templo Dei Syrorum, vt quā introiret cum rege suo ex necessitate in templo non adoraret idoli, nec sederet in tellure templi eius, & petiuit ab

M 4 Eliseo,

Ellæo, vt oraret dominum, ne imputaret ei ad peccatum, quod in templum illud intrabat. Tales autē gentiles, non erant peccatores, ideo poterant exaudiri orationes eorum.

Quomodo se habebant cum Iudæis, & in quibus communicabāt Gentiles. Quæst. XXI.

QVAERITVR vterius, cū venirent Gentiles ad orandum in templum Salomonis, quomodo se habebant cum Iudæis: & in quibus communicabāt cum eis: & in quibus non. Respondendum, q̄ Iudæi poterant communicare cum gentilibus sic venientibus in verbo, & non peccabant: sed potius merebantur dulciter tractando eos, vt conuerterentur ad Deū Israel. In cibo etiam poterant communicare Iudæi cum gentilibus, nisi forte comederent Gentiles aliquid immundum, quod non liceret comedere Iudæis: multa namque apud Iudæos reputantur immunda ex lege, quæ non reputantur immunda apud alias gētes: vt patet Leuit. 11. & Deute. 14. Et ob hoc generaliter abstinebant Iudæi a manducando cum Gentilibus: sic patet ad Gala. 2. Nam beatus Petrus manducabat cū Gentilibus, & cū venissent ad eum quidam Iudæi ad Christum conuersi, abstraxit se à Gentilibus, ne manducaret cum eis, & hoc vt non scandalizarentur Iudæi videntes istud. Et sic videtur quod Iudæi generaliter non manducabant cum Gentilibus: quia aliās conuer- si de Iudaismo non scandalizarentur, quod manducaret beatus Petrus cum conuersis de Gentilitate. Alia causa erat quare vetabatur communicatio Iudæorum cū gentilibus in cibis. Sine Gentiles inuitantes Iudæos apponerent eis aliquos cibos consecratos dæmonibus. Exod. 24. Ista tamen causa sublata erat in illis, qui veniebant ad orandum in templum, quia illi non colebant idola, vt supra dictum est: & dato quod colerent, non poterant ipsi aliquos cibos consecrare dæmonibus in terra Israel, cū ibi non essent idola, nec templa eorum, nec altaria. Et si ipsi vellent sacrificia aliqua facere dæmonibus in terra Israel, non permitterent Iudæi: quia istud erat in eorum iniuriam, & contemptū Dei sui, cuius erat illa terra spāliter, & dedicata cultui eius: & tamen propter primam causam saltem non manducabant Iudæi cum gentilibus venientibus ad orandum in templo. Secundum in quo non communicabant Iudæi cum Gentilibus erat, q̄ licet venirent isti Gentiles ad orandum, non permittebatur intrare in templū, non solum in templum interius: quia hoc non solum erat eis speciale, sed etiam Iudæis, quia illis non licebat intrare interius, nisi sacerdotibus: Leuitæ autem, & laici non intrabant illuc: sed non licebat intrare Gentilibus in atrium templi ad quod intrabant Israelitæ laici, vt orarent ibi, & si quis vellent de eis intrare, arcebat ab ingressu. Et si quis Iudæus vellent introducere illuc aliquem Gentilem, peccabat, & puniebatur. Ideo De⁹ increpabat valde Israelitas, quod cupiditate ducti introducebant aliquos Gentiles in templum, scilicet in locum, in quo erant laici Israelitæ: vt patet Ezechii. 44. scilicet. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel: eo quod inducitis filios alienos incircuncisos corde, & circuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, & poluant domum meam. Siquis autem de Israelitis introduceret aliquem Gentilem ad casum Israelitarum, occidendus erat, sicut patet de Paulo, qui purificatus secundum legem, & introiuit in atrium viro- rum mundorum sicut ceteri Israelitæ introibant, & quia ibant cum eo quidam viri, quos Israelitæ putauerunt esse Gentiles, voluerunt lapidare Paulum dicendo, quod introduxisset Gentiles in templum. Act. 21.

F Sciendum autem quod Gentiles orabant in templo, scilicet quia orabāt in quodam atrio separato a reliquis, quod vocabatur atrium immundorum, & erat quartum inter atria templi. Nam non est omnino negandum eos esse in templo, cū litera dicat quod veniebant ad orandum in templo: de istis atrijs quomodo distincta essent declaratum est: 3. Regum 6. circa finē. Tertium in quo non communicabant Israelitæ cum istis Gentilibus venientibus ad orandum in sanctuario erat in oblationibus. Nam si vellent isti Gentiles offerre aliqua animalia in sacrificium, quæ ducerent de terra sua, vel panes, vinum, oleum, thus, & similia, quæ in altari cremabantur: siue vellent emere illa in terra Israel ad offerendum, non suscipiebatur de manu eorum etiam si nimis deuote darent, vt patet Leu. 22. f. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia non suscipietis ea. Istud autē quantum ad illa, quæ per se offerebantur, & cremabantur in altari secundum totum, vel partem, vt carnes animalium, panes, similia, vinum, sal, thus. Poterant tamen dare pecunias sacerdotibus, vt inde emerent animalia, & omnia necessaria ad sacrificia, sicut rex Artaxerxes dabat de redditibus suis expensas necessarias pro sacrificijs sanctuarii. primo Efdra. 7. Er Seleuchus rex Asiæ dabat omnia necessaria ad sumptus sacrificiorum de redditibus suis: & sic etiam alij reges, & principes templum magnis muneribus honorabant, sicut Macha. tertio cap. Hoc tamen non habebant Gentiles aliud molestum: quia sciebant quod Iudæi non faciebant hæc in contemptum ipsorum, sed quia obligabantur ex lege ad faciendum illud. Si autem aliquis de istis gentilibus, qui sic veniebant ad orandum in templum, conuerterentur ad Iudaismum, desiderans colere Deum integrè, circumcidebatur, & congebatur habitare in terra Israel: ne si maneret inter Gentiles rediret ad idola: & tunc incipiebat obseruare omnes cæremonias legis, & erant sibi communia omnia cum Iudæis.

I Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra aduersarios suos per viam, in qua miseris eos, adorabunt te contra viam, in qua ciuitas hæc est, quam elegisti, & domus, quam ædificauit nomini tuo, tu exaudias de celo preces eorum, & obsecrationem: & vlciscaris. Si autem peccauerint tibi (neque enim est homo, qui non peccet) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terram longinquam, vel certe, quæ iuxta est, & conuersi in corde suo in terra, ad quam captiui ducti fuerant, egerint penitentiam, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ, dicentes: peccauimus, inique fecimus, iniuste egimus: & reuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua in terra captiuitatis suæ, ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & vrbs, quam elegisti, & domus

mus quam ædificauit nomini tuo: tu exaudias de celo, hoc est, de firmo habitaculo tuo preces eorum, & facias iudicium, & dimittas populo tuo quamuis peccatori. Tu es enim Deus meus: aperiantur, quæso, oculi tui, & aures tuæ intente sint ad orationem, quæ fit in loco isto. Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. Sacerdotes tui Domine Deus induantur salutem, & sancti tui letentur in bonis. Domine Deus meus: ne auerteris faciem Christi tui: memento misericordiarum Dauid serui tui.

Si egressus fuerit. Ista est sexta petitio de exauditione Iudæorum exitium in terra aliena in hostilitate. Casus est, quia aliquando Israelitæ ibant ad pugnandum contra aliquas regiones gentilium extra terram suam, & egressus diuino auxilio implorabant, & quia non poterant venire ad orandum in templo, orabant in regione illa, in qua erant cōuertentes vultum suum ad templū: & petit Salomon, q̄ quando sic orauerint conuertendo vultum ad templum exaudiantur, ac si venirent in templum: & dicitur. *Si egressus fuerit populus tuus ad bellum.* Scilicet, aliquando Israelitæ egrediebantur extra terram suam ad pugnandum cum hostibus suis: nam interdū aliqua gens offendeat Israelitas, & ipsi egrediebantur ad pugnandum contra illam: & hoc siue esset illa gens de Chananæis, siue non: licet verum est, quod aliam conditionem pugnandi, & captiuandi habebant Israelitæ contra Chananæos quam contra alias gentes: vt patet Deut. 20. tamen quantum ad hoc quod haberent hic cōe erat, scilicet quod Israelitæ euntes extra terram suam ad pugnandum contra quamcunque gentem oraret contra templum. *Per viam, qua miseris eos.* Hic differt petitio ista præcedentibus, quia in omnibus suprapositis orabatur in templo. Nunc autem quia Israelitæ essent extra terram suam, non poterant venire ad templum, & sic oraret extra templum per viam, qua irent. Et dicitur per viam, qua miseris eos, quod præsupponitur, quod Deus mittebat Israelitas nunc ad pugnandum, scilicet consilio eius ibant. Nam antequam exirent ad pugnandum consulebant eum per sacerdotem magnū in rōnali, & Ephod, sicut fecit Dauid per Abiatar primo Reg. 23. & 30. vel per prophetas consulebant sicut rex Achab. 4. Reg. 20. & 22. & infra 18. Nam tres modi sciendi occulta erant apud Iudæos, scilicet per sacerdotes, per prophetas, per somnia, primo Reg. 28. vbi dicitur quod Deus noluit respondere Sauli per somnia, nec per prophetas, nec per sōnia: & sic dicebatur Deus mittere istos, in quantum consilio eius ibat. *Adorabunt te contra viam in qua ciuitas hæc est.* Scilicet conuertent vultus suos contra regionē, in qua est ciuitas ista Ierusalem, & dicitur contra viam in qua hæc ciuitas est, id est contra viam, per quam venitur de terra illa, in qua fuerint tunc Israelitæ ad regionem istius ciuitatis, & hoc vt viderentur orare in loco isto. *Quam elegisti.* Dicitur hoc quia ciuitatem istā solam Deus elegerat de omnibus ciuitatibus terræ Israel ad ponendū in ea nomē suū, vt patet supra in litera à die, qua eduxi populum meū Israel de Aegypto, nō elegi ciuitatē de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nō

meo, sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Et domus, quam ædificauit nomini tuo.* Eadem sententia est, quia in eodem loco erat ciuitas, quam Deus elegerat, & domus ædificata nomini suo, scilicet templum, quia templum erat in Ierusalem, & illa est ciuitas sanctificata, nec orabitur propter aliud contra Ierusalem, nisi quia ibi erat templum, & ista erat consuetudo Iudæorum, quod quando essent in terra aliena, orarent conuertentes vultum contra Ierusalem: sic faciebat Daniel cū esset in Babylone, nam ter quotidie flectens genua apertis fenestris domus suæ conuertebat vultum suum contra Ierusalem, & orabat, vt patet Dan. 6. *Exaudias de celo preces eorum.* Quia Deus in celo specialiter esse videbatur, tãquam ibi moraretur, inde exaudire putabatur, vel repellere petitiones vestras. *Et obsecrationem.* Ad idē pertinet præces, et obsecrationes: vocantur tamen præces, quando aliquid simpliciter petitur: vocatur obsecratio quando interponitur aliquod medium orando, in cuius virtute aliquid petitur: sicut cū dicimus, per passionem tuam, & per sancta resurrectionem tuam exaudi nos Domine: sic Iudæi orabant Deum per Abraham, Isaac, & Jacob seruos eius, & erant obsecrationes. *Et vlciscaris.* Scilicet, iniuriam, quam susceperunt Israelitæ, & pro qua pugnant contra tales gentes. Sed 3. Reg. 8. dicitur, facies iudicium eorum. Idem tamen est, quia accipitur iudicium pro vindicta, & sic vocabatur iudices Israel, id est vindicantes populum illi, qui præerant populo, & pugnant contra hostes pro populo. *Si autem peccauerint.* Hic ponitur petitio septima de exauditione Israelitarū super cuiuslibet peccato, & iniquitate, & est quando captiuarentur Israelitæ pro peccatis suis. Casus est, Israelitæ peccarent aliquando, & Deus iratus traderet eos in manus hostium, & ducerentur captiui in terrā longinquam, vel propinquam: si agentes penitentiam de peccatis suis in terra captiuitatis suæ cōuerterentur ad dominum, quod Deus exaudiret eos, & reduceretur de captiuitate: & dicitur. *Si autem peccauerint tibi.* Scilicet, totus populus, vel magna pars, quia pro peccato paucorum non traderet Deus populum in captiuitatem, sed ipsos peccantes puniret, sicut decebat. *Ne enim est homo, qui non peccet.* Est confirmatiuum præcedentis, vel reditiuum causæ, quia dixerat si peccauerint tibi, & quia videbatur hoc esse dubium, asserit, q̄ certissimè hoc accideret, eo quod nō erat aliquis, qui non peccaret, cū sit difficillimum hominem abstinere à peccato, ita vt nunquam peccet. Vel ponitur hoc ad extenuandum culpam, vt Deus facilius exaudiret orationem populi, quia dixerat Salomon: si peccauerint tibi. Diceret aliquis, quod homo peccet contra Deum grauissimum est, quia est magna ingrati- tudo, ideo non est iustum quod remittatur. Respondet Salomon, quod remissibile est: quia est valde difficile nō peccare, cū non sit homo, qui non peccet. Istud dictum sumendum est ciuilitate vel moderate: nā falsum est, quod non sit homo, qui non peccet: quia aliās sequeretur, quod Christus peccauisset, & Domina nostra: & non solum peccato originali, sed etiā actuali, & non solum veniali, sed etiam mortali: quia litera loquitur hic de peccato mortali. Nam dicitur hic: non est homo, qui non peccet: & subditur quod propter hoc traderet eus Israelitas in manus hostium captiuos: & tamen pro veniali peccato, vel pro originali non traderentur captiui: ergo intelligitur de mortali actuali. Cerium est tamen quod Christus peccatū nullū fecit, nec contraxit: Domina etiam nostra nullum peccatum fecit, quia dato quod aliqui dubitent, solum est dubitatio de peccato originali: de mortali tamen actuali, vel veniali nullus dubitat, q̄ non fuit in Domina nostra. Intelligendā est ergo ista auctoritas non

non vniuersaliter, sed vt communiter: nam ista propositio est vniuersalis per equipolentiam subalternarū. si non est homo, qui non peccet, ideo homo omnis peccat: sed intelligitur, quod est communis, quod omnes homines peccant aliquando, vel quod rari homines sūt, qui non peccant aliquando mortaliter. Sic intelligitur multa alie propositiones vniuersales sacre scripturæ, scilicet. Omnis homo mendax: Psal. 15. id est rari homines sunt, qui non mētiuntur: licet illa litera p modum stuporis legenda est, vt patet considerato titulo psalmi. *Et iratus fueris.* Quia Deus propter peccatum irascitur hominibus, accipiendo iram pro punitione: nam ira prout motus animi concitati, scilicet appetitus vindictæ, non est in Deo: quia ira est passio quædam facta ex accensione sanguinis circa cor: Deus tamen non habet sanguinem, nec cor, cū non sit animal, ideo non habet iram, sed scriptura sic consuevit accipere pro punitione. *Et tradideris eos hostibus.* Scilicet faciendo taliter, quod hostes possent capere Israelitas: multi autem modi sunt quibus Deus potest tradere aliquem in manus alterius, & tradebat Israelitas in manus hostium suorum, & hostes in manus Israelitarum: vnus modus est subtrahendo adiutorium. s. Iudæi erant fortiores hostibus suis adiuti à Deo. Si autem priuarentur isto adiutorio, essent minores hostibus. Vel fiebat aliter, scilicet incutiendo timorem Israelitis, & sic dato quod essent æquales viribus hostibus suis, præuarent contra eos hostes: & istum modum consueuerat Deus facere contra Israelitas, quado peccabant: vt patet Leu. 26. *Et qui de vobis remanserint, dabo paurem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebunt eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo sequente, & corrumpentur super fratres suos, quasi bella fugientes, nullus vestrum audebit inimicis resistere.* Simile ponitur de magno timore Israelitarum propter peccatum à Deo eis incussum Deu. 28. cap. Multi alij modi sunt, de quibus latè dictum est, 4. Reg. 7. in quadam questione, & præced. lib. 14. cap. *Et captiuos eos duxerunt in terram longinquam, vel certe que iuxta est.* Quando totaliter præualebant hostes contra Israelitas, captiuos ducebant eos, quia non confidebant, quod seruarent pactum subiectionis: sic fecerunt Assyrii decē tribub⁹ Israel 4. Reg. 17. & Caldei duabus tribubus regni Iuda. 4. Reg. 25. & non differt, quia ducebant eos captiuos in terram longinquam, vel propinquam, quia de quacunque illarū præcarent aliās orarent ad dominum exaudiēdi erāt, cū Deus præsens sit omnibus terris, & vbiq; audit & videt quæ geruntur. Etiam quia non erat Deo difficilium Israelitas reducere in terram suam de terra propinqua quàm de longinqua: sicut dicitur Deute. 30. Si ad cardines celi fueris dissipatus, inde retrahet te domin⁹. *Et conuersi corde suo.* Istud requirebatur ad hoc, quod Deus reduceret Israelitas de captiuitate: nam dato quod orarent, si non conuerterentur ad Deum in corde suo, non reduceret eos de captiuitate. *In terra ad quam captiuī ducti fuerint egerint, penitentiam.* Scilicet, tunc non possent venire in templum ad orandum pro liberatione sua, sed existētes in terra captiuitatis suæ orarent contra Ierusalem, & sic agentes penitentiam de peccatis suis, exaudiendi erant. *Et deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ.* Postquam penitentiam agerent in corde suo, & affligerentur sponte pro peccatis, per quæ meruerant istam captiuationem, deprecarentur dominum pro liberatione, & tunc essent sufficienter dispositi ad hoc quod exaudirentur. *Dicentes peccauimus: inique fecimus: iniuste gessimus.* Non est sensus, quod ista verba deberent necessariò dicere in oratione, quia poterant dicere quæcunque alia, in quibus significaretur inflicto mentis, & confessio peccati:

posuit tamen ista Salomon gratia exempli ista tria idē signant: est tñ repetitio sententiar per alia, & alia verba: talis at exaggeratio sermonis conuenit hoīb⁹ passionis ad exprimendum affectum suum, & conuenit cuique passioni: & sic est in proposito de passionis orantibus pro remissione peccatorum: quia ex contritione cordis verba multiplicabant. Vel potest dici, quod ponuntur hæc ista tria ad designandū tres modos peccati: nam peccat aliquis in se, peccat in proximum. peccat etiam in Deū. Pro primo dicitur peccauimus, scilicet in nos ipsos. De secūdo dicitur, inique egimus, scilicet in proximos, quia iniquitas dicit inæqualitatē: inæqualitas autem est in iustitia, quæ attenditur in cōmunicatione hominis ad hominem. De tertio dicitur, iniuste gessimus: & melius ponitur hoc 3. Reg. 8. vbi dicitur, impiè gessimus, scilicet in Deum. Impietas enim est irreligiositas, vel indeuotio: quia pietas ē id, quod cultus Dei, vel latria, ideo qui circa cultū Dei malè se habent, vocantur propriè impii, & pro omnibus his peccati modis petebant remissionem. *Et conuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua.* Pro eodem accipitur cor, & anima: ponitur tamen ista duplicatio verbi, quia talis est modus loquendi vulgaris: nam cor propriè dictum non pertinet ad hoc, quia est quædā pars carnis, & pertinet ad operationes vitales, & naturales, sed non ad spirituales, qualis est displicentia de peccato, & conuersio ad dominum: sed consueuimus accipere cor pro voluntate, & animam pro intellectu, quia cor ponitur ad desiderandum in modo nostro loquendi: & iste est actus voluntatis: anima autem, quia est aliquid spirituale etiam ex modo nostro intelligendi ponitur pro intellectu, quæ putatur à vulgaribus magis aliquid spirituale, quàm voluntas: & ponuntur istæ duæ positiones: quia in istis sunt omnes actus humani, qui vocantur propriè humani, vt patet 6. Ethic. & cū secundum istas duas vires ad Deū conuertimur, totaliter ad eum conuertimur, & tūc ab eo exaudimur. *Adorabunt te contra viam terræ suæ.* Scilicet, existentes in terra captiuitatis conuerterent vultus contra viam, per quam venerunt de vrbe Ierusalem, & sic orarent, & isto modo orabat Dan. vt patet Dan. 6. *Quam dedisti patribus eorum.* Scilicet, non fuit data terra ista illis, qui ducerentur captiuī, sed patrib⁹ eorum, scilicet progenitoribus, qui introierunt in terram Chanaan sub principe Iosue, & abstulerunt terrā de manū hostium, & incepterunt eam possidere: & per hoc illis data est: istis autem non data fuit, sed successerunt in iure antiquo patrum suorum. *Et vrbis quam edificauit nomini tuo.* Scilicet, templi. Idem sunt omnia, quia conuertendo vultum contra vrbe conuertebant contra domum: cū Ierusalem esset, in qua erat templum, & non conuertebant vultus contra Ierusalem, nisi pp tēplū qd ibi erat. *Vt exaudias de celo.* Consuetæ est ista locutio, quia ibi specialiter solū putatur Deus habitare, & patet ex litera sequenti. *Scilicet, hoc est de firmo habitaculo tuo.* Vocatur celum habitaculum Dei, quia ibi specialius quàm in aliis locis habitat: vocatur firmum, quia est substantia indissolubilis, cū non sit mixta nec elementata, q̄ possit alterari aut corrumpi, vel firmum, id est fortissimum, s. quia null⁹ pōt illuc pertingere ad nocendum propter suam celsitudinem. *Præces eorum.* Scilicet, quibus petunt, vt reducas eos in terrā suam. *Et facies iudicium.* i. iuste iudica pro illis condescendendo præcibus eorū, quia iustum est, quod illi, q̄ humiliantur, exaudiant, & subditur in tentus. *Et dimittas populo tuo quamuis peccatori.* Id est dimittas iniquitatem eorum, & penam, quā p iniquitate patiuntur: & dicitur, quamuis peccatori, scilicet, licet

licet peccatores sint, & non mereantur miserationes tuas, tamē tu ex magnitudine clementiæ ignosce illis, & dicitur, quamuis peccatori, id est quamuis ante hoc fuerit peccator: nam postquā conuertebantur ad dominum iam non manebant in peccato. *Tu es enim Deus meus.* Istud est tēditium causæ præcedentium dictorum nomina ista ego peto à te confidenter, quia tu es Deus meus, scilicet ex hoc quod es Deus meus: scio quod potes ista facere etiam habeo causam à te orandi propter specialem familiaritatem, quam ego, & omnes Israelite ad te habemus: cū tu dixeris: eritis mihi in peculium de cunctis gentibus: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi regnū sacerdotale, & gens scā. Exo. 19. *Aperiant quæso oculi tui, & aures tuæ intente sint ad orationē, que fit in loco isto.* Hic ponitur clausula generalis in tenta: nam supra ponebat Salomon speciales petitiones de exauditione orationis, quæ fieri debebat in tēplo, nunc ponitur clausula generalis, scilicet quod ad omnes orationes, quæ fierēt in templo Deus attendere ret. Et dicitur, aperiantur oculi tui, & aures tuæ intente sint ad signandam magnā attentionem eius ad omnes orationes: nam Deus, nec aures habet nec oculos cū non sit animal: quia tamen sicut ille, qui oculos apertos habet, & aures intentas circa aliquid, est attentus, & diligēs circa illud: ita petebat Salomō qd attentus esset circa omnes orationes, quæ fierent in tēplo. *Nunc ergo Domine.* Hic ponitur conclusio præcedentium, licet aliqui dicant ad aliud pertinere, sicut declarabitur infra in quadam questione, & dicitur. *Nunc ergo conserge Deus in requiem tuam.* Id est surge ad habitandum in loco quietis tuæ: Deus enim in cælo præsupponitur habitare specialissimè, sicut sæpe tangitur hic in litera: & tamen in terra habebat adhuc quædam modum manendi specialiter, scilicet in sancta sanctorum: vbi super arcam inter alas duorum Cherubim manebat, & inde respōda dabat sacerdoti quærenti, & Moysi quando introibat in Sancta sanctorū. Num. 7. & dicebatur: Deus sedere super Cherubim quæ sunt in arca. 2. Reg. 6. & Psal. 79. scilicet. Domine Deus oro, quod surgas nunc ad manendum in sancta sanctorum, vt ibi sis semper, & sic te nobis propinquum habeamus orationibus nostris: nam de hoc laudabat Moyses Israelitas super omnes gentes, scilicet: *Que est alia natio tam grandis, quæ habeat deos alienos appropinquantes sibi sicut adest Deus cunctis obsecrationibus nostris?* Deut. 4. *Tu & arca sanctificationis tuæ.* Scilicet, ambo manete simul in requie vestra: nam in Sancta sanctorum manebat arca, & ibi etiam Deus manere dicebatur cum ipsa arca inter alas Cherubim. *Sacerdotes tui Domine induantur salutem.* Id est fac quod, sacerdotes tui, qui tibi ministrant, sani sint ab omni nocimento corporis, vt promptè, & deuotè tibi ministrare valeāt. *Et sancti tui letentur in bonis.* Pōt intelligi dupliciter: vno modo quod sit repetitio sententiæ, scilicet sacerdotes, qui sunt sancti tui, id est tractantes opera sancta, vel sancti tui, id est sanctificati vel dedicati ad cultū tuū, letentur in bonis. I. letentur in bonis, quæ p̄cipiant de iuribus sanctorum, s. d. tu multos fructus terræ & multas oblationes, & inde cōsequant multa iura sacerdotum, in quib⁹ latentur comedendo, & bibendo. Aliter potest intelligi de Leuitis, qui erāt sancti, scilicet sanctificati ad ministrandū Domino: nam licet non esset ministerium Leuitarū tam scūm, sicut ministerium sacerdotum, tamen sanctum erat, quia nulli laico licebat accedere ad illud sub pœna mortis, Num. primo & 18. Et isti letari debebant in bonis, scilicet in iuribus, quæ perciperent de sanctuario: nam Leuitæ percipiebant omnes decimas Israelitarū præterquam qd de eis dabat partem decimam sacerdoti magno: & illa erat centesima omnium fructuū

torius Israel: omnes alios prouentus sanctuarii percipiebant sacerdotes: Quæ autē essent iura sacerdotum, & q̄ Leuitarū, & q̄ sacerdotis magni, satis latè Nu. 18. *Domine ne aduerseris faciē Christi tui.* i. non confundas faciē meam repudiando petitiones meas: Salomon loquebatur de seipso, & ipse erat Christus, id est rex vnct⁹ oleo sancto mandato Domini, & omnes tales vocantur Christi in græco: aduersari faciē est contēnere eā, vel repudiare: & istud est quando quis non vult consentire præcibus alterius: quia tunc cogit eum erubescere, & aduersari ei: & faceret Deus si non assentiret petitionibus Salomonis: quia cū publicè petiuisset Salomon ista confidens de bonitate dei propter familiaritatem, quā habebat ad Israelitas, & præcipuè ad patrem suū Dauid cōfunderetur nimis Salomon, & appareret quod nihil habebat fauoris in Deo, qui nollet assentire petitionibus eius iustis, cūm edificasset ei tēplum tam magnificentum. *Memento misericordiarum Dauid serui tui.* Id est licet propter me non facias, saltem fac propter Dauid, memor existens misericordiarum Dauid serui tui. i. misericordiarum quas ei promissisti facere cū semine suo: nam dixerat Deus de filio Dauid qd regnaret iugiter, & qd acciperet eum in filiū, & ipse esset ei in patre 2. Re. 7. & præc. li. 17. & 22. capi. Ad patrem autem pertinet condescendere iustis petitionibus filij: ideo cū essent istæ iustæ petitiones Salomonis, debebat Deus condescendere illis saltem propter Dauid.

Quomodo continentur cum precedentibus, & circa intelligentiam. Quest. XXXII.

QVAERITVR circa intelligentiā istī⁹ literæ: & quō cōtinuetur cū præc. Respōdēt quidā Hebraei, qd non est cōclusio orationis Salomonis, sed est quidā articul⁹ omissus in narratione præcedenti de introductione arcæ in tēplū, & dicunt qd supra 5. vbi agit de ista introductione, omissum est istud, s. qd cum sacerdotibus cū Leuitis tulissent arcam fēderis de domo Dauid vsq; ad templum, clausæ sunt portæ templi subiecto nullo faciente iussu Dei, & non poterant sacerdotes in illud introducere arcā: & tunc Salomon orauit dominum, vt aperiret portas ad hoc, quia arca introduceretur in sancta sanctorum, dicens: nunc ergo dñe conserge in requiem tuam. i. conserge ad intrandū in requiē tuā. i. in sancta sanctorū, vbi requiescere debes apertendo nobis portas, vt illuc introire possimus: tu & arca sanctificationis tuæ. i. tu ingredere illuc, & etiā illuc introeat arca: & cū orasset Salomon orabāt quoque sacerdotes, vt Deus portas aperiret, & cantabant psalmum centesimum tricesimū primum. *Memento Domine Dauid, & cū peruenerint ad illum versum: Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciē Christi tui, subiecto aperta sunt portæ tēpli, & introducta est arca: & in hoc apparuit gloria magna Dauid: quia propter eum portæ aperte sunt. Sed dicendum qd hoc non stat, primò quia non est verisimile, qd aliquid tale accidisset, scilicet qd clauderentur portæ templi volentibus ingredi, & quod postea aperirent, quia istud erat aliquid magnum pertinens ad acceptationem Dei circa templum istud, vel ad signandum iram p̄tra populum suum: ideo si accidisset nullo modo tantam rem scriptura subtrahisset. Secundò modo patet, non est ad propositum nec satis verisimile, qd istam particulam historiarū scriptura supra omiserit: & hic inseruerit, cū non faceret hic ad propositum. Tertio patet, quia litera non seruat istud, sed nimis extortus est sensus iste ad literā hanc. Quarto patet: quia ipsi mouentur ad dicendum qd sacerdotes decantauerunt Psal. 131. scilicet surge Domine in requiem*

requiem tuam: tu & arca sanctificationis tuæ: sacerdotibus tui induantur salutem, & cætera. Et tamen istud non est satis ad propositum: quia si sacerdotes decantassent psalmum illum, poneretur ibi totus ille psalmus usque; ad locum, quem decantauerunt Sacerdotes, vel saltem poneretur principium Psalms: & intelligeretur quod reliqua eius continuata sunt: & non ponitur hoc, sed quedam eius verba de medio Psalms: ideo non colligitur bene nec verisimiliter, quod sacerdotes cantauerint psalmum illum quing; , quia isti putant quod Salomon orauerit Dominum pro apertione portarum dicens: surge Domine in requiem tuam: tu & arca sanctificationis tuæ. Et postea, quod sacerdotes cantauerint psalmum illum, & hoc putant, quia illa verba. Surge domine in requiem tuam: ponuntur de pendentia supra ex verbis Salomonis: & postea dicitur, sacerdotes tui &c. & sic putant, quod sacerdotes inceperint ibi cantare. Sed non stat, quia illa litera. Sacerdotes tui &c. non signat, quod sacerdotes cantauerunt: sed est litera psalms. Sacerdotes tui induantur salutem vel iustitiam &c. & sic necesse est, quod ille, qui dixit verba precedentia. Surge domine in requiem tuam: dixerit et ista verba. Sacerdotes tui &c. solus ergo Salomon locutus est hoc, & non cantauerunt aliquid sacerdotibus. Sexto, quia ipsi dicunt, quod quod sacerdotes peruenierunt ad illud versum, propter David seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui, aperta sunt portæ: & hoc dicunt, quia ponuntur hic aliqua verba illius psalms. 131. & finitur in illo verbo: domine Deus ne aduerseris faciem Christi tui. Memoro misericordiarum David serui tui. Sed istud nihil est, quia non ponitur hic aliquid de portarum apertione nec clausione: nam si poneretur fuisse facta portarum apertio, vel clausio: dato quod non diceretur in quo versu psalms fuisse facta apertio, & continuarentur verba usque; ad versum illum, esset verisimile, quod dictis illis verbis aperta sunt portæ: & tamen non ponitur aliquid de illo, ergo non innuitur quod dicto illo verbo fuerit facta aliqua apertio, vel clausio portarum: sed est quedam fictio ista facta à Iudeis sicut multa alia fieri solent inueniunt aliquo paruo colore. Alij dicunt, quod historia acciderit sicut supra narratum est de clausione portarum, & cantauerunt sacerdotes psalmum predictum: putabant autem quod propter facta David, quæ commiserat. Soccidi iubendo Vriam, & accipiendo uxorem eius Bethsabee Deus clausisset portas: & sic dixerant, propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui. propter peccata sua, non confundas faciem Christi. Salomonis: & dicto illo verbo aperte sunt portæ. Er dicunt quod tunc cognouit Salomon peccata David remissa esse, quia propter illa Deus voluit tenere portas clausas, & aperuit illico eas, ut non putaretur, quod propter peccata David fieret hoc, & sic in morte reputaretur David adhuc reus delictorum. Sed istud non stat, sicut & precedentens sententia, quia præsupponitur quod clausæ fuerint portæ, & quod Salomon orauerit pro apertione, & etiã sacerdotes: sed ista confutantur eisdem rationibus, quibus supra confutata sunt: quod autem dicitur, quod putabant sacerdotes, quod propter peccata David clauderetur porta, non est verisimile, quia David reputabatur vir sanctissimus, & mortuus est in senectute bona, & licet peccasset in facto Vriam, iam putabatur illud peccatum ab omnibus remissum, quia multum tempus transierat inter peccatum illud & mortem David. Etiam David fecerat postea alia peccata, quæ postea remissa fuerant, sicut fuit peccatum numerationis populi: pro quo Deus misit pestilentiam super terram tribus diebus, & postea cessauit plaga. 2. Regum 24. & preced. lib. 1. cap. Si ergo adhuc non remissum esset peccatum illud adhuc Deus puniisset David viuente pro peccato hoc, & non puniuit ulterius, ideo non erat hoc verisimile. Secundo patet, quia pro isto peccato Deus dederat penam sufficientem, quæ iam erat consu-

mata in David, ergo non maneret alia pena. Patet, namque Deus per Nathã dixit David, quod propter peccatum istud adulterij cum Bethsabee moretur puer, qui natus fuerat de adulterio: Etiam quia David fecerat occidi Vriam, Deus faceret, quod non recederet gladius de domo David 2. Reg. 12. & vtrunque completum erat: nam puer illico mortuus est eo. c. & gladius versatus fuerat in domo David, quia Absalom filius David occiderat Amnon primogenitum eius fratrem suum. eo. lib. ca. 13. & postea ferui David. Ioab princeps militiae David occidit ipsum Absalom. eo. lib. 18. cap. non ergo manebat aliqua pena toleranda pro peccato David: nec poterant sacerdotes verisimiliter præsumere quod propter peccata David clauderentur portæ. Tertio patet, quia psalms. 131. vbi ponuntur verba ista dicitur: propter David seruum tuum, non auertas faciem Christi tui: & hic dicitur: Memoro misericordiarum David serui tui. Si ergo putabant manere peccata David nondum remissa, non vocarent eum seruum Dei: quia istud potius signat magnam familiaritatem: ideo necesse est magis intelligi per modum obsecrationis, per merita David serui Dei. Quarto patet, quia ista sententia posset adhuc habere aliqualem colorem si starent verba illa psalms. 121. propter David seruum tuum, non auertas faciem Christi tui: quia illa verba poterant esse ambigua. propter David seruum tuum, id est propter merita eius non auertas, vel propter David, id est propter peccata eius non irascaris, & auertas faciem Salomonis, & tamen hic ponitur alia litera, quæ non sustinet istam ambiguitatem. Id est ne aduerseris faciem Christi tui: memoro misericordiarum David serui tui. Et necesse est quod intelligatur in bonum. Memoro mirarum David, id est propter misericordias illi promissas non aduerseris faciem Christi tui. Quinto patet, quia dato quod sacerdotes putarent peccatum David non esse remissum, adhuc non dicerent, propter peccata David, non auertas faciem Christi tui, quia ex hoc infamaretur David mortuus, cum peccata eius publice à sacerdotibus cantantibus rememorarentur: non ergo stat ista sententia. Sed dicendum, quod ista litera tota ex illo loco: tu es Deus meus: vel ex illo loco, nunc igitur cõsurge, est conclusio precedentium: quia supra Salomon posuerat petitiones in particulari, quæ omnes tendebant ad hoc, quod Deus exaudiret orationes, quæ fierent in templo illo. Nunc ponit in cõstitutione, quod Deus attentus sit ad faciendum predicta: ne aliàs cõfunderetur facies Salomonis orantis, & dicitur, nunc cõsurge domine Deus in requiem tuam. c. cõsurge ad manendum in sancta sanctorum, vbi erat requies Dei: quia ibi mansurus erat in requie, eo quod dicebatur esse Deus super arcam, & in sancta sanctorum manere debebat inter alas Cherubim ad dandum rãsa. Et dicitur tu & arca sanctificationis. non solum tu manebis hic in requie, sed et manebit arca in requie sua, quia ante hoc mutabatur arca de loco ad locum cum sanctuario, quod erat in illo: cum vero fuit per se, etiam mutata est per varia, quia primo stetit in terra Philistinorum septem mensibus, 1. Reg. 6. deinde venit in agrum Bethsabee, & stetit ibi aliquot diebus, & translata est in Cariathiarim in domum Abinadab sacerdotis, 1. Reg. 6. & 7. deinde mansit ibi tempore multo, & translata est post in Ierusalem in domum Obededõ Gethæi. 2. Reg. 6. & preced. lib. 13. cap. Postea mansit ibi tribus mensibus, & translata est inde in domum David, mansitque ibi multo tempore. 2. Reg. 6. & preced. lib. 15. cap. Et inde translata est inde in domum, quam ædificauit Salomon, & ibi mansura erat in eternum. Ideo dicebatur ibi esse requies sua, quia non erat inde mutanda de loco ad locum sicut prius. Vocatur arca sanctificationis. id est sanctitatis, quia in ea continebatur res sanctissima totius sanctuarij. h. b. u. l. e. t. a. legis decem præceptorum, & virga Aaron, quæ frondebat, & vna aurea cõtinens man-

na ad Hebræos, vel quia super ipsam erat Deus ut putabatur rãdens omnibus cõsultationibus, & dubijs indubitis per summum sacerdotem introeuntem in sancta sanctorum, & non poterat esse maior sanctitas quam vbi sic Deus apparebat, & loquebatur. Alia litera habetur: tu, & arca fortitudinis tuæ: & vocatur arca fortitudinis, quia per eam apparuit fortitudo Dei in multis locis, apparuit primo in desiccatione, & diuisione Iordanis: quia mox vt pedes sacerdotum tenentium arcam steterunt in Iordane, stetit aqua superior in modum muri, & aqua inferior recessit. Et sic apparuit alueus arens, vt transirent Israëlitæ sicco pede, Iosue tertio. Deinde apparuit fortitudo arcæ in murorum Iericho destructione, quia vt lustrata est ciuitas septē diebus per arcam, corruerunt muri vltima vice. Iosue sexto. Deinde apparuit fortitudo arcæ in Philistinorum percussione, quia corruit Dagõ Deus Philistinorum coram arca, & confractæ sunt manus eius, & caput: & in quamcunque ciuitate introiret arca, sequebatur plaga magna quouisque tolleretur inde arca primo Re. 15. & dicitur: Sacerdotes tui induantur salutem, id est vestes salutare, in quibus ministrare debent: & sic applicabitur tota litera, sicut supra applicauimus.

annus: quia precedenti cap. agebatur de festiuitatis in cohatione, vel persecutione, hic agitur de eiusdem consummatione, cum totus Israël fuerit remissus nunc per regem in tabernacula sua: ideo necesse est, quod ista fuerint post illa. Secundo, quia præcedit cap. ponitur Salomonis oratio, hic ponitur diuina responsio, vt patet in litera, necesse est autem, quod fuerint illa ante ista. Ad secundum dicendum, quod non fuit hic aliquod tempus intermedium inter precedentia & ista, sed est continuata historia: nam Salomon ante ante toto populo orauit ad dominum, & dixit omnia, quæ habentur precedent. capi. & illico vt compleuit orationem descendit ignis de celo, & combussit holocausta, que posita erant in altari, sicut dicitur in litera, scilicet: Cumque compleisset Salomon fundens preces, ignis descendit de celo, & deuorauit holocausta. ideo dicendum quod nullum fuit medium inter ista & precedentia. Circa primum dicitur. Cumque compleisset Salomon fundens preces. Quando compleuit Salomon facere orationem supra positam precedent. cap. nam illam orationem fecit coram toto populo attento ad verba eius, & completa oratione missus est ignis, sicut habet hic. Ignis descendit de celo. Scilicet descendit super holocaustum: descendit enim de loco alto: & ob hoc videbatur descendere de celo, sed an verè descendere de celo, vel de aere, & de qua parte descenderet declarabit infra in quadam questione: Et deuorauit holocausta. & victimas. Scilicet, erant posita holocausta super altare, & etiam hostiæ pacificæ, & oia consumpsit ignis ille descendens de celo. Ex hoc apparet quod Salomon nunc faciebat duo genera sacrificiorum, scilicet holocausta, & hostiæ pacificæ: nam holocausta clare noiantur: hostiæ pacificæ intelliguntur per victimas: erant enim tria genera sacrificiorum in lege. holocausta, hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato. Holocaustum erat, quando totum animal Deo cremabatur in altari: scilicet carnes, caput, & pedes, & intestina: solo fimo, & pelle, & cornibus demptis, Leu. 1. & vocatur holocaustum, quia totum cremabatur ab Olon, quod est totum, & Cauda, quod est incendium, quali totum incensum: & talia sacrificia offerebantur solum vel saltem principaliter ad honorem Dei. Secundum genus erat hostiæ pacificarum, de quibus offerebantur solum adipēs coctæ. Carnes autem diuidebantur inter sacerdotes, & offerentes. Sacerdotibus dabatur pectus scilicet & armus dexter, & cætera: carnes proueniebant offerentibus: vt colligitur Leu. 7. & 3. Sacrificium pro peccato erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato, & aliud pro delicto: de quorum cæremonis magis declaratum est supra 2. in quadam questione. Hic autem ponuntur duo genera sacrificiorum solum. holocausta, & victimæ. id est hostiæ pacificæ: holocausta quidem ad laudem Dei, & honorem: hostiæ pacificæ ad reddendum gratias de susceptis beneficiis, & vt populus posset pasci de carnibus sacrificij. Nam hostiæ pacificæ sunt ad duo. scilicet gratiarum actiones, & ad obsecrationes, vt patet Leuit. 7. & hoc pro gaudio consumato templo reddendo Deo gratias, quod concessisset Hebræis consummare illud templum, iustum fuit offerri hostiæ pacificas: hostiæ autem pro peccato non fuerunt nunc necessariæ, quia talia sacrificia non fiebant nisi pro specialibus peccatis sicut in impositionem legis, vt coctæ, & quia nunc nihil tale erat; non oblata sunt sacrificia pro peccato. Et maiestas Domini impleuit domum. Vocatur maiestas quidam apparatus excellens alicuius ad notandam magnitudinem status: & dicitur maiestas quasi maior status: & talis apparatus conuenit regibus: unde dicimus imperatoriam maiestatem, vel regiam maiestatem; minoribus autem non solemus attribere maiestatem: Deus autem videri non potest: quia tamen ostendebat quendam apparatus pen-

CAPITVLVM VII.

VMQVE compleisset Salomon fundens preces, ignis descendit de celo, & deuorauit holocausta, & victimas: & maiestas Domini adimpleuit domum: Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quod impleisset maiestas Domini templum Domini. Sed & omnes filij Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum: & corruentes proni in terram super pauimentum stratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt Dominum: quoniam bonus, quonia in seculum misericordia eius.

Cumque compleisset. Descripta in precedentibus oratione Salomonis, hic ponitur signum acceptationis, scilicet quod per signa data hic apparuit, quod Deus acceptabat orationem Salomonis, & dedicationem templi, & diuiditur in duas. Primo ponitur dedicationis acceptatio: secundo Salomonis admonitio, ibi. Apparuit autem Dominus. Prima in duas, quia primo ponitur predicta acceptationis ostensio. Secundo dedicationis inceptæ completio, ibi. Rex autem.

An ea, que habentur hic, habeant ordinem continuatum. Quest. 1.

QUAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant continuatum ordinem ad precedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint ista inmediate post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic est ordo conti-

nuus: quia precedenti cap. agebatur de festiuitatis in cohatione, vel persecutione, hic agitur de eiusdem consummatione, cum totus Israël fuerit remissus nunc per regem in tabernacula sua: ideo necesse est, quod ista fuerint post illa. Secundo, quia præcedit cap. ponitur Salomonis oratio, hic ponitur diuina responsio, vt patet in litera, necesse est autem, quod fuerint illa ante ista. Ad secundum dicendum, quod non fuit hic aliquod tempus intermedium inter precedentia & ista, sed est continuata historia: nam Salomon ante ante toto populo orauit ad dominum, & dixit omnia, quæ habentur precedent. capi. & illico vt compleuit orationem descendit ignis de celo, & combussit holocausta, que posita erant in altari, sicut dicitur in litera, scilicet: Cumque compleisset Salomon fundens preces, ignis descendit de celo, & deuorauit holocausta. ideo dicendum quod nullum fuit medium inter ista & precedentia. Circa primum dicitur. Cumque compleisset Salomon fundens preces. Quando compleuit Salomon facere orationem supra positam precedent. cap. nam illam orationem fecit coram toto populo attento ad verba eius, & completa oratione missus est ignis, sicut habet hic. Ignis descendit de celo. Scilicet descendit super holocaustum: descendit enim de loco alto: & ob hoc videbatur descendere de celo, sed an verè descendere de celo, vel de aere, & de qua parte descenderet declarabit infra in quadam questione: Et deuorauit holocausta. & victimas. Scilicet, erant posita holocausta super altare, & etiam hostiæ pacificæ, & oia consumpsit ignis ille descendens de celo. Ex hoc apparet quod Salomon nunc faciebat duo genera sacrificiorum, scilicet holocausta, & hostiæ pacificæ: nam holocausta clare noiantur: hostiæ pacificæ intelliguntur per victimas: erant enim tria genera sacrificiorum in lege. holocausta, hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato. Holocaustum erat, quando totum animal Deo cremabatur in altari: scilicet carnes, caput, & pedes, & intestina: solo fimo, & pelle, & cornibus demptis, Leu. 1. & vocatur holocaustum, quia totum cremabatur ab Olon, quod est totum, & Cauda, quod est incendium, quali totum incensum: & talia sacrificia offerebantur solum vel saltem principaliter ad honorem Dei. Secundum genus erat hostiæ pacificarum, de quibus offerebantur solum adipēs coctæ. Carnes autem diuidebantur inter sacerdotes, & offerentes. Sacerdotibus dabatur pectus scilicet & armus dexter, & cætera: carnes proueniebant offerentibus: vt colligitur Leu. 7. & 3. Sacrificium pro peccato erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato, & aliud pro delicto: de quorum cæremonis magis declaratum est supra 2. in quadam questione. Hic autem ponuntur duo genera sacrificiorum solum. holocausta, & victimæ. id est hostiæ pacificæ: holocausta quidem ad laudem Dei, & honorem: hostiæ pacificæ ad reddendum gratias de susceptis beneficiis, & vt populus posset pasci de carnibus sacrificij. Nam hostiæ pacificæ sunt ad duo. scilicet gratiarum actiones, & ad obsecrationes, vt patet Leuit. 7. & hoc pro gaudio consumato templo reddendo Deo gratias, quod concessisset Hebræis consummare illud templum, iustum fuit offerri hostiæ pacificas: hostiæ autem pro peccato non fuerunt nunc necessariæ, quia talia sacrificia non fiebant nisi pro specialibus peccatis sicut in impositionem legis, vt coctæ, & quia nunc nihil tale erat; non oblata sunt sacrificia pro peccato. Et maiestas Domini impleuit domum. Vocatur maiestas quidam apparatus excellens alicuius ad notandam magnitudinem status: & dicitur maiestas quasi maior status: & talis apparatus conuenit regibus: unde dicimus imperatoriam maiestatem, vel regiam maiestatem; minoribus autem non solemus attribere maiestatem: Deus autem videri non potest: quia tamen ostendebat quendam apparatus pen-

Maiestas qd fit.

poenitentie sue, per quem pateret eum esse presentem
 ipertaliter in loco illo dicebatur habere maiestatem,
 vel apparere maiestatem eius. Ista maiestas erat ali-
 quod signum visibile gloriosum: unde vocatur gloria
 Domini, vt patet infra: quid tamen esset, declara-
 bitur infra in quadam questione: Et potest hic accipi
 domus dupliciter: vno modo pro tota domo templi
 cum atrijs suis: & tunc esset sensus quod templum in
 circuito, & atria omnia repleta sunt maiestate illa, que
 cunque illa esset. Alio modo accipitur domus pro so-
 lo templo habente parietes, & tectum ia quod intra-
 bant soli sacerdotes: & tunc dicitur, quod solum templum
 impletum est maiestate & in atrijs nihil erat. Sed exi-
 stentes in atrijs videbant maiestatem Dei quae imple-
 bat templum: & iste sensus videtur satis consonare li-
 terae, cum dicatur infra, quod sacerdotes non poterat
 ingredi templum: eo quod impleset maiestas Dei tem-
 plum Domini: & tamen dicitur quod erant Israelite
 in atrio templi, & videntes maiestatem Dei corruerunt
 super facies suas in pavimento strato lapide: si tamen
 repletum esset etiam atrium gloria Domini, non pos-
 sent ibi stare Israelitae: ideo vñ quod non erat atrium repletum,
 sed solum templum. Et in circuitu templi erat aliquid de maie-
 state illa: quia alijs si tota Dei maiestas appareret intra
 templum, non viderent aliquid Israelitae, qui erant in atrio,
 eo quod porta templi clausa erat, vel saltem pendebat
 semper velum ad portam, vt nihil possent videre de his
 qui intus erant: & tamen videbant isti maiestatem Dei
 existentes in atrio templi: ergo necesse erat, quod
 aliquid de maiestate Dei appareret extra templum.
 Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini. Scilicet,
 quia erat maiestas Dei replens templum, non poterat
 sacerdotes ingredi templum: quia illa impediabat, vel
 forte propter eius reuerentiam accedere non audebant:
 quod autem erat templum istud in quo non poterat
 nunc ingredi sacerdotes propter gloriam Domini, di-
 cetur infra in quadam questione. *Eo quod impleset maie-
 stas Domini templum Domini.* Scilicet, illud signum visi-
 bile, quod ostendebat potentiam eius, & vocabatur
 eius maiestas, replebat templum, & etiam in circuitu
 templi circumfusum erat, ita vt videri posset ab exi-
 stentibus foris. *Sed, & omnes filii Israel videbant descen-
 dentem ignem.* Scilicet, descendebat ignis de celo ad cre-
 mandum sacrificiorum carnes, & omnes Israelite, qui
 conueniunt ad istam solennitatem, & erant tunc in
 atrio templi, videbant descendentem ignem de celo.
Et gloria Domini super domum. Ista gloria Domini erat
 maiestas: quia gloria signat aliquid famosum, & per-
 tinet ad maiestatem, quia maiestas est aliquid valde
 excellens, per quod cognoscitur tanquam famosus
 ille cuius est maiestas, & descendebat super domum,
 id est super templum: quia etiam tectum templi erat
 operatum gloria Domini, ita vt omnes existentes per
 urbem a longe possent videre gloriam Domini super
 templum. *Et corruentes proni in terram.* Scilicet, omnes
 Israelite, vt viderunt descendentem ignem super do-
 mum & gloriam Domini, corruerunt in terram. Sed
 tunc est dubium an corruerunt pre timore visa magni-
 tudine rei, vel corruerunt pre reuerentia, scilicet lau-
 dantes Dominum propter illa quae ostendebat. Et dicē-
 dum videtur quod corruerunt in terram pre reueren-
 tia: nam maiestas Dei & ignis descendens de celo non
 erat aliquid terribile, ita vt Israelitae caderent pre ti-
 more in terram: & si dicas quod timuerunt ignem ve-
 nientem. Dicendum quod non stat, quia non venie-
 bat super eos, sed super sacrificia, quae ab eis semota erant
 aliquantulum in atrio sacerdotum. Item patet, quia
 dicitur in litera corruentes proni in terram adorauerunt
 & laudauerunt dominum: ideo non corruerunt
 timentes, sed ad adorandum: & iustum erat, quia illa si-

gna testabantur Deum quod speciali modo presen-
 tem esse, & debebant reuereri propter presentiam il-
 lam, & adorare Deum tanquam viderent eum presen-
 tem sibi: quia videbant eum eo modo, quo poterant vi-
 dere: nam cum Deus inuisibilis sit, iuxta illud Io. pri-
 mo. f. Deum nemo vidit vnquam, solum eum videmus
 per aliqua signa presentiae suae, sicut videmus hominem
 armatum contemplando arma, quae sunt signa exte-
 riora. *Super pavementum stratum lapide.* Hoc dicitur,
 quia ipsi erant in hoc pavimento strato lapide, id est opor-
 tebat, quod super illud corruerent, nisi forte inde fuge-
 re vellent, & istud erat in atrio: nam oia quatuor atria tem-
 pli, in quibus Israelite, & caeteri orabant, erant strata lapide
 f. quod pavementum de lapide erat pulchrum ad ostendendam
 operis excellentiam. Et dicitur stratum lapide, id est
 factum de lapide, quia sternere est locare sub pedibus.
 Et sic vocantur stramenta vestes, vel panni, qui ponuntur
 super pavementum sub pedibus, vel in lecto sub no-
 bis, templum, etiam stratum erat lapide: quia tamen
 super lapides erant ligna abiega, vel cedrina, vt patet
 3. Reg. 6. & supra 3. & ligna erant opera laminis aureis:
 non dicitur de templo quod erat lapide stratum, quia
 non apparebat lapis aliquis in toto opere: sed quicquid
 erat intra templum, aureum videbatur, patet 3. Reg. 6.
Adorauerunt, & laudauerunt Dominum. Adorare est in-
 curuare se ad terram: laudare est magnitudinem alicuius
 sermonibus explicare, & hoc fecerunt isti: nam in-
 curuauerunt se ad terram, & dixerunt de Deo aliquam
 magnitudinem, quae sequitur. *Scilicet, quoniam bonus,*
& quoniam in saeculum misericordia eius. Id est laudauerunt
 Deum dicentes: quod bonus est, & quod misericordiam
 eius durat in saeculum, id est semper: & ista misericordiam
 & bonitas demonstrabatur nunc, in quantum
 voluit nunc ostendere gloriam suam, & ignem dare
 super sacrificia ad cremandum illa. Et dicitur quod in
 saeculum durat ista misericordia, scilicet quod non perit tem-
 pore, sed semper manet. Nam ab antiquo Deus ostendit
 bonitatem suam, & misericordiam Israelitis, de
 quibus patet per processum totius Exod. & lib. Num.
 & fuerat hoc quasi per quingentos annos ante istud.
 Nam ab exitu de Aegypto vsque ad fundationem tem-
 pli fuerunt anni quadringenti & octoginta. 3. Regum
 6. & nunc iterum ostendebat Deus misericordiam suam,
 ideo videbatur, quod non peribat tempore, sed dura-
 bat semper. Et sicut vsque nunc durauerat, ita vide-
 batur duratura in aeternum: quia id quod non deficit
 in quingentis annis, non deficit in aeternum: potissi-
 me, quia misericordia Dei fuerat a saeculo, scilicet a
 primordio rerum creatarum, & transierant plusquam
 tres mille anni.

Ad quid ignis descendit de celo, id est quae necessitas.
 Quest. II.

QVAERITVR Circa praedicta de isto igne de-
 scendente de celo ad quid descendit, & non que-
 ritur ad quid descendit. id est ad quid faciendum: quia cer-
 tum est, quod descendit ad cremandum holocausta,
 & victimas vt patet in litera. Sed quaeritur ad quid
 venit, quae necessitas fuit, quod veniret ad cremandum
 victimas, cum possent holocausta, & victimae crema-
 ri alio igne, & lignis. Aliqui dicunt, quod descendit
 iste ignis ad signandum acceptationem orationis Salo-
 monis: nam orauerat Salomon pro multis: vt pa-
 tet prece. cap. & vt sciret, quod Deus exaudiuerat ora-
 tiones eius, misit igitur ignem de celo, & maiestatem
 suam. Sed obicitur, quod non fuerit ad hoc: quia
 Deus dedit aliam certificationem Salomoni de hoc
 nam

nam apparuit ei, & dixit quod acceptauerat orationem
 eius, infra in litera, scilicet: audiui orationem tuam,
 & elegi locum istum. Alii dicunt, quod venit iste
 ignis ad ostendendum quod acceptarentur sacrificia,
 quae offerebantur nunc in templo. Et patet hoc, quia
 cremauit ignis iste sacrificia, ideo satis apparet, quod
 ostendebat illa esse Deo accepta. Sed obicitur, quod
 non venit ad hoc, quod iam praecesserat aliud signum,
 in quo ostendebatur sufficienter omnes ministratio-
 nes, quae fierent in sanctuario isto acceptas esse, scilicet
 quando descendit nebula, quae repleuit domum:
 vt patet supra 5. & fuerat in ipsa die, vt infra declara-
 bitur in quadam questione: ideo non oportebat, quod
 ostenderetur acceptatio in igne. Respondendum quod
 iste ignis venit ad ostendendum duo, scilicet ad osten-
 dendum exauditionem orationis Salomonis, & ad
 ostendendum sacrificia, quae nunc fiebant accepta fore.
 De primo patet ex circumstantia operationis: nam
 erant animalia decorata & carnes eorum ordinatae
 super altare ad cremandum, & dum Salomon orabat
 alta voce, totus populus erat attentus verbis eius, & non
 cremabant interim sacerdotes sacrificia. Finita autem
 oratione cum pereret Salomon se exaudiri, misit Deus
 subito ignem de celo & cremauit holocausta & victi-
 mas, vt patet in litera, scilicet. Cumque compleisset
 Salomon fundens preces, ignis descendit de celo, &
 deuorauit holocausta. Quia ergo scriptura dicit hic,
 quod coepit oratione descendit ignis, signat habitu-
 dinem aliquam esse ignis descendens ad orationem
 Salomonis: & nulla alia est nisi, quod esset signum
 exauditionis: Patet hoc, quia iterum fuit missus ignis de
 celo ad ostendam orationem exaudiri fore, scilicet
 quando Dauid fecit sacrificium in arca Hornam
 Iebusai, & orauit pro cessatione pestis: dicitur quod
 exaudiuit eum Deus in igne de celo super altare ho-
 locausti. prece. lib. 2. i. c. Erat autem signum conueniens,
 quia cum nunc Salomon orasset dominum, & ille, vel-
 let ostendere quod acceptauerat orationem eius in ali-
 quo signo sensibili, forte non occurreret aliquid si-
 gnum, in quo promptius demonstraretur, quam in
 ista descensione ignis super sacrificia: ideo data est ista
 descensio ignis ad hoc signandum. Cum autem ob-
 icitur, quod Deus ostendit istam acceptationem ora-
 tionis, in quadam reuelatione. Dicendum quod per
 hoc non tollitur quod descensio ignis ad hoc fuerit, &
 tamen quomodo ista duo signa concurrerent ad idem,
 declarabitur infra in quadam questione. Secundum
 erat, quia ista descensio fuit ad signandum accepta-
 tionem sacrificiorum, & istud est valde rationale,
 quia ante hoc nulla sacrificia facta fuerant in templo
 Salomonis: vt ergo intelligeretur, quod ista erant ac-
 cepta Deo, conueniens fuit dari aliquod signum,
 non poterat autem aliquod signum conuenientius
 esse quam quod descenderet ignis de celo super
 sacrificia, quia cum ignis descendens de celo ad
 Deo mitteretur, & cremaret sacrificia, apparebat
 quod Deus volebat illa pro se, quia alijs non crema-
 ret illa. Cum autem obicitur, quod iam Deus de-
 derat aliquod signum huius acceptationis, scilicet ne-
 bulam replentem templum. Dicendum quod illa
 nebula fuit ad signandum templum esse acceptum.
 Etiam ad acceptandum primum ministerium, quod
 ibi factum est: non tamen determinate erat ad signan-
 dum acceptationem istorum sacrificiorum: ideo queni-
 ens fuit nunc mitti ignem de celo super ista sacrificia.
 Pro quo sciendum, quod nebula, quae venit super tem-
 plum primo, magis fuit ad signandum templum Deo
 acceptum fore, quam ministraciones esse acceptas:
 nam illico vt posita fuit arca in sancta sanctorum, &
 egressi fuerunt inde sacerdotes, nebula operuit do-

num: vt colligitur supra 5. cap. ideo decebat, vt ali-
 quod signum esset, quod solum ostenderet accepta-
 tionem ministracionum sanctuarii, & istud fuit ignis
 descendens super sacrificia: Dato etiam quod nebula
 descendens fuisset signum acceptationis ministratio-
 num sanctuarii, non erat decens, quod daretur aliud
 signum adhuc. Pro quo sciendum, quod in sanctua-
 rio erant duplicia ministeria in generali, Leuitica, &
 Sacerdotalia. Leuitica erant in canendo, & custo-
 diendo portas templi, & thesauros, & indicando,
 & similibus: ministraciones sacerdotales erant in-
 offerendo sacrificia, & thymiana cremando, &
 disponendo lucernas in candelabro: & ponendo pa-
 nes in mensa propositionis, & similibus, de quibus de-
 claratum est supra prece. lib. 2. 3. ca. Et quia quando ve-
 nit nebula operiens templum, non fuerat factum ali-
 quod ministerium in templo nisi Leuiticum, scilicet
 quia Leuitae canebant tunc coram Domino, videbatur
 illud solum acceptari, vel illud, & alia ministeria Leui-
 tica, quae erant eiusdem generis. De ministeriis autem
 sacerdotibus non videbatur, an extenderetur ad illa:
 ideo decuit, quod fieret aliud signum ad acceptandum
 ministeria sacerdotalia. Fuit autem primum ministe-
 rium sacerdotale, quod factum est in templo, oblatio sa-
 crificiorum, ideo decuit, quod ostenderetur aliquod
 signum acceptationis illorum: & istud fuit, quod venit
 ignis de celo super illa, & per hoc innuebatur, quod
 omnia alia ministeria sacerdotalia, quae postea fierent
 acceptabantur.

Quare potius misit ignem quam aliquid aliud.
 Quest. III.

QVAERITVR vltimus, dato quod vellet Deus
 mittere aliquod signum acceptationis suae super
 sacrificia ista, quare potius misit ignem quam aliquid
 aliud. Dicendum, quod hoc fuit propter duo, primo
 ex conditione operis: nam volebat Deus consumi-
 re sacrificia, vt videretur illa acceptare, sed non po-
 terat consumi illa nisi mittendo ignem super ea:
 ideo debuit mitti ignis potius, quam aliquid aliud.
 Si autem dicas, quod Deus poterat consumi sa-
 crificia illa non mittendo ignem, cum per seipsum
 posset illa consumere, scilicet solum iubendo: quia
 ita fuit de creatione, quod ipse mandauit, & facta sunt:
 ipse dixit, & creata sunt Psal. 148. Dicendum est, quod
 verum est, quod poterat hoc fieri, & tamen quia po-
 pulus non videret, quomodo sacrificia consume-
 rentur potissime, quia multi putarent, quod fiebat
 hoc aliqua delusione, cum non videretur consumptio
 sacrificiorum, & in hoc non incitaretur populus ad
 laudem Dei, cum non esset signum sensibile, sed ma-
 gis ad dubitandum, an diuinitus, vel magicè istud opus
 fieret: potius ergo debuit fieri misso igne coelitus, quam
 alio modo. Secundum fuit, quia acceptatio diuina
 signatur in missione ignis de celo, quia istud opus vi-
 detur Deo proprium: unde per missionem ignis de
 celo conati sunt Israelitae inuestigare veram deitatem,
 scilicet, cum disceptatio esset inter Eliam, & Prophe-
 tas Baal, an esset Deus ipse Deus Israel, vel Baal, con-
 uentum est, quod experirentur hoc modo, scilicet,
 qui exaudiret cultores suos mittendo ignem de celo
 super sacrificium, haberetur in Deum: & cum clamasset
 propheta Baal a mane vsque ad meridiem, non erat exau-
 ditio, nec ignem consecuti sunt. Cum autem orasset
 Elias, venit ignis, & deuorauit sacrificium, & altare.
 3. Regum 18. Si tamen non videretur signum con-
 ueniens ad inueniendam veram deitatem missio ignis
 de

de celo, non conuenissent omnes in hoc. Patet hoc, quod signet hoc diuinam virtutem: nam quando quinquagenarij Ochozię ibant ad Eliam, & dicebant, vir Dei rex mandat, vt descendas de monte: dicebat ipse, si homo Dei sum descendat ignis de celo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Re. primo, & sic per descensionem ignis de celo putabat se probare esse hominem Dei: & hoc non esset nisi descensio ignis de celo specialiter esset a Deo. Etiam conueniebat ista descensio ignis super sacrificium ad signandum accepta esse sacrificia. Quia cum Aaron consecratus esset in sumum sacerdotem, & filij eius in minores sacerdotes die octaua, qua primò ipsi ministrare ceperunt, descendit ignis de celo super carnes sacrificij, & deuorauit illas: Leui. 9. quod videntes Israelitę laudauerunt dñm videntes esse acceptas oblationes. Itē qñ Dauid pro cessatione pestis immolauit hostias in area Hornam Iebusei, & posuit carnes sacrificiorum super altare: misit Deus ignem de celo & consumpsit victimas. Fuit autem illa descensio ignis, vt sciret Dauid se exauditum in oratione sua de cessatione pestis: nam dicitur quod exaudiuit Deus Dauid in igne de celo super altare holocausti precedenti libro vigesimo primo capit. Fuit etiam ad ostendendum quod locus ille in quo offerebantur illa sacrificia, erat a Deo acceptus ad semper ibi offerendum. Ideo postquam Dauid vidit descendisse ignem de celo super locum illum, dixit hæc est domus Dei, & altare holocaustorum Israel. eo. lib. 22. cap. Sicut ergo a principio locus ille a Deo monstratus est sibi acceptus, vt ibi templum edificaretur: ita & ædificato templo cum inciperent fieri ministraciones, debebat mitti ignis de celo, vt per hoc cognoscerentur acceptæ ministraciones.

An ille ignis fuerit verus ignis an non.

Quest. IIII.

QVAERITVR Vterius de isto igne, qui hic dicitur, an erat verus ignis, vel aliquid aliud. Aliquis dicit manifestum esse, quod esset ignis, cum scriptura vocet illum ignem. Dicendum, quod hoc non probat: quia vocat scriptura ignem eum qui est verus ignis, vel habet colorem ignis: sic enim patet de columna ignis, que apparebat super castra Israelitarum per noctem, & apparebat qualibet nocte, Exo. 4. Vocatur enim columna ignis: & tamen non erat verus ignis, sed color, vel figura ignis: nam Num. 9. vocatur species ignis: sic etiam dicitur, quod apparuit Deus in rubo ardenti in medio ignis, & non cremabatur rubus. Exo. 3. & tamen non erat ille verus ignis, sed species ignis, vt declaratum est ibidem: ita ergo poterat esse iste verus ignis, vel solum figura ignis. Dicendum quod iste erat verus ignis: nam ex effectu apparet, quia iste ignis consumpsit sacrificia: cremare autem est opus veri ignis: ideo verus ignis erat: secus autem erat de columna ignis, que per noctem apparebat super castra Israelitarum, quia illa non habebat proprium actum ignis: non enim calefaciebat, sed solum illuminabat, illuminare autem competit astris, licet non cremant. Ideo dicendum, quod fuit aliquod corpus acreum densum cui Deus dedit colorem ignis, & fulgorem: & sic illuminabat, ac si esset verus ignis, & tamen non erat: imò si fuisset verus ignis, oportuisset poni aliud miraculum, scilicet quod cum ille ignis esset magnus globus, & esset super tabernaculum propinquus operimentis tabernaculis, quomodo non cremabat illa, & tñ nihil cremabat.

Item esset aliud miraculum: quia licet ignis in sua sphaera sit sine fomento: tamen infra suam sphaeram non potest esse sine fomento, cum videamus quantumcunque magnum globum ignis substracto fomento illico extinguere: & tamen ignis ille nullum habebat fomentum: quia semper erat illa columna ignis equalis, & non cremabat aliquid circumstantes: ideo si ignis verus esset, necesse esset, quod semper esset miraculum in via mittendo ignem illum ne extingueretur. Ponendo autem, quod erat aer densus, cui erat lux communicata, solum erat vnum miraculum, scilicet quod fuerit talis mixtio facta in aliquo corpore a Deo: & tamen conseruationem suam, & ad hoc ne cremaret quecunque propinqua, non requirebatur aliquod miraculum, cum non esset ignis verus: sic etiam erat de igne, qui dicebatur esse in rubo. Et per hoc possumus distinguere, licet scriptura dicat aliquando apparuisse ignem, quando est verus ignis, & quando non, sed species ignis.

De quo loco venerit ille ignis.

Quest. V.

QVAERITVR Vterius, de isto igne, cum esset verus, & dicitur descendisse de celo, de quo loco venerit. Aliqui dicunt, quod de celo descendit: nam scriptura testatur eum descendisse de celo: ideo non est in hoc dubitandum. Item, quia dicitur in litera, quod videbant Israelitas descendentem ignem, & gloriam Domini super domum, vt patet hic. Dicendum est, quod non descendit de celo: nam nunquam est ponenda pluralitas, sine necessitate, vt colligitur octauo Topico: sed est regula, quod quandoque constat de aliqua actione, & non constat de modo eius, ponendus est ille modus, qui est leuior, quia alias poneretur pluralitas sine necessitate, & tamen ponendo descendisse ignem istum de celo ponerentur plura miracula, quam alias, ideo non est dicendum quod venerit de celo. Primum miraculum esset: quia in celo non est ignis aliquis, cum celum sit de quinta essentia, & non sit ibi elementum aliquod, nec pars elementi: ignis autem est verum elementum, ideo non poterat esse in celo: si ergo de celo venire deberet, necesse erat, quod crearetur ibi, & postea mitteretur. Secundum miraculum est, quia dato, quod creatus foret ignis ille, non videretur modus, quo de celo descenderet non aperiendo partem aliquam coeli, quia cum ignis esset verum corpus, necesse erat, quod in transitu suo occuparet locum, & dari debebat vnus de istis modis, scilicet quod diuideretur celum, vt cederet igni transeunti: vel esset penetratio dimensionum, vel reduceretur ignis ad indiuisibile, vt non poneremus ruptionem: quilibet tamen istorum modorum est cum miraculo: nam poni ruptionem in celo, vel cessionem est miraculum vel inconueniens, quia cedere pertinet ad rarum, & densum, quæ sunt conditiones elementorum, & rerum elementatarum: celum autem non est huiusmodi, ideo non potest cedere nec rumpi sine miraculo. Secundus modus, scilicet penetrationis dimensionum est miraculosus: non enim potest natura tale efficere, nec possumus intelligere philosophi qualiter fiat, & ponuntur pro impossibili. Tertius modus est etiam miraculosus, scilicet quod reduceretur corpus ad indiuisibile: nam licet reduci posset sine miraculo, non tamen fit.

Sed

Sed obijcietur, quod ita fit in corporibus celestibus: alius, scilicet quando Christus in celum ascendit, & quando nos ascendemus post diem iudicij: nam tunc cum corpora vera habuerimus, necesse est, quod fiat aliquid istorum: sic etiam in Christo concedimus, cum est in hostia, quod reducatur tota sua quantitas ad indiuisibile, quia aliàs non posset capi ibi in qualibet particula hostiæ. Dicendum, quod verum est de corporibus nostris, quod erunt in celo non reducta ad indiuisibile, nec rumpendo celum, ita vt celum cedat, sed solum per penetrationem dimensionum: quia iste est modus conueniens, & hoc necesse est poni, cum oportebat confiteri, quod verè corpora nostra erunt in celo aliquando, scilicet post Resurrectionem. De corpore etiam Christi necesse est etiam dici, quod sit in hostia, quia est fundamentum fidei, quod Christus sit in hostia rota verè, & tamen non potest poni ibi per alium modum: nam penetratio dimensionum non potest ibi stare, quia dato quod staret non caperetur ibi Christus, cum staret secundum totam suam extensionem. Etiam non posset stare ruptio, vel cessio, quia non possent partes hostiæ tantis segregari, quod inter illas caperetur corpus Christi manente hostia integra: Necesse fuit ergo ponere, quod esset corpus Christi in hostia reductum ad indiuisibile: De igne descendente secus est: quia potest poni, quod non descenderet de celo, sed de aliquo alio loco: ita quod non ponatur ista miracula: ideo non est ponendum, quod descenderet de celo. Tertium inconueniens erat, quia ponebatur iste ignis nimis descendere contra conditionem suam: nam descenderet de summo, & quantum esset descensio maior tanto esset maior violentatio naturæ suæ. Si autem ponatur iste ignis descendisse de aliquo loco inferiori, non erit tantum inconueniens, ideo non debet poni descendisse de celo: Cum autem obijciatur, quod de celo descenderit, quia litera hoc dicit. Dicendum, quod non sequitur, quia sacra scriptura accipit celum largè pro toto spatio, quod est supra nos, & sic aer vocatur celum: iuxta illud Psal. 3. scilicet. Volucres cœli, & pisces maris, & Matth. 13. Aues cœli comederunt illud, & vocatur celum, id est aer, quia aues non sunt in celo: ideo de quacunque parte aeris descenderit iste ignis, diceretur descendere de celo. Alij ergo dicunt, quod iste ignis descendit de sphaera ignis: nam illa est sub concauo orbis Lunę prima in regione elementalī, & tunc non sequuntur miracula, quæ supra ponebantur: nam non erit primum, scilicet, quod ille ignis creatus sit, quia cum ignis in sphaera præexistat a principio orbis, non oportebat de nouo creari istum ignem si de sphaera illa esset. Secundum etiam miraculum tollebat, scilicet, quod non oportebat fieri ruptionem coeli, nec dimensionum penetrationem, nec reductionem ad indiuisibile: cum non fuerit iste ignis in celo aliquando. Tertium etiam tollitur, quia licet isto modo debeat poni descensio ignis, tamen non ponitur de loco tam summo, & sic minus fiet contra naturam ignis. Sed dicendum videtur, quod non fuerit iste ignis descendens de regione ignis. Primum, quia si tantum de igne descenderet, oportebat tantum suppleri de alia materia, vt non maneret vacuum. Secundum erat, quia erat valde difficile, quod descenderet ignis per totam regionem mediam: nam non poterat naturaliter conseruari per totum medium descendens, cum sit medium inestitium ibi, quod est frigidissimum; & ibi periret ignis quilibet descendens nisi miraculose conseruaretur. Tertium erat, quia ponebatur descendere de loco altissimo, quod est contra conditionem ignis. Licet ergo iste modus posset teneri, dicendum tamen, quod conuenientius est dicere, quod

Alph. Post. super lib. Paralip. Pars 2.

iste ignis non fuerit de regione ignis, sed de parte infima aeris, Deus istum ignem produxit conuertendo aliquam partem aeris in ignem, & fecerit descendere illum ignem raptui super templum, & sic videbatur descendere de celo. Iste etiam modus videtur fuisse in descensione ignis super duos quinquagenarios, super quos fecit descendere ignem Elias: nam dicebat: Descendat ignis de celo: quarto Regum primo. non tamen descendebat de celo, sed de aliqua parte inferioris interstitij aeris, vt ibi declaratum est, & per istum modum ponerentur pauciores difficultates quam alias, & erit modus conueniens.

An ignis qui descendit ad sacrificium semper durauerit, vel quanto tempore.

Quest. V.

QVAERITVR Vterius de isto igne, qui descendit nunc super sacrificia, an semper durauerit, vel quanto tempore durauit. Aliqui dicunt, quod semper durauit, quia dabatur in signum diuinæ acceptationis, & sic factum fuit in deserto: nam consummato tabernaculo Moyse nubes repleuit illud, & columna ignis per noctem, & durauit semper illa columna ignis, quia qualibet nocte apparebat super tabernaculum: Exod. 40. & Num. 9. cap. Ita ergo cum nunc consummato sanctuario venisset ignis ad acceptationem illius, debebat semper manere. Dicendum quod iste ignis, qui nunc venit de celo, modicè durauit, scilicet solum quandiu cremata sunt sacrificia, & hoc patet ex duobus, vel tribus. Primum quia iste ignis, cum esset verus ignis, extra sphaeram suam non poterat conseruari, nisi miraculose: fuit autem materia in qua conseruari debebat iste ignis carnes sacrificiorum, quia ad illas cremandas venerat, & ideo quandiu durarent carnes illę in cremari, maneret ille ignis, combustis autem carnibus cum non haberet ignis ille materiam, in qua conseruaretur, deficeret: sicut videmus de quolibet alio igne, qui apud nos est. Et si velis dicere, quod postea manserit iste ignis, oportet quod detur miraculum quomodo maneret sine materia, & tamen non est dandum tale miraculum, cum non appareat aliqua necessitas ad punendum illud. Secundum est, quia finis, ad quem iste ignis descendit fuit, vt cremarentur carnes illorum sacrificiorum; completa ergo crematione illa, non videbatur ad quod esset ignis necessarius, & sic non maneret superuacue: Tertium est, quia si ille ignis semper maneret, esset aliquod magnum miraculum de specialibus, quæ vix quàm contigisset inter Hebręos propter durationem magnam, & non subtriceret illud scriptura: sicut non subtrahit de nubecula; & columna ignis quod semper manebant quandiu erant Israelitę in deserto, & tamen nihil scribitur de hac duratione ignis, ergo videtur, quod non mansit semper, sed solum quandiu cremata fuerunt sacrificia. Cum autem obijciatur, de igne descendente in summatione templi tabernaculi Moyse, quod mansit semper. Dicendum, quod non est simile de illa columna ignis, & de isto igne. Primum, quia illa columna non erat ad assignandum acceptationem sanctuarij, sed ad illuminandum Hebręos per noctem, ideo quandiu Hebręi egerent lumine illius, maneret: iste autem ignis erat solum ad consumendum sacrificia: ideo expletis illis, non oportebat vt maneret. Secundum patet hoc, quia illa columna ignis, quæ apparebat, licet durauerit magno tempore, non durauit semper: nam solum durauit quandiu manserunt Israelitę in deserto, scilicet per quadraginta annos: Exo. 40. & Numeri 9. Et hoc, quia toto tempore illo manebant

Nebant

nebant Israelitæ in castris, in deserto, & ut castra illuminarentur per noctem, dedit Deus illam columnam ignis. Finitis autem quadraginta annis, cum Israelitæ manerent iam in terra Chanaan, & habitarent dispersi per loca, non erat eis necessaria illuminatio illa per noctem, ideo post introitum in terra Chanaan, non legitur apparuisse, sed veraciter dicendum, quod nunquam postea apparuit columna ignis per noctem, nec columna nubis per diem. Et hoc per simile de manna, quia Deus dabat in deserto Israelitis manna, & dedit per quadraginta annos: quia non poterant ibi habere alium cibum: Exod. 16. & Deut. 8. & 29. Cum autem introierunt in terra Chanaan, & ceperunt comedere de frugibus terræ, cessavit manna, ut patet Iosue 5. eo quod iam sine manna poterant sustentari Israelitæ. Ita cum necessitas columnæ nubis, & ignis cessasset introeuntibus Israelitis in terram Chanaan: non apparet ulterius, quia miracula diuina non fiunt nisi ad supplendum aliquam necessitatem, quam natura supplere non potest. Ita ergo dicendum de isto igne, qui nunc descendit, quod non duraturus esset semper, dato quod tempore duraret magno, & duratio ista esset quandiu esset usus eius necessarius: & tamen non videbatur alius usus istius ignis, nisi cremare illas carnes sacrificiorum, ideo videtur dicendum, quod finita illa crematione cessauerit ignis ille. Secundò patet, quia si columna illa ignis esset ad signandam acceptationem diuinam super illud tabernaculum omni tempore maneret, tam nocte quam die, & tamen manebat solum per noctem, per diem autem solum manebat columna nubis, ut patet Exod. 40. & Numeri 9. ideo non erat ad notandam acceptationem, sed ad illuminandum; & quia per diem non erat necessaria columna ignis illuminatio, solum apparebat columna illa per noctem, ita ergo iste ignis solum maneret quandiu esset necessarius. Quartò patet, quia si columna illa ignis fuisset ad signandam acceptationem diuinam, solum fuisset ex tempore, quo fuit tabernaculum, & tamen fuit antequam tabernaculum fieret: nam tabernaculum consummatum est in fine primi anni ab exitu de Aegypto, & in principio secundi anni erectum est: Exod. 40. & tamen columnis nubis, & ignis apparuit in principio exitus de Aegypto, & dirigebat Israelitas per viam: unde in transitu maris rubri illa columna ignis præcedebat, & dirigebat Israelitas: Exod. 14. ergo non fuit ad notandam acceptationem tabernaculi, ideo licet illa multo tempore duraret, non est inde sumendum argumentum, quod iste ignis, qui nunc à Deo missus est, debet magno tempore durare. Quòd autem sederet ista columna ignis super tabernaculum non probat acceptationem aliquam, quia non sedit ibi ad probandam acceptationem, sed quia erat tabernaculum in medio castrorum, & ut æqualiter illuminarentur castra per illam columnam, sedit super tabernaculum: quia etiam aliàs ibi sederet etiam si non esset ibi tabernaculum. Dicendum ergo, quod ignis iste, qui fuit ad signandum, quod sacrificia illa acceptabantur à Deo consummendo illa, tam diu durare debuit quandiu consummarentur sacrificia, & sic cessauit.

Cum duo mirabilia apparuerint, an vnum ante aliud fuerit, & cur duo, & an vnum sufficisset.

Quest. VI.

QVAERITVR vterius, cum apparuerint duo mirabilia in templo Salomonis in dedicatione

ista, scilicet nebula, quæ operuit, & repleuit domum, supra quinto, & ignis, qui descendit ad cremandum sacrificia, ut patet hic, quomodo se habuerunt ista duo, an vnum fuerit multo tempore ante aliud: & cur facta sunt duo, & an vnum sufficeret. Respondendum ad primum, quod vnum pauco tempore fuit ante, scilicet, quia facta sunt eodem die, quod enim vnum factum sit pauco tempore ante aliud, patet: quia primò de apparitione nebulae fuit prima die, qua introducta fuit arca in templum, supra quinto: istud secundum factum est durante ista dedicatione templi: nam dicitur hic, quod descendit ignis super sacrificia, & postea dicitur, quod Salomon, & populus fecerunt solennitatem magnam, & die vigesima tertia mensis septimi, quo facta est ista dedicatio recessit populus in tabernacula sua: duravit autem ista solennitas quatuordecim diebus solum, scilicet septem diebus ante festum tabernaculorum, & alijs septem diebus, quibus duravit festum tabernaculorum, ut patet infra in litera: & magis 3. Regum 8. ideo non poterat ad plus præcedere vnum miraculum ad alterum, nisi quod vnum fieret die primo festiuitatis istius, & alterum fieret die quartodecimo. Sed dicendum, quod eodem die fuerunt ista duo miracula, & non præcessit vnum ad alterum per vnam, aut duas horas: Quod patet, quia ordo gestorum fuit iste, scilicet, quod sacerdotes, & Leuitæ attulerunt arcam domini ad portam templi, & tunc accipientes eam soli sacerdotes introduxerunt, & locauerunt in Sancta Sanctorum, quibus inde egressis ceperunt sacerdotes, & Leuitæ canere simul in atrio sacerdotum ante altare, quibus incohantibus nubes repleuit, & operuit domum, ita ut sacerdotes non possent intrare in templum, supra quinto capitulo. Tunc Salomon capit orare, ut patet præcedenti cap. Et dixit coram toto populo omnia verba, quæ habentur præcedenti cap. vbi nihil continetur nisi oratio sua, & finita oratione descendit ignis super carnes sacrificiorum: Nam dicitur hic: Cumque compleisset preces fundens, descendit ignis de celo, & deuorauit sacrificia: ut patet in litera, & sic inter primum miraculum, & secundum non fuit distantia temporis, nisi in quantum Salomon protulit verba orationis suæ, & non est serua hora, & sic paruum tempus fuit inter ista duo miracula: Ad secundum dicendum, quod duo fuerunt necessaria, vel saltem valde conuenientia propter duo. Primò, quia miraculum primum de nebula descendente fuit ad signandum acceptationem templi, & secundum fuit ad signandum acceptationem ministeriorum, cum venisset ignis super sacrificia, & ista erat ministratio vna de præcipuis sanctuarij. Secundò, quia dato quod primum miraculum esset ad signandum aliquam acceptationem ministeriorum diuinorum, tamen erant ministeria ista duplicia: quædam erant Leuitica, & quædam Sacerdotalia: Leuitica erant, ut cantare, portas custodire in templo: Sacerdotalia erant, ut facere sacrificium, & similia: quando autem factum est primum miraculum de nebula descendente, canebat sacerdotes & Leuitæ, & istud erat ministerium Leuiticum, ideo per illud miraculum videbantur approbata ministeria Leuitica. De ministerijs sacerdotalibus non apparebat clarè, an essent approbata, ideo conueniens fuit, quod fieret aliud miraculum, quando inciperet præcipuum ministerium sacerdotale, & quia istud fuit oblatio sacrificiorum venit ignis super sacrificia, & deuorauit illa, & sic approbata fuerunt omnia ministeria sacerdotalia, & Leuitica.

An illa holocausta cremabantur ab alio igne, & quomodo erant posita.

Quest. VII.

QVAERITVR vterius circa istum ignem descendentem, cum dicitur hic, quod ignis descendens deuorauit holocausta, & victimas, quomodo fuit, an illa holocausta cremabantur ab alio igne, & quomodo erant posita. Quidam dicunt, quod sacrificia ista, quæ nunc cremata sunt igne coelesti, fuerunt illa, quæ erant super pauimentum, eo quod illa nullum habebant ignem: sed coelestis ignis superuenit, & cremauit carnes: sacrificia autem, quæ in altari erant cremabantur igne altaris, & super illa non venit ignis coelestis: quia illa habebant ignem alium comburentem ea. Pro quo sciendum, quod in ista festiuitate magna oblata sunt multa animalia simul, & sic sacrificia, quæ eadem die fieri debebant non capiebantur in altari, & ad hoc in medio atrij in pauimento posita fuerunt carnes multæ sacrificiorum, ut ibi cremarentur, ut patet infra in litera: & sic dicunt, quod super carnes, quæ erant in altari holocaustorum non venit ignis coelestis, sed super carnes, quæ erant in pauimento atrij. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia ignis de celo venit super sacrificia omnia tam super illa, quæ erant in altari, quam super illa, quæ erant in pauimento: nam si solum venisset super sacrificia, quæ erant in pauimento, inuenerunt quod illa Deus acceptabat, & non illa, quæ erant super altare. Et ex hoc sequeretur vnum inconueniens magnum, scilicet, quod Iudæi non vellent postea aliqua sacrificia cremari in altari holocaustorum: sed omnia cremarent in pauimento atrij, eo quod Deus acceptasset sacrificia in pauimento atrij, & non acceptasset sacrificia in altari holocaustorum, & istud erat contra legem: quia Deus iusserat, quod nulla sacrificia offerrentur, nisi super altare holocaustorum: Leuit. 16. & alibi offerri nefas erat Iosue 22. cap. Si autem Deus mitteret ignem super sacrificia, quæ erant in altari, & non super illa, quæ erant in pauimento, appareret, quod solum acceptabat illa, quæ erant in altari: ideo nollet aliqua cremare in pauimento, sed carnes, quas posuerat in pauimento, vel non cremarent aliquo modo, vel cremarent super altare holocaustorum, & tamen in vitroque loco crematae sunt carnes sacrificiorum, ut patet in litera, ergo vtraque coelesti igne cremata sunt. Cum autem queritur, an ista cremabantur alio igne, quando venit ignis coelestis, vel non. Dicendum, quod non cremabantur alio igne, sed erant posita carnes super ligna. Sed tunc dicitur, quid ergo intendebant facere sacerdotes, cum tenerent carnes super ligna, quomodo non cremabant illas, vel nunquid putabant venturum ignem de celo ad cremandum carnes. Dici posset, quod sacerdotes orauerant, ut Deus mitteret ignem super sacrificia ad honorem templi sui, & ponerent carnes sacrificiorum super ligna, & non supponerent ignem expectantes ignem de celo, & completa oratione Salomonis venerit ignis, sic enim solebat fieri aliquando: nam quado venerit Propheta Baal, & Elias experiri veram deitatem, posuerunt Propheta Baal carnes super ligna, & non supposuerunt ignem clamantes venire ignem de celo, sed non exauditi sunt: Elias posuit carnes super ligna, & non supposuit ignem, & inuocato Deo venit ignis de celo, & vorauit sacrificia. 3. Regum 18. cap. Sic etiam fuit quando redierunt Israelitæ de captiuitate, & quæsierunt ignem, quem in puteo absconderant, & non inuenerunt illum, sed aquam crassam, & posuerunt carnes sacrificij super altare, non supposito igne, & cum superfusa fuisset aqua illa, accensæ sunt carnes sacrificij.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Actorum. Mach. primo, & sic posuerant isti sacrificiorum carnes non subijcientes ignem. Sic etiam fuit, quando Aaron, & filij sui consecrati sunt in sacerdotibus: nam prima die, qua ministrauerunt, posuerunt carnes in altari non subijcientes ignem, & venit ignis à domino, & combussit carnes. Leuit. 9. cap. vel fortè aliquis Propheta erat inter Israelitas nunc, qui prædixerat carnes sacrificiorum cremandas igne coelesti, ideo posuerant sacerdotes carnes super ligna non supposito igne, & venit de celo ignis: nam sic fuit in prima die ministracionis Aaron, & filiorum suorum: nam Moyses prædixerat de isto igne, qui venturus erat die illa super sacrificia: Leuit. 9. scilicet, iste est sermo, quem præcepit dominus, facite & apparet vobis gloria eius. & illa gloria domini fuit, quia postquam posuerunt in altari carnes sacrificiorum non supposito igne, sicut dixerat Moyses, descendit ignis de celo: ut patet ibidem. Sed tunc dicitur, quomodo poterant poni sacrificia, & non supponeretur ignis: quia ignis necessariò erat semper in altari: ut patet Leuit. sexto. Dicendum, quod potuit esse aliquid de supradictis: ad hoc quod sacerdotes ponerent carnes sacrificiorum, & non subijcerent ignem, vel fortè non orabant, quod veniret ignis de celo super sacrificia: nec sciebant eum venturum esse, sed ponebant sic carnes sacrificiorum igne non supposito, quia iste erat modus faciendi sacrificia. Pro quo considerandum, quia vtdictum est supra, quædam carnes sacrificiorum crematae fuerunt in pauimento atrij, & aliæ in altari holocaustorum. De carnibus, quæ in pauimento crematae sunt, non est difficultas, quia ibi non solebat esse ignis, ideo super terram poneretur illico strues lignorum non subiecto igne, & super ligna ponerentur carnes, & manerent sic vsquequo Salomon orationem suam finiret: quia tunc intendebant fortè subijcere ignem, & superueniret ignis de celo, & cremauit carnes: de carnibus, quæ in altari posita fuerunt, dicendum, quod etiam illæ non habuerunt ignem suppositum: cum autem dicitur, quod in altari erat ignis semper. Dicendum, quod verum est, & tamen poterant poni ibi sacrificia & ligna, non supposito igne: nam quotidie mandabatur altare, & tollebat totus cinis. Cum enim in aurora offerendum erat sacrificium, sacerdos tollebat totum cinerem, qui manserat super altare de sacrificijs diei præcedentis, & portabat illum extra castra, & tunc rediens ponebat ligna in altari, & faciebat sacrificium notum illius diei, & sic quotidie fiebat: ut patet Leuiti. sexto, & quando tollebat iste cinis, manebant ibi aliquæ prunæ, quæ ponebantur ad vnum latum altaris, dum mandabantur alia latera, & sic manebat semper ignis in altari, & tamen poterat tolli cinis: isto modo poterant ligna poni in altari, & carnes super ligna, & quod non esset suppositus ignis: imò iste erat modus faciendi holocausta, ut patet Leuiti. primo, scilicet, quod poneretur super altare strues lignorum, & super struem ponerentur omnia membra animalia concisa, & postea subijciebatur ignis, ut sic cremaretur. Ita ergo nunc posita fuerant carnes sacrificiorum in altari super struem lignorum non supposito igne, & non intendebant sacerdotes subijcere vsquequo cessaret oratio Salomonis, & cum ille compleuit supposituri erant ignem: sed Deus præuenit eos mittendo ignem de celo, & non potuerunt ipsi ignem.

N 2 De

De maiestate Dei quid erat. Quæst. VIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicat hic de maiestate Dei, quod impleuit domum quid erat ista maiestas. Dicendum, qd maiestas est aliquis apparatus excellens signans magnitudinem status alicuius, & dicitur maiestas quasi maior status, & sic erat in Deo: nam non poterat Deus videri a quoquam: vt tamen putaretur Deus specialiter presentem esse alicui, sicut Deus gloriosus est, ita debebat apparere aliquod signum excellens ostendens eum: Nam si Deus videret, & appareret nobis, appareret in aliquo habitu, vel apparatu valde excellenti, cum ipse sit excellentior omnibus, ideo cum non videretur, & tamen velit ostendere se esse presentem, debebat ostendere in aliquo signo valde excellenti, & illud vocatur maiestas: quid tamen determinate esset ista maiestas est dubium. Aliqui putant, qd ista maiestas erat ignis, qui descendit de celo ad cremandum sacrificia: nam per illum ignem apparebat presentia Dei specialis, sicut per nebulam, quæ descendit sup. 5. & vocatur maiestas Dei. Sed dicendum est, qd iste ignis non vocatur hic maiestas, primo quia ista ponuntur hic tanquam distincta, scilicet Dei maiestas, & ignis deuorans holocausta. Secundo, quia non potest conuenire ignis, quia dicitur hic, quod Dei maiestas impleuit domum, & non poterant sacerdotes ingredi domum domini propter maiestatem eius: & tamen manifestum est, quod ignis non repleuit domum domini, cum non descendit, nisi super holocausta. Descendit enim ignis ad cremandum aliquid: & tamen non erat ibi aliquid cremandum, nisi carnes sacrificiorum, ideo non descendit nisi super carnes: quia alias non posset stare, qd non cremaretur multa alia in templo, cum maiestas Dei, id est ignis impleuisset templum. Et si dicas, qd ille ignis miraculose non cremabat, oportebit addi aliud miraculum per quod suspenderet actio ignis, & istud poneretur ex superabundanti, quod est inconueniens. Alij autem dicunt, qd ista maiestas erat nebula, quæ venerat prius super domum: nam cum inceperant sacerdotes, & Leuitæ canere, descendit nebula, & caligo, repleuitque totam domum. sup. 5. Sed dicit aliquis, qd non potest stare, quia illud factum fuerat alio tempore, & istud factum fuerat nunc quando descendit ignis, & sic erit alia maiestas. Dicit potest, qd illa maiestas Dei, quæ apparuit in nebula sup. 5. esset ista, de qua habetur hic, eo qd illud factum fuit ante ista, quæ habentur hic solum per vnam horam, vel quasi: nam inter illud miraculum de nebula supra 5. & istud de igne descendente non fuit nisi spatium vnius horæ, vel quasi, scilicet in quantum Salomon protulit verba orationis suæ, vt colligitur ex litera continuando ex cap. 5. vsque huc, ideo poterant ista duo miracula vni tanquam eodem tempore facta. Dicendum tamen verius est, qd ista maiestas Dei non fuit illa, de qua habetur supra 5. sed nouiter venit, cum dicitur hic in litera, qd videbant Israelitæ descendentem ignem, & gloriam domini super domum: ergo tunc quando descendebat ignis, descendebat pariter gloria domini, siue maiestas cum illo. Ideo dicendum, qd modus fuit in istis duobus miraculis iste, scilicet, quod quando ceperant Leuitæ, & sacerdotes canere in sanctuario, subito descendit nebula magna, & repleuit domum. Deinde Salomon hoc videns cepit orare manente nebula. Nam ipse dixit in principio verborum suorum, Dominus pollicitus est, vt habitaret in caligine, præcedenti cap. & cum continuaretur oratio Salomonis cessauit nebula illa: deinde finita oratione subito

Opinio d maiestate.

descendit de celo ignis super sacrificia, & cum igne simul descendebat nebula alba, & ignis solum descendebat super carnes sacrificiorum: nebula autem descendebat super totam domum, ita vt omnia repleret.

Quid erat istud templum, & quomodo non poterant ingredi. Quæst. VIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicatur hic, quod gloria domini, siue maiestas replebat domum, & non poterant sacerdotes ingredi templum domini: quod erat istud templum, & quomodo non poterant ingredi templum. Respondendum, quod templum potest accipi tripliciter, vno modo pro tota aggregatione templi, & atriorum suorum. Alio modo, quod accipiatur pro atrio sacerdotum, quia ille erat specialis locus. Tertio modo, quod accipiatur pro domo, quæ vocatur templum, & erat operata tecto, & parietibus, in circuitu cuius erant atria. Aliqui accipiunt pro templo primo modo. Sed dicendum, quod non stat, quia tunc sequeretur, quod sacerdotes nondum ingressi fuissent in sanctuarium ad aliquam partem eius: sed falsum est, quia non solum sacerdotes, sed etiam laici erant in atrijs templi, cum Salomon oraret dominum in atrio templi: vt patet præcedenti cap. & ibi patet, quia totus Israel in circuitu eius erat. Aliqui dicunt, quod accipiatur secundo modo templum. Sed dicendum, quod non stat, quia sacerdotes, & Leuitæ erant iam in atrio sacerdotum: nam cum arca portata fuit, & posita in Sancto Sanctorum, sacerdotes, & Leuitæ introierunt in atrium sacerdotum, & incipientibus eis canere, descendit nebula super totum templum, supra 5. ca. sed postea non exierunt inde, cum post illud nihil factum fuerit, nisi quod Salomon protulit orationem suam coram toto populo, ideo non intelligitur de hoc. Secundo patet efficacius, quia nunc quando descendit ignis, & gloria domini, erant carnes sacrificiorum positæ super ligna, & deuorauit illas ignis, & tamen non poterant carnes esse ibi positæ, nisi sacerdotes introiissent ad disponendum carnes illas, ergo ibi erant. Dicendum igitur, quod intelligitur de templo tertio modo, scilicet pro templo proprie dicto, & tunc conuenienter stat, scilicet gloria domini, scilicet nebula operuerat templum superius, & in circuitu ad portam: in atrio tamen sacerdotum, & in alijs atrijs non erat illa nebula, vel forte non erat tam intensa, & ad hoc, quod sacerdotes introissent in templum transire debebant per illam nebulam densam, & sic non poterant introire, licet ad aliqua ministeria introire opus esset.

Quomodo non poterant introire, & ad quid vellent introire.

Quæst. IX.

QVAERITVR ulterius de isto introitu sacerdotum, quomodo non poterant introire, & ad quid vellent introire. Ad primum dicendum, quod dupliciter poterant sacerdotes impediri ne intrarent, scilicet propter impossibilitatem, vel timorem, vel propter reuerentiam. De primo patet, quia nebula illa forte erat valde densa, & si intrarent sacerdotes intra illam, non possent videre aliquid, & ista erat impossibilitas. Vel forte erat timor, quia cum illa nebula repræsentaret diuinam presentiam: si Israelitæ auderent intrare in illam nebulam viderentur audere

tan-

tangere Deum, & ob hoc forte timerent, quia Deus puniret eos propter ausum temerarium, & irreuerentiam. Secundum erat propter reuerentiam, quia dato quod nebula illa non esset tam densa, quin intra illam sacerdotes, & Leuitæ constituti possent videre, & etiam non timerent aliquam punitionem a Deo, licet introirent: tamen volebant reuereri, quia repræsentabat Dei presentiam nebula illa, quæ erat maiestas eius, & videbantur velle accedere ad Deum intrando in nebulam, ideo non accedebant ad eam ex reuerentia, quia ista est proprie reuerentia, scilicet considerata magnitudine resillire in propriam paruitatem. Ad secundum dicendum, quod sacerdotibus opus erat introire in templum secundum consuetudinem legis. Nam quotidie debebat vnus de sacerdotibus ingredi intra templum bis. Primo ante prandium tempore sacrificiorum, scilicet, cum cremare deberet thymiama super altare thymiama, & disponere deberet lucernas in candelabro: Exod. 30. Iterum in occasu solis ingrediebatur ad cremandum thymiama, & locandum lucernas in candelabro, eodem capit. & sic cum esset nunc aurora, & inciperent prima sacrificia diei, thymiama cremari debebat semel, & disponi lucernæ: sed forte dicitur, quod non erat nunc aurora, siue ante prandium, ita vt thymiama cremari deberet. Dicendum, quod siue esset ante meridiem, siue quæcumque hora diei, sacerdotes cremare deberet thymiama: nam bis in die fiebant sacrificia, scilicet ante meridiem, & post, & cum vtriusque sacrificijs erat vna crematio thymiama: Exod. 30. Ideo, siue esset in aurora, siue in vesperis, cum ista essent prima sacrificia, quæ fiebant in templo, necesse erat, quod cum eis simul offerretur thymiama, & disponerentur lucernæ in candelabris, & ad hoc ingressi erant nunc sacerdotes, vel aliquis de sacerdotibus in templum, & cum domus illa tota esset vallata nebula, quæ erat maiestas Dei, non poterant intrare sacerdotes præ reuerentia, vel timore: vel quia non viderent præ caligine.

Rex autem, & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Mactauit igitur rex Salomon hostias, boum viginti duo millia, arietum centum viginti duo millia: & dedicauit domum Dei rex, & vniuersis populus. Sacerdotes autem stabant in officijs suis: & Leuitæ in organis carminum Domini, quæ fecit Dauid rex ad laudandum Dominum, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius, Hymnos Dauid canentes per manus suas: porro sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat. Sanctificauit quoque Salomon medium atrij ante templum Domini: obtulerat enim ibi holocausta, & adipem pacificorum: quia altare æneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta, & sacrificia, & adipem. Fecit ergo Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo,

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Ecclesia magna valde, ab introitu Emath vsque ad torrentem Aegypti. Fecitque die octauo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, & solennitatem celebrasset diebus septem. Igitur in die vigesimo tertio mensis septimi, dimisit populos ad tabernacula sua, letantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Dominus Dauid, & Salomoni, & Israel populo suo. Compleuitque Salomon domum Domini, & domum regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo, vt faceret in domo domini, & in domo sua, & prosperatus est.

Rex autem. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet dedicationis consummatio: nam postquam venit a Deo ignis, & apparuit maiestas eius, consummata fuit tota festiuitas, quæ incohata fuerat: & dicitur, Rex autem, & omnis populus immolabant victimas. Offerebant animalia ad immolandum victimas, quia non poterant laici immolare, cum istud sit officium sacerdotum, & dicitur hoc: quia præ gaudio, & magnitudine solennitatis rex Salomon offerebat multa animalia, & populares assistentes etiam offerebant pecora, & sacerdotes illa immolabant, id est iugulabant: sed quia ipsi dabant ea ad immolandum, dicebantur ea immolare. Coram domino. Scilicet, coram altari holocaustorum. Nam oblatio fiebat ad introitum atrij sacerdotum, & ibi erat altare holocaustorum, in quo Deus specialiter esse dicebatur, in quantum ibi offerebantur, & cremabantur sacrificia in honorem suum, & non alibi. Mactauit igitur Salomon hostias boum viginti duo millia, arietum centum, & viginti millia. Ponitur hic multitudo animalium immolatorum ad signandum magnitudinem festiuitatis. An verò omnia ista animalia contulerit Salomon, vel quandam partem eorum obtulerit populus, & cur de alijs generibus animalium immolatum non sit, declarabitur infra in questionibus. Et dedicauit domum Dei rex, & vniuersis populus. Dedicatio est consecratio, vel assignatio: pro illo enim negotio, dicitur res aliqua dedicari, pro quo assignatur, & quia per primum actum, qui fit in aliqua domo assignatur illa cultui Dei, vel humano, dicitur tunc dedicari, & quia nunc fiebant sacrificia, & alia ceremoniarum cultus diuini in templo: per hoc assignabatur domus illa in æternum cultui Dei, & sic dicebatur dedicari. Est autem ista dedicatio tota illa continuatio ceremoniarum, quæ fuit in hac festiuitate magna, & fiebant istæ ceremoniæ per sacerdotes, quia tamen rex, & populus assistebant ceremonijs venerando ad solennitatem istam, dicebantur dedicasse templum, vel quia offerebant animalia ad dedicationem. Sacerdotes autem stabant in officijs suis. Hic declaratur, quod supra dicebatur, scilicet, quod populus dedicabat templum, & hoc non faciendo aliquas ceremonias, sed solum assistendo sacerdotibus, vel offerendo animalia ad sacrificandum: nam sacerdotes erant in officijs suis, id est faciebant ea, quæ pertinebant ad eos, s. animalia iugulare, decoriare, & in frustra diuidere, & super altari ligna ponere. Quæ autem sint officia sacerdotalia declarabitur magis infra in quadam quæst. Et Leuitæ in organis carminum. Scilicet officium Leuitarum, & actus tunc erat stare in organis carminum, i. can-

Quid dedicatio sit

Officium Leuitarum

zare organa non solum erant ista officia sua, sed multa alia: ut infra declarabitur in quadam quaestione. Sed istud potissimum faciebant, scilicet, quod cantabant in organa, et non est putandum, quod solum canebant in organa, sed etiam in voce. Et vocantur hic organa omnia musica instrumenta, quia in multis generibus canebant, ut patet sup. 5. in cimbali, psalterijs, citharis, et in omni alio genere musicorum. *Qua fecit David rex ad laudandum dominum.* Fuit David valde Deo deuotus, & conatus est quantum potuit augere cultum diuinum, & quia habuit gratiam prophetalem fecit cantica multa, & psalmos, & quia erat magnus citharista, canebat aliquando in cithara, & aliquando in alijs generibus musicorum organorum, & ingenio suo adiuuenit multa genera vasorum musicorum, & assignauit illa ad canendum domino in illis, & hortabatur omnes, quod laudarent dominum in istis vasis musicis, ut patet Psal. 150. scilicet. Laudate dominum in sono tubae: Laudate eum in psalterio, & cithara. Laudate eum in tympano, & choro: Laudate eum in chordis, & organo. Laudate eum in cimbali bene sonantibus, & ista organa referuata erant apud Leuitas, ut canerent in eis, & faciebant multa alia similia. De istis organis musicis, quae fecit David loquitur Iosephus 7. Antiquit. circa finem. Et ponit ibi figuram superandam ipsorum. *Quoniam in aeternum misericordia eius.* Istud potest intelligi dupliciter, vno modo, quod ponatur hic tanquam reddituum causa, & est sensus, quod facta sunt organa ad laudandum Deum, & laus ista danda erat ei, quia misericordia eius est in aeternum. Alio modo potest intelligi, quod ista sint verba cantici, scilicet, quod cantores laudarent dominum in istis organis, & dicerent, in aeternum durat misericordia Dei: sed primus modus melior est. *Hymnos David canentes per manus suas.* Scilicet, isti Leuitae canebant per manus suas Hymnos David, scilicet psalmos factos a David: nunquam enim fuit in Prophetis cantoribus aliquis tam copiosus sicut David: ideo ei attribuitur totus liber psalmorum, licet aliqui psalmi fuerint facti ab alijs: ut patet ex titulis eorum, & sic David dedit Leuitis totam instructionem necessariam, scilicet cantica, quae canerent, & organa, in quibus canerent. *Porro sacerdotes canebant tubis ante eos.* Scilicet, Leuitae canebant in organa musicis, solum hoc habebant sacerdotes, quod tubis canebant ante Leuitas. Cur erat hoc, infra dicitur in quadam quaestione. *Cunctisque Israel stabant.* Scilicet, stabant attentae ad caeremonias, quae faciebant sacerdotes, & Leuitae: & in hoc sollempnizabant dedicationem illam, quia assistebant, cum multitudo plebis facit sollempnitatem. *Sanctificauitque Salomon medium atrij ante templum domini.* Ista sanctificatio fuit, quia voluit Salomon non solum cremare sacrificia super altare holocaustorum, sed etiam super pauimentum atrij, eo quod hostiae non capiebantur in altari, & quia pauimentum non erat locus assignatus ad cremandum ibi sacrificia, sanctificauit illud Salomon nunc per aliquas caeremonias faciendo quod esset aptum ad talem cremationem. Et dicitur, quod sanctificauit medium atrij, id est aliquam partem in medio atrij. Pro quo sciendum, quod ut declaratum est 3. Regum 6. erant quatuor atria in templo, & vnum illorum erat atrium sacerdotum, quia in illo erant sacerdotes ad faciendum ministeria sua, & Leuitae ad canendum. In isto erat altare holocaustorum, in quo cremabantur omnia sacrificia, & vocabatur istud atrium per excellentiam, quia erat sanctissimum propter altare, & sacerdotes: alia autem atria simul vocantur basilica grandis, ut patet supra 4. & raro fit in scriptura mentio, nisi de isto atrio, & vocatur atrium absolute sicut hic, licet interdum vocetur atrium sacerdotum determinate: sicut

supra quarto. In isto atrio cremanda erant omnia sacrificia super altare, & tamen quia non capiebantur ibi, sanctificata est quadam pars atrij, in qua ponerentur carnes sacrificiorum super pauimentum, & illa pars erat in medio atrij: ideo dicitur, quod sanctificauit rex medium atrij. Et dicitur ante templum domini, quia templum accipitur hic proprie pro illa domo, quae erat operata recto, & parietibus clausa, intra quam erant vasa sacra, & ad partem orientalem istius templi erant omnia quatuor atria praedicta, sed atrium sacerdotum erat magis coniunctum porte templi, & sic dicitur esse ante templum. *Obtulerat enim ibi holocausta, & adipem pacificorum.* Hic redditur causa, quare medium atrij fuit sanctificatum ad cremandum carnes sacrificiorum, scilicet, quia Salomon obtulerat multa animalia in holocaustum, & etiam in hostias pacificas, & non poterant capi in altari holocaustorum, ideo oportuit sanctificari atrium. Et dicitur, quod obtulit holocausta, & adipem pacificorum, & non dicitur hostias pacificas, quia de holocaustis omnia offeruntur, ideo vocantur holocausta absolute: de hostijs pacificis soli adipem, & communiter accipiuntur: ideo solum nominantur adipem pacificorum. Pro quo considerandum, quod holocaustum fiebat de animalibus, quando tota cremabantur, scilicet, quod sanguis funderetur super parietes altaris, & ad basim eius, & deinde decoriato animali tollebantur intestina, & lauebantur, & pedes etiam, & caput purgabantur, & ablatis cornibus, & vnguibus pedum ponebantur omnia membra concisa in altari super struem lignorum: Leuit. primo. In hostijs pacificis fiebat aliter, scilicet, quod si esset bos in pacificam hostiam oblatum, vel caper, aut capra: sanguis eius fundebatur ad basim altaris, & decorato animali, tollebantur adipem, & tota pinguedo operiens vitalia, & cremabatur super altare: Leuiti. tertio. Carnes autem manebant pro sacerdotibus, & pro offerentibus: nam sacerdoti offerenti animal, & facienti caeremonias eius cedebat petusculum, & armus dexter. Caeterae autem carnes laicis offerentibus ipsa animalia cedebant: Leuit. septimo. Si autem essent hostia pacifica de arietibus, & ouibus, tollebatur tota cauda cum renibus, & in super adipem ad cremandum coram domino: Leuit. tertio. Caeterae autem carnes cedebant sacerdotibus, & offerentibus, sicut supra dictum fuerat: & sic communiter de hostijs pacificis offerebantur soli adipem: ideo dicitur de adipibus, & non ponuntur hostiae pacificae quasi totae offerentur: sed ponuntur holocausta, quia tota Deo cremabantur. *Quia altare aeneum, quod fecerat.* Istud erat altare magnum totum de aere, quod fecerat Salomon cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine, & decem altitudine, supra quarto. *Non poterat sustinere holocausta, & adipem pacificorum.* Potest intelligi dupliciter: vno modo non poterat sustinere, scilicet, quia frangeretur praemagnitudine ponderis. Alio modo non poterat sustinere, id est non poterat capere tota sacrificia, quia requirebatur maius spatium. Primus sensus: non stat, quia altare holocaustorum, quod fecerat Salomon posset sustinere quantamcunque numerositatem sacrificiorum, eo quod erat aeneum concauum interius, & sub illa concauitate erat lapideus plenum secundum formam altaris quadratis: ita ut sederet conuenienter altare super lapides illos, vnde nullum pondus erat, quod esset insupportabile huic altari. Sed modus secundus est verus, scilicet, quod tanta multitudo hostiarum non capiebatur in illo altari, & necesse erat, quod cremarentur in alio loco. *Et fecit sacrificia.* Id est libamenta, quia cum quolibet animali ponebantur libamenta, quae sunt similia, vinum, oleum, sal, thus: Numeri 15. & Leuit. 2. & patet, quod

accipiatur sic Num. 28. & 29. vbi dicitur de quolibet animali offerendo, & de diebus festorum, quot animalia offerenda erant, & dicitur, quod illa erant offerenda cum sacrificijs suis, & non potest ibi accipi sacrificium nisi pro libamento, quod est aliquid accessorium ad carnes animalis oblatum: etiam Leuit. 2. vocatur sacrificium coctum in clybano, & sacrificium de craticula, & tamen ista non erant nisi genera panum, & pertinent ad libamenta, quorum vna pars est panis. *Fecit ergo Salomon sollempnitatem in tempore illo.* Id est in tempore, quo dedicauit templum, & transtulit illic arcam, & reposuit in Sancta Sanctorum. *Septem diebus.* Fuerunt dies quatuordecim, scilicet septem dies, quibus celebrata est dedicatio per se ante festum Tabernaculorum: ut patet 3. Regum 8. hic tamen solum exprimitur de septem diebus istorum clare: bene tamen intelliguntur quatuordecim, ut patet infra in litera. *Et omnis Israel cum eo.* Scilicet, totus Israel erat cum eo in ista congregatione sollempnitatis. *Ecclesia magna valde.* Id est erat valde magna congregatio eorum, qui sollempnizabant istam festiuitatem. Vocatur Ecclesia congregatio, vel Concilium, sicut dicit Arist. 2. Polit. cap. de Politia Calcedoniorum, quia Calcedonij Ecclesiam non faciunt, id est non faciunt Concilium, siue Congregationem. *Ab introitu Emath usque ad torrentem Aegypti.* Id est conuenit totus Israel ad istam sollempnitatem, qui est inter introitum Emath, & torrentem Aegypti, isti sunt duo termini terrae Israel, siue Chanaan a Septentrione in Meridie: nam Emath est in parte Septentrionali terrae Israel, ut patet Num. 13. & 34. torrentis Aegypti est ex parte Meridiana, & vocatur aliquando fluuius Aegypti, ut patet Gen. 15. Est autem Emath secundum quosdam ciuitas, & secundum quosdam prouincia, ut declaratum est 4. Regum 24. & putatur esse ciuitas Anthiochia, in qua sedes Apostolica fuit a principio per septem annos: deinde Romanam translata est. Et tamen dato, quod sit ciuitas, est caput prouinciae, & incolae illius terrae vocantur Amathaei secundum Iosephum saepe in libris Antiquitatum: De torrente Aegypti est dubium quid sit, & dicitur quidam, quod sit quidam torrentis, qui diuidit Aegyptum a terra Chanaanorum in latere meridiano in terra Philistinorum, & vocant eum Rinocorulum, ut dicit Historia scholastica. Sed dicendum, quod non stat, quia iste torrentis necessarius est Nilus fluuius magnus Aegypti. Et patet hoc, quia licet hic vocetur torrentis, tamen alibi vocatur fluuius magnus, ut patet Iosue 13. vbi ponuntur termini terrae Chanaan quantum ad illas gentes, quae nondum subiectae erant Iudaeis, & dicitur a fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum usque ad terminos Accaron: Fluuius autem turbidus irrigans Aegyptum non est nisi Nilus, quod notificatur ex duobus: primo quia dicitur, quod ille fluuius irrigat Aegyptum, & tamen non est aliquis fluuius irrigans Aegyptum nisi Nilus, quia ipse solus est, qui bis in anno intumescit, & supergrauis ripas aluei sui diffundit se per totam Aegyptum, quae est tota plana, & irrigat eam atque fecundat: quia alia pauca, vel nulla pluuia sunt. Hoc colligitur Deut. 11. scilicet: Terram, ad quam ingredieris possidendam, non est sicut Aegyptus, de qua existit: vbi iacto femine in hortorum morem aquae ducuntur irrigatae, sed montuosa, & campestris de caelo expectans pluuias. Secundo, quia dicitur iste fluuius turbidus, & hoc conuenit Nilo, nam Nilus crescit bis in anno, & effundit se super totam terram, arripitque feces, & purgamenta terrae, & coquinatur, efficitur aqua turbida, & quia fit bis quolibet anno in Nilo, est quasi semper fluuius ille turbidus. Tertio potest hoc patere, quia Gen. 15. posuit Deus terminos terrae, quam daturus erat semini

Abraham, & dicitur a flumine Aegypti usque ad flumen magnum Euphratem: ideo necesse est, quod ibi in Aegypto sit vnicus fluuius, qui ponatur terminus inter Aegyptum & terram Chanaan: vel si multi sunt, necesse est, quod ille sit excellentior omnibus, ita quod per excellentiam ipse solus vocetur fluuius Aegypti: quocumque dato istorum, sequitur, quod sit Nilus iste fluuius: nam si vnicus fluuius esset in terra Aegypti, necesse esset, quod esset Nilus, quia istat Nilum transire per Aegyptum. Si autem sint multi fluuii, & tamen iste sit per excellentiam, necesse est, quod sit Nilus, quia nullus maior fluuius est in Aegypto quam Nilus, qui totam terram Aegypti implet alluionibus suis, & sic necessario intelligitur de flumine Nilo. Et si obijciatur, quod vocatur hic torrentis, dicendum, quod ipsemet Nilus vocatur torrentis: sed fit istud ex improprietate idiomatis Hebraici, in quo interdum vocatur torrentis magnus fluuius. Iste fluuius Nilus est terminus terrae Chanaan ex parte meridiana: quia Nilus fluit per Aegyptum, & septem aluei diuisus intrat mare, & aliquis alueus illorum declinat versus terram Chanaan, & ibi est terminus terrae Chanaan, & Aegypti: dicitur quod iste torrentis Aegypti est Nilus fluuius Aegypti, quia alia non posset stare scriptura, sicut nunc probatum est: vocatur tamen torrentis, quia non fluit totus Nilus per loca, in quibus diuiditur Aegyptus a terra Chanaan: sed quidam paruus alueus eius, qui vocatur Rinocorula: de quo magis declarabitur Matth. 2. vbi agitur de itinere Dominae nostrae & Christi in Aegyptum: qui autem putant Rinocorulam esse alium fluuium, qui non sit Nilus, errant: nec possunt saluare scripturam. *Fecitque die octauo collectam.* Scilicet, die octauo non a principio festiuitatis, sed computando a principio secundae sollempnitatis. Pro quo sciendum, quod hic fuerunt in eadem continuata sollempnitatis duae festiuitates, scilicet prima festiuitas dedicationis templi per septem dies, & secunda festiuitas Tabernaculorum, quae durauit alijs septem diebus, octauo die istorum fecit collectam: quia regulare erat, quod in festo Tabernaculorum fieret collecta die octauo, quia erat primus post expletam festiuitatem Tabernaculorum. *Eo, quod dedicasset altare septem diebus.* Id est tractasset sollempnitatem dedicationis altaris per septem dies, & isti erant septem dies primi, quibus durauit sollempnitatis ista, & vocantur isti septem dies dedicationis altaris, quia non fuerunt ex alia causa celebrati, nisi ut dedicaretur altare, cum non occurreret tunc aliud festum, quod illis septem diebus celebrandum foret. *Et sollempnitatem celebrasset septem diebus.* Ista erat sollempnitas Tabernaculorum, quae eueniebat in isto mense septimo immediate post septem dies dedicationis altaris: & illis etiam septem diebus celebrata est sollempnitas, quia ista sollempnitas tabernaculorum a lege statuta erat, & quod finita illa, die octauo fieret collecta: Leuit. 23. *Igitur die vigesimo tertio mensis septimi.* In isto die finita fuit tota festiuitas, & etiam collecta, & recessit populus in tabernacula sua. Ex quo apparet, quod festiuitas ista tota incohata fuit die nono mensis Septembris, & fuerunt septem dies primi inclusiuè usque ad quartumdecimum pertinentes ad dedicationem altaris, & die quintodecimo mensis cepit festiuitas Tabernaculorum, & durauit usque ad diem vigesimum primum inclusiuè, & dies 22. fuit catus, & collecta, & die 23. recesserunt Israelitae in tabernacula sua. *Dimisit populum in tabernacula sua.* Id est dedit Salomon licentiam populo, quod recederent singuli ad tabernacula, quia iam sufficienter sollempnitas celebrata fuerat. *Letantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Deus David, & Salomon, & Israel populo suo.* Id est omnes de populo ibant gaudentes, & letantes, accipiuntur pro eodem gaudium, & letitia. Sed vnum potest accipi pro spirituali motu, aliud pro exteriori manifestatione

ne sicut letari, & exultare. Et dicitur super bono, quod fecerat Deus David, & Salomoni, & populo suo Israel, quia viderant Israelitae in ista solennitate magna probitatem Salomonis edificando templum tam magnifice, & tam sapienter, & quod tam deuote celebrasset festiuitatem istam, & ad totum populum se haberet tam grate, & prudenter. Et in hoc benefecerat Deus David dando ei talem filium, quia gloria patris est filius sapiens: & cum Salomon sapientior esset omnibus hominibus, & hoc cognouisset nunc totus populus, videbant, quod Deus benefecisset valde David. Etiam benefecerat Deus Salomoni: quia tantam ei probitatem contulerat, ita vt non aquaretur quisquam ei. Benefecerat etiam populo suo Israel in quantum dederat eis talem regem, quia de maximis beneficijs, quae alicui populo, vel communitati fieri possunt, est, quod detur ei rector conueniens: quia in eo est, quod prosperetur communitas, vel q̄ pereat. Magis enim necessarius est rector, & iudex in politia, quam panis: vt ait Arist. 3. Polit. cap. secundo. Aliqui putant intelligi hoc de apertione portarum, scilicet, quod quando arca portabatur, vt inferretur in templum, subito clausae sunt. Deo agente, portae templi, & non potuit introduci arca, & tunc Salomon praecatus est pro apertione: sacerdotes quoque cantauerunt Psalmum illum Memento domine David, & cum peruenissent ad illum versum, scilicet. Propter David seruum tuum non auertas faciem Christi tui: apertae sunt portae. Et ista fuit magna gloria David, quod propter merita eius Deus fecit miraculum: Etiam fecit in hoc Deus bonum Salomoni, quia eo orante concessa est apertio portarum: Etiam populo Israel magnum bonum factum est, quia Deus voluisset aperire portas: vt reciperetur arca: cum prius clausisset illas. Sed dicendum, quod istud non fiat, quia praecedenti cap. quaestione vltima declaratum est, quod nihil tale fuisset, sed istud bonum, quod Deus fecit David, & Salomoni, & populo fuit, faciendo Salomonem regem excellentem: vt supra dictum est alius, concedendo, q̄ completeretur per manus Salomonis templum tam venerabile, quale non erat in toto orbe, & quod insuper Deus illustrasset illud magnis miraculis dando ignem de caelo super sacrificia facta in eo ad probandum illud, & ostendendo maiestatem ibi in nebula bis descendente eodem die de caelo, & operiente atque replente templum: vt patet in litera. Et cum omnia haec promissa fuissent David, & executioni data per Salomonem filium eius, videbatur felix David, & Salomon, & populus ei subiectus. *Compleuitque Salomon domum Domini.* Hic ponitur epilogus praecedentium: & dicitur, q̄ compleuit Salomon domum domini, id est templum non solum edificando, sed etiam dedicando. *Et domum regis.* Id est domum suam, & istae fuerunt tres domus, scilicet domus filii Pharaonis, & domus regis, & domus saltus Libani: & tamen vocatur tota domus regis, quia licet tres domus essent, omnes pertinebant ad regem, quia non erat aliqua illarum ad cultum Dei specialiter, sicut templum. Fuit ista domus Salomonis edificata annis tredecim: de distinctione istarum domorum, & opere earum habetur, 3. Regum 7. hic autem nihil tangitur determinate. *Et omnia, quae disposuerat in corde suo, vt faceret in domo Domini.* Intelligitur de vasis, quia non solum fuit domus Domini per Salomonem edificata, sed etiam omnia vasa ad ministerium illius pertinentia ipse fecit. Vel intelligitur de pulchritudine domus Domini, quia postquam edificata fuit domus illa, fecit Salomon multa ad solam pulchritudinem deaurando laminis aureis parietes, & pavementum, & tectum templi, ita vt intra templum non appareret nisi aurum: primo

F Regum 6. *Et in domo sua.* Nam etiam domus Salomonis, fuit magnifice fundata, & multa facta sunt ad excellentem pulchritudinem in ea, & potissime in domo saltus Libani: vt patet 3. Regum 7. *Et prosperatus est.* Scilicet in omnibus, quae inchoauit prosperatus est faciendo, sicut volebat nullo impediante: vel prosperatus est, quia venit ad tantum honorem, & diuitiarum magnitudinem, quod nullus rex ei similis foret.

De multitudine pecorum oblatorum, an obtulerint solus Salomon.

Quaest. X.

QVAERITVR circa ea, quae dicta sunt hic, & primo de ista multitudine sacrificiorum, cum dicatur hic, quod fuerunt oblata viginti duo millia bouum, & centum viginti millia arietum, an ista multitudo pecorum per solum Salomonem oblata est, vel computentur hic pecora, quae populus obtulit. Respondent quidam, quod solus Salomon obtulit totam istam multitudinem pecorum, quia in litera dicitur: mactauit Salomon hostias bouum viginti duo millia, &c. Dicendum est, quod non solum Salomon obtulit pecora, sed etiam populus in ista dedicatione templi: quia supra 5. dicitur, quod rex Salomon, & omnis ceterus Israel imolabant ante arcam arietes, & boues absque vllō numero: Et supra in litera dicitur: rex autem, & omnis populus immolabant victimas coram domino. Potest ergo dupliciter dici, quod solus Salomon obtulisset totam istam multitudinem pecorum, quae hic nominatur, scilicet viginti duo millia bouum, & centum viginti millia arietum, & populus obtulisset multa alia sacrificia, & tamen de sacrificijs populi non ponitur aliquis numerus: & hoc satis conuenit literae, quia dicitur: mactauit Salomon, scilicet, q̄ ipse solus ista sacrificia nominata mactauerit, id est mactari iusserit: Simile est Numeri 7. vbi ponitur solennitas facta in dedicatione tabernaculi Moysi in deserto, & ponitur oblatio duodecim principum tribuum Israel, & non ponitur oblatio aliqua popularium: Et tamen non est credendum, quod alij de populo nihil obtulerunt in tanta solennitate, cum alijs diebus profestis in litera offerrent, & ad fabricationem tabernaculi Moysi omnes de populo multa offerrent. Exo. 35. Et sic videtur, quod licet obtulerint populares multa, subtraherit hic scriptura oblationem popularium exprimendo solam principum oblationem. Ita hic non curaret scriptura ponere summam animalium oblatorum a populo, sed solum animalium oblatorum per regem, & hoc propter duo. Primo, quia Salomon obtulit plura animalia, quam totus populus simul, cum ipse esset ditior, & vellet nunc ostendere magnificentiam suam erga cultum Dei. Secundo propter honorem regis, quia potius mentio fieri debebat de rebus pertinentibus ad regem, quam ad ceteros. Aliter potest dici, quod ista multitudo animalium immolatorum, non fuit tota a Salomone oblata, sed includuntur hic tota animalia immolata in festiuitate illa tam a Salomone, quam a populo, quia tamen potissimam partem istorum rex obrulit, & quia ipse excellentior erat, attribuuntur omnia, & quia sic consuetum est in multis alijs, quod a principali solo denominatio fiat: licet multa alia simul concurrant vtrumq; teneri potest, sed litera magis innuit, q̄ omnia ista fuerint oblata per Salomonem, & q̄ de populi oblatione subiceatur.

An

An omnia eodem die fuerint immolata.
Quaest. XI.

QVAERITVR Vterius, circa istam multitudinem animalium immolatorum, an omnia fuerint eodem die immolata, vel quomodo. Aliquis dicit, quod in eadem die fuerint immolata, & hoc patet dupliciter. Primo, quia ea, quae dicuntur in principio, intelliguntur omnia de prima die, qua introducta fuit arca in templum: nam illa die descendit ignis de caelo super sacrificia, & illa die descendit nebula bis ad operiendum templum, vt colligitur supra in litera, & supra quinto, & declaratum est supra in quadam quaestione, & omnibus istis positis subditur, quod fecit Salomon die octauo collecta: eo quod dedicasset altare septem diebus, & solennitatem celebrasset septem diebus: & sic videtur, quod omnia praecedentia ad primum diem pertinebant. Et tamen supra ponitur de immolatione omnium illorum animalium, ergo omnia illa fuerunt immolata die primo, & eodem. Secundo patet, quia dicitur hic, quod Salomo sanctificauit medium atrij ad cremandum ibi sacrificia, quia altare quoniam quod fecerat Salomo, non poterat sustinere holocausta, & adipem pacificorum: & tamen si successiue per dies fieret oblatio istorum animalium, possent capi in altari, & sustineri: ideo videtur, quod in eodem die omnia immolata sunt. Dicendum autem hoc falsum esse, sed ista animalia oblata sunt multis diebus, scilicet, quamdiu durauit ista solennitas dedicationis, q̄ durauit septem diebus, & adiuncti sunt alij septem dies, qui pertinebant ad festum tabernaculorum, & in illis etiam dedicatum est templum. Manifestum est autem, quod quolibet istorum dierum sacrificia multa offerrentur: quia alius non diceretur durare solennitas dedicationis, nisi quolibet istorum septem dierum fierent caeremoniae aliquae ad solennizandum dedicationem illam. Ideo dicendum, quod quolibet die offerrentur multa. Secundo patet, quia non videtur satis facile, quomodo eadem die possent tot animalia immolari, & cremari in eodem templo: nam etiam si omnes Israelitae occuparent solum in iugulando, & decoriando, & concidendo animalia in artus, & faciendo ceteras caeremonias, non videtur, quomodo fieri posset, cum soli sacerdotes hoc efficerent, nec liceret cuiquam accedere ad adiuuandum eos, ideo non videtur quomodo, etiam si nihil aliud facerent, omnes sacerdotes eadem die possent sufficere ad iugulandum, & decoriandum viginti duo millia bouum, & centum viginti millia arietum: potissime, quia non poterat circa hoc tota die occupari, sed certa hora diei. Nam ante meridiem occupabantur eo tempore, quo nos Missarum solennia celebramus, & iterum ad solis occasum. Quod autem certum tempus assignatum esset ad faciendum sacrificium patet, quia 4. Reg. 3. dicitur: Factum est igitur mane quando sacrificium offerri solet: ecce aquae veniebant per viam Edō. Sic etiam patet 3. Reg. 18. Postquam autem transijt meridies, & illis prophetantibus venerat tempus, quo sacrificium offerri solet. Et sic non possent sacerdotes in istis duabus horis diei assignatis offerre tot animalia in sacrificium. Aliquis dicit, quod fortassis sacerdotes adiuti sunt a leuitis, & laicis ad faciendum ministeria sua propter necessitatem festiuitatis, sicut factum est tempore Ezechiae regis, infra 29. cap. Dicendum, quod non fiat, quia dato, quod esset necessitas magna, non permitteretur, quod laici adiuuarent sacerdotes: nam potius fieret, quod non offerrentur sacrificia, & cessaret, vel minueretur cultus diuinus, quae quod laici se intromitterent de officijs sacris sacerdotibus: eo quod erat magna distantia: nam sacerdo-

A tibus competeabant ministeria valde sacra, & laicis nullum ministerium sacrum competebat. Bene autem poterat permitti ex magna necessitate, quod leuitae se intromitterent de aliquibus ministerijs sacerdotibus: eo quod Leuitae erant sacri ministri, & non differebant a sacerdotibus, quia sacerdotes habebant gradum excellentiorem ministracionis, & in quibusdam poterat adiuuare Leuitae sacerdotes in necessitate, sicut fuit infra 29. tempore Ezechiae. Nec tamen putandum est, quod liceat Leuitis adiuuare sacerdotes in omnibus ministerijs suis in necessitate: sed solum in paruis, & banauis. sicut decoriando animalia. nam iugulando, vel praesentando sanguinem altari, vel concidendo membra in frusta, vel ponendo in altari non conceditur Leuitis adiuuare sacerdotes. Vnde tempore Ezechiae solum adiuuauerunt Leuitae sacerdotes in decoriando pelles animalium. infra 29. & hoc, quia ista pars ministerij erat magis banauis, & abiecta, cum secundum eam non esset accessus aliquis ad altare. Ideo non poterant nunc Leuitae adiuuare sacerdotes, nisi in decoratione animalium: & sic adhuc videbatur grauissimum quomodo alias ministraciones circa tot animalia offerenda, & cremanda in eodem die possent sacerdotes complere. Sed adhuc videtur dicendum, quod Leuitae in nullo adiuuauerint sacerdotes circa ministracionem istam. Primo, quia quod Leuitae adiuuauerint sacerdotes est valde extraordinarium: ideo si aliquando accideret, scriptura illud exprimeret, sicut fuit infra 29. tempore Ezechiae: & tamen nunc non scribitur, quod Leuitae aliquo modo adiuuauerint sacerdotes in ministracione: ergo non est credendum, quod eos adiuuauerint. Secundo, quia Leuitae erant occupati circa causatum, cum dicatur supra quinto: & hic in litera, quod omnes Leuitae canebant in varijs organis musicis, ideo non poterant sacerdotibus subuenire. Tertio patet, quia hic in litera dicitur, quod sacerdotes erant in officijs suis, & Leuitae in officijs suis: ergo non erant permixta officia, ita quod sacerdotes adiuuarentur a Leuitis: & sic manebant soli sacerdotes ad tantum opus, quod ipsi nullo modo poterant coplere in vna die. Item patet, quia si tot animalia eadem die cremanda essent in templo, non solum non sufficeret altare holocaustorum ad capiendum carnes animalium, & adipem: sed etiam totum atrium sacerdotum. Item, quia non videtur ad quid esset tanta efficiata multitudo victimarum eadem die, quia si tot die prima offererentur, correspondenter multa alia offerri debebant in alijs diebus: & sic poneretur innumerable copia immolatorum pecorum, quae potius esset depopulatio pecorum, quam oblatio victimarum. Item si ista omnia pecora eodem die oblata fuissent, sicut die hac multa offererentur, ita & in alijs diebus fieret saltem proportionaliter secundum magnitudinem festiuitatis: ideo sicut oblatio illius diei poneretur ad ostendendam copiam animalium immolatorum, ita poneretur numerus animalium oblatorum in alijs diebus: & tamen solum ponitur iste numerus: ergo videtur, quod iste numerus fuerit animalium oblatorum in omnibus diebus, quibus durauit ista solennitas, siue fuerit numerus animalium oblatorum a solo Salomone, vel a toto Israel simul. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod verum est, q̄ descensio ignis, & nebulae fuit in primo die festiuitatis istius, tamen non ponitur hic distinctio aliqua operum primi diei, & aliorum: sed solum dicitur, quod fecit Salomon festiuitatem septem diebus primis pertinentibus ad solam dedicationem templi, & in septem diebus pertinentibus ad solennitatem tabernaculorum: & in die octauo, qui erat ceterus, & collecta: & in quolibet offererentur multa animalia: sed indifferenter, quod

quod in die primo quo portata est arca, quia erat dies solennior, credendum est, quod plura animalia oblata fuerint, quam in quolibet aliorum dierum. Et sic secundum differentiam aliorum dierum fieret oblatio sacrificiorum. Sciendum tamen, quod in his animalibus non intelliguntur illa, quae de necessitate legis oblata erant, scilicet, in die propitiationis, & solennitate tabernaculorum, quia istis festiuitatibus competunt determinata sacrificia: Num. 28. & 29. de quo dicitur magis infra in quadam quaestione. Ad secundum dicendum, quod nihil probat; imò potius ex ipso fundamento probatur oppositum: nam dato quod ista sacrificia diuiderentur per dies multos, scilicet, viginti, vel triginta, & quotidie offerrentur tot animalia, sicut alia die, non possent capi in altari holocaustorum: nam si in viginti diebus offerretur omnia ista, necesse erat, quod quotidie ponerentur in altari holocaustorum mille, & centum boues diuidendo viginti duomillia per viginti, & cum eis sex millia arietum, cum in viginti diebus offerrentur centum viginti millia arietum. Certum est autem, quod non possent capi ista septem millia cadauerum, vel cadauerum adipis quotidie: quia altare holocaustorum solum erat viginti cubitorum longitudine, & totidem latitudine supra 4. Et dato quod possent capi haec cadauera, & adipem simul supponendo quaedam alijs: tamen tunc non videretur modus aliquis quo cremarentur carnes istae superpositis igne: quia extingueretur totus ignis non habendo quomodo spiraret, nec possent à sacerdotibus tantae carnes versari in altari, & moueri carbones: ita ut conuenienter arderent: ideo necesse erat, dato quod diuiderentur ista animalia per multos dies, scilicet, viginti, vel triginta offerenda, quod carnes quorundam cremarentur super altare, & carnes aliorum cremarentur super pavementum atrij templi. Si autem eodem die cremari debuissent dicantur, non solum non caperentur in altari: sed etiam in atrio sacerdotum, non videretur modus quomodo simul cremari potuissent, ut supra declaratum est.

Cur solum oblata fuerint de duabus speciebus animalium. *Questio XII.*

QVAERITVR Vltetius, cum ista fuerit magna solennitas dedicationis templi, & nunquam legitur facta aliqua tam magnifica oblatio, cur solum oblata fuerint animalia de duabus speciebus, scilicet, boues, & arietes, cum possent de alijs speciebus offerri. Aliquis dicit, quod non erant aliqua animalia, de quibus communiter secundum legem offerrentur nisi ista: ideo de his solum obtulit Salomon. Considerandum ad euidetiam huius, quod secundum legem Moyse erant limitata animalia, quae erant munda, & quae immunda, & quantum ad alias gentes non erat aliqua determinatio, sed comedebant de quibus volebant. Etiam quando offerebant sacrificia dijs suis, offerebant de illis animalibus, quae volebant. Hebraeis erat data distinctio animalium mundorum, & immundorum. Sciendum tamen, quod erat animal mundum, vel immundum dupliciter, scilicet, quantum ad cibum, vel quantum ad sacrificium. Omnia, quae erant munda quantum ad sacrificium erant munda quantum ad cibum, sed non è conuerso: quia multa erant in cibolita, de quibus non licebat offerri; sicut multi pisces erant mundi Iudaeis in cibum, scilicet, omnes, qui habent squamas, & pinnulas: & tamen non licebat piscem aliquem offerri in sacrificium. Etiam multae aues munda erant Iudaeis in cibum: & tamen in sacrificio solum erant munda columba, & turtur, & de animalibus mundis ad cibum tam gressilibus, volati-

libus, quam natatilibus, patet Leui. 11. & Deuter. 14. Animalia autem licita ad sacrificandum erant tria solum de gressilibus, scilicet, bos, aries, caper tam in masculis, quam in foeminis. Volatilia licita ad sacrificia solum erant turtures, & columbae, ut patet Gen. 15. quando Deus fecit foedus cum Abraham de dando semini suo terram Chanaan, dixit ei, quod faceret sacrificium sibi, & diuideret animalia per medium ad faciendum foedus istud, & iussit accipi vaccam trimam, arietem trimum, & capram trimam, & turturam, & columbam: & hoc erat ad signandum, quod terra illa Chanaan, quam Deus daturus erat Israelitis, ab eis tenenda erat, quamdiu exercitarentur victimae in caeremonijs istorum sacrificiorum, quae erant praecipuae caeremoniae legis: & quia non erant in lege offerenda animalia in sacrificium de pluribus speciebus, solum iussit capi ista animalia. Item hoc patet efficacius Leui. 1. ubi Deus incipiens dare legem de sacrificijs posuit sufficientem diuisionem de modo faciendi holocaustum. Et dixit, quod aliquando fiebat holocaustum de bobus, & aliquando de arietibus, & aliquando de hircis, & interdum de turturibus, & columbis: & in quolibet istorum posuit regulam quomodo offerri deberet, & fieri caeremoniae, & non in alijs animalibus: ideo innuebat, quod de nullis animalibus alijs offerenda essent holocausta, & alia sacrificia. Confirmatur hoc, quia quantum ad caeremonias legis, & potissimè in caeremonijs sacrificiorum Deus dixit: Quod praecipio tibi hoc facito domino tuo, nec addas quidquam, nec minuas: Deut. 12. & tamen non erant posita plura animalia ad faciendum ibi sacrificium: ergo non faciendum erat de alijs. Item confirmatur hoc, quia in omnibus libris veteris testamenti si regravantur quaecunque sacrificia, quae facta sunt, non reperiuntur facta sacrificia de alijs animalibus, nisi de istis. Vnde sciendum, quod de istis animalibus solum fiebant sacrificia, & tamen non offerebantur in omnibus generibus sacrificiorum animalia de omnibus istis generibus. Pro quo sciendum, quod erant tria genera sacrificiorum, scilicet, holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato, ut supra in literae expositione dictum est. In holocausto offerebantur animalia de omnibus istis generibus, scilicet, bobus, arietibus, capris, columbis, & turturibus: Leui. 1. In sacrificio pacifico offerebantur solum boues, & arietes, & caprae: Leui. 3. Turtures autem, & columbae non offerebantur, & ratio huius est duplex. Prima est, quia in hostia pacifica, ut communiter non offeruntur, nisi adipem, & pinguedo operiens vitalia: in turturibus autem, & columbis non sunt adipem, nec pinguedo aliqua notabilis operiens vitalia: ideo non offeruntur, ut pacifica sacrificia: Leui. 3. Secunda causa est, quia animal, quod offertur in hostiam pacificam diuiditur, quia datur sacerdoti pectusculum, & armus dexter, & coeterae carnes proueniebant ipsis offerentibus: Leui. 7. & interdum etiam dabatur Deo ad cremandum in altari tota cauda cum renibus: Leui. 3. Volucres autem cum offerebantur in sacrificium non erant diuidendae, ut patet Gen. 15. & Leui. 1. ideo non poterant offerri in hostiam pacificam. Sed obijcietur, quod etiam in sacrificio pacifico turtures, & columbae offerri deberent, nec obstat indiuisio volucrum, quia manifestum est, quod omnia quadrupedia, quae in holocaustum offerebantur concidebantur in frustra, & ponebantur sic concisa super altare: Leui. 1. & tamen seruabatur speciale in aibus oblati in holocaustum, quod non diuidebantur, eodem capitulo, ita ergo in hostia pacifica fieret: quia licet esset regula in omnibus quadrupedibus collatis in hostiam pacificam, quod diuiderentur, seruaretur speciale in aibus, quod non diuiderentur. Sed dicendum, quod non stat propter duo. Primum, quia

quia non poterat conuenienter excusari diuisio volucrum in sacrificio pacifico, sicut in holocausto. Et causa est, quia cum in holocausto diuiderentur corpora animalium in frustra, non diuidebantur quasi aliqua partes dandae essent sacerdotibus, & aliae offerentibus, & aliae Deo: quia omnia frustra cadaueris cremabantur in altari cum capite, pedibus, & intestinis lotis, nec excluderetur quidquam de animali, nisi simus, & vngula pedum, quia erant osses, & purgamenta, vel sordes, & cornua, & pellis, coetera verò cremabantur. Leui. 1. Diuisio ergo cadauerum erat solum, ut cremaretur ordinatus ipsum holocaustum, cum frustra essent separata, & ordinati super struem lignorum ponenda erant, eodem capitulo: etiam interdum vnum animal crematum in holocaustum durare debebat à solis occasu vsque ad solis ortum, sicut erat de sacrificio vespertino, ut patet Leui. 6. nam dicitur ibi, quod tota nocte cremabitur. Si tamen poneretur vnus agnus anniculus in altari integer super ignem cito cremaretur, & non posset durare tota nocte, & tamen durabat tota nocte: ergo frustatum ponendus erat super altare. In turturibus autem, & columbis, quae erant paruae quantitatis, etiam si non diuiderentur facile cremabantur, ideo non oportuit, quod diuiderentur volucres in holocaustis, sed carnes pecorum. Secus autem erat in hostia pacifica, quia diuisio non fiebat principaliter, ut carnes melius cremarentur super altare, sed ut darentur singulis iura sua, scilicet, sacerdotibus pars sua, & Deo pars sua, & residuum offerentibus, quod suum erat. Si autem manerent aliqua animalia oblata in sacrificio pacifico indiuisa, de illis non daretur ius suum offerentibus, nec sacerdotibus, sed totum Deo cederet: ideo in pacificis hostijs tam in volucris, quam in pecoribus diuisio facienda erat si offerrentur pacificae, & tamen volucres non erant diuidendae, ut probatum est: ergo non erant offerendae in sacrificio pacifico. Secunda ratio est adhuc praecipua, quia in sacrificio pacifico soli adipem offerebantur ad cremandum in altari, vel saltem ipsi principaliter, ut patet Leui. 3. & tamen in turturibus, & columbis non erant adipem: ergo non erant in hostias pacificas offerendae. In sacrificio autem holocausti offerebatur totum animal, siue ergo haberet adipem, siue non, satis conueniebat holocausto, sed non hostiae pacificae. In sacrificijs autem pro peccato offerebantur omnia genera animalium, scilicet, boues, arietes, & hirci: Leui. 4. & 5. Etiam offerebantur turtures, & columbae pro peccato: Leui. 12. & 14. & 15. & hoc, quia in sacrificio pro peccato non fiebant diuisiones, quae in hostia pacifica, quia vel totum animal Deo dabatur, ut cremaretur extra castra, sicut Leui. 4. Vel cedebat totum in ius sacerdotum, ut colligitur Leui. 10. de hirco oblato pro peccato, de quo dixit Moyses, quod Aaron, & filij sui illum comederunt deuiuisis, scilicet, totum, cum de hirco dicatur absolute, & non significetur alicubi dandam esse partem aliquam Deo, nisi adipem, qui de omni sacrificio Deo dabatur: Leui. 3. & 7. de offerentibus etiam non legitur alicubi in Leuitico, vbi ponitur tota doctrina de sacrificijs, quod daretur aliqua pars offerentibus de sacrificio pro peccato. Patet ergo, quod animalia offerri poterant in singulis sacrificijs, & sic dicitur, quod responso quorundam data in principio quaestionis non stat, scilicet, quod non obtulit Salomon plura animalia de diuersis speciebus, quia de nullis alijs solebant offerri secundum legem. Respondendum ergo, quod Salomon non obtulit hic de omnibus generibus animalium de quibus offerre poterat. Nam de volucris non obtulit, eo quod oblatio ista erat pauperum, scilicet, cum quis non poterat offerre pecora, offerebat turturam, aut columbam, quae erant pauci valoris, &

poterant haberi à quantumcumque paupere. Et patet hoc Leui. 12. ubi dicitur de muliere postquam purificata erat post partum, quod offerre deberet agnum anniculum in holocaustum, & turturam, vel pullum columbae pro peccato. Et sequitur, quod si non inuenit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbae, & vnum faciet pro peccato, & alium in holocaustum: & facerat in multis alijs oblatio volucrum in remedium pauperum: & hoc sequitur, quod quandoocunque aliqua oblatio magna fieri debebat, non offerebantur turtures, nec columbae, ne attestarentur paupertati, sed sola pecora offerebantur. Sic etiam patet in solenni oblatione, quam fecerunt duodecim principes duodecim tribuum Israel in dedicatione tabernaculi Moyse in deserto. Nam obtulerunt pecora de omnibus generibus, scilicet, boues, hircos, arietes, & etiam obtulerunt omnia genera sacrificiorum, scilicet, holocausta, hostias pacificas, & hostias pro peccato: Num. 7. & tamen non obtulerunt turtures, nec columbas, ne attestarentur paupertati. Et sic in quibuscunque sacrificijs raro reperietur poha turtures, & columbae, nisi interdum propter paupertatem, & interdum, quia lex iubebat offerri turtures pro peccato in quibusdani purificationibus, scilicet, in parientibus Leui. 12. & in leprosis Leui. 14. & in fluentibus semine, & mulieribus fluentibus sanguine extra tempora menstruum: Leui. 15. & sic de quibusdam alijs. Manet autem nunc dubium de solis hircis cum essent quadrupedia, quae in sacrificijs saepe solent venire, & secundum legem venire possunt, quare Salomon non obtulit hircos, sicut arietes, & boues. Aliquis dicit, quod licet secundum legem offerri possent, tamen non consuetum erat illa offerri spontaneè: ideo Salomon non obtulit nunc. Dicendum, quod hoc non stat, & sciendum, quod verum est, quod hirci, ut communiter offerebantur in sacrificijs pro peccato, & non in alijs ita frequenter, & tamen aliquando offerebatur hircus in holocaustum. Nam lex posuit, quod posset offerri Leui. 1. & etiam aliquando offerebatur in solennibus oblationibus, sicut fuit quando principes duodecim tribuum obtulerunt in dedicatione tabernaculi, nam hircos tunc obtulerunt in holocaustum: Num. 7. Responderi potest ergo dupliciter: vno modo, quod Salomon, & populus obtulerit hircos, & tamen litera solum facit mentionem de bobus, & arietibus, quia hirci fuerunt pauci. Aliter potest dici, quod Salomon non obtulit hircos, quia forte raro consuetum erat offerri eos pro holocausto, & hostia pacifica, quae duo genera sacrificiorum solum oblata sunt hic: & iste modus verisimilior est, quam praecedens, eo quod cum litera tam diligenter annotasset hic numerum bouum, et arietum oblatorum à Salomone, dixisset etiam de hircis si aliquos obtulisset, et tamen non dicitur, ergo non creditur, quod fuerunt aliqui oblato.

In quo genere sacrificiorum obtulit ista animalia. *Questio XIII.*

QVAERITVR Vltetius, cum nunc Salomon obtulisset tota animalia, in quo genere sacrificiorum ista obtulit. Nam erant tria genera, scilicet, holocaustum, hostia pacifica, et hostia pro peccato. Aliquis dicit, quod obtulit Salomon ista animalia in omnibus generibus sacrificiorum, scilicet, quaedam in holocaustum, et quaedam in hostias pacificas, et quaedam pro peccato. Item hoc confirmatur, quia cum esset oblatio ista solennis, ita esset de omnibus generibus sacrificiorum, ne aliquid videretur omisum, vel intactum. In contrarium dicit aliquis, quod non fuerint omnia

omnia oblata sacrificia, quia saltem sacrificia pro peccato nulla fuerunt hic, quia sacrificia pro peccato important necessitatem quandam, & nunc non erat aliqua necessitas à lege imposta, ideo non imposita fuerunt, sed solum sacrificia pacifica, & holocausta. Et sic dicitur, quod in festiuitatibus magnis spontaneis non offeruntur, nisi holocausta, & hostiæ pacificæ. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia interdum in solennitatibus magnis qualis erat ista, sine necessitate aliqua offerebantur sacrificia pro peccato, sicut fuit in dedicatione tabernaculi Moysi: nam duodecim principes duodecim tribuum obtulerunt tunc holocausta, & hostiæ pacificas, & hostiæ pro peccato Num. 7. ita ergo poterat esse hic. Respondendum, quod Salomon nunc non obtulit, nisi sacrificia pacifica, & holocausta, & propter duo. Primum, quod non est necessarium, nec conueniens poni, quod Salomon obtulerit nunc, nisi ista duo genera sacrificiorum. Secundum est, quod etiam si velimus ponere plura oblata esse, non poterimus. Primum patet, quia sacrificia pro peccato sunt sacrificia meroris, scilicet, pro aliquo, in quo nos errasse cognoscimus: nunc autem erat lætitia in festiuitate dedicationis, ideo non erat necessarium, nec valde conueniens offerri sacrificium pro peccato. Secundum est, quia sacrificia pro peccato, vt communiter sūt sacrificia necessitatis imposita pro certis peccatis, vel delictis, & tamen nunc non videbatur esse aliquid propter quod cogerebatur Israelitæ offerre sacrificium pro peccato, ideo non oblatum fuit, vel non est necesse ponere illud oblatum. Secundum dictum est, quod dato, quod velimus ponere plura genera sacrificiorum oblata, non poterimus, quia litera non consentit. Nam supra in litera dicitur, quod ignis descendit de celo, & deuorauit holocausta, & victimas. Ecce ergo solum ponuntur duo genera sacrificiorum. Sed aliquis dicit, quod hoc non stat, quia licet holocaustum sit aliqua species sacrificij, tamen victima non est species aliqua, sed genus, & comprehendit omnia sacrificia, & dato quod non ponerentur, nisi victimæ poterant intelligi multæ, vel omnes species sacrificiorum. Sic patet in litera, cum dicitur: rex & omnis populus immolabant victimas coram domino: & tamen manifestum est, quod saltem holocausta, & hostiæ pacificæ offerebantur nunc à Salomone, & Israelitis, ideo bene poterant intelligi per victimas ipsæ hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato. Dicendum, quod hoc non stat propter duo. Primum, quia si propter victimas deberent intelligi duæ species, vel plures sacrificiorum, ponerentur victimæ per se, & esset tanquam genus, & sic rectè intelligi possent per victimas omnes species victimarum, vel quædam illarum. Et tamen nunc cum dicitur, quod descendit ignis, & deuorauit holocausta, & victimas, non potest intelligi per victimas, nisi vna species victimarum, eo quod victima distinguitur ibi contra holocausta, & est holocaustum vna species victimarum, ideo oportet, quod accipiantur victimas iam tanquam species, quia genus non distinguitur contra speciem, sed species contra speciem: non ergo intelligeretur ibi per victimas sacrificia pacifica, & pro peccato. Sed cum dicitur in litera, rex autem, & totus populus immolabant victimas coram domino, quia ibi ponuntur victimæ solæ, non connumeratæ contra aliquam speciem victimarum, poterit accipi victimæ pro duabus, vel pro omnibus speciebus victimarum, nisi aliquid aliud impediatur. Secundum, & efficacius est: quia in litera ponuntur expresse ista duo genera sacrificiorum, scilicet, holocausta, & hostiæ pacificæ inquantum dicitur: obtulerat enim Salomon holocausta, & adipem pacificorum, & iterum repetitur, scilicet, quia altare æneum, quod fecerat non

poterat sustinere holocausta, & adipem pacificorum: ecce ponuntur solum duo, scilicet, holocausta, & adipem pacificorum, ergo non erat ibi aliud sacrificium, scilicet, pro peccato. Sed obijcietur, quod erat ibi sacrificium pro peccato, quia videretur poni tria genera cum dicitur in litera: altare æneum, quod fecerat non poterat sustinere holocausta, & adipem pacificorum, & sacrificia. Ecce ibi holocausta ponuntur nomine suo. Ecce adipem pacificorum per quod intelligitur hostia pacifica, quia de illa, vt communiter non offeruntur, nisi adips, & pinguedo operiens vitalia, quod totum nomine adipem intelligitur. Ponitur ibi tertium, scilicet, sacrificia, ideo necesse est intelligi alterum genus sacrificiorum: & tamen nullum aliud genus est, nisi sacrificium pro peccato: ergo etiam oblata sunt sacrificia pro peccato. Dicendum, quod solum oblata fuerunt holocausta, & hostiæ pacificæ, & non pro peccato: & quando dicitur, quod ponuntur ibi sacrificia, dicendum, quod per sacrificia non intelligitur aliquod genus victimæ, sed solum intelliguntur libamenta: nam victimæ fiebant de carnibus, & cum eis erant aliqua necessaria, quæ vocantur libamenta. Sunt enim ista accessoria in sacrificijs pacificis, & in holocaustis: & sunt quinque, scilicet, similia, oleum, vinum, sal, thus, vt patet Num. 15. & Leui. 2. & ista vocantur sacrificia, vel saltem quædam pars istorum libamentorum, scilicet, similia, vt patet Num. 28. & 29. vbi de quolibet animali, quod offertur in festiuitatibus, de quibus ibi agitur, dicitur, quod offertur cum sacrificio suo, & libamine. Ecce quod sacrificium ibi non potest accipi pro aliqua victima, quæ de carnibus est, sed pro suo accessorio, scilicet, similia, vel libamine. Sic etiam patet Leui. 2. vbi dicitur, quod aliquando fit sacrificium de craticula, & aliquando de clibano, & ponitur ibi modus, & tamè totum quod ibi ponitur est panis coctus, vel fritus, vel similia permixta: ideo istud oportet vocari sacrificium, & non carnes: & sic quando dicitur hic in litera, & sacrificia, non ponitur pro aliqua specie victimæ, sed pro libamentis, quæ offerebantur cum singulis animalibus oblati in holocaustum, vel in hostias pacificas: & sic solum erant duo genera. Et patet hoc in eadem litera ante hoc, cum solum ponuntur ista duo genera sacrificiorum, scilicet, obtulerat enim Salomon ibi holocausta, & adipem pacificorum, & nihil plus ponitur. Apparet ergo, quod sola holocausta, & pacificæ hostiæ oblata sunt. Sacrificia autem pro peccato non fuerunt oblata: nam sicut Salomon non obtulit nunc omnia genera victimarum, quia omisit victimas pro peccato, ita & omisit aliqua de speciebus eius animalium immolabilem, quia omisit hircos.

Quare potius ista duo genera sacrificiorum obtulit. Questio XIII.

QVAERITVR Vterius, quare Salomon obtulit potius nunc ista duo sacrificiorum genera, scilicet, holocausta, & hostias pacificas potius, quàm alias species. Respondendum, quod factum est hoc propter multa. Primum patet de holocausto: nam istud erat nunc necessarium, eo quod holocausta sunt sacrificia directius facta ad honorem Dei, quàm alia: vnde non habet holocaustum aliquam causam specialem, quare fiat, nisi propter Deum. Alia autem sacrificia duo habent alias causas speciales tenentes se ex parte nostra. Ideo cum fieret nunc ista festiuitas ad honorem Dei, nullum sacrificium ex hac parte conuenientius erat, quàm holocaustum, & omnia animalia oblata fuissent in holocaustum, nisi aliud obstaret, scilicet, quod non esset pars offerentibus, & sacerdotibus. De hostia pacifica, quod offerretur, erat secunda causa, scilicet,

quia ex conditione huius sacrificij competebat. Nam hostia pacifica distinguitur, quia quædam est ad gratiarum actiones, alia est ad obsecrationes, vt patet Leui. 7. Ad gratiarum actiones est illa, quæ offertur, quando volumus Deo gratiari, quod aliquod beneficium nobis contulerit. Ad obsecrationes est illa, quam volumus Deum placare nobis, vt aliquid det quod intendimus: & quia nunc Salomon, & Israelitæ receperant magnum beneficium à Deo concedendo eis, quod potuissent consummare templum, & postea illud accepit dando ignem de celo super sacrificia facta in illo, & mittendo maiestatem suam, scilicet, nebulam circumstantem templum, supra quinto, & supra in litera, restabat, vt ei gratias agerent, & ad hoc pertinebat sacrificium pacificum. Tertium erat, quare offerretur sacrificium pacificum, quia istud valde conueniebat intentioni Salomonis. Nam ipse volebat facere istam magnam solennitatem dedicando templum: & quia conueniebat magna multitudo Israelitarum ad dedicationem, decebat, quod rex daret eis cibos: & ad hoc conueniens erat offerri hostias pacificas, quia de hostijs pacificis, vt communiter non cremantur, nisi adipem manentibus totis carnibus: & interdum ad plus cremantur adipem, & tota cauda animalis: & carnes cedunt partim in ius offerentium: & sic partes ille, quæ proueniunt de istis sacrificijs ipsis sacerdotibus essent ad partem ipsorum, quæ autem proueniunt Salomoni offerenti poterant communicari quibuscumque ipse vellet: & sic darentur toti populo ad cibandum eum. Quartum erat quantum ad sacrificia pro peccato, & de istis dicitur, quod nihil oblatum est, eo quod ista sacrificia, vt communiter fiunt ex necessitate, & determinatione legis pro certis peccatis, & raro sunt sacrificia spontanea, sicut holocausta, & hostiæ pacificæ. Nunc autem non videbatur in populo esse aliquid, propter quod offerentur sacrificia pro peccato: ideo non oblata sunt. Quintum est, quia sacrificia pro peccato sunt sacrificia meroris: alia autem sunt sacrificia exultationis: nunc autem exultandum erat in solennitate dedicationis, ideo non erat opus offerri sacrificia pro peccato. Sextum erat, quia si offerrentur sacrificia pro peccato, quæ essent spontanea non pro aliquo speciali peccato, vel delicto, sed solum ad solennizandum magis solennitatem dedicationis, proueniunt carnes istorum animalium totæ sacerdotibus, & non possent quis comedere de eis, nisi sacerdotes, & filij eorum masculi. Si ergo magna copia talium sacrificiorum fieret, necesse erat, quod perirent multæ carnes sacrificiorum, quia nullus eas licet comedere possent, nisi sacerdotes: & tamen ipsi sacerdotes non possent illas comedere præ multitudine: ideo non decebat de his sacrificijs offerri saltem multa. Fuerunt autem conuenientia nunc duo genera sacrificiorum, scilicet, holocausta, & hostiæ pacificæ: holocausta quidem ad directam laudem Dei: hostiæ pacificæ, vt redderentur Deo gratiæ, & populus inde pasceretur.

Quid factum est de tot carnibus, & quomodo potuerunt comedere, vel cremari. Quest. XV.

QVAERITVR Vterius, quid factum est de tot carnibus sacrificiorum, & quomodo potuerunt comedere, vel cremari. Respondendum, quod, vt declaratum est supra, ista animalia oblata: licet multa fuerint, potuerunt competenter cremari in sacrificijs à sacerdotibus: primo, quia non omnia eodem die iugulata sunt in sacrificium, sed quindecim diebus: nam durauit festiuitas ista quindecim diebus, scilicet,

A septem pertinentibus ad dedicationem, & septem pertinentibus ad festum Tabernaculorum, & vno pertinente ad collectas. In quolibet istorum dierum oblata fuerunt aliqua animalia, & sic facilius poterant sacerdotes hoc ministerium explere. Secundum erat, quia carnes istorum animalium, & adipem non cremabantur omnes in altari holocaustorum, sed quædam in altari, & alia in pavimento atrij sacerdotum. Nam sanctificauerat Salomon medium atrij sacerdotum ad cremandum in eo quædam de carnibus, & adipibus sacrificiorum: eo quod non poterant carnes, & adipem capi in altari. Et sic quidam sacerdotes iugularent circa carnes, & adipem altaris cremando ibi posita, & alij assisterent cremandis carnibus, & adipibus in pavimento. Tertium, per quod maximè alleuabatur opus istud, erat: quia pauca carnes animalium in comparatione tantæ multitudinis cremate sunt: nam licet essent quædam animalia oblata in holocaustum, & quædam in hostias pacificas, pauca oblata fuerunt in holocaustum: sed ferè omnia in hostias pacificas. De hostijs autem pacificis non cremabantur nisi adipem, vt communiter, & raro cremabantur caudæ: ideo dicebatur in litera, quod holocausta posita sunt in altari, & adipem pacificorum quasi nihil aliud de hostijs pacificis cremate, nisi adipem. Et hoc conueniebat ad multa. Primum, quia esset minor difficultas ad istas ministraciones sacerdotales faciendas, quia cum ferè omnia animalia offerrentur in hostias pacificas, non cremarentur aliqua carnes, sed soli adipem, & sic facilius cremarentur. Secundum, quia daretur modus leuior ad hoc, quod Salomon pasceret tantam multitudinem hominum, qui cum venissent ad portationem arcæ, & dedicationem templi, verisimile erat, quod cibaret illos. Nam sic fecerat Dauid, quando conuocauit Israelitas ad portandum arcam in domum suam. 2. Reg. 6. & præced. lib. 15. ideo non discreparet Salomon à moribus paternis. Potissimè, quia Salomon erat ditissimus, & volebat ostendere magnificentiam suam in omnibus: ideo cibaret populum, quem ad festiuitatem conuocauerat. Et tunc si animalia ista oblata essent in hostias pacificas, possent ex eis cibare populum, ac si non obtulisset animalia in sacrificijs: quia de hostijs pacificis proueniebat quædam pars sacerdotibus faciendis ceremonias, & quædam pars Salomoni offerenti animalia. Et quia Salomon daturus erat aliàs cibos tam sacerdotibus, quàm laicis, prouideret sacerdotibus de partibus illis, quæ proueniebant eis ex sacrificijs. Reliquas autem carnes poterat dare toti populo ad cibum, eo quod proueniebant ei: & ad illas poterat inuitare quoscumque, dum tamen mundi essent, vt colligitur Deut. 12. & 14. & 16. Tertio, quia per hoc videretur ad quid tot animalia offererentur in sacrificium. Nam si omnia ista animalia offerrentur in holocaustum, & cremarentur in altari siue pavimento atrij, videretur inutiliter factum, quod tot animalia cremarentur. Nunc autem cum essent partim ad laudem Dei, & partim ad necessitatem cibi eorum, qui conuenerant ad solennitatem istam, videretur rationabiliter factum, quod occiderentur tot animalia, quot sufficerent ad cibum multitudinem aduenientis ad festiuitatem, & quia totus Israel conuenerat, scilicet, ab introitu Emath vsque ad torrentem Aegypti, vt patet in litera, fuit necessaria, tanta multitudo pecorum, scilicet, viginti duo millia bouum, & ceterum viginti millia arietum. Potissimè, quia aliqua istorum in holocaustum oblata sunt, & de istis nihil prouenit sacerdotibus, nec Salomoni, aut popularibus, sed totaliter cremata sunt, quia ista est conditio holocaustorum: Leui. 1. cap.

An computentur omnia oblata tam sponte, quam necessitate. *Questio XVII.*

QVAERITVR Vterius, cum dicatur hic de tot animalibus oblati in sacrificium, an computentur hic omnia, quae oblata sunt in istis festiuitatibus tam spontaneè, quam ex necessitate. Respondendum est, quod vt declarabitur infra in quadam questione. Hic fuerunt tres festiuitates, vna spontanea, & duae ex ordinatione legis. Spontanea erat dedicatio templi: ex necessitate erant duae, scilicet, festum propitiationis, & festum tabernaculorum. In istis autem duabus festiuitatibus erant statuta sacrificia secundum legem. Nam in die expiationis fiebant multae caeremoniae sacrificiorum pertinentium ad remissionem peccati. Leuit. 16. Alia fiebant ad iucunditatem, & solennitatem diei: de quibus Num. 29. cap. & omnia ista fiebant ordinariè, & ex necessitate. Festum etiam Tabernaculorum celebratum fuit hoc tempore; in quo fiebant quaedam caeremoniae exultationis pertinentes ad totum populum, de quibus Leui. 23. c. Alia pertinebant ad sacrificia. Nam festiuitas ista durabat diebus septem, & in quolibet die offerebantur determinata sacrificia, de quibus Num. 29. & ista omnia offerebantur de sumptibus sanctuarij: & erat regula, quod cum ista sacrificia essent necessaria, & ordinaria non impedirentur per quaecunque alia sacrificia spontanea similia coincidentia cum illis in specie, & numero: scilicet, quod dato, quod aliquis spontaneè in aliqua festiuitate ex deuotione offerret animalia, tot, quot secundum legem iussa erant offerri illa die, & in tali genere sacrificiorum, non cessarent illa, quae secundum legem iussa erant offerri, eo quod necessaria nunquam coincidebant cum spontaneis, vt colligitur Num. 29. & quia omnia sacrificia, quae nunc obtinuit Salomon erant spontanea ad solennizandum festiuitatem dedicationis, non coincidebant cum illis sacrificijs, quae iubentur offerri in die propitiationis, & in festo Tabernaculorum Num. 29. & Leui. 16. & de illis nihil dari potuit populo, sed proueniebant sacerdotibus, secundum quod declaratum fuit eodem cap.

Quae essent officia sacerdotum. *Quest. XVII.*

QVAERITVR Vterius, cum dicatur hic, quod sacerdotes erant in officijs suis, quae erant ista officia sacerdotum. Respondendum, quod officia sanctuarij erant officia sacra, & noluit Deus, quod populares ministraret, sed quod tribus Leui ministraret in omnibus: & ad hoc fecit Deus Aaron, & filios suos sanctificari in sacerdotibus, & illis commisit totum officium ministerationis sanctuarij, vt patet Num. 3. & 18. quia tamen erant multa ministeria, & non poterant in omnibus providere sacerdotes, tradidit illis Deus Leuitas, qui erant de genere suo in subseruitores, vt ministrarent ad mandatum eorum in rebus minoribus sanctuarij. Et ob hoc distincta fuerunt officia sacerdotalia, & leuitica: vt Leuita, qui minores erant, non se intromitterent de officijs sacerdotum, quia alias morentur, sicut factum est de Core, & socijs suis: nam isti erant Leuitae, vt patet Num. 16. cum dixit Moyses ad Core, & complices suos. Audite filij Leui. Et iterum: erigimini filij Leui. Et cum vellent isti Leuitae usurpare officium sacerdotum, combusti sunt à Domino habentes thuribula in manibus: eodem capitulo. Sunt autem officia sacerdotum quinque, vel sex, quae sequuntur. Primum erat offerre sacrificium: istud enim erat de pontificijs, & magis frequentatis officijs sacerdotum. Et omnes caeremoniae accessoriae ad hoc erant sacerdotales, scilicet, iugulare animalia, de-

Sacerdotum quinque erant officia.

coriare illa, abluere intestina, concidere carnes in frustra, & offerre sanguinem, & fundere illum ad basium altaris, vel super cornua eius, & ponere carnes in altari, & disponere illas, ita vt cremarentur: & non licebat cuiquam hominum etiam Leuita sub poena mortis intromittere se in aliqua istarum ministracionum, nec aliarum purè sacerdotialium sub poena mortis: Num. 3. & 16. & 18. & aliquando in necessitate magna cum non essent sacerdotes sufficientes ad faciendum omnes ministraciones istas, adiuuabant eos Leuitae in minimis, quae minus habebant de dignitate, sicut fuit tempore Ezechiae regis, cum essent pauci sacerdotes propter praeteritam idolatriam, & tunc nouiter conuerso populo ad Deum fieret magna solennitas, & oblatio multorum animalium, nec sufficientes sacerdotes ad omnes caeremonias istas explendas, adiuuerunt eos Leuitae in decoratione animalium solù, infra 29. In alijs autem ministracionibus, scilicet, quod animalia immolarent, vel quod carnes in altari poneret non adiuuerunt Leuitae sacerdotes, quia istae erant ministraciones multum sacrae. Secundum officium sacerdotale erat cremare thymiamam in altari thymiamatum coram Domino: erat enim quoddam altare aureum, quod vocabatur thymiamatum, & erat intra tabernaculum Moysi, & nunc intra templum Salomonis, & in illo vnus de sacerdotibus cremabat quotidie bis thymiamam, scilicet, in aurora tempore sacrificij matutini, & in vespere tempore sacrificij vespertini: Exo. 3. capit. Erat autem thymiamam quaedam confectio facta de multis aromatibus coniunctis, & simul contusis vsque ad puluerem minutissimum, & tunc sacerdos tollebat vnum vas, quod vocabatur thuribulum, & replebat illud prunis de altari holocaustorum, & ingressus in tabernaculum fundebat thymiamam super prunas, ponebatque ipsum thuribulum super altare thymiamatum, quod erat ante velum Sancti Sanctorum. De confectioe thymiamatis qualiter, & ex quibus fieret, patet Exo. 30. cap. istud ministerium erat magis sacrum, quam oblatio sacrificiorum, eo quod facientes caeremonias sacrificiorum non introibant in Tabernaculum, sed erant foris in atrio apud altare holocaustorum, qui tamen cremabat thymiamam introibat in Tabernaculum ad ponendum thymiamam super altare thymiamatum: ideo dato, quod aliquo modo dispensaretur, quod aliquis Leuita posset ministrare faciendum sacrificia, adhuc non concederetur, quod ministraret cremando thymiamam in altari thymiamatum, & si quis vellet se intromittere de hoc ministerio, nisi esset sacerdos, moreret. Sic patet de ducentis quinquaginta proceribus Synagogae, qui contententes de sacerdotio cum Aaron, sumptis thuribus suis prunas, & thymiamam posuerunt ingressuri ad altare thymiamatum intra Tabernaculum, cum subito egressus ignis à Domino cremauit illos. Num. 16. Sic etiam rex Ozias, cum vellet introire ad ponendum thymiamam super altare, & horrantibus sacerdotibus non desisteret, à Deo percussus est lepra in fronte, infra 26. & 4. Reg. 15. Tertium officium erat disponere panes propositionis in mensa. Pro quo sciendum, quod Deus iusserat fieri vnā mensam auream, & poni intra Tabernaculum, & super illam iubebat esse continuè duodecim panes ad memoriam duodecim filiorum Israel. Isti panes conficiebantur à sacerdotibus, & coquebantur ab eisdem, ita vt foeminae non tangerent illos, nec laici: & ponebantur quolibet sabbatho duodecim de istis recentes super mensam propositionis, & manebant ibi per septem dies, & in sequenti sabbatho tollebantur illi septem, & ponebantur alij septem recentes. Istos panes tractabant sacerdotes soli, quia ipsi soli conficiebant eos de pasta, ipsi coquebant, ipsi super mensam propositionis

tionis ponebant, ipsi etiam illos inde tollebant, & ipsi tandem eos comedeant, quia non licebat laicis comedere de illis, nisi in necessitate famis constitutis, & insuper, quod mundi essent à mulieribus. De ijs Leui. 34. & 1. Reg. 21. & Matth. 12. cap. Et istud etiam ministerium non competeat vllò modo, nisi sacerdotibus, & erat tam sacrum, sicut cremare thymiamam, quae in vtroque eorum requirebatur ingressus in Tabernaculum, vel templum Salomonis. Quartum ministerium erat disponere lucernas in candelabro: nam in Tabernaculo Moysi erat vnicum candelabrum aureum ante velum Sancti Sanctorum, in quo erant septem lucernae, & infundebatur oleum in lucernis candelabri, quia non ardebat ibi cera, nec seipsum, nec alius liquor, nisi oleum: & vnus de sacerdotibus bis quotidie introibat in Tabernaculum, & disponebat lichnum lucernarum emungendo eas, & ponendo oleum in vas, & extinguendo interdum lucernas quasdam, & iterum eas accendendo iuxta ritum ministracionis, & istud pertinebat solum ad Aarō, & filios suos, scilicet, ad summum sacerdotem, & minores. Exo. 27. & 30. Et ad istud ministerium erat electum oleum purissimum: Exo. 27. & istud fiebat bis in die eo tempore, quo cremabatur thymiamam, scilicet, ille sacerdos, qui ingrediebatur ad cremandum thymiamam, disponebat lucernas in candelabro, sicut opus erat, & istud ministerium erat tam sacrum, sicut praecedentia, eo quod ministrans in eo introibat in Tabernaculum. Quintum ministerium erat ingredi in Sancta Sanctorum ad faciendum caeremonias diei propositionis: nam illa die speciale fiebat, scilicet, quod ingredereur summus sacerdos in Sancta Sanctorum. Nam confitebatur illa die peccata populi sui super caput hirci, & mittebat illum in desertum, & introibat in Sancta Sanctorum se reus secum sanguinem in vase, vt alpergeret septies inde contra propitiatorium, quod erat super arcam: & ferebat thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt vapor grossus inde confusus obnubilaret oculos sacerdotis, ne videre posset id quod latebat inter alas Cherubim in propitiatorio. Leuit. 16. Et isto die solum ingrediebatur summus sacerdos in Sancta Sanctorum: eodem capitulo, & ad Hebr. 9. Alijs autem diebus anni, nec ipse, nec alij sacerdotes ingredi poterant in Sancta Sanctorum. Et istud ministerium erat speciale: nam in ceteris ministrare poterant tam minores sacerdotes, quam summus sacerdos: in isto autem solum summus sacerdos ministrabat: & hoc propter dignitatem loci. Quamdiu tamen Moyses vixit licebat et introire in Sancta Sanctorum quodcumque vellet, & si aliqua dubia ibi haberet, ibi audiebat vocem respondentis ad se de propitiatorio: Num. 7. cap. Sextum ministerium erat sacerdotum commune magno sacerdoti, & minoribus extra sanctuarium, scilicet, discernere inter lepram & lepram: nam quado aliquis leprosus erat, separabatur à reliquis, & manebat extra castra. Leui. 13. cap. & si contingeret aliquando leprosum sanari naturaliter, vel miraculosè, non audebat ingredi castra quousque sacerdos indicaret illi mandatum esse. Et tunc factis quibusdam caeremonijs reducebat illum in castra, eodem capitulo. Et Leui. 14. & istud non licebat alicui facere, nisi sacerdoti. Ideo dato, quod medicus curaret leprosum, & sciret eum plenè sanatum, non audebat ei inbere, quod rediret in castra, sed nunciabat illud sacerdoti, & postquam sacerdos contempserat leprosum, secundum regulas datas à Deo Leui. 13. introducebat eum, vel iubebat manere foris. Sic patet de decè viris leprosis, quos Christus sanauit, & non dixit illis, quod introiret in urbem, sed ait: Ire & ostendite vos sacerdotibus. Leui. 17. scilicet, iudicio sacerdotum introibitis in urbem, & hoc

faciebat Christus, quia tempore illo adhuc lex Moysi habebat vigorem suum, & ille seruabat eam: ideo iubebat, quod iuxta mandatum legis isti se ostenderent sacerdotibus. Septimum ministerium erat, quod quando mutanda essent castra, sacerdotes parui, & magni introibant in Sancta Sanctorum, & velabant arcam: velabant etiam omnia sacra, quae erant intra Tabernaculum, & tradebant illa sic Leuitis portanda: nam non licebat illa Leuitis videre nuda, quia morentur: sed cum velassent ea sacerdotes, tradebant Leuitis. Num. 4. ista erant ministeria sacerdotum, in quibus non communicabant cum eis Leuitae, nec laici. Aliud etiam ministerium sacerdotale, quod aliquo modo reducitur ad primum, scilicet, facere cineres ad aquas lustracionis cremando vitulam ruffam, & faciendum omnes caeremonias illius, & coincidit aliquo modo cum primo in quantum istud videtur sacrificium: & tamen non est sacrificium plenè, quia non reponitur verè in aliqua specie sacrificij, licet possit reduci large ad quendam modum sacrificij pro peccato: potest esse ergo istud octauum ministerium sacerdotale, de cuius caeremonijs patet Num. 19. Nonum ministerium erat, quod sacerdotes clangerent tubis sacris: nam erant quaedam tubae argenteae sacrae, quibus clangendum erat in bellis, & in multis alijs caeremonijs, & clangere his tubis pertinebat ad solos sacerdotes. Num. 10. Alia autem quaecunque ad sacerdotes pertinerent, videtur ad haec reducenda: & dicitur hic in litera, quod sacerdotes erant in officijs suis, scilicet, in oblatione sacrificiorum: quia cum tot animalia offerentur illa die, & dispone, re omnia, & facere caeremonias circa illa pertineret ad solos sacerdotes, erant nimis occupati circa haec.

De officijs Leuitarum. *Quest. XXIII.*

QVAERITVR Vterius de officijs Leuitarum, quia etiā dicitur hic, quod Leuitae ministrabant, pro quo praesupponendum est, quod diximus praecedenti questione, scilicet, quod Leuitae non erant principales ministri sanctuarij: sed dati sunt sacerdotibus in domum, & subsidium à Deo, & à populo. Num. 3. & 8. & 18. & ad mandatum sacerdotum seruire debebant. Aliquis ergo dicet, quod cum Leuitae seruire deberent ad mandatum sacerdotum subministrando eis, & officium sacerdotum esset offerre sacrificia, ad quae necessaria erat aqua, & ligna, quod Leuitae ministrarent comportando aquas, & ligna. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia istud erat ministerium prophanium, & poterat competere cuiquam laico, & non solum Iudaeo laico, sed etiam conuerso de gentilitate: vnde Gabaonitae, qui erant Chanaanitae, & conuersi fuerant ad Iudaismum, damnati fuerant in aeternum ad istud ministerium, quia deceperant Israelitas dicentes se esse de terra longinqua. Iosue 9. & sic Leuitae non ministrabant in comportando aquas, & ligna: et dato, quod isti Gabaonitae non ministrarent, in hoc non videtur, quod Leuitae facerent istud, sed aliqui laici mercenarij, cum Leuitae ministrare deberent in aliquibus rebus sacris: Dicendum autem est, quod de ministracione Leuitarum non fuit sicut de ministracione sacerdotum: quia ministratio sacerdotum tempore Tabernaculi Moysi, et tempore templi Salomonis semper fuit eadem. Ministratio autem Leuitica non fuit semper eadem, sed in multis mutata est. Ideo dicendum primo de ministracionibus, quas habebant tempore Tabernaculi Moysi. Prima autem erat excubare in circuitu tabernaculi: nam cum Israelitae per desertum transirent, locabatur tabernaculum in medio castrorum ipsorum, et in circuitu tabernaculi excubabant Leuitae, ne aliquis de laicis ac-

cede-

cederet ad sanctuariū, quia si quis accedere vellet, mori debebat. Num. 1. & 3. Excubabant autem Leuite per quatuor latera Tabernaculi, scilicet, sacerdotes ad latus orientale, & tres familiæ Leuitarum ad alia tria latera. Num. 3. cap. Secunda ministratio erat erigendo, & deponendo sanctuariū. Nam quodcumque in aliquo loco figebantur castra, locabatur Tabernaculum in medio castrorum, & erigebatur: & hoc fiebat per Leuitas, qui portabant illud, & custodiebant: quia laicis non licebat saltem tangere aliquas partes sanctuarii ad erigendum eas, vel deponendum. Tertia ministratio erat in portatione tabernaculi, & partium suarum, atque vasorum: & sicut erant tres familiæ Leuitarum, ita diuidebatur totum sanctuariū in tres partes, scilicet, Caathitæ portabant omnia vasa, & suppellectilia eius, quæ non erant partes, ex quibus componebatur sanctuariū: sicut arca fœderis, altare thymiamatum, altare holocaustorum mensa propositionis, candelabrum, labrum æneum, & similia. Meraritaræ, & Gerfonitaræ portabant partes, ex quibus componebatur Tabernaculum. Erant autem istæ partes duplices, quædam erant duræ, sicut columnæ, tabulata, & bases: & istæ partes portabantur à Meraritis. Aliæ erant partes molles, sicut cortinæ, saga, pelles arietum rubricatæ, & pelles iacynthinæ: & istas portabant Gerfonitaræ: Num. 3. & 4. Multam autem administrationem habuerunt Leuitæ tempore, quo fuerunt in deserto per quadraginta annos. Cùm verò introierunt in terram Chanaan usque ad tempus, quo templum Salomonis ædificatum est, non apparet manifeste quas operationes, vel ministeria habuerint. Sed dicendum est, quod habuerunt aliquas de ministracionibus, quas habuerant in deserto, & habuerunt aliquas de illis, quas habuerunt post ædificatum templum Salomonis. Et patet hoc, quia sicut in deserto portabant Leuitæ Tabernaculum, & vasa eius de loco ad locum cùm mouenda essent castra, ita etiam fecerunt postquam fuerunt in terra Chanaan, quia quousque ædificatum fuit templum Domini per Salomonem, fuit in motu Tabernaculum Domini. Nam primo fuit in Silo, deinde mutatum est in Nobæ. 1. Reg. 3. postea fuit in Gabaon: 3. Reg. 3. & supra 1. cap. & portabatur tunc à Leuitis cum omnibus vasis suis. Arca quoque fuit in motu. Nam primo fuit in Silo cùm sanctuario Domini, deinde portata est in terram Philistinorum 1. Reg. 5. Mansit autem ibi septem mensibus, & postea redacta est in Bethléem, quæ est ciuitas de terra Israel, primo Re. 6. Deinde cum Bethsamitaræ timerent tenere arcam dixerit vitis Charathiarim, quod reduceret illam ad se: 1. Reg. 7. postea cùm mansisset ibi magno tempore Dauid duxit illam in domum Obededon. 2. Reg. 6. & præcedenti lib. 13. cap. Postea transducta est in domum Dauid, ut patet 2. Reg. 6. & præcedenti lib. 15. cap. & in omnibus his vicibus Leuitæ portabant arcam, & Tabernaculum. Et patet hoc etiam ex verbis Dauid præcedenti lib. 23. cap. cùm dixit, quod non esset amplius Leuitarum officium, quod portarent arcam Domini, quia Deus dederat iam quietem: ergo videtur, quod ante illud adhuc erat officium suum portare arcam. Non tamen erat officium suum excubare ad Tabernaculum in circuitu, sicut in deserto, quia iam Tabernaculum non erat in campo, sicut in deserto, sed in domo quadam magna: & tamen ibi aliqui Leuitæ manebant, & etiam mulieres manebant, ut dicitur 1. Reg. 2. quod filij Heliodormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad officium Tabernaculi: Nam Leuitæ etiam habebant officium canendi, antequam esset templum Salomonis, sicut postea canebant, ut patet præcedenti lib. 15. cùm fecit Dauid, quod Leuitæ canerent coram arca, quando portabatur: etiam quando mansit arca

in domo Dauid iussit, quod manerent ibi multi Leuitæ ad canendum quotidie coram arca, & alij irent in Tabernaculum in Gabaon: eodem lib. 16. capitulo. Postquam autem templum Salomonis fabricatum est, Leuitæ habuerunt distincta ministeria, & fuerunt multa. Vnum fuit, quia erant quidam cantores, & isti erant tres principes, scilicet, Hemã, Ethã, siue Asaph, & Idithun. Et sub istis erant omnes alij cantores distincti per viginti quatuor sortes. præcedenti lib. 25. & isti cantabant tempore, quo fiebant sacrificia quotidie, & faciebant diuersos cantus secundum conditionem festiuitatum, ut patet præcedenti lib. 23. cap. & ibi declaratum est. Secundum ministerium erat ianitorum, & isti diuisi erant per quatuor portas templi, & per exedras, & domum consilij, de quibus præcedenti lib. 26. cap. Tertium officium erat thesaurariorum, qui custodiebant thesauros templi in exedris thesaurorum, & ibi dabant vasa sacra ad ministrandum in illis, quando oportebat, & etiam vestes sacras, & recipiebant illa quando expleta erant: de ijs præcedenti lib. 26. ca. Quartum ministerium erat iudicum, & prepositorum, qui constituti erant, ut præessent diuersis partibus terræ Israel, ut patet eodem capitulo, isti Leuitæ erant nunc in ministerijs suis, scilicet, canendo in organis musicis, & in voce quam diu sacerdotes faciebant sacrificia, ut patet in litera.

Cùm Leuitæ canerent in omnibus vasis, quare soli sacerdotes tubis.
Quæstio XIX.

QVAERITVR Vterius, cùm Leuitæ canerent hic in omnibus vasis musicis, quare sacerdotes soli tubis canebant. Respondendum, quod officium Leuitarum erat canere voce, & in organis musicis, ideo ipsi soli canebant. Sacerdotes autem poterant exercere officia Leuitarum, eo quod existens in maiori gradu potest exercere officia minoris, sicut presbyter potest exercere officium diaconi, sed non è conuerso: & tamen non fiebat propter hoc, nec quodquam de sacerdotibus exercebat nunc aliquod officium Leuitarum, cùm dicitur hic, quod sacerdotes erant in ministerijs suis, sed officium clangendi tubis erat sacerdotale, ideo ipsi soli canebant. Pro quo sciendum, quod tubarum quædam erant sacra, & quædam non: Tubæ sacrae erant tubæ argenteæ, quas iusserat fieri Deus ad certa ministeria, & omnes similes illis, quæ postea factæ sunt ad easdem ministraciones. Num. 10. Tubæ non sacrae erant illæ, quæ erant factæ ad usum prophanum, licet essent similes in figura, & interdum in materia cum tubis sacris, & in istis tubis clangebant interdum Leuitæ, ut patet præcedenti lib. 15. ubi ponitur, quod quidam de Leuitis cantoribus tubis clangebant. De tubis sacris dicendum, quod ille factæ fuerant ad multos vsus: vnus erat, ut conuocaretur populus ad consilium: alius erat, ut conuocarentur interdum proceres: alius erat ad dandum signum mouendi castra: alius erat ad clangendum super holocausta, & victimas pacificas in diebus solennibus: alius erat ad bellum. Et quod quando Israelitæ pugnaturi essent contra hostes, clangerent tubis illis: De ijs patet Num. 10. & ibi dicitur, quod filij Aaron sacerdotis clangerent tubis, legitimumque sempiternum esset apud Israelitas. Nunc autem eueniebat vnum istorum, scilicet, quod fierent solennes victimæ, & solennes epule, etiam essent festiuitates, scilicet, dedicationis, & propitiacionis, & Tabernaculorum. Et pro ijs clangendum erat tubis, quæ sacrificia fierent: & ita nunc erat, quia sicut supra dicitur, sacerdotes erant in ministerijs suis, scilicet, sacrificia faciundo: ideo alij sacerdotes clangere tubis debent: Sic

Sic enim quando coram arca clangendum fuit tubis, ut corruerent muri urbis Iericho, septem sacerdotes clangebant tubis, Iosue 6. Et ita etiam in sacrificijs, quæ fiebant coram arca quam diu manebat in domo Dauid, sacerdotes clangebant tubis: ideo iussit Dauid, quod manerent in Ierusalem sacerdotes quidam, qui tubis clangerent, præced. lib. 16. cap.

Quomodo Salomon sanctificauit medium atrij, & quæ ceremoniæ fuerunt. Quæstio XX.

QVAERITVR Vterius, quomodo Salomon sanctificauit medium atrij, quæ ceremoniæ fuerunt in sanctificando, & quis sanctificauit. Respondendum, quod ad cremandum carnes sacrificiorum, & adipem erat altare destinatum, ita quod in nullo alio loco fieret, sicut dicitur Leui. 16. & Iosue 22. capitulo. Nunc autem propter multitudinem sacrificiorum, cū non caperentur in altari, voluit Salomon, quod cremaretur in pavimento atrij: & sic dicitur, quod sanctificauit medium atrij, id est, quandam partem atrij sacerdotum sanctificatio. Vno modo, quod carnes sacrificiorum positæ fuerunt in pavimento atrij, & per hoc sanctificatum est atrium. Alio modo, quod Salomon fecit ceremonias aliquas, ut sanctificaretur medium atrij, & per hoc esset aptum ad cremandum in illo carnes Sanctas. Accipiendo primo modo, est sensus, quod Salomon non fecit ceremonias aliquas sanctificationis, sed solum posuit carnes, & adipem sacrificiorum in pavimento ad cremandum, & quia carnes erant sacrae tangendo pavementum sanctificabant illud: & talis modus sanctificationis reperitur in lege, ut patet Leuit. 6. de carnibus sacrificij pro peccato, scilicet: Quidquid terigerit carnes eius, sanctificabitur, si de sanguine illius vestis fuerit aspersus, lauabitur in loco Sancto. Vas autem fictile, in quo cocta est confringetur, quod si vas æneum fuerit defricabitur, & lauabitur aqua. Omnia autem ista fiunt, quia per tactum illius carnis sacrae sanctificabatur res tangens, & tamen hic erat maior contactus, scilicet, quod multi adipes, & carnes cremarentur super pavementum. Ergo sanctificatum fuit pavementum atrij per istum contactum. Alio modo potest intelligi, quod sanctificauit Salomon medium atrij, scilicet, intendebat ibi cremare carnes sacrificiorum, & ut digne ibi fieret, sanctificauit illam partem atrij faciundo in illam ceremonias aliquas, sicut in consecrationibus Ecclesiarum Episcopi, scilicet, quia illis expletis est Ecclesia sanctificata: & tunc dicendum, quod si aliqua ceremoniæ circa hoc fierent, illæ fierent per summum sacerdotem, eo quod ista sunt officia sacra, & sunt sacerdotalia, de quibus non se poterat intrinsecus reges quantumcumque sancti essent. Imò quanto magis sancti erant, tanto magis abstinebant ab illis cùm essent contra legem. Dubium etiam est de cuius mandato carnes, & adipem sacrificiorum in pavimento atrij cremati sunt, cū istud esset extraordinarium. Nicolaus dicit, quod hoc non fieret villo modo sine mandato summi sacerdotis, quia erat quodammodo dispensatio in eis, quæ pertinebant ad legem. Et dicendum, quod de hoc non apparet tam manifestum, sicut de faciundo ceremonias sanctificationis, quia si aliqua ceremoniæ fierent, necesse erat, ut illæ fierent per sacerdotem. Et tamen de mandato faciendi istam mutationem loci sacrificandi non apparet. Potest ergo dici, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quod fieret hoc mandato summi sacerdotis, ad quem magis videbatur pertinere de iure declarare dubia legis, & quid obseruandum foret in casu dubio, quam ad aliquem alium: sicut nunc declaratio dubiorum Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

rum legis magis pertinet ad Papam, & Concilium generale, quam ad quemcumque hominam, eo quod Papa caput Ecclesie est, & Concilium generale representat vniuersalem Ecclesiam. Aliter potest dici, quod facta est ista declaratio per Salomonem, quia in veteri testamento ad sacerdotes non pertinebat declaratio dubiorum, sed magis ad prophetas: potissimè in casibus, de quibus nullo modo prouisum erat à lege, sed potius videbatur esse contra legem, & quia Salomon videbatur quantum ad ea, quæ pertinebant ad templi ædificationem propheta, eo quod omnia de celo scripta descenderant ad Dauid, præced. lib. 28. cap. & postea Dauid tradidit Salomoni totam illam diuinam ordinationem: eodem capitulo: ideo quantum ad hoc potius videbatur propheta Salomon, quod quilibet alius de populo, vel aliquis de sacerdotibus, & potius si credendum erat, quia agebatur hic de ceremonijs pertinentibus ad templum. Sic etiam patet sequenti capitulo dicitur, quod tam sacerdotes, quam Leuitæ ministraverunt, sicut eis dixit Salomon, eo quod Salomon audierat illa, & acceperat à Dauid: & tamè modus ministrandi pertinet ad ceremonias legis. Et hoc conuenit hic literæ, scilicet, quod Salomon sanctificauit medium atrij: & non dicitur, quod summus sacerdos hoc fecit: Si quis tñ velit contradicere, quod summus sacerdos hoc fecit, vel Salomon mādauit fieri ex determinatione, & dispensatione quodam modo summi sacerdotis, non est insistendum in contrariū: quia ista non habet firmam probationem per vna, vel per altera parte.

An causa posita fuerit conueniens de sacrificio.
Quæstio XXI.

QVAERITVR Vterius, cùm dicitur hic, quod Salomon sanctificauit medium atrij ad ponendum ibi carnes sacrificiorum, & adipem: an ista causa, quæ ponitur fuerit conueniens, & vera. scilicet, non poterat altare holocaustorum quod fecerat Salomon sufficere sacrificia: & ob hoc posita sunt quædam carnes in pavimento: Aliquis dicit, quod non videtur causa ista vera, quia si forte omnia ista animalia, quæ hic dicuntur immolata, fuissent immolata eadè die, non possent capi in altari holocaustorum, & oporteret poni in pavimento: & tñ fuerunt diuisa sacrificia ista per quindecim dies, ut declaratum fuit supra in quadam questione poterant capi oia in altari holocaustorum. Item, quia si oia ista animalia immolarentur in holocausta, esset difficultas locandi carnes eorum in altari holocaustorum, quia omnes carnes cremandæ erant: & tñ erant ferè oia ista sacrificia pacifica, ut declaratum fuit supra in quadam questione, & de pacificis raro offeruntur, nisi adipem: ideo èt si multa sacrificia pacifica esset, possent capi in altari holocaustorum. Respondendum, quod non poterant capi oes carnes, & adipem istorum animalium in altari holocaustorum: quia dato, quod diuiderentur sacrificia ista per viginti dies, & essent tota in vna die, sicut in alia, quod tñ dicuntur mille & centum boues, & arietes sex millia, & diuidendo per quindecim dies essent in quolibet die boues mille & quingenti ferè, & arietes octomillia quotidie. Ideo dato, quod offerrentur soli adipem animalium cum tota pinguedine vitulium, erat difficilimum, quod in altari holocaustorum caperentur adipem nouem millium, & quingentorum animalium quasi simul. Item, quod magis est: quia licet sacrificia ista fuerint diuisa per dies: tamen non constat, quod diuisa fuerint æqualiter, sed forte vno die offerrentur dupla plura, quam alio: quia erat maior solennitas, & tunc non videretur quomodo caperentur sacrificia in altari. Cùm autem confirmatur, quod plurima istorum sacrificiorum erant pacifica.

Dicendū, q̄ multa de istis sacrificijs erant holocausta, & tñ in cōparatione ad tantā multitudinē pauca videbantur esse holocausta: & tñ dato, q̄ oīa essent pacifica sacrificia, nō videretur q̄o capi possent eodē die in altari holocaustorū plusq̄ decē millia sacrificia pacifica. Quia de sacrificijs pacificis q̄i erāt boues, vel caprē, cremabantur in altari soli adipēs: q̄i autē erant arietes cremabantur adipēs, & tota cauda aīalis cū renibus. Leui. 3. Hic tñ erant plurima pacifica de arietibus, quia erant arietes centum viginti millia. Boues autē solūm viginti duo millia: ideo cū adipibus multē carnes offerentur ad cremandum. Et sic non videtur, q̄ in altari possent capi tot adipēs, & tot carnes aīalium: ideo istud verum est, q̄ non capiebantur in altari ipsa holocausta, & adipēs sacrificiorū. i. partes cremandē de pacificis, sicut litera dixit, & sic oportebat in pavimento cremari ista sacrificia. Sed adhuc dicitur, q̄ ista causa non erat sufficiens: quia licet vno die offerentur tot animalia, quorum adipēs non possent capi in altari: tamen poterant teneri carnes, & adipēs istorum animalium, vt cremarentur alijs diebus sequentibus, quia de vna die ad alterum poterant teneri carnes sacrificij, licet non vsq; ad tertiam. Leui. 7. & 19. cap. Dicendum, q̄ hoc non fiat, quia cū aliquod animalim molabatur, illico sanguis eius fundendus erat ad basim altaris, vel p̄ cornua eius & cremandus erat adeps, & partes carniū, quæ Deo proueniebant, & non poterāt hęc differri ad aliquem diem. Cū autē dicitur, q̄ poterant differri ad secundum diem. Dicendū, q̄ hoc intelligitur quārum ad comestionem carniū sacrificiorū. i. q̄ si hostia pacifica p̄ gratiarum actionibus offerretur, poterāt carnes illius, quæ proueniebant sacerdotibus, vel popularibus comedi eodem die, quo fiebat sacrificia, vel poterant referuari ad sequentem diem. Ad diem autem tertium non poterāt differri, quia quicquid differretur cremandum erat igne, vt patet ibidem: sed nihil d̄ de oblatione carniū, vel adipis aīalis immolati, quia ista vi debantur illico debere cremari in altari. Sicut colligit Exo. 34. f. Non remanebit adeps solennitatis meę vsq; mane. i. in ipsa die, qua occiditur cremabitur: & Exo. 34. dicitur, nec residebit mane de victima solennitatis meę. i. non manebit aliqua pars de victima solennitatis vsq; mane. sc̄o dato, quod multæ victimæ fiant in die aliquis magnę solennitatis, non debet aliquid manere de hostia vsq; ad sequentē diē: ideo necesse erat, q̄ eodem die cremaretur: & sic si non caperentur in altari victimæ eiusdem diei, nē expectaretur vsq; mane, debebant cremari alibi, sicut in pavimento atrij.

An licitum esset hoc, scilicet, extra altare quedam in pavimento cremari. Quest. XXII.

QVAERITVR vterius, an licitum erat fieri hoc. i. q̄ pp̄ multitudinem victimarum cremaretur quedam extra altare in pavimento, quę non poterant cremari in altari. Aliquis dicit, q̄ in casu, in quo propter multitudinē victimarū non poterant cremari oēs in altari, potius deberet cessari ab immolatione, & oblatione illarū, q̄ quędā in altari, & quędā extra altare cremarentur, quia locus constitutus ad cremandum sacrificia, & sacrificiorū adipēs erat altare. Cremare ergo aliquod sacrificiū extra altare malum erat, & tñ melius est cessari à bonis, q̄ facere mala. Iuxta illud ad Rom. 3. Non sunt faciēda mala, vt bona eueniant. Quia quędam bona sunt, quæ non sunt de necessitate salutis, & sic cessatio ab illis nō importat peccatum mortale. Quodlibet tñ malū mortale est cōtra salutem, & vitari illud est de necessitate salutis. Ideo cū offerre sacrificia spontanea non sit necessariū ad salutē, & offerre illa, atq; cremare extra altare sit con-

Ftra salutem, melius erit cessare ab oblatione talium sacrificiorū, q̄ cremantur super altare quedam, & alia extra altare. Sicut si quis vellet offerre sacrificia, & non haberet sacerdotem in promptu, & ob hoc oporteret, q̄ ipse illa immolaret non existens sacerdos, vel q̄ cessaret ab oblatione illorum, melius erat nulla offerre, q̄ ipse vicem sacerdotis assumeret. Respondendum est, q̄ licitum fuit cremare sacrificiorum carnes, & adipēs in pavimento atrij: nam si non esset aliqua necessitas, ita quod victimæ possent capi in altari, & vellet Salomon illas cremare in pavimento, esset peccatum: quia esset velle constituere duo loca sacrificij contra mandatum legis, vbi ponitur vnicum altare: & tamē cū non esset locus in altari ad cremandum victimas, quod cremarentur in pavimento licitum erat potius, quā quod cessaretur ab oblatione sacrificiorum. Sicut quędam cōmōniæ leues dispensabiles erant circa ritus sacrificiorum potius, quā omnino cessaretur à ritu sacrificij. Sic patet de sacrificijs factis tempore Ezechie. Nam sacrificia offerre pertinet ad solos sacerdotes, & sic omnes cōmōnię sacrificiorum ad eos solos pertinent, scilicet, iugulare animalia, fundere sanguinem ad basim altaris, vel super cornua, decoriare animalia, abluere intestina, concidere carnes in frustra, & super altare ponere ad cremandum. Et tamen tempore Ezechie regis dispensatum est in quibusdam cōmōnijs istarum, nē cessaretur ab oblatione sacrificiorum. Nam erant pauci sacerdotes, ita vt non possent sufficere ad decoriandum animalia, & Leuitæ adiuuerunt eos in decoratione aīalium, infra 29. cap. & tñ cōtra cōmōnias sacrificiorum erat, quod à Leuitis decoriarentur aīalia, & factum est, nē cessaret sacrificia. Ergo ita poterat fieri de crematione sacrificiorum quorundā in pavimento atrij extra altare, q̄ fieri poterat licitē, nē cessaret oblatio sacrificiorum. Declaratur hoc: quia tēpore Ezechie regis totus populus conuersus fuerat ad dñm: nam tpe regis Achaz patris eius declinauerat totus populus ad idolatriam: & clausæ fuerant portæ templi, nec fiebat aliquis cultus Dei. Cū autem cōcepit regnare Ezechias, voluit suscitare cultum Dei, & purgavit templū immundicijs idolorum, conuocauitq; totū populū ad hanc solēnitatem, & totus populus nimia deuotione ardens p̄pter nouam cōuersionem offerebat sacrificia multa. Sacerdotes autē pauci erāt, quia tempore Achaz nulli consecrati fuerant, cū totus diuinus cultus cessasset, ideo nunc non sufficiebant ad decoriandum animalia. Et si non liceret Leuitis adiuuare illos in decoratione, oportebat cessare à multis sacrificijs, & ex hoc restitgeret, vel impediretur deuotio populi, quia non poterāt facere opera deuotionis suę, scilicet, offerre animalia quotquot vellent: ideo visum est expedire magis, quod Leuitæ reciperentur in ista cōmōniā sacerdotali adiuuando eos in decoratione animalium, quā quod cessaretur ab immolatione multorum sacrificiorum, & tepesceret feruor populi. Ita factū est nunc, q̄ cū magna festiuitas esset dedicationis templi, & totus populus afficeretur nimis ad celebrandum istam festiuitatem, cū dicitur in litera, q̄ ibant gaudentes, & letantes, volebant offerre sacrificia multa, sicut dicitur in litera, q̄ rex, & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Et supra in litera d̄, q̄ rex, & cętus oīs Israel immolabant boues, & arietes absq; vilo numero coram arca. Nunc autē licet essent sacerdotes sufficientes ad faciendum oēs cōmōnias sacrificiorum, cū non erat locus sufficiens, in quo cremarentur sacrificia. i. q̄ non capiebantur in altari, ideo potius debuit fieri aliquo modo contra cōmōniā sacrificiorum. i. quod cremaretur sacrificia extra altare, quā quod periret tanta deuotio populi, & nō posset offerre

offerre sacrificia quot vellent. Hoc autē permissum est, quia in hoc non multum deuiabatur à cōmōnijs sacrificiorū. Nam si forte sacrificia extra templū offerēda essent in agro, vel ab aliquibus, qui non essent sacerdotes, cremaretur carnes in altari, vel funderetur sanguis, non videretur permittendū hoc, sed potius videtur, q̄ cessandū foret ab oblatione sacrificiorū, q̄ extra locū sacrū offerentur, vel q̄ offerentur ab illo, q̄ non haberet potestatem talia faciendi. Et tñ in hoc modicum deuiatū est à cōmōnijs sacrificiorū, quia p̄ceptum de offerendo, & cremando sacrificia in altari holocaustorum erat, vt non offerentur extra locum sacrū, cū prius confueuissent offerre victimas suas demōnibus in agris, & vbiuicq; volebant. Et sic dixit Deus, q̄ quicumq; vellet offerre victimā, portaret eam ad ostium tabernaculi, & nemo iam offerret victimas suas demōnibus in agro. Leui. 17. c. Nunc autē cū cremarentur carnes sacrificiorū super pavimentum atrij templi, cremabatur in loco sacro, & apud altare, & sic censēbantur illæ victimæ cremate in altari. Considerandū vterius, q̄ licet ista exorbitantia facta fuit nunc ex necessitate. i. q̄ offerentur, & cremaretur carnes extra altare holocaustorū: tñ cessante ista necessitate nō fuerunt carnes ibi crematę, sed cremabantur in altari: eo q̄ cessabat causa offerendi illa extra altare. Sic patet de sacrificijs oblati tpe Ezechie, q̄ decoriata sunt per Leuitas: quia tunc non erat copia sacerdotū, tñ postea existente copia illorū ipsi decoriauerunt animalia, & non Leuitę, vt patet infra 29. in litera, cū d̄. Sacerdotes autem erant pauci, & non poterant sufficere, vt pelles holocaustorū detraherent: vnde Leuitę fratres eorum adiuuerunt eos donec impleteretur opus, & sanctificarentur antistites, & sic videtur, quod solūm fuit illud adiutorium, dum durauit illa necessitas, scilicet, occidendi animalia in festiuitate illa, & donec consecrarentur antistites, id est, sacerdotes, qui possent per se istud opus sufficienter facere.

An licitum esset cremari in altari holocaustorum. Questio XXXIII.

QVAERITVR vterius, cū nunc non caperentur sacrificia in altari, quod fecerat Salomon, an licitum esset cremari aliqua in altari holocaustorum, quod fecerat Moyse. Aliquis dicit, q̄ iam non manebat altare, q̄ fecerat Moyse, quia cū iam Salomon fecit templum, & vasa illius, cessauerunt vasa tabernaculi Moyse, & sic cū fecisset Salomon altare nouum, non manebat altare quod fecerat Moyse, ita vt possent ibi offerri sacrificia. Dicendum, q̄ istud altare quod fecerat Moyse manebat, quia licet Salomon fecisset aliud, non destruxit altare quod fecit Moyse. Et hoc patet, quia toto tpe, quo fabricabatur templum Salomonis, & vasa eius, manebat cultus dñi in tabernaculo Moyse, quod erat in Gabaon, vt nō cessaret aliquo tpe cultus Dñi. Et tñ p̄cipuus cultus erat in sacrificijs, ideo semper erat vltus sacrificiorum, & tamen non erat altare, in quo offerentur, nisi altare Moyse: ergo semper durauit altare Moyse quousq; consummata fuerunt omnia vasa templi Salomonis, & cepit in eis ministrare: & tamen dies quo factum est hoc fuit primus dies ministracionis sacerdotalis in tēplo. i. die, in quo portata fuit arca in templum: ergo nondum perierat altare Moyse, & sic poterant adhuc cremari in illo carnes sacrificiorum. Respondendum est, quod verum est, quod manebat altare illud seruatum in tēplo Salomonis, & potuisset in isto casu offerri in illo altari ex necessitate, & tamen non decuit, quod in eo cremarentur carnes nunc. Et dicit aliquis: cū essent nunc ista duo altaria in templo, scilicet, altare, quod fe-

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Acerat Moyse, & altare quod fecerat nunc Salomon, cur nō offererentur sacrificia semper in eis: nā altare Salomonis consecratū erat ad offerendū sacrificia, quia nunc in eo oblata sunt: altare etiam Moyse consecratum erat ad hoc, quod toto tempore precedenti cremata fuerant in eo sacrificia, ideo non erat aliqua nouitas, q̄ in eis offerentur sacrificia, potissimē nunc ex necessitate ista. Dicenda sunt duo circa hoc. Primum est, quia non licebat iam regulariter in istis duobus altaribus simul offerri sacrificia. Secundū est, quod in isto casu necessitatis, licet licuisset offerri in ambobus simul, magis licuit offerri in altari Salomonis, & in pavimento atrij, quā quod in altari ambobus cremarentur sacrificia. Primum patet, quia lex iusserat, quod non offerentur sacrificia, nisi ad ostium tabernaculi, & quod offerentur in altari holocaustorū: Leui. 17. & quia Moyse posuerat vnicum altare: eodem capitulo, & Exo. 27. Non licebat poni duo altaria. Et dato, quod in ambobus vellent Israelitę Deo offerre sacrificia, non liceret: quia iam tunc viderentur colere multos deos, & sic fuit in introitu in terram Chanaan, cū duæ tribus & dimidia fecerunt altare mixę magnitudinis apud tumulos Iordanis, & nouem tribus & dimidia audientes hoc parauerunt se ad pugnantū contra illas, & facta fuisse pugna, nisi excusauissent se duæ tribus & dimidia dicentes, quod non fecissent altare ad sacrificandum, sed ad ponendum in signum Iosue 22. cap. Ecce ergo, quod erat contra legem constitutum duo altaria. Ratio huius est, quia Iudæi erant proni ad idolatriam putando, quod erant multi dii: & hoc De⁹ voluit auferre per modum cōmōniam. Et quia si essent multa templa, in quibus Deus coleretur, possent Israelitę putare, quod colebantur multi dii in templis, id est, factum est vnicum templum in toto Israel, vt putaretur vnicus Deus. Sic etiam erat de altari holocaustorum, quia sacrificia offerebantur ad cultum Dei: & si multa altaria essent, etiam si in eodē templo omnia ponerentur, putarentur ad cultum diuersorum Deorum posita, quia sic erat consuetudo apud gentiles. Vnde Romani sic fecerunt in templo, quod vocatur Panthēo, quod interpretatur omnium Deorum à Pan quod est omne, & Theon, quod est Deorum quasi omnium Deorum: & postea illud tēplum à Foca Cęsare traditum est Christianis, vt consecraretur etiam in eo ad honorem omnium Sanctorum, sicut prius erat ad honorem omnium gentiliū Deorum. Sic etiam erat apud Athenienses: nam cū Apostolus iussisset ad Ariopagum, reperit ibi in quodā loco altaria dedicata singulis diis, & in quolibet erat titulus denotans, cuius Dei esset altare illud: vnde in quodam eorum reperit Apostolus scriptum, ara Deo ignoto: Act. 17. Et sic si essent multa altaria in templo Salomonis putarent Hebræi, quod erāt ad cultum multorum Deorum, ideo vt non errarent, concessum est eis vnicum altare. Secundum dictum erat, quod in ista necessitate licebat cremari sacrificia in istis duobus altaribus. Et causa est, quia nunc erat necessitas offerendi, & cremandi sacrificia extra altare vnicum holocaustorum, eo quod non capiebantur omnia in altari illo, ideo quod cremarentur in altari alio, sicut cremata sunt in pavimento atrij non erat inconueniens. Dicendum tamen, quod erat conuenientius cremari carnes sacrificiorum in pavimento atrij, quā in altari holocaustorum quod fecerat Moyse. Primò quia dato, quod in istis duobus altaribus cremarentur sacrificia, adhuc non roleretur, quod aliqua cremarentur in pavimento, quia altare holocaustorum, q̄ fecerat Moyse, erat paruum, scilicet, cubitorum quinque latitudine, & totidem longitudine. Et sacrificia erant nunc multa, & nō possent capi in ambobus altaribus:

ideo

ideo oportebat, quod adhuc cremarentur aliqua carnes in pavimento: & sic fierent duae exorbitantiae. scilicet quod cremarentur carnes in duobus altariibus, & quod cremarentur in pavimento, & tamen poterat hoc suppleri per vnicam exorbitantiam. scilicet cremando carnes in pavimento: ideo ibi solum cremari debebant. Secundum erat, quia cremando carnes in pavimento apparebat manifeste, quod fiebat ex necessitate, cum non esset locus in altari, & sic cessante necessitate illa, quod in solo altari offerentur sacrificia. Si autem in duobus altariibus cremarentur sacrificia cum utrumque consecratum esset, videretur non ex necessitate fieri, sed quod iure suo in utroque cremarentur carnes, & sic quod possent offerri sacrificia ibi omni tempore. Tertium erat, quod putari posset, quod erant multi dii: nam multa altaria signabant multos Deos, & sic putarent, quod erant multi dii, quod erat inconueniens. Quod autem in pavimento cremarentur carnes, non signabat multitudinem Deorum, quia non cremabantur ibi carnes illae, nisi ex defectu capacitatis altaris: ideo conuenientius fuit, quod cremarentur carnes in pavimento atrij, quam in altariibus duobus.

Quomodo se habuerunt circa solennitatem, & dedicationem.
Questio XXXIII.

QVAERITVR Vterius circa solennitatem istam, de qua dicitur ex dedicatione, quomodo se habuerunt. Respondendum, quod Salomon conuocauit populum ad solennitatem istam portationis arcae, & durauit quindecim diebus. Cepit autem die octauo mensis septimi inclusiue, & finita est festiuitas die vicesimo secundo, qui fuit dies ceterus, & collecte, & die vicesimo tertio recessit populus in Tabernacula sua. Sciendum tamen, quod non steterunt Israelitae toto isto tempore in Ierusalem occasione dedicationis templi, sed solis septem diebus, & alijs septem diebus steterunt propter festum Tabernaculorum. Nam venerunt die septima mensis septimi, & die octaua inchoatum est festum dedicationis, & durauit septem diebus vsque ad diem quartumdecimum inclusiue, & in die quintodecimo cepit solennitas Tabernaculorum, & durauit alijs septem diebus vsque ad diem vicesimumsecundum inclusiue. Et patet hoc. 3. Reg. 8. vbi dicitur. Fecit Salomon in die illo festiuitatem celebrem septem diebus, & alijs septem diebus, & die octauo dimisit populos. Ecce apparet, quod durauit solennitas quatuordecim diebus inclusiue, & die quintodecimo recessit populus. Quod autem primus dies celebrationis huius fuerit dies octauus mensis septimi patet, quia die vicesimo tertio recessit populus in Tabernacula sua, ideo auferendo quindecim dies, manet dies octauus, in quo incepit necessario ista solennitas. Quod autem esset festum Tabernaculorum, quod nunc celebratum est cum dedicatione templi, patet: quia dicitur, quod celebravit solennitatem septem diebus: & tamen solennitas in mense septimo nulla erat, quae duraret septem diebus nisi solennitas Tabernaculorum. Item, quia dicitur, quod finita fuit festiuitas vicesimo secundo die, & vicesimo tertio redierunt in tabernacula sua: & istud competebat festo tabernaculorum quod incepit die quintodecimo mensis, & finitur die vicesimo secundo. Item, quia dicitur, quod die octauo fecit collectam: & tamen nullum festum erat, in quo fieret collecta in mense septimo, nisi post festum Tabernaculorum: imo nec legitur in toto anno festum aliquod, in quo collecta fieret, nisi istud, ut patet Leni. 3. c. & Deut. 16. Quod autem festum dedicationis templi, & festum Tabernaculorum distincta essent, patet: quia dicitur. 3. Re. 8. Fecit Salomon festiuitatem celebrem septem diebus, & alijs septem diebus, id est quatuordecim, & sic fecit

F distinctionem inter septem dies primos, & secundos, quia aliis dixisset quatuordecim dies non faciens distinctionem. Item patet hoc in litera, quia dicitur, quod Salomon dedicauit altare septem diebus, & celebravit solennitatem septem diebus, ergo non pertinebat totum tempus istud ad solennitatem dedicationis. In primis autem septem diebus pertinentibus ad dedicationem intercedit festum purificationis, quod fiebat in mense septimo die decima mensis, cuius ceremonie ponitur Leni. 16. & 23. & 29. illo. n. die introibat summus sacerdos in Sancta Sanctorum: Leni. 16. ad Hebr. 9. & tamen computabatur cum festo dedicationis, eo quod vna die tamen durabat, & facta sunt tunc sacrificia, quae illa dies ex necessitate exigebat, & sacrificia spontanea ad solennitatem dedicationis. Festum autem Tabernaculorum computatur per se, eo quod in illis diebus iam non manebant Israelitae propter dedicationem templi, sed propter festiuitatem Tabernaculorum.

Quare Israelitae tantum manserunt in dedicatione templi.
Questio XXXV.

QVAERITVR Vterius, quare Israelitae tanto tempore manserunt in Ierusalem in dedicatione templi. scilicet quindecim diebus. Dicendum, quod nunc facta sunt duo. scilicet solennitas dedicationis, & festum Tabernaculorum, & durauit dedicatio septem diebus, & solennitas Tabernaculorum totidem diebus, & si non euenisset festum tabernaculorum tempore dedicationis, non mansissent tanto tempore in Ierusalem. Erat namque praecipuum legis, quod tribus vicibus per annum in tribus solennitatibus. scilicet Phasae, & Pentecoste, & Tabernaculorum venirent omnes masculi de Israel in loco sanctuarij: Exo. 23. & 34. ideo cum nunc tempore dedicationis templi occurrisset festum Tabernaculorum, manserunt Israelitae in Ierusalem ad celebrandum festiuitatem illam, & non mansissent aliam tanto tempore ibi. Et hoc innuitur in litera hic, cum dicitur, quod celebravit Salomon dedicationem templi septem diebus, & festiuitatem, scilicet, Tabernaculorum septem diebus: solum ergo manserunt septem diebus propter dedicationem templi. Considerandum etiam, quod forte non mansissent septem diebus ad dedicationem illam, nisi propter festum Tabernaculorum, sed terminata fuisset in duobus, vel tribus, sicut quod David portauit arcam de domo Obededon in domum suam: nam magnam festiuitatem fecit. 2. Reg. 6. & praecipuum lib. 15. Et tamen non legitur durasse, nisi vna die. scilicet in qua posita est arca in ipsa domo David, ut patet ibidem. scilicet quia cepit dedicatio templi erat festum Tabernaculorum in propinquo. scilicet post septem dies, & in tempore intermedio non poterant Israelitae reuerti in loca sua, & postea redire in Ierusalem: manserunt in Ierusalem celebrantes festiuitatem dedicationis illis septem diebus, die autem quintodecimo coepit festum Tabernaculorum, & iam non fiebat festum dedicationis.

Quomodo Salomon fecit collectam die octauo.
Questio XXXVI.

QVAERITVR Vterius, quomodo dicitur hic, quod Salomon fecit die octauo collectam, eo quod septem diebus dedicasset altare: nunquid dedicatio altaris importabat secum diem collectae. Respondendum circa hoc, quod dies collectae vocatur dies, in quo congregabatur populus ad hoc, quod ab omnibus congregatis peteretur pecunia pro templo pro necessitate sacrificiorum, & aliarum expensarum, & vocatur dies coetus, & collectae: Leuit. 23. & Deuteron. 16. quia coetus, id est populus congregabatur, ut ab omnibus congregatis peteretur, & colligeretur pecunia.

iste

Iste dies collectarum erat in fine festi Tabernaculorum: nam per septem dies celebrabatur festum, & die octaua congregabatur populus, & colligebatur pecunia ab omnibus, & ipso die recedebant de sanctuario, & non legitur, quod in alia solennitate anni fieret collecta, nisi in festo Tabernaculorum: & ratio huius est propter maiorem multitudinem plebis confluentis: quia, ut multi putant, licet esset de necessitate legis, quod omne masculinum de Israelitis ter in anno ascenderet in sanctuarij: & tamen dispensabatur in duabus vicibus ita ut in vna omnes venirent, scilicet, die Tabernaculorum: & sic cum plures conuenirent nunc, quam alio tempore, conuenientius poterat fieri nunc collecta, quam alio tempore. Etiam propter hoc iubebat Deus in isto festo legi Deutero coram toto populo in anno remissionis, & non in alio festo, ut patet Deut. 31. cap. Cum autem dicitur hic, quod facta est collecta die octauo, quia dedicatum est altare septem diebus. Dicendum, quod dedicatio altaris, & templi nihil pertinebat ad collectam: nam dato, quod facta fuisset dedicatio ista per septem dies, vel plures, aut pauciores, si non fuisset simul festum Tabernaculorum, non fuisset collecta aliqua, quia tamen erat statutum in lege, quod finita solennitate Tabernaculorum, die sequenti, scilicet octauo fieret collecta. Leni. 23. cap. & Deut. 16. Nunc autem fuit festum Tabernaculorum: ideo collecta facta est. Et patet, quia dicitur in litera, quod celebrauerat solennitatem septem diebus. scilicet solennitatem Tabernaculorum. Et cum dicitur, quod die octauo fecit collectam, quia dedicauerat altare septem diebus, & celebrasset solennitatem septem diebus. Dicendum, quod non ponitur totum hoc ad reddendum causam dicti: sed ad notandum ordinem facti, quia scilicet veritate facti fuit, quod septem diebus primis fuit dedicatio templi, & septem diebus sequentibus fuit festum Tabernaculorum, & die octauo post fuit collecta: & tamen non fuit totum hoc causa collectae, sed solum solennitas Tabernaculorum. Et talis modus loquendi frequentatus est in scriptura, & in vulgari, & tamen cogit nos errare, quia nescimus quid est causa, & accipimus non causa pro causa.

Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij.

Salomonis admonitio. Hic ponitur secundum principale huius cap. scilicet Salomonis admonitio, scilicet, quod cum oratio Salomonis exaudita esset, & completa esset dedicatio templi, apparuit Deus Salomoni, & respondit orationem suam exauditam esse, & admonuit eum quid facere deberet, & quid caueret ad hoc, quod perpetuaretur regnum, & templum, & dicitur. Apparuit autem ei Dominus nocte. Scilicet, in somnis apparuit Salomoni, & reuelauit ea, quae habentur hic. Et ait, audiui orationem tuam. Id est, exaudiui: nam de auditione non erat dubium, quia accipiendo audire largè eo modo quo Deus dicitur audire: non solum audit orationem bonorum, sed etiam malorum, & omnia, quae dicuntur, cum omnia intelligat: sed exaudiuit orationem istam concedendo petita. Et elegi domum istam mihi in domum sacrificij. Istud ponitur, quia praecipuum quod Salomon petebat erat, quod Deus haberet istam domum aedificatam ad honorem suum acceptam sibi, & exaudiret orationes in ea factas, & Deus dixit, quod acceptauerat domum istam in domum sacrificij, scilicet, ut in ea fieret ei sacrificium, & non est intelligendum, quod solum acceptauerat eam in domum sacrificij, quia etiam acceptauerat pro alijs ministerijs. Sed cur hoc dicitur declarabitur infra in quadam quaestione.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Si clausero celum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & precepero locustas, ut deuorerent terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit penitentiam a visis suis pessimis: & ego exaudiam de caelo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Oculi quoque mei erunt aperti, & aures meae erectae ad orationem eius, qui in loco isto orauerit. Elegi enim, & sanctificaui locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia, quae praeciui tibi, & iustitias meas, iudiciaque seruaueris: suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de stirpe tua vir, qui non sit princeps in Israel. Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & praecipua mea, quae proposui vobis, & abeuntes serueritis dijs alienis, & adoraueritis eos: euellam vos de terra mea, quam dedi vobis: & domum hanc quam sanctificaui nomini meo proieciam a facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. Et domus ista erit in prouerbiu vniuersis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit Dominus sic terrae huic, & domui huic? Respondebuntque, quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Aegypti, & apprehederunt Deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerunt: idcirco venerunt super eos vniuersa haec mala.

Si clausero caelum. Hic ponitur responsio ad petitiones in particulari licet non ad omnes, & ponitur responsio eo ordine, quo Salomon petiuerat: nam primo Salomon petiuerat, quod domus ista esset Deo accepta, ut aperiret oculos suos super eam nocte, & die, & ad hoc respondet hic Deus, quod elegit locum istum in domum sacrificij, & nullam aliam locum elegit de toto Israel. praeced. c. deinde respondet ad alias particulares petitiones. Et prima illarum erat, quod Deus exaudiret Israelitas dando eis pluias, quoniam celum clauderetur propter peccata eorum: & ad hoc respondet hic Deus, & responsum simul ferè ad omnes, quod in omnibus exaudiret quicumque Israelite rectè conuerterentur ad eum, alias non: & dicit, si clausero caelum, est modus metaphoricus loquendi ad signandum prohibitionem pluiarum: nam celum non potest claudi, nec aperiri: quid tamen per talem modum loquendi importetur, declaratum est praeced. cap. Et pluuia non fluxerit. Quia signatur, quod pluuia sit inclusa in caelo, sequetur, quod nunquam fluat, nisi quoniam celum aperiat, & quia dicitur in littera, quod Deus clauderet caelum; sequetur, quod pluuia non flueret.

Et

Et mandauero, & praecepero locusta, ut deuoret terram. Istud pertinet ad tertiam petitionem. scilicet famis si oborta, ut patet preced. ca. Nam illa, quae ponitur supra. scilicet clauso celo. Est et in ordine inter illas, quae ponuntur preced. ca. Nam de prima particulari petitione. scilicet si superatus fuerit populus tuus, non fit hic mentio: sed intelligitur, sicut aliquae aliae petitiones, quae subiectur hic, & dicitur mandauero, & praecepero locustae, ut deuoret terram. Ista idem signant, sed duplicatur uerbum ad signandum magnam intentionem Dei, ut conpleatur opus. Sicut fuit de duplici somnio Pharaonis, quod uenerunt signabat, & tunc fuerunt duo somnia similia: unum fuit de spicis septem, & aliud de septem uaccis: & dixit Ioseph interpretando: Somnium regis unum est, quod aut uidisti secundo ad eandem rem pertinet: somnium firmitatis indicium est, eo quod fiat sermo Dei, & uelocius conpleatur. Gen. 41. ita nunc, quod ponatur bis eadem res, ponitur, ut signetur attentio magna iubeatis, & quod res fiat, uel possunt ista accipi pro diuersis: nam mandare est mittere, praecipere est iubere, ut si dicitur, quod Deus misit locustam in terram, & iubet ei, quod deuoret terram. Dicitur autem Deus mittere locustam, & iubere ei: non quidem quod uere ei iubeat, quia ad praecipuum requiritur, quod recipiens praecipuum intelligat id quod sibi dicitur. Locusta autem nihil intelligit, cum sit brutum, ideo nihil sibi mandatur: sed dicitur Deus mandare aliquid rebus inanimatis, quia licet Deus non mader, faciunt ipse quod Deus uult, ut patet de uentis, & alijs inanimatis: Psal. 148. Ignis, granda, nix, glacies, & spiritus procellarum, qui faciunt uerbum eius. quia mouentur ad uoluntatem eius. Quomodo autem mouentur inanimata ad uoluntatem Dei, declarabitur infra in quadam quaest. Dicitur locusta deuorare terram, quia deuorat omnes fructus terrae, quando uenit super terram. *Et miseram pestilentiam in populum meum.* Ista est petitio tertia coincidens cum praeced. quia ibi ponuntur multa mala simul. Et uocatur pestilentia ista plaga de celo, quia homines tam cito moriuntur. Vel est infectio aeris, quae Deus causat in pena hominum. *Conuersus autem populus meus.* scilicet dolens de peccato suo, & confitens, quod propter me uenerit malum istud eis. scilicet quia recesserunt a me. *Super quos inuocatum est nomen meum.* Dicitur nomen Dei inuocatum super aliquos, in quantum aliqui uocant se seruos alicuius. Et quia Israelite uocabant se cultores Dei, dicebatur nomē Dei super illos inuocatum. *Deprecatus me fuerit.* scilicet per cessationem pestis. *Et exquisierit faciem meam.* Deus non habet faciem ita, ut quis possit faciem eius, aut posteriora inquirere. Sed dicitur quis exquirere faciem Dei. id est uenire ante eum. Et licet Deus sit in omni loco, specialiter quodam modo erat in templo, quia ibi erat super arcam in propitiatorio super alas Cherubim, & ibi respondebat sacerdoti magno consulenti eum, sicut quoniam erat arca in tabernaculo Moysi, quoniam docunq; Moyses dubitaret super aliquo ingrehebatur in Sancta Sanctorum, & audiebat uocem respondentis sibi de propitiatorio inter alas Cherubim. Nu. 17. c. Ideo quoniam aliquis ueniret ad templum, dicebatur exquirere faciem eius, quia ueniebat ad conparendum coram eo, & sic Deus saepe loquitur, ut patet Exo. 33. & 34. & Deut. 16. scilicet ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram me, & istud apparere erat uenire in sanctuarium. *Et egerit penitentiam a uisus suis pessimis.* scilicet propter peccata populi Deus inflixerat ei mala, quae eueniebant: ad hoc ergo, quod illa cessarent necesse erat, quod ageret populus penitentiam a uisus suis malis. scilicet recedendo a peccatis, & detestando ea, & affligendo se, quia commisit illa. *Et ego exui diam de celo.* scilicet faciendo cessare plagam pestis, & omnes alias plagas per quarum cessationem orauerunt. Et dicitur exuiam de celo, quia licet Deus ubique sit, specialiter dicitur esse in celo, & ibi dicitur habitare: sic enim orabat Salomon preced. ca. scilicet Exaudi de celo firmissimo habitaculo tuo orationem, quae orat seruus tuus in loco isto. *Et propitius ero peccatis eorum.*

fuit miseror ei. Et dicitur, propitius ero peccatis eorum. id est eis peccantibus, quia Deus non propitiatur peccato, sed homini peccatori: nam non potest propitiari fieri peccato, cum non sit susceptiuum peccati nisi alicuius boni, uel mali, cum non sit ens. *Et sanabo terram eorum.* scilicet a pestilentia, quae immiseror, uel a locusta, uel defectu pluuiarum, uel quocumque malo quod inferat, quia omnes istae plagae reddunt terram quasi infirmam, uel egrotantem auferendo fertilitatem eius, uel salutem habitantium in ea. *Oculi enim mei erunt aperti, & aures meae erectae.* Non habet Deus oculos, quos aperiat, nec aures quas erigat, cum sit purus spiritus incorporeus. Sed ponuntur haec modo uulgari ad signandum attentionem Dei circa orationes, quae fundebantur in templo illo: nam sicut ille, quod circa aliquid rem attentus est, circa illam oculos aperit, & aures erigit, non perentia Deus dicitur oculos aperire, & aures erigere, quia diligenter exaudit orationes nostras deuote ad eum factas. *Ad orationem eius, qui in loco isto orauerit.* scilicet quicquid, sit ille, qui in loco isto orauerit, et si sit peregrinus, & gentilis si deuote orauerit, Deus exaudiet eum, & sic petierat Salomō ad Deo preced. ca. *Elegi enim, & sanctificavi locum istum.* Redditur causa praecedentiū. scilicet quia dixerat Deus, quod exaudiret omnes orantes in loco isto: & dicitur, quod hoc est, quia Deus elegit locum illum, & sanctificauerat eum: eligere est, quia istum praeter alios uoluit: sanctificare est, quia istum locum ad hoc opus sanctum designauit. *Ut sit nomen meum ibi in sempiternum.* scilicet ut inuocetur nomen meum in domo ista, & dicatur, Deus habitabat hic. Etiam orantes innocenter nomen meum hic in orationibus suis: & hoc in sempiternum. id est semper, uel ad magnum tempus, quomodo autem fuerit hoc in sempiternum declaratum est preced. ca. in quadam quaest. *Et permancant oculi mei, & cor meum ibi.* Totum est metaphora, quia Deus, nec oculus, nec cor habet, quia ista sunt membra animalis. Sed dicitur manere oculi domini super domum istam ad signandum, quod diligens ualde est attendendo quis ibi oret, ut exaudiat eum. Cor Dei dicitur ibi manere in quantum afficitur ad omnes ibi orantes. Cor enim signat uoluntatem secundum nostrum modum loquendi uulgare. Et sic cor Dei dicitur esse circa illud, quod Deus uult, & quia Deus signat se diligere, & uelle condescendere omnibus orantibus in loco isto, dicitur cor suum esse circa locum illum. *Cum igitur diebus.* Ad signandum perpetuitatem, & uerē sic fuisset et tunc noui testamenti, si Iudei non peccassent tam grauiter contra Deum, quia tunc peccauerunt omnia cessauerunt. *Tu quoque.* Supra Deus admonuit Salomonem quantum ad id, quod pertinebat ad templum. quod exaudirent omnes orantes ibi. Hic autem dicitur ad monendum Salomonem quantum ad ea, quae pertinent ad statum suum, & istud ponitur hic, quia et Salomon petierat in oratione sua, quod conpleret Deus id quod promiserat Dauid de stabilitate regni, quod continueretur in posteris eius, & Deus respondet hic sub conditione, dicens. *Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus.* Dicitur aliquis ambulare coram domino, si in praecipis eius ambulat, quia per illam uiam ambulat, quae Deus ire iubet. Sicut dixit Deus ad Abraham. Abraham ambula coram me, & esto perfectus. Et dicitur, sicut ambulauit pater tuus. scilicet quia ille ambulauit in omnibus iuxta uoluntatem Dei: unde ille dixit: inueni uirum iuxta cor meum. i. Re. 13. & Psal. 88. Et hoc, quia Dauid non peccauit, ut scriptura dicit, nisi in facto Uriae: & Bethsabee, ut patet 3. Reg. 15. Si non declinauit omnibus diebus suis a uisus meis excepto sermone Uriae: & tunc datur, quod aliqui peccassent, ut in illo, & in quibusdam alijs paruis: erat tunc ualde affectus ad cultum Dei: ita ut omnia negligeret, ut Deum colere posset, & totum se ad hoc impendebat. In tantum, quod coram arca domini quando portabatur de domo Obbedon in domum suam depositus uelutibus regalibus saltabat totis uiribus, ita ut Michol uxor sua uideret eum per fenestram domus, despiceret eum in corde suo, & diceret ei: quantum gloriatus fuit

Ambula re coram Domino.

fuit hodie rex Israel nudans se ante oculos seruorum, & nudatus est quasi si nudetur uerus de securis. 2. Re. 6. *Et feceris iuxta omnia, quae praecipi tibi.* scilicet impleueris totam legem Moysi, quae data est tibi in praecipuum, & cuilibet de populo Israel. Vel dicitur, quod praecipi tibi, quia forte Deus locutus fuerat per prophetam aliquem Salomoni aliquid quod facere deberet specialiter ultra contenta in lege Moysi. *Et iustitias meas iudica,* scilicet mea seruaueris. In lege erant tria genera praecipitorum. scilicet moralia, caeremonialia, iudicialia, & ista poterant signari hic per hoc quod dicitur, quod praecipi tibi, & iustitias, & iudicia, per praecipi intelliguntur moralia, quae sunt praecipua per excellentiam iudicia uocantur praecipua iudicialia, quibus iudicatur in causis foralibus, quia Deus posuerat tales leges inter Hebraeos, ut patet Exo. 21. usque ad 24. & saepe in Deutero. iustitiae uocantur praecipua caeremonialia, quae iustificabant hominem legaliter: omnia ista seruaturus erat Salomon: & tunc esset Deo acceptus, quia totam legem conpleret. *Suscipito thronum regni tui.* scilicet suscipito illud ad hoc, quod maneat in sempiternum. *Sicut pollicitus sum Dauid patri tuo.* id est sicut promisi: ista promissio habetur. 2. Reg. 7. & preced. lib. 17. cap. Et est quae sequitur. scilicet non auferretur de stirpe tua uir, quod sit princeps super Israel. Ista fuit specialis promissio. Nam quoniam fuit regnum datus Saul, non fuit sic factum. Nam ei soli datum est: posterius autem tui non successerunt in regno. Deus autem promissit Dauid, quod non solum ipse, sed et filij eius post eum regnarent, & quod non auferretur de stirpe Dauid uir, quod regnaret in Israel. Non reperitur ista promissio facta sic sub istis uerbis, nec sub alijs sibi expresse equipollentibus, quia 2. Reg. 7. & preced. lib. 17. nihil tale ponit: & tamen habetur ista promissio. Deus autem facit mentionem, quia talis promissio facta fuerit hic: Salomon etiam dixit hanc promissionem factam fuisse patri suo, & orabat illam impleri preced. ca. Est tamen aliquid quod potest assimilari huic, quia 2. Reg. 7. & preced. lib. 17. cap. dicitur: Misericordiam autem meam non auferam ab eo, & hoc intelligitur de filijs Dauid, quod non auferretur ab eis misericordia Domini in regnum. Et hoc potest hic signare litera, dicens: non auferretur de stirpe tua uir, qui sit princeps in Israel: & istud et non fuit seruatum, quia promissit Deus sub conditione. scilicet si filij Salomonis custodirent legem eius, & tamen non custodierunt, ideo non mansit regnum penes eos semper, sed diuisum est, & quaedam pars mansit filijs Dauid, alia pars data fuit alijs, de quo declaratum fuit preced. ca. in quadam quaest. *Si autem aueris fueritis.* scilicet si aueris iueritis a me non custodiendo legem meam. Ponuntur hic mala, quae Deus illaturus erat filijs, & posteris Dauid si non custodirent legem Domini. Nam ista promissio erat conditionalis. quod si boni essent posterius Dauid, Deus ei concederet bona. Hic ponitur si mali essent, quae mala infligerentur. *Et deliqueritis iustitias meas, & praecpta mea.* Refertur istud ad posteros Dauid, & etiam ad populum subiectum eis, quia hic ponuntur mala in desolatione templi, & destructione regni, & pars istorum malorum uetera erat per mala regnicolarum, & alia per mala filiorum, & posterorum Dauid, & quia per custodiam legis omnia ista mansura erant in statu prospero, & per recessum ab illa peritura erant: ponuntur hic illa, quae continentur in lege. scilicet praecipua, & iustitiae. Et per ista duo intelliguntur omnia praecipua legis, sicut aliqui intelligunt per tria. Et necesse est, quod intelligantur hic per praecipua ipsa praecipua moralia, sicut sunt praecipua decalogi, & alia similia: etiam intelliguntur praecipua caeremonialia: & per iustitias intelliguntur praecipua iudicialia, quae sunt ad iustitiae coniciendum inter proximum, uel ad iustitiam faciendum de negotijs, quae in contentione uenerint, quia per ista praecipua iudicabatur in negotijs foralibus. Si autem aliquis dicat, quod per ista duo intelliguntur duo genera praecipitorum solum. Dicens, quod non fiat, quia ad custodiam legis non solum Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

requirebatur custodia duorum modorum praecipui cum lex contineat tria genera praecipui, & soluendo quodcumque praecipuum soluitur lex, quia qui peccat in uno factus est omnium reus, ideo ad perfectam custodiam legis requiritur custodia trium generum praecipitorum, & ad recessum, uel priuationem legis sufficit in quocumque genere trium praecipitorum errare. Si autem dicat aliquis, quod non oportet, quod intelligatur hic, nisi duo genera praecipitorum, quae ponuntur hic in litera, quia hic non agit de legis custodia, sed de priuatione eius. Ad custodiam autem eius requiritur, quod custodiant omnia tria genera praecipitorum, eo quod bonum sit ex causa integra. ex concursu omnium circumstantiarum particularium. Ad priuationem autem legis, etiam si non sit priuatio in omnibus tribus generibus praecipitorum, sufficiens praeruaricatio est, quod malum sit ex causa deficiente, siue ex defectibus particularibus, ut ait Dion. & tangit Arist. Ethic. Tunc ergo si per ista duo hic posita non intelligerentur omnia tria praecipua legis, sed duo, aut intelligerentur disunctiue, uel copulatiue. Si dicas, quod copulatiue. scilicet quod ad praeruaricationem legis requiritur transgressio istorum duorum. scilicet iustitiarum, & praecipitorum: & non requiritur transgressio aliorum, falsum est, quod ad transgressionem legis sufficiens est, quod fiat transgressio in uno, & non ponerentur ista duo. Si autem ponantur disunctiue. scilicet quod ad transgressionem legis requiritur alterum istorum. scilicet iustitiarum, uel praecipitorum, & non aliorum, deberet et ponere tertium genus praecipitorum: quia non solum ex priuatione alicuius istorum duorum fit transgressio legis, sed et ex transgressione alterius tertij generis praecipitorum: ideo debet dici, quod quomodo cumque intelligatur, necesse est, quod per ista duo intelligantur tria genera praecipitorum, sicut aliqui per unum nomen intelliguntur tria genera praecipitorum, & aliqui per tria nomina intelliguntur ista tria genera praecipitorum legis. *Qua praeposui uobis.* scilicet quae in lege praeposui uobis, & patribus uestris: nam licet patribus istorum data fuisset lex, obligabat istos, & omnes posteros suos. *Et auerentes serueritis dies alienis.* scilicet recedentes a me iueritis ad Deos alienos ad seruendum eis, uocantur dii alieni dii gentium. quia seruare non sunt dii, & istud nomen alienus est non est distrahens, uel diminuens, sicut mortuus, uel pictus, quia homo mortuus, uel pictus non est homo: ita dicendo Deos alienos dicimus Deos non existentes, sed qui uocantur dii, & dicuntur dii alieni, quia apud alienos, scilicet apud gentes reputantur dii. Et dicitur, serueritis eis. scilicet constituendo eis templa, & erigendo altaria, & offerendo sacrificia, faciendosque, alias caeremonias cultus. *Euellam uos de terra mea.* scilicet eradicabo uos de terra hac, faciendo quod ducamini in alias gentes, & ista terra ab alijs habitetur. Ista erat pena ultima, quam Deus Israelitis infligebat, scilicet, quod cum essent iam incorrigibiles perseverantes semper in adoratione idolorum, Deo tradebar eos in manus hostium, qui eos transferrebant de terra Chanaan, captiuos ducentes in regiones longinquas. Sic fuit quantum ad decem tribus regni Israel, quarum peccata cum essent insanabilia, tradidit illas Deus cum rege suo Olee in manus Assyriorum, & traditae sunt in captiuitatem aeternam: nam usque hodie manent in terra Persarum, & Medorum. 4. Reg. 17. Sic etiam fuit de duabus tribibus regni Iuda, quae dedit Deus in potestatem Chaldaeorum, cum peccata eorum multa essent, & manserunt captiuæ in Babylone annis septuaginta. Iere. 25. & interim fuit tota terra eorum deserta. Iterum etiam istae duae tribus traditae sunt in captiuitatem aeternam. Nam cum peccassent grauissimè in morte Saluatoris nostri, tradidit Deus illos in manus Romanorum, & dispersi sunt in aeternum non redditori in terram illam: & dixit Deus istam terram esse suam, quia ipse eripuerat eam de manu Chanaanorum, & non poterant dicere Iudaei, quod esset terra ipsorum, & non

O 4 quia

quia ipsi occiderant Chanaanos, & expulerant eos de terra. Nam terra illa non fuerat acquisita viribus Israelitarum, sed miraculis diuinis, sicut apparet in omnibus bellis, quae fecerunt, quoniam Deus ostendebat miracula, ut patet legendo historiam libri Iosue, & iudicum, & librorum Moysi ab exitu de Aegypto, in quibus habetur de acquisitione terrarum illarum de manu hostium, & ferè in omnibus bellis ponuntur praenuntiationes Dei de victorijs, & aliqua miracula: & quia Deus tenebat in suam specialiter terram istam, non concedebat Indæis in ea facere, sicut dominis, sed sicut colonis, scilicet, quod dominus potest vendere rem, vel alienare quomodo cunq; quia sui iuris est. Colonus autem non habet ius, nisi in fructibus: de substantia autem rei nihil tangere potest: ita erat inter Hebraeos, quod non poterant vendere possessiones suas immobiles, sed concedebat eis Deus, quod possent vendere terras ad tempus, quod erat magis locare fructus, quam vendere substantiam rei, sicut dicitur Leui. 19. scilicet, Terra quoque non vendetur iure perpetuo, quia mea est, & vos coloni mei estis. *Quam dedi vobis.* Scilicet, non tanquam dominis donando, quia per donationem transfertur dominium: sed dando precario ad tempus placitum mihi, & dando ad certum vltimum, scilicet, ut habeatis fructus eius, & tamen, ut non possitis vendere, nec alienare in perpetuum. *Et domum hanc, quam edificauit nomini meo, projiciam a facie mea.* Dicitur Deus edificasse domum istam, scilicet, quia iusserat quod edificaretur sibi, & dicitur projiciam a facie mea, id est, habeo illam exorsam tanquam nollem ipsam videre. *Et tradam eam in parabolam, & in exemplum.* Scilicet, tanta mala exercebo super domum istam, quod erit in parabolam, & in exemplum: parabola dicitur verbum commune, quod apud omnes dicitur. Accipitur tamè dupliciter parabola: vno modo pro figura quadam in locutione, & sic Christus utebatur parabolis, & dicitur saepe dixit Iesus discipulis suis parabolam hanc, id est similitudinem, vel figuratam locutionem, & sic dicimus quendam sensum esse parabolicum, quod distinguitur à literali. Alio modo accipitur parabola pro communi sententia, & est documentum vniuersale, & sic vocatur parabola prouerbum, & vocatur liber Prouerborum liber Parabolarum Salomonis, & tamen ibi non ponitur aliqua figurata locutio: sed solum ponuntur sententiae quadam vniuersales circa moralia: & ita quodcunq; dictum commune in moralibus vocatur parabola: & quia Deus multa mala illaturus erat templo si Israelitae peccarent, omnes gentes scientes mala, quae euenissent templo, facerent sermonem de illo, & deberent vertere illud in parabolam, sicut quando aliquod magnum malum alicui accidit, omnes fabulantur de illo: sic accipitur Ezech. 18. scilicet: Quid est, quod in parabolam, & in prouerbum vertitis inter vos filij Israel, dicentes: patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt: id est, quid fabulamini de hoc communiter? Exemplum vocatur quodcunq; cognito malo magno quod alicui insitum est, coeteri volentes alijs maledicere important illud in similitudinem dicentes: Deus percussit te, sicut percussit talem, & talem: ita cum templum istud destructum esset postea propter peccata Israelitarum, gentes scientes hoc, cum vellēt maledicere alicui domui, vel vrbi dicerent: faciat Deus isti vrbi, sicut fecit templo Iudaeorum. *Cunctis populis.* Scilicet, multis, quia ad multos populos veniret fama de destructione domus istius, quia erat in clyta, licet non veniret ad omnes populos: nam non poterat per totum orbem deriuari fama alicuius domus, nec etiam vrbis. Nam nulla ciuitas potentior fuit, quam ciuitas Romana, & tamen ipsa tempore, quo fuit in sua maxima prosperitate, non erat cognita in toto orbe: nam non transcenderat nomen eius Caucasum montem, ut Cicero in quodam loco meminit, & Boetius 2. de Consolat. prosa 7. *Et domus ista erit in prouerbum vniuersis transeuntibus.* Prouerbum, & parabola idem sunt, sicut dicitur Ezech. 18. scilicet, quod est hoc, quod est veritas in parabolam, & in prouerbum inter vos filij Israel: scilicet, patres comederunt vnam acerbam. Et vocatur prouerbiū, id est, procul à verbo, scilicet, quia prouerbum est sententia vera, & certa, & non est sicut verba vulgaria, quae non habent certitudinem. Vel dicitur prouerbum quasi porro verbum, & est porro aduerbium affirmandi, scilicet, quod certe est verbum firmum illud, quod vocatur prouerbum. Vel dicitur prouerbum quasi procul à verbo, scilicet, quia est sermo vniuersalis, & est procul à verbis, quae sunt verba vulgaria, & particularia. Et dicitur, quod omnibus transeuntibus esset in prouerbum, quia omnes stuperet, & sumeret inde materiam dicendi. *Et dicent stupentes.* Scilicet, de tanta destructione: nam erat domus ista tam inclyta, & ciuitas tam gloriosa, quod cum transeuntis videret excidium, & ruinas eius, stupecerent supra modum. *Quare sic fecit Dominus terrae huic, & domui huic.* Quasi dicitur: valde magnum esset propter quod Deus voluit tantas ruinas dare, & destruere tam inclyta edificia: Et dicitur domui, & terrae, quia quando destrueretur domus illa, id est, templum non destrueretur illud solum: sed etiam terra illa: quia templum destruendum erat in aduentu hostium, & illi prius destrueret totam terram deinde templum, eo quod templum esset vltima defensio Israelitis, cum esset edificium fortissimum in modum turris: sic enim fuit quando pugnauerunt Romani contra Iudaeos: nam in templo se defendebant capta vrbe, ut ait Iosephus 14. Antiqui. & libro de bello Iudaico. *Respondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum.* Scilicet, alij audientes scientes veritatem gestorum dicent, quia dereliquerunt dominum Deum patrum suorum, scilicet, noluerunt colere eum, nec obseruare legem eius: sed recesserunt ab ea. *Qui eduxit eos de terra Aegypti.* Hic aggrauatur peccatum eorum assignando ingratitude suam ad beneficia Dei, quia nullum beneficium poterat esse maius, quam quod Deus duceret Israelitas de Aegypto: nam nullum maius bonum est, quam libertas homini: & tamen educendo Israelitas de Aegypto donata est eis libertas. Secundo, quia istud fuit primum omnium beneficiorum, quae Deus isti populo contulit, & postea multa alia contulit, & sic de isto debuit fieri mentio principaliter, quia primum fuit. Tertio, quia sicut esse est maximum omnium bonorum, eo quod est fundamentum omnium, ita & liberatio Israelitarum de Aegypto fuit fundamentum omnium bonorum eis collatorum: nam non poterant conferri aliqua bona Israelitis à Deo, quae postea collata sunt, nisi primò liberati fuissent à captiuitate Aegypti per Deum: quia ista liberatio fuit, per quam congregati sunt in vnum populum, quia prius non erant populus, sed serui segregati, & dispersi per terram Aegypti. Quarto, quia ista seruitus erat grauissima: nam vocatur fornax ferrea Deut. 4. scilicet, quod erant ibi in magna angustia, sicut si cremarentur in fornace ferrea. Etiam vocabatur ergastulum, ut patet Exo. 6. scilicet, scietis, quia ego sum dominus, qui eduxi vos de ergastulo Aegyptiorum. Etiam vocatur catena premens ceruices, ut patet Leuitici vigesimo sexto, scilicet, Ego dominus, qui eduxi vos de terra Aegyptiorum ne seruiretis eis, & confregi catenas ceruicium vestrarum, ut incederetis erecti: ideo quando scriptura narrat beneficia facta Israelitis à Deo istud, ponit solum, vel saltè precipuum, ut patet saepe in libris Moysi, & in alijs libris veteris testamenti.

ritate, non erat cognita in toto orbe: nam non transcenderat nomen eius Caucasum montem, ut Cicero in quodam loco meminit, & Boetius 2. de Consolat. prosa 7. *Et domus ista erit in prouerbum vniuersis transeuntibus.* Prouerbum, & parabola idem sunt, sicut dicitur Ezech. 18. scilicet, quod est hoc, quod est veritas in parabolam, & in prouerbum inter vos filij Israel: scilicet, patres comederunt vnam acerbam. Et vocatur prouerbiū, id est, procul à verbo, scilicet, quia prouerbum est sententia vera, & certa, & non est sicut verba vulgaria, quae non habent certitudinem. Vel dicitur prouerbum quasi porro verbum, & est porro aduerbium affirmandi, scilicet, quod certe est verbum firmum illud, quod vocatur prouerbum. Vel dicitur prouerbum quasi procul à verbo, scilicet, quia est sermo vniuersalis, & est procul à verbis, quae sunt verba vulgaria, & particularia. Et dicitur, quod omnibus transeuntibus esset in prouerbum, quia omnes stuperet, & sumeret inde materiam dicendi. *Et dicent stupentes.* Scilicet, de tanta destructione: nam erat domus ista tam inclyta, & ciuitas tam gloriosa, quod cum transeuntis videret excidium, & ruinas eius, stupecerent supra modum. *Quare sic fecit Dominus terrae huic, & domui huic.* Quasi dicitur: valde magnum esset propter quod Deus voluit tantas ruinas dare, & destruere tam inclyta edificia: Et dicitur domui, & terrae, quia quando destrueretur domus illa, id est, templum non destrueretur illud solum: sed etiam terra illa: quia templum destruendum erat in aduentu hostium, & illi prius destrueret totam terram deinde templum, eo quod templum esset vltima defensio Israelitis, cum esset edificium fortissimum in modum turris: sic enim fuit quando pugnauerunt Romani contra Iudaeos: nam in templo se defendebant capta vrbe, ut ait Iosephus 14. Antiqui. & libro de bello Iudaico. *Respondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suorum.* Scilicet, alij audientes scientes veritatem gestorum dicent, quia dereliquerunt dominum Deum patrum suorum, scilicet, noluerunt colere eum, nec obseruare legem eius: sed recesserunt ab ea. *Qui eduxit eos de terra Aegypti.* Hic aggrauatur peccatum eorum assignando ingratitude suam ad beneficia Dei, quia nullum beneficium poterat esse maius, quam quod Deus duceret Israelitas de Aegypto: nam nullum maius bonum est, quam libertas homini: & tamen educendo Israelitas de Aegypto donata est eis libertas. Secundo, quia istud fuit primum omnium beneficiorum, quae Deus isti populo contulit, & postea multa alia contulit, & sic de isto debuit fieri mentio principaliter, quia primum fuit. Tertio, quia sicut esse est maximum omnium bonorum, eo quod est fundamentum omnium, ita & liberatio Israelitarum de Aegypto fuit fundamentum omnium bonorum eis collatorum: nam non poterant conferri aliqua bona Israelitis à Deo, quae postea collata sunt, nisi primò liberati fuissent à captiuitate Aegypti per Deum: quia ista liberatio fuit, per quam congregati sunt in vnum populum, quia prius non erant populus, sed serui segregati, & dispersi per terram Aegypti. Quarto, quia ista seruitus erat grauissima: nam vocatur fornax ferrea Deut. 4. scilicet, quod erant ibi in magna angustia, sicut si cremarentur in fornace ferrea. Etiam vocabatur ergastulum, ut patet Exo. 6. scilicet, scietis, quia ego sum dominus, qui eduxi vos de ergastulo Aegyptiorum. Etiam vocatur catena premens ceruices, ut patet Leuitici vigesimo sexto, scilicet, Ego dominus, qui eduxi vos de terra Aegyptiorum ne seruiretis eis, & confregi catenas ceruicium vestrarum, ut incederetis erecti: ideo quando scriptura narrat beneficia facta Israelitis à Deo istud, ponit solum, vel saltè precipuum, ut patet saepe in libris Moysi, & in alijs libris veteris testamenti.

Scienc-

Sciendum tamen, quod iste modus loquendi, & commemoratio beneficij iustus fuit inter Israelitas, quando nondum ducti fuerant in captiuitatem ad alias gentes, quando tamen ducti fuerunt in Babylonem, & redierunt, inde pro maiori beneficio reputabant illam liberationem, & illud beneficium communiter commemorabant. Sicut patet Ierem. 23. scilicet: Ecce dies veniunt dicit dominus, & non dicetis viuit dominus; qui eduxit nos de Aegypto, sed viuit dominus, qui reduxit nos de terra Aquilonis, ad quam nos miserat: quia tamen nondum fuerat illa captiuitas Babylonis, commemorabatur beneficium de liberatione de Aegypto. *Et apprehenderunt Deos alienos.* Scilicet, acceptauerunt Deos alienos sibi in Deos, & seruierunt eis exhibendo sacrificia, & alias caeremonias cultus. *Et adorauerunt eos.* Scilicet, inclinauerunt se coram eis, quod est adorare: & dicitur supra, quod Israelitae apprehenderunt Deos alienos non solum adorando eos interdū, sed etiam faciendo cum eis pactum, quod semper eos colerent: sicut fecerunt Israelitae post mortem Gedeoni: nam fecerunt pactum cum Baal, quod haberent illum in Deum deserto Deo Israel: ut patet Iud. 3. cap. *Atque coluerunt.* Scilicet offerendo sacrificia, & faciendo omnes alias caeremonias, quae pertinent ad cultum. *Idcirco uenerunt super eos vniuersa haec mala.* Scilicet tota ista desolatio uenit super eos, quia derelicto Deo suo coluerunt Deos alienos, quos non cognouerant, tanquam benefactores suos.

Quomodo apparuit Deus Salomoni.
Quest. XXVII.

QVAERITVR circa praedicta, quomodo apparuit hic Deus Salomoni. Dicendum, quod Deus potest multipliciter apparere. Primus modus est, quod Deus apparet, scilicet Angelus suus sumpta figura aliqua humana, & appareat hominibus, & loquatur: sic apparuit Gedeoni: Iudic. 6. & ipsi Agar: Gen. 16. & Abrahæ: Gen. 18. & Loth: Gen. 19. & patri, & matri Samsonis. Iud. 13. Secundo modo apparet in sola voce, scilicet cum Angelus domini venit ad hominem vigilantem non assumpta aliqua effigie visibili, & audit homo vocem, & scit unde venit, tñ non videri aliquem loquentem: sic apparuit Deus Israelitis in datione legis: Exod. 20. & Deuter. 5. Nam nullam figuram viderunt, sed solum vocem audierunt: Deuter. 4. sic etiam Moyses, quando introibat in Sancta Sanctorum ad consulendum dominum super aliquo dubio, audiebat vocem loquentis ad se de propitiario: Num. 7. & nullum videbat loquentem. Sic etiam apparuit Deus Samueli, cum ter vocauit eum per noctem, & putabat se vocari ab Heli sacerdote: 1. Reg. 3. Tertio modo Deus apparet hominibus per somnia, sicut dicitur Num. 12. scilicet, si quis fuerit inter vos propheta domini, aut in visione apparebo illi, aut per somnium loquar ad illum. Et sic communiter apparebat Deus multis: sicut dicitur apparuisse Abimelech regi Phillistinorum, quando tenebat Saram vxorem Abrahæ: Gen. 12. & 20. cap. Sic intelligitur communiter Deus apparuisse omnibus illis, quibus dicitur apparuisse per noctem. Sicut patet de Daniele, ut patet Daniel 7. videbam in visione noctis, id est in somnio: quod est visio noctis. Sic etiam fuit de Iacob in Aegyptum eunte, quando dicitur Deus ei apparuisse nocte: Gen. 46. Sic etiam fuit de Ioseph viro Mariae: Matth. 2. Et tunc dicitur Deus apparere, non quod Deus, vel Angelus appareat homini, quia homo nihil videre possit, cum teneatur sopore: etiam non loquitur, aliquid Angelus, vel Deus: sed immutat Deus phan-

tasiam hominis causando in ea nouas species, quae non praexistebant, vel eas, quae praexistebant mutando tali ordine, ut per eas causeretur noua conceptio, quae non poterat alijs causari. Quartus modus erat per eleuationem, vel immutationem intellectus, scilicet, quod Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliquid supernaturaliter, quod aliter intelligere non poterat. Et istud fit dupliciter: vno modo in ecclasi, vel rapto, sicut fuit in beato Paulo. 2. Corin. 12. aliquando sine ecclasi, & sic fuit in Elisæo: ut patet 4. Reg. 3. c. & sic etiam fuit in multis alijs Prophetis. Dicendum, quod Salomoni non potest conuenire proprie nisi tertius modus istorum, quia primus est per hoc, quod appareat aliquis Angelus in forma humana assumpta, & loquatur, & istud non potest fieri nisi in vigilantibus, quia dormientes non vident, nec audiunt. Secundus etiam non competit ex eadem ratione, scilicet, quia tunc auditur vox, licet non videatur loquens, & tamen dormiens non potest audire, sicut nec videre. Quartus modus non conuenit, quia intellectus non illustratur nisi in vigilantibus, & tamè Salomon dormiebat: quia dicitur hic, quod apparuit ei per noctem: ideo fuit tertius modus conueniens, scilicet, quia Deus per somnium immutaret phantasiam eius ad hoc, quod appareret ei, quod Deus loquebatur sibi, & quod dicebat talia, & talia verba. Etiam patet hoc, quia sic Deus iterum apparuerat Salomoni in Gabaon, scilicet, quando dedit ei sapientiam: nam totum illud, quod Salomon dicitur repetiuisse, & Deus respondisse, fuit in somnio: ut patet 3. Reg. 3. & supra primo, ita ergo nunc fieret. Siquis autem dicat, quod poterat ista apparitio facta esse in aliquo aliorum modorum, dicendum est sibi, quod licet fuerit per noctem facta non dormiebat tunc Salomon: quia alijs non possent modi illi intercidere, cum requiratur homo vigilans.

Ad quid Deus apparuit Salomoni.

Quest. XXVIII.

QVAERITVR ulterius, ad quid Deus apparuit nunc Salomoni. Respondendum, quod Deus apparuit nunc Salomoni ad duo. Primum ad ostendendum ei orationem suam esse exauditam: nam ante hoc Salomon orauerat ponens multas petitiones particulares, de quibus nesciebat Salomon, an à Deo exaudita essent: ideo conueniens fuit, quod appareret ei ad respondendum sibi, & patet, quod ad hoc fuerit: quia dicitur hic, quod Deus apparuit Salomoni, & dixit: Exaudiui orationem tuam, & elegi hunc locum in domum sacrificij: & postea replicantur ibi multae de petitionibus Salomonis, & ponitur responsio ad illas. Secundum fuit, quia Deus voluit Salomoni bona nunc promittere quasi pro remuneratione aliquam laboris: nam Salomon laborauerat fideliter edificando domum domini, scilicet, quod toto desiderio institerat circa eam plus quam circa domum suam: pro quo praemiandus erat, & Deus voluit eum remunerare, & sic apparuit ei ad promittendum bona. Pro quo sciendum, quod Deus ter legitur apparuisse, vel locutus fuisse Salomoni, & omnes istae tres vices fuerunt ordinatae ad templi aedificationem. Prima fuit, quando apparuit ei in Gabaon, dando sibi sapientiam: quia tunc disposuit eum ad aedificandum templum complendo omni sapientia, per quam poterat excogitare quidquid erat necessarium, vel conueniens aedificationi, ut patet 3. Regum 3: & supra 1. c. Secunda locutio fuit, quando edificabatur templum: tunc enim conueniens fuit, quod Deus appareret ei ad confortandum eum in aedificatione, quia fortè pro magnitudine operis corporè deten-

detentus pigritaret: ideo decebat, quod Deus appareret ei confortando eum promittendo aliqua bona: ut sic fieret ardentior in opere. Tertia apparitio, vel locutio fuit post completionem operis nunc: & tunc etiam decebat, ut appareret: quia laborauerat fideliter Salomon edificando templum: pro quo merebatur aliquid à Deo recipere, & ad hoc apparuit ei Deus promittendo bona etiam respondendo ad orationem eius. De secunda apparitione patet 3. Reg. 6. De tertia patet 3. Reg. 9. & hic.

Quo tempore fuit apparitio ista.
Quest. XIX.

QVAERITVR vterius, circa istam apparitionem Dei, quo tempore fuit. Dicendum, quod ista fuit necessario post templi consummationem, quia Salomon orauit multa à Deo recipere consummato templo die prima, qua dedicabatur precedenti cap. & hic ponitur responsio Dei ad illa, ideo necesse est, quod fuerit ista responsio post consummatum templum. Sed tunc est dubium quanto tempore post consummatum templum istud acciderit. Aliquis dicit, quod illico: nam oratio Salomonis fuit die prima, qua dedicatum est templum, scilicet illa die, qua introducebatur arca in illud, precedenti ca. & hic ponitur responsio ad orationem illam. Credendum est autem, quod immediate post orationem fuerit responsio, scilicet nocte sequenti: nam per noctem facta fuit ista apparitio, ut patet in litera: sicut fuit de apparitione domini facta Salomoni iterum, quando dedit ei sapientiam in Gabaon: nam Salomon obtulit domino mille hostias in Gabaon, & ipsa nocte apparuit ei Deus in somnijs, & dedit sibi sapientiam. 2. Regum 3. & supra primo capit. Vel saltem dicendum, quod valde modico tempore post factam illam orationem fieret ista apparitio, quia non erat verisimile, quod facta oratione cum Deus ad illam responsurus esset, an acceptaret eam, & responderit, quod distulerit responsionem istam longo tempore. Dicendum, quod ista ratio videtur verisimilis, & tamen non est vera, quia ista apparitio Dei, de qua habetur hic fuit, plus quam tredecim annis post orationem suam factam. Quod patet, quia oratio Salomonis fuit facta die primo dedicationis templi, & ista dedicatio facta fuit illico, ut consummatum est templum, & tamen à consummatione templi usque ad apparitionem istam necesse est, quod fluxerint plusquam tredecim anni. Quod patet, quia Salomon edificauit domum suam, & edificando illam moratus est tredecim annis, ut patet 3. Regum 7. & tamen edificata erat domus Salomonis, & alia omnia aedificia eius, quando facta fuit ista apparitio, ut patet 3. Reg. 9. c. scilicet: Factum est autem cum perfecisset Salomon aedificium domus domini, & domus regis aedificium, & omne quod operauerat, & voluerat, apparuit ei dominus. Et illa apparitio est ista, quae habetur hic, quia ibi ponitur historia, quae habetur hic. Dicit aliquis, quod cum Deus saepe appareret Salomoni, non fuerit eadem apparitio ista, & illa: sed ista quae habetur hic, fuerit facta illico consummato templo, & illa quae habetur 3. Regum 9. facta fuerit consummato aedificio domus regis. Dicendum, quod non stat, sed omnino eadem apparitio est ista, & illa, quae habetur. 3. Reg. 9. Quod patet ex verbis: quia hic dicitur, quod apparuit Deo Salomoni, & dixit, audiui orationem tuam, & elegi locum istum in domum sacrificij, & 3. Regum 9. dicitur: exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuam, & sanctificauit domum hanc, quam aedificasti. Etiam omnes promissiones bonorum, quae habentur hic cit-

ca regnum perpetuandum, scilicet, non auferetur ex te vir, & promissiones circa templum, & comminationes circa vtrumque de stupore, & prouerbio, quae habetur hic, habentur. 3. Reg. 9. & quasi per eadem verba, ideo necesse est, quod ista apparitio sit eadem cum illa, & tamen de illa constat, quod facta est plusquam tredecim annis post istam orationem, ut probatum est: ergo etiam ista. Et licet, ut arguebatur, satis esset verisimile, quod Deus appareret responsurus Salomoni ad orationem istam illico, ut orauit: tamen cum constet, quod non apparuit usque post tredecim annos, non est insistendum rationibus verisimilitudinis, cum appareat ratio necessitatis.

G Cum respondisset Salomoni ad quid voluit iterum respondere.

Quest. XXX.

QVAERITVR vterius circa praedicta, cum iam Deus respondisset orationi Salomonis, ad quid voluit iterum respondere: nam iam responderat Deo prima die, qua Salomon orauerat: cum enim Salomon funderet preces finita oratione illico descendit ignis de caelo, & deuorauit sacrificia: ut patet supra in litera, & per hoc apparet manifestè exauditam fuisse orationem eius: non ergo oportebat, quod fieret alia responsio super hoc. Respondetur, quod non obstante responsione illa ad orationem Salomonis debuit, vel conueniens fuit fieri istam. Primo, quia licet descensio ignis fuerit responsio ad orationem Salomonis: poterat tamen esse dubium super hoc: ideo fuit data alia responsio: Patet hoc, nam satis videtur, quod illa descensio ignis signauerit orationem Salomonis exauditam fore: quia in litera dicitur, cumque complexset Salomon fundens preces ignis de caelo descendit, & deuorauit holocausta, & victimas: & sic aliqua habitudo erat illius ignis ad orationem Salomonis: quia aliàs non diceretur, quod cum complexset orationem Salomon descendit ignis de caelo ad signandum exauditam orationem: poterat tamen aliquis dubitare, an veniret ad hoc ignis, quia poterat descendere ad signandum sacrificia accepta sibi, & hoc erat valde conueniens, cum ipsa holocausta cremata fuerint caelestis igne. Etiam esse poterat ad signandum ministraciones factas in sanctuario esse Deo acceptas: ut ergo videretur manifestè, quod oratio Salomonis accepta fuerat Deo: conueniens erat, quod aliqua locutio, siue apparitio fieret, per quam manifestaretur hoc: sicut fuit nunc factum. Secundum est, quod dato, quod constaret illam descensionem ignis fuisse ad acceptationem orationis, & ad hoc solum fuisse, decebat istam apparitionem fieri: quia per illam orationem constabat acceptam esse orationem: tamen non constabat qualiter esset accepta, siue quid promitteretur, aut quid Deus comminaretur: cum ille ignis descendens non poterat explicare aliquid istorum. Decuit ergo, quod verba ista explicarentur: sicut patet in litera, ubi multa posuit comminatoria Deus, & multa promittendo, quae aliàs non potuissent intelligi, si non fuisset ista apparitio, & ista est ratio potissima, quare facta est. Tertium est, quia si istae duae responsiones factae essent verbis, vna earum sufficeret, quia idem explicarent, & coinciderent, cum tamen vna verbis alia signis exterioribus facta sit, conuenienter duae fieri debuerunt. Quartum est, quia inter ambas acceptationes eiusdem orationis fuit magnum tempus, nam si eadem die, vel eodem tempore vtraque ostensio acceptationis facta fuisset, non esset conueniens: quia videretur aliquo modo vna superuacua. Fuit tamen vna multo tempore post aliam, nam descensio ignis de caelo fuit illa die, qua oratio facta est

est per Salomonem, ut patet precedenti cap. & supra in litera. Et ista apparitio, de qua habetur hic, fuit plusquam tredecim annis post orationem factam, ut declaratum est precedenti quaestione: ideo conueniens fuit fieri bis ostensionem acceptationis istius.

Quomodo dixit Deus: elegi locum istum in domum sacrificij.
Quest. XXXI.

QVAERITVR vterius, quomodo dixit hic Deus, & elegi locum istum in domum sacrificij, nunquid ad hoc solum fiebat templum. Dicendum, quod non fuit factum templum solum ad sacrificia, sed et ad alias ministraciones: nam ibi fiebant omnes ministraciones, quae in tabernaculo Moysi fiebant, & tamē ille erant multae, scilicet octo, vel nouem, ut declaratum est, supra in quadam quaestione, de officijs sacerdotibus: etiam fiebant ibi ministeria Leuitica: scilicet cantando, custodiendo thesauros, & obseruando ad portas. Aliquis ergo dicit, quod licet templum istud, non solum fuisset electum in domum sacrificij: tamen praecipuum, quod ibi fieri debet erat sacrificium, ideo illud solum nominatum est. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia alia fiebant in templo, quae erant digniora quae sacrificium: nam ingredi in Sancta Sanctorum erat dignius quae facere sacrificia, cum illud praeferret ad solum mū sacerdotē, & istud pertineret ad omnes quoscunque sacerdotes. Etiam cremare thymiam coram domino in altari thymiamatum, & locare lucernas in candelabro, & ponere panes propositionis in mensa erat dignius quam facere sacrificia: eo quod sacrificia fiebant in atrio sacerdotum extra templum, & alię ministraciones fiebant in tra templum in loco, ad quem soli sacerdotes ingrediebantur: ideo non ponitur sacrificium solum propter dignitatem suam super alias ministraciones. Sed dicendum, quod factum est propter duo. Primo, quia sacrificium erat ministratio magis frequentata quam cetera: nam sacrificia offerebantur quotidie, & multa erant: quia aliqua die offerebantur plusquam quatuor millia in sacrificium: sicut patet in diebus dedicationis templi, in quibus oblata sunt vigintiduo millia boum, & centum viginti millia arietum, ut patet in litera: & tamen crematio thymiamatis solum fiebat bis in die. Sic etiam de locatione lucernarum, & de positione panum in mensa propitiacionis, quae fiebant semel in hebdomada, scilicet quolibet Sabbatho: id sacrificium propter frequentationem nominatum est. Tertium est propter manifestationem, quia inter ministraciones nulla erat ita manifesta, sicut immolatio sacrificiorum, eo quod positio panum, & locatio lucernarum, & crematio thymiamatis: & aspersio sanguinis in Sancta Sanctorum fiebant secretò non vidente populo, cum fieret intra tabernaculum, & tamen sacrificia fiebant publicè in atrio sacerdotum videntibus omnibus de populo. Quartum erat, quia nulla ministratio erat, in qua communicarent tantum omnes de populo, sicut in oblatione sacrificiorum: nam ad alias ministraciones non faciebant aliquid populares, sed soli sacerdotes exequiebantur eas, & tamen ad sacrificia faciebant aliquid populares, quia ipsi offerebant animalia, quae sacerdotes immolabant. Quintum erat, quia aliae ministraciones sacerdotales non fuerant approbatae in aliquo signo, sed sola ministratio in sacrificijs: nam cum sacrificia facta essent, Deo misit ignem de caelo ad cremandum carnes sacrificiorum: supra in litera: & tamen non apparuit aliquod signum ad ostendendum acceptationem in alijs ministerijs sacerdotibus, vel Leuiticis ita determinatè, sicut in sacrificijs, ideo dicit se acceptasse domum istam in domum sacrificij. Iam ostenderat signum, per quod indicabat

se acceptasse domum illam in domum sacrificij, & ista est causa potissima. Simile patet precedenti lib. c. 21. cum David obtulisset sacrificia super arcam Ornam Iebusaei venit ignis de caelo, & cremauit sacrificia: & tunc dixit David: haec est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel, eo. lib. c. 22. Et dicebat illud, quia ibi futurum erat templum, quod non proficeret solum ad sacrificia, & tamen quia solum ostensum fuerat signum acceptationis sacrificij, vocat domum illam solum domum in holocaustum Israel.

Quomodo Deus misit locustas, vel brucum, &c.
Quest. XXXII.

QVAERITVR vterius, quomodo Deus dicitur mittere locustas, vel brucum, aut familia animalia, quia hic dicitur, quod Deus mandaret locustas, ut deuoraret terram. Respondendum, quod hic sunt duo videnda: primum est quomodo Deus facit, quod veniat locusta in regionem aliquam. Secundum est postquam venerit quomodo mandat ei, quod deuoret terram. Ad primum dicendum, quod potest dupliciter fieri: vno modo producendo locustas in locum, quem Deus vult deuastare. Alio modo eas aliunde portando in regionem illam. Primus modus facilis est, quia Deus potest aere, & terram taliter disponere, ut sint ad producendum innumerabiles locustas: nam sicut interdum pure naturaliter tor gignantur, ut terra operiant, ita Deo operante specialiter aliquo modo plures gignentur facilliter, & sic de bruco, & eruca, & erugine, & omnibus similibus bestijs ad nocendum terra. Alius modus est adducendo animalia ista de alia regione: nam quaedam regiones sunt in quibus locustae innumerabiles nascuntur ex conditione terrae, & de illis potest Deus deducere subito in quamcunque regionem voluerit, mittendo ventum, qui arripiat eas, & longe deducat. Sic enim naturaliter fit: nam quando in aliquibus regionibus apud mare constitutis locustae sunt, & flant venti ex parte opposita maris omnes locustae vento arrepto praecipitantur in mare, & sic regio purgatur illis bestijs: Deus autem sic conuenit facere, scilicet concitare ventum validum ex quacunque parte voluerit, & non solum ista animalia parua, sed etiam maiora impetu magno portat, & deducit ad locum Deo placitum. Sic enim fuit de coturnicibus, quae erant ultra mare: nam cum Deus vellet Israelitas saturare coturnicibus, quia petebant carnes, induxit ventum Africū, qui arripuit coturnices innumerabiles de sinu Arabico maris rubri, & detulit eas in castra Israelitarum: ut patet Num. 11. scilicet ventus autem egrediens à domino arreptas trans mare coturnices detulit in castra. Idem patet Psal. 77. De locustis etiam idem fuit: nam cum Deus voluisset, quod deuoraretur tota terra Aegyptiorum à locustis, dixit Moysi, quod leuaret manum super terram Aegypti, & extendit Moyses manus vocans locustas, & induxit dominus ventum vrentem tota nocte illa, & facto mane ventus vrens leuauit locustas, quae ascenderunt super vniuersam terram Aegypti: ut patet Exo. 10. c. & sic Deus per ventum vrentem duxit locustas de terra deserti fortassis: ut patet eo. c. scilicet egressus Moyses de spectu Pharaonis orauit dominum, qui flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, & abrepit locustam proiecit in mare rubrum, & non remansit nec vna quidem in cunctis finibus Aegypti. Iste modus facilis est ad ducendum locustas de quacunque regione in quacunque aliam iuxta Dei beneplacitum. Ad secundum, cum quaeritur, quomodo Deus mandaret locustis, ut deuorent terram. Dicendum, quod Deus nihil mandat eis vocaliter, nec intellectualiter. Et dico hoc, quia iubere Dei est duplex. Aliquando iubet voca-

vocaliter, s. quando per angelos aliquos Deus dat ali-
quod mandatum. Sic factum est in datione legis: nam
angeli erant, qui loquebantur: vt patet ad Gala. 3. & fe-
rè in omnibus alijs mandatis diuinis ad nos. Intelle-
ctualiter iubet, quando iubet Deus angelis aliquid fa-
cere: nam Deus non potest loqui angelo, aut alicui al-
teri rei, & dato qd loqui posset Deus, non posset audire
angelus, eo qd non est animal: omnia ergo mandata
Dei ad angelos sunt intellectualia. Ita dicendum nunc,
qd si Deus iuberet aliquid locustis, iuberet aliquo de
istis duobus modis: sed nullo istorum iubet, quia ad
vtrumque requiritur, qd intelligeret locusta præceptum
domini, & tamen non intelligit: ideo Deus nihil ei iu-
bet: sed dicitur Deus iubere ei, quia id, quod Deo vult,
locusta exequitur, velut si intelligeret præceptum eius.
Et hoc est, quia Deus disponit locustam, sicut vult: nã
si Deus vult terram totaliter demoliri, inducit locustã
audissimam cibi, & habentem fortia instrumenta ad
contendendum omnia. Si autem minus nocere vult,
inducit locustam infirmiore, & sic nocet tantum
locusta, quantum Deus vult. Et sic se habet Deus ad
locustas, vel similia animalia nocentia: sicut homo se
habet ad gladium: nam si quis velit multum scindere,
parat gladium fortissimum, & acutissimum: si modic-
um, parat gladium hebetem, vel infirmum, & sic gla-
dius obedit homini, s. quia homo facit per illum, &
quod vult disponendo taliter, qualiter expedit ad id,
quod vult: Deus autem vitur omnibus rebus istis, si-
cut instrumentis. Ideo licet non intelligant, quod ip-
se vult, faciunt quod vult, & sic dicitur Deus mandare
locustã, vel alijs bestiolis, qd deuorent terram.

*Cum Gentiles sint idolatra, quare dixerunt: Deus
quare sic fecit terrã huic, &c.*

Quaest. XXXIII.

QVAERITVR vterius, quomodo Gentiles
transeunt, & videntes Ierusalem destructam,
& templum dicerent: quare sic fecit Deus terrã huic,
& domui huic? & dicerent, quia dereliquerunt Deum
suum. Nam cum Gentiles essent idolatra, non vide-
tur, quomodo ipsi dicerent de Deo Israel, qd fecisset
istud, quia non crederent. Responderi potest vno
modo, qd sicut præsupposuit Salomon, præcedenti ca-
pitulo de Gentilibus venturi essent ad adorandum do-
minum in templo, & cognoscerent magnitudinem
eius, quia Deus exaudivit eos, & istud licet non conuer-
terentur ad Iudaismum, cognoscerent Deum Israel
esse solum Deum fortem, qui posset facere hoc. Item
dato, qd essent Gentiles non conuersi ad Deum, pote-
rant hoc dicere, quia omnes Gentiles existentes in cir-
cuitu terræ Israel, licet essent idolatra, & hostes Iu-
dæorum, credebant Deum Israel esse potentiorẽ
dijs alijs: licet multi simul essent dii, & si vellet dele-
re aliquem de alijs gentibus, & Deos ipsorum, pote-
rat, & non posset gens illa se liberare, nec etiam dii il-
lius gentis possent liberare gentem suam, nec se ipsos
de manu Dei Israel: sic confessi fuerunt Philistini, qui
erant hostes Iudæorum, & vicini ipsorum: 1. Reg. 4.
cum dicitur: Ingemuerunt Philistini dicentes: vã no-
bis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiustertii,
vã nobis: quis nos seruabit de manu Deorum subli-
mum istorum? Hi sunt dii, qui percusserunt Aegy-
ptum omni plaga in deserto. Patet hoc etiam ex con-
fessione Achior, qui erat dux filiorum Ammon: nam
ipse veniebat cum Holoferne ad pugnandum contra
Iudæos, & dixit Deum Israel esse Deum cœli, & qd si
Israelitæ non offenderant Deum, impossibile erat, qd
aliqua gens præualeret contra eos: ideo dixit Holofer-

Fni, quod perquireret, an Israelitæ peccauissent contra
Deum suum, & sic pugnaret securus de victoria. Si
autem nulla esset iniquitas in eis, non pugnaret: quia
non posset præualere, & multa alia dicit ibi de laude
Dei: vt patet Iudit. 5. cap. Omnes autem gentes, quæ
erant in circuitu Israelitarum, sic opinabantur de Deo
Israel: ideo putabant, qd si ille vellet eos punire posset
facere. Sic patet de sacerdotibus, & diuinis Philisthi-
norum, qui dixerunt Philistinis, Quare aggrauatis cor-
da vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor-
suum? nõne postquam percussus est, tunc dimisit eos.
1. Regum 6. c. Ideo dixerunt, qd Philistini offerrent
munera Deo Israel, vt alleuiaret manum suam ab eis:
Sciebãt autem Gentiles potestatem Dei Israel per ex-
perientiam non solum contra se, sed etiam contra
Deos suos, quia viderunt mirabilia eius. Nam quan-
do capta fuit arca Dei Israel in bello à Philistinis, &
portata est in templum Dagon, corruit Dagon Deus
Philisthinorum coram arca, & inuenerunt eum se-
quenti die sacerdotes prostratum in terra coram arca,
& cum statuissent eum in locum suum, sequenti nocte
corruit coram arca contractis manibus, & capite.
Etiam contra ipsos Philistinos erat potentia Dei dura:
nam cum maneret arca Dei in vna ciuitate, erat ibi
plaga magna in posterioribus hominum, quia mures
corrodebant extales prominentes, & moriebantur
plurimi, & cum arca de illa ciuitate in aliam portaretur,
cessabat ibi plaga, & incipiebat in alia, in quam in-
troducebatur arca: vnde Acharonitæ videntes arcam
ad se portari, dixerunt clamantes in cœlum, adduxe-
runt arcam Dei Israel ad nos, vt interficiat nos, & po-
pulum nostrum: primo Regum 5. In exitu quoque
de Aegypto, cum peruenisset fama operum Dei ad
multas gentes, scilicet de diuisione maris rubri, &
morte Aegyptiorum, timuerunt illæ gentes, & potis-
simè populi vicini, per quos putabantur transituri Is-
raelitæ: vt patet Exod. 15. scilicet ascenderunt populi,
& turbati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Phi-
listinim: tunc conturbati sunt principes Edom, & ro-
bustos Moab obtinuit tremor, & obriguerunt omnes
habitatores Chanaan. Sic etiam patet specialiter de
Chananæis, qui quando audierunt ea, quæ fecerat
Deus in mari rubro, & in deserto pro Israelitis, tre-
muerunt, & elanguit cor eorum, nec mansit in eis vi-
lus spiritus: vt patet Iosue 2. capitulo. Sic etiam audita
diuisione Iordanis timuerunt omnes incolæ terræ:
Iosue 5. Moabitæ quoque videntes, quod Israelitæ
transituri essent per terram eorum, timuerunt nimis,
& dixit Balac rex eorum: Sic debet populus iste vni-
uersos, qui in nostris finibus commorantur, quemad-
modum bos siluestris solet herbas vsque ad radices
carpere: ideo cum non putaret se posse resistere armis
prouocauit populum ad peccandum, & sic Deus ira-
tus populo traderet eos in manus Moabitarum: vt pa-
ret Num. 22. & 24. capitulo. cum ergo omnes gentes, ad
quas perueniebat fama de Deo Israel, putarent eum
potentiorẽ alijs dijs, poterat dicere quicumq; transi-
ret per templum domini destructum, qd Deus illum
destruxisset: quia coluerant Israelitæ Deos alienos re-
lictõ Deo suo.

*Quomodo Gentiles poterant dicere, quod Deus Israel
eduxerat Israelitas de Aegypto.*
Quaest. XXXIII.

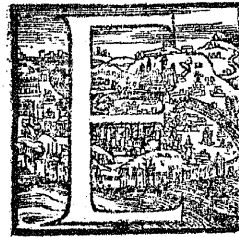
QVAERITVR vterius, quomodo Gentiles
poterant dicere, quod Deus Israel eduxerat Israe-
litas de Aegypto. Respondendum, qd in hoc sunt duo.
Primum est quomodo poterant putare Gentiles, qd

Deus Israel posset Israelitas de Aegypto educere. A
Secundum erat, dato qd putarent, qd poterat, quomo-
do putarent, qd eduxisset illos. Ad primum dicendum,
qd hoc facile erat in Gentilibus, qui erant vicini He-
bræorum: nam viderant magnalia Dei Israel, & puta-
bant eum potentiorẽ cæteris dijs, & qd posset pugna-
re contra quascunq; gentes, & delere illas: vt decla-
ratum est præcedenti questione. Ad secundum di-
cendum, quod etiam Gentiles concedebant Israelitas
eductos de Aegypto à Deo suo: nam quod aliquando
stetissent Israelitæ oppressi in Aegypto sub manu Pha-
raonis, & postea inde fuissent liberati erant historia,
& notum erat apud gentes plurimas, & quia factum
istud fuerat famosum valde, manebat ad æternam me-
moriã. Quod autem Deus eduxisset Israelitas de
Aegypto constabat ex modo educationis, scilicet, quia
tanta miracula facta fuerant ante exitum, & in exitu,
& post exitum. Ante exitum fuerunt miracula mag-
na, scilicet decem plagæ quas intulit Deo Aegyptijs:
vt dimitterent Israelitas exire, & non permittebant
vsque ad vltimam plagam, scilicet mortem primoge-
nitorum, de quibus patet Exo. cap. 7. vsque ad duode-
cimum inclusiuè. In exitu fuerunt alia miracula, s.
quod Aegyptij persecuti sunt Israelitas: vt reducerent
eos in Aegyptum, & aperuit Deus mare rubrum, &
transierunt Israelitæ per siccum, & cum introissent
Aegyptij in mare rubrum, operuit illos mare, & pericu-
runt: Exo. 14. & 15. Post exitum de Aegypto fuerunt
miracula multa, scilicet, quia Deus dabat nubem præ-
cedentem Israelitas per diem, & columnam ignis per
noctem, & durauit hoc quadraginta annis, quibus
manerunt Israelitæ in deserto: Exod. 40. & Num. 9.
Etiam dabat Deus quotidie Israelitis cibum miracu-
losè, scilicet manã: Exod. 16. & Num. 11. cap. Et multa
alia, scilicet de indulcoratione aquarum in Marath:
Exod. 15. de apertione petrae in Raphidim, & fluxu a-
quarum: Exo. 17. de pugna Israelitarum contra Ama-
lec, eodem cap. de alia apertione petrae, & fluxu aqua-
rum in Cadesbarnè: Numeri 20. de coturnicibus, quas
dedit in cibum Israelitis ad saturitatem: Num. 11. &
multa alia. Et tamen dato, qd non essent omnia ista
famosa apud Gentiles, erant aliqua istorum, scilicet de
columna nubis per diem, & columna ignis per noctem:
Num. 14. & Exo. 31. Apparebat ergo, qd Deus Israel
faciebat omnia hæc, cum essent super humanam po-
testatem, & confitebantur hoc populi terrarum, scilicet,
qd Deus eduxisset Israelitas de Aegypto: vt patet
de Philistinis, primo Regum 4. scilicet. Hi sunt dii,
qui percusserunt Aegyptum omni plaga in deserto.
Etiam diuini, & sacerdotes Philisthinorum confessi
fuerunt hoc, vt patet primo Regum 6. scilicet: quare
aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus,
& Pharao cor suum? nonne postquam percussus est
tunc dimisit eos? Sic etiam confessus est Achior Am-
monita: Iud. 5. & ita erat de omnibus populis vicinis
terræ Chanaan. Nam quando facta fuit à Deo ista
eductio Israelitarum de Aegypto, omnes populi vicini
cognouerunt istud, & quia fuit factum notabile,
mansit ad memoriã posteriorum, & sic omni tem-
pore Gentiles transeunt per templum destructum
possent dicere, qd Deus eduxit Israelitas de Aegypto,
& eum dereliquissent, sicut dicitur in litera.

*Quomodo poterant dicere, qd hoc fecisset Deus ipsorum,
cum non scirent legem ipsorum.*
Quaest. XXXV.

QVAERITVR vterius, dato qd Israelitæ de-
struati essent, & templum suum, & scirent gen-

tes, qd Deus eorum posset hoc efficere quomodo di-
cerent, quod hoc fecit Deus ipsorum, quia derelique-
rant eum, & coluerant Deos alienos, quia istud non
videtur, qd posset aliquis dicere nisi ille, qui sciret legem,
& crederet verum esse id, quod dicebatur in ea. Nam
in illa ponuntur sæpe talia. Dicendum, qd poterat hoc
fieri vno modo, scilicet, quod aliqui Gentiles erant,
qui nouerant legem Hebræorum. Cum enim veni-
rent multi Gentiles ad orandum in templo Salomo-
nis, & ex hoc communicarent cum Israelitis, verifi-
mile est, qd ab eis adficerent Gentiles multa de lege.
Et quia videbant miracula, quæ faciebat Deus Israel,
crederent verum esse id, quod in lege dicebatur. Et
sic bene crederent, quod ex hoc, qd Deus derelictus er-
at ab Israelitis, & colabant Deos alienos, quod tradi-
derat eos gentibus, & fecerat destrui templum suum.
Alio modo potest intelligi, & melius: ita quod esset
communis estimatio ista Gentilium, scilicet, quod
apud Gentiles erat opinio: licet teneret multitudinem
Deorum, quod si aliquis Deus interdum contemne-
batur, poterat magna infligere contemptoribus. Sic
patet de pomo posito inter tres Deos, scilicet lunonẽ,
Palladem, atque Venerem per Deam discordia, quia
ipsa non fuerat inuitata ad epulas. Et cum diceretur
in pomo: pulchrum pomum, pulchrum donum pul-
chriori detur, iudicante Paride pro Venere, putant
Poetæ Gentilium inde surrexisse causam belli Troia-
ni. Sic etiam in Græcia, cum colerentur omnes dii,
& Latonæ matri Apollinis, & Dianæ non apponen-
tur thura, pro maiestate contempta immisit aprum
terræ Calidonæ, qui omnia vastabat, & postea occisus
est per Meleagrum, vt ait Ouidius 8. Meta. Sic etiam
in Tragædia quinta Senecæ, cuius titulus est Oedipus,
dicitur quod cum esset magna pestis in terra Theba-
norum immissa à dijs propter Oedipum, qui matrem
suam Iocastam tenebat in vxorem, responsum est non
posse placari iram Deorum quousque cessaret illud
facinus. Et in multis alijs dicunt à dijs penas infligas,
& maximè pro contemptu deitatis suæ. Ita ergo ar-
bitrarentur nunc Gentiles, quod cum Israelitæ con-
temnerent Deum suum relinquentes Deum suum,
quod iraceretur, & destrueret templum, traderetque
Israelitas in manus hostium. Alius etiam modus erat,
quo Gentiles hoc poterant dicere, quia inter Gentiles
erat ista consuetudo, qd quælibet gens coleret Deos,
quos ab antiquo colere cæperat, & illos non mutabat,
quia putabat malum esse, & in contemptum Dei: vt
patet Ierem. 2. scilicet: Transite ad insulas Cetim, & in
Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si
mutauit gens Deos suos, & ipsi non sunt dii: populus
autem meus mutauit gloriam suam in idolum: ob-
stupescite cœli super hoc, & portæ eius desolamini
vehementer. Et sic quando viderent, quod Israelitæ
mutauerunt Deum suum deferentes illum, & acci-
pientes Deum nouum, viderent, quod iuste iraceretur
Deus contra eos, & destrueret templum suum, &
terram, & istud quælibet gens Gentilium poterat ex-
timare. Sic etiam dixit Moytes in fine legislationis:
Deut. 29. quod si Israelitæ dererent pactum domini,
ipse destrueret terram eorum, & daret eos hostibus,
& Gentiles transeunt per terram dicerent, quare
Deus sic fecit terræ huic, quæ est hæc ira furoris eius
impressa? & respondebunt, quia dereliquerunt pactum
domini Dei sui, qui eduxit eos de terra Aegypti, & ser-
uierunt dijs alienis: Omnes ergo, Gentiles, ad quos
perueniret fama de hac desolatione poterant hoc
dicere.

EXPLETIS autem viginti annis postquam ædificauit Salomon domum domini, & domum suam: ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israel. Abijt quoque in Emath, Suba, & obtinuit eam. Et ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem, ciuitates muratas habentes portas, & vinctas, & seras: Balaath etiam, & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque vrbes quadrigarum, & vrbes equitum. Omnia quæcunque voluit Salomon atque disposuit, ædificauit in Ierusalem, & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hebræis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebuseis, qui non erant de stirpe Israel, de filiis eorum, & de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios vsque in diem hanc.

Expletis. In præcedentibus posita est orationis Salomonis acceptatio, hic ponitur omnium operum suorum circa Deum consummatio, cum agatur adhuc hic de ordinatione cultus diuini: & diuiditur in duas partes, quia primò ponitur in operibus suis ordinatio: Secundo circa diuinum cultum promissio, ibi. *Tunc obtulit Salomon.* Prima in duas, quia primò ponitur ciuitatum constructio: secundo populi subiecti dispositio, ibi. *Omnem populum.*

An ea, quæ habentur hic habeant ordinem ad præcedentia.
Quest. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interposito aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod est ordo conueniens, quia præcedenti capitulo actum est de confirmatione dedicationis templi Salomonis. Hic agitur de quibusdam operibus prophætiis, quæ fecit Salomon. Et tamen postquam Salomon cepit templum domini non cessauit, nec diuertit ad aliqua opera aliena, quousque omnia, quæ ad templum domini pertinebant consummata sunt. Ad secundum dicendum, quod hic potest considerari ordo

quantum ad omnia, quæ sunt in isto c. respectu præcedentium, & inter se, vel solum quantum ad finem præcedentis c. & principium istius, an ea, quæ habentur in eis sunt continuata pauco, vel multo tempore interposito. Si accipiatur secundo modo, dicendum, quod est continuatus ordo, & etiam est paucum tempus inter vnum, & alterum. Nam in fine præcedentis c. ponitur orationis Salomonis exauditio, & illa fuit viginti annis postquam inchoatum est templum, siue tredecim annis post consummationem eius, quod idem est, vt probatum fuit, præcedenti c. in quadam quæst. De tempore, quo fuit facta illa apparitio Salomoni. Istud etiam, quod ponitur hic in principio c. factum est viginti annis post inchoatum templum, siue tredecim annis post consummationem, quod idem est, ideo videntur ista simul facta. Si autem queratur quantum ad ordinem omnium, quæ habentur in isto cap. Dicendum, quod non est rectus ordo inter ea, quia ista, quæ sunt in principio c. fuerunt post illa, quæ habentur in fine, quia ista, quæ habentur in principio facta fuerunt viginti annis post inchoationem foundationis templi, vt patet in litera, quæ autem habentur infra in litera, scilicet de ordinatione officiorum sacerdotum, & Leuitarum necesse est, quod facta fuerunt illico post consummationem templi: quia aliàs non ministrarēt ordinatè per tredecim annos, quod est inconueniens. Et patet hoc, quia inter consummationem templi, & ea, quæ habentur hic in principio c. intercederunt anni tredecim. Nam à principio foundationis templi, & vsque ad ista, quæ habentur hic transferuntur anni viginti: vt patet in principio literæ, & tamen durauit de istis annis templi ædificatio septem annis, & ædificatio domus regis annis tredecim, vt patet 3. Reg. 6. & 7. manebunt ergo illi tredecim anni, quibus ædificata est domus domini regis inter consummationem templi, & ea, quæ habentur hic in principio. Et tamen necesse est, quod ea, quæ habentur infra in litera, de ordinatione sacerdotum, & Leuitarum facta fuerint immediatè post consummationem templi, quia aliàs toto isto tempore intermedio tredecim annorum manerent sacerdotes, & Leuitæ deordinati, quod est inconueniens, quia Dauid ante mortem suam ordinauerat officia sacerdotum, & Leuitarum, præced. lib. 24. & 25. & 26. c. vt illum ordinem tenerent sacerdotes, & Leuitæ in templo Salomonis postquam consummatum esset, ideo cum Salomon hoc tempore esset vir valde deicola credendum est, quod illico post templi consummationem ordinationem factam à Dauid de Leuitis, & sacerdotibus executioni traderet: potissimè, quia prima die, qua ministrauerunt sacerdotes, & Leuitæ in templo, scilicet, quando portata est arca, non erat tradita executioni ista ordinatio, vt patet supra 5. quia dicitur, quod ministrauerunt illa die omnes Leuitæ, & sacerdotes simul, eo quod nondum erat ille ordo factus, i. traditum executioni: q. d. quod hoc erat aliquid admirandum, cum ille ordo multo tempore ante hoc factus fuerat. Si tamen non traderetur executioni vsque ad tredecim annos post illam diem, non videbatur causa quare diceretur, quod ministrabant simul: quia nondum erat ordo factus: quia etiam non fuit facta vsque postea per tredecim annos, & tamen litera illa non fuit posita sine causa: ergo videtur, quod immediatè post primam diem, qua portata est arca in templum, fuit facta ista ordinatio demandata executioni. Et sic ordo est mutatus in quibusdam hic: potissimè, quia sunt hic multæ non se contingentes, sed recolliguntur in multæ partes historiarum, & potuerunt esse varijs temporibus. Circa primum dicitur. *Expletis autem viginti annis.* Hic notatur tempus quo facta sunt ista, quæ habentur hic de ciuitatum constructione, & ad istud refertur etiam quod

quod habetur præcedenti cap. de exauditione orationis Salomonis, quia 3. Regum 9. ponitur ista historia, quæ habetur hic, & dicitur, quod viginti annis postquam ædificauit Salomon duas domos facta sunt, quæ habentur hic, & patet hoc, quia dato, quod litera non significet illud, necesse est sic concedi. Quia dicitur ibi: postquam templum consummatum est, & domus regis, facta est illa apparitio, & tamè fuerunt illa consummata viginti annis postquam inchoatum est templum: nam templum fabricatum est annis septem. 3. Reg. 6. & domus regis fabricata est annis tredecim, & 3. Reg. 7. cap. qui sunt simul viginti anni. *Postquam ædificauit Salomon domum domini, & domum suam.* Id est postquam ædificare cepit: nam non potest accipi ædificauit, i. consummauit ædificationem. Et hic accipitur improprie ædificauit, quia ædificauit signat rem perfectam, quia est verbum præteritum, & tamen hic non accipitur pro re perfecta, sed pro re inchoata. Et sic a die foundationis templi computantur isti viginti anni. Si autem aliquis velit dicere, quod accipitur proprie ædificauit, quia nemo nos cogit ad ponendum improprie istud verbum, sed potius è conuerso semper debet intelligi dictio quæcumque, vel oratio in significatione sua, nisi constet aliunde, quod debeat teneri necessariò improprie. Dicendum, quod non stat, quia non potest accipi ædificauit pro perfecit ædificum: quia tunc sequeretur, quod esset istud anno quadragesimo tertio, vel quarto ad minus regni Salomonis, quod est impossibile: quod patet, quia Salomon regnauit quatuor annis antequam inchoaret ædificationem templi. Nam anno quarto regni sui inchoata est, vt patet 3. Reg. 6. & durauit postea ædificatio templi Salomonis annis septem, & sic anno vndecimo regni Salomonis consummatum est templum: 3. Reg. 6. deinde cepit ædificare Salomon domum suam, & compleuit eam annis tredecim. 3. Reg. 7. & sicerant anni viginti quatuor de regno Salomonis, quando consummata est domus sua. Si ergo accipiantur viginti anni post ædificationem templi, & domus Salomonis erit annus quadragesimus quartus regni Salomonis, siue postquam Salomon regnare cepit, & istud est impossibile, quia Salomon solum regnauit annis quadraginta. 3. Reg. 11. ideo necesse est, quod accipiatur postquam ædificauit, id est postquam ædificare inchoauit, & sic ponitur improprie. Sed tunc dicitur, quomodo potest stare ista litera, s. postquam ædificauit, i. postquam ædificare inchoauit domum domini, & domum suam: quia non fuit aliqua vna dies in qua ædificatio templi, & domus regis inchoaretur: vt ab illo die computentur viginti anni vsque ad tempus, de quo hic dicitur. Dicendum, quod hic illa coniunctio, & non ponitur in viribus copulandi: ita quod recipiat totam orationem, sed ponitur ad continuitatem operis. Nam est sensus, quod à die qua fundatum est templum domini, transferuntur viginti anni vsque quo hæc consummata sunt. Domus etiam regis fundata est, non quidem in eadem die, sed continuato opere, s. quod inchoata ædificatione templi continuatum est semper opus quousque completum est, & illico domus regis fundata est, & postea consummata est, & sic ædificatur domus regis nullo modo attinet ad intentionem literæ, & tamen ponitur post continuationem historiarum. Sic factum est præcedenti c. cum dicebatur, quod Salomon fecit die octauo collectam: eo quod dedicasset altare septē diebus, & celebrasset solennitatem septem diebus. Manifestum est tamen, quod dedicatio altaris nullo modo pertinet ad collectam faciendam, sed solum celebratio festiuitatis, quæ est Tabernaculorum, & tamen quia istæ celebrationes factæ sunt continuato tempore, s. finita vna, inchoata est alia, ponuntur ambæ ad notandam istam continuationem: ita hic licet

A tempus viginti annorum non computetur nisi à die foundationis templi: tamen ponitur etiam fundatio domus regis, quia continuato opere fundata est domus regis post domum domini, & accipitur hic domus Salomonis pro omnibus ædificijs, quæ pro se fecit. Nam non erat vnica domus, sed tres, s. domus filie Pharaonis, & domus Salomonis, & domus saltus Libani, de quibus declaratum fuit. 3. Reg. 7. in quadam quæstio. *Ciuitates quas dederat Hiram Salomoni ædificauit.* Scilicet, opera præcedentia fuerunt maioris necessitatis, id est ædificatio domus domini, & domorum regis, quibus completis conuertit se ad ædificandum opera minus necessaria, s. restaurandum, vel reficiendum ciuitates, quæ egebant reparatione, & istæ erant, quas dederat Hiram rex Tiri Salomoni, & non habetur de istis ciuitatibus nisi hic, quia nihil dicitur. 3. Reg. 9. vbi ponitur ista historia, quæ autem sint ciuitates istæ declarabitur infra in quadam quæstione. Et dicitur ædificauit, id est refecit, quia non ædificauit de nouo: nam aliàs istæ non essent prius ciuitates: erant tamen prius, cum dicitur hic, quod Hiram dedit ciuitates istas Salomoni: ideo erat refectio quædam, quia erant aliquoties destructæ, & refecit eas, vt conuenienter populus in eis maneret securus ab incurso bellico. *Et habitare ibi fecit filios Israel.* Quia prius non habitabant ibi filij Israel, cum istæ ciuitates de nouo datæ fuerint Salomoni ab Hiram. Sed aliæ gentes habitabant, s. Tyrij, & nunc fecit Salomon habitare ibi Israelitas. *Abijt quoque in Hemath Soba.* Ponuntur hic ciuitates, quas Salomon bello obtinuit. Nam præcedentes obtinere fuerunt donatione, vel pacto, s. quia dederat eas ei Hiram: istas autem, quæ sequuntur, obtinuit bello. Et dicitur, quod iuit in Hemath Soba, id est iuit in terrâ Hemath, quæ est in regione Soba ad obtinendum ciuitates, quæ in prouincia illa erant. Est enim Soba nomen regionis, & Hemath etiam, de quo dicitur infra in quadam quæstione. *Et ædificauit Palmiram in deserto.* Ista est quedam ciuitas, quæ à Græcis sic nominata, & sic consuetudo latinorum eam appellat. Est autem aliud nomen eius in Hebræo, quia tamen non curatur in communilocatione de eo non posuimus. Ista est ciuitas in deserto, scilicet in terra Chanaan ad partem Aquilonarem: est enim aliqua pars, quæ vocatur desertum in finibus terræ Chanaan, & Sirie, & ibi est regio Hemath, in qua est ciuitas Palmira. Hanc ciuitatem nouiter videtur ædificasse Salomon, quia forte visus est ei locus conueniens in deserto illo ad habitandum, & constituit ibi ciuitatem illam. Vel dicitur ædificauit, id est reædificauit: sicut accipitur supra de iudicibus, quas dedit Hiram Salomoni, quod ædificauit eas Salomon, & tamen non potest ibi accipi ædificare pro ædificare, sed pro reficere. *Et alias ciuitates munitissimas ædificauit in Hemath.* Scilicet, regio Hemath est magna, & in ea Salomon ædificauit multas ciuitates munitissimas. Et potest intelligi, quod regio illa habebat vrbes multas veteres ab indigenis habitatas, sed bellico insultu, vel verustate dirutæ erant, & illas refecit Salomon addendo eis magna arcēs, s. quia forte in eis fecit turres multas, vel castra. Vel potest intelligi, quod Salomon ædificauit vrbes de nouo in terra illa, quia terra illa Hemath erat magna, & rare habitatonis, & quod erat in confinibus Israelitarum, & Sirosum ædificauit vrbes multas ad fortitudinem terræ suæ, ne terra existente, sine habitatore, daretur occasio Siris occupandi illam, & habendi inde ingressum ad alias partes regni Israel. *Extruxit quoque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem.* Duæ ciuitates erant, quæ vocantur Bethoron in terra Israel, & ideo vna vocatur Bethoron superior, & alia inferior, scilicet, quia vna erat magis orientalis, quàm alia, & pars orientalis vocatur

eat superior, & occidentalis inferior. Vel vna erat magis Septentrionalis, & alia magis meridiana. Pars autem Aquilonaris vocatur superior, quia forte in terra Chanaan aque defuebant a parte Aquilonari ad meridianam. Erant autem istae duae ciuitates in forte Manasse, & Ephraim: vt patet Iosue 16. & 17. Et ex hoc patet, quod vna istarum fortium erat magis meridiana quam alia, cum fortes tribuum, vt communiter porrigerentur ab Oriente versus Occidentem; & necesse erat, quod fors Manasse esset magis meridiana quam fors Ephraim, vel e conuerso. *Ciuitates muratas habentes portas, & seras.* Vocantur Bethoron superior, & inferior ciuitates muratae habentes portas, & seras, & hoc dicitur ad differentiam villarum, vel vicorum. Nam ciuitates in facta scriptura non accipiuntur eo modo, quo nos accipimus. Sed omnis locus muratus vocatur ciuitas, nisi forte sit valde paruus, ita vt magis vocetur castrum, vel arx: & loca non murata vocantur villa, vel viculi: & vt sciatur, quod Bethoron erant ciuitates, dicuntur habentes portas, & seras. Vel potest etiam inferri ad infra positas, quia illae fuerunt ciuitates habentes portas, & seras. *Balach etiam.* Ista est quaedam ciuitas sita in forte Simeon: Ios. 19. & ista erat aliquas ruinas habens, & Salomon fecit eam. *Et omnes vrbes firmissimas, quae fuerunt Salomonis.* Id est, refecit etiam Salomon omnes vrbes fortes, quae erant in dominio suo. Et potest intelligi dupliciter, vno modo, quod extruxit vrbes firmissimas, id est solum curauit reficere vrbes illas, quae erant firmissimae. Nam de vrbebibus paruae defensionis, vt potest, quia erant in plano, non curauit multum, sed de vrbebibus, quae erant in locis naturaliter munitissimis: nam illas refecit, vt sic fortiores essent ad resistendum hostium inuasioni. Simile habetur tempore Iosue: nam quando Israelitae occiderunt multos Chanaanos, & caeperunt ciuitates eorum, combusserunt omnes vrbes, quae erant in plano. Iosue 11. ca. vel intelligitur, & omnes vrbes firmissimas, id est reaedificauit omnes vrbes faciendo eas firmissimas, quia prius non erant firmatae. Et per reaedificationem istam factae sunt firmissimae. *Cunctasq; vrbes quadrigarum, & equitum.* Id est etiam reaedificauit vrbes, in quibus essent quadrigae Salomonis, & equites eius. Quadriga non accipitur hic pro curru, sive plastro, sed equis trahentibus currum. Nam vocatur quadriga a numero equorum. Quatuor equi faciunt quadrigam, & tres equi trigam, & duo equi bigam, & equi isti conseruabantur in diuersis ciuitatibus, de quibus infra dicitur in quadam questione. *Omnia quaecumque voluit Salomon atque disposuit aedificauit.* Hic ponitur clausula generalis signans potestatem, & prosperitatem Salomonis quantum ad omnia aedificia, quia quidquid voluit Salomon, aedificauit; & in hoc fuit excellens valde, sicut nullus tanta, & tam ampla atque magnifica aedificia fecit, sicut Salomon: vnde cum Iosephus laudaret Herodis prosperitatem, & magnificentiam suam in aedificijs, dixit quod post Salomonem nullus talis aedificator fuerat: vt patet lib. 15. Antiqui. in quo magnificam gloriam aedificiorum Salomoni tribuit. *In Ierusalem, & Libano.* In Ierusalem fuerunt aedificia Salomonis magnifica in construendo domum domini, quanta pulchritudine, & expensarum multitudine constructa est, vt vix a quouam supputari posset expensarum copia: erat enim tota domus interius operata laminis aureis in tecto, pavimento, & parietibus, ita vt nihil in ea esset, quod non aurum videretur. 3. Regum 6. etiam fecit tibi magnificum aedificium domus suae, & domus filiae Pharaonis, & domus saltus Libani: etiam fecit Salomon aedificia magna in Libano, quia Libanus erat mons excellens, in quo sunt cedri excelsae, quae ad aedificia sunt optime inter omnia ligna. Aliqui putant, quod aedificium, quod

Ciuitas Balach vbi.

Vnde quadrigae.

fecit Salomon in Libano fuit illa domus, quae vocatur domus saltus Libani; de qua 3. Reg. 7. erat enim magna valde, vt patet ex descriptione figurae eius, eod. cap. Etiam erat domus excellens, quia omnia vtenilia domus saltus Libani erant de auro purissimo, sequenti c. Sed errant, quia ista domus saltus Libani erat in Ierusalem; & ibi erat armamentarium Salomonis, vt probatum est 3. Reg. 7. Quare autem vocatur domus saltus Libani, cum esset in Ierusalem, declaratum est eo. c. sed fuerunt ista aedificia alicui domus magnifice, quas fecit in Libano, de quibus infra dicitur in quadam questione. *Et in vniuersa terra potestatis sua.* Quasi dicit, non solum fecit ista opera magnifica, quae narrata sunt, sed generaliter in tota terra, quae erat sub potestate sua, faciebat opera magnifica reficiendo omnia vetera, & noua construendo, cum esset opus.

Quomodo est verum, quod Hiram dederit ciuitates Salomoni. Quast. II.

QVAERITVR circa praedicta, & primo, quia dicitur hic, quod Salomon aedificauit ciuitates, quas dedit ei Hiram, quomodo potest hoc stare, quia non legitur alibi, quod Hiram dederit aliquas ciuitates Salomoni, sed potius legitur, quod Salomon dedit regi Hiram viginti oppida in terra Galilaeae. 3. Regum 9. Aliquis dicit, quod hic est mutatio sensus, vel est aliquis error: quia deberet dici, quod Salomon dedit ciuitates Hiram, & sic intelligendum est, & patet hoc, quia hic ponitur historia, quae habetur. 3. Reg. 9. quia ea, quae habentur hic etiam habentur ibi, & tamen loco huius, quod ponitur hic, quod Hiram dedit ciuitates Salomoni habetur ibi, quod Salomon dedit Hiram regi Tyri viginti oppida in terra Galilaeae: ideo videtur, quod ista sententia sit eadem cum illa. Dicendum, quod hoc non stat. Primo, quia ista sententia non potest coincidere in idem, sed potius est contraria, scilicet quod Salomon dedit ciuitates regi Hiram, & quod Hiram dederit ciuitates Salomoni: ideo non est concedendum, quod ponatur vnum pro alio. Secundo, quia ista litera habetur etiam in omnibus alijs libris. Non est ergo dicendum, quod sit error literae. Tercio, quia nullo modo potest competere litera: ille sensus, licet velum dicere, quod Salomon dedit istas vrbes regi Hiram. Nam dicitur, quod Salomon aedificauit eas. Et tamen si Salomon dedisset eas regi Hiram, cum iam pertinerent ad Hiram, non poterat eas Salomon aedificare: quia non pertinebat ad eum: & tamen pertinebat, alias aedificauit eas, scilicet refecit Salomon: ergo non dederat eas Salomon regi Hiram, sed potius erant iam regis Salomonis, & sic Hiram dederat eas sibi, cum hic fiat mentio de Hiram, & Salomone. Quarto patet, & efficacius, quia dicitur, quod Salomon fecit in ciuitatibus illis habitare filios Israel, vt patet in litera. Si tamen ciuitates istas dedisset Salomon regi Hiram, non faceret in eis habitare Israelitas: sed potius Tyrios, qui erant subditi regis Hiram: ergo non dedit Salomon istas vrbes, de quibus hic dicitur regi Hiram, sed potius regi Salomoni dedit Hiram. Sed tunc manet dubium quomodo rex Hiram daret vrbes aliquas Salomoni, cum Salomon esset ditior valde quam Hiram, & potius deberet Salomon dare regi Hiram. Posset dici, quod istae vrbes, quas dedit Hiram regi Salomoni, fuerunt illae, quas Salomon dederat Hiram. Nam dedit Salomon regi Hiram viginti oppida in terra Galilaeae, postquam dederat ei ligna cedrina, & abiegna, & aurum, & argentum pro aedificatione domus domini, & domus suae. Exiit autem Hiram de regno suo, vt videret ista oppida, quae dederat ei Salomon, & dicitur, quod non placue-

Opinio aedificio i Libano.

placuerunt in oculis eius, vocauitque terram illam Chabul, quod signat displicentiam: vt patet 3. et 9. & sic cum non placerent oppida illa regi Hiram, forte restituit illa Salomoni: & tunc diceretur dedisse ei. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia non videtur quod illa oppida, quae Salomon dedit regi Hiram fuerunt ei restituta, sed potius retinuerit ea sibi Hiram. Et patet primo, quia dato quod dicitur quod non placuerunt in oculis Hiram nihil aliud subditur. Nam non ponitur quod rececit illa, vel non recepit illa. Secundo quia dato quod non recepit illa Hiram rex Tyri, non diceretur ea dedisse Salomoni, sed solum non recepit, quia alias necesse esset, quod acceptasset illa Hiram & possedisset illa, & postea restituisset ea Salomoni, sed hoc non asseritur. Tercio quia dicitur quod Salomon aedificauit ciuitates istas, quas dedit ei Hiram. Si autem Salomon dedisset istas vrbes Hiram, & postea Hiram restituisset eas Salomoni, non refecit illas nunc Salomon: sed prius refecisset illas, cum esset in potestate sua. Etiam non diceretur, quas dedit ei Hiram: quia cum Hiram non tenuisset illas longo tempore, sed recipiens mox restituisset, tamen dicitur, quas dedit ei Hiram: ideo intelligitur de alijs. Quarto patet, & efficacius, quia dicitur: & habitare fecit in eis filios Israel: & tamen si istae ciuitates essent prius de regno Salomonis habitatae in eis filijs Israel, & dato quod Hiram videns oppida sibi data a Salomone non placeret sibi illa recipere, sed teneret eas sibi Salomon, non mutaretur habitatio Israelitarum de eis, ita vt popularentur de subditis Hiram, & postea quod illa populatio recederet, & rediret Israelitae ad habitandum in eis: quia dato quod Salomon daret illa viginti oppida Galilaeae regi Hiram, non videtur, quod inde recederet Iudei ad hoc, quod habitarent Tyri. Et si taliter mutatio fieret, magnum tempus requirebatur, quod non stat cum positione ista, scilicet quod rex Tyri videns oppida illa, non acceptaret ea. Dicendum ergo videtur, quod Hiram rex Tyri dedit de regno suo aliquas vrbes Salomoni, quae non erant habitatae forte propter bella, & erant diruta, & illas refecit Salomon, & fecit, quod habitarent in eis Israelitae: vel forte in eis habitabant aliqui Tyrii, & deserunt habitare, in eis habitare ceperunt Israelitae. Si autem dicatur, quod non erat hoc verisimile, sicut Hiram, qui erat pauper rex daret Salomoni, qui erat diues aliquas vrbes: dicendum videtur, quod forte Hiram habebat in extremitate regni sui aliquas vrbes intermixtas vrbebibus terre Israel, quae melius conuenirent regno Salomonis, quam Hiram, & Salomon forte haberet aliquas vrbes in fine regni sui, quae magis conuenirent regno Tyri quam suo. Et ob hoc considerato, quod expediret eis permutauerunt loca, scilicet quod Salomon daret regi Hiram aliqua oppida de regno suo, & Hiram daret alia Salomoni de regno Tyri, & ille vrbes quas Hiram dedit Salomoni, forte non erant sufficienter muratae, & Salomon voluit eas munire: potissimum, quia erant in extremitate regni apud Fyros, & Tyrios, & talia loca debent esse magis munita, & cum muniuisset ea, fecit quod Israelitae habitarent in illis. Loca autem, quae Salomon dedit regi Hiram, videtur esse illa viginti oppida, quae erant in terra Galilaeae: Nam erat duplex Galilaea, quaedam superior, & inferior. Superior erat apud mare Tyberiadis. Inferior erat apud Tyrum. Et ibi dedit Salomon oppida regi Hiram, vt essent coniuncta regno suo: & licet rex Hiram dedisset Salomoni multum aurum, & argentum, & ligna cedrina atque abiegna, & pro hoc teneretur sibi ad partem remunerationis non praestite, & ob hoc

Alph. Toft. super Paralip. Pars 2.

A dederit sibi aliqua oppida: tamen non dedit sibi omnia viginti oppida propter hoc: sed quaedam in remunerationem, & alia in permutationem. Iste modus est valde conueniens literae. Si autem hunc non vis, pone quemcumque volueris, dum tamen maneat quod Hiram dedit aliquas ciuitates Salomoni, quae cefferint in ius Salomonis, in quibus habitauerint Israelitae: vt litera vult. Iosephus tamen octauo Antiquita. non vult quod ista oppida viginti, quae dedit Salomon regi Hiram, fuerint data in permutationem, sed in remunerationem, & quod Hiram acceptauerit ea, vt ait ibidem, scilicet: Haec autem Salomon viginti annis aedificauit, cui multum aurum, & argentum Hiram rex Tyri ad aedificandum contulit. Insuper ligna cedrina, & cipressina: quem Salomon quoque magnis compensationibus redonauit mittens ei per annos singulos triticum, vinum, & oleum, quibus rebus, eo quod habitaret in insula maxime indigebat. Ad haec autem ciuitates Galilaeae, & regionis viginti numero non procul a Tyro positas condonauit. Quas cum circuisset atque considerasset, displicuissetque ei donum, mittens ad Salomonem dixit se ciuitatibus non egere: & ex tunc appellatae sunt terra Chabul, quod interpretatur lingua Phoenicia displicere. Quidquid tamen sit, necesse est dicere, quod rex dederit aliquas ciuitates Salomoni.

An Emath esset ciuitas, vel prouincia.

Quast. III.

QVAERITVR vterius de Emath, de qua hic dicitur quid erat, scilicet an esset ciuitas, vel prouincia, vel quid. Respondendum, quod quidam volunt eam esse vrbem, quia ponitur tanquam terminus terrae Israel, vt patet Nu. 34. vbi dicitur, quod terminus terrae Chanaan est Emath, & ponuntur ibi vrbes aliquae, & montes pro terminis: cum dicitur: Porro ad septentrionalem partem a mari magno terminum incipient peruenientes vsque ad montem altissimum, a quo venient in Emath vsque ad terminos Sedada. Si tamen Emath esset regnum, non conuenienter poneretur pro termino sicut ponuntur ibi aliae villae, vt patet in litera. Alij dicunt, quod sit nomen regionis: quia 2. Reg. 8. dicitur quod Thou erat rex Emath: ergo erat regio. Dicendum quod Hemath est nomen regionis, & est nomen ciuitatis. Quod sit nomen ciuitatis patet ex dictis. Etiam quia assertio multorum est, quod Hemath sit ciuitas, quae postea vocata est Anthiochia, in qua fuit sedes apostolica, & inde Romana translata est. Quod sit nomen regionis patet in litera, quia dicitur quod aedificauit Salomon ciuitates munitissimas in Emath. Si tamen Emath non esset prouincia, non possent ibi ciuitates aedificari. Item patet quia 4. Reg. 23. dicitur viuit eum Pharaon rex Aegypti in Reblata, quae est in terra Hemath. Dicitur ergo, quod Emath est principaliter nomen vrbis, quia tamen est ciuitas magna, tota regio coniuncta vocatur ex nomine eius terra Hemath. Sic enim est in multis alijs in scriptura. Nam sic Samaria est nomen ciuitatis, & regionis. De ciuitate patet, quia quarto Regum decimo sexto dicitur, quod Samaria aedificata fuit ab Amri in monte Somer, & a nomine domini vocata est ciuitas Samariae. Quod accipitur pro regione apparet: quia dicitur tertio Regum decimo tertio, quod eueniret malum contra omnia phanaceorum, quae sunt in vrbebibus Samariae, & sic in multis alijs: & sic licet Emath accipiat interdu

P pro

pro regione nomen istud non est nisi ciuitatis, & tamen denominat ab illa ciuitate prouincia sibi adiacēs. Sed tunc dicitur, si Emath est nomen prouinciae, quo modo vocatur Emath Soba, id est in terra Soba, quia prouincia nō est in prouincia, sed ciuitas in prouincia. Dicendū, quod Suba siue Soba nomen regionis est, in qua regnauit Adarezer, qui fuit hostis Dauid, & contra quem pugnavit: vt patet 2. Reg. 8. & decimo, & Emath est ciuitas, quae est in regione Soba, & rursum ab ipsa ciuitate Emath, & sic distinguuntur interdum Emath, & Soba tanquam duae regiones: vt cum dicitur, quod Adarezer erat rex Soba, & Thon erat rex Emath. 2. Regum 8. & tamen Emath est pars Soba, scilicet prouincia parua in prouincia magna, & cum dicitur quod prouincia non est in prouincia, sed ciuitas in prouincia, dicendum, quod interdum prouincia est in prouincia: quia diuiduntur magnae prouinciae per paruas: nam terra Soba erat in terra Syriae, & Syria est prouincia, quae diuidebatur principaliter in duas partes, scilicet in Syriam superiorem, & inferiorem, siue in Syriam Damasci, & Syriam Soba, siue Syriam Mesopotamiae: & patet hoc 2. Regum 8. cum dicitur, quod Syria Damasci venit, vt auxilium ferret regi Soba. Ita ergo regio Soba diuidetur in alias particulares, quarum vna erit Emath. Sic enim Hispania est vna prouincia: & tamen diuiditur in multas prouincias & regna: & quodlibet regnum rursus diuiditur in multas prouincias, sicut regnum Castellae diuiditur in Galitiam, Lusitaniam, Beticam, Barduliam, & multas alias regiones, quarum quilibet postea multas habet ciuitates.

Quare edificauit urbem Palmiram in deserto etc.

Quaest. IIII.

QVAERITVR vterius circa regionem, vel urbem dictam Palmiram, quam edificauit Salomon in deserto, quare edificauit eam, & an sit in terra Israel. Dicendum, quod Palmira edificata fuit a Salomone in deserto Syriae extra terram Chanaan: quod patet: quia terra Chanaan terminatur a parte Septentrionali flumine Euphrate. Ge. 15. & Deu. 11. & Iosue primo. Ista tamen ciuitas est magis Septentrionalis quam Euphrates: vt ait Iosephus 8. Antiq. Ista ciuitas non fuit a Salomone reedificata, vt aliqui existimant, ita quod prius eius extarent aedificia, sed Salomon illam ampliauerit, aut velut destructam reficeret: sed nouiter illam condidit. Causa huius fuit, quia ista ciuitas erat in regione Syriae, & inter terram Chanaan & Syriae superioris est desertum magnum, in quo non sunt aquae ad bibendum, ideo terra caret habitatore. In loco autem vbi Palmira edificata fuit erat aquarum copia: ideo Salomon regionem illam a nullo occupatam inueniens occupauit, & ciuitatem Kibi magnam construxit, & ob hoc scriptura facit specialem mentionem de hac ciuitate, quia erat valde famosa. Causa quare edificauit, fuit quia erat valde utilis ciuitas illa regno suo: nam erat in confinibus Syriae, & ex illo loco poterat cognosci insultus aliquis, quem facere vellent Syri contra Hebraeos, & prouiderent ei, etiam ex illo loco resisteretur Syris volentibus introire in terram Israel. De ista ciuitate loquitur Iosephus 8. Antiqui. dicens: Pergens Salomon in desertum superioris Syriae, eamque capiens, constituit ibi maximam ciuitatem duorum dierum itinere a Syria superiore distantem, ab Euphrate vero vnus: a ma-

xima Babylone sex mansionibus procul extātem: Vt autem haec ciuitas a partibus habitabilibus Syriae distaret, haec causa est, eo quod in inferiori terra aqua nusquam inueniatur: in illo autem loco solummodo putei, & fontes abundant. Hanc itaque edificans ciuitatem, & muris eminentibus eam circumcingens thadamur appellauit, & haec tenus apud Syros ita appellatur, quam Graeci Palmiram vocant.

An peccauerit Salomon edificando in terra Syria.

Quaest. V.

QVAERITVR vterius, an Salomon peccauit edificando ciuitatem istam in terra Syriae, & occupando regionem terrae illius. Aliquis dicit, quod sic, quia Deus dederat Israelitis terram Chanaan habitandam. Si ergo ipsi vellent occupare alias regiones, transcenderent limites mandati diuini, & peccarent. Confirmatur hoc, quia Deus assignauit diligenter terminos terrae Chanaan ex omni parte, & dixit, quod illa erat terra, quam possiderent, quae continebat sub illis terminis, ergo omnes alias possidere prohibuit, quia alias superfluum esset tam diligenter terminos terrae huius assignari: Nu. trigesimo quarto cap. Respondendum, quod non peccauit Salomon edificando ciuitatem illam in terra Syriae: quia licet termini terrae Chanaan non clauderent ciuitatem illam, sed esset in Syria, tamen in hoc non praedicebat Salomon Syris, quia illa regio erat nullius: non enim occupauerat Syri regionem illam, nec occupare volebant, eo quod non poterant terram populare: nam distabat locus ille a locis habitabilibus Syriae duabus diebus, in quibus nulla erat aqua, & sic non poterant coniungere terrae suae locum illum, in quo erat Palmira: sed ille aquis abundaret: & cum a nemine occuparetur, poterat illum Salomon sine cuiusquam praedicio occupare: quia in nullius bonis erat, & res, quae in nullius bonis est primo occupanti conceditur. Ideo nec poterant Syri contra Salomonem reclamare tanquam aliquid ipsorum occupasset, cum ipsi nollent regionem illam occupare. Alio modo posset dici, quod Salomon obtinuit regionem illam in bello iusto: & sic efficiebatur sua, & poterat in ea urbes facere, & illas possidere, & hoc satis consonat literae, quia dicitur: abiit quoque in Emath, & obtinuit eam, & edificauit Palmiram in deserto, scilicet postquam regionem Emath obtinuit, edificauit in deserto illo Palmiram. Cum autem obicitur, quod non poterat Salomon edificare ciuitatem illam, quia erat extra terram Chanaan. Dicendum, quod licet Israelitis solum esset promissa terra Chanaan, tamen poterant ipsi occupare alias regiones, quando haberent iustam causam pugnandi contra habitatores terrae ipsius. Ista autem erat differentia inter bella, quae Israelitae faciebant contra Chanaanos, & contra alias gentes, quia contra Chanaanos ad hoc, quod Israelitae pugnarent, non erat opus aliqua causa noua: sed ex eo, quod Chanaanici erant, pugnare licebat contra illos: imò quod magis est, ex eo quod Chanaanici erant, non licebat cum eis pacis foedera iniuri: & si Israelitae facerent aliqua foedera volendo eos dimittere viuentes, peccarent, vt patet Nume. trigesimo tertio, & Deutero. 20. & Iosue 23. & Iudi. secundo. Contra alias autem gentes non erat licitum Israelitis pugnare, nisi suborta aliqua causa noua rationabili. Et ratio diuersitatis est, quia Deus condemnauerat Chanaanos ad mortem: quia

Quare edificauit istas vrbes Salomon.
Quaestio VI.

QVAERITVR quare Salomon edificauit ciuitates istas, de quibus hic dicitur, et potissime, quia dicitur, quod edificauit omnes vrbes firmissimas, quae fuerunt Salomonis. Dicendum, quod Salomon edificauit hic quaedam ciuitates extra regnum suum, et alias intra. Nam illas, quas edificauit in terra Emath, erant extra regnum Salomonis in terra Syriae, et de istis dicendum, quod Salomon occupauit in bello iusto terram Emath, quia pugnavit contra Emathos, vt coligitur in litera, cum dicitur, quod obtinuit eos, et ciuitates eorum dirutas edificauit, vt haberet firmam defensionem in eis de Bethoron superiore, et inferiore, et aliis ciuitatibus regni sui quas extruxit. Causa potest esse duplex. Prima, quia istae vrbes vetustate, vel forte bellis habebant muros ex aliqua parte dirutos, et Salomon reficiebat nunc, quae corruerant. Secunda et verior est, quia alicuae ciuitates erant inter Israelitas, quae destructae fuerant a principio habitationis Iudeorum in terra Chanaan, et nullus habitabat in eis, et habebant ex maxima parte muros dirutos: et hoc fuit, quia quando Iosue, et Israelitae ceperunt simul de potestate Chanangorum multas vrbes, occidendo triginta & vnum reges ipsorum non potuerunt habitare in omnibus illis ciuitatibus, quia ipsi pauci erant ad occupandum tantam regionem, & quia si vrbes manerent erectae, Chanaanici superuenirent & occuparent eas denuo, & sic rursum bellandum esset contra eos, & nunquam deficeret bellum Israelitis: ad euitandum autem hoc Iosue fecit, quod omnes vrbes acceptae de manu Chanangorum, quae erant in plano, & male defensibiles erant, cremarentur, & diruerentur: vt non haberent iam in eis locum defensionis Chananaei. Vrbes autem fortes, quae erant in locis munitissimis non fuerunt crematae: sed habitauerunt in eis Israelitae, eo quod faciliter poterant tales vrbes defendi propter conditionem loci. De hoc patet Iosue xj. Iste autem vrbes, quae illo tempore fuerant destructae, postea reficiebantur paulatim crescente populo Israel, vt pote si in aliqua sorte tribus essent tres, vel quatuor vrbes de istis dirutis, cum cresceret populus, & iam non caperetur in vribus fortibus, quae manebant illatae, reficiebant aliquam de vribus dirutis, & habitabant ibi. Nunc autem tempore Salomonis, quia populus Israel creuerat nimis, & Salomon volebat dilatare gloriam regni sui, refecit omnes ciuitates, quae sic erant dirutae in regno suo, & fecit eas esse vrbes munitissimas ponendo turres, & alia propugnacula fortiora quam prius extiterant, & fecit quod habitarent Israelitae in istis vribus,

Quae fuerunt istae vrbes quadrigarum, & equitum.
Quaest. VII.

QVAERITVR vterius, quae erant istae vrbes quadrigarum, & equitum, de quibus hic dicitur. Respondendum quod quadriga, vt supra dictum est, non accipitur pro plaustrum, sed pro equis trahentibus plaustrum, & vocatur quadriga a quatuor equis, & quia quilibet currus bellicus habebat quatuor equos, vocantur omnes iuncturae equorum quadrigae: & erant vrbes quadrigarum vrbes in quibus custodiebantur equi Salomonis: nam Salomon ad dilatandum, & magnificandum gloriam regni sui congregauit multos equos de Aegypto, & Coa & de alijs regionibus, vt patet sec. & 3. Re. 10. & fecit sibi equites multos: ita vt diceret Salomon hae quadraginta millia praesepia equorum curri-

lium, & duodecim millia equestrum. tertio Regum quarto capitulo. Istos equos distribuit Salomon per vrbes: nam habebat semper secum aliquos in Ierusalem vbi manebat ad ostendendum gloriam suam. Alios vero potuerat in varijs ciuitatibus regni sui, & prepositi Salomonis curabant de pabulis ipsorum equorum. Nam Salomon habebat prepositos duodecim, qui prouiderent domui suae de cibis per duodecim menses anni quilibet mense suo. 3. Reg. 4. & isti curam habebant de cibis equorum, scilicet, quod quilibet prouidebat equis regis vno mense, vocabantur vrbes equitum, vt aliqui putant, ille, in quibus Salomon assignauerat sibi equites: nam Salomon ascripserat militiam suam multos de Israelitis, & illi erant in ciuitatibus certis de regno Salomonis, & ille vocabantur ciuitates equitum. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia licet Salomon ascripserat militiam suam multos de Israelitis: tamen non erant illi in ciuitatibus certis, quia non erat opus ad aliquid, scilicet quia non assumebat Salomon milites de certis ciuitatibus, & non de alijs: sed vbiunque videbat virum probum, & aptum bello, iungebat eum sibi de quacunque ciuitate, vel de quacumque progenie esset, sicut faciebat Saul primo Regum 14. etiam equites congregati non erat opus, quod essent in aliquibus certis ciuitatibus, cum non agatur hic de temporibus bellorum: sed vbi que poterant esse. Agitur autem de equis quadrigarum, quod essent in locis certis, eo quod Salomon habebat multos equos curules, & multa pabula necessaria erant eis, de quibus curabant duodecim prepositi Salomonis: & ad hoc erant equi omnes in ciuitatibus certis, vt melius possent cibi eorum congregari ad illas vrbes de alijs locis, quam si essent alibi. Dicendum ergo, quod vrbes equitum vocantur vrbes equorum pertinentium ad equites: nam Salomon habebat equos ad duplicem usum, scilicet, ad ponendum eos in curribus, & ad equitandum in eis, & vterque usus erat bellicus: primi equi vocantur quadrigae, quia vni curru coniungebantur quatuor equi, qui faciunt quadrigam alij vocantur equites, id est, ad equitandum: & isti equi, qui vocantur quadrigae vocantur etiam equi curules, quia curribus alligati sunt. Et isti duo modi equorum ponuntur 3. Reg. 4. scilicet, Habuit Salomon quadraginta millia praesepia equorum equitum, id est, ad equitandum sic accipitur. 3. Reg. 10. & sequenti capitulo, & istud stat conuenienter, scilicet, quod sicut pro equis curribus, qui vocantur quadrigae erant ciuitates certae, in quibus alerentur: ita etiam pro equis equitibus, id est, ad equitandum erant certae ciuitates, & ille vocantur ciuitates equitum.

Quid fecerit Salomon in Libano.

Questio VII.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod Salomon aedificauit, vel fecit in Libano quacunque voluit, quid fuerit hoc quod ibi fecit. Respondent aliqui, quod ibi fecit Salomon domum illam famosam, quae vocatur domus saltus Libani de cuius figura, & gloria habetur. 3. Reg. 7. Eratque tota suppellex, & vasa domus illius de auro, vt patet sequenti capitulo. Dicendum tamen, quod non stat, quia domus illa, quae vocatur domus saltus Libani non erat in Libano, sed in Ierusalem, vt declaratum est eodem capitulo. Nec ad hoc obstat nomen tuum, quia ibi ponitur cuius nominis: sed est sensus, quod subiecit Salomon habitantes in monte Libano. Pro quo sciendum, quod Libanus est mons magnus in terra Cha-

naan, & Syriae, & Phoenicis, in quo sunt ligna preciosissima, scilicet, cedri & cypressi, & potissimum cedri: de quo monte habuit Salomon ligna ad aedificandum domum Domini, & domum suam. 3. Reg. 5. & supra 2. cap. Est autem iste mons in latere Aquilonari terrae Chanaan, vt patet Num. 34. Sic etiam patet Deut. 11. & Iosue primo, scilicet: A deserto, & Libano, & flumine magno Euphrate vsque ad mare Occidentale erunt termini vestri. Quando autem Iosue pugnavit contra Chanaanos cepit magnam partem terrae Chanaan: occiditque reges triginta vnum: Iosue 12. c. & tamen adhuc mansit magna pars terrae Chanaanorum non occupata ab Israelitis, & illius erat quaedam particula montis Libani: scilicet, quod habitantes ibi non fuerant subiecti Israelitis, vt patet Iosue 13. & Iud. 3. Salomon autem subiecit omnes Chanaanos, & quoscunque relictos de illis septem populis, qui non fuerant subiecti tempore aliorum Regum: vt patet infra in litera, & 3. Regum 9. Ideo oportuit, quod simul cum eis obijceret eos, qui morabantur in Libano: & quia Libanus, vt dictum est, erat in parte Aquilonarij terrae Chanaan, & etiam regio Emath, quia vtrumque erat apud Euphratem, erat vnum apud alterum, & sic cum subiugasset sibi Salomon Emathos, & aedificasset ciuitates in Emath, subiugauit etiam eos, qui erant in monte Libano, & ob hoc ponuntur ista simul, scilicet de aedificatione ciuitatum Emath, & de aedificatione in Libano. Hoc enim Iosue vult 8. Antiqui. dicens: Rex itaque Salomon Chanaanos, qui in monte Libano morabantur vsque ad ciuitatem Amathi, non obediens subdidit, & tributa eis imposuit: & sic aedificatio Salomonis in Libano fuit, quod aliquas vrbes dirutas refecerit. Nam sicut subdita sibi nouiter terra Emath in ea ciuitates aedificauit, vt dicitur in litera, ita & in monte Libano aliquas vrbes refecit subdita sibi regione illa. Potest etiam intelligi, quod Salomon in Libano aedificauit aliqua magnifica loca ad delectationem habitationis. Est enim terra Libani frigidissima in tota terra Chanaan propter altitudinem. Nam cum terra Chanaan sit valde calida, cum sit partim in tertio, & partim in quarto climate: tamen nunquam deficit nix de monte Libano: vt patet Ierem. decimo octauo, scilicet. Nunquid desiciet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquae erumpentes frigida, & ob hoc tam propter frigiditatem, & temperiem loci, quam propter pulchritudinem arborum, & suauitatem arborum credendum est, quod Salomon faceret ibi aliqua aedificia ad manendum in vere, & aestate. Et hoc consonat dictis Iosue 8. Antiqui. dicentis: vltra has fecit alias ad voluptatem, & ad epulas opportunas, & rerum temperamentis, pomorumque fertilitate, & aquarum frigidissimarum poculis abundantes. Et quia ista aedificia Libani fuerunt magnifica, fit de eis mentio specialis. *Omnem populum*. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet populi subiecti dispositio, & diuiditur in tres partes: quia primo ponitur extraneorum, scilicet Chanaanorum dispositio: secundum suorum gubernatio, ibi *Porro de filiis Israel*. Tertio vxoris collocatio, ibi *Filiam vero Pharaonis*. Circa primum dicitur. *Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethais*. Scilicet, Salomon subiugauit sibi tributarios omnes, qui manebant in terra Chanaan de Hethais, Chanaanais, & alijs gentibus. Multi enim manserant vsque ad tempus Salomonis, vt declarabitur infra in quadam quaestione. *Amorrhais, & Pherezais*. Septem erant populi Chanaanorum. Scilicet Chanaanai, Amorrhai, Pherezai, Iebusei, Heuei, Hethi, Gergesei: vt patet Deuter. septimo, & Iosue 3. & ponuntur hic quinq; populi solum, subiectur Chanaanus,

neus, & Gergeseus. Et hoc potest esse propter duo. Primum est quia raro ponuntur omnes septem populi simul: sed positus pluribus eorum subintelliguntur ceteri: vt patet Exo. 3. vbi apparuit primo Deus Moyse in rubo, & dixit ei, quod volebat educere Israelitas de Aegypto, & introducere in terram Chanaan: & nominauit ibi sex populos subdicendo Gergeseum. Et tamen manifestum est, quod etiam intelligebatur promissa terra Gergeseorum: quia postea Israelitae cum essent in deserto promissit Deus, quod introduceret Israelitas in terram Chanaan: & inter ceteros populos nominauit Pherezesei: vt patet Deuterono. 7. Postea etiam cum essent Israelitae apud Iordanem, & ingressuri essent in terram Chanaan, dictum est, quod Deus daret eis terram septem populorum: & inter ceteros nominauit ibi Gergesei. Iosue 3. ca. Ideo subiectur aliqui ille populus, & interdum duo, non quidem tanquam videantur illi exclusi: sed quia positus quibusdam intelliguntur omnes alij, & ita potest hic intelligi, quod de omnibus septem populis Chanaanorum erant aliqui residui: & tamen non potuit litera nisi quinque: quia per istos intellexit alios duos. Secundum est, quod dicitur, quod nunc solum erant residui de istis quinque populis: quia licet populi Chanaanorum essent septem: tamen duo populi iam omnino perierant, eo quod Israelitae caperant maximam partem terrae Chanaan, & non manserant reliquiae illorum duorum populorum. De alijs autem quinque populis manserunt aliquae reliquiae, & istas subiecit nunc Salomon. Primum tamen modus est verior, quia manifestum est, quod etiam nunc tempore Salomonis manebant aliqui Chanaanai, & hic ponuntur Chanaanai: patet hoc, quia omnes Philisthini erant Chanaanai: vt patet Iosue 13. & terra Philistinorum adhuc manebat aliquo modo non subiecta vsque ad tempus Salomonis: etiam habitantes iuxta Sidonem erant Chanaanai, vt patet ibidem, & subiecit fuerunt tempore Salomonis: de Gergeseis idem credendum est, quod forte aliqui eorum residui erant, & tamen scriptura non curauit enarrare de omnibus: sed subintelligit per alios. *Qui non erant de stirpe Israel*. Istud dicitur, quia Chanaanai non pertinebant ad genus Israelitarum, cum Israelitae descenderent a Iacob, & oes populi Chanaanorum descenderent a Chanaan. *Et de filiis eorum, & de posteris*. Filij vocantur filij immediati: posterij vocantur nepotes, & omnes inferiores, & refertur hoc ad illos Chanaanos, qui erant quoad Iosue subiugauit terram Chanaan Israelitis, scilicet quod de illis, & filiis eorum, & posteris deriuata fuit magna progenies, quae durabat vsque ad tempus Salomonis, & omnes istos subiugauit Salomon in tributarios. *Quos non interfecerant*. Quosdam de Chanaanais dimitterant Israelitae in terra: quia non potuerunt occidere eos. Alios autem dimiserunt, quia voluerunt sibi illos subicere in tributarios, sicut patet Iosue 16. & Iud. primo. Hec autem litera intelligitur solum de illis, quos Israelitae non subiecerunt, quia non potuerunt, vel non aduerterunt, & tamen non dimittentur eos, vt essent tributarii: quia hic dicitur de omnibus istis populis, quod Salomon illos rededit in tributarios: & tamen non potuit redigere eos, qui iam redacti erant: ideo intelligitur de illis, qui non erant aliquo modo subiecti Israelitis. *Subiugauit Salomon in tributarios vsque ad diem hanc*. Id est subiecit eos Salomon in tributarios, & manserunt tributarij semper Salomonis, & aliorum regum Iudae, & Israel vsque ad diem hanc, id est vsque ad diem, qua scriptus est liber in quo haec habent: sed quomodo hoc verum esse possit declarabitur infra in quadam quaestione. Ex hoc sequitur, quod apparet in sacra scriptura, scilicet quod Alph. Toft. super Paralip. Pars 2.

temporibus preteritis ante Salomonem tempore Iudicum, & regum, scilicet Saulis, & Dauid erant multa bella Israelitarum contra Philistinos, Hethos, & Chanaanos, Sidonios, & alias gentes: vt patet Iud. 10. & Saul semper pugnavit contra Philistinos. primo Reg. 14. & in bello contra eos mortuus est. li. 31. c. Dauid quoque multa bella fecit contra illos: vt patet 2. Reg. 5. & 8. 21. cap. Post tempora autem Salomonis non reperitur, quod aliquis rex Iudae, vel Israelitarum pugnet contra Philistinos vel aliquos de populis Chanaanorum.

Quomodo manserunt tot de istis populis Chanaanorum, cum Deus iussisset Israelitis, ut occiderent eos.

Quest. IX.

QVAERITVR, quomodo manserunt tot de istis septem populis Chanaanorum vsque ad tempora Salomonis, cum Deus iussisset Israelitis cum tanta diligentia, quod occiderent Chanaanos, Num. 33. & Iosue 23. & Deute. 20. Respondendum est, quod istud habuit originem ex tempore Iosue. Fuit enim Iosue princeps Israelitarum in introitu in terram Chanaan: & subiecit eis maximam partem terrae Chanaan, occiditque triginta vnum reges. Iosue 12. c. & tamen non subiecit totam terram Chanaan, quia magna pars derelicta est, quae tenebatur adhuc a Chanaanais, & alijs populis. Quae autem terra esset ista, habetur Iosue 13. vbi Deus dixit Iosue, quod multa terra relicta fuerat, quae non erat tradita in manus Israelitarum, & ipse erat iam senex & prouectus aetatis, nec posset iam pugnare: Deus tamen traderet illam in manus Israelitarum: ponitur etiam terra ista relicta Iud. 3. ca. Causa autem quare ista terra non fuit tradita tota in manus Israelitarum tempore Iosue fuit triplex: prima fuit ad vtilitatem Israelitarum, terra erat valde magna, & Israelitae erant valde pauci ad populandum eam, & non possent illam habitare, si Chanaanai occiderentur, vel expellerentur de terra, vnde redigeretur terra in solitudinem, & crescerent in ea bestiae pessimae contra Israelitas, scilicet serpentes, leones, vrsi, & aliae ferae. Ista causam assignauerat Deus viuente Moyse: Exod. 23. si Non eicias eos a facie tua anno vno ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiae: paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec aueraris, & possideas terram, & non solum non sufficerent Israelitae ad replendum totam terram Chanaan, si eis tota daretur illico vt ingressi sunt. Sed etiam non sufficiebant replere illam, quam subiugauerunt viuente Iosue. Et ob hoc iussit Iosue, quod omnes ciuitates existentes in plano quas acceperant de manu Chanaanorum cremarent, & vastarent: quia non poterant habitare in eis, & venient Chanaanai habitarentque in eis, & esset rursus pugnandum Israelitis contra Chanaanos. In vrribus autem, quae erant in locis excelsis habitauerunt Israelitae: tam ille, quae erant sufficiens eis ad habitationem, & defenlabiliores essent, quam ille, quae erant in plano, vt patet Iosue 11. Secunda causa fuit propter peccata Israelitarum: nam Deus iussit, quod non communicaret cum Chanaanis in matrimonijs, & pace, & quod altaria eorum, & templa destruerent, & lucos succiderent: & quia noluerunt, sed permiserunt altaria, & lucos in terra, & acceperunt viuges de stirpe Chanaanorum, & dederunt de filiabus suis vxores Chanaanais: iratus Deus voluit, quod manerent aliqui Chanaanai in terra, qui essent hostes Iudaeorum: & hos haberet Deus tanquam flagella contra Israelitas, ita quod quicunque peccarent, mitteret

Deus Chananeos contra Israelitas, & opprimerent, eos, ut patet Iud. secundo. Et istam praedictam tenebat Deus cum Israelitis, scilicet quod quando colebatur idola, suscitabat contra eos aliquos Chananeos, vel reges aliarum gentium, & opprimebant eos, vel tenebant in servitute quousque Israelitae gementes conuerterentur ad dominum confitentes se inique egisse, & tunc Deus suscitabat eis unum saluatorem, id est iudicem, & liberabat eos de manibus opprimentium: & cum iterum declinarent ad idola mortuo illo iudice, suscitabat Deus alios hostes super Israelitas, qui opprimebant eos quousque iterum gemerent, & suscitaret Deus illis alium iudicem. Et istum modum tenebat Deus, & tenuit semper tempore iudicum: ut patet Iud. 2. & per totum illum librum. Si autem Israelitae non peccassent contra legem Domini, non opus esset, quod manerent aliqui, qui illos opprimerent. Tertia causa fuit ad exercitium Israelitarum: nam si Deus tradidisset totam terram Chananeorum Israelitis, ut ingressi sunt in eam, non maneret Israelitis cum quo pugnarent, & sic non exercitarentur in armis, efficerenturque pigri, & inhábiles ad bellum, & cum non uiderent Israelitae pugnare contra illos, nec nosset modum belli propter longam distinetudinem. Etiam quia euenire posset, quod essent aliqui Israelitae, qui nunquam pugnarent, & illi nulla habita experientia bellorum tam timore quam experientia perirent, nec auderent pugnare contra hostes. Istud autem erat magnum inconueniens, & magnus defectus in politia. Ideo uoluit Deus dimittere aliquos de Chananeis, cum quibus Israelitae interdum pugnarent: & sic haberet consuetudinem praeliandi. Sic patet Iud. 3. Haec sunt gentes, quas Dominus dereliquit: ut erudiret in eis Israelitae, & omnes, qui non nouerant bella Chananeorum: & postea dicerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praeliandi. Istae tres causae manserunt toto tempore sequenti licet non equaliter, quia cum Israelitae quotidie crescerent, & fuissent plus de terra populare, quam tenebant, pugnabant contra aliquos populos Chananeorum, & capiebant urbes eorum, & sic tempore Salomonis non supererant omnes illi Chananei, qui residui erant tempore Iosue: ut patet Iud. 3. & de tempore iudicum, ut patet Iud. 3. capit.

An peccauit Salomon subiiciendo Chananeos.

Quest. X.

QVAERITVR vterius, an Salomon peccauit subiiciendo Chananeos in tributarios, & non occidendo illos. Aliquis dicit, quod sic, quia lex iubebat quod Israelitae non facerent aliquod pactum cum Chananeis ad permittendum eos viuere, sed occiderent eos gladio. Deut. 2. c. & si Deus uellet dimittere Chananeos uiuentes in terra, Deus comminabatur eis mala multa: Nume. 33. Si autem nolueritis interficere habitatores terrae, qui remanserint erunt uobis quasi clauis in oculis, & lanceae in lateribus: & aduerfabuntur uobis in terra habitationis vestrae, & quidquid cogitaueram illis facere, uobis faciam. Simile patet Iosue. 23. & Iud. 2. Dicendum, quod non potest constare an Salomon peccauit in hoc, vel non. Dicunt enim Hebraei, & Nicolaus, quod si Salomon subiicit Chananeos in tributarios cupiditate tributorum, peccauit dupliciter. Primo per auaritiam, quia desiderabat inmensam pecuniam, & per eam inclinabatur ad agendum contra legem, & agere dupliciter, primo per

peccuniam, quam congregabat immensam, & tamen re gibus uentum erat congregare immensa pondera auri, & argenti Deut. 17. Secundo peccabat per inobedientiam legis, quia Deus iusserat Chananeos occidi, & quod non haberet de eis uilla clementia, nec aliquo pacto parceretur eis. Deut. 20. Si autem egit hoc Salomon ad liberandum Israelitas ab operibus manuum, & propter deuotionem: ut Chananeis magis laborarent in operibus manualibus quam Israelite, bene fecit. Ut dicunt simile esse, quia Iosue, & alij Israelitae subiecerunt Gabaonitas in cultum altaris Domini ad cedendam ligna, & comportandas aquas. Iosue 9. & tamen Gabaonitae erant Chananeis. Dicendum, quod ista probatio non est conueniens: quia non est simile de Gabaonitis, & de istis Chananeis: quia Israelitae non subiecerunt sponte Gabaonitas isti ministerio, quia non cognoscebant eos esse Chananeos: sed Gabaonitae sefellerunt Israelitas dicentes se esse de terra longinqua, cum tamen essent de terra Chanaan: & sic inierunt pactum pacis cum Israelitis praestito iuramento ab Israelitis ne nocerent eis. Postea autem comperto, quod essent Chananeis, uolebant Israelitae occidere eos: sed timentes periculum, non occiderunt illos, & in penam subiecerunt illos in eternum seruituti altaris. Si tamen cognouissent Israelite Gabaonitas esse Chananeos nunquam permisissent eos viuere, ut subiicerent seruituti altaris, uel seruituti totius populi. Salomon autem haec sciens, & uolens subiiciere sibi Chananeos in tributarios: ideo non erat simili casus. Sed hoc non obstante dicendum uidetur, quod Salomon non peccauerit subiiciendo Chananeos in tributarios, quia non ponitur inter peccata sua. Scriptura namque solum increpat eum de adoratione idolorum, & quia ardentem amauit alienigenas mulieres 3. Regum undecimo. Ergo non peccauit subiiciendo Chananeos in tributarios. Item Eccl. 47. ponuntur laudes Salomonis, & peccata sua: & tamen non ponuntur ibi peccata nisi de mulieribus, & idolis per hoc, quod dicitur dedisti maculam in gloria tua. Item Salomon erat nunc deuotus nimis Deo intantum, quod noluit, quod uxor sua maneret in domo Dauid, eo quod aliquando manserat ibi arca, ut patet infra in littera. & 3. Regum 9. Ideo si subiicere gentes istas in tributarias esset contra legem, nullo modo subiicisset eas sibi. Item ista questio non uidetur militare contra Salomonem, sed magis contra Dauid. Nam Dauid fuit qui subiicit gentes istas in tributarias, & non Salomon, cum nulla bella uideatur gessisse: ideo si subiicere gentes istas in tributarias peccatum esset, Dauid peccauisset. Et tamen de Dauid non est credendum quod peccauerit in hoc cum esset uir ualde deicola. Potissime, quia scriptura enarrat peccata eius, & inter illa non ponit istud: ideo credendum est, quod ex dispensatione factum fuerit, quod Dauid potuerit sibi subiicere gentes istas in tributarias. Item dato, quod Salomon subiiceret sibi gentes istas in tributarias post mortem Dauid, non peccaret, eo quod potius diceretur, quod dispensatione Dei fieret, ita ut non peccaret, eo quod Deus uolebat, quod Salomon esset pacificus, ut edificaret templum sicut habetur Eccl. quadragesimo septimo, scilicet. Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiicit Deus omnes hostes, ut conderet templum nomini suo. sed subiectio, quae a Deo fit, sine peccato fuit: & ista non fuit alia nisi quod subiiceret gentes istas in tributarias: ideo non peccauit faciendum gentes istas tributarias, siue ipse subiiceret eas, siue Dauid prius subiicisset. Etiam Deus praedixerat Salomoni, quod daret pacem ei ab omnibus hostibus per circuitum, ut patet secundo Regum septimo, & praecedenti lib. vigesimo secundo: id concederet.

deret, quod gentes illae subiicerentur ei in tributarias: quia si deberet pugnare contra illas efficeretur uir belliciosus, & effusor sanguinis, sicut pater suus, et non posset vacare adificationi templi, cum non maneret ei tempus ad hoc. Deus tamen uoluit, quod tempus eius esset tempus pacis, ut edificaret templum, sicut innuit Eccl. quadragesimo septimo, ut supra dictum est. Motiui autem huius, scilicet quod in subiectione ista in tributum non fuerit pactum, uidetur esse duplex. Primum est, quia siue Dauid siue Salomon subiiceret sibi gentes istas in tributaria uidetur fecisse ex quadam Dei dispensatione, ut supra declaratum est. Secundum est, quia lex illa, quae prohibebat permitti viuere Chananeos non extendebatur ad hoc tempus. Intelligebatur enim quando pauci de Chananeis essent subiecti Israelitis quod reliqui non permitterentur uiuere sub aliqua conditione pacis, vel tributis: vel seruitutis. Postquam autem maior pars Chananeorum esset deleta, ita quod reliqui non auderent, nec possent Israelitis resistere, poterat Israelitae sibi ipsos subiicere in tributarios. Sic autem nunc erat de Chananeis, quia maior pars eorum fuerat iam deleta, ideo reliqui poterant subiici tributis. Aliter etiam dici potest, quod prohibitio de permittendo Chananeos uiuere intelligitur, quando Israelitae non haberent locum sufficientem ad habitandum in terra Chanaan. Nunc autem erant loca spaciofa Israelitis ad habitandum, & ad colendum: & si occideretur omnes Chananeis, scilicet residui de istis gentibus quinque, quae habentur hic, siue de omnibus septem, licet litera ponat quinque, ut supra declaratum est, sicut dicitur de illis in qua habitabant isti Chananeis deserta cum non possent occupare Israelitae: & repleretur serpentes, & bestijs, qui connumerat Israelitas: ideo ne sequeretur istud inconueniens, fuit licitum subiici Chananeos in tributarios, & relinqui eis terram habitandam. Quod autem esset ista causa rationabilis ad dimittendum eos viuere in terra, patet quia istam causam allegauit Deus excusando se, quod non daret terram Chanaan Israelitis mox, ut introiret in eam. Exo. 23. Non eiiciam eos a facie tua anno uano, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiae: paulatim expellam eos de conspectu tuo donec augearis, & possideas terram. Nunc autem Israelitae uenerunt ad maximam multitudinem suam, & non uidebantur posse habitare occupando maiorem terram, quam nunc occupabant: ideo non decebat quod occiderent omnes Chananeos, quia sic impleretur terra bestijs. Cum autem obiciatur in contrarium non esse permittendos Chananeos viuere, Deut. 20. & Num. 33. & Iosue 23. & Iud. 2. Respondendum est limitando sicut supra fuit declaratum.

Quomodo intelligitur subiicit omnes gentes in tributarias.

Quest. XI.

QVAERITVR vterius, quia dicitur hic, quod subiicit Salomon omnes gentes istas in tributarias usque in praesentem diem, quomodo potest stare, quia est sensus, quod subiicit Salomon gentes istas in tributarias, & manserunt sub illo tributo usque in praesentem diem. Nam uidetur, quod non stet, quia hoc intelligitur de tempore, quo scriptus fuit iste liber, quia tunc scriptor loquebatur: & tamen tunc non manebant Chananeis subiecti tributis Salomoni & regibus Iuda, vel Israel, ergo non est uera litera. Patet hoc, quia istum librum fecit Esdras ut declaratum est in prologo auctoris super praecedenti librum, & tunc tempore Esdrae non erant gentes istae subiectae tributis regibus Iuda, vel Israel ueneribus, de stirpe Salomonis: Alph. Tost. super Paralip. Pars 2.

nam Esdras natus est in captiuitate Babilonica, & ipse de Babylone rediit cum parte magna Iudeorum, & incepunt edificare templum Domini, ut patet Esdras primo libro cap. primo, & per totum illum librum: & tamen tunc non manebant Chananeis subiecti tributis regibus Iuda, aut Israel. De regibus Israel manifestum est, quia multo tempore ante rex Israel, & totus populus suus translatus fuerant de terra sua Samariae in terram Medorum, & Persarum 4. Reg. 17. & sic desiderat esse regnum Israelitarum, & non poterat habere Chananeos in tributarios: etiam non potest intelligi de regibus Iuda, quia aut dicitur, quod Esdras scripsit librum istum antequam rediret de Babylone in Ierusalem, aut postquam rediit. Si prius quam rediret non stat, quia tunc Iudaei non erant regnum, quia non manebant in terra sua: sed erant translatus in Babylonem, & ibi manebant captiui: ideo non poterant ipsi habere Chananeos in tributarios. Si autem post reditum de Babylone, etiam non stat, qui a tunc non habebant reges, nec duces magnos Iudaei, quibus subiecti essent ad tributa Chananeis, sed potius cum Iudaei uenerunt de Babylone, gentes, quae erant in terra Chanaan affligebant Iudaeos, & non permittebant eos edificare templum, & muros urbis Ierusalem, ut patet per totum librum primu Esdrae, & Neemie, & sic non erat aliquo modo uerum, quod tempore quo liber iste scriptus fuit, essent Chananeis subditi in tributum Salomoni, vel posteritati eius. Aliquis ad saluandum hoc dicit, quod iste liber non fuit scriptus per Esdras, sed per aliquem alium prius eo tempore, quo manebant reges Iuda in terra sua, & erant eis subiecti Chananeis: sicut dicitur de illis regum: nam 3. Reg. 9. ponitur de istis Chananeis quod subiecti fuerunt in tributum usque in diem hanc, id est usque in diem quo liber scriptus est, & illud poterat esse conuenienter dictum: quia ille liber scriptus dicitur per Ieremiam, & potuit Ieremias scribere tale tempore istam librum, quo Chananeis maneret subiecti tributo regibus Iuda, & tamen de Esdrae non potuit esse quocumque tempore dicamus eum scripsisse librum istum, ut probatum est. Dicendum, quod non stat, quia necesse esset librum istum scriptum esse per Esdras, vel per aliquem, qui fuerit tempore suo, scilicet post reditum de captiuitate Babilonis: nam in ista ultimo cap. ponitur quomodo Iudaei manserunt septuaginta annis in captiuitate Babilonis, & postea Cyrus rex iussit, quod quicumque de illis uellet venire in Ierusalem ad edificandum templum Domini. Et non solum liber iste necessarius fuit scriptus tempore Esdrae, sed etiam uidetur necessarium dicendum, quod scriptus fuerit ab Esdra: quia ea, quae ponuntur in fine libri huius, ponuntur etiam in principio libri primi Esdrae, de rege Cyro iubente reditum de Babylone, tanquam sit continuatio unius libri ad alterum, & est idem stilus. Dicendum ergo, quod Esdras fuit, qui scripsit librum istum, & ipse scripsit hoc, scilicet quod Chananeis manserunt subditi tributis usque in diem hanc, & tamen non signauit per hoc tempus suum, quo ipse scripsit librum istum, sed signauit tempus, quo scriptus fuit liber iste, de quo ipse transferebat: nam iste liber est historicus, & licet scriptus sit a propheta, tamen non procedit modo prophetali, sed historico, & tanquam sit liber aditus a uiro perito: nam propheta cum dirigerat a Spiritu sancto, dicit, & non probat eo, quod dictum suum est solida ueritas, non regens probatione, quia Spiritus sanctus, qui ad loquendum mouet prophetam, mentiri non potest. Vir autem sapiens, quando loquitur, quia humano ingenio procedit, assumit probationem dictatorum suorum ex rationibus nature, vel saltem ex dictis aliorum, qui in maiori auctoritate tenentur.

& quia liber iste erat historicus, & non poterat probari in eo dicta ratione naturalis: sed aliorum testimoniiis inducuntur hic multae probationes ex dictis aliorum historiographorum, qui haec conscripserunt, & sic patet circa historiam cuiuslibet regis: nam cum scribitur historia alicuius regis nihil, allegatur in toto processu historiae, sed in fine allegantur illae historiae vel auctores a quibus assumuntur dicta. Sic est in historia Dauid, quae durat usque ad finem praecedentis libri, ideo in toto libro non fit aliqua remissio, vel probatio per dicta aliorum: sed in fine dicitur, quod gesta Dauid priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel videtis, & in libro Nathan prophetae, & in volumine Gad videtis. Sic etiam in principio libri istius incipit historia de Salomone, & durat usque ad finem sequentis cap. & ibi allegantur auctores a quibus habetur ista historia. Cum dicitur, reliqua operum Salomonis priorum, & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetae, & in libris Ahia Silonitis, & in visione Ado videtis contra Ieroboam: & ita de singulis regibus, quando finiuntur historiae suae remittitur ad auctores historiarum, ut patet considerando per totum istum librum. Cum ergo Esdras inducat ad probandum auctores, a quibus assumit istas historias, videtur interdum verbis eorum: & sic est hic: quia ille, qui scripsit istam historiam Salomonis, fuit tempore suo, scilicet aliquis de illis, qui nominantur sequentibus. Nathan, Hais, Ado, & non erant hoc tempore Chananai subiecti Salomoni ad tributa, ideo dixit ille historiographus, quod subiecit Salomon illos Chananaios tributis usque ad diem hanc. Quia scriptus fuit liber ille. Esdras autem voluit uti verbis historiographi, a quo habuit historiam, ideo dixit usque ad diem hanc: licet non fuerint ista tempore suo. Et istud saepe fit in isto libro, & aliquando in libris Regum. Sic patet supra 5. capitulo. cum dicitur, quod arca fuit inter duos Cherubim usque ad praesentem diem: & tamen manifestum est, quod non intelligitur de tempore, quo scribebat Esdras librum istum, quia eo tempore non erat arca inter duos Cherubim, imò nullum templum erat, nec arca habebatur, ut declaratum est ibidem in quadam quaestione: sed intelligitur, quod illa verba sint alicuius de illis, qui scripserunt historiam Salomonis, & tempore illorum manebat arca inter alas Cherubim.

Porro de filiis Israel non posuit ut seruirent operibus regis: ipsi enim erant viri bellatores, & duces primi, & principes quadrigarum, & equitum eius. Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.

Porro de filiis. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet suorum gubernatio: nam supra dicebatur de Chananais, qui erant extranei, quomodo Salomon eos disposuerit: hic autem dicitur de filiis Israel, qui erant sui, quomodo se ad illos habuerit, & dicitur. *Porro de filiis Israel non posuit, ut seruirent operibus regis.* Id est Salomon fecit nimis liberos Israelitas: ita quod nullorum cogere tur seruire in operibus regis manualiter: Chananai, qui erant subiecti ad tributa seruirent. *Ipsi enim erant viri bellatores.* Datur causa quare non seruirebant in operibus manualibus, scilicet quia assignata erant eis alia officia maiora, scilicet esse viros bellatores, id est ascriptos militie, licet actualiter non mili-

tarent. *Et duces primi.* Vocantur duces primi ad differentiam minorum ducum, quia militia ordinabatur sic, quod subiecerentur pauci viri vni principi: & sic essent multi principes parui, & isti principes rursum subiecerentur alteri principi maiori, & illi principes maiores alteri quousque perueniatur ad primum principem, qui non subieceretur alicui, & ille erat rex inter Iudaeos: sicut Moyses distribuit populum consilio Iethro quantum ad iudicia, scilicet quod diuideretur totus populus per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & erant subiecti decem viri decano: & quinque decani cum quinquaginta viris suis quinquagenario vni: & duo quinquagenarij cum centum viris suis vni centurioni: & decem centuriones cum mille viris suis vni tribuno: & postea isti tribuni omnes subiecerentur vni principi, scilicet Moysi. Exo. 18. & Deu. primo capi. Ita etiam erat in bellis: nam Dauid mitens exercitum contra filium suum Absalom diuisit totum populum suum in centuriones & tribunos, & postea diuisit omnes istos in tres partes sub tribus principibus, scilicet Ioab, Ethai, & Abisai. 2. Regum 18. & sic isti tres vocabantur principes primi: & tamen adhuc de istis magis dicitur infra in quadam quaestione. *Et principes quadrigarum.* Quadrigae vocantur equi quatuor alligati vni curri: nam non est quadriga ipse currus. Habebat autem Salomon multas quadrigas de istis, & constituit pro eis aliquos principes bellorum. Sic etiam erant alij principes equitum, quia Salomon habuit duodecim millia equitum. 3. Regum 4. & 10. & supra primo, & sequenti cap. & istos diuiserat per principes. *Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta.* Ponitur numerus principum, & non est putandum quod hic supputentur omnes principes belli magni, vel parui: quia tunc supputarentur omnes decani, & quinquagenarij: & manifestum est quod valde plures haberet Salomon, sed computantur soli magni principes, scilicet tribuni vel alij maiores tribunis, qui vocantur principes primi *Qui erudiebant populum.* Scilicet, isti principes erudiebant populum ad res bellicas: cum non praesent nisi ad pugnandum.

Quomodo Salomon fecit Israelitas non seruire, cum fecerit oppositum. Quaes. XII.

QVAERITVR circa praedicta, quomodo est verum, quod Salomon non posuit ut seruirent Israelitis, cum potius videatur, quod prefferit eos magnis seruitutibus: nam imponebat eis grauius onera, & tributa: vnde mortuo Salomone venerunt Israelitae ad Roboam filium eius dicentes: Pater tuus durum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui grauissimo, & de iugo durissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi: ut patet tertio Regum 12. Aliquis dicet, quod sicut Salomon in principio regni sui bene, & ad regnum se habuit, & ad Deum: & in senectute sua deprauatum est cor eius 3. Regum 11. ita se habuit ad populum, scilicet quod in principio regni, non exigebat aliqua tributa ab eis permittens omnes in libertate, sed deueniens ad senectutem factus est auarus, & extorquebat a populo tributa grauissima. Istud autem quod dicitur hic intelligitur de principio regni Salomonis: & quod dicitur tertio Reg. 12. intelligitur de fine regni eius. Dicendum tamen, quod licet istud aliquatenus sit verum, scilicet quod Salomon a principio regni sui bene se habuerit ad Deum, & ad populum, & in fine male se habuerit: tamen non est verum, quod Salomon aliquando liberaret omnino Israelitas a tributo: nam Salomon etiam in principio regni sui non fuit melior quam Dauid:

vid: ipse tamen Dauid recipiebat tributa ab Israelitis, & constituerat Aduram super tributa: ut patet 2. Reg. 28. Ergo etiam Salomon quando erat bonus, constitueret tributa. Item tributa in regno Israel erant ordinaria a principio regni Saulis, ut patet primo Regum 17. cum quaesuit Dauid quid daretur viro, qui percuteret Goliath Philisthaum: responsum est ei, quod rex faceret donum patris sui liberam a tributo. Non est ergo verisimile, quod Salomon tributa Israelitarum tolleret, quae consueuerat solui a tanto tempore. Sed dicendum, quod intelligitur istud non de tributis, sed de seruitutibus, quae fiebant in operibus regis, scilicet quod in aedificatione templi, & domorum suarum, & aliorum aedificiorum non cogebat Salomon quemquam de Israelitis laborare manualiter: & hoc maxime in aedificatione domorum suarum. Nam in aedificatione templi Israelitae sponte vellent operari: ideo multi eorum manibus suis operabantur: in operatione tamen, quae pertinebat ad regem, non coegit quemquam Israelitarum seruire, sed fecit eos praefectos operum: & hoc colligitur ex litera 3. Reg. 9. quia non dicitur de filiis Israel non constituit quemquam Salomon tributarium: sed dicitur, non constituit seruire quemquam, scilicet in operibus manualibus. Hoc etiam clarius apparet hic in litera, cum dicitur: Porro de filiis Israel non constituit vel posuit, ut seruirent operibus regis, ipsi enim erant viri bellatores. Dicendum est tamen verum esse, sicut prius dicebatur, scilicet quod Salomon a principio regni non imposuerat tam grauius tributa sicut postea in senectute: nam tunc deprauatum est cor eius contra Deum, & contra populum. Quod autem dicitur quod non constituit Salomon de Israelitis quemquam seruire in operibus regis, ita etiam intelligendum est, quod non seruirebant in opere templi Domini ex positione regis manualiter: sed qui volebat sponte laborabat: nullus tamen a rege cogebatur ad hoc: sed solum erant Israelitae prepositi operum, & istud Salomon acceperat a patre suo Dauid: nam necessaria in opere templi, quod volebat facere, non collegit operarios de Israelitis, sed de gentilibus conuersis ad iudaismum: nam fecit congregari de toto Israel omnes profelitos, scilicet quinquaginta millia, & accepit septuaginta millia ad cedendum lapides, & octoginta millia, ut onera humeris portarent, ut patet praecedenti li. 22. c. et quando postea Salomon cepit aedificare templum, sicut Dauid disposuerat aedificare, congregauit omnes istos profelitos. supra 2. ca. & non fit mentio, quod conuenirent aliqui Israelitae ad laborandum manualiter in istis operibus duris.

Quomodo Salomon habebat viros bellatores, cum non fecerit bella. Quaes. XIII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod Salomon habebat viros bellatores, & duces belli, & quod filij Israel non seruirebant in aliquo opere, eo quod erant viri bellatores: cum Salomon non fecisset aliqua bella, sed fuit totum tempus suum pacificum. Responderi potest vno modo, quod Salomon fecit aliqua bella, licet pauca, & quod non habuerunt proprie figuram bellorum: nam iuit in Emath & obtinuit eam, aedificauitque ibi ciuitates: ut patet in litera: sed non multum insistendum est in hoc, quia ista non fuerunt proprie bella: nam non enarratur aliquando de Salomone, quod bella dura gesserit, scilicet quod hostes ei fortiter resisterent, vel quod in bello itrares magnas dederit, nullaque sanguinis effusio bellica legitur facta a Salomone, vnde vocatur rex pacificus, quia in diebus eius nulla bella fuerunt, & ista

gentes, quae ei subiectae fuerunt ad tributum, non videtur quod bello subiugatae fuerint, sed timore vel pacto. Aliter ergo dicendum videtur quod Salomon non habuit viros aliquos bellatores, qui actualiter pugnarent, sed habuit multos viros ascriptos militiae suae qui vocantur bellatores, & dicitur, quod licet Salomon habuerit semper pacem, tamen fuit hoc accidentale, quia potuerat esse quod habuisset multa bella, & ad hoc videbat sibi necessarium, quod se disponeret ad quoscuque possibiles hostiles incurtus: & hoc esset per apparatus bellicum, quem haberet, & sic ascripti militiae suae multos viros bellatores, & duces & principes. Sed obiicietur, quod non erat hoc necessarium, quia Salomon sciebat, quod tempore suo non erant euentura bella. Nam cum regnaret Dauid, dixit, quod Deus daturus esset pacem, & otium in toto Israel omnibus diebus Salomonis: ideo vocaretur Salomon, id est pacificus praecedenti lib. 22. Sciebat autem Salomon hoc de eo praenunciatum esse coram toto Israel: & sic non oportebat, quod pararet viros bellatores: & alia bellica timore incurtus hostilis. Dicendum, quod licet Salomon sciret tempore suo non esse futura bella: tamen opus erat, quod haberet apparatus bellicum propter duo. Primum, quia dicta sacrae scripturae non intelliguntur secundum omnem rigorem terminorum, sed ciuilitate: nam licet ponatur terminus distribuens, non oportet ut verificet propositio pro omnibus contentis sub termino distributo: sicut omnis non accipitur semper pro omnibus, sed pro multis: & ita de multis aliis propositionibus. Sic ergo nunc licet diceretur, quod non erant futura bella omnibus diebus Salomonis, non erat sensus, quod nullum omnino bellum futurum erat, sed quod non erant futura bella multa, sicut tempore Dauid patris sui, & tempore Saulis praecedentis ad Dauid: quia isti fecerunt multa bella. Essent tamen aliqua bella tempore Salomonis, dato quod essent valde pauca, & parua, & tamen pro illis, dato quod esset vnicum, opus erat, quod Salomon haberet apparatus bellicum: & sic habuit bellatores & equos. Secundum erat, & praecipuum: quia dato quod sciretur certissimum, quod nullum omnino bellum euenturum erat diebus Salomonis: tamen necessarium erat, quod haberet apparatus istum: quia si praenosticatum erat, quod Salomon non haberet aliqua bella, hoc erat, quia praenosticabatur, quod Salomon habiturus foret magnum apparatus bellicum: & per hoc nullus auderet contra ipsum pugnare. Necessarium erat ergo, quod haberet apparatus bellicum: nam si nullum haberet apparatus, gentes vicinae videntes Salomonem esse regem rusticum, inuaderent eum tanquam non potentem resistere ob defectum apparatus bellici, ideo Salomon fecit magnum apparatus. Alia causa fuit propter honorem regium, & maiestatem suam ostentandam: nam Salomon erat rex ditissimus, & volebat ostendere excellentiam suam inter omnes reges: & quia magnus apparatus belli faciebat eum nimis diuitem extimari, sicut alias ostenderet quandam gloriam diuitiarum eius habendo magnum apparatus bellicum: & ob hoc non fuit aliquis rex inter omnes Israelitas praecedens, nec sequentes, qui tantum bellicum apparatus haberet in equis, & curribus: nam habuit quadraginta millia praesepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, ut patet 3. Regum 4. & nullus rex Israel ad tantum exercitum, & equorum multitudinem peruenisse legitur: & sic legitur habuisse multos equos curriles, & equites Salomon. Ita etiam habuit multos viros ascriptos militiae suae, & illorum habebat principes et duces, ita quod esset bellum ordinatissimum

in apparatu suo: si pugnari opus esset, et ob hoc isti Israelitae ascripti militum non cogebant ad aliqua opera feruilia manualia, sed alienigeni tributariae faciebant illa.

*Qui fuerunt isti duces, & principes.
Quest. XIII.*

QVAERITVR vterius de istis principibus primis, quia dicitur hic, quod habuit Salomon principes, & duces: & erant filij Israel duces primi, qui erant isti duces primi. Responderi potest vno modo sicut supra dictum est, scilicet inter principes bellorum sit differentia, scilicet quodammodo sint subordinati aliis, et alij sint subordinati: & illi, quibus ceteri subordinantur, & ipsi inter se non subordinantur vocantur duces primi, & tunc non est incensus, quod Israelitae essent duces primi, id est quod de eis essent solum duces primi, & non essent alij duces, quia omnes duces belli erant de Israelitis, & etiam viri bellatores, ut patet in litera, cum Chanania subditi ad opera feruilia manualia fumerent. Sed dicitur hoc ad innuendum, quod sicut de Israelitis sumebantur viri bellatores: ita etiam principes, siue duces primi erant de eis. Alio modo possunt vocari duces primi quidam speciales duces assignati in Israel. scilicet duodecim viri, quibus dicitur David distinxerat exercitum suum, quem habebat ascriptum semper militum suarum, scilicet quod totus exercitus David, quem habebat ascriptum militum, & qui ministrabant ei, erant ducenta octoginta octo millia, & erat diuisus totus per duodecim duces, sub quorum quolibet erant viginti quattuor millia, & quilibet istorum ductu ministrabat vno mense coram David manens in curia sua, & expleto mense incipiebat alius dux cum turma sua ministrare, & sic fiebat per duodecim menses, ita ut semper in curia David essent viginti quattuor virorum bellorum duces, & nominibus istorum principum praecedenti lib. 27. cap. Ita forte erat tempore Salomonis, quod haberet totum exercitum suum distinctum per tales duodecim principes, & vocarentur isti duces primi: nam non essent subordinati aliis ducibus, sed haberet quilibet sub se viginti quattuor tribunos, & centuriones ducentos quadraginta, & quinquagenarios quadringentos octoginta, & decanos duo millia, & quadringentos.

*Qui erant isti principes quadrigarum.
Quest. XV.*

QVAERITVR vterius de istis principibus quadrigarum, & equitum de quibus hic dicitur, qui erant, & ad hoc presupponendum est, quid vocatur quadriga, & equites: nam quadriga vocantur equi alligati plaustris. scilicet quattuor equi faciunt vnam quadrigam. Alij equi erant ad usum equitandi, & non iungebantur curribus, & isti vocabantur equites, & erant isti equi dispositi per ciuitates certas terre Israel, ut in illis pabula ministraret eis, et vocantur iste ciuitates quadrigarum, & equitum, quia in eis alebantur quadrigae, id est equi alligati plaustris, & etiam equites, id est equi assignati ad equitandum: & dicuntur quod principes istorum equitum, & quadrigarum erant illi, qui curam gerebant de pabulis istorum equorum. Salomon namque constituit duodecim principes, qui per duodecim menses anni prouiderent toti domui Salomonis de cibis. Quilibet enim suo mense prouidebat domui regis, & ad hoc erat cuiuslibet eorum assignata vna prouincia in terra Israel, de qua colligeret necessaria ad sustentationem domus regis, ut patet 3. Regum 4. Isti autem erant habentes curam de pabulis equorum, scilicet quadriga-

rum & equitum, ut patet ibidem: & sic vocarentur principes quadrigarum, & equitum. Erant autem isti magni principes: nam vnus eorum habebat in vxore filiam Salomonis. eo. cap. Alio modo potest intelligi, quod isti principes quadrigarum, & equitum essent principes belli sicut illi duces primi, de quibus supra dicitur, & vocabantur isti principes quadrigarum, & equorum, quia omnes quadrigae siue currus Salomonis diuidebantur inter eos, et duodecim millia equitum diuidebantur inter illos, & isti subicebantur ducibus primis, de quibus dictum est: quia quilibet illorum habebat sub se currus, et equites, et pedites.

De numero principum. Quest. XVI.

QVAERITVR vterius circa numerum principum, qui ponitur hic: quia dicitur, quod erant omnes principes Salomonis ducenti quinquaginta: et tamen 3. Regum 9. ponuntur plures. scilicet quinquaginta. Aliqui dicunt, quod ista varietas sit ex conditione scripturae, quia cum poni debet id numerus in multis locis, alicubi ponit maior, et alij minor, et sic posuit hic scriptura quosdam, et omisit quosdam. Sed dicendum, quod non tenet ista ratio, quia hic dicitur quod omnes principes Salomonis erant ducenti quinquaginta: ergo non erant plures. Dicendum ergo aliter, scilicet quod Salomon habebat duplices principes, scilicet quosdam bellorum: qui praeerant curribus, et equitibus, et peditibus: et alios principes, qui praeerant operibus regis in fabricationibus. Qui praeerant exercitui erant ducenti quinquaginta. Istud patet, quia hic in litera dicitur: omnes autem principes exercitus Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. De trecentis autem principibus operum, patet 3. Regum 5. scilicet fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant absque prepositis, qui praeerant singulis operibus numero trium millium trecentorum, et trecenti de illis erant principes maiores, qui proprie vocabantur praepositi, et 3. Regum 9. vocatur quingenti quinquaginta, quia ponitur simul tam principes operum quam belli. Et patet hoc ex litera ibi, quia dicitur omnes principes Salomonis quingenti quinquaginta, qui habebant subiectum populum, et statutis operibus imperabant, id est quaedam pars istorum principum habebat populum subiectum, id est imperabat ea; quae facere deberent Israelitae: alia autem pars praeerat statutis operibus. Pars, quae habebat populum subiectum videbantur principes exercitus, et isti erant ducenti quinquaginta: pars alia, quae statutis operibus imperabat, erant principes operum, et isti erant trecenti principes.

Filiam vero Pharaonis transtulit de ciuitate David in domum, quam edificauerat ei: Dixit enim rex: Non habitabit vxor mea in domo David regis Israel, eo quod sanctificata sit: quia ingressa est in eam arca Domini.

Filiam vero. Hic ponitur tertium huius partis, scilicet vxoris suae collocatio transferendo eam de domo, in qua erat, et collocando in domo, quam ei edificauerat: et dicitur. *Filiam autem Pharaonis transtulit de ciuitate David.* Scilicet, filia Pharaonis vxor Salomonis habitabat haec in ciuitate David, id est in castro montis

in domibus David: et transtulit eam inde Salomon in aliam domum, quam ei edificauerat: vocatur ciuitas David castrum montis Sion. In domum, quam edificauerat ei. Ob honorem istius filiae Pharaonis Salomon edificauerat palatia magna, quae illi soli attribuit, & ad illa translata est nunc, ut ibi habitaret. Dixit enim rex, non habitabit vxor mea in domo David regis Israel. Hic ponitur causa quare Salomon transtulit vxorem suam de domo, in qua prius erat ad illam domum, quam ei edificauerat, scilicet quia nolebat, quod habitaret in domo David. Haec enim habitauerat in domo David, id est in domo, quam artifices Hiram fabricauerant ipsi David de lignis cedrinis 2. Reg. 5. & praec. li. 14. cap. *Eo quod sanctificata est.* Id est, quod acquisiuit quandam sanctificationem, & non decet, quod in ea maneat vxor mea propter honorem sanctificationis. *Quia ingressa est in eam arca Domini.* Hic ponitur quomodo sanctificata sit domus illa, scilicet quia arca Dei ingressa est in domum illam, & mansit ibi magno tempore: nam de domo Obbedom Gethei portata fuit arca in domum David 2. Reg. 6. & praec. li. 15. & mansit ibi magno tempore, scilicet, quasi quadraginta quattuor annis. Nam David transtulit arcam de domo Obbedom in domum suam in principio regni sui super totum Israel: ut declaratum est 2. Reg. 6. Regnavit autem David super totum Israel annis triginta tribus 3. Reg. 2. & 3. Reg. 5. Et istis triginta tribus annis fere de regno David mansit arca in domo David. Deinde etiam mansit annis vnde- cim de regno Salomonis in eadem domo: quia templum Salomonis completum fuit anno vndecimo regni eius, ut patet tertio Regum sexto, & sunt simul anni quadraginta quattuor, quibus mansit arca in domo David: & ex hoc sanctificata videtur domus David.

*Quare Salomon fabricauit domum filiae Pharaonis.
Quest. XVII.*

QVAERITVR circa praedicta, quare Salomon fabricauit domum filiae Pharaonis. Ad huius evidentiam considerandum, quod sicut probatum fuit 3. Regum 7. Salomon edificauit tres domos, scilicet vnam domum sibi, & domum saltus Libani, & domum filiae Pharaonis; & quando edificabatur templum & domus ista manebat filia Pharaonis in domo David. Pro quo considerandum, quod prima vxor quam accepit Salomon fuit filia Pharaonis regis Aegypti, & istam accepit in vxorem antequam inciperet edificare templum Domini, ut colligitur 3. Reg. 3. cap. & ibi declaratum est, & mansit cum Salomone in domo David toto tempore, quo edificauit templum Domini, & domum suam, & domum filiae Pharaonis, & fuit istud tempus annorum viginti, vel parum minus: nam Salomon moratus est edificando templum annis septem. Postea autem edificando domos suas moratus est annis tredecim 3. Reg. 7. Et tamen non constat an domus filiae Pharaonis edificata fuerit prima inter tres domos regias, vel vltima vel media. Quidquid autem fuerit, Salomon transtulit filiam Salomonis in domum illam, quam ei edificauerat postquam edificauit illam, & toto tempore, quo non erat edificata domus ista manebat filia Pharaonis in domo David, ut patet 3. Reg. 3. scilicet accepit Salomon filiam Pharaonis, & adduxit in ciuitatem David, donec completet edificans domum suam, & domum Domini. Completa autem illa nunc transtulit inde filiam Pharaonis: sed non constat quantum ad hoc an sit continuatio hic cum praecedentibus: an fuerit ante illa: nam ea, quae habent in principio capi-

sa sunt viginti annis postquam cepit Salomon edificare templum Domini. Et sicut transtulio facta fuit post praedicta, necesse est quod fuerit domus filiae Pharaonis edificata post alias duas domos Salomonis, scilicet post domum suam, & domum saltus Libani, quia alias priusquam finirentur isti viginti anni transferretur filia Pharaonis de domo David in domum suam. Cum autem quaeritur quare Salomon edificauit domum filiae Pharaonis. Dicendum quod Salomon habuit vxores multas, scilicet septingentas quasi reginas, & trecentas concubinas 3. Reg. xi. vel sicut dicitur Cant. 6. sexaginta fuerunt reginae vxores eius, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus: & cum omnes istas haberet Salomon nulli earum fabricauit domum nisi filiae Pharaonis, eo quod ipsam diligebat super omnes, & erat quasi domina omnium: ideo licet omnes aliae septingentae essent vxores, quia tamen Salomon tantum istam diligebat, reputabatur ista sola ut vxor, & ceterae ut concubinae, ideo omnes praedicabant ipsam beatissimam, quae tantam gratiam meruisset apud Salomonem, ut patet Cant. 6. scilicet sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus: vna est columba mea, & perfecta mea: viderunt eam filiae Sion, & beatissimam praedicauerunt, reginae & concubinae laudauerunt eam. Istud quantum ad literam intelligitur de filia Pharaonis: ideo huic soli edificauit Salomon domum. Causa autem, quare dilexit Salomon sic eam super ceteras vxores, & exaltaret, cum tamen haberet alias filias regum in vxores, forte fuit pulchritudo singularis: quia excellebat omnes admiranda pulchritudine, quod signant verba Salomonis Cant. 6. scilicet: Vna est columba mea perfecta mea, & quia erat Salomon nimis venerator, afflictebatur nimis ad istam propter indicibilem pulchritudinem. Secundum erat, quia ista fuit prima vxor, quam suscepit: ut patet tertio Regum tertio cap. Nam ibi dicitur, quod confirmato regno Salomonis affinitate coniunctus est Pharaoni regi Aegypti, si quidem accepit filiam eius in vxorem: & ob hoc erat ista proprie tanquam vxor, quia prima erat. Ceterae autem magis erant ut concubinae, quia erant posteriores: & sic etiam non fit mentio de aliqua alia, quando accepit eam in vxorem, & fit mentio de filia Pharaonis. Tertium est, quia licet Salomon haberet multas filias regum in vxores, tamen nulla erat filia regis tamen potentis sicut filia Pharaonis. Erat enim Pharaon rex Aegypti. Est autem Aegyptus regnum magnum valde. Ceteri autem reges quorum filias habebat, videbantur reguli in comparatione Pharaonis, ideo oportebat honorari magis filiam Pharaonis. Quartum erat quia forte nulla tam magnifice dotata fuerat sicut filia Pharaonis inter ceteras vxores Salomonis. Nam Pharaon pater suus ascendens de Aegypto pugnavit contra viros Gazer accepitque urbem de manu Chananeorum ibi manentium: & dedit illam in dotem filiae suae: ut patet tertio Regum nono. Nulla autem de vxoribus sic dotata fuerat: ideo decebat eam a Salomone plus honorari ceteris. Alijs autem vxoribus concubinis, & adolescentulis Salomon non fecit domos aliquas speciales, de quibus mentio fiat in scriptura: sed forte manebant omnes cum filia Pharaonis in domo sua tanquam minores: et sic vocabatur domus filiae Pharaonis, vel erant in domo regis, vel alijs domibus minus famosis, de quibus scriptura non facit mentionem.

Quomodo translata fuit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & cur. Quæst. XVIIII.

QVAERITVR vterius, quomodo sit verum, quod filia Pharaonis translata fuerit de ciuitate Dauid in domum suam, & cur fuerit translata. Ad primum dicendum, quod non est putandum, quod ante hoc filia Pharaonis maneret in ciuitate Dauid, & postea exiret inde ad alium locum, quia etiam mansit nunc in ciuitate Dauid, cum domus sua esset intra ciuitatem Dauid. Pro quo sciendum, quod ciuitas Dauid vocabatur fortalium montis Sion, vbi prius habitabant Iebusæi, & Dauid capiens illud castrum vocauit illud ciuitatem Dauid ad laudem victoriæ, & memoriam nominis sui. 2. Regum 5. & precedenti lib. 1. 1. capit. In castris istis siue ciuitate Dauid fuit postea ciuitas edificata pro ipso Dauid ab artificibus Hiram de lignis cedrinis. 2. Regum 5. & prece. lib. 14. c. & dicebatur domus illa esse in ciuitate Dauid, & in ista domo erat filia Pharaonis dum edificaretur domus Domini, & domus regis, vt patet 3. Regum 3. Fuit autem templum Domini edificatum à Salomone intra ciuitatem Dauid: etiam domus Salomonis ibi fundata est, & ad radices atriorum erat domus filia Pharaonis, vt declaratum est. 3. Regum 7. & ibi declaratum est: & colligitur ex litera ibi, & sic domus filia Pharaonis erat intra ciuitatem Dauid: sed dicitur, quod ascendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid in domum suam, id est ascendit de domo Dauid in domum suam: & vtraque erat intra ciuitatem Dauid. Vel potest dici, quod licet totus ambitus montis Sion vocaretur ciuitas Dauid, partem inferiorem illius ambitus, & quia ab illa ad partem superiorem ibat nunc filia Pharaonis, vbi erat domus sua circa templum, dicitur quod ascendit de ciuitate Dauid. Ad secundum cum dicitur, quare nunc filia Pharaonis descendit de domo Dauid in domum suam. Dicendum, quod hoc fecit Salomon propter honestatem domus, quia domus Dauid fuerat sanctificata propter presentiam arce in ea & erat honestius nullam feminam ibi manere quam quod maneret, & ista causa expressa fuit hic in litera.

An propter ingressum in arca erat licitum ibi manere in domo vxorem Salomonis.

Quæst. XIX.

QVAERITVR vterius, an post ingressum arce in domum Dauid erat licitum ibi manere vxorem Salomonis. Aliquis dicit, quod sic, quia alias ratio Salomonis esset friuola. Dixit enim hic, quod domus illa fuerat sanctificata per ingressum arce in illam, & ob hoc, quod non deberet ibi habitare vxor sua, ergo videtur quod erat illicitum, quod ibi habitaret. Item ista domus erat sanctificata sicut templum propter ingressum arce: sed in templo non liceret habitare alicui laico, ergo nec in domo illa liceret habitare vxori Salomonis: & à fortiori, quia magis licitum erat habitare in loco sacro viro laico quam feminae propter excellentiam, & differentiam sexus. Dicendum, quod non erat illicitum vxorem Salomonis habitare in domo Dauid, quia ante hoc habitabat ibi: cum nondum esset facta domus sua, vt patet tertio Regum tertio. s. accepit Salomon filiam Pharaonis, & adduxit illam in ciuitatem Dauid: donec completeret edificans domum suam. Si tamen esset illicitum morari ibi suam vxorem, non tenuisset ibi eam Salomon, nec per vnum diem: ideo videtur quod non erat illicitum manere ibi. Item Dauid erat vir sanctus, & cauebat nimis offendere

F Deum. Si igitur esset illicitum morari ibi, ipse non mansisset ibi, & tamen manebat ipse ibi cum tota familia sua, quia intra domum suam parauit locum arce: vt patet secundo Regum 6. & prece. lib. 15. & 16. cap. Ergo non erat illicitum Salomoni manere ibi cum vxore sua. Item dato quod ista domus sancta esset, quando maneret ibi arca, tamen postquam recessit inde arca non erat sancta: ideo poterat transire ad quoscumque vsus prophanos: sic patet de tabernaculo Moyse, quod figebatur per desertum in quocumque loco castrametandum foret: & dum manebat fixum illud templum, non licebat alicui laico intrare intra ambitum illius, & tamen postquam motum erat tabernaculum, licebat cuiunque laico stare in loco, vbi prius steterat tabernaculum fixum, etiam vbi erat sancta sanctorum, & ipsa arca fuisset, quia iam non manebat aliqua sanctificatio loci. Nunc autem erat arca in templo, ideo poterat vxor Salomonis manere in domo Dauid. Item Dauid manebat in domo illa manente arca: ibi ergo à fortiori postea filia Pharaonis manere ibi postquam recessisset inde arca. Item ipsa met filia Pharaonis mansit ibi dum maneret ibidem arca Dei, scilicet antequam duceretur in templum, quia nondum erat factum: ergo à fortiori postea nunc manere ducta arca in templum: patet hoc, quia 3. Regum 3. dicitur quod Salomon accepit filiam Pharaonis, & duxit eam in ciuitatem Dauid, donec completeret edificans templum Domini, & domum suam: & tamen manebat tunc ibi arca: quia non potuit inde transferri, nec translata est in templum quousque consumatum est. supra 5. capi. Item Salomon putabat se licite habitare in domo illa, quia non dixit, non habitabo ego in domo Dauid: sed dixit, non habitabit ibi vxor mea: ergo poterat etiam ibi manere vxor Salomonis: quia mulier, licet esset indignior viro, tamen non prohibebatur magis accedere ad res sacras quam vir laicus, licet maior irreuerentia foret si femina tangeret res sacras quam si vir laicus illas tangeret: sed Salomon erat laicus cum esset de tribu Iuda, ideo si licebat ei manere in domo Dauid, manere etiam licebat vxori suæ. Dicendum autem, quod in domo Dauid erant duæ diuisiones, siue duo habitacula, & in vno illorum habitabat Dauid & in alio arca Domini, & intantum differebant ista duo habitacula, quod licet Dauid vel aliqui de domo sua essent polluti immunditibus legalibus, non polluebant locum arce. Vnde licet interdum morerentur aliqui in domo Dauid, & ex hoc secundum legem esset polluta domus: & omnes, qui erant in ea, vt patet Nume. 19. capi. Non polluebatur locus arce: quod patet, quia quando mortuus est paruulus filius in domo Dauid, ipse lauit se, & mutata veste introiit in domum vbi erat arca: vt patet 2. Reg. 12. ca. Si tamen pollueretur locus arce, non ingressus fuisset illuc Dauid, nec etiam vellet, quod maneret ibi arca Dei: quia magna irreuerentia irrogaretur ei in hoc. In illa autem domo, in qua manebat arca Dei, dum ipsa manebat ibi, non morabatur ibi Dauid, nec aliquis hominum, sed introibant illuc ad orandum. Mortuo etiam Dauid cum Salomon haberet vxorem suam in domo Dauid, non introibat in locum arce ad orandum, sed ad orandum interdum. Postquam vero arca portata fuit de domo Dauid in templum, non solum licebat Salomoni, & vxori suæ habitare intra domum primam, in qua erat Dauid: sed etiam in domo illa, in qua erat arca prius, cum iam non esset locus ille sacer post recessum arce: & ob hoc Dauid putabat licitum esse sibi manere in illa parte domus, in qua non erat arca: Salomon etiam cum vxore sua putauit licitum esse manere in domo illa, & mansit ibi quousque factum templo translata est illuc arca: & postea

ista etiam mansit filia Pharaonis ibi quousque edificata fuit domus sua, licuisset ergo semper ei ibi habitare si voluisset Salomon: & tamen Salomon ex abundantia deuotione ad signandum magnam sanctitatem quæ fuerat in domo illa manente ibi arca, tanquam nunc manerent ibi reliquie illius sanctitatis, voluit quod non maneret ibi nunc vxor sua. Sciendum tamen quod istud non erat principaliter nisi ad euitandū coitū coniugale fieri in domo illa, quia loca sacra iudicantur nimis polluta effusione sanguinis: vel feminis: & ob hoc voluit, quod vxor sua esset in alia domo, vt ibi esset thorax coniugalis & non in domo Dauid: quo facto mansit ipse Salomon in domo Dauid, quia recedente inde vxore sua non erat occasio aliqua polluendi domum illam feminis effusione, & tamen adhuc coitus coniugalis licitus erat in domo illa, quia ibi tenuit Salomon multo tempore vxorem suam. Sed quia tunc nondum fecerat domum pro vxore sua, tenebat eam ibi, & non obseruabat istam reuerentiam supererogationis. Si autem esset reuerentia necessitatis, si Salomon nondum edificasset domum, maneret, aliàs non teneret ibi vxorem suam: nunc facta domo voluit obseruare reuerentiam supererogationis. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod domus illa, in qua erat arca, erat sanctificata dum ibi manebat arca, & postquam recessit, non erat sancta. Alia pars domus nunquam fuit sancta proprie loquendo, siue existendo arca in domo Dauid, siue non: sed Salomon vocauit eam sanctificatā largissimè quantum ad quandam reuerentiam supererogationis. Sciendum tamen, quod Salomon non loquitur de parte domus, in qua arca fuerat: quia in ista nunquam habitauerat vxor sua, eo quod ipse acceperat vxorem dum maneret arca in domo Dauid, scilicet nondum edificato templo: vt patet 3. Reg. 3. & tamen eo. li. cap. 9. dicitur, ascendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & hic dicitur, non habitabit vxor mea in domo Dauid, ergo necessario intelligitur de domo, in qua prius erat ista filia Pharaonis, & in illa non erat arca. Ad secundum dicendum, quod illa pars domus Dauid, in qua erat arca, erat sanctificata: sicut templum eo tempore, quo erat ibi arca. Post recessum autem eius non erat sancta nisi largè, vt dictum est. Alia autem pars domus nunquam fuit sancta, nec existente ibi arca, nec recedente inde: ideo semper licuit ibi quibuscumque habitare, & potuisset ibi semper manere filia Pharaonis, sed non mansit ex causa supraposita.

Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum, vt per singulos dies offerretur in eo iuxta preceptum Moyse in sabbathis & in kalendis, & in festis diebus ter per annum, id est in solennitate azymorum, & solennitate Hebdomadarum, & in solennitate Tabernaculorum. Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis: & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei, & ianitores in diuisionibus suis per portam, & portam:

sic enim præceperat Dauid homo Dei. Nec prætergressi sunt de mandatis regis tam Sacerdotes, quam Leuitæ ex omnibus, quæ præceperat, & in custodiis thesaurorum. Omnes impensas preparatas habuit Salomon ex eo die, quo fundauit domum Domini vsque in diem, quo perfecit eam. Tunc abiit Salomon in Aisongaber & in Ailath ad oram maris Rubri, quæ est in terra Edom. Misit ergo ei Hiram per manus feruorum suorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

Tunc obtulit. Hic ponitur secundum principale huius cap. scilicet circa cultum diuinum prouisio, & diuiditur in duo, scilicet in partem principalem, & partem incidentalem pars incidentalis est de magnificatione Salomonis in diuitiis mittendo pro auro in Ophir, ibi. *Tunc abiit.* Circa primum dicitur. *Tunc obtulit Salomon holocausta domino.* Scilicet factis omnibus istis Salomon obtulit domino holocausta: quæ erat vir tunc deicola, & volebat eum honorare in sacrificiis. Quia autem facta fuerit ista oblatio, declarabitur infra in quadam questione. *Super altare domini.* Vnicum enim erat altare, & in illo offerri debebat necessario quicquid offerretur, & sic ista additio ex superabundantia est, vel potest poni ad tollendum dubium de eo, quod dictum fuerat precedenti cap. s. Salomon sanctificauit medium atrij, & ibi cremauit holocausta, & adipem pacificorum in pauimento. Dubitaret ergo aliquis an forte nunc Salomon offerret sacrificia super pauimentum: ideo dicitur quod offerebat super altare: nam illa crematio in pauimento atrij fuit facta tunc ex necessitate, quia non erat locus sufficiens altare ad capiendum holocausta, & victimas. Nunc autem cessauerat illa necessitas: ideo non erant cremanda sacrificia nisi in altari domini, & ibi cremauit nunc Salomon sacrificia sua. *Quod extruxerat ante porticum.* Scilicet, altare locatum erat ante porticum templi. Ad euidentiam huius considerandum est, quod, vt declaratum fuit 3. Regum 6. & supra 3. templum Salomonis erat domus quædam vallata parietibus, & aperta tecto, & in circuitu eius erant spacia magna, quæ claudebantur muro altissimo: ita vt non liceret cuiquam pro libito suo accedere ad templum, & in istis spaciis erant atria templi quatuor, & exedre, & multa alia edificia sacra. A parte tamen orientali templi erat spacium diffusius, & illud erat diuisum in quatuor atria, è quibus illud quod magis propinquum erat templo, vocabatur atrium sacerdotum, & in illo erat altare holocaustorum, & ibi erant sacerdotes ministrantes, & Leuitæ canentes: & istud atrium non erat coniunctum templo: sed inter ipsum & portam templi, quæ erat ad orientem, erat quoddam spacium in latitudine cubitorum decem, & longitudine cubitorum viginti, & vocabatur porticus templi ab ipsa porta nominatum, coram qua erat: & sic cum in atrio sacerdotum esset altare holocaustorum, necessario erat ante porticum templi. *Vt per singulos dies offerretur in eo.* Non refertur ad Salomonem, scilicet quod per singulos dies ipse iuberet ibi offerri, sed est sensus, quod positum erat istud alta-

re ante porticum templi, ut offerretur ibi sacrificium per singulos dies, & denotantur hic omnia tempora sacrificiorum. Primum erat, quod offerrentur quoti die sacrificia, & ista erant duo. Nam præter sacrificia spontanea, quæ quoti die offerbantur erat necesse offerri duo sacrificia, scilicet holocaustum matutinum, & vespertinum, et offerretur agnus annicu⁹ in quo libet istorum holocaustorum. De hoc Num. 28. de modo autem ceremoniarum holocaustorum matutini, et vespertini, quod vocatur iuge sacrificium, patet Leu. 6. & ibi declaratum est. *Iuxta præceptum Moysi.* Scilicet, quia Moyses præceperat in lege, quæ sacrificia offerri deberent, & quando, de quo tractatur per totum Leviticum, & etiam Nu. 28. & 29. & in multis alijs locis. *Et in sabbathis.* Sacrificium sabbathorum differrebat à sacrificio iugi, quia pro sacrificio iugi offerrebatur quoti die duo agni anniculi, & in sabbatho duplicabantur, scilicet duo pro sacrificio iugi, & alij duo pro solennitate sabbathi: Nu. 28. *Et in Kalendis.* Festum Kalendarum erat in principio mensis cuiuslibet. Nam Hebræi non incohant menses suos sicut Latini, vel sicut aliæ gentes certis diebus: sed sequuntur lunam, & una lunatio est apud eos vnus mensis, & primus dies lunationis est prima dies mensis. Dies autem ista coniunctionis solis & lune vocatur apud hebræos dies Neomeniæ, quod interpretatur novus defectus, scilicet quia tunc luna deficit à lumine suo, quia tota absconditur per hoc, quod intrat sub radios solis, & ista die iubeat Deus offerri sacrificia multa. Vocatur sicut festum Isaiæ primo, & Psal. 80. Baccinate in Neomenia tuba in insigni die solennitatis vestre. Vocatur etiam dies iste Kalendarum usurpando nomen à latinis, qui primum diem cuiuslibet mensis vocant Kalendas absolute, & alios dies vocant secundo Kalendas, & sic procedendo vsque quo finiuntur Kalendæ. Cur autem in die Kalendarum offerrentur sacrificia propter lunam, & an in hoc incitabantur Israelitæ ad idolatriam & multa alia dubia de clarata sunt præceden. li. 23. ca. in quibusdam quæstionibus. Quæ autem sacrificia essent Kalendarum, patet Num. 28. scilicet in holocaustum vitulos duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem cum libamentis suis, & vnus hircus pro peccato offerrebat. Considerandum autem quod istud erat generale in omnibus festiuitatibus, quod oblatio iugis, scilicet duo holocausta matutinam, & vespertinum nunquam omittentur: licet multa alia sacrificia similia illa die fieri deberent, aliàs ex conditione festiuitatis, etiam si coinciderent simul multa festa, non omittentur sacrificia vnus pro sacrificiis alterius, licet essent similia, sicut si eadem die esset sabbatum & festum Kalendarum: Illa enim die offerenda erant triplicia sacrificia, scilicet sacrificia iugia, quæ erant duo holocausta, & sacrificia sabbathi quæ erant duplicata, & sacrificia diei kalendarum, quæ erant ab ijs distincta. *Et in festis diebus per annum.* Id est etiam offerrebat ibi sacrificia in omnibus festiuitatibus anni. In quo considerandum quod prædicti non vocantur festiuitates, scilicet sabbatum, & kalen. & hoc quia licet essent dies vacatui, & magne festiuitatis: tñ non appellantur festi dies, vel solenes strictè. Pro quo sciendum, quod oēs dies vacatui, & in quib⁹ lex iubeat aliqua sacrificia specialia, vel speciales ceremonias fieri, erant celebres: quidam tamen vocantur solennitates, vel festiuitates, & quidam non: & hoc quia quidam dies celebres sunt, qui accidunt sepe in anno, & alij solùm semel. Qui autem plures in anno non vocantur solennitates, vel festiuitates, & sunt duæ, scilicet celebritas accidens qualibet hebdomada, scilicet sabbatum, & celebritas accidens quolibet mense, scilicet dies Kalen-

darum: celebritas adueniens semel in anno vocatur solennitas, vel festiuitas: & sunt quatuor, scilicet festum Phasæ, vel Azimorum mense primo: festum Pentecostes mense secundo, & festum Clangoris prima die mensis septimi: & festum Expiationis decima die eiusdem mensis: & festum tabernaculorum die quintadecima dicti mensis. Hic tamen exprimentur tres solennitates istarum, ut patet in litera. *Ter per annum.* Scilicet in tribus solennitatibus anni, quæ vocantur aliàs nominantur hic. *Id est in solennitate azymorum.* Ista solennitas durabat septem diebus. Erant enim tunc duæ solennitates simul, scilicet festum Phasæ, quod erat solùm die quattadecima mensis primi ad vespèram, & festum Azymorum, quod incipiebat die quintadecima sequenti, & durabat septem diebus. Leu. 23. quæ sacrificia offerrentur in ista festiuitate, patet Num. 28. Quæ autem ceremoniæ fierent circa manipulum spicarum virentium iis diebus, patet Leu. 23. Causa autem quare institutæ sunt istæ solennitates sunt duæ, Phasæ fuit institutum ad representandum liberationem Israelitarum in Aegypto manentium ab angelò percutiente, quia dum percuteret primogenitos in domibus Aegyptiorum nullum Hebræorum percussit, quia reperit sanguinem in superliminaribus domorum, & ob hoc occidebatur agnus in illo Phasæ. Secundum festum erat Azymorum & istud fuit ad signandum exitum velocem de Aegypto, scilicet quod tanta fuit velocitas, quod non potuerunt fermentare pastam: sed Azymos panes duxerunt ligantes massas in palis. Exo. 12. & Deu. 16. *Et in solennitate Hebdomadarum.* Istud erat festum Pentecostes, quod vocatur festum Hebdomadarum, quia computari debebat septem Hebdomadæ à die secunda Azymorum, & vbi terminabantur erat dies festus, & vocabatur festum Hebdomadarum, id est inuentum per supputationem septem Hebdomadarum. Vocatur etiam festum Pentecostes, quia quinquaginta diebus post festum Azymorum erat, & sic interpretatur Pentecoste quasi quinquages decem: de alijs ceremoniis & dubijs circa istam solennitatem declaratum est Leu. 23. & præced. lib. 23. *Et in solennitate tabernaculorum.* Vocatur sic ista solennitas, quia dum durabat, scilicet septem diebus, faciebant Israelitæ tabernacula, siue domunculas de ramis arborum extra domos suas, vel in quocunq; loco patenti, & ibi comedeant, & vocatur sic, ut Israelitæ recordarentur, quod per defectum quadraginta annis non morabantur in domibus fabricatis manu, sed in vmbra culis arborum, Leu. 23. Vocatur etiam festum istud Scenophegia à cenon quod est commune, & Phagin, quod est comedere quasi in communi comedere, scilicet in loco patenti in illis domunculis de ramis arborum, vbi poterant Israelitæ videri ab oibus. In festo isto fiebant multa sacrificia per septem dies, & quolibet die variabantur, ut patet Num. 29. De alijs dubijs circa solennitates has declaratum est Leu. 23. & Num. 28. & 29. capi. *Et constituit iuxta dispositionem David patris sui officia sacerdotum in ministerijs suis.* Scilicet Salomon tradidit executioni ordinationem factam à David de ministerijs sacerdotum, & Leuitarum. Pro quo sciendum, quod ante tempora David erat cultus Domini deordinatus quatum ad habitudinem ministrorum inter se: nam oēs sacerdotes interdum simul ministrabant, & interdum pauci, & non poterat teneri conueniens modus propter varietatē locorum, in quibus fiebant diuina ministeria, et pp mutationē sanctuarij, & etiã quia priores non attenderant nimis circa hoc, manebat deordinatio aliqua ministrorum: David autem sciens templum ædificandum esse per Salomonem, voluit ordinare sacerdotes, & Leuitas in ministerijs suis, ut quando templum ædificatum esset, ordinatè ministrarent, & ad hoc distinxit

stinxit sacerdotes per vices, scilicet sacerdotibus omnibus competunt eadem ministeria. & non dedit quibusdam quedam, & alijs alia, sed omnibus eadem: & tamen distinxit sacerdotes per vigintiquatuor partes, ita ut quidam ministrarent vna hebdomada & alij alia: & sic per vigintiquatuor hebdomadas completeretur ministratio omnium vigintiquatuor partium, & rursum in hebdomada quinta ministraret prima fors, & sic iterum omnes, & hoc ordine nunquam cessabat ministratio eorum. De hoc præce. li. 24. cap. Leuiticæ etiam distincti sunt, sed aliter, quia non competit omnibus Leuitis idem ministerium sicut omnibus sacerdotibus, sed distincti fuerunt, ita quod alij facti sunt cantores, alij ianitores, alij thesaurarij, alij iudices, & prepositi. Cantores autem distincti fuerunt per vigintiquatuor sortes sicut sacerdotes, & ministrabant etiam per vigintiquatuor hebdomadas, sicut sacerdotes, scilicet prima fors Leuitarum cum prima sorte sacerdotum, & sic de alijs, ut patet præce. li. 25. ca. Ianitores autem distincti fuerunt per portas quas custodiebant, scilicet quibusdam data est vna porta, & alijs alia, & sic etiam de thesaurarijs, & prepositis atque iudicibus præce. li. 26. cap. ista ordinatio facta fuerat tempore David, sed non fuerat tradita executioni tempore eius, eo quod non competeat ordinatio ista, nisi illi tempori, quo omnes ministraciones eent in eodem loco: & tamen tempore David ministrabatur in duobus locis, scilicet quidam sacerdotes, & Leuitæ ministrabant in sanctuario Domini in Gabaõ, & alij ministrabant coram arca in Ierusalem. præce. li. 16. Ideo non fecit ordinationem istam David, nisi pro tempore, quo esset templum Salomonis fabricatum, & cum consumatum fuit, & translata fuit arca in templum, non erat illa die ordinatio ista tradita executioni: sed ministraverunt omnes sacerdotes mixtim, & omnes Leuitæ mixtim, ut patet supra 5. Postea autem Salomon tradidit illam executioni faciendõ obseruari inuolubiliter: & vocatur ista dispositio David, quia ipse fecit eam conuocatis sacerdotibus secum, & Leuitis, & principibus Israel. præce. li. 23. ca. Vocantur officia sacerdotum multiplices ministraciones: quia non est eadem ministratio, & vnica: sed sũt septem, vel octo officia sacerdotum, ut declaratum est præce. ca. in quadam quæstione. Et omnia competunt cuilibet sacerdoti præter vnicum, scilicet intrare in Sancta sanctorum, quod competit soli summo sacerdoti, & dicitur in ministerijs suis, id est in temporibus vel vicibus ministrandi, scilicet quod eadem officia sacerdotalia competeant omnibus sacerdotibus, sed non eodem tempore, quia erant distincti per vigintiquatuor sortes, & ministrabant per vigintiquatuor hebdomadas. *Et Leuitas in ordine suo.* Licet Leuita sit nomen generale ad omnes, qui habebant minor officia infra sacerdotes: tamen hic accipiuntur Leuitæ pro solis cantoribus, & patet ex duobus, primo quia distinguuntur hic Leuitæ, & ianitores: & tamen etiam ianitores erant Leuitæ, ideo oportet quod accipiantur pro quodam officio, scilicet cantoribus. Secundo quia dicitur, quod Leuitæ ministrabant coram sacerdotibus: & tamen non erant aliqui Leuitæ, qui ministrarent coram sacerdotibus nisi cantores, quicum eis simul erant in atrio sacerdotum canentes dum cremabantur sacrificia. Ianitores autem semper erant in portarum custodia, & nunquam coram sacerdotibus ministrabant. Et sic dicendum, quod cantores vocantur hic Leuitæ per excellentiam, quia inter omnes Leuitas ipsi habebant ministracionem excellentiorem, & dicitur, quod fecit stare Leuitas in ordine suo. i. ministrare in ordine: nam erant ordinati per vigintiquatuor sortes distincti: & ita ministrabant successiue. *Et ministra-*

bant coram sacerdotibus. Ministratio istorum solùm erat cantare: & dicitur, quod ministrabant coram sacerdotibus, scilicet in præsentia eorum, nam sacerdotes erant in atrio, quod vocatur sacerdotum, & ibi sacrificia faciebant. Leuitæ autem erant cum eis induti stolis albis byssinis canentes voce, & organis musicis concrepantes, ut patet supra quinto ca. *Iuxta ritum vnusquisque diei.* Scilicet non ministrabant omnibus diebus eodem modo, sed cuilibet diei dabat ministracionem conuenientem. Pro quo sciendum, quod officium cantorum erat, ut essent cum sacerdotibus in atrio sacerdotum, & cantarent ibi laudando dominum tempore sacrificiorum. In matutino sacrificio, & in vespertino, & in solennitatibus cum fierent multa alia sacrificia omnibus etiam illis interebant, & cantabant tunc, & dicitur, quod cantabant iuxta ritum vnusquisque diei, ut patet hic, vel iuxta ceremonias vnusquisque rei, præcedenti lib. 23. capitu. & idem est. Et istud erat quod Leuitæ in diuersis festiuitatibus diuersa carmina canerent, & hoc ad concordandum ceremonias vnusquisque festiuitatis. Et istud erat ad duo. Primum erat ad decorem, quia erat pulchritudo, quod non semper idem diceretur, sed fieret mutatio, quia nature nostre consona videtur mutatio, & gaudemus mutatione, nec delectatio nostra semper eadem propter naturam nõ esse vnica, & simplicem. septimo Ethic. in fine. Secundum erat, ut laudaretur Deus in omnibus beneficiis, quæ contulerat Iudæis, & modus erat, scilicet quod festiuitates datæ Iudæis erant institutæ ad memoriam aliorum beneficiorum, quæ Deo susceperant. Phasæ ad memoriam liberationis primogenitorum ab angelo percutiente. Festum Azymorum ad memoriam liberationis velocis de Aegypto. Festum Expiationis ad remissionem peccatorum. Festum Pentecostes ad memoriam datæ legis. Festum Tabernaculorum ad memoriam habitationis quadragenariæ in deserto sub vmbra arborum, & sic de cæteris: ideo in quolibet istorum festorum varia carmina cantabantur, scilicet in sabbatis, quæ sunt ad recordationem creationis rerum. Gene. primo, & Exo. 20. & 31. cantabatur de potentia Dei in creando, & de varietate rerum creaturarum, & de sapientia gubernandi res illas: & de hoc erat materia amplissima, de qua poterunt fieri multa carmina: & talis proprie est materia, quæ tractatur Psal. 103. scilicet: Benedic anima mea domino. Festum Kalendarum propter lunæ coniunctionem cum sole, quando mutatur conditio temporis ex natura astrorum, quorum virtute corruptiones, & generationes fiunt in istis inferioribus teste Aristotele primo de generatione, & corrupt. & tunc cantaret de celorum creatione, & astrorum: & de magnitudine Dei dantis talem virtutem astris, ita ut videantur intellectualiter regere hæc inferiora. Similis materia Psal. 135. scilicet: Qui fecit celos in intellectu: qui firmavit terram super aquas, qui fecit luminaria magna: solem in potestate diei, lunam, & stellas in parte noctis: & sic de multis alijs. In festo Phasæ canerent de percussione Aegyptiorum, & de liberatione sua, & de exitu veloci de Aegypto, & diuisione rubri maris, & decem plagis Aegyptiorum de quo lata materia in Exodo, & potissime cantarent illud canticum, quod Moyses cantauit post transitum maris, scilicet Cantemus Domino, gloriosè enim equum, & ascensorem proiecit in mare. Exo. 15. In festo Pentecostes cantaret de datione legis, et de mirabilibus, quæ ibi apparuerunt, quado mons ardebat, et erat terribilis, et vox Dei horrenda audiebatur, Exod. 19. et 20. et Deuteronomij quarto, et quinto, et laudarent Deum, quia dignatus est eis dare legem, quod non fecit alijs gentibus: & in hoc fecit eos excellentiores omnibus

nibus gentibus, & de hoc laudat David dominum Pſal. 147. Qui annunciat verbum ſuum Iacob, Iudicia, & iuſtitias ſuas Iſrael. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis: etiam prædicarent ſe beatos tali lege dotatos qualem nulla alia gens haberet. Sic enim Moyſes dicit Iſraelitas gentē inclinaram ſuper alias gentes, quia nulla gens haberet talem legem, & cæremonias. Deut. 4. In feſto Clāgoris caneretur, vt aliqui arbitrantur de liberatione Iſaac, quando eum voluit Abraham imolare iubente Deo, vt aliqui volūt, qui innuunt iſtam fuiſſe cauſā huius feſtiuitatis. Sed verius eſt, q̄ iſta feſtiuitas erat ad annunciamdum libertatem, quæ fiebat anno ſeptimo remiſſionis, & maximè propter libertatem illā, quæ fiebat in iobelo anno quinquageſimo: iō canerentur laudes multæ de letitia libertatis, & de bonitate, & clemētia Dei miſerentis egenis, & ſeruis atq; oppreſſis. In feſto propoſitionis fieret gratiarum actio pro remiſſione peccatorū: quia iſtud feſtum ad nihil aliud erat, vnde ſacerdos magnus illa die confitebatur peccata totius populi ſuper caput capri emiſſa xij, & poſtea mittebat illum in ſolitudinem. Leuit. 16. etiam canerent orando Deum, quod inclinaret corda eorum in legem ſuam in toto corde eum colerēt: ſicut Salomon orauit dñm pro toto Iſrael dicens: ſi dominus Deus nobiſcum, ſicut fuit cū patribus noſtris non delinquens nos, nec proiciens: ſed inclinet corda noſtra ad ſe, vt ambulemus in vniuerſis viis ei⁹, & cuſtodiamus mandata eius, atque cæremonias. 3. Reg. 8. In feſto tabernaculorum canerent Iſraelitæ de toto tranſitu per deſertum enarrando omnia mirabilia, quæ Deus illis ibi monſtrauit. & poſſimè de quotidiano pane cæleſti eis tradito: Exo. 16. Et q̄ per diem dirigeret eos in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Exod. decimo quarto & 40. & Num. nono, & quod in iſtis quadraginta annis non fuerunt veſtimenta eorum contrita, nec calcei rupti, atque vetuſtate conſumpti. Deut. 8. & 29. & multa alia, de quibus eſt materia latiffima. Circa iſtas feſtiuitates, & ſingulos dies Leuitæ, qui erant ſapientes valde in lege, & in hiſtoriis, & natura rerum excogitabāt quotidie noua cantica, cū nullum aliud haberent officium, & ſic canebant variè iuxta ritum vniuſcujuſq; diei. Ex hoc autem aſſumptus eſt modus Eccleſiaſti ci officii in horis dicendis, ſcilicet quod non recitatur idem omnibus diebus, ſed in diuerſis feſtibus diuerſa cantantur ſecundum exigentiam illarum feſtiuitatum. Et ianitores in diuiſionibus ſuis per portam, & portam. Scilicet, Salomon fecit conſiſtere ianitores in diuiſionibus, ideſt ſecundum diuiſiones factas inter eos per portam, & portam: nam in templi atrio, ſcilicet in muro exteriori erant quatuor portæ ad quatuor ventos cæli. præced. lib. 9. cap. & iſtæ quatuor portæ diuiſæ ſunt ſorte inter Leuitas ianitores, ſ. quod quidam vnam portam cuſtodirent, & alii aliam. Etiam domus conſilii, & exedre cuſtodiebantur per iſtos ianitores: De diuiſionibus iſtis patet præc. lib. 16. capitu. Sic enim præceperat David homo Dei. Scilicet, David præceperat iſtas diuiſiones ſacerdotum, & Leuitarum: ſic etiam quando tractauit de ordinatione miniſtrorum. præced. lib. 23. vſque 27. vocatur homo Dei, quia fuit vir ſanctus: nam non deliquit niſi in paucis, & cū de iis condignam penitentiam ageret, erat vir valde Deicola. Vnde dicitur tertio Regum decimo quinto, quod non declinauit à via domini omnibus diebus vitæ ſuæ niſi in ſermone Vriæ. Sic etiam Moyſes vocabatur vir De, Iofue primo, & Elias vocabatur homo Dei, quarto Regum primo, & Eliſæus vocabatur etiam homo Dei, quarto Regum quarto, & generaliter omnes viri boni excellenter, qui

totaliter videbantur Deo dediti, vocabantur hoīes dei. Non præreſſi ſunt de mandatis Dei t̄ ſacerdotes quādam Leuitæ. Ideſt non tranſgreſſi fuerunt ſacerdotes, nec Leuitæ mandata regis, ſ. David, qui dedit iſtam ordinationem, vel de mandatis regis. ſ. Salomonis, quia licet David feciſſet iſtā ordinationem, tamē Salomon iubebat nūc illā obſeruari, & mandatis eius obediebāt tam ſacerdotes quādam Leuitæ. Ex omnibus quæ præceperat. De omnibus, quæ ordinauerat, ſ. quod totaliter ſunt traditæ executioni illę ordinationes David. Et in cuſtodijs theſaurorum. Hic ponitur de alio officio Leuitarum. Scilicet de theſaurariis, quia omnes theſauri templi committebantur cuſtodienti Leuitis, & quia ante templum Salomonis erat tabernaculum Moyſi, & offerebant Iſraelitæ munera pro ſanctuario, erant Leuitæ aliqui, qui cuſtodiebant illa, & ſic quando David obtulit theſauros pro templi ædificatione, & populares et obtulerunt, receperunt illos theſauros cuſtodiendoſ Leuitæ, & tenuerunt eos, & q̄n tēplū ædificabatur illi theſaurarij erant ſoluentes oēs expenſas, quia de expenſis ſanctuarij fiebat illa ædificatio. Et ſic dicitur. Et de cuſtodijs theſaurorū omnes impenſas præparatas hūit Salomon ex eo die, quo fundauit domum Domini vſque in diem, quo perfecit eam. Scilicet, quod oēs expenſe neceſſarię pro ædificatione, à principio vſque ad finem erāt paratæ in cuſtodijs theſaurorum, ſcilicet vbi Leuitæ ſolebant cuſtodire alios theſauros tēpli, vbi cuſtodiebant nunc oēs impenſas, q̄ neceſſarię fuerunt, & ipſi ſoluerunt omnia neceſſaria à principio fundationis templi vſque ad conſumationem.

Quomodo obtulit Salomon holocauſta Domino ſuper altare Domini, & quando erat iſtud. Quæſt. XX.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo dicitur hic, tunc obtulit Salomon holocauſta domino ſuper altare domini, q̄n erat iſtud. Aliqui dicūt, quod tangitur hic aliqua ſpecialis oblatio, quam fecerit Salomon, & iſta fuit tempore præcedentium. Hic enim agitur de quibuſdā, quæ facta ſunt viginti annis poſtquā cepit Salomon ædificare templū, vt patet in principio literæ, & continuatur iſtud ad præcedentia cūm dicitur, & obtulit Salomon holocauſta, ſcilicet tempore, quo facta ſunt præcedentia. Sed dicendū, quod hoc nō ſtat propter duo: primo, quia ſi ſcriptura intendiſſet hic innuere aliquam oblationem ſpecialem quam feciſſet Salomō, expreſſiſſet eam magis tangendo modum oblationis vel cauſam; & animalia, quæ offerrentur, & tamen nihil tangit tanquam iſtud eſſet aliquid paruum, & conſuetum. Dicendum ergo, quod hic ſcriptura non exprimit aliquam ſpecialem oblationem Salomonis, ſed ſolum tangit conſuetudinem offerendi: nam conſuetus erat Salomō offerre ſacrificia ter in anno, ſcilicet in feſto Azymorum, & Pentecoſtes, & Tabernaculorum. Secundo patet, quia 3. Regum 9. ponitur iſta hiſtoria, quæ habetur hic, & tamen ponitur loco huius, ſic offerebat quoque Salomon per annos ſingulos holocauſta, & pacificas viſtimas ſuper altare, quod ædificauerat domino: ergo oportet quod iſta litera ſignificet id quod illa: ſed ibi ſignatur conſuetudo Salomonis offerendi, ſcilicet quid offerebat ſingulis annis, ergo etiam hic ſignabitur idem, & dicitur tunc, Salomō obtulit, ideſt tunc offerebat, & tunc non referetur ad immediatè dicta, ſed ad tempus conſumationis templi, ſcilicet quia ex tunc cepit Salomon offerre ſacrificia, & offerebat illa ſingulis annis ter. Quare autem Salomon offerebat ſacrificia iſtis tribus vicibus, & obligaretur pluries offerre declaratum eſt tertio Regum nono in quadam quæſtione. Tunc agit Salomō.

Hic

Ciuitas Afiongaber.

Ciuitas Ailath.

Ciuitas Bernice.

Hic ponitur pars incidentalis, ſcilicet de magnificatione Salomonis in diuitijs per hoc, q̄ faciebat afferri ſibi aurum per mare, & dicitur. Tunc abiit Salomon in Afiongaber. Eſt Afiongaber quidam portus maris rubri, & eſt in parte orientali terrę Chanaan. Vnde Exo. 23. dicitur. Ponam terminos tuos à mari rubro vſque ad mare Paleſthinorum, & tamen mare rubrum ponitur ibi pro oriente, & mare Paleſthinorum pro mari occidentali mediterraneo, quod alluit terram Paleſthinorum. Iſta autem ciuitas Afiongaber ponitur in terra Idumæa, quia in mari rubro in termino orientali coniunguntur in terra Chanaan, ſ. terra duarum tribuum, & dimidiæ, & terra Idumæorum. Iſta ciuitas Afiongaber fuit olim famoſa valde, & portus nimis accommodus nauibus, ſed Alexander Magnus ædificauit ciuitatis, & portus terrę coæquauit. Et dicitur, tunc abiit Salomon, ſ. completis ædificijs, de quibus ſupra. Circa iſta nō poteſt cognoſci ordo temporis, quia iſta non ſunt partes eiufdem hiſtorię, ſed ſunt per ſe parę hiſtorię nulla in attinentiam habentes, ideo nō poteſt ſciri, quid illorum prius, & quid poſterius factum eſt. Credendum tamen eſt, q̄ fuerit hoc ſaltem factum poſt ædificatum templum, & domos ſuas. Et in Ailath. Ideſt, quæ eſt iuxta Ailath, nam non eſt ſenſus, q̄ ad vtrumq; locum iuerit, ſed q̄ iuit ad Afiongaber, quæ erat iuxta Ailath, & non videtur alicui ſenſus iſte diſſortus, quia ita ponitur. 3. Reg. 9. vbi narratur iſta hiſtoria, ſ. claſſem fecit Salomon in Afiongaber, quæ eſt iuxta Ailath. Eſt autem Ailath ciuitas famoſa in terra Idumæorum, quæ aliquando vocatur Elath, vt patet Deut. apud iſtas duas ciuitates, ſ. Afiongaber, & Ailath tranſierunt Iſraelitæ venientes per deſerta Arabica de Aegypto in terram Chanaan. Nam coacti ſunt circumire totam terram Idumæorum, & inde in parte occidentali terræ ipſius tranſire per iſta duo loca, vnde dicitur Deut. 2. circumiimus montem Seir longo tempore, ideſt in terram Idumæorum, & poſtea ſequitur. Cumque tranſiſſemus fratres noſtros filios Eſau, qui habitabant in Seir per viam campeſtrem de Elath, & de Afiongaber venimus ad iter, quod ducit ad deſertū Moab. Iſta ciuitas vocatur nunc ciuitas Elana mutato nomine eius parū ab Hebræo ſecundum Iofephū, ſed adhuc iſtud nōmen nō manſit ei, ſed vocatur Bernice: vt ait Iofephus 8. Antiq. Et ad oram maris rubri. Ideſt etiam iuit ad oram maris rubri, non debet ſic intelligi, quia tunc ſequeretur, q̄ aliud eſſet ire in Afiongaber aliud in Elath, & aliud ire ad oram maris rubri, ſed vnicum fuit ire, ſ. ad Afiongaber, ſed ponitur deſcriptiones locales eius, ſ. q̄ Afiongaber erat iuxta vrbem Elath, ſive Ailath, & erat in ora maris rubri, ſic patet 3. Reg. 9. cūm dicitur: claſſem fecit Salomon in Afiongaber, quæ eſt iuxta Ailath in litore maris rubri. Ad euidētiam huius conſiderandum, q̄ mare rubrum habet duos ſinus, ſ. Perſicum, & Arabicum: nam incipit mare rubrum aperte inde extēditur, quia vna pars eius verſus Perſidem, & vocatur ſinus perſicus: Alia pars extenditur verſus meridiem, & tagit Aegyptum ſluitq; per deſerta arabica, ideo vocatur ſinus arabicus: neuter tñ iſtorum ſinuum ſluit in mare magnum, vel in mare mediterraneum, ſed ſunt coarctati limitibus terrarum, ſicut magni lacus, vel gurgites, ideo iſte ſinus arabicus ex parte tangit Aegyptum, & ſecat eam ab oriente in occidentem, & nō ſluit in mare: ſed manet in Aegypto: ideo ſic ſoluitur difficultas illorum, qui dicunt quomodo poterant Iudæi venire de Aegypto per terram Philſthinorum, non tranſeundo per mare rubrum, quod tamen vſ præſupponi: Exo. 14. & tamen cū irent per viam deſerti, non poterant euitare mare rubrum: Hoc autem eſt, quia mare rubrum non pertingit vſque ad partem occidentalem Aegypti.

Alph. Toſt. ſuper lib. Paralip. Pars 2.

pti, ſed ſiſtit in parte ſuperiori eius, & ſi Iſraelitæ irent per viam terrę Philſthinorum declinarent ad partem occidentalem Aegyp̄ti, ad quam non pertingit mare rubrum, & non tranſirent per illud: ſi autem tranſirent eſſent per viam deſerti declinabāt ad partem orientalem Aegyp̄ti, in qua erat mare rubrum, & ſic factū eſt. Qui eſt in terra Edom. Poteſt referri ad oram maris rubri, ſ. q̄ illa eſt in terra Edom, vel referatur ad ciuitatem Afiongaber. Eſt enim Afiongaber portus maris terræ Idumææ: nam licet terra Iſrael perueniat vſque ad mare rubrum ex parte orientali, tamen portus Afiongaber non eſt in parte terræ Iſrael, ſed in parte Idumæorum, vbi eſt principium terræ Moabitum, vt colligitur Deut. 2. Sed tunc dicitur, quomodo poterat Salomō facere claſſem in Afiongaber, cū eſſet portus terræ Idumææ? Reſpondendum eſt, q̄ Salomon poterat facere in Idumæa quidquid vellet, quia regio illa erat ſibi ſubiecta: nam ſubiecerat eam ſibi David. 2. Reg. 8. & præced. lib. 18. c. Miſit ergo ei Hiram per manus ſeruorum ſuorum naues. Erat Hirā amicus regis Salomonis, qui dederat ſibi ligna cedrina, & abiegna p̄ ædificationem templi, & domorum ſuarum, & ſic dicitur, q̄ Hiram miſit ei naues, ſ. miſit aliquas naues tuas, quæ irent cum nauibus regis Salomonis, & dicitur 3. Reg. 9. Miſit Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos, & videtur hic innui, q̄ Salomon miſerit nauas, & naues, & Hiram dederit ei naues alias, quæ irent cum nauibus ſuis: & ibi innuitur, q̄ Salomon ſolum fecerit naues, & Hirā ſolum dederit ei aliquas de ſeruis ſuis, qui irent cum ſeruis Salomonis in nauibus propter peritiam maris. Sed dicendum, q̄ veritas eſt, q̄ iſta claſſis dicebatur eſſe Salomonis, eo q̄ fecit ipſe plurimas naues: dedit tamen Hiram Salomoni naues aliquas, quæ irent cum nauibus ſuis, & ſeruos ſuos in eis, vt etiam illi gubernarent negocia totius claſſis in mari, quia illi erant peritiores in hac arte. Et nauas gnarus maris. Iſti nauas non ſolum erant pro nauibus quas dabat Hiram Salomoni: ſed etiam pro tota claſſe Salomonis, quia viri Salomonis nesciebant negocia maris: Serui autem Hiram erant periti circa iſtam exercitationem. Vocantur gnari maris, ideſt cognoſcentes, quæ requiruntur ad peritiam nauigandi, ſcilicet ſcientes loca maris per diuerſos terrarum tractus, & iſtud neceſſarium erat ad eundem in Ophir, quia per longes terræ circuitus ibatur illuc ex Afiongaber. Cauſa autem quare ſerui Hiram erant viri periti in mari, erat, q̄ habitabant in litore maris, ſ. in Tyro, & Sidone: fuit enim Tyrus ciuitas famoſiſſima antiquitatis in rebus nauicis. Conueniebant enim ad eam mercatores de omnibus partibus orbis, de cui⁹ gloria in mari, & mercimonijs deſcribitur iatē per Ezechielem loquēdo contra Tyrum: Ezech. 27. Iſraelitæ autem non erant tam experti circa negocia maris, quia non erant exercitati ſicut Tyri, qui aſſueti erant ad ea. Et abierunt cum ſeruis Salomonis in Ophir. Scilicet, principaliter Salomon mittebat claſſem iſtam: ideo quamquam viri Hiram eſſent exercitati magis circa negocia maris dicebātur, principaliter mitti ſerui Salomonis, & cum eis ſerui Hiram. In Ophir. Eſt Ophir quædam inſula, ſic nominata in Indorum ab vno de filijs Heber. in hac leones, & ſaniſſimæ beſtiæ habitant. In hac enim terra ſunt montes aurei: nam ſuperficiēs eius tota videtur quali aurū, non eſt tamen facultas hominibus mare cūdi, & manendi in montibus illis aureis propter ſaniſſimas beſtias. Sed cū ſint illi montes in litore maris nauas appetentes naues ad portum cūm vident abelle beſtias ex impetu iurocunt in extremitates illorum montium, & laminas auræas vnguibus, & pedibus illarum beſtiarum erutas accipiunt, & in nauem redeunt. Poſtea autem decoquant terram illam, vt de

Q pu.

putaretur aurum. Sic enim acceperunt serui Salomonis: ita ut ducerent inde magnam massam auri. In terra ista sunt aues, & animalia diuersi generis, & lapides preciosi varij: vnde pavi, pſitaci, & simiæ feruntur inde: crylopassi quoque lapides, & magnetes multi ibi sunt: vt referunt Plinius, & Rabanus. *Tuleruntq; inde quadringenta quinquaginta talenta auri.* Scilicet, acceperunt inde terram auream, quæ non erat aurum purum, sicut ferrum est in terra, vel alia metalla in minerijs, quæ postea debent depurari igne. Est tamen terra ista hñs aurum purius, & preciosius, quàm aliæ regiones, & cum offerretur terram illam, erat magnæ quantitatis, sed postea cum depurata fuit, reperta est talentorum quadringentorum, & quinquaginta. Post Salomonem autem aliqui de regibus Iuda, & Israel mittebant in Ophir pro auro. Sicut patet de Iosaphat rege Iuda. 3. Reg. vltimo c. Cum dñs, rex verò Iosaphat, fecit classes in mari, quæ nauigarent in Ophir pp aurum, & ire non potuerunt: quia contractæ sunt in Aſiongaber: De rege etiam Ochozia, q̄ vellet illuc mittere classes, patet in fra 20. de ista missione Salomonis in Ophir, dicit Ioseph. 8. Antiq. Fecit Salomon multas naues in sinu Aegyptiaco maris rubri in loco, qui appellatur Aſiongaber non pcul à ciuitate Elana, quæ nunc Bernice appellatur. Misit autem in Ophir, vbi nunc terra aurea nuncupatur. Est autem in India, vt aurum inde deferrent, & colligentes quadringenta talenta reuerſi sunt. Non n. vendebatur, vel emebatur aurum, vel argentum: sed multæ fuere naues, quas rex in mari Tharsico cõstituerat: vt interiora gentium penetrarent, & omnia compararent. Comparatum autem aurum, & argentum regi deferebant, necnon elephantes, & hiopas, & simias, nauigium autem euntes, & redeuntes tribus annis cõplebant. Est autem sciendum, q̄ insula Ophir est in India apud fluuium terre Eiuath, qui est Phison, & iste circuit terram Ophir, & in fluuio isto sunt lapides preciosi, & in terra quam circuit, in terra Ophir est aurum optimum: sic patet Gen. 2. l. nomẽ vni Phison ipse est, qui circuit terram Eiuath, vbi nascitur aurum, & aurum terræ illius optimum est, & intelligitur istud de terra Ophir, q̄ ibi nascitur aurum. Hoc autem modo Salomon multas diuitias auri potissimum conquisiuit, ita vt in diebus eius nullius precij estimaretur argentum, sed esset sicut lapides, vt patet sequenti c. & 3. Reg. 10. Inde etiam multa preciosa habuit.

CAPITVLVM IX.

REGINA quoque Saba cum audisset famam Salomonis, venit vt tentaret eum in ænigmatibus in Ierusalem, cum magnis opibus, & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmasque præciosas. Cumque venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcunque erant in corde suo, & exposuit ei Salomon omnia, quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod non perspicuum ei fecerit. Quæ postquam vidit sapientiam,

scilicet Salomonis, & domum, quam ædificauerat, nec non & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officia ministrorum eius, & vestimenta eorum, pincernas quoque, & vestes eorum, & victimas, quas immolabat in domo Domini: non erat præ stupore vltra in ea spiritus. Dixit ad regem: Verus est sermo, quem audieram in terra mea, de virtutibus, & sapientia tua. Non credēbam narrantibus donec ipsa venissem, & vidissem oculus mei, & probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati serui tui, qui assistunt coram te omni tempore, & audiunt sapientiam tuam. Sic Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum regem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Israel, & vult seruare eum in æternum, iccirco posuit te super eum regem, vt facias iudicia arque iustitiam. Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas preciosissimas: non fuerunt aromata talia, vt hæc, quæ dedit Regina Saba regi Salomoni. Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thijna, & gemmas pretiosissimas: de quibus fecit rex de lignis scilicet thijnis gradus in domo Domini, & in domo regia, cytharas quoque, & psalteria cantoribus. Nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia: rex autem Salomon dedit Regine Saba cuncta, quæ voluit, & quæ postulauit, & multa plura quam attulerat ad eum: quæ reuerſa abiit in terram suam cum seruis suis.

Regina quoque. Descripto in præcedentibus de Salomonis magnificentia, hic agitur de eius fama latè diffusa. Et diuiditur in duo, quia primò ponitur de diuulgatione fame Salomonis erga istam Reginam Saba. Secundò fama sua erga alios reges habitantes in quacunque alia terra, ibi. *Magnificatus est igitur.* Prima in tres, quia primò ponitur fama, & opulentiæ, & fama Salomonis ex amplitudine sumptuum. Secundò ex multitudine prouentuum, ibi. *Erat autem pondus.* Tertio ex magnitudine effectuum, ibi. *Fecit quoque rex.*

An ista facta sint ordinate, vel non, &c. Quest. PRIMÆ.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta post præcedentia, vel sit aliquid

quis ordo mutatus, & dato, q̄ fuerint post illa, an fuerint facta immediatè post illa, an interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, q̄ nõ apparet, an ea, quæ habentur hic, sint facta post præcedentia: quia ista narratio, quæ habetur hic de Regina Saba, non est aliqua historia continuata, cum præcedentibus, vel subsequentibus, sed est quoddam accidēs per se descriptū, s. q̄ venerit Regina Saba ad audiendam sapientiam Salomonis: nam 3. Reg. 4. c. dñs, q̄ de omnibus populis veniebant ad audiendam sapientiam Salomonis, & sic potuit esse, q̄ veniret ante istud, vel post. Dicendum tamen, q̄ venerit post ea, quæ habentur supra: quia nõquam recedendum est ab ordine literæ, nisi appareat manifesta causa. Hic autem non apparet aliqua causa, ideo dicendum est, q̄ talis fuerit ordo, qualis ponitur hic in litera. Item patet, quia præced. c. dñs de consummatione ædificiorum Salomonis, & q̄ post ædificatā domum domini, & domum suam factam fuerint, quæ habentur ibi: quando tamen venit Regina Saba ad Salomonem erat factū templum, & domus reginæ erat completa, & domus seruorum suorum: nam ipsa regina videns domum, quam ædificauerat Salomon, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum eius, nõ habuit vltra spiritum admirans, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. Erant ergo omnia præcedentia facta anteq̄ veniret Regina Saba ad Salomonem. Ad 2m dicendum, q̄ non potest patere, an modico tempore, vel multo post præcedentia facta fuerint, quæ habentur hic. Constat tamen, q̄ de Regno Salomonis ad minus trãsierant plus quàm viginti quatuor anni, quando venit Regina Saba ad eum, & patet hoc, quia Salomon regnauerat annis, ferre quatuor ante foundationem templi. 3. Reg. 6. Deinde ædificatio templi, & domorum Salomonis durauit annis viginti: vt patet præced. c. & 3. Reg. 9. quia templum ædificatum est annis septem. 3. Reg. 6. & domus Salomonis ædificatæ sunt annis tredecim eo. lib. c. 7. & sic sunt viginti, & à principio regni Salomonis sunt viginti quatuor vsq; ad finem ædificationis domorum suarū: sed Regina Saba venit ad Salomonem ædificatum iam templo, & domibus suis, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. & supra declaratum est: ideo fluxerunt ad minus viginti quatuor anni, de regno Salomonis. Sed an multo tempore post istos viginti quatuor annos, Regina Saba venerit ad Salomonem, vel pauco post non apparet, nec potest apparere ex litera. Circa primum dñs. *Regina quoque Saba, cum audisset famam Salomonis.* De ista Regina Saba, quæ esset, & de ciuitate ista Saba, in qua regione esset declarabitur magis infra in quadam quæst. Sed nunc vocatur Saba, quædam ciuitas Aethiopiæ, & vocatur Regina Saba, nõ q̄ illius solius ciuitatis esset Regina, sed quia illa ciuitas erat caput, & sedes regni sui. Sic. n. rex Sehon dicebatur regnare in Eſebō, & Og regnare in Aſtaroth: quia iste ciuitates erant præcipuè in regnis suis, & tñ multas aliàs vrbes habebat: vt patet Deut. 2. & 3. & Ios. 12. & 13. Audiuit autem famam Salomonis, s. audiuit eum sapientissimū esse super omnes homines, ideo voluit venire ad videndum eum, & ad interrogandum ipsum de multis dubijs, & hoc non solum fuit in Regina Saba, sed in multis alijs regibus, quia desiderabat tota terra videre vultum Salomonis, & multi reges terrarum veniebant ad videndū eum: vel mirrabant viros ferrētes munera Salomoni, & audiebant ab eo solutiones dubiorum suorum. De hoc patet 3. Reg. 4. *Venit, vt tentaret eum in ænigmatibus.* s. Regina Saba audierat de Salomone, tanta dici de rumore sapientiæ eius quanta de nullo vnquam mortaliū dici audierat, & dubitabat, an hoc verū esset, & sic veniebat, vt duo cognosceret, primum erat, an verus esset rumor, quem de eo audierat. Secundum, vt informaretur in dubijs suis, & Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A vnū dependebat ab alio: quia si veræ esset fama audita de Salomone, responderet sufficienter ad dubia, & informaretur ipsa. Sin autem sciret famam mentitam, & ad hoc proposuit ei enigmata, id est quæstiones quarum solutio erat difficilis, & obscura nimis, vt sic cognosceret profundum sapientiæ eius: nam si responderet sufficienter apparet magna altitudo intellectus eius. Vocatur autem apud nos ænigma obscurus sermo, quando ex sermone redditur sensus obscurus, & ponit Alexander in suo doctrinali c. de figuris exemplum, s. Patrē progenies matris occidit in aluo. Et iterū: Quā m̄ genuit generauit filius matrē: quia ex mō loquēdi sensus isti obscuri sunt, & dñs, q̄ venit tentare: quia licet duo intenderet Regina Saba consequi: vnū tñ erat certū, & aliud dubium, s. certum erat, q̄ per ista ænigmata appareret, an Salomon esset tā sapiens, sicut dicebatur, vel non: & tñ non erat certum, an sciret informare eā de dubijs: ideo dixit, id quod erat certū, s. q̄ veniebat ad tentandū Salomonem. Item licet ista duo Regina Saba intenderet, tñ vnū erat via ad alterum, s. tentatio ad inquirendā veritatem: ideo posuit ista, quod primum erat, s. tentatio, & dñs. 3. Reg. 10. q̄ venit ista regina ad tētandū Salomonem in nomine domini, s. q̄ non solum venit ad tentandum eum: sed etiam venit pp nomen domini. Quid autem hoc sit fortè, infra declarabitur in quadā quæst. In Ierusalem. Morabatur Salomō in Ierusalem, quia ibi erat sedes regni sui, & ibi quasi semper morabatur, nec faciebat, sicut reges, qui sunt quasi in continuo motu de loco ad locū, & ita erat consuetudo regibus antiquitus, q̄ manerēt quasi semper in eodem loco: ideo dicebantur regnare in vna de ciuitatibus regnorum suorum: licet multas haberent: quia semper in tali ciuitate manebat. Sicut de rege Sehon dñs, q̄ regnauit, vel habitauit in Eſebon, & de rege Og, qui habitauit in Aſtaroth: Num. 21. & Deut. 2. & 3. & Ios. 12. & 13. ideo in Ierusalem venit Regina Saba. *Cum magnis opibus, & camelis.* Iste opes erāt ad expensas viarum: quia venerat de terra longissima: sicut dixit Christus: Marth. 12. q̄ Regina Aultri, quæ est Regina Saba venit à finibus terræ audire sapientiā Salomonis. Poterāt etiā esse ad ostendendā gloriā suā, quia cum esset regina potens, & iret in terrā extraneā, vt cognosceret magnitudo gloriæ eius voluit ferre secū diuitias multas. Alia etiā causa fuit, s. quia regina ista intendebat Salomoni multa dare, si solueret quæstiones eius: ideo tulit diuitias magnas. Camelos etiā tulit. Et aliqui putant, q̄ fuit hoc ad ostendendam rem insolitam, & tñ non est verum, quia cameli multi erant in regione Chanaan in qua Iudæi morabantur: quod patet, quia Abraham habitabat in regione illa, & habebat camelos multos: nam quando misit Eliezer seruum suum in Mesopotamiam, adducendum inde vxorem pro filio suo Isaac, dedit ei decem camelos, in quibus multa dona ferebat, vt patet Gen. 24. Sed tulit regina istos camelos ad ferendum onera, quia sunt animalia nimis laboriosa, & magni oneris, & patet hoc ex litera: quia dicitur. *Qui portabant aromata, & auri plurimum gemmasque preciosas.* Ista aromata, quæ ferebat regina erant ad dandum Salomoni: quia cum vellet ab eo audire solutiones dubiorum volebat ei offerre munera magna. Et tñ quia in hoc regina magnificentiam ostētere volebat. Fuerunt autem ista aromata preciosissima, quæ nūquam allata sunt in terram Israel: vt patet in litera, & 3. Reg. 10. Abundant autem Aethiopes camelis: ideo in camelis ferebat ista regina aromata, & alia onera. Sunt autem in Aethiopia aromata ista, & omnia aromatica propter caliditatem terræ. In terris autem temperatis qualis erat terra Chanaan, quæ erat partim in quarto climate, & partim in tertio etiam non

erant aromata, ideo Regina Saba sciens hoc tulit aromata multa, quia illa preciosa essent in terra Israel, propter raritatem eorum. *Et auri plurimum.* 3. Reg. 10. dicitur, & aurum infinitum nimis, & est modus loquendi hyperbolicus: quia aurum non poterat esse infinitum, cum nullum infinitum in quantitate sit in actu, sed vocatur infinitum, i. valde multum, & patet hoc, quia dicitur infinitum nimis, & tamen nimis augmentat: sed super infinitum non est augmentum: quia infinito nihil est maius, & vnum infinitum non est alio maius: ideo hic dicitur proprius, s. q. ferebat Regina illa auri plurimum, & hoc est conuenienter dictum. Poteratque hoc Regina Saba: quia regina potens erat. Etiam quia in regionibus meridianis, de quibus ipsa erat, magis abundat aurum, quam in regionibus Septemtrionalibus. *Gemmaeque preciosas.* De multis generibus lapidum preciosorum ferebat, quia gemma non est nomen speciale lapidis alicuius preciosi: non est autem putandum, q. Regina Saba ferret omnes istas diuitias ad dandum Salomoni, sed datura erat magnam partem earum. Ferebat autem ad expensas suas, & potissimum ad ostentandam gloriam suam in magnitudine diuitiarum. *Cunq. uenisset ad Salomonem.* Scilicet, exiit in Ierusalem. *Locuta est ei quocunq. erant in corde suo.* Id est proposuit ei omnia dubia, quae habebat in corde suo, super quibus venerat interrogatura: nam non est sensus, q. dixerit ei quidquid aliud in corde gerebat: quia hoc erat impertinens, & non faceret Regina Saba. *Et exposuit ei Salomon omnia, quae proposuerat.* Scilicet, omnia aenigmata, in quibus Regina Saba venerat tentatura Salomonem exposuit ei: quia cum Salomon esset sapientissimus omnium virorum circa omne genus speculationis, vt declaratum est 3. Reg. 4. nihil ei erat difficile. *Nec quidquam fuit, q. ei perspicuum non fecerit.* Id est, non fuit aliqua quaestio tam dubia, q. Salomon non declararet penitus illam reginam, & haec erat excellentia sapientiae eius, s. q. non solum intelligebat res altissimas, sed etiam poterat quantumcunq. eadem deducere in cognitionem illarum, & istud est summum sapientissimi posse docere. *Quae postquam uidit sapientiam Salomonis.* Scilicet, postquam tentauit eum in multis aenigmatibus, & reperit eum sapienterem, quam putabat. *Et domum, quam edificauerat.* Dubitabat aliquis de qua domo intelligatur, cum Salomon fecisset tres domos, s. domum suam, domum filiae Pharaonis, & domum saltus Libani, vt patet 3. Reg. 7. Aliquis forte dicit, q. intelligatur de domo illa, quae inter istas tres erat per excellentiam admirabilis pulchritudine, & ista erat domus saltus Libani. Aliter potest dici, & melius, q. accipitur hic domus p. omnibus tribus domibus quas edificauerat Salomon. Nam licet essent tres domus, in quantum tamen erant omnes tres ad usum prophanicum, & vt distinguebantur a templo, quod Salomon edificauerat, censentur vna domus, sic accipitur praeced. c. cum dicitur, postquam Salomon edificauit domum domini, & domum suam, & accipitur ibi domus sua tanquam vnica. Iosephus autem dicit 8. Antiq. q. Regina Saba admirata est de omnibus, quae vidit apud Salomonem, sed principaliter de tribus, de domo saltus Libani, & de fabrica templi, cum ordine ministrantium, & de ordine, & distinctione seruientium Salomonis. *Et cibaria mensae eius.* Erant enim preciosa valde, & varia ad ostendendam regiam magnificentiam, comedit enim Regina Saba cum Salomone, viditq. cibos, qui ei ferebantur, & q. multitudine, varietate, & preciositate stupendi erant: etiam vidit cibos familiaris eius, qui etiam erant admirandi: nam tanquam aliquid excellens expressi fuerant isti cibi in scriptura. 3. Reg. 4. Etiam erat varietas in vasis mensae Salomonis p. cibis, & potibus, & in ijs erat magna pulchritudo. Erat

Sapientis est posse docere.

Sumptus ciborum Salomonis.

antem cibus Salomonis quotidie triginta cori similia, & sexaginta cori farinae, decem boues pingues, & viginti boues pascales, & centum varietes, excepta venatione cernorum, & caprearum atque bubalorum, & auim altilium, eo. c. *Et habitacula seruorum suorum.* De habitaculis istis seruorum non facit scriptura mentionem, q. Salomon illa fabricauerit, sed per aedificia suae domus intelliguntur. Erant autem ista miro ordine composita, & magna pulchritudine praecleara, s. m. differentiam ministrorum: erant autem istae domus intra domum regis, vel prop. & propter pulchritudinem considerantur illas regina. Aliqui putant, q. fuerint ista aedificia in platea illa, quae vocatur Mello, quam David patentem dimiserat sine aedificijs. De Salomone autem legitur, q. edificauit Mello. 3. Reg. 9. & 11. *Et officia ministrorum eius.* Id est considerantur multiplicia officia, quae habebant serui Salomonis, potissimum in seruiendo mensae eius, consideranturque eorum ad mirabilem ordinem, quia licet esset magna varietas ministrorum, nihil excedebat modum, & ordinem, & conditionem ministrorum, & admirabili ordine relucebat magna prudentia. *Et vestimenta eorum.* Scilicet, considerantur differentiam, & preciositatem vestium, quia cum essent ministri multi omnes tamen utebantur vestibus preciosissimis, & quod maius erat, colores, & figurae vestium distinguebantur per officia ministrorum, ita vt per vestes facile esset cognosci, quis esset de quolibet genere ministrorum. Iste autem ordo tam diligenter obseruatus ostendebat magnam sapientiam Salomonis: nam sapientis est ordinare. *Pincernas quoque, & vestes eorum.* Pincernae erant, qui in mensa Salomonis seruebant de vino, & varijs potibus. Ordo autem, & varietas istorum pincernarum fuit admirandus: ideo Salom. inter cetera magnalia, quae se fecisse dicit, de istis ministris refert Eccl. 2. f. Feci mihi cantores, & catatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos, & vrecolos in ministerio ad vina fundenda: Vestes etiam pincernarum erant pulchrae, & a vestibus ceterorum ministrorum distinctae colore, & figurae varietate. *Et victimas, quas immolabat in domo domini.* Considerantur etiam Regina Saba sacrificia, quae offerebat Salomon domino, & est victima nomen generale ad omne genus sacrificij: sed ponitur 3. Reg. 10. holocausta solum, quia forte illud erat genus sacrificij, circa quod Salomoni magis vacabat: sed de istis sacrificijs, quae essent declarabatur infra in quadam quaest. In Hebraeo h. 3. Reg. 10. f. Hic & ascensum, per quem ascendebat in domum Domini, fecerat Salomon de domo sua vsq. ad domum Domini quoddam deambulatorium de lignis thuiis, quae ducebantur de Ophir, & illum ascensum artificiosum, & lignorum pulchritudinem, & preciositatem Regina Saba considerauit. Littera tamen nostra conuenientior est, sed puenit ista differentia ex equiuocatione nominis Hebraei, quia ponitur ibi ead. d. s. olla p. holocausto, vel ascensione, & vtriq. conuenit: nam olla in Hebraeo s. m. suam originem signat eleuationem, & potest spectare ascensionem, s. quia per gradus eleuatos fit ascensus. Copeit etiam holocausto, vt alijs sacrificijs: quia manibus sacerdotum eleuantur coram dno. *Non erat praesentia spiritus in ea.* Id est tui fuit admirata Regina Saba de ijs, quae vidit, s. de sapientia Salomonis, & alijs, q. non sufficiebat magis admirari, & puenit hoc admirantibus: nam quandiu aliquis habet intellectum capace eorum, q. videt, ita q. illa sufficienter intelligit, non admiratur nimis: sed cum non valet iam intelligere, q. videt, vel audit, admiratur nimis, & tunc d. non habere spiritum, & sic si aliqua maiora postea ostenderentur, non posset de illis sufficienter admirari. *Dixitque ad regem, verus est sermo, quem audiui in terra mea de virtutibus, & sapientia tua.* Audierat enim Regina Saba admiranda de Salomone:

monne: quia per omnem terram diuulgabatur fama eius, & talia de eo audiebantur qualia de vno nunquam fuerant audita, ideo non tunc crederat Regina Saba, q. haec omni vera forent, ideo veniebat tentatura eum in aenigmatibus, vt patet supra in littera: Nunc autem experimento didicerat rem maiorem esse rumore, ideo admira confessi est suum errorem dicēs, veram esse famam, quam audierat. Et dicitur de virtutibus, & sapientia, quia in sapientia precebat Salomon omnes homines. 3. Reg. 4. Sed de virtutibus quomodo Salomon esset in eis excellens, non apparet: quia dato, q. in principio regni sui fuerit vir Deicola, & bene compositus: non fuit tamen in hoc tam excellens, q. de virtutibus eius magna fama esse deberet: potissimum, cum ipse potius videretur delectationibus deditus tam in gustu, quam in auditu. ideo dicendum videtur, q. non accipitur hic virtus pro aliquo habitu moralis, sed vocantur virtutes, id est res factae virtuosae, vel excellentes, & sic omnia opera magnifica Salomonis vocabantur virtutes eius: & hoc conuenit ei, quod habetur. 3. Reg. 10. f. Super sermonibus, & sapientia tua. Vocantur ibi sermones, quod vocatur hic virtus, & tamen sermo est res narrata, s. omnia gesta, quae narrabantur de Salomone praeterquam sapientia eius vocabantur virtutes, vel sermones eius. *Non credebam narrantibus donec ipsa venissem, & vidissem oculi mei.* Scilicet, tanta de te dicebantur, q. erant incredibilia: quia nunquam talia audita fuerant, vel dicta praeteritis seculis de aliquo homine: ideo non credebam quouique videri. Sic etiam erat de multis regibus terrae, qui non credebant tumori, donec experimento constabat. Sed nunc credere cogor, quia viderunt oculi mei, s. magnitudinem operum tuorum, & ordinem familie, & alia, quae videri poterant ostendit magnitudinem sapientiae tuae: nam sapientia ipsa videri non poterat: vel dicitur, viderunt oculi mei, id est ego experimento didici: nam probatio experimentalis vocatur visio. *Et probassem vix mihi medietatem sapientiae tuae fuisse narratam.* Scilicet, ego dubitabam, an vera essent, quae de te audieram, & experimento didici, q. non solum illa erant vera, sed etiam q. ego non audieram medietatem eorum, quae experta sum de sapientia tua: hoc dixit Regina Saba, quia Salom. declarauit ei aliqua maiora, quam illa de quibus ipsa dubitauerat. ex quo apparebat, q. sapientior erat, quam ipsa audierat. *Vicisti famam virtutibus tuis.* Scilicet, maiores sunt virtutes tuae, quam fama tua: istud accidit excellentibus virtutibus, quia interdum tanta est eorum excellentia, q. fama non potest pertingere ad enarrandum magnitudinem illius, & potissimum, quando est fama de magnitudine ingenij: nihil enim est, q. magis lateat, quia illi, per quos dilatari debet fama alicuius, non solum non intelligunt illud, quod ille intelligit, sed etiam intelligere nequeunt. quanta est magnitudo ingenij illius. Sic etiam est circa quasdam alias perfectiones magnas in quocunq. genere: quia vulgus non sufficit ad intelligendum illas: ideo qui excellentissimi sunt, aequalem virtutibus suis laudem habere nequeunt: quia oporteret sic aequales laudatib. esse laudatores. Et istud manifeste dicit hic littera. f. Vicisti famam virtutibus tuis, id est non potuit fama peruenire ad enarrandum magnitudinem virtutum tuarum, s. perfectionum. *Beati viri tui.* Couertitur Regina Saba ad laudandum aliter Salomonis sapientiam, dicendo beatitudinem esse in illa, & hoc quia attonita erat praemagnitudine sapientiae Salomonis. Putauit magnum gaudium esse manere sepe coram Salomone ad audiendum doctrinam eius, & ob hoc dixit, beati viri tui, id est domestici tui. *Et beati serui tui.* Isti sunt, qui ministrabant coram Salomone in mensa, & in alijs, & causa beatitudinis in seruis, & viris com-

munis est, s. q. assistebant Salomoni. *Qui assistunt coram te in omni tempore.* Scilicet, quotidie stant coram te, vel quandocunq. volunt, aut saltem temporibus conuenientibus. *Et audiunt sapientiam tuam.* Ista erat causa beatitudinis, s. quia cum semper essent coram Salomone, semper poterant audire sapientiam eius. Recte locuta est Regina Saba, s. illi, qui non veniunt ad praesentiam tuam, nec audiunt verba sapientiae tuae, nullam partem felicitatis assequuntur. *Qui autem sunt coram te, & audiunt ea, quae dicis, sunt beati, eo q. in audiendo sapientiam tuam est summum gaudium.* Qui autem alii quando audiunt verba sapientiae tuae, & tamen non manent semper coram te: sicut illi, qui veniunt de terra aliena ad te videndum: licet pro eo tempore, quo manent coram te, sit in eis aliquid felicitatis, tamen non manet postea, quia occurrunt deinde eis multa dubia de quibus informari nequeunt in absentia tua. *Qui autem praesentes sunt tibi, sicut serui tui, semper sunt beati, quia quandocunq. occurrerit eis aliquid dubium, habent declaratorem.* Etiam quia multa audient secreta sapientiae tuae, de quibus etiam ipsi nunquam cogitauerunt. De humana autem felicitate rectissime locuta est Regina Saba: nam summa bonum hominis est in intellectu, vt ait Arist. 10. Ethic. & quia sapientia est maxima perfectio intellectus erunt homines felices per hoc, q. sapientes. Hic tamen non contingit homini viuenti assequi felicitatem propter duo. Primum, quia sapientia illa, quam homines hic assequuntur, imperfecta nimis est, cum paucis veritatibus, & obscure cognitis multarum rerum, & magnarum nos ignorantia confundit. Secundum est, quia si aliquid gaudium in speculando sit, quod profecto magnum est, corruptibilis corporis conditio facit actum illum non esse delectabilem, vel non diu durare in sincera delectatione. Sic patet Sapient. 9. f. Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem. Soluta autem anima a corpore, cum anima summa, & vera felicitas, aut summa miseria est: in sapientia autem consistit ipsa summa beatitudo: sic patet Ioan. 17. f. Haec est vita aeterna, vt cognoscant te, i. totum bonum vita aeternae est, in cognoscendo te. Et ista est cognitio speculatiua, quamquam sit intuitiua per praesentiam obiecti, & non abstractiua per formam abstractam representantem. Dum autem viuunt perfectum bonum nullum homini contingit, inter ipsa tamen diminuta bona, quae homini eueniunt, sapientia imperfecta, quae hic habetur, maximum bonum, & maximum iucundum est. Vnde ipse Aristoteles, qui de futura animarum conditione disputat pro eo tempore, quo hic viuunt, dicit hominem secundum sapientiam felicitari, & ipse mortalis existens per sapientiam & intellectum conetur immortalitatem 10. Ethic. Nunc autem sic erat, q. maxima sapientia, quae erat in terra, quae in aliquo homine vnquam fuit, erat in Salomone. Beati ergo erant, qui poterant participare aliquid de sapientia eius, & isti erant, qui assistebant sepe Salomoni: vnde isti scribebant plurima de illis, quae loquebatur Salomon, & per hoc sapientes efficiebantur. Sic patet Prouer. 25. c. f. Haec quoq. parabola Salomonis quas transtulerunt viri Ezechiae regis Iuda. Dolebat autem Regina Saba: quia non poterat semper esse praesens, vt audiret sapientiam Salomonis, sicut audiebant serui eius. *Sit dominus Deus tuus benedictus.* Laudabat hic Regina Saba Deum Israel, quia credebatur, q. ab eo Salomon acceperat sapientiam istam magnam, & iuste quidem hoc arbitrabatur: quia inter homines nihil tale vnquam reperitum est, s. q. aliquis sine magistro, & sine labore inuestigandi in tenera aetate subito sapientissimus effectus fuerit. Tale autem locutus est hic Hiram rex Tyri: Q 3 nam

Alph. T. Off. super lib. Paralip. Pars 2.

nam audiens sapientiam Salomonis, & videns, quod vel-
 lerædificare domum domino, & palatium sibi, lauda-
 vit Deum eius, qui ei sapientiam dederat, & constitue-
 rat eum regem in Israel, ut patet supra 2. & 3. Reg. 5.
 scilicet. Quia dilexit Dominus populum suum, ideo
 regnare te fecit super eum: Et addidit dicens: benedi-
 ctus dominus Deus Israel, qui fecit celum, & terram:
 qui dedit David regi sapientem filium, & eruditum
 atq; senatum, ut ædificaret domum domino, & pala-
 tium sibi. *Qui voluit te ordinare super thronum suum.* In hoc
 confitetur Regina Saba, quod dispositio regnorum à
 Deo veniat, sicut quæ Deus voluerit, dabit regnū,
 & cui voluerit auferet, & per hoc cōcedit generaliter
 providentiam Dei circa humana opera, sicut cures de
 negotiis nostris: nam sicut curat de negotiis magnis
 quæ sunt negotia regnorum, ita curabit de negotiis
 minoribus ne aliquid maneat inordinatū. De ista pro-
 videntia habetur Dan. 1. donec cognoscant viuentes,
 quod dominatur altissimus in regno hominum, & cui-
 cumque voluerit dabit illud, & dixit, super thronum
 suum, sicut thronus Israel erat thronus Dei: quod po-
 test dupliciter intelligi, vno modo super thronum
 suum, sicut ipse de illo curam habet. Nam habet De-
 curam de omni dispositione regnorum, & quicumque
 regnat, oportet, quod habeat regnum per manum domi-
 ni, ideo cum ipse det illud cuiquamque habenti, scrip-
 turæ regnum esse Dei: & hoc quidem concedit scrip-
 turæ, sicut quod omnis potestas à Deo: sed data ab eo. ad Rom.
 13. & specialiter regna terræ, quæ est maxima: ideo ipse
 dicitur dare omnes reges, iuxta illud Prouer. 7. sicut
 me reges regnant. & non solum de bonis verum est:
 sed etiam de malis, quia illis etiam Deus concedit re-
 gnatum interdum propter peccata populi, cui præfunt:
 ut patet Iob 34. 1. Qui regnare facit hypocritam pro-
 pter peccata populi. Et non solum est potestas regna-
 tiua in manu domini, ad hoc, quod quis illam assequatur,
 sed & postquam assequutus fuerit, in potestate Dei esse
 bona, vel mala gubernatio, quæ sub illo rege in regno
 esse debet: ut patet Prouer. 21. 1. Cor regis in manu do-
 mini, & quocumque voluerit vertet illud. Secundo mo-
 do vocatur iste thronus Dei, quia specialiter pertine-
 bat regnum Israel ad Deum, cum ipse accepisset Israe-
 litas in peculium, & regnum sacerdotale atq; gentem
 Sanctam: Exod. 29. c. Et sic etiam ipse Deus dicebatur
 inter Israelitas specialiter regnare, sicut vnus homo
 dominatur in vno regno: & intantum dominatur Deus
 specialiter inter Israelitas, quod si aliquis vellet regnare,
 vel dominari inter eos, videbatur facere Deo iniuriã,
 qui postquam superauit Madianitas, dixerunt Israeli-
 tæ: dominare tu nobis, & filius tuus, & filius filij tui:
 quia liberaisti nos de manu Madian: ipse verò respon-
 dit: non dominabor vestri, nec dominabitur in vos fi-
 lius meus, sed dominabit dominus Deus, ut patet Iud.
 8. Ex quo patet, quod Gedeon intelligebat, quod si ipse do-
 minaretur inter Israelitas, non posset Deus dominari
 inter illos, & sic erat modus dominandi specialis, quia
 si intelligatur de modo dominandi generali, non tol-
 leretur, nec diminueretur per hoc, quod aliquis domina-
 retur specialiter inter Israelitas: sicut Deus dominatur
 inter omnes gentes, cum ipse dicat: Mea est enim om-
 nis terra: Exo. 19. Et tamen dominantur ibi reges mul-
 ti. Sic etiam erat de regnando, nam ex hoc, quod Israe-
 litæ petiuerunt regem sibi dari, dixit Deus, quod abiecerant
 eum, ne regnaret super eos, ut patet primo Reg. 8. cū
 dixit Deus ad Samuelem: non te abiecerunt sed me,
 ne regnæ super eos: & tamen si non acciperetur regnū
 specialiter, non diceretur Deus abiectus de regno, licet
 Israelitæ peterent alium, qui regnaret. Cum ergo esset
 regnum Israel specialiter Dei, quicumque illud accipe-

ret, erat tanquam dei substitutus, & vices tenens: ideo
 diceretur aliquis Israelita quando regnaret, sedere in
 throno Dei Israel. *Regem domini Dei tui.* Hic est limi-
 tatio personæ: quia deberet dici benedictus dominus
 Deus tuus, qui voluit te ordinare super thronum suum,
 & tamen mutata est persona, ne alius loqueretur, sicut
 voluit te ordinare super thronum suum regem domi-
 ni Dei tui, id est regem suum, & ipse est dominus De-
 tuus, & talis mutatio persone consueta est in scriptura
 sic patet Psal. 3: Domini est salus, & super populum
 tuum benedictio tua, cum tamen deberet dici: Domi-
 ni est salus, & super populum suum benedictio sua.
Quia diligit Deus Israel, & vult seruire eum in æternum. Qua-
 si dicat, quia Deus volebat, quod regnum Israel maneret
 in æternum, eo quod diligebat illud, voluit, quod tu esses rex
 illius, sicut quando Deus vult aliquem populum, vel re-
 gnum cōseruare in æternum, vel magno tempore, dat
 ei rectorem bonum: & quando Deus habet aliquem
 populum exosum propter sua peccata, loquendo lar-
 gè de odio, dat eum in manum mali rectoris, per cuius
 gubernationem populus pereat, vel affligatur nimis:
 sic patet Iob. 34. 1. Qui facit regnare hypocritam pro-
 pter peccata populi: Et dixit, quia vult seruire in æter-
 num, i. magno tempore, & hoc est per bonū regimē.
 Etiam non ideo seruaretur populus in æternum, vel
 magno tempore, quia Salomon regnabat, cum ipse
 breui tempore regnatus esset: sed de hoc declarabi-
 tur infra in quadam quæstione. *Idcirco posuit te super eum*
regem. Scilicet, tua industria populus iste cōseruabitur
 in æternum, vel magno tempore. *Ut facias iudicia atque*
iustitiam. Scilicet, per exercitationem em consuetu-
 tur regnum in æternum. Iudicium, & iustitia differunt.
 Vno modo, quia iudicium dicit actum rationis, vel fa-
 cultatem rationandi. Iustitia autem dicit executionē.
 Sed hic non accipitur sic, quia dicitur, ut facias iudicia,
 & tamen iudicium isto modo non fit, sed manet in ani-
 ma nostra. Alio modo vocatur iudicium actus senten-
 tiandi, & iustitia vocatur executio eius, & sic accipitur
 hic: nam in hoc consistit complementum boni regi-
 minis, sicut quod iudex, vel dominus bene sententiet in eis,
 qui in contentionem venerint, & sententiam bonam
 executioni demandet, quia primum sine secundo ni-
 hil valet. Cum autem duo hæc simul fuerint, felix est
 respub. *Dedit autem regi centum, & viginti talenta auri.* Id est
 Regina Saba informata fuerat à Salomone in multis,
 & magnis dubijs, & vt videretur gratias agere de tanto
 beneficio, obtulit ei ista centum, & viginti talenta au-
 ri, & dedit tantam quantitatem ad ostendendam ma-
 gnificentiam suam, & diuitiarum copiam. Etiam quia
 magno regi magna munera offerenda erant, & ad
 hoc ferebat ipsa regina aurum multum nimis, ut dicitur
 in litera, vel infinitum, ut dicitur 3. Reg. 10. *Et aromata*
multa nimis. Ista fuerunt specialia dona: nam Salomon
 habebat aurum multum, sicut Regina Saba, & tamē
 aromata non habebat, quia in terra Chanaan, cum sit
 medio modo temperata, quia in quarto climate est
 maiori parte, non sunt ibi res aromaticæ, quæ causant
 ex magnitudine caloris digerentis: & sic aromata sunt
 in secundo, & tertio climate in principio, & in fine pri-
 mi climatis. De ijs aromaticis dedit multa Salomoni
 ipsa regina, quia erant nimis pretiosa ad vsum, & delicias
 regum. *Et gemmas pretiosissimas.* Gemmæ communius
 generantur in terra calida, quæ in frigidâ, vel tempera-
 ta. Ideo terra Indorum versus meridiem, cum sit ni-
 mis calida, habet multos lapides pretiosos. Sic etiã de
 Aethyopia, in qua erat Regina Saba, quia erat terra ni-
 mis calida. Ideo cōter reperitur ibi plures lapides pre-
 tiosi, quæ apud nos, & in terra Chanaan. *Non fuerunt aro-*
mata talia, ut hæc quæ dedit Regina Saba regi Salomoni. Id est non
 fuerunt aromata tam pretiosa allata in terrâ Israel sicut ista,
 quæ

quæ nunc attulit Regina Saba. Et non est sensus, quod
 non fuerunt talia in toto orbe, quia credendum est,
 quod aliquando preciosa aromata fuerunt in orbe.
 Nam in terra Saba, de qua allata sunt ista aromata, ali-
 quando essent preciosa: sed est sensus, quod in ter-
 ram Israel nunquã tam preciosa allata sunt: quia cum
 Regina Saba vellet offerre in munus aromata ista Sa-
 lomoni, credendum est, quod perquiret meliora,
 quæ reperire posset in regno suo, ut sic apparet mu-
 nus regum. Ante hoc, & postea tempore aliorum re-
 gum aliqua aromata afferebantur venalia, & tamen te-
 statur scriptor libri, quod nunquam talia allata sunt.
 Sed quomodo hoc sciret scriptor, cum esset negatiua,
 quæ non capit probationē, declarabitur infra in qua-
 dam quæstione. Et tamen 3. Reg. 10. dicitur. Non sunt
 allata ultra aromata tam multa quam ea, quæ dedit Re-
 gina Saba regi Salomoni, scilicet tempore, quo fuerunt
 reges in Israel vsq; ad tempus Ieremiæ prophetæ, quæ
 scripsit libros Regū circa captiuitatem Babylonis non
 fuerunt allata multa aromata in terram Israel, scilicet
 simul, vel fortè successiue, scilicet quod in omnibus
 vicibus, quibus portata sunt aromata post Salomonē
 vsq; ad tempus, quo scriptus est liber, non fuerunt por-
 tata tanta aromata. Et hoc patet, quia ferebat Regina
 Saba camelos onustos, ut patet supra in litera, & vran-
 que verum fuit, scilicet quod non fuerunt allata tot a-
 romata, nec etiam talia. *Sed & serui Hiram cum seruis Sa-*
lomoni. Hic ponitur alius modus, quo Salomon dita-
 tus est, & nobilitatus diuitijs clarissimis, scilicet mittē-
 do nauas ad longissimas partes terrarum, ut inde ali-
 quid ferrent, quod non habebatur in terra Chanaan.
 Et dicitur quod serui Hiram iuerunt cum seruis Sa-
 lomoni, quia erant serui Hiram nauæ optimi, ut decla-
 ratum est præcedenti cap. *Et attulerunt aurum de Ophir.*
 De hoc habetur præcedenti cap. scilicet quantum au-
 rum attulerint, & quæ sit insula Ophir. *Et ligna thina.*
 In insula Ophir sunt ista ligna thina, & sunt preciosis-
 sima atque alba, quæ cum tantæ sunt soliditatis, post-
 quam fuerint leuigata, perfectæ imagines reddunt, &
 faciunt in se apparere rerum obiectarum effigies sicut
 in speculis. Et ob hoc sunt ista ligna preciosissima
 inter omnia ligna. Et sic serui Salomonis portauerunt
 nauas onustas illis. Alia autem classis erat Salomonis,
 quæ erat in mari Tharsico, & ducebatur inde aurum, &
 argentum, & dentes elephantorum, psithacos, simias,
 & pauos. De his lignis thinis dicit Iosephus 8. Antiqui
 quæ vocantur ligna pinea, & laudat ea nimis, & dicit,
 quod tempore suo ducebantur ligna pinea de parti-
 bus longinquis ad vendendum, & tamen non erant
 talia sicut illa, quæ allata sunt Salomoni, quia ista sunt
 albiora, & fulgentiora. *Et gemmas preciosas.* Multas spe-
 cies lapidum preciosorum tulerunt inde, & vocantur
 omnes generali nomine gemmæ. Sunt namque in
 insula Ophir, multæ gemmæ, scilicet manetes, crys-
 topasi, & multæ aliæ species, ut dicunt Plynius, & Raba-
 nus. *De quibus fecit rex, de lignis scilicet thinis, gradus in domo*
Domini. Erant pulchra valde ligna ista, & imagines re-
 præsentantia: ideo posita sunt in loco manifesto, ut
 ibi species apparerent intuentium, vel rerum obiecta-
 rum, sicut in speculo, & facti sunt gradus in domo Do-
 mini. Putant autem aliqui, quod isti gradus erant qui-
 dam ascensus à domo regis in templum, & per istum
 ascensum rex ibat in templum, & per hoc probant He-
 bræi id, quod habetur supra, ubi litera nostra dicit, &
 holocausta, quæ offerebat in domo Domini, & in He-
 bræo dicitur, & ascensum, per quem ascendebat in do-
 mum Domini. Sed dicendum, quod non erat vnus a-
 scensus factus de domo Salomonis in domum Domi-
 ni, sed erant factæ in domo Salomonis scilicet diuersæ
 factæ, in quibus erant gradus de lignis thinis: in domo

quoque Domini fecit Salomon in varijs locis gradus
 de istis lignis thinis. Ergo alij erant gradus de lignis thi-
 nis, quos fecerat Salomon in domo Domini, & alij
 quos fecerat in domo sua. Motiuum autem eorum ali-
 qualiter poterat haberi, ex litera nostra. 3. Reg. 10.
 Scilicet, fecitque rex de lignis thinis fulcra domus Do-
 mini, & domus regis: & vocantur fulcra, id est susten-
 tacula, siue gradus scalarum, & volunt quod ista ful-
 cra essent à domo regis in domum Domini: sed non
 conuenit, quia tunc deberet dici, fecit rex de lignis thi-
 nis fulcra à domo Domini, vsque ad domum regis. Et
 tamen dicitur in domo Domini, & in domo regis, er-
 go erant quædam fulcra in domo Domini, & quæ-
 dam in domo regis. Vel potest intelligi, quod cum
 ista ligna thina essent solidissima, posuerit illa tam in
 domo Domini, quam in domo sua in aliquibus locis
 ad magnam fortitudinem, quia erant durissima sicut
 lapides, & sustinerent grauissima onera, & hunc sen-
 sum tenet Iosephus 8. Antiquitat. dicens: Delata sunt
 regi ligna pinea, quibus vsus est ad fortitudinem tem-
 pli domorumque regalium, & hoc etiam conuenit
 literæ nostræ. 3. Reg. 10. fecitque rex de lignis thinis
 fulcra domus Domini, & domus regis. Fulcra autem
 à fulciendo dicuntur, quia inde suffulta est domus.
 Hic autem vocantur gradus: quod etiam satis potest
 stare, scilicet quia illa fulcra facta sunt in modum gra-
 duū. *Citharas quoque et psalteria cantoribus.* Facta sunt mu-
 sica instrumenta de lignis istis, eod quod erant valde
 accommodata pro tali opere, scilicet quia solidissima,
 quia valde conuenit ligno reddenti sonum esse soli-
 dum, siue densum, & præcipue, quia ista ligna erant
 valde pulchra, scilicet reddentia imagines, & istud ni-
 mis conuenit musicis organis: quia sicut nos fruaitate
 melodiarum demulcent, ita & pulchritudine
 formæ & materiæ nobilitate debent allicere. Et dicitur
 hic, citharas & psalteria, quæ sunt organa vsitata.
 Nam licet cithara in vsum nostrum rarissime veniat,
 apud antiquos tamen in magna frequentia fuit. De
 psalterio autem quid sit notum est: nam etiam apud
 modernos in honore est, & antiqui cantabant in eo,
 potissimè David qui dicebat: In psalterio decacordo
 psallam tibi. Psalm. 133. & ista duo instrumenta simul
 erant frequentata nimium tempore David, & ista fa-
 cta sunt pro cantoribus, scilicet pro leuitis. Nam inter
 lenitas erat præcipuum officium cantorum, qui assi-
 stebant cantoribus alijs sacerdotibus semper tempore
 sacrificiorum canentes diuersa cantica, secundum
 conditionem festorum, in quibus canebant: ut patet
 præcedenti cap. lib. 23. cap. & ibi declaratum est. Pro
 istis cantoribus faciebat Salomon instrumenta, & fe-
 cit de istis lignis thinis, ut essent pulchra, & preciosa
 organa pro domo Domini, & vocantur ista instru-
 menta citharæ, & liræ. 3. Regum 10. sed ad idem redit,
 quia lira potest accipi pro psalterio: & Iosephus 8. An-
 tiquit. dicit, quod de istis lignis thinis facta sunt organa
 musica, scilicet citharæ, & naba, sed idem est naba,
 & psalterium: ut ait Ebrardus in Gracismo, bla.
 scilicet
Psalterium Græci, nos organa, naba Iudæi.
Nunquam visa fuerit in terra Iuda ligna talia. Pulchritu-
 dine, & nobilitate ista excefferunt omnia alia ligna
 quæcunque postea allata sunt in terram Iuda. Et po-
 test intelligi, quod ante tempus Salomonis, & prius
 etiam nunquam allata sunt aliqua ligna thina in ter-
 ra Iuda, sed solum nunc tempore Salomonis allata
 sunt, eod quod nunquam nauigauerunt aliqui in in-
 sulam Ophir fortè de regno Iuda prius tempus istud,
 & hoc potest signare litera ista, scilicet nunquam
 visa sunt in terra Iuda ligna talia, id est talia in spe-
 cie: & sic nunquam visa sunt postea ligna thina.

Vel potest intelligi, quod nunquam allata sunt postea aliqua ligna thina in Israel tam præciosa, licet aliqua de illa specie allata fuerint. Et hoc potest signare litera nostra. 3. Reg. 10. f. Non sunt allata huiusmodi ligna thina, nec vasa vitæ in presentem diem, non sunt vasa tam præciosa, sed magis est sensus, quod nulla ligna thina postea allata fuerint in terram Iuda, & licet aliqui mercatores afferant ligna aliqua de longissimis insulis, quæ dicant esse ligna pinea, ut inde magna præcia consequantur, non sunt vera ligna pinea, quia licet sint illis similia in rotunditate, tamen sunt illa albiora, & fulgentiora, ut ait Iosephus 8. Antiqui. Rex autem Salomon dedit Regine Saba cuncta, quæ voluit, & postulavit. Regina Saba obrulerat Salomoni munera magna auri, aromatum, & gemmarum, & cum recedere vellet in terram suam, petiit à Salomone aliqua, quæ vasa sunt ei grata, & erant in terra Israel: in terra autem sua fortassis non erant, & illa sponte concessit ei Salomon. Multo plura quam attulerat. In hoc voluit Salomon superare magnificentiam Regine Saba, quia licet Regina Saba dederit ei magna munera, tamen Salomon redonavit ei alia multo maiora, & hoc conveniebat Salomoni propter multa. Primo, quia ipse erat rex ditissimus inter omnes reges, quia ante eum, & tempore suo, & post eum non fuit aliquis rex tam dives, ut patet 3. Reg. 3. & supra 1. c. Regina autem Saba non erat tam dives: ideo Salomon debebat plura donare. Secundo, quia ipse erat vir, & Regina erat mulier, & magnificentia potius decet virum quam feminam propter duo. Primo, quia cum sexus masculinus sit perfectior feminino, omnis virtus debet esse perfectior in viro, quam in femina. Secundo, quia magnificentia repugnat nimis curiuitati naturæ, sive avaritiæ. Et tamen feminæ naturaliter sunt avariores quam viri, eo quod avaritia consequitur naturaliter impotentiam acquirendi. Et quia feminæ sunt minus potentes, acquirere, sunt minus liberales: & senes, quia sunt impotentes propter etatem ad acquisitionem, sunt avariores iuuenibus: ideo debebat Salomonem magnificentiorem esse Regine Saba, & sic dedit plura. Tertiò, & principaliter, quia ista erat consuetudo omnium terrarum, scilicet cum quis veniat ad visitandum alium virum probum, potius debeat ab eo recipere, quam ei dare, nisi forte offerat aliquid, ut subditus vel ut debitor. Regina autem Saba venerat ad videndum Salomonem, ideo debebat, ut potius donaret ei Salomon, quam è conuerso. Quarto, quia Regina Saba prius dederat Salomoni, quam è conuerso: ideo debebat Salomon plus dare, quia retribuens habet honorem, scilicet plura det, quam recepit. Nam si det minora, non videtur sufficienter pro beneficio retribuere. Si autem det æqualia solum, videtur emptor, & non beneficij retributor, ut ergo appareat retribuens pro beneficio, debet plura dare. Sic enim colligitur per Arist. 5. & 9. Ethic. scilicet recipiens beneficium tenetur ad æqualia, & insuper ad famulatum. Qui ergo vult supplere famulatum in munere, debet dare plusquam suscepit, & sic Salomon nunc dedit multo plura quam suscepit. Non est autem putandum, quod Regina Saba petierit omnia hæc. Nam inhonestum erat, quod ipsa peteret plusquam dederat. Sed est sensus, quod Regina Saba petiit à Salomone aliqua, quæ erant ei grata in terra Salomonis, & fortè non erant magni valoris, & Salomon liberalitate sua illa contulit, & multa alia, ita quod omnia, quæ Salomon dedit Regine Saba fuerunt multo plura quam illa, quæ ab ea recepit. Sic colligitur. 3. Reg. 10. f. Rex autem Salomon dedit Regine Saba, quæ voluit, & petiit ab eo exceptis ijs, quæ vltro obtulerat ei munere regio. Quæ reversa abiit in terram suam, cum servis suis. Mansit Regina Saba aliquanto tempore in Ierusalem cum Salomone, quousque de-

Quare redonavit Salomon Regina Saba alia multo maiora.

claravit ei in quibus dubitavit, & ostendit ei Salomon omnia opera sua magnifica, & post rediit in terram suam cum multitudine servorum, quos de terra sua adduxerat.

Quæ erat ista Regina Saba. Quæst. I I.

QVAERITVR circa prædicta, de ista Regina Saba, quæ erat. Respondendum, quod cum Regina cognoscatur per Saba, oportet prius scire, quid sit Saba. Et dicendum, quod Saba aliquando accipitur pro quadam civitate Aethiopiæ: aliquando pro quadam provincia, quæ vocatur Saba, vel Saba: apud nos enim non differunt nomina ista: sed apud Hebræos differunt, quia aliquando scribitur in principio per literam Sin, & aliquando per literam Samech. Saba, ut est regio dicitur quendam partem terræ Arabicæ, quæ à Ierusalem longè distat contra orientem, & denominata fuit à quodam de filiis Chan, qui dictus est Saba: Gene. 10. Ista terra habet ab Oriente mare rubrum, s. finum Persicum: ab Aquilone habet terram Caldæorum, & Babyloniorum: à Meridie habet terram Aethiopiæ: ab Occidente habet terram Aegypti. Ista terra abundat nimis in arboribus myrrhæ, & thuris, & alijs lignis aromaticis: ibi enim nascitur avis fenix, quæ vnica est toto mundo de ijs lib. 15. de proprietatibus rerum. De ista terra Saba habetur Plal. 72. f. Reges Arabum, & Saba dona adducent. Ista Regina secundum quod vult Herodotus Alicarnasæus, & alij multi historiographi fuit Regina totius Africæ, & Aethiopiæ, & Aegypti, & cum esset potentissima venit ad Salomonem. Iosephus autem 8. Antiqui. dicit, ut quidam putant istam fuisse Reginem Aegypti nomine Nichaula, quæ etiã fuit Regina Aethiopiæ. Nam secundum quod refert Herodotus Alicarnasæus à Mineo, qui Memphin condidit, fuerunt reges Aegypti semper dicti Pharaones, & fuerunt trecenti, & triginta, quibus successit Nichaula Regina Aegypti, & Aethiopiæ. Sed dicendum, quod ista Nichaula non fuit Regina Saba Aegypti, quia tempore Salomonis, s. paulo ante quam veniret Regina Saba ad Salomonem, venerat ad eum Pharaon rex Aegypti, ut patet 3. Reg. 9. & ista historia ponitur. 3. Reg. 10. & erat iste Pharaon focer Salomonis, ut patet ibidè, & 3. Reg. 3. ergo Regina Saba non erat Nichaula Regina Aegypti, quia illa per se successit in regnum, & quando ipsa erat Regina nullus erat rex Aegypti, alioquin non diceretur ipsa successisse omnibus Pharaonibus. Item non potest dici, quod ista Regina Saba fuerit vxor Pharaonis regis Aegypti, s. focer Salomonis, quia tunc non veniret ipsa cum tanta administratione ad Salomonem, cum enim Salomon haberet filiam suã in vxorem haberet magnam familiaritatem cum illo. Scriptura tamen signat tanquam alienam. Siquis autem velit tenere, quod ista Regina Saba fuerit Nichaula Regina Aegypti, habet dicere, quod ista fuerit immediate post Pharaonem focerum Salomonis, & quod non successerit illi Pharaoni in regno aliquis vir, sed ista Nichaula. Sed istud non convenit satis, quia tunc ista Nichaula venisset de Aegypto ad Salomonem, & non diceretur, quod venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: ut patet Matth. 12. & 3. Regum 10. quia Aegyptus est terra satis coniuncta terræ Chanaan, in qua erant Israelitæ: quia de terra Chanaan ibant filij Iacob pro cibarijs in Aegyptum: Gen. 42. Item patet efficacius, quia terra Aegypti in quadam parte continetur terræ Chanaan, vnde fluuius Aegypti ponitur tanquam terminus meridianus terræ Chanaan, ut patet Gen. 15. & Iosue 13. Dicendum ergo videtur, quod ista Regina Saba erat Regina Aethiopum.

Quid sit Saba.

Et vocatur regina Saba à quadã civitate Aethiopiæ, quæ vocatur Saba, & non à provincia, quæ dicitur Sabea, & licet dominaretur multæ terræ, tamen nominata est regina Saba, quia Saba erat metropolis regni sui. Sicut consuetum est de regibus antiquis, qui dicebantur reges illarum civitatum, quæ erant sedes regnorum, sicut rex Seon vocatur rex Eschon, & Og vocatur rex Basan, & tamen multas alias vrbes habebant sub potestate sua, ut patet Num. 21. & Deut. 2. & 3. & Iosue 12. & 13. Sic etiam David dicitur regnasse in Ierusalem annis triginta tribus, & in Hebron annis septem. 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & tamen quando regnabat in Ierusalem non solum erat rex Ierusalem, sed etiam omnium civitatum de regno, & tribu Iuda. Quod autem sit ista postitio vera patet primò auctoritate Iosephi 8. Antiqui. ubi licet ponat opinionem Alicarnasei circa Nichaulam reginam Aegypti, tamen ipse non exprimit, quod illa esset ista regina, quæ venit ad Salomonem. Sed dixit, quod erat ista regina Aethiopiæ, & Austri, quod convenit regioni Aethiopum, & quæ est multum Australis. Secundo patet, quia Matth. 12. ponitur de ista regina Saba. Creditur, quod regina Austri venit ad audiendum sapientiam Salomonis, & tamen Saba, ut est regio, sicut supra descriptum est, non est Australis terræ Chanaan, sed magis Orientalis, & terra Chanaan, & Aegyptus sunt sibi Occidentales. Terra autem Aethiopum est nimis Meridiana respectu terræ Chanaan cum sit in primo, & secundo climate, ideo conveniet sibi, quod ista esset regina Austri, & sic concordat Iosephus, dicens, eam reginam Austri, & Aethiopiæ. Tertiò patet, quia dicitur de ista regina Matth. 12. quod venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & tamè si esset regina Aegypti, non veniret à finibus terræ, sed de terra sines ppinqua, ut supra declaratum est. Accipiendo autem, quod veniret de Aethiopia, veniebat de finibus terræ, quia in extremo terra habitabilis ex parte meridie est Aethiopia, & aliæ regiones particulares, quæ comprehenduntur larga appellatione Aethiopiæ. Nomen autè regine istius non posuit scriptura.

Quare venit in nomine Domini. Quæst. IIII.

QVAERITVR vterius, cum dictum sit, quod ista regina venit ad Salomonem in nomine Domini, quid hoc fuerit. Respondendum, quod fortè regina Saba audierat famam Dei Israel, scilicet, quod faceret mirabilia plusquam omnes dii gentium, ideo mota deuotione venit in Ierusalem non solum ad audiendam sapientiam Salomonis, sed etiam ad adorandum Deum Israel in templo. Deuotio autem regine istius ad Deum Israel apparet ex verbis suis, ut patet supra in litera: & 3. Reg. 10. f. sit Dominus Deus tuus Benedictus, qui voluit te ordinare regem super thronum suum. Item patet, quod ista regina apud Deum aliquantulum meruerit veniendo ad Salomonem, quia Mat. 12. dicitur: Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & tamen non mernisset, si solum venisset ad audiendum sapientiam Salomonis: ideo videtur, quod etiam venerit ad adorandum Dominum, & quãtum ad hoc meruerit. Item aliquantulum colligitur, quod regina Saba inspexit holocausta, quæ faciebat Salomon in templo Domini, & tamen si ipsa non esset deuota circa Deum non attendisset ad caeremonias sacrificiorum eius: & tamen considerauit, quod holocausta offerebat Salomon, ut patet supra in litera, ergo erat ardentia circa caeremonias cultus diuini, & sic erat Deo deuota. Item istud est valde rationale, quia non solum ista regina Ae-

thiopum venit nunc in Ierusalem, & adoravit dominum, sed etiam alia regine Aethiopiæ veniebant in Ierusalem postea ad adorandum, vel mittebant per nuncios suos pecunias ad offerendum in templo: sic enim fuit. Nam post Christi mortem vir quidam Aethiops Eunuchus potens regine Candacis Aethiopum, qui erat super omnes Gazas eius, & sic ferret ille pecuniã regine ad offerendum in templum, & hoc innuit litera Act. 8. cum dicit, quod erat super omnes Gazas eius, quia ex nulla alia causa videtur introducta illa particula: nam aliàs videretur esse superuacua. Vel potest dici, quod regina ista Saba venit in nomine Dni. f. audita fama de Deo, quod dedisset sapientiam Salomoni, & hoc potest colligi ex verbis regine hic in litera: & 3. Reg. 10. f. Benedictus Dominus Deus tuus, qui voluit te ordinare super thronum suum regem, & 3. Reg. 10. Benedictus Dominus Deus tuus, cui complacuit, scilicet, quia complacuit ei, dedit tibi sapientiam, & propter famam huius venit ad audiendam sapientiam illius.

Quæ victimæ erant ista. Quæst. V.

QVAERITVR vterius, quæ victimæ erant istæ, siue holocausta de quibus dicitur in litera, quod regina Saba vidit holocausta, quæ offerebat Salomon. Aliqui dicunt, quod quando venit regina Saba, Salomon volens ostendere magnificentiam suam non solum in alijs, sed etiam circa cultum Dei obtulit sacrificia multa, quorum multitudinem regina Saba mirata est. Sed dicendum, quod non stat, quia ex hoc dabatur, quod ista oblatio fuerit aliquid speciale, quod semel factum fuerit in aduentu regine Saba. Litera tamen signat istam oblationem deductam esse à Salomone in consuetudinem, quia dicitur in litera, & victimas, quas immolabat in domo Domini, & tamen, immolabat, quod est verbum præteritum imperfectum, signat consuetudinem. Secundo patet, quia regina Saba admirabatur de ordinatione Salomonis circa singula, quia apparebat in illis magnificentia, & sapientia. Si tamen cognosceret regina ista sacrificia, quæ nunc Salomon offerebat non esse ordinaria, non admiraretur, quod non erat nimis semel fieri vnũ extraordinarium sumptum: quod tamen Salomon confectus esset faceret talia sacrificia erat magnificentia propter magnitudinem sumptuum, & erat prudentia magna propter ordinationem eorum, & tamen mirata est regina Saba de eis, ideo erant sacrificia consueta fieri per Salomonem. Aliqui dicunt aliter, quod ista sacrificia erant aliqua, quæ Salomon offerebat ordinariè ex consuetudine sua quasi iam sibi esset in legem, & cum videret regina illa, mirata est. Et tunc dicitur, quæ sacrificia erant ista. Et dicitur, quod non reperimus alia sacrificia, quæ Salomon ordinariè faceret, nisi ter in anno, ut patet 3. Reg. 9. f. offerebat quoque Salomon holocausta, & pacificas tribus vicibus per annos singulos, & istud erat in tribus solennitatibus, scilicet, in festo Azymorum, & in festo Pentecostes, & festo Tabernaculorum, quia ista erant præcipua festa, & exprimuntur præced. cap. Conueniebantque istis tribus solennitatibus Israelitæ quolibet anno in loco sanctuarij: Exo. 32. & 34. & Deuter. 16. & ista sacrificia, quæ tunc faciebat Salomon erant fortassis valde magna, & multa: ob hoc mirata fuit regina Saba. Sic fuit in dedicatione templi, nam obtulit viginti duo millia bouum, & centum viginti millia arietum, ut patet supra 7. & 3. Reg. 8. Sed tunc dicitur, quomodo regina Saba admirata est de istis sacrificijs, quia non poterat videre illa. Nam ista fiebant ter in anno solum, & regina Saba non maneret tanto tempore in Ierusalem, ut videre posset omnes

Et

omnes istas solennitates, in quibus Salomō offerebat holocausta, quia solūm veniebat ad certificandum se de sapientia Salomonis, quam postquā agnouit, & de dubijs suis certificata est, recessit in terram suam cum seruis suis: vt patet in litera: & sic non maneret tanto tempore, vt videret istas festiuitates, quæ erant solūm ter in anno. Responderi potest, q̄ Regina Saba nō stetit in Ierusalem tempore istarum trium solēnitatum, nec tempore duarum quidem, sed accidit, q̄ tempore vnus esset ibi, videretq; multitudinem sacrificiorum, de quibus miraretur: & tunc quæreret ipsa de modo Salomonis circa sacrificia: quia cū rex ille esset tam magnificus, & ordinatissimus in omnibus operibus suis, & Regina Saba audita fama illius venisset à finib⁹ terræ audire sapientiam eius, verisimile erat, q̄ de omnibus moribus eius, & cōsuetudinibus quæreret: & sic quæreret de modo Salomonis circa sacrificia, & respōderetur ei, q̄ ter in anno in tribus solennitatibus offerebatur, & diceretur sibi de multitudine victimarum eius, & sic miraretur. Aliter potest dici, q̄ licet Salomō offerret ter in anno sacrificia magnifica in tribus solennitatibus, & tamen singulis alijs diebus solitus erat facere pro se offerri sacrificia, vt oraretur ad Deū pro salute eius: nam cū Darius rex gentilis, rex Persarū faceret pro se quotidie offerri in templo sacrificia dās omnes sumptus necessarios ad sacrificia, vt patet 1. Esdræ 7. & Seleucus rex Asiæ de redditibus suis daret omnes expensas necessarias pro templo Domini in sacrificijs. 2. Machab. 3. à fortiori Salomō quotidie faceret pro se immolari sacrificia, cū ipse esset rex valde deicola, & Iudæus. Scriptura tamen fecit mentionem de tribus oblationibus, quæ fiebant per tres solennitates, quia illæ erant celebriores, & Regina Saba videns oblationes quotidianas Salomonis scienſque quid in singulis diebus, & quid in solennitatibus offerret, miraretur nimis, & sic de holocaustis admirata est, sicut de alijs rebus magnificè, & prudenter à Salomone dīpositis.

Quare dixit Regina Saba, quia dilexit Dominus Israel populum suum. *Questio VI.*

QVAERITVR vterius, quomodo dixit hic scriptura ex verbis Regiæ Saba. Quia dilexit Dñs Israel populum suum, & vult eum seruare in æternū, iccirco posuit te in regem super Israel, vt facias iudicium, & iustitiam: nam non videtur, q̄ licet Salomō esset rex super populum Dei, seruari deberet ille in æternum: nam nō seruatum est, sed perijt. Cū primo diuifum est in duo regna tempore Roboam filij Salomonis, & postea ipsæ partes diuisæ perierunt traditæ hostibus, quia viri de regno Iuda traditi sunt Chaldeis. 4. Reg. 25. & Ierem. vlt. Viri de regno Israel traditi fuerunt Assyrijs. 4. Reg. 17. Respondendum, q̄ non accipitur hic cōseruatio in æternum proprie pro æterno, sed æternum pro aliqua re durante magno tempore, quia nullum regnum durat in æternum. Sed tunc adhuc manet obiectio. s. quomodo per hoc, q̄ Deus dabit Salomonem in regem super Israel, volebat cōseruare populum suum magno tempore: nam solūm arguebatur ex hoc q̄ tempore Salomonis cōseruaretur populus, & patet hoc, quia solūm mansit tempore Salomonis regnū in bono statu, & illo mortuo diuifum est seq. cap. & 3. Reg. 10. ideo nō intendebat Deus cōseruare populum, licet daret Salomonem in regem. Dicendum, q̄ hoc potest intelligi dupliciter: vno modo, q̄ Regina Saba videns q̄ Deus tam prudenter regem constituisset in Israel, putaret, q̄ intendebat cōseruare regnum illud ne periret, quia bona gubernatione res publica manet, & mala gubernatione perit,

F & verum est, q̄ licet Salomō esset valde bonus rex, non poterat perpetuari populus in prospero statu propter ipsius solius gubernationem: sed putabat Regina Saba, q̄ sicut Deus dedit istum regem tam prudentem Israelitis, ita daret alios successores suos, & sic perpetuaretur bonum, qd̄ iste inchoaret, & ad hoc habebat Regina Saba duas coniecturas. Prima erat, quia Deus fecerat Salomonem sapientem, atq; prudentem super omnes homines, quod fuit aliquid speciale, & istud fuit in fauorem populi Israel. s. quia Salomō petierat à Deo sibi dari sapientiam ad gubernandum tantum populum: vt patet 3. Reg. 3. & super 1. cap. nō haberet autem nunc tantam diligentiam Deus circa gubernationem populi Israel, nisi intenderet cōseruare populum illum: ideo dato rege Salomone in regem, satis arguebatur rationabiliter, q̄ intendebat Deus cōtinuare hoc dando alios successores bonos in gubernatione populi. Secunda coniectura erat, quia sic inceperat iam Deus: nam trās lato regno de domo Saulis, dedit illud Deus ipsi Dauid, qui fuit rex excellentissimus: nam obtinuit plurimas terras de manu hostili, & abstulit tributa, quæ erāt imposita Hebræis à Philistinis. 2. Reg. 8. amplificauitq; regnū plusquam omnes alij posteri, ita vt omnes gentes in circuitu subiectæ essent ei. 3. Reg. 5. huic dedit Deus Salomonem successorem, qui tanta sapientia, & prudentia pollebat, vt omnes homines excelleret, sub quo respublica optimè administraretur: ita ergo putandū erat, q̄ vellet Deus dare alios successores, & si sic fieret, regnum cōseruaretur in æternum, sed factum esset secus, quia Salomō, qui bonus erat ab exordio factus est pessimus sponte, ita vt demeritis suis filius stultus ei datus sit, cuius tempore disperierit regnum diuisum in duo: vt patet 3. Regum 11. & 12.

Erat autem pondus auri, quod offerebatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talēta auri: excepta ea summa, quam legati diuersarum gentium, & negotiatores afferre consueuerant, omnesq; reges Arabiæ, & Satrapæ terrarum, qui comportabant aurum, & argentum Salomoni.

Erat autem. Hic ponitur secundum huius partis. s. nō magnificentia, & gloria Salomonis in magnitudine reddituum, & dicitur. Erat autem pondus auri, quod offerebat. vt Salomoni per singulos annos sexcenta sexaginta sex talēta auri. Ista erat summa reddituū Salomonis per singulos annos. Et erat summa ordinaria: & p̄ter hanc erant multæ alię obventiones. s. de muneribus oblati, & de quibusdam alijs, de quibus patet in litera. & 3. Reg. 10. vnde autem preuenirent isti redditus Salomoni, an de terra sua, vel de opere nautico, declarabitur infra in quadam quæstione. *Excepta ea summa quam legati diuersarum gentium.* Scilicet, nō computabatur hic summa auri, quam offerebant quolibet anno Salomoni legati diuersarum gētiū: nam cum Salomō esset tam sapiens, & fama eius diffusa esset per totum orbem, desiderabant omnes reges videre faciem eius, vt audirent sapientiam illius: vt patet 3. Reg. 4. & aliq̄ nō poterant ire illuc, & mittebant legatos suos, vt imponerent Salomoni dubia dominorum suorum: & cū reciperent ab eo responsum super illud, offerebāt munera Salomoni: sicut fecit Regina Saba, quæ venit audire sapientiam Salomonis, & obtulit ei munera magna: vt patet in litera. Et quia multi reges, & principes terrarum continuè mittebant ad Salomonē, erat ma-

Gloria Salomonis.

gnum aliquid, quod quolibet anno perueniebat ei de muneribus legatorum diuersarum prouinciarum: quia tamen non erāt isti redditus ordinarij: eo quod aliquo anno proueniebant plura, quā alio, non posuit scriptura istud cum ordinarijs redditibus taxari: & tamen 3. Reg. 10. dicitur excepto eo, quod offerebant viri, qui super vectigalia erant, & istud potest coincidere cum litera ista. Vno enim modo potest intelligi, q̄ isti erant viri positi à rege, vt reciperēt redditus de impositione transeuntium, vel rerum, quæ tranſducebātur de loco ad locum per aliquos pontes, vel vrbes, & ista dicuntur vectigalia, quia dantur de rebus, quæ vehuntur, id est, transportantur, & ista erat quadam pars reddituum Salomonis p̄ter tributa ordinaria. Secundò potest intelligi, quod viri positi super vectigalia erant illi, qui reperiebant pecuniam, quam offerebant legati diuersarum prouinciarum venientes ad Salomonem, & ista vocantur vectigalia, quia dabantur à venientibus ab extra, & tunc coincidit litera illa cum ista. *Et negotiatores afferre consueuerant.* Isti erant mercatores magni, qui educebāt aliquid de terra Salomonis, vel introducebant ad vendendum ibi, vt ex negotiatione acquirerent victum, quia de istis habebat Salomō redditus magnos. Isti tamen non erant determinati, sicut nec munera, quæ dabant legati diuersarū prouinciarum. Hic subicitur quædam clausula, quæ habetur, 3. Reg. 10. s. Et omnes scuta vendentes. s. venditores scutorum soluebant de quolibet scuto aliquid certum, vel erat impositio determinata illis: & dicitur de scutis, quia de alijs rebus, quæ vendebantur, forte non soluebatur impositio aliqua. Et non erat tunc, sicut nunc, quia nunc in omnibus ferè regionibus de qualibet re, quæ venditur est aliqua pars precij danda pro rege, vel pro domino terræ, vel pro communitate. Tempore autem Salomonis non erat facta impositio generalis super res venales, sed solū super ipsos negotiatores, quorum officium erat emere, & vendere, vt sic ditarentur. De alijs autem, qui non emebant, vel vendebant ex officio, sed aliās ex necessitate, non recipiebatur aliqua pars pecuniæ, nisi essent venditores scutorum, quia illis imposerat Salomō specialem solutionem partem rei venditæ. *Omnesq; reges Arabiæ.* Etiam reges Arabiæ dabant Salomoni quolibet anno multum aurū, & magna munera, quæ non computabantur in illis talentis auri, quæ erant ordinaria. Arabia est prouincia coniuncta terræ Chanaan ex parte meridiana inter terram Chanaā, & Aegyptū, & est terra nimis montuosa. Nam in deserto Arabiæ manserunt Israelitæ quadraginta annis venientes de Aegypto, & ibi sunt quadraginta duæ mansiones illorum, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ. Aliqui accipiunt Arabiam pro quadam regione magis australi, quā sit Aegyptus, & est nimis versus meridiem posita sub aliquo paralelo, qui est inter æquinoctialem, & tropicum Cancrī: & ob hoc habitantes in regione illa habent duas æstates, & duas hyemes, duplicem autumnum, & duplex ver. Etiam sunt ibi quatuor vmbre in anno, scilicet: Orientalis, Occidentalis, Meridiana, Septentrionalis. Nos autem solūm habemus tres, quia nunquam apud nos est vmbra Meridiana, & ob hoc Arabes quando venerunt in auxilium Pompei contra Iulium Cæsarem, & steterunt in terra Græcorum, & Italorum, in quibus nunquam sunt vmbre Meridiane, quæ vocantur vmbre sinistræ, mirabantur, quod nunquam viderent vmbra sinistras, id est, meridianas, quæ vocantur vmbre dextræ, sicut in terra sua. Sic ait Lucanus tertio de Bello plusquam culli cum loquitur ad Arabes, dicens.

Ignotum vobis Arabes venisistis in orbem. Vmbra mirati nemorum non ire sinistræ.

A Id est, Meridianas: vt ait Ioannes de Sacro Bosco in tractatu de Sphæra. Et tamen hic non accipitur sic Arabia, quia scriptura consuevit vocare Arabiam terrā desertam, quæ est inter Aegyptum & Chanaan, à qua sinus quidam maris rubri vocatur sinus Arabicus. Et ista est in tertio climate, & non potest esse inter tropicum Cancrī, & æquinoctialem, sed necessariò est extra tropicum Cancrī versus paralelū arcticū, quod patet ex eleuatione poli super tertium clima: nam existentibus sub tropico Cancrī est eleuatus polus ferè viginti quatuor gradibus, quāta est declinatio capitis eorum ab æquinoctiali: & tamen existentibus in tertio climate eleuatur polus gradibus triginta immediate sua, vt patet in tractatu de sphaera, & per Ptolemaum I. **B** Almagesto: ideo Arabia necessariò est extra tropicos, sicut hic accipitur. Sed Lucanus vocat Arabes quoddam gentes Aethiopum nimis Meridianas. De istis regibus Arabiæ, quomodo dabant Salomoni munera in modum tributorum, vel aliās, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et satrapæ terrarum.* Satrapæ sunt Principes, qui non habent nomen regum. Et sic quilibet dominus potest vocari satrapa, quasi satis potēs. Interdum tamen vocantur satrapæ reges parui, sicut vocantur quinque satrapæ Phylisinarum. 1. Reg. 6. & 29. & tamen isti etiam vocantur reguli, vt patet Iosue 13. cap. & possunt vocari satrapæ terrarum, id est: Domini terrarum vicinarum: vel vocantur satrapæ omnium terrarum, quia de omnibus terris veniebant aliqui ad videndum Salomonem, & offerendum ei munera, cū omnis terra desideraret videre vultum Salomonis. 3. Reg. 4. & accipitur largè de omnibus terris secundum modum loquendi scripturæ, quia ponitur vniuersalis propositio non vniuersaliter. s. omnes pro multis: isti satrapæ vocantur. 3. Reg. 10. duces terræ. s. terræ Arabiæ, qui non erant reges, vel duces aliarum terrarum. Iosephus autem 8. Antiqui. vocat Thoparchas istos, quos vocat litera nostra satrapas, & rectè dicit, quia Thoparcha interpretatur dominus loci à Topos, quod est locus, & archos, quod est princeps quasi princeps loci: & sic omnes principes quorumcūq; locorum vocantur Thoparchæ. Inde etiam dicitur Topographia quædam figura, & scriptura Poetarum secundum quam, cū de aliquo loco dicturi sunt, describunt circumstantias eius, faciendū quoddam interpositionem, quæ directè ad historiam non attinet. Sic est Conographia est figura de temporis descriptione. *Qui comportabant et argentum Salomoni.* Scilicet, omnes isti comportabant aurum, & argentum Salomoni, scilicet, quidam in donum, sicut reges, & satrapæ, & alij in tributum, sicut negotiatores.

Quid Satrapæ.

Thoparcha.

vnde proueniret pondus illud auri. Quæst. VII.

QVAERITVR circa prædicta, & primò de illo pondere auri sexcentorum sexaginta sex talentorum, quod quolibet anno Salomoni dabatur, vnde ei proueniret. Respondent quidam, quod proueniebat ei de insula Ophir, quia Salomō mittebat illuc seruos suos cum seruis Hiām, & ferebāt quolibet anno sexcenta talenta auri. Item patet, quia si non esset istud aurum de insula Ophir, dicerem⁹, quod erat de tributis Israel, & tamen falsum videtur, quia dicitur in litera, quod Salomō habebat quolibet anno ista talēta auri excepto eo, quod offerebant viri, qui erant super vectigalia: & tamen, quod offerebant viri existentes super vectigalia erat tributum, ergo non erant ista talēta de tributis Israel. In contrarium videtur, quod non ferretur de Ophir, quia de insula Ophir portabant serui Salomonis

Arabia.

Opinio de Arabia.

monis tantum, quantum contingebat eos reperire: & sic non ferrent qualibet vice pondera aequalia: & tamen istud pondus erat determinatum, scilicet, talentorum sexcentorum sexaginta & sex, ut patet in litera, ergo non portabatur de Ophir. Secundo patet, quod dicitur, quod quolibet anno dabatur Salomoni ista summa auri, & tamen de Ophir non apparet, quod quolibet anno portaretur aurum. Forte enim in multis annis una vice redibant. Sicut erat de euntibus in Tharsis: nam post tres annos complebant unam navigationem servi Salomonis euntes in Tharsis, ut patet infra in litera, & 3. Reg. 10. ita forte contingeret de euntibus in Ophir. De istis sexcentis sexaginta talentis dicitur, quod quolibet anno portabatur Salomoni, ergo non erat de Ophir. Tertio patet, quia scriptura vult hic ponere diuitias Salomonis magnas super omnes reges, & ad hoc assignat modos, quibus Salomon acquirebat diuitias istas, ut non putetur difficile esse, quomodo haberet tantas diuitias. Manifestum est tamen, quod Salomon quolibet anno habebat aliqua tributa de regno suo, quia non erant liberi à tributis Israelitarum tempore suo, sed potius imposuerat eis magna tributa, & onera grauiora, ut ipsi conquesti sunt mortuo Salomone. 3. Reg. 12. & seq. cap. ergo faceret scriptura mentionem de illo modo acquirendi: & sic intelligeretur tributa per istam summam talentorum. Confirmatur hoc, quia ferè hic, & præced. capit. ponuntur omnes modi acquirendi diuitias magnas. Unus modus erat mittendo in Ophir, ut inde auferretur aurum præced. cap. & 3. Reg. 9. Alius modus erat mittendo in Tharsis semel per tres annos, & ferendo inde aurum, argentum, simias, pauos, psitacos, & dentes elephatorum, infra in litera, & 3. Reg. 10. Alius modus erat recipiendo pecuniam à mercatoribus, cum dicitur supra, excepta summa, quam negociatores afferre consueuerant. Alius modus erat per munera, quæ dabat venientes ad Salomonem de diuersis regionibus, cum dicitur hic excepta summa, quam legati diuersarum gentium afferre consueuerant. Alius modus erat de impositionibus quibusdam regni sui incertorum reddituum, scilicet, de eo quod imponebatur videntibus scuta, ut patet 3. Reg. 10. Alius modus erat per tributa ordinaria regni sui, & ista notantur: tamen ponitur istud pondus auri quolibet anno. Quarto patet, quia de Ophir non portabatur tantum aurum Salomoni, sicut hic ponitur: nam solum erant quadringenta, & viginti talenta. 3. Reg. 9. & tamen ista erant sexcenta sexaginta & sex: ideo non erant de Ophir. Dicendum ergo, quod ista talenta auri erant tributa ordinaria, quæ Salomon recipiebat quolibet anno de regno suo: & dabatur sic quolibet anno summa ista nihil excedendo, nec quidquam minuendo: quia cum Salomon non vacaret bellis, non occurrebant ei aliqua necessitates, propter quas imponeret maiora tributa: minora autem imponere nolebat, & in hoc visum est Israelitis, quod grauabantur, scilicet, quia quolibet anno exigebantur ab eis magna tributa, & aequalia, licet in nulla necessitate esset Salomon, ut patet ex querela eorum. 3. Reg. 12. scilicet: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc paululum imminue de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Si autem non essent determinata tributa, non dicerent Israelitæ, tu itaque paululum minue de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, scilicet, quod Israelitæ vellent quolibet anno soluere aliquantam summam, sed non tantam, sicut imposuerat Salomon. Item patet hoc, quia dicitur de iugo grauissimo, quod imposuit nobis: ergo videtur, quod aliqua impositio certa facta erat super Israelitas, ad quam te-

nebantur quolibet anno. Alias si Salomon non exigeret certam summam tributis quolibet anno, sed aliquando multum, & aliquando paucum: non dicerent sibi impositum iugum. Et non potest dici, quod Salomon habebat ista talenta quolibet anno de tributis aliquibus, quæ haberet de regnis Arabiæ: quia solutio, vel oblatio quam faciebant Arabes distincta erat ab ista, cum dicitur in litera, quod dabatur quolibet anno Salomoni ista talenta auri excepta summa, quam offerre consueuerant legati diuersarum prouinciarum, & negociatores, & reges Arabiæ, & satrapæ terræ. Cui autem obijcitur, quod ista pecunia dabatur Salomoni quolibet anno de Ophir, quia dicitur, quod erat pondus auri, quod afferebatur Salomoni quolibet anno, & c. & si esset de terra Israel non diceretur afferebatur, sed dabatur. Dicendum, quod non stat, quia dicitur afferebatur, scilicet, Salomoni à viris suis, qui erant super tributa, & colligebant summam istam. Cui autem obijcitur, quod non sit de tributis, quia dicitur, quod ista summa erat excepto eo quod afferebant, quæ erant super vectigalia. Dicendum uno modo, quod tributa Salomonis vocabantur illa, quæ erant in quantitate determinata, & ista erant sexcentorum sexaginta talentorum. Impositio autem super vectigalia non erat determinata: ideo licet posset vocari tributum non poterat includi sub quantitate ista talentorum. Alio modo potest dici, quod vectigalia aliqua non essent tributa imposita à Salomone, sed erant munera, quæ offerebantur à venientibus ab extra ad videndum Salomonem: & in hoc habent similitudinem cum veris vectigalibus, quia illa dantur à transeuntibus, vel per transportationem rerum: & ista sententia consonat literæ isti in qua non habetur de vectigalibus. Sed dicitur: erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexaginta talenta auri, excepta ea summa, quam legati diuersarum prouinciarum, & negociatores afferre consueuerant. Si autem aliquis dicere vellet, quod istud aurum afferebatur Salomoni de Ophir, oportebat, ut diceret, quod Salomon faciebat expensas, & dabat naues euntibus in Ophir quolibet anno, & quod ipsi quolibet anno darent Salomoni sexcenta sexaginta talenta auri, & si quid superesset accresceret eis, & sic darent ei quolibet anno certam summam, & tamen adhuc non posset istud stare, quia non responderetur ad inconuenientia supra assignata.

Quare reges Arabiæ portabant aurum.
Quest. VI.

QVAERITVR vltorius circa reges Arabiæ, cum dicitur hic, quod omnes reges Arabiæ, & satrapæ terrarum aurum, & argentum Salomoni comportabant. Aliqui dicunt, quod isti reges Arabum erant tributarij Salomonis, & ut non putetur, quod tributa eorum intelligebantur includi sub illis sexcentis sexaginta talentis, ponitur ex superaddito, quod reges Arabiæ aurum, & argentum Salomoni comportabant. Sed dicendum, quod non stat, quia reges Arabum non erant subditi Salomoni, nec tributarij eius: quia Salomon solum habebat in tributarios Israelitas, qui erant populus eius, & Gentiles Chananeorum, Heuæorum, Pherezæorum, Iebuseorum, Hethæorum, Gergesæorum, & Amorrhæorum, qui habitabant intra terram Israel, cum essent de terra Chanaan, & subiecerat sibi eos Salomon in tributum: præced. cap. & 3. Regum 9. etiam quosdam gètes extra terram Israel, scilicet: Idumæos, & Ammonitas, & Moabitæ, quia istos subiecerat David in tributarios, & adhuc manebant semper: ut patet. 2. Reg. 8. & præced. lib. 1. cap. nullas alias gentes

tes habebat Salomon in tributarios. Arabes autem erant præter istas gentes: nam non erant in terra Israel, etiam non erant de gentibus existèntibus extra terram Israel subiectis tamen Israelitis, quia illi solum erant Ammonitæ, Idumæi, Moabitæ, & quedam pars Syrorum, quæ seruiuit David sub tributo. 2. Reg. 8. & 10. Arabes autem morantur in solitudinibus Arabicis. Est enim Arabia quedam terra iacens inter Aegyptum & terram Chanaan, & extenditur versus orientem plusquam terra Chanaan: per hanc autem transierit, & in ea manserunt ferè quadraginta annis Israelitæ, quando exierunt de Aegypto, & in ea est mare rubrum quantum ad illam partem, quæ vocatur sinus Arabicus. In hac terra erant multi reges, scilicet: Ismahelitarum, Amalecitarum, & Madianitarum, & aliarum gètium: istæ autem gentes non erant subditæ Salomoni. Ferebant autem omnes reges istarum gentium ei munera non quidem ex necessitate, vel tanquam tributarij, sed gratis: eo quod veniebant ad videndum vultum Salomonis, & audiendam sapientiam, quia omnis terra desiderabat videre vultum Salomonis. 3. Regum 4. Quod autem isti Arabes gratis aurum, & argentum Salomoni darent, & non, ut tributarij: patet, quia dicitur hic: omnes reges Arabum, & satrapæ terræ aurum, & argentum Salomoni comportabant. Et ponuntur simul omnes reges Arabiæ cum satrapis terrarum, scilicet, quia omnes afferebant Salomoni aurum, & argentum, & tamen manifestum est, quod satrapæ terrarum non erant subiecti Salomoni, quia per hoc signantur domini omnium terrarum, qui vocantur satrapæ, & isti afferebant aurum, & argentum, ergo gratis offerebant tam reges Arabum, quam satrapæ terrarum.

Quare non ponuntur tributa aliorum.
Quest. VII.

QVAERITVR vltorius circa tributa ista Salomonis, cum ponantur hic tributa Israelitarum. sexcenta sexaginta talenta auri, quomodo non ponuntur tributa, quæ recipiebantur ab alijs gentibus subiectis sibi. à Chananæis, Moabitibus, Ammonitis, Idumæis, & Syris, quia omnes hi subiecti erant Salomoni, ut declaratum est præced. cap. Aliquis dicit, quod non manebant istæ gentes nunc tributariæ Salomoni, defecerant enim ab eo post mortem David: nam licet David habuisset gentes istas sibi bello subiectas, quia erat vir bellicosus. Salomon tamen non habuit eas subditas, quia erat vir pacificus, & recesserunt ab eo: & patet hoc de Idumæis. Nam cum audiret Adad, qui erat de genere regio Idumæorum, fugeratque in Aegyptum timens David, & Ioab, mortuum esse Ioab, & David reuersus est in terram suam coepitque rebellare Salomoni, & infestare terram eius. 3. Reg. 11. patet etiam de Syrijs, quia Razon, qui factus est rex in Damasco, inquietabat terram Salomonis, & dedit eum Deus sibi in aduersarium. 3. Reg. 11. ita etiam de alijs gentibus: Dicendum, quod hoc non stat, sed adhuc istæ gentes manebant tributariæ Salomoni, & potissimè patet hoc de Chananæis, & alijs gètibus quas subiecerat David, sed Salomon fecit eas tributarias, & patet de Idumæis: nam semper manserunt Idumæi soluentes tributa Salomoni, & etiam post mortem eius usque ad regem Ioram, qui fuit quintus à Salomone: nam Salomon genuit Roboam, & ille Abiam, ille Asa, ille Iosaphat, ille Ioram. Tempore huius recessit Idumæa, ne esset sub Iuda, & postea nunquam redijt: ut patet 4. Reg. 8. & in fra 27. c. Cum autem obijcitur de Idumæis, quod rebellauerunt tem-

porè Salomonis, audita morte David, & Ioab. Dicendum, quod verum est, quod Adad, qui erat de semine regio Idumæorum venit de Aegypto, & incepit inuadere terram Salomonis, & perturbare pacem eius, tamen non potuit liberare Idumæam de manu Salomonis, eo quod omnia fortalitia terræ Idumæe tenebatur ab Israelitis: posuerat enim ibi David custodes, qui tenebant terram illam, ut patet. 2. Reg. 8. & præced. lib. 18. unde nunquam fuerit liberati de manu Israelitarum usque ad tempus Ioram regis Iuda: & ob hoc faciebat Salomon quicquid volebat in Idumæa: nam Asiongaber erat portus in littore maris rubri, & erat in terra Idumæa: & tamen ibi fecerat Salomon classem præced. cap. & 3. Reg. 9. Si autem regnum illud non esset ei subiectum, non posset facere classem ibi, quia non permitteret hostes sui. Item dato, quod iste Adad Idumæus liberasset Idumæam de manu Salomonis, quod tamen falsum est, non fuit hoc usque ad senectutem Salomonis. Nam in senectute deprauatum est cor eius, copulatusque est mulieribus alienigenis amore ardentissimo, & coluit Deos earum. 3. Reg. 11. & tunc in penam peccatorum suorum Deus succitauit ei in hostem Adad Idumæum, ut patet ibidem, & sic tempore præced. haberet Salomoni tributa de terra Idumæorum. De terra autem Syrorum dicendum est, quod fuit subiecta David in tributum, ut patet secundo Regum octauo, & tamen quanto tempore manserit tributaria Salomoni, vel posteris eius non apparet: non est tamen dubitandum, quod terra Syriæ, scilicet, quedam pars eius manserit tributaria Salomoni aliquo tempore: quia non solum ipse tenuit, quod pater suus acquisierat in Syria: sed etiam plura acquisiuit, quia dicitur præced. cap. quod abiit in Hemath Suba, & acquisiuit eam, & edificauit Palmiram in deserto, & multas ciuitates in Hemath. Et tamen terra Hemath, & potissimè regio Suba de terra Syriæ est, quia de ea erat Adarezer rex, qui pugnavit contra David, & ille vocabatur rex Syriæ. 2. Reg. 8. & 10. ergo acquisiuit Salomon quandam partem Syriæ mortuo David, & mansit ei illa pars quam in tributariam subiecerat David, & sic acciperet Salomon tributa de terra Syrorum: quando autem Syria recesserit, ne esset sub Salomone, vel sub posteris eius, non apparet manifestè: sed satis videtur dicendum, quod fuerit hoc tempore Salomonis in senectute sua, quando propter peccata sua Deus succitauit ei hostes. Nam tunc fuit vnus Razon filius Eliadam, qui factus est rex in Damasco. 3. Reg. 11. Et quia postea nunquam legitur de Syris, quod fuerint subiecti Israelitis, sed potius de conuerso, quia tempore Achab regis Israel, quando Benadad rex Syriæ captus est ab eo in bello fugiens, erant subiecti Israelitæ Syris, & reges Syrorum imponebant tributa quedam Israelitis. Quod pater ex istis, quæ petiuit Benadad ab Achab, scilicet, filios suos, & uxores, & concubinas, & omne aurum, & argentum, quod erat in domo sua. 3. Reg. 20. & postea cum Benadad captus esset ab Achab petiuit ab eo, quod solueret ipsum, & ait, ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo reddam, et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, et ego federatus recedam à te: ergo pater Benadad rex Syriæ faciebat impositiones super Israelitas: etiam erat maior, et quasi dominus virorum de regno Iuda. Nam cum Asa rex Iuda pugnet contra Baasani regem Israel propter edificationem vrbs Ramia, misit Asa munera magna ad Benadad regem Syriæ, ut iuberet regi Israel, quod cessaret ab edificatione Rama: et sic intercisum est opus. tertio Reg. 15. et infra 16. aliquo ergo tempore Syri soluerunt tributa Salomoni: licet tempore suorum successorum non soluerint: De Moabitibus etiam dicendum, quod manerent subiecti tributo Salomoni, et etiam posteris suis manse-

manferuntque vsque ad tempus Ochoziæ regis Israel. Fuit autem modus, quod cum Salomon haberet sibi subiectos Idumæos, & Moabitas in tributum, diuisum fuit regnum tempore filij eius Roboam, & tunc Idumæi cesserunt regibus Iuda, & Moabitis cesserunt regibus Israel. Manferunt autem Moabitis semper soluentes tributa Israelitis vsque ad tempus Ochoziæ regis Israel: tunc enim præuaricatus est Moab in Israel, scilicet, recessit à promissione de soluendo tributa annua. 4. Reg. 1. Et propter hanc rebellionem Ioram rex Israel, qui successit regi Ochoziæ, pugnavit contra Moabitas, sed non reduxit eos ad tributa soluenda. 4. Reg. 3. soluerunt ergo isti tributa toto tempore Salomonis. De Ammonitis non apparet tã clarè quãto tempore manserint sub tributis Israelitarum. Et tamẽ dicendum, quod tempore Salomonis tributarii fuerunt, quia cum David subiecisset istos in tributarios. 2. Reg. 12. Salomõ tenuit illos in tributarios: alioquin regnum esset diminutum tempore Salomonis, & ista esset quedam calamitas eius: semper tamen fuit Salomon in excellentissima gloria, tenens ea, quæ reliquerat ei David, & acquires alia vsque ad senectutẽ, quando post peccata dominus immisit ei hostes impugnatore. 3. Reg. 11. ergo saltem vsque ad illud tempus manerent Ammonitæ subditi tributis Salomonis, & sic nunc contribuerent in tributis præstantis Salomonis. De Chananæorum autem populis magis manifestum est, quia isti non fuerunt perfectè subiecti tempore David, sed Salomon dicitur fecisse eos tributarios præcedenti cap. & 3. Reg. 9. cap. nõ ergo videtur modus, quod isti recederẽt à subiectione Salomonis. Item patet potissimè, quia præcedenti cap. & 3. Reg. 9. quãdo agitur de subiectione Chananæorum, dicitur, quod Salomon fecit eos tributarios vsque in præsentẽ diem, & refertur ad tempus, quo scriptus est liber ille, quod fuit multo post Salomonem: ergo manserunt toto tempore Salomonis Chananæi tributarii. Dicendum generaliter de omnibus his gentibus, quod erant nunc tributariæ Salomonis. Aliqui ergo dicunt, quod erant tributariæ iste gentes, & magna tributa perfoluebant Salomoni: & tamen de tributis earum non habetur hic. Dicendum, quod hoc non est verisimile, quia scriptura diligenter ponit hic omnes modos lucrandi Salomonis ad hoc, quod magnificaretur in diuitijs, sicut factum est: ideo non est credendum, quod tantum lucrum quantum quolibet anno consequeretur Salomon de omnibus istis regnis tributarijs subtraheretur, cum multa minora lucra exprimantur, scilicet, quod David haberet impositiones à negotiatoribus, & à vendentibus scuta, vt patet supra in litera: & 3. Re. 10. Dicendum ergo, quod reges Chananæorum, Amorrhæorum, Pherezæorum, Iebuseorum, Hethæorum, Gergeæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Idumæorum, & Syrorum soluebant tributa quolibet anno Salomoni: & ista colligebantur cum tributis Israelitarum, & perueniebant ad talenta sexcenta sexaginta & sex aurei: & ob hoc nulla mentio fit de istis gentibus tributarijs hic cum ponantur tributa Salomonis, & hoc confirmatur, quia non dicitur hic, quod afferbantur quolibet anno de tributis Israel tot talenta auri, sed absolute dicitur, quod afferbantur ista talenta, vt possit intelligi, quod afferbantur de tributis omnibus, quæ ordinariè soluebantur quolibet anno Salomoni, & hoc est etiam satis verisimile, quia ista talenta faciebant vnã valde summam auri. Nam non est talentum vnã marcha auri, vt quidam putant, quia valde maior quãtitas est: quod patet, quia Deus iussit fieri candelabrum Tabernaculi cum basi sua, & septem calamis, & septem vasculis luccinarum, & cum omnibus vasis suis, scilicet, emun-

ctorijs, & infusorij olei de auro purissimo, & totum de vno talẽro. Exo. 25. ideo necesse erat, quod magna quantitas esset talẽro, forte plusquam viginti marcharum auri: quod patet satis inspiciendo magnitudinem candelabri, & vasorum suorum, & sic regnum Israel solum non posset quolibet anno tantam summam auri reddere, sed regnum Israel cum omnibus regnis tributarijs Salomonis dabant ei quolibet anno summam istam: & de illa erat quãdam pars determinata, quam soluebant Israelitæ quolibet anno: & illa adhuc videbatur eis magna, & conquerebantur iugũ grauissimum esse impositum Israelitis, vt patet. 3. Re. 12. & seq. cap.

Quare fuit adducta propositio negatiua cum nulla tale probet. *Quæstio VIII.*

QVAERITVR vterius, cũ dicatur supra, quod non fuerunt aromata talia allata, qualia illa, quæ attulerat regina Saba Salomoni, quia ista est negatiua, & non videtur probabile: quia sic est regula iuris, quod negantis factum per rerum naturam nulla est directa probatio. Et ratio huius est, quia probatio fit per causas rei: negatiua autem pura non præsupponit entitatem aliquam, ideo non est probabilis: sic est de quibusdam alijs propositionibus negatiuis, quæ ponuntur hic: vt cũ dicitur de lignis Thinis, sequitur in litera, quod nunquam visa sunt in regno Iuda ligna talia: est etiam alia propositio infra. scilicet, cum ponitur fabricatio Throni Salomonis subditur, non fuit tale solium in vniuersis regnis. Aliquis respondebit ad hoc, quod licet negatiua non possit directè probari, potest tamen probari indirectè: sic enim est regula iuris, scilicet, negantis factum per rerum naturam nulla est directa probatio: est autem directa probatio negatiue, si probaretur, vt negatiua, & darentur suæ causæ veritatis, vt negatiua, & istud est impossibile cũ negatiua nullam habeat causam existendi, quia non dicit entitatem positiuam, nec etiam potest esse ab aliqua causa, quia ens positiuum non potest esse causa, nisi alicuius positiui. Indirectè autem probatur negatiua si reducatur in affirmatiuam, & tunc probetur per principia affirmatiue: nam affirmatiua dicit entitatem: ideo præsupponit causas veritatis, quæ sunt principia probandi per quæ ipsa affirmatiua probetur, & tunc probatur negatiua indirectè, vt potest, in ista propositione prima, scilicet, non sunt aromata talia allata, qualia illa, quæ dedit regina Saba Salomoni, exponatur per affirmatiuam. scilicet, ista aromata, quæ regina Saba attulit fuerunt meliora, quàm omnia aromata, quæ postea allata sunt: & tunc probabitur illa negatiua per causas veritatis. i. principia probandi affirmatiuam: sic etiam probabitur alia. scilicet, non fuit factum tale solium in omnibus regnis. scilicet, istud solium Salomonis fuit melius, & preciosius, quàm omnia, quæ facta sunt in alijs regnis. Sed obijciatur, quod nõ ster istud propter duo. Primò, quia licet iste modus exponendi, & probandi competat quibusdam negatiuis, quæ præsupponunt quãdam affirmationem, licet illam non dicant, tamen non conuenit illis negatiuis, quæ nullam omnino affirmatiuam præsupponunt: & talis est propositio secunda istarũ. scilicet, nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia: ista enim non potest probari per aliquam affirmatiuam, & sic non est sufficiens modus probandi positiones istas. Secundò probatur, quia dato, quod reciperent probatio negatiuarum per affirmatiuas, non poterit fieri probatio, nisi quãdo negatiua limitat se ad certum tempus, vel locum, vel ad vtrumque: velut si dicatur: Sortes non fuit, nisi prima die Iulij in vrbe Tolleti. Nam ista pro-

probabitur per affirmatiuam sufficienter, scilicet, eor. probando, quod Sortes tota die Iulij fuit in vrbe Romæ, & tamen quando negatiua debet probari per affirmatiuam non determinantem locum, & tempus, sed nimis indeterminatam, difficillimum est fieri probationem, & in quibusdam impossibile, sicut in ista. scilicet, nunquam allata sunt talia aromata, sicut illa, quæ dedit regina Saba Salomoni, id est: illa fuerunt meliora aromata, quàm omnia, quæ allata sunt. Nam ad hoc oportet discurrere per omnes particulares, scilicet, comparando illa aromata quibuscumque aromatibus allatis in terram Iuda, vt apparerent ista esse meliora: & tamen non videbatur possibile istud, quia inducis quot eunque particularibus dubitabatur adhuc an fuerint plurima aromata allata, quibus ista essent meliora. Et sic non fiet plena probatio, & si vis facere plenam probationem, oportet, quod incidas in aliam negatiuam, ita vt dicas, scilicet, ista sunt omnia aromata, quæ allata sunt in terra Iuda, & non sunt plura allata, & ijs omnibus meliora sunt illa, quæ attulit regina Saba. Sed quomodo probetur, quod nõ fuerint plura allata aromata in terram Iuda videtur impossibile, quia aliqua secretè, & aliqua publicè allata sunt: & idem modus probandi est in alia propositione, scilicet, non fuit tale solium factum in vniuersis regnis, id est, istud solium fuit melius istis solijs demonstratis omnibus, quæ facta sunt, & non fuerunt plura facta in alijs regnis, ergo istud est melius omnibus. Et tamen probare, quod non sunt plura solia facta, est impossibile: istud autem non dico quasi affirmatiua præsupponat negatiuam ad suam probationem, quia sicut non ens nõ est causa essendi enti, ita non potest esse principium probandi: sed quia non putamus nos sufficienter enarrasse particularia alicuius vniuersalis, nisi ponamus negatiuam dicendo: & non sunt plures, vel plura supposita sub illo vniuersali: ideo per istum modum non potest plena probatio esse istarum propositionum negatiuarũ. Aliquis autem dicet, quod per famam potest probari veritas istarum propositionum. scilicet, fama erat, quæ tales propositiones erant veræ, scilicet, prima. Non sunt aromata talia allata, qualia illa, quæ attulit regina Saba Salomoni, scilicet, quod erat fama, quod non fuerant allata talia aromata: sic secunda, scilicet, non sunt visa ligna talia vnquam in terra Iuda, id est, quod fama est, quod nunquã postea allata fuissent aliqua ligna thina in Iuda. Sed dicendũ, quod non erat ista conueniens probatio: primò, quia fama est incertus nuncijs, sicut originem habet ab incerto auctore, & non est ei confidendum. Secundò quãdam sunt, de quibus fama esse potest, & alia sunt, de quibus non est fama. Nam de illis, quæ tacitè, & omnino secretè gesta sunt, fama nulla est, ideo licet de illis aromatibus, quæ publicè allata sunt in terrã Iuda fama possit esse certa, quod nõ erant meliora, quàm ea, quæ attulit regina Saba, & tamen multa aromata secretè allata sunt, vel afferri poterunt, de quibus nulla fama esse poterat, & illa poterant esse meliora, quàm aromata, quæ regina Saba attulit: sic etiam de secunda propositione, scilicet, nõquam sunt visa talia ligna in terrã Iuda, poterat esse, quod publicè quantum ad id, de quo esset publica vox, & fama non essent allata aliqua ligna thina, & tamen secretè allata essent. Item fama non sufficienter enarrat ea, quæ notoria sunt, quia aliqua fuerunt aliquo tempore notoria, quæ postea obliuioni tradita nullam habent famam: ideo fama non probat sufficienter, quia non inducit omnia particularia. De tertia propositione, scilicet, non fuit factum tale solium in vniuersis regnis. Dicendum, quod per famam non probatur sufficienter. Primò, quia non poterat venire fama de omnibus regnis terræ ad regnum Israel: nam quædã

gentes sunt de quarum gestis, & moribus non solum ad nos fama non peruenit, sed etiam nescimus in tales gentes in orbe sint: sic enim erat de vrbe Romæ, quæ quando erat florentissima quibusdam gentibus orientibus incognita erat an esset: ideo à fortiori poterat de alijs vrbus minoribus fama non haberi: de hoc Boetius de Consolat. 2. Prosa. 7. f. Aetate denique Marci Tulij, sicut ipse quodam loco signat, nondum Caucasum montem Romanæ Reipub. fama transcenderat, & erat tunc adulta, Paris ceterisque id locorum gentibus formidolosa. Non ergo bene diceretur cognosci per famam nõ solum aliquod tale fuisse, sicut solium Salomonis in vniuersa terra, cũ non possit omnium gentium fama illuc peruenire. Item dato, quod posset haberi fama de omnibus regionibus, istud poterat esse quantum ad solia regum, quæ nunc erant: sed quantum ad omnia solia regum, quæ fuerant ab antiquo, non poterat esse fama nunc, ideo non bene diceretur, quod non fuit tale solium in vniuersa terra, vel in vniuersis regnis. Item dato, quod intelligeretur de Thronis regum solis, quæ nunc erant, adhuc non sufficienter, quia licet fama de omnibus illis posset haberi, tamen fama est nuncijs fallax, qui ergo soli famæ innititur faciliter errare potest. Scriptura autem Sacra cũ sit maximæ auctoritatis inter omnes scripturas, debet continere veritatem infallibilem, ergo nunquam debet inniti famæ, sed alijs probationibus solidissimis. Dicendum ergo, quod omnes, qui scripserunt aliquid de sacra scriptura, habuerunt spiritum propheticum, & per illum sciebant omnia, quæ scribebant, & quamquam interdum scribant hystorias, quibus ipsi interfuerunt, non scribunt eas tanquam habentes firmitatem, ex eo quod ipsi viderunt, quia sic non possent scribere aliquam hystoriam perfectè veram, quin in aliqua particula errent, sicut apparet in aspiciuntur agonem. Nam cũ duo pugnant, & se percutiunt multis circumstantibus, licet omnes videant, discordant quibusdam dicentibus, iste percussit alium, alijs verò contraria afferentibus. Istud autem nascitur ex conditione nostra, scilicet, quod impossibile est nos ad plura intentè simul aspiceret. Si autem historiographus cedat testimonio dicentium, eadem causa erroris erit, quæ in seipso, & facilius adhuc. Sacra autem scriptura nullum omnino permittit mendacium etiam si sit paruulum: vt ait Augustinus: & habetur in Decretis distinctione nona, capitulo, si ad sacras: sed quilibet modus istorum necessariò admittit aliquod mendacium: ideo oportet, quod dicamus omnes scriptores sacre scripturæ prophetice scripsisse: Deus enim mouet prophetam ad intelligendum prophetiam, supernaturaliter ea, quæ alijs non intelligeret: ita in scribendo mouebat scriptores sacre scripturæ ad sciendum ea, quæ alijs perfectè scire non poterant: & tunc ea scribebant solum, quæ Deus eis dictabat: & sic erat impossibile, quod errarent. Ita fuit scriptus liber iste per Euidram, & Liber Regum per Ieremiam, in quo eadem habentur spiritu prophético, per quem ipsi scire potuerunt infallibiliter an aliqua aromata meliora, vel æqualia istis in bonitate, quæ attulit regina Saba allata fuissent postea aliquo tempore vsque ad tempora, quibus scripti fuerunt libri, & an aliqua ligna thina allata fuerint in terram Iuda. Etiam sciebant, quod non erat tunc, nec fuerat vnquam à principio aliquod tale solium in aliqua terra, sicut fuerat solium Salomonis: postea tamen fortè alia pulchriora, & preciosiora facta sunt.

Fecit igitur rex Salomon ducentas ha- stas aureas de summa sexcentorum aureo- rum, qui in singulis hastis expendeban- tur: trecenta quoque scuta aurea trecen- torum aureorum, quibus tegebantur sin- gula scuta: posuitq; ea rex in armamenta- rio, quod erat consitum nemore.

Gloria Sa- lomonis ex magni- tudine ef- fecuum.

Fecit igitur. Hic ponitur tertium, scilicet: gloria Sa- lomonis ex magnitudine effectuum, quia faciebat Sa- lomō aliqua opera ita magnifica, & sumptuosa, quod non habebantur talia apud alios reges, & ponuntur duo. Primum est de lanceis, & scutis aureis. Secun- dum de throno eburneo ibi. Fecit quoque. Circa pri- mum dicitur. Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas au- reas. Non est putandum, quod istae lanceae formaliter essent de auro: quod patet ex pondere auri, sed erāt lignae, & in superficie erant operite laminis aureis, & non folio auri, sicut operiuntur picture, quia in illis fa- cile est videre, quod non est res de auro: & sic videbā- tur istae lanceae verē esse aureae. Non erant autem istae lanceae ad pugnandum, sed ad ostentandam gloriam Salomonis, vt infra dicitur in quadam quaestione. De summa sexcentorum aureorum. Aliqui volunt, quod sexcenti aurei expensi sunt in istis ducentis hastis, ita quod in qualibet hasta expenderetur tres aurei, & ista est intentio Iosephi 8. Antiqua. litera tamen nostra repugnat, quia sequitur, qui in hastis singulis expende- bantur. Est autem aureus moneta aurea, scilicet, vnus sclus: nam sclus est interdum moneta aurea, & interdum argentea, vt patet. 2. Reg. 24. & praeced. lib. 21. c. & scli argentei sunt maioris valoris, quam scli aurei, eo quod erant valde magnae quantitates, vt declaratum est praeced. lib. 21. cap. in quadam quaestione: & hic accipitur pro scli aureo: sic patet. 3. Reg. 10. quia ponit- ur ibi sexcentos sculos auri dedit in laminas scuti vni. Qui in hastis singulis expendebantur. Id est, expendeban- tur isti scli ad tegendum quamlibet hastam, quia lamina aurea fiebat ad tegendum hastas singulas pon- dere scli sexcentorum, & non fiebat tota lancea de auro, quia tunc necesse erat, quod expenderentur plures, quam tres mille scli, nec etiam videbatur op- portunum tantam molem auri inutiliter expendi, & non est intelligendum, quod soluerentur scli sexcen- ti in massam pro qualibet hasta tegenda, sed quod laminae tegentes quamlibet hastam erant ponderis sex- centorum scli, & forte non soluebantur aliqui scli in massam per conflationem, sed cum multum aurum aliud haberet Salomon in massa de illo faceret laminas, & tamen, vt signaretur magnitudo ponderis auri cuiuslibet haste dicitur est, quod sexcenti scli in qualibet hasta expendebantur: nam sclus est nomen monetae, & nomen ponderis simul, eo quod continet determinatum pondus, scilicet, viginti obolos, vt pa- tet Leui. vlt. & Num. 3. & 18. & sic clare intelligebatur pondus auri cuiuslibet haste: erant autem omnes istae haste longitudine aequales, & rounditate, & grossitie, & aequale auri expendebat in eis, & sic erant pulchre: ita quod non fieret differentia vnus haste ad alteram. Trecenta quoque scuta trecentorum aureorum. Id est, fecit trecenta scuta, & quodlibet de trecentis aureis, id est, scli, scilicet, quia in quolibet scuto laminae auri expen- debantur pondere trecentorum scli. Quibus te- gebantur scuta singula. Hic declaratur manifeste, quod ista scuta non erant tota de auro, sed solum tegebantur laminis aureis, ita vt viderentur aurum purum. Posuitq; ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore.

Id est, posuit rex ista scuta, & hastas in armamentario, id est, in loco armorum, quia Salomon habebat domū quandam pro omnibus armis locandis, & ista erat domus saltus Libani. Quod patet, quia vocatur arma- mentarium illud consitum nemore, id est, vallatum arboribus, quae vocantur nemus. Sic patet Genes. 21. vbi dicitur, quod plantauit Abraham nemus in Bersabee, id est, arbores, siue hortum. De isto armamentario magis dicitur infra in quadam quaestione.

Quomodo fecit lanceas, & scuta Salomon alibi aliter. Quaestio IX.

QVAERITVR circa praedicta, quomodo dicitur hic, quod Salomon fecit ducentas lanceas aureas, & trecenta scuta: nam. 3. Reg. 10. vbi ponitur ista historia ponitur, quod erant ducenta scuta, & trecentae peltae, & sic videtur difficultas in duobus. Primum est, quia hic ponuntur lanceae, & ibi non, & ibi ponuntur peltae, & hic non. Secundum est, quod cum tam hic, quam ibi ponantur scuta, dicuntur hic esse scuta trecenta, & ibi dicitur, quod erant ducenta. Ali- qui dicunt, quod eadem sententia est hic, & ibi, & solum est varietas nominum satisfactionabiliter facta: nam scuta vocantur hic, & ibi scuta: & tamē vocantur hic peltae, quae vocantur hic lanceae: & hoc rationabiliter, quia lanceae sunt arma ad procul nocendum mittendo eas, & vocantur ideo peltae, quia procul pelluntur. Sed dicendum, quod hoc non fiat: primum, quia peltae dicuntur esse trecentae. 3. Reg. 10. & tamen hic vocantur lanceae ducentae: secundum, quia dicitur de qualibet pelta, quod vestiebatur trecentis minis aureis. 3. Reg. 10. & tamen hic dicitur de qualibet hasta, quod expen- debantur in ea sexcenti scli: tertio, quia etiam est dif- ferdia ex alia parte, scilicet, quia dicitur hic, quod scuta erant trecenta, & ibi dicitur, quod erant ducenta: & sic non saluatur istud inconueniens: quartum non fiat, quia ibi dicitur, quod in quolibet scuto expendeban- tur sexcenti scli. Hic autem dicitur, quod in quolibet scuto erant trecenti aurei, ideo non fiat ista positio. Alij respondent aliter, scilicet, quod scriptura sacra omiserit aliquid hic, & aliquid ibi. quod fuerint scuta trecenta, & trecentae peltae, & ducentae lanceae, & litera omiserit. 3. Reg. 10. lanceas ducentas: & hic omiserit trecentas peltas, & coniungendo vtramque literam cau- satur, vel colligitur vna perfecta narratio. Et sic fit se- pe in scriptura, scilicet, quod quando aliquid in multis locis enarrandum est, raro enarratur complete in ali- quo eorum, sed in quolibet suppletur aliquid, quod non erat in alio: & sic ex duobus, vel tribus locis colligitur vna completa narratio, & istud viderit satis rationabiliter dictum, scilicet, quod cum faceret Salo- mon peltas de auro, faceret etiam lanceas aureas, quia lanceae sunt annexae scutis. Sed dicendum, quod istud non fiat omnino, quia adhuc manent aliqua inconue- nientia. Primum, quia scuta ponuntur vtrique: & tamen ponuntur hic trecenta scuta: & 3. Reg. 10. ponuntur ducenta. Secundum, quia ibi ponuntur in quolibet scuto sexcenti aurei, siue scli, & hic ponuntur pro quolibet scuto trecenti aurei. Dicendum ergo videtur aliter, scilicet, quod erant solum ducentae lanceae, & trecenta scuta, sicut dicit hic litera: & cum dicitur. 3. Reg. 10. quod erant trecentae peltae, & ducenta scuta. Dicendum, quod illa, quae vocantur ibi scuta vocantur hic lanceae, & quae vocantur hic scuta, vocantur ibi peltae, & quantum ad scuta, & peltas facile est transitus, quia peltae secundum modum nostrum lo- quendi non differunt à scutis, nisi in figura, & magni- tudine: sed in vsu eadem sunt. ad pellendum ictus, & tenentur manu sinistra: & tunc peltae vocantur scuta est

est abusio quaedam, quoniam lancea, & scuta differunt omnino in figura, etiam differunt magnitudine, & quod maius est differunt vsu, quia scuta sunt ad repellendum ictus, & sunt defensiva: lanceae autem sunt ad vulnerandum, scilicet arma offensiva: & nunquam deberet fieri tam abusiva translatio, nisi necessitas magni navigat, & sic est hic. Primum quia non poterit concordari litera nisi sic fiat, vt patet ex modis loquendi supra assignatis, quia nullus eorum conueniebat, nec satisfaciebat, secundum quia ponendo sic est conuenientia numero, & pondere, scilicet quia sicut dicitur. 3. Reg. x. p. erant trecentae peltae: ita dicitur hic quod erant trecenta scuta, & sic peltae, & scuta sunt idem. Etiam sicut ibi dicitur de qualibet pelta, quod continebat minas trecentas: ita dicitur hic de quolibet scuto, quod continebat trecentos aureos, ite est conuenientia inter illa, quae vocantur scuta. 3. Reg. x. & hic lanceae, quia illa scuta dicuntur ibi esse ducenta, ita hic lanceae, dicuntur ducentae: etiam quodlibet scutum dicitur habere ibi sexcentos auri sculos, & hic dicitur quodlibet lancea continens sexcentos aureos. Iste ergo solus est modus, quo potest concordari ista litera cum illa. Ista positio se- quitur Ioseph. 8. Antiqui. dicens: Conflauit Salomō aurū, vt ducētas lanceas faceret, quae sexcentos sculos continerent: fecit quoque scuta trecenta vnoquoque habente auri minas tres. Iosephus ergo optime locutus est quantum ad nomina, & numerum lancearum, & scutorum excludendo peltas quasi coincident cum scutis: & tamen diuersificauit à litera, in quantum posuit minus pondus auri, quia voluit, quod in omnibus lanceis simul expenderentur solum scli sexcenti, scilicet in qualibet lancea tres scli aurei, & in quolibet scuto expenderentur tres minae siue scli. Et tamen multum discordat à litera nostra, quae dicit, quod in singulis lanceis expendebantur sexcenti aurei, & quod singula scuta tegebantur auro trecentorum aureorum. Istud tamen apud Iosephum visitum est, quia inter- dum auget in numeris ponendo plusquam sit in sacra scrip. & interdum minuit. De augmento patet, quia Iud. 4. dicitur de rege Iabim quod oppresserat Israe- litas habens currus nongentos falcatos, & tamen Ioseph. 5. Antiqui. dicit, quod habuit armatorū trecenta millia, equitū decē millia, & currum tria millia possidebat. Quod at minuit interdum patet: nam Exo 14. Quando Aegyptij persecuti sunt Hebraeos fugientes ad mare rubrum dicitur, quod tulit Pharaō sexcentos currus electos, & quidquid currum in Aegypto fuit, & tamen Iosephus 2. Antiqui. dicit solum sexcentos cur- rus. Item primo Reg. 13. vbi ponitur bellum Philistinorum contra Israel dicitur, quod conuenerant triginta millia currum, & sexcenta millia equitum, & reliquum vulgus, quasi arena, quae est in litore maris: & tamen Iosephus 6. Antiqui. dicit, quod erant de Phi- listinis trecenta millia peditū, & triginta millia cur- rum, & sexcenta millia equitum. Hic autem etiam minuit: vt dictum est in pondere auri lancearum, & scutorum: quod quare Iosephus fecerit, causam cer- nere in promptu non est, nisi forte dicitur, quod hoc faciebat ad reddendum historiam verisimiliorem, sed in hoc non est aduertendum ad eum, nec ad quemuis alium quantūcunq; auctoritatis, quia cum scriptura aliquid expresse ponit, nullius testimonium contra eam recipitur.

Ad quid fecit scuta aurea, & lanceas. Quaest. X.

QVAERITVR vltius ad quid fecit Salomon ista scuta aurea, & lanceas. Respondendum, quod non erant ad pugnandum, quia ad pugnandum aptius Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

est ferrum, & aurum, vel aliud metallum: nam ferrū est, quod omnia domat metalla, & omnia alia: vt patet Daniel 2. verum est tamen, quod interdum scuta aurea fiebant ad bellum. Siqui reges gentium ob insi- gnem gloriam ferebant scuta aperta auro: sicut patet primo Macha. 6. f. Refulsi sol in clypeos aureos, & res- plenderunt montes ab eis: sed adhuc illa non erant de auro praecipue ad pugnandum, sed potius ad facien- dam differentiam inter reges, & alios: & dato quod esset scuta de auro ad bellum, tamen non erant lanceae de auro ad pugnandum, quia ferrum magis penetratiuum est duritiae suae quam aurum, & ob hoc licet legamus apud gentes fuisse clypeos aureos, nunquam legimus hastas aureas. Sciendum tamen, quod istae lanceae non erant totae operte auro: nam ferrum non erat auro te- ctum, sed solum hastile, & sic maneret pulchritudo & figura lanceae: & ob hoc non dicitur in litera nostra, quod fecit Salomon lanceas ducētas de auro, sed quod fecit du- centas hastas: quia hasta solum lignum significat. Fe- cit autē Salomon scuta, & lanceas istas de auro ad ostē- dendum gloriā diuitiarum suarum, scilicet quod viderentur ab omnibus lanceae aureae, & scuta, putaretur, quod apud omnes gentes non essent tantae diuitiae: erat at vsus istarum lancearum, & scutorum, quod portarentur coram Salomone, vt sic ostenderetur gloria sua tota in auro, & ista scuta portabantur coram Salomone ab ascensoribus equorum, de quibus Ioseph. 8. Antiqui. ait: Exornabatur ascēsores equorum primum decora iuuentute florentes, habentes quoque magnam proceritatem, & satis alios excedētes, longaque diffundē- tes in ascensione equorum caesariem, ex purpura Tyria circum amicti, aurique tincturam quotidie suis comis adiacentes, vt eorum capita percussa sole auro radiante fulgerent, ijs circa eum armatis existentibus arcusque ferentibus rex veētus in curru, & alba veste circumamictus solitus erat exire ad quemdam locum, g. à Ierololymis duobus funiculis abest, vocaturq; Edē, ortis, & aquarū rigationibus gratus, & locuples. Cur- rus quoque, ille i quo Salomō ferebat ex magna parte de auro erat, vt patet Cant. 3. f. Perculsi fecit Salomon rex de lignis libani, columnas fecit argenteas, reclina- torium aureum, ascensum purpureum: isti autem ar- mati viri circa Salomonem portabant aurea scuta, & lanceas: vt dicit historia scolastica: manserunt autem ista scuta, & lanceae in domo saltus Libani. Proficiebant etiam istae lanceae aureae, & scuta custodibus regis: nam ad portam Salomonis dormiebant qualibet nocte custodes multi, & habebant ista scuta: tempore autem Roboam filij Salomonis cum Sefach rex Ae- gypti abstulisset omnia ista scuta aurea, & lanceas, fecit Roboam loco illorum scuta aenea, & tradidit ea in manu scutariorum. Etiam coram Salomone fe- rebantur ista scuta, & lanceae, quando ibat in templū vel in alium locum, vt patet 3. Reg. 14. & infra 12. cum dicitur: pro quibus fecit Roboam scuta aenea, & tradi- dit ea in manu ducum scutariorum, qui excubabant ante ostium domus regis. Cunque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea, quae pendi habebant officium, & postea reportabant ad armamentarium scutariorum: istud fiebat in scutis ereis viuentē Ro- boam, sed ista scuta aerea successerant loco scutorum aureorum, vt patet 3. Reg. 14. ergo etiam videtur quod tpe Salomonis eēt ista consuetudo in scutis aureis, & ob hoc filius eius ab eo institutus sic fecit in scutis aereis.

Vbi & quid esset armamentarium scutorum. Quaest. XI.

QVAERITVR vltius circa armamenta- rium istorum scutorum, quid erat, & vbi. Ad primum dicendum, quod istud armamentarium erat domus saltus Libani: quod patet, quia dicitur R. hic

hic, quod armamentarium erat confitum nemore, id est arboribus. Et hoc competebat domus saltus Libani: nam propter hoc sic vocabatur, ut infra dicitur. Secundo patet & efficacius, quia 3. Reg. 10. ubi ponitur ista historia dicitur, quod posuit rex ista scuta, & peltas in domo saltus Libani: ergo illud erat armamentarium, sed considerandum circa hoc, quod quidam putant domum saltus Libani solum fuisse factam, ut esset armamentarium regis, & ob hoc vocatur hic absolute armamentarium, quasi iste esset solus usus illius domus, vel iste esset principaliter usus eius. Sed dicendum, quod non stat, quia etiam erat domus ista ad habitandum. Pro quo sciendum, quod ut colligitur. 3. Reg. 7. domus saltus Libani erat in parte inferiori facta de lapidibus, & in parte superiori quasi ex medietate eius erat de lignis. scilicet colunae de ligno, & omnia alia: & pars inferior, quae erat frigida valde propter lapides erat ad conservandum ibi aromata, quae sunt calida nimis, & referuntur bene in loco frigidissimo, scilicet quia frigiditas loci circumstantis non permittit exhalare virtutem aromaticam, & resolui: & sic est de omni pigmento. Pars superior, quae erat lignea, & ex hoc erat sicca, erat conveniens ad conservandum arma ne propter frigiditatem, & humiditatem contraherent arma rubiginem, siue ruginem, & quantum ad istam partem superiorem vocabatur domus haec armamentarium. Praeter haec tamen domus ista erat ad habitationem, & aliqui morabatur ibi Salomon, quin potius habitatio sua celebrior videbatur esse in domo saltus Libani: quia dicitur infra in litera, quod omnia vasa conuiuii regis erant de auro purissimo, & vasa domus saltus Libani de auro purissimo. Idem patet 3. Regum 10. si tamen nunquam habitaret ibi Salomon, non haberet vasa aliqua ad ministerium domus: sed solum conservarentur ibi arma, & aromata. Considerandum circa istam domum saltus Libani, quod sicut tradit scholastica historia, quidam aiunt quod dum regina Saba esset in Ierusalem cum Salomone, & contempleretur domum saltus Libani, et alia opera Salomonis, vidit in domo saltus Libani quoddam lignum, de quo tunc admirata subicit, nihilque Salomoni tunc dixit. Cum autem conuersa esset in terram suam rescriptit ei, se vidisse in domo saltus Libani lignum quoddam, in quo suspendendus erat quidam, pro cuius morte regnum Iudaeorum periret, & illud certis inditiis persuasit. Salomon autem timens, illud in profundissimis terrae visceribus occultavit: quod postea tempore dominicae passionis in piscina probatica superenatauit, de quo crux dominica facta est: sed istud satis apocryphum est, ideo eadem facilitate contemnitur, qua recipitur.

Vbi esset domus saltus Libani. Quae. XII.

QVAERITVR ulterius de ista domo saltus Libani, ubi erat. Quidam dicunt, quod erat in deserto in monte Libano, ideo vocatur domus saltus Libani, id est domus, quae erat in saltu Libani. Secundo patet, quia dicitur hic, quod istud armamentarium erat nemore confitum, & erat domus saltus Libani, ergo erat in deserto, quia aliam non esset nemore vallata si esset in Ierusalem, quia nemus desertum est. Dicendum quod ista domus erat in Ierusalem. Et patet hoc, quia dicitur, quod erat domus ista armamentarium Salomonis, ita quod reponerentur ibi omnia arma Salomonis: & tamen non erat verisimile, quod Salomon habitans in Ierusalem haberet omnia arma sua in Libano, qui inde procul erat positus. Secundo patet hoc, quia quando Salomon ascendebat currum, & quando eum ibat in templum domini, vel in alia loca, duces scutiarum portabant coram eo scuta au-

rea, & lanceas, & cum rediret in domum reponerent ea in armamentario, ut patet supra in quaestione, qua querebatur quare facta sunt scuta aurea: & tamen si armamentarium istud esset in Libano, non posset istud fieri, ideo non erat in Libano, sed in Ierusalem. Tercio patet, quia etiam ibi habebat Salomon omnia aromata, ut dictum est praecedente quaestione. Vnus tamen aromatum, & pigmentorum erat, quotidianus in domo Salomonis, ideo aromata essent in Ierusalem, & sic domus saltus Libani esset in Ierusalem. Quarto patet auctoritate Iosephi. 8. Antiqui. dicentis. Posuit Salomon hastas aureas, & scuta in domo, quae sylua Libani vocabatur: & sic non erat in sylua Libani, sed vocabatur sylua Libani: & sic erat in Ierusalem, & tamen vocabatur sic ex aliqua causa, quae infra dicitur. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod licet vocaretur domus saltus Libani, non erat in saltu Libani, sed vocabatur sic, quia in circuitu domus istius ad iucunditatem magnam erant multae arbores, & lignalia, qualia erant in Libano, & sic dixit Iosephus, quod vocabatur domus ista sylua Libani. Ad secundum dicendum, quod ista domus erat confita nemore, & tamen non sequitur ex hoc, quod erat in deserto, sed potius sequitur e contrario, quod erat in vrbe, vel extra desertum: nam procedit argumentum ex modo rustico accipiendo istud nomen nemus. Putant enim accipi pro monte, ubi sunt ligna syluestria. Et tamen falsum est, quia nemus accipitur potius pro arboribus plantatis. Sic patet Gen. 2. scilicet: Plantavit Abraham nemus in Bersabee. i. plantavit arbores, vel virgulta ad recreationem, & iucunditatem. Etiam accipitur interdum pro vno ligno: nam ubi nos dicimus plantavit nemus, habetur in Hebraeo plantavit lignum, & sic non erat domus ista in monte habente syluestria ligna, sed inter hortos habentes arbores pomiferas. Item patet hoc, quia dicitur hic, quod erat confitum nemore: locus confitus est, qui manu plantatus est: & tamen domus Libani non habebat arbores cultu humano positas, sed syluestria ligna sua sponte nascentia: ideo non erat domus ista in Libano, sed in Ierusalem, & ibi erant arbores plantatae in circuitu domus ad recreationem, & gaudium Salomonis.

Fecitque quoque rex folium eburneum grande, & vestivit illud auro mundissimo. Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad folium, & scabellum aureum, & brachiola duo altrinfecus, & duos leones stantes iuxta brachiola, sed & alios duodecim leuculos stantes super sex gradus ex utraque parte: non fuit tale folium in vniuersis regnis. Omnia quoque vasa conuiuii regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. Siquidem naues regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus, & deferebant inde aurum, & argentum, & ebur, & simias, & pauos.

Fecit quoque. Hic ponitur secundum opus Salomonis magnificum, scilicet thronus eius. Et dicitur quod rex Salomon folium eburneum, & totum folium erat de ebore, vel

vel saltem pars superior, ubi erat sessio. Vocatur ebur ossa animalium, scilicet Elephanthorum, quae sunt albissima, & solidissima: & ob hoc pulchra valde: ista ossa deferebantur Salomoni de Tharsis: nam vocantur dentes Elephanthorum: ut patet infra in litera. Et vestivit illud auro mundissimo. Id est operuit illud auro, scilicet totum erat opertum auro, ita ut licet esset eburneum, non appareret eburneum sed aureum: sic apparuit de domo Domini interioribus: nam parietes, & tectum, & pavementum operi erant laminis aureis: ita ut nec lapides, nec ligna apparere possent, sed tota domus videbatur aurum. 3. Re. 6. & sup. 3. c. erat autem istud folium in quadam porticu apud domum saltus Libani, ut declaratum fuit supra. Vocatur aurum istud mundissimum, id est purissimum nullam habens impuritatem alterius metalli secum, sed purum aurum erat: & vocatur istud aurum fuluum nimis, tertio Regum decimo, & idem est, quod aurum mundissimum, vel purissimum: nam fuluum est color proprius auri. Et sic ponitur fuluum tanquam Epitheton suae connotatum auri: unde Boetius 4. de consola. metro ultimo dicit metallum fuluum volens designare aurum, scilicet quod Hercules rapuerit poma aurea draconis super vigilanti: & est fuluus propinquus viridi, & pallido, & mediat inter utrumque: cum autem aurum est purum est valde fuluum: cum autem non est tam purum, sed est sophisticatum, declinat in quendam alborem: & istud aurum erat nimis purum, ideo vocatur nimis fuluum: sicut apparet nunc in differentia monetarum aurearum antiquarum & novarum: nam magis ad colorem obscurum, qui vocatur fuluus. Monetae autem novae degenerant in quendam alborem, vel claritatem, quae fit ex impuritate auri: & sic recte concordat, quod vocetur hic mundissimum, & ibi nimis fuluum: quia ista conuertitur, si aurum est purissimum est nimis fuluum: & si est nimis fuluum purissimum sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad illud. Id est fecit sex gradus, quibus ascendebatur. Erat. n. iste Thronus altus satis: ideo ascendebatur ad eum sex gradibus: sic dicitur supra, quod fecit solum grande. Et scabellum aureum. Vocatur scabellum quaedam tabula transversalis in throno, in qua sedebat Salomon, sicut est in cathedris in quibus legitur in scholis. Nam tabula, in qua sedet lector vocatur scabellum, et illud erat de auro ad notandam excellentiam. Et potest intelligi dupliciter: uno modo quod istud scabellum erat de auro purissimo: ita quod non esset in eo ebur, vel lignum, sed totum aureum, sicut dicitur de ppitiatorio quod erat super arcam. Nam de auro purissimo erat. Exo. 25. & 27. & ob hoc ponitur de eo specialiter de auro, cum iam dictum fuerit de toto Throno, quod erat vestitus auro, & ut non putaretur, quod istud scabellum erat eburneum, & vestitum auro, sed quod totum erat de auro, dicitur quod erat scabellum de auro. Et dicitur etiam 3. Re. x. quod summitas throni rotunda erat, quod subicebat hic, & vocat summitas throni pars illa superior in qua sedetur, & illa erat rotunda, scilicet ad partem exteriorem, ut quando rex esset in throno, posset reclinare se ad quancunque partem vellet: quod convenientius fit in forma rotunda quam in aliis: erat thronus iste altus sicut sunt cathedrae ad legendum, in quibus se potest legens reclinare ad quancunque partem voluerit. Et brachiola duo altrinfecus. Ista brachiola secundum quoddam erant quaedam brachia eburnea operata laminis aureis surgentia ex aliquo loco apud thronum: & videbantur tenere thronum, sicut solet fieri quae depingunt insignia aliquorum, quae vulgariter vocantur arma: nam pingunt duo angeli ex utraque parte manibus sustentantes illa insignia: & sic ista brachiola essent extra thronum foris surgentia ex

aliquo pariete. Alio modo, & melius potest intelligi, quod ista brachiola nascerentur ex duobus lateribus throni, scilicet ex dextro, & sinistro, ad quos terminatur tabula transversalis, quae vocatur scabellum, & ut posset se tenere illa tabula, necesse erat, quod esset aliquid in quo teneretur, & istud erat super duo brachiola eburnea surgentia ex duobus lateribus throni, & iste modus convenientior est. Primo quia secundum alium modum non ponitur in quo sustentaretur scabellum, & sicut istum modum ponitur. scilicet ista brachiola. Secundo, quia posito de scabello subditur hic de Brachiolis, quasi brachiola pertinent ad scabellum: & dicitur quod ista duo brachiola erant altrinfecus. i. ex partibus oppositis vnum contra alterum, quia in duabus extremitatibus scabelli erant ad sustentandum ipsum scabellum. Et duos leones stantes iuxta brachiola. Leones erant altrinfecus sicut brachiola, quia erant iuxta ea, & erant ad sustentandum scabellum sicut brachiola, quia forte brachiola erant delicata, & non poterant sufficere tenere scabellum: quidam autem intelligunt aliter. scilicet quod essent quatuor leones ad partem posteriorem throni, & qualibet manus apud se haberet duos leones, & istud accipiunt ex litera 3. Reg. x. ubi dicitur, & duo leones stabant iuxta manus singulas. Dicendum tamen, quod in quantum isti posunt alias ponunt leones esse exterius, non est tam rationabiliter dictum, sed quod quatuor sint satis conceditur, licet scriptura ponat hic solum duos, & tunc dicitur, quod duo leones erunt simul sub eodem brachiolo, & egredientur ab eodem latere throni, & erunt duo leones oppositi duobus leonibus. Sed & alios duodecim leuculos stantes super sex gradus. Isti duodecim leuculi erant praeter leones duos, vel quatuor superpositos, quia leones superdicti erant intra thronum in concavitate sua sub scabello: isti autem duodecim, de quibus hic, erant extra thronum in sex gradibus, per quos ascendebatur: erant namque gradus isti amplii, & in extremitatibus duabus cuiuscunque gradus erant duo leones: & sic erant duodecim in sex gradibus, & inter istos leones erat ascensus, & vocantur isti leuculi: et illi qui erant sub scabello, vocabantur leones, quia isti erant magni, isti autem erant parvi, cum essent super gradus, ne occuparent ascensum: etiam ad differentiam vocantur isti leuculi, et illi leones, etiam si essent aequales, ut sciatur quando loquimur de stantibus super gradus, et quando de subiectis scabello. Non fuit tale folium in vniuersis regnis. Non fuit aliquod folium tam praeciosum, et tam pulchrum in omnibus regnis: nam magni precij erat cum totum eburneum esse, et opertum auro, et intelligitur de solis, quae erant tempore quo scriptus fuit iste liber, et de illis, quae ante fuerant, non de illis, quae postea fuerunt: quod autem alia pulchriora solia postea facta fuerint non est admirandum, quia iunior aetas fecit alia magnificentiora, quam fuerant in illo rudis seculo, et veteri etate: quomodo autem potuit constare scriptori, quod non fuerit aliquod tale folium in omnibus regnis declaratum fuit supra in quadam quaestione.

Quare positi fuerunt leones in Throno, & duodecim.

Quae. XIII.

QVAERITVR, quare in isto tribunali Salomonis positi fuerunt leones, et quare erant duodecim in ascensione throni. Ad primum dicendum, quod ponebantur leones in throno illo propter pulchritudinem, nam sic ponebantur duodecim boues sub mari aneo habentes vultus ad extra, et terga ad intra, supra eo. et 3. Reg. 7. etiam leones, at che rubim, et aquile ponebant sculpti sedibus Iuterum 3.

R a Re.

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

Reg. septimo, & ibi nō attēbatur nisi pulchritudo. Secundum erat ad signandum fortitudinem Salomonis, & regni Iudæorum, sicut ficut leo est rex, & dñs inter quadrupedia, ita regnum Iudæorum pro tunc florebat inter oia regna: vel ad signandum q̄ sicut leo est dominus animalium aliorum, ita ille, qui sedebat in throno illo, erat dominus aliorum regum: & ob hoc sedebat super leones, & tenebat eos in ascēsu suo sub pedibus, ut significaretur, quod reges fortes, qui erāt sicut leones, tenebat in sua potestate sedēs super illos, & exigens ab eis tributa: nā reges magni erant tūc sub potestate Salomonis. Cōs reges Chananeorum, Pheræorum, Iebuseorum, Heuæorum, Hethæorum, Amorrhæorum, & Gergefeorū, quos subiecerat sibi Salomon in tributarios, præc. ca. & 3. Reg. 9. etiā erat ei subditus rex Moab, & Ammō, & populus Idumæ, & Syrorum, ut declaratum est supra in quadam qōne de tributis Salomonis. Ad fm.quare erāt duodecim leones: dicendum q̄ erant propter cōuenientiam graduum: nam erant sex gradus, & in quolibet erāt duo leones, ut ex omni parte essent leones, & sic essent necessarii duodecim in ascēsu: vel ponebantur isti duodecim leones ad signandum, q̄ Salomon, qui sedebat in illo throno dominabatur super duodecim tribus Israel: nā regnū nō dū erat diuisum ī duas partes, sed postea diuisū est tpe Roboā filii Salomonis, se. c. & 3. Re. 12. Magis tamen sciendum est, q̄ si essent duodecim leones ad signandum duodecim tribus Israel, solū essent ibi duodecim leones, & tamen erant quatuordecim vel decē & sex. Nam in sex gradibus erant leones duodecim, & sub scabello erant leones duo, vel vel quatuor, ut alij volunt, iō non conueniunt huic significationi. Si autem dicatur, q̄ per istos duodecim leones signetur regnū super duodecim tribus Israel: & per alios leones, qui erant sub scabello signaretur potestas, quā exercebat super alios reges sibi tributarios, non conuenit, quia tunc oportebat, quod essent multi leones, cū super multos populos, & reges dñaretur. s. super oēs reges septem populorum Chananeorū, & sup regē Moab, regē Ammō, & populū Idumæ, & populos Syria: ut supra declaratū est: iō quamquā possit attendi aliqua signatio, magis attēditur pulchritudo. *Omnia quoque vasa conuiuij regis erant argentea.* Id est oia vasa in quibus rex comedeat erant argentea, & bibebat. Vocātur vasa cōuiuij, quia vasa mēse erāt aurea, & istud ponitur ēt ad signandā magnitudinē diuitiarum, & magnificentiā Salomonis. s. quia nō comedeat nisi in auro, & vasa ad bibendum erāt aurea: nā 3. Reg. x. loco istius literæ dicitur. & oia vasa, de quib⁹ potabat rex Salomon, erant aurea. Hic autē explicuit magis dicendo vasa cōuiuij, quia nō solū vasa potus, sed ēt cibi erāt aurea, cū in hoc scriptura velle assignare magnitudinē Salomonis in diuitis. *Et vasa domus saltus Libani ex auro purissimo.* Tam declaratū est supra, q̄ domus saltus Libani nō erat in monte Libani, sed in Ierusalē, & ibi morabatur rex interdum, quia erat adificiū pulchrum, & iucundū, cū esset arboribus circūdatū, quia dicitur q̄ erat illud armentarium nemore cōstitū, supra in litera, & isti domi per se erant assignata vasa necessaria ad ministratiōē ciborum, & potuū regis, qñ ibi moraretur: ita q̄ si Salomon se transferret de alia domo ad manendū in domo salt⁹ Libani, nō oportebat, q̄ ferret secum aliqua vasa ad ministratiōem suam, quia in illa domo erat quidquid erat necessarium ad suam ministratiōem. Et erant oia vasa dom⁹ istius de auro purissimo, s. oia vasa mense regis, quæ erant in ista domo. Nā si illa vasa essent ad quadam alias ministratiōes, quæ non pertinerent immediate ad eum, nō oportebat, q̄ de auro essent, sed de argento, vel de aliis metallis in cōuenientiam ministratiōis. Et ponitur istud ad differentiā alterius domus, q̄ fecerat Salomō. Nam licet pro illa haberet apparatus mensæ suæ aureum: tū nō erat tā solennis, sicut apparatus saltus Libani, quia ista erat excellentior oibus aliis domibus, quas fecerat Salomon: iō cū Salomon fecerit tres domos. s. suam & domum filia Pharaonis, & domū salt⁹ Libani, nullius earum ponitur tā diligenter fabricatio in scriptura sicut domus salt⁹ Libani: ut patet 3. Reg. 7. iō ēt apparatus suus excellentior esse debebat apparatu aliarum domorum, & dicitur 3. Re. x. in loco isto, & vniuersā suppellex domus salt⁹ Libani de auro purissimo. Accipitur ibi suppellex strictē: nā sumendo fm cōsuetudinem nostram loquēdi suppellex vocat⁹ quodquid ad domesticū vsum pertinet. Et sic stramenta lectorum vocantur suppellectilia, & quæcunq̄ vasa domus. Sed manifestū est, q̄ non erāt oia hæc ī domo saltus Libani de auro, potissimē quia interdum suppellex accipitur pro veste, ut patet Leu. 16. sed ista est lex lepræ, vestimenti lanci, & linei staminis atq; subtegminis oīq; suppellectilis pellice, quō mundari debeat: intelligitur solū ergo de vasis cōuiuij, quæ erant aurea, & sic accipitur hic. *Argentū enim in diebus illis pronibilo reputabatur.* Istud est reddituū causę dictorum pcedentium. s. quare erat oia vasa conuiuij Salomonis de auro, & tota suppellex domus saltus Libani. s. quia argentum in diebus Salomonis nullius precij reputabatur. Et quia magnificus debet esse apparatus mensæ Salomonis, debuit esse de aliquo maiori. s. de auro: sed 3. Re. x. dicitur. Nō erat argētū, nec alicuius precij putabatur in diebus Salomonis. Et nō est sensus q̄ non esset argentum aliquod in diebus Salomonis, quia multum erat: nā supra dicitur, q̄ reges Arabia, & Satrapa terrarum cōportabant Salomoni aurum, & argentum: ēt dñs inf q̄ serui Salomonis portabant argentum, et aurum de Tharfis: sed intelligit⁹, q̄ nō erat. i. non erat in vasis mēse Salomonis, quia ibi oia erant de auro, vel nō erat. i. nō erat alicuius precij præ multitudine auri, & iste est sensus literæ: & qñ dñs, quod nō reputabatur alicuius precij, nō est intelligendū sic absolute, quod nullius precij esset, quia tunc non iuberet Salomon, q̄ afferret sibi argentum de Tharfis: & tñ iubeat illud duci. Sed dicit⁹, q̄ nō erat nunc, alicuius precij cōparando ad alia tpa ante Salomonē, in quibus erat argentum magni precij propter raritatem: tpe at Salomonis erat copia magna: quæ dicitur infra in litera, & sup. 1. quod fecit Salomō tantā copiā argēti esse in Ierusalem sicut lapidum, & tantā copiā cedrorū sicut sicomororū. *Si quidē naues regis ibant in Tharfis.* Hic ponit eā dicti pcedentis: quare erat nullius precij argētū tēpore Salomonis. s. quia naues regis ibant in Tharfis, & inde afferrebant aurū, & argentum multum, & præ multitudine erat parue estimationis. *Cum seruis Hiram.* Quocunq; nauigaret serui Salomonis ibant illuc serui Hiram: quia illi erant periti nimis, circa artē nauticam, ut declaratū est præc. cā sine. Etiā credendum est, q̄ serui Hiram apportarent aliquas diuitias de regionibus istis p Hiram, sicut serui Salomonis p Salomōne. *Semel in annis tribus.* s. in annis tribus faciebant vnam nauigationem: & sic cōsuetum erat, q̄ quolibet triennio vnam nauigationē facerēt serui Salomonis in Tharfis: nō. n. poterant ire illuc læpe, ut dicitur infra in quadam quæstione. *Et deseruabāt inde argentum, & aurum.* Ferebant serui Salomonis alias merces necessarias terræ illi, et in commutationem accipiebant multum de auro, & argento. *Ebur.* Vocatur Ebur dentes Elephantorum: vnde tertio. Regum. decimo, in loco isto ponuntur dentes Elephantorum pro ebore: & sunt quadam ossa tam magna, & consolidata, ut de eis chathedre fieri possunt: vnde thronus Salomonis de ebore factus est.

Simias.

Simias. Sūt animalia humanam effigiem portēdētia, vnde quantum ad extra nullum est animal, quod magis Anathomiam hominis indicet: & ad intra nullum animal magis seruat humanam Anathomiam quā porcus. Simias autem non solū figura, sed etiam prudentia homines imitantur, quia cautellas quasdam obseruant quas nesciunt alia bruta: nec tamen ex hoc habent prudentiam, sed aliquid simile prudentiæ: & ex his poetica licētia occasionem habuit dicendi simias quondam fuisse populos hominum, & a Ioue dānatos in simias conuersos, retinuisseque pristinę figure vestigia, & prudentiæ reliquias, ut patet per Ouidium 7. Metha. *Et pauos.* Isti sunt pauones aues pulchræ nimis in cauda, & ad ostendendē pulchritudinē ducebantur ad Salomonem.

Quid sit Tharfis, regio an ciuitas. Quæst. XIII.

QVAERITVR circa prædicta, cūm dicatur hic, quod ibant serui Salomonis in Tharfis, & ferebant aurum & argentum, quid sit Tharfis, an sit ciuitas, vel regio. Aliqui dicunt esse Tharfis insulam, quæ vocatur Ophir, sed habere multa nomina, & hoc quia ad insulam Ophir mittebat Salomō seruos suos cum seruis Hiram. præc. cap. & 2. Reg. 9. Alii dicunt, quod sit ciuitas quedam in terra Indorum circa insulam Ophir. Alij placet, quod sit ciuitas quedam Ethiope. Alii at volūt, q̄ sit ciuitas quedā Ciliciæ, quæ vocatur Tharfus, vel Tharfus, de qua erat oriundus beatus Pau. ut patet Act. 21. scilicet. Ego quidem homo sum Iudeus à Tharso Ciliciæ non ignotus ciuitatis municeps. Dicendum tamen q̄ ista terra Tharfis non sit terra Ophir. Et patet primō, quia serui Salomonis ibant in Tharfis, & emebant inde aurum, & argentum, & alia, quæ ponuntur hic, ut ait Iosephus 8. Antiqui. scilicet. Sed multæ fuere naues quas rex constituit in mari Tharfico, ut interiora gentium penetrarent, & omnia compararent, & compararūt aurum, & argentum ut deferrent regi, necnon Elephantos Ethiopeos, & simias, ergo emebant in Tharfis merces, & tamen in Ophir non poterant emere, sed rapere, quia erat terra solis draconis, & aliis bestias peruia. Secundō patet, quia Tharfis terra habitata est, cū dicitur Psal. 71. scilicet. Reges Tharfis & insule munera offerēt: ergo terra habitata erat cūm ibi essent reges, & tamen Ophir non erat terra habitata, ideo differebat. Item non potest accipi Tharfis p Tharso Ciliciæ, quia Cilicia est terra septentrionalis, & satis frigida: & tamen dentes Elephantorū, simias, & pau non gignuntur in magna quantitate, nisi in terris valde calidis, cuiusmodi sunt Ethiopea, & India: Cilicia autem ita est Tharfus, est magis aquilonaris Ierusalem: ideo non possūt ibi gigni saltem in magna quantitate. Secundō patet, q̄ non sit ista ciuitas, quia dicitur Psal. 72. Reges Tharfis, & Insule munera offerent: ergo erant ibi multi reges, & consēquēter non erat vnica ciuitas: ista eadē ratio militat cōtra illos, qui dicunt Tharfis esse aliquam ciuitatem ī terra Ethiope, vel Indorum, quia non poterant esse plures reges in ea. Sed dicendum est, quod Tharfis est quedam prouincia, quæ putatur à quibusdam esse Insula in qua sunt multi reges, & est terra ista in India, vel iuxta illam, & ad illam longo tractu terrarum ibant serui Salomonis, & morabantur magno tempore. Aliquis tamen obiicit, quod Tharfis sit Insula Ophir, quia 3. Reg. 22. dicitur de regē Iosaphat, quod posuit classem in Afiongaber in litore maris rubri, ut irent pro auro, & confractę sunt ibi naues, & tamen infra 20. ponitur ista historia: & dicitur, quod confractę sunt naues, & tamen ibi non erat litore.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars. 2

Acta fuerunt naues Iosaphat, quas habebat in litore, & non potuerunt ire in Tharfis: ergo idem locus erat Ophir, & Tharfis. Dicendum quod non erat idem locus Tharfis, & Ophir, ut patet ex dictis: sed dubiū erit an sit vnus locus, vel insula prope alterā, & sic dicatur, q̄ sic, tunc staret obiectio in pcordia, quæ naues Iosaphat existentes in Afiongaber eadem nauigatione ire poterant, vel ire intēbant in Tharfis: & tñ videtur, q̄ nō sit prope nec ēt per locū istū, per quē ibatur in Ophir posset iri in Tharfis: quia in Tharfis ibatur p mare mediteraneum, & in Ophir ibatur per mare rubrum. Pro quo cōsiderandum, q̄ mare rubrum deriuatum a parte Indiæ descendit versus partem occidentalem Asiæ, & diuidit in duas linguas, quæ vocantur duo sinus s. sin⁹ Arabicus, & sinus Persicus: & sinus Persicus terminatur in Aegypto, & non descendit, ut incidat in mare Mediterraneū, nec in Nilum aut alia flumina, sed ibi manet ad modum lacus, & ita est de sinu Persico, qui fit in parte magis orientali: apud istos sinus maris sūt multe vrbes: vnde apud sinū Arabicum est Afiongaber, quæ vocatur portus maris Rubri, & ibi erant naues quibus ibatur in Ophir, ut patet præc. ca. & 3. Re. 9. & 22. Istud ergo mare nunq̄ iugitur alteri mari. s. Mediterraneo, vel Oceano. Et tunc sequitur, q̄ ad locū illū, ad quē nauigat per mare rubrū nō pōt nauigari p Oceanū vel per mare Mediterraneū, & tñ in Ophir nauigabatur p mare Rubrū ex loco Afiongaber. Et in Tharfis nauigabatur p mare Mediterraneum, ut patet Ionę 1. quia dicitur ibi, q̄ cū de Iubere Ionæ iret in Niniue ad prædicandū, ipse descendit in Iopem, & intravit nauem, ut iret in Tharfis. Ionæ 1. cap. & tñ ciuitas Iope est port⁹ in mari Mediterraneo, & vulgariter vocatur nunc iste portus Iasa. Et ad illum applicant naues eūtes ex regione ista, ut eant in Ierusalem, & ad illum locum serui Hiram regis portabant ligna cedrina p mare pro edificando templo, sup. 2. & sic est in mari Mediterraneo, quia Tirus nō est in litore maris rubri, sed mediterranei. Et patet magna dñtā: nā mare Rubrum est ī parte Orientali terræ Chanā, & mare Mediterraneū est in latere Occidentali, ut patet Exod. 2. ideo tñ ista duo maria nunquā coincidunt, nec vnum in alterum fluit. Sed si potest nauigari ad vnum locum per vnum mare istorum, non poterit nauigari ad eundem per alterū mare: sed in Tharfis pōt nauigari per mare Mediterraneum, ut probatum est: ergo non poterit nauigari per mare Rubrum in Tharfis: & tamē signabat⁹, q̄ illi qui in Tharfis ibant, ēt ibāt simul in Ophir: ergo est difficultas. Rūderi pōt, q̄ mare Rubrū, & mare Mediterraneum nunquā cōfluunt in vnum: & tñ poterit ad eundē locum nauigari per vtrunq̄ mare. s. q̄ sit aliqua regio, q̄ tagatur à duplici mari non influente vno in alterum iuxta illud Ouid. 7. Meta. s. bimare placauerat Isthmon. s. regionem illam habentem duplicem maris sinum: & sic potest nauigari in Aegyptum per duplex mare. s. p mare Mediterraneū, & per mare Rubrū: nā mare Mediterraneū tangit Aegyptū ex parte Occidentali, & per hęc partē nos nauigamus in Aegyptū: pōt ēt nauigari in Aegyptū, per mare Rubrū descendendo ab India in Aegyptū cū mare rubrū tangat Aegyptū ex parte Occidentali, & terminetur ī Aegypto non defluendo in mare Mediterraneū: ita ergo pōt esse de Tharfis. s. q̄ aliquis posset illuc nauigare per mare Rubrū ex Afiongaber: & sic nauigabant serui Iosaphat volētes ire eadē nauigatione in Ophir, & in Tharfis: & q̄ possit illuc nauigari per mare Mediterraneum: & sic nauigare volebat illuc Ionas, quādo descendit in Iopem: & volebat illuc ire introiens nauem. De hoc tamē tangetur infra 20. vbi ponitur de ista nauigatione in Tharfis.

R. 3. Quare

Quare semel in tribus annis ibant serui Dauid.
Quat. xv.

QVAERITVR ulterius, quare dicitur hic, quod semel in tribus annis ibant serui Salomonis in Tharsis, & portabant inde ea, quae hinc hic, & cur non in pauciori tempore ibant. Aliquis dicit, quod hoc erat a sola voluntate. Sed quod Salomon volebat solū, quod ireret semel in quolibet triennio. Dicendum quod non stat, quia Salomon desiderabat nimis habere merces, quae erant in Tharsis, ut dicitur de eis: Quod patet, quia quolibet triennio mittebat illuc, alioquin solū misisset illuc semel, vel paucis vicibus: scriptura tamen signat hic, quod esset quasi ordinariū Salomonis mittere in Tharsis semel quolibet triennio, ergo non mittebat semel in tribus annis, solū quia volebat, sed potius vix, quod poterat in minori tempore illuc mittere pluries. Dicendum ergo quod non poterat breuiori tempore iri, & rediri quā triennio. Cā autē a quibusdā putat, quia erat Tharsis distantissima a Ierusalē: iō non poterat breuiori tempore iri, & rediri. Sed dicendum, quod non stat, quia dato quod Tharsis esset in extremitate Siculi poterat iri ad eā, & rediri de Ierusalē in medio tempore hoc. In vno anno nisi p accidens tēpēstas aut ventorū defectus, vel aduersitas impediatur: quia de hoc non est dāda regula: dicendum ergo quod hoc poterat esse propter tria. Primum erat, quia quā Salomon mittebat in Tharsis pro istis mercibus, ferebant nauēs suae onera magna in commutatione de talibus rebus, quas desiderarent viri Tharsis, & fortē tanta onera de illis rebus non poterant colligi in terra Salomonis in miuori tempore quā sit triennio: iō in triennio quolibet ibant semel nauēs in Tharsis, & colligebant ista onera. Secundū est, quia viri Salomonis euntes in Tharsis adducebant inde tales merces de quibus non multae erant in Tharsis: & si in breuiori tempore irent, & redirent aliquid non inuenirent onera reportanda: ut ergo inuenirent venalia ad sufficientiā, ibant de triennio in triennium, quia tunc sufficientia onera inuenirent. Tertium erat propter nauigatores, quia illi, qui erant periti circa istā artē mittebant semper, & quia isti habebant in terra Chanaā vxores, & filios, & possessiones debant eis dari vacatio aliqua in terra sua, & ad hoc dato quod quolibet anno possent ire semel, volebat Salomon, quod solum irent quolibet triennio semel.

Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terrae praeparat diuitiis, & gloria. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, ut audirent sapientiam, quam dederat Deus in corde eius. Et deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos per singulos annos. Habuit quoque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & currum, equitumque; duodecim millia: Constituitque eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Ierusalem. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges a flumine Euphrate, usque ad terram Philistinorum, & usque ad terram Aegypti. Tantamque copiam praeparauit argenti in Ierusalem quasi lapidum,

& cedrorum tantam multitudinem velut sycomorum, quae gignuntur in campestribus. Adducebantur autem ei equi de Aegypto, cunctisque regionibus.

Magnificatus. Hic ponitur secundum principale istius cap. scilicet multiplicatio fame Salomonis extra alias gentes. Et diuiditur in duo, quia primò ponitur praedicta fama diffusio. Secundò historiae huius peruersio. *Ibi reliqua verò.* Circa primū dicitur. *Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terrae praeparat diuitiis.* Exaltatus fuit super omnes reges in diuitiis, quia nullus rex tamen diues erat sicut ipse: verum erat, quod nullus rex eo tempore tamen diues erat sicut Salomon, nec est ante fuerat: ut patet 3. Reg. 3. nec etiā postea fuit saltem in pecuniis, & auro, et argento, quia sic Deus ei promisit, ut patet supra 1. & 3. Re. 3. & non erat mirandū, quod Salomon efficeretur ditior omnibus regibus terrae, quia ad hoc habebat multos modos. Vnus erat per subtractionem sumptuum: alius per appositionem pecuniarū. De primo patet, quia maximus sumptus, quem reges facere soluerunt est quā bella periclitantur, vel sustinent, quia tunc in vno anno oportet plura impedi quā vita quieta in multis annis: Salomon autem toto tempore fuit pacificus, iō erat magnum auxiliū ad hoc, quod congregaret magnas diuitias, priuatio sumptuum. Secundus modus erat per appositionem pecuniarum: & iste diuidebatur in multos modos: vnus erat, quod habebat aurum ex Ophir: A lius quod mittebat classē in Tharsis, & ferebant inde aurum, argentum, & ebur. Alius erat, quod dabatur quolibet anno tributa determinata sexcentorum sexaginta sex talentorum: alius erat quod imponebat mercatoribus tributa certa. Alius quod accipiebat impositionē a vendentibus scuta. Alius quod omnes reges terrae & prouinciae desiderabant videre Salomonis vultum, & audire sapientiam eius, & veniebant ad eum, vel mittebant legatos, & illi ferebant aurum, & argentum, equos, & mulos, vestes, & arma per singulos annos, ut patet in litera & 3. Re. 9. & 10. nullus autem aliorum regum tot modos acquirendi habebat: iō nullus tam diues effici poterat. *Et gloria.* scilicet fama: quia fama sua fuit divulgata per totum orbem. Cum enim nullus tam sapiens vnquam fuerit, & ipse admiranda sapientiae suae ostenderet, totus orbis eum nominabat: iō dicitur in litera, quod omnes reges terrarum desiderabant videre vultum Salomonis, ut audirent sapientiam eius. Vel vocatur gloria. i. maiestas siue magnitudo status, quia gloria importat quādam excellentiam, & dicimus gloriosa esse ea, quae excedunt alia valde: & sic status viri aeternae vocatur gloria, quia bonum eius valde excellit bonum praesentis temporis, & sic etiam magnificatus est Salomon gloria, id est maiestate, quia omnibus ostēdebat maiorem maiestatem, quā ceteri reges. In apparatu domorum, quia nullus rex tales domos habebat. Et tamen, quia non erat tale solium in vniuersa terra sicut solium suum. Etiam in apparatu vasorum mensae, quoniam omnia erant de auro: & non reputabatur argentum ab eo aliquid valiosius. Etiam in magnitudine ciborum, & apparatu ministrantium in mensa, & vestibus eorum. Etiam in modo equitandi, & procedendi extra domum: nam comitabantur eum viri habentes scuta aurea, & lanceas aureas in manibus, & capillos auro tinctos habentes. Multa alia erant, quae ostendebant, & faciebant apparatum magnum Salomonis, et illa vocabantur gloria eius, siue maiestas: de quibus patet hic in litera, et 3. Reg. 10. Et dicitur 3. Re. 10. in loco isto, magnificatus est Salomon super omnes reges terrae diuitiis, et sapientia.

De

De diuitiis dictum est: de sapientia etiam certum est, quod maior erat omnibus regibus, & loco illius ponitur hic gloria, quod est satis conuenienter dictum, scilicet quia per sapientiam acquisita est Salomoni tota gloria circa diuitiarum, quā a liorum rerum. Aliqui autem putant circa ditionē magnā Salomonis, quod hoc fuerit per sapientiam suam. Nam cum esset sapientissimus hominum putabant, quod ille sciret inuenire thesauros absconditos, de quibus breuiter dicitur. Sed dicendum, quod non legitur Salomonem taliter fuisse ditatū, nec creditur. Nam cum scriptura ponat hic in litera diligenter multos modos, quibus Salomon ditatus est, si istum modum etiam habuisset, poneret illum scriptura, quia iste esset omnium maximus, vel de maioribus vnus. Nam secundum magnitudinem thesaurorum absconditorum potuisset Salomon, si nunc viueret, & tanta sapientia vigeret ditior effici vna die, quā effectus est toto suo tempore. Sed videtur dicendum, quod fortē tempore Salomonis nondum fuerat iste modus abscondendi thesauros sub terra, qui nunc: sed postea procedere aetate, & ditatis hominibus in auro, & argento, & crecentibus bellis inuentus est: & sic dato quod Salomon sciret inuenire thesauros absconditos, non inueniret alios quos, quia tempore suo nulli tales adhaec erant: vel si fortē aliqui tales erant licet rari in aliis regionibus, non auderet illos Salomon effodere propter dominos terrarum, in quibus erant thesauri. Quod autem diceremus Salomonem nesciuisse inquirere thesauros absconditos, non videtur queniens, quia constat nobis eum alia maiora fecisse. *Omnēsque reges terrarum desiderabant faciem videre Salomonis.* Istud potest poni tanquam consequens ex dictis, sicut tantum fuit magnificatus Salomon diuitiis, & gloria, i. fama de sapientia magna, quod omnes reges terrarum audientes magnam famam sapientiae eius desiderabant videre vultum suum. Vel potest poni tanquam reddituum causae praecedentium, scilicet quare Salomon magnificatus est diuitiis super alios reges: hoc scilicet erat, quia omnes reges terrarum desiderabant videre vultum eius, et quando veniebant, ferebant ei munera magna, per quae diues efficiebatur. *Ut audirent sapientiam.* Non desiderabant reges, et prouinciae videre vultum Salomonis quā pulcher esset, quia fortē non erat pulcher, sed solū ut audirent sapientiam de ore eius, quā non poterant audire, nisi in praesentia videndo faciem eius: omnes enim homines, quos natura fecit orbatos, vel rudes, capaces tamen alicuius speculationis, desiderant valde intelligere, & gaudent nimis cum audierint aliquid secretū, quod pertinet ad magnam speculationem, vel secretas causas naturae: vnde regina Saba dixit Salomoni: Beati viri tui hi, qui stant coram te semper, & audierunt sapientiam tuam. *Quam dederat Deus in corde eius.* Id est quam dederat Deus Salomoni. sciebant enim omnes gentes, quod Deus dederat sapientiam Salomoni, & ob hoc magis desiderabant audire eum, quia sciebant verba sua esse certissima, eo quod edocui fuerat a Deo, qui erat causa, & veritas infallibilis. Et hoc sciebant, primò, quia Salomon subito sapiens factus est: nam cum toto tempore praecedente esset ignorans secundum conditionē aetatis suae, vna nocte subito sapiens inuentus est, ita ut sequenti die admiranda diceret, & obscura quaeque; dissolueret noscēt: & talis subita mutatio ad tantam perfectionem non poterat esse nisi a Deo. Secundò, quia Salomon erat iuuenis tener, & in tali aetate non solet hominibus matura aduenire sapientia, ideo certissimum erat Salomonem a Deo fuisse edocui, & sic dicebatur, quod desiderabant omnes audire sapientiam, quam Deus dederat in corde Salomonis, id est in anima: quia quae suat in anima dicuntur esse in corde: nam modo vulgari accipitur cor pro anima. *Et deferebat ei munera vasa argentea, & aurea.* Scilicet cum isti reges a

Alph. I. off. super lib. Paralip. Pars 2.

A Salomone recipere magnum beneficium in hoc, quod ab eo erudirentur in dubiis suis, volebant ei esse grati aliquid retribuere, & ad hoc ferebant ei munera: quidam ferebant vasa aurea, & quidam argentea, & sic vario modo sicut occurrebat posse dare. *Et vestes.* Scilicet vestes pulchras pro rege, & vxoribus eius, & concubinis & seruis eius. *Arma.* Licet Salomon non esset vir bellator cum tota eius vita pacifica fuerit, sicut Deus praedixerat, tamen habebat apparatus magnum bellicum. sicut multos equos, & currus, & equites: ut patet supra in litera, & infra: ideo etiam arma congregaret, ne quidquam sibi deesset de rebus bellicis, & magna erat congregatio armorum Salomonis: nam domum saltus libani fecerat esse arma mētarium suū, ut patet supra in litera, & ibi posuerat scuta aurea, & lanceas. *Et aromata.* Illi reges, quae erant de parte australi versus Ethiopiam portabant aromata Salomonis, quia cum illa terra sit valde calida, ibi crescunt aromatica, sicut attulit regina Saba aromata multa Salomoni, supra in litera. Etiam alij reges in quorum terra non gignebantur aromaticae species, emittentes aromata a negotiatoribus ferebant ea ad Salomonem. *Equos, & mulos.* Equi erant ad currus falcatos, & ad vltimum equitandi, in quibus Salomon fecit magnum valde apparatus: nam habuit quadraginta millia equorum in stabulis: ut patet infra in litera. Multi erant ad ferrenda onera, & etiam ad equitandum, sed aptiores erant ad onera ferenda. *Per singulos annos.* Non est sensus, quod esset istud tributum aliquod ordinariū, quod ferretur annuatim certis temporibus. Nam ferebatur gratis, iō aliqui portabant, & aliqui non, quia tamen praeparat desiderio videndi vultum Salomonis reges terrarum semper ibant ad Salomonem, vel mittebant ad eum, ut audirent sapientiam eius, mittebant singulis annis, & sic dicitur per singulos annos. i. continuè, & ex istis muneribus dabatur valde Salomoni, quia erant magna. *Habuitque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis.* Quia dictum fuerat de muneribus Salomonis oblati, & quod quidam offerrebat ei equos, ponitur hic multitudo equorum, quā habuit Salomon, scilicet tanta fuit sollicitudo Salomonis in congregando equos, quod habuit quadraginta millia equorum in stabulis. *Et currum equitumque duodecim millia.* Non est intelligendum, quod ultra ista quadraginta millia equorum haberet Salomon duodecim millia currum, & equitum, quia tunc non apparet ad quid seruirent isti equi quadraginta millia, quia nullus erat alius vnus equorum nisi ad currus, vel ad vltimum equitandi, & vocantur hic equites non ipsi viri armati, vel equitantes, sed ipsi equi. Et tamen, quia quidam equi erant ad vltimum currum, vocabantur equi curriles siue currus. Alij autem erant ad vltimum equitandi, & isti vocantur equites: & sic dicitur tertio Regum 4. scilicet habebat Salomon quadraginta millia praeparata equorum currilium, & duodecim millia equestrium. Et vocantur ibi equestres, qui vocantur hic equites. *Constituitque eos in urbibus quadrigarum, & ubi erat rex in Ierusalem.* Scilicet cum haberet Salomon multos equos, magnam diligentiam adhibuit circa eos, & sic posuit eos in urbibus quadrigarum: quia erant isti equi multi, voluit Salomon, quod constituerentur in diuersis urbibus terrae Israel dispersi: ut facilius, & commodius possent ibi habere pabula, & vocantur ciuitates quadrigarum, id est ciuitates equorum currilium. Nam equi quatuor vocantur vna quadriga, eo quod coniuncti traherent currum, & a numero illorum quadriga nominabatur, sicut a tribus equis nominatur triga, & a duobus nominatur biga: & quia in ciuitatibus illis manebant equi, qui vocantur quadrigae, vocabantur ille ciuitates quadrigarum, id est equorum: & etiam vrbes, in quibus tenebantur equi ad

R 4 equi

equitandum vocabantur vrbes quadrigarum sumpto vocabulo ab eo quod minus erat maius, scilicet quia multo plures erant equi quadrigarum quam equestres. Erant etiam quidam istorum equorum in Ierusalem: quia cum esset Ierusalem sedes regni, & maneret ibi Salomō, semper habebat secum multos de equis istis equestribus potius quam de curribus: & hoc ut viri sui, qui comitabantur eum ad locum, qui vocabatur Hedōm egredientem, equitaret super hos equos, & portarent scuta aurea, & lanceas: de quo declaratum est supra in quadam questione, & habetur p Iosephum 8. Antiqu. alebantur isti equi a ministris Salomonis, quia habebat Salomō duodecim præpositos, quod dabat eis cibos p fingulos duodecim menses anni, & quilibet seruebat vno mense, & ad hos pertinebat dare pabula equis manentibus in vrbus quadrigarum, vt patet 3. Reg. 4. cap. *Exercuit etiam potestatem super cunctos reges.* Ponitur hic magna potestas Salomonis, scilicet quod exercuit potestatem super multos reges, qui morabantur intra terminos hic assignatos, scilicet quia omnes isti reges dabant sibi tributa, vt declarabitur infra in quadam questione. *A flumine Euphrate vsque ad terram Philistinorum.* Flumē Euphratē est in latere aquilonari terræ Chanaan: vt patet Gen. 15. vbi ponitur terminus terræ Chanaan, & dicitur a flumio Aegypti vsque ad fluium magnum Euphratē, & ponitur etiam Deute. xi. & Iosue primo. Terra Philistinorum est in latere meridiano terræ Chanaan, vt patet Iosue 13. Et magis hoc apparet Gen. x. vbi ponuntur termini Chanaan, & dicitur quod facti sunt termini eius venientibus a Sidone quousque venias Geraram, & Gazam. Et tamen Gaza est vna de quinque ciuitatibus Philistinorum. Iosue 13. & primo Reg. 6. Gerara etiā est terra Philistinorum: vt patet Gen. 20. & 26. quia dum ibi morarentur Abraham, & Isaac filius eius diuersis temporibus, dicebantur habitatores terræ Philistinorum: & non accipitur hic terra Philistinorum exclusiue, ita quod esset ibi terminus, & tamen esset extra potestatem Salomonis, sed inclusiue, scilicet quia omnes reges Philistinorum erant sub potestate Salomonis. Quod patet, quia Dauid subiecerat sibi in tributum terram Philistinorum, vt patet 2. Reg. 8. & præce. li. 18. cap. Et tamen totam terram, quam Dauid reliquerat Salomoni subiectam tenuit ipse Salomō non perdens aliquid de illa, sed potius acquirens saltem hoc tempore, quo erat improspere vsque ad senectutem suam, quando cepit peccare, & infelicitari. *Et vsque ad terminos Aegypti.* Est Aegyptus meridiana respectu terræ Chanaan, & in quadam parte lateris meridiani versus occidentem eius coniungitur terra Chanaan Aegypti. Quod patet, quia ponuntur termini terræ Chanaan a flumine Euphrate vsque ad riuum Aegypti: Ge. 15. & Iosue 13. dicitur vsque ad flumen turbidum, quod irrigat Aegyptum, & est Nilus fluius magnus Aegypti, vt declaratum est supra 9. cap. significatur ergo in hoc quod Salomō dominabatur omnibus regibus, qui erant intra terminos terræ Chanaan. *Tantumque copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum.* Signatur magnitudo diuitiarum, & gloriæ Salomonis in multitudine argenti, scilicet quia tantam copiam præbuit argenti in Ierusalem: ga ibi Salomō habitabat, & in domo sua apparebat potissime ista copia argenti. Non est autem intelligendum quod sit similitudo omnimoda, quia lapides nullius valoris sunt. Sed est locutio hyperbolica ad fingendum multitudinem diuitiarum Salomonis: abū dabat. n. argentum in diebus eius plusquam temporibus omnium prædecessorum suorum intantum, quod comparando multitudinem argenti, quod erat tpe Salomonis ad inopiā

erat tpe aliorum regum, sic se habebat, sicut se habet multitudo argenti ad multitudinem lapidum: & ob hoc tpe Salomonis erat argentum in paruō præcio. Nam dicitur supra, quod non erat argentum, nec reputabatur in diebus Salomonis. Istud autē est, quia in omnibus rebus sola abundantia, vel raritas causat principaliter differentiam præciorum: vnde apud nos piper quod rarum est æstimatur in præcio: pulegium autē quod in maxima copia est, nullius præcij æstimatur. Apud Indos verō, quia piper abundat, & pulegium rarum est, pulegium pipere præciosius est, vt ait Iero. & hī in De cretis dist. xlii. cap. legimus. Et non solum intelligendum est istud de argento, sed etiam de auro: quia tempore Salomonis abū dabat aurum super tempora aliorum regum: ideo tempore eius et erat aurū paruū valoris in cōparatione ad tpa aliorum regū. Sic patet supra primo. s. præbuit rex Salomō argentū, & aurū in Ierusalem quasi lapides. *Et cedrorum tantam multitudinem velut sycomorum, quæ gignuntur in campestribus.* Istud etiā signat excellentiam, & diuitias Salomonis, quia quæ cedrus, quæ est arbor præciosissima esset in tanta copia, sicut fuerant olim sycomori, ad magnas diuitias pertinebat: est. n. cedrus arbor præciosa valde: & ob hoc temporibus præteritis nunquā fuerat in edificiis Israelitarum: tpe autē Salomonis erat tanta copia cedrorum in Ierusalem quanta est sycomorum, quæ sunt arbores abundantes in quolibet loco: ideo dicitur, quæ gignuntur in campestribus. Sciendum quod arbor excellentissima inter oīa ligna est cedrus: vñ non immerito vocatur regina arborū sicut aquila auium, & leo quadrupedum. Hoc autē signatur 3. Reg. 4. f. Salomō differuit de oībus arboribus a cedro, quæ est in libano vsque ad isopū, quæ egreditur de pariete. Et sic ponitur cedrus in supremo gradu plantarum, & isopū in infimo. Est autē cedrus præciosissima arbor, quia lignū suum est solidum nimis, forte, & impuibile, nec a tineâ vel teredine, vel quacunque putredine vastatur: ideo propter impuibilitatem ponitur in laquearibus domorum regiārum: est autē arbor ista in raris locis. s. in Aphrica, & in Syria, & maxime in monte Libano, qui est in terra Chanaan: ideo potuit Salomō tantam copiam habere cedrorum: est. n. arbor ista aspectu pulchra, & odore suaui, cuius odor oīa venenosa procul pellit. Habet arbor ista gummi quoddam siue resinam, quæ vocatur cedria, cuius vsus valde necessarius est libris: quia libri vñcti cedria nunquā a murib⁹ aut tinea corrodunt, nec veterescunt semper nouitatis æstigmam demonstrantes: habet arbor ista poma grata, quæ in colore citrina sunt, in figura vero oblonga: sapore cedria triplex est. sapud corticem in parte superiore dulcis est: in medio autem carnositatis est sapor mixtus inter dulcem, & citrinum: interius verō grana, & in centro est sapor quasi acidus totaliter. Vtilitates autē huius arboris, & fructus sui in medicinalibus multæ sunt: De iis rabanus super locū istum, & super 3. Re. 10. & de proprietatibus rerum lib. 17. Sycomorus autē est arbor sans cōis, cū dicitur hic, quod nascitur in campestribus ad signādum vulgaritatem suam. Ista arbor apud Latinos celsa vocatur, apud Græcos sycomor⁹, & dicitur Celsa, quia aliis ficulneis celsior est: & vocatur interdum Caprific⁹ apud vulgares. Et est arbor producens ficus, quæ raro ad maturitatē perueniunt. Vocatur autē sycomorus, quia est sicut mor⁹. s. quia habet follia similia morum: in ceteris autē ficulneis naturam habet. Vel vocatur sycomorus a sylen, quod est sicut, & moros quod est ficus in Græco, quia est sicut ficus. s. quod non habet oīno naturam ficus, sed quātum ad aliquid: posuit autem scriptura exemplum de sycomoro, eo quod ista arbor abiectionissima est, cū nullo cultu humano foueatur, sed ipsa p se nascit in campestribus.

Cete.

Ceteræ autem ficulneæ humano cultu egent: etiam A posuit exemplum de sycomoro, quia ista arbor est nimis communis in terra Israel, quia vbicunque sunt. Multæ ficulneæ sunt multi caprificus, vel sycomori: & quia terra Israel abundabat nimis ficulneis, habebat multas sycomoros: vnde quando Christus prædica- bat apud Iericho, Zachæus, qui erat statura pusillus, & nō poterat præ turba videre Christū, ascendit in arbore sycomorum: Luc. 19. c. *Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & de cunctis regionibus.* Quia supra dictum fuerat de multitudine equorum Salomonis. Ponitur hic vnde haberet istos equos: & sciendum, quod equi deducebantur Salomoni dupliciter, scilicet quidam deducebantur in munus: nam reges terrarum mittentes legatos ad Salomonem, vt audirent sapientiā eius, mittebant quoque munera, scilicet vasa aurea, argentea, vestes, aromata, & equos, & mulos, vt supra in litera: & inde conseqe- batur magnam copiam equorū. Alios habebat emendo illos, & istos habebat de multis regionibus, sed picipue de Aegypto, & in insula Coa, vt patet tertio regum decimo, & supra 2. cap. hæc autē non nominatur insula Coa, quæ erat in Græcia, sed ponuntur multe regiones in communi, de quibus deducebantur equi a negotiatoribus Salomonis: nam negotiatores emebant, & afferebant Salomoni. Constat autē quadriga equorum, id est quatuor equi exeuntes de Aegypto sexcentis siclis. 3. Regum 10. Et dicit hic de cunctis regionibus, scilicet de omnibus illis, de quibus equi deducebantur venales.

De numero equorum Salomonis. Quæst. XVI.

QVÆRITVR circa prædicta de isto numero equorum, qui ponitur hic. Nam dicitur hic, quod habebat Salomō quadraginta millia equorum in stabulis, & duodecim millia equitum: & tamen 3. Reg. 10. dicitur quod habebat Salomō mille, & quadringentos currus, & duodecim millia equitum. Respondendum, quod ponitur summa equorum Salomonis in quatuor locis, s. hic, & supra 2. & 3. Reg. 4. & 10. & duo loca concordant inter se, & alia duo inter se. Et duo discordant a duobus: nam hic, & 3. Reg. 4. ponitur quadraginta millia equorum Salomonis pro curribus, & duodecim millia equitum, & supra 2. & 3. Regum decimo, ponuntur mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & sic non est discordia aliqua quantum ad equites, quia vtrouque ponuntur duodecim millia, sed solum est discordia in equis curribus: quia in vno loco ponuntur quadraginta millia, & in alio mille, & quadringenti currus, qui continent equos quinque millia, & sexcentos. Aliquis tamen dicit, quod ista non est varietas, quia scriptura sic consuevit, quod cū aliquid sape ponere debet, non ponat illud eodem modo potissime in numeris: quia aliquando ponit paucum, & aliquando ponit plus, & sic factum est hic. Dicendum, quod non stat, quia si solum poneretur summa equorū Salomonis hic, & supra 2. posset dici hoc: & tamen ponitur in quatuor locis, & duo loca concordant inter se in eadem summa, & alia duo discordant inter se in alia summa conueniendo: ideo videtur, quod si non esset aliquod mysterium, non concordarent duo loca inter se, & alia duo inter se. Item non stat, quia istud posset dici si diceremus, quod in vno loco poneretur tota summa equorū Salomonis, & in alio poneretur pars: & tamen vtrouque ponitur tota summa, quia tertio Regum 10. vbi ponitur ista minor summa, scilicet mille quadringentorum currum dicitur, quod congregauit Salomō currus, & equites, & facti sunt

ei mille quadringenti currus: & sic videtur, quod congregatis omnibus equis suis solum habebat currus mille quadringentos, qui continent equos quinque millia, & sexcentos, & insuper duodecim millia equitum: ideo non stat. Quidam dicunt aliter, scilicet quod Salomō habebat quadraginta millia præsepia equorum curribus: & tamen non habebat quadraginta millia equorum curribus, sed solum quinque millia, & sexcentos, qui complent mille, & quadringentos currus. Sed dicendum, quod ista solutio est irrisoria, scilicet quod Salomō haberet præsepia quadraginta millia, & equos solum quinque millia sexcentos, & tamen ista solutio potest habere fundamentum coloratum, quia tertio Regum 4. dicitur, quod habebat Salomō quadraginta millia præsepia equorum curribus, & non dixit quod habebat tot equos. Sed adhuc aliquis volens tollere hoc inconueniens dicit, quod Salomō intendebat emere quadraginta millia equorum: nam continuo adducebantur ei de Aegypto, & Coa, & de aliis regionibus, vt patet tertio Regum 10. & ad hoc fecerat præsepia quadraginta millia: & tamen contigit posse, quod solum haberet equos quinque millia & sexcentos, qui complerent currus mille, & quadringentos. Sed dicendum, quod et hoc non stat, quia scriptura ibi volebat enarrare gloriam Salomonis in multitudine equorum, & aliorum apparatus regaliū, et dixit, quod habebat quadraginta millia præsepia equorum: si tamen non haberet equos, & haberet præsepia equorum, non esset aliqua gloria eius, sed potius irrisoria: ideo scriptura non poneret quadraginta millia præsepia equorum si non haberet totidem equos. Itē non stat hoc, quia iste euasiones possent habere colorē attendēdo lram, quæ habetur 3. Re. 4. vbi ponunt, quadraginta millia præsepia equorum curribus, & non ponuntur tot equi: & tamen hic in litera dicitur, quod habuit Salomō quadraginta millia equorum in stabulis, & sic sublata est contentio, quia necesse est, quod dicamus eum habuisse tot equos, scilicet quadraginta millia. Dicendum ergo est, quod licet Salomō haberet quadraginta millia equorum pro curribus: tamē solum habebat mille, & quadringentos currus: vt dicitur supra 2. & 3. Regum 10. poterant autem isti equi compleri decem millia currum, sed non dicebatur Salomō habere decem millia currum: et hoc fortē propter duo: primum erat, vt aliqui volunt, quod quia Salomō non poterat ita faciliter habere currus, sicut equos: nam non fiebant currus in terra Israel, sed in Aegypto, et Coa, et inde deducebantur: vt patet tertio Regum decimo. Sed istud non est satis credibile, scilicet quod Salomō emerit currus in aliis regionibus, vt portarentur per mare, cum in terra sua essent artifices, et ligna: etiam quia tertio Regum decimo, non accipitur quadriga, quæ egrediebatur de Aegypto, et Coa pro currum, sed pro quatuor equis, vt ibi declaratum est. Alio modo, et melius dicendum, quod Salomō solum habebat mille, et quadringentos currus, et pro istis habebat equos quadraginta millia, vt mutarentur, scilicet quod aliquando quidam traherent currum, et postea alij. Aliter etiam potest dici, quod habebat Salomō quadraginta millia equorum curribus, et decem millia currum, quos complebant isti equi: et tamen istorum equorum erant quidam valde electi, et alij communes: equi electi erant quinque mille et sexcenti, et isti complebant currus mille, et quadringentos: omnes alij equi, scilicet triginta quatuor millia, et quadringenti erant de communibus: et complebant currus octo millia, et sexcentos. Scriptura autem in vno loco voluit declarare omnes equos, et currus Salomonis quotquot erant: et in alio

sape

Solum voluit declarare quot erant currus electi sub-
tendo communes. Et ille modus obliuatur etiam
saepe in scriptura: nam sic habetur Exo. decimoquar-
to, cum Aegyptij persequerentur Israelitas fugientes
de terra, dicitur quod tulit Pharao sexcentos currus
electos, & quidquid curuum in Aegypto fuit. Et
sic electi ponuntur sub certo numero, de aliis autem
non curauit: & sic est hic, quia de curribus, & equis
Salomonis electis fecit mentionem in scriptura in qua-
tuor locis. De omnibus autem tam electis quam
cōibus solum fecit mentionem in duobus locis, &
ista videtur conuenientior responsio. Sed adhuc obli-
ciatur, quod hic in litera nostra, ubi dicitur, quod ha-
buit Salomon quadraginta millia equorum in stabu-
lis, dicitur in Hebræo quod habuit Salomon qua-
tuor millia stabula equorum: de hoc respondet Ni-
colaus, quod rex solum habebat quatuor millia equo-
rum p curribus: & reliqua tringinta sex millia equo-
rum non erant Salomonis, sed virorū de regno suo,
dicuntur tamen Salomonis esse eo modo, quo omnia
bona subditorum dicuntur esse regis ad vsum, scilicet
tempore necessitatis suæ. Sed ista positio non stat:
primò, quia Salomon habebat mille, & quadringen-
tos currus: vt patet supra 2. & 3. Reg. 10. Et tamen p
his ad minus erant necessarij quinque millia, & sex-
centi equi: sed fortè aliquis dicit, quod etiam illi mil-
le, & quadringenti currus non erant omnes Salomo-
nis, sicut dicit Nicolaus de quadraginta millib⁹ equo-
rum. Sed non stat, quia 3. Reg. 10. & sup. 2. dñ, quod
habuit Salomon istos mille, & quadringētos currus,
& postea subditur ibi, quod emebat Salomon quem-
libet istorum curuum siue quadrigarum sexcentis si-
clis de Aegypto, & de Coa, & quod quemlibet equum
emebat centuria, & quinquaginta siclis, ergo om-
nes isti currus mille & quadringenti sui erant. Se-
cundò non stat: quia istud ponitur ad notandas ma-
gnas diuitias Salomonis super omnes alios reges: si ta-
men ista quadraginta millia equorum non essent
sua, sed seruatorum suorum, non signaretur in hoc ali-
que diuitie eius, quia de alieno nemo fit diues. Dicen-
dum ergo quod Salomon habebat quadraginta mil-
lia præsepia equorum curtilium, sicut dicitur in li-
tera 3. Reg. 4. & habebat in istis præsepibus quadragin-
ta millia equorum: sicut dicitur hic in litera, scilicet
habebat Salomon quadraginta millia equorum in sta-
bul. Ad literam autem hebraicam, quæ habet hic, sci-
licet, habebat Salomon quatuor millia stabula equo-
rum, dicendum quod stabulum potest accipi triplici-
ter. Vno modo pro stabulo in quo sunt multa præse-
pia. Alio modo pro præsepe, in quo possunt comede-
re multi equi. Alio modo pro præsepe, ad quod vni-
cus equ⁹ comedit, & sic in eodem stabulo potest esse
præsepe longum, in quo sint decem præsepia equorū,
& erunt distincta inter se: ita quod vnus equ⁹ non pos-
sit tangere alium: & ita in vna domo, vel stabulo Sa-
lomonis manerent decem equi, & sic poterat dici, quod
erant quadraginta millia præsepia p quadraginta mil-
lia equis: sicut dicitur 3. Reg. 4. vel quod erāt quatuor
millia stabula siue præsepia pro quadraginta millibus
equis: sicut dicit litera hebraica hic accipiendo diuer-
simodè stabulum vel præsepe.

Quomodo exercebatur istam potestatem Salomon.

Quest. XVII.

QVÆRITVR vterius, cum dicatur hic, quod
exercuit Salomon potestatem super omnes re-
ges, qui erant a flumine Euphrate vsque ad terram
Philistinorum, & vsque ad terminos Aegypti, quo-

F modo exercebat istam potestatem. Respondendum
est, quod hoc erat per solutionem tributorum, etiam
per præstationem aliorum seruitiorum, scilicet adiu-
uando Salomonem in bellis, vel alijs si egeret eorū
auxilio. Et patet hoc, quia inter Euphratem, & ter-
ram Philistinorum, & terminos Aegypti nihil pon-
itur nisi terra Chanaan, & super omnes reges terræ
Chanaan præsidebat Salomon: patet hoc, quia terra,
quam Deus daturus erat Israelitis, quatuor termi-
nos habebat, scilicet a quatuor ventis mundi: ab oc-
cidente mare mediterraneum, Numet. 34. quod
vocatur mare Palaestinorum Exo. 23. vel mare occide-
tale: aut mare nouissimum. Deute. xi. & Iosue primo.
a parte orientali ponebatur terminus Iordanis. Num.
34. vel mare rubrum. Exo. 23. a parte aquilonari po-
nebatur Euphrates fluuius, & mons Libanus, & terra
Emath, & quedam alia loca. Num. 34. Deute. xi. & Iosue
primo: a parte meridiei ponebatur terra deserta
inter Aegyptum, & terram Chanaan. Num. 24. &
Exo. 23. & tamen multotiens solent poni termini ter-
ræ Chanaan, & ponuntur solum duo latera, scilicet
aquilonare, & australe, & sic ponitur hic, scilicet
Euphrates, & terra Philistinorum Aegyptus: sic etiā
ponitur Gen. 15. scilicet: tibi, & semini tuo dabo ter-
ram hanc a flumine Aegypti vsque ad magnum flu-
men Euphratem. Ponitur etiam terra Philistinorū,
quia illa est in terminis terræ Chanaan, vt patet Gen.
x. ubi ponuntur pro terminis Gaza, & Gerara, quæ sūt
vrbes Philistinorum: Gen. 20. & 26. & Iosue 13. &
primo Reg. 6. Quod autem super omnes reges terræ
Chanaan haberet Salomon potestatem, patet: quia De⁹
promiserat Israelitis terram Chanaan, & inceperant
eam possidere totamque eam possidebant præter il-
lam partem, quam tenebant reliquæ Chanaanorū,
& tamen præcepit, cap. & 3. Reg. 9. dicitur, quod Salo-
mon subiecerat sibi in tributarios omnes, qui relictī
fuerāt de Amorrhæis, Pherreæis, Heuæis, & Iebusæis,
Hethæis, quos non interfecerat filij. Nullus ergo
rex manebat intra terminos prædictos terræ Chanaā,
qui non esset subiectus Salomoni in tributum. Erant
autem isti reges multi. Nam cum Israelitæ occidisset
triginta vnum reges Chanaanos de parte illa
terræ, quam acceperant. Iosue 12. & adhuc manebat
terra latissima, quæ non fuerat occupata, sed tene-
batur a Chanaanis verisimile esset, quod multi reges
essent tempore Salomonis de istis Chanaanis, & oēs
isti subiecti essent ei ad tributa. Dicendum tamen
quod non solum reges, qui morabantur intra istos ter-
minos erant subiecti Salomoni, sed etiam alij reges
intra terram istam. Nam rex Moabitarum, & rex
Ammonitarum, & populus Iudeorum, & multi de
Syris subditi erant Salomoni. Id fuit probatum su-
pra in quadam quæstione: nam David subiecerat sibi
in tributarios omnes istos populos, vt patet 2. Reg. 8.
& 12. præc. lib. 18. c. & Salomon non pdidit aliquid de
his, q̄ reliquit ei David, sed pot⁹ acquirit, cū ipse ac-
quirit terram quandam in regione Emath, vt patet
præc. cap. & tamen populi Syrorum, qui subiecti erāt
Salomoni erāt vltra Euphratem ad aquilonarem par-
tem eius, & erāt extra terram Chanaanorum. Etiam
Moabita, & Ammonita erant extra terrā Chanaan:
& tamen erant ad partem orientalem illius circa Ior-
danem: terra Idumæorū erat extra terram Chanaan
partim ad orientem, & partim ad meridiem: vt pa-
tet Num. 34.

Quare

Quare solum facta est mentio de regibus in terra Chanaan. Quest. XVIII.

QVÆRITVR vterius, cum non solum subie-
cti fuissent Salomoni ad tributum reges qui erāt
in terra Chanaan, sed etiam reges qui erant exterius,
vt probatum est præcedenti quæstione, quare solum
dixit scriptura de regibus, qui erant in terra Chanaan.
Respondendum, quod vnica causa & præcipua fuit ad
notandum veritatem promissionis Dei. Nam Deus
promiserat quod daret Israelitis totam terram Cha-
naan. Exo. 23. & in multis locis, & quia quando intro-
irent in terram ipsam, nō haberent eam immediatè,
ex hoc desperarent putantes se nunquam eam habi-
turos, dixit eis Deus, quod non daret eis totam terrā
anno vno, vel in breui tempore, sed paulatim expel-
leret Chanaanos de terra quousque crescerent Israeli-
tæ, & possent replere terram. Exo. 23. cap. & quia Iosue
vixit magno tempore postquam introierunt Israe-
litæ in terram Chanaan: & cum occupasset partem
quandam illius, nō potuit occupare totam, crederent
Israelitæ, quod Deus fortè propter peccata eorum
iam nollet complere promissiones factas, ideo dixit
Deus ipsi Iosue, quod licet terra latissima relinquere-
tur, quæ nondum capta fuerat ab Israelitis, tamen ipse
traderet eam totam in manus eorum. Iosue 13. & quia
istud nunquam apparuerat completum temporibus
præcedentium regum, & completum fuit tempore
Salomonis, voluit scriptura declarare quomodo com-
pletum esset, scilicet quod Salomō exercebat potesta-
tem supra omnes reges, qui erant inter Euphratem &
terminos Aegypti, & isti erāt omnes reges terræ Cha-
naan. Et si dicatur cum vellet scriptura signare hic sub-
iectam esse Salomoni totam terram Chanaan, quare
pot⁹ dixit de gentibus existentibus inter duos istos
terminos terræ Chanaā, scilicet aquilonare, & meri-
dianum potius quam poneret terminū orientalem,
& occidentalem, vel quod poneret omnes quatuor
terminos. Dicendum quod voluit scriptura ponere hoc
ad signandum satisfactum esse primæ promissioni:
nam prima promissio, quæ fuit facta Abraham de ter-
ra Chanaan Gen. 13. scilicet. Leua oculos tuos a lo-
co, in quo nunc es ad Aquilonem, & Meridiē, Orien-
tem, & Occidentem: omnem terram quam conspi-
cis, tibi dabo, & semini tuo: ibi tamen non fuit facta
promissio determinata de certa terra, cuius termini
limitarentur: nam solum dixit omnem terram, quā
conspicis, tibi dabo, & semini tuo: & tamen ma-
nifestum est, quod non erant limites terræ per lo-
cum illum, in quo terminabatur visus, quia non po-
terat videre Abraham totam terram Chanaan. Pri-
ma tamen promissio in qua fuerunt limitati termini
terræ promissæ habetur Gen. 15. cum dicitur: Semini
tuo dabo terram hanc a fluuiio Aegypti vsque ad flu-
uium magnum Euphratem, & sic ponuntur ibi solū
isti duo termini, qui ponuntur hic. Etiam licet alię
promissiones dedando terram Chanaan fuerint facte
Abraham, & posteris eius, nulla tamen fuit facta cū
federe, nisi illa, quæ habetur Gen. 15. nam iussit ibi
Domin⁹ Abraham occidere vaccam trimam, arietem
trimum, capram trimam, & diuidere, ponereque
membra altrinsecus relicta via in medio, & Deus trá-
fuit inter illas diuisiones: quia ista erant ceremonia
facientium fædus. Et dicitur ibi: in die illa pepigit Do-
minus fædus cum Abraham, dicens, semini tuo dabo
terram hanc, & cetera. Ad ostendendum ergo quod
promissio prima facta Abraham de dando terram Cha-
naan fuit per omnia completa iuxta tenorem suū,
positi fuerunt hic limites illi terræ, quos Deus assigna-
uit, quando fecit illam promissionem: multotiens

A postea facta est promissio terræ Chanaan Israelitis, &
assignati fuerunt termini eius quatuor, vel tres: vt pa-
tet Exo. 23. & Deut. 11. & Iosue 1. & Num. 34. quia ta-
men omnes istæ promissiones non inducebant ali-
quod ius de nouo, sed declarabant antiquam conces-
sionem, & eam confirmabant, debuit referri comple-
tio ista ad verba primæ promissionis, & non ad verba
aliarum: ideo positi fuerunt isti termini, & non orien-
talis, & occidentalis: nec etiam positi fuerunt omnes
quatuor termini.

An peccauerit Salomon congregando tantam multitudinem equorum. Questio XIX.

QVÆRITVR vterius, cum ponatur hic, quod Sa-
lomon habuerit tot equos, scilicet quadraginta
millia equorum pro curribus, & duodecim millia e-
quitum, an peccauerit congregando tantam multitu-
dinem equorū. Aliquis dicit, quod sic, quia Deus vetue-
rat istud regibus Israel. Deuter. 17. scilicet. Cumq; rex
fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Res-
pondendum, quod Salomon non peccabat in hoc, quia
habere equos, vel quamcunque temporalem poten-
tiam, vel prosperitatem secundum se nō est malum,
sed solum dependet ex voluntate: ideo interdum po-
terit esse meritorium, vt si rex vellet habere equos mul-
tos ad resistendum hostibus regni sui, qui volunt op-
primere eum, & populum suum, potissimè si illi ho-
stes sint fidei. Si autem equi, vel quæcūq; alia poten-
tia temporalis habeatur ad finem non conuenientem,
poterit esse iniusta: Sed differt, quia aut habetur ista
ad ostendendum gloriam, & honorem magnum, aut
ad opprimendum populum. Si primo modo, est ina-
nis gloria, quæ interdum est leue peccatum, & potis-
simè in regibus, quibus conceditur ostentatio potesta-
tis propter statum regium, quia rex debet esse perso-
na nimis reuerenda: ita vt ab omnibus timeat, & me-
tu eius mali refrigentur a noxijs actibus. Et quia si nō
esset magna potentia regis, nullus timeret eum: licitū
est imò meritorium, quod reges conentur habere ma-
gnam potentiam ad hoc solum, vt timeantur a malis,
et cessent a malis actibus: Etiam si rex nō ostentaret in
magnitudine familie, & preciositate vestium, & sum-
ptibus magnis, & generaliter in omnibus apparatib⁹
aliquam magnitudinem, & excellentiam non videret-
ur reuerendus, vt decet eum esse. Conueniens ergo
est, vt rex ad ostentationē potentie congreget equos,
& alia pertinentia ad potentiam: dum tñ non acqui-
rantur ista de illicito, vel etiam non superbiat aliquis
intra cor suum ex ijs: nā dato, quod rex non superbiat con-
tra populum opprimendo illum, si intra se superbit p-
sumendo de seipso, & non dando gloriam Deo, peccat
bit nimis: sic patet de Nabucodonosor. Dan. 4. qui du-
ctus superbia, dixit: Nonne hæc est Babylon magna,
quam ego edificauit in domum regni in robore forti-
tudinis meæ, & in gloria decoris mei? Et sequitur, quod
cum ista diceret Nabucodonosor, sermo ad eū de cœ-
lo factus est. Tibi dicitur Nabucodonosor rex, regnū
transibit a te, & ab hominibus ericient te: & cum be-
stijis ferisque erit habitatio tua: scœnum sicut bos co-
medes, & septem tempora mutabuntur super te, do-
nec scias, quod dominetur excelsus in regno hominum,
& cuiuscūq; voluerit dabit illud: & sic factum est, quia
eiectus est ab hominibus, & cum bestiis fuit. eod. c. Si
autem multiplicat rex equos ad opprimendum po-
pulum, peccat, quia ad malum finem facit, & cuius fi-
nis malus est ipsum quoq; malum est. De Salomone
aut dicendum, quod licet in fine suæ senectutis depraua-
tus fuerit. a. Reg. 11. & imposuerit populo tributa ma-
gna. eo. li. c. 12. tñ in principio regni sui valdè benign⁹
erat

erat erga populū, ideo nō multiplicabat equos ad op-
primendum populū: etiam non multiplicabat illos
ad gloriam in seipso, & superbiendum contra
Deum, sicut fecit Nabucodonosor, sed solū ad osten-
dendum gloriam regni Israel, & etiam vt timeret ab
oibus regibus circumstantibus, & nemo auderet con-
tra eum pugnare, vel insurgere: iō non peccabat mul-
tiplicando equos. Ad auctoritatem Deut. 17. Dicen-
dum q̄ non prohibetur ibi multiplicatio equorū ab-
solutē, & simpliciter, sed solū ad hanc intētionem,
scilicet ne rex multiplicaret equos ad subiiciendum si-
bi populū per violentiam: sicut dī ibidem. Si cōstitu-
r⁹ fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, ne reducat
populū in Aegyptū equitatus numero subleuatus: **G**
Salomon autem non multiplicabat equos ad reducē-
dum populū in Aegyptū, id est seruitutem, sicut
erat in Aegypto, ideo non peccabat multiplicando
equos.

An peccauit Salomon congregando tantas diuitias.
Quaest. XX.

QVAERITVR vterius, cū dicatur hic de tan-
tis diuitiis Salomonis, an peccauit congregan-
do tantas diuitias. Aliquis dicit, q̄ sic, quia Deut. 17.
dicitur, quōd non habebit rex auri, & argenti immen-
sa pondera: diuitiae tamen Salomonis erant immēsa-
e modo, quo dicimus aliquid esse immensum, cum
s̄m veritatem nihil sit immensum creatum in rebus **H**
habentibus quātitatem determinatā: ergo peccabat.
Respondendum, q̄ pecunia s̄m seipsas, nec bonae, nec
malae sunt, sed sunt vitales: ideo sunt materia vitij, &
virtutis, sicut nobis placuerit vti illis: sicut ergo habe-
re aliquas diuitias absolutē non est peccatum: ita hēre
illas in quacūq; quantitate s̄m se nō est peccatū: pōt
autem peccatum esse per accidens. Si diuitie illae ac-
quirantur iniusto, mōvel ēt si postquā possidētur, hō
faciat aliquid illicitum, ne perdat illas: & ob hoc licet
diuitiae s̄m se non sint male, tamē difficile est hōiem
acquirere diuitias sine peccato: sic patet prima ad Tim.
6. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationē, & i-
laqueum diaboli, & desideria multa, quae mergunt
hōiem in interitum & perditionem. Ideo Gregori⁹, **I**
& alij sancti ponunt aliqua, quae vix sine peccato aut
nunquam possunt fieri, & vnū illorum est administra-
tio rei familiaris, & hī in decretis dist. xxv. capi. qualis
hic quisque: & ob hoc dixit Christus Mat. 23. quōd di-
ues difficile intrabit in regnum celorum. Facilius est
camelum per foramen acus introire vel transire, quā
diuitē intrare in regnum celorū. Alia ēt difficultas est,
quia qui diuites sunt, dato q̄ nō acquirāt illicitē nec il-
licitē defendant pecuniam, tamen saltem inhaerent ei
ardentissimo amore, per quē per accidens distrahūt
ab amore Dei, & incipiunt magis diligere pecuniā q̄
Deum, & istud est peccatum mortale: difficile igitur
est aliquē effici diuitem, & nō peccare in acquirendo,
vel possidendo, non tamen est impossibile: ideo quā-
quā aliquē videamus diuitē, vel ditari volētē, nō ideo
concludendū est eū peccare mortaliter, nisi aliunde pro-
betur. quōd iniuste acquirat, vel iniuste defendit. De
Salomone at dicendum quōd ipse nō peccauit acquirē-
do diuitias, quia Deus dixit, quōd faceret eum di-
uitē super oēs reges, qui fuerunt ante ipsum 3. Reg. 3.
& super reges, qui futuri erant post ipsum. sup. 1. ca. &
tamē illa, quae à Deo proueniunt bona sunt, maximē
illa, quae ipse promissit, & ita ipse promissit Salomoni
tanquā benefactor ei, et tamen nō erat beneficium
Dei, quōd ipse promitteret aliquid Salomoni ad cuius
acquisitionē oporteret ipsum peccare. Etiam Salo-
mon nō acquisiuit pecuniam mō illicito, quia hēbat

illam de redditibus suis, et habebat illam de regū do-
nationibus, & prouinciarum: & de negociationibus
quas exercebat per mare: oēs at isti modi liciti sunt.
In senectute autem dicendum, quōd Salomon pecca-
uit circa diuitiarum acquisitionem, & possessionē. De
acquisitione patet, quia cupiditate magna pecuniarū
grauabat subditos tributis magnis, & irrationabilib⁹,
intantū q̄ eo mortuo populus cōquectus est cū Ro-
boam filio eius, dicens: minue nobis paulisper de im-
perio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, qd
imposuit nobis, & seruiemus tibi. Peccauit et Salo-
mon in possessione diuitiarum, quia ardētī auaritia pe-
cuniam anhelabat, & retinebat. Nam sicut in senectu-
te deprauatum est cor eius per mulieres, & recessit
ad Deo 3. Re. 10. ita deprauatum est per pecuniā, quia
ardentissimo amore pecuniam tenuit, sicut mulieres
ardentissimē amauit. In principio autem regni cū di-
ligebat Deum, non cupiebat nimis pecuniam, nec ar-
denter retinebat eam: sed liberaliter illam erogabat:
de hoc 3. Reg. dicitur, quōd dedit Deus Salomoni la-
titudinem cordis sicut arenam, quae est in litore maris
.i. dedit ei magnam latitudinem cordis ad expendē-
dum pecuniam, ita vt non anxiet in corde suo quā-
quam expenderet illā: qui tamen avari sunt, quia non
habent latitudinem cordis, sed angustā, anxiantur si
expendunt. In senectute at Salomon habuit cordis
angustiam propter magnum desiderium pecuniae, &
sic peccauit tenendo illicitē.

Reliqua autem opera Salomonis priorū,
& nouissimorum scripta sunt in verbis Na-
than prophete, & in libris Ahia Silonitis: ita
visione quoque Ado videntis contra Iero-
boam filium Nabath. Regnavit autem Sa-
lomon in Ierusalem super omnē Israel qua-
draginta annis. Dormiuitque cum patribus
suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: re-
gnauitque Roboam filius eius pro eo.

Reliqua operum. Ponitur vltimum huius c. historiae
Salomonis cōclusio: nam i toto isto libro à principio
fuerat posita historia Salomonis, & cū intendat eā
concludere hic, remittit pro reliquis eius ad alios libros,
& dicit. Reliqua verò operum primorum Salomonis, & nouissi-
morū. Quasi dicat, non ponunt hic oīa, sed aliqua habē-
tur in alijs libris, & omittuntur hic, et dicit priorum,
et nouissimorum dupliciter: vno modo ad signandū,
quōd plenē non enarratur historia Salomonis, sed q̄
aliqua gesta de principio tps sui, et aliqua de fine o-
missa sunt, & ista prima, et nouissima non habentur
hic, sed i libris istis ad quos remittitur. Alio modo est
sensus, quōd cū remittat auctor ad istos libros, de qui-
bus habetur hic, voluit designare, q̄ habebatur histo-
ria plenē in libris illis, ad quos remittebatur: & hoc
signatur in quantum dicitur priorum, & nouissimo-
rum. i. quōd continentur in istis libris omnia gesta Sa-
lomonis tam prima quā nouissima. Scripta sunt in libris
Nathan prophetae. Iste fuit quidam propheta tpe Dauid,
qui scripsit gesta regni Salomonis, de quo inf. dicitur
in quadam quaestione. Et in libris Ahia Silonitis. Iste etiā
Ahias fuit propheta de vrbe Silo: ideo vocatur Siloni-
tes: & etiam scripsit historiā Salomonis. In visione quo-
q; Ado videntis contra Ieroboā filium Nabath. Idest etiā scri-
pta sunt in visione. i. in libro visionum Ado prophete.
Vocatur liber visionum liber prophetiarum, quia p
visionē diuinam ista reuelantur, & sic in principijs li-
brorum

brorum prophetarum dicitur visio talis, vel talis pro-
phete. i. totum quod sequitur est visio prophete: sic
patet Isa. primo & Iere. primo: ista visio fuit contra Ie-
roboam filij Nabath, quia in toto illo libro ponitur
historia, vel prauunciatio malorum futurorum p̄tra
Ieroboam: q̄ fuit rex Israel primus facta diuisione re-
gni, vt patet 3. Reg. 11. et 12. & vocat sic ad differentiā
alterius regis Israel, qui fuit valde potens de posteris Ie-
hu, & recuperauit terram perditam de manu Assy-
riorum. 4. Reg. 14. Regnavit autem Salomon in Ierusalem.
Non solū regnabat in Ierusalem, sed etiam super totū
Israel, quia tamen erat sedes regni, Ierusalē in di-
cebat regnare ibi super omnem Israel, scilicet super
omnes duodecim tribus. Istud dicitur ad designan-
dum futuram diuisionem regni, quae habetur seq. ca.
Nam Dauid, & Salomon, & Saul, qui prius fuerant, re-
gnauerunt super totum Israel, quia nulla diuisio facta
erat, praeterquam paucis diebus tempore Dauid regnā-
tis super Iudam, & Iosobeth regnantis super Israel, vt
patet 2. Reg. 2. cap. & vsque ad 5. mortuo Salomone
diuisum est regnum tempore Roboā filij eius: & ob
hoc nunquam postea dicitur, q̄ aliquis rex super totū
Israel regnauerit. Quadraginta annis. Satis longo tem-
pore regnauit, quia cepit regere cū adhuc esset puer:
sicut ipse confessus est, quando petiuit sapientiam a
Deo postquam erat rex dicens, quōd erat puer par-
uus nesciens introitum suum, & egressum, indi-
gebatque prudentia magna ad gubernandum tantū
populū 3. Re. 3. & supra primo cap. Dormiuitque cum
patribus suis. Idest mortuus est sicut patres sui, vocatur
mors dormitio, quia est sopor sempiternus. Et sepe-
lierunt eum in ciuitate Dauid. Fecerat Dauid loca sepul-
chorum regalium in castro montis Sion, vbi erat
domus sua, & templum. Nam castrum illud siue
fortalitium vocatur ciuitas Dauid, scilicet quia Dauid
pugnans contra Iebuseos cepit illud fortalitium de ma-
nu eorū, & ad memoriā victorie vocauit illud de noīe
suo, scilicet ciuitatem Dauid: vt patet 2. Re. 5. & praec.
li. xi. cap. istum locum sepulchrorum fecit Dauid, vt
declaratum est secundo Regum quinto, & ibi vide
an licuit Dauid facere sepulchrum extra loca sepul-
chrorum patrum, scilicet extra Bethle-
hem. Regnavitque pro eo Roboam filius eius. Non legi-
tur Salomon habuisse alium filium, licet habuerit mu-
lieres plurimas, & filias duas legitur habuisse, de
quibus 3. Reg. 4. fuit iste Roboam filius Salomonis
ex matre Ammonitide nomine Naama, vt patet. 3.
Reg. 14.

Quare ponitur remissio de operibus.
Quaestio. XXI.

QVAERITVR circa praedicta, quare poni-
tur hic ista remissio de operibus Salomonis ad
alios libros, & cur hic fit ista nouitas, quia à principio
libri istius vsque nunc nihil tale factum est. Respon-
dendum, quōd causa istius remissionis est duplex.
E prima est ad tollendum errorem, quia aliqui non le-
gentes plura de gestis Salomonis putarent nō esse plu-
ra, & quōd sufficienter descripta essent hic: vt autem
nemo hoc putet, remittit scriptura pro residuis, quae
non habentur hic, ad alios libros. Secundum est ad sa-
tisfaciendum quibusdam curiosis, quia quidam vel-
lent ad plenum scire res gestas temporum, & quia in
hoc non satisfiebat eis, cum non ponerentur hic ple-
nē, remittit ad loca, in quibus plenē habentur, scilicet
in libris, qui nominantur hic. Si autem quaeratur qua-
re à principio libri non factum est, & nunc fit. Dicen-
dum quōd iste modus est conueniens, quia sacra scrip-
tura enarrare historias singulorum regum, & illis fini-

tis remittere pro residuis: Nam isti duo libri Paralip.
sunt quaedam supplementa aliorum librorum sacra-
scrip. & potissimē librorum regum, & narrantur sin-
gulorum regum historiae, & dum narratur historia
nulla remissio fit. Cū autē concluditur, quia non
intēdit aliquid ultra dicere auctor, remittit ad ea, quae
alij dixerunt: vnde in pra. libro tota historia ferē fuit
de Dauid, & gestis temporis: ideo in toto lib. nunq̄
fuit facta aliqua remissio. In fine autem libri completa
historia de Dauid: dicitur Gesta autem Dauid regis
priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel vidē-
tis, & in libro Nathan prophetae, & in libro Gad vidē-
tis: ita in principio libri istius cepit historia regni
Salomonis, & continuata fuit vsque nunc, & sic non
oportebat, quōd fieret remissio aliqua: nunc autem
completa historia remittitur ad libros Nathan, Ado,
& Ahia Silonitis: sicut etiam est de rege Roboā, cuius
historia incipit sequenti cap. & finitur in fine 12. cap.
& ante illud non fit aliqua remissio, sed ibi remittitur
ad librum Ieremiae prophetae, & Ado, cū dicitur:
opera vero Roboam prima, & nouissima scripta sunt
in libro Semeie, & Ado videntis diligenter explorata:
sic etiam pro historia regis Abia fit remissio infra 13.
& generaliter de omnibus regibus, quando finitur hi-
storia alicuius remittitur ad libros, in quibus habetur:
vt patet inquirendo processum libri huius.

Quare fuit remissio ad hos libros, & non fuit expressum
totum & cat. Quaestio. XXII.

QVAERITVR vterius, quare fit remissio ad li-
bros istorum, de quibus hic dicitur, quare to-
tum quod deest istis historiis non fuit hic expressum,
ita vt non oporteret fieri remissionem ad alios libros.
Ad primum dicendum, quōd fit remissio aliqua, quia
non habetur hic historia completē, & fit potius remis-
sio ad libros istorum, quā ad alium locum, quia isti
scripserunt plenē historias has. Pro quo sciendum, q̄
isti ad quorum libros fit remissio erant prophetae, qui
scripserunt gesta istorum regum, & scripserunt veri-
tatem solidam, & patet dupliciter: primō quia hic al-
legantur tres, & erat prophetae omnes, scilicet Ahias
Silonites, qui erat propheta operatus est propheticē
predicando diuisionem regni Salomonis 3. Re. xi. &
Nathan ponitur, qui etiam vocatur propheta in lite-
ra: ponitur etiam Ado, qui erat propheta, quia hic vo-
catur videns. Sicut etiam patet praec. li. cap. ca. vltimo,
cū remittitur pro historia Dauid ad libros Samue-
lis, & Nathan, & Gad: nam omnes tres vocantur ibi
prophetae siue videntes, sicut etiam infra 12. cū fit re-
missio in historia Roboam, remittitur ad librum Se-
meie, & Ado, & ambo vocantur videntes vel prophete.
Sic patet de omnibus alijs ad quorum libros fit re-
missio in toto isto libro. Secundum quia ista scriptu-
ra libri huius est scriptura prophetica, vt probatum
fuit supra in quadam quaestione, qua quaerebatur quo
modo posset scribi, quōd non fuerant allata talia Aro-
mata sicut illa, quae attulit regina Saba ad Salomonē:
& tamen confirmat dicta sua auctoritatibus istorum
quos allegat hic: ideo isti erant prophetae. Quod pa-
tet, quia cū iste alleget istos ad confirmandum di-
cta sua, necesse est, quōd isti sint maioris auctori-
tatis quā ipse auctor vel saltem aequalis: alioquin in-
frustra fieret ista allegatio: & tamen non possunt illi
eē aequalis auctoritatis cū scriptore libri hui⁹, si non
sūt pphete, & scribentes ppheticē: ideo oportet q̄ fue-
rint prophete. Sed obiicitur quōd nō oportebat q̄
isti essent prophetae, quia auctor non accepit hic cōfir-
mationem rationis suae ex dictis istorum, quasi pro-
bans aliquid per id, quod ipsi dixerunt, sed solūm ea
quae

quæ supersunt dicenda dicit haberi in libris eorum. Si autem probaret dicta sua per dicta illorum, oporteret quod illi essent tate auctoritatis sicut ipse ad minus: & tamen nihil probat per illos, nec allegat eos ad probandum aliquid, sed solum dicit eos latius tractasse ista historia. Dicendum quod verum est, quod hic solum fit remissio, & tamen ex hoc infert dicta illorum esse prophetica: nam si non esset omnino vera, non allegaret illa, ut non videret miscere veritatem suam falsitati eorum: sed non poterant omnino esse vera, nisi prophetice scripta forent, sicut declaratum est supra in questione, qua querebatur, quomodo sciuit auctor libri, quod aromata, quæ attulit regina Saba, fuerunt meliora omnibus aromatis, quia aliis non erat possibile, quod quis scriberet historiam de cuius veritate constaret firmiter: isti autem propheta fuerunt contemporanei istis quorum historias scripserunt, & voluerunt eas ad plenum scribere: nam Samuel, Nathanael, & Gad, qui allegantur prec. li. ca. vii. pro historia David fuerunt contemporanei David: & Nathan, Ahias, Ado, qui allegantur hic pro historia Salomonis, fuerunt contemporanei Salomonis: & sic de omnibus aliis, & cum isti essent presentes regibus illis quorum scribebant historias, placuit eis enarrare illas late, & sic habentur in libris eorum latius quam hic, & remittit auctor ad eorum libros.

Quare non fuerunt hic plene scripta historia ista. Quest. XXIII.

QVÆRITVR circa sm. l. quare non fuerunt hic historia ista ad plenum descripta, ita ut non esset opus remitti ad alios libros. Dicendum, quod non fuit opus, quia istud erat contra conditionem sacre scripte. est. n. intentio sua deducere hominem ad vitam æternam, quæ est Deus, & ad hoc totus conatus scripturæ est nos referre in Deum, & ad hoc nos multipliciter in Deum movet: nam aliquando nos in eum movet dando nobis præcepta per quæ in ipsum pervenire possumus: & sic est in tota lege, quia lex est regula, secundum quam faciendum, vel cavendum, in Deum pervenimus. Aliquando nos in Deum, ut in remuneratorem bonorum ostendendum bona, quæ facit nobis, & cultoribus suis: & aliquando, ut punitorum malorum ostendendo mala, & penas illatas malis: & ad hoc proficiunt historia: quia in historiis ponuntur gesta temporum, in quibus ostenduntur quorundam calamitates, & aliorum prosperitates, vel fors ambigua: & intentio scripturæ est ostendere qualiter cultoribus Dei bona eveniebant, & quod cum ab eo se alienarent, incidebant in calamitatem. Et quia interdum in historiis sunt aliqua, quæ non ostendunt, quod sint pene pro malis, nec prosperitas pro bono opere, sed quædam alia, quæ incidunt, non curat scriptura circa talia se implicare, sed omittit illa, quia illa non proficiunt nobis ad aliquam doctrinam moralem: unde potius scriptura est brevis loquax omittendo quædam, quæ poterant proficere, quam describendo ea, quæ non proficiunt: cum totum, quod est in scriptura sacra debeat esse utile, ut patet ad Tim. 3. l. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omnem opus bonum instructus: oportet ergo quod historia in sacra scripta scribantur decurtate, quia nulla historia est, in qua non sint aliqua, quæ non proficiant ad moralem instructionem, & non solum de historiis aliorum, quæ sunt quasi prophæta, hoc est, quod sacra scripta eas decurtet: sed et circa historiam gestorum Christi. Nam multa de dictis, & factis suis, & miraculis omittuntur: ut patet lo. 20. l. Multa quædam & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in hoc libro: hæc autem scripta sunt, ut credatis quod Iesus Christus est filius Dei, & credentes vitam habeatis, quasi dicat, non fuit ne-

cessè scribere omnia gesta Salvatoris, sed solum illa ex quibus fides sumi debebat. Et quia ea, quæ de ipso scripta sunt, sufficerent nos in fine instruunt, & movent, ut habeamus vitam in ipso, non debuerunt plura scribi quæ ea, quæ scripta sunt, licet multa alia gesta fuerint: a fortiori ergo in historiis Salomonis, & aliorum regum non debuerunt scribi omnia, quæ gesta sunt, cum aliqua essent, quæ nobis non essent utilia ad moralem instructionem: quia tamen illi, qui fuerunt contemporanei istis regibus, ad ostendendum gloriam ipsorum, vel omnimodas calamitates descripserunt gesta per singula: potuit auctor iste remittere pro omnis ad libros eorum, & sic fecit scriptor librorum regum, quia in tertio, & quarto libro saepe remittit ad libros quosdam. Regum Iuda, & Israel: ut patet 3. Reg. 14. & 15. & ferè in singulis ca. et generaliter ubi finitur historia alicuius regis, fit remissio pro eis, quæ residua sunt.

Qui fuerunt isti libri. Questio XXIII.

QVÆRITVR ulterius circa istos, quorum libri allegantur hic, qui fuerunt. Et dicendum, quod hic ponuntur tres prophetae contemporanei David & Salomonis, qui gesta Salomonis descripserunt. Primus est Nathan: iste fuit etiam contemporaneus David, & iunior eo: unde non solum fuit contemporaneus David viventi, sed et totum vitam Salomonis. Quod patet, quia iste scripsit historiam de toto tempore Salomonis. Opera sua prima, & novissima: ut patet i. l. l. Fuit autem iste Nathan valde familiaris David, et vocabatur propheta suus. Ipse enim pronuntiavit ei de templo, quod non edificaretur per eum, sed per filium suum Salomonem: et quod duraret regnum in posteritate David in æternum 2. Reg. 7. et per lib. 17. c. Ipse etiam revelavit David penam sibi futuram pro adulterio Bethabe, et morte Viræ, sed non recederet gladius de domo eius, et quod puer ille, qui de adulterio natus erat, moreretur. 2. Reg. 12. Postea autem nato Salomone ipse Nathan imposuit ei nomen Iddida, id est amabilis domino, eo quod Deus diligeret eum c. c. Postea et in senectute David cum Adonias superbiret, & ignorante David vngi se fecisset in regem: Nathan propheta fovit partem Salomonis, & persuasit matri eius Bethabe, quod intraret ad David deprecaturam pro Salomone, & ipse quoque postea intravit: & induxerunt arguendum David ad vngendum Salomonem in regem 3. Reg. 1. & tantum erat familiaris Nathan ipsi David, quod ausus est dicere, quomodo David aliquid faceret, & non indicaret ei priusquam faceret. tertio Regum 1. l. Nūquid a Domino meo rege exiit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo, quis sessurus sit super thronum domini mei regis post illum: quasi dicat, mirandum est, quod sic feceris: & tamen istud non diceret Nathan, nisi de magna familiaritate consideret. Iste Nathan est, qui tunc fuit in vocatione Salomonis. Nam dicitur, quod Nathan propheta, et Sadoc sacerdos vixerunt Salomonem eo. c. & quia fuerat Nathan familiaris David, & fuerat semper in favorem Salomonis vivente David, & per eum revelata fuerant a Deo omnia, quæ pertinebant ad Salomonem, dilexit etiam eum valde postquam regnavit, & descriptis ad gloriam eius omnia gesta temporis sui per singula. Iste Nathan laudatur in sacra scripta. & ponitur in cathalogo sanctorum patrum Ecclesie. 47. l. Post hic surrexit Nathan propheta in diebus David, & quasi ad se separatus est a carne. Secundum istorum erat Ahias Silonites, qui fuit de urbe Silo: quæ est civitas in parte Ephraim apud Bethel: ut patet Iud. 21. et in hac urbe posita fuit arca domini, & tabernaculum a principio quoniam Israelitibus ingressi sunt in terra Chanaan. Iosue 18. mansitque ibi usque quo tempore Heli summi sacerdotis capta est arca

arca in bello, et ducta est in terram Philistinorum, primo Reg. 4. & 5. iste Ahias fuit contemporaneus Salomonis, sed non David, ideo non descripsit gesta David: nam Nathan, qui descripsit gesta Salomonis, descripsit etiam gesta David, ideo allegatur ipse præc. li. c. vi. in remissione historiarum David, & tamen Ahias non allegatur ibi, & allegatur hic. Hinc Ahias propheta non legitur nisi quod ad finem regni Salomonis: iste enim Ahias fuit qui denunciavit regnum Israel dividendum in duo regna: nam cum Ieroboam filius Nabath esset servus Salomonis, & exiret in agrum, occurrit ei Ahias sylonites habens pallium novum, & coram eo scidit in duodecim partes, & dedit ipsi Ieroboam decem partes, & duas sibi retinuit, & declaravit ei quod erat: quia Deus divinus surus erat regnum Israel quod erat duodecim tribuum, & decem tribus daret in potestatem Ieroboam, & duas relinqueret posteris Salomonis 3. Reg. xi. Iste etiam Ahias vivebat, & vixit toto tempore regni Ieroboam regis Israel, & Ieroboam regis Iuda, & oculi eius caligaverant, manebatque in Silo, & ad eum confluebant Israelitæ querentes responsum Domini in rebus ambiguis ex ore eius: & dum egrotaret ad mortem vnius de filiis Ieroboam, misit ipse Ieroboam uxorem suam mutato habitu ad Ahiam, ut quæreret de salute illius pueri: & cum ipsa introiret portam domus eius mutato habitu putans se non agnoscerem, quia Ahias oculi caligaverant, factus in eo spiritus Domini dixit Ahias: ingredere vxor Ieroboam, cur te aliam simulas? & tunc prænuuntiavit ei eventum regni Ieroboam, & quod moreretur puer, & ille solus de stirpe Ieroboam sepeliretur: reliqui autem ferro trucidati relinquerentur canibus & volucris lacerandi 3. Reg. 14. Iste etiam cum esset contemporaneus Salomonis scripsit gesta regni eius. Tertio erat Ado propheta, & de isto non habetur tam expressè in scriptura, quis fuerit. Erat autem iste Ado contemporaneus Salomoni, & non David: ideo scripsit gesta Salomonis, & non David: ideo non allegatur inter scriptores historia David præc. li. ca. vltimo: fuit autem Salomoni contemporaneus, & etiam filio eius Roboam, unde scripsit gesta regni Roboam: ut patet inf. 12. De isto Ado putant quidam quod fuerit ille propheta, qui missus est ad Ieroboam quando Ieroboam dedicavit altare in Bethel. Nam venit ad eum, & dum esset Ieroboam in altari dixit ille propheta: Altare filius natuscetur domui David Iosias nomine, & immolabit super te sacerdos excelsorum, qui nunc in te thura succendent, & os fa hominum incendet super te. Deditque signum dicens, hoc est signum, quod locutus est dominus, ecce altare scindetur, & effundetur cinis, qui in eo est: & cum contra eum extendisset manus Ieroboam, aruit manus eius, & non valuit eam retrahere quousque ille propheta oravit dominum, & reversa est manus eius ad eum 3. Reg. 13. Istud autem confirmatur ex nomine ipsius, quia vocatur Ado. Et Iosaphus 8. Antiqui dicit quod vocatur Iadai ille qui hoc fecit: & idem nomen est Ado, & Iadam, quia cum Iosephus vellet nomina Habæcorum propria transferre aliquantulum in formam Latinam, raro permittit ea in suis literis sicut sunt in Hebræo: & sicut sunt apud nos, sed mutat ea in aliam formam: ut patet quia Abigail vxor David vocatur apud eum Abigea, & Berzelei, de quo 2. Reg. 17. & 19. vocatur apud eum Berzelbe: ut patet 7. Antiqui. Et plurima nomina regum, & reginarum, quæ habentur in tertio, & quarto libris Reg. mutantur ab eo quantum ad aliquid lib. 8. & 9. antiqui. & sic conveniunt modo loquendi suo pro Ado poneret Iadam. Secundò confirmatur, quia non legimus tempore hoc alium prophetam, de quo possumus putare quod fuerit missus ad Ieroboam quam de isto Ado: nam

solū tempore Ieroboam, & Roboam legimus prophetas istos. I. Semeia, & Ado, & Ahias: de Ahia manifestum est, quod non fuerit ille, quia post mortem illius legitur vixisse Ahias, quia de morte illius propheta h. 3. Reg. 13. & t. 3. Reg. 14. adhuc vivebat Ahias, & ponuntur ibi prophetie eius. De Semeia et non apparet quod fuerit, quia ille vixit toto tempore, quo regnavit Roboam: nam scripsit omnia gesta illius. infra 12. & t. vixit Roboam rex Iuda plusquam Ieroboam rex Israel: ut patet 3. Reg. 14. & 15. & sic non fuit mortuus Semeias tempore Ieroboam. De Ado non tatum apparet, id de isto magis suspicari poteramus, quod esset vir Dei, qui missus est ad Ieroboam. Tertio patet & efficacius: quia dicitur hic, quod gesta Salomonis scripta sunt in visione Ado videntis contra Ieroboam: & tamen ille, qui missus est contra Ieroboam, vidit contra eum, id est habuit revelationes contra ipsum, & prænuuntiavit contra altare. Ideo videtur dicendum, quod ipse est, qui missus est a Deo contra Ieroboam. Dicendum quod non est verum, & patet primo, quia iste, qui missus est contra Ieroboam mortuus est in principio regni Ieroboam. Et tamen iste Ado propheta mortuus est post mortem Ieroboam. Patet hoc, quia iste propheta, qui missus est ad Ieroboam mortuus est illa die, qua venit ad Ieroboam: nam iusserat ei Deus, quod non comederet, nec biberet in loco ipso, & suasionem cuiusdam mali propheta comedit ibi, & cum egredere de urbe invenit eum leo in via, & occidit ipsum 3. Reg. 13. & sic fuit eadem die, qua missus est ad Ieroboam. Nam cum divinum esset regnum Israel in duas partes, & factus esset Ieroboam rex super decem tribus, essetque consuetudo, & lex apud Israelitas, quod ter in anno venirent in sanctuarium, erat etiam sanctuarium in Ierusalem, quæ erat de regno Roboam filii Salomonis. Putavit ergo Ieroboam quod si permitteret populum regni sui ascendere in Ierusalem ter in anno, Roboam, in cuius terra tunc maneret, alliceret eos, ut redirent ad ipsum, ita ut esset ipse rex super totum Israel, sicut fuerat Salomon pater suus, & David avus suus: & sic periret ipse. Ideo excogitavit facere duos vitulos aureos, quorum unum posuit in Dan, & alterum in Bethel, & quod illuc conveniret populus ad solennitates, & non ascenderet in Ierusalem, & sic factum est hoc primo anno regni Ieroboam antequam veniret aliquis de illis tribus festis, in quibus Israelitæ tenebant ascendere in sanctuarium, ut nunquam ascenderent illuc. Nam si prima vice ascenderet: tunc timeret Ieroboam, quod converteret Roboam ad se Israelitas: & tunc die prima, qua altaria facta dedicata sunt, venit ille propheta dominus ad Ieroboam: ut patet 3. Reg. 13. & tamen ipsa die mortuus est: ut patet eo. ca. ergo in principio regni Ieroboam mortuus est ille propheta, qui contra eum venit: & tamen propheta Ado maiori tempore vixit quam Ieroboam. Quod patet, quia Ado propheta scripsit totam historiam Roboam filii Salomonis, ut patet inf. 12. l. Opera vero Roboam prima, & novissima scripta sunt in libris Semeie propheta, & Ado videntis diligenter exposita: Et sic maiori tempore vixit Ado quam Roboam filius Salomonis, & tamen Roboam vixit plusquam Ieroboam: ergo Ado vixit plusquam Ieroboam: patet hoc, quia Roboam filius Salomonis, & Ieroboam filius Nabath ceperunt regere eadem die. facta divisione regni constitutus est Roboam super duas tribus, & Ieroboam super decem, & tamen Roboam vixit in regno annis pluribus quam Ieroboam: ergo Ado vixit plusquam Ieroboam. Dicendum, quod ista prolatio quorundam falsam præsupponit: nam Ieroboam vixit plus in regno, quam Roboam, quia Roboam regnavit annis decem, & septem inf. 12. & Ieroboam regnavit annis viginti duobus: ut patet 3. Reg. 14. & tamen manet adhuc probandum, quia Ado vixit plusquam Roboam, cum scripserit eius historiam, & tamen Roboam vixit usque ad annum decimum septimum Ieroboam, quia decem, & septem annis ambo simul regnavit.

regnauerunt: ergo non potuit mori Ado vsq; ad annum decimum octauum Ieroboam, et tamen iste propheta, qui venit ad Ieroboam pronuntiando contra altare, mortuus est in primo anno regni sui in principio, ut probatum est supra: ergo non fuit iste Ado, qui missus est contra Ieroboam. Secundo patet, quia non solum Ado propheta vixit toto tempore Roboam: sed et vixit toto tempore Abia filij eius regis Iuda: nam scripsit omnia gesta Abia: ut patet inf. 13. f. Reliqua sermonum Abia scripta sunt diligentissime in libro prophetarum Ado: & tamen regnavit Abia tribus annis post Roboam patrem suum, ergo et illo tempore vivebat Ado, & non potuit ipse esse, qui missus est contra Ieroboam. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod licet sapie Iosephus mutet aliquid in nominibus Hebraicis, tamen hic non mutauit in nomine, sed vere vocabatur ille propheta, qui missus est ad Ieroboam: sicut ipse noiat, & non Ado: cum contrarium appareat in scriptura, dato quod ille diceret eum vocari Ado non esset standum ei contra probationem sumptam ex sacra scriptura. Ad secundum dicendum, quod falsum presupponitur, quia potius de quolibet alio istorum trium posset dici quod fuerit ille, qui missus est ad Ieroboam: quia de Ado, eo quod Ado fuit posterior illis, quod patet ex ordine: nam scriptura noiat illos eo ordine, quo secundum tempus se habent. Nathan, Ahias, Ado, & sic Nathan fuit prior: quod satis patet: quia Nathan fuit contemporaneus David, & scripsit historiam eius: ut patet p. ce. li. 29. c. & fuit contemporaneus Salomonis, & scripsit historiam eius: ut patet hic. Ahias autem fuit contemporaneus Salomonis, sed non David. Unde non ponitur inter historiographos eius. p. ce. li. 29. c. ita ergo de Ado, qui ponitur ultimus inter istos, dicitur, quod fuit ultimus tempore. Item patet hoc, quia iste post omnes hos reperitur scripsisse aliquas historias: nam Nathan scripsit historiam Salomonis, sed non Roboam: sic et fecit Abias: & tamen Ado scripsit historiam Roboam, inf. 12. Itaque scripsit historiam Abia Ado, & nullus istorum scripsit, ergo ipse post omnes hos fuit: de eo igitur minus potest dici, quod fuerit ille, qui missus est ad Ieroboam quam de aliis duobus. Ad tertium dicendum, quod non stat, quia visio contra Ieroboam dicitur prophetia quae cumq; de nunciis mali contra Ieroboam, iste tamen, qui missus est contra Ieroboam nihil pronuntiavit contra ipsum, sed contra altare Bethel, et contra sacerdotes dicentes, quod cremarent ossa sacerdotum super altare 3. Reg. 13. id non vocabitur illa visio contra Ieroboam: id non ex illo colligitur, quod Ado, qui habuit visionem contra Ieroboam fuerit ille propheta, & occisus est a Leone. Nam si attendatur ad hoc potius debet dici, quod Ahias Sionites fuerit ille, qui a Leone occisus est, quia ipse vidit contra Ieroboam. f. denuntiavit omnia mala ei futura. f. quod filius eius, de quo querebatur moreretur, & quod ille solus sepeliretur de stirpe Ieroboam: alij autem lacerarentur a canibus, & volucribus, & quod propter eum Deus euelleret Israelitas de terra sua 3. Reg. 14. Et tamen non fuit Ahias, qui a Leone occisus est, quia ille multo post vixit, ut supra probatum est, ergo nec Ado fuit ille, sed alius propheta nomine Iadai, ut ait Iosephus 8. Antiquita. de quo non reperitur aliquid in scriptura.

Qui sunt libri Nathan, & Abia, & Ado.
Quest. XXXV.

QVAERITVR vterius, qui sunt isti libri Nathan, Ahias, & Ado, qui allegantur hic. Respondent Nicolaus, & alij quod non habentur in sacra scriptura, & hoc manifestum est, quia de omnibus libris, qui sunt in sacra scriptura scimus, qui sunt, & tamen de istis libris nescimus, qui sunt. Item patet hoc magis, quia isti libri continent latissime historiam Salomonis cum hic fiat remissio ad illos, sed non sunt in

F sacro canone aliqui libri, qui continent illam historiam potissimum tres libri distincti. Ideo dicendum, quod non habentur in sacro canone. Sed tamen quaeritur quare non habentur isti libri canone sacrae scripturae. Quidam dicunt, quod non sunt libri tantae auctoritatis, ut in sacro canone locari mereantur: quia sacra scriptura tota quae in auctoritate habet prophetice scripta est: ut patet 2. Petri 1. & tamen isti libri non sunt scripti propheticis: id non debet poni in canone. Dicendum, quod non stat, quia manifestum est, quod isti tres. f. Nathanael, Ahias, & Ado sunt prophetae: quia sic vocantur in littera. Etiam aliquae reuelationes factae per Nathan reperiuntur in sacra scriptura. ut patet 2. Reg. 7. & 12. & prec. lib. 17. aliquae et reuelationes Ahias: ut patet 3. Reg. 17. & 14. id libri sui prophetales sunt, & ex hac parte poni possunt inter libros sacrae scripturae, quia quoniam combustus est templum domini per Chaldaeos, & libri legis exusti sunt, isti pariter perierunt: & postea Esdras illos non rescripsit, sicut rescripsit alios libros sacrae scripturae. id non ponuntur in canone Bibliae. Dicendum tamen quod non est verum, quod ex hac causa non sint in canone: & peccat ista ratio in duobus. Primum, quia ponitur, quod isti libri combusti fuerunt cum ceteris libris legis. Secundum, quia dato quod combustus fuissent, non esset ista causa, quare non ponerentur in sacro canone. De principio patet, nam contra opinionem est, quod isti libri combusti fuerint cum aliis libris legis, sicut & nos aliorum referentes opinionem interdum dicimus: & tamen non videtur verum, quia Esdras scribens istas historias remittit pro residuis ad illos libros, qui nominantur hic: & Esdras scripsit librum istum in reditu de Babylone: quod patet, quia inf. vlt. ponitur, quod rex Cyrus completis septuaginta annis Babylonicae captiuitatis praedixit Iudaeis, quod redirent: ergo necesse est, quod tunc superessent isti libri, quos allegat, quia Esdras allegat eos ad hoc quod qui voluerit residua, quae non habentur hic legere, possit illos libros requirere, & ibi videre. Si autem isti libri tunc non superessent, frustratorum, & ridiculum erat eos allegari hic, quia ad nihil proficiebat, sed potius videbatur occasio mendiandi, allegando quod non est: sicut in eo, qui allegat in testamento eum, qui procul est. Supererant ergo tunc isti libri: & tamen non transcripserat eos Esdras: ergo non fuerant cremati. Nec est conueniens color, quod omnes isti libri cremati fuerint, quia templum crematum est: quia non erant ibi omnes isti libri. Nam isti erant libri historici, & potius videtur, quod tenerent eos Israelitae in domibus suis ad iucunditatem, & ad sciendum gesta temporum: sicut nos habemus historias temporum penes nos. Idem patet etiam ex libris Regum. Nam liber Regum scriptus est post captiuitatem Babylonis, quia 4. Reg. 25. ponitur aliqua, quae acciderunt multis annis post translationem Iudaeorum in Babylone, & in illo libro allegantur isti libri. f. liber verborum dierum regum Iuda, & Israel: ergo et isti supererant, & non fuerant combusti per Chaldaeos. De libris et sacrae scripturae. f. de libris Moysi, & Iosue, Iudicum, Ruth, & de libris prophetarum quorumdam, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonis, dicendum quod non fuerant omnes combusti, sed solum illi, qui erant in templo, qui cum templo conflagrarent: multi autem manserunt in domibus priuatarum personarum: quare tamen illos Esdras reparauit, cum possent haberi aliunde, dicitur vltima quodone huius cap. non est ergo verum quod perierant isti, & quod non restaurauit eos Esdras: Secundum est, quia dato, quod exusti fuissent omnes hi libri, non esset ista causa, quare non possint fuerint in canone sacrae scripturae: quia istud etiam dicitur de omnibus aliis libris, qui sunt in canone, scilicet quod combusti fuerunt, & quod restaurati fuerint per Esdras: Sicut ergo illi restaurati sunt, ita potuissent restaurari omnes quotquot combusti fuerant, nisi aliud obstatet.

Alia

Alia ergo fuit causa. Dicendum ergo, quod non fuerunt combusti isti libri, sed supererant tempore reditus de Babylone. Esdras tamen, qui composuit, id est, congregauit totum corpus canonis, & ordinauit totum statum veteris testamenti, post reditum de Babylone collegit libros quosdam, & posuit in templo, ut ibi haberentur semper in custodia, & semper venerarentur, & non reciperentur alij libri in eorum consortium, & illi libri vocati sunt Canon Sacrae Scripturae. Hoc autem tangit aliquo modo August. 14. de Ciuit. Dei: & sic manserunt semper illi libri, & illi sunt, qui apud nos nunc canonem veteris testamenti efficiunt: istos autem libros, qui nominantur hic, & ad quos remittit Esdras noluit ipse ponere inter alios, ideo nec apud nos habentur in Canone. Et quia parua auctoritatis erant, cum non posuerit illos Esdras in secreto templi, sed reliquerit eos populo tanquam historias ad solatium, & curiositate legendos, non curauerunt postea vulgares illos transcribere, vel non fuerunt multiplicati illi codices, vel non fuerunt cum diligentia obseruati, ita ut hodie non solum in Canone Sacrae Scripturae, sed nec etiam apud vulgares historias reperiantur.

Quare non adiuncti sunt Canonis Sacrae Scripturae.
Quaestio VIII.

QVAERITVR circa hoc, cum isti libri superessent tempore Esdrae, & sine aliquo labore potuissent ipsi illos adiungere Canonis Sacrae Scripturae, quare non adiunxit. Respondent quidam, quod hoc fuit, quia illa, quae ponuntur in Canone Sacrae Scripturae, debent continere veritatem solidam: & tamen in historijs istorum librorum, non erat veritas tam solida: ideo non ponuntur in sacro Canone. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia isti erant prophetae, & scirent, an verum erat id, quod scribebant, & nullum falsum scriberent. Sed dicendum, quod non debuerunt ista esse in canone, quia ea, quae sunt in sacra scriptura sunt ad aliquas instructiones morales, iuxta illud 2. ad Tim. 3. f. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus: ista tamen, quae scripserunt isti prophetae de historijs Salomonis tam curiose, non erant ad moralem instructionem, sicut & Gad Propheta, quando scripsit historiam David, scripsit etiam omnia historica, quae pertinebant ad omnes gentes, quae erant in orbe tempore David, ut patet praeced. lib. cap. vlt. ideo non oportuit illa poni in sacro Canone. Si obijciatur, quod in libris multis Sacrae Scripturae continentur historiae, sicut in libris Regum, Iosue, & Iudicum, & in alijs. Dicendum, quod historiae Sacrae Scripturae fuerunt scriptae, quia in eis apparebant manifesta opera Dei, scilicet: quomodo Deus manifeste, & miraculose adiuuabat quosdam, & destruebat alios: etiam continentur documenta multa moralia. In historijs autem gentium, quae scripsit Gad, non erant aliqua talia: ideo non debuerunt poni in canone, licet essent scripta a propheta: nam Deus non faciebat mirabilia in operibus Gentium: quia non erant populus suus, sicut Israelitae: ideo licet in Gentium historijs multa magnifica gesta reperiantur, in eis tamen nullum miraculum est, & sic licet multae pulchrae historiae reperiantur inter Gentiles, nullam earum decuit poni in sacro Canone. Ita dicendum videtur de historijs Salomonis, quas scripserunt isti, quod cum illa historia esset alicuius regis, qui erat de populo Dei, decebat eam poni in sacro Canone, quia tamen posita est locando libros Regum in Canone, & hunc librum Paralipomenon, non decuit

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2

A superaddi alijs, quia id in quo superabundabat libri illi ad librum istum, magis pertineret ad curiositatem quandam, quam ad morum instructionem, volendo describere per singula actus Salomonis. Sic enim fuit de libris quibusdam, quos Salomon scripsit, scilicet: parabolas, & carmina, & disputationes de omnibus artibus, & animalibus. Nam ista potius erant ostentantia magnitudinem ingenij, quam vtilia, potissimum carmina Salomonis idem disputationibus suis, quia pertinebant ad philosophiam naturalem, quae directe ad mores non prodest. Unde non conuenit ei illud dictum Apostoli. Omnis scriptura, vel doctrina diuinitus inspirata utilis est ad arguendum, ad docendum, corripiendum, erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, ideo non debuerunt ista poni in sacro Canone: quia potius propheta obest quibusdam ad fallendum eos in fide, quam proficiat ad directionem fidei, & operationes, sicut patet ad Colo. 2. Videte, ne quis vos seducat per prophetiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Item dato, quod ad complementum historiae Salomonis aliquis liber istorum scribendus foret, tamen non scribendi erant omnes, quia quilibet eorum sufficienter continebat omnia gesta Salomonis, & ponendo omnes tres in Canone Sacrae Scripturae, essent duo superflui: & quod magis est istae duae recollectiones, scilicet, quae habentur hic, & in libro Regum essent superflua. Et tamen istae factae sunt summam ad continendum omnia gesta Salomonis, quae erant necessaria in sacra scriptura, ideo non debuit poni aliquis liber istorum trium in Canone Sacrae Scripturae: & ita dicendum est de omnibus alijs libris, ad quos fit remissio in libro isto, & in libro regum, quod nullus eorum debuit poni in Canone Sacrae Scripturae.

Quare Esdras reparauit libros illos.
Quest. IX.

QVAERITVR vterius, cum supra dictum sit, quod non fuerant omnes libri Sacrae Scripturae exusti per Chaldaeos, quare Esdras reparauit omnes illos, quia potius debuisset extantes congregare, quam de nouo efficere. Dicendum, quod aduenientibus Chaldaeis contra Ierusalem crematum est templum Domini, & perierunt omnes libri, qui ibi erant: tunc autem erant in templo domini illi, qui pertinebant ad Canonem Sacrae Scripturae, erantque diligenter obseruati: Apud personas priuatas erant multi libri de istis, sed non erant cum tanta diligentia scripti: ideo aliquando erant diminuti, aut superfluum aliquod habentes, & aliqui errores alterationis in eis erant, quod in minuebant auctoritatem Sacrae Scripturae: Esdras autem rediens de captiuitate Babylonica voluit reintegrare Canonem Sacrae Scripturae, & non decuit, quod assumeret libros personarum priuatarum, qui cum non essent diligenter scripti, poterant habere multos errores. In sacra tamen scriptura nullus error debet concedi, quia concesso vno errore, conceduntur & mille, vel dubitabitur de tota scriptura. Sicut Augustinus, & habetur in decretis distinctione nona capitulo: si ad Sacras. Non debuerunt ergo illi libri poni in templo, ut essent Canon Sacrae Scripturae, nec ex eis debuit transfundi aliquid quod esset Canon: & ob hoc decuit, quod sicut a principio omnes libri Sacrae Scripturae fuerant scripti a prophetis, & ob hoc non poterant continere aliquem errorem: ita & nunc scriberentur nouiter ab alio propheta, ita ut non posset in eis falsitas esse, & tunc illi sic scripti seruarentur in secreto templi: ita ut nullus error posset in eis accidere.

Quod

Quod autem ad hoc attenderetur, patet, quia quando aliquis constituebatur nouiter in regem, iubebat Deus, quod acciperet Deuteronomium, & legeret in eo omni tempore vitæ suæ, & iubebatur, quod acciperet exemplar à sacerdotibus Leuitici generis, siue ab ipsis Leuitis. Deuteronomij decimo septimo. in quo innuitur, quod Deuteronomius etiam apud alios reperiretur scriptus: & tamen, ut verè daretur exemplar eius, debebat peti à Leuitis, quia Leuitæ tenebant illum Deuteronomium, quem Moyses manu sua scripserat. Nam lecto illo coram populo iussit eum poni in latere arce. Deuteronomij trigesimo primo. & inde traheretur, quando opus esset ad dandum exemplum regibus, & non poterat inde transiri aliquis error. Ita ergo tunc: si enim ad describendum Deuteronomium regis, qui tamen non erat Canon Sacræ Scripturæ, tanta diligentia veritatis requirebatur, quanto magis requireretur ad scribendum libros, qui futuri essent Canon Sacræ Scripturæ, & ponendi in abdito templi? Non ergo debuit Esdras congregare pro Canone Libros de illis, qui semper fuerant, sed nouiter prophetice scribi debebant: & ob hoc Deus dedit propheticum spiritum Esdræ ad restaurandum omnes libros legis, qui ante captiuitatem Babylonis scripti erant.

CAPITVLVM X.

Drofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel conuenerat, ut constituerent eum regem. Quod cum audisset Ieroboam filius Nabath, qui erat in Aegypto: fugerat quippe illuc ante Salomonem, statim reuersus est. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerso Israel: & locuti sunt ad Roboam, dicentes. Pater tuus durissimo iugo nos pressit, tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululum de onere subleua, ut seruiamus tibi.

Professus. Dicitur in præcedenti de regno Dauid hic agitur de eiusdem regno diuisio: nam toto tempore præcedenti, scilicet, Salomonis, & Dauid patris sui regnum Israel erat vnicum, & omnes duodecim tribus obediebant eidem. Nunc verò tempore Roboam, & post eum fuit regnum diuisum in duo, scilicet, in regnum Iuda, & Israel: & diuiditur liber iste in tot partes, quot fuerunt reges principales, de quibus in eo tractatur, & sunt quindecim, vel decem & sex. Prima est de Roboam filio Salomonis vsque ad finem decimifecundi capituli. Secunda est de Abia filio Roboam, infra decimotertio. Tertia de Asa filio Abie, infra decimoquarto. Quarta de Iosaphat filio Asa, infra decimo septimo. Quinta de Ioram filio Iosaphat, infra vigesimo primo. Sexta de Ochozia filio Ioram, infra vigesimo secundo. Septima de Ioas filio Ochozie, infra 23. Octaua de Amasia filio Ioas, infra vigesimo quinto. Nona de Ozia filio Amasie, infra vigesimo sexto. Decima de Ioatham filio Ozie, infra 27.

Vndecima de Achaz filio Ioatham, infra vigesimo octauo. Duodecima de Ezechia filio Achaz, infra 29. Decimatercia de Manasse, & Ammon duobus regibus, scilicet, filio, & nepote Ezechie, infra trigesimo tertio. Decimaquarta de Iosia filio Amon, infra trigesimo quarto. Decimaquinta de filiis eius regnantibus, & nepote vno, infra trigesimo sexto. Prima in duas, quod cum agatur de regno Roboam, in cuius tempore regnum diuisum est, primo ponitur regni diuisio. Secundò diuisionis confirmatio, sequenti capitulo. Prima in duas, quia primò ponitur diuisionis occasio. Secundò ponitur ipsa diuisio ibi. *Responditq. rex.*

An continue, & immediatè ista facta sunt. Quæstio I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta post præcedentia, vel est ordo mutatus, & an ea, quæ habentur hic, fuerint facta immediatè post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic est ordo continuus. Nam supra actum est de regno Salomonis, hic autem incipit historia de regno Roboam filij eius: manifestum est autem, quod ista fuerint post præcedentia, quia ita est ordo naturæ. Ad secundum dicendum, quod inter ista & præcedentia non fuit tempus aliquod intermedium, sed est continuatum tempus: quia illico, ut mortuus est Salomon, cõuenit populus ad accipiendum filium eius Roboam in regem, nè aliquando vacaret sedes regni: & tamen præcedenti capitulo agitur de morte Salomonis: & hic de congregatione populi ad constituendum Roboam in regem: ergo fuerunt ista immediatè post illa. Circa primum dicitur. *Professus est autem Roboam in Sichem.* Est Sichem ciuitas in sorte Ephraim, ut probatur Gen. 48. scilicet, quia dedit illam vrbem specialiter Iacob filio suo Ioseph, & prouenire debebat Iacobi de filiis suis, scilicet, Manasse, vel Ephraim, & prouenit tribui Ephraim: in hac ciuitate sepulta fuerunt ossa Ioseph, quæ translata sunt de Aegypto: Iosue trigesimo quarto: ista fuit vna de ciuitatibus refugij, quæ erant sex, & ista erat vna de tribus, quæ erant ad Occidentem Iordanis in sorte Ephraim: Iosue vigesimo. Fuit etiam data ista ciuitas sacerdotibus ad habitandum: Iosue vigesimo secundo, de ciuitatibus quadraginta octo, quas Israelitæ eis dari erant. Numeri trigesimo quinto. quare autem ad istam ciuitatem venerit nunc Roboam, dicitur infra in quadam quæstione. *Illuc enim cunctus Israel conuenerat.* Vocatur totus Israel omnes duodecim tribus: quia tunc nondum erat facta diuisio regni Iuda, & Israel: ita ut decem tribus vocarentur Israel, & duæ tribus vocarentur regnum Iuda: & non est intelligendum, quod conuenisset totus Israel, ita quod nemo maneret in toto regno, qui illuc non conuenisset, sed principales de Israel, scilicet, seniores, & viri potentes conuenerunt, vel quilibet ciuitates, & loca mittebant procuratores suos ad constitutionem regis, & quia illi representabant personam omnium aliorum, dicebatur totus Israel conuenisse. *ut constituerent eum in regem.* scilicet, Roboam filium Salomonis. Nam fit relatio ad Roboam, de quo dicitur in fine præced. cap. q. mortuo Salomone regnauit pro eo filius eius Roboam, & dicitur, ut constituerent eum in regem. i. ut vngerent. Nam regibus fiebat cõmuni quædam vnctio, de quibus declaratum est. 3. Re. 1. & obseruata sunt illæ in Salomone, ut patet ibi in quadam quæstione: & non veniebat populus ad eligendum Roboam in regem, quia certum erat, quod ipse futurus erat rex, cum nulli alij competeret ius regnandi, cum Roboam solus esset filius Salomonis.

Non

Non enim legitur alios habuisse filios: sed legitur habuisse duas filias, quas dedit in vxores duobus præpositis suis, ut patet. tertio Regum quarto, vel dicitur ad constituendum eum in regem, ita quod accipiatur proprie constituere, scilicet, facere eum regem, vel recipere eum in regem. Nam dato, quod de iure competeret regnum ipsi Roboam, tamen nõdum erat rex, quousq. viri de regno susciperent eum, & obedirent ei, & per illam receptionem erat in possessione, vel quasi possessione regni, & sic dato, quod non vngeretur, poterat constitui in regem. Sed dicendum, quod verè constitutio in regem non erat aliud, nisi vnctio: nam postquam completæ essent ceremonie vnctionis, clamabant omnes: *Viuat rex, ut patet tertio Regum 1. & infra 23.* Et ista vnctio erat primum, quod fiebat in rege, & per quod manifestabatur, quod erat rex: non enim erat sic in rege vnctio, sicut in Episcopis nostris consecratio. Nam Episcopus per hoc, quod est confirmatus, est Episcopus etiam si non sit consecratus, tenetur tñ de iure petere munus consecrationis infra certum tempus à iure statutum: sicut in regibus veteris testamenti, quia vnctio efficiebat eos reges. Nam licet prius competere eis ius ad regnandum, tñ nondum erant reges. Sicut cum Episcopus est rite electus, competit ei ius ad esse Episcopum: & tamen non est Episcopus, quousque confirmetur. Et patet hoc, quia cū Adonias voluit regnare, viuentem Dauid fecit se vngi in regem. 3. Reg. 1. cap. etiam cū Dauid vellet, q. Salomon regnaret, & nõ Adonias, ante omnia alia fecit eum ipsa die vngi in regem: eodem capitulo, & non legitur aliquid facti ante illam vnctionem, ergo vnctio erat p quam quis efficiebat rex. Item patet magis infra vigesimo tertio capitulo, de Ioas, qui erat absconditus in templo timore Athalia Reginæ, & quando voluit Ioias summus sacerdos efficere eum regem, eduxit de loco secreto templi, & vnxit eum coram toto populo. Et dicitur ibi, quod constituerunt eum regem, & sic apparet, quod nulla alia cõmuni erat in constituendo regem, nisi, ut vngeretur, qui futurus erat rex. *Quod cum audisset Ieroboam filius Nabath, qui erat in Aegypto.* Iste Ieroboam filius Nabath erat seruus Salomonis, & viuentem eo fugerat eum in Aegyptum propter timorem, & mansit ibi vsque ad mortem Salomonis: audita autem Salomonis morte, nullum timens rediit in Iudæam: de causa fugæ istius, & de causa aduentus dicitur infra in quadam quæstione. Vocatur filius Nabath, quodcumque de eo fit sermo ad differentiam aliorum, qui vocabantur isto nomine, & potissimè ad differentiam cuiusdam alterius regis Israel, qui vocatus est Ieroboam, eratque vir nobilis, & excellens potestate, ita ut vocaretur Saluator Israel. 4. Regum decimo quarto. *Fugeratq. illuc ante Salomonem.* Id est: fugerat in Aegyptum ante Salomonem, id est, non audens stare ante faciem Salomonis propter causam, quæ infra exprimetur. *Statimq. reuersus.* Scilicet, statim, ut audiuit mortem Salomonis, quia iam nullum timebat, vel, quia putabat aliquod emolumentum consequi de aduentu repentino, ut dicitur infra in quadam quæstione. *Vocaueruntq. eum.* Scilicet, quando venerunt Israelitæ in Sichem ad constituendum regem ipsum Roboam, vocauerunt Ieroboam, ut veniret cum eis. Ex hoc apparet, quod non illico, id est, eadem die, qua mortuus est Salomõ, vel sequenti die venit populus in Sichem ad constituendum Roboam in regem, sed fuit aliquod modicum tempus, quod patet: quia potuit audire Ieroboam in Aegypto existens mortem Salomonis, & venire in terram Israel antequam congregarentur Israelitæ ad vngendum Roboam in regem, & hoc fortè fit, quia sicut de iure est in electionibus Episcoporum, quod

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A mortuo Episcopo non conueniunt canonici ad electionem, nisi corpore tradito sepultura, & factis exequijs funeralibus, quæ de more fiunt, & tunc conueniunt. Ita cum mortuus esset Salomon, totus populus fortè conuenit ad sepeliendum eum honorificè, & completis funeralibus conuenerunt in Sichem ad istam constitutionem regis faciendam, & sic interim potuit Ieroboam venire de Aegypto, & præsens esse tempore constitutionis regis, qua fieri debebat, quare autem Israelitæ vocauerunt Ieroboam, ut veniret ad electionem istam, dicitur infra in quadam quæstione. *Et venit cum vniuerso Israel.* Scilicet, in locum Sichem vbi fieri debebat constitutio regis. *Et locuti sunt ad Roboam dicentes.* Antequam constituerent eum in regem, petiuerunt ab eo conditiones de modo regnandi, quæ sequuntur. *Pater tuus durissimo iugo nos oppressit.* Petebant aliquam alleuacionem à tributis, quæ imposterat Salomon: nam Salomon imposterat grauiam tributa, quæ non poterant tolerare Israelitæ: & nunc petiuerunt, quod auferret illa leuando, vel alleuando aliquid de illis, ut efficerentur portabiliora. Quare petiuerunt hoc, & quare non petiuerunt tempore Salomonis, infra dicitur in quadam quæstione. *Tu leuiora impera patre tuo.* Ita leuiora non erant, nisi in tributo, quod petebant alleuari, quia Salomon nõ grauaerat in alio Israelitas, nisi in tributis: nam laboribus bellicis nunquam eos afflixit, cum non fuerint tempore suo bella. *Qui nobis grauem imposuit seruitutem.* Scilicet, tanta tributorum magnitudine nos premebat, quod non videbantur soluere tributa, ut subditi regi suo, sed, ut serui domino suo, quia seruus quidqd habet dat domino cum nihil sibi acquirat, sed per eum domino acquiritur. *Et paululum de onere subleua, ut seruiamus tibi.* Scilicet, non petimus, quod auferas omnia onera tributorum, quæ pater tuus nobis imposuit, quia istud esset iniustum cum tributa aliqua regi danda sint: sed minue aliquid de illis, quia pater tuus grauiam illa effecerat, & dicitur, seruiemus tibi, scilicet, seruiemus grato animo, tanquam à te in nullo offensi, quia alias non possemus te equo animo aspicere: vel dicitur, seruiemus tibi, id est: si tollis paululum de onere isto, seruiemus tibi, & aliter non seruiemus, sicut factum fuit postea.

Quare populus conuenit ad constituendum regem.

Quæstio II.

QVAERITVR vterius, quare populus conuenit ad constituendum regem in Sichem: videtur enim, quod non debebat illuc conuenire, sed potius in Ierusalem, quia congregationes iste fieri debebant in loco honorabiliore regni. Iste autem locus erat Ierusalem propter multa. Primò, quia erat sedes regni, nam omnes reges de stirpe Dauid dicebantur regnare in Ierusalem, sicut patet de Dauid. secundo Regum quinto, & de Salomone in multis locis. Secundò, quia erat ibi templum domini, & propter reuerentiam loci sancti fieret ibi honorabilis, & fortè fieret in templo, sicut rex Ioas in templo vnctus est in regem. quarto Regum vndecimo, & infra 23. cap. quia locus iste in se erat excellentior, & ceteris paribus melior erat, quàm quilibet locus de toto Israel: ideo iste actus, & congregatio honorabilis ibi fieri debebat. Vel deberet fieri in Hebrom: & hoc propter multa. Primò, quia ibi fuerat sedes regni: nam Dauid, de cuius progenie erant isti, qui regnabant nunc, regnauit in Hebrom septē annis, & dimidio. scilicet ibi sedes regni, & dicebatur regnare in Hebrom. secundo Regum quinto, & nõquam fuit sedes regni in Sichem. S. 2. Secundò,

Secundò, quia Hebrum erat famosior ciuitas in tota tribu Iudæ: erat. n. nunc reges Israel de tribu Iuda, & ob hoc tribus Iuda erat excellentior, & semper tenuerat principatū inter alias: Nā cū in ciuitate alicuius tribus constitutio fieri deberet, non videtur, quòd in aliquo loco fieri deberet, nisi in vrbibus Iuda, & q̄ inter illas erat excellentior ciuitas Hebrum, ibi potius debuisset fieri vnctio regis. Tertio, quia ille locus erat honorabilis super omnia loca terræ Israel propter sepulchra patrum, ibi namque sepultus est Abraham pater Hebræorum, & Isaac, & Iacob, & tres vxores eorum, scilicet: Sara, Rebecca, Lia. Genesis vigesimo nono. Ibi etiam sepulti erant omnes duodecim Patriarchæ filij Iacob à quibus nominatæ sunt tribus Israel præter Ioseph, qui sepultus erat in Sichem, vt quidam volunt: sed saltem erant ibi tres primi Patriarchæ cum vxoribus suis: in multis alijs excellebat Hebrum ad Sichem: ideo potius debuisset fieri congregatio ista in Hebrum, quàm in Sichem. Nicolaus dicit, quòd fuit facta congregatio ista in loco isto, quia erat locus in medio regni, & poterant illuc facilius congregari Israelitæ, quàm ad alium locum ex omnibus partibus regni: aliam rationem dat, quia in Sichem fuit vnctus in regem primus rex Israel, scilicet: Abimelech filius Gedeonis. Iudicū nono. Sed istæ rationes non stant. De prima patet, quia non stat Sichem in medio regni Israel, sed magis declinat ad meridiem, quàm ad septentrionem, eo quòd est in terra fortis Ephraim. Iosue vigesimo: & tamen fors Ephraim est apud fortem Benjamin, & postea erat fors Iudæ, & istæ duæ erant solum meridianæ ad fortem Ephraim, & omnes aliæ fortes erant Aquilonares ei, & sic magis erat Meridiana, quàm Aquilonaris. Ad secundam rationem dicendum, quòd non stat: quia non meretur Sichem aliquem honorem propter Abimelech, qui ibi constitutus est rex. Nam vsurpauit sibi regnum per fraudes, & impietatem, & intrusionem. Et non successerunt post eum immediatè reges: sed fuerunt iudices, sicut prius. Vnde scriptura non facit mentionem de eo tanquam de rege, & sic non mouerentur Israelitæ ad eundem illuc, quia ibi fuerat prima coronatio regis. Item si aliquis honor exhiberetur illi loco propter coronationem primi regis, fuisset ibi coronatus quilibet de regibus prioribus præcedentibus Roboam, sed non coronatus fuit ibi aliquis eorum: ideo non propter hoc congregati sunt nunc ibi Israelitæ. Patet hoc de Saule, qui fuit primus rex, quia non fuit coronatus in Sichem, sed in Galgala. primo Regum vndecimo: & iterum coronatus fuit in Masphad, scilicet, cum primum assumptus est in regem: eodem libro, capitulo vigesimo: Dauid autem coronatus est bis in regem, & vtraque vice in Hebrum. secundo Regum secundo, & quinto. Salomon autem coronatus est in Ierusalem. tertio Regum primo capitulo: ergo non conueniebat populus in Sichem propter coronationem regis primi ibi factam. Aliquis dicit, quòd conuenit populus in Sichem propter honorem Ioseph, cuius ossa sepulta erant in Sichem, quando ducta sunt de Aegypto. Iosue vigesimo quarto. Sed dicendum, quòd non stat, quia propter hoc potius debuisset in Hebrum fieri congregatio ista, cum ibi essent ossa trium Patriarcharum, scilicet: Abraham, Isaac, & Iacob, & vxorum suarum. Genesis vigesimo nono. Sed obijciatur, quòd potius debuisset fieri in Sichem, quia non solum erant ibi ossa Ioseph, sed etiam omnium duodecim Patriarcharum, vt patet Actuum septimo. Dicendum, quòd circa hoc dubium est, cum quidam asserant illa esse in Hebrum, de quibus est Hieronymus: & tamen tenendo, quòd dicit scriptura in superflua litera dicendum, quòd non apparet,

quòd sit maioris dignitatis Sichem quàm Hebrum, sed potius è conuerso, quia cum in Hebrum sint tres Patriarchæ. s. Abraham, Isaac, & Iacob: & isti teneantur in maiori veneratione, quàm duodecim Patriarchæ minores, quia sunt patres illorum, erit locus honorabilior Hebrum. Item si propter honorem Patriarcharum sepulcorum in Sichem fieret nunc ista congregatio in Sichem ad coronandum Roboam in regem, ita factum fuisset ad coronationem aliorum regum, sed nullus alius coronatus est ibi, vt supra dictum est. Dicendum ergo, quòd non apparet aliqua causa, quare conuenirent nunc Israelitæ in Sichem, nisi quia sic fortè conuentum erat inter Roboam, & populum, quòd illuc conuenirent. Quare autem magis illuc, quàm ad alium locum conuenire vellent, non est multum attendendum, quia fortè moueri poterant ex aliqua ratione congruitatis secundum tempus, quæ non multum nos tangit, nec à nobis potest cognosci.

Quare Ieroboam fugit in Aegyptum.
Quæstio III.

Quæritur vltèrius, quare Ieroboam fugerit in Aegyptum à facie Salomonis. Respondendum, quòd hoc fuit, quia Salomon voluit tenere Ieroboam, vt occideret eum, & ille timens fugit in Aegyptum. Causa quare Salomon voluit occidere Ieroboam, fuit duplex. Prima fuit, quia videbat Ieroboam infirmitatem modicam contra ipsū. Nam Salomon videns Ieroboam virum industrium præposuerat eum tribui Ioseph, & cum Salomon edificasset Mello, & coarctasset voraginem eius, doluit Ieroboam, & incepit modicū infestus esse Salomoni. tertio Regum vndecimo. Secundum, & principalius fuit propter elationem Ieroboam audita prophetia Ahia Silonitis. Nam cum Salomon nimis peccasset contra dominum in senectute sua, Deus iratus contra eum voluit diuidere regnum eius, sed propter Dauid non fecit tempore Salomonis, & destinauit illud facere tempore Roboam filij Salomonis. Et ad hoc cum semel transfret Ieroboam per agrum occurrit ei ex mādato domini Ahias Silonites Propheta, qui erat indutus pallio nouo, & diuisit illud in duodecim partes tradens decem ipsi Ieroboam, & duas sibi reservans. Et dixit ei, quòd hoc erat signum, quòd Deus diuidere volebat regnum Israel, quòd constabat ex duodecim tribubus, in duo regna, & vnum regnum haberet decem tribus, cederetque ipsi Ieroboam: aliud haberet duas tribus, cederetque ipsi Roboam filio Salomonis. tertio Regum vndecimo: quo accepto à propheta Ieroboam factus est elatus propter regnum sibi affuturum, & coepit aliquo modo superbire contra Salomonē. Et non solum post mortem Salomonis volebat regnum obtinere, sed etiam Salomone vi uente illud volebat inuadere, & ad hoc faciebat coniurationes cum aliquibus de progenie sua: quod cum Salomon cognouisset, voluit eum occidere. Sic ait Iosephus octauo Antiquitatum, scilicet: Elatus itaque Ieroboam sermonibus prophetæ, cum esset natura iuuenis fortissimus, & rerum grandium appetitus inmensus non quiescebat, sed cum venisset ad exercitum habens memoriam eorum, quæ ei dixerat. Ahias, repente nisus est populo suadere, vt à Salomone recederent, & regnum ei traderent: cognoscens autem Salomon eius voluntatem & dolum, quarebat eum, vt comprehensens velociter interimeret, quod cum cognouisset Ieroboam fugit ad Nabath Aegyptiorum regem.

Quare

Quare reuersus est Ieroboam de Aegypto.
Quæstio IIII.

Quæritur vltèrius, cum dicatur hic, quòd Ieroboam reuersus est de Aegypto mox, vt audiuit Salomonis mortem, quare hoc fecit. Dicendum secundum quosdam, quòd hoc fuit, quia principes Israel miserunt illico, vt mortuus est Salomon in Aegyptum ad vocandum Ieroboam, & ipse venit. Sed de hoc dicitur infra seq. quæst. Alio modo potest dici, quòd factum est propter vnum de duobus. Primum est, quia Ieroboam fugerat timore Salomonis in Aegyptum. Nunc autem mortuus erat Salomon, & non erat, què timeret, & sic reuersus est. Secundum erat, & principalius, scilicet, quia Ieroboam audierat ab Ahia Silonite, quòd mortuo Salomone diuideretur regnum, & proueniret ei decem tribus, & Roboam filio Salomonis duæ. Et quia nunc mortuo Salomone tempus erat constituendi Roboam in regem, & tunc erat opportunitas ad inueniendum aliquem modū diuisionis regni venit illico de Aegypto. Antequam cōstitueretur in regem ipse Roboam, & confirmaretur, quia fortè postea non esset locus ad faciendum diuisionem regni. Sed dicitur quomodo Ieroboam ausus est redire in terram Israel mortuo Salomone, quia manebat Roboam filius eius, qui nouerat cur fugatus esset Ieroboam à Salomone in Aegyptum, & ille psequeretur eum ad mortem cum rediret in terram Israel. Dicendum, quòd non habebat causam timendi reditū Ieroboam mortuo Salomone, sicut viuente propter multa. Primum, quia tempore Salomonis sciebat se non posse obtinere principatum aliquem in terra Israel, sed tempore filij eius, quia Ahias propheta dixerat, quòd non scinderetur regnum de manu Salomonis, sed de manu filij eius, & contra voluntatem Dei ipse non poterat aliquid obtinere. Mortuo autem Salomone erat tempus, de quo locutus fuerat ei propheta: ideo non timuit reuerti. Secundū erat, quia viuente Salomone erat ipse Salomon in possessione regni, & confirmatus super regnum, & nemo poterat ei resistere, ideo si eo viuente rediret Ieroboam in terram Israel, nemo posset eum eripere de manu Salomonis: ideo non audebat redire. Mortuo autem Salomone, cum nondum constitutus esset Roboam in regem, non obediabant ei viri de regno, & sic licet veniret Ieroboam poterat cum defendere cognati sui, & cōtribules de manu Roboam. Si autem semel confirmaretur Roboam rex super totum Israel: tunc fortè timeret Ieroboam manere in terra Israel, & fugeret in Aegyptum, sicut tempore Salomonis. Tertium erat, quia (vt quidam putant) principes Israel vocauerunt Ieroboam de Aegypto, & isti darent ei bonam spem, quod non timeret redire, & ipse illis fretus veniret.

Quare vocauerunt Ieroboam, & quando.
Quæstio V.

Quæritur vltèrius, cum dicatur hic, quòd vocauerunt Ieroboam, quare vocauerunt eum, vel quando. Respondendum, quòd quidam putant, quòd vocatus fuit Ieroboam de Aegypto, scilicet, quod principes miserunt ad vocandum eum mortuo Salomone. Sic dicit Iosephus 8. Antiquit. quòd mortuo Salomone principes repente miserunt in Aegyptum, & euocauerunt inde Ieroboam. Dicendum tamen, quòd ex litera non apparet, quòd principes vocauerunt Ieroboam ex Aegypto. Nam hic dicitur, quòd vocauerunt eum, & intelligitur necessariò de vocatione, quæ fuit ad veniendum in Sichem postquam ipse fuit in terra Israel. Et patet ex litera, cum dicitur, quòd cū

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

Audisset Ieroboam mortuo Salomone statim reuersus est, & sequitur: vocaueruntque eum, & venit cū vniuerso Israel. Et sic prius ipse venit de Aegypto in terram Israel, quàm vocaretur à principio: ideo dicendum, quòd vocauerunt eum ad veniendum in Sichem, & non apparet, an vocauerint eum, vt veniret de Aegypto, quia tamen scriptura non negat hoc, potest cōcedi cum Iosepho, quòd vocauerint eum principes de Aegypto. Cum autem quæritur ad quid vocatus fuit Ieroboam à principibus Israel. Dicendum, quòd aut dicimus eum vocatum de Aegypto, vt veniret in terram Israel, aut cum esset in terra Israel vocatus est, vt veniret ad constitutionem regis in Sichem. Si dicamus eum de Aegypto vocatum: possumus dicere istam vocationem fuisse propter vnum de duobus. Vnum est, quòd Ieroboam fortè fugatus fuerat de regno viuente Salomone inuitis principibus, & nunc Salomone mortuo cum principes diligenter eum, vocauerunt ipsum, vt rediret in terram suam. Secundū erat, & principalius, quia fortè intendebant eum facere regem. Nam, vt ait Iosephus 8. Antiquitatum: Ieroboam tractabat cum exercitu, quòd à Salomone recederent, & eum regem constituerent: quod cum cognouisset Salomon voluit tenere Ieroboam, & occidere ipsum, & ille aufugit: ideo nunc principes tenentes intentionem illam quantum tenebant, quando coniurabant cum Ieroboam, vt facerent eum regem, vocauerunt ipsum, vt nunc exequerentur, quod conceperant constituendo eum regem. Si autem dicamus, quòd vocauerunt eum, vt veniret cum eis in Sichem: dicendum, quòd vocabant eum, quia ipse erat vnus de principibus Israel, & ad istam congregationem venire debebant viri maximi de regno. Patet hoc, quia tertio Regum dicitur, quòd Ieroboam erat vir fortis, & potens, & quia Salomon vidit eum virum bonæ idolis, constituit eum super tributa domus Ioseph, id est, super duas tribus, quæ sunt Ephraim, & Manasse, & sunt de domo Ioseph, quia ambo isti principes tribuum erant filij Ioseph. Si autem dicatur, quid istorum erat verisimilius, dicendum, quòd verisimilius est, quòd principes non vocauerint Ieroboam de Aegypto, sed ipse audita morte Salomonis, venerit ex causis assignatis præcedenti quæstione, & cum esset in terra Israel, congregandi que essent principes, vocauerunt Ieroboam cum ceteris, quia ipse erat vnus de principibus. Et patet hoc, quia si Israelitæ intelligerent constituere Ieroboam in regem, & ad hoc vocassent eum de Aegypto, non tenuissent talem modū circa constitutionem Roboam in regem, scilicet, quòd dicerent ei, quòd alleuiaret parum de iugo Salomonis, & seruirent ei. Nam poterat esse, quòd Roboam faceret hoc, vel promitteret hoc facere, & susciperet totum Israel tunc in potestatem suam, & cum semel confirmaretur super omnes tenendo omnes vires, & fortalicia de manu sua, posset facere quod vellet, & non possent Israelitæ rebellare etiam si premeret eos, & sic frustrarentur intentione sua Israelitæ, scilicet, quòd non possent constituere Ieroboam in regem. Ideo dicendum, quòd non intendebant hoc, sed solum volebant alleuiationem tributorum, & quia non consensit Roboam, acceperunt Ieroboam in regem: & tamen si ante hoc concepissent constituere Ieroboam in regem, non sic processissent: sed vocato Ieroboam constituerent eum in regem nihil petentes à Roboam: imò potius constituerent eum regem citò priusquam Roboam ad hoc attenderet, ne posset impedire constitutionem eius. Sed solum dicendum, quòd cum redisset Ieroboam de Aegypto sponte sua, vocauerunt eum principes, vt cum eis veniret ad constitutionem Roboam in Regem.

S 3 Quare

Quare sit mentio in conuocatione de Ieroboam. Quæstio VII.

QVAERITVR vterius, cum non solum Ieroboam vocatus fuerit ad istam congregationem Ieroboam, sed etiam omnes alij principes Israel, quare specialius fit hic mentio de isto, quod vocatus sit, potissime, quia principalis ponitur de isto, quod venerit in Sichem, quam de toto alio populo Israel. 3. Reg. 13. scilicet: Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam. Respondendum, quod hoc potest factum esse propter multa. Primum, quia ipse nunc nouiter veniebat de Aegypto. Nam ceteri principes manserant semper in regno, & post mortem Salomonis deliberauerant cum Roboam de loco, in quo eum constituerent in regem, & non interfuertat huic deliberationi Ieroboam, quia nunc veniebat de Aegypto: ideo tanquam ignorans omnia hæc debuit vocari, quia erat alienus ab ijs operibus, & alij, qui erant, & ante hoc fuerant in terra Israel, non debebant vocari, vel saltem non oportebat, quod fieret mentio de illis, quod vocarentur, sicut de Ieroboam. Secundum erat propter excellentiam suam, scilicet, quia ad istam congregationem vocati sunt omnes principes Israel, & tamen iste Ieroboam erat vnus de principibus Israel magnis. Nam erat princeps super duas tribus, scilicet, super Ephraim, & Manasse, quia dicebatur princeps domus Ioseph, quæ continebat istas duas domos, vt patet. 3. Reg. 11. Ideo debuit iste potiusquam alij vocari specialiter. Tertium, & principalis fuit, quia scriptura facit mentionem de isto infra, sicut de rege, scilicet, quia factus est rex super decem tribus Israel, & quia ista omnia præmittuntur tanquam preparatoria ad constitutionem Ieroboam in regem, debuit de vocatione eius solius mentio fieri, vel saltem de eo principaliter.

Quare Salomon compressit Israelitas iugum. Quæstio VIII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod Salomon pater Roboam compressit Israelitas iugum durissimo. Nam videtur, quod non imponeret iugum aliquod, quia 3. Reg. 9. dicitur: De filiis autem Israel non constituit seruire quemquam, & tamen istud durissimum iugum faciebat seruitutem. Respondendum, sicut ibi dictum fuit, scilicet, quod non compulit Salomon aliquos Israelitas seruire manualiter in officijs domus suæ, & domus domini, & in quibuscunque alijs, quia in istis solum cogebat seruire, & operari alienigenas, qui vocantur profeliti, & non solum erat hoc in operibus regis, sed etiam in operibus domus domini: nam congregauit Salomon centum quinquaginta millia profelytorum ad coedendum lapides, & ad portandum humeris suis, supra secundo capitulo. Dicit autem historia scholastica, quod Israelitas non erant subiecti tributis, sed soluebant vectigalia ad expensas regis: sed istud non differt quo nomine censentur tributa, cum Israelitas tantum dicant se subiectos ad seruiendum Salomoni, quod viderentur serui ipsius. Dicendum ergo, quod verum est, quod Salomon imposuit eis onera graua, vel compulit eos seruire non quidem in operibus manualibus, sed in tributis pecunialibus.

Quare imposuit tanta onera. Quæst. VIII.

QVAERITVR vterius, quomodo tanta onera imponebat Salomon Israelitis, quod videbantur eis subiecti seruituti. Nam dicitur hic, pater tuus

Imposuit nobis grauem seruitutem: erat tamen Salomon rex bene se habens ad Deum, & ad populum, & populus gaudebat habens ipsum in principem, vt patet supra 7. & 3. Reg. 8. Si tamen opprimeret populum seruitute peccaret, & etiam ad populum male se haberet, & non gauderet populus de eius principatu, ergo non imposuerat eis talem seruitutem. Respondendum, quod Salomon in principio regni sui in omnibus bene se habuit: in fine autem regni sui male se egit: ideo à principio colebat Deum non recedens de mandatis eius, & populum bene tractabat. In fine autem deprauatum est cor eius per mulieres: ita vt coleret idola, ita & deprauat est circa populum, scilicet, quod ex magna auaritia exigebat tributa immensa nimis: & sic grauabat populum, & quia ista impositio grauis erat, ita vt non videretur eis imposita ad accipiendum aliquid ab eis, sed ad extorquendum quiddam habebat, sicut faciunt domini respectu seruatorum, quibus nihil omittunt: dicebatur imposuisse Salomō seruitutem populo. Pro quo sciendum, quod omnia tributa determinata, quæ Salomon quolibet anno recipiebat, erant sexcenta sexaginta talenta auri. præcedenti cap. & 3. Reg. 10. Et ista diuidebantur per omnes tributarios regis Salomonis: nam multi reges alienigenæ erant tributarij eius, scilicet, omnes reges Chanæeorum, & rex Ammon, & Moab, & Idumæi, atq; quidam de Syris istis imponebatur certa pars illius summe. Reliqua autem pars imponebatur Israelitis quolibet anno, & ista summa erat tam grauis respectu ipsorum, quod nullo modo erat eis tolerabilis.

An Israelitas potuerint iuste petere alleuacionem. Quæstio IX.

QVAERITVR vterius, an Israelitas peccauerunt ponendo Roboam istam conditionem. scilicet, quod alleuiaret eis paululum de onere, & seruiret ei, vel potuerunt iuste petere. Respondendum, quod in constitutionibus, siue electionibus regum cōsueuerat ponere legem, & componere multa cū rege suo. scilicet, quod populus promittit regi obedientiam, & famulatum, & rex iuret obseruare illa, quæ ipsi petierint, & tunc si rex noluerit assentire petitionibus eorum, recedunt ab eo iuste: nam illi, qui habent regem non habent eum in dñm proprie loquendo, sed in rectorem, qui positus est ad procurandum vtilitatem subditorum, & non suam, vt patet. 3. Ethi. Et si secus agat non est rex, sed tyrannus, & deponi meretur: non est tamen iustum regem iniuste agentem pro quocunque grauaamine subditorum deponi, nisi sit valde magnum, vel efficiatur in corrigibilis: quia si pro quolibet crimine deberet deponi, grauius damnum sequeretur, & scandala multa, quam in tolerando aliquantulum iniustum principatum: populus ergo, vt prouideat vtilitati suæ, non debet deponere regem pro quocunque crimine: simile ponit Arist. 2. Politic. cap. de politia Hipodomii: dicens de legibus, quod non debet mutari lex quocunque reperitur iniusta, & reperitur alia melior, nisi sit magnum grauaamen, quia maius erit damnum quod incurreret per mutationem frequentem legum, quam id, quod sequeretur patienter tolerando legem aliquantulum iniustam. Nam si mutarentur leges frequenter, periret ois auctoritas legum, quæ efficeretur populus afluens ad non obediendum legibus: ideo dato, quod aliquis institutus sit in regem, & progenitores sui semper regnauerint super illum populum, si grauaauerit nimis subditos suos, licite receditur ab obedientia eius, quia reges non sunt verè domini, sed rectores. Ideo inter eos, & subditos suos est aliquod iustum Politicū, & quando cessauerit illud iustum, cessabit omnis cōcatio subditi & principis.

Si

Si autem reges essent verè domini: dato quod gratia- rent subditos suos, non poterunt recedere ab eis iuste, nec poterunt conuenire de illis, quia inter dominum & seruum non est aliquod iustum politicum, vt patet 2. Ethi. quia seruus est possessio domini sui, vt patet ibi. Et est homo simpliciter alterius. 1. Politic. 2. cap. Quia tamen facilius est aliquem non recipere, quæ excludere illum, cū turpius eijciatur, quàm non admittatur hospes. Consiueuerunt omnes populi antequam aliquem in regem super se constituerent, firmare cū eo pacta regni, quæ rex iurat obseruare, & si non vult iurare illa, habet iustissimam causam populus non suscipiendi illum in regem. Sic autem erat nunc de Hebreis, qui grauius oppressi fuerant tempore Salomonis, & non potuerunt liberari eo viuente ab hac seruitute. Nunc autem, quæ constituebatur rex nouus, & verisimile erat, quod ipse vellet omnia iura petere, quæ pater suus exigebat, cū sic cōsuetudo regnatum nouas inuenire exactiones, & veteres nunquam minuere, habebant opportunitatem Israelitæ nunc ad hoc, quod liberarentur ab hac seruitute componendo cū rege suo, quod non graualet eos, sicut Salomon grauaauerat, & si nollet assentire, poterat ab eo licite recedere, ideo non peccauerunt Israelitæ ponendo conditionem istam Roboam, & vsi sunt iure suo.

Consuetudo quædam circa regem cōstituendū.

Quare non petierunt hoc à Salomone. Quæstio X.

QVAERITVR vterius, cū nunc Israelitæ con- quererentur de magnitudine tributorum, quæ imposuerat eis Salomon, & peterent modicum alleuiari de eis, quare non petierunt hoc à Salomone viuente. Respondendum, quod multiplex causa est. Prima est, quod in constitutionibus regum solent componere cū eis pacta, & non postquam regnauerint. Sic. n. dicitur de Saul 1. Re. 10. quæ electus est in regem à toto populo, quod locutus est Samuel ad totum populum legem regni, & scripsit eam in libro, posuitque coram dño: & in principio regni cuiuslibet sit, ideo cū nunc Roboam constitutus esset in regem, poterat populus conuenienter ponere cū eo istud pactum. scilicet, quod non graualet eos tributa, sicut Salomon, & non poterat sic petere à Salomone, qui iam erat constitutus in regem. Secundum est, quod quæ aliquis constitutus est in regem, nondum est rex: & sic non se habent ad eum subditi, sicut ad dñm, vel ad regem, sed sicut ad personam priuatam, & potest quidquid voluerint cū eo componere ex equo. Cū autem fuerit quis constitutus in regem, iam est presidens, & non potest subditus se habere ad illum ex equo, sicut priuata persona ad priuatam, sed sicut subditus ad prelatum, & sic non poterit ita conuenienter petere ab eo quæcunque pacta, sicut quæ nondum erat constitutus in regem. Tertium est, quia quæ nondum est constitutus in regem, vt constituitur, concedet quiddam petatur, quia aliàs impediatur ei via ad honorē. Cū autem sit factus rex, obtinuit quod vult, & nihil ultra appetit, & sic non habet aliquid, per quod trahat ad condescendendum pactis, quæ petunt ab eo: ideo conuenientius est, quod petatur aliquid ab aliquo quæ constitutus est in regem, quæ constitutus est. Et sic erat de Roboam, quod conuenientius poterant ab eo petere Israelitæ istam releuacionem, quam à Salomone. Quartum erat, quia difficilius videbatur Salomoni concedere istam alleuacionem, quam Roboam, quia Salomon imposuerat certam summam tributorum, quam quolibet anno exigebat ab Israelitis, & si ista aliquid alleuiaret minuendo videbat illud perdere, & tñ graue est alicui perdere de eo quod habet. Quod autem peteretur à Roboam ista alleuatio, facilius erat, quod concederet ea.

quia nihil perdere videbatur concedendo: nam nunc Roboam habuerat aliqua iura regni, ideo an equam inciperet possidere, dato quod minueret aliqua de illis iuribus, quæ Salomon pater suus solitus erat suscipere, non videretur grauari. Si tamen semel inciperet possidere, & recipere omnia iura, quæ solitus erat recipere Salomon, & postea peteretur ab eo, quod remitteretur aliqua de illis erat ei graue, quia iam perderet si remitteret. Quintum erat, quia quæ Israelitæ peterent à Salomone, quod alleuiaret eis tributa, quæ exigebat, non videbatur eis proficere, quia putabant, quod nunquam illud obtinerent à Salomone, & tamen poterant obtinere à Roboam filio eius, cū nondum esset constitutus in regem: ideo nunquam reclamauerunt tempore Salomonis, licet grauaentur, quia erant sub potestate illius, & clamauerunt in principio regni Roboam, scilicet, antequam constitueretur in regem. Aliqui dicunt sextum esse, scilicet, quia voluerunt Israelitæ habere occasionem contra Roboam: nam nolebant, quod dominaretur ipse eis, sed magis Ieroboam, & vt haberent occasionem diuidendi regnum petierunt istam alleuacionem, ad quam forte non credebat faciliter condescensurum Roboam, & sic recederat ab eo.

Qui ait, post tres dies reuertimini ad me. Cumque abiisset populus, iniit consilium cum senibus, qui steterant coram patre eius Salomone, dum adhuc viueret, dicens: Quid datis consilij, vt respondeam populo? Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, seruiet tibi omni tempore. At ille reliquit consilium senum, & cum iuuenibus tractare cepit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitque ad eos: Quid vobis videtur, vel respondere quid de beo populo huic, qui dixit mihi: subleui iugum, quod imposuit nobis pater tuus? At illi responderunt vt iuuenes, & nutriti cum eo in delicijs, atque dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua: & respondebis ei: Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus posuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponam. Pater meus cæcidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis.

Qui ait: post tres dies reuertimini ad me. Noli respondere Roboam illico: sed petiit trium dierum inducias ad deliberandum, & in hoc cautè agebat: nam petitio Israelitarum videbatur ei valde præiudicialis. scilicet, quod alleuacionem illam faciendo, quam petebat Israelitæ, minuebatur magna pars reddituum regis, & si concederet nunc releuacionem istam, graualet se.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

S 4 Si

Si autem illico responderet, quod volebat facere aliamquam alleviationem populi indignaretur, & forte constitueret alium in regem. Si autem responderet nunc aliquid, & postea mutaret propositum suum, erat res perniciosi exempli. I. q. in principio regni sui inciperet mentiri, & postquam circa causas arduas in praevicium regni totius, ideo noluit respondere quidquam deliberare, & in hoc recte egit, si ira consulto postea respondisset. *Cumque abiisset populus.* Scilicet, recessissent a facie Roboam illi, qui petebant nomine totius populi alleviationem tributorum. *Iniit consilium cum senibus, qui steterant coram patre suo Salomone dum adhuc viveret.* Totum hoc factum est in Sichem, ubi erat populus congregatus, scilicet, petierunt a rege alleviationem, & petiit inducias trium dierum, expectantque populus illis tribus diebus ibidem, ut etiam Roboam si post illos tres dies responderet iuxta voluntatem populi coronaretur in regem. Et dicitur, quod consilium iniit cum senibus, in quo recte egit, quia consilium ad prudentiam pertinet. Est autem prudentia in senibus propter magnitudinem aetatis. Nam propter multum tempus possunt habere multas experientias, & per experientias prudentia gignitur: ideo difficile est esse iuvenes prudentes, quamquam facile sit eos esse Mathematicos 6. Ethic. In iuuenibus autem paucitas temporis est, & pauca experientia: ideo difficile erit iuuenis prudens secundum perfectam prudentiam. Contingit autem iuuenibus perfectam cognitionem habere circa Mathematicas Artes, quia non requirunt experientiam aliquam, sed solam cognitionem imaginariam: & sic non est iuuenis conueniens auditor moralis philosophiae: quia constat eum non esse prudentem, ut patet 1. Ethic. Et dicitur. *Qui steterant coram patre suo.* Accepit namque Roboam eisdem in consiliarios quos tenuerat pater suus, quia cum nunc noviter mortuus fuerat pater suus, nondum mutauerat officiales domus suae. Vel forte intendebat tenere eisdem in consiliarios, quos pater suus tenuerat, quia illi, qui erant conuenientes consiliarij pro patre suo, essent pro eo conuenientes, cum pater suus esset iudicior, & sapientior eo: isti assistentes Salomonis sunt, de quibus habetur. 3. Reg. 4. Et dicit historia scholastica, quod isti erant Sadoc, & Banaias, & coeteri principes, qui assistebant Salomoni, ut patet, eodem capitulo. Sed satis videtur dicendum, quod assistentes Salomoni essent alij, quam illi, qui ponuntur ibidem, quia ibi ponuntur expressè ferè omnes principes Salomonis, & deinde sequitur Azarias filius Nathan super eos, qui assistebant regi, & sic isti assistentes regi erant principes distincti ab omnibus principibus, qui ponuntur ibi. *Quid datis consilij, ut respondeam populo.* Scilicet, instat tempus respondendi, deliberate super responsione. *Qui dixerunt: si placueris populo huic.* Scilicet, si condescenderis precibus populi precatis pro alleviatione tributorum. *Et lenieris eos verbis clementibus.* Id est, lenias, vel mitiges furor eorum verbis blandis, quae vocantur verba clementia: isti senes rectum dabant consilium: nam videbant populum concitatum esse animo, & ad rebelandum paratum, ideo nisi leniretur verbis pacificis, faciliter regnum scinderent: voluerunt ergo senes, quod nunc Roboam condescenderet in totum verbis populi, & inciperet subditi esse, & seruire ei placato animo: & post hoc poterat, si vellet gravare eos tributis, & tunc non repugnarent: quia non haberent opportunitatem rebellandi: & sic falleret eos Roboam, & assequeretur quod volebat: & dixerunt, quod verbis clementibus leniret eos, quia cum sermo blandus alicui proponitur, etiam si desideret irasci: non habet unde moueatur: ideo oportet, quod per sermonem blandum mitigetur furor: sic patet Prouerb. 15. scilicet, Sermo

molli frangit iram, sermo durus suscitatur furor. Maxime autem, quia talis erat conditio plebis, quod si primus impetus eius verbis mollibus mitigaretur, postea non haberet locum insurgendi. *At ille reliquit consilium senium.* In hoc Roboam male fecit, quia respuit consilium seniorum. Et potest dupliciter intelligi, quod reliquit consilium senium, vno modo, quod reliquit illud sententialiter, scilicet, diffiniendo apud se non esse consilium illud bonum: ideo quidquid eueniret, quod deberet sequi consilium aliud. Alio modo, quod reliquit consilium senium, id est, superedit ab executione eius quousque: audiret consilium iuuenum. An illi forte melius secundum arbitrium suum iudicaret: sed primum verum est: quia omnino dereliquit Roboam consilium senium, non intendens sequi illud: & in hoc fuit superbus: putauit enim, quod minuebatur maiestas sua, si consentiret petitioni populi, nisi ex timore, & quia humiliabatur, ex consilio iuuenum, dereliquit illud. Fuit autem fortassis Deus in causa excecando miserabilem Roboam, ut regnum diuideretur. *Et cum iuuenibus tractare cepit.* Fuit Roboam valde stultus, quia relicto consilio senium cepit tractare de responsione danda cum iuuenibus, quia ad iuuenem non pertinet irate consulere, siue sit iuuenis secundum aetatem, siue secundum morem, quia ille ex aetate, iste autem ex passione impeditur recte iudicare. Sciendum, quod isti iuuenes, de quibus dicitur, non erant multum iuuenes secundum aetatem, sed magis secundum morem: quod patet, quia dicitur, quod isti nutriti fuerant cum Roboam: connutritio autem importat coaetaneum esse. Nam nutritio in parua aetate est, & sic isti connutriti sunt ipsi Roboam, quoniam erat Roboam parua aetatis, erant isti cum eo, & tamen Roboam erat quadraginta unius annorum, ut patet. 3. Reg. 14. Ergo isti, qui nutriti erant cum eo, non erant multum iuuenes aetate: sed erant iuuenes prudentia. Et sic etiam vocatur aliquis non solum iuuenis, sed etiam puer, quoniam est annorum centum. I. q. habet prudentiam puerilem, vel desideria puerilia, ut patet Isa. 65. f. Maledictus erit puer annorum centum. Porro intelligi aliter, quod vocentur isti iuuenes respectu illorum, qui dederant prius consilium: nam licet isti essent mature aetatis. I. quadragenarie, vel quasi: tamen illi, qui dederant prius consilium, erant valde maioris aetatis. I. sexagenarie, vel maioris, & sic respectu illorum vocantur isti iuuenes, & istud intendit litera. I. quia illi, cum quibus nutritus est Salomon, & qui steterant coram eo, necesse erat, quod essent seniores, quam illi cum quibus nutritus est Roboam filius eius. *Qui cum eo nutriti fuerant.* Scilicet, erant coaetanei ei, & cum essent filij nobilium nutriebantur in aula regia cum filiis regis. *Et erant in comitatu illius.* Scilicet, sicut connutriti fuerant ei, ita usque hodie manebant in comitatu illius, qui erant filij nobilium, & non poterat honorabilius manere filius regis, quam cum talibus associaretur, errabant tamen in visu eorum, quia non tradebat singulis: nam non vti eis ad consilium, sed ad comitatum, voluit tamen vti eis, ut consiliarijs relicto senibus, quod absurdum erat. *Dixitque ad eos, quid vobis videtur.* Id est, quid vobis videtur bonum, quod fieri debeat in hoc negotio. *Vel respondere quod debeo.* Ista duo possunt poni pro eodem, ita quod si repetitio sententiae sub alijs verbis, sicut saepe frequentatum est in sacra scriptura. Alio modo, quod ponantur per diuersis, scilicet, quod fortassis videretur vnum debere fieri, & aliud debere responderi: ut potest, si deliberarent, quod bonum erat, quod Roboam non minueret aliquid de oneribus, quae imposuerat pater eius Salomon: & tamen nunc responderet iuxta voluntatem populi, ut mitigaret animum eorum concitatum, dicens, quod faceret omnia, quae illi petebant: & postea cum semel subiecti essent ei, nihil efficeret.

Populo

Populo huic: Non computauit Roboam iuuenes istos de populo: nam licet illa subleuatio peteretur nomine omnium de populo, non computabantur isti de populo, sed de domo regis cum essent connutriti ei, & passerentur de bonis eius. *Qui dixit mihi: subleua iugum, quod imposuit nobis pater tuus.* Id est, alleuia: nam non erat intentio populi, quod totaliter auferrentur onera, quae imposuerat eis Salomon: quia non erat iustum, quod populus liberaretur a tributis omnino, quia tunc non relinquerebatur regi redditus ordinarij: sed quia Salomon imposuerat magna tributa, quae minueretur aliquid de illis, & istud erat alleuia iugum. Sciendum, quod ista tributa, quae Israelita vocabant iugum, non erant tributa posita ab accidenti, sed erant tributa, quae singulis annis soluebantur Salomoni, & ob hoc putauit populus illa iam transisse in genus iurium regalium. Nam si ab accidenti posita fuissent, si vno anno, vel raro, non putaret Roboam illa transisse in iura regalia, & consequenter non curaret populus petere a Roboam, quod alleuiaret illud iugum, quia nullum esset adhuc iugum causatum: sed erant tributa annua, quae omni anno erant aequalia: sicut dicitur supra in litera, & 3. Regum 10. quod pondus auri, quod afferebatur per singulos annos Salomoni, erat sexcentorum sexaginta sex talentorum, & istud erat de omnibus tributis, quae dabantur Salomoni quolibet anno, ab omnibus tributarijs suis, & quandam partem istorum tributorum soluebant Israelita, & de illa parte volebat sibi aliquid minui: quia videbatur eis dura illa solutio. *At illi responderunt ut iuuenes.* Id est, responderunt stulte: in quo innuitur, quod male responderunt, & etiam quod modus consilij iuuenum est fatuus circa ea, in quibus intercidit passio. *Et nutriti cum eo in delicijs.* Ista duo impediunt rectum consilium, si iuuenes, & nutritio in delicijs. De iuuentute patet, quia siue sit iuuenis secundum aetatem, siue secundum morem, facit iudicium distortum. Nam iuuenis secundum aetatem, non habet prudentiam, vel habet eam imperfectam: iuuenis vero secundum morem impeditur passione, & illuc redit, quod passio trahit: ideo conditio iuuenis est male consiliari, nisi per accidens: & hoc signatur hic in quantum non dicitur, quod responderunt iuuenes, sed quod responderunt ut iuuenes. Secundum impedimentum, si connutritio in delicijs: patet quod impedit rectum consilium, & hoc dupliciter: vno modo ex eo, quod nutriti in delicijs sunt delicatissimi: ideo sunt valde passibiles, & a quolibet aduerso quantumcumque paruo patiuntur, sicut habentes teneram complexionem: sic ait Boetius de Consol. lib. 2. prola 4. f. Adde quod cuiusque felicissimi sensus delicatissimus est, & si non cuncta ad nutum suppetant, minimis quibusque prosternitur. Et quia isti iuuenes erant nutriti in delicijs, quolibet aduersitas grauissima videbatur, & quia in propositione populi de alleviatione oneris videbatur eis quadam diminutio regie maiestatis, quam non equo animo tolerare poterunt: ideo restiterunt fortiter dicentes, quod responderet grauius Roboam. Secundum est, & principalis, quia illi, qui in delicijs semper enutriti sunt, nunquam experti fuerunt aliqua aduersa, & ob hoc paruum consilium in eis est, quia experientia aduersorum facit hominem cautum: nam cum homines semel inciderint in pernicula, vel pluries, si postea peruenerint ad similia negotia, timent incidere in talia pericula, & cauet ea, & ob hoc deliberant qualiter se habeant, ne in ea incident, & sic timor prudentiam apponit iuxta illud Isa. 28. f. veraxio dabit intellectum, & experientia angustiarum. Cum autem quis nunquam expertus est aliqua aduersa, non habet quid timeat: nec de quo caueat: ideo nimis indeliberate agit, quod est contra prudentiam, cuius regula est diu consiliari. 6. Ethic. Et ideo nutriti in

delicijs maxime errant in agendis. Sed tunc dicitur, cum isti essent iuuenes, & nutriti in delicijs, cur voluit Roboam consilium eorum habere relicto consilio seniorum? Dicendum, quod causa fuit, quia Roboam erat nutritus cum istis iuuenibus, & solitus erat eis desideria sua exponere, & tractare cum illis omnia, quae agere debebat: ideo nunc ex quadam familiaritate inclinatus est ad consulendum illos. *Sic loqueris populo, qui dixerunt, pater tuus aggrauauit iugum nostrum.* Scilicet populus, qui talia petit talem responsionem meretur. Nam verum est, quod responsio erat dura, & tamen putabant illi iuuenes, quod peccaret grauius populus contra regem petendo talia: ideo voluerunt, quod dure ei responderetur, & dicitur, aggrauauit iugum nostrum, id est imposuit nobis graue iugum. *Tu subleua.* Id est tu minue, vel alleuia imponendo minorem taxam tributorum, quam imposuerat pater tuus. *Et sic respondebis eis.* Scilicet, sicut sequitur, & est repetitio sententiae. *Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei.* Scilicet, vos putatis me esse virum parui animi, & parui honoris: ideo vultis diminueret statum meum de statu patris mei: quia ad ipsum nunquam talia locuti estis, & ad me loquimini: ideo dico vobis, quod non arbitramini hoc: quia ego non sum minoris cordis, nec honoris patre meo: sed valde maior illo. Nam minimus digitus meus est grossior lumbis patris mei, id est minima res mea est maior rebus maximis patris mei. Et est conueniens Metaphora: nam in toto corpore humano non est membrum gracilius digito: sic nullum est grossius lumbis, & sic comparantur maxima & minima pertinentia ad Salomonem, & ad Roboam. Istud consilium dabant iuuenes Salomoni: quia ultra hoc, quod erant in experti, & delicati, & non considerabant mala futura volebant complacere Roboam. Videbant enim nullum inclinatum ad hoc, cum reliquisset consilium senium, quod erat ad humilitatem: ideo consulerunt ei ad superbiam, & in hoc erant imprudentes valde: quia in consulendo alicui sequebantur affectionem eius. *Pater meus imposuit vobis iugum graue.* Scilicet, exigendo tributa magna quolibet anno. *Et ego maius pondus apponam.* Scilicet, maiora tributa adhuc imponam quam pater meus, nam non sum minoris status, & honoris patre meo: ideo non alleuiabo vos tollendo tributorum partem: sed potius augebo illa, quia maioris status ego sum, quam pater meus, cum minimus digitus meus, sit grossior lumbis patris mei. *Pater meus eegidit vos flagellis, & ego cedam vos scorpionibus.* Scilicet, pater meus percussit dura percussione, quae est percussio flagelli: & tamen ego duriorum percussione apponam qualis est percussio scorpionis: scilicet duriora erunt, quae ego exigam, & comparantur ista sub nomine flagelli, & scorpionis. Est enim scorpio flagellum quoddam, quod in funiculis habet quaedam sphaerulas plumbi, & sunt istae sphaerulae in extremo ad hoc, quod grauis percussio sit, & vocantur scorpiones ista flagella: quia sicut scorpio cauda mordet: ita flagella ista in extremitate habent percussione duram: Vel vocatur scorpio flagellum quoddam, quod in extremitate recuruat: ideo ex illa parte mordet sicut scorpio. *Veni ergo Ieroboam, & vnuerfus populus ad Roboam die tertio, sicut preceperat eis.* Quando populus petiit alleviationem tributorum, petierat Roboam inducias trium dierum in Sichem tanquam sollicitus quid Roboam responsurus esset, cum ex illa responsione status populi penderet, & dicit Iosephus 8. Antiquit. quod suspecti fuerunt Israelita: de mala responsione Roboam: quia non statim respondit sperare bona, & quia tamen non profusus negauit, erant adhuc solliciti, quid respō-

dere

dere velle, & illo die manebat adhuc Roboam in Siche-
chem, & respondit hoc durissimum verbum.

Quomodo assensit consilio senum ipse Roboam, &c.

Quaest. XI.

QVAERITVR, quomodo iuuenes voluerunt
taliter consulere Roboam, & quomodo ipse as-
sensit consilio eorum: & quomodo senes miserunt
ipfi Roboam sic respondere, cum periculum regni se-
queretur ex tali responsione. Ad primum dicendū,
q̄ iuuenes moti sunt ad hoc multipliciter. Primō,
quia erant enutriti in delicijs, & non suspicabantur ali-
qua mala futura. vnde dato, q̄ Roboam responderet
grauiter populo, nō putabant discessionem futuram:
sed q̄ timerent eum, & manerent semper in obedien-
tia eius: quia cum nunquam vidissent discessionem
fieri, non suspicabantur nunc illam futuram. Secun-
dum erat, quia cum essent teneri, & laederentur verbo
populi, ex quo videbatur laedi maiestas regis, & status
eorum, non potuerunt cogitare circa aliud nisi quo-
modo retribuerent dura pro duris. Tertium erat, quia
iuuenes erant, & non cogitabant secundum prudentiam,
sed secundum passionem, & sic quamquam in
promptu esset illa pericula discessionis regni euenire,
non considerabant circa illa. Ad secundum de Ro-
boam dicendum, q̄ assensit consilio iuuenum ex eade-
m causa, qua iuuenes moti sunt ad consulendum
hoc primō, s. quia non putabat, q̄ populus faceret dis-
cessionem, licet durē responderet, sicut non fecerat
discessionem tempore Salomonis, licet graua tributa
eis imposuerit. Secundum erat, quia putauit valde
sibi prauidicari, q̄ ipse reputaretur minor patre suo,
ita q̄ peteretur ab eo, q̄ minueret tributa, quae pater
suis imposuerat, & sic haberet minores redditus quā
pater suus. Tertium erat, q̄ etiam ipse erat iuuenis se-
cundum morem, & nihil considerauit nisi secundum
desiderium. Quartum erat, quia Deus aduersatus est
ei, vt impleteretur verbum suum de diuisione regni pre-
nunciata per Ahiam Silonitem, vt patet 3. Regum 12.
Ad tertium de senioribus consulentibus dicendum,
q̄ consilium eorum rectum erat, & tamen noluit il-
lud exaudire Roboam, & licet ipsi viderent ex hoc dis-
cessionem imminere, non potuerunt auertere men-
tem Roboam ad hoc: non enim considerabat malum
sibi futurum: si enim cogitasset nunquam respondi-
fer. Quod patet, quia postquam durē respondit, & po-
pulus cepit facere seditionem, misit virum prudentem
Aduram nomine, qui leniret animos populi ex parte
regis: sed non exaudierunt eum, sed potius lapidauerunt.
Si enim à principio putasset discessionem futu-
ram ex responsione sua dura, sicut postea expertus est,
potius à principio temperasset verba sua quā postea
orando velle lenire populum.

An peccauit respondendo.
Quaest. XII.

QVAERITVR, vterius, an Roboam peccauit
respondendo populo ista dura, quae respondit.
Aliquis dicit, q̄ non: quia Deus induxit eum ad di-
cendum ista, quae dixit, s. vt completeretur sermo Ahiae
Silonitis: vt patet 3. Regum 12. & sequenti cap. Re-
spondendum, q̄ peccauit Roboam sic respondendo,
& fuit valde stultus: vnde vocatur stultus Eccles. 47. s.
finem habuit Salomon cum patribus suis, & dereli-
quit post se de semine suo stultitiā gentis, & imminu-
tum prudentiā Roboam, qui auertit gentem consi-
lio suo. Item peccauit Roboam: quia mentitus est:

Fnam dixit, minimus digitus meus est grossior lumbis
patris mei, in quo signabat se maioris honoris, & di-
gnitatis esse quā pater suus fuerit: sed istud falsum est,
quia pater suus fuit excellentissimus gloria, & hono-
re, & diuitijs, & sapientia super omnes reges, qui fue-
rant ante eum, & post eum futuri erant: vt patet 3. Re-
gum 3. & supra primo. Roboam autem erat quidam
vir inutilis, & stultus carens omni perfectione: sicut pa-
tet infra 12. s. Porro Roboam erat vir rudis, & corde
pauido: nec potuit resistere. Item peccauit, quia ab-
stulit honorem debitum patri, quia dato q̄ sit filius
melior patre, non debet dicere se meliorem illo: quia
sic non solum nullum honorem ei dat, sed etiam de-
honorat eum: dixit tamen Roboam, minimus digitus
meus grossior est dorso patris mei: in quo patrem suū
minorem se valde faciebat: ideo peccauit. Item Ro-
boam peccauit propter verba iniusta, & grauiora, di-
cens pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cedā
vos scorpionibus: & pater meus posuit super vos iugū
grauē, ego autem maius pondus apponam: ergo pec-
cabat aggrauando saltem verbis populum. Item Ro-
boam locutus est ex superbia ostentans se valde excel-
lentem: ergo peccauit. Item Roboam per verba sua
creauit diuisionem populi, & praestitit occasionem ad
idolatriam, quam postea exercuerunt decem tribus
Israel diuisa à regno suo: vt colligitur Eccles. 47.
Ergo peccauit, & satis durē, & quantum ad hoc ipse
meruit priuari regno, non solum quantum ad quandā
partem, sicut factum est: sed etiam totaliter, & tamen
noluit Deus totum regnum auferre propter merita
Dauid: vt patet 3. Reg. 11.

Responditque rex dura, derelicto con-
silio seniorum: locutusque est iuxta iuue-
num voluntatem: Pater meus graue vo-
bis imposuit iugum, quod ego grauius
faciam: Pater meus cecidit vos flagel-
lis, ego verò caedam vos scorpionibus.
Et non acquieuit populi precibus: erat
enim voluntatis Dei, vt completeretur ser-
mo eius, quem locutus fuerat per ma-
num Ahiae Silonitis ad Ieroboam filium
Nabath. Populus autem vniuersus rege du-
riora dicente, sic locutus est ad eum:
Non est nobis pars in Dauid: neque hæ-
reditas in filio Isai. Reuertere in taber-
naculo tua Israel, tu autem pasce domum
tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacu-
la sua. Super filios autem Israel, qui ha-
bitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Ro-
boam. Misitque rex Roboam, Adu-
ram, qui praerat tributis, & lapidauerunt
eum filij Israel, & mortuus est: porro
rex Roboam currum festinauit ascen-
dere, & fugit in Ierusalem: recessit-
que Israel à domo Dauid vsque ad diem
hanc.

Re-

Responditque. Hic ponitur secundum huius cap. s. A
ipsa discessio, vel regni diuisio, quae secuta fuit ex re-
sponsione regis, & dicitur. Responditque rex dura. Sci-
licet, minimus digitus meus grossior est lumbis patris
mei, pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cedā
vos scorpionibus: & vocatur rex ipse Roboam, non q̄
tunc esset rex, quia nō dum fuerat in regem institutus,
sed conuenerat populus, vt eum institueret, & quia nō
conuenerunt cum eo non instituerunt illum, sed Iero-
boam: fuit tamen Roboam rex super duas tribus, s. Iu-
dam, & Benjamin postea. Derelicto consilio seniorum.
Qui suaserunt ei, q̄ leniret populum verbis clementi-
bus, dato q̄ non intenderet sic facere, vt semel recipere-
rent eum in regem, & confortaretur super illos: quia
postea poterat facere de illis quidquid velle. Locutus
que est iuxta iuuenum voluntatem. Illi enim dixerant ei,
q̄ diceret, minimus digitus meus grossior est lumbis
patris mei, vt ostenderet se habere animum regalem,
& sic eum magis timerent: sed errabant nimis, quia
cum nondum esset Roboam rex, volebant ei appone-
re regales minas. Pater meus graue vobis imposuit iugum.
Nō repetitur hic illa clausula, s. minimus digitus meus
grossior est lumbis patris mei, & tamen debet intelli-
gi, q̄ omnia ista dixit Roboam Israelitis, sicut dixerat
iuuenes in litera. Quod ego grauius faciam. Scilicet,
ego reddam tributa vestra maiora, quā pater meus
illa fecerit. Pater meus cecidit vos flagellis. Id est, sub-
eicit vos pater meus aliquibus laboribus, qui erant gra-
ues, sicut flagella. Ego verò caedam vos scorpionibus. Sci-
licet, ego vos subiciam maioribus laboribus, & tribu-
tis, quae sunt sicut flagella scorpionum in respectu ad
alia flagella simplicia. Et non acquieuit populi precibus.
Scilicet, noluit Roboam consentire precibus populi
praecantis pro liberatione, vel alleviatione aliqua ab
onere, quod imposuerat Salomon. Erat enim volun-
tas Dei, vt completeretur sermo suus, quem dixerat per
Ahiam Silonitem. Nam praenunciauerat Deus, q̄
regnum diuideretur, & maneret solum quaedam pars
eius in manu Roboam, & reliquum daretur Ieroboā
filio Nabath: & si Roboam consentiret precibus po-
puli, non completeretur verbum domini: quia populus
non haberet aliquam causam, nec colorem ad facien-
dum discessionem, & diuisionem regni, si Roboam
consentiret precibus eorum alleviando iugum ipso-
rum, sicut ipsi petebant: & tamen Deus praenunciaue-
rat, q̄ regnum diuidendum esset, ideo vt completeretur
verbum domini procurauit, q̄ non consentiret Ro-
boam precibus populi, & sic diuideretur regnum.
Quem locutus fuerat per manum Ahiae Silonitis ad Ieroboam
filium Nabath. Ahias Silonites praenunciauerat diuisionem
regni ad Ieroboam filium Nabath: nam cum es-
set Ieroboam in agro inuenit eum Ahias, qui erat in-
dutus pallio nouo, & scidit in duodecim partes istud,
& dedit decem ipsi Ieroboam declarans ei, q̄ futurus
esset rex super decem tribus Israel, & Roboam filius
Salomonis regnaret super duas tribus residuas. 3. Reg.
11. & non fuerat ista propheta denunciata aliter: vt
autem verificarentur ista, Deus fecit, q̄ non consenti-
ret Roboam precibus populi: & istud non est per mo-
dum praecipi negatiui, s. iubendo, ne consentiret pre-
cibus populi: nec etiam erat cogendo voluntatem suā
ad hoc, quia voluntas nullam coactionem suscipit: sed
excecando intellectum suum ad iudicandum hoc. De
modo autem excecandi intellectū, qualiter Deus fe-
cit, declaratum est latissime. 3. Regum 12. super hoc in
quadam quaestione, quae incipit: quaeritur an potuerit
peccare Roboam respondendo populo dura, quae lo-
cutus est. Populus autem vniuersus. Scilicet, totus po-
pulus grauius locutus est contra regem: cum rex gra-
uiter loqueretur contra populum, & dicitur vniuer-

fus, s. de decem tribubus. Nam populus de tribu Iu-
da, & Benjamin mansit semper in obedientia Roboam:
licet grauius locutus fuerit, & parauit se ad pugnandū
contra decem tribus ad reducendum eas ad vniorem
regni: vt patet sequenti cap. & 3. Regum 12. Rege durio-
ra dicente. Scilicet, Roboam loquente dura, s. mini-
mus digitus meus, &c. Et vocatur rex: quia factus est
rex super tribum Iuda, & Benjamin postea, nondum
tamen erat rex. Sic locutus est ad eum. Scilicet, in pre-
sentia Roboam locuti sunt ista grauius, quae sequuntur,
scilicet, quod nolent eum habere in regem. Non est
pars nobis in Dauid, nec hereditas in filio Isai. Scilicet, si ha-
beremus aliquam partem in Dauid, ita q̄ effemus de
progenie eius, dato q̄ Roboam nos grauaret, debere-
mus sustinere propter cognationem: quia tamen su-
mus extranei, non habemus aliquam partem in eo,
aut in posteritate eius, non debemus sustinere istam
aggrauationem, sed recedere à Roboam, & constituere
nobis alium in regem: & dicitur non est pars nobis
in Dauid, nec hereditas in filio Isai, quod ad idem per-
tinet: nā pars, & hereditas idē sunt, & Dauid, & filius
Isai, idem sunt, cum Dauid esset filius Isai. primo Re-
gum 16. & 17. capit. Ista verba erant conuenientia ad
causandam discessionem: ideo iterum Siba filius Bo-
cri viuēte Dauid, cum velle rebellare Dauid, & auer-
tere ab eo totum populū dixit: quae nobis pars in Da-
uid, & quae hereditas in filio Isai: reuertere Israel in ta-
bernacula tua: vt patet 2. Regum 10. cap. praeter tribum
C enim Iuda recesserunt tunc omnes à Dauid, sed po-
stea Dauid reduxit ad se omnes, eodem cap. Reuertere
in tabernacula tua Israel. Id est, o Israel iam non cures de
Roboam, nec constituas eum in regem, sed reuertere
in tabernacula tua, s. non maneat iam in loco isto ex-
pectando constitutionem regis: nam congregati fue-
rant in Sicheam ad hoc solum, vt constituerent Roboam
in regem: sed quia iam non concordabant cum Ro-
boam, non restabat, nisi vt reuerteretur totus Israel in
tabernacula sua, id est singuli in ciuitates suas ad dispo-
nendum de negotijs suis, & non curarent iam de con-
stitutione Roboam in regem: ista sunt verba admo-
nentis populi seipsum ad recedendum à Roboam. Et
vocatur hic Israel, totus populus Israel, s. duodecim
tribus, quia nō dum facta fuerat diuisio illa, per quam
decem tribus vocatae sunt regnum Israel, sed omnes
descendentes de Iacob, qui etiam erat Israel, vocantur
hic Israel, & omnes hos hortatur isti recedere à Ro-
boam, quorum quaedam pars parua erat domus Da-
uid. Tu autem pasce domum tuam Dauid. Ista verba pos-
sunt esse ad increpandum, vel insultandum ipsi Ro-
boam, scilicet tu Roboam respondisti male populo,
ideo nunc pasce domum tuam, id est dominare solum
super domum tuam, & non cures de reliquo Israel,
quia totus à te recedet, quasi dicat: non manebit tibi
honor, quem prius habebas principando omnibus tri-
bus. Aliter potest intelligi non per modum insultandi,
scilicet. Recede, vel reuertere Israel in taber-
naculo tua, & tu Dauid vide domum tuam, s. quilibet
sit de caetero sollicitus de seipso, s. Israel curabit de do-
mo sua, quae est tribus Iuda, vel de cognatione Dauid
solum. Et abiit Israel in tabernacula sua. Id est omnes vi-
ri, qui erant congregati in Sicheam ad constituendum
Roboam in regem, & expectauerant ibi per tres dies
responsum eius, auditis verbis istis recesserunt in ciui-
tates suas nolendo constituere Roboam in regem,
nec faciendo cum eo aliquam concordiam. Super fi-
lios autem Israel, qui habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit
Roboam. Scilicet, facta ista discordia noluit totus Is-
rael constituere Roboam in regem concorditer, sicut
prius intendebat: sed recesserunt decem tribus Israel,
& non habuerunt Roboam in dominum: sed duae tri-
bus,

bus, scilicet Iuda, & Benjamin constituerunt eum in regem: nam antequam de Sichem recederet Roboam, constituerunt eum in regem ista duae tribus: & dicitur de habitantibus in ciuitatibus Iuda, & subintelligitur etiam de ciuitatibus Benjamin, quia non solum regnauit Roboam super Iuda, sed etiam super Benjamin: & tamen interdum nomine Iuda intelligitur etiam tribus Benjamin: eo quod ambae constituebant vnum regnum, quod vocatur regnum Iuda: & sic accipitur interdum Iuda pro tribu, vel sorte, & interdum pro regno, & tunc comprehendit tribum Iuda, & Benjamin. *Misitque rex Roboam Aduram.* Roboam iuueniliter motus respondit populo dure, & populus recessit ab eo, nolens ipsum constituere in regem. Cum autem vidit, quod culpa sua euenisset, si quod dure locutus fuerat, voluit reducere populum ad se blanditijs, erant tamen iam sero, cum semel populus fecisset discessionem, & ad hoc misit Aduram virum prudentem, vt loqueretur populo blandè ex nomine regis, vt reduceret eos ad vnitatem regni. *Qui praeerat tribuitis.* Iste Aduram vocatur interdum Adoniram: 3. Regum 4. Et erat vir venerabilis, qui tempore Salomonis praeferat tribuitis. 3. Regum 4. Et nunc etiam volebat Roboam, quod praeferat tribuitis tempore suo: vel nondum Roboam ordinauerat de tribuitis, quia nondum erat rex, & sic non est verisimile, quod ordinasset adhuc officiales domus suae, & regni: sed illi, qui erant officiales tempore Salomonis, quia nondum priuati fuerant suis officijs, dicebantur habere nomina illorum officiorum, & sic Aduram tempore Salomonis erat collector tributorum. 3. Regum 4. Et quia nondum novos officiales instituerat Roboam, dicebatur iste adhuc praesesse tribuitis. *Et lapidauerunt eum filij Israel.* Suadebat iste Aduram decem tribubus Israel reditum ad Roboam, & forte apponebat aliqua verba minarum inter verba sua foria, & populus, qui indignatus erat nimis contra Roboam, lapidauit Aduram nuncium eius. *Et mortuus est.* Scilicet, quia lapidibus eum vulnerauerunt vsque ad mortem. *Porro rex Roboam curram festinauit ascendere.* Audito, quod populus lapidasset Aduram, & esset nimis indignatus contra Roboam: timuit ipse Roboam, quod etiam contra eum procedere vellet populus ad lapidandum, & praeter timorem ascendit velociter curram ad fugiendum. Nam super curras reges ambulabant: quia ille erat modus quietissimus, & erat pro tempore belli, & pacis: praesupponendum est ex hoc, quod Roboam erat adhuc in Sichem, quando lapidatus est Aduram. Modus autem fuit, quod totus populus conuenit in Sichem, & forte prima die congregationis totus populus venit ad Roboam, & petiuit ab eo, quod allenaret iugum, quod imposuerat illis pater eius: ipse tunc petiuit trium dierum inducias ad deliberandum, & habito consilio iuuenum: respondit die tertia: Minimus digitus meus, &c. Quo audito populus scandalizatus valde verbis Roboam dixit, quae nobis pars in Dauid, & quae hereditas in filio Isai: & fecerunt diuisionem regni: Manebant tamen in Sichem, & quia decem tribus Israel manifestatae fuerant fecisse discessionem hanc, misit Roboam ad illas Aduram, vt persuaderet eis redire ad se verbis blandis, & illae noluerunt, sed potius lapidauerunt eum: quo audito Roboam timens de morte sua potiusquam sperans concordiam posse fieri inter eum, & populum fugit recedens de Sichem in Ierusalem, quae erat terra regni sui. Nam si postquam Israelitae dixerunt: Quae nobis pars in Dauid, & illud: Reuertere Israel in tabernacula, recessissent de Sichem in tabernacula sua, & Roboam iuisset in terram suam, & postea mitteret ipsum Aduram in terram decem tribuum Israel, & ibi lapidarent eum, non habebat Roboam propter quid timeret, &

fugeret: nec etiam posset fugere in Ierusalem: quia iam praesupponeretur esse in Ierusalem, & tamen audita morte Aduram festinus ascendit curram, & fugit in Ierusalem: ergo erat tunc in Sichem cum toto populo Israel, & timuit, quod sicut occiderat nuncium suum, ita & occiderent eum si ibi diutius maneret. *Et fugit in Ierusalem.* Erat enim metropolis regni, & sedes in Ierusalem, & fugit illuc: etiam quia erat ciuitas propinqua loco, de quo fugiebat: nam est Ierusalem in sorte Benjamin, & Sichem in sorte Ephraim, & fors Ephraim est coniuncta forti Benjamin, praeter hoc, quod vna est Aquilonaris, & altera Australis. Erat autem Roboam rex super Iudam, & Benjamin, & sic potuit fugere in Ierusalem, quae est ciuitas Benjamin. *Recessitque Israel a domo Dauid.* Id est decem tribus, quae vocantur hic Israel recesserunt manifestè a domo Dauid, id est a regibus de domo Dauid nolentes ei obedire. *Vsque ad diem hanc.* Id est, ista rebellio durat vsque ad diem, quo scriptus fuit liber iste: non intelligitur de tempore, quo scriptus fuit liber iste per Esdram: quia istud fuit post captiuitatem Babilonis, & tamen multo ante hoc non erat regnum Israel, quia translati erant Israelitae in Assyrios. 4. Regum 17. Et tamen recessus non dicitur proprie nisi pro eo tempore, quo manebant Israelitae in rebellione, & istud non erat nisi quam diu manebant in terra sua, & poterant obedire regibus de domo Dauid, vel abstrahere se ab eis, ideo non dicebantur tunc manere in rebellione, sed intelligitur de tempore, quo scripsit ille librum suum: cuius historiam secutus est Esdras, scilicet Semeias Propheta, & Ado videns: quia isti duo scripserunt historiam Roboam, & de diuisione regni infra 12. Et tunc verum est, quod tempore illorum duorum Prophetarum scribentium, manebat Israel in hac rebellione, cum maneret in terra sua. Si tamen velimus intelligere de tempore, quo scriptus fuit iste liber per Esdram, adhuc poterit intelligi, scilicet, recessit Israel a domo Dauid vsque in diem hanc, id est recessit, & nunquam rediit ad domum Dauid vsque ad hanc diem: nam cum nunquam redierit verum est, quod etiam vsque ad diem illum non redierat.

An peccauerunt tribus diuidendo, & recedendo.

Quaest. XIII.

QVAERITVR circa, istam diuisionem regni, an peccauerunt nunc istae decem tribus Israel, recedendo a Roboam, & diuidendo regnum eius. Aliquis dicit, quod non peccauerunt, quia Deus approbavit istam diuisionem, & eo volente facta est, vt patet supra in litera, & sequenti cap. & 3. Regum 12. Bona ergo fuit: sed respondebitur, quod istud non tenet, quia omnia mala poenalia, quae aliquibus eueniunt, Deo volente, & ordinante eueniunt: eo quod non est malum in ciuitate, quod dominus non fecerit: Amos 3. Et tamen manifestum est, quod multi infligunt alijs poenas iniuste, & peccant. Sed adhuc respondebitur pro illa parte, quod non peccauerunt Israelitae, quia quando quis praedicit alteri, licet Deus velit, quod praedictetur illi in poenam, tamen si praedicans noluerit satisfacere dissoluendo grauamen, recipitur dissolutio grauaminis: imò iura humana compellunt ad dissoluendum talia grauamina: Deus tamen voluit, quod istud grauamen, quod decem tribus Israel intulerant Roboam diuidendo regnum eius dissolueretur: quia cum filij Iuda vellet pugnare contra decem tribus Israel, vt reducerent eas ad se, Deus dixit, quod non pugnarent, vt patet sequenti c. & 3. Regum 12. quia voluntate

tate sua istud factum fuerat, ergo non peccauerunt Israelitae recedendo a Roboam. Respondendum vno modo, quod Deus non prohibuit hic fieri satisfactionem: sed prohibuit peti illam. Stat autem bene, quod aliquis mereatur pati grauamen, quod suscipit, & tamen ille, qui infligit non possit iuste infligere: ideo tunc qui grauatur non poterit petere dissolutionem grauaminis: qui tamen grauauit illum licet poterit dissoluere grauamen, imò tenebitur. Sic fuit in proposito, quia Roboam merebatur quantum ad Dei iudicium priuari maiori parte regni propter peccata Salomonis, vt declaratum est in quadam quaestione. 3. Regum 12. Etiam meruit hoc peccatis proprijs, vt declaratum est supra in quadam quaestione. Ideo quod populus recederet a Roboam iustum erat quantum ad ipsum, & sic non poterat pene dissolutionem grauaminis, quae verè non erat ei iniustum grauamen. Si tamen comparatur ad populum, qui recessit ab eo, forte non habuit iustam causam recedendi ab eo: ideo populus teneretur redire ad Roboam, quamquam non posset petere Roboam, quod populus ad eum rediret. Nunc autem non dixit Deus decem tribubus Israel, quia non redirent ad Roboam: quia forte si ipsi voluissent redire, Deus acceptasset reditum: sed solum prohibuit hic viros Iuda volentes pugnare contra decem tribus Israel ad reducendum eas ad vnitatem regni, sicut prius: sed Roboam non habebat ius petendi hoc: ideo non patet ex hoc, quod non peccauerunt decem tribus Israel recedendo a Roboam, quamquam ipse non habuerit ius petendi vnitatem regni. Aliter potest dici, quod dato quod Israelitae vellet redire ad Roboam, & Deus diceret, quod non redirent, non sequebatur, quod non peccassent recedendo ab illo: quia ipsi forte egerunt diuisionem illam sine aliqua causa. Deus autem ex aliqua causa occulta Israelitis vellet, quod non reintegraretur regnum in penam Roboam: sed id quod nesciebant Israelitae, non poterat eos excusare: ideo non excusarentur quin peccarent. Dicendum tamen, quod his non obstantibus, non peccauerunt Israelitae recedendo a Roboam. Et ratio est, quia cuiuslibet permittitur a Deo defensio legitime habita. Qui autem non est seruus, non cogitur a Deo, quod seruiat alicui: sed Israelitae erant liberi, & habebant super se reges, non vt dominos, sed vt rectores si igitur reges eorum vellet subijcere eos in seruos, vel grauare supra modum licet poterant recedere ab eis: sicut quilibet gens potest recedere a rege suo, quando fuerit valde iniustus: vt declaratum est supra in quadam quaestione. Roboam autem volebat opprimere nimis Israelitas: nam dixit: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cedam vos scorpionibus: pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem manus pondus apponam, supra in litera, & 3. Regum 12. Ideo poterat populus licet recedere ab eo, vt non reduceretur in seruitutem, cum non obligaretur seruire ei, nec cuiquam alteri.

An poterat licet populus recedere.

Quaest. XIII.

QVAERITVR vterius, cum decem tribus Israel recesserunt a Roboam propter dura verba, quae respondit, nunquid si respondisset blandè, an poterant Israelitae licet recedere ab eo. Aliquis dicit, quod quantumcumque blandè responderet Roboam; poterat populus licet ab eo recedere, quia Deus praedixerat, quod decem tribus recederent a Roboam, & essent subiecti Ieroboam: vt dicitur. 3. Reg. 11. Ergo poterant recedere ille decem tribus qualitercumque responderet Roboam. Respondendum tamen, quod

istae decem tribus non poterant licet recedere a Roboam, si non fecisset aliquid dignum diuisione regni, & in praedictum earum. Istud autem poterat esse quodcumque nimis grauaret subditos suos: vnde si a principio respondisset Roboam malè, sicut respondit, poterant licet ab eo recedere Israelitae, sicut fecerunt. Si autem non respondisset malè, non habebant tunc aliquam causam iustam recedendi: si tamen a principio bene respondisset, & postea grauaret subditos: poterant recedere ab illo quocumque tempore grauaret eos. Istud autem non erat speciale in Roboam: nam etiam si Salomon, vel Dauid grauasset nimis populum tributis, vel seruitute aliqua, poterant recedere ab eis, licet isti essent reges vncti. Cum autem obijciatur, quod diuisio regni fuerat praenunciata per prophetiam, dicendum quod ista non dabat Israelitis aliquod ius recedendi a Roboam: quia prophetia nunquam est mandatum de agendo, vel non agendo: sed est praenunciatio de euentu rerum: ideo neminem obligat: solum enim mandatum est ad agendum, vel non agendum: vnde Israelitis non debebat esse cura de verificando prophetiam Dei: quia cum ipse praesentificasset hoc, ipse verificaret illud, & non egebat adiutorio Israelitarum ad hoc. Item Israelitae debebant intelligere, quod ista prophetia dicta erat cum conditione, vel saltem subintelligebatur, scilicet si Roboam grauaret populum. ideo si non reperirent aliquod grauamen intelligere debebant prophetiam non esse completam, & sic quousque viderent causam rationabilem non debebant recedere a Roboam. Item cum saepe prophetiae intelligantur secundum comminationem, & non secundum firmitatem diuinae sententiae: vt patet Ierem. 18. & Ezech. 33. debebant interpretari Iudaei istam prophetiam dictam esse secundum comminationem: ideo si non impleteretur, non erat inconueniens. Sed Deus, qui dixerat illam, si secundum firmitatem sententiam illam protulerat, verificaret eam. Si autem secundum comminationem dicta esset, non completetur: ideo si Israelitae praetextu prophetiae huius recederent a Roboam, nulla alia existente causa, cum iam de iure communi tenerentur manere in regno posteritatis Dauid ex promissione facta Dauid: 2. Regum 7. & praecedenti lib. 17. peccarent, & tenerentur redire ad vnitatem regni, quam iniuste introduxerant.

An dua tribus poterant licet recedere a Roboam.

Quaest. XV.

QVAERITVR vterius, an aliae duae tribus, quae manserunt cum Roboam, scilicet Iuda, & Benjamin poterant ab eo licet recedere propter verba dura, quae dixit, scilicet: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cedam vos scorpionibus. Aliquis dicit, quod non poterant licet recedere: quia si recederent maneret posteritas Dauid sine regno, & tamen Deus dixerat, quod non auferretur regnum totaliter de domo Dauid, sed diuideretur, ideo tenebantur istae duae tribus manere cum Roboam. Item Deus dixit, quod decem tribus solum daret ipsi Ieroboam. 3. Regum 11. Ergo necesse erat, quod manerent duae tribus cum Roboam. Respondendum, quod duae tribus, quae manserunt cum Roboam potuissent licet ab eo recedere sicut caeterae, quia ista verba Roboam grauabant omnes de regno suo, cum diceret, quod imponeret eis graue iugum, ideo quilibet poterat recedere ab illo: nec obstat prophetia, quia sicut declaratum est praecedenti quaestione, quod decem tribus non excusabantur si propter solam prophetiam recederent a Roboam, ita nec duae.

duæ tribus obligabantur manere cum Roboam propter solam prophetiam, si aliàs haberent iustam causam recedendi ab eo. Constat autem, quod habebant iustam causam recedendi: quia dixerat Roboam, quod grauaret eos nimis: ideo non obstante propheta poterant licite recedere ab eo. Imò dicendum, quod si propheta aliqua obligaret duas tribus ad manendum, non magis obligarentur manere tribus Iuda, & Benjamin, quæ manserunt, quam quæcunque aliæ tribus, eo quod propheta non determinauit, quæ tribus manere debebant cum Roboam, & quæ recedere: sed quælibet debebat putare se obligatam esse ad manendum, cum Roboam. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod ista erat propheta, & non mandatum: id non obligabat aliquas de tribubus Israel, potius quàm si nunquam fuisset data, sed si nunquam fuisset data illa propheta, licuisset omnibus tribubus Israel: ex causa iusta recedere à Roboam: ergo etiam nunc licebat non obstante propheta. Ad Deum autem pertinebat verificare illam, & sic fuit quia ipse mouit cor decem tribuum, ut recederent à Roboam pro grauamine, quod promittebat Roboam se facturum. Duas autem tribus Deus mouit ad permanendum, scilicet quod quamquam Roboam ista diceret, uellent manere cum eo: habebant tamen libertatem recedendi. Ad secundam rationem eodem modo dicendum, quod propheta erat, & non præceptum: ideo non obligabat, si tamen obligaret, non magis obligaret istas duas tribus, scilicet Iuda, & Benjamin, quam quæcunque aliàs, cum nullam determinaret, ut supra dictum est.

*Quare missus est Aduram ad decem tribus, &c.
Quest. XVI.*

QVAERITVR ulterius circa Aduram, qui missus est ad decem tribus Israel, ad quid missus est. Aliqui dicunt, quod missus est ad petendum tributa, & hoc colligunt ex duobus. Primò, quia recesserant istæ decem tribus à Roboam, & uolebat ipse experiri, an verè recessissent, & ad hoc iussit peti ab eis tributa regalia, ut si negarent tributa peteret eas omnino recessisse à Roboam, & tunc sciret ipse quid expediret ei agere contra illas. Si autem tributa soluerent, manifestum erat eas non recessisse ab eo. Secundum est, quia dicitur hic, quod missus Roboam ipsum Aduram, qui præerat tributis, ergo uidetur, quod mittebat eum ad petendum tributa, quia aliàs frustra poneretur, & fieret mentio, quod Aduram præerat tributis. Dicendum tamen uidetur, quod non missus fuit Aduram ad petendum tributa, sed ad faciendum aliquid aliud, & hoc quia non est verisimile, quod nunc peteret Roboam tributa: Primò patet, quia quando missus Roboam ad Israelitas Aduram, adhuc manebant Israelitæ, & ipse Roboam in Sichem, in quo loco conuenerant ad constituendum eum in regem: Quod patet, quia quoniam locutus fuerat Aduram Israelitis lapidauerunt eum, quo audito Roboam timuit, & festinus ascendit cursum, fugitque in Ierusalem: & tamen si non manerent Israelitæ, & Roboam simul adhuc in Sichem, non timeret Roboam ad hoc, quod oporteret eum fugere. Nam si singuli Israelitarum recessissent in tabernacula sua, non habebat Roboam, quem timeret etiam si ipse maneret in Sichem: vel si ipse recessisset iam de Sichem in terram suam, dato quod omnes Israelitæ essent congregati in Sichem, & ibi lapidarent Aduram, non timeret Roboam, ne habetetur causam fugendi, quia erat iam in terra sua, & tamen quia erat Roboam in Sichem, & ibi etiam omnes tribus Israel, & lapidauerant Aduram, timuit Roboam: quia si ibi maneret ipse aliquanto tempore, etiam eum lapidarent, ideo

Fugit. Hoc stante non est verisimile, quod Roboam mitteret Aduram ad petendum tributa: quia non erant Israelitæ in urbibus suis, & tamen tributa non colligerentur nisi quando essent singuli in locis suis: quia ibi haberent unde soluerent. Etiam quia non erat aliquis color ad petendum tam cito tributa: nam licet ex parte Roboam esset conueniens modus cognoscendi, an erant subditi ei Israelitæ, tamen non erat conueniens color contra Israelitas, quod illico, quod congregarentur ad constituendum regem, ipse peteret tributa: nam suspicarentur manifestè aliquid malum Israelitæ ex tali petitione tributorum. Secundò patet, quia Roboam nondum erat constitutus in regem super Israelitas, quomodo peteret tributa: non enim erat verisimile: quia istud erat in iniuriam Israelitarum. Et dato, quod Israelitæ denegarent tributa, non ostendebat se rebellare, sed agere de iure suo, dicentes se non esse obligatos ad reddendum tributa nisi regi: Roboam autem non erat rex, cum nondum constitutus esset in regem. Tertiò patet, quia non est verisimile, quod Roboam illo modo mitteret nunc ad petendum tributa, quia Israelitæ recesserant nunc à Roboam, quia grauiter locutus fuerat eis dicens, quod apponeret eis maiora onera, quam apposerat pater suus, & cederet eos scorpionibus, cum pater eius cecidisset eos flagellis. Si autem nunc mittendo illico Roboam ad petendum tributa ab Israelitis uiderent ipsi, quod Roboam ostenderet in opere duritiam, quam uerbo dixerat: cum prima die ferè congregationis suæ antequam esset constitutus rex peteret tributa, & sic iracerentur nimis Israelitæ, & hoc erat, ut nunquam possent concordari cum eo, & tamen ipse uolebat concordare cum illis, ut reduceret illos ad se: ergo non aggredederetur eos ita inhumanè, sed potius uerbis blandis, & cauendo inferre eis aliquam molestiam. Dicendum ergo, quod non missus est Aduram ad Israelitas ad petendum tributa, sed solum ad reconciliandum populum cum Roboam, & reducendum ad ipsum. Nam cum Roboam uidit totum populum contra se motum propter stultam responsionem suam, agnosens culpam, uoluit reconciliari populo, & ad hoc missus Aduram, qui erat uir honorabilis, ut ipse loqueretur populo ex parte regis: quia rex ex leuitate, vel inaduertentia dixerat uerba illa, & tamen non intendebat sic facere, sed quod assentiret petitionibus eorum: sic ait Iosephus 8. Antiqui. Nam dum missus Roboam quendam super tributa constitutum nomine Aduram, qui eos aliquo modo reuocaret, & post sermonem, qui petulanter ab ætate iuuenili prolatus fuerat ad concordiam reuocaret passim, non sunt, sed eum lapidantes interemerunt. Ad primum motuum in contrarium dicendum, quod non erat conueniens, quia cum nondum Roboam esset rex, non poterat licite petere tributa, ideo dato, quod non darè ei tributa ille decem tribus, non ostenderent se rebellare ei, sed uerentur iure suo. Ad secundum dicendum, quod non fuit missus Aduram ad petendum tributa, ab Israel, sed cum esset uir senex, & honorabilis, cuius auctoritati populus cederet, & faciliter reuocaret illos. Dicitur autem, quod erat super tributa, non ad signandum, quod ibat ad petendum tributa, sed ad denotandum, quis erat iste Aduram, scilicet, quod erat ille, qui colligebat tributa: quia per officia solent cognosci haberes magis quam nominibus suis, & quia 3. Regum 4. ubi agitur de officialibus Salomonis dicitur, quod iste Aduram erat constitutus super tributa: dicitur etiam hic, & 3. Regum 12. quod missus est iste Aduram, qui præerat tributis.

*An peccauit populus, occidendo Aduram?
Quest. XVII.*

QVAERITVR ulterius, quare populus occidit Aduram, & an peccauit occidendo eum. Aliqui dicunt, quod Aduram ibat ad petendum tributa, & quia in hoc præiudicabat Israelitis, cum Roboam nondum esset rex, qui petebat tributa, commoti sunt iracundia, & lapidauerunt eum. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia præsupponitur hic, quod iuerit Aduram ad petendum tributa, & tamen falsum est, ut probatum fuit præcedenti quæstione. Potest autem dici, quod Israelitæ tantum concitati fuerant in iram contra Roboam, quod cum uiderunt Aduram uenientem ex parte Roboam, putantes, quod ueniret ad fallendum eos, non potuerunt sustinere, quin lapidarent eum. Aliter potest dici, quod Israelitis cepit persuadere Aduram, ut rediret ad Roboam, & quia ipsi ualde exosum habebant Roboam, nec poterant ei æquo animo subijci, aliqui de principibus huius seditionis irruerunt illico in Aduram, opprimentes eum lapidibus: quia timebant, quod si permitteretur Aduram finire orationem suam, multi de Israelitis conuenterentur ad Roboam: & sic cessaret seditio: principes tamen huius seditionis nolebant, quod cessaret, ideo lapidauerunt Aduram. Causa autem quare uoluerunt, quod non cessaret seditio fuit duplex: Prima, quia si nunc reconciliaretur populus ipsi Roboam, parceret Roboam multitudini, quæ ut communiter non regitur à se, sed ab aliquo duce, & quia aliqui fuissent præcipui in hac seditione, Roboam puniret eos directè, uel indirectè: ideo ut non punirentur, uoluerunt continuare seditionem: ut sic non præualeret contra eos Roboam. Secunda causa fuit propter Ieroboam: quia ipse intendebat esse rex, & populus eum uolebat constituere in regem: potissimè cum Ahias propheta prænucciaisset hoc, & tamen si cessaret seditio, conuenteretur totus populus ad Roboam, & non posset constitui Ieroboam in regem: ideo principes seditionis noluerunt, quod cessaret ista seditio, & credendum est, quod præcipuus, qui instabat, ut lapidaretur Aduram, & non cessaret seditio, erat Ieroboam: quia cum ipse tempore Salomonis insurgeret contra eum ad usurpandum sibi regnum. 3. Regum 11. à fortiori nunc insurgeret tempore Roboam vacante sede regni, si quia nullus constitutus erat adhuc in regem. Tertia causa erat ex parte ipsorum principum seditionis: quia cum principes seditionis facerent nunc aliquem regem super decem tribus Israel, quia ipsi dabant ei regnum, ille teneretur eis, & bene faceret sibi nimium. Hoc autem non intendebant consequi à Roboam, cui de iure debitum erat regnum, & non putaret se ab eis recipere beneficium, licet regnaret: ideo uoluerunt continuare seditionem, & occidere Aduram. Cum autem quæritur, an peccauerunt Israelitæ lapidando Aduram, dicendum, quod non potest dari determinata responsio, eo quod non apparet motuum Israelitarum, quod fuerit ad lapidandum Aduram: nam secundum illud poterat iudicari an iuste, uel iniuste fecissent. Dicendum tamen, quod si occiderunt eum, quia suadebat illis redire ad Roboam, non habebant iustam causam lapidandi illum, & ille habebat iustam causam exorandi illos, & sic peccarunt. Si autem lapidarent eum, quia peteret tributa, uidebatur habere motuum conuenientius, scilicet quod nondum ipsi erant obligati ad aliqua tributa, cum nondum haberent regem: ideo offendeat eos Aduram petendo tributa, & consequenter poterat vindicare iniuriam suam lapidando eum, sed magis uidetur secundum conscientiam, quod renebantur Israelitæ admonere Aduram, ne peteret tributa, & si monitus desistere nollet, possent eum iuste lapidare.

An tenerentur redire ad Roboam propter illud, quod dicitur in littera. Quest. XVII.

QVAERITVR ulterius, an Aduram admonente Israelitas ex parte Roboam, quod redirent ad eum petendo ueniam de uerbo stulto, tenerentur redire ad eum. Aliquis dicit, quod sic: quia Israelitæ non habuerunt aliquid ius recedendi à Roboam: nisi quia ipse stulte locutus est dicens, quod grauaret eos magis quam pater suus: ideo si reuocaret dictum suum, & promitteret se non grauaturum Israelitas, uideretur quod tenerentur redire ad eum, quasi si nunquam locutus fuisset aliquid stulte contra eos. Respondendum secundum quosdam, quod non tenerentur Israelitæ redire ad Roboam: eo quod Deus dixit sequenti cap. & 3. Reg. 12. quod duæ tribus non conarentur pugnare contra decem tribus Israel, ad reducendum eas ad unitatem regni, quia ipse fecerat hanc diuisionem. Sed dicendum, quod ista ratio non stat, quia istud fuit dictum duabus tribubus, scilicet quod ipse non haberent ius repetendi ueniam regni, & pugnandi contra decem tribus pro uenione, eo quod Roboam merebatur perdere illas decem tribus, & tamen non dictum fuit decem tribubus, quod non redirent ad Roboam: quia fortè ille iniuste recesserant ab eo, & tunc non habebat ius Roboam petendi illas redire in regnum suum. Dicendum igitur, quod non obligabantur decem tribus, petente Aduram redire ad unionem regni. Primò, quia istæ decem tribus iuste recesserant à regno Roboam: ut declaratum fuit supra, postquam autem iuste recesserunt, non pertinebant iam illo modo ad eum. Ideo dato, quod Roboam esset postea bonus, in potestate earum erat accipere eum in regem, uel non: sicut gentes ille, quæ nullum regem habent, quamquam inter eas sit aliquis uir ualde bonus, non obligantur eum accipere in regem: ita istæ decem tribus semel solutæ iuste à iugo regni, non obligantur accipere plus Roboam, quam aliquem alium: & sic quamquam nunciaretur eis, quod erat iam ualde bonus, non obligantur iam redire ad ipsum. Secundum est, quia posito, quod tenerentur Israelitæ redire ad Roboam ipso existente bono: tamen nunc non poterat eis constare hoc, nec dari eis firma cautio, quod Roboam bene se haberet ad eos, cum à principio ostendisset malam uoluntatem suam. Nunc autem uerisimile erat, quod licet bona loqueretur non diceret: sed solum ut reduceret semel populum ad se, & postea posset illos grauare quantum uellet: non ergo tenebantur sibi credere decem tribus, nec redire ad eum. Item confirmatur hoc, quia apparet, quod uoluntas Dei erat hæc, scilicet quod maneret regnum Israel diuisum, cum promississet dare decem tribus ipsi Ieroboam: ut patet 3. Regum 11. ideo non oportebat, nisi ut Israelitæ ex iusta causa transirent ad Ieroboam, quia postea constabat, quod ipsi complebant uoluntatem Dei, & sic agerent bonum & bene, quod requiritur ad perfectam rationem boni operis. Ad rationem in contrarium dicendum, quod non obligabantur decem tribus redire ad Roboam, & quando dicitur, quod non recesserunt ab eo, nisi quia erat malus: ergo si postea esset bonus tenerentur redire ad eum. Dicendum, quod falsum est, quia postquam recedebant semel ab ipso, erant omnino liberati à iure regni, tanquam si nunquam habuissent regem super se: ergo non tenebantur redire, licet esset bonus Roboam: quia si nunquam acceperant aliquem in regem, dato quod constaret Roboam esse bonum, non tenerentur accipere eum in regem. Sed obijcietur, quod tenebantur redire: quia de iure communi erant subiecti omnes Israelitæ ipsi Dauid, cum Deus promississet regnum Dauid

uid in æternum: præcedenti lib. 17. cap. & 2. Regum 7. Ergo quamquam liceret aliquando propter culpam recedere à posteritate Dauid: tamen postea existente bona posteritate Dauid, obligabantur redire ad illam. Dicendum, quòd Israelitæ iam liberati erant ab hac lege, & quòd Deus promiserat dare Ieroboam decem tribus, & quòd manerent cum Roboam duæ tantum: ideo cum haberent iustam causam Israelitæ recedendi, poterant manere apud Ieroboam, licet Roboam vellet eis reconciliari.

An magis mererentur in manendo, vel redeundo.

Quest. XIX.

QVAERITVR ulterius, cum decem tribus Israel recedere potuerint licitè à Roboam, & etiã manere poterant in dominio eius, cum ipse se excusaret de verbo stulto per Aduram, in quo melius agerent, & magis mererentur in manendo, s. cum Ieroboam, vel in redeundo ad Roboam. Respondendum, quòd quando per Aduram, vel aliquem alium ex parte Roboam proponeretur Israelitis excusatio eius de verbo stultè dicto, aut Israelitæ accepissent aliquem nouiter in regem, vel non: si iam accepissent Ieroboam, vel aliquem alium, dico quòd non bene faciebant redeundo ad Roboam, nec poterant facere de iure: nam si Israelitæ ex causa iniqua, & contra ius recessissent à Roboam, & accepissent alium in regem, poterant dimittere eum imò tenebantur, & redire ad Roboam, & tamen si iustè dimisissent eum, & accepissent alium in regem, dato quòd vellet postea Roboam se emendare, & benignè tractare populum, nõ licebat eis redire ad eum. Prima pars patet, quia si Israelitæ recessissent à Roboam ex causa iniqua, peccarent recedendo, & tenebantur redire ad ipsum: quia aliter non poterant ei satisfacere, cum abstulissent ei dignitatem, magnam iniuriam, & damnum suum inferendo, nisi restituerent, quod abstulerat: & hoc erat, quòd redirent ad eum, sicut prius erant, & tunc dato quod accepissent alium in regem, tenebantur eum dimittere, & redire ad Roboam, & non præiudicabant regi, quem nouiter assumperant in hoc. Patet, quia non potuerant eum constituere in regem super se in præiudicium primi regis, ad quem de iure pertinebat dominari super eos: ideo licet nunc subtraherent nouo regi obedientiam, quam de nouo præstabant, non peccabant, nec præiudicarent ei: quia sicut de iure nihil ei potuerant conferre: ita nunc per subtractionem obedientiæ nullum ius ei auferbant. Secunda pars patet, quia si iustè Israelitæ recederent à Roboam, per istam recessionem efficiebantur omnino extranei ab eo, & poterant iam manere liberi, vel constituere quicumque vellent super se in regem, ideo cum non tenerentur alicui de iure, poterant se subijcere cuicumque vellent, quia plenum ius super se habebant, & si aliquem semel super se regem accepissent, ille efficere- tur verè rex, & haberet plenum ius regale super eos. Nunc autem fuerat liberum Israelitis constituere illum super se in regem: non tamen liberum erat eis postea illum priuare regno, quando cumque vellent: sicut liberum est alicui donare alteri, quod voluerit: tamen donatione facta, non est sibi liberum repetere, quod donauit, eo quod ius translatum est in alium, quod sine eius iniuria, non potest auferri: & sic dato quòd postea Roboam esset valde bonus, si Israelitæ vellent redire ad eum relicto eo, quem nouiter constituerant, priuare illum iure suo, auferendo sibi dignitatem regalem, volendo eam dare Roboam, cui tamen non tenebantur eam dare, ergo peccarent. Ex hoc autem sequi

tur, quòd postquam constitutus est Roboam rex, super decem tribus Israel, & volebat Roboam pugnare contra Israelitas, dato quòd de facto pugnaret, non licebat Israelitis recedere à Ieroboam timore belli, & accipere in regem ipsum Roboam, quia priuarent Ieroboam regni iure, quem tamen sponte regem fecerant. Si autem Israelitæ neminem constituerent in regem, quando Aduram proponebat eis excusationem Roboam, sicut fuit de facto, quia nondum constituerant Ieroboam in regem, dicendum, quòd est dubium. Aliqui enim dicunt, quod magis meritorium erat, quod non redirent Israelitæ ad Roboam. Ratio huius est, quia Israelitæ semel rectè recesserant à Roboam, vt declaratum est. Continuando autem hanc discessionem adiuuabat Deum ad complendum prophetiam prænunciationem eo modo, quo homo dicitur Deo cooperari, vel supplere, quæ ei desunt, & sic videtur, quòd faciebat opus meritorium, quia bonum erat, & bona intentione factum. Dicendum tamen videtur per contrarium, quod magis merebantur Israelitæ, si reuer- si fuissent ad Roboam. Prima ratio est, quia faciebant opus virtutis, s. remittentes iniuriam: nam Roboam iniuriam intulerat Israelitis, dicendo, quòd grauaret eos plusquam pater suus: cum ergo ipse vellet se corrigere, quod ipse remitteret hanc iniuriam: videbantur facere opus magnæ virtutis, quòd non facerent si propter istam iniuriam recederent à Roboam, & acciperent alium in regem, sicut fecerunt. Secundò patet, quia licet Israelitæ recedendo a Roboam iustè faciebant, quia grauabat eos: tamen non videtur, quod bono animo faciebant, sed potius animo vindicandi iniuriam susceptam, quòd patet, quia tantam conceperunt iram contra Roboam, quod quando viderunt loquentem Aduram de reductione ad Roboam, non se potuerunt continere, quin eum lapidarent. Agere tamen desiderio vindictæ malum est, & nunc si redirent ad Roboam, cum se excusabat, facerent opus laudabile magnæ virtutis: ideo magis esset hoc meritorium. Tertio patet, quia in hoc Israelitæ essent valde grati beneficijs susceptis à Dauid, & Salomone: nam Dauid fuit, qui exaltauit gloriam totius regni Israel, & liberauit Israelitas de tributis, quæ soluebant Philistinis. 3. Regum 8. Dilatauit etiam regnum Israel accipiendo multas vrbes, & loca, quæ ab hostibus tenebantur, & congregauit aurum, & argentum, & alias expensas ad faciendum templum domini, vt esset oraculum Israelitarum, & in hoc valde honorauit eos: quia nulla domus tam pulchra in toto orbe erat, vt patet 3. Regum 5. & supra 2. & multa alia; ita vt ferè totum bonum, quòd habebant Israelitæ, deberent ipsi Dauid: quia totum eo ministro, & regente acceperant: Salomon quoque licet in fine regni sui præmeret Israelitas magnis tributis: tamen in principio regni sui, & quasi vsq; ad senectutem semper se habuit benignè ad Israelitas: multa quoque beneficia eis contulit: ipse namque templum ædificauit: ipse etiam laudè regni Israel exaltauit: quia propter sapientiam suam omnes reges terrarum desiderabant videre faciem eius, & mittebant legatos: multique eorum personali- ter veniebant, sicut fecit Regina Saba, quæ venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Mart. 12. Et ex hoc laudabantur Israelitæ, qui talem regem haberent: subiecit quoque omnes populos Chananeorum in tributarios, qui derelicti fuerant, quos non occide- rant Israelitæ, & acquisiuit partem quandam Syriæ, constituitque in eas nouas ciuitates, scilicet. Palmiram, & alias: vt patet supra 8. & 3. Regum 9. Multa quoque alia fecit magnalia, pro quibus Israelitæ tene- bantur ad multa Dauid, & Salomoni. Et quia non poterant retribuere eis in persona, cum non superui- uerent

uerent tenebantur contribuere posteritati eorum, & sic licet Roboam filius Salomonis, & nepos Dauid peccasset insolenter loquendo contra populum, & mereret priuari regno, tamen quòd propter Dauid, & Salomonem populus parceret insolentiæ eius erat valde laudabile, & essent in hoc reddentes gratiam beneficijs acceptis. Item non solum in hoc beneficiebant Israelitæ posteritati Dauid, & Salomonis, sed etiam ipsi Dauid, & Salomoni: quia fortunæ nepotij, & pronepotum adiuuant felicitatem defunctorum, vel minuunt eas, vt patet primo Ethic. cap. Pronepo- tum autem fortunæ. Quod ergo Dauid fuisset rex potentissimus, & Salomon rex gloriosissimus toto orbe, & filius eius Roboam nepos Dauid priuaretur regno patris, & autem nec relinqueretur ei, nisi portio- cula regni, erat calamitas quedam, & diminutio famæ mortuorum: quia in hoc gloria eorum censebatur denigrari: ideo vt saltem non offenderetur gloria Dauid, & Salomonis mortuorum, non debuissent Israe- litæ recedere ab eorum filio Roboam, vel saltem lau- dabilius fecissent non recedendo, vel postea redun- do, quam permanendo in discessionem. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd velle adiuuare Deum ad complendum prophetiam non erat meritorium: cum non esset illud opus tale, quòd secundum se proficeret ad meritum, potissimè quia nesciebant Israelitæ, an Deus vellet istam prophetiam compleri: quia poterat esse, quòd illa prophetia esset secundum com- minationem, & talis Deus non vult compleri. Facien- do autem contrarium habebant multas radices mere- ndi, sicut supra declaratum est: ideo magis erat me- ritorium reuerti ad Roboam, quam manere in disces- sione: imò (vt verius loquamur) dicendum, quòd ma- nere in discessionem erat vt iure suo, tamen non erat mereri: & tamen redire ad Roboam si appareret, quod ille se vellet emendare de sua insolentia, erat satis me- ritorium.

An populus potuisset licitè occidere Roboam.

Quest. XX.

QVAERITVR ulterius, cum dicatur in litera, quòd Roboam audito, quòd populus lapidasset Aduram timens ascendit currum, & fugit in Ierusa- lem: an populus potuisset licitè occidere lapides, vel occidere ipsum Roboam pro stultitia sua. Aliquis dicit, quòd non, quia prædixerat per Ahiam Siloni- tem, quòd decem tribus transfirent ad Ieroboam, & duæ manerent cum Roboam. tertio Regum decimo. Si autem Israelitæ occiderent nunc Roboam facerent contra prophetiam Dei, ideo peccarent. Dicendum, quòd ista ratio non stat. Primò, quia fortè Israelitæ non audierant prophetiam illam: nam illa solum fuit denunciata Ieroboam per Ahiam in agro. tertio Re- gum vndecimo. Et verisimile est, quòd ipse satis oc- cultarent istud, ne publicato sermone posset poni sibi scandalum, quod non poneretur ignota re. Etiam colligitur hoc, quia si fortè iste sermo publicatus es- set, timeret Roboam complendam esse prophetiam istam, scilicet, quòd decem tribus recederent ab eo, & tunc cautius se habuisset in constitutione sua in re- gem, scilicet, non loqueretur superbe ne daret occa- sionem populo ad faciendum id, quòd prænunciatum fuerat, & quòd ipse timebat, & tamen habuit se valde stultè, ideo credendum est, quòd Roboam non audi- uisset sermonem istum, nec esset publicatus, & sic cum non denunciata esset propheta ista populo ni-

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars. 2

hil poterat mouere ad agendum, vel non agendum. Secundò, & efficacius: quia dato quòd cognita esset prophetia toti populo, non tenebantur Israelitæ stare illi Prophetiæ: quia non constabat an dicta fuisset se- cundum firmam Dei sententiam, vel secundum com- minationem, vel promissionem. Tertio, & clari- us patet, quia etiam si crederetur Prophetiam illam dictam esse secundum firmam Dei sententiam, non obligarentur Israelitæ ad faciendum aliquid, quòd ip- sa prædicebat, quia solum præceptum est, quòd obligat ad obseruationem, & tamen prophetia non est præceptum, sed prænunciatio quadam: ideo non tenebantur Israelitæ ad efficiendum, quòd in prophetia continebatur. Confirmatur hoc, quia sequeretur ex hoc magnum inconueniens: nam si prænunciatum esset de aliquo, quòd futurus esset rex, & ille ante- quam esset rex coleret idola, sequeretur, quòd non poterat puniri secundum legem: sed istud est ma- gnum inconueniens, cum Deus iubeat tales lapidari, & quòd non parcatur eis: Deuter. decimo septimo. Ergo non obligat prophetia ad obseruationem. Ita de Roboam erat, quia poterat facere aliqua mala, pro- pter quæ secundum legem mereretur mortem, & non posset puniri, quia Deus prænunciauerat, quòd regnatus esset super duas tribus Israel, & sic ista præ- nunciatio prophetica non excusabat eum, dum ta- men aliàs mereretur mortem. Aliquis ergo dicit, quòd poterant licitè Israelitæ lapidare Roboam: quia potuerunt licitè lapidare Aduram, qui missus erat à Roboam: vt declaratum est supra in quadam questio- ne: & tamen magis peccauit Roboam quam Adu- ram: quia Roboam misit Aduram, & iussit ei facere, vel dicere omnia, quæ fecit, vel dixit: iustus ergo po- terant Israelitæ lapidare Roboam. Respondendum, quòd non licebat Israelitis lapidare Roboam, & patet hoc, quia Roboam de facto nihil egit, sed solum dixit vnum verbum stultum, scilicet, quòd premeret Israelitas maiori iugo quam pater eius illos prefferat, & tamen propter vnum verbum stultum non mere- batur mortem rex, vel filius regis. Nam etiam vnus homo priuatus, qui alicui mortui se diceret se ali- quam iniuriam illaturum, non ex hoc reus est mor- tis, nisi inferat, vel inferre tentet: quanto magis cum Roboam esset maior dignitate quam populus, non erat reus mortis, licet offenderet populum in vno verbo stulto? Vnde dicendum, quòd si licitum fuit Israelitis recedere à dominio Roboam, ne- eum constituerent regem, non fuit propter magni- tudinem iniuriæ quasi ista iniuria liberaret eos à pote- state Roboam: sed hoc fuit propter iustum timorem: quia cum Roboam comminaretur tanta mala se facturum, & haberent Israelitæ iustam cau- sam timendi, scilicet, quia si efficeretur rex, habe- ret opportunitatem ad faciendum hæc, & fortè fa- ceret: timor iste iustus, scilicet ne incidere in ma- la, quæ comminabatur Roboam liberauit eos à potestate eius, ita quòd ipsi possent facere iustam discessionem. Si ergo stultum illud verbum non fuit causa sufficiens ad priuandum ipsum Roboam iure regni, nisi aliquid aliud intercederet, à fortiori non esset causa sufficiens ad occidendum eum. Si autem obijciatur, quòd Roboam fugit timens, quòd occideretur. Dicendum, quòd non fugie- bat quasi timens, quòd de iure posset occidi, sed de facto timuit, quòd aliquod malum sibi inferretur. Nam cum vidit, quòd tanta ira populi fuerit, quòd sic indeliberatè lapidauissent Aduram virum suum propter eum, credidit quòd taliter erat dis- positus populus, quòd facilius, vel potius eum lapidarent, si eis occurreret. ideo timens fugit.

T Ad

Ad rationem in contrarium de lapidatione Aduram dicendum, quod de Aduram est dubium, an populus iuste eum lapidauerit, & præsupponitur potius, quod eum iniuste lapidauerint, quam quod iuste: nam si lapidauerunt eum, quia orabat pro reductione regni ad Roboam, peccauerunt. Si autem pro petitione tributorum, habebant colorem aliqualem, & tamen non erat iustum, quod eum occiderent illico, ut tributa peteret: sed debebant eum admonere, ne peteret, & si non desisteret, poterant eum licite occidere. Præsupponitur tamen eadem questione probatum, quod non petiuerit Aduram tributa, nec iuit ad hoc ad Israelitas: sed ad reuocandum eos in unitate regni, sicut prius, & sic non occiderunt iuste Israelitæ ipsum Roboam, & consequenter non arguitur inde, quod possent iuste occidere ipsum Roboam.

An tenebantur accipere Roboam in regem, &c.

Quæst. XXI.

QVAERITVR vltierius, cum Israelitæ recesserint à Roboam nolentes eum in regem propter superbiam suam, an tenebantur accipere Roboam in regem, vel aliquem alium, vel poterant manere sine rege. Respondendum, quod poterant licite manere iste decem tribus sine rege: nam lex non obligabat Israelitas ad accipiendum regem, sed potius contedebatur ex quadam permissione: ut patet Deut. 17. Vnde cum primò petiuerunt regem Israelitæ, offenderunt Deum: ut patet primo Regum 8. & 2. cap. & ibi valde increpantur à Samuele, & dicit Deus se abiectum esse, ne regnaret super Israelitas, & ex magna importunitate petentium concessit regem, ut patet ibidem: cum ergo nunc Israelitæ liberi essent à rege, non obligabantur secundum legem accipere regem: nec etiam obligabantur ex debito alicuius personæ: quia istud esset ex promissione Dei, facta ad illam personam, vel ad progeniem suam, per quam competeret ei ius regnandi, sed istud non erat nisi in Roboam, vel Ieroboam. De Roboam patet, quia ipsi Dauid, & progeniei suæ facta fuit promissio de regnando in æternum super Israel. 2. Regum 7. & præcedenti lib. 17. capit. de Ieroboam patet: quia Deus promisit ipsi Ieroboam per Ahiam Silonitem, quod daret ei decem tribus Israel. 3. Regum 11. Et tamen nullum istorum obligabantur Israelitæ accipere in regem, ergo nullum regem obligabantur accipere. De Roboam patet, quia Israelitæ recesserant à Roboam iuste semel propter verba sua dura, & propter iustum timorem, quem inde concipiebant Israelitæ: & postquam liberati erant de eius imperio etiam si postea bonus efficeretur, & admoneret Israelitas, ut redirent ad eum, non tenebantur: ut probatum fuit supra in questione quadam. De Ieroboam eodem modo dicendum est: nam si obligarentur Israelitæ suscipere Ieroboam in regem, istud non esset nisi propter prophetica denunciationem Ahia Silonitis, qui prædixit, quod regnaturus esset Ieroboam super decem tribus Israel, & tamen ista prophetia non obligabat Israelitas, Primò, quia non constabat eis de illa, cum solum denuntiata esset ipsi Ieroboam in agro existenti. 3. Regum 11. Secundò, quia dato, quod constaret populo de prophetia illa: ut pote, quia ipse Ahias Silonites eam repeteret coram toto populo, adhuc non obligarentur Israelitæ ex illa, quia cum quælibet prophetia posset intelligi secundum promissionem, vel comminationem, aut secundum firmam Dei sententiam, & non constet nobis in quo modo Deus velit intelligi non constat nobis, quæ

prophetia complenda est, & quæ non, & sic dato quod prophetia de se obligatiua esset nescirent, an ista obligaret. Tertio, quia dato quod intelligeretur prophetia ista secundum firmam Dei sententiam, non obligaret aliquem, quia non obligat nisi præceptum: prophetia autem qualicumque sit, nunquam est præceptum, sed solum prænunciatio futurorum: ideo nemo ad illam obligatur. Quarto patet, quia dato quod intelligeretur prophetia ista obligaret ad hoc, quod decem tribus haberent Ieroboam in regem, nulla tribus specialiter teneretur eum accipere in regem, quia decem tribus obligabantur: erant tamen duodecim tribus Israel: ideo manebant duæ, quæ non obligabantur: & quia non determinatum erat, quæ illarum obligarentur: poterat quælibet tribus se credere exemptam ab ista obligatione, & sic nulla tribus subijceretur ei. Non ergo obligabantur accipere Israelitæ Ieroboam in regem. Et sic nullam obligabantur accipere in regem, quia nec Roboam, nec Ieroboam, & tamen de ijs solis videbatur: si igitur Israelitæ recedentes à Roboam non accepissent aliquem in regem, non peccassent: imò valde placeret Deo si nullum vellent habere in regem, sed quod subijceretur ipsi Deo immediate, & quod quantum ad quædam temporalia regerentur per aliquos iudices, quos constituerent, sicut fuit tempore Iudicum: Israelitæ tamen noluerunt hoc: quia si mansissent sine rege putabant se non posse resistere Roboam, qui confestim pugnaret contra eos ad reducendum ipsos in regnum suum: ideo putauerunt regem sibi necessarium esse, & immediate acceperunt illum. Deus autem inclinavit eos, ut acciperent Ieroboam ad hoc, quod compleretur sua prophetia per Ahiam Silonitem: si tamen voluissent Israelitæ manere sine rege, fuisset Deo acceptabilis, quam quod acciperent Ieroboam, vel aliquem alium. Sed dicitur: si Israelitæ vellent manere sine rege, quomodo posset compleri prophetia Dei per Ahiam Silonitem, scilicet, quod Ieroboam haberet decem tribus Israel sub se. Respondendum, quod si decem tribus manerent sine rege, non compleretur prophetia Ieroboam de decem tribubus, & tamen Deus, quia omnia præsentialiter videt vnico, & æterno actu, videbat decem tribus Israel, nullo modo velle manere sine rege, sed accipere velle Ieroboam in regem: ideo prophetia de Ieroboam necessario compleretur: si tamen dicas omnino, quod Israelitæ vellent manere sine rege, Deus, qui videt omnia, ad quæ voluntas nostra se vertit, aut vertere potest, & cognouisset motum certissimum animæ nostræ: cognouisset, quod Israelitæ voluturi erant manere sine rege, & consequenter non prædixisset de Ieroboam, quod habiturus esset decem tribus Israel in regno suo. Quomodo autem possit stare prophetica denunciatio de futuro cum libertate arbitrij, declaratum est satis Iosue vndecimo capitulo, in fine magnæ questionis: ubi de æternitate, & prædestinatione agitur.

An possent accipere alium quam Ieroboam.

Quæst. XXII.

QVAERITVR vltierius, dato quod decem tribus recedentes à Roboam vellent accipere aliquem in regem: an possent accipere alium quam Ieroboam. Aliquis dicit, quod non: quia Deus dixerat. 3. Reg. 11. quod daret decem tribus Israel in manus Ieroboam: si ergo decem tribus Israel recedentes à Roboam vel-

lent alium quam Ieroboam in regem accipere, viderentur manifestè agere contra voluntatem Dei iam verbis expressam, & sic manifestè peccarent. Respondendum, quod decem tribus recedentes à Roboam poterant accipere quemcunque alium non accipiendo Ieroboam, quia postquam semel recesserunt à Roboam propter stultitiam suam liberi erant à iugo regum: ideo cum nulli essent obligati ad accipiendum eum in regem, & possent manere sine rege, si vellent: non obligabantur magis isti quam illi, & sic si aliquem accipere vellent, cum non tenerentur magis isti, quam illi, possent accipere quem vellent. Cum autem obijcitur, quod si Israelitæ alium acciperent in regem, quam Ieroboam, facerent contra voluntatem Dei expressam. Dicendum, quod non facerent: quia Deus nihil iusserat Israelitis super hoc, ideo dato quod agerent quidquid vellent non peccarent. Quod autem inducitur in contrarium non est præceptum Dei, in quo aliquid iubeatur, sed est prophetica denunciatio futurorum, ad prophetiam autem non obligatur aliquis: vnde verificare prophetiam pertinet ad solum Deum, & non pertinebat ad Israelitas: ideo si ipsi putarent alium meliorem regem esse pro eis quam Ieroboam, poterant ipsum accipere reiecto Ieroboam. Deus autem haberet curam de verificando prophetiam suam. Vnde dicendum, quod decem tribus non elegerunt Ieroboam in regem tanquam volentes complere prophetiam Dei, sed Deus mouit illas ad desiderandum eligere valde Ieroboam in regem, & sic ipse completurus erat prophetiam suam.

CAPITVLVM XI.

VENIT autem Roboam in Ierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda, & Benjamin centum octoginta millia electorum atque bellantium, ut dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum. Factusque est sermo Domini ad Semciam hominem Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuersum Israel, qui est in Iuda, & Benjamin: Hæc dicit dominus: non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros: reuertatur vnusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cum audissent sermonem Domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam.

Veni autem. Descripta in præcedentibus regni diuisione, hic agitur de diuisionis confirmatione: fuit namque Dei sententia confirmata diuisio ista inhi. Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars. 2.

béndo Israelitis super hoc aliquid agere. Et diuiditur in duas, quia primò ponitur diuisionis confirmatio. Secundò regis Roboam conditio, ibi. Hebraicè autem.

An inter dicta sit ordo, &c.

Quæst. PRIMA.

QVAERITVR Circa primum an ea, quæ habentur hic habeant ordinem conuenientem ad præcedentia, vel sit ordo immediatus, & an fuerint facta ista immediate post illa, vel interiecto aliquo tempore. Ad primum dicendum, quod fuerunt ista facta post illa continuato ordine, quia supra actum est de diuisione regni propter verba Roboam. Hic autem agitur, quomodo Roboam voluit regnum diuisum reunire bello, & sic necesse est, quod fuerit istud post illud. Ad secundum dicendum, quod fuerunt ista facta immediate post præcedentia: imò est narratio continuata nullo articulo facto inter ea, quæ habentur præcedenti cap. & hic: nam in fine cap. præcedentis dicitur, quod Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem. Hic autem dicitur, quod venit in Ierusalem, & quomodo postquam venit congregauit subditos suos disponendo eos ad bellum contra decem tribus recedentes. Circa primum dicitur. Venit autem Roboam in Ierusalem. Erat ibi metropolis regni, & ciuitas fortissima, in qua erat domus regia, & ibi manere consueuerat semper Dauid auus suus, & Salomon pater suus. Et conuocauit vniuersam domum Iuda, & Benjamin. Putans Roboam, quod decem tribus Israel fecissent sibi iniuriam diuidendo regnum eius, voluit pugnare contra illas ad reducendum eas in unitatem regni sicut prius, & ad hoc conuocauit totam domum Iuda, & Benjamin, scilicet, quia istæ duæ tribus solum manserant sub obedientia Roboam, & congregauit omnes bellatores de ijs. In centum octoginta millibus electorum. Ad tantam summam peruenit tota multitudo bellatorum, quam congregauit tunc Roboam, & computatur in hac summa equites, & pedites, & omne genus pugnatorum. Ut dimicaret contra Israel. Id est, contra decem tribus, quæ vocabantur Israel. Ecce hic nomen nouum acquisitum est, nam ante hoc, cum non esset aliqua diuisio regni, vocabatur Israel tota congregatio descendentiua à Iacob, qui alio nomine vocabatur Israel: Gen. 32. & 35. Et diuidebatur ista multitudo in duodecim tribus, & quancumque dicebatur Israel, consueuerant ante hoc intelligi duodecim tribus. Nunc autem diuisio regni cesserunt decem tribus in partem vnã, & duæ tribus in alteram, & decem tribus, quæ cesserunt Ieroboam vocatur Israel. Ratio huius est, quia quando aliquod nomen est commune multis, si inter illa multa sit aliquid excellentius cæteris, de illo prædicabitur illud nomen absolute, & sine aliqua connotatione tanquam illi soli conueniret: sicut si aliquis vocatur episcopus per excellentiam non adiecto nomine suo, vel rex, vel aliquid aliud, eo quod inter episcopos, vel reges famosior, & excellentior est: ita cum totus populus duodecim tribuum vocaretur Israel, si diuideretur in multas partes quælibet pars illarum poterat vocari Israel cum connotatione alicuius nominis specialis: ut potè, quod dicatur populus Israel de tribu Iuda, vel populus Israel de tribu Zabulon, & sic de cæteris. Illa tamen pars, quæ fuerit maior poterit vocari absolute Israel. Et sic fuit nunc, quia fuit diuisus totus Israel in duas partes valde inæquales, quarum vna continebat duas tribus, & vna continebat decem tribus: ideo illa, quæ continebat decem tri-

bus retinuit, sibi hoc nomen Israel absolute: alia pars vocata est domus Iuda, vel regnum Iuda, & ideo post hoc absolute vocatur Israel congregatio, vel regnum decem tribuum. *Et conuerteret ad se regnum suum.* Scilicet, istud bellum erat ad reducendum regnum suum, quod ab eo recesserat: quia decem tribus fecerant discessionem. Et vocauit illud regnum suum, non quod aliquando fuerit regnum eius: quia nunquam fuit in sua possessione, vel quasi possessione, cum nunquam constitutus fuisset in regem, sed vocabatur regnum, id est de iure sibi debitum. Competebat autem sibi duplex ius ad regnum, vnum erat, quia pater suus Salomon, & auus suus Dauid tenuerant totum regnum Israel, quia legitime vncti fuerant, per quod dabatur titulus regni: ideo iure hereditario compete- bat ei cum nullus alius esset filius Salomonis. Secundo compete- bat ei ius ex diuina promissione: nam dixerat Deus, quod non auferretur vir de semine Dauid, qui federet super thronum Israel, supra sexto, & septimo. Ergo ipsi Roboam compete- bat regnare super totum Israel ex ista diuina promissione, vt sibi videbatur, & sic vocabatur regnum Israel regnum suum. *Factus est sermo domini ad Semeiam hominem Dei.* Iam parauerat se Roboam ad bellum contra decem tribus Israel, & Deus volens prohibere tantam stragem, quanta poterat sequi, inutiliter: ex hoc iussit per Prophetam, quod cessaretur a bello: iste fuit Semeias Prophe- ta contemporaneus Salomoni, & Roboam, de quo infra dicitur in quadam questione. Et dicitur factus est sermo domini ad eum, id est reuelatio Prophetica, nam Prophetica annunciatio non est ex cognitione humana, vel ingenio: sed ex dictamine spiritus sancti: vt patet secunda Petri primo, scilicet, Hoc primum attendentes, quod omnis scriptura Prophetica, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia: sed Spiritu Sancto dictante locuti sunt Sancti Dei homines. Vocatur Semeias homo Dei, id est specialiter pertinens ad Deum, & hoc poterat dupliciter esse: vno modo, quod specialiter pertineat ad Deum quantum ad intellectum, scilicet, quia Deus illuminat eum specialiter, dando sibi lumen supernaturaliter, per quod cognoscat mysteria altissima, & istud tangit conditionem prophetiam. Secundo modo, quod pertineat ad Deum specialiter quantum ad voluntatem, & hoc quantum ad perfectionem charitatis, & moralium habituum atque Theologorum, qui ad voluntatem pertinent, & sic viros sanctos vocamus viros Dei, & tamen perfectio eorum in sola voluntate consistit. Cum ad esse sanctum non requiratur aliqua excellen- tia speculationis: hic accipitur homo Dei primo modo: quia Semeias erat propheta ad quem factus est sermo domini. Et sic consueuerunt vocari prophetae viri Dei, vt patet de Elia, quarto Regum primo: ad quem dicebant quinquagenarij Ochozic regis: homo Dei rex iubet, vt descendas: sic etiam patet de Elifao, qui vocatur homo Dei, eodem lib. 4. capitu. & erant ambo prophetae: sic Moyses vocatur homo Dei: Ioseph primo cap. *Dicens loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iug.* Iam enim constitutus fuerat Roboam in regem, & tamen solum erat rex Iuda, scilicet, super tribum Iuda, & Benjamin, & totum vocabatur regnum Iuda. Hoc autem erat propter duo. Primum ex dignitate tribus, quia tribus Iuda erat excellentior tribu Benjamin, imo omnibus alijs tribus Israel, & cum erant omnes duodecim tribus simul, omnes erant iam excellentior, & de ipsa per se fiebat mentio. Nam Deus pronunciat per os Iacob patris Israelitarum, quod tribus Iuda dominaretur: Gen. 49. scilicet: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius,

Et iterum: Iuda te laudabunt fratres tui, scilicet, lauda- bunt te tanquam principem, & maiorem inter eos, & ob hoc semper fuit tribus ista honorabilior. Nam in exitu de Aegypto, cum progredierentur Israelitae per desertum distincti sub quatuor vexillis, datum est tri- bui Iuda primum vexillum, in prima parte digniori, scilicet orientali: vt patet Num. 2. Item quando mouenda erant castra, tribus que precedebat ceteras, erat tribus Iuda: Num. 10. Item propter dignitatem istius tribus princeps eius honorabatur super alios princi- pes tribuum. Nam in dedicatione tabernaculi Moy- si in deserto, cum duodecim principes duodecim tri- buum duodecim diebus munera sua offerrent, prima die obtulit tribus Iuda, & deinde ceteri: vt patet Nu- me. 7. Item post ingressum in terram Chanaan Deus principatum potius tribuit Iudae, quam alijs tribubus. Nam mortuo Ioseph consulerunt Israelitae dominum dicentes: quis ascendet ante nos contra Chanaan, & erit dux belli? dixitque dominus: Iudas ascendet, & ecce tradidi terram in manu eius: Iudic. primo. Item cum iterum vndecim tribus Israel pugnarent contra tribum Benjamin, consulerunt Israelitae dominum dicentes: quis erit in exercitu nostro princeps certami- nis, contra filios Benjamin? quibus respondit do- minus: Iudas sit dux vester: Iudic. 20. cap. Etiam post- quam ceperunt esse reges in Israel, adhuc tribus Iuda erat super ceteras honorabilior, & fiebat de ea per se mentio, & de omnibus alijs simul sub vno nomine. Nam tempore Saulis regis, qui erat de tribu Benia- min, primo Regum 9. Et ob hoc tribus illa honora- bilior ceteris esse debebat, erat honorabilior tribus Iuda. Nam quando congregauit Saul exercitum contra Naas regem Ammonitarum, ponitur summa per se de viris Iuda euntibus ad bellum, & alia summa de viris omnium aliarum tribuum simul: primo Re- gum 11. Etiam quando Saul pugnare voluit contra Amalechitas, ponitur summa exercitus congregati de Iuda per se, & alia summa de exercitu congregato de alijs tribubus: primo Regum 14. erat etiam excel- lentior tribus ista alijs in magnitudine. Nam quan- do numerati sunt viri potentes procedere ad bellum de omnibus tribubus tempore Dauid, inuenti sunt tot in tribu Iuda, sicut in quinque, vel sex tribubus reliquis diuisis per equalia, quia in tribu Iuda fuerunt quingenta millia: in omnibus autem alijs simul colle- ctis fuerunt nongenta millia. 2. Regum 24. vel fue- runt mille millia, & trecenta millia precedenti libro 21. cap. debuit ergo regnum potius nominari a tribu Iuda quam Benjamin. Secunda causa erat, quia tri- bus Iuda ex parte regis nobilitatem acquirerebat: erat quippe Roboam de tribu Iuda: non ergo erat decens, quod nominaretur regnum a tribu Benjamin, sed a tribu Iuda. *Et ad vnuersum Israel, qui est in Iuda, & Benia- min.* Id est ad omnes viros de Israel, qui moraban- tur in sorte Iudae, & Benjamin. Nam non solum de- siderabat Roboam facere istud bellum: sed etiam oes subditi sui de tribu Iuda, & Benjamin; & sic propheta non solum debuit admonere regem, ne pugnaret; sed etiam subditos. *Non ascendatis, nec pugnabitis contra fratres vestros.* Id est iubeo, vt non ascendatis ad pugnam, quia licet sit verbum indicandi ponitur hic per modum imperij. Et dicitur contra fratres vestros, quia hic pugnaturi erant Hebraei contra Hebraeos, & tamen omnes Hebraei inter se vocantur fratres: vt patet Exod. 21. & Deuter. 15. *Reuertatur vnusquisque in domum suam.* Praesupponitur, quod omnes erant iam congregati, quando venit ad eos iste propheta Seme- ias, & iam non supererat, nisi vt irent ad pugnam, & tunc superuenit Semeias, & dixit quod reuerterentur sin- guli in domus suas. *Quod mea hoc gestum est voluntate,* scilicet,

scilicet diuisio ista regni facta est voluntate mea: ideo non expedit, quod pugnetis, vt redeat torus Israel in vnitatem regni, & potest intelligi vno modo sic, scili- cet, non pugnetis contra Israelitas ad faciendum vni- tatem regni sicut prius: quia ista diuisio facta est mea voluntate: ideo non poteritis eam tollere, cum deter- natum sit apud me, vt sic maneat. Secundo modo sic, scilicet non pugnetis contra decem tribus Israel tan- quam putantes, quod iniuste fecerunt diuidendo re- gnum, quia non factum est hoc arbitrio ipsorum, sed voluntate mea: ideo non est eis imponenda culpa. Tertio modo potest intelligi, scilicet, non pugnetis contra Israelitas, quia non habetis iustam causam, pugnandi: nam cum hoc factum sit voluntate mea, & vobis hoc denuntio, reputaretur vobis in peccatum, quod pugnaretis contra eos. *Qui cum audissent sermonem domini.* Scilicet, rex Roboam, et serui sui audierunt sermonem Semeie Prophetae, et obedierunt. *Reuersi sunt.* Scilicet, singuli in domos suas, sicut dixerat Semeias. *Nec perrexerunt contra Ieroaboam.* Scilicet, non perrexerunt ad pugnandum contra regem Ieroaboam, et decem tribus Israel, quia sciebant se peccare, et nihil inde sequi vtilitatis.

Quando Roboam factus est rex, & vbi. Quast. II.

QVAERITVR Circa praedicta, primo de Ro- boam, qui factus est rex super Iudam, & Benia- min, quando factus est rex, & vbi. Dicendum, quod ex scriptura non apparet determinatus locus, nec de- terminatum tempus. Sed videtur dicendum, quod fuit constitutus rex in Sichem, antequam fugeret. Ordo autem fuit, scilicet, quod Roboam venit in Sichem, & etiam totus Israel ad constituendum eum in rege, & antequam constitueretur petiuit populus ab eo, al- leuiationem tributorum, & ille inducias trium dierum ad deliberandum accepit, quo finito respondit asperè, & facta est diuisio populi praecedenti cap. Ante istam responsum dicendum, quod non fuerat constitu- tus in regem ipse Roboam ab aliqua tribu: quod patet, quia adhuc pendebat deliberatio, & expectabatur bona responsio, quae si euenisset, totus Israel constituisset Roboam in regem, ideo antequam videretur, an a toto Israel constituendus esset in regem nulla tribus spe- cialiter eum constitueret in regem, quia istud erat praenosticare discessionem, & dato, quod aliqua tri- bus vellet eum specialiter constituere in regem, non permitteret hoc Roboam: nam redderet se suspectum alijs ex isto speciali fauore, & haberent occasionem contendendi inter se tribus, & faciendi discessionem. Et dato, quod aliqua tribus vellet eum specialiter constituere in regem, non permitteret hoc Roboam: sic enim facta est diuisio ex leuiori occasione tempore Dauid. Nam cum maior pars Israelitarum, & ferè to- tus Israel coniuirasset cum Abalone contra Dauid, & pugnatum esset, mortuusque esset Abalon, totus Is- rael voluit se reducere ad Dauid, & quia Dauid erat tunc ultra Iordanem (nam fugerat de Ierusalem) iuit totus Israel ad reducendum eum in Ierusalem in do- mum suam. Tribus autem Iuda praenit ceteras, & incepit cum ea venire Dauid, quod cum vidissent ceterae tribus valde moleste tulerunt, & dixerunt ad tri- bum Iuda, quare furati sunt viri Iuda regem, & trans- duxerunt eum, & responderunt viri Iuda, quia prop- tior est nobis rex, & tunc dixit totus Israel decem par- tibus ego sum maior apud regem magisque ad me pertinet Dauid, quam ad te, quare mihi fecisti hanc iniuriam? ex hoc locutus est concertatio magna in ver- *Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars. 2*

bis, & viri Israel putauerunt se laesos. Tunc Siba filius Bochri de stirpe Benjamin videns discessionem inter Iudam & Israel insonuit buccina, & ait: non est nobis pars in Dauid, nec hereditas in filio Isai. Reuer- tere Israel in tabernacula tua, & tunc separatus est to- tus Israel a Dauid, & secutus est Sibam. 2. Regum 19. & 20. a fortiori ergo si Roboam permitteret nunc, quod aliqua tribus specialiter eum vngeret in regem antequam totus Israel concordaret, an vngendus esset in regem, vel non, concitaret discessionem populi ab eo. Ideo dicendum, quod antequam responderet populo dure nondum constituerant eum in regem viri Iuda, & Benjamin. Dicendum est, quod post istam duram re- sponsum Roboam antequam recederet de Sichem constituerunt eum in regem Iuda, & Benjamin, scili- cet mox, vt male respondit Roboam, apparuerunt ille decem tribus disceptantes, & dixerunt: non est nobis pars in Dauid, nec hereditas in filio Isai, & recesserunt ab eo: tunc tribus Iuda, & Benjamin non attendentes ad verba dura, quae locutus fuerat Roboam, adhaere- runt ei, & eum constituerunt in regem. Istud autem vile erat ipsi Roboam ad duo: primo, quia si nulla tri- bus manifeste adhereret Roboam in Sichem, decem tribus, quae indignatae fuerant grauissimè contra eum propter verba stulta, potuissent ei nocere, & forte at- tentassent. Cum autem viderent duas tribus firmi- ter ei adherentes, non tentarent, quia illae duae tribus audebant pugnare contra totum Israel, nisi Deus vetu- lisset: vt patet in litera. Secundum erat ad facien- dum vnitatem regni: nam cum in Roboam locutus est asperè, si nulla tribus ei adhereret, & eum in regem constitueret, illae decem tribus, quae maxime indignatae fuerant contra Roboam, non haberent aliquod motiuum ad redeundum in ipsam. Si autem post illa verba stulta duae tribus constituerent Roboam in regem quasi parentes leuitati iuuenili: alie quae prius indignatae fuerant incitari possent ab ijs, & redirent ad regem suum, & certissime sic factum fuisset, nisi vo- luntas Dei determinata esset in contrarium, quae mo- uit decem tribus, ad faciendam omnimodam disces- sionem a Roboam. Quod autem Roboam consti- tutus esset rex a tribu Iuda, & Benjamin antequam fu- geret de Sichem patet, quia alijs si putaret totum po- pulum sibi offensum, non haberet quo fugeret, quia vbiq; hostes inueniret. Etiam non fugisset specia- liter in Ierusalem, quia illa erat de tribu Benjamin, & si non cognosceret iam Roboam viros Benjamin sibi subiectos, non fugeret illuc: erat ergo iam constitutus rex ab istis duabus tribubus in Sichem, & comitatus eis venit in Ierusalem, & ob hoc postquam venit illico congregauit omnes bellatores de Iuda, & Benia- min.

Quare potius duae tribus manserunt, & cur illae. Quast. III.

QVAERITVR vterius, cum decem tribus recederent a Roboam, & manerent duae cum illo, quare potius manserunt Iuda, & Benjamin quam aliae tribus. Respondendum, quod hic sunt duo dubia: Primum est quare duae tribus manserunt eum Roboam, & non plures, nec pauciores. Secundum dato quod essent duae tribus quare potius istae duae, quam aliae. Ad primum dicendum, quod hoc factum est dispensatione Dei: nam antequam fieret discessio ista, praenunciauerat illam Deus per Abiam Silonitem. tertio Regum vndecimo: & dixerat, quod non auferretur totum regnum Roboam, sed daret de-

cem tribus Ieroboam, & duas relinqueret Roboam. Quare tamen Deus voluerit dare Roboam duas tribus, & non plures, nec pauciores est dubium. Responderi poterit, quod Deus voluit hoc benefacere usque ad tantum, & non amplius, & voluntatis Dei liberum non est causa petenda, nec dari potest. Dicendum, quod non possumus proprie dare causam voluntatis Dei, quia diuina voluntas non habet causam: quia causa mouet effectum, nihil tamen est, quod Deum moueat, sed ipse sibi causa est, vel motor, sicut dicit Boetius de Consolat. Metro. 9. scilicet.

Quem non externa pepulere fingere causa,
Materia fluitantis opus: verum insita summi
Forma boni liuore carens.

Non est ergo petenda, nec dari potest causa aliqua voluntatis diuinae, & tamen possumus dare aliquam conuenientiam ex parte intellectus cur talis res fiat, quam nos vocamus causam respectu voluntatis nostrae in deliberando, & tamen respectu voluntatis diuinae non est causa, quia nihil illam praecedat, nec mouet ipsam. Posset autem dari ista causa, scilicet Deus promiserat Dauid, quod licet posteris sui peccarent, non auferret ab eis misericordiam suam: sed semper maneret eis regnum. Ideo cum nunc peccauisset nimis Salomon, & meruisset perdere regnum, & etiam Roboam peccauisset, nolebat Deus impunita relinquere eorum crimina. Et sicut ipsi merebantur totalem priuationem regni, ita Deus priuasset regno, & tamen propter Dauid, non abstulit omnino regnum: ut patet 3. Regum 11. capit. Et quia Deus volebat, quod de stirpe Dauid manerent semper aliqui, qui essent reges, voluit eis tantam partem regni dimittere, ut in ea posset manere regalis honor, & defendi, & tamen noluit rursus tantam dimittere, ut propter magnitudinem eius, non videretur punitum peccatum Salomonis, & Roboam: utpote non debuit Deus dimittere decem tribus Roboam, & quod Ieroboam acciperet duas tantum, vel quod dimitteret ei octo, vel nouem, aut multo plures quam duas. Et hoc propter duo. Primum, quia si relinquerentur Roboam tot tribus, cum de iure esset ei debitum regnum totum, confusus tanta potentia omnino ipse, vel posteris sui conarentur bello reducere tribus recedentes ad unitatem regni, & reducerent fortassis, vel saltem esset in hoc magna difficultas, & contentio, quod erat contra intentionem Dei: vel saltem ipsi, qui recederent ab unitate regni Roboam, videntes plurimos relictos esse cum Roboam, non auderent ipsi constituere regem nouum super se timore tantae multitudinis relictae cum Roboam, ne cogerentur postea cum magno damno suo redire ad unitatem regni. Nunc autem cum decem tribus recederent, & duae manerent, & non erat verisimile, quod praeualerent duae contra decem: aut se sunt constituere regem super se, & manere cum illo. Secundum erat, quia peccatum Salomonis meruerat, ut auferretur totum regnum ei, & posteritati suae, & Deus abstulisset nisi propter Dauid. 3. Regum 11. ideo solum daret posteris Dauid tantam particulam in qua posset conservari status regalis, ita ut non haberent regnum ad honorem, id est copias magnas ad celebritatem regni, sed haberent copias ad necessitatem, scilicet in quibus posset saluari status regni: sed in duabus tribubus poterat saluari status regalis, ut infra declarabitur: ideo non reliquit Deus ei plures. Si autem Deus reliquisset Roboam septem, vel octo tribus, esset regnum Roboam satis gloriosum, & non esset punitum peccatum Salomonis sufficienter.

F Quod autem non relinquerentur pauciores duabus. Dicendum, quod causa est, ut posset seruari honor regis Roboam: nam si vnica tribus relicta foret, non posset illa defendere se contra vndecim tribus, & Ieroboam, qui acciperet vndecim tribus, confidens de copiis suis, & cernens inopiam Roboam contemneret eum, & procederet ad delendum ipsum, nec qui esceret. Si autem dicas, quod poterat vnica tribus se defendere contra omnes vndecim, sicut fuit olim. Dicendum, quod non esset sic: verum est tamen, quod olim sic fuit, quia semel totus Israel pugnavit contra tribum Benjamin, & bis tribus Benjamin praeualuit contra vndecim tribus Israel, & occidit semel de Israelitis decem & octo millia, & iterum vigintiduo millia quousque ad vltimum consumpta est tribus Benjamin a reliquo Israel: Iudi. 20. & 21. sic etiam fuit tempore Dauid: nam ipse fuit vnctus in regem super tribum Iuda solam, & pugnavit contra Isobeth filium Saulis, qui erat rex vndecim tribuum, fuitque longa concertatio inter eos, & tamen semper praeualebat Dauid quousque ad vltimum totum regnum datum est Dauid, ut patet 2. Regum 2. & 3. 4. & 5. Dicendum, quod non est simile. Et patet de primo, quia viri Benjamin erant in ciuitate Gabaa omnes reclusi, & inde procedebant ad bellum circa urbem, & cum sentirent se viribus impares, confugere poterant in urbem, & hoc modo pauci possunt pugnare contra multos: & tamen quando vtrinque pugnandum est manifeste in campo, non bene conuenit exercitus tam paruum cum tam magno: & hoc colligitur, quia illis duabus vicibus, quibus viri Benjamin praeualuerunt contra totum Israel, pugnavit ad portam urbis Gabaa, nisi cum compellebant Israelitas in fugam, quia tunc persequebantur eos. Tertia autem vice Israelitae traxerunt viros Benjamin procul ab urbe, per quandam fallaciam, & ibi pugnantes cum eis intercipiendo regressum in urbem deleuerunt eos: ita ut non manerent de toto Benjamin, nisi sexcenti viri. Iudi. 20. & 21. Item fuit aliud: quia Deus voluit, quod Israelitae in peccatum aliquorum peccatorum suorum paterentur a viris Benjamin, & sic faciebat, quod pauci fugarent multos, & tamen cum sufficienter peccata totius Israel punita sunt, concessit eis contra Beniamitas liberam pugnam, & tunc praeualuerunt contra eos, & deleuerunt ipsos, & sic non erat proportionabilis pugna inter viros Benjamin, & totum Israel, si daretur liber locus pugnandi, & magno tempore continuandum foret bellum. Ad aliud, cum dicitur de Dauid, dicendum, quod Dauid habebat vnica tribum, & tamen Deus adiuuabat eum miraculose: quia promiserat ei dare totum regnum, & auferre de manu posteriorum Saulis, & ob hoc Deus continuè dabat calamitatem parti Isobeth quousque omnino periret, & semper prosperabat Dauid quousque perueniret ad possidendum totum regnum Israel omnino duodecim tribuum: sic patet 2. Regum 3. f. Facta est longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saul, & Dauid semper erat proficiens, & seipso maior. Saul autem semper decrescens: non erat autem sic futurum post diuisionem regni: quia postea Dauid non erant futuri viri sancti, ita ut Deus adiuuaret eos miraculose contra viros de regno Israel: sed potius erant peccatores, sicut postea factum est, & sic Deus non adiuuaret eos: sed permitteret viribus suis agere, vel interdum noceret eis: ideo ut possent se defendere maior copia eis relinquenda erat. Aliud etiam fuit in Dauid, quando erat rex super vnica tribum, quia cum esset vir bonus, & totus Israel nosset regnum sibi a Deo promissum esse, veniebant quotidie in adiutorium eius multi viri fortes de alijs tribubus, & sic efficiebatur fortis: ut patet praecedenti

cedenti libro 12. capitulo, scilicet, quod tot veniebant ad eum quotidie, ut iam videretur exercitus domini: Nunc autem non erant venturi aliqui de tribubus Israel ad vniendum se regno Iuda quotidie sicut tempore Dauid, eo quod Deus volebat, quod duraret ista diuisio: ideo necessaria erat maior copia pro tuendo regno posteritatis Dauid. Dicendum igitur, quod duae tribus ad minus fuerunt necessariae, ut relinquerentur Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuisset duodecim: etiam quia regnum Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solum duas, & tamen istae duae tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posteriorum contra reges Israel: nam audebant istae duae tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad unitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cum Deus vellent, quod regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dari filiis Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores.

Quare potius illa duae manserunt:
Quaest. IIII.

QVAERITVR de secundo, scilicet, cum duae tribus manere debebant posteris Dauid, quare potius manserunt istae duae tribus, quam aliae. Respondendum, quod de tribu Iuda non erat dubium, quin manere deberet: nam rex Roboam erat de ista tribu, & Dauid, & Salomon: ideo propter cognationem viri de ista tribu pugnarent, quod Roboam maneret rex: de tribu tamen Benjamin est dubium, cur ista potius quam alia mansit: nam potius videtur, quod tribus Benjamin deberet magis facere discessionem, ut constitueretur alius rex. Et ratio est, quia primus rex Israel fuerat Saul, qui fuit de tribu Benjamin. primo Reg. 9. & postea fuit filius eius Isobeth. 2. Reg. 2. quo mortuo translatus est totum regnum Israel de tribu Benjamin in tribum Iuda, & factus est Dauid rex. 2. Regum 5. verisimile ergo erat, quod viri Benjamin nunc memores antiquae dignitatis quam tenuerant, vellent nunc facere discessionem ad hoc, quod de stirpe ipsorum efficeretur rex: nam cum nouiter constitueretur rex, & non videretur maior causa quare potius de vna tribu, quam de alia constitueretur, videbatur esse rationabilius, quod de tribu Benjamin deberet constitui: cum de illa iam fuissent reges antiqui. Dicendum, quod tribus Benjamin non contempsit cum facientibus discessionem regni: sed mansit semper cum Roboam firmiter, & semper postea mansit in regno Iuda. Causa autem ex parte Dei videtur esse, scilicet, quia Deus inclinavit viros Benjamin, ut adhererent Roboam: nam cum Deus praedixisset, quod duae tribus manere deberent cum Roboam, & decem reliquae transire ad Ieroboam: inclinavit ipse mentes Israelitarum, ut sic facerent: nam cor hominis est in manu domini: sic patet Prouer. 21. scilicet: Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini: & quocumque voluerit vertet illud. Ita ergo de quolibet alio homine erit, quia ad signandum aliquid magnum ponitur potius de regibus, quam de alijs hominibus: & sic Deus mouit corda illorum decem tribuum, ut facerent discessionem concitando ea vel excedendo per modum subtractionis patientiae: mouit autem corda duarum tribuum, scilicet Iudae, & Benjamin, quod manerent cum Roboam, & sic firmiter manserunt. Causa autem quare potius Deus mouerit tribum Benjamin, quam aliquam aliam tribum, ut maneret cum tribu Iuda, videtur esse duplex. Prima Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars. 2

A est facilitas ad hoc ex situ terrae. Pro quo sciendum, quod tota terra Israelitarum diuisa erat in duodecim partes, per duodecim sortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, ut colligitur Iosue decimo quinto, vsque ad vigesimum capitulum, & sic tribus Israel erant impermixtae, scilicet, quod viri vnus tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus, & tunc cum tribus Iuda principaliter pertineret ad regnum Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuisset duodecim: etiam quia regnum Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solum duas, & tamen istae duae tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posteriorum contra reges Israel: nam audebant istae duae tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad unitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cum Deus vellent, quod regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dari filiis Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores. **B** est facilitas ad hoc ex situ terrae. Pro quo sciendum, quod tota terra Israelitarum diuisa erat in duodecim partes, per duodecim sortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, ut colligitur Iosue decimo quinto, vsque ad vigesimum capitulum, & sic tribus Israel erant impermixtae, scilicet, quod viri vnus tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus, & tunc cum tribus Iuda principaliter pertineret ad regnum Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuisset duodecim: etiam quia regnum Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solum duas, & tamen istae duae tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posteriorum contra reges Israel: nam audebant istae duae tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad unitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cum Deus vellent, quod regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dari filiis Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores. **C** est facilitas ad hoc ex situ terrae. Pro quo sciendum, quod tota terra Israelitarum diuisa erat in duodecim partes, per duodecim sortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, ut colligitur Iosue decimo quinto, vsque ad vigesimum capitulum, & sic tribus Israel erant impermixtae, scilicet, quod viri vnus tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus, & tunc cum tribus Iuda principaliter pertineret ad regnum Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuisset duodecim: etiam quia regnum Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solum duas, & tamen istae duae tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posteriorum contra reges Israel: nam audebant istae duae tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad unitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cum Deus vellent, quod regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dari filiis Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores. **D** est facilitas ad hoc ex situ terrae. Pro quo sciendum, quod tota terra Israelitarum diuisa erat in duodecim partes, per duodecim sortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, ut colligitur Iosue decimo quinto, vsque ad vigesimum capitulum, & sic tribus Israel erant impermixtae, scilicet, quod viri vnus tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus, & tunc cum tribus Iuda principaliter pertineret ad regnum Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuisset duodecim: etiam quia regnum Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solum duas, & tamen istae duae tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posteriorum contra reges Israel: nam audebant istae duae tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad unitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cum Deus vellent, quod regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dari filiis Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores. **E** est facilitas ad hoc ex situ terrae. Pro quo sciendum, quod tota terra Israelitarum diuisa erat in duodecim partes, per duodecim sortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, ut colligitur Iosue decimo quinto, vsque ad vigesimum capitulum, & sic tribus Israel erant impermixtae, scilicet, quod viri vnus tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus, & tunc cum tribus Iuda principaliter pertineret ad regnum Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cum prius habuisset duodecim: etiam quia regnum Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solum duas, & tamen istae duae tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posteriorum contra reges Israel: nam audebant istae duae tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad unitatem regni, & obedientiam Roboam, a fortiori ergo auderent defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cum Deus vellent, quod regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dari filiis Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores.

essent coniunctæ habebant maiorem communicationem inter se quàm aliæ tribus, & ex communicatione ista sequebatur magnus amor inter utramque, & sic quando tribus Benjamin vidit tribum Iuda cum Roboam declinantem à reliquo Israel, etiam ipsa declinavit, & secuta est Roboam. Secunda causa fortassis fuit, quia cum Dauid tempore suo cognouisset viros Benjamin esse fortissimos, & bello aptos, assumpsit eos exercitui suo, & habebat plures de illis, quàm de alijs tribubus, & sic fortassis Salomon faceret, & tunc perciperent isti magnos redditus, & fauores à regibus, & quia sperabant se sic habituros cum Roboam, qui tenebat adhuc eosdem officiales, quos tenuerat Salomon, noluerunt recedere ab eo, & dato quod non haberent omnes de tribu Benjamin utilitates aliquas à regibus Iuda, haberent saltem illi, qui erant præcipui, & isti inducerent reliquos, ut tenerent cum Roboam. Tertia causa erat in odium Ieroboam: quia fortè audierat tribus Benjamin, quod constituendus esset in regem super Israel Ieroboam, qui erat de tribu Ephraim. 3. Regum 11. Et quia ab antiquo fuerant reges de tribu Benjamin, & non de alijs tribubus, designarentur nunc de nouo viri Benjamin se subijcere regi de tribu Ephraim, cum ante hoc tribus Ephraim esset subiecta tribui Benjamin: potius ergo Benjamin vellet manere in antiqua obedientia, scilicet, sub posteritate Dauid, cui totus Israel concorditer regnum tradiderat, & de voluntate Dei hoc fuerat, quàm nouiter se alicui tribui submittere, & sic voluit manere cum Roboam.

Quare duæ tribus efficiebant regnum.
Quæst. v.

QVAERITVR vltterius, cū ante hoc duodecim tribus Israel efficerent vnum regnum, & postea duæ tribus efficiebant vnum regnum, qualis fuit habitudo istarum tribuum, & an semper mansit talis habitudo, vel quæ varietas facta est. Dicendum, quod tota multitudo Israelitarum erat vna congregatio, quia omnes descendebant ab eodem patre, scilicet à Iacob: etiam quia communicabāt vnitatem legis, scilicet, quia omnibus data fuerat lex eadem in monte Sinai: iste populus multoties, & variè diuisus est. Fuit autem à principio totus vnus populus, scilicet quando egressus est de Aegypto: nam antequam descenderet in Aegyptum non vocabatur populus, sed solum erat Iacob cum duodecim filijs suis, & quibusdam nepotibus. Postea verò in Aegypto creuerunt ad magnam multitudinem, ita vt essent sexcenta millia peditum in exitu præter paruulos, senes, & foeminas: Exod. 12. Dum tamen fuerunt in Aegypto, non computabantur vnus populus propriè, nec multi: quia potius erant multitudo seruorum, & multitudo seruorum non efficit Politiam: nec est etiam seruus pars Politica, sed est organum animatum domini sui: primo, & 3. Poli. Erant enim subiecti ibi Israelitæ Aegyptijs, & iudicabant à iudicibus eorum: ideo per se nullam constituiebant Politiam. Cū autem exierunt de Aegypto, ceperunt esse populus, eo quod fuit multitudo liberorum, & fuit vna vnitatem principis, scilicet, quia solus Moyfes erat iudex eorum in omnibus causis, & ad eius distinctionem pendebant omnia solum, vel saltem erat ipse supremus iudicium: vt patet Exod. 18. & Deute. primo capit. Et ista vnitatem populi durauit quadraginta annis, quibus steterunt Israelitæ in deserto, & postea ingressi in terra Chanaan manebat ista vnitatem, quia communicabant vnitatem loci, id est regionis, & legis, & principis, scilicet, quia Iosue erat princeps omnium. Mortuo autem Iosue quodam paucò tempore, quod

Fintercidit inter mortem eius, & suscitationem primi iudicis populus Israel erat vnus, sed non plene vnus. Erat namque vnus vnitatem regionis, & legis, sed non principis: quia non erat aliquis vnus princeps super totum Israel, sed quilibet faciebat ad placitum suum: sic dicitur Iudic. 18. & 21. scilicet, in diebus illis non erat rex in Israel: sed quilibet, quod sibi videbatur rectum hoc faciebat, scilicet, non solum non erat aliquis rex, sed etiam non erat aliquis, qui dominaretur toti Israel, & posset vitia coercere. Fuit etiam quoddam aliud tempus inter mortem Iosue & suscitationem primi iudicis: vt ait Iosephus 5. Antiquit. in quo accidit casus de vxore Leuitæ, & in illo diuisus est populus Israel in duos populos. Nam Israelitæ omnes volebant punire nephas, quod peccauerunt viri Gabaa, & quia illi erant de tribu Benjamin voluerunt eos defendere viri Benjamin, & ob hoc congregati fuerunt vndecim tribus contra tribum Benjamin, & effecti erant iam duo populi hostiles, & tandiu pugnatum est, quod deleta fuit tribus Benjamin, ita vt non manerent nisi sexcenti viri: Iudic. 21. Deinde redijt vnitas populi: nam toto tempore, quo iudices fuerunt in terra Israel, fuit populus vnus vnitatem loci, & legis, & principis, quia quilibet princeps dominabatur super totum Israel, & sic durauit vsque ad tempora regum, & tunc tempore primi regis fuit vnitas populi, quia totus populus Israel subiectus fuit Sauli: sed mortuo Saule diuisus est populus in duas partes, vel populos: nam tribus Iuda præfecit Dauid regem, & reliquæ vndecim tribus fecerunt regem Isboieth filium Saulis. 2. Regum secundo, & mansit ista diuisio septem annis, & dimidio, quibus regnauit Dauid in Hebron. secundo Regum quinto: postea mortuo Isboieth totus Israel vnxit Dauid in regem, eodem capitulo, & præcedenti libro 11. & tunc factus est denuò vnus populus, sicut prius, & mansit sic toto tempore Dauid, & Salomonis: postea in principio regni Roboam facta est alia diuisio dissimilis prioribus, scilicet, quod decem tribus recesserunt à Roboam, & manserunt cum eo duæ, scilicet Iuda, & Benjamin. Durauit autem ista diuisio postea semper quousque viri de regno Israel translati sunt in Assyrios cum rege suo Osea, per Salmanasar regem Assyriorum. quarto Regum 17. Et tunc licet de omnibus decem tribubus translati fuerint aliqui in Assyrios, tamen multi manserunt, qui non fuerunt translati de singulis tribubus, & isti postea tempore Ozia regis redierunt ad vnitatem regni Iuda. Et sic omnes duodecim tribus efficiebant vnum regnum, vt colligitur infra 34. Et tamen duæ tribus erant ibi perfectæ, & aliæ erant imperfectæ, quia maximæ partes earum fuerant translatae in Assyrios. Postea autem mansit ista habitudo vsque ad captiuitatem Babylonis: cum ferè omnes de regno Iuda translati sunt in Babylonem, præter pauperes terræ, agricolos, & vitatores, quos reliquit Nabuzardan ad colendum terram, & tunc ceperunt esse populi duo. quarto Regum vigesimo quinto. Isti tamen adhuc non manserunt in terra Iuda, sed sponte descenderunt in Aegyptum: vt patet quarto Regum vigesimo quinto, & mortui sunt omnes ibi, nullus enim eorum redijt in terram Iuda: vt patet Ierem. 42. & quadragesimo quarto capitulo: deinde, cum populus redijt de Babylone, mansit vnus semper vsque ad Christi mortem, & destructionem per Romanos factam Iudæorum. Nam ex eo tempore dispersi per totum orbem vbique sunt, & vbique seruiunt, & nisiquam populi, sed vt populi seruiunt, vel populorum partes sunt, sed per se populos non efficiunt.

Quot

Quot essent viri illarum tribuum. Quæst. VI.

QVAERITVR vltterius, cū viri Iuda, & Benjamin congregati ad bellum, quotquot ipsi erant dicantur hic fuisse centum octoginta millia, quomodo potest hoc stare: nam videtur, quod fuerint multi plures, quia in fine regni Dauid computati sunt omnes viri bellatores de omnibus tribubus, & de sola tribu Iuda inuenti quingenta millia, vt patet. 2. Regū 24. & tamen postea regnauit Salomon cuius tempore potius debebat augeri multitudo quælibet Israelitarum, quàm minui, cū tempore eius bella non fuerint, in quibus solet multa perire iuuentus, ideo debebat esse tanta multitudo, vel maior nunc, quàm tunc in tribu Iuda, potissimè, quia nunc accipiuntur duæ tribus simul, scilicet, Iuda, & Benjamin. Aliquis dicit, quod licet tanta multitudo fuerit tempore Dauid, & postea non perierit bello: tamen in tempore intermedio quadraginta annorum, quibus regnauit Salomon plurimi istorum ad senectutem deducti mortui sunt, vel ex alijs causis, licet non bellicis perierunt, & non surrexit pro eis postea magna multitudo, & sic nunc de tribu Iuda, & Benjamin non erant, nisi ista centum octoginta millia pugnatorum. Sed obijcietur, quod adhuc post hoc esset maior multitudo, quæ ponatur hic: nam tempore Abiæ regis paulo post hoc initum est bellum inter ipsum & Ieroboam regem Israel, habuitque Abia in exercitu suo de tribu Iuda, & Benjamin quadringenta millia virorum, infra 13. ergo nunc etiam valde plures viri bellatores erant. Respondendum, quod non fuerunt nunc de Iuda, & Benjamin congregati, nisi centum octoginta millia, vt dicitur in litera, & potest dici, quod plures erant, qui potuissent venire ad bellum, tamen non curauerunt Roboam plures congregare. Sed tunc obijcietur: quia dicitur supra in litera, quod cōuocauit Roboam vniuersam domum Iuda, & Benjamin: ergo non potuerunt plures inueniri. Secundo patet, quia cū Roboam pugnaturus esset nunc contra decem tribus Israel, qui erant in valde magno numero, congregasset omnes vires suas, quia adhuc omnibus congregatis non æquaretur viribus Ieroboam, ideo non est putandum, quod omiserit aliquas partes virium cōgregare. Responderi potest, quod verum est, quod plures erant in tribu Iuda, & Benjamin, qui possent conuenire ad bellum, & tamè Roboam solum voluit viros electos, & ob hoc paucos potuit habere, & patet hoc: quia dicitur in litera in centum octoginta milibus pugnatorum, & fortassis adhuc plures de electis habere potuisset, nisi instantia temporis vetaret: nam voluit Roboam cum festinantia agere contra Ieroboam, ideo non potuit congregare omnes electos, siue non potuit eos illico parare, vt essent accincti armis. Cū autem obijciat de multitudine magna tempore Dauid: dicendum, quod illi erant tot, quia computantur omnes, qui erant in ætate bellandi, siue essent apti ad bellandum, siue non: vel saltem, siue essent electi, siue non. Hic autem solum accepti sunt electi. Cū obijciatur de eo, quod habetur infra 13. Poterat aliquis respondere, sicut supra: sed non stat, quia ibi dicitur, quod habuit Abia viros electos, & bellicosissimos quadringenta millia. Dicendum, quod verum est, quod plures electi erant nunc, quàm cōgregati fuerunt, & hoc fuit, quia Roboam voluit festinus bellum inire contra Ieroboam, & non passus est congregari omnes copias suas, præsertim illas, quæ non poterant illico accinctæ esse ad bellum defectu armorum, vel aliorum apparatusum. Cū autem obijciatur, quod congregauit vniuersam domum Iuda, & Benjamin. Dicendum, quod vniuersus, & omnes isti termini vniuersales non

A accipiuntur in scriptura in viribus vniuersalium semper: nam raro distribuunt pro omnibus suppositis rerum communi distribuibilis, cui coniunguntur: sed accipiuntur pro multis. Dum verò obijciatur, quod verisimile est, quod Roboam congregaret omnes copias suas cū pugnaturus esset contra decem tribus. Dicendum, quod congregauit omnes quotquot festinanter congregare potuit, & fortassis postea plures congregare intendebat.

An iustum bellum foueret. Quæst. VII.

QVAERITVR vltterius, cū Roboam vellet hic pugnare contra decem tribus ad reducendum eas ad regni vnitatem, an iustum bellum foueret. Aliquis dicit, quod sic: quia istæ decem tribus Israel, & aliæ duæ pertinebant ad ius Roboam, & non poterat ab eo pro tam leui peccato recedere. Item habebat ius repetendi illos, & pugnandi ad reductionem illorum. Patet hoc, nam Roboam habebat ius duplex contra totum Israel ad hoc, quod essent de regno suo. Primum erat ex successione, quia pater suus Salomō fuerat rex super totum Israel: etiam auus suus Dauid, & ambo habuerant titulos iustos, scilicet, quod vncti fuerant in reges de communi consensu populi. Ideo competebat ei iam hæreditario iure regnum totum Israel habere. Secundum ius erat ex diuina promissione. Nam Deus promiserat, quod filij Dauid vsque in æternum regnarent super Israel, supra 6. & 7. Et tamen si abstraherent se ab eo tribus decem, tolleretur promissio illa, quia iam non regnabat super regnum Israel, sicut Deus promiserat, ideo habebat iustam causam pugnandi Roboam. Dicendum, quod non habebat iustam causam pugnandi Roboam contra Ieroboam, nec contra decem tribus Israel: quod patet, quia Roboam non poterat iustè repetere illas decem tribus Israel: ergo non poterat iustè pugnare ad repetendum eas: antecedens patet, quia supra probatum est, quod Roboam perdidit iustè istas decem tribus loquendo tam superbe, & tam stulte, & ille recesserunt iustè ab eo: ideo non competebat ei ius repetendi. Item patet, quia Deus prohibuit Roboam pugnare contra Israel: si tamen habuisset iustam causam pugnandi, non priuasset eum iure suo fauendo illis, qui fouebant iniquam litem: sed vetuit Roboam pugnare: ergo non habebat iustum bellum. Sed dicit aliquis, quod licet vetuerit Deus Roboam pugnare, tamen habebat iustam causam pugnandi, quia latebat eum diuina sententia, quæ postquam manifestata est, fuit simpliciter illicitum pugnare velle contra Israel, & tamen prius non erat illicitum, & sic si fecisset bellum Roboam non erat innotuit à Deo cessare faceret illud iustè: & tamen postquam monitus est non poterat iustè pugnare. Dicendum, quod non stat, quia etiam ante reuelationem illam erat illicitum ipsi Roboam pugnare ad repetendum decem tribus Israel, quia ipse perdidit eas iustè: ideo non competebat ei iam actio ad repetendum illas. Istud autem constabat sibi, ideo iniustè pugnaret. Item si Roboam iustè pugnare posset ad reducendum decem tribus in regnum suum, ille compellerentur redire ad eum, & tamen istud est falsum, quia supra declaratum est, quod licet recesserunt ab eo, & non cogebantur redire ad eum: ergo non iustè pugnabat contra eas Roboam, quia tamè poterat esse aliqualè dubium, an Roboam foueret iustam causam, vel fortè dato quod constaret de iniustitia sua vellet repetere illas tribus, Deus misit ei prophetam amonentem, nè auderet pugnare contra Israel, quia sententia sua erat contraria, & tamen Roboam potius amore aduersi exitus, quàm amore

excus-

excusandi iniustitiam non pugnaret contra Ieroboam. Ad rationem in contrarium dicendum, quod non habebat Roboam ius repetendi: nam illud ius, quod habebat Roboam ad regnum Israel, perditum erat. Habebat quippe ius hereditarium, sed istud non iustificabat causam suam, quia per delictum suum perdidit illud. Nam dato, quod iam possideret regnum, poterat priuari iure regni propter aliquod delictum: quanto magis cum nondum constitutus esset rex poterat priuari iure, quod habebat ad regnum? Promissio etiam Dei non proficiebat sibi, quia illa erat cum conditione, scilicet, filijs David observantibus legem. supra sexto, & septimo. Tunc enim maneret regnum totum Israel in aeternum apud filios Salomonis, & David. Si autem non custodirent illam, maneret regni aliqua pars, licet non totum regnum: & sic factum est, quia Salomon non custodierat legem Dei, & ob hoc meruerat priuari regno toto: sed propter David non fuit posteritas eius priuata in totum. tertio Regum vndecimo capitulo. Etiam non competeat ius ex illa promissione: quia Deus fecerat postea prauentionem reuocatoriam illius per Ahiam Silonitem, scilicet, quod transirent tribus decem ad Ieroboam, & manerent duae tribus cum Roboam.

Quare duae tribus pugnaverunt contra decem.
 Quaestio VIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo tribus Iuda, & tribus Benjamin audebant pugnare contra decem tribus Israel: cum essent paucae multitudinis respectu illarum. Respondendum, quod tribus Iuda, & Benjamin non solum audebant pugnare contra decem tribus Israel: imo etiam putabant se praeualere contra illas, & reducere eas ad potestatem Roboam. Istud autem erat, quia forte Iuda, & Benjamin putabant se fouere iustam causam pugnandi contra decem tribus, quae recesserant a regno David: ideo putabant, quod Deus audiuerat eas contra totum Israel, etiam si essent Israelitae maioris multitudinis: sic pugnavit semel Abia filius Roboam contra Ieroboam regem Israel, fugavitque totum Israel, & occidit quingenta millia virorum: quamquam multo plures essent de Israel, quam de Iuda, & Benjamin, ut patet infra decimotertio. Item tribus Iuda, & Benjamin erant valde bellicosae, scilicet, bellicosiores omnibus alijs tribubus, ideo etiam si non haberent speciale auxilium a Deo, putabant se posse congregatum toto Israel: & sic saepe fecerunt, ut patet ex processu tertij, & quarti libri Regum, & ex processu huius libri. Item non erat hoc admirandum inter Hebraeos, quia non solum istae duae tribus poterant pugnare contra decem tribus, & praeualere: sed etiam vna earum posset hoc facere: quod patet de tribu Benjamin, quae erat minor, in qua solum erant viginti quinque millia pugnatorum, & pugnavit contra reliquas vndecim tribus Israel: & praevaluit bis, occiditque vna die de Israelitis vigintio octo millia, & alia die decem, & octo, ut patet Iudicum vigesimo capitulo. Item tribus Iuda sola pugnavit magno tempore contra totum Israel, cum David esset rex super solam tribum Iuda, & Iobobeth filius Saulis esset rex super totum Israel, & magno tempore duravit contentio: praeualebat tamen tribus Iuda contra omnes tribus Israel: a fortiori ergo nunc tribus Iuda, & Benjamin simul possent praeualere contra totum Israel.

Habitavit autem Roboam in Ierusalem, & aedificavit ciuitates muratas in Iuda, Extruxitque Bethlehem, & Etham, & Thecue, Bethsur quoque, & Socco, & Odollam, necnon & Geth, & Marefa, & Ziph, sed & Aduram, & Lachis, & Azecha, Saraa quoque, & Aialon, & Hebron, quae erant in Iuda, & Benjamin, ciuitates munitissimas. Cumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei, & vini. Sed & in singulis vrbibus fecit armentarium scutorum, & hastarum, firmavitque eas summa diligentia, & imperavit super Iudam, & Benjamin.

Habitavit autem. Hic ponitur secundum huius capituli, scilicet, Roboam conditio, & diuiditur in duas, quia primo ponitur Roboam confortatio. Secundo eius, & regni sui punitio sequenti capitulo. Prima in duas: quia primo ponitur confortatio eius in ciuitatum aedificatione, & populi dispositione. Secundo in prolis multiplicatione, ubi dicitur Roboam. Circa primum dicitur. *Habitavit autem Roboam in Ierusalem:* Scilicet, mansit ibi in pace: & non processit ad bellum contra Ieroboam: & habitavit ibi, quia erat ibi sedes regni: ibi namque habitauerat David, & ibi etiam Salomon, & erant fabricatae magnificae domus regiae per Salomonem. *Et aedificavit ciuitates muratas in Iuda.* Videbat enim Roboam, quod erat interituum bellorum inter eum, & Ieroboam: & licet nunc non pugnaverit ipse contra Ieroboam, fortassis ipse Ieroboam pugnaverit contra ipsum, ideo voluit se disponere ad bellum reficiendo vrbes suas, quae non erant bene muratae, & dicitur: aedificavit vrbes muratas, id est, refecit. Nam non est sensus, quod de nouo aliquas vrbes extruxerit: sed quod antiquas, quae non erant bene muratae refecerit, & patet ex nominibus omnium vrbium, quae ponuntur: nam omnes istae erant antiquitus tempore Iosue, & nominantur in diuisione sortium, ut patet Iosue 15, & 18. *Extruxitque Bethlehem.* Id est, refecit, quia non erat bene murata: est enim Bethlehem ciuitas sortis Iudae in confinio sortis Iudae, & Benjamin. Nam inter eam, & Ierusalem transeunt limites Iudae, & Benjamin: est enim Ierusalem in Benjamin, & Bethlehem in Iuda distans duabus leucis a Ierusalem: de hac Iosue 15. *Marth. 2. & Mich. 5.* Alia autem ciuitas Bethlehem est in sorte Zabulon, ut patet Iosue 19. ideo ad differentiam istius vocatur illa Bethlehem, quae est in sorte Iudae Bethlehem Iuda, vel Bethlehem Ephrata. Ruth 1. & 1. Reg. 17. & Marth. 2. Mich. 5. *Etham.* Alia ciuitas est in sorte Iuda. *Et Thecue.* Ista ciuitas est in sorte Iudae ad partem Meridianam eius, ubi est locus pastorum, & de regione illa erat Amos, ut patet Amos 1. f. Verba Amos, qui fuit in Pastoralibus Thecae. De hac etiam ciuitate fuit mulier illa prudens, quam Iobab misit ad David ad proponendum parabolam pro reductione Absalonis de exilio: ideo vocatur mulier Thecuites. 2. Reg. 14. *Bethsur.* In sorte Iudae est Ios. 15. *Et Socco.* Ista est duplex: quaedam enim Socco est ultra Iordanem ad Orientalem partem eius in terra duarum tribuum & dimidiae, pertinetque ad sortem Gad, ut patet Iosue 13. & de ista Socco habetur Iudic. cap. 8. quando petiuit Gedeon panes a viris Soccoth, cum

cum persequeretur Madianitas fugientes, & noluerit ei dare: ipse autem postea rediens contriuit principes Soccoth cum spinis tribulis. Alia Soccoth est in sorte Iudae, & est citra Iordanem ad Occidentalem partem eius, & de ista agitur hic. Ista videtur esse Soccoth, quae denominata est a Iacob veniente in Sichem cum tabernaculum suum posuisset in quodam loco veniens de Mesopotamia: vocauitque nomen loci illius Soccoth. Gen. 33. cap. *Et Odolam.* Ciuitas est in sorte Iudae. Ista fuit ciuitas regalis tempore Chananaeorum, & rex illius vrbis per Iosue occisus est, ut patet Iosue 12. Apud istam vrbem est desertum, in quo latebat David, quando Saul persequebatur eum, & absconditus est David in spelunca, ubi praefecit oram clamidis Saulis, & ob hoc vocatur spelunca Odolam illa. 1. Reg. 24. & 22. In ista ciuitate accepit Iudas filius Iacob vxorem: ideo dicitur, quod declinauit ad virum Odolamitem. Ge. 38. cap. *Necnon Geth.* Ista est ciuitas fortis Iudae. Iosue 15. Erat autem vna de quinque metropolibus Philistinorum, in qua erat vnus Satrapa, vel rex Philistinorum. Iosue 13. & 2. Reg. 6. de ista ciuitate erat Goliath gigas, contra quem pugnavit David: ideo vocatur Gethaus. 1. Reg. 17. Viri ciuitatis istius fuerunt animosiores ad tollendum plagam, quae a Deo immisa fuerat Philistinis. f. p. c. uterentur in posterioribus, quam caeteri Philistini. Nam caeteris desperantibus Gethae dederunt consilium de faciendo sedes pelliceas, ne mures possent corrodere praecipuentes extales. 1. Reg. 5. & tamen est istud remedium non suffecit cum plaga a Deo mitteretur: in ista ciuitate dominabatur rex Achis Philistinus, ad quem fugit David quando erat profugus a facie Saulis, & tamen cum timeret regem, fecit se insanum coram eo mutato vultu, ut patet 1. Reg. 21. Iterum autem descendit illuc, & mansit ibi quatuor mensibus cum eo vsque ad mortem Saulis: eod. libro cap. 27. *Et Marefa.* Est ciuitas in sorte Iudae. Iosue 15. de ista dicitur Mich. 1. f. Adhuc haeredem adducam tibi, qui habitas in Mareta, vsque ad Odolam venit gloria Israel: ex quo apparet, quod Odolam, & Mareta sunt ciuitates satis propinquae inter se. *Et Ziph.* Nomen ciuitatis est apud desertum Iuda, & ponitur inter ciuitates def. tri. Iosue 15. Ab ista denominatur desertum quoddam Ziph, in quo bis latuit David, & inquirebat eum ibi Saul prodenitibus Ziphis. 1. Reg. 23. & 26. ca. *Sed & Huran.* Alia ciuitas est sortis Iudae. *Et Lachis.* Ciuitas sortis Iudae est. Iosue 15. & est vna de ciuitatibus regalibus Chananaeorum, cuius regem occiderunt Israelitae, ut patet Iosue 10. de hac dicitur Mich. 1. f. s. t. p. quadriga habitant Lachis. *Et Azecha.* Ciuitas est in sorte Iudae. Iosue 15. vsque ad istam ciuitatem persecutus est Iosue reges Chananaeorum quinque in die, qua iterit sol, & lapides grandinis ceciderunt super Chananaeos a descensu vrbis Bethoro vsque Azecha, ut patet Iosue 10. *Saraa quoque.* Est duplex Saraa, quaedam est in sorte Iudae: alia est in sorte Dan: de illa, quae est in sorte Iudae patet hic, & habetur Iosue 15. Alia est in sorte Dan, de qua habetur Iosue 15. Et illa ciuitas est apud Estael, & iter istas duas ciuitates morabatur, & conuersabatur Samson, qui erat de tribu Dan. Iudic. 13. & in sepulchro quodam sepultus est, quod est inter istas duas ciuitates, ut patet eodem lib. 16. & multum distat iste ciuitates a se, quia fors Iuda, & Dan maxime distant, quia est vna maxime meridiana. f. fors Iuda, & alia maxime Aquilonaris. f. fors Dan, ut colligitur Iudic. 17. *Et Aialon.* Est ciuitas etiam aequiuoca, quia quaedam Aialon est in tribu Iuda. Iosue 15. & alia Aialon est in sorte Dan. Iosue 19. Et de prima dicitur hic: ista est Aialon, contra quam stetit Iona die, qua stetit sol cum dixit Iosue: sol sta contra Gabaon, & luna, ne mouearis contra vallem Aialon, ut patet Iosue 10. *Et Hebron*

Ista est ciuitas in sorte Iudae. Iosue 15. Et erat famosior in tota sorte Iudae. Nam in ista ciuitate erant sepulti tres Patriarchae cum vxoribus suis, scilicet: Abraham, Isaac, Iacob, Sara, Rebecca, Lya. Gen. 49. Ista ciuitatem petiuit Caleb filius Iephone a Iosue, ut deleteret tres gigantes, qui erant in ea, & deleuit illos. Iosue 14. & 15. In hac ciuitate sepultus dicitur prothoplaustus Adam Iosue 14. Fuit haec ciuitas data in sortem sacerdotum. Ios. 23. In hac ciuitate regnavit David septem annis & dimidio, quando fuit rex super solam tribum Iuda. 2. Reg. 5. *Quae erant in Iuda, & Benjamin ciuitates munitissimas.* Refertur ad praedicta, scilicet, quod istae omnes erant ciuitates munitissimae, & nunc eas complete muniuit Roboam. *Cumque clausisset eas muris.* Scilicet, aliquae earum habuerant muros dissipatos, & ruinofos, & ex illis partibus non erant clausae. Roboam tamen clausit muris reficiendo omnes veteres defectus. *Posuit in eis principes.* Scilicet, ad defendendum istas vrbes: timebat enim Roboam bella nascitura inter se & regnum Israel, & disponebat omnes vrbes suas ad statum bellicum ponendo in singulis principes, & viros, qui vacarent exercitationi bellicae, ut cum occurreret bellum, essent armis accincti. *Ciborumque horrea, hoc est olei, & vini.* Sicut disposuerat Roboam in vrbibus viros bellicosos: ita disposuit prouisionem ad eorum victum, quia gens bellica multa consumit: & hoc fecit horrea ciborum in locis istis, & posuit vinum, & oleum, de quibus viuerent isti viri bellici. Et cum dicitur hic, hoc est vinum et oleum, non est intelligendum, quod ista sola intelligerentur nomine ciborum reconditorum in horreis, cum potius frumentum esset necessarium, quam ista, & tamen ponuntur quasi ex superaddita, ne dubitetur ista fuisse in horreis illis, & vocatur horreum quodcumque repositorium, siue promptuarium ubi conseruantur quaecumque pertinentia ad cibos. *Sed & in singulis vrbibus fecit armentaria scutorum, & hastarum.* Praedicta intelliguntur quantum ad vrbes quas refecit Roboam. Istud autem intelligitur quantum ad omnes ciuitates regni sui: nam ut omnes de regno essent prompti ad bella, quando expediret, muniuit viros suos armis, & fecit in singulis ciuitatibus armentaria, id est, repositaria armorum, in quibus reponebat scuta, & lanceas, quae sunt arma communia, & fecit copiam istorum pro omnibus de regno suo: habebat autem Roboam quoddam armentarium speciale, in quo erant arma sua pulchra, & preciosissima, scilicet, domum saltus Libani, ut patet 3. Reg. 10. et supra 9. *Firmavitque eas summa diligentia.* Scilicet: firmavit vrbes cum magna diligentia: potest dupliciter intelligi. Vno modo, quod firmavit vrbes omnes istas, scilicet, faciendo eis firmos muros, id est, quod si aliqua erant non habentes muros firmos reficiebat illos, & complebat, & per hoc vrbes erant firmae non pauentes hostiles incursum. Secundo modo firmavit eas, id est, fortes, & munitas reddidit armorum multitudine. Nam dato, quod aliqua ciuitas sit bene murata, si non abundent habitatores armis ad resistendum hostibus, non poterant diu manere, sed faciliter capiuntur. Cum autem armorum copia est, ciuitates non pauent, & sic firmantur, & quia ante hoc propter paucam bellorum experientiam pauca arma erant in singulis vrbibus illis, erant infirmae: nunc autem cum Roboam prouideret, quod in singulis vrbibus essent plena armentaria, reddebat vrbes firmas. *Et imperavit super Iudam, & Benjamin.* Id est, fuit rex super Iudam, & Benjamin, quia istae duae tribus solae cesserunt ei regnum.

Quis

QVAERITVR circa prædicta de isto propheta Semeia, qui nunciauit Roboam, nè pugnaret contra Israel, quis fuerit. Respondent quidam, quòd iste fuerit ille vir Dei, qui missus est contra Ieroboam in Bethel consecrantem altare vitulo, & à leone occisus est in via. 3. Reg. 13. hoc autem videtur conuenire illi tempore: quia in principio regni Roboam, & Ieroboam fuit iste Semeias: & non leguntur alij prophete isto tempore, qui possent hoc facere, & cum non legatur de exitu istius, putant, quòd ille fuerit finis eius. Dicendum tamen, quòd non fiat, quia ille propheta, qui missus est cõtra Ieroboam mortuus est primo anno regni eius: & tamen iste Semeias vixit ad minus vsque ad annum decimum octauum regni Ieroboam: patet primum. Nam primo anno regni sui excogitauit Ieroboam vitulos, & fabricauit eos: nam quolibet anno ter omnes Israelitæ tenebantur ascendere ad templum Domini. Exo. 23. & 34. & Deut. 36. & vt non ascenderent Israelitæ ad templum Domini in Ierusalem, quæ erat in terra Roboam, fabricauit Ieroboam vitulos: ergo oportet, quòd anno primo regni sui Ieroboam fabricauerit vitulos, alioquin ter ascenderent Israelitæ in Ierusalem post diuisionem regni ante fabricationem vitulorum, & tunc timeret Ieroboam, quòd Israelitæ præuaricaretur à se, vt rediret ad antiquam vnitatem regni. Non est ergo verisimile, quòd permitteret aliqua vice Israelitas ascendere in Ierusalem post diuisionem regni, & consequenter fuit ista fabricatio vitulorum primo anno regni Ieroboam: & tamen prima die, qua consecratum est altare vitulorum in Bethel, venit vir Dei ad Ieroboam, vt patet. 3. Reg. 13. & illa die, qua venit occisus est à leone, vt colligitur ex littera eodem capitulo, & ibi declaratum est: & sic primo anno regni Ieroboam mortuus est ille propheta, qui venit ad eum: & tamen iste Semeias vixit vsq; ad annum decimum octauum saltem regni Ieroboam. Quod patet, quia iste scripsit omnia gesta regni Roboam, vt patet præcedenti capitulo, & tamen vixit Roboam decem & septem annis, vt patet ibidem, & 3. Reg. 15. Et ceperunt simul regnare Roboam, & Ieroboam. s. vnus super Iudam, & alius super Israel: ergo simul compleuerunt ambo annum decimum septimū regni, & tamen Semeias superuixit ipsi Roboam, eo quòd descripsit omnia gesta regni sui: ergo saltem vixeret vsque ad annum decimum octauum regni Ieroboam, qui succedebat post mortem Roboam, & sic non potuit iste Semeias esse propheta, qui occisus est à leone, & missus est contra Ieroboam. Et dicendum, quòd ille fuit quidam propheta, cuius nomen in sacra Scriptura non legitur, nec distribuuntur aliqua alia gesta eius, aut dicta præter missionem illam ad Ieroboam. 3. Reg. 13. Fuerunt autem hoc tempore alij prophete, scilicet, Addo, Ahias Silonites, & iste Semeias. De Ahia, quòd non fuerit ille, qui occisus est à leone, manifestum est, quia multo tempore post mortem illius prophete viuebat Ahias. De morte enim illius patet 3. Reg. 13. & tamen eodem lib. cap. 14. habetur, quòd Ieroboam miserit vxorem suam mutato habitu ad Ahiam Silonitem, & locuta est ad eum. Item, quia quando mortuus est ille propheta, qui missus est ad Ieroboam, nondum multiplicatum fuerat peccatum Ieroboam per Israelitas, quia illa die dedicatum fuerat altare Bethel, vt patet. 3. Reg. 13. Et tamen quando Ahias Silonites locutus est ad vxorem Ieroboam, iam peccauerat nimis Ieroboam in vitulis aureis, & peccare fecerat totum Israel, vt colligitur ex verbis suis. 3. Reg. 14. Nam prædixit poenam magnam futuram in tota progenie Ieroboam propter hoc. Item ille vir Dei, qui venit ad

F Ieroboam erat de Iuda, vt patet. 3. Reg. 13. Et tamen Ahias erat de vrbe Silo: ideo vocabatur Ahias Silonites, vt patet supra 9. Et tñ Silo erat in sorte Ephraim, vt colligitur Iudi. 21. & ibi probatum est. Etiam non erat ille propheta Addo, quia ille vixit post mortem Roboam, & post mortem Abia filij sui, & descripsit gesta eius, infra 13. Dicendum ergo, quòd erat propheta incognitus nomine. Iosephus tamen 8. Antiquit. vocat eum Iadam, quia fortè collegit nomen illius ex aliquibus annalibus illius temporis.

Quomodo factus est sermo Dei ad Semeiam. Quæstio X.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quòd factus est sermo Domini ad Semeiam hominē De., quomodo factus est ad eum iste sermo. Dicendum, quòd multipliciter potest fieri sermo Dei ad prophetam. Primo modo, quòd appareat angelus in aliqua humana effigie, & loquatur, sicut fuit in apparitione facta Gedeoni. Iudi. 6. & in apparitione facta patri, & matri Samsonis. Iudi. 13. Secundo modo fit, quòd aliqua vox formetur ab angelis, quæ dirigatur ad hominem, & tamē illam vocem formans non videatur: sic fuit in datione legis: Exo. 20. & Deut. 4. nam dicitur ibi nullam formam vidistis die qualocutus est Dominus vobis in Horeb. Tertio modo fit in somnijs, quia tunc Deus mouet phantasiam hominis ad intelligendum aliquid, quòd prius non poterat intelligere naturaliter, & hoc fit, quia format noua phantasmata in cellula phantastica, per quæ causatur nouus actus phantasiandi, vel species præexistētes nouo modo ordinat, ita vt per illas intelligatur aliquid quòd non intelligebatur aliàs, et iste modus erat frequentatus apud prophetas, vt patet Num. 12. s. si quis inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Quarto modo fit hoc per immutationem solam intellectus. s. quòd Deus illustret intellectum alicuius, et faciat eum intelligere supernaturaliter aliquid, et istud fit in vigilia. Et tamen fit dupliciter: vno modo non facta aliqua mutatione in corpore, sed existēte propheta ad quemcumque actum conuerso potest fieri ista reuelatio. Alio modo fit per ecstasim. s. quòd abstrahatur homo ab omnibus actibus corporeis, in tantum, quòd non videatur anima manere in corpore, cum sit corpus destitutum omni operationi vitali apparente, sicut fuit de Paulo, qui in raptu suo dixit se non scire, an fuerit in corpore, an extra corpus. 2. Cor. 12. quilibet istorum modorum poterat competere nūc prophete Semeie, et poteramus de illo affirmare. Et tamen dicendum, quòd reuelatio per ecstasim nō fuit in hoc, quia ista non erat in viris veteris testamenti: eo quòd ista fit, quando raptus anima prophete ad considerandum aliquod excellens intelligibile, quòd non poterit percipere, nisi anima secundum omnes vires suas sit intenta illi speculabili, et quòd ad hoc, quòd tota intenta sit necesse est, quòd non maneat intenta alicui alteri speculationi, vel operationi. Oportet ergo, quòd cesset ab operationibus vitalibus, et animalibus quas exercet circa corpus, et tunc apparet corpus mortuum, cum sit destitutum omni operatione vitali apparente. Et sic quando debet propheta clarè intelligere essentiam diuinam, sicut fuit Beato Paulo, qui dicit se vidisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. 2. Corin. 12. et ad videndum. i. intelligendum illas res arcanas raptus est. s. in ecstasim: ita vt nō appareret anima esset in corpore, vel extra corpus. Viris tamen veteris testamenti, non fiebant tam excellentes reuelationes, quia non eleuabantur ad contemplandum diuinam essentiam, sed ad intelligendum alia ministeria

valde

valde inferiora. Ideo competebant eis alij modi reuelationum: sed iste non licet competere possit. De alijs autem modis non apparet, quem modum debeamus applicare isti prophete, quia poterat ei omnes competere, & tamen inter omnes erant duo communiores, scilicet, quòd Deus per somnium moueret phantasiam, aut in vigilia moueret intellectum, & sic tanguntur duo tanquam communes prophetis. Num. 12. s. si quis fuerit inter vos propheta Domini, aut in visione apparebo ei. i. aut apparebo ei in visione. i. in vigilia illustrando intellectum suū, aut per somnium loquar ad illum; & quemcumque istorum possumus accipere.

Quomodo dixit Deus, quòd fecisset diuisionem regni. Quæstio XI.

QVAERITVR vterius, quòd dixit hic Deus, quòd sua voluntate facta erat ista diuisionem regni: ideo quòd non esset pugnandum ad reintegrandum regnum. Aliquis dicit, quòd sit conuenienter dictum istud, quia si Deus voluisset fieri istam diuisionem, ipse procurasset modum faciendi, & tñ modus, & occasio fuit, quòd Ieroboam loqueretur verba stulta, & iniqua contra populum: ideo Deus incitaret eum ad mala: & sic Deus tētarer hominem, sicut dæmon. Sed falsum est, vt patet Iac. 1. s. Nemo cū tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: ipse enim neminem tentat, sed quilibet tentatur à concupiscētia sua abstractus, & illeclus. Aliquis dicit, quòd istud non est inconueniens: imò est verum. s. quòd Deus mouerit cor Roboam ad ista mala, quæ fecit prauè respondendo, vt patet præced. cap. f. Et non acquieuit Roboam populi precibus, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahia Silonitis ad Ieroboam filium Nabath. Dicendum, quòd falsum est, quòd Deus incitauerit cor Roboam ad malè respondendum, quia in illa response peccauit Roboam: agendo tamē directè ad hoc, quòd Roboam malè responderet, erat directè tentatio diabolica, quam Deus non, facit sed potius impedit eam in illis, quos diligit: sicut patet prima Corin. 10. cap. f. Fidelis est Deus, qui non permittit vos tentare ultra id, quòd potestis, sed faciet cū tentatione profectum. Sed dicendum est, quòd Deus excecauit Roboam non quidem mouēdo eum ad malum directè, quia ad tentationem diaboli istud pertinet: sed non opponendo gratiam, quam aliàs apponeret, siue subtrahendo suam illuminationem, quā aliàs præstabat: & tunc Deus non agit ad peccatum positiuè, sed subtrahit illud, & subtractio illa est occasio ad peccatum: est tamen subtractio illa in poenam. Nam sicut Deus infligit pro peccato poenam corporalem: ita interdum infligit subtractionem gratiæ, vel bonorum, quæ cõferre solitus est, & illa subtractio est maior poena, quàm poena corporalis, vel in bonis temporalibus. Causa autem subtractionis istius fuit duplex. s. vna promeritoria, & alia finalis. Causa promeritoria fuit peccatū Salomonis: nam Salomon à Deo multa bona susceperat, quibus ingratus extitit fabricādo templa idolis, & colendo ea. 3. Reg. 11. & 4. Reg. 23. Ideo Deus propter peccata eius tradere voluerat regnum eo viuente alteri: & tñ propter Dauid nō fecit: sed disposuit post mortem ei⁹ facere, & sic peccata sua promeruerant subtrahi posteris eius quæcumq; diuina beneficia, & quòd sic inciderēt in multas calamitates. Causa finalis erat, vt impleretur promissum Dei, scilicet, Deus pmiserat, quòd daret decē tribus Israel Ieroboam, & duæ tñ manerent cū Roboam, & quia si non respondisset durè Roboam, non recessissent ab eo tribus illæ decem, Deus subtraxit beneficium illuminationis suæ illo tpe à Roboam, & pmisit eum incidere in insanā sententiā: prima causa tangitur. 3. Reg. 11. & secunda tan-

A gitur præced. cap. & tñ vna fuit origo alterius. Nam cõpletio diuine promissionis non erat causa, nisi in quantum pendebat à peccato Salomonis promeritorie: nā si Salomon non peccasset, non promississet Deus dare decem tribus ipsi Ieroboam, sed mansissent omnes cū Roboam: & sic non oporteret aliquid fieri ad completionem diuini promissi, quia nullum esset: quia tamen fuit peccatum Salomonis, processit inde promissio decem tribuum, & postea excecatio Roboam ad complendum promissionem Dei. De modo autem excecationis, & quid ea fiat, & quō fieri potest non auferēdo liberum arbitrium, etiam quòd ista fuit facta propter Salomonem, & non propter Roboam, declaratū est. 3. Reg. 12. in duabus quæstionibus de hoc.

Quomodo duæ tribus erant sub imperio Roboam. Quæstio XII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quòd tribus Iuda, & Benjamin erant sub imperio Roboam, quia. 3. Reg. 11. dicitur, quòd sola tribus Iuda cederet Roboam, & eod. lib. cap. 12. dicitur, quòd Iuda sequebatur domum Dauid. Aliqui dicunt, quòd à principio constitutionis Roboam in regem fuerunt omnes vndecim tribus Israel recedentes à Roboam, & mansit sola tribus Iuda cum Roboam. qñ recessit Roboam de Sichem in Ierusalem: sed postea tribus Iuda persuasit tribui Benjamin redire ad Roboam, & redijt, & tunc ambæ tribus fuerunt semper subiectæ Roboam. Sed dicendum, quòd hoc non fiat: quia hoc modo fuissent vndecim tribus in vñctione Ieroboam, & quia vnctus fuit Ieroboam à reliquo Israel postquā fugit Roboam in Ierusalem, & tamen istud non fiat, quia Deus solum promissit decem tribus ipsi Ieroboam, ideo nunquam ad eum pertinuerunt, nisi iste decem: & sic non fuit tribus Benjamin cū ceteris decem in vñctione Ieroboam. Item si tribus Benjamin fuisset cū alijs decem in vñctione Ieroboam, nollet postea redire ad Roboam, & tamen videtur, quòd facillimè eam habuit Roboam; quia illico, vt venit de Sichem in Ierusalem incepit parare se ad bellum cõtra Ieroboam, & tunc in congregatione illa fuit tribus Benjamin cū tribu Iuda contra Ieroboam: ergo videtur, quòd non fuit aliquod tempus, in quo tribus Benjamin non fuerit cum Roboam. Item si tribus Benjamin cum ceteris decem tribubus Israel fuisset in vñctione Ieroboam postea facta pace inter Roboam & Ieroboam haberet istum bellum Ieroboam contra tribum Benjamin, quia ipsum in regem vnixerat, & postea recesserat ab ipso sine causa: & tamen nunquam pugnavit contra eam, nec petiuit illam tribum: ergo videtur, quòd nunquam ad eum pertinuerit. Dicendum ergo, quòd à principio tribus Benjamin fuit cum Roboam, & tribus Iuda, & solæ decem tribus vnixerunt Ieroboam in regem super Israel: & ita hic ponuntur duæ tribus in regno Iuda: etiam à principio cum Ahias Silonites prenuntiauit Ieroboam de regno habendo diuisit palliū suum in duodecim partes, & dedit ei decem partes. Ex quo innuebat, quòd solum habiturus erat Ieroboam decem tribus, & Roboam semper habiturus esset duas. Cum autem obijctur, quòd sola tribus Iuda sequebatur Roboam, dicendum, quòd de Iuda & Benjamin intelligitur: quia tamen tribus Benjamin erat extranea à domo Dauid, et propter amorem Dauid separauit se à reliquo Israel, et vniuit se tribui Iudæ cum Roboam, reputata est tribus Benjamin eadem cum tribu Iuda quasi ambæ essent vna tribus: ideo dicebatur, quòd sola tribus Iuda sequebatur domum Dauid, quamquam etiam tribus Benjamin sequebatur domum Dauid.

Sacer-

Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana, & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam, & Ierusalem: eo quod abiecisset eos Ieroboam, & posterius eius, ne sacerdotio Domini fungerent. Qui constituit sibi sacerdotes excelsum, & demoniorum, vitulorumque, quos fecerat. Sed & de cunctis tribubus Israel, quicumque dederant cor suum, vt quærent Dominum Deum Israel, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum. Et roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in vijs Dauid, & Salomonis annis tantum tribus.

Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel. Ponitur etiam hic quomodo confortatum est regnum Roboam per aduentum quorundam aliorum, scilicet, quod omnes sacerdotes, & leuitæ de toto Israel venerunt ad habitandum in terra Roboam, & ex hoc fuit quasi vna tribus superaddita regno suo. s. tota tribus Leui: & dicitur, qui erant in vniuerso Israel, id est, diffusi per omnia loca tribuum Israel. *Venerunt ad eum de cunctis sedibus suis.* Id est: venerunt ad Roboam de omnibus locis, in quibus habitabant: vocatur enim sedes quilibet locus habitationis, quia ibi sedetur, id est, manetur in quiete. *Relinquentes suburbana, & possessiones suas, id est.* Relinquentes vrbes, & suburbana vrbium, in quibus morabantur. Pro hoc sciendum, quod Israelitæ erant tribus duodecim secundum numerum filiorum duodecim Iacob, & tribus Ioseph diuisa est in tribus duas, quia Iacob voluit, quod duo filij Ioseph. s. Ephraim, & Manasse essent principes, & capita tribuum. Gen. 48. Et sic futuræ erant tribus tredecim. Deus tamen voluit, quod tribus Leui non haberet sortem inter alias tribus, & quod non computaretur, vt vna de tribubus: sed quod tota terra diuideretur per sortem inter alias tribus duodecim, & tribus Leui non haberet aliquam sortem terræ: sed solum iura templi cederet sibi in sustentationem, vt patet Num. 18. & Deut. 18. & Iosue 13. Quia tamen non haberent leuitæ, & sacerdotes vbi habitarent, iussit Deus, quod de omnibus tribubus Israel darentur eis loca ad habitandum. s. singulæ tribus darent aliqua loca. s. singulæ secundum quantitatem suam dabat plures, vel pauciores vrbes, & fuerunt omnes vrbes datæ sacerdotibus, & leuitis quadraginta octo. Num. 35. quot autem dedit de his quilibet tribus patet Iosue 21. & præced. lib. cap. 6. Ista vrbes non erant coniunctæ, sicut vrbes cuiuslibet tribus sed dispersæ per omnes sortes tribuum, & non dabantur istæ vrbes leuitis, & sacerdotibus cum territorijs suis, scilicet, vt ibi haberent agros, & vineas, quia leuitæ nihil istorum possidere debebant, nec vacare agriculturæ, cum iura sanctuarij sustentarent eos: Iosue 13. Ideo manebant ista pro illis tribubus, quorum erant istæ vrbes, & leuitæ solum accipiebant vrbes ad habitandum, & quædam spatia in circuitu vrbium. s. duo millia passuum ad pascendum ibi pecora. Ista spatia vocabantur suburbana: quia sub vrbe posita. s. sub me-

nibus vrbis. Nu. 35. Tempore autem Salomonis erant dispersi sic Sacerdotes, & Leuitæ per vrbes suas in omnibus tribubus Israel, & cum nunc Ieroboam fecisset vitulos aureos, recesserunt de omnibus locis, & suburbanis, in quibus habitabant dispersi per terram Israel, & venerunt in terram Iudam. *Et transeuntes ad Iudam, & Ierusalem.* Scilicet, venerunt ad habitandum in regno Iuda: & non ponitur Iuda, & Ierusalem, quasi sit Ierusalem aliquid distinctum à regno Iuda, cum potius ibi esset regni Iuda sedes, & metropolis. Sed potest intelligi dupliciter: vno modo, quod Iuda accipiat pro tribu Iuda, & non pro regno: & tunc Ierusalem distinguitur à Iuda, quia Ierusalem est ciuitas in sorte Beniamin, & nominatur Ierusalem, quia caput erat totius tribus Beniamin. Aliter potest dici, quod accipiat Iuda pro regno Iuda, & tunc Ierusalem pars regni Iuda, & non ponitur sic tanquam aliquid distinctum: sed fit specialiter mētio de Ierusalem, quia erat excellentior inter ceteras, & erat caput regni. *Eo quod abiecisset eos Ieroboam.* Scilicet, non honorabat leuitas, & sacerdotes Ieroboam, nec pmittit eis officia sua: sed cuiunque laico concedebat, quod esset sacerdos, vel leuita: & sic non honorabantur, nec acquirebant sustentationem inter leuitas. *Et posterius eius.* Reges Israel, qui venerunt post Ieroboam, etiam hoc fecerunt, scilicet, quod abiecerunt sacerdotes, & leuitas: sed quomodo potuerint sacerdotes moueri, quia abiciebant eos posterius Ieroboam cum nulli adhuc eius posterius essent dum ipse regnaret, declarabitur infra in quadam quaestione. *Nè sacerdotio Domini fungerentur.* Scilicet, abstulerat eis ministerium suum, non quidem inhibendo eis ministracionem: sed dando talem modum ministrandi, qualem non acceptabant leuitæ, & sacerdotes. Nam Ieroboam fecerat vitulos aureos, & constituerat, quod ministraretur eis in Bethel, & Dan. Leuitæ autem, & sacerdotes erant instructi solum ministrare in Ierusalem, & soli Deo offerre sacrificia: ideo non acceptabant istum modum ministracionis, quem dederat Ieroboam. An verò prohibuerit Ieroboam sacerdotibus Leuiticis generis ministrare, infra declarabitur in quadam quaestione. *Qui constituit sibi sacerdotes excelsum.* Ieroboam constituit sibi sacerdotes excelsum, id est, altarium, quæ fecerat. Excelsum vocatur quodlibet altare, in quo immolabantur animalia, & cremabantur sacrificia, & vocatur excelsum propter duo. Vnum est, quia vt communiter altaria ista fiebant in montibus, & sæpe sic dicitur in tertio libro Regum, & quarto, quod Israelitæ, & viri Iuda adolebant incensum in collibus, & sub omni ligno frondoso. Secundum est, quia ista altaria semper erant in se alta, dato quod constituerentur in locis humilibus, quia est altare quidam tumulus terræ, vel monticulus: vnde ab hac proprietate apud Latinos nomen accepit, & vocatur altare quasi alta ara: & sic etiam templum Domini vocatur excelsum, quia ibi erat altare. Vnde quando sanctuarium Domini erat in Gabaon, vocabatur Gabaon excelsum, sive maximum excelsum, vt patet tertio Regum tertio capitulo: & sic duo altaria, quæ constituit Ieroboam vnum in Dan, & alterum in Bethel vocabantur excelsa, & illorum constituit sacerdotes de popularibus, & non solum erant ista altaria in terra Ieroboam, sed etiam multa alia: ista tamen duo erant præcipua, quia ibi constituerat Ieroboam duos vitulos aureos, & non erant alij in toto Israel. *Et demonum.* Isti erant sacerdotes demonum: nam colebant demones isti Israelitæ cum colerent vitulos: omnia namque idola ad cultum demonum pertinent. In Hebræo dicitur. *Et adularum.* Et vocantur demones eduli, vel hirci, quia istud nomē potest equiuocari ad hircum, & demonem, vel vocantur sic: quia sæpe apparent

apparet demones in specie hircorum, & aliorum animalium syluestrium: licet maxime in specie hircorum: vnde demones vocantur capripedes iuxta illud Alexandrideis libro tertio, scilicet.

Capripedi Fauno comendat sedula baucis.

Id est, demoni habenti pedes caprinos, qui vocatur interdum Faunus, & interdum satirus, & alijs nominibus, de quibus non est dicendum: & transfuit Ieronymus demonum, & non hircorum, quia dato quod diceretur de hircis, non poterat intelligi ad literam, quia Israelitæ non coluerunt aliquos hircos, sed solum vitulos, cum nulla alia idola legatur fecisse Ieroboam, nisi duos vitulos, sive vaccas. *Vitulorumque, quos fecerat:* Erant etiam isti sacerdotes demonum, & vitulorum, scilicet, duorum vitulorum aureorum, & cum essent sacerdotes vitulorum, erant etiam sacerdotes demonum. *Sed & de cunctis tribubus Israel quicumque dederant cor suum, vt quærent Dominum Deum Israel.* Scilicet, non solum sacerdotes, & Leuitæ venerunt in terram Iuda de omnibus tribubus Israel, sed etiam omnes laici deuoti Deo, qui dederant cor suum ad quærendum Deum Israel, scilicet, ad custodiendum legem suam. Non enim querimus Deum localiter enim inuestigantes, quia ipse vbique est, licet in nullo loco proprie sit: sed mente, dum conamur eum imitari. Est autem imitatio nostra dum eius legem custodimus, quia ille est modus, per quem ipse vult, quod ad eum veniamus. *Venerunt in Ierusalem ad immolandas victimas Domino Deo patrum suorum.* Scilicet Ieroboam constituerat, vt immolarentur victimæ in Bethel, & Dan eorum duobus vitulis aureis, qui ibi erant. Hoc autem erat contra legem: ideo illi, qui habebant zelum legis, & volebant quære Deum noluerunt colere illos vitulos, nec coram illis immolare, licet veniebant in Ierusalem: de istis laicis quærentibus dominum, an venerint solum ad immolandum victimas, & reuerterentur in terram Israel, vel an manerent in terra Iuda, declarabitur infra in quadam quaestione. *Et roborauerunt regnum Roboam.* Scilicet, omnes isti, qui conueniebant in terram Iuda de terra Israel, sive sacerdotes, & leuitæ, sive laici roborauerunt regnum Roboam, scilicet, fortificantes Iudam multitudinè pugnatorum, & omni apparatu bellico. *Et confirmauerunt Roboam filium Salomonis.* Scilicet, confirmauerunt eum in regem super Iuda. Hoc potest dupliciter intelligi. Vno modo, quod confirmauerunt eum, scilicet, vngentes eum in regem approbandò primam victionem, sicut Saul semel constitutus est in regem primo Regum decimo. Et postea factò bello contra Ammonitas vinctus fuit secunda vice: & sic innouatum est regnum: & ita poterat esse hic, quod Roboam vinctus fuisset prima vice in Sichem quasi in contentione. Nunc autem habita pace in regno suo confirmaretur vngendo eum iterum. Secundo potest intelligi, quod confirmauerunt Roboam filium Salomonis, scilicet, dando ei fauorem, & adiutorium, & muniendo eum contra hostes suos Israelitas: & per hoc regnum suum confirmabatur, & iste sensus secundus stat, scilicet, quod adiuuando eum confirmauerunt regnum eius. Nam non potest stare primus sensus, eo quod dicitur hic, quod confirmauerunt Roboam per tres annos: & tamen vinctio non poterat esse, nisi semel facta, & non duraret tanto tempore. *Per tres annos.* Tanto tempore durauit concordia popularis, & regis in cultu Dei, & in munitionibus faciendis, & procurandis apparatibus bellicis. *Ambulauerunt enim in vijs Dauid, & Salomonis annis tantum tribus.* Redditur causa dicti præcedentis. s. quod confirmauerunt regnum Roboam per tres annos, & dicitur, quod causa huius fuit, quia ambulauerunt in vijs Dauid, & Salomonis tribus

annis, & tunc necesse erat, quod confirmaretur regnum, expletis tribus annis, recesserunt de vijs Dauid, & tunc non fuit confirmatum regnum. Ambulare in vijs Dauid erat colere Deum, quia Dauid erat vir valde deicola, & non recedebat à lege Domini. Nam 3. Reg. 15. dicitur, quod omnibus diebus vitæ suæ, non recessit ab his, quæ Deus iusserat, nisi in sermone Vriæ He-thai: & sic est sensus, quod Roboam, & viri de regno suo ambulauerunt in vijs Dauid. s. custodiendo legem Domini, & non declinando ad idola, & interim prosperatum est regnum Roboam: & per hoc confirmatum est. Post tres autem annos confirmato regno recessit Roboam, & viri sui à cultu Dei, vt patet seq. cap. cumque confirmatum fuisset regnum Roboam, & confortatum dereliquit legem Dñi: & ex eo tpe desijt regnum Roboam esse confortatum: quia tunc hostes inuaserunt illud. De hoc tamen infra dicitur in quadam quaest.

Quare Ieuitæ, & Sacerdotes hic reliquerunt loca sua. Questio XIII.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic de sacerdotibus, & Leuitis, quod reliquerunt loca sua, & suburbana, & venerunt ad terram Iuda: quare fecerunt hoc. Respondendum, quod hoc fecerunt propter multa. Primo, quia ante totus Israel erat vnus populus habens vnum regem, & vnicam legem, & vnicum modum colendi Deum, & tunc sacerdotes, & leuitæ, qui erant ministri Domini, habitabant diuisi per terram Israel. Nunc autem terra Israel abstraxerat se à cultu Dei fabricatis vitulis, quos colerent Iudei, & viri Iuda manserunt in cultu Dei: ideo non habebat quid facerent sacerdotes, & leuitæ cum viris de terra Israel: sed de terra Iuda, & sic transferunt ad eos, vt inter ipsos habitarent. Secundum erat, quia officium sacerdotum & leuitarum erat, quod ministrarent in templo Domini, quod erat in Ierusalem, et tñ existentes in terra Israel, non permittebantur à Ieroboam venire in templum. 2. Reg. 12. Ideo totaliter voluerunt se transferre ad habitandum in terra Iuda. Tertium erat, quia sacerdotes, et Leuitæ habebant hanc dignitatem, quod nemo se poterat intrromittere de officio eorum, nisi ipsi sub pena mortis, vt patet Num. 3. et 18. Et sic ipsi soli percipiebant omnia emolumenta sanctuarij. Nunc autem Ieroboam dederat istud officium laicis, ita quod quicumque vellent effici sacerdotes, posset effici, vt patet infra 13. Et ista fuit causa potissima, quare recesserunt de terra Israel, quia iam nulla iura, et nullus honor eis manebat inter Israelitas, et ista sola causa tangitur in litera. s. transeuntes venerunt in Ierusalem, et Iuda, eo quod abiecerat eos Ieroboam, et posterius eius, nè sacerdotio Domini fungerentur. Quartum erat, quia vna de causis propter quas leuitæ habitabant dispersi per totam terram Israel erat, quia erant pauperes, et non habebat vnde sustentarentur, nisi de iuribus sanctuarij, et de elemosinis Israelitarum. Quod patet, quia qñ Israelitæ faciebant sacrificia, dicebat Deus, vt intirent leuitas ad cibum, quia non habebat leuita aliam partem, quæ comederet. Deut. 12. et 18. non habebat vnde aliunde vineret, et ob hoc Deus iusserat, quod qñ Israelitæ coquerent panes, vel haberent pulmenta, quod darent inde primitias dño Num. 15. Et ista dabantur sacerdotibus, et leuitis, qui colligebant ea per varias vrbes Israelitarum, apud quas habitabant, vt declaratum est eod. ca. et de his in magna parte sustentabantur pauperes leuitæ: et quia nunc Israelitæ de regno Ieroboam preuaricati fuerant cultum Dei colendo vitulos, et constituerant sibi sacerdotes de popularibus, non dabant leuitis, et sacerdotibus istas primitias de pulmentis suis: et sic non poterant viuere in terra illa, cum nulla iura hab-

rent ibi, de quibus sustentarentur, & transferunt ad regnum Iuda, quia cum habitatores illius essent cultores Dei, darent istas primitias sacerdotibus, & Leuitis, & ibi sustentarentur. Quintum erat, quia sacerdotes, & leuitae erant in statu excellentiori, quam populus, cum essent mediatores inter Deum & populum, & ob hoc competebat eis magis declinare idolatriam, quam reliquis de populo: unde non solum non decebat eos colere idola, sed nec approbare aliquo modo cultores idolorum: & quia si manerent inter idolatras in communicatione, videbatur quodammodo approbare facta ipsorum, noluerunt manere ibi, sed recedere in terram Iuda. Sextum erat, quia Deus iussit. Exo. 34. quod Israelitae non communicarent cum Chananaeis idolatris, ne forte quis eorum inuitaret eos ad coenam, & daret sibi de cibis consecratis demonibus, & tamen si manerent sacerdotes, & leuitae in terra Israelitarum, communicarent cum eis, & interdum inuitarentur ab eis, potissimum cum essent pauperes, & comederent de cibis consecratis demonibus, quod erat magnum scandalum. Septimum erat, quia Deus videtur hoc voluisse. Nam in die prima dedicationis altaris Bethel pro vno de vitulis aureis Ieroboam, misit Deus illuc vnum prophetam ad praenunciandum mala euentura, & iussit ei, ne comederet, nec biberet in Bethel. Reg. 13. c. ita ergo videtur, quod volebat, quod omnes alij viri sanctae conuersationis recederent de medio illorum, qualis erat status Sacerdotum, & Leuitarum. Octauum erat in quandam penam, scilicet, quod Israelitae grauissimum peccauerant in hoc, & cum Sacerdotes, & Leuitae essent maxime reputationis, & sanctitatis in toto populo, si illi abstraherent se a communicatione aliquorum, erat magnus rubor illis, & poena, ita ergo nunc omnes sacerdotes, & leuitae recesserunt de terra Israel, vt sic cognoscerent Israelitae, quod grauissimum peccauerant. Et non sustinentes sacerdotes, & leuitae tantam iniquitatem, recesserunt ab eis: ita fit in punitione ecclesiastica, quia quando quis est contumax in crimine, priuatur communione fidelium, vt per hoc erubescat, & rubore affectus doleat, & redeat ad obediendum Ecclesiae. Nonum forte erat, quia sacerdotes, & leuitae afficiebantur nimis ad progeniem David propter sanctitatem eius, & quia ipse dederat expensas, & mandatum ad aedificandum templum, & nunc regno diuiso uoluerunt venire ad regnum Roboam, vt sic fauerent ei, & conformarent regnum suum.

Quomodo possent manere in terra Iuda. Quastio XIII.

QVAERITVR vterius, cum Sacerdotes, & Leuitae de toto Israel transirent nunc in terram Iuda, quomodo possent ibi manere. Responderi debet, quod hoc poterat fieri tripliciter. Vno modo, quod isti sacerdotes, & leuitae venirent ad habitandum in vrbibus quas tenebant alij sacerdotes, & leuitae in ciuitatibus Iuda, & Benjamin. Alio modo, quod venirent ad habitandum in loco sanctuarij. Tertio modo, quod habitarent inter Israelitas laicos, ita quod ipsi darent eis de vrbibus suis aliquas ad habitandum, vel quod habitarent mixti cum eis. De primo modo patet, quia quilibet tribus dederat aliquas ciuitates sacerdotibus, & leuitis: & sic tribus Benjamin, & Iuda dederant aliquas, in quibus nunc habitabant aliqui sacerdotes, & leuitae, & alij superuenientes reciperentur ab eis in vrbibus suis, quia erant de eadem tribu. Etiam ne cogere morati sacerdotes, & leuitae inter laicos: verum est tamen, quod viuerent satis anguste, quia omnibus sacerdotibus, & leuitis erant datae vrbes quadra-

F ginta octo: Num. 35. & Iosue 21. & praeced. lib. 6. cap. & tamen de tribu Benjamin, & Iuda non habebant duodecim vrbes. Nam tribus Benjamin dedit quatuor vrbes, & tribus Iuda simul cum tribu Simeon dedit nouem Iosue 21. Et aliquae illarum erant de tribu Simeon, & sic non manebant ciuitates duodecim pro omnibus sacerdotibus, & leuitis nunc, & sic angustus locus habitandi eis esset. Quia tamen temporis necessitas eos vrgebat, non erat inconueniens, quod sic fieret. De secundo modo etiam dicendum, quod fieri poterat. Nam Deut. 18. dicitur, quod si aliquis leuita desiderans manere semper in loco sanctuarij vellet ibi stare, & ministrare perciperet iura, quae recipiunt ministrantes quotidie praeter illa iura, quae ei in vrbe sua ex paterna successione debentur: & ita nunc si isti vellet manere in loco sanctuarij, scilicet, in Ierusalem, perciperent iura residuum quotidie. Iste est modus conueniens, & tamen non fieret sic, quia erat difficile, quod caperentur omnes leuitae, & sacerdotes in vno loco, cum datae essent eis tot ciuitates ad habitandum, potissimum quia etiam ante aduentum istorum erat ciuitas Ierusalem, in qua erat templum plena populo. De tertio modo dicendum, quod poterat esse conuenientius, scilicet, quod habitarent mixtim in ciuitatibus laicorum. Nam licet lex statuerit eos seorsum debere habitare, & dederit eis ciuitates ad sic manendum, tamen nunc necessitas excludere istam ordinationem, cum non haberent alias ciuitates, in quibus habitarent. Etiam patet hoc, quia non solum ex tanta necessitate licebat sacerdotibus, et leuitis mutare sedes, sed etiam, vt melius haberent, quam in locis suis poterant mutare sedes eundo ad loca laicorum: sic patet de illo leuita, de quo Iudi. 17. qui dixit, quod ibat ad peregrinandum vbi cumque sibi velle reperiret, et mansit in domo Michae. Et dicitur, quod ille leuita erat de Bethlehem Iuda, et tamen ciuitas illa non erat tradita sacerdotibus, vel leuitis in sortes: sed habitabant ibi praedecessores sui, vt declaratum est eodem capitulo. Sic etiam saepe dicitur in Deuteronomio ad Israelitas, quod leuitae habitabant intra portas eorum: intra portas vrbium ipsorum, et de illis dicitur, quod inuitarent eos ad epulas, quia nullam aliam partem habebant, vt patet Deut. 12. et 14. et 16. et ita nunc credendum est, quod habitauerint sacerdotes isti, et leuitae superuenientes mixti laicis dispersi per ciuitates eorum. Et iste modus conuenientior erat ad sustentationem sacerdotum, et leuitarum, quia de oibus partibus terrae Israel haberent eleemosynas, & adiutoria laicorum. Si autem moraretur omnes sacerdotes, & leuitae in eisdem ciuitatibus, in quibus prius, non sic comode haberent possent. Dicendum tamen, quod quidquid sit, non possent sacerdotes, & leuitae ita copiose sustentari, sicut tpe Salomonis ante diuisionem regni, quia tunc percipiebant iura a toto Israel tam in decimis, & oblationibus, & eleemosynis, quam in oibus alijs rebus, & nunc solum perciperent a duabus tribubus: & sic maxima calamitas fuit sacerdotibus, et leuitis, quod regnum diuideretur.

Quomodo Ieroboam, & posteri abiecerunt Sacerdotes. Quastio XV.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod sacerdotes, et leuitae recesserunt de terra Israel, et venerunt in terram Iuda, quia Ieroboam, et posteri eius abiecerant eos, ne fungerentur sacerdotio Domini. Nam non potuit esse hoc, eo quod quando sacerdotes, et leuitae recesserunt de terra Israel, nondum habebat Ieroboam aliquos posteros: ipse namque regnabat, cum acciderit istud primo anno regni sui mox, vt diuinitus est regnum Israel. Aliquis

Aliquis dicit, quod posteri Ieroboam vocantur hic filij sui: nam sicut Ieroboam prohibuit cultum Dei, & induxit idolatriam: ita & filij sui faciebant: & sic dicunt Hebraei de vno filio Ieroboam, super quo confusit vxor Ieroboam Ahiam filonitem, quod respondit Ahias, quod iste solus de stirpe Ieroboam sepeliretur, & plangeretur, ceteri autem lacerarentur a canibus, si morerentur in vrbe, & lacerarentur a volucibus, si morerentur in agro: & de illo, de quo querebatur, ait quod sepeliretur: quia inuentus est super eum sermo bonus a domino Deo Israel 3. Reg. 14. Et dicunt Hebraei, quod intelligitur quod ille permittebat Israelitas venire ad colendum dominum in templum. Nam posuerat Ieroboam custodes, ne quis de regno suo ascenderet in Ierusalem in templum, & quae capiebantur ascendentes occidebantur. Iste autem filius Ieroboam cum inueniret aliquos euntes in templum permittebat eos liberè ire. Et secundum hoc de ceteris filijs Ieroboam, qui lacerandi erant a canibus, & volucibus diceretur, quod illi impediabant Israelitas ascendere in Ierusalem: sicut pater suus Ieroboam, & etiam impediabant Leuitas, & sacerdotes abiicietes eos de ministris suis: & propter eorum abiectionem recesserunt de terra Israel. Sed dicendum quod non stat, quia posteri Ieroboam vocantur hic reges, qui successerunt ei. Nam licet filij vocarentur etiam posteri: tamen non vocantur sic, nisi in quantum post mortem parentum manent eisque succedunt: & tamen filij Ieroboam, qui nunc ista mala sacerdotibus, & Leuitis in ferrent, erant simul viuentis Ieroboam: ideo non possunt vocari posteri, & sic non intelligitur de eis: sed de alijs regibus Israel, qui fuerunt post Ieroboam. Aliter dicit aliquis, quod intelligitur de regibus, qui fuerunt post Ieroboam: & tunc stat conuenienter, quia sicut Ieroboam abiecit sacerdotes Domini, & constituit sibi sacerdotes laicos: ita omnes reges Israel, qui post eum fuerunt, quia nullus eorum fuit, qui in toto corde sequeretur dominum: & si aliqui inciperent: sicut Iehu, qui occidit prophetas Baal: tamen non continuabat, quia ipse postea redijt ad colendum idola 4. Reg. 10. cap. Sed tunc obicitur, quod non stet: quia ista recessio de terra Israel facta est tempore Roboam, & Ieroboam, vt patet hic: ideo non pertinuit hoc ad successores Ieroboam. Respondetur quod aliqui sacerdotes, & Leuitae recesserunt de terra Israel tempore Ieroboam, quia abiecerat eos de ministerio suo, & aliqui adhuc manebant ibi: & cum etiam successores Ieroboam abiecerent eos, recesserunt temporibus illorum, & sic dicitur, quod non omnes sacerdotes, & Leuitae recesserunt simul de terra Israel, sed successiuè tempore diuersorum regum. Dicendum tamen quod hoc non stat, quia ista recessio sacerdotum, & leuitarum de regno Ieroboam facta est tpe Ieroboam tota in principio regni, quia dicitur hic, quod oes sacerdotes, qui erant in vniuerso Israel venerunt ad Roboam de cunctis sedibus suis: ergo non manebant aliqui in tota terra Israel. Item quia dicitur, quod venerunt ad eum, id est ad Roboam, de quo ibi agitur, & tamen si tempore successorum Ieroboam aliqui sacerdotes, & Leuitae recessissent de terra Israel, non potuissent illi venire ad Roboam, eo quod Ieroboam maiori tpe vixit quam Roboam. Nam regnavit Roboam decem & septem annis, & Ieroboam regnavit viginti tribus annis 3. Reg. 14. Item patet quia dicitur, quod isti Leuitae venerunt ad Roboam, & confirmauerunt regnum eius an nis tribus tantum, ergo aduentus leuitarum & sacerdotum necessarius fuit ante complemētum trium annorum de regno Roboam, unde non potuerunt successores Ieroboam abicere Leuitas, & sacerdotes de ministerio suo ad hoc quod recederent de terra Israel, cum omnibus

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

A nes recesserint tempore Ieroboam. Dicendum ergo, quod potest intelligi istud dupliciter. Vno modo, quod non abiecerint posteri Ieroboam sacerdotes & leuitas de terra Israel: quia tamen Ieroboam abiecerat eos, & videbant totum Israel peruersum ad idolatriam, putabant rationabiliter quod oes successores sui sic facerent: & sic dixerunt, quod recedebant de terra Israel, quia Ieroboam, & posteri sui eos abiecerat. Et ponit istud hic notatet, quasi dicat. Si solus Ieroboam abiecerat eos non mutauissent sedes: sed quia oes abiecerant eos, mutauerunt sedes. Si n. putauissent sacerdotes, & leuitae, quod solus Ieroboam peruersus fuisset ad idolatriam, & abstulisset eis ministerium suum, & tpe sequentium regum possent oia haec reparari, non mutauissent totaliter sedes, sed mutauissent tempore illius abiectionis suam, vt non pederent oia, quae habebant in terra Israel: viderant tamen totum populum simul cum rege conuersum ad idolatriam, ideo desperauerunt posse vnquam tolli ista peruersionem, nec eos reuersuros ad officia sua: ideo illico mutauerunt sedes. Secundò potest intelligi, quod istud sit verbum scriptoris, & non sit pertinens ad causam motiuam recessus sacerdotum, & leuitarum de terra Israel, sed quod motiua recedendi sacerdotibus, & leuitis solum fuit, quia abiecit eos Ieroboam, & non propter aliquem de successoribus suis: quia nullus fuit antequam de regno Ieroboam recederent: unde sacerdotes, & leuitae non erant certi, quod successores Ieroboam eos abiecerent sicut Ieroboam, licet hoc putarent: sed quia sic contingit, quod omnes posteri Ieroboam reges Israel erant idolatrae, abiecerat cultum domini: & dato quod essent aliqui sacerdotes, & leuitae in terra sua, non cernerent eos in ministros, sed laicos sicut instituit Ieroboam, & semper sic tenuerunt. Ideo Esdras scriptor libri huius sciens veritatem historiae dixit, quod non solum Ieroboam abiecit sacerdotes, & leuitas, sed etiam posteri sui: & tamen sacerdotibus, & leuitis sola abiectione, quam passi sunt a Ieroboam fuit causa recedendi de terra Israel: iste est conuenientior modus respondendi quam praecedens.

Quomodo abiecit sacerdotes, & Leuitas. Quastio XVI.

QVAERITVR vterius, quomodo stet, quod Ieroboam abiecit sacerdotes & Leuitas ne ministrarent in sacerdotio domini. Respondendum, quod potest intelligi multipliciter. Vno modo quod abiecit eos. I. diminuit honorem ipsorum. Nam ante hoc soli sacerdotes, & leuitae ministrabant in eis, quae pertinebant ad Deum. Nunc autem Ieroboam fecerat, quod quicunque de populo vellet effici sacerdos, efficeretur: vt patet infra 13. & 3. Reg. 12. Accipiendo ergo alios ad honorem, qui solis sacerdotibus competebar, abiecit eos de honore suo. Secundò modo potest intelligi, quod Ieroboam non prohibuit sacerdotes, & leuitas ministrare in officio suo, quia cum permitteret laicos, ad quos non pertinebat ministrare in sacerdotio, a fortiori permitteret sacerdotibus, de quorum officio istud erat: & tamen quia introduxit aliud ministerium, quod non pertinebat ad sacerdotes. Idolatriam, quam non exercituri erant sacerdotes, dicitur abiecit eos, ne fungerentur sacerdotio domini, s. quo prius fungebantur. Tertio modo potest intelligi, quod forte Ieroboam non permittit sacerdotibus, & leuitis ministrare in officio sacerdotali. Sed et si ipsi vellet coram vitulis, aureis ministrare, sicut ministrabant coram dño, quod non permittebat Ieroboam, & hoc forte faciebat Ieroboam, vt placeret populo. Nam volebat Ieroboam placere populo: vt cõsentiret in re magna, & insolita. Volebat. n. transferre cultum Dei in idolatriam, & quod non ascenderet populus ad adorandum in templum dñi, sed in Bethel & Dan: & quia populo viderent ista grauias, & fortassis contentire nollet voluit placare populum faciendū ali-

qua, quæ essent grata populo: & istud erat, quod daret quendam honorem populo, quinunquam ei fuerat colat, & liberaret eos de quadam obligatione, cui prius tenebantur: & hoc erat quod daret populo honorem sacerdotalem. Pro quo sciendum, quod Deus reprobatis omnibus tribubus Israel à ministerio suo elegit tribum Leui: & voluit quod ista sola sibi ministraret loco totius Israel, vt colligitur Nume. 3. & appositam penam si quis de populo immisceret se his ministrantibus Nume. primo & 3. & 16. & 18. Et quia magnus honor, & vtilitas erat in sacerdotio, & tenebantur non sacerdotes nec Leuitæ dare magna iura sacerdotibus, & Leuitis. Num. 18. Desiderabant valde populares habere sacerdotium: & quidam etiam de Leuitis ad sacerdotium anhelabant: vnde Core, qui erat de Leuitis iurgatus est contra Moysen, & Aaron, quod ipsi superbirent in populo vsurpantes sibi sacerdotium. Etiam ducenti quinquaginta proceres Synagoga: etiam Dathan, & Abiron, & magna eorum cohortes sequatium. Nam isti erant laici de genere Ruben: Num. 26. & murmurauerunt valde contra Moysen, & Aaron, volendo accipere sacerdotium. Ex quo magna plaga secuta est: Num. 16. Habebat tamen populus magnum desiderium vsurpandi sacerdotium, & erant prouisi ad faciendum magnas seditiones super hoc, & vt illi sederentur Deus iussit, quod omnes tribus Israel ferrent virgas aridas, & ponerentur coram domino scriptis in singulis nominibus tribuum suarum, & illa, quæ floreret ostenderet tribum a Deo electam, & floruit virga Aaron, & sic apparuit electam stirpem Aaron pro sacerdotio: & ex tunc non ausi sunt Israelitæ contendere de sacerdotio: Nume. 17. Et tamen desiderabant illum semper, vt exuerent hanc subiectionem, quam habebant ad tribum Leui. Nunc autem Ieroboam sciens desiderium populi ad habendum honorem sacerdotalem, & inuidiam quæ habebat ad sacerdotes, quia præfecti fuerant eis, putauit quod posset placare populum dando honorem sacerdotale populo, scilicet quod quicumque de populo vellent effici sacerdotes offerendo tauri & boues, & arietes septem: vt patet infra 13. Et vt videretur haberet populus de sacerdotibus, & Leuitis, qui tanto tempore prepositi fuerant populo inhibuit Ieroboam sacerdotibus, & Leuitis ministrare: concedens hoc solum laicis: & tunc diceretur abiciere Leuitas, & sacerdotes de ministerio suo. Quarto modo potest intelligi, quod Ieroboam abiecit sacerdotes ne fungerentur officio, vel sacerdotio, scilicet quod non permittebat eos ire in terram Iuda ad ministrandum in templum: & ob hoc recesserunt. Dicendum, quod iste modus est verus, quod patet, quia dicitur: abiecit eos ne sacerdotio domini fungerentur: & sic non potest intelligi de ministrantibus, quæ fieri debebat coram vitulis aureis, de quibus erant præcedentes expositiones, sed de ministrantibus sacerdotij diuini, id est sacerdotij legalis: & est sensus, quod Ieroboam fecit duos vitulos, quos colerent Israelitæ, & veniit eis ascendere in templum in Ierusalem. tertio Regum duodecimo. Et sic sacerdotes manentes in terra Israel non permittebantur ascendere in templum domini. Et tamē ministrantibus sacerdotales, & Leuiticæ solum fiebat in templum secundum legem, quæ determinauerat viciniam loci. Leu. 17. & Deu. 12. Et Iosue 22. c. Ergo vetando ascendere in templum, indirecte abiciebat eos de ministerio domini: & hoc voluit dicere litera. Nam non dixit absolute, quod abiecit Leuitas, & sacerdotes de ministerio, sed abiecit ne sacerdotio domini fungerentur. Ideo credendum, quod Ieroboam satis permittēret, imò vellent, quod sacerdotes, & Leuitæ fungerentur sacerdotio coram vitulis aureis: & tamen ip-

si nolēbant. Ipsi verò volebant ministrare in sacerdotio domini in templo: & hoc non permittebat Ieroboam non sinendo quod quicumque ascenderet in Ierusalem: & tunc stat directè causa, square sacerdotes, & Leuitæ recesserunt de terra Israel in terram Iuda. quia abiecit eos Ieroboam, ne fungerentur sacerdotio, id est vt non ascenderent in Ierusalem ad ministrandum, & tunc duo vrgebāt Israelitas ad hoc quod recederent de terra Ieroboam. Primum erat, quia tota sustentatio sacerdotum, & Leuitarum erat de liris ministrantibus, quæ fiebat in templo: & si non ascenderent ad ministrandum nihil eis daretur: & tamē Ieroboam prohibebat eos ascendere in Ierusalem: id oportuit eos mutare sedes. Secundum erat desiderium legis implendæ: nam lex iubebat, quod quolibet anno ascenderent ter omnes Israelitæ in locum sanctuarij in tribus festiuitatibus: & tamen si manerēt in terra Ieroboam nunquam permitterentur ascendere in Ierusalem, id fuit eis opportunum mutare locum.

An venerunt ad immolandum in Ierusalem Israelitæ. Quæst. XVII.

QVAERITVR vterius de istis Israelitis, de quibus dicitur hic, quod quicumque dederat cor suum, vt quæreret dominum, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas: an isti venerunt ad habitandum in terra Iuda, vel solum veniebant ad immolandum, & redibant in terram suam Israel. Aliquis dicit, quod isti solum veniebant ad adorandum dñm in Ierusalem, & non ad manendum ibi: sed redibant in terram suam: vt patet, quia dicitur, venerunt in Ierusalem ad immolandas victimas domino Deo patrum suorum. Sed obiicitur, quod non fiet. Primum, quia non videbatur modus, quo isti Israelitæ possent ascendere in Ierusalem: & reuertī in terram suam. Nam Ieroboam vetuerat ascendere in Ierusalem ad orandum 3. Regum 12. Et (vt asseritur) satis rationabiliter potuerat custodes terminis regni, ne quis de regno suo ascenderet in Ierusalem, & qui ascenderent, caperentur, & occiderentur, & conficerentur bona eorum: non ergo posset aliquis ascendere, et redire. Secundo patet, quia dicitur de istis ascendentibus in Ierusalem, quod roborauerunt regnum Roboam, et tamen si isti solum ascenderent ad adorandum, et sacrificandū in Ierusalem, et non manerēt in terra Iuda, non firmarēt regnū Roboam: ergo vt quæ manebāt in terra Iuda. Tertio patet, quia sacerdotes, et Leuitæ mutauerunt sedes transientes in terrā Iuda propter adorationem domini, quia non poterant illuc ascendere, si habitaret in terra Israel, ideo sic etiam intelligendum est de laicis: nam si Leuitæ, et sacerdotes possent ascendere in templum in Ierusalem, & redire in terram Israel, non mutassent sedes suas: & tamen mutauerunt eas relinquētes omnia, quæ habebant in terra Israel: ergo non poterant ascendere in templum domini si manerent in terra Israel. Respondendum, quod potest teneri vtrunque in quæstione ista, scilicet potest dici, quod ascendebant isti Israelitæ solum ad orandum dominum in Ierusalem, & redibant in terram suam, vel quod ascendebant in Ierusalem, & manebant semper in terra Iuda habitantes, & pro vtroque posita est probatio, etiam pro vtroque responderi potest tenendo, quod ascendebant in Ierusalem ad orandum, & manebant ibi semper. Dicendum, quod verum est, quod isti Israelitæ, qui de regno Ieroboam veniebant solum veniebant, vt offerrent hostias, & tamen, quia non poterant ad hoc venire sine periculo manebant in terra Iuda: ideo rectè dicitur, quod veniebant ad immolandum hostias. Nam

Nam venerunt semel ad hoc, & tunc manserunt in terra Iuda. Et non negatur ex hoc quod manerent isti Israelitæ in terra Iuda, sed potius sequeretur quasi necessario ex illo, quia aliter non poterant ascendere sine periculo in terra Iuda. Si autem tenere velimus, quod isti ascendebat solum ad orandum, & non manebant in terra Iuda, sed redibant in terram Israel, respondebimus ad primam rationem dicendo, quod licet vetuisset Ieroboam ascendere Israelitas in Ierusalem, tamen multi ascendebant, scilicet quia erant multa loca, per quæ possent exire Israelitæ, ita vt non viderentur, nec erat possibile omnia loca custodiri: sicut patet nunc in exitibus regnorum, qui custodiuntur propter vectigalia, & res veritas efferri: tamen saluntur multa cum sint plurimæ viæ. Etiam quia dato, quod aliqui ascendentes reperirentur a custodibus, erant sibi benigni custodes, & permittebant illos, scilicet quia fortè Deus efficiebat illos sibi clementes, cum irent ad colendum eum: vel dato quod in hoc essent multa pericula, illi viri, qui zelosi legis habebat, exponebant se omnibus his periculis propter legem implendam: sicut patet de Tobia, qui erat de tribu Nephtali, & dum ceteri irent ad colendum vitulos aureos, iste ascendebat in Ierusalem ad adorandum, vt patet Tob. primo capit. Ad secundum de roboratione regni Roboam potest dici vno modo, quod illa litera, scilicet, roborauerunt, non refertur ad litteram immediatam, scilicet de istis Israelitis laicis: qui veniebant ad immolandum hostias, sed refertur ad præcedentem litteram de Leuitis, qui veniebant ad morandum in terra Iuda, quia illi confortabant regnum Roboam: eo quod manebant in terra illa, & parati erant defendere eum contra hostes. Nicolaus dicit, quod isti corroboraerunt regnum eius, scilicet quia venientes ad adorandum in Ierusalem parati erant eum defendere. Sed non vñ quō isti parati essent defendere illi, si mansuri essent in terra Israel, quæ erat terra Ieroboam hostis Roboam. Ideo dicendum magis sicut supra: vel dicendum, quod ista confortatio non intelligitur, quod fieri dēret opere bellico, sed magis sequendo viam legis, scilicet quod Deus confortabat illos, qui sequebantur eum dando eis, quod præualeret contra hostes: et quia omnes de regno Roboam sequebantur nunc dñm, confortabat Deus regnum illud, & quia omnes illi, qui veniebant de terra Israel ad adorandum dominum in Ierusalem, concordabant cum viris Roboam de regno Roboam colendo dñm, & cū eis simul colendo, dicebantur etiam ipsi confortare regnum Roboam, quia in regno ipsius colebant dñm. Ad tertium dicendum, quod sacerdotes, & Leuitæ mutauerunt sedes, vt irent ad immolandum dño in terra Iuda, & tamen non mutauerunt ad hoc sedes laici, qui illuc ibant, quia magna differentia est inter laicos, & Leuitas, & sacerdotes. Prima est, quia securius poterant laici ire in terram Iuda ad immolandum domino, quæ sacerdotes, & Leuitæ: eo quod laici raro ibant, & secretius ire poterant. Leuitæ autē, & sacerdotes ituri erant pluries, & determinatis temporibus: nam vt patet præc. lib. 24. ca. sacerdotes distincti erant per viginti quatuor sortes, & ministrabant vna post aliam, & quilibet vna hebdomada. Sic etiam erat de Leuitis cantoribus, quod diuisi erant in sortes viginti quatuor, & ministrabant per viginti quatuor hebdomadas subsequenter. eo. lib. 25. ca. & cū cognita essent sortes istorum sacerdotum, & leuitarum, & tempora ministrantium, scilicet Israelitæ quo tempore quilibet sacerdotis, et leuitæ ascensuri erant ad ministrandum in Ierusalem, et obseruarent eos, et caperent. De laicis autē non erat sic: quia non erat eis tempus determinatum eundi. Nam licet lex determinasset tria tempora in anno pro omnibus Israelitis, quidam v-

lebant ire, et quidam non, propter periculum: et sic sciretur determinate, qui ire vellent, et qui non. Et dato quod aliqui ire vellent, fortè non irent in temporibus determinatis a lege propter periculum, sed irent aliis diebus: vnde non possent custodes Ieroboam scire tenere laicos euntes in Ierusalem, sicut sacerdotes, et leuitas: id vt possent sine periculo ministrare sacerdotes, & leuitæ mutauerunt sedes, & non fuit tam necessarium quod mutarent sedes laici. Secundum erat, quia dato quod non vetaret Ieroboam ascensum in Ierusalem Israelitis. Si tamen conuerteretur populus ad idolatriam, sicut conuersus est, non manerent sacerdotes, & leuitæ in terra Ieroboam: nam omnes rediit leuitarum, & sacerdotum erant de ministrantibus, quæ habebant in sanctuario, & illi, qui erant in terra Israel iam erant peruersi ad idola, & non dabant aliquos reditus sacerdotibus, & leuitis: ideo frustra erat, quod manerent inter Israelitas, sed potius ascenderent ad morandum in terra Iuda, quia ibi omnes redderent suos percipiebant de colentibus Deum: laici autem non habebant istam causam, cum ipsi non haberent alibi percipere aliquid, nisi in terra sua: ideo non mutarēt sedes, sicut sacerdotes & leuitæ. Tertium erat, quod sacerdotes & leuitæ erant pauperes, & ob hoc vivebāt dispersi per terra Israel, vt ab Israelitis perciperēt elemosynas, & quædam primitias de panibus nouiter coctis, & de aliis pulmentis: vt colligitur Nume. 15. & quia non poterant percipere ista ab omnibus Israelitis nisi inter eos dispersi manerent, vivebāt dispersi per terrā Israel. Nunc autem toto Israel conuerso ad idolatriam, non darentur elemosynæ, nec primitiæ pulmentorum sacerdotibus, & leuitis manentibus in cultu Dei, et sic non possent sustentari subtractis eorum subsidiis: ideo dato quod Ieroboam non imponeret eis aliquod grauamen, ipsi sponte recederent de terra eius in terram Iuda, & ibi sustentarentur cum non possent sustentari in terra Israel: istud autē non accidebat in laicis, qui sustentabantur de suis facultatibus, id non habebant causam mutandi sedes, sicut sacerdotes, & leuitæ. Quartum erat, quia ex causa satis facili poterāt sacerdotes, & leuitæ mutare sedes suas, & tamē laici non poterant commode mutare sedes, nisi ex causa grauissima. Rō est, quia sacerdotes, & Leuitæ non habebant possessiones aliquas in terra Israel, de quibus fructus perciperent. sed agros, & vineas, sed solum vides ad morandum: sed facile erat vbiunque vellent stare inuenire locum ad manendum: id ex facili causa mutarent sedes. De laicis secus erat, quia habebant agros, & vineas in terra Israel: & si transfirent in terra Iuda, nihil ibi haberent, nec possent emere: quia immobilia inter Hebræos non vendebantur nisi ex magna necessitate, & venditio non manebat in æternum: sed ad tempus Iobelei solum, scilicet vsque ad quinquagesimum annum ad plus: & tunc redibat omnis possessio ad pristinum possessorem: Leu. 25. cap. Ideo laici non transfirent in terram Iuda de terra Israel nisi ex causa inuitabili. Leuitæ autem sacerdotalesque ex causa facili transfirent.

Quomodo firmauerunt regnum Roboam tribus annis. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vterius, quomodo fiat, quod dicitur hic, quod firmauerunt regnum Roboam solum tribus annis isti, de quibus hic dicitur. Quidam respondet, quod confirmatio regni vocatur prosperitas, & quædiu manet in augmento vel saltem non mutatur aliquid de prosperitate sua, dicitur confirmari, vel confirmatum esse: & durat hoc, quousque veniant aliqua infortunia: sic fuit hic, quia per tres annos durauit ista prosperitas: ideo dicitur quod tribus annis confirmatum est. Sed dicendum, quod hoc non fiat, quia tunc oportebat,

rebat: vt post tres annos illico calamitates euenissent in regno Roboam: sed falsum est, quia prima calamitas, quam legitur habuisse regnum Roboam, fuit Sebach rex Aegypti, & de illis viciis iuda abstulerit omnes thesauros eorum 3. Reg. 14. & sequenti cap. Et tamen istud fuit anno quinto Roboam sequenti cap. Ergo confirmatum esse regnum vsque ad quinque annos: quod falsum est. Dicendum ergo aliter, scilicet quod confortatio ista regni erat ex parte Dei, scilicet quod cum viri de terra Iuda colebant Dominum, Deus confortabat regnum eorum, ita vt non possent hostes illud inuadere, nec nocere ei. Postquam vero dereliquerunt Dominum Deus, dereliquit eos, & iam fuit regnum infirmum, ita quod cuique volenti inuadere, & nocere facile erat: & quia tribus annis solis viri Iuda secuti sunt Dominum, & postea deseruerunt legem eius, dicitur consumasse Roboam per tres annos. Et dato, quod completis tribus annis non venerit illico calamitas super viros Iuda: sed anno quinto regni Roboam: tamen illico vt completus est tertius annus, Deus dereliquit viros Iuda, & poterat qui libet inuadere viros Iuda nocere eis quod non potuisset prius durante triennio. Aliter dici potest, quod confortatio regni fuit faciendo apparatus bellicos, scilicet vallando ciuitates muris, & reficiendo q̄ corruerant, & faciendo armamentaria in singulis vrbibus, & disponendo ibi viros belli, parandoque horrea & escas p̄ viros belli, & generaliter omnem apparatus belli procurabat, & in hoc regnum roburabatur, & non firmabat: quia per hoc facilius erat ad defensionem contra hostes q̄ aliam: & dicitur confirmatum regnum tribus annis. quia tribus annis durauit iste apparatus in fieri: quibus expletis iam facta erant omnia, quae pertinebant ad belli apparatus: id expletis tribus annis non confirmabatur vltra regnum. Et dicendum quod iste modus conuenientior est, quam quod accipiatur confortatio regni pro cultu dei, secundum quem confortabatur, quia iste est sensus magis literalis. Et patet hoc, quia dicitur sequenti cap. Cuique roboratum fuisse regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini & omnis Israel cum eo. Et tamen si acciperetur confortatio regni pro perseveratione in cultu Dei, non diceretur, quod confirmato regno dereliquit legem: quia derelinquendo legem Dei derelinquebatur confortatio regni, quia aliam esset sensus, quod cum conseruarent Israelitae legem Dei dereliquerunt legem Dei. Non est ergo iste sensus: sed intelligitur, quod confortatio regni erat per apparatus bellicum, & quando non habebat Roboam apparatus bellicum plenum, timebat Dominum, & colebat eum. Cum autem habuit omnem apparatus bellicum, per quem erat confirmatum regnum superbiuit, putans quod per seipsum sufficiens esset resistere hostibus, & tunc oblitus Dei dereliquit legem eius, & coluit idola. Iste solet esse modus praeruaricationis humanae, scilicet quod illi, qui fuerunt Dei cultores, & boni quando fuerunt in minori statu, prouecti in magnum statum Deum contemnant. Hic dicendum erat de vitulis, quos fecerat Ieroboam: & de multis duabus, quae insurgunt circa eos: & tamen dicitur de his omnibus infra 13. capit. Vbi etiam dicitur de his vitulis.

Duxit autem Roboam uxorem Mahalath filiam Ierimoth filij Dauid: Abihail quoque filiam Eliab filij Isai, quae peperit ei filios: Iehus, & Sommoriam, & Zoom. Post hanc quoque accepit Maacham filiam

Abisol, q̄ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salimih. Amavit autem Roboam Maacham filiam Ablalom super omnes uxores suas & concubinas: nam uxores decem & octo duxerat: concubinas autem sexaginta: & genuit viginti octo filios, & sexaginta filias. Constituit vero in capite Abiam filium Maacha ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda, & Benjamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis: praebuitque eis escas plurimas, & multas petiuit uxores.

Duxit autem. Hic ponitur secundum huius scilicet prosperitas Roboam in proli multiplicatione. Nam sicut regnum suum confortabatur habendo ciuitates multas munitas, & omnem apparatus bellicum: ita confortabatur habendo filios multos, & affines propter uxores, qui adiuuaret eum ad defendendum regnum. Et dicitur. Duxit autem Roboam uxorem Mahalath. Non erat ista sola vxor, quia uxores decem & octo habuit, vt patet in litera. Quare autem ponatur ista prima: & quare magis ista, & Maacha exprimuntur, declarabitur infra in quadam quaestione. Filiam Ierimoth filij Dauid. Accepit in uxorem patruelam suam, scilicet filiam fratris patris sui. Nam Salomon erat frater Ierimoth cum ambo essent filij Dauid. De isto tamen Ierimoth filio Dauid quis esset, declarabitur infra in quadam quaestione. Et Abihail quoque filiam Eliab filij Isai. Ista Abihail erat filia fratris aui sui. Nam Eliab erat frater Dauid, & Dauid erat auus Roboam: erat Eliab super Dauid primus, & statura procerus, quoniam considerans Samuel iuxta staturam, & pulchritudinem eius putauit, quod esset quem Deus iusserat vngi in regem, & quaesuit quando vidit eum: num coram domino est Christus eius? & Deus respondit non respicias vultum eius, nec altitudinem staturae eius: quia ego abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. primo Regum decimo sexto. Et vocata est filia eius Abihail: quia sic etiam vocabatur quaedam soror Dauid, quae peperit Amasam duce bellii, vt patet praecedenti lib. secundo, & tertio Regum decimo septimo cap. Iste Isai, de quo hic dicitur erat pater Dauid. Nam sic vocabatur, vt patet primo Regum decimo sexto, & decimo septimo. Quae peperit ei filios Ieus, Sommoriam, & Zoom. Nomina virorum sunt. Nam Sommoriam non est femina, vt aliqui arbitrantur. Habuit autem Roboam filios multos, scilicet viginti octo filios, & sexaginta filias, infra in litera: & tamen forte erant ista de nobilioribus filiorum suorum, & excellentioribus prudentia, & viribus. Post hanc quoque accepit Maacham filiam Ablalom. Maacham habuit Dauid in uxorem, scilicet filiam regis Gessuri. tertio Regum tertio, & praecedenti lib. 3. ca. Et ista Maacha erat patruelis Roboam, scilicet quia erant filij duorum fratrum. Nam Ablalom, & Salomon erant fratres filij Dauid: sed de isto Ablalom est dubium an fuerit filius Dauid. Quidam putant q̄ sic propter nominis similitudinem, & alia, quae infra declarabuntur. Et tamen videtur magis dicendum, q̄ non erat iste filius Dauid, quia in Hebraeo non vocatur Ablalom sicut vocatur ille pulcher filius Dauid,

Dauid, sed vocabatur Abifalom: litera tamen nostra, non expressit istam literam, quia forte factum est imperitia librarium: nam nesciunt correcte scribere: & quia istud nomen Abifalom est frequentatū in scriptura, & nomen Abifalom rarissime reperitur in scriptura: licet inueniunt scriptum Abifalom putauerunt corruptionem esse, scripseruntque Abifalom, & tamen sit iste Abifalom filius Dauid vel aliquis alius, declarabitur infra 13. in quadam quaestione circa principium. Quae peperit ei Abia. Iste fuit, qui postea constitutus est in regem successorem Roboam, vt patet infra in litera, & propter huc sit hic mentio de matre sua Maacha. Ethai, & Ziza, & Salomih. De istis tribus non habetur, qui fuerint, quia gesta eorum non leguntur. Est autem Salomih interdum nomen viri, & interdum nomen feminae. Hic est nomen viri: & tamen Leuit. 24. est nomen feminae, quae erat mater illius viri, qui lapidatus est extra castra, quia blasphemauit nomen Domini. Amavit autem Roboam Maacham filiam Ablalom super omnes uxores suas, & concubinas. Multas enim uxores, & concubinas habuit Roboam: & tamen inter omnes illas nulla magis diligebatur a Roboam quam Maacha, & ponitur istud ad signandum, & reddendum eam eius quod infra dicitur. q̄ Roboam constituit Abiam in regem inter omnes filios suos, licet non esset primogenitus: & hoc quia dilexit Maacham super omnes uxores suas, & concubinas: & dicitur de uxore, quia habebat multas. scilicet decem & octo, & concubinas sexaginta: vt patet in litera. Ista enim erat consuetudo regum pro tunc, q̄ multas uxores, & concubinas haberent. Nam uxores decem, & octo duxerat, Concubinas autem sexaginta. Differentia autem inter concubinas, & uxorem est: quia vxor interueniente matrimoniali federe dicitur: concubina autem nullo pacto interueniente, sed solo desiderio libidinis habetur ad propagandum prolem non intendendo, vel dato q̄ ad hoc intendantur, verba contractus nulla interueniunt. Secundum antiquos vocabatur concubina illa, quae licet duceretur affectu coniugali, tamen non intercedebat pacta dotaria, nec alia caeremoniae iuris. Et isto modo licitum est habere concubinas sicut habere uxorem: sic ait Isidorus, & habetur in Decretis di. xxxij. cap. Christiano homini, & isto modo illa, quae est concubina interdum vocatur concubina, & interdum vxor: vt patet de Agar, & de Cethura, quas accepit Abraham, & vocatur interdum uxores, & interdum concubinas. Nam Agar vocatur vxor Abraham. Gen. 16. & vocatur etiam Cethura vxor eius: Gen. 25. Et tamen postea vocantur ambae concubinae eius Gen. 25. f. filia autem concubinarum largitus est munera. f. Agar, & Cethura: sic etiam mulier, quae habebat Leuita, quae improba libidine occisa est, vocabatur interdum concubina Leuita, & interdum vxor eius Iudi. 9. de hoc ibi late dictum est, quod differant concubina & vxor: & sic poterat esse q̄ aliqua concubina istarum essent tales, quas nos verè vocamus uxores. Aliq̄ autem esset concubina, quae solo affectu libidinis tractantur: & sic nos vocamus concubinas. Et genuit viginti octo filios, & sexaginta filias. Vtrum omnes isti fuerunt de vxoribus, vel aliqui de vxoribus, & aliqui de concubinis non apparet, sed credendum est, quia aliquos filios & filias habuerit etiam de concubinis cum tot tenuerit. Constituit vero in capite Abiam filium Maacha duce super omnes fratres suos. Silicet licet Abia filius Maacha non esset primogenitus Roboam, & ex hoc non cõpeteret ei principatus super omnes fratres suos: tamen Roboam voluit eum constituitur super omnes filios suos, fratres eius: & satis apparet ex hoc q̄ non esset primogenitus, quia si ipse esset primogenitus Roboam, non diceretur, q̄ constituit eum Roboam in capite omnium fratrum suorum: nam ei cõpeteret iure suo q̄ esset primogenitus.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars. 2

capitulum: & tamen dicitur q̄ constituit eum in capite, & ponuntur caesae ad hoc: id non erat ipse primogenitus. Ipsum enim facere regem cogitabat. Deliberauerat. n. Roboam apud se, q̄ constitueret in regem filium suum Abiam, vt sic post mortem maneret certe filius eius iste rex, & non verteretur in dubium apud alios fratres eius: & dicitur, quod cogitabat eum facere regem, quia si dicat, non comperebat ei de iure, tamen Roboam cogitauerat hoc facere ex aliquibus causis, quae eum mouebant. Quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius. Ista fuit vna de causis motiuis ad constituendum eum in regem super Iudam. scilicet quia erat prudentior ceteris fratribus suis. Etiam erat potentior. i. robustior corpore, & magis aptus ad bella. Et ista duo optimè conueniebant ad constituendum quem in regem, & accipitur sapientior. i. prudentior: nam sapientia est habitus speculatiuus de altissimis rebus, vel per altissimas causas artis iudicis, vt colligitur 6. Ethic. cap. de sapientia. Et ista licet utilis sit principibus, & cuique homini: quia valde nobilitat, & exaltat virum: tamen non est ista summe necessaria regi, sed prudentia. Nam prudentia est habitus directiuus circa agibilia ad totam vitam, vt patet 6. Ethic. c. de prudentia. & istam habebat Abia ad caute regendum. Vocabatur autem potentior. f. vir robustus, & animosus. vti que. n. est laudabile in principe, sed potissimè quod sit animosus cõfidens circa pericula belli. Nam q̄ sit valde robustus corpore princeps laudabile est, & tamen non est agenda corpore suo pugna. Si autem animosus sit, etiam si non sit corpore robustus, non formidabit grania pericula: & faciet cõfidere totum exercitum animositate sua, & tantum excellebat prudentia ista, & animositas in Abia q̄ pater suus Roboam in cõparatione eius erat timidus corde, & imprudens, & ipse Abia dixit coram toto Israel, qm̄ voluit pugna re contra Ieroboam, porro Roboam erat vir rudis, & corde pauido nec potuit resistere. Et tamen dicere talia non pertinebat nisi ad virum, qui valde excelleret animositate, & prudentia super Roboam, qualem se putabat Abia. seq. cap. In cunctis finibus Iuda, & Benjamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis. Refertur ad praecedentem literam. f. cogitauerat Roboam constituit Abiam regem in omnibus finibus Iuda, & Benjamin. i. in tota terra Iuda, et Benjamin. Nam super istas duas tribus solū dominabatur Roboam, et dicitur. Et in vniuersis ciuitatibus muratis, non quidem q̄ istae ciuitates muratae essent extra terra Benjamin, et Iuda, quia nullam terram habebat Roboam extra istas duas sortes tribuum, cum omnes aliae decem tribus cessissent ipsi Ieroboam sicut Deus ei promiserat 3. Reg. 11. sed ponuntur ad faciendum specialem mentionem de istis ciuitatibus, quia erant nobiliores inter cetera loca terrae Roboam. Praebuitque eis escas plurimas. f. disposuit Roboam istos filios per varias vrbes terrae suae, et dedit eis escas plurimas, scilicet cui libet ipsorum dedit magnam familiam, et ad sustentandam illa dedit singulis multas escas, scilicet multos redditus, unde escas haberet pro se, et familiis suis. Et multas petiuit uxores. Scilicet cui libet filiorum suorum dedit uxores multas: nam sicut ipse habuerat uxores multas, vt multiplicaretur genus eorum, et sic potentiores efficerentur ad defensionem regni. Considerandum autem, quod non fuerunt omnia haec, quae computantur hic de filiis, et filiabus, vxoribus, et concubinis Roboam postquam Roboam constitutus est in regem: sed prius accepit uxores, et concubinas, habuitque filios et filias: vt dicitur infra in quadam quaestione.

V 3 Quare

QVAERITVR circa predicta, quare solū ponuntur hic tres uxores Roboam expressis nominibus earum, cum multæ aliæ fuerint. Et cur ponitur Mahalath prima inter omnes. Aliquis diceret, quod hoc fuit, quia non habebat plures uxores Roboam: sed istud non stat, quia decem & octo uxores habuit Roboam, ut patet supra in litera. Dicendum ergo, quod ponuntur istæ tres solū, quia fortè istæ fuerunt excellentiores inter omnes filios Roboam. Dicendum tamen, quod verisimilius est, quod ponantur nomina istarum trium solum propter Maacha: nam volebat scriptura dicere de Maacha uxore Roboam propter filium eius Abiam, qui constitutus est in regē, & quia præponi debebat ei Mahalath dictum est de Maacha de ceteris dicere non attinebat ad propositum, non profecta est scriptura de aliqua ceterarum.

Quare prius nominata est Mahalath.
Quest. XX.

QVAERITVR de secundo, quare prius nominata est Mahalath quā Maacha, & Abigail filia Eliab. Quidam respondent, quod factum est hoc: quia illæ duæ primæ, scilicet Mahalath, & Abigail habuerunt filios excellentiores quā Maacha: & ex honore filiorum debuerunt præponi. Dicendum quod non stat, quia tunc non deberet præponi Mahalath: quia ipsa nullos filios habuit, vel nullos saltem habuisse legitur: quia hic nulli filij eius leguntur: & sic non legitur aliquid, propter quod præponi debeat aliis. Secundo patet, quia dato quod filios habuerit, non fuerunt excellentiores omnibus filiis Roboam: quia Maacha ponitur hic tertio loco, quæ habuit in filium ipsam Abiam, et ille fuit sapientior, & potentior omnibus fratribus suis: ut patet in litera. Aliter dicit aliquis, quod præponitur Mahalath ad illas, quia fuit generosior: & sic secundum maioritatem stirpis ponebatur ordo nominationis. Sed obiicietur, quod non stat: quia Mahalath, quæ est hic prima, & Abigail, quæ est secunda sunt de eadem stirpe: nam Abigail fuit filia Eliab fratris Dauid; & Mahalath fuit filia Ierimoth filij Dauid, ut patet in litera. Diceretur quod adhuc stante isto esset nobilior progenie Mahalath, quā Abigail, quia Abigail non erat de progenie regia: quia non fuerat aliquis pater suus aut proauus rex, & tamen Mahalath erat de progenie regia, eo quod avus suus Dauid fuerat rex. Sed tunc obiicietur, quod hoc non stat, quia Maacha fuit filia Absalom, & ille fuit filius regis Dauid, & sic erat de progenie regia sicut Mahalath: ad hoc obiici potest, quod hoc non stat, quia non est iste Absalom filius Dauid: sed quidam alius, qui vocabatur Absalom. Dicendum tamen, quod si hoc sit verum, non considerat scriptura de hoc. Sed dicendum, quod nihil est, sed scriptura intendit hic ponere de Abia filio Maacha: & quia non fuit illa prima vxorum Roboam ponit oēs alias uxores Roboam quousque perueniatur ad illam, et ibi sistitur. Fuit autem prima omnium vxorum Roboam ipsa Mahalath: quapropter ponitur inter oēs prima, et quia nullos filios habuit, subicitur

F de filiis eius: post eam fuit Abigail, deinde, scilicet tertia in ordine fuit Maacha. Quod autem propter hoc ponatur hic quō Roboam duxit Mahalath in vxorem, & Abigail. Et sequitur post hanc quoque, accepit Maacha filiam Absalom, ergo aliæ fuerint primæ uxores. Causa autem quare ponuntur illæ uxores Roboam, quæ fuerunt acceptæ ante Maacham est, quia scriptura vult innuere, quod licet non fuerit Abia filius Maacha primogenitus Roboam, quod constitutus est rex, & probatur hoc ex ordine vxorum: quia prius accepit Roboam, Mahalath, & Abigail in vxores quā acciperet Maacha: & sic accepit prius filios ex eis, vel saltē ex altera eorum, & illi fuerunt priores quam filij Maacha, quorum vnus fuit Abia. Sed obiicietur, quod non sequitur ex hoc: nam poterat esse quod Mahalath, & Abigail essent uxores Roboam prius quā Maacha, & tamen susceperit prius Roboam filios ex Maacha quā ex Mahalath, & Abigail. Dicendum quod hoc potest bene stare: & tamen sic accidit, quod sicut fuerit Mahalath, & Abigail priores uxores quā Maacha ipsæ Roboam: ita accepit prius filios ex eis quā ex Maacha, & fortè prius quā acciperet in vxorem Maacham habebat filios ex Mahalath, & Abigail vel saltem ex Abigail, & sic scriptura posuit ordinem earum, & filiorum suorum: et ista est causa, quare positis istis tribus vxoribus Roboam non fuerunt posite ceteræ, licet essent decem, et octo: ut patet in litera: quia solū agebatur propter Abiam, ut putaretur non fuisse primogenitum Roboam: et cū peruentum est ad probandum hoc ex ordine matrum, cessauit scriptura enarrare in matre eius Maacha. Sed dicitur, cū intentio scripturæ solū sit hic propter Abiam, qui constitutus est in regem de filiis Roboam, sicut non dictum fuit aliquid de posterioribus vxoribus, quia non attinebant ad Abiam: ita nec debuisset dici aliquid de primis duabus, cū Abia fuerit filius tertie vxoris Roboam, scilicet Maacha. Dicendum, quod de primis duabus debuit dici: et rō est propter duo: primo, quia scriptura volebat hic innuere, quod Abia non erat primus filius Roboam, nec erat de prima vxore eius, et ad hoc debebant poni oēs præcedentes eam, ut sciretur in quo ordine vxorū erat Maacha inter ceteras, quod sciri non poterat nisi per præcedentes, secus autem de sequentibus: quia ad illas nullam habitudinē habebat Maacha, quantum ad hoc de quo hic intenditur. Secundo, quia talis est modus componendi in sacra scriptura: nam quā interdum vult de aliquo scriptura narrare, ut sciatur, de qua progenie est ponuntur alij, qui sunt de illa progenie ante ipsum, ut sciatur quousque ipse in progenie ista sit: sic patet Exod. 6. vbi volebat scriptura declarare de Moyse, et Aaron, qui fuerunt educatores Israelitarū de Aegypto, et operatores miraculorum, de qua progenie erant, et quia erant de tribu Leui, et ante tribu Leui erant duæ alie tribus Israel, scilicet Ruben, et Simeon, descripsit scriptura totam progeniem Ruben, et totā progeniem Simeon, et totam progeniem Leui quousque veniret ad Moysem, et Aaron: et tunc dicitur, de eis: iste est Moyse, et Aaron, quibus præcepit dñs, ut educerent filios Israel de Aegypto per turmas suas. Exo. 6. De ceteris autem tribus posterioribus nihil dixit, et sic licet non esset de necessitate narrationis, quod describerentur ibi duæ tribus præcedentes tribum Leui, quia tamen illæ erant priores, et dicendum erat de tribu Leui, dixit scriptura de illis duabus: ita nunc cū dicendum esset de Maacha tertie vxore Roboam, dicendum fuit de duabus præcedentibus, etiam si non esset alia causa necessitatis.

Quare

QVAERITVR vltorius de isto Ierimoth filio Dauid, de quo hic dicitur, quis erat. Et dicendum quod iste non erat de illis quos scriptura narrat. Aliquis dicit, quod non fuit filius Dauid, quia computato omnes filios Dauid quos scriptura diligenter enumerat, non reperitur inter illos aliquis, qui nominetur Ierimoth. Et patet, quia Dauid genuit sex filios, dum esset rex in Hebron, quorū nomina ponuntur 2. Reg. 3. & præcedenti li. 3. cap. & nullus illorum est Ierimoth: postea cum esset rex in Ierusalē, genuit vndecim filios, quorū nomina habentur 2. Reg. 5. & præcedenti li. 3. cap. & ibi non ponitur inter eos Ierimoth: ergo non fuit iste filius Dauid. Dicendum tamen est, quod erat Ierimoth filius Dauid, quæ hic vocat filius eius, et tamen non vocaretur nisi esset filius eius. Aliquis dicit quod erat Ierimoth filius adoptiuus Dauid, sicut nos vocamus filij Dei sicut adoptionem. Ad Ro. 8. & ita secundū leges humanas multi sunt filij adoptionis. Dicendum quod hoc non stat, quia iste modus non est consuetus loquendi in scriptura: quia filius proprie, & prima sui significatione vocatur, qui ab aliquo natus est. Et sicut Metaphoram, vel largè vocatur filius, qui est secundū adoptionem: ideo nunquam debet intelligi filius nisi pro eo, qui natus est, nisi ponatur aliquod adiunctum connotans adoptionem: vel non possit aliter scriptura in veritate: hic tamen potest stare scriptura in veritate, dato quod non ponatur iste esse filius adoptiuus: ideo non oportet, quod ponatur adoptiuus. Vno modo ergo potest dici, quod Ierimoth erat filius Dauid: & tamen non erat filius eius de vxore aliqua sua, sed de concubina, & scriptura ponit solum nomina filiorum natorum de vxoribus, & non de concubinis: sic patet 2. Reg. 5. & præcedenti li. 3. cap. scilicet omnes filij Dauid absque liberis concubinarum, & illud dicitur positus nominibus omnium filiorum, quorū nomina exprimuntur. Sed tunc dicitur, quod istud est conueniens, scilicet quod Roboam rex Iuda accepit vxorem de tam abiecto loco, scilicet de natis illegitimè de concubinis Dauid. Porro si me, quia ista erat prima vxor, quam acceperat Roboam, ut patet in litera, & verisimile erat, quod esset dignior ceteris statu, & progenie. Ideo magis videtur dicendum, quod esset iste Ierimoth filius Dauid: de vxore aliqua sua. Et cū obiicitur, quod non ponatur inter filios Dauid genitos de vxoribus. Potest dupliciter responderi. Vno modo quod fuerint plures filij quā illi, qui ponuntur. 2. Reg. 5. & præcedenti li. 3. cap. & inter illos fuerit Ierimoth: & sic non exprimitur nomen eius: sicut & aliorum nomina subiciuntur: & hoc aequaliter colligi potest, quia 2. Reg. 5. cap. & præcedenti li. 3. cap. ponuntur nomina filiorū Dauid tamen diligenter, ita ut videatur nullum omitti: & tamen manifestum est, quod ponuntur nouem solum præcedenti li. 3. cap. & ponuntur vndecim 2. Reg. 5. ita ergo poterat esse, quod nec hic, nec ibi ponerentur omnes filij Dauid, & sic subiceret iste Ierimoth, & alij fortè. Secundo modo potest dici, quod non subicitur aliquis de filiis Dauid, & quod iste Ierimoth ponatur inter omnes filios Dauid: & tamen non ponitur sub hoc nomine: sed sub alio inquitum. scilicet nomina multa sunt eiusdem nominis, ut patet in Esau, quod vocat Esau, Edom, & Seir: etiā Iacob vocatur Israel, & Iacob: & sic de multis alijs. Et patet hoc factis rationabiliter dictum, etiam in istis filiis Dauid: nam secundus filius Dauid, quem in Hebron genuerat, vocatur Celaab de Abigail 2. Reg. 3. & tamen præcedenti li. 3. cap. vocatur Daniel de Abigail. Ita ergo iste Ierimoth fortè vocabitur alio nomine 2. Reg. 3. & 5. & præcedenti li. 3. cap. vocatur autē hic Ierimoth.

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

Quare ponuntur nomina filiorum aliquorum Roboam.
Quest. XXI

QVAERITVR vltorius, quare ponantur hic nomina filiorum. Quorundam, cum non ponantur nomina omnium. Nam hic ponuntur nomina septem filiorum, & tamen habuit Roboam filios viginti octo, & sexaginta filias, ut patet in litera. Aliquis dicit, quod ponuntur nomina istorum, eo quod isti fuerint excellentiores inter omnes filios Roboam. Dicendum tamen, quod non stat: quia tunc ille, qui esset dignior ceteris præponeretur eis, & tamen fuit Abia sapiētiior, & potentior, id est robustior ceteris fratribus suis, ut patet in litera, ergo ipse præponi deberet ceteris, & tamen non fit sic, quia tres ponuntur ante ipsum. Dicendum autem, quod factum est hoc propter duo. Primo ad notandū ordinem natiuitatis Abia ad ceteros fratres suos. Nam ut supra dictum est, Roboam voluit constituere in regem ipsum Abiam, qui non erat primogenitus suus per nomina filiorum priorū Roboam: nam sicut uxores Roboam præcedentes Maacham ponuntur, ita etiam filij præcedentes Abiam ponuntur, & cū peruentū fuerit ad eum, & fratres suos sistitur: Secundum est propter consuetudinem scripturæ: nam ut declaratum est supra questione penultima, modus scripturæ talis est, quod si enarratur progenies alicuius, qui non est de primis illius progeniei ponantur oēs præcedentes illum, & post ipsum non fiat enarratio sequentium: ita nunc ponuntur filij Roboam, qui præcedebant Abiam, etiam si nihil attinerent ad propositum, & nomina filiorum natorum ex vxoribus Roboam posterioribus Maacha matrem Abiam non ponuntur: & non solū fit enarratio filiorum Roboam quousque perueniatur ad Abiam, sed etiam ponuntur alij posteriores eo fratres sui de eadem matre: Nam non solū intendit scriptura enarrare filios Roboam vsque ad Abiam, sed etiam enarrare istos per matres eorum, & ponit omnes filios illius mulieris, cuius semel nomen posuerit.

An peccauit accipiendo vxorem consanguineam.
Quest. XXII.

QVAERITVR vltorius, cum duxerit hic Roboam in uxores aliquas, quæ sibi consanguinitate iunctæ erant, an peccauerit, vel fecerit contra prohibitionem legis: & ponuntur tres, quæ videntur et attingere. Prima est Mahalath filia Ierimoth, filij Dauid. Et dicendum, quod in ista non fecit contra legem, quæ erat patrueles, scilicet filij duorum fratrum: nam Ierimoth, & Salomō erant fratres, & erant patres istorum duorum, & tamen iste gradus non erat prohibitus in veteri testamento, ut patet Leuit. 18. & 20. vbi ponuntur omnes gradus veniti in veteri testamento, inter quos non est iste. Secunda vxor erat Maacha filia Absalom, & tunc dicendum, quod aut accipitur Absalom pro filio Dauid, aut non: si pro illo accipitur, est consanguinitate coniuncta ipsi Roboam: & tamen non in gradu vetito: quia erant filij fratrum: nam Absalom pater Maacha, & Salomon pater Roboam erant fratres filij Dauid, & sic non erat gradus iste vetitus cum essent patrueles. Tertia vxor erat Abigail filia Eliab: & de ista erat magis dubium, quia erat de superioribus: quia erat patrueles ipsi patri Roboam, scilicet Salomon. Nam Salomon, & Abigail erant filij duorum fratrum, scilicet Dauid, & Eliab: & tamen dicendum quod etiam iste gradus non erat secundum legem vetitus: sed solum quod quis contraheret cum sorore patris sui, vel cū sorore matris: ista autem non erat sic: sed sicut Salomon pater Roboam poterat habere in vxore ipsam Abigail patruelem suam, ita & Roboam filius eius poterat illā habere.

V 4 De

De Maacha autem filia Abfalō, si non accipiat Abfalom ut filius Dauid, non apparet, quod haberet aliquā confanguinitatem ad Roboam: ideo non est tunc dubium de contractu: quia non apparet aliquid, propter quod deberet impediri.

Quare Roboam tantum dilexit Maacham.
Quaest. XXIII.

QVAERITVR, quare Roboam tantum dilexit Maacham super illas vxores, ita ut filii eius Abiam constitueret regem. Aliquis dicit, quod hoc fuit, quia Maacha fuit vxor prima Roboam: & ad illam plus affectus est: quia in ea primordia iuuenilis delectationis expertus est. Et sicut primi filij abundantius diliguntur, ita & primæ vxores. Dicendum tamen, quod non stat: quia non fuit Maacha prima vxor, sed tertia, ut probatum est supra in quadam quaestione, et satis colligitur ex litera: imò propter hoc laborat scriptura, ut sciatur, quod licet non fuerit Abia primus filius Roboam, & mater sua Maacha non fuerit prima vxor ipsius Roboam, tamen dilexit Roboam ipsam Maacham intantum quod filii eius Abiam constituit in regem. Dicendum ergo quod forte factum est hoc propter pulchritudinem, quia ista est, quæ in feminis valde afficere solet, & illaqueare, imò in seruitutem redigere animos viriles. Sicut Hercules tantum à Ioles pulchritudine illectus est: ut ad eius imperium ancillaria ministeria subierit: nã depositis virilibus tegumentis teneris puellarum vestibus ornatus colos, & pensã traxit inter Ioles ancillulas, ut ait Seneca tragædia quarta, cuius titulus est Hippolytus, carmine tertio, quod incipit.

Dina non mihi generata ponto.
Crura distincto religauit auro,
Luteo plantas cohíbente socio,
Et modo clauam manu qua gerebat
Fila deduxit properante fuso.

Vnde Roboam pulchritudine Maacha illectus fortassis diligeret eam super omnes alias vxores. Et dicunt aliqui quod hoc fuit, quia Maacha fuit filia Abfalom, & non legitur aliquis hominum in tota scriptura sacra tam pulcher sicut Abfalom, ita de filiabus eius creditur, quod essent valde pulchre imitantes paternam pulchritudinem. Sic patet secundo Reg. 14. cum dicitur, quod nati sunt Abfalom filij tres, & filia vna elegantis forma, sicut erant pulchri sicut pater suus. Sed dicendum, quod istud est valde dubium, quod non constat, an fuerit ista Maacha filia Abfalom filij Dauid: sed potius contrarium, ut declarabitur infra 13. in quadam quaestione: & tamen quidquid sit, credendum est Maacham fuisse pulcherrimam: & ob hoc fuisse Roboam nimis illectum amore eius: vel fortassis fuit aliquid aliud perfectionis in ipsa, quod placuit ei, & tenere, vel ardentem diligebat eam.

An potuerit habere tot vxores Roboam.
Quaest. XXIII.

QVAERITVR, vterius, cum dicitur hic, quod habuit Roboam vxores decem, & octo, & sexaginta concubinas, an peccauit in hoc. Et primò quaeritur de multitudine vxorū. Aliquis dicit, quod peccauit, quia non poterat quis habere nisi vnicam vxorem. Quod ergo haberet multas, necesse erat, quod peccaret, nisi forte dicamus fuisse dispensationē, quam non credimus cum non fuerit Roboam vir sanctus. Secundo patet, quod Deut. 17. dicitur: Nō habebit rex vxores

plurimas: & tamen iste multas habuit, ergo peccauit. Respondendum quod habere vnam vxorem, vel multas per se malum non est, nec repugnat naturali dictamini. Vnam tamen mulierem habere viros multos est contra rationem matrimonij, & bonum politicū: de quo declaratum est Gen. 36. cap. ideo si non veter lege non erit peccatum. In nouo autem testamento statuitur, quod simul non habeat quis vxores plures, & ideo nunc peccat si quis introducat multas simul, et tamen in iure non: antequam introducere lex aliqua scripta, non erat peccatum, quod quis multas haberet vxores. Item postquam data est lex Moysi, nō fuit peccatum quod quis multas vxores haberet, quia lex non vetuit, imò visa est permittere. Primò patet, quia sic erat consuetudo patrum ante legē, quam in lege. Nam ante legem Abraham simul duas vxores habuit, scilicet Saram, & Agar: Gen. 16. Iacob autem quatuor simul habuit. Gen. 29. & 30. tempore legis erant patres habebant multas vxores: nam pater Samuelis plures vxores habuit 3. Regum 3. & 5. & sic de multis aliis. Secundo patet: quia ut dictum est, istud non est contra ius naturale, ideo non est illicitum nisi veteratur in lege: & tamen in toto veteri testamento non reperitur vetitum, ergo cōcessum est. Tertio patet, quia Deute. 17. dicitur quod rex non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animum eius, si tamen in veteri testamento esset vetitum generaliter habere plures vxores simul, sicut est in nouo, non erat opus dici de rege, quod non haberet plurimas vxores, quia manifestū esset, quod nec ipsi nec alicui alteri liceret habere vxores multas, & tamen dictum est ibi specialiter de rege: ergo videtur, quod aliàs licebat alicui habere multas vxores. Quarto patet, quia dicitur ibi, quod non habebit vxores plurimas: & sic non negatur quæcumque multitudo, ut pote habere duas, vel tres, sed valde magna multitudo, & effrenata, quæ signatur cum dicitur plurimas. Quinto patet Leuit. decimo octauo, vbi ponuntur gradus prohibiti, vel personæ illegitimæ, quantum ad matrimonium, dicitur: turpitudinem vxoris tuæ, & filie eius nō reuelabis: & postea dicitur, (soror vxoris tuæ in pelicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa uiuente. Ecce dicitur, quod non haberet quis duas sorores in vxores simul: ita quod vna esset pellex alterius: sed vna mortua, quod posset accipere alteram. Item quod non acciperet quis in vxores duas mulieres. s. matrem, & filiam eius: et tamen mortua matre, quam quis in vxorem tenuisset poterat accipere in vxorem filiam illius. Ecce quod in istis casibus prohibuit Deus haberi duas vxores simul propter conditionem personarum, s. ne duæ sorores inter se essent pellices eiusdem viri, et ne mater, et filia pellices essent: ergo videtur quod in aliis casibus, vbi non repugnaret conditio personarum, quod non erat vetitum, quod quis haberet duas aut plures vxores, sed potius erat cōcessum, quia aliàs fuisset valde superuacuum, et stultū in istis duobus casibus specialiter prohibitionem, si generaliter erat vetitum quem habere duas, uel plures uxores. Dicendum ergo quod in veteri testamento non erat illicitum alicui habere plures vxores, sed poterat quilibet tot habere quot putaret conuenientes esse sibi ad prolis procreationem. Et sic si nihil aliud esset, non peccaret Roboam habendo vxores multas, nec peccedit argumentum istud, quia istud esset vetitū in nouo testamento. Ad secundam rationem cum dicitur Deuter. decimo septimo, non habebit rex vxores plurimas: dicendum sicut supra dictum est, quod non prohibetur in hoc multitu-

do vxorum quæcumque: sed solū nimia multitudo, quia dicitur, vxores plurimas. Et patet per id quod subiunctum est: nam dicitur quod alliciant cor eius: & tamen multitudo alliciens est quancumque accipiuntur tot vxores, quot non proficiunt ad procreationem prolis, sed potius ad concitandum libidinem: & sic fuit i Salomone, qui habuit tot vxores, ut vix sufficeret ad cognoscendum aliquando eas, scilicet habuit vxores quasi reginas septingentas, & trecetas concubinas, & adolescentularum non erat numerus. tertio Regum xi. & Cant. 6. De Roboam dicendum, quod habuit multas vxores, sed non habuit multitudinem valde effrenatam, quia solū habuit decem et octo, & istæ poterant esse conuenientes ad procreationem prolis in tanto numero: ideo non constat quod peccauerit Salomon habendo tot vxores. Si tamen aliquis dicat, quod peccauerit, non insistendum est multum ad excusationem eius, quia Roboam fuit stultus, & malus: cuius opere diuisum est regnum Israel, & vituperatur satis Eccl. 47. Ideo non est à nobis excusandus.

An peccauerit habendo concubinas.

Quaest. XXX.

QVAERITVR, vterius circa concubinas Roboam, an peccauerit habendo eas: nam dicitur hic, quod habuerit concubinas sexaginta. Aliquis dicit, quod non est dubium, quin peccauerit: quia omnis actus carnalis exercitatus extra legem matrimonij, inducit peccatum mortale: & tamen cum concubina non esset actus matrimonialis, ideo est peccatum. Secundo patet, quia non solū Roboam peccauit, quia concubinam habuit: sed habuit tot, ut nullo modo possit imputari nisi ad magnam libidinem, scilicet quia sexaginta habuit: In contrarium videtur, quod non peccauit: quia manifestum est, quod Dauid habuit concubinas multas. 2. Re. 5. & præc. lib. 3. & tamen non peccauit: quia 3. Reg. 15. dicitur quod non declinauit Dauid à vijs Domini: sed fecit semper quod rectum erat in oculis eius, nisi in facto Vriæ: & non ponitur ibi de concubinis, ergo non peccauit habendo concubinas: & sic erit de isto Roboam, quod licet habuerit concubinas, non apparet ex hoc eum peccasse. Respondendum quod concubina potest accipi dupliciter: vno modo pro muliere, quæ nulla intentione matrimoniali, sed solo desiderio libidinis copulatur: & sic nos accipimus concubinam. Secundo modo accipitur concubina pro illa, quæ matrimoniali desiderio copulatur, interuenientibus verbis facientibus contractum matrimonij: & tamen nō interueniunt pacta dotalia, & alie cæremoniæ iuris humani, & solennitates. Et distinguitur per hoc vxor à concubina: quia vxor vocatur, quæ matrimoniali desiderio copulatur: & insuper interueniunt pacta dotalia, & solennitates alie: ista sic vocatur vxor, quia nunquam vocatur concubina. Dicitur autem concubina illa, quæ sine pactis dotalibus, & solennitatibus ducitur, licet matrimoniali affectu tractetur. Et ista aliquando vocatur vxor, & aliquando concubina. Vnde & iste modus loquendi est in veteri testamento de quibusdam, quæ interdum vocantur concubine, & interdum vxores: sic est de Agar, quæ vocatur vxor Abrahæ. Gene. 16. capitu. Et vocatur concubina Gen. 25. Sic etiam Cetura vocatur interdum vxor, & interdum concubina. e. c. Sic etiã mulier, quam Leuita habuit, quæ improba libidine Beniamitarū occisa est. Nam interdum vxor, & interdum concubina dicitur Iudi. 19. cap. Et non solū est hoc in veteri testamento, sed etiam in modo loquendi iuris huma-

ni, ut patet in Decretis xxxij. cap. Concubina vbi vocatur illa concubina, quæ desiderio matrimoniali affectu non existentibus pactis dotalibus, & solennitatibus: & sic licitum est habere concubinam. Sic ait Isidorus, & habetur in Decre. 3. cap. Christiano homini licitum est habere vnam vxorem: vel si non potest concubinam. & tamen si acciperetur concubina: pro illa, quæ sine matrimoniali fædere copulatur, nullatenus licitum esset illam accipi in copulam carnalem. Nunc autem dicendum quod si accipiat concubina primo modo, quod peccatum erat quod Roboam teneret istas concubinas: non solū quia concubine erant, sed et quia tot erant. Si autem accipiantur concubine secundo modo, nō est absolute illicitum habere concubinam: cum non solū iudæis, sed etiam Christiano homini habere concubinam licitum sit, dum tamen sit vna: Sed tunc dicitur, quod peccabat adhuc Roboam, quia dicitur in Decre. di. xxxij. cap. quod licitum est habere vxorem, vel concubinam: dum tamen sit vna. Et tamen Roboam habebat multas. Dicendum quod ex hoc non sequitur adhuc, quod peccaret: quia istud dicitur decreti tenet locum in nouo testamento, vbi vnica debet esse vxor, & simul non possunt multæ vxores esse: et quia concubina illo modo non differt ab vxore nisi in nomine, et cæremonia quadam, siue sit concubina siue vxor vnica debet esse: et tamen in veteri testamento poterant esse multæ vxores: ut declaratum est precedenti quaestione, ideo etiam poterant esse multæ concubine: quia concubine sunt vxores. Sed dicendum quod tunc maneret difficultas, si istæ concubine erant tales, erant verè vxores, & cum habebat Roboam decem & octo vxores: & nunc habeat concubinas sexaginta, erunt vxores octoginta quasi: & istæ erunt multæ, quæ possunt vocari plurimæ: & tamen regibus vetitū erat habere vxores plurimas. Deut. 17. ideo peccaret Roboam habendo tot concubinas, & vxores: quia tamen deus concesserat tot vxores cuiuslibet regi, quot sufficerent ad prolis procreationem, vel cum quibus posset conuenienter prole procreare: & quia forte tot vxores erant ipsi Roboam conuenientes ad procreationem prolis. Nam multam prolem procreauit, scilicet filios viginti octo, & filias sexaginta, ut patet in litera: ideo non apparet an Roboam ex hoc peccauerit: Et quia iura proptiora sunt ad absolendum, quod ad cōdēnandum, potius dicere possumus quod Roboam non peccauit quod peccauerit, & tamen si quis dicere velit, quod peccauit non multum contendimus excusandum eum. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod accipiendo concubinam primo modo, si cut nos primo modo accipimus, communiter peccatum est habere concubinam, & tamen accipiendo secundo modo concubinam idem est, quod vxor: & non est peccatum habere concubinam, sicut nec est peccatum habere vxorem. Ad secundum dicendum, quod ex multitudine poterat esse peccatum nō alio modo nisi sicut in multitudine vxorum, nō est peccatum in multitudine vxorum in veteri testamento accipiendo quamcūque multitudinem, sed solū in multitudine effrenata, quæ ad prolis procreationem nō sufficit aliàs proficit: sed solū ad eliciendum animum: & quia de ista multitudine vxorum, & concubinarum non constat an esset tanta, quod non proficeret ad prolis procreationem, sed potius impediret, non apparet an peccauerit Roboam habendo tot concubinas.

An

An Roboam peccauit constituendo Abiam regem, & non primogenitum. *Questio. XXVII.*

QVÆRITVR vterius, an peccauit Roboam constituendo Abiam in regem, vel iuste egerit. Aliquis dicit, quod peccauerit, quia priuauit iure suo alios filios, nam regnum pertinet ad primogenitos: & tamen Abia non erat primogenitus Roboam, ideo peccauit illum constituendo in regem, quia primogenito suo abstulit ius regni, quod ei competebat. Dicit aliquis, quod non peccauit Roboam, nec cuiquam abstulit ius, quia Abia erat primogenitus, & competebat ei ius regnandi absolute. Dicendum, quod non ita, nam non erat primogenitus Abia, nec alias competebat ei ius regnandi, sed Roboam voluit in eum transferre ius. Primo patet, quia dicitur in litera, quod amauit Roboam Maacham matrem Abia super omnes alias vxores, & concubinas: & tunc sequitur, quod cogitauit eum regem facere: & sic quia diligebat matrem eius, constituebat eum in regem, & non erat ei debitum de iure. Si autem ei de iure deberetur, non apponeretur ista causa extranea. Quod diligebat matrem eius super omnes alias vxores, & concubinas. Secundo patet, quia litera vult innuere, quod non esset primogenitus Abia, quia cum magna diligentia ponit nomina vxorum Roboam, quæ præcedunt Maacham matrem Abia: & ponit filios earum, & postea ponit filios Maacha fratres Abia: in quo innuit, quod illi, qui nominantur ibi filij aliarum vxorum erant priores Abia natiuitate. Nam ad nihil aliud tota litera illa utilis esse potest. Vnde conatur hoc probare, scilicet quod licet non fuerit Abia primogenitus Roboam, quia tamen diligebat matrem eius super alias vxores, & concubinas, constituit eum in regem. Tertio patet, quia dicitur in litera, quod Roboam constituit Abiam in capite, & ducem super omnes fratres suos: si tamen Abia esset primogenitus, non diceretur constituit eum: quia ipse de iure constitutus esset: & tamen verbum constituit, dicit voluntatem, vel ius attributum nouiter a patre Roboam super Abiam: ergo non erat primogenitus, nec competebat ei ius regnandi. Quarto patet, quia dicitur, ipsum enim regem facere cogitabat: & tamen si esset Abia primogenitus, & sibi esset questum ius regnandi, non diceretur, quod cogitabat eum facere regem Roboam, quia cogitare importat deliberationem in his, quæ dubia sunt. Nam in his, quæ debita sunt, & determinata ad fieri non est consilium, nec deliberatio: quia consilium solum est de contingentibus ad vtrumlibet æqualiter per nos agibilibus: vt patet 3. Ethic. ergo non competebat ius regnandi Abia, & cõsequenter non erat primogenitus, sed Roboam illud sibi tribuit. Quinto patet, quia dicitur in litera, quia sapientior, & potetior erat cunctis filiis eius, putabat, vel disponebat eum facere regem: & tamen si esset primogenitus, & debitum esset sibi de iure, quod regnaret, non oporteret, quod ad hoc aliqua alia causa intercederet, nec aliqua exprimeretur, nisi quod erat primogenitus: & tamen ponitur duæ causæ, quæ habilitant aliquem ad dignitatem seculari: ergo videtur, quod nihil aliud habebat Abias super fratres suos, propter quod efficeretur rex, nisi quod erat sapientior, & potetior: & tamen si esset primogenitus competebat sibi potius ex illa parte, ergo non erat primogenitus. Respondendum, quod non erat Abia primogenitus Roboam, sed potius Iesus filius Abigail, qui inter filios Roboam supra in litera enarratur primus, sed Roboam voluit sibi dare regnum, & non peccauit dando, sicut declarabitur sequenti questione.

An peccauit constituendo Abiam regem. *Quest. XXVII.*

QVÆRITVR vterius, cum non esset Abia primogenitus Roboam, & regnum competeat primogenitis, sicut nunc competit, an peccauerit Roboam constituendo regem ipsum Abiam. Respondendum, quod non peccauit: nam scriptura non vituperat istud factum tanquam malum, sed potius exprimit causas honestas, in quo potius videtur honestare factum quam accusare illud: ergo non peccauit. Ad huius declarationem ostendendum est, quod ius regnandi non erat primogenitorum: nam alioquin non excusaretur Roboam a peccato: sed vt videatur quid competeat primogenitis, considerandum est, quod primogeniti secundum omnes gentes aut saltem secundum plurimas habebant dignitatem super ceteros fratres, & tam inter homines plebeios, quam inter viros magnos competeat eis amplius successio quam fratribus: vnde si aliqua dignitas, vel honor erat proueniens iure hæreditario, quæ tamen diuidi non posset, soli primogenito proueniebat: & sic erat in dominiis terrarum, & iure regnandi. Nam soli primogenito competebat ius regni, cum ius regni esset aliquid indiuisibile: quia regnum erat vnicum, & non poterat effici multa regna: & sicut olim seruabatur istud apud antiquos, ita vique hodie conseruatur inter nos, & alias gentes quarum fama ad nos peruenit. In veteri testamento eodem modo dicendum, quod primogeniti gaudebat multiplici iure super alios fratres: & istud erat generaliter in omnibus primogenitis siue plebeiorum, siue magnorum dominorum. Vnum ius erat, quod primogeniti induebantur vestibus honorabilioribus, & in festiuitatibus magnis vtebantur illis: & non poterant illis vti minores fratres: sic patet de vestibus Esau, qui erat primogenitus Isaac, quas mater sua Rebecca vocauit valde bonas, quæ flagrabant vnguentis optimis, & induit se Iacob ad fallendum Isaac patrem suum, cuius oculi caligauerant, vt sic putaret eum esse Esau, & sic factum est: quia cum sensit Isaac vestimentorum fragrantiam, putauit quidem eum esse Esau, Gen. 27. Si tamen licitum esset minoribus filiis vti talibus vestibus, non cognouisset determinatè Isaac esse Esau eum, qui ad se veniebat. Secundum ius primogenitorum erat, quod a patribus morientibus benedicerentur ipsi soli, vel saltem ipsi speciali benedictione: sic patet Gen. 27. nam super hoc contendebar inter Esau, & Iacob: quia Iacob volebat benedici a patre antequam moreretur, & quia non erat ipse primogenitus, pater dixerat ipsi Esau, quod volebat ei benedicere, & sic vocauit eum ad benedicendum, & Esau conuestus est, quod furatus fuisset Iacob benedictionem eius: Gen. 27. & tamen non esset furtum nisi de iure competeat ipsi Esau tanquam primogenito: ergo competeat ei. Tertium ius erat, quia in mensa honorabantur primogeniti tam sedendo in loco excellentiori quam percipiendo partem maiorem ciborum: vt patet Gen. 43. f. Sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua: & minimus iuxta statum suam, & mirabantur sumptis partibus, quas ab eo acceperat: ergo aliquod ius primogeniture in mensa obseruabatur. Quartum erat quantum ad sacerdotium, quia solum competebat sacerdotium solis primogenitis apud antiquos: etiam apud Hebræos quousque Deus separauit tribum Leui, vt ei ministraret in omnibus, quæ pertinebant ad cultum eius: Num. primo, & tertio: nam tunc soli Leuite ministrauerunt. Prius autem ministrabant primogeniti in sacerdotio, vt declaratum est: Gen. 14. & 15. cap. Quintum erat ius successionis duplicis: nam quicumque haberet primogenitum

tum cogebatur ei dare duplum de hereditate sua quæ a cuilibet aliorum fratrum: vt patet Deute. 21. & dato quod pater diligeret plus aliquem de minoribus fratribus quam primogenitum propter vxorem, quæ erat mater illius (quia fortassis mater primogeniti erat sibi odiosa, & alia erat sibi dilecta) non poterat facere primogenitum æqualem alijs, vel trãsserre ius primogenitura: in alium, sed tenebatur dare primogenito cuncta duplicia de hereditate. Sextum ius era primogenitura: quantum ad honores, vel domina, scilicet quia honor prius, vel dominium, quod proueniret per successionem soli primogenito competebat: & sic erat regula, quod quando bona erant diuisibilia in hereditate succedebat primogeniti in duplo quàm quilibet aliorum. Cum autem bona erant indiuisibilia, vt dignitas, principatus, dominium, vel officium, soli primogenito competebat. Ista duo iura tanguntur Gen. 49. in benedictione Iacob, qua benedixit filiis suis: & ait: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: prior in donis, maior imperio. Dona pertinent ad successionem duplicis partis in hereditatem: imperium pertinet ad principatum vel honorem indiuisibilem: qui tamen hereditate dabatur, quia ille soli primogenito veniebat. Sciendum tamen, quod licet ista duo pertineant ad ius primogenitura: proprie, tamen ius primogeniture, vel primogenita vocantur ipsa successio in duplici parte hereditatis: sic patet præcedenti lib. 5. cap. cum dicitur, filij Ruben primogeniti Israel, id est Iacob, ipse quippe fuit primogenitus eius: sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filiis Ioseph: & non est ille reputatus in primogenitum. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes generati sunt: primogenita autem reputata sunt Ioseph. Ecce quod primogenita siue ius primogeniture dicit trãssata fuisse ad filios Ioseph: & in filij Ioseph non habuerunt nisi duas portiones terre, scilicet quia sicut Ruben primogenitus Iacob accepturus erat duplicem partem hereditatis, si non violasset thorum patris: ita nunc accepit illam Ioseph: ideo duo filij sui, scilicet Ephraim, & Manasse acceperunt duas sortes, sicut duæ tribus: & tamen ipsi efficiebant alias vnam tribum: quia ambo erant filij Ioseph, qui erat vnus de filiis Iacob. Item dato quod filij Iuda acceperint principatum, non dicuntur accepisse primogenita, nec partem primogenitorum, sed absolute dicuntur filij Ioseph accepisse primogenita. Ex quo apparet, quod non pertinebat determinatè ad ius primogenitorum succedere in principatu, sicut succedere in duplici parte hereditatis: & quia principatus regnatiuum erat maximus principatus, non pertinebat determinatè ad ius primogenitura, nec videbatur iniuria si quis primogenitus non fortiretur principatum regnatiuum: & tamen erat inconueniens, si non fortiretur primogeniti duplicem partem hereditatis. Considerandum vterius, quod cum non pertineret ad primogenitos tam determinatè succedere in principatu sicut in duplici parte hereditatis, tamen adhuc istud magis considerabatur respectu principatus regnatiui. Et hoc quia iste principatus nondum fuerat vsitatus inter Hebræos, et non erat modus de successione eius: imò non apparebat, an ex successione competeat daret. Deus autem ostendebat, quod non: quia ipse instituerat primum regem Israel, scilicet Saulem, & postea non successerunt ei filij sui in regno, sed trãssulit illud ad Dauid. primo Reg. 15. & 28. Cum ergo non esset per successionem, non magis pertineret ad primogenitum quàm ad alios. Istud enim fuit in principio regni, scilicet inter Saulem & Dauid. Postea tamen tradito principatu ipsi Dauid promisit Deus quod maneret semp-

regnum in posteris eius, & tunc fuit per successionem hæreditariam, & tamen adhuc non constabat, an primogenitus succedere deberet in regno, vel minores succedere possent. Quia ante Roboam nullus primogenitus successerat. Nam Dauid qui voluntate institutus est rex, non erat primogenitus inter fratres suos, sed potius erat minimus omnium: vt patet primo Reg. 16. Post ipsum regnauit Salomon filius eius: tamen non fuit primogenitus, quia alij fratres fuerunt maiores eo. Nam Adonias, qui tunc regnare voluit, maior erat: post Salomonem regnauerat Roboam filius eius, & quia iste vnicus erat, non erat contentio in eo an succederet primogenitus, vel minores. Nunc autem Roboam habebat multos filios, & poterat esse contentio quis succederet an primogenitus, vel alique aliorum: ipse autem determinauerat, quod succederet Abia, qui non erat primogenitus, quia aliqua causa mouerunt eum potius quam circa alios. Et putauit hoc esse in potestate sua: quia videbatur, quod in electione patris esset, cui filio vellet dare regnum. Sic patet de Dauid 3. Reg. primo. cum Adonias fecit se vngi in regem ignorante Dauid, et cum enarraretur ei, ait Bethabee mater Salomonis: Veruntamen domine mi rex ad te respiciunt oculi totius Israel, vt indices eis quis sedere debeat in solio tuo, domine mi rex. Et Dauid respondit, quod ipsa die constitueret Salomonem in regem: & sic factum est. eo. cap. ita nunc Roboam putauit liberum esse sibi dare cui filiorum suorum vellet potestatem regnatiuum: vnde non repugnauerunt super hoc alij filij, nec viri de regno. Postea tamen succedente tempore factum est inter Iudæos sicut inter alias gentes, scilicet quod primogenitus succederet in regno. Et ista erat causa iustitiam constituendi aliquem in regem, scilicet quia primogenitus erat de filiis regis: sic patet infra 21. Nam dicitur, quod Iosaphath rex Iuda habuit filios multos, & dedit eis munera: regnum autem tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus: & sic videtur, quod iam ad primogenitura iura inter Hebræos pertinebat regnum: sicut inter alias gentes: sed nunc non erat sic: ideo Roboam potuit instituire in regem Abiam filium suum non primogenitum, & sic non peccauit: quia non abstulit ius aliquod primogenito.

An motus sit ex iusta causa ad dandum regnum Abia.

Quest. XXVIII.

QVÆRITVR vterius, dato quod Roboam potuerit regnum dare cuicumque filiorum suorum, an motus fuerit ex iustis causis ad dandum illud Abia. Respondendum quod tres causæ vel motiua apparerent in litera, quibus motus est Roboam ad dandum regnum Abia. Vna causa est, quia Abia erat sapientior, id est prudetior cunctis fratribus suis. Secunda erat, quæ erat animosior siue robustior animo & viribus, quod vocatur hic potetior. Tertia erat, quia Roboam diligebat matrem Abia super omnes alias vxores suas: & propter eam potius voluit benefacere filio eius: dâdo sibi regnum quàm alteri de filiis suis. Dicendum, quod istæ causæ sunt satis rationabiles: & potissimè duæ primæ: quia quâdo non est ius questum alicui ad habendum dignitatem, vel honorem: debet ille honor dari ei, qui ad hoc dignior, & aptior est: & istud competit secundum iustitiam distributiua: alioquin erit acceptio personarum. Nullæ tamen erant conditiones, quæ magis possent aliquem habilitare ad habendum dignitatem regnatiua, quàm esse prudentem, & animosum: ideo propter istas duas, merebatur quis principatum regnatiuum. Patet de prudentia, nulla-

nunquā virtus regibus vtilior est, et magis necessaria. Nā officium regis est gubernare omnia, quæ in regno sunt. Gubernatio autem non est actus alicuius virtutis directæ nisi prudentiæ, quia per ipsam iudicatur quid in singulis fieri debeat. Ideo hæc sola est complens principem. Est autem ista virtus necessaria paci & bello: Nam res bellica magis prudentia quam viribus ministratur, & vbi prudentia deest, magnæ copię inordinati exercitus magis sarcinam quam vtilitatem afferunt, & multitudo, cum prudentia caret, seipsam consumit. Animositas etiam nimis necessaria est principi, & prodest rei bellicæ, & paci. Nam cum in pace viuatur: licet princeps prudens sit: si tamen remissus est, & corde pauido nihil exequetur eorum, quæ concepit, & iudicauit fieri debere: & tunc à subditis non timetur: & recte leges executioni non traduntur, & incidimus in illud, scilicet. Parum est iura condere, nisi sit qui tueatur. Proficit etiā bello ipsa animositas: nam si princeps formidat, totum exercitum facit pauitare, & nulla bella recte administrantur: nā si personę particulares formidolose faciebāt pauere exercitum, & ob hoc ante belli exordia præco clamabat in castris: si quis formidolus est, & corde pauido recedat, ne pauere faciat corda fratrum suorum. Deutero. 20. & primo Macha. 2. cap. à fortiori esset in duce belli: & cum tota virtus exercitus dependeat à duce: & illo fugiente, fugiendum est: & illo accedente ad hostes militandum est ad eos: valde ergo necessaria est animositas in principe: hoc signatum est in Abia in quantum ipse dicitur, quod ipse erat potentior ceteris fratribus suis, id est robustior viribus, & corpore, & animo fortior. Ista causa erat valde legitima. Item patet hoc quod à principio quādo inter Hebræos cepit esse principatus aliquis, datus est propter fortitudinem: sic patet præc. li. 5. c. Porro Iudas, qui fortissimus inter fratres suos de stirpe eius principes germinati sunt: sola ergo fortitudo tribuit ei ius principandi: à fortiori ergo vbi erat prudentia & fortitudo. Item patet hoc ex dispositione quam fecit Marathias circa habitudinem Iudæorum cum moreretur. Nam dixit: & ecce Simō frater vester scio, quod vir est consilij, ipsum audite semper: & ipse vobis erit pater, & Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua sit vobis princeps militiæ: & ipse agat bellum. popul. primo Machabæi 2. cap. Ita ergo nunc de Abia, quia licet esset minor quibusdam alijs fratribus suis, quia tamen erat animosior, debebat esse princeps. Vnde de Abia tenebat nunc locum Simonis & Iudæ Machabæi, cum esset simul robustior alijs, & potentior. Item dato, quod aliquo modo competeret ius regnandi primogenito: tamen consideratis illis motiuis dari debebat regnum nunc ipsi Abig, quia publica vtilitas hoc exposcebat: nam regnum Iudæ fuerat nunc nouiter diuisum à regno Israel, & erat paruum respectu regni Israel, habebant viri de regno Iudæ in hostes viros de regno Israel, & cum essent pauciores, nisi haberent principem prudentem, animosum, & sollicitum circa defensionem regni, traderentur viri Iudæ hostibus suis. Ideo vtilitas publica debebat præponi viri priuato: & dato quod competeret de iure regnum primogenito Roboam, daretur ipsi Abig, quia erat aptus ad defendendum regnum. Patet hoc ex operibus suis. Nam bellum graue instituit contra Ieroboam, & occidit in eode Israelitis quinquaginta millia, & nunquam tantam stragem in aliquo bello vnico factam legimus, etiam in historijs Gentium, quibus magna fides adhiberi non debet in comparatione ad sacram scripturam. Etiam ipse ostendit se valde prudentiorē & animosiorē patre suo Roboam: nam cum positus in acie loqueretur contra Israelitas, quod iniuste

recessissent à domo Dauid, dixit quod pater suus Roboam non poterat vindicare istam disensionem, nec resistere faciētibz eam, cum dicitur infra 13. Porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis: Alia causa tertia erat magis pertinens ad affectionē q̄ ad iustitiam: & tamen non erat contra ius, scilicet quod dedit regnum Abiæ, quia diligebat matrem eius potius quam alias vxores. Verum est, quod dilectio ista specialis non tribuebat ius ipsi Abiæ, quia erat magis acceptio personæ quam iustitia, & tamen non erat contra ius, quia vbi alicui datur libertas disponendi de re, est locus gratificationi & potest accipi persona, nec reputatur in vitium. Vbi autem certus modus dispositus est à iure, non est locus gratificationi: & si contra formam iuris quis distribuere, ibi esset acceptio personarum, & esset vitiosa: & tamen vt dictū est nō erat nunc determinatē pertinens ad ius primogenituræ principatus regnatiū: ideo erat in potestate Roboam constituere in regem, quem velle de filijs: hunc autem gratificare voluit, quia matrem eius magis diligebat quā ceteras vxores. Sed obiicitur, quod nullo modo petuerit Roboam dare regnum Abig cum non esset primogenitus eius: sed quia diligebat matrē suam super alias vxores dabat ei regnum. Nam Deute. 21. dicitur quod si quis haberet duas vxores, vnam dilectam, & aliam odiosam, & filius odiosæ esset primogenitus, non posset pater facere filium dilectæ esse primogenitum quantum ad iura: sed cogetur cognoscere filium odiosæ esse primogenitum suū, quia est principium liberorum eius: & dabit ei de omnibus, quæ habuerit cuncta duplicia: ideo licet diligeret Roboam matrē Abiæ, scilicet Maacham plusquam alias vxores, & concubinas, non poterat auferre ius primogenituræ ipsi primogenito suo nomine Iesus, qui erat filius Abigail, vt patet supra in litera. Respondendum quod pater mutare non poterat inra primogenituræ de vno in alterum quātum ad id, quod erat propriū de iure primogenituræ: & tamen quantum ad illa, quæ erant magis cōueniētia primogenito quā alijs: quæ tamen non erant determinata de iure primogenituræ poterat pater mutare. Erat autem determinatum de iure primogenituræ quantum ad bona patris diuisibilia: quia in illis recipiebatur primogenitus duplicem portionem: & istud non potuisset Roboam tollere primogenito suo, & dare Abig: & tamen regnū est de bonis indiuisibilibus, quæ non possunt prouenire nisi vni: & istud non erat determinatum ad iura primogenituræ. Et patet hoc, quia Deuter. vigesimo primo, vbi ponitur istud, dicitur, quod pater dabit de omnibus, quæ habuerit primogenito suo cuncta duplicia. Manifestum est tamen, quod illa bona, de quibus possunt dari cuncta duplicia, sunt bona diuisibilia, quia in eo quod est indiuisibile, nō datur duplum, nec triplum: quia ista nomina propositionum dicunt partes rei diuisas: ideo nō egit contra illud Roboam dando regnum Abig, qui non erat primogenitus. Item patet hoc, quia præcedenti lib. quinto capitulo dicitur: Porro Iudas, qui fortissimus erat inter fratres suos de stirpe eius germinati sunt principes: primogenita autem reputata sunt Ioseph. Ecce quod non posuit principatum inter iura primogenituræ, & licet venirent filijs Ioseph primogenita, non euenit eis principatus, sed filius Iuda. De illis autem primogenitis, quæ ibi vocantur primogenita, non poterat mutare pater à filio in filium propter amorem matris, sed solum propter crimen sicut Iacob transfudit primogenita Ruben in Ioseph, quia Ruben maculauerat thorum patris sui. eodē capitulo illa autem quæ non vocantur ibi primogenita sicut principatus, poterat pater transferre de filio in filium, etiam non existē

existente crimine suo volendo vnum gratificare pro alijs: & ita factum est hic, licet causa magis vrgens fuit qualibet duarum præcedentiū, scilicet quia erat Abia prudentior, & animosior ceteris fratribus suis.

An sit continuatio ad præcedentia.

Quest. XXIX.

QVAERITVR vterius, an ea, quæ habentur hic de filijs Roboam, & de vxoribus eius sint continuata ad præcedentia. Aliquis dicit, quod sic, quia semper tenendum est cum ordine literæ, quæ ponit sacra scriptura nisi constet aliunde, quod alius fuerit ordo quā iste, quem litera præterit, ideo tenendum videtur, quod iste ordo fuerit. Dicendum, quod non itar, sed necesse est, quod ista vel aliqua istorum fuerint ante præcedentia, quia supra dicebatur, quomodo Roboam constitutus est in regem, & voluit pugnare contra Ieroboam, & hic dicitur de vxoribus suis & filijs: & tamen manifestum est, quod prius habuit vxores, et filios quā esset rex, quod patet: quia quando Roboam constitutus est in regem erat annorum quadraginta, & vnus: vt patet sequenti capitulo. & tamen non est verisimile, quod vique ad tantam ætatem nullam accepisset vxorem, & nullum filium genuisset: quia filij regum in tenera ætate vxores accipiebant, vt vacarent proli, & non deficeret progenies eorum. Potissimè, quia Salomon nullum filium habebat nisi Roboam, & ille successores erat in regno: non ergo erat verisimile, quod tandiu expectaret sine vxore, et liberis, vt quando postea acciperet vxorem, fortassis gignere non posset. Dicendum ergo quod omnes vxores istas, vel plurimas earum acceperat, antequam esset rex, & genuerat omnes filios, de quibus hic dicitur, vel multos eorum: & tamen scriptura secuta fuit in hoc ordinem artificialem. Nam de quolibet rege prius historia ponitur: ideo necesse fuit prius poni de Roboam quomodo constitutus fuerit in regem, deinde omnia alia pertinentia ad eum: & licet multa alia essent, quæ acciderent ante regni principium, tamen debuerat poni postea, quia alijs necesse erat deturcari, & permisceri omnes historias, scilicet quod cum scriberetur de Salomone simul scriberetur de Roboam, & quædam de gestis Roboam intermiscerentur gestis Salomonis, et sic confunderentur historiae. Ideo necesse fuit vti anticipatione, & recapitulatione, qualis est hic. Et cum dicitur, quod non est recedendum ab ordine literæ nisi propter necessitatem, concedendum est: & ita dicendum est, quod hic fuit necessitas dicendi, quod esset ordo mutatus: vt supra declaratum est.

Quomodo Roboam viuens constituit regem Abiam.

Quest. XXX.

QVAERITVR vterius, quomodo Roboam viuens constituit Abiam filium suum in regem: nam non erat consuetudo, sed solum quod post mortem vnus regis constitueretur alius in regem, ne vnquam essent simul duo reges eiusdem regni, & ad quid proficiebat ista constitutio. Respondendum, quod dupliciter potest intelligi ista constitutio in regem. Vno modo, quod Roboam viuens constituit in regem Abiam filium suum

suum vngendo eum: ita vt nihil sibi deesset ad esse regem: sicut Dauid viuens fecit vngi Salomonem in regem. tertio Regum primo capitulo. Alio modo, quod Roboam non vnxit Abiam in regem viuens, sed nominauit eum in regem pro tempore post mortem suam: & dicendum, quod vterque modus satis conuenit rationi, & tamen litera magis consentit secundum quā primum: & patet hoc, quia litera non dicit, quod Roboam constituerit in regem ipsum Abiam, sed ipsum facere regem cogitauerat, ergo nondum fecerat: & sic dicendum est, quod Roboam videns Abiam esse fortiorē, & prudentiorē alijs fratribus suis, etiam quia diligebat matrem eius super alias vxores, propter hoc eum diligebat super alios, nominauit eum in regem pro successione sua, & vt inciperet habere aliqua insignia velut rex futurus, tradidit ei pater suus potestatem inter reliquos fratres: fecitque eum ducem, vt patet in litera, scilicet constituit in capite Abiam filium Maacha super omnes fratres suos: ipsum enim facere regem cogitauerat. Cum autem quaeritur ad quid proficiebat ista constitutio in regem: dicendum quod siue ista constitutio esset primo modo, siue secundo proficiebat ad tollendum lites, & ad dandam pacem in regno. Nam si moreretur Roboam, & non determinaret sibi successorem, contentio esset inter filios Roboam, ad quem pertineret regnum, & quilibet contenderet regnum ad se posse pertinere, cum pater nihil determinasset: et quia putabatur in potestate patris esse, quem filiorum volent determinare sibi in successorem, voluit determinare quis ei succederet, et determinauit Abiam, et erat istud loco testamenti. Sed nunc obiicitur, ad quid fiebat istud, quia sufficiens erat, quod in morte sua in testamento nominaret successorem sicut decedens in testamento nominat hæredem: et tamen nominauit Roboam Abiam multo tempore ante mortem suam: et constituit eum principem, et ducem filiorum suorum. Dicendum, quod conueniens fuit, quod ante mortem nominaret Roboam in regem Abiam: quia si solum nominaret eum in testamento, fortassis mortuo patre non conuenirent fratres in hoc, et contenderent de iure regni: voluit ergo viuens eum nominare, vt eo præsentē, et præcipiente alij fratres obedirent Abiæ, et acciperent eum in regem: iurarentque ei obedire semper. Potestatem etiam magnam acciperet viuente patre, ita quod dato, quod postea vellent fratres de facto contendere contra Abiam, non possent, quia ipse esset confortatus propter potentiam magnam, quam ei pater viuens tradidisset: sic factum est de Salomone: nam vnctus fuerat viuente Dauid semel in regem. Et quia tunc factum fuerat in contentione, eo quod Adonias fecerat etiam se vngi, fecit Dauid circa mortem suam cunctis reductis in pacem, quod iterum vngeretur Salomon in regem, et tunc obedierunt ei fratres sui, et omnes potentes Israel: vt patet præc. lib. vlt. capi. et ex hoc mansit Salomon postea semper securus in regno: ita ergo vtile fuit nunc, quod Roboam viuens nominaret Abiam filium suum in regem, et faceret eum ducem super fratres suos et obediret ei, quia per hoc tolleretur contentio post mortem patris, et ita factum est: nam mortuo Roboam securē regnauit Abiam.

CAPITVLVM XII.

QVNOVE Roboratum fuisse regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Israel cum eo.

Cumque roboratum. Dicto in precedentibus de Roboam conditione, hic agitur de eius, & regni sui punitione: & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur humana transgressio: secundo hostilis flagellatio, ibi. *Anno autem quinto.* Tertio diuina propitiatio, ibi. *Semeias autem.*

An sit continuato ordo tempore intermedium.
Quaest. I.

QV AERITVR circa primum an ea, quae habetur hic sunt facta immediate post precedentia: & an sit mutatus ordo: & an sit aliquod tempus intermedium. Ad primum dicendum, quod est ordo continuus, quia supra actum est de conditione Roboam, & de confortatione regni eius, hic autem agitur de hostili inuasionem, quae facta est postquam regnum confortatum est. Item precedenti cap. actum est de principio regni Roboam, & de his, quae tunc acciderunt: hic autem agitur de illis, quae acciderunt quinto anno regni sui: nam anno quinto regni Roboam accidit bellum Sefach contra terram Iuda, de quo bello hic dicitur: ideo necesse est, quod iste ordo sit continuus ad precedentia. Ad secundum dicendum, quod si in quodam ista fuerint duobus annis post precedentia: nam per ea actum est de confirmatione regni Roboam. Hic autem agitur de inuasionem eius. Confortatio autem regni durauit annis tribus solum, ut patet precedenti cap. & bellum, de quo hic habetur, incipit anno quinto regni Roboam ut patet in litera: ideo duo anni intercedunt: dicendum tamen, quod inter haec & precedentia nullum tempus intercedit, sed est tota historia continuata: nam precedenti cap. actum est de confortatione regni, quibus modis, & quanto tempore confortatum fuerit. Hic autem dicitur de confortatione etiam ipsa. Quae confortatio est regnum Roboam: & tunc ipse dereliquit legem Dei, & totus populus cum eo. Vnde in principio eius repetitur quod supra dicebatur: & sic idem tempus est iterum & illorum, cum ea, quae ponuntur ibi ponantur etiam hic. Cum autem obiicitur, quod ea, quae ponuntur precedenti capitul. de confortatione regni Roboam durauerint usque ad tertium annum regni: & ea, quae habetur hic fuerint facta anno quinto regni, non obstat: quia licet bellum istud cepit anno quinto regni Roboam, tamen confortatio regni & transgressio legis, de qua habetur in principio capi. non fuit facta in quinto anno: sed in tertio anno fuit, & in quarto dereliquerunt Israelite Dominum, & in quinto iratus eis misit contra eos Sefach regem Aegypti ad affligendum eos. Circa principium dicitur. *Cumque roboratum esset regnum Roboam & confortatum.* Ista confortatio, & roboratio idem est: sed differunt nomine: sed ponitur multiplicatio verborum ad magis exprimendum intentum. & facta est confortatio ista per hoc quod Roboam reficiebat ciuitates veteres restaurando, que conuerterant, & constituedo in singulis armamentaria scutorum, & lancearum: & ponendo in eis viros bellatores & horrea ciborum parando: ut esset cibus per bellatores: hoc modo

fortificabatur regnum Roboam: quia quilibet ciuitas posset defendi ab hostibus, & non esset eis aditus in regnum: *Dereliquit legem Domini.* Scilicet quando durauit regnum in confortari, durauit Roboam in praecipis legis. Expleta autem confortatione, dereliquit legem. Ex quo apparet quod tribus annis primis, quibus regnauit Roboam lex obseruata est, quia confortatio regni durauit tribus annis tantum, ut patet precedenti cap. derelinquere legem fuit, quia ceperunt viri Iuda colere: nam fabricata sunt altaria in montibus: & sub omni ligno frondoso, & in collibus & ibi populus imolabat sacrificia, & cremabat Thyrimia, & idola colebantur: ita ut simulachrum Priapi, quod erat idolum turpissimum, coleretur 3. Reg. 14. & 15. Alia etiam mala fiebant ad vniuersalem pernicitatem legis: & tamen in comparatione ad idolatriam alia mala non reputabantur peccata. Vnde quando quis in multis peccabat, si cum illis peccaret in idolatria, scriptura non curat nisi exprimere idolatriam: quia ista complet omnia mala, nihilque directius est contra Deum quam idolatria. *Et omnis Israel cum eo.* Scilicet rex peccauit derelinquendo legem, & etiam totus populus cum eo scilicet fauendo sibi, & imitando eum. Nam peccata maiorum solent trahi facile in expleta ad subditis. Et hoc propter duo. Primum quia peccatum quod princeps exercet in subditis est impunitum: nam si princeps alios sibi simile in facto puniret, seipsum ex hoc argueret, & dignum punitione ostenderet, ut ergo seipsum non increpet alios impunitos relinquit. Secundum est, quia dato quod aliqui subditorum fortassis non inclinarentur ad peccata illa, quae principes exercent, tamen illa frequentant: ut in hoc adulentur principi peccanti approbando factum eius. Nam si nullus vellet imitari principem in facto suo, videretur quod omnes fugiebant actum illum tantumquam damnatum, & in hoc offenderent principem: esse contemptibilem, qui talia faceret, quae a subditis vetarentur: & ut sibi complaceret peccant, sicut & ille. Istud est enim seruitium quoddam quod ei impediunt: Nam omnis peccans in aliquo actu detestabili vellet alios sibi similes esse, ut per aliorum frequentationem celetur sua inhonestas. Sic enim fuit de Sefach mirami regina Babylonis, quae fuit vxor regis Nini, quae mortuo illa diu mansit in regno: & quia ardentem regnum cupiebat, sciebatque quod si filius eius Ninias vxorem susciperet, quod definiret ipsa regnare: potius tamen vita quam regno carere volebat, concepit quoddam facinus, scilicet ut filium suum Niniam in virum acciperet, non tam libidine mota quam regnandi cupidine: quia dum eius vxor esset ipsa regnaret: quod & factum est: & quia tantum facinus cunctis detestandum videbatur, ut tantam turpitudinem legis honestate velaret, legem statuit licere cuiunque matri filium suum in virum accipere: ut ait Paulus Orosius libro primo de Ormesta mundi. Tertium fuit hic, & speciale in Iudaeis, scilicet quia prouiderant ad istud peccatum. Ideo dato quod rex non dereliqueret legem, ipsi dereliquerent. Quare autem Israelite tantum inclinati erant ad colendum idola, declaratum est Iud. 3. in quadam quaestione. Et dicitur hic omnis Israel, id est omnis Iuda. Nam Israel vocatur multitudo virorum de decem tribubus: & non erant isti subditi Roboam, sed Ieroboam, & non peccauerunt nisi peccante Roboam, prius namque peccauerant, scilicet in principio regni diuisi Ieroboam fecit duos vitulos aureos, posuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan, ut non ascenderet populus ad adorandum Dominum in Ierusalem 3. Reg. 12. & 13. & tunc peccauit totus Israel: Viri autem Iuda maiori tempore manserunt in custodia legis, scilicet tribus annis, quoad durabat

durabat regnum in confirmari: ut patet precedenti cap. & hic. Et sic non accipitur hic Israel nisi pro populo regni Iuda. Et de omni Israel siue Iuda magna pars. Nam non est verum quod omnes dereliquerint, cum magna multitudo manserit illorum, qui non declinauerunt ad idola, ut colligitur inf. in litera, scilicet quidem in Iuda inuenta sunt opera bona. multi erant in regno Iuda, qui bona operabantur, & tamen si omnes declinauerant ad idola nullus faceret bonum: ergo non declinauerant omnes ad idola, sed scriptura solet ponere omnes pro multis sibi modum loquendi suum: & sic nos etiam in vulgari lingua loquimur.

Quare populus, & rex dereliquerunt legem Dei.
Quaest. II.

QV AERITVR circa hoc, quare rex, & populus confirmato regno dereliquerunt legem Dei. Aliquis dicit, quod hoc accidit ex communi condicione Hebraeorum: nam quando Hebraei erant in prosperitate colebant idola, & recedebant a lege Dei. Cum vero affligerentur a Domino, conuertebantur ad eum implorantes clementiam eius. Iuxta illud psalmi. Cum occideret eos, quarebant eum: ita nunc quando viri Iuda erant in confirmando regnum suum, erant adhuc minores viris de regno Israel, & timebant eos: & in timore non habebant recursum nisi ad dominum, ideo custodiebant legem eius: quia tunc erant opus eis habere Deum propitium. Cum autem confirmatum fuit regnum plene, putauerunt se viribus suis sufficere contra omnes Israelitas: ideo iam non credentes sibi Deum necessarium, neglexerunt legem eius, et conuersi sunt ad idola, recesseruntque a ceteris mandatis legis. Sed dicendum licet hoc possit aliquantulum stare, tamen non est hoc putandum. Quod viri Iuda crederent sibi iam non esse Deum necessarium: quia tanta superbia in paucos cadit. Sed dicendum, quod hoc factum est per modum cuiusdam obliuionis, vel per defectum incitamenti. De primo patet: nam cum homines sunt angustiis tunc valde cauti circa singula, considerando quid eis euenire possit, aut quid opus sit. Cum vero perueniunt ad felicitatem, efficiuntur incauti, quia ad pauca aduertunt: sic etiam cum viri Iuda confirmarent regnum, gaudio erant in quadam angustia, considerabant circa singula, et iudicabant quomodo lex obseruari deberet: cum vero confirmatum fuit regnum: quia iam erant in prosperitate, ad pauca attendebant: & sic non recordabantur de custodia legis: sed quidquid eis in mentem eueniebat hoc efficiebant. Alio modo poterat hoc esse per defectum incitamenti. Nam cum in angustiis essent Israelite, necessitas diuini auxilij incitabat eos ad custodiendam legem: quia considerabant nullum habere, ad quem recurrerent nisi ad Deum: & ob hoc custodiebant legem eius, quia sciebant aliter eum non esse sibi placandum. Cum vero confirmatum erat regnum, nullum incitamentum habebant Iudaei ad hoc quod considerarent de Deo, & de lege eius: ideo tunc dereliquerunt legem eius volentes delectari in omnibus, quae desiderarent.

Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sefac rex Aegypti in Ierusalem, quia peccauerant Domino, cum mille ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum. Nec erat numerus vulgi, quod venerat cum eo ex Aegypto: Libyces, scilicet

et Trogloditae, & Ethioptes: cepitque ciuitates munitissimas in Iuda, & venit usque in Ierusalem.

Anno autem quinto regni Roboam. Hic ponitur secundum huius ca. hostilis flagellatio: nam Deus misit hostes super viros Iuda, qui afflixerunt eos pro peccato deserti cultus diuini, & totius legis pernicitatis: & fuit hoc anno quinto regni Roboam: nam hoc modo se habuit Roboam: quia anno primo regni sui in principio regni instaurauit bellum contra decem tribus ad reducendum eas in unitatem regni, sicut prius, et a Deo prohibitus est pugnare precedent cap. deinde cepit confirmare Roboam regnum suum reficiendo vrbes, et ponendo in eis armamentaria, et viros belli, et horrea ciborum: et durauit hoc per tres annos. precedent cap. quo completo cepit pernicitatio. Nam istis tribus annis precedentibus manserunt Israelite in custodia legis, et in principio anni quarti, cum esset iam confirmatum regnum, declinauerunt ad idolatriam: et cum continuarentur peccata ipsorum misit Deus anno quinto regem Aegypti ad puniendum Iudaeos.

Ascendit Sefac rex Aegypti in Ierusalem. Raro ponuntur nomina propria regum Aegypti, sed vocatur omnes Pharaones, quia Pharaon est nomen commune signans regem: et tamen hic ponitur nomen: et 4. Regum 23. de illo qui vocabatur Pharaon Necho, qui occidit Iosiam Regem Iuda. *Quia peccauerant Domino.* Scilicet, non ascendit iste rex Aegypti in Ierusalem ad pugnandum, nisi quia peccauerunt contra dominum Iudaei, et incitauit Deus Sefac ad ascendendum, vel permisit ei, quod ascenderet, a ceteris aliis non permisisset. *Cum mille, & ducentis curribus.* Ponitur magnus apparatus bellicus, quem habebat iste Sefac. Et ponuntur mille, et ducenti currus, qui valde multi sunt. Nam etiam nongentos currus habere est magna potentia. Sic patet Iud. 4. de Iabin rege Chanaan, de quo dicitur, quod oppresserat valde Israelitas per viginti annos: et hoc quia valde potens erat. Et declaratur potentia sua cum dicitur, nongentos enim currus falcatos habebat.

Quod enim iste haberet mille et ducentos valde magna potentia erat. Isti currus apud antiquos valde in usum venerant pro bellis: nunc tamen in distemperdinem abierunt. Erant autem currus falcati, id est habentes in rotis enses curuatos in modum falcis: et dilaniabant quidquid arripere: habebat autem quilibet currus equos quatuor armatos, et super currum erat vnus vir pugnator habens iacula, et lanceas: et in temone erat alius, qui solum mouebat equos dirigens eos. *Et sexaginta millibus equitum.* Magna militia erat: quia rex Aegypti erat valde potens, et potuit congregare magnum exercitum. *Nec erat numerus vulgi, quod venerat ex Aegypto cum eo.* Isti erant pedites, qui ascenderunt cum rege Aegypti, et isti erant in tanta summa, quod non numerabantur. Positus fuit autem numerus equitum: eo quod illi pauciores erant: et difficilius erat haberi equitem quam pedites multos, quia leuis erat peditum armatura. Etiam quia non poterat esse tanta copia equorum sicut hominum pugnatorum. *Libyces, scilicet & Trogloditae, & Aethiopes.* Habuit iste rex Aegypti multos pugnatores secum non solum de terra Aegypti, sed etiam de regnis propinquis, scilicet de terra Libyae, et de terra Trogloditorum, et de terra Aethiopia. Sunt autem omnes isti populi meridiani valde, scilicet in secundo climate terrae, vel quasi: et est gens Libyae occidentalis respectu Aegypti: est tamen duplex Libya, quarum vna voca-

vocatur Libya Cyrenaica, quia est circa ciuitatem Cyrenem, & de ista Libya habetur Act. 2. f. & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenem: & satis signatur, quod sit coniuncta Aegypto: quia in regionibus illis, quæ ponuntur Act. 2. ponitur Aegyptus iuxta Libyam Cyrenaicam. De ista Libya agitur hic: quia ista erat coniuncta Aegypto: & ob hoc poterant venire uenientes Libyæ cum rege Aegypti: Trogloditæ sunt multum meridiani potius quam aliæ gentes hic nominatæ, & sunt monstruosi homines: nam ora congreata habent, & propter paruitatem foraminis non possunt cibum attrahere nisi calamo imposito ori, ita ut sic cibum liquidum magis bibant quam comedant. Et iste est modus, quo pueri interdum calami videntes: & istis gentibus parua vox est: ita ut potius ganire sicut mures videantur quam loqui: ut dicitur in lib. de proprietatibus rerum. Aethiopes multi populi sunt, quorum quidam habitant in Aphrica apud Mauritaniam, & diuersi per vastas regiones. Alij autem habitant in Asia ad partem meridianam. Omnes autem Aethiopes, vbi cunque sint, Meridiani valde sunt, & nigri. Vnde nos conuertimus abutentes hoc vocabulo ut omnes nigros Aethiopes appellemus, sed nimis est largè dictum: quia omnes valde meridiani, vtpote in secundo, & primo climate ex pditione regionis nigri sunt: & tamen in his regionibus multæ sunt gentes. Ponuntur autem hic in Hebræo nomina incognita pro istis gentibus, & hebræi nesciunt dicere quæ gentes sunt: nam vocatur Lubijm illi, qui à nobis vocantur Libyæ, & Triquim vocantur, quos nos trogloditas dicimus: & Chusim vocatur Aethiopes: sed antiqui, scilicet septuaginta interpretes, qui circa hoc erant viri peritissimi, sic de Hebræo in Græcum transtulerunt. *Cæpitque ciuitates munitissimas in Iuda.* Id est omnes ciuitates munitissimas terræ Iudææ cepit. Nullus enim fuit, qui ei resistere posset, cum veniret cum tanta multitudine: & Deus subtraxisset auxilium suum Iudæis, eo quod peccauerant. *Et venit vsque in Ierusalem.* Erat Ierusalem ciuitas regalis, quia ibi erat sedes regni eratque ciuitas ista munitissima, & situ fortis, confugeruntque illuc plurimi de terra Iudæa, vnde ibi manebat principes regni cum rege Roboam, quando Semeias propheta ex parte domini eos allocutus est.

An Sefac esset cognatus Roboam.

Quæst. III.

QVAERITVR quomodo iste rex Aegypti Sefac ascendit in Iudam contra Roboam, quia dicitur quod ipse erat cognatus Roboam, vel attinebat ei in aliquo: quia Salomon pater Roboam acceperat uxorem filiam Pharaonis regis Aegypti. Dicendum, quod iste rex Aegypti non poterat esse cognatus Roboam regis Iudæa: quia Roboam non erat filius filiae Pharaonis, sed cuiusdam mulieris Ammonitidis, quæ vocatur Naama: ut patet infra in litera, & tertio Reg. decimoquarto. Item dicendum, quod iste rex Sefac, non solum non attinebat in aliquo ipsi Roboam, sed etiam non attinebat Salomoni saltem affinitate aliqua, quia non erat iste rex Aegypti de progenie illius regis Aegypti, qui fuerat pater Salomonis, eo quod in Aegypto variantur reges per cognationes, & quodam tempore sunt reges de quadam cognatione, & quodam tempore de alia, & sic iste rex Aegypti non erat de cognatione regis Aegypti pater Salomonis: ideo ascendit contra Roboam. Sciendum de isto rege Aegypti, quod ipse ascendit contra Ierusalem cum apparatu magno bellico, scilicet cum mille, &

ducentis curribus falcatis, & sexaginta millibus equitum, & populo pedatum innumerabili de Aethiopia, Libya, & Trogloditi. Pugnauit autem contra ciuitates munitissimas Iudææ, & facilliter capiebat eas; nec poterant resistere ei Hebræi: quia peccauerant Domino, & Dominus se ab eis subtraxerat: quod cognoscetes doluerunt, misitque Deus ad illos prophetam Semeiam dicentem: ut quia humiliati fuerant miseretur eorum: & tunc aperientibus Hebræis portas Ierusalem intrauit Sefac cepitque thesauros regis, & domus domini, & recessit in terram suam non curans de ciuitatibus quas acquirerat in terra Iudæa. De hoc Sefac narrat Iosephus octauo Antiq. ponens dicta Herodoti Alifarnasæ historiographi, qui ait Sefac anno quinto regni Roboam cum multis millibus munitissimum castrametatus est: sequebantur eum currus mille ducentim, equites vero sexaginta millia, pedatum quorum plurimos habebat Aethiops, & Libyas. Inuadens itaque regionem Hebræorum munitissimas Roboam ciuitates sine dimicatione detinuit: & nouissime armatus ad Ierusalem venit, vbi Roboam, & eius exercitus propter militiam Sefac tenebatur inclusus, deumque rogabant, ut eis salutem victoriamque conferret: sed non exaudiuit Deus, nec eis pugnaturs spem victoriæ promisit: propheta enim Semeias ait, Deum eis interminari eosque relicturum, sicut ipsi videbantur eius deseruisse culturam. Hoc audientes animo sunt soluti, & dum omnes viderent in se salutem nullam esse, confitebantur omnes, quod iuste despexerit eos, cum ipsi circa eum impiè, crude literque gessissent: & eius legitima cõfudissent: quos videns Deus ita deiecit, & ad penitentiam fuisse perductos, non se perditurum eos propheta dixit, sed Aegyptiis tamen fore subdendos, ut agnoscerent an feruire hominibus esset infatigabilius an certè Deo. Capiens ergo Sefac non lege bellica sed pactis precedentibus ciuitatem Roboam eum suscipiente præter timorem, postea ingressus fidem non seruauit: sed & templum expoliavit, & thesauros dominicos, & regios, & auri, & argenti multa millia, & innumeraabilia deuehens ornamenta, & nihil omnino illis de relinquens: abstulit autem, & aureas lanceas, & scuta, quæ fecerat Salomon, sed nec pharetras aureas dimisit quas David sumptas à rege Sephone Deo dicauerat: vult etiam iste Herodorus gentem Iudæorum subditam Aegyptiis: & ait quod Sefac reliquerit apud Iudæos statuas virorum, in quibus cælant genitalia mulierum: eo quod se sine bello tradidissent, ad eorum ignominiam hoc faciens. Nam Roboam rex sine prælio tradidit ciuitatem: dicit etiam Aethiopes ab Aegyptiis didicisse circuncisionem genitalium: etiam quod Phænices, & Tyrin in Palestina fateantur se ab Aegyptiis didicisse circuncisionem: & tamen in hoc errat Herodotus, & increpat eum Iosephus, quia palam est in tota Syria nullam gentem præter Iudæos circuncidi.

Cur Sefac ascendit contra Iudæos.

Quæst. IIII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod Sefac rex Aegypti ascendit contra viros Iudæa, quia dno peccauerunt. Nam non videtur quod tati zelus fuerit Sefac rex Aegypti, quod ascenderet ad pugnandum contra Iudæos, eo quod legem Dei præuaricati fuerant, quod ad hoc necesse erat, quod rex Aegypti esset maior cultor Dei Hebræorum quantum ipsi Hebræi:

Et

Et tamen non stat, quia nulla alia gens colebat Deum Hebræorum sub illis cõremonijs, quibus Deum colebant Hebræi, nisi ipsi Hebræi. Dicendum ergo, quod hic fuit duplex causa ascendendi Sefac contra Iudæos: vna fuit ex parte Sefac: alia fuit ex parte Dei: ex parte Sefac non fuit causa ascendendi, quod peccauerint Hebræi, sed alia longe distantior, de qua dicitur sequenti quæstione: ex parte Dei fuit causa ista, scilicet, quia peccauerunt Iudæi Deo, & potest dupliciter accipi ex parte Dei. Vno modo permissiue, alio modo incitatiue. De primo intelligendum, quod Sefac rex Aegypti desiderabat ascendere contra Iudæos ad subdendos eos sibi in tributarios, vel ad tenendum totum regnum eorum: & tamen si non peccauissent Iudæi non permisisset Deus, quod contra eos ascenderet Sefac, nec noceret eis saltem in modico. Et iste modus est, quo se habent demones ad nos: nam demones sunt hostes humani generis, & nullum tempus est, in quo non desideret nocere nobis: & tamen non nocent nobis semper, sed interdum, scilicet, quando Deus permittit, quod noceant, & tunc non nocent quantum volunt, quia tunc omnino nos destruerent, sed quantum eis conceditur à Deo, sic patet Job 20. de Sathan, qui astitit quadam die coram Domino, & dixit ei Deus: numquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit similis ei in terra? & Satan ait: nunquid Iob frustra timet Dominum? Nonne tu vallasti eum, ac domum eius, ac vniuersam substantiam eius per circuitum? quasi dicit: vallasti eum, ut ego non possim accedere, & tangere eum: ideo petiuit, ut concederetur ei licentia tangendi illum, & Deus concessit illam, tamen non absolute, sed limitando, scilicet. Ecce vniuersa, quæ possidet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam. Ex quo apparet, quod diabolus desiderabat eum, & omnia sua simul delere: ideo Deus limitauit potestatem nocendi, scilicet, quod in res suas manum extenderet, sed non in eum. Idem intelligendum est de hominibus malis, quia interdum vnus homo cupit nocere alteri, & nequit, scilicet, quia Deus non permittit ei facultatem, & opportunitatem faciendi. Ita tamen interdum cum homo peccauerit permittit Deus demoni, vel hosti nocere ei quantum voluerit, vel vsque ad certum statum, & aliàs Deus non erat concessurus potestatem aliquam nocendi. Sic fuit nunc: nam si Israelitæ, siue viri Iudæa custodirent legem Dei, non permitteret aliquam gentem nocere eis, sed potius ipse pugnaret p illis, iuxta illud Psal. 104. Non permisit hostem nocere eis, & corripuit p eis reges, quia tamen nunc peccauerunt Israelitæ, cõcessit Deus Sefac regi Aegypti, ut compleret desiderium suum ascendendo in terram Iudæa, & capiendo vrbes, & thesauros inde tollendo. Secundo modo posset hoc intelligi per modum concitationis, scilicet, quod, quia peccauerunt Iudæa, & Deus volens punire eos, fecit executorem regem Aegypti, ut ascenderet contra viros Iudæa, & dedit ei in corde, ut ascenderet, & sic desideraret valde ascendere illuc, & fortassis nullam causam ad hoc concitauerit, sed solum, quod videret, quod valde cupiebat illuc ascendere: sic enim conuenit Deus facere, quando constituit aliquos executores circa aliquid. Nam sic fuit de Adad Idumæo, qui erat de semine regum Idumæorum: fugeratque in Aegyptum, quando Iob occidebat omnes masculos in terra Idumæa: mansitque ibi longo tempore in magna prosperitate nulla re indigens in domo Pharaonis regis Aegypti. Cumque peccasset Salomon, & veller Deus suscitare Adad in hostem eius, dedit ei in corde, ut desideraret valde redire in terram suam, & petiuit licentiam à Pharaone rege Aegypti, qui ait: Quæ enim re apud me indiges, ut queas ire in terram tuam? & ille ait: nulla.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A sed obsecro, ut dimittas me. 3. Reg. 11. Ecce iste desiderabat ire in terram suam, & nullam causam allegare sciebat, nisi quod desideraret ire in terram suam, & hoc erat, quia Deus suscitauerat eum in hostem Salomonis, ut patet eod. cap. Erimpellebat cor eius ad desiderandam ire illuc. Ita nunc impelleret Deus Sefac regem Aegypti fortassis ad ascendendum contra regnum Iudæa, & sic dicitur etiam Deus vocare aliquos ad puniendum peccata aliorum, ut patet de Nabuchodonosor, quem Deus instituit ad puniendum Iudæos, & dicitur vocasse eum, ut patet Isa. 5. f. Et leuabit signum in nationibus procul, & ecce festinus veniet, & sibilabit ad eum de finibus terræ, non est deficiens, nec laborans in eo, non dormitabit, nec dormiet. Deus autem non concitasset Sefac in hostem Iudæorum, nisi peccauissent: ideo rectè dictum est, quod ascendit Sefac contra Iudæos, quia peccauerunt Domino, quia aliàs non ascendisset, vel si ascendisset non prosperaret, sed rediret confusus, & afflictus, sicut factum est de Sennacherib rege Assyriorum, qui cum maiori potestate ascendit contra Ierusalem, & tamen sub vna nocte occidit angelus Domini de castris eius centum octoginta quinque millia virorum. 4. Reg. 19.

An Sefac peccauit bellando contra Roboam. Quæstio V.

QVAERITVR vterius, an Sefac rex Aegypti peccauit ascendendo contra regnum Roboam, & faciendo ea, quæ fecit ibi. Aliquis dicit, quod non, sed potius meruit, quia fuit minister à Deo deputatus contra Iudæos, & ascendit iusta causa motus contra eos, scilicet, quia peccauerunt: nam dicitur in litera, quod ascendit Sefac rex Aegypti contra regnum Roboam, quia domino peccauerant. Respondendum, quod non constat clarè, an peccauerit in hoc Sefac, & tamen saltem dicendum, quod ista, quæ allegatur pro eo non adiuuat eum. Quod ascendit, quia dno peccauerunt: nam non est intelligendum, quod ista causa attendatur ex parte Sefac, sed ex parte Dei, qui permisit, vel concitauit Sefac ad ascendendum, quia peccauerant dno, & tamè ex parte eius alia fuit causa: quod patet, quia non est credendum, quod tantum zelum de obseruatione legis teneret rex Aegypti, quod pro hoc solum exponeret se tot difficultatibus congregando tantam exercitus copiam, & pergens extra terram suam ad pugnandum, potissimè cum variis situentibus belli, & hoc solum, ut vendicaret delictum deserti cultus Dei. Nam ad hoc necesse erat, quod rex Aegypti esset maior cultor Dei Hebræorum, & feruentior zelator legis, quam aliquis de Hebræis, & tamen non est verum, quia nulla gens colebat Deum Israel sub illis cõremonijs, quibus eum colebant Hebræi, nisi ipsi Hebræi, quod patet Psal. 75. f. Notus in Iudæa Deus, & in Israel magnum nomen eius. Non erat Deus notus, nec famosus, nisi in Iudæa, & Israel. Nam dato, quod in alijs regionibus cognosceretur Deus verus, non tamen sub eadem ratione, qua Iudæi eum cognoscebant, scilicet, ut creatorem, liberatorem, & legidatorem. Quod patet, quia Athenienses, quæ erant curiosiores inter omnes homines propter sapientiæ copiam, quæ inter eos erat, posterunt aras omnibus dijs, quos existimauerunt, & inter eos posterunt aram quandam, cuius titulus erat, Deo ignoto. Actuum decimo septimo. & Beatus Paulus considerans illas aras, dixit, quod ille Deus ignotus cui aram statuerant Athenienses, erat Deus ille, quem ipse prædicabat: & tamen Deus, quem prædicabat Paulus erat Deus verus, quem ipsi Athenienses colebant, & tamen non colebant eum sub ea ratione, qua nos, & Iudæi, cum eis esset Deus ille ignotus, ut ipsi apponebant in titulo eius.

X Non

Non ergo rex Aegypti esset tantus zelator diuini cultus, quod propter hanc causam veniret contra Iudam. Item patet, quia si venisset ex hac causa, non reliquisset terram quousque redigeret Iudaeos in legis obseruantiam, & circa hoc aliqua efficeret apponendo cohercionem, & modum ad colendum Deum, & obseruandum legem cum tantum circa hoc operam dedisset: & tamen nihil horum fecit, sed solum ablati thesauris domus regis, & domus Domini redijt in terram suam, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 14. cap. ideo non ascendit ex hac causa. Item patet hoc efficacius, quia dicitur hic in litera, quod Sefac iustitiam thesauris domus dñi, & thesauris regis: & tñ si ipse tantus zelator cultus diuini esset, vt solum ad puniendum transgressores legis ascenderet de Aegypto in terram Iuda, non auferret thesauris domus domini, sed potius multiplicaret fortassis mulctando in pecunia transgressores legis, & applicando illam multam templo Domini. Non ergo erat zelator cultus Dei, sed potius barbarus quidam non agnoscens Deum Israel. Item dato quod Sefac ascendisset in terram Iuda solum ex hac causa, vt puniret transgressores legis diuinae, & cogeret eos ad obseruantiam legis, adhuc peccaret, quia licet actus iste in se bonus esset materialiter, tamen non erat absolute bonus, sed potius peccabat faciens, quia sine iurisdictione faciebat: sic. n. est in omnibus criminibus. Nam si quis adulteretur, aut hominem occiderit, reus mortis est, & tamen non licet cuiquam exequi suam, nisi sit iudex, alias tenebitur, ac si occidisset sine causa. Ita autem erat hic, quia Sefac erat Aegyptius, & nemo illum constituerat iudicem super Iudaeos ad vindicandum eorum delicta: ideo licet transgredere legem, non licebat Sefac punire quemquam eorum propter hoc. Et sic si ex hac causa ageret peccaret. Sed aliquis dicit, quod non peccaret Sefac, eo quod Deus eum instituerat iudicem ad puniendum ista delicta: nam vt dicitur hic ex eo quod peccauit Iuda, ascendit Sefac, id est, Deus fecit, quod ascendere Sefac, quia peccauerant Iudaei: ageret ergo iste, vt potestatem habens. Dicendum, quod dato, quod Deus constituerat in iudicem super Hebraeos ipsum Sefac, adhuc peccabat, quia non constabat ei de potestate ista sibi collata: ideo putabat se esse priuatum per sonam, & agebat, vt priuatus, & sic agebat contra conscientiam, sciens quod priuatus non licet habere actus iurisdictionis. Potissimum quia non est dicendum, quod Deus constituerat Sefac iudicem super Iudaeos, sed potius permisit ei vt hosti agere contra Iudaeos, & ista permissio fuit, quia illi peccauerunt. Dicendum ergo, quod ex hac parte non potest excusari: sed fortassis habuit Sefac iustam causam pugnandi contra Roboam, vt quia forte legisset eum in aliquo, vel prouocasset, quia regnum Aegypti, & Iuda erant coniuncta in quadam parte lateris Meridiani, cum ponatur fluius Aegypti terminus meridianus terra Iuda, vt colligitur Genesis decimo quinto, & supra octauo. Existente autem iusta causa bellandi est bellum iustum, & quaecunque in bello sunt, scilicet, praeda, occisio, destructio urbium. Istud tamen moderandum est, scilicet, quod tamdiu est bellum istud iustum, quamdiu non est satisfactum de iniurijs, vel damnis datis, aut quamdiu resistit hostis nolens satisfacere de iniurijs, aut damnis. Dicendum tamen, quod dato, quod habuisset Sefac aliquam iustam causam pugnandi contra Roboam, quod non creditur, adhuc peccauit, quia non obseruauit ei fidem, quia vt ait Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus octauo Antiquitatum, & potest colligi aequaliter ex litera Sefac non cepit vrbem Ierusalem bello, sed tradente eam Roboam interpositis pactis, quae violauit postquam fuit intra vrbem: vnde sublatis thesauris redijt in terram suam.

F & tamen fides data, & pactum interpositum omni homini seruandum est, etiam hosti, nisi ipse prius fidem violauerit, quia tunc frangenti fidem frangenda est fides: extra de iureiurando capitulo peruenit. Nam si pacta non seruentur, nulla communicatio manebit hominibus: & tamen adhuc inter hostes communicatio quaedam est, quia interdum tractant inter se, an bella cessent, vel contriuentur, & ponunt conditiones pacis, vel belli. Et nulla istarum communicationum intercidere possit, si non seruetur fides data, & pacta conuenta. Violauit tamen Sefac fidem datam: ideo grauiter peccauit. An tamen tollendo thesauris domus domini peccauit Sefac, declarabitur infra in quadam quaestione.

An defenderent se iuste viri de tribu Iuda.

Quaestio VI.

QVAERITUR vltimus, an viri Iuda haberent iustam defensionem contra Sefac regem Aegypti. Aliquis dicit, quod non, quia viri Iuda peccauerant, & Sefac ascendebat, vt iudex eorum ad puniendum eos pro peccatis: & tamen peccatum est resistere iudici quando vult punire delinquentem, ergo peccauissent Israelitae defendendo se contra Sefac. Dicendum, quod non peccabant Israelitae defendendo se contra Sefac regem Aegypti. Nam ille erat hostis eorum, & inuadebat eos forte sine causa iusta, ergo habebat defensionem, & non omiserunt se defendere quasi non liceret eis, sed, quia tanta erat potentia Sefac, quia non poterant praeualere se defendendo, & si tentarent se defendere, & caperet, eos postea crudelius ageret contra eos, ideo noluerunt se defendere, quia sub pactis, & fide data receperunt eum in Ierusalem. Alias quoque ciuitates nullo bello facto coepit, vt ait Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus supra octauo Antiquitatum. Cum autem dicitur, quod iste Sefac erat iudex Israelitarum veniens ad puniendum crimina eorum. Dicendum, quod non veniebat ad delinquentes puniendum, sed magis ad praedandum, vt de spolij ditaretur, & subijceret Iudaeos sibi in tributarios, & dato quod veniret ad puniendum crimina eorum, non erat iudex ipsorum, quia non effecerat eum Deus iudicem, & sic agebat, vt priuatus. Idem dato, quod esset iudex: tamen non constabat de hoc Hebraeis: ideo quousque constaret eis de institutione eius in iudicem a Deo, poterant se defendere iuste contra eum. Debebat autem constare de hoc per prophetam aliquem, quod diceret istum missum esse a Deo, vt iudicem executorem legis: hoc autem non ostendebat Sefac: ideo poterat ei resisti. Item dato, quod constaret eum esse iudicem a Deo datum poterat ei nunc resisti armis, quia non procedebat vt iudex, sed vt hostis: nam si processisset vt iudex debebat petere prius, quod citarentur Israelitae: & tunc comparentibus coram eo probaretur notorietas criminum, & sententia daretur, & si nolent comparere Israelitae citati in contumaciam eorum factis eis, quae de iure fieri debebant procederet contra illos ad executionem, tanquam contra conuictos, vel iure confessos, & ista executio esset per bellum: & tamen nihil horum fecit, sed inuasit regnum Israel tanquam hostis, ideo non obligabantur Israelitae parere ei, sed iuste poterant se defendere de eo. Sed dicitur forte, quod iste Sefac non erat datus vt iudex, sed vt merus executor, & sic non debebat se interponere in audiendo de causa, & exercendo actus iudicis, sed simpliciter exequeretur contra Iudaeos.

Dicen-

Dicendum, quod adhuc isto modo non erat illicitum Iudaeis se defendere de Sefac quousque constaret eum a Deo datum executorem pro peccatis Iudaeorum, & adhuc dato, quod constaret non illico tenebantur obedire ei, nisi viderent, quod vellent secundum legem pure exequi: ipse tamen veniebat, vt hostis: ideo licet a Deo esset datus executor, non tenebantur ei obedire Iudaei, sed poterant iuste rebellare: sic enim fuit de Nabuchodonosor, & Senacherib regibus, qui dati sunt a Deo executores contra Iudaeos: & tamen peccabant ipsi pugnando contra Iudaeos, & ipsi Iudaei iuste se defendebant de eis. De Nabuchodonosor, quod a Deo vocatus sit contra Iudaeos patet Isaiam quinto, & septimo, & etiam Abacuch primo dicitur de eo. Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, vt corripere fundasti eum: & tamen ibidem dicitur quomodo ipse Nabuchodonosor non putabat se a Deo moueri, sed viribus suis haec agere: ideo Deus eum etiam puniuit. De Senacherib patet clarius Isaiam decimo, cum dicitur: Vae Assur virga furoris mei, & baculus ipse in manu eorum indignatio mea. Et sequitur: Ipse autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor eius, & ad deletionem gentium non paucarum. Et postea sequitur ibi quomodo Deus vindicaret in ipsum Senacherib, quia crudeliter gesserat contra Iudaeos. Ita ergo esset de Sefac, quod peccaret faciendo hoc, licet esset Dei executor, & possent licite Israelitae defendere se contra eum.

Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem fugientes Sefac, dixitque ad eos: Haec dicit Dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac. Consternatique principes Israel, & rex dixerunt: Iustus est Dominus. Cumque vidisset Dominus, quod humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati sunt non disperdam eos, daboque eis paucillum auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sefac: veruntamen seruiet ei, vt sciant distantiam seruitutis meae, & seruitutis regni terrarum. Recessit itaque Sefac rex Aegypti ab Ierusalem, sublatis thesauris domus Domini, & domus regis: omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon, pro quibus fecit rex aeneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatij. Cumque introiret rex domum Dei: veniebant scutarij, & tollebant eos: iterumque referebant eos ad armamentarium suum. Veruntamen, quia humiliati sunt auersa est ab eis ira Domini: nec delati sunt penitus. Siquidem & in Iuda inuenti sunt opera bona. Confortatus est ergo rex Roboam in Ierusalem, atque regnavit.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars. 2

A Semeias autem. Hic ponitur tertium huius cap. scilicet diuina propitiatio: nam licet cepisset affligere Iudeos, non deleuit eos, quia miserus est eorum. Et diuiditur in duo. Quia primo ponitur praedicta diuina propitiatio. Secundo ponitur historia Roboam conclusio ibi, quadraginta autem. Circa primum dicitur. Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, & principes Iuda. Iste Semeias erat propheta famosus tempore Roboam: ipse enim fuit, qui ex parte Dei praenunciavit Roboam: & viris suis, vt non pugnarent contra Ieroboam cum iam haberent exercitum congregatum praecedenti cap. & 3. Reg. 12. iste etiam scripsit totam historiam Roboam infra in litera. Ipse etiam nunc denunciavit misericordiam Dei Roboam, & principibus Iuda: vocantur principes Iuda. totius regni Iuda. scilicet de tribu Iuda, & Benjamin, vel principes Iuda, id est, de tribu Iuda. Sed primo modo melius accipitur, quia nunc omnes principes erant cum Roboam deliberando quid facere deberent. Qui congregati erant in Ierusalem. Scilicet, omnes principes regni congregati nunc erant in Ierusalem cum rege. Fugientes Sefac. Scilicet, ideo conuenerant in Ierusalem, quia Sefac prius inuasit alias ciuitates regni, & non potentes principes defendere se in eis fugerunt veneruntque in Ierusalem, quia illa erat ciuitas munitissima, & ibi melius possent se tueri: licet postea non deliberauerunt se defendere, sed posita fide, & pactis aperuit Roboam portas vrbis Sefac, & introiuit in Ierusalem. Dixitque ad illos haec dicit Dominus: Vos reliquistis me. Subintelligendum est, quod Iudaei orauerant Dominum, vt nunc liberaret eos de manu Sefac, quia ista erat conditio Iudaeorum, scilicet, quod quando essent in prosperitate, conuerterentur ad idola, cum autem affligerentur ab hostibus, & non haberent aliunde recursum, clamabant ad dñm, vt patet ex processu libri Iudicum: ita dicit etiam Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus 8. Antiqui. quod Iudaei orauerant dñm, vt liberaret eos de manu Sefac, & tñ nec exaudiuit eos, nec spem victoriae promisit, & tunc venit propheta Semeias ad ostendendum, cur Deus non exaudiret eos, ita vt non putaretur hoc esse ex impotentia Dei, sed ex demeritis eorum: & dicitur, vos reliquistis me. Reliquistis legem meam, & non coluistis me, sed conuersi estis ad idola: nam aliter Deus non derelinquitur. Et ego reliqui vos in manu Sefac. Scilicet, reddam vobis iustitiam, vt relinquam vos, sicut me reliquistis: nam vos me abiicistis, vt non essem Deus vester, & ego vos repuli, ne sitis populus meus: & dicitur, reliqui vos in manu Sefac, id est, non adiuuabo vos contra Sefac, sed permittam ei, quod noceat vobis. Consternatiq. principes Israel, & rex dixerunt. Scilicet, cum audierunt ista verba, quae erant desperationis defecerunt in cordibus suis, & turbati sunt valde: est enim consternari mente deficere, vel turbari: nam putabant, quod Deus adiuuaret eos: nam aliis sic facere solitus erat. Quia licet peccauissent contra eum, quoniam orarent ad ipsum exaudivat eos: nunc autem audientes, quod non adiuuaret eos, sed permitteret in manu hostis, non habuerunt spiritum. Iustus est Dominus. Videntes, quod ipsi dereliquerat Deum, & nunc Deus derelinquebat eos, viderunt esse aequalitatem conuicti: nam vtrique per contrapassum, & dixerunt: iustus est Dominus. Non habemus iustam causam: quare de ipso, quia si ipse dereliquit nos, prius nos eum dereliquimus, & in hoc humiliauerunt se Israelitae aliquantum non conquerendo de Deo, sed approbando iustitiam eius. Cumque vidisset Dominus, quod humiliati essent. Quod Deus vidit, quod licet eis durè responderet, non exasperati sunt contra ipsum, sed laudauerunt, & approbauerunt iustitiam eius, & ista fuit quaedam humilitatio: quia non superbierunt, dicentes iniuste feci agi, sed approbauerunt factum Dei: licet esset eis durè responsum suum.

X. 2. Factus

Factus est sermo Domini ad Semeiam dicens. Ista locutio Dei ad Semeiam fuit distincta à prima, quia primò Deus locutus è Semeia, quòd diceret Israelitis, quòd dereliquerat eos in manu Sefac, quia ipsi dereliquerant eum, & Semeias proposuit istud regi; & principibus, & tunc consternari, atque humiliati dixerunt: Dominus est iustus. quam responsonem Deus acceptans, quia humilis erat, respondit secundo, dicens ipsi Semeia, quòd misereret Hebreis, & tunc Semeias respondit secundo Iudæis quòd haberet hic. *Quia humiliati sunt non disperdam eos.* Scilicet, si nunc non humiliati fuissent respondendo blandè, ego eos delenssem omnino, quia tamen humiliati sunt non disperdã eos, sed affligam aliquantulum. *Daboq; eis paululum auxilij.* Scilicet, non dabo eis plenam liberationem liberando eos de manu Sefac regis, quia tunc non potuisset ingredi urbem Ierusalẽ, nec accipere thesauros aliquos: sed potius ipsi ignominiosè eum expulissent de terra, sed modicum auxilij dabo eis, scilicet, faciens quòd non desoletur terra, nec redigat habitatores in seruos, aut tributarios, sed thesauris sublati abibit in terram suam. *Et non stillabit furor meus in Ierusalem per manum Sefac.* Stillare est ad modum stillarum, siue guttarum aquæ defluere, & est sensus: non descendet furor meus super Ierusalẽ, & rectè ponitur stillare, quia stillare est cum pluuia descendunt desuper: & ex hoc trahitur Metaphora, quòd omnia illa, quæ deflunt descendunt, dicuntur stillare, & quia ista puniitio, quæ euentura erat, veniebat ab ira Dei, & Deus super nos est in celo dicitur ira eius propriè stillare super nos, & quia Deus non exequitur ista mala contra malos per se, sed per ministros suos iuxta illud Sap. 5. l. Pugnavit pro eo orbis terrarum contra insensatos: ponitur per quem debeat ista ira Dei stillare: & sic dicitur, non stillabit furor meus in Ierusalem. non venit ira mea in Ierusalem per manum Sefac. l. ipse non erit minister iræ meæ contra Ierusalem. Et iste est modus loquendi scripturæ. Nam sic dicitur de alijs ministris iræ Dei, vt patet de Senacherib, qui fuit minister iræ Dei contra multas gentes: Ita. 10. *Vt Assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorũ indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & cetera.* Sic etiam de Nabuchodonosor dicitur, quòd fuit minister iræ Dei, & Deus fortificauit eum ad hoc, qd exequeretur cõtra Iudæos, vt patet Abachuc 1. l. Dñe in iudiciũ posuisti eum; & fortè, vt corripes fundasti eum. Et rectè dicitur non stillabit furor meus p manũ Sefac: nã furor Dei stillauit postea in Ierusalẽ in non p manum Sefac, sed p manum Nabuchodonosor, & Nabuzardan. Illi namq; delerunt Ierusalẽ succedentes templũ Dñi, & domũ regis, & ducentes habitatores eius captiuos, vt patet. 4. Reg. 25. & infra 36. *Veruntamen seruiet ei.* Ista seruitus non fuit, qd Iudæi efficerentur serui Sefac regis, quia liberi manserunt: etiam non effecti sunt tributarij eius, quia nunquam leguntur ei tributa soluisse, sed solũ seruierunt ei in hoc, qd introiuit Sefac in oēs ciuitates Iuda, sicut si essent suæ, & non restiterunt ei viri Iuda, etiam abstulit oēs thesauros, quotquot voluit de Ierusalẽ, & de alijs vrbibus, & nemo ei potuit resistere tanquam si esset dñs, & voluit Deus, qd seruirent, vel subijcerentur modicum ipsi Sefac, vt non maneret omnino culpa sua impunita, & vt ipsi erudirentur vexatione, & non recederet iam à seruitute Dei. *Ut sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum.* Id est, licet aliàs ppter magnam misericordiam meam ego remitterem penam debitam eis; tamen, vt experiãtur distantia, differentia seruitutis meæ, & seruitutis regũ terrarum volo, quòd ad modicum seruiant ipsi regi Sefac: quasi dicat: fuerunt Israelite nimis stulti, quia reliquerant legẽ meã putantes valde graue esse seruire mihi,

sed nunc ostendami eis, qd valde grauius est seruire regibus terræ, vt tunc eligere possint quid magis facere debeant. (an seruire mihi, vel seruire regibus terrarũ, & per hoc redeant ad sanum intellectum. *Recessit ergo Sefac à Ierusalem.* Scilicet, non occidit Sefac aliquos de Iudæis, nec intulit eis bella, sed solũ accepit thesauros eorum. In Hebræo dicitur: Ascendit Sefac à Ierusalem; & idem est. Nam cùm prius venisset in Ierusalẽ, & tunc inde ascenderet in Aegyptum, dicebatur recedere, vel cùm recederet de Ierusalem, dicebatur ascendere de Ierusalem. Est litera ista decurtata: debet enim subintelligi quomodo venit Sefac in Ierusalem, & non pugnavit contra eam: sed Roboam, & principes Iuda aperuerunt ei portas vrbs, & cùm introisset sustulit thesauros, quos reperire potuit in domo domini, & in domo regis, & abijt in terram suam. Sciendum autem, quòd aliqui imponũt magnam crimen Roboam, & viris Iuda, quòd tradiderũt ciuitates regni, & potissimè Ierusalẽ sine bello, & etiam ipse rex Sefac iudicauit magnam esse pusillanimitatem Iudæorum, qd saltem bellum tentare ausi non fuerunt: & ob hoc non eos viros, sed feminas in virorũ effigie appellauit. Vnde ad æternam infamiam, & opprobrium ipsorum reliquit apud eos statuas virorum habentes celatagenitalia feminina, quasi solam virilem haberet effigiem, & realiter femine essent, vt refert Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus 8. Antiquit. Et tamen nõ est putandum id pusillanimitatem magnam, quia cõsuluerant dñm per pphetam Semeiam, & ipse responderat, qd faceret eos seruire regi Sefac: & sic sciebant Iudæi hoc inuitabile esse. Et dato qd vellent pugnare, & haberent secum maximum exercitum, nõ possent resistere regi Sefac, qd Deus cõuerteret eos in fugam pugnando pro Sefac, cùm ipse vellet istud tradidit executioni, iuxta illud Leui. 26. l. Et qui de vobis remãserint dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium. Cadenit nullo sequente, & corruẽt singuli super fratres suos quasi bella fugientes, nemo vestrum audebit inimicis resistere, peribitis inter gentes. Et si tentarent bello se defendere cõtra regem Sefac, & postea subijcerentur ei, agerẽt grauius cõtra eos. Ideo consilio habito, deliberauerunt nullum bellum agere, sed aperire ei portas ciuitatis, & tamen non aperuerunt eas, nisi interpositis pactis, & data fide, & postquam fuit Sefac in vrbe, violauit fidem. Accepitq; de thesauris domus Domini, & domus regis quantum voluit: vnde non modicum eum accusat Herodotus Alicarnaseus, vt patet per Iosephum 8. Antiquit. & tamen licet in hoc facto non fuerit Roboam pusillanimitas fuit in alijs: sic enim accusauit eũ filius iuus Abia sequenti capitulo, scilicet, porro Roboam erat tudis, et corde pauido. *Sublati thesauri domus Domini, & domus regis.* In domo Domini, id est, in templo erant thesauri magni, et illos abstulit Sefac. Erant etiam thesauri in domo regis, qd non erant thesauri sacri: et hoc etiam rapuit Sefac: quomodo autem verum sit, quòd istos rapuerit, et an omnes rapuerit, declaratum est, et declarabitur infra in quadam quæst. *Omniaq; secum tulit.* Omnes thesauros domus Dñi, et domus regis. *Et clypeos aureos, quos fecit Salomon.* Fecerat Salomon tredecim scuta aurea, et singula eorũ tegebãt trecentis aureis siclis, et lanceas aureas ducentas, et quilibet tegebatur aureis sexcentis supra 9. et posuit omnia hæc in armamentario suo in domo saltus Libani: eodem capitulo, et tertio Regum decimo. *Pro quibus fecit rex aeneos.* Scilicet, loco illorũ fecit alios trecentos clypeos cneos, et hoc fuit, vt non auferretur officium illorũ: nam pertinebat ad regis maiestatem apparatus ille, qui fiebat portando corã eo tredecim scuta aurea, et quia si nõ fierent

fierent alia, cessaret gloria regis quantum ad illam ceremoniam, & non poterat efficere alia de auro, quia sublati erant thesauri: ideo fecit alios trecentos clypeos aeneos. *Et tradidit illos principibus scutariorum.* Scutarij vocabantur viri, qui erant assignati ad portandum scuta coram rege, & isti habebant inter se principes aliquos, & illis principibus commendabantur ista scuta, vt ipsi custodirent ea, & traderent illa portanda quibus vellent: possunt autem isti scutarij accipi dupliciter. Vno modo pro viris assignatis ad portandum istos clypeos: & quia erant isti clypei trecenti, erant quoque viri trecenti scutarij, & isti habebant super se principes, de quibus dictum est. Alio modo vocabantur scutarij omnes custodes domus Roboam, eo quòd omnes illi erant muniti scutis, & alijs armis propter timores nocturnos, & vt melius custodirent: sic dicitur Can. 3. In lectulum Salomonis sexaginta fortes custodiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque gladius super femur suum propter timores nocturnos. Isti custodes Salomonis. Et postea Roboam multi erant, & habebant super se principes, quibus committebantur ista scuta, & ipsi distribuiebant ea custodibus, quibus volebant ad portandum ea coram rege. *Qui custodiebant vestibulum palatii.* Id est, qui erant ad portam palatii modicum ante portam, quòd recto desuper pendente protegitur, & vocatur alio nomine porticus, quia ante portam erat, & in loco illo custodiebantur isti scutarij per noctem, nõ cui liceret accedere ad regem ad malum inferendum. *Cumque introiret rex domum Domini.* Id est, quando rex egrediebatur de domo sua ad eundem in domum Domini. Nam postquam erat in domo Domini, non sumebantur ista scuta: eo quòd ista solum erant ad portandum coram rege, & non dicitur hic, quòd portarentur ista scuta alijs, nisi quãdo rex iret in domum Domini: & tamen etiam portabantur quando ibat ad alia loca, sed præcipuè quando ibat in domum Domini. *Veniebant scutarij, & tollebant eos.* Scilicet, veniebant ad armamentarium, vbi erant depositi in domo saltus Libani, & inde tollebant eos ad portandũ coram rege. *Iterumq; referiebant ad armamentarium suum.* Scilicet, postquam rediisset rex de templo in domum suam, referiebant scutarij illa scuta rursus ad armamentarium domus saltus Libani, & manebant ibi vsque quo iterum viderentur domum, & portanda essent scuta coram eo. *Veruntamen, quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Dei.* Ista litera potest intelligi dupliciter: vno modo, vt sit repetitio sententiæ superioris per alia verba, & tunc intelligitur, quòd cùm essent Iudæi in angustia, orarente deo dominum, vt exaudiret eos, non exaudiebat ipsos: sed misit ad eos prophetam Semeiam, qui dixit eis ex parte Dei: vos me dereliquistis, & ego dereliqui vos in manu Sefac, & tunc ipsi consternati dixerunt: iustus est Dominus: & in hoc te humiliauerunt. Et videns Dominus humilitatem eorum locutus est Dominus iterum per Semeiam, dicens: non stillabit furor meus super Ierusalem in manu Sefac: veruntamen seruietis ei. & istud traditum est executioni, quia introiuit Sefac in Ierusalẽ, & sublati thesauri inde abijt in terrã suã. Et ob hoc fuit illis clemens, quia non permisit, quòd Sefac occideret eos, vel in seruos, aut tributarios subijceret: sed solũ hoc mali intulit: & tunc est sensus: Deus bis locutus est, & sententiam mutauit, scilicet, cùm mereretur deleri, & videretur Deus delictarius eos, fecit, vt solũ Sefac introiret in urbem, & auferret thesauros, & ista fuit seruitus, quam Deus imposuit: & positum fuerat supra quomodo Deus miseratus fuerat propter humilitationem ipsorum, & hic repetitur.

Alio modo potest intelligi, quòd ista litera non sit repetitio præcedentis sententiæ, sed aliquid addat, & est sensus, quòd Deus comminabatur delendo Israelitas per Sefac, quia dereliquerant Dominum: ipsi autem humiliati sunt, & dixerunt: iustus est Dominus. & secundo Deus locutus est per Semeiam, & dixit: quòd, quia humiliati fuerant, non deleret eos per manum Sefac: sed traderet eos seruituti Sefac. Et in hoc dabat eis modicum auxilij, vt ipse dicit in litera, quia seruitus est minor morte naturali: & tamen est modicum minor, & istam poenam Deus determinabat eis inferendam, & cùm Israelitæ rursus audirent istam sententiam Dei mitigatam paululum à prima, erat tamen aliquantulum grauis, scilicet, quia redigebantur in seruitutem adhuc doluerunt, & humiliati sunt coram Domino, & Deus rursus alleuiavit secundam sententiam, & dedit tertiam, scilicet, quòd non seruirent regi Sefac, sed solũ nunc ablati thesauri abiret in terram suam. Vterque istorum sententiarum potest stare: & tamen iste secundus explicat magis literam, quia sicut in litera ponuntur tria ex parte Dei: ita dicit fuisse tres sententias, & tres locutiones Dei. Etiam, quia tunc stabit litera superior planè, scilicet: veruntamen seruiet ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum, & signat, quòd Deus voluerit, quòd seruirent Iudæi Sefac, & quia postea humiliati sunt placata est magis ira eius, & adhuc non seruirent Sefac, sed solũ thesauros abstulit. Ista tamen litera sequens concordat magis sensui primo, quia dicitur: auersa est ab eis ira Domini, nec deleri sunt: ergo videtur, quòd ista auersio iræ Domini, vel placatio eius ad nihil aliud fuit, nisi, vt non delerentur Iudæi, & non fuit ad liberandum ab aliqua seruitute, & sic non fuit, nisi vnica mutatio sententiæ: scilicet, quia prius dixerat Deus, quòd dimitteret Israelitas in manu Sefac, in quo signabat, quòd dimitteret eos, vt deleret ipsos. Et postea, quia humiliati sunt temperauit sententiam, dicens: quòd non descenderet furor eius super Ierusalẽ per manum Sefac, nec seruirent ei. Et sic repetitur hæc ista sententia, & dicitur: quòd, quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Domini, & non deleri sunt. Si volumus tamen tenere secundam sententiam, bene respondebimus ad literam sequentem dicens: quòd non deleri sunt Iudæi. nõ fuerunt redacti in seruitutem eternam, quòd erat eos deleri, ideo tenendum quòd voluerimus. *Nec deleri sunt penitus.* Id est, licet mererentur omnes de regno Iuda deleri, ita quòd non maneret regnum iam, nõ delerit nulli viri: tñ Deus non delerit eos penitus, sed solũ puniuit aliquantre, permitiendo quòd Sefac auferret thesauros de Ierusalẽ. *Siquidem & in Iuda inuenta sunt opera bona.* Istud est redditum caute superioris dicit, qd nõ delerit sunt penitus, quia opera bona inuenta sunt in Iuda, quæ promeruerunt, vt non delerentur omnino. Et intelligi potest dupliciter: vno modo, quòd inuenta sunt opera bona, scilicet, humilitatio. Nam humilitatio cordis coram Domino est opus valde bonũ, & acceptum: sic patet Psal. 50. Cor contritum, & humilitatum Deus non despicies, & propter humilitationem Deus miseratus est, nec delerit omnino Iudæos. Alio modo intelligitur, quòd opera bona inuenta sunt in Iuda, scilicet, quòd plurimi Iudæorum declinauerunt ad idolatriam, & sic merebantur deleri, et si oēs tales fuissent, sicut erant plurimi ipsorũ, delerit fuissent: tñ multi viri in Iuda, qd non declinauerant ad idolatriã, sed sequebantur legem, & meritis illorũ nõ delerit cit regnum, sed data est leuor pena. Quia ista bona opera inuenta sunt in Iuda. *Confortatus est igitur rex Roboam in Ierusalem, atque regnauit.* Dicit Nicolaus, qd recedente Sefac consolatus est Roboam super malis, qd tolerauerat.

Et ex hoc apparet, quod erat vir parui cordis, quia parui bonum sufficiebat ei, & de modico consolabatur, scilicet, quod maneret ei vnica ciuitas, & non regium: & ob hoc dixit filius eius Abia sequenti cap. porro Roboam erat rudis, & corde pauido. Et tamen dicendum, quod non est hoc præsupponendum. Nam putat Nicolaus, quod vnica ciuitas mansit Roboam, scilicet, Ierusalem, quia supra in litera dicitur, quod Sefac cepit omnes vrbes munitissimas Iuda, & venit in Ierusalem, & postea de Ierusalem dicitur, quomodo recesserit inde, & non dicitur de alijs ciuitatibus quomodo eas dimiserit: ideo putauit Nicolaus, quod mansissent adhuc omnes illæ ciuitates in manu Sefac præter Ierusalem de qua dicitur recessisse: & sic consolaretur Roboam de modico bono. Sed dicendum, quod non stat, quin potius Sefac ablatis thesauris de Ierusalem recessit, & dimisit omnes ciuitates Iuda, nihil amplius curans de Iudæis: quod aliquantulum innuit Herodo. Alicarnasus, & Iosephus 8. Antiquit. Item patet, quia manifestum est, quod Abia filius Roboam, & filius suus Asa, & sequentes reges Iuda domini sunt super totum regnum Iuda, vt colligitur sequenti capitulo, & infra decimoquarto: & tamen si omnes ciuitates mansissent in potestate Sefac, necesse erat, vt isti, vel aliquis eorum pugnaret ad eripiendum istas vrbes de manu Sefac: & tamen nihil tale legitur: ideo non est dicendum, quod manserint in potestate Sefac: sed recedens de terra Iuda omnia liberè dimisit ipsi Roboam. Vnde repetitur hic istud non ad signandum paucitatem cordis Roboam, qui de modico consolaretur, sed quia præcedenti tempore fuerat Roboam in angustia, & deiectus, cum occupasset omnes vrbes Sefac rex Aegypti, vt sciretur post recessum eius in quali dispositione maneret Roboam, dicitur, quod confortatus est rex Roboam in Ierusalem, atque regnavit, id est, sicut ante aduentum Sefac erat Roboam confortatus super totum regnum Iuda, ita recedente Sefac rursus confortatus est super totum regnum, & regnavit nullam habens offensionem: & dicitur, quod confortatus est rex Roboam in Ierusalem: non quidem, quod solum in Ierusalem regnaret, sed, quia ibi manebat semper cum esset metropolis regni.

Ad quid profuit locutio Semeie propheta.
Quæstio VIII.

QVAERITVR circa prædicta, primò cum Semeias propheta missus fuerit à Domino ad loquendum Roboam, & principibus Iuda, ad quid profuerit ista locutio, quia dato, quod non loqueretur, nihilominus istud quod euenit euenturum foret. Respondendum, quod ista missio, & locutio profuit ad multa. Primò, quia Iudæi videntes se in angustia positos, & afflictos à Sefac orabant dominum continuè, vt liberaret eos de manu Sefac, & quia Deus misericors erat putarent se fortassis exaudiendos, & sic cum veniret Sefac in Ierusalem, fortassis resisterent ei confidentes se exaudiendos: & tamen non exaudirentur, & cum ad vltimum à Sefac caperentur, grauiter eos affligeret, quàm si ei se traderent sine bello. Vt ergo icarent Iudæi quomodo se haberent contra Sefac, & non repugnarent ei frustra, & non affligerentur postea grauius: conueniens fuit, quod Deus mitteret eis prophetam, & tunc factum est sic, quod cognito Iudæi, quod tradendi essent in manus Sefac sententia Dei, noluerunt resistere ei: sed tradiderunt urbem sine bello, & sic clementius se habuit ad eos. Et quia Deus volebat, quod Iudæi non paterentur maiora mala, & istud esse non poterat, si non reuelaret Deus

eis istud per prophetam: ideo conueniens fuit, quod per prophetam admonerentur de voluntate Dei circa hoc. Secundò, quia Deus non exaudiretur erat Iudæos nunc clamantes ad se: quia sic determinauerat, & quia Iudæi nesciebant istud cum postea experimēto probarent, quod Deus non exaudiebat eos in aliter clamantes, putarent quod fortassis istud erat, quia non poterat Deus liberare ipsos de tanta multitudine exercitus, vel quia omnino abiecisset populum suum, & vtrumque erat ad desperationem Iudæorum. Declarauit autem Dominus per prophetam, quod non exaudiretur erat eos: non quidem quasi non posset, sed quia volebat eis retribuere pro malo quod fecerant, cum ait: vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac: & sic non desperaret omnino, vel saltem cognoscerent Deum suum non omisisse istud ex impotentia. Tertiò, quia si nunc Iudæi afflicti fuissent à Sefac, & Deus non locutus fuisset eis per prophetam, non cognoscerent causam suæ afflictionis, & fortè non putarent se iuste afflictos. Nunc autem loquente propheta cognouerunt se iuste affligi, cum dictum est: vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac, & Iudæi dixerunt, iustus est dominus. Quarto, quia si non diceretur aliquid Iudæis, nescirent causam suæ afflictionis, & non emendarent se in futurum. Nunc autem cum dictum est eis: vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac: cognouerunt se afflictos propter peccatum, & se in posterum emendarent cauendo peccata, ne incidere in similibus penas. Quintò fuit hoc ad ostendendum, quod erat vtilius Israelitis colere Dominum, quàm recedere à cultura eius. Nam colendo dominum seruiebant ei soli: Si autem recederent à cultu eius cogentur seruire regibus terræ, quorum seruitus erat difficilior: & sic saltem propter vtilitatem eorum debebant Iudæi colere Dominum, & hoc signatum est cum dixit propheta Semeias, quod humiliati sunt Iudæi, & dixit Deus, non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sefac. Veruntamen seruient ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, et regni terrarum. Si autem non loqueretur propheta, nescirent istud, nec inclinarentur tantum ad colendum dominum, quod erat sibi vile: ideo fuit donueniens, quod propheta loqueretur. Sextò, & principaliter fuit hoc ad faciendum, ne Iudæi delerentur: nam Iudæi propter peccata sua preterita merebantur deleri quasi totaliter, et si non humiliati fuissent coram Domino deleuisset eos, vt patet in litera, scilicet, quia humiliati sunt non disperdam eos, daboque eis paululum auxilij, nec stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sefac. Et iterum dicitur: veruntamen, quia humiliati sunt, auerit ira Domini, nec delicti sunt penitus. Iudæi tamen non fuissent humiliati, nisi audiuissent verba prophetæ: quod patet, quia quando dixit: vos reliquistis me, & ego dereliqui vos: dixerunt Iudæi: iustus est Dominus, et in hoc humiliati sunt. Nam postquam dixerunt ista verba, dicitur, quod humiliati fuerunt: fuit ergo valde necessarium, vt Deus mitteret prophetam ad Roboam, et principes, vt diceret hæc.

Quomodo locutus est Deus Semeie.
Quæstio VIII.

QVAERITVR vterius, quomodo locutus est Deus nunc pphetæ Semeie, et an semel, vel pluries facta fuerit locutio pro omnibus, quæ habentur hic. Dicendum, quod poterat fieri, vt semel reuelaret Deus omnia ista prophetæ: & tamen ipse non proposueret omnia simul, sed diuersis vicibus, sicut conueniebat

rei, de qua agebatur: & sic Deus reuelaret Semeie, quod diceret Roboam, & principibus, quod Deus dereliquerat eos in manu Sefac, quia dereliquerat eum, & reuelaret etiam ei quid responsum essent illi, & in super reuelaret quid replicare deberet, scilicet, quia humiliati sunt, non disperdam eos. Alio modo potest intelligi, quod Deus à principio solum reuelasset prophetæ hoc, scilicet, vos dereliquistis me, & ego dereliqui vos in manu Sefac: & Semeias putaret, quod sic futurum erat, & sic diceret Iudæis: quo audito illi humiliarentur, & dicerent: iustus est dominus: quorum humilitatem respiciens dominus iterum loqueretur prophetæ, dicens: quia humiliati sunt non disperdam eos, nec stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sefac: veruntamen, vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum seruient ei. Et tunc rursus Israelitæ dolentes, humiliatique, quia Deus eos seruituti subiiciebat, orauerunt, & tunc misertus Deus rursus auertit iram suam ab eis, & non delicti sunt, nec seruiertur Sefac. Et istud etiam reuelauit Deus prophetæ tertia vice. Licet vterque modus teneri possit: tamen magis tenendus est secundus modus, quia magis consonat modo loquendi scripturæ. Sic enim fuit de Isaiâ quando pereum Deus reuelauit Ezechie regi, quod disponderet domum suam, quia moriturus erat, & tunc orauit lachrymans Ezechias, & cum recederet ab eo Isaiâ, vix exierat mediam partem atrij, cum factus est rursus sermo Domini ad Isaiam, vt denunciaret Ezechie, quod audierat Deus lachrymas eius, & apposuerat ei quindecim annos vitæ. 4. Reg. 20. & Isaiâ 38. Ita etiam faciebat in alijs prophetis, quia sepe reuelabat eis aliqua, & postea per ipsos reuelabat contraria, vel remissiones malorum, quæ prius comminatus fuerat, sicut fuit in Ioel, & in Iona, vt patet Ioel 2. & 3. & Iona 3. & 4.

Quis modus reuelationis factus sit à Deo.
Quæstio IX.

QVAERITVR vterius, quis modus reuelationis fuerit, quo Deus vsus est ad Semeiâ nunc. Dicendum, quod multi modi erant, quibus Deus poterat aliquid reuelare prophetæ, vt declaratum est præcedenti capitulo in quadam quæstione. Vnus est, vt appareat Angelus Domini habens humanam effigiem, & loquatur prophetæ reuelans ei occultum. Secundus modus est: vt non assumat effigiem humanam, sed aliquod corpus, quod tamen non appareat, & sic audiatur vox loquentis, & nulla effigies videatur. Tertius modus est, vt in somnijs Deus immuter phantasiam prophetæ nouas species creando, vel veteres ordinando modo nouo: ita quod faciat prophetam intelligere aliquid, quod prius non intelligebat, nec intelligere poterat. Quartus modus est per immutationem solum intellectus in vigilia, quæ est duplex aliquando cum ecstasi, & aliquando sine ecstasi. Dicendum autem, quod si teneatur, quod omnia hæc reuelauit Deus vnica reuelatione ipsi Semeie, poterit poni quilibet istorum modorum reuelationis præter modum, qui fit in ecstasi, quia iste non erat, nisi ad magna reuelabilia, cum quibus non itabar manere animam intentam corpori quantum ad operationes suas. Non erat autem hic talis reuelatio, sed fuit talis in Paulo, qui vidit arcana verba, quæ non licet homini loqui. secunde ad Corin. decimo secundo. Si autem ponatur, quod ista dicta sunt in tribus reuelationibus. Dicendum, quod saltem aliqua eorum, scilicet, vltima facta fuerunt per quartum modum, scilicet, per solum immutationem intellectus in vigilia. Alph. Toll. super lib. Paralip. Pars 2.

alia. Patet hoc, quia mox, vt locutus est propheta regi, & principibus humiliati sunt, & dixerunt: Iustus est Dominus. & illico Deus reuelauit prophetæ, quod, ga humiliati fuerant, non stillaret furor eius super Ierusalem, nec disperderet eos per manum Sefac. Ideo necesse erat, quod ista reuelatio fieret in vigilia, quod fiebat coram rege, & principibus, & non fieret per apparitionem alicuius angeli in humana effigie: quia tunc ille angelus appareret regi, & principibus, & audirent vocem eius, & tunc non magis responsio ista fieret per Semeiam prophetam, quàm per quemlibet aliorum, cum omnes audirent vocem angeli. Item non fieret reuelatio per solius vocis auditum, sine effigie apparente, quia etiam sic omnes astantes audirent vocem, & essent propheta per hoc, sicut ipse Semeias. Ideo, vt ponatur reuelationem soli Semeie factam, & tamen coram rege, & principibus factam, debet poni factam fuisse per immutationem intellectus in vigilia, sine ecstasi. Sic enim factum est in Elytæo, quando coram tribus regibus prophetauit quarto Regum tertio: sic etiam de Isaiâ, quando nondum exierat dimidium atrij, & Deus dixit ei, quod addiderat quindecim annos vitæ Ezechie, quia audiuerat lachrymas eius.

An si non fuissent humiliati, Deus deleuisset regnum eorum.
Quæstio X.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod humiliati sunt, non disperdam eos, in quo innuitur quod si non humiliati fuissent Deus deleuisset penitus regnum Iuda: quomodo stat hoc. Nam videtur istud repugnare promissionibus Dei. Dixerat enim, quod semper maneret regnum in posteritate Dauid, & dato quod peccarent filij eius, non auferret misericordiam suam ab eis, & istud erat, quod nunquam auferret eis regnum, vt patet secundo Regum septimo, & præcedenti libro decimo septimo capitulo: si tamen delerentur penitus Iudæi, non maneret posteritas Dauid, qui regnaret, nec aliquis super quem regnaret: & sic nimis videtur repugnare promissionibus. Aliquis dicit, quod intelligebatur ista delictio secundum comminationem non secundum certam Dei sententiam, & sic mutabilis erat. Dicendum, quod non stat, quia istud posset intelligi, si Deus absolute dixisset per prophetam, delebo eos per manum Sefac. Quia tunc poterat credi, quod dicebatur comminatione: & sic erat mutabilis. Dicitur tamen, quia humiliati sunt, non disperdam eos: ergo intendebat delere eos, & deleuisset, si non humiliati fuissent. Dicendum ergo est, quod verum est, quod si non humiliati fuissent deleuisset eos Deus, & tamen istud stat cum certissima promissione Dei de regno continuando in stirpe Dauid. Nam Deus, qui determinauerat, quod maneret regnum semper in stirpe Dauid, determinauerat omnia media, per quæ illuc ventura erat progenies Dauid, & quia si nunc non humiliarentur, Deus deleret Iudæos, & non maneret regnum in posteris Dauid, ordinauit Deus taliter, quod dolerent, & humiliarentur nunc Iudæi. Ideo certissima manebat promissio de regno continuando. Et etiam certissimum erat, quod si nunc non humiliati fuissent, quod delicti fuissent: & ob hoc procurauit Deus, vt humiliarentur aliter Israhelitæ, et non delerentur: et ad hoc missus est Semeias dicens: vos me dereliquistis, et ego dereliqui vos in manu Sefac: et tunc ipsi humiliati sunt, et doluerunt dicentes: iustus est Dñs. et Deus videns humilitatē eorū misertus est, fecitque, quod non delerentur.

X 4 Simile

Simile enim est in multis alijs in scriptura, & patet potissimè circa istud regnum Dauid, & virorum de tribu Iuda, quia in Iacob benedictione filiorum suorum prædixerat, quòd non auferretur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est. Ex quo apparet, quòd vsque ad tempus Messiae semper manfuri erant principes, & reges in tribu Iuda: & tamen primo Regum decimotertio capitulo, dixit Samuel ad Saulem increpando, quia non expectauerat tempus sacrificij in Galgala, scilicet, stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi: quod si non fecisses, iam nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequamquam regnum tuum ultra confurget: quæsiuit enim Dominus virum iuxta cor suum, & tamen manifestum est, quòd si regnum Saulis confirmatum esset super Israel in sempiternum, non potuisset compleri propheta de regno tribus Iuda, de qua sceptrum non erat auferendum vsq; ad tempus Messiae. Dicendum tamen, quòd vtraq; propheta est vera: nã Deus prauiter derat, quòd maneret semper principatus in tribu Iuda vsq; ad Messiam: Gen. 49. sicut postea factum est: erat etiam verum, quòd si Saul non præuicatus fuisset mandata Domini, quòd regnum eius confirmaretur super Israel in sempiternum pro ipso, & stirpe sua: & tamen sciebat Deus certissimè, quòd Saul præuicicaretur legem Dei, & quòd non perpetuaretur regnum suum super Israel, & sic stare certissimè prænunciatio de regno posteritatis Dauid, continuando. Per hunc modum soluantur multæ contrarietates, quæ videntur insurgere ex alijs prophetijs.

An seruiert Israelitæ regi Sefac. Quæst. XI.

QVAERITVR vltorius, quomodo fuit verum hoc, quòd dixit hic Deus, scilicet, verum tamen seruiert ei, vt sciant distantia seruitutis meæ, & regni terrarum. Nam non legitur, quòd seruiert Israelitæ regi Sefac. Responderi possit secundum intentionem Nicolai, quòd verè impleta fuit ista prophetia: nã vult, quòd solum manserit vna ciuitas Roboam, scilicet, Ierusalem, & omnes alias tenuit Sefac, quia dicitur in litera confortatus est Roboam in Ierusalem, & regnauit. Etiam dicitur supra quòd Sefac cepit omnes vrbes munitissimas Iuda quousq; venit in Ierusalem: & sic omnes vrbes præter Ierusalem signatur quòd accepit, & sic tenuit illas in seruitutem. Dicendum, q non fiat, quia nulla ciuitas terræ Iuda mansit subiecta regi Sefac. Nam non apparet, quomodo postea fuerint liberata: & tamen reges sequentes tenuerunt omnes ciuitates Iuda in potestate sua: ideo non est dicendum, quòd nunc subiectæ fuerint ciuitates isti regi Sefac: potissimè, quia Herodotus historiographus, & Iosephus 8. Antiquit. signant fuisse in pace totam terram Iuda mox, vt Sefac abstulit thesauros de Ierusalem, & quia non curauerit ultra de terra Iuda. Et sic dicendum est, quòd hoc modo non seruiert terra Iuda regi Sefac. Dicit ergo potest dupliciter, vno modo, quòd seruitus ista, quam dixit Deus toleratur viros Iuda, non fuerit, nisi quòd Sefac introiuit ciuitates eorum ipsis non resistentibus, & accepit de terra ipsorum de thesauris quantum voluerit, ac si ipse esset verè dominus terræ illius, & habitatorum eius: & ista seruitus erat grauior, quam seruitus Dei, cum Deus nihil auferret eis de bonis suis: sed potius aueret bona ipsorum, quando ipsum colebant: & iste rex in paucis tempore seruitutis suæ auferret eis omnia bona, quæ tenebant recondita à multis annis, & istam seruitutem subierunt Israelitæ: & tamen liberati sunt ab ea per recessum Sefac de terra Iuda: quia cum semel recessit de terra illa, nun-

quam postea redijt illuc. Secundo modo potest intelligi, & forè melius, quòd Deus seruitutem indixit eis: & tamen postea non imposuit illam, quia miserus est illorum, scilicet, quòd Deus à principio dixit Iudæis, quòd dereliqueret eos in manu Sefac, quia ipsi eum dereliquerant. Et tamen respondit Rex, & Principes: iustus est dominus, & humiliati sunt. Cum autem vidisset Deus illos humiliatos, temperauit sententiam dicens, quòd non deleret eos: & tamen, quòd seruirent regi Sefac, vt scirent differentiam seruitutis humanæ, & diuinæ. Et per hoc determinabat eos subijciendos Sefac in seruos: & sic futurum erat, nisi Israelitæ postea se humiliassent: sed adhuc humiliauerunt se, & Deus rursus misertus illorum reuocauit sententiam de seruitute, & damnauit solum eos, vt Sefac auferret eis thesauros: & hoc signatur, cum dicitur in litera: Verum tamen, quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira domini: & sic ista seruitus licet comminata fuerit, nunquam fuit executioni tradita, quia temperata est sententia, & iste modus loquendi verisimilior est, quam præcedens.

An Sefac tulerit thesauros. Quæst. XII.

QVAERITVR vltorius, cum dicitur hic, quòd Sefac tulit thesauros domus Domini, & domus regis, quomodo hoc verum fuerit. Circa thesauros regis dicit aliquis, quòd nunc fuerint non portati per regem Sefac, quia postea dedit thesauros istos Asa nepos Roboam Benadad regi Syria, vt patet. 3. Reg. 15. & infra 16. & tamen si nunc fuissent portati per Sefac, non potuissent postea dari per Asa regi Syria. Respondendum est, quòd nunc Sefac portauit thesauros, qui erant in palatio regis in Aegypto: & tamen postea potuit Asa dare thesauros, qui erant in domo regis. Quia quilibet rex congregabat aliquos thesauros: & nunc Roboam habebat thesauros, quos congregauerat Salomon, & illos trãstulit in Aegyptum ipse Sefac. Postea autem Roboam congregauit thesauros tempore suo: etiam congregauit Abia filius eius, & Asa nepos suus congregauit etiam vsque ad tempus, quòd fuit bellum inter Asa regem Iuda, & Baasa regem Israel. Nam tunc Asa dedit omnes thesauros domus regis ipsi Benadad regi Syria, vt cogeret recedere Baasa ab eo. Aliter potest dici, quòd licet dicatur, quòd abstulit thesauros domus regis: tamen aliquam partem eorum reliquit, & illam partem dedit nunc Asa ipsi Benadad. Et si obijciatur, quia dicitur hic in litera, quòd Sefac omnia secum tulit. Dicendum, quòd omnis & alij termini distributiu, non ponuntur in scriptura in viribus distributiuorum: sed ponuntur p multis: & sic omnia secum tulit, id est, magnam partem, & adhuc residuum fuit aliquid, quòd postea Asa potuerit dare Benadad regi Syria: & ista est veritas, vt patet. 3. Reg. 15. f. Tollens itaq; Asa omne aurum, & argentum, quòd remanserat in thesauris domus Domini, & thesauris domus, regiamisit ad Benadad. Verum est etiam, quòd supra dicebatur, quòd licet tempore vnius regis auferrentur omnia, quæ erant in thesauris regis alius rex congregabat thesaurum, & poterat dari ille thesaurus. Nam multi reges fuerunt, de quibus dicitur, quòd dederunt omne aurum, & argentum, quòd erat in thesauris domus regis, vt patet de Ezech. 4. Reg. 18. Patet etiam de rege Ioachim 4. Regum 24. Idem de rege Achaz eod. lib. 16. cap. 17. & infra 28. hoc autem non erat possibile, nisi quia sæpe congregabatur thesaurus in domo regis, & sæpe poterat dari, vel auferri totus thesaurus, qui ibi erat.

Quomodo

Quomodo Sefac potuit auferre thesauros illos. Quæst. XIII.

QVAERITVR vltorius, circa thesauros domus domini, quomodo potest stare, q Sefac potuit auferre thesauros illos. Nam si abstulisset illos, non mansissent aliqua vasa aurea, nec argentea in templo domini ad ministrandum, & tamen falsum est: quia semper durauit ministratio in domo domini. Respondendum, q sæpe dicitur de thesauris domus domini, q ablati sunt. Nam quodcumque aliquis rex dabat thesaurum suum, dabat etiam thesauros domus domini. Nam de Asa dicitur, q dedit regi Benadad omne aurum, & argentum, quòd erat in thesauris domus domini. 3. Regum 15. Idem dicitur de Ezechia. 4. Regum 18. & de Achaz. 4. Regum 16. etiam tempore regis Ioachim factum est sic, eodem lib. 24. cap. 1. Aliquis ergo dicit, q fiebat de thesauris domus domini, sicut de thesauris regis, s. q licet semel omnia, quæ erant in thesauris domus domini darentur: postea rursus reges, & populus donabant multa ad vsum templi, & efficiebantur noui thesauri, & illi poterant iterum dari, & sic continuè fiebant. Dicendum tamen, q hoc non stat: quia hoc modo thesaurus, qui primò in templo reconditus est, non mansisset nisi tempore regis Roboam, & ille erat thesaurus, quem Salomon consiluit. Nam ipse fecit omnia vasa aurea, argentea, & ænea in domo domini. & tamen falsum est, q vasa aurea, & argentea, quæ fecit Salomò, manserunt in templo toto tempore regum Iuda vsque ad desolationem Ierusalem. Nam tunc Nabuchodonosor abstulit omnia illa in Babylonem. 4. Regum 24. ergo non fuerunt sublati thesauri domus domini per Sefac, nec per alios reges: sed aliquis dicit, q Sefac tulit thesauros domus domini, tamen non abstulit omnes, ideo mansit quedam particula eius, & de illa potuit postea dari tempore aliorum regum. Sed dicendum, q non stat, quia tempore Ioachim regis, quando venit Nabuchodonosor in Ierusalem, adhuc erant in templo omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon, quia 4. Regum 24. dicitur, q Nabuchodonosor tulit omnia vasa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nulla abstulit Sefac, nec alij reges, & tamen de multis dicitur, q dati fuerunt eis omnes thesauri, qui erant in domo domini. Aliqui dicunt, q Sefac tulit omnia vasa argentea, quæ erant in domo domini, & tamen nullum tulit de aureis. Sed dicendum, q istud est ridiculum, quia Sefac abstulit à vasis domini propter reuerentiam ministerij domini. Nam dixerat Semias, q quia humiliati fuerant Iudæi, non stillaret super eos furor domini per manum Sefac: sed daret eis paululum auxilij, & non disperderet eos: vt patet hic in litera. Non solum ergo abstineret à vasis aureis, sed etiam ab argenteis, quia vtraque pertinebant ad ministratorem domus domini. Item est magnum ridiculum hoc: quia si Sefac neglecta religione, & Deo motus cupiditate acciperet vasa aurea, quia erant maioris valoris: vel vtraque potius acciperet, quia erant maioris ponderis, & valoris, & tamen constat, quòd non accepit aliquos de vasis aureis: quia 4. Regum 24. dicitur, q Nabuchodonosor abstulit de templo domini omnia vasa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nec etiam abstulit aliqua argentea. Dicendum ergo, q istud procedit ex æquiuocatione nominis. Nam in templo domini erat multum aurum, & argentum, & erat dupliciter. Quia quoddam erat redactum in vasa ad ministrandum, & aliud erat in massa: illud aurum, & argentum, quòd erat in vasis vocabatur vasa, & non thesaurus: aurum autem, & argentum, quòd erat in massa non redactum in vasa vocabatur thesau-

Arus. Et ratio huius est: quia thesaurus propriè vocabatur repositio auri, & vbi aurum, & argentum reponitur ad custodiam, & non ad vsum. Et quia aurum, & argentum domus domini quandiu manebat in massa non erat ad vsum aliquem, sed solum conseruabatur: vocabatur thesaurus domus domini. Vasa autem erant ad ministrandum in cultu domini: ideo non vocabantur thesaurus. Et sic dicendum, q Sefac quando stetit in Ierusalem, tulit omne aurum, & argentum, quòd erat in domo regis, & omne aurum, & argentum, quòd erat in thesauris domus domini, & tamen non tulit aliqua vasa, & istud fecit ex reuerentia quadam Dei. Nã in vasis illis ministrabatur Deo, & noluit eum tantum offendere illa vasa accipiendo: sed accipiendo aurum, & argentum, quòd erat in massa, in domo domini non putauit se offendere Deum sic, quia non proficiebat ad aliquam ministratorem suam. Factum est autem hoc principaliter, quia Deus monit cor ipsius Sefac, vt non acciperet thesauros, qui erant vasa, vt non deficerent pro diuina ministratorem, sed omnia alia acciperet. Et isto modo stat conuenienter, quòd dicitur, s. q tempore multorum regum sublati fuerant thesauri templi: quia erat aurum, & argentum in massa, quòd cum auferretur semel, offerebant postea reges, & populus munera, & colligebatur aurum, & argentum, & ponebatur in thesauris domus domini, & illud inde postea auferebatur cogentibus necessitatibus regum; & rursus aliud colligebatur: & sic licet sæpe auferretur thesaurus totus domus domini, semper adhuc manebat thesaurus. De vasis autem domus domini nihil ablatum est: ideo omnia vasa, quæ Salomon fecit, & posuit in templo domini, manserunt semper ibi nullusq; regum illa inde abstulit vsque ad Nabuchodonosor: qui illa portauit in Babylonem. 4. Reg. 24. & manserit ibi quousque completis septuaginta annis captiuitatis Babylonicæ, Cyrus rex remisit illa in Ierusalem cum Esdra, & alijs Iudæis redeuntibus: vt patet 1. Esdræ 1. Item patet ista distinctio supra data de thesauris, & vasis, ex eo quòd habetur infra 36. c. f. vniuersa vasa domus domini, tam maiora, quam minora, & omnes thesauros regis, & principum, & omnes thesauros templi transtulit in Babylonem. Ecce, q distinguuntur ibi vasa à thesauris: quia nomine thesaurorum non intelliguntur aliqua vasa, sed ponuntur expresse omnia vasa tam maiora, quam minora, & postea ponuntur thesauri, & de istis thesauris domus domini, qui erant in massa, verum est, q nihil reliquerit nunc Sefac, qd non portauerit in Aegyptum. De thesauris autem domus regis, dicendum, q erant omne aurum, & argentum, & lapides preciosi, & alia iocalia preciosa, q congregauerat Salomon: quia nullus regum tempore suo, nec ante ipsum, nec post tã diues fuit: vt colligitur. 3. Reg. 3. sup. 1. c. & istum finem habuerunt thesauri Salomonis, s. q portati fuerunt in Aegyptum, & remansit Roboam filius eius pauper, & postea omnes reges Iuda. Hoc enim est, q conqueiebatur Salomon de miseria conditionis humanæ, s. q ipse laborabat congregando diuitias, & nesciebat an ille cui relicurus esset, eas effect sapiens, vel stultus, qui eas disperderet: vt patet Eccl. 2. Accidit autem ei, q cum esset virorum sapientissim, propter suam nequitiam dedit ei Deus heredem insipientem, qui prius stultitia sua perdidit ferè totum regnum respondendo insipienter populo, sup. 10. & 31. Reg. 12. Postea verò iniquitate sua, quia ad Deum male se habuit, perdidit thesauros nimios, q translati sunt in Aegyptum ad hostes suos. Verè nimium laborabat frustra Salomon congregando thesauros nimia sollicitudine, & licet ipse hoc dixerit speculatione verissima, peruertere tamen animum passione illud non bene considerauit.

Quo-

Quomodo se habuit postquam subiecit Hebræos.
Quæst. XIII.

QVÆRITVR ulterius, quomodo Sefac rex Aegypti cum subiecisset sibi omnes Hebræos non occidit eos, vel saltem non rapuit omnia, quæ erant in thesauris terræ ipsorum, & tamen non fecit: nam non legitur accepisse nisi thesauros domus regis, & domus domini: & tamen mirum est quomodo non accepit vasa aurea domus domini, quæ erant magni valoris, & magni ponderis. Respondet aliquis, quod Sefac non accepit aliquid aliud in toto regno Iuda: nec occidit quemquam de Israelitis: quia civitates tradite fuerunt ei sine bello data fide, & pactis interpositis, & in illis pactis exprimeretur, quod neminem occideret nec prædaretur, & sic fecit. Dicendum, quod hoc non stat: Primo, quia non est verisimile, quod Sefac talia pacta interponeret cum Iudæis: quia tunc adventus suus in terram Iuda nihil proficeret, & cogere tur expendere de suis toto tempore quo maneret in terra illa habens tantum exercitum. Secundo patet: quia dato quod conveniret Sefac, talia cum Hebræis, non servaret ea. Nam sic etiam dedit fidem, & pacta interposuit cum Roboam, ut aperirentur sibi portæ Ierusalem, & tamen cum ingressus est violavit fidem datam: ut ait Herodotus Licarnæus, & Ioseph. 8. Antiqui. Ita ergo violaret pacta conuenta cum alijs civitatibus, & occideret aliquos, & diriperet thesauros, & omnia quæ possidebant. Respondendum, quod Sefac cum ascendit in terram Iuda, intendebat prædari omnia, quæ inveniret: ut inde daretur ipse, & distribueret tanto exercitui quem secum tulerat, & forte intendebat occidere Iudæos propter aliquam hostilitatem, quæ interciderat, vel saltem intendebat occidere illos, qui sibi repugnarent ne caperent vrbes, & Deus movebat eum ad delendum Israelitas. Quia tamen postea humiliati sunt, mutavit Deus sententiam, ut non deleret eos: sed solum, ut premerentur quadam servitute: & sicut mutavit Deus sententiam comminatoriam, ita mutavit animum Sefac, ut iam non desideraret occidere aliquos Israelitas, sed miseretur eorum cum videret eos miseros, scilicet quia sine bello tribuebant. Etiam cum potuisset Sefac accipere Iudæos in tributarios cum dimitteret eis vitam: noluit tamen, quia clementior illis fuit, & hoc non erat nisi quantum Deus animum eius movebat. Nam desideria nostra sunt in manu Dei, & movebit nos ad desiderandum, quodcumque voluerit: iuxta illud Prou. 21. c. f. Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu domini, & quocumque voluerit vertet illud. De prædâ autem dicendum, quod satis est verisimile, quod aliquid prædaret in singulis urbibus quas acciperet: quia ista est lex bellica, vel quod permitteret habitatores egredi vrbes eum omnibus, quæ possidebant, & ipse retineret sibi vrbes ad ponendum ibi alios incolas: & tamen non retinuit sibi vrbes, quia recessit de terra Iuda permittere in ea Iudæos. Ideo acciperet prædâ de urbibus: quia aliâ esset prædâ inutilis, & tamen scriptura nihil posuit de eis, quæ accepit Sefac de alijs urbibus: sed solum illa, quæ accepit de Ierusalem: quia ista erant maiora. Cum autem quaeritur, cum vasa aurea, & argentea templi essent tanti valoris, & ponderis quomodo non accepit aliqua Sefac cum esset in potestate sua illa accipere. Dicendum, quod hoc fuit: quia Deus movit eum ad non accipiendum in reuerentiam Dei Israel. Nam sicut movit eum ad non occidendum aliquem de Israelitis, cum tamen concepisset iustam iram contra eos: ita movit ad non concupiscendum vasa ministræ diuinæ: sic etiam fuit de Pompeio Magno, qui tenens hostiliter urbem Ierusalem introiit in templum, & in Sancta Sanctorum, & in loca thesau-

rorum, & tamen nihil de thesauris accepit: sed solum consideravit loca templi: ut ait Iosephus 14. Antiqui.

An peccavit Sefac tollendo thesauros regis.
Quæst. XV.

QVÆRITVR ulterius, an peccavit Sefac tollendo thesauros domus regis. Respondendum, quod non apparet veritas clarè: eo quod non constat de causa belli an iusta esset, & de pactis conuentis: nam si Sefac iustam causam bellandam haberet contra Roboam regem Iuda, licita erant sibi omnia contra eum usque: ad satisfactionem damnorum datum, vel illatarum iniuriarum, & potissimè cum Sefac nullum occideret de Iudæis iniustus: poterat satisfactionem capere in pecunia. Et quia rex peccaverat, & contra ipsum esset directus iusta causa pugnandi quam contra alios, eo quod propter ipsum esset causa pugnandi, poterat potius accipere satisfactionem de thesauris regis quam de bonis subditorum. Si autem causa pugnandi non erat iusta, sed solum motus fuerat Sefac ad pugnandum de desiderio rapiendi diuitias, non poterat iuste aliquid prædari: imò quidquid hostiliter ageret peccaret, & iniuriam inferret Iudæis in hoc. Sed adhuc dato, quod foueret iustum bellum, de quo dubium est poterat peccare Sefac accipiendo thesauros regis dupliciter. Primo si accipiebat ultra satisfactionem damnorum, & iniuriarum: nam iustum bellum est ad repetitionem satisfactionis damnorum, & iniuriarum. Expleta autem satisfactione non manet vlla causa pugnandi, & quidquid sequitur tale habetur ac si esset bellum sine causa, & tamen bellum sine causa iniustum est. Ergo quidquid sit in bello ultra satisfactionem iniuriarum, & damnorum iniustum est. Et sic si acciperet Sefac de thesauris regis ultra satisfactionem ei debitam pro damnis, & iniurijs peccaret. Secundum erat si contra fidem datam, & pacta interposita ageret. Nam licet contra hostem existente bello iusto, licet malum quodcumque agi, quod excogitari possit, & iustum reputatur. Tamen veritas, & fides ei data, & pacta conuenta seruanda sunt. Et ratio huius est: quia si fides interposita non seruetur, tollitur omnis communicatio, & tamen inter hostes communicatio haberi debet, ut tractetur de pace, vel bello: ablata tamen fide impossibilis est communicatio. Ideo etiam hostibus seruanda est. Item hoc patet magis: quia cum aliqui sint hostes inter se quilibet debet ab altero expectare, quod est de conditione hostis, scilicet quod mala ei inferat. Ideo quocumque mala vnus alteri intulerit, non infert tanquam incauto, & insperato, quod hoc ab hoste debet expectare, & in omnibus illis debet hostis esse suspectus de hoste, in quibus inter eos securitas non datur. Cum autem interponitur fides, vel securitas inter eos quantum ad aliquid illud seruandum est: quia iam quantum ad illud non sunt hostes. Etiam quia si data fide super aliquo hostis frangeret illam, esset securus alius hostis quantum ad illud, & in hoc inferretur ei malum tanquam incauto, & insperato, quod iniustum est, & tamen in hoc dicunt peccasse Sefac. Nam pacta interueniunt inter Sefac et Roboam, ad hoc quod Sefac reciperetur in Ierusalem, & tamen dicit Herodotus Alicarnæus, et Iosephus 8. Antiqui. quod mox ut receptus est in vrbe, fidem datam violavit. Quidquid ergo raperet contra fidem datam, licet aliâ iustam causam rapiendi haberet, iniustum esset, & sic teneri posset, quod Sefac peccauit tollendo thesauros regis.

An peccavit Sefac tollendo thesauros templi.
Quæst. XVI.

QVÆRITVR ulterius, an peccavit Sefac accipiendo thesauros domus domini. Aliquis dicet, quod manifestum est, quod peccauerit. Nam peccavit accipiendo thesauros regis: ergo à fortiori peccaret accipiendo thesauros domini, qui sacri erant. Respondendum, quod si præsupponatur, quod peccauerit Sefac accipiendo thesauros regis, ex eo quod erat bellum iniustum, scilicet quia sine causa, vel quia ultra debitam satisfactionem, vel quia contra fidem datam agebatur, manifestum erat, quod peccaretur accipiendo thesauros domus domini: & tamen quia non constat hoc omnino, non præsupponitur, quod thesauri regis ablati fuerint iniuste. Tunc manebit dubium de thesauris domini. Dicunt tamen quidam, quod etiam si thesauri regis iuste ablati fuissent, tamen thesauri domini auferrentur. Primo, quia rex, & Israelitæ poterant peccare, ita ut contra eos iustum bellum fieret, & caperentur bona ipsorum in satisfactionem delicti: & tamen Deus, vel templum domini non poterat peccare, ita ut thesauri domini possent iuste auferri, & sic auferendo illos peccatum esset. Secundo patet, quia Deo debetur maxima reuerentia, ideo propter reuerentiam non liceret tangi aliquam de rebus pertinentibus ad cultum eius: ideo accipiendo thesauros peccatum erat. Tertio patet, quia ea, quæ erant in templo domini erant sacra, cum applicata essent semel cuius diuino, & tamè sacra conuerti ad vsus profanos peccatum est. Quarto patet, quia iudicatur nunc apud nos: nam dato, quod aliquis rex bellum iustum gerat contra alium, & liceat ei occidere, & prædari in terra illius: tamen non licet prædari res Ecclesiarum, & tenentur rapientes ad restitutionem quia contra Ecclesias nunquam bellum geritur. Respondendum, quod si Sefac iustum bellum foueret contra Roboam, & non dedisset ei fidem de non rapiendo thesauros domus domini, vel non esset iam satisfactum ei de iniuria, vel damno suscepto, propter quod erat bellum, quod iuste poterat Sefac rapere thesauros domus domini. Et ratio huius est, quia Sefac non tenebatur ad aliquid Deo Israel: nam non putabat Sefac Deum Israel esse Deum verum, sicut erat, nec cum tenebat ut Deum suum: sed sicut quemlibet alium de dijs Gentium, & ob hoc bona templi respectu hostis non erant bona privilegiata Deo Israel, sicut nec hosti. Ideo si rex aliquis iuste pugnât contra alium regem, non solum potest occupare bona talium Deorum quales erant dij Gentium, & quales reputabantur apud eos. Nam Deus vnus gentis non erat Deus alterius, & non tenebatur gens vna Deo alterius gētis ad aliquid, sicut nec hostes hosti: Deus autem Israel Deus verus erat, cui omnes homines tenentur, & tamen sub ea ratione, quæ colebatur ab Israelitis, non magis constabat eum Deum verum quam Deum Sidoniorum, Ammonitarum, Moabitarum, vel Deos aliarum Gentium: & ob hoc Deus non obligauerat alias gentes ad cultum suum, & obseruantiam legis suæ, nisi Israelitas, quia illis solis innotuerat, & ostenderat esse Deum verum. Si autem omnibus gentibus voluisset se ostendere esse Deum verum, omnes gentes obligasset ad legem suam: reputabatur ergo Deus Israel apud Gentiles, sicut vnus de Gentilibus dijs, & non peccabant Gentiles, si non crederent Deum Israel esse verum Deum. Nam licet obligarentur omnes gentes credere aliquem esse verum Deum: tamen non obligabantur credere istum esse Deum Israel potius quam Deum Ammonitarum. Ideo dato quod se haberent ita irreuerenter Gentiles cir-

ca Deum Israel, sicut circa Deos Gentilium, non peccabant: dum tamen non constaret Deum Israel facere talia miracula, per quæ manifestaretur ipsum esse Deum solum. Nunc autem secus est: quia omnes homines obligantur Christum credere esse verum Deum, & nullum alium. Ideo si quis erga eum irreuerenter se habuerit, peccat. cum omnes eum colere teneantur, cum ipse dixerit: Prædicare Euangelium omni creaturæ, qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit: qui autem non crediderit codemnaturus. Sed Deus Israelitarum in veteri testamento non iusserat de colli ab omnibus, nec prædicari legem suam per vnuersum, ita quod ab omnibus teneretur: & sic licet multi non seruarent legem, nec colerent eum, non peccarent: & sic erat de Sefac: quia licet non crederet Deum Israel esse verum Deum, nec haberet se ad eum reuerenter, non peccaret. Vnde poterat licet thesauros templi eius tollere, si bellum iustum gereret contra Roboam regem Iuda. Sed obieciatur, quod à rege Celsyria missus est Heliodorus ad tollendum pecuniam de templo domini, sed apparuit ei equus habens terribilem alces forem, qui priores calces illi stridit Heliodoro, & duo alij iuuenes apparuerunt cum illo flagellantes Heliodorum, & non permisit eum tollere quidquam de templo: sed potius semiuivum reliquerunt. 2. Mach. 3. c. Peccavit ergo ille volens accipere thesauros, qui erant in templo: à fortiori autem peccaret Sefac accipiens thesauros templi domini: quia illi thesauri, quos rapere volebat Heliodorus non erant sacri, nec pertinentes ad templum: sed erant ibi positi à priuatis personis, ut securius custodirentur: ut patet 2. Mach. 3. Isti autem thesauri, quos rapuit Sefac, pertinebant ad templum, & magis peccaret iste, quia tollebat rem ad Deum magis pertinentem. Dicendum, quod Heliodorus peccavit tollere pecunias, quæ erant in templo, etiam si non essent sacre. Et de Sefac non constat, an peccaret. Ratio differentie est, quia Heliodorus non habebat aliquam causam accipiendi pecuniam, quæ erat in templo, nec rex Celsyria habebat aliquam causam iubendi, ut sumeretur. Ideo licet esset pecunia priuatorum peccaret, quia etiam si non esset in templo, sed in loco quocumque profano: dum tamen non haberet aliquam causam tollendi illam rex, & tolleretur, vel tolli iuberetur, peccaret. Secus de Sefac, quia ille poterat fouere iustum bellum contra Roboam, & tunc usque ad plenam satisfactionem de damnis, & iniurijs poterat accipere de quibuscumque bonis reperitis in regno eius vbi cumque illa essent, & non referbat, quod in templo, vel alibi essent: dum tamen non constaret illud templum esse veri Dei. Quod non constabat apud Sefac de Deo Israel: sed putabatur, ut vnus alius de dijs Gentium. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod licet templum domini non posset peccare, nec Deus Israel: tamen poterat Sefac suscipere de templo eius quæcumque bona usque ad plenam satisfactionem suam si bellum iustum foueret. Nam quæcumque aliquis rex iustum bellum fouet contra alterum: etiam si solus rex peccauerit, potest satisfactionem recipere de bonis subditorum illius, & de quibuscumque bonis existentibus in regno suo. Nam ex eo, quod sunt in regno, pertinere videntur ad eum, & quantum ad hoc bona sua sunt. Bona etiam templorum, licet sint ipsius Dei, siue secundum Gentiles erant ipsorum Deorum: tamen pertinebant ad regem, & regnicolas in quantum erant in terra sua, & non erant ad vsu aliarum gentium nisi illius, & quantum ad hoc illa etiâ bona poterant tolli, nisi propter reuerentiam eius, cuius erat templum cessare deberet: quod non erat in proposito, quia non tenebatur Sefac ad aliquid Deo Israel: quia non cognoscebat Deum Israel esse verum Deum.

nec tenebat eum, vt Deum suum. Ad secundum cum arguit de reuerentia, responsum est supra, scilicet non tenebatur Sefac ad aliquam reuerentiam Deo Israel: eo quod Deus Israel in veteri testamento non se ostendebat omnibus gentibus, vt Deum verum, nec se predicari faciebat, vt talem, nec dicebat legem suam ab omnibus gentibus obseruandam: unde nulla gens prater Hebræos obligabatur credere Deum Israel, vt Deum verum, nec reuereri ei sic: ideo, licet non reuerentur non peccabant, sicut si non reuerentur alicui de dijs gentium: nisi forte per manifesta miracula constitisset alicui, quod Deus Israel erat Deus verus, & ipse solus erat verus Deus, sicut cognoscebant interdum aliqui Gentiles, & confitebantur: vt patet de Raab Ierichontina, Ios. 2. & de Naaman Syro leproso. 4. Regum 5. & de Achior Ammonita. Iudith 5. & sic de multis alijs. Sed istud non erat cognitum omnibus: ideo poterant multi Gentiles habere se irreuerenter ad Deum Israel, & quod non peccarent. Ad tertium dicendum, quod quæcunq; sunt in templo alicuius idoli, sunt consecrata illi idolo, & quæ sunt in templo Dei sunt consecrata Deo. Consecratio tamen non sortitur vigorem, nisi ex illo, cui facta est, & si ille cui facta est non est verus Deus, consecratio ipsa nullius momenti est. Sic enim arguit Apostolus prima ad Cor. 8. probans, quod liceat comedere de idolotithis, id est de consecratis idolo, dum tamen non sit infirma mens comedentis, & ait, idolum nihil est, id est nullius momenti est sicut putatur: quia putatur Deus, & non est: & sic consecratio facta illi nihil est. Licet ergo comederet quis de consecratis idolo, nullam offensionem incurreret, ita quod quis acciperet res consecratas idolo conuertendo eas in usus prophanos ex ea parte, qua erant consecrate nihil oberat, nec committebatur aliqua irreuerentia. Ita autem existimabatur de Deo Israel apud plurimos Gentilium: quia non putabatur, vt vnicus verus Deus: sed vt vnus alius de dijs Gentium. Et sicut consecrationes factæ alijs dijs Gentilium non erant efficaces ad hoc, quod non liceret conuerti res illis consecratas in usus prophanos: ita consecratio facta Deo Israel respectu Gentilium non reputabatur tantæ efficacitæ, quin rem ei consecratam liceret conuerti in quoscunq; usus. Ad quartam rationem dicendum, quod non est nunc sic de bonis Ecclesiarum, sicut erat quondam de bonis, quæ erant in templo Dei Israel: nam nunc, aut pugnabunt Christiani contra Christianos, aut infideles contra Christianos. Sed primo modo non licet prædari aliquid de bonis Ecclesiarum: quia licet sint verè hostes quidam Christiani aliorum, & habeant iustam causam pugnandi contra eos. Tamen sciunt, quod apud omnes ipsos Ecclesiæ sunt consecrate nomini Christi, quem omnes credunt verum Deum, & sciunt bona Ecclesiarum esse bona Dei quantum ad proprietatem, & nullius mortalium quantum ad dominium, & proprietatem. Si ergo acciperent bona Ecclesiarum, scirent se offendere Deum suum, cuius templa violant, & cuius bona vsurpant: quantumcunq; ergo iustum bellum foveant Christiani contra Christianos, nunquam licet tolli bona Ecclesiarum. Si autem pugnarent infideles contra Christianos: etiam si foveant bellum iustum, non licet eis, vt auferant bona Ecclesiarum. Nam licet eis auferre bona Christianorum pro bello iusto, & tamen non bona Ecclesiarum: quia sunt bona Christi, qui est verus Deus. Et si dicas, quod infideles hoc nesciunt: dicendum quod licet ignorent, ista ignorantia eis non prodest: quia obligantur omnes homines cognoscere Christum, vt verum Deum: cum ipse iussit predicari Euangelium omni creaturæ, & baptizari omnes: Matth. 28. Ignorantia autem eius, quod quis obligatur scire, non excusat: vt patet 3. Ethic. vbi

ponitur, quod quædam ignorantia non prodest, alia autem sic. Secus autem erit in veteri testamento, quia Deus Israel, licet esset verus Deus, tamen apud Gentiles non reputabatur verus Deus, nec obligabantur eum reputare talem, quia ipse non iusserat legem suam predicari omnibus gentibus, sicut legem Dei veri, nec voluit se manifestare, nisi Israelitis. Ideo alie gentes non obligabantur eum credere Deum verum, & sic etiam si non reuerentur ei, vt Deo, vero non peccarent: dum tamen non constaret eis aliis per miracula illum solum esse verum Deum. Unde potuit esse, quod Sefac non peccauerit accipiendo illos thesauros domus Domini.

Cur Sefac mortuus non est introeundo in sanctuarium. Quæst. XVII.

QVAERITVR vterius, an peccauerit Sefac introeundo in sanctuarium ad accipiendum thesauros domus domini, & quomodo non mortuus est. Nam quodcumque ingrediebantur laici ad loca in quibus soli sacerdotes, & leuitæ ministrabant, vel tangebant vasa, aut res sacras, moriebantur, & si leuitæ tangerent res pertinentes ad sacerdotes, videntes vasa sacra nuda, vel tangentes ea, moriebantur Numeri 1. & 3. & 4. Si autem sacerdotes minores introiret in Sancta Sanctorum quandiu manebat ibi arca moriebantur: quia ad solum sacerdotem magnum pertinebat illuc introire: Leuit. 6. & ad Hebræ. 9. & si sacerdos magnus introiret in Sancta Sanctorum nisi semel in anno, moreretur Leuit. 16. Ita ergo nunc cum Sefac esset Gentilis, & laicus, non liceret ei introire ad locum thesaurorum domini, & moreretur cum intraret. Aliquis dicet, quod non erat necesse, quod moreretur introeundo: nam si introiret in Sancta Sanctorum, moreretur: & tamen non introiit in Sancta Sanctorum, vel saltem non est necesse, quod dicamus illuc introiisse. Nam thesauri nulli erant in Sancta Sanctorum, sed solum arca federis, & Cherubim de lignis oliuarum, vt colligitur 3. Regum 8. & supra 3. & 5. cap. Sed dicitur, quod dato quod non introiret in Sancta Sanctorum, moreretur. Nam introeundo in primam partem templi, vbi erant vasa sacra, scilicet candelabra, & mensa propositionis, & altare thymiamatis, eo quod introeundo illuc videret vasa sacra nuda, & quicumque videret illa, si non esset sacerdos, etiam si leuita esset, moreretur: vt patet Num. 4. Ideo Deus iubebat, quod nunquam illa viderent leuitæ nuda cum portanda essent, sed prius inuoluerent illa sacerdotes, & sic traderent leuitis portanda. Cum ergo illuc intraret Sefac ad tollendum thesauros domus domini, moreretur. Sed dicitur, quod non oportebat, quod intraret illuc Sefac: quia non portauit Sefac aliqua de vasis templi, sed solos thesauros, scilicet aurum, & argentum, quod erat in massa: vt declaratum est supra in quadam quaestione. Et tamen thesauri isti non erant intra templum, sed in Exedris in circuitu templi. **I**ntra templum autem erant vasa sacra, de quibus nihil tulit Sefac, ideo non oportuit, quod intraret in templum, vbi erat periculum mortis. Sed adhuc dicitur, quod dato quod non introiret in templum, moreretur cum introiret in Exedras thesaurorum, quia ad illum locum non licebat alicui laico introire: quia in istis Exedris solum licebat manere leuitis custodibus thesaurorum, & tamen Sefac erat laicus. Item (quod maius est) non solum non licebat isti Sefac introire ad loca leuitarum, sed etiam non licebat introire ad loca laicorum, quia Gentilis erat, & Gentiles non intrabant in atrium, in quod orabant Israelitæ laici: quod patet, quia poena mortis erat, si quis introduceret aliquem Gentilem in templum, vt colligitur Act. 21. & increpat Deus valde Israelitas, quod

quod introducerent illuc Gentiles, dicens Ezechia 44. Sufficiant vobis scelera vestra domus Israel, eo quod introducitis filios alienos in circuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in domo mea, & polluant sanctuarium meum. Et non solum intelligitur hoc de partibus secretis, ad quas introibant sacerdotes: sed et de illis locis patentibus, ad quas introibant laici. Nam beatus Paulus non erat sacerdos, nec leuita, cum esset de tribu Benjamin: ad Gal. primo c. & introibat ipse in sanctuarium ad purificandum se secundum ritum Iudæorum, & cum putaretur introduxisse secum quosdam viros Gentiles, accusatus est, & facta est seditio: nam volebant eum lapidare. Act. 21. Et tamen manifestum est, quod non introiisset in aliquem locum secretum pertinentem ad solos sacerdotes, vel leuitas: quia tunc ipse etiam accusaretur ad mortem, vel occisus fuisset a domino, & tamen solum accusabatur, quod introduxisset Gentiles in templum: ergo illicitum erat intrare Gentilibus ad loca illa, ad quæ intrabant laici Israelitæ. Sed Sefac erat Gentilis Aegyptius: ergo non licebat ei intrare ad aliquam partem templi, alioquin moreretur. Respondendum, quod non apparet ad quæ loca templi introiuit Sefac, & tamen dato quod introiret ad loca multa secreta, vel etiam in Sancta Sanctorum, non peccaret, nec puniretur. Et patet, quia duo erant loca illicita laicis in templo principaliter, scilicet Sancta Sanctorum, vbi non intrabat nisi sacerdos magnus. Et prima pars templi, ad quam non intrabant nisi sacerdotes minores, vbi erant vasa, & ad ista duo loca ingressi fuerunt Gentiles impudenter de prima parte templi, vbi erant vasa sacra patet, quod illuc ingressus fuerit Nabuchodonosor, vel vii sui: quia abtulit inde omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon, & erant in templo domini. infra 36. & 4. Regum 24. Et ista vasa erant in prima parte templi, vt declaratum est supra 4. c. Et tamen non mortuus est Nabuchodonosor propter hoc, nec quisquam de suis. De ingressu in Sancta Sanctorum patet, quia Pompeius Magnus, quando superatis sacerdotibus, & alijs Iudæis cepit templum, introiit in Sancta Sanctorum, & in alia loca inadmissa templi: vt ait Iosephus 8. Antiq. Et tamen ex hoc nihil læsus est. Sic etiam erat circa alias ceremonias similes, quia præuaticatio earum in Iudæis induceret mortem, & in Gentibus nihil mali afferebat. Sic patet de arca domini. Nam non licebat eam portare, nec tangere nisi leuitis, & si conarentur laici accedere ad eam, vel ad aliqua vasa ministerij, morerentur, vt colligitur Num. 1. & 18. & tamen Philistini portauerunt arcam de terra Israel in terram suam. 1. Reg. 5. & posterunt eam in templis idolorum, & postea reduxerunt eam ad terram Israel ipsimet, & tamen non lædebantur, portando eam. Et si obijcias, quod percutiebantur Philistini plaga magna. 1. Regum 5. & 6. Dicendum, quod non erat illa percussio, quia portabant, vel tangebant eam: quia quando Philistini eam tulerunt in terram suam, vel postea reduxerunt in terram Israel, non legitur quisquam percussus, sed percutiebantur quandiu eam detinebant in terra sua, vt reducerent ipsam ad terram Israel. Et hoc patet, quia ex die illa, qua diuini, & sacerdotes Philistinorum distulerunt preferendam esse arcam in terram Israel, & obtulerunt ei munera, scilicet mures aureos, & anos aureos: non legitur quisquam percussus. 1. Regum 6. c. Et ita erat circa omnia alia ceremonialia à Deo instituta in lege, siue concernerent reuerentiam non tangendo vasa, vel non introeundo in loca sanctuarij, siue concernerent puritatem ipsorum videntium sub lege. Nam Iudæi si ista præuaticarentur, occidebantur. Gentiles autem omnia præuaticantes nihil mali patiebantur. Et ratio huius est, quia istæ ceremoniæ non obligabant ad obser-

uationem suam secundum naturam, sed solum ex lege data: ideo solum obligabantur illi, qui tenebant legem illam, vel quibus data erat, & tamen non erat data lex nisi Iudæis. Gentiles autem non tenebant eam, ideo non obligabantur ad aliquam ceremoniarum istarum, & dato quod præuaticarentur illas non peccabant, & sic Sefac ad quemcunq; locum introire non peccaret. Sed obijcietur, quod non liceret Gentilibus introire ad loca sancta templi, & quod punirentur illuc introeunt: patet de Heliodoro, qui ausus est intrare ad tolledum pecunias de templo, qui cum illuc introiret, percussus est à Deo, & apparuit acens super equum terribilem, qui ei priores calces elisit, & duo iuvenes flagellantes ipsum. 2. Mach. 3. c. Et tamen Heliodorus erat Gentilis missus à rege Cælesyriæ ad tollendum pecunias illas. Dicendum, quod Heliodorus non fuit à Deo percussus, quia introiit, vel introire volebat in locum sacrum: sed quia tollere volebat inde pecuniam. Tollere autem pecuniam non debitam est contra ius naturale, ideo non puniebatur tunc Heliodorus pro transgressione alicuius ceremoniæ, vel ob ingressum loci sacri, sed quia delinquebat circa ea, quæ erant mala secundum iura naturalia. Interdum tamen Deus puniit aliquos, qui valde in contemptum se habent circa ista, quæ pertinebant ad cultum Dei. Sic fuit de Pompeio Magno, qui victis Iudæis introiit in templum, & in Sancta Sanctorum, & cum vidisset omnia, quæ pertinebant ad cultum Dei Israel contempsit illa, & licet tunc non punitus fuerit, postea tamen semper fuit infelix in omnibus, quæ aggressus est vsquequo mortuus est, & dicit Lucas Tuden. quod merito istius contemptus mala multa ei venerint, & sumit argumentum, quia ante hoc fuit felicissimus, postea verò in magnas incidit calamitates.

An Sefac abstulerit etiam lanceas. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vterius, cum haberet Salomon lanceas ducentas de auro, sicut tulit Sefac scuta aurea, cur non abstulit lanceas aureas: nam preciosiores duplo erant lanceæ quam scuta, quia lancea quælibet tegebatur sexcentis sciclis auri, & scutum quodlibet tegebatur trecentis sciclis: vt patet supra 9. Respondendum, quod Sefac abstulit etiam lanceas, & tamen non fit hic mentio de lanceis, sicut de scutis. Nam certum est, quod Salomon habebat multa iocalla preciosissima, quæ omnia filio eius Roboam manserunt, & illa tulit Sefac cum dicitur, quod tulit omnia, quæ erant in thesauris regis, & tamen non fit mentio de illis nominatim, ita nec de lanceis fit mentio. Ratio huius est, quia abstulit scutis aureis loco eorum fecit Roboam alios æneos, & utebatur eis ad illum finem, ad quem utebatur aureis, & vt tangatur de ista subrogatione scutorum æneorum, tangitur hic, & 3. Regum 14. de scutis aureis, quod tulerit ea Sefac, & non tangitur de lanceis. Aliquis fortè ducet, quod non fit mentio de lanceis aureis: quia illas non abstulit Sefac, & cum arguitur, quod abstulit omnes thesauros regis. Dicendum, quod abstulit omnes thesauros patentes, quosdam tamen occultauit Salomon, quos non potuit ferre Sefac. Nam Salomon ante mortem suam apud Sepulchrum suum fecit octo loculos, quos auro, & lapidibus preciosis repleuit, & magicè actum est: ita vt non liceat cuiuslibet illos, vel inuenire, vel si inuenit posse inde quiddam eripere, & in ijs maximam thesaurorum suorum partem Salomon recondidit. Fuit autem vnus loculus istorum apertus tempore Ioannis Hyrcani filij Symonis Machabæi, qui se in angustia videns aperuit loculum,

Inis, & inde immensam auri, & argenti massam protulit: alium autem aperuit Herodes A'calonita, de quo ditatus est, & tamen cum alios aperire vellet, non valuit factio in se quodam terrore propter ea, quae intus visa sunt: de quo Iosephus 13. & 16. Antiq. In istis autem oculis fortassis recondidit Salomon lanceas aureas, & sic non potuit illas secum ferre Sefac. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia in oculis illis recondita sunt illa, quae solum pertinebant ad thesaurum, & non ad aliquem usum, & tamen lanceae aureae erant ad usum aliquem, scilicet ad ostentationem gloriae regni, sicut & scuta aurea: sed scuta aurea non fuerunt recondita in oculis, quia illa tulit Sefac post mortem Salomonis: ergo etiam non absconderentur ibi lanceae aureae. Sed dicendum sicut supra, scilicet non fit mentio de lanceis, sicut de scutis: quia non subrogatum est aliquid loco lancearum, sicut subrogatum est loco scutorum.

Quare non subrogata sunt lanceae aenea, sicut scuta.

Quaest. XIX.

QVAERITVR ulterius, cum lanceae factae essent ad ostentationem gloriae regni, quare non subrogatae sunt lanceae aeneae loco aurearum, sicut subrogatae sunt scuta aenea loco aureorum. Pro quo sciendum, quod Roboam pauper effectus ablati omnibus thesauris suis, non potuit alia scuta aurea, nec argentea facere, sed fecit de aere. Et hoc fuit, quia materia aenea poterat faciliter haberi ad faciendum ista scuta, & etiam multo plura, quia magna copia illius erat. Secundo, quia assimilabatur ista materia in colore ipsi auro, eo quod fortassis erat istud aes Corinthum, quod est preciosissimum aes: quia compositum est ex auro argento, & aere. Sic enim accidit fieri in vrbe Corinthi conflantibus quibusdam templis, cum statuae aureae, argenteae, & aeneae cremarentur, omnia metalla in vnum locum templi confluerunt, ibique mixturae quaedam facta est, & vocatur species illa metalli aes: quia maxima pars de aere est, & vocatur aes Corinthum, quia talis commixtio in Corintho casu inuenta est: ut ait Paulus Orosius libro de Ormesta mundi. Et scuta facta de isto aere Corintho fulgerent aliquantulum sicut aurea, & imitaretur Roboam gloriam paternam, licet non exequaret. Dicendum autem, quod voluit Roboam subrogare scuta aenea loco scutorum aureorum. Nam videretur magna diminutio status sui, si hoc non faceret. Quia Salomon solitus erat, quod quando cunque egrederetur de palatio suo, & iret in aliquem locum; & maxime in templum, portarentur coram eo ista trecenta scuta. Roboam tenuit etiam hanc consuetudinem: ut patet 3. Regum 14. & supra in litera. Quod autem Roboam usque ad quintum annum regni sui tenuisset hanc consuetudinem, & postea ablati scutis aureis nihil tale coram se ferret, videretur carere omni gloria sua. Ideo voluit utcumque imitari priorem gloriam, & fecit scuta aenea de aere Corintho: lanceas autem non instauravit: quia non videbantur pertinere ad istam ministracionem. Nam licet lanceae essent ad ostentationem diuitiarum, & gloriae Salomonis: tamen non portabantur simul cum scutis, quia tunc tot essent lanceae quot scuta. Sed falsum est, quia lanceae erant ducentae, & scuta erant trecenta supra 9. c. Ideo dicendum, quod lanceae erant ad alium usum minus necessarium, & sic non curavit Roboam subrogare lanceas aeneas loco lancearum aurearum, sicut subrogavit scuta aenea pro scutis aureis.

F Quadraginta autem, & vnus annus erat cum regnare cepisset: & decem & septem annis regnavit in Ierusalem, vrbe quam elegit dominus, ut confirmaret nomen suum ibi de cunctis tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammanites. Fecitque malum, & non preparavit cor suum, ut quareret dominum. Opera vero Roboam prima, & nouissima scripta sunt in libris Semeiae Prophetae, & Addo videntis: & diligenter exposita. Pugnanturque aduersum se Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Et dormiuit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in ciuitate Dauid, & regnavit Abia filius eius pro eo.

Quadraginta. Hic ponitur gestorum Roboam conclusio, & dicitur. *Quadraginta autem, & vnus annus erat cum regnare cepisset.* Scilicet, Roboam erat iam prouectus aetatis cum cepit regnare, quia erat annorum quadraginta vnus. Sed de hoc quomodo stet, infra declarabitur in quaestione. *Et decem & septem annis regnavit in Ierusalem.* Dicitur regnasse in Ierusalem, quia ibi erat metropolis, & sedes regni: ipse tamen regnabat in toto Iuda, & Benjamin. Ex hoc patet, quod Roboam vixit solum quinquaginta & octo annis; scilicet quadraginta vno ante regnum, & decem & septem in regno. *Vrbe quam elegit dominus, ut confirmaret nomen suum ibi de cunctis tribubus Israel.* Id est vrbe, quam elegit dominus de cunctis tribubus Israel, ad confirmandum ibi nomen suum. Sic enim dixit Deus supra 6. quod ad die, qua eduxit populum suum de Aegypto non elegit aliquam ciuitatem de cunctis tribubus Israel, sed elegit Ierusalem, ut sit nomen eius in ea, & dicitur ut confirmaret nomen suum ibi, id est ut edificaretur sibi templum ibi, in quo inuocaretur nomen suum. Et dicitur, ut confirmaret nomen suum, id est firmiter poneret. Nam in quibusdam alijs vrbebibus posuerat nomen suum, sicut in Silo prius, vbi fixum est tabernaculum a filiis Israel: Iosue 18. & postea in Nob. 1. Regum 21. & 22. & postea in Gabaon. 3. Regum 3. & supra 1. Nam in ijs vrbebibus fuit tabernaculum domini, & inuocatum est nomen eius, & tamen in nulla earum firmiter inuocatum est nomen domini nisi in Ierusalem: quia in alijs vrbebibus ponebatur tabernaculum cum intentione, ut maneret ad tempus ibi: ideo non edificatum fuit templum in aliqua illarum. In Ierusalem autem mansurum erat templum domini in aeternum, & ob hoc inuocatum est nomen eius ibi firmiter, & templum ibi edificatum est. *Nomenque matris eius Naama Ammanitis.* Id est, mater sua erat de terra Ammonitarum, & forte erat filia regis Ammon: quia cum ipse esset rex potens tempore suo accipiebat in vxores multas, filias regum vicinorum. Nam fuerunt ei septingentae vxores quasi Reginae. 3. Reg. 11. & licet filia Pharaonis esset vxor dilectissima Salomoni, non habuit filium ex ea: sed ex Naama Ammonitide. An vero peccauerit Salomon accipiendo tales vxores de Gentilitate, declaratum est 3. Regum 11. in quadam quaestione. *Fecitque malum.* Scilicet, colendo idola: nam malum, quod faciebant reges Iuda, & Israel idolatria erat, licet enim alia mala face-

facerent non reputabatur aliud malum: nisi idolatria, quia in comparatione huius, caetera mala erant tolerabilia. Sed de hoc infra dicitur in quaestione. *Et non preparavit cor suum, ut quareret dominum.* Scilicet, non se disposuit ad colendum dominum, sed magis inclinatus est ad idola, qui autem debet Deum colere, omnino debet idola fugere, sicut dixit Samuel Israelitis. 1. Reg. 7. c. si in toto corde vestro reuertimini ad dominum: auferite de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astaroth, & preparate corda vestra, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthim. *Opera vero Roboam prima, & nouissima.* Explera historia Roboam remittitur hic ad alios libros, in quibus habetur plenius ista historia Roboam, & dicitur opera prima, & nouissima, scilicet omnia gesta Roboam plenè habentur in libris, de quibus dicitur hic: quia ibi continentur prima, & nouissima gesta, & per hoc subintelligitur, quod habentur oia intermedia. *Scripta sunt in libris Semeiae prophetae, & Addo videntis.* Iste Semeias propheta fuit contemporaneus Roboam, & tempore eius fuit famosior propheta inter omnes prophetas regni sui. Ipse enim fuit, qui denunciavit Roboam, & virus Iuda, ne pugnarent contra decem tribus Israel, reducere volentes eas in vnitatem regni, sicut prius praecedenti cap. Ipse etiam venit ad Roboam, & principes Iuda congregatos in Ierusalem, quando Sefac inuaserat terram Iuda, & dixit eis, quod traderentur in manu Sefac: ut patet supra in litera. Iste etiam superuixit ipsi Roboam, & descripsit gesta temporis eius. Addo propheta fuit etiam contemporaneus Roboam, & descripsit gesta temporis eius. Sed non fuit tam famosus, sicut Semeias tempore Roboam. Ipse etiam fuit contemporaneus Salomoni, & scripsit illius historiam supra 9. Ipse quoque vidit multa contra Ieroboam regem Israel, quia Deus ei praenunciavit mala, & scripsit librum de visione illa, & in illo libro interferuit gesta Salomonis: ut patet supra 9. c. In visione quoque Addo videntis contra Ieroboam filium Nabath. Iste etiam Addo fuit posterior Semeia. Nam post mortem Semeiae erat adhuc superstes Addo. Vnde licet mortuus esset Semeias scripsit historiam Abie ipse Addo: ut patet sequenti c. & non scripsit eam Semeias, nec aliquis alius propheta. De isto Addo putauerunt aliqui, quod esset ille propheta, qui venit de Iuda ad praenunciandum mala Ieroboam regi Israel, & tamen falsum est, ut probatum est supra in quadam quaestione. *Et diligenter exposita.* Scilicet in libris istorum duorum prophetarum diligenter fuerunt scripta gesta Roboam non omitendo aliquod. Hic autem non fuerunt scripta cum tanta diligentia gesta regum, sicut scripserunt isti prophetae historiographi: quare autem scriptura sacra remittat ad libros istorum prophetarum, & quare non scripta fuerunt hic plenè illa gesta, ita ut non oporteret fieri remissionem aliquam, declaratum est supra 9. in fine in quibusdam quaestionibus. *Pugnaueruntque aduersum se Roboam, & Ieroboam cunctis diebus.* Erant isti hostes, quia Roboam videbatur perdidisse id, quod acquirerat Ieroboam, & ob hoc insurrexerunt inter eos perpetua bella, & tamen an in ijs peccauerint infra dicitur. *Et dormiuit Roboam cum patribus suis.* Scilicet, sopore mortis, qui est sopor aeternus, quo cum quis semel dormit, nunquam euigilat usque ad diem iudicij. Et vocatur moies sopor per similitudinem, quia dormientes sicut & mortui nullam humanam operationem habent. Quia opera, quae sunt in dormientibus sunt naturalia pertinentia ad vegetationem: sic testatur Aristoteles, dicens secundo de somno, & vigilia, quod sopor est quies virtutum animalium cum intentione naturalium. *Sepultusque est in ciuitate Dauid.* Vocatur castra

A montis Sion ciuitas Dauid: eo quod ipse cepit castrum illud de potestate Iebuscorum, quando factus est rex super totum Israel, & ad memoriam victoriae, & gloriae nominis sui vocauit castrum illud ciuitatem Dauid. 2. Regum 5. & praecedenti lib. 11. c. In castro illo erant sepulchra regum: ideo dicuntur omnes reges Iuda sepulti in ciuitate Dauid. *Et regnavit Abia filius eius pro eo.* Iste Abia non erat primogenitus Roboam, sed fuit valde dilectus ab eo, quia erat filius Maacha, quam dilexit Roboam super omnes vxores suas, & concubinas; & propter amorem matris ille ductus fuit ad constituendum eum in regem. Etiam fuit Abia prudentior super omnes fratres suos, & robustior corpore, & ex hoc aptior ad gubernandum regnum quam quilibet de fratribus. Ideo constituit eum Roboam in ducem super fratres suos cum adhuc viueret, & nominauit eum in regem sibi successorem, ut patet praec.

An verum sit, quod Roboam esset tot annorum, cum cepit regnare. Quaest. XX.

QVAERITVR circa id, quod dictum est hic, scilicet quod erat Roboam quadraginta vnus annorum, cum regnare cepisset, quomodo potuit esse hoc. Nam videtur, quod non poterat Salomon habere filium tantae aetatis, quando mortuus est: quod patet, quia quando Salomon mortuus est regnavit annis quadraginta, ut patet supra 9. & 3. Reg. 11. & filius suus erat annorum quadraginta vnus, quando cepit regnare, ut patet hic: & 3. Reg. 14. ergo oportebat, quod Roboam gigneretur anno vno, antequam Salomon inciperet regnare, & tamen Salomon cepit vxorem postquam factus est Rex aliquanto tempore: ut patet 3. Reg. 3. c. confirmatum est regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est regi Pharaoni Aegypti. Non potuit ergo habere filium tantae aetatis, quem gigneret antequam inciperet regnare, & tamen 3. Reg. 3. dicitur de filia regis Aegypti, quam tunc cepit in vxorem postquam regnare cepit Roboam, tamen non erat filia Pharaonis filius: sed Naama Ammanitidis: ut patet hic in litera, & 3. Reg. 24. & sic potuit accipere eam in vxorem postquam cepit regnare, & confirmatum est regnum eius. Sed obijciatur, quod Salomon acceperit prius in vxorem filiam Pharaonis quam aliquam aliam, quia non fit mentio de aliqua alia, quam acceperit Salomon in vxorem ante istam. Ideo licet Roboam fuerit filius alterius quam filiae Pharaonis, illa fuit accepta in vxorem post filiam Pharaonis, & sic non posset moriente Salomone tantae aetatis esse Roboam filius eius. Responderi potest dupliciter, vno modo quod Salomon acceperit filiam Pharaonis in vxorem in principio regni sui: cepit tamen regnare Salomon viuente Dauid: quia vnctus est eo viuente, & illud tempus, quo regnavit Salomon viuente Dauid, non computatur in regno Salomonis, sed in regno Dauid. Mortuo autem Dauid cum cepit regnare Salomon per se, tunc acceperit in vxorem filiam Pharaonis in primo anno regni sui, & simul quasi acceperit in vxorem Naama Ammanitidem matrem Roboam, & illa peperit ante finem eiusdem anni Roboam, & tunc Salomon regnavit quasi quadraginta vnus annis. Et tamen scriptura computat quadraginta solum, eo quod isti erant completi, & sequens erat incohatus, nec completus. In annis autem aetatis Roboam, quod computauerit scriptura, annos tam completos quam incompletos, & sic computentur anni quadraginta vnus. Potissimum, quia in coronatione Roboam potest dici, quod fuerit aliquanta difficultas, ut patet praecedenti cap. & 3. Reg. 12. & poterat dici secundum quod a multis creditur, quod

intercidit aliquanta dilatio à morte Salomonis vsque ad coronationem Roboam, s. trium, vel quatuor mēsum: & sic compleret annos quadraginta vnum Roboam vsque ad tempus coronationis suæ: licet non compleret illos vsque ad mortem Salomonis. Ista autem circulario, vt saluetur positio communis, s. q. filia Pharaonis fuerit prima vxor Salomonis, & q. Salomō non accepit aliquam vxorem antequam regnaret. Sed ista præsuppositio non est necessaria, quia non patet ex sacra scriptura. Secundo potest dici, q. Salomō cepit filiam Pharaonis in vxorem postquam cepit regnare, & quod non fuerit filia Pharaonis prima vxor Salomonis, sed quod acceperit aliam vxorem, vel alias antequam regnare inciperet, viuēte Dauid, & vna ista rum fuit Naama Ammanitis mater Roboam, & q. Roboam natus fuerit ante mortem Dauid, antequam Salomon regnare inciperet per vnum annum, & sic posset Roboam esse annorum quadraginta vnus in morte Salomonis, & ista est veritas. Nam et filia Pharaonis non fuit accepta in vxorem à Salomone mox vt factus est rex post mortem Dauid, sed confirmato iam regno suo: vt patet 3. Regum 3. & tamen ante confirmationem regni Israel in manu Salomonis fluxerunt anni tres, vel quasi: vt declaratum est eodem cap. in quadam quæstione: & sic fortè per quinque annos susceperit Naama mater Roboam in vxorem à Salomone ante filiam Pharaonis. Sed obijcietur, quomodo fit mentio de filia Pharaonis, quod illam acceperit in vxorem. 3. Regum 3. ante omnes alias. Nam de nulla alia facta fuerat mentio. Sic etiam 3. Regum 11. vbi agitur de multis vxoribus Salomonis, & concubinis, prius ponitur filia Pharaonis quam aliqua alia. Item Can. 6. vbi fit mentio de vxoribus Salomonis, & concubinis, & adolescentulis ponitur vnica, que vocatur electa, & columba quasi illa sit vnica vxor, vel prima omnium, & ista est filia Pharaonis, vt tenetur ab omnibus expositoribus. Respondendum, quod filia Pharaonis non fuit prima vxor Salomonis tempore, sed prior fuit dignitate: quia Salomon tenuit eam semper in maiori statu quam omnes alias vxores, & concubinas, & ob hoc fit mentio de ea tanquam de prima in dignitate. Et hoc patet, quia cum Salomon haberet multas vxores, vt patet tertio Regum vndecimo, & Can. 6. nulli earum fecit domum per se, nisi filia Pharaonis, quam voluit habere vnam domum gloriosam, quæ vocaretur domus filia Pharaonis, vt patet tertio Regum septimo, & nono, & supra octauo capitulo. Sed tunc magis dubitabitur, & dicitur quod hoc factum est: quia non videtur alia causa, nisi quia ipsa fuerit accepta in vxorem ante alias, & ex hoc quasi ipsa sola fuerit vxor. Dicendum tamen, quod non erat propter hoc, sed fortè quia ista erat cæteris pulchrior, & Salomon, qui erat valde vxorius affectus fuit ad eam potius quam ad cæteras, & honorabat eam nimis ex hoc. Vel dicendum, quod erat istud: quia ista filia Pharaonis erat maioris status, quam omnes alie vxores, quas acceperat Salomon, quia alie non erat filie regum, sicut ista: vel si aliqua earum filie regum erant, patres earum erant reguli in comparatione ad patrem istius, qui erat rex Aegypti: & habebat regna latissima. Vel fortè, quia ista dotata fuit abundantius, quam omnes alie vxores Salomonis. Nam Pharaō rex Aegypti ascendens de terra sua pugnavit contra urbem Gazer, excussitque eam, & cepit: tradiditque in dotem filia suæ: tertio Regum nono.

Quare Roboam non preparauit cor suum ad dominum.

Quæst. XXI.

QVAERITVR vterius circa Roboam, cum dicitur hic, quod non preparauit cor suum, vt sequeretur dominum, de quo tempore intelligitur istud, & cur factum est. Respondet aliquis, quod intelligitur de tempore paruo antequam veniret Sefac contra terram Israel. Nam Roboam, & viri Iuda secuti sunt dominum tribus annis in principio regni precedenti cap. Et in anno quarto tradiderunt se idolatriæ derelinquentes legem, & tunc in anno quinto iratus dominus misit Sefac regem Aegypti contra Iudæos, & tunc ipsi humiliati sunt, & dominus placatus est: auersaque est ira eius. supra in litera: & sic tunc effecti sunt boni. Postea autem non legitur, quod mali fuerint: Ideo credendum videtur esse hoc de illo tempore paruo, s. de quarto anno regni Roboam. Dicendum, quod non intelligitur de illo tempore paruo, sed potius de tempore sequenti: postquam recessit Sefac de terra Iuda. Nam si solum fuisset Roboam malus, quando ascendit Sefac vno anno, & postea semper fuisset bonus, non diceret scriptura, quod non preparauit cor suum, vt sequeretur dominum: quia sic mortuus fuisset in cultu Dei. Attendenda est laus, vel vituperium hominis à fine eius. Nam si quis dies suos laudabiliter in cultu Dei finierit, licet non vixerit semper sic à pueritia sua, laudatur tanquam iustus, & vocatur bonus absolute, vel sanctus: & si quis omnes dies suos in bono egerit, ad extremum autem in malo finiat, vocatur impius, & damnatus: & tamen dicitur hic de Roboam, quod non dixerit, vel preparauit cor suum, vt sequeretur dominum: ergo in malo finiuit: quia aliàs non vituperaretur hic post mortem vituperatione absoluta. Pro quo sciendum, quod de viro bono potest post mortem aliquod malum, quod fecit enarrari, & tamen non dicitur de eo absolute, quod malum fecit: sed quod tali tempore. & tali malum fecit, & quod conuersus est ad dominum: ita q. non finiat narratio in malo: & tamen quando de aliquo dicitur absolute, quod malum fecit nihil aliud addendo, signum est, quod in malo finiuit. Idem absolute malus dicitur. Et non obstat, quod Roboam, & Israelite humiliati fuerint, quando venit Sefac: quia ista erat conditio Hebræorum, s. q. quando affigerentur conuertentur ad dominum: cum autem cessaret afflictio, cessabat conuersio, & iterum redibant ad idola, quæ reliquerant. Multa autem mala facta sunt in Iuda tempore Roboam, s. edificauerunt sibi aras, statuas, & lucos super omnem colle, in excelsum, & subter arborem frondosam: effeminatos etiam, idest Sodomitas passiuè habuerunt in lupanaribus tanquam meretrices: vt patet 3. Regum 14. Ista mala fuerunt incohata quarto anno regni Roboam, & cessauerunt ad modicum veniente Sefac in terram Iuda: postea redierunt ad illa, & fortius quam prius in terra inualuerunt: quia iam quasi impunè transibant. Et ista fuit causa quare tempore Abie filij Roboam, fuerunt etiã ista vitia, s. quia venerant in magnam consuetudinem in terram tempore patris sui Roboam. Cum autem quaeritur vnde prouenit hoc ipsi Roboam, s. quod sequeretur sic idola. Dicendum, quod fortassis venit ei ex conditione matris. Nam mater sua fuit Ammonitis, & Ammonitæ erant idolatra: Ita ergo poterat Roboam à matre sua induci ad colendum Deos alienos, & ad tenendum consuetudinem Ammonitarum. Et patet hoc ex simili. Nam magis potest filius trahi à matre ad aliquid per modum obedientiæ, quam vi

ab

An peccauerint pugnando. Quæst. XXI I.

A ab vxore, & tamen Salomon, qui erat vir sapientissimus illectus est ab vxoribus suis, vt faceret tēpla idolis, & coleret ea: vt patet 3. Reg. 11. & 4. Reg. 22. c. à fortiori ergo Roboam filius Naama poterat trahi à matre sua idolatra, vt coleret Deos gentium, & teneret ritus Ammonitarum. Item patet hoc, quia sic fuit de Ochozia rege Iuda filio Ioram, qui habuit matrem idolatram, scilicet Athaliam, & ipsa impulit eum ad colendum idola, vt patet infra vigesimo secundo capitulo, scilicet. Sed ipse ingressus est per viam domus Achab, mater enim eius impulit eum, vt impie ageret. Fecit igitur coram domino, sicut domus Achab: ipsi enim fuerunt consilij eius post mortem patris sui in interitum eius: ita ergo mater huius Roboam impelleret eum ad agendum impie. Quia cum quis est in aliquo errore, cupit vt omnes imitentur eum, vt sic per aliorum imitationem error suus honestetur: & quia si Roboam, & omnes de regno eius contemptis idolis sequerentur dominum, putaret Naama mater Roboam contemni, cum ipsa coleret idola, quæ alij, & potissimè filius eius abhominabantur: vt ergo non videretur contemni ipsa, nec Deus suus, nec regio sua, conaretur peruertere filium suum Roboam, vt sequeretur mores Ammonitarum.

An pugnarunt Roboam, & Ieroboam tota vita sua. Quæst. XXI I.

QVAERITVR vterius, quomodo sit verum, quod pugnaverunt Roboam & Ieroboam omnibus diebus vitæ suæ. Nam videtur, quod non possit stare: quia cum diuisum fuisset regnum nouiter, paraui Roboam de Iuda, & Beniamin centum, & octoginta milia virorum ad pugnandum contra Ieroboam, vt reduceretur decem tribus Israel, ad vnitatem regni, sicut fuerat prius, & Deus misit Semeiã prophetam, & verit hoc, nec fuit aliquod bellum, precedenti capitu. Ecce ergo, quod non fuit bellum omnibus diebus Roboam & Ieroboam, cum non fuerit tunc bellum. Dicendum, quod cessauit bellum illud pro tunc, & tamen postea fuerunt bella multa inter Roboam & Ieroboam, propter quæ diceretur durare bellum omnibus diebus eorum. Nam in scriptura non accipiuntur termini distributiuu strictè, ita quod semper distribuunt terminum communem cui adiunguntur ad standum pro omnibus suis suppositis: sed ponitur omnis pro multis: & sic dicitur durasse pugna omnibus diebus vitæ Roboam, idest magno tempore vitæ eius. Vnde si circa finem vitæ Roboam inciperent bella inter Roboam & Ieroboam, & durarent vsque ad mortem Ieroboam, dicerentur durasse omnibus diebus Roboam. Sed tunc obijcietur, quod non sit istud verisimile: quia Deus iusserat Roboam, quod non pugnet contra Ieroboam: quomodo ergo pugnet? Potissimè, quia quando Roboam conceperat maximam iram de decem tribus propter nouam diuisionem regni, & habebat magnū apparatus ad pugnandum, ipse Roboam cessauit propter mandatum domini, precedenti cap. à fortiori ergo postea, quando non haberet tantam causam pugnandi non pugnet. Dicendum, quod pugna longa fuit inter Roboam, & Ieroboam, que dicitur durasse omnibus diebus eorum: vt patet hic, & 3. Reg. 14. Et cum dicitur, quod non erat verisimile. Dicendum est, quod verisimile est, imò verum cum sacra scriptura hoc testetur. Et cum dicitur, quod Deus vetuerat pugnam: dicendum quod hoc non obstante poterat esse multæ occasiones pugnandi, & fortassis sine peccato pugnetur, vt patet sequenti quæstione.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

QVAERITVR vterius, an peccauerit Roboam pugnando contra Ieroboam. Aliquis dicit, quod sic, quia Deus vetuit Roboam pugnare contra Ieroboam precedenti cap. & tertio Regum decimo secundo, & hoc non obstante pugnavit, & non solum pugnavit, sed etiam longissimo tempore pugnavit, scilicet omnibus diebus vitæ suæ: vt dicitur hic. Et istud augmentat peccatum: quia tanto grauiora sunt peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatã: vt patet de consuet. capit. vltimo, & causa est: quia quando peccatum deducitur in consuetudinem, sæpè iteratur idem actus, & tamen quilibet actus peccati per se est culpabilis: ideo augetur grauitas, sicut addendo quantitatem super aliam quantitatem eiusdem generis. Secundo, quia quando peccatum aliquod fit solum semel, videtur factum ex passione, quando autem ducitur in consuetudinem fit ex deliberatione, & habitu, & tamen peccata facta ex deliberatione valde grauiora sunt peccatis factis ex passione, ideo consuetudo aggrauat. Tertio, quia quanto aliquis maiori tempore manet in peccato, tanto est maior inobediencia, quia toto tempore, quo est in peccato est inobediens, & inobediencia est peccatum grauissimum, quia non obedire est, sicut idolatrare, vt patet primo Regum decimo quinto: & tamen crescit valde inobediencia, & contumacia stante consuetudine in peccato, quod non fit si peccatum non veniat in consuetudinem: ergo consuetudo valde grauat peccatum. Ita in præsentibus pugnavit contra Ieroboam peccatum erat, quia contra præceptum Dei erat: ergo continuare diu in pugna ista grauissimum peccatum esset. Responderi potest vno modo, quod verum est, quod peccauerit Roboam pugnando: nam non cogimur excusare eum, cum fuerit vit malus, qui non preparauit cor suum, vt sequeretur dominum, sicut dicitur hic: ideo etiam si dicamus eum peccasse non est inconueniens. Secundo modo potest dici, quod non peccauerit Roboam, quia solum Deus vetuit pugnare Roboam contra Ieroboam, & tamen non vetuit, quod se defenderet Roboam, si pugnavit contra eum Ieroboam. Nunc autem dici potest, quod ista bella mota fuerint per Ieroboam contra Roboam, quia fortè desiderabat capere adhuc duas tribus Israel, quæ residuæ erant, vt esset rex super totum Israel, ideo Roboam iustissimè defenderet se contra Ieroboam, & pugnet contra eum omni tempore suo. Tertio modo potest dici, quod Roboam mouit bellum istud contra Ieroboam, & tamen non peccauit: eo quod non pugnavit ad recuperandum decem tribus, quas perdidit: sed ad aliquod aliud propter quod fouebat iustam causam: Ieroboam autem non vetuit Roboam absolute pugnare contra Ieroboam: sed solum veniit pugnare contra eum ad reducendum Israel in vnitatem pristinam. Et patet, quia dicitur precedenti capitulo, & tertio Regum decimo tertio, quod voluntate Dei facta fuerat ista diuisio: ideo quod non esset pugnandum ad reducendam vnitatem. Sed poterat pugnare nunc Roboam pro illa causa contra Ieroboam, & non pro vnitatem regni, & sic non peccaret. Quarto posset dici, quod fortè pugnavit ad reducendum vnitatem regni, & non obstante illo mandato Dei poterat fortassis pugnare licite: quia illud mandatum Dei non se extendebat ad aliud tempus nisi pro tunc, scilicet, quia tunc erat dispositus Roboam ad bellandum, & veritus est bellare. Postea tamen non vetatur pugnare contra Ieroboam saltem

Y ex

ex illo mandato Dei. Sed ista reuersio non est tam solida, sicut precedenti. Quia potest dici, quod ista non fuerunt bella campalia inter Roboam, & Ieroboam: sed fuerunt quidam insultus, vel latrocinia, quae confuuerunt fieri in extremis regnorum, eo quod hostes propter propinquitatem vicissim se mordent, & tunc non peccaret Roboam, quia forte non prouocabant nisi Roboam, sed viri de regno Ieroboam. Et dato, quod prouocarent viri Roboam, non erat istud interdictum per mandatum illud Dei, quia sibi solum verabatur pugna ad reducendum decem tribus in unitatem regni. Nunc autem ex multis alijs causis poterant bella oriri, quae haberent ortum ex communicatione: potissimè, quia erant viriq; hostes: sed an peccarent non multum differt.

CAPITVLVM XIII.

NONO octauo-decimo regis Ieroboam regnavit Abia super Iudam. Tribus annis regnavit in Ierusalem. Nomenque matris eius Michaiia filia Vrieli de Gabaa, & erat bellum inter Abia & Ieroboam.

Anno octauodecimo. In precedentibus actio de regno Roboam, hic agitur de regno Abiae, qui fuit successor eius, & filius. Et diuiditur in quatuor partes: quia primo ponitur Abiae Genealogia. Secundò ipsius cum Ieroboam pugna habita, ibi. *Cumque inisset Abia.* Tertio Abiae victoria: ibi. *Respicensque Iudas.* Quarto occulta pena, ibi. *Quem percussit dominus.* Et ista diuisio est secundum intentionem quorundam, qui volunt attribuere percussionem illam Dei Abiae regi, sed de hoc infra dicitur.

An ista sint continuata, & immediata.

Quaest. I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quae habentur hic habeant continuum ordinem ad precedentia, & an fuerint immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod iste est ordo continuus, quia precedenti capitulo agebatur de rege Roboam: hic autem de rege Abia, & tamen Roboam regnavit ante Abiam, cum fuerit pater eius. Ad secundum dicendum, quod ista fuerunt mox post precedentia. Nam dicitur precedenti capitulo, de regno Roboam, hic autem dicitur de regno Abia, & tamen inter regnum Roboam, & Abiae non fuit aliquod tempus medium: sed mox, ut mortuus est Roboam constitutus est Abia in regem. Non enim fuit difficultas aliqua in constitutione eius, quia pater eius Roboam viuens diffinierat Abiam debere regnare, & nominauerat eum in regem, & dum viueret ipse fecerat eum ducem fratrum suorum. Ideo cum mortuus est Roboam mox omnes regnicolae acceperunt Abiam in regem: potissimè, quia videbant eum utilem gubernationi reipublicae: eo quod fortior, & pru-

dentior erat omnibus fratribus suis: ut patet supra vndecimo capitulo. Circa primum dicitur. *Anno decimo octauo regni Ieroboam regnavit Abia super Iudam.* Id est cepit regnare, & dicitur super Iudam, id est super regnum Iuda. Non accipitur Iuda pro tribu, quia non solum regnabat super tribum Iuda, sed etiam super tribum Benjamin, & dicitur, quod regnavit anno decimo octauo Ieroboam, quia Roboam, & Ieroboam ceperunt regnare simul: vnus super Iudam, & alius super Israel, scilicet cum Roboam constituendus esset in regem super totum Israel, sicut pater suus Salomon fuerat, propter suam stultam responsonem non fuit constitutus, sed scandalizatus fuit populus, & diuisus, & tunc decem tribus constituerunt Ieroboam in regem, & duae tribus reliquae constituerunt Roboam, & sic eodem anno ceperunt regnare, & sic quando vnus completeret decimum septimum annum regni sui, etiam alius completeret annum decimum septimum, & tamen Roboam regnavit annum septimum decimum pertingens: ut patet precedenti capitulo: ergo erat tunc annus decimus septimus regni Ieroboam, & tamen Abias regnavit illico post mortem Roboam: ideo cepit regnare anno decimo octauo regni Ieroboam, scilicet in principio eius, vel quasi. *Tribus annis regnavit in Ierusalem.* Ille fuit rex fortissimus, & tamen pauco tempore regnavit, scilicet solum tribus annis, cuius causam multi putant esse: quia à domino percussus est morte repentina propter aliqua peccata: de quo dicitur infra, & dicitur regnasse in Ierusalem: quia erat ibi sedes regni, & tamen non solum regnabat super Ierusalem: sed etiam super totam tribum Iuda, & Benjamin. Et non ponitur de isto quot annorum erat, quando constitutus est in regem, sicut dicitur de patre suo Roboam precedenti capitulo, quod erat annorum quadraginta vnus, quando regnare cepit.

Nomenque matris eius Michaiia. Non solum ponuntur nomina patrum in regibus Iuda, sed etiam nomina matrum propter dignitatem ipsorum, regum: ut infra dicitur in quadam quaestione. *Filia Vrieli de Gabaa.* Scilicet, pater istius erat de vrbe Gabaa: est ista Gabaa, de qua fuit oriundus Saul primus rex Israelitarum: primo Regum decimo, & est ciuitas ista in sorte Benjamin: Iosue decimo octauo. In hac ciuitate fuerunt viri pessimi, qui noluerunt recipere Leuitam hospitio, & postea per noctem voluerunt eum viri vrbe sodomiticè cognoscere, & coactus est eis vxorem suam dare, ut se redimeret ab improba petitione, quam viri Belial inaudita libidine tota nocte vexantes occiderunt. Iudic. decimo nono, & propter hoc post surrexit bellum inter vndecim tribus, & tribum Benjamin volentem defendere viros Gabaa: perieruntque omnes de tribu Benjamin nisi sexcenti viri: de quo Iudic. vigesimo, & vigesimo primo capitulis. Sed de isto Abia quomodo esset filius Michaiiae filiae Vrieli, cum supra vndecimo dicatur, quod Maachamater Abiae erat filia Absalom, dicitur infra in quadam quaestione. *Et erat bellum inter Abiam, & Ieroboam.* Scilicet, erat bellum continuum: nam toto tempore Roboam fuerat bellum inter Roboam, & Ieroboam: ut patet precedenti capitulo. Constituto autem Abia in regem continuatum est bellum, quod pater suus incohauerat, & potentius incohatum est, quia Abia erat vir fortior animo quam Roboam pater suus. Nam ipse comminans Israelitis, quod non putarent, quod bellum habebant cum patre suo Roboam ait: porro Roboam erat rudis, & corde pauido: ut patet infra in litera.

Quaest.

Quare non ponuntur hic gesta regum Israel.

Quaest. II.

QVAERITVR Circa praedicta, cum in libris regum enarrantur historiae regum Iuda, & regum Israel mixtim, sicut fuerunt simul, & iste liber est suppletivus eorum, quae ommissa fuerant in libris regum: ut patet per Hieronymum in Prologo Galeato, & in Epistola ad Paulinum capitulo septimo. Quare non ponuntur etiam hic gesta regum Israel ad enarrandum supplementa historiae, sicut fit in historijs regum Iuda. Quidam responderent, quod non fuit necesse enarrari historias regum Israel hic: quia iste liber est suppletivus eorum, quae in libris regum plenè enarratae non sunt. Et quia ibi non fuerunt plenè enarratae historiae regum Iuda, debuerunt hic repeti, & suppleri: historiae autem regum Israel fuerunt plenè enarratae: ideo non oportuit, quod hic enarrarentur. Dicendum, quod non stat, quia historiae etiam regum Israel non fuerunt plenè enarratae in libris regum, sicut historiae regum Iuda. Quod patet, quia sicut in historijs regum Iuda, fit remissio in fine earum ad libros verborum dierum regum Israel: ut patet tertio Regum decimo quarto, & decimo quinto, & in multis locis, ita in fine historiae regum Israel, fit remissio ad librum verborum dierum regum Israel: ut patet ibidem. Si tamen essent historiae completae, non fieret remissio dicendo: reliqua autem verborum talis, vel talis regis scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel. Aliter dicunt quidam, quod verum est, quod historiae regum Israel etiam sunt incomplete, sicut historiae regum Iuda: & tamen non curauit hic Esdras ponere aliquid de historijs regum Israel, eo quod ille populus erat iam abiectus in aeternum non pertinebat ad populum Dei. Nam quando scriptus fuit iste liber per Esdras, iam ducti fuerant Israelitae in Assyrios nunquam inde reuersuri, ut constabat propheticis reuelationibus. Et ex hoc non pertinebat iam ille populus ad Deum: ideo non debebat in sacra scriptura aliquid de illo describi. De libro autem regum secus est, quia scriptus fuit ante translationem Israelitarum in Assyrios, & pertinebant tunc adhuc ad populum Dei: quia fuerant quondam pars populi Dei, & adhuc poterant conuerti ad eum, & esse rursus populus Dei, ideo ibi debuit describi regnum Israel, sed non in libro isto per Esdras. Dicendum etiam, quod hoc non stat, quia sicut iste liber fuit scriptus per Esdras post translationem Israelitarum in Assyrios. Ita etiam liber regum post praedictam translationem fuit scriptus: nam libri regum scripti fuerunt per Ieremiam, ut declaratum est in prologo Auctoris super tertium regum, & tamen Ieremias fuit multo tempore post translationem praedictam: quia ipse cepit sub tempore Iosiae prophetare, ut patet Ierem. primo, & prophetauit vsque ad captiuitatem Babylonis, & fuit tempore captiuitatis ipsius. Nam ipse captus est à Chaldeis, & questum est ab eo, an vellet ire in Babylonem, & noluit, sed mansit in terra Iuda cum reliquijs Iuda: ut patet Ierem. quadragesimo. Non ergo debuisset etiam Ieremias in libris regum describere historias regum Israel, cum iam translatis essent in Assyrios, & constaret eos nunquam redituros, nec esse iam populum Dei. Dicendum ergo est, quod fuit alia causa. Nam populus Iuda, & populus Israel fuerunt quondam vnus populus Dei, & vnum regnum sub iudicibus, & postea sub omnibus regibus vsque ad tempora Roboam, quando facta est diuisio regni. Postea tamen viri de regno Iuda pertineturunt

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2

A magis ad populum Dei, quam viri Israel, quia licet viri Iuda saepe incidere in idolatriam, & derelinquerent dominum, non tamen omnino derelinquebant: sed rursus redibant cum haberent apud se sacerdotes domini, & templum, & fierent quotidie omnes caeremoniae legis, viri autem Israel abiecerunt dominum, constituentes vitulos aureos in Deum, & expellentes sacerdotes domini de terra sua, sicut in crepabat Abia rex loquens contra Ieroboam, & Israelitas, ut patet infra in litera, ideo principaliter pertinebat regnum Iuda ad populum Dei, quam regnum Israel. Et ob hoc debuit de vtroque historia describi. Nam sicut viri Iuda in quantum manebant cum domino prosperabantur in rebus suis: ta viri Israel in quantum à Deo recesserunt, in omnibus actibus suis infelices erant, quousque translati sunt de terra sua in Assyrios nunquam redituri. Et tamen sicut pertinet ad iustitiam Dei, & gloriam suam benefacere cultoribus suis: ita pertinet ad iustitiam, & gloriam suam punire delinquentes. Sicut dicitur Deutero. vigesimo octauo, scilicet: Et sicut ante laetatus est dominus super vos benè vobis faciens vosque multiplicans: sic laetabitur dominus super vos disperdens vos atque subuertens, ita ut auferamini de terra. Et tamen populus Iuda manserat cum Deo, vel manebat aliquando, & ob hoc Deus benefaciebat ei. Sicut ergo scriptura sacra debuit describere bona, quae Deus faciebat regno Iuda propter hoc: ita debuit describere mala, quae infixit viris de regno Israel, quia eum dereliquerunt. Item viri regni Israel fuerunt quondam populus Dei, & data fuerat eis lex. Postea verò abiecerunt eam omnino à se: ideo rationabile valde erat, quod scriptura sacra describeret exitum huius populi: ut videatur quidquid mali eis intulerit pro tanto delicto, ne videantur talia delicta manere impunita. Dicendum tamen, quod principaliter agendum fuit de viris regni Iuda in scriptura, quam de viris regni Israel: quia principaliter pertinet ad populum Dei. Sufficit ergo semel scribi historias regum Israel, quod factum est in libris regum. Sed non curauit Esdras suppleri, quod deceat eis repetendo eas hic: repetuit autem historias regum Iuda. quia de istis mentio principalior fieri debebat, quia pertinebant ad populum Dei, & in ijs continuabatur populus Dei. Nam licet in Babylonem captiui ducti fuerint, inde reducti sunt, & ceperunt esse populus Dei, sicut prius: ideo diligenter de eis agendum erat. Et sic solas historias regum Iuda suppleuit hic Esdras.

Quare matres regum Iuda nominantur, Israel autem non.

Quaest. III.

QVAERITVR vterius, cum ponuntur hic historiae regum Iuda, & in libris regum, quare matres singulorum regum Iuda nominantur, & tamen matres regum Israel nunquam nominantur. Nam licet in libris regum describantur historiae regum Israel nunquam ponuntur nomina matrum: imò (quod maius est) interdum non ponuntur nomina patrum. Respondendum, quod istud factum est propter differentiam dignitatis. Nam reges Iuda digniores fuerunt regibus Israel: tum quia isti manebant in populo Dei: illi autem alienati sunt: tum quia de regibus Iuda venturus erat Messias: de regibus autem Israel nequaquam. Ideo omnia, quae pertinebant ad dignitatem aliquam, magis obseruari debebant, enarrando historias regum Iuda quam regum Israel.

Y 2 Sed

Sed nominare patres, & matres regum, de quibus agitur, & extensius eorum retexere gesta, pertinet ad quandam dignitatem, ideo debuerunt ista potius obferuari in regibus Iuda, quam in regibus Israel. Vnde enarrando historias regum Iuda, tam hic quam in libris regum, obseruatum fuit in regibus Iuda hoc, quod semper ponerentur nomina patris cuiuslibet regis: & matris suae: licet matres non essent de progenie regia. Etiam de illis ponebantur historiae diffusiores quam de regibus Israel, vt patet inquirendo continentiam tertij, & quarti regum. In regibus autem Israel nunquam describuntur nomina matrum: vt patet inquirendo totum tertium, & quartum libros regum: nisi interdum ex aliquo mysterio fiat mentio de matre, eo quod mater fuit pessima, & induxit filios ad peius, quam aliter ipsi facturi erant, & (quod magis est) interdum subtrahuntur nomina patrum ipsorum regum Israel. Nam reges Israel omnes non fuerunt de eadem progenie descendentes, sicut reges Iuda omnes fuerunt descendentes a Dauid. Sed primi duo reges fuerunt Ieroboam, & filius eius Nadab. tertio Regum decimo quarto, & decimo quinto: deinde fuerunt de alijs stirpibus: quia illi reges efficiebantur per violentiam, scilicet vnus rex infidiabatur alteri, & occidebat eum, & regnabatque pro eo, sicut patet de multis. tertio Regum decimo quinto, & quarto Regum nono, & decimo quinto. Et quando vnus rex occidebat alium, & regnabat pro eo, raro, vel nunquam ponitur nomen patris ipsius regis, qui sic per violentiam regnabat. Factum est autem hoc, quia reges Israel non reputantur in sacra scriptura magna dignitatis, nec enarratur de eis nisi ad malum. Reges autem Iuda reputantur digniores, & de illis enarrantur multa ad ipsorum laudes. Sicut de Dauid, Ezechia & Iosia, & in omnibus ijs ponuntur nomina tam patrum quam matrum.

Quare computatur tempus regum Iuda per tempus regum Israel. Quast. IIII.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod anno decimo octauo Ieroboam regnauit Abia super Iudam: quare computatur hic tempus regum Iuda per tempora regum Israel: quia sic ponitur rex Israel tanquam mensura temporis regis, & tamen mensura est dignior, quam res mensurata, & sic ponuntur reges Israel tanquam digniores regibus Iuda, quod est contra determinata praecedenti quaestione. Respondendum, quod in hoc non attribuitur aliqua excellentia regibus Iuda, vel regibus Israel. Sed iste est modus scripturae, scilicet, quod tempora regum Iuda computentur per tempora regum Israel, & tempora regum Israel computentur per tempora regum Iuda. Sic etiam tertio Regum decimo quinto, dicitur, quod anno vigesimo Ieroboam regnauit Afa super Iuda: etiam Iosaphat rex Iuda regnauit super Iudam anno quarto Achab regis Israel: vt patet tertio Regum vigesimo secundo. Et sic de omnibus alijs. Nam quaecumque de aliquo rege Iuda dicendum est quod regnauerit, ponitur rex Israel, qui erat tempore suo: vt patet ex toto processu tertij, & quarti regum. Hoc autem durauit vsque ad regem Achaz, & Ezechiam, qui cepit regnare anno tertio Osee regis Israel: vt patet quarto Regum decimo octauo, & postea anno sexto regni Ezechiae, Osee rex vltimus Israelitarum cum populo suo translatus est in terram Medorum, & Persarum per Salmanasar regem Assyriorum, quarto Regum decimo septimo, & decimo octauo.

Reliqui autem reges Iuda, non potuerunt designari per reges Israel, quantum ad exordia regnorum suorum, eo quod non erant iam aliqui reges Israel. Sic etiam erat de regibus Israel, quorum exordia regnorum computantur per tempora regum Iuda: vt patet de Nadab secundo rege Israel, de quo dicitur, quod regnauit anno secundo regis Afa. tertio Regum quinto: de Baasa dicitur, quod regnauit anno tertio Afa regis Iuda. eodem capitulo. Et sic de omnibus alijs regibus Israel dicitur, quomodo ceperint regnare sub tali, vel tali rege Iuda: vt patet ex processu tertij, & quarti regum vsque ad decimo septimum capit. vbi agitur de Osee filio Ela, qui fuit vltimus rex Israel. Ratio autem huius est vna, quia ista duo regna, scilicet Iuda, & Israel sunt correlatiua: quia fuerunt aliquando vnum regnum, & debet vnum cognosci per alterum, sicut in correlatiuis necesse est in vtrorumque definitionibus vtrisque vti: vt ait Aristo. Secundum fuit ad certificandum magis tempora regum. Nam reges Iuda, & Israel habebant inter se, vt communiter quandam hostilitatem, & vt sciretur quis rex, cum quo rege inimicitias habuerit, & bellum fouerit, vel pacem egerit, ponuntur tempora regum Iuda annotata per reges Israel, & sic sciretur perfecte de quolibet rege Iuda, vel Israel sub cuius regis tempore fuerit, & an habuerit duos, vel plures contemporaneos de regno contrario, sicut fuit de Afa rege Iuda, qui habuit septem reges Israel sibi contemporaneos, vt patet tertio Regum decimo quinto, & decimo sexto, scilicet. Ieroboam, Nabath, Baasa, Ela, Zamri, Amri, Achab. Fuit ergo conueniens, quod computarentur tempora regum Iuda per reges Israel, & tempora regum Israel per reges Iuda.

An mater Abia fuit Michaa. Quast. V.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod mater Abia fuit Michaa, quomodo potest stare: quia supra dicitur vndecimo, quod mater Abiae fuit Maacha. Respondet aliquis, quod iste Abias, & ille non sunt idem, ideo bene potuerunt habere diuersas matres. Dicendum, quod non stat, quia ille fuit Abia filius Roboam, qui constitutus ex rex Iuda, vt ibi dicitur: iste autem fuit etiam Abia Roboam filius, qui regnauit in Iuda: ideo necesse est, quod sit idem Abia, & consequenter mater sua, quae ponitur hic, & ibi sit idem. Aliquis dicit aliter, scilicet, quod verum est, quod Abia iste & ille est idem, & tamen Michaa, quae ponitur hic, & Maacha, quae ponitur supra vndecimo, non est eadem, quod patet ex nomine patrum. Nam ista Michaa dicitur filia Vriael de Gabaa, & illa dicitur filia Abialom, quia tamen vnus homo non potest habere nisi vnica matrem, deberet dici vno de duobus modis. Vno modo, quod vna istarum erat mater Abiae vera, & alia adoptiua. Alio modo, quod vna erat mater, & alia adoptiua. Nam sicut auus vocatur interdum pater, ita & auia vocabatur mater. Dicendum tamen, quod ista non stant: de primo modo patet, quia in scriptura semper debemus vti termino secundum suam significationem primariam nisi cum necessitas cogat nos contraria sentire. Et tamen iste terminus mater est positus primarie ad signandum eam, quae parit, & non eam, quae adoptat. Ideo nunquam est accipiendus pro matre adoptiua nisi litera hoc exprimat, vel aliunde ad hoc cogamur, & tamen potest accipi pro

pro matre vera, vt declarabitur: ideo non debet accipi pro matre adoptiua. Secundum patet, quia praesupponitur falsum. Nam in veteri testamento nulla erat mater adoptiua, licet nunc sint multae. Ratio huius est, quia adoptio fiebat ad tribuendum ius succedendi, sicut si esset filius legitimus: & tamen in veteri testamento nemo poterat succedere matri, eo quod matres nihil habebant, sed viri succedebant vniuersaliter: & licet in aliquo casu mulier succederet non stantibus liberis, tamen tunc ipsa non poterat conseruare haereditatem adoptiuam: sed ille succedebat, cui secundum legem compererat conseruare nomen matris, vt declaratum est Numeri vigesimo septimo capitulo. Secundum non stat, scilicet, quod vna istarum esset mater, & alia esset auia: nam non est recedendum a significatione huius nominis mater, nisi propter necessitatem, & tamen iste terminus signat eam, quae immediate genuit: ideo non est accipiendum pro auia, nisi non possit alio modo accipi, & tamen potest hic accipi pro matre vera: ideo non accipietur pro auia. Dicendum ergo, quod ista Michaa, de qua habetur hic, fuit mater Abiae, & illa Maacha, de qua supra vndecimo, fuit mater Abiae, & ambae sunt eadem mulier: sed est mutatio quaedam in literis, nec est magna mutatio, quod dicitur Maacha, vel Michaa: sic enim conseruatum est fieri mutationem in quibusdam alijs locis in Hebraeo. Nam aliquis vir aliquando vocatur Phalti, & aliquando Phaltiel, vt patet primo Regum vigesimo quinto, & secundo Regum tertio. Etiam idem locus vocatur Ieramel, & Ierameh: primo Regum vigesimo septimo, & trigesimo. Etiam eadem regio vocatur aliquando Gesur, & aliquando Gesuri: vt patet primo Regum vigesimo septimo, & secundo Regum tertio, & decimo quarto. Et sic de plurimis, in quibus contingit variatio ex parte finis. Interdum etiam fit mutatio in principio dictionis detruncando aliquam particulam: vt ille, qui vocatur Aram Ruth quarto, & Marth. primo, vocatur Ram detracta prima litera, praecedenti libro capitulo secundo. Etiam aliquando fit alteratio in literis in medio dictionis, sicut quod Caleb vocetur Calubi, sicut patet praecedenti libro secundo capitulo: vbi vocatur aliquando Caleb, & aliquando Calubi. Vel potest esse, quod interdum idem homo, vel mulier habeat diuersa nomina, & tamen in praesenti non dicemus, quod Maacha, & Michaa sunt duo nomina: sed est idem nomen alteratum, mutatis quibusdam literis: sicut diximus in Caleb, & Calubi, & in Itai, & Iesse. Nam pater Dauid vocatur aliquando Itai, vt patet primo Regum decimo sexto, & decimo septimo. Et vocatur aliquando Iesse, vt patet Isai. 11. & Matth. primo, & ita dicendum est in isto nomine Maacha, & Michaa: quod idem nomen est. Cum autem obijctur, quod Michaa, & Maacha sint filiae duorum patrum declarabitur sequenti quaestione.

An Maacha esset filia Abialom. Quast. VI.

QVAERITVR vterius, cum dicatur supra vndecimo, quod Maacha mater Abiae esset filia Abialom, an esset verum, quod esset filia Abialom filij Dauid. Aliquis dicit, quod sic. Primum, quia vocatur ibi filia Abialom absolute, & sic videtur intelligendum de illo Abialom, qui erat famosior, vel excellentior, & ille erat Abialom filius Dauid. Secundum, quia isti reges accipiebant foeminas de sua progenie. Nam iste Roboam pater Abiae accepit in vxorem Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

116. 116.

Maalath filia Ierimuth filij Dauid, & sic erant patruelles ambo, scilicet filij duorum fratrum. Ita nunc acciperet Maacham filiam Abialom, & essent patruelles ambo, quia Abialom, & Salomon erant fratres, & Roboam, & Maacha essent patruelles, & sic conueniens erat, quod acciperet eam Roboam in vxorem. Tertio patet, quia conuenit nomen eius cum nomine matris Abialom. Nam mater Abialom vocabatur Maacha filia Tolmai regis Gesur, secundo Regum tertio, & praecedenti libro capitulo tertio. Et sic erat Maacha auia istius Maacha. Quarto videtur, quod ista Maacha erat pulchra nimis, & ob hoc dilexit eam nimis Roboam, sicut omnes vxores suas, & concubinas supra vndecimo. Hoc autem conueniebat sibi ex parte patris sui Abialom, qui erat pulcherrimus virorum. secundo Regum decimo quarto. Ideo conueniens est istam Maacha esse filiam Abialom filij Dauid. Respondendum, quod non erat ista Maacha filia Abialom filij Dauid. Primum patet, quia iste non vocatur Abialom, sed Abialon, vel Aualon: nam sic habetur in Hebraeo. supra vndecimo c. Litera autem nostra corrupta est, quia deficit ei vna litera, quod facile accidit imperitia librorum: vniuersimè, quia aliqui insipientes scriptores putantes literam corruptam esse, quae haberet Abialon, cum nunquam talem dictionem vidissent, correxerunt: imò eorum perperunt Abialom: quia istud nomen erat vsitarum pro filio Dauid. Ex ignorantia ergo procedit putari hunc esse Abialom filium Dauid. Secundum patet, quia pater istius Maacha vocatur hic Vriael: ideo non potest dici, quod sit Abialom filius Dauid. Tertio, & efficacius patet, quia dicitur, quod erat filia Vriael de Gabaa, & tamen si esset filia Abialom non poterat vocari de Gabaa. Nam Abialom non erat de Gabaa: sed potius erat de Ierusalem, cum Dauid rex habitaret in Ierusalem. Vel si consideretur locus natiuitatis, vocaretur de Hebron: quia Abialom, & quinque alij primi filij Dauid nati sunt ei in Hebron: vt patet 2. Regum tertio, & praecedenti libro tertio capitulo. Et tamen vocatur de Gabaa, ideo non erat iste Abialom. Quarto patet, quia iste pater Maacha erat de tribu Benjamin. Nam vocatur de Gabaa, & Gabaa in terra Benjamin erat, vt patet Iosue decimo octauo. Abialom tamen erat de tribu Iuda, cum esset filius Dauid. Ideo non erat Abialom pater istius Maacha matris Abiae. Sed dicendum, quod erat ista Maacha filia quidam viri nomine Vriael de tribu Benjamin de vrbis Gabaa: eratque vir potens, & clarus in regno Iuda: ideo Roboam accepit filiam eius in vxorem inter ceteras vxores. Ad primam rationem in contrarium, quod licet vocaretur filia Abialom absolute non tequebatur, quod esset filia Abialom filij Dauid, quod licet ceteris paribus, quando ponitur aliquod nomen sic sine conotatione, debet intelligi de excellentiori, tamen interdum intelligitur non de excellentiori si scripturae necessitas haec exigat. Sicut enim est in regenti: vt patet de probationibus inductis, ideo non intelligitur de Abialom filio Dauid. Tertio patet, & efficacius, quia ista ratio fundatur super falso, scilicet, quod ille pater Maacha vocetur Abialom, & tamen falsum est, quia non vocatur Abialom, sed Abialon, vt patet in litera Hebraica. Nostra autem litera corrupta est per defectum vnius literae, vt supra declaratum est. Ad secundum dicendum, quod ista ratio non probat, quod factum fuerit, sed quod fieri potuerit, vel quod conueniens fieri fuerit, quod Roboam acciperet in vxorem patruellem suam filiam Abialom, & tamen cum constet, quod non fuerit illa, sed alia, ratio ista non agit. Ad tertium dicendum, quod

3. 16.

4. 16.

Ratio 1. non.

Ad 2. dicitur

Ad 3. dicitur

quod de bellis ratio est, scilicet conuenientia nominis sui cum matre Abfalom: nam ex hoc non probatur efficaciter aliquid, licet sit rationabile, quod uocentur posterius nominibus prædecessorum.

Ad quartam Ad quartam dicendum, quod istud non attestatur cognationem secundum certitudinem: nam interdum ex pulchris parentibus deformes filii oriuntur. Interdum autem ex deformibus pulchri: licet verum est, quod Abfalom filios habuit valde pulchros: ut patet secundo Regum decimo quarto. Non ergo militant ista rationes ad probandum, quod Maacha fuerit filia Abfalom filij Dauid: imò præter supra positas, in contrarium est alia, scilicet, quod nullo modo fuerit ista Maacha filia Abfalom: quia secundo Regum decimo quarto: dicitur, quod nati sunt Abfaloni filij tres, & filia una eleganti forma nomine Thamar. Cum ergo diligenter ibi scribantur, tam filij quam filia Abfaloni, si Maacha fuisset filia Abfaloni, non subtrahisset illud ibi scriptura.

An Maacha sit filia Abfalom, cum dicatur filia Vriël.

Quæst. VII.

QVAERITVR ulterius, dato quod ista Maacha non esset filia Abfalom filij Dauid, sed alicuius alterius, quomodo potest stare: quia supra vndecimo dicitur, quod erat filia Vriël. Hic autem dicitur, quod erat filia Vriël, & Abfalom, siue Abifaloni sunt nomina eiusdem viri: interdum tamen idem vir nomina multa hêt, sicut Iacob vocatur Iacob, & Israel, & Esau vocatur Seir, & Esau, & Edon, & sic de multis. In istis potest vocari Abifaloni, & Vriël, & aliquando alterum. Secundo modo potest dici, quod non sunt nomina eiusdem viri, sed duorum, & vnus istorum erat pater Maacha, & alius auus eius, & tamen aui vocantur patres: sicut patet Ruth quarto: cum dicitur: Natus est Nôem filius, id est nepos. Nam ille, de quo ibi dicitur, erat Obed filius Ruth, qui non erat filius Nôem, sed nepos eius legalis. Nam reputabatur filius filij sui Maalon, & natus est ex suscitatione feminis, ut patet ibidem. Dicendum tamen, quod primus modus verior est: quia ille communior est in scriptura, scilicet, quod aliquis vir multis nominibus appelleretur, & interdum vno modo, & interdum alio.

Cumque inisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electorum quadraginta millia: Ieroboam instruxit e contra aciem octoginta millia virorum, qui & ipse electi erant, & ad bella fortissimi. Stetit ergo Abia super montem Semeron, qui erat in Ephraim, & ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel. Num ignoratis, quod Dominus Deus Israel dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum, ipsi & filijs eius in pactum Salis? Et surrexit Ieroboam filius Nabath seruus Salomonis filij Dauid, & rebellauit contra Dominum.

F suum. Congregatique sunt ad eum viri vanissimi, & filij Belial, & præualuerunt contra Roboam filium Salomonis: porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis.

Cumque inisset. Hic ponitur secundum huius cap. scilicet inter Roboam & Ieroboam pugna habita, & dicitur. *Cumque inisset Abia certamen.* Scilicet, ipse mouit bellum contra Ieroboam, & ex hoc patet, quod ipse fuit puuocator. *Et habere viros bellicosissimos.* Viri Abia erant viri bellicosi, quia habebat duas tribus in potestate sua, scilicet Iudam, & Benjamin, & isti erant bellicosiores inter omnes tribus Israel: nam quilibet istarum pugnavit aliquando contra omnes alias vndecim tribus Israel, ut declaratum est supra vndecimo in quadam quaestione. *Et electorum quadraginta millia.* Non ponitur hic, & copulatiue, sed expositiue pro id est, scilicet, quod isti viri bellicosissimi erant viri electi quadraginta millia. Nam tunc non certificaretur numerus virorum bellicosissimorum, si ipsi viri electi sunt bellicosissimi, & satis consonat, quia illi, qui erant electi erant bellicosissimi. Nam ex hoc erant electi, quia excellentiores erant cæteris ad bellum. *Ieroboam instruxit contra aciem octoginta millium virorum.* Erant in acie Ieroboam duplo plures quam in acie Abia, scilicet octoginta millia virorum, & multo plura habere poterat fortassis Ieroboam, quia Roboam habebat solum duas tribus, & Ieroboam habebat decem. *Qui & ipsi electi erant ad bella fortissimi.* Scilicet, etiam isti erant electi: quasi dicat, sicut viri, quos habebat Roboam erant electi: ita & viri Ieroboam erant electi. Etiam erant ad bella fortissimi, quia forte erant iuvenes, & ad hoc mento, & corpore apti. Quamquam tamen isti dicantur excellentissimi, scilicet fortissimi, non est intelligendum, quod accipiatur hic superlatiue proprie. Nam tunc non conueniret omnibus, sed raris: quia quod per excellentiam dicitur vni soli conuenit. Dato tamen, quod accipiatur fortissimus pro valde forti; adhuc non est verum, quod omnes isti essent fortissimi: quia ista est excellentia aliqua, quæ in omnibus reperitur. Sed dicendum, quod est modus loquendi scripturæ, quæ vocat fortissimum eum, qui aequaliter fortis est, id est ex ætate dispositus est ad robur corporale, dato quod non sit realiter fortis: si patet in computatione executionum de Aegypto. Nam omnes Israelitæ quot quot erant à viginti annis, & supra computantur, & vocantur omnes viri fortissimi. Manifestum est tamen, quod non erant omnes fortissimi: imò nec omnes essent fortes: quia in tanta multitudine, sicut accidere solet, plures essent debiles quam robusti ad bella. Non ergo vocantur fortissimi quasi realiter sic essent, sed quia ex ætate erant dispositi ad hoc, quod essent fortes, eo quod nulla erat robustior ætas quam illa, in qua computantur isti, scilicet à viginti annis, & supra. *Stetit igitur.* Hic ponitur dispositio belli quantum ad locum, in quo factum est, & dicitur stetit igitur Abia. *Super montem Semeron.* Iste est mons Semeron, id est Samaria, & sic vocatur in Hebræo Semeron: quem nos Latine vocamus Samariam reducetes nomen Hebræicum in formam Latinam, & vocatus fuit mons iste mons Somer à domino montis, qui possidebat illum, & postea vendidit illum regi Israel nomine Amri, qui edificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Semer, siue Samariam à nomine.

mine domini montis. tertio Regum decimo sexto. Aliqui putant, quod vocatur iste mons Semeron à quadam ciuitate alia, quæ vocabatur Semeron, quæ habuit regem quondam Chanaanum, ut patet Iosue vndecimo. Et ponitur etiam in diuisione fortium ista ciuitas: Iosue decimo nono. Sed dicendum, quod non ita: quia illa ciuitas Semeron erat in forte Zabulon: Iosue decimo nono. Et ista de qua hic erat in forte Ephraim: quia dicitur hic, quod iste mons erat in forte Ephraim. Sciendum tamen, quod ciuitas Semeron, siue Samaria à qua vocatur iste mons, nondum erat condita: quia fuit postea condita per Amri regem Israel patrem Achab, & ille fuit postea tempore Afa regis Iuda filij Iudæ. Ponitur tamen hic per anticipationem, quia liber iste scriptus est multo tempore postquam facta sunt ista: & sic poterat scire de Samaria, quæ iam condita erat, & tamen quando Abia, & Ieroboam bellum habuerunt in monte Semeron, nondum erat condita ciuitas Semeron, siue Samaria. *Qui erat in Ephraim.* Id est, iste mons Semeron erat in vrbē, vel terra Ephraim, & sic patet, quod Abia aggressus fuerat ipsum Ieroboam, ideo introierat in terram eius ad pugnam, & satis conueniebat hoc, quia iste mons non multum distat à terra regni Abia. Nam Abia dominabatur super tribum Iuda, & Benjamin, quæ erant habentes fortes Meridianas, & apud fortem Benjamin ex parte Aquilonis erat fors Ephraim, & sic mox, ut Abia egredere- tur de terra sua, ingrederetur in terram Ephraim, & super montem quandam illius constituit nunc aciem, & ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel. Ab isto loco vsq; ad locum illum, respicientque Iudas, ponitur exhortatio Abia ad Israelitas, vt redirent ad vnitatem regni, & subijcerent se domui Dauid, sicut prius fuerant. Et ad hoc inducit rationes aliquas: & quia non potuit verbis, postea bello actum est, & locutus est ad Ieroboam regem, & ad totum Israel volens omnes exhortari ad vnitatem regni. *Non ignoratis, quod dominus Deus dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum.* Quasi dicat, non potestis ignorare, quod iure diuino conuenit regnum Israel ad Dauid, & ad posteritatem suam: quia istud notorium est. Et istud ponitur ad probandum, quod peccabant Israelitæ tenentes regnum diuinitum, & Ieroboam, qui dominabatur illi parti regni, quia erat contra ius diuinum, & omnia talia peccata sunt, & dicitur in sempiternum, ad tollendum responsum alicuius, quia aliquis diceret, licet Deus dederit regnum Israel Dauid, & posteris eius: tamen iam elapsum est tempus, quo possidere debebat: ideo licet nunc alij possideant, non peccant. Et obijcitur contra eum, quod istud tempus non erat elapsum, eo quod datum est regnum in sempiternum. *Ipsi & filijs eius.* Non solum Dauid, sed etiam filijs eius rite ei succedentibus. Nam licet soli Dauid facta est promissio, non fuit facta pro eo solo, sed pro eo, & filijs eius. *In pactum Salis.* Id est firmiter, & securè, & in perpetuum, quod vocatur pactum Salis. Quare autem vocetur istud pactum Salis infra dicitur in quadam quaestione. *Et surrexit Ieroboam filius Nabath.* Præsens erat Ieroboam, quando loquebatur ista Abia, & ad eum dirigebat sermones suos, cum dicitur in litera, audi Ieroboam, & omnis Israel, sed loquitur coram eo quasi loqueretur de eo absente propter designationem, quam Abia fovebat contra ipsum. Et non vocauit eum regem, dicens surrexit rex Israel: quia noluit concedere eum esse regem: cum diceret ius regnandi solum pertinere ad domum Dauid: sed potius asserbat eum tanquam iniustum, & violentum inualem partis regni, & vocauit eum filium Nabath ad differentiam aliorum, qui vocabantur hoc nomine, & ferè Alph. I. ost. super lib. Paralip. Pars. 2

A vbiunque ponitur nomen Ieroboam, ponitur quod erat filius Nabath. Erat autem de stirpe Ephraim: ut patet tertio Regum vndecimo. *Seruus Salomonis filij Dauid.* Vocauit eum seruum Salomonis, & non Roboam, quia tempore Roboam nunquam fuit ei subiectus Ieroboam, sed habuit semper dominium super decem tribus Israel, & cepit esse rex super illas eo tempore, quo cepit Roboam esse rex super duas tribus, scilicet Iuda, & Benjamin: fuit tamen seruus Salomonis: quia Salomon videns Ieroboam iuuenem bone indolis constituit eum principem super omnia tributa tribus Ephraim, & Manasse: ut patet tertio Regum vndecimo. *Et rebellauit contra dominum suum.* Quod potest intelligi de Salomone, qui erat dominus suus, & contra eum rebellauit Ieroboam, quando fugit in Aegyptum. Nam dicitur, quod Ieroboam rebellauit manum suam contra regem, & hæc causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon edificauit Melo, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui. tertio Regum vndecimo. Vel vocatur dominus suus Roboam, non quod aliquando de facto dominus eius fuerit, quia toto tempore eius fuit rebellis: sed quia de iure erat dominus eius, & rebellauit contra eum concitans populum ad faciendum ruptionem belli. *Congregatique sunt ad eum viri vanissimi.* Ex hoc etiam probatur iniustum factum, quia non habuit originem istud factum nisi à viris stultis, & nullius auctoritatis. Nam si illi, qui fauerunt Ieroboam in faciundo rebellionem illam, fuissent viri iusti, & magnæ auctoritatis, esset præsumptio, quod iuste moti fuissent, & diuisio ista esset iusta: & tamen erant viri vanissimi, scilicet nullius rationis, & auctoritatis, sed solum vanitatem, & stultitiam sequentes. Apparet ergo, quod tale esset factum eorum, quia qualis vnusquisque est, talia dicit, & operatur. secundo Ethicor. *Et filij Belial.* Id est filij inobedientia. Nam Belial interpretatur absque iugo: sicut patet Iudi. vbi in litera exponitur filij Belial, id est absque iugo. Et ex hoc innuit, quod isti non moti fuerunt ex aliqua causa legitima ad faciendum discessionem istam, scilicet, quia grauarentur, vel aliis: sed quia erant filij Belial, id est ex seipsis inobedientes: & conditio inobedientium est, quod velint iugum exuere, siue accipiendo novos dominos, siue dimittendo quem habebant, & nullum accipiendo, & ita isti fuerunt: ideo diuisio ista regni fuit culpabilis. *Et præualuerunt contra Roboam filium Salomonis.* Scilicet, isti ceperunt rebellare tempore Salomonis, & rex sequens, scilicet Roboam, debebat opprimere, sed non potuit: quia potius illi contra eum præualuerunt facientes diuisionem regni, & constituentes in regem super seipsum Ieroboam. *Porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis.* Ista litera potest intelligi dupliciter: vno modo sic, quod continuetur casus positus, & accusetur nequitia diuisionem regni, scilicet, sic factum est, quod isti filij Belial fecerunt diuisionem regni, & non potuit eis resistere Roboam: & tamen ex hoc non tollitur culpa eorum, & est sensus, quod aliquis diceret contra Abiam: licet diuisio regni facta fuerit, sicut dicis, tamen voluntas Dei fuit, quod continuaretur: ideo licet Roboam voluerit illam tollere faciundo vnionem, non potuit: respondet Abias, quod non factum fuit propter hoc, sed quod Roboam erat vir rudis, & corde pauido, & non potuit resistere. Nam dato, quod Deus non aduerfaretur domui Dauid: cum ipse Roboam esset tam rudis, & pauidus, non posset defendere se contra molestantes eum, & sic fieret necessarie diuisio. Vnde non facta est voluntate Dei, sed potius propter ineptitudinem Roboam, quia erat rudis, &

Cap. 19.

& corde pauido. Secundo modo potest deduci aliter, quod sit responsio ad obiectionem Israelitarum. Nam dicerent Israelitae ipsi Abia, quod in casum laboraret. Nam dato, quod ista diuisio regni fuisset facta iniuste, ipse non posset eam tollere, quia pater suus Roboam non potuit eam tollere, ita ergo nec ipse, sed sicut preualuerant viri vanissimi contra Roboam, ita preualerent contra eum. Respondet Abia, quod ipse poterit bello reducere Israelitas ad vnionem regni: nam quod non poterit Roboam hoc efficere, non fuit ex magna potentia Israelitarum, sed ex ineptitudine Roboam, quia erat rudis, & corde pauido: sed ipse Abia non se inuebat talem, sed potius virum prudentem, & animosum, qui posset viros vanos opprimere. In Hebraeo dicitur, Roboam erat puer, ubi litera nostra dicit rudis erat Roboam, & ista differentia potest esse propter duo. Primum propter aliquam similitudinem nominum: nam in Hebraeo, Nahar, signat puerum, & Bahar, signat rudem, & facilliter potuit esse iste error, quia tamen iste non esset error librariorum, sed translatoris, scilicet Hieronymi, dicendum est aliter, quod Hieronymus secutus est hic sententiam, & non literam: nam verum est, quod in Hebraeo ponitur, quod Roboam erat puer, non tamen ponitur cuius aetatis, erat enim ista pueritia non secundum aetatem, sed potius secundum sensum: nam secundum aetatem vir perfectus erat, quia quadraginta vnus annorum erat, quando cepit regnare: ut patet praecedenti c. & 3. Reg. 14. Sed erat puer iudicio: quia facta sua non deliberabat cum senibus, sed cum pueris. Vnde in illo facto tam arduo, quando respondere debebat toti regno volenti eum in regem vngere, non secutus est consilium seniorum, sed iuuenum, ut patet supra decimo. Et sic recte vocatur puer. Etiam responsio sua valde stulta fuit, scilicet. Minimus digitus meus grossior est tergo patris mei. supra decimo. & sic recte vocatur puer sensu. Hanc metaphoram voluit tenere Hieronymus ponens sententiam claram, & ait: Porro Roboam erat rudis, id est in sapiens, scilicet nesciens, quomodo se haberet contra vos ad reducendum in vnitatem regni. Etiam ubi nos dicimus, & corde pauido, in Hebraeo dicitur, & corde molli. Et idem est, quia cor molle vocatur, quod nihil tolerare potest, sed ab omnibus facilliter patitur. Cor durum est, quod multa grauius tolerat. Cor autem Roboam erat molle, & sic non erat ad tolerandum aliquid mali. Ideo licet Israelitae abstulerint ei maiorem partem regni, non habuit cor ad resistendum: & recte posuit Abia ista duo, scilicet, quod erat Roboam rudis, & corde pauido, quia ista duo sunt, quae faciunt hominem omnino ineptum ad bella: & duo contraria sunt, quae faciunt hominem aprissimum. Duo ergo requiruntur in humanis actionibus, scilicet deliberatio, & executio. Bellum autem est res humana, & de grauisimis quidem: ideo requiritur magnum consilium, quod requirit prudentiam, & quia bellum est res terribilis, requiritur magna virtus executiua, & ista est animositas: cum ista duo concurrunt, fortiter pugnatur. Duo autem contraria sunt imprudentia, & timor, siue pusillanimitas: & ista erant in Roboam, in quantum dicitur, quod erat rudis, & corde pauido.

Quis faceret illud bellum, & propter quid.
Quaest. VIII.

QVAERITVR circa praedicta, & primum de isto bello, quod nunc fiebat quis illud faciebat: an Abia contra Ieroboam, vel e contra, & propter quod fiebat. Ad primum dicendum, quod Abia iniuste illud

bellum contra Ieroboam, quod patet, quia in principio dicitur. Cumque misisset Abia certamen. Secundo patet, quia si Ieroboam iniuste bellum contra Abiam, intrasset in regnum Iuda ad pugnandum: sed potius fuit e contrario: quia Abia intrauit in terram Ieroboam. Nam posuit aciem suam super montem Semeron, qui erat in terra Ephraim, ut patet supra in litera, & mons Ephraim erat de regno Ieroboam, quia tribus Ephraim erat vna de praecipuis tribubus regni Israel, eo quod Ieroboam rex erat de tribu Ephraim, ut patet 3. Regum 11. Abia ergo aggressus est Ieroboam, & intrauit terram eius ad pugnandum. Ad secundum dicendum, quod litera non dicit ad quid factum sit bellum, & tamen ex verbis Abie colligitur, quod erat ad reducendum decem tribus Israel ad vnitatem regni domus David sicut erat prius. Nam enarrat hic quomodo iniuste facta fuit ista diuisio, & postea refert opinionem Israelitarum circa hoc, scilicet, quod ipsi possint resistere viris Iuda, ut maneat semper ista diuisio, & in fine hortatur filios Israel, quod non pugnent dicens: filij Israel nolite pugnare contra dominum Deum patrum vestrorum: non enim vobis expedit: & tamen ipse Abia ibat ad pugnandum contra Israelitas, & hortabatur eos, quod non pugnarent: ideo apparet quod volebat, quod subijcerentur ei sine bello redeuntes ad pristinam vnitatem.

An peccauit Abia pugnando contra Ieroboam.
Quaest. IX.

QVAERITVR vterius, an peccauit Abia pugnando nunc contra Ieroboam. Aliquis dicit, quod sic, quia Deus veterat Roboam pugnare contra Ieroboam pro vnione regni dicens, quod ista diuisio sua voluntate facta fuerat supra vndecimo. Ideo si pugnaret Abia ad istam vnionem, peccabat: quia volebat contra id, quod Deus iusserat. Respondebit aliquis, quod non obstat illud interdictum: quia solum fuit datum Roboam. Nam solum Roboam admonuit tunc Deus, & sic praecipit, vel prohibitiones personales non extenduntur ad posteros. Poterat ergo illo non obstante pugnare Abia contra Ieroboam. Sed dicitur, quod hoc non stat, quia licet praecipit, siue probatio fuerat ad certam personam, tamen causa prohibitionis est semper manens, scilicet, quia dixit Deus, quod sua voluntate facta fuerat diuisio illa regni. Quicumque ergo ageret contra illam diuisionem, volendo reducere vnionem, agebat contra voluntatem Dei expressam, & peccabat. Sed obijciunt, quod non peccauerit Abias, quia ipse faciebat bellum istud in nomine domini, & ipsum inuocat in adiutorem contra Israelitas. Si tamen sciret se peccare in hoc non inuocaret eum, nec faceret in nomine domini, quia sciebat, quod non exaudiret eum, quia Deus peccatores non exaudit. Secundo patet, quia Deus adiunxit supernaturaliter Abiam in isto certamine: nam cum viri Israel insidiosè circumdarent viros Iuda, clamantibus viris Iuda ad dominum, perterritus dominus Ieroboam, & omnem Israel, & tradidit eos in manus Abiae. Si tamen peccarent facientes contra voluntatem domini, non adiunxerat Deus Abiam, & viros suos, & tamen miraculosè adiunxit, ergo non peccabat. Aliquis dicit, quod ista ratio non stat, quia interdum aliqui fouent iniquam causam, & superant illos, qui mouentur bono zelo, & fouent causam iustissimam: sicut patet de vndecim tribubus Israel pugnantibus contra tribum Benjamin propter scelus virorum Gabaa: & cum viri Benjamin fouerent causam iniquam, obtinuerunt bis, & occiderunt quadraginta milia virorum de Israelitis, ut patet iudic. vigesimo.

ita

Ita ergo nunc licet Abia, & viri sui superassent, non arguitur, quod fouerent iustam causam. Dicendum, quod non bene arguitur, nec est simile. Nam verum est, quod interdum Deus permittit, quod fouentes iniquam litem superent, & tamen non adiunxit supernaturaliter ad talem victoriam, quia multum differt inter ista. Nam quando Deus permittit, quod aliqui iniquam fouentes litem superent, nihil agit, sed solum desinit obuiare malis. Cum vero supernaturaliter adiunxit, ipse operatur. Quod autem Deus permittat, quod malum est non concludit contra ipsam aliquid mali: & tamen quod ipse adiunxit supernaturaliter in lite iniusta, concludit contra eam, quod ipse iniustus est, vel quod diligit iniquitatem, & hoc est inconueniens. Ideo est istud verum, quod omne malum quod fit Deus permittit fieri, & tamen Deus non adiunxit vnquam supernaturaliter ad aliquod malum efficiendum: & tamen Deus adiunxit hic Abiam contra Ieroboam, imò ipse fecit totum bellum, quia perterritus Ieroboam, & Israelitas: ergo non peccauit Abia in isto bello. Respondendum est, quod Abia non peccauit in isto bello, licet pugnaret ad reducendum Israelitas in vnitatem regni, & hoc poterat esse, quia forte istud bellum Abia nunc magis erat per modum defensionis, quam aggressionis. Nam licet secundum veritatem nunc Abia aggressus fuerit Ieroboam, ut supra declaratum est, tamen faciebat hoc, quia forte Ieroboam iterum, vel pluries aggressus fuerat ipsum Abiam, vel saltem occultè tentabat ei subtrahere regnum, ut regnaret. Ieroboam super totum Israel: & tunc cum videret Abia necessarium esse sibi, quod se defenderet, inuasit Ieroboam, quia sic melius se poterat defendere debilitato vires Ieroboam, quam expectando eum contra se venire: & hoc, quia ista est experientia belli. Quod qui patitur alium aggredi cum vtrique sit causa aggrediendi, dat alteri animosam expectatam ad aggrediendum, quia videtur ex timore expectare, siue non aggredi: & istud maxime apud antiquos obseruabatur quasi in augurium, scilicet, quod quando aliquis intrepidè contra alium procedebat parabat superaturus: sic fuit de Timotheo duce pugnante contra Iudam Machabaeum: primo Machab. 5. Nam cum esset Iudas apud torrem ex vna parte, & Timotheus ex altera, dixit Timotheus exercitui suo, cum appropinquauerit Iudas ad torrem aquae, si transierit ad nos prior, non poterimus eum sustinere, quia potens poterit aduersum nos. Si vero timerit transire, & posuerit castra citra flumen, transierimus ad eos, & poterimus contra illum. Iste etiam modus auguriorum nihilominus erat apud Iudaeos. Nam quando hostis dabat hosti facultatem veniendi contra se, putabatur vincendum. Sic enim dixit Ionathas filius Saulis ad armigerum suum, quando transire voluit ad castra Philistinorum. Cūque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete, donec veniamus ad vos: si autem dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manus nostras. 1. Reg. 14. Cum ergo videret Abia necessarium sibi pugnandum esse, credidit securus esse aggredi, quam quod expectaret aggressorem. Et sic non peccauit. Secundum est, quia potest dici, quod Abia aggressus est Ieroboam, etiam si ille non daret necessitatem pugnandi. Fecit tamen zelo bono, quia intendebat Abia deducere regnum Israelitarum principaliter forte, ut sicut erat vnus regnum, ita esset vnus cultus Diuini. Nam postquam decem tribus recesserant a domo David, inciderant in idolatriam, & si nunc reducerentur ad vnitatem regni, redirent ad vnitatem cultus diuini, & hoc colligitur aliquo modo ex verbis Abiae. Nam vituperat Israelitas, quod fecerint sibi vitulos in Deos, & eiecerint sa-

cerdotes de terra sua. Ipsos autem viros de regno Iuda laudat, quia semper tenuerunt cultum Domini: & sic dicebat, quod pugnarent Israelitae contra Dominum si pugnarent contra Abiam volentes eos reducere ad vnitatem regni, & propter istum bonum zelum non peccauit pugnando pro vnione regni diuini. Cum autem obijciatur in contrarium, quod Abia peccaret, quia faciebat contra mandatum domini, & semper manebat causa prohibitionis. Dicendum, quod forte illa causa prohibitionis militabat contra Roboam: eo quod solo desiderio dominandi volebat pugnare contra decem tribus. Nunc autem Abia volebat pugnare magis desiderio reducendi ad cultum diuinum populum errantem, ideo contra eum non erat prohibitio. Vel forte, quia pugnabat gratis Roboam. Abia autem pugnabat, quia videbat sibi necessitatem pugnandi, ut dictum est.

Quare pugnare volebat Abia contra Israelitas, ut eos vniret. Quaestio X.

QVAERITVR vterius, quomodo Abia pugnare volebat contra Israelitas ad reducendum eos in vnitatem regni, cum sciret hoc esse impossibile. Nam Deus dixerat, quod fuerat facta diuisio regni voluntate sua, & quod non pugnaretur ad reintegram vnitatem: quod tamen est contra voluntatem Dei, est impossibile fieri: ideo in vanum laboraret Abia. Respondendum, quod Abia putauit possibile esse, quod decem tribus redirent ad vnitatem regni, & credebat bonum esse laborari ad hoc. Cum autem obijciatur, quod Deus veterat pugnari, ideo erat impossibile fieri vnionem. Aliquis dicit, quod Abia nesciebat illam Dei prohibitionem, & ob hoc putabat possibile esse fieri vnionem. Sed dicendum, quod non est hoc satis verisimile, quia ista prohibitio facta fuerat publice. Cum Roboam, & totus populus Iuda congregatus esset ad pugnandum contra Ieroboam, venit Semias propheta, & prohibuit pugnari dicens, voluntate Dei factam fuisse diuisionem supra vndecimo. Et sic non poterat ignorare Abia rem tantam notoriam. Dicendum ergo alter. scilicet, quod licet Abia sciret prohibitionem istam a Domino factam, putauit tamen eam factam per comminationem, & non secundum certitudinem suae sententiae, sicut multae prophetae sunt, ut patet Iere. 18. & Ezech. 33. & tales prophetae saepe mutantur. Ita nunc crederet Abia, quod propter peccatum Roboam patris sui istud respondens populo de oppressionibus eorum, fuerit diuisum regnum, & cum ipse voluerit dare operam ad reducendum vnionem, Deus noluerit pugnare, dicens factam diuisionem secundum voluntatem suam. Quod voluntas sua fuerit punire eum, quia istud se habuerat. Ideo quod tempore suo non fieret reductio vnionis, & tamen Abia non peccauerat in hoc, sed bono zelo procurabat fieri vnionem: ideo non duraret fortassis tempore suo, & sic conari volebat ad vnionem. Vel saltem dubitabat quomodo intelligebatur propheta, quia erant dubiae istae prophetae quomodo intelligerentur. Nam secundum comminationem, vel secundum certitudinem diuinae sententiae. Et hoc etiam apud ipsos prophetas ignotum est. Nam quantuncumque Deus per aliquam prophetam praeannunciat mala futura alicui, adhuc prophetae dubitant, an sit comminatio, vel certitudo. Ideo hortantur semper, ut homo se disponat taliter, ut non compleatur in eo propheta malum enuncians: sic patet Iocelis primo ubi Iocel praeannunciavit brucum, locustam, & aruginem destruentibus omnia terrae nascentia, & postea capitulo secundo hortatus est ipsos Israelitas ad agendum penitentiam, ut forte conuelleretur Deus a furore suo, dicens, quis scit

scit si conuertatur, & ignoscat dominus, & relinquat post se benedictionem: quasi dicat, incertū est an istud malum, quod prędixit compleatur, vel fortē det bona quamquam promisit mala. Sic etiam fuit de Niniuitis, quę audierunt ex ore Ionę: adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: putauerunt, quod hoc poterat euitari, & prędicauerunt penitentiam dicentes: *Quis scit si conuertatur, & ignoscat dominus, & reuertatur a furore suo, & non peribimus?* Ionę. 3. cap. Ita ergo nunc poterat Abia putare de prophetia ista, & non putaret se laborare incassum cum conaretur reducere decem tribus ad vnionem regni.

Quomodo se habuit Abia loquens ad populum.
Quęstio XI.

QVAERITVR vterius, cum Abia loqueretur ad Ieroboam, & totum populum: quomodo se habebat ad illos. Respondendum, quod modus fuit, scilicet, quod Abia volebat reducere decem tribus ad vnitatem regni domus Dauid, & ad hoc congregauit magnam multitudinem bellatorum, vt cogeret Israelitas ad istam vnionem, si ipsum eam sponte non susciperent. Cum autem Ieroboam rex Israel sciret, quod Abia se disponeret ad pugnandum contra ipsum, disposuit quoque se Ieroboam contra Abia congregando magnam exercitum. Sottingentorum millium virorum. Abia tamen, qui erat inuasor processit in terram Ieroboam, & castrametatus est in monte Semeron, qui erat in sorte Ephraim. Ieroboam autem erat ibi. Dispositis autem aciebus vtrinq; voluit Abia tractare de pace proponendo alta voce coram toto Israel: ita quod audiretur ab omnib; vel a multis, vt ipsi vellent redire ad vnitatem regni sine bello. Si autem nolent, sic necesse est bellari, & dum Abia loqueretur verba ista ad Israelitas, ipse Ieroboam mollebat in insidias Abię, & populo suo: quod vidēs Iudas commisit pugnam, & fugatus cesiſque est Israel.

Quomodo verba ab Abia fuerunt prolata.
Quęstio XII.

QVAERITVR vterius, quomodo omnia ista verba Abię, quę habentur hic, fuerunt proposita Israelitis. Aliquis dicit, quod fuerunt proposita in scriptis, scilicet, quod direxerit Abia literas ad Ieroboam, & totum Israel continentes omnia verba, quę habentur hic. Nam si verbaliter debuisset proponere omnia ista Abia, non potuisset audire totus Israel. Primò, quod ad hoc, quod audiret verba hæc, stare deberet Abia inter Israelitas, vel iuxta eos, & tamen nõ erat sic, quia erant hostes. Secundò, quia dato, quod esset Abia inter Israelitas, adhuc non videretur quomodo tanta multitudo Israelitarum posset audire vocem vni; hominis: nam erant octingenta millia virorum simul, vt patet supra in litera. Dicendum tamen, quod hoc non stat, sed necesse erat, quod ista verbaliter locutus fuerit Abia ad totum Israel locatis castris vtrinq;. Primò patet, quia dicitur supra in litera, quod stans Abia in monte Semeron ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel: ergo loquebatur ad eos. Secundò patet, quia infra in litera dicitur: Hęc illo loquēte, Ieroboam retro mollebat in insidias: ergo omnia, quę habentur hic, in voce fuerunt proposita, & non in scriptis. Sed tunc dicitur, quomodo poterat Abia loqui ad totum Israel, ita vt audiretur. Dicendum, quod nunc non agitur principaliter, an omnes de Israel audire potuerint istam vocem: satis enim est, vt plurimi eorum audierint illa, & dicendum, quod bene poterat audire maior pars exercitus. Nam erat Abia in monte, & castra Ieroboam

in valle erant subiecta monti, & cū Abia poneret se in aliquo loco alto poterat audiri vox eius ex magna distantia. Sic enim fuit de Iothan filio Gedeonis, qui venit ad loquendum contra Sichimitas. Nam Abimelech filius Gedeonis ex concubina occiderat sexaginta fratres suos filios Gedeonis, & vnguebat in regem a Sichimitis. Die autem, qua vagendus erat, venit Iothan minimus filiorum Gedeonis, qui euaserat gladium, & stetit super montem Garizim, clamauitque ad Sichimitas, & proposuit eis parabolas de lignis vngentibus super se regem, & increpatus fuit eis mala, quia prauē egerant cum domo patris sui: Iudi. 9. Sic etiam, quando Dauid introiit in nocte in castra Saulis, tulitque cyphum, & lanceam, quę erāt ad caput Saulis, & cum recessisset de castris stans longē in cacumine montis, clamauit & intellexit verba eius Saul, & exercitus suus. 1. Reg. 26. Ita ergo nunc poterat iste Abia esse in copulo aliquo montis, & Israelitas, quę erant in valle subiecta poterant promptē audire, quę ille proponebat. Cum autem obijciatur, quod non erat Abia inter Israelitas, cum essent hostes sui, ideo non audirent eum. Dicendum, quod verum ē, quia castra Abię erant aliquantulum distantia a castris Ieroboam, & Abias loquebatur de castris suis: audiebatur tamen conuenienter ab Israelitis, quia ipse erat in loco excelso, & Israelitas erant in valle. Ad secundum dicendum, quod de hoc non contendimus. si an totus exercitus Ieroboam posset audire verba Abię, vel nõ: nam satis erat, quod Abia taliter loqueretur, quod Ieroboam, & plurimi de exercitu audirent eum, licet aliqui distantissimi essent, ad quos non peruenit vox eius.

Quę esset intentio Abia loquentis.
Quęst. XIII.

QVAERITVR vterius, quę erat intentio Abię loquētis ad Ieroboam, & Israelitas, & quod ex verbis suis volebat inducere. Respondendum, quod sicut supra penultima quęstione inductum est, Abia volebat reducere Israelitas ad vnitatem regni domus Dauid: istud autem poterat bello, vel pace. Disposuit autem se ad bellum, & quia melius erat, si posset fieri, quod in pace fieret ista reintegratio regni, locutus fuit Abias ad totum Israel proponens, quod non pugnant, sed redirent ad vnitatem regni sine bello, & si nolent pugnaret contra eos. In verbis autem ponit rationes aliquas persuadentes ad reditum: & vna est, quod peccauerint Israelitas faciendo diuisionem regni, & nunc, quod iniuste, & violenter subtrahant obedientiam regibus de domo Dauid: & probat hoc, quia Deus dedit regnum super Israel Dauid, & posteris eius in sempiternum: ideo in æternum manere debebat in posteris Dauid, & consequenter quicumque conaretur auferre eis regnum Israel, vel partem eius, esset iniustus, & violentus viurpator, & detentor, auferēs ius regni posteris Dauid, quibus debitum erat: debebant ergo aliquando redire ad dimittendum, quod iniuste viurpabant. Secundò probat alio modo per modum timoris, scilicet, quod si non concederent hoc Israelitę gratias, quod pugnet contra eos, & cogerentur ad subijciendum se regno domus Dauid. Et quia aliqui dicebant, quod defenderent se de domo Dauid, probat Abia, quod non possent se defendere, quia Deus adiunxerat viros Iuda contra Israel: & probat hoc per meritum virorum Iuda, & demerita Israelitarum. Nam viri Iuda erant boni, eo quod non deseruerant dominum, sed habebāt templum illius iuxta se, & obseruabant omnes cęremonias legis exemplificando de sacrificijs, & alijs quotidianis cęremonijs, & ob hoc Deus adiunxerat eos, quia erant cultores eius.

Tales

Tales autem exaudit Deus, vt patet Io. 9. Si quis cultor Dei est hunc Deus exaudit. De Israelitis autem probat, quod erant valde mali, ideo non solum non exaudit eos Deus adiunxerat ipsos, sed potius affligeret eos, & impediret: & probat hoc: quia Israelitas dereliquerant Deum, & constituerant sibi vitulos aureos in Deos, & fugauerunt a se sacerdotēs domini ne ministrarent, omnesque cęremonias peruertebant. Abię rationes particulares multę possunt colligi ex dictis Abię, sed istę duę sunt precipue quas intendit, vt patet inducendo literam ad hoc.

Quare dixit Abia, quod regnum fuerat datum in pactum salis.
Quęstio XIII.

QVAERITVR vterius, quare dixit Abia, quod regnum fuerat datum domui Dauid in pactum salis. Respondendum, quod iste erat modus loquendi ad signandum securitatem, & perpetuitatem, scilicet, quod regnum Israel maneret in æternum in posteris Dauid: & signatur hoc per pactum salis, quia sal facit perpetuitatem, ita pactum salis vocabatur pactum perpetuum, sicut sal. Est enim sal perpetuum, siue in malo, siue in bonum. De malo patet, quod quando hostes destruentes aliquem locum volebant eum facere in æternum inhabitabilem, arabant illum, & spargebant sal in eo, & sic tollebat terra fertilitatem per sal, & reddebatur locus sterilis in æternum. Nam salugo terram reddit sterilem, vt patet Psalmo 106. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, terram fructiferam in saluginem propter malitiam habitantium in ea, & sic salugo, & feracitas terre repugnant, & sic factum est in vrbe Sichem. Nam vt desolaretur in æternum Abimelech arauit eam, & sal sparfit in sulcis: Iudi. 9. Erat etiam sal æternum in bonum: nam in cęremonijs legis nihil erat certius, & regularius, quam sal. Nam in omni sacrificio erat sal apponendum, & in quacunq; oblatione, sic patet Leuit. 2. si quidquid obtuleris sacrificij sale condies, nec auferes sal foederis Dei tui de sacrificio tuo: in omni oblatione offeres sal. Et sic, quia semper hoc offerendum erat, quod in omnibus oblationibus offeretur sal, & ex hoc erat perpetuum, vocatur omne pactum duraturum in perpetuum in pactum salis. Nam etiam ipse Deus dixit fedus salis esse, inquit: Non auferes sal foederis Dei tui de sacrificio tuo. Et iste modus loquendi frequentatus est in Sacra Scriptura: & sic Abia volens signare pactum esse perpetuum, dixit datum esse regnum domui Dauid in pactum salis.

An Abia recte arguebat Israelitas de diuisione regni.
Quęstio XIII.

QVAERITVR vterius, an Abia recte arguebat, quod Israelitas iniuste fecissent diuisionem regni, & vera essent, quę proponebat hic: nam dixit, quod datum fuerat regnum filijs Dauid in sempiternum in pactum salis, & tamen videtur, quod non bene arguat ex hoc, quia ista promissio Dei intelligebatur secundum conditionem, quę postea fuit limitata, scilicet, si filij Dauid custodirent legem domini, quam non custodierunt. Item non obstantē illa prophetia generali fuit postea data alia magis determinata, scilicet, quod propter peccatum Salomonis diuideretur regnum, & decem tribus prouenirent Ieroboam, & duę tribus prouenirent Ieroboam. 3. Reg. 1. r. cap. Ideo nõ erat iniustum, quod fieret prædicta diuisio, nec probabat aliquid illa prophetia de pacto salis. Item, & efficacius, quod postquam facta fuit diuisio regni, Deus approbavit diuisionem illam, dicēs,

A quod non curarent reintegrare regnum, quia sua voluntate facta fuerat diuisio ista. 3. Reg. 12. & supra 1. r. Et sic argumentum Abię ex illo pacto salis non tenet. Respondendum, quod secundum veritatem non erat sufficiens argumentum Abię. Nam diuisio regni iusta fuerat, nec poterant posteri Dauid cõqueri de illa, vt declaratum fuit supra vndeecimo in quibusdam quęstionibus. Habebat tamen Abia colorem dicendi ista, & poterat putare, quod legitime probabat. Et ratio est, quia Deus promiserat, quod posteri Dauid sederent in throno Israel in æternum, & adiunxit, quod licet filij Dauid peccarent, non auferret Deus ab eis misericordiam suam, sicut a Saule, quem abstulerat a facie sua, sed solum corripere eos in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. capit. Et sic quidquid eueniret filijs Dauid, nunquam erat cassandum pactum illud. Ad rationem primam harum poterat dicere Abia, quod verum est, quod si custodirent filij Dauid testimonia, & legem Domini, non solum regnarent, sed etiam prosperarentur in omnibus actibus suis: si autem peccarent, euenirent eis multę calamitates: & tamen nunquam priuandi erant regno, & sic conditio non erat referenda ad regni possessionem, sed ad alias prosperitates temporales. Regnum autem sine conditione mansurum erat, quia promiserat Deus, quod etiam si peccarent, non auferret ab eis misericordiam suam, scilicet, regnum. Ad secundum diceret Abia, quod verum est, quod Deus prædixerat istam diuisionem facturam tempore Roboam propter peccata Salomonis, & tamen non debebat durare in æternum, sed ad tempus aliquod in penam ei; qui peccauit, & quia Roboam per verba sua stulta occasione dederat diuisioni regni, satis erat, quod ipse tempore suo punitus esset carendo decem tribubus, & tñ non esset mansura in æternum ista diuisio, vt completetur alia prophetia de pacto salis facta Dauid. Ad tertiam rationem quando dicitur, quod Deus confirmauit diuisionem regni, dicens sua voluntate factam fuisse, dicere poterat Abia, quod non fuit ista confirmatio diuisionis ad tempus, sed pro tempore Roboam, qui peccauerat, & cuius tempore diuisio facta fuerat, & ob hoc ipsi Roboam prohibitum fuit pugnare contra Ieroboam. Nunc autem non extēdebat illa confirmatio diuisionis, ideo iam iniuste manebant Israelitas recedentes a domo Dauid. Ista poterat rationabiliter respondere Abia ad prædicta obiecta, licet si vellemus possent adhuc impugnari prædictę responsiones, sed illud non est nobis necessarium.

Quare dixit Abia, quod Ieroboam rebellasset contra Dominum.
Quęstio XIV.

QVAERITVR vterius, ad quid dixit hic Abia, quod Ieroboam filius Nabath seruus Salomonis rebellauit contra dominum suum, quia modus diuisionis regni non fuit, nisi ex verbis stultis Roboam, quia dixit: si pater meus cecidit vos flagellis, ego cecidam scorpionibus. Respondendum, quod hoc fecit Abia propter duo. Primum erat, quia licet in responsione praua Roboam fuerit consumata diuisio regni, tamen in rebellionē Ieroboam fuit incohata. Nam cum Ieroboam audisset ab Abia Silonite, quod futurus erat rex super decem tribus Israel post mortem Salomonis, tanta regnandi cupidine motus est, quod vinente Salomone sollicitabat exercitum, vt a Salomone recederet, & eum regem constituerent: vt ait Iosephus 8. Antiqui. Cum autem sensisset hoc Salomon, voluit tenere Ieroboam, & occidere eum. Ille autem fugiens recessit in Aegyptum, mansitque ibi vsque ad mortem Salomonis, qua audita illico venit in terram Israel, vel vt ait Iosephus

Iosephus princeps miserunt eum vocari, & venit. Ipse autem præstitit occasionem aliquam ad diuisionem illam, quæ facta est sub Roboam, scilicet, quod ipse concitauit animos populi, vt rebellarent ei. Nam cum prius viuente Salomone conatus fuisset Ieroboam rebellare Salomoni subtrahendo populum ab obedientia eius, à fortiori nunc mortuo illo, & nullo constituto in regem conaretur impedire, nè Roboam eligeretur, & constitueretur in regem, & sic vult retorquere causam diuisionis istius Abia in Ieroboam: ideo incipit à rebellionem sua contra Salomonem, quæ fuit origo posterioris diuisionis. Secundum fuit, quia Abia volebat probare diuisionem regni factam fuisse iniustitiam, ideo esse regnum reintegrandum, & si ordiretur rationem suam à Roboam nihil probaret, sed magis se confunderet, quia Roboam responderat stultè. Nam populus petebat iustum, scilicet, alienari iugum grauius quod imposuerat Salomon. Roboam vero respondit iniuste, scilicet, quod grauius eos affligeret, quam pater suus. Vnde iustam causam discessionis habuerunt Israelitæ à Roboam. Noluit ergo ordini Abia ab hoc loco, sed voluit, quod rebellio Ieroboam contra Salomonem fuerit causa diuisionis, & tunc bene probat, quia rebellio Ieroboam contra Salomonem fuit iniusta, & tamen diuisio regni secuta est inde, ideo iniusta fuit. Dicebat autem hoc modo inde eam secutam fuisse, scilicet, quia Ieroboam sollicitauit corda populi ad petendum aliquid nouum à Roboam, & quia dato, quod non responderet grauius, ipse inquirebat alios modos, quibus diuisio regni fieret. Procurare tamen modos subtrahendi obedientiam ei, cui de iure debetur, peccatum est, & tamè debebat Ieroboam de iure, & Ieroboam inquirebat modos istos, ideo peccabat, & consequenter diuisio secuta per modum istum iniusta erat.

Quare dixit Abia congregati sunt viri vanissimi, & auerum fuerit. *Quæstio XVII.*

QVAERITVR vltius, quare dixit Abia nunc, quod congregati sunt ad Ieroboam viri vanissimi, & præualuerunt contra Roboam, & an verum dixit, quod essent viri vanissimi. Respondendum, quod dicebat hoc Abia ad iustificandum intentionem suam, scilicet, quod diuisio regni fuisset facta iniuste. Nam quando aliquid fit à viris prudentibus, & magnæ auctoritatis, licet nondum constet illud rite factum præsumitur iuste factum. Si autem sint viri inutiles, & insipientes, vel vani, præsumitur stultè factum. Dixit ergo esse viros vanissimos, vt ex hoc apparet, quod diuisio facta fuerat stultè. Cum autem queritur, an verum esset, quod isti essent viri vanissimi. Dicendum, quod non fuerunt vanissimi: nam iustum petierunt, & iustum fecerunt: petierunt enim, quod alienaret Roboam iugum, quod imposuerat eis Salomon, & iustum erat, quia premebantur velut iugo feruili, sicut ipsi dixerunt. 3. Reg. 12. & supra 10. Et quia noluit consentire Roboam, sed potius aggrauauit eos verbis, dicens, grauiora se facturum, iuste recesserunt ab eo, quia non obligabatur manere in seruitute, cum nullus eos effecisset seruos. Vocabat tamen eos Abia vanissimos ad confirmandum intentionem suam, quia interdum allegantes pro seipfis mentiuntur aliquid in fauorem suum. Vel vocat eos vanissimos referendo ad Salomonem rebellionem. Nam quod rebellauerit Ieroboam contra Salomonem fuit malum, & fauente ei in hoc dabant opera rei inhonestæ: & ex hoc vanissimi erant, quia cum non appareret aliqua causa, quare rebellarent Israelitæ Salomoni, qui erat eorum rex à Deo datus, & erat bonus princeps, quod acciperent

noniter in regem talem virum, à quo nihil vnquam beneficii susceperant.

An Ieroboam peccauit rebellando contra Salomonem. *Quæstio XVII.*

QVAERITVR vltius, an Ieroboam peccauit rebellando contra Salomonem. Aliquis dicit, quod non: quia Salomon colebat idola, & peccabat præuaticando totam legem: ideo erat indignus regno, & sic poterat sibi repugnari, sicut si Papa esset hæreticus, non est sibi obediendum, sed est potius deponendus, vt patet in Decretis. dist. 40. cap. si Papa. Sed dicendum, quod istud non stat, quia dato, quod Salomon esset indignus regno, tamen non poterat puniri per Ieroboam, quia ipse non erat iudex ad corrigendum. Secus autem erat de toto populo, de quo erat maius dubium, an posset eum pro talibus delictis priuare regno, de quo declaratum est. 3. Reg. in quadam questione. Ieroboam tamen nullam habebat iurisdictionem. Item Ieroboam dato, quod esset iudex, quod non conceditur, non procedebat contra Salomonem modo iudiciario, sed hostili, scilicet, conspirando contra ipsum cum alijs de tribu sua. Ideo committebat crimen læsæ maiestatis. Aliquis tamen dicit, quod non peccabat Ieroboam, quia non inuadebat regnum Salomonis, sed id quod suum erat, quia Deus promiserat decem tribus dare Ieroboam, & quod manerent posteritati Salomonis duæ tribus, sed Ieroboam non poterat modo iudiciali habere illas decem tribus, quas Deus ei promiserat. Ideo licebat ei quocumque modo habere tribus illas. Ob hoc autem inter hostes, qui non habent aliquem iudicem superiorem communem licita sunt bella ad repetendum satisfactionem damnorum, vel iniuriarum: eo quod aliter repeti non possunt, cum non sit aliquis iudex superior communis. Sic autem erat inter Salomonem, & Ieroboam: quia non habebat Ieroboam aliquem iudicem superiorem ad se, & Salomonem, qui faceret ei iustitiam de Salomone. Sed dicendum, quod adhuc istud non stat, quia Ieroboam nullum ius habebat patendi regnum Salomonis, eo quod Deus nullum adhuc ei ius dederat: sed promiserat, quod daret ei decem tribus, cum dixit: Scindam regnum de manu Salomonis. tertio Regum vndecimo: eodem capitulo dixerat Deus, quod non faceret istud tempore Salomonis, sed tempore filij sui Roboam. Non ergo habebat Roboam aliquod ius ad petendum decem tribus, & à fortiori non habebat aliquod ius ad repetendum per arma, & ad conspirandum contra Salomonem, vt recuperaret istas decem tribus. Peccauit ergo Ieroboam rebellando contra Salomonem.

Nunc ergo vos dicitis, quod resistere possitis regno Domini, quod possidet per filios David: habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in Deos: & eiecistis sacerdotes Domini, filios Aaron, atque leuitas, & fecistis vobis sacerdotes, sicut omnes populi terrarum: quicumque venerit, & initiauerit manum suam in tauro de bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorum, qui non sunt dii.

Nunc

Nunc ergo vos dicitis, quod resistere possitis regno Domini. Hic ponitur secunda ratio, vel inductio, quam intendit Abia contra Israelitas, scilicet, quod Israelitæ putabant, quod poterant defendere diuisionem istam regni, quam fecerant, vt semper sic maneret. Et Abia probat, quod non possint defendere se, quia Deus pro eo pugnabit contra Israelitas, cuius causas assignat in litera, scilicet, quia viri Iuda erant cultores Dei, & viri Israel erant idolatres, & dicitur, nunc vos dicitis, quod resistere possitis regno Domini. *Quod possidet per filios David.* Quasi dicat, non putetis vos pugnare contra homines, sed contra Deum, quia regnum Iuda est regnum Dei, & filij David, qui in eo succedunt, non se habent tanquam ipsi sint reges, sed sunt tanquam vicarij Dei possidentes regnum non nomine suo, sed nomine Dei. Nam si pugnaretis contra homines, forsitan præualere possitis, sed cum contra Deum pugnetis, impossibile est præualere. *Habetisque grandem populi multitudinem.* Quia dixerat, quod putabant Israelitæ se præualituros contra Iudam ponitur hic, quia spe hoc agerent, scilicet, quia habebant secum magnam multitudinem exercitus. Nam Roboam solum habebat duas tribus in regno suo: Ieroboam autem habebat decem. Etiam nunc in isto bello dupla erat bellica congregatio Ieroboam, scilicet, octingentorum millium virorum, & Roboam habebat solum quadringenta millia, & in hac confidebant Israelitæ, sed innuebat Roboam, quod in hoc confidendum non esset, quia non est difficile in conspectu Domini vincere in multis, vel in paucis, sicut dixit Ionathas filius Saulis: primo Reg. 14. *Atque vitulos aureos quos fecit vobis Ieroboam in Deos.* Id est, habetis ad vestrum adiutorium vitulos aureos, quos fecit Ieroboam esse Deos vestros, & ista est irritio: quasi dicat, non possunt vos adiuvare dii vestri, quia sunt de auro, & facti manibus hominum, & vos meliores estis dijs vestris. Et dicitur quos fecit vobis Ieroboam in Deos ad ignominiam Ieroboam: quasi dicat, isti non erant dii, sed Ieroboam fecit illos esse Deos. Isti erant duo vituli aurei, quorum vnum posuerat Ieroboam in Dan, & alterum in Bethel, vt populus coleret illos ibi, & non ascenderent in Ierusalem. 3. Reg. 12. *Et eiecistis sacerdotes Domini filios Aaron.* Id est, eiecistis à terra vestra sacerdotes Dei, id est, quos Deus instituerat, qui erant filij Aaron. Nam Deus voluit, quod sacerdotes de nulla alia stirpe essent, nisi de stirpe Aaron, & quicumque alius accedere vellet ad ministrandum in sacerdotio occidebatur: Num. 3. & 16. & 18. Et ob hoc quando à principio sacerdotes consecrati sunt, fecit Deus solum Aaron, & quatuor filios eius, quos solos habebat vngi in sacerdotes, vt patet Exo. 29. & Leuiti. 8. Quomodo autem eiecerint eos infra dicitur. *Atque leuitas.* Vocabantur Leuitæ omnes alij de tribu Leui præter filios Aaron, qui erant sacerdotes, & isti etiam erant ministri Dei in minoribus officijs, de quibus præcedenti lib. 25. & 26. scilicet, in canendo, & custodiendo thesauros, & obseruando portas, & iudicando in diuersis partibus Israel. Istos etiam eiecerunt eadem ratione, qua sacerdotes. *Et fecistis vobis sacerdotes, sicut omnes populi terrarum.* Intelligitur dupliciter. Vno modo, quod fecerunt Israelitæ sibi sacerdotes voluntate sua, sicut omnes populi terrarum, id est, sicut omnes gentes faciunt sibi sacerdotes quos seuinque volunt nihil aliud obseruando: ita & Israelitæ non tenuerunt illos, quos instituerat esse sacerdotes, & leuitas, sed ipsi arbitrio suo fecerunt, quos voluerunt: & hoc erat culpabile, cum Deus posuisset regulam, qui deberent esse sacerdotes, & leuitæ, & quod nulli alij essent. Aliter potest intelligi, quod fecerunt sacerdotes, sicut omnes populi terrarum, id est, sicut non attenditur aliqua conditio, vel genus personarum

apud gentes, de quibus sacerdotes assumantur, sed quicumque vult esse sacerdos efficitur sacerdos, ita apud nos quicumque vult esse sacerdos fit, & iste sensus literæ concordat cum sequenti, scilicet. *Quicumque venerit, & initiauerit manum suam in tauro.* Scilicet, quicumque venerit ad altare, & consecrauerit manum suam offerendo taurum, efficitur sacerdos: quasi dicat, non est alius modus faciendi sacerdotes, & hoc dicitur ad ignominiam Israelitarum, quia inter viros honorabilius constituebantur sacerdotes. Primum, quia eligebantur personæ certæ, scilicet, quod erant solum de stirpe Aaron, & isti non debebant esse habentes maculas aliquas: nam habentes maculam, licet essent de genere sacerdotali, non efficiebantur sacerdotes, scilicet, non consecrabatur, & dato quod consecrarentur, nunquam ministrabant, vt patet Leui. 21. & ibi ponitur macula, quas sacerdotes non debebant habere. Secundum erat, quod in consecratione sacerdotum obseruabantur cœremonia multa, & solennitates, quæ faciebant actum esse honorabiliozem. Istæ cœremonia patent Exo. 29. & Leuiti. 8. In sacerdotibus autem, quos nunc faciebant Israelitæ, nihil istorum, obseruabatur. De primo patet, quia non eligebantur apud eos personæ, nec quantum ad determinatum genus, nec quantum ad dignitatem aliquam, sed quicumque volebat efficiebatur sacerdos. Secundum erat, quia non obseruabantur cœremonia aliqua in consecrando sacerdotes istos, sed immolabat quilibet eorum taurum, & quædam alia animalia, & sic efficiebatur sacerdos. Alia litera habet, quicumque venerit, & compleuerit manum suam, & intelligit Nicolaus de ingressu Simoniaci ad sacerdotium, scilicet, quicumque veniebat ad Ieroboam, & implebat manum suam, scilicet, Ieroboam dando ei pecuniam in manu efficiebatur sacerdos de mandato, & licentia Ieroboam, & huic consonat litera, quæ habetur. 3. Reg. 13. loquendo de hoc, scilicet, quicumque volebat implebat manum suam, & efficiebatur sacerdos excelsorum. Dicendum tamen, quod non accipitur complere manum, id est, dare munus aliquod in manu, sed complere, id est, consecrare, scilicet, quando fiunt omnes cœremonie, quæ requiruntur ad consecrationem manus sacerdotalis, dicitur manus compleri, id est, perfecte consecrari, & non potest intelligi pro Simoniaci ingressu, quod patet manifestè, quia dicitur: *Quicumque venerit, & initiauerit manum suam in tauro:* ergo ista initiatio nihil aliud erat, quam quædam consecratio manus offerendo taurum, & tamen litera nostra aliquando ponit complere manus, & aliquando initiare, & idem est. Et patet hoc etiam ex litera Hebraica. Nam vbicumque nos habemus consecrare manus sacerdotum, vel initiare, in Hebræo ponitur complere, & inde Hieronymus traxit, quod interdum imitaretur illum modum loquendi, & diceret compleri manus. *In tauro, & bobus, & arietibus septem.* Ista cœremonia obseruabatur in quolibet, qui volebat effici sacerdos, scilicet, qui deberet sacerdos effici: offerret vnum taurum, & boues aliquos, & arietes septem: de bobus non dicitur quot erant, sed non essent multi, quia plures arietes offerentur, quam boues, quia erant minora animalia. *In Hebræo dicitur in tauro filio vaccæ.* Vbi litera nostra dicit, in tauro de bobus. Et hoc procedit ex æquiuocatione, quia ex illa litera Hebraica potest etiam trahi litera nostra: videtur tamen sensus conuenientior, quem facit litera Hebraica, quia erit sensus, quod deberet offerre vnum taurum, & septem arietes. Et secundum literam nostram sequuntur duo inconuenientia. Primum est, quia non ponuntur boues determinati ad cœremoniam istam consecrationis sacerdotalis, cum tamen ponantur arietes determinati: ita

ita deberent poni determinati boues. Secundum est, quia fit differentia inter taurum, & boues, & tamen nulla est, quia nunc vocamus taurum bouem non castratum: vocamus autem boues absolute ipsos boues castratos, & tamen apud Hebræos non erat talis differentia, quia nunquam castrabantur oues. Deus enim hoc vetuerat omnino fieri in terra Israel: Leuitici 22. Tenendo autem literam Hebraicam non sequitur aliquod istorum inconuenientium. Non primum, quia non ponuntur boues aliqui, sed solum taurum filium vaccæ, & sic intelligitur de unico tauro. Nec etiam secundum, quia non ponitur differentia inter boues, & tauros, quia solus taurus ponitur in Hebræo. Si tamen velimus tenere literam nostram, dicemus, quod licet Deus vetuisset inter Hebræos castrari animalia: tamē postquam Ieroboam fecit vitulos aureos præuaricatus est totam legem, & non obseruabatur aliqua cœremonia eius, & tunc castrabantur animalia, sicut apud gentiles, & erat differentia taurorum, & bouum: & sic offerrentur vnus taurus, & aliqui boues, quorum non ponitur summa. *Fit sacerdos eorum, qui non sunt dij.* Per hoc, quod quis occidat ista animalia consecrat manus suas, & efficitur sacerdos idolorum, siue vitulorum, qui non sunt dij, sed simulachra ab hominibus facta: hoc dicit ad improprium Ieroboam, & Israelitarum, quia supra dixerat, quod Ieroboam fecerat vitulos aureos in Deos Israelitis. Hic autem dicit, quod non erant dij, vt confutet errorem eorum, qui colebant in Deos eos, qui non erant dij. In Hebræo dicitur, fuit sacerdos eius, quod non est Deus. Er est modus loquendi improprius, quia deberet poni præsens, & ponitur præteritum. Nam manifestum est, quod quando quis offerebat ista animalia, de quibus hic dicitur, non erat factus sacerdos, sed tunc fiebat. Ideo debet dici fit, & non fuit, & tamen in Hebræo mutantur tempora, & dicitur in singulari eius, quod non est Deus: ponitur tamen pro plurali, quia ille, qui fiebat sacerdos simul efficiebatur sacerdos duorum vitulorum, quos fecerat Ieroboam. Hucusque probauit Abia, quod Deus non adiuuaret Israelitas ad se defendendum, quia erant mali, & in litera sequenti probat, quod adiuuaret viros Iuda, qui boni erant.

An regnum Iuda esset regnum Dei.
Quæstio XVIIII.

QVAERITVR Circa prædicta. Et primò, cur dicitur hic regnum Dei regnum Iuda: nam dixit Abia, quod non possent resistere Israelitæ regno Dei, quod possidebat per filios Dauid. Respondendum, quod multis rationibus poterat vocari istud regnum Dei. Prima est, quia illud regnum à Deo datum erat filijs Dauid, & non possidebant illud alio iure, vel viribus, sed solum Deo eis tradente, quia ipse dixerat, quod Dauid, & filij sui regnarent in æternum super Israel. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. capit. Regnum autem Ieroboam, secundum quod præsupponebat Abia, non erat regnum Dei, quia non fuerat introductum Dei dispositione, sed potius violenter, & per insidias, cum rebellauerit Ieroboam cōtra Salomonem, & inde traxit secum aliquos ad postea rebellandum contra Roboam, & faciendum diuisionem regni. Secundò vocabatur regnum Iuda regnum Dei, quia manebat in cultu Dei. Nam templum domini erat in terra Iuda, & sacerdotes domini, atque leuitæ, qui faciebant omnes cœremonias legis in sanctuario quozidie, sicut infra in litera innuitur. Regnum autem Ieroboam non erat sic regnum Dei, quia non manserat cultus Dei in illo, sed tota lex perierat, & vituli

F aurei colebantur loco Dei, & in hoc nullo modo illud regnum pertinebat ad Deum. Tertio modo vocatur regnum Iuda regnum Dei, scilicet, quia Deus dominabatur specialiter in terra Iuda. Nam Deus in omnibus terris dominatur domino quodam generali, cum ipse sit rex regum, & dominus dominantium, & princeps omnium regum terræ. Apoca. 1. capitulo. Et tamen inter viros Iuda dominabatur Deus specialiter, sicut si ipse solus esset rex Iuda: & sicut cum aliquis est rex terræ, per manum eius disponitur de omnibus magnis negocijs, & nullus absq; eo audeat quidquam facere: ita in omnibus rebus arduis viri Iuda recurrabant ad dominum, & consulebant eum per prophetas, & sacerdotes, & respondebat: sequebanturq; Israelitæ illam repositionem tanquam legem, & sic Deus disponebat de magnis rebus. Etiam sicut rex terræ est, qui facit bella cōtra hostes pro subditis suis, sicut dicitur primo Reg. 8. Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: ita quando aliqua gens aduerfabatur Iudæis, Deus habebat specialem curam de adiuuando eos, & destruebat aduersarios eorum, quod non fiebat in alijs gentibus, & istum principatum voluit Deus sibi retinere inter Iudæos. Vnde à principio noluit Deus dare Israelitis reges, quia reges habet plenissimam potestatem super subditos, & si haberent reges, viderentur totaliter subditi illis, & eos recognoscerent in dominos: vt autem solum Deum recognoscerent Israelitæ in dominum, noluit eis dare reges. Et ob hoc quando aliqui viri boni erant inter Israelitas, dato quod illis offerretur principatus dominatiuus, non acceptabant illum, nè in hoc præiudicarent diuino iuri. Sic patet de Gedeone, cui dixerunt Israelitæ: dominare tu nostri, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberafti nos de manu Madian. Et dixit Gedeon: non dominabor ego vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur dñs Deus. vt patet Iudi. 8. Ex quo innuitur, quod si dominaretur Gedeon super Israelitas nõ dominaretur Deus super eos: ideo noluit ipse dominari, vt Deus dominaretur: quasi ista essent incompatibilia. Ex quo apparet, quod istud dominium Dei erat valde specialiter acceptum, quia alias compateretur secum dominium hominũ, cum Deus sit dominus omnium regnorum terræ, licet illa regna sint subdita hominibus: sic etiam patet, quando Israelitæ petierunt sibi regem dari à Samuele. Nam displicuit valde Samueli, & Deus dixit ei, non te abiecerunt, sed me, nè regnem super eos: quasi dicat: si regem volunt hominem, ego non possum regnare super eos, sed me abijciunt. Non tamen abijciunt eum quantum ad dominium generale quod Deus habet super omnia regna, & reges, sed quantum ad dominium speciale, & immediatum: sicut si vnus sit rex alicuius regni, & regnicole petat alium in regem, abijciunt eo iplo priorem regem, quia non possunt duo esse in solidum reges eiusdem regni, sicut duo nõ possunt in solidum esse dñi rei eiusdẽ. Istum autem principatum specialem dicebat nunc Abia, quod tenebat Deus in regno Iuda: ideo vocatur regnum Dei, & non hois. Et si obijciatur, quod non poterat Deus ibi regnare specialiter, cum ibi essent reges aliqui homines. Respondetur, quod illi non erant, vt reges, sed, vt tenentes regnum illud loco Dei, & quia possidens loco alterius, non habet aliud ius, nisi illud, quod habet ille loco cuius possidet, dicebatur Deus rex regni Iudæ, & nullus alius: filij tamen Dauid erant vicarij Dei, quia tenebant regnum nomine Dei, & hoc signauit hic Abia in litera, dicens: vos dicitis, quod resistere possitis regno domini, quod possidet per filios Dauid: quasi dicat, non possident illud filij Dauid, sed Deus possidet per eos.

Quod

Quod fuit matium Ieroboam ad faciendum vitulos aureos.
Quæstio XIX.

An Ieroboam peccauit faciendo illos vitulos.
Quæstio XX.

QVAERITVR vterius circa vitulos aureos, quos fecit Ieroboam, & primò quod fuit motium Ieroboam ad faciendum vitulos aureos. Respondendum, quod Ieroboam præceptum erat secundum legem, quod ter in anno, scilicet, in festo Azymorum, & in Pentecoste, & in festo Tabernaculorum ascenderent in locum sanctuarij omnes masculi Israelitarum: Exo. 23. & 34. & Deuter. 16. Erat autem nunc locus sanctuarij in Ierusalem, postquam Salomon edificauit ibi templum. Ideo omnes Israelitæ ascendere tenebantur in Ierusalem. Erat autem Ierusalem in regno Roboam, scilicet, in cōfinio Iudæ, & Benjamin. Si ergo decem tribus ascenderent illuc ter in anno, timebat Ieroboam, quod reconciliarentur Roboam: in quo erat periculum Ieroboam propter multa. Primò, quia sacerdotes, qui erant in Ierusalem, & erant magnæ auctoritatis in populo, persuaderet decem tribus, quod rediret ad Roboam, quia ille erat verus dominus, & rex, cum Deus promississet posteritati Dauid regnum in sempiternum. 2. Reg. 7. & præcedenti lib. 17. capit. Populus autem facilius assentiret sacerdotibus, & rediret ad Roboam: potissimè, quia populus assuetus erat toto tempore præterito obedire sententiæ sacerdotum quantum ad omnia, quia Deus dixerat, quod quando aliquod dubium emergeret, consulerentur sacerdotes leuitici generis, & quod illi sententiarerent, hoc teneretur, nec declinaret quisquam ad dextram, vel sinistram: Deuter. 17. cap. Secundò, quia populus dereliquerat Roboam ex quadam perturbatiōe subitanea, scilicet, quia subito irati fuerunt contra ipsum propter eius verba dura. Cum autem multotiens ascendere deberent in terram Roboam, & ille loqueretur eis pacificè, & ostenderet se velle eis complacere reconciliarentur ei. Tertio, quia Roboam erat dominus antiquus: nam ipse, & pater suus Salomon, & auus suus Dauid fuerant reges Israel, & dominus promiserat eis regnum in sempiternum. Ieroboam autem non erat dominus naturalis: ideo facilius rediret ad dominum priorem, & dimitterent Ieroboam, & hoc tetigit Ieroboam. 3. Reg. 12. capit. dicens, conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iudæ. Quarto, quia quando Israelitæ omnes de decem tribus ascenderent peregrinando in terram Iuda in Ierusalem, poterat Roboam habere viros armatos de tribu Benjamin, & Iudæ, qui opprimerent, & occiderent eos, nisi reconciliarentur regi Roboam. Quintò, quia non permitteret eos exire de regno suo, vel saltem non permitteret intrare in Ierusalem, si non reconciliarentur ei: ipse tamen populus erat cupidus religionis, scilicet, ad obseruandam legem de eundo ter in anno in Ierusalem: ideo reconciliaretur regi Roboam, vt permitteret eis intrare pacificè in sanctuarium, & non infligeret multa alia damna, quæ infligere poterat. Si autem decem tribus reconciliarentur Roboam, ad mandatum eius, occiderent Ieroboam. Ideo ipse nesciebat aliquem modum, per quẽ conseruaret regnum suum, nisi, vt iuberet decem tribus nõ ascendere in Ierusalem ad sacrificia, & quia populus consuetus erat ter in anno sacrificare ascendendo ad locum sanctuarij, præter alia sacrificia necessaria in lege, de quibus Num. 28. & 29. cap. & per totum Leuiticum, & in Deutero. ideo stauit eis duos vitulos aureos in duobus locis Israel, in quibus facerent omnes cœremonias legis, quas facturi erant in sanctuario Domini.

QVAERITVR vterius, an Ieroboam peccauit faciendo vitulos aureos, vt non ascenderet populus in templo domini. Aliquis dicit, quod nõ, quia dñs promiserat ipsi Ieroboam facere domũ fidelem. i. regnum semper durans, vt patet. 3. Reg. 11. Ergo licebat ei facere omnia illa, sine quibus regnum non erat perpetuum: si tamen Ieroboam permitteret decem tribus ascendere in Ierusalem, non poterat regnũ esse perpetuum, quia conuerterentur subditi sui ad Ieroboam: ergo permittebatur ei facere vitulos aureos, quos non faciendo perderet regnum. Sic enim est in iure humano, quod si cui committitur causa examinanda, delegantur omnia sine quibus causa examinari non potest, et si ista nõ exprimantur, vt patet ext. de offic. deleg. cap. præterea. Respondendum, quod valde peccauit Ieroboam, quia nimis increpatur à Deo per Haiam Silonitem prophetam. 3. Reg. 14. & per totum tertium, & quartum libros Regum. Nam dicitur, quod peccauit, & peccare fecit Israel, & fortassis nullus hominum tantum peccauerat ante Ieroboam, sicut ipse peccauit, vt declaratum est. 3. Reg. 14. in quibusdã quæstionibus. Fuit autem peccatum Ieroboam in duobus. Primò, quia fabricauit vitulos aureos: nihil tamẽ erat magis prohibitum in lege, quàm fabricare idola: Exo. 20. & Deut. 4. & 13. & 17. nec erat aliquid, quod tantum Deus abominaretur, aut tam grauiter puniret, sicut peccatum idolatriæ, sicut patet ex omnibus libris legis Moyfi. Secundò peccauit, quia prohibuit populo ire in sanctuarij locũ, Deus tamen iusserat, quod oēs masculi de Israel ascenderent ter in anno in locum sanctuarij: Exo. 23. & 34. & Deut. 16. Primum tamẽ erat grauius, quàm secundum, quia primum erat contra præceptum morale, secundum erat contra cœremoniale, sed cœremonialia non tantum obligabãt, sicut moralia, cum moralia obligent secundum naturam, etiam si nõ imponantur à legislatore, vt patet ad Rom. 2. l. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt dictante eis conscientia. Ad rationem in contrariũ, quod cum permitteretur Roboam regnũ decem tribus, illud regnum conseruare, & illud erat facere vitulos aureos, & habere illos. Dicitur potest vno modo, quod non iubebatur Ieroboam, quod haberet regnum decem tribuum, sed promittebatur ei quasi in gratiam, sed poterat viuere vita priuata licitè, si vellet. Ideo a fortiori si ipse videret aliquid, per quod non poterat regnum tenere quin offenderet Deum, vt sibi videbatur, tenebatur dimittere illud. Aliter potest dici, quod Ieroboam non cogebatur perdere regnum, aut facere vitulos aureos, quos coleret populus, quia etiam si humano consilio ageret solum nullam spem ponendo in Deo, poterat facere melius. scilicet, quod edificaret vnum templum, sicut erat in Ierusalem, licet non esset tam sumptuosum, & ibi faceret fieri per sacerdotes omnes cœremonias, quæ fiebant in templo Salomonis, & cogere populum, non ascendere in Ierusalem: tunc tolleretur inconueniens, quod ipse volebat. i. quod reconciliaretur populus Roboam. Nam non reconciliaretur, & ipse leuius peccaret: scilicet, solum in præcepto cœremoniali faciendõ, quod extra templum fierent sacrificia, tamen non faceret vitulos aureos, sed coleretur Deus, sicut in Ierusalem: & tunc Deus facilius remitteret illud peccatum, quia ante tempora Salomonis populus sacrificabat in excelsis: tamen Deus nõ puniebat illud peccatum, licet dicatur, quod esset peccatum, vt patet tertio Reg. 3. cap. Aliter etiam potest dici, quod si videret Ieroboam, quod necesse erat ipsum perdere regnum, & mori,

si non faceret contra legē, tenebantur non facere contra illam. Non fabricando vitulos, nec verando populum ire in sanctuarium dñi, unde licet esset praua prauaricatio: nō permittere populū ire in sanctuarium domini faciendo aliud sanctuarium, & colēdo idola: tamē potius debuisset mortem subire Ieroboam, quā vetare populū ire in sanctuarium. Aliter etiam pōt dici, quōd peccauit Ieroboam faciens idola, quia non credidit Deo. Nam Deus dixit ei, q̄ si ipse ambularet in mandatis eius, sicut ambulauerat Dauid, faceret ei domum fidelem. Credere debebat ergo certissimē Ieroboam, q̄ permittendo populo ire in templum ad adorandum dñm, non perderet regnum, quia Deus p̄ miserat ei regnum in aeternum si coleret ipsum. Ideo non solum peccauit Ieroboam in idolatria, & faciēdo, quōd populus non iret in sanctuarium, sed etiam teritiō peccauit non confidendo Deo, qui promiserat ei conseruare regnum si coleret ipsum.

Quomodo poterat conseruare regnum permittendo populum adorare in Ierusalem. Quæst. XXI.

QVAERITVR Vterius circa hoc, quomodo poterat Ieroboam conseruare regnum permittendo, q̄ populus ascenderet in Ierusalem ad adorandum, quia tunc sequeretur inconueniens, q̄ formidabat Ieroboam. s. q̄ conuerterentur Israelitę ad Roboam dñm suū, eo q̄ manebant oīa motiua, q̄ assignata sunt quæst. i. superiori 19. Respondēdum, q̄ ex hoc Ieroboam deliberauit facere vitulos anreos, quia videbatur ei difficile, q̄ populus iret in Ierusalem, & non conuerteretur ad Roboam: fuit tñ consilium Ieroboam tāquam hominis diffidentis de promissione Dei, quia Deus p̄ miserat ei conseruare regnum, si coleret eum, sicut Dauid, vt patet. 3. Reg. 11. Ideo credere debebat, q̄ Deus daret modum, quo licet ascenderet populus in Ierusalem non conuerteretur ad Roboam. Item dato, q̄ Deus non promississet ei conseruare regnum si coleret eum, credere debebat, quod Deus, qui dederat ei regnum cum nō esset de progenie regum, conseruaret ei illud, dum coleret ipsum. Modus autem erat ex parte Dei, quod ipse incuteret tantum timorem Roboam, q̄ nō auderet resistere Israelitis venientibus in sanctuarium nocendo eis in aliquo, nec auderet persuadere ipsis, q̄ redirent ad eum, vel potius moueret cor Roboam ad diligendum Ieroboam, ita vt nullo modo desideraret subtrahere ei subditos suos, & contentus esset habere duas tribus, quas habebat. Istud autem facile erat Deo, quia in manu eius sunt corda nostra, & potest mouere illa quocūq; voluerit. Prouer. 21. scilicet: Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu dñi, & quocūq; voluerit vertet. Vnde aliquando inclinatus nos Deus in amorem, in timorem, & in alias passionēs, sicut ei placet, vt apparet Leui. 26. & Deute. 28. Istud autem maximē apparebat, quia quolibet anno Deus faciebat maiora in Israel. Nam quolibet anno ascendebant ter omnes masculi Israelitarum in Ierusalem, & manebant vrbes vacuę, vel saltē solę foemine manebant ibi: & tñ hostes, q̄ erāt in circuitu Israel scietes vrbes vacuas nunq̄ ascendebat ad capiendū illas, q̄ vel non audebant Deo incutiente eis timorē, aut non desiderabant p̄ tunc capere illas, q̄ Deus mouebat illos ad nōn desiderandū, vt patet Exo. 34. Cum tulero gentes a facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus infidiabitur terrę tuę ascendente te, & apprente in conspectu dñi Dei tui ter in anno, multis autē modis Deus facere poterat, quōd licet Israelitę ascenderent in Ierusalem non perderet Ieroboam regnum.

Quare fecit Ieroboam duos vitulos. Quæst. XXII.

QVAERITVR Vterius, quare Ieroboam voluit facere duos vitulos, quia sufficiebat ei, q̄ faceret vnum quem colerent Israelitę. Item videtur, quod ipse potius debuisset facere vnicum vitulum, & ponere illum in vnicō templo, ad quod cōuenirent omnes Israelitę: & patet hoc, quia Ieroboam transferebat Israelitas a cultu Dei ad cultum idolorum, & hoc solum, vt non haberent occasionem reconciliandi se cum Roboam ascendendo in Ierusalem: debebat ergo ad hoc transferre eos quanto minus posset tenendo aliquam similitudinem cum cultu Dei, nē Israelitę abhorrerēt omnimodam mutationē subito fieri. Cum ergo inter Israelitas esset vnicus locus, vbi fierent sacrificia: Leui. 16. & Deut. 12. & Ios. 22. Ita debuisset Ieroboam constituere vnicum locum, & ibi ponere vnicum vitulū. Item Ieroboam transferebat Israelitas a cultu Dei ad idola, & videbatur difficile a principio transferre sine aliquo colore: ideo debebat esse color, q̄ ipse non inciderat illos ad colendum imagines istas, sed potius ad colendum Deum in istis imaginibus, & quia Deus Israel vnicus erat, melius coleretur in vnica imagine, & representaretur, quā in duabus. Nam cum viderēt duas imagines putarent eas representatiuas esse duorum deorum. Ex hoc enim iussit Deus vnicum templum fieri in toto Israel, vt nō putarent Israelitę, quod multi dixerant, sed multa altaria essent, vel multa templa. Cum ergo faceret Ieroboam vnicum vitulum, putarent Israelitę illum fieri ad representationem vnius Dei, & facilius transferretur ad hoc, cum tamen duos vitulos viderent, putarent pro duobus dijs illos poni, & abhorrerent magis istud: ideo magis conueniebat ipsi Ieroboam facere vnicum vitulum. Respondēdū, quod Ieroboam voluit facere multos vitulos propter duo motiua, quæ eum potius ad multos vitulos, quā ad vnum incitabāt, & propter quæ simulabat Ieroboam se hoc facere. Pro quo sciendum, quod Ieroboam secundum veritatem non mouebatur ad faciēdum istos vitulos, nisi, vt populus non reconciliaretur Roboam ascendendo in Ierusalem, vt patet. 3. Reg. 12. Istud motiua tamen non exprefit rex populo, sed intra se sollicitus istud cogitauit. Finxit autem, q̄ nolebat, quod populus ascenderet in Ierusalem propter duo: primū erat, quia videbatur superuacuum illuc ascēdere, quia determinatio legis, scilicet, quod esset vnicus locus sanctuarij, non erat necessaria, quia Deus vbiq; est, ideo non magis in vno loco, quā in alio coli potest. Ad hoc autē conueniebat potius, quod ipse faceret plura templa, quā vnicum, vt sic inueneret in multis locis, imō vbiq; posse Deum equaliter coli. Si autem vnicum templum fecisset, videretur coincidere cum positione legis, scilicet, quod Deus solum colebatur in vno templo conuenienter. Fuit ergo conueniens intentioni suę, quod ad minus faceret duo templa, & poneret duos vitulos in eis. Secundum motiū erat, quod signabat Ieroboam se facere hoc ad tollendū laborē populi, scilicet, quia difficile erat, & laboriosum, quod de toto Israel congregarentur in Ierusalem ad festiuitates: ideo posuit duo loca, in quibus coleretur Deus in regno suo, vt quædam pars regni iret ad vnum locum, & alia iret ad alium, & sic facile esset euilibet ire in sanctuarium. Fuit ergo conueniens ad minus poni duo loca, & fuerunt ista Bethel, & Dan: eo quod vnum erat in extremitate meridiana decem tribuum, scilicet, Bethel, & aliud erat in extremitate Aquilonari, scilicet, Dan, & conuenienter in vrbe Dan fuit nunc positum idolum a principio habitationis suę per Iudæos, scilicet, Idolum Michæ. Nam

Nam ex eo die, quo filij Dan acceperunt ciuitatem illam de manu Laïfenorum posuerunt ibi idolum Michæ: & mansit ibi vsque ad diem captiuitatis ciuitatis ipsius Iudi. 18. Et hoc fuit vsque ad tempora Samuelem, vt declaratum est eodem cap. in quadam quæstione: & sic nunc conuenienter ibi idolum poneretur, quia non haberent illud molestum filijs Dan. Ad rōnes in cōtrarium dicendū, q̄ ille pbant, q̄ dēret Ieroboam vnicum vitulum & vnicum locum cultus constitutere ad concordandum legi: & verum est: quia si intenderet concordare legi, quod vnicum vitulum fecisset, & tamen potius intendebat discordare, ostendendo, quod non solum in vno loco Deus conuenienter colitur, sicut lex præsupponebat: sed etiam in multis, vel potius vbiq;: ideo potius debuit multos vitulos, & loca cultus constituere.

Cur potius de duxit populum ad colendum vitulos.

Quæst. XXIII.

QVAERITVR Vterius, cum Ieroboam vellet deducere populum ad cultum imaginum, cur potius ad colendum vitulos quā aliquam aliam imaginem, cum essent tunc apud Gentiles dii multarum figurarum. Respondēdum, quod magis fuit hoc rationi propinquum quā facere Deos alterius figuræ. Voluit enim Ieroboam tales Deos Israelitis fabricare, de quibus verisimiliter possent cogitare, q̄ erant dii. Est autem Deus secundum omnem hominum conceptionem aliquid viuens & operans: ideo id quod magis accedit ad naturā viuētis facilius potest credi esse Deus. Israelitę autem in Aegypto viderant Deū Apin, qui apud Aegyptios singulis annis apparet: & ante eos currit: & de manu eorū cibum sumit: & aliquam futurorum significationem ostēdit, & cum vna die apparuerit in anno, nō apparet postea toto illo anno. Est autem dies certus in quo apparet: & tunc Aegyptij præsto sunt celebrare magnam festiuitatem, & currere ei cum omni genere musico rum organorum. De quo latē dictum est Exo. 2. & 32. Inter Aegyptios autem nullus Deus in comparatione istius in veneratione aliqua habetur, ideo Israelitę, qui in Aegypto fuerunt multo tempore, sæpe viderunt istum Deum Apin in forma bouis præcedentem Aegyptios: & ipsi eum coluerunt cū ceteris Aegyptiis. Et ista fuit causa quare in exitu de Aegypto nondum completis quatuor mēsis ab exitu de Aegypto, manente Moysē cum domino in monte accipiēdo legem, Israelitę fabricauerūt sibi Deum: qui tamen nullam aliam figuram fecerunt nisi vitulum: Exo. 32. Ita ergo nunc memoriam habentes illi Dei Aegyptiorum, quem verisimilius Deum putabant fabricauerunt mandato Ieroboam vitulum. Item istud factum est introducendo auctoritatem Aaron, qui erat summus sacerdos, & Deo acceptabilis: ipse tamen fabricauit vitulum aureum Exo. 32. Item pluri Ieroboam putauerunt quod cum iste esset Deus viuens potens mouerante eos, quod iste erat Deus, qui eduxisset eos de Aegypto, & ob hoc fabricato vitulo per Aarō cantauerunt, ecce dii tui Israel, q̄ te eduxerunt de terra Aegypti: Exod. trigésimo secundo. Nunc igitur tenentes eandem opinionem fabricauerunt vitulos, & dixerunt: ecce dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. tertio Regū duodecimo, nulla alia imago conuenientior vīsā est ad fabricandū nunc quā q̄ fierent vituli, & illos excogitauit facere Ieroboam.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

QVAERITVR Vterius, quomodo potuit Ieroboam persuadere Israelitis, vt colerent Deum in duobus templis. Nam secundū legem Leui. 17. et Deute. 12. statutum erat vnicum esse locum sanctuarij. Respondēdum est secundum Iosephum 8. Antiqui, quod persuasit hoc Ieroboam aequali ratione quasi naturali: dixit enim quod Deus vbiq; est: ideo non magis in vno loco quā in alio coli potest. Et si forte aliquis de populo diceret, cur Deus in vnicō loco iussit sibi fieri templum. Responderet Ieroboam istud factum fuisse ad maiorem solennitatem, vt totus populus appareret ibi: & tamen nihil prohibet Deū vbiq; coli. Quia si Deus esset vt homo, qui vnicum locum habet, conueniens erat ei vnicum locum assignari ad colendum ipsum. Quia tamen Deus vbiq; est, vbiq; coli potest: & quia sine labore grauiori erat eum in multis templis coli quā in vnicō, voluit constituere multa templa ad releuādum laborem populi. Forte etiam Ieroboam dixit Israelitis, quod tribus Iuda, & Beniamin erant hostes ipsorum, & si ascēderent in terram eorum ad sanctuarium, possent eis nocere: idēp licitum erat ipsis colere Deum in terra sua. Ista sunt aliquantulum colorata: & tamen potius videtur quod Ieroboam trāstulerit clarē Israelitas ad idolatriam: quia non solum fecit esse multa templa, sed etiam constituit sacerdotes quoscuq; laicos de populo, qui non erant de filiis Leui: vt patet supra in litera, & 3. Reg. 12. Et tamen, istud erat contra legē: Num. 3. & 16. & 18. & generaliter in omnibus recedebat a lege.

Quomodo potuit perducere ad colendum vitulos, cum sit abominabile. Quæst. XXV.

QVAERITVR Vterius, quomodo Israelitę potuerūt perducere ad hoc q̄ colerent vitulos, cū istud esset valde abominabile eis. Respondet Iosephus 8. Antiqui, quod inducti fuerant ad hoc sub nomine religionis, scilicet tanquam colerent Deum sub effigie illorum vitulorum: sicut nos sanctorum habemus imagines: & dixit illas duas vitulas esse Deo æqui uocas, id est quod non signabatur per quamlibet vitulā vnus Deus, nec erat qualibet vitula vt Deus, sed per quamlibet signabatur idem Deus, & vnicus. Sed obiicietur, quia 3. Regum 12. vbi ponitur de fabricatione istorum vitulorum dicitur: ecce dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, & sic vocauerunt plures Deos, & tamen contra legem est nominari plures Deos: vt patet Exo. 20. & Deute. 4. & 5. Sed dicunt quidam, quod accipitur plurale pro singulari ex conditione idiomatis Hebraici. Sicut patet Exo. 32. scilicet. Ecce dii tui Israel, & tamen ibi vnicus vitulus erat. Sed dicendum, quod istud nō stat: quia si intendisset Ieroboam Deum colere in vitulo, vel innuere populo, quod colerent Deum in vitulo non deberet facere multos vitulos, sed vnicū, vt signaret vnitatem Dei: fecit tamen duos vitulos, & dixit, ecce dii tui Israel: ergo volebat innuere plures deos. Item Ieroboam sciebat, quod Deus punierat valde Israelitas, quia coluerant vitulum in deserto: ideo si ipse vellent Deum colere, non debuisset fabricare imaginē vituli. Sed videtur q̄ rationabiliter debuisset Ieroboam facere vnum templum in terra sua, & ibi nullam ponere imaginem, sed facere oēs cęrimonias legales, q̄ fiebāt in Ierusalem: & tunc non erraret a lege, nisi in vno. s. q̄ extra vnicum locum sanctuarij faciebat sacrificia. Ad istud autem ipse poterat ostendere cām rationabili, vel verisimilem, s. q̄ propter hostilitatē, q̄ habebāt

Z decem

decem tribus cum Iuda, & Benjamin, non deberent ire in Ierusalem: & ob hoc quod liceret eis facere in terra sua templum ad colendum dominum: Ieroboam tñ omnino deuiauit à lege, scilicet quia cōstituit duas imagines tanquam Deos. Quod erat potissimè contra legem: etiam fabricauit templa in diuersis locis. Item cōstituit sacerdotes non de leuitis, sed de quibusdam de populo: vnde nihil de lege videbatur custodire. Dicendum igitur, quod Ieroboam voluit totaliter detrudere intentionem Israelitarum à templo Ierusalē, ne illuc euntes reconciliarentur Roboam regi Iuda. Illud autem visum est sibi non posse facere nisi deducendo populum ad opinionem totaliter cōtrariam. Erat autem positio legis, quod Deus in vnicolo loco coleretur, & sine imagine. Si autem Israelitæ habuissent vnicum locum, & sine imagine in terra Ieroboam, putarent aliquid sibi deesse ad oblationem legis, scilicet quod non colebant Deum in illo loco, in quo ipse statuerat, scilicet in Ierusalem, ideo desiderarent ire in Ierusalem. Voluit ergo totaliter Ieroboam agere contra legem, sicut introducendo imagines, & multa templa: & tunc cum Israelitæ conserent nihil se feruare de lege, quam olim seruabant, sed totaliter esse in opinione cōtraria, non inclinarentur tñ in Ierusalem tanquam illud sibi deesset ad complementum legis. Sed voluit Ieroboam, quod sicut populus Israel, & viri de regno Iuda erant nunc hostes, ita modi colendi Deum inter ipsos essent nimis diuersi. Ideo putandum est, quod Ieroboam voluerit ostendere illos vitulos esse Deos, qui eduxerunt Israelitas de Aegypto: & quia in lege Moyli non fuerat introductus talis modus deitatis consequenter non oportebat fieri aliquid modum ceremoniarum istis diis de ceremoniis, quae fiebant in lege Moyli. Et si aliqui adhuc vellent proteruire quod isti vituli non fuerint facti, vtdij, scilicet ad hoc quod colerentur: sed vt per illos intelligeretur Deus. Dicendum, quod non stat, quia supra in littera dicitur: habetis vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in Deos. Ergo non erant vt imagines Dei, sed vt ipsi dii.

Quomodo potuit persuadere populo, quod essent sacerdotes de populo. Quæst. XXXI.

QVAERITVR deinde, circa sacerdotes istos quos constituit Ieroboam pro istis vitulis, scilicet quomodo potuit Ieroboam persuadere populo, quod essent sacerdotes de populo, & non de leuitis sicut erat in Ierusalem. Respondendum, quod Ieroboam facile hoc persuasit, quia cultus idolorum. s. vitulorum differebat nimis à cultu Dei, s. m legem Moyli. Ideo non solum in ritu colendi, sed etiam in ministris poterat esse differentia. Nam variato principali, scilicet Deo, qui colebatur, poterat reliqua variari. Itē quia populo hoc placeret, quod essent sacerdotes de oibus tribubus, cū in hoc esset quidam honor. Itē, quia à principio fuerat iste modus, & tñ inter oēs gentes erat, quod primogeniti haberent precipuum honorem in sacrificando: ceteris tñ licebat facere sacrificium. Item argueret ad hoc Ieroboam quadam ratione quasi naturali. s. Deus non est acceptor personarum: vt patet Deut. 1. & 10. Iō quicumque voluerit colere ipsum recto animo, acceptabitur ab ipso, sed sacerdotes colebāt Deū specialiter: ideo ad quemcumque poterat pertinere fungra sacerdotio. Ista rōne vtebatur Chore, & socij sui contra Moysem, & Aaron pro summo sacerdotio Aaron: & pro minori sacerdotio stirpis suae. Nam volebant isti, quod ad totum populum pertineret sacerdotium: eo quod oēs erant viri sancti. Vnde dixerunt ad Moyse, & Aaron: sufficiat vobis, quod omnis multitudo sanctorū

est, & in ipsis est Deus, cur eleuamini super populum dñi: s. vstirpando vobis solis sacerdotium? Nō ergo esset magna difficultas in persuadendo hoc populo.

Cur Ieroboam sacerdotes constituit de populo non de tribu Leui. Quæst. XXVII.

QVAERITVR ulterius, quod fuit motiuum ad faciendum sacerdotes de populo, & non de filiis Leui. Respondendum vno modo, quod poterat istud esse ad faciendum diuersitatem inter cultum vitulorum, quem ipse nunc introducebat, & cultum dei, quod praexistebat. Nam prior cultus erat per sacerdotes de stirpe Leui. Iste autem cultus erat vt voluit Ieroboam per viros laicos quoscunque. Secunda ratio poterat esse, quia Ieroboam voluit excludere sacerdotes, & leuitas de terra sua, quia forte lenferat eos sibi repugnatos in idolatria ista, & vt sacerdotibus dissuadentibus, & detestantibus cultum istum populus non recederet ab idolatria rediēs ad priorem cultum Dei, deliberauit excludere eos, & vt nō videretur egere ministris, ante illorum recessum constituit sibi sacerdotes de quibuscunque de populo. Tertia ratio potuit esse, quia dato quod non intenderet Ieroboam excludere de terra sua sacerdotes, qui erant de tribu Leui: & tñ in interdū poterant abesse: et tunc populus, vt haberet ministros, iret in Ierusalem vbi maxime residerent sacerdotes, & leuitae, quod contra intentionem Ieroboam erat: ideo vt nunquam deessent sacerdotes, constituit sacerdotes de populo. Quarto, quia dato quod non expelleret Ieroboam sacerdotes, et leuitas de terra sua, ipsi recederent de ea propter vitulos aureos: et tamen i defectum ministrorū, oporteret populū Israel ire in terram Iuda ad sacrificia, iō constituit de populo sacerdotes, vt nunquā deessent sacerdotes, nec oporteret ire aliqui in Ierusalem. Ista causa oēs sunt verisimiles: & tñ non sunt oēs solidae. Nam non est verum, quod constituerit Ieroboam sacerdotes: quia recesserunt sacerdotes de filiis Leui. Nā antequam recederent, constituit sacerdotes de populo: imō ista fuit cā quare sacerdotes, & leuitae recesserunt de terra decē tribuum. s. quia ipsi iā nō ministrabant in officiis, & cōsequenter non habebant redditus aliquos, sed populares vstirpauerant istos. Sic n. colligitur supra 11. i. Sacerdotes, & leuitae, qui erant in vniuerso Israel venerunt in Ierusalem: eo quod abiesset eos Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio dñi fungerentur. Dicendum igitur, quod motiuū Ieroboam fuit, vt placeret populo. Erat n. sacerdotiū magni honoris, & magnorū reddituum inter Israelitas, iō Israelitae pugnauerunt cōtra Moysem, & Aaron quod ipsi vstirparent sibi sacerdotium, & per hoc dominaretur super populū: Nu. 16. Deus autē abstulit ibi istā cōtentionē: Nu. 17. Erat igitur cupidus sacerdotij, sed nō audebat vstirpare illud propter legem, & principes vetantes. Nunc Ieroboam, vt posset inducere populum ad ea, quae ipse volebat, scilicet ad totale legis mutationem, voluit complacere populo in hoc constituendo sacerdotes de popularibus.

Quare Deus non puniuit Israelitas. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo Deus non puniuit Israelitas vstirpantes sibi sacerdotium. Nam Deus dixerat, quod quicumque accederet ad ministrandum, si non esset de stirpe Aaron, moreretur: Nume. tertio, & decimo octauo. Item patet hoc ex exemplo: quia Chore, & ducenti quinquaginta socij sui voluerunt vstirpare sacerdotiū offerendo thus coram altari, & omnes simul celsitū igne exusti sunt. Num.

Num. 16. Rex quoque Ozias, qui alio nomine vocatur Azarias, voluit offerre thy miama in altari, & in fronte fuit percussus lepra 4. Regum 15. & infra 26. Responderi potest vno modo secundum quosdam, quod istud factum est ex misericordia Dei, qui expectabat conuersionem Israelitarum. Vnde misit prophetam ad eos: vt patet 3. Regum 13. & si voluissent reuerti libenter remisisset eis praterita mala. Sicut tñ tolerauit eos multo tempore, quod idola coluerint mittendo ad eos quotidie prophetas, quos non exaudierunt quousque facta est insanabilis plaga eorum, & fecit eos duci captiuos in terram Medorum, & Perfarum: vt patet 4. Regum 17. Sed dicendum, quod ista responsio potest esse conueniens, si quaratur quare Deus non puniuit Israelitas, cum colerent idola, cum ex sola misericordia tandiu expectauit: & tamē de sacerdotibus non est eadem responsio. Nam dato quod Deus velle agere secundum rigorem cum Israelitis, non debebat eos occidere, quia peccauerunt sacerdotes de popularibus. Quia lex data Num. 3. & 18. non se extendebat ad istos, sed solum ad illos, qui vellent in templo domini coram altari suo ministrare, si non essent de stirpe Aaron. Isti autem non ministrabant Deo, sed idolis. Etiam non ministrabant in templo domini, sed in tēplis prophanis, & sic nō obligabat eos lex illa. Vnde nō magis peccarent Israelite, quod populares facerent sacrificia illa, quamquam facerent ea sacerdotes de stirpe Aaron, sed peccabant solum in hoc, quod colebant idola.

Quomodo eiecerunt sacerdotes, & leuitas, & quare.

Quæst. XXIX.

QVAERITVR ulterius, cum dicatur hic, quod eiecerunt Israelitae sacerdotes dñi, & leuitas de terra sua quō hoc fecerit, & quare fecerunt. Respondendum, quod ista eiectio potest intelligi dupliciter: vno modo quod eiecerunt eos non quidem iubentes, vel cōpellers, quod recederent, sed eiicientes eos de honore suo. Nam honor sacerdotalis competeat solis viris de stirpe Aaron: quod aut daretur iste honor etiam aliis, erat diminuere statum illorum, quibus solum competeat. Et quia Israelitae dederant potestatem sacerdotalem quicumque de populo, quia quicumque volebat consecrabat manum suam, & efficiebat sacerdos, vt patet in littera. Iō eiiciebant sacerdotes à se, i. deiciētes eos de honore suo. Secundo modo dicebant eos eiicere non quidem de terra, sed de ministerio domini: nam Ieroboam faciebat, quod in terra sua colerent vituli aurei. Sacerdotes autē, & leuitae non erant ministri vitulorum, sed Dei veri, & sic nō permittebat Ieroboam, quod permanerent in ministerio prioris istis sacerdotibus, & leuitis: sed quod colerent idola si vellent: & sic eiiciebat eos de ministerio suo. Hoc signatur supra 11. scilicet sacerdotes, qui erant in vniuerso Israel venerunt in Ierusalem, eo quod abiesset eos Ieroboam, & posteri sui, ne sacerdotio dñi fungerentur. Tertio modo potest dici, quod eiecerunt eos de terra sua nō quidem directē iubendo eis, quod inde recederent, sed indirectē cogendo eos ad recedendum. Et hoc poterat esse dupliciter. Vno modo quod subtraherent victum eis. Nam sacerdotes, & leuitae habebant victum de iis, quae percipiebant de laicis, cum ipsi nullas possessiones haberent: vt patet Num. 18. & Iosue 13. Israelitae tamē ista subtraxerant sacerdotibus, & leuitis, iō cogebant eos recedere de terra sua. Et ista subtractio fiebat dupliciter, quia dupliciter sacerdotes, & leuitae percipiebāt victum ab Israelitis. Primo modo per viam iuris, vel de

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Abiti, scilicet quia aliqua erant iura sanctorū, vt decimae, primitiae, oblationes: & alij redditus, qui de iure competeabant sacerdotibus, & leuitis: ita quod essent sibi debiti: de quibus Nume. 18. Secundo modo per viam eleemosynae. Nam quodcumque Israelitae faciebant sacrificia, & epulas magnas, cōmendabat Deus eis quod vocarent ad prandium leuitas, qui pauperes erant Deut. 12. & 14. Etiam colligebant quolibet anno tertio vnam decimam pro pauperibus Israelitae: & illam iubebat Deus, quod darent pupillis, aduenis, & leuitis, & omnibus pauperibus: Deut. 14. Etiam quodcumque coquebāt panes Israelitae iubebat Deus, quod separaret de illis primitias quasdam. aliquas partes pro sacerdotibus, & leuitis, vt colligitur, & declaratum est Nu. 15. Omnia autem ista iura, & eleemosynas subtraxerant Israelitae leuitis, & sacerdotibus. Vnde nihil hēbant aliud vnde viuerent: & sic necesse erat, vt recederent de terra Israelitarum, cum nihil haberent ibi, de quo sustentarentur. Secundo modo indirectē eiiciebant eos de terra, scilicet quia cogebant eos non ministrare domino. Nam Ieroboam iusserat, quod nemo de terra sua ascenderet in Ierusalem: vt patet 3. Regum 12. Et sic sacerdotes, & leuitae, qui erant in terra Israel non possent ire ad ministrandum in Ierusalem, oportebat tamen eos ire illuc: ideo indirectē cogebant eos exire de regno, vt manerent foris: & sic possent ministrare in Ierusalem. Quod autem oporteret sacerdotes, & leuitas ascendere aliquando in Ierusalem erat propter duo. Primo propter cōscientiam: quia erat contra cōscientiam manere in terra Israel colendo idola, vel dando fauorem cultoribus idolorum. Etiam erat contra cōscientiam non ascendere ad ministrandum in Ierusalem: cum istud pertineret ad officium suum: & erant omnibus sacerdotibus, & leuitis assignata tempora ad ministrandum secundum ordinationem Dauid: praecedenti lib. 24. & 25. capi. Nō ministrare autem temporibus illis contra legem erat. Secundo propter necessitatem sustentationis. Nam sacerdotes, & leuitae non habebant iura nisi de sanctuario, & eis quae accessoria erant ad sanctuarium. Si autem non ministrarent non manebant eis iura de quibus viuerent. Ideo necesse erat, quod ipsi irent ad ministrandum in sanctuario. Non permittere ergo eos illuc ire manendo in terra Israel, erat cogere eos indirectē ad hoc, quod recederent totaliter de terra illa ad habitandum alibi. Et iste modus est valde conueniens, quia secundum istum eiecerunt eos Israelitae de terra sua, & etiam de ministerio domini. Quarto modo potest dici, quod eiecerunt eos de terra, scilicet directē iubendo eis, quod recederent, & hoc propter multa. Primo, quia forte timebat Ieroboam, quod sacerdotes, & leuitae obuiarent sibi valde in fabricatione vitulorum. Nam sacerdotes, & leuitae erant magis zelantes legis quam alij. Ideo videntes tantam abusionem, scilicet quod deserto Deo, colerentur vituli aurei, valde increpauerunt Ieroboam auctore huius: & vt non sustineret eorum increpationes eiecit eos de terra sua in principio huius fabricationis vitulorū. Secundo poterat esse, quia forte sacerdotes, & leuitae manserunt aliquanto tempore in terra Israel post conflatos vitulos, & cum in hoc reclamarent, timeretque Ieroboam quod eidem inuidentibus populus crederet, & ascenderet in Ierusalem sicut prius ad faciendum sacrificia, & conuerteretur ad Roboam: quod abominabatur Ieroboam: ideo exclusit eos ne eueniret, quod timebat. Tertio forte factum est ad placendum populo. Nam populus erat cupidus sacerdotij, & non audebat illum vstirpare propter poenam legis, & propter principes vetantes, & quia nunc erat data libertas à Ieroboam, &

2 non

non solum voluerunt populares priuare sacerdotes viribus suis, & honore, sine ipsi ministrarent, & ministrarent laici, sed etiam ad vindictam voluerunt eos exciudere de terra sua, quia toto tempore preterito fuerant sacerdotes, & Leuite prelati populo inuitis popularibus, Deo tamen iubente. Modus tamen quartus, & tertius videatur esse conuenientiores quam omnes alij.

Noster autem Dominus Deus est, quem non relinquimus: sacerdotesque ministrant Domino de filijs Aaron: & Leuitæ sunt in ordine suo. Holocausta quoque offerunt Domino per singulos dies, mane & vespere: & thymiamata iuxta legis præcepta confectum, & proponuntur panes in mensa mundissima, estque apud nos candelabrum aureum, & lucerna eius, ut accendantur semper ad vesperam: nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis. Ergo in exercitu nostro dux Deus est, & sacerdotes eius, qui clangunt tubis, & resonant contra vos: **H** Filij Israel nolite pugnare contra Dominum Deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit. Hæc illo loquente, Ieroboam retro moliebatur insidias. Cunque ex aduerso hostium staret, ignorantem Iudam suo ambigebat exercitu.

Noster autem Dominus Deus est. Posuit supra Abia causam quare Deus non adiuuaret Israelitas, scilicet quia mali erant. Hic ponitur causa, quare Deus deberet adiuuare viros Iuda: & describitur redituro religionis suæ, & dixit: Noster autem Dominus Deus est, scilicet vester Deus non est Deus: sed vituli aurei, quos fecit Ieroboam vobis in deos, & non sunt dii. Noster autem Dominus est Deus verus qui in caelis habitat. *Quem non relinquimus.* Dicit ad improprium Ieroboam, & Israelitarum: quia Deus eorum erat Deus Israel, sed reliquerunt eum, & fecerunt vitulos aureos. Viri autem Iuda non reliquerunt Deum suum. *Sacerdotesque ministrant Domino de filijs Aaron.* Hoc etiam dicit contra Ieroboam, & Israelitas: quia ipsi constituerant sibi in sacerdotes quoscumque laicos sicut ceteri populi terrarum, & reliquerant, imò eiecerant a se sacerdotes Dei. Viri autem Iuda non excluderant sacerdotes, vel Leuitas: sed potius omnes Leuitas, & sacerdotes eiecerunt de terra Israel ipsi gratis susceperunt & prouiderunt eis. Nam omnes sacerdotes, & Leuitæ, qui prius sustentabantur de redditibus, & elemosinis tribuum duodecim, sustentabantur nunc de duabus tribubus. *Et Leuitæ stant in ordine suo.* Id est etiam Leuitæ ministrant apud nos secundum ordinem suum: & potest dupliciter intelligi. Vno modo in ordine suo, id est in officijs suis. Quia officia Leuitarum erant diuersa. Quidam enim erant cantores, & alij thesaurarii, & alij iudices, & præpositi: vt patet præcedenti lib. 23. & 25. & 26. Alio modo in ordine suo, id est secundum vices suas: nam erant Leuitæ distincti in eodem officio per sortes, & tempora, vel partes

sicut cantores erant distincti in vigintiquatuor sortes, & ministrabant per ordinem, scilicet prima fors vna hebdomada, & secunda fors sequenti hebdomada, & sic de omnibus alijs vsque ad sortem viciesimam quartam, & tunc redibat fors prima ad ministrandum: vt patet præcedenti lib. 27. Ianitores autem erant distincti per portas, scilicet quod quidam ianitores erant vnius portæ & alij alterius portæ, & sic de alijs. Idem de thesaurarijs: vt patet præcedenti lib. 26. c. *Holocausta quoque offerunt Domino.* Hic positis ministris legitimis, scilicet sacerdotibus de stirpe Aaron, & Leuitis subministrantibus eis, ponuntur ministeria, quæ faciebant. Et ponitur primum, quod offerunt holocausta. Et enim holocaustum quoddam genus sacrificij quando totum animal crematur, scilicet omnes carnes eius solis carnis pelle, & fimo detractis: Leu. primo cap. Est istud erat excellentius genus sacrificiorum quam alia. Erant tamen alia duo genera sacrificiorum, scilicet hostia pacifica, & hostia pro peccato, de quibus declaratum est supra secundo capitulo in quibusdam questionibus. *Per singulos dies mane, & vespere.* Hic tangitur sacrificij quæ vocatur iuge. Nam erant quædam sacrificia, quæ fiebant certis diebus, & solennitatibus anni. Alia autem fiebant quotidie, & ista quotidiana vocatur iuge sacrificium, fiebat autem iuge sacrificium bis quotidie, scilicet mane & vespere. Nam in mane cremabatur vnus agnus anniculus in holocaustum: & in vespere cremabatur alius: Exo. 29. & Nu. 28. De ritu autem sacrificij iugis matutini, & vespertini patet Leu. 6. & declaratum est supra 2. cap. in quadam questione. *Et thymiamata iuxta legis præcepta confectum.* Scilicet etiam quotidie offertur thymiamata confectum secundum præceptum legis. Confectio autem thymiamatis erat, quia thymiamata non est aliqua vna species simplex sed compositum est ex multis aromatis consistens in pōdere certo, & proportionem, & non poterat confici nisi sumptis oibus illis speciebus, & et existentibus in illa proportionem ponderis. De tota ista confectioe patet Exo. 30. *Et proponuntur panes in mensa mundissima.* Scilicet ponuntur panes, & semper stant coram domino in mensa mundissima. Isti panes vocantur panes propositionis, & mensa mundissima, in qua erant: vocatur etiam mensa propositionis, & erat de auro purissimo, de quo infra dicitur in quadam questione. *Et est apud nos candelabrum aureum.* Hic tangitur alia ministratio sacerdotalis, quæ est quarta, scilicet ordinare, & locare lucernas candelabri, & dicitur, quod est candelabrum aureum apud nos, scilicet in templo quod erat de auro mundissimo, & ibi lucebant septem lucernæ de oleo. Nam cremabatur ibi oleum in vasis, & non cera, nec aliquid aliud. *Et lucerna eius, ut accendantur semper ad vesperam.* Id est lucerna candelabri materialiter vespera accenditur vt luceat, quia per diem non est ardens. An verò sit vna lucerna candelabri, vel plures, quæ accendantur per noctem, & an per diem luceant quædam lucernæ, dicitur infra in quadam questione. In Hebræo dicitur, & lucernæ eius. Potest esse quod ponatur pluraliter pro singulari, & sic accepit litera nostra. Vel potest proprie accipi, quod multa lucernæ accenderentur per noctem: sed de hoc declarabitur infra in quadam questione. *Nos quippe custodimus præcepta domini.* Potest intelligi dupliciter vno modo, quod positis supra præceptis, quibusdam in speciali: hic agitur in generali de omnibus, scilicet quod omnia præcepta legis custodiebant viri Iuda. Aliter intelligitur, quod ponatur ista clausula generalis solum ad intelligendū illa, quæ non expressa fuerunt. Nam non poterat exprimi omnia, quæ continebantur in lege. Ideo sub ista generali clausula fuerunt inclusa oia, quæ non erant expressa. *Quem vos reliquistis.* Ad

Quid hoc locauit.

Quid iuge sacrificiorum.

Quid thymiamata.

Ad ignominiam Ieroboam, & Israelitarum dicitur, qui tenebant prius Deum Israel in Deum, & deinde dereliquerunt eum colendo vitulos aureos, quos fecit Ieroboam. *Ergo in exercitu nostro dux Deus est.* Scilicet, ex præcedentibus sequitur, quod Deus sit dux exercitus nostri contra vos. Hic ponitur conclusio intenta ex præcedentibus: nam volebat deducere, quod Israelitæ non possent defendere diuisionem regni, quam fecerant, quia Deus pugnaret contra eos: & hoc dicit hic, scilicet Deus est dux in exercitu nostro, & ponitur per modum conclusionis ex dictis. Patet consequentia: primo, quia ad regem pertinet pugnare pro subditis suis, & facere omnia bella ipsorum, sicut dixerunt Israelitæ primo Regum octauo. scilicet Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit pro nobis bella nostra: Deus tamen erat rex virorum Iuda sicut dixit Abia supra in litera, scilicet nunc vos dicitis, quod possitis resistere regno domini, quod possidet per filios Dauid. Ergo ipse Deus pugnare debebat pro viris Iuda, & sic dixit Abia, ergo in exercitu nostro dux Deus est. Ipse quoque sic dixit per Moysen Exod. decimo quarto, Dominus pugnabit pro vobis & vos tacebitis. Secundo, quia Israelitæ offenderant valde Deum, quia cum essent subditi eius, recesserunt ab eo colentes vitulos aureos, & tamen quando aliqui subditi fugiunt sine causa de dominio alicuius regis, habent causam pugnandi contra illos. Ita ergo nunc Deus pugnaret contra Israelitas: & ista ratio tangitur supra cum enarrantur mala Israelitarum. Tercio patet, quia Deus adiuuat cultores suos, & tamen viri Iuda erant cultores Dei. Ideo adiuuaret eos Deus contra Israelitas, qui non erant cultores Dei: et istam rationem tangit Abia in litera inquam enarrat quomodo viri Iuda non recedebant a lege Dei: ideo bene infert, quod Deus esset dux in exercitu eius contra Israelitas. *Et sacerdotes eius qui clangunt tubis.* Potest intelligi dupliciter vno modo, quod Deus est in exercitu nostro, & etiam sacerdotes sunt in exercitu nostro, qui clangunt tubis. Alio modo, quod Deus est dux in exercitu nostro: & etiam sacerdotes eius sunt duces in exercitu nostro, & vocantur sacerdotes duces, quia ipsi sunt mediatores inter Deum, & populum cum sint ministri eius: & Deus committit eis virtutem suam potiusquam laicis. Etiam vocantur duces, quia ipsi dant signa pugnandi. Nam ad duces pertinet mouere exercitum, & dare signa pugnandi, vel cessandi: sic erat de sacerdotibus in bello: quia ipsi clangebant tubis argenteis, quibus dabatur signum ad pugnandum, & fecit mentionem speciale Abia de sacerdotibus, qui erant in exercitu, & clangebant tubis: quia in eis consistebat magna pars belli, eo quod forte portabant specum arcam Domini, in qua erat magna victoria. Sicut portabatur olem, scilicet tempore Heli primi sacerdotis: primo Regum quarto, & iterum tempore Saulis contra Philistinios. eod. lib. decimo quarto ca. sed hoc non est putandum, quia postquam fuit posita arca in sancta sanctorum in templo Salomonis, nunquam inde exiit, sed dicitur, quod mansit ibi semper: vt patet tertio Regum octauo. & supra quinto cap. Sed dicendum, quod erat magna spes victoriae in sacerdotibus propter tubas quibus clangebant. Nam Deus dixerat, quod quando clangerentur istis tubis in bello igitur recordaretur Israelitarum, & adiuuaret eos: Num. decimo capitulo. Et huius signum est, quia dixit Abia, & sacerdotes eius, qui clangunt tubis, quasi dicat, quod ex hoc, quod clangunt tubis est spes victoriae nobis contra vos. *Et resonant contra vos.* Id est clangor, quem faciunt sacerdotes contra vos est. Nam in hoc, quod clangunt, concitant Deum contra vos. *Filij Israel nolite pugnare* Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

contra Dominum Deum. Postquam probauit conclusionem, quam intendebat Abia, scilicet quod Israelitæ non possent resistere Deo pugnando contra viros Iuda, hic ponit exhortationem dicendo, quod non pugnarent contra Deum, quia non possent villo modo sustinere. Nam si esset pugnandum contra hominem fortassis poterat esse spes de ingerto belli euentum tamen pugnetur contra Deum, nulla potest esse spes nisi de certissima calamitate: & dicitur, nolite pugnare contra dominum: quia probauerat supra, quod Deus erat dux in exercitu virorum Iuda: pugnando ergo contra viros Iuda pugnarent contra dominum, quia qui pugnat contra exercitum pugnat contra ducem exercitus, & tamen volebant pugnare Israelitæ contra viros Iuda: ideo volebat pugnare contra Deum. *Dominum Deum patrum vestrorum.* Vocauit eum Deum patrum suorum, scilicet quia iam non erat Deus Israelitarum cum recessissent ab eo, & colerent vitulos aureos: sicut Deus vocauit Israelitas populum Moysi, & non populum suum, quia peccauerant fabricando, & colendo vitulum in monte Sinai: Exod. trigesimo secundo, scilicet: Peccauit populus tuus: a fortiori ergo cum nunc Israelitæ duos vitulos colerent, efficiebantur non populus Dei, erat tamen Deus patrum suorum: quia patres sui coluerant Deum, licet ipsi non colerent eum. Vel vocatur Deus patrum suorum ad signandum maiorem ingratitudinem, & errorem, scilicet non est Deus vestrum de nouo, quem nunc acceperitis: sed est Deus patrum vestrorum, id est ab antiquo est Deus vester, id quod nunc pugnetis contra eum peccatum est magnum, & ingratitudo. *Quia non vobis expedit.* Scilicet, dato quod non attenderetis hoc, quod offenderetis Deum pugnando contra Iudæos, saltem considerare debetis vtilitatem vestram: & tamen non est vtile vobis, sed potius nocuum, quod vos pugnetis contra Deum vestrum, quia faciet vos incidere in magnas calamitates. Ideo non expedit vobis pugnare contra Deum, nec contra viros Iuda. *Hæc illo loquente Ieroboam retro moliebatur insidias.* Abia protraxit sermonem suum in longum enarrando hæc, & alia similia: & cum ista displiceret Ieroboam fecit poni insidias Abia post tergum: vt interim possent eum incautum tenere. Et hoc potissimum faciebat, quia volebat Ieroboam quanto facilius posset tenere, & occidere Abiam, & sic efficeretur rex super vtrumque regnum. Hoc autem putauit posse efficere dum Abia loqueretur: quia tunc non se obseruaret putas omnia secuta esse, quousque finiretur sermo. *Cunque ex aduerso hostium staret ignorantem Iuda suo ambiebat exercitu.* Ponitur modus insidiarum, scilicet quia Ieroboam stabat ex aduerso, id est a fronte hostium, scilicet virorum Iuda, qui erant hostes sui: & sic putabant viri Iuda nihil mali moliri Ieroboam, cum eum viderent coram se, & tamē occultè transmiserat partem exercitus, qui ambiret Iudam: & incluso in medio percuterent, & viri Iuda ignorabant hoc: quia non attendebant: & tamen vidit Iudas, istas insidias, & clamauit ad dñm atque liberatus est.

Quare locutus est de sacrificijs, & ministerijs sacerdotalibus.

Quest. XXX.

QVÆRITVR circa prædicta, quare Abia loquens contra Ieroboam, & Israelitas dixit de sacrificijs & istis ministerijs sacerdotalibus potiusquam de aliquibus alijs. Respondendum quod Abia probauerat infidelitatem, & impietatem Israelitarum recedentium a cultu diuino. Hic probat e converso suam fidelitatem, & obseruantiam religionis, vt videantur oino oppositi.

Sciendum autem, quod Israelitæ fabricantes vitulos aureos transgressi fuerat totam legem, nec obseruabant aliquam cæremoniam eius, & tamen principalis error erat in his, quæ pertinebant ad deum directè: pertinebat ad deum tota lex indirectè, quia quodcumque mandatum legis præuaricemur, facimus contra Deum, eo quod ipse est legislator, & offenditur legislator infringendo quamcumque legem eius. Directè autem contra deum agitur quâdo non solum offenditur ex transgressione legis, tanquam legislator: sed etiam rã quam totum damnum, vel iniuria violatę legis Deo pueniat, & nulli alteri. Nam aliquando Deus offenditur tanquam legislator, & tamen damnum præuaricatę legis non incumbit Deo, sed alteri: utpote si quis occidat proximum suum, vel cognoscat uxorem suã, vel furetur res illius: & generaliter in omnibus præceptis secundę tabule, quæ in proximum dirigitur. Nam ibi damnum, vel dedecus non obseruatę legis puenit proximo. In aliis autem prouenit damnum, vel dedecus non obseruatę legis Deo, licet ei non possit verè aliquod dedecus, vel damnum prouenire, cum sumum bonum sit: & omne malum siue culpa, siue peccatę ab eo in infinitum distet. Sed largè loquendo, eo quod nulli alteri prouenit damnum, vel dedecus ex præuaricatione legis, sicut in omnibus præceptis primę tabule. Nam ex hoc, quod habemus deos alienos, vel nomē Domini in vanum assumimus, Deo soli dedecus prouenit eo modo, quo homines possunt Deo suo inferre dedecus, vel affigere eum. Sicut dicitur Mala. 2. scilicet: Laborare fecistis Deum in sermonibus vestris, & dixistis: in quo fecimus eum laborare? Et Mala. 3. dicitur: Si affigit homo Deum suum, quia vos configitis me, & dixistis in quo configimus te? In decimis, in primitiis, in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gens tota. Ista autem sunt præcepta primę tabule, quæ directè pertinent ad Deum, & ad eum solum. Ista redeunt ad duo, scilicet ad fidem de Deo, & ad cultum eius. Ad fidem autem, quod teneatur in Deum, & ipse solus reputetur Deus, istud tangit præceptum primum. Secundum est, quod pertinet ad cultum, qui est impenditus tanquam sibi debitus, & istud est in præceptis cæremonialibus. Præuaricatio autem circa ista duo est grauissima: quia est directè contra Deum, & obseruatio eorum est valde grata Deo: quia per hoc ad eum bene nos habemus. In obseruatione autem præceptorum, quæ tendunt directè ad proximum, non colitur Deus tam directè, nec offenditur tam directè. Ideo de istis duobus fit mentio. Et ponitur in viris Iuda, quod ista duo obseruabant. Primum tangitur in quantum dicitur: Noster autem Deus est, quem non reliquimus, scilicet tenemus fidem eius, & nullum alium credimus esse Deum, nec adhæremus alteri. Secundum tangitur in quantum ponuntur cæremonię sacrificiorum, & alia, quæ fiebant in templo quotidie, quia ista sunt cæremonię cultus diuini. Ista duo per contrarium ponuntur in Israelitis, scilicet quod non tenuerunt fidem Domini. Nã reliquerunt eum recedentes ab ipso: & fecerunt sibi vitulos aureos. Secundum etiam non tenuerunt: quia præuaricati sunt cæremonias cultus diuini: nam eiecerunt sacerdotes Domini de terra sua, & non tenuerunt aliquid cæremonias cultus diuini. De aliis autem transgressionibus legis, quia illę non pertinebant ad idolatriam, cum non essent directè contra Deum, sed contra proximum, non curauit Abia facere mentionem.

QVAERITVR vterius, cum Abia poneret hic præuaricationem legis diuine quantum ad obseruationem cæremoniarum, & custodiam earum ex parte virorum Iuda: cur posuit istas solas, quæ habentur hic, cum sint etiam alia. Nam solum tangitur hic de holocaustis, & sunt multa alia genera sacrificiorum, scilicet pro peccato, & sunt multa alia genera sunt multa holocausta nō quotidiana. Hic aut de solis quotidianis actum est. Respondendum quod voluit rã gere omnes cæremonias cultus diuini quomodo obseruarentur a viris Iuda, & illę sunt duplices, scilicet sacerdotales, & leuiticę. Cæremonię Leuiticę sunt minores, & de istis non facta fuit mentio specialiter, sed in confuso dictum est, scilicet Leuitę stant in ordine suo. i. exercent ministeria sua secundum ordinem eis impositum. Ministeria autem sacerdotales erant principiores: & istas tangit hic specialiter Abia. Vnde omnes tetigit: nam quædam cæremonia est in sacrificijs, & istam tetigit dicens. Holocausta offerunt Deo per singulos dies. Secunda cæremonia est in oblatione: & crematione thymiamatis quotidie in altari thymiamatum, & istud tetigit, dicens: & thymiama iuxta legis præcepta confectum. Tertia cæremonia erat positio panum propositionis in mensa aurea: & istam tetigit dicens: & proponuntur panes in mensa mundissima. Quarta cæremonia est in dispositione lucernarum in candelabro: & istam tetigit, dicens. Est apud nos candelabrum aureum. Sed obiicitur, quod reliquit aliquas cæremonias, sicut introire in sancta sanctorum erat officium summi sacerdotis, & non tangitur hic. Item offerre sacrificia solennitatum, & oia extraordinaria pertinebant ad sacerdotes, & non dicitur hic nisi de iugi sacrificio. Rñdendum, quod Abia voluit tangere oēs cæremonias cultus diuini, quæ fiebant quotidie per sacerdotes: ista autem enarratę fiebant quotidie: ideo illas tetigit. Ista autem, de quibus obiicitur, non erant quotidianę: patet quia intrare in sancta sanctorum non erat quotidianum officium: sed semel tantum in anno. s. die propitiationis fiebat: Leu. 16. & ad Hebręos 9. Etiam offerre hostias pacificas, & pro peccato non erat quotidianum saltem de necessitate. Pro quo sciendum, quod quædam sacrificia erant necessitatis, & alia erant deuotionis: vel quædam erant determinata respectu temporis: & alia non habebant aliquod tēpus determinatum. De non habentibus tempus determinatum non loquebatur aliquid Abia, de habentibus tēpus determinatum dicendum, quod quædam fiebant certis temporibus anni, & tñ non quotidie: alia fiebant quotidie. De his, quę fiebant quotidie nullo genus sacrificij erat nisi holocaustum: ideo de solis holocaustis dixit. Sacrificia autem pacifica, & pro peccato erant determinata pro quibusdam diebus, ut patet Num. 28. & 29. cap. Etiam cum dicitur de sacrificijs solennitatum, & de extraordinariis idem patet. Nam ista non fiebant quotidie, sed solum determinatis diebus. Sed tunc obiicitur, quod quædam cæremonię istarum erant, quę non fiebant quotidie sicut positio panum propositionis. Nam quolibet sabbatho ponebantur panes propositionis coram domino: Leu. 24. Dicendum, quod positio panum reputabatur ministratio quotidiana: nam licet non ponerentur quotidie panes coram domino, manebant semper positi: nã nunquam erat dies, qua non manerent isti panes in cõipectu domini. Vnde nulla ministratio erat magis quotidiana quam positio panum in mensa: ideo de ista dictum est cum aliis.

Quare posuit istas solas cæremonias. Quæst. XXXI.

Qualis esset illa cæremonia.

Quæst. XXXII.

QVAERITVR vterius, circa primam cæremoniam istarum, quæ erat de sacrificijs qualis erat. Respondendum, quod licet hic solum tangatur de holocaustis: tamen tres species erant sacrificiorum, scilicet holocausta, hostiæ pacificę, & hostię pro peccato: holocausta erant sacrificia quorum totę carnes cremabantur, & intestina lota, & pedes, solis cornibus pelle, & simo demptis, de quorum cæremoniis patet Leui. primo capit. Hostia pacifica erat duplex, scilicet quædam ad gratiarum actiones, & alia votiuæ. Prima est quando quis à Deo impetrauerat aliquod beneficium, non poterat illud impetrare nisi Deo sibi placato siue pacificato: offerrebat gratiarum actiones pro illa pacificatione diuina: & illa placatiua hostia vocabatur pacifica, id est pro pace oblata, & ad gratiarum actiones. Alia erat votiuæ, scilicet quando quis desiderabat impetrare à Deo aliquod beneficium: de sciebat, quod non poterat illud impetrare, nisi deo placato, offerrebat hostiam, ut Deus sibi pacificaretur: vocabatur hostia ista pacifica à pace, id est pacificatio ne, quam homo desiderabat habere cū Deo: de hoc Leui. 7. De ista hostia dicendum, quod non cremabatur tota caro, sed soli adipēs. Carnes autem diuidebantur inter sacerdotes, & offerentes. Nam sacerdotes facientes cæremonias sacrificij recipiebant petusculum, & armum dextrum: Leui. 7. Ceterę carnes proueniebant offerentibus. Interdum autem offerebatur Deo ad cremandum caudam animalis cum renibus in hostia pacifica: Leui. 3. De omnibus cæremoniis huius sacrificij patet Leui. 3. & 7. Hostia pro peccato erat, quę offerebatur ex mandato legis pro aliqua transgressione: & ista erat duplex, scilicet quædam pro commissione, et alia pro omissione. Pro commissione vocabatur hostia pro peccato, illa, quæ erat pro omissione vocabatur hostia pro delicto, & ista differrebat secundum multas cæremonias: quia aliter offerebatur pro peccato summi sacerdotis, aliter pro peccato totius populi, aliter pro peccato principis, aliter pro peccato priuararum personarum: ut patet Leui. 4. De cæremoniis autem sacrificij pro peccato, & pro delicto habetur Leui. 4. & 5. & 6.

De temporibus sacrificiorum.

Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vterius, de temporibus sacrificiorum. Et respondendum, quod præter diuisionem præcedentem sacrificiorum, quæ erat diuisio per species, erat adhuc alia diuisio sacrificiorum, scilicet quædam erat spontanea, & quædam necessaria. Spontanea erant illa, quæ mera liberalitate offerebantur non præcedente aliqua necessitate. siue à lege siue à voluntate introducta. Et ista erant aliquando holocausta, aliquando hostiæ pacificę, aliquando hostię pro peccato: quia quilibet poterat spontaneè offerre quodcumque vellet, & acceptabatur: licet verum est quod oblata spontaneè cõiter erant holocausta vel hostiæ pacificę. Raro autem offerebantur hostię pro peccato spontaneè. Et ratio est, quia holocausta erant ad laudem Dei. Hostiæ autem pacificę erant ad gaudium offerentium, quia de hostiis pacificis proueniebat maxima pars offerentibus: ut dictum est præcedenti quæst. Hostiæ autem pro peccato non proficiebant ad gaudium offerentium: quia potius erant sacrificia iustus, cum essent pro peccato, quam exulta

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

tionis. Etiam quia de illis nulla pars proueniebat offerentibus, sed totę carnes proueniebant sacerdotibus, sed totę cremari debebant: ut patet Leu. 4. 5. & 10. Et ideo quodcumque dicitur de aliquo, quod offerret sacrificia spontanea, raro ponitur quod oblata fuerint alia sacrificia nisi hostię pacificę, & pro peccato. Alia autem erant sacrificia necessitatis: & ista erant duplicia. Quædam erant sacrificia necessaria absolute, quorum necessitas nō dependebat à voluntate humana. Alia erant necessaria, quorum necessitas dependebat ex voluntate, scilicet quod aliquando fuerint voluntaria, & per voluntatem facta sunt necessaria sicut sacrificia ex voto. Et de istis votiuis dicendum quod poterat quilibet vouerit, offerre quodcumque genus sacrificij vellet. Præsupponendum tamen, quod sacrificia pacifica, & holocausta habebant quædam libamenta determinata à lege: & eoispo quod quis vouebat offerre sacrificium tale, vel sponte illud offerre volebat: debebat offerre secum illa libamenta determinata à lege, & ista sunt quinque, scilicet similia, vinum, oleum, sal, & thus, ut patet Num. 15. & Leui. 2. Si autem essent sacrificia necessaria necessitate non dependente ex voluntate nostra, Dicendum quod ista erant duplicia. Quædam erant habentia tempus determinatum, quo fierent: alia non habebant tempus determinatum. Prima erant illa, quæ à lege iubebantur fieri pro certis rebus quodcumque illę euenirent: sicut quodcumque mulier pareret: expletis diebus purificationis offerre tenebatur sacrificium, scilicet holocaustum, & pro peccato: Leui. 12. Item si quis fuisset leprosus, & postea purificaretur: debebat offerre sacrificia, quę habebantur Leui. 14. Item si quis esset vir fluens semine, et mundaretur, offerrebat sacrificia: et si mulier liberaret à fluxu sanguinis extra tempora menstruorum offerrebat sacrificium: Leui. 15. Et sic in multis alijs purificationibus: simile etiam erat pro peccato: nam quando quis incideret in tale, vel tale peccatum offerrebat sacrificium à lege determinatum: et ista erant multa, ut colligitur Leu. 4. & 5. & ista non limitabant tempus: sed quodcumque accideret peccatum debebant offerri ipsa sacrificia. Alia autem habentia tempus determinatum, & ista offerebantur in diebus festis, & in aliis assignatis à lege. Pro quo sciendum, quod lex iubebat quotidie offerri duos agnos anniculos in holocaustum: unum in aurora, & alterum in vespere, & vocabatur istud sacrificium iuge: Exod. vigesimo nono, & Nume. vigesimo octauo. Erant alia sacrificia, quæ offerebantur in sabbathis: & duplicabantur, scilicet duo agni anniculi in aurora, & duo in vespere: Nume. vigesimo octauo. Erant alia festiuitates, quæ accidebant quolibet mense, scilicet Kalendarum: & offerebantur in eo sacrificia, quę habebantur Nume. decimo octauo. Erant autem alia festiuitates Phase, & Azymorum die quartadecima mensis primi ad vespere incipiens, duransque vsque ad vigesimum primum diem mensis eiusdem ad vespere. De sacrificijs huius festiuitatis Num. 18. Erant aliud festum, quod vocatur festum Pentecostes, vel festum Hebdomadarum: & erat post festum Azymorum quinquaginta diebus siue septem Hebdomadis completis: ut patet Leuiti. vigesimo tertio. Et in isto offerebantur primitiæ de panibus tritici. eod. capi. & sacrificia in eo fiebant, quæ habentur Nume. vigesimo octauo. Alia festiuitas erat, quæ vocatur clangoris: & erat die prima mensis septimi, in qua offerebantur sacrificia, quæ habentur Nume. vigesimo nono. Aliud festum erat quod vocatur propitiationis siue expiationis, & fiebat die decimo mensis septimi: in quo sacerdos magnus confitebatur peccata totius populi

Z 4 populi

populi super cornua hirci, mittebatque eum in desertum: & tunc introibat in sancta sanctorum aspergens sanguinem coram propitiatorio, & orans pro peccato totius populi: Leui. 16. fiebant tunc sacrificia, de quibus patet Num. 29. Aliud erat festum tabernaculorum die quintadecima mensis septimi durans vsq; ad diem vicesimum secundum mensis eiusdem: & oferebantur sacrificia multa quolibet annor septem diebus, de quibus Nume. vigesimo nono. Iste est modus sacrificiorum in generali, que fiebant in veteri testamento.

De cremonia thymiamatis: Quast. XXXVIII.

QVAERITVR vterius, circa aliam cremoniam sacerdotalem, que erat oblatio thymiamatis. Pro quo sciendum, quod in sanctuario erant duo altaria solum, scilicet holocaustorum, & altare thymiamatum. Primum erat extra templum in atrio eius, & ibi cremabantur omnia sacrificia & fiebant. Aliud erat in templo coram sancta sanctorum: & istud erat de cedro. 3. Regum 6. eratq; opertum auro: licet quando Moyses fecit illud in deserto erat de lignis setim. Erat autem paruum longitudine, & latitudine: & in isto cremabatur quotidie thymiamata bis, mane, & vespere: Exod. 30. Et in isto altari nihil aliud fiebat. Nam nunquam ibi offerebatur sacrificium aliquod, nec cremabantur ille carnes, nec fundebatur sanguis super cornua eius, sicut supra cornua altaris holocaustorum, nisi semel tantum in anno, scilicet die propitiacionis, quando introibat sacerdos magnus in sancta sanctorum. Nam tunc exiens inde fundebat sanguinem super cornua altaris thymiamatum: Leui. 16. & Exod. 30. super istud altare non cremabatur incensum simplex nec aliqua cofectio odoramentorum nisi solum thymiamata. Erat autem thymiamata confectum ex multis aromatis constitutis in pondere certo, & cum essent omnia ista coniuncta comminuebantur in mortario vsq; ad pulverem minutissimum. Et de illa cofectio sic facta, que vocabatur iam thymiamata, assumebat sacerdos quotidie certam partem mane & vespere, & cremabat illam. Et modus erat, quod sacerdos acciperet vnum vas aeneum, quod vocatur thuribulum, vel ignis receptaculum: & implebat illud de prunis altaris holocaustorum, quod erat in atrio templi foris, & ingrediebatur in templum, ponebatque thuribulum super altare thymiamatum: & tunc fundebat super prunas thymiamata, & cremabatur ibi, manebatque sacerdos ibi donec cremaretur illud thymiamata: & tunc educebat thuribulum cum prunis vel cinere: & dum maneret sacerdos interius, erat populus foris expectans quousque exiret: sic patet Luc. 1. quando Zacharias pater beati Ioannis Baptistae introiit ad ponendum incensum coram domino: & non licebat poni prunas ad cremandum istud thymiamata nisi de altari holocaustorum: quod patet: quia duo filij Aar. scilicet Nadab, & Abiu sumetes thuribula ad cremandum thymiamata acceperunt in eis ignem alienum, & tunc ignis a domino egressus deuorauit eos, & occidit: Leui. 10. Etiam thymiamata istud quod cremabatur coram domino erat tantę estimationis, quod Deus iusserat quod sub pena mortis nemo faceret talem cofositionem ad hoc, quod frueretur odore eius: Exod. trigesimo. De ista oblatione thymiamatis ad quid fieret, scilicet an ad reprimendum fetorem surgentem de crematione carnum in altari holocaustorum, vel ad aliquid aliud, declaratum est: Exodi trigesimo.

QVAERITVR vterius, de alia cremonia panum propositionis. Et dicendum, quod isti panes erant semper duodecim, qui manebant semper positi intra templum super mensam propositionis coram domino. Et sciendum primo, quod isti panes vocabantur secundum Hebræos panes facierum: vt dicit litera Hebraica. Et dicit Rabbi Salomon, quod hoc ideo erat, quia isti panes ex vtraque parte habebant faciem: & sic quilibet panis duas facies habebat vnde panes facierum appellabantur: & hoc vult, quia dicit, quod coquebantur isti panes in vasis ferreis sicut panes panui, quos nos conficimus, & vocamus hostias, quos vt albos efficiamus ex vtraque parte atque delicatos, in vasis ferreis coquimus. Istud autem non potest esse de panibus propositionis, quia erant valde grossi, cum quilibet haberet duas decimas de simila: vt patet Leui. 24. & nullo modo coquerentur propter eorum grossitatem: & si deberent coqui, prius cremarentur extremitates quam medulla coqueretur. Et tamen falsum est: quia coquebantur illi panes sufficienter sicut alij panes: ita vt essent conuenientes ad cibum sacerdotum: ideo vocabantur panes facierum, id est panes faciei, scilicet quia coram domino siue facie domini proponebantur. Nam in Hebræo ponitur sepe plurale pro singulari, & e contra: & istum sensum secuta est litera nostra dicens istos esse panes propositionis, quia proponebantur coram domino: cum Deus specialiter esse putaretur intra sancta sanctorum, coram qua domo erat ista mensa cum panibus. Et vocatur etiam mensa propositionis ex hac ratione, scilicet quia in ea ponebantur panes propositionis. Sciendum, quod isti panes erant duodecim semper: & ponebantur tot propter duodecim tribus Israel. Vt sicut isti duodecim panes manebant semper coram domino: ita maneret memoria illarum tribuum coram domino. Et ponebantur panes propter terrę nascientia, scilicet quia panis est precipuum pertinens ad terrę nascientia, quia de illo homo potissimum viuunt. Et vt recordaretur semper Israelitarum ad beneficiendum illis in terrę nascitibus, ponebantur isti duodecim panes coram domino. Et non est intelligendum, quod isti panes reducerent Deo semper Israelitas in memoriam. Nam Deus nihil obliuiscitur. Ideo nihil ei in memoriam potest reduci: etiam quia omnia nuda sunt, & aperta oculis eius: Ad Hebræos quarto. Cum ergo semper Deus videret Israelitas, non oportebat, quod esset aliquod redutiuum ad memoriam. Etiam si vellemus intelligere, quod per panes positos in presentia Dei in templo Deus recorderetur Israelitarum semper, non potest stare: quia Deus non poterat videre panes illos, cum Deus nihil videat: quia non est animal. Ideo per hoc, quod panes illi positi erant in presentia eius, non recordaretur magis Israelitarum quam si nihil ibi positi esset: sed isti panes erant ad hoc, vt Deus recorderetur magis Israelitarum dupliciter. Vno modo, quod etiam ad memoriam Israelitarum promissionis, scilicet per hoc, quod Israelitas ponebant istos duodecim panes coram domino pro se, merebantur quod Deus recorderetur eorum. Nam in hoc colebatur eum: & per istum cultum merebantur apud ipsum: & in remunerationem istius cultus volebat Deus eis bona temporalia continue retribuere, quod erat recordari ipsorum quantum ad terrę nascientia. Secundo modo potest intelligi istud, scilicet quod factum erat hoc propter Israelitas: Nam Israelitas erant viri rudes, qui nesciebant conditionem Dei, & putabant, quod

De cremonia panum propositionis. Quast. XXXV.

Deus se habebat ad modum hominis. Homo autem est obliuiscus, & quando aliquid est in presentia eius recordatur illius. Et ob hoc volebant quando panes duodecim essent coram domino nomine duodecim tribuum Israel, quod non poterat Deus obliuiscorum: & alias putarent quod Deus non recordabatur ipsorum. Considerandum vterius circa panes istos, quod erant sanctitatis magne, & Deus non volebat quod aliquis eos conficeret nisi sacerdotes, & ipsi accipiebant a filiis Israel simlam, & conficiebant eos: & non rangebant farinam illam, nec pastam femine aliqua, nec laici, nec etiam Leuitę: sed soli sacerdotes conficiebant eos atque coquebant, & ponebant coram domino: Leui. 34. & precedenti lib. 9. & 23. cap. Ipsi quoque sacerdotes per singula sabbatha ponebant istos duodecim panes recentes coram Domino, & tollebant alios duodecim, qui manserant iam septem diebus coram domino, & sic fiebat per singula sabbatha. Istos panes soli sacerdotes comedebant, nec licebat cuilibet alteri hominum comedere de illis, nisi esset in necessitate famis: & esset mundus a mulieribus, vt patet primo Reg. 21. & Matth. 12.

De cremonia candelabri. Quast. XXXVI.

QVAERITVR vterius circa aliam cremoniam candelabri, scilicet quomodo fiebat. Respondendum, quod tempore Moyfi quando fabricatum est tabernaculum in deserto, Deus iussit fieri vnum candelabrum cum septem calamis, & septem lucernis. De cuius fabricatione patet Exo. 25. Et erat vnum candelabrum in toto tabernaculo in prima parte tabernaculi. Nam in atrio tabernaculi nullus erat candelabrum: quia non erat opertus tecto, sed solis parietibus altitudine cubito riu quinq;: vt patet Exo. 27. intra sancta sanctorum non erat aliquod candelabrum: quia Deus volebat partem illam esse nimis obscuram, vt: quando illuc intraret summus sacerdos, non videret secretum corpus quod iacebat inter alas cherubim super propitiatorium. Et quando illuc intrabat summus sacerdos, adhuc fiebat locus magis obscurus: quia coram se ferebat thuribulum plenum prunis quod erat aspersum thymiamate: & exhalabat inde crassus vapor, qui operiret oculos summi sacerdotis, et non videret aliquid de eo, quod erat in propitiatorio: Leui. 16. cap. Manebat prima pars tabernaculi in qua erat candelabrum, & non erat nisi vnum: quia illud sufficiebat ad illuminandum totam illam partem, quia domus satis parua erat, scilicet viginti cubitorum longitudine, & decem latitudine. In templo autem Salomonis fuerunt plura candelabra, vt dicitur sequenti questione: in isto candelabro ministrabat vnus sacerdos quotidie bis, scilicet in aurora, & vespere: disponendo lucernas, & locando illas: Exo. 3. cap. Et ad hoc iubebat Deus accipi oleum purissimum, quod teneret filij Aaron in vasis intra templum: & quando intrabat sacerdos ponebat oleum in lucernis siue lampadibus, & emungebat lichnum, ponebatque quod emunxerat in quibusdam vasibus, vt non sumigaret lichnum, vt colligitur Exo. 25. Et accensio candelabrum istarum erat de oleo: quia non cremabatur caro, nec sepi, nec alius liquor nisi oleum in vasis candelabri: & illa vascula vocabantur lucernę, quia lucebant, scilicet cremando in eis oleum. Erat autem accensio candelarum ita ad necessitatem quam ad honorem. De necessitate manifestum est, quia cum tabernaculum esset vndique clausum, erat obscurum, & egebat lumine. Etiam propter honorem, quia lumen ad magnam honorem pertinet. Et ob hoc in ecclesia dum celebrantur diuina officia da-

to, quod sit magna lux diei, est semper lumen candelarum, & non licet alicui sine lumine missam celebrare: vt patet extra de celebra. missa. cap. vltimo.

De candelabrorum numero. Quast. XXXVII.

QVAERITVR vterius circa istud quod dicitur hic de candelabro, quomodo dixit hic rex Abia: est apud nos candelabrum aureum. Nam videtur quod non erat vnicum candelabrum, sed multa, quia Salomon fabricauerat decem candelabra aurea. 2. Reg. 7. Erant etiam candelabra multa argentea. Nam precedenti lib. 28. cap. dicitur, quod dedit David aurum ad candelabra aurea & argentum ad argentea. Item supra 4 dicitur quod Salomon posuit in templo candelabra aurea decem, quinque ad dextram & quinque ad sinistram. Respondet Nicolaus, quod Salomon fecerat ista candelabra multa, & tamen non erat nunc in templo nisi vnum: quia quoniam rex Sefac ascendit de Aegypto in Ierusalem, abstulitque thesauros domus regis, et domus Dni, abstulit ista candelabra, & non reliquit nisi vnum. Et sic nunc tempore Abie non erat nisi vnum: & de isto locus est Abia hic. Dicendum tamen, quod non stat, quia in hoc presupponitur, quod Sefac abstulerit de templo Domini aliqua vasa aurea vel argentea, in quibus ministrabatur. Et tamen falsum est, quia omnia vasa aurea, & argentea manserunt in templo vsque ad tempus regis Ioachim, quando Nabuchodonosor illa abstulit de Ierusalem 4. Reg. 24. cap. Sic etiam patet infra 26. & 2. Eldra vbi dicitur quod omnia vasa aurea, & argentea tam maiora quam minora translata sunt in Babylonem. Et tamen si aliqua abstulisset rex Sefac, non mansissent omnia, vt illa asportaret Nabuchodonosor in Babylonem. Et sic manebant tempore Abie multa candelabra in templo, scilicet omnia, candelabra aurea, & argentea, quę seceerat Salomon. Aliquis ergo dicit, quod licet manerent omnia candelabra, quę fecit Salomon in templo: tamen facta est mentio de vnico, scilicet de illo, quod erat factum a Moyse in deserto. Sed dicendum, quod istud non est satis verisimile, quia non erat istud candelabrum precipuum inter alia candelabra: sed potius quodlibet candelabrum, quod fecerat Salomon, erat preciosius candelabro Moyfi: quia erat maiora candelabra, quę fecit Salomon propter multitudinem auri. Nam tempore Moyfi paruum de auro, & argento habebant Israelitas ad faciendum multa, & magna vasa sanctorum. Primum vt declaratum est, 3. Regum 6. & supra 5. plurima de vasis tabernaculi Moyfi quantum ad vsum cessauerunt in templo Salomonis. Et cepit ministratio quantum ad vasa, quę Salomon nouiter fabricauerat. Iō non erat verisimile, quod vnicum candelabrum quod fecerat Moyses, quod erat minoris pretij quam quodlibet de candelabris Salomonis, nominaretur hic ab Abia rege, & subiceretur talia, oia. Sed dicendum videtur, quod hic ponitur singulare pro plurali, id est candelabrum pro candelabris: sicut saepe fit in Hebræo. Et sic videtur fieri in litera vbi ponitur lucerna pro lucernis pluraliter. Possent aliter dici, quod licet essent omnia ista candelabra in templo, non lucebant omnia hæc semper: sed vnicum semper lucebat, & alia interdum in magis solenitatibus lucebant. Et sic nominauit Abia vnum candelabrum cuius lucernę semper lucebant. Istud licet posset concedi, tamen non est valde verisimile: sed potius videtur, quod omnia quotidie arderent: ideo tenendum videtur, quod ponitur singulare pro plurali.

De numero lucernarum. Quæst. XXXVIII.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic de lucerna candelabri, quod in candelabro erat lucerna, quæ accendebatur semper ad vesperam, quomodo dicitur lucerna. Nam non erat vnica lucerna, sed multæ: eo quod quodlibet candelabrum habebat septem lucernas, ut patet Exo. 25. Responderi potest vno modo, quod accipitur lucerna hic per excellentiam: nam quodlibet candelabrum habebat septem lucernas, & vna illarum, quæ erat in medio erat maior aliis: & ista erat lucerna per excellentiam. Et istud potest colligi ex modo loquendi Dei: Zacha. 4. vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput eius, & septem lucernæ eius super illud. Et accendebantur omnes lucernæ: fit tamen mentio de illa vnica, quæ vocatur lampas per excellentiam. Aliter dicunt quidam, quod quodlibet istorum candelabrorum habebat vnica lucernam, & illa accendebatur. Nam verum est, quod candelabrum Moysi habebat septem lucernas: Exod. 25. Ista tamen candelabra, de quibus hic dicitur, non consistat cuius figuræ essent. Ideo potest dici, quod habent singulum candelabrum vnam lucernam, & illa solum accenderetur. Sed dicendum, quod istud non est satis verisimile, quia cum essent candelabra Salomonis præciosiora candelabro Moysi, non erat verisimile, quod cum candelabrum Moysi haberet septem lucernas, quod candelabrum quodlibet Salomonis haberet vnica lucernam. Dicendum ergo videtur quibusdam aliter, scilicet quod ponatur singulare pro plurali. Nam accendebantur omnes candelæ ipsius candelabri: & tamen vocantur omnes nomine vnica lucernæ: sicut ponitur supra candelabrum in singulari, cum tamen essent multa candelabra. Aliter potest dici, quod habebat candelabrum multas lucernas. Et tamen per noctem accendebatur vna candela illius. Et ista est positio Rabbi Salomoni, super Exodum, quod per noctem ardebant omnes lucernæ candelabri, & per diem, cum non esset necessaria tanta lux, erant pauciores lucernæ accensæ: & sic poterat esse, quod maneret vnica candela per diem, quæ non arderet reliquis ardentibus, & illa accenderetur per noctem. Et sic dicitur hic, quod erat candelabrum in templo, & lucerna eius, ut accendatur semper ad vesperam. Dicendum tamen, quod ponitur hic singulare pro plurali: quod patet ex litera Hebraica. Nam vbi nos dicimus, & lucerna eius, ut accendatur semper ad vesperam, & ista est veritas.

An semper accenderetur lucerna vesperi. Quæst. XXXIX.

QVAERITVR vterius circa hoc, quod dicitur hic, quomodo stat, quod lucerna candelabri semper accenderetur ad vesperam. Nam potius videtur, quod candelæ arderet tam per noctem quam per diem: quia lumen erat necessarium tam per diem, quam per noctem. Responderi potest vno modo, quod lucernæ omnes candelabrorum ardebant semper tam per diem quam per noctem. Nam erat lumen necessarium omni tempore: de nocte manifestum est, quia tunc propter tenebras erat opus lumine. De die autem patet, quia tabernaculum erat aliquantulum obscurum, cum ex omni parte esset clausum operimentis, & etiam porta claudebatur quodam tentorio, quod extendebatur siue trahebatur ante fores: Num. 3. & 4. Etiam erat lumen necessarium per diem ad honorem. Nam dato, quod sit lux diei, est magnus honor, quod coram domino sit lumen candelabrorum: sic namque fit in Ecclesiis: quia etiam per diem cum diuina celebrantur est lumen in Ecclesia, & non licet ce-

Flebrari missam sine lumine. Itæ si attendatur, magis necessaria videbat candelæ accensio per diem quam per noctem. Quia per diem ministrabatur in tabernaculo: quia erat aliquantulum obscurum, & per noctem non ministrabatur. Ideo non erat per noctem necessarium lumen nisi ad honorem. Et tamen ad honorem erat et necessarium per diem. Iam debet esse lumen per diem in candelabris tabernaculi siue templi. Et sic dicitur, quod omni tempore erant candelæ accensæ omnium candelabrorum. Dicit tamen hic, quod accendebatur per noctem lucerna, id est erat accensa: & talis modo loquendi sepe habetur in scriptura, & in locutione nostra, & in legibus humanis, ut cum dicitur: nemo cogitur seruire pro debito, id est nullus homo liber cogitur esse seruus pro debito. Et tunc dicitur, quod lucernæ candelabrorum ita accendebantur, id est erant accensæ per diem sicut per noctem: & tam dicit Abia de nocte, quia tunc ex conditione temporis videtur lumen esse magis necessarium quam per diem. Alij dicunt aliter, scilicet quod lucerna accendebatur per noctem, quia erant in quolibet candelabro multæ lucernæ: & quædam illarum per diem lucebant, & non omnes. Per noctem autem omnes lucebant. Ideo illæ, quæ per diem non ardebant accendebantur ad vesperam. Et de hoc intelligitur, quod lucerna candelabri, scilicet aliquæ lucernæ accendebantur semper per noctem, quæ per diem non ardebant. Aliter potest dici, licet sit contra communem opinionem, scilicet quod candelæ candelabrorum non ardebant per diem, sed solum per noctem. Et non erat per diem aliquod lumen in toto tabernaculo siue templo, & hoc satis colligitur Exo. 27. cum agitur de institutione ministerij in candelabro. I. præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij. Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, ut vsque mane luceat coram domino. Ecce ergo, quod lucernæ solum ardebant vsque mane. Et sic intelligitur ista litera, quod lucernæ, id est lucernæ candelabri accendebantur semper ad vesperam, scilicet per diem non erant candelæ aliquæ accensæ: & per noctem accendebantur. Ista videtur esse veritas scripturæ, licet communis opinio sit, quod lucernæ ardebant per diem, & noctem: & tamen plures per noctem quam per diem. Istud tenet Nicolaus & Hebræi. Et istam opinionem communiter nos sequimur. Et tamen videtur mihi verior positio, quod solum accendebantur lucernæ per noctem. Cum autem obiicitur, quod lumen ita erat necessarium in candelabro per diem, sicut per noctem. Dicendum, quod verum est, quod ad honorem videbatur satis conueniens, quod per diem esset lumen in candelabro, sicut per noctem. Et tamen, quia erat sanctuarium satis illuminatum lumine diei, non iusserat Deus, quod lucernæ arderent per diem. De nocte autem secus est, quia licet non fieret aliqua ministratio per noctem in tabernaculo intra templum: tamen cum Deus iudicaretur ab Israelitis, ut stans semper in tabernaculo, sicut quidam rex in folio suo, videretur manere inhoneste si maneret sine lumine. Ideo lucernæ coram eo ardebant. Per diem autem erat lumen, & non erat opus, quod essent lucernæ coram domino. Ecclesia autem attendit maiorem honorem Dei, & semper habet lumen siue per diem siue per noctem, potissimum quæ diuina ministeria celebrantur.

De numero mensurarum. Quæst. XL.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod erant panes propositionis in mensa mundissima: quomodo stat hoc, quia non erat vnica mensa, sed

De dicto Abia de clangore sacerdotum. Quæst. XL.

Sed multæ: cum Salomon fecisset mensas decem, ut patet supra 4. Et posuisset quasdam à dextris, & quasdam à sinistris. Respondent quidam sicut respondebat Nicolaus de candelabro, scilicet licet essent multæ candelabra in templo: tamen Sefac rex Aegypti quædo ascendit in Ierusalem abstulit omnia candelabra præter vnum. Et abstulit etiam omnes mensas præter vnica: & de ista loquitur nunc Abia hic. Et hoc patet, quia dicitur de Sefac, præcedenti cap. quod abstulit thesauros domus Domini, & domus regis. Dicendum, quod hoc non stat: quia sicut ostensum fuit quæstione eadem, non abstulit Sefac aliqua de vasis ministrations domus Domini, sed solum aurum, & argentum, quod erat in massa. Nam omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecit Salomon portata sunt in Babylonem per Nabuchodonosor. 4. Regum 24. & infra vlti. & 2. Et dicitur 2. Ideo dicendum, quod manebant nunc in templo Salomonis omnia vasa ministrations, quæ ipse fecerat, & manserunt vsque ad tempus Nabuchodonosor. Aliquis dicit aliter, scilicet quod manebant omnes mensæ, quæ Salomon fecerat: & tamen fit hic mentio de vnica, scilicet de illa quam fecerat Moyses. Nam vult Nicolaus, quod fecerit Salomon decem mensas, & vna, quæ fecerat Moyses, manebat in medio illarum: & de illa agitur hic. Sed dicendum, quod non stat, quia mensa, quæ fecit Moyses non erat excellentior mensis, quas fecerat Salomon: sed potius per contrarium: cum esset mensa illa satis parua, ut patet Exod. 25. Salomon autem habebat maiorem copiam auri, & argenti, & faciebat omnia vasa maiora. Et hoc patet ex altari. Nam altare holocaustorum, quod fecit Moyses erat cubitorum quinque longitudine, & totidem latitudine, & cubitorum trium altitudine. Et altare quod fecit Salomon erat longitudine cubitorum viginti, & latitudine totidem: & altitudine decem cubitorum. De altari Moysi patet Exod. 27. De altari Salomonis patet supra 4. Ita ergo de mensis intelligendum est: & de omnibus vasis templi: quod maiora essent quam vasa illa, quæ fuerunt in tabernaculo Moysi. Et sic non erat præciosior mensa, quæ fecit Moyses mensis, quas fecit Salomon. Et consequenter non poneretur mensa Moysi hic etiam per excellentiam. Aliter dicit aliquis, quod erant hic multæ mensæ: & tamen ponitur de vnica, quia ponitur singulare pro plurali, sicut sepe fit in Hebræo. Ita etiam ponitur, quando dicitur de candelabro, & lucerna: quia non erat vnica candelabrum templi, sed multa. Etiam candelabrum non habebat vnica lucernam, sed multas: quia quodlibet habebat septem lucernas. Et tamen dicitur de lucerna, quod accendebatur qualibet nocte. scilicet de lucernis. Sed dicendum, quod non stat: quia mensa propositionis vnica erat: & non erat sic de illa, sicut de candelabris: quia multa candelabra lucebant in templo: Et tamen mensa propositionis vnica erat. Pro quo sciendum, quod Moyses fecit decem mensas, quasdam aureas, & quasdam argenteas: & posuit eas in templo quinque a dextris, & quinque à sinistris supra 4. Et tamen inter omnes istas vnica erat mensa propositionis, scilicet mensa quædam aurea, in qua ponebantur duodecim panes. Reliquæ autem nouem mensæ manebant coram domino in templo, & non ponebantur in eis panes. Nec vocabantur mensæ propositionis, sed erant repositoria vasorum aureorum, & argenteorum. Iam licet multæ mensæ essent nunc coram domino, non debuit fieri mentio nisi de vnica, quia in vnica erant panes. Nicolaus autem voluit supra 4. quod essent vndecim mensæ: & in qualibet earum essent duodecim panes, & tamen ibidem in quadam quæstione probatum est esse falsum. Et quod solum erat vna mensa propositionis.

QVAERITVR vterius, quare dixit Abia: in exercitu nostro sacerdotes sunt, qui clangunt tubis, & resonant contra vos. Respondendum, quod hoc dictum est, quia soli sacerdotes clangebant tubis in bello. Et ex hoc erat quoddam adiutorium à Deo ipsis Iudæis. Pro quo sciendum, quod Deus iusserat fieri per Moysen duas tubas argenteas, quas sacras esse voluit, & quod istæ proficerent ad multos vsus. Ad conuocandum nobiles in concilium. Et ad congregandum totum populum in cæptum. Et ad dandum signum mouendi castra. Et quod quando Israelitæ haberent Kalendas, vel festa aliqua aut sacrificia vel solennes epulas clangerent tubis super sacrificiis suis: & venirent in recordationem coram domino. Num. 10. Etiam quando cunque Israelitæ irent ad bellum, iubebat Deus quod clangerent tubis istis: & Deus liberaret eos ab hostibus. eod. cap. Et iusserat deus, quod nullus clangeret istis tubis nisi sacerdos. Ideo cum nunc pugnarent viri Iuda contra Israelitas, habebant in exercitu suo sacerdotes clangentes tubis sacris: & resonabant contra Israelitas. Ex quo non modicum spem de victoria conceperant viri Iuda contra Israelitas. Nam sepe per istum clangorem tubarum accidebant miracula, sicut quando Israelitæ lustrauerunt urbem Iericho septem diebus, vltima lustratione clagentibus septem sacerdotibus in tubis sacris, corruerunt muri vrbis: Iosue sexto. Ita & nunc sperabant futurum aliquod miraculum. Et quia etiam Israelitæ nouerant miracula ista, quæ fiebant per clangorem tubarum istarum: & in fauorem eorum interdum facta fuissent, quædo ipsi, & viri Iuda erant simul vnum regnum. Ideo obieciabant hæc Israelitis viris ipsi viri Iuda, & per hoc timerent clangentibus contra se sacerdotibus.

Respiciensque Iudas vidit instare bellum ex aduerso, & post tergum, & clamauit ad dominum: ac sacerdotes tubis canere ceperunt: Omnesque viri Iuda vociferati sunt: & ecce illis clamantibus perterruit Deus Ieroboam, & omnem Israel, qui stabat ex aduerso Abia, & Iuda: fugeruntque filij Israel Iudam, & tradidit eos Deus in manu eorum. Percussit ergo eos Abia, & populus eius plagam magnam: & corruerunt vulnerati ex Israel quinquaginta millia virorum fortium. Humiliati que sunt filij Israel tempore illo, & vehementissime confortati filij Iuda, eo quod sperassent in Domino Deo patrum suorum. Persecutus est autem Abia fugientem Ieroboam, & cepit ciuitates eius Bethel, & filias eius: & Ierusalem cum filiabus suis: Ephron quoque, & filias eius. Nec valuit ultra resistere Ieroboam in diebus Abia: quem percussit Dominus, & mortuus est. Igitur Abia, confortato imperio suo, accepit uxores

xores quatuordecim: procreauitque vigintiduos filios, & sexdecim filias. Reliqua autem sermonum Abia, viarumque; & operum eius scripta sunt diligentissime in libro Ado prophetae.

Respicensque Iudas. Hic ponitur tertium, scilicet Abiae victoria: nam preualuit Abia contra Israelitas: & dicitur *Respicensque Iudas instare bellum ex aduerso, & post regum.* Scilicet ante hoc dum Abia loqueretur contra viros Israel, viri Iuda erant securi non formidantes aliquid mali: quia dum sermo trahebatur, credebant Israelitas cessaturos, & tamen illi interim moliebant infidias vallando exercitum Iuda a tergo & ante: & tamen viri Iuda respicientes viderunt sibi vtrinque bellum imminere: eratque difficile: quia ex quacunque parte vellent se defendere, ex alia ageretur contra eos, *Et clamauit ad dominum.* Scilicet, quod exaudiret eos, & liberaret de illo bello periculoso, quod vndique sibi iminebat. *Ac sacerdotes tubis canere ceperunt.* Sacerdotes canere debebant in exordio belli: & quia nunc incohabatur ceperunt clangere, vt omnes Israelitae acuerent animos. *Omnesque viri Iuda vociferati sunt.* Ista vociferatio erat inuocatio dominum in auxilium suum, vel potius erat cohortatio se ad bellum. Nam vox mutua pugnantium apponit animos: & sic est consuetudo sociorum compugnantium, quod clament ad se ipsos exhortando: sic patet quando pugnant viri Israel contra urbem Hai Iosue 8. Sic etiam quando pugnaverunt contra Madianitas tempore Gedeonis, vt patet Iud. 7. *Et ecce illis clamantibus perterruit Dominus Ieroboam, & omnem Israel.* Posuerant viri Iuda omnem spem suam in Domino: & clamauerunt ad eum, quando se in arcto positos viderunt: & tunc exaudiuit eos Deus, quia perterruit Ieroboam & Israelitas compellendo vt fugerent a facie virorum Iuda. *Quis autem quos terrendi eos fuerit, declarabitur infra in quadam quaestione.* *Qui stabat ex aduerso Abia, & Iuda.* Scilicet Ieroboam, & Israel stabant ex aduerso Abia, & Iuda: quia conuenerant in bellum Israelitae contra viros Iuda. Erant etiam quidam a tergo. Nam dum loqueretur Abia ad Israelitas omnia verba praecedentia, Ieroboam fecit vt quidam ambirent posteriora exercitus Abiae, vt sic eum incautum caperent, vt patet in littera. *Fugeruntque filij Israel Iudam.* Scilicet fugerunt a facie Iuda, quia non potuerunt sustinere Iudeos cum Deo adiuuaret illos, *Et tradidit eos Deus in manus eorum.* Scilicet fecit vt fugerent a facie eorum, & vt non expediret fugerent, sed tanquam pauidi, & sic occiderentur a viris Iuda: & quia hoc fecit Deus, dicitur eos tradidisse in manus Iuda. *Percussitque eos Abia, & populus eius plaga magna.* Scilicet cum non possent fugere expedite Deo impediente, & perturbante percussit Iudei multos de illis: & sic exercuerunt plagam magnam, & vere magnam: vt patet ex numero interfectorum. *Et corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum fortium.* Mirabilis occisio fuit nec vnquam legitur tanta fuisse facta in eodem bello vnico actu. Nam etiam in historiis gentium, quae paruae auctoritatis sunt, & multa falsa permiscet, nunquam legitur eodem actu continuo bellandi corruisse quingenta millia virorum. Habebat enim Ieroboam in bello isto octingenta millia virorum, & corruerunt de illis quingenta millia. De viris autem Iuda nulli leguntur corruisse: & satis verum simile est, quod nullus eorum perierit: quia Deo miraculose perterruit viros Israel, & nihil in eis nisi fugere. Viri autem Iuda eos fugientes, & turbatos trucidabant. *Humiliati sunt filij Israel in tempore*

illo. Postquam perierunt tot millia in isto bello humilitati sunt filij Israel de decem tribubus non habentes iam superbiam contra viros Iuda sicut prius: sed potius timentes eos. *Et vehementissime confortati filij Iuda.* Scilicet roboratum est regnum ipsorum, quia deletis vel diminutis viribus aduersariorum suorum augebatur vires ipsorum, & etiam roborati vel confortati sunt, scilicet in cordibus suis. Quia tamen nunc sperantes in domino superassent faciliter filios Israel: ita putabant quod superarent eos quoadocunque congregarentur: & iam non timebant eos sicut prius propter nimiam ipsorum multitudinem. *Eo quod sperassent in domino Deo patrum suorum.* Scilicet prouenit eis ista victoria & confortatio, eo quod sperauerant in Deo patrum suorum. Nam non pugnaverunt confidentes de viribus suis, sed de Dei adiutorio: & cum essent in bello, clamauerunt ad dominum. *Perterruitque eum Abia fugientem Ieroboam.* Istud bellum factum est in terra Ieroboam. Nam castra Abiae erant in monte Ephraim: & tamen fors Ephraim prinebat ad regnum Ieroboam, & hoc non obstante per regnum Ieroboam persecutus est eum Abia quousque se inclusit in aliquas vrbes munitas. *Et cepit ciuitates eius.* Scilicet quasdam de ciuitatibus regni Ieroboam, quae hic nominantur. *Bethel, & filias eius.* Bethel nomen ciuitatis est: filiae eius vocantur villulae siue vicus non murati subiecti ciuitati Bethel. *Iesana cum filiabus suis.* Ista ciuitas videtur esse in tribu Ephraim, & tamen non habetur nomen eius in diuisione sortium. *Quod sit in sorte Ephraim, patet, quia Abia cepit nunc ciuitates aliquas de illis, quae erant propinqua regno Iuda. Na alias multum intraneas regno Ieroboam non poterat nunc capere Abia.* Nulla autem tribus erat ita propinqua regno Iuda de tribubus Israel sicut fors Ephraim. Ideo videtur quod de sorte Ephraim intelligatur, quod essent ibi ciuitates istae. *Ephron quoque & filias eius.* Ephron (vt aliqui putant) est Hebron: sed falsum est, quia Hebron est ciuitas in sorte Iuda: Iosue 15. in qua regnauit Dauid septem annis, & dimidio, quando erat solum rex super Iudam. Reg. 2. & 5. Et tamen Ephron erat ciuitas de regno Ieroboam cum nunciare bellico ceperit eam Abia. Et dicendum, quod ista ciuitas erat in sorte Ephraim, sicut duae praedictae, licet de ea non habeatur in diuisione sortium in libro Iosue. Est autem Ephron etiam nomen viri: nam ille, qui vendidit Abraham campum ad sepeliendum vxorem suam vocabatur Ephron Hethaenus: Gen. 23. cap. *Nec valuit ultra resistere Ieroboam in diebus Abia.* Postquam tantam iacturam passus est Ieroboam in bello cum Abia fuerunt aliqua bella inter eos, sed nunquam potuit resistere Abiae: quia praeualebat Abia in omnibus. *Quem percussit Dominus.* Secundum Nicolaum ponitur hic quartum huius cap. scilicet percussio occulta: & intelligitur de morte Abiae secundum eum & tamen magis videtur intelligendum de morte Ieroboam: de quo etiam magis infra dicitur in quadam quaestione. *Et mortuus est.* Scilicet inflata sibi plaga aliqua caelitus. *Igitur Abia confortato imperio suo accepit uxores tredecim.* Prius enim curauit de regni statuta, deinde de habitudine personae suae. Ideo prius per bellum confortauit regnum suum, & postea accepit uxores tredecim. De his autem an sit rectus ordo infra dicitur in quadam quaestione. *Procreauitque viginti duos filios, & sedecim filias.* Isti reges prolificabant nimis. Nam pater huius, scilicet Roboam habuit filios viginti octo: & filias sexaginta supra vndecimo: & iste etiam habuit filios & filias multas: vt patet hic, habebat enim uxores multas, & concubinas. Et tamen Salomon auus Abiae cum habuisset plurimas uxores non legitur habuisse nisi vnum filium, & duas filias, scilicet Roboam, & duas filias

filias quas tradidit in uxores duobus praepositis suis, vt patet 3. Regum 4. ca. *Reliqua autem sermonum Abia viarumque.* Hic fit remissio pro residuis historiae huius. Sacra enim scriptura expedit se hic de historia Abiae. Et quia non fuerunt plenè enarrata omnia, quae fecit Abia, remittitur ad libros, in quibus plenius habetur: & dicitur reliqua sermonum, & viarum, id est verborum, & factorum: quia via hominis est modus eius viuendi: ponuntur ita sermones, viae, & opera, quae opera sunt aliqua gesta notabilia, quae fecerit, sicut bellum supra positum: sermones sunt dicta eius: viae sunt modi, vel conditiones eius, scilicet an fuerit vir deicola vel deditus idolis, & sic de aliis conditionibus ipsius. *Scripta sunt diligentissime in libro prophetae Ado.* Iste Ado propheta fuit contemporaneus Abiae: & scripsit gesta eius: fuit etiam tempore Salomonis, & Roboam. Vnde istorum trium legitur scripsisse gesta, vt patet supra 3. & praec. ca. & hic. Non fuit alius propheta famosus tpe Abiae: id nullus alius historiae eius scripsit, sicut scripserunt multi historiam Salomonis, & multi historiam Roboam, & multi historiam Dauid.

Quomodo Deus perterruit Ieroboam, & Israel. Quaes. XLII.

QVAERITVR circa praedicta, cum dictum sit quod Deus perterruit Ieroboam & omnem Israel a facie Abiae, quomodo perterruit. Respondendum, quod Deus poterat multis modis terrere Israelitas. Nam tot modis potest Deus aliquid efficere, quot modis voluerit, cum non sit apud eum aliquid impossibile: iuxta illud Gen. 18. & Luc. primo, scilicet, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Poterat autem vno modo fieri, quod Deus fragorem magnum faceret in nubibus, & terram mouerit sub pedibus Israelitarum: ita vt putarent Israelitae totum vniuersum super eos volui, & terram aperiri a fundamentis, velleque eos deglutire: & cum sentirent motum eius in vna parte fugerent ad aliam, & sic non poterat consistere coram Israelitis. De hoc patet primo Reg. 7. quando Philistini volebant irruere super Israelitas stantes in Maspha. Nam dicitur, quod intonuit Deus de caelo fragore magno super Philistim: & exterruit eos, cessique sunt a filijs Israel: & Iosue dicit 6. Antiqui, quod non solum fuit fragor de caelo: sed etiam fuit terremotus: quia sub pedibus Philistinorum concutiebatur terra. Secundo modo poterat esse, quod Deus faceret audiri magnum sonitum currum, & equorum venientium contra viros Ieroboam: & ita non auderent consistere. Sic enim fuit quando pugnavit Dauid contra Philistinos in Baalpharaim: & Angelus Domini ambuabat in cacumine pyrorum ex aduerso exercitus Dauid: ita vt Philistini essent inter pyreta, & exercitum Dauid. Putauerunt autem Philistini maximum exercitum latere inter pyreta, qui subito fecit fragorem magnum, quo turbati Philistini fugerunt 2. Reg. 5. & praecedenti lib. 14. cap. Sic etiam fuit tempore Ioram regis Israel. cum Syri serui Benadab obsiderent Samariam: ita vt perirent fame, qui erant in vrbe: volens Deus tollere obsidionem illam fecit per noctem audiri in castris Syrorum sonitum magnum currum & equorum venientium contra eos, putaueruntque quod Ioram rex Israel conduxisset reges multos contra Syros: & tunc subito irruerunt super eos: vt patet 4. Reg. 7. siquidem dicitur sonitum fecerit audiri in castris Syriae currum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: ecce mercede conduxit rex Israel reges Hethorum, & Aegyptiorum: & venerunt super nos, & non habentes consilium nec animositatem ad pugmandum fugerunt relicti diuitijs multis in castris. Tertio modo

ferri poterat, quod Deus ostenderet Israelitis aliquam multitudinem Angelorum, vel demonum, vel specie exercitus venientis contra eos, qui haberent vulnibus, & armaturam terribilem, & sic non auderent consistere contra Iudam: sic fuit quando Syri circundabant urbem Dorthaim, in qua erat Elisaeus vt caeperent eum: cunq; puer eius timeret multitudinem exercitus venientis contra se, rogauit Elisaeus dominum, vt aperiret oculos pueri, vt videret exercitum qui conuenerat in adiutorium Elisaei: & vidit montem plenum curribus igneis, & equis igneis, qui erat exercitus angelorum 4. Regum 6. Ita poterat Deus ostendere exercitum tale viris Israel ad terrorem: et non possent consistere contra Iuda. Quarto modo poterat hoc esse, quod Deus de caelo mitteret aliquid penale super Israelitas, scilicet lapides vel fulmina: ita vt percussis morerentur plurimi, & alij fugerent. Sic enim factum est quod pugnavit Iosue contra quinque reges Ammorrorum die, quo stetit sol. Nam cum essent in descensu vrbes Bethoron, & fugerent a facie Israel, misit Deus de caelo magnum lapidem grandinis, qui occiderunt plures quam Israelitae gladio occiderant: Iosue 10. ca. Quinto modo poterat hoc esse per solam incursionem timoris. Nam tantum timorem Deus alicui incutere potest, vt fugiat nemine persequente eum. Sic patet Leu. 26. Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum: in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis, cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere, peribitis inter gentes. Multi alij modi poterant esse, quot Deus vellet habere ad terrorem Israelitas: sed satis videtur, quod aliquis istorum fuerit: quia isti erant communiores.

An potuerint mori tot in bello: & cur Deus voluit tantam stragem. Quaes. XLIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo in vno bello tot viri mori potuerint: & cur Deus voluit tantam stragem in Israelitis. Ad primum dicendum, quod valde magna plaga fuit ista cum perierint quingenta millia virorum in vno confictu, fugiendo, & nunquam in tota sacra scriptura nec in historiis gentium, quae interdum ad laudem aliquorum transcendant veritatem, legitur tot millia virorum vno actu bellandi perisse. Modus autem quo potuit hoc fieri manifestus est. Nam miraculose actum est. Si enim vterque exercitus viribus suis dimicaret etiam si vtrique essent fortissimi & pertinaces in bello, non poterant mori tot in vno bello, quia esset resistentia ex vtraque parte, & fieret valde minor strages. Hic autem non erat proprie bellum, sed occisio: quia Israelitae non resistebant, sed fugiebant a facie virorum Iuda: & turbati non poterant resistere, sed potius cadebant: & tradebantur sicut pecora. Ideo cum exercitus Iuda esset satis magnus, scilicet quadringentorum millium virorum: vt patet supra in littera, poterant cito occidere quingenta millia virorum nihil sibi resistentium. Ad finem dicendum, quod Deus permisit istam stragem fieri nunc in Israelitas propter eorum peccatum grauissimum. Nam totam legem prauaricati fuerant colendo vitulos aureos, & dimittendo templum domini, constituendoque sacerdotes de populo. Ideo sicut in Israel nunquam tantum peccatum factum est, ita Deus nunquam tantam punitionem exercuit contra Israelitas: aliis nam temporibus peccabant Israelitae, non tamen omnes: sed in quibusdam ciuitatibus: etiam non satis publice peccabant: etiam si peccabant, ibant postea ad cor. Nunc autem peccauerunt omnes Israelitae de decem tribubus, quia omnes conuersi sunt ad idola, & publicè

blicè factum est hoc, atque edificata sunt templa idolis ac sollicitum esset ea tolli. Etiam ista peruersio durauit magno tempore, quia non cessauerunt ab ea Israelitæ, quando manserunt in terra sua. Ideo nunquam fuit tam graue peccatum Israelitarum: & consequenter nec debuit esse aliquando talis puni- tio eorū.

Quare sicut puniuit Deus in principio Israelitas, ita perseuerantes non occidit. Quæst. XLIII.

QVAERITVR vterius, cum Deus Israelitas nunc incipientes peccare tam graui pœna puniunt, quomodo postea, cum in eo delicto perseuerarent, non occidit omnes. Respondendum, quod Deus à principio peccati Israelitarum noluit eos punire, sed procedente aliquanto tempore puniuit, & postea cum cōtinuaretur vsque ad finem non deleuit eos. Patet hoc: nam puniuit ista Israelitarū non fuit in principio peccati eorū quia peccatum suum fuit in exordio regni Ieroboam, Nam illico vt factus est Ieroboam rex, fecit duos vitulos aureos ne populus ascenderet in Ierusalem ad adorandum: vt patet 3. Reg. 12. Et Deus admonuit Ieroboam verbis ne hoc efficeret, mittens quendam prophetā qui prænuntiavit contra altare, quod cremarentur ibi sacerdotes, & ossa mortuorum: & contra sacerdotes, quod ipsi sacrificarentur ibi 3. Reg. 12. Et non reuertus est Ieroboam ab iniquitate sua. Nunc autem potuerat Deus punire valde Israelitas, sed etiam punitionem prohibuit. Nam Roboam, & viri regno suo congregati sunt, vt pugnarent contra Ieroboam & viros suos, vt reducerent eos ad vniōnem regni: & potuissent tunc viri Iuda, qui paucierant grauem stragem exercere in viros Israel adiuti à Deo, sicut nunc fecerunt Abia & viri eius, licet pauci essent: Deus tamen prohibuit eos pugnare. 3. Reg. 12. & supra 11. cap. scilicet, quia cum valde noui essent, voluit clementius cum eis agere solis verbis eos admonendo. Deinde manserunt in hoc crimine toto tempore, quo regnauit Roboam quod fuit decem & septem annorum: & nunc in principio regni Abiæ accidit ista pugna: & nunc iustum erat eos grauius admoneri, cum permansissent decem & septem annis in peccato isto. Et sic fecit Deus, quod morerentur quingenta millia de illis. Non tamen fecit Deus hoc ad delendum, sed ad emendandum: vt sic timore pœnæ redirent ad cultum Dei, quem reliquerant: & conuenienter secuta fuit ista puni- tio in eis tempore Abiæ: quia ipse ante bellum increpauit eos de deserto cultu Dei, orando vt redirent ad vnitatem cultus diuini & vnitatem regni. Ipsi autem non solum non consenserunt, sed potius dum ista loqueretur Abia, Ieroboam fecit quod multi de exercitu suo ambirent exercitum Iuda incautū, & tenerent Abiā. Deus autem iratus malitiā eorum puniuit eos grauius tunc occidens quingenta millia. Deinde non redierunt ad cor, licet grauius castigati essent: sed manserunt semper in idolis suis. Ideo si Deus vellet eis re- tribuere iustè, delere debuisset omnes: tum quia peccatum erat grauissimum: tum quia ipsi contumaces erant in eo. Nam nolebant conuerti castigati: noluit tamen Deus omnino delere expectans eorum pœnitentiam: & inferrebat eis sepe pœnas graues: quia in multis bellis à viris Iuda & Assyriis, & ab aliis nationibus puniebantur, sicut factum est tempore Ioachaz regis Israel, cuius regnum tantum desolauit Azael rex Syriæ, quod non manserunt in toto regno Ioachaz nisi quingenti equites & decem currus, & decem milia peditum 4. Reg. 13. Et tamen tunc non recedebat à peccatis Ieroboam. Nam lucus permanebat tunc in samaria 4. cap. expectauit Deus nihilominus quous-

que visum est, quod inutilis erat expectatio: & tunc expulit Deus Israelitas in gertum de terra sua faciens trāsferri in terram Medorum, & Persarum per Salmanasar regem Assyriorum 4. Reg. 17. cap. Nec tamen voluit tunc delere Deus Israelitas dans eis spacium penitendi in terra hostili. Nam ibi postea aliqui illorum boni effecti sunt. Patet hoc, quia beatus Iacobus scribit canonicam epistolam suam ad istos existentes in terra Medorum vocans eos fratres suos, & scribit eis tanquam viris virtuosos de tentatione superanda, de patientia, de refrenando linguam, & de multis aliis virtutibus: vt patet in ipsa canonica. Expectans ergo Deus viros bonos, qui aliquando prouenturi erant de stirpe hac, noluit delere Israelitas, sed punire castigando. Idem est de duabus tribubus, quæ fuerunt de tribu Iuda, quæ translatae sunt in Babylonem, & postea redierunt in terram suam: manseruntque ibi vsque ad Christi mortem, & propter illud grauisimum peccatum Romani deleuerunt urbem Ierusalem, & occiderunt multo plura millia de Iudæis quam nunc perierint: & tamen non deleri sunt omnes: sed dispersit illos Deus per totum orbem: & vbiq; sunt vbiq; seruiunt: nec aliquando vult Deus quod omnes pereant, & hoc vt maneant testes mortis Domini, scilicet quod progenitores eorū illa fecerunt. Etiam (quod maius est) quia Deus expectat magnam conuersionem de ipsis, quotidia enim multi conuertuntur, & magis erit circa finem sæculi. Nam omnes Israelitæ conuertentur: sicut dixit Apostolus ad Rom. 11. scilicet cecitas ex parte contingit in Israel, donec intraret plenitudo gentium, & sic vniuersus Israel saluus fiet.

Quare Ieroboam, & viri sui fuerunt humiliati. Quæst. XLIII.

QVAERITVR vterius, quare Ieroboam, & viri sui valde fuerunt humiliati coram Deo post istam percussione factam per Abiam, vt litera asserit. Dicendum quod Israelitæ humiliati fuerunt nunc valde, & viri Iuda valde confortati sunt. Primò quia viderunt, quod viri Iuda, qui pauci erant leui impetu fuderunt totum exercitum eorum, & occiderunt plurimos: cum tamen viri Iuda pauci essent: Ita ergo timebāt quod quotidie possent facere, donec delerent eos. Secundò quia ista puni- tio prouenerat à Deo. Nam si fuisset accidens belli non erat tam dolendum: varius namque est eue- tus belli: & nunc hunc, nunc illum gladius occidit: sicut dixit Dauid ad Ioab. 3. Reg. 11. Nec debet res ista turbare virum fortem: quod tamen Deus miraculose velit contra aliquos pugnare, est dolendum: quia si gnium est quod intendit eos delere. Tertio quia dato quod sequatur interdū strages magna modo bellico manet victis spes posse reparare vires, & reddere similia hostibus suis victoribus: & tamen quando Deus est qui pugnat contra aliquos, nulla est spes de victoria, cum nullus possit præualere contra Deum: Ideo talibus omnino pereundum est: ita nunc erat de Israelitis, scilicet quod Deus pugnaverit contra ipsos, & hoc ipsi senserant: quia quasi se sine bello victos atq; trucidatos senserunt: id non habent spes de recuperando vires, et restaurando exercitū. Quarto quia nunc Israelitæ valde diminuti erāt viribus suis. Nā dato quod de cætero modo humano agendum foret bellum, & non adiuuaret Deus specialiter aliquam partem: tamen Israelitæ videbantur debere succumbere, eo quod Israelitæ erant minorū copiarum bellicarū quam viri Iuda, quia viri Iuda fuerant in bello Abiæ quadringenta millia virorum electorum: & nemo illorum legitur, nec creditur periisse. Viri autem

Israel

Israel erant octingenta millia, & perierant de eis quin- genta millia, vt patet in litera. Ideo manebant eis paruè copiæ bellicæ: ita vt iam viribus impares es- sent viris Iuda. Quintò quia viri Iuda ex ista victoria conciperent animos contra Israelitas, pugnarentque fortius quam prius. Nam quædam fortitudo causat ex confidentia, scilicet quia aliquæ gentes reputantur contra vt ineptæ ad bellum: tunc omnes aliæ audēt contra illas pugnare, etiam habendo minores copias bellicas, & contingit interdum quod aliqui pugnent contra viros fortissimos, quos si cognoscerent nullatenus auderent expectare, & quia putant eos esse viros ineptos, de quibus habetur opinio: quia inutiles sunt, & præualent contra illos pugnando confidenter ex ignorantia: & ista vocatur fortitudo ex ignorantia, sicut ponit Aristot. exemplum 3. Ethic. cap. de fortitudine. Ita nunc conciperent confidentiam viri Iuda contra viros Israel arbitantes eos ineptos, & debiles ad bellum: & dato quod iam pugnarent fortiter non prodes- set, quod viri Iuda concepta confidentis contra illos pug- narent acerrimè.

Quare Abia non destruxit Ieroboam cum præuulerit contra eum. Quæst. XLV.

QVAERITVR vterius, cum nunc Abia præuulerit contra Ieroboam, & tantam multitu- dinē eius fuderit, quomodo non conatus est ad accipiendum regnum illius, & reducendum ad pristinā vniōnem, quia hoc valde desiderabat Abia: & pro- pter hoc pugnavit superiori bello. Aliquis dicit, quod licet potuerit Abia fugare Ieroboam: tamen non potuit contra eum omnino præualere, quia inclusit se in vrbibus regni sui: & contra illas non potuit præualere Abia: licet aliquas cepit, scilicet tres de quibus hic dicitur: & sic non potuit capere regnū. Dicendum quod hoc non stat, quia non solum nunc, sed etiam sepe postea pugnavit Abia contra Ieroboam, & nunquam potuit resistere Ieroboam, sed semper præualebat Abia, vt patet in litera, scilicet nec valuit vitrare resistere Ieroboam in diebus Abiæ. Ideo poterat nunc accipere regnum. Respondendum quod potuisset Abia regnum Ieroboam accipere, & reunire regno Iuda: quia cum in omnibus bellis præuale- ret contra Ieroboam, si vellet continuare bellum contra ipsum, omnino deleret eum, & acciperet regnum: & tamen non factum est, quia forte Deus vetuit. Nam satis credendum est, quod Abia cupidus vniōnis regni, cū videret se præuulisse contra Ieroboam in hoc magno bello, vellet cōtinuare bella, quousque acciperet regnum de manu Ieroboam: & tamē Deus vetuerit ei pugnare ad hoc. Sic enim vetuerat regi Roboam. Nam misit Deus Semeiam, qui hoc impediret cum iam esset exercitus suus dispositus ad bellum: vt patet 3. Reg. 12. & supra 11. cap. Ita in isto vetaretur bellum: & licet pugnaverit sepe postea Abia contra Ieroboam, & præuulerit: tamen non pugna- bat ad vniendū regnū, sed ad alios fines, quia aliæ oc- casiones oriebantur ad pugnandum, si super limitibus regnorum, vel super damnis & iniuriis vtrinque illatis. Vel potest esse quod dato quod non fieret noua prohibitio de bello, putaret Abia se obligatū ad non pugnandū contra Ieroboam ex prohibitione facta patri suo Roboam supra 11. Nam dixit ei quod non pugnaret contra Israel ad reducendū eos in vnitatem regni, quia illa diuisio facta fuerat volū- tate sua: ex quo apparebat, quod nunquam posset fie- ri ista vniō cum esset contra voluntatem Dei, & sic esset superfluum pugnare ad talē vniōnem faciendā: Primus tamen modus conuenientior est, scilicet quod nouiter Deus nunc prohiberet bellum inter Abiam, & Ieroboam.

An peccauit accipiendo ciuitates Ieroboam. Quæst. XLVI.

QVAERITVR vterius, cū nunc Abia cepit ciuitates quasdam de regno Ieroboam, an peccauerit. Aliquis dicit quod sic, quia Deus vetuerat pug- nare contra Ieroboam ad reducendum Israelitas in vnitatem regni. Ideo peccatum erat quomodocon- que conari ad istam vniōnem, & tamen accipere ciuitates de terra Ieroboam erat redncere in partem Israelitas ad vniōnem regni, ideo illicitum erat. Aliquis dicit, quod non peccauit Abia accipiendo ciuitates istas: quia iste pertinebant ad eum cum es- sent de sorte Benjamin, & Ieroboam tenebat illas: ga- fortè tempore Roboam patris sui illas ceperat: & nunc Abia habita opportunitate, potuit illas repetere. Patet hoc, quia Bethel ciuitas est in sorte Benjamin: Iosue 18. Dicendum quod hoc non stat. Nā ciuitates iste- quas nunc cepit Abia non erant de regno suo: sed de regno Ieroboam: cum dicatur hic persecutus est Abia fugientem Ieroboam: cepitque ciuitates eius Bethel, & filias eius: ecce vocantur istæ ciuitates Ieroboam. Respondendum, quod non appa- ret manifeste an peccauerit Abia: vel non: & ta- men dicendum videtur quod non. Primò, quia manifestum est ex præcedentibus quomodo Abia in isto bello miraculose à Deo adiutus præua- luit contra Ieroboam, vt patet in litera, & tamen in bello isto cepit ciuitates has. Ideo non pecca- uit, quia aliàs non adiuuaret Deus eum specialiter ad hoc. Secundò patet, quia Abia pugnavit nunc con- tra Ieroboam ad reducendum Israelitas ad se, vt colligitur ex litera: & tñ declaratum est supra in quadam questione, quod non peccauerat in hoc, ergo à fortiori non peccaret accipiendo istas ciuitates. Tertio pa- tet, quia dato quod illicitum esset pugnare ad reunien- dum terram Israel regno Iuda. Tamen licitum esse poterat pugnare ad accipiendum ciuitates istas, quia solum vetabatur pugnare ad reducendū Israel in pristinam vniōnem, & tamen poterat pugnari ad haben- dum istas ciuitates propter aliquam specialem vtilita- tem, non intelligendo tamen reunire totū regnum Is- rael regno Iuda. Quarto patet, quia poterat habere istam cām pugnandi contra istas ciuitates Abia. Nam dato quod vetaretur omnino bellum, & cōtentio inter Iuda & Israel, poterat licitè pugnare Abia ad capiendū vrbes istas: quia fortè cum iste vrbes erant in ex- tremitate regni Ieroboam, ex illis inferebatur damna regno Abiæ. Et quia habitatores illarum nolebant ces- sare ab ista illatione damnorū, poterat licitè Abia dele- re vrbes istas: ita vt nunquam in eis esset habitatio: vel capere illas & vnire regno suo: & istud est satis ve- rissimile. Cum autem dicitur, quod erat illicitum pugna- re ad reducendum Israelitas in vniōnem regni, & cō- sequenter accipere ciuitates eorum, quia per hoc redu- cebantur. Dicendum quod non fuit illicitum Abiæ pugnare pro ista reditione, licet fuerit illicitum Ro- boam: vt declaratum fuit supra. Aliter dici posset, quod non pugnavit Abia ad capiendum istas vrbes: vt sic vniret regnum Israel regno suo: sed quia ex istis vrbi- bus inferrebantur multa damna regno suo: poterat il- las licitè delere, vel laborare ad capiendum eas, & vnire regno suo.

Quomodo cepit Abia Bethel. Quæst. XLVII.

QVAERITVR vterius, quomodo poterat esse, vt Abia caperet Bethel de regno Ieroboam: nā Bethel erat de terra Benjamin: vt patet Iosue 18. Ci- uitates

uitates autem de tribu Benjamin pertinebant ad regnum Iuda. Ideo non poterat capere Abia urbem Bethel. Quidam dicunt, quod erat Bethel de terra Benjamin: & tamen Ieroboam tenebat occupatam urbem illam ex tempore Roboam. Nam erat potentior Ieroboam: & forte acciperet aliquas de ciuitatibus regni Iuda. Dicendum quod non stat. Primò quia istæ ciuitates vocantur ciuitates Ieroboam, cum dicatur Abia persecutus Ieroboam, capiteque ciuitates eius. Si tamen ista ciuitas Bethel esset de regno Abiæ: dato quod teneretur occupata à Ieroboam, quando caperet eam Abia, non diceretur capere ciuitatem Ieroboam. Secundò patet, quia non est satis verisimile, quod Ieroboam cepisset aliquas vrbes de regno Roboam, quia valde confortatus fuit Roboam in regno suo in principio eius, scilicet in tribus annis primis, vt patet supra 11. capit. Et tamen Bethel à principio regni Roboam fuit de regno eius, quia ibi posuit vnum de vitulis, vt patet 3. Regum 12. & fuerit fabricati vituli aurei in principio anni primi regni Ieroboam: vt probatum est eod. cap. & præcedenti ca. Ideo dicendum, quod ista ciuitas Bethel, de qua hic dicitur erat de regno Ephraim, scilicet Ieroboam. Cum autem abijcitur, quod erat Bethel in tribu Benjamin Iosue 18. Respondent quidam quod Bethel ista secundum veritatem fuit ciuitas fortis Benjamin à principio: & tamen tribus Benjamin, & Ephraim, quæ erant coniunctæ, permutauerunt aliquas vrbes inter se: ita quod viri Benjamin darent viris Ephraim urbem Bethel: & viri Ephraim darent tribus Benjamin aliam urbem. Et istud erat satis verisimile: quia Bethel erat in cõfinio Benjamin, & Ephraim, scilicet in latere ambarum fortium: & tantum poterat pertinere ad vnam tribum sicut ad aliam. Nam ponitur Bethel in limite & termino fortis Benjamin: Iosue 18. cap. Sic enim factum est inter viros Iuda, & Benjamin. Nam vrbs Ierusalem est in cõfinio fortis Iudæ, & Benjamin. Quod patet, quia ponitur in termino fortis Iudæ: Iosue 15. & in termino fortis Benjamin: Iosue decimo octauo capit. Et cum verè pertineret ad filios Benjamin: ipsi tamen tradiderunt eam habitandam filiis Iudæ: & ipsi pugnaverunt ad eruendam eam de manu hostium: Iosue decimo quinto, & Iudi. primo. Et hoc tenetur communiter: & tunc pertinebat Bethel ad regnum Ieroboam: cum esset iam de forte Ephraim: & cum nunc Abia caperet illam tempore Ieroboam, dicebatur capere urbem Ieroboam. Aliter dicunt alij, quod Bethel erat duplex ciuitas, scilicet vna, quæ erat in forte Benjamin: & alia, quæ erat in terra Ephraim in regno Ieroboam, & illa in qua erat idolum erat ciuitas terræ Ephraim, alia autem, de qua Iosue 18. erat in forte Benjamin, & sic fuit multoties: quia multæ ciuitates habent idem nomē: sicut duplex, vel triplex ciuitas Afor ponitur in forte Iudæ: Iosue 15. Etiam Bethlehem erat duplex. Nam vna vocabatur Bethlehem Iudæ, quæ erat in tribu Iudæ: Matt. 2. & Michæ. 5. alia erat in forte Zabulon: Iosue 19. Sic etiam Saraa, & Estaal erant duæ vrbes in forte Iudæ: Iosue 15. & Saraa, & Estaal erant aliæ duæ ciuitates in terra tribus Dan: Iosue. 19. Et sic de multis: & tunc diceretur quod cepit nunc Abia illam urbem Bethel, quæ erat de tribu Ephraim. Sed tunc obiicietur, quomodo cepit nunc Abia urbem Bethel? Nam in ea erat vnus vitulus aureus, quem fecerat Ieroboam: & cum esset Abia nunc vir valde deicola, vt patet ex verbis eius, & gestis supra in litera, destruxerat altare factum in Bethel: & vitulum aureum combureret, vel contereret: & sic non maneret postea Israelitis locus adorandi nisi in Dan: & non haberent nisi vnicum vitulum, sed falsum est: quia semper manserunt ista duo loca

ad adorandum: vnde tempore Iosue, cum capta esset ciuitas Bethel, fecit cremari Iosias ossa mortuorum super altare, & occidi sacerdotes in eod. 4. Reg. 23. Si tamen capta fuisset ciuitas ista tempore Abiæ non permansisset tanto tempore altare Bethel, sed dirueretur à regibus Iudæ, scilicet ab ipso Abia, qui erat nunc vir deicola. Vel saltem a filio eius Asa, qui fuit excellentior circa Dei cultum, & destruxerat omnia altaria idolorum, vt patet sequenti cap. & infra decimo quinto, & tertio Regum decimo quinto. Et si Asa non destruxerat istud altare, saltem istud destruxerat Ezechias, qui fuit vnus de tribus regibus bonis, qui laudatur nimis: quod non fuerit ei similis post David quarto Regum decimo octauo. Et tamen non destruxit: sed Iosias istud fecit, ideo videtur, quod ciuitas Bethel, quæ erat in terra Ephraim, in qua erant idola non fuit capta per Abiam. Respondet quidam quod non erat vitulus aureus in ista ciuitate Bethel quæ capta est per Abiam, sed voluit quod Bethel, vbi erat vnus vitulus aureus non erat nomen proprium vrbs, sed commune: & vocatur Bethel, id est domus Dei: quod sic interpretatur: & sic quæcunque ciuitas esset, in qua poneretur vitulus aureus, qui reputabatur Deus, vocaretur Bethel, quia erat domus Dei, id est idoli. Patet etiam hoc, quia ista ciuitas interdum vocatur Bethaueum, vt patet sepe in minoribus prophetis, vbi cum fiat mentio de vitulo aureo dicitur vacas Bethaueum coluerunt. Osee decimo. id est vacas sine vitulo domus idolatriæ: quia Bethaueum interpretatur domus idoli. Et sic dicunt, quod nomen illius ciuitatis, in qua erat idolum aureus vnus non erat Bethel, nec Bethaueum, sed quoddam aliud. Sed dicendum quod non stat, sed nomen proprium illius vrbs, in qua erat altare vbi immolauit Ieroboam, & vbi erat vitulus aureus, erat Bethel. Quod patet, quia si Bethel esset nomen appellatiuum, non solum vocaretur vna ciuitas istarum Bethel, sed etiam ambæ: quia ambæ erant domus Dei, id est domus vituli. Etiam quia tertio Regum duodecimo ponuntur tanquam duæ ciuitates in quantum dicitur, quod posuit Ieroboam vnum vitulum in Dan, & alterum in Bethel. Aliter ergo dicunt quidam, scilicet quod Bethel est nomen ciuitatis: & tamen idolum, scilicet vitulus aureus non erat in Bethel, intra urbem, sed iuxta illam in aliquo templo: & sic esset idolum istud in fine terræ Ephraim apud Bethel, intra urbem: sed iuxta illam, & sic aliquid dicitur esse intra alterum, quia est iuxta illud. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia necesse est, quod intelligatur, quod erat idolum & altare intra urbem, quia tertio Regum decimo tertio, dicitur quod propheta Dei, qui iuit ad pronuntiandum mala contra altare Bethel, quod non debebat comedere, in loco illo. Itē dicitur ibi de propheta falso, qui habitabat in Bethel: & sic videtur, quod erat altare in vrbe Bethel: & 4. Regum capitu. 23. capitu. dicitur quod altare quod erat in Bethel destruxit Ozias. Dicendum ergo, quod erat altare in Bethel, & vitulus aureus: & tamen videtur dicendum, quod non erat ista Bethel, quam nunc caput Abia tempore Ieroboam: sed altera Bethel, quæ nunquam venit in potestatem virorum Iudæ vsque ad tempora Iosue regis Iudæ, qui destruxerat altare, & cremauit ossa mortuorum super altare. Nec est mirandum quod essent tres, vel quatuor vrbes, quæ vocarentur Bethel in eadem tribu sicut supra declaratum est de Afor, quæ erat duplicata vel triplicata in forte Iudæ: Iosue 15.

Quis est, qui percussus fuit, & quomodo.

Questio XLVIII.

QVAERITVR vterius circa hoc, quod dicitur hic, quem percussit Deus, & mortuus est, quod erat Abia, & reijcit opinionem quorundam, qui dicebant istum esse Ieroboam: dicit. n. q. erat Abia, quod de eo fit hic historia, & non de Ieroboam: & tunc dicit, quod causa suæ mortis fuit, quia cepit ciuitatē Bethel, & non abstulit idola, quæ ibi erant, & hoc displicuit valde Deo. Sic enim fuit de Amasia, qui præualuit contra Idumeos, cepitque deos eorum, & coluit: propter quod Deus iratus fuit ei, tradiditque eum in manus regis Israel, vt patet infra 25. Sed dicendum, quod non intelligitur de Abia, sed de Ieroboam. Nam non poterat vllō modo intelligi de Abia, quia postquam dicitur de isto, quod percussit eum Deus, & mortuus est, subditur, quod Abia confortato imperio suo accepit vxores tredecim, & procreauit filios vigintiduos. Non tñ conueniebat, quod dicit de morte alicuius diceretur illico quomodo accepit vxores, & confortatus fuerit in regno. Secundò patet, quia dictis omnibus ijs, quæ pertinet ad Abiam subditur in principio seq. cap. dormiuit Abia cum patribus, & sepelierunt eum in ciuitate David. Non enim illico poneretur hic de eius morte si supra dictum fuisset, quod Deus percussisset eum. Sed dicendum est, quod intelligitur de Ieroboam, & concordat hoc valde literæ, quia dicitur, quod non valuit Ieroboam resistere Abiæ quem percussit dominus, & mortuus est. Propter peccata Ieroboam Deus fecit Abiam potentiorē, quam Ieroboam, quod non posset resistere Ieroboam habere, & sicut percussus fuerat Deus eum viuentem, ita etiam persecutus est, vt moreretur, & occidit eum. Item consonat hoc sententia domini contra eum per Haiam Silonitem. Nam prædixit Deus, quod propter peccata sua nullus de stirpe sua sepeliretur, sed qui moreretur in agro, laceraretur à canibus. 3. Reg. 14. Verisimile ergo erat, quod ipse, qui omnia hæc meruerat, susciperet partem huius pœnæ, scilicet, quod Deus inferret ei aliquod genus mortis acerrimæ, & sic dicendum est, quod licet scriptura non exprimat hoc: tamen credendum est, quod Deus inflixerat aliquam plagam grauem Ieroboam, qua affectus moreretur: & quia non fuit mors illa naturalis, sed ita coelestis intulit eam, dicitur Deus percussisse Ieroboam.

An Abias habuit tot filios post bellum.

Questio XLIX.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod accepit Abia vxores tredecim confortato imperio, & procreauit inde filios, & filias: an istud sit factum post bellum præcedens. Aliquis dicit, quod non, sed est hic mutatus ordo, sicut sæpè fit in scriptura: & patet hoc, quia non potuit Abia habere tot filios, & filias post bellum istud gestum, cum pauco tempore regnauerit, scilicet, solum tribus annis, vt patet supra in litera, & 3. Reg. 15. cap. Sed obiicietur, quod omnia hæc fuerunt post bellum prædictum, quia non solum esset mutatus hic ordo, sed etiam assereremus aliquid contra literam, si diceremus fuisse hæc ante bellum. Nam dicitur hic: igitur Abia confortato imperio suo accepit vxores tredecim. Ideo necesse est, quod fuerit hoc post confortatum imperium, & ista confortatio fuit Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A post bellum. Respondendum, quod aliquid istorum, quæ ponuntur hic facta post bellum supra positum, & alia fuerunt ante bellum: de vxoribus istis tredecim dicendum, quod Abia accepit illas post bellum factum, non tamen oportet, quod dicamus omnes tredecim accepisse post bellum factum, sed quod aliquas eorum cepisset ante bellum, & postea facto bello cepisset alias vsque ad complementum tredecim vxorum. Vel fortè ante bellum habebat Abia vxores aliquas, quarum non ponitur numerus, & post bellum factum accepit tredecim, & de istis ponitur hic solum. Et patet, quod haberet vxores aliquas Abia ante hoc, imò antequam esset rex, quia filij regum in parua ætate accipiebant vxores, vt prolificarent nimis. Ideo cum Abia esset filius Roboam, quem cogitabat, & disposuerat facere regem, non est verisimile, quod permetteret eum sine vxore quamdiu ille vixit, potissimè cum iam esset vir aptus coniugio. Quod patet primò, quia supra vnde dicitur, quod Roboam cogitauit facere Abiam regem, quia sapientior, & potentior erat cõteris fratribus. Non poterat tamen apparere in eo robur bellicum, & potentia, secundum quam mereretur esse dux, nisi iam esset in ætate iuuenili, vel aliquantulum matura, & illa iam erat apta coniugio. Secundò patet, quia dicitur ibi, quod constituit Roboam Abiam principem super fratres suos, & ducem: & tamen ad hoc, quod esset dux eo modo, quo requirebatur tunc, scilicet, vt faceret bella, requirebatur, quod esset ætatis matura, vel iuuenis iam fortis robore. Tertio patet, quia eodem capitulo dicitur, quod Roboam disposuit filios suos per ciuitates Iudæ, & Benjamin, & multas eis petiuit vxores, & plurimas istis præbuit. Quarto patet, quia si accepisset vxores postquam egressus esset bellum, non potuisset habere filios tot quot habuit. Nam dicitur hic, quod accepit vxores tredecim, & dicitur, quod habuit inde filios vigintiduos, & filias sexdecim, & sic necesse erat, quod saltem quilibet vxor haberet tres filios ex illo, & tamen non poterat hoc esse, quia ipse regnauit solum tribus annis, vt patet supra in litera. Et quando bellum illud fuit finitum, aliquantum tempus esset expletum, & sic non maneret tempus ad hoc, quod quilibet vxor posset suscipere ex Abia filios tres: ideo necesse erat, quod habuisset vxores aliquas antequam esset rex. Quintò, quia dato quod esset possibile, quod quilibet istarum vxorum, quasi in tribus annis posset gignere tres filios: non erat tamen contingens, quod quilibet tres gigneret, quia potius videtur hoc aliquid factum. Si autem velimus dare aliquibus eorum quatuor filios, hoc esse non poterat, cum tempus esset paucum, vix vltra duos annos & dimidium. Sextò patet, & efficacius, quia hoc concessio in morte Abiæ nullus filiorum tuorum esset ad plus anni & dimidij, vel quasi duorum annorum, quia solum regnauit Abia sex annis supra in litera, & de istis subtrahatur tempus aliquantum quod transiit dum gessit bellum, & antequam acciperet vxores, deinde nouem menses, quibus infans gesseretur in vtero, vix possent manere duo anni quos ageret maximus filiorum Abiæ, qui successit, & erat iam ætatis complete quando successit: ergo non accepit nouiter primas vxores Abia postquam cepit regnare. Patet hoc, quia Asa in principio regni sui subuertit aras, & lucos, & sculptilia, & totam idolatriam abstulit, & dixit viris Iudæ, ædificemus ciuitates istas, & vallemus muris, donec à bellis quieta sunt omnia, vt patet sequenti capitulo. Et dicere talia, & facere non pertinebat nisi ad virum perfectæ discretionis: & sic erat Asa tunc ad minus quindecim, vel sexdecim annorum. Vnde necesse natus esset antequam pater suus Abia regnare inciperet.

A 2 Septimò

Septimò patet, quia erat Abia vir maturus, quando cepit regnare antequam faceret bellum. Ideo non erat verisimile, quòd nondum haberet vxorem. Patet hoc, quia ipse locutus est multa magnæ prudentiæ contra Ieroboam, & Israhelitas, & ostēdit se virum magni cordis exponendo se tanto timori, ita vt pugnaret contra aciem duplam numero. Ideo dicendum, quòd iam habebat vxores. Veritas autem huius fuit, q̄ quando Abia cepit regnare erat vir maturæ ætatis, habebatque iam vxores, & filios quos genuerat viuente patre suo Roboam. Vnde necesse est, quòd ipse haberet aliquem filium, qui esset duodecim, vel tredecim annorum, quando ipse inciperet regnare. Nam Asa, qui successit ipsi Abiæ totannorum esset. Nam aliàs in principio regni sui, non poterat esse tantæ prudentiæ, vt faceret, & diceret, quæ habentur seq. cap. in principio, quæ erant opera iuuenis iam prudentis. Dicendum tamen, q̄ cū Abia accepisset regnum pauco tempore post pugnavit contra Ieroboam, & cū superasset eū, & ex hoc putaret iam regnum suum cōfirmatum, voluit vacare prolificationi, & accepit tunc vxores alias præter præcedentes, genuitq; filios, & filias. Non est tamen intelligendum, quòd omnes istos filios genuerit post bellum supra positum, sed multos eorum prius genuerat. Ponitur tamen hic de filiis eius, quia debet scriptura enarrare historiam Abiæ quantum ad oia gesta eius, & quia non poterat de ipso aliquid enarrari quamdiu non erat rex, describuntur omnia gesta sua postquā incipit historia de regno suo, licet aliqua eius gesta fuerint ante coronationem suam in regē. Cū autem obiicitur, quod dicitur hic, quòd cōfirmato imperio accepit tredecim vxores, id est, accepit aliquot vxores vsque ad completionem tredecim vxorum. De filiis etiam dicendum, quòd procreauit viginti duos filios, & sexdecim filias, computando omnes, qui fuerint geniti ante bellum, & ante regnum, & post fuerint simul vigintiduo, & filiarum decem, & sex.

CAPITVLVM XIII.

DORMIUIT autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnavitque Asa filius eius pro eo, in cuius diebus quieuit terra annis decem. Fecit autem Asa quod bonum, & placitum erat in conspectu Dei sui, & subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas, lucosque succidit, & præcepit Iudæ, vt quæreret Dominum Deum patrum suorum, & faceret legem, & vniuersa mandata. Et abstulit de cunctis vr-bibus Iuda Aras, & Fana, & regnavit in

pace. **A**edificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quierus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant, pacem domino largiente. Dixit autem Iudæ: **A**edificemus ciuitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris donec à bellis quieta sunt omnia, eo quòd quæsiuerimus Dominum Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per Gyrum. **A**edificauerunt igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta, & hastas de Iuda trecenta millia: de Benjamin verò scutariorum, & sagittariorum, ducenta octoginta millia: omnesq; isti viri fortissimi.

Dormiuit. In præcedentibus descripto regno Abiæ. Hic agitur de regno Asa filij eius. Et diuiditur in tria, quia primò ponitur Asa bona conuersatio. Secundò prophetica ei facta denuntiatio sequenti cap. Tertio Asa præuaricatio. infra 16. cap. Prima in duas, quia primò ponitur conuersatio Asa virtuosa: secundò eius victoria miraculosa, ibi. *Egressus est autem.*

An ista sint continuata, & immediata.

Quæstio I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an sint facta immediatè post illa, vel interposito aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus: nam præcedenti cap. actum est de regno Abiæ: hic agitur de regno Asa filij eius: manifestum est enim, quòd ista necessariò erunt post illa. Ad secundum dicendum, quòd non fuit interpositum aliquid inter præcedentia & ista. Nam inter mortem regis Abiæ, & coronationem Asa, nihil intercidit, cū fuerit alius rex, vel dominus intermedius. Circa primum dicitur. *Dormiuit autem Abia cum patribus suis.* Scilicet, mortuus est, sicut & patres sui. Et mors est sopor æternus, quo semel oppressus nunquam euigilat, nisi in nouissimo die. Et verum est, quòd dormire signat mortem quietam, scilicet, quando quis sine vulnere moritur. Interdum tamen accipitur dormire pro morte, quæ accidit ex vulneribus. Sic patet secundo Machabæorum decimo secundo, cū dixit Iudas, accepisse dormitionem cum pietate eos, qui ceciderant in bello. *Et sepelierunt eum in ciuitate Dauid.* Id est, in castro montis Sion, quia illud castrum vocabatur ciuitas Dauid, eo quòd accepisset illud de manu Iebuseorum pugnando, & ad gloriã nominis sui vocauit illud ciuitatem Dauid, vt patet præcedenti libro vndecimo capitulo, & secundo Regum quinto. Fecerat autem Dauid in castro montis Sion loca sepulchrorum regaliū, & ibi sepeliebantur omnes reges de genere suo. *Regnavitq; Asa filius eius pro eo.* Credendum est, quòd iste erat primogenitus: nam vigintiduos filios mares habuit Abia, vt patet præcedenti capitulo, & non fit hic mentio de isto, nisi quòd erat filius Abiæ. **I**deo

Ideo credendū, quòd erat primogenitus, quia aliàs fieret mentio de ætate sua, & ordine ad alios fratres, quia erat quasi extraordinarium, quòd aliquis non primogenitus regnaret existēte primogenito, cū ista esset cōsuetudo apud oia regna terræ. Et ob hoc cū Abia pater Asa, non esset primogenitus inter fratres suos, & tamen constitutus fuerit in regem, fit mentio supra vndecimo, quomodo nō erat Abia primogenitus, sed Roboam pater suus constituit eum in regem, quia erat sapientior, & potentior alijs fratribus suis. **Q**uanta ætatis esset Asa, quando regnare cepit non habetur hic, nec tertio Regum decimo quinto, vbi ponitur sua historia. *In cuius diebus quieuit terra annis decem.* Scilicet, in principio regni eius quieuit terra à bellis annis decem. Et dicitur hoc, quia in tempore Roboam aui sui, & tempore Abiæ patris sui semper fuerunt bella inter illos & Ieroboam regem Israel. Nam Roboam, & Ieroboam pugnaverunt omnibus diebus suis. supra decimo secundo. Etiam omnibus diebus Abiæ & Ieroboam durauit bellum, sed nunquam potuit Ieroboam resistere Abiæ, vt patet præcedenti capitulo. Tempore autem Asa in principio regni cessauit bellum per decem annos. Quomodo autem computentur isti decem anni Asa, & reliquum tempus eius, & cur non fuerunt bella in istis decem annis declarabitur infra in quadam quæstione. Sciendum, quòd Asa cepit regnare in Iuda, dum regnaret Ieroboam super Israel. Nam annus vicesimus regni Ieroboam erat quando cepit regnare Asa. tertio Regum decimo quinto. Et patet hoc, quia regnavit Ieroboam vigintiduos annis. tertio Regum decimo quarto. Roboam autem, qui cepit regnare eodem tempore, quo Ieroboam regnavit annis decem, & septem. supra decimo secundo. Post quem regnavit Abia tribus annis, & sic regnaret vsque ad finem anni vicesimi Ieroboam, & in fine anni vicesimi inciperet regnare Asa, & regnante Asa super Iudam adhuc regnavit Ieroboam super Israel duobus annis vltimis vitæ suæ. *Fecitq; Asa quod bonum, & placitum erat in conspectu Dei sui.* Hic ponitur laus Asa, & dicitur, quòd fecit bonum, & placitum coram domino, id est, placuerit valde Deo opera Asa, quia obseruauit legem, & destruxit idolatriam. Nihil enim erat Deo magis acceptum, quàm quòd coleretur ipse, & tolleretur idolatria de terra, & istud fecit Asa. *Et subuertit altaria peregrini cultus.* Duo erant bona, quæ faciebat Asa, scilicet, Deum colere, & idolatriam destruere. Primum signatur cū dicitur, fecit Asa, quod bonum, & quod placitum erat coram Domino. Secundum signatur per omnia sequentia, scilicet, quòd subuertit altaria peregrini cultus, id est, subuertit idolatriam. Vocatur cultus peregrinus cultus idolorum, quia illa sunt dii alieni, siue peregrini, de quibus Deus dixerat: non habebis Deos alienos coram me. Erant autem in terra Iuda multa altaria idolorum, quando cepit regnare Asa, quæ relicta fuerant ex tempore, quo regnavit Abia, & Roboam, & omnia illa subuertit nunc Asa. *Et excelsa.* Vocatur excelsum altare quodlibet vno modo, vel templum, siue domus, vbi est altare. Vnde etiam domus domini, vel altare eius vocabatur excelsum. Sicut dicitur tertio Regum tertio, quòd Gabaon erat maximum excelsorum, & tamen ibi erat templum, siue Tabernaculum Moyse illo tempore, de quo ibi agitur, & tunc est sensus, quòd Asa subuertit omnia altaria idolorum, & confregit excelsa, id est, domus, in quibus erant ista altaria. Vel vocantur excelsa ipsa altaria posita in locis excelsis, scilicet, in collibus, & montibus. Nam in omni colle, & sub omni ligno frondoso adolebant idolis thura viri Iuda tempore Roboam. tertio Regum decimo quarto, & decimo

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2,

A quinto. *Confregit statuas.* In templis idolorum erant istæ statuæ idolorum, & illas omnes confregit, vt non adorarentur. *Lucosq; succidit.* Vocatur lucus mons densus, & obcūrus, vbi sunt multa fructera, vel arbuta, quæ lucem impediunt, & vocatur lucus à lucendo per antiphrasim, scilicet, quia ibi lux nulla reperitur, vel pauca valde, & plantabantur isti luci interdum manu hominum, vt essent valde densi, & ibi ponebantur altaria idolorum. Istud autem fiebat à gentilibus ad vsum sacrificiorum Dei Priapi, vt infra declarabitur in quadam quæstione. Istos lucos iubebat Deus succidi, vt nullus esset locus ibi iam idolatranti in sacrificijs Priapi, cū non possent sacrificia illa fieri sine luco, aut specu subterranea. *Et præcepit Iudæ, vt quæreret dominum Deum patrum suorum.* Vocatur hic Iuda non ipsa tribus Iudæ, sed totum regnum Iuda, quia super totum illud imperauit Asa: est quæreret dominum imitari eum per viam præceptorum suorum. Nam Deus vbiq; est, & non oportet, vt queratur, quia non queritur, nisi quod à nobis abest, vel nobis occultū est. Manifestum tamen est Deum vbiq; esse, ideo querendus non erit. Possit autem queri Deus dupliciter: vno modo, vt sciamus vbi est: alio modo, vt eum videamus, vel colloquamur. Primo modo, non oportet eum inquiri, quia certum est Deum vbiq; esse, nec possumus ab eo elongari, sicut dixit Dauid Psalmo centesimo trigesimo octauo. **Q**uòd ibo à spiritu tuo, & quòd à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumptero pennas meas diluculo, & habitabo in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etiam Ieremiæ decimo tertio, dicitur: Si poterit occultari à me vir, & ego non videbo eum: nunquid non cœlum, & terram ego impleo, dicit Dominus. Non ergo querendus est Deus, vt sciatur vbi est. Secundo modo non est querendus, quia nusquam inueniri potest. Nam nemo Deum videre potest. Iuxta illud: Non videbit me homo, & viuet. Exodi trigesimo tertio. & Ioannis primo dicitur: Deum nemo vidit vnquam. & hoc, quia Deus habitat lucem inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, nec videre potest. primo Timo. 6. Non est ergo Deus his modis querendus, sed Deus à nobis queritur, & inuenitur per imitationem, & beneplacitum, quia homo Deum inuenit, quando ei similis efficitur. Est autem homo Deo similis, siue dei formis, quando est in gratia: datur autem gratia per obseruationem legis. Ideo via perueniendi in deum est obseruatio mandatorum, & isto modo aliquando Deus à nobis elongatur, & aliquando eum inuenimus. Tantum enim à nobis elongatur, quanto nos longe sumus à lege eius, & tunc oberrat. Alio modo Deus inuenitur per communicationem beatitudinis, & tunc aliquis Deum inuenit, quando per communicationem eius homo beatus efficitur, & illa est gloria. Istud inuenire non contingit homini in vita, quia non videbit me homo, & viuet, id est, non poterit me aliquis videre per communicationem gloriæ, quamdiu viuit. Viuens tamen est in via inueniendi, & moriens inuenit, quia per mortem efficitur in termino. Via autem ad inueniendum sic est obseruatio mandatorum. Sic dixit Matthei decimo nono, si vis ingredi ad vitam serua mandata, scilicet, ad vitam æternam. Hic autem agitur de inuentione illa, qua homo Deo similis efficitur per gratiam. Aliter accipitur interdum querere dominum, vt inueniam? eum placatum ad beneficiandum nobis, & isto modo Iudæ eum querebant. vt eis beneficeret, & sic etiam inueniebant eum, quando legem eius obseruabant, quia Deus beneficiabat omnibus obseruantibus legē.

Alph. 2 Et

Et faceret legem, & vniversa mandata. Idem sunt ista, scilicet, quære dominum, & facere legem. Nam non queritur Deus per aliud, nisi per obseruationem legis. Ponitur hic lex, & vniversa mandata, scilicet, quæ lex inrelligatur per decalogo, qui est lex principaliter. Nam totus decalogus est lex data à Deo in voce. Cum enim Deus incepisset in voce dare præcepta legis, dedit totum decalogum, & cum perueniret in finem eius, tam grauis erat vox ludæis, quod putauerunt se morituros, si ultra audirent vocem domini. Ideo petierunt, vt non loqueretur eis Deus, nè morerentur, sed loqueretur eis Moyses. Exo. 20. & Deuter. 5. Et sic solus decalogus à Deo datus est, cetera autem præcepta legis per Moysen fuerunt ludæis proposita. Ideo excellenter decalogus vocatur lex. Per vniversa mandata intelliguntur omnia alia præcepta legis data per Moysen, siue cœremonialia, siue iudicialia, siue moralia. Quia multa moralia sunt in lege præter decalogum, sicut sunt multa Leuiti. 19. & omnia hæc erant obseruanda, quia hæc complent legem integraliter. Aliter potest intelligi, quod lex vocetur hic tota lex Moyfi comprehensa in penatheuco, vniversa mandata vocentur multa alia mandata data à Deo, quæ continebantur in libris prophetarum. Quia illa etiã obligabant eos ad obseruationem suam, sicut lex Moyfi. Et quando quæ omnia hæc custodierit, nihil habet, in quo Deum offendat. Et abluat de cunctis ciuitatibus Iuda. Aras, & Fana. Vocatur Iuda regnum, & non tribus. Nam in toto regno Iuda erat dispersa idolatria ex tempore Abiæ, & Roboam patrum Afa, & cum ipse imperaret in his ciuitatibus omnibus, de omnibus abstulit aras, & fana. Vocantur aras altaria. Vnde in Latino dicitur altare, quasi alta ara. Et erant aras idolorum istarum, quas auferrebat de ciuitatibus. Fana erant templa demonum, & vocantur fana omnia templa Gentilium à fane, quod est apparere: quia ibi fiebant demonum apparitiones. In Hebræo habetur, solaria, vbi nos dicimus fana, & vocantur solaria à sole. Quia fortassis Deo soli, qui erat planeta excellentior omnium, erant illa fana consecrata: nec est admirandum, quia ludæi valde coluerunt solem, sicut & Gentiles. Nam reges Iuda consecrauerunt equos quatuor soli, & currum eius, & posuerunt in templo Domini, vt patet. 4. Reg. 23. Nam inde abstulit Iosias equos Solis, & currum Lunæ, & cremavit illos. Magis tamen debet hic accipi pro nomine cœmuni templi, quam pro solo templo solis. Nam licet essent multa templa solis in terra Iuda: tamen aliquorum deorum aliorum templa etiam essent ibi, quia cum essent ludæi dediti ritui gentium, non colerent vnicui Deum de dijs gentium, sed multos. Et sic litera nostra proprius accepit, dicens fana, quod est nomen commune ad quæcunque templa idolorum. Et regnavit in pace. Scilicet, quia coluit dominum, Deus dedit ei pacem. Et non intelligitur, quod toto tempore vitæ suæ manserit in pace, sed intelligitur de decem annis primis regni sui, de quibus dicitur supra in litera. Nam postea suscitata sunt ei bella per Aethiopes, vt infra patet. Aedificauit vrbes munitas in Iuda. Non est sensus, quod de nouo aliquas ciuitates aedificauerit Afa, sed antiquas non bene muratas munierit. Vel fortè aliquas, quæ non habebant muros, & tamen erant magna loca, munierit. Quod patet, quia dicitur infra, quod dixit Afa viris Iuda: aedificemus ciuitates istas: & tamen non erant ciuitates de nouo construendæ, cum ipse eas demonstrauerit, dicens istas. In Iuda. Scilicet, in regno Iuda tam in sorte Iudæ, quam Benjamin: imò magis necessarium erat aedificari vrbes in Benjamin, quam in Iuda, cum tribus Benjamin haberet fortem magis coniunctam regno Irael, quam Iudæ, quia fors Iuda erat ad austrum, & fors Benjamin erat ma-

gis aquilonaris, & tangebatur sortem Ephraim in toto latere suo ab Oriente in Occidentem. Quia quiescerat. Scilicet, vacatio à bellis, & alijs perturbationibus faciebat intentum esse regem aedificationi vrbiũ. Nam cum non haberet nunc Afa occupationem aliquam cui intenderet, intendebat aedificationi vrbiũ. Si autem esset tempus bellorum non posset vacare huic occupationi. Et nulla temporibus eius bella surrexerant. Scilicet, à principio regni sui vsque ad tempus, quo nunc aedificabat istas vrbes nulla bella surrexerant, & hoc durauit per decem annos, sicut patet supra in litera. Pacem domino largiente. Scilicet, Deus quem Afa colebat toto corde suo, dabat ei pacem toto hoc tempore, vt munitur vrbes regni sui, & sic quando contra eum bella consurgerent, esset confortatus contra hostes. Dixit autem Iuda. Id est, principibus regni Iudæ. Nam Afa capiebat deliberationem cum principibus regni sui, & quia videbatur ei summè necessarium, vel vile, dixit principibus, quod facerent illud. Aedificemus ciuitates istas. Per hoc apparet, quod designauit nominatim ciuitates aliquas, quia alias non ostenderet, dicens, aedificemus ciuitates istas. Erant autem istæ ciuitates aliquæ, quarum muri corruerant, vel erant debiliter muratæ. Et vallemus muris. Quia in quibusdam locis corruerant muri. Vel fortè nunquam fuerant ille vrbes muratæ, sicut nunc multæ sũt. Et roboremus turribus, portis, & foris. Ista pertinent ad robur vrbiũ. Nam turres procul hostes pellunt, & inde sunt fortia propugnacula contra illos. Portæ & seræ etiam ad robur faciunt, quia non profunt muri, si portæ, & seræ non sint. Donec à bellis quiescauerint omnia. Id est, dum. Accipitur enim hic, donec, pro dum, quod rarò fit, scilicet, dum omnia secura sunt vrbes poterunt muniri. Et dicit, secura sunt omnia, quia ex nulla parte bellum insurgebat magnum, aut paruum. Eo quod quæserimus dominum Deum patrum nostrorum. Ista est causa, quare data est pax, scilicet: temporebus prædecessorum nostrorum non erat pax, quia non colebant dominum: nunc autem, quia nos quæserimus dominum colendo eum, dedit nobis pacem. Et vocatur Deus patrum nostrorum, scilicet, quia non est Deus nouiter acceptus à nobis, sed patres nostri ab antiquo coluerunt illum, & sic omnes alij dij, quos Iudæi colebant interdum vocabantur dij noui, & recentes. Sic patet Palmo octuagesimo, scilicet, Irael si me audieris, nõ erit in te Deus recens, nec adorabis Deum alienum. Et dederit nobis pacem per Cyrum. Id est, dederit nobis pacem cum omnibus gentibus, quæ in circuitu nostro sunt. Non solum enim viri Iudæ habebant in hostes Israelitas, cum quibus maior sibi pugna erat, sed etiam omnes aliæ gentes, quæ erant per gyrum habebant, id est, multas gentes per circuitum. Nam à meridie habebant Philistinos, & Amalecitas, & Aegyptios, & omnes gentes Arabum, qui habitabant in desertis Arabiæ, quæ aliquo modo sunt meridiana respectu terre Chanaan. Ab oriente est terra Idumæorum. Numeri trigesimo quarto, sed isti non erant nunc Iudæorum hostes, sed potius erant subditi tributarij, & semper fuerunt vsque ad tempus regis Ioram. Nam tunc rebellauerunt, vt patet quarto Regum octauo, & infra 21. cap. Habebant etiam ab Oriente Ammonitas, & magis Moabitas, vt colligitur Num. 34. quia in Iordane, qui erat terminus orientalis fortis Iudæ coniungebantur terra Iuda, & terra Moab, quia campestria Moab pertingunt vsque Iordanem, vt patet Num. 33. A parte aquilonari habebat Israelitas, à parte Occidentali ex quadam parte habebant Philistinos, & ex quadam parte mare Mediterraneum, & ex quadam parte terram Israelitarum: & ab ijs omnibus dederat Deus pacem viris Iuda nunc.

Aedificauerunt igitur. Scilicet, aedificauerunt vrbes, quas proposuerat aedificare, & non fuit aliquid obtans. Et nullum in extruendo impedimentum fuit. Ista fuit causa, quare cito aedificauerunt, scilicet, quia nõ fuit aliquis, qui impediret in aedificando, & hoc, quia nulla tunc bella surrexerant. In Hebræo dicitur. Et prosperati sunt, vel profecerunt, vbi nos dicimus, & nullum in extruendo impedimentum fuit. Et idem est, quia tunc opus crescebat, & prosperatur in manibus operantium, quando nullus impedit operantes. Cum autem impediuntur opus differitur, & non fit commodè. Habuit autem Afa in exercitu suo portantium scuta, & hastas. Hic ponitur ordinatio regni Afa quantum ad exercitum, & nõ est intelligendũ, quod fuerit iste exercitus aliquis specialis, quem congregauerit Afa in aliquo bello, sed est sensus, quod licet Afa nunc non haberet bella, tamen suspicabatur se illa habiturum, cum multos hostes haberet per circuitum. Ideo congregauerat magnum exercitum, scilicet, ascribendo multos militiæ suæ, vt quando bella insurgerent haberet illos promptos in armis. Et sciendum, quod omnes isti erant pedites cum portarent scuta, & lanceas, & essent sagittarij. De equibus autem quot haberet non ponitur. Manifestum est autem, quod haberet aliquos currus, & equites, quæ prædecessores sui illos habuerant. Nam Salomõ habuerat quadraginta millia equorum curruum, & duodecim millia equitum, vt patet. 3. Reg. 4. Et postea sui successerunt in equis, & curribus. Ideo haberet nunc Afa currus aliquos, & equos, sed scriptura non curauit ponere numerum illius exercit. De Iuda trecenta millia. Omnes isti erant ferentes lanceas, & scuta. De Benjamin vero scutariorum, & sagittariorum ducenta octoginta millia. Maior tribus erat Iuda, quam Benjamin, & de ea erant plures bellatores, & tamen omnes erant scutarij: de Benjamin erant quidam scutarij, & alij sagittarij. Omnes isti viri fortissimi. Vocantur fortissimi, non quod essent excellenter fortes, sicut significat superlatiuus, sed omnes apti ad bellum, & ex cõditione ætatis pugnare potentes vocantur fortissimi. Sic enim est modus loquendi in veteri testamento.

Qualiter se habuerunt tempora regis Afa. Quæstio II.

Quæstio II. Circa tempora regis Afa, qualiter se habuerunt circa pacem, & bella. Respondendum, quod Afa regnavit annis quadraginta vno, vt patet infra 16. & in his fuit talis ordo, quod in primis decem annis regni habuit pacem cum omnibus hostibus, & de hoc dicitur supra in litera, scilicet, in cuius diebus quiescit terra annis decem. In istis decem annis expurgauit Afa immunditiam idolorum de terra. Nam relicta fuerat plena idolatria. 3. Reg. 15. Et postea vacauit aedificationi vrbiũ, multasque vrbes muris, & turribus roborauit. Deinde anno vndecimo regni eius venit Zata Aethiops contra Iudam, pugnavitque cum eo, & obtinuit mirabilem victoriam, vt patet infra in litera. Postea autem non habuit aliquod bellum cum regione aliqua vsque ad annum tricesimum regni sui Afa, & sic in triginta annis non habuit, nisi vnum bellum, quod fuit cum Aethiopibus. Anno autem quintodecimo Afa, venit ad eum Azarias propheta, & prænuunciavit sibi eam, quæ habentur sequenti capitulo. Er tunc conuocauit Afa omnes viros de regno suo. Multi quoque de viris Irael venerunt cum eo, & firmauerunt pactum legis iurantes, quod custodirent illam, & tunc fecerunt sacrificia multa, & solennitates sequenti capitulo. Deinde ab ipso anno quintodecimo vsque ad tricesimum annum regni Afa, non legitur aliquod quod fecerit, nisi quod solum vacabat cu-

stodia legis. Constat tamen, quod vsque ad tricesimum annum, non fuit aliquod bellum post quintodecimum. Post tricesimum autem fuerunt aliqua bella, sed non leguntur, quæ fuerint, vel qualia vsque ad annum tricesimum sextũ. In ipso autem anno ascendit Baasa rex Irael contra Iudam, & muro circumdabat urbem Rama, vt nullus posset intrare de regno Iudæ in terram Irael, nec egredi. Et Afa putans se non posse resistere regi Baasa, misit aurum, & argentum quod habuit in domo regis, & in thesauris domini, & dedit illum regi Syriæ, vt cogeret regem Irael cessare ab aedificatione vrbis Rama, quod factum est. Misit autem Deus prophetam ad increpandum Afa, qui iratus, misit prophetam in carcerem, super quo indignatus dominus contra eum concitauit bella contra Afa, & percussit eum vehementissimo dolore pedum anno tricesimonono regni sui: durauitque vsque ad mortem suam anno quadagesimo primo regni eius. s. per tres annos. infra 16. Iste est processus regni Afa.

Quare non fuerunt bella Afa primis annis. Quæstio III.

Quæstio III. Quare non fuerunt bella Afa primis annis regni sui. Respondendum, quod hoc fuit propter duo. Primum ex parte Dei, quia Deus voluit dare pacem in diebus Afa, & hoc fuit, quia Afa afficiebatur ad cultum Dei, & in retributionem dabat ei pacem ab hostibus. Sic dicitur supra in litera, nulla temporibus eius bella surrexerant, domino pacem largiente. Et ipse Afa dixit, aedificemus vrbes, donec à bellis quiescauerint omnia: eo quod quæserimus Deum patrum nostrorum. Erat etiam hoc ex parte Israelitarum. Nam non habebant motum aliquod ex parte Israelitarum ad pugandum contra Afa, quod patet. Nam quando coepit regnare Afa in Iuda, regnabat in Irael Ieroboam, & complebatur tunc vicissimus annus regni eius, & postea regnavit duobus annis, erat autem fatigatus Ieroboam bellis, quia fortè erat senex, & erat iam in extremo vitæ suæ. Item (quod maius erat), quia Ieroboam fuerat nimis afflictus tempore Abiæ patris Afa, qui habuerat bellum vnum potentissimum cum Ieroboam, & occiderat de exercitu illius quingenta millia virorum, vt patet præcedenti capitulo. Et postea fuerant alia bella particularia, & minora inter Ieroboam, & Abiam, & nunquam potuit Ieroboam resistere Abiæ. eodem capitulo. Nunc autem non leuabat concitare contra se regnum Iuda, quia fortè putabat, quod sicut Abia miraculosè deleuerat eius exercitum, ita & nunc Afa deleteret. Vnde in illis duobus annis, quibus superuixit Ieroboam regnante Abia, non ausus est pugnare contra Afa, nec pugnavit: post Ieroboam successit in regno Irael Nadab filius eius, qui fuit vir satis inutilis non audens contra aliquem suscitare bellum potenter. Ideo cum esset Nadab, & totus Irael obsidendo urbem Gebethon, quæ erat in terra Philistinorum secundo anno regni sui insidiatus est ei Baasa seruus suus, & occidit eam, & sic transierant iam quatuor anni de regno Afa, dum hæc fierent. Coepit autem anno quinto regni Afa regnare Baasa super Irael, & ille etiam non mouit bellum aliquod contra Afa. Nam cum non esset de genere regio, sed per insidias surrexisset, & occidisset regem Nadab, & occupasset regnum, tantum fuit sollicitus circa pacificationem regni sui, quod non ausus est extraneis inferre bella. Et sic contingit, quod in decem annis primis regni Afa, non surrexit bellum aliquod contra eum.

Quare Deus non dedit bella domui regis Afa in principio regni. *Quaestio IIII.*

QVAERITVR ulterius, cum Deus specialiter dederit in donu regi Afa, q non surgerent bella aliqua in principio regni sui vsque ad annum decimu. Cur hoc faciebat, & propter quid. Respondendum, q Afa fuit vir deicola, & post Dauid vsq; nunc non fuerat aliquis tantum affectus ad cultum Dei, sicut Afa. Nam Salomō auertus est à Deo, & fabricauit templa idolis coluitq; illa. 4. Reg. 23. & 7. Reg. 11. Roboam et post tertium annum regni sui declinauit à lege Dei, quam ceperat custodire, & coluit idola, repletaque est terra immunditibus idolorum, ita vt etiam effœminati essent in terra, vt patet. 3. Reg. 14. capit. Abia autem in principio regni sui coluit dominum, vt patet ex verbis, quæ locutus est contra Ieroboam, & Israelitas præced. cap. Et tamen postea dereliquit eum, & fuerunt idola in terra, sicut tẽpore Roboam patris sui, vt colligitur. 3. Reg. 15. tempore aut Afa nihil tale factum est. Nam ipse fecit duo bona. Primum erat, q nunquam declinauit ad idola tota vita sua, sed coluit affectuosè dominum, quod erat mirabile secundum conditionem aliorum regum Iuda, vt patet seq. cap. Iam tamen cor Afa erat perfectum cū domino cunctis diebus eius. Idem patet. 3. Reg. 15. Secundum erat, quia vniuersam idolatriam, q reges præcedentes introduxerant in terram, expurgauit ipse diligenter, vt patet hic, & seq. cap. & 3. Reg. 15. Ideo Deus voluit ei benefacere dando pacem tẽpore eius, vt patet in litera. f. Omnia quæta sunt à bellis, eo quod quæsierimus dominum. Finis autem ad quem Deus pacem dedit principio regni Afa fuit. Primò ad restituendū cultum Dei. Nam si bella insurrexissent, non poterat Afa vacare alteri occupationi, nisi bellis, & non posset emundari terra idolis. Et si dicatur, quod potius erat per contrarium, quia tempore bellorum, & angustiarum conuertebantur Iudæi ad dominum, & tempore prosperitatis deferebant eum, iuxta illud Psal. 77. Cum occideret eos, quærebant eum. Et patet de Roboam, quia tribus annis primis regni sui confirmabat regnum, coluit dominum: deinde confirmato regno reliquit dominum ipse, & omnes de regno suo. supra 22. Dicendum, q verum est, quia quantum ad conuersionem ad dominum: ita vt defererent idolatriam faciliores erant Israelitæ, quādo erant in angustiis, q cū essent in prosperitate, & in quāta ad expurgationem idolatriæ, & institutionem cultus diuini non erant prouisi: eo quod occupatio bellica tollebat hæc. Cū autem esset tempus pacis poterat delere totam idolatriam. f. subuertendo altaria, & cōstringendo idola, diruendo templa, & succidendo lucos: omniaque faciendo, quæ ad hoc pertinebant. Etiam erat occupatio in reducendo cultum Dei perditum, & istud erat opus multorum dierum, nec poterat fieri, nisi cū esset tempus vacationis. Voluit ergo Deus dare tempora vacationis regi Afa ad restituendum cultum suū excludendumque cultum idolorum, & in hoc Deus attendit bonum statum legis, voluitque providere legi peritura. Nam si Deus non suscitasset nunc animum regis Afa ad cultum suum, & non dedisset ei tẽpus vacationis, vt sic posset de terra excludere idolatriam, videbatur lex peritura. Nam duo progenitores sui, scilicet, Roboam, & Abia multum dediti fuerant idolis, & populus totus tempore eorum. Vnde si nunc non distrahentur ab ista idolatria, fortassis tantum peruerterentur, sicut Israelitæ, ita vt non possent postea retrahi inde. Nunc autem Afa extirpauit omnia hæc, & cū ipse regnauerit longo tempore, scilicet, annis quadraginta vno, firmatus fuit populus in cultu Dei tempore eius, cū ipse nunquam declina-

Fuerit ad idolatriam. Secundò fuit hoc ad confirmandum regnum ipsius Afa. Nam quando reges incipiunt regnare, non sunt confirmata regna eorum, & facilius est eos vinci in bello, quàm alias cū adhuc non sint conciliati sibi animi subditorum suorum. Ideo si in principio regni Afa bella contra eum surrexissent: fortassis ipse non potuisset sustinere illa, & perijisset regnum eius. Deus autem voluit firmare regnum eius: ideo non permisit, insurgere bella contra ipsum in principio regni sui: quousque ipse esset confirmatus, & roboratus sufficienter in regno, quia tunc licet venirent hostes non nocerent ei facilliter. Tertio factum est hoc ad fortificandum aliqua minus fortia in regno: nam erant aliqua vrbes non munitæ, & aliquarum muri prompti erant ad ruinam, & vt fortificarentur muniendo eas data est pax Afa, quia non poterat munire vrbes, nisi quando esset in pace.

Quomodo faciebat Deus auferendo bella ipsi Afa. *Quaestio V.*

QVAERITVR ulterius, cum Deus fecerit, quod in decem annis primis regni Afa non essent bella contra ipsum, quomodo faciebat hoc. Respondendum, quod hoc poterat facere multipliciter. Primo modo poterat facere istud auferendo omnibus hostibus Afa desiderium nocendi ei. Hostes namque desiderant nocere adinuicem, quia ista est conditio sua, & tamen Deus potest mutare corda, auferendo istud desiderium. Nam cor hominis est in manu Dei, & quocunque voluerit verterit illud. Præuentionem vigesimo primo capitulo. Secundo modo potest hoc efficere reconciliando corda hostium, scilicet, faciendo, vt non solum vnus hostis non desideret alteri nocere, sed etiam, quod diligit eum, & faueat sibi: quia tunc ista accidant interdum ex causa humana, facilius tuenient mouente Deo ad hoc: & sic forte moueret Deus cor regum, qui erant in circuitu terræ Iuda ad diligendum regem Afa, & sic non mouerent bellum contra eum. Tertio modo poterat hoc fieri, quod Deus auerteret corda illorum, ne considerarent circa hoc. Nam licet aliquis habeat alterum exolum, Deus poterit sic immutare cor eius, vt nunquam consideret quomodo nocēbit illi, & manebit tamen inter eos inimicitia. Similia enim Deus sæpè facit quando excecat hominem, vt incidat in aliquod malum poenale. Nam interdum est aliquod malum notissimum, in quo homo incidet si fecerit tale, vel tale quid, & cum quilibet satis rudis concipiet illud quod euenire possit tale, Deus excœcat cor huius, vt non consideret illud, & incidat in penam, quam Deus ei inferre parat. Quarto modo poterat hoc esse ponendo impedimenta, scilicet, dato quod aliquis desideret nocere alteri, & sit potens ad hoc, quod Deus ponat ei impedimenta, scilicet, quod quando voluerit ei nocere cogatur attendere ad alterum, quod ei magis necessarium sit, & sic non occurrat ei posse nocere illi. Sic fuit de Saule, q obsedit Dauid in deserto Maon. Nam cingebat eum in modum coronæ, & Dauid desperabat se posse euadere: tunc subito venit nuncius ad Saulem, dicens: Ecce Philistini in insidiam se super terram tuam, & tunc ille coactus est recedere ab obsidione Dauid, vt occurreret Philistinis, & sic euasit Dauid 1. Regum 23. Sic fuit etiam quando tempore Ezechia regis Senacherib rex Assyriorum veniens cum magno exercitu comminabatur se destruturum Ierusalem, & Deus dixit per Itaiam. Ecce ego mittam ei spiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram suam, & deiciam eum gladio in terra.

terra sua, quarto Regum decimonono. Ecce, quia A iam erat promptus Senacherib ad eundem, vt obsideret Ierusalem, & tamen fecit Deus, quod audiret nuncios dicentes: quod Taaraca rex Aethiopum egressus esset, vt pugnaret cōtra eum, & relicto itinere quod intendebat ire ad obsidendum Ierusalem, perrexit ad pugnandum contra regem Aethiopum, eodem cap. quia illud magis eum vrgebat, quàm obsidio, quam intendebat facere contra Ierusalem. Quinto modo poterat hoc fieri per incussione timoris, scilicet, quod licet aliquis desideret pugnare contra alterum, & nocere ei, Deus non permittat hoc facere incutiendo ipsi timorem magnum, ita quod putet se superandū: sic erat de hostibus Iudæorum. Nam quolibet anno Iudæi masculi omnes ascendeabant ter in locum sanctuarium, & manebant tunc vrbes vacuæ, vel saltem non manebant ibi, nisi fœminæ, quæ nullum præstabant fulcimentum, & hoc sciebant hostes Iudæorum, qui erant vicini eis, cū quolibet anno fieret ter, & tamen nunquam temporibus illis audebant ascendere in terram Iudæorum ad pugnandum. Sic enim Iudæos securos reddiderat Exo. 34. f. Cū tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & appatente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Sic etiam fuit de Sichimitis, & regibus Chananæorum contra Iacob, & filios suos. Nam cū Iacob cum filiis suis rediret de Mesopotamia, & in vrbe Sichem ipse filius regis Hemor deslorasset filiam Iacob nomine Dinam, fratres eius armantes se, facto pacto de circumcissione, occiderunt omnes Sichimitas, qui erant circumcisi, & iacebāt in lectis die tertio, quando solet esse grauissimus dolor vulnerum, & tunc omnes reges Chananæorum, qui erant in circuitu commoti sunt, vt delerent Iacob, & domum suam, & tamen non fecerunt, quia terror domini inuasit eos, & non ausi sunt persequi recedentes. Gen. 34. & 35. f. Sexto modo poterat hoc esse, quando Deus resistit directè alicui incohanti bella, ita vt non pugnet cōtra alterum, scilicet, quod interdum aliquis cupiens facere bellum contra alium disponit se, & vadit contra eum, & antequam pugnare incipiat Deus eum impedit, ita vt non possit pugnare. Sic enim fuit in Aegypitijs, qui se parauerunt cum rege suo Pharaone ad pugnandum contra Hebræos, & tamen Deus pugnavit contra ipsum per columnam nubis, & ignis subuertitque rotas curruum, & ferebantur in profundum maris. Exo. 14. Et sic non potuerunt pugnam incipere cōtra Iudæos: sic dixerat eis Moyses: Dominus pugnavit pro vobis, & vos tacebitis. eodem capitulo. Sic etiam fuit quando Senacherib rediit in Ierusalem postquam pugnaverat contra regem Aethiopum, & intendebat subvertere Ierusalem. Cū non cepisset pugnam, nocte quadam venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia virorum, quod videns Senacherib fugit in terram suam. 4. Reg. 19. & tunc impediuit Deus Senacherib, ne pugnam incoharet contra Ierusalem, vt patet eodem capitulo, cū dicitur: Non ingredietur vrbe hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munio. Multis autem modis potest Deus facere, quod vnus homo non pugnet contra alterum, licet alias desideret pugnare, & aliquis istorum modorum esset quo Deus faceret, quod reges vicini non pugnarent contra Afa.

Quare permisit Deus bellum contra Afa. *Quaestio VI.*

QVAERITVR ulterius, cur Deus fecerit, quod decem annis primis regni sui non pugnaret contra Afa. *Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.*

tra Afa aliquis rex. Quare fecit, vel permisit, quod anno decimo regni pugnaret contra eū Zara Aethiops, vt dicitur infra in litera. Et videtur, quod non debuisset Deus hoc permittere, quia hætenus non permiserat, quod quis pugnaret contra Afa: eo quod tenuerat legem Dei, sicut dicitur in litera, scilicet: Abellis quæta sunt omnia, eo quod quæserimus dominū, & tamen nunc etiam quærebat Afa dominum. Ergo nunquam debebat contra eum bellum fieri. Aliquis dicit, quod forte Deus permisit nunc bellum fieri contra Afa, quia dereliquerat dominum. Nam fortassis tanta decennali prosperitate elatus dereliquerat dominum, sicut Roboam elatus prosperitate trium annorum, in quibus confortatum est regnum eius dereliquit dominum. supra 12. capit. Dicendum, quod non stat, quia Afa nūquam dereliquit dñm, ita q declinaret ad idolatriam, sed omnibus diebus suis fuit cor suum perfectum cū dño, & licet in fine vitæ suæ. f. anno tricesimo sexto regni sui, non habuerit cōfidentiam in Deo, & recurrerit ad adiutorium regis Syriæ, & in hoc peccauerit: tamen non incurrit in idolatriam, vt colligitur infra decimo sexto, & sic nunquam contra eum debuerant bella insurgere. Verum est tamen, quod interdum bella insurgunt contra reges pro alijs peccatis, quàm pro idolatria. Sicut fuit contra istum regem Afa. Nam quando non habuit spem in domino, sed in rege Syriæ, misit Deus contra eum prophetam, qui prædixit ei mala, & inter alia ait: stultè egisti, & propter hoc etiam presenti tempore aduersus te bella cōsurgent. infra 16. capit. & tamen adhuc non legitur aliquid simile fecisse Afa ante decennium, in quo Deum offenderet propter quod bellum aduersus eum cōsurgeret. Respondendum, quod Deus permisit istud bellum Aethiopum cōsurgere contra Afa propter tria. Primò propter demerita Aethiopum. Nam Aethiopes peccauerant contra Deum grauiter in aliquo, & cū Deus sit iudex omnium hominum, voluit punire eos, & voluit vti rege Afa tanquam ministro suo ad hoc, sicut facit de omnibus alijs gentibus, scilicet, vt Deus puniat quosdam per alios, & illos mediante alijs, & sic de omnibus alijs. Secundò fuit ad laudem Dei. Nam istud bellum fuit mirabile, scilicet, quod pauca multitudo Israelitarum fuderit tantum exercitum Aethiopum, in quo erant decies centena millia virorum, & curus trecenti, vt patet in litera, & factum est hoc opere Dei. Nam Deus exterruit Aethiopes coram rege Afa, vt patet in litera. Etiam, quia per inuocationem nominis Dei factum est. Nam cū esset Afa in bello, clamauit ad dominum, dicens: adiua nos Domine Deus noster, & non proualeat homo contra te. Tertio fuit hoc ad honorem, & præconium regis Afa, quia cū reges vicini viderent, quod Afa fuderit exercitum, in quo erant decies centena millia virorum: nemo auderet cōgredi cum eo, nisi haberet maiorem exercitum, & erat in hoc magnus honor Afa, & securitas regni sui, in quantum nullus auderet pugnare contra eum.

An Afa subuerterit altaria, & excelsa. *Quaestio VII.*

QVAERITVR ulterius, quomodo potest stare ista litera, cū dicitur, quod subuertit Afa altaria peregrini cultus, & excelsa, & abstulit fana, & aras de cunctis vrbebibus Iuda, quia sequenti capitulo dicitur: Excelsa autem derelicta sunt in Israel, ergo non subuertit illa. Respondendum, quod duplicia erant excelsa, quædam erant, in quibus colebatur Deus verus, & alia, in quibus colebantur damonēs.

Pro quo sciendū, quod Deus iusserat, quod nemo au-
deret facere sacrificium, in quocūque loco vellet, sed
solum in vrbe, quam mandaret Deus, & eligeret, vt
patet Deut. 12. cap. & non solum in vrbe, sed etiā non
licebat facere sacrificium, nisi in altari holocaustorū,
quod erat ad ostium Tabernaculi. Leuit. 17. & Iosue
22. cap. qui autem colebat dominum sacrificando ali-
bi peccabat: fecerat tamen populū altaria multa ex-
tra vrbes in montibus, & etiā in vrbeb, in quibus
immolarentur Deo sacrificia, & ista vocantur excelsa,
& ibi aliqui sacerdotes secundum ritum legis faciebāt
sacrificia, nec deuiabant in aliquo, nisi quod extra lo-
cum sanctuarij sacrificabant. Alia autem erant alta-
ria idolorum tam in montibus, quā in vrbeb, quia
in omni colle, & sub omni ligno frondoso poneban-
tur altaria dæmonum. 3. Reg. 14. Excelsa autem illa,
quæ erant ad cultum dæmonum subuerit Afa, quia
nihil voluit relinquere de idolatria in terra: Altitaria
autem siue excelsa, quæ erant ad cultum Dei non sub-
uertit Afa, licet illa mererentur subuerti, quia erant
contra legem: non tamen pertinebant ad idolatriam. De
primis excelsis intelligitur litera sequenti capitulo, &
illa non sunt deleta. De alijs intelligitur litera ista, &
ista altaria, vel excelsa fuerunt deleta. Distinctio ista
excelsorum colligitur. 4. Reg. 23. cap. Nam ibi dicitur,
quod Iosias occidit sacerdotes excelsorum super alta-
ria, & dicitur de alijs sacerdotibus excelsorum, quod non
occidit illos, sed comedebant azyma cum alijs sacer-
dotibus fratribus suis. Vnum tamen erat, scilicet, quod
non permittebantur ministrare, si tamen omnes isti
essent sacerdotes dæmonum, occidisset omnes illos
Iosias. Etiam non permisisset vilo modo sacerdotes
excelsorum dæmonum comedere de redditibus san-
ctuarij cum alijs sacerdotibus Dei. Ideo licet essent
omnes sacerdotes excelsorum, quidam erant sacer-
dotes Dei, & quidam dæmonum, & sic quædam excel-
sa erant Dei, & alia dæmonum, & quædam deleta
sunt, alia autem manserunt. Dicit autem Nicolaus,
quod non fuit illicitum dimitti excelsa, in quibus co-
lebatur Deus, sed de hoc sequenti capitulo declarabitur
in quadam quæstione.

Egressus est autem contra eos Zara Aethiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis, & venit vsque Marefa. Porro Afa perrexit obviam ei, & instruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ est iuxta Marefa, & inuocauit Dominum Deum, & ait: Domine, non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxiliis, aut in pluribus: adiua nos Domine Deus noster: in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es: non præualeat contra te homo. Exterruit itaque Dominus Aethiopes coram Afa, & Iuda: fugeruntque Aethiopes, & persecutus est eos Afa, & populus, qui cum eo erat vsque Gerara: Et ruerunt Aethiopes vsque ad internecionem, quia Domino cadente contriti sunt, & exercitu il-

lius præliante. Tulerunt ergo spolia multa. Et percusserunt ciuitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror inuaserat: & diripuerunt vrbes, & multam prædam asportauerunt: Sed & caulas ouium destruentes, rulerunt pecorum infinitam multitudinem & camelorum, reuersique sunt in Ierusalem.

Egressus est autem. Hic ponitur secundum huius capituli, scilicet, Afa victoria miraculosa: nam Deo agente superauit regem Aethiopum, & dicitur. *Egressus est autem contra eos Zara Aethiops.* Ista pugna fuit post decimum annum regni Afa. Nam supra in litera dicitur, quod in diebus Afa quiescit terra decem annis. Et iste Zara Aethiops erat princeps magnus: vnde habuit secum valde magnum exercitum, & dicitur. *Egressus est contra eos.* Id est, contra Afa, & viros suos. Nam dicebatur ibi, quod habebat Afa in exercitu suo trecenta millia virorum habentium scuta, & lanceas de tribu Iuda, & de tribu Benjamin ducenta, & octoginta millia habentium scuta, & lanceas, & sagittariorum, & contra omnes istos venit Zara Aethiops. *Cum exercitu suo decies centena millia.* Magnus exercitus valde erat iste, & raro legitur tantus exercitus congregatus, qui compleat vnam milliadem. In Hebræo dicitur. *Aleph Alephim.* Vbi nos dicimus decies centena millia. Et signat Aleph mille, & Alephim millia, quia est plurale ac si diceret cum exercitu suo mille, & millibus, & est numerus determinationem non habens. Litera autem nostra posuit decies centena millia; quia fortè talem sensum dabant omnes anti-qui Hebræi quando facta est ista translatio, & potissimè, quia fortè sic transcriperant septuaginta interpretes de Hebræo in Græcum. Iosephus tamen octauo Antiquitatum, vbi ponitur hæc historia, addidit ad hunc numerum, dicens, quod habuit in exercitu suo nongenta millia peditum, & ducenta millia equitum, & trecentos currus: vnde ille addidit centena millia virorum, cum hic ponantur solum decies centena millia, & currus trecenti, sed de Iosepho, vel quocunque alio historiographo, non est multum insistentum, quando constat de veritate Sacræ Scripturæ, licet vbi dubia essent, circa talia non est dubium, quin translator noster. Hieronymus ad Iosephum recurrerit, qui fuit vir magnæ sapientiæ inter Hebræos tempore suo, & potissimè in historijs. *Et trecentis curribus.* Paruus numerus currum erat secundum hanc multitudinem exercitus, sed cur tam pauci currus fuerint infra declarabitur in quadam quæstione. *Et venit vsque Marefa.* Est Marefa quædam ciuitas in sorte Iudæ, vt patet Iosue decimo quinto, & de hac dicitur Mich. 1. scilicet, adhuc hæredē adducam tibi, qui habitas in Marefa vsque ad Odolam veniet gloria Israel: Est autem Marefa satis Australis ciuitas in terra Iudæ, & ibi locauit pro tunc castra sua Zareas rex Aethiopum intendens se extendere per totum regnum Iuda. *Porro Afa exiit obviam.* Licet sciuerit Afa multitudinem valde maiorem esse Aethiopum, quā suam, non formidauit exire illis obviam, quia necessitas eum impulit. Nam si nõ exiisset obviam deleuisset singulas vrbes per se rex Zareas. Sicut fecit rex Sefac rex Aegypti, quā ascendit contra Roboam anno quinto regni eius. Nā non ausus est Roboam exire obviam ei. Ideo ille discurrrens per terram Iuda coepit singulas ciuitates supra 12. cap. *Et isti*

Et instruxit aciem ad bellum. Posuerat castra rex Aethiopum apud vrbem Marefa. Alā verò occurrit, & instruxit aciem non permittens eum inde recedere sine bello, quia si permitteret vagari per terram suam, multa damna inferret. *In valle Sephata, quæ est iuxta Marefa.* Satis propè exercitum Aethiopum posuit aciem suā Afa. Nam castra Aethiopum erant apud Marefam, & ipse posuit aciem in valle Sephata, quæ est iuxta Marefa. Potest autem Sephata esse nomen vrbs, à qua vocetur vallis Sephata, & tunc dicitur, quod illa ciuitas Sephata est iuxta Marefam, & sic signatur, quod etiam vallis erat apud Marefam. Vel potest intelligi, quod Sephata est nomen vallis, & vocatur vallis Sephata intransitiuè, id est vallis, quæ vocatur Sephata, & tunc dicitur, quod est iuxta Marefam, & vallis Sephata est iuxta Marefam. *Et inuocauit dominum Deum.* Videns Afa, quod viribus suis non sufficeret ipse ad resistendum tanto exercitui, inuocauit dominum: cuius viribus se liberandum confidebat. *Et ait domino non est apud te vlla distantia.* Id est nulla differentia. *Vtrum in paucis auxiliis, vel in pluribus.* Scilicet, isti multi sunt, & tamen non est differentia aliqua apud te, quod auxiliis contra paucos, vel contra multos. Hic apparet magna spes, quam habebat Afa in Deo. Nam etiam si veniret obviam exercitus infinitus, putabat certissimè, quod Deus posset illum faciliter delere. Et rectè dixit, quod non est maior difficultas Deo pugnare contra multos quā contra paucos, quia potentia Dei est infinita, & ad quocunque se habet sine aliqua resistentia: de quo declarabitur infra in quadam quæstione. Sic etiam dixit Ionathas filius Saulis, scilicet, non est difficultè Deo saluare in multis, vel in paucis: primo Regum 14. cap. *Adiua nos domine Deus noster.* Scilicet nullum alium habemus adiutorem nisi te. Iuxta illud, quia non est alius, qui pugnet pro nobis, nisi tu Deus noster. Ideo tu nos adiua. *Quia in te, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem.* Scilicet, non habemus fiduciam aliquam in viribus, & etiam quando exiimus ad pugnandum nullam fiduciam habebamus de eis: sed in te, & in tuo nomine sperabamus saluari contra hanc multitudinem. Rectè enim nunc inuocauit Afa dominum: quia quando homines nihil habent, quod viribus suis agere possint: tunc se totaliter submittere debent diuino adiutorio orantes illum. Sic dixit rex Iosaphat filius regis Afa infra 20. l. sed tantum ignoremus quid agere debeamus. Hoc solum habemus refidui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Dixit autem Afa, in te, & in tuo nomine sperantes: non quod spes aliqua in nomine esset, quæ esset distincta à spe, quam habebant de Deo, sed eadem spes erat: declarabitur tamen magis de hoc, infra in quadam quæstione. *Domine Deus noster tu es.* Id est, tu es solus verus Deus, quia alij, qui vocantur dii non sunt, sed dæmones: vt patet Psal. 97. quoniam omnes dii gentium dæmonia. *Non præualeat contra te homo.* Scilicet, si præualeat contra nos Zara rex Aethiopum, non putabitur præualuisse contra te, quod est inconueniens: ideo fac, quod non præualeat. Non est tamen verum hoc, quia dato quod rex Aethiopum præualeret nunc contra regem Afa, non præualeret homo contra Deum. Quare tamen hoc dictum est, declarabitur infra in quadam quæstione. *Exterruit itaque dominus Aethiopes coram Afa.* Cum inchoaretur bellum inter vtrumque exercitum, dominus exterruit Aethiopes, ita vt non auderent consistere coram rege Afa, sed quis modus exterrendi fuerit declarabitur infra in quadam quæstione. *Fugeruntque Aethiopes.* Cum exterruisset eos Deus non ausi sunt stare. Nam si Israelitæ non essent nisi duo viri, non auderent Aethiopes consistere coram Iudæis postquam exterruisset eos Deus, quia intolerabilius viderentur in

bello, quā ducentes millies millia armatorum. *Et persecutus est eos Afa, & populus, qui cum eo erat vsque Gerara.* Cum Aethiopes fugere ceperunt direxerunt se contra terram suam: ideo processerunt per viam Geraræ. Est enim Gerara quædam ciuitas terre Chanaan, in qua habitabant Philisthini. Nam in illa peregrinatus est Abraham, quando dixit Saram vxorem suam esse sororem suam, & ducta est in domum regis, & postea liberauit eam Deus reuelando regi veritatem Gen. 20. Et tunc dicitur fuisse Abraham incolam terræ Philistinorum. eodem cap. & 21. Etiam in eadem vrbe peregrinatus est Isaac, & dixit vxorem suam Rebecca esse sororem: Gen. 26. cap. Iste locus est in fine terræ Chanaan, & ponitur tanquam limes eius: vnde cum Gen. 10. ponuntur termini terræ Chanaan, ponitur Gerara, s. Sidon, Gaza, & Gerara. Et est Gerara terminus ex latere Meridiano. Et ista fuit causa, quare Afa non persecutus est Aethiopes vsque Geraram, s. quia vsque ad illum locum procedebat per regnum suum, quod erat in terra Chanaan: cum autem transscenderet, necesse erat, vt intraret in regna aliqua Arabum, vel Amalechitarum, vel Aegyptiorum, & noluit nouos hostes iniuste acquirere: Sed melius causa infra tangetur. *Et ruerunt Aethiopes vsque ad internecionem.* Id est consumpti fuerunt, & ceciderunt Aethiopes vsque ad totalem deletionem, quæ vocatur internecio. *Quia domino cadente contriti sunt.* Scilicet, si modo humano facta fuisset ista percussio, non potuisset tanta fieri: quia tamen facta est à Deo, fuit magna valde. *Et exercitu illius præliante.* Potest vocari exercitus Dei multitudo Israelitarum, vel multitudo Angelorum, qui venerunt ad conflictum istum, vt declarabitur infra in quadam quæstione. *Tulerunt ergo spolia multa.* Scilicet, Aethiopes fugientes reliquerunt tentoria plena spolijs, & etiam mortuis auferebantur vestes, & arma, & omnia, quæ ferebant, & ista fuerunt multa spolia, quia multa fuerunt agmina Aethiopum. *Et percusserunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ.* Vsque Geraram peruenit cæsis fugientium, & postquam cessauit persecutio conuersi sunt Iudæi ad pugnandum contra ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ, & occiderunt habitatores earum, ceperuntque spolia. *Grandis quippe cunctos terror inuaserat.* Scilicet, cum viderunt habitatores terræ, quod Afa deleuisset exercitum Aethiopum, quantus non legebatur toto precedenti tempore congregatus, exterriti sunt, & non poterant resistere: nec audebant se defendere contra Iudæos. *Et diripuerunt vrbes.* Scilicet, quæ erant iuxta Geraram. *Et multam prædam asportauerunt.* Scilicet de vrbeb illis. Nam præter prædam quam tulerunt de spolijs Aethiopum asportauerunt etiam prædam magnam de spolijs vrbiū, & tota simul erat valde magna præda. *Sed & caulas ouium destruentes.* Caulæ vocantur ouilia, scilicet claustra, in quibus tenentur oues in deserto, ne possint dispergi, & ne lupi, & alia fera possint faciliter adire oues. Ista caulas destruxerunt nunc serui Afa, vt auferrent inde omnia pecora. *Tulerunt pecorum infinitam multitudinem.* Id est valde magnam, quia non est aliquod infinitum in actu, potissimè in quantitate discreta. *Et camelorum.* Cameli non intelligebantur nomine pecorum. Ideo de illis expressit per se. Nam pecora vocantur animalia parua, vel magna, quæ comestibilia sunt. Cameli autem non sunt animalia comestibilia, sed ad onera solum proficiunt: ideo per se nominati sunt.

Quomodo Aethiopes potuerunt pugnare contra Afa regem Iuda. Quæst. viii.

QVAERITVR Circa prædicta, & primò quomodo Aethiopes potuerunt pugnare contra Afa

Afa regem Iuda. Nam Aethiopes habitant in terra distantissima in Aphrica, ita ut non sit opinabile, quod ipsi veniant in terram Chanaan ad pugnandum. Respondendum, quod Aethiopes non solum habitant in Aphrica, sed etiam in Asia. Nam Aethiopes sunt populi valde Australes, quod demonstrat eorum nigredo, quae non est nisi ex caliditate nimia regionis, & extenditur regio Aethiopia in longum nimis versus Orientem. Sunt autem quidam de Aethiopibus circa Aegyptum citra tropicum cancri, quod demonstrat Lucas dicens.

Aethiopia solum, quod non premetur ab ulla Signiferi regione poli, in poplite flexo Ultima curvati procederet ungula tauri.

Ex quo apparet, quod Aethiopes sunt citra tropicum cancrinum: nulla regio, id est nullum signum Zodiaci transeat super eos. Sic dicitur in tractatu de sphaera. Isti Aethiopes sepe pugnant contra Aegyptios, & interdum auxiliantur eis, quia sunt vicini: & sic cum terra Chanaan sit coniuncta Aegypto, & sit magis Aquilonaris, quam Aegyptus aliquid, ipsi Aethiopes possunt venire interdum ad pugnandum contra terram Chanaan. Sic patet de bello, quod Sefach rex Aegypti fecit contra Roboam regem Iuda. Nam in illo bello venerunt Aethiopes & Libyes, & Trogloditae: ut patet supra 12. capit. Ira & nunc poterat Zara venire ad pugnandum contra Afa regem Iuda. Non est enim credendum, quod sit valde magna distantia inter terram Chanaan & Aethiopes.

Cur rex Zara pugnavit contra Afa regem.
Quaest. IX.

QVAERITVR ulterius, cur iste Zara rex Aethiopiae venit ad pugnandum contra Afa regem Iuda: nam non videtur aliqua causa quare veniret. Bella enim fiunt communiter propter iniurias, & damna suscepta ab iniuriam: damna autem, & iniuriae suscipiuntur in communicatione, inter non communicantes autem non potest esse causa belli: & quia Aethiopes, & Chanaan non communicant cum sint alia regna media inter eos: non videtur, quomodo haberent causam pugnandi Aethiopes contra Iudaeos. Respondendum, quod potuit moveri iste rex Aethiopiae ad Deo, & ad seipso quantum ad Deum. Dicendum, quod iste Aethiops fecerat multa mala: propter quae Deus volebat perdere eum, & gentem suam: & quia solet Deus ista facere per ministros, voluit efficere regem Iuda ministrum huius executionis, & posuit in corde Aethiopiae, ut venirent in terram Iuda ad pugnandum, ut ibi caderent gladio Afa. Sic enim concitat hominem ad id, quod sibi malum poenale est. Sicut Deus concitavit Sennacherib regem Assyriorum, ut rediret in terram suam, ut ibi caderet gladio filiorum suorum: sicut dicitur 4. Regum 19. Ecce ego mittam ei spiritum, & audiet nuncium, & revertetur in terram suam, & ibi eum deiciam gladio. Vel poterat esse secundo modo, scilicet quod Deus concitavisset istum regem Aethiopiae contra multas gentes ad puniendum eas, & cum in hoc indebitum se haberet, Deus voluit quod ipse puniretur ab aliqua istarum gentium, scilicet Iudaeis. Sic fuit de Sennacherib rege Assyriorum. Nam Deus fecerat eum instrumentum indignationis suae contra gentes multas, & cum se haberet inordinate ultra id, quod Deus ei commendauerat, crudeliter agens ex desiderio suo, Deus voluit eum punire, sicut & ceteros. Nam fecit, quod angelus vna nocte occiderit in castris Sen-

Fnacherib centum octoginta quinque millia virorum. De hoc patet Isaie. 10. scilicet. Vae Assur virga furoris mei, & baculus ipse in manu eorum indignatio mea: ad gentem fallacem mittam eum, ipse autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor eius, & ad internationem gentium non paucarum. Erpostea ibi dicitur: quomodo Deus puniret eum, & factum est, quando percussit angelus domini in castris eius centum octoginta quinque millia virorum. quarto Regum 19. cap. Alio modo movebatur, & tertio ad Deo, ut solveret damna, quae intulerant Aethiopes Iudaeis. Nam tempore Roboam regis Iuda ascendit Sefach rex Aegypti in terram Iuda, & cum eo Aethiopes, Libyes, & Trogloditae ad praedandum, & acceperunt thesauros domus domini, & domus regis supra duodecimo. Voluit ergo nunc Deus, quod illa damna, quae intulerant tunc Aethiopes Iudaeis iniustus, solverent nunc quando Iudaei erant iusti tempore Afa. Nam nunc colebant dominum, & solverunt damna, quia acceperunt Iudaei spolia multa de eis, quae attulerant Aethiopes. A seipso autem poterat moveri Zara Aethiops ad veniendum contra Afa regem Iuda. Primo non intendendo specialiter pugnare contra Iudaeos, sed etiam contra omnes gentes terrae illius, scilicet quia ipse erat potens nimium cum haberet tantum exercitum, & vellet sibi subiugare omnes nationes, & ad hoc procedebat per diversa regna, ad pugnandum, & subjiciendum illa sibi, & tunc contingit, ut veniret in terram Iuda, sicut in quamcunque aliam regionem, & accidit sibi hoc. Istud verisimile est, quia iste fuit modus multorum regum velle subjicere sibi omnes nationes. Sic enim fuit de Salmanasar rege Assyriorum, & de Sennacherib, qui procedebat per diversa regna, & subjiciebant illi sibi, ut tenerent monarchiam univrsae Asiae, & sic pugnant isti reges contra Israelitas, contra Iudaeos, contra Aegyptios, & contra alias nationes. De quibus quarto Regum 17. & 18. & 19. & Isaia 36. & usque ad trigessimum nonum. Sic etiam fuit de Nabuchodonosor rege Chaldaeorum, qui ut teneret monarchiam orientis, pugnavit contra omnia regna, & multas gentes subjiciebat, & volebat Deus, quod omnes gentes ei subderentur. Iere. 15. Sic etiam fuit de quodam alio Nabuchodonosor, sub quo contigit historia Iudith, qui misit principem militiae suae Holofernem, ut contra omnes gentes pugnaret, ut subjicerentur eius Imperio, & omnia templa idolorum destrueret, ut sic ipse solus putaretur Deus: ut patet Iudith tertio. Sic etiam voluit facere, & abundantius fecit Alexander Macedo: qui totam Asiam penes occupavit, ut monarchia effici posset. Ita ergo de isto rege Aethiopiae putari poterat: scriptura tamen non curat enarrare de alijs regnis, quomodo se haberent ad illa pugnando, & subjiciendo sibi: quia non attinebat ad propositum agere nisi de rege Afa, & Iudaeis. Secundo poterat moveri a seipso cupiditate divitiarum acquirendarum: sciebat enim vel scire poterat, quod Sefach rex Aegypti, quando ascendit in terram Iuda cum Aethiopibus, accepit inde thesauros infinitos de domo domini, & domo regia, & manebant omnia vasa aurea, & argentea in domo domini, quae erant immensi ponderis, quae non tetigerat Sefach: omnia illa poterat concupiscere iste rex Aethiopiae: quia fortassis in nullo loco credebat se maiorem thesaurum inuenturum: potissimum, quia multas alias divitias congregare poterat, de vrbibus Iuda: ideo putavit sibi vtilius esse pugnare contra regem Iuda, quam contra quemcunque alium regem.

Quare

Quare potius tradidit Deus Aethiopes in manus Afa.
Quaest. X.

QVAERITVR ulterius, cum dictum sit, quod rex Aethiopiae, & populus suus peccaverant nimis Deo, & volebat Deus tradere illos in manus alicuius, ut luerent poenas pro peccatis suis. Cur potius tradidit eos in manus Afa regis Iuda, quam alterius de regibus gentium. Quia potius solebat Deus facere istas vindictas per reges gentium, quam per reges Iudaeorum. Sic patet de Salmanasar, & Sennacherib regibus Assyriorum: quos Deus vocat virgum furoris sui, & quod ipse misit eos ad gentem fallacem ad capiendum spolia. Isa. 10. Sic fuit etiam de Nabuchodonosor, quem Deus posuit tanquam iudicem, & puni-torem peccatorum diuersarum gentium: ut patet Abachuc primo, scilicet Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, ut corripes fundasti eum. Respondendum, quod Deus voluit potius tradere istos in manus Afa regis, quam alicuius Gentilis. Primo propter laudem ipsius Dei: nam Deus intendebat miraculose adiuuare Afa regem exterrendo Aethiopes, sicut factum est: ex quo consequeretur magna laus Dei. Si autem per manum alicuius Gentilis fieret ista vindicta, etiam si miraculosum aliquid contingeret tibi, non attribueretur Deo Israel: sed magis ipse rex Gentilis attribueret sibi ipse, vel attribueret dijs suis. Quod attribuerent dijs suis: patet sicut quando captus est Samson a Philistinis, conuenerunt Philistini in templum Dagō, obtuleruntque ei magnificas hostias, dicentes: tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras: Iudic. 16. capit. Sic etiam quando Philistini occiderunt Saulem, & filios eius, posuerunt arma Saulis in templo Astaroth, & caput eius portari fecerunt per totam terram, & annunciari in templis idolorum, & ad extremum positum est caput illius in templo Dagon, ut patet primo Regum 31. & praecedenti lib. cap. 10. Quod autem attribuerent sibi ipsi victoriam miraculosam, patet de Sennacherib rege Assyriorum, qui a Deo missus est contra multas gentes ad puniendum eas, & Deus adiuuabat eum conculcando coram illo gentes, & tamen ipse putabat se agere hoc in virtute sua, & superbiebat contra Deum Israel, qui dabat ei hanc victoriam, ut patet Isa. 10. Vae Assur virga furoris mei, & baculus ipse: in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & de populo furoris mei mandabo illi, ut auferat praedam, & diuidat spolia. Ipse autem non sic arbitrabitur: sed ad conterendum erit cor eius. Et sequitur: Dixit enim, in fortitudine manus meae feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorum, & principes eorum depradatus sum, & detraxi quasi potens in sublimis residentes, & inuenit quasi nidum manus meae fortitudinem populorum. Sic enim fuit de Nabuchodonosor, cui Deus vires dedit, ut exqueretur iram suam contra gentes multas: ipse tamen non sic arbitratus est, sed sibi ipse ascribebat, & imolabat sagenae suae: quia in ea incrassata est pars eius. Abachuc primo. Nunc autem cum fieret vindicta per manum Afa, attribueretur Deo laus: ideo melius fuit fieri per manum eius. Secundo fuit hoc, ut Deus daret laudem Afa, & faceret eum terribilem in inter omnes vicinos suos, quia reges, qui erant in circuitu terrae Afa, desiderarent forte pugnare contra eum, sicut pugnaverant contra praedecessores eius, & cum viderent, quod ipse superauerat exercitum fortissimum, qui usquam congregatus fuerat, nemo auderet contra eum pugnare: imo quando ipse contra aliquem pugnaret, non auderet resistere ei, quia maior fuit exercitus iste, quam ille, quem pater suus Abia superauerat. Nam Abia pugnavit

A contra Ieroboam regem Israel habentem secum octingenta millia virorum. praecedenti capitulo. Afa autem pugnavit contra Aethiopiae regem habentem decies centena millia, & trecentos currus, ut patet supra in litera. Et sic factum est, quia postea non audebant pugnare contra eum aliqui reges terrae, & ob hoc mansit in pace fere tota vita sua. Tertio fuit ad utilitatem Afa, quia Deus voluit eum ditare. Nam quando Sefach rex Aegypti venit in terram Iuda, & abstulit thesauros domus domini, & domus regis mansit terra in paupertate: voluit autem nunc Deus ditare regem Afa, & viros Iuda: ideo obtulit ei Aethiopes vulnerandos, & spoliandos, ut eorum spolijs ditarentur: sicut dicitur in litera, quod acceperunt spolia multa non solum de Aethiopibus, sed etiam de ciuitatibus, quas obsederunt, & coeperunt apud Geraram, ut patet in litera. Quarto factum est, ut Aethiopes satisfacerent ei, contra quem peccauerant: nam quando venerunt Aethiopes cum Sefach rege Aegypti spoliaverunt terram Iuda iniuste. Ideo cum deberent nunc puniri pro peccatis suis, non erat aliquis, cui tam digne satisfacere deberent, quam ipsis viris Iuda, quibus multa abstulerat, & potissimum de thesauris regis, & sic dignum fuit, quod traderentur in manus virorum Iuda, & Afa. Et ista fuit vna de causis, quare Deus movit regem Aethiopiae, ut veniret ad pugnandum contra viros Iuda. Quinto factum est, quia ut praesuppositum fuit praecedenti capitulo, rex iste Aethiopiae voluit praedari thesauros, qui erant in terra Iuda, & dignum erat, ut cum ipse vellet Iudaeos iniuste spoliare: Iudaei eum iuste expoliarent.

An sit differentia in Deo pugnare contra multos, & paruos.
Quaestio XI.

QVAERITVR ulterius circa hoc, quod dixit hic rex Afa, quod non est apud Deum distantia auxiliari in multis, vel in paucis, id est pugnare contra multos, vel paucos, vel auxiliari aliquem habentem multos, vel paucos. Quomodo potest hoc stare, quia videtur esse falsum. Nam dato quod Deus possit praevallere contra paucos, & etiam contra multos: quia virtus sua est maior omni virtute: tamen non tollitur quin aliquid maius agat superando multos quam paucos. Patet enim hoc in virtutibus naturalibus. Nam si aliqua virtus activa est in mille gradibus, potest agere in quodcumque habens minorem resistantiam ad non patiendum mille gradibus, & tamen si agat in rem habentem resistantiam centum graduum facilliter agit. Si autem ageret in rem habentem resistantiam graduum noningentorum, ageret difficiliter: ita ergo Deus licet possit superare multos, & paucos, tamen facillius superabit paucos, quam multos. Item patet hoc, quia si Deus debeat pugnare contra decem millia virorum, agat in virtute sufficiente ad pugnandum contra eos. Si autem velit pugnare contra deciescentena millia: necesse est, quod agat in virtute centupla ad virtutem, qua pugnavit contra decem millia, & sic agat centuplum quam prius, & videtur quod cum centupla difficultate hoc agat. Respondendum, quod non est differentia virtutis apud Deum pugnando contra multos, vel contra paucos: sicut hic dicitur, id est, quod non est maior difficultas pugnare sic quam sic: ut patet primo Reg. 14. Non est difficile Deo saluare in multos, vel in paucis, id est, non est difficilius saluare exercitum habentem paucos contra multitudinem quam habentem multos, vel non est ei difficilius saluare unum hominem, contra quem multi pugnant, quam illum, contra quem pauci pugnant. Pro quo sciendum, quod Deus potest in generali duobus modis superare aliquas gentes:

tes: vno modo subtrahendo virtutem, alio modo apponendo virtutem contrariam. Primo modo Deus facilius destruet omnia quaecunque voluerit. Pro quo sciendum, quod esse omnium rerum dependet à Deo in conseruari, sicut esse rerum, quæ sunt dependet ab agente, vel artifice in fieri. Nam si in fieri cesset agens ab actione peribit res, vel non erit: ita si in conseruari postquam res facta est definit Deus conseruare rem: necesse est quamlibet rem deficere, quia res quælibet præter Deum ex se nihilum est, & necesse est, quod nihilum efficiatur, si Deus subtrahat omnino suam conseruationem, & influxum super rem. Et isto modo, sicut potest Deus destruere vnum hominem subtrahendo virtutem suam conseruatiam: ita simul destruet totum vniuersum. Nam eadem virtus nunc est, qua conseruatur vnus homo, & conseruatur totum vniuersum. Subtrahere autem virtutem conseruatiam, non est aliquod agere. Nam minus est cessare ab agendo quam agere. Ideo facilius est quantum est ex ipsa re, quod Deus destruat totum vniuersum subtrahendo virtutem conseruatiam, quam quod producat vniam guttam aquæ: quia istud est agere, & illud non, & sic non est comparatio aliqua quantum ad istum modum. Nam non est maior virtus, vel actio superare viginti millia virorum quam vnicum. Iste tamen modus delendi, vel superandi non est Deo vstatus: quia cum ipse sit prima causa rerum in esse, & in conseruari: nulli rei deest tanquam causa prima, & sic nulli rei subtrahit virtutem suam ad hoc, quod tali modo definat esse. Nec legitur vnquam, aut credimus aliquam rem perijisse per subtractionem virtutis conseruatiam: sed pereunt res modo naturali, aut miraculose: non tamen subtrahendo conseruationem. Secundo modo Deus potest aliquos superare, vel destruere virtutem contrariam apponendo, & tunc potest stare dupliciter: quia aut agat per virtutem suam, aut per virtutem creaturæ subiectæ. Si agat per creaturam subiectam, non est difficilior Deo agere contra multos quam contra paucos. Et ponatur primo exemplum de actione Dei per angelos, qui sunt administratorij spiritus, ad Hebræos primo cap. Nam per angelos pugnavit Deus contra Assyrios, qui erant cum Sennacherib. Nam angelus domini venit in castra per noctem, & occidit centum octoginta quinque millia virorum in castris Sennacherib. 4. Regum 14. & Isaiæ 38. & non fuit difficilior illi angelo occidere decem viros, quam occidere decem viros. Nam omnes illos eadem nocte occidit. Et si dicas, quod dato quod angelus posset occidere quocunque homines: tamen facilius occidet tres viros, quam decies centena millia, eo quod citius istos, quam illos occidet. Dicendum, quod eadem velocitate, qua vnus angelus potest occidere vnum hominem, eadem velocitate poterit facere Deus, quod occidantur decies centena millia virorum per angelos: quia faciet decies centena millia angelorum istius occisionis ministros, & tam cito illi omnes occident ista decies centena millia virorum, sicut vnus angelus vnus hominem. Et sic non est Deo difficilior occidere decies centena millia virorum quam vnum. Et licet sit eidem angelo difficilior, vel maius occidere decies centena millia quam vnicum, & tamen quia Deo non est difficilior iubere hoc decies centum millibus angelorum, quam vni angelo: non est difficilior ei occidere decies centena millia, quam vnum. Et hoc quia Deus habet valde plures angelos ad iubendum eis, quod voluerit: iuxta illud Dan. 7. f. millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Si autem Deus per homines vellet exequi iram suam contra multos, vel contra paucos, tam facile est contra multos, sicut contra paucos pugnare.

Nam si pauci sunt, contra quos pugnandum est, paucos mittet contra eos, & si multi sunt, mittet multos. Non est autem Deo difficilior mouere corda multorum hominum ad faciendum aliquid, quam mouere corda paucorum virorum, quia sicut diuisiones aquarum, ita cor hominis in manu domini, & quocunque voluerit verteret illud: Prouerb. 21. ca. f. ea facilitate, qua pauci pugnant contra paucos, eadem pugnant multi contra multos. Alio modo potest Deus hoc facere per homines. Nam si Deus potest facilius pugnare contra mille viros obijciendo eis duo millia virorum. Ita potest pugnare contra decies centena millia obijciendo eis solum duo millia virorum. Quia potest Deus tales viros, tam fortes efficere, quod vnus præualeat contra duo millia. Nam interdum aliquos Deus fecit: sic enim fuit Samson, qui in crinis semel existens facillimè occidit mille de Philistinis, qui venerant eum ligare, & fugauit ceteros, & tamen non tenebat manu sua nisi mandibulam Asini: Iudic. 15. Aliquos etiam tales legitur in historijs gentium: licet ille non sint comparandæ incertitudine sacræ scripturæ. Sic enim aiunt fuisse Hectorem, sic & Herculem: sic ferunt & Achillem, & Troilum. Famosior quoque viribus fuit, licet non arte bellica quolibet istorum Milo toto orbe opinatissimus, qui nudo pugillo taurum percutiens illico occidebat, & eadem die illum solidum deuorauit nihil grauatius stomacho, vt ait Solinus in Polystor. cap. de his, quæ fuerunt mirabilia in homine. Sic enim minus certè historiæ fecerunt tempore Arturi regis, qui regnavit in magna Britania, quam Angliam vocant: fuisse centum quinque milites orbiculatæ mensuræ: de quorum quibusdam magna fecerunt (si credere phas est.) Constat Gigantes fuisse viribus his omnibus fortiores. Constat, & nunc esse hominum monstra, quos nos syluestres, vel syluaticos appellamus, corporibus quidem nostram magnitudinem incredibiliter excedentes, quorum viros corpoream consequuntur molem. Sic enim sunt cyclopes, qui vnicum quidem oculum media fronte gestant, à quo cyclopes appellantur, s. à circulo illo oculi vnius: de quibus ille Polyphemus extitit, qui Vlyssis focios comedit, & ab Vlyssis orbatus faxas moles admirandæ magnitudinis eum persecutus coniecit in mare, de quo Boetius de Consolat. lib. 4. metro vltimo. Et Ouidius 14. Meta. quod licet aliqui fabulam putent, non est admirandum historicam extitisse veritatem: cum his maiora facta certissima veritate legamus. Sed de hoc quomodo se habeat, nihil refert. Constat autem, quod Deus potest facere homines tam fortes, vt vnus eorum armatus sufficiat pugnare contra decem millia virorum. Hoc autem efficere Deo nulla difficultas est. Ideo non est ei difficilior pugnare contra paucos, quam contra multos. Si autem Deus pugnare velit contra homines mediantibus creaturis notabilibus, s. bestijs, poterit hoc efficere, sicut fecit ipse aliquando. Nam contra Chanaanos sic pugnavit: mittebat enim crabones coram Israelitis, qui fugarent Chanaanos, & cum aliqui fugiebant à facie Israelitarum, & latebant, illi crabones ingrediebantur in loca occulta, vbi erant illi hostes Iudæorum, & occidebant eos: vt patet Exo. 23. & magis Deut. 7. Etiam pugnavit sic contra Gentiles Samaritanos, quos posuit Salmanaçar in ciuitatibus Israelitarum transfatis eis in Assyrios. Cum enim non obseruarent legitima Dei terræ, misit Deus leones in illos, qui occidebant eos. 4. Regum 17. Sic etiam pugnavit iterum contra Israelitas. Cum enim murmurarent contra Deum pro longitudine itineris, & quia non habebant nisi manna in cibum: misit Deus contra eos ignitos serpentes, & peribant plurimi mortibus eorum: Numeri 21. Dicitur etiam Sap. 11. quod Deus

Deus potest pugnare contra homines mittendo quodcunque genus bestiarum, s. non quod impotens erat omnipotens manus tua mittere ignis multitudinem visorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas, aut ignotas bestias, aut vaporem igneum sonantes, aut odorem fumi proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, quarum non solum læsura poterat eos exterminare: sed & aspectus per timorem occidere: & sic non erat facilius occidere paucos homines, quam multos: quia tam facillè erat Deo creare multas bestias, sicut paucas, & multi veneni, aut læsionis, vel parui nocimenti. Si autem Deus per creaturas insensibiles nocere vellet, tam facillè erat nocere multis, sicut paucis: loquamur enim de entibus meteorologicis, sicut sunt fulmen, lapides, grandines, corrufcationes, pluuia, & similia. Per talia enim solet Deus nocere hominibus, quando merentur indignationem suam. Patet de igne misso de cælo, id est de aere. Nam sic Deus illis, quos interdum occidit, sicut bis quando innocente Elia Deum misit ignem de cælo, & combussit duos quingenarios regis Ochozia, & quinquaginta viros cuiuslibet eorum. 4. Regum primo: non erat Deo difficilior mittere magnum ignis globum, qui occuparet exercitum decies centenorum millium virorum, & omnes exureret, quam quod occuparet solum duos viros, & illos exanimaret. Sic etiam de fulminibus, quod mitteret vnum, vel multos. Nam & Gentiles hunc modum tradebant omnipotenti Deo suo Ioui pugnandi contra hostes suos. Sicut quando pugnavit contra Gigantes inuadentes cælum: deceditque centimanum Typhoeum, vt ait Ouidius primo Meta. & imposuit ei tres montes Trinachria, id est Sicilia: vnde mons Aetna eius faucibus positus est, vt ait Ouidius 14. Meta. in principio, scilicet.

Iamque Giganteis iniectam faucibus Aetnam.

Poterat etiam Deus mittendo lapides, vel grandines occidere exercitum hostilem. Nam sic fecit quando quinque reges Amorrhæorum fugiebant à facie Ioue die, qua stetit solura vt iam euaderent propter noctis propinquitatem, cum sese receptare possent in proximas vrbes, & castellas: & vt non euaderent, misit Deus de cælo lapides grandinis magnos, qui occiderunt plures de exercitu Chanaanorum, quam gladijs eorum corruerant. Iosue 10. cap. Ita poterat mittere super quemcunque exercitum hostilem lapides multos grandinis: ita vt occiderent omnes, vel mittere paucos, ita vt pauci morentur. Poterat idem euenire per pluias, & fluuiorum alluiones. Potest etiam hoc effici per elementa. Nam aer potest tantum affici à Deo, vt omnes existentes in aliquo loco quasi subito occidat. Potest in terra fieri hoc. Nam nullum periculum facilius est, quam terræ motus, vel voragine terræ, & si aperiat terra os suum simul peribunt, qui affuerint. Sicut factum est tempore Datan, & Abiron, quos cum familijs suis, & vniuersa substantia viuos terra absorbit. Numeri 16. Nihil enim est in toto vniuerso, per quod non possit Deus omnes homines facilius perire facere, & hoc modo pugnare quælibet naturæ pro Deo contra hostes eius. Iuxta illud Sap. 5. scilicet. Pugnavit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Etiam corpora cælestia contra hominem pugnant iubente Deo: vt patet Iudic. 5. scilicet. Stellæ manentes in ordine suo contra Sisaram dimicauerunt. Non oportet in hoc magis mirari. Ecce igitur, quod si Deus pugnet contra aliquos mediantibus creaturis, non est facilius pugnare cum multis, quam cum paucis: si autem Deus per seipsum pugnet contra creaturam, facilius adhuc valde apparet hoc, scilicet, quod non sit facilius pugnare contra multos, quam contra paucos. Nam potestas Dei infinita est, & per illam Deus

Potestas Dei infinita.

agit quidquid agat: vnde non erit aliquid Deo difficile facere: quia non est aliqua resistentia ex parte creaturæ, quæ villo modo cõparetur potestati Dei in agendo, & consequenter non est difficultas: quia difficultas est resistentia patientis ad non patiendum. Et licet absolutè vna res in se sit maioris difficultatis ad agendum quam alia: quia in se valde maior est, tamen respectu Dei non est difficilior vna quam alia, quia nulla earum habet aliquam difficultatem. Nam si aliqua difficultas esset in aliqua re ad fieri respectu Dei, necesse esset, quod resistentia illius rei haberet certam portionem ad magnitudinem virtutis actiue Dei. Istud autem est impossibile, quia proportio est inter se quantitatum determinatarum. Infinitum autem est indeterminatum, ideo licet possit esse proportio finitum ad finita, non potest esse proportio infiniti ad finita. Vnde dicendum, quod respectu infiniti numeri, si esset, non haberet maiorem proportionem decem millia, quam nouem vnitates. Nam si esset alia, & alia proportio: istorum numerorum ad numerum infinitum: necesse erat, quod esset determinata quælibet istarum proportionum, vt potest quod ille numerus infinitus esset ad vnum numerum millecuplus, & alius esset maior: sed hoc dato ille numerus infinitus esset finitus: quia quilibet numerus submultiplex ad alterum aliquotiens sumptus solus, vel cum additione alterius partis suæ reddit illum cuius est submultiplex, & tunc si reddatur aliquis numerus ex numeris finitis, ille necessariò est finitus, & tamen est infinitus: ergo nullam proportionem habet ad aliquem de assignatis numeris, & consequenter non habet maiorem proportionem, id est, non est magis multiplex ad nouem vnitates, quam ad decem millia. Ita in quantitate continua, vel in quantitate virtutis, quæ assimilatur quantitati continuæ, licet non sit quantitas, sed qualitas, vel substantia, quod non potest comparari aliquid finitum rei infinitæ in aliqua specie proportionis, & tamè difficultas maior, vel minor prouenit ex inæqualitate proportionis resistentiæ ad agens, ergo non est aliqua actio Deo difficilior quam alia. Item probatur hoc planius: quia Deus excedit quamcunque rem in virtute, & non excedit magis vniam quam aliam, ergo non est sibi difficilior vna res quam alia, nec vna facilius quam alia. Quod patet, quia Deus excedit quamlibet rem in infinitum. Nam si aliqua res sit valde parua, Deus excedit illam in infinitum, & non magis quam in infinitum, quia nihil est maius infinito, per quod Deus possit excedere aliquam rem: & si aliqua res sit valde magna, sicut perfectio omnium rerum vniuersi simul: Deus excedit illam in infinitum. Nam non potest minus excedere, quam in infinitum: quia si Deus excederet illam rem solum excessu finito, esset Deus finitus, quod patet, quia cum res illa excedatur à Deo excessu finito: illa aliquotiens sumpta reddet tantam perfectionem quanta est perfectio Dei, & tamen illæ vices quibus Deus excedit sunt finitæ, ideo Deus finitus esset. Et sic cum Deus non possit excedere aliquam rem magis quam in infinitum: nec possit excedere minus, quam in infinitum, non excedit Deus magis vniam rem quam aliã. Et tamen licet concedamus, quod Deus non magis excedit vniam rem quam aliam: non concedemus, quod Deus tantum excedit vniam quantum ad aliam, quia ista falsæ est. Nam prima est negatiua, & vera: quia negat proportionem determinatam excessus diuini ad res. Secunda est affirmatiua, & ponit determinatam excessum, scilicet æqualitatem excessus, & similitudinem proportionis, & tamen infinito non competit magis, nec minus, nec æquale: sed istæ sunt passionnes finitorum. Secundum hoc potest responderi ad duas rationes in contrarium. Prima erat, quod licet Deus possit

possit super quamlibet rem: tamē maius aliquid agat superando vnam rem quam superando alteram: sicut in virtute naturali, quæ est in mille gradibus, quæ facilius agit resistentiam in centum quam in noningenta: licet in vtramque possit. Dicendum, quod non tenet similitudo: quia res naturales quantumcumque sint magnæ habent determinatam virtutem, & habent proportionem determinatas ad quamcumque resistentiam, siue minorem, siue maiorem, & cum nō sit eadem proportio excessus, quem habet mille ad noningenta, & quem habebat ad centum: non agetur tam faciliter ad rem noningentorum graduum resistentiæ, & ad rem graduum centum, & tamen de infinito secus est, quia nō magis excedit infinitum vnam quantitatem parvam quam magnam, cum non sit proportio aliqua finiti ad infinitum, ideo non habet infinita virtus maiorem difficultatem faciendo rem magnæ virtutis quam parvæ: quia nulla est sibi difficultas. Ad secundum quando confirmatur, scilicet si Deus pugnet contra decem millia virorum, & rursus pugna re habeat contra decies centena millia: necesse est, quod primò agat in virtute sufficiente ad decem millia: deinde in virtute sufficiente ad decies centena millia, & illa est centupla ad primam, ideo aget cum maiori difficultate. Dicendum, quod non stat hoc propter duo. Primò, quia licet Deus agat res inæquales in se non oportet, quod agat in virtute inæquali, sed omnia, quæ per se ipsum agit, aget ex virtute infinita. Et hoc colligitur: quia quidquid Deus agit per seipsum solum, agit in instanti, & sine aliqua successione: tale autem agere est ex infinito vigore: ideo non est, quod virtus, qua Deus pugnat contra decies centena millia sit centupla ad virtutem, qua pugnat contra decem millia, sed eadem in substantia, & in vigore est. Secundò non stat hoc: quia dato, quod Deus pugnet contra decies centum millia ex maiori vigore, quam contra decem millia: tamen non sequeretur, quod cum maiori difficultate ageret contra vnum, quam contra alterum: quia cum Deus sit agens rationale potest actionem suam intendere, & remittere, & quia virtus sua sit infinita, tam facile est sibi agere secundum magnam partem illius virtutis, sicut agere ex parva parte. Et sic patet, quod non est differentia apud Deum, id est maior difficultas agere contra multos, quam contra paucos.

An sit distinctum quid spes in Deo, & spes in nomine Dei.
Questio XIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicatur hic, quod viri Iuda exierunt ad pugnam contra regem Aethiopum non habentes spem victoriæ in aliquo nisi in nomine suo, & in ipso: quomodo ponitur hic spes in Deo, & in nomine suo, & an sit distincta spes. Ad hoc considerandum, quod spes est de aliquo bono arduo, & non speramus in aliqua re, nisi quæ bonum arduum nobis conferre potest. Si autem nomen domini conferre aliquid potest, & in se virtutis alicuius est: potest esse spes in eo. Si autem non est aliqua virtus in eo, non potest esse aliqua spes in ipso. Dicendum autem, quod in nomine Dei, vel in quocumque alio nomine nō est aliqua virtus actiua, quia illa virtus, aut inesset naturaliter, aut supernaturaliter. Non potest naturaliter inesse ei virtus: quia tunc haberet virtutem istā à causa sua: sed causa nominis est impositor eius, cum nomina sint imposita ad signandum ad placitum: nō potest tamen homo dare virtutem aliquam voci à se formata: ideo nō potest habere naturaliter virtutem aliquam nomen. Item patet, quia si nomen Dei haberet virtutem, aut haberet in omni lingua, aut non.

Si haberet in omni lingua satis, videtur irrationabile: quia substantia nominis est compositio ex elementis, & tamen non sunt eadem elementa nominis nostri signantis Deum, & nominis, quod signat Deum apud aliā gentem, ideo non habent virtutem aliquam vnam omne illud nomen, quia non habent aliquid vnum in quo concordent naturaliter: ideo non possunt habere eandem virtutem naturaliter. Item patet, quia eadem dicitio, quæ apud vnam gentem signat Deum, apud aliquam aliam gentem signat in honestum, vel rem parui valoris: & tamen si naturaliter inesset ista virtus, necesse erat, quod cum elementa ambarum dictionum sint eadem, quod virtus sit eadem, quod tamen rei inhonestæ nomen habeat virtutem aliquam non est satis conueniens: ideo non habebit nomen illud Dei naturaliter virtutem aliquam. Si autem nomen Dei apud vnam gentem dicas naturaliter habere virtutem, & nomina Dei apud alias gentes non habeant virtutem: non videtur hoc nisi in quantum non habent eadem elementa, siue principia. Nam non differunt ista nomina in modo signandi, nec in ratione signandi, nec in re signata: sed solum differunt ex elementis, id est literis, & tamen ponis in vno virtutem esse, & non in altero, ergo euenit hoc ex eo quod differunt in eis, scilicet ex elementis. Et tunc sequitur inconueniens, quia frequenter in eadē lingua nomen Dei est æquiuocum ad Deum, & ad alias res, sicut accidit in Latino: quia istud nomen Deus signat Deum, & etiam vinum, & signat iudicem, & sic in Hebræo nomen Dei est æquiuocum, ergo sequitur, quod nomen vini habeat virtutem, sicut nomen Dei, cum eadem elementa sint vtriusque. Istud autem est inconueniens. Item patet si quomodocumque nomen Dei haberet naturaliter aliquam virtutem, esset in eo semper manens: quia quæ naturalia sunt semper insunt. Etiam non esset maior virtus illius nominis quantum ad vnum hominem, quam ad alium, sicut quod calidum est naturaliter, ita est calidum respectu boni viri, sicut respectu iniqui. Et tunc sequeretur, quod nō esset differentia in efficacia: si quis indeuotè assumeret nomen domini, vel deuotissimè: quia æqualiter ambobus proficeret. Et si quis blasphemando nominaret nomen domini, vel orando cum lachrimis, & magna reuerentia. Vel si quis audiret illud volens, vel inuitus, & siue audiens esset christicola Deo deuotus, vel esset Iudæus hostis nominis Christi, in omnibus æqualiter proficeret: quod absurdissimè dictum est. Nam si quis deuotè illum inuocat, poterit ei proficere. Si autem indeuotè non solum non proficiet, imò reus est, eo quod taliter illum nominat. Nam contra secundum præceptum decalogi est, scilicet, Nō assumes nomen domini Dei tui in vanum: Exod. 20. & Deu. 5. Et non est solum hoc circa nomen domini: sed etiam circa opera Dei scripta in lege. Quia si quis indignè illa enarrauerit peccat, iuxta illud Psal. 49. f. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Ideo non est verū, quod habeat nomen domini aliquam virtutem naturaliter. Si autem dicatur, quod habeat virtutem supernaturaliter, etiam non stat: quia licet quod supernaturaliter inest non sit ab aliqua causa naturali, & tamen postquam illud causatum est semper manet, velut si esset aliquid naturale. Sic patet de anima. Nam anima supernaturaliter creata est, & corpus naturaliter est creatum aliā formatum in quolibet homine, & tamen anima supernaturaliter creata ita manet, & habet operationes suas naturaliter, sicut corpus habet accidentia sua, & passiones naturaliter. Et sic licet Deus virtutem istam dedisset nomini suo: licet istud dare esset supernaturaliter: tamen semper maneret virtus in nomine, si verè virtus in eo esset. Istud autem est falsum.

An Deus possit superari ab homine.
Quest. XIII.

Asum: quia tunc sequerentur inconuenientia supra assignata, scilicet tantum proficeret nomen Dei deuotè prolatum, sicut blasphemando, & omni tempore æqualiter proficeret, & non magis Christianis, quam infidelibus. Si autem dicas, quod proficeret nomen profertibus deuotè, & non alijs per virtutem suam, & Christianis, & non alijs: necesse erat, quod nomen domini cognosceret, & vellet, sciret, qui erant, qui illud proferebant deuotè, & qui non, etiam quod vellet proficere istis, & illis nō. Et tunc sequeretur, quod nomen Dei esset substantia rationalis: quia in nulla alia re inueniuntur istæ duæ vires, scilicet intellectiua, & volitiua. Si autem nomen Dei non cognoscat aliquid, nec velit, & tamē proficiat deuotè profertibus, alijs verò noceat, sequetur, quod nō est ipsum, quod habeat virtutem faciendi: sed quod aliquis est, qui facit ista, quādo inuocatur nomen, & sic in nomine nulla virtus est. Et sic dicendum est, quod nullum nomen est, in quo verè sit efficacia aliqua, vel virtus ad proficiendum, vel nocendum. Sed obijcietur, quod habeat nomen Dei virtutem: quia istud nomen Iesus habet virtutem saluandi nos. Sic n. dicitur Act. 4. f. Nec est aliud nomē sub celo datum hominibus, in quo oportet nos saluos fieri nisi in nomine Iesu. Respondendum, quod istud nomen, nec alia quæcumque nomina Dei in se quidem non habent aliquam virtutem, & tamen quando illa debite profertur, & deuotè, Deus exaudit inuocantes, & salutem tribuit, & tunc dicitur saluari per illud nomen Iesus: non quidem, quod illud nomē in se habeat istam virtutē saluandi, sed quia Deus vult inuocato illo salutem efficere, & ob hoc quod vocatur indignè: vt potest blasphemando non solum non benefacit Deus, sed punit inuocantem. Et tamen si nomen Dei in se haberet virtutem, non posset habere virtutē ad opposita: nisi forte esset substantia spiritalis rationalis, & tunc cessant omnes probationes, & inconuenientia supra inducta: quia illa pcedit si ponatur istud nomen Deus, vel Iesus habere in seipso virtutem, siue supernaturaliter habeat. Tamen ponendo, quod non habet nomen aliquod in se virtutem, sed efficacia boni, vel mali solum est à Deo inuocato nomine illo, non sequitur aliquod inconueniens. Ex hoc resultat solutio dubij, scilicet an in nomine domini aliqua spes habenda sit, quæ distinguatur à spe, quæ est in Deo. Et dicendum, quod possumus habere spem in nomine domini: nō quidem, quod speremus, quod illud saluabat nos: sed si illud quod dignè inuocauerimus, quod saluabimur, & tñ salus non à nomine, sed à Deo prononiet, & sic non est verè spes in nomine domini. Et si velimus dicere spem esse in nomine domini, dicemus, quod illa spes non est distincta à spe, quam habemus in Deum, quia cum spes sit de arduo bono, & istud non possit procedere nisi à Deo, non erit spes nisi in Deum. In nomine autem Dei erit spes instrumentaliter, scilicet speramus per illud tanquam per instrumentum inuocationis saluari. Et quia virtus agentis, & instrumenti eadem numero est, & non est virtus instrumenti: nisi quia deriuatur ab agente per illud non erit nisi vnicus actus agentis, & instrumenti: ita nō erit nisi vnica spes in Deum, & in nomen suum. Cum autem quæritur quomodo dixit hic Afa: in te, & in nomine tuo fiduciam habentes venimus contra hanc multitudinem. Dicendum, quod non posuit Afa duas fiducias vnam in Deo, & aliam in nomine eius: sed vnica, & ista erat in Deo. Expressit tamen de nomine eius, quia per inuocationem nominis domini ipse Deus exaudit. Et sic magis pertinet confidentia ad nomen domini, quam ad aliquid aliud, cum non sit aliud, per quod nos virtutem Dei imploremus, & sentiamus.

QVAERITVR ulterius, quomodo dixit Afa: adiua nos Deus noster: non praualeat contra te homo, in quo apparet, quod si Afa superaretur nunc ab Aethiopibus, quod superaretur Deus, & quod praualeat homo contra Deum. Respondendum, quod Deus non potest superari ab homine, quia homo est virtutis parua nimis: Deus autem est virtutis magnæ, & infinitæ. Item dato, quod homo tantæ virtutis esset, sicut Deus, nō superaretur Deus ab homine nunc, cum rex Aethiopum praualeat contra Afa regem Iuda. Nam non pugnat rex Aethiopum contra Deum: ideo non poterat praualeare contra Deum. Sed istud ponitur secundum opinionem hominum, qui putarent Deū Israel victum si superaretur Afa confidens in eo. Pro quo sciendum, quod istud procedebat ex præsuppositione Gentilium, qui ponebant Deorum multitudinem: & istos quidem contrarios, & desperatos in operibus suis, & dicebant, quod dii erant familiares illis, à quibus colebantur, & afficiebantur singulariter ad illos, atque pugnant pro eis contra hostes. Vnde interdum contingebat Deos pugnare cum Dijs: patet enim hoc ex bello Troiano. Nam secundum, quod introducunt poetæ Dea Græcorum Iuno erat, Dea autem Troianorum erat Venus, & Iuno ipsa habebat Troianos, vt hostes: sic introducit Virgilius primo Aeneidos Iunonem orantem apud Eolum Deum ventorum, quod mitteret ventos in mare, & concuteret atque submergeret nauigia Troianorum venientium cum Aenea in Italiam. Vnde promittit ei vnam pulcherrimam de seipem nimphis, cum ait.

*Tolle namque tibi Diuum pater atque hominum rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos
Gens inimica mihi thyrrenum nauigat æquor
Illum in Italiam portans, victosque penates
Incute vim ventis, submersas obrue pupes,
Aut age diuersos, aut disijce corpora ponto.*

Ecce Iuno potentissima Dearum vocauit Troianos hostes suos: cumque non posset per se illos delere orauit Eolum Deum ventorum hoc agere. Apparet etiam partialitates Deorum Gentilium. Nam cum pugnet Turnus rex Rutilorum contra Aeneam, & Troianos consistentes in Italia, introducit Virgilius decimo Aeneidos concilium Deorum decertantium super victoria. Et Venus quidem pro Aenea, & Troianis mæsta erat Ionem supplicem orans, vt daretur locus in Italia. Iuno autem è contrario magno concitata dolore pro Turno contra Aeneam loquebatur. Tandem Iuppiter in consistorio Deorum diffiniuit fauendum esse eis locum in Italia. Credebant etiam Gentiles solos Deos inter se pugnare pro cultoribus suis. Vnde interdum multorum dæmonum confictus auditus est, & visus: quorum vestigia in campo manserunt: sicut magnorum exercitum consistantium, & illos putabant Gentiles esse Deos suos. De hoc August. 3. de Ciuitate Dei in fine. Ita etiam ab antiquo creditū est inter Gentiles ante tempora Poetarum, quod dii gentium pugnant pro cultoribus suis, & bella, quæ faciebant populi attribuebant dijs suis. Sicut quando Philistini tenuerunt Samsonem, fecerunt magnificas hostias Deo suo Dagon, & dixerunt: tradidit Deus noster in manus nostras inimicum nostrum Samsonem: Iudic. 16. Sic etiam quando Philistini occiderunt Saulē, & filios eius: ascripserunt victoriam dijs suis: ideo caput

caput Saulis dedicarunt templo Dagon: & arma eius templo A'laroth 1. Reg. 31. & precedenti lib. cap. 10. Et sic si vna gens prævaleret contra aliam putabant, quod hoc erat: quia dii illius gentis erant tunc potentes. Si autem contingeret alio tempore, vel in alio loco illos esse impotentes: vinceretur illa gens. Sic patet de Syris feruis Benadab, qui quando superati fuerunt à rege Israel, dixerunt: Dij montium sunt dii eorum, ideo superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos. 3. Reg. 20. cap. Et sic quodcumq; viderent aliquam gentem superatam, putarent deos illius gentis superatos à dijs hostium suorum: ita ergo nunc putarent gentes, quod si rex Aethiopum prævaleret contra Asa, & Iudæos: cum isti colerent nunc Deum suum, putarent nō potuisse Deum Iudæorum defendere eos: & consequenter q̄ præualisset contra eum rex Aethiopum. Accedit etiā ad hoc alia præsuppositio gentium, quia putabatur, q̄ nunquam aliquis de dijs gentium permittebat cultores suos ab alijs gentibus opprimi: nisi cum non poterat illos defendere: imò nunquam sinebat eos pati aliquid malum, nisi cum nō poterant illos defendere. Sic patet Exo. 32. quando Moyses orabat dominum ne disperderet Israelitas, quos simul volebat delere propter vitulum fabricatum. Sic etiam, & melius quando voluit delere eos in Cadesbarne propter murmurationem. Nam orauit Moyses dicens: vt audiant Aegyptij, de quorum medio eduxisti populum istum, quod occideris tantam multitudinem quasi vnum hominem: & dicant non poterat introducere populum istum in terram, pro qua iurauerat eis: iccirco occidit eos in solitudine. Numeri 14. Ita ergo nunc à fortiori cum pugnaret aliquis rex extraneus contra Iudæos, si Deus non defenderet eos, putarent gentes, quod non potuisset Deus eorum eripere eos de manu regis Aethiopum. Et sic quod rex Aethiopum præualisset contra Deum Iudæorum. Et si aliquis vellet respondere excusando Deum, scilicet quod poterat defendere Iudæos, sed noluit, quia non diligebat eos: non stat, quia constabat, quod multa bona fecisset eis: ideo si nunc non adiuuaret eos, videretur quod nō faciebat ex eo quod non diligebat illos, sed quia non poterat eos defendere. Sic enim arguebat Moyses contra dominum ostendendo beneficia, quæ eis præstiterat, dicens, vt audiant Aegyptij, de quorum medio eduxisti populum istum: & habitatores terræ, q̄ tu domine in populo isto sis: & facie ad faciem videaris, & nubes tua protegat illos: & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem, q̄ occideris tantam multitudinem, sicut vnum virum: & dicant: non poterat introducere populum istum in terram, pro qua iurauit: iccirco occidit eos in solitudine: quasi dicat, si beneficia illa tam familiaria non præstiterat non poterat argui efficaciter contra Deum: sed pro tantis collatis apparebat, quod si occideret eos: vel si non defenderet eos, hoc esset: quia non poterat defendere illos. Accedit etiam ad hoc aliud, scilicet, quia interdum putabatur, quod homines possent præualere contra deos. Sic enim putauit Sennacherib rex Assyriorum: qui dixit, quod non haberet Ezechias fiduciam in Deo suo: quia non posset liberare eum de manu sua. 4. Regum 18. Et hoc confirmabat Sennacherib: quia patres sui præualuerant contra deos gentium, & cremauerant eos: & gentes eorum subiecerant sibi. Ideo quod non posset solus Deus Israel liberare eos de manu eius. quarto Regum 19. Ita nunc si rex Aethiopum prævaleret contra Iudæos putaret se superasse regem eorum. Ideo rectè dixit Asa: non præualeat aduersus te homo, id est, fac quod non pu-

retur quod homo præualeat contra te. Nam secundum veritatem benè sciebat Asa, quod non poterat præualere homo contra Deum: etiam si ipse superaretur à rege Aethiopum. Vnus est tamen Asa tali modo orandi: quia in hoc rangebat id quod pertinebat ad gloriam Dei. Nam licet peteret liberationem suā videbatur eam petere magis ad honorem Dei, quam ad vtilitatem suam, scilicet, vt non minueretur gloria Dei: si putaretur quod vnus homo præualebat contra Deum. Et iste modus orandi est valde efficax. apud Deum. Taliter enim solebat orare Moyses. Nam primo quando orauit, ne Deus deleret Israelitas pro vituli fabricatione dixit: Ne dicant Aegyptij calidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra, quasi dicat, magna ignominia Dei est, si talia de eo dicantur. Ideo non debebat occidere tantam multitudinem, licet peccarent. Exo. 32. Sic etiā quando murmurauerunt in Cadesbarne, & Deus vellet delere omnes: dixit Moyses, quod populi audientes tantam familiaritatem, quantam Deus cum Israelitis habebat: cum scirent, quod occideret omnes illos quasi vnum virum, putarent quod non poterat introducere illos in terram: pro qua illis iurauerat. Ideo occideret omnes, ne haberet de quo erubesceret. Numeri 14. Et Deus mouebatur talibus persuasionibus ad suscipiendum preces Moysi: quasi vile esset Deo sic facere. Ita nunc dicebat Asa, scilicet: putabitur, quod tu non præuales nos defendere: sed rex Aethiopum præualeat contra te, si non defendis nos, ideo adiuua nos.

Quomodo exterruit Deus Aethiopes.
Quæstio XIII.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod exterruit Deus Aethiopes, & fugerunt à facie Asa: quomodo exterruit eos. Respondendum, quod multipliciter poterat eos exterrere. Nam septem modi assignati fuerunt precedenti cap. in quadam quæstione, qua agebatur quomodo Deus exterruit Ieroboam, & Israelitas à facie Abiæ: & quolibet illorum septena modorum poterat fieri: & non solum illis, sed etiam quocumque modis Deo placitis. Quia quocumque modo Deus voluerit aliquid facere, potest illud facere. Sed satis videtur, quod istud exterrere fuerit incutiendo timorem cordibus Aethiopum. Nam tantum potest Deus homini incutere de timore, quod fugiat nemine sequente: sicut dicitur contra Iudæos. Leuitic. decimo sexto. Scilicet, Qui remanserint de vobis, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium: terrebunt eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo sequente: & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere. Sicut Deus incutiebat istum timorem Iudæis quando peccabant: ita incutiebat gentilibus contra quos pugnabant Iudæi, quando Iudæi mœrebantur adiuuari à Deo. Sic patet de Chanaanais, quia Deus misit pauorem in corda eorum, quando Israelitæ pugnaturi erant contra eos: vt patet Exo. vigesimo tertio. Scilicet, terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam: ita ergo & nunc putandum est, quod incussit timorem magnum Aethiopijs: ita vt non audeant consistere coram Iudæis.

Quomodo Deus cadebat Aethiopes, & exercitus Dei.
Quæst. XV.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur in littera, q̄ Aethiopes contriti sunt domino cedente, & exercitu suo preliante, quomodo Deus cadebat eos, & quomodo exercitus eius pugnabat: Quantum ad exercitum domini, dicendum, quod potest accipi dupliciter, vno modo pro angelis: alio modo pro Israelitis. De primo modo patet, quia angeli possunt vocari exercitus domini, in quantum ipsi sunt milites eius. Sic patet Job 25. Nunquid est numerus militum eius, & intelligitur de angelis. Etiam angeli mittuntur interdum ad operationes bellicas. Sic patet de illo angelo, qui percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia virorum vna nocte. 4. Regum 19. & Isa. 37. Sic etiam angeli venerunt armati ad ostendendum adiutores Elisæi, si quando formidante puerulo Elisæi exercitum Syrorum circumdantium urbem Dothain: petiuit Elisæus, vt Deus aperiret oculos pueri, & aperuit, viditq; montem plenum virorum igneis, & equis igneis. 4. Regum 6. Sicut ergo potuerunt apparere angeli illi ad ostendendum effigies virorum pugnatorum, ita poterant realiter venire ad adiuuandum. Sic etiam Christus angelos bellatores constituit: quando enim Petrus volens Christum defendere percussit gladio seruum pontificis: absciditque auriculam, dicit Christus: an putas, quod non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? Matt. 26. quasi dicat si vellē defendere viribus, daret mihi pater meus plusquam duo decim legiones angelorum, qui subito consumerent omnes homines si opus esset, sed non est opus, quia quō implebuntur scripturæ? Etiam in sacra scriptura vocatur multitudo angelorum exercitus Dei: sic patet Gene. 32. quando intravit Iacob in terrā Chanaan veniens de Mesopotamia: nam fuerūt ei obuiam angeli Dei, & ait: castra Dei sunt hæc: sed castra vocantur exercitus vel loca, vbi sedet exercitus: ibi autē non accipit nisi pro exercitu angelorum. Item hoc conuenit officio eorum: quia ipsi sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui habent hereditatem capere salutis: ad Heb. primo. & quia interdum viris bonis, qui habent capere hereditatē salutis necessaria est defensio ab hostibus, ipsi angeli ministrant in hoc pugnando contra aduersarios. Item ipsi angeli sunt interdum principes exercituum humanorum contra hostes, & confortant, & adiuuant eos quorū sunt duces. Sic patet Iosue 5. de ipso Iosue, qui vidit in agro Iericho Angelum dñi habentem gladium euaginatū, quem putauit esse virum, & ait: Noster es an aduersarius? & ille respondit nequaquam: sed sum princeps exercitus dñi: & nunc venio: Isti angeli poterat esse nunc exercitus domini, & pugnarent contra Aethiopes, sicut infra declarabitur seq. quæstione. Secundo modo potest accipi exercitus dñi pro Israelitis: & vocabuntur exercitus dñi: quia à Deo dirigebantur, vel Deus fauebat eis contra hostes. Et sic erat nunc: quia Deus exterruerat Aethiopes in fauorem Iudæorū. Sic etiam vocatur exercitus dñi. exercitus congregatus de cultoribus Dei. Ita habetur 1. Reg. 17. cū dixit Dauid: Quis est iste Philistæus incircuncisus, qui exprobrauit acies Dei viuentis? Sic et accipitur præced. lib. cap. 21. vbi vocatur exercitus Dei ipse exercitus Dauid. Licet ibi magis accipi possit pro exercitu angelorum: & illi assimilabatur exercitus Dauid, quia erat magnus. Et sic videtur accipiendum in præsentī. si quod Deus contrebatur Aethiopes pugnando contra eos: & etiam exercitus eius, id est populus Iuda, & Benjamin, qui pugnabat modo contra Aethiopes.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars. 2

Quomodo pugnavit Deus, & Angeli.
Quæst. XVI.

QVAERITVR vterius, quomodo pugnavit angelus si ipsi vocarentur nunc exercitus Dei. Dicendum ad primum, q̄ Deus multis modis pugnare poterat, scilicet mittendo de celo lapides super Aethiopes, sicut misit super Chanaanæos quinque reges fugientes: nam lapides grandinis magni oppresserunt plures eorum quā occiderunt Israelitæ à descensu Bethoron vsque ad urbem Azeccha: Iosue decimo cap. vel poterat pugnare faciendo tremotū sub pedibus Aethiopum, vel fragorem celi, quo exterriti fugerent: sicut quando pugnavit Philistini contra Israelitas tempore Samuelis. primo Regum 7. Multis aliis modis poterat pugnare, quia tamen non exprimitur aliquis modus, sed solum dicitur, quod exterruit Aethiopes, credendum est, quod solum incussit timorem Aethiopijs, ita vt fugerent: & istud fuit magnum bellū potius quā illud quod faciebant Iudæi omnes simul. Nam per timorem magnum, quem Deo eis incussit, non audebant resistere Israelitis: sed fugiebant, & cedebantur ab Israelitis in nullo se defendentes. De angelis dicendum, quod si ipsi acciperentur pro exercitu Dei nunc, quod poterant pugnare contra Aethiopes multipliciter. Nam omnia illa, quæ diximus Deum agere, omnia illa angeli facerent, quia non facit Deus hæc nisi per ministros. Etiam angeli adiuuarent Iudæos impellendo Aethiopes, vt caderent in terram, & sic Iudæi occiderent illos non potentes fugere. Etiam ipsi angeli poterant multos Aethiopum occidere: sicut fuit de illo angelo, qui occidit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia virorū. 4. Reg. 19. Multis modis angeli poterant pugnare contra Aethiopes. Sed hic non est intelligendum, quod exercitus angelorum esset exercitus Dei, sed exercitus ipsorum Iudæorū vocaretur exercitus Dei ex causa supraposita. Et patet, quia aliis non fieret hic mētio de pugna Iudæorū contra Aethiopes tāquam nihil ipsi fecissent, & tamē aliquid faciebant, quia ipsi occidebant Aethiopes. Ideo dicendum videtur, quod hic non fuerit aliqd aliud nisi terror Dei incussus Aethiopijs, quo fugere cogerentur, & quod Israelitæ eos fugientes occiderent, & incussio illa timoris vocatur bellum Domini. Occisio autem quā faciebant Iudæi vocabatur bellum exercitus domini.

Quare persecuti sunt Iudæi Aethiopes usque Geraram

Quæst. XVII.

QVAERITVR vterius, quare persecuti sunt Iudæi Aethiopes solum vsque Geraram. Respondetur potest vno modo quod factum est, quia Gerara est terminus regni Iuda ex parte meridiana, & quando erant Aethiopes in terra Asa persequerentur eos vt effugaret ipsos de terra sua: etiam vt occideret, & non possent contra eum impugnare. Et quia hoc licitè poterat facere in terra sua, quia nullum offendebat in hoc: etiam quia nullus eum inquietaret in hoc. Cū autem fuit in Gerara: quia ibi erat limes terræ suæ, non ausus est persequi vterius Aethiopes, quia cū ingrederetur quomodocumque terram alterius regis nō petita licentia, haberet ille iurā causā pugnā contra Asa: ideo noluit ultra persequi Aethiopes. Secundo potest dici quod vsque ad illū locū persecutus est eos, quia illic consumpti sunt omnes Aethiopes, ita quod nullus eorū remanserit, quē persequeret Asa.

Bb Tercio

Tertio potest dici, quod persecuti sunt eos usque illuc, quia semper cadebant eos usque illuc, & quando illuc peruenirent erant iam tam elongati Aethiopes, qui non percussi fuerant, quod non poterant consequi eos Israelitae, & cessauerunt persequi. Quarto potest dici, quod illuc solum peruenierunt Iudaei persequendo, quia terra, quae erat ultra Geraram pertinebat ad regem Aethiopiae. Quia subiecti erant ei: vel confederati sibi, ita quod non posset Asa, & illi, qui erant cum eo introire illuc sine damno. Quinto potest dici, quod usque Geraram fugerunt Aethiopes: quia non habuerunt aliquem locum, in quo se colligerent, et tuerentur, eo quod omnia illa loca pertinebant ad regionem Iuda, & cum illuc peruenirent, inuenerunt aliquas ciuitates apertas, in quas introierunt: & ibi se defenderunt a Iudaeis persequentibus eos: unde non poterat am persequi eos Asa.

An Asa peccauit percutiendo illas ciuitates. Quaes. XVIIII.

QVAERITVR vterius, cur Asa percussit omnes ciuitates, quae erant in circuitu Geraræ: & an peccauit in hoc. Responderi potest, quod istae ciuitates erant extra terram Iuda in parte meridiana. Nam ciuitas Gerara ponitur terminus meridiana totius terrae Chanaan: & cum terra Iuda esset intra terram Chanaan, necesse erat, quod ultra Geraram ad meridiem non extenderetur terra Iuda. Essent ergo ciuitates istae magis meridiana quam terra Iuda: forte in terra Amalecitarum, vel in desertis Arabicis versus Aegyptum, & haberet causam iustam pugnandi Asa contra illas ciuitates. Primo, quia forte in ciuitatibus illis se recollerant Aethiopes, et quia illi erant hostes Asa, habebat Asa iustam causam pugnandi contra omnes, qui receperant eos: & qui fauerent sibi quantum diu manerent ibi Aethiopes. Hoc autem est verisimile: quia dicitur, quod usque Geraram persecuti sunt Iudaei Aethiopes. Ex quo satis innuitur, quod circa Geraram in ciuitatibus propinquis se recollerint, & ob hoc pugnaverint Iudaei contra vrbes quousque redderent Aethiopes, quos tenebant. Secundo esse poterat, scilicet quia aliqui de illis vrribus venerant in adiutorium Aethiopiae, quando introierunt illi in terra Iuda, & hoc satis verisimile est. Nam gentes, quae erant in circuitu terrae Iuda satis erat, quod haberent Iudaeos exosos: quia inter confinia regnorum solent esse materiae bellorum: & ob hoc videntes nunc Aethiopes venientes in potestate magna contra Asa, putarent delendos esse omnes Iudaeos, & iungeretur eis, ut participarent partem spoliatorum, & adiuuarent Aethiopes contra regem Asa. Et ob hoc habebat Asa causam iustam pugnandi contra eos sicut contra Aethiopes. Unde cum fuit consummatum bellum contra Aethiopes cessis, & fugientibus vniuersis, conuertit se Asa ad pugnandum contra ciuitates illas, de quibus erant illi, qui venerant in auxilium Aethiopiae contra eos, & cepit ciuitates eorum. Tertio esse poterat, quod illi, qui habitabant in ciuitatibus istis ante hoc haberent discordias cum rege Asa, & inferrent damna regno suo: & non occurreret ipsi Asa ante hoc pugnare contra eos. Nunc vero quia pugnaverat Asa contra Aethiopes pugnauit contra illos, quia habebat opportunitatem magnam ad hoc. Primo, quia nunc habebat Asa congregatum exercitum magnum, quod congregauerat contra Aethiopes, quem aliam cum difficultate, & sumptibus congregaret: nunc autem congregatus erat, & non oportebat esse in hoc difficultatem aliquam. Secundo, quia ciuitabantur in hoc magni sumptus: quia nihil est, in quo magis principes expendant quam cum bella mouent, & congregant ma-

gnos exercitus. Nunc autem cum esset congregatus exercitus, non fierent aliqui sumptus pro ista pugna, quae fieret contra ciuitates istas. Quarto, quia occurreret regi Asa ire ad terram illam, in qua erant hostes eius nunc. Nam persecutus fuerat Aethiopes usque Geraram: & ibi erant ciuitates illae, in quibus erant hostes regis Asa: ideo erat nunc magna opportunitas pugnandi contra eos. Quinto, quia non poterant aliquo tempore viri Asa esse magis prompti ad bellum quam nunc. Nam cum Deus contulerat eis mirabilem victoriam, cum ipsi pauci fugauissent, & occidissent totum exercitum Aethiopiae, qui erat valde magnus, scilicet decies centena millia virorum, & trecenti currus: & sic audaciam magnam acciperent in cordibus suis, & facile esset eis pugnare nunc contra quoscunque, & quotcunque. Sexto erat opportunitas magna ex parte hostium. Nam tatus terror inuaserat habitantes circa terram Iuda, qui viderant magnam, & subitanam stragem Aethiopiae caesorum a Iudaeis, quod nullus haberet vires ad resistendum eis: ideo faciliter poterant superari. Ista ratio tangitur in litera, cum dicitur: & percusserunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, et sequitur: grandis quippe terror cunctos inuaserat, quasi dicat, quia magnus terror tenuerat omnes habitantes in terra, non ausi sunt resistere Iudaeis, sed faciliter superati sunt.

An peccauerunt Iudaei facientes praedam. Quaes. XIX.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod Iudaei tulerunt praedam magnam de bello, an peccauerunt facientes praedam. Respondendum quod duplicem praedam tulerunt nunc Iudaei: quandam tulerunt de Aethiopia cessis, & fugatis. Alia vero tulerunt de ciuitatibus quas diriperunt. Quod patet, quia dicitur in litera: tulerunt ergo spolia multa. I. de Aethiopia cessis, & fugatis, & diriperunt vrbes, & magnam praedam asportauerunt, sed & caulas ouium destruentes tulerunt pecorum insinuatam multitudinem, & camelorum. Quantum ad primam praedam, quae erat de Aethiopia cessis, & fugatis, dicendum, quod erat iusta, quia cum fuerit bellum iniustum contra Aethiopes, qui venerant ad iniuadendum terram erat licitum occidere ipsos, & praedari: & quid aliud facere, quia nihil est, quod non liceat contra hostes. Si loquamur de secunda praeda facta de vrribus. Dicendum, quod si consisteamus iuste pugnatum fuisse contra vrbes, consistebimus praedam iuste factam: quia in bello iusto licitum est facere quidquid occurrerit hosti facere. Quod autem fuerit bellum iniustum, satis credendum est, quia non est verisimile, quod Asa, qui erat vir iustus, maxime qui nunc a Deo supernaturaliter adiutus fuerat, committeret bellum iniustum. Nam non concurreret Deus cum eo ad adiuuandum eum in ipso, sicut adiuuaret contra Aethiopes, potissimum, quia praecedenti quaestione assignatae sunt cause huius belli, & omnes fuerunt iustae, ut patet ibidem. Ideo etiam credendum est fuisse praedam iustam, & omnia alia commissa in bello.

CAPITVLVM XV.

AZARIAS autem filius Obed, factus in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa, & omnis Iuda, & Benjamin.

Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo.

Si quaesieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote, doctore, & absque lege. Cunque reuersi fuerint in angustia sua, ad dominum Deum Israel, & quaesierint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax ingredienti, & egredienti: sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitate: quia Dominus conturbabit eos in omni angustia. Vos ergo confortamini, & non dissoluantur manus vestrae: erit enim merces operi vestro.

Azarias autem. Descripta in praecedentibus ipsius regis Asa virtuosa conuersatione, hic agitur de prophetica ei facta reuelatione: & diuiditur in duas: quia primo ponitur praedicta prophetica reuelatio. Secundo Asa, & Iudaeorum consolatio, ibi Quod cum audisset Asa.

An hic sit continuatio, & immediatio. Quaes. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quae habentur hic fuerint facta ordine continuato, post praecedentia. Et an fuerint facta immediate post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Respondendum, quod hic est relictus ordo, quia ista reuelatio prophetica, quae habetur hic fuit facta post victoriam collatam ipsi Asa contra Aethiopes: & de victoria illa habetur praecedenti capitulo. Ideo recte ponitur hic post illam pugnam quomodo facta fuerit ista reuelatio prophetica. Ad secundum dicendum, quod fuerint facta ista immediate post illa, quae habentur praecedenti capitulo. Nam dicitur praecedenti cap. de bello facta contra Aethiopes, & postea contra ciuitates, de quibus ibi, & hic dicitur, quod cum reuerteretur Asa de bello occurrit ei Azarias propheta, & locutus est ea, quae habentur hic, ergo fuerunt haec immediate post praecedentia. Circa primum dicitur. Azarias autem filius Obed factus in se spiritu domini. Iste Azarias erat propheta filius Obed, qui etiam putatur fuisse propheta: & venit super eum spiritus domini, scilicet spiritus propheticus, qui est a domino mouens eum ad egrediendum in occursum Asa, & Iudaeorum venientium de bello. Egressus est in occursum Asa. Scilicet, cum veniret de bello, & praeda Aethiopiae, ut renunciaret ei bona ista, quae sequuntur, per quae consolaretur. Et dicit, audite me. Idest diligenter considerate verba mea. Asa, & omnis Iuda, & Benjamin. Ad regem primo direxit sermonem suum, quia erat precipuus, deinde ad Iudam, & Benjamin: quia istae erant duae tribus, super quas solum dominabatur Asa, & viri de istis duabus tribubus veniebant cum eo de bello. Dominus vobiscum: quia fuistis cum eo. Idest dominus fuit vobiscum adiuuando vos miraculose contra Aethiopes, & contra ciuitates, quae erant in circuitu Geraræ. Vel dominus vobiscum, scilicet est nunc ad adiuuandum, et quando cunque opus fuerit contra quoscunque hostes, quia fuistis cum eo, scilicet colendo ipsum. Si quaesieritis eum, inuenietis. Scilicet, si quaesieritis eum seruando legem eius. Nam non quaeritur, nec inuenitur Deus alio modo, nisi Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

ut lex eius custodiatur: quia per hanc legis observationem imitatur eum, quod est eum inuenire & in eum tendere. Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. Scilicet, si dereliqueritis legem eius, quam nunc custoditis, derelinquet vos tradendo in manus hostium: & permittendo vos inauxiliatos. Transibunt autem dies multi. Hic autem incipit propheta, quae durat usque ad locum illum. Quod cum audisset Asa. Et exponitur multipliciter: quidam enim, scilicet expositores nostri communiter exponunt de tempore captiuitatis Babylonicae. Et dicunt. Transibunt dies multi. Scilicet, septuaginta anni quibus durabit Babylonica captiuitas: ut patet Iere. 25. cap. In Israel. Idest in terra Iuda, aliquando vocatur Israel: ut patet supra 12. scilicet: Cunque roboratum esset regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem domini, & omnis Israel cum eo, idest totus Iuda. Nam de Israel non poterat intelligi, quia non dereliquerat Israel, scilicet decem tribus legem cum rege Roboam, sed multo prius cum Ieroboam rege suo, quando ille fabricauit vitulos aureos supra 11. & tertio Regum duodecimo. Absque Deo vero. Scilicet, quod non tenebitur Deus verus, quia multi conuertentur ad idolatriam manendo in Babylone, & efficiuntur sicut Gentiles. Vel dicitur absque Deo vero, idest sine cultu Dei veri: quia non poterat coli Deus verus a Iudaeis, licet teneretur in Deum: & hoc quia non obseruabat cultus Dei descriptus in lege. Nam caeremoniae legales, quas Moyses imposuerat non poterant obseruari tempore captiuitatis Babylonicae, quia plurimae caeremoniarum requirebant certum locum: sicut erant caeremoniae sacrificiorum, quae erant precipuae, & maxime frequentate. Nam istae non poterant obseruari in Babylonia, dato quod ibi Iudaei colerent Deum verum: eo quod iste fieri debebant solum in altari holocaustorum, quod erat ante ostium tabernaculi. Leuit. 17. & Iosue 22. Et istud sanctuarium non poterat esse nisi in vna de ciuitatibus tribuum Israel, quam Deus elegerat: & existente ibi sanctuario non poterant alibi offerri sacrificia, ut patet Deute. 12. cap. Et quia in Babylone non poterat esse templum domini, cum esset extra terram Chanaan, non poterant fieri ibi sacrificia aliqua, licet Iudaei tenerent ibi fidem veri Dei, & non conuertentur ad idola. Sic etiam erat de omnibus aliis caeremoniis sacerdotalibus, sicut est ponere panes in mensa propositionis, & cremare thymiama quotidie coram domino in altari thymiamatum, manna, & vespere: & disponere lucernas in candelabro, & intrare in sancta sanctorum semel in anno. Nihil enim horum poterat obseruari manentibus Iudaeis in captiuitate Babylonica, quia omnia haec concernebant locum determinatum, scilicet sanctuarium. Et istud esse non poterat nisi in terra Chanaan. Idest erat de ministrantibus Leuiticis: nam Leuitae ministrabant in templo canentes coram sacerdotibus, & custodientes thesaurus domus domini, & obseruantes portas, & alia similia faciebant. Omnia tamen haec faciebant in templo domini: ideo consequenter non poterant obseruari, nisi manentibus Iudaeis in terra Chanaan. Ista est causa quare nunc Iudaei manentes inter nos, licet non colant idola non obseruant omnes caeremonias legis: quoniam plurimas omittunt. Quia nihil de sacrificiis, & caeremoniis sacerdotalibus, & leuiticis obseruant, cum ille concernant locum sanctuarij: & hic non potest esse locus sanctuarij. Et absque sacerdote doctore. Idest non habebunt Iudaei sacerdotes docentes, scilicet non habebunt eos quantum ad suum officium, & ad ministrationem. Nam officium sacerdotale erat facere tales caeremonias in sanctuario: & cum nunc non facerent aliquas tales caeremonias, non viderentur habere sacerdotes

cerdotes cum non haberent ministracionem, per quam apparebat eos sacerdotes: licet in Babylone multi sacerdotes extiterint, quia omnes sacerdotes, & leuitae erant in regno Iuda, quia fugerunt de regno Israel: & nunc quando translati sunt Iudaei in Babylonem translati sunt cum eis leuitae, & sacerdotes, & redierunt cum eis de Babylone, ut colligitur ex processu primi libri Esdrae. Etiam ponitur absque doctore, quia non habebant docentes aliquos in Babylone: nam non exercebant ibi officium praedicationis sacerdotes, & leuitae sicut in terra Iuda. Et dicitur absque sacerdote doctore, & absque sacerdote, qui erat doctor. In quo innuitur, quod sacerdotes, & doctores iidem sunt, eo quod ad sacerdotes pertinebat docere legem, ut patet Mala. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem exquirent ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Etiam Aggei 2. dicitur: Interroga sacerdotes legem, id est si quis dubitat de lege a sacerdotibus quaerere debet. Ad leuitas etiam pertinebat praedicare: de quo declarabitur infra in quadam quaestione. Et absque lege. Scilicet non obseruabunt legem, quia non erit tempus obseruandi legem quantum ad omnes caeremonias, ut declaratum est supra: cum plurimae earum determinent sibi certum locum, scilicet sanctorum, quod solum existebat in terra Chanaan. *Cunquereuerſi fuerint in angustia sua ad dominum Deum Israel.* Scilicet, postquam Israelitae de Iuda, & Benjamin manserunt in Babylone quasi per septuaginta annos, erant iam in angustia; & quod non permittebantur redire in terram suam, & tunc conuersi sunt ad dominum gementes pro peccatis suis: & Deus exaudiuit eos. Sic enim fiebat in aliis angustis Iudaorum, ut patet Leu. 26. cap. 1. Et propter peccata sua affigerentur donec confiteantur iniquitates suas, & malorum suorum recordentur, quibus praeruaricati sunt in me. tunc orabunt pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei. Etiam Deut. 30. cap. dicitur, quod quando Israelitae conuerterentur ad dominum dolentes de peccatis suis, licet dispersi essent ad cardines caeli, inde reduceret eos dominus. Et ita fuit in Babylone: quia doluerant Iudaei de peccatis suis completo tempore captiuitatis: & tunc reduxit eos dominus de Babylone. Fuerunt tamen ibi Iudaei absque lege (ut quidam uolunt) scilicet quod non habebant aliquos libros legis, quia Nabuzardan, qui combussit templum, combussit etiam libros legis, qui erant in templo, nec habuerunt legem quousque Esdras scriptor legis Dei velocissimus spiritus Dei in se facto scripsit legem diuinitus eam reparas. *Et quaesierunt eum.* Scilicet, obseruando legem, & faciendo omnia, quae Deus iussit. *Reperient eum.* Scilicet reperient eum sibi propinquum ad miserendum eis, & liberandum de captiuitate illa, quod factum est in fine septuagesimi anni, quando redierunt de Babylone. *In tempore illo.* Scilicet, dum durauerit captiuitas Babylonia: vel post regressum de captiuitate pauco tempore. *Non erit pax egredienti, & ingredienti.* Scilicet, non erit terra secura ad intrandum, & exeundum. Per intrare, & exire signatur tota operatio humana, scilicet quod non erit aliqua securitas manendi hominibus in terra, & multo minus ambulandi per eam. Et potest intelligi de tempore, quo fuit terra Iuda derelicta translatis Iudaeis in Babylonem. Nam tunc non relictus sunt in terra nisi viri pauperes agricolae, & uinitores: & super eos Godolias princeps. Tunc enim non erat terra Iuda secura: quia conuenerunt principes quadam de diuersis regionibus ad Godoliam, qui fugerant de terra Iuda, quando erant ibi Chaldaei. Et scito quod recessissent Chaldae, & reliquissent Godoliam principem terrae uenerunt ad eum, & tunc uenit etiam Ismael filius Nathaniae in dolo ad Godoliam;

& occidit eum Iere. 40. & 41. Et tunc occidit multos alios, & praedatus est regionem, contra quem congregati sunt principes bellatorum Iuda, & fugauerunt Ismaelem de terra: ceperuntque praedam, quam ferēbat. Considerata autem morte Godolias timuerunt omnes Iudaei, & maxime principes bellatorum manere in terra Iuda, & petierunt consilium a Ieremia, an descenderent in Aegyptum propter timorem Chaldaeorum: & tandem eo punto, descenderunt in Aegyptum. Iere. 41. & 42. Et sic non erat pax tempore illo, ita ut propter bella coacti fuerint Iudaei descendere in Aegyptum. Potest etiam intelligi de tempore, quod fuit post reditum de Babylone, & durauit aliquantulum, scilicet dum Iudaei aedificarent templum & muros uerbis Ierusalem. Nam erant tunc Samaritani in terra, qui non permittebant eos in pace: sed prius quidem accusauerunt Iudaeos apud reges Persarum, quod non deberent aedificare templum, nec muros, & absolutum fuit populus Iudaeorum ab impetitione eorum per reges Persarum: ut patet primo Esdrae 4. & 6. Postea insidiabantur eis, & dum essent vacantes aedificationi templi, & murorum subito ueniebant Samaritani super eos: & impediēbant opus, atque nocebant eis: ita ut Iudaei constituere cogentur quosdam viros in armis semper, qui parati essent ad resistendum uiris Samaritanis cum uenirent ad nocendum aedificantibus: & non possent illi impediri in operibus suis, vel non possent eis noceri: & sic media pars tenebat lanceas, & arma, & alia medietas faciebat opus: ut patet Nemi. 4. cap. Et ista fuit causa quare tanto tempore durauit templi aedificatio. Nam templum Salomonis, quod fuerat ualde maioris gloriae quam templum secundum: ut patet primo Esdrae 3. cap. aedificatum est in septem annis: ut patet 3. Reg. 6. Et templum istud secundum aedificatum est in quadraginta sex annis: ut patet Io. 2. cap. 1. quia dum aedificaretur templum Salomonis erat pax magna, & otium in Israel: & illam pacem Deus dederat solum, ut aedificaretur templum in diebus illis nomini suo: ut patet praecedenti lib. 22. c. & Eccle. 47. Templum autem secundum aedificatum est tempore magnorum bellorum: ita ut media pars faceret opus, & media pars teneret lanceas, & scuta: id necesse erat ualde maiori tempore durare opus in fieri. *Sed terrores undique in cunctis habitatoribus terrarum.* Hoc fuit quia accidit illo tempore esse multa bella per totum orbem, & omnes gentes patiebantur terrores fornicantes hostes suos. Vel potest melius intelligi solum de terra Iuda, & conuicinis, quorum bonum, vel malum redundabat in pacem, vel bellum Israelitarum. Et uocantur omnes habitatores terrarum, scilicet uicinarum. Isti terrores erant, qui dicti sunt supra praegnantibus Samaritanis contra Iudaeos. *Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem.* Idem est quod supra positum fuit, & tamen hic declaratur quod fuit supra positum. Nam erant terrores habitantium in terra: eo quod pugnabat gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem. *Quia dominus conturbabit eos in omni angustia.* Id est Deus infliget eos omnia genera angustiarum super Israelitas, & super alias gentes. Et sic pugnabunt adinuicem Dominus mouente eos ad bellum. Sed quomodo Deus moueat homines ad bellum cum illud sit malum, declarabitur infra in quadam quaestione. *Vos autem confortamini, & non dissoluantur manus uestrae.* Scilicet, quamquam aliis gentibus ista mala praenunciata sunt: quia non colunt dominum: & tamen uos non dissoluamini timentes haec: sed confortamini, & manus uestrae non dissoluantur: ita ut non audeatis resistere uolentibus impugnare uos: sed uiriliter agite, vel confortamini, scilicet ad colendum dominum, & non desista-

Impugnatur expositio prima latinorum.

is propter mala, quae patientur aliae gentes: nec dissoluantur manus uestrae cessando a cultu Dei, vel remissè agendo tanquam fugati sitis. *Erit enim merces operi uostro.* Scilicet, si colueritis dominum incessanter, & infatigabiliter, erit merces operi uestro, quia non transibit irremuneratum bonum opus hoc. Et ex hoc patet, quia litera praecedens magis debet intelligi de confortatione ad colendum Deum, quam de confortatione ad bellandum: quia ex bello quod facerent ad se defendendum non merentur nec oporteret dari mercedem operi suo. Sed si confortarentur in colendo Deum, oporteret ei dari mercedem. Ista expositio tenetur secundum expositores nostros: & tamen Nicolaus non multum attendit ad illam, quia ipse ponit quandam aliam secundum Hebraeos quae infra ponetur, sed etiam illa non multum consonat literae, quia magis consonat ista. Et tamen adhuc dicendum, quod ista non omnino stat. Primum quia dicitur transibunt dies multi in Israel absque Deo uero, & tamen in captiuitate Babylonica non fuerunt Iudaei absque Deo uero: quia ibi tenebant Deum uerum Deum: sed solum aedificabant a cultu eius secundum caeremonias legis: quia illi non poterant ibi obseruari ex defectu loci. Et si aliqui conuersi fuerunt ad idolatriam, pauciforent, quia non legitur de hoc in sacra scriptura. Si autem dicitur, quod transibunt dies absque Deo uero, eo quod non colebatur Deus. Dicendum quod non stat, quia tunc diceretur, transibunt multi dies absque Deo, & non adiungeretur absque Deo uero: quia apponendo hoc signatur quod Iudaei illo tempore Deum habebant, sed non Deum uerum, eo quod colebant idola. Secundum patet, quia dicitur, absque sacerdote doctore absque lege. Ex quo innuitur quod tempore illo non obseruaretur lex, nec sacerdos ministraret sicut debebant: & hoc reputatur in peccatum. Quod patet: quia dicitur hic, cum reuersi fuerint in angustia sua ad dominum: & reuerſi est de peccato commissio: & tamen esse absque sacerdote, & absque lege, & absque Deo, sicut erant Iudaei in Babylone, non erat peccatum aliquod, ideo non uideatur intelligendum de hoc. Patet istud, quia non dicebantur Iudaei tunc esse absque lege, quasi non obseruaret illam, & obseruarent caeremonias idolorum: sicut aliquando erant: sed quia non licebat eis obseruare eam ibi totam. Nam cum essent extra terram suam, non licebat facere caeremonias sacerdotales, & leuiticas, & non faciendo non peccabant: imò potius si facerent peccarent: quia non obseruando caeremonias legis in Babylone obseruabant legem, & obseruando illas faciebant contra legem. Idem est esse absque sacerdote, id est quod non habebant sacerdotes ministrantes secundum legem, quia non erat hoc peccatum: etiam non habere Deum sic non erat peccatum, sed potius obseruatio legis quae non obseruaretur habendo Deum. Tertio patet, quia dicitur hic, quod illis diebus essent Israelitae sine doctore. Et tamen istud non uideatur, quod fuerit in Babylone, quia licet fieri caeremonias legis non liceat extra terram Chanaan: tamen esse, docentes & vacare doctore legis, & praedicationi ubique licebat: nam docere & praedicare legem non erat aliqua caeremonia, quae determinaret sibi certum locum, nec certum ministrum: de quo magis declarabitur infra in quadam quaestione. Et ob hoc nunc Iudaei: licet sint extra terram Chanaan, & non habeant templum, nec caeremonias sacerdotales aut leuiticas, tamen docent, & praedicant per omne sabbatum, & festa sua in synagogis exponendo legem, et exhortando, ideo nunquam inter Iudeos cessarent doctores legis nisi cum conuerterentur totaliter Iudaei ad idolatriam, & nolent obseruare legem, nec uellent, quod quis

eam praedicaret aut exponeret. Et tamen nunc dicitur, quod essent absque doctore: ergo tempore de quo hic agitur essent conuersi Iudaei ad idolatriam, & nolent audire aliquos praedicantes aut exponentes legem, & tamen quando erant in Babylone non erant conuersi ad idolatriam, ideo uere simile est, quod haberent doctores, sicut nunc habent manentes in terris in captiuitate, cum non declinent ad idolatriam. Quarto patet, quia non bene coaptatur litera: quia signatur hic, quod in tempore illo, scilicet quo manserint Iudaei in peccato idolatriae sine Deo uero, & sacerdote, & lege, non erit pax ingredienti nec egredienti: sed gens pugnabit contra gentem, quia dominus affliget eos in omni angustia. Et postea cum conuersi fuerint ad dominum, inuenient eum, ita quod faciat cessare haec ab eis. Et tamen non accidit hoc existentibus in Babylone: nam tunc non apparet quomodo non esset pax egredienti nec ingredienti de eis, & quod essent bella: tamen erat bella Iudaeis existentibus in Babylone, cum essent captiui Babyloniiorum: & nemo poterat pugnare contra Iudaeos, quin pugnaret contra Babylonicos: sed signatur hic quod manserint Iudaei in terra sua in idolatria: & propter hoc fierent bella contra eos manentes ibi quousque conuerterentur ad dominum. Secundum exponit prophetiam istam de decem tribubus Israel: & ob hoc, quia ualde conuenit litera ista illis potius quam uiris Iuda, in quantum dicitur. Transibunt multi dies in Israel: & non dicitur in Iuda: & tamen Israel signat decem tribus, quae erant sub Ieroboam, & non duas tribus, quae uocantur regnum Iuda: & applicatur litera sic, scilicet. *Transibunt dies multi in Israel absque Deo uero.* Et uerum est, quod fuerunt multi dies, quia toto tempore, quo durauerunt reges Israel fuit hoc. Nam erat idola in terra, usquequo totus Israel cum rege suo Osee translatus sunt in Assyrios 4. Reg. 17. cap. Et isti fuerunt multi anni, scilicet plures quam ducenti: ut patet inducendo tempora omnium regum intermediorum. Nam regnauerunt reges Israel ex eo tempore, quo cepit regnare Roboam usque ad annum sextum regni Ezechie regis Iuda: quia tunc translatus sunt in Assyrios Israelitae, ut patet 4. Reg. 18. Et licet possent computari isti anni per reges Israel, tamen difficilior est computatio: ideo computandi sunt isti anni per reges Iuda, & non per reges Israel: & sunt anni ducenti. Nam Roboam regnauit annis decem & septem 3. Reg. 14. Abia annis tribus. supra 13. Asa annis quadraginta uno 3. Reg. 15. Iosaphat annis uiginti quinque 3. Reg. 22. Iorab annis 8. 4. Reg. 8. Ochozias siue Achazias anno uno eo. cap. & infra 22. cap. Ioas annis quadraginta 4. Reg. 12. Amasias annis uiginti noue 4. Reg. 14. Ozias annis quinquaginta duobus 4. Reg. 15. Ioatham annis decem, & sex. eo. cap. Achaz annis decem & sex 4. Reg. 16. Ezechias regnauit annis sex antequam transferentur Israelitae in terram Assyriorum. 4. Reg. 18. Et sunt simul anni ducenti quinquaginta quatuor, quibus regnauerunt reges Israel in terra sua: & tanto tempore fuerunt idola in terra, & recte dicitur absque Deo uero: quia nunquam habuerunt uiri de regno Israel Deum uerum, sed a principio regni Ieroboam primi regis ipsorum habuerunt vitulos aureos: & post alios Deos, sicut Baal, & multos: ita quod nunquam fuerunt ablata idola de terra toto tempore, quo fuerunt reges Israel in terra sua: sed omnes reges coluerunt idola, & secuti sunt uiam Ieroboam regis, qui peccare fecit Israel. quarto Regum decimo septimo capitulo. *Absque sacerdote doctore.* Scilicet toto isto tempore nunquam habuerunt Israelitae sacerdotes de tribu Leui. Nam cum toto tempore praecedenti essent sacerdotes in terra Israel, & Iuda: cum Israelitae fecissent sibi

Alorum 2. exposit.

Regum Israel tem-

vitulos aureos non habuerunt sacerdotes de tribu Leui: sed eiecerunt omnes de terra sua, & illi fugerunt in terram Iuda, vt patet supra vndecimo, & precedenti c. & tertio Regum duodecimo, & decimo tertio. Et nunquam toto isto tempore redierunt ad se sacerdotes: quia cum toto isto tempore coluerint idola, & ob hoc recessissent sacerdotes ab eis, nunquam postea redire voluerunt, sed manserunt semper in regno Iuda. Et dicitur absque doctore, quia non solum non habebant Israelitæ sacerdotes, qui ministrarent eis secundum legem Moyfi toto tempore, quo habuerunt idola apud se: sed etiam nunquam receperunt aliquos docentes aut exponentes legem, quod peccabant ex malitia, & nolebant cognoscere veritatem, vt non redirent ad cultum Dei: & non fierent vnum regnum Iuda, & Israel: vt patet tertio Regum duodecimo. *Et absque lege.* Scilicet, quia noluerunt obseruare legem: sed sicut recesserant à Deo vero, & cultu eius: ita recesserant à lege, vt non obseruarent aliquas ceremonias eius, sed alium modum cultus tenebant. *Cunqueruersi fuerint in angustia sua ad dominum Deum Israel, reperient eum.* Scilicet, aliquando propter magnam angustiam reuersi sunt Israelitæ ad cultum veri Dei Israel, & inuenerunt Deum tunc sibi propitium. Sic fuit tempore Achab regis Israel: nam semel Deus propter peccata Israelitarum, non dedit pluuiam super terram tribus annis, & dimidio. tertio Regum decimo septimo. & post illud tempus apparuit Elias coram rege Achab, & congregari fecit omnes prophetas Baal, & prophetas lucorum in monte Carmeli octingentos, & quinquaginta viros: & dixit Elias ad totum Israel: quousque claudicatis in duas partes? si Deus est dominus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini eum. Et postea conuenit cum prophetis Baal, quod ipsi facerent sacrificium non supponentes ignem, & ipse etiam faceret sacrificium non supposito igne: & ille, qui exaudiret dando de celo ignem super sacrificium cultorum suorum, haberetur vt Deus verus, & præualuit Elias: & tunc populus tenuit omnes prophetas lucorum, & prophetas Baal, & occisi sunt octingenti quinquaginta viri. tertio Regum decimo octauo cap. & sic conuersi sunt tunc Israelitæ ad dominum derelinquentes idola. Sic enim fuit iterum tempore istius Achab, cum Benadad rex Syriæ persequebatur Achab regem Israel: nam tradidit tunc Deus Benadad in manus Achab, scilicet quæ exercitus eius deletus est, & ipse fugit, & tunc Syrii dixerunt de Deo Israel, quod dii Israel erant dii motiui, ideo præualuerant Israelitæ contra Syros in montibus: sed pugnarent contra eos in vallibus, & non præualerent: & tunc iratus Deus mandauit dici Achab regi per prophetam, quod præualeret contra Benadad in vallibus. tertio Regum vigesimo ca. Ecce tunc conuersi erant Israelitæ ad dominum, cum Deus conuersus esset ad eos: sic fuit etiam iterum tempore istius Achab. Sed cum fecisset lapidari Naboth virum iustum, vt tolleretur vineam, & Deus prænucciasset per Eliam, quod canes lingerent sanguinem Achab, ipse propter angustiam istam conuersus est ad dominum, & fecit poenitentiam in cilicio, & ambulauit humiliatus: & Deus dixit, quod non mitteret malum in diebus eius, sed in diebus filij eius. tertio Regum 21. Sic etiam fuit in diebus Ioram regis Israel. Nam cum Benadad rex Syriæ obfideret Samariam, quæ erat metropolis terræ Israel, quia esset ibi Ioram rex, tandiu obfessa est ciuitas, quod fuit fames grauissima ibi, ita vt venundaretur caput asini octoginta argenteis, & stercola columbarum caro prætio emerentur. Et (quod magis erat) mulieres iam comedebant filios suos. quarto Regum sexto. & tunc voluit rex occide

re Elifscum prophetam: quia non orabat dominum pro famis, & obsidionis cessatione: & Elifscus prænucciauit tunc sequenti die famem deserturam, & fecit mirabile quod exterruit per noctem Syros exeuntes in castris, & fugerunt putantes venisse super se magnos exercitus, & reliquerunt castra plena cibis, & diuitiis: de quibus saturati sunt Israelitæ. quarto Regum 7. Et sic tunc conuertebantur Israelitæ ad Deum, & Deus ad eos in angustiis ipsorum. *In illo tempore non erit pax ingredienti, & egredienti.* Scilicet, dum Israelitæ fuerunt in ista idolatria non fuit pax in terra ipsorum, sed sicut ipsi non se habebant bene ad Deum nec Deus ad eos, sed dabat bellum in terra ipsorum concitando gentes multas contra eos. Nam pugnabant Syri contra Israelitas, & affligebant eos in tantum, vt aliquando paucissimi viri ad bellum relinquerentur in terra. Sic enim factum est tempore Ioachaz regis Israel. Nam Hazael rex Syriæ persecutus fuit Israelitas, & crudeliter occidebat eos: ita vt non relictis fuerint cum ipso Ioachaz nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditum. quarto Regum decimo tertio cap. Et Deus concitabat istos hostes contra Israelitas, quia ipse misit Eliam prophetam in Damascum ad vngendum Hazael in regem contra Israelitas prænuccians, quod Elifscus, quando vnxit Hazael quanta mala Hazael in futurum esset Israelitis, scilicet quod ciuitates eorum munitas igne succenderet: & iuuenes eorum interficeret gladio: & paruulos alideret: & pragnantes diuideret. De hoc tertio Reg. decimonono, & quarto Regum octauo. Et fuerunt etiam postea multa bella in Israel, non solum, quæ infligebantur Israelitis ab aliis gentibus, sed etiam quæ infligebantur eis a seipsis, vt patet quarto Regum decimo quinto, cum quidam de subditis occidebant reges, & regnabant pro eis: & alij rursus occidebant illos, & regnabant pro illis: vt patet de multis tertio Regum decimo quinto, & quarto Regum decimo quinto, & sic non erat pax ingredienti, nec egredienti, id est non erat securitas aliqua volentibus discurrere per terram: ideo non audebant discurrere. *Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum.* Scilicet, omnes habitatores terrarum erant in terrore, quia Deus infligebat eis mala inducendo bella, & alias aduersitates. Et propter illa erant semper in terrore peiorum euentuum. Et vocantur habitatores terrarum non quidem multorum regnum, sed solius regni Israel: Et tamen scriptura interdum loquitur de vno regno sicut de toto orbe, vel de magna parte eius. *Pugnabit enim gens contra gentem.* Scilicet, vna pars gentis contra alteram partem gentis: & istud erat in Israel: nam cum declinassent ad idolatriam Deus infligebat eis bella intestina, & quedam pars Israelitarum pugnabat contra aliam, & quidam subditi insurgentibus et occidebant regem: et alij tenebant partem regis: et post alteri insurgentes occidebant eum, qui nouiter rex effectus fuerat: et sic erant bella grauius intestina. Sic fecit Baal de generi Isachar, qui surrexit contra dominum suum Nadab regem Israel filium Ieroboam cum esset in Gebeton, vt patet tertio Regum decimo quinto. postea cum Ela filius Baalæ regnaret surrexit contra ipsum Zauri, et occidit eum. Erat autem seruus eius, scilicet princeps partis militiae tertio Regum decimo sexto: postea Amri sciens, quod Zauri occidisset regem Ela, et regnasset pro eo: venit contra ciuitatem in qua erat Zauri, cum pugnaret contra eum cõbussit Zauri palatium regis, et teignibus inuoluit eum. Sic etiam fuit tempore Oziaz regis Iuda. Nam regnabat tunc in Israel Azarias quidam vltimus de genere Iheu, et coniuuauit contra eum seruus suus Sellum filius

Iabes,

Iabes, & occidit ipsum. quarto Regum decimo quinto. Postea ascendit Manahen de Samaria, & occidit Sellum regem Israel, & regnauit pro eo. eodem cap. Postea cum regnaret Phadaia filius Manahen coniuuauit contra ipsum Phacee filius Romeliæ: & occidit ipsum. eod. capitu. Et sic plurimi de regibus Israel occisi sunt à seruis suis. Et cum insurgerent quidam contra alios, necesse erat, quod fierent multa bella intestina, in quibus diuideretur sepe totus Israel in duas partes, & pugnarent inter se gens contra gentem, id est pars gentis Israeliticæ contra aliam partem gentis. *Et ciuitas contra ciuitatem.* Istud consequens erat ex præcedentibus, scilicet quod cum pugnaret gens contra gentem, quod pugnaret ciuitas contra ciuitatem. Nam quædam pars regni tenebat cum vno rege, qui occisus fuerat, & cum progenie eius: & alia pars cum rege nouo, qui insurgebat: ideo necesse erat, quod ciuitas contra ciuitatem pugnaret. *Quia dominus conturbabit eos in omni angustia.* Scilicet, quia Israelitæ erant peccatores colendo idola, Deus conturbabat eos, & sic paterentur omne genus angustiarum. Et istæ conturbationes bellorum non veniebant quasi voluntate humana, sed Deus inducebat eas, vt non possent gaudere diu mali in malitia sua: quia non est impijs gaudere dicit Dominus. *Vos autem confortamini.* Scilicet, licet videritis quod Israelitæ vicini vestri tanta patiuntur propter idola, quæ colunt, vos non concidatis animo: sed confortamini ad obseruandum legem, & confortamini contra hostes: quia nemo poterit vos affligere quandiu manseritis in obseruatione legis. *Non dissoluantur manus vestrae.* Id est non laxentur cessando à bono opere, vel non dissoluantur perdendo vires, si aliquando videritis hostes vobis instare: non enim vos affligent sicut Israelitas quandiu obseruare volueritis legem. *Erit enim merces operi vestro.* Id est non peribit in cassum labor vester: sed præmium dabitur: scilicet si cohereritis Deum, & non adiuuaueritis vos contra hostes, videretur esse superuacuum labor vester in obseruatione legis: sed non erit sic, quia erit merces operi vestro, scilicet dabitur remuneratio liberando vos ab hostibus, & alia bona dando: ideo confortamini, & non dissoluantur manus vestrae. Iste modus exponendi adhuc magis videtur conuenire literæ quàm præcedens de captiuitate Babylonica, quia in multis magis satisfaciunt isti literæ quàm aliæ: vt patet comparando vtrumque quantum ad singulas particulas inter se. Sed hoc non obstante adhuc iste modus non stat, quia non conuenit omnino literæ, & proposito. Primo, quia si ista prophetia intelligeretur de viris de regno Israel, non faceret ad propositum: quia illa erat distincta gens à viris Iuda: ita quod non pertinebant ad vnum regem, nec vnquam pertinere debebant, ideo quod aliquid mali vel boni euenturum esset Israelitis, non attinebat aliquo modo ad Iudæos: & sic non prænucciaretur eis, vt hoc gauderent Iudæi: quia non habebant, de quo gauderent. Secundo patet, quia præsupponitur hic, quod isti, de quibus hic agitur, aliquando reuerterentur ad Deum Israel, & tamen non competit Israelitis: quia illi non fuerunt vnquam conuersi ad dominum: Nam non poterat aliquis plenè conuerti ad dominum nisi abiiceret omnia idola, sicut dixit Samuel toti Israel: si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte de medio vestri Deos alienos Baalim, & Altaroth: & præparate corda vestra, & seruite Deo soli. Reg. 7. cap. Nunquam tamen Israelitæ seruerunt idola de terra: quia licet auferrēt quedam idola, permittebant alia manere. Sicut fuit tempore Iehu regis Israel, qui fuit magnus persecutor cultorum Baal. Nam ipse occidit omnes illos in Samaria, & fecit in

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A templo locum laternarum 4. Reg. 10. & tamen non ab lata fuerunt tunc illa idola terræ Israel, nec aliqua templa, sed oēs luci manebant. Nam et in Samaria mansit lucus consecratus Baal, licet templum eius destructum fuerit: & tempore maximarum aduersitatum Israel adhuc manebant idola in terra: sicut patet de terra Ionathan regis Israel filij Iehu: quia nunquam fuit tanta desolatio terræ Israel per Assyrios, ita vt non remanerent regi nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditum 4. Regum 13. & tunc manebant idola in terra, vt patet ibidem, s. & non recesserunt à peccatis Ieroboam, qui peccare fecit Israel. Siquidem, & lucus permanfit in Samaria. Nunquam ergo reuersi fuerunt ad dominum in angustia aliqua, cum nunquam dereliquerint idola. Tertio patet, quia dicitur hic, reperient eum, in quo signatur quod aliqua gens ista, quæ patiebatur mala propter peccata sua, inueniret remedium clamando ad dominum, & querendo eum, & tunc viri Israel nunquam inuenerunt remedium: sed postquam ceperunt esse alieni à Deo semper fuerunt, quousque fuerunt trãslati in Assyrios: vnde nunquam sunt redituri: vnde non repererunt dominum in angustia sua, nec vnquam eum reperierunt. Tertij exponunt literam istam de captiuitate facta per Romanos, & destructione Ierusalem, & dicitur quod multi dies transibunt in Israel absque Deo vero. Istotum tempus, quod fuit post captiuitatem Iudeorum, & destructionem Ierusalem, & durat adhuc nunc illi dies. Et dicitur, quod erunt absque Deo vero, quia non colunt ipsum secundum ceremonias legis: non cum nunc maneat Iudæi extra terram Chanaan, non licet eis facere sacrificia, & alias ceremonias legis: quia non habent templum, quod erat locus determinatus ad faciendū hæc, & extra ipsum fieri non poterant. Vnde sciendum quod quedam ceremonie legales erant, quæ determinabant locum certum, & alia non. Primæ non obseruantur nunc à Iudæis, quia illicita esset obseruatio. Sic est de sacrificiis, quæ fieri debebant super altare holocaustorum, quod erat ad ostium tabernaculi, & de oblationibus omnibus, & de positione panis in mensa propositionis, & de crematione thymiamatis quotidie, & de omnibus aliis ministracionibus sacerdotibus, & Leuiticis: quia oēs istæ in templo fieri debebant: & nunc nulla istarum apud Iudæos manentes inter vos obseruatur. Secundæ ceremonie sunt, quæ non cõcernunt locum: sicut circuncisio, obseruatio sabbathi, comestio Azymorum, obseruatio oium solennitatum, & sic de aliis: quia istæ non determinabant tabernaculum ad hoc quod ibi obseruarentur: sed vbicumque essent Iudæi obseruarentur, & sic non obseruatur distinctè apud eos. Vnde lex est apud eos truncata: quia maxima pars ceremoniarum omittitur: eo quod non est licitum illas seruari. Nam dato quod maneret adhuc obligatio legis Moisaicæ, ita quod nondum venisset Christus, sicut Iudæi existimant, & manerent Iudæi captiui inter nos, qui essent gentiles: non licebat eis obseruare hæc ceremonias omnes legis. Nunc autem cum Christus venerit, & euacuata fuerit lex Moisaica, non licet obseruari istas ceremonias, nec illas. *Et absque sacerdote.* Scilicet, quia non habent sacerdotes nunc inter Iudæos ministraciones sacerdotales. Nam licet sint nunc inter Iudæos multi sacerdotes, quia ita dispersi fuerunt per orbem sacerdotes, & Leuitæ: sicut viri de tribu Iuda, & de tribu Benjamin: & tamen quæ nunquam ministrant in officiis suis, vix cognoscuntur qui sunt sacerdotes, & qui Leuitæ, & quæ de tribu Iuda: & qui de tribu Benjamin. *Doctores.* s. quod non sunt nunc inter Iudæos sacerdotes docentes sicut erant ante destructionem Ierusalem per Romanos. *Et absque lege.* s. non obseruant legem, quia vt supra dictum est, Iudæis non est

Tertia interpretatio alioi.

B b 4 licitum

licitum exercere hic omnes ceremonias legis, cum sint extra terram Chanaan, in qua erat templum: & in templo illo fiebant ceremoniae: & non obseruantes legem dicuntur esse absque lege. *Cumque reuersi fuerint in angustia sua ad dominum Deum Israel.* Scilicet Iudaei, sunt dispersi inter oēs gentes qui vbique opprimuntur, vbique seruiunt, & angustiam patiuntur. Si tamē patientes istas angustias conuertuntur ad dominum, suscipientes fidem euangelicam, liberantur ab angustia spiritali, & corporali, cum iam non teneantur, vt captiui: sed euadunt in libertatem Christianorum. *Reperient eum.* Scilicet benefaciendo eis dando vt gaudeant priuilegijs Christianorum: & sint vnus populus cum eis. *In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti.* Exponunt quidam de bellis maximis, quae acciderunt quādo Iudaei capti sunt à Romanis: quia tūc tam in Ierusalem quam per alia loca terrae Chanaan fuerunt bella grauissima: vt refert Iosephus in libro de bello Iudaico, & propter ista bella grauissima nō erat pax ingredienti, & egredienti, idest non erat securitas incidendi per terram Chanaan, quae erat terra Iudaeorum. *Sed terrores vniuersae in cunctis habitatoribus terrarum.* Scilicet in tota terra Iudaeorum erant terrores: quia omnes timebant pati à Romanis, sicut & factum est. Vel dicitur, quod erant terrores in cunctis habitatoribus terrarum, scilicet quia non solum in terra Iudaeorum erant tunc persecutiones bellicae: sed etiam inter omnes gentes in toto orbe fuerunt tunc multa bella. Nā sicut Christo nascente in toto orbe fuit pax, ita vt imperante Octauiano nullus esset hostis Romanorum: sed omnes se subiecerunt Romano imperio: & antequam nasceretur Christus volens Octauianus scire multitudinem hominum totius orbis sibi subiectorum fecit, quod omnes profiterentur fidem Romanis: & quod soluerent singulos denarios: & scriberentur quomodo profitebantur. Et cum iret Domina nostra in Bethlehem cum Ioseph viro suo, qui ibi profusus erat: contigit eam parere in Bethlehem: & ibi natus est dominus noster benedictissimus Iesus: Lucē 2. Ita post mortem Christi quasi sublata luce ab hoc seculo, & auctore pacis: quoniam impia saecula non meruissent, omnia se bona impiorum manibus subtraherent, & multa bella toti superuenerunt orbi. *Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem.* Hoc exponunt de diuisione Iudaeorum inter se, aduenientibus Romanis. Nā inter se acris bella gerebant, quibusdam fouentibus partem vnam, & alius aliam: & sic vna pars gentis pugnat contra aliam: & vna ciuitas contra aliam: imò eadem ciuitas in se diuisa erat. Sic fuit in vrbe Ierusalem pro tunc. Nam erāt ibi contrarij duces, qui acriorem pugnam inter se, & caedes agebant quā cum Romanis, vt refert Iosephus lib. de bello Iudaico. *Quia dominus conturbabit eos in omnia angustia.* Idest ista mala & dura bella euenient Iudaeis non tanquam ipsis eligentibus ea oīno, sed quia Deus conturbabit eos ad hoc quod mala ista sequantur. Ipse enim propter demerita Iudaeorum in duxit seditiones inter eos, & postea superduxit Romanos, ita vt affligerent Iudaeos, & delerent de terra sua. *Vos autem confortamini.* Scilicet, licet talia mala euentura sint posteris vestris, vos non timeatis, sed confortamini in cordibus vestris ad obseruandam legem, vt non timeatis hostes aliquos, quia ista mala non euenient in diebus vestris. *Et non dissoluantur manus vestrae.* Scilicet, à bono opere, quod cepistis. *Erit enim merces operi vestro.* Idest obseruatio legis, quae est opus laudabile à vobis factum, non transibit irremunerata, sed pro illa liberabimini à malis. Sed dicendum, quod adhuc ista expositio non stat: quia non satis consonat litera sensus in multis. Primò, quia dicitur hic,

Superior
explana-
tio tertia
reprobat.

quod transibunt multi dies in Israel absque Deo vero: sed hoc non stat, quia nunquam dicebantur Israelitae esse absque Deo vero nisi quando tenebant aliquē Deum, qui non erat verus, scilicet idola: & tamē Iudaei non tenent nunc idola. Nam antequam Iudaei captiuarent per Romanos, sepiissime declinabant ad idola: & vt communiter propter hoc accidebant mala, quae Iudaei patiebantur. Nunc autem non colunt idola, nec leguntur coluisse illa post destructionem Ierusalem: ideo non possunt dici absque Deo vero. Secundò patet, quia dicitur hic, quod erunt Israelitae absque sacerdote & lege: & istud ponitur quasi in vitium Israelitarum, quod absque Deo, sacerdote, & lege essent: & tamen esse nunc absque Deo, & sacerdote, & lege non est vitium, propter duo. Primò quia post aduentum & mortem Christi cessauit lex Moisaica: ita quod non solum ad seruandum eam non obligat: sed etiam est mortifera volentibus ipsam obseruare. Vnde melius est esse sine lege, & sacerdote, & Deo isto modo, quā habere Deum, & legem, & sacerdotem. Secundò, quia dato quod duraret adhuc obligatio legis, vt pote quod Christus non venisset: tamen existentibus Iudaeis extra terram Chanaan: melius erat non obseruare legem eo modo, quā obseruare illam: & illud erat non hēre legem nec sacerdotē, nec Deum verum: ergo nō erat peccatū non habere Deum verum, nec legem, nec sacerdotem: & tamen ponitur hic vt peccatum: ergo non intelligitur de statu Iudaeorum post mortem Christi. Tertio patet, quia cū dicatur hic, quod filij Israel erunt multis diebus absque sacerdote, & lege, & Deo vero: & postea dicit quod conuertentur: signatur quod redibunt tunc ad sacerdotes, quos dimiserant: & ad legē & ad Deum verum, idest ad cultū Dei eo modo quod illum tenebant: & tamen Iudaei nunquam redituri sunt ad cultum illum legis: nec habebunt vnquam sacerdotes illo modo: ideo nō intelligatur de hoc tempore. Quarto patet, quia dicitur quod cum essent Israelitae in angustia quaererent dominum, & inuenirent ipsum: & tamen iam nunquam inuenient ipsum: quia quādiu voluerint manere in obseruatione legis Moisaicae, nunquam Deus miseretur eis. Quintò patet, quia cū exponitur ista conuersio Iudaeorum de conuersione, quae est ad legem euangelicam, non conuenit litera: quia auersio à Deo signatur hic fuisse recedendo a lege Moyfi, & sacerdotibus, & omnibus ceremonijs, quas prius tenebant: ideo conuersio debebat esse per hoc, quod redirent ad ea, quae omiserant: & tamen nunquam tenuerant Israelitae legem euangelicam, nec ritus nostros: ideo non est conuersio, quae hic signatur per hoc, quod redeant ad legem euangelicam, & sic nō potest intelligi de statu Iudaeorum tempore isto. Sextò patet, quia dicitur quod diebus istis essent Israelitae absque doctore: & tamen non sunt nunc absque doctore, quia habent doctores multos: nam in Synagogis Hebraeorum per omnia festa, & sabbatha legitur liber Moyfi. Sic patet, secundo Corinth. tertio capitu. & quidquid aliud vellent doctores Hebraeorum possunt praedicare: & tamen dicitur hic, quod Iudaei essent sine doctore tempore illo, de quo hic dicitur: ideo non intelligitur de statu Iudaeorum nunc. Septimò patet, quia dicitur hic, quod in tempore isto essent bella genti contra gentem, & ciuitati contra ciuitatem, & expositum fuit de bellis, quae fuerunt quando capti est Ierusalem per Romanos, sed non conuenit: quia bella illa esse debebant, sicut litera signat: dum essent Iudaei in illa auersioe, & statu, qui est post captiuitatem factam à Romanis, quae nūc durat: & tamen nunc nihil tale est contra Iudaeos: quia nulla bella sunt: eum non

Quarta
Hebraeorū
interpretatio,
quam
Lyrani am
plectuntur.

non sint Iudaei per se aliqua gens, contra quā pugnari possent: & tamen signatur hic, quod contra Iudaeos erat bellum: & quod erat aliqua vna gens, quae non poterat secure ingredi, & egredi: ergo non intelligit de statu isto, quem nunc habent Iudaei, cū non sint nunc vna gens: sed de aliquo statu, quem haberent ante hoc. Quartū exponunt de quodam tempore, quod fuit partim ante tempus regis Asa, cui ista dicebatur, & partim tūc. Et istam expositionem sequuntur Hebraei, & Nicolaus. Et ad videndum expositionem istā, & quomodo accedat ad veritatem vel recedat ab ea ponenda est litera, sicut habetur in Hebraeo in cortice. *Et dies multi in Israel ad non Deum verum, & ad non sacerdotem docentem, & ad legem, & reuersus est in angustia ad Dominum Deum Israel, & requisierunt eum, & inuentus est eis: & in temporibus illis non pax egredienti, & venienti, & consumptiones multae super omnes habitantes terrarum, diminuta sunt gens in gentem, & ciuitas in ciuitatem: quia Deus consumpsit eas in omni angustia: vos autem confortamini &c.* Et dicitur: Et dies multi ad non Deum verū, vbi litera nostra dicit: transibunt dies multi in Israel absque Deo vero, & satis concordat: sed litera nostra supplet verbum. Hebraei autē suppleta aliud verbum praeteriti. transferunt: & intelligunt de diebus regis Roboam, & regis Abia, quia tūc non erat Deus verus: quia non tenebant illum Iudaei, vt verum Deum, sed potius idola. Et hoc coepit anno quarto regni Roboam: nam Roboam cū coepit regnare, coluit dominum in tribus annis primis, quibus confirmavit regnum, & confirmato regno recessit à dño, & dimisit legē ipse, & totus Israel: vt patet supra 11. & 12. & sic ex principio quarti anni regni sui fuit idolatria, & nō fuit Deus verus in Israel vsq; ad finem regni sui: sed manserunt semper idola in terra, vt colligitur 3. Reg. 14. cui successit Abia filius eius: qui & si aliquo tempore ad dñm valde affectus fuerit, vt patet quando pugnavit contra Ieroboam regem Israel, supra 13. tamen illic rediit ad idolatriam, vt colligitur 3. Reg. 15. Nam tempore Asa, qui successit Abie, erat tota terra plena idolis, & immunditijs, vt patet eo. ca. *Et ad non sacerdotem.* Scilicet tempore illo non erant sacerdotes ministrantes in officiis suis. Nam licet in terra essent multi sacerdotes: tamen non ministrabant, cū esset cultus idolorum praecipuus pro illo tempore, in quo non ministrabatur iuxta caeremonias legis Moyfi, quas exercebant sacerdotes. *Et ad legem.* Idest non accedebat ad legem, siue erant absque lege, vt dicitur litera nostra, eo quod obseruabatur lex: nam idolorū cultus erat secundum alias caeremonias, & nō secundum caeremonias legis Moyfi: ideo tunc de ea nihil obseruabatur. *Docentem.* Scilicet non erāt tempore illo doctores: quia cum colerent Iudaei idola tunc, nolēbant audire aliquos exponentes legem, qui auerterēt eos ab intentione sua. *Et reuersus est in angustia.* Scilicet Israel reuersus est ad dominum in angustia, quando erat afflicus ab hostibus. Et hoc exponunt de tempore regis Asa potissimè quando venerunt Aethiopes ad inuadendum terram. Nam tempore Asa coluerūt Iudaei dñm reuersi ad ipsum, cū tempore duorum regum praecedentium non colerent eum. Erat autē angustia ista tempore aduentus regis Aethiopi, qui venit cum potestate magna contra Asa. *Et requisierunt eum.* Mutatur numerus, quia supra dicebatur, & reuersus est in angustia. Hic autem dicitur, & requisierunt eum, & requisierunt illum obseruando legem. *Et inuentus est eis.* Quia adiunxit eos contra Aethiopes debellando illos: praecedenti cap. *Et in temporibus illis non erit pax egredienti & venienti.* Intelligunt de tempore Roboam, & Abiae antequam conuernerentur Israelitae ad dominum. Nam tunc non erat pax egredientibus, & ingredientibus. *Sambulantibus per regnum Iuda, cum fuerint inter Ieroboam, & Roboam bella omnibus diebus vitae suae, supra 12. cap. Etiam tempore Abiae, & Ieroboam fuerunt semper bella, vt patet supra 13. cap. Et consumptiones multae super omnes habitantes terrarum.* Intelligunt de bellis multis, quae erant temporibus Roboam, & Abiae in alijs gentibus terrarum. scilicet quia in illis erant consumptiones multae. i. damna, quae infligebantur opere bellico. *Et diminuta sunt gens in gentem.* Scilicet, gens pugnabat contra gentem, & sic diminuebant se inferendo vicissim damna, & occisiones, per quae regiones minorabantur quātum ad habitatores. *Et ciuitas in ciuitatem.* Idest ciuitas pugnabat contra ciuitatem sicut gens contra gentem. *Quia Deus consumpsit eos in omni angustia.* Idest istae consumptiones, & bella sequebantur: quia Deus volebat infligere angustias, & consumptiones gentibus propter peccata sua, & conuenerunt quaedam contra alias, & omnes patiebantur damna. *Vos autem confortamini.* Scilicet, tempore praeterito fuerunt bella in terra propter peccata regum & populorum: vos autem confortamini nunc ad benedagendum secundum legem: & etiam in cordibus vestris confortamini non timeantes hostes, quia non erunt, cum legem seruaueritis. *Ista est intentio glosae hebraicae, quam glosa illa ponit breuissimè: sed Nicolaus aperit eam aliquantulum magis: ego vero more meo magis explicui: sequendo tamen omnino intentionem glosae ipsius. Nicolaus dicit istam esse sententiam tenendam, & non alias & hanc tenet. Dicendum tamen, quia ista sententia nō stat, sicut nec praecedentes: imò minus quā praecedentes: quia quilibet praecedentium ponit literam, sicut est in litera nostra, & ista non. Et primò patet, quia litera nostra dicit: Transibunt dies multi in Israel absque Deo vero, in quo signatur futurum esse quod praenunciatur: cū dicitur transibunt: & tamen isti exponunt transferunt: cū dicunt quod fuerit completum tempore Roboam, & Abiae regum praecedentium. Et sic dato, quod ista expositio possit competere alicui Hebraeo, qui non tenetur attendere literam nostram: tamen ad nos non attinet: quia litera nostra de futuro loquitur. Secundò patet, quia non conuenienter mouetur Nicolaus ad tenendum hanc positionem, quia si in Hebraeo poneretur verbū praeteriti temporis, & in litera nostra Latina esset verbum futuri: licet saepe ponatur vnum tempus pro altero, & in hoc saepe litera nostra declarat Hebraeam: tamen saltem poterat Nicolaus tenere cum litera hebraica, quod esset verbum praeteriti temporis: sed nunc nullum colorem habet: quia in Hebraeo non ponitur aliquod verbū, sed dicitur: Et dies multi in Israel ad non Deum verum: & potest subintelligi ibi verbum praeteriti, vel futuri sicut voluerimus exponere. Et quia rationabilius intelligebatur verbum futuri quā praeteriti, dixit litera nostra, transibunt dies multi in Israel absque sacerdote, & absque Deo vero. Tertio patet, quia si intelligatur de praeterito, ista litera erit quasi irrisoria prophetia: nam nō erit verè prophetia, sed magis narratio historica eorum, quae sciebant Israelitae, & videbant, & erant ista quāsi non remota à praesentia, cū parum ante hoc contigissent. Ad quid enim proderat enarrare, quod tempore Roboam, & Abiae non fuerat Deus verus in Iuda, nec sacerdos, nec lex: & quod tempore Asa conuersi fuerant ad dominum: quia ipsi hoc sciebant, qui hoc fecerant: & tamen nō est intelligendū, quod frustra propheta veniret ad aliquid denunciandum. Potissimè, quia egressus est obuiam Asa, & Israelitis venientibus de bello tanquam aliquid magnum nunciaturus: ergo nō erat praeteritum, sed aliquid futurū. Quarto patet, quia ex verbis prophetae consolatus est Asa & totus populus, & fecerunt bona, quae habentur in litera: & tamen non consolaretur: quia non habe-*

Hebraeorū
& Lyrani
quarta o-
pinio rej-
ciuntur.

bat

bat aliquid, de quo consolaretur, si ista, quæ referre-
bantur essent præterita, ergo erant futura. Quinto pa-
tet, etiam non potest ista litera conuenire omnino tē-
pori Roboam, & Abia: quia licet tunc essent idola
in terra, non tamen fuerat desertus cultus diuinus, quæ
colebatur adhuc Deus in templo Salomonis: nec ces-
sauerat vnquam iste cultus tempore Roboam, licet
tunc superinducta fuerint à quibusdā idola: sic patet
ex verbis Abiæ contra Ieroboam, scilicet habetis vi-
tulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam, in deos: no-
ster autem dominus Deus est, quem non dereliqui-
mus. supra 13. ideo non fuit terra sine Deo vero. Etia
non consonat quod dicitur: Absque sacerdote. Nam
non fuit verū, quæ temporibus illis non ministrarent sa-
cerdotes, quia ministrabant sicut tibi pteritis. Licet
enim colerent tempore Roboam & Abiæ multi Iu-
dæi idola: tamen non cessabant ex hoc ministraciones
sacræ in templo: sed ita fiebant omnes cæremonia: sa-
cerdotales, & leuiticæ plenè, sicut tēpore, quo nulla
idola erant in Israel. Et patet hoc, quia quando Abia
loquebatur contra Ieroboam tetigit de oibus ministra-
tionibus sacræ, quæ quotidie fierēt, dicēs: sacerdotes mi-
nistrant Domino de filiis Aaron, & Leuitæ stant in
ordine suo: holocausta quoque offerūt Domino per
singulos dies mane & vespere, & thiamia iuxta le-
gis præcepta confectum: & proponuntur panes in mē-
sa mundissima, estque apud nos candelabrum aureū,
& lucerna eius vt accendatur semper ad vespeream. Ec-
ce quod tetigit omnes cæremonias sacræ, quod quo-
tidie fierent supra 13. cap. licet coluissent aliquando Iu-
dæi idola. Non ergo erat verum de temporibus illis,
quod manerent Iudæi absque sacerdote. Etiam non
consonat: quia dicitur, quod absque lege manerent multis
diebus: nam non manebant absque lege, cum om-
nes cæremonie legales tam sacerdotum, quam leui-
tarum obseruarentur in templo. Sexto patet, quia
non consonat literæ nostræ, in qua dicitur: Cum que
reuerſi fuerint in angustia sua: & tamen exponendo
de præterito secundum Nicolaum nō stat, quia illud
vult litera nostra esse futurum. Septimo patet, quia
non stat, quod dicitur, quod reuerſi fuerint Israelitæ ad dñm
tempore angustia: quia in hoc innuitur, quod Iudæi
de quibus hic dicitur, erant in peccato, & Deus affli-
gebat eos: & magnitudo afflictionis coegit eos redire ad
dominum. Et tamen hoc non potest stare respec-
tu regis Aſa, quia Aſa coluit dominum ex principio
regni sui: & ob hoc Deus prosperauit tempora sua dā-
do pacem, sicut ipse dixit seruis suis: vt patet præce-
denti. cap. & bellum Ethiopum factum est anno deci-
mo regni eius, vt tibi colligitur, cum dicatur ibidem
quod quicquid terra tempore Aſa decem annis. Non
ergo propter angustiam Ethiopum conuerſi sunt vi-
ri Iudæi ad dominum, sed potius: quia viri Iudæi fuerūt
boni toto tempore Aſa, scilicet decem annis, Deus
voluit dare eis victoriam contra Ethiopes. Octauo
patet ex conclusione prophetia: quia in fine verbo-
rum prophetie dicitur: Vos autem confortamini &
non dissoluantur man⁹ vestre, quia erit merces operi
vestro: in quo innuitur, quod de prophetia ista nihil
attinebat ad istos, quibus dicebatur nisi particula ista
ultima. Nam in ea conuertitur propheta ad loquen-
dum cum eis, dicens: vos autem confortamini: ergo
præcedentia non pertinebant ad eos: & tamen si intel-
ligatur secundum expositionem Nicolai, necesse est
quod etiam præcedentia pertineant ad istos, quibus p-
pheta loquitur, scilicet ad Aſa, & seruos eius, scilicet
quod reuerſi sunt ad dominum in angustia, & inue-
runt eum: ergo non potest intelligi sic. Quinto mo-
do, & verè exponenda est ista prophetia de futuro, si-
cut litera nostra vult, scilicet de viris Iudæi, qui fuerūt

ante captiuitatem Babylonis dum adhuc manerent
in terra sua, & tunc coaptabantur bene omnes parti-
culæ literæ vnus, cum dicitur. *Transibunt dies multi in Is-
rael.* Scilicet in terra Iuda. Nam interdum vocatur
Israel ipsum regnum Iuda solū, sicut accipitur supra
12. scilicet. Cuique roboratum esset regnum Roboam,
& confortatum, dereliquit legem Dei, & omnis Israel
cum eo, id est totum regnum Iuda. Nam regnum Israel,
id est decē tribus iam dereliquerant legem Dei cum
Ieroboam, quando fabricati sunt vituli aurei & colue-
runt illos deferentes legem Dei 3. Reg. 12. & supra 11.
& 13. *Absque Deo vero.* Id est multi dies fuerunt, in qui-
bus in Israel non erat Deus verus, id est non tenebatur
vt Deus nec colebatur: & istud fuit tempore Ioram
filii Iosaphat regis Iuda: & tempore filii eius Ocho-
ziah, 4. Reg. 8. & infra 21. & 22. fuit etiam tempore A-
chaz potiusquam aliorum regum, qui omnino se ido-
latria tradidit. infra 28. & 4. Reg. 26. fuit etiam tem-
pore Manasse, & Amon regum, qui enormes fuerūt
circa idolatriam. infra 33. & 4. Reg. 21. *Absque sacerdote.*
Istud nunquam fuit completum verè, & plenè nisi tē-
pore Achaz regis, qui fuit pessimus idolatra. Nam
alii idolatriæ licet vacarent idolatriæ, permittebant tñ
quod coleretur Deus: & fierent cæremonie in tēplo
Achaz: tamē subuertit vasa templi auferendo ea de
locis suis. Nam fecit quod in altari aeneo, in quo so-
lebant omnia sacrificia fieri, iam nullum fieret: sed
in quodam alio altari magno, quod fecerat ad simi-
litudinem altaris Damaſci. 4. Reg. 16. & mutauit ma-
reneum de loco suo, et lutes atque bases. e. c. clau-
sit etiam templum Domini vt nullus intraret in illud,
nec fierent ibi cæremonie aliquæ cultus diuini, sed re-
pleuit illud idolorum immunditiis: et mansit sic vs-
que ad primum annum regni Ezechie, qui aperuit
ostia tēpli, & exclusit immunditias idolorum de illo,
fecitque vt inciperet cultus diuinus in templo sicut
prius erat. infra vigesimo nono & sic non erant tunc
sacerdotes aliqui ministrantes: & non solū non
ministrabant, sed etiam non erant ferè iam aliqui
sacerdotes. Vnde quando in primo anno regni
Ezechie iussit Ezechias, quod exclusis immun-
ditiis idolorum ministraretur in templo, non reperti
sunt nisi valde pauci sacerdotes, quia cum tempore
Achaz non ministrarent, non consecrabatur in sacer-
dotes: ita vt non sufficerent ad faciendum omnes mi-
nistraciones suas in die festo. Nam pelles animalium
non valebant detrahare, & ob hoc adiuerunt eos
Leuitæ ad talem ministracionem, donec consecraren-
tur plures sacerdotes. infra vigesimo nono capitul.
Absque doctore. Istud etiam contigit tempore illo.
Nam intantum Achaz abiecerat cultum Dei, & legē
suam, quod etiam omnes sapientes eius contemne-
ret nolens audire expositionem illius legis, quā nul-
lo modo seruare volebat. Istud etiam accidit tem-
pore regis Manasse, & Ammon, qui non solū no-
luerunt habere, & audire doctores legis, sed etiam
occidebant illos, quando loquebantur contra eos.
Vnde Manasse, & Ammon multos viros iustos, &
prophetas occiderunt, ita vt replerent Ierusalem
sanguine vsque ad os. quarto Reg. vigesimo primo,
& infra trigesimo tertio. Et sic Manasse asseruit
occidisse Isaiam prophetam terra diuidens caput ei⁹:
de quo declaratum est quarto Regum vigesimo pri-
mo capitul. in quadam quæstione. Videntes autem
hoc doctores legis non audebant loqui aliquid de do-
ctrina legis: & sic erat populus nunc sine doctore.
Absque lege. De isto eodem tempore intelligitur: nā
obseruabatur tunc aliquid de lege quantum ad cæ-
remonias sacerdotales, & leuiticas, nec quantum
ad aliquid aliud. Itā etiam vt nesciretur, vbi erant li-
sed

brī Regis, sic factum fuit tempore Manasse, & Am-
mon: nam perierunt libri legis, nec inueniebantur,
sed postea tempore regis Iosie, qui successit regi Am-
mon cum reedificaretur templum domini inuen-
tus est à casu liber legis, & adductus est ad regē. quarto
Regum vigesimo secundo. & super illo consule-
runt dominum eo. cap. *Cinque reuerſi fuerint in angustia
sua reperient eum.* Scilicet in tempore angustia: recede-
bant à cultu idolorum, & conuertebantur ad domi-
num. Sic fuit tempore Ezechie regis, q videns mala,
que passus fuerat populus ab hostibus tempore patris
sui Achaz, fecit reuerti populum ad dominum colen-
do eum, & istud fuit reuerti in angustia. infra 29. Sic
etiam fuit in principio regni Iosie regis: nā tempore
Manasse, & Amon prædecessorum eius vacauerat po-
pulus omnino idolatriæ, & in principio regni Iosie in-
uenit libro in domo Domini expauit Iosias auditis il-
lis, quæ erant in lib. 4. Reg. 22. Et ob hoc cepit emun-
dare totam immunditiam idolorum de templo, & de
terra: & emundauit eam plenius quàm omnes reges
præcedentes: vt patet 4. Reg. 23. cap. Et angustia, &
timor eorum, quæ audierat in libro legis Domini fe-
cit eum reuerti ad cor: & licet multis aliis regibus Iu-
da hoc competere possit: tamen nulli ita plenè com-
petit sicut regi Ezechie propter Achaz prædecessorē
suum: & regi Iosie propter Manasse, & Amon præce-
dentes eum. Et dicitur, reperient eum: quia isti duo
reges repererunt Deum, id est clementiam eius, quia
cum toto animo ad ipsum reuerſi fuerint, reperiebāt
eum valde clementem sibi. *In tempore illo non erit pax
ingredienti, nec egredienti.* Istud erat tpe regum malorū,
quæ erant populus absque Deo vero, absque sacerdote, &
lege, & figantur in hoc bella, & nulla securitas, scili-
cet quod non audebant aliqui securè discurrere per re-
gnum, quia non erat pax ingrediendi & egredienti,
id est nulli discurrerent, quod signatur per egredi, & in-
gredi. Sic enim fuit: nam tempore Achaz, qui fuit
magnus idolatra erant bella in terra: nam rex syriæ, &
rex Israel voluerunt auferre regem Iuda, & ponere
alium, vt patet Isai. 7. Israelitæ etiam cōtra Iudæos pu-
gnauerunt contra illū: & magnas strages dederūt, &
multa alia gentes. Nam rex syriæ pugnavit contra
Achaz, & occidit multos de Iuda, cepitque prædam
magnam, quam asportauit in Damascum infra 28. &
4. Reg. 16. cap. & ipse Achaz coactus est ire ob hoc in
Damascum ad regē syriæ 4. Reg. 16. Etiam Phacefi-
lus Romelæ rex Israel occidit centum viginti milia
virorum de Iuda die vno: & tunc occisi sunt quidam
de filiis regis & cognatis, & ducenta milia puerorū,
& mulierū de Iuda ductæ sunt in Samariam. infra 28.
Omnes quoque gentes terrarum, quæ erant in circui-
tu audebant viros Iuda, & inferēbant eis mala tē-
pore Achaz. eo. cap. Et sic tantum erant tunc afflicti
Iudæi, quod non audebant ingredi, & egredi, id est
discurrere per regnū, cum ex omni parte insurgerēt
bella. Idem fuit tempore Manasse, & Amon. Nam
multa bella surgebant vndique intantum, quod ipse
rex Manasse ductus est in captiuitatem in Babylone à
principibus exercitus Assyriorum. Sed tunc cū esset in
angustia clamauit ad dñm, & exaudiuit eū: reduci que
fecit in Iudā, & regnauit postea in cultu Dei. inf. 33. tē-
pore etiam Amon tanta mala fuerunt, ita vt etiam ip-
se Amon occideretur à seruis suis 4. Reg. 21. infra. 33.
Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Intel-
ligitur de omnibus habitatoribus terræ Iudæ, scilicet
quod non audebant Iudæi ire de vna vrbe regni in aliam,
quia in omnibus partibus regni erant pericula, & sic
non erat tutum egredi, & ingredi. Vel dicitur, terro-
rum vndique in cunctis habitatoribus terrarum, id est
terrores vndique à cunctis habitatoribus terrarum,

scilicet quia ex omni parte terrarum vicinarum erat
terror Iudæis, quia oēs gentes vicinæ affligebāt eos.
Nā Syri, & Israelitæ affligebant viros Iuda partim ab
oriēre partim ab aquilone. Idem vi, & Philistini par-
tim à meridie, et partim ab occidēte affligebāt Iudæos
tēpore Achaz: vt patet inf. 26. *Pugnabit enim gens contra
gentem, & ciuitas cōtra ciuitatem.* Potest intelligi de aliis
gentibus terrarum, quæ erant tempore istorum re-
gum idolatrarū: & tamen melius intelligitur de Iu-
dæis inter se: quia bella aliarū gentiū nihil attinebāt ad
Iudæos. Vel intelligitur de bellis Iudæorum cum aliis
gentibus, quia Deus concitabat Iudæos, vt pugnaret
contra alias gentes: & alias gentes, vt pugnarent cō-
tra Iudæos, & ciuitates, vt sic sequerētur mala p vtrif-
que. *Quia dominus conturbabit eos in omni angustia.* Sci-
licet, ista bella sequentur non quasi ex voluntate Iudæ-
orum, sed quia Deus vult affligere eos, & alias gen-
tes, & inducer mutuo bella, vt sicut turbēt & pereant.
Vos autem confortamini. Scilicet ista mala licet euentu-
ra sint posteris vestris propter peccata eorum, vos nō
timeatis quod vobis talia eueniant, sed confortamini,
scilicet in cordibus vestris ad bene faciendum obser-
uando legem. Confortamini etiam, & non pauca sit
corde credentes, quod talia mala vobis euentura sint,
quia non euenient quamdiu custodieritis legem Dei.
Et non dissoluantur manus vestre. Scilicet, non agatis ré-
misse circa legem, quasi dissolutis manibus. Vel nō
dissoluantur manus vestre per timorem, ita quod qñ
aliqua gens pugnaverit contra, credatis quod nō
poteritis resistere contra eam: & quod infliget vobis
talia mala, qualia posteris vestris infligenda sunt:
sed confortetur manus vestre ad resistendum cui-
cunque pugnanti, quia certissime preualebitis con-
tra eum si manseritis in cultu Dei. *Erunt enim merces ope-
ri vestro.* Id est non cessetis à bona operatione: sed con-
fortamini in ea, quia non perdetur merces vestra: sed
remuneratio erit pro opere vestro bono. Ista expo-
sitiō sola visa est conuenire literæ. Sed obicit aliquis
quod consonat ista litera nō, sed nō literæ Hebraicæ: quia
Hebræo dicitur: dies multi in Israel ad non Deū verū,
& ad non sacerdotem, docentem, & legem: vbi non
dicimus, trāsbunt dies multi in Israel absque Deo ve-
ro, & absque sacerdote doctore, & absque lege.
Sed dicendum quod ad idem redit. Solū autem
quod litera nostra explicat magis quàm litera He-
braica, cum litera Hebraica modo suo sit barbarica.
in quibusdam detruendo sententias, & in aliis mu-
tando: & ponitur hic oratio sine verbo, scilicet dies
multi in Israel: & non ponitur, quid determinet istos
dies. Et litera nostra dixit. *Transibunt dies multi.* Quia
iste erat sensus, qui magis videbatur, scilicet vt intel-
ligeretur de futuro cum esset prophetia. Cū autē
dicitur in Hebræo. *Ad non Deū verum, & ad non sa-
cerdotem.* Idem est ac si dicitur: Absque Deo vero,
& absque sacerdote. Cū autem dicitur in Hebræo.
Et reuerſus est in angustia ad dominum Deum Israel. Dicitur
in litera nostra: *Cinque reuerſi fuerint in angustia.* Et hic
est duplex mutatio. Vna quia ponitur plurale in
litera nostra, cū in Hebræo ponatur singulare.
Et alia, quia in Hebræo ponitur verbum præteriti tem-
poris indicatiui, in latino ponitur futurum subiun-
ctiui. Prima mutatio fit rationabiliter, quia neces-
se est, quod intelligatur ibi pluralis numerus: eo quod
ex litera sequenti apparet: Nam dicitur, reuerſus est
in angustia ad dominum Deum Israel, & requisierūt
eum. Si tamen esset sententia in singulari non po-
neretur, & requisierunt eum: sed idem sunt, de
quibus dicitur, & requisierunt eum: & de quibus
dicitur, & reuerſus est: ideo ponitur singulare pro
plurali, vnde rectè posuit litera nostra numerum plu-
ralem.

ralem. Secunda mutatio rationabiliter fit, quia ista est prophetia: & debet intelligi de futuro. Litera tamen Hebraica, quae mutat numeros, tempora, & personas, mutat numeros, & tempora hic ponens praeteritum pro futuro: ideo litera nostra non tolerauit, quod poneretur in praeterito, sed redegit ad sensum suum ponens futurum, quia litera nostra ex proprietate Latini idiomatis non tolerat improprietates, quae sunt in idiomate Hebraeo, quod ex modo loquendi est barbarissimum: licet ex dignitate sit de principis: quia in illo lex scripta est: & digito Dei scripta fuerunt praecipua decalogi: Exod. trigesimo secundo, reliquae partes literae in Hebraeo, & Latino consonant, quia ubi nos dicimus, sed terrores, vndique, in Hebraeo dicitur, sed consumptiones, & idem est: & ubi dicimus, pugnabit gens contra gentem, dicitur in Hebraeo, diminuta sunt gens in gentem, & ciuitas in ciuitatem: & idem est: quia per pugnam diminuitur gens, & ciuitates.

Quis praeuocauit istam prophetiam.

Quaest. I.

QVAERITVR circa praedicta, primo circa istam prophetiam, qui praeuocauit haec quis erat. Respondendum, quod sicut dicitur in litera iste vocabatur Azarias filius Oded: & non fuit iste de prophetis, qui reliquerunt nobis libros scriptos, sicut quatuor prophetae maiores, & duodecim minores, sed fuit de illis prophetis, qui temporibus suis multa praeuocauerunt, & non confecerunt librum aliquem ex dictis suis: sic fuit Elias, & Eliseus, & multi alij, de quibus fit mentio in sacra scriptura: & multi de istis erant. Nam tempore Achab regis Israel cum impiissima Iezabel regina occidit prophetas domini, abscondit Abdias dispensator Achab centum prophetas domini in duabus speluncis: pascebatque eos pane, & aqua quotique liberarentur ab illa persecutione, tertio Regum decimo octauo. Ita tempore isto regis Aza erant multi prophetae. Nam erat tunc iste Azarias filius Oded, qui praeuocauit haec. Erat etiam Anani propheta, qui renunciauit postea mala contra Aza, qui non sperauit in domino, sed in rege Syriae, quando voluit, quod recederet ab eo rex Israel. sequenti cap. fuit etiam tunc Iehu filius Anani, qui praeuocauit mala contra Baasa regem Israel. 3. Regum decimo sexto, & ille scripsit historiam tempore regis Iosaphat: ut patet infra 20. Iste Oded pater Azariae fuit etiam propheta sicut Azarias, licet non reperitur quid prophetauerit: & ob hoc ponitur nomen eius signando, quod fuerit Azariae pater. Nam ista regula est apud Hebraeos, & Latinos, quod quando in titulo alicuius prophetae ponitur nomen patris sui, aut aui, vel aliorum praedecessorum, omnes illi fuerunt prophetae. Sic dicit Hieronymus in quodam prologo super prophetas minores, qui incipit. Tradunt Hebraei, & quia ponitur nomen patris Azariae, scilicet quod vocaretur Oded, erit ille propheta etiam. Simile patet in alio propheta contemporaneo, scilicet Iehu, de quo dicitur infra 20. & 3. Regum 16. quod erat filius Anani: & etiam ille Anani erat propheta: quia ille fuit, qui praeuocauit mala contra Aza, sequenti cap.

Ad quid profuit ista praeuocatio prophetae.

Quaest. II.

QVAERITVR vterius, ad quid profuit quod propheta iste praeuocaret hoc Aza, & viuis eius,

quia ista non attinebant ad eos: non enim euentura erant eis, sed posteris eorum. Respondendum, quod ista dicta sunt ad consolationem, & confortationem Aza: & virorum suorum, quod patet, quia dicitur, quod cum audisset ista Aza confortatus est, & abstulit ista alia idola de omni terra Iuda. Proficiebat ergo ad multa. Primo ut gratias Deo agerent, scilicet quod licet Deus multa mala inflaturus esset posteris eorum, non inferret eis aliqua, & de hoc multum referre debebant Deo laudes. Secundo ut gauderent, Israelitae & confortarentur in cordibus suis scientes, quod non erant eis mala haec euentura sicut posteris suis, & sic dicitur, quod confortati sunt audientes haec: ut patet in litera. Tertio ut non timerent, quando insurgeret contra eos aliqua bella. Nam si contingerent aliqua bella grauiora contra Iudaeos timerent, quod in eis superandi, & delendi essent, et ex hoc remissius se defenderent, ut ergo non dissoluerentur manus eorum nec corda, sed viriliter pugnarent confidentes de victoria, certificati sunt, quod eis non euenirent talia mala. Quarto ut Israelitae magis Deum colerent. Nam hic signatur quod posteris eorum propter iniquitates suas, scilicet, quia futuri erant sine sacerdote, et lege, et Deo vero assilendi erant: ita quod non esset pax ingrediendi et egredienti. Ideo cum viderent hoc isti, conarentur non offendere dominum, ut non traderent in istas calamitates, in quas deus futuri erant posteris sui: et hoc signatur in litera, cum dicitur: vos autem confortamini, et non dissoluantur manus vestrae: erit enim merces operi vestro. Quinto, quia istud erat motuum ad augmentum cultus diuini, ad quem valde afficerentur Iudaei audita ista bona praeuocatione futurorum, et sic factum est: quia dicitur infra, quod cum audisset Aza verba Azariae confortatus est, et abstulit idola de terra Iuda, et Beniamin.

Quando Azarias praeuocauit, & quare.

Quaest. III.

QVAERITVR vterius, quomodo Azarias praeuocauit ista verba regi Aza, et quare tunc. Ad primum dicendum, quod facta est praeuocatio quando redibat Aza de bello contra Ethiopeos. Et patet, quia dicitur, quod Azarias factus in se spiritu domini egressus est in occursum Aza: et dixit ei, audite nomen Aza et omnis Iuda, et Beniamin. Ad secundum dicendum, quod fuit tunc facta potius ista praeuocatio quam alio tempore, quia magis tunc conueniebat: quia volebat Deus confortare Iudaeos, et volebat eis innuere, quod sicut nunc confidentes in nomine domini superauerant facilliter tantam multitudinem Ethiopeum: ita postea quamcumque multitudinem hostium confidentes in domino poterant superare, et magis imprimeretur hoc menti eorum tunc, quando acciderat bellum grauissimum contra Ethiopeos, et deuicti fuerant, quam alio tempore, eo quod tunc victoria illius temporis videbatur inesse. Cum autem esset tradita obliuioni per aliquantum tempus, non tantum insurgeret mentibus eorum confidentia ex verbis prophetae, sicut quando noua, et recens erat ista victoria. Erat autem praecipua intentio prophetae confortare Aza, et viros suos, ut non timerent, quando insurgerent aliqua bella contra eos: sed confidentes in nomine domini procederent contra quoscumque hostes. Et patet ex verbis positis in conclusione prophetae, scilicet, Vos autem confortamini, et non dissoluantur manus vestrae. Et hoc principaliter dictum est propter quoddam accidens quod euenturum erat tempore Aza, in quo Aza fuit valde timidus. Nam anno tricesimo sexto regni

regni Aza Baasa rex Israel edificabat Rama urbem: Aza quod ut nullus de regno Iuda transire posset in terram Israel, & contra: & tunc timuit Aza pugnare contra Baasa ad impediendum illam edificationem, sed misit nuncios ad regem Syriae, & dedit ei aurum, & argentum quantum reperit in domo domini, & in domo regis, ut cogeret regem Israel dimittere edificationem, quam inchoauerat sequenti cap. Et de hoc fuit ibi valde increpatus quod dissolutus fuisset manus eius, & timuisset. Nam multo plures erant Aethiopes, quos inuocato nomine domini superauerat. Ideo sic confidere debuerat contra Israelitas, quod inuocato nomine domini, posset eos effugare, vel occidere. Fuit ergo valde conueniens quod nunc quaedam nouiter superati fuerant Aethiopes praenunciarentur ista cordibus eorum.

Ad quos pertineret magisterium doctoratus.

Quaest. IIII.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic essent Iudaei multis diebus absque sacerdote doctore, istud magisterium vel dignitas doctoratus an pertineret ad sacerdotes, vel ad Leuitas, vel ad quos. Aliquis dicit, quod ista dignitas non pertinebat ad aliquos nisi ad sacerdotes: nec audebat quisquam hoc officium sibi vindicare, nisi sacerdotes. Patet primo, quia dicitur hic absque sacerdote doctore, & ponuntur ambo intranstitiue, in quo signatur, quod idem erat sacerdos, qui erat doctor: alia pateret coniunctio copulatiua inter eos, quae facit diuersitatem. Secundo patet, quia Malach. 2. dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam: & legem exquirent de ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Esse ergo scientificum, & docere, & ad inquisita respondere officium sacerdotis erat. Tertio patet: quia Aggaei 2. cap. iussit Deus sacerdotibus respondere ad questiones de lege dicens: Interroga sacerdotes legem: ergo non erat officium docendi, nisi sacerdotum. Respondendum quod officium docendi in veteri testamento non solum pertinebat ad sacerdotes, sed etiam ad sacerdotes & Leuitas & laicos. De Leuitis patet: quia Iosaphat rex Iuda constituit sacerdotes, & Leuitas: ut docerent populum Iuda habentes librum legis, & circuibant omnes ciuitates Iuda. inf. 17. Item patet, quia postquam propheta Iehu locutus est contra Iosaphat, fuit adhuc magis sollicitus circa cultum Dei: & instituit sacerdotes & Leuitas, qui docerent populum: & responderent de omnibus questionibus. infra 19. Item patet hoc infra 35. cum dicitur: Leuitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur domino, locutus est. Ecce ergo quod Leuitae docebant totum populum circa sanctificationem: De laicis, quod pertinebat ad eos docere populum patet, quia Christus erat laicus, cum constaret eum esse de tribu Iuda, in qua nec erant sacerdotes nec Leuitae: & tamen praedicabat apud Iudaeos: & non repellebant eum ab illo officio: si tamen fuisset officium datum in lege sacerdotis, vel Leuitis, nequaquam permisissent Iudaei quod Christus praedicaret: & tamen in synagogis praedicabat, sicut illa die, quae legitur in libro Ista, & dixit, hodie completa est scriptura haec in oculis vestris: Luc. 4. Etiam discipuli Christi praedicabant per diuersa loca, ad quos Christus mittebat eos: & non erant de sacerdotibus & Leuitis, & permittebantur: de hoc patet Luc. 12. Patet etiam de prophetis: quia ad quemcumque prophetam pertinebat praedicare: & tamen non erant omnes prophetae de sacerdotibus, & Leuitis, sed paucissimi: ideo ad laicos pertinebat praedicare. Patet hoc

etiam de Paulo & Barnaba, qui introierunt in Synagogam quandam die sabbathi: & Paulus praedicauit ibi, ut patet Actu. decimo tertio. Et rogauerunt Iudaei ut sequenti sabbatho praedicaret eis eadem verba, quae prius. eo. ca. Et tamen Paulus erat laicus, quia erat de tribu Beniamin. ad Gala. primo ca. Item patet hoc, quia quando rex Iosaphat dedit doctores super populum, dedit sacerdotes & Leuitas, & laicos quosdam: ut patet infra 17. & 19. ubi ponuntur nomina eorum: ergo non competebat solis sacerdotibus docere populum, sed etiam Leuitis & laicis. Cum autem obicitur quod solis sacerdotibus docere competebat populum. Dicendum quod verum est, quod sacerdotibus competebat directus docere populum quam laicis & Leuitis: eo quod ipsi erant principes magis sacri super populum: & erant principes extremi: nam principes omnium erant sacerdotes: & tamen accipiendo generaliter, scilicet an competeret solis sacerdotibus docere populum: Dicendum quod non competebar eis solis, sed etiam competebar Leuitis & laicis. Aliter dicendum, quod docere populum quantum ad quaestiones, quae erant pure dubiae solis sacerdotibus competebar. Ipsi enim soli respondere debebant de dubiis, quae oriebantur quantum ad legem: & non competebar aliis hominibus docere per modum diffinitionis in dubiis legis, nisi sacerdotibus. Aliis autem potest competere docere, & tamen non quantum ad dubia legis: & secundum hoc potest intelligi quod inducebatur supra ad probandum, quod solis sacerdotibus competebar docere. Et primo quod dicitur, quod vocabantur hic sacerdotes doctores, scilicet quia excellentius competit sacerdotibus. Etiam quia ad eum solum competebar diffinire in dubiis legis, & sententia ipsius solus valebat. Sed etiam intelligitur, quod secundum obicitur, scilicet labia sacerdotis custodient scientiam: & subditur, & legem exquirent de ore eius: & sic legis scientiam determinate attribuit sacerdotibus: licet quantum ad alia licitum est tamen Leuitis quam popularibus docere. Sic etiam quando tertio obicitur, scilicet: Interroga sacerdotes legem, apparet, quod quantum ad legis dubia, recurrendum est ad sacerdotes. In ceteris autem ad Leuitas, & laicos recurri potest liberè: & competit eis docere. Aliter potest dici, quod verum est, quod omnibus hominibus licitum erat praedicare legem, & docere: & tamen quantum ad obligationem dicendum quod soli sacerdotes obligabantur: & hoc satis erat rationabiliter dictum: quia ut legis doctrina magis diuulgaretur, omnibus licebat praedicare illam: quia si daretur, quod solis sacerdotibus liceret: ardeat via ad fructificationem in praedicatione legis: quia tamen non habebant alii aliquem gradum excellentem, propter quem deberet competere eis obligatio ad praedicationem: quia quaelibet obligatio ad certi officij ad ministrationem debet committi certis hominibus, vel certo statui hominum, ne sequatur confusio, & periculum cessantibus multis ab executione illius administrationis. Non est autem status hominum, cui magis imponi deberet necessitas ad docendum, & praedicandum quam sacerdotibus, cum ipsi sint ministri supremi caeremoniarum legis: ideo solis sacerdotibus conuenire debuit, quod obligarentur ad doctrinam legis: & ob hoc scriptura loquitur de illis solis quasi ipsi obligarentur: ut cum vocatur hic sacerdos doctor, scilicet cui ex officio competit docere. Aliis autem non competit docere sic ex officio, & obligatione. Sic etiam dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, i. ipsi soli obligantur ad custodiendam scientiam: & ut de ore ipsorum audiantur responsio circa dubitationes legales.

gales. Sic etiam intelligitur illud, scilicet interrogato sacerdotes legem, scilicet ad eos competit respondere, quia ipsi obligantur, & ab eis poterit quilibet secure querere de lege: quia ipsi obligantur respondere: ideo non dixit Deus de aliis: quia videretur per hoc obligare eos ad respondendum, si diceret quod quereretur ab eis de lege. Aliter potest dici, quod ad sacerdotes pertinet officium docendi, & pradicandi excellenter vel supreme, scilicet quod licet ad alios pertineat: tamen illi reducuntur in sacerdotes vltimare: & quando dubitatur de aliquo, & queratur ab alio laico, vel Leuita, & respondeat: & postea dubitetur: queri debet a sacerdote & ille responderet, qui postquam diffinierit, non est ultra dubitandum, nec reducenda est questio ad examen cuiusquam. Sic colligitur Deut. 17. vbi quando nunc erat iudicium ambiguum super aliqua re, deuolvebatur ad sacerdotes: & postea non licebat alicui dubitare de veritate illius.

Quomodo administrabatur officium docendi.

Quest. V.

QV A E R I T V R vltius circa officium docendi inter Hebraeos quomodo administrabatur. Respondendum quod docere, & predicare non erat aliqua ministratio sacra: ideo non seruabatur idem modus sicut in caeremoniis sacris. Nam apud Hebraeos erat vnicum templum, in quo fiebant omnes ministrations sacrae: & non licebat extra illud aliquid sacrum fieri. Leu. 17. & Deute. 21. & Iosue. 22. Pradicacionem autem fieri licebat in quocunque loco. Nam sicut non determinabat sibi predicatio certum ministrum, ita non determinabat certum locum. Patet quia quilibet sapiens inter Hebraeos poterat predicare siue sacerdos esset siue laicus, vt declarati est precedenti quaestione. Ministratio sacra determinabat sibi certum ministrum, scilicet solum sacerdotem in quibusdam: & in aliis solos Leuitas. Ideo etiam determinabat certum locum. Ob hoc autem inter Iudaeos licet vnicum templum esset in toto regno, in quo fierent sacrificia, & aliae caeremoniae: tamen erat in quibuslibet locis domus factae, quae vocabantur synagogae, ad quas totus populus conueniebat ad orationem, & ad audiendam doctrinam legis: & quia in diebus vacatiuis totus populus conuenire poterat: congregabantur omnes in synagogis, & ibi singulis sabbathis & aliis festiuitatibus predicabatur. Sic colligitur Luc. 4. cum dicitur: Et venit in Nazareth, vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam in die sabbathi in synagogam, & surrexit legere, & traditus est ei liber Isaiae. Ecce ergo, quod consuetudo erat Christo intrare in synagogam quolibet sabbatho, & consuetudo erat populo conuenire illuc. Item hoc patet magis Act. 13. cum Paulus esset in Antiochia. Nam dicitur, quod intrabat in synagogam diebus sabbathorum, & tunc quaesitum est ab eo si sciret predicare, & pradicauit ea, quae continentur ibi. Et cum expleuisset sermonem, rogauerunt eum Iudaei, vt sequenti sabbatho repeteret eis verba illa pradicans in synagoga. eo. cap. Modus autem erat, quod conueniebant diebus sabbathorum, & aliis festiuitatibus omnes Iudaei ad synagogam: & ibi legebatur de libris Moysi aliquid primo: & postea legebatur aliquid de lectione librorum prophetarum. Et deinde si quis sapiens esset inter illos, qui haberet verba salubria ad admonendum populum in moribus surgebat, & proponebat quod volebat. Cessante illo recedebant Iudaei de synagoga in domos suas. Sic patet Act. 13. cum staret Paulus in Antiochia, & dicitur: & ingressi in synagogam diebus sabbathorum

F redierunt. Post lectionem autem legis, & prophetarum miserunt principes ad eos. i. ad Paulum & Barnabam dicentes, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens ait: Viri Israelitae & caetera. Confirmatur etiam istud, quia Act. 15. dicitur: Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eum pradicent in synagogis, vbi per omne sabbathum legitur: & sic lectio de lege Moysi legebatur quolibet sabbatho ante omnia alia. De prophetarum etiam lectione confirmatur, quia quando Iesus intrauit in synagogam, traditus est ei liber Isaiae ad legendum; & sic erat consuetudo quod liber ille, & aliorum prophetarum legeretur per singula sabbatha: & post eos pradicabat, qui volebat.

An Deus mouebat ad bellum.

Quest. VI.

QV A E R I T V R vltius, cum dicitur hic de bello, quod pugnavit ciuitas contra ciuitatem, & gens contra gentem, quia Deus conturbabit eos in omni angustia: Ex quo videtur, quod ista bella faciebat Deus quod habent Israelitae, & aliae gentes inter se. Et tunc est dubium quomodo Deus mouebat ad bellum, cum bellum sit malum: & Deus non est actor malorum: sed ad demonem pertinet hoc, quod sollicitat ad malum. Deus autem incitat interdum bellum inter homines: nam ipse est vltor malorum nostrorum, & quia est quoddam genus puniendi mala infligendo bella, facit Deus, quod quaedam gens pugnet contra aliam ad affligendum ipsam: & interdum facit hoc epresso iubendo. Sicut quando iussit Israelitis, quod pugnarent contra Chanaanos, & non parcerent eis: sed omnes occiderent in ore gladii. Deut. vigesimo. sic etiam iussit quod pugnarent contra Madianitas, quia deceperant eos, & concitauerant ad peccandum apponendo eis mulieres alienigenas. Nu. 25. & 31. cap. Sic etiam mandauit pugnari contra Amalechitas quousque deleterentur. Deut. 25. & primo Reg. 15. Aliquando autem Deus non iubebat epresso quibusdam gentibus, quod pugnarent contra alias. Dabat tamen eis occasionem ad pugnandum sollicitando corda earum, & exterius adhibendo causam ad faciendum hoc. Sicut fuit de Senacherib rege Assyriorum, quem Deus mouit ad pugnandum contra Iudaeos, & contra alias gentes: vt patet Isa. 10. scilicet. Vae Assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & de populo furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia: & tamen Senacherib nesciebat se missum a Deo, vt patet ibidem, scilicet ipse autem non sic arbitrabitur, scilicet se missum: sed ad contentendum erit cor eius, & dicit in fortitudine manus meae feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorum, & principes eorum depredata sum. Sic etiam fuit de Nabuchodonosor rege Babylonis, quem Deus concitauit contra multas gentes ad puniendum eas, & volebat eas subiici ei propter peccata earum: sicut dixit Ieremias 25. ca. scilicet: Et seruient omnes gentes regi Babylonis septuaginta annis: & Deus dedit robur magnum regi Nabuchodonosor ad affligendum omnes gentes, sicut dixit Abacuch primo, scilicet: Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, vt corripes, fundasti eum: & tamen Nabuchodonosor non putabat se a Deo adiuuari, sed potius a seipso habere omnia haec, & se praualitum contra dominum, sicut putabat Senacherib 4. Regum. 19. Ita est de multis aliis: quando.

quandocunque aliquis pugnat contra alium, ille qui affigitur a Deo punitur, qui concitat alium, vt pugnet contra eum. Sic etiam est in omnibus malis, quae homines casualiter inferunt: quia Deus incitat eos ad faciendum illa, vt inde sequatur aliqua poena, quam ipsi non intendunt: & Deus intendit illam dare, & propter hanc mouit hominem agere aliquid praeter intentionem: & sic quando quis occidit alium casu, Deus mouit eum ad occidendum illum. Sic patet Exo. 21. scilicet: Qui autem non est insidiatus, sed Deus tradidit eum in manus eius, constituit tibi locum, quod fugere debeat. & sic innuit, quod quando quis occidit alium & non per insidias, vel ab intentione, tradidit eum Deus in manus eius: & sic ipse voluit quod occideretur. Ita ergo in proposito dicendum de istis gentibus de quibus hic agitur, quod Deus mouebat eas ad pugnandum vicissim: quia utraque peccauerant, & utraque punirentur per hoc quod vna affligeret alteram a Deo, Deus dabat vtrique occasionem pugnandi contra aliam: ita quod non possent effugere bellum. Cum autem obicitur, quod bellum malum est, & Deus non est causa malorum, sed demon incitat ad illa. Dicendum quod Deus non est actor, sed incitator ad mala culpe: quia ista sunt mala absoluta, & incitare ad ea competit demoni. Deus tamen bene incitat ad mala poenae, & ordinat ea: quia ad distributorem iustitiae pertinet moderari poenas: & quia Deus habet prouidentiam omnium rerum pertinebit ad eum dare vnicuique poenas: & quia ille vocatur a nobis mala, Deus est actor, & ordinator malorum, & sic intelligitur quod habetur Amos 3. scilicet: Non est malum in ciuitate, quod Deus non fecerit, id est nullum malum poenae est, quod Deus non intulerit.

Quod cum audisset Asa, verba scilicet, & prophetiam Azariae filij Obed prophetae, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Iuda, & de Benjamin, & ex vrbibus, quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit altare domini, quod erat ante porticum domini: congregauitque vniuersum Iudam, & Benjamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & Manasse, & de Simeon: plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes, quod Dominus Deus illius esset cum eo.

Quod cum audisset. Hic ponitur secundum huius capituli scilicet Asa, & virorum suorum consolatio: nam audita prophetia ista letati sunt. Et dicitur. Quod cum audisset Asa, verba scilicet & prophetiam Azariae filij Obed. Scilicet, audiuit prophetiam istam, quando veniebat de bello contra Aethiopes. In Hebraeo dicitur. Quod cum audisset prophetiam Obed. Sed litera nostra magis exprimit, quia manifestum erat, quod non fuit ista prophetia Obed, sed Azariae filij Obed: vt patet supra in litera. Et licet litera Hebraica subtrahat aliquid, exprimit hic litera nostra. Confortatus est. Ista confortatio fuit, quia intellexit per hoc, quod non superaretur iam quandocunque in Deo speraret: licet posteri sui erant affligendi: & istud erat aliquid magnum, quia cum Asa esset nunc nimis exaltatus per victoriam tam celebrem, quam contra Aethiopes habuerat, esset nimis sollicitus, an postea ab hostibus su-

peraretur, quod cederet sibi in magnum dedecus: & Deus certificauit eum, quod non superaretur quandocunque consideret in eo: ideo confortaretur ex hoc. Et abstulit idola de omni terra Iuda, & Benjamin. Scilicet. Iste duae tribus erant subiectae dominio Asa, & de terra earum poterat auferre idola, & abstulit. Nam viri Iuda declinauerant ad idolatriam temporibus Roboam, & Abiae regum praecedentium: vt patet tertio Regum quarto, & decimo quinto, & idola, quae isti dimiserunt in terra, abstulit Asa. Sed quomodo potuerit nunc auferre idola veniens de bello, cum prius illa abstulisset, declarabitur infra in quadam quaestione. Et ex vrbibus, quas ceperat montis Ephraim. Licet solum esset Asa rex duarum tribuum, scilicet Iuda, & Benjamin: tamen adhuc habebat quasdam vrbes, quae fuerant de monte Ephraim, id est de sorte Ephraim, & de istis etiam cepit idola, & abstulit. Vocatur mons Ephraim, fors Ephraim, quia illa terra fortis Ephraim est montuosa, & vbi que vocatur mons Ephraim. De illa ceperat Asa vrbes, quia non erat alia fors tribus alicuius, de qua promptius accipere posset Asa vrbes, quam fors Ephraim, quia illa erat valde coniuncta, de quo infra dicitur. Et dedicauit altare domini quod erat ante porticum domini. Istud est altare Salomonis, de quo habetur supra quarto. Et dedicatum est faciendo nunc in eo sacrificia. Sed quomodo hoc fiet, declarabitur infra in quadam quaestione. Et dicitur, quod erat ante porticum domini, quod altare holocaustorum erat in atrio sacerdotum, vt patet supra quarto. Et altare, & atrium erant ad partem orientalem porticus. Nam porticus erat spatium quoddam apud portam templi operum tecto pendenti ad portam. Et vocatur porticus a porta: erat autem cubitorum viginti longitudine, & decem latitudine iuxta magnitudinem texti pendens super portam. 3. Regum 6. Et quia atrium sacerdotum erat magis orientale quam templum, necesse erat etiam, quod esset magis orientale quam porticus templi: & sic dicebatur, quod erat ante portam domini, id est ad orientem porticus domini, id est porticus templi quod templum pertinebat specialiter ad Deum. Congregauitque vniuersum Iuda, & Benjamin. Postquam confortatus est & abstulit idola, voluitque facere domino solennitatem magnam, congregauit omnes de Iuda, & Benjamin. Et non est intelligendum, quod venerint vniuersi, licet dicatur hic de vniuersis: sed intelligitur de multis, & praecipuis, quia iste est modus loquendi scripturae. Et aduenas cum eis de Ephraim, Manasse, & Simeon. Scilicet congregauit aduenas, qui venerant ad habitandum in regno Iuda. Erant tamen de regno Israel de sorte Ephraim, & Manasse, et Simeon. Et isti contulerunt ad solennitatem hanc, quia propter desiderium cultus diuini fugerant de terra sua in terram Asa: et de istis tribubus venerant aduenae: quia facilius erat de eis venire quam de aliis. Plures enim ad eum confugerant ex Israel. Hic redditur causa precedentis dicti, scilicet quomodo potuerat Asa congregare aduenas de Manasse, Ephraim, et Simeon, scilicet quia multi de Israel, id est de regno Israel, quod erat regnum decem tribuum confugerant ad Asa. Videntes, quod dominus Deus illius esset cum eo. Ista est causa, quare venerunt ad eum, scilicet quia viderunt, quod Deus erat cum eo: et volebant sibi adherere, quia non poterant melius esse cum aliquo quam cum illo, in quo Deus habitabat, et acceptabat. Quomodo autem esset Deus cum Asa, declarabitur infra in quadam quaestione.

Quomodo

Quomodo Afa propter verba Azaria abstulit idola de terra sua. Quæst. VII.

QVAERITVR circa prædicta. Primò quomodo Afa propter cõfortationem verborum Azaria prophetae abstulit idola de terra. Respondendum quòd Afa auditis verbis prophetae affectus fuit magis ad cultum Dei quàm prius, & voluit quantum potuit cultum Dei dilatare: & quia nihil erat, quo magis Deus coleretur, quàm quòd auferretur cultus contra riuus cultui ei, abstulit idola omnia, quæ inuenit in terra. Et hoc faciebat Afa: quia perspexerat sibi vtile esse ex prophetia: & hoc propter duo. Primò propter præteritam victoriam. Nam dixit propheta, dominus vobiscum, quia fuistis cum eo, id est Deus fuit vobiscum adiuuando vos in bello contra hostes: quia fuistis cum eo, scilicet obseruando cultum eius: & istud fuerat, quia antequam pugnaret Afa cõtra Aethiopes, abstulerat idolatriam de terra quantum poterat. præcedenti cap. vt ergo Deus placaretur regi Afa, sicut placatus fuerat præterito bello propter ablationem idolatriæ voluit quantum potuit auferre totam idolatriam de terra. Secundò propter futura. Nam dixit propheta, quòd futurum erat in Iuda siue Israel, quòd dies multi transibunt absque Deo vero, absque sacerdote, & absque lege: & quia tunc essent angustia multa in terra: ita quòd non esset egredienti pax, nec ingredienti quousque conuerterentur ad dominum in angustia sua. Vt ergo non accideret sic ei, voluit diligenter facere quantum poterat, quòd diebus suis esset in terra Deus verus, & lex & sacerdos. Præcipuum autem horum erat, quòd esset Deus verus: & istud non erat nisi auferrentur idola de terra, ideo confortatus est ad auferendum idola. Item fuit hoc propter exhortationem propheticam, quia dixit: vos autem confortamini, & non dissoluantur manus vestrae. Erit enim merces operi vestro, id est ex hoc, quòd bene operati fueritis non eritis sine remuneratione. Et hoc erat, propter quod non subicerentur hostibus. Voluit ergo Afa confortari in bono opere, de quo posset reportare mercedem in futurum, scilicet quòd nullus hostium præuuleret contra eum. Et sic audita prophetia commotus fuit valde ad auferendum idola de terra.

Quomodo potuit auferre idola cum ablata essent.

Quæst. VIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo potuit nunc auferre idola de terra, quia iam ablata erant. Nam priori tẽpore antequam iret Afa ad bellum contra Aethiopes, abstulit totam idolatriam de terra, vt patet præcedenti cap. Aliquis dicit, quòd ista ponuntur hic per recapitulationem, scilicet quòd fuerunt facta prius, & ponuntur hic, sic enim fit saepe in scriptura, quòd mutetur ordo anticipando, vel recapitulando: & sic ista ablatio idolorum erit illa, de qua habetur præcedenti cap. Dicendum quòd non potest esse hic ordo mutatus, quia necesse est dici, quòd ista ablatio idolorum fuerit post bellum contra Aethiopes, quia propheta iste Azarias iuit in occursum Afa venienti de bello, & locutus est ista ei: & tamen dicitur hic, quòd confortatus verbis prophetae abstulit idola de terra. Ergo fuit ista ablatio idolorum post bellum contra Aethiopes: & sic non erit ordo mutatus. Secundò patet, quia ad istam ablationem idolorum, & solennitatem conuenerunt aduenæ de Ephraim, Manasse, & Simeon: & tamen isti venerunt in regnum Iuda post bellum.

F contra Aethiopes, ergo fuit ista ablatio idolorum post illud bellum. Patet hoc, quia dicitur hic, quòd isti aduenæ congregati sunt ad Afa, quia viderunt Deum esse cum eo: & tamen istud fuit per hoc, quòd adiuuit eum mirabiliter in bello cõtra Aethiopes, ideo postea fuit ablatio idolorum. Aliquis dicit aliter, scilicet vt est quod fuerit ista ablatio idolorum post bellum contra Aethiopes, & tamẽ sit eadem cum illa, quæ habetur præcedenti cap. & tunc dicitur, quòd illa fuit per anticipacionem: quia fuit tota illa ablatio idolorum post bellum cõtra Aethiopes, & ponitur pars eius ante, & quaedam pars post. Dicendum est, quòd non stat: quia necesse est, quod illa ablatio idolatriæ de qua præcedenti fuerit ante bellum cõtra Aethiopes: & ista, de qua hic fuerit post bellum. Quod patet, quia Deus adiuuit miraculosè Afa, vt patet præcedenti cap. & tamẽ non adiuuisset eum sic si maneret adhuc tota idolatria in terra, quæ manebat tempore progenitorum suorum. Secundò patet, quia Afa abstulit idola de terra à principio regni sui. Nam dicitur præcedenti cap. quod in diebus Afa quiescit decem annis primis terra à bellis: & ipse Afa dixit, quòd hoc fuerat, quia quæsierat dominum: vt patet ibidem. Ergo in principio regni sui abstulit idola: & tamen bellum cõtra Aethiopes non fuit in principio regni, sed anno decimo, vel quinto decimo, vt infra declarabitur: quia decem annis primis fuit pax in terra. Ergo ablatio idolatriæ: de qua præcedenti c. fuit in principio regni Afa, & propter illam data est ei pax, & omnia bona, & quòd præuuleret cõtra Aethiopes. Ablatio autem idolatriæ, de qua hic, fuit post bellum contra Aethiopes, ideo nõ coincidit vna cum alia, & sic manet semper dubium, quomodo potuerunt nunc auferri idola de terra, cum prius ablata fuissent. Aliquis ergo dicit aliter, scilicet quòd Afa abstulerat quandam partem idolatriæ ante bellum cõtra Aethiopes, & reliquerat aliqua idola in terra, & ista abstulit post bellum contra Aethiopes. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia si Afa dimississet sponte aliqua idola in terra: ita esset idolatria, sicut si tota terra esset plena idolis, & non conuerteretur ad dominum in corde perfecto: qui tamen ad Deum conuertitur in corde suo, debet auferre de medio omnes deos alienos: sicut dixit Samuel ad totum Israel: Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferre de medio vestri deos alienos Baalim, & preparate corda vestra, & seruite illi soli, & eruet vos, primo Reg. 7. Ecce ergo ad hoc, quòd quis in toto corde suo, & fructuosè conuertatur ad dominum, debet illi soli seruire. Si ergo Afa vellet, quòd manerent aliqua idola in terra, nihil proderat ad cultum Dei, quòd auferret alia: & tamen Deus acceptabat cultum Afa, quia propheta testatus est hoc, dicens: Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo: & tamen non est cum eo, nisi quis perfecte colat eum. Item patet, quia ipse Afa putauit ante hoc cultum suum Deo esse acceptum, cum ait: à bellis quieta sunt omnia, eo quòd quæsierimus Deum patrum nostrorum: præcedenti cap. non poterat tamen quærere dominum, si vellet, quòd manerent idola in terra: ergo non dimiserat aliqua idola Afa prima vice, quæ abstulit alia, & quòd nunc illa abstulerit. Aliqui dicunt aliter, quòd ista idola, quæ nunc abstulit Afa, erant in ciuitatibus, quas cepit de monte Ephraim, & in vrbus aliorum aduenarum. Nam cepit Afa vrbes de monte Ephraim, vt patet in litera. Etiam multi aduenæ ad eum conuenerant de tribu Manasse, Ephraim, & Simeon: & de ciuitatibus istorum poterant auferri idola. Prius autem ablata fuerant idola de regno Iuda: quia quando facta est prima ablatio, nondum conuenerant aduenæ de terra Israel ad Afa. Dicen-

Dicendum, quòd hoc non stat, quia in litera dicitur, quòd abstulit idola de terra Iuda, & Benjamin, & de vrbus, quas ceperat de monte Ephraim. Respondenti ergo potest dupliciter. Vno modo, quòd Afa prima vice, quæ abstulit idola de terra, abstulit omnia, quæ inuenire potuit, & sic putauit, quòd plene abstulerat illa, & verè in corde perfecto egit, & Deus ita benefecit ei, sicut si omnia abstulisset de terra. Manserunt tamen aliqua, quæ effugerant manus Afa, quæ ille non potuit inuenire, & reseruata sunt. Quia tamen nullo modo euenerat hoc culpa Afa, non imputauit ei Deus quidquam, sed ita acceptabat eum, & adiuuit in bello contra Aethiopes, sicut si omnia idola ablata fuissent, & sic etiam Afa putabat se colere Deum tanquam ablati omnibus idolis: cum ait, à bellis quieta sunt omnia, eo quòd quæsierimus dominum. Postquam autem factum est bellum contra Aethiopes, voluit adhuc diligenter inquirere, an mansissent aliqua idola, quæ nunc possent auferri de terra, & inuenit aliqua in Iuda, & Benjamin & fortassis hoc factum est, quia in prima idolorum ablatione non accepit populus tam gratè, quòd expellerentur, ideo occultauit aliqua. In secunda autem vice viderant mirabilia in bello contra Aethiopes, quæ Deus fecerat pro rege, quia eiecerat idola de terra: ideo gratissimè acceperunt, quòd omnia excluderentur de terra, & reuelauerunt regi ea, quæ prius occultauerant, & sic poterat rex nunc expellere idola de terra Benjamin, & Iuda. Aliter potest dici, quòd Afa prima vice, quæ eiecit idola de terra, nullum dimisit in ea: quia diligenter inquisiuit illa, & tamen nunc eiecit aliqua, quæ nouiter pullulauerant. Nam inter primam expulsionem, & istam magnum tempus intercidit. Quia prima facta est in principio regni sui, vt declaratum fuit supra. Bellum autem contra Aethiopes factum est anno decimo, vel quintodecimo regni sui, vt infra dicitur, & sic in isto tempore intermedio potuit crescere aliqua idola, & abstulit illam nunc Afa. Et si dicitur: quomodo poterant introduci idola cum Afa illa eiecisset, & esset vir deicolus? Dicendum, quòd aliqui quasi latenter poterant illa introducere: ita vt pauca essent, & sic rex fortassis non attenderet ad ea, & tamen nunc confortatus verbis prophetae nouum desiderium habuit ei sciendi omnia idola de terra si qua erant.

Quomodo Afa accepit illas vrbes, & abstulit idola.

Quæst. IX.

QVAERITVR ulterius circa vrbes, de quibus dicitur hic, quòd accepit Afa vrbes de monte Ephraim, quomodo cepit illas, & quomodo abstulit idola de illis. Respondendum, quòd istæ vrbes erant de monte Ephraim, id est, de sorte tribus Ephraim, & vocatur semper mons Ephraim, quia terra illa montuosa est: sicut colligitur Iosue decimo septimo. Et de illa terra accepit, & tenebat Afa aliquas ciuitates. Quomodo autem accepit fuerint de terra Ephraim potest dici, quòd fuit dupliciter. Vno modo poterat esse, quòd accepit vrbes istas Abia pater Afa. Nam pugnavit Abia contra Ieroboam bello grauissimo, qui occidit quingenta millia virorum de Israelitis, & tunc cepit de terra Ephraim ciuitates aliquas, scilicet, Bethel, & alias, quæ nominantur in litera, supra decimo tertio, & illas tenebat nunc Afa: quia non perdidit aliquid de eo, quos dimiserat ei pater suus Abia. Et dicebatur ipse cepisse illas: quia tenebat eas, quæ captæ fuerant. Vel attribuuntur ei illa, quæ pater suus fecerat, cum censeatur eadem persona cum patre suo, Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

A quia succedit ei. Et de illis ciuitatibus conuenienter poterant tolli idola, quia istæ erant ciuitates idolatriarum. Nam viri de regno Israel omnino cessauerunt à cultu Dei, & vocabantur idolatra: quia Ieroboam fecerat eos recedere à Deo fabricando vitulos, & prohiberent ire in templum domini in Ierusalem. Et quia terra Ephraim erat de potestate Ieroboam, cum ipse Ieroboam esset de tribu Ephraim. tertio Regum vndecimo: esset ista tribus vacans idolatriæ, & fortè magis, quàm alia tribus, vt in hoc faueret regi suo, quæ introduxerat idolatriam, & cum captæ sunt vrbes istæ, potuit idolatria excludi de eis. Aliter potest dici, quòd captæ fuerunt vrbes istæ tempore Abia, & quòd abstulit idola de illis, & hoc magis cõsonat literæ: quia dicitur, quòd abstulit idola de ciuitatibus quas ceperat de monte Ephraim. Sed tunc obijcietur: quia si dicitur, quòd Abia cepit ciuitates istas Ephraim, & tenuit eas post Afa filius eius, quomodo potuit nunc auferre idola de illis: quia prima vice abstulisset cum haberet illas ciuitates ex prima die, qua regnaret, quia pater suus acceperat illas, ideo non permisisset in eis manere idola vsque ad tempus istud. Dicendum, quod poterat hoc esse, sicut responsum est præcedenti questione. Nam bis abstulit idola Afa de terra Iuda, & Benjamin, scilicet, semel in principio regni sui. Et iterum post bellum finitum contra Aethiopes, & hoc, quia poterant omitti aliqua idola occulte prima vice, quæ non deleta fuissent, & illa expellerentur secunda vice. Vel quia omnia ablata sunt prima vice, & inter illam & secundam vicem succreuerunt aliqua idola, quæ postea ablata sunt. Ita poterat esse in istis vrbus, quæ acceptæ fuerant de terra Ephraim, & quòd ablata fuerint idola tunc, quando ablata sunt de terra Iuda, & Benjamin, & tamen manserunt aliqua pauca occultè, quæ durauerunt vsque post bellum Aethiopum, & illa ablata fuerunt nunc. Vel, quod in ciuitatibus illis introducta fuerunt postea aliqua idola latenter ab idolatris, & illa abstulit nunc Afa. Sed tunc obijcietur, si dicitur, quòd Afa cepit istas ciuitates montis Ephraim, quomodo cepit eas. Nam non apparet, quòd habuerit aliquod bellum Afa contra reges Israel, in quo potuit accipere ciuitates has. Aliquis dicit, quòd Afa cepit ciuitates istas, in aliquo bello, & si non fiat hic mentio de eo non est inconueniens, quia multa facta sunt, quæ non exprimuntur in scriptura facta. Dicendum, quòd non stat, quia non potest dici, quòd omisissum fuerit aliquod tale bellum, quia nullum habuit Afa. Nam in toto tempore Afa vsque ad decimum annum regni eius fuit pax, vt patet præcedenti capitulo, & post hoc fuit bellum Aethiopum. Nullum ergo bellum habuit Afa contra reges Israel, in quo potuisset capere istas vrbes montis Ephraim. Respondendum, quòd potest dici, quòd cepit Afa istas vrbes, quando fuit bellum contra Aethiopes. Nam finito illo, dicitur quòd pugnavit contra omnes vrbes, quæ erant in circuitu Geraræ, & accepit spolia ipsarum, præcedenti capitulo: tunc ergo poterat capere vrbes de terra Ephraim, & vnire regno suo, & acciperet idola, quæ erant in eis. Si tamen velimus dicere, quòd Abia pater Afa cepit istas vrbes, & similè, quæ nominantur supra decimo tertio, satis est rationabiliter dictum. Quomocumque autem euenierit satis erat facile, quòd caperentur vrbes de terra Ephraim per reges Iuda: quia inter omnes sortes tribuum Israel, non erat aliqua fors tam propinqua regno Iuda, sicut fors tribus Ephraim. Nam regnum Israel erat ad partem Aquilonarem regni Iuda, & nulla fors erat magis Meridiana regno Israel, quàm fors Ephraim, quia illa coniungebatur forti Benjamin, quæ erat de regno Iuda, vt colligitur ex terminis fortis Ephraim, Cc &

& Benjamin: Iosue decimo sexto, & decimo octavo. Ideo potius poterant capere viri Iuda vrbes de sorte Ephraim, & adiungere eas terræ suæ, quàm de alijs sortibus tribuum.

An peccauit Afa capiendos vrbes.
Quæst. X.

QVAERITVR vterius, an peccauit Afa capiendos vrbes de regno Israel. Aliquis dicit, quod sic, quia Deus vterat pugnam inter reges Iuda & Israel pro reparanda diuisione regni, quia dixerat illam factam esse de voluntate sua, supra vndecimo. Ideo non licebat regi Afa pugnare pro hac re, nec capere aliquas vrbes de regno Israel. Respondendum, quod non peccauit Afa capiendos istas vrbes, quia aut istas vrbes fuerunt illas, quas cepit Afa, & habentur supra decimo tertio. Aut sunt alia, quas nouiter cepisset Afa. Si primo modo dicendum, quod non peccauit Afa: quia non cepit eas, sed recepit in successione hæreditaria. Etiam non peccauit Afa, quia supra decimo tertio, in quadam quæstione declaratum est, quomodo non peccasset, & cepisset eas iuste. Si autem dicitur, quod Afa cepit eas. Etiam dicendum est, quod non peccauit, quia pugnauit contra illas pro causa iusta. Nam iste vrbes erant in extremitate regni Israel in confinibus regni Iuda, & inde inferebantur sæpe multa mala regno Iuda. Et quia habitatores locorum nolentibus facere, nec desistere ab istis damnis, & iniurijs inferendis, potuit iuste pugnare contra illas vrbes, & delere illas, vel subijcere illas regno suo, & vnire sibi, & sic factum est: ideo non peccauit. Cum autem obijcitur, quod Deus vterat pugnam inter reges Iuda & Israel super reparanda diuisione regni. Dicendum, quod verum est, quod non licebat regibus Iuda pugnare contra reges Israel hac intentione, vt totum regnum efficeretur vnum: quia Deus hoc nolentibus, & tamen licebat regibus Iuda pugnare contra reges Israel pro alijs iniurijs, & damnis. Et quia Israelitæ habitantes in vrbus istis mala multa infligebant regno Iuda, poterat Afa licite pugnare ad subijciendum sibi vrbes istas, vt amplius non nocerent ei. Et postquam semel subijcerentur ei, non tenebatur eas dimittere regibus Israel, quia quod suum semel legitime effectum fuerat, non tenebatur dimittere, nisi iterum illud iuste perderet.

Quomodo dedicauit Afa altare.

Quæst. XI.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod Afa dedicauit altare, quod erat ante porticum domini. Respondendum, quod proprie dedicare est nouiter applicare aliquid ad aliquem vsum. Et tunc dicitur altare dedicari, quando aliquid nouiter in eo offertur, vel nouiter fit sacrificium: quia per illud applicatur altare ad cultum Dei. Sic etiam Ecclesia dicitur dedicari, quando erat prius domus facta, & non erat applicata ad cultum Dei: sed erat indifferens, vt posset applicari ad cultum Dei, vel ad vsum prophanos. Cum autem in Ecclesia fiunt ministraciones aliquæ sacræ primò, & ceremoniæ benedictionis eius, applicatur per hoc cultui diuino: ita quod non potest iam transire ad humanos vsus, & per hoc dedicatur. Cum ergo altare dedicaretur nunc, videtur quod non fuerant adhuc facta in eo aliqua sacrificia, & tamen non competit hoc altari, quod erat in atrio templi, quia istud dedicatum est per Salomonem, quando

prima die dedicationis templi obtulit sacrificia multa super altare: ita quod in eo capi non possent, & descendit ignis de celo super altare: vt patet supra septimo. Aliquis ergo dicit, quod intelligatur hoc de altari Moyfi, quod fuerat in tabernaculo, quod fecerat Bezeleel, de quo habetur Exod. vigesimo septimo, & in isto facta fuerant omnia sacrificia vsque ad tempus, quo fabricatum est aliud: quo fabricato cessauit fieri sacrificiorum oblatio, & crematio in altari Moyfi, & fortassis nunc Afa obtulit sacrificia in illo altari, & sic dicitur dedicasse illud altare. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia dedicatio, vt dictum est, est applicatio noua rei ad vsum, qui in ea exerceri debet: & quia iam altare illud dedicatum fuerat solenniter in deserto, quando duodecim principes tribuum obtulerunt munera sua per duodecim dies: Numeri septimo, & postea magno tempore fuerunt facta in eo sacrificia, scilicet à principio legis datæ vsque ad principium dedicationis templi Salomonis, non videtur, quod nunc posset dedicari illud. Aliquis ergo dicit, quod esset aliquod aliud altare nouum, in quo nunquam oblata fuissent sacrificia, & nunc oblata sunt, & sic dedicatur. Dicendum, quod hoc non stat, quia istud erat contra legem. Nam lex iusserat effici vnicum altare, quod poneretur ad ostium tabernaculi: Leuiti. decimo septimo. & in nullo alio poterant offerri sacrificia, & si quis aliud fabricaret, aut in alio offerret, peccabat, & erat suspectus de idolatria. Sic patet de diabubus tribubus, & dimidia, quæ recedentes de terra Chanaan fecerunt altare nimia magnitudinis apud tumulos Iordanis: quod audientes nouem tribus, & dimidia indignatæ sunt putantes ex hoc fecisse aliquid sacrilegium, & incidisse in idolatriam, & paruauerunt se ad pugnam contra duas tribus, & dimidiam, & pugnauissent contra illas nisi ille se excusasset: dicentes, quod non fecerant ad offerendum sacrificia: sed, vt esset in signum. Iosue vigesimo secundo capitulo. Et ibi dicitur, quod nefas erat offerre sacrificium in alio altari nisi in illo, quod erat ad ostium tabernaculi. Cum ergo Afa esset vir deicola, & ista die, qua dedicauit altare, veniebat ad faciendum fœdus cum domino, vt obseruaret legem ipse, & totus populus suus, non erat vllò modo verisimile, quod vouendo eam seruare infringere ipsam, & sic non offerret in aliquo nouo altari. Sed dicendum est, quod istud altare, de quo hic dicitur, erat altare aneum, quod fabricauit Salomon: de quo habetur supra quarto, & erat ante porticum templi. Et colligitur ex hoc, quia dicitur, quod ante porticum domini, id est porticum templi erat, scilicet in atrio sacerdotum. Nam in illo atrio non erat nisi vnicum altare, quod vocabatur altare holocaustorum, & istud est quod fecerat Salomon. Cum autem obijcitur, quod non poterat nunc dedicari, quia iam multo ante hoc dedicatum fuerat. Dicendum, quod non accipitur proprie dedicari pro applicare ad diuinum cultum, quia istud erat per primum actum ceremoniarum, qui fieret in eo, & nunc non fiebat sic. Sed vocatur dedicatio quedam festiua oblatio sacrificiorum ad similitudinem dedicationis, Nam dies dedicationis altaris fuit magna festiuitatis: quia multa sacrificia super altare cremata sunt, vt patet supra 7. Et quia nunc, quando factum est fœdus cum domino tempore regis Afa, facta fuerant sacrificia multa super altare die vno, vocabatur ille dies dedicationis. Patet hoc, nam die isto, multa animalia obtulit Afa, scilicet boues septingentos, & arietes septem milia, vt patet infra in litera.

Qui

Qui essent illi aduenæ, & cur de illa tribu.
Quæst. XII.

QVAERITVR vterius circa aduenas, de quibus hic dicitur, qui erant, vel quomodo erant, in terra Iuda, & quare potius erant de tribu Ephraim, & Manasse, & Simeon, quàm de alijs tribubus. Ad primum dicendum, quod isti aduenæ erant de regno Israel de idolatrijs, & venerant in terram Iuda desiderio cultus diuini. Nam regnum Israel erat totum subiectum idolatriæ. Quia Ieroboam fecerat vitulos aureos, & veterat Israelitis ire in Ierusalem ad templum domini. tertio Regum decimo secundo. Et ob hoc omnes Israelitæ erant conuersi ad idola. Et si qui desiderabant Deum colere, non permittebantur ire in templum secundum legem. Aliqui autem nimis zelantes legem Dei potius se exponebant periculo, & perditioni omnium bonorum, & transibant in terram Iuda ad manendum. Isti autem vocabantur aduenæ, quia de extraneo regno veniebant, vt habitarent in terra Iuda. Etia quia de cultu Deorum alienorum veniebant ad cultum veri Dei. Nam terra Israel erat cultus idolorum: quia accepti fuerant vituli in Deos: vt patet supra decimo tertio. Terra autem Iuda erat, in qua Deus verus colebatur. Ideo isti aduenæ veniebant ad nouum cultum deitatis, & alienum ab illo, qui erat in terra sua. Sciendum, quod isti non veniebant solum ad adorandum in Ierusalem, sed etiam ad manendum in terra Iuda. Nam si solum venirent ad adorandum, & illico redirent, non vocarentur aduenæ: quia aduenæ principaliter vocantur propter habitationem. Etiam non poterant isti sæpe in terram Iuda venire ad templum stare, & redirent: quia reges Israel tenerent eos, & occiderent, vel affligerent. cum ipsi inhiuissent istam ascensionem. tertio Regum decimo secundo. Sciendum etiam, quod isti aduenæ exposuerant possessiones suas perditioni propter cultum Dei. Nam eo ipso, quod veniebant de terra Israel in terram Iuda ad habitandum, confiscabant possessiones eorum, vel transibant ad alios, quia iam nunquam redituri erant, vt manerent in terra cultus diuini: & tamen potius volebant perdere temporalem substantiam, & viuere vtunque quàm contra legem agere manendo semper in terra idolatrarum, & nunquam ascendendo in templum domini, sicut lex iusserat. Ad secundum dicendum, quod isti aduenæ potius erant de tribu Ephraim, & Manasse, & Simeon, quàm de alijs tribubus, quia iste erant propinquiores regno Iuda ad eundem illuc facilius. Patet de tribu Simeon. Nam tribus Simeon habebat sortem suam intra terminos fortis Iuda. Fuit enim data tribui Iudæ quedam terra valde magna à principio non attenta proportionem ad alias tribus. Et quia repertum est postea illam esse magnam, abscessa est quedam pars eius, & data est tribui Simeon, quæ erat minor omnibus tribubus. Et sic accepit tribus Simeon sortem suam in medio fortis Iuda: vt patet Iosue 19. Et sic de tribu Simeon manifestum erat, quod erat prompta ad eundem in templum domini, si vellet, eo quod erat intra sortem Iuda. De sorte Ephraim, & Manasse dicendum est, quod erant coniunctissima regno Iuda. Nam tribus Iuda, & Benjamin erant de regno Iuda. Tribus autem Benjamin erat magis Aquilonaris, & erat coniuncta tribui Ephraim, & Manasse ex parte Aquilonari: nam fors Ephraim, & Manasse erant coniunctæ, vt colligitur Iosue decimo sexto, & decimo septimo capitulo. Ideo cum essent istæ tribus in confinibus regni Iuda, pote-

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars. 2

rant facilius ascendere in templum domini in Ierusalem, & effici aduenæ in terra Iuda, quàm viri de alijs tribubus.

Quomodo isti aduenæ viderant Deum esse cum Afa.
Quæst. XIII.

QVAERITVR vterius, quomodo isti aduenæ viderant Deum esse cum Afa. Respondendum, quod aduenæ isti ille sunt aduenandum, vt habitarent in terra Iuda desiderio cultus diuini, & ad hoc aliquantulum alliciebantur ex prosperitate temporali Iudæorum, scilicet, quia videbant Deum esse cum Afa, & quia ex hoc cognoscebant manifestè, quod Afa tenebat rectam legem, & Deus beneficeret ei, & quod abiecerat viros de terra Israel, transferunt ad terram Iuda, vt morarentur in ea. Esse autem Deum cum Afa poterat intelligi dupliciter: vno modo, quod Afa coleret Deum rectè, & per hoc Deus esset cum eo, inhabitando cum eo per gratiam. Nam quando quis est in charitate, tunc est Deus cum eo, & non aliter: vt patet prima Ioan. quarto capitulo, scilicet. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Secundo modo potest intelligi, quod Deus erat cum Afa, scilicet, specialem fauorem ei dando. Dicendum, quod licet vterque modorum istorum posset hic accipi: tamen non debet accipi nisi secundus, eo quod Iudæi erant rudes, nō cognoscebant istum modum essendi Dei cum aliquo, qui erat per gratiam. Sed tunc dicebant Deum esse cum aliquo, quando ostendebat ei specialem fauorem, & prosperabat actus eius. Iste modus loquendi erat in veteri testamento. Sic patet de Isaac, quem cum persequerentur Philistini subito Deus ditauit. Nam cum quodam anno seminasset in terra Philistinorum, inuenit centuplum, quod erat admirandum. Gen. 26. quod videntes Philistini, & aliam eius subitam multiplicationem in pecoribus, & armentis admirati sunt nimis, & putauerunt Deum esse cum eo, quia illa nō poterant euenire nisi spūaliter Deus eum adiuuaret, & sic cum prius persequerentur eum, venerunt postea ad ipsum, vt efficerentur amici eius, & dixit Isaac, quid venistis ad me hominem, quem odistis, & expulistis à vobis, qui responderunt: vidimus tecum esse Deum: iccirco diximus, sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus. Gen. vigesimo sexto capitulo. Ecce dixerunt, esse Deum cum illo, quia augmentauit subter substantiam eius. Sic etiam patet de Ioseph, de quo dicitur, quod erat Deus cum eo, scilicet, quia omnia, quæ ille ageret prosperabantur: vt patet Gen. 39. scilicet. Ioseph habitauit in domo domini sui: fuitque dominus cum eo, & fuit vir in cunctis prospere agens: habitabatque in domo domini sui, qui optime nouerat dominum esse cum eo, & omnia, quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Ita nunc viderunt Israelitæ, quod erat Deus cum Afa. Et hoc poterant videre dupliciter. Vno modo per hoc, quod Afa habuerat pacem tam diuturnam, scilicet, decem annorum, & tempore illo regnum suum fuerat valde roboratum, & tamen non contingebat hoc in alijs regnis, quia erant frequentia bella. Sic etiam fuerat tempore Abiæ patris Afa, & Roboam aut sui. Nam illi habuerant bellum contra Ieroboam omnibus diebus suis. supra 12. & 13. Afa autem nullum bellum habuit in primis decem annis regni sui: quod erat satis admirandum, & hoc non erat, nisi quod Deus eum adiuuaret specialiter, ideo dicebant, quod Deus erat cum eo. Secundo, & melius poterat hoc dici, scilicet, quia

Cc 2 vide.

viderant quomodo mirabiliter denicerat Aethiopes. Nam fuit tantus exercitus Aethiopum, quantus nunquam legitur fuisse congregatus, scilicet decies centena millia. præcedenti capitulo, & tamen viri Iuda cum essent pauci laetissime totum illum exercitum disperdiderunt cogentes eum in fugam, & occidentes plurimos. præcedenti capitulo, hoc autem non poterat esse, nisi speciali Dei adiutorio: ideo putabant Deum esse cum eo, & desiderantes seruire tali viro, ut ipsi quoque participarent aliquid de felicitate eius, veniebant ad habitandum in regno suo, & ibi colerent Deum.

Cumque venissent in Ierusalem mensis tertio, anno decimo quinto regni Asa, immolauerunt domino in die illa de manubijs, & præda quam adduxerant boues septingentos, & arietes septem millia. Et intrauit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent dominum Deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua. Siquis autem inquit non quæserit dominum Deum Israel, moriatur à minimo vsque ad maximum, à viro vsque ad mulierem. Iuraueruntque domino vocæ magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum omnes, qui erant in Iuda cum execratione. In omni enim corde suo iurauerunt, & in tota voluntate quæserunt eum, & inuenerunt. Præstititque ei Dominus requiem per circuitum. Sed & Maachan matrem Asa regis ex Augusto deposuit Imperio, eo quod fecisset in luco simulacrum Priapi: quod omne contriuit, & in frustra comminuens combussit in torrente Cedron. Excelsa autem derelicta sunt in Israel. Attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus eius. Eaque quæ vouerat pater suus, & ipse, intulit in domum domini, argentum & aurum, vasorumque diuersam suppellestem. Bellum verò non fuit vsque ad trigessimum annum regni Asa.

Cumque venissent in Ierusalem. Scilicet Asa, & omnis Iuda, & Benjamin, & aduenæ venerunt in Ierusalem, quia ibi erat templum domini, ut ibi facerent sacrificia magna, & fœdus, quod cum domino inuenerunt. Mense tertio. In isto mense apud Iudæos est festum Pentecoste semper (Vt quidam putant.) Sed falsum est: quia necesse est, quod sit semper in mensis quarto die sexto, vel septimo: ut patet computando septem hebdomadas à die decimo sexto mensis primi, quando mittebatur falx in messem: Leuit. vigesi-

mo tertio capitulo. Et sciendum, quod non est iste mensis tertius Martius, sicut apud nos: quia Hebræi incipiunt annum suum in Martio. Non quidem prima die Martij: sed in lunatione Martij, scilicet, quod illa lunatio, quæ est magis coniuncta medietati Martij est principium anni. Et deinde quamlibet lunationem dicunt vnum mensem, & mensis tertius est tertia luna incohando à lunatione Martij. Anno quinto decimo regni Asa. Quomodo autem potuerit istud esse anno quintodecimo cum videatur, quod deberet esse multo prius propter bellum Aethiopum, declarabitur infra in quadam questione. *Immolauerunt domino in die illa.* Scilicet die, qua venerunt in Ierusalem immolauerunt sacrificia multa, quæ ponuntur infra in litera. *De manubijs, & præda quam adduxerant.* Scilicet, ista magna oblatio, quæ habetur hic fuit, de præda, quam abstulerant de bello Aethiopum. Nam præcedenti capitulo dicitur, quod Asa, & viri sui tulerunt spolia multa, & percusserunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, & diripuerunt vires, multamque prædam asportauerunt, sed & caulas ouium destruentes tulerunt ouium infinitam multitudinem, & camelorum. Reversique sunt in Ierusalem, & sic de illis pecoribus, quæ habebant de præda, obtulerunt domino. Et vocantur manubia ipsa, quæ capiuntur in præda, & propriè vocantur manubia res, quæ manu capiuntur, dictæ à manus, & bios, quod est mensura, quasi mensura manus, quæ autem rapiuntur, & tamen manibus non tenentur, sed per se mouentur, sicut pecora, & iumenta, non vocantur propriè manubia, sed præda, & tamen largè vocantur manubia, & sic accipitur hic, scilicet, quod de manubijs obtulerunt domino sacrificia. *Boues septingentos, & arietes septem millia.* Fuit quippe magna multitudo animalium captorum præda: quia dicitur præcedenti capitulo: sed & caulas ouium destruentes tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & ob hoc magnifica sacrificia fecerunt, quia de his, quæ gratis acceperant, & sine labore liberaliter erogabant. *Et intrauit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent dominum.* Scilicet, quando obtulerunt sacrificia hæc intrauerunt, scilicet in sanctuarium ad corroborandum fœdus, idest ad componendum pactum cum domino, ut quærerent eum, scilicet, custodiendo legem suam. Et dicitur ex more, scilicet, quia consuetudo erat Israelitis sæpe facere talia fœdera cum domino: de quo magis infra declarabitur in quadam questione. *Deum patrum suorum.* Istud ponitur ad distinguendum ab alijs dijs, scilicet iste, qui erat verus Deus patrum Iudæorum: quia ab antiquo Iudæi acceperant eum in Deum, & ob hoc iustum erat, quod eum colerent. *In toto corde, & in tota anima.* Scilicet, non solum vouerunt quærere dominum obseruando legem eius, sed etiam vouerunt, quod in tota anima, & in toto corde quærerent. Istud autem ponitur ad excludendum quandam iniquitatem Iudæorum: quia volebant quidam Iudæi colere Deum Israel obseruando legem eius, & insuper obseruando cœremonias idolorum: & Deus hoc vetuit, dicens, quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino Deo tuo, nec addas quidquam, nec minuas. Deutero. decimosecundo. Etiam quidam volebant colere Deum Israel obseruando cœremonias legis, & insuper colere idola, sicut fecerunt Samaritani, qui Deum cœli timebant, & nihilominus Deos suos colebant: ut patet quarto Regum decimo septimo. Et sic quando aliquis ad Deum reuertitur debet non sufficere, quod coleret Deum obseruando cœremonias legis, si prius non obseruabat illas: sed etiam, quod recederet à cultu idolorum, si prius cole-

bat illa, quia aliàs licet conuertatur ad dominum: tamen non in toto corde, sed claudicat in duas partes. Et ob hoc dicit Samuel Israelitis. primo Regum septimo: Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferre Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra, & seruite Deo soli, & liberabit vos. Et quia ista sola reuersio est Deo acceptabilis, vouerunt isti Israelitæ, quod quærerent dominum in toto corde suo, scilicet, quod solum Deum quærerent, & nullo modo declinarent ad idola, & dñ in toto corde, & tota anima, quod idem est. Nam cor non potest accipi hic pro illo membro, à quo est origo vitæ: quia ad illud non pertinet obseruatio legis, cum istud non pertineat nisi ad partem cognitionem immaterialem. Cor autem est corporea pars non habens aliquem actum cognituum, vel deliberatiuum, sed accipitur cor pro anima, & tamen ex modo loquendi multiplicam verba pro eadem re signata. Vel potest dici, quod ista duo non accipiuntur pro eodem, sed signant duas particulas animæ: nam ad compleendum actum humanum requiruntur duæ potentie, scilicet intellectus, & voluntas. Ista enim sola efficiunt actum humanum, ut patet sexto Ethic. in principio. Et signatur intellectus per animam, quia anima dicit aliquid spirituale cognituum, quem admodum nos concipimus intellectum. Cor autem signat voluntatem, quia ad eam pertinet desiderium, & nos putamus cor nostrum desiderare aliquid, & sic vulgi appellatione accipitur cor pro voluntate. *Siquis autem inquit non quæserit dominum Deum Israel, moriatur.* Scilicet, rex Asa inquit, idest, dixit, si quis non quæserit dominum Deum Israel, scilicet, obseruando plenè legem suam, moriatur, idest occidatur, & sic Iudæi obligauerunt se spontaneè ad poenam mortis præter poenam, quæ in lege posita erat, & Deus istas poenas magis repetebat à facientibus fœdera, quàm illa, quæ veniebant inferrendæ peccantibus ipso iure, eo quod turpius est alicui facere contra id, quod ipse spontè facere promittit, quàm contra id, quod sibi iubetur: & sic Deus repetebat poenas istas: ut patet Ierem. trigesimo quarto, de illis, qui fecerunt cum domino fœdus de dimittendo seruos, & ancillas, & liberos, qui erant de genere Iudæorum. Nam dicit inferrenda mala illa, quæ ipsi super se spontè susceperunt. *A minimo vsque ad maximum à viro vsque ad mulierem.* Idest, ab istius fœderis obseruatione nemo excluditur, sed omnes tam magni, quàm parui viri, & foemine tenentur ad obseruationem eius. Non est autem intelligendum, quod quando erant paruuli tenerentur obseruare istud fœdus, quia non erat possibile cum non essent capaces rationis, sed intelligitur, quod quando peruenerint ad ætatem adultam, in qua essent rationis capaces, quod obseruarent fœdus: sed quomodo possent obligari paruuli, qui nesciebant se obligari, nec quid erat obligatio, declarabitur infra in quadam questione. *Iuraueruntque domino voce magna.* Scilicet, obseruationem fœderis iurauerunt. Erat enim cœremonia fœderis, quod iuraretur super obseruantia eius, & dicitur, quod voce magna iurabant ad hoc, ut audirentur ab omnibus: ita quod omnes scirent quid est, quod iurabant, & quomodo se obligabant ad obseruationem legis, & sub qua poena, scilicet, sub poena mortis, ut sic audientes timerent facere contra fœdus, & obseruare legem. *Et in iubilo.* Ponitur tota cœremonia iuramenti, scilicet, qualiter publicatum est. Nam scriptum fuit forte, & lectum est nomine totius populi petito consensu omnium, & quando publicatum est, totus populus præ gaudio voces altissimas lætitiæ resonabat, quæ voces vocantur iubilus, & clangebatur tunc in tubis, & resonabant multa ge-

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

nera musicorum instrumentorum ad ostendendam lætitiæ solennem pro istius fœderis positione. *Et in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum.* Scilicet, clangebatur tubis, & buccinis: ista duo non habent magnam differentiam, sed interdum ponimus tubam pro buccina, & è conuerso, & tamen hic ponuntur, ut distincta. Erant autem in figura, sicut est in omnibus artificiatas. Possent autem vocari tubæ illæ, quæ erant tubæ argenteæ sacre, quas iussit Deus Moyfi facere, de quibus habetur Numeri undecimo, & in istis solis sacerdotibus licebat clangere. eodem capitulo. Buccinæ autem vocantur, quæcunque aliæ: licet interdum ponitur tuba pro omnibus tubis, & buccinis, siue sacris, siue non sacris, etiam pro corneis, ut patet Psalmo 98. scilicet. Psallite domino in voce Psalimi in tubis ductilibus, in voce tubæ corneæ. Et sic quomodocunque se habeant, dicendum quod tubæ, & buccinæ erant hic diuersarum figurarum, vel materiæ. *Omnes, qui erant in Iuda.* Scilicet omnes, qui erant in regno Iuda iurauerunt hoc, scilicet, tam viri de tribu Iuda, quàm de Benjamin, & aduenæ, qui ad hanc solennitatem conuenerant. *Et cum execratione.* Scilicet, cum imprecatione maledictionis, quia Israelitæ imprecati sunt mala super se, si non custodirent istud fœdus. *In omni enim corde suo iurauerunt.* Scilicet, cum toto desiderio iurabant. Dicitur enim aliquis non iurare in toto corde, quando iurat aliquid facere, & non intendit illud facere. Nunc autem viri Iuda intendebant ex totis viribus suis complere id, quod vouebant: ideo dicebantur iurare in toto corde nullam duplicitatem gerentes. *Et in tota voluntate quæserunt eum.* Scilicet, non solum iurauerunt, sed etiam compleuerunt, quia ceperunt obseruare legem, & omnino eam seruauerunt non declinantes ad idola, sed tota voluntas sua erat in cultu domini. *Et inuenerunt.* Scilicet, inuenerunt eum propitium sibi: quia sicut ipsi colebant eum toto corde: ita ipse tota opera dabat eis prospera, non permittens eos vexari ab aliqua gente, & dedit eis bona temporalia ad abundantiam, & declarabitur in litera sequenti, cum dicitur. *Præstititque eis dominus requiem per circuitum.* Scilicet, fecit dominus, quod non insurgerent aliqui hostes contra Iudæos de omnibus gentibus habitantibus in circuitu terræ Iuda. Nam non fuit bellum aliquod, nec commotio aliqua in regno Asa vsque ad annum trigessimum sextum regni sui, ut patet infra in litera. Quomodo autem Deus det pacem istam, & quomodo multi modi sunt, quibus Deus mouet corda hominum ad hoc, vel cogit homines ad tenendum pacem, declaratum est latè præcedenti capitulo, in quadam questione. *Sed & Maachan matrem Asa ex Augusto deposuit Imperio.* Scilicet, non solum Asa fecit bona custodiendo legem, sed etiam inferendo poenam violatoribus eius. Et ostenditur maximus affectus ad legem, quia non solum puniuit homines populares nullius dignitatis, de quibus ad se nihil attinebat, sed etiam matrem suam, quæ erat regina deposuit de principatu, quia peccauerat grauiter circa idolatriam. *Eo, quod fecisset in luco simulacrum Priapi.* Lucus erat congregatio arborum multarum densarum reddituum magnam opacitatem propter densitatem, & talia loca erant ad colendum idola, & potissime ad sacrificia Priapi, & cœremonias eius. Nam erat concubitus post sacrificia, & ad hoc, quod fieret sine verecundia, fiebat in loco opaco, scilicet in luco, vel in locis subterraneis: de quo magis dicitur infra in quadam quaest. In Hebræo dicitur. *Eo, quod fecisset sculpsit in luco.* Vbi litera nostra dicit, eo quod fecisset in luco simulacrum Priapi, & verum est, quod simulacrum Priapi erat sculpsit, & tamen non expressit nomen idoli:

Cc 3 sed

sed litera nostra collegit hoc partim ex eis, que habentur tertio Regum 15. cur autem hoc sit dicitur infra. *Quod omne contriuit.* Erat de ligno factum sculpsile, vel de alia materia: magis tamen dicendum, quod erat de ligno, eo quod combustum est, & contriuit illud Asa ad ignominiam, vt saltem in igne cum cremaretur, non maneret figura illius. *Et in frustra comminans combussit in torrente Cedron.* Scilicet, diminutum est in frustra, & combusta fuerunt illa frustra in torrente Cedron, id est apud torrentem Cedron, quia fortassis locus ille erat immundus. Vel dicitur in torrente Cedron, scilicet, quod combustum fuit sculpsile, & cineres eius in torrente Cedron fuerunt proiecti, sicut proieciabantur ibi cineres aliarum immunditiarum, que cremabantur. Sic patet, quarto Regum 23. Nam rex Iosias proiecit ibi cineres omnium idolorum, que combussit. *Excelsa autem derelicta sunt in Israel.* Licet tantam diligentiam fecerit Asa circa expurgationem idolatrie: tamen non fuit tota expulsa: quia excelsa derelicta sunt in Israel. Possunt autem accipi excelsa, ita quod pertineant ad idolatriam, vel quod non: sed quod in eis Deus colatur, sicut declarabitur infra, in quadam quaestione. *Attamen cor Asa perfectum erat cum diebus.* Istud ponitur ad excusandum praecedentia: quia dictum est, quod excelsa derelicta sunt. Et tunc dicit aliquis, quomodo poterat Asa colere Deum in toto corde suo, sicut iurauerunt viri Iuda: quia ad hoc necesse erat, quod omnino conuerteret cor suum ad dominum, & recederet ab idolatria. Respondet litera, quod licet dimisisset Asa excelsa in terra, tamen cor suum perfectum erat cum domino, & nullus modo ad idola, vel peregrinum cultum: sed quomodo omnibus diebus fuerit cor Asa perfectum cum Deo declarabitur infra in quadam quaestione. *Ea vero, que voverat pater suus, & ipse, intulit in domum domini.* Reges solebant vouere munera aliqua ad ditandum domum domini, & quia Abia pater Asa voverat aliqua, & non occurrerat sibi soluere illa, soluit ea Asa. Etiam ipse Asa aliquando vouit munera, & illa soluit. Et dicitur, intulit ea in domum domini, id est, posuit in thesauris domini. *Argentum, & aurum, vasorumque diuersam suppellestem.* Scilicet, dedit argentum, & aurum, & vasa. Hic accipitur argentum, & aurum pro illo, quod erat in massa, nulla re inde fabricata. Suppellex varia vasorum erat, quando de auro, & argento erant aliqua fabricata ad vsus, vel honorem templi. *Bellum vero non fuit nisi vsque ad trigessimum annum regni Asa.* Istud ponitur ad signandum prosperitatem temporis Asa, scilicet, quia non fuerunt bella tempore eius. Nam ea, que habentur supra, fuerunt facta anno quintodecimo regni Asa, vt patet supra in litera, & dicitur hic, quod vsque ad annum trigessimum regni, non surrexit bellum aliquod. In Hebraeo dicitur. *Bellum vero non fuit vsque ad trigessimum quintum annum regni Asa.* Ista litera verior est, & satis potest dici, quod translator noster Hieronymus. verè translulerit, & tamen postea imperitia librariorum perierit illa particula: ita vt deberet dici trigessimum quintum, & dicitur solum trigessimum, & hoc magis videtur conuenire veritati, quia in principio sequentis capituli dicitur, anno trigesimo sexto regni eius ascendit Baasa, & sic vsque ad trigessimum sextum annum non legitur aliquod bellum, & tamen si diceretur in litera vsque ad trigessimum annum regni Asa, non legeretur quid medio tempore factum fuerit.

F An anno quintodecimo regni Asa facta sit illa solemnitas. *Quaestio XIIII.*

QVAERITVR Circa praedicta, primo quomodo potest stare, quod anno quintodecimo regni Asa facta fuerit ista solemnitas fœderis. Nam videtur, quod potius facta fuerit anno decimo, vel undecimo regni Asa, quia facta est tempore belli Aethiopum, & istud bellum fuit anno decimo regni Asa, cum dicatur praecedenti capitulo, quod decem annis fuit pax in regno Asa, & postea sequitur de bello contra Aethiopes. Ex quo apparet, quod fuerit factum anno decimo, vel undecimo. Aliqui dicunt, quod bellum contra Aethiopes factum est anno decimo regni Asa finito, inchoato undecimo, eo quod solis decem annis primis continuis duravit pax, & tunc supererunt bella aliqua, & tamen non legitur bellum aliquod nisi Aethiopum. Ideo credendum videtur, quod fuerit factum bellum contra Aethiopes anno undecimo in principio. De solemnitate ista fœderis dicunt, quod facta est quintodecimo anno, eo quod litera hoc exprimit, scilicet anno quintodecimo mente tertio. Et sic volunt, quod non fuerint simul facta ista duo, scilicet bellum contra Aethiopes, & fœdus istud. Dicendum tamen est, quod necesse est, quod bellum Aethiopum fuerit, quando fuit istud fœdus. Quod patet, quia quando veniebat Asa, & Iudei de bello, exiit eis in occursum Azarias Propheta, & locutus fuit ea, que habentur hic, & illico venit Asa in Ierusalem, & fecit solemnitatem fœderis, vt colligitur ex litera continuando eam, & tamen fœdus factum est anno quintodecimo regni Asa: ergo etiam bellum tunc factum est. Secundò patet, quia dicitur in litera, quod venerunt in Ierusalem mense tertio anno quintodecimo regni Asa, & immolauerunt in die illa de manubijs, & praeda, quam adduxerant boues septingentos, & arietes septem millia. Apparet ergo, quod tunc venerant de bello, quia aliàs non poterant offerre sacrificia de praeda. Necesse est igitur, quod bellum contra Aethiopes factum fuerit anno quintodecimo, quando celebratum est istud fœdus. Cum autem obijciatur, quod anno decimo, vel undecimo regni Asa fuerit factum illud bellum, quia pax duravit decem annis primis regni Asa. Dicunt quidam, quod verum est, quod pax duravit annis decem, & tamen non factum est illico bellum post decimum annum, sed post quartum decimum, & sic vsque ad principium quintodecimi duravit pax. Et cum dicitur, quod duravit pax decem annis, siue quod quieuit terra in diebus eius decem annis, Dicunt, quod verum est, & tamen non quieuit solis decem annis, sed etiam pluribus. Sed dicendum, quod istud est ridiculum, quia si pax durasset annis quatuordecim, non poneretur solum de decem annis, quia nihil proficiebat poni decem annis durasse, quia ita poterat poni, quod durasset annis tribus, vel duobus, & istud ridiculum est. Et sic dicendum, quod quieuit terra annis decem, scilicet, solum decem annis. Alij ergo dicunt, quod solum decem annis duravit pax in terra Asa, & bellum Aethiopum inchoatum fuit illico, & continuatum est vsque ad annum quintumdecimum in principio, quia satis poterat durare hoc tempore quatuor annorum. Sic enim est de multis alijs bellis, que magno tempore durant: sicut bellum Troianum duravit decem annis, vt ait Boetius de Consolatio. libro quarto metro vltimo, scilicet.

*Bella bis quinis operatus annis
Vltor Atides.
Id est Atides, qui est Agamemnon, egit bella annis decem contra Phrygios, qui sunt Troiani.*

H An obtulerint domino de praeda boues septingentos, & arietes septem millia, quomodo possit hoc stare. Nam videtur, quod hoc erat illicitum, quia sacrificium de furto illicitum est, & Deus abominatur talia. Dicendum, quod sacrificia fecit Asa de animalibus habitis in praeda, & fuit oblatio ista Deo accepta. Nam quando obtulerunt ea interuene eum dominus fœdus de obseruando legem suam, & scriptura laudat istos facientes fœdus, quod in toto corde suo fecerunt, & sic obseruauerunt, & tamen est illicitum esse fieri sacrificia de praeda, nulla tamen fecerunt illa Asa, quia tunc erat nimis deuotus circa legem Dei, & non infringeret eam vouendo obseruare ipsam. Cum autem obijciatur, quod de praeda oblatae ante ista sacrificia. Dicendum, quod fuit licitum, & etiam fuit meritum, & laudabile potius offerri de praeda, quam de illis, que non erant de praeda. Primum patet, quia offerre, & donare aliquid Deo gratis in cultum suum: nemo autem potest donare, nisi quod est sui iuris: ideo oblatio, vel elemosina non est licita nisi de eo, quod proprium est: & quia id, quod quis furatus, vel rapit, non est suum, non potest oblationem facere, nec elemosinam gratam, sed potius peccat talia offerendo, cum potius teneatur hæc dare et cuius ista sunt. Contingit tamen interdum, quod accepta in praeda sint eius, qui rapuit ea, & tunc sicut liceret de proprijs dare, que a nullo ablata sunt: ita licebit dare de eo, quod in

Sed dicendum, quod istud non stat, quia non duravit istud bellum aliquanto tempore: sed illico, vt ingressus est rex Aethiopum in terram Iuda, regressus est ei in occursum Asa rex Iuda, & castrametatus est contra ipsum, & in prima congressione bellica fugati sunt Aethiopes, & occisi: quia Deus exterruit eos, vt colligitur praecedenti capitulo. non ergo duravit bellum illud nisi vna die, & sic anno quintodecimo regni Asa inchoatum est, & finitum. Respondendum ergo, quod quidam volunt bellum Aethiopum fuisse anno decimo, vel undecimo regni Asa, & tunc debent dicere, quod ista spolia, que oblata sunt in Ierusalem, non fuerunt de bello contra Aethiopes, sed de aliquo alio, quod subiacetur hic, quia multa subiacentur in sacra scriptura. Nam quomodo ponatur necesse est, quod subiacetur hic aliquod bellum, vel praecedenti capitulo. Dicendum tamen, quod magis consonat literæ, quod fuerit bellum contra Aethiopes anno quintodecimo regni Asa, licet contrarium, communitè teneatur, & tunc consonat tota litera, & dicitur, quod spolia ista, de quibus oblata fuerunt sacrificia in Ierusalem fuerunt de bello contra Aethiopes. Sed tunc dicitur, quomodo ergo potest stare, quod in diebus Asa quieuerit terra decem annis: quia videtur, quod quieuerit quatuordecim, quia vsque ad annum quintumdecimum, in cuius principio fuit bellum Aethiopum, non legitur aliquod bellum. Dicendum, quod decem annis primis regni Asa fuit terra in pace, ita quod nulla omnino surrexerunt bella. Post decimum autem annum surrexerunt aliqua contentiones paruæ contra vicinos, per quas iam terra non erat omnino in pace, & tamen non fuerunt bella famosa, de quibus oportet fieri mentionem. Vnde scriptura dixit, quod cessasset terra annis decem a bellis scilicet, & non plus. Et tamen, quæ bella fuerunt in istis quatuor annis, vel in aliqua parte ipsorum non fuit expressum, quia non erant memoria digna, & istud magis retendum est.

*An obtulerint domino de praeda boues septingentos, & arietes septem millia, quomodo possit hoc stare. *Quaestio XV.**

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod obtulerunt domino de praeda boues septingentos, & arietes septem millia, quomodo possit hoc stare. Nam videtur, quod hoc erat illicitum, quia sacrificium de furto illicitum est, & Deus abominatur talia. Dicendum, quod sacrificia fecit Asa de animalibus habitis in praeda, & fuit oblatio ista Deo accepta. Nam quando obtulerunt ea interuene eum dominus fœdus de obseruando legem suam, & scriptura laudat istos facientes fœdus, quod in toto corde suo fecerunt, & sic obseruauerunt, & tamen est illicitum esse fieri sacrificia de praeda, nulla tamen fecerunt illa Asa, quia tunc erat nimis deuotus circa legem Dei, & non infringeret eam vouendo obseruare ipsam. Cum autem obijciatur, quod de praeda oblatae ante ista sacrificia. Dicendum, quod fuit licitum, & etiam fuit meritum, & laudabile potius offerri de praeda, quam de illis, que non erant de praeda. Primum patet, quia offerre, & donare aliquid Deo gratis in cultum suum: nemo autem potest donare, nisi quod est sui iuris: ideo oblatio, vel elemosina non est licita nisi de eo, quod proprium est: & quia id, quod quis furatus, vel rapit, non est suum, non potest oblationem facere, nec elemosinam gratam, sed potius peccat talia offerendo, cum potius teneatur hæc dare et cuius ista sunt. Contingit tamen interdum, quod accepta in praeda sint eius, qui rapuit ea, & tunc sicut liceret de proprijs dare, que a nullo ablata sunt: ita licebit dare de eo, quod in

præda captum est, & quia quando cumque bellum est iustum, licita est præda, & occisio, & quecumque alia mala poenalia in fœdâ hosti vsque ad satisfactionem iniuriarum, & damnorum illatorum, & istud bellum contra Aethiopes erat iustum, & Deus in eo misericors adiuuauerat Israelitas, vt patet praecedenti capitulo. Videtur, quod præda facta fuerat iusta, & consequenter transierunt in ius prædantium, & licebat prædantibus facere quidquid vellent de illa: poterant igitur offerre domino de illa. Secundum est, quod erat meritum, & laudabile Deo offerre de præda ista, quod patet, quia Deus dederat victoriam mirabilem contra Aethiopes, vt patet praecedenti capitulo, & sic iustum valde erat, quod ipsi tanto beneficio gratias agerent, & tamen non poterant magis expressè gratias agere, & attribuere Deo illud bellum, quam offerendo de præda capta in illo: ideo meritum, & laudabile erat offerre de præda capta in bello isto. Tertium est, quod magis erat laudabile offerre de ista præda, quam de aliquo alio, scilicet si vellent Israelitis offerre septingentos boues, & septem millia arietes domino, melius erat, quod offerrent eos de ista præda, quam de illa substantia sua: Et patet, quia quantum ad ipsos Iudæos æquale erat. Nam cum ista præda transisset in ius eorum, nihil magis erat, quod offerrent septingentos boues de præda, quam de illis, quos prius haberant: quia vterque erant sui, erat Deo acceptabilis, quod offerret de eis, que in præda acceperant. Quia sacrificia in se non proficiunt Deo, sicut dicitur Psalm. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregebus tuis hircos: meæ enim sunt omnes feræ sylvarum. Et postea dicitur: Si esuriëro, non dicam tibi, meus est orbis terrarum, & plenitudo eius. Et postea inferitur: Immola Deo sacrificium laudis. Et sic apparet, quod sacrificia absolute non proficiunt Deo, nec sunt ad cultum eius, nisi in quantum per ea laudatur: ideo illa sacrificia erunt Deo magis acceptabilia, per que magis laudatur: & tamen magis laudabatur Deus offerendo sibi sacrificia de præda, quam aliqua alia: eo quod illa offerendo iminebatur, quod Deus dedisset victoriam Iudæis in hoc bello, & ascribere ei hanc victoriam erat magna laus. Nec est dubitandum in hoc, quin aliqua hæc munera facta de præda sunt domino acceptabilia, in illa, que potissima fuerunt in cultu Dei fuerunt de præda. Nam a principio date legis locus colendi Deum vnicus fuit, tabernaculum Moysi: tamen factum est de præda, vel potius de furto. Nam Deus dixit Israelitis, quod peterent vasa aurea, & argentea, & vestes ab Aegyptijs comédant, & acceperunt multa: Exod. trigesimo, & vno decimo, & de auro illo, & argento, & dimidijs, quas de Aegypto tulerant, fabricatum est tabernaculum offerentibus Israelitis munera: Exod. vigesimo quinto, et trigesimo sexto. Idem patet de templo Salomonis: Nam ille fuit locus excellentissimus cultus diuini, et tamen factus est de præda: quia Dauid dedit omne aurum, et argenti, feratim, et es necessarium pro fabricatione templi: vt patet secundo Regum octauo, & praecedenti lib. vigesimo secundo, vigesimo nono, & Et tamen omnia illa fuerunt de præda quam accepit, quando pugnavit Dauid contra Amalechitas, & Chethes, & Ithites contra Amalechitas, Idumæos, Moabiticos, Amœnitas, Siro, & Philistinicos, & omnes alias gentes contra quas pugnavit secundo Regum octavo, & praecedenti lib. 18. c. Nunc ergo a fortiori poterant accipi sacrificia de præda pro cultu Dei.

Quid fuit istud fedus, & quæ ceremoniæ, & ad quid.

Quest. XVI.

QVAERITVR vterius, quid fuit istud fedus, quod fecit nunc Afa, & totus Iuda cum domino, & quæ ceremoniæ eius erant, & ad quid fiebat. Respondendum ad primum, quod istud fedus erat quædam promissio de obseruanda lege, quam faciebant Israelitæ in honorem Dei, quod patet: quia dicitur in litera, & intravit ex more ad corroborandum fedus, ut quærent dominum: & erat istud fedus promissio quædam cum quibusdam ceremonijs, ex quibus causabatur obligatio, & poterat fieri pro quacunque re quam vellet aliquis cadere sub obligatione, & fiebat cum multis ceremonijs ad hoc, quod obligatio inde causata esset indissolubilis, & formidarent homines facere contra eam. Sciendum autem, quod in federe semper est obligatio, & promissio, & tamen interdum est promissio ex vna parte, interdum ex utraque. Sic enim sæpe factum est fedus inter Deum & Israelitas, & interdum in federe Deus solus obligabat se Israelitis ad aliquid faciendum, & interdum obligabant se soli Israelitæ Deo, & interdum se obligabat Deus Israelitis, & Israelitæ Deo. De primò patet, sicut quando Deus fecit fedus cum Abraham de dando sibi, & semini suo terram Chanaan. Nam tunc solum obligauit se Deus ad dandum terram illam, & Abraham ad nihil se obligauit: ut patet Gen. 15. De secundo patet, quando Israelitæ tempore Iosue fecerunt fedus cum domino de obseruando legem suam, & posuerunt lapidem in testimonium. Iosue vigesimo quarto. De tertio patet exemplum, quando factum est fedus in datione legis, cum Deus obligauit se ad accipiendum Israelitas in populum peculiarem, & benefaciendum eis plusquam alijs gentibus, & Israelitæ obligauerunt se ad custodiendum legem Dei: Exod. decimo nono, & vigesimo quarto. Cærimonie autem federis erant istæ, quod primò ille, qui debebat facere fedus, promitteret alteri vocaliter, vel ambo vicissim id, quod vnus obseruare debebat alteri, & alter alteri, & ista promissio, ut firmior esset fulciebatur iuramento. Sic patet hic, nam omnes viri de regno promittebant Deo, quod obseruarent legem eius, & iurauerunt hoc facere, ut patet in litera: & non solum iurabant homines, quando vicissim promittebant, sed etiam Deus quando faciebat fedus cum hominibus interdum iurabat, ut videretur firmior promissio sua. Sic factum est de federe, quod fecit Deus cum Abraham de dando ei, & semini suo terram Chanaan, Gen. decimo quinto. Nam postea iuramento confirmatum est Gen. vigesimo secundo, & vigesimo sexto. Iterum benè Deus locutus fuit. Isaac faciens mentionem de iuramento, quod præstiterat Abraham. Secunda cæremonia erat, quod illi, qui faciebant fedus si essent homines, imprecarentur mala super se si non obseruarent illam promissionem: ut potè si dicerent, si non obseruauero hoc, Deus infligat mihi mortem amarissimam, vel auferat mihi lumen oculorum meorum, vel caream bono, & desiderabili maximo. Sic obseruatum fuit hic: nam isti Iudæi iurauerunt seruare imprecantes mala super se, sicut dicitur in breua, scilicet, quod iurauerunt omnes, qui erant in Iuda cum execratione. Vocatur execratio malorum imprecatio, quando quis mala imprecatur sibi venire, si non fecerit tale, vel tale. Deus autem non iurat cum imprecatione, vel execratione: quia ista sunt de malis: Deo autem non potest malum aliquid euenire: ideo frustra esset, quod mala imprecaretur: quia ipse summum bonum est, & valde videtur agere contra naturam suam si imprecaretur sibi

mala, cum nullo modo sibi euenire possint. Tertia cæremonia est, quod occidantur aliqua animalia, & fecentur in partes, & ponantur altrinsecus partes diuisæ: ita ut maneat vna in medio. Sic patet, quando Deus fecit fedus cum Abraham de dando sibi terram Chanaan. Nam iussit, quod Abraham acciperet arietem trinum, capram trinam, & vaccam trinam, & turtures, & diuideret pecora per medium, & poneret partes altrinsecus. Gene. decimo quinto. Quarta cæremonia erat, quod ille, qui promittebat alteri, transiret inter partes animalium diuisorum: Sic patet, quando Deus fecit prædictum fedus cum Abraham: nam diuisis animalibus Deus, qui promittebat hic aliquid, debebat transire inter diuisiones, & quia Deus est incorporeus, & non poterat transire, nec moueri, nec etiam voluit apparere in aliqua effigie, ut non esset causa idolatræ: misit ignem, qui transiit per medias diuisiones. Nam cum occubisset sol, & occupasset sopor ipsum Abraham facta est caligo tenebrosa, & apparuit cilibus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones: Gene. decimo quinto. Abraham autem non transiit inter illas diuisiones: quia nihil promittebat Abraham Deo: sed Deus Abraham: promittebat dare terram. Ratio huius cærimonie erat, quia facientes fedus volebant signare, quod violans fedus deberet grauiter puniri, scilicet, quod occideretur: & ad hoc transibat inter diuisiones animalium, ut signaretur, quod ipse diuideretur in partes, sicut illa animalia si violaret fedus. Quinta cæremonia erat, quæ interdum seruabatur in federe, scilicet, quod acciperetur sanguis animalium occisorum pro federe, & de illo aspergeretur super facientes fedus, vel super illum solum, qui aliquid promittebat alteri. Sic factum est quando Deus, & Israelitæ pepigerunt fedus, & Deus promissit Israelitis, quod acciperet eos in populum peculiarem, & populus promissit Deo, quod obseruaret totam legem eius, & ad hoc acceptus est sanguis animalium in crateris, & aspersus totus populus de sanguine illo. Et quia Deus erat spiritus purus, & non poterat aspergi sanguine, aspersus fuit liber legis sanguine, & etiam altare: Exod. vigesimo quarto, & magis ad Hebræ. nono. Et hoc fuit, sicut in federe inito cum Abraham, quia cum non posset Deus transire inter diuisiones animalium transiit ignis loco eius. Hic autem non poterat aliquid accipi, quod magis expressè representaret Deum quam altare in quo fiebant sibi sacrificia, & liber legis, in quo scripta erant præcepta Dei, & sic ista potius, quam aliqua alia aspersa sunt sanguine. Ista cæremonia fiebat ad signandum, quod si quis fedus eius violaret, sanguis eius aspergeretur, & occideretur, sicut aspergebatur super eos ille sanguis animalium. Quod autem cum federe fierent aliæ cærimonie, sicut factæ sunt hic, scilicet, quod omnes iubilarent voce magna, & quod resonarent in clangore tubæ, & sonitu buccinarum: non erat ex conditione federis, sed solum quia in magna letitia factum est istud fedus.

Ad quid fuit factum fedus.

Quest. XVII.

QVAERITVR vterius, ad quid fiebant federa, & potissimè de isto federe ad quid factum est. Respondendum, quod federa fiebant ad fortissimam cautelam, sicut iuramenta, ut patet ex his, quæ supra declarata sunt. Nam fedus est promissio inducens obligationem certis cærimonijs limitata: obligatio autem nascitur ex promissione: nam verbo simplici

homines ligantur ad faciendum quod promiserint, & non erat necesse aliquid aliud apponi, sed apponuntur multa alia propter malitiam humanam, cui non videtur sufficere simplex promissio: & hoc fit, vel propter malitiam se obligantis, qui non credit se firmiter obligari verbo simplici, nisi aliqua alia apponantur, vel propter malitiam eius, cui fit promissio, qui non credit sibi fidem seruandam, si simpliciter promittatur, sed volunt addere multas alias firmitates: sic patet Matth. 5. cum Christus dissuasit iurare, dicens, quod non iuraretur per coelum, nec per terram, nec per aliquam creaturam, & subintulit, sit sermo vester: est est, non non: quasi istud sufficeret inter homines ad rectè viuere. Et declarauit subiungens, quod amplius autem est à malo est, id est, petere aliquid super simplicem promissionem, à malo est, id est, à mala conditione hominum, quod est malum culpæ, vel malum poenæ. Ista autem malitia humana, quæ dicta est, introduxit multos alios modos confirmationis promissionis super simplicem promissionem, & fuit vnus modus iuramentum, quo per Deum, cuius est auctoritas summa, promittimus aliquid nos facturos, vel dicturos. Et fuit rationabilis modus introducendi talem confirmationem, quia nihil est, quod magis homines timere debeant, vel honorare, quam Deum: eo quod est summum ens, & maximum bonum. Ideo verisimile est, quod inuocato nomine Dei in testem non debeat homo falsum dicere tanquam timens, quod Deus, cuius reuerentiam lædit eum debita poena affligat. Ista est etiam causa quare interdum homines iurant per reges suos, vel per salutem ipsorum: sicut iurauit Ioseph fratribus suis per salutem Pharaonis dicens: per salutem Pharaonis, non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus: Gen. 42. cap. Et apud quasdam gètes consuetudo est, quod quando quis iurauerit per salutem regis, si mentitus fuerit, quod occidatur, quia læsit regiam maiestatem, & dicunt talem consuetudinem esse in Aegypto, & ob hoc Ioseph iurauit per salutem Pharaonis. Et quia homines tanto magis obseruant aliquid, quanto magis timent contraire. Si ergo aliquid sit quod homines magis timeant, quam Deum, vel magis ament, per illud firmius iurant, quam per Deum: & sic iurât aliqui per vitam filiorum suorum, quia illos maxime diligunt, vel per vitam suorum, & sic de alijs rebus, quas maxime diligunt, vel venerantur. Et quia quando omnia ista coniunguntur maius est, sicut funiculus triplex difficile rumpitur, iurant interdum homines per id, quod maxime timent, & id quod maxime amant, & sic est firmissimum iuramentum. Sic patet de quodam modo iurandi, qui erat inter antiquos. (viuit Deus, & viuit anima mea: vel viuit anima tua, quia nihil est quod homo magis timeat, & veneretur, quam Deum, & nihil est quod magis amet, quam seipsum, siue vitam suam. Per hoc autem tanquam per firmissimam confirmationem promissionum, & probationem veritatum terminabantur apud antiquos omnes dubitationes, & discordiæ: Sicut dixit Apostolus: homines per maiorem suam iurant, & omnis controuersia eorum finis est iuramentum. Ad Hebr. 6. Postea tamen humana malitia, & infirmitas, non credens sufficere istam iuratoriæ confirmationem inuenit aliam. I. fedus, in quo adhibentur iuramenta, & adiunguntur aliæ cærimonie signantes indissolubilitatem federis. Deus autem fiebat sufficere simplex verbum ad affirmationem, vel negationem, sicut dixit Christus Matth. 5. Volens tamen condescendere humanæ infirmitati, cui communicat cum hominibus, vel olim communicauit in quibusdam apparitionibus, vtiur iuramento ad confirmationem eorum, quæ promittit, & interdum etiam federe: non

quidem, quod ex parte Dei maiorem confirmationem faciat iuramentum, quam simplex promissio, nec magis efficit fedus, quam iuramentum, sed quia credunt homines maiorem certitudinem per quædam, quam per alia designari: ideo Deus interdum promittebat quædam simplici verbo, sicut quando primò promissit benedicere Abraham, & multiplicare semen suum: Gen. 12. & quædam prima vice promissit Abraham terram Chanaan. Gen. 13. aliquando cum iuramento promittebat aliquid, sicut quando promissit multiplicare semen Abraham, sicut stellæ cæli, & quod possideret semen suum portas inimicorum suorum postquam Abraham voluerat immolare filium suum Isaac ad mādatum Dei: Gen. 22. & quando iterum sub eodem iuramento promissit Isaac terram Chanaan. Gen. 26. Interdum autem faciebat fedus, & hoc ad signandum maximam firmitatem. Sicut quando promissit dare Abraham, & semini suo terram Chanaan: Gen. 15. & iterum quando promissit Israelitas accipere in peculiarem populum, quia tunc confirmata est promissio federe: Exod. 19. & 24. capitulo.

Ad quid factum est fedus istud.

Quest. XVII.

QVAERITVR vterius, dato quod federa, ad aliquid proficiant, istud tamen ad quid factum est. Nam non videtur, quod ad aliquid proficeret: quod patet, quia fedus interponitur ad confirmandum aliquam promissionem, quæ fit inter partes, & sic cum federe causatur noua obligatio, & tamen in præsentem non poterat causari aliqua obligatio, quia promiserunt hic Israelitæ, quod quærent dominum. i. quod obseruarent legem, quia istud erat quærendum dominum, & tamen Israelitæ erant obligati ad obseruandum per hoc, quod à principio receperant eam, & Deus volebat eos obligare: ad quid ergo proficeret istud fedus, quia non poterant nouiter obligari? Respondendum, quod istud fedus, & similia proficiebant valde inter Israelitas, vnde sæpe illa faciebant. Primò proficiebant directè ex parte obligationis, quam intendebat causare Israelitæ. Nam verè obligabantur per talia federa. Et cum obijciat, quod erat causata iam obligatio. Dicendum, quod verum est, quod necesse erat ludæos obligatos esse ad istud quod in federe promittebant etiam si fedus nullum facerent, & tamen per fedus istud causabatur noua obligatio. i. nouus gradus super obligationem veterem. s. quod nunc erant magis obligati, quam prius, quia duo vincula fortius ligant, quam vnicum, potissimè quando quodlibet eorum sufficiens est per se ligare. Erant autem Iudæi obligati ex Dei mandato, & ex antiquorum suorum federe, & ista obligatio erat in eis necessaria. Alius modus obligationis ad huc erat, scilicet, spontaneus, & iste est per votum, vel fedus: ideo supra primam obligationem, quæ erat ex necessitate, inducebant Iudæi obligationem secundam, quæ erat spontanea: ideo ad aliquid proficiebat. Sic enim fit interdum inter nos, quia aliqua sunt necessaria secundum legem Euangelicam, & tamè nos interdum vouemus illa facere. Sicut si quis homo consuevit incurrere in aliqua delicta, & postea vult cauere ab eis, & ut efficacius caueat, vouet se nunquam talia commissurum, qui si postea commiserit, grauius peccat, quod si non vouisset, dato quod etiam sine voto erat obligatus qui libet non facere talia. Sic etiam est de voto, quod facimus in Baptismo, quia ibi vouemus abrenunciare Satanæ, & pompis eius, & tamen dato quod non voueremus, tenebamur ad obseruandum. Secundò proficiebat istud fedus ad mouendum magis Israelitas ad custodiam legis, quia licet tenerentur aliæ legem obseruare

seruare, tamen quando viderent, quod ipsi fecerunt fœdus de obseruando, & imprecati fuerant super se pœnas grauiſſimas, si non obseruarent mouebantur efficacius ad obseruandum. Et ista est causa, quare aliqui nostrum sœpè vouent facere, quod alijs lege obligati erant facere, vel cauere. Tertiò proficit ad maiorem timorem, quia quando quis fecit fœdus de obseruando legem, & non obseruauit, in valde maiores pœnas, quam si non fecisset fœdus de obseruando. Etiam, quia Deus valde magis repetit pœnas, in quas aliqui incurrunt violando fœdus, quam si violarent legem. Quod patet, quia Iudæi obligabantur dimittere seruos, & ancillas de genere Iudæorum liberos anno septimo. Exod. vigesimo primo, & Deuter. decimo quinto, & si non facerent, incurrerent in pœnam, quam Deus dignam arbitraretur. Aliquando autem Iudæi vouebant, & faciebant fœdus de dimittendo huiusmodi seruos liberos. Et factum est sic tempore Sedecie regis, & quia non seruauerunt fœdus, Deo comminatus est Iudæis, quod dispergeret eos, & traderet hostibus: Iere. 34. & sic non allegauit tibi Deus contra Iudæos, quod peccassent contra legem, sed solum, quod violassent fœdus, licet etiam verum esset, quod violassent fœdus.

An illud fœdus esset ex more. Quæst. XIX.

QVAERITVR vterius circa istud fœdus, quia dicitur hic, quod iurauit Aſa ex more ad corroborandum fœdus, vt quærerent dominum: quomodo dicitur, quod hoc erat ex more. Respondendū, quod inter Iudæos erat consuetudo sœpè faciendi fœdus cum domino super diuersis rebus obseruandis, & interdum super eadem, & sic quando erat aliquid, quod volebat cum desiderio obseruare, vt magis mouerentur ad obseruandum illud, faciebant fœdus cum domino de obseruando. Istud autem sœpissimè fiebat super obseruatione totius legis, & interdum super obseruatione partis eius de vno præcepto obseruando. Patet, quia erat in lege cautum, quod cum aliquis de genere Hebræorum venderet se in seruum propter inopiam, exiret liber septimo anno remissionis. Exo. 21. & Deuter. 15. & ad hoc erant obligati Iſraelitæ, etiam si non vouerent hoc obseruare, nec facerent fœdus de obseruando: & tamen ipsi legitur fecisse fœdus cum Deo super hoc. Nam tempore regis Sedecie omnes Iudæi promiserunt dimittere seruos suos Iudæos liberos, & occiderunt vitulum, diuiseruntque illum in duas partes, & transferunt omnes Iudæi viri, & feminae, laici & sacerdotes inter diuisiones vituli: Iere. 34. Et postea non seruauerunt fœdus illud, & Deus comminatus est eis mala multa eodem capitulo. Aliquando autem Iudæi faciebant fœdus super obseruanda tota lege. Et primò factum fuit istud fœdus, quando lex recepta est, vt patet Exo. 24. Iterum autem tempore Iosue congregati sunt omnes Iſraelitæ in Sichem, & ibi fecerunt fœdus eum domino de obseruando legem, postquam est lapsus in testimonium iniri fœderis. Iosue 24. cap. Iterum legitur fœdus factum super ista obseruantia legis tempore istius regis Aſa, de quo hic. Iterum etiam factum est fœdus tempore Iosue regis 4. Reg. 23. & sic tempore multorum aliorum Regū, & fortassis idem rex sœpè faciebat fœdus super obseruatione legis. Et sic innuitur hic, cum dicitur, quod iurauit ex more ad corroborandum fœdus, vt quærerent dominum. Consuetudo erat ergo talem fieri corroboracionem fœderis. Et rectè vocatur ista magis corroboracionem fœderis, quam fœdus, quia non erat istud fœdus nouum, cum

F sœpè super eadem re fœdus factum extitisset, sed confirmabatur fœdus antiquum.

An omnes obseruare debebant istud fœdus. Quæst. XX.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod omnes à viro vsque ad feminam, à paruo vsq; ad magnum obseruare debebant istud fœdus, quomodo poterat stare. Nam dicitur hic, quod si quis non quæſierit dominum Deum Iſrael, moriatur à minimo vsque ad maximum, à viro vsque ad feminam. Non videtur tamen quomodo parui possent obligari, quia non potest aliquis obligari, nisi sciat se obligari, & cognoscat quid sit obligari. Paruuli tamen non sunt capaces huius: ideo non possunt obligari. Item dato, quod possent obligari, tamen non possent exequi quod continebatur in obligatione. Nam qui est infra annos discretionis, non potest quærere dominum, quia non potest facere actum laudabilem, nec vituperabilem, nec est propriè actus humanus cum non sint principia operandi perfecta. Respondendum, quod fœdus est de obligatione, quæ cauſatur per fœdus, quàm de operatione, vel executione fœderis. De executione dicendum, quod non tenebatur paruuli ad executionem, quia ipsos excusabat naturæ defectus: & cum dicitur hic, si quis non quæſierit dominum, moriatur à minimo vsq; ad maximum: intelligitur, quod isti, qui erant nunc minimi, quando fiebat istud fœdus, etiam si essent infantes vni diei, obligabantur ad fœdus, quia licet non obligabantur pro nunc, obligabantur pro tempore illo exequi, quo essent potentes ad exequendum: & sic illi, qui nunc erant paruuli, & postea non essent paruuli, quando operarentur, obligabantur quærere dominum custodiendo legem. Et de hoc intelligitur litera. Si quis inquit, non quæſierit dominum, à minimo vsq; ad magnum moriatur, quod illi, qui sunt numero minimi fuerint magni. De obligatione dicendum, quod cauſatur nunc ita tam in paruulis, quàm in magnis, nec ad hoc faciebat aliquid differentia ætatis. Et quod obijciunt, quod non potest obligari, nisi qui scit se obligari, & videt quomodo cauſatur obligatio, dicendum, quod est quædam obligatio, quæ spontè introducitur, & alia, quæ ex necessitate. De obligationibus spontè introductis dicendum, quod non possunt cadere, nisi in habente ætate perfectâ, vt sciat se obligari, & quomodo obligatur. In obligationibus autem necessarijs obligantur etiam illi, qui non sunt capaces rationis, sicut omnes homines obligantur ad baptismum sub pœna mortis æternæ. Si quis verò decedat non baptizatus, etiam si sit infans, vni diei perit æternaliter. Hoc autem non poterat esse, nisi si illi obligatus esset ad suscipiendum baptismum. Ita est de quibusdam alijs obligationibus, quæ inducuntur à patribus in filios: ex necessitate, & istæ in quacunque ætate cauſantur. Sic fuit in presenti, quia ista obligatio introducta per fœdus erat de obligationibus necessarijs, scilicet, quia in fœdere obligantur Iſraelitæ ad obseruandum legem, obseruatio autem legis cadebat sub necessitate quantum ad omnes: ideo paruuli, illico obligabantur. Et ista est causa, quare etiam non existentes obligabantur: nam illi, qui non admodum erant tempore huius fœderis, quando nascebantur, obligabantur obseruare fœdus, quia obligatio erat necessaria, etiam si non fuisset positum fœdus. Et non solum obligabantur obseruare legem sub pœnis, quæ alijs proueniunt non obseruantibus legem, sed etiam sub pœnis, quæ veniebant non obseruantibus fœdus, ad quod erant alia: pœne speciales.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod cunctis diebus Aſa fuit cor eius perfectum cum domino, quomodo est verum hoc. Nam manifestum est, quod post hoc peccauit, vt patet seq. cap. Responderet Nicolaus, quod fuit cor Aſa perfectum cum domino omnibus diebus, s. omnibus diebus quousque peccauit, sicut signatur seq. cap. Et posset hoc confirmari, quia in scriptura sœpè multi vocantur omnes, & multi dies alicuius vocantur omnes dies eius. Sed dicendum, quod non stat, sed secundum veritatem tenendum est, quod cor Aſa fuit perfectum cum domino omnibus diebus suis: ita quod nunquam declinavit ab hac perfectione, vel integritate. Pro quo sciendum, quod hic accipitur perfectio pro integritate: differunt autem hæc, quia perfectio signat complementum bonitatis alicuius, & tunc vocatur aliquis perfectus, quando peruenit ad magnum gradum bonitatis: imò ad maximum propriè accipiendo. Integritas autem est quantum ad coexistentiã partium. Vnde quando alicuius rei omnes partes coexistunt, dicitur illa res esse integra: deficiente vna particula, res integra non est: & sic integritas dicit totalitatem, vel compositionem, & perfectio dicit complementum, & non compositionem. Hic autem non accipitur propriè perfectus, quia perfectio est in obseruatione supererrogantium. s. consiliorum, & obseruantia solius legis neminem efficit perfectum, sic vt patet Mat. 19. cum quæſiuit iuuenis à Christo, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? & ille ait, serua mandata, qui respondit: oia hæc custodiui, quid adhuc mihi deest? & Christus ait: si vis esse perfectus vade, & vende vniuersa, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & sequere me. Ecce ergo, quod custodienti legem multum deest adhuc ad perfectionem. s. quod vendat vniuersa, quæ habet, & faciat alia opera consilij. Et tamen in veteri testamento vocatur aliquis perfectus obseruans solam legem, cum nondum essent ibi istæ supererrogaciones, ideo non accipitur, sicut nunc, sed vocatur perfectus. i. integer. Et ista integritas potest dupliciter assignari. Vno modo pro integritate cordis. Alio modo pro integritate legis. Accipiendo pro integritate legis, dicendum quod tota lex est tanquam vnum corpus, & simulas omnium partium facit integritatem, & sic quando quis obseruat totam legem, ita vt non desit ei aliqua particula, dicitur perfectus. i. integer: & deficiente vna particula, non est perfectus cum Deo. Accipiendo integritatem cordis, dicendum quod est aliquis perfectus. i. integer corde, quando toto corde suo inclinatur ad colendum Deum, & nullo modo inclinatur ad colendum deos alienos: isto modo ille vocatur perfectus. i. integer, qui solum Deum colit non declinans ad idola, etiam si non compleat totam legem, & iste modus loquendi est frequenter in Sacra Scriptura. Sic enim habetur Deut. 18. vbi vocantur incantatores, & pythones, & omne genus diuinationis, quia homines subdunt se daemionibus, vt ab eis rerum occultarum veritatem addiscant, et sequitur ibi: Perfectus eris cum domino deo tuo. i. totus ad hæc rebus Deo, & non inclinaberis aliquo modo alicui harum superstitionum secundum quas itur ad deos alienos. Sic etiam dicitur aliquis in toto suo corde conuerti ad dominum, quando ita colit Deum, & cum eo aliquod idolum, non conuertitur ad Deum in toto corde suo, & sic non est integer, siue perfectus. Hic autem dicendum, quod accipitur perfectio pro integritate cordis, quod satis apparet, quia dicitur: Atramen cor Aſa perfectum erat cunctis diebus. i. integritatem totaliter inclinatum ad colendum dominum, & nullo modo inclinatum ad idolum. Et istud verum est, quod non legitur

Aſa aliquo tempore vitæ suæ coluisse idola: ideo tenenda est litera, sicut iacet. s. quod cor Aſa fuit perfectum omnibus diebus suis. vsq; ad mortem: ita quod nunquam idola coluit. Et cum dicitur, quod Aſa peccauit contra dominum, vt patet seq. cap. Dicendum, quod verum est, quia peccauit in diffidentia quadam, non in idolatria, & non est aliud peccatum, quod tollat integritatem cordis secundum modum loquendi scripturæ, nisi idolatria: ideo licet peccaret in illo, & in alijs multis, semper erat cor eius perfectum cum domino omnibus diebus.

An Maacha esset mater Aſa, & vxor Abia. Quæst. XXII.

QVAERITVR vterius circa Maacham matrem Aſa, quomodo poterat esse Maacha mater Aſa, & vxor Abig, quia supra 11. dicitur, quod Maacha filia Absalôm erat mater Abia, & quam dilexit Roboam inter omnes vxores, & concubinas suas, & sic sequeretur, quod eadem esset vxor Abia, & mater Abia, quod est absurdissimum. Aliqui respondent, quod iste Absalôm, siue Abisalon habuit duas filias, quarum vtraque vocabatur Maacha, & vnam earum habuit Roboam in vxorem, de qua genuit Abiam, & de ista, habetur supra vndecimo: aliam suscepit Abias in vxorem ex qua genuit Aſa, & ista est de qua dicitur hic, & quæ erat princeps in facris Priapi, sicut dicitur 3. Reg. 15. Sed dicendum, quod istud non stat, quia nullus poterat accipere in vxorem sororem patris, aut matris suæ, & tamen hoc modo haberent hic pater, & filius duas sorores in vxores, quod erat vetitum. Levit. 18 & 20. capit. Aliquis dicit, quod verum est, quod Abia suscepit in vxorem sororem matris suæ, & verum est, quod fecit contra legem, quia sicut & multa alia peccata fecit, ita & istud faceret. Sed dicendum, quod non stat, quia nunquam aliquis debet concedere id, quod est inconueniens secundum quid, vel simpliciter, nisi cogatur ad illud, & tamen hic nemo cogit nos ad dicendum, quod Abia fecit contra legem, quia possumus aliter, & bene respondere: ideo non est asserendum, quod sumperit vxorem contra legem. Aliter dicit aliquis, quod habuit Roboam Maacham in vxorem, de qua genuit Abiam, & quod habuit Abia aliam Maacham in vxorem, de qua genuit Aſa. Et sic erant diuersæ mulieres, sic vocatæ, sicut multæ apud nos eodem nomine appellantur. Sed obijciunt, quod sit eadem Maacha, quia Maacha vxor Roboam, & mater Abia erat filia Absalôm. supra vndecimo, & Maacha vxor Abig, & mater Aſa erat etiam filia Absalôm. 3. Reg. 15. ergo necesse est, quod eadem Maacha esset. Responderi potest dupliciter: vno modo, quod fuerunt istæ duæ mulieres eiusdem nominis, non attententes sibi in aliquo gradu consanguinitatis prohibito secundum legem, & quod essent filie duorum virorum, quorum quilibet vocaretur Absalôm: & non erat hoc difficile, quia sicut istæ duæ mulieres erant eiusdem nominis, ita patres earum poterant esse eiusdem nominis: quia sic & nunc contingit, quod duo viri sint eiusdem nominis: ita ergo tunc esset, & vtraque Maacha istarum esset filia Absalôm, sed non eiusdem Absalôm, sed duorum. Aliter poterat dici, quod istæ duæ mulieres erant descendentes ab eodem viro, ita quod idem sit, qui vocatur hic Absalôm pater vnius, & pater alterius, & non erit pater vtriusque secundum veritatem, sed erit pater primæ filiius, quam accepit Roboam in vxorem, & ille Absalôm habuit quandam neptem nomine Maacha ex alia filia, & non ex Maacha, & istam neptem Absalôm potuit accipere Abia in vxorem, & ex illa gigneret Aſa, & non erat hoc contra legem, quia iste gradus affinitatis non erat vetitus in veteri testamento, licet nunc esset vetitus secundum leges canonicas. Et vterque istorum modorum potuit esse conueniens.

Quis

Quis esset iste Priapus, & quæ ceremonie ipsi fiebant.
Quæstio XXI III.

QVAERITVR vterius, quis erat iste Priapus, cuius simulachrum fecit Maacha in luco, & quæ ceremonie sacrificiorum fiebant ei. Dicendum, quod Priapus fuit quidam de diis gentilium, turpissimus quidem inter omnes, quos illa rudis ætas excogitavit. Fuit autem iste Deus iuuenis quidam in insula, quæ vocatur Hellepontus, & est circa Troiam in confinibus Europæ, & Asiæ, qui magnitudine membri virilis omnes homines intantum excessit, ut admirandum foret, & monstro simile putaretur. Propter quod de insula Helleponto exilio traditus est, & vt ferunt in Græciam venit: ibique post mortem inter ceteros deos insanæ gentilitatis propter hanc insolitam magnitudinem honore nimio cultus est, & altaria ei, atque sacerdotis, & templa tradita sunt: huic fiebat imago turpissima, habens genitale virile insolite magnitudinis extensum, & patens populo. Sacerdotes autem faciebant huic sacrificia turpissima. Nam immolabant ei asinos, cuius causam reddit Ouidius primo libro Fastorum, dicens, quod Priapus iussit sibi immolari asinos in vindictam offensæ, quam ab asinis suscepit. & cum Priapus in amore nympharum exardesceret, easque opportunitate captata semel sopore grauatas inueniret, propinquasque esset, vt iam suo potiretur amore, asinus quidam magno clamore perstrepsit, nymphasque expergefaciens fugere compulit, & sic ipsæ, quæ iam manibus Priapi tenebantur, euaserunt. Nulla autem vnquam maiorem sibi iniuriam Priap' factam credidit, eamque indelebilem animo tenens destinauit de asinis continuam, & nunquam explendam capere vltionem, & ob hoc iussit asinos sibi in sacrificijs immolari. Expletis autem istis infandis sacrificijs turpissimus sacerdos genitalia nuda, & extenta toti populo ostendebat, & hoc quasi quoddam salubri præcepto admoniti ad vacandum libidini tendebant. Erat autem ista lex sacrorum Priapi, quæ cum multi viri & foeminae astarent, nullus sibi ad libidinem pro illa vice certam vindicaret, sed ei, quam quisque prius caperet, vel quam sibi fors in tenebris offerret miseretur. Soluebatur autem hic omnis honestas: omnis legis seueritas: omnis coniugalis fides, tota certitudo prolis, quia efficiantur homines degeneres, & aborigines. f. quia non poterat de aliquo sciri de quo genere, aut à quo patre descenderet. Nulla ergo maior inter gentiles infamia fuit: quia tamen ista sacra Priapi libidini laxabant habenas, cui rude illud sculum oïno inhiebat tanquam veri boni ignarum, sacra illa libentissimè susceperunt: ita vt vix esset aliquis Deus inter Gentiles, cui tantus honor, & tam vniuersaliter præstaretur. Et non solùm ista labe Gentilium nationes infecit, sed etiam turbauit populos Hebræorum, quia etiam ipsi ad omnem libidinem proni erant, & sic colebatur inter Hebræos Priapus. Ista fuit causa, quare Priapus vocabatur idolum turpissimum. 3. Reg. 15. f. quia sacrificia sua turpia erant, & quia effigies sua erat turpissima. f. habens genitale rubrum nimie magnitudinis extensum.

De loco vbi colebatur Priapus. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vterius, de locis, in quibus colebatur Priapus. Dicendum, quod colebatur in duobus locis. In luco, vel specu subterranea. De luco patet, quia hic dicitur, quod Maacha mater Asæ consecrauerat simulachrum Priapi in luco. De specu subterranea patet, quia 3. Reg. 15. dicitur, quod Asa subuertit specum Priapi. Locus est mons manibus hominum confitus. f. quando arbores plantantur multum densæ,

ita vt opacum locum reddant, nō permittendo lucem subintrare locum. Ratio huius est, quia sacra Priapi, & ceremonie eius erant turpes: nam expletis sacrificijs de carnibus asinorum, vacabant libidini, quolibet accipiente eam quam sibi fors obtulisset, sicut declaratum est præcedenti quæstione. Ad hoc autem erat conueniens locus tenebrosus propter duo. Primum, quia iste actus erat turpis, & licet sciri vellent Gentiles de seipis, quod tali vacabant libidini, tamen nolabant videri, eo quod in fieri turpitudine magna est, quam nullus hominum, nisi amēs, vult de se videri propter nimiam verecundiam. Cum autem essent in tenebris tollebatur verecundia, & quilibet iuxta libitum libidini vacabat. Secundum erat ad tollendum discordiam: nam si fieret in loco patenti videret quilibet eam cui miſce batur, & quia aliquæ differentes præ ceteris pulchritudine occurrerent, quas quisque sibi rapere cuperet, contenderetur super eis, & lites, atque homicidia sequerentur, quæ turbarent, & omnino auferrent sacrificia Priapi tanquam scandalosa, ideo ad tollendum hæc debuerunt ista in loco tenebroso fieri, vt nemo haberet facultatem eligendi, nec contendendi, sed raperet eam, quam sibi fors offerret.

An Asa amouit matrem suam propter consecrationem simulachri Priapi. Quæst. XXV.

QVAERITVR vterius, quomodo potest stare, quod dicitur hic, quod Asa amouit matrem suam ex Augusto Imperio, quia consecrauit simulachrum Priapi in luco. Nam 3. Reg. 15. ponitur, quod amouit Asa matrem suam Maacham, nē esset princeps in sacrificijs Priapi. Et ista non concordant inter se, quia vnū est amouere eam, nē peccet: alterum est punire eam, quia peccauit. Dicendum, quod vtrumque factū est, quia vtrumque scriptura asserit, & dicendum, quod Maacha erat princeps in sacris Priapi. Potest autem intelligi hoc vno modo. f. quod ista Maacha erat princeps in sacris Priapi. i. erat principalis inter illas feminas, quæ turpissime libidini post sacra Priapi vacabant, & ipsa quoque eandem patiebatur libidinem. Rex autem Asa erubescens istud de matre sua amouit eam ab ista turpitudine. Vel forte, quod honestius, aut minus turpe est ista Maacha sedebat tanquam princeps, & iudex in sacris Priapi, & hoc quasi feruore religionis, quia putabant Gentiles istam vitam esse diis placitam, & per hanc homines fieri Deo acceptos. Et sic docebant sacerdotes, & principes templorum esse veram religionem. Vt patet in legenda Afræ, & comitum eius, qui se omnibus amatoribus exposuerant, non tamen libidinis desiderio, quam religionis feruore, quia dicebant pontifices templorum, quod tanto aliqua mulier deæ Veneri magis accepta erat, ampliusque eam colebat, quanto plures susciperet amatores: & sic Maacha feruore religionis, nē turbarentur sacra Priapi, sedebat tanquam princeps, & iudex. f. si orirentur aliqua scandala propter incertam libidinem, quæ erat post sacra Priapi, ipsa iudicabat componens inter partes iuxta sceleratissimas leges sacrorum Priapi. Vel forte ipsa præbebat, quæ necessaria erant ad sacrificia ipsius Priapi, & ob hoc princeps dicebatur. Rex autem Asa abstulit omnem immundiciam idolorum de terra, & potissimè istam, quæ pertinebat ad Priapum. Et sic confrauto simulachro, & subuersa specu, succisoque luco, & euerſis altaribus Priapi, nō poterat Maacha manere princeps in sacrificijs Priapi cū iam nulla essent. Vel dicitur amouisse eam, nē esset princeps in sacris Priapi forte comminando sibi mortem, vel mala grauissima si malo huic communicaret. Istud autem totum pertinet ad culpam Maacha, scilicet, quomodo Asa abstulit occasionem

tionem peccandi ipsi Maacha. Cum autem dicitur hic, quod amouit Asa matrem suam Maacha ab Augusto Imperio: eo quod consecrauerat simulachrum Priapi in luco. Dicendum, quod istud fuit poena, quæ Asa inflixit matri suæ. Nam vacauerat idolatriæ turpissime in sacris turpissimis Priapi, & cum propter hoc magna mala mereretur, inflixit hoc ei in poenam, vt non esset in illa dignitate augustali, in qua prius erat. Pro quo sciendum, quod Asa erat rex, & cum Maacha mater sua viueret, tenebat eam in statu regio velut si ipsa esset regina: & iste vocatur status augustalis, quia augustus est imperator, & augusta vxor imperatoris, quæ gaudet priuilegio imperatoris, & tenebat Maacha imperium augustum, id est, statum imperatricis, siue reginæ, & in poenam deposuit eam Asa de illo statu, & sic vtrumque fecit Asa. f. matrem suam amouit, nē esset princeps in sacris Priapi, & etiam propter sacra Priapi deposuit eam de honore, quam tenebat.

An poterat, & obligaretur Asa matrem occidere. Quæstio XXVI.

QVAERITVR vterius, an poterat, & an obligabatur Asa occidere matrem suam Maacham, quia erat princeps in sacris Priapi. Aliquis dicit, quod poterat imò obligabatur Asa occidere illam, quia Deus dederat regulam generalem de omnibus idolatris, quæ occiderentur, & pertinebat executio ad Asa tempore suo, quia rex erat, ergo indifferenter tenebatur quoscunque occidere. Item non debebat dici, quod ex hoc, quod mater erat Asa, non debebat occidi, quia quicumque persona esset quantuncunque coniuncta cognatione non debebat ei parci, vt supra Deutero. 13. f. Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, vel vxor, quæ in sinu tuo est, &c. Ibi sequitur, quod quemlibet istorum occidere deberemus: si nos ad idolatriam sollicitaret, ergo Asa poterat, & debebat matrem suam occidere. Respondendum, quod nō tenebatur Asa occidere matrem suam propter cultum idolorum, quia si tenebatur nō posset ipse remittere poenam, & remittendo peccaret. Et tamen non peccauit fatiendo alicui idolatriam cum dicitur hic, quod cor eius erat perfectum cū domino omnibus diebus vitæ suæ: ergo non tenebatur occidere matrem, sed egit Asa ad quod tenebatur. f. tollere omnem idolatriam de terra, & prohibere matrem suam esse principem in sacris Priapi. Et si ipsa repugnaret, tenebatur eam vinculare, vel aliam ponere in custodia: ita vt non posset vacare cultui idolorum, scandalizando alios: occidere tamen ipsam non tenebatur, quia contra naturam est auctorem vitæ nostræ occidere. f. vt id et nos subtrahamus, quæ ipse nobis præstitit. f. vitam. Ideo pro nullo crimine quantuncunque graui licet filio occidere patrem, vel matrem: nam non licet filio desistere à beneficiendo patri, & matri in necessarijs, etiam si sceleratissimi sint, dum tamen communicatio eorum non sit filio ad mortem, vel ad malam grauissimum, vt patet per Arist. 8. Ethic. cap. vlt. à fortiori ergo pro nullo crimine licebit filio occidere patrem, vel matrem. Et etiam iura non possunt eum obligare ad hoc rationaliter, quia ius rationale est, ideo nunquam obligabit contra naturalem pietatem. Et sic dato quod filius sit iudex, & pater deliquerit in legem capitaliter, non tenebitur eum occidere, nec tradere eum alicui occidendum: sed per alium iudicem causa illius ventilari, & diffiniri deberet. Vel potius iste renunciare deberet iudicatura, vt non offenderet legem publicam, & non occideret patrem. Ad rationem in contrarium dicendam, quod licet generaliter iurabatur, quod occiderentur omnes homines intellige-

batur, quod hoc fieret per iudices illos, qui legitime, & non agendo contra naturalem ordinem, & debent poterant istud exequi, sed filius contra patrem ad causam capitalem non est conueniens iudex: ideo non teneretur occidere patrem, sed prouidere aliter, sicut prouidit Asa. f. quod abstulit crimen idolatriæ matri suæ faciendū, nē ultra esset princeps in sacris Priapi, & remittendo poenam cum non posset licite inferre illam. Ad aliam rationem dici potest dupliciter, vno modo, quod illud non intelligitur de omnibus idolatris, sed solum de illis, qui sollicitant alios, vt perducant eos ad cultum idolatriæ. Nam sic dicitur ibi, quod si tibi voluerit persuadere frater tuus, &c. Est autem longè maius peccatum, quod aliquis conetur subvertere alios ad idolatriam, quam quod ipse idola colat neminem sollicitando: ideo rationalius fuit, quod daretur poena grauior in primo, quam in secundo modo. Et istud est etiam, quod cognati in gradibus propinquissimis tenerentur agere capitaliter contra cognatos suos. In secundo autem casu non dicitur hoc, sed solum iubetur quod occidantur idolatra, & non dicitur à quibus, mater autem Asa, non sollicitabat ipsum ad colendum idola, sed solum ipsa erat princeps in sacris Priapi: ergo non tenebatur ipse occidere eam. Aliter etiam dici posset, quod dato quod mater Asa sollicitaret ipsum ad colendum idola, non teneretur occidere eam. Nam Deutero. 13. cap. vbi ponitur hoc, solum ponitur de filio, & filia, & fratre, & vxore, & amico. De patre autem & matre non ponitur, ergo videtur, quod lex non se extendat ad illos: maximè, quia leges poenales restringendæ sunt. Sed obijciat aliquis, quia adhuc per legem possent pater, & mater occidi, quia ponitur ibi gradus ad signandum, quia dato quod aliquis maximo amore teneatur ad alium debet ipsum occidere, vel accusare ad mortem, si persuaserit ei tendere ad idolatriam, sed maiori amore feruntur patres, & matres in filios naturaliter, quam filij in patres, & matres, vt probat Arist. 8. Ethic. ergo si pater teneretur occidere filium, vel filiam in casu isto, à fortiori tenebitur & filius occidere patrem, vel matrem. Item, quod aliquis occidat alium, videtur tanto magis contra naturalem inclinationem, quanto magis in gradu consanguinitatis approximatur, sed pater est magis cognatus filij, quam filius patris, quia, vt dicit Arist. 8. Ethic. magis coapproximatur quoad quod quam genitum filienti. i. magis coapproximatur pater filio, quam filius patri. Et satis apparet causa naturalis huiusmodi, ergo quando pater occiderit filium, magis agit contra iura consanguinitatis, quam quando filius occiderit patrem, & tamen licet patri occidere filium in casu dato: ergo licet à fortiori filio occidere patrem. Respondendum, quod non licet filio occidere patrem, vel matrem, quia magis tenetur in immentum filius patri, & matri, quam pater filio. Nam filius tenetur honorare patrem, non o. Ethicorum, sed pater non tenetur honorare filium. Idem de reuerentia, & obedientia, & omni subiectione. Item pater potest abnegare filium dicendo se ei nihil debere. Filius autem non potest abnegare patrem, quia qui semper debet, nunquam potest abnegare, qui autem nihil debet, sed ei debetur potest abnegare, vt probat Arist. 8. Ethic. cap. vlt. Est autem iniuria tanto maior, quanto aliquis agit contra maius debitum, sed nullus potest teneri alteri magis, quam filius patri, cum teneatur ei ad totum quidquid est: ergo non poterit esse maior iniuria, quam si filius patrem, vel matrem occiderit. Cum autem obijciatur de consanguinitate maiori, & amore patris ad filium, quam è conuerso. Dicendum, quod istud verum est, & tamen ista non causant obligationem aliquam, quia conditio naturæ constituit amorem, & coapproximationem. Ratio autem constituit

stituit differentiam debiti secundum id, quod datum, & acceptum est. Sed filius omnia, quae habet accepit a patre, & pater nihil suscepit a filio: ergo filius tenetur patri in immensum. Pater autem non tenetur filio ad aliquid. Intantum quod Aristo. 8. Ethi. constituit debitum hominis ad Deum, & ad patrem suum quasi aequale, dicens: Dijs, & parentibus non possumus retribuere equalia, quamquam ergo liceat patri aliquando occidere filium, quia ei ad nihil tenetur, nunquam licebit filio occidere patrem, quia tenetur ei ad immensum, & propter peccata patris, non cessat debitum filij.

An Afa teneatur occidere idolatras. Quest. XXVII.

QVAERITVR ulterius, cum tempore Afa, quando purgavit idolorum immunditiam de terra essent multi idolatrae, an tenebatur occidere omnes. Aliquis dicit, quod tenebatur Afa occidere omnes idolatras, qui erant in terra sua, quia sic iussit Deus Deut. 17. Item non solum si essent pauci idolatrae, sed etiam si esset vna ciuitas, tenebantur eos occidere Israelitae, ut patet Deuter. 13. Item (quod maius est) si essent duae, vel tres tribus, vel plures idolatrae, tenebantur delere eas Israelitae, sicut pugnare volebatur nouem tribus, & dimidia contra duas tribus, & dimidiam pro altari adificato apud Iordanem ab eis. Ios. 22. Aliquis dicit, quod non tenebatur occidere omnes, quia totus populus ferè erat in idolatria, ideo omnes occidere tenebatur, quod erat absurdum. Respondendum, quod hic poterant considerari duo, scilicet peccatum eorum, qui permanere volebant in idolatria, aut poena illorum, qui peccauerant, & tamen iam spontè rediebant ad cultum Dei. De primò dicendum, quod siue pauci essent, tenebatur Afa occidere illos, & si non posset, ut index, quia multi erant debebat committere bellum contra eos, sicut contra hostes, & occidere ipsos. Et in isto casu intelligitur, quod habetur Ios. 22. scilicet quia duae tribus, & dimidia videbantur permanere adhuc in idolatria: eo quod habebant magnum altare fabricatum apud Iordanem: ideo reliquae nouem tribus, & dimidia paruèrunt se ad pugnam contra illas, & pugnantissimè, nisi duae tribus, & dimidia se legitime excusasset. Sic facere deberet Afa, nisi fortè multitudo volètiù manere in idolatria tanta esset, contra quam nullo modo posset pugnare, quia tunc non debebat aggredi pugnam, sed prius consulere debebat dominum quid agere deberet, cum Deus facilliter posset consuli per prophetas super quocunque negotio, & tunc sciret, an pugnandum sibi esset, vel quiescendum. Sic enim quando totus populus peccauit in fabricatione vituli, prèter tribum Leui, quamquam illa esset parua multitudo in còspectu totius populi, cum Moyses sciret, quod Deus volebat punire Israelitas, aggressus est eos cum sola tribu Leui, & occidit viginti tria milia. Exo. 32. Si autem quaeratur de peccato illorum, qui olim peccauerant in idolatriam, & tamen iam volebant spontè conuerti ad Deum. Dicendum, quod secundum leges humanas tam canonicas, quam ciuiles parcèdum esset eis propter multitudinem, ut patet extra. de clericis exco. in uniuersum, vel deposito ministrante cap. latores, & in Decr. dist. 50. cap. vt constitueretur, & 54. dist. cap. commensationes. In lege autem Dei scus vidètur, quia ipse iussit occidi omnes peccantes in hoc crimine, quia etiam si esset vna ciuitas, vel multe totaliter debebant dirui, & exui, ut nunquam habitarent, & occidebantur omne viuens reperit in ea vsque ad peccata. Deuter. 13. Dicendum tamen, quod Afa non tenebatur nunc occidere omnes idolatras spontè redeunt, quia si deberet seruare tenorem legis, oportebat, quod non relinquere in toto regno Iuda aliqua loca,

sed omnia cremanda erant, & diruenda, ponendaque in cumulos aeternos, eo quod in omnibus locis fuerant altaria in collibus, & lucis, & subter arbores frondosas. 3. Reg. 14. cap. Et sic periret duae tribus Israel, quae faciebant regnum Iuda. Et quod deterius videbatur, periret terra, quia locus, qui semel subijciebatur anathemati propter idolatriam, fiebat cumulus aeternus, & non licebat ibi alicui habitare: ideo non liceret regi Afa destruere sic terram propter idolatras. Et dato quod vellet hoc Afa, non posset, quia ferè totus populus peccauerat in idolatria. Sed adhuc dato, quod posset destruere totum populù habendo auxiliares aliunde, non liceret ei hoc facere incòsulto Deo, quia iste erat casus grauissimus, qui videbatur esse contra voluntatem Dei propter duo. Primò, quia Deus volebat, quod manerent omnes duodecim tribus Israel semper. Secundum erat, quia dederat terram illam in possessionem Israelitis in aeternum, quod ergo ipse destrueret oēs ciuitates illas faciendo, quod nullus iam in eis habitare posset propter anathema positum, videbatur contra voluntatem Dei, ideo non debebat ista facere Afa Deo inconsulto: potissimè, cum eius responsum posset facilliter haberi per prophetas, vel sacerdotes. Vnde dicendum, quod Afa non occidit aliquos de Israelitis, qui fuerant idolatrae tempore regum priorum, sed hortatus est eos, ut quaererent dominum in toto corde suo, & illi sic fecerunt componentes foedus cum Deo, & obseruantes illud tempore Afa, ut patet supra in litera.

H ideo neminem occidit, quia nemo repugnauit, sed omnes vnanimiter redierunt ad Deum. Pro peccato autem preterito nullum occidit, quia si vnus occideret omnes pariter occidere deberet, quia eadem ratio erat. Credendum est autem, quod hoc fecerit Afa de consilio prophetarum, qui tunc erant, quia erat tunc Azarias filius Qued, ut patet supra in litera. Erat etià Iheu filius Anani, ut patet seq. cap. & infra 20. & tertio Reg. 16. Et hoc colligitur, quia Afa in ijs omnibus rectè fecisse laudatur, ut patet in litera. Et tamen si obligaretur facere contrarium, peccaret.

An excelsa derelicta fuerint ab Afa confracta. Questio XXXVIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo dicitur hic, quod excelsa derelicta sunt in Israel, quia praecedenti cap. dicitur, quod subuertit Afa altaria peregrini cultus, & excelsa, & confrigit statuas. Dicendum, quod excelsa vocantur altaria a seculis, sicut nomen Latinum sonat, cum dicimus altare. Et ista excelsa erant in collibus, & locis frondosis, ut patet ergo quidam, quod excelsa, siue altaria facta extra templum. Deierant duplicia, quaedam erant facta ad cultum demonum, quia ibi offerebantur sacrificia idolis, & ponebantur statuae. Alia erant excelsa, quae fiebant ad honorem Dei, in quibus fiebant sacrificia Deo vero secundu cõmemorias legis, & ibi offerebant sacrificia sacerdotes de stirpe Aaron. Solum autem erat contra legem in vnica cerimonia, scilicet quia faciebant sacrificium extra locum determinatum a lege. De primis excelsis, quae erant ad honorem demonum dicendum, quod Afa illa destruxit. De secundis excelsis, quae ad cultum Dei erant, dicitur hic, excelsa tamen derelicta sunt in Israel, & istud videtur satis rationabile, quia talis distinctio excelsorum ponitur 4. Reg. 23. quod quaedam excelsa destruxit, & sacerdotes eorum cremati sunt super altaria. Alia erant excelsa, quae destruxit fuerunt, & tamen sacerdotes eorum, nihil mali passi sunt, sed comedebant Azyma cum alijs sacerdotibus filijs Aaron, licet non permitterentur accedere ad altare, & ad reliquas administrationes, & tamen non permitterentur comedere

dere isti sacerdotes excelsorum de Azymis consecratis, si fuissent sacerdotes idolorum: imò nec permitterentur viuere, cum occideret Iosias alios sacerdotes idolorum: ideo ista excelsa erant, in quibus Deus colebatur. Et sic nunc Afa destrueret omnia excelsa, in quibus colebantur daemones, & permitteret excelsa, in quibus Deus colebatur. Nam etiam Ezechias, qui fuit rex valde bonus, non deleuit huiusmodi excelsa. Aliter dicendum est, & melius, quod excelsa erant duplicia, quaedam erant, quae fecerat rex Salomon. scilicet tepla, quae fecit in monte Oliueti petentibus concubinis suis, & vxoribus, in quibus posuit deos, & deas ipsarum. 3. Reg. 11. alia erant excelsa, quae postea fecerunt populares tempore Roboam regis, & Abia, in quibus colebantur idola in collibus, & sub lignis frondosis, & etiam ibi faciebant aliqua altaria, in quibus offerebant sacrificia Deo vero. Fecerunt quoque reges aliqua altaria pro idolis in eisdem locis. Prima excelsa, quae fecerat Salomon non fuerunt destructa, sed manserunt vsque ad tempus Iosias, qui illa deleuit. 4. Reg. 23. scilicet excelsa quoque, quae erant in Ierusalem ad dexteram partem montis offensionis, quae adificauerat Salomon. Et ista sunt excelsa, de quibus loquitur scriptura, quando cum dicitur de aliquo rege bono, quod abstulit idolatriam de terra, & postea subditur, excelsa tamen non abstulit, ut patet ex discursu tertij, & quarti Regum, quando agitur de regibus Iuda. Omnia autem excelsa, siue facta ad cultum Dei, siue daemorum deleuit Afa: ideo de illis solis templis factis per Salomonem videtur intelligenda ista litera.

Quare Afa non destruxit templa. Quest. XXXIX.

QVAERITVR ulterius, quare Afa non destruxit templa, quae fecerat Salomon pro idolis vxorum, & concubinarum suarum. Aliquis dicit, quod istud fuit propter honorem Salomonis regis, qui fuit magis honoratus in toto Israel. Sed dicendum, quod istud non stat, quia si Afa attendisset ad honorem Salomonis, etiam attendisset ad honorem Abia, & Roboam regum praedecessorum suorum, in quibus magis erat sanguine iunctus, quam Salomoni, & tamen non attendit ad illos, quia 3. Reg. 15. dicitur, quod Afa purgavit vniuersas fordes idolorum, quae fecerant patres sui. Item si ad honorem alicuius attendisset Afa, maxime attendisset ad honorem patris sui Abia, quia magis ei tenebatur, quam auctori, & proauctori. Roboam, & Salomoni, & tamen idola facta per Abiam patrem suum destruxit: ergo destrueret etiam idola facta per Salomonem. Item Afa purgabat idolatriam de terra, ut placeret Deo: ideo non attenderet ad honorem alicuius, per quem preiudicaretur honori diuino, sicut dixit Apostolus ad Galathas primo: Si hominibus inquit placerem, seruus Christi non essem, quia Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placere desiderant. Dicendum ergo est, quod non destruxit Afa ista templa, quia videbatur quaedam ratio diuersitatis inter ista, & alia. Nam cetera templa, & altaria facta a regibus Iuda, & a popularibus erant facta ad colendum idola, & ibi Israelitae colebant illa, ut ergo non colerent ultra ibi Iudaei idola, debebant destrui ista idola, & altaria. Templa autem Salomonis non fuerant facta, ut Israelitae colerent ibi idola, sed pro vxoribus, & concubinis Salomonis, & erant pro dijs gentium, de quibus originem traxerant istae foeminae. scilicet pro Astarthe dea Sidoniorum, & pro Chamos deo Moabitum, & pro Moloch, siue Melchon deo Ammonitarum, ut patet tertio Reg. 11. & 4. Reg. 23. Israelitae autem non colebant ista idola, sed alia: ideo non introibant in illa templa ad idolatrandum: vnde illa modicam occasione

praestabant Israelitis ad idolatrandum, nisi in quantum videntes illa templa sciebant idola esse in terra sua, & quantum ad hoc offendebantur. Et quia templa ista erant in monte Oliueti, vocabatur mons ille mons offensionis, ut patet 4. Reg. 23. & sic Afa videns modicam offensionem, vel quasi nullam praestari populo ex his excelsis, cum subuertisset omnia alia altaria, & templa idolorum, non subuertit ista. Eadem fuit causa in rege Ezechia, qui licet fuerit rex valde bonus, & diligenter destruxerit idolatriam, tamen non subuertit ista templa, ut patet 4. Reg. 18. cap. Et manserunt sic vsque ad Iosiam regem, qui postea illa deleuit 4. Reg. 23. quia iste omnino eradicauit idolatriam de terra sua, quia ipse fuit consumatio omnium regum bonorum.

An Afa peccauit non destruendo templa. Quest. XXX.

QVAERITVR ulterius, an peccauit Afa non destruendo illa templa, quae fecerat Salomon. Aliquis dicit, quod sic, quia Deus iusserat, quod quandoque notum esset in aliqua regione, vel ciuitate esse idolatras, siue multi essent, siue vnus, debebant occidi. Sed nunc notum erat esse in terra Iuda altaria pertinentia ad idolatriam, cum essent ibi illa templa Salomonis: ideo tenebatur Afa illa destruere ex officio suo, cum rex esset. Item patet, quia si non fuisset peccatum permitti illa templa idolorum in terra, non carasset Iosias destruere templa ista, & tamè destruxit illa, & deus valde placatus est: ergo peccatum erat dimitti ipsa. Item quandoque aliquis rex bonus erat in Iuda, & narratur eius bona opera dicitur in fine: veruntamen excelsa non abstulit, & dicitur hoc quasi improprium: ergo peccatum quoddam erat non auferre illa templa. In contrarium videtur, quod non peccauit Afa, quia quando dicitur hic: Excelsa autem derelicta sunt in Israel, subditur, tamen cor Afa perfectum erat cum domino omnibus diebus vitae suae, & tamen non poterat esse perfectum, si peccaret non delendo idolatriam: ergo non peccauit. Item patet hoc de rege Ezechia, qui fuit optimus intantum, quod 4. Reg. 18. dicitur de eo: ita quod in posterum non fuit ei similis de cunctis regibus Iuda, nec in ijs, qui ante eum fuerunt: & tamè Ezechias cum destruxisset reliquam idolatriam, non destruxit excelsa, quae adificauit Salomon: ergo non erat peccatum non destruere illa. Respondendum, quod si praecipit erat in lege destrui idolatriam, & occidi omnes idolatras. Deuter. 13. & 17. & si praecipit erat, quod ara idolorum, quas fecerant Chananei, qui fuerant in terra ante introitum Israelitarum destruebantur. Deutero 7. & Ios. 23. & Iudic. 2. a fortiori ipsa altaria, & idola, quae facerent Israelitae destruenda erant, quia magis abhominabilia erant, quam altaria, quae facerent Gentiles, quia magis illicitum erat Israelitis facere idola, quam Gentilibus. Hoc apparet, quia si in aliqua ciuitate Israel colerentur idola à Gentilibus, postquam caperetur ciuitas ab Israelitis, solum debebant destrui altaria, & occidi habitatores, & tamen non debebat destrui ciuitas. Si tamen Israelitae publice colerent idola in aliqua ciuitate, non solum ipsi occidendi erant, sed etiam tota ciuitas cremanda, & pecora, & iumenta, & parua, & quidquid in vrbe erat, & muri diruendi erant ad solum, ut non maneret iam ibi locus habitandi, sed tumulus aeternus. Deut. 13. Idola ergo, & templa facta à quibuscunque Israelitis destruenda erant, & peccabant quicunque habentes potestatem, si ea non destruerent. In idolis tñ, & templis factis à Salomone erat specialis ratio, ut declaratum est praecedenti questione, scilicet, quia non videbantur causare aliquod scandalum: ideo Afa, & Ezechias tanquam non habentes conscientiam mali

de templis istis reliquerunt ea intacta. Postea autem Iosias videns, quod aliquale scandalum sequebatur. Israelitis ex templis illis, diruit ea, vt nihil omnino de idolatris maneret in terra: quod tamen isti duo reges non peccauerunt, non destruendo illa templa Salomonis patet, quia de Asa dicitur hic, quod excelsa derelicta sunt in Israel, & tamen subditur, attamen cor Asa perfectum erat cum domino cunctis diebus: quasi dicat, licet non destruxerit Asa ista excelsa, tamen cor suum perfectum erat cum Deo. Et tamen non dicitur cor alicuius perfectum cum Deo, quando aliquo modo sequitur idolatriam, vel fouet illam, aut fauet ei, sed toto corde debet eam expugnare, quia vt supra declaratum fuit, licet non requiratur innocentia totalis alicuius ad hoc, vt dicatur cor eius perfectum cum Deo, requiritur tamen, quod nullo modo peccet circa idolatriam directè, vel indirectè. De Ezechia, quod non peccauerit, non destruendo illa tépla patet, quia 4. Reg. 18. dicitur, quod in omnibus diebus suis non recessit a domino: si tamen teneretur destruere templum illa Salomonis, & non destruxisset, recessisset a domino: ergo non tenebatur, & consequenter non peccabat non destruendo. Item patet hoc Eccl. 49. cum dicitur, preter Dauid, Ezechiam, & Iosiam omnes reges peccatum commiserunt: ergo videtur saltè, quod Ezechias nullo modo peccauit, & tamen ipse non destruxit, sed permisit manere templa facta à Salomone pro idolis: ergo etiam Asa, qui dimisit illa manere, sicut Ezechias non peccauit. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quod præceptum illud traditum erat de omni, quod propriè pertinebat ad idolatriam, per quod cultus Dei turbabatur, templa autè facta à Salomone non erant huiusmodi: ideo non apparebat directè, an caderent sub hoc præcepto, & propter dubium non peccabant Asa, & Ezechias. Ad secundum dici potest dupliciter: vno modo, quod licet tempore Ezechias, & Asa non apparerent templa Salomonis scandalosa populo: tamen apparuerunt postea tempore Iosias, scilicet, quia fortè populus colebat iam idola in illis: vnde mons Oliueti in quo erant, vocabatur tunc mons offensionis tempore Iosias. 4. Reg. 23. & non vocabatur mons offensionis tempore aliorum regum. Aliter potest dici, quod Iosias destruxit illa templa non ex necessitate, sed ex supererogatione, sicut quædam opera, quæ faciunt viri boni, qui etià si omitterent non peccarent, & tamen faciunt ea ad magis merendum, sed primum verius est. Ad tertium dicendum, quod excelsa erant duplicia, quædam quæ facta sunt à Salomone; alia, quæ facta sunt ab alijs regibus, & popularibus. De primis dicunt, quod non erat diminutio laudis, non auferri illa excelsa. De secundis autem erat diminutio. Et cum dicatur hic de Asa, quod excelsa non abstulit, non ponitur in vituperium eius, quia sequitur: Attamen cor Asa perfectum erat cum Deo omnibus diebus suis. Aliter potest dici, quod verum est, quod non peccauerunt Asa, & Ezechias non destruendo templa Salomonis, & tamè minus fuerunt laudabiles, quam Iosias, qui abstulit illa, & sic videtur, quod ponitur istud de regibus valde bonis, quod non abstulerint ista excelsa, non ad signandam aliquam culpam, sed ad signandum, quod non peruenirunt ad summum gradum laudis, ad quem peruenit Iosias, qui destruxit hæc.

An Asa polluerit aquas Cedron ponendo illos cineres in eis.
 Quæstio XXXI.

QVAERITVR vterius, quare posuit Asa cineres sculptilis Priapi in torrente Cedron, & an

per hoc polluit aquas. Respondendum, quod torrentis Cedron potest hic accipi non pro ipsa aqua, vel alio torrentis, sed pro locis coniunctis, & illa vocantur conualles Cedron. Erat autem illa conualis immunda, quia ibi spargebantur, vel fundebantur omnia immunda: nam apud Iudæos erant quædam secundum legem immunda, quæ tangi non licebat, nè hominem contaminarent, & ista fundenda erant in loco quodam determinato extra vrbes singulas, nè si indifferenter per singula loca spargerentur, contaminarentur. ipsi tangentes ea. Et sic in Ierusalem locus spargendarum immunditiarum erat cõuallis Cedron, ideo quidquid immundum esset, spargerentur ibi cineres, tamè idoli combusti erant aliquid immundum, cum idolum reputaretur sordes, & inquinamentum secundum legem. Deuterono. 7. ideo debuissent spargi cineres isti in cõualle Cedron, & sic omnes immunditiæ idolorum, quas extraxit Iosias de téplo domini cremauit, & sparsit in conualle Cedron. 4. Reg. 23. Et ista est veritas, scilicet, quod apud torrentem Cedron in conualle fuit iste cinis sparsus, & non in aqua torrentis. Quidam autem dicunt, quod sparsit cinerem istum Asa in ipsa aqua torrentis Cedron. Et dicunt, quod hoc erat, quia ipsa aqua torrentis Cedron erat immunda. Sed hoc non stat, quia tunc diceremus, quod nõ liceret Iudæis accipere aquam de illo torrente ad aliquem usum, & accipiendõ illam polluerentur, cum esset aqua immunda. Et tamen istud est rationabile, quia illa aqua poterat prodesse vrbi ad multas necessitates cum laberetur apud menia vrbs. Potissimè, quia terra illa est aquarum nimis egena, & ob hoc tenetur aqua in cisternis ad necessitates humanas. Alij dicunt aliter, scilicet, quod puluis idoli proiectus est in torrentem Cedron ad polluendum illum, sicut ossa mortuorum sparsa fuerunt super loca templorum idolorum, & lucorum suorum, vt essent immunda, vt patet 4. Reg. 23. Etiam super altare, quod erat in Bethel combussit Iosias ossa mortuorum ex eadem causa. eodè capitulo. Sed dicendum, quod istud non stat, quia ista positio minus rationalis est, quam præcedens, scilicet, quod Asa vellet aquas Cedron, quæ aliàs erant mundæ, facere immundas, & tamen illæ erant nimis necessariae vrbi propter causam dictam supra: ideo non intendere pollueret illas, sed potius si essent pollutæ, intruderet illas mundare. Secundo non stat, quia præsupponitur falsum, scilicet, quod aqua non poterat esse immunda: nam Leuit. 11. dicitur de morticinis, & alijs immundis, quod si caderent super quamcunque rem facerent eam immundam, & tamen si caderent super fontes, aut cisternas, aut quascunque aquarum congregationes, non polluerentur. Ideo etiam si nunc isti cineres Priapi combusti proijcerentur in torrentem Cedron, non essent aquæ immundæ. Dicendum ergo sicut supra, scilicet, quod cineres isti fuerunt proiecti in torrente Cedron, idest, iuxta illum in conualle Cedron. Aliter dicunt quidam, quod Asa proiecit cineres istos in aquas torrentis Cedron: non quidem ad polluendum eas, sed potius, vt nihil aliud pollueretur. Nam in quocunque loco spargerentur isti cineres efficeretur locus immundus, cum ipsi essent immundi, aqua autem non poterat pollui, etiam si proijcerentur in ea omnia immunda. Leuit. 11. Ideo proiecti fuerunt cineres in aquam, quia per hoc nihil polluebatur, scilicet, nec ipsa aqua, nec aliquid aliud, cum in nullo alio proijcerentur, præcedens tamen modus verior est. Aliquis tamen instabit dicens, quod Asa proiecit cineres in aquam ad imitandum Moysen. Nam Moyses combussit vitulum, quem fabricauerant Israelitæ, & cineres sparsit in aqua, vt patet Exo. 32. & Deuter. 9. Sed dicendum, quod hoc nõ stat, quia Moyses habuit iustam

iustam causam spargendi cineres in aquam, quam nõ habuit Asa, quia Moyses voluit scire, qui erant illi, qui peccauerant in fabricatione vituli: & ad hoc cõbussit illum, & redigens in puluerem sparsit in aqua, & coegit Israelitas inde bibere: Exo. 32. & hoc fuit, vt cõbiberent appareret aliquod signum in quolibet peccante: vt potè, quod aqua illa inflaret ventrem eius, vel faceret aliud signum apprens, & posset ipse sic occidere peccatores. Nunc autem nihil tale erat: ideo nõ spargeret Asa istos cineres idoli in aquam, vt imitaretur Moysen. Et sic dicendum, quod proiecit Asa in torrentem Cedron, idest, in conualle torrentis cineres istos, & non in aqua torrentis.

CAPITVLVM XVI.

ANNO autem tricesimo sexto regni eius, ascendit Baasa rex Israel in Iudam, & muro circũdabat Rama, vt nullus tutè posset egredi, & ingredi de regno Asa.

Protulit autem Asa argentum, & aurum de thesauris domus Domini, & de thesauris regis: misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: Fœdus inter me & te est. Pater quoque meus, & pater tuus habuere concordiam: quamobrem misi tibi argentum & aurum, vt rupto fœdere, quod habes cum Baasa rege Israel facias eum à me recedere. Quo comperto Benadad misit principes exercituum suorum ad vrbes Israel, qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abelmain, & vniuersas vrbes Nephtalim muratas. Quod cum audisset Baasa desijt ædificare Ramam, & intermisit opus suum. Porro Asa rex assumpsit vniuersum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ædificationi præparauerat Baasa: ædificauitque ex eis Gabaa, & Maspha.

Anno tricesimo. In præcedentibus dicto de Asa laudabili conuersatione: hic agitur de eius præuaricatione. Nam circa finem vite suæ præuaricatus est, cum tempè à principio fuisset bonus, & diuiditur in duas partes. Et primò ponitur Asa præuaricatio. Secundo præuaricationis obstinatio, ibi. In illo tempore venit.

An ista sint continuatè, & immediatè facta.
 Quæstio I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint ista facta immediatè post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore.
 Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Ad primũ dicendũ, q̄ est ordo continuus, quia præc. c. actũ est de vita Asa, hic agitur de eius morte, ideo necesse est, q̄ fuerint ista post præcedentia. Ad secundum dicendũ, q̄ inter ista & præcedentia fuit interpositum aliquantũ tempus. s. annorũ viginti, vel plus. Nam ea, q̄ habentur præc. c. de fœdere facto cũ dño, & ablatione idolatrie fuerunt facta anno quinquagesimo regni Asa, vt patet ibid. & tñ ea, q̄ habentur in princ. c. huius ceperũt fieri anno tricesimo sexto regni ei, vt patet in fra. Fuerũt ergo anni quasi viginti vnus intermedij. Circa primum dñ: Anno tricesimo sexto regni eius: regnauit Asa annis quadraginta vno, vt patet infra in litera. Et gesta priorũ temporum regni describuntur in duobus cap. præced. Hic autem describũtur illa, q̄ gesta sunt ab anno tricesimo sexto vsq; ad quadagesimum primum, q̄ fuit annus mortis sue. Ascendit Baasa rex Israel in Iudam. i. ascendit ad terram regni Iuda. Iste Baasa fuit contemporaneus regi Asa, & regnabat vnus in Iuda, & alius in Israel: regnauit n. Asa magno tempore. s. quadraginta vno annis: ideo habuit multos temporaneos successiuè de regibus Israel, qui pauco tpe regnabant. s. Ieroboam, Nadab, Baasa, Hela, Zamri, Amri, & Achab. Nam anno vicelimo regni Ieroboam coepit regnare. 3. Re. 15. & regnauit vsq; ad annũ quartũ regis Achab. Nam Iosaphat filius Asa coepit regnare anno quarto Achab regis Israel. 3. Re. 22. c. Et muro circũdabat Rama. Est Rama ciuitas in sorte Benjamin, Ios. 18. Et dicunt quidam, q̄ Baasa circũdabat Ramam muro. s. illam vrbe murando, vt pro se teneret illam, licet pertineret ad regnum Iuda. Alij dicunt, q̄ apud illam faciebat quendam fortalitiũ ad impediendum introitum, & egressum, sed de hoc declarabitur infra in quadam quæst. Vt nullus tutè posset ingredi, & egredi de regno Asa. Potest intelligi dupliciter. Vno modo, q̄ erat iste murus ad impediendum singulos de regno Asa intrare in vrbe Ramam. s. cũ esset fortalitiũ istud apud vrbe Ramam, non poterat intrare aliquis in vrbe Ramam, quia existentes in fortalitiõ prohiberent innadendo portas vrbs, vt etiam intrarent cũ volentibus intrare in Ramam, vel sagittarent eos: ita vt non pmitterent illos accedere ad portam vrbs, etiã non pmitterent egredi de vrbe aliquos volentes egredi, quia impedirent eos existẽtes in fortalitiõ, & sic cogentur fame perire, quia erat ista obfessio æterna. Secundo modo potest intelligi, q̄ vocabatur introit⁹, & egressus viris de regno Asa in terram Israel. Et potest intelligi, q̄ transitus de terra Asa in terram Israel erat p vrbe Ramam, & erant oĩa loca vicina inaccessibilia propter incommoda viarum. Vtpotè, si in circuitu erant magni alpes, vel alia incommoda viarum: ita vt non posset esse transitus, nisi apud vrbe Ramam, & ille esset valde strictus. Et sic manentes in fortalitiõ, quod faceret Baasa, videret omnes venientes de terra Asa in terram Israel, & nullũ pmitterent transire, quia erant ipsi apud vrbe, & necesse erat transeuntes venire iuxta castrum. Et si aliqui pmitterent aliquos de regno Iuda intrare in terram Israel, non pmitterent eos postea exire, & tenerent captiuos: erat etiam magnum damnum regno Asa, q̄ illud castrum ædificaretur, quia poterat ibi Baasa rex Israel tenere multos viros paratos semper ad bellum, qui repentinis incursionibus vastarent loca propinqua regni Asa, & etiam loca longinqua subito discurrerent, & venientes ex imperato. Et ob hoc nimis doluit Asa, quod fieret talis ædificatio. Protulit autem Asa argentum, & aurum de thesauris domus Domini, & de thesauris regis. Hic ponitur peccatum regis Asa, scilicet, quia non habuit spem in domino, sed recurrit ad regem Syriæ. Nam videbat Asa pugnandum sibi esse contra Baasam regem Israel, nè continuaret ædificium suum: & si non pugnaret, fieret sibi magnum præiudicium, & quia putauit se non

posse pugnare contra regem Israel, voluit concitare contra eum regem Syriae, & ad hoc dedit ei munera, scilicet aurum, & argentum, quod erat in thesauris templi, & illud quod erat in thesauris regis. Sed quomodo potuit ista dare cum non viderentur aliqua esse rempore Afa, & an peccaret dando declarabitur infra in quibusdam quaestionibus. *Misitq; ad Benadad regem Syriae.* Benadad erat rex in Syria eo tempore, quo regnabat Afa in Iuda, & Baasa in Israel, & erat rex potes: ideo petiuit ab eo auxilium Afa, & obtulit ei munera, est enim regnum Syriae coniunctum regno Israel ex parte Aquilonari: nam Euphrates diuidit inter Syriam & terram Israel, & ponitur terminus eius Aquilonaris Gen. 15. De isto Benadad quis sit, & an sit ille Benadad: de quo aliis saepe fit mentio in scriptura declarabitur infra in quadam quaestione. *Qui habitabat in Damasco.* Est Damascus ciuitas nobilissima totius Syriae: est enim magna nimis, & opulenta habens flumina famosa, scilicet Pharphar, & Abana. 4. Reg. 5. Et ob hoc rex magis ibi morabatur, quam in alio loco quocunque Syriae. Est etiam Damascus ciuitas Metropolitana Syriae, sicut dicitur Isa. 7. scilicet. Caput Syriae Damascus. & est duplex Syria, & quaedam illarum vocatur specialiter Syria Damasci, vt patet 2. Reg. 8. scilicet: Venit Syria Damasci, vt praesidium ferret Adarezer regi Soba, & tamen ille Adarezer erat rex Syriae, vt patet ibidem, & eod. lib. cap. 10. Ex quo apparet, quod erat alia Syria praeter Syriae Damasci. *Foedus inter me, & te est.* Id est, tu debes mihi succurrere, quia foedus est inter me & te: & ex conditione foederis tenentur se mutuo adiuuare confederati. *Pater quoque meus, & pater tuus habuere concordiam.* Istud ponitur ad magis persuadendum, scilicet, non putes, quod istud foedus nouum sit inter me & te, & quod ob hoc ad pauca vicissim teneamus, sed est foedus ab antiquo inter nos, quia non solum inter nos est foedus, sed etiam inter nostros patres fuit foedus, & concordia, & in tato tempore verisimile est, quod in multis sibi mutuo proficerent: ideo non solum ex conditione foederis nos vicissim tenemur, sed etiam ex bonorum operum erogatione antiqua. Pater istius Benadad fuit Tabremon, vt patet 3. Reg. 15. & ille habuit foedus cum Abia patre Afa. Erant hic tres reges confederati, scilicet, Benadad rex Syriae, & Afa rex Iuda, & Baasa rex Israel, & non erant omnes tres confederati mutuo, sed Afa rex Iuda erat confederatus cum Benadad rege Syriae, & Baasa rex Israel etiam confederatus erat cum Benadad: sed rex Israel & rex Iuda inter se non erant confederati, sed potius nunc erant hostes. Erant autem isti tres reges vicini, & poterant confederari. Nam rex Syriae, & Israel erant coniuncti terra. Nam terra Syriae tangebatur terram Israel in latere Aquilonari Israel, vnde erat magis aquilonaris terra Syriae, quam terra Israel: terra autem Iuda erat adhuc magis meridiana, quam istae duae, & tamen inter ista tria regna non intercedebat aliud regnum medium alicuius alterius gentis. Porerant ergo inter se conuenienter habere foedera. Nam foedera non proficiunt, nisi illis regionibus, quae aut terra, aut mari coniunguntur: ita vt quodcumque opus fuerit possint mutuos sibi prebere fauores, & ita erat de regionibus istis. *Quamobrem.* Scilicet, quia confederatus mihi es, & teneris me adiuuare. *Misit tibi argentum, & aurum.* Scilicet, omne aurum, & argentum quod inuentum est in thesauris domus domini, & in thesauris regis. *Vt rupto federe quod habes cum rege Israel facias eum a te recedere.* Id est, facias eum recedere a terra mea, vt non me concludat, nec coangustet faciendo meas munitiones contra regnum meum. Et dicitur rupto federe, quia praesupponendum est, quod Benadad rex Syriae habebat foedus cum Baasa rege

Israel, & non poterat pugnare contra eum manente foedere: ideo volebat Afa, quod Benadad rumperet foedus quod habebat cum rege Israel, & cogeret eum recedere de Rama, quam clauderat muris. *Quo comperto.* Scilicet, quod Afa mittebat multum aurum, & argentum Benadad, vt adiuuaret eum contra regem Israel, & et comperto, quod rex Israel grauaret regem Iuda faciendos nouas munitiones contra ipsum. *Misit principes exercituum suorum.* Erat rex valde potens Benadad, & non oportuit, quod ipse veniret personaliter, sed misit principes exercituum suorum, qui cogerebant Baasa regem Israel cessare ab aedificatione, quam inceperat. *Qui percusserunt Abion, & Dan, & Abelmain.* Iste erant ciuitates de regno Baasa in terra Israel, & erant coniunctae terrae Syriae in latere aquilonari terrae Israel. Pro quo sciendum, quod principes exercituum, quos misit Benadad non iuerunt contra Baasa manentem in Rama aedificando, vt pugnarent contra eum, & cogere eum cessare, sed intrauerunt in regnum Israel, & primas vrbes, quas inuenerunt, inuaserunt, & fuerunt iste, quae nominantur hic. Et vna ciuitas istarum habet hic muratum nomen. scilicet, Abelmain, de qua infra dicitur in quadam quaestione. Erant istae tres ciuitates in tribu Dan. Et pater hoc, quod ponitur hic ciuitas Dan, & tamen ista erat in tribu Dan. Iste patet hoc, quia tribus Dan habebat sortem extremam, quae habebatur in extremitate regni Israel, vnde ponitur nouissima inter omnes sortes terrae Chanaan, vt patet Ios. 19. c. Et sic ista fors tangit terram Syriae in latere meridiano eius, & mox, vt exirent Syri de terra sua contra terram Israel tangerent sortem Dan, & puenirent ad istas ciuitates. De ista vrbe Abion putat aliqui sit ciuitas Aialo, quae etiam ponitur in sorte Dan, vt patet Ios. 19. Sed non apparet hoc, & potius credendum est, quod sit alia ciuitas eiusdem tribus. De ciuitate Dan considerandum est, quod est quaedam ciuitas in extremitate lateris aquilonaris terrae Chanaan: ita quod nulla terra est tam aquilonaris, & ob hoc saepe quae scriptura vult nominare duos terminos terrae Chanaan, scilicet, meridianum, & aquilonem, ponit ista duo loca. scilicet, Dan, & Bersabee, vt patet 1. Reg. 3. & 2. Re. 17. & in multis alijs locis. Est etiam ista ciuitas declinans versus partem Occidentalem ad terram Sidoniorum in terra deserta, sed apud deferrum Syriae. Et ob hoc Israelitae potuerunt eam capere, quia inuenerunt eam cum nullis hominibus habentem conuersionem. Iudic. 18. Ista ciuitas vocabatur prius Lais, vel Lefen, dum tenebatur a Gentilibus. Postea vero filij Dan inquirentes loca ad habitandum inuenerunt vrbe istam vacantem otio, & ceperunt eam, vocaueruntq; illam de nomine patris sui Dan, siue Lefendan, vt patet Iudic. 18. & Ios. 19. Et ibi magis de vrbe ista declaratum est. *Et vnuerfas vrbes munitas Nephtali.* Scilicet, non solum vrbes superpropositas, quae erant de tribu Dan nominauit scriptura, dicens fuisse eas occupatas a viris Iuda, sed etiam dixit, quod vrbes sortis Nephtali fuerunt occupatae, & inuasa a viris de terra Syriae. Et istud erat satis rationabile, quia terra Nephtali erat satis coniuncta terrae Syrorum, scilicet, apud sortem Dan, & mox, vt transissent sortem Dan, in qua ciuitates quaedam percusserant, intrarent in terram Nephtali. Sciendum quod tertio Reg. 15. vbi ponitur ista hystoria, ponuntur plures vrbes nominatae, scilicet, domus Maacha, & vnuerfa regio Ceneroth, & est domus Maacha aliqua regio in sorte Nephtali, quae erat satis coniuncta terrae Syrorum. Regio Ceneroth, siue Cenereth erat quaedam regio maritima apud mare Cenereth, quae vocatur alio modo mare Tyberiadis, vel mare Galilee, siue stagnum Genesareth. *Quod cum audisset Baasa.* Scilicet, quod exercitus Benadad regis Syriae vastabat terram suam. *Desiit aedificare Rama.* Cognouit enim, quod venerat exercitus ille ad nocendum terrae suae in fauorem regis Afa. Et

Et quia ipse non poterat resistere regi Syriae, desiit aedificare Rama. i. facere fortalium apud vrbe Rama. *Et intermisit opus suum.* Id est, cessauit ab opere quod incohauerat. *Porro Afa rex assumpsit vnuerfum Iuda.* Scilicet, videns Afa, quod Baasa cessasset ab opere suo quasi fugiens de vrbe Rama: iuit ipse illuc accipendum lapides, & ligna, & omnem materiam, quam parauerat Baasa ad aedificandum, & ad tollendum illam materiam assumpsit secum vnuerfum Iuda, id est, omnes viros de regno Iuda, vt prompte fieret opus, vnde misit nuncium per totam terram suam, dicens: nemo sit excusatus. i. nemo se excuset nunc ab ista portatione lapidum, & lignorum praetextu alicuius priuilegij, vt patet 3. Reg. 15. *Et tulerunt lapides de Rama, & ligna, quae aedificationi parauerat.* Intendebat Baasa aedificare fortalium praedictum, & volebat illud prompte construere, ne dilatio longi temporis noceret, cum locus ille esset apud hostes. Et ob hoc parauerat prius omnia necessaria comportans materias ad locum aedificationis, vt illis paratis velociter consumaretur opus, & sic materiae erant multae. Vnde Afa congregauit omnes viros de regno suo ad tollendum inde congregatas materias. *Aedificauitq; ex eis Gabaa, & Maspha.* Scilicet, aedificauit muros istarum vrbum. Nam Gabaa non fuit de nouo aedificata, sed muri eius, qui forte corruerant, vel adruendum propinqui erant. Est enim Gabaa ciuitas in sorte Benjamin: Ios. 18. Ista est ciuitas, de qua fuit oriundus Saul primus rex Hebrorum, vt patet 1. Re. & 13. Est Maspha alia ciuitas, quae etiam erat in sorte Benjamin: Ios. 18. & non est ista Maspha, quae erat locus orationis, vbi Israelitae conuenerunt cum Samuel, & iudicabat ibi eos semel quolibet anno. primo Reg. 7. quia illa videbatur esse ultra Iordanem in terra duarum tribuum, & dimidia. In sorte tribus Gad, vt probatum est Iudic. 11. Iste duae ciuitates, quas nunc aedificauit Afa rex erant in confinijs regni sui, & Israel, cum essent de sorte Benjamin, & volebat eas munire muris.

Quo tempore fuerit factum istud bellum.
Quaestio II.

QVAERITVR Circa praedicta id, quod dicitur hic, & praeced. cap. Nam dicitur hic, quod anno tricesimo sexto regni Afa ascendit Baasa ad aedificandum Rama, in quo inferrebat bellum regi Afa, & tamen praeced. cap. dicitur, quod bellum non fuit usque ad annum tricesimum regni Afa. Quomodo potest stare cum non appareat aliquod bellum inter annum tricesimum, & tricesimum sextum, & videtur, quod vtrobiq; dici debeat de anno tricesimo, vel vtrobiq; de anno tricesimo sexto. Respondit, quod bellum istud, quod factum est propter aedificationem Baasa, non fuit usque ad annum tricesimum sextum regni Afa, cum litera nostra hoc dicat, & etiam litera Hebraica. Cum autem obicitur de anno tricesimo, de quo dicitur praecedenti cap. Dicitur potest vno modo, quod verum est, quod inter annum quintum decimum, de quo agebatur praeced. cap. in quo actum est bellum Afa contra Aethiopes, non fuit bellum aliquod in regno Afa usque ad annum tricesimum, & post annum tricesimum usque ad tricesimum sextum fuerunt aliqua bella, quae scriptura non nominat, eo quod fuerunt parua non digna relatu, quia ille erant, quaedam paruae commotiones, quae parum disturbabant pacem regni Afa. Istud autem bellum propter aedificationem Baasa fuit magis famosum propter duo, quae inde secuta sunt. Primum erat, quia propter Afa regem Iuda, misit rex Syriae exercitum suum contra regem Israel, qui vastauit magnam partem regni Israel, vt patet supra in litera. Secundum fuit, quia ex hoc facto secuta fuit increpatio prophetica contra Afa, & ex increpatione in-

A dignatio regis orta est, & incarcerationio propheta, ex qua secuta est diuina punio super Afa, & populum, de qua infra in litera. Ideo saltem propter istud secundum debuit scribi istud bellum Baasa contra Afa anno tricesimo sexto regni eius. Aliter potest dici, quod dubitatio ista procedit ex errore literae nostrae: nam praecedenti cap. vbi dicitur bellum non fuit usque ad tricesimum annum regni Afa. Et hoc patet, quia sic habetur in Hebraeo, & sic credendum est, quod transfulerit Hieronymus, & tamen postea librariorum inaduertentia litera defalcata fuit, & corrupta, & hoc faciliter fieri poterat ex inaduertentia libratorum. Cum autem dicitur bellum non fuit usque ad annum tricesimum quintum. i. factum est bellum, sed sequenti anno. i. tricesimo sexto bellum factum est, & sic dicitur hic, quod anno tricesimo sexto ascendit Baasa.

An anno tricesimo sexto regni Afa ascendit contra ipsum Baasa rex Israel.
Quaestio III.

QVAERITVR vltimus, quomodo potest stare, quod anno tricesimo sexto regni Afa ascendit contra ipsam Baasa rex Israel. Nam videtur hoc impossibile, cum non potuerit tanto tempore viuere Baasa, sed necessario ante annum tricesimum sextum regni Afa mortuus est, quod patet, quia Baasa cepit regnare super Israel anno tertio regis Afa. 3. Reg. 15. & regnauit Baasa annis vigintiquatuor. eod. cap. Ideo quoniam moreretur Baasa esset annus vicesimus septimus regni Afa, vnde nequaquam posset viuere anno tricesimo sexto regni Afa; ad hoc, quod tunc inferret ei bellum, & aedificaret Rama. Nicolaus respondet soluendo istam intricacionem per diuersitatem annorum alicuius regis, quia anni regum non computantur semper eodem modo, sed aliqui computantur a prima die, qua regnare ceperunt, & aliquando ab aliquibus gestis notabilibus ipsorum: vt si aliquis rex septimo, vel octauo regni sui fecerit aliquid valde notabile, computantur anni eius ab illo tempore. Ita probat in rege Nabuchodonosor, de quo dicitur Daniele primo, quod anno secundo regni sui vidit somnium, & tamen secundum expostores non fuit ille secundus annus regni incohando a tempore, quo regnare cepit, quia multo post fuit, sed dicit, quod computatur ab illo tempore, quo Nabuchodonosor habuit bellum notabile contra regem Aegypti. Sic dicitur fuisse de rege Afa, scilicet, quod anni sui computantur vno modo incohando a prima die, qua regnauit, & alio modo incohando a bello, quod gessit contra Aethiopes: nam bellum contra Aethiopes fuit valde famosum, quia in illo perierunt decies centena millia virorum, quasi subito. supra 14. & ex tunc inciperet computari primus annus regni sui. Et fuit bellum istud secundum Nicolaum anno decimo regni Afa in fine, vel in principio vndecimi, et sic annus tertius regni Afa esset annus tertius decimus eius, vel quartus decimus incohando a prima die, qua regnauit, et tunc superaddantur vigintiquatuor anni, quibus regnauit Baasa. peruenient ad annum tricesimum septimum, vel octauum computando a prima die qua regnauit Afa, et sic potuit Baasa viuere anno tricesimo sexto regni Afa ad hoc, quod ascenderet contra ipsum ad aedificandum Rama. Et tunc dicit Nicolaus, quod cito post hoc mortuus est Baasa, scilicet, anno sequenti. Et hoc affectus taedio, primo, quia magnam dampnum ei euenerat, scilicet, quia non potuit aedificare vrbe Rama. Secundo, quia perdidit omnes impensas operis, et materias, quas congregauerat. Tertio, quia rex Syriae ruperat foedus quod cum eo habebat, vt faueret regi Iuda. Quarto, quia vastauerat multas vrbes regni eius. Sed dicendum, quod ista responsio non stat-

Nam licet præsupponatur, quod anni regum computantur dupliciter: quia hoc verum est: & præsupponatur probatio, quæ fit de Nabuchodonosor, non potest stare, quia applicat de rege Afa. Nam præsupponit, quod computentur anni sui, vno modo à bello quod gessit contra Aethiopes anno vndecimo regni sui, vel in fine decimi, & istud nõ est verum, quia bellum illud gestum est anno quintodecimo regni sui, vt probatum est præced. capit. in quadam quæst. Sed etiam si staret secundum Nicolaum esset falsum, quod patet computando annos regum præcedentium, qui necessariò discordabunt à litera tenendo hunc modum. Nam Roboam rex Iuda, & Ieroboam rex Israel simul regnare ceperunt, & Roboam regnavit annis decem, & septem. Et successit ei Abia, qui regnavit annis tribus. 3. Reg. 14. & 15. Post hunc regnavit Afa, & quando cepit regnare Afa transferunt anni viginti à principio regni Roboam, & totidem à principio regni Ieroboam regnavit Afa. Computando autem lineam regum Israel pcedit sic, quia Ieroboam regnavit viginti duobus annis. 3. Reg. 14. Et post eum filius suus Nadab duobus annis. 3. Reg. 15. Et post eum Baasa. eod. capitulo. Et sic à principio regni Ieroboam vsque ad principium regni Baasa transferunt quasi vigintiquatuor anni, & à principio regni Ieroboam vsque ad principium regni Afa transferunt viginti anni. tertio Regum 15. ergo inter principium regni Afa & Baasa non fuerunt nisi tres, vel quatuor anni. Et sic necesse est, quod quando dicitur, quod anno tertio regni Afa cepit regnare Baasa, quod ille fuerit tertius annus computando ab exordio regni sui, & non à bello Aethiopum. Nam si hoc stare, esset annus tertius regni Afa annus decimus octauus computando à principio regni, eo quod anno quintodecimo regni sui fecit bellum contra Aethiopes, vt probatum est præcedenti capitulo. Et tunc cum Afa coeperit regnare anno vicefimo regni Ieroboam. tertio Regum decimoquinto. additis decem & octo annis prædictis erit annus tricesimus octauus à principio regni Afa, & in illo inciperet regnare Baasa. Et hoc est falsum, quia vigintiquatuor annis post principium regni Ieroboam cepit regnare Baasa, scilicet, quia Ieroboam regnavit viginti duobus annis. tertio Regum 14. Et post eum Nadab filius eius annis duobus. tertio Regum 15. Et post eum Baasa. eodem capitulo. manerent ergo quatuordecim anni intermedij, in quibus nullus regnaret, cum inter Nadab & Baasa nullus rex Israel fuerit. Item patet hoc, quia Afa regnavit annis quadraginta vno solum, vt patet tertio Regum 15. & 16. & infra in litera. Et tamen computando sic, vt vult Nicolaus. scilicet coeperit regnare Baasa anno tertio Afa, computando annos eius à bello contra Aethiopes, sequitur, quod vixerit Baasa vsque ad annum tricesimumseptimum Afa inclusivè, cum regnaverit Baasa vigintiquatuor annis. tertio Regum 15. & annus tertius Afa secundum Nicolaum est tertiusdecimus annus eius. Et hoc non potest stare, vt probatur. Et adhuc secundum veritatem gravius est, quia bellum contra Aethiopes fuit anno quintodecimo regni Afa, & annus decimus octauus regni eius erit annus tertius computando hoc modo cum superaddantur vigintiquatuor anni regni Baasa superueniet ad annum quadagesimumsecundum Afa, & tamen non regnavit tot annis Afa, sed solum quadraginta vno, vt patet in litera, & tertio Reg. 15. ergo prius mortuus est Afa, quam Baasa, quod falsum est, vt probabitur, & tamen dato, quod computemus secundum Nicolaum, & fuerit mors Baasa anno tricesimoseptimo Afa, dabimus, quod vixerit Afa super Baasa annis quatuor tantum. vsque ad annum quadagesimumprimum. Et tamen falsum est, quia post Baasa regnavit Hela

duobus annis, & Zamri septem diebus, & Amri duodecim annis, & post eum Achab, qui adhuc regnavit tribus annis, vel quatuor tempore Afa. Nam cepit regnare anno tricesimo octavo regni Afa. Hæc omnia patent. 3. Reg. 16. Etiam, quia post Afa regnavit filius eius Iosaphat, vt patet sequenti capitulo, & tamen ille regnavit anno quarto Achab. 3. Reg. 22. necesse est ergo, quod vixerit Afa post mortem Baasa annis quidecim ad minus, & sic non potest vno modo stare ista positio Nicolai. Dicendum ergo est, quod Baasa cepit regnare anno tertio Afa regis Iuda inchoando à principio regni eius, & regnavit vigintiquatuor annis, & sic duravit regnum suum vsque ad finem vicefimoxti anni regni Afa, vel quasi, & istud consonat literæ. tertio Regum 15. nam cum dicatur, quod Baasa regnavit anno tertio regni Afa: postea tertio Regum 16. dicitur, quod Hela filius Baasa regnavit anno vicefimoxti msa, & ita debet planè dici, nisi litera ista obuiaret dicens, quod anno tricesimo sexto regni Afa ascendit Baasa contra Afa. Quomodo ergo solvatur ista difficultas, & ambiguitas fateor esse difficile, & quasi impossibile, cum non viveret Baasa in anno tricesimo sexto regni Afa. Aliquis autem forte volet solvere, dicēs, quod fuit istud anno tricesimo sexto regis Afa, sed non anno tricesimo sexto regni eius, quia multo tempore antenatus est, quam regnaret, & forte annus tricesimus sextus eius, erat annus vicefimus regni sui. Sed istud non consentit litera, cum dicatur anno tricesimo sexto regni Afa ascendit Baasa. Oportet ergo, vt videtur, quod fateamur nos nescire solutionem. Vel quod dicamus literam hic esse corruptam, quia forte deberet dici anno vicefimo sexto, & dicitur anno tricesimo sexto. Vel forte diceretur anno decimo sexto. Et si obijciatur, quod in Hebræo, sic etiam habetur: dici posset, quod in Hebræo interdum etiam est corruptio aliqua: nam vt probatum est: Ios. 22. cap. ibi deficiunt duo versus in Hebræo, qui habentur in litera Latina, & sunt de necessitate literæ, & consentitur doctores Hebræorum illos deficere, vt patet per Rabbi David Kimhi in eodem loco: ita ergo poterat esse hic. Sed ista est periculosa solutio, quia si in vno loco scripturæ corruptionem esse fateamur: de omnibus alijs locis dubitabimus, an corruptio ibi sit, sicut dicit Augustinus. Et habetur in Decretis dist. 9. cap. si ad scripturas sacras. scilicet si aliquod mendacium in Sacra Scriptura confitemur nullam auctoritatem inde relinquamus: ideo aliam solutionem cogita si occurrat.

De loco Rama, & quomodo circumdaretur à Baasa. Quæstio IIII.

QUÆRITVR vterius, quæ ciuitas, vel locus circumdabat eam Baasa. Respondendum, quod Rama erat quædam ciuitas in sorte Benjamin: Ios. 18. & pertinebat ad regnum Iuda. Erat autem illa in confinibus regni Iuda & Israel: quod patet, quia dicitur hic in litera, quod Baasa circumdabat Rama, vt non pmitteret aliquem ingredi, & egredi de regno Afa. Et tñ hoc non posset stare, nisi ciuitas hæc esset in regnorũ pfinio: distat autem ciuitas hæc modicè ab vrbe Ierusalẽ. scilicet per quadraginta stadia, vt dicit historia schola. & sunt quasi duæ leuæ, & parum plus. Et ista est illa Rama, de qua habetur Iudic. 19. scilicet leuita ille, cuius vxor occisa est in Gabaa, trã fuit apud Ierusalem, quoniam occidebat Ios. et dixit, quod volebat intrare Ierusalem, quia erat oppidum Iebulæorũ, sed quod declinaret in Gabaa, vel in Rama: ergo erat Rama propè Ierusalem, quia si procul esset, non posset illuc ire illa nocte ad manendum ibi, si Ios occideret ei apud Ierusalem. Ita Rama est, de qua dixit Iere. 31. c.

Vox

Vox in Rama audita est ploratus, & ululatus. Et hoc A fati conuenit, quia infantes occisi sunt in terra Benjamin, & Iuda circa Bethlehem. Et Rama non multum distabat à Bethlehem: ideo etiam illic perueniret occisio innocentium, & sic audiretur vox plorantium in Rama pro filiis occisis. Et non est ista ciuitas Ramatha, de qua erat oriundus Samuel propheta, vt patet 1. Reg. 1. & 2. & 7. quia illa vocatur Ramatha, & ista vocatur Rama. Etiam Rama distat à Ierusalẽ quatuor milliarijs, distat autem Ramatha decem & sex milliarijs, vt patet in libro de situ terre Sancte. De modo circumdationis vrbis Rama poterat intelligi dupliciter. Vno modo, quod Rama esset ciuitas in regno Iuda in extremitate eius, & esset deserta, vel carè muris, & Baasa rex Israel occupasset eam, & edificare veller muros eius, & tenere sibi, vt poneret ibi viros bellicos, qui non permitterent aliquos de regno Afa ingredi, nec egredi. Et tunc satis consonat literæ. scilicet quod Baasa muro circumdabat Rama, quasi præsupponeretur, quod Rama non habebat muros, & nunc apponebat ei muros Baasa. Aliter potest intelligi, quod Rama esset ciuitas regni Iuda, & possideretur à viris Iuda, & nõ acciperit illam vrbem Baasa, nec muro circumdaret eam: sed quod iuxta illam voluit facere quoddam fortalium, in quo esset viri bellatores, qui pugnarent contra viros Rama, & contra alios habitantes in extremitate regni Iuda. Et isti non permitterent viros Iuda exire de terra sua, & ingredi in regnũ Baasa, & sic dicebatur muro circumdare Rama, quia cum illud fortalium esset apud vrbem Rama, non permitterent viri ibi existentes egredi aliquos de vrbe Rama, quasi essent viri illi clauis muro.

Quomodo protulit Afa aurum, & argentum regis. Quæstio V.

QUÆRITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod Afa protulit aurum, & argentum de thesauris domus domini, & de thesauris regis. Nam videtur, quod nullum aurum, & argentum erat in thesauris domus domini, nec in thesauris regis. Et patet, quia tempore Roboam regis aut istius, venit Sefac rex Aegypti, & abstulit omne aurum, & argentum, quod fuit in thesauris domus domini, & in thesauris regis. supra 12. & 3. Reg. 14. Dicit aliquis, quod protulit nunc aurum, & argentum tolli de thesauris domus domini, quia tempore Roboam fuit ablatum aurum, & argentum de thesauris domus dñi, quod erat in massa, & non erant ablata vasa aurea, nec argentea, vt probatum fuit ibidẽ, & ista vasa poterant nunc accipi de thesauris. Sed dicendũ, quod hoc non stat, primò, quia præsupponit falsum. scilicet quod nunc Afa acceperit vasa, quæ erant in thesauris templi, & dederit illa regi Benadad. Et tamen falsum est, quia vasa omnia aurea, & argentea, quæ fecit Salomon manserunt semper in templo domini vsque ad tempus Nabuchodonosor regis, qui transtulit omnia in Babylonem. 4. Reg. 24. & 25. & infra 36. & Iere. 52. non ergo fuit acceptum de illis aliquod vas tempore præcedentium regum. Et sic Afa nullum illorum dedit. Secundo, quia ista positio non respondet sufficienter, cum non dicat aliquid de thesauris regis, quomodo poterint nunc dari regi Benadad. Dicendum ergo, quod tempore regis Roboam datum fuerat omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris regis, & in thesauris dñi regi Aegypti, & nunc etiam Afa dedit aurum, & argentum, quod erat in thesauris suis, & in thesauris domini regi Benadad. Et patet hoc, quia sicut hic dicitur, quod Afa protulit aurum, & argentum quod erat in thesauris domus domini, & in thesauris regis, & dedit Benadad: ita dicitur. 3. Reg. 15. tollens itaque Afa omne aurum, & argentum quod remanserat in thesauris domus domini, & in thesauris regis. Scindum tñ, quod licet omnia ista data fuissent, poterant nunc dari multa de thesauris domus domini, & domus regis. Patet de thesauris domus regis, quia licet tempore regis Roboam tulisset Sefac omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus regis: tamen ex ipso tempore vsque nunc adhuc poterat multum aurum, & argentum congregari, & poni in thesauris regis. Nam illa præda facta fuit anno quinto regni Roboam. supra 12. & Roboam regnavit decem & septem annis. 3. Reg. 14. & manebant duodecim anni de regno eius, in quibus poterat congregare thesaurum aliquantum, & postea regnavit Abia filius eius, qui etiam potuit congregare thesaurum multum, licet solum tribus annis regnauerit, quia ipse pugnauit contra Ieroboam regem Israel habentem in exercitu suo octingenta millia virorum, occiditque quingenta millia de illis, & reliquos fugauit. supra 12. & in bello illo poterat capere multam prædam, de qua ditaretur, & quia postea semper fuit bellum inter eum, & Ieroboam, & nunquam potuit ei resistere Ieroboam. eodem capitulo. Ideo caperet ipse prædam semper de regno Ieroboam, & ditaretur inde: postea Afa regnavit magno tempore, qui potuit multo maiores congregare thesauros, quam reges præcedentes, quia ipse pugnauit contra regem Aethiopia habentem in exercitu suo decies centena millia virorum, & occidit illos, atque fugauit subito, & mansit tota præda regi Afa, quæ esset multa nimis. Præter hæc autem pugnauit contra ciuitates, quæ erant in circuitu Gerare, & accepit prædam multam, scilicet pecora infinita, vt patet supra 14. Haberet ergo nunc Afa, vel habere posset thesauros satis magnos, de quibus hic dicitur, quod dedit Afa aurum, & argentum de thesauris domus regis. Circa thesauros domus domini, dicendum, quod etiam nunc erant ibi thesauri, de quibus dari posset aliquid. Pro quo considerandum, quod in domo domini erat aurum, & argentum dupliciter. Quoddam aurum, & argentum erat in vasis sacram ministracionem, quæ vasa fecerat Salomon, aliud erat in massa, & seruabatur in domo domini ad necessitates templi: illud enim quod erat in vasis, non dicebatur esse in thesauris, sed illud quod erat in massa erat propriè in thesauris. De vasis aureis, & argenteis domus dñi. Dicendum quod, nec nunc, nec antea, nec postea accepta fuerunt aliqua vsque ad tempus Nabuchodonosor, qui accepit omnia vasa, quæ fecerat Salomon de templo domini, & transtulit illa in Babylonem. 4. Reg. 24. de auro, & argento, quod erat in massa, dicendum, quod accepit Sefac rex Aegypti, quando introuit in Ierusalem, & tñ nõ accepit totum quod inuenit, sed aliquid reliquit, licet dicatur, quod acceperit omnia, quæ erant in thesauris domus domini, & domus regis. Et patet hoc, quia 3. Reg. 15. dicitur tollens Afa omne aurum, & argentum, quod remanserat in thesauris domus domini, & domus regis: ergo apparet, quod non abstulerit omnia Sefac rex Aegypti, sed aliquid dimiserat de vtroque thesauro, & illud dedit nunc rex Afa regi Syriæ: potissimè, quia dato, quod omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus domini tempore Roboam fuisset sublatum per regem Aegypti, adhuc poterat nunc esse multum, quod reges, & populus offerebant dona magna domino ad necessitates templi, & illa ponebantur in thesauris templi. Patet hoc de ipso rege Afa, de quo dicitur præced. cap. & 3. Reg. 15. quod intravit in domum domini ea, quæ vouerat ipse, & pater eius argentum, & aurum, & vasa. Et ex istis donis crescebat thesaurus domus dñi, & de isto poterat nunc dare Afa regi Syriæ.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Dd 3 An

An sit Benadad ille, de quo saepe loquitur scriptura.
Quaestio VI.

QVAERITVR ulterius de isto Benadad, de quo hic dicitur, an erat ille, de quo fit saepe mentio in scriptura. Nam de Benadad fit hic mentio, & postea tempore Achab regis Israel: nam pugnavit bis contra illum, vel ter, vt pater 4. Reg. 20. & 22. Iste etiam pugnavit contra Ioram regem Israel, & obsedit urbem Samariae, quando fuit magna fames in urbe, ita vt vendarentur caput asini in urbe octoginta siclis. 4. Reg. septimo. Aliquis autem dicit, qd non fuit idem Benadad, sed fuerunt multi reges Syriae, qui vocarentur sic, sicut reges Aegypti vocabantur omnes Pharaones, & Imperatores Romanorum vocabantur Cæsares. Et patet hoc, quia non poterat aliquis rex tanto tempore durare. Nam postquam fit mentio de isto Benadad vsquequo ultimo fit mentio de illo. 4. Reg. 8. transierunt in Israel reges septem. Nam nunc erat rex in Israel Baasa, contra quem misit exercitum iste Benadad in fauorem Asa regis Iudae. Postea regnavit Hela: deinde Zamri, postea Amri, deinde Achab, postea Ozias, deinde Ioram, & tempore Ioram mortuus est ille Benadad in Damasco. 4. Reg. 8. de istis septem regibus patet tertio Regum 15. & 16. & quarto Reg. primo, & 28. & tamen tanto tempore non videtur, qd posset durare vnus rex. Respondendum, quod iste rex Benadad idem videtur esse de quo fit hic mentio, & in alijs locis allegatis, quia scriptura non facit mentionem, quod fuerint plures: ideo concedendum est esse vnum, quia non est ponenda pluralitas sine necessitate: hic autem non est necessitas ponendi aliquam pluralitatem, ideo non est ponenda. Et cum obijciatur, qd non poterat aliquis vnus rex durare tanto tempore, scilicet tempore septem regum. Dicendum, qd non est aliqua difficultas in hoc, quia interdum aliqui reges pauco tempore durant, sicut dicitur Eccl. 10. omnis potentatus vita brevis. & potest vnus rex viuere tempore omnium illorum. Et sic dicendum est, quod fuit hic, quia isti reges pauco tempore viuabant. Nam quidam illorum fuit, qui non regnavit, nisi septem diebus, scilicet, Zamri, vt patet 3. Reg. 16. & sic poterat aliquis viuere tempore mille regum. Vnde dicendum, quod ad hoc, quod regnaret Benadad tempore omnium istorum regum non requirebatur, qd regnaret nisi annis quadraginta quinque, vel ad plus quam quadraginta, quia primus rex cuius tempore regnabat Benadad erat Baasa: in cuius regni fine facta sunt haec. Et sic sufficiebat, qd diceremus vno, vel duobus annis cepisse regnare Benadad ante mortem Baasa. Post istum regnavit Hela filius eius annis duobus. 3. Reg. 16. Post istum regnavit Zamri septem diebus solum. eodem capitulo. Et post illum regnavit Amri annis duodecim. eod. cap. Et post ipsum Achab filius eius regnavit viginti duobus annis. eodem cap. Post illum regnavit Ochozias duobus annis nondum completis. quarto Reg. primo. Et post ipsum regnavit Ioram frater eius, cuius tempore mortuus est Benadad. Et sic poterat transisse solum duo, vel tres anni de regno Ioram, quando mortuus est Benadad. Et omnes isti anni simul sumpti sunt quadraginta vnus annus. Non erat autem difficile, qd aliquis rex regnaret annis quadraginta vno, & multo pluribus. Nam Ozias rex Iudae regnavit annis quadraginta duobus. quarto Reg. 15. Item patet hoc conformius per omnia, quia Asa rex Iudae, qui erat contemporaneus istius regis Benadad, & Baasa regis Israel, regnavit totidem annis, scilicet, quadraginta vno, & regnavit tempore septem regum Israel, quod patet, quia infra in litera, & tertio Regu 15. dicitur, quod iste Asa regnavit annis quadraginta vno: etiam tempore se-

Fptem regum, quia Asa cepit regnare tempore Ieroboam, scilicet, anno vicefimo regni eius. 3. Reg. 15. deinde fuit Nadab filius eius, postea Baasa, deinde Hela. Deinde Zamri, postea Amri, deinde Achab. Nam annus trigessimus octavus regni Asa erat quando cepit regnare Achab super Israel. 3. Regum 16. Ideo non est aliquid inconueniens, vel difficultas, quin iste Benadad fuerit, de quo fit mentio in omnibus ijs locis. Ista positio est multum rationabilis, & consona modo loquendi scripturae. Et tamen dicendum, quod non est vera, quia saltem fuerunt duo reges succedentes, qui vocarentur Benadad, quod patet, quia ille, qui pugnavit contra Achab regem Israel erat Benadad. 3. Reg. 20. & tamen non erat iste, sed filius eius. Quod patet, quia eodem cap. quando Achab cepit Benadad, & leuauit eum secum in curru, dixit Benadad: ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam, & plateas factibi in Damasco, sicut pater meus fecit in Samaria. Ergo ille Benadad, qui pugnavit contra Achab non erat ille, qui regnabat tempore Amri patris Achab regis Israel, & tamen iste Benadad, de quo hic dicitur regnavit tempore Amri patris Achab, & aliorum regum praecedentium, scilicet, Baasa, & Hela, & Zamri: ergo non erat iste Benadad ille cum illo, de quo fit mentio, quod pugnetur cum Achab. Sed dicendum, quod ad minus fuerunt duo reges Syriae succedentes sibi, qui vocabantur Benadad. Et primus illorum fuit iste, quia iste fuit filius Tabremon. 3. Reg. 15. & sequens Benadad fuit filius istius.

Quare misit munera Asa regi Syriae, vt pugnetur contra Baasa.
Quaestio VII.

QVAERITVR ulterius, ad quid mittebat Asa munera magna regi Syriae, vt veniret ad pugnam contra Baasa. Respondendum, quod forte hoc fecit, quia non confusus est se posse resistere toti multitudini, quam habebat secum Baasa veniens in Rama. Et ob hoc voluit, quod rex Syriae, qui erat potentissimus pugnetur contra eum. Et hoc videtur ex verbis Anani prophetae redarguentis regem Asa ex parte Dei infra in litera, scilicet, Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos cum domino credidisses tradidit in manus suas? Aliter potest dici, quod Asa non formidabat solum regem Israel contra se venientem, sed etiam regem Syriae, quem sciebat federatum esse cum Baasa rege Israel, & si Asa inciperet pugnare contra Baasa forte Benadad rex Syriae adiuuaret Baasa contra Asa, & non posset Asa vtrumque sustinere: ideo praecipit Asa attrahere ad se regem Syriae muneribus, ne eum traheret Baasa rex Israel. Aliter potest dici, quod Benadad habebat fedus cum rege Iuda, & cum rege Israel, & cum esset bellum inter vtrumque, videbatur, quod non deberet aliquem eorum de iure adiuuare Benadad, quia quemcumque adiuuando videbatur facere contra fedus inicum cum alio: sed poterat concordare eos amicaliter, ne pugnent. Asa tamen timens, quod Benadad poterat corrumpi pecunia, & quicumque ei prius pecuniam offerret, posset eum habere in partem suam violato federe cum altero. Et putans, quod forte Baasa videns insurgere bellum contra se corrumpere Benadad pecunia, vt esset pro parte sua: praecipit facere quod facturus erat Baasa, & sic ante tempus misit pecuniam Benadad regi Syriae, vt haberet eum pro parte sua in adiutorem.

Quarto

Quare volebat Asa, vt Benadad violaret fedus ipsi Baasa.
Quaestio VIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo volebat Asa, quod Benadad violaret fedus quod habebat cum Baasa, vt recederet ab eo. Respondendum, quod Baasa rex Israel ceperat aedificare fortalium apud urbem Rama, quod erat in prauidicium magni Asa, scilicet, quia nullus posset egredi, aut ingredi de regno Asa, vt patet supra in litera. Et volebat, quod Benadad rex Syriae cogeret Baasa recedere de Rama dimissa aedificatione, quam inceperat, & hoc fieret si Benadad veniret ad pugnam contra Baasa, quia ille non potens sustinere Benadad recederet dimittens aedificium, quod ceperat. Et sic factum est, quia Asa misit aurum, & argentum ad Benadad, & ille misit principes exercitus contra Baasa: quod ille videns recessit de Rama dimittens sibi omnes materias, quas congregauerat ad aedificandum, & venit in herla: tunc Asa & omnes de regno Iuda ierunt in Rama, & accipientes inde lapides, & ligna congregata per Baasa, tulerunt ea ad aedificandum inde duas vrbes. scilicet, Maspha, & Gabaa. Aliter potest dici, quod Baasa voluit, qd Benadad iuberet Baasa, ne aedificaret fortalium apud Rama, & ad hoc pugnetur contra eum primo, & ille non potens sustinere bellum, faceret quod iubebat Benadad. Vel aliter. scilicet, qd Baasa videns, quod exercitus Benadad veniebat contra eum, sciret, quod veniebat propter regem Asa: ideo illico desineret infestare eum cessando ab aedificatione fortalium.

An peccauerit Asa vocando in auxilium regem Baasa.
Quaestio IX.

QVAERITVR ulterius, an peccauerit Asa vocando in auxilium regem Benadad contra Baasa regem Israel. Respondendum, quod Deus volebat, quod cultores sui peterent auxilia a Gentilibus, vel a quibuscumque idolatris, sed sperarent in ipso, & ipse daret eis fortitudinem sine adiutorio extraneorum. Sic patet de rege Amasia, qui accepit de viris Israel centum millia robuorum, vt adiuuarent eum contra Idumaeos, & quia erant isti Israelitae idolatrae, venit homo Dei ad Amasiam dicens: O rex non ingrediar tecum exercitus Israel: non est enim dominus cum Israel, & cunctis filijs Ephraim: quod si putas in robore exercitus bellum consistere, superari te faciet dominus ab hostibus: & tunc Amasia dimisit centum millia virorum Israelitarum, quos conduxerat, sed dixit ad prophetam, quid ergo fiet de centum talentis, quae dedi militibus Israel? Respondit propheta, habet Deus vnde possit tibi dare multo plura ijs: vt patet infra 25. peccaret ergo a fortiori Asa ducendo exercitum de Gentilibus. Item peccauit Asa, quia fuit valde ingratus Deo, & diffidens bonitati eius. Nam ipse pugnavit ante hoc contra Aethiopes, qui erant decies centena millia, & inuocato Deo verit illos in fugam. supra decimo quarto capitulo: nunc autem multo pauciores erant viri Israel, qui erant cum Baasa: ideo debuerat confidere in auxilio Dei, & pugnare contra Baasa, non vocato Benadad rege Syriae. Quod autem peccauerit in hoc, patet, quia propheta Anani ex parte Dei increpuit Asa, dicens: Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant multitudine nimia, & quadrigis, & equitibus, quos cum domino credidisses tradidit in manus tuas? Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram, & praebent fortitudinem ijs, qd corde perfecto credunt in eum. Item patet, qd peccauerit, quia Deus inflixit ei poenam propter hoc, & fuerunt duae poenae. Prima erat, quia Deus traditurus Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Aerat Assyrios in manus Asa. Nunc autem, quia ipse inuocauit illos in auxilium, meruit, qd non posset eos superare. Secunda erat, quia Deus daturus erat vitam quietam regi Asa. Et quia nunc confidentiam habuit in auxilio humano, Deus fecit, qd insurgerent bella contra ipsum. De prima pena patet infra in litera. scilicet, cum dixit propheta Anani ad regem Asa: quia habuisti fiduciam in rege Syriae, & non in domino Deo tuo: ideo iocundo euasit exercitus regis Syriae de manu tua. De secunda pena patet etiam infra, cum dicitur: stultus egisti, & propter hoc etiam praesenti tempore aduersum te bella consurgent.

An peccauit Asa habendo fedus cum Benadad.
Quaestio X.

QVAERITVR ulterius, an peccauerit Asa habendo fedus cum Benadad rege Syriae. Nam manifestum est, qd fedus habebat cum illo, quia quando ad eum dixit, fedus est inter me & te, & pater meus & pater tuus habuerunt concordiam. Aliquis dicit, quod peccauit, quia prohibitum erat Iudae habere federa cum Gentilibus, & propter hoc Deus saepe inferebat eis mala, vt patet Iudi. 2. Secundum patet, quia in hoc videbatur diffidere misericordiae Dei. Nam, qui querit auxilium humanum in casu, quo solum diuinum auxilium queri iubetur, diffidit diuino auxilio. Et tamen sic volebat Deus, qd Iudae confiderent soli ei, & non peterent auxilia a Gentilibus, & tamen faciendo fedus petebatur auxilium a Iudaeis, quia propter hoc fiebat fedus, vt confederati se adiuuarent: ergo peccabat Asa faciendo fedus. Confirmatur hoc, quia nunc probatum est, quod peccauerit Asa mittendo nuncios suos ad petendum auxilium a rege Syriae, & tamen faciendo fedus petebatur auxilium, quia ad hoc fiebat, vt mutua fierent adiutoria: ergo peccabat Asa faciendo fedus cum rege Syriae. Respondendum videtur, quod non peccauit faciendo fedus, quia fedus istud non fuit nunc non iter inicum, sed ante hoc erat inter eos: ideo si peccaret Asa faciendo istud fedus, peccaret, quamdiu maneret in isto federe: & sic semper esset in peccato mortali, & potissimum esset in dissidentia. Et propter hoc verisimile est, quod Deus iratus fuisset ei ante hoc, & increparet eum, sicut postea nunc iratus est quando petiuit auxilium a rege Syriae. Et tamen ante hoc non legitur, quod Deus iratus fuisset regi Asa, sed potius fauebat ei in omnibus operibus suis: ideo non peccauerat faciendo fedus. Item dato, quod contrahere fedus cum Gentilibus ad mutuas compugnationes esset aequaliter malum: tamen non peccaret Asa, quia non apparet, quod ipse de nouo contraxerit, vel posuerit fedus cum rege Syriae, sed magis videtur, quod istud fedus contractum fuerit inter Abiam patrem Asa, & Tabremon patrem Benadad. Et quia nunquam ruptum fuerat diebus eorum, videbatur manere in posteris, scilicet, inter Asa, & Benadad. Et hoc videtur signari in litera, cum dicitur, fedus est inter me, & te: pater meus, & pater tuus habuerunt concordiam, id est, ex eo quod inter patres nostros fuit concordia, nunquam rupta, deriuata fuit ad nos. Aliter adhuc posset dici, quod faciendo federa non esset hic aliquod peccatum. Nam si Asa faceret fedus ad hoc, quod rex Benadad adiuuaret eum, quasi aliam diffidens se posse pugnare contra hostes, erat peccatum, cum diffideretur de Dei bonitate: & tamen poterat fieri fedus non ad compugnationes, sed solum ad pacem habendam, vt non nocerent sibi inuicem, sicut rex Abimelech voluit facere fedus cum Isaac dicens sit iuramentum inter te & nos, ne nocetas nobis, sicut nos nihil tuorum attigimus.

Deo 4. Ecce

Ecce qualiter iuramentum, vel foedus solum erat ibi ad non nocendum: ita posset esse nunc, & in tali foedere non videbatur esse dissidia Dei, nec peccatum. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod non erant prohibita foedera Iudaeis cum quibus Gentilibus, sed erant cum Chanaanis vetita, quia Chananei erant gentes, quas Israelitae excludere erant de terra, ut habitarent in ea, & ad hoc pugnaturi erant cum eis. Si autem liceret eis facere foedus cum eis, non pugnarent contra ipsos, & sic possiderent Chananei semper terram suam, & nunquam Israelitae possiderent totam terram Chanaan, sicut eis Deus promiserat quod erat inconueniens: ideo Deus iusserat, quod inter Israelitas & Chanaanos nullum esset foedus, nec permitterentur aliquo modo viuere, sed occiderentur in ore gladii. Deute. 20. & quando vetantur foedera inter Israelitas & Gentiles, non agitur de omnibus Gentilibus, sed de solis Chanaanis, ut colligitur. 34. & Deuter. 7. Benadad autem, & serui sui non erant Chananei, sed Syri, & ista est alia gens distincta a Chananeis. Et patet hoc, quia termini terrae Chanaan sunt apud terminos terrae Syriae. s. q. est Syria magis Aquilonaris, quam terra Chanaan, ut colligitur Num. 34. Ideo non erant Syri de populis Chanaanorum, & consequenter non erat vetitum foedus fieri cum illis. Ad secundum cum dicitur, quod videbatur dissidere misericordiae Dei ipsi Asa faciendo istud foedus, dicendum quod non dissidebat, quia forte non factum fuit istud foedus ad copugnandum, id est, ut mutuo se adiuuarent in pugna, sed ut non nocerent sibi inuicem, & velle non pugnare inuicem non erat dissidentia, & tam quod realiter peteret adiutorium a rege Syriae, cum Deus promississet ei, quod non deberet timere, quia ipse adiuuaret eum quam diu coleret ipsum, precedenti capitulo, erat dissidentia, & peccatum: ideo de hoc increpatus est. Vel potest dici, quod non contraxerat Asa aliquod foedus cum Benadad. s. pater Asa cum patre Benadad, & illud nunquam ruptum fuerat inter illos, nec etiam postea inter Asa, & Benadad: ideo cum nunc Asa putaret, quod illud foedus antiquum posset sibi proficere, voluit se adiuuare ex illo petendo auxilium a Benadad allegando foedus, quod erat inter eos.

An peccauit Asa accipiendo thesauros sacros.
Quaestio X I.

QVAERITVR vterius, an peccauerit Asa accipiendo de thesauris domus domini, ut mitteret Benadad regi Syriae. Aliquis dicit, quod sic, quia illa, quae erant in domo domini erant sacra, & quae sunt non debent conuerti ad vsus prophanos, maxime dandum illa viro gentili. Respondendum, quod dando thesauros domus domini regi Benadad peccauit multipliciter Asa. Primo peccauit, quia accepit rem alienam domino non concedente, & non cum voluntate soluendi illam. Secundo peccauit, quia accepit ad malum finem. s. ad dandum regi Syriae: istud autem erat malum, ut supra probatum est. Tertio peccauit, quia forte isti thesauri erant consecrati, & non licebat transferri villo modo ad vsus humanos. Nam Balthasar, qui erat rex Chaldeorum peccauit bibendo in vasis, quae translulerat Nabuchodonosor in templo domini in Ierusalem, ut patet Dan. 5. cap. Et ob hoc vidit contra se tres digitos scribentes in pariete, & regnum suum ablatum est, ut ibi dixit Daniel: a fortiori ergo peccaret vir Iudaeus dans vasa domus domini alicui Gentili, ut posset in illis facere quidquid velleret. Considerandum tamen, quod licet Asa peccauerit dando thesauros domus domini, tamen poterat dare in aliquo casu, in quo non peccaret. Pro quo sciendum, quod aut illi thesauri erant

aliqua vasa consecrata, quibus ministrabatur in altari holocaustorum, vel thymiamatum, vel alia sacra ministracione. Vel non erant aliqua vasa ad ministrandum, sed solum aurum, & argentum rude, vel pecuniae magne. De primo patet, quod non licebat aliqua tenus transferri in vsus humanos, quia omnia talia vasa erant consecrata, sicut nunc sunt consecrati calices nostri, eo quod illa vasa vgebantur oleo Sancto vntionis, quo vgebantur summi sacerdotes, & reges, nec erat in toto sanctuario aliquod vas ad quamcunque ministracionem pertinens, quod non vngeretur oleo Sancto: Exo. 31. & 40. & Num. 7. sed nullo modo licet calices nostros consecratos alicui seculari dari, vel transferri ad alias ministraciones non sacras: ergo etiam, nec vasa domus domini. Si autem intelligatur de secundo, scilicet, de auro, & argento, & alijs thesauris, qui non erant vasa. Dicendum, quod ista poterant in aliquo casu transferri ad vsus secularium, eo quod ista, licet essent sacra non erant consecrata. s. vncta oleo Sancto, erant autem sacra in quantum erant Dei. Ad hoc autem, quod possent licite accipi ad vsus secularium, oportebat, quod esset magna necessitas, quia non debebant ex causa facili ea, quae semel data erat Deo, redire ad vsus secularium. Etiam requirebatur, quod acciperentur de sanctuario ad bonum finem, scilicet, ad aliquem actum honestum, quia alioquin peccatum esset vti re sacra in negotio turpi, vel illicito. Etiam requirebatur, quod ille, qui accipiebat haberet intentionem soluendi illa, quae accipiebat, quia alioquin quantumcumque esset causa honesta, pro qua acciperetur, non erat honesta acceptio, eo quod ille res sacra erant alienae. s. quia dei erant: ideo sicut si acciperetur ab alio homine, esset necessaria solutio: ita & voluntas soluendi: ita accipiendū a Deo, & a fortiori, quia grauius est tollere res Dei, quam res hominum. Quod autem cum ijs conditionibus liceret rem sacram transferri ad vsus secularium apparet, quia Dauid dederat gladium Goliath Philisthei templo domini, & conseruabatur cum vestibus sacris, & tamen cum Dauid fuit in necessitate non habens alium gladium, & habens causam iustam, scilicet, quia ibat in via, accepit illum gladium, ut patet primo Reg. 21. capit. Sicut autem Asa si accepisset pecunias templi domini existens in necessitate magna, & non ad dandum viro Gentili pro illicito adiutorio, & cum voluntate restituendi non peccasset.

An peccauit Asa, & Benadad rumpendo foedus.
Quaestio XII.

QVAERITVR vterius, cum Asa dederit hic pecuniam, ut Benadad rupto foedere quod habebat cum Baasa rege Israel pugnaret contra ipsum, & Benadad reciperet pecuniam ex hac causa, & pugnauerit, an peccauerit. Aliquis dicit, quod ambo peccauerint, quia violare foedus peccatum est, & reputabatur valde graue inter Gentiles. Et ob hoc in caeremonijs foederis diuidebantur animalia in duas partes, & transibant facientes foedera inter diuisiones, ut signaretur, quod qui violaret foedus diuideretur in frusta, sicutilla animalia: & tamen hic ruptum fuit foedus, quia habebat Benadad foedus cum Baasa rege Israel, & pugnauit contra ipsum, ergo peccauit Benadad. Et confirmatur hoc, quia non fuit factum hoc ex causa honesta, sed ex turpi, scilicet, quia oblatae sunt ei pecuniae ab Asa rege Iuda. Et videtur, quod peccauerit Asa, quia ille, qui incitat aliquem ad malum, peccat, & tamen Asa incitauit Benadad ad malum: immo dedit ei pecuniam pro malo, scilicet, ut rumpere foedus, quod habebat cum Baasa rege Israel, ut patet in littera, ergo peccauit. Respon-

Respondendum, quod non est idem iudicium penitus de Asa, & de Benadad: quia in isto negotio poterat vnus peccare, & alius bene agere secundum differentiam causae, quam haberet ad agendum, & finis, qui moueret ad hoc. Circa Asa dicendum primo, quod aut Asa habebat iustam causam vetandi regi Israel aedificare Rama, aut non. Si poterat iuste vetare, Dicendum, quod poterat pugnare contra ipsum faciendo caedes, & praedae quouisque consequeretur id, quod intendebat: & poterat etiam licite conuocare quoscunque in auxilium contra Baasa, & si non posset gratis illos mouere, posset eis pecunias offerre. Et sic dicendum, quod liceret Asa conuocare Benadad regem Syriae, vel quoscunque alium ad bellum contra Baasa. Et si verum sit, quod Asa peccauerit conuocando aliquos in auxilium contra Baasa, eo quod diffidebat de certo adiutorio, quod Deus eis promiserat si coleret ipsum, ut supra probatum est: tamen non erat peccatum istud in ruptione foederis, quia dato, quod non fuisset aliquod foedus inter Benadad, & Baasa regem: peccasset Asa: si conuocasset Benadad ad pugnandum contra Baasa, & ipse non auderet pugnare. Sic etiam peccaret conuocando quoscunque de regibus gentilium contra Baasa, qui non erant confederati cum eo. Et si arguas, quod cum Asa incitaret Benadad ad pugnandum contra Baasa incitabat eum ad malum. s. ad violandum foedus. Dicendum, quod Benadad respicere deberet an bonum, vel malum faceret adiuuando contra Baasa regem Israel: quia Asa iustam causam habebat petendi auxilium a quocunque homine contra Baasa, contra quem ipse bellum iustum fovebat. Si autem Asa non habebat iustam causam vetandi ipsi Baasa aedificationem Rama: non licebat ei pugnare contra illum pro hoc, & consequenter nec conuocare quoscunque ad istam pugnam, & sic peccaret conuocando Benadad. De ipso Benadad dicendum, quod aut peccauerat erat cum solo Baasa rege Israel: aut cum Baasa, & Asa. Si cum solo Baasa, dicendum, quod peccaret adiuuando Asa contra Baasa, quia siue Baasa foueret iustum bellum, siue iniustum: non poterat pugnare contra eum Benadad: cum esset confederatus ei, & non esset foederatus illi, pro quo pugnabat. Nam licet non teneretur adiuuare eum contra Asa in bello iniusto, tamen saltem tenebatur non pugnare contra ipsum, eo quod sic erat conuentum, & non erat aliqua causa, quae eum impelleret ad pugnandum. Si autem esset Benadad confederatus vtrique, s. Asa regi Iuda, & Baasa regi Israel: distinguendum aut fovebat Asa iustam causam vetando ipsi Baasa aedificationem vrbs Rama, aut non. Si non fovebat iustam causam, peccabat grauius Benadad adiuuando Asa contra Baasa propter duo. Primo, quia adiuuabat in bello iniusto, quod semper est illicitum. Secundo, quia adiuuabat contra foederatum sibi. Si autem fovebat Asa iustum bellum, videtur quod Asa non peccabat adiuuando eum, & pugnando contra Baasa, quia in foedere de compugnando interueniret ista conditio, quod vnus adiuuaret alium: quando oecunque eum requireret: quod intelligitur de bello iusto. Et sic cum nunc Asa foueret bellum iustum, & requireret Benadad sub virtute foederis, quod adiuuaret eum contra Baasa, videretur teneri illum ad hoc. Cum autem obijciatur, quod erat Baasa confederatus ipsi Benadad: & non poterat pugnare contra eum. Dicendum, quod hoc erat verum in bello iniusto: & tamen in bello iniusto poterat pugnare contra ipsum: si confederatus esset alteri, qui gereret bellum iustum contra eum. Nam virtute foederis obligabatur pugnare adiuuando illum contra alterum confederatum gerentem iusta bella. Istud autem verum est, nisi forte in conditionibus foederis aliter interueniat. s. quod vnus de confederatis non posset pugnare contra alium pro quocunque alio: nisi

prosequendo causam ipsius: quia tunc quamcunque foueret causam iustam Asa contra Baasa non poterat Benadad adiuuare Asa contra Baasa: sed solum interponeret se, ut amicabilem compositor inter eos, ne pugnarent. Si autem obijciatur, quod in omni casu peccauerit Asa, quia voluit concitare Benadad ex turpi causa. s. offerendo pecuniam, & ipse etiam Benadad peccauerit, quia motus est pecunia ad pugnandum contra foedera tamen sibi, & non est alia causa. Dicendum, quod hoc non stat, quia poterat esse, quod Asa non daret illam pecuniam Benadad: ut per hanc moueret eum ad pugnandum contra Baasa: sed ut prouideret ei de expensis, pro bello. Nam dato, quod confederatus esset Benadad cum rege Asa, & teneretur eum adiuuare: quando oecunque requireretur: tamen non tenebatur suis stipendijs militare: sed expensis illius, cuius esset bellum, & sic teneretur Asa dare omnes expensas regi Benadad pro exercitu suo. Et ut non moraretur Benadad venire, vel mittere exercitum suum, misit illico Asa pecuniam: de qua vinceret exercitus Benadad dum pugnaret contra Baasa regem Israel. Et sic dato ista pecunia non probat sufficienter, quod peccauerit Asa, vel Benadad.

An vastauit illas vrbes exercitus Benadad.

Quaestio XIII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod exercitus Benadad vastauerunt ciuitates istas, quae nominantur hic, s. Dan, Ahion, & Abelmain: quia 3. Reg. 15. vbi dicitur, vel ponitur ista historia, de Abel. Respondent quidam, quod istae sunt duae ciuitates distinctae, & non coincidunt, s. Abel, & Abelmain. Et hoc satis verisimile est, quia multae ciuitates fuerunt vastatae per exercitum Benadad, quae non nominantur hic. Et ob hoc cum ponatur ista historia hic, & 3. Reg. 15. quaedam ciuitates nominantur hic, & aliae ibi, quae non exprimuntur hic, & sic Abelmain fuit hic nominata, quae non nominatur 3. Reg. 15. Et Abel nominatur ibi, quae non nominatur hic. Et hoc patet, quia etiam aliae ciuitates nominantur ibi, quae non ponuntur hic, s. domus Maacha, & tota regio Ceneroth: ita poterat esse de istis. Dicendum, quod verum est, quod aliquae vrbes, vel regiones exprimuntur ibi, quae non exprimuntur hic, & tamen non est hoc quantum ad Abel, & Abelmain, sed eadem ciuitas est. Et vocatur diuersimode, quia iste modus est apud Hebraeos, quod in nominibus proprijs sunt multae mutationes: nam interdum additur aliquid, & interdum minuitur, & interdum alterantur nomina mutando in eis aliquas litteras: ita ut non assimilentur prioribus nominibus. De additione patet: quia vnus vocatur Phalti, & idem vocatur Phaltiel: ut patet 1. Reg. 15. & 2. Reg. 3. quia in vno loco vocatur Phaltu filius Laïs, ille cui datus est Michol in vxorem, quae erat prius vxor Dauid, & in alio loco ipse vocatur Phaltiel. Etiam idem homo, vel locus vocatur diuersis nominibus mutatis: ut Gessur vocatur interdum Gessuri, & est nomen regionis: ut patet 1. Reg. 17. & 2. Reg. 3. & 14. Sic etiam vocatur eadem regio Ierameel, & Ierameeli: 1. Reg. 27. & 30: aliquando fit subtractio, ut in isto nomine Aram: nam ille, qui vocatur Aram, & ponitur in Genealogia Christi Marth. 1. & in Genealogia Dauid Ruth 4. vocatur Ram, precedenti lib. 2. c. computando eandem Genealogiam Dauid. Aliquando autem alterantur aliqui nomine: ita ut non videatur esse idem nomine, ut patet in isto nomine Caleb, & Calibi: nam ille, qui vocatur Caleb vocatur interdum Calibi, precedenti libro capitulo 2. Ita poterat esse in isto nomine Abel, & Abelmain, quod fiat aliqua additio in fine nominis: ita ut ille locus,

cus, qui verè, & propriè vocatur Abel per quandam additionem vocaretur Abelmain, sicut Phaltu vocatur Phaltiel.

An Asa rogavit regem Benadad pro recessu Baasa ab edificatione. *Quæst. XIII.*

QVAERITVR ulterius, an Asa rex Iuda rogaverit regem Benadad, q̄ faceret, q̄ Baasa recederet ab eo, s. ab edificatione Rama pugnando contra ipsum: quomodo exercitus Benadad, non ierunt ad pugnandum contra Baasa, sed inceperunt vastare regiones eius iuxta Syriam. Respondendum, quod hoc poterat fieri propter multa. Primò ad evitandum superfluum laborem: nam id quod poterant facere exercitus Benadad eundo contra Baasa in Rama, poterant facere vastando loca propinqua Syriæ. Nam cum Baasa videret, q̄ exercitus Syrorum vastabat vrbes regni sui, & hoc, vt desisteret ab obsidione, vel edificatione Rama, desisteret illico sciens, q̄ non poterat ipse resistere exercitui Syrorum, & regi Iuda, & sic non laborarent transeundo per totam latitudinem regni Baasa. Nam transeundum erat à latere Aquilonari in Meridiano: quia terra Syrorum erat in latere Aquilonari Chanaan, siue regni Israel. Et Rama erat in latere Meridiano terræ Israel, cum esset in latere regni Iuda, & de ipso regno Iuda. Secundò fuit factum hoc propter periculum, quia cum exercitus Syrorum transiret per terram Israel totam in transverso vsquequo venire in Rama, vbi erat rex Baasa, fortè totum regnum Israel congregaretur super Syros, qui procul erant à regno suo, & essent in periculo. Cum autem vastaret loca propinqua terræ Syrorum, & postea procederent vastado versus medium terræ Israel: non erat eis periculum: quia nõ relinquebant à tergo aliquos hostes, qui possent eis nocere. Tertio fuit facta, quia si irent isti Syri ad pugnandum contra Baasa regem Israel in Rama, forsitan committeretur bellum, & esset difficultas, quia tam exercitus, quem Baasa habebat secum in pugna, quam omnes de regno congregarent, & possent Syri periclitari: ideo maluerunt vastare extremitates regni sine periculo, quam sine causa exponere se magno periculo.

An licuerit Asa auferre ea, quæ parata erant pro edificatione. *Quæst. XV.*

QVAERITVR ulterius, cum Asa rex Iuda tulerit omnes lapides, & ligna, quæ parauerat Baasa ad edificandum Rama, an licuerit sibi hoc. Dicendū, quod ad hoc præsupponendum est de istis lapidibus, & lignis, q̄ non erant posita in opere: ita q̄ non esset iam edificatio facta, vel magna pars edificationis: quia tunc esset magnus labor diruere edificia, & tollere inde materias. Nam sic conuenientius erat regi Asa, q̄ occuparet ipse fortalitiū edificatum per Baasa, & poneret ibi viros bellatores contra regnum Israel, quam cum magno labore dirueret ipse edificium, & auferret inde materias, quæ iam non essent tam aptæ edificio, sicut prius. Sed intelligendum, q̄ Baasa rex Israel voluit edificare festinanter aliquod fortalitiū apud Rama Iudæis, & vt velociter fieret opus voluit prius congregare omnes materias necessarias, & tunc subito volebat edificare, & sic congregauerat iam omnes materias ferè Baasa, cum venit ad vastandum terram suam exercitus Syrorum, & nondum ceperat edificare fortalitiū: ideo dimisit omnes materias quas congregatas ad opus non inchoato opere. Vnde venientes Iudæi tulerunt omnes illas, & quia erant multæ, & ef-

fet magna mora in tollendo illas, si non venirent omnes Iudæi, iussit, q̄ venirent omnes, & nemo esset excusatus: vt patet 3. Reg. 15. f. q̄ nemo prætextu alicuius priuilegij se excusaret. Nam aliqui erant, qui secundum legem excusabantur à bellis, & omnibus publicis laboribus: sicut, qui nouiter vxores acceperant quousque manerent per annum in domo cum vxoribus: Deuter. 24. Et alij similes erant: nemo tamen eorum nunc excusatus fuit propter magnam necessitatem, & velocitatem operis. Sed tunc dicitur quare Asa, non edificauit in loco illo fortalitiū, quod volebat edificare Baasa, quia sicut erat illud fortalitiū vile regi Baasa contra Asa, vt nõ permitteret aliquos de regno Asa ingredi in regnum Israel, nec egredi. Ita Asa videretur illo castro ad non permitteundum aliquos venire de terra Israel in terram Iuda. Dicendum, quod hoc factum est propter multa. Primò, quia fortè non erat vile illud fortalitiū regi Asa: quia licet vile esset regi Baasa contra Asa, poterat esse, q̄ non esset vile regi Asa contra Baasa, & hoc poterat esse ex dispositione terræ, & vrbium vtriusque regni. Et hoc satis apparet consideranti dispositiones multorum regnorum confinium: quia vnum fortalitiū nocet vni contra alterum, & non alteri contra alterum. Secundò, quia fortè timebat Asa edificare ibi fortalitiū, quia timebat, q̄ cito bella confurgerent antequam finiretur edificatio fortalitiij, & fortassis caperet illud Baasa de manib⁹ Iudæorum. Tertio factum est, vt non relinqueretur locus quærelæ Baasa regi Asa contra Israel regem Iuda: nam Asa habuit iustam quærelam contra Baasa regem Israel, quia edificabat fortalitiū illud in tali loco in præiudicium regni sui, ita poterat conqueri Baasa contra Asa, q̄ si ipse edificaret fortalitiū illud: etiam erat in præiudicium regni Israel, & ob hoc moueret bellum contra eum, & tunc Benadad rex Syriæ adiunaret regem Israel contra regem Iuda, sicut prius adiunaret regem Iuda contra regem Israel: voluit ergo Asa vitare istud inconueniens, & non edificauit in loco ipso fortalitiū: sed tulit lapides, & ligna inde, & edificauit vrbem Gabaa, & Maspha, vt pater in litera, & 3. Reg. 15. Cum autem quaritur, an licuit ipsi Asa tollere lapides, & ligna de illo loco, in quo posuerat illa Baasa, vt inde faceret alia edificia: Respondendum, quod licuit, primò, quia si nunc dimitteret ibi lapides, & ligna Asa, licet recederet nunc Baasa timore exercitus Syrorum, rediret denuo, & edificaret cum haberet omnes materias in promptu, & istud erat incidere in incommodum, quod intendebat nunc euitare Asa. Secundum erat, quia Baasa iniustum fecerat volendo edificare fortalitiū in terra aliena in præiudicium domini terræ: ideo merebatur perdere materias istas, quas ad hoc iniustum edificium congregauerat: ideo poterat facere de illis Asa rex Iuda quidquid vellet. Tertio, quia Asa rex Iuda fouebat iustum bellum contra Baasa regem Israel cum edificaret fortalitiū in terra sua: ita licita erat occisio, & præda vsque ad condignam satisfactionem. Erat autem satisfactio condigna, vt primò soluerentur omnes expensæ quas super hoc fecerat Asa, scilicet omnes pecuniæ, quas dederat regi Benadad: vt mitteret exercitum suum contra Baasa, & cogeret eum recedere de Rama. Et quia culpa Baasa fuerant factæ omnes istæ expensæ, tenebatur ad illas: & si quæ aliæ huiusmodi erant: etiam influxerat iniuriam magnam Baasa rex Israel regi Iuda edificando aliquid in regno suo eo inuito, vel in præiudicium tuum. Et pro hac iniuria etiam satisfactio aliqua fieri debebat in pecuniam. Vnde satis iuste poterat Asa accipere omnes materias quas congregauerat Baasa: quia adhuc non fieret sibi condigna satisfactio accipiendo omnes has.

In

In tempore illo venit Anani Propheta ad Asam regem Iuda, & dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in domino Deo tuo: iccirco euasit Syriæ regis exercitus de manu tua. Nonne Aethiopes, & Libyes multos plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum in domino credidisses tradidit in manu tua? Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egisti, & propter hoc etiam præsentem tempore aduersum te bella confurgent.

In tempore illo. Hic ponitur secundum huius cap. s. prænaricationis obstinatio: nam cum peccauisset Asa diffidendo bonitati, & promisso Dei, debuerat increpante propheta dolere, & conuerti ad dominum, & tamen potius indignatus est, & posuit prophetam in carcerem. & dicitur in tempore illo, s. postquam Asa duxit lapides, & ligna de Rama, quæ dimiserat Baasa rex Israel. *Venit Anani propheta ad Asam regem Iuda.* Deus misit istum prophetam, vt loqueretur ista, quæ in litera habentur: de isto Anani, quis sit infra dicitur in quadam quæstione. Et dixit ei. Scilicet increpando, quia quæ sequuntur verba increpatoria sunt, & comminatoria mali. *Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ.* Habuit fiduciam, q̄ Benadad rex Syriæ posset eum liberare de manu Baasa regis Israel, & cogere, vt cessaret edificare, & dedit ei pecunias multas, vt faceret hoc: vt patet in litera. *Et non in domino Deo tuo.* Scilicet, non habuit Asa fiduciam in domino, q̄ ipse superaret exercitum Baasa: ideo recurrit ad Benadad, & dedit ei pecuniam. Nam si consideret certissimè, q̄ Deus faceret eum superare exercitum Baasa, non offerret frustra tantum thesaurum regi Benadad, & tamen obrulit: nõ confidit, q̄ Deus virtute sua liberaret eum, sed nõ dedit regi Benadad pecuniam multam, s. thesauros domus domini, & thesauros regis. *iccirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua.* Scilicet, tradendus erat exercitus Syrorum in manu tua: quia tamen tu demeruisti hoc subdèdo te eis, noluit Deus tibi subdere illos: sed euaserunt de manu tua. Ecce qualiter Syri euaserunt de periculo non meritis suis, sed demeritis eorū, quibus subiiciendi erant: Ita sæpe fit, vt aliqui digni sint multa mala pati, & tamen propter demerita eorū à quibus puniendi erant non puniuntur, sed liberantur: de quo infra dicitur. *Quomodo autem Syri liberati fuerint de manu Asa propter demerita eius, declarabitur infra in quadam quæstione. Nonne Aethiopes, & Libyes multos plures erant?* Probatur quomodo iuste increpandus erat Asa, s. quia maius bellum, quam istud superauerat facillimè nullo adiuuante: nisi nomine domini inuocato, & nunc in paruo bello non habuit confidentiam in Deo: sed recurrit ad auxilium regis Syriæ. Istud autem fuit quando venerunt contra regem Asa Aethiopes cum rege suo Zara anno quinto decimo regni sui, & cum illo veniebant Aethiopes, & Libyes. Sunt tam Aethiopes isti, quam Libyes apud Aegyptum: vnde quando Sefac rex Aegypti ascendit contra Roboam filium Salomonis, duxit in exercitu suo Aegyptios, & Aethiopes, & Troglodi-

tos: vt patet supra decimo secundo. Et hoc non poterat esse nisi istæ gentes essent satis coniunctæ Aegypto. Libyes dicuntur à Libya, & est duplex Libya: quædam enim est Libya Cyrenaica, quæ est circa Aegyptum, & de ista dicitur Actuum 2. Et partes Libyæ, quæ sunt circa Cyrenem. *Quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia,* quasi dicat. Maior valde erat exercitus Aethiopū, quam Israel: quia erant decies centena millia supra 4. & in exercitu Baasa non poterant esse tot. Et dicitur quadrigis, id est curribus, quia in exercitibus antiquis semper solebant esse currus, & tamen respectu tanti exercitus nõ fuerunt multi currus in exercitu Aethiopum: nam solum leguntur fuisse currus trecenti supra 14. & tamen adhuc in exercitu Baasa nõ erant tot currus: de equitibus non legitur quor erant: sed de omni exercitu Israel dicitur, q̄ erant decies centena millia. Et ponuntur ista tria, quia nomine multitudinis nimie intelliguntur pedites, eo q̄ in exercitu solent esse istæ tres partes, s. currus, equites, & pedites. Et quia pedites solent esse valde plures, quam omnes alij, vocantur ipsi hic multitudine nimia. *Quos cum domino credidisses tradidit eos in manu tua.* Id est, cum habuisses confidentiam in Deo, q̄ præualeres contra eos, tradidit eos in manus tuas. Nam nihil aliud fuit hic nisi confidentia. Patet hoc ex verbis Asa supra 14. s. inuocauit dominum, & ait: Domine non est apud te vlla distantia, an in paucis auxiliieris, vel pluribus: adiua nos domine Deus noster: quia in te, & in tuo nomine fiduciam habentes venimus contra hanc multitudinem. Domine Deus noster tu es, non præualeat contra te homo. Et non accipitur hic propriè credere pro credere, sed pro confidere: nam credere esset si Deus aliquid dixisset, & assensisset firmiter illi dicto Asa, & tamen non habet, q̄ Deus prædixisset aliquid ipsi Asa de victoria contra Aethiopes: sed solum cum venerunt Aethiopes confortatus est Asa in corde suo à Deo, & exiuit contra eos sperans certissimè, q̄ eos superaret, vt colligitur ex verbis suis supra allegatis, s. in te, & in tuo nomine fiduciam habentes venimus contra hanc multitudinem. Ex hoc datur magnum documentum homini, s. q̄ nihil ascribat virtuti suæ, sed omnia ascribat Deo, nec confidat ex parte sua de aliquo bono, quia quantumcumq; homo perfectus sit, si permittatur à Deo errare, incidit in magnos errores. Sic fuit de isto rege Asa, qui anno quinto decimo regni sui, cum non esset adhuc probatus in omni bonitate: habuit tantam confidentiam de Deo, q̄ cum venisset contra eum rex Aethiopum cum decies centenis millibus virorum, non dubitauit exire contra eum in bellum confusus Dei ope, quod & factum est: Deus tamen nihil ei dixerat de victoria futura. Nunc autem cum esset iam Asa vir probatæ virtutis, qui fesus seruandæ legis cum Deo fecerat, & seruauerat illam: præcedenti c. & expertus fuerat fructum diuinæ confidentiæ superando facillimè Aethiopes supra 4. & in super dederat Deus ei spem certam, q̄ quandiu legem obseruarent adiuuaret eos: & tamen is omnibus exitibus, & veniente contra eum bello paruo, quod inferebat Baasa rex Israel, non confusus est in domino, q̄ virtute Dei posset liberari: sed recurrit ad adiutorium Benadad regis Syriæ. Istud autem fuit propter solam Dei immutationem: nam à principio Deus eleuauit cor Asa, & confortauit illum, vt confidenter pugnaret contra Aethiopes: ideo licet tunc esset Asa parua virtutis, & magna resistentiæ Aethiopū, ausus est pugnare contra eos. Nunc autem cum esset iam probata virtus Asa, & multa assisterent adminicula, & parua esset copia exercitus Baasa, non ausus est Asa pugnare contra illum, sed recurrit ad regem Syriæ offerens ei pecuniam multam, vt pugnaret contra Baasa regem Israel. Hoc autem ideo erat, quia prius eleuauerat Deus

cor

cor Afa ad audendum hoc: nunc vero eleuauit illud. Et sic quando Deus eleuat hominem ad magna, efficitur magnus: si autem relinquitur ei sibi ipsi, cadit ab omni bono, quod prius tenebat: ita ut nihil aliud homo sit, nisi quantum Deus ei concedere dignatur. Et quia interdum homines, quibus Deus magnam virtutem contulit aliquantulum superbiunt, ascribentes sibi ipsis aliquid de bono, permittit illis cadere Deus in magna peccata, & ignominiosa, & sic confunduntur, & erubescunt de se ipsis. Et tunc uere experiantur, quod in homine nulla sit virtus: sed omne bonum humanum a Deo est secundum actuale influxum. *Oculi enim domini contemplantur uniuersam terram.* Iuxta illud Prouer. 15. f. in omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos, & ad Hebræ. 4. omnia nuda sunt, & aperta oculis eius. Non est tamen intelligendum, quod oculi domini contemplantur uniuersam terram, id est uideant, quia nec uident uniuersam terram, nec partem eius, cum Deus oculos non habeat: quia non est animatus, nec corporeus. Habere autem oculos soli animali competit, quia ista sunt organa uirtutis uisionis, quæ est instrumentum animæ determinans sibi certum organum per quod operetur. Deus autem cum sit natura quædam, & essentia simplex, non est corporeus: quia quod corporeum est, compositum est. Sed dicitur, oculi domini contemplantur uniuersam terram ad satisfaciendum simplicibus. Nam asserimus Deum cuncta scientem, & cuncta regentem: uulgares autem putant nihil nos certe scire, nisi quod uidemus: ideo ut attribatur Deo cognitio certissima de rebus, & omnibus rebus, dicit scriptura, quod Deus omnia uidet, & sic dicit, quod oculi domini contemplantur uniuersam terram. Eodem modo dicere debemus de auditu, quod Deus omnia audit, ut putaretur scire omnia, quæ dicuntur, quia aliis non putaretur scire ea, quæ nos loquimur. *Et præbent fortitudinem eis, qui corde perfecto credunt in eum.* Id est Deus dat fortitudinem ad uincendum omnibus, qui credunt in eum, id est sperant ex toto corde, s. nihil hæsitantes. Nam qui dubitant nihil consequuntur de eo, quod desiderant. Quomodo autem quis credat in Deum corde perfecto ad hoc, quod ei fortitudinem, & quomodo Deus det fortitudinem, declarabitur infra in quibusdam questionibus. Dicitur autem hic de oculis domini, quod contemplantur uniuersam terram ad tollendum dubium, quia aliquis diceret licet ego confidam in domino, & credam, quomodo præbebit mihi fortitudinem? quia ferre non uidebit hoc, vel non aspiciet ad illud, & sic non cognoscet, quod ego confidam in eo. Respondetur, quod Deus omnia hæc cognoscit, & scit quis confidit in eo, & quis non. Et hoc probat dicens, quod oculi domini contemplantur uniuersam terram, id est uident eam, & sic uident omnia, quæ sunt in terra, ideo uidebunt si quis confidit in eo, uel non, & poterit dare fortitudinem eis, quos cognouerit in eis confidere. *Stulte egisti.* Scilicet, confidendo in rege Syria, quod posset te liberare de manu regis Baasa, & non Deus tuus, & mittendo ei pecuniam, quia uilius tibi esset confidere in Deo tuo. Nam nihil dedisses de thesauris tuis, & acquisuisses maiores thesauros, & non offendisses Deum. Nunc autem perdidisti thesauros, & offendisti dominum, & non potuit esse maior stultitia. *Et propter hoc etiam in presenti tempore contra te bella consurgent.* Scilicet in pœnam huius delicti consurgent bella contra te nunc: quasi dicat, Deus intendebat tibi dare pacem subiugando tibi hostes in circuitu. Nuncautem, quia tu demeruisti hoc inuocando humana auxilia contra eos, consurgent bella contra te, quia Deus faciet, quod contra te illico insurgant. Qualiter autem Deus concitauit bella contra Afa, & qualiter illa fuerunt

F in presenti tempore, declarabitur infra in quadam quaestione.

Quis esset iste Anani. Quest. XVI.

QUÆRITUR circa istum prophetam Anani, qui uenit ad nunciandum ista, quæ habentur hic regi Afa, quis erat. Respondendum, quod iste propheta, & multi alij erant ignoti: erant enim tunc, & tempore aliorum regum Iuda multi propheta. Nam sic hic mentio saltem de tribus in scriptura, s. de Azaria filio Obed, qui uenit ad Afa nunciando ei mala futura in regno suo post vitam suam, & tamen quod ipse confortaretur in domino, præcedenti c. Secundus propheta erat iste Anani, qui uenit ad increpandum regem Afa, quia non confisus fuerat in domino, ut patet in littera. Tertius erat Iheu filius Anani, qui etiam fuit propheta tempore istius regis Afa, & ipse missus est contra Baasa regem Israel ad denunciandum uastationem generis sui, & suscitationem alterius regis: ut patet 3. Reg. 16. Quartus poterat assignari ipse Obed pater Azaria. Nam licet de illo non legatur aliqua operatio prophetica, sicut de præcedentibus asserendum tamen est esse fuisse prophetam: quia regula est apud Hebræos: quia quandoque aliquis propheta nominatur, cuius pater exprimitur, ille etiam fuit propheta: & istam regulam tenet Hieronymus in quodam prologo super Sophonia, qui incipit: Tradunt Hebræi, & satis patet hoc in Iheu propheta, qui ibi ponitur uocatur filius Anani, ut patet infra 19. & 20. & 3. Reg. 15. & manifestum est, quod ipse Anani pater suus propheta erat, cum ponatur hic propheta esse contra Regem Afa. Ita dicendum de Obed. Nam quando nominatur Azarias propheta, præcedenti c. nominatur pater eius Obed: ideo dicendum hinc esse prophetam, & aliqua faceret, & diceret tempore suo propheticè: quia alias nunquam cognosceretur esse propheta, & tamen illa non habentur in sacra scriptura, quia non fuerunt necessaria, sicut ea, quæ dixerunt alij propheta, quæ faciebant ad propositum de historijs regum, quæ describuntur: omnes autem isti prophetae ferè erant ignoti. Et ratio huius est, quia illi prophetae sunt apud nos cogniti, quos scripta sua nobis notos efficiunt, uel aliqua magnifica gesta uulgata: sed adhuc apud prophetas magis eos notos efficit scriptura, quæ reliquerunt, quàm gesta alia. Et sic apud nos sunt quatuor prophetae maiores, qui magnos in respectu aliorum confecerunt libros, s. Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, & duodecim minores, qui propter hoc, quod parua scripta reliquerunt unius uoluminis angustia coarctantur, s. Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Sophonias, Abacuc, Naum, Aggeus, Zacharias, Malachias. Nulli alij prophetae fuerunt, qui aliqua scripta prophetica nobis reliquerunt: ideo cum prophetas allegamus ad istos restringimur. Alij autem quidam fuerunt prophetae, qui licet non reliquerint aliqua scripta, satis noti sunt, miraculorum operatione. Sicut Samuel, propter quem Deus multa fecit, & de quo multa refert scriptura, & ponuntur specialiter laudes eius inter patres Eccl. 25. Fuerunt etiam Elias, & Eliseus uiri magni miraculorum operatione: nam ipsi mortuos suscitauerunt, quod ante eos nemo unquam fecerat. De laudibus istorum patet Eccl. 48. Ponuntur historiae istorum in processu tertij, & quarti librorum regum. Isti autem, de quibus dictum est, & multi alij, de quibus fit mentio in libris regum, & in isto, sunt quasi incogniti, quia nulla reliquerunt scripta, per quæ allegentur, & in notitiam ueniant. Etiam non fecerunt aliqua opera miraculosa tam magnifica, per quæ ualde cogniti sint.

An peccauit Afa habendo fiduciam in rege Syria, & non in Deo. Quest. XVI.

QUÆRITUR ulterius circa Afa, an peccauit habendo fiduciam in rege Syria, & non habendo fiduciam in Deo Israel. Et quomodo non peccauit propter non habere fiduciam. Respondendum, quod certissimè peccauit Afa habendo fiduciam in rege Benadad, & non in domino. Quod patet primò, quia increpatur hic rex Afa, quia confisus est in rege Syria, & tamen non increparetur nisi peccauisset confidendo. Secundò patet, quia prænucciatur una pena propter hoc, s. circiter euasit exercitus regis Syria de manu tua: non poneretur autem ista pena, nec aliqua alia nisi peccauisset. Tertio patet, quia ponitur alia pena, & alia increpatio, s. stulte egisti, & propter hoc etiam presenti tempore contra te bella consurgent. Cum autem quæritur, quomodo confidere debebat in domino rex Afa, est dubium. Et quidam dicunt, quod non uidetur quomodo peccauerit. Nam si propter hoc peccaret Afa, quia non confisus est in domino, quod præualeret contra exercitum Israelitarum: etiam nos peccaremus, quandoque pugnamus contra alios habentes bellum iustum, si non crederemus certissimè, quod Deus nobis daret uictoriam. Etiam peccaremus si conuocaremus aliquos auxiliatores ad bellum, quia sic uidetur peccasse Afa, qui conuocauit Benadad in auxilium suum contra Baasa, sed istud est ualde durè, s. damnare omnia bella nostra, in quibus auxiliatores quærimus, & in quibus agimus per prudentiam humanam quantum possumus, & tamen prudentia humana est, quod occurrat quis hosti suo cum maiori potestate, quam congregare potuerit, siue de suis, siue de auxiliatoribus, & sic destruerentur omnia, quæ communiter asserere consueuimus. Respondendum, quod confidere in domino potest dupliciter intelligi. Uno modo confidere, quod Deus poterit facere id, de quo dubitatur. Alio modo, quod firmiter teneamus, quod illud efficiet. Primo modo dicitur aliquis credere, & non propriè confidere. Secundo modo dicitur uerè confidere. De primo dicendum, quod omnes tenentur confidere de Deo illo modo, s. si quis pugnet contra alterum, debet credere, quod Deus poterit eum liberare de manibus alterius, uel facere superare etiam si aduersarius multo maiorem copiam exercitus habeat, quàm ipse. Sic enim dixit Afa, quando pugnauit contra Aethiopes, s. Domine non est apud te uilla distantia, uerè in paucis auxiliaberis, uel in pluribus. supra 14. Sic etiam dixit Ionathas filius Saulis armigero, quando ipse solus uolebat pugnare contra totum exercitum Philistinorum, s. Non est Deo difficile saluare in multitudine, uel in paucis. Istud confidere est de necessitate salutis in quolibet homine, quia istud est de integritate fidei cum pertineat ad articulum de omnipotentia Dei: nam aliter Deus non esset omnipotens, nisi posset pugnare contra quoscunque, & quocunque, & saluare quos uellet, & delere quos uellet. Omnes tamen obligantur ad integrè tenendam fidem: quia fides catholica nisi quicquæ integram, inuiolatamque seruauerit, absque dubio in æternum peribit: ut ait Athanasius in Symbolo. Ideo omnes obligantur ad confidendum de Deo isto modo: non confidere autem de Deo sic, non est dissidentia solum, sed magis hæresis. Secundo modo accipitur confidere, id est tenere firmiter, quod Deus efficiet illud, quod nos desideramus. Et dicendum, quod isto modo non tenentur homines confidere Deo semper: imò interdum confidere Deo quibusdam esset stultum, quia manifestum est, quod licet interdum speremus aliquid, non euenit nobis. Etiam tenerentur homines ad opposita. Nam

A si duo inuicem contenderent, & quilibet putaret se fore uerè causam iustam pugnantem: teneretur quilibet confidere, quod superaret alterum in pugna, & tamen istud est impossibile, quia unus solus debet alterum superare. Dicendum ergo, quod non obligatur confidere isto modo in Deo nisi circa illa, quæ Deus dixit se facturum, & de quibus nobis dedit spem certam, quia cum talia ex parte Dei iam non sint mutabilia, nisi nos demereamur illa mutari: benè debemus confidere, quod non mutabuntur, sed certissimè eueniēt. Et sic erat in rege Afa, cui Deus dederat certam spem de uincendo hostes si coleret eum. Et dedit istam spem in duobus. Primò dedit illam in rei ostensione. Secundò in promissione. De primo patet, quia conueniat exercitus nimis contra Afa de Aethiopibus, s. decies centena millia, quos cum Afa confisus fuisset in domino, tradidit eos in manus suas Deus. supra 14. certissimè ergo confidere debuisse in domino Afa, quod quandoque irruerent hostes si confideret aggredieretur eos superaret. De secundo patet, quia Azarias propheta, qui egressus fuerat obuiam regi Afa uenienti de bello, prænucciavit ei mala futura contra aliquos posteros, dixit tamen ei, & subditis suis: uos autem confortamini, & non dissoluantur manus uestræ: erit enim merces operi uestro. Ecce qualiter dixit eis, quod confortarentur, id est, quod confiderent, & non soluerentur manus eorum, id est non timerent, id est tenebantur ad non timendum, & ad confidendum. Et quandoque sic Deus dat certam spem in aliqua re, non est locus prudentiæ humanæ, s. quod non debet homo per prudentiam humanam agere quantum potuerit, ut euitet timorem, & eueniat prospere, si Deus dedit securitatem de euentu alicuius rei, & dedit modum de faciendo: quia tunc agere aliquid per prudentiam humanam, esset non habere confidentiam in Deo. Sic patet de Apostolis, quibus Deus dixerat: Cum steteritis ante reges, & prædices, nolite præmeditari qualiter, aut quid loquamini: dabit enim uobis in illa hora quid loquamini: quia non estis uos, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Matth. 10. Si autem Apostoli timentes, quod non redirent, uel non ornate proponerent si indeliberatè loquerentur, uellent præcogitare singula, quæ locuturi essent, peccarent mortaliter: quia non haberent spem in Deo, sed confiderent cogitatione sua melius posse formari orationes, & præpositiones, quàm Spiritu sancto mouente indeliberatè. Sic etiam erat de Iudæis, quibus Deus dixerat Exod. trigésimo quarto. Cum eiecero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ ascendente te, & apparet tibi in anno in conspectu domini Dei tui. Et sic inuebat Deus, quod ter in anno ascenderet omne masculinū de Israelitis in templum domini. Et quia tunc timerent Israelitæ, quod ascendentes eis omnibus in templum domini, & urbibus manentibus uacuis, hostes uenirent, & occuparent. Dixit Deus, quod non insidiaretur quisquam terræ eorum ascendentes ipsis in locum sanctuarij. Si ergo Iudæi timentes semper, quod aliqui hostes inuaderent urbes uacuas ipsis ascendentes in locum sanctuarij, assignarent aliquos, qui manerent ad custodiam urbium, peccarent, quia iam non confiderent Deo. Ita si Deus dixerit alicui, quod præualebit contra nimiam multitudinem hostium cum solis decem uinis, & ipse timens uelit secum habere maiorem multitudinem, peccat, quia diffidit Deo. Ita fuit de rege Afa: cum propheta prænucciauerat, quod confortarentur manus eius, & non timeret, quia esset merces operi suo: quod ergo nunc non confidens uerbis prophetæ non auderet pugnare contra regem Israel, sed inuocaret Benadad regem

regem Syriæ in auxilium, diffidentia, & peccatum erat: potissimè, quia maiora horum fecerat Asa confidendo in solo Deo, scilicet, quando pugnavit contra decies centena millia Aethiopum, & propter hoc quando propheta eum increpuit ex parte Dei, dixit: Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos cum domino credidisses tradidit eos in manus tuas: quasi dicat, à fortiori debuisses confidere contra Israelitas, qui pauciores erant. Cum autem obijcitur, quod si debet poni ista spes, & confidentia certa in Deo, auferretur omnis operatio per humanam prudentiam. Dicendum, quod locum habet humana prudentia, & labor, ubi Deus nihil determinavit: quia etiam tunc non tenemur sic confidere de Deo. Vbi tamen ipse aliquid determinavit standum est ei firmiter, & non est curandum de alia humana cautela, vel providentia.

An euaserit exercitus Syriæ de manu Asa.

Quest. V XIII.

QVAERITVR ulterius, quomodo dicitur hic, quod euasit exercitus Syriæ de manu Asa, quia habuit spem in rege Syriæ: quia non videtur quomodo aliàs tradendus esset in manus Asa exercitus Syriæ. Nam Asa erat confederatus cum rege Syriæ, & non videtur, quomodo pugnaturus esset contra eum ad hoc, quod traderetur in manus eius. Respondendum, quod exercitus Syriæ, aliquando moturus erat bella contra regnum Asa, & Deus volebat tradere Syros propter peccata sua in manu Asa, & quia nunc Iudæi habuerunt confidentiam in Syris, non dedit Deus occasionem illam, per quam Syri traderentur in manus Asa. Alio modo poterat hoc esse, scilicet, quod Asa erat confederatus cum rege Syriæ, & Baasa rex Israel, erat etiam cum rege Syriæ confederatus: ideo si Asa non petuisset auxilium à Benadad rege Syriæ, sed pugnaret contra Baasa: forsitan Baasa peteret auxilium à Benadad contra Asa, quia vterque erat ei confederatus, & sicut offerente Asa pecunias Benadad, pugnauit Benadad contra Baasa sibi confederatum, ita si prius Baasa obtulisset pecunias Benadad pugnauisset contra Asa confederatum sibi. Et tunc Asa poterat pugnare licite contra Syros, licet essent sibi confederati: quia ipsi pugnabant contra eum, & tunc traderet Deus in manus eius Israelitas, & etiam Syros: essetque mirabilis victoria.

Increpando propheta dixit regi Asa, quia fiduciam, &c.

Quest. XIX.

QVAERITVR ulterius, quare propheta increpando regem Asa dixit, quia fiduciam habuisti in rege Syriæ, iccirco exercitus Syrorum euasit de manu tua, quia istud non videbatur pertinere ad increpationem. Et sicut dicitur de exercitu Syriæ, quod euasit manus Asa: quare etiam non dicitur de exercitu Israel, quia etiam exercitus Baasa tradendus esset in manus Asa, sicut exercitus Syrorum, quia contra illum erat directè pugna. Ad primum dicendum, quod istud ponitur in poenam: nam si Asa non habuisset confidentiam in Syris, traditi fuissent in manus eius, & quia habuit confidentiam non traditi sunt, & non tradita fuit poena. Aliquis dicit, quod non fuit poena aliqua quasi Syri pugnarent contra Iudæos, & tra-

ferendi essent in manus eorum, & propter peccata ipsorum fugerent: ita ut non possent obtinere victoriam, quam aliàs obtenturi erant esset poena, & tamen non pugnauerunt, nec intulerunt aliquid mali Iudæis, sed potius bonum: quia loco eorum pugnauerunt contra regem Israel ad cogendum eum cessare ab ædificatione, quam faciebat in terra Iuda, ergo non erat poena. Dicendum, quod poena fuit, quod euaderent manus Asa, quia quodcumque priuatur aliquis eo, quod certissimè habiturus est, poenam est. Ita autem erat nunc: nam certissimè Asa habiturus erat victoriam contra Syros, si non habuisset fiduciam in eis: quia Deus asserit istud hic: ideo poena fuit ei carere tanto bono. Erat autem multiplex bonum Asa ex hoc. Primum erat, quia non expendisset pecunias suas frustra: nam multas pecunias expendit, quia accepit thesauros domus domini, & domus regis, & dedit illos Benadad, ut pugnaret contra Baasa regem Israel, ut patet in litera, & si confusus fuisset in domino, & non in Syris, nihil dedisset regi Benadad: ideo perdidit illud, quod dedit. Secundum erat, quia non offendisset dominum. Nam Deus dixerat ei, quod consideret, & non dissoluerentur manus eius, & cum nunc non confusus in domino petiuit auxilium à rege Syriæ, offendit dominum. Si autem non petiuisset auxilium à Benadad, placuisset Deo, & erat hoc magnum bonum ipsi Asa. Tertium erat, quia obtinisset Asa magnas diuitias de præda. Nam si pugnauisset Asa contra Syros, prædaretur castra eorum postquam fugaret eos, & inde magnas diuitias haberet. Etiam prædaretur Israelitas, & nunc nihil ipse obtinuit: sed potius thesauros suos tradidit regi Syriæ. Quartum erat, quia obtineret magnam gloriam, scilicet, quod rex Asa superaret reges tam potentes: potissimè regem Syriæ, qui subiciebat tunc sibi regem Iuda, & regem Israel. Quintum erat, quia magna utilitas, & securitas sequebatur ex hoc. Nam ante hoc rex Syriæ erat quasi dominus regis Iuda, & si vellet ei inferre bellum, timeret rex Iuda, & subiceret se ei. Nunc verò si Asa superaret regem Syriæ, timeret de cætero rex Syriæ regem Asa, & non auderet pugnare contra eum: erat ergo in poenam datum regi Asa, quod exercitus regis Syriæ euasisset manus eius, & de hoc doleret, quando illud cognosceret, ideo nunciatum est ei.

Quare non dicitur de rege Israel, quod euasit manus Asa.

Quest. XX.

QVAERITVR secundò, scilicet, sicut dicitur de exercitu regis Syriæ, quod euasit manus Asa, quare non dicitur de rege Israel: quia etiam rex Israel euasit manus Asa. Responderi potest vno modo, quod non dicitur de exercitu Israel: sed solum de exercitu Syriæ. Et hoc, quia solus exercitus Syriæ tradendus erat in manus Asa. Nam si non confusus fuisset Asa in rege Syriæ, & non dedisset ei pecunias, fecisset hoc Baasa rex Israel, & concitasset eum ad pugnam contra Asa regem, & tunc solus rex Syriæ pugnaret contra regem Asa, sicut nunc ipse solus pugnauit contra Baasa regem Israel, pro Asa rege Iuda, & sic eius exercitum solum caperet. Alio modo potest dici, quod Deus solum dixit hic per prophetam de exercitu regis Syriæ non quidem, quod non caperetur exercitus regis Israel, sed quia capi exercitum regis Syriæ erat magis clarum, quàm capi regem Israel, quod videbatur admirabile: ideo expressit scriptura de eo, quod minus notum erat. Et hoc patet per duo-

Primo

Primò, quia pugna erat directè contra regem Israel: & non contra regem Syriæ, ideo quod caperetur exercitus regis Israel per Baasa non erat admirandum, quia tamen caperetur exercitus regis Syriæ, qui non pugnabat nunc contra regem Syriæ, erat mirabile, vel inexcogitatum. Secundò patet, quia rex Syriæ erat potentissimus rex, cui nullo modo videbatur æquiparandum rex Asa, qui habebat valde minorem exercitum, quod ergo contra regem Syriæ præualeret Asa, & caperet eius exercitum erat admirandum: quod tamen præualeret contra regem Israel, non erat sic admirandum: quia non erat rex Israel tam potens. Aliter potest dici, & fortè melius, quod dicitur de solo rege Syriæ, quod exercitus eius euaserat manus Asa: quia licet ambo pugnare deberent contra Asa regem Iuda, de solo rege Syriæ dici debebat hic. Nam verum est, quod ambo pugnare deberent, vel possent, & tamen rex Israel traditus est nunc in manus Asa, quia sicut opere Dei tradendus esset in manus Asa, ita ut fugeret de Rama, & cessaret ædificare atque cederent spolia eius regi Asa, ita & nunc factum est, quia per exercitum regis Syriæ coactus est rex Israel recedere de Rama, & dimisit ibi omnes materias, quas parauerat pro ædificatione, quæ erant magni pretij, & illas habuit rex Asa loco spoliiorum belli.

An propter peccata Asa euasit exercitus Syrorum.

Quest. XXI.

QVAERITVR ulterius, quomodo est verum, quod propter peccata regis Asa euasit exercitus Syrorum. Respondendum, quod interdum Deus aliqua faceret in fauorem hominum, quæ tamen non facit interuenientibus aliquibus occasionibus ex parte hominum. Sicut interdum Deus cogitat benefacere alicui, & interuenientibus quibusdam demeritis suis non benefacit. Sicut Deus cogitabat facere regnum manere in domo Saulis in æternum: quia tamen peccauit offerendo sacrificia ante tempus aduentus Samuelis, non factum est: ut patet 1. Reg. 13. cum dixit Samuel ad Saul: Stultè egisti, nec custodisti præcepta domini Dei tui: quod si non fecisses, iam præparasset nunc dominus regnum tuum in sempiternum: sed nequam regnum tuum ultra conseruet. & non solum cessat Deus benefacere homini propter aliqua, quæ eueniunt ex parte eius, sed etiam interdum Deus intendebat alicui nocere, & propter aliquid quod intercidit ex parte alterius non nocet. Sic fuit de Syris, & rege Ioas. Nam cum Elisæus esset morti propinquus, & Ioas rex Israel veniret ad eum dixit: percutere iaculo ter ram: & cum percussisset tribus vicibus stetit: & iratus est contra eum Elisæus: & ait si percussisses quinquies, aut sexies, aut septies: percussisses Syriam vsque ad consummationem: nunc autem tribus vicibus percutes eam. 4. Reg. 13. Ecce qualiter videbatur Deus velle percutere Syriam sæpè vsque ad consummationem. Nam si percussisset terram sæpè Ioas sæpè Syriam percussisset: quia tamen ter solum percussit terram, solum ter tradidit dominus Syros in manu eius. Ecce Syri merébantur ibi multa mala, ita ut delerentur, & tamen quia non percussit rex Ioas terram, nisi ter non percussit Syriam nisi ter. Sic etiam interdum gens aliqua apud Deum demeruit mori, & Deus vult eam tradere in manu alterius gentis, ut moriatur, vel ut lædatur: & tamen quia gens illa, cui Deus vult tradere, aliam in manus etiam peccauit contra dominum, &

demeruit habere illum honorem: subtrahit ei Deus hoc, scilicet, ut non tradatur alia gens in manus eius. Sic patet in casu isto. Nam Syri peccauerunt, & Deus volebat punire eos tradendo in manus Hebræorum: sed quia peccauerant Hebræi cum ipsi se subdidissent Syris, videbatur indignum, quod Deo auctore illi subijcerentur eis, quos ipsi spontè, & iniuste acceperant: & sic Syri puniendi erant, euaserunt tamen nunc, propter indignationem Iudæorum puniendi erant. Sic etiam interdum erat de Iudæis, qui peccabant contra dominum: & puniendi erant per gentiles: & tamen Deus sæpè volebat tradere eos manibus gentilium propter indignitatem gentilium, quia erant magni peccatores. Etiam, quia si ipsi subijcerent sibi Iudæos, putarent quod hoc faciebant viribus suis, & non voluntate Dei tradentis eos potestati ipsorum, in quo minuebatur gloria Dei. Sic patet de Nabuchodonosor cui Deus subiecit Hebræos, & ille putauit, quod in magnitudine virtutis suæ omnia fecerat: Abachuc 1. Sic etiam de Sennacherib, qui superbiuit contra dominum, qui subiecerat ei gentes multas. Isa. 10. & ob hoc Deus sæpè non tradidit Hebræos manibus gentilium cum aliàs sæpè meruissent, & tradendi forent. Et si aliquando tradebantur: quia ipsi gentiles iniuste se habebant, Deus rursus opprimebat eos. Sicut patet in calamitatibus Sennacherib, & Nabuchodonosor. Nā Sennacherib exercitus ab angelo in vna nocte deletus est, scilicet centum octoginta quinque millia: & ipse tandem à duobus filiis suis in templo Dei sui Nefroch occisus est. quarto Regum decimo nono. Nabuchodonosor in bestiam per septem annos mutatus est, & expulsus ab hominibus cum bestiis habuit communicationem, donec cognouit Deum cæli. Danielis quarto. Aliquis tamen obiicit tunc, si vna gens iusto Dei iudicio punienda est, & tradenda in manus alterius: & postea propter demerita illius, in cuius manus tradenda est non traditur euadit, impunita: quod est contra rectissimum ordinem Dei. Dicendum, quod nihil euadit impunitum de eo, quod prauè gestum est: nec omnino hic cessat poena, quæ alicui genti infligenda est, sed mutatur, vel dilatur, scilicet, ut si Deus infligendus erat mala magna alicui genti tradendo illam in manus alterius gentis, & illa demeretur sibi alteram subijci: Deus infert illam poenam per se dando pestem, vel alia genera nocuenti. Sicut quando mittebat Deus leones contra Samaritanos, & occidebant eos. quarto Regum decimo septimo. quia illud nihil aliud erat, ac si mittebat hostes contra eos. Etiam quando peccauit Dauid numerando populum, Deus infligendus erat plagam populo, & erat vna de plagis, quæ ponebantur sub electione, quod hostes tribus mensibus affligerent terram, & factum est, quod potius Deus per se puniret mittendo pestem in terram, quàm quod venirent hostes. secundo Regum vigesimo quarto, & præcedenti libro vigesimo primo. Interdum autem differuntur poenæ infligendæ propter indignitatem executorum, & gens, quæ nunc punienda erat non punitur vsque ad aliquot annos, & tamen ista dilatio non tollit debitam punitionem. Sic enim fit interdum in iudicio humano: quia sine scandalo non potest ministrari aliquo tempore iustitia de aliquo, & superseditur vsque ad aliquod tempus.

Quid

QVAERITVR ulterius, cum dicatur hic, quod Deus praeberet fortitudinem illis, qui in corde perfecto credunt in eum, quid est credere in eum corde perfecto. Respondendum, quod credere accipitur dupliciter, vno modo prout credere dicitur actum fidei, scilicet quo assentimus aliquibus veritatibus, quae sunt ultra capacitatem nostram quantum ad dandum de ipsis rationem naturalem. Et sic dicimus nos credere omnes articulos fidei, qui non sunt demonstrabiles. Alio modo accipitur credere pro confidere, scilicet, quod confidamus in Deo, quod certissime ali- quod tale, vel tale, pro quo rogamus efficiat, & tunc credere est magis actus spei, vel confidentiae, quam fidei, & non vocatur proprie credere. Accipiendo primo modo credere corde perfecto est, quod quis credat de Deo omnia, quae credenda sunt, & non habeat aliquem errorem admixtum. Et tunc dicendum, quod non est verum, quod oculi domini, qui contemplantur vniuersam terram praebeant fortitudinem omnibus, qui corde perfecto credunt in eum, quia cum plena fide potest stare dissidentia omnimoda, & dissidentibus Deus non beneficit. Etiam patet, quia Asa perfecto corde credebatur in Deum, & etiam ei toto corde adhaerebat nullo modo declinans ad idola: vt patet praecedenti capitulo, scilicet, attamen cor Asa perfectum erat cum domino omnibus diebus vite sue, & tamen Deus non beneficit ei nunc: ideo non dicebatur credere corde perfecto, sicut hic accipitur. Secundo modo accipiendo credere pro confidere, dicendum, quod ille credit perfecto corde, qui totaliter confidit de Deo quantum ad aliquid, ita quod nihil dubitet: sicut si quis petit a Deo, quod liberet eum de aliqua angustia, & omnino credit, quod liberabit eum nihil dubitans. Si autem petens dubitauerit aliquid nihil consequetur, vt patet Iacob. primo capitulo, scilicet. Postulet autem in fide nihil haesitans: qui enim haesitat similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circumfertur: non ergo extimet homo ille, quod accipiat aliquid a domino, & quando quis cum tanta fide petierit certissime accipiet. Nam si quis tantam fidem, id est confidentiam habuerit, sicut granum synapis, & dixerit arbori, eradicare, & transplantare in mare, obediens ei. Lucae decimo septimo. Quando autem quis aliquo modo confidit, quod Deus concedet ei id, quod petit, & aliquo modo dubitat, non habet cor perfectum credendo, & tunc nihil accipiet a Deo de eo, quod petit, quia haesitat, & similis est fluctui maris, qui a vento circumfertur: Iacob. primo. Sic erat de Asa, qui non confidebat in domino se nunc liberari de manu regis Israel, sed magis confidit in rege Syriae, & dedit ei pecuniam, vt liberaret ipsum: ideo Deus non liberauit eum. Si tamen confidius fuisset in domino, ipse dedisset ei fortitudinem contra Israelitas, & etiam contra Syros, & posset praualere contra omnes.

Quomodo praeberet Dei oculi fortitudinem.

Quaest. XXIII.

QVAERITVR ulterius, cum dicatur hic, quod oculi domini praeberent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum, quomodo praebeant. Respondendum, quod ista est locutio figurata. Nam Deus non habet oculos, ideo oculi eius non

F possunt praeberere fortitudinem alicui: sed cum Deus sit substantia simplex quidquid in ipso esse dicitur, est ipse Deus, & sic oculi domini sunt Deus ipse, & oculi domini praeberent homini fortitudinem, scilicet, quia ipse Deus praeberet homini fortitudinem: quomodo autem Deus praebeat homini fortitudinem. Dicendum, quod potest multipliciter hoc facere: vno modo, quod ipse Deus faciat bellum, quod homo facere debet homine nihil faciente. Sicut dicitur: Exod. decimo quarto: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, id est vos videbitis quomodo Deus pro vobis pugnat, & nihil facietis: & tunc dat Deus homini fortitudinem, non quod aliqua fortitudo ibi homini detur: sed quod fortitudo Dei proficit homini ad id, quod intendit, ac si esset fortitudo hominis. Alio modo potest hoc fieri Deo adiuvante hominem in aliquibus mirabilibus ostensis de coelo. Sicut mittendo fulmina super hostes, vel lapides grandinis: aut alia genera tempestatum. Sicut fuit quando pugnante Iosue contra quinque reges Amorrahos, & fugientibus illis manus Iudaeorum descenderunt lapides grandinis de coelo, & occiderunt plures, quam perijissent gladio Iudaeorum. Iosue decimo capitulo. Alio modo poterat hoc fieri, quod Deus ostenderet aliqua terribilia hostibus illorum, quos iuuare vult, scilicet multitudinem armorum in coelo, vel in terra discurrentium, & terrerentur hostes atque fugerent. Sic fuit quando Syri volebant capere Elisaeum inclusum vrbem Dothaim, quia cum timeret puer eius exercitum Syrorum, orauit Elisaeus dominum, quod ostenderet ei omnes adiutores eius, & ostendit ei montem plenum curribus igneis, & equis igneis. quarto Regum sexto. Ita potuisset ostendi iste exercitus hostibus, & fugerent a facie eius. Alio modo poterat fieri, quod Deus ostenderet aliquem strepitum magnae militiae, licet non videretur, & conturbati hostes fugerent. Sic fuit quando Syri obsidebant Samariam, & per noctem Deus fecit audiri in castris Syrorum sonitum equorum, & currum, & exercitus plurimi, & putauerunt Syri, quod rex Israel conduxerat contra eos reges Hethaeorum, & Aegyptiorum, & nunc veniebant contra eos: fugeruntque relinquentes omnia, quae habebant in castris. quarto Regum septimo. Sic etiam fuit quando Dauid pugnavit contra Philistinos, & processit mandato domini ex adverso pyrorum: auditusque est strepitus grandientis in cacumine pyrorum, & putantes Philistini, quod magnus exercitus latebat inter pyreta, quae cederet eos a tergo fugerunt. secundo Regum quinto, & praecedenti libro decimo quarto. Alio modo poterat fieri per solam incussionem timoris in corde non apparente aliquo signo, vel facto exterius: & tantus potest interdum timor iste esse, quod nullo persequente aliqui fugiant. Sic patet Leuiti. vigesimo sexto, scilicet, & qui de vobis remanserint dabo pauperem in cordibus eorum in regionibus hostium: terrebunt eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere: peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. & sicut ista faciebat Deus contra Hebraeos, quando contra ipsum peccabant: a fortiori faceret ea contra Gentiles. Alio modo poterat hoc fieri per hoc, quod Deus augeret robur corporis eis, quos vellet, & animositatem, & tunc centum viri auderent pugnare contra mille, imò contra decem millia. Sicut fuit de Samione, cui Deus dedit vires, ita quod ipse solus inermis sola mandibula asini armatus pugnaret contra multitudinem.

Quomodo concitavit Deus bella contra Asa.

Quaestio XXV.

nem nimiam Philistinorum: & occideret subito de eis mille: vt patet Iudicum decimo quinto. Sic etiam dicitur Leuiti. vigesimo sexto. Persequerentur quinque de vestris centum alienos, & centum ex vobis decem millia: & Deuteronomij trigesimo secundo, dicitur: Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent: quomodo persequeretur vnus mille, & decem fugarent decem millia. Istud autem erat, quia Deus dabat fortitudinem Iudaeis contra hostes augendo animositatem eorum, & robur corporis: vt patet Deuteronomij octauo. Scilicet, Ne forte dicere, in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meae haec mihi omnia praestiterunt, sed recorderis domini Dei tui, quod ipse tibi vires praeberit vt impleret pactum suum. Multis alijs modis potest accipi, quod det Deus fortitudinem ijs, qui confidunt toto corde in eo.

Quae sunt bella, quae Deus concitavit contra Asa.

Quaestio XXVIII.

QVAERITVR ulterius, quae sunt bella, quae Deus concitavit contra Asa. Nam quando propheta locutus fuit increpando Asa, dixit ei: stulte egisti: & propter hoc etiam praesenti tempore contra te bella confluerunt, quae fuerunt ista bella, quae confurxerunt contra Asa tunc. Respondendum, quod Asa regnavit magno tempore, scilicet quadraginta vno annis, & fuit rex valde pacificus in comparatione ad alios reges, qui praecesserant eum, & qui consecuti sunt. Nam in principio regni sui fuit pax per decem annos: & postea non legitur habuisse bellum nisi anno quintodecimo regni sui, quando pugnauit contra Aethiopes. supra quarto decimo. Et ista pax erat domino concedente eam, quia Asa colebat eum, vt patet ibidem. Postea vero post magnum tempus Baasa rex Israel voluit insurgere contra Asa, & aedificare Rama: & tunc conuocauit Asa regem Syriae, sicut habetur hic: & quia in hoc peccauit, praenunciavit propheta, quod insurgerent bella contra eum in praesenti tempore. Nam ferè toto tempore praecedenti fuerat in pace quandiu confidebat in domino: nunc iustum erat cum confideret in hominibus, quod confurxerunt bella contra ipsum, & ista bella furxerunt per regem Baasa. Nam post hoc semper habuit bellum cum Asa rege Iuda: verum est autem, quod post hoc pauco tempore vixit Baasa: & tamen ipso tempore bella fuerunt inter Baasa & Asa, & quia non fuerunt illa bella campalia magna, non exprimentur, sed fuerunt bella in confinis regni, sicut esse solent semper in regionibus hostilibus. Quod autem intelligatur de hoc, patet: quia tertio Regum decimo quinto, vbi ponitur ista historia, postquam positum est de aedificatione Rama, dicitur, quod fuit bellum inter Asa & Baasa cunctis diebus eorum. De alijs autem regibus vicinis, quod habuerint aliqua bella cum rege Asa post hoc non legitur, ideo intelligendum est, quod fuerint ista bella, quae fecit Baasa contra Asa regem Iuda.

Quomodo Deus suscitavit bella.

Quaestio XXVI.

QVAERITVR quantum ad secundum de modo, quo Deus suscitavit bella. Respondendum, quod cum bellum, & pax opponantur, Deus suscitavit illa bella, & pacem modis oppositis. Nam primus modus est deducendo materiam discordiae: insurgunt enim bella semper aliquibus occasionibus, quae incidunt inter homines, & quando aufertur materia iurgiorum, non est bellum: est autem in potestate Dei introduceere quamcumque materiam iurgiorum, vel auferre illam de medio: ideo potest Deus pacem concedere vel bel-

la suscitaret. Secundò modo potest facere hoc suscitari do in aliquo animositate. Nam interdum aliqui sunt læsi, & libenter bella mouerent, sed non audent, quia animositas eis deficit. Si autem Deus apponat eis animositate audebunt pugnare, & concitabant bellum: nam ex opposita causa Deus aufert bella, scilicet quando aliquis habet animositatem ad pugnandum, & Deus incutit ei timorem. Sicut erat de Iudæis, quibus propter peccata sua tantum timorem Deus incuteret quòd fugerent nullo sequente, & caderent singuli super fratres suos quasi bella fugientes, & terreret eos sonitus folii volantis, & ita fugerent quasi gladium. Leui. vigesimo sexto. Tertio modo poterat hoc: effici si Deus concitaret cor aliquis ad persequendum alterum, ita quòd nihil videatur ei esse melius quàm persequi illum, & istud facile est, quia Deus potest mouere cor nostrum quocumque voluerit: iuxta illud Prouerb. vigesimo primo c. sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: & quocumque voluerit, vertet illud. Et factum est quòd Deus suscitauit duos hostes Salomoni tertio Regum vndecimo, nam Adad Idumæus erat in terra Aegypti habens omnia bona, quæ desiderabat: & tamen non poterat manere ibi, quia Deus concitabat cor eius, vt iret in terram suam: & sic pugnaret contra Salomonem, vt patet ibidem. Quarto potest hoc fieri per hoc, quòd offert Deus opportunitatem pugnandi ei, qui desiderat pugnare contra alterum: quia tunc oportunitas ipsa cum leui causa mouet. Per contrarium autem quando Deus vult aufere bella, vel causare pacem tollit opportunitatem bellorum: vt patet de rege Sennacherib, qui comminatus fuerat se iturus in Ierusalem ad destruendum eam, & Deus suscitauit contra eum regem Aethiopum: vt sic impediretur pugnare contra Ierusalem, & factum est: quia audiuit Sennacherib, quòd veniret contra eum Tharacha rex Aethiopum, quando volebat obsidere Ierusalem, & in facto negotio recessit ad bellum Aethiopum, quarto Regum decimo nono cap. Quinto modo potest hoc fieri per hoc, quòd Deus peruerit cor hominis ad cogitandum semper de iniuriis sibi illatis ab altero: & præsentat eas cordi eius sub ratione magne grauitatis: quia tunc mouebitur incensus ad bellum contra alterum. Et conuerso autem Deus causat pacem, vel aufert bellum inter aliquos, scilicet si aliquis læsus sit, & Deus auferat cogitationem istam de corde eius, & sic nunquam faciet bellum dum non putauerit iniuriam sibi inflatam. Sic enim significatur aliquo quarto Regum decimo nono, de Sennacherib rege Assyriorum, cum vellet facere bellum contra Ierusalem. Nam dixit Deus: ego mittam ei spiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram suam: ita potest cogitationem immittere cuiusque de faciendo bellum, vel de cessando ab eo: etiam si sit propinquum. Multis aliis modis Deus potest concitare bella: quia tot modis potest facere aliquam rem, quot modis voluerit se posse. Et sic cum nunc Baasa iam non ausurus esset pugnare contra Asa regem Iuda sicut primis temporibus fecerat: nunc concitauit eum Deus aliquo istorum modorum: & pugnauit contra Asa toto tempore, quo vixit, sicut dicitur tertio Regum decimo quinto, scilicet, cunctis diebus eorum fuit bellum inter eos. Mortuus est tamen Baasa multo tempore ante Asa, quia postea regnauit adhuc Asa, dñi regnauerunt multi alij reges in Israel, scilicet tempore Hela, & Zamri, & Amri & Achab, vt patet tertio Regum decimo sexto.

Iratusque Asa aduersus videntem, iussit eum mitti in neruum: valde quippe super hoc fuerat indignatus, & interfecit de populo in tempore illo plurimos. Opera autem Asa prima & nouissima scripta sunt in libro Regum Iuda, & Israel. Egrotauit etiam Asa anno trigessimono regni sui, dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmitate sua quaesitauit Dominum, sed magis in medicorum arte confusus est. Dormiuitque cum patribus suis: & mortuus est anno quadragesimo primo regni sui: & sepelierunt eum in sepulchro suo, quod foderat sibi in ciuitate Dauid. Posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimiam.

Iratusque Asa aduersus videntem. Scilicet Videns, id est propheta increpauerat Asa, quòd peccasset, & comminatus est ei mala, propter quod iratus fuit contra ipsum. Iussit eum mitti in neruum. Id est in carcerem, quasi propheta peccasset contra regem: quia prænuiciauerat ei mala, quæ Deus iussit: reuere tamen agebat propheta: quia faciebat id, quòd Deus iussit: ideo etiam si multo peiora ei prænuiciauerat non peccabat. Valde quippe super hoc fuit dominus indignatus. Scilicet, super incensatione prophete, quia istud fuit pessimum opus, & valde iniustum, quòd pro vera virtute supplicium reportaret. Et interfecit de populo tempore illo plurimos. Quamuis rex peccauerat multi de subditis occisi sunt. Cur autem hoc factum fuerit, & quomodo perierint infra declarabitur in quadam questione. Eriam quo genere mortis obierint: & de statu eorum post mortem. Opera autem Asa prima, & nouissima. Hic est finis historie Asa, & quia aliqua non fuerunt plenè scripta hic, remittit scriptura ad locum in quo plenè habentur: quia iste est modus in libro isto, & in libris regum in fine cuiuslibet historie remittere ad illum librum, in quo plenius habentur illa. Scripta sunt in libro regum Iuda, & Israel. Ille erat liber annalium, & scribebantur ibi historie regum satis diligenter vsq; ad partes minutas. Quis fuerit iste liber infra declarabitur in quadam questione. Egrotauit etiam Asa anno trigessimono regni sui. Hic ponitur mors Asa. Regnauit enim Asa annis quadraginta vno, vt patet in litera, & duobus annis & plus ante mortem fuit semper languens, & laborans passione pedum. Dolore pedum vehementissimo. Scilicet podagra: ista passio solet afficere viros potentes, & deliciosos circa senectutem propter indigestionem quarundam superfluitatum. Rarò autem pauperes, & laborantes in exercitiis corporalibus hanc sustinent passionem. Et

Et dicitur quòd vehementissimè doluit pedes ad signandum quòd in penam peccatorum suorum acerrime afflictus est: nã ista ægritudo dolorosa valde est. Et neque in infirmitate quaesitauit dominum. Hic ponitur maior culpa Asa, & obstinatio eius: quia videbat se puniri à Deo pro peccatis suis, & nõ requirebat eum implorans misericordiam, sciens quia benignus est & præstabilis sup iniquitate, sed mansit obstinatus in ægritudine sua. Sed magis medicorum arte confusus est. Id est magis putauit se sanandum arte medicorum quàm Dei opere, & errabat. Ex quo habemus documentum, quòd in ægritudinibus debeamus inuocare dominum, vt det nobis salutem corporalem. Et licet opere medicorum salus naturaliter recuperari queat, sicut naturaliter perditur: tamen magis debemus putare, quòd salus voluntate Dei nobis eueniat quàm medicorum opere: & potius confidendum est de bonitate illius quàm de nature efficacia. Dormiuitque cum patribus suis. Ista est dormitio mortis, qua quis incidit in soporem æternum, nisi voluntate Dei in fine fiet resurrectio mortuorum, quod supra nature vires est. Et mortuus est quadragesimo primo anno regni sui. Tot annis regnauit: & sic multo tempore regnauit iste in comparatione ad alios reges præcedentes, & sequentes. Nam pater suus Abia tribus annis solù regnauit. supra 13. et auus suus Roboam regnauit annis decem & septem. supra 12. Et sepelierunt eum in sepulchro suo quod foderat sibi in ciuitate Dauid. Loca sepulchrorum regalium erant in ciuitate Dauid. Erat ciuitas Dauid fortalium siue castrum montis Sion in Ierusalem: illa enim erat pars altissima, & munitissima vrbs, & quòd Dauid cepit regnare, licet ciuitas Ierusalem pertineret ad Hebræos, tamen fortalium non pertinebat ad illos, sed tenebant illud Iebusæi: & cepit pugnare Dauid contra illos ad capiendum castrum: cum autem cepisset, ad gloriam nominis sui propter victoriam primam postquam ceperat esse rex super totum Israel, vocauit castrum illud de nomine suo, scilicet ciuitate Dauid: vt patet 2. Reg. 5. & præcedenti lib. 11. capi. In illo autem castro fabricatum est tēplum domini, ibi etiam facta sunt palatia regis Dauid: & ibi constituit esse loca sepulchrorum regalium. Nam sepultus est ipse ibi, & post eum Salomon & ceteri reges Iuda de stirpe Dauid, vt patet in fine historie cuiuslibet regis. Nam dicitur de eo, quòd sepultus fuit in ciuitate Dauid: & hoc verum est, nisi esset aliquis, qui non meretur sepeliri inter alios reges sicut fuit de rege Azaria siue Ozia, qui fuit leprosus, & ob hoc non est sepultus in sepulchris regum, sed in orto regalium sepulchrorum: vt patet infra vigesimo sexto capitu. Sic etiam fuit de rege Amon, qui fuit valde indignus, & sepultus est in domo sua, quarto Regum vigesimo secundo, & infra 32. & dicitur in sepulchro, quod sibi foderat, quia in loco illo sepulchrorum regalium poterat quilibet rex facere tumulum quantum vellet honorabilem: & hoc erat fodere sibi sepulchrum. Posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus. Scilicet, postquam rex mortuus est, posuerunt eum in lectulo suo, in quo mortui ferebantur ad sepulchra: & vixerunt corpus eius aromatibus multis. Nam sic erat consuetudo Iudæis corpora sepeliri potissimè corpora magnorum regum. Et vnguentis meretriciis. Istud ponitur ad notandam culpam, scilicet, quia non solum Asa fuit aromatibus vinctus, quæ erant ad cõseruandum corpus à corruptione vermiu post mortem, ne omnino solueretur in cineres, sed vnguenta meretricia posita sunt: & vocantur ista vnguenta, quæ sunt boni odoris ad delectamentum, & ad prouocandum venerea odore suo: & etiam ad red-

Adendum carnem pulchram, & ista habent meretricias, vt amafios suos ad libidinem moueant. Sic patet Prouer. 7. vbi ponitur meretrix incitans iuuenem ad complexus, dicens: Intexui funibus lectulum meum: stravi tapetibus pictis ex Aegypto: aspersi cubile meum myrrha, & aloë, & cynamomo: veni inebriemur vberibus, fruamur cupiris, amplexibus, donec illucescat dies. Et poni ista vnguenta meretricia in funere regis Asa, fuit magna culpa & in honestas. Quæ erant pigmentariorum arte confecta. Scilicet ista vnguenta, & aromata erant confecta arte pigmentariorum, scilicet curiosè, & exquisitè: vocantur pigmentarii omnes qui ex diuersis speciebus efficiunt confectioes, quia omnes species aromatum vocantur pigmenta. Et combusserunt super eum ambitionem nimiam. Scilicet super corpus regis combusserunt nimiam ambitionem odoramentorum: nam nõ fuit combustum corpus regis, sed odoramenta multa atque vnguenta combusta sũt ad reddendum bonum odorem in funere regis: & vocantur ista vnguenta ambitio nimia, id est magnus apparatus honoris, quia ad excellentiam funeris regij fiebant hæc. Sic etiam apparatus honorabilis vestium vocatur ambitio nimia: sic patet Act. 12. vigesimo quinto, scilicet altera die cum venisset Agrippa, & Berenice cum magna ambitione, & introissent in auditoriũ cum tribunis, scilicet venerunt cum magno apparatu vestium, & gentis. Aliqui autem putant, quòd corpus regis Asa combustum est, & multa odoramenta cum illo: sed non consonat. Primò, quia nõ erat consuetudo apud Iudæos corpora cremare, sed integra ea sepelire in quibusdam magnis domibus vbi multa simul ponebant. Secundò quia litera ista non permittit, quòd dicamus corpus regis combustum esse, cum dicat, quòd super eum combusserunt ambitionem nimiam: quod potest intelligi de lectulo regis, vel de corpore eius, scilicet quòd super illud magnus apparatus odoramentorum combustus est.

An peccauit rex Asa Iratus contra prophetam.

Quæst. XXVII.

Quæritur. Circa prædicta primò, an peccauit rex Asa in hoc, quòd iratus est contra prophetam, & posuit eum in carcere. Respondendum, quòd peccauit, & grauitè quidem. Primò, quia debebat benigne audire arguentem super facto legis Dei, & retribuere ei bonum pro bono opere, & tamen iratus est ei. Nam peccauerat Asa confidendo in rege Syrorum, & ob hoc aliqua mala euentura erant ei, quæ prædixit ei propheta, & ista prænuccatio erat sibi valde utilis, quia ex hoc poterat dolere Asa de præteritis peccatis: & Deus auerteretur ab ira sua, & remitteret aliquid de malis, quæ prænucciauerat, & in hoc bene faciebat ei propheta auisando eum super hoc, pro quo debuisset gratias agere, & conuerti ad dominum, & non irasci contra prophetam. Nam Ionas propheta prænucciauit contra Ninuitas esse urbem post quadraginta dies subuertendam: & cum illi essent Gentiles, & tanta calamitas & extremum malum contra eos denunciaretur, non indignati sunt contra prophetam, sed humiliauerunt se coram dño, & obtinuerunt remissionem: Ion. 3. & 4. Secundò peccauit, quia propheta in carcere posuit, quod fuit deterius quàm solis verbis eum punire, & aggrauatur peccatum suum ex duobus. Primò, quia mala intulit beneficienti, quod est contra

ius naturæ. Secundò, quia iste exercebat opus, ad quod dominus eum miserat. Nam erat propheta domini, & sciebat à Deo missus: & tamen hoc nõ obstante rex posuit eum in carcere: in quo Deus valde contemnebatur: de quo Deus valde iustam causam indignationis habuit. Et patet peccatum suum primò quia dicitur, quòd Deus valde indignatus est super hoc: & tamen Deus non indignatur nisi super eum quòd malum est, & cum esset magna indignatio Dei, necesse erat, quòd esset peccatum magnum. Secundò patet ex pœna inflata, quia Deus intulit pœnam pro hoc regi, & populo: regi quidem, quia passus est dolorem nimium in pedibus usque ad mortem. Populo autem quia multos de populo occidit Deus tempore illo,

Quare tenuit Asa in carcere prophetam.

Quæst. XXVIII.

QVÆRITVR ulterius, quare Asa voluit prophetam tenere in carcere, cum sibi prænunciaret, quæ Deus dixerat. Respondendum, quod hoc fuit ex duobus. Primò, quia erat Asa superbus. Nam Asa à principio regni sui vixerat secundum legem Dei cauens idola, eratque rex valde laudabilis: & postea magnificatus est ex mirabili victoria, quam contra Aethiopes habuit, qui erant decies centena millia, supra decimo quarto. Et ob hoc in superbiam eleuatus erat tanquam esset vir iustus, & dedignabatur ab aliquo redargui quod esset impeccabilis, & cum consilus esset in rege Syria, Deus fecit eum increpari per prophetam Anani, quod ille molestè tulit: & posuit eum in carcere, quasi intulisset ei iniuriam increpando eum, vel dicendo quòd peccasset. Et istud potius est in viris, qui aliquo tempore iuste vixerant, quam in illis, qui fuerunt valde impij. Nam isti considerantes mala sua, non sic dedignantur corrigi, nec putant sibi illatam iniuriam si quis eos increpet, quia hoc meretur suæ conditio. Qui tamen aliquando iuste vixerunt, vellet teneri semper in hac opinione, & cum increpantur ab aliquo potissimè à viro magne auctoritatis erubescunt nimis, & indignantur: quia iam apparet eos nõ esse bonos, sicut plurimi opinabantur, & perit illa com munis opinio de eis, in qua nõ modicum gloria bantur. Et sic erat Asa rex, qui ferè tota vita sua fuerat sine crimine, nam non legitur de eo quòd aliquod malum egerit nisi hoc, quòd inuocauit regem Syria in adiutorem, de quo nunc increpatur: & sic ante hoc tenebatur Asa tanquam valde acceptus Deo. Et nunc cum propheta eum publicè arguit, & dixit quòd stultè egisset, apparuit eum non esse iustum, nec Deo acceptum, de quo valde doluit atque erubuit: ideo in eo retorquere vindictam voluit. Sic enim fuit de Amasia rege, quem dominus sublimauerat victoria quadam mirabiliter habita contra eos: & illam prænunciauerat per prophetam, ex quo acceptus Deo apparebat valde, & iustus, quem Deus tantum diligere, vt ei tam mirabiliter daret. Accepit autem in bello illo Deos Idumæorum, quos postea coluit, super quo cum eum increparet propheta domini, erubuit, & indignatus ait: Nunquid consiliarius regis es? quiesce ne interficiam te. Secundum est, quia proprius erat rex Asa ad cadendum in quodlibet malum: nam cum habuisset confidentiam in regem Syria relicto Deo, in quo nimis peccauerat, dereliquit eum Deus, & qui à Deo derelinquitur facilliter cadit in quodlibet malum: & quia cogitabat ei facere Deus alia maiora mala pro illo peccato diffidentia, permittit eum cadere in istud peccatum, & sic puniretur plene. Sic enim fuit de rege Amasia, qui fuit valde ingratus Deo colendo illos Deos, quos bello subegerat relicto Deo vero, in cuius virtute sunt omnia bella, & Deus cogitauit ei facere malum, & ob hoc permittit eum cadere in sensum reprobum, vt puniretur. Sic patet infra vigesimo quinto, cum propheta increparet eum super cultu idolorum: & ille diceret: num consiliarius regis es? quiesce ne interficiam te. Dixit propheta, scio quòd cogitauerit Deus occidere te, eo quod fecisti malum hoc, & insuper non acquieuiti consilio meo.

An Deus interfecerit plurimos.

Quæst. XXIX.

QVÆRITVR ulterius, quomodo dicitur, quòd interfecit Deus plurimos, quando propheta posuit eum in neruo. Nam videtur, quòd Asa debuisset interfici, qui peccauerat in hoc, & non aliquis alius: cur ergo plurimi de populo interfecit sunt? Aliquis dicit, quòd isti de populo interfecit sunt propter aliam causam, & non propter incarcerationem prophetæ: nam in hoc rex punitus est dolore pedum vehementi, & alij non fuerunt puniti. Dicendum, quòd hoc non stat, sed necesse est dici, quòd illi de populo fuerunt interfecit propter istam causam: quia aliàs poneretur istud hic impertinenter: & tamen scriptura non consuevit ponere impertinentia, quia talis contextus esset omnino deordinatus, & stultus. Secundò patet, quia dicitur hic, quòd in tempore illo occidit Deus plurimos de populo: ergo videtur, quòd ad hoc refertur, quia aliàs non tantum explicaret scriptura declarans, quòd in illo tempore factum fuerat hoc. Tertio patet, quia cum ponatur hic de occasione plurimorum de populo, poneretur causa quare facta fuit ista occisio, ne videretur litera esse sine sensu, & tamen non ponitur causa aliqua huius, ideo videtur, quòd causa huius fuerit id quod habetur in litera immediate, scilicet quòd incarcerationis causa fuit à rege. Dicendum ergo, quòd propter peccatum incarcerationis prophetæ facta fuit percussio in multis de populo, & licet fuerit peccatum regis, fuit pœna tam populi quam regis. Et si dicas, quòd iniustum erat puniri populum pro peccato regis. Dicendum, quod non erat iniustum: sic enim consuevit fieri aliàs, vt patet quando Dauid peccauit numerando populum. Nam peccatum erat regis, & tamen pœna fuit populi, quia perierunt peste septuaginta millia virorum in Israel, vt patet secundo Regum vigesimo quarto, & precedenti lib. vigesimo primo capitu. & omnes tres pœnæ, quarum Deus optionem dabat Dauid, erant ad populum, scilicet fames, & hostilitas, & gladius domini. Modus autem poterat esse triplex ad hoc, primus quòd hic fuerint occisi multi de populo, scilicet illi, qui tenuerunt prophetam, & incarcerationem eum. Nam dato quòd prophetam iuberet rex tenere, nullus illum tenere debebat, nec obedire in hoc, quia erat iniustum, & pro peccato isto occisi sunt omnes, qui circa hoc peccauerunt, & isti erant plurimi. Secundus modus erat, quòd aliqui de populo dederunt consilium regi in hoc, vel fauerunt sibi approbando factum, vel gaudebant de hoc, & ob hoc morte digni erant, & mortui sunt à domino. Tertius modus esse poterat, quòd isti, qui occisi sunt à domino nunc non peccassent circa hoc, & tamen occiderentur propter hoc, scilicet quòd rex peccasset in catenatione prophetæ istius, & non populus, & vellet Deus

Deus punire regem, & ad hoc occideret populum. Fieret autem sic, scilicet quòd populus peccasset circa alia, & essent rei mortis apud Deum: forte tamen Deus non esset nunc occisurus eos pro peccatis illis: et quia rex peccauit, voluit Deus nunc occidere istos populares, & sic nõ fuit aliqua iniuria facta popularibus cum ipsi mortem mererentur ex aliis causis, & Deus poterat repetere ab eis mortem illam quodocumque vellet: rursus erat mors istorum in pœnam regis. Nam in morte istorum fiebat duplex puniitio, vna in ipsis, quod occidebantur, quia vita priuabantur, alia in rege, quia priuabatur subditis. Prima erat propter peccata ipsorum popularium, & non regis: & de culpa illa non fit hic mentio. Alia erat propter culpam regis, qui catenauerat prophetam, & erat verè pœna: nam gloria regis est habere subditos multos, & bonos. Ignominia autem sua est paucos habere: quòd ergo subtrahatur aliqua pœna est. Sic patet primo Politicorum, ubi dicitur quòd nobilitas principis est ex nobilitate subditorum: & Prouerb. 18. dicitur: In multitudine populi gloria regis: in paucitate plebis ignominia est principis. Sicut ergo facere, quòd princeps non sit princeps est pœna magna: ita facere quòd magnus princeps sit paruus princeps, est pœna quædam: sed subtrahata parte subditorum principis efficitur minor: ideo pœna est subtrahi subditos quosdam. Et sic quòd multi de populo perirent erat pœna regis ultra pœnam ipsorum quòd ipsi morerentur. Et ista pœnalitas secunda, quæ erat inflata regi, erat propter catenationem prophetæ: sic fuit de Dauid, qui peccauit numerando populum: & perierunt tunc de populo septuaginta millia propter peccatum eius, scilicet quia oēs illi merebantur ex aliis causis mori, & voluit Deus quòd tunc morerentur, eo quòd puniretur Dauid in morte eorum, scilicet quia diminuebatur principatus suus: sic declaratum est. 2. Regum 24. cap.

Quo genere mortis perierunt illi.

Quæst. XXX.

QVÆRITVR ulterius, quo genere mortis perierunt omnes isti de populo, qui nunc mortui sunt. Respondendum, quòd non apparet quod genus fuerit. Dicendum tamen est, quod ista mors non fuit per longam ægritudinem sicut solet naturaliter euenire: sed fuit mors violenta, & quasi subitanea. Quod patet. Primò quia in litera dicitur, quod occidit Deus in tempore illo de populo plurimos, & occisio signat mortem illam tam violentem: ideo quidam modus violentæ mortis fuit. Secundò patet, quia de morte istorum potuit, quod esset propter istam prophetæ catenationem: & tamen si isti morerentur modo naturali ex ægritudine, nõ appareret, quod fiebat mors à Deo propter istam catenationem, sed putaretur, quòd aliàs moriebantur, sicut statutum est vniquemque hominem semel mori ad Hebræos 8. Ergo mortui sunt subito, & aliqua morte violenta. De ista tamen morte dicendum est, quod poterat esse multiplex: nam poterat esse vno modo per modum pestis, sicut fuit in Iudæis quando Dauid numerauit populum: nam subito moriebantur quasi peste percussi, nisi quòd hoc malum grauius erat, & breuius: quia illico, vt percutiebantur moriebantur: ibant namque quidam ad sepeliendum alios, & super eos moriebantur, vt ait Iosephus septimo Antiquitatis, & ista mors vocabatur gladius domini. Et manifestum fuit hoc, nam angelus domini apparuit occidens in vniuersis finibus Israel: & vidit eum Dauid in Ierusalem euaginato gladio. Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars. 2

Adio super urbem. secundo Regum vigesimo quarto, & precedenti lib. vigesimo primo capitu. Alio modo poterat hoc esse ostendendo de celo super eos aliquod signum: vt pote quòd aliquod fulmen caderet, & eos occideret, vel multa fulmina: aut venirent lapides grandinis, & percuterent eos. Sicut fuit quando pugnabat Iosue contra quinque reges Amorrhæorum, & illi fugiebant a facie eius: misit Deus lapides grandinis de celo, qui occiderunt plures de Amorrhæis quam Iudæi gladiis occidissent: Iosue decimo capit. multis aliis modis Deus poterat occidere istos populares, qui peccauerant: quia tot modi sunt Deo efficiendi aliquid, quot sunt modi volendi efficere quod voluerit.

Quis fuit ille liber. *Quæst. XXXI.*

QVÆRITVR ulterius, cur dicatur hic, de gestis Asa quòd scripta sunt in libris regum Iuda, & regum Israel: quis fuerit iste liber, & an fuerit vnus vel multi. Aliquis dicit, quod erat vnus liber regum Iuda, & Israel: & in libro illo scripta sunt gesta regis Asa. Dicendum tamen videtur, quod hoc non stat, quia ex processu tertij, & quarti regum patet, quod in fine historia cuiuslibet regis fit remissio ad librum vnum, scilicet in fine historiarum regum Iuda dicitur, reliqua sermonum talis regis, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda: & in fine historiarum regum Israel: & nunquã mutatur iste modus loquendi: ideo necesse est, quòd vnus esset liber in quo scriberentur historie regum Iuda, qui vocaretur liber verborum dierum regum Iuda: & esset alius liber historiarum regum Israel: & sic fuit declaratum 3. Reg. 14. in quadam quæstione. Aliquis ergo dicit aliter, scilicet quod erant isti duo libri, & tamen fuerunt in ambobus scripta gesta Asa, vel quedam pars eorum. Nam gesta Asa scribi debebãt directe in libro regum Iuda: & tamen in quantum habuit Asa quedam bella cum regibus Israel scriberetur historia regis Asa, quod aliter nõ poterat scribi plene historia Basa regis Israel, cum quo Asa plurima bella gessit. Sic enim factum fuit in libro isto, quia intendebat Esdras solum agere de regibus Iuda, & tamen quia Iosaphat rex Iuda fuit in quodam bello cum Achab rege Israel contra regem Syria Benadad, enarratur hic bellum illud inf. 18. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia cum pauci fuerint reges Iuda usque ad Ezechiam, qui non habuerunt reges Israel hostes, & pugnaverunt saepe propter regnorum confinia: sicut patet ex processu istius libri, & magis ex processu tertij, & quarti regum: & tamen in libris regum nunquam talis modus remissionis est. Etiam in isto libro non frequentatur iste modus allegandi. Dicendum, quod secundum veritatem fuit hoc, quod volentes scribere historias temporum regnantibus in Israel, et Iuda regibus, fecerunt varios libros de hoc, & fuerunt duo precipui libri: vnus fuit, in quo scripta fuerunt plene omnia gesta regum Iuda, & iste vocatur liber verborum dierum regum Iuda: alius fuit, in quo scripta fuerunt omnia gesta regum Israel, & vocatus est liber verborum dierum regum Israel. Et isti libri sunt impermixti: quia in vno scribuntur solum gesta regum Israel: & in alio scribuntur solum gesta regum Iuda: & isti libri allegantur solum in libris regum, & ob hoc non mutatur ibi modus allegandi: sed semper pro regibus Iuda, allegatur liber verborum dierum regum Israel. Præter istos tamen fuerunt quidam alij curiosiores scriptores, qui sub eodem volumine scriperunt de vrisque regibus Iuda, & Israel, & vocatus est liber ille generaliter liber verborum regum Israel.

Ec 3. Acci-

Accipiendo Israel non pro decem tribubus tantum: sed pro omnibus duodecim: sicut à principio solebat nominari, & tunc Israel comprehendebat duo regna, et gesta illorum duorum regnorum scribebantur in illo volumine regum Israel. Sic patet infra vigesimo, quando fit remissio pro historia Iosaphat regis Iuda, scilicet reliqua gestorum Iosaphat scripta sunt in libro Iehu filij Anani, qui digessit illa in libro regum Israel. Et vocatur iste liber aliquando liber regum Israel solùm, & aliquando liber regum Israel, & Iuda. Accipiendo primo modo, vocatur Israel largè pro omnibus duodecim tribubus non distinguendo regna. Accipiendo secundum, distinguuntur regna duo, & vtriusque regni gesta conscribuntur in hoc libro. Accipiendo primo modo: allegatur. infra vigesimo, ubi dicitur tur scripta gesta Iosaphat regis Iuda in libro regum Israel. Accipiendo secundo modo allegatur hic, & dicitur, quòd gesta Asa erant in libro regum Iuda, & regum Israel, scilicet quòd ille erat vnus liber. Sic etià allegatur de gestis Iosif infra 35. scilicet reliqua sermo num Iosif scripta sunt in libro regum Israel, & Iuda. Iste autem modus allegandi est rarus, nec inuenitur in libris regum, sed solum in libro isto.

An Asa egrotauit ex causa naturali.

Quest. XXXII.

QVAERITVR vterius, quare Asa egrotauit dolore vehementissimo pedum, et an egrotauit ex causa naturali, vel à Deo datum est in pena aliquorum facinorum. Respondendum, quòd satis posset teneri, quòd ista ægritudo euenit sibi naturaliter, & hoc quia conueniebant duo in ista ægritudine, quæ erant in rege Asa. Primum erat, quia ista ægritudo vt com munitur est in viris diuitibus, & potentibus viuentibus voluptuosè. Est enim vna causa indigestio quarundam materiarum, quæ fluunt ad partes extremas corporis, & causant dolores graues, & indigestio ista prouenit partim ex varietate ciborum delicatiorum, & abundantia eorum: & partim ex paucitate exercitij prouocantis digestionem. Et istud conuenit viris potentibus diuitibus nimium: quia isti pascuntur voluptuosè ad abundantiam, & paucorum laborum sunt. Istud conueniebat regi Asa, qui erat potentissimus, & frueretur voluptuosa vita, & paucò exercitaretur labore. Secundum est in hac ægritudine, quòd in plurimum euenit circa senectutem, nam raro inuenis reges podagricos iuuenes. Causa huius est, quia cum proueniat ista ægritudo vno modo ex indigestione superfluitatum, non conuenit illa iuuentuti. Primum quia non contingit illas superfluitates indigestas congregari in paucò tempore, & adueniente senectute congregatae sunt. Secundò quia indigestio prouenit potissimum ex defectu virtutis: & tamen in iuuentute, & pueritia est fortis valde virtus illa, & non possunt relinquere superfluitates illæ indigestæ. Tertio, quia digestio prouocatur nimis per exercitiũ cum per exercitium suscitetur calor, et in senectute est paruitas exercitij: tum propter defectum virtutis motiua, tum propter corporis grauitatem, ideo tunc maximè conuenit esse istam ægritudinem. In iuuentute autem est multitudo exercitij propter virtutis fortitudinem, & corporis leuitatem, ideo non contingit tunc fieri istam ægritudinem. In Asa erat istud: quia ipse erat senex quando accidit ei ista passio: nam anno tricesimonono regni eius accidit ista ægritudo, vt patet in litera. Et iam esset Asa senex, vel senectuti propinquus, quia quando ipse cepit regnare, erat aliquantus

ætatis: nam non cepit regnare in pueritia sua, quòd patet ex gestis suis in principio regni, vt habetur supra decimo quarto. Et sic satis conueniebat, quòd ista ægritudo euenisset ei naturaliter cum in eo essent conditiones aliorum podagricorum. Dicendum tamen est, quòd ista ægritudo euenit supernaturaliter Deo infligente illam in penam peccati eius: quia tenuerat prophetam in carcere. Et patet hoc primò, quia ponitur supra culpa magna Asa, scilicet quòd prophetam in vinculis tenuerit, & hic subditur ægritudo eius grauiissima: ideo videtur, quòd ponatur tanquam in penam peccati supra positi: nam ad hoc videtur esse continuatio literæ. Secundò patet: quia aliàs videret superfluum esse, quòd poneretur hic de ægritudine, quia mortuus est Asa, quia non solet in aliis regibus hoc fieri: nam non reperitur de aliquo expressè, quæ fuerit ægritudo, quia mortuus est Asa, nisi de illa appareat, quòd à Deo in penam alicuius peccati data fuerit. Sicut apparet de Ioram rege Iuda, cuius ægritudo insanabilis vteri ponitur infra vigesimo primo. Et tamen ponitur de isto, quia ægritudo mortuus fuit: ergo videtur, quòd ista fuit in penam data pro peccato supraposito. Tertio patet, quia dicitur hic, quòd egrotauit dolore pedum vehementissimo: & tamen non poneretur tam diligenter ista ægritudo, scilicet, quòd fuerit ista ægritudo magna, vel parua, nisi attineret ad propositum: quia non solet scriptura se intrromittere de non pertinentibus ad propositum suum: & tamen si ista ægritudo naturaliter euenisset, non pertinerent ad propositum scripturæ: ergo fuit à Deo infligta. Quarta patet, quia ponitur hic reprehensio eius: cum dicitur, quòd nec in ægritudine sua quæsiuit dominum, sed magis medicorum ope confisus est. Si tamen ista ægritudo fuisset naturaliter causata, & non supernaturaliter infligta, non fuisset valde magna reprehensio, quòd consideret medicorum artibus. Si autem esset infligta ægritudo supernaturaliter esset magna reprehensio, scilicet quòd in ægritudine à Deo infligta crederet se medicorum opere curadum. Ideo ad hoc, quòd procedat ista reprehensio: dicendum est, quòd supernaturaliter infligta est ista plaga. Quintò patet, quia quando scriptura describit aliquorum peccata, solet describere eorum penas: vt videatur executio diuinæ iustitiæ, & tamè fuit supra positum peccatum Asa, scilicet quòd prophetam tenuerit in vinculis: & si non esset ista ægritudo data à Deo in penam pro peccato illo, non esset aliqua pena hic posita pro peccato eius. Ideo dicendum, quòd ista ægritudo fuit supernaturaliter data à Deo in penam peccati. Et patet hoc quia suprapositum fuit vnum peccatum Asa, scilicet quòd confidentiam habuit in rege Siritæ: & non in domino, & hic ponitur eius pena, scilicet quod insurgerent bella contra eum. Cum dicitur, stultè egisti, & propter hoc etiam præsentit tempore aduersus te bella consurgent: ponitur postea aliud peccatum eius, scilicet quòd catenauerit prophetam, & non ponitur aliqua pena pro illo peccato: sed dicitur quòd ista ægritudo pedum à Deo propter hoc infligta est, ideo dicendum, quòd venit ista ægritudo supernaturaliter.

An infligta sit ægritudo illa pro peccato suo.

Quest. XXXIII.

QVAERITVR vterius, circa istam ægritudinem pedum, quæ regi infligta est, quomodo fuit conuenienter infligta pro peccato suo. Nam non legimus aliàs fuisse talem ægritudinem infligtam pro pena

pena peccati alicuius. Respondendum, quòd ista pena fuit conuenienter infligta ad peccatum regis, quia rex peccauerat ponendo prophetam in carcere, posuit namque pedes eius in vinculis: ideo Deus percussit regem in pedibus dando podagram. Et istud est conueniens: quia Deus vult, quòd per ea, per quæ quis peccat, per hæc torquetur. Sapient. 11. Et quia iste peccauerat iniuste ponendo pedes prophetæ in vinculis, Deus iuste eum in pedibus affligeret. Et quia fecerat rex quòd propheta existens in vinculis non posset moueri huc, & illuc, nec ire quòd veller: fecit Deus, quod rex percuteretur in pedibus, ita quod moueri non posset. Et quia propheta sustinuerat aliqualem dolorem, & penam in carcere manendo in vinculis, fecit Deus, quod dolor proueniens regem ex hac passione esset vehementissimus, vt patet in litera: & sicut propheta in carcere manens priuabatur aliquibus delectabilibus, quæ non poterat videre. Ita & rex in tota vita sua post percussionem istam caruit magna parte delectabili: quia non poterat discurre ad videndum illa, sed manebat ipse velut in carcere: nam erat carcer à Deo infligta, qui erat deterior quàm carcer datus ab homine.

An magis punitus fuit populus quàm rex.

Quest. XXXIII.

QVAERITVR vterius dato, quòd fuerit ista ægritudo infligta in penam vinculationis prophetæ: quomodo magis punitus fuit populus, qui minus peccauerat quàm rex, qui multum peccauerat. Nam supra declaratum est, quòd populares multi pro hoc peccato occisi fuerant. Manifestum est tamen, quòd magis peccauerat rex, qui iusserat hoc fieri, quàm populares, qui hoc executi fuerant: & tamen populares occisi sunt, & rex solum percussus est podagra. Respondendum, quod magis punitus fuit rex quàm populares, & hoc dupliciter. Primum, quia vt declaratum fuit supra in quadam questione in occisione popularium à Deo fuit duplex pena, & pro duplici peccato. Vna pena fuit, quòd ipsi populares punirentur, & priuarentur bono maximo, quòd est vita. Secunda pena erat, quòd per mortem populariũ rex priuaretur subditis, & minueretur eius potestas. Prima pena erat popularibus infligta pro quibusdam aliis peccatis, quæ erant non pertinentibus ad incarcerationem prophetæ, & dato quod nunquam incarcerassent prophetam paterentur hoc, & tamen non paterentur nunc, sed differretur mors eorum ad aliud tempus, & propter preuaricationem ipsorum abbreviatus est terminus vite. Nunc autem valde maior erat pena regis quàm populariũ: quia non occisi fuerunt populares pro hoc delicto, sed pro aliis. Rex tamen pro hoc delicto egrotauit dolore vehementissimo pedum usque ad mortem, ideo maior fuit pena sua. Item quòd populares fuerint nunc occisi non solum fuit pena ipsorum, sed potius regis: nam ipsi aliàs occidendi erant, si non intercideret vinculationis prophetæ, & quòd occiderentur erat priuare regem subditis, quòd erat magna pena: ideo rex valde punitus est, qui in seipso punitus est, & in popularibus. Ipsi populares quantum ad hoc non fuerunt puniti nisi in quantum mors eorum abbreviata est: & tamen aliàs occidendi erant à Deo. Secundò dicendum, quòd dato, quòd populares occisi fuerint pro hac sola causa, fuit maior pena regis quàm ipsorum: & hoc extensiuè, & intensiuè: extensiuè quidem, quia pena regis fuit in se, & in alio. Nam ipse punitus fuit in seipso in quantum podagram passus est, fuit punitus in populo in quantum per mortem popularium ipse capere

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

ruit subditis. Populares autem solum fuerunt puniti in seipsis, quia mortui sunt. Fuit etiam intensiuè maior pena regis quàm popularium: quia populares occisi sunt subito, & morte simplici affecti sunt, quæ non fuit magni doloris: eo quòd non diu durauit. Pena autem regis fuit valde magna, quia ipse etiam pro hoc peccato mortuus est, quia podagra ei infligta est, de qua mortuus est. Et quantum ad hoc æqualis erat popularibus, quia vterque mortui sunt. Rursus fuit pena sua valde maior, quia populares semel tantum mortui sunt, quia pena, & mors eorum fuit quasi subitanea, vt supra probatum est in quadam questione: Mors autem regis erat quotidiana, quia per duos annos, & plus egrotauit, scilicet anno tricesimonono regni sui usque ad quadragesimum primum quando mortuus est: & cum esset dolor vehementissimus, vt dicitur in litera, erat mors quotidiana. Valde ergo melius fuerat regi mori subito quàm reseruari ad tantam, & tam diurnam penam: & quòd ad extremum moreretur ex hac causa: nam mors diurna, etiam si in se leuior sit, propter diurnitatem penalis iudicatur grauior. Sic patet Threno. quarto, scilicet. Melius fuit occisi gladio quàm interfecisti fame, quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terre. Si ergo mors ex fame, quæ non durat magno tempore, & in se non est pungitua ex acutis doloribus, erat deterior quàm mors ex gladio, à fortiori ergo mors ex vehementissimo dolore pedum, qui plusquam duobus annis durauit esset grauior, & sic grauior fuit pena regis quàm popularium.

An occisus fuit Anani propheta à rege.

Quest. XXXV.

QVAERITVR vterius circa istum prophetam Anani, quem rex tenuit in catenis, quid de eo factum, an occisus fuit à rege, an solutus. Aliqui putant quòd rex occidit illum prophetam in vinculis. Et hoc primò, quia conditio erat malorum regum occidere prophetas domini. Sic patet de rege Iosaf, qui fecit lapidari Zachariam prophetam. infra vigesimo quinto. Sic etiam impiissima regina Iezabel quærebat omnes prophetas domini ad occidendũ eos: vnde tunc inter alios abscondit Abdias dispensator regis Achab centum prophetas domini in duabus speluncis, & pavit eos pane & aqua quousque liberauit eos. tertio Regum decimo octauo. Secundò colligitur hoc, quia de isto propheta nunquam postea fit mentio in libro isto nec in libris regum, ideo putant, quòd nunc mortuus fuerit. Tertio colligunt istud, quia fuit grauis pena infligta pro peccato commisso contra eum, scilicet quòd rex mortuus fuerit, & occisi multi de populo: & tamen si solum positus fuisset in catenis iste propheta, non videretur, quòd tanta pena pro illo peccato infligeretur: ideo videtur, quod occisus fuerit. Respondendum, quòd non apparet an iste propheta occisus fuerit per regem Asa, vel non. Dicendum tamen videtur, quòd non occisus fuerit, sed solum positus in carcere: nam si occisus fuisset à rege, cum scriptura tangat hic de pena ei infligta, non dixisset solum, quòd posuit eum in neruo, id est in carcere, sed etiam expressisset mortem illius: quia ridiculum est cum quis velit enarrare penas alicui infligtas, vel iniurias illatas tangat minimam, & non exprimat maximam, sed subiceat illam: ira esset hic, si iste propheta esset positus in carcere à rege, et postea occisus, & solum diceret scriptura, quòd posuit eum rex in neruo. Secundò patet, quia scriptura tetigit iniuriam factam prophetæ, vt declinaret peccatum regis Asa inferendo illas iniurias.

Et 4 Si

Si autem rex solum posuisset illum prophetam in carcere: vel si posuisset, & occidisset, erat valde magna differentia in peccato: non ergo ostenderet scriptura peccatum suum imitatum subtrahendo id quod maximum erat, quia istud erat recedere a veritate historiae. Dicendum ergo est, quod rex Asa iratus iussit poni prophetam in neruo: & mansit ibi aliquandiu, & tamen postea soluit eum: & hoc forte fuit: quia illico ut rex posuit in carcere prophetam Deus indignatus occidit multos de populo, & hoc fuit notissimum, scilicet quod Deus occidebat illos pro ista iniuria prophetae, eo quod mortis modus fuit talis quod satis apparebat illam a Deo esse infligendam: ideo ne pena, quae a Deo infligebatur ultra procederet, & occiderentur omnes de populo, & rex cum eis, quod rex timeret, soluit prophetam de vinculis: & istud est valde rationale: & sic solum fuit propheta positus in vinculis & non occisus. Ad rationes in contrarium dicendum, quod non concludunt. Ad primam dicendum, quod verum est, quod aliqui reges Iuda, & Israel occiderunt quosdam prophetas: tamen non sequitur ex hoc necessarium, nec verisimiliter, quod Asa occiderit istum prophetam Anani nisi aliquid aliud appareat. Ad secundam dicendum, quod non arguitur rationaliter, quia verum est, quod non reperimus post hoc mentionem factam de isto propheta: & tamen non est colligendum ex hoc, quod hic occisus fuerit: sed dicendum, quod non fit mentio de eo, quia de istis prophetis non fit mentio nisi in quantum aliquid nunciauerunt, vel fecerunt ex parte Dei: & quia iste propheta Anani nunquam postea exercuit aliquid propheticum, quod esset dignum historia, non fecit mentionem postea scriptura de eo. Si autem licitum esset sic argui incidere in multa inconuenientia: utpote dicendo: non fit mentio aliqua de propheta Azaria postquam locutus est ad regem Asa praecedenti capi, ergo tunc mortuus est, vel occisus ab eo. Sed istud inconuenienter dictum est: quia tunc annunciabat Azarias bonum, & non aliquid propter quod deberet occidi, vel moueretur Asa ad eum occidendum. Ad tertium quod dicitur, quod fuit magna pena infligita pro iniuria illata prophetae. Si tamen fuisset solum in carceratus, non fuisset infligita tam grauis pena. Dicendum, quod pro sola incarceratione prophetae erat iustum infligi maiorem penam: quia non est putandum, quod tunc erat iusta retributio penalis, quod tantum de pena daretur pro incarceratione prophetae, quantum ipse passus est, quia contra passum non est iustum simpliciter in omnibus: ut probat Aristoteles Ethic. Sed consideranda est conditio personae, & alia in litera. Erat ergo iste propheta vir valde venerandus, & excellens, cum esset propheta, & conficius diuinorum secretorum, particepsque diuini colloquij. Etiam, quia pro bono opere patiebatur propheta, scilicet quia praenunciabat regi mala ei uentura, ex qua praenunciatione poterant bona sequi, scilicet quod ipse conuerteretur ad dominum, & remitteret Deus mala, quae comminatus fuerat: iuxta id, quod habetur Iere. decimo octauo, & Ezechiae trigesimo tertio. Item quod his maius est, quia iste propheta erat nuncius Dei, & ueniebat ut nuncius: & loquebatur ut nuncius Dei ex parte Dei, & cognoscebatur esse nuncius: ideo iniuria ei illata uidebatur Deo inferri, cuius nuncius erat, & sic quantumcunque parua pena erat valde magna iniuria, & digna grauissima punitione: & sic pro sola incarceratione prophetae dignum erat, quod rex moreretur: & multi alij de populo. Unde non bene arguitur, quod cum tanta fuerit punitione regis, & populi, quod maior fuerit pena prophetae quam incarcerationis, scilicet quod occisus fuerit. Dicendum igitur, quod non occisus fuit propheta, sed solum

incarceratus: & satis cito liberatus de carcere, quia Deus cepit punire populares, & tunc rex solueret prophetam, ne punitione ultra procederet.

An peccauit Asa confidendo magis in arte medicorum.
Quest. XXXVI.

QVAERITUR ulterius, an peccauit Asa confidendo in arte medicorum in infirmitate sua: & non querendo dominum, & confidendo magis arte medicorum quam domino. Respondendum, quod peccauit, quia scriptura increpat eum hic dicens, quod nec in infirmitate sua quaesuit dominum: sed magis in medicorum arte confusus est, non tamen increparetur nisi peccasset. Sciendum tamen quod hic potest dubitari de tribus. Primum est an peccauerit Asa non querendo dominum in aegritudine, & an oēs alij aegroti peccet, si non querant dominum in aegritudine. Secundum est, an peccauerit Asa confidendo arte medicorum circa aegritudinem suam, & an peccet alij aegroti confidendo illi. Tertium est an peccauerit Asa confidendo magis arte medicorum, quam domino, & an aegroti alij peccet in hoc. Ad primum respondendum, quod querere dominum potest dupliciter accipi. Vno modo querere dominum, id est querere placere ei, & petere remissionem peccatorum. Alio modo querere dominum, id est querere remedium aegritudinis corporalis ab eo, ut ipse sanitatem tribuat. Accipiendo primo modo dicendum, quod peccatum est non querere dominum in aegritudine: & quod omnes obligantur querere dominum in illa. Nam omni tempore obligatur homo querere dominum. Potissimum autem tempore aegritudinis. Et patet hoc, quia querere dominum est placere ei obseruando legem suam, & auferendo offendicula a facie eius, scilicet peccata, quibus suam maiestatem offendimus. Non est autem dubium, quin omni tempore in sanitate siue aegritudine teneamur Dei legem obseruare: ideo omni tempore tenemur querere dominum de ablatione peccatorum: a fortiori dicendum est, quod non est aliquod tempus, nec instans quo non teneamur recedere de peccatis. Pro quo sciendum, quod recedere a peccato stat dupliciter. Vno modo quantum ad hoc, quod doleamus quod peccauerimus, quod est conteri. Alio modo quantum ad hoc, quod confiteamur illud, & satisfaciamus iuxta mensuram nobis impositam. Accipiendo primo modo fugere a peccato, dico quod tenetur homo fugere, quocumque tempore fugere potest: & quocumque potest recedere de peccato, & non recedit, peccat: utpote si aliquis nunc peccauerit mortaliter, tenetur immediate dolere, quod peccauerit: & quod potius uellet quocumque malum passum fuisse quam offendisse Deum, quia ista est uera contritio. Et si aliquanto tempore post commissionem peccati quis manet, & non dolet de peccato, peccat: & non solum ille est in peccato, quia peccauit, sed et omnitero dolere pro peccato, sicut tenebat. Et istud peccatum omissionis semper durat usquequo doleat de peccato. Non est tamen intelligendum, quod in quacumque particula temporis in qua potest ille peccans conteri, & non conuertitur, peccat nouiter: quia tunc peccaret aliquis infinites per omissionem circa idem peccatum: cum tempus ex natura continuitatis sit diuisibile in infinitum: sed idem peccatum omissionis est totum a principio usque ad finem: utpote si quis peccauerit, & manserit per mensem non dolens de peccato vel manserit per decem annos, non dolens, utrobique est unicum peccatum omissionis non dolendo: differt tamen in grauitate, quia quantum quis

quis maius tempus habet ad dolendum tanto grauius peccat si non doluerit: Peccatum autem utrobique est unicum: nam peccatum istud non consistit in actu, sed in omissione actus: ideo sicut peccatum commissionis est unicum per unitatem actus, in quo transgredimur: ita peccatum omissionis est unicum per unitatem actus, quem agere omitimus: & tamen hic solum omittitur vnus actus, scilicet vnus conuersio ad dominum, ideo unicum peccatum omissionis est, licet multo tempore duret. Et sic apparet circa peccatum, quod obligatur quilibet dolere de illo mox ut commiserit: & si mox non doluerit obligatur in qualibet parte temporis sequenti dolere: necessarium ista obligatio quousque semel doluerit: ideo obligatur homo querere dominum isto modo quolibet tempore. Hoc tamen potissimum fit in aegritudine, quia tunc est homo in maximo periculo, ne decedat in odio diuino, & pereat eternaliter: ideo non querere dominum in aegritudine peccatum est. Secundo modo fugitur a peccato, & queritur Deus per confessionem peccati & satisfactionis iniunctae expletionem. Et dicendum quod homo existens in sanitate non tenetur omni tempore querere sic dominum: licet aliqui errant in hoc putantes quod illico ut quis peccauerit habita opportunitate tenetur confiteri de peccato. Et falsum est, quia confessio licet sit de iure diuino, dicente Iacobo, confitemini alterutrum peccata uestra, & orate pro inuicem, ut saluemini: tamen modus, & tempora confessionis: & aliae circumstantiae eius non fuerit limitata de iure diuino, sed de iure humano canonico. Ius autem determinat quod saltem semel in anno quis confiteatur: ergo ut quis confiteatur semel in anno satis facit legi. Et apparet hoc manifestius, quia illa lex, omnis uiriusque sexus, quae data est in concilio generali de confessione facienda saltem semel in anno fuit data pro omnibus hominibus: cum dicitur omnis uiriusque sexus fidelis: & sic potissimum data est pro uiris imperfectis, pro quibus lex laxior est, quam pro uiris perfectis qui sequuntur arctiores semitas consiliorum. Et tamen condens legem illam benouerat, quod uiri imperfecti non peccant solum semel in anno mortaliter: sed uix est, quod aliquis de uiris imperfectis non peccet quotidie mortaliter: imo quotidie pluries: ideo si teneretur homo illico ut peccaret confiteri, non diceretur, quod confiteretur saltem semel in quadragesima: sed diceretur quotienscunque peccaret confiteretur. Secundo patet, quia canon ille dicit, quod confiteatur saltem semel: in quo innuit, quod confessio aliquando est utilis, & non necessaria: quia confessio non potest fieri nisi de peccato, & non quidem de omni, sed de mortali, quia peccata uenialia non sunt materia directae sacramenti penitentiae, sed mortalia sola nisi in defectu: ideo confessio sacramentalis nunquam est utilis, nec necessaria nisi quoad peccatum aliquod est mortale. Et tamen necesse est poni confessionem aliquando esse necessariam, & aliquam uilem, quia dicitur saltem semel in anno: in quo innuit, quod uilius esset plus quam semel confiteri: & tamen non est necessarium nisi semel in anno confiteri, quia semel confitendo satisfacimus: ergo uidetur, quod aliquando est homo in peccato mortali, & non est necesse, quod confiteatur, sed est uile: non ergo tenetur quilibet confiteri illico ut peccauerit habita opportunitate confitendi. Tertio patet, quia dato quod praesupponeretur, quod semel tantum in anno peccaret quis, non diceretur, quod confiteretur saltem semel in quadragesima: quia poterat esse peccatum illud in tempore non quadagesimali, & tunc non teneretur confiteri secundum praesuppositionem istorum, & sic non oporteret, quod

confiteretur in quadragesima. Cum ergo statuerit necessarium, quod quilibet teneretur confiteri semel in anno in quadragesima, uidetur, quod praesupposuit, quod peccaret homo in anno pluries: & tamen non teneretur confiteri qualibet vice, quia peccaret habita opportunitate, sed satis erat, quod confiteretur semel in anno: & quia nullum tempus erat honestum ad hoc quam quadragesima, cum homo esset attentus diuinis propter ieiunia, & diuersitatem caeremoniarum ecclesiarum, statuit, quod fieret saltem semel in anno in quadragesima confessio. Istud uerum est, nisi forte quis dicat, quod tenetur homo confiteri quandoque peccauerit habita opportunitate: & tamen dicitur saltem semel in anno in quadragesima: quia illa vice tenetur quis confiteri ad hoc, quod sit idoneus suscipere Eucharistiam in Paschate. Aut est in peccato mortali ante hoc in quadragesima, aut non: si non est in peccato mortali, utpote quia ante quadagesimam confessus fuerat, & postea non peccauit, non tenetur confiteri ad suscipiendum Eucharistiam, quia confessio non debet fieri nisi de peccato mortali. Non existente autem peccato mortali, non est de quo fiat confessio: ideo non est necesse confiteri tunc in quadragesima ad suscipiendum Eucharistiam in Paschate. Si autem peccauit in quadragesima postquam confessus est, tenebitur totiens confiteri quotiens peccauerit, & sic superuacuum esset exprimi de confessione saltem semel in anno facienda. Dicendum ergo, quod qui peccauit etiam si millesies peccet in anno, non tenetur qualibet vice confiteri habita opportunitate, licet uile est qualibet vice confiteri, ad necessitatem tamen satis est confiteri semel in anno. De contritione autem dicendum, quod necessaria est qualibet vice, quia quis peccat, scilicet illico ut quis peccauerit, conteratur, & quando non conteritur peccat. Si tamen conteratur postquam peccauerit, & differat confessionem usque ad quadagesimam est in statu gratiae, & omnia bona, quae facit proficiunt ei ad vitam eternam tanquam existentem in statu uerae penitentiae. Istud uerum est, nisi in quibusdam casibus in quibus tenetur quis de iure confiteri ante quadagesimam: & vnus est quando quis est in periculo mortis. Nullum autem maius periculum est quam in aegritudine, de qua dubitatur quis moriturus: ideo tunc tenetur eger querere dominum confitendo peccata sua. Secundo modo querebatur Deus in aegritudine petendo ab eo remedium corporalis sanitatis. Et de hoc dicendum est, quod non obligatur homo querere dominum in aegritudine. Et hoc propter duo: primo, quia potest aliquis esse in aegritudine, qui non desideret sanari: non quidem quod quis desideret mori, quia desiderare mortem peccatum est, nisi quis desideret mortem, ut cum Christo gaudeat in uita aeterna, sicut dicebat Apostolus, cupio dissolui, & esse cum Christo: sed adhuc istud desiderium nondum esse absolutum, sed cum conditione, scilicet si Deus non disponit quod homo maneat in carne ad magis seruientem ei. Sic colligitur ex uerbis Apostoli ad Phil. 1. scilicet: Coarctor autem eduoibus desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis autem melius permanere autem in carne magis necessarium est propter uos: & hoc confidens scio quod manebo, & permanebo omnibus uobis ad profectum uestrum, & gaudium fidei. Potest tamen esse aliquis in aegritudine, qui non desideret mori, nec etiam desideret uitam, sed subiciat se omnino uoluntati diuinae: ut disponat de eo prout uoluerit, & talis non orabit dominum pro uita, nec pro morte. Et manifestum est, quod istud non est malum, sed potius est indicium magni boni, cum quis se subiciat omnino uoluntati diuinae: ideo non tenetur quis querere dominum isto modo.

Secundo

Secundo patet, quia potest aliquis esse in aegritudine, qui desideret sanari, & tamen quia aegritudo naturalis est, sanitas naturaliter potest induci sine operatione Dei miraculosa, ideo recurreret aliquis ad medicum, qui est minister sanitatis, & non petet a Deo sanari: & non videtur quod peccet in hoc. Istud verum est nisi aegritudo sit infligta a Deo non naturaliter, & cognoscatur hoc, quia tunc non est recurrendum ad medicum, sed ad Deum, ut declarabitur sequenti questione. De Asa dicendum est, quod peccauit, quia non requisit dominum in aegritudine sua, non quidem, quia requisit eum, sed quia requisit alium, qui non poterat curare, scilicet requisit medicos, qui in casu isto non poterant curare.

An peccauit Asa confidendo arti medicorum.
Quaest. XXXVII.

QVAERITVR vterius, an peccatum sit confidere arti medicorum, & an peccauit Asa confidendo ei. Respondendum quod in hac questione praesupponendum est de arte medicinae an sit verè prophana, & secundum hoc poterit responderi ad quaestionem. Dicendum est, quod scientia medicinae est habitus intellectus: & non causat sanitatem nec aegritudinem, sed est secundum quem cognoscimus quid causat sanitatem, & quid aegritudinem: & sicut habitus medicinae secundum se non est operarius sanitatis, ita nec medicus causat sanitatem, sed est minister sanitatis applicando patienti ea, quae efficiunt sanitatem. Sicut ille, qui applicat ignem domui, non conurit domum, sed ignis conurit illam: est tamen minister combustionis. Efficiens autem sanitatem est medicamentum appositum, quod naturaliter habet efficaciam sicut ignis ad comburendum domum. Ut dicitur Hippocras in quodam Aphorismo, dicens: Natura omnium operatrix, medicus verò minister. Cum ergo medicina sit scientia, qua cognoscimus habitudines corporum humanorum aegrotorum, & sanorum, & neutrorum, & virtutes rerum naturalium ad applicandum: si ita est quod res naturales habeant efficaciam ad nocendum, & ad sanandum: erit scientia medicinae proficua, quae secundum hoc operatur. Est ergo nunc negociandum an res naturales habeant virtutem sanandi aegritudines, & procurandicas. Et in hoc non multum est probandum: quia experientia notissima est: nam aliquid est, quod sumptum in cibum inducit manifestam aegritudinem, & interdum subitanam mortem. Aliquid autem est, quod sumptum in cibum vel alias applicatum patienti confestim sanat. Non ergo potest quis negare, nec dubitare an res naturales virtutem habeant sanandi, nisi omnino infaniam: & sic apparet artem medicinae quae de his est, proficua esse atque commendabilem: & non solum natura ipsa testis est, sed sacra scriptura testimonium affert, laudans artem medicandi, ut patet Eccl. 38. cum de medicina agitur, & dicitur: Honora medicum, propter necessitatem etenim illum creauit altissimus: a Deo est enim omnis medela, & a rege accipiet donationem: disciplina medici exaltauit caput illius: & in conspectu magnatorum collaudabitur: altissimus creauit de terra medicinam, & vir sapiens non abhorrebit illam. Ecce praecedentia pertinebant ad laudem medici propter peritiam artis suae. Postea autem scriptura medicinam approbat quantum ad principium efficiens curationis, quod est in rebus naturalibus dicens, naturam accepisse vires a Deo faciendi curationem: cum dicitur, altissimus creauit de terra medicinam, & vir sapiens non abhorrebit illam: nonne a ligno indurata est aqua amara? Ad agnitionem homi-

num virtus illorum: & dedit hominibus scientiam. altissimus, honorari in mirabilibus suis, in his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vntiones conficiet sanitatis, & non confundantur opera eius: pax enim Dei super faciem terre. Ecce apparet manifestè quod ars medicandi utilis est, & quod in rebus naturalibus, quas medicus propinat virtus est ad sanandum. Nunc autem tangendum est, an sit confidendum arti medicinae circa aegritudinem, vel sit peccatum. Et dicendum est, quod aegritudo, vel accidens est malae habitudinis, aut euenit naturaliter, aut Deo infligete sine aliqua causa nature. Si primo modo, dicendum quod aut peruenit ista mala dispositio ad omnimodam corruptionem subiecti per formae absentiam, vel ad perditionem alicuius virtutis instrumentalis animae, quae est organica, vel aliàs de natura animalis non pertinens ad qualitates elementales, aut est accidens vel indispositio, in quo nihil horum est. Primo modo medicus non curat, quia corruptio subiecti per absentiam formae est mors, quia ibi anima absens: & istud esset suscitare mortuum, quod non potest facere medicus: sicut dixit Dauid Psalmo 87. scilicet: Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? quasi dicat medici non poterunt suscitare mortuos ad hoc, quod confiteantur tibi. Idem etiam est, si desit aliqua virtus organica, vel animalis, siue naturalis, quae non sit de qualitatibus elementalibus, quae tunc non potest medicus curare. Sicut si alicui verè desit virtus visiva: ut quia est, caecus a natiuitate, vel perdidit potentiam visivam postea casu. Sic etiam medicina de visiva, & gustatiua, odoratiua, & omnibus aliis organicis exterioribus. Sic etiam de interioribus, ut si pereat virtus phantastica, vel memoratiua, aut aliqua alia. Sic etiam de naturalibus viribus, ut digestiua, expulsiua, attractiua: & sic de ceteris, quae sunt virtutes naturales animalium prouenientes eis ex conditione speciei: & non ex aliqua dispositione accidentali: quia cum aliqua istarum perierit, non possunt medici eam reparare: unde non possunt sanare surdos, & caecos, & verè claudos, & similes, sed similes curationes ad solum Deum spectant. Et hoc ostendit Christus quando voluit declarare in se esse veram deitatem quaerens tibus discipulis Ioannis baptista ex nomine eius: tu es qui venturus es, an alium expectamus? Respondit: Christus: cunctes renunciate Ioanni, quae audistis, & vidistis: caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus homo qui non fuerit scandalizatus in me. Si tamen possent ista fieri sapientia medicorum, vel aliqua virtute nature, non probaret sufficenter Christus deitatem suam faciendo haec: & tamen ipse putabat se probare sufficenter per haec: ergo non poterant ista opere medicorum fieri, nec aliqua virtute nature. Ratio autem est, quia dare formam substantialem, ubi non est, est gignere animal: etiam causare virtutes consequentes formam animalis est gignere animal, ideo non potest hoc facere, nisi qui potest gignere animal, sed res naturales non possunt gignere animal, potissime gignere formam animalis, vel virtutes consequentes illam in re praesistenti: ideo non potest opere medicorum fieri talis curatio. Deus autem potest animal de nouo producere, vel productum dare virtutem perditam, quia continet Deus omnem virtutem quatuordecim rerum naturalium animatarum, & inanimatarum: ideo potest de nouo producere animal sicut aliud animal gignens illud facit: potest etiam animali existentem restituere aliquam virtutem animalem perditam, quod nulla res naturalis efficere potest. Si autem aegritudo prouenit alio modo

non existente defectu alicuius virtutis consequentis formam animalis, sed est nocumentum aliquod proueniens ex mala habitudine qualitatum elementalium, potest medicus curare aliquid horum: quia qualitates elementales primae, & qualitates secundae, consequentes primas naturaliter causantur opere elementorum, & elementarium rerum, & gignere vel corrumpere istas non est gignere animal, sed alterare illud quod naturaliter fit virtute multarum rerum. Sed adhuc non sunt curabiles omnes aegritudines hoc modo prouenientes ex hoc, quia quaedam earum tantum inferunt nocumentum, quod nulla res naturalis illud reparare valet: vel quod plurimum accidit: quod licet sint multa naturalia, quae ergo applicata sanarent illum, non dum peritiam medicorum ad hoc peruenit, ut sciat virtutem illarum rerum naturalium: quia experientia cognita fuerunt omnia haec: & tamen non potuit unquam aliquis homo nec omnes homines simul experiri de omnibus rebus naturalibus quantum ad virtutes earum. Ecce ergo de aegritudinibus, quae accidunt causa naturali quod medicorum arte curari queat, & quod non. Si autem aegritudo non veniat naturaliter, sed a Deo infligente in penam sine aliqua causa naturali, dicendum quod qualiscunque aegritudo illa sit, etiam si sit de illis, quae secundum naturam paruae forent, ut aliquid genus febris acutae, vel cuiuscunque alterius aegritudinis leuis, non poterit curari opere medicorum. Pro quo sciendum, quod Deus posset dare aegritudinem, quae haberet causam naturalem contrariam ad expellendum eam, & potest infligere aegritudinem, cui non sit aliquid naturale habens contrarietatem ad posse expellere illam. Si secundo modo, manifestum est, quod non poterit curari naturaliter per medicos talis aegritudo, cum nihil sit eis tanquam instrumentum quod applicare possint ad exclusionem morbi. Si primo modo, dicendum, quod licet morbus a Deo infligens fuisset sine aliqua causa naturali, poterat curari per medicos. Ratio huius est, quia talis morbus habet causas ex quibus prouenire possit: licet nunc ex illis non prouenerit: & habet causas ex quibus auferatur, ideo ex illis posset auferri. Nec est hoc inconueniens, quia manifestum est, quod aliqua res sunt factae solo opere Dei, & tamen possunt destrui naturaliter, sicut folium Dei virtute anima unitur corpori formaliter in generatione: & adhuc maxime in suscitatione mortuorum: & tamen potest homo auferre animam alteri naturaliter, etiam si sit de illis, quae a mortuis suscitati sunt. Quia manifestum est, quod aliqui a Christo suscitati sunt denuo mortui: & mortui sunt multi coram gladio. Sic etiam fit in aliis rebus: nam ignis potest naturaliter gigni, & potest sine causa naturali a Deo fieri: & uterque ignis habet eandem operationem, scilicet quia cremat, & sicut ignis naturalis potest naturaliter extinguere ex defectu materiae, vel ex contrarietate, quae patitur: ita & ignis, qui a Deo creatur: quia ille cum sit verus ignis necesse est, quod patiatur contrarietatem sicut naturalis ignis, & sic poterit extinguere per contrarietatem qualitatum, quae sunt in aqua, sicut ignis noster. Dicendum tamen, quod licet tales aegritudines possent curari per medicos, nunquam tamen per medicos curabuntur: quia cum a Deo sine infligantur, non permittit ipse, quod tollantur nisi per eum, & quando ipse indicauerit esse conueniens. Et sic dicendum quod nulla aegritudo infligta a Deo sine causa aliqua naturali potest curari per medicos, vel virtute aliquarum rerum naturalium. His visis sciri potest quando licet confidere egrotis arte medicorum. Nam si aegritudo sit a Deo solo infligta, siue habeat causas naturales contrarias, siue non: nequaquam est confidendum arti

medicorum, quia curare non possunt. Si autem proueniat aegritudo a causis naturalibus, quia interdum non potest curari aegritudo, ut declaratum est supra: non est confidendum tunc arti medicorum. Si autem sint aegritudines illae, quae curari possunt, tunc possumus confidere arti medicorum, scilicet quod per ipsam potest curari morbus, & quod certissime curabitur, & quod non potest villo modo impediri curatio. Alio modo confidere, quod arte medicorum potest fieri curatio tanquam per viam quandam naturalem, & tamen quod nihilominus potest impediri voluntate Dei volentis claudere vitam, vel defectu naturae non se adiuvantis, vel imperitia medicorum: & sic in aegritudine nunquam est habenda confidentia de arte medicorum: scilicet quod per eam indubitanter homo sanetur. Nunc de rege Asa dicendum, quod peccauit, quia in infirmitate sua non quaerens dominum confisus opere medicorum, quia aegritudo sua non venerat via nature, sed a Deo infligta est in penam incarcerationis prophetae, ideo non erat medicis facultas curandi talem aegritudinem, nec debebat Asa confidere eis si debebat sanari, sed ad dominum recurrere debebat, quod hanc infligerat aegritudinem: unde iuste cum scriptura redarguit.

An peccauerit Asa confidendo in arte medicorum.

Quaest. XXXVIII.

QVAERITVR De tertio, scilicet an liceat magis confidere in aegritudine arti medicorum quam Deo, & an peccauerit in hoc Asa. Respondendum, quod confidere magis arti medicorum, quam Deo potest stare dupliciter: vno modo quod sit in propria comparatione, & non praesupponatur positium: intelligendo sic quod confidatur magis arti medicorum quam Deo, id est confidatur magis arti medicorum, & non Deo. Alio modo potest accipi comparatiue proprie, scilicet quod confidat egrotus ex parte Dei, & ex parte medici, & tamen magis confidat in medico quam in Deo. Accipiendo primo modo, adhuc potest esse duplex sensus, vno modo, quod eger confidat medico: & non confidat Deo, scilicet non aduertendo, nec habendo refugium aliquod ad Deum: & istud potest fieri licite, utpote si quis incidat in aliquam leuissimam aegritudinem, in qua nullo modo est periculum, sed faciliter curari potest: & ibi non habeat homo aliquam considerationem de Deo, sciendo quod potest solo naturae opere curari talis morbus. Non prauidet diuina maiestatem aliquo, sed solum non inuocat eam, quia non se videt in aliqua angustia, in qua ad eam solum recurri debeat. Alio modo potest intelligi, quod confidat medico, & non Deo, si quia confidit, quod arte medicorum possunt aegritudines curari, & istud pessimum, & hereticum est, quia non conceditur potestas Dei tanta, sicut rerum naturalium: quod omnino est absurdum. Alio modo potest intelligi quod confidatur magis medico quam Deo; scilicet putando, quod licet Deus possit sanare, tamen quod nunquam sanabit, quia nunquam sanare volet. Et istud est etiam inconueniens, quia est diffidere bonitati Dei: nam ipse est summè bonus, et bonum est suuipius diffusiuum, ideo confidendum est, quod quidquid nos ab eo petierimus bono animo si nobis expediens est habere illud absque dubio illud consequemur: potissime cum ipse dixerit: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Et non solum dicit, quod dabitur nobis, quod petierimus, sed etiam hortatur nos ad petendam, dicens: petite & accipietis, pulla

te, & aperietur vobis, omni petenti dabitur, & pulsanti aperietur. Si autem accipiatur comparatio ista proprie, scilicet quod confidatur magis medico, quam Deo, potest intelligi dupliciter. Vno modo quod confiditur, quod Deus poterit facere aliquid ad curationem ægritudinis, & poterit medicus aliquid efficere: sed magis poterit efficere medicus opere naturali quod Deus: & iste sensus est absurdus, & hæretic. Alio modo quod confiditur magis medico quam Deo, id est quod licet Deus aliquid efficiat ad curationem ægritudinis, quod plus efficiet medicus naturaliter quam Deus supernaturaliter. Primus sensus est falsus, quia licet Deus non appareat aliquid facere in curatione ægritudinis, ipse operatur quod natura, & medicamina, & medicus: quia Deus est causa prima in concatenatione causarum naturalium, & omnis causa primaria plus in se habet effectum, quam causa secundaria, ut patet prima propositione libri de causis. Si autem accipitur secundo modo, scilicet quod medicus plus operetur naturaliter quam Deus supernaturaliter, potest recipi catholicè, quia in pluribus ægritudinibus Deus nihil operatur supernaturaliter, sed naturaliter illas curandas relinquit, & tunc est comparatio æquiuoca, & impropria: cum non sit ibi positum, quia Deus nihil tali modo operatur. Quando Deus tamen supernaturaliter operatur, plus est, quod ipse facit, quam quod facit medicus: imo medicus tunc nihil operatur: ideo periculosum est concedere propositionem istam, scilicet magis confidendum est in ægritudine aliquando medico quam Deo. Cum autem queritur de Asa, an peccauit confidendo magis medico quam Deo. Dicendum quod sic, cum scriptura eum redarguat. fuit confidentia sua maior in medico quam in Deo, non quidem quod putaret quod posset eum melius medicus curare quam Deus: sed fuit obstinatio quadam, & desperatio: nam sciuit quod peccauerat contra Deum, & quod Deus infligerat ei hæc ægritudinem, ut propheta sibi prænucciauerat, & putauit quod Deus nollet eum exaudire, ut curaretur, ideo recurrit ad medicos ponens in eis totam spem sanitatis suæ, & sic peccauit sciens, quod à Deo percussus fuerat, & putans quod quasi Deo inuito opere medicorum curari posset.

De statu animæ Asæ, & popularium.

Quest. XXXIX.

QVAERITVR vterius, circa statum animæ Asæ, & illorum, quos occidit Deus de populo quando positus est propheta in nervo. Nam dicitur in littera, quod in tempore illo occidit de populo plurimos. Respondendum quod secus est de morte Asæ, & secus de morte popularium. Ratio huius est, quia populares occisi sunt à Deo, & sic mortui sunt subito vel quasi subito, ut declaratum fuit supra in quadam quaestione. Asa autem non fuit mortuus subito, quia ægritudo fuit sibi inflata anno tricesimo nono regni sui, & durauit vsque ad annum quadragesimum primum, quando mortuus est: ideo de Asa non est aliqua causa cur dubitemus de statu suo, quia dato, quod peccauerit catenando prophetam, poterat dolere de peccato illo, quia magno tempore postea vixit, & remitteretur ei: & tamen alia causa mouet quosdam, scilicet, quia à Deo punitus fuit ægritudine ista, ideo videtur ei exosus, & quod perierit. Dicendum tamen, quod non stat, sed potius est motiuum istud valde irrationabile. Nam si propter hoc, quod à Deo punitus est pro peccato, putaremus eum damnatum: non

Est homo, quem non putaremus damnatum, quia omnes homines patiuntur aliqua mala, dum viuunt, & moriuntur in ægritudinibus, vel mortibus violentis, & omnia hæc sunt pœnalia, & omnis pœna à Deo est nobis inflata pro peccato, quia aliàs esset aliquid deordinatum in vniuerso, & sic de omnibus hominibus putaremus quod morerentur æternaliter, quod est absurdum. Item non est istud cõueniens motiuum, sed potius per oppositum, quia cum omni peccato de beatur pœna, & per illam emendatur deformitas peccati: cum alicui infligatur pœna pro peccatis in vita, melior præsumptio est, scilicet quod viuens soluat pœnam debitam peccato, & morientis nihil luendum maneat: ideo verum est, quod ex hac parte non est causa aliqua dubitandi de statu Asæ post mortem nisi pariter de statu omnium hominum dubitetur: sed est aliud propter quod dubitetur, scilicet quia scriptura increpat eum, quod nec in infirmitate sua quaesiuit dominum, sed magis medicorum arte confisus est: & sic peccauit in hoc: istud autem peccatum videtur semper mansisse in ægritudine sua, quia nunquam in illa quaesiuit dominum: ergo videtur perierisse æternaliter. Dicendum est, quod in hoc peccauit, & tamen non constat, an peccatum istud semper manserit, quia licet nunquam quaesierit dominum ad hoc, quod sanaretur: tamen forte in extremo vitæ suæ doluit, quod non quaesiuit dominum, & remitteretur ei peccatum. Sed adhuc obicietur, quia aliud peccatum fuit in morte eius, scilicet quia positus fuit in lectulo suo Asa plenus aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & scriptura increpat eum in hoc, & istud fuit in morte: ideo videtur, quod in peccato mortuus est. Respondendum quod de hoc dubium adhuc relinquitur, an in hoc peccatum sit: & tamen dato quod peccaretur, non fuit peccatum regis Asæ, sed eorum, qui eum sepelierunt, & celebrauerunt funeralia eius: ideo in hoc non est redarguendus, nisi forte dicas, quod ipse viuens disposuerit, quod sic sepeliretur. Ideo dicendum, quod non apparet, an Asa aliquid habuerit, propter quod perierit æternaliter.

De statu animarum popularium.

Quest. XL.

QVAERITVR Nunc circa statum animarum illorum popularium, quos Deus occidit propter incarcerationem prophetæ, quid de illis sentiendum sit, & de istis non est idem dicendum quod de Asa: quia Asa magno tempore vixit, scilicet plusquam duobus annis postquam à Deo percussus est, & tamen isti subito mortui sunt. Respondendum, quod isti peccauerunt circa incarcerationem prophetæ, & si morerentur in hoc statu, manifestum est, quod perierit æternaliter, & tamen non constat hoc: sed potius præsumendum est, quod non perierit, & hoc propter duo. Primum, quia ex hoc, quod eis à Deo inflata est mors, non est præsumendum malum de statu eorum post mortem. Nam potius istud proficit ad purgationem criminis. Sic enim patet de Paulo, qui quandam Corinthium peccantem tradidit Satanæ ad interitum carnis, ut saluus esset spiritus eius in die domini, prima Corinth. quinto. Ita ergo isti poterant tradi à Deo nunc morti corporali, ut saluarentur in die domini: potissimè quia ista pœna videbatur sufficiens esse peccato eorum, scilicet quod fauerent regi in incarceratione prophetæ. Secundò, quia isti habuerunt tempus ad dolendum de peccato: quia licet

cætista mors inflata popularibus fuerit aliquo modo subita, scilicet quia non fuit ægritudo longa, qualis solet naturaliter euenire, tamen non apparet, quod fuerit tam subitanea, quod non habuerit tempus ad dolendum de peccato. Nam fortassis percussio non abstulit eis vitam illico: sed manserunt per vnam diem aut aliquantum tempus, in quo sufficienter poterant dolere. Tertiò quia dato, quod morerentur subito, non poterat esse tam subito, quin possent dolere de peccato: quia contritio non est aliquis actus durans tempore magno, sed est quasi in instanti, cum non sit nisi quodam motus animæ nostræ ad displicentiam de peccato, & ista est quadam conuersio subita: ideo quantumcumque esset mors subitanea, habebat locum contritio, scilicet quod possent illam habere. Satis apparet hoc ex quodam exemplo, quod recitat Bernardus in libro speculi virginialis de quodam clerico, qui spiritu libidinis ductus intravit in dormitorium monialium, dum ipsa essent in Choro cantando matutinum, & secreta iacuit in lecto illius, quam concupiscebat expectans ut veniente ipsa in lectum post matutinum fruere tur optatis amplexibus. Interim clericus predictus obdormiuit, & demum permissione diuina suscitatus focauit eum, sed dum suffocaretur in ipso momento spatio de iniquitate doluit, & mortem æternam non subit, sicut postea reuelatum est predictis monialibus pro ipso orantibus: si ergo ille, qui dormiens à demone suffocatus est, inter ipsas breuissimè transiuites mortis angustias ad dominum conuerti potuit: à fortiori poterit quilibet alius conteri quantumcumque eum subitanea mors occupet: ideo non est vlla mali præsumptio de statu istorum, qui à Deo occisi sunt: potius quæ de aliis, qui ex ægritudine sine tali percussione ne moriuntur.

An peccatum sit vti aromatibus, & vnguentis meretriciis.

Quest. XLI.

QVAERITVR vterius, cum dicatur hic, quod Asa positus est in lectulo suo plenus aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, an peccatum fuit in hoc. Aliquis dicit, quod peccatum sit talia fieri. Primum quia scriptura ponit ista hic per modum increpationis, sicut omnia alia præcedentia, & tamen in aliis manifestum est, quod peccauerit Asa. Secundò patet, quia ponitur hic quoddam verbum valde reprehensorium, & inhonestum, scilicet quod positus est plenus vnguentis meretriciis super lectulum suum: & tamen istud verbum inhonestum non poneretur nisi ad increpandum nimis & signandum quod actus erat inhonestus sicut res meretriciæ. Respondendum quod apud Iudæos erat consuetudo antiquitus fieri multas ceremonias in funeralibus regum: & hoc in plangendo, & in vngendo corpora aromatibus, & in cremando multa odoramenta super lectulum cadaveris: & ob hoc fieri ista non erat peccatum, quia iam obtinuerat istud quasi in legem. Et patet etiam hoc, quia si fieri ista in funeralibus regum esset peccatum, non auferret Deus alicui in pœnam: & tamen Deus auferrebat quibusdam in pœnam istum honorem, scilicet quod non fierent ceremoniæ istæ in funeralibus illorum: ergo non erat peccatum istud fieri: quia si peccatum esset ista fieri, potius beneficeret Deus homini auferendo ei potestatem faciendi hæc. Sicut homo debet reputare felicem si Deus ei auferat occasionem peccandi, & tamen in pœnam auferuntur quibusdam re-

gibus ista à Deo, ut patet Ieremiæ vigesimo secundo, de Ioachim filio Iosia regis Iuda, quod non plangeret eum: vñ frater, & vñ fratres non concrepabunt ei, vñ domine, & vñ inclyte: sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem. Item si esset peccatum fieri ceremonias istas combustionis odoramentorum in funeralibus regum, non reputaret sacra scriptura aliquem regem infelicem, vel inhonoratum, eo quod non fierent sibi istæ ceremoniæ: quia potius est felicem omni carere vitio, & tamè quosdam reputat infelices & inhonoratos, quia non fuerunt factæ eis istæ ceremoniæ: ideo non est peccatum eas fieri. Patet hoc de Ioram rege Iuda filio Iosaphat inf. 21. scilicet: Langore pariter, & vita caruit, mortuusque est infirmitate pessima, & non fecit ei populus secundum morem combustionis exequias, sicut fecerat maioribus suis: ecce quod in ter alias calamitates Ioram enarrat scriptura de eo, quod non fuerint sibi factæ ceremoniæ combustionis: ergo erat pœna quædam non fieri illas. Item si fieri hæc peccatum esset, non prænucciaret Ieremias regi Sedeciæ tanquam partem quædam felicitatis suæ quod fieret ei ceremoniæ exequiarum, sicut aliis regibus. Nam sicut non mori gladio prænucciavit ei, ut partem felicitatis, ita prænucciavit, quod fierent ei ceremoniæ combustionis, ut patet Ieremiæ trigesimo tertio. Audi verbum domini Sedeciæ rex, non morieris in gladio, sed in pace morieris, & secundum combustionem patrum tuorum regum priorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te, & viduæ plangent te. Non ergo erat peccatum fieri combustiones istas odoramentorum, & vnguentorum, sed honor. Item non solum erat hoc in regibus, sed etiam in popularibus, & in viris sanctis. Patet enim de viris sanctis, quia Iacob patriarcha vir sanctus erat, & tamen filii sui vixerunt eum sic, & planxerunt facientes omnes istas ceremonias. Gene. quinquagesimo. Item nullus potuit sanctus esse, sicut Christus, qui fuit verus Deus: corpus tamen suum vinctum fuit aromatibus. Nam Ioseph de Arimathia ciuitate expendit quasi libras ceterum myrræ, & aloes in vinctione corporis eius, & inuoluit illud in syndone munda. Ioan. decimo octauo, & Matthæ. vigesimo primo. Item sanctus vir erat Ioseph ab Arimathia, & ipse vixit corpus domini: si tamen putaret esse indignum, non vixisset illud, quia magis se sciret offedere Deum quam colere. Item Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Maria Salome religiose mulieres erant, & tamen istæ emerunt aromata, ut venientes vnguerent Iesum. Matt. vigesimo octauo, & Lucæ. vigesimo quarto, quod non fecissent si putarent esse illicitum. Item ista consuetudo erat apud omnes Iudæos; scilicet, quod sepelirentur in linteis, & virgerentur corpora eorum aromatibus, ut patet Ioan. decimo nono, scilicet: Acceperunt ergo Iesum & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos erat Iudæis sepelire. Dicendum ergo, quod vngi corpus Asæ aromatibus, & cremari odoramenta super lectulum eius non erat peccatum: sed in his excessus immoderatus peccatum est: quia dato quod aliquid sit bonum, & pulchrum naturaliter, excessus in illo erit peccatum, sicut probat Aristot. septimo Ethicorum. Nam amor parentum ad filios est de bonis, & pulchris naturaliter: & tamen Niobe peccauit nimis in superabundanti amore filiorum suorum, quia propter eos contempserat Deos, & blasphemauit eos. Item amor filiorum ad parentes de bonis, & pulchris est naturaliter, et tamen Saphyrus dicitur Philopater ab Amore patris, tantum diligebat patrem suum, quod videbatur desipere, ut patet ibidem. Ita ergo in istis exequiis regum erat

erat peccatum fieri combustiones istas odoramentorum, & tamen potest peccatum esse in duobus: vno modo si fiant nimis accuratè siue curiosè, quia nimia diligentia circa ista reprobata est. Secundò potest peccari per excessum: si circa ista multo maiora expendantur quàm decet, vel consuetum est: ista duo peccata vel errores fuerunt in exequiis regis Asa. Primum, scilicet curiositas patet, in quantum dicitur, posuerunt eum super lectulum suum plenum aromatis, & vnguentis meretriciis: quia id quod est honestum, non est curiosum. Quod autem meretricium est curiosum est, nam meretrices sunt curiosæ qualiter prouocent viros ad lasciuiam, & luxuriã, vt patet Prouerb. septimo, de illa, quæ dixit iuueni, intexui funibus lectum meum, & stravi tapetibus pictis ex Aegypto aspersi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo. Secundum, scilicet excessus tangitur cum dicitur in litera, & combusserunt super eum ambitionem nimiam, scilicet magnum apparatus odoramentorum. Ad argumenta in contrarium dicendum, quòd illa non militant generaliter, sed solum contra Asa, quia ibi fuit curiositas, & superabundantia, si autem teneatur modus in his non erit peccatum fieri tales ceremonias combustionum, sed iam iste abierunt in disuetudinem: potissimè apud regiones nostras, & conuicinos.

CAPITVLVM XVII.

REGNAVIT autem Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel. Constituitque militum numeros in civitatibus Iuda, quæ erant vallatæ muris. Præsidiaque disposuit in terra Iuda, & in civitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater eius. Et fuit Dominus cum Iosaphat, quia ambulavit in viis David patris sui primis: & non speravit in Baalim, sed in Deo patris sui: & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel. Confirmavitque Dominus regnum in manu eius: & dedit omnis Iuda munerera Iosaphat: factæque sunt ei infinitæ divitiæ: & multa gloria. Cunque sumpsisset cor eius audaciam propter vias domini, etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit.

Regnavit. In præcedentibus dicto de regno regis Asa, hic agitur de regno filij sui Iosaphat, qui fuit valde bonus rex. Et dividitur in quatuor, secundum quòd historia eius regni continetur in 4. cap. scilicet vsque ad vigesimū primum. Nam primò ponitur eius

vita prospera. Secundò eius societas peruersa, scilicet quòd societatem habuit cum Achab rege Israel pessimo idolatra. sequenti capitu. Tertio correptio prompta. infra decimo nono. Quarto victoria magna. infra vigesimo cap. Prima dividitur in quatuor, secundum quòd Iosaphat egit quatuor. Primò Deum coluit, secundò populum instruxit ibi. Tertio, autem anno. Tertio hostes subiecit, ibi. *Itaque factus est timor.* Quarto ciues muniuit, ibi. *Crenit ergo Iosaphat.*

An ista habeant continuationem, & immediationem. Quasi. XXX.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta post præcedentia ordine continuato: & an fuerint facta post illa immediate, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus, quia præcedenti capitu. agebatur de regno Asa, hic agitur de regno Iosaphat, sed fuit Iosaphat filius Asa, vt patet hic: ideo necesse est, quòd prius regnavit Asa quàm Iosaphat, & consequenter erit hic ordo continuus. Ad secundum dicendum, quòd ista, quæ habentur hic fuerunt facta immediate post præcedentia: nam postquam ceperunt regnare reges in Iuda, & Israel, nunquam fuit populus sine rege, sed mox, vt moriebatur vnus subrogabatur alius: & sic mox vt Asa mortuus est factus est Iosaphat rex, & quia præcedenti capit. agitur de regno Asa, & hic de regno Iosaphat: necesse est, quòd fuerint ista immediate post illa. Circa primum dicitur. *Regnavit autem Iosaphat filius eius pro eo.* Scilicet, non habebat fortè Asa alium filiū, nisi Iosaphat, iò regnavit pro patre suo Asa: quia ei compe tebat iure hæreditario. Nam non legimus habuisse Asa alios filios, vel dato quòd haberet alios filios Asa, esset Iosaphat primogenitus: & sic etiam competere ei ius regnandi, quia in terra Iuda iam succedebat primogeniti in regno sicut inter alias gentes: & hoc colligitur, infra vigesimo primo, cum dicitur, quòd Iosaphat habuit filios multos; & dedit eis multa munerera, aurum, & argentum: regnum autem dedit Ioran, eo quòd esset primogenitus. *Et inualuit contra Israel.* Scilicet, non fuit subiectus regno Israel, nec potuerunt contra eum Israelitæ in aliquo: sed ipse prævaluit contra illos. Hoc autem dicitur ad differentiam Asa patris sui. Nam ille non habuit confidentiam in Deo suo, sed inuocavit regem Syriæ in adiutorium: ideo fecit Deus, quòd inlurgerent bella contra ipsum. Et fuit rationale istud poni hic. Nam Asa fuerat in principio regni sui prosperatus valde in omnibus operibus suis: quia confisus fuerat in domino, & fugavit atque fudit exercitum Aethiopum, qui erant decies centena millia. supra decimo quarto. Postea verò cum surrexisset contra eum Baasa rex Israel, & muro circumdaret urbem Rama, non ausus pugnare contra ipsum dedit totum aureum, & argentum, quod erat in thesauris domus domini, & in thesauris regis regi Syriæ, vt pugnaret contra Baasa regem Israel, & cogeret eum recedere de vrbe Rama. Et sic factum est præcedenti capitulo. propter hoc Deus indignatus denunciavit ei per prophetam, quòd bella consurgerent in præsentem tempore contra ipsum, & illa fuerunt bella Israelitarum, qui aliquoties oppræsserunt viros Iuda, vt probatum est ibidem. Nunc autem cum scriptura dicitur sic de rege Iosaphat, qui fuit valde inclytus inter reges Iuda, declarat quòd tempore suo non fuerunt Iudæi in aliquo oppræssi ab Israelitis,

Israelitis, sicut fuerat circa finem vitæ Asa patris eius: sed Iosaphat inualuit contra Israel. Quis autem fuerit rex in Israel cuius tempore regnavit Iosaphat in Iuda, & quæ bella habuit Iosaphat contra Israelitas, in quibus posset inualescere contra illos, declarabitur infra in quadam quæstione. *Constituitque militum numeros in civitatibus Iuda.* Timebat bella, quia tempore patris sui fuerant inchoata bella inter regem Israel, & ipsum: ideo nunc Iosaphat muniuit regnum suum contra hostes, & potissimè contra israelitas, & posuit numeros militum, scilicet in qualibet vrbe posuit certum numerum militum, qui continerentur ibi, & essent parati in armis ad defensionem regionis, vt si subito inlurgerent hostes essent accincti armis, qui eis resisterent: & sic alij, qui erant in vrbebus securi posset vacare agriculturæ non timentes insultum hostium, quia gens armorum, quæ in vrbe erat defendebat totam regionem in circuitu. Istud etiam fecerat primo Roboam filius Salomonis proavus istius, qui mox vt diuisum est regnum in duas partes, scilicet in regnum Iuda, & Israel, muniuit vrbes non bene munitas, & constituit certum numerum militum in qualibet vrbe: etiam armamentaria scutorum, & lancearum constituit in singulis, & horrea etiam ciborum dedit in eis, vt esset prouisio pro viris bellatoribus: hoc totum patet supra vndecimo ita nunc fecit Iosaphat. *Quæ erant vallatæ muris.* Aliquæ vrbes erant muratæ, & alia non: in vrbebus non muratis non constituendatur milites, quia superfluum erat, cum non possent tales vrbes sustinere aliquos impetus hostiles, & ponere ibi milites erat constituere bellum campale, quod non conueniebat: sed qui in talibus locis morabatur quando adueniebant tempora bellorum fugiebant ad loca murata: & ibi tuebantur se & sua. *Præsidiaque disposuit in terra Iuda.* i. posuit defensiones in tota terra Iuda. Accipitur hic terra Iuda p. regno Iuda, et nõ p. sorte Iuda: quia nõ solum posuit præsidia in terra sortis Iudæ, sed etiam in sorte Benjamin, cum vtraque terra pertineret ad regnum suum: & patet quia distinguitur hic terra Iuda contra vrbes terræ Ephraim, quas ceperat Asa, & pertinebant nunc ad dominium regis Iosaphat: & tamen si non acciperetur hic terra Iuda pro terra Iuda & Benjamin, non condidideretur terra Iuda contra vrbes de terra Ephraim: sed potius contra terram Benjamin, cum essent tam necessaria præsidia in terra Benjamin, sicut in terra Iuda: imò magis, quia terra Benjamin erat coniuncta regno Israel ex latere Aquilonari, & terra Iuda non. Et sic necesse est, quòd accipiat terra Iuda pro toto regno Iuda. *Et in civitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater eius.* Etiam in civitatibus istis posuit præsidia, idest defensionem contra Israelitas, scilicet viros armatos, & omnem alium apparatus bellicum. Erat autem magis necessarius ibi talis apparatus quàm in aliis vrbebus regni Iuda propter quatuor. Primò, quia istæ vrbes erant magis coniunctæ terræ Israel, quàm aliæ vrbes, cum fuerint aliquando de regno suo: & sic erat maior oportunitas pugnandi contra eas quàm contra alias. Secundò, quia in civitatibus istis morabantur viri de regno Israel, qui fuerant prius sub regibus Israel, & fortassis vellent nunc redire ad pristinum dominum, & traderent se ipsos, & vrbes regibus Israel: & vt hoc non possent facere, qui erant in vrbe, oportebat poni ibi magna præsidia de viris Iuda, vt non haberent ciues facultatem ad hoc. Tertio, quia maiora bella fierent contra istas vrbes quàm contra alias, quæ semper fuerant de regno Iuda, quia desiderabilis est recuperare perdita quàm acquirere noua: & quia reges Israel perdididerant vrbes prædictas pugnante contra

eos Asa rege Iuda: potius desiderarent Israelitæ recuperare res illas quàm acquirere de nouo alias vrbes, quæ semper fuerant de regno Iuda, & ob hoc maiora bella instruerent contra vrbes illas quàm contra alias: ideo erant necessaria ibi maiora præsidia. Quarto, quia viri Iuda poterant timere ibi duplex bellum, scilicet bellum hostile, & bellum civile: tunc venientibus Israelitis cõtra istas vrbes, fortè Israelitæ, qui morabantur in istis vrbebus pugnarent contra Iudæos, qui intus erant: vt traderent vrbes in manus Israelitarum, & esset etiam bellum hostile foris, & ad defensionem ab vtroque bello, oportebat ibi esse magna præsidia, maiora quidem quàm in vrbebus Iuda, & Benjamin. De istis vrbebus Ephraim, quæ vrbes erant, & quomodo acquiserit eas Asa pater Iosaphat, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et fuit dominus cum Iosaphat.* Scilicet, adiuuando eum in omnibus, quæ incipiebat. Sicut manifeste apparet in bello illo, de quo habetur infra vigesimo. *Qui ambulavit in viis David patris sui.* Scilicet, secutus est viam eius. Ponitur David tanquam exemplum bonorum operum, quia non fuerat ante hoc aliquis rex tam acceptus Deo, ita vt dominus diceret de eo, inueni virum iuxta cor meum. primo Regum decimo tertio: quod de nullo alio vnquam legitur dixisse: vocatur David pater suus, idest proavus, vel prædecessor, quia omnes maiores vocantur patres, & cum esset Iosaphat de progenie David vocatur filius eius: vel accipitur hic pater spiritualiter per imitationem, scilicet quòd ille quem quis imitatur in operando vocatur pater eius, & quia Iosaphat secutus est vias David, vt hic dicitur, vocatur filius eius, sed magis accipiendum est primo modo, vt sit pater secundum progeniem carnalem. Quòd autem ambulauerit in viis eius fuit, quia deuitavit idola sicut David, sed de hoc magis infra declarabitur in quadam quæstione. *Primis.* Non dicitur in viis David absolute: sed in viis David primis, quia viæ David primæ fuerunt bonæ, & viæ secundæ fuerunt malæ: & Iosaphat secutus est David in bonis, & non in malis: sed quæ sint viæ primæ David, & quæ secundæ, vel vltimæ declarabitur infra in quadam quæstione. *Et non speravit in Baalim.* Scilicet, in idolis: quia idola vocantur Baalim. Nam Baal accipitur vno modo pro nomine cuiusdam idoli specialiter, quod valde coluit rex Achab rex Israel, & maximè Iezabel vxor sua, & constituit ei quardringentos, & quinquaginta prophetas, qui comedebant panem de mensa Iezabel, tertio Regum decimo octauo, & inualuit tantum cultus istius idoli tempore Achab, quòd ferè nullum aliud idolum colebatur in toto Israel, & ob hoc Israel diuisus erat in duas partes, quasi in duos Deos, scilicet quibusdam colentibus Deum Israel, & aliis colentibus Baal. Et ob hoc congregato toto Israel in monte Carmelo coram rege, dixit Elias: Quousque claudicatis in duas partes? si dominus est Deus, sequimini eum, si autem Baal sequimini illum, tertio Regum decimo octauo. Etiam dubitatum est de vera deitate Baal, & facta est comparatio inter Deum Israel, et Baal, vt inquireretur quis eorum erat verus Deus: quod nunquam factum est de aliquo alio idolo: ex quo apparet, quòd maiorem fauorem habuit inter omnia idola Baal quàm quolibet alia. Alio modo accipitur generaliter pro quocunque idolo, & tunc habet plurale, scilicet Baalim, & ita videtur esse hic cum dicitur, quòd Iosaphat non speravit in Baalim, idest in idolis: & hoc ponitur ad signandum, quòd fuit vir valde deicola: vt infra declarabitur in quadam quæstione. *Sed in Deo patris tui.* Scilicet

Scilicet, confusus est in Deo patris tui, idest in Deo Israel, qui erat Deus patris tui. Et accipitur pater suus pro David sicut supra dixit, scilicet, qui ambulavit in vis David patris sui. Nam Deus Israel fuit Deus David, quia ipse illum specialiter coluit. Nullus enim legitur inter patres veteris testamenti, qui pro cultu tanta fecerit, nec ad illum tam affectus fuerit: sicut declarabitur infra in quadam quaestione: vel vocatur Deus patris sui, idest Asa. Nam etiam verum est, quod Deus Israel fuit Deus Asa, quia Asa coluit Deum Israel semper, nec declinavit unquam ad idola, quod in raris regibus Iuda reperitur est. Nam licet Asa peccaverit, quia non habuit plenam confidentiam in Domino, tamen circa cultum eius nunquam peccavit, introducendo scilicet alios deos: quod patet supra decimo quinto, scilicet attamen cor Asa perfectum erat cum domino cunctis diebus eius: & sic de utroque patre intelligi potest: sed melius intelligitur de David propter duo: Primum, quia de eo immediate supra in litera fuerat facta mentio, & vocatus fuerat pater Iosaphat, ideo de eo rationalius est, quod continetur istud nomen quam de aliquo alio. Secundum, quia magis convenit cultus Dei excellens David quam regi Asa, quia solus David induci tanquam bonorum operum exemplar: quod non fit de aliquo alio rege. Et perrexit in praeceptis illius. Scilicet, in praeceptis Dei patris tui. Iste fuit custodiendo legem Moysi, in qua continebantur omnia praecepta a Deo data. Et non iuxta praecepta Israel. Idest non ambulavit in praeceptis regni Israel, quia illa erant mala, scilicet de colendo idola, de quo magis declarabitur infra in quadam quaestione. *Confirmavitque dominus regnum in manu eius.* Scilicet fecit, quod maneret firmum regnum Iuda in manu Iosaphat, & quod nullus ei in hoc adversaretur. Regnum confirmatur quando quis non habebat regnum securum, et postea incipit illud habere securum. Sicut quando noviter efficitur aliquis rex, nondum confirmatum est regnum in manu eius, quousque omnes de regno ei obediant, & dentur ei omnia fortalitia: & de manu eius recipiantur: & demum voluntates omnium de regno concordent cum bonitate regis. Iste est confirmari regnum in manu alicuius quantum ad suos regniculas: confirmatur autem quantum ad hostes: quando rex novus ponit apparatus bellicos in omnibus locis suis: ita ut non sit locus hostibus nocendi terrae suae. Omnia haec fecerat Iosaphat. Nam omnes de regno susceperant eum in regem, & omnia fortalitia manus eius tradita sunt, & de manu eius suscepta: & data quibus ipse voluit. Quod patet, cum ipse posuerit numeros militum in omnibus urbibus muratis tam in regno Iuda, quam in civitatibus Ephraim, quas pater suus Asa acceperat: & tamen non poterat ponere milites in singulis urbibus, nisi urbes essent ad mandatum eius. Etiam maior adhuc firmitatis pars erat, quia omnes viri Iuda diligebant eum, & intantum diligebant eum, quod obtulerunt ei omnes munera magna, & factae sunt ei divitiae multae. Confirmatum est etiam regnum contra hostes, quia in singulis urbibus regni sui posuit Iosaphat numeros militum, ut defenderent regionem, & dicitur, quod dominus confirmavit regnum in manu eius, quia ipse fecit multum in hoc: quid autem fecerit declarabitur infra in quadam quaestione. *Et dedit omnis Iudamunera Iosaphat.* Scilicet, omnes viri potentes dederunt mu-

nera magna Iosaphat, quem in regem novum accipiebant: vel omnes de regno collegerunt inter se velut quoddam tributum regni Iosaphat. *Factaque sunt ei infinita divitiae.* Scilicet, munera erant magna, quae oblata sunt regi Iosaphat a toto regno, & ex illis collectis in unum factae sunt divitiae eius infinitae, idest valde multae. Est enim modus iste loquendi scripturae, loquens secundum consuetudinem vulgarem. Nam secundum veritatem nihil est infinitum in rebus creatis, sed quod multum est in numero, vocatur infinitum: & quod magnum est mole, vocatur etiam infinitum: sic etiam accipitur supra decimo quarto, scilicet quod tulerunt Israelitae pecorum infinitam multitudinem, idest magnam multitudinem. Sic etiam Numeri trigesimo secundo dicitur, quod filii Gad, & Ruben habebant in iumentis infinitam substantiam. *Et multa gloria.* Idest magna fama, idest magnus honor proprie gloria pertinet ad nominis dilatationem siue famam, & vocatur gloria alicuius clara cognitio, & extensio nominis eius cum laude, scilicet quando quis a multis cognoscitur, & ab omnibus laudatur. Alio modo accipitur gloria pro honore surgente ex apparatu magno, scilicet ex magno apparatu vestium, vel apparatu comitantium, vel apparatu domestico: aut quocumque alio apparatu regali ostendente in eis maiestatem: sic accipitur Matthaeo sexto, ex verbis Christi, cum ait: Considerate lilia agri, quomodo crescunt, & non laborant: dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua indutus est sicut unum ex istis, idest Salomon cum toto suo apparatu vestium, quae vocatur gloria eius non est ita bene indutus sicut unum liliam: potest accipi hic gloria utroque modo. De primo modo manifestum est: nam gloria, idest dilatatio nominis Iosaphat facta est: quia Iosaphat subiecit sibi omnes gentes, quae erant per circuitum terrae Iuda, idest Philistinios, Arabes, & alios: & offerebant isti ei munera, & generaliter gentes nullae audebant pugnare contra Iosaphat considerata potestate eius, ut patet infra in litera. Erat ergo nomen suum divulgatum per omnes istas gentes, & sic erat gloriosum. De secundo modo patet, quia cum omnis Iuda obtulisset munera magna Iosaphat, & fierent ei divitiae infinitae habebat magnum apparatus tam in vestibus quam in omnibus suppellectilibus, & domesticis rebus: potissimum, quia reges terrae qui in circuitu erant, offerebant ei munera, & tributa praestabant, ut patet in litera. *Cumque sumpsisset cor eius audaciam propter vias Domini.* Scilicet, Iosaphat ambulabat in vis Domini, quia nunquam coluit idola, & Deus confortabat eum. Dabatque ei audaciam ad aggrediendum magna, & sic aggressus est istud magnum, quod ponitur hic. *Etiam excelsa, & lucos de Iuda abstulit.* Scilicet, non solum coluit dominum, sed etiam abstulit de terra omnia impedimenta cultus divini. Erat autem impedimentum idolatria, quae fiebat sacrificando idolis, & offerendo eis thura, & fiebat ista idolatria in altaribus multis, quae erant ad hoc instituta, & in lucis. Est lucus congregatio arborum densarum reddens umbrositatem: & in talibus locis constituebant idolatra aras, & hoc maxime propter sacrificia Priapi: quia in sacrificiis illis fiebant turpia, scilicet consumatis sacrificiis vacabant libidini. Et quia non poterat honeste coitus fieri in patenti, propter

propter humanam verecundiam eligebantur loca obscura, scilicet subterranea, sicut specus, quae erant tempore regis Asa, ubi mater eius Maacha consecraverat sculptile. tertio Regum decimo quinto, vel loca umbrata, & sic erat lucus: unde habebant Israelitae lucos multos ad cultum idolorum: omnia haec, scilicet altaria, & lucos abstulit Iosaphat: ut non esset aliquod offendiculum, nec occasio colendi idola. De istis excelsis, & lucis ablatis per Iosaphat, quae erant, declarabitur infra in quadam quaestione.

Cum quo regem inualluit Iosaphat.

Quaest. II.

QVAERITVR, Cum supra dicatur, quod Iosaphat inualluit contra Israel: quis fuit rex contemporaneus suus in regno Israel, contra quem posset inualefcere. Aliquis dicit, quod ille fuit Baasa: nam Baasa inurrexit contra Asa patrem Iosaphat, volendo circumdare muris urbem Rama, & non ausus est exire ei obviam Asa, sed inuocavit in auxilium suum regem Syria dando ei munera magna, & quia confusus est nunc Asa in rege Syria, & non in Deo Israel: fecit Deus, quod insurgerent bella contra ipsum, & illa bella fecit Baasa rex Israel, ut probatum est praecedenti capitulo. In illis bellis passus fuit mala multa Iudaei inualefcere contra eos Israelitis. Nunc autem tempore Iosaphat e contrario inualluerunt Iudaei contra Israelitas, & sic videtur, quod Iosaphat fuerit tempore Baasa, & pugnaverit contra illum subieceritque illum versa vice, sicut ille presserat Asa patrem suum, & Iudeos. Dicendum tamen, quod hoc falsum est, quia Iosaphat non potuit regnare viuentem Baasa rege Israel, sed multo tempore ante mortuus fuit ille. Et patet hoc, quia mortuus est Baasa tempore Asa regis Iuda, scilicet, anno vigesimo sexto regni eius: ut colligitur. 3. Regum decimo quinto, & decimo sexto. Postea autem regnante Asa in Iuda regnaverunt successivum multi reges in Israel, scilicet, Hela filius Baasa, & Zamri, & deinde Amri, postea Achab. Nam anno trigesimo regni Asa cepit regnare Achab super Israel, ut patet 3. Regum decimo sexto. Ideo dicendum, quod Iosaphat cepit regna in Iuda, dum regnaret in Israel Achab rex, scilicet anno quarto regni eius: ut patet 3. Regum vigesimo secundo capitulo, regnavit autem Iosaphat in Iuda tempore trium regum Israel, scilicet Achab, Ochoziae, & Ioram. Nam regnavit Achab viginti duobus annis in Israel. 3. Regum decimo sexto: sed iam erat quartus annus regni eius, quando cepit regnare Iosaphat. 3. Regum vigesimo secundo. Ideo esset annus decimo octavus, vel quasi regni Iosaphat, quando moreretur Achab: regnavit autem Iosaphat viginti quinque annis eodem capitulo, ideo remanebant septem anni adhuc de regno suo, quando mortuus est Achab: post Achab regnavit Ochozias filius eius, qui fuit malus, & mortuus est cadens per cancelos cenaculi sui, & regnavit solum annis duobus. 3. Regum vigesimo secundo, & quarto Regum primo. Post hunc regnavit Ioram filius eius: & tempore huius regnavit Iosaphat annis quinque, & mortuus est: quia totidem manebant de regno suo quando cepit regnare Ioram in Israel. Patet etiam aliter, quod fuerit Iosaphat coetaneus omnibus regibus istis tribus. Patet de primo, scilicet de Achab, quia fuit cum eo in bello contra Syros in Ramoth Galaad sequenti capitulo, & 3. Regum vigesimo secundo. De Ochozia patet, quia Iosaphat, & Ochozias faciebant simul classem in Afiongaber, ut mitterent

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

in Ophir pro auro, & propter iniquam societatem, quam habebat Iosaphat, contractae sunt naues illius in Afiongaber in portu: nec potuerunt ire in Ophir infra vigesimo, & 3. Regum vigesimo secundo capitulo. De Ioram patet: quia quando rex Moab mortuo Achab praevicatus est contra Israel: congregavit Ioram rex Israel exercitum contra Moabitas, & tunc iuit cum eo Iosaphat rex Iuda, & rex Edom. quarto Regum tertio.

Quae bella habuit Iosaphat contra Israelitas, & quomodo praevaluit. Quaest. III.

QVAERITVR, uterius, quae bella habuit Iosaphat contra Israelitas, & quomodo potuit prevalere contra Israel. Dicendum, quod non apparent aliqua bella, quae fecerit contra Israelitas. Dicit tamen aliquis, & sic communiter dicitur, quod cum inualluerit Iosaphat contra Israel, quod necesse est, quod aliqua bella fecerit contra Israel, & non est sufficiens argumentum, scilicet, quod non ponuntur aliqua bella in litera sacrae scripturae, ideo, quod nulla fecerit: quia multa fuerunt facta, quae non ponuntur in sacra scriptura: potissimum cum colligatur hic, quod aliqua bella fuerunt inter Iosaphat, & Israel, in quibus Iosaphat inualefcere potuerit. Dicunt ergo aliqui, quod ista bella fuerunt tempore Achab, & contra Achab: quia ille fuit primus rex Israel, cuius tempore regnavit Iosaphat rex in Iuda, ut patet tertio Regum vigesimo secundo, scilicet, quia quarto anno regni eius cepit regnare, sed videtur, quod tempore huius non fuerint bella inter Iosaphat, & Israel: quin potius coniuncti fuerunt amicitia Iosaphat, & Achab: quia accepit Iosaphat filiam Achab in uxorem filio suo Ioram: unde dicitur ei affinitate coniunctus sequenti capitulo, & non solum fuit affinitas inter eos, sed etiam fuit exhibitio operum amicitiae: quia quando Achab iuit in bellum contra Syros in Ramoth Galaad, iuit cum eo Iosaphat rex Iuda, & fuit ibi in periculo sequenti capitulo. Etiam erat communicatio magna inter istos duos reges, ita quod interdum ibat unus eorum in regnum alterius, & alius in regnum alterius, ut congauerent in communicatione. Sic patet de Iosaphat, qui descendit ad visitandum Achab, & erat cum eo in Samaria, amboque sedebant in porta Samariae in solijs suis regalibus induti cultu regio, ut patet sequenti capitulo, & 3. Regum vigesimo secundo. Item tanta erat amicitia inter eos, quod ea, quae erant unius erant totaliter alterius. Sicut patet ex verbis eorum subsecutis operibus: nam quando Achab vellet ire ad pugnandum in Ramoth Galaad, rogavit Iosaphat, vel potius quesivit ab eo, an vellet venire cum ipso in Ramoth Galaad, & dixit Iosaphat: Sicut ego sum, ita & tu: populus meus, & populus tuus unum sunt: equites mei, equites tui: sequenti capitulo, & tertio Regum vigesimo secundo. Et sic factum est, quia cum eo iuit in bellum. Non ergo erat verisimile, quod inter Iosaphat & Achab essent vlla bella, cum essent amicitiae tam solidae inter eos: dicit ergo aliquis, quod non fuerunt bella inter Iosaphat & Achab: fuerunt tamen inter Iosaphat & posteros Achab. Sed dicendum, quod hoc non stat, quia Iosaphat non regnavit nisi tempore duorum regum post Achab regem Israel: scilicet tempore Ochoziae, & Ioram fratris eius, & ambo erant filii Achab. Non erat autem verisimile, quod contra istos faceret bella: quia soror eorum Athalia erat uxor filii sui Ioram. Ista tamen non est solida ratio: quia interdum inter affines sunt bella: ideo patet aliter, & firmitus, scilicet, quia

ff quia

quia cum utroque istorum habuit concordiam magnam Iosaphat, & amicitiam. De Ochozia patet, quia Iosaphat, & Ochozias fecerunt classem in A sion gaber, vt mitterent pro auro in Tharsis, & propter illam concordiam fracta sunt naues Iosaphat, & tanta fuit amicitia & concordia Iosaphat cum illis tribus regibus Israel, quod reputatum est ei in peccatum. Et patet primo, quando Iosaphat auxiliarius est Achab in bello: nam venit ad eum propheta, dicens: Impio praebes auxilium, & his, qui oderunt dominum amicitiam iungeris, & iccirco iram quidem domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te. infra decimo nono. sed post hoc non obstante isto habuit Iosaphat amicitiam: magnam cum Ochozia filio Achab rege Israel, & particeps fuit cum eo ad mittendum naues in Ophir, siue in Tharsis, & propter amicitiam illam dominus confregit naues in A sion gaber, nec potuerunt ire in Tharsis: infra vigesimo, & tertio Regum vigesimo secundo. Non ergo est verisimile, quod haberet bella aliqua Iosaphat contra Ochoziam regem Israel. De Ioran fratre eius, qui fuit tertius rex, etiam patet, quod habuerit cum eo amicitias magnas: nam exposuit se pro eo morti, sicut pro patre suo A sa. Nam in adiutorium eius iuit contra regem Moab ad bellum, & fuit in periculo mortis ipse, & suus exercitus propter defectum aquarum. quarto Regum tertio, nisi consulissent dominum per Elisaeum, qui dedit modum ad habendum aquam, vt patet ibidem. Non ergo videtur, quod bella aliqua habuerit Iosaphat cum regibus istis. Nam non solum habuit aliquando amicitias cum eis, sed etiam fuerunt amicitiae semper manentes a patre in filios. Ideo dici potest vno de duobus modis: vno modo, quod Iosaphat inualuit contra Israel in aliquibus bellis, quae habuit contra regem Achab. Alio modo, quod inualuit contra Israel: non quidem premedo Israelitas, sed faciendo, quod non possent Israelitae contra eum praualere. De primo patet: nam non est putandum, quod Iosaphat habuerit aliqua bella cum Achab, & posteris suis postquam semel affinitate iunctus est eis, & contraxit amicitias cum illis, quia amicitiae manserunt semper illatae: sed potuerunt esse bella in principio regni Iosaphat, antequam contraherentur amicitiae suae, & in illis bellis praualeret Iosaphat contra Israel, & inde esset exordium ad componendum amicitias, & inducendum affinitatem. De secundo modo patet, quia Iosaphat confortatus est in regno, & fuit tam potens, quod inualuit contra Israel, non quidem superando eum in aliquibus bellis, sed quia taliter se habebat, quod posset superare Israelitas si congregarentur. Et dicendum, quod iste modus secundus est verisimilior, & renendus est: quia non est verisimile, quod bella aliqua fuerint inter Achab, & Iosaphat: nam aliqua scriptura faceret mentionem de illis saltem in generali, & tamen nec in libro isto, nec in tertio Regum, vbi ponitur ista historia non fit mentio, quod aliqua bella fuerint inter Iosaphat & Achab. Quod autem inualuerit secundo modo est verisimile, quia tempore A sa patris Iosaphat Iudaei erant aliquantulum oppressi ab Israelitis: quia ex eo, quod peccauerat non confidendo in domino, sed in rege Syriae praenunciauit ei Deus, quod insurgerent bella contra ipsum, & in illis bellis erat inferior viribus, & affligebatur ipse, & viri sui: eo quod in poenam data erant, & tamen si sepe obtineret in eis, non esset poena, sed gloria. Durauit autem hoc toto tempore A sa: quia semper ille mansit in hac diffidentia: nam etiam in egritudine, de qua mortuus est, non quaesit dominum, sed medicorum arte confusus est: vt patet praecedenti capitulo. Tempore autem Iosaphat filij eius non continuatum fuit sic, scilicet, quod

Israelitae premerent Iudaeos, sed tantum confortatus est Iosaphat, quod timuerunt Israelitae molestare Iudaeos, in quo aliquo modo se minores viribus cognoscebant, & sic inualuit Iosaphat contra Israel. Et hoc etiam patet: quia dicitur, quod fuit dominus cum Iosaphat, & tamen quando Deus est cum aliquo, nullus praualeret contra eum, sed ipse contra omnes: ideo praualerat Iosaphat contra Israelitas. Item patet, quia dicitur, quod confirmauit dominus regnum eius. Si ergo dominus confirmauerat, non poterant hostes infirmare vexando illum, & subditos. Item patet magis, quia Iosaphat subiecit sibi gentes multas bello, & aliae conuicinae videntes vires Iosaphat, non audebant pugnare contra eum, & sic cum subiecit Iosaphat eas sibi in tributum, & etiam Arabes, videns hoc Achab rex Israel, qui tunc erat, timuit pugnare contra eum: & sic inualebat contra Israel. Item adhuc magis patet, quia Deus incussit specialem timorem omnibus habitatoribus terrae, vt nullus auderet pugnare contra Iosaphat, & sic Israelitae, qui solebant opprimere Iudaeos, non ausi fuerunt deinceps pugnare. Sic patet infra in litera, cum dicitur: itaque factus est timor domini super omnia regna terrarum, quae erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Iosaphat: & isto modo dicendum est, quod inualuit Iosaphat contra Israel.

Quaeritur ubi essent illa de terra Ephraim. Quae. IIII.

Quaeritur ulterius, cum dicatur hic, quod posuit Iosaphat praesidia in vrbibus Ephraim, quas ceperat pater suus A sa, quae vrbes erant istae de terra Ephraim. Dicendum, quod Iosaphat habebat vrbes, quae fuerant de tribu Ephraim, quas ceperat sui praedecessores. Nam habuerunt contra Israelitas aliquando bellum, & quia Deus confortabat eos, ceperunt aliquas vrbes de terra Israel, & non fuit aliqua tribu, de cuius ciuitatibus facilius capere possent, quam de ciuitatibus Ephraim. Et ratio est, quia nulla tribus Israel habebat sortem suam magis coniunctam terrae Iuda, quam tribus Ephraim. Nam fors sua, & fors Ephraim coniunctae erant in lateribus nulla sorte intermedia: vt patet Iosue 18. Quia ibi ponuntur in lateribus sortis Benjamin aliqua vrbes, quae etiam erant in lateribus sortis Ephraim, & Manasse, vt colligitur Iosue 16, & 19. Erat tamen tribus Benjamin de regno Iuda: ideo non erat aliqua tribus magis coniuncta regno Iuda, quam terra Ephraim, & sic Israelitis pugnantibus contra viros regni Iuda, non poterant viri Iuda capere vrbes promptius de aliqua tribu, quam de tribu Ephraim. Sed nunc est dubium circa istas vrbes de tribu Ephraim, quis ceperit eas, an A sa pater Iosaphat, vel Abia pater A sa. Litera autem dicit, quod cepit eas A sa. Multi tamen tenent, quod cepit eas Abia. Et ratio est, quia de A sa non reperitur aliquod bellum factum contra Israelitas, in quo fiat mentio, quod ceperit aliquas vrbes de terra Israel, & tamen de Abia reperitur, quod ceperit vrbes aliquas de terra Israel. Nam ipse pugnavit contra Ieroboam primum regem Israel, quando occidit quinquaginta milia virorum de exercitu Ieroboam, fugatusque est Ieroboam a facie eius, & totus Israel: tunc enim cepit vrbes quaedam de terra Israel, quae nominantur supra decimo tertio, & ille videtur esse de terra Ephraim, quia illa erat magis coniuncta terrae Iuda. Dicendum ergo, quod dubium est, quis ceperit ciuitates, de quibus hic dicitur, an Abia, vel A sa: nam dato, quod aliquas cepisset A sa, necesse erat, quod

quod intelligeretur etiam hic de ciuitatibus, quas cepit Abia: quia aliquas cepit Abia, vt patet supra 13. & tamen litera loquitur hic de omnibus ciuitatibus, quae erant sub potestate Iosaphat, quia in omnibus posuit praesidia contra hostes, quod satis colligitur: quia dicitur, quod posuit numeros militum, & praesidia in omnibus vrbibus Iuda, & in omnibus vrbibus, quas A sa pater suus ceperat de tribu Ephraim: non ergo dimitteret aliquas vrbes, in quibus non poneret praesidia: quia omnes egebant praesidijs contra hostes, & potissimum illae, quae fuerant aliquando de terra Israel: non ergo poneret praesidia Iosaphat in vrbibus regni sui, & in vrbibus, quas ceperat A sa pater suus de terra Ephraim, & ommitteret ponere praesidia in vrbibus, quas auus suus Abia ceperat de terra Ephraim. Ideo quomodo dicitur Iosaphat praesidia in vrbibus, quas ceperat Abia auus suus de terra Ephraim. Dicendum, quod licet vtrumque posset teneri aliquo modo, magis videtur tenendum, quod iste vrbes, de quibus hic dicitur, fuerint captae de terra Ephraim per A sa patrem Iosaphat. Ratio huius est, quia nunquam recedendum est a cortice literae, sine necessitate. Cum ergo dicatur hic, quod A sa pater Iosaphat ceperit vrbes aliquas de tribu Ephraim, necesse est concedi, quod sic fuerit nisi appareat aliqua cogens ratio ostendens, quod debeat aliter intelligi, & tamen non apparet aliqua talis ratio: ideo non debemus aliter confiteri. Dicere autem, quod istas vrbes ceperit Abia auus Iosaphat est recedere a cortice literae: quia tria dicimus, quod patet, & filius computatur pro eadem persona, & non tam proprie dictum, sicut ista sententia reperitur in alio loco: nam supra decimo quinto cap. dicitur, quod A sa abstulit idola de terra Iuda, & Benjamin, & de vrbibus, quas ceperat montis Ephraim, & hic iterum dicitur, quod posuit Iosaphat praesidia in vrbibus, quas A sa pater suus ceperat de terra Ephraim: ergo concedendum est, quod A sa tulit aliquas vrbes de terra Ephraim. Et quando obijcitur, quod non apparet aliquod bellum, in quo A sa ceperit vrbes de terra Israel, dicendum, quod scriptura non omnia refert expressè, sicut facta sunt: quia omittit multa propter breuitatem: potissimum, quia necesse est concedere fuisse aliqua talia bella, cum hic dicatur, quod A sa ceperit istas vrbes: nihilominus tamen dicendum est, quod illas etiam vrbes ceperit Abia auus Iosaphat de terra Israel: sicut patet supra decimo quarto, & in illis posuit etiam nunc praesidia Iosaphat, & ille intelliguntur sub nomine ciuitatum quas cepit A sa pater Iosaphat.

Quomodo Deus fuit cum Iosaphat. Quae. V.

Quaeritur ulterius, cum dicatur, quod Deus hic fuit cum Iosaphat, quomodo fuit hoc. Respondendum, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo, quod Deus fuit cum illo dirigendo eum in via morum, na erraret in lege sua, & sic dicitur cum illo, qui est in charitate, iuxta illud. prima Cor. quarto, scilicet Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Alio modo poterat esse Deus cum eo, scilicet dirigendo eum in omnibus actibus suis quantum ad bona temporalia, & euentus rerum. Et dicendum, quod vtroque modo dicitur Deus esse cum aliquo, & fuit vtroque modo cum Iosaphat, scriptura tamen magis consuevit dicere esse Deum cum aliquo secundo modo, quam primo. Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Et ratio est, quia scriptura sequitur in multis modum loquendi vulgarem, & tamen modus vulgaris tenet secundum, & non primum. Et patet hoc Gene. 26. vbi dicitur quomodo Philisthini, inter quos morabatur Isaac in terra Gerar, affligebant, & molestabant eum, & Deus prosperabat eum in omnibus actibus suis intantum, quod semel Isaac seminavit in terra illa, & collegit in anno ipso centuplum, de quo admirati sunt valde Philisthini videntes manifestè, quod istud a Deo erat, & cum recessisset de terra illa Isaac iuit ad eum Abimelech rex Philistinorum, cum magna turba petendo federa cum Isaac, quia timebat eum: eo quod viderat in eo manifestè diuinum adiutorium. Ad quos Isaac ait: quid venistis ad me hominem, quem odistis, & expulistis a vobis? Et illi dixerunt: vidimus tecum esse Dominum, & diximus sit iuramentum inter nos, ne noceras nobis, sicut nos nihil tuorum attigimus. Ecce isti confessi sunt Deum esse cum Isaac, quia prosperabantur actus eius supra modum communem illorum hominum. Sic etiam patet de Ioseph, cum quo putauit dominus suus Pharaon esse Deum: quia omnes actus eius dirigebantur, & prosperabantur valde: vt patet Gen. 39. scilicet. Ioseph perductus est in Aegyptum: fuitque dominus cum eo, eratque vir in cunctis prosperè agens: habitabatque in domo domini sui, qui optimè nouerat dominum esse cum eo, & omnia, quae gereret ab eo dirigi in manu illius. Ecce ergo qualiter cognoscebatur Deum esse cum aliquo, quando dirigebantur, & prosperabantur actus eius. Nunc dicendum, quod in Iosaphat erant ambo haec. De primo patet, quia Deus dedit ei cor inclinatum in cultum suum: nam desiderabat Iosaphat colere Deum, & colebat: habere autem tale cor non est ab homine, sed a Deo pulsante nos, & mouente ad desiderandum. Sic colligitur Deutero. quinto, cum Iudaei dixerunt, quod obseruarent omnia, quae Deus locutus fuerat, ait Deus: bene omnia sunt locuti, quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea? quasi dicat, habere talem mentem non est in potestate eorum: sed ab alio pendet. Sic etiam patet, in oratione Salomonis. secundo Regum octauo: cum dicitur, sit dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris non derelinquens nos, nec projiciens, sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs suis. Habebat autem tale cor Iosaphat: ideo Deus ei illud dederat: potissimum, quia dicitur, quod ambulauit in vijs Dauid patris sui, in quo signatur magna perfectio eius. De secundo etiam patet, quod Deus fuit cum eo dirigendo actus suos, quia in omnibus, quae cepit Deus prosperauit eum. Nam cum regnare cepit confirmauit Deus cor eius, sicut dicitur hic in litera: Et tamen non dicitur hoc de alijs regibus. Et hoc fuit, quia Deus conciliauit sibi animos subditorum suorum, vt sponte subijcerentur ei, & sic regnum suum esset firmum. Etiam prosperauit eum dominus: quia tempore A sa patris sui Israelitae premebant aliquo modo viros Iuda, & erant superiores eis: tempore autem Iosaphat fuit contrarium, quia inualuit Iosaphat contra Israel, sicut dicitur in litera. Item: prosperatus est, quia in bellis suis obtinuit semper: nam pugnavit contra Philistinos, & subiecit eos sibi in tributum. Pugnavit etiam contra Arabes, & subiecit eos. infra in litera. Item in alio prosperatus est specialiter, quia Deus misit terrorem eius super omnes gentes, quae erant in circuitu, & non audebant pugnare contra eum: vt patet in litera: cum dicitur, itaque factus est timor domini super omnia regna terrarum, quae erant per gyrum Iuda, & non audebant bellare contra Iuda. Item: Et a pro-

prosperatus fuit adhuc magis, & fuit Deus cum eo, quando ipso non pugnante Deus occidit inimicos eius, quia veniebant contra Iosaphat Ammonitæ, & Moabitæ, & Idumæi, & Syri, & Deus turbavit eos, & pugnaverunt quidam contra alios tanquam pugnarent contra hostes, & sic mutuis se vulneribus truncaverunt, infra vigesimo. Nec unquam legitur Iosaphat in aliquo habuisse iniquum successum, nisi cum peccaret contra dominum. Nam adiuvando regem Achab in bello contra Syrios peccavit Iosaphat, & fuit in periculo mortis Syris circumstantibus eum, & putantibus esse regem Achab, quousque clamavit: & tamen adhuc Deus eum liberavit. sequenti capitulo, & tertio Regum vigesimo secundo, & sic prosperè se habuit. Iterum autem peccavit, quia amicitias inivit cum Ochozia rege Israel: etiam ob hoc naues eius contractæ sunt in Asiongaber, infra vigesimo, & tertio Regum vigesimo secundo. Et loquendo generaliter non legitur aliquis de regibus Iuda tantum prosperatus in omnibus negociis suis, & pauciora incommoda passus: ideo recte de eo dicitur, quod erat Deus cum eo, scilicet prosperando illum in omnibus, ad quæ manum mitteret.

An ambulavit Iosaphat in vijs David.

Quest. VI.

QVAERITVR ulterius, quare dicitur hic, quod ambulavit Iosaphat in vijs David. Respondendum, quod scriptura vult laudare hic Iosaphat: & quia tunc aliquis laudatur, quando similis optimo prædicatur, & David erat optimus inter reges, voluit scriptura comparare eum David dicens, quod ambulavit in vijs David, & istud est secundum modum naturæ. Nam secundum naturam teste Aristo. in quolibet genere id. quod est primum, & perfectissimum, est mensura omnium aliorum, & per accessum ad illud mensuratum perfectum omnium aliorum. Sic autem erat in genere iustitiæ legalis, quia inter Iudæos nullus fuit iustior legaliter quam David, scilicet, quia ipse plenius, & cum maiori seruositate, & devotione observaret legem Dei, quam omnes alij. Ideo magis debuit Iosaphat comparari ei, quam alicui alteri. Sed tunc obicitur, quod non fuit David maior omnibus regibus Iuda ad hoc, quod ponatur ipse tanquam mensura, & exemplum bonitatis omnium. Nam David peccavit gravissimè, scilicet, quia occidit iniuste Vriam Hethæum, qui erat miles fidelissimus sibi, atque valde devotus. Etiam cognovit Bethsabeæ adultero coitu. Etiam numeravit populum: fecit quoque quedam alia, in quibus culpabilis reperitur: non ergo videtur, quod fuerit optimus ille, qui fecit tam gravia scelera. Secundo patet, quia videtur, quod quidam reges fuerunt meliores eo, scilicet Iosias, & Ezechias, de quibus non narratur aliquod peccatum, potissimè de Iosia, qui tam zelantissimus extitit divini cultus, quod totam idolatriam abstulerit: ita quod nihil omnino maneret in terra Israel, ut patet infra 34. & 4. Regum 23. cap. & ponuntur laudes eius valde magnæ Ecclesiastici 49. capit. Isti ergo, qui tanta bona fecerunt, & nullum malum leguntur fecisse, erunt meliores quam David: & ipse, vel aliquis eorum deberet poni tanquam mensura bonitatis inter reges, & non David. Respondendum, quod David fuit melior inter omnes reges Iuda, & Israel, & ipse poni debet tanquam exemplar totius bonitatis: & hoc fuit primum in recedendo à malo: secundum in accedendo ad bonum. De primo patet, nam David nunquam coluit idola, nec aliquid simile idola-

triæ habuit: sed omnino detestatus est eam, ut colligitur ex omnibus gestis eius. Secundum patet, scilicet in accedendo ad bonum: nam ipse omnino accessit ad Deum, scilicet in toto corde suo nihil sibi relinquens: nam habuit spem firmissimam in Deo in omnibus angustiis suis, & exposuit se magnis periculis solum confidens divino adiutorio. Sicut patet quando pugnavit contra Goliath Gethæum. primo Regum 17. & non desijt aliquando confidere in domino: sicut Asa pater Iosaphat, de quo patet præcedenti capitulo. Etiam fuit vir patiens in angustiis, scilicet, quando filius suus Absalon persequabatur eum ad mortem, & ipse fugeret de Ierusalem nudis pedibus, exiit Semei de Baurim, & cepit maledicere ei, & iacere lapides, & pulverem contra eum: & tunc Abisai filius sororis David voluit occidere illum, & dixit David, quod non mitteret manum in eum, sed permitteret, quod malediceret ei, quia Deus suscitabat illum contra se ad maledicendum: nec erat iniustum, quod ille malediceret ei, cum filius suus, qui egressus fuerat de lumbis suis, quæreret animam eius. secundo Regum decimo sexto. Ista autem erat magna tolerantia: habuit tamen David super cæteras unam excellentissimam virtutem, in qua nullus de regibus Iuda, & Israel fuit ei æqualis, scilicet, quia desideravit ardentissimè cultum Dei, & nihil erat, quod ipse non faceret pro ampliatione cultus divini. Et patet in hoc, quia ipse fuit primus, qui voluit domino facere templum, in quo quiesceret arca eius, & in quo ipse coleretur. Nam ante ipsum nullus de regibus nec iudicibus, aut quibuscunque principibus Israel tentavit facere domino domum, in qua maneret arca: imò nec cogitauerat: ipse verò cogitavit hoc, & postquam congregavit pecuniam magnam sufficientem ad istam ædificationem dixit propheta Natham, quomodo vellet ædificare domum domino, quia iniustum erat, quod ipse habitaret in domo cedrina, & arca Dei maneret sub pellibus: præcedenti libro 17. capit. & 2. Regum 7. Item patet bonitas sua in hoc, quia Deus ipse laudavit valde David de hoc dicens, quod ipse vellet facere, quod Deus nulli faceret mandauerat, & quod propter hoc ipse benè faceret nomen eius, & gloriam suam in immensum. Item patet, quia nullus de regibus tanta unquam obtulit in cultum Dei, sicut David: ipse namque consecravit domino totum aurum, & argentum, quod habuerat ex omnibus bellis, ut ex illo ædificaretur domino templum: sic patet præcedenti libro 8. scilicet, sed & omnia vasa aenea, aurea, & argentea consecravit David domino cum argento, & auro, quod tulerat de universis gentibus: tam de Idumæa, & Moab, & filijs Ammon, quam de Philistinij, & Amalech. Item David apparebat melior omnibus regibus in hoc, quia præter hoc, quod omnia sua dabat ad ædificationem templi domini, & prohiberetur ædificare: ipse congregavit cum magno labore omnes necessarias impensas, scilicet lapides, & ligna, & similia, & etiam artifices: ita ut quando Salomon regnaret, nihil ei deesset nisi velle ædificare, & iubere, ut patet præcedenti libro 12. capitulo. Item fuit desiderium suum valde magnum circa istam ædificationem: unde congregato toto populo admonuit Salomonem filium suum, ut post mortem suam faceret istud opus. Etiam omnes de populo hortatus est, ut eum fideliter adiuverent quatenus compleretur opus. præcedenti lib. 22. & 23. Item tantus fuit fervor David circa hoc, quod non solum ipse obtulit omnia, quæ habebat pro ædificatione templi domini, sed etiam movit populum ad offerendum persuasione deuotis, & obtulerunt principes, & populus magna munera. præcedenti libro vigesimo nono.

Item

Item ex magno ardore David circa cultum divinum, non solum voluit providere circa locum, in quo Deus coleretur ædificando templum, sed etiam providit circa ministros diligenter dando alium modum ordinationis sacerdotum, & Levitarum, secundum quem quem Deus abundantius coleretur, & ministri ordinatus se haberent: ut patet præcedenti libro 23. & 24. & 25. & 26. capitulis. Item cum David prohibitus esset à Deo ædificare sibi templum: quia erat occupatus bellis, non ob hoc cessavit ab affectione magna colendi eum. Nam ipse iuit pro arca, quæ manebat in domo Aminadab in Chariatharim, manserat enim ibi arca ex tempore, quo reducta fuerat de terra Philistinorum, & non erat in loco satis honorabilis: quia nulla ceremoniæ honoris coram ea fiebant: sed solus erat in domo Aminadab sacerdotis, & filius eius Eleazarus habebat officium custodiendi eam, scilicet ne quis accederet ad eam indebitè, primo Regum 7. David autem voluit eam ponere in loco honorabili, adduxitque illam cum magna solennitate congregato toto Israel in Ierusalem, & posuit in domo Obedom Leuitæ. Cumque ibi mansisset tribus mensibus, transtulit iterum eam honorabilissimè David in domum suam cum magnis sumptibus: ut patet 2. Regum 6. & præcedenti libro 13. & 15. Paravit autem ei David locum honorabilissimum in domo sua, in qua maneret arca, quousque fieret ei templum, & coram ea statuit manere sacerdotes, & Levitas, qui quotidie sacrificia facerent, & laudes divinas cantarent: præcedenti libro 16. capitulo, & iste modus mansit, quousque templum per Salomonem factum est. Nam tunc translata est arca de domo David, & non manserunt ibi postea sacerdotes offerentes sacrificia, nec leuitæ cantantes laudes divinas, sed omnia hæc in templum translata sunt. Amplius autem David habebat maximum virtutis suæ, & humilitatis: quia tantum desiderabat Deum colere, quod pro cultu eius non dubitabat seipsum vilificare. Sicut patet, quando portata fuit arca de domo Obedom Gerçi in domum David. Nam tunc, ut ostenderet cultum, quem Deo præstare volebat, & ut incitaret reliquum populum ad Deum laudandum, ipse se nudavit vestibus regalibus, & induit se stola buffina: sicut leuita, & saltabat coram arca totis viribus: in tantum, quod vxor sua eum contempsit, videns ipsum de fenestra: ut patet 2. Regum 6. cum ait Michol vxor sua: Quam gloriosus fuit hodie rex Israel discoperiens se ante oculos servorum suorum, & nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris. Et David valde humiliter respondit, dicens: Vivit dominus, quia Iudam ante dominum, qui elegit me potius, quam patrem tuum, & omnem domum eius, & præcepit mihi, ut essem dux super populum suum Israel: Iudam, & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. Istam autem alacritatem mentis, & abiectionem sui ipsius propter cultum Dei nullus regum Iuda habuisse legitur nisi David: ideo ipse valde melior, & à Deo magis dilectus cæteris fuit: unde non immerito de eo Deus dixit inveni virum iuxta cor meum. primo Regum 13. & Psal. 88. quod de nullo alio hominum in sacra scriptura legitur Deum dixisse. Item David fuit melior omnibus: quia propter ipsum donata sunt regibus omnia bona, quæ habuerunt. Nam propter peccatum Salomonis perituum erat regnum de manu posterorum suorum, & tamen propter David Deus reliquit ei partem. 3. Regum 11. Sic etiam tempore Roboam, & Abia, cum iterum Iudæa declinaret ad idola, perituum erat regnum: sed Deus voluit dare lucernam David. 3. Regum 15. Iterum simile tempore Ioram

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

& filij huius Iosaphat, de quo hic agitur. 4. Reg. 8. Et non dicitur de aliquo alio rege, quod propter eum aliqua talia facta fuerint: ideo fuit melior David, quam omnes alij reges Iuda, & consequenter ipse poni debuit, tanquam exemplar bonitatis posterorum. Cum autem obicitur, quod non poterat David esse exemplar bonitatis inter reges Iudæorum, qui in tantis peccaverat malis. Dicendum, quod hoc non obstat, quia peccavisse aliquando, non inducit nunc necessariò malum esse: etiam non inducit deteriore esse alijs, & sic potest David esse melior alijs regibus Iuda: licet peccaverit in omnibus, quæ relata sunt etiam in aliquibus alijs. Ad secundum cum dicitur, quod alij reges fuerunt meliores, quam David inter Iudæos, quia quidam eorum fuerunt, qui non leguntur in aliquo peccasse, & insuper multa bona fecerunt, sicut fuit Iosias, & Ezechias. Responderi potest vno modo, quod non positus fuit aliquis eorum tanquam exemplar bonitatis, sed David: quia dato quod melior esset illorum quilibet, quam David: tamen non poterat poni aliquis istorum: quia nunc tempore Iosaphat nondum præcesserat quilibet istorum, aut aliquis, quem imitari posset Iosaphat, sed postea fuerunt, & inter omnes, qui nunciam præcesserant, non fuerat aliquis tam bonus, sicut David: imò omnes, qui præcesserant mali fuerunt nisi David. De primo rege, scilicet Saule pater, quia propter malitiã eius Deus transtulit regnum de progenie eius in domum David: primo Regum decimo quinto, & decimo octavo. & illum omnino à facie sua abstulit. secundo Reg. septimo, & præcedenti lib. decimo septimo. Deinde fuit David, postea Salomò, qui pessimus fuit in senectute fabricans templum idolis: ita ut propter peccata sua Deus ablaturus esset regnum totaliter de domo eius, nisi abstinnisset propter merita David, ut relinqueret ei lucernam: ut patet 3. Regum 11. Deinde fuit Roboam, qui etiam fuit malus, & contra eum ascendit Selsach rex Aegypti, & rapuit omnia vasa templi domini, & thesauros regis. 3. Regum 14. & supra 12. & tamen non cessavit ob hoc ab iniquitate sua, sed fuit tota terra plena idolis: ut patet 3. Regum 14. & 15. post eum fuit Abia, qui pauco tempore, scilicet tribus annis tantum regnavit, & tamen malus fuit, quia coluit idola. Nam etiam tempore suo erant multa idola in terra, sicut tempore Roboam patris sui. 3. Regum 15. post hunc fuit Asa pater huius Iosaphat, qui quantum ad idolatriam nunquam peccaverat: sicut dicitur supra 15. scilicet, cor Asa perfectum erat cum domino cunctis diebus eius, & tamen peccavit nimis in diffidentia: quia habuit maiorem confidentiam in rege Syria, quam in Deo quantum ad bella, & maiorem confidentiam quantum ad ageritudinem in medicis habuit, quam in Deo, præcedenti capitulo: ideo nullus priorum erat, qui posset poni tanquam exemplar sanctitatis, nisi David. Ezechias autem, & Iosias, qui fuerunt viri valde boni, nondum fuerant, sed multo post extiterunt. Secundo modo, & melius respondere potest, quod dato quod Iosias, & Ezechias fuissent ante Iosaphat, nullus istorum positus fuisset tanquam bonitatis exemplar cui simularetur Iosaphat: sed David poneretur. Et ratio est, quia David fuit melior, quam Ezechias, & Iosias. Et patet hoc: quia cum scriptura vult laudare istos, quod fuerunt valde boni, dicit de eis, quod ambulaverunt in vijs David patris eorum. De Ezechia patet quarto Regum decimo octavo. De Iosia patet eodem libro vigesimo tertio capitulo. Cum verò obicitur, quod isti non leguntur peccasse, & fuerunt boni valde: David autem peccavit gravissimè, videtur quod fuerit quilibet istorum melior, quam David. Dicendum, quod non tenet consequentia, quia maior perfectio est per maioritatem meritorum.

Et 3. Potest

Potest autem aliquis, qui peccauit peruenire ad maiora merita, quam aliquis, qui non peccauit: ideo sanctior erit, sic patet de Magdalena, quæ fuit famosa peccatrix, & tamen illa sanctior est, quam illi, qui baptizati, mox moriuntur, & tamen illi nunquam peccauerunt, ita fuit in Dauid: quia licet ipse peccauerit grauiter, & isti, de quibus hic dicitur, scilicet Iosias, & Ezechias non peccauerint: tamen fuit sanctior Dauid, quã illi, quia fecit opera maioris perfectionis. Nam Ezechias & Iosias, nõ coluerunt Dentem tam alacri animo, sicut Dauid: nec tantam sollicitabantur in colendo eum, nec tantum se humiliabant, ut eum colerent: & multa alia signa probitatis fuerunt in Dauid, quæ non fuerunt in Ezechia, nec Iosia, nec in aliquo alio de regibus Iuda, ut supra declaratum est. Ipse ergo ponit debuit, ut exemplar probitatis, & imitationis Iudæ Iosaphat, & quibuscunque alijs.

Quare dicitur, quod Iosaphat ambulauit in vijs Dauid.
Quæst. VII.

QVAERITVR vterius, cum dicitur in litera, quod ambulauit Iosaphat in vijs primis Dauid, cur hoc dicitur, vel quare fit ista distinctio, & non dicitur absolutè, quod ambulauit in vijs Dauid. Aliqui dicunt, quod hoc dicitur ad signandum gradum perfectionis nõ magnum in Iosaphat. Pro quo sciendum, quod homo, qui peruenit ad aliquam perfectionem sanctitatis prius est in via imperfectionis, ut communiter: vel saltem prius est in gradu incipientium: assignantur enim isti gradus in bonitate, scilicet incipientis, proficiens, & consummatus. Incipientium gradus est in eis, qui nouiter boni incipiunt esse: nec adhuc aliquos bonitatis fructus habent, sed illos tunc habere incipiunt. Et sic signatur, quod Iosaphat imitatus est vias Dauid, non quidem, ut proficiat, vel consummari, sed ut incipiat, ut signetur, quod ad paruum gradum bonitatis peruenit: nec fuerit villo modo æqualis ipsi Dauid. Ideo dicitur, quod ambulauit in vijs eius primis, quæ sunt viæ incipientium, & non in secundis, quæ sunt viæ proficientium, nec in tertijs, quæ sunt viæ consummatorum. Sed dicendum, quod istud non stat, quia non consonat intentioni sacre scripturæ: quia intentio sua erat, hic laudare valde Iosaphat. Et satis apparet, quia multa hic dicit de Iosaphat, scilicet, quomodo Deus fuerit cum eo, & adiuuerit eum in singulis, & posuerit terrorem eius super omnes, qui habitabant in circuitu regni sui, & multa alia, quæ habentur in litera, & tamen si intelligeretur de primis vijs Dauid, id est de vijs incipientis, valde parua laus esset: quia facile est imitari quodlibet bonum incipientis: quia tunc nulla virtutis merita habet adhuc, sed habere incipit: imitari autem consummatum, vel proficientem est aliqua laus: ideo non intelligitur sic. Alij dicunt, quod intelligitur hoc ad valde magnam laudem Iosaphat, id quod imitatus fuit Dauid in bono, sed non in malo, & dicunt, quod viæ Dauid primæ fuerunt bonæ. Et viæ eius extremæ fuerunt malæ, & nõ imitatus est Iosaphat ipsi Dauid in malis, in quibus habuit extremos actus, sed in bonis, quæ fuerunt in principio viarum suarum. Dicendum, quod iste modus loquendi est valde ambiguus: nam dici, quod viæ alicuius primæ fuerunt bonæ, & viæ eius extremæ fuerunt malæ, signat ipsum damnatum esse: & tamen non cõfitemur hoc de Dauid: cum ipse sit vir sanctus: ideo intelligendum, quod Dauid in principio viarum suarum, & regni sui fuit bonus, & irreprehensibilis, quia bonos actus impermixtos malis habuit. In fine autem regni sui fuit perfectior in bonitate, & tamen tunc errauit aliquando peccando, & nunquam peccauerat in principio

pio viarum, vel regni. Et ad signandum, quod vita Iosaphat fuit bona impermixta malis ponitur, quod ambulauit in vijs primis Dauid, scilicet imitando eum pro tempore illo, quo benè agebat, & nunquam peccabat. Patet autem hoc de Dauid, quia antequam regnare inciperet, non legitur in eo fuisse aliquid irreprehensibile, sed licet Saul eum iniuste persequeretur, in omnibus se iuste habuit, & nihil mali committere voluit in Saul: sed se semper se habuit ad eum, ut ad dominum, & regem: licet se potuisset habere ut ad hostem: postquam factus est etiam rex super Iudam semper se iuste habuit. Nec in toto illo tempore septem annorum, & dimidij quibus regnauit super Iudam in Hebron legitur fecisse aliquid mali, postquam verò regnauisset magno tempore super totum Israel, peccauit aliquando. Et primum peccatum fuit, quod adulterium perpetravit cum Bethsabee: Secundum, quod iussit occidi virum eius Vriam, ne patratum scelus agnoscere posset. secundo Regum vndecimo: Tertium, peccatum fuit, quod populum numerauit. secundo Regum vigesimo quarto, & tamen non consummata fuit vita Dauid in hoc: sed potius post hæc peccata habuit actus maioris perfectionis, & magis laudabiles: quàm prius, scilicet postea parauit materiam ad edificandum templum domini, & obtulit ad hoc omnia, quæ habebat, & incitauit Salomonem filium suum ad hoc, & totum populum hortatus est. Etiam post hæc ordinauit totum cultum diuinum in sacerdotibus, & Leuitis, & inter hæc sanctissima opera: coelestem illum spiritum Deo reddidit. Ideo consummatio Dauid fuit excellentior, quàm exordium viarum suarum, & tamen circa finem viarum suarum acciderunt aliqua mala permixta bonis in eo, quæ non acciderunt circa principium viarum. Et sic Iosaphat ambulauit in primis vijs Dauid, & non in secundis: quia fuit vita eius tota bona, & non fuit commixta malis, sicut fuit extremum viarum Dauid. Sed obijciatur, quod non possit hoc stare, quia etiam vita Iosaphat fuit, sicut viarum Dauid. Nam in principio fuerunt actus eius boni nõ permixti malis. Ante finem autem viarum habuit aliquos actus prauos permixtos bonis: nam peccauit quando prebuit auxilium Achab regi Israel contra Syros, eundo cum eo ad bellum, & increpitus fuit à domino per prophetam dicentem: impio prebes auxilium, & his qui oderunt dominum inamicitia inngeris, & iccirco iram quidem domini merebaris. infra decimo nouo. Peccauit & iterum quando contraxit amicitias cum rege Ochozia filio Achab, & ob hoc naues eius fractæ sunt in Afiongaber, infra vigesimo, & 3. Regum 22. Responderi potest vno modo, quod ambulauit Iosaphat in vijs primis Dauid, scilicet fecit bonum, sicut ille in principio regni, & viarum suarum, & non fecutus est peccata, quæ fecit Dauid in secundis vijs suis, scilicet non adulteratus est cum vxoribus subditorum suorum, sicut Dauid cum Bethsabee, nec occidit aliquos subditos suos ad occultandum scelera sua, sicut Dauid occidit Vriam virum Bethsabee. Secundo modo potest responderi, quod ambulauit in vijs primis Dauid, scilicet, quod habuit actus bonos impermixtos malis, sicut Dauid in principio viarum suarum. Et quando dicitur, quod etiam peccauit Iosaphat. Dicendum, quod ista peccata non reputantur alicuius estimationis in comparatione peccatorum Dauid, & sic videtur Iosaphat nunquam peccasse in comparatione Dauid. Tertio modo potest dici, quod ambulauit in vijs Dauid primis, scilicet, quod Iosaphat in principio regni sui ambulauit in primis vijs Dauid, quia sicut Dauid in principio viarum suarum, & regni sui peccauit: ita non peccauit Iosaphat in principio regni sui: sed illud quod peccauit, fuit circa finem regni sui.

sui: hic autem scriptura agit de primordijs regni Iosaphat: ideo rectè dicitur, quod ambulauit in primis vijs Dauid.

Quare Iosaphat non sperauit in Baalim.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vterius, quare dicitur hic de Iosaphat, quod non sperauit in Baalim. Respondendum, quod hoc ponitur ad laudem Iosaphat. Pro quo sciendum, quod Baalim aliquando ponitur specialiter pro quodam idolo, quod vocabatur Baal, & aliquando generaliter pro quolibet idolo, & ad idem isti sensus reddunt, quia utrobique signatur idolum, & est sensus, quod non sperauerit Iosaphat in idolis: sed sperauit in Deo Israel. Et ista est magna laus eius. Primum comparando eum ad alios reges Iuda: quia ante hoc rari reges erant, qui non peccarent in idolatria. Nam post Dauid omnes aliquo modo peccabant. Nam Salomon peccauit, & totius peccati occasio fuit: quia ipse construxit templa idolis vxoribus suarum in monte Oliueti: ut patet 3. Regum 11. & 4. Regum 23. post eum regnauit Roboam, cuius tempore magna idolatria fuit in terra. 3. Regum 15. post ipsum regauit Abia, tempora quoque eius idolatria fuit, quam postea abstulit Asa eodem capitulo. Post Abia fuit Asa, & iste non peccauit in idolatria, quia cor eius fuit perfectum cum domino omnibus diebus viarum suarum, supra 15. erat tamen rarum, quod aliquis de regibus Iuda abstineret ab idolatria, & quia Iosaphat abstinuit ab ea plenè omnibus diebus viarum suarum, ponitur ad magnam laudem eius, quod non sperauit in Baalim, id est in idolis. Secundo fuit magna laus ista propter societatem Iosaphat cum regibus Israel: nam Iosaphat societatem nimiam habuit cum rege Achab, in cuius tempore inualuit cultus Baal plusquam alio tempore faciente hoc regina Iezabel: in tantum, quod habebat quadringentos, & quinquaginta prophetas Baal, qui comedeabant panem de mensa Regine. 3. Regum 18. Etiam diuisus erat Israel in duas partes quibusdam volentibus colere Deum Israel, & quibusdam volentibus credere Baal esse Deum, & volentibus colere ipsum. Vnde dixit propheta Elias toti populo congregato coram rege in Carmelo: Quousque claudicatis in duas partes? si dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal est Deus, sequimini eum. Etiam tanta erat auctoritas, & reuerentia Baal, quod reputatus est verus Deus, & facta est questio magna de inueniendo veram deitatem: scilicet, an Deus Israel esset verus Deus, vel esset Baal verus Deus, & hoc experiri voluerunt in miraculo ignis descendens de coelo super sacrificia, & sic factum est. 3. Regum 18. Et tamen cum Iosaphat esset in tanta communicatione cum rege Achab, & regina Iezabel, ita ut moraretur aliquando in regno Israel, & iret ad bellum cum Achab: nunquam trahi, vel allici potuit, ut coleret Baalim, vel inclinaretur ad eum. Item patet, quia non sperauerit in idolis. Nam quando Achab, & Iosaphat tractabant de eundo in bellum contra Syros in Ramoth Galaad, vocati sunt propheta, ut pronunciarent exitum belli, & venerunt quadringenti prophetae idolorum, & omnia bona pronunciabant regi: & cum sciret Iosaphat, quod omnes illi erant prophetae idolorum non contentus eorum vaticinio, dixit: nunquid non est hic propheta domini, ut ab illo requiramus etiam veritatem? sequenti capitulo. Ecce qualiter non se fidebat in idolis, nec in prophetis eorum: ideo quarebat vnicum prophetam domini, cui fidem adhiberet, licet audiuisset quadringentos prophetas concorditer contrarium sentientes. Item magnam societatem habuit Iosaphat cum Ochozia filio Achab, qui fuit rex super Iudam, & tamen non sperauit in Baalim, id est in idolis, sed sperauit in Deo Israel.

Alph. Iost. super lib. Paralip. Pars 2.

filio Achab, qui fuit valde idolatra, & cum Ioram fratre eius, qui fuit postea rex Israel, & etiam fuit idolatra, tamen non inclinatus fuit vnquam ad idola, sed tenuit fidem veri Dei inconcusam. Istud autem fuit valde laudabile, quia communicando tot malis non traheretur ab eis in suam similitudinem. Nam filius suus Ioram communicando domui Achab, tractus est in idolatriam magnam: ut patet 4. Regum 8. & infra 21. Rectè ergo ad laudem Iosaphat inter cetera ponit debuit, quod non sperauit in Baalim, id est in idolis, sed sperauit in Deo Israel.

Quæ fuerunt illa præcepta, in quibus non ambulauit Iosaphat.

Quæst. IX.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur, quod ambulauit Iosaphat in præceptis Dei patris sui, & non ambulauit in præceptis Israel, quæ fuerunt ista præcepta Israel, in quibus non ambulauit. Nam non data fuerunt Israeli alia præcepta, quàm viris Iudæ, quia lex data est toti populo congregato ex duodecim tribubus, qui vocatur Israel. Nam tunc non erat facta diuisio aliqua populi, sed erat Iuda & Israel vnus populus: vnde non potuerunt dari, nec data sunt alia præcepta istis, & alia illis. Respondendum, quod Israel accipitur dupliciter: vno modo Israel pro toto populo collecto ex duodecim tribubus, eo quod pater omnium illarum duodecim tribuum vocabatur Israel, & Iacob. Gen. 32. & 35. Alio modo accipitur Israel pro quadam parte istius populi collecta ex decem tribubus, quæ constituebant vnum regnum per se, & tunc erat distinctum regnum Israel à regno Iuda, sed eadem lex data erat omnibus, quia omnes erant idem populus. Accipiendo secundo modo Israel, erant alia præcepta Iuda, & alia Israel, & non accipiuntur hic præcepta pro præceptis legis, sed pro quibusdam alijs institutionibus, & possunt accipi dupliciter: vno modo præcepta, id est quadam ceremonie tradite de institutionibus circa cultum diuinum. Nam cum regnum Israel separasset se à cultu Dei veri, & cepisset colere idola, scilicet vitulos aureos, quos fecerat Ieroboam, recessit etiam à ceremonijs cultus diuini: quia non colebant vitulos illos secundum ceremonias, quæ sibi inusserat fieri Deus in lege: sed longè distantes ab his acceperunt. Nam secundum legem erat vnus locus faciendi sacrificia, & Ieroboam fecit duo principes, scilicet vnum in Dan, & alterum in Bethel, in quibus posuit duos vitulos aureos, & alios minus principales, in quibuscunque locis terræ, quæ vocabantur excelsa Samaria: tertio Regum decimo tertio. Item secundum legem Dei sacerdotes erant de solis filijs Aaron. Numeri tertio, & decimo sexto, & decimo octauo, & tamen Ieroboam constituit sacerdotes de quibuscunque laicis: tertio Regum decimo secundo, & supra decimo tertio. Etiam in lege Dei erant ordinata festiuitates in mensibus certis: Sabbathum qualibet hebdomada, & Kalendæ in principio mensis cuiuslibet, scilicet prima die, & festum Phasæ, & Azymorum die quartadecima mensis primi, & festum Pentecostes, quinta vel sexta die mensis tertij, & festum clangoris, & propitiationis, & tabernaculorum, siue Scenophegia: mensis septimo. In alijs autem mensibus nullæ festiuitates erant: Leuiti vigesimo tertio, & Numeri vigesimo octauo, & vigesimo nono. Et tamen Ieroboam confinxit de corde suo festiuitatem pro mense octauo. 3. Reg. 12. Ita ergo, & similia erant mandata Israel id est institutiones, vel ceremonie regni Israel circa cultum diuinum: & non tenuit Iosaphat ista præcepta

Ff 4 Israel

Israel, quia ista erant caeremonia idolatrarum, & tamen Iosaphat erat verè colens Deum verum Israel. Alio modo accipiuntur præcepta regni Israel, idest præcepta, quæ dederat rex Ieroboam prohibendo cultum diuinum. Nam dixit, quod nullus ascenderet in Ierusalem ad colendum Deum, sed ubiq; poterat Deus coli, & fierent ibi competenter sacrificia. Istud autem non tenent Iosaphat: quia iuxta præceptum legis offerrebat sacrificium solum in templo domini in Ierusalem. Melius tamen accipiuntur hic præcepta primo modo.

An dominus confirmauit regnum in manu eius.
Quaest. X.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod confirmauit dominus regnum in manu eius, & quid fuerit hoc. Respondendum, quod regnum confirmatur quando rex nouus: qui non habet adhuc securè, idest firmiter, & ista firmitas est respectu duorum, scilicet respectu subditorum, & respectu hostium. De subditis quidem, quod perfectè obediant, de hostibus autem, quod nocere non possint. Vtrumque autem factum est à Deo in Iosaphat. Primò quantum ad subditos, scilicet, quod subditi benè obedirent: hoc enim fecit dominus. Nam mortuo Asa patre Iosaphat Deus reduxit subito omnes de regno ad obedientiam Iosaphat, scilicet omnes ei se subiecerunt, & tradiderunt ei fortalitia regni. Et ut appareat, quod à Deo hoc factum est, non solum subiecerunt se omnes regi Iosaphat, sed etiam tantum conciliauit Deus animos subditorum, quod in principio regni obtulerunt ei tam magna munera, quod inde factus est diues: ut patet supra in litera. Hæc autem magna dilectio nullis præcedentibus beneficijs ex patre Iosaphat, non videtur fuisse, nisi quia Deus illam incussit cordibus subditorum, & per istam dilectionem subditorum ad Iosaphat confirmabat Deus regnum eius. Alia confirmatio erat quantum ad hostes, ista erat in hoc, quia rex confortaretur taliter in apparatu bellico, & munitione locorum suorum, quod non possent hostes contra eum præualere, & istud etiã factum est: Iosaphat posuit præsidia in omnibus locis terræ suæ, & in vrribus, quas pater suus ceperat de terra Ephraim, supra in litera, & istud factum est fauente Deo: quia in omnibus prosperatus est Iosaphat, & velocius ista, & breuius cõsumauit, quàm quis alius consummare posset, & hoc non erat, nisi quia Deus ista faciebat. Confirmatum est etiam regnum Iosaphat per hoc, quod gentes multas subiecit, nam subiecit sibi Philisthinos in tributum, & etiam Arabes, ut patet infra in litera, & istud non fecit Iosaphat sine speciali Dei adiutorio, & fauore. Item magna confirmatio regni fuit, quod cum Iudæi tempore Asa patris Iosaphat essent viribus inferiores Israelitis propter peccata Asa: in principio regni Iosaphat facti sunt superiores viribus: sic dicitur supra in litera, quod intulit Iosaphat cõtra Israel. Maxima autem confirmatio regni fuit, quod omnes gentes, quæ erant in gyro terræ Iudæa timerent Iosaphat: nam per hoc, quod timebant eum, nullus audebat pugna re contra ipsum. Et ista erat totalis confirmatio regni: quia tunc esset regnum verè securum quando nullus illud auderet molestare. Istud autem factum est à Deo, qui posuit terrorem super omnes gentes, ut patet supra in litera, scilicet: itaque factus est pavor domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iudæa: nec audebant bellare contra Iosaphat, Deus ergo fuit, qui confirmauit regnum Iosaphat.

An pecunia data Iosaphat fuerim ex tributo.

Quaest. XI.

QVAERITVR vterius, quid est hoc, quod totus Iuda dederit munera Iosaphat, & quod inde factæ fuerint ei infinitæ diuitiæ: quomodo data fuerint istæ pecuniæ, an ex tributo, vel aliàs. Respondendum, quod non fuit hoc per aliquam impositionem tributi, quia tunc Iosaphat coronabatur in regem: non ergo in sua coronatione exigeret tam immoderata tributa, ut inde fierent ei diuitiæ infinitæ. Secundò patet, quia si rex tale tributum ei imposuisset efficeretur odiosus toti populo, quia esset magnus tyrannus & tamen Iosaphat erat acceptustori populo, quia diligebant eum omnes subditi sui valde, ut colligitur ex litera, ergo non imposuit tunc tale tributum. Tertio patet, quia litera videtur significare, quod gratis data sunt omnia hæc regi Iosaphat, cum dicitur: Et dedit omnis Iuda munera regi Iosaphat, factæque sunt ei infinitæ diuitiæ. Dicendum ergo videtur, quod non data fuerunt istæ pecuniæ regi Iosaphat ex aliquo tributo, quod ipse imposuerit, nullum ergo tale nunc imposuit in principio regni sui, sed fuerunt pecuniæ oblate gratis: vno modo, quod totum regnum conueniret in hanc sententiam, quod regi nouo faceret aliquam magnificam oblationem, quæ esset ad necessitates eius suppleudas in principio regni sui: etiam esset ad conciliandum animum regis sibi, & faciendum eum sibi propitium, & huic conuenit litera: quia dicitur, quod dedit omnis Iuda munera regi Iosaphat, & dicitur omnis Iuda, quia omnes de regno contribuerunt in hac oblatione, sicut si imponeretur, ut tributum. Alio modo poterat hoc fieri, quod non conueniret totum regnum in oblatione ista, ita quod fieret de publico: sed quia personæ priuatæ offerrent, quod vellent, & quia tunc quilibet vellet præcellere alium, ut fieret magis acceptus regi fierent istæ oblationes magnæ. Et sic fierent inde diuitiæ magnæ regi Iosaphat, & tunc dicitur, quod omnis Iuda obtulit munera, quia multi de Iuda particulatim offerebant munera, scilicet omnes viri potentes etiam multi alij de minoribus.

An accepit Iosaphat audaciam propter vias domini.

Quaest. XII.

QVAERITVR vterius, quomodo dicitur hic, quod accepit Iosaphat audaciam propter vias domini, & abstulit lucos, & excelsa. Respondendum, quod audacia accipitur hic largè pro confidentia, vel fortitudine: nam audacia est extremum superabundans, & est vitium oppositum fortitudini, sed conuenimus vocare audaciam ipsam confidentiam in periculis, quæ est fortitudo, & habet magnam similitudinem cum audacia. Nam sicut audax audet, ita & fortis audet: sed differunt secundum quantitatem: quia fortis audet ea, quæ audenda sunt, & audax audet tam audenda, quàm non audenda. Sciendum autem, quod istam audaciam, idest confidentiam accepit Iosaphat propter vias domini, scilicet, quia sequebatur Iosaphat legem Dei, & ex hoc prosperabatur in omnibus operibus suis: nam Deus subiecerat ei gentes contra quas pugnauerat: nam pugnauit contra Philisthinos, & subiecit eos in tributarios, pugnauit etiam contra Arabes, & illos quoque fecit tributarios: ut patet infra in litera. Et (quod maius est) Deus incusserat terrorem omnibus habitantibus in circuitu, ut nullus auderet pugna re contra Iosaphat.

Et

Et ista omnia eueniebant ei, quia colebat dominum: ideo cum eueniret ei omnia prospera, allumebat magnam confidentiam ad faciendum quæcunque quantumcumque graua, & quia non erat confidentia sua, nisi propter prosperitates, quæ ei eueniebant in omnibus negotijs, & istæ prosperitates non erant, nisi quia colebat Deum, dicebatur habere confidentiam propter vias domini, & dicitur sumpsisse cõfidentiam istã ad tollendum excelsa, quia tollere excelsa erat aliquid difficile, & non possent tolli, nisi cum magna difficultate, & non auderet illa auferre, nisi qui esset magnæ audaciæ, & hoc, quia fortè populus molestè ferebat, quod illa auferrentur, & ut rex non molestaret subditos, & ut non haberet sibi illos graues, non auderet auferre: iste tamen, quia magnam audaciam sumpserat sequendo legem Domini, abstulit excelsa non formidans inimicitias populi. Alio modo potest intelligi, quod sumpsisset Iosaphat audaciam, quia propter vias domini abstulit excelsa. Iosaphat coluerat dominum sequendo vias eius, & ex hoc eueniret ei multa prospera, ex quibus audaciam sumpserat, & quia videbat, quod cultus Dei erat ei tã vtilis, quod inde prosperabatur in omnibus operibus suis, voluit eum amplius colere, auferendo de terra lucos, & statuas. Et tunc non ponitur audacia hic, tanquam ad tollendum de terra statuas fuisset necessaria aliqua audacia, sed quod audacia erat consequens ad prosperitates venientes ex cultu Dei: ideo ut maiora prospera euenirent, & inde sequeretur maior audacia, voluit amplius colere dominum auferendo excelsa.

Quomodo potuit auferre excelsa, & lucos Iosaphat.

Quaestio XIII.

QVAERITVR vterius, quomodo potuit nunc Iosaphat auferre excelsa, & lucos. Nam videtur, quod non poterat Iosaphat auferre lucos, & statuas, quia tempore Asa patris sui ablata fuerant excelsa, & luci: ut patet supra 14. & toto tpe suo mansit Israel colens dominum, & sic non faciebat lucos. Etiam tempore Iosaphat non fiebant luci, quia ipse à principio regni sui coluit dñm, & fecit quod populus coleret dñm: ideo non esset tunc tempus faciendi statuas, nec lucos: non videtur ergo quomodo posset nunc Iosaphat auferre statuas, & lucos, & excelsa. Aliquis dicit, quod benè potuit Iosaphat auferre excelsa, quia relicta fuerant excelsa tempore Asa patris sui: nam dicitur supra 15. Excelsa autem derelicta sunt in Israel, & illa excelsa auferret nunc Iosaphat: Sed dicitur, quod adhuc non sufficit istud, quia licet dicatur, quod aliqua excelsa relicta sunt, tamen non manserunt luci, quia supra 14. ponitur quomodo Asa destruxit phana, & aras, & statuas, & excelsa. Aliquis dicit, quod benè potuit Iosaphat auferre excelsa, quia relicta fuerant excelsa tempore Asa patris sui. Nam dicitur supra decimo quinto. Excelsa autem derelicta sunt in Israel: & illa excelsa auferret nunc Iosaphat. Sed dicitur, quod adhuc non sufficit istud, quia licet dicatur, quod aliqua excelsa relicta sunt, tamen non manserunt luci, quia supra decimo quarto ponitur quomodo Asa destruxit phana, & aras, & statuas, & excelsa, in quibus intelligitur omne, quod pertinet ad idolatriam, & postea decimo quinto exprimitur specialiter, quod relicta sunt excelsa in Israel: ideo videtur, quod nihil relictum est de idolatria tempore Asa, nisi excelsa: & sic non manserunt luci, quos posset nunc auferre Iosaphat. Aliquis dicit, quod Asa pater Iosaphat abstulit omnia hæc de terra in principio regni sui, & tamen postea creuerunt aliqua excelsa, & luci,

& alia pertinentia ad idolatriam, quæ populus latenter introduxit, & hæc poterat nunc auferre Iosaphat.

Dicendum, quod aliter intelligendum est de lucis, & aliter de excelsis. De excelsis dici potest vno modo, quod ista excelsa fuerunt illa, quæ reliquit Asa in terra, de quibus dicitur supra decimo quinto. Sed illa excelsa erant duplicia, quædam erant, in quibus colebatur Deus extra templum: alia erant, in quibus colebantur idola: & eorum, in quibus colebantur idola, omnia abstulit Asa, nisi illa templa, quæ fecit Salomò pro dijs vxorum suarum, & concubinarum. 3. Reg. 11. & quarto Regum vigesimotertio. De istis autem dicendum, quod etiam non abstulit illa Iosaphat: nam ista nunquam fuerunt ablata vsque ad tempus Iosaphat: quarto Regum vigesimotertio. Sed poterat nunc Iosaphat auferre excelsa, idest, altaria, in quibus colebatur Deus extra templum, quæ reliquerat Asa: in hoc erat perfectior, quàm Asa, quia licet non esset tanta abhominatio, quod aliqua excelsa essent, in quibus coleretur Deus extra templum, sicut quod essent excelsa, in quibus colerentur demones, tamen contra legem erat, quod talia excelsa essent, cum iuberet Deus solum in templo offerri sacrificia. Leuitici decimotertio. & alibi offerri nefas esset: Iosue vigesimo secundo. Auferendo ergo ista excelsa augebatur cultus diuinus, & tollebantur offendicula. Alio modo potest intelligi, quod licet Asa in principio regni sui abstulerit omnia excelsa, in quibus colebantur demones: tamen postea procedente tempore populus introduxit aliqua quasi latenter, ad quæ non attendit Asa, & ista postea abstulit Iosaphat diligentius se habens circa cultum Dei. Alio modo potest intelligi, quod licet non manerent aliqua excelsa tempore Asa, quod in principio regni Iosaphat, non attendente regē facta fuerint, & procedente tempore cum magis diligenter Iosaphat attenderet ad extirpandum idolatriam, tunc inueniret excelsa, quæ populus fecerat, & illa abstulerit. De lucis dici potest, quod omnes lucos destruxerit Asa, & postea nulli plantari fuerunt tempore Asa, nec tempore Iosaphat, sed Iosaphat abstulerit nunc veteres lucos.

Pro quo sciendum, quod luci auferebantur succidendo eos, quia sic lex iusserat, quod luci succiderentur: Iudicum secundo. & quod succisum est renascitur: ideo luci, qui succisi fuerant tempore Asa, paulatim renati fuerant, & tempore Iosaphat erant magni: ita ut in eis fieri possent caeremoniæ idolatrarum: ideo ut non daretur occasio ad iam idolatrandum, voluit succidere nunc lucos Iosaphat. Aliter potest dici, sicut dicebatur de excelsis, scilicet, quod postquam Asa abstulit lucos, & omnem idolatriam in principio regni sui, populus quasi latenter fecit aliquos lucos, & excelsa, & illos lucos abstulit postea Iosaphat, quando diligenter attendit ad hoc: Vel potest intelligi, quod non manserunt aliqui luci de tempore regis Asa, sed regnante Iosaphat in principio regni eius facti fuerant, & tunc fieri poterunt, quia non attendebat nimis ad hoc Iosaphat, sed magis ad aliqua alia, & postquam cœpit se conuertere ad hoc, abstulit de terra quidquid pertinebat ad idolatriam. Et sic abstulit lucos: & hoc colligitur aliquo modo, quia vsque ad annum tertium regni Iosaphat dilatum fuit hoc negotium, ut patet in litera sequenti, scilicet, quia tertio anno misit Iosaphat principes suos ad docendum populum, & tunc credendum est, quod auferentur de terra omnia, quæ pertinebant ad idolatriam.

Tertio

Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis Benail, & Obdiam, & Zachariam, & Nathanael, & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Afael quoque, & Semiramoth & Ionatham, Adoniamque, & Tobiam, & Thobadoniam leuitas, & cum eis Elisama, & Ioram sacerdotes. Doccebantque populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.

Tertio autem anno. Hic ponitur secundum huius capituli, scilicet, quod Iosaphat populum instruxit, & hoc conuenit post precedentia: nam postquam Iosaphat regulabat se quantum ad cultum Dei: restabat, vt regularet populum sibi subiectum, cuius cura ei imminebat, & tamen supra actum est, quomodo Iosaphat se habuit in cultu Dei quantum ad le: ideo rectè agitur hic quomodo populum instruxit, & dicitur. *Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis.* Scilicet, ante tertium annum fuit fortè occupatus circa alia, & non potuit vacare huic doctrinae legis, sed tertio anno oblati sibi opportunitate misit principes suos ad docendum populum. *Benail, & Obdiam, & Zachariam.* Quinque misit de principibus suis Iosaphat, & alios cum eis de leuitis, & vnus de eis erat Zacharias. Sed non est iste Zacharias vnus de prophetis minoribus, quia ille multo post fuit. i. post reditum de captiuitate Babylonis, & tamen Iosaphat fuit multo tempore ante captiuitatem illam, quia illa captiuitas fuit tempore vltimi regis Iudæorum. 4. Reg. 25. Etiam non fuit iste Zacharias pater Beati Ioannis Baptiste, quia ille fuit tempore Christi valde multo tempore post hoc, nec fuit Zacharias filius Ioiadæ summi sacerdotis, qui occisus fuit inter templum & altare, infra 24. quia ille fuit tempore regis Iosaphat multo post hoc, sed fuit quidam alius Zacharias, quia multi sic vocabantur. *Et Nathanael.* Non est iste Nathanael, de quo dicitur Io. 1. q. vidit Iesus venientem ad se Nathanael, & ait: Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Nathanael dixit: Rabbi tu es filius Dei. Nam ille Nathanael fuit tempore Christi, & iste fuit tempore Iosaphat regis. *Et Michæam.* Non est iste Michæas Morastites vnus de duodecim prophetis minoribus, quia ille fuit multo post. *Vt docerent in ciuitatibus Iuda.* Scilicet, cultum Dei, & omnes caeremonias legis, atq; iudicia, & vocantur ciuitates Iuda. i. regni Iuda, vt intelligantur etiam ciuitates sortis Beniamin, & illæ, quæ acceptæ fuerant de terra Israel de sorte Ephraim: nam in omnibus istis ciuitatibus erat necessaria doctrina legis. *Et cum eis Leuitas.* Scilicet, cum principibus populi ibant etiam Leuitas, quia ad istos proprie pertinebat docere legem. *Semeiam.* Non est iste propheta Semeias, qui fuit tempore Roboam, & scripsit historiam Salomonis, & Roboam filij eius. supra 9. & 11. quia ille fuit multo ante hunc. *Et Nathaniam.* Non fuit iste Nathaniam pater Israhelis, qui occidit Godoliam prepositum Iudæorum, quia ille fuit tempore captiuitatis Babylonice. 4. Reg. 25. & iste fuit multo ante. *Et Zabadiam.* Aliqui vocabantur sic inter Leuitas cantores, qui transfulerunt arcam de domo Obededom in domum Dauid. præced. lib. 15. & 16. c. Non tamen intelligendum est, qd licet multi de Leuitis, qui ponuntur hic coincident in nominibus cum Leuitis, qui ponuntur ibi, quod sint iidem viri, quia illi fuerunt multo tempore ante istos. *Afael quoque.* Sic vocabatur vnus de fratribus Iobab filij Saruie, qui fuit cursor velocissimus, sicut capra, quæ morantur in montibus. Hunc autem occidit in bello Abner princeps exercitus Isboseth. 2. Reg. 2. & differt ab isto, tum quia iste erat leuita, & ille non, quia erat de stirpe Iuda, quæ non pertinebat ad leuitas: tum quia ille fuit multo tempore ante istum, & mortuus est in principio regni Dauid super Iudam in Hebron, cum esset mutua concertatio inter domum Iuda, & domum Saulis. *Et Miramoth.* Alij Leuitæ sunt huius nominis præced. lib. 15. c. & 16. *Ionatham.* Sic enim multi vocabantur: nam sic vocabatur filius Saulis. 1. Reg. 13. & 14. qui fuit vir strenuus valde: sic etiam vocabatur Ionathas Machabæus frater Iudæ Machabæi. 1. Macha. 2. *Adoniam.* Non est iste Adonias filius Dauid, de quo. 3. Reg. 1. & 2. nanque ille fuit multo tempore ante istum, & occisus est mandato Salomonis per Banaiam principem militiae. tertio Reg. 2. cap. *Et Tobiam.* Non est iste Tobias, qui librum habet historiae suæ: nam ille fuit de tribu Nephtali, vt patet Tobia primo: iste autem fuit de tribu Leui. Item, quia ille Tobias fuit multo post hunc. Nam fuit tempore Salmanasar regis Assyriorum, qui transfudit decem tribus regni Israel in terram Assyriorum, & cum illis transfusus est ipse Tobias, vt colligitur ex processu libri sui, & tamen translatio Israelitarum in Assyrios multo tempore post hoc fuit. *Thobadoniam.* Nomen rarè vtitur in scriptura. *Leuitas.* Scilicet, omnes nouem immediati supra positi sunt Leuitas. *Et cum eis Elisama, & Ioram sacerdotes.* Isti duo sacerdotes erant cum leuitis, & principibus laicis ad docendum populum, & essent quasi principes eorum in hoc opere. *Doccebantque populum in Iuda.* Scilicet, in toto regno Iuda, quia non accipitur hic specialiter Iuda pro tribu Iuda, quia omnes, qui erant sub dominio regis Iosaphat pertinebant hac doctrina, cum equalis cura incumberet ei de omnibus. *Habentes librum legis Domini.* Scilicet, isti principes, & sacerdotes, atque leuitas docentes populum ferebant secum librum legis. *Quare autem ferebant istum librum, & qui liber erat iste declarabitur infra in quadam quaestione.* *Et circuibant cunctas vrbes Iuda.* Scilicet, regnum Iuda. i. discurrerant per omnes vrbes regni Iuda, & in qualibet manebant aliquanto tempore quantum opus esset, mane ad presertim docendum populum quemlibet in lege domini, & sic faciebant in singulis vrbes, sicut faciunt nunc predicatorum nostri. Sic enim faciebat Christus, & discipuli sui: nam discurrerant predicantes de ciuitate in ciuitatem, & quando aliqua ciuitas volebat tenere longo tempore Christum, vt audiret verbum eius, dicebat ipse, alijs ciuitatibus oportet me euangelizare. Luc. 4. cap. *Atque erudiebant populum.* Scilicet, circa legem discurrendo de vrbe in vrbe.

Quare misit Iosaphat istos ad docendum. *Quaestio XLIII.*

QVAERITVR vltius, quare Iosaphat misit istos principes, & leuitas, & sacerdotes ad docendum populum discurrendo per singulas vrbes. Respondendum, quod hoc poterat esse propter multa. Primum ad auferendum idolatriam de terra. vt non maneret error aliquis mentibus Iudæorum: nam ante hoc abstulerat Iosaphat lucos, & excelsa de toto Israel, & quia populus poterat tenere adhuc intentionem circa idolatriam ablatam: ibant isti principes, & leuitas, atque sacerdotes discurrerent per regnum, vt predicarent legem populo, & auferret de mentibus eorum intentionem ad idolatriam. Secundò poterat hoc esse ad inquirendum

de heretica prauitate: nam cum conuersus esset totus populus ad idolatriam, & postea relinqueret illam, poterat esse aliqui non benè firmati circa credulitatem legis: & ad sciendum, qui erant isti, & ad confirmandum in fide discurrerant isti sacerdotes, & leuitas, & principes. Sic enim sunt nunc apud nos inquirentes hereticæ prauitatis, qui inquirent circa eos, qui sunt infamati de heresi. Tertio poterat esse ad propagandum doctrinam legis per totum populum: nam cum populus per se non posset vacare studio legis, quia rudis est: oportet, qd ab aliquo doceatur, & ad hoc sunt predicatorum. Nam si non predicarent affidè aliqui legem Dei, abiret in obliuionem tota lex Dei, & omnes caeremoniae eius, nec sciret quis sub qua lege maneret: ideo tam in veteri testamento, quam in nouo semper fuerunt necessarij predicatorum. De nouo testamento patet, quia vbiq; frequenteratur predicatio legis. De veteri etiam testamento dicendum est, quod idem erat, quia licet esset vnicum templum in loco, quem dominus elegisset: erant tamen per singulas vrbes & loca Synagogæ, sicut sunt Ecclesiae nostræ, in quibus conueniebat totus populus ad orandum, potissimè diebus sabbathorum, & in kalendis, & ibi legebantur libri legis, & prophetarum, & post lectionem eorum si quis vir peritus erat, qui haberet sermonem eruditionis, & exhortationis ad populum predicabat. Sic patet Actu. 13. Nam sic fecit Paulus per duo sabbatha, vt patet ibidem, & per hunc modum propagabatur doctrina legis, ne periret in cordibus Iudæorum per dissuetudinem, & sic ad istud erat nunc necessaria doctrina istorum principum, & sacerdotum, atque leuitarum.

Aliquis dicit, quod principes Iosaphat, qui nominantur hic non erant laici, sed sacerdotes, & leuitas: vocabantur tamen principes Iosaphat, quia ipse eos principes constituerat in domo sua. Dicendum, qd non stat, sed necesse est poni istos principes esse laicos: nam hic ponuntur primò isti principes, deinde nouem leuitas, & postea duo sacerdotes, & tamen si isti principes essent sacerdotes, vel leuitas non condistingueretur contra sacerdotes, & leuitas, & condistinguerentur, ergo erant laici. Dicendum ergo, qd poterat mitti isti principes laici ad opus predicationis dupliciter. Vno modo, quod ipsi non predicarent, sed sacerdotes, & leuitas predicarent: ipsi autem per potentiam secularem cogere resistentes: nam poterat esse, qd aliqui inter Israelitas, qui essent dediti idolatriæ, offendere vellent sacerdotes, & leuitas predicantes idolatriam, & detestantes eam, & legem Dei iubentes coli, & vt non paterentur aliqd ab impijs conueniebant simul isti principes, vt nemo posset molestare leuitas, & sacerdotes predicantes. Vel fortè ipsi erant executores contra infideles, & hereticos. i. qd sacerdotes, & leuitas erant tanquam inquirentes hereticæ prauitatis, & si qui nolent corrigi redeundo ad veram fidem, quod per potentiam istorum principum punirentur, & istud erat satis rationabile. Secundo modo potest dici, quod isti principes mitterentur ad predicandum licet essent laici. Pro quo sciendum, qd licet officium predicandi nunc non pertineat nisi ad promotos in sacris, vel ad eos, qd prælati assignantur ad predicandum propter timorè hereticorum, qui se ingerunt ad predicandum, & errores dogmatizant, vt colligitur extra de hereticis cap. cum ex iniuncto. In veteri tamen testamento tam sacerdotes, & leuitas, quam laici predicabant. Patet de Christo, qui erat de tribu Iuda, & tamen permittebatur à Iudæis predicare, & rogabatur: & dato quod Pharisei essent emuli sui, non prohibebant eum predicare. Si tamen de iure potuissent eum excludere exclusissent, ne increparet eos. Patet etiam de Paulo, qui erat de tribu Beniamin, & predicabat, nec quisquam eum prohibebat. Etiam patet indifferenter, quia omnes laici, dum tamen periti essent admittebantur ad predicandum. Nam quando Paulus, & Barnabas introissent semel die sabbathi in quandam Synagogam, essentque viri incogniti, expleta lectione legis, et prophetarum, illi, qui erant in Synagoga, dixerunt ad eos: Viri si quis sermo exhortationis in vobis est ad plebem, dicite: Ecce quia non quaesierit de qua progenie essent, sed solum si erant periti ad predicandum. Si tamen soli sacerdotes, & leuitas predicarent quaereretur ab eis primò, an essent sacerdotes, vel leuitas, & deinde an essent periti ad predicandum, & tamen non quaesierunt hoc, ergo tam laici, quam sacerdotes, & leuitas poterant predicare. Dicendum tamen, quod sacerdotibus competeat predicare, & et incumbere eis necessitas predicandi. Laicis autem, & leuitis competeat predicare, sed non incumbere eis necessitas predicandi, aut docendi. Prima pars patet, quia in omnibus indifferenter competeat predicare, vt probatum est: ergo etiam sacerdotibus competeat. Secunda pars patet, quia sacerdotes habebant statum, propter quem requirebatur peritijs predicandi & docendi, vnde ex necessitate tenebantur respondere querentibus de dubijs legis. Sic patet Malach. 2. i. Labia sacerdotis custodiet scientiam, et legem ex ore eius exquirent, quia angelus domini exercituum est. etiam Aggei. 2. Dominus iubet, qd interrogemus sacerdotes de lege. i. quâdo incidit dubium de lege, quod queramus à sacerdotibus solutionem: et intantum officium docendi, et predicandi incumbere sacerdotibus,

Quare istis missi sunt tertio anno regni Iosaphat. *Quaestio XLV.*

QVAERITVR vltius, quare missi sunt isti principes, & sacerdotes, atque leuitas tertio anno regni Iosaphat. Responderi potest vno modo, qd ista doctrina, & predicatio, quæ nunc fiebat ab istis erat ad confirmandum legem in cordibus Iudæorum, & ad hoc, quod non deleteretur memoria eius in eis, & quia lex dei contraria est idolatriæ, non prodest legem Dei dicitur, nisi in terra Iuda erant excelsa, & luci in principio regni Iosaphat, non proderat predicari quousque auferrentur excelsa & luci. Ista autem ablata sunt à principio regni Iosaphat vsque ad annum tertium, ideo vsq; ad tempus illud, non debebat predicatio inchoari. Alio modo potest dici, quod ista predicatio licet potuisset inchoari ante tertium annum regni Iosaphat: tamen non inchoata est, quia fortè ante hoc erat Iosaphat occupatus alijs negotijs regni, & non poterat tam diligenter vacare cultui Dei, & satis verisimile est, quia in principio regni occupauerunt reges circa confirmationem suam. Et ita fuit de Iosaphat: nam dicitur, qd confirmauit dñs regnum in manu eius, & duraret ista confirmatio aliquanto tempore, & dum hæc fierent non posset vacare Iosaphat negotijs pertinentibus ad cultum Dei. Tertio autem anno regni sui, cum iam explest negotia confirmationis regni dedit operam cultui Dei mittendo istos, qui predicarent.

Non pertineret ad istos, vt predicarent. *Quaestio XLVI.*

QVAERITVR vltius, quomodo missi sunt isti, qui ponuntur hic ad predicandum, quia videtur, quod non pertinebat ad eos: nã missi sunt principes Iosaphat, qui erant laici, & leuitas, & sacerdotes,

tibus, q̄ qui contemneret, vel abijceret scientiam abijcere ar de sacerdotio, vt pater Osee. 4. Quia tu scientia repulisti: repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. Etiam necessaria erat scientia in sacerdotibus, non solum propter ea, quæ Dei erant, sed etiam propter causas forales, quia sacerdotes erant iudices in causis magnis foralibus directè, et in quibuscunq̄ erant iudices per appellationem, vt patet Deutero. 17. cum dicitur, q̄ quando esset iudicium ambiguum, & difficile inter Israelitas, & dicta iudicium variarentur, irent ad iudicè, q̄ erat sacerdos leuitici generis, & ipse iudicaret veritatem, & non declinaretur à iudicio eius ad dexteram, nec ad sinistram: sed talia iudicia sine magna peritia non exercentur, ideo incumberebat sacerdotibus habendi scientiam ad predicandum, & docendum, & iudicandum, & sic omnes sacerdotes tenebantur habere scientiam propter predicta: ita & summus sacerdos tenebatur esse sciens super omnes sacerdotes, quia ipse presidebat omnibus tam sacerdotibus, quam non sacerdotibus in his, quæ ad Deum pertinebant, vt patet infra 19. De leuitis autem dicendum, q̄ non incumbere eis ex officio tam determinatè habere scientiam legis, sicut sacerdotibus, quia sacerdotes erant, quibus tota ministratio sanctuarij à Deo commissa est. Et quia ipsi erant pauci, et non sufficerent ad explendas omnes administrationes, traditi sunt eis leuitæ in munus, et seruitores, vt adiuuarent eos, secundum quod iubere tunc sacerdotes, vt patet Num. 3. Et sic cum ad sacerdotes pertineret cura directè totius sanctuarij, et legis, et ad eos solos pertineret administratio in rebus maximis sanctuarij, pertinebat ad eos habere maximam peritiam. Ad leuitas autem solum pertinebat ministrare in quibusdam officijs ad mandatum sacerdotum, ideo in eis solum erat necessaria sapientia ad explenda illa officia: sed non erat in eis necessaria sapientia suprema, et directiua, qualis est sapientia Architectonica, sed sapientia manualium artificum, vel seruatorum obedientium præcepto maioris regulantis: erant namque quidam leuitæ ianitores, et in his non requirebatur, nisi vt cognoscerent, qui erant mundi, & qui in mundi, vt mundos reciperent in templum, & immundos abijcerent prohibentes eos ingredi. Alij leuitæ erant thesaurarij, & in istis non requirebatur, nisi vt sollicitè custodiret thesauros domus domini, & cognoscerent vasa, & vestes requisitas pro singulis ministracionibus, & diebus, vt illas in promptum haberent ad dandum ministris. Alij leuitæ erant cantores, & in istis requirebatur maior scientia, quia debebant esse periti in lege, & in rebus naturalibus, & in historijs, vt inde componerent cantica diuinæ laudis. Debebant etiam esse periti circa artem Rhetoricam, vt pulchro sermone polirent cõtextum dictorum suorum: potissimè, quia interdum utebantur varia lege metrorum, sicut Ieremias in libro Threnorum, & in libro Iob, & in libro Psalmorum, vt ait Hieronymus in Epistola ad Paulinum, & in prologo super Iob, qui incipit: Cogor per singulos. Etiam periti esse debebant circa artem Musicam ad inueniendum variam melodiam pro illis canticis, & ob hoc inter istos cantores erant doctores multi, & aliqui erant valde sapientes, vt patet præced. lib. 15. & 25. cap. Et intantum erant quidam eorum sapientes, q̄ comparabantur Salomoni in sapientia, vt patet 3. Reg. 4. Et tamen quamquam isti essent sapientes valde in lege, non tenebantur respondere de lege, quia non erat hoc officium eorum, sed sacerdotum, sed in officijs suis sapientes esse debebant, sic colligitur infra 35. ca. f. Leuitis quoque ad quorum eruditionem Israel sanctificabatur locus est. f. q̄ leuitæ erudiebant populum quomodo sanctificarentur. i. mundarentur ab immunditijs suis, quia ipsi erant ministri,

vel ministrantes quantum ad hoc, q̄ populus purificaretur, sed non dicitur absolute, q̄ tota eruditio populi pendebat ab eis. Et sic videtur, quod non requirebatur, quod essent periti, nisi quantum ad officia sua. De laicis autem dicendum, quod non requirebatur in eis aliqua peritia magna, aut quod nulla ministratio sanctuarij pertinebat ad eos principaliter, vel ministratoriè, sed ipsi docendi erant à sacerdotibus, & leuitis. Si tamen contingeret laicos esse sapientes, & velent predicare, licebat eis, non tamen licebat se immiscere alicui ministracioni sacerdotali, vel leuitica. Et sic dicendum est de istis principibus Iosaphat, quia laici erant, & tamè erant sapientes valde in lege, & ob hoc missi sunt cum sacerdotibus, & leuitis ad predicandum.

Quis esset ille liber legis. Quæst. XVII.

QVAERITVR vterius de isto libro legis, quæ portabant secum, quis liber erat. Respondendum, quod liber legis erat ille, qui continebat legem, & quia lex accipitur variè, potest accipi liber iste diuersimodè. Vno modo accipitur lex pro toto contextu librorum veteris testamenti: nam liber Psalmorum vocatur sic lex. Sicut patet in allegatione Christi Io. 15. c. f. Vmpleatur sermo, qui in lege vestra scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. & tamen sermo iste habetur Psal. 108. Alio modo accipitur lex solum pro libris Moyfi, quia proprie lex est præceptum iubens, aut vetans, vel permittens, & quia libri quinque Moyfi sunt de hoc cum nihil aliud principaliter contineatur ibi, nisi præcepta, vocantur ibi lex. Et isto modo distinguuntur libri prophetarum, & alii libri veteris testamenti à lege. Sic accipitur per Hebraeos, & habetur per Hieronymum in prologo Galeato super libros regum, qui incipit: Vigintiduas literas. Tertio modo accipitur lex pro solo libro Deuteronomii, qui excellenter est lex: eo quod in ipso sub breuibus continetur repetitio, & declaratio legis, q̄ declaratio facta est per Moysen propinquum morti in campibus Moab, vel in planioribus locis terre Moab, & vocatur Deuteronomium. i. lex noua, vel lex secunda, vnde dicitur ista esse alia lex præter illam, quæ dñs dedit in Horeb, siue in monte Sinai: Deut. 29. Et ista proprie vocatur lex Moyfi, quia istam dedit Moyses, & declarauit in terra Moab. Alij autem Deus dederat in Horeb, partim per angelos, & partim p̄ Moysen. Nunc dicit aliquis, q̄ accipitur hic liber legis primo modo p̄ tota continentia librorum veteris testamenti. Sed dicendum, q̄ hoc nõ stat, quia licet Christus interdum tali modo loquedi vsus est, Iur dei tñ non utebantur hoc modo loquendi, sed legem siue Thora vocant quinq; libros Moyfi, vt patet in prologo Galeato: Secundo patet, quia tempore, quo isti principes, & sacerdotes, & leuitæ predicabant, non erant isti libri veteris testamenti: nam non erant tunc scripti, nisi libri Moyfi, & Iosue, & Iudicum, & Ruth: libri autem regum, & prophetarum, et alij posteriores nõdum scripti erant, quia post hoc fuerunt oia illa, cum nõ esset tempus regum, et in temporibus regum nõ erant scripti libri regum, sed post tempora ipsorum scripti sunt. Tertio patet, quia iste erat vnus liber. Nã dicitur hic, q̄ portabant librum legis, et tamen inter Iudcos non copulantur sic libri multi in vnum volumen, sed quia libri Moyfi sunt maioris auctoritatis, q̄ ceteri libri veteris testamenti, ponuntur illi soli. Nos autem, qui ad hoc non attendimus, totum canonem Sacre Scripture cuiuscunq̄ ordinis sub vno volumine coarctamus. Dicendum ergo est, q̄ accipitur liber legis secundo, vel tertio modo, scilicet, pro omnibus quinque libris Moyfi, quia proprie vocantur lex, vel pro solo Deuteronomio, et vtroque modo satis proprie accipitur.

Dicen-

Dicendum tamen fortassis magis videtur, q̄ accipiat pro solo Deuteronomio, quia iste est purè liber legis non implicans et historijs pro magna parte, sicut alij quatuor libri Moyfi. Item quia iubebat Deus, vt iste liber Deuteronomij poneretur in latere arce, & custodiretur ibi specialiter, quod non iubebatur de alijs libris legis. Item, quia Deus iubebat, q̄ reges qñ sederent in solio regni acciperent librum legis à leuitis, vt studerent in eo, & tamen de solo Deuteronomio iubebatur, q̄ illi acciperent, vt patet Deutero. 17. Ex quo apparet, q̄ ille erat specialiter liber legis, vel ille solus specialiter pertinebat ad eruditionem regis, & laicorum. Item patet hoc magis, quia Deute. 31. iubetur, q̄ de septem in septem annos. s. anno remissionis quando congregarentur omnes Israelitæ ad locum sanctuarij in festo tabernaculorum legeretur liber Deuteronomium coram toto populo. Et sic videtur, q̄ ad instructionem popularium solus liber Deuteronomij erat necessarius. Ille ergo erat, qui vocabatur hic liber legis. Si tamen aliquis contendat, q̄ vocatur hic liber legis tota lex Moyfi. f. quinque libri, nõ in isto, quia etiam illud teneri posset, licet istud rationabilius est.

Ad quid portabant secum illi librum legis.

Quæstio XVIII.

QVAERITVR vterius, ad quid portabant isti principes, & sacerdotes, & leuitæ secum librum legis. Dicendum, quod hoc poterat esse ad multa: primo ad studendum in eo quid dicerent. Nam isti predicabant, & docebant populum per omnes vrbes, & loca, & quia predicatio erat de lege, oportebat, vt haberent secum librum legis, vt scirent quid predicarent. Secundo, quia isti predicatores debebant se habere cautè valde. f. vt in predicando nihil superadderent ad legem: nam Deus dixit Deuter. 12. quod præcipio tibi hoc tantum facito domino deo tuo, nec addas quidquam, nec minuas. Sicut ergo nihil ultra legem fieri debebat, nec aliquid subtrahi, sed præcisè q̄ lex iubebat: ita nihil prædicari debebat ultra legem, nec subtrahi, vel taceri aliquid de eo, quod in lege continebatur. Sic patet Deutero. 4. f. non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ab eo. Ad hoc ergo oportebat, q̄ haberent secum librum legis, vt scirent si predicando aliquid addebant, vel subucebant. Tertio, quia cum isti predicarent legem populo, fortè dubitarent aliqui an ea, quæ isti predicabant, continerentur in lege, & ad probationem huius, oportebat secum habere librum legis. Quarto poterat hoc esse ad hoc, q̄ exemplar libri legis maneret in quolibet loco ad memoriã: nam predicabatur lex per singula loca, & quia non poterat tota memoriter retineri ab audientibus, expediens erat, vt in singulis locis transcriberetur, & maneret copia eius, & ad hoc debebant isti predicatores portare secum librum legis, vt omnibus locis darent copiã legis.

Itaque factus est pavor Domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Iosaphat. Sed & Philisthæi Iosaphat munera deferebant, & vectigal argenti: Arabes quoque adducebant pecora arietum, septem millia septingentos, & hircos totidem.

A Itaq; factus. Hic ponitur tertium huius capituli, in quo Iosaphat hostes subiecit, & dicitur. Itaq; factus est timor domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum. Ponitur enim quomodo hostes Iosaphat subiecti fuerunt ei, & non ausi sunt pugnare contra ipsum. f. quia Deus misit terrorem suum super omnia regna terræ, quæ erant per gyrum, & non audebat quitquam resistere, nec pugnare contra Iosaphat. Quomodo autem fuerit iste timor à domino missus & cur, declarabitur infra in quadam quaestione. Et vocatur iste timor domini, quia nõ fuit incussus opere Iosaphat per aliquid quod ipse faceret, sed Deus illum immisit. Quæ erant per gyrum Iuda. Scilicet, qui erant ad omnia quatuor latera regni Iuda, in quo regnabat Iosaphat: erant. n. p̄ gyrum regna hæc. scilicet ad meridiem Philisthini, & Amalecitarum, & Arabes, & alia gentes habitantes inter Aegyptum, & Iudam, ab Oriente Idumæi, Amalecitarum, Israelitæ, & Syri, à septentrione. Israelitæ, & Syri, ab occidente nulla gens erat, nisi quædam pars Sidoniorum, & Philisthinorum, & mare mediterraneum. Nec audebant bellare contra Iosaphat. Scilicet, tantus eos inuaserat terror, quod omnino putabant se superandos à Iosaphat: ideo non audebãt pugnare contra eum, vt non solum pugnare non auderent, sed etiam resistere non confiderent si pugnaret contra eos Iosaphat, sed fugerent præ timore magno. Sed & Philisthæi Iosaphat munera deferebant. Istud est consequens ad præcedentia. f. q̄ gentes, quæ erant per circuitum regni Iuda, nõ audebant pugnare cõtra Iosaphat, & aliqui ex magno timore subijciebant se ei, sicut fuit de Philisthinis, qui habitabãt per gyrum regni Iuda. f. partim ad meridiem, & partim ad occidentem, qui se submiserunt regi Iosaphat, dando ei munera. Quomodo autè Philisthini possent se nunc submittere ad dandum munera Iosaphat cum ipsi esset quædam pars regni Iuda, & subditi Iosaphat, declarabitur infra in quadam quaestione. Et vectigal argenti. Est vectigal nomen impositionis, vel pensionis, quæ exigitur de his, quæ vehuntur, vel transferuntur per aliquem potem, vel portam, vel aliquem determinatum locum. Er dicitur vectigal à vehendo. i. portando, vel transferendo, quia datur pro rebus, quæ transferuntur. Et dicitur vectigal argenti dupliciter: vno modo. f. quia istud vectigal soluebatur in argento, ita quod non dabatur alia moneta regi Iosaphat à Philisthinis pro isto vectigali, nisi argentea, vel argentum in massa. Secundo modo vocatur vectigal argenti. i. dabatur vectigal, siue pensio de argento, quod transferebatur de loco ad locum, & hoc est accipiendo vectigal proprie. Potest tamen accipi vectigal largè pro quacunque pensione, vel tributo quod Philisthini offerrent Iosaphat, & soluebatur illud tributum in argento. Arabes quoque adducebant pecora arietum septem millia septingenta, & hircos totidem. Etiam Arabes dabant tributa regi Iosaphat quolibet anno, & dabant arietes septem millia, & septingentos, & hircos totidem, eo quod regio arabum abundat in pecoribus, nec erat aliquid, quod promptius possent dare Arabes, quam pecora. Pro quo sciendum, quod Arabes sunt gentes habitantes apud terram Iuda, partim in latere meridiano eius, & partim ad orientem in regione, quæ vocatur Arabia. Est autem regio ista in desertis, quæ sunt inter Aegyptum, & terram Chanana, & per istam terram transferunt Israelitæ venientes de Aegypto: ibiq; quadraginta duas mansiones fecerunt, vt dicitur in libro de situ terre Sancte. Erat autem ista terra modicum, vel quasi nihil habitata ante transitum Israelitarum per eam, eo quod erat terra carens aquis, vt dicitur Deut. 8. In transitu autem illo facti sunt duo fontes miraculosè, in terra illa tangente Moysè petrã. f. vnus in Raphidim. Exo. 17. & alius in Cadesbarne. Num. 20.

Duo fontes miraculosè facti.

Num. 20. qui vsque hodie manent, totamque terram illam abundantissimi irrigant, ut dicitur in eod. libro. Terra ista est pascualis, sive habens multa pecora, non tantum propter conditionem terre, quod ipsa pascualis sit quantum propter conditionem gentis. Nam Arabes a principio istum modum tenuerunt, quod domos, nec vrbes non edificarent, sed portatiles domos habent. f. tentoria in quibus manent ad usum pastorum, & cum aliqua regio alendis pecoribus apta non fuerit, subito portatiles domos mutant, & aliam incolunt regionem, & istam vitam vsque hodie tenent gentes quedam Aphrorum, apud Occidentem in Africa posite, que nullas vrbes, nec domos habent. Et sic cum isti Arabes totam suam occupationem circa pecora habeant: nihil est, de quo possent conuenientius soluere tributum, quam de pecoribus, & sic Arabes quoque pro timore subiecti fuerant regi Iosaphat ad tributum.

Quomodo factus est timor domini super omnia regna terrarum. Quæstio XIX.

QVAERITVR Circa prædicta, quomodo factus est timor domini super omnia regna terrarum, quæ erant in circuiu Iuda. Dicendum, quod poterat hoc dupliciter fieri. Vno modo, quod deus daret tales victorias regi Iosaphat tam magnificas contra omnes gentes, contra quas pugnaret, quod nulla gens auderet pugnare contra illum, imò nec resistere ei pugnanti: & quia deus dabat ei istas admirandas victorias, timor qui sequebatur ex his victorijs, vocabatur timor domini. f. a deo incussus. Simile fuit quando Ammonites, Moabites, & Idumæi voluerunt pugnare contra Iosaphat, & deo agente ipsi inter se pugnaverunt, & mutuis se vulneribus conciderunt. Nam audito hoc oēs gentes timuerunt pugnare contra Iosaphat: sic patet infra 20. Irruit autem pauor domini super omnia regna terrarum, cum audissent, quod pugnasset dominus contra inimicos Israel. Alio modo poterat hoc effici non præmissis aliquo bello, vel signo exteriori terroris, sed solum, quod deus incuteret terrorem in cordibus gentium istarum, & timerent. Hoc autem facile est deo facere, quia deus habet cor hominis in potestate sua, & potest in illo cauere quamcunque passionem voluerit, ut patet Prouer. 21. f. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini: & quocumque voluerit vertet illud. Ita est de cordibus aliorum hominum: sed illud dicitur per excellentiam: nam si deus habet corda regum in manu sua: a fortiori tenebit corda aliorum hominum minus potentium: & sic in mouet deus ad timorem: ita mouet ad quascunque alias passiones. f. gaudium, vel lætitiā, vel odium, & hoc siue in vigilia, siue in sopore: nam in sopore immittit deus timorem cui vult, iuxta illud Iob. 7. capit. Si dixerò per noctem consolabitur me lectulus meus, tunc terrore concuties me, & ossa mea marcescere facies. Et hoc, quia istæ passiones sunt quedam impressiones factæ in parte animæ sensitiuæ, siue affectiuæ, cuius operatio est in partibus materialibus, quibus alteratis fit impressio quedam in anima ipsa, quæ sequitur conditionem partium materialium in quibus est, & quia liberum est deo alterare nos qualitercunque voluerit, causabit in nobis quamcunque passionem voluerit.

Quare deus incussit istum timorem gentibus, quæ habitabant in circuiu regni Iuda. Quæstio XX.

QVAERITVR vterius, quare deus incussit timorem istum gentibus, quæ habitabant in circuiu regni Iuda. Respondendum, quod iste timor pœna quadam est, & incutitur in pœnam propter aliqua demerita.

Sic etiam aliarum nocivæ passionum, sicut turbatio mentis, quam incussit deus Ammonitis, Moabitibus, & Idumæis volentibus pugnare contra Iosaphat, ut se non cognoscerent, & pugnarent inter se inuicem. infra 20. & inducitur aliquando talis passio propter solum demeritum eorum, quibus infligitur, aliquando propter solum meritum istorum, & demeritum illorum. De primo patet exemplum, ut quādo deus incutiebatur terrorem israelitis pugnantibus contra eos gentibus: nam hoc in fauorem gentium cedebat, sed manifestum est, quod non fiebat propter merita eorum, quia ipsi non poterant mereri, cum essent extra charitatem. Sed quia peccauerant Iudæi contra dominum, tradebat eos dominus in manus hostium, & ut facilius consumerentur, dabat pauorem in cordibus eorum, ut non auderent resistere: sic patet Leui. 26. f. & qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium: terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladii: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere, peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumeret. Sic etiam Deuter. 28. ponitur in maledictionem timor incussus cordibus Iudæorum quando peccarent. f. Dabit tibi dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam merore consumptam. Et erit vita tua, quasi pendens ante oculos tuos, & timebis nocte, & die, & non credes vitæ tuæ. Mane dices, quis mihi det vesperum? & vesperere, quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem qua terreberis: & propter ea, quæ videbis tuis oculis. De secundo patet exemplum in Iacob, & Sichimitis alijs, qui a Chananæis habitantibus in circuiu illius regionis depopulati sunt. Nam quando filij Iacob per fraudem occiderunt omnes Sichimitas, Chananæi, qui morabantur in terra, voluerunt insurgere contra Iacob, & domum suam ad delendum eam propter occisionem illam, & tamen deus incussit timorē eis, ut non auderent insurgere contra Iacob, ut patet Gen. 35. f. Cumque profecti essent, terror domini inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Manifestum est tamen, quod non incussus fuit ibi terror Chananæis, propter peccata eorum, quia ipsi non peccabant volendo insurgere contra domum Iacob: nam vicini tenentur quodam iure naturæ se adiuuare ad bonam habitudinem sollicitæ communicationis, & quia isti Chananæi erant vicini Sichimitarum, vtebantur iure suo adiuuando eos. Habebant autem iustam causam, quia Sichimitæ occisi fuerant per dolum israelitarum: ideo iustissimum bellum erat istorum Chananæorum contra domum Iacob: & tamen deus incussit eis timorem, ut non auderent persequi domum Iacob: ideo fuit propter sola merita Iacob. f. quod quamquam non peccauissent Chananæi, sed potius filij Iacob, & mererentur occidi: tamen propter merita Iacob immisit deus terrorem Chananæis, ut non auderent insurgere contra Iacob, & domum suam.

Quia Iudæi peccauerant contra Deum tradebantur in manus hostium

De tercio patet exemplum de Chananæis, quibus incussit deus terrorem introeuntibus israelitis in terram Chanaan. Nam tunc fuit magnus timor Dei super omnes Chananæos: ita quod non auderent pugnare contra israelitas, nec resistere eis: Exo. 23. f. Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Ideo Deuter. 7. ibi manifestum est, quod propter demerita Chananæorum fiebat hoc, quia iam completæ fuerant iniquitates eorum, & propter peccata eorum multiplicia terra illos euomit: Leui. 28. & 20. mandauitque deus, quod nullus illorum viuere permitteretur, nec etiam paruuli, nec femine: Deuteronom. vigesimo, & 21. Mere-

Merebantur ergo, quod incuteret eis terror a domino ad hoc, quod facilius perirent: sic etiam fuit quando pugnavit David contra Philistinios bis in principio regni sui super Israel: nam deus eis timorem incussit, ut colligeretur. 2. Reg. 5. & præced. lib. 14. cap. nam ibi illi merebantur, quod incuteretur eis timor: eo quod erant peccatores, & mouebant bella iniusta contra David. Fiebat etiam hoc propter merita David, qui erat vir deicola, & deus promiserat ei, quod stabiliret regnum eius in æternum, & daret ei nomen inter reges terre. 2. Re. 7. Ita nunc poterat esse de regno Iosaphat. f. quod deus incussit timorem hostibus eius, tum propter malitiam ipsorum, qui merebantur regem timere, ut subijcerentur, tum propter merita regis Iosaphat, qui merebat, quod deus eum adiuuaret, quia erat vir valde deicola, ut dictum fuit supra in litera.

Quomodo fieri poterat, quod Philistini tempore Iosaphat regis soluerint ei vestigalia. Quæstio XXI.

QVAERITVR vterius, quomodo poterat esse, quod Philistini nunc tempore Iosaphat regis soluerint ei vestigalia: nam in hoc inuitur, quod Philistini ante tempora Iosaphat non erant subiecti Iudæis, & quia tempore Iosaphat fuerunt ei subiecti, & soluerint tributa: & tamen hoc videtur falsum, quia Philistini erant Chananæi. f. de septem gentibus Chananæorum, quod patet, quia deus solum promisit israelitis terras septem populorum Chanaan, & data est tribui Iuda terra Philistinorum, ut patet Ios. 15. quia ibi ponuntur ciuitates Philistinorum, ut patet Iosue 15. quæ habentur 1. Reg. 16. & Iosue 13. ideo erant Philistini de aliquo de septem populis Chananæorum: potissimum, quia Gen. 10. ponuntur termini terræ Chanaan, & intra illos includuntur vrbes Philistinorum, & tamen omnes populi Chananæorum, qui non subiecti fuerant tempore præcedentium regum, & iudicum, subiecti fuerunt tempore Salomonis, ut patet 3. Reg. 9. & supra 8. Ergo non poterant nunc tempore Iosaphat subijci Chananæi, cum iam subiecti essent tempore Salomonis. Respondendum, quod Philistini, & omnes alij Chananæi subiecti fuerant tempore Salomonis, & tamen postea Philistini repugnaverunt alicui de regibus Israel, & Iuda: & Iosaphat nunc per magnam potentiam redegit eos in pristinam seruitutem. Et sic dicitur, quod soluebant nunc vestigalia argenti. Istud est satis verisimile: nam Philistini erant magni pugnatōres, & habuerunt ab antiquo bellum cum Iudæis, & aliquando subijciebant sibi Iudæos, & aliquando Iudæi eruebant se de potestate illorum: nam tempore Samsonis, & ante illum dominabatur Philistini in Israel: Iudi. 15. Et dominati sunt etiam tempore Heli summi sacerdotis, qui fuit iudex post Samsonem, sed postea tempore Samuelis, qui successit in dignitate iudicatu ipsi Heli, liberati fuerunt Iudæi de manu Philistinorum, cum persequerentur Iudæi Philistinios, ut acciperent ciuitates eorum, ut patet 1. Regum 7. Sed nondum penitus liberati sunt, quia tempore Saulis regis, qui successit Samueli iudici dominabantur Philistini in Israel, & accipiebant tributa, imponebantque leges viuendi: nam statio Philistinorum quedam erat in Gabaath terræ Israel. f. ad exigendum tributa, vel ad cogendum obseruare leges ab eis impositas, & istam stationem percussit Ionathas filius Saulis, quando voluit rebellare Philistinibus. 1. Reg. 13. Posuerant enim Philistini grauissimas leges super Iudæos. f. quod in tota terra Israel, non esset aliquis faber ferrarius, ut non fabricarent sibi arma Iudæi. Ideo oportebat eos descendere in terram Philistinorum, quando cunque vellet

Solutio quæstionis.

Leges quas Philistini posuerant super Iudæos.

Aut vomeres facere, aut exactere siones, vel alia instrumenta agriculturæ. 1. Reg. 13. Et ob hoc non habebat Iudæi aliqua arma ad pugandum contra Philistinios, nec contra alias gentes: intantum, quod quando pugnare debuerunt Iudæi contra Philistinios tempore Saulis, non fuit inuentus gladius, aut lancea in toto populo, nisi in manu Saulis, & Ionathæ. eodem capitulo. Postea autem pugnaverunt Iudæi contra Philistinios, & habuerunt magnam victoriam, & abstulerunt magnam partem seruitutis huius. 1. Re. 14. & sæpe postea tempore Saulis pugnatum est, & tamen nunquam tempore eius ablatum est iugum Philistinorum quod posuerunt israelitis. Nam postquam David regnavit super totum Israel, & pugnavit sæpe contra Philistinios, abstulit frenum tributi de manu Philistinorum. 2. Reg. 8. & ex tunc non fuerunt subiecti israelitæ Philistinibus, & tamen nec Philistini israelitis. Postea autem tempore Salomonis fuerunt subiecti Philistini israelitis in tributum, quia tunc subiugata fuerunt oēs gentes residuæ de stirpe Chananæorum Salomoni in tributum. 3. Reg. 9. & supra 8. cap. Erant autem Philistini de Chananæis, ut supra probatum est, ideo ipsi tunc subiecti fuerunt Salomoni. Postea autem esse poterat, quod Philistini tempore Roboam, vel Abiæ, vel Asa regum Iuda rebellauerint, & manserint extra obedientiam regum Iuda, & tunc tempore Iosaphat redacti fuerint in pristinam subiectionem: quia fuit Iosaphat rex potens: nam cum custodiret legem domini, fecit eum dominus prosperari in omnibus actibus suis, & incussit timorē omnibus gentibus, quæ habitabant in circuiu regni Iuda, ut dicitur in litera, & tunc forte præ timore redierunt Philistini ad pristinam obedientiam subijcientes se regno Iosaphat. Vel forte pugnavit Iosaphat contra illos, & bello subactos coegit ad tributorum præstationem. Alio modo posset responderi, quod Philistini nunc nouiter subiecti fuerunt regibus Iuda, & quod ante hoc nunquam fuerant subiecti tempore David, nec tempore Salomonis. De tempore David satis potest stare, quod de eo legitur, quod abstulit frenum tributi de manu Philistinorum. f. quod Philistini exigebant ante hoc tributum ab israelitis, & ipse illud abstulit, ne iam exigeretur ab israelitis. 2. Reg. octauo. Etiam quedam vrbes tenebant Philistini, quas aliquando tenuerant israelitæ. f. Geth, & alias vicinas, & illas quoque abstulit David de manibus eorum, ut patet lib. præced. 18. cap. Et tamen non subiecit in tributum Philistinios, nec prorsus fecit eos pertinere ad regnum Israel. De Salomone autem dicitur. supra 8. & 3. Reg. 9. quod omnes gentes relictas de stirpe Chanaan, quas non subiecerant reges priores, subiecit ipse in tributum, ex quo sequebatur, quod etiam Philistinios subiecit, qui erant de Chananæis. Potest tamen dici, quod non fuerunt subiecti Philistini, quia isti termini vniuersales non faciunt semper distributionem in Sacra Scriptura, sed sæpe ponitur omnes pro multis. Dicendum tamen, quod præcedens modus soluendi conuenientior est.

An peccauit Iosaphat subijciendo Arabes ad præstandum sibi tributa. Quæst. XXI.

QVAERITVR vterius, cum dicitur hic, quod Arabes deferebant Iosaphat quolibet anno arietes septem milia, & hircos totidem, an peccauit Iosaphat subijciendo Arabes ad præstandum sibi tributa ista. Respondendum, quod non peccauit, quia propter bonitatem Iosaphat deus faciebat omnes actus eius prosperos. Et ponitur signanter quid pro eo deus fecerit, quod irruit timor domini super omnes gentes, quæ habitabant per gyrum regni Iuda, & quod Philistini subiecti

Mos Arabum in edificandis domibus.

Deus habet cor hominis in potestate sua.

subiecti fuerint ei ad soluenda vestigalia argenti, & q̄ Arabes darent quolibet anno arietes, & hircos, & tamen id quod Deus alicui dat in donum non prouenit ei cum peccato, quia alijs Dei munera nobis nocua essent, ideo tenendo Arabes istos subiectos ad has prestationes pecorum, non erat peccatum. Dicit aliquis, quod erat peccatum, quia ad subijciendum eos his tributis, oportebat pugnare contra eos, sed non poterat licite pugnare contra eos Iosaphat, quia Israelita non habebat causam pugnandi, nisi contra gentes illas, q̄ erant intra terminos terræ Chanaan, cum illarum terras solum accepturi essent: Num. 34. cap. Et tñ Arabes non erant in terrâ Chanaan, sed in solitudine magna, quæ est inter Aegyptum, & terram Chanaan, per quâ venerunt Israelitæ de Aegypto, & in qua morati sunt ferè quadraginta annis, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ. Ideo non habebant iustam causam pugnandi contra eos Iudæi. Dicendum, quod iuste fuerunt subiecti Arabes regi Iosaphat, cum diuinitus hoc factum fuerit, & in manus cultus obseruati, vt supra dictum fuit, nec obstat ratio in contrarium de bello, quia ista subiectio poterat fieri multipliciter. Vno modo, q̄ fieret non intercedente aliquo bello, nec timore, sed sua sponte se subiecerint Arabes. s. quia forte viderunt Arabes, q̄ Iosaphat erat potentissimus, & prosperabatur in omnibus actibus suis, & ipsi fortassis, non habebant dominum, qui posset defendere eos de alijs gentibus vicinis, & quia ille erat, qui posset eos defendere, voluerunt se ei sponte subijcere ad soluendum quolibet anno certam pensionem arietum, & hircorum, vt defenderet eos ab hostibus suis: & tunc Iosaphat non peccaret suscipiendo hoc, quod sponte sibi offerebatur: potissimè, quia pro hoc laboraturus erat exponendo se contra hostes Arabum: nemo tamen cogitur proprijs stipendijs militare, iuxta Apostolum prima. Corin. 9. & sic de quacunque gente poterat Iosaphat recipere munera, nisi esset aliqui, circa quos esset hoc prohibitum à lege, sicut Chananæi, qui non erant permittendi viuere sub aliquo pacto, vt patet Deuter. 20. licet aliquis casus erat, in quo permittebantur viuere sub tributo, vt declaratum est supra 8. in quadam questione. Secundò non poterat hoc fieri sine bello, per timorem tñ. s. q̄ Deus incussit terrorem suum omnibus gentibus, quæ erant per gyrum regni Iuda, & non audebant pugnare contra Iosaphat. Erat autem terra Arabum vna de terra propinquis per gyrum regni Iuda, & tantum timuit regem Iosaphat, q̄ subiecit ei totum regnum, & solvebant ei quolibet anno hanc pensionem, & tunc manifestum est, q̄ nō erat peccatum, quia nihil in hoc fecit Iosaphat, sed De⁹, qui per timorem subiecit ei Arabes in tributum. Recipiendo autem quod Deus volebat dare ei in donum non peccabat. Tertio modo poterat hoc fieri per bellum. s. q̄ Iosaphat pugnasset contra Arabes, & subiecisset eos sibi ad ista tributa, & cum dicitur, q̄ nō poterat pugnare Iudæi, nisi contra gentes habitantes intra terminos terræ Chanaan, falsum est, quia verum est, q̄ contra illas poterant pugnare specialius, quàm contra alias. Nam etiam si nulla causa de nouo insurgeret, poterant Iudæi pugnare contra Chananæos, quia habebat adhuc mandatum legis, per quod non solum licitum erat eis pugnare, sed etiam cogebantur pugnare: ita vt nullū de Chananæis permitterent viuere, & tamen contra alias gentes non licebat pugnare, nisi existente causa rationabili: eo quod non dederat Deus terram illarū Iudæis in possessionē, & ob hoc distinxerat Deus modum pugnandi contra Chananæos, & contra alias gentes extra terram Chanaan. Nam contra Chananæos nō oportebat inquiri aliquam causam belli, sed quocunque tempore erat bellum licitum, & quando

F pugnarent, & vincerentur, Chananæi omnes erant occidendi in ore gladij viri, & feminae, magni & paruuli. Si autem pugnaretur contra alias gētes, quæ erant extra terram Chanaan, offerreda erat eis pax primò. Et si acceptarent pacem, atque aperirēt portas, nullum poterant Iudæi occidere, sed omnes seruituri erant sub tributo. Si autem non aperirent portas, & postea caperetur ciuitas, occidendi erant omnes viri bellatores. Femine autem & paruuli poterant, vel accipi in seruos: Deute. 20. Apparet ergo, q̄ licebat interdum Iudæis pugnare contra aliquam gentem, quæ nō esset de terra Chanaan, & subijcere eam in tributarium. Et sic foret de Arabibus, quod fortassis suborta fuit aliqua causa pugnandi Iosaphat contra Arabes, vt potè, si leserant regnum suum, vel si fauorem dederant hostibus suis, & sic de multis causis alijs vnde haberet Iosaphat causam iustam pugnandi contra eos, & consequenter posset eos subijcere tributis annuis, sicut dicitur hic. Quis tamen modus istorum fuerit subijciendi eos, non apparet.

Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est vsque in sublime, atque edificauit in Iuda domos ad instar turrium, & vrbesque muratas. Et multa opera parauit in vrribus Iuda: viri quoque bellatores, & robusti erant in Ierusalem: quorum iste numerus per domos, atque familias singulorum. In Iuda princeps exercitus Ednas dux, & cum eo robustissimorum viri trecenta millia. Post hunc Iohannan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia. Post illum quoque Amasias filius Zechri consecratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortium. Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia. Post istum etiam Iozabad, & cum eo centum octingenta millia expeditorum militum. Hi omnes erant ad manum regis, exceptis alijs, quos posuerat in vrribus muratis, & in vniuerso Iuda.

Creuit ergo. Hic ponitur quartum huius cap. in quo ciues Iosaphat muniuit. s. fortificando terram suā contra hostes. Et dicitur. **Creuit ergo Iosaphat.** s. creuit ad magnum statum, & famam, & diuitias per continuas prosperitates, quæ ei eueniebant in omnibus actibus suis, & potissimè, quia Deus incussit terrorem eius omnibus gētibus habitantibus per gyrum regni sui, vt nō auderet pugnare cōtra eum, nec ei resistere, & ex hoc multe gentes subijciebantur ei, & crescebat status eius valde. **Et magnificatus est in sublime.** Id est, magnificatus est valde, siue eleuatus est in excellum. Nam prosperitas Iosaphat, non fuit qualiscumq; ita vt diceretur aliquantuliter eleuatus, sed erat prosperitas eius valde magna, ita vt eleuaretur in sublime quantum ad omnem prosperitatem. **Atq; edificauit in Iuda domos ad instar turrium.** Postquam

Postquam vrbes muniuerat reficiendo ea, q̄ corruerant, quæ erant ad necessitatem regni. Adhuc de nouo edificauit fortalitia alia. s. domos ad instar turriū. Erant domus istæ castra quadam in locis natura munitis, quæ nos fortalitia vocamus. Et sunt tales domus fortes, vt non possint faciliter expugnari: ideo dicitur factæ ad instar turrium, vel forte erant palatia, quæ rex faciebat sibi in vrribus ad habitandum, & erant magna, atque fortissima: ideo erant ad instar turrium. In Hebræo habetur, Beioramoth, quod signat altitudines, & est numerus pluralis, & ad idem redit litera nostra. Nam vocauit domos ad instar turrium, propter altitudinem ipsarum, cum turres altæ sint magis, quàm ædificia: quæ domus appellantur. **Vrbesq; muratas.** Istud potest intelligi, quod fecit vrbes de nouo, quas muris cinxit: vel intelligitur, quod erant aliquæ vrbes antiquæ, quæ non habebant muros, vt potè: quia nunquam illos habuerant, & nouiter illas muniēbat. Vel forte habuerant muros, sed corruerant, & nunc reedificabantur per Iosaphat. **Et multa opera parauit in vrribus Iuda.** Scilicet, multa alia opera pertinentia ad decorem, & vtilitatem regni in ædificijs fecit: & vocantur vrbes Iuda vrbes totius regni Iuda, quia non solum in vrribus fortis Iuda, sed etiam in vrribus Benjamin, & in illis quas cepert de terra Israel faciebat fortalitia ad defensionem vrbiū. **Viri quoque bellatores.** Ponitur alius modus munitiois regni: nam dupliciter Iosaphat ciues suos muniuit. Primò ædificia construendo: secundò apparatu bellicos in viris armatis componendo. Supra autem posuit primum modum in constructione multorum ædificiorum in terra Iuda: hic ponit secundum modum in apparatu bellatorum, quos Iosaphat disponebat habendo secum in curia sua continuè: & disponendo per vrbes ad tempora necessitatis, & dicitur. **Viri bellatores, & robusti erant in Ierusalem.** Scilicet, habebat Iosaphat secum in Ierusalem viros robustos & bellatores: & dicitur, quod erant in Ierusalem, quia Iosaphat manebat semper in Ierusalem: nam ibi erat sedes regni, & consuetum erat omnibus regibus Iuda morari semper in Ierusalem. Dicitur autem, quod erant viri bellatores, & robusti non quidem intelligendo, quod alij essent viri robusti, & alij bellatores, sed quod isti viri, quos habebat secum Iosaphat, erant viri electi, & erant robusti. s. habētes corpora valde fortia, & magna, & pulchra inter ceteros de regno quales ipse poterat eliger. Sic. n. faciebat Saul, qui fuit primus rex Israel, qui quicunq; videret virum fortem, associabat sibi, & faciebat virum belli. r. Re. 14. Erant autem isti bellatores. i. assueti bellis: quia sæpè fuerant experti in bellis. Et sic habebant duplicē fortitudinem. s. vnam, quæ erat robor corporis: & aliam, quæ erat militaris, quæ causatur ex assuetudine bellica: de qua Arist. 3. Ethic. c. de fortitudine: vel vocantur isti bellatores. i. apti ad bellandum, dato quod isti nunquam exercitati fuissent in bellis: sed corporis robor, & iuuenilis ætas ad bellum promptos ostendebat. **Quorum iste est numerus.** In litera ponitur numerus istorum bellatorum cum ordinantur sub principibus suis. **Per domos, atque familias singulorum.** Scilicet, omnes isti fuerūt numerati per domos, & familias suas. Pro quo considerandū quid vocantur domus, & familie. Sunt autem ista nomina cognationū. Pro quo sciendum, q̄ totus Israel descēdebat de pgenie Iacob, & vocabatur tota illa gens Israel: quia Iacob pater suus vocatus fuerat Israel à Deo: & propter vnitatē illius patris, & principij erat Israel vnus populus: deinde diuidebatur in multas pgenies particulares, scilicet, in duodecim tribus propter duodecim filios Iacob, à quibus deriuata est ista multitudo: deinde qlibet tribus diuidebat in familias, & qlibet familia diuidebat in domos, & qlibet domus

A per viros, & ibi erat status. Sic. n. faciebat diuisio ad inuestigandum aliquē virum in Israel: sic iussit Deus fieri Ios. 7. s. q̄ Deus iratus est, quia Achor rapuerat de anathemate Iericho, & Israelitæ nesciebāt quis peccasset: iussit Deus, q̄ applicaretur corā dño totus Israel p tribus suas, & forte sciretur, q̄ tribus peccauerat: deinde tribus applicaretur p familias, & familia qlibet per domos, & dom⁹ qualibet p viros, q̄ cū factū fuisset, fors cōprehēdit tribū Iuda, q̄ cū fuisset applicata p familias, forte deprehensa est familia Zare, q̄ cū fuisset pientata per domos capra est domus Zabdi, & rursus dom⁹ hæc cū per viros applicata foret, forte deprehensus est Achor: iste modus erat diuidendi cognationes inter Israelitas descēdendo vsq; ad individua. Nam tribus erat maxima cognatio, & sub qualibet tribu erant aliq̄ familie. Quod autem familie essent sub qualibet tribu, & quo nominarentur, & à quibus viris descenderent, patet Nu. 26. in litera. Nam nulla tribus habebat vltra octo familias, & cōter quolibet tribus habebat quatuor, vel quinq; familias: deinde familia quolibet p domos diuidēbatur: sed non habetur in Sacra Scriptura numerus, nec noia domorū, quæ erant sub qualibet familia. Rarissimè. n. ponuntur noia aliqua domorū in Scriptura, sicut nominatur domus Zabdi: Ios. 7. ca. Est autē sensus, quod isti fuerūt noati per familias, & domos singulorum. s. qlibet de Israel erat de aliqua domo, & familia, & tribu: & quādo rex accipiebat viros istos, cōputabat quot erant de tali familia, & quot de tali tribu: & tunc per numerū tribuū & familiarū & domorum sciebat numerus virorum bellatorum regis cōputando quot erant de qualibet pgenie. **In Iuda princeps exercitus.** Iste erat maior oium principū Iosaphat: nam habebat sub se trecenta millia virorum, & nullus aliorum habebat tot viros: vt patet in litera. **Quare autem vocetur iste princeps in Iuda declarabitur infra in quadam quæst. Et cum eo robustissimi viri trecenta millia.** Id est, sub eo erāt trecenta millia, quia ipse erat princeps omnium istorū: & vocantur robustissimi. i. robusti solum: quia non poterat quilibet eorum esse robustissimus superlatiuè: nā quod p excellentiā dī, vni soli conuenit. Et iste modus loquendi est scripturæ: quia oēs, qui aliq̄ fortitudinem habent, et si pauca sūt, vocat fortissimos, vt patet Nu. 1. vbi numerantur oēs viri, q̄ egressi sunt de Aegypto de Iudæis. s. sexcenta millia, & plus & de quolibet dicit, q̄ erat vir robustissimus, siue fortissimus: & tñ nō est verissimile, quod oēs in tanto populo essent excellenter fortes, quia in tanta multitudine plures consueverunt esse infirmi viribus, q̄ fortes. **Post hunc Iohannan princeps.** Ille q̄ supra positus fuit erat primus princeps, & secundus erat iste Iohannan: & vocatur ille primus in tpe, vel dignitate, sicut declarabitur infra in quadam quæst. In Hebræo dicitur, super manū ei⁹: vbi litera nostra dicit post hūc, & idē signat: quia vtrobiq; signatur ordo: sed est modus loquendi Hebræicus ad signandū continuationem. s. vt dicatur sup manū eius, id est post ipsum. **Et cum eo ducenta octoginta millia.** Iste erat iā minor princeps, quā præcedens: vt patet ex numero subditorum. **Post istū quoque Amasias filius Zechri.** Iste erat tertius princeps istorum. Et non est iste Amasias, de quo dī infra 25. & 4. Reg. 14. quia ille fuit rex & iste non: etiā quia ille Amasias fuit multo tēpore post istū cū ille fuerit filius regis Ios, & fuit quintus rex Iuda post Iosaphat. Item, quia ille Amasias erat filius regis Ios. Iste autē erat filius Zechri: vt patet in lra. **Consecratus domino.** Quō autē iste erat cōsecratus dño, declarabitur infra in quadam quæst. esset. n. dedicatus alicui speciali officio Diuino, vel operi, aut cultui ppter Deū. **Et cum eo ducenta millia virorum fortium.** Iste erat minor princeps, quā quilibet de præcedentibus, quia pauciores habebat subditos, & omnes vocantur viri fortes, quia erant apti ad bellum.

Maiores omniū principum Iosaphat.

Hunc sequatur robustus ad praelia Eliada. Scilicet, post omnes principes precedentes erat alius princeps, scilicet Eliada, qui vocatur robustus ad bella: eo quod inter principes nullus erat aequalis huic in robore, & erat in bellis famosior. In Hebreo dicitur. Et de Benjamin. Vbi litera nostra dicit hunc sequatur. Et est sensus, quod de Benjamin erat princeps Eliada, qui erat robustus ad bella. Et hoc dicitur, quia omnes precedentes principes erant de tribu Iuda, & iste Eliada, & etiam alius princeps sequens erat de Benjamin. Et cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia. In hoc apparet, quod erant isti de Benjamin, quia viri Benjamin erant sagittarii, & pater hoc ex exercitu, quem tenebat rex Asa pater huius Iosaphat. supra 14. Nam dicitur, quod habebat de Iuda in exercitu suo portantium scuta & hastas trecenta millia, de Benjamin vero scutatorum, & sagittariorum duceta septuaginta millia. Post istum etiam Iozabath. Iste est alius princeps de tribu Benjamin. Et cum eo centum octoginta millia expeditorum militum. Iste erat minor, quam omnes precedentes principes, ut patet ex numero subditorum, & habebat secum centum octoginta millia militum expeditorum. i. promptorum ad bellum. Hi omnes erant ad manum regis. i. omnes isti principes, vel subditi eorum sicut in quosdam erant ad manum regis. i. erant prompti ad mandatum regis in curia sua. Exceptis alijs, quos posuerat in urbibus muratis, & in vniuerso Iuda. s. praeter istos principes erant alij, & alij subditi eorum, qui non erant in Ierusalem cum rege in curia sua, sed erant dispositi per alias vrbes regni ad tutelam urbium, & ut inde ad regis mandatum irent quodcumque iuberetur.

Quantus fuerit exercitus regis Asa.

Quomodo Ednas erat princeps in Iuda. Quaesitio XXIII.

Quaeritur. Circa praedicta primo, quomodo dicitur, quod erat Ednas princeps in Iuda. Aliquis dicit, quod vocabatur princeps in Iuda: eo quod erat princeps in regno Iuda, sed hoc non stat, quia non solus erat ipse princeps, sed etiam multi alij. s. quatuor, qui nominantur hic post ipsum, & multi alij, qui non numerantur, & erant positi in singulis urbibus muratis, ut patet in littera. Alij dicunt, quod vocatur iste princeps in Iuda, quia erat de tribu Iuda. Sed obijcietur, quod non stat, quia cum iste solus nominetur de Iuda, videretur, quod iste solus esset de tribu Iuda, & alij essent de tribu Benjamin: & sic essent quatuor principes de tribu Benjamin, & vnus de tribu Iuda: quod est inconuenienter dictum. Primo, quia tribus Iuda erat maior multitudo, quam tribus Benjamin, & plures principes de ea deberent esse. Secundo, quia erat dignior tribus Iuda cum esset tribus regia: ideo licet esset minor multitudo, quam tribus Benjamin, deberent esse de ea plures principes. Dicendum autem, quod hic ponuntur principes, quos habebat secum Iosaphat in curia sua, & quia dominabatur Iosaphat duabus tribubus. s. Iuda & Benjamin. accipiuntur principes de vtraque tribu, & subditi sui erant de viris Iuda, & duo erant de tribu Benjamin. Cum autem dicitur hic de isto primo, quod erat princeps in Iuda intelligitur, quod erat de tribu Iuda, & non solus iste erat de hac tribu, sed etiam duo sequentes. Duo autem vltimi erant de tribu Benjamin. Quod patet, quia vbi littera nostra dicit: Hunc sequatur robustus ad praelia Eliada: dicitur in Hebreo, & de Benjamin robustus ad praelia Eliada. s. de tribu Benjamin erat princeps Eliada, qui erat robustus ad bella: & tunc intelligendum est, quod ipse Eliada, & Iozabath sequens eum erant de tribu Benjamin, & hoc erat conuenienter se habens. s. quod de Iuda essent plures principes, quam de Benjamin: etiam, quod quilibet principum Iuda esset maior potentia, quam quicumque de principibus Benjamin, ut patet ex littera.

Quomodo Ednas erat princeps primus, & qui ordo prioritatis erat iste. Quaesitio XXIII.

Quaeritur vterius, quomodo Ednas erat hic princeps primus, & de alijs dicebatur, quod erant post ipsum, quantum ad quid erat iste ordo prioritatis, & posterioritatis inter istos principes. Aliqui putant, quod erat iste ordo quantum ad prioritatem temporis in ministrando. s. quod isti principes ministrabant regi in curia sua diuersis temporibus anni, & tempus ministracionis eorum erat secundum ordinem, quem habent hic principes in littera. Simile enim erat de illis principibus duodecim, quos habebat Dauid, & sub quolibet eorum erant viginti quatuor millia virorum. praeced. lib. 27. nam quilibet eorum ministrabat vno mense anni, & ministrabant secundum ordinem, quem ibi habent. Dicendum tamen, quod isti non erant tales, ut declarabitur infra in quadam quaestione. licet forte ministratio illorum poterat competere istis. Sed dicendum, quod ordo prioritatis istorum erat quantum ad dignitatem, & potentiam. s. quod isti principes ordinantur hic in littera: ita erat ordo in dignitate eorum. Etiam erat ordo in potestate, quia primus maiorem potestatem habebat, quam secundus, & secundus maiorem quam tertius, ut patet in littera, scilicet, primus habebat trecenta millia virorum. Secundus habebat ducenta octoginta millia. Tertius habebat duceta millia virorum. Quartus, qui erat primus de Benjamin aequalis erat tertio, quod erat vltimus de tribu Iuda. Quintus habebat centum octoginta millia virorum: & sic ordo potestatis, & dignitatis inter eos erat.

Quomodo Amasias dicebatur consecratus domino. Quaesitio XXV.

Quaeritur vterius, quomodo iste Amasias filius Zechri dicebatur consecratus domino. Respondendum, quod vno modo potest vocari consecratus domino. i. deditus officio sacro: ut potest, si erat sacerdos, vel leuita: nam in regno Iuda erat tribus Iuda & Benjamin, & ferè omnes leuitae, & sacerdotes, quia fugerant de terra Israel, quando Ieroboam fecit vitulos aureos, & venerunt in regnum Iuda, ut patet supra 11. ideo iustum etiam erat, ut de eis constitueretur aliquis princeps coram rege: & iste forte esset Amasias, & vocaretur consecratus domino ad differentiam aliorum principum, ut putaretur esse de tribu Leui, de qua omnes erant ministri Dei, & consecrati sibi. Sed obijcietur, quod non stat: quia isti principes erant de tribu Iuda: & tunc in tribu illa nullus erat sacerdos, vel leuita, nec ministravit quisquam de eis in altari: ut ait Apostolus ad Hebraeos 7. Ideo non erat iste sic consecratus domino. Dicendum, quod verum est, quod de tribu Iuda nullus poterat esse sic consecratus domino, & tamen iste Amasias non erat de tribu Iuda, sed de tribu Leui: erat tamen princeps coram rege Iosaphat. Et satis est hoc conueniens, quia alij etiam erant principes coram alijs regibus Iuda, qui erant sacerdotes: sic patet de Banaia, qui fuit sacerdos: & tamen constituit eum Dauid principem vnus turmae suae, in qua erant viginti quatuor millia virorum. praecedenti lib. 27. cap. Quod autem esset sacerdos patet. eod. cap. Iste etiam post mortem Dauid fuit princeps totius militiae Salomonis, sicut consueuerat Ioab esse princeps militiae tunc Dauid. 3. Reg. 4. Ita ergo iste Amasias poterat esse sacerdos de tribu Leui: & tunc quod seruiret regi in officio militari, quia sacerdotibus non erat illicitum in veteri testamento vacare militiae, & effundere sanguinem, sicut nunc est illicitum propter irregularitatem, quae inducitur in nouo testamento. Alio

Alio modo potest dici, quod iste Amasias erat laicus de tribu Iuda, & tamen erat consecratus domino, scilicet, quia consecrauerat se domino in voto Nazaeorum. Pro quo considerandum, quod inter Iudaeos erat vnus modus viuendi ceremonialis cadens sub consilio, determinatus tamen in lege, per quem poterant se applicare etiam seculares ad cultum Dei, & erat ritus, qui vocatur Nazaeorum. Fiebant autem Nazaei ex voto, & poterat dupliciter fieri, quia quidam erant Nazaei perpetui, & alij temporales. Coelevationem autem eorum non erant eadem, quia plures erant coelevationem Nazaeorum temporalium, quam perpetuorum, de quibus patet Numeri sexto. Et ibi satis declaratum est: & tamen siue isti, siue illi erant satis separati a communicatione aliorum hominum in multis: & hoc importat istud nomen Nazaeus, quod in Hebraeo vocatur Nazir, scilicet, separatus: & isti vocantur consecrati domino, quia se consecrabant, id est, offerebant domino ad obseruandum aliquid speciale propter eum, quod non obseruabant alij homines. Dicendum autem, quod licet vterque istorum modorum videatur satis conueniens: satis videtur conuenire secundum, quia cum dixit littera, quod erat consecratus domino, voluit significare aliquid nouum, & speciale: de sacerdotibus tamen, & leuitis nihil noui, & speciale erat, quod essent consecrati domino, cum necesse esset, quod essent sacerdotes, vel leuitae, & tamen de Nazaeis non erat sic: quia nemo cogebatur esse Nazaeus, cum esset votum spontaneum. Ideo magis videtur, quod accipiatur pro Nazaeo, quam pro sacerdote: potissimum, quia fuit littera innuit, isti tres principes primi de tribu Iuda, & duo secundi sunt de Benjamin. Et non fit mentio, quod aliquis eorum esset de tribu Leui: ideo videtur, quod iste Amasias esset consecratus domino, scilicet, Nazaeus, quia se in perpetuum vouerat ad seruandum ritus Nazaeorum: & quia nemo de alijs principibus tenebat hanc obseruantiam illo tempore, ad notificationem huius dictum est, quod erat consecratus domino.

Qui erant isti principes, &c. Quaesitio XXVI.

Quaeritur vterius de istis principibus, qui nominantur hic, qui erant, vel in quo officio seruiebant regi. Respondent quidam, quod isti erant illi principes, quos Dauid tenebat praecedenti libro vigesimo septimo, scilicet, sicut Dauid tenebat secum principes illos, de quibus hic agitur: ita Iosaphat tenebat nunc alios similes, qui ei assisterent. Dicendum tamen, quod non erant isti tales principes sicut illi, quos habebat Dauid. Primo, quia illi erant duodecim principes. Isti autem erant solum quinque. Secundo, illi ministrabant coram rege quilibet mense suo: & sic omnes duodecim explebant totum annum: & tamen isti erant quinque, & non poterant sic ministrare per singulos menses ad explendum annum. Tertio, quia quilibet eorum duodecim habebat sub se viginti quatuor millia virorum, & non excedebat vnus alium in numero subditorum, & tamen isti principes erant inaequales, quia nullus erat aequalis alteri, nisi tertius, & quartus, ut patet in littera. Quarto, quia illi principes duodecim erant distincti per tribus: ita quod ferè de qualibet tribu erat vnus princeps: & tamen isti quinque, qui ponuntur hic, solus erant de duabus tribubus, scilicet, tres de tribu Iuda, & duo de tribu Benjamin, ut supra declaratum est. Quinto, quia illi duodecim, qui erant principes Dauid ministrabant per menses, scilicet, quod quilibet veniebat ad ministrandum vno mense coram rege, & illo finito veniebat sequens princeps & ministrabat: & sic nunquam erat, Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Alio modo potest dici, quod iste Amasias erat laicus de tribu Iuda, & tamen erat consecratus domino, scilicet, quia consecrauerat se domino in voto Nazaeorum. Pro quo considerandum, quod inter Iudaeos erat vnus modus viuendi ceremonialis cadens sub consilio, determinatus tamen in lege, per quem poterant se applicare etiam seculares ad cultum Dei, & erat ritus, qui vocatur Nazaeorum. Fiebant autem Nazaei ex voto, & poterat dupliciter fieri, quia quidam erant Nazaei perpetui, & alij temporales. Coelevationem autem eorum non erant eadem, quia plures erant coelevationem Nazaeorum temporalium, quam perpetuorum, de quibus patet Numeri sexto. Et ibi satis declaratum est: & tamen siue isti, siue illi erant satis separati a communicatione aliorum hominum in multis: & hoc importat istud nomen Nazaeus, quod in Hebraeo vocatur Nazir, scilicet, separatus: & isti vocantur consecrati domino, quia se consecrabant, id est, offerebant domino ad obseruandum aliquid speciale propter eum, quod non obseruabant alij homines. Dicendum autem, quod licet vterque istorum modorum videatur satis conueniens: satis videtur conuenire secundum, quia cum dixit littera, quod erat consecratus domino, voluit significare aliquid nouum, & speciale: de sacerdotibus tamen, & leuitis nihil noui, & speciale erat, quod essent consecrati domino, cum necesse esset, quod essent sacerdotes, vel leuitae, & tamen de Nazaeis non erat sic: quia nemo cogebatur esse Nazaeus, cum esset votum spontaneum. Ideo magis videtur, quod accipiatur pro Nazaeo, quam pro sacerdote: potissimum, quia fuit littera innuit, isti tres principes primi de tribu Iuda, & duo secundi sunt de Benjamin. Et non fit mentio, quod aliquis eorum esset de tribu Leui: ideo videtur, quod iste Amasias esset consecratus domino, scilicet, Nazaeus, quia se in perpetuum vouerat ad seruandum ritus Nazaeorum: & quia nemo de alijs principibus tenebat hanc obseruantiam illo tempore, ad notificationem huius dictum est, quod erat consecratus domino.

Quare omnes isti erant ad manum regis, &c. Quaesitio XXVII.

Quaeritur vterius, quomodo dicitur hic de istis, quod omnes isti erant ad manum regis, exceptis alijs quos posuerat in urbibus muratis, & in vniuerso Iuda. Dicendum, quod isti erant ad manum regis, id est, semper cum eo in curia sua prompti ad exequendum mandatum eius. Et tunc dubitabit aliquis, quomodo tanta multitudo erat semper cum rege in Ierusalem, quia isti principes habebant sub se milles millia virorum, & centum sexaginta millia virorum, quae patet aggregando omnes summas virorum quinque principum, qui nominantur. Respondent quidam, quod Iosaphat diuiserat totam multitudinem regni sui per principes: ita quod nullus esset de toto regno Iuda, qui non esset sub aliquo istorum quinque principum. Et hoc patet, quia tanta multitudo virorum erat ista, quod vix tanta poterat reperiri in toto regno Iuda. Nam quoniam Dauid dominabatur super totum Israel, fecit numerari omnes, qui poterant ad bella procedere, & inuenta est summa paulo maior, quam ista, ut patet prece. lib. 2. i. ca. Et tunc tunc Dauid dominabatur super omnes duodecim tribus Israel. Iosaphat autem solus erat nunc rex super Iudam, & Benjamin: ideo satis erat difficile, quod essent tot viri potentes procedere ad bella in toto regno Iuda. Sed obijcietur, quod non stat, quia praeter istos principes, & subditos suos: adhuc erant alij principes, & subditi in regno Iuda. Quod patet, quia dicitur hic, quod omnes isti erant ad manum regis exceptis alijs, quos posuerat in urbibus muratis, & in vniuerso Iuda. Dicendum est, quod isti quinque principes, de quibus hic dicitur, habebant tantam multitudinem subditorum, sicut hic dicitur: Et cum dicitur, quod haec erat valde magna multitudo, & quod non poterat esse tanta in toto regno Iuda. Respondendum vno modo, quod poterat esse tanta in regno Iuda, quia ibi erat tribus Iuda, & Benjamin, & tribus Leui ferè tota, cum omnes leuitae, & sacerdotes confugerent de regno Israel in terram Iuda, quando Ieroboam fecit vitulos aureos, ut patet supra 11. cap. Erant etiam multi de regno Israel, quia Asa pater Iosaphat ceperat aliquas vrbes de terra Israel, ut patet supra 15. & supra in littera Iosaphat forte aliquas caperet: & sic in omnibus his posset esse tanta multitudo virorum. Nam in sola tribu Iuda inuenta sunt quinquaginta millia virorum potentium egredi ad bellum, quoniam Dauid fecit numerari totum populum. 2. Reg. 24. ca. Alio modo poterat dici, quod dato, quod non esset tanta multitudo in regno Iuda, poterant isti quinque principes Iosaphat habere tot viros sub se: nam subiecerat sibi Iosaphat multas gentes, quasdam bello, alias vero solo timore, & de illis poterat habere tot subditos, imo valde plures, qui subicerentur istis quinque principibus.

Gg 2 Sed

Sed dicitur, quod dato, quod posset rex Iosaphat tot subditos habere, quomodo stat, quod haberet illos omnes in Ierusalem secum, quia non videtur quomodo tanta multitudo posset capi in vrbe Ierusalem. Item dato, quod posset omnes isti ibi capi, non erat verisimile, quod tantam multitudinem secum haberet Iosaphat: nam videbatur omnes subditos suos secum habere in loco suae habitationis, quod satis erat inordinatum. Dicendum ergo videtur, quod omnes isti quinque principes, qui nominantur hic, erant semper cum rege Iosaphat in curia sua: & tamen non erant cum eis omnes isti subditi, sed erant cum eis aliquot de eis, quot sufficerent ad famulatum, & ostentationem gloriae regni. Cum autem dicitur de quolibet istorum, quod erant cum eo tot millia virorum: dicendum, quod non ponitur hoc ad signandum, quod omnes isti erant cum eo in curia semper, sed ad signandum magnitudinem potestatis cuiuslibet eorum. Cum autem obijcitur, quod dicitur hic, quod omnes isti erant ad manum regis. Dicendum, quod hoc intelligitur de principibus, scilicet, quod omnes isti quinque principes erant semper in curia iuxta regem, quia erant viri honorati, sicut dicitur praecedenti libro decimo octavo capitulo, quod filij David erant primi ad manum regis, scilicet, quia illi magis affiliebant ei cum essent magis honorabiles. Et ita isti quinque principes Iosaphat erant honorabilissimi in toto regno, & erant ad manum eius, scilicet, semper sibi affilientes. De subditis autem suis non intelligitur, quia illi non erant ad manum regis. Cum vero obijcitur, quod praeter istos erant alij positi in vrbbus muratis, & in vniuerso Iuda, & sic quod necesse erat omnes istos esse in Ierusalem cum rege. Dicendum, quod non intelligitur hoc de subditis: sed de principibus, scilicet, quod praeter istos quinque principes, qui erant semper in curia cum rege, erant multi alij principes positi in vrbbus muratis, & isti erant principes minores subordinati principibus quinq; qui erant cum rege semper, & tamen forte non habebant isti alios subditos distinctos a subditis istorum quinq; principum, quorum summa iam posita est.

CAPITVLVM XVIII.

RVIT ergo Iosaphat diues, & inclytus multum, & affinitate coniunctus est Achab, descenditque post annos ad eum in Samariam: ad cuius aduentum mactauit Achab arietes, & boues plurimos ipsi, & populo, qui venerat cum eo: persuasitque illi, vt ascenderet in Ramoth Galaad. Dixitque Achab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille respondit: Vt ego, & tu, sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque erimus in bello.

Fuit ergo. Dicitur in praecedentibus de Iosaphat vita prospera, hic agit de eius societate peruersa, scilicet, quia societatem habuit cum Achab rege Israel, qui fuit pessimus idolatra: & diuiditur in duo, quia primo circa bellum contra Syros tractatus praemittitur. Secundo ipsum bellum committitur, vbi. *Igitur ascenderunt.* Prima in duas, quia primo inter Iosaphat, & Achab de eundo ad bellum concordia ponitur. Secundo circa euentum belli Deus consultitur, ibi. *Dixitque Iosaphat.*

Achab rex israel pessimus idolatra.

An ea, quae hic habentur ad praecedentia continentur.

Quaestio I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quae habentur hic sint continuata ad praecedentia, & an fuerint facta immediate post praecedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod inter haec & praecedentia non potest esse proprie continuatio, quia continuatio proprie ponitur inter duas partes eiusdem historiae, quarum vna praecedat alteram proprie, & tamen licet in hoc capitulo, contineatur aliqua pars historiae Iosaphat distincta contra omnes alias partes historiae, sed praecedenti capitulo, non continetur aliqua pars historiae, sed ordinatio totius vitae Iosaphat, quia ea, quae habentur ibi durauerunt per totam vitam suam. Nam ibi ponitur de principibus, quos habebat, & de edificijs, quae faciebat, & quomodo se habebat ad Deum: & tamen ista durauerunt tota vita Iosaphat, ideo ea, quae habentur praecedenti capitulo, non sunt aliqua pars historiae eius distincta contra alias partes historiae, sed coincidit cum tota alia historia de eo. Ad secundum dicendum, quod istud exclusum est per primum: nam istud quod supra habetur, cum non sit aliqua pars historiae Iosaphat, non potest esse immediate istud post praecedentia, nec interiecto aliquanto tempore post illa, cum non sit aliquis ordo continuationis. Circa primum dicitur. *Fuit ergo Iosaphat diues, & inclytus multum.* Ista dictio, ergo, ponitur hic tanquam illatiua, vel continuatiua, non quidem temporis, sed rationis, & infertur istud ex praecedentibus: quia dicitur hic, quod fuit Iosaphat diues, scilicet, in pecunijs, & possessionibus. Et fuit inclytus, i. famosus & gloriosus, & hoc quantum ad excellentiam, & statum & famam suam per omnia regna in gyro. Et sequitur sic, quia supra dicitur, quod omnis Iuda obtulit munera regi Iosaphat, & factae sunt ei infinitae ditiae: etiam quia Philistini offerebant ei vestigal argenti, & Arabes per singulos annos afferebant ei septem millia arietum, & totidem hircos: erat ergo diues propter haec. Etiam erat inclytus, quia pugnauerat contra multas gentes, & subiecerat eas sibi. Etiam (quod maius erat) Deus incusserat timorem eius omnibus gentibus habitantibus in gyro regni eius, vt patet praecedenti capitulo, ita vt nullus auderet pugnare contra ipsum. Etiam ipse constituerat sibi statum magnum: nam habebat secum semper in curia sua quinq; principes maximos, quorum maximus habebat sub se trecenta millia virorum, & minimus centum octoginta millia, vt patet ibidem. Ideo valde inclytus, id est famosus, & magni status erat Iosaphat. *Et affinitate coniunctus est Achab.* Istud potest poni ad demonstrandum etiam quomodo erat inclytus: quia habendo affines potentes, & gloriosos ostendebatur nimis gloria eius. Vel ponitur istud tanquam conclusio praecedentium, scilicet quod ex eo, quod Iosaphat erat tam inclytus, & tam diues potuit affinitate iungi regi Achab, qui erat rex potens.

llte

Iste vult esse primus Rex Iuda, qui coeperat habere amicitiam, & affinitatem cum regibus Israel, quia de praecedentibus non legitur, & iunctus est iste affinitate regi Achab, non quidem accipiendo filiam Achab in vxorem, nec aliquam aliam eius cognatam, nec etiam dando aliquam filiam suam in vxorem regi Achab, quia Achab habuit in vxorem Iezabel filiam regis Sidonis. 3. Reg. 16. sed filii Iosaphat accepit in vxorem filiam regis Achab. Iste enim fuit Ioram primogenitus Iosaphat, qui accepit in vxorem Athaliam filiam regis Achab. infra 21. & 22. & 4. Reg. 8. Sed quomodo hic sit affinitas, declarabitur infra in quadam quaestione. Sciendum autem, quod alia, quae dicta sunt solum fuerunt dicta propter istam affinitatem Iosaphat, & Achab, quia hic agit de bello quod Achab, & Iosaphat fecerunt contra Syros, & adiunxit in eo Iosaphat ipsum Achab, quia erat affinis eius. *Descenditque post annos ad eum in Samaria.* Scilicet, cum essent affines Iosaphat & Achab, diligebant se mutuo, & visitabant se: ita quod aliquando Achab ibat in terram Iosaphat, & aliquando Iosaphat in terram Achab. Accidit autem nunc, quod Iosaphat descenderet ad visitandum Achab, & erat Achab nunc in Samaria, quae erat Metropolis regni Israel, vt patet infra in litera. Et dicitur, quod descendit post annos ad eum, scilicet, post aliquos annos, scilicet, postquam contracta est affinitas inter eos. *Ad cuius aduentum mactauit Achab boues, & arietes plurimos.* Voluit facere Achab magnam solennitatem regi Iosaphat venienti, tum quia erat rex potens, & inclytus: tum quia erat affinis eius, tum quia veniebat ad honorandum eum descendendo ad visitandum eum in terram suam, tum & principatiter, quia volebat allicere Achab ipsum Iosaphat obsequijs, vt consentiret precibus eius: nam volebat petere ab eo, vt adiuuaret eum in bello contra Syros in Ramoth Galaad, & sic factum est: nam petiuit hoc Achab, & concessit illud Iosaphat, descenditque cum eo in bellum, vt patet infra in litera. *Et populo, qui venerat cum eo persuasit, vt ascenderet in Ramoth Galaad.* Ista litera potest dupliciter legi: vno modo, quod non sit iste versus per se, sed pars eius ordinetur cum versus praecedenti, & intelligatur sic, scilicet, quod Achab mactauit boues, & arietes ad aduentum Iosaphat, & etiam populo, qui venerat cum eo, scilicet, quod etiam ad honorem populi, qui venerat cum rege mactauit istos arietes, & boues. Nam veniebant viri nobiles de regno cum ipso rege Iosaphat, & ad honorem etiam ipsorum mactauit haec animalia: & tunc sequitur, & persuasit, vt ascenderet in Ramoth Galaad. Aliiter legitur *in* quod iacet in litera, non diuidendo versus, scilicet, quod Achab persuasit populo, qui venerat cum rege Iosaphat, quod ascenderet in Ramoth Galaad, scilicet, vt adiuuaret ipsum Achab in bello contra Syros, & tunc innuitur, quod prius persuasit Achab seruis Iosaphat, quod irerent cum eo in bellum, quam persuaserit ipsi Iosaphat, quod videtur satis irrationabile, sed de hoc infra declarabitur in quadam quaestione. *Dixitque Achab rex.* Scilicet rex Israel. *Ad Iosaphat regem Iuda. Qui venerat ad visitandum eum: hic incipit rogare eum pro adiutorio bellico.* *Veni mecum in Ramoth Galaad.* Scilicet, veni adiua me in bello, quod facturus sum contra regem Syriae in Ramoth Galaad, vel pro Ramoth Galaad. *Cui ille respondit.* Iosaphat diligebat regem Achab, & respondit ei grates, sicut petebatur. *Vt ego, & tu, sicut populus tuus, & populus meus.* In hoc declarat Iosaphat maximam amicitiam suam, quam gerebat ad Achab, dicens, quod non oportebat, quod Achab peteret aliquid a Iosaphat, quia omnia, quae erant ipsius Iosaphat: erant etiam ipsius Achab: ideo non oportebat, quod peteret ea, sed quod vteretur eis iure suo. Et sic est sensus, vt ego & tu, id est, ego sum, Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

Asicut tu: vel ego sum id, quod tu: quia ista est conditio verorum amicorum, scilicet, quod incipiunt idem esse: sic patet nono Ethiconum, scilicet, amicus est alter ipse, & non solum est hoc in amicitia humana, sed etiam in amicitia Dei ad hominem, quia per amorem identificantur, vt ait Apostolus secunda ad Corinthio sexto, scilicet, qui diligit Deum vnus spiritus est cum eo: sicut populus tuus, & populus meus, id est, sicut ego, & tu vnus sumus, ita populus tuus, & populus meus vnus sunt. Et non est intelligendum, quod illi sunt vnus eodem modo, quo nos sumus vnus, quia nos sumus vnus per amorem, qui transformatur in amorem in amatum, & tunc non contingit sic in populo ad populum: quia talis amor potest esse hominis ad hominem, non tamen populi ad populum. Sed est sensus, quod ex quo ego, & tu vnus sumus per amorem, populus tuus, & populus meus vnus sunt per communicationem vtilitatis, quia populus est tanquam res possessa, & amici communicant sibi in omnibus bonis possessis. Alij exponunt sic, vt ego & tu. i. iustum est, quod ego subueniam tibi nunc in bello, quia ego sum sicut tu. sicut tu hodie es in angustia bellorum egens auxilio meo: ita ego potero esse aliquando egens tuo auxilio: ideo iustum est, vt tibi subueniam, vt a te quoque cum opportunum fuerit eadem recipiam: & sicut populus tuus populus meus. i. sicut hodie populus tuus eger auxilio populi mei, ita aliquando populus meus egebit auxilio populi tui: ideo dignum est, vt sibi inuicem subueniant. Sed non conuenit iste sensus tantum literae, sicut praecedens: Patet etiam hoc ex litera. 3. Reg. 22. vbi ponitur ista historia, & dicitur, sicut ego sum, ita & populus meus, & populus tuus vnus sunt. Equites mei equites tui. *Tecum erimus in bello.* Scilicet, quia tanta est vnitas inter me, & te, & populum meum, & populum tuum, quod erimus tecum in bello adiunodo te.

Conditio verorum amicorum.

De affinitate Iosaphat, & Achab regis. Quaest. II.

QVAERITVR Circa praedicta, & primo circa affinitatem Iosaphat, & Achab, quia dicitur, quod Iosaphat affinitate iunctus est regi Achab. Respondendum, quod fuit affinitas, quia filius Iosaphat, scilicet Ioram accepit in vxorem filiam Achab, scilicet Athaliam, sicut patet infra vigesimoprimo, & vigesimosecundo, & quarto Regum octauo. Sed obijcitur, quod istud non stet, quia ista non est affinitas. Nam per hoc Ioram filius Iosaphat esset affinis omnium cognatorum Achab. Et tamen Iosaphat, qui non accipiebat in coniugem aliquam de stirpe Achab, non contrahebat affinitatem cum aliquo de stirpe illa. Aliquis ergo dicit ad satisfaciendum scripturae, quod Iosaphat accepit in vxorem aliquam filiam Achab, vel aliam cognatam eius. Dicendum tamen, quod hoc non videtur, quia non apparet, quod aliquam talem accepit Iosaphat in vxorem, sed apparet de Ioram filio eius. Ideo dicendum est, sicut prius, quod propter illum contracta est affinitas. Et cum obijcitur, quod sic Iosaphat non esset affinis Achab. Dicendum, quod triplex genus affinitatis est. Primum est inter illum, qui accipit aliquam in vxorem ad omnes cognatos illius: nam quantum extenditur linea cognationis, in qua non licet contrahi matrimonium, tantum extenditur linea affinitatis. Et ista est vnus persona ad vnam totam progeniem: ita quod non licet illi viro mortua quam tunc tenet, accipere aliam de tota cognatione vxoris mortuae, velut si ipse esset de cognatione, de qua erat vxor sua: quia sicut tunc non liceret ei accipere aliquam illarum iure cognationis, ita nunc non licet accipere aliquam iure affinitatis. Et ratio est, quia per copulam carnalem vir & vxor sunt facti eadem caro.

Triplex affinitatis genus.

Gg 3 Et

Item quando cū que agitur de idolatria huius, ponitur eius vxor Athalia tanq̄ causa: nam dicitur: filia quipp̄ Achab fuit vxor eius: quasi dicat, non est mirandum, q̄ secutus fuerit idola, quia filia Achab. f. Athalia erat vxor eius, qui eum ad hęc alliceret. 4. Re. 8. & infra 21. Item ipsa impulit filium suū Ochoziam regē Iuda ad colendum idola, quod fuit causa mortis eius, sic patet infra 22. Sed ipse ingressus est per viam dom⁹ Achab: mater enim e. as impulit eum, vt impiē ageret: fecit ergo malū in conspectu domini, sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt consiliarij eius post mortem patris sui in interitum suum, ambulauitque in vijs eorum. Item secutus est magnum malum ex hoc, quia ista impijssimā Athalia occidit nepotes suos, & omne semē regum de domo Iuda, vt nemo regnare possit, sed ipsa regnaret, & sic regnauit sex annis, quibus fuit abscōditus Ios nepos eius in domo domini, & tunc ipsa occisa est in ianua ioida: summi sacerdotis. 4. Reg. 11. & infra 23. & 24. Respondendum, q̄ non apparet, an peccauerit Iosaphat faciēdo tale matrimoniu, & quia faciliores esse debemus ad absoluendum, quā ad cōdemnandum, cū non appareat causa necessaria cōdemnationis, dicendum videtur, q̄ non peccauerit in hoc Iosaphat. Et patet hoc, quia Iosaphat fuit rex valde bonus, sicut laudat eum Elyas in literis quæ direxit ad filium suum Ioram regem Israel, infra 21. cap. & nō peccauit nisi in quibusdam, de quibus scriptura eum redarguit: & tamen non legit redargutus de hoc alibi, sicut legitur redargutus de auxilio quod p̄stitit regi Achab in bello. seq. cap. & de communicatione, quam habuit cum Ochozia rege Israel faciēdo naues communes, vt irent in Tharsis, infra 20. ideo videtur, quōd non peccauerit in faciēdo tale matrimoniu. Secundō patet hoc efficacius, quia omnia censentur homini concessa, quæ de iure naturæ, vel alio iure scripto non sunt vetita, & tamē quōd Iosaphat daret filio suo I vxorem Athaliam filiam regis Achab, nullo iure vetitum erat: ideo non erat illicitum Iosaphat facere tale matrimoniu. Nam solum vetuerat Deus Iudæis accipere in vxores scēminas gentiles, & dare filias suas gentilibus, vt patet Exo. 34. & tamen Achab non erat gentilis, sed Israelita: ideo contrahebat hic Iudæus cum Iudæa, quod nulla lege vetitum erat. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quōd restringere metas matrimonij esset odiosum, nec erat lex ad hoc extendēda, sed manere deberet in suis terminis. Et q̄ lex non vetabat contractum inter Iudæos, licet quidā eorum essent idolatre, sed solum inter Iudæos, & gentiles, non erat hoc ad Iudæos idolatras extendendum. Item patet hoc potissimē, quia licet omnes Gentiles essent idolatre: tamen non erat prohibitum contractus matrimonij cū omnibus Gentilibus, sed solum cū Chananeis, vt colligitur Exo. 34. & Deuter. 7. cap. sed Iudæi non erant deterioris conditionis, q̄ gentiles, qui erant idolatre, & non erant Chananeis, ergo non erat prohibitum matrimoniu inter illos contrahi. Cū autem arguitur de ratione prohibitionis, quia ideo prohibebatur talis contractus, nē illi, qui erant catholici p̄ communicationem mulierum idolatrarum peruerte rētur ad idolatriā, & istud erat et̄ cum Iudæis idolatris. Dicendum, q̄ non est sufficiens ratio hęc, quia etiam omnes gentiles erant idolatre, & commiscendo con nubia cū quibuscunq; gentilibus, poterat sequi ista peruersio, & tñ Deus non vetuit contrahi matrimoniu cū alijs gentilibus, sed cū folis Chananeis, vt dictum est. Quare autem potius cū Chananeis, quā cū alijs gentilibus declaratum est Exo. 34. & Deut. 7. cap. Ad secundam rationem dicendum, q̄ peccauit Iosaphat communicando cū Ochozia, non quidem tantum ex grauitate facti quāntum erat ex reciduatione. Nam pecca-

Causa mortis Ochozie Regis.

Ratio cur Iosaphat non peccauerit.

Omnia homini concessa sunt, quæ nullo iure prohibita sunt.

terat iterum Iosaphat cōmunicando cū Achab, & descendendo cū eo ad bellum, & Deus posuerat eum in periculo inter Syros propter hoc. Et post hęc increpuit eum per prophetam seq. cap. q̄ ergo iterum rediret ad comunicādū alijs idolatris de domo Achab, videbatur esse contēnere admonitiōē Dei p̄ prophetam. Ideo reputatum est ei in peccatum, & fortassis si fuisset ista prima communicatio, quam haberet Iosaphat cū viris de domo Achab, non reputaretur ei in peccatum. Alia etiam causa ad hoc esse poterat, quia cū acciperetur Athalia in vxorem Ioram, nullum piculum esset, si veller Ioram, quia cū esset vxor sua, erat iuris sui, & poterat eam abstrahere à cultu idolorum, & sic filij inde nati essent cultores Dei, & vir non peruerteretur per eam ad idolatriam. Sic enim fiebat quando quis volebat accipere in vxorem aliquam de numero captiuarum gentilium. Deut. 21. cap. & tñ cū communicaret Iosaphat cū Ochozia rege Israel, videbatur aliquo modo approbare facta eius, & ipse non conuersurus erat Ochoziam ad Deum Israel, cū nō esset iuris sui, sed poti⁹ expectabat peruersio populi Iosaphat ex communicatione cū idolatris, qui erant in regno Ochozie, & potissimē quantum ad illos, q̄ longum iter acturi erant in nauigijs per mare de seruis Iosaphat, & Ochozie, quia per nimiam communicationem poterant peruertere viri Iuda ad idolatriam. Vnde contractæ sunt naues in Afiogaber, nē possēt aliquis ire in eis. Ad tertiam rationem q̄ ostenditur, q̄ magna mala secuta sunt ex isto matrimonio, concedendum est, & tamen nō sequitur inde, q̄ illicitum fuerit contractum tale matrimoniu, quia aliquādo ex bono sequuntur mala. Sed non est attendendum ad hoc, quia ex bono sequuntur mala per accidens, & id quod per accidens sequitur ex aliquo, non est ei imputandum: ita ex isto matrimonio factū est, quia secuta sunt mala per accidens. Nam non sequebatur directē, vel necessariō, quōd propter matrimoniu istud sequi deberet idolatria, quæ secuta est, sed potius ē contrario si voluisset Ioram subicere Athaliam vxorem suam legi Dei, & non sequi consiliū eius, ipsa coluisset Deū, & ipse non fuisset conuersus ad idola. Etiam ipsa non induxisset filium suum Ochoziam ad colēdum idola: nam quando induxit eum ad hoc, iam erat vir magnæ aetatis, qui poterat non sequi consiliū matris suæ: nā dicitur infra 22. quōd erat quadraginta duorum annorum, quando cepit regnare, & tunc induxit eum mater sua, vt coleret idola. eod. ca. q̄ aut ipsa occiderit postea omne semen regni, valde fuit per accidēs, & incogitatum, nec ad hoc p̄stitit aliq̄ causam directā istud matrimoniu, q̄ istud idē potuerat efficere q̄libet alia mulier nō idolatra desiderio regnandi, vel alio furore mota, sicut Medea filios suos occidit, vt virum suum Iasonem tēdio afficeret, vt patet in Tragedia 7. Senecæ, cuius titulus est Medea. Et sic dicendum videtur, q̄ non peccauerit Iosaphat faciēdo tale matrimoniu.

Esto quōd Iosaphat in parte quadam matrimonij non peccauerit, numquid peccauerit ex hoc, quōd non erat de tribu Iudæ. Questio VII.

QVAERTIVR. vltorius, dato quōd non peccaret Iosaphat faciēdo tale matrimoniu ex eo, quōd Athalia erat idolatra, an peccaret ex eo, quōd non erat de tribu Iuda, sed de tribu Ephraim. Nam Deus dixerat Num. trigésimosexto, quōd omnes viri acciperēt vxores de tribubus suis, & familijs, & omnes scēminæ acciperent viros de suis tribubus. Et tamen Ioram filius Iosaphat, & Athalia vxor sua filia Achab, nō erāt de eadē tribu, q̄ Iorā erat de tribu Iuda, & Athalia erat de tribu Ephraim, de qua erat pater suus Achab.

Respon-

Respondendum, q̄ quantum ad hoc etiam non erat peccatum aliquod, quia cum Iosaphat esset vir valde deicola ambulans in omnibus præceptis domini, vt patet præcedenti cap. non fecisset tale matrimoniu si esset contra aliquam cōeremoniam legis: ideo putauit, q̄ non erat contra legem. Cū autem obijcitur, q̄ accipiendæ erant vxores de eisdem tribubus, in quibus erant viri. Respondent quidam, q̄ erat verum, quando mulier successura erat patri in hereditate, & si ipsa acciperet virum de alia tribu transiret possessio vnius tribus ad alteram, sicut conquesti sunt filij Manasse propter filias Salphaad, propter quas data est illa lex: Num. 36. Patet etiam hoc, quia quando data est lex ista, fuit posita tanquam causa eius, scilicet, q̄ viri accipiant vxores de tribubus suis, & mulieres accipiant viros de tribubus suis, ne transeat possessio de tribu in tribum: sed maneat tribus distincta, sicut Deus eas distinxit. eodem cap. Et quia Athalia nihil erat habitura de successione paterna, eo q̄ secundum Iudæos extantibus filijs saltem vno etiam si multæ filia: essent nulla illarum succedebat in aliqua parte hereditatis. Numeri 27. cū ipsa haberet fratres filios patris sui Achab, poterat licitē contrahere cum Ioram: nec ex hoc transiret possessio de tribu in tribum. Alio modo potest dici, q̄ dato q̄ ista lex extendere tur ad omnes scēminas tam ad illas, quibus debebatur successio, quā ad illas, quib⁹ nihil debebatur: poterat fieri hoc matrimoniu: quia inter reges, vel filias regum ad non reges facilius fiebat dispensatio. Vel lex non arctabat eas: patet hoc in Dauid, qui erat de tribu Iuda, & tamen accepit in vxorem filiam regis Saulis, scilicet Michol, primo Regum 18. & 19. & tamen non peccauit ille, quia non computat illud scriptura inter peccata sua, ita ergo non peccaret Iosaphat accipiendo in vxorem filio suo Athaliam filiam regis Achab regis Israel.

An peccaret Iosaphat in illa magna communicatione, quam habebat cum rege Achab. Questio VIII.

QVAERTIVR. De secundo, scilicet, an peccaret Iosaphat in ista magna communicatione, quam habebat cum rege Achab, descendendo ad videndum eum in Samariam, & tantam familiaritatem ostendendo, ita q̄ diceret, sicut ego, ita & tu, populus meus, populus tuus, equites mei, equites tui. Respondendum, q̄ non apparet manifestē, an peccauerit in hoc Iosaphat, cū scriptura non arguat eum manifestē de hoc, & tamen magis apparet, q̄ peccauerit, quā q̄ non peccauerit. Primō, quia sequenti cap. propheta occurrens Iosaphat increpuit eū, dicens: Impio præbes auxilium, & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris: & iccirco iram quidem domini merebaris. & sic videtur increpare eum de duobus: nam in quantum dicitur, impio præbes auxilium: increpatur Iosaphat, quia iuit cum Achab in bellum contra Syros: in quantum verō dicitur, & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris: videtur increpari de maxima amicitia, & communicatione, quam habebat ad Achab, qui oderat Deum Israel. Et tamen non increparetur nisi peccaret in hoc, ideo videtur, q̄ peccauerat in ista communicatione. Secundō patet, quia infra vigesimo cap. increpatur Iosaphat: quia communicabat cū Ochozia filio Achab rege Israel. Fecerant namque ambo naues, vt irent in Tharsis, siue in Ophir pro auro, & contractæ sunt naues in Afiogaber. Venitque Eliezer propheta ad Iosaphat dicens: quia fœdus habuisti cum Ochozia percussit dominus opera tua, contritaque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis, infra

vigesimo, & 3. Regum 22. cap. & tamen ita erat peccatum communicare regi Achab: quia ipse perior fuit, quā filius suus, cū dicitur de Achab, q̄ nullus inter reges Israel, ita venundatus fuit, vt faceret malum, sicut Achab. 3. Reg. 21. & non dicitur hoc de Ochozia filio eius: peccaret ergo Iosaphat communicando cū Achab.

An peccauerit Iosaphat eundo ad pugnam cum Achab contra Syros. Questio IX.

QVAERTIVR. vltorius, an peccauit Iosaphat eundo cum Achab ad pugnam contra Syros in Ramoth Galaad. Aliquis dicit, q̄ non: quia Achab fouebat iustum bellum contra Syros: ideo quicumq; adiuuaret eum, iustē poterat agere. Patet hoc: nam pugnavat Achab ad repetendum urbem Ramoth Galaad de manibus Syrorum, quæ erat sua: sed ad repetendum, quod suum est, cuique est bellum iustum: patet hoc, quia dixit Achab ad viros suos: ignoratis, q̄ nostra sit Ramoth Galaad, & negligamus tollere eam de manu regis Syriæ? Item quia Benadad rex Syriæ promiserat Achab, q̄ restitueret ei omnes vrbes, quas pater suus tulerat de terra Israel, & nō tenuit fidem istā: quia non restituit ei Ramoth Galaad. Ideo poterat iustē pugnare contra eum tanquam contra periuurum, & in fide mentitum. Secundō patet, quia Iosaphat erat affinitate coniunctus ipsi Achab, & ob hoc erat iniucem eis debitum se adiuuandi in bellis, sicut si essent cognati. Poterat ergo licitē adiuuare eum Iosaphat: potissimē, quia bellum erat iustum. Respondendum, q̄ peccauit Iosaphat adiuuando Achab in bello. Primō patet, quia Deus non intulisset mala ipsi Iosaphat propter hoc, nisi peccasset in hoc, & tamen intulit mala, ideo peccauit. Patet hoc, quia cū intulisset Iosaphat in bellum, fecit Deus, q̄ esset in magno periculo, scilicet, quia obsederunt Syri eum solum, & vexabant eum ad mortem quousque clamauit ad dominum, & Deus miseratus eius propter eas antiqua bona opera liberauit eum faciēdo declinare Syros ab illo, vt patet infra in litera: & 3. Regum 22. Secundō patet hoc, quia valde fuit super hoc increpatus Iosaphat, & Deus contra ipsum iratus est, & tamen nō irasceretur Deus contra ipsum, nisi peccaret. Patet hoc sequenti cap. cū dicitur, q̄ propheta occurrit ipsi Iosaphat, & ait, impio præbes auxilium, & his, qui oderunt dominum amicitia iungeris: iccirco iram quidem domini merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te, scilicet, propter bona opera antiqua, quæ fecisti, non intulit Deus iram suam super te pro hoc crimine, quam intulisset. Ad primam rationem in contrarium dicendum vno modo, q̄ non constat, an Achab foueret iustum bellum contra Syros, & sic Iosaphat poterat fauere ei in bello iniusto, & peccaret: & cū probatur, q̄ erat bellum iustum duabus rationibus: dicendum, q̄ illæ duæ rationes erant ad faciendum bellum iustū, & tamen poterat aliquid aliud interciderere propter, quod bellum esset iniustum. Alio modo potest dici, & melius, q̄ dato q̄ bellum istud esset iustum, peccabat Iosaphat adiuuando Achab, eo q̄ Achab erat idolatra, & inimicus domini, & null⁹ vir deicola debebat ei fauere: sic dixit propheta sequenti ca. scilicet, impio præbes auxilium, & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris. Non tamen est intelligendum, q̄ ex hoc solo, q̄ erat Achab malus, esset peccatum adiuuare eum in bello: sed ex eo, q̄ se exponebat Iosaphat periculo. Nam Achab erat pessimus, quia effuderat multum sanguinem prophetarum, & virorum iustorum, & Deus prædixerat ei per Eliam, quōd canes lingerent sanguinem eius. 3. Regum vigesimo primo. Istud

Istud autem publicatum fuerat apud omnes. Item propheta quidam dixerat ad Achab quando dimisit Benadad regem Syriae, quem ceperat in bello: quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 3. Regum 20. ca. Ex his debuerat putare Iosaphat, quod periculum erat ire ad bellum cum Achab: quia credendum erat, quod ipse moreretur in bello, cum ira Dei exardesceret contra eum. Item patet hoc maxime, quia cum eundem foret ad bellum, & Iosaphat faceret, quod consuleretur dominus super euentu belli, respondit Michaeas propheta domini, quod viderat vniuersum Israel dispersum in montibus, quasi oves non habentes pastorem: & dixit Deus, non habent istum dominum: reuertatur vnusquisque in domum suam. Supra in littera, & 3. Reg. 22. In quo manifeste signabatur mors Achab in bello: ideo formidare debuisset Iosaphat ire illuc: quia poneret se in periculo, & populum suum, & forte propter demerita Achab, quem scienter adiuuabant, moreretur, & sic factum fuisset, nisi Deus abstinuisset propter antiqua bona opera Iosaphat: vt patet sequenti ca. Deus autem iubet seruis suis recedere de congregationibus malorum, ne sint participes peccatorum suorum: sicut iussit Lorth, & vxori, & filiabus suis recedere de vrbe Sodomitum, ne perirent cum peccatoribus: Gen. 19. Pater hoc etiam de illa magna Babylonensi spirituali, quae destruenda monstratur, & quia in ea erant aliqui viri boni, admonentur fugere: vt patet Apoc. 18. f. Et taudiu aliam vocem de celo dicentem, exite de illa popule meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Sed Iosaphat sciebat congregationem Achab esse congregationem iniquorum dignam pena, & cui Deus comminabatur in breui penam infligendam: ideo peccabat se immiscendo ei eundo ad bellum cum illo. Ad secundum dicendum, quod licet ipse esset Iosaphat affinitate coniunctus: non ideo erat obligatus ei ad adiuuandum ipsum in bello: potissimum, quia dato quod aliis esset obligatus, propter iniquitatem Achab tollebat ista obligatio, quia volendo eum adiuuare erat se immiscere magno periculo pereundi: sicut supra dictum est.

Dixit Iosaphat ad regem Israel: Consule obsecro in praesentiarum sermonem Domini. Congregauit igitur rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi, ascende, inquit, & tradet Deus in manu regis. Dixitque Iosaphat. Nunquid non est hic propheta domini, vt ab illo etiam requiramus? Et ait rex Israel ad Iosaphat: Est vir vnus, a quo possumus quaerere Domini voluntatem: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michaeas filius Iemla. Dixitque Iosaphat: Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei: Voca cito Michaeam filium Iemla.

Deo iubet bonos recedere a congregationibus malorum.

Dixitque Iosaphat. Hic ponitur secundum huius partis, in quo circa euentum belli Deus consulitur. Et dicitur. Dixitque Iosaphat ad regem Israel. Iam concordatum erat de eundo ad bellum: ideo voluit Iosaphat consulere dominum de euentu belli. *Consule ergo obsecro in praesentiarum sermonem Domini.* Id est rogo te, vt consulas sermonem domini, s. vt petas ab aliquo propheta responsum domini super hoc facto. Quare autem voluit Iosaphat, quod consuleretur Deus, & quomodo consulendus erat, declarabitur infra in quadam quaestione. *Congregauit ergo rex Israel prophetarum quadringentos viros.* Non intendebat ante hoc Achab consulere dominum de euentu belli, sed vt satisficeret regi Iosaphat, qui petierat consuli dominum, congregauit quadringentos prophetas. Qui autem erant isti prophetae, & quot congregauit Achab, dicitur infra in quadam quaestione. *Et dixit ad eos: in Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere?* Id est, nunquid erit vtile ire in Ramoth Galaad ad pugnandum, vel erit vtilius cessare ab hoc bello? & tamen 3. Regum 22. dicitur, in Ramoth Galaad ire debeo ad pugnandum, vel quiescere? Et hoc, quia hic quaerebat Achab pro se, & rege Iosaphat. Ibi autem ostenditur, quod solum pro seipso quaereret: quia tamen semel quaesuit, & non pluries necesse erat, quod quaesisset in singulari tantum, vel in plurali, & tamen hic ponitur in plurali, & ibi in singulari, & non erat possibile vtrumque: quia tamen eadem sententia est, siue ponatur in singulari, siue in plurali, non curauit scriptura circa hoc. *At illi, ascende, inquit, & tradet Deus in manus regis.* Id est, omnes illi quadringenti prophetae responderunt, ascende in Ramoth, & tradet, s. eam Deus in manus regis Achab, cuius est pugna. De ista responsione prophetarum quomodo erat, & vnde declarabitur infra in quadam quaestione. *Dixitque Iosaphat nunquid non est hic propheta Domini, vt ab illo etiam requiramus?* Cognouit Iosaphat, quod omnes illi quadringenti erant prophetae idolorum, & non assensit verbis illorum: ideo voluit quaerere a prophetis domini. Et quia cum tanta multitudine prophetarum idolorum nullum prophetam domini venire vidit: dubitauit an esset aliquis propheta domini in terra illa: ideo sub dubio quaesuit dicens, nunquid non est hic propheta domini? Melius tamen dixisset Iosaphat, nunquid non est hic propheta domini, vt ab eo requiramus, quam quod diceret, vt ab illo etiam requiramus. Nam primo modo signaret, quod nullam dabat credulitatem prophetis idolorum, ideo illis reiectis volebat consulere prophetas domini. Dicendo autem, vt ab illo etiam requiramus, signabat, quod quandam credulitatem dabat prophetis idolorum, sed vt plenior haberetur concordantibus omnibus prophetis in vnum volebat ab aliquo propheta domini quaerere. *Et ait rex Israel ad Iosaphat: est vir vnus, a quo possumus quaerere domini voluntatem.* Quasi dicat, aliquis est, per quem possumus quaerere: nam vnus vir relictus est, & iste erat Michaeas filius Iemla, vt infra dicitur, & dicitur, est vir vnus, s. quia non manebant plures illo tempore in praesentiarum, a quibus possent quaerere voluntatem domini. *Sed ego odi eum.* Scilicet, licet manserit vnus vir, a quo possemus quaerere domini voluntatem, ego nollem, quod quaeremus aliquid per eum, quia ego nimis odi eum. *Quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore.* Ista est causa quare eum exorsum habebat, s. saepe expertus sum, quod ipse prophetauerit in rebus ad me pertinentibus, & semper praenunciauit mihi mala, & nunquam aliquod bonum. Patet hoc, quia quando pugnauit Achab contra Benadad rege Syriae, & cepit eum viuentem dimisitque eum recedere sub sedere posito, venit Michaeas iste ad Achab praemissa quadam figuratioue, & ait quia dimisisti virum dignum morte de manu tua

nu tua erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius. 3. Regum 20. Saepè etiam prophetauerat ei alia mala, sed scriptura non commemorauit illa, quia non pertinebant ad mortem Achab. *Est autem Michaeas filius Iemla.* Scilicet iste vir, per quem possumus quaerere domini voluntatem est Michaeas filius Iemla. Est Iemla nomen viri. Et vocatur filius Iemla ad differentiam alterius prophetae, qui vocabatur Michaeas Morasthites. An verò potuit esse iste Michaeas Morasthites, & quare ponitur hic nomen patris eius, s. Iemla, & quis fuerit iste Iemla, declarabitur infra in quadam quaestione. *Dixitque Iosaphat, ne loquaris rex hoc modo.* Vidit Iosaphat, quod loquebatur irrationabiliter Achab, & ait, ne loquaris hoc modo, s. non bene dicis, quod propter hoc, quod propheta tibi mala, non debeas audire eum: quia si vera loquitur audiendus est, cum non dicat à se, sed à Deo. Etiam dixit hoc Iosaphat ad tollendum malam intentionem Achab, s. non dicas sic rex: quia licet vsque huc contra te mala locutus fuerit, forte nunc non loquetur mala: ideo non debes omittere loqui ei super hoc. *Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis.* Isti eunuchi assistebant regi: sic enim erat consuetudo apud antiquos, quod eunuchi assisterent regibus: sic etiam dicitur 4. Reg. 8. cum vidua interpellauit apud regem pro agris suis, & domibus, quod rex dedit ei eunuchum vnum, qui fecit ei restitui omnia, quae sua fuerant. Isti eunuchi erant castrati, quorum vnus erat apud antiquos: potissimum ad custodiam dominarum, & magnarum mulierum, quia cum eis secure manebant: sed nunc abolita est consuetudo, quia erat quoddam genus crudelitatis auferre membra humana, quae erant de integritate naturae, & potissimum necessaria ad conseruationem eius: quomodo autem apud Iudaeos possent esse eunuchi: dubium videtur, vt declarabitur infra in quadam quaestione. *Et dixit, voca cito Michaeam filium Iemla.* Scilicet, vt ipse veniat cito cum alijs prophetis ad respondendum de euentu belli.

Consuetudo veteri, quibus assistent.

Cur abolita sit eunuchorum consuetudo.

Quare Iosaphat voluit Deum consuli de euentu belli.

Quaest. X.

Quaeritur Circa praedicta, primo quare voluit Iosaphat, quod consuleretur Deus super euentu belli. Respondetur, quod propter multa. Primo, quia Iosaphat erat vir deicola credens bellum, & victoriam, & omnia alia pendere in manu Dei: voluit ergo prius scire, quid Deus diffiniret super hoc, quam iret ad bellum. Secundo, quia nusquam sunt maiora pericula, quam in bello, cum ibi agatur ad inferendum mortem. Et poterat esse talis euentus futurus, quod nullo modo veller Iosaphat ire ad bellum: ideo, vt sciret, an expediret sibi ire volebat consulere dominum. Tertio, quia magna facultas erat inquirendi voluntatem domini: nam per prophetas, & alios modos facile erat cuiusque volenti inquirere dominum scire voluntatem eius, nisi Deus veller se ei occultare: sicut fuit de Saule, qui non potuit inuenire responsum domini per sacerdotes, nec per prophetas, nec per somnia: primo Regum 28. Esset ergo magna negligentia, si circa rem tam magnam, quae tam facilliter haberi poterat, quis non attenderet. Quarto, quia consuetudo erat sic, quod circa ista consuleretur Deus: nam apud antiquos Iudaeos nullum bellum, vel magna res fiebat, quin super ea Deus consuleretur. Patet de Belis Saulis: nam quando pugnauit contra multitudinem Philistinorum, tulit arcam in castra, & consuluit dominum coram ea per summum sacerdotem: primo Regum 14. Item quando pugnandum erat contra

Consuetudo veteri, sicut prius quae ad bellum quiescentem.

Philistinos consuluit dominum, sed noluit Deus sibi respondere: primo Regum 28. sic etiam patet de Dauid, qui consulebat dominum, quando inurus erat in bella: sic bis consuluit dominum cum esset in Ceila: primo Regum 23. Iterum etiam cum pugnare vellet contra latrunculos Amalechitas, qui succenderant vrbem Siceleg, quaesuit à domino, an traderet eos in manus eius: primo Regum 30. Item mortuo Saule cum ascendere vellet Dauid de terra Philistinorum in aliquam ciuitatem Iuda, quaesuit à domino, an ascenderet, & in quam ciuitatem ascenderet. Et responsum est, quod in Hebron. 2. Regum 2. cap. Et iterum quando pugnauit, dum esset contra Philistinos consuluit dominum. 2. Reg. 5. cum ergo esset consuetudo quaerendi dominum super talibus, consulere voluit eum Iosaphat.

Quis modus erat, quo Iosaphat voluit Deum consulere.

Quaest. XI.

Quaeritur Vterius, quis erat modus quo Iosaphat volebat consuli dominum. Respondendum, quod erat apud Iudaeos triplex modus consulendi dominum, qui innuitur primo Reg. 28. cum dicitur, quod Saul quaesuit sententiam domini, & non respondit ei per sacerdotes, nec per prophetas, nec per somnia. Et sic videtur, quod istis tribus modis respondere consueuerat. Primus modus erat per sacerdotes: non quidem per quoslibet sacerdotes: sed solum per sacerdotes magnos. Erat enim vnus sacerdos magnus, & ad illum pertinebat consulere dominum: causa huius erat, quia sacerdotes non habebant responsum domini, nisi cum induerent vestibus sacris, s. rationali, & Ephod, vt colligitur Exo. 28. f. Portabit Aaron iudicium filiorum Israel in pectore suo, id est, portabit rationale in pectore, per quod iudicabatur de causis omnium filiorum Israel. Et tamè Rationale, & Ephod erant vestes summi sacerdotis solum: Exo. 28. Ideo non poterat consulere dominum aliquis, nisi summus sacerdos. Modus autem consulendi sacerdotum erat, quod indueretur sacerdos magnus rationali, & Ephod, & proponeret quaestionem, & tunc audiebatur vox respondentis. Sic patet de Dauid consulente dominum per Abiathar summum sacerdotem, quando erat in Ceila, & dubitabat, an veniret Saul, & destrueret urbem propter eum, & an traderent eum viri Ceilae in manus Saulis. Nam dicitur, quod applicuit Abiathar Ephod, id est, induit te veste pontificali, & tunc quaesitum est, an descenderet Saul in Ceilam, & respondit Deus, descenderet, & hoc legitur. Quaesuit cum descenderet Saul, an traderent eum viri Ceilae in manus Saulis, & responsum est, quod traderent: vt patet 1. Reg. 23. Item quando iterum quaesuit iterum contra latrunculos Amalechitas dixit ad Abiathar, applica Ephod, quo applicito ait, persequar hos, an non? & comprehendam eos? Et responsum est, persequere, absque dubio comprehendes eos, & excuties praedam. 1. Reg. 30. cap. Aliqui autem dicunt, quod quaestio ista non fiebat in verbo, sed in scripto, s. quod scribebatur quaestio in aliqua membrana, vel papyro, & ponebatur in papyro plicatura rationalis inter laminas, quas ibi asserunt esse, & post modicum cum educeretur membrana illa de rationali, reperiebatur responso ad quaestionem illam scriptum: Ah autem, vt Iosephus dicit, quod responso fiebat per fulgorem duorum Onychinorum, qui erant super humeros sacerdotis magni in Ephod, siue super humeros: vt patet tertio Antiquit. Sed de istis modis quis dicitur veteri declar-

declaratum est Exod. vigesimo octavo, & primo Reg. vigesimo tertio, & trigesimo. Secundus modus consulendi erat per prophetas: nam prophetæ erant consilij secretorum diuinorum, & per eos reuelabantur abscondita. Modus autem consulendi ipsorum erat, quod quando quis volebat testificari de aliquo dubio, proponebat illud prophetæ alicui, & ille orabat dominum, ut ostenderet ei solutionem illius dubij: & aliquando in breui, & aliquando post aliquos dies respondebat Deus. Sicut patet de Iudæis post captiuitatem Babylonis relictis in terra Iuda, ut colerent terram. Nam occiso Godolia principe eorum per Ismahelem filium Nathanie, timuerunt quod Chaldaei occiderent illos propter principem Basam, quem ipsi constituerant eis, & voluerunt præ timore descendere in Aegyptum, & quasi uerunt à Ieremia, an descendere deberent, & Ieremias posuit preces suas coram domino quotidie orans pro solutione illius dubij, & post decem dies respondit ei Deus, ut patet Iere. 42. cap. Interdum autem morabatur Deus plurius diebus ante responsionem: sicut accidebat de Daniele, qui semel uidit quandam uisionem, quam non intellexit, & orauit dominum, ut declararet ei, & tribus hebdomadis ieiunauit: abstinuitque ab omni delectabili, & in fine hebdomadarum responsum est ei, ut patet Dani. 10. f. in diebus illis ego Daniel iugebam trium hebdomadarum diebus: panem desiderabilem non comedi, & caro, & uinum non introierunt in os meum, sed nec unguento unctus sum: donec complerentur trium hebdomadarum dies. Et tunc sequitur: Die autem uigesima quarta, &c. illa die fuit facta ei responsio dubij. Interdum autem fiebat responsio illico, ut propheta precabatur pro responsione: sicut patet de Elifco, à quo quasi uerunt tres reges super aqua, quam desiderabāt, & coram eis canente psaltere respondit. 4. Reg. 3. cap. Tertius modus respondendi erat per somnia. Et hoc erat, quod homines disponerent se per orationes, & ieiunia aliquot diebus, & postea irent ad dormiendū, & per noctem Deus reuelabat eis dubium suum, ut patet Iob 33. f. per somnium in uisione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo: tunc aperit aures uirorum, & erudiens eos instruit eos disciplina, ut auertat hominem ab ijs, quæ fecit. Aliqui autem dicunt, quod euntes sic ad dormiendū, supponebāt capitibus suis folia lauri, quam tripodem uocant, & somniabant super illo, de quo dubitabant, sicut dixit historia scholastica. Sed dicendum, quod iste modus apud Gentiles erat solum, qui obseruabāt superstitiones. Nam Deus diuinationis apud eos erat Apollo, siue Phebus, quod idem est, & huic erant lauri consecrata, eo quod istam arborem diligit Apollo: quia Daphne prima philocapta sua mutata est in laurum: cum ipse eam insequeretur ad tenendum, & fruendū amore eius: de quo Ouidius primo Metamor. in fabula, quæ incipit: Primus amor Phebi, Daphne, Peneia. Et sic euntes ad templum Apollinis in insula Delphos, ubi excellentissima responsa dabat Apollo, capitibus suis istas tripodas, siue lauri folia supponebant: Deus tamen cauebat nimis superstitiones, & caeremonias, quæ consueuerunt impendi idolis. Ideo si ei talis caeremonia fieret, nunquam responderet, sed potius irasceretur. Et tamen Deus aliquando respondebat per somnia, cum dicitur de Saule, quod noluit ei Deus respondere per somnia: 1. Reg. 28. ergo non fiebat ista suppositio foliorum lauri, sed solum facta oratione, & præmissis ieiunijs, & alijs castis operibus, ibant dubitantes ad dormiendū, & ibi respondebatur eis. Per aliquos ergo istorum modorum uolebat sibi nunc Iosaphat responderi. Et non fuit aliquis promptior, quam per

prophetas. Nam consulere per somnia erat difficile, & minus certum uidebatur, & longinquius, & minus certum: quærere autem per sacerdotes erat certum, & tamen quia summus sacerdos erat vnicus, & non erat prius, quia summus sacerdos erat de genere Aaron, eratque in templo domini in Ierusalem. Nunc uero Iosaphat erat extra regnum suum in regno regis Israel, id non poterat habere in promptum summum sacerdotem, ut per eum consulere. Habere autem prophetas facilius erat, quia in omni terra Israel erant prophetæ sancti, siue inter colentes Deum, siue inter idolatras. Sicut nunc erat hic Michæas filius Iemla inter Israelitas idolatras in Samaria: quæsiuit ergo Iosaphat, an esset ibi aliquis de prophetis domini ad consulendum per eum.

Quare Achab non consuluit dominum.

Quest. XII.

Quæritur ulterius, quare Achab non curauit consulere dominum de euentu belli, sicut Iosaphat. Nam si Iosaphat non instigasset eum, non curasset consulere dominum, ut colligitur ex litera. Respondendum, quod una causa erat, quia si consulere dominum, aut consulere per prophetas domini ipsum Deum Israel, aut Baal per prophetas suos. Nolle autem consulere Deum Israel per prophetas suos, quia non colebat Deum Israel, nec diligebat eum, sed Baal, ideo non libenter faciebat aliquid apud Deum; vel in quo Deus deberet interuenire. Baal autem per suos prophetas non curabat quærere, quia consueuerant ei sapere mentiri, & non erat alicuius firmitatis responsio eorum. Secunda causa erat, quia Achab erat uir irreligiōsus, & siue coleret Deum Israel, siue Deū Baal, nō afficiebatur multum ad aliquem eorum, nec forte credebat res humanas agi illorum dispositione, nec cognosci: sed pendere à fortuna, vel fato: sicut arbitrantur antiqui, & ipsi fatali dispositione dicebant Deos subiectos, ut ait Seneca in Tragedia quinta: cuius titulus est Oedipus in carmine, quod incipit. Fatis agimur, credite fatis. Et de hoc Ouidius 9. Metamor. ubi introducit Iuppiter ad Venerem, quod ipsa, & alij dii subijciuntur dispositioni fatorum, & quod non possunt mutari sic fataliter disposita: non ergo curaret Achab, quærere de euentu belli. Tertia causa erat, quia cum esset Achab idolatra, nolebat Deo dare laudem. Nam petendo ab eo consiliū, vel responsum super hac re, laudabat ipsum, & hanc laudem nolebat ei dare. Sicut patet de rege Achaz, qui erat idolatra, & dixit ei Isaias propheta, pete tibi signum à domino Deo tuo, siue in profundum inferni, siue in excelsum supra. Et Achaz nolens Deo gratias, & laudes dare, sub specie religionis noluit signum petere, dicens: nō petam, & non tentabo dominum: Isa. 7. Quia tamen iniqua intentione loquebatur, redarguit eum propheta dicens. Audite ergo domus Dauid: nunquid parum uobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? scilicet, nolendo petere signū, ut non laudatis eum, molesti estis ei. Quarta ratio erat, & præcipua: quia dato quod uellet quærere Achab à Deo responsum, non erat per quem quæreret. Nam non habebat alium in promptum nisi Michæam filium Iemla, per quem uolebat quærere, eo quod oderat eum: quia mala semper sibi prophetabat, ut patet in litera.

Ad

Ad quid instigauit Achab Iosaphat de consulendo dominum.

Quest. XIII.

Quæritur ulterius, cum Achab, cuius bellum erat istud, non curaret consulere dominum de euentu belli, ad quid tantum instigauit Iosaphat, quod consulere Deum? Respondendum, quod præter causas supra positas in quadam quæstione: fuit alia causa potissima, scilicet, quia Deus inclinauit mentem Iosaphat ad petendū hoc, & hoc, quia uolebat ostendere potestatem suam, & uoluntatem super Achab. Nam prædixerat Deus per Eliam, quod moreretur Achab, & lamberet canes sanguinem eius. 3. Reg. 21. capitulo. Et uolebat Deus, quod in bello isto moreretur: & quia si non prænunderetur ipsi Achab, & uiris suis, putaretur hoc euenisse casu, vel saltē nō ex dispositione Dei Israel, ideo uoluit Deus ostendere, quod ista mors Achab non eueniret sine sua determinatione, & uoluntate. Et ad hoc fecit, quod consulere prius prophetæ Achab, qui erant prophete Baal: ut illi fallerent Baal, & darent ei incentiuum eundi ad bellum, & postea Michæas propheta domini prænunderet ueritatem, scilicet, quod uiderat totū Israel dispersum in montibus, sicut oues sine pastore. Et dixit Deus, nō habent isti dominum, reuertatur unusquisque in tabernacula sua in pace. 3. Regum 22. cap. Et postea sic factum est. Vnde cum uiderunt Israelitæ, quod factum fuerat, & id, quod Deus prædixerat cognouerunt factum esse ex Dei uoluntate, & per hoc sciuerunt magnitudinem eius. Sic enim Christus ostendebat se scire uentura, & habere potestatem super illa, cum diceret discipulis suis: hæc dixi uobis, antequam fiant, ut cum facta fuerint, credatis.

Qui fuerunt illi uocati ab Achab.

Quest. XIII.

Quæritur ulterius, cum uocauerit Achab quadringentos uiros, qui responderent super dubio euentu belli, qui erant isti quadringenti? Respondent quidam, quod isti erant illi quadringenti prophete Baal, qui comedebant panem de mensa Iezabel reginæ, de quibus habetur. 3. Reg. 8. Sed dicendum, quod non stat, primò: quia isti erant quadringenti uiri, illi autem erant quadringenti, & quinquaginta prophete Baal, ut patet ibidem: prophete autem lucorū erant quadringenti. Secundò patet, quia illi prophete iam mortui fuerant: nam quando uenit Elias ad Achab, ut probaretur uera deitas inter Deum Israel, & Baal, succubuerunt in probatione omnes isti prophete Baal, & prophete lucorum, qui erant octingenti quinquaginta uiri, & omnes occisi sunt per Eliam. 3. Regum 18. Aliquis dicit, quod forte sit mutatio ordinis, & quod potuerunt illi esse isti prophete, de quibus hic dicitur. Dicendum, quod non stat: quia post mortem illorum uixit Achab, & tamen isti, de quibus hic dicitur fuerunt post mortem Achab. Quod patet, quia in die, qua fuit Elias in monte Carmelo cum populo Israel ad inueniendam ueram deitatem, occisi fuerunt omnes isti gladio, ut patet 3. Regum 18. Et post hoc uenit Achab in Iezabel, & secuta est pluuia: grandis propter bonum, quod factum fuerat in occisione illorum prophetarum Baal. Et cum narraffet Achab uxori suæ Iezabel occisionem omnium prophetarum, dixit illa, quod poneret animam Eliæ: sicut animam unius illorum, eodem libro 19. cap. Istud au-

tem, quod habetur hic, fuit iuxta mortem Achab: nā postquam ista prænunderata sunt, iuit Achab in bellum, & mortuus est. Et uixerunt prophete illi, qui prænunderauerant prosperum euentum belli: imò Michæas filius Iemla, qui nunc prophetauit contra omnes istos prophetas Baal: dixit uni eorum, quod ipse uideret se mentitum fuisse in die, qua absconderetur fugiens de cubiculo in cubiculum: ut patet infra in litera. Et sic uidetur, quod aliquanto post mortem Achab uiuerent isti prophete. Dicendum ergo, quod isti erant de prophetis Baal: licet non essent illi, de quibus habetur. 3. Regum 18. & post occisionem illorum adhuc non cessauit cultus Baal: sed Iezabel, quæ erat nimis dedita cultui Baal, cōstituit sibi multos alios sacerdotes, & prophetas, de quibus erant nuncisti quadringenti, quos nunc congregauit rex Achab, ad respondendum de euentu belli. Habuerunt quoque filij Achab multos de his prophetis post mortem Achab. Nam cum Ioram rex Israel filius Achab consulere dominum pro defectu aquæ vadens contra Moabitas, & consulere per Elifco, ait Elifco, uade ad prophetas patris tui, & matris tuæ: ut patet 4. Regum 3. cap. id est, uade ad prophetas Baal, quos habebat pater tuus, & mater tua, & nunc tu illos habes, & non consulas dominum per me.

Quare congregauit tot prophetas Achab.

Quest. XV.

Quæritur ulterius, quare tot prophetas congregauit nunc Achab ad respondendum super euentu belli, quia sufficiens erat unum uenire, & tamen congregauit quadringentos. Respondendum, quod una causa fuit ad probandum certius ueritatem rei prænunderandæ: nam si vnicus esset, qui consulere non appareret, an uera, vel falsa loqueretur: quia quidquid ille diceret appareret esse uerum: cum autem multi consulere, aut omnes concordarent, aut inter se quidam discordarent. Si discordarent, appareret eos falsa locutos. Nam necesse erat, quodam eorum mentiri, alios uerò, qui uerā dicerent dubios esse, & suspectos de mendacio, cum non constaret, qui eorum mentirentur. Si autem omnes concordarent esset magnum testimonium ueritatis, quod quadringenti uiri inter se concordarent super eadem re ambigua. Secunda causa erat ad ostentandam regalem magnificentiam, scilicet, quod quamquam sufficerent pauci prophete, qui conuenirent: uel saltem vnus, quod conuocarentur quadringenti, qui ad solam gloriam regalem conuenirent. Tertia causa erat, quia omnes isti quadringenti prophete Baal erant in domo regis: nam ante hoc Iezabel regina habebat quadringentos, & quinquaginta prophetas, qui comedebant panem de mensa eius. tertio Regum decimo octauo. quos omnes occidit Elias, eodem hic capitulo. Occisus ergo illis constitueret sibi rursum alios prophetas, qui etiam comederent de mensa eius, & isti omnes essent in domo regis, et quando uocaretur aliquis eorum ad prophetandum, licet non uocarentur omnes, ingererent se omnes, ne putaretur aliquis eorum alijs minor, & sic omnes quadringenti forte uenerunt, licet non omnes uocarentur: sed duo modi præcedentes ueriores sunt.

Postio quorundā de reuelationibus.

Modus dādi oracula ab ipso Apollino.

De

QVAERITVR ulterius, circa responsum istorum prophetarum Baal, qui dixerunt: ascendite, & tradet eam Deus in manus regis: quomodo sic responderunt, & vnde eam habuerunt: Nicolaus respondet, quod istud responsum fuit dubium, quia erat ad fallendum: quia poterat interpretari ad vnam partem, vel ad alteram, & ponit exemplum de oraculo Apollinis facto ad Pyrrum regem Epyrrotarum, scilicet. Aio te Aeacida Romanos vincere posse. Et sic poterat interpretari, quod Pyrrus Aeacides vinceret Romanos, vel quod Romani vincerent Pyrrum. Sic hic, si tradet dominus in manus regis, sicut in manus regis Syriæ, & vel in manus regis Israel, & sic quodcumque accideret vera esset propheta. Sed dicendum, quod ista positio Nicolai non stat. Primo, quia proferre responsa amphibologica pertinet ad illum, qui nescit respondere, & vt videatur sapiens respondet tali modo, quod, in quemcumque casum venerit, vera videatur responsio, & appareat, vel putetur intellexisse illud respondens. Sic enim demon respondebat, qui vocabatur Apollo in insula Delphos: vel respondebat sic cognoscens veritatem, volens tamen tenere sub dubio eum, cui responderet. Sed in proposito non erat sic, quia diabolus locutus est per prophetas istos, & ipse habuit intentionem fallendi: sicut dixit Michæas propheta, quod viderat dominum sedentem super folium excelsum, & egressus spiritus stetit coram domino, & ait, ego decipiam illum. Non curabat autem demon, quod appareret mendax, vel verus: ideo non dicebat hoc, vt esset ambiguum, sed magis cum intentione signandi, quod erat Achab habiturus victoriam, vt confidens de illa iret in bellum, & moreretur. Secundo patet, quia si propheta protulissent ista verba modo ambiguo, dubitaret Achab, & non moueretur ad eundem in Ramoth Galaad. Deus tamē volebat, quod iret, & moreretur ibi: ideo oportebat, quod propheta isti loquerentur sub certitudine de victoria. Alioquin non esset dispositio conueniens ad fallendum. Tertiò patet, quia dixit demon: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore prophetarum eius: si tamen esset ista oratio amphibologica: non esset falsa, sed ambigua: ideo non esset tunc demon spiritus mendax, sed spiritus decipiens per ambiguitatem. Quarto patet, quia Michæas dixit in littera ad Achab: nunciatur Deus dedit spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum: ergo non erat ambiguitas intentionis, quia qui non habet certam intentionem signandi aliquid, nec mentitur, nec dicit verum. Quintò patet, quia propheta isti locuti sunt hoc, signantes quod Achab habiturus esset victoriam: nam Achab petebat consilium, an expediret, vt iret in bellum: ipsi verò dixerunt ascende, ideo videtur, quod signabant ei prosperum euentum. Sextò patet adhuc clarius, quia 3. Regum 22. dicitur, quod omnes propheta Achab dicebant, ascende in Ramoth Galaad, & valde prosperè: ergo signabant, quod habiturus esset victoriam, quia aliàs non prosperaretur. Septimò patet, quia hic non possunt assignari amphibola, sicut responsio Apollinis, quia ibi pro vtraque parte erat oratio æqualiter dubia. Et tamen hic necesse est intelligi de solo rege Israel: quia dicitur ascende in Ramoth, & tradet eam dominus in manus regis. Non potest hoc intelligi de rege Syriæ: quia ipse possidebat eam tunc: ideo non poterat tradi in manus eius, nisi perderet eam, & postea acquireret: necesse erat ergo intelligi, quod traderetur ciuitas in manus Achab, & sic dicitur, tradet eam dominus in manus regis, id est, in manus Achab: sed Nicolaus

An ipsi putauerunt verum, quod responderunt.
Quaest. XVII.

QVAERITVR ulterius de ista positione prophetarum Baal ad Achab, scilicet, an ipsi putauerunt verum esse hoc, quod respondebant, scilicet, quod traderet Deus in manus Achab Ramoth Galaad, vel credebant esse falsum, & volebant fallere regem Achab, vel erat eis ambiguum quid euenturum foret, & vnde ipsi habuerint reuelationem istam si reuelatio fuit. Respondendum, quod propheta isti crediderunt se vera locutos, scilicet, quod certissime Deus traderet Ramoth Galaad in manus Achab, & credebant Michæam filium Iemla mentitum, qui asseruerat morturum Achab in bello: sed de hoc magis dicitur infra in quadam quaestione. Cum autem quaeritur, vnde fuerit ista reuelatio si reuelatio fuit. Dicendum, quod ista fuit reuelatio, & non fuit aliquid fictum de cordibus istorum prophetarum Baal: quia si ipsi confingerent hæc de cordibus suis, putarent se falsa dicere, vel saltem ambigua, & non audent asserere illa pro veris in periculum caput suorum: fuit ergo reuelatio, quam putauerunt esse veram. Dicendum autem, quod ista reuelatio fuit eis facta, sicut solet fieri prophetis veris, & putabant ipsi, quod facta esset à Deo vero, fuit tamen facta à demone: Nam Satanas interdum se transfiguratur in angulum lucis, vt patet secunda Corin. 3. c. Et hoc fuit factum voluntate Dei: nam Deus voluit fallere Achab, vt iret in bellum confidentia suorum prophetarum, & moreretur, & ad hoc misit spiritum, scilicet, demonem, qui esset spiritus mendax in ore omnium prophetarum suorum, & faceret eos falsa loqui in damnum Achab. Sic enim dixit Michæas filius Iemla, quod viderat dominum consiliantem super deceptione Achab dicentem, quis ibit, & quis decipiet Achab? Et quod apparuit spiritus, qui dixit, ego ibo, & decipiam. Et Deus dixit: in quo decipies? Ille ait, ero spiritus mendax in ore prophetarum eius. Et Deus dixit, decipies, & praualebis. Vt patet infra in littera, & 3. Reg. 22. cap. Prophetæ autem Achab credebant mentiri in hoc Michæam filium Iemla in hoc, & tam prophetiam suam de aduersitate Achab in bello, quam confirmationem istam de errore aliorum prophetarum confirmatam esse, & ob hoc Sedecias filius Chanaana princeps prophetarum Baal, qui fecerat sibi cornu ferrea, percussit Michæam in maxilla, irridens eum, & dicens, per quam viam transiit ad te spiritus domini, & recessit à me. infra in littera.

Quomodo dixit Achab, est vir vnus, &c.
Quaest. XVIII.

QVAERITVR ulterius, cum dixit Iosaphat, an esset aliquis de prophetis domini, per quem quaeretur de voluntate Dei, quomodo dixit Achab est vir vnus, in quo innuit, quod erat vnicus propheta, & tamen de prophetis Achab multi venerant, scilicet, quadringenti viri. Aliquis dicit, quod vnicus manserat de prophetis domini, scilicet, Michæas: nam omnes alij occisi fuerant à gente impiissima Iezabel: que occidebat prophetas domini, quando Abdias dispensator Achab occulauit centum prophetas in duabus speluncis quinquagenos, & pauii eos pane, & aqua. 3. Regum 18. Et tunc Elias dixit: relictus sum solus, & quaerunt aiam meam. 3. Reg. 19. Dicendum, quod non erat iste Michæas solus de prophetis domini, quia multi alij erant tunc. Nam Elias

Elias etiam erat tunc, cum non raptus fuerit vltimo post mortem Achab tempore Ioram filij eius regis Israel, vt colligitur 4. Reg. 2. c. Manebant etiam multi alij propheta. Nam illi centum, quos occulauit Abdias, maneabant tunc cum euaserint persecutionem Iezabel, & tenuerit eos Abdias tamdiu absconditos quousque liberarentur. Etiam multi alij maneabant: quia quando Elias quaesitus est, dicens: Relictus sum solus, & quaerunt animam meam. Respondit ei Deus: reliqui mihi septem millia virorum, qui non curauerunt genua sua coram Baal. 3. Reg. 19. & istorum septem millia multi erant propheta: sicut illi centum, qui latebant in duabus speluncis. Et sic non est dicendum, quod iste solus manserat viuentis de prophetis domini. Aliquis dicit, quod verum est, quod alij propheta viuentes manserant, & tamen fugerant omnes de terra Israel in regnum Iuda, vel in alias regiones, solus autem Michæas manserat in terra Israel, ideo non erat alius, per quem posset quaeri de voluntate domini. Sed dicendum, quod non stat, quia alij etiam propheta domini erant in terra Israel. Nam nunc manebat Elias in terra Israel, sicut monte Carmelo, qui est in terra Aser, vel iuxta illum in sorte Zabulon. Et etiam post mortem Achab tempore Ochozias filij eius regis Israel manebat ibi, quando mittebat Ochozias nuncios ad consulendum Belzebub Deum Acharon, & egressus est eis obuiam Elias de monte Carmelo. 4. Reg. 1. De alijs etiam prophetis patet, quia post illam persecutionem prophetarum, & occisionem factam per Iezabel, venerunt sæpè propheta, & locuti sunt ad Achab: vt patet 3. Reg. 20. & tamen iam fuerat occiso illa. 3. Reg. 18. Dicendum ergo videtur, quod in terra Israel erat nunc Elias, & multi alij propheta domini, & tamen in vrbe Samaria, in qua erat nunc Achab, non erat aliquis propheta domini nisi Michæas filius Iemla, & quia in promptu volebat Iosaphat rex habere responsum de euentu belli, & ad hoc non poterant haberi alij propheta, qui erant dispersi per alia loca regni Israel: ideo quantum ad hoc erat alij propheta, quasi non essent, & sic dixit Achab: est vir vnus, à quo possumus quaerere domini voluntatem, scilicet, in praesenti non est nisi vnus, à quo possumus quaerere domini voluntatem: quia occurrit istum esse nunc in Samaria: Sed forte aliquis dicit, quod alij propheta domini erant in Samaria, per quos posset quaeri voluntas domini, & tamē locutus est Achab de isto Michæa: scilicet, est vir vnus, scilicet, iste est, per quem possumus quaerere de voluntate domini. Dicendum, quod non stat, quia si aliquis alius de prophetis domini esset in Samaria: non consulisset Achab dominum per Michæam, eo quod oderat eum, & ob hoc nullo modo consulere volebat quemquam nisi prophetas Baal. Ideo videtur dicendum, quod nullus alius erat ibi de prophetis Domini, & ille fortè nutu Dei seruabatur ibi.

Quare manebat propheta ille cum idolatris.
Quaest. XIX.

QVAERITVR ulterius, cum Israelitæ essent idolatrae, & potissimè ipse Achab, quomodo volebat Michæas propheta domini manere in Samaria, vbi erat Achab. Nam ibi multas iniurias, & damna pati posset, & nihil prosperè assequeretur. Hoc autem propter Iezabel reginam, quæ maxima affectione tenebatur ad prophetas Baal, & dabat eis cibos de mensa sua. 3. Reg. 18. & exercebat magnam executionem contra eos occidendo plurimos. Et ob hoc quicumque propheta domini essent in terra Israel, potissimè in loco, in quo esset Iezabel, necessariò essent oppressi. Et

patet hoc de isto Michæa propheta domini. Nam quando locutus est id, quod Deus ostenderat ei, Sedecias filius Chanaana princeps prophetarum Baal, percussit alapa Michæam in facie coram rege, & cum istud esset ad iniuriam regis, permisit tamen in detestatione prophetarum domini, vt patet in littera. Respondendum, quod amara vita erat prophetis domini in terra Israel tempore Achab, & potissimè in loco, in quo maneret Achab, & Iezabel, Michæas tamen manebat ibi, licet pateretur angustiam, & hoc poterat esse propter multa. Primo, quia fortè Deus inclinabat eum ad manendum ibi, & seruabatur in istud tempus. Nā si non maneret Michæas in Samaria, quando Iosaphat fuit ibi, non potuisset haberi sententia Dei de morte regis Achab in bello, & tamen præcognosci, & prænunciari mortem eius nimis pertinebat ad laudem Dei, vt declaratum fuit supra in quadam quaestione: ideo debuit manere Michæas, vel aliquis alius de prophetis domini in Samaria. Secunda causa fuit, quia fortè Deus monuerat eum, vt maneret, quia volebat, quod predicaret idolatris, vel admoneret eos ad rectitudinē cultus diuini, & hoc faceret manendo inter eos. Tertia causa fortè erat ex voluntate ipsius Michæe. Nam licet Deus non cogeret eum ad hoc, fortè ipse zelo Dei vellet manere inter idolatras, vt eos conuerteret ad dominum, quod non poterat facere non communicando cum eis: sicut dixit Apostolus de communicatione Gentilium, Omnibus omnia factus sum, vt omnes Christo lucrificarem. Et poterat habere multos modos Michæas ad conuertendum idolatras ad dominum, scilicet, predicando eis legem, & admonendo eos ad obseruationem eius, commemorando beneficia eis à Deo collata: quantum diu manserunt in vero Dei cultu, & præsentando mala, quæ inflicta sunt quandiu fuerunt in idolatria: faciundo etiam miracula ad ostensionem veræ deitatis in Deo Israel. Sicut fecit Elias contra prophetas Baal faciens descendere ignem de celo super sacrificium suum. 3. Reg. 18. c. Et prænunciando veritatem de futuris, quod non possent facere propheta Baal, sicut nunc factum est: quia omnes quadringenti propheta Baal prænunciauerunt tradendam Ramoth Galaad in manus Achab, & solus Michæas prænunciavit Achab moriturum in bello, & illud euenit. Ideo habebat populus causam adherendi illi Deo, cuius propheta erat Michæas, & non Deo Baal, cuius erant prophetae illi quadringenti viri. Multos alios modos poterat habere Michæas ad conuertendum idolatras ad dominum, manendo inter eos: quorum nullum poterat habere manendo extra terram Israel: ideo volebat manere ibi. Quarta causa esse poterat ex desiderio natalis terre: quia fortè Michæas erat oriundus de Samaria, & dato quod nulla alia causa esset, dulcedo natalis patriæ teneret eum, & cogeret pati aliqua mala potius quam inde recedere: ideo non existentibus ibi alijs prophetis manebat Michæas in Samaria.

Quomodo Achab dabat fidem prophetis suis.
Quaest. XX.

QVAERITVR ulterius, quomodo Achab dabat fidem vllam prophetis suis, quia sciebant, vel credebant illos nescire voluntatem domini. Et patet hoc, quia quando omnes isti quadringenti prophetae Baal vno ore prænunciauerunt tradendam Ramoth Galaad in manus Achab, dixit Iosaphat, an esset ibi aliquis propheta domini, vt interrogarent etiam per eum, & respondit Achab: est vnus vir à quo possumus quaerere domini voluntatem, vel per quem possumus interrogare dominum: ex quo innuit, quod per alios non poterat

poterat sciri voluntas Dei, nec poterat Deus interrogari: non ergo deberet habere certitudinem aliquam ex dictis illorum. Respondendum, quod Achab aliquam firmitudinem credulitatis adhibebat dictis prophetarum. Quod patet, quia quando prophetauerunt omnes prophetae Baal, quod traderetur Ramoth Galaad in manus Achab, & Michæas prophetauit, quod moreretur Achab in bello, credidit prophetis Baal, & fecit teneri Michæam in carcere dicens, quod maneret ibi quousque ipse rediret de bello, & Michæas ait: si reuersus fueris in pace, non locutus est mihi dominus, infra in litera. Nam si non credidisset prophetis Baal: non iuisset in bello confidenter putans se reuerturum in pace: sed potius crederet se moriturum, sicut dixerat Michæas, vel saltem dubitaret, & ad maiorem securitatem non iret in bellum, & tamen iuit, & sic credidit eis. Dicendum, quod verum est, quod Achab non credebat, quod prophetae Baal scirent voluntatem domini, cum non essent prophetae eius, & tamen credebat eis. Pro quo sciendum, quod Achab male sentiebat de vera deitate tam secundum fidem, quam secundum naturam: nam secundum fidem vnicus Deus verus est: secundum naturam etiam impossibilis est pluralitas Deorum: ut probat Aristoteles. Metaphysica. quia mala est principum pluralitas, bonus est ergo vnus princeps. Et tamen Achab credidit esse multos Deos, quorum vnus erat Baal, alius erat Deus Israel. Et ille, qui erat Deus Israel, & putabatur dedisse legem Moysi, & Isaacitis, vocabatur absolute Dominus. Sic patet ex modo loquendi Eliae. 3. Regum. 18. f. quousque claudicatis in duas partes? si Deus est Dominus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Pater etiam hic: quia Iosaphat quaesuit, an esset hic aliquis propheta domini, postquam vidit quadringentos prophetas Baal. Et sic vocabat dominum Deum Israel. Item ipse Achab dixit est vir vnus a quo possimus scire domini voluntatem, i. Dei: credebat autem Achab, quod vterque istorum Deorum habebat virtutem diuinam, & vterque sciebat futura, & poterat illa praenunciare, & sic Michæas possit scire futura reuelante Deo Israel, & prophetae Baal possent scire futura Deo Baal reuelante illa, & non erat differentia, quod Deus Israel reuelaret illa vel Baal: cum vterque esset Deus. Si autem aliquid maioris auctoritatis daret Deo Israel, quod Baal non apparet, ita ut ceteris paribus magis crederet prophetis Baal, & sic credebat dictis prophetarum Baal, licet non essent prophetae Dei Israel, quia putabat illos esse prophetas alicuius Dei, qui poterat reuelare futura, & facere alia mirabilia. Sed obijcietur quomodo Achab poterat credere prophetis Baal: quia sciebat iam Baal non esse Deum verum, sed Deum Israel esse Deum verum, ut probatum fuerat in monte Carmelo conuenientibus omnibus prophetis Baal contra Eliam, & exauditus est Elias a Deo suo dando ignem de caelo super sacrificium eius, & omnes alij diu clamantes non exauditi fuerunt, & secundum conditionem positam inter se occisi fuerunt omnes prophetae Baal gladio. 3. Regum. 18. Et haec omnia vidit Achab, & consensit fieri, ut patet eo. cap. ergo non poterat credere, quod Baal iam esset Deus. Dicendum, quod quando facta fuit illa probatio, credidit Achab Baal non esse verum Deum, vel saltem esse valde minorem Deo Israel, & tamen ipse erat affectus valde ad Deum Baal: quia fabricauerat ei templum excellens in Samaria, & lucus, & impendebat ei quotidianos, & sumptuosos honores. 3. Regum. 16. Et insuper lezabat vxor sua quae maxime zelabat cultum Baal, versabatque Deo Israel, & cultoribus eius, & haec persuasit ei redire ad cultum Baal, & ex affectione peruersum erat iudicium suum, ita ut iam crederet Baal esse verum Deum, & vellet potius adherere prophetis eius, quam prophetis Dei Israel. Et sic est de omnibus alijs viris,

quia licet quodam tempore homo existens in rectitudine rationis detestetur illa: postea ex affectione approbat illa, & sequitur ea. Quod maxime pertinet ad incontinentes, qui sunt egressiui ab opinione: ut patet Ethicorum.

Quare Achab oderat Michæam. Quest. XXI.

Quaeritur vterius, quare Achab oderat Michæam, quia prophetauit ei mala, & quomodo non vocabat eum, quando vocauit prophetas Baal. Nam dato quod praenunciaret ei mala, si verum loquebatur, non debebat odio haberi, sed diligi potius, quam adulatores, qui, ut blandiantur auribus, falsa dicunt, & ponunt homines in periculis. Dicendum, quod istud odium Achab erat valde irrationabile, sicut quidam indignantur corrigentibus se, cum tamen illi desidererent bonum eorum, & congratulantur illis, qui loquuntur eis vana atque placentia, licet sint in detrimentum eorum. Sic patet de illis, de quibus dicitur Ieremias. 30. f. qui dicunt videntibus, nolite videre, & aspicentibus, nolite aspice nobis ea, quae recta sunt, loquimini nobis placentia: videte nobis errores, auferre a me viam, declinate a me semitam, cesserit a facie vestra sanctus Israel. Sic etiam dicit Apostolus de quibusdam secunda Timotheo. 4. f. Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & a veritate quidem auditum auerent, ad fabulas autem conuertentur. Erat igitur Achab valde reprehensibilis, quia volebat audire prophetas adulates, & nolebat audire prophetam veram loquentem licet dura, & hoc videns Iosaphat increpuit valde ipsum Achab, dicens: ne loquatis ita rex, id est, non bene loqueris: quia non debes eum odisse, licet dura prophetae. Aliter potest dici, quod Achab oderat Michæam, & inclinabatur ad non audiendum, nec assentiendum verbis eius: quia Deus mouerat eum, ut crederet prophetis Baal, & moreretur in bello. Sic patet infra in litera in verbis Michæae: nam ipse dixit, quod spiritus, id est daemon egressus fuerat ad fallendum omnes prophetas regis, eo quod dominus locutus fuerat malum contra Achab, id est disposuerat facere ei malum: ut patet infra in litera. Aliter etiam potest intelligi, quod Achab habebat exosum Michæam: quia praenunciabat ei semper mala, & de istis malis nullum adhuc venerat, sicut illud, quod habetur 3. Regum. 20. quando dixit Michæas ad Achab, quia dimiserat regem. Benadad, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo suo. Sic etiam alia erant, quae nondum euenerant, & ob hoc volebat potius Achab audire illos, qui prospera loquebantur quam eum, qui loquebatur aduersa: cum veritas prophetiae eius nondum pateret: si autem veritas prophetiae eius patuisset iam, forte dato quod dura loqueretur vellet audire. Aliter etiam potest dici, quod dato quod Michæas vera diceret contra Achab: quia tamen dicebat dura habebat eum Achab tanquam inimicum: quasi ipsi Achab de corde suo ista diceret, & non cogeret eum Deus sic dicere. Sic patet de Elia: nam Elias praenunciavit sterilitatem Achab, scilicet, quod non veniret pluuia super terram tribus annis, & plus. 3. Regum. 17. & sic fuit, & tamen quando postea Elias apparuit coram Achab ad nunciandum sibi mala euentura pro morte Naboth, dixit ei Achab: num inuenisti me inimicum tuum? id est, nunquid habes me pro inimico: quia semper nuncias mihi mala? 3. Regum. 21. cap. Et sic quomodo cumque dicatur Achab erat valde increpabilis, quia oderat veram loquentem.

Qua

Qua differentia erat inter prophetas domini, & Baal.

Quest. XXII.

Quaeritur vterius, cum dicatur hic de quadringentis viris, quod erant prophetae Baal, & quod Michæas erat propheta domini, quae differentia erat inter prophetas domini, & prophetas Baal, & in quo cognoscebantur differre. Aliqui dicunt, quod prophetae Baal, & Dei differabant, & cognoscebantur differre in hoc, quia prophetae Dei erant viri boni, & non colebant idola: prophetae Baal colebant Baal: sic patet 3. Regum 18. quia Elias solus dixit se mansisse de prophetis domini: & erant de prophetis Baal, & lucorum octingenti & quinquaginta viri: & solus Elias, qui erat propheta domini fecit sacrificium ei: & defendit partem illius, reliqui vero defenderunt partem idolorum. Sed dicendum est, quod verum est, quod prophetae Dei, & prophetae Baal differabant in ritu colendi, sicut dictum est, & tamen non erat differentia eorum in quantum erant prophetae per hoc. Quod patet de Balaam: quia ipse erat Ariolus. Deut. 12. & faciebat sacrificia superstitiosa. Nume. 23. & tamen propheta Dei erat: sic patet 24. Nam Deus reuelauit ei, & per eum nobis multa futura, quae eo. cap. scripta sunt: & saepe dicitur, quod apparebat ei Deus, et prohibebat eum ire ad maledicendum Iudaeis: Nume. 23. & 24. Item patet hoc de propheta illo sene, qui habitabat in Bethel, quia ille fauebat regi Ieroboam in idolatria, & confortabat eum, ut colligeret 3. Regum 13. Et ibi satis declaratum est, & tamen ille erat propheta domini, quia Deus praenunciavit per eum mortem contra prophetam inobedientem, qui comederat panem in Bethel, ut patet ibidem. Item ipse praenunciavit destructionem altarium idolorum, & combustionem corporum idolatrarum: & ob hoc iussit filius suis quod sepelirent eum in sepulchro prophetae boni: ut propter reuerentiam ossium illius non cremarentur ossa eius. eo. cap. Et sic factum est, quia quoniam ossa cremavit ossa idolatrarum in Bethel, & venit ad sepulchrum hominis Dei, non cremavit ossa eius, nec ossa mali prophetae, qui cum eo erant sepulta, cum non posset illa discernere: ut patet 4. Regum. 23. c. Item non est conueniens differentia rerum per id, quod est eis extrinsecum: sicut Geometra, & Dialecticus non conuenienter dicuntur differre per esse album, & esse nigrum, quia sunt ista extrinseca: ita prophetae dicuntur esse prophetae quantum ad intellectum in quantum illuminatur intellectus eorum aliter quam intellectus aliorum hominum, & supernaturaliter ad intelligendum ea, quae naturaliter intelligi non poterant. Voluntas autem non pertinet ad differentiam prophetarum: sed colere Deum, vel colere idola est prauaricatio moralis pertinet ad voluntatem: ergo non differrent, ut communiter prophetae per colere Deum, & colere idola. Alii dicunt aliter, scilicet quod prophetae Baal erant illi, qui dicebant reuelationes suas factas esse a Baal. Et prophetae Dei erant illi, qui dicebant reuelationes suas factas esse a Deo. Sed istud non stat: quia etiam prophetae Baal dicebant se suscipere reuelationem a Deo, ut patet de Sedecia filio Chanaana principe prophetarum Baal, qui percussit Michæam prophetam Domini, dicens: me ne dimisit spiritus domini, & locutus est tibi. tertio Regum vigesimo secundo? & infra in litera dicitur, per quam viam transiit spiritus domini a me: & locutus est tibi? quasi dicat, mihi etiam locutus est spiritus domini: & tamen Sedecias erat de prophetis Baal, ut patet in litera. Dicendum igitur, quod prophetae accipiuntur proprie vel largè. Proprie vocantur prophetae illi, quibus reuelatur aliquid.

Alph. Toit. super lib. Paralip. Pars 2.

A qua veritas supernaturaliter eo modo, quo non cognoscitur ab aliis hominibus: & quantum ad hoc non est aliqua differentia in prophetis, scilicet quod quidam sint, vel vocentur prophetae Dei, & alij prophetae idolorum, quia ad necessitatem prophetiae requiritur, quod ipse cognoscat aliquas veritates, & istud non fit nisi cum quis illuminatur a Deo vero per se, vel per angelos: cum non sit aliquis alius, qui reuelare possit supernaturaliter: deinde quod isti prophetae colant Deum, vel idola, nihil facit ad rationem prophetiae: sicut esse album, aut esse album, aut esse nigrum: ideo non est dicendum quosdam esse prophetas Dei, & alios prophetas Baal: sicut non conuenienter assignaret differentia inter musicos, dicendo quod quidam sint albi, & alij sint nigri. Aliquando accipitur propheta large pro eo, qui reuelat aliqua abscondita, quae sciri non possunt modo naturali, quomodo cum ipse illa cognoscat: & tunc siue illi, qui a Deo illuminantur: siue qui a demonibus per artes nefarias instruuntur: aut ab eis ad loquendum mouentur prophetae vocantur: sic patet primo Reg. 18. cum dicitur de Saule, quod arripuit eum daemon, & prophetauit in medio domus suae, id est demon mouebat eum ad loquendum aliqua occultata: hoc modo possunt distinguere prophetas Dei, & prophetas idolorum: quia vocabantur prophetae Dei illi qui accipiunt reuelationes a Deo, prophetae autem idolorum illi, qui per necromantiam, & aruspicinam, aliaque superstitiosas artes veritates inquirunt. Nam idola habebant demones, qui loco illorum respondebant, & aliquando in ipsis idolis loquebantur: aliquando autem alij. Et secundum hoc apparebat distinctio prophetarum dei, & prophetarum Baal: quia tamen nesciebatur, qui moueretur a Deo, vel quis moueretur a demone in cognitionem veritatum occultatarum, vocabatur propheta Baal illi, qui idola colebant siue ipsam Baal, & reuelabant aliqua occultata, quia per hoc putabatur quod non a Deo, sed a demonibus mouerentur. Illi autem, qui aliqua occultata reuelabant, & colebant Deum, vocabantur prophetae Dei, quia praeferebatur per hoc, quod a Deo illas reuelationes acciperent. Interdum tamen contingebat, quod aliqui prophetae illustrarentur a Deo, & colerent idola: & sic forte fuit de aliquibus istorum prophetarum Baal. Nam etiam Balaam colebat idola, & erat propheta Dei, ut supra declaratum est. Sic etiam de propheta sene, qui habitabat in Bethel, ut supra dictum est.

Quis esset iste Michæas.

Quest. XXIII.

Quaeritur vterius, de isto propheta Michæa quis erat. Aliqui dicunt, quod iste erat Michæas Morasthites, vnus de duodecim prophetis minoribus, qui ponitur in ordine post Ionam, & ante Naum, ut patet in libro ipsorum. Nam vterque erat propheta Domini: & vterque vocatur Michæas. Aliquis dicit, quod non stat hoc, quia iste vocatur Michæas filius Iemla: & ille vocatur Michæas Morasthites, ut patet Michæa 1. ca. Sed dicendum, quod hoc non obstat: qui bene stat, quod idem sit Michæas filius Iemla, & Michæas Morasthites. Nam vocatur filius Iemla, quia pater eius sic vocabatur: & dicitur Morasthites a loco, scilicet quia erat de loco, vel vrbe Morasthi. Sed dicendum, quod non stat, quod sint idem: quia iste Michæas filius Iemla de quo hic dicitur, fuit multo tempore ante alium Michæam Morasthitem. Quod patet, quia iste prophetauit in diebus Achab regis Israel, & Iosaphat regis Iudae: ut patet hic, & tertio Regum vigesimo secundo, & tamen Michæas Morasthites prophetauit.

H. h. phetauit

phetarum multo post, scilicet annis centum quinquaginta quinque: nam prophetauit tempore Ioathan, et Achaz, et Ezechia regū Iuda, vt patet Michææ 1. c. & à principio regni Iosaphat vsque ad principiu regni Ioathan, sub quo primo prophetauit Michæas Morasthites, fuerunt centum quinquagintaquinque anni, scilicet Iosaphat regnauit viginti quinque annis. 3. Re. 22. Et filius suus Ioran octo annis. 4. Reg. 8. & infra 21. Et post eum Ochozias vno anno inf. 22. cap. & 4. Reg. 8. Et post illum Ioas filius eius quadraginta annis. infra 24. & 4. Reg. 12. Et postea Amasias filius eius viginti nonne annis. inf. 25. et postea Ozias filius illius annis quingenta duobus. inf. 26. et 4. Reg. 15. qui simul sunt anni quinquagintaquinque. Impossibile ergo erat, quidē esset Michæas filius Ieala, & Michæas Morasthites. Aliquis fortē dicit, quod bene poterat viuere tāto tpe aliquis homo, vt esset tempore Iosaphat, & tpe Ioathan: Sed dicendum, quod non stat: quia vita hoīum ad plus extēditur ad centum viginti, vel in rarissimis quasi ex miraculo vsq; ad centum, & triginta annos: sicut fuit in Ioia da (acerdote magno, qui vixit annis centum, & triginta: vt patet inf. 24. & dicit Iosephus 8. Antiq. de illo, quod post Moysen solus reperitur vixisse centum, & triginta annis. Item nō stat: quia nō solū sequeretur hēre annos centum, & quinquagintaquinque, sed etiam centum octoginta & septem: quod patet, quia isti centum quinquaginta anni computantur à principio regni Iosaphat vsq; ad principium regni Ioathan, vt deductum est: & in prophetauit Michæas Morasthites in diebus Ioathan, & Achaz, & Ezechia regum Iuda, vt patet Michææ primo: & tamen Ioathan regnauit annis decem & sex. infra 27. ca. & 4. Reg. 16. & Achaz regnauit etiam decem & sex annis. infra 28. & 4. Regū 16. q. additi precedentibus faciunt annos cētum octoginta septem. Et adhuc prophetauit aliquot annis tempore Ezechia: ideo viuere ad minus annis centū nonaginta, vel quasi ducentis: ad quam ætatem nullū hominum peruenit ex tempore Abraham, & aliquantulū ante: ideo non poterat hoc stare. Item patet hoc, quia dato quod Michæas potuisset viuere mille annis, adhuc impossibile erat, quod idem esset Michæas Morasthites, & iste Michæas filius Iemla: nam in libro duodecim prophetarum minorū est iste ordo, quod de quo libere eorum ponitur sub quibus regibus prophetauerit. sub quo inceptit prophetauit, & sub quo finiuit prophetiam. Sed de Michæa Morasthite dicitur, quod prophetauit in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechia regum Iuda: Michææ primo: ergo non inceptit prophetauit ante tempora Ioathan: sed rex Achab, & rex Iosaphat, sub quo prophetauit iste Michæas filius Iemla, de quo hic dī fuerunt valde multo tempore. s. quasi annis centū quinquaginta ante regem Ioathan: vt supra habetur in questione, ergo non est idem Michæas. Item inter duodecim prophetas minores est iste ordo, quod sicut se habent in ordine libri, ita se habent in tpe prophetarū. s. quod ille, qui præcedit alterum in libro inceptit prophetauit ante ipsum: & tamen Amos propheta ponitur ante Michæam, ergo prius prophetauit: Amos tamen inceptit prophetauit sub Ozia rege Iuda, & ille fuit ante Ioathan regem Iuda: Michæas tamen inceptit post Amos: ergo nondum incepterat tempore Ozia regis. Et tamen iste Michæas filius Iemla fuit multo tempore ante Oziam: cum fuerit tempore Iosaphat regis Iuda: vt patet in litera: ergo non est idem Michæas Morasthites, qui est vnus de duodecim prophetis minoribus, & iste Michæas filius Ieala, qui nunc prophetauit. Aliqui mouentur putantes esse eundem Michæam, eo quod verba vltima Michææ, quæ habentur hic sunt prima verba Michææ Morasthitis in libro duodecim prophetarum minorum. Nam

hic Michæas vltimo dixit, audite populi omnes, & nihil ultra expressit: & Michææ primo incipit lib. Audite populi omnes, & attendat terra: & sic volunt, quod id quod Michæas omisit hic, posuit in libro suo duodecim prophetarum, & dicitur quod ista fuit oratio imperfecta Michææ, s. quod voluerit plurima dicere, & non permissus fuerit: & postea in libro suo scripsit omnia, quæ hic dicere inceperat. Sed dicendum, quod non stat propter supradicta: maxime quia fundamentum istorū est ex illo verbo audite populi omnes, putantium, quod sit oratio imperfecta, & quod continuata fuerit in libro Michææ: sed non est verū, quia Michæas totam suam prophetiam hic finiuerat significando regi Achab, quod moriturus esset in bello, & propter hoc Achab iussit eum teneri in vinculis, dicens: Donec reuertar in pace, & tunc Michæas dixit si reuertus fueris in pace non est locutus dominus in me, & subiungit audite populi omnes, id est sitis testes, quod rex dicit se rediturum in pace, et ego prænuccio ei, quod non redibit: & sic Michæas dixit solum istud verbum ad testificationē prophetiæ suæ, vt non posset postea negari, & non dixit quasi volens incipere aliquam aliam narrationem.

Porro rex Israel, & Iosaphat rex Iuda vterque sedebant in folio suo, vestiti cultu regio: sedebant autem in area iuxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis Sedecias verò filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. Omnesque prophetæ similiter prophetauit, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis; & tradet eos Dominus in manu regis. Nuncius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium prophetarū vno ore bona regi annunciant: Quæso ergo te, vt & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. Cui respondit Michæas: viuuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.

Porro rex Israel, & Iosaphat rex Iuda: Isti duo reges erant nunc simul deliberando de bello cum iam conuenissent, quod ambo irent in bellum contra regem Syriæ. Vterque sedebat in folio suo. Ambo erant reges æquales honore, ideo ipsi sedebant in sedibus excel-sis, quæ proprie vocantur folia. Cætera autem multitudo astabat eis circumfusa vndique. Vestiti cultu regio. Id est ornati erant regali apparatu, vt ostenderent ibi gloriam suam populo. Accipitur hic cultus pro vestitu, sic accipitur Exod. trigesimo tertio, scilicet. Audiens populus sermonem hunc pessimum luxit: & nullus ex more indutus est cultu suo, id est, veste sua honorabili: & vocatur vestitus cultus, id est honor, eo quod viri simplices et vulgares putant honorem esse in vestibus: et isto modo loquitur Apostolus 1. ad Corinth. 12. sed quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorum circumdamus, id est plures vestes ponimus in circuitu illorum membrorum, quæ sunt ignobilia, & pudenda: quam

quam in circuitu membrorum nobilium, & pulchrorum. Sedebant autem in area iuxta portam Samariæ. Erant nunc isti duo reges in vrbē Samariæ, quæ erat metropolis, & caput regni Achab, & sedebant in quadā area, quæ erat spaciū planum, & vacuum, vt tota multitudo populi, & virorum bellatorum posset ibi astare circumfusa regibus. Et ista area erat iuxta portam Samariæ: quia forte erat extra urbē, iuxta tamen portā, & muros vrbs. Omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis. Id est prædicabant futura annunciando de bello: Isti prophetæ erant quadringenti prophetæ Baal, de quibus supra habetur. Sedecias verò filius Chanaana. Ille erat vnus de quadringentis prophetis Baal, & ponitur hic nominatim potius quā alij, eo quod percussit Michæam in maxilla: vt supra in litera. Vocatur filius Chanaana: vt quidam volunt ad differentiam Sedecia regis Iuda, qui fuit vltimus rex Iuda. Sed ridiculum est, quia inter istos erat tanta diuersitas, siue in statu siue in tempore, quod non poterat esse aliqua coincidentia, nec dubium de eis, ideo scriptura non poneret nomina patrum istorum ad differentiam ipsorum. Sed dicendum, quod Chanaana fuit pater Sedecia: & putat quidā quod ipse ipse propheta, sicut Sedecias iuxta sententiam Ieronimi in quodā prologo super prophetas minores. s. quod quā in titulo alicuius prophetæ ponitur nomē patris, vel aui, vel aliorum antecessorū, credendum est oēs illos prophetas fuisse. Sed dicendum, quod nō est hoc ad propositum, eo quod illa regula intelligitur de prophetis dñi, qui fecerūt libros, in quorum titulis ponuntur nomina patrum, vel aurore suorum. Ille autē erat de prophetis Baal: & non fecit librum aliquem, sed ponitur hic nomen patris sui forte ad differentiam aliorum conciuum suorum, qui vocabantur Sedecias: vel quia forte pater istius fuit vir famosus in aliquo, siue in bono, siue in malo: & vt per illū notificaretur filius, ponitur in titulo nominis eius, & vbicumque fit mentio de isto Sedecia vocatur filius Chanaana, vt patet 3. Reg. 22. Fecit sibi cornua ferrea. Ista portabat in manibus inter alios prophetas coram rege Achab. Quare autem portabat, infra dicitur in quadam questione. Et ait hæc dicit dominus. Licet essent isti prophetæ Baal prophetabant in nōie domini: quasi Deus loqueretur per eos, quia illos dæmones, qui reuelabant eis ista vocabant Deum, licet aliquando Deus loqueretur per malos prophetas: sicut per Balaam, vt patet Num. 23. & 24. His ventilabis Syriam, donec conteras eam. In hoc significabat Sedecias, quod Achab præualeret contra regem Syriæ, & dissiparet regnū eius quousque: reduceret in nihilū, quia dixit ventilabis. Est autem ventilare dispergere: sicut fit in area quā paleæ, & grana simul ventilantur. in aera eleuantur: vt grana cadant in vnum, & paleæ dispergantur: fecit autē Sedecias cornua ad ventilandum, quia tauri facilliter cornibus suis dispergunt, & ventilat quæcumque; obuiam habuerint. Fecit autē ista cornua ferrea ad signandum magnā fortitudinem regis Achab, cum qua dissiparet regem Syriæ, & regnum eius: quia sicut ferrum domat omnia, & cōminuit, vt patet Danie. 2. ita, & Achab comminueret regem Syriæ, nec haberet vilas vires ad resistendum sibi, & propter hoc subiunxit donec, conteras eam. i. non solū ventilabis Syriam dispergendo vires eius semel huc, & illuc fugādo Syros de bello: sed toriens hoc facies quousque; conteras. i. destruas totam Syriam: in quo forte Sedecias significauit regē Achab sæpius pugnaturū contra Syros, & quod semper vinceret eos. Omnesque prophetæ vaticinabantur similiter. Scilicet, omnes alij quadringenti prophetæ Baal, de quibus erat iste Sedecias: omnes enim illi vaticinabantur in area coram duobus regibus sedentibus prospere euenturum in bello: sicut dixerat Sedecias. At Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

que dicebant, ascende in Ramoth Galaad. Ista erant verba illorum, & quamquam essent hic duo reges: scilicet Achab, & Iosaphat: tamen dirigebant verba sua solū ad Achab: eo quod bellum pertinebat ad eum, & rex Iosaphat solū venerat ei in auxilium, vt patet supra in litera. Et dixerunt, ascende in Ramoth Galaad, quia ille erat locus belli. Est enim Ramoth quadam ciuitas in terra Israel ultra Iordanem ad orientem. Deute. 3. Et vocatur Ramoth Galaad, quia erat ad latus montis Galaad. Et propter istam ciuitatem erat bellum, quia cū esset ciuitas de regno Achab rex Syriæ occupauerat eam, & volebat nunc Achab, eriperet eam de manibus eius, vt patet supra in litera: et tertio Reg. 22. Et prosperaberis. Scilicet habebis victoriam, & bellatores tui non peribunt: in hoc enim consistit prosperitas belli, scilicet quod quis hostes suos superet, & cū paruo damno suorum. Sic enim fuit quando Israelitæ tempore Moysi iuerunt ad pugandum contra Madianitas, & deleuerunt totam gentem. Et tamen nemo de Israelitis perit in bello, vt patet Nume. 10. Et tradet eos dominus in manus regis. Id est tradet eos in manus tuas: & per hoc intelliges, quod bellum est domini, quia ipse tradet hostes tuos in potestatem tuam. Est autē hic mutatio personæ: quia prius loquebantur ad eum in secunda persona dicentes, ascende & prosperaberis: & nunc loquuntur in tertia dicentes etiam tradet eos dñs in manus regis, cū dērent dicere in manus tuas: & ista mutatio personæ sæpe fit in sacra scriptura. Et sic patet Psal. 3. vbi fit per contrariū. s. mutatio de tertia in secundā, cū dicitur: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. cū deberet dici, & super populum suum benedictio tua: vt esset totum in tertia persona. Nuncius autem, qui ierat ad vocandum Michæam. Ille est vnus de eunuchis regis Achab, cui ipse mādauit vocare Michæam: vt patet supra in litera. Ait illi, en verba omnium prophetarum vno ore bona regi annunciant. Id est omnes isti quadringenti prophetæ Baal prænucciant regi bonum, scilicet quod sit habiturus victoriam in bello: dixit autem vno ore, s. quia licet essent quadringenti viri, tamen omnes cōcordabant in eadem sententia. s. quod rex prosperaretur: & dicitur bona regi annunciant. I regi Achab, quia licet essent duo reges, tamen bellum solū pertinebat ad Achab, sicut supra dictum est. Ideo soli videbatur prouenire prosperitas, eo quod ad eum pertinebat vitibus belli. Quæso ergo te, vt sermo tuus ab eis non dissentiat. Id est rogo te quod non discordes ab aliis prophetis, sed annuntia regi bona, sicut ceteri. Loquarisque prospera. Scilicet dicas, quod rex præualebit, & tradentur hostes in manus eius. Cui respondit Michæas. Erant nunc soli Michæas & iste nuntius: ideo verba dirigebantur inter eos solum. Viuit dominus: quia quodcumque dixerit dominus Deus meus, hoc loquar. Michæas respondit se non posse facere: quia nuntius volebat, quod Michæas determinatē annunciat bona regi. Michæas autem dixit, quod non posset dicere nisi quod Deus ei reuelaret siue profertur siue aduersum esset, & dixit viuuit dñs. Modus iurandi est valde consuetus in sacra scriptura apud Iudæos: ideo quando Ieremias voluit ponere formam iurandi, & conditiones obseruandas in iuramento ad hoc quod sit licitum dixit: & iurabis, viuuit dominus in veritate, & iudicio, & iustitia. Ierem. 4. quasi nulla alia forma iurandi esset nisi ista. Et dixit dominus Deus meus, quasi specialiter Deo pertineret ad eum, & hoc conueniebat sibi, quia ipse solus nunc erat propheta domini. Omnes autem quadringenti viri erant prophetæ Baal.

Quid prophetabant, & quem ordinem habebant inter se. *Questio XXXIII.*

QVAERITVR, quid prophetabant isti quadringenti prophetae: & quem ordinem habebant inter se: cum dicitur hic, quod omnes prophetarent. Respondent quidam, quod singulorum prophetabant de diuersis rebus sicut varie mouebantur a spiritu. Dicendum tñ, quod istud est inconueniens, quia omnes isti prophetae solū nunc fuerant vocati, vt responderent an eundem esset in bellum in Ramoth Galaad, vt patet in litera, ideo nihil aliud nunc prophetarent: & si aliquis eorum prophetaret alia, expelleretur nunc a consortio aliorū, ne coram rege prophetarent impertinentia. Item patet, quia supra in litera dicitur, quod omnes isti prophetae dicebant regi, ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis: ergo omnes prophetabant de bello. Item quia nuntius dixit Michaeae, verba omnium prophetarum vno ore bona regi annunciant: ergo nullus prophetabat nisi de statu istius belli. Quantum ad ordinem istorum dicendum, quod potest intelligi de ordine temporis in prophetando, vel de concordia, vel discordia de dictis suis. Quantum ad primum dicendum, quod omnes isti prophetabant eodem tempore: nam nūc sedentibus Achab, & Iosaphat in area Samariae conuenerunt omnes isti quadringenti prophetae: & ibi quāstus est ab eis de statu belli: & ibi responderunt omnes: vt patet supra in litera. De secundo, scilicet de concordia, vel discordia in dictis eorum. Dicendum quod omnes concordabant in generali in eadem sententia: & tamen in particulari in modo dicendi, & in diuersis representationibus differabant. Primum patet, quia postquam posita fuit prophetia Sedeciae, subditur in litera, omnesque prophetae varicabantur similiter. Item quia dicitur: & dicebant, ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis. Item quia dñs in litera, verba omnium prophetarum vno ore bona regi annunciant. Secundum patet, quia Sedecias non tenuit eadem verba, quae alij: nā ipse dixit, his ventilabis Syriam, donec conteras eam. Alij autem dicebant, ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis. Item quia Sedecias quando dixit ista, tenuit in manibus cornua ferrea: ideo dixit, his ventilabis Syriam. Alij autem non tenuerunt cornua. Item sicut in verbis differēbāt, credendum est, quod in modo representandi differrent, scilicet quod Sedecias fecerat sibi cornua ferrea ad significandum, quod in illis ventilaretur Syria: ita forte alij inuenirent alios modos, & alia instrumenta ad significandum diuersimodē Syriam esse delendam.

De dictis istorum prophetarū an facta, an reuelata, & quomodo. *Quest. XXV.*

QVAERITVR, vterius circa istos prophetas, quomodo prophetabant, an fingebant de corde suo ista, quae nunc dicebant: vel si habebant illa per reuelationem, & si fuit sic quando facta est eis illa reuelatio. Respondent quidam, quod isti prophetae Baal fingebant ista sicut eis placuit, & non erat illa reuelatio. Primum patet: quia si fuisset per reuelationem nō mentiti fuissent, & tñ mentiti sunt, quia praenunciauerunt prospera, & venerunt aduersa. Secundum patet, quia isti non poterant habere reuelationem cū essent prophetae idolorum: & Deus non loqueretur eis. Tertio patet, quia non videbantur habere tempus ad hoc, quod fieret eis reuelatio: quia isti vocati fuerunt a rege Achab sedente eo, & Iosaphat in area Samariae, & quāstus ab eis an ascendere deberet in Ramoth Galaad, vel non: & responderunt immediatē, quod ascenderet: vt patet.

F supra in litera. Dicendum tñ, quod isti nō fixerunt istud responsum de cordibus suis, sed reuelatum est eis, & credebant firmiter se vera dicere. Primum patet, quia isti cōfidenter loquebantur coram regibus Iosaphat, & Achab: si tamen confingerent ista de cordibus suis, non auderent confidenter respondere: quia scirent posse euenire contrarium, & erubescerent. Secundum patet, quia timerent mortem, quia si eis praenunciatis prospera isti reges propter dicta eorum irent in bellū, & vincerentur, occiderent postea omnes istos prophetas. Non ergo auderent in periculum caputū suorum tam cōfidenter mentiri: potissimē cū nihil acquirerent potius ex isto responso quā ex contrario. Tertio patet, quia Michaeā prophetam percussit Sedecias, eo quod prophetauerat in contrarium sibi dicens, per quā viam transiit spiritus dñi a me, vt loqueretur tibi. In quo patet, quod Sedecias credebatur sibi locutum spiritum dñi. Quarto patet, quia si Sedecias confinxisset de corde suo istud responsum, sciret se falsum loqui: vel tunc quod poterat falsum esse quod dixerat: & tñ nō intelligebat, & Michaeas dixit ei, tu ipse videbis in die illo, quā ingressus fueris in cubiculum de cubiculo, vt abscondaris: & sic etiam Michaeas, qui erat propheta dñi, innuebat, quod Sedecias non sciebat se nunc falsa dicere: sed postea reuelata veritate sciret. Non ergo cōfinxit aliquid Sedecias. Quinto patet, quia isti prophetae confinxissent ista de cordibus suis, non potuissent oēs conuenire sic subito in eandem sententiam: potissimē in re tam graui, in qua vertebatur periculum caputū suorum. Nam isti vocati sunt a rege, & interrogati de bello, & statim in praesentia sua responderunt oēs idem, vt patet ex litera. Si tñ oēs deberent confingere eandem sententiā, oportebat vt prius inter se tractarēt quid expediret eis respondere. Sexto patet, & clarius: quia infra in litera dñi in visione Michaeae, quod Deus quis deciperet Achab: & spiritus ait: ego egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Hoc autem non poterat esse, nisi ille spiritus mendax reuelaret istis prophetis Baal aliquid: ideo non cōfixerunt quidquā de corde suo: sed ipsi ille reuelauit eis. Fuit autē modus, quia Deus permisit, quod ille spūs deciperet prophetas Baal in damnū Achab, vt periret in bello, & ille apparuit eis reuelando hanc, vel per aliū modum mutauit phantasiam eorum, vt putarent certissimē istud a Deo dici, sicut solet fieri in veris prophetis: & hoc significatur inf. in litera, cum dixit Deus ad spiritum: decipies, & prauelebis, egredere, & fac ita. Sic etiam cōclūsit Michaeas, dicens: nunc igitur ēt dedit Deus spiritum mendacij in ore prophetarum tuorum, & dñs locutus est de te mala. De hoc autem magis declaratum est. 3. Reg. 22. Ad primū argumentum in contrarium, cū dicitur, quod si isti habuissent reuelationem, fuisset verum dictum suum. Dicendum est, quod est verum de reuelatione, quae fit a Deo, quae nō potest mentiri: secus hic, quia spiritus, qui reuelauit istis ea, quae dixerunt, fuit spiritus mendacij, & venit ad decipiendum, ideo reuelauit falsa. Ad secundum cū dicitur, quod non fieret istis reuelatio, quia erant prophetae idolorum. Dicendum, quod non fieret reuelatio a Deo. Fieret tamen a demonibus, de quibus ipsi putabant quod essent dii, & quemlibet eorū vocabant Deū: potissimē, quia cum isti essent prophetae Baal putabant, quod ille Deus Baal erat spūs, qui loquebatur eis, vel solebat apparere sibi: aut respondere de dubiis, vel facere aliquod opus quasi miraculosum ad inuocationem ipsorum. Sic colligitur. tertio Regum 18. cū Elias orabat Deum Israel, vt exaudiret eum mittendo ignem de caelo super sacrificium, & prophetae Baal orabant circa idem exaudiri, & cum non responderet eis Elias irridens eos dixit, clamate voce maiore: Deus

Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Aliiter potest dici, quod etiam prophetis idolorum Deus poterat apparere, & reuelare quae vera sunt: sicut patet de Balaam, qui erat sacrilegus, & ariolus, & gentilis: Deus tamen apparebat ei, & loquebatur magna, vt patet Num. 22. 23. & 24. Ad tertium dicendum, quod isti habuerunt tempus conueniens, vt posset eis fieri reuelatio, vt declarabitur immediatē sequenti quaestione.

Quando isti prophetae habuerunt reuelationem. *Quest. XXVI.*

QVAERITVR, vterius, cū isti prophetae Baal habuerunt reuelationem de dictis suis, quando habuerunt eam. Quidam dicunt, quod habuerunt eam coram rege in area Samariae: eo quod isti prophetae vocati fuerunt nunc a rege, vt responderent super statu belli, & ante hoc nesciebant an vocandi essent, vel ad quid vocandi essent: ideo non haberent prius reuelationem. Sed tunc stat dubium quomodo poterant isti habere reuelationem a Deo coram rege. Dicendum, quod hoc potest patere cognito, qui sunt modi quibus solent immutari prophetae, & sunt quinque. Primum quando Deus mittit angelos in effigie humana, & loquitur aliquid, vel ostendit eis, quibus Deus vult hoc reuelari. Sic patet de angelis, qui venerunt ad Abraham, & manducauerunt cū eo: Gen. 18. Sic etiam est de duobus angelis, qui venerunt Sodomam, & steterunt in domo Loth: Gene. 19. Idem de angelo, qui ostendit Agar fontem in solitudine. Gen. 16. Idem de angelo, qui apparuit Iudaeis in loco sētium. Iudicum 2. Et de angelo, qui apparuit Iosue in agro Iericho: Iosue 5. Secundo modo fit reuelatio quando non apparet angelus in aliqua effigie, & tamen audit homo vocem, quam angelus loquitur, sicut erat de Moysē, quando cūque intrabat in sancta sanctorum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio inter alas Cherubim, Num. 7. Et tamen nihil videbat cū esset locus obscurissimus. Idem patet quando Moyses audiebat Deum loquentē ad se de columna nubis, & audiebat vox in colūna, & nihil videbat: Exo. 33. sic locutus est angelus ad Moysen Aaron, & Mariam de columna nubis ad ostium tabernaculi: Num. 22. Sic etiam toti Israel locutus est angelus in datione legis de monte summo. Exod. 2. Nam tunc audiebant vocem, & non videbant aliquā effigiem loquentis. Deut. 3. Tertio modo fit reuelatio in somniis per immutationem phantasiae: & sic fāpe fiebat in veteri & nouo testamento, vt patet Num. 12. cū dixit Deus. Siquis fuerit inter vos propheta, in visione apparebo, ei vel per somnium loquar ad illum. Patet in nouo testamento de Ioseph, cui angelus apparuit in somniis, dicens, quod acciperet Mariam coniugem suam Matt. primo, & iterum apparuit ei iubes fugere in Aegyptum. Matt. secundo, & iterum apparuit ei in somniis iubens, quod rediret de Aegypto. eodem cap. Quarto modo fit reuelatio per solam mutationem intellectus, quando in vigilia Deus reuelat aliquid prophetae, & non fit tunc aliqua mutatio in corpore eius, nec aliqua apparitio exterior. Iste modus erat communiter in Elia, & Eliseo, vt patet 4. Reg. 3. & 4. cap. Et ibi declaratum est. Quinto modo fit reuelatio per estāsim, scilicet quando immutatur intellectus prophetae in vigilia sine aliqua immutatione phantasiae. Quia tamen reuelatur tunc res excellentissima, vt anima totaliter intendat illi rei, cessat ab omnibus operationibus circa corpus, & cadit homo, & videtur esse mortuus: & illud est estāsim, de quo magis Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Agis declaratum est Num. 22. & 24. Nunc dicendum, quod ille, qui reuelauit istis prophetis dicta sua non fuit Deus, sed spiritus mendax: poterat tamen tenere aliquos de istis modis reuelationis. Dicendum tamen, quod primus modus non poterat esse, scilicet quod ille spiritus appareret nunc eis in loquendo ista, quia ista interrogatio, & responso fuerunt coram rege. Si ibi fieret reuelatio non solū isti prophetae viderent, & audirent illum spiritum apparentem, sed etiam omnes, qui astabant: & tunc non magis essent prophetae isti quadringenti viri quā alij, cū omnes audirent vocem eius. Potissimē, quia nunquam angeli boni, vel mali faciunt reuelationes ita publicas nisi reuelatio directē tendat in totum populum, & non specialiter ad aliquem virum, sicut factum est quando angelus apparuit Iudaeis congregatis in loco sētium, & locutus est toti populo. Iudi. secundo. Secundus etiam modus non conuenit hic: quia si audiretur vox, & nō appareret effigies, omnes de populo audirent illam, sicut omnes isti prophetae, & sequeretur idem inconueniens quod prius. Tertius modus etiam non videtur cū ista immutatio phantasiae soleat fieri in somniis: nunc tamen ipsi vigilabant. Verum est tamen, quod immutatio phantasiae, quae vocatur visio imaginaria potest fieri in vigilia interdum, licet raro fiat, vt probatum est, tertio Regum 22. in quadam quaestione. Quartus modus non conueniebat, quia demon non potest directē immutare intellectum nostram, scilicet non facta aliqua immutatione in corpore: per quam indirectē mutetur intellectus. Solus enim Deus potestatem istam habet directē. Quintus etiam modus non conuenit, quia ille non differt a quarto nisi per hoc, quod est ibi excellentius intelligibile, ad quod eleuatur intellectus. Et ob hoc oportet animam totaliter abstrahi ab actibus corporeis. Sed demon non potest facere reuelationem quarto modo, ergo nec quinto, cū ipse sit difficilior. Dicendum igitur, quod si velimus tenere, quod reuelatio fuerit facta istis prophetis coram rege postquam facta est interrogatio, quod fuerit tertio modo, scilicet per visionem imaginariam factam in vigilia. Dicendum, tamen quod non potest stare, quod illa reuelatio fuerit facta coram rege postquam vocati sunt ab eo, quia Sedecias erat vnus de istis prophetis, & ipse fecerat sibi cornua ferrea, & teneus ea coram rege dixit: his ventilabis Syriam. Non poterat tamen ibi subito facere cornua ferrea coram rege, ergo portauerat illa secum, & consequenter ipse sciebat quid erat illud, de quo interrogandus erat, & quid responsum erat: sicut autem dicitur de eo, ita de omnibus aliis intelligendum est, quod antequam vocarentur a rege, habuerant notitiam de ista quaestione: & sciebant quid respondendum esset, & sic non facta est eis reuelatio coram rege, sed antequam vocarentur ab eo. Cū autem obicitur, quod non poterat fieri reuelatio eis, antequam vocarentur: quia nesciebant an vocandi essent, & ad quid vocandi essent. Dicendum, quod verum est de illis reuelationibus, quae sunt ad inquisitionem nostram. Secus autem, de illis quas Deus facit nobis non petentibus. Nam interdum Deus ad petitionem nostram reuelat nobis aliqua, & tunc necesse est petitionem praecedere ad responsum, quae aliquando praecedit valde pauco tempore. Sicut fuit quando Eliseus coram tribus regibus petiuit responsum a dño super statu ipsorum, & vocauit citharistam, vt psalleret coram eo: & mox vt ille incepit cantare, spiritus domini fuit super Eliseum, & respondit. 4. Regum 3. ca. Interdum differēbatur responso maiori tempore: sicut fuit de Ieremia, quando petiuit a domino, an reliquie Iudaeorum deberēt descendere in Aegyptum: H h 3

& Dominus respondit sibi post decem dies. Iere. qu. drage simo secundo. Interdum maiori tpe differebant. Sicut in Daniele, qui per tres hebdomadas expectauit reponsum à dño. Danie. 10. Aliquando autem Deus loquitur nobis non perentibus nobis quicquam, et reuelat nobis aliqua pertinentia ad nos, vel ad alios. Sic patet de Samuele qñ venturus erat Saul ad eum, vt contul' eret eum quantum ad afinas perditas, & per vna. n. diem ante dominus apparuit Samueli, & dixit ei: hac ipsa hora, quæ nunc est, eris mittam ad te virũ de terra Beniamin, & unges eum ducem super populum meum Israel. primo Reg. 9. Sic et fuit de Ahia Silonite, ad quem ibat vxor regis Ioram, vt consuleret. eum. Et Deus apparuit ei prius, dicens: Ecce vxor Ieroboã ingreditur, vt consulat te super filio tuo. 3. Reg. 14. Similiter poterat esse de dem onibus, qui respondebant prophetis suis. Nam aliquando respondebant eis postquam interrogabant, & aliquando antequam interrogarentur: ita factum est nunc: quia cum iste spiritus mendax vellet decipere prophetas Baal, vt dicitur infra in litera, apparuit eis antequam interrogarentur, & dixit super quo interrogandi erant, & quid respondere deberent: & tunc Sedecias filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, vt quando Achab vocaret eum portaret illa secum, & sic responderet.

Quare fit solum mentio de Sedecia.
Quæstio XXVII.

QVAERITVR vterius de isto Sedecia, cum esset vnus de quadringentis prophetis, quare sit specialis mentio de eo, & non exprimentur nomina aliorum. Dicendum, quod hoc factum est pp duo. Primò quia iste habebat specialioremodũ, quã ceteri in respondendo de fine belli: cũ fecerit sibi cornua ferrea dicens, his ventilabitis Syriam. De ceteris autem non habetur, quod aliquid tale fecerint: & dato quod facerent aliqua alia instrumenta similiter representatiua, fortè nullum eorũ esset tam accommodatum ad signandum certam victoriam, & totalẽ destructionem regni Syriæ, ideo de hoc solo expressum est. Secundo fuit hoc, quia nullus de prophetis Baal tantum restitit Michææ, qui erat propheta Domini, sicut iste: nam iste percussit eum in maxilla, & dixit, per quam viam transtulit spiritus dñi a me, vt loqueretur tibi? Tertio fuit hoc, quia pp istum confirmata fuit magis propheta Michææ, quia cum iste nõ crederet, quod Deus locutus fuerat Michææ, sed quod rex Achab prosperaretur in bellum, dixit ei Michæas: Tu ipse vide bis. i. cognosces in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris: & sic postea factum est, quod declarata est in eo veritas Michææ, vt patet infra in quadam quæstione.

Quare fecit sibi cornua ferrea Sedecias.
Quæstio XXVIII.

QVAERITVR quare Sedecias fecit sibi cornua ferrea. Dicendum, q in hoc tenuit modũ prophetarum dñi: nam propheta domini aliquando iudicabant ea, quæ sibi reuelata erant solũ per verba. Interdum verò per verba, & signa quædam exterius accommodata ad expressius representandum ea, quæ dicebantur. Primus modus erat quasi communiter in omnibus prophetis tam de illis, qui non scripserunt libros, vt de Elia, & Elifco, Samuele, & Ahia, Gad, & Nathan, & ceteris, quorum historiae habentur in lib. Regum, quàm in illis, qui libros fecerunt, scilicet maiores, & minores propheta: quia vt communiter in solis verbis respondebant ad ea, de quibus quare-

Fbantur: vel significabant ea, quæ sibi reuelata fuerant, etiam nemine interrogante, vt patet generaliter ex omnibus locis, & libris vbi habentur dicta, & facta prophetarum. Secundus modus erat rarus, reperitur tamen in multis prophetis. Sic enim fuit de Isia, qui ad significandum captiuitatem Aegyptiorũ qualiter per tres annos nudi, & discalciati ambulare debebant, ambulauit nudus & discalciatus: & sic prophetauit de captiuitate istorum. Isaiã 20. Sic etiam sepe fiebat in Ezechiele. Nam Deus mandabat ei sumere laterem, & describere sibi vrbe Ierusalem, & ponere obsidionem contra illam ad significandum, quod caperetur Ierusalem in bello. Ezechie. 4. iussit et Deusei sumere cibum in certa mētura, & facere panem de stercore bouum, ad significandum famem futuram in Ierusalem. eod. cap. Idem erat in capillis suis rasis, pōderatis, & combustis, ad significandum diuersitatem pereundi Ierusalem. Ezechie. 5. Et sic in multis locis eiusdem. In Ieremia quoque saepe factum est, vt patet de lumbari posito ad lumbos, & postea putrefacto in Iordane. Iere. 13. Sic etiam de laguncula tēstea, quam confregit Ieremias coram Iudæis signans eos delendos Iere. 9. Idem fuit de catenis lineis, quas misit Ieremias ad regem Edom, & regem Moab, & regem Amon, & regem Tyri, & regẽ Sydonis signans, quod captiui ducerentur per Nabuchodonosor. Iere. 27. Fiebat autem iste modus prophetandi propter viros simplices, & carnales, quos magis mouent res quã verba: nam magis mouerentur cum viderent prophetam portantem catenas in collo suo ad signandam captiuitatem: quàm si solũ prænunderet captiuitatem futuram. Deus autem volebat condescendere simplicibus prænunderando res eo modo, quo illos magis mouerent, ideo dedit aliquando istum modum prophetandi propter homines simplices, & duros ad mouendum. Et non solũ erat iste modus in prophetis respectu populi, scilicet q annunciaret eis per signa, sed etiam interdum erat inter Deum & prophetam, scilicet quod Deus reuelaret prophetae ea, quæ volebat per talia signa. Sic patet de Ieremia, cui Deus dixit descendere in domum figuli, & ibi audies verba mea, & descendit illuc. Et ecce ipse faciebat opus super rotam, & dissipatũ est vas, quod ipse faciebat, conuersusque fecit vas alterum sicut placuit ei. Et tunc dixit dominus: nunquid sicut figulus iste non potero vobis facere domus Israel? Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel. Ieremias decimo octauo. Sciendum etiam, quod si interdum essent duo prophetae, scilicet vnus verus, & alius falsus, qui contradicerent sibi in dictis suis: & vnus eorum vteretur talibus signis ad expressionẽ prophetiæ suæ. Alius accipiebat ei illa, vel frangebat ea, significans prophetiam illius esse falsam. Sic enim quando Ieremias ad signandum captiuitatem Iudæorum per Nabuchodonosor portabat catenas lineas in collo suo, venit Ananias propheta falsus, & coram toto populo accipiens catenam de collo Ieremię fregit eam, dicens: Hęc dicit dominus: sic confringã iugum Nabuchodonosor de collo omnium gentium: Ieremię vigesimo octauo. Quia tamen iste Ananias erat propheta falsus: misit Deus rursum Ieremiam ad eum dicens: catenas lineas contriuisi, & facies pro eis catenas ferreas. Et ait, ecce ego mittam te à facie terræ, hoc anno morieris: aduersus enim dominum locutus es: & mortuus est Ananias propheta anno illo, mense septimo. eod. eodem capitu. Sicut ergo prophetae Dei interdum prophetabant per signa, ita etiam prophetae falsi idolorum, & sic iste Sedecias filius Chanaana nunc fecit cornua ferrea ad magis exprimentum destructionẽ Syriæ: maxime at quia

quia illo tempore alij prophetae valde vrebantur isto modo prophetandi. Nam iste Michæas, qui nunc prophetauit contra Sedeciam: et per signa prophetabat, sicut qñ venit ad annunciandum malum regi Achab, quia dimiserat liberum Benadad regem Syriæ, cum tenuisset eum, & exercitum suũ. Nam tunc fecit, q vulneraretur in capite, & proposuit parabolam suam regi Achab 3. Reg. 2. capi. ideo conueniebat isti Sedecia ad propositum suum facere cornua ferrea. Aliter potest dici, q qñ aliquis propheta recipit reuelationẽ à Deo: sicut dicuntur sibi ea, quæ debet annunciare: ita etiam reuelatur ei modus annunciandi, sicut patet de Iere. in exemplis positis Iere. 13. 19. & 27. scilicet nõ solũ reuelabatur ei captiuitas Babylonica, quam deberet annunciare: sed et, quod annunciaret ea portãdo catenas ligneas in collo: & obligabatur ad vtrunque. Ita fortè nunc spiritus ille mendax, qui apparuit Sedecia, reuelauit ei, quod rex Achab prosperaretur, & quod significaret hoc portando cornua ferrea.

Quomodo vocauit iste nunciu Michæam, vt concordaret se.
Quæst. XXIX.

QVAERITVR vterius, quomodo iste nunciu, qui vocauit Michæam rogauit eum, quod concordaret cum aliis prophetis, cum sciret ipse, quod non erat in potestate eius dicere hoc, vel illud: sed q Deus, ei reuelaret, nisi vellet mentiri. Dicendũ, quod hoc poterat fieri multipliciter. Vno modo quod iste nunciu loqueretur modo humano, quasi cupiẽdo honorẽ Michææ, & rectè ei cõsulẽdo: videbat enim ipse, quod omnes quadringenti prophetae Baal vno ore annunciabant prospera: ideo licet Michæas, verum diceret, si contrarium diceret cum esset solus non crederetur ei, nec consequeretur inde honorem. Secundo potest dici, quod ille nunciu putabat, quod determinatio Dei alio quo modo posset variari propter prophetam. s. per orationes eius: & sic posset inclinare Deũ in sententiam illam quam vellet, & illam annunciaret. Tertio modo potest dici, quod iste nunciu desiderabat, quod rex iret ad bellum, siue prospere euenturũ esset siue nõ, quia fortè inde intendebat cõsequi aliquam magnã vtilitatem: & quia si Michæas contrarium alius responderet, licet esset solus, posset impediri negotiũ, rogauit eum, vt concordaret cum aliis. Quarto modo potest dici, quod multi homines putabant, quod in potestate prophetarum erat, quod bonum, vel malum eueneret, & quod si ipsi vellent aliquẽ infortunari, quod infortunabantur, & si vellet eum prosperari, quod prosperabatur, & sic nõ dicebant quod prophetae annunciabãt hominibus futura, sed quod maledicebant seu benedicebant eis, faciendo quod bona, vel mala, eis euenerẽt. Sic patet de Balaam propheta: nam cũ venissent Iudæi per desertum iuxta terram Moab, timuit rex Moab, & non audens pugnare cum eis, vocauit Balaam prophetam, vt eis malediceret: Num. 22. (veni, & maledic populo huic, q fortior me est, si quo modo possim percutere, & euicere eũ de terra mea. Et sequitur: Non enim quod benedictus sit cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congesseris. Sic iste nunciu, qui vocauit Michæam, putabat quod in potestate prophetarũ erat q euenerent bona, vel mala. Ideo rogauit eum vt annunciaret bona. Et ista est veritas, licet alij modi superiores sint verissimiles. Causa autẽ, quare putabant homines illius temporis potissimẽ simplices, & infideles, quod in potestate prophetarum erat facere malum, vel bonum erat, quia videbant, quod omnia, quæ ipsi prænunderant siue bona, siue mala euenerant semper sine aliquo errore. Et credebant, quod ista certitudo euentus pendebat à voluntate ipsius.

Alph. Tost. super lib. Paralip. Pars 2.

Afortum. Sed falsum erat, quia certitudo prophetiæ pendebat ex reuelatione Dei, quæ mentiri non potest: quod autem ista esset intentio vulgarium, patet ex responsione Balaam. Num. 22. Nam cũ dixisset rex Moab ad Balaam, noui q benedictus sit cui benedixeris: & maledictus, in quem maledicta congesseris: dixit Balaam: si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, & auri, non poterit immutare verbum domini, vt vel plus, vel minus loquar: quasi dicat, non est in potestate mea facere bonum, vel malum secundũ voluntatem meam, & si detur mihi argentum, & aurũ multum: sed solũ dicam, qd Deus mihi reuelauerit, si volo veri dicere. Sic iterum cũ roqueretur rex Moab, q Balaam nõ maledixisset Iudæis, sed potius benedixisset, dixit Balaam. Nonne nunciis tuis dixi: si dederit mihi Balac plenã domum suam argenti, & auri, non poterõ præterire sermonem domini: vt bonum, vel malum proferam de corde meo. Num. 24. Et sic innuebat, q ipse voluerat maledicere Iudæis: vt consequeretur honorem, & diuitias à rege Moab. Sed non poterat aliquid facere secundũ desiderium suum, sed solũ quod Deus vellet. Idem patet in præfenti, quia cum iste nunciu rogaret Michæam, vt concordaret cũ aliis prophetis, dixit: uiuit dominus, quia quodcumque dixerit dominus Deus meus hęc loquar, id est non poterõ aliquid facere de corde meo, aut annunciare, vt veniat bonum, vel malum, sed solũ quod Deus dixerit hoc annuncio.

Venit ergo ad regẽ. Cui rex ait: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: Ascendite, cuncta enim prospera euenient, & tradentur hostes in manus vestras. Dixitque rex: Iterum atq; iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, nisi quod verum est in nomine domini. At ille ait: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absque pastore: & dixit dñs: Non habent isti dños: reuertatur vnusquisq; in domum suã in pace. Et ait rex Israel ad Iosaphat: Nõne dixi tibi, q non prophetaret iste mihi quicquam boni, sed ea quæ mala sunt? At ille, i. circo, ait, audite verbum dñi. Vidi dominũ sedentem in folio suo: & oẽm exercitum celi assistentem ei à dexteris, & à sinistris. Et dixit dñs: Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascendat & corruat in Ramoth Galaad? Et cunq; diceret vnus hoc modo, & alter alio, processit spiritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui dominus, in quo, inquit, decipies? At ille respondit, egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixitque dominus: discipies, & præualebis: egredere, & fac ita: Nunc igitur ecce dominus dedit spiritũ mendacij in ore omnium prophetarũ tuorum: & Dominus locutus est de te mala.

Hh 4 Venit

venit ergo ad regem. Scilicet, venit ad aream iuxta portam Samariæ, ubi sedebant ambo reges, vt patet supra in litera. *Cui rex ait.* Scilicet Achab, ipse enim solus loquebatur cum causa sua esset, & ipse misisset ad vocandum eum. *Michæaie debemus in Ramoth Galaad bellandum, an quiescere?* Id est nunquid bonum est, & expediens nobis, quod eamus ad pugnandum, vel quiescamus? *Cui ille respondit, ascendite.* Id est bonum est, vt ascendatis. Non erat istud verum, quia postea contrarium Michæas respondit: quare tamen hoc dixerit infra declarabitur in quadam quæstione. *Cuncta prospera euenient.* Id est si ascenderitis, totum bellum erit prosperum ex parte vestra. Duo enim requiruntur ad plenam prosperitatem belli, scilicet victoria, & quod cum paruo damno victoris habeatur. Et ista duo significabat Michæas dicens, cuncta prospera euenient. Interdum enim cum tanto dano, & effusione sanguinis victoria acquiritur, vt de illa modicum gaudendum sit, & tunc non euenient omnia prosperè. *Et tradentur hostes in manus vestras.* Id est vincetis eos, & erit in potestate vestra, quod occidatis illos. *Dixitque rex iterum, atque iterum te adiuro.* Credit Achab, quod Michæas nō loquebatur ei id, quod tenebat in corde, sed dicebat hoc, vt lætificaret eum; ideo dixit, quod adiurabat eum, vt diceret sibi veritatem. *Vt non mihi loquaris nisi quod verum est in nomine domini.* Id est non dicas id quod putas placere mihi: sed dicid quod verum est in nomine domini, id est secundum quod ipse tibi reuelat: & loquere mihi ex parte sua, & nō cōstringas de corde tuo. *At ille ait.* Scilicet Michæas: respondit nunc veritatem, quia adiuratus est, vt responderet verum, quod Deus ei declararet. *Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus.* Michæas significauit, quod si Achab iret ad bellum moreretur ibi, & manerent Israelitæ sine Domino, ideo dixit vniuersum Israel dispersum in montibus: dicitur dispersus, quia finito bello, cum iam non haberent ducem, quidam ibant huc, alij illuc dispersi. Et dicit in montibus: quia istud bellū factum est in montibus, circa Ramoth Galaad, quod est iuxta montē Galaad, iō tota terra ibi erat mōtuosa. *Sicut oues absque pastore.* Id est sicut oues non habentes pastore disperguntur huc, & illuc: ita Israelitæ mortuo rege suo dispergebantur per diuersa loca. Proprie autem reges vocantur pastores, & subditi oues: sic enim David vocauit populum suum oues, vel gregem dicens: isti oues sunt, quid fecerunt? 2. Regum 24. & preced. lib. 22. cap. Sic etiam Arist. reges pastores populo vocat allegans ad hoc Homerum in Eliade: *Et dixit Dominus, non habent isti dominum.* Innuit Michæas, quod in visione ista, qua videbatur sibi videre totum Israel dispersum in montibus, videret Deum presentem ibi, & Deus vidēs illam multitudinē Israelitarū sine rege diceret ad Michæam. *Reuertatur vnusquisque in domum suam in pace.* Scilicet, quia non habent dominum, & bellum non potest fieri sine duce: non restat, nisi vt reuertatur vnusquisque in domum suam. Et dicitur in pace, quia de Israelitis pauci vel nulli occisi fuerant: sed quasi solus ipse rex perierat: quomodo autem hoc esse potuerit dicitur infra in quadam quæstione. *Et ait rex Israel ad Iosaphat.* Iratus nunc Achab propter aduersam responsonem Michææ conuersus est ad Iosaphat. *Nonne dixi tibi, quod non prophetaret mihi ista quicquam boni, sed ea, que mala sunt?* Scilicet bene sciebam, quod malum mihi prophetaret. Nam quando Iosaphat quæsiuit supra, an esset ibi aliquis de Prophetis Domini, per quem consulerent: dixit Achab, est vt vnus à quo possumus quærere Domini voluntatem, sed ego odieum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore, & quia nunc etiam malum prophetabat, confirmabatur dictum Achab.

At ille: iccirco ait audite verbum domini. Hic ponitur alia visio Michææ. Et sciendum, quod visio superior sufficienter expresserat euentum belli, quia tamen Michæas erat solus, & quadringenti Prophetæ Baal contra ipsum, vt non putaretur insipienter locutus, quia non erat satis verisimile, quod quadringenti mentirentur, & ille solus diceret veritatem: declarauit modo quomodo illi errabant: licet multi essent, scilicet quia Deus permiserat, quod spiritus mendacii deciperet eos, & loqueretur per ora ipsorum, & ipsi putarent se vera dicere: & ad hoc inducitur tota ista visio. *Vidi dominum sedentem in folio suo.* Visio imaginaria est, quam repræsentauit Deus in phantasia prophetæ, in qua videbatur sibi videre Deum, velut quandam regē excellentissimum sedentem in throno excelso: sic. n. vidit Isaias cum ait: Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Isa. 6. In veritate tamē iste propheta nihil videbat, quia Deus non est aliquid visibile cum sit incorporeus. Etiam Deus non poterat sedere in aliquo folio, cum sedere competat corporibus: quare ista dicantur infra dicitur in quadam quæstione. *Et omnem exercitum celi assistentem ei.* Videbatur Michææ, quod erat Deus in quodam folio excelso, & in circuitu illius erat totus exercitus celi circumfusus. Vocatur enim tota multitudo spirituum celestium exercitus celi: quia sicut exercitus est multitudo pugnatorū ordinata sub aliquo duce ad expugnandum hostes, ita tota multitudo celi est ad mandatum Dei ad ministrandum ei in omne opus, siue beneficiendo bonis, siue nocendo malis. Et sic dicitur Psal. 102. q. angeli domini sunt potentes virtute ad audiendam vocem sermonum eius, id est ad faciendum quod mandauerit. Et ad Heb. primo, dicitur de angelis, quod sunt administratorii spiritus in ministeria missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Et sicut exercitus noster constat ex multis militibus, ita multitudo celestis, que vocatur exercitus celi, constat ex militibus, & quilibet angelus, vel spiritus vocatur miles Dei, sic patet Iob 25. scilicet: Nunquid nostri numerum militum eius, id est numerum angelorum, & sunt milites eius. *A dextris, & à sinistris.* Id est quidam sedebant à dextris Dei, & alij à sinistris eius. Nicolaus dicit, quod angeli boni sedebant à dextris, & angeli mali à sinistris: quia hic dicitur de isto spiritu, qui decepit prophetas Baal, & erat demon, & sic ipse cum alijs sederet à sinistris Dei. Sed dicendum, quod hoc nō statimò quia dicēdo sic præsupponeretur, quod ista visio fuerit realis, & quod verè fuerit Deus in folio, & exercitus celi in circuitu, sed non fuit, quia nec Deus potest sedere, nec angeli in circuitu eius, cum oēs sint spiritus incorporei: sed solum fuit imaginaria visio. Secūdo quia si demones sedissent à sinistris, & angeli à dextris hoc fuisset propter honorem angelorū super demones. Si tamen hoc consideretur non sic sederent, sed angeli boni sederent in circuitu Dei à dextris, & à sinistris, & angeli mali longe ab eo essent, sicut erit in die iudicii, quando Christus veniet ad iudicandum, & boni erunt cum eo in aere, mali autem omnes erunt in terra, vt colligitur prima ad Thesa. capit. 4. Ideo nō est dicendum, quod magis iste spiritus sederet à dextris, quam à sinistris: cum nulla lesio fuerit: sed solum imaginaria visio. *Et dixit dominus, quis decipiet Achab regem Israel?* Michæas significat, quod Deus erat in medio illius multitudinis deliberando cum ea super negotio regis Achab, volens quod ille periret, & petens consilium quis eum deciperet. *Vt ascendat, & conuertatur in Ramoth Galaad.* Hoc Deus intendebat: quia hac morte volebat eum perire, & non poterat fieri nisi deciperetur, quia alijs non ascenderet illuc cum ibi moriturus esset: ideo quærebat quis eum deciperet. *Cum*

que diceret vnus hoc modo, & alius alio. Modus est, qui tenetur in negotio deliberantis, quia posito negotio quidā dicunt sic, alij sic dēre fieri: & ita significatur, quod non concordabant omnes hic: sed quidā assignabant vnum modum decipiendi Achab, & alij alium. *Processit spiritus, & stetit coram domino.* Significatur, quod à quolibet petebatur votum suum, & cum multi dixissent, iste spiritus longe erat à folio Dei, & ad hoc, quod audiretur processit de loco suo, & stetit coram domino, scilicet coram folio eius. *Et ait, ego decipiam eum.* Quasi dicat, isti non dederunt conuenienter modum ad decipiendum regem Achab: ideo ego dabo illum. *Cui dominus, in quo, inquit, decipies?* Id est Deus dixit ei, in quo, id est cum quo decipies: sicut dicitur Gen. 32. in baculo meo trāsui iordanem, id est cum baculo meo. Et innuitur quasi quod Deus admiraretur, scilicet, quia alij non dederant conuenientem modum decipiendi Achab. Et iste dixit, ego decipiam eum: quæsiuit dominus, quomodo eū deciperet. *At ille respondit, egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius.* Id est ego loquar falsum per os omnium prophetarum suorum, & illi decipiet eum. Et dicitur egrediar, id est egrediar de loco isto: & ibo ad prophetas Achab, & decipiam eos. Et dicitur, in ore omnium prophetarum eius: eo quod omnes quadringenti prophetæ Achab mentiti sunt annunciantes prospera vno ore, cum tamen aduersa euenirent. *Dixitque dominus, decipies, & praualebis.* Hic approbatur consilium illius spiritus quasi conuenientius dixerit iste quam cæteri, & dixit decipies, id est dico tibi, quod bene poteris decipere prophetas Achab, & praualebis, id est poteris concludere negotium faciendum, quod Achab deceptus moriatur in bello. *Egredere, & fac ita.* Id est recede nunc de loco isto vadens ad prophetas Achab, & fac ita, id est decipe eos, sicut dixisti. Et in hoc significatur quod dissolutum est illud concilium, cum inuentum fuerit medium ad concludendum negotium, in quo deliberabatur. *Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacii in ore prophetarum tuorum.* Præcedentia verba pertinent ad visionem: ex quo confirmabatur intentio Michææ: hic subditur conclusio quam ipse inducit ex visione illa, scilicet ecce dedit dominus spiritum mendacii, id est quia ista visio, quam tibi narraui est vera: sequitur quod prophetæ tui sunt decepti, quia Deus misit spiritum mendacii, vt loqueretur per ora ipsorum. *Et dominus locutus est de te mala.* Id est dominus diffiniuit facere malum tibi: & ob hoc fecit quod deciperentur prophetæ tui, & tu per illos decipiaris.

An peccauit Michæas dicendum mendacium. Quæsi. xxx.

QVAERITVR quomodo Michæas dixit hic: ascende in Ramoth Galaad, & cuncta euenient prospera: an mentitus, & an peccauit cum non sic fuerit. Quidam dicunt, quod peccauit. Primum quia falsum dixit, cum non sic eueniret, potissimè quia ipse sciebat istud falsū esse, vt patet postea ex verbis suis: Secundo, quia quando nuncius rogauit Michæam, vt enunciaret prospera sicut alij propætæ dixit, viuit dominus, quia quodcumque dixerit dominus meus hoc loquar: Deus tamen non dixit quod Achab prosperaretur, sed moreretur: ideo videtur, quod peccauerit. Alij dicunt, quod Michæas nec mentitus est, nec peccauit: sed hic dixerit contraria: dicunt, enim quod vtunque dixit sibi Deus, scilicet quod prius dixit prospera de Achab, & postea dixit, quod moreretur. Sic enim fit interdum, vt patet de Niniuitis: quos predicauit Ionas Niniuem subuertendam, &

postea non subuersa est: vt patet Ion. 2. & 4. Sic etiā per Ioelem pronunciant Deus de bruceo, & locusta, quod venirent contra duas tribus, & postea non veni. Ioel. primo & 2. ca. Dicendum quod hoc non stat, primo quia quando Deus pronunciat aliquid, & postea contrarium illius fit, hoc est, quia gens, contra quam, vel pro qua pronunciat mutat statum suum in bonum, vel malum, & sic Deus dicitur mutare sententiam. Le. 18. Hic autem nulla mutatio facta est in Achab: quia cum prius annunciaretur bonum deinde malum, oportebat, quod post primam pronunciationem Achab peccaret grauius contra Deum: & tunc Deus mutaret contra ipsum sententiam in malum: sed nihil tale fuit, vt patet ex litera. Itē patet, quia ad hoc oportebat intercidere aliquantum tps: ita vt Achab mutaretur de bono in malum, sed nullum tempus intercedit inter istas duas pronunciationes: quia mox vt Michæas dixit, ascendite cuncta euenient prospera, dixit Achab: adiuro te, vt non loquaris mihi nisi quod verum est: & tunc dixit Michæas: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus: ergo non poterat hic mutari status Achab ad hoc, vt Deus diuersa annunciaret de eo. Tertio quia cum prius dixisset Michæas, ascendite, cuncta euenient prospera, putans Achab, quod non diceret ei verum, dixit: adiuro te, vt non loquaris mihi nisi id, quod verum est: & tunc Michæas pronunciauit ei malum: ex quo apparet quod Michæas non dixerat primam pronunciationem tanquā verā, nec tanquā reuelatā a Deo, sed illudēs Achab: & quā quæsiuit de veritate respondit id quod Deus ei reuelauerat. Quarto patet: quia in visionibus istis Michæa ponitur quomodo spiritus mendacii ex mandato Dei venit ad decipiendum prophetas Baal, qui prophetabant coram Achab, & sic quando illi prophetabant iam decepti erant, & sic sinauerat contra Achab: & tamen prophete Achab pronunciauerant antequam veniret Michæas: vt patet in litera, ergo antequam nunc loqueretur Michæas erat determinatio Dei contra Achab quasi posita in executione. Non ergo poterat nunc Michæas facere duas pronunciationes ex parte Dei vnā de bono, & aliam de malo: nisi forte pronunciatio de malo præcessisset, ad quam iam Deus erat determinatus: & tamen Michæas prius locutus est hic bonum quam malum: ergo non fuerunt istæ duæ pronunciationes ex parte Dei, sed solum secunda, scilicet de malo. Alia autem non fuit pronunciatio, sed Michæas dixit illud ludens. Cum autem quæritur, an Michæas in hoc mentitus est. Dicendum quod non, licet falsum dixerit, nisi accipiatur mendacium largè: nam mendacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi. Michæas autem falsum dixit hic, sed non dicebat cum intentione fallendi, quia non intendebat consistere in hac determinatione, sed postea dicere veritatem, sicut factum est. Potest igitur dici mendacium iocosum, quia illudendo dixit: sed non perniciosum, quia non intendebat fallere, nec per hoc nocere, & fortè hoc ostendebat Michæas in vultu. Sicut non est idem vultus hominis, quando iocosè mentitur, & quando vera seriose loquitur, & quando falsa cum intentione nocendi dicit. Sed tunc quæretur, cum Michæas sciret hoc nō esse verum, & postea contrarium dicitur erat, ad quid voluit nunc dicere, quod Achab prosperaretur. Dicendum, quod primo esse potuit hoc ad complacendum ei, vt ostenderet, quod non habebat animum dicendi mala contra eum, nec desiderabat ei mala. Nam Achab oderat Michæam, & conuerebatur de eo, quod semper pronunciarat mala contra ipsum: ex quo inuidebat, quod ex intentione, & desiderio mala loqueretur: vt ergo ostenderet, quod non desiderabat ei mala,

mala, sed bona: & tamen mala illa, quae prænunciare solebat contra ipsum, non erant ex desiderio suo, sed quia Deus iubebat sic annunciare, prænunciavit prius bonum, & ostendens, quod illud erat quod ipse desiderabat: & postea prænunciavit malum ostendens, quod illud Deus iubebat prænunciari: sed illud ipse non cuperet. Hoc autem consonat valde litera, quia cum primò Achab absolute peteret à Michæa ascendere deberet in bellum, dixit ipse: ascendite, & cuncta euenient prospera. Et cum dixit Achab, adiuro te, vt non loquaris mihi nisi verum in nomine domini: quasi dicat, nō locutus es ex parte tua, ideo adiuro te, vt non loquaris nisi in nomine domini, id est id, quod Deus iubet tibi loqui: & tunc Michæas prænunciavit ei mala. Item patet ista differentia, quia in prima responsione Michæas non dixit, quod Deus diceret hoc, vel illud, sed solum dixit, ascendite & cetera. In secunda dixit, vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, & dominus dixit non habent isti dominos, & sic ostendit primam rñsionē esse suam, secundam eē Dei. Tertio dixit hoc fortē Michæas ex quadam cautela humana licita timens mortem: quia cum Achab odisset eum, quia solebat sibi semper mala prænunciare: timuit quod si nunc prima fronte prænunciaret mala, quod Achab occideret eum, vel noceret ei. Voluit ergo eū aliquantulum placare tollens impetum furoris rñdendo sibi primò prospere. Quartò potest dici, quod fecit ad magis increpandum Achab, vt si forte posset deducere eum vt non iret in bellum ne periret. Si autem primò rñderet sibi veritatem, quam intendebat: non habuisset locum increpandi eum sicut nunc, quia si primò dixisset veritatem, non quæreret quicquam vltra Achab. Quia tamen prius dixit prospera Achab, dixit, quod loqueretur ei verum in nomine domini: & tunc annunciauit ei malum: & sic Achab intelligebat, vel saltem innuebat, quod responsio prima prospera non erat ex parte Dei: & sic ipsemet seipsum argueret, si postea nō staret responsioni aduersa, quam putabat esse Dei. Cum autem arguitur primò quod peccauit, quia falsum dixit. Dicendum quod non dixit cum intentione fallendi, & sic non peccauit pro prædicta. Ad secundum quando dicitur, quod ipse promissit nuncio, quod non loqueretur nisi quod Deus ei diceret. Dicendum quod non intelligebat hoc de locutione determinata, quia non permanfit in ea, sed secunda: & illa est quam Deus dixit.

Quare Achab voluit rursus interrogare Michæam.
Quaest. XXXI.

QVAERITVR, cum Michæas rñdisset prosperus interrogare. Nam videtur, quod non debuisset eum iterū interrogare. Primò, quia debuisset ei credere, cum Michæas prænunciasset prospera Achab, & homines sunt naturaliter prompti ad credendum ea, quae sunt in fauore eorum. Secundò, quia Michæas concordauit nunc cum quadringentis prophetis, qui prospera prænunciauerunt, & sic propter concordiam tantae multitudinis non debuisset amplius dubitare, sed assentire ei. Tertio, quia Achab non interrogauit alios prophetas, sed mox vt illi quadringenti prophetæ prophetauerunt assensit eis, vel saltem non interrogauit eos, vt patet in litera. Dicendum quod Achab interrogauit Michæam, quia non fuit certus de prima responsione sua. Primò quia Michæas solebat semper prænunciare ei mala, vt patet supra. Ideo mirabatur nunc quomodo prænunciaret ei bona, & sic putauit quod non diceret verum. Secundò quia Michæas erat propheta domini, & ipse non solebat Deum, sed magis

Baal. Ideo dubitauit quomodo Deus ei bona prænunciaret. Tertio, quia fortē Achab vidit ex vultu Michæe quod ipse non loquebatur verum, sed magis illudens: cum alius soleat esse vultus hominis iocose mentientis, & alius hominis seriosè vera dicentis: ideo adhuc quæsiuit quousque seriosè verum ei responderet. Ad primum dicendum, quod licet esset in fauore Achab ista prima responsio, ipse non habuit causam assentiendi ei propter prædicta. Ad secundum dicendum, quod licet Michæas concordaret cum omnibus prophetis Achab, non credidit ei Achab, quia non putauit eum loqui ex intentione, vt dictum est. Ad tertium dicendum, quod licet non interrogauerit prophetas Baal de dictis suis, interrogauit Michæam, quia non pertinebat ad eundem Deum, sed quadringenti prophetae erant ipsius Baal, & Michæas erat propheta dñi, & mirabatur Achab, an posset propheta dñi concordare prophetis Baal. Ideo interrogauit eum dubitans an verum sibi dixisset.

An peccaret Michæas dissuadendo regi Achab, vt non iret ad bellum.
Quaest. XXXII.

QVAERITVR, an Michæas peccaret, si conaretur per aliquos modos inducere regem Achab, vt non iret ad bellum. Quidam dicunt quod sic, quia Michæas cognoscebat determinatē Dei certam sententiam de Achab, scilicet iret in bellum, & moreretur ibi, ideo si conaretur auertere eum à bello, conaretur contra Dei determinationem, & contra voluntatem eius, ne compleretur. Respondendum, quod non peccabat Michæas quantuncunque induceret Achab regem. Primò quia non fuerat prohibitus eū inducere. Secundò quia potius videtur, quod mere retur agendo ex charitate, ne ille moreretur in bello. Tertio quia videbatur competere ipsi Michæae officio sibi iniuncto auertere regem Achab à bello. Nā quadringenti prophetae Baal, qui prænunciabant regi futura bona in bello, & quod ascenderet, inducebant eum ad bellum: Michæas autem è contrario prænunciabat ei, quod moriturus esset in bello: ideo potius distrahebat eum à bello. Quarto quia non constabat Michæae istam voluntatem esse firmam Dei, quod moreretur in bello, quia dato quod nunc prænunciasset, quod in bello moriturus esset, si Achab doleret de peccatis suis, Deus mutaret sententiam, & prænunciaret, quod vinceret in bello. Sic patet de Ezechia, cui mors prænunciata est per Isaiam, & tamen cum fleuisset illico denunciatum est ei, quod viueret quindecim annis. quarto Regum 24. & Isa. 27. Non enim constabat adhuc firmiter isti prophetae de voluntate Dei, licet diceret ei istud, vel istud erit, eo quod sciunt prophetae, quod Deus consuevit mutare sententiam. Sic patet Iona. secundo, cum Iona prædicasset certissime Ninive post quadraginta dies lubuertēdam: Ninivita dixerunt quis scit si conuertatur, & ignoscat dominus, & relinquat post se benedictionē. Idem patet Ioe. 2. ideo quousque Deus dicat prophetæ, ista est voluntas mea, & nullo modo mutabor ab ea, non erit certus propheta, an Deus mutabit sententiam propter preces, vel peccata eorum, contra quos denūciatur. Sic patet de Balaam, quem induxit rex Moab, vt malediceret Iudaeis, & ille conatus est bis maledicere, & bis prohibuit eum Deus maledicere, certificans quia non posset maledicere illi populo, eo quod benedictus erat. Num. 22. Tunc Balaam dixit ad regem Moab: non est Deus, vt homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur: quasi dicat, scias, quod iā non potero maledicere isti populo: etiam si sepe ad hoc coner, quia Deus dixit mihi, quod non possem maledicere: ipse tamen non mutabitur à sententia sua, nec mentietur, eo quod non est sicut homo. Idem patet de Samuele, & Saule. Nam Samuel prænunciavit Sauli, quod perderet regnum, eo quod nō obedierat mandato Dei contra Amalecitas, & Deus denunciavit Samuēli quod ista sententia erat firma, & nullo modo mutaretur. primo Reg. 15. scilicet: Scidit Deus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo. Et sequitur: Porro triumphator in Israel non pariet, & penitidine non flectetur: id est Deus qui est triumphator Israel, non flectetur penitidine, id est non penitebit de sententia sua, ita vt moueatur ab ea, & sic fuit illa firma, quia per nullas preces aut lachrymas Samuelis agi potuit quod Saul maneret in regno. Sed adhuc dicendum, quod licet per tale medium certificetur immutabilitas diuinae sententiae: tamē adhuc manet interdum prophetis quoddam dubiū, an Deus ab illa sententia precibus moueri possit. Sic patet de Moyse, quem Deus certificauerat, quod non intraret in terram Chanaan Num. 27. & Deuter. 33. Et tamen adhuc quotidie orabat dominum, vt permitteret illuc eum intrare: quousque Deus semel iratus dixit ei, sufficit tibi, naquaquam loquaris vltra ad me de hac re. Deut. 3. Sic etiam fuit de Samuele, qui prænunciauerat regnum auferendum Sauli, & ipse de hoc certificatus fuerat. Et tamen semper adhuc post hoc orabat, & iugebat pro eo, vt non auferretur sibi regnum 2. Reg. 15. quousque Deus dixit ei: Vsq̄ quo tu luges Saulem? cum ego proiecerim eum, ne regnet super Israel. primo Regum decimo sexto. Dicendum ergo, quod licet Deus certificet aliquem de aduentu alicuius rei aduersae contra eum, vel contra alios per modum illum quo solet certificare de firmitate sententiae, licet adhuc isti homini orare Deum in contrarium, vt mutet sententiam quousque Deus prohibeat eum orare, & tunc tenetur cessare, quia iam peccatum esset orare non quidem in quantum agimus contra expressum preceptum eius, quia ista est aperta rebellio, & inobedientia: non tamen tenemur nos semper velle id, quod Deus vult: quia si constet mihi, quod Deus velit cognatos meos, vel amicos perire, aut damna tolerare: non teneor illud velle: imò teneor contrariū velle: imò volendo id quod Deus, peccarem mortaliter. Et ista est sententia communis omnium theologorum, scilicet quod non tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinae in velle, sed in modo volendi, id est sicut Deus vult semper ex charitate, ita nos quidquid velimus semper id quod scimus Deum velle. De Michæa autem cum obicitur, quod peccaret inducendo regem Achab ne iret in bellum. Dicendum, quod non erat adhuc certificatus de illo euentu per omnes modos supra assignatos, & tamen dato quod esset certificatus posset adhuc conari in contrarium, & orare pro eo quousque Deus prohiberet eum vtrunque agere.

malēdicere: ipse tamen non mutabitur à sententia sua, nec mentietur, eo quod non est sicut homo. Idem patet de Samuele, & Saule. Nam Samuel prænunciavit Sauli, quod perderet regnum, eo quod nō obedierat mandato Dei contra Amalecitas, & Deus denunciavit Samuēli quod ista sententia erat firma, & nullo modo mutaretur. primo Reg. 15. scilicet: Scidit Deus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo. Et sequitur: Porro triumphator in Israel non pariet, & penitidine non flectetur: id est Deus qui est triumphator Israel, non flectetur penitidine, id est non penitebit de sententia sua, ita vt moueatur ab ea, & sic fuit illa firma, quia per nullas preces aut lachrymas Samuelis agi potuit quod Saul maneret in regno. Sed adhuc dicendum, quod licet per tale medium certificetur immutabilitas diuinae sententiae: tamē adhuc manet interdum prophetis quoddam dubiū, an Deus ab illa sententia precibus moueri possit. Sic patet de Moyse, quem Deus certificauerat, quod non intraret in terram Chanaan Num. 27. & Deuter. 33. Et tamen adhuc quotidie orabat dominum, vt permitteret illuc eum intrare: quousque Deus semel iratus dixit ei, sufficit tibi, naquaquam loquaris vltra ad me de hac re. Deut. 3. Sic etiam fuit de Samuele, qui prænunciauerat regnum auferendum Sauli, & ipse de hoc certificatus fuerat. Et tamen semper adhuc post hoc orabat, & iugebat pro eo, vt non auferretur sibi regnum 2. Reg. 15. quousque Deus dixit ei: Vsq̄ quo tu luges Saulem? cum ego proiecerim eum, ne regnet super Israel. primo Regum decimo sexto. Dicendum ergo, quod licet Deus certificet aliquem de aduentu alicuius rei aduersae contra eum, vel contra alios per modum illum quo solet certificare de firmitate sententiae, licet adhuc isti homini orare Deum in contrarium, vt mutet sententiam quousque Deus prohibeat eum orare, & tunc tenetur cessare, quia iam peccatum esset orare non quidem in quantum agimus contra expressum preceptum eius, quia ista est aperta rebellio, & inobedientia: non tamen tenemur nos semper velle id, quod Deus vult: quia si constet mihi, quod Deus velit cognatos meos, vel amicos perire, aut damna tolerare: non teneor illud velle: imò teneor contrariū velle: imò volendo id quod Deus, peccarem mortaliter. Et ista est sententia communis omnium theologorum, scilicet quod non tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinae in velle, sed in modo volendi, id est sicut Deus vult semper ex charitate, ita nos quidquid velimus semper id quod scimus Deum velle. De Michæa autem cum obicitur, quod peccaret inducendo regem Achab ne iret in bellum. Dicendum, quod non erat adhuc certificatus de illo euentu per omnes modos supra assignatos, & tamen dato quod esset certificatus posset adhuc conari in contrarium, & orare pro eo quousque Deus prohiberet eum vtrunque agere.

Qualis fuerit prima visio Michæae.
Quaestio XXXIII.

QVAERITVR, De prima visione Michæae, qualis fuerit. Dicendum quod sicut declaratum est supra in quadam quaestione, quinque modi sunt quibus Deus solet reuelare aliquid prophetis, sed nō possunt omnes conuenire in proposito. Primus non conuenit, quia ille est, quando angelus apparet in effigie imaginaria, & loquitur, hic autem non est propheta locutionis, sed visionis, quia Michæas nihil audiuit, sed dicit, quod vidit Israel dispersum in montibus.

Secundus modus non conuenit, quia etiam ille est per vocem auditam, quando formatur vox, & non videtur formans. Hic tamen nihil auditum est. Quartus & vltimus modus etiam non conuenit: quia illi sunt per solam mutationem intellectus, quando Deus reuelat aliquid prophetæ mouendo intellectū suum ad intelligendum illud non facta aliqua mutatione exterius. Hic autem videtur esse tertius modus, scilicet per visionem imaginariam, quia dicitur: vidi Israel, & est regula communis de prophetis, quod quā dicitur, vidi tale, vel tale: vel ostendit mihi dñs tale aut tale: intelligitur de visione imaginaria. Si autē dicatur dominus dixit ad me, vel dominus locutus est mihi, vel factus est spiritus domini super me, potest intelligi de quarto modo, scilicet de immutatione intellectus, vel de primo vel secundo. Hic autem quia dicitur, vidi Israel, fuit imaginaria visio: & fuit hoc modo, scilicet quod Deus immutauit phantasiam Michæae formando in ea nouas imaginationes, vel veteres nouo modo coniungendo, & illustrando: secundum quod immutationem videbatur Michæae, quod apud Ramoth Galaad videbat totum Israel dispersum per montes tanquam si non haberent dominum, & quod Deus erat ibi praesens, & loquebatur mihi dicens: non habent isti dominum. Reuertatur ergo vnusquisque in domum suam in pace. Ad veritatem tamen Michæas nihil tale videbat: sed faciebat Deus hoc sibi videri in phantasia. Sicut homo in somniis videtur sibi aliquid videre, & facere, & nihil est. Erat tamen illud ad significandum ipsi Michæae, quod totus Israel dispersus esset in montibus mortuo rege suo in bello, sicut postea factum est. Et licet illa esset visio imaginaria, & quasi somnialis, tantum certificabatur per eā quantum ad veritatem: sicut si realiter videret in campo, & quod Deus immittebat ei istam visionem.

Quando habuit istam visionem Michæas.
Quaest. XXXIII.

QVAERITVR, quando Michæas habuit istam primam visionem. Aliqui dicunt, quod coram rege: nam Michæas vocatus est à rege Achab, & interrogatus, an ire deberet in bellum. Et tunc rñdit ei Michæas, quod haberet hic: ergo videtur, quod coram ipso habuit istam reuelationē, quia prius nesciebat, an interrogandus esset. Sed tunc obicitur quod non stet, quia ista fuit visio imaginaria, & tales fiunt in somniis, ergo non fieret nunc coram rege, sed aliqua nocte precedente Michæas habuisset illam. Aliqui propter hoc dicunt, quod Michæas prius habuit reuelationem, quam veniret ad regem & interrogaretur. Dicendum tamen quod in hoc non est difficultas, quia poterat fieri ista visio imaginaria Michæae coram rege, postquam interrogaretur: vel quod prius habuisset illam. Et sciendum, quod licet visio imaginaria cōiter fiat in somniis, fieri tamen potest, & fit aliquando in vigilia. Sic patet de beato Stephano phano Act. 7. cum dixit, ecce video caelos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei: manifestum est autem, quod illa non erat visio realis: quia beatus Stephanus nō poterat videre vsq̄ ad celū empyreū, vbi Christus sedet. Itē nō poterat caeli aperiri, quia non possunt rūpi, nec habent portas, aut fenestras, quae aperiantur. Itē dato, quod omnia ista essent, non poterat videre Stephanus Christum sedentem à dextris Dei, cum ipsemet sit Deus, & sic non sedet à dextris sui ipsius: si autem dicas ibi Christus pro filio, & Deus pro patre, qui sunt duae personae distinctae realiter, adhuc Christus non potest sedere à dextris Dei patris, quia pater non habet dexteram, nec sinistram, cum sit incorporeus,

an realiter viderit caelos apertos.

reus, & purus spiritus. Ioan. 4. scilicet: Deus spiritus est. Imò magis dicendum est, quòd pater, & filius, & spiritus sanctus sunt in Christo homine: quàm quòd Christus homo sedeat ad dexteram patris, vel spiritus sancti, nec potest vnò ostendi separatus ab alio, cum habeant eandem substantiam nunc. sed vnus in alio, & alius in alio est. Sic patet quando Philippus dixit Christo: domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis: Christus autem dixit increpando Philippum, & alios tantquam simplices: Tanto tempore vobiscum sum, & non me cognouistis? Philippe, qui videt me, videt & patrem meum: an non credis, quòd ego in patre, & pater in me est? Io. 17. Non ergo poterat esse realis ista visio beati Stephani: sed necesse est, quòd esset imaginaria. scilicet Deus in phantasia Stephani fecit imagines in quas videbat sibi, quòd videbat caelum apertum, ac si realiter illud videret, & quia erat ibi Deus pater in maiestate sua in excelsis throno, & ad dextram eius Christus sedens. Aliquis tamen adhuc dicit, quòd licet ista visio fuerit realis, non fuerit tamen imaginaria, sed intellectus, scilicet quòd verè beatus Stephanus viderit, nec fuerit ibi aliqua imago phantastica: sed solum quòd intelligeret caelos apertos esse, & Iesum stantem à dextris Dei. Dicendum, quòd hoc non stat primo, quia tunc non esset illi aliquis specialis actus pertinet ad reuelationem, vel prophetiam: nam quilibet nostrum potest cogitare, vel intelligere, quòd caeli aperti sint: & Christus sedeat à dextris Dei: & tamen hic erat specialis reuelatio facta beato Stephano ad confirmationem dictorum suorum. Et patet, quia Act. 7. dicitur quòd cum Stephanus esset plenus spiritu sancto intendes in caelum vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris Dei, & ait. Ecce video caelos apertos, & cetera. Sic Spiritus sanctus dabat illi specialiter reuelationem, ideo non erat sola intellectualis cogitatio. Secundo patet, quia licet intellectus dicatur quidam visus 6. Ethic. & intelligere sit quoddam videre, tamen quòd aliquis propheta dicit se vidisse talia vel talia: non de hoc pertinet ad visionem suae immutationem intellectus: sed ad visionem imaginariam, vt dictum est supra. Tertio patet efficacius, quia dicitur: ecce video caelos apertos: si tamen esset sola intellectualis immutatio, istud esset inutile: nec deberet dici, video caelos apertos, potius quàm video terram apertam, quia nihil faciebat hoc ad propositum, sed solum quòd diceret video Iesum stantem à dextris Dei. Litera tamen insistit in hoc cum dicat, quòd Stephanus vidit caelos apertos: & ipse iterum dicit: Ecce video caelos apertos: ergo aliquid prodest ista clausula. Et nihil prodesset, nisi ad hoc: quia cum ipse diceret Iudaeis, quòd videret Christum stantem à dextris Dei, possent dicere Iudaei, quomodo tu hoc vides: quia Deus est in caelo, & tamen caeli clausi sunt? vt ergo ostenderet modum, quo ista videbat, dixit: ecce video caelos apertos: quasi dicat, per illam aperturam video ista, quasi significaret se realiter, videre, cum tamen non videret realiter, vt probatum est: videbatur tamè sibi, quòd videbat caelos apertos, cum dixit: ecce video caelos apertos: ergo fuit visio imaginaria, scilicet quòd Deus ostenderit Stephano quandam imaginem caelorum, in qua appareret quaedam apertura. Si autem ad intellectum pertineret hoc, non fieret ibi aliqua mentio de apertura caelorum: quia ad hoc quòd intelligatur, id, quod in aliqua re clausum est, nihil magis refert, quòd illa res sit clausa, quam aperta: cum videamus, quòd etiam in absentia rei intelligamus illam. Apparet ergo, quòd ista visio Stephani fuit imaginaria: ipse tamen habuit eam in vigilia praesentibus Iudaeis: ideo visio imaginaria prophetalis ita fit in vigilia, sicut in nocte. Ita nunc dicendum de Michæa, quòd istam visionem imaginariam

An visio b. Stephani fuerit imaginaria, an intellectus.

potuit habere coram rege Achab, quòd vocatus est, vel quòd prius habuit. Dicendum tamen, quòd licet, vt vtrunque possit stare, veritas est quòd Michæas habuit istam reuelationem antequam vocaretur à rege, scilicet quòd Deus ostendit ei, quòd rex interrogaturus esset eum, & quid deberet ei respondere. Hoc patet, quia dixit Michæas, vidi Israel dispersum in montibus: & sic non erat tunc ista visio coram rege, sed iam fuerat antequam vocaretur: quia aliàs diceret, video Israel dispersum in montibus, sicut beatus Stephanus dixit Act. 7. Ecce video caelos apertos, id est vobis praesentibus hoc video. Hoc autem sepe fiebat, scilicet quòd Deus appareret prophetis interrogandis super aliqua re, antequam interrogaretur. Et diceret eis quid responderent: vt patet de Samuele primo Reg. 9. & de Ahia filioite 3. Reg. 4. & declarabitur infra in quadam quaestione. Secundo patet, quia Michæas vidit hic, quomodo Deus tenuit consilium, & misit spiritum ad decipiendum prophetas Baal, vt patet in litera. Propheta autem Achab quando prophetauerunt erat iam decepti per illum spiritum: vt etiam patet in litera. Ergo antequam illi prophetarent Michæas habuit istam visionem: illi tamen prophetauerunt antequam veniret Michæas: vt patet in litera: ergo Michæas habuerat istam visionem antequam vocaretur à rege.

An in ista visione apparuit solum occisio regis.

Quaest. XXXV.

QVAERITVR quomodo dicitur in visione ista, quòd Deus dixit quòd vnusquisque Israelitarum reuerteretur de bello in domum suam in pace: in quò innuitur, quòd solus rex moreretur in bello: quomodo autem esse poterat, quòd rex, qui erat dux belli occideretur, & ceteri manerent illi? Respondent Rabbi Salomon, & Nicolaus post eum, quòd populus Israel etiam in bello moriturus erat cum rege suo: quia quando Achab tenuit Benadad regem Syrorum, & dimisit eum in pace, iste Michæas iuit ad Achab, & dixit ei mandato Dei: quia dimisisti virum dignum morte, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 3. Reg. 20. nunc tamen mortuus est Achab in bello, ideo etiam populus suus debebat mori. Dicunt tamen quòd sanguis Michæae effusus, qui erat innocens satisfecit pro populo, ne periret, quia populus erat iustus: pro Achab verò non satisfecit, quia ille erat iniquus: ideo ipse periret, & non populus. Dicendum, quòd non stat, primo, quia non poterat sanguis Michæae satisfacere pro populo: nam potest vnus homo orando Deum pro altero, vel tolerando pro eo labores proficere ei apud Deum, vel satisfacere pro aliquo peccato eius: nullus tamen homo est, aut fuit quantumcunque sanctissimus, qui orationibus suis, aut laboribus etiam grauissimis vique ad mortem posset satisfacere pro peccatis vnus regni, vel magni populi. Solum enim Christus potuit satisfacere pro peccatis omnium hominum: eo quòd ipse non erat purus homo, sed Deus & homo: nam aliàs non fuisset necessarium, quòd Dei filius carnem sumeret, vt in ea pateretur, & nos redimeret: si aliquis homo sanctissimus moriendo pro peccatis nostris potuisset nos redimere: Michæas ergo effuso sanguine suo non poterat satisfacere pro peccatis populi. Secundo patet, quia ad hoc quòd ille sanguis prodesset in remissionem pro populo, necesse erat quòd effunderetur pro populo, non fuit tamen ad hoc effusus, sed solum, vt appareret vulneratus in facie coram rege Achab, vt non cognosceretur esse propheta, & vt conuenientius posset enarrare, quae Deus ei iusserat. 3. Reg.

Lyrans reuocatur.

20. non ergo satisfacere pro peccatis ipsius populi: nec pro peccatis alicuius de populo. Tertio patet, quia hoc est inconuenienter dictum, scilicet quòd sanguis Michæae satisfecit pro peccatis populi: quia erat iustus, & non pro peccatis Achab, qui erat iniustus. Nam si populus iustus erat, non oportebat pro eo satisfacere: sed pro iniustus, qui indigebat satisfactione. Sic dixit Christus Matth. 14. non veni vocare iustos, sed peccatores: & Apostolus dixit: Christus mortuus est pro nobis, iustus pro iniustus. Quarto non stat, quia dicunt quòd de populo non erant praenunciatum, quòd moreretur in bello, sed solum de Achab, quia dixerat Michæas: erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. 3. Reg. 20. Sed hoc non stat, quia anima non ponitur ibi pro anima, sed pro homine, scilicet, erit anima tua pro anima eius, id est tu eris pro eo, & populus tuus pro populo suo, & sic equaliter denunciabatur malum ipsi Achab, & populo suo. Sic patet sepe in scriptura, in qua accipitur anima pro homine, scilicet quòd septuaginta animae egressae sunt de femore Iacob, & quòd septuaginta animae ingressae sunt in Aegyptum. Gen. 47. & Exo. primo. Et tamen anima non poterat egredi de femore Iacob: nec ingredi in Aegyptum, sed homo. Sic etiam Ezech. 18. anima, quae peccauerit, ipsa morietur, id est homo, qui peccauerit: nam anima non potest mori. Dicendum igitur, quòd sanguis Michæae non satisfecit pro populo, nec pro aliquo de populo: Deus tamen voluit, quòd populus non moreretur in bello, & quòd moreretur Achab. Cum autem obiicitur, quomodo poterat mori solus rex, & alij manerent illi? Dicendum quòd fuit opus Dei, eo quòd ipse fecit quòd in primo ingressu quidam iaceret sagittam in incertum, & percuteret regem, & moreretur: vt patet infra in litera. Alio modo poterat fieri: eo quòd rex Syriae mandauerat omnibus ducibus belli, quòd non pugnarent contra aliquem Israelitam, sed solum contra regem Israel: vt patet infra in litera. Cum autem ille occisus esset, curarent amplius Syrii pugnare. Dicendum tamen, quòd licet iste esset modus, quem disposuerat tenere rex Syriae contra regem Israel: quia tamen ille mutauit habitum, & non potuit cognosci, vt patet in litera: cessauit iste modus, & Deus fecit vt quidam sagittans in incertum, occideret regem Israel: & cum ille ad mortem vulneratus esset, dedit Deus in mentem Syrorum, vt nihil ultra vellent pugnare, nec nocere populo: & sic potuerat Israelita vnusquisque redire in pacem in domum suam. Non tamen innuitur ex hoc, quòd nullus omnino Israelitarum occubuerit in bello, vel vulneratus sit: sed quòd rarissimi, vel quasi nulli percussifuerint, respectu quorum tanta multitudo diceretur tota redire in pacem. Cum autem obiicitur, quòd populus Israel periret erat, quia sicut anima Achab erat pro anima regis Syriae: ita populus Israel debebat esse loco populi Syrorum. Dicendum quòd Israelitae non perierunt, quia Deus noluit: & hoc potuit esse dupliciter. Vno modo quòd illud malum praenunciatum à Deo iam mutatum esset. Nam illud praenunciatum est. 3. Reg. 20. & post illud Achab doluit de peccatis suis operans carnem suam ciliario, & ieiunans, & sic Deus dixit ad Eliam: nonne vidiisti humilitatem Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. 3. Reg. 21. Et sic illa comminatio iam reuocata erat: quia tamen Achab postea peccauit, nunc de nouo Deus diffiniuit contra eum, quòd moreretur in bello: populus autem mortem fore postea non peccauit: & sic non reuocata erat: nec ex prioris sententia, quae iam reuocata erat: nec ex aliqua noua, quia nulla talis nunc ferretur cum populus non peccaret. Aliter potest dici, quòd illa sententia pra-

nunciata per Michæam, scilicet erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, non fuit reuocata: sed fuit nunc executioni tradita: & tamen cum dicitur, erit populus tuus pro populo eius, non erat sensus, quòd totus populus Israel deberet mori in bello, sed quòd esset pro Syris: scilicet quia si non peccassent obtinuissent contra Syros, quia tamen peccauerunt Syri praualuerunt contra eos, & fugerunt eos de bello, & potuissent magis illis nocere, nisi Deus auerisset corda Syrorum ab hoc.

Qualiter fuit secunda visio Michæae, & quando, & an sit sic realiter. Quaestio. XXXV.

QVAERITVR De secunda visione Michæae, qualis fuerit, & quando, & an illa, quae continetur in ea sic fuerint realiter. Ad primum dicendum, quòd ista visio fuit imaginaria sicut praecedens: quia sicut ibi dicitur, vidi vniversum Israel dispersum in montibus: ita dicitur in secunda, vidi dominum sedentem in folio suo. Imò dicendum quòd tota fuit vna visio continuata sub eadem reuelatione: sunt tamen in se distinctae visiones, eo quòd ista secunda non ponitur ad significandum aliquid de nouo, sed tanquam probatiua primae visionis, vt declaratum est supra in litera. Ad secundum dicendum, quòd ista visio, licet sit imaginaria, poterat tamen fieri sine coram rege, siue antequam vocaretur Michæas à rege. Dicendum tamen, quòd fuit antequam vocaretur Michæas, sicut dictum est de prima visione propter easdem rationes, cum tota sit vna visio continuata. Ad tertium dicendum, quòd ea, quae habentur in hac visione, non fuerunt sic realiter, quia Michæas non poterat videre Deum sedentem in folio suo, eo quòd Deus nec solum habet, nec sedere potest, cum sit incorporeus. Sedere autem est quidam motus situs & locationis: locatio autem solis corporibus conuenit. Item non poterat Michæas videre exercitum caeli à dextris, & sinistris Dei: quia Deus nec habet dextram, nec sinistram, ad quam possit esse exercitus caeli, nec exercitus caeli potest videri: cum angeli sint incorporei, nec oportet quòd nunc sumerent corpora de aere ad standum coram deo, cum solum illa firmant ex necessitate, quando nobis loquuntur, vt possint videri à nobis. Item quia Deus ponitur hic volens nocere Achab, & congregans concilium angelorum ad inueniendum modum, quomodo deciperetur, & moreretur in bello, & tamen si Deus vellet occidere eum, non oportebat queri modum, quia per hoc solum, quòd vellet moreretur: imò non possit viuere nisi Deus specialiter conseruaret ei vitam, vt patet Sapientiae 12. Item dato quòd Deus vellet mori Achab, non oportebat, quòd congregaret concilium, vt videretur quomodo decipi posset: quia hoc pertinet ad illos, qui ex seipsis non habent sufficiens iudicium, & inquirunt consilia aliorum: ideo Deus non habet consiliarios: vt patet ad Roma. 11. scilicet. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit. Item dicitur hic quomodo in illo concilio quidam dicebant sic, & alii sic: scilicet quòd discordabant in deliberatione, sed hoc non conuenit angelis: quia circa tam parum rem nemo esset, qui immedatè nesciret dare modum. Item quia dicitur hic, quòd spiritus proceffit coram domino, scilicet quidam daemon, vt infra declarabitur: & Deus approbavit consilium illius, & non consilia angelorum, quòd erat satis inconueniens. Item quia quando ille spiritus dixit, quòd ipse deciperetur Achab, Deus querit ab eo quomodo faceret, quasi nesciens, quis modus erat quem intendebat ille spiritus, non ergo fuerunt ista in veritate, nec aliquid tale vidit Michæas. Non tamen est dicendum, quòd Michæas

cheas mentiatur dicendo, quod vidit hoc, quia verum est, quod vidit illud non quidem realiter, sed visione imaginaria, scilicet quod Deus in phantasia sua posuit imaginis representantes Deum sedentem in folio, & alta quæ habentur: & secundum istas videbatur Michææ, quod videbat Deum sedentem in folio suo, & totum exercitum celi assistentem sibi, & omnia alia, quæ habentur in visione. Sciendum tamen, quod in hoc non decipiebatur propheta, quia sicut ipse non mentiebatur dicens se vidisse ista cum viderit ea visione imaginaria: ita nec decipiebatur in seipso putans, quod videret realiter id, quod videbat imaginariè: quæ bene sciebat, quod viderat hoc imaginariè, & non realiter: & semper prophete cognoscunt differentias visionum suarum, id est an videant imaginariè vel realiter: & sic de alijs modis revelationis. Sic dicitur Danielis 7. videbam in visione noctis: id est in visione imaginaria, quæ solet fieri per noctem, & iterum, visio capitis mei conturbavit me: & istud est manifestius. Nam visio capitis est visio imaginaria, scilicet per imagines existentes, vel causatas in phantasia, quæ est in media cellula capitis.

Quare ostendit Deus eam Michææ.

Questio XXXVI.

QVAERITVR cum ista visio non fuerit sic realiter, ad quid ostendebat eam Deus sic Michææ & quid per eam intendebat inducere. Dicendum quod visio principalis Michææ fuit una, in qua Deus ostendit ei, quod Achab moreretur in bello: & ista est præcedens visio. Ista autem secunda nihil novum importat super primam quantum ad eventum belli: sed ponitur ad confirmationem primæ visionis, & quasi redditiua rationis, quia cum quadringenti prophete Baal pronunciaverint concorditer quod Achab prosperaretur in bello, & solus Michæas diceret quod ibi moreretur, & populus dispergeretur, non erat dictum suum satis verisimile contra tantam multitudinem: ut ergo ostenderet quomodo illi errabant, voluit inducere vnam conclusionem: quod omnes illi prophete fuerant decepti per spiritum mendacii, quem Deus miserat, ut deciperet eos: ideo omnes errabant, & ipse solus annunciabat veritatem. Et ad hoc inducitur tota ista visio, scilicet quomodo Deus sedebat in folio & cetera. Sciendum ulterius, quod non solum oportebat quod ista visio esset conveniens ad inducendum istam conclusionem: sed etiam quod omnia in ea dicta essent verisimilia, & credibilia eis, quibus annunciabantur: quia alias irrideretur propheta ab illis: ut potest si illi non crederent, quod Deus poterat sedere in folio, vel exercitus celi stare in circuitu eius. Ideo dicitur, quod licet ista non essent possibilia, ut satis apparet viris intelligentibus: tamen Achab, & ceteri, qui tunc erant, poterant accipere ista tanquam verissima: eo quod nullam repugnantiam poterant ipsi colligere in istis dictis: vel quod ex eis sequeretur aliquod inconueniens. Et hoc erat propter duo: primo quia illi erant viri simplices non intelligentes aliquid de conditione naturæ diuinæ, nec angelorum: sed putabant Deum esse tanquam quandam regem excellentissimum, & angelos esse tanquam ministros eius assistentes sibi, & feruientes: & hoc intelligunt usque hodie Saraceni, ut patet ex suo Alcorano, & putant quod angeli possint carnaliter cognoscere mulieres. Secundum erat, quia Achab erat infidelis, cum coleret idola, ideo tenebat modum Gentilium: ponunt autem Gentiles deos suos esse corporeos, scilicet Iouem, Saturnum, et ceteros: & ipsos habere uxores, et filios in celo. Po-

nunt etiam Deos congregari ad concilium, & statueret aliquid inter se, quod fieri debeat in mundo. Sic enim ponit Ovidius primo Meta. dicens esse quandam domum Iouis, ad quam omnes dii congregantur ad concilium: & quod ad illam est via per quandam circumlunum album, qui est in celo: & vocatur in Græco galaxias. Et vulgariter vocatur iter sancti Iacobi: & iuxta illam viam dicit esse domos deorum, cum ait.

*Est via sublimis celo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipse,
Hic iter est superis ad summi cœli tonantis.*

Virgilius etiam ponit Deos Gentilium congregari ad concilium, & repugnare sibi, sicut fuit circa bellum Troianum: dicens, quod quidam dii fauebant Troianis, scilicet Venus, & alij fauebant Græcis, scilicet Inno, ut patet 10. Aeneidos: qui autem ista credunt, facilliter credere possunt, quod Deus congregauerit exercitum celi ad tenendum consilium eum: eis super Achab, quomodo deciperetur: imò (quod plus est) si sic non annunciaretur, non possent tales viri simplices intelligere quis erat modus, quo Deus diffiniebatur circa res humanas: dicitur ergo, quod Michæas vidit Deum sedentem in folio suo, ita innueret Deum esse quasi quandam regem excellentissimum, & sedentem in folio excelso, & pulchro. Sicut Ista significauit dicens: Vidi dominum sedentem super solum excelsum, & eleuatum: dixit autem quod exercitus celi erat à dextris & à sinistris, quia sic solet esse in consilijs magnorum dominorum, quando multi conueniunt: scilicet quod dominus sedeat in medio, ut possit omnes audire: & illi à dextris, & à sinistris eius sedent. Nunc autem exercitus coeli, id est angeli, qui erant ministri Dei, sedebant in circuitu: quia ipsi vocati erant in concilio: Posuit autem hic Michæas concilium Dei, quasi vellet Deus deliberare cum angelis suis, quid fieri deberet de Achab. Nam cum possum fuerit Deum esse quasi excellentissimum regem, reges autem quantumcunque sint potentes, & excellentes semper diffinunt negocia cum consilio suorum: potissime in rebus grauius, oportebat nunc Deum poni tenere consilium cum angelis suis ad hoc, quod diserneret de ista re ardua, scilicet an Achab periret in bello: & quomodo deciperetur, ut periret. Ponitur etiam quod illi ministri Dei variè diffiniebant: quidam sic, alij sic: eo quod istud solet esse in omnibus congregationibus deliberarijs, scilicet quod quidam sic dicant, & alij aliter. Dicitur etiam, quod ille spiritus inuenit consilium bonum: licet significetur, quod ille erat de minoribus, & satis procul à Deo stans: cum dicitur, processit spiritus, & stetit coram domino: scilicet quia sic solet interdum fieri in talibus congregationibus, quod aliqui viri non excellentes inueniant meliora consilia, & media in negocijs, quam alij excellentiores, qui prius locuti sunt. Dicitur etiam quod isti spiritus, qui dedit istud consilium Deus iussit, ut exequeretur illud dicens: egredere, & fac ita. Sic solet fieri in consilijs minorum: scilicet quod cum aliquis ex magno ingenio inuenit melius consilium quam ceteri: dominus ponit illum tanquam executorem illius, quia sicut ille fuit prudentior ceteris in cogitando illud: ita erit prudentior exequendo illud: Ita fuit de Ioseph cum prænucciaisset fertilitatem septem annorum, & famem aliorum septem annorum: & dedit consilium quod præponeretur toti Aegypto aliquis vir industrius, qui in septem annis fertilitatis colligeret frum pro septem annis famis. Et tunc dixit Pharaon, num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Et dixit ad Ioseph, nunquid sapienterem, & similem tui inque-

inuenire poterem? tu ergo eris super domum meam. A Gen. 41. Fuit ergo conueniens ista visio Michææ in omnibus partibus suis: & verisimilis valde eis, quibus annunciabatur. Item dicendum quod erat valde conueniens, & magis exprimentum id, quod Michæas intendebat quam aliter. Nam si Michæas solum dixisset, quod Deus dederat spiritum mendacii in ore prophetarum Achab: & non posuisset modum ita particularem, non moueretur tantum Achab ad credendum, sicut enarrando sibi istud particulariter. Et ista erat causa, quare Deus faciebat, quod propheta non solum verbis, sed etiam per quædam exteriora signa prophetaret: ut declaratum fuit supra in quadam questione. Et sic iste Michæas quando prophetauit coram Achab primo faciens se vulnerari in capite 3. Reg. 20. & iste Sedecias, de quo supra in litera. licet esset propheta malus, non solum verbis, sed etiam signis exterioribus prophetauit faciens sibi cornua ferrea, & dicens, his ventilabis Syriam, ut patet in litera.

Quis fuit ille spiritus, qui decepit prophetas Baal.

Questio XXXVII.

QVAERITVR de isto spiritu, de quo dicitur hic, quod decepit prophetas Baal, qui erat. Respondet Rabbi Salomon quod erat anima Naboth occisi, quem Achab occiderat, ut acciperet vineam eius 3. Reg. 21. Et quia ibi agitur de morte eius & sequenti cap. scilicet 22. ponitur eadem historia, quæ habetur hic, putauit quod spiritus ille Naboth nouiter egressus de corpore in vindictam mortis Naboth venerit ad decipiendum prophetas Achab, ut moreretur Achab in bello. Sed dicendum, quod non stat quod iste spiritus esset anima Naboth: quia ille erat vir iustus, & anima eius esset in sinu Abrahe, & non egredieretur inde ad decipiendum quemquam. Secundo, quia non veniret in vindictam mortis Naboth, quia Naboth erat vir iustus, & mortuus est in charitate: non desideraret vindictam hinc anima eius. Tertio, quia animus iustorum non desiderat nocere alicui suo bono, siue malo: sed potius prodesse. Quarto non stat, quia ista questio procedit præsupposito, quod fuerit ista congregatio concilij realiter, & quod veniret ille spiritus coram domino, dicens ego decipiam Achab: & tamen non fuit hoc realiter: sed solum visio imaginaria: ut supra probatum est in quadam questione: ergo non est querendum quis fuerit ille spiritus, qui stetit coram domino, quia nullus fuit. Verum est tamen, quod aliquis spiritus fuit, qui decepit prophetas Achab: & ille fuit demon: quia angeli boni neminem decipiunt: esset autem ille demon, qui solebat eis respondere alijs in negocijs eorum: vel forte plures demones, qui illis multis prophetis apparebant: & in hoc non differt.

An Deus mittat demones ad decipiendum.

Questio XXXVIII.

QVAERITVR, An Deus mittat demones ad decipiendum homines. Et videtur quod sic, quia cum iste spiritus de quo hic dixerit quod deciperet prophetas Achab, dixit ei Deo: egredere, & fac ita. Aliqui dicunt quod non: primo quia non pertinet ad Deum, quod ipse faciat aliquem decipi: cum potius

ipse illuminet homines, ne errent. Ioh. primo, scilicet illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Secundo patet, quia illi, qui dicunt Deum mittere demones ad decipiendum homines, mouentur ex eo quod habetur hic: & tamen istud non fuit realiter, sed imaginariè: & sic Deus non dixit isti spiritui, quod iret ad decipiendum prophetas, nec aliquis spiritus super hoc coram Deo apparuit. Dicendum quod Deum mittere demones ad decipiendum hominem potest dupliciter intelligi. Primo modo, quod Deus velit, quod homines decipiantur, & ad hoc mittat demones. Secundo quod ipse permittat demonibus quod homines decipiant, vel tentent eos ad decipiendum. Primo modo Deus non mittit demones ad decipiendum homines: quia sic directè Deus vellet, quod homo deciperetur: & hoc falsum est, quia si hoc vellet non oportebat, quod demones ad hoc mitterentur: sed eo ipso, quod Deus vellet hominem decipi esse deceptus, & nihil intelligeret: imò (quod plus est) homo nihil posset intelligere, nisi Deus daret ei lumen per quod intelligeret, & conseruaret sibi illud, & concurreret cum eo in quolibet actu intelligendi. Itè non pertinet ad Deum velle hominem decipere, quia decipere pertinet ad impotentem, qui aliter nocere non potest nisi deceperit: qui autem potens est non decipit, sed aperte nocet: Deus autem omnipotens est, ideo neminem decipit. Item Deus est tota bonitas cum sit ipsa essentia bonitatis, ideo ab eo non potest deriuari nisi bonum & perfectum, decipere autem imperfectionem dicit, & diminutionem boni: ideo non provenit ab eo talis effectus. Item si Deus vellet decipere hominem, directè vellet malum homini, cum per deceptionem causetur in nobis omne malum culpæ: nam omnis malus ab ignorantia incipit esse malus, quia omnis malus est ignorans: ut patet 3. Ethic. Ita si Deus vellet decipere nos, non esset in potestate nostra facere bonum, aut malum, sed ex necessitate operaremur, cum essemus decepti: & tunc nec penam nec præmia iuste darentur: sed omnia essent confusa. Item si Deus vellet hominem decipere, ipse est, qui tentaret nos: & non solum tentaret, sed etiam ad malum necessitaret: Deus tamen non tentat hominem, ut patet Iacob primo, scilicet. Nemo cum tentatur dicit, quod à Deo tentatur: Deus enim tentator malorum non est: ipse enim neminem tentat: & sic neminem decipit. Et consequenter dicendum quod etiam non mittit demones, ut decipiant homines tanquam hoc desiderans. Si dicitur secundum, scilicet quod permittat demonibus tentare homines, & decipere, potest dupliciter intelligi. Vno modo quod ipse imponat demonibus officium tentandi homines, & decipiendi: licet non desideret, quod homines decipiantur, sed faciat hoc, ut habeant locum merendi. Alio modo, quod non imponat eis officium istud: sed permittat quod demones agant quod voluerint secundum malitiam suam: De primo dicendum, quod Deus non imponit demonibus officium decipiendi, licet det eis officium puniendi animas damnatorum, quia decipere ordinatur ad culpam, & in hoc Deus nunquam directè agit nec adiuvat. Quod autem demones puniant damnatos pena est non culpa: & ad hæc Deus directè agit interdum per se, sicut quantum ad illos, qui sunt in purgatorio, qui non puniuntur per ministros: sed Deus succendit ignem illum, ut dicit sanctus Thom. quarto Senten. distinctio. vigesima prima. De secundo dicendum, quod Deus permittit demonibus secundum malitiam suam interdum agere contra homines ad decipiendum eos. Interdum autem licet ipsi velint hominem tentare, non permittit.

tit. illud tamen est generale, quod etiam si Deus perimitat doctum tribuere virtutem, vel potestatem decipiendi, aut nocendi maiorem quam ipsi naturaliiter habeant, sed potius reprimat illorum impetum: vel dat homini auxilium ad resistendum, sicut dicitur Luca vigesimo secundo, cum Christus dixit Petro: Sathanas expectavit te, ut cribraret, sicut triticum: sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & sic in omnibus sanctis: Deus enim adiuvat eos in tentationibus demonum. Interdum tamen propter peccata hominum Deus destituit eos, & tunc facilliter decipiuntur a demonibus, & quicumque homines destituti a Deo in quocumque negotio: etiam si alii vni sapientes sint, aut prudentes errant grauissimè. Et isto modo Deus dicitur interdum infatuare homines: scilicet quia destituit eos, & permittit errare: non tamen fuit: talis infatuatio illa, quia Deus dicitur infatuasse consilium Achitophel. secundo Regum decimo septimo. quia ibi non infatuatus est Achitophel, cum reclusissimum consilium dederit, sed potius Istraelitae infatuati sunt: quia crediderunt consilium Cusi esse melius quam consilium Achitophel: cum tamen esset puerile, & ridiculum: vt declaratum est eodem cap.

Accessit autem Sedecias filius Chaanaana, & percussit Michæe maxillam, & ait: Per quam viam transiit spiritus Domini a me, vt loqueretur tibi: Dixitque Michæas. Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris. Præcepit autem rex Israel, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas filium Amelech, & dicitis: Hæc dicit rex, mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aque pauxillum, donec reuertar in pace. Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est Dominus locutus in me: Et ait: Audite omnes populi.

Accessit autem Sedecias filius Chanaana. Iste est, qui fecerat sibi cornua ferrea ad prophetandum, vt patet in litera. Et percussit Michæam maxillam. Quia dixerat Michæas quod omnes prophetae Achab mæriti sunt, & quod spiritus mendacii loquebatur per ora ipsorum. Et ait per quam viam transiit spiritus domini a me, vt loqueretur tibi? Incepit Michæam quasi irridendo, scilicet per quam viam transiit spiritus domini, scilicet nunquid ego non sum melior propheta quam tu: & magis cognoscens voluntatē domini? prius ergo veniret spiritus domini ad loquendum mihi quam tibi? & tamen tu dicis, quod spiritus domini locutus est tibi: & mihi spiritus mendacii: per quam ergo viam transiit ad te iste spiritus domini, qui reuelauit tibi hoc? ita quod prius non loqueretur mihi, vt non deciperet: quasi dicat, tu fingis ista, & ridiculum est, quod spiritus domini transiuerit ad te solum, & dimisit me, & ceteros: cum non videretur esse via, per

quam transiret, scilicet cum prius deberet venire ad prophetas digniores quam ad te minimum, & infimum omnium. Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris. Scilicet tu non vides nunc, id est non cognoscis quomodo spiritus Domini non venerit ad te, & venerit ad me: & tamen cognoscēs in die illo quando præ timore mortis transibis de cubiculo in cubiculum intrando in loca secretissima, vt non inueniaris. Præcepit autem rex Israel dicens. Consenserat Achab prophetis Baal volens ascendere in bellum, putans quod mentiretur sibi Michæas: & nunc iubebat eum poni in carcere. Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis. Volebat quod iste Amon custodiret eum, ne posset fugere. Et vocatur princeps ciuitatis, scilicet Samaria: quia in Samaria erat nunc rex, vt patet supra in litera. Non est intelligendum, quod ipse esset princeps ciuitatis, scilicet quod esset ius, quia ista erat ciuitas regalis, & caput totius regni, cum ab ea nominaretur regnum Samaria: sed dicitur princeps, id est maior in tota ciuitate, quia ipse erat ditior & potentior inter omnes habitatores vrbs. Aliter quod esset princeps, id est præfectus vrbs: quia forte rex commiserat ei iurisdictionem vrbs: & sic vocantur aliqui principes, vel præfecti vrbsium, tertio Regum decimo sexto, scilicet: Erat autem Ela in Tera bibens, & remulens in domo Arsa præfecti Thersa. Et ad Ioas filium Amelech. Iste erat alius princeps, & his duobus commissus est Michæas custodiendus. In Hebræo dicitur ad Ioas filium regis. Ratio differentia est, quia in Hebræo dicitur Ioas filius Melech, & in Hebræo Melech signat regem. In Latino vna litera addita est, & dicitur, Amelech, & accipitur vt nomen proprium: Hebræi autem accipiunt illud vt commune: & aliqui volunt, quod in Hebræo deberet dici Amelech: quod est nomen proprium sicut in Latino: errore tamen librarium illa litera deficit: de quo diximus tertio Regum vigesimo secundo. Hæc dicit rex, mittite hunc in carcerem. Scilicet ne fugiat, vt possit puniri in aduentu regis. Iura constituunt carcerem aliquando ad custodiam, aliquando in penam quando carcer solum est pena statuta ipsi, qui detinetur: hic autem fuit carcer in custodiam, & in penam, scilicet, vt non fugeret Michæas, & etiam vt ibi affligeretur propter loci incommoda, & patet ex sequentibus de cibo, & potu, quæ ei in penam posita sunt. Et date ei panis modicum, & aqua pauxillum. Scilicet, licet sit propheta non detis ei cibum & potum ad sufficientiam: sed solum panem & aquam, & ista in magna penuria: vnde tertio Regum vigesimo secundo dicitur: sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustia. Dicitur panis tribulationis quado tam modicus est, quod homo comedens tribulatur, & aqua angustia, id est pauca quantum bibunt illi, qui sunt in obsidione, & habent penuriam aquarum: hoc faciebat Achab, quia ipse oderat Michæam, & volebat quando veniret de bello occidere eum, & ob hoc voluit, quod poneretur in carcere, ne fugeret, & quod daretur ei cibus ne interim moreretur: esset tamen paucus, vt in hoc affligeretur. Donec reuertar in pace. Id est quousque reuertar in pace de bello: putabat enim, quod lupuraret Syros, & omnia prosperè euenirent: sicut prædixerant propheta eius, & tunc volebat occidere Michæam morte grauissima. Noluit autem occidere eum antequam iret ad bellum, licet crederet eum mentitum, quousque ex ipso rei euentu convinceret Michæam mentitum. Dixitque Michæas, si reuersus fueris in pace, non est locutus in me Dominus, scilicet,

Scilicet, tu dicis, quod reuerteris in pace, & ego dico tibi, quod non venies: & si tu venis in pace, ego sum propheta falsus, & non est locutus mihi Dominus. Et ait audite populi omnes. Aliqui putant, quod ista sit sententia incompleta, scilicet, quod Michæas voluerit hic plura dicere contra regem, sed non permissus est, & mansit sermo inchoatus. Sed non est verum, quia sensus est, quod cum rex diceret se reuertarum in pace: & Michæas diceret, quod non: vt non posset postea hoc negari, induxit in testem totam multitudinē, dicens: Audite populi oēs. Id quod ego dixi, & quod rex dixit, vt postea iudicetis, quis verum dixit.

Quare Sedecias percussit maxillam Michæe, & an peccauit. Quæstio XXXIX.

QVÆRITVR vterius, quare Sedecias percussit maxillam Michæe, & an peccauit in hoc. Ad primum dicendum, quod fecit hoc in vindictam propriæ iniuriæ: quia dixerat Michæas omnes prophetas Baal deceptos: & quod spiritus mendacii locutus fuerat per eos. Sedecias autem credebatur se esse excellentiorem Michæam in prophetia, vt supra diximus. Et innuit ex illa litera, scilicet, per quam viam transiit spiritus domini ad me, vt loqueretur tibi, id est, spiritus domini prius veniret ad me, quam ad te, quomodo ergo tu dicis, quod venit ad te, vt non veniret prius ad me: quasi dicat: quia ego excellentior sum in prophetia, & non poterat ad te venire quin prius ad me veniret. Credidit ergo Sedecias magnam iniuriam sibi factam, cum diceret Michæas, quod non mentiebatur: ideo percussit eum. Secundo, fuit in vindictam publicæ iniuriæ: quia non solum dixerat hoc Michæas contra Sedeciam, sed contra omnes quadringentos prophetas Baal, quos asseruit esse mentitos. Tertio fecit propter iniuriam Dei: quia Sedecias credebatur se verum dicere, & quod Deus verus reuelauerat ei hoc, & alijs prophetis: Michæas autem dicendo eum mentiri, dicebat Deum mentitum: & Deum esse spiritum mendacii: & eius iniuriam voluit vindicare percutiendo Michæam. Ad secundum quidam dicunt, quod non peccauerit Sedecias, quia fecit propter causas iustas supra expressas. Dicendum, quod peccauerat grauius. Primo, quia percussit prophetam domini: ipse enim solus erat nunc propheta Dei inter istos, vt patet supra in litera. Secundo, quia percussit eum vera dicentē, cum ille veritatem defenderet ostendens istos mentitos, qui verè mentiti erant. Tertio, quia percussit eum exquerentem id, quod Deus iusserat: nam Deus reuelauerat ei hæc, vt illa diceret regi Achab, & hæc facientē percussit eum Sedecias. Dicendum ergo, quod non solum Sedecias peccauerit, sed etiam Achab, quia coram eo percussit Sedecias Michæam, & debuisset punire illum tamquam iniuriantē: & potissimè presente rege, cum non solum esset iniuria Michæe, sed etiam regis: ita tamen grauius Achab oderat Michæam, quod non vindicauit iniuriā illius, etiam coram se factam: sed potius de hoc gaudebat: nam alias Sedecias non ausus fuisset presente rege eum percutere. Ad primum dicendum, quod non habebat iustam causam Sedecias percutendi Michæam in vindictam iniuriæ. Primo, quia non erat iniuria cum Michæas verum diceret: potissimè, quia illud Deus ostenderat sibi ad dicendum. Secundo, quia dato, quod fuisset iniuria, non potuisset Sedecias eam propria auctoritate vindicare: quia ad hoc, quod iuste puniret, non solum requirebatur iusta causa, sed etiam iurisdictionis, quam non habebat Sedecias. Nam etiam si fuisset ipse iudex, populi in ista causa non est iudex, sed actor petens sibi satisfieri de iniuria. Item dato, quod in aliquo casu quis posset esse iudex in causa sua

particulari, quod iura abhorrent: tamen saltem modo iudiciali procederet, & diffiniret contra eum. Item dato, quod deberet puniri Michæas, & esset iudex Sedecias: saltem non exequeretur ratione sententiam, sed alteri executioni mandaret, & tamen ipse executus est: ideo habuit totaliter locum partis: & hoc nunquam licet de iure, nisi in propulsando iniuriam, quando quis contra alterum non verbo, sed opere procedit: & hic non fuit sic, quia Michæas solum locutus est. Secunda causa assignata pro Sedecia non iuuat: quia sicut non licebat ei propriam iniuriam vindicare, ita nec iniuriam sociorum: potissimè, quia non erat iniuria cum Michæas diceret verum, scilicet, istos mentitos esse: & hoc dicebat mandato Dei, cui tenebatur obedire, etiam si videretur esse damnum, vel præiudicium cuiuscunque. Tertia causa etiam non adiutabat, quia non erat hic aliqua offensa Dei, quam Sedecias deberet vindicare: imò potius ipse offendebat Deum, quia percutiebat loquentem ex parte eius: sed dato, quod Michæas offendisset Deum: vt potest, si Sedecias fuisset verus propheta, & Michæas diceret eum esse mentitum: adhuc non licebat Sedecia vindicare hanc offensam Dei ex defectu iurisdictionis. Nam licet ego videam quemquam blasphemare Deum, non licet mihi illum occidere, aut percutere, quia hoc dato totus status politicus: & tota pax humana periret, & essent bella infinita: si quilibet sibi ex hac causa posset usurpare iurisdictionem, & nullum maius incontinentens poterat esse contra statum politicum. Item erat aliud deterius, quia interdum quis putaret offensam esse factam Deo, & vellet illam vicisci: cum tamen nulla esset facta: quia non est omnium hominum hoc cognoscere: & sic tunc puniret aliquis, non solum non habens iurisdictionem, sed etiam sine iusta causa: sicut tuit hic, quod Sedecias putabat, quod Michæas offenderet Deum, dicendo contra eum, & alios prophetas: & tamen non offenderat cum ipse verum loqueretur. Erat etiam aliud inconueniens, quia non solum Sedecias usurpauit sibi iurisdictionem, sed etiam usurpauit eam presente illo, cuius erat iurisdictionis. Nam rex erat ibi, qui erat iudex quantum ad omnes causas: ideo presente illo nemo quantumcumque læsus iniuste poterat sibi vindictam proprio iure expectare, sed ab illo expectare.

Quando fuit completum iudicium Michæe. Quæstio XL.

QVÆRITVR vterius, quando fuit completum illud, quod hic dixit Michæas Sedecia, scilicet, tu ipse videbis in die illo, quando ingredieris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris. Respondent quidam, quod fuit tempore Iheu regis Israel: quando conuocauit omnes cultores Baal, & occidit eos: tunc enim iste Sedecias timens mortem abscondit se de cubiculo in cubiculum. Dicendum, quod non stat. Primo, quia Michæas dixit videbis in die illo, quando ingredieris cubiculum de cubiculo: quasi dicat: tu non vides modo, id est, non potes cognoscere quomodo spiritus domini recessit a te, & locutus est mihi. Et tamen in illo die, quo abscondit in cubiculo, cognoscēs, quod mihi locutus est Deus, & non tibi. Et tamen manifestum est, quod antequam Iheu inquireret cultores Baal ad occidendum eos, quarto Regum decimo: cognouerat Sedecias se esse mentitum, scilicet illo die, quo mortuus est Achab in bello, quem ipse prænuiciauerat prosperandum: ergo non potest intelligi de tempore regis Iheu. Secundo patet, quia Sedecias latebat nunc pro aliquo per tinentem ad istam prophetiam, cum diceret ei Michæas

quod die illo cognosceret veritatem, & tamen congregatio cultorum Baal per Iehu, nihil pertinebat ad istam prophetiam. Nam siue Sedecias illuc iret, & occideretur, siue lateret timore mortis: non per hoc cognosceret, quod Deus locutus fuerat Michææ, & non sibi, cum hoc esset omnino impertinens ad istam prophetiam. Tertio patet, quia non videbatur, quod Sedecias ingrederetur de cubiculo in cubiculum, quando congregarentur cultores Baal: quia Iehu volebat illos decipere deducendo in templum Baal offerendo eis munera, ut ipsi facerent magna obsequia Baal, & separarent se à cultoribus Domini. quarto Regum decimo. ad hoc, quod aliquis de cultoribus Baal euaderet mortem, non oportebat, quod lateret: sed quod non intraret in templum illud, in quo nemo cogebatur ingredi: sed solum, qui volebat cupiditate munerum, & sic non oportebat, quod Sedecias lateret: imo si lateret erat deterius: quia ex hoc magis præsumeretur contra eum, quod erat de cultoribus Baal. Dicendum ergo, quod ista abscondio Sedecias de cubiculo in cubiculum fuit in die illa, quando veniebant Israelitæ de bello mortuo rege Achab, quia tunc ipse timuit occidi, eo quod in visione sua rex mortuus est in bello, & latuit: & tunc verè cognoscebat se mentitum fuisse, & Michæam verè dixisse. Est enim verisimile, quod cum populus rediret de bello, occideret omnes istos quadringentos prophetas Baal, vel saltem quotquot potuit de illis habere, quia propter illos rex perierat, & populus traditus fuerat in manu hostium. Nam aliàs rex non iuisset in bellum, nisi isti certificassent eum, quod traderentur hostes in manu eius. Inter omnes autem erat culpabilior Sedecias: quia ipse efficacius suaserat regi ire ad bellum, quam ceteri, cum ipse non solum verbis, sed etiam operibus prophetaret faciens sibi cornua ferrea, quibus dixit Syriam ventilandam. Etiam, quia ipse solus percussit Michæam prophetam Domini, qui vera prædixerat: timebat ergo Sedecias verisimilius mortem, quam ceteri prophetæ: ideo ipse latuit in secreto cubiculo. Est tamen verisimile, quod fuerit tunc occisus à populo, dato quod latuerit: quia iam sciebat populus, quod ipse deberet latere, cum Michæas prædixisset antequam iret Achab in bellum, quod lateret Sedecias de cubiculo in cubiculum, ideo quæreret ibi cum magna diligentia quousque inueniretur, & occideretur.

An liceret Achab occidere Michæam. Questio. XLII.

QVAERITVR vterius, quomodo dixit hic Achab, quod seruaretur Michæas quousque ipse de bello rediret, scilicet, ad occidendum eum, & an liceret ei occidere Michæam si rediret de bello in pace. Quidam dicunt, quod non, quia licet Achab haberet iustam causam occidendi Michæam, quia mentitus erat sibi: tamen ex defectu iurisdictionis non poterat eum iuste occidere, cum Achab esset laicus, & Michæas esset propheta Domini: & ob hoc non esset de foro suo. Alij dicunt, quod poterat eum iuste occidere: quia alij reges occidebant prophetas iuste pro delictis suis, ut patet de rege Babylonis, qui frinxit duos prophetas in igne, scilicet Achab filium Coliæ, & Sedeciam filium Maasæ: Ierem. vigesimo nono. Dicendum, quod ex defectu iurisdictionis, non repugnabat, quod Achab occideret Michæam. Nam nulla lege exemptus erat à foro suo: quod patet, quia propheta non habebat inter ceteros homines in veteri testamento aliquam excellentiam, nisi quod erat sanctiores, & magis Deo proximi, cum reuelaret eis se-

creta sua. Istud autem non eximit quemquam à iurisdictione quantumcunque seculari. Nam dato, quod inter laicos, sit aliquis valde sanctior non est ex hoc exemptus à iurisdictione seculari, cum non sit concessum privilegium exemptionis sanctitati, sed ordini clericali, siue ibi sit sanctitas, siue non. In veteri autem testamento prophetæ non erant sacerdotes, nec Leuitæ: sed interdum de laicis, & interdum de sacerdotibus, & Leuitis: ideo ratione prophetiæ non competebat eis aliqua exemptio. Item, quia principi seculari in veteri testamento subijciebat Deus omnes Israelitas cuiuscunque minimè essent, siue essent prophetæ, siue non. Ut patet de Iosue Num. 27. Hoc etiam apparet aliquantulum ex quærela Core, & suorum sociorum contra Moysen, & Aaron, cum ipsi acciperent dominium super totum populum dicentium: sufficiat vobis, quod omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est dominus: cur eleuamini super populum domini? Num. 16. Ex quo volebat innuere Core, quod inter Israelitas erant multi prophetæ, qui erant sancti, id est specialiter applicati ad Deum, & Deus erat in eis, id est loquebatur per eos, & propter hoc quod Moyses non deberet habere iurisdictionem super eos. Et tamen hoc non obstante voluit Deus, quod esset principatus in populo tam super prophetas, quam super ceteros, & sic non erat exemptio prophetarum. Item si aliqua exemptio à iurisdictione seculari esset in veteri testamento, hoc maximè esset quantum ad sacerdotes, sicut nunc sunt exempti à foro seculari, & tamen tunc non erant exempti. Quod patet, quia Iosue erat princeps laicus, & Deus subiecit ei omnes Israelitas tam laicos, quam sacerdotes, & non solum sacerdotes, sed etiam ipsum summum sacerdotem Eleazar, qui tunc erat. Nu. 27. Item Abiathar erat summus sacerdos, & tamen rex Salomō erat princeps laicus, & habuit iurisdictionem ad deponendum eum de summo sacerdotio, & ad occidendum ipsum, licet noluit, ut innuitur. 3. Regum. 2. & ibi late declaratum est. Item patet, quia in omni politia ordinata necesse est, quod detur iurdictio sufficiens coactiua pro omni crimine, ut patet 3. Polit. ubi dicit Arist. quod distributiuum iustitiæ, id est iudex, qui distribuit iustitiam partibus, est magis necessarius in politia, quam panis. In politia ergo veteris testamenti, quæ erat valde ordinata cum esset à Deo instituta, necesse erat, quod daretur iurdictio punitiua pro omni crimine, & tamen inter sacerdotes in veteri testamento non reperitur aliqua potestas iurisdictionis collata eis: siue quantum ad civiles causas, siue ad criminales, sed solum reperitur scriptum de viribus eorum, quæ recipere debebant à populo, & de ministracionibus suis. De rege autem videtur, quod sit sibi tradita tota potestas iurisdictionis, eo quod in consecratione sua Deus iubeat tradi illi librum legis, ut semper in eo studeret. Deut. 27. quasi per hoc innueretur ipsum esse executorem iudicem quantum ad omnia contenta in lege. Si tamen nos dicereamus, quod sacerdotes erant exempti à iurisdictione laicali, cum ipsi non haberent aliquam iurisdictionem ad puniendum crimina, manerent crimina impunita: ideo necesse est, quod illi fuerint subiecti iurisdictioni regali. Item cum dñs statuerit totum ordinem, & statum veteris testamenti: si voluisset sacerdotes, & Leuitas non esse subiectos foro seculari, etiam dedisset pro illis alias leges, sicut est nunc: quia cum non sit eadem iurdictio ecclesiastica, & secularis, non sunt eadem leges penales pro sacerdotibus homicidis, & adulteris, & criminosis, quæ sunt pro laicis homicidis, & adulteris: cum istis infligatur mors, & illis non: & tamen in veteri testamento omnes leges datæ sunt laicales, cum pro adulteris, homicidis, & alijs criminosis ponatur mors. Ergo est necesse, quod tota iurdictio erat laicalis, vel quod per iurisdictionem sacer-

sacerdotali nullæ erant leges positæ, & sic maneret totus ille status inordinatus, quod est inconueniens, & non est vllatenus verisimile: quia Deus omnia volebat etiam particulariter per se ordinare in veteri testamento, ut Iudæi non haberent occasionem errandi: concedendo sibi aliquas leges iniquas, in quibus concordarent cum Gentilibus. Quod patet, quia dedit eis leges forales pro contractibus, & criminibus Exo. 21. & 22. & 23. & per totum Deuterio. & sæpe in libro Numerorum. Quod tamen non fecit Christus in nouo testamento: nam nullam legem foralem dedit: In tantum autem Deus voluit ordinare particulariter statum Iudæorum, quod nihil voluit, quod ipsi facerent, nisi quod ipse iuberet. Ut patet Deute. 12. quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino Deo tuo: nec addas quidquam, nec minuas. Si igitur status laicalis esset distinctus à sacerdotali in iurisdictione, pro utroque Deus dedisset leges completas, sicut dedit pro laicali, nullas tamen dedit pro sacerdotali, ergo non erat distincta iurdictio laicalis, & sacerdotalis. Dicendum igitur, quod in veteri testamento vnica erat iurdictio, scilicet laicalis, siue præsidens illi iurisdictioni esset laicus, siue sacerdos. Hoc autem dicitur, quia aliquo tempore laici gubernauerunt populum, & aliquo tempore sacerdotes: cum etiam de sacerdotibus fuerint aliqui reges Iudæorum circa tempora Natiuitatis Christi, scilicet Aristobolus, Alexander, & Hyrcanus, & Ioannes Hyrcanus, & alij. Ipsi quoque Machabæi sacerdotes erant, & præsidebant populo. Semper tamen fuit iurdictio vnica, & eodem modo gubernata, scilicet laicaliter, ita quod pro criminibus eadem poena esset sacerdotis, & laici, scilicet mors secundum determinationem legis. De hoc autem magis declarabitur in libro nostro de origine, & distinctione iurisdictionum. Cum ergo nunc iurdictio esset penes reges laicos, illi præerant omnibus Israelitis tam laicis, quam sacerdotibus, & prophetis, & non prophetis, & sic non erat defectus iurisdictionis in Achab ad occidendum Michæam si iustam causam haberet, cum tamen probabatur hoc ex eo, quod habetur Ierem. 19. non tenet probatio, eo quod rex ille Babylonis, qui occidit duos prophetas, non erat de populo Israel, sed Gentilis, & licebat illi eos occidere, etiam si non liceret regi Israel occidere prophetam pro crimine. Patet hoc, quia si aliquis sacerdos commiserit homicidium, vel adulterium: non licet regi occidere eum. Si tamen sacerdos de nostris in terra Saracenorum commiserit adulterium, vel homicidium, licet regi Saracenorum occidere illum secundum leges suas: imò si non occiderit illum peccat. Nec obstat, quod iste non sit de foro laicali, quia istud habet locum in illis, ubi est distincta iurdictio secularis, & sacerdotalis, & inter quos isti habent privilegium immunitatis, sicut est inter christianos: Inter Saracenos autem non est talis distinctio iurisdictionum: ideo totum pertinet ad iurisdictionem laicalem, & illa punit omnia crimina. Sicut autem de rege Babylonis, qui frinxit illos duos prophetas. Nam dato, quod inter Iudæos esset distincta iurdictio laicalis à sacerdotali: non erat hoc inter Chaldæos in Babylone, & sic iurdictio puniendi omnes criminosos pertinebat ad regem, & non peccabat occidendo istos: imò si non occideret destrueretur status politicus, cum sic manerent infinita crimina impunita, quod erat grauissimum.

An iustam haberet causam occidendi. Questio. XLIII.

QVAERITVR dato, quod Achab haberet iurisdictionem ad occidendum Michæam, an habet Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2,

beret iustam causam postquam veniret de bello, scilicet, quia mentitus erat sibi. Dicendum, quod sic: quia si Michæas mentiretur, non erat propheta domini, sed fingebat de corde suo, & sic merebatur mortem. Ita dicunt aliqui fuisse de illis duobus prophetis, quos frinxit rex Babylonis, quia locuti sunt mendacium ex parte Dei, & Deus non mandabat. Ier. 29. Dicendum tamen, quod licet verum sit, quod pro tali causa iuste occidatur propheta: tamen non patet ex illo loco: quia ibi rex Babylonis cum occidit illos, quia locuti sunt falsum in nomine domini: sed quia commiserunt adulterium cum vxoribus fratrum suorum. Verum est autem, quod isti commiserunt duo crimina, scilicet, prophetauerunt mendacium, & mechatati sunt. Rex tamen Babylonis non occidit eos nisi pro adulterio, eo quod ad ipsum non pertinebat cognoscere, an loquebantur mendacitatem ex parte Dei, vel non. Cum fortè ipse non curaret de Deo Hebræorum: sed solum curauit de adulterio, quod erat crimen turbatum, & infamatum politia, & apud omnes gentes puniuntur. Deus tamen tradidit eos puniendos, potius quia prophetauerunt falsum in nomine suo, quam quia adulterabantur. Patet hoc Ierem. 29. scilicet. Hoc dicit dominus Deus Israel ad Achab filium Coliæ, & ad Sedechiam filium Maasæ, qui prophetauerunt vobis in nomine meo mendaciter, ecce ego tradam eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, & percuet eos in oculis vestris, & sic Deus dabat illos percutiendos, quia falsò prophetabant. Quod autem Nabuchodonosor occiderit eos propter adulterium, patet ibidem, scilicet, assumetur ex eis maledictio, & dicitur ponat te Deus, sicut Sedechiam, & sicut Achab, quos frinxit rex Babylonis in igne pro eo, quod fecerint in iustitiam in Israel, & mechatati sunt in vxores amicorum suorum. Dicendum tamen, quod prophetas falsò prophetantes iusserat Deus occidi, ut patet Deute. 18. scilicet, propheta autem, qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi dicere, aut ex nomine alienorum Deorum, interficietur. Si tamen Michæas mentitus fuisset in prophetia sua, constabat, quod non esset à Deo: ideo occidendus erat. Ex hoc etiam loco apparet, quod quæratur precedenti quæstione, si quod ad regem pertineret occidere prophetas pro mendacio, vel alio crimine: quia dicitur hic interficietur, & non dicitur à quo: ideo intelligitur, quod à iudice, qui præest iurisdictioni. Rex tamen erat executor legis, ut supra declaratum est, ideo ad eum pertinebat occidere prophetas mentientes, vel qualitercunque criminosos.

An liceret Achab occidere Michæam antequam iret ad bellum. Questio. XLIII.

QVAERITVR, an liceret regi Achab antequam iret ad bellum occidere Michæam. Est autem difficultas in hoc: quia si Achab iuste occideret Michæam, faceret hoc, quia mentiretur prophetando: ideo oportebat, quod prius conuinceretur de mendacio: alioquin etiam si mentitus esset peccaret iudex occidendo eum. Hoc præsupposito dicunt quidam, quod licebat ei occidere Michæam antequam iret ad bellum. Primò, quia ipse Achab in seipso erat certificatus, quod Michæas mentiebatur. Nam firmiter ipse credebat, quod mentitus erat, & hoc animo faciebat eum custodiri, ut occideret eum post bellum. Secundò, quia ipse Michæas videbatur sufficienter conuictus de mendacio. Nam ad conuincendum aliquem etiam in causa capitali sufficiunt quotcunque testes, dum tamen non sit vnicus,

vnicus, quia vnus testimonio nemo occidetur: Num. 36. Hic autem conuincatur Michæas per quadringentos testes. Nam quadringenti propheta Baal testificati sunt contra ipsum, vt patet in litera: ideo satis poterat iudicari conuictus de mendacio, & sic occidi. Dicendum, qd non poterat Achab iussu occidere Michæam antequam rediret de bello in pace, eo qd aliter non corripiebatur eum de mendacio, & propter hoc, licet Achab nimis cuperet occidere Michæam: non tamen occidit eum antequam iret ad bellum, sed fecit eum custodiri quousque rediret in pace, sicut ipse dicebat, scilicet, vt tunc occideret eum. Si tamen putauisset sibi licitum esse occidere illum, antequam iret ad bellum occidisset. Item patet hoc, quia in criminalibus ad hoc, quod aliquis conuincatur, debent esse probationes clarissimæ, sicut iura dicunt, scilicet, luce clariores. Nulla tamen probatio clara poterat induci ad conuincendum Michæam esse mentitum antequam rediret Achab de bello: ideo non licebat ei prius occidere illum. Ad primum dicendum, quod licet Achab in se ipso esset certificatus, quod mentiebatur Michæas, scilicet, quia ita firmiter credebat illud ac si probatum esset: per mille testes, tamen adhuc poterat esse ista credulitas falsa, sicut in veritate erat falsa, & cum credulitas quantumcumque vehemens non sit modus iudicis conuincendi aliquem, peccaret Achab puniendo tanquam conuictum per illum modum. Nam non solum non licet iudici condemnare quemquam pro credulitate vehementi: sed etiam si constet iudici ex visu aliquem esse criminiosum: dum tamen non conuincatur testibus, nec confessione sua, non licebit ei condemnare illum, & peccaret grauissimè condemnando: quia faceret tunc tanquam persona priuata: cum non haberet iurisdictionem ad taliter faciendum per legem. Ad secundum dicendum, qd licet quadringenti propheta Baal loquerentur contra Michæam, non conuincatur ex hoc mentitus, cum potius Michæas verum diceret, & omnes illi mentirentur: ideo ad dicta illorum non debuit eum occidere. Sed tunc est difficultas, quia si aliquis conuincatur de crimine per multos testes idoneos, etiam si omnes illi mentiantur, tenetur iudex condemnare eum, & habere eum pro conuicto, nisi ille legitime obiecerit, & probauerit aliquid, propter quod non debeat fides testibus adhiberi, & non solum hoc: imò in questione illa famosa, qua queritur cum quis accusatur de aliquo certo crimine commissio in certo loco, & testes corrupti deponunt contra illum: iudex tamen scit, qd ille non commisit crimen, sed alius, an teneatur illum occidere, tenetur à doctoribus famosis, & est quasi determinatio communis, qd si non potest habere alia remedia, scilicet, ad conuincendum causam, vel ad renunciandum, siue deponendum iurisdictionem, qd tenetur condemnare illum etiam si sibi constet, qd est innocens: quanto magis quando testes sunt falsi, & iudex non credit eos falsos. Ita autem erat hic, quia licet omnes isti quadringenti propheta Baal falsa dicerent contra Michæam: non tamen constabat eos falsa dicere: maxime quia Achab credebat eos vera dicere: ideo videtur, qd poterat ex dictis illorum reputare Michæam conuictum, & condemnare eum. Dicendum, qd non poterat: quia si ista, qua dicebant isti testes, essent talia, qua directè inducerent probationem criminis: si etiam essent falsi, dum tamen non constaret de falsitate, ad dictum illorum debebat reputari Michæam conuictum: vt potè si accusatus fuisset Michæas de adulterio, vel furto, & omnes isti deponerent se vidisse, condemnaretur. Nunc tamen dato, qd non constaret istos testes esse falsos: dicta tamen sua non inducebant sufficientem probationem contra Michæam:

quia ipsi dicebant Deum dixisse hoc. Et Michæas dicebat Deum dixisse contrarium, & licet verisimiliter ceteris paribus præsumendum esset potius, quod quadringenti concordantes dicerent veritatem, quam qd solus Michæas: tamen non erat sufficiens probatio, qualis requiritur in criminalibus, scilicet, luce clariores, cum posset falli: ideo non erat reputandus conuictus ex hoc. Item patet hoc efficacius, quia lex posuerat certum modum conuincendi aliquem prophetam esse falsum, scilicet ex euentu rei prænunciata: ideo oportebat Michæam per illum modum conuinci, & non per attestaciones aliorum prophetarum contra ipsum. Patet hoc Deuter. 18. vbi cum dictum fuerit, qd falsè prophetans interficeretur: subditur, qd si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum, quod non est locutus dominus. Hoc habebis signum, qd in nomine domini propheta ille dixerit, & non euenit: hoc dominus non est locutus. Non poterat ergo Michæas occidi quousque rediret Achab de bello in pace, quia tunc constabat Michæam mentitum, & hoc intendebat facere Achab.

*Quomodo dixit Michæas, si reuersus fueris, &c.
Quæst. XLIIII.*

QVAERITVR, quomodo dixit Michæas hic ad Achab, si reuersus fueris in pace, non est dominus locutus in me: quia poterat esse, qd licet Deus locutus esset Michæam ista, qd adhuc Achab rediret in pace, quia poterat Achab dolere valde de peccatis suis, & tunc Deus mutaret sententiam. Sicut ponitur regula generalis de hoc Jerem. 18. Sic enim fuit in Ezechia, cui prænunciata est mors in breui, & quia fleuit, Deus mutauit prophetiam Isaie, & addidit ei quindecim annos vitæ: vt patet 4. Reg. 20. & Isa. 38. Sic etiam fuerat iterum in istomet Achab: nam quando occidit Naboth, & descendit ad possidendum vineam eius. Elias dixit ei, qd in loco illo, in quo occiderat Naboth, & canes lincerant sanguinem eius, lamberent postea sanguinem Achab. 3. Reg. 21. Postea tamen cum Achab humiliasset se coram domino in cilitio, ieiunio, & cinere: Deus mutauit sententiam. eodem cap. Ita ergo nunc si iterum doleret, mutaretur iterum ista sententia, & sic posset redire in pace, & tamen Deus locutus fuisset Michæam. Dicendum sine dubio, qd sententia mutari poterat, si Achab doleret, nec mutaretur sententia. Ideo confidenter dicebat, si redieris in pace non est locutus dominus in me. Pro quo sciendum, qd cum Deus reuelat aliqua prospera, aut aduersa euentura quibusdam, interdum reuelat eis, an sententia illa mutabitur mutato statu eorum, pro quibus vel contra quos prophetatur, vel non: interdum autem nihil reuelat. Si primo modo, sunt propheta certi, qd non mutabitur sententia. Sic patet de Balaam, qui volebat maledicere Iudæis, & De⁹ dixit, qd non malediceret: hoc tamen non obstante conabatur Balaam illis maledicere, & faciebat sacrificia, vt posset eis maledicere. Deus autem certificauit eum tunc, qd ille populus erat benedictus, & qd non posset eum maledicere, & tunc non curauit conari amplius ad maledicendum. Sic patet Num. 22. & 23. (non est Deus quasi homo, vt mentitur: nec filius hominis, vt mutaretur: dixit ergo, & non faciet: id est dixit, qd non faceret, id est, qd non permetteret maledicere. Idem patet Nu. 28. f. cumq; vidisset Balaam, qd placeret domino, vt benediceret Israel, nequaquam abiit, vt ante perregerat, vt augurium quæreretur, i. certificatus fuit Baal, qd non placebat Deo, qd malediceret Israeli, sed potius, qd benediceret: ideo non inuit amplius ad querendum augurium, per quod conabatur maledicere Iudæis, sciens, qd impossibile erat iam, qd malediceret

diceret illis, cum certificatus esset, quod non placeret Deo. Sic etiam patet de Samuele, cui reuelatum est, qd regnum Israel tolleretur de manu Saulis, & etiam certificatus est, qd ista sententia nunquam mutaretur, vt patet primo Reg. 15. scilicet, Et ait ad eum Samuel: scidit dominus regnum Israel à te hodie, & dedit illud proximo tuo, & sequitur, porro triumphator in Israel non parceret, & penitudine non fleeretur, nec enim homo est, vt agat penitentiam: id est scias, qd Deus non mutabit istam sententiam, nec poenitebit eum de eo, quod dixit, quia non est homo, vt agat poenitentiam, id est non est, sicut homo, vt possit dolere, vel poenitere de eo, quod dixit, vel fecit, ideo manebit firmum, quod semel dixit. Cum autem propheta non certificatur, an mutabitur sententia, vel non, manet dubia, an Deus mutabit illam. Sic patet de Iona propheta, quem dominus misit in Ninium iubens predicare eam subuertendam post quadraginta dies, & non certificauit eum an fieret, vel mutaretur sententia, per mutationem Ninuitarum, ideo timuit Ionas, quod cum Deus esset clemens mutaret sententiam, & ipse inueniretur falsus propheta, ideo nolebat ire in Ninium: sed fugit in Tharsis: Ionas 4. scilicet, propter hæc occupauit, vt fugerem in Tharsis: scio enim, quod tu Deus clemens, & misericors es, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens super malitia. Quod autem non esset certificatus de euentu Ninuitarum patet, eodem capitulo, scilicet, fecit Ionas vmbra culum extra ciuitatem, & sedebat ibi, donec videret quid accideret ciuitati. Nunc autem poterat esse, qd Michæas erat certificatus de ista propheta, qd non mutaretur: ideo sciebat, qd erat impossibile redire Achab de bello in pace. Sciendum tamen, qd dato qd non esset certificatus Michæas de ista propheta, an mutaretur poterat istud dicere, & non falleretur, etiam si Deus illam mutaret poenitentem Achab, quia tunc antequam appareret illam esse mutatam Deus reuelaret hoc illi propheta, qui contrarium prius annunciauerat, & sic non posset redargui de mendacio, sed solum argueretur, mutabilitas diuinæ sententiæ ex hoc. Patet hoc in Ezechia, cui reuelatum est per Isaiam, qd moreretur, & illico per eundem reuelatum est, qd Deus concesserat quindecim annos vitæ Ezechia: 4. Regum 20. & Isa. 38. Sic etiam fuit in istomet Achab, cui reuelauit Elias mortem propter mortem Naboth, quia tamen poenituit Achab, eidem Elie reuelauit Deus mutationem sententiæ: 3. Regum 22. Et ipse Elias posset tunc reuelare regi Achab, & non reperiretur mendax. Ita nunc licet dixisset Michæas ad Achab, si reuersus fueris in pace, non est locutus in me dominus, & postea poenitente Achab, mutaretur sententia: hoc reuelaret Deus Michæam, & ipse reuelaret illud regi Achab, & sic appareret eum semper vera dicere. Item patet hoc, quia si istud non esset non posset stare in veritate signum, quod Deus dedit ad cognoscendum falsum prophetam, dicens, qd si non eueniret illud, quod propheta dixerat, qd non fuerat Deus ei locutus: sed ille confixerat de corde suo. Deuter. 18. Poterat tamen esse, qd propheta ex parte Dei prophetaret mortem alii eius, & postea illo dolente mutaretur sententia, & non moreretur: appareret illam prophetam falsam locutum, & non habuisse à Deo. Oportebat igitur ad hoc, qd signum istud esset efficax, & certum, qd si Deus mutare deberet sententiam, qd illud eidem propheta reuelaret, & ipse tunc annunciarer sententiam esse mutatam. Si tamen non eueniret, quod propheta prædixit, nec ipse reuelaret sententiam esse mutatam, appareret manifestè illum non fuisse locutum per Deum, & sic maneret semper certum illud signum.

Alph. Toft. super lib. Paralip. Pars 2.

A Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad: dixitque rex Israel ad Iosaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnam vadam: tu autem induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu venit ad bellum. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel: Itaque cum vidissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt: rex Israel est iste. Et circumdederunt eum dimicantes: at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, atque auertit eos ab illo. Cum enim vidissent duces equitatus, quod non esset rex Israel, reliquerunt eum. Accidit autem, vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Israel inter ceruicem, & scapulas. At ille aurigæ suo ait: Conuerte manum tuam, & educa me de acie, quia vulneratus sum. Et finita est pugna in die illo. Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syrios vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. Scilicet, postquam prophetauerunt omnes quadringenti viri, & Michæas, non crediderunt Michæam, & ascenderunt ambo reges in Ramoth Galaad ad bellum. Dixitque rex Israel ad Iosaphat, mutabo habitum, & sic ad pugnam vadam. Voluit mutare habitum, id est totum apparatus regalem tantum quantum ad vestes, quam ad cætera insignia, & honores, vt non putaretur esse rex, sed aliquis priuatus pugnor. Tu autem induere vestibus tuis. Scilicet, induere habitu regali, & omnibus insignijs, & honoribus vttere, vt appareat te esse regem. Mutatoque rex Israel habitu venit ad bellum. Antequam intraret in bellum mutauit habitum, quia si mutasset postquam venit in locum belli, fortè vidissent aliqui Syri, & cognouissent eum, & esset tunc deterius, quam si maneret in habitu. Rex autem Syriæ. Iste erat Benadad contra quem bis Achab pugnauerat, & præualuerat, & semel cepit eum, & cum potuisset occidere dimisit illum cum honore. tertio Regum vigesimo. & illa fuit vna de causis, quare nunc ipse traditus est in manu Syrorum, sicut dixit ei Michæas eodem capitulo, scilicet, quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius. Præceperat ducibus equitatus sui. Id est, omnibus principibus belli equestris. Nam omnes bellatores sunt distincti per capitaneos, scilicet, decuriones, centuriones, & tribunos, vel secundum alios modos. Sic dicitur secundo Regum decimo octauo. Igitur David considerata populo suo constituit super eum tribunos, & centuriones. Dicens ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum nisi contra solum regem Israel. Mandauit rex Syriæ, quod licet possent viri occidere aliquos Iudæos

non curarent: sed solum pugnarent contra regem... quia si omnes sic congregarentur contra eum, occiderent eum cito, & facilius, & cessaret tota pugna...

F vtebantur ipsi alijs generibus armorum, quam nos utamur, cum ista quotidie mutantur: sicut etiam nos videmus diebus nostris: sed 3. Regum 22. dicitur, quod percussit regem inter pulmonem & stomachum...

Quare voluit Achab ire in bellum. Quasi. XLV.

QVAERTIVR quomodo Achab voluit ire in bellum, cum annunciasset ei Michæas, quod ibi moreretur. Dicendum, quod Achab non credit...

Tertio, quia Achab oderat valde Michæam, ut patet supra in litera, & non inclinatur homo ad credendum illi, quem odit, sed potius aliter, etiam si non sit tanta certitudinis. Quarto, quia Deus turbauerat cor Achab, scilicet, destituendo, ut deciperetur, & moreretur in bello...

Quare rex Iosaphat voluit ire in bellum cum Achab. Quasi. XLVI.

QVAERITVR vterius, quomodo rex Iosaphat voluit nunc ire in bellum cum Achab contra Syros, cum denunciasset ei Michæas, quod Achab moreretur in bello, & ex hoc posset timere mortem Iosaphat...

A Sed tunc est difficultas, quomodo Iosaphat non credit Michæe. Nam de Achab non erat mirandum cum ipse esset cultor Baal, & potius crederet prophetis eius, quam prophetis domini. Iosaphat tamen erat rex bonus valde deicola: ideo mirum est, quomodo ipse crederet prophetis Baal, & non prophetæ domini...

numquam noui vos, discedite à me. Matth. 7. ergo illi mali sunt: & non solum mali interdum prophetant, sed etiam ipsi idolatri Deum interdum dat spiritum propheticum. Sic patet de Balaam, qui erat iudaeus, & faciebat sacrificia daemonibus: ut colligitur Num. 22. & tamē Deus reuelabat ei multa, & erat de maximis prophetis, etiam respectu prophetarum Iudaeorum, ut colligitur Num. 22. & 23. & vigesimo quarto. Item Deus hoc innuit Dentero. 13. capitulo, scilicet: Si surrexerit aliquis propheta, qui dicat se uidisse somnium, & pronunciet aliquod signum, & eneniat, & postea dicat, eamus, & sequamur deos alienos: non est ei assentiendum. Et sic innuitur, quod iste est propheta verus cum eueniant ea, quae pronunciat, & tamen iste colit idola, quia aliā non excitaret populum ad colendum idola, & sic Deus innuit, quod aliquis cultor idolorum potest esse verus propheta. Idem nunc erat de istis prophetis Baal, quia licet essent cultores Baal poterat esse veri prophetae, scilicet, quod Deus eis loqueretur, & ita poterat Iosaphat eis credere sine praedicio diuini cultus. Cū autem aliqui vocantur prophetae idolorum, potest dupliciter intelligi. Vno modo, quod sint prophetae idolorum, id est, quod à Deo uero habeant reuelationes, & tamen colant idola, sicut Balaam. Alio modo, quod sint prophetae idolorum, id est, quod non habeant responsa à Deo, sed ab idolis, quae colunt, id est à daemonibus, qui loquuntur in idolis, & ibi coluntur. Primo modo est improprie dictum propheta idolorum, quia non vocatur aliquis propheta, nisi quantum ad reuelationes, quas recipit: si ergo iste à Deo recipit reuelationem, dicitur propheta domini. Quod autem colat idola, vel Deum, extrinsecum est, & accidentale quantum ad esse prophetam, non uocabitur propheta idolorum, quia colit idola, quia tunc etiam uocemus eum prophetam, uim, si uendit uinum, vel prophetam diuinarum, si diues est. Et tamen iste sunt denominationes multum impertinentes quantum ad esse prophetam. Secundo modo accipiēdo dicitur propheta idolorum, quia ab illis solis reuelationem recipit, & tamen propheta idolorum non est propheta, sicut homo mortuus non est homo: quia ista adiunctio distat à ratione prophetiae, cum sit de ratione prophetiae illustrati lumine supernaturali mediate, uel immediate, & eleuari ad cognoscendum ea, quae solum supernaturaliter possunt cognosci. Dixi autem mediate, uel immediate, quia interdum sunt reuelationes prophetis per angelos hominibus iubente Deo illis aliquid dicere, & sic utroque modo Deus reuelat, siue per se, siue per angelum faciat. Cū autem scriptura dicit aliquos prophetas idolorum, uel prophetas Baal, accipit isto secundo modo, id est, quia sunt cultores Baal: ideo adhuc stat, quod isti, qui uocantur prophetae Baal, uel prophetae idolorum possint esse prophetae Dei.

An peccauit Iosaphat eundo in bellum.
Quaestio XLVII.

QVAERITVR ulterius, an peccauit Iosaphat eundo in bellum cum Achab. Quidam dicunt, quod non: quia Iosaphat erat amicus, & affinitate coniunctus regi Achab, ut patet supra in litera: & tenebatur ex lege amicitiae adiuuare eum in bello. Sic patet ex uerbis Iosaphat supra in litera, cū dixit Achab, ueni mecum in Ramoth Galaad. Respondit Iosaphat, ut ego & tu, sicut populus tuus, sic & populus meus, tecum erimus in bello. Dicendum, quod peccauit Iosaphat eundo ad bellum cum Achab, ut patet sequenti capitulo: nam cum rediisset Iosaphat in Ierusalem occurrit ei Iehu propheta filius Anani, & ait:

Impio praebes auxilium, & his, qui oderunt me amicitia iungeris, & iccirco iram quidem domini merebaris. Erat tamen iste Iosaphat bonus rex, & propter hoc ei Deus non intulit ei mala, ostendit tamen sibi, quod mala meruerit. Nam in bello fecit, quod uenirent contra eum omnes Syri, & fuit in magno periculo, sed cū clamauit ad dominum auertit Syros ab eo, ut patet supra in litera. Hoc autem fuit propter bona opera praecedentia Iosaphat, qui erat cultor Dei, & abstulerat idola de terra, ideo licet nunc peccaret, noluit Deus eum perdere. Sic dixit ei propheta sequenti capitulo, scilicet, iram domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & praeparaueris cor tuum, ut requireres Deum patrum tuorum. Sciendum autem, quod non solum eundo cum Achab ad bellum peccabat Iosaphat, sed etiam in alijs communicationibus in moribus, quae essent potius uiles Iosaphat, quam Achab, peccaret Iosaphat communicando cum eo. Et patet, quia Iosaphat communicauit post mortem Achab cum filio eius Ochozia, quia fecerunt ambo naues, ut irent in Tharsis pro auro, & Deus confregit omnes naues Iosaphat, quia participauit cum Ochozia: ut patet infra vigesimo, & tertio Regum vigesimo secundo, cū dixit Eliezer propheta, scilicet, quia habuisti fedus cum Ochozia percussit domus opera tua: contriteque sunt naues, nec poterunt ire in Tharsis. Cū autem obijcitur, quod Iosaphat erat amicus Achab: ideo poterat. Dicendum, quod non poterat, imò nec poterat contrahere amicitiam, & ex solo contractu peccabat. Sic dicitur praecedenti capitulo, impio praebes auxilium: & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris: & iccirco iram quidem domini merebaris.

Quare Achab mutauit habitum in bello.
Quaestio XLVIII.

QVAERITVR ulterius, quare Achab mutauit habitum in bello. Quidam dicunt, quod timebat mortem, sicut praedixerat Michaeas: ideo mutauit habitum, ut non cognosceretur: & sic facilius euaderet periculum. Dicendum, quod non stat, quia Achab non creditur uerbis Michaeae, nec timuit ea, quia si timuisset, non uenisset in bellum, sed ipse credebat certissime, quod Michaeas mentiebatur, & ob hoc fecerat eum poni in carcere, ut occideret illum quando ueniret de bello. supra in litera. Sed dicendum, quod Achab mutauit habitum. Primo, propter cautelam humanam. Nam licet non timeret mortem, sicut dixerat Michaeas: tñ uoluit agere cautius, q̄ potuit. Erat autem securius mutare habitum, quam ire in habitu regali. Secundo, quia timuit forte Achab id, quod euenit. sc̄ rex Syri faceret pugnam contra eum solū, sicut fecit, & sic facilliter occideretur, & non mutato habitu. Tertio, quia forte Deus inclinauit eum ad hoc, ut facilius bellum sine periculo Israelitarum finiretur. Pronunciauerat namq; Michaeas, quod Israelitae reuertentur in pace de bello, & tamen sine domino. Si autem Achab iuisset in habitu regali: Syri omnes uenissent ad pugnam contra eum, sicut fecerunt contra Iosaphat, putantes eum esse regem Israel, & Israelitae conarentur eum defendere, & sic non posset occidi Achab, sine magna effusione sanguinis suorum, sicut factum est. Quarto, quia forte Achab uoluit ostendere Syris, quod ipse solus pugnat contra eos, & non erat ibi rex Iuda, ut sic minus Syri sibi cauerent: & ad hoc oportuit, quod ipse, uel Iosaphat mutaret habitum, sed nō erat urbanum, quod ipse diceret Iosaphat, quod mutaret habitum, ideo ipse mutauit.

Quarto

Quare Iosaphat non mutauit habitum.
Quaestio XLIX.

QVAERITVR ulterius, quare Iosaphat non mutauit habitum. Dicendum primo, quod non erat conueniens: quia cū Achab mutaret habitum, si idem faceret Iosaphat, non appareret aliquis rex in bello, & uideretur exercitus sine duce. Secundo, quia mutatio ista habitus erat propter timorem, uel cautelam aliquam: sed rex Iosaphat nihil timebat: ideo putauit sibi non esse expediens mutare habitum. Tertio, non mutauit, quia esse in habitu regali esset quid honor: erat etiam uilitas quaedam, scilicet, quia magis sic cognosceretur à suis, & magis eum in bello obseruarent, quam si mutaret habitum: & sic non erat mutandus sine magna necessitate, uel uilitate: & nulla eorum apparebat hic in Iosaphat. Quarto, quia Deus inclinauit Iosaphat ad sic faciendum, ut ostenderet ei aduersitatem, & necessitatem clamandi ad se. Nam, ut supra declaratum est, Iosaphat peccauerat ueniendo in auxilium regi Achab. Hoc autem uoluit ei Deus indicare mittens omnes principes Syrorum contra ipsum: & tunc fuit ipse in magna angustia, & oportuit clamare ad dominum, & exauditus est: & non fuisset exauditus, quia merebatur iram domini, nisi quia inuenta fuerunt in eo bona opera, ut patet sequenti capitulo. Si tamen Iosaphat non mutasset habitum, non congregati fuissent contra eum principes Syrorum: & consequenter non fuisset in illa angustia, nec oportuisset clamare ad dominum, & non ostenderet ei Deus, in quo peccauerat, & quomodo exaudiebat eum propter bona opera praecedentia, ideo inclinauit eum ad mutandum habitum.

Quare rex Syriae mandauit seruis suis, ut non pugnarent, nisi contra regem Israel.
Quaestio L.

QVAERITVR ulterius, quare rex Syriae mandauit seruis suis, quod non pugnarent contra aliquem magnum, uel paruū, nisi contra solum regem Israel. Dicendum primo, quod fecit hoc ad regem finiendum bellum, nam si pugnarent Syri contra omnes Israelitas, non poterat sic facilliter finire bellum: sed utrinque multum sanguinem effundi: ut autem facilius fieret, uoluit quod pugnaretur contra solum regem: nam illo occiso finitum erat bellum, cū populus sine duce nō pugnaret, sicut postea factū est, sci-

A licet, quia mortuo rege dispersi sunt in moribus, sicut oues sine pastore, & redierunt singuli in domos suas. Secundo, quia iste modus pugandi consuetus erat apud multos principes, sic enim Achylles praecipuus Graecorum pugnauit contra Troilum fratrem Hectoris iubens omnibus uiris suis, quod contra neminem pugnarent, nisi contra Troilum: etiam si à multis alijs impeterentur, & sic praualuit contra eum. Tertio, quia forte Deus inclinauerat eum ad pugnam ista modo, ut Israelitae nō perirent in bello: quia Deus uolebat, quod solus Achab periret, & ceteri redirent in pace, ut colligitur ex uerbis Michaeae, supra in litera. Si tamen rex Syriae uoluisset pugnare contra Israelitas oportuisset effundi multum sanguinem, ideo inclinauit eum ad pugnam solum contra regem. Sed tunc est difficultas cū principes Syrorum pugnant contra Iosaphat putantes eum regem Israel, quare cessauerunt ab eo. Responder, quod cognouerunt eum non esse regem Israel. Sed tunc dicitur, quod adhuc contra eum debuissent pugnare, quia sumperat illa regalia insignia, quasi loco regis Israel. Potest dici, quod Syri cognouerunt istum non esse regem Israel, quia forte putauerunt, quod ex mandato regis Israel aliquis sumperat insignia eius, ut ipse securior esset in bello. Vel quod isti Syri cognouerunt istum non esse regem Israel, sed regem Iuda: quia distincta erant insignia utriusque: & tamen rex Iuda nō ferebat nunc insignia regis Achab, sed propria. Sic enim dixerat Achab, scilicet, tu autem induere uestibus tuis, id est, porta insignia tua, & forte Syri à longe uidentes istum in insignijs regalijs cum solus esset in tali habitu putauerunt eum regem Israel, quando tamen ipse clamauit, & illi propius accesserunt, cognouerunt esse insignia regis Iuda. Si tamen Syri putarent istum esse regem Iuda, siue alium, qui sumpsisset insignia Achab, cessassent ab eo propter duo. Primo, propter disciplinam militarem, quae debebat seruari ad uicium ad hoc, quod bella prospere gerantur. Sic patet ex gestis Romanorum. Rex tamen mandauerat, quod contra solum regem Israel pugnarent: licet ergo iste esset in regali habitu, cū tñ nō esset rex Israel, cessassent ab eo. Secundo, quia intentio regis Syri erat, quod occiso rege Israel totum bellum esset finitū. Nunc tñ licet iste occideretur, cū Israelitae scirent eū nō esse regem Israel, non cessaret bellum, licet occideretur: ideo nō curauerunt super hoc eum amplius persequi, sed recesserunt ab illo. Et sic terminatur sententia istius dubij.

Ex Tipographia Rampazetana.

R E G E S T V M.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii.

Omnes sunt Quaterniones, Praeter Ii. Qui est Ternio.